EX SCIENTIA SPES
JULIUS S. HELD

H. Oorschot
ex bibl. Hyd.

TOONEEL
DER
VEREENIGDE
NEDERLANDEN,
En ONDERHORIGE LANDSCHAPPEN,

Geopent in een Algemeen

HISTORISCH, GENEALOGISCH, GEOGRAPHISCH,
En STAATKUNDIG
WOORDENBOEK,

Waar in de Aloude, de Opvolgende en Hedendaagſche Staat

DEZER GEWESTEN

Naar de orde van 't A. B. C. ontvouwen en opgeheldert wordt,

Uit een zeer groot getal van Oude en Nieuwe Geſchiedboeken,

Hantveſten, Brieven, Aantekeningen,

En andere Schriften,

Met Behulp van verſcheide Kenners

Byeenvergadert en zamengeſtelt

DOOR

FRANÇOIS HALMA,

En na deszelfs overlyden vervolgt door

MATTHÆUS BROUËRIUS VAN NIDEK,

Rechtsgeleerden.

Met naukeurige Landkaarten en fraaie Printverbeeldingen verſiert.

TWEEDE DEEL.

TE LEEUWAARDEN,

Gedrukt by **HENDRIK HALMA**, Landſchaps- en Akademie-drukker. 1725.

NOORD
Typus
FRISIÆ VETERIS
inter Rheni medium ostium et Amisiam
Itemq;
INSULÆ BATAVORUM,
ut fuerunt habitu terrarum et cultu, cum hic
Romani, et postea Franci, rerum potirentur.
Disponente
BERNHARDO SCHOTANO
à
STERRINGA.
OCEANUS GERMANICUS
Texlair
Flevo Inf.
Medemelaca Lacus
Flevo Lacus
COMITATUS STAVERA
HUNSINGO
FIVELGO
TRENTONES
BRUCTERI
in quorum terras immigrarunt
(teste Tacito)
Angrivarii et Chamavi
Marca Inf.
MARSATII
sive
MARSACI
CANINEFATES
Inter
Islam et Lacam
HOLLAN
INSULA BATAVORUM
TOXANDRORUM PARS
Agri Batavorum extra Insulam
Amisia
Campen
Daventre
Harderwyck
Nivomagum
Briette Kroed
Veteribus Frisiis
Unde Plinii
Herba Britannica
Hodie Belgicè
WATER PATICH
sive Botanicis
HYDROLAPATHUM
Milliaria Germanica Communia
WEST
OOST
ZUYD
FRANCISCUS HALMA excudebat 1718.

DESCRIPTIO
AGRI FRISII
ANTIQVI
Aliorumque trans RHENVM
qui hodie
sunt in dicione
VII. FOEDERATORVM.
Auctore
MENSONE ALTING.
M.P.
XXX.
Semis gradus.
H. Deel pag. I. b.
OSTIVM AMASII.
OCEANVS GERMANICVS.
CAVCHI.
FRISII MINORES.
FRISII MAIORES.
FLEVO LACVS.
Flevo Insula.
AMSIBARII qui et ANSVARII hic post Bructerorum cædem.
BRVCTERI.
post Bructerorum cædem.
CHAMAVI.
ANGRIVARII.
GALLIARVM PORTIO.
MARSATII.
CAVCHI.
Ostium Rheni Medium.
Ostivm Rheni Occid. seu Helium.
Navalia.
Koevoorde.
Mediolanium
Larius Lacus
Cruptoricis Villa
Lucus Baduennæ
Corbulonis Munimentum
Amisia Statio
Amisia Opidum
Flevum Cast.
Edita
Siatutanda
Stuerhem seu Stverhem i.e. Sturiorum Opidum.
Warkem
West Warkem
Bentinge
Benthem
Bentlage
Emsbæuren
Tekelia
Lichtvoorde
Bredevoorde
Hummel
Bentkamp
Lankvoorde
Agri Menapiis crepti ac Rom. militum usui sepositi.
post Bructerorum cædem.
Germaniæ Galliæque distinctor.
Rhenus divergens.
Rhenus bicornis.
Vetus Traiectus i.e. Olt Trecht Outrecht Uwecht.
De Vechte ﬅ.
Amsen
Pades-lo
Yselham
Blankeham
AMSIBARII hinc a Caucis expulsi.

KAAS- EN BROODTSPEL; zie op KAES, enz. als ook KAAG op KAEG, enz.

Zie Goudh. fol. 89. Leeuw. Bat. Ill. fol. 213.

KABAN, of KABAUW, een Dorp of Buurt, wordt onderhorig aan *Schoonhoven* in *Hollandt* gerekent: echter ſtaat KABAU in het Kerkelyke, met het *Stichtſche* Dorp *Lopik*, onder het Claſſis van *Utrecht* gecombineert.

Houve Handv. Kron. Pontan. Gelderſ. geſchied. Winſem. Frieſl. Beſoldi Synopſ. en theſ. R. Baker Kr. van Engel.

KABAUW, (HET HUIS TE) 't legt in 't Voorhout, by *'s Gravenhage*.

KABELJAUWSCHE EN HOEKSCHE, zyn twee Factiën in *Hollandt* geweeſt, welke die Provintie en de naburige zeer elendig geplaagt, verwoeſt, en vry lang geduurt hebben; aleens gelyk de *Bronkhorſten* en *Heekerens* in *Gelderlandt*; en de *Schieringers* en *Vetkopers* in *Frieslandt*: in andere vreemde Landen hebben ook diergelyke Factiën byna de geheele *Europiſche* wereldt deur gewoedt. Alle de wreede, en goedt- en bloet-vernielende bedryven hier te willen verhaalen, zou van te langen adem zyn. Wy zullen ons vergenoegen met in 't korte voor te draagen den oorſprong en den aanvang van deze bloedige Partyſchappen, het overige zal de lezer by d'aangewezene Schryvers vinden; ook alhier onder de naamen der Steden, Kaſteelen, enz. die het onheil gevoelt, geſmaakt, en daar deze woedende partyen haaren moedt aan gekoelt hebben. De inwendige twiſt begon omtrent het jaar 1350. onder de regeeringe van Keizerinne *Margareta*, Gravinne van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. Gemalinne van Keizer *Lodewyk van Beijeren*; daar de *Beijerſche* Prinſſen uit geſproten zyn, die de Provintiën van *Henegouwen*, *Hollandt*, *Zeelandt* en *Frieslandt* bezeten hebben. De eene party nam den naam aan van den *Kabeljauw*, een zeeviſch die kleener viſſchen verſlindt: de andere van den *Hoek*, of *Haak*, daar men zulke verſlindende *Kabeljauwen* mede vangt en vangen kan: daar door te kennen willende geeven, dat, hoewel zy vry minder in getal waren, zy echter hunne tegenparty, als een *Hoek* eenen *Kabeljauw*, vangen en eindelyk meeſter worden zouden. Het word ook dus verhaalt; dat op een gaſtmaal, daar veele *Hollandtſche* Edelen by den anderen waren, uit kortswyl eene vraag wierd voorgeſtelt; of de *Kabeljauw* den *Hoek*, dan of de *Hoek* den *Kabeljauw* vangt? De Heeren van *Arkel*, van *Egmond*, enz. hielden het een; die van *Breederode*, *Waſſenaar*, enz. het andere ſtaande. Uit deze jokkende woorden rees een bloedige ernſtſtrydt; wel eerſt met ſcheldtwoorden den anderen aangrypende, maar daar na met landt en lieden verdervende wapenen, niet alleen van Edelen, maar ook van Steden, d'eene dezen lyn, d'andere den tegenlyn trekkende, en dezen of geenen toevallende. Tuſſchen de Edelen van *Hollandt* waren al lang voor het jaar 1350. groote jalouſyen ontſtaan; maar het ſmookende vuur was noch in geen vlam geraakt, noch tot ſcheuringe en daadlykheden uitgebarſten. Maar, na dat Keizerinne *Margariet* met haaren zoon *Willem* in tweedracht was geraakt, begon het in vlam ten vollen uit te ſlaan. Een deel van den Adel hield het met den Zoon, het ander met de Moeder; welke het eerſte deel uit de regeeringe wilde verſtooten, en *Willem* in haare plaats ten Grave van *Hollandt* maaken. Deze laatſte nu zouden toen eerſt den naam van *Kabeljauwſchen* hebben aangenomen, als die den anderen hoop, voor *Margareta* ſtaande, even als de groote viſſchen de kleine doen, wilden opſlokken. Daar tegen namen de andere, om de ſnorkerijen van die groote viſſchen te beſchimpen, den naam van *Hoekſchen* aan, als die hen, gelyk de *Hoek* den *Kabeljauw* doet, noch wel hoopten te vangen. Althans is dit zeker, dat het *Hoekſch* en *Kabeljauwſch* in dien twiſt tuſſchen Moeder en Zoon eerſt tot daadlykheit uitgebarſten is. De *Kabeljauwſchen* dan waren voor den Zoon, die grauwe hoeden, of bonnetten, naar de kleur van den viſch zweemende, droegen: de *Hoekſchen* daar tegen roode; om dat de *hoeken* van 't bloet der gevangene *kabeljauwen* root worden. De Edelen zich dus in tweën verdeelt hebbende, wierden van Gemeente en Steden al ſtraks gevolgt; en, volgens de ſcheuringe, in twee factiën of partyen geſplitſt, namen ook d'Ingezetenen den naam van *Hoeks* of *Kabeljauwſch* aan: ja zelfs Familiën en Geſlachten ſloegen al mede, tegens den anderen, dien weg in, zynde nu en dan het eene deel der familie verdeelt tegens het ander deel, het een *Hoeks*, 't ander *Kabeljauws*; vader tegen zoon; broeder tegens broeder, enz. gaande onnatuurlyk en bloetdorſtig tegens een ten werke; door deeze razernye raakte het landt woeſt, en de inwoonders elendig. Deze dolle woede duurde byna anderhalve eeuwe, van 1350 af tot 1492. De *Kabeljauwſchen* hadden zich verbonden niet te ruſten, voor dat zy de *Hoekſchen* zouden verdreven, of om 't leven gebragt hebben: daar zich de *Hoekſchen* dapper tegen aan kantten. In het begin hadden de *Kabeljauwſchen* tot Hoofden Heer *Jan van Arkel* (Vader van den Biſſchop van *Utrecht*, waar door ook 't *Sticht* verdeelt wierd en veel leedt;) Heer *Jan van Egmond*, Heer *Gerard van Heemskerk*, Heer *Jan van Perſyn*, Heer van *Waterlandt*, Heer *Jan* en Heer *Willem van Wateringen*, Heer *Jan de Molenaar*, Heer *Jan van Bloemenſtein*, alle Ridders: *Jan van Culemburg*, *Jan van Noordeloos*, *Henrik van Heemskerk*, *Henrik* en *Daniël van Tolloiſe*, Knaapen. De Hoofden en voornaamſten der *Hoekſchen* waren, Heer *Dirk van Breederode*, Heer *Philips van Waſſenaar*, Burggrave van *Leiden*; Heer *Jan van der Lek* en *Polanen*, met zyne broeders, Heer *Willem* en Heer *Arendt van Duvenvoorde*, Heer *Jakob* en Heer *Herbert van den Binkhorſt*, Heer *Huibert van Ried*, Heer *Floris van Boukhorſt*, Heer *Gerard van Heemſtede*, Heer *Jan van Meereſtein*, Heer *Willem van Outshoorn*, Heer *Dirk van Raaphorſt*, Heer *Gerard van Poelgeeſt*, alle Ridders; *Floris van Raaphorſt*, en zyne broeders; *Jan van Noordtwyk*, *Jan van der Made*, *Reinier* en *Gerrit d'Ever*, *Arend* en *Dirk van Groeneveldt*, *Jan van der Burgt*, Knaapen. Aan de *Kabeljauwſche* zyde ſtonden de ſteden *Dort*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amſterdam*, *Medenblik*, *Oudewater*, *S. Geertruidenberg*, *Schiedam*, en *Rotterdam*. Aan de *Hoekſche*, *ter Gou*, *Schoonhoven*, *Leiden* ſomtydts, maar niet altydt; en eenige andere. Hier dient aangemerkt, dat de Steden der *Kabeljauwſchen* nu en dan weêr *Hoekſch* wierden; 't zy uit eige beweeginge den *Hoekſchen* toegevallen, of door hen ingenomen; zoo ook der *Hoekſchen*, die nu en dan *Kabeljauwſche* wierden. Dus

Th. Vligerius de Comit. Holl. in Margar. O. H. Kr. fol. 986. Heemsk. Batav. Arcad. pag. 204.

Vligerius en veele andere.

Heemsk. ibid. pag. 204. Meyeri annales Flandr. lib. 13. Voſſii Jaarb. v. Holl. pag 389.

O. H Kr. fol 386. Heemsk. ibid. pag. 205. Voſſius jaarb. pag 389. Beverw. beſchr. van Dordr. enz.

Idem Heemsk. Vlieger. vide & Heiſter.

ging 't met *Leiden*, en andere; *Voſſius* noemt ook *Amſterdam*; maar te verſtaan als boven gezegt is; meent zulks mede van *ter Gou*, en *Schoonhoven*, en dat die zich in den aanvang onzydig hielden, als ſtaande onder Heer *Jan van Henegouwen*, oom van *Margaretha*. *Amſterdam* en *Leiden* waren eerſt *Hoekſch*, maar gingen over tot de *Kabeljauwſchen*, daar zich *Hoorn* ook by voegde. Verſchrikkelyk gingen ze tegen malkanderen te werk, door geene penne te beſchryven, noch naar vereiſch uit te drukken: Kaſteelen en Adelyke Huizen wierden afgebrandt, de menſchen vermoordt, de boeren konden de landen niet bebouwen, de reizende luiden de wegen niet veilig gebruiken, de ſchippers de ſtroomen niet verzekert bevaaren; Geeſtelyk noch Wereldtlyk bleef verſchoont; Kerken wierden geſchonden, Kerkdienſten ontheiligt, vrouwen en maagden verkracht, en ontrooft; 's Landts Privilegiën, Rechten, en Weiten vertreden; alles geraakte 't onderſte boven, uit zynen welſtant, en vol ſchrik; ook liepen 'er nu en dan belachelyke kuuren onder. De *Kabeljauwſchen* droegen, als boven gezegt is, aſchgrauwe hoeden, de *Hoekſchen* roode: wanneer 't dan voorviel dat de eene of de andere partye d'overhandt bequam, en 't noch niet op zyn allerſtrengſt toeging, dan ſneedt d'een des anders kruinen uit den hoedt of de bonnet, en dat noemden zy de lever uitſnyden. De *Kabeljauwſchen* waren verre de ſterkſte, maar de *Hoekſchen* toonden zich wel ruim zoo moedig en dapper, daar zy de eerſte verre in overtroffen; gingen ook niet zoo barbariſch te werk als de *Kabeljauwſchen*, die zich in vervaarlyke ongebondenheden, en ongehoorde verwoeſtingen, enz. als gevleeſchte duivels, aanſtelden. Alleen een ſtaaltjen zullen wy 'er van bybrengen, hoewel op verre na het ergſte niet, voorgevallen in 't jaar 1482. *Joos de Lalain*, Stadthouder over *Hollandt*, had de verdrevenen uit *Hoorn* (van de *Kabeljauwſche* zyde) begunſtigt, weêr daar in te mogen komen, op of onder voorwaarde, van plegtelyk op hunne kniën eenen eedt te zullen doen, om nooit naar de regeeringe te ſtaan: Hy ontſloeg hen naderhandt van hunnen eedt; want alles was op bedrog aangeleit. Verder ontboodt hy nu en dan eenen der *Hoekſche* Regenten naar 's *Gravenhage*, onder ſchyn van noodige beraadtſlagingen; maar hen daar hebbende wierp hy ze in de gevangkeniſſe, ſtellende *Kabeljauwſchen* in hunne plaatze. De niewe ingedrongenen dreven de *Hoekſchen* allengs uit, onder eene voorwendinge dat zy de opgeſtelde ſchattinge wederſtreefden. Deze nu, ballingen geworden, vergaderden by den anderen in *Frieslandt*, maakten eenen aanſlag op *Hoorn*, en quamen 'er op een Zaturdag zeer vroeg, door middel van ſchepen, daar geen erg op gedacht wierd, binnen; wierden 'er ook (alzoo de binnen zynde *Hoekſche* Burgerije hen toeviel) zonder ſlag of ſtoot meeſter van, en herſtelden de Magiſtraat. Gemelde Heer *Joos de Lalain* quam toen met veel volk voor de Stadt, die, hoe moedig ook van de *Hoekſchen* verweert, (veele der *Hoekſchen* zich onzydig houdende, en geen tegenweer doende) echter door de *Kabeljauwſchen* ſtormenderhandt verovert wierd; welke daar eene gruwelyke moordt aanrechtten, zonder de onzydige *Hoekſchen* te ſpaaren, die, indien zy zich by de anderen gevoegt hadden, t'zamen behouden hadden geweeſt. Maar toen wierd niemant, Geeſt- noch Wereldtlyk, man noch vrouw, jong noch oudt geſpaart: niets verſchoont: kerken en kloſters wierden geplondert, kerkſieraaden, juweelen, Ciboriën, enz. gerooft; de kelken uit de handen der Prieſteren, voor het altaar ſtaande, gerukt. Heeren *Frederik* en *Nicolaus* (twee der zelver) trokken ze met gewelt uit een klooſter, bragten hen op eenen tooren, en ſtieten ze van boven neder. Heer *Frederik* was terſtont doodt: Heer *Nicolaus* verroerde zich noch; zy ſtaken hem een mes in de keel, waar op hy zich veinsde doodt te zyn, dies lieten zy hem leggen; maar hy, naar huis gedraagen, bequam weêr, en wierd binnen 's jaars geneezen. Zy verſchoonden geene menſchen, zelfs niet in de kerken; ſneeden hen, voor 't Sacrament des Altaars geknielt, de keele af; en bedreven aldaar afgryzelyke wreedtheden. Dus ging het ook in andere ſteden daar de *Kabeljauwſchen* meeſter wierden. Hoe 't zich verder toedroeg onder Grave *Willem*, dien de *Kabeljauwſchen* tegens zyne moeder holpen, ook alleen meeſter wierd, en regeerde: hoe onder *Albert*, broeder van Grave *Willem*, eerſt Ruwaart, daar na zelf Grave van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. hoe zy 's *Gravenhage* plonderden, meer andere verwoeſtingen aanrechtten, en onmenſchelyke wreedtheden bedreeven, zynde alhier van te breeden ſtoffe, kan men zien by de Schryvers op den kant aangewezen; ook eenig bericht daar van vinden op WILLEM DEN V. bygenaamt *den Dollen*, en ALBERT, Graven van *Hollandt*; als ook op JACOBA, Gravin, enz.

Heemsk. Batav. Arcad. Theodor. Velius beſchr. van Hoorn. Voſſ. Jaarb.

Beverw. beſchr. v. Dort. Vliger. Heemsk. Hiſtor. enz.

Heemsk. ibid. p. 240. O H.Kr. fol. 530. Theod. Velii Hoorn lib. 2. pag. 62.

Idem O.H.Kr. Beverw. Dordr. Voſſ. Jaarb. Heemsk. Velius Orlers Leiden. P. Scriv. enz.

Idem Pontan. Geldr. O H.Kr. Vliger. Heemsk. M. Voſſ. Beverw. Velius Orlers Scriv. Heiſter. Brand Hiſt. v. Enkh. 1 D. p. 9. & ſeqq. M. Smal. Zeel. Kr. fol. 211. Van der Houve H.V.Kr. 1 Deel.

KACKERS, een Eilandtje, gelegen in den *Vereenigden Staat*. Naaſt aan *Brabandt* legt *ter Thoolen*, daar naaſt aan het Eilandt *Poortvliet*, vervolgens *Martensdyk*, naderhandt aan malkanderen gekomen; voorts *Philipslandt*, en daar nevens drie kleine Eilandtjens, de *Heene*, *Crammers*, en *Kackers*. *Over-Flacké* legt 'er tegen over; dat bevat de Landen van *Oeltjens plaat*, *Middelharnaſch*, *Sommelsdyk*, *Dirkslandt*, enz. Verder, naar 't Zuidtooſten, het Eilandt *Voorn*, en daar op de Zeeuwſche Stadt *Briel*, ſchoon nu Hollandtſch; zie op BRIEL. Dan volgen de Eilanden van *Putten*, *Perniſſe*, *Overmaas*, *Beijerlandt*, *Strijen*, *Dordrecht*, en de *Finaart*, enz.

KADSANDT, KATSANDT, of KATSSANDT; zie op CADSANDT.

KAEG, of KAEGE, een Dorp in *Zuidt-Hollandt*, met Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Leiden* en *Neder-Rynlandt*. KAGER-MEER is daar ten Ooſten: aan het weſt van het Haarlemmer-meer.

KAES EN BROODTS SPEL. Dit elendig Spel begon 1491. en maakte in *Hollandt* eene zwaare beroerte. De oorzaak hier van was, dat men de *Kennemers*, of *Noordt-Hollandtſchen*, eene zwaare ſchattinge wilde afdwingen. Heer *Jan van Egmondt*, Stadthouder over *Hollandt*, Hooft van de *Kabeljauwſche* Factie, wou den Ingezetenen aldaar Ruitergeldt afperſſen. Hy quam ten dien einde met veel volk, te voet en te paerdt, in *Kennemer-* en *Waterlandt*, om de Boeren de betalinge af te dwingen. Lang was hen 't merg al uitgezogen door zwaare ſchattingen; het laag afzetten van 't geldt had het uit het landt weggevoert, doordien het op andere plaatzen vry hooger ging: daar by was het kooren zeer duur geworden; alle neeringen en koophandel ſtonden ſtil, zoo wel by burgers als boeren; welke laatſte voornamelyk niet te geeven hadden; ja hen ontbrak zelfs nodig onderhoudt. Dies, gedwongen noch Ruitergeldt op te brengen, raakten ze tot wanhoopige voorneemens. Een groot getal boeren uit *Kennemerlandt*, en daar omtrent, rotte zich t' zamen, zeiden opentlyk; men had hen t'eenemaal geldeloos gemaakt, nu wilde men hen de huidt afvillen, maar zy wilden daar noch eerſt om vechten; ook veel liever ſterven, dan met vrouw en kinderen loopen beedelen, of van honger vergaan. De Schattingmeeſters ſloegen twee Boeren doodt, omdat zy de ſchattinge niet konden betaalen; daar door raakte het *Spel* gaande. Alle Boeren in *Kennemerlandt* quamen op de been, en trokken als razende naar *Alkmaar*. Zy wierden het *Kaes-en Broodts-volk* genoemt, omdat het van gering volk, gewent veel *Kaes* en *Broodt* te eeten, aangevangen wierd: maar de Boeren noemden 't voor de vryheit vechten, die zy ſtelden in zich met *Kaes* en *Broodt* te genoegen. Binnen *Alkmaar* gekomen, liepen zy als verwoedt naar 't huis van *Klaas van Boshuizen*, anders *Klaas Korf* gebynaamt; hy was Rentmeeſter Generaal van *Noordt-Hollandt*, daar ſloegen zy alles in ſtukken dat 'er was. Hy was 'er t' zynen gelukke niet in, zouden hem anders ligt zoo weinig geſpaart hebben als eenen zyner dienaaren, dien zy doodtſloegen. Het zou erger gegaan hebben, indien die van *Haarlem* niet eenige Gedeputeerden aan hen gezonden hadden, die hen met zoete woorden wat tot bedaaren bragten. Ook liet de Stadthouder *Egmondt* hun een gevangen boer toekomen, dien hy, anderen ten ſpiegel, voorgenomen had te ſtraffen. Ondertuſſchen bleef het alleenlyk by de Boeren niet. In 's *Gravenhage* wierd een dagvaart om der Boeren wil aangeſtelt, daar de afgezondenen van alle ſteden op verſcheenen, beveelende het *Kaes-en Broodts-volk* hunne armoede op- en te kennen te geeven; belovende die van *Haarlem* hen in alles by te zullen ſtaan. Ook wierd 'er te *Hoorn* eene algemeene dagvaart van alle ſteden en dorpen in *Kennemer-* en *Weſt-Frieslandt* gehouden: aldaar wierd eendrachtig beſloten geen ruitergeldt, noch ſchattinge meer te geeven, maar liever tot den laatſten man toe daar tegen te vechten, alzoo de armoede niet langer verdraaglyk was. *Enkhuizen* alleen hield zich daar buiten. Dus geraakten ook de ſteden van *Noordt-Hollandt* in het ſpel, en in de ſteden het grauw tegen den burger. Die van *Hoorn* braken het blokhuis af, voor eenige jaaren aldaar door den Stadthouder van *Hollandt*, tot een dwinger der ſtadt, geſticht; doch dit geſchiedde by toegeevinge van het Hof van *Hollandt*. In deze verwerringe ontſtont 'er een ander oproer te *Alkmaar*. Het geringſte volk aldaar, dat niet te verliezen hadde, quam in groote menigte by een, vielen in der burgeren huizen, en lieten zich heerlyk opdiſſchen: dagelyks groeide deze menigte aan, alzoo de armoede groot, en 'er niet te winnen was. Zy wierden echter noch door goede vermaningen geſtilt, zoo dat de meeſten zich uit de ſtadt begaven. De gemelde Stadthouder quam met eenig volk voor *Alkmaar*, onder ſchyn van de belhamels des oproers te willen ſtraffen; maar de burgery, die een ſchalk oog op zyn doen had, en dat men haar wat anders zocht op te leggen, verſcheen in de wapenen, hielt de poorten geſloten, en leiden *Egmondt* zelf laagen buiten de ſtadt, zoo dat hy zich weêr wechpakte. Die van *Alkmaar*, daar door in zyne ongenade vervallen, voegden zich by de oproerige *Kennemers* en *Noordt-Hollanders*. Zy begaven zich in 't jaar 1492 met eene groote menigte naar *Haarlem*, en wilden binnen gelaaten zyn. De Magiſtraat, en rykſte der ſtadt, beſloten hen niet binnen te laaten: maar eenige andere ſloegen de *Kruispoort* op, en lieten 't *Kaes-en Broodts-volk* in; die zich aanſtondts meeſter van 't Stadthuis maakten; en den Schout, *Klaas van Ruinen*, doodtſloegen, nevens twee Schepens, (of

Heemsk. Batav. Arcad. p. 265. O H.Kr. fol. 548.

Idem O.H.Kr. d. f. 548. Heemsk. p. 266.

Pontan. byvoegz. by Guicc. f. 148. 208. S. Ampz. beſchr. van Haarl. pag. 32. Orl. Leiden, p. 321. Velii Hoorn lib. 2. pag. 74. O.H.Kr. fol. 550.

(of, volgens d' *Oude Kronyk*, eenen Schepen *Pieter Thomasz.* en zynen broeder *Andries*) plonderden de huizen der ryken, vernielende en bedervende alles: niemant die iets had dorft binnens huis blyven: het *Haarlemſche* grauw deedt zelf de meeſte ſchade: gedurig vielen 'er het *Kaes- en Broodts-volk* meer en meer uit *Weſt-Frieslandt* toe. Dieshalven trokken zy op naar *Leiden*; maar daar ſtieten zy, na dat zy al groote verwoeſtingen daar buiten aangerecht hadden, hun hooft. Na dat Hertog *Albrecht van Saxen*, dien van Keizer *Maximiliaan*, en zyn zoon, den Aartshertog *Philips*, het krygsbeleidt toevertrouwt was, dit *Kaes- en Broodts-ſpel* verwonnen hadde, quam hy met veel gewapent volk in *Hollandt*, onder ſchyn van den oproer te ſtillen, ook te gelyk (naar *Duitſchers* gewoonte) om zynen buidel te vullen; want de zyne maakten 't noch veel erger dan 't *Kaes- en Broodts-volk*. Zy plonderden *Noordtwyk*, *Santvoort*, *Velſen*, en veele andere ſchoone Dorpen; liepen met moorden, rooven, branden, en vrouweſchenden, tot voor de poorten van *Haarlem*. Het *Kaes- en Broodts-volk*, eens geſlagen, begon zich te verſtrooijen, en ſcheidde. Hertog *Albrecht* wierd te *Haarlem*, na dat de oproerigen daar uit waren, gewillig ingelaaten, en ontfangen. Hy begeerde evenwel dat de ſtadt hem aanſtondts 34000 goude Andries-guldens opbrengen zou. Hoe erbarmelyk die van *Haarlem*, reeds door voorige ſchattingen zoo uitgeput, verarmt, en geplondert, dit opgelegt wierd, en meer daar by, zie op ALBERT VAN SAXEN: Desgelyks hoe de *Kennemers* genade verzochten, onder hoe zwaare laſten zy die verkregen, en noch met ſmadelyke afbiddingen vergoft wierd, met uitſluitinge van 100 uit het pardon, enz. zie mede op ALBERT VAN, enz. Dus nam het *Kaes- en Broodts-ſpel* (waar van verder de Schryvers op den kant aangewezen) in *Hollandt* een einde; en te gelyk ook de *Hoekſche* en *Kabeljauwſche* Factiën, in 't *Kaes- en Broodts-ſpel* verandert. Het landt was zoo verarmt, dat niemant van de *Hoekſchen* of *Kabeljauwſchen* luſt noch magt hadden, om eenen voet tegen de villingen en afknevelingen van Hertog *Albert van Saxen* te verzetten: het gebrek van dien tydt word gezegt zoo groot geweeſt te zyn, dat meenigte menſchen hunnen buik met draf moſten vullen. In 't jaar 1491. even voor den laatſten oproer, waren te *Leiden* 10000 menſchen aangetekent, aan welke in de goede week broodt van ſtadts wegen uitgedeelt wierd, meeſt gebakken van twee deelen gerſt, en een deel haver; binnen *Amſterdam* waren 'er noch meer; binnen *Hoorn* 2000. en evenwel wierden de zeer zwaare ſchattingen noch ſtreng ingevordert. Behalven de zeer harde, hier boven aangehaalde, voorwaarden van pardon, moſten die van *Haarlem* en *Alkmaar* hunne Privilegiën, als verbeurt, nevens hunne Banieren, aan Hertog *Albrecht* overleveren; noch moſten die van *Haarlem* toeſtaan, dat, ingeval in toekomende tyden eenige beede begeert wierd, of zou mogen begeert worden, en twee van de grootſte ſteden daar in bewilligden, *Haarlem* altydt de derde zou moeten zyn in zyne toeſtemminge te geeven. Dat *Haarlem* en *Hoorn* elk eene poort zouden moeten overleveren, om daar eene ſterkte van te maaken. Die van *Alkmaar* moſten alle poorten, muuren, torens, en andere vaſtigheden afbreeken, ook de graften t'hunnen koſten vullen, met hulpe der *Friezen*, en die van *Schager-Kogge*, *Niewdieper-Kogge*, en 't *Niewlandt*. Ook zouden noch de andere ſteden in *Weſt-Frieslandt* haare privilegiën overleveren, als verbeurt, enz. Dit was echter noch de *Kennemers* en *Weſt-Friezen* in genade opneemen.

Sam. Ampz. Haarl. Orlers Leiden. E. van Meter. O H.Kr. Velii Hoorn. Mont. ibid. Leeuw. Bat. Ill. Heemsk. enz. Velius l.2.p.74. enz. ſupra allegat.

KALANDS-OOG, by andere KALENS- en KALANS-OOG, is een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onderhoorig aan *Alkmaar*. *C. van der Woude* heeft, in zyn *Kronykjen van Alkmaar*, deze woorden; „Alſteede en 't Ooge, „ eertyds *Callingen*, daar na *Callens Ooge*, of *Callings Ooge*, „ pleeg te wezen onder de Graven van *Egmond*, en is nu „ laaſt geweeſt onder den Heer *François Veer*, Ridder en „ Raadsheer in den Hoogen Raadt.

Houve. H.V.Kr. Woude pag. 83.

KALLISHOEK, KALISHOUK, een Dorp in- of onder *Zeelandt*, heeft Kerk en Predikant ſtaande onder het Claſſis van *Zuidt-Bevelandt*.

Houve.

KALSLAGE, of KALSLAGEN, een Dorp en Heerlykheit by *Leiden*, onder het Bailjuuwſchap van *Rhynlandt*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Woerden* en Over-*Rhynlandt*.

Idem Houve.

KALSLAGE, of KALSLAGEN, een adelyk Huis in *Hollandt*, in 't dorp *Alphen*. Het is 't ſtamhuis van 't adelyk geſlacht van *Kalſlage* geweeſt: wierd in 't jaar 1685. van Heer *Jakob van der Meer* bezeten.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1260.

KALVERDYK, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Alkmaar*.

Houve.

KAMERIK, een Dorp in het Neder-quartier van 't Sticht van *Utrecht*. Plagt verdeelt te worden in *Kamerik*, *Keizers Gerecht*, *Kamerik Myzyde*, *oudt Kamerik*, *Keizerlyke Majeſteits Gerecht*, en *niew Kamerik*, *Keizers Gerecht*: doch nu alleen in *Staten-* en *Myzyde* bekent; hebbende yder Gerecht eenen byzonderen Schout voor zich. Het is een oudt en ſchoon Dorp, omtrent drie en een half uur van de Stadt *Utrecht*; heeft zeer ſchoone Kennipwerwen, en grasryke weiden: van *Kamerik* af tot aan of in de *Ruige weide*, *Oukoop*, enz. ſtrekt het gebiedt van 't Sticht van *Utrecht*, ja zelfs tot niet verre van *ter Gou:* 't heeft Kerk en Predikant ſtaande onder 't Claſſis van *Utrecht*.

Van der Houve, 1. Deel. fol. 150.

Cortgeen Stichts-Kron.

KAMERKA. Aldus noemt *Andreas*, Biſſchop van *Utrecht*, in zynen brief van 't jaar 1131. maar, naar waarheit, 1130. zekere ſtreek landts, door een graft afgeſcheiden van het landt MI, het welk onder het ſticht *Utrecht* behoort, leggende drie uuren van die Stadt af. De boeren noemen deze plaats noch hedendaags KAMERK, dat is, een gekadykte ſtreek, of een ſtreek met kadyken omringt: doch de ſtedelingen noemen haar KAMERYK. Het gevoelen van den Heere *Alting* ſchynt te zyn, dat het woordt KAMERK, of KAMERKA, t'zamengeſtelt is van MERK, of MARK, dat is, een Landtſtreek, gelyk men zegt MARKBRANDENBURG, de *Alte*, dat is, Oude MARK; waar van daan de *Markgraven* hunne benaminge gekreegen hebben: en van het woordt KAI, of KADE, waar van daan de Geleerde meenen dat, in laatere tyden, het *Latynſch* woordt *Cajare*, dat is, met *Kaaijen*, *Kaden*, of *Kadyken* voorzien en beſluiten, gekomen is: Zie hier van boven op het woordt CANINEFATES.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 105.

KAMMAKER, of KANNEMAKER. (HENRIK) Hy was omtrent het jaar 1360. een zeer ryk en aanzienlyk burger te *Gorkum*, maar van een ongeregelt leven: hield zyn gemeen kortswyl, vermits hy ongetrouwt leefde, om de eerlykſte burger dochters en weduwen trouwbeloften te doen, en van elk in 't byzonder te bedingen, dat zy (om redenen hem daar toe noodzaakende) binnen den uitgang van het jaar niets daar van zouden durven melden. Na dat hy nu op deeze wyze veele maagden en weduwen bedrogen hadde, zoo door valſche hoope, als daadelyke onteeringe, wierd hy eindelyk daar over te *Arnhem*, (men leeze liever te *Adrichem*) aangehouden. Hy beleed zyn bedryf. Toen hem de Heeren vraagden; welke dochter, terwyl 'er eene menigte deezer bedroge perſoonen ontboden waren, en rontom hem ſtonden, hy eerſt de belofte van te trouwen gedaan hadde? zeide hy, met eenen lachenden mondt, dat die in deezen hoop noch niet te vinden was. Heer *Otto van Arkel* beval hem by den kop te vatten: hy, de lucht daar van krygende, ontquam 't ſnellyk in de Kerk. *Otto* wilde de Kerk niet ontheiligen, door hem met gewelt daar uit te doen haalen: maar liet, op dat hy niet ontkomen mogte, eenen grooten ververs keetel over hem heen ſtelpen, ſtellende wacht daar rondtom. Op den vyfden dag moſt hy zich, door honger geperſt, gevangen geeven. Tegens hem wierd vonnis gevelt, en decze *Henrik*, dien men ſpottelyk den *Kindermaker* noemde, opentlyk onthalſt.

Slicht. in Pontanus Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 144.

idem Ponſan, en Slicht.

KAMMINGA, CAMMINGA, een Slot of adelyk Huis in het Dorp *Wirdum*, onder de *Frieſche* Grietenije *Leeuwarderadeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*.

Winſem.

KAMMINGA, CAMMINGA, een Slot of adelyk Huis in het Dorp *Arum*, in de *Frieſche* Grietenije *Wonſeradeel*, onder *Weſtergoo*.

Idem Winſem.

KAMMINGA, of CAMMINGA, een zeer Edel Geſlacht in *Frieslandt*, dat lang voor 't jaar 1180. het Eilandt *Amelandt* in bezit gehadt heeft.

Schotan. Kron. fol. 100.

KAMP, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder *Alkmaar*. De drie Dorpen, *Schoorl*, *Kamp*, en *Groet*, plagten onder de Heeren van *Egmondt* te behooren: 't zyn Ambachts-Heerlykheden, onder Heer *Hans Wolphert van Breederoode*, *Ameide*, enz. geworden. *Groet* en *Kamp* hebben t'zamen een Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Alkmaar*.

Goudh.

KAMPA. Dit is een plaats in het Landt van *Walcheren*, die Keizer *Otto de II.* in het jaar 974. toegeweezen heeft aan het Klooſter van *Gent:* daar door ſchynt KAMPVEERE gemeent te worden. Hedendaags is het een Steedtje, voerende den titel van een Marquiſaat, gelegen op het Noordtooſtelyk ſtrandt, byna bekent met den naam alleen van *Ter* VEER, of VEERE. Het is een los en onzeeker praatje van het gemeene volk, dat hier ter plaatze weleer niet anders dan eenige weinige Schippers en Veerluiden, gewoont hebben, die het Veer op KAMPA, weleer eene aanzienlyke Stadt van *Noordt-Bevelandt*, doch nu in de zeebaaren bedolven, waarnamen; en dat de plaats daar van den naam gekregen heeft van Kampveer / als of men zeide, 't Veer naar Kampen. Maar indien dit KAMPA op *Walcheren*, in die eeuwe dat de *Ottoos* Keizers waren, al bekent is geweeſt, gelyk uit het vorige blykt, en men zulke zekerheit niet heeft van de oudtheit van de andere benaminge; is het waarſchynlyker dat KAMPA de bynaming van VEER daar ter plaatze gekreegen heeft, of van de Veerſchepen, die daar gereedt lagen, of om het zelve te onderſcheiden van KAMPA op *Bevelandt*; als dat den bynaam van VEER (VERÆ) gehaalt zou zyn van den anderen kant der zee-engte. *Melis Stoke* maakt 'er dikwyls gewag van met den zelven naam, dien het noch hedendaags heeft, namelyk Ter Veer. Het legt aan den ſlinkerkant van de Ooſter-*Schelde*, een uur van *Middelburg:* en heeft de tweede plaats onder de Steden van *Zeelandt*. (De lezer kan de redenen onzes volgenden Schryvers

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 105.

op KAMPVEERE, tegen deze van den Heere *Alting* nauwkeurig toetzen, om te zien welke beſt proef houden.)

Houve 1 deel, fol. 144. Smalleg. Kr. van Zeel. fol. 756.

KAMPEN, is een Dorp (of Stadt) in *Zeelandt*, *Beweſter-Schelde*, geweeſt, gelegen op *Noordt-Bevelandt*; doch in 't jaar 1552. met geheel *Noordt-Bevelandt*, door de zee bedekt. In 't jaar 1658. is ten zuiden van *Wiſſekerke* (een der vergane *Noordt-Bevelandtſche* Dorpen) een nieuwe Polder bedykt, *Nieuw Wiſſekerke* en *Oudt Kampen* genaamt; of anders ook *Nieuw-Kampenlandt*, groot over de 1500 gemeeten. Men kan den tooren van oudt *Kampen* noch zien. In 't jaar 1669. is 'er noch een Poldertje, *Kamper-Nieuwlandt* geheeten, groot 133 gemeeten en 86 roeden, bedykt. Zie voorts op *Kamp-Veer*.

Houve.

KAMPEN, eene adelyke Familie in *Zeelandt*, uit *Noordt-Bevelandt* geſproten.

De Raey Dictionn. Geogr. Petit Nederl. Republ. pag. 257. Mont. Guicc. fol. 156.

KAMPEN, CAMPEN, eene vermaarde Stadt in dezen *Staat* onder *Overyſſel*, aan den *Yſſel*, die van daar naar de *Zuiderzee* loopt: zy legt niet op de rechter zyde des *Yſſels*, gelyk de andere *Overyſſelſche* plaatzen, maar op, of liever aan den *Gelderſchen* kant. Zy word de tweede der drie *Overyſſelſche* Hoofiſteden gerekent, *Zwol* de laatſte, *Deventer* de eerſte. Voortyds, toen *Kampen* diep water hadde, was 't eene voorname Hanſe-Koopſtadt. Dat het eene zeer oude Stadt is, zal niemant loochenen; maar wel licht konnen ontkennen dat de *Kampenaars* de *Chamavi* zouden geweeſt zyn, daar *Tacitus* gewag van maakt: vermits veele willen dat de *Chamavi* niet aan den *Yſſel*, maar aan d' *Eemſer* quartieren, ook naar *Weſtphalen*, en daar omtrent, zich zouden onthouden hebben. Maar alzoo in die overoude tyden de *Duitſchen*, enz. zeer genegen of gewoon waren van woonplaatzen te veranderen, hunne Nabuuren te verdryven, bezittingen in te neemen, of ook wel van anderen verdreven wierden, kon 't wel zyn dat de *Chamavi* eerſt in *Weſtphalen*, daar na hier, of elders gewoont hebben. Dat de *Romeinen* de ſtadt *Kampen* niet weinig op de been hebben geholpen, getuigen verſcheide oude Schryvers. Eenige zouden 'er wel willen bydoen, dat deze Stadt der *Romeinen Navalia* mogte geweeſt zyn, vermits de *Romeinen* daar hunne ſchepen byeen deeden komen (dewyl in *Navalia* eene ſterke bezettinge lag) ſedert dat *Druſus* den *Rhyn*, door zyne gemaakte graften, in den *Yſſel* geleidt hadde, om eenen korter weg, of vaart, naar *Frieslandt* te maaken, en den ſterken loop van den *Rhyn*, hem in de *Noordtzee* uitleidende, wat te breeken door zyne *Foſſa*, of graft, naar hem *Foſſa Druſiana* geheeten. Belangende des naams oorſprong KAMPEN, verhaalt *Jac. Heiſter*, dat zeker geeſtelyk perſoon, *Wolf Poortſluiter* genaamt, en inwooner dezer Stadt, al voor veele jaaren geſchreven heeft, dat het zyn begin van twee Reuzen zou gehadt hebben, die daar, 't gebiedt hebbende, zich onthielden; voegende daar by, dat deze zeer groote menſchen, in twiſt geraakt, met den anderen in een kampgevecht traden, daar zy beide doodt bleven; dat daar door deeze plaatze, ter gedachteniſſe des doodelyken *Kamps*, den naam van KAMPEN zou gekregen hebben. Dit ſchynt wel wat verre gezocht; echter wil *J. Picard* dat men 't voor geene fabel zal houden, dat te KAMPEN in overoude tyden Reuzen gewoont hebben. Hy ſtelt het zoo vaſt, dat hy zulks met een geheel hooftſtuk krachtig zoekt te bewyzen, en inzonderheit, dat in *Drenth* zulk ſlag van menſchen geweeſt zyn. Doch 's naams oorſprong haalt hy van de *Krygs-* of *Vechtſchoolen* af, die de *Romeinen* gewoonlyk hadden in plaatzen, daar zy eenen langen tydt met hunne legers bleven, altydt zich in de wapenen oeffenende; 't zy met benden tegen benden, ſchaare tegens ſchaare, enz. ſpiegelgevecht houdende; dat ook *Kampen* den naam daar van zou gekregen hebben: want *Campi*, *Campus*, is een *Latynſch* woordt, een *akker* of *veldt* betekenende, ook in 't byzonder eene *gemeene plaatze*, of *wapenplaatze*, daar wapen-oeffeningen (gelyk te *Romen* op *Campus Martius*) geſchieden. Daar van daan komt het *deſeendere in campum*; *met den anderen vechten*, of *kampen*; en daar uit heeft *Camp* en *Campen* den oorſprong. De tegenwerpinge, dat de *Romeinen* op meer andere plaatzen diergelyke vechtſchoolen hadden, bewyſt niet dat die daarom ook *Campen* hadden behooren genaamt geweeſt te zyn; om dat men wel by uitnemendheit eene den naam geeft, daar de andere mindere niet naar durven dingen: zoo dat het zekerſte ſchynt, of is, dat d' *Yſſel* (*Foſſa Druſiana*) *Kampens* opkomſt zal geweeſt zyn, en die plaatze, ze zy dan Vlek of Stadt geweeſt, immers naderhant geworden, zoo * oudt byna is als d' *Yſſel* zelf; van hem gegraaven, om zyne benden met meer gemak den *Yſſel* af, tegen de *Friezen*, als tegen andere Volken aan de *Eems* en *Weſer*, te konnen zenden en gebruiken. Het is by gevolg zeer waarſchynlyk, dat deeze plaats eene der voornaamſte, en de laatſte aan 't vaſte Landt en aan den *Yſſel*, door den doorvaart aldaar zeer in huizen, inwoonders en welvaart zal toegenomen hebben, vermits ter dier tydt de *Zuiderzee* noch niet in wezen, en de ganſche *Overyſſelſche* kuſt, tot de *Noordtzee* toe, of water of gebroken moeraſſig Landt was; echter blyft de waare geſchapenheit daar van ons onbekent: Maar niet dat naderhant *Overyſſel* (en daar in de drie Hooftſteden, *Kampen*, *Zwol*, en *Deventer*) het *Over-Sticht van Utrecht* genoemt is geweeſt: vermits dit Landtſchap, van aaloude tyden af, aan de *Utrechtſche* Biſſchoppen behoort heeft; die over 't landt van *Overyſſel* zoo veel recht hadden als over *Utreeht* zelfs; zie op OVERYSSEL. *Tacitus* maakt gewag van eene brugge over de *Nahalia*, *Nawaal*, als d' *achter-Nawaal*, daar nu d' *Yſſel* begint, door de graft van *Druſus*, om den ſterken loop van den *Rhyn* wat te breeken, en de *Friezen* te gemakkelyker (als boven gezegt is) door dien weg by te konnen komen; zie NABALIA. Omtrent het jaar 1487. heeft *Kampen* veel overlaſt van eenige *Gelderſche* Edellieden geleden, die gedurige uitloopen in de *Veluwe*, *Betuwe*, en 't *Zutphenſche* gebiedt deeden, ook grooten buit maakten, loerende voornamelyk op de *Kamper* goederen en kooplieden, vermits zy een pleit tegen die van *Kampen* hadden, dat te *Ingelander-Holt* noch niet uitgeſproken was. In 't jaar 1520. quamen 2000 *Deenſche* krygsknechten dienſt onder Hertog *Karel van Gelder* zoeken: zy ſloegen zich omtrent *Geelmuiden*, in *Overyſſel*, neder; 't ſcheen dat zy onder de handt, met voorweeten van Hertog *Karel*, het oog op *Kampen* geſlagen hadden. Die van *Kampen*, bericht dat deze *Noordtſche* vogels aas op hen zochten, en niet goedts in den zin hadden, overrompelden hen terwyle zy bezig waren met het geſchut en ander oorlogstuig byeen te brengen, namen eenen der Overſten, nevens ettelyke van zyn volk gevangen, ſloegen hen 't hooft af, en leidden de lichaamen, den overigen tot ſpyt, op raden; de gedoodde waren drie in getal, die van *Pontanus* by haare namen uitgedrukt worden. Hertog *Karel*, daar over vergramt, trok voor *Deventer*; en daar uit ontſtont een oorlog tuſſchen hem en den Biſſchop van *Utrecht*, doch die duurde niet lang: want hy wierd, indien niet door eenen vrede, immers door beſtandt, ter neder gelegt. In 't jaar 1520. rees 'er een misnoegen tuſſchen die van *Kampen* en *Zwol*, 't brak tot zulke daadlykheden uit, dat 'er ganſch *Overyſſel* om leedt, en 'er *Gelderlandt* door in beroerte raakte. Het ſproot hier uit; de Biſſchoppen van *Utrecht* plagten, door vergunninge der Keizeren, tolrechten van alle koopmans waaren, den *Yſſel* op- of afkomende, te genieten. Dat tolrecht hadde *Kampen*, alzoo 't aan den mondt des *Yſſels* en aan de *Zuiderzee* legt, van den Biſſchop gekocht, en van dien tydt af de tollen, zonder eenige tegenſpraak, ontfangen. Middelerwyle begon de *Veeht*, of 't *Zwarte water*, een gering Riviertje dat *Zwol* beſpoelt, allengskens zoo veel waters uit de veengronden aan zich te trekken, dat het bevaarbaar wierd, en tot eenen Stroom aanwies. De kooplieden van boven komende, lieten deshalven, en te gelyk om den *Kamper* tol, den *Yſſel* leggen; bragten hunne waaren door de *Veeht* in, en uit de *Zuiderzee*. Die van *Kampen*, zulken vetten brok miſſende, ſcholden niet alleen op die van *Zwol*; maar ſtelden eenen niewen tol op 't *Zwarte water* aan; om reden, dat dit aangelegt was ter verkortinge van hun oudt recht. Die van *Zwol*, daar tegen, dat het recht van *Kampen* zich niet verder dan over den *Yſſel* ſtrekte: Dat Godt deezen Stroom geopent hadde, zylieden niet; en dat zy daarom zulk eene gifte des Heeren vry en vrank gebruiken mogten, enz. Het liep zoo hoog dat, vermits yder gelyk wilde hebben, die van *Kampen* een *Zwols* ſchip, uit de *Zuiderzee*, in hunne haven opbragten. De *Zwolſchen*, daar door gebeeten, taſten, by recht van repreſalie, de van *Kampen* komende perſoonen en goederen aan. De Biſſchop zocht het wel tot een verdrag te brengen, maar alles was vergeefs. *Zwol* tradt met Hertog *Karel van Gelder*, zoo wel tegen die van *Kampen*, als den Biſſchop van *Utrecht*, in verbondt; en de *Zwolſchen* maakten zich, als afvalligen van hunnen wettigen Heere, en die eenen vreemden koozen, vry wat haatelyk; maar 't was *Karel* wel naar zynen zin, die daar door gedachten kreeg van ganſch *Overyſſel* aan zyn Vorſtendom van *Gelderlandt* te hechten: dat hem echter mislukte. Want die van *Zwol*, door dezen bederflyken oorlog zeer verarmt, daar by van elk gehaat of veracht, en van de *Gelderſche* Bezettinge ſmartelyk gedrukt, ſloten den Hertog, toen hy in 't jaar 1524. binnen *Zwol* gekomen was, liſtig tuſſchen twee poorten in, dwongen hem zyne ſoldaten aldaar af te danken, en lieten hem zoo vry weêr heene gaan. Hy belegerde hen wel; maar moſt opbreeken. Daar na traden zy met die van *Kampen* in verdrag, als

Lib. 5. Hiſt. in fine.

Slicht. Pontan. 2 deel, fol. 290.

Idem fol. 327.

Ibid. fol. 328.

Idem Pontan. Slicht. ibid. 2 deel, fol. 356.

Idem ibid. fol. 357. 359. Ibid. fol. 376. ibid. fol. 377.

en in 't jaar 1495. onder de Keizerlyke Ryksſteden aangenomen, begiftigt met 's Ryks-voorrechten en meer andere Privilegien. *Albertus Pighius* was van *Kampen* geboortig; zie op PIGHIUS. (ALBERTUS)

Picard Ant. pag. 100. Zie ook Alting Not. Germ. Inſer. op Chamavi parte 1. Balthaſ. Neand. de antiq. Germ. cap. 4. Men zie nevens Dionyſ. Putem. de Fluv. Germ. ook Alting in verb. Naval. pars 1. Inſuo itiner. Belg. cap. 5. Tacit. Ann. lib. 2. antiq. diſtinct. V. & XXII.

Idem ibid. pag. 102.

* Dat *Kampen* lang voor 't jaar 800. eene bemuurde Stadt is geweeſt, blykt; omdat ze ook onder het *oude Hanſe-ſteden-verbondt* begrepen was; daar geene andere dan bewalde of bemuurde Steden ingelaten wierden.

Te *Kampen* is ook eene konſtig gemaakte brugge over den *Yſſel*, wel op boſſchen grondtpaalen ruſtende, doch met ſteekbalken zoodanig in malkander gevlochten, dat het werk, t' eenemaal ſchynende te hangen, zich onbeweeglyk vaſthoudt. *Kampen* heeft met *Deventer* en *Zwol* het recht, van beurt om beurt munt te ſlaan. Zy zyn ook, van oude tyden af, by 't Ryk in groote achtinge geweeſt,

Leeuw. Bat. Ill fol. 205. 206.

als ook met die van *Deventer*; dat zy gezamentlyk d'een den anderen met lyf en goedt getrouw byſtaan, en byblyven zouden, ten dienſte van *S. Martens Kerke t'Utrecht*. Even-
Ibid fol. 377. wel heeft dit verſchil, en de daar uit geſprote onruſten, aanleidinge gegeeven, en wel de meeſte oorzaak geweeſt, dat beide *Kampen* en *Zwol*, enz. nevens *Gelder* en *Utrecht*, aan 't Huis van *Burgundiën* geraakt zyn. Toen in 't jaar 1572. na 't bemagtigen van den *Briel*, veele Steden in *Hol-*
Bor Nederl. Oorlog. 6 Boek, fol. 277. *landt*, *Zeelandt*, enz. den *Spaanſchen* af, en Prins *Willem van Oranjen* toevielen, quam de Grave van den *Berg*, 's Prinſſen Zwager, met eenig volk naar *Gelderlandt*, *Zutphen*, *Overyſſel*, enz. kreeg daar eenige Steden gemakkelyk in, en onder die ook *Kampen*. Maar alzoo *Don Frederico* in 't zelfde jaar met een heir aldaar quam, en dat door het
Grotii. Jaarb. fol. 40. plengen van zoo veel bloet der *Gereformeerden*, op de moortdadige *Paryſche bruiloft*, de zaaken van den Prins van *Oranjen* een ſlecht aanzien kregen; dat ook *Zutphen* van *Frederico* ingenomen, en deerlyk gefoolt wierd, nam gedachte Grave *Willem van den Berg*, zeer vertzaagt, de vlucht naar *Breemen*; en *Kampen* onderworp zich weêr aan *Spanjen*. In 't jaar 1578. wierd *Kampen* door *Rennenberg*,
Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 591. Grotii Jaarb. fol. 65. toen noch aan der *Staten* zyde, voor Prins *Willem van Oranjen* ingenomen. Ten tyde dat hy 't belegert hadde, hadden die van *Kampen*, by gebrek van geldt, het gout en zilver uit Kerken en Klooſters gehaalt, andere zeggen, goude of zilvere ſchaalen, en plaaten uit het Raadthuis, om 'er geldt van te munten, ter betalinge van het daar in leggende
Bor, 12 B. f. 37. krygsvolk. Zy ſloegen 'er ronde penningen van, yder twee en-veertig ſt. waardig: met dit opſchrift aan d'eene zyde, EXTREMUM SUBSIDIUM; dat is, *Uiterſte Hulpmid-*
Slicht. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 539. Verwart Europa pag. 589. *del. Ooſtenryk* hadde wel brieven aan de Stadt gezonden, met beloften van ſpoedig ontzet; maar die waren opgevangen; zoo dat zy eindelyk den moet lieten zakken; en zulks te eer, omdat de muur tuſſchen de Kalverrakſche en Hoogſterpoort, 34 voeten in 't rondt, door 't geſchut der Beleggeren om verre geſchoten was. Sedert dien tydt tot het jaar 1672. (byna een reeks van hondert jaaren) is *Kampen* gedurig aan den *Staat* gebleven; maar toen heeft deze ſtadt, genoegzaam vrywillig (zegt *Valkenier*) zich 't *Franſche* of *Munſterſche* jok onderworpen, eer zy vyandt gezien hadde. De Stadt was met zes Bolwerken, nevens eene Schanſſe, en vier diergelyke aan d'overzyde des *Yſſels*, met een punt voorzien. De Magiſtraat ſchreef zelfs, eenige weeken na dat het aan de *Franſchen* overgegeeven was, aan de *Algemeene Staten*; roemende noch haare wakkerheit en voorzorge dezer wyze; dat zy de Fortificatiën zoodanig hadden doen paliſſadeeren, en verbeeteren, dat zy, niet tegenſtaande het onverwacht opbreeken van ons leger aan den *Yſſel*, en het ontydig overgaan der Steden *Deventer* en *Zwol*, byna in eenen volkomen ſtaat van tegenweere waren: dat ook de Poorten, Hameijen, Valbruggen, Slagboomen, Batteryen, enz. zich genoegzaam in goeden ſtaat en ordre bevonden: maar, voegden zy 'er by, dat de ſchuldt van zich zoo ſchielyk aan den Biſſchop van *Munſter* overgegeeven te hebben, in 't gebrek van genoegzaam volk en amu-
Zie Valken. pag. 590. en den aldaar aangewezen brief. nitie lag. Evenwel was 't Magazyn in eenen tamelyken goeden ſtaat, en de Bezetting beſtont in vyf Compagniën te paerde, en drie te voet. Zoo dat 'er, indien men niet meer dan twee dagen tegenweer geboden hadde, ſterker bezetting, en meer wapentuig (immers als de zaaken toen door 't Hoog gezag wel beſtiert wierden) zou binnen gekomen zyn; want de burgers brandden van moedt, om hunne vryheit te beſchermen, en den vyandt te wederſtaan, enz. doch d'Overheit heeft, des- en noch meer- niet tegenſtaande, geenen aanval willen verwachten. Zeker Burgermeeſter van *Deventer*, *l'Eſpiere* genaamt, nevens de Afgezondenen van *Kampen*, en een 's vyandts Trompetter 's nachts tuſſchen den 12 en 13 Junius O. Styl, ten drie uuren van *Zwol* vertrokken, verſcheen 's morgens vroeg in de vergaderinge, daar hy met zyne voorſtellinge die van de regeeringe wonderlyk verbaasde, door 't voordragen van 's vyandts groote magt, en d'onvermydelyke verderflyke ſchade die *Kampen* door 't bombardeeren zou lyden: dat *Deventer* (maar flauw gebombardeert) niet meer naar de Stadt *Deventer*, maar naar een tweede *Jeruzalem* geleek; dat het Stadthuis en de groote Kerk aldaar door de bomben onder de voet lagen, de Polderſtraat het onderſte boven, de dooden uit de graven geſmeeten, enz. 't Gerucht van *L'Eſpieres* afgeeven verwekte zulk eene opſchuddinge en misnoegen onder de burgers tegens hem, dat zy hem opzochten, en dreigden den hals te breeken; dat hem ook wel ligtelyk te beurt zou zyn gevallen, indien hy zich niet verſteeken, of weg gemaakt hadde. Doch niet tegenſtaande der burgeren en eeniger vluchtelingen kloekmoedigheit, den ſpoedig beloofden byſtandt, en wat meer tot een wyle tegenſtandts dienen kon, zondt de vertzaagde Magiſtraat noch op dien zelfden morgen eenige Gedeputeerden naar *Zwol*, om met de Regeeringe aldaar, daar 't ook ſlecht geſtelt was, te beraadtſlaagen, wat in dezen gevaarlyken toeſtandt te doen ſtont, en, indien 't de noodt vereiſchte, van verdrag tot overgave te handelen. De Afgezanten te *Zwol* komende, bevonden dat die Stadt haar verdrag alreeds met den vyandt gemaakt hadde; 't geen hen deedt beſluiten om aanſtonts het zelfde te doen; zy keerden ook noch op den zelfden avondt weder, en met de Voorwaarden der overgave binnen *Kampen*. Maar 't geen zy uitgewerkt en verricht hadden, wierd geheim voor de Burgerye gehouden. Ondertuſſchen dat de Gedeputeerden naar *Zwol* waren, quam *Nagel*, een Overſte van den Biſſchop van *Munſter*, met eenig volk voor de Stadt; hy nam eenig vee weg, en eiſchte de Stadt door eenen trompetter op, met bedreiginge, dat, indien men de overgave weigerde, hy haar met vuurwerken beſchieten zou. Die van de Stadt, alzoo hunne Gecommitteerden noch uit waren, zonden ook eenigen uit de Magiſtraat aan den gemelden Overſten, met een oxhooft Wyn, en een getal Tabakspypen, om dat geſchenk van hen met eenen Duitſchen dronk te gebruiken. De gedachte laatſte Afgezondenen waren al weder binnen *Kampen* gekomen, eer de naar *Zwol* Gedeputeerden zich daar bevonden; hadden echter (by voorbaat) met den Overſten *Nagel* geſtemt, dat negen *Munſterſche* Soldaaten by proviſie, als *Sauveguardes*, binnen gelaaten zouden worden; 't welk al mede buiten kenniſſe der Burgerye geſchiedde. Dus hebben *Kampen* en *Zwol* op eenen dag zich het zoo zwaare *Franſche-* of *Munſterſche* jok op den hals gehaalt. Meer andere Plaatzen gingen toen te gelyk over; daar uit nabedenken ſproot, of niet wel door eenigen, die groot bewindt te dier tydt in *Staats-zaaken* hadden, zulks mogte zyn gebrouwen; daar echter, na zoo langen tydtverloop, nooit iet grondigs van ontdekt is. Wy zullen 'er ook op ZWOL van ſpreeken; zie ook op OVERYSSEL; insgelyks op *Zwol*, hoe zy *Overyſſel* onder malkanderen verdeelt hadden.

Idem Valken. f. 591.

Idem Valken. p. 592.

Idem Valken.

KAMPEN, (*Campi.*) Deze Stadt, de tweede der Provintie van *Overyſſel*, wordt van onzen *Ubbo Emmius Campi*, en *Campena* genoemt: want de oude *Sala* (*Yſſel*) door het graaven van *Druſus* afgeleidt, en met een dyk bepaalt; heeft zoo geloopen dat ze deze Stadt aan den ſlinker kant gelaaten heeft, als zynde de ſcheidinge tuſſchen de *Veluwe* en *Sallandt*; doch de niewe kil heeft haaren ſtroom aan de rechter handt, en loopt al heel over den *Overyſſelſchen* bodem. Het is wel een gemeen gevoelen dat de Stadt, die by *Ptolemæus* den naam van *Navalia* heeft, en *Campen*, een en de zelve is; maar zulks heeft niet veel waarſchynlykheit: want het is waarſchynlyker dat die Stadt (*Navalia*) gebouwt is geweeſt ter plaatze daar de grift van *Druſus*, de *Vecht* ontfangen hebbende, in het Meer (het *Vlie*) uitloopt, als daar de *Sala* (d'*Yſſel*) verſtopt is, en *Kampen* legt. Hier uit kan men dan van den oorſprong dezer Stadt met geene zekerheit ſpreeken, waar van men ook geen ander vaſt berecht heeft. Alleen wordt van *Kampen* gewag gemaakt in eenen brief van het jaar 1280. die *Pontanus* aantrekt, zynde in gelyken rang als het nu ter tydt is, neffens *Deventer* en *Zwol*, maar hebbende de laatſte plaats, daar ze nu de middelſte heeft. Na dat de *Druſiaanſche* grift verſcheide uitwateringen naar het Meer gekregen heeft, het welk onzeker is of het door menſchen arbeidt, of door het gewelt der baaren is geſchiedt, is deze plaats zeer wel gelegen geworden om koophandel over zee te dryven: waar door ze voor dezen zeer gebloeit heeft; tegenwoordig, tot eenen geringer ſtaat gebragt, kan zy het niet houden tegens de Steden haare medegenooten, die haar in luiſter en grootte overtreffen. Zy legt twee groote uuren gaans van *Zwol*, en omtrent zeven uuren van *Deventer*.

Altingi Not. Germ. Inſer. Pars II. pag. 34. Rer. Friſ. lib. I. & XVIII.

Hiſt. Gelr. lib. IV.

KAMPEN- of KAMPER-NIEWLANDT; zie voor op KAMPEN in *Zeelandt*.

KAMPER EILANDEN, dus worden van zommigen d'Eilandtjens *Ens* en *Emeloordt*, in *Overyſſel*, genoemt; zie op ENS en EMELOORDT.

Houve.

KAMPER-VEER, een Kaſteel onder het Droſtampt van *Yſſelmuiden*, in *Overyſſel*, onder het quartier van *Zallandt*.

Idem Houve.

KAMP-VEER, gemeenlyk TER VEER genoemt, ook DER VEER, VEERE, en VEER, omdat men daar voortydts naar *Noordt-Bevelandt*, inzonderheit naar het in dien tydt zeer vermaarde Dorp of Steedtjen *Kampen* (mede in 't gedachte Eilandt *Noordt-Bevelandt* gelegen) plagt over te vaaren, nu van de golven bedekt; daar van heeft deze Stadt *Veer* de voorſte benaaminge van *Kampveer* gekregen, en behouden. Uit oude Schriften, en eenige Merktekenen blykt, dat het Landt van *ter Veer* tot byna over *Schouwen*, en *Noordt-Bevelandt*, een groot *Voorlandt* is geweeſt: Dat ook *Noordt-Bevelandt* zich aan de andere zyde zeer wydt uitſtrekte, zoo dat tuſſchen 't gedachte *Noordt-Bevelandt* en 't Landt van *ter Veer* maar een klein riviertjen of overvaart was: ondertuſſchen was 't *Veerſche* voorlandt toen niet anders dan een ſchor of zandig landt, naderhandt bepoldert: alzoo Heer *Wolfert van Borſelen* zommige Polders bedykte, bouwende daar een Kaſteel of Burgt op, van hem *Zandenburg* genaamt, naderhandt de verblyfplaats der Heeren van *Beveren* geweeſt. Omtrent het jaar 1286. verkocht Grave *Floris de V.* van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. aan den gemelden Heer *Wolfert van Borſelen*, en zyne Gemalinne *Sybilla*, dit landt; die terſtondt aan het bepolderen en bedyken van 't ſchor gingen; zy noemden 't *Sand en*

Boxh. Kr. van Zeel. 1. D. pag. 212. Smalleg. f. 568. P. Mont. in Guicc.

Reigersberg Kr. van Zeel. pag. 27.

Dyk; haaſt wierden'er luſtige boomgaarden geplant, en daar by een Klooſter voor de broederen van den *Duitſchen* Huize gebouwt, nevens 't gedachte Kaſteel, of zeer ſterk Huis *Zandenburg*, ter woonplaatze en verzekert verblyf van den Heere *Wolfert*; zie BORSELE, *Edel Geſlacht*. De naam van *Kampveer* geeft genoegzaam te kennen, dat de eerſte beginſſelen dezer Stadt zeer ſlecht zyn geweeſt, en dat de grondt daar allereerſt beſlagen is geworden van zommige Veerlieden of Viſſchertjens, tot geryf van die naar *Noordt-Bevelandt* en *Kampen* over wilden vaaren, en ten dien einde hutten opgeſlagen hadden, die, vervolgens toeneemende, een Buurt, Dorp, Vlek, en eindelyk eene Stadt met goede privilegiën begiftigt, geworden zyn, ten laatſten tot een *Marquiſaat*, of Markgraafſchap, verheven. In 't jaar 1340. vermeerderde 't getal der ingezetenen al merkelyk, en 't nam zoodanig toe, dat 'er veele, den landtbouw verlatende, de zee begonnen te bouwen, en hun geluk op dat element te zoeken; ook zoo welvarende wierden, dat 'er in 't jaar 1348. of, volgens anderen, 1331. eene Parochie-kerke gebouwt is. De neering ter zee nam van dag tot dag zoo toe, dat in 't jaar 1368. of wel in het jaar 1358. *Kampveer* met een muur omvangen, en een graft omringt is geworden, van myns *Heeren poort* af aan de landtzyde, tot aan de *Zandtdykſche poort*. De voornaamſte oorzaak om het met veſten, muuren, enz. te verſterken, was ten deele om dat de diepte toenam, en het veergat veel wyder begon te worden: maar gelyk daar door de ſchipvaart aanwakkerde, en dagelyks vergrooite, zou de vyandt ook bequamer gelegentheit hebben konnen vinden om iets te ligter daar op te onderneemen; ook is ſedert dien tydt *Kampveer* voor een der beſte Frontierplaatzen van het ganſche Graafſchap *Zeelandt* gehouden geweeſt. Door 't gemelde voorlandtſche Schor liep een klein Weeltjen; 't welk 'er al mede toe deedt, dat 'er in den aanvang meer viſſchers dagelyks quamen woonen; daarom wierd 'er ook eene Kapél ten dienſte van Godt getimmert. By of van deze Kapél konmen zien, of 'er door dit Weeltjen viſſchers uit zee quamen; zy wierd *Rykgauw* geheeten, en die naam bleef haar altoos by, zelfs tot dat *ter Veer* eene bemuurde Stadt wierd. *Ter Veer* leit op het Eilandt *Walcheren*, Noordt-Ooſt aan de ſtrandt der zee, ruim een myl gaans van *Middelburg*; zoo dat d'inwoonders van *ter Veere* en *Middelburg* den anderen gemakkelyk konnen bezoeken: want daar leit eene geſtraatte weg tot en door *Middelburg*, zelfs tot *Vliſſingen* toe, daar dagelyks, op gezette uuren, koetswagens heen en weder op naar deze Steden ryden, daar 10 of 12 perſoonen, wegens de grootte en breedte, gemakkelyk in konnen gevoert worden. Ter oorzake van de goede gelegentheit van de Stadt en Haven, wierd *Kampveer* al voor veele jaaren van veele vreemde Natiën aangedaan en bezocht, zoo uit *Spanjen*, de *Kanariſche* Eilanden, en andere Geweſten. Het is gebeurt in 't jaar 1508. dat 'er eenige ſchepen met ſuiker uit de gedachte *Kanariën* aanquamen, die ze van daar naar *Antwerpen* voerende, het pondt om geen anderhalve ſtuiver quyt konden worden: ook hebben de *Schotten* aldaar ſedert veele jaaren hunnen ſtapel van verſcheide koopmanſchappen gehadt. Toen deeze Stadt in het jaar 1567. wegens groote ſchulden, door Heer *Maximiliaan van Burgundiën*, eerſte Marquis van *Kampveere*, gemaakt, aan Koning *Philips den II.* (door decreet van 't Hof, by verkopinge daar op gevolgt) was geraakt, en de ſchuldteiſchers niet te recht konden komen, wierd 'er eene tweede verkopinge aangeſtelt, en *ter Veer* voor 24000 guldens van Prins *Willem den I. van Oranjen* gemynt: welke Vorſt al voorheene, als Stadthouder van *Hollandt* en *Zeelandt*, by opene brieven van octroy, aan *Kampveere* even diergelyke Stadts Rechten, Privilegiën en Vryheden had verleent, als die van *Vliſſingen* genooten. Uit kracht dezer brieven, verkregen die van *ter Veere* in de *Staatſche* Vergaderingen van *Zeelandt* zittinge en ſtemme, nevens de andere groote Steden. In het jaar 1472. ſtichtte Heer *Henrik van Borſelen de II.* als Heer van *ter Veere*, in de Hooftkerke aldaar (onze *L. Vrouwe-Kerk* genaamt) een Collegie van Canonikken, dat hy rykelyk begiftigde: twee jaaren te vooren was de grondtveſt van het Stadthuis aangevangen; toen wierden de Doggers van *Kampveere* vrygekeurt van den Haringtol, van 't eind van den Haringteelt af tot *S. Jans* dag toe: daar by wierd de Stadt zeer verſterkt, en de *Warwykſche* poort gebouwt, alzoo *Ritzaerd*, of *Richard*, Grave van *Warwyk*, in dien tydt voorgenomen hadde het Eilandt *Walcheren* met wapenen aan te taſten: in welken oorlog de Heer van *ter Veer* zich zoo dapper queet, niet alleen voor zyn Vaderlandt, maar ook voor *Eduard den IV.* Koning van *Engelandt*, dat zyne Majeſteit te dier oorzaake *Kampveer* beſchonk met den vrijen koophandel van allerhande waaren op *Engelandt*, alleen Wol en Wolvachten uitgeſloten; dat zy ook niet meer geeven zouden dan drie *Engelſche* penningen op yder pondt *Sterlings* van alles wat zy in *Engelandt* ten eeuwigen dage verkoopen zouden: dat zy van alle Lakenen, in *Engelandt* ingekocht, acht-en-twintig gaarden lang, of daar boven, van elk laken niet meer ten eeuwigen dage (als voorheen gezegt is) betaalen zouden dan twaalf penningen *Sterlings*. Ook zouden die van *Ter Veer* eeuwig en altoos vry zyn van alle coſtumen, laſten, en opzettingen, taliën, ſchattingen, enz. die de Koning, of deszelfs nazaaten ooit van koopmanſchappen of perſoonen zou of zouden mogen vorderen: maakende ook daar by den Heer van *der Veere* zynen Raadtsheer en Kamerling; de brief daar van is gedagtekent den 22 December, in 't elfde jaar des Ryks van *Eduard den IV.* In het jaar 1506. op den dag van S. Maria Magdalena, ſtortte, by zeer aangenaam en ſtil weêr, ook zeer laage ebbe, een zeer groot ſtuk muurs, aan het einde van de oude Straat, ter lengte van ruim zeven roeden, neder, door 't aanſlaan der zee allengs afgekabbelt. In het jaar 1509. wierd by een vervaarlyken ſtormwindt het water zoo fel en hoog op de Kay aangezet, dat het eenige huisjens, ſtaande op de Noordtzyde van de Haven, wegnam; het was omtrent den zelfden tydt dat 'er de *Schotten* den ſtapel hunner koopmanſchappen (daar boven van gemeldt is) nederſloegen. In 't jaar 1540. of niet lang daar na, wierd, om de welgelegentheit der plaatze, binnen *ter Veer* een deftig Artilleryhuis voor de Graaflykheit van *Zeelandt* opgerecht, dat *Philips de II.* Koning van *Spanjen*, merkelyk liet vergrooten. *Ter Veer* leedt in den zoo deerlyk bekenden *Allerheiligen-vloedt*, van November 1570. eenen zwaaren ramp; by de haven, en aan de muuren wierden gaten en diepten gemaakt van meer dan vyf vademen, zoo dat men om die te ſtoppen verſcheide ſchepen moſt laaten zinken. Ook wierden 'er omtrent dien tydt Muntſtukken, of Medaliën geſlagen, hebbende aan de eene zyde het wapen van *Zeelandt*, en om den randt *Benedicte maria & flumina Domino* 1570. *Gy zeeën en rivieren looft den Heere:* aan d'andere zyde ſtont eene Stadt, rontom van de woedende zee zeer fel beſprongen, met dit omſchrift; *A cunctis hoſtibus nos redde ſecuros. Behoedt ons tegens alle vyanden.* In het jaar 1617. ſtont de Stadt al weder in geen kleen gevaar van in 't geheel of ten deele wechgeſpoelt te worden. De Magiſtraat ontzag toen ook geene moeiten noch koſten, alzoo reeds een gedeelte by den Montfortſchen tooren was neêrgeſtort; de felheit der zee wierd eindelyk noch door ryshoofden, rysbarmen, zinkſteenen, en andere daar toe bequaame ſtof geſtuit, en de tooren behouden, onaangezien de golven daar zeer vervaarlyk tegen aanſloegen, en de diepte zeer groot was, waar in de naaſt daar aan ſtaande huizen al geſtort waren. By eenen anderen tooren, genoemt *Zwartgat*, hadden eenige Burgers zes of zeven niewe huizen getimmert, die alle in 't jaar 1631. des nachts, by eenen grooten ſtormwindt en grondtbraake, in de zee, met al dat 'er in was, behalven de menſchen, van welke niemant bleef, nederzonken. Niet alleen wierd toen de *oude Dyk* der Stadt op eene plaatze wel half wechgeſpoelt, maar zelfs zyn de ſteene bolwerken met vier huizen in die diepte verloren en nedergedaalt. In het voorgaande jaar wierd een andere ſchoone tooren, tot een kruithuis of tooren gebruikt, des nachts by zeer ſchoon en ſtil weêr, en heldere maaneſchyn, door eene grondtbraake van de zee (die allengs de grondtveſten los gemaakt hadde) ingeſlokt, en zoo diep in den afgrondt bedolven, dat men 'er 's morgens niet een ſteen van zien kon: door die wechrukkinge en grondtbraake dreef het geheel Nederhooft, dat van hout was, alzoo 't zyn grondtveſt quyt was geraakt, met het daar op ſtaande wachthuis, ganſch wech, behalven omtrent twee of drie roeden van het uiterſte eindt, dat noch ſtaande bleef. Toen bevondt *Kampveer* zich waarlyk in het uiterſte gevaar van een roof der zee te worden; doch door dag en nacht arbeidt, wierd de grondtbraake en 't gat noch geſtopt, en de zee, die eenige dagen daar door vloeide, geſtuit en weêrhouden. *P. Spoormaker*, Notaris aldaar, gebruikt hier omtrent deze woorden: „ Met dien val heeft de Stadt van „ *ter Veer* ook geen kleene krak (of breuke) geleden, „ welke daar noch lang in geheugeniſſe blyven zal; en 't „ en ware Godt de Heere na den val niet gelieft had „ goedt weder te verleenen, waar door gevoeglyk ge„ wrocht kon worden, naar alle apparentie, of menſche„ lyk oordeel, zou de Stadt, of het meeſte deel van die, „ in zee geraakt geweeſt zyn; waar door ook toen geene „ kleene droefheit en bekommeringe onder de Magiſtraat „ en Ingezetenen te beſpeuren was. In het jaar 1633. viel „ weêr op niews een ſtuk van den Stadts muur, ter lengte „ van 80 roeden, geheel in zee: deze grondtbraaken deeden zoo veel ſchade, dat de Staat geen raadt meer tot de „ koſten der verniewinge en verbeeteringe wiſt te vinden. Noch overquam in het jaar 1686. *Kampveer* een ander onheil, door het afbranden van de Kerk en Tooren, daar niet van ſtaande bleef dan de zwaare zydmuuren; meeſt alle de vloerſteenen en zarken waren in ſtukken geſprongen, en de pilaren geborſten: Door de onvoorzichtigheit der Leidekkeren, aan het dak arbeidende, was de brandt veroorzaakt. In *ter Veer* is inzonderheit de *Ciſterne*, of Regenbak, van de Burgers genoemt de *Fortuin*, het bezigtigen waardig, zynde een Waterbak daar veel hondert tonnen waters in bevat worden, gemaakt van effen witten Arduinſteen, boven plat met loodt gedekt; ſtaande op of over de ſtraat, be-

Idem Boxhorn I. D. pag. 213. *Reigersb. ibid.* *Idem Small.* *Idem Boxh. p. 212.* *Reigersb. pag. 28.* *Leeuw. Bat. Ill. f. 1310.* *Smalleg. f. 569.* *Boxhorn pag. 216.* *Reigersb. p. 28.* *Small. f. 661.* *Mont. in Guicc. f. 277.* *Small. f. 568.* *Idem Reigersb. pag. 28.* *byvoegſ. by Reigersb. Kron.* *Leeuw. Bat. Ill. f. 136.* *Idem Smalleg. f. 570.* *Reigersb. pag. 184. 191.* *Boxhorn pag. 218.* *Richard Baker in Eduard. IV.* *Reigersb. pag. 193.* *Boxhorn p. 223.* *Reigersb. p. 251.* *Guicc. fol. 277.* *Gabbema Ned. Watervloed pag 268.* *Boxhorn pag. 228.* *Small.* *Idem Boxhorn ibid.* *Idem Gabb. pag. 315.* *Boxhorn p. 244.* *Idem. d. p. 244.* *Smalleg. f. 583. 584.* *Idem Small. f. 596.*

beznïden de treffelyke Kerk gebouwt, aan de oude Parochiekerk: In de zelfde is een gemeene diepe en wyde Put, uit den grondt ook van witten Arduinſteen opgehaalt: al het Regen- of Hemelswater dat van 't dak der gedachte Kerke valt, loopt door verſcheide buizen en pypen, onder de aarde door geleidt, ten dienſte der Burgeren, 't zelve door byzondere kraanen, tot hun gemak, uit de put konnende tappen. Veele menſchen, niet alleen uit omleggende Steden en Provintiën, maar zelfs verder afgelegene, ja uit *Vrankryk*, *Italiën*, enz. komen daarom naar *ter Veer*, omdat konſtig ſtuk werks te zien, en ook te meeten het portaal van de kerk, den boog, ſtaande over haaren ingang, en de Ciſterne, of 't Watervat. Aan de landtzyde buiten *Kampveer* leggen luſtige velden, ook eenige boomgaarden en hoven; maar 't zeer ſchoone Slot *Sandendyk*, het Hof der oude Heeren van *ter Veere*, de Kapél, en veele andere gebouwen, zoo Ridderlyke, als van aanzienlyke Burgeren, zyn door den alvernielenden tydt, inzonderheit door de beroerten in deeze *Nederlandtſche* Provintiën, en den oorlog met *Spanjen*, zoodanig vernietigt en vernielt, dat 'er nauwelyks eenige geheugeniſſe-waardige overblyfzels van te zien zyn. In de bloedige vervolginge, religie's-halven in ons *Nederlandt*, hadde de Magiſtraat van *ter Veer* dien lof, dat ze zich nooit zoo fel noch wreedt tegen den *Onroomſchen* Godtsdienſt, als wel de Magiſtraaten der andere Steden, getoont heeft; de zelve wierd hier altydt of genoogluikt, of beſcheidentlyk voorgeſtaan: waarom *Kampveer* ook al terſtont, na de begonne beroerten met *Spanjen*, zich aan de zyde van den Prins van *Oranjen* begaf: heeft ook, nevens *Vliſſingen*, den *Spanjaart* ſterker tegen geſtaan dan eenige van de andere *Zeeuwſche* Steden. De *Veerenaars* hebben zich veele ſtoute aanſlagen, te water en te lande, onderwonden, ook gelukkig uitgevoert tegen de *Spaanſchen*, en voornamelyk door hunne Zeekapiteinen de ſterke *Spaanſche* vloot voor *Bergen*, in 't jaar 1574. in het begin des jaars, helpen vernielen.

Idem Boxhorn 1 deel, pag. 248.

Idem Boxhorn ibid. Mont. in Guicc. fol. 242.

Boxh. Mont. by, enz.

Winſem. KAMSTRA, een adelyk Huis in 't Dorp *Firdgum*, onder de *Frieſche* Grietenije *Barradeel*, onder het quartier *Weſtergoo*.

Idem Winſem. KAMSTRA, een deftig adelyk Huis in 't Dorp *Wirdum*, gelegen in de *Frieſche* Grietenije *Leeuwarderadeel*, onder *Ooſtergoo*.

KAMSTRA, een voornaam Adelyk geſlacht in *Frieslandt*, dat noch, in verſcheide takken verdeelt, de hoogſte Staat- en Krygsbedieningen in die Heerlykheit bekleedt.

Houve. KANTENS, by *M. van der Houve* KANTES, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder 't quartier *Hunſingoo:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Middelſtum*.

KANTHER; (JOHANNES) zie CANTHER.
KANTHER; (ANDREAS) zie CANTHER.
KANTHER; (URSULA) zie CANTHER.
KANTHER; (WILHELMUS) zie CANTHER.

Houve Kemps beſchr. van Arkel. KAPE'L, of KAPE'LLE, een *Zuidt-Hollandtſch* Dorp in de *Langeſtraat*; heeft *Beſoijen* ten Ooſten, *Waſpick* ten Weſten, de paalen van *Brabandt* en de *Nieuwſtraat* ten Zuiden; is mede met zoo veele andere Dorpen, in dien vreeslyken inbreuk der *Zuidt-Hollandtſche Waerdt*, verdronken geweeſt; maar naderhandt weêr boven gekomen: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Dordrecht*.

Houve 1 deel, fol. 121. KAPE'L, of KAPE'LLE, een *Hollandtſch* Dorp aan den *Yſſel:* het is eene Heerlykheit die voortyds aan de Graven van *Arenberg* behoort heeft. Omtrent het jaar 1640. zyn 'er d'Erfgenamen van Sr. *Hans van der Veeken*, koopman te *Rotterdam*, Heeren van geweeſt: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Schielandt*.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1293. *Houve 1 deel, fol. 121.* KAPE'L, of KAPE'LLE ('T HUIS TE) legt in of by 't bovengedachte Dorp van *Kapél* aan den *Yſſel*, en is voortyds (als gezegt is) het erfgoedt der Heeren Graven van *Arenberg* geweeſt. Dit Slot heeft lang, wegens de oorlogen met *Spanjen*, vervallen gelegen; maar na dat gemelde Sr. *Hans van der Veeken* de Heerlykheit van den Grave hadde gekocht, heeft hy het heerlyk laaten ophaalen.

Houve. Smalleg. KAPE'L, of KAPE'LLE, een zeer ſchoon Dorp in *Zeelandt*, op het Eilandt *Zuidt-Bevelandt*, voorzien met eene groote Kerk en tooren, met verſcheide klokken daar op geſpeelt word. Aldaar leggen de huizen *Maalſtede*, *Bruelis* en *Giſtelles:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Zuidt-Bevelandt*; zie ook op OOST- en WEST-CAPE'L, of CAPPE'L.

Lyſt der Utrechtſ. Dorpen. KAPE'L, (BLAUW) een Dorpjen dat een groot half uur gaans van de Stadt *Utrecht* af legt; 't heeft een Kapél of Kerkjen met Predikant, ſtaande onder het *Utrechtſche* Claſſis.

Alonzo de Quint. Hiſtor. Hiſp. & Belg. pag. 192. Meter. KAREL, *Roomſch* Keizer, de V. van dien naam, en I. Koning van *Spanjen*, Hertog van *Burgundiën*, . . . *Gelder*, enz. Grave van *Vlaanderen*. . . . *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. Heer van *Utrecht*, *Vrieslandt*, enz. bezittende noch veel meer andere Koningkryken en Landen, daar hy den titel van voerde. Door het huwelyk van *Maria*, eenige Erfdochter van *Karel den Strydbaaren*, Hertog van *Burgundiën:* enz. aan den Aartshertog *Maximiliaan van Ooſtenryk* (naderhandt Keizer, zoon van Keizer *Frederik den III.* by *Leonora*, dochter van *Eduard*, Koning van *Portugal*) quamen al des hooggemelden Hertog *Karels Nederlanden* aan het Huis van *Ooſtenryk*. Na de doodt van *Maria*, die in 't zeſde jaar haars huwelyks ſtorf, vervielen alle deze *Nederlanden* op haaren zoon *Philips*, by *Maximiliaan* gewonnen. *Philips* kreeg in huwelyk *Johanna*, dochter van Koning *Ferdinand van Arragon*, by *Iſabella*, Koninginne van *Caſtiliën*; door gemelde *Johanna* wierd *Philips* Koning van *Spanjen*, de I. van dien naam. Hy won by *Johanna* twee zoonen, *Karel* en *Ferdinand*, d'een na den anderen *Roomſch* Keizer geworden: maar *Karel* was te gelyk Koning van *Spanjen*, en Heer der *Nederlanden*. Hoe *Maximiliaan*, *Philips* en *Karel*, om het Hertogdom van *Gelder* en *Zutphen*, tegen Hertog *Karel van Gelder* (tot dat eindelyk Keizer *Karel*, na de doodt van den hooggemelden Hertog *Karel*, in 't volle bezit quam) hebben moeten ſtryden; zie op KAREL VAN GELDER.

P.C. Bor. Hooft. Klerk. Pars.

N. de Clerk. Pontan. Sachs Kaiſ. Chronic. O.H. Kr. Winſem. Fr. Kron. L. Hort. Utrechtſ. Hiſtor.

Tot de geërfde Vorſtendommen en Graafſchappen, enz. bragt 'er Keizer *Karel* noch meer toe door koop: Eerſt kocht hy van Hertog *Georg van Saxen* de Heerlykheit van *Frieslandt*, daar na ook van den Biſſchop, zoo veel 't wereldlyke aanging, het Sticht *Utrecht*. Over zyne regeeringe zouden de *Nederlanden* niet te klagen hebben gehadt, indien hy zulke ſtrenge Plakaaten tegen die van de *Onroomſche* religie niet had laaten uitgaan, en doen uitvoeren, om den *Roomſchen* Stoel te behaagen. Hy gaf zoodanige Plakaaten al in 't jaar 1521. uit tegen *Luther*, verklaarde hem Ketter, afvallig van 't *Catholyk* geloof, en de *Roomſche* Kerk, eenen *Duivel*, onder de gedaante van een menſch, enz. evenwel was daar in noch geene doodtſtraffe tegen d'aanhangers van *Lutherus* begrepen, noch geene *Inquiſitie* op de conſcientie. Maar gedachte Plakaaten wierden door het gedurig aandringen der Pauzen verzwaart, en in de jaaren 1526, 1529, 1531, 1535, 1540, 1546, en 1550. noch meer geſcherpt, eer hy van *Bruſſel* naar den Ryksdag te *Augsburg* vertrok: Van dat Plakaat zeggen de Hiſtoriſchryvers, (ſchoon zyn zoon *Philips de II.* het noch vry veel verzwaarde, en 't op het allerſtrengſte heeft doen uitvoeren) dat het, als de wetten van *Draco*, niet met inkt, maar met bloet en gal geſchreven was. Niemant mogt drukken, koopen, verkoopen, afſchryven, ja zelf niet onder zich hebben, ontfangen, verzwygen, of leezen eenige boeken of ſchriften van *Luther*, *Swinglius*, *Oecolampadius*, *M. Bucerus*, *J. Calvinus*, of andere (van hem genoemt) Ketters, en voortzetters van hunne of van andere Secten, quaadt gekeurt en gedoemt van de H. *Roomſche* Kerk; zich laaten vinden in eenige heimelyke byeenkomſten, of vergaderingen daar de voorſchreve Ketters heimelyk hunne dwalingen zaaiden. Insgelijx (dus luiden d'eige woorden van 't Plakaat) verbieden wy allen Leecken perſoonen/ ende anderen/ te communiceeren/ of te diſputeeren van de H. Schrifture/ in het openbaar of in het ſecreet/ ſonderlinge in twyfelachtige ende zwaare materiën/ ofte anderen te leeſen/ leeren/ uitleggen/ en interpreteeren de H. Schrifture/ t'en zy dat zy Theologanten/ ende in der Godheit/ende Geeſtelyke rechten geleert waren/ geapprobeert van eenige vermaarde Univerſiteiten/ enz. Voorts wierd verboden het prediken, beweeren, zeggen, en gevoelen, in 't openbaar of heimelyk eeniger leeringen van de voorſchreve Autheuren, op pœne, dat die tegen eenige deezer puncten miſdeeden, geſtraft zouden worden als ſeditieuſe perſoonen, perturbateurs van de gemeene ruſte en van den *Staat*, alzoo ook, en als zoodanige worden geëxecuteert: te weeten, de mannen met den zwaerde, en de vrouwen in d'aarde gedolven, wanneer zy hunne dwalingen niet wilden verdeedigen, of ſtaande houden: maar, in gevalle zy in hunne dwalingen, opiniën, of ketteryen volhardden, geëxecuteert te worden met den vuure; doch echter, in alle gevallen, hun goedt verklaart geconfiſqueert, en verbeurt t'onzen profyte. Dus hadden de afvalligen geen ander voordeel te verwachten, ſchoon zy de *Roomſche* religie aannamen, dan dat zy wat zachter doodt leeden; daar zy anders verbrandt wierden: doch, hoe 't ging, de goederen bleven geconfiſqueert. Vermits nu daar zelfs vreemde kooplieden onder begrepen waren, begaven die zich niet herwaarts, en die 'er waren bereidden zich tot hun vertrek, inzonderheit d'*Engelſchen* van en uit *Antwerpen*. Toen de Stadt zulks gewaar wierd, en dat het tot zeer groot nadeel hunner ingezetenen, verderf des koophandels, enz. ſtrekte, badt de Magiſtraat de Landtvoogdeſſe *Maria*, om verzachtinge van 't gemelde Plakaat: die van de Stadt verworven ook zoo veel, dat zy toeliet d'uitvoeringe te ſtaaken tot dat 'er zyne Majeſteit van onderrecht zoude zyn. Zy reisde in eige perſoon naar haaren broeder den Keizer te *Augsburg*, bragt met zeer groote moeite te weege dat het verbodt, ten aanzien der Uitheemſche kooplieden, wierd verzacht, en den haatelyken naam van *Inquiſitie* daar in uitgedaan: maar buiten dat bleef het Plakaat in volle kragt. Wanneer iemandt van 't eene Dorp in 't ander vertrok, of in de Stadt van d'eene Parochie in d'andere verhuisde, mogt hy zich daar niet ter neder zetten, of moſt eene Certificatie van den Parochiaan, in wiens Kerſpel hy gewoont hadde, vertoonen,

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 483. Vrank. wederl. van Fr. Verhaer pag. 7. 8. P.C. Borsenz.

Plakaat van K. Karel, van 't jaar 1550. Bor Nederl. Oorlog. 1 B. fol. 5.

nen, getuigende dat hy een goedt *Roomſch-Catholyk* was; tegen de zulken, die geen getuigſchrift vertoonden, zou men aanſtonds, als tegen verdachte van Ketterye, procedeeren: die wiſt dat iemant met eenige ketterye beſmet was, al was 't eige Vader, of Zoon, Broeder of Zuſter, enz. en hem, of haar niet aanbragt, zou voor een Begunſtiger en aanhanger der Ketteren gehouden worden, en de zelfde ſtraffe der *Ketteren* moeten ondergaan; doch zulks doende zouden zy de helft der goederen voor hunnen aanbreng genieten. Daar door wierden veele gaande gemaakt, om vlytig acht te geeven op die geen *Roomſch-Catholyk* mogten wezen; ja, om den loon des bloets te bekomen, veinsden veele Papiſten zelfs niet Roomſch te zyn: beſchuldigden ook nu en dan zelfs goede *Roomſch-Catholyken*, wanneer ze maar ryk waren, verſtrekkende d'een den anderen ten getuige. De ſtaat der Rechteren was voor hen oeklaaglyk; zy mogten zelfs geene kenniſſe neemen van 't geloof der gevangenen, maar moſten alleen ſententie vellen op de verklaringen der Geeſtelyken, of *Inquiſiteuren*, dat het *Ketters* waren. Dus zyn 'er onder dezen Keizer *Karel* een groot getal vroomen in deze *Nederlanden*, door vuur, zwaerdt, ſtrop, levend onder de aarde te delven, enz. uit deze wereldt verzonden, niet alleen zulke die waarlyk *Onroomſch* waren, maar zelfs oprecht *Roomſch-Catholyken*, om dat ze uit niewsgierigheit een Gereformeerd Predikant hadden hooren leeren, of eenen hun onbekenden *Ketter* eene aalmoeſe gegeeven. Echter word Keizer *Karel* nagegeeven, dat hy zelf geen recht *Papiſt* was, immers niet bleef op 't end van zyn leven, zoo dat ook gezegt wordt, dat, na dat hy geſtorven, en alreeds begraaven was, d' *Inquiſitie* hem wilde doen opgraaven, en verbranden. Immers *Conſtantyn Pontio*, Biegtvader van wylen Keizer *Karel*, die ook in zyne armen den geeſt gegeeven had, was terſtondt daar na, op aantyging van ketterye, in de gevangkenis geworpen, en aldaar overleden. Derhalven, niet hebbende aan den perſoon, verbrandde men zyn beeldt; zonder aan te zien (zeit de Heer *Hooft*) dat de ſmaadt hem gedaan, d' ontteering van 's Keizers gedachtenis met zich bragt; zie hier over ook op PHILIPS DEN II. *Koning*, enz. Zoo groot eene genegentheit had Keizer *Karel* tot de *Nederlandtſche* Provintiën, dat, daar ze eerſt onder verſcheide Hoofden hadden geſtaan, maar nu onder zyn gebiedt alleen waren gekomen, hy tot meermaalen voorhadde van alle XVII. een Koningkryk te maaken, vermits hy ze niet alleen groot genoeg achtte om 'er een Ryk van te ſtichten, als in zynen tydt begrypende 208 bemuurde Steden, 150 opene Vlekken, en meer dan 3600 bewoonde Dorpen; maar daar by aanmerkte, dat ze zeer vruchtbaar waren in allerlei levensmiddelen, begunſtigt van de zee, en welvaarende door de ſchipvaart, vervult met menſchen van zeer goeden aart en inborſt, en zonderlinge dapperheit en voorzichtigheit: maar in het uitvoeren van 't werk zag hy groote zwarigheit, alzoo yder Provintie byna verſcheide Wetten, en voortreffelyke Privilegiën had; dat hy daar ook, zonder die te verbreeken, geen middel toe wiſt; daar by was 'er een groot verſchil in gewigten, ellen, maaten, en ſpraake dezer Landen: daar benevens verhinderden hem zyne geduurige oorlogen en togten, die niet toelieten zyne handen aan zoo zwaar een werk te ſlaan, dan in eenen vreedzaamen tydt. Echter beval hy dat alle de XVII Provintiën byeen zouden blyven; hy beminde ze ook, en zy beminden hem, als eenen *Nederlander*, te *Gent* geboren; niet in hem en in zyne loffelyke regeeringe wraakende dan zyne ſtrenge Plakaaten, en Proceduuren omtrent het ſtuk van den Godtsdienſt. Toen hy de *Nederlandtſche Provintiën* aan zynen zoon *Philips den II.* overgaf, heeft hy ze hem zeer hoog aanbevolen; gaf'er het getuigeniſſe van, dat ze hem, in alle zyne oorlogs-ongelegentheden, zeer gewillig hadden bygeſtaan met geldt, zelfs boven verwachtinge, zoo dat de ſom van dezelve, zonder eenig gemor of onwil, aan hem opgebragt, over de veertig millioenen beliep. Hy heeft deze Landen ook altydt doen beſtieren door Prinſeſſen van zyn bloet; namelyk, door zyne moeije de Koninginne *Margaretha van Hongaryen*; door zyne zuſter de Gouvernante *Maria*, tot dat hy ze aan zynen zoon *Philips den II.* overgaf. Zoo lang *Karel* de regeeringe voerde hebben de *Nederlanden* gebloeit, zoo in koophandel, rykdom, welvaaren, ja ook in weelde zelfs. Maar nauwelyks had hy 't bewindt neêrgelegt, of de duiſtere wolken onder *Philips den II.* braken uit in zwaare ſtormen en orkaanen van elendige beroerten, die met den tydt zoodanig toenamen, dat hem daar door de beſte ſlip van zynen *Nederlandtſchen* rok afgerukt wierdt. Toen *Karel* de regeeringe overgegeeven hadt, verdween zyne voorige hooge achtbaarheit. Terwyl hy te *Vliſſingen* ſtil lag, en naar eenen goeden windt wachtte om naar *Spanjen* te vaaren, en daar zyn leven in een Klooſter door te brengen, quam 'er de Gezant (*Soldius*) van zynen broeder, den Keizer *Ferdinand*, aan; hy ſprak laat in den nacht met hem: toen *Soldius* vertrekken zou naar zyn quartier, trok *Karel* de ſchel, om eenige zyner dienaaren by zich te krygen, maar niemant hoorde; d'een ſliep, d'ander was wech gegaan; men zegt, dat hy toen zelf de keerſe in de handt nam, en *Soldius* uitleidde (onaangezien de Gezant zulks ernſtig affloeg) tot aan de trappen. In het affcheidt neemen zeî hy tegens hem; „ *Soldius*, onthoud dit, dat de Keizer, noch onlangs met zoo „ veele Heeren zeer eerbiedig omringt, bewaart, bewaakt, „ nu alleen is, veracht, en van zyne eigen huisgenooten „ en dienaars verlaaten. Hy dien gy nu zoo veele jaaren „ gedient hebt, moet u nu zelf ten voorlichter dienen. Vermits hy 't geluk, dat hem in *Duitſchlandt* in verſcheide voorvallen begon tegen te loopen, niet meer vertrouwde, wilde hy liever het *Duitſche Ryk* aan zynen broeder *Ferdinand* overgeeven met eere, dan in vreeze ſtaan dat zyn verkregen roem, door de wiſſelvalligheden des geluks, mogt verdwynen. Want dat hy 't niet uit enkele vrywilligheit deede, bleek uit zyne laatſte woorden tot den gemelden *Soldius*, toen hy te *Vliſſingen* t' ſcheep ging: *Ik bevinde* (zeide Keizer *Karel*) *dat het de handt Godts is die my dusdanig eene veranderinge toezendt, de zelve wil ik niet wederſtreeven.* Hoe hy *Gelderlandt* en *Zutphen*, *Utrecht*, *Frieslandt*, *Overyſſel*, en *Groningen*, by en tot zyne Erflanden voegde, zie op KAREL VAN GELDER, UTRECHT, FRIESLANDT, GRONINGEN, enz. zoo deedt hy ook met *Kamerik*, en 't Graafſchap *Lingen*. *Vlaanderen*, en de andere Provintiën, die noch eenige erkenteniſſe aan de Kroon van *Vrankryk* ſchuldig waren, heeft hy door een verdrag voor eeuwig daar van bevrydt. Op zyn meer gemelde vertrek van *Vliſſingen* naar *Spanjen*, heeft hy zynen zoon *Philips* als geprofeteert wat hem wedervaaren zou: want in de tegenwoordigheit van Prins *Willem van Oranje*, *Boſſu*, en andere Kamerheeren, waarſchouwde hy hem, dat, indien hy den *Spaanſchen* hoogmoedt niet in toom hield, de zelve het uiterſte verderf der *Nederlanden* zou veroorzaaken; vermits die Provintiën ten laatſten zulk eene moedwillige regeeringe niet zouden konnen verdraagen. Hy was in 't jaar 1500. te *Gent* geboren: by zyne Grootvorſtelyke deugden van voorzichtigheit, gerechtigheit, ſtantvaſtigheit, gelatenheit in voor- en tegenſpoedt, kloekmoedigheit, en ſtaatkunde, had hy de gebreken van te zyn onverzettelyk in 't geen hy voorgenomen hadt, het waare billyk of onbillyk, ſtaatzuchtig, bits, onbarmhartig als hy gaande raakte, of dat zyne bevelen niet terſtont ſtipt nagekomen wierden, of ze ſchoon niet al te betamelyk waren; ſchalk was hy meer dan zulk een Vorſt betaamde, ja ſomtydts bedrieglyk. Het volgende voordeel heeft hy voor de *Nederlanden* te weege gebragt: Toen de Koning van *Denemarken* den tol in de *Zondt* op de doorvaarende Schepen zoo hoog zette als 't hem behaagde; inzonderheit op Natiën die tegens hem in magt en middelen niet op mogten, tradt *Karel de V.* met hem in akkoordt, waar by de Tol op eenen vaſten voet wierd geſtelt, ten voordeele der Onderdaanen dezer Provintiën, eenen grooten handel op d'Ooſtzee dryvende; zoo dat yder Schip van 200 tonnen, door de *Zondt* vaarende, twee Roozenobels betaalen zou; boven de 200 tonnen drie Roozenobels. Dat duurde tot den oorlog van den *Staat* met *Spanjen*, en het afwerpen van 't *Spaanſche* juk. De *Deenen* namen dien oorlog tot hun voordeel, en ſtelden op de Schepen eenen onmatigen hoogen Tol; alzoo de *Staat* genoeg te doen had tegen *Spanjen*, en daar door toen onmagtig om die onbillykheit te beteugelen; maar in 't jaar 1600. de handen ruimer gekregen hebbende, voegden zy zich by *Lubek*, om dat quaadt met gewelt te ſtremmen, indien zy met gemak hun oogwit niet bereiken konden, gelyk 't ook naderhandt gemakkelyker, hoewel met tegenſtribbelingen, ingeſchikt is.

KAREL, bygenaamt de *Strydtbaare*, Hertog van *Burgundiën*, *Lotharingen*, *Brabandt*, enz. Grave van *Burgundiën*, *Vlaanderen*, *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. Heer van *Frieslandt*, enz. was de zoon van *Philips den Goeden*, Hertog van *Burgundiën*, enz. die Vrouwe *Jacoba Hollandt* en *Zeelandt* ontweldigt had, en toen daar door eerſte Grave van *Hollandt*, enz. uit het Huis van *Burgundiën* geworden was; alle welke Landen door zynen doodt op *Karel den Strydtbaaren* vervielen; die in zynen doop genaamt wierd *Karel Martyn*, om dat hy op St. *Martens avondt*, des jaars 1434. te *Dyon* ter wereldt quam. Over de vonte wierd hy Ridder geſlagen; zyn vader maakte hem Grave van *Charolois*, Heer van *Bethune*, enz. Noch by zyn vaders leven liet hy een groot ſtuk landts over *Rotterdam* bedyken, *Charolois* geheeten. Hy voegde noch tot de landen die hy van zynen vader erfde, het Hertogdom *Gelder*, en het Graafſchap *Zutphen*; welke beide hy van Hertog *Arnold van Gelder* kocht, die van zyn bezit afſtont, om zich aan zynen wreveligen zoon *Adolf* te wreeken, voor de ſomme van 92000 goutguldens, of (naar 't zeggen van anderen) goude kroonen; daar *Pontaan* en *Slichtenhorſt* beweeren, dat het alleen voor verpandt zou zyn geweeſt. Want *Adolf*, de ongehoorzaame zoon van Hertog *Arnold*, hield *Karel* gevangen; hy bleef ook zoo lang in zyne gevangkeniſſe, tot dat, na *Karels* doodt, de *Gentenaars* hem verloſten, en tot hunnen Overſten tegen de *Franſchen* ſtelden; doch wierd van hen voor *Doornik* verſlagen, nalatende eenen zoon *Karel*, die noch, wegens 't Vorſtendom *Gelder*, zwaare oorlogen tegen

Pontan. 2 deel, fol. 483. Petr. Iburg. Vita Car. V. pag. 217. Bor. Meter. Hooft. enz. Idem Pontan. Iburg. Fr. Vr. en Fr. Verhaar pag 9. 10. ſeq. P. C. Bor 1 B. fol. 6. Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 26. Idem Bor 1 B. fol 2. Guicc. Ned. f... Puffend. inleid. pag. 449. Bor. Meter, Hooft. D. Chytraus in Saxon. lib. 19. Zeilerus zendſ. 1 deel. pag. 151. Meter. Meter. fol. 23. Apolog. van Pr. Willem van Oranje. Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 17. Iburgi Vita Car. V. pag. 281. Idem Iburgi ibid. Puffend. enz. O. H Kr. M. Voſſ. Jaarb. N. deel. Pontan. Slicht. fol. 92. Slicht. in Pont. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 267. 270.

CAREL van BORGONJE.

tegen *Maximiliaan*, *Philips*, en *Karel den V.* gevoert heeft; zie op KAREL VAN GELDER, (anders KAREL VAN EGMOND) enz. Hertog *Karel de Strydtbaare* voerde bloedige oorlogen tegen de *Luikenaars*, *Franſchen* en *Gelderſchen*, eer hy tot bezit van dat Vorſtendom kon geraaken, als boven is aangeroert, als ook tegen de *Zwitſers*, doch tegen de laatſten ongelukkig, ja ſneuvelde zelf in den voor hem doodelyken veldtſlag by *Nancy*, in het jaar 1477. Hy was een Prins begaaft met veele Vorſtelyke deugden, grootmoedig, lydtzaam, konnende honger en dorſt, koude, hitte, en allerlei ongemakken zeer wel uitſtaan; daar by matig, wakker, en een zeer ſtreng bevorderaar der Gerechtigheit, liefhebber der Geleerden, miltdadig en kuiſch, doende yder goedt, echter hadde hy gaerne dat zyne weldaaden erkent wierden: maar daar tegen, was hy te prachtig in kleederen, en alle koſtelyke praal; wierd ook in het laatſte vry wreedt, was ongemeen eergierig, betrachtende vry driftig eenen grooten naam na te laaten, aleens als *Alexander*, *Cæſar*, of *Carolus Magnus*; hartnekkig in zyne voornemens, dat hem eindelyk in de uiterſte verwarringe holp, ſtoutmoedig en ſtantvaſtig in 't geen hy beſloten hadde uit te voeren. Hy was van een middelbaare geſtalte, gezet van leeden, wel gevleeſcht, wat lang van aanzicht, breedt van voorhooft, bruin van oogen, ſcherp van gezicht, wel geneuſt, naar beneeden wat dik, bruin van haair en baardt, deluw, of wat aſchverwig van kleur. Tocn hy by Keizer *Frederik den III.* voor *Trier* quam, verſcheen hy daar met meer dan Keizerlyke pracht. Zyne tent was met goude, en met gout en zilver doorwrochte tapyten zoodanig toegeſtelt, dat de Keizer daar over ſchier als verbaaſt, en in verwonderinge ſtont. Zyn wapenrok over zyn harnas, ſchitterde van gout, paerlen, diamanten en andere edele ſteenen; op zyn eene ſchouder ſtont een knoop, in dien tydt gewaardeert op 40000 goude kroonen. Hy noodigde Keizer *Frederik* te gaſt, dced de Kerk van *S. Maximus* Klooſter, met de groote zaal t' eenemaal met tapyten van onuitſpreekelyke waarde behangen: hadde een rok aan ſtyf van gout en zilver, bezet met edele geſteenten, meer dan hondert duizent dukaaten waardig geacht, aan beide zyden opgeſlagen, om zyne koſtelyk kleederen daar onder te konnen zien, als ook de Ridder-ordre op zyn borſt; zyne dienaars waren op 't heerlykſte in ſluweel, gout, zwart, en roodt laken gekleedt, zyn Heeraut tot de voeten toe in Damaſt; d'eene zyde der Kerke hadde hy met goude- en zilvere Tapitſeryen, van onbedenkelyke waarde, doen behangen. Op den Autaar hadde hy vier banken doen ſtellen, op elke bank zes beelden van zilver; op een vyfde de twaalf Apoſtelen van verguldt zilver; op eene zeſde tien beelden van gout, en vier van zilver verguldt, tien goude kruiſſen, met koſtelyke geſteenten verſiert, vier andere van verguldt zilver, twee goude kandelaars, vier zilvere vergulde, eenige Engelen van gout, elk een arm lang; eene goude Lelie met edele geſteenten en peerlen, en op de Lelie een diamant van twee tonnen gouts. Na gedane Miſſe wierd de Keizer in de eetzaal gebragt, waar in de verſierſelen onbeſchryflyk waren; de goude lakens daar ze mede behangen was waren vol edele geſteenten, als ſterren ſchitterende; op 't eene eindt der zaale ſtont een Threſoor, tien ſtellingen hoog, daar goude en zilvere vaten van allerlei ſlach op ſtonden, 70 goude en zilvere kannen, kleine en groote, 100 ſchotels en kroezen van de ſelfde ſtoffe, verſiert met paerlen en geſteenten, 6 groote zilvere ſchepen, 12 goude en zilvere lampetten, 6 eenhoorns, yder drie armen lang, 6 groote zilvere kannen, een groote zilvere mande om 'er d' overblyfzels van des Hertogs tafel in te vergaderen: In de zaal ſtonden drie diſſchen, en al de daar op ſtaande kannen, kruiken, bekers, ſchotels, enz. waren van gout en zilver: al dat tuig hadde hy uit *Nederlandt* naar *Duitſchlandt* gevoert, om Keizer *Frederik* en zyn Hofgezin zynen rykdom en praal te vertoonen. Nadat zyne Majeſteit en de verdere Grooten zich nedergezet hadden, wierden eerſt opgediſcht 13 gerechten, daar 16 trompetters voorgingen, gevolgt van 12 Prinſſen in gout laken gekleedt; behalven deze hadde hy noch by zich 600 andere Heeren en Edelen, alle in gout en zilver laken; Voor de tweede maal quamen 'er 12, voor de derde maal 10 gerechten. Na den maaltydt wierden ten diſſche gebragt 30 goude en zilvere ſchaalen, kroezen, enz. verſiert met paerlen en koſtelyke ſteenen, vol Confituren; die voor den Keizer ſtont wierd gerekent op 90000 guldens. Hy boodt Keizer *Frederik* ten huwelyk aan zyne eenige Erfdochter *Maria*, voor zynen zoon *Maximiliaan van Ooſtenryk:* maar verzocht 'er by, dat zyne Majeſteit zyne *Burgundiſche*, *Lotharingſche*, *Brabandtſche*, *Hollandtſche* en *Zeeuwſche* Landen, enz. t'zamen genomen, tot een Koningkryk, onder den naam van *Gallia Belgica*, wilde verheffen; dit niew te maken Koningkryk vier Biſdommen inlyven, daar van de regaliën hem, en niet den Keizer, zouden toekomen: daar boven hem tot *Vicarius Generaal* van 't Keizerryk verklaaren: maar *Frederik* vond 'er geen behaagen in. Het huwelyk met *Maria* heeft echter zynen voortgang gehadt na de doodt van *Karel* (zie op

Vliger. de Com. Holl in Car. I. N. Klerk toon. der Hert. fol. 123. ſeqq. P. Brug. Hiſt. de Duc. Burg. pag. 257. Scriver. Holl. Kr der Graven van Holl. pag. 440. en verv. Pontan. Heuter. enz.

Petr. Oppenh. Romiſ. adlar pag. 301. Schled. Hiſt. imperat. pag. 512. Brauw. Chr. in Fr. III. N. de Kl. toon. der Hertog. fol. 95. Stumph lib. 3. M. Sachs Kaiſ. Kr. in Fred. III. Th. Galeſ. Hiſt d' Eur. pag. 397. en verv.

Godfried Hiſt. Kr. f. 1370. en Vliger. Sachs. Oppenh.

MARIA VAN BURGUNDIEN. D'oproer te *Gent* by zyne huldiging, als ook te *Mechelen* hoe gedempt; hoe de *Luikenaars* met de vernielinge hunner Stadt geſtraft zyn, in den oorlog tegens hen gevoert; hoe menigmaal'er oorlog en vrede tuſſchen hem en Koning *Louis de XI.* van *Vrankryk* ontſtaan en neêrgelegt zy; hoe *Karel van Gelder* het Vorſtendom weêr met de wapenen zocht te winnen; hoe hy zich buiten noodt in den twiſt van twee *Duitſche* Vorſten ſtak, en zich daar door *Vrankryk* ten tegenpartye verwekte; hoe zyne hartnekkigheit om *Nuys* te winnen, hem den byſtandt van *Engelandt* deed miſſen, en zyn ganſche heir vernielde; hoe zyne eergierigheit hem geheel *Lotharingen* deed inneemen, om den titel van Koning van *Siciliën* en *Jeruſalem* te bekomen; hoe hy, uit wraakzucht, tegen de *Zwitſers* optrok, groote aanbiedingen tot vrede verwerpende; in zyn opzet volhardde, *Loſanna* en *Gemſen* veroverde; veele wreedheden gepleegt hebbende, van de *Zwitſers*, weinige in getal, tegens zyne groote magt, geſlagen wierd; zyne onuitſpreekelyke koſtelykheden verloor, en andere aanmerkelykheden daar over kan men zien in *S. de Vries Hiſtoriſche Kronyk der Kronyken*; als ook hoe Hertog *Karel*, na meer dan eene nederlaage tegen de *Zwitſers*, in de laatſte elendig ſneuvelde; men vindt daar ook hoe hy den geweldigen oproer te *Zirikzee* dempte; nevens de gedenkwaardige juſtitie aan zynen Stadthouder in *Zeelandt* volvoert, (beneden ook te zien) enz. Toen Hertog *Karel*, na de doodt van zynen Vader *Philips den Goeden*, in de regeeringe op het jaar 1467. tradt, verzocht hy al ſtraks eene groote ſchattinge (*Beede* geheeten) meeſt over alle zyne Landen, daar *Hollandt* niet vry van bleef. *Karels* eerſte Gemalinne was *Catharina*, dochter van *Karel den VII.* Koning van *Vrankryk*, hy verloor haar haaſt zonder kinderen by haar gewonnen te hebben. Zyne tweede was *Eliſabeth*, of *Iſabelle de Bourbon*, dochter van Hertog *Karel de Bourbon*, zyne volle nichte; won by haar zyne eenige Erfdochter *Maria*; *Iſabella* ſtorf in het jaar 1465. binnen *Antwerpen*. Toen nam hy voor zyne derde echtgenoote *Maria*, zuſter van *Eduard den IV.* Koning van *Engelandt*, en dochter van *Richard*, Grave van *Richemont*, die hem, doch kinderloos, overleefde. De bruiloft wierd te *Brugge* in *Vlaanderen* gehouden met eene zonderlinge pracht. De Zaal was met gout laken behangen, *Hy* en de *Bruidt* waren met de zelfde ſtoffe bekleedt. Op de tafel ſtonden 30 koſtelyke ſchepen, met zeilen en ſcheepsvolk, alle met gebraadt bevracht, yder ſchip hadde tien bodemen, elk met ſpys gevult; tuſſchen elk ſchip ſtont een tabernakel, en daar onder paſteijen: voor den diſch quam een Paerd als een Eenhoorn toegemaakt, bereeden van een boere-jongen; toen volgde een Leeuw, daar vier Muzikanten in zaten die een harmonieus muzyk zongen. Op den tweeden avondt wierd 'er een Blyſpel van *Herkules* vertoont; daar na verſcheen 'er een Griffioen, daar allerlei gevogelte uit vloog: op den derden avondt was 'er een tooren geplaatſt, daar zes Beeren naar de venſters liepen, blazende op trompetten; twaalf Geiten, Bokken, en Wolven ſpeelden op fluiten, en eenige gemaakte Ezels zongen een lieflyk muzyk; ook waren 'er eenige toegemaakte Aapen, die, fluitende, den *Moriskendans* om den tooren danſten: noch waren 'er andere vertooningen op andere dagen van Walviſſchen, Wildemannen, en Gevechten, nevens tenten en banieren van den Hertog; want acht dagen lang duurde dit prachtig feeſt, te lang om alles hier in te brengen; zie ook iet van hem in DE VOLGENDE POST.

Rhod. Schled. Baud. Galeſ. enz.

4 Deel, pag 620. tot 655. Idem ibid. d. 4 D.

Boxhorn toon. v. Holl. pag 10. Brandt Hiſt. van Enkh. 1 deel, pag. 29. zie ook Houve Handv. Kr. 1. en 2. deel. P. Frib. Hiſt. de Duc. Bury pag. 220. N. de Kl. toon. der Hertog. enz. fol. 113. Mich. Sachs. Kaiſ. Kr. 4 theil, fol. 261. Fr. Jun. de conv. pag. 301.

Doch laat ons, onzydigheitshalve, hier ook byvoegen het geen de Heer *Pieter Schryver* van dezen doorluchtigen Hertog getuigt, en zien hoe hoog hy zynen naame in top opvyzelt: dit vinden wy in de levensſchetze, onder die van alle de Graven van *Hollandt*, enz. by hem uitgegeeven: daar hy ten ſlot van zyn levensverhaal, waar op dan zyne lofrede van den Hertog volgt, dus ſchryft.

De Stadt *Nancy*, door Hertog *Reinoud van Lorainen*, voor den Koning van *Vrankryk* hem ontweldigt, heeft hy, als waar over hy zeer verdrietig was, poogen te herwinnen, waar toe hy alle magt byeen bragt die hem mogelyk ware, en de Stadt weder belegerde. Doch de *Lotharingers* en *Zwitſers* quamen daar op tot ontzet, waar mede hy overzulks genootzaakt was zich in den ſtrydt te mengen, die ongelukkig voor hem uitviel; want hy wierd met het meeſte deel van zyn volk in 't veldt verſlagen, en den derden dag eerſt onder de dooden gevonden. In het jaar 1477. werd deze ſtrydtbaare Vorſt by *Nancy* in de *Niklaas-kerk* begraaven, na dat hy de Landen van *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Frieslandt* ruim negen jaaren onder zyn gebiedt gehad hadde.

Als Hertog *Karel* voor *Nancy* verſlagen wierd, was hy noch geen XLIII. jaaren oudt: want hy is geboren in 't jaar 1434. op *S. Martyns Schuddekorfs*-avondt, dat is den 10 dag van November; en hy bleef in 't veldt op den 5 January des jaars 1477. zoo dat hy toen effen geleeft hadde 42 jaaren, 1 maandt, en 16 dagen. In dezen korten tydt heeft hy zich in de wapenen zoo dapper en wel gequeeten, dat hy de naam van *Karel de Strydtbaare*, en *Karel de Stoute*

verkregen heeft, zynen Heer Vader verre in dapperheit en onvertzaagtheit overtreffende. Zyn naam zal ontwyfelbaar zoo lang leeven in de wereldt, als 'er Gedenkſchriften en Geſchichtboeken zullen zyn: want niemant zal deezen geſtrengen en krygshaftigen Heldt verzwygen; en een iegelyk zal poogen uit den lof van zoo eenen uitmuntenden Prins zyne Hiſtorie onſterfelyk te maaken. En gelyk deze Hertog altydt van natuuren genegen was iet groots en byzonders uit te rechten, als hebbende zyn Heer Vaders, en zyner Moeders *Iſabellaas* aart en inborſt, zoo ben ik, (zegt de Heer *Schryver*) genegen om zoo eenen grootdadigen Vorſt te pryzen, en den verdienden lof te geeven: eenen Vorſt, die in de Rechtsoefening met *Lykurgus*, *Bias van Priecnen*, en andere oude Rechtgeren en Wetgeveren; in den oorlog te velde met *Hannibal*; in ſpoedige togten met *Julius Cæſar*, of *Alexander* te recht mag vergeleken worden. By zyn Vaders leven, als hy noch maar alleen den naam van Grave van *Charlois*, met eenige tytelen van Heerlykheden, voerde, gaf hy al uitſteekende bewyzen zyner rechtvaerdigheit en dapperheit. In 't landt van *Vlaanderen* deede hy in eenige Steden, in 't jaar 1464. naar rechten zommige Overſten en Regenten verwyzen, wegens veele misbruiken en quaade feiten die zy bedreven hadden. Op den zelfden tydt vatte Koning *Lodewyk de XI. van Vrankryk*, door quaade onderrechtinge, eenen euvelen moedt op tegens zynen broeder den Hertog van *Berri*, den Hertog *Filips van Burgundiën*, en tegens meer anderen van de Edelſten en aanzienlykſten zyns Ryks. Hertog *Filips* maakte toen zynen Zoone, den Grave van *Charlois*, enz. tot eenen Prins en Overſten van den kryg; die deze magt verkregen hebbende, en gebruikende, zich vroom en kloekmoedig als een Leeuw heeft gedraagen, in alle ſtryden zich in de ſpitze bevindende. Braaf keerde hy de vyanden uit zyn Vaders Landen, en trok in die zyner vyanden, veel ſchade doende met rooven en branden, en zich overal ontzagbaar maakende. In 't jaar 1465. 's daags na den dag van de ſcheidinge der Apoſtelen, werd hy in een zwaar gevecht gewikkelt met den Koning van *Vrankryk*, te *Montlehery* (een Dorp boven *Parys* gelegen) daar hy 't veldt behield, en, naar 't verhaal der Geſchiedeniſſen, groote blyken gaf zyner grootmoedige dapperheit. In dit gevecht wierd hy tot tweewerf toe gevangen, doch hy ſloeg'er door en ontquam 't, terwyl hy by zyne keele eene kleine, doch zorgelyke, wonde ontfangen hadde: breeder verſlag van dezen oorlog, en den zoene van dien, vindtmen onder anderen in de *Oude Hollandtſche Kronyk*, *de XXIX diviſie*, *cap. XLII.* en *XLIII.* D'onbeſcheidene muytineerende *Luikenaars* heeft hy ook aangetaſt, die hebben moeten beproeven wat voor een *Karel* dit was: maar door zyn toedoen en bemiddeling, wierd de vrede in 't jaar 1466. in 't begin van January, tuſſchen Hertog *Filips*, zynen Vader, en de *Luikenaars* gemaakt, nadat d'oorlog nu vier jaaren geduurt, en de *Luikenaars* veel quaats in de Hertogdommen van *Brabandt* en *Limburg*, in 't Graafſchap van *Namen*, en in andere landen des Hertogs gedaan hadden; hunnen Biſſchop, *Lodewyk van Bourbon*, noch den Hertog erkennende: maar de Grave van *Charlois* bragt het onſtuimig volk daar toe, dat het zynen Biſſchop en Prins hulde zwoer, enz. en dat de Hertog, en de Grave zyn Zoon, zouden wezen en blyven des Stichts van *Luik* Voogden en Mombers. Kort daar na, als de *Luikenaars* op niews rebelleerden, heeft de Graaf van *Charlois* de ſterke ſtadt *Dinant* ſtormenderhandt hen afgenomen; daar zeer veel van de rebellen doodtgeſlagen wierden, en in de *Maaze* verdronken. Hier op liet de Graaf alle de muuren, poorten, en toorens van de Stadt tot den grondt toe afbreeken, zoo dat d'eene ſteen op den anderen niet bleef: liet ook den brandt ſteeken in alle Kerken en Klooſters, waar in ook alle die daar in gevlucht waren verbrandden; en dierwyze wierd die ſchoone en magtige Stadt ten eenemaal vernielt, verwoeſt, en onwoonbaar gemaakt. Doch, na dat de Graaf de ſtadt *Dinant* zoo kloekelyk gewonnen, en zoo jammerlyk door zyne krygsbenden verwoeſt hadde, zyn de *Luikenaars* eindelyk vermorwt geworden, en hebben den Grave ootmoedig om genade gebeeden, die hy hun ook goedertierentlyk verleent heeft, en is met hen anderwerf verdraagen, en in vrede geweeſt; tot dat ze niet lange daar na, wanneer hy Hertog was geworden, wederom in opſtant quamen. *Dinant* nu aldus uitgerooit, ontzagen en vreeſden alle d'omgelegene Vorſten en Heeren van die Landen dezen Grave van *Charlois* uit der maaten zeer, en, wegens de bovengedachte overwinninge zyner vyanden, wierd zyn naam zeer verbreidt en roemruchtig in verre Landen. Koning *Eduward*, den *IV* van dien naame, Koning van *Engelandt*, heeftmen bereidt gevonden om den Grave van *Charlois* zyne zuſter, de ſchoone *Margariet*, in 't jaar 1467. ten huwelyk te belooven. Dan by deze zyne derde en laatſte Gemalinne, die hy in 't jaar 1668. te *Brugge* trouwde, kreeg hy geene kinderen, hebbende eene eenige dochter alleen by Vrouw *Iſabella van Portugal*. Wanneer nu in 't voorſchreven jaar 1467. de toezegginge van het huwelyk en d'ondertrouw in *Engelands* geſchiedde, is Prins Hertog *Filips van Burgundiën*, des Graven van *Charlois* Vader geſtorven, waar door hy Hertog en Prins wierd van alle zyne Vorſtendommen, en Heerlykheden. Aldus werd deeze doorluchtige, hooggeboorne, en magtige Vorſt hoe langs hoe meer vermaart, ontzien, en gevreeſt; regeerende met groote wysheit en rechtvaerdigheit, een weinig ſtrenger dan zyn Heer Vader, hoogloffelyker gedachteniſſe, gedaan hadde: tegens d'ongeregeltheit en ongebonde vermeetelheit was hy een grimmende Leeuw, en dus by de ſnooden gevreeſt; doch beſcheiden jegens, en bemint van de goeden; ieder een recht doende naar de gelegentheit der zaaken, waar van de Jaarboeken getuigen. Daar in vindtmen ook aangetekent, dat hy zelf in perſoon gewoon was ter verhooringe te zitten, en vonnis te wyzen; gelyk hy zulks in de Landen van *Brabandt*, *Vlaanderen*, en *Zeelandt*, enz. deede. In het jaar 1469. in *Hollandt* zynde, zat hy in *'s Gravenhage* op de groote Zaal driemaal 's weeks, doende (zegt de Hiſtori) elkeen recht, ryk en arm, en zag niemant aan; dewyl hy een rechtvaerdig Juſticier was: daar van dit een gedenkwaerdig exempel is. Ten tyde als Hertog *Karel* uit de landen van *Hollandt* en *Zeelandt* was, gebeurde het dat zyn Stadthouder, een man van edelen huize, en die by den Hertog zeer geacht en bemint was, zich ſchandelyk verliep en verliefde op een ander mans vrouwe, die uittermaaten ſchoon, en bevallig van zeden was: maar wat moeite hy aanwendde, hoe hy ſmeekte en moesjankte, 't was al te vergeefs; d'eerbaare ſtantvaſtige vrouw was niet te beweegen. Wat raadt? Dewyl hy 'er zeer op verzot was, heeft hy, uit wanhoope, een afgryſelyk ſchelmſtuk aangerecht. Hy nam haaren man gevangen, hem beſchuldigende van verraderije; meenende hier door tot zynen wille te koomen: want als de Vrouw haaren Man zocht uit de gevangkeniſſe te redden, leî de Stadthouder haar het verzochte Minneſpel te vooren; zeggende, doe my mynen wille, ik zal d'uwe doen, en uwen Man ontſlaan; doch zoo gy 't niet doet, zal uw Man ſterven, enz. Door deeze reden werd de vrouw zeer voor 't hooft geſlagen, wyders roodt van ſchaamte, en bleek van vreeze voor haaren lieven Man; en door bedeeſtheit in twyfel, naar't ſcheen, wat ze doen zoude. Dit de Stadthouder merkende, die met haar alleen in de kamer was, zoo wierp hy haar op het bedde, daar hy haar verkrachtte. De Vrouw ging al ſchreijende ten huize uit, meer beſchaamt wegens 't feit, dan ſchuldig aan overſpel. Maar de Stadthouder, thans zynen wille volbragt, en de Vrouw dus ſchandelyk onteert hebbende, liet zich voorſtaan dat zyne baan nu klaar was, als hy den Man deede ombrengen; gelyk geſchiedde. Ten dien einde maakte hy beſchuldigers uit, en liet hem ter doodt verwyzen, en, verwezen zynde, heimelyk in de gevangkeniſſe ombrengen, en daar op 't lyk in een doodtkiſt leggen, om te begraaven. Ondertuſſchen heeft de Vrouw naar haaren Man komen omzien, en gevraagt waar hy was, opdat hy uit de gevangkeniſſe geſlaakt wierde: daar zy nu toe gerechtigt ſcheen te wezen, alzoo de Stadthouder zynen wille (hoewel met haaren onwille) van haar hadde. De Stadthouder heeft haar met een vriendelyk gelaat dezer voegen toegeſproken: Wel aan, gy zult uwen Man hebben; ga binnen, daar zult gy hem vinden, en neem hem meê. De Vrouw (eilaas) in 't minſte niet op zulk eene Barbariſche en Turkſche wreedheit denkende, is binnen gegaan, en heeft haaren Man doodt in de kiſt gevonden: waar over zy, alsmen kan denken, groot misbaar maakte, en ook in onmagt viel: maar, tot haar zelven gekomen, is zy, niet minder bedroeft als geſtoort, ten huize uitgegaan, en heeft met arren moede tegens den Stadthouder gezegt: 't Is waar, Schelm, gy hebt my mynen Man gegeeven, ik zal 't vergelden, dat beloove ik u; en met eenen gaf zy dat groote ſchennisſtuk haare vrienden en magen te kennen. Deeze hebben haar geraaden naar den Hertog te trekken, en dien haar beklag te doen; gelyk geſchiedde. De Hertog, deeze klagte zeer ongeerne van de zynen hoorende, en vreemt opziende, kon het qualyk gelooven: zoo dat hy de Vrouw geboodt ten Hove te blyven, en in eene andere kamer te vertrekken; opdat de Stadthouder, die by gevalle en om andere zyne zaaken ook te Hoof gekomen was, daar op mogt verhoort worden. De Hertog deede hem haaſtelyk ontbieden, en vraagde hem, in de tegenwoordigheit der Vrouwe, of hy haar niet kende? Hier op verſchoot terſtondt de Stadthouder zyne verwe; en ook op de verdere klagten gevraagt, gaf hy miſſelyk antwoordt, en toonde zich wankelbaar en ſtamerende in alle zyne redenen: ten deele ſchuldt bekennende, ten deele loochenende; dan in alles zeer ontſtelt en bedeeſt: zoo dat de Hertog wel zag dat het geen klaar ſchaap was. Des hy hem te harder aanging, en met de pynbank dreigde. Daar op ontzonk hem alle moedt, en deede hy voor den Hertog eenen voetval, belydende alles waarachtig te wezen 't geen de Vrouw, tot zyner bezwaarniſſe, getuigt hadde: ſmeekende met eenen zeer ootmoediglyk om genade, en geen recht, alzoo hy zyne behoudeniſſe en betrouwen op den Hertog, zynen gunſtigen en genadigen Heere, ſtelde. Die, opdat hy zoude genade winnen en verwerven, zeide, dat hy de

We-

KAREL KEIZER .

Weduwe en onteerde Vrouwe, wilde ter eere brengen, en haar tot zyne echte Vrouwe trouwen. Hier toe was de Vrouw in 't eerſte niet gezint, die nier wilde den ſnooden Moordenaar van haaren Man, en dief van haare eere, tot haaren Echtgenoot ontfangen: Doch ten laatſten, door tuſſchenſprekinge en gedurige aanporringe van des Hertogs Raden en Hovelingen, (waar onder ongetwyfelt eenige van des Stadthouders vrienden waren) wierd zy zoo verre gebragt dat zy zich liet gezeggen, terwyl haar de voorwaarden zoo ſchoon en ſmaakelyk wierden voorgedraagen, en de Hertog ook zelf zulks ſcheen te begeeren. De huwelykſe Voorwaarden wierden aanſtondts van eenen Notaris beſchreven; en de Hertog geboodt dat zy elkanderen hier op de handt zouden geeven: waar na hy tegens den Stadthouder zeide: Gy Bruidegom zult hier moeten toezeggen en belooven, dat, ingevalle gy eerſt komt te overlyden zonder kinderen, dan deze uwe Vrouw erfgenaam zal wezen van alle uwe goederen, roerende en onroerende, geene uitgezondert; Daar de Stadthouder in te vreden was, en beloofde zulks gewilliglyk; waar van ſtraks, ten overſtaan van getuigen, by den Notaris brieven in behoorlyke form gemaakt wierden. Dit aldus gedaan zynde, keerde de Hertog zich tot de Vrouwe, en zeide; Zeg my, zyt gy nu voldaan? Ja, antwoordde de Vrouw: daar de Hertog weder op zeide; Maar ik ben niet voldaan. Daar op nu heeft hy den Stadthouder, buiten weeten van de Vrouwe, naar Zeelandt doen voeren, en geboden dat men hem in de gevangeniſſe ter zelver plaatze, daar hy den Man hadde doen ombrengen, ook rechten, en in een doodtkiſt leggen zoude; waar op de Vrouw, nergens van weetende, ook derwaarts is vertrokken, daar zy haaren anderen Man in gelyke geſtalteniſſe gevonden heeft als den eerſten: Het welk haar wel onvoorziens overquam; doch ik achte niet dat deze rouwe zoo groot was als de voorige wel geweeſt is. Evenwel is zy korts daar na ziek te bedde gevallen en geſtorven: met haar tweede huwelyk dit gewonnen hebbende, dat haare Kinderen van haaren eerſten Man, door deze vreemde erfeniſſe, ryk geworden zyn; zoo dat dit jammerlyk Treurſpel noch eene blyde uitkomſt gehad heeft; en Hertog *Karel* over deze Rechtoefeninge alom geroemt en geprezen is geworden; ja waar over de naam van den Doorluchtigen Vorſt met lof en eere door alle de eeuwen zal klinken. Meer andere Rechtsvorderingen, en handthavingen der Gerechtigheit leeſt men van hem: Uit veele, (zeit de Heer *P. Schryver*) hebbe ik dit geval, om zyne zeldzaamheits wille, hier te voorſchyn gebragt, dewyl het zelve, myns weetens, in geene Duitſche Kronyken gevonden wordt. Het ſneuvelen van Hertog *Karel* verhaalt hy, noch met eenige nader omſtandigheden, op de volgende wyze, uit *Crantzii Vandaliæ lib. XIII. cap. XIII.* namelyk, dat de Hertog dezen grooten tegenſpoedt, en de nederlaag der zynen ziende, zyn behoudt poogde in de vlucht te zoeken; dan alzoo hy een ſloot met zyn paerdt meende over te ſpringen, is hy daar midden in gevallen, en van de vyanden, niet weetende wien zy voorhadden, verſlagen. Drie dagen daar na vondt men hem moedernaakt in een plas waters bevrozen leggen, 't aanzicht, door de koude, zoo dik en bol gezwollen, dat hy nauwelyks kenbaar was.

Als de tydinge van zynen doodt in zyne Landen quam, waren 'er veele droevig, doch ook zommige (naar de gewoonte over d'aflyvigheit der Vorſten) blyde over; en de laatſte, wegens zyne geduurige oorlogen en ſchattingen, waar mede hy de Landen bezwaarde. Maar (tekent de geleerde *Schryver* aan) zy hadden met meerder reden mogen bidden om zyn lang leven; want het gink veel erger in zyne Landen na zynen doodt, dan het in zyn leven gedaan hadde. En daarom hebbe ik dikwyls na dien tydt hooren wenſchen, Dat Godt geeven woude dat hy noch leefde. Want na zyn doodt ſtonden de Gemeenten van de Steden op tegen de Wethouders en Regeerders van de Landen, byzonder in Brabandt en Vlaanderen, hen betichtende van ſlinkſe gangen, zoo door omkopingen met giften en gaven, als anderzins, tot krenkinge van 't recht, en den gemeenen welvaart. In deze Landen van Hollandt beſtonden de Partyen (*Hoekſchen* en *Kabeljauwſchen*) zeer tegens malkanderen op te ſtaan, en elk toonde zyne magt daar hy konde en mogte; want daar was geen ontzag, noch vreeze, Juſtitie noch Recht in de Landen: waar van zie breeder op KABELJAUWSCHEN.

Her Byſchrift onder het Afbeeldzel van dezen *Karel van Bourgonjen*, vinden wy achter in Melis Stoke dus in de veroudde taale dier tyden, dat wy hier, als eene verkorte levensſchetze van dezen ſtrydtbaaren Heldt, zonder veranderinge laaten volgen.

Dit 's Hertoch Karel van Bourgonjen: en had van Bourboen
Hertoch Karels Dochter/ daar hy Vrouw Marye an wan.
Margriet 's Conijncx Suſter van Engelant hadde hy doen.
Twee werff wan hy Lupck dees Edelman:
En had veel Victorije tegen 's Conijncx gheſpan
Van Vranckryck/ hy wan Nancy mede.
Voor Nuis lach hy. en ſoo ick bevroeden can/
Nepſde hy anderwerf voor Nancy die Stede;
Daar wert hy bevochten met den wrede ſede
Van ſijn vyanden/ en wert verſlagen in den ſtrijt.
Te Nancy begraven/ ſoo men ſeyt voor waerhede/
Als hy X d' half Jaer geregeert had hier in der tijt.

KAREL VAN EGMONDT; (anders VAN GELDER) de II. van dien naam, volgens erfrecht Hertog van *Gelder*, en Grave van *Zutphen*, zoon van *Adolf*; geboren in 't jaar 1467. zyne moeder was *Catharina van Bourbon*. Hertog *Karel van Burgundiën*, aan wien Hertog *Adolf* het Vorſtendom van *Gelder* verkocht, of verpandt had, zond *Karel van Egmondt*, of *Gelder*, naar *Gent*, daar hy hem ſtatelyk by zyne Gemalinne, en Erfdochter *Maria*, deedt opvoeden. Omtrent 16 jaaren oudt begon *Karel van Gelder* zich in den krygshandel te oeffenen; holp Keizer *Maximiliaan* in 't inneemen van *Oudenaarden*; bleef ook in zynen dienſt, doch wierd in het jaar 1487. in den ſlag tegen de *Franſchen* by *Bethune*, gevangen. Hy raakte in het jaar 1491 los. Vermits nu de *Gelderſchen* met de regeeringe van *Maximiliaan*, en zyne Stadthouders, niet al te wel te vreden waren, wierd hy in eenige Steden van *Gelderlandt*, op zyne komſte aldaar, wel ontfangen, inzonderheit te *Doesburg* en *Nieumeegen*: wel haaſt vielen 'er hem meer toe, zoo dat hy zyn ſtuk daar op aanleſ om zyn Erf-Vorſtendom weêr in handen te krygen. *Maximiliaan* ſchreef wel ernſtig aan de Steden, haar tot getrouwheit t'zynwaarts vermaanende, maar met weinig vrucht. *Karel* daar tegen liet den Keizer een wydtlopig Bericht toekomen, daar in hy beweerde zyn Erfrecht op het Vorſtendom van *Gelderlandt*, enz. zich ontſchuldigende dat hy niet zelf overquam, om redenen; biddende hem daarom niet te willen voor vyandt houden, indien hy, door noodt gedwongen, zyn Erfrecht en wettig deel met het zwaerdt quame te verdeedigen tegen *Philips:* maar dat vondt daar zeer weinig ingang. Toen vatte *Karel* de wapenen aan, veroverde eenige plaatzen die de zyde van *Maximiliaan*, of zynen zoon Aartshertog *Philips* hielden. Maar *Maximiliaan*, nu in zyn vader *Frederiks* plaatze Keizer geworden, quam in 't jaar 1494 zelf in perſoon uit *Duitſchlandt* naar de *Nederlanden*. *Karel* bekommert, en het onweêr voorziende, ſtelde d'uitſpraake over 't verſchil aan vier Keurvorſten, ſchoon niet al te voorzichtig daar in, vermits hy had moeten denken dat gemelde Vorſten al met eenen vry nauwen bandt aan den Keizer en het Ryk verknocht waren; gelyk zy ook het geen aan hen verbleven was, den Keizer toe, en *Karel* afwezen; ja zelfs meer daar by doende dan 't geen van hem of van *Karel*, by eiſch over 't verſchil, voorgeſtelt was: want zy verklaarden dat noch *Karel van Egmondt*, noch zyne Voorouders, eenig recht op 't Hertogdom *Gelder*, of het Graafſchap *Zutphen* gehad hadden; vermits de oude Stam der *Gelderſche* Vorſten in 't jaar 1427. met *Reinald den IV.* uitgeſtorven was. Dat *Karels* Grootvader *Arnoud*, en zyn Vader *Adolf*, als van den Keizer niet beleent, by de 50 jaaren lang de wapenen tegen het Ryk gedraagen hadden, derhalven naar rechten van 't Leen verſtoken waren; (zie op ARNOUD, HERTOG VAN GELDER.) Al dat niet tegenſtaande, wierd *Karel* van de zynen voor Hertog van *Gelder* erkent, en hy heeft het bezit zyns Vorſtendoms tot zyn laatſte levensuur vaſt en ſtaande gehouden, in ſpyt zyner tegenpartye, ſchoon die van zoo grooten magt was, hoewel onder veel onruſten, en verſcheide wiſſelvalligheden des oorlogs. D'uitſpraak der Keurvorſten maakte de *Gelderſchen* meer verbittert dan zy voorheen waren, zoo dat zy meeſt eenparig zeer hartnekkig voornamen, goedt en bloet by *Karel* op te zetten; dreven allerwegen de Keizerlyke Bezettingen en inlegeringen uit. *Maximiliaan* belegerde met een zwaar heir *Roermonde*, maar dat gaf zich terſtondt over: van daar quam hy voor *Niewmeegen*, daar hy zulk een tegenſtandt vondt, en zoo veel volk verloor, dat hy moſt opbreeken, zelfs met achterlatinge van veel geſchut, en een goet deel van zyn legertuig. *Karel* had, behalven *Maximiliaan*, noch verſcheide andere vyanden daar hy 't zwaert tegen trekken moſt. In het jaar 1504. liet Aartshertog *Philips*, zoon van Keizer *Maximiliaan*, Hertog van *Burgundiën*. . . . *Gelderlandt*, *Hollandt*, enz. bevelbrieven aanſlaan, dat niemant zyner onderdanen in de *Nederlanden* gemeenſchap met de *Gelderſchen* zou houden, of eenigen handel met hen dryven; 't welk eene groote verſlagentheit in *Gelderlandt* maakte; te meer om dat *Philips* met eene groote magt op hen afquam: daar op viel *Karel* in *Goylandt*, plonderde en verbrandde *Hilverſum: Philips* daar tegen veroverde *Arnhem*, *Wageningen*, *Harderwyk*, en *Elburg*, het eerſte door gewelt, d'anderen met verdrag, gelyk ook *Doesburg*; maar *Zutphen* hield zich moedig by Hertog *Karel:* doch alzoo *Philips* begeerig, en 'er hem ook aan gelegen was, om naar zyn aangehuuwt Koningkryk van *Spanjen*, met de *Infante*, Erfdochter van dat Koningkryk, getrouwt, te reizen, daar hem de *Gelderſche* oorlog dapper in verhinderde, quam hy tot gedachten van vrede. *Karel* was de zwakſte, vreeſde voor het

Slichtenhorſt in Pontan 2 D. f. 259. 267. en 270. Haſſelt Hiſt. Gelr. Idem Pontan. ibid. Em van Meteren f. 329. P. d'Auxerre Hiſt. de France in Charl. III.

G. Haff. Hiſt. Gelr. Sleidan. Hiſt. Imp. in Sigiſm. Frid. III. & Maximil. O. H. Kr. f. 550. 559. enz. Pontan. f. 288. 290. 301. 305. 306. P. Oppenheim Roomſch Adlar enz. in 't regiſter op Carl. van Egm.

Idem Pontan. Haſſelt.

Petr. Friburg Hiſt. Duc. Burg. pag 260. *Pontan. Oppenh.*

het verliezen van alles: deshalven wierd door tuſſchenſpraake van den Biſſchop van *Utrecht*, en andere Grooten, met *Philips*, in zyn leger te *Roſendaal*, zoo verre gehandelt, dat Hertog *Karel*, op vrygeleide, by Koning *Philips* op het Huis te *Roſendaal* zou komen. Hy quam, en zyne eerſte aanſpraake beſtont in deze of diergelyke woorden; *Ik ben uwen ootmoedigen Dienaar, en hier gekomen om te betuigen dat my de magt ontbreekt, om uw gewelt te wederſtaan; daarom legge ik moedt en wapenen neder, en bidde om eenen billyken vrede. De* Burgundiſche *Vorſten hebben my van myn zevende, tot myn vyftiende jaar opgevoedt: daar na ben ik van de* Franſchen *gevangen; hebbe tot myn twintigſte jaar in een* civiel arreſt *en gevangeniſſe geweeſt, wierd Vorſtelyk opgepaſt; echter ben ik niet zoo zeer aan hen, dan aan U verplicht. Philips* beurde den geknielt leggenden Vorſt *Karel* op, met een half-lagchenden mondt, leidde hem met de handt op 't Slot *Roſendaal*, en deede hem aan zyne ſlinker zyde zitten. Toen wierd 'er eene tweejarige ſtilſtandt beſloten: *Philips* zou zyn leger uit *Gelderlandt* voeren; maar, *Arnhem*, *Thiel*, *Hattem*, *Elburg*, *Harderwyk* en *Boemel*, voor zyne gedane onkoſten, behouden: ondertuſſchen zoumen wederzyds een gelyk getal verkiezen, om, gedurende den ſtilſtant, een volkomen verdrag te beraamen, enz. Die van hen beiden voor

Pontan. Geld. Geſch. 2. deel. f. 318. 319.

Hertog van *Gelder* en *Zutphen* verklaart wierd, daar aan zouden alle Steden van *Gelderlandt*, enz. den Eedt doen. Binnen twee maanden moſten partyen hunne beſcheiden en bewysſtukken overbrengen, en opgeeven, op pœne van verſtek. Yder zou, tot d'uitſpraake toe, zyne inhebbende Steden en Veſtingen behouden: Hertog *Karel* den Koning van *Spanjen* tegen alle 's Konings vyanden dienen, hem met een eerlyk gevolg naar *Spanjen* bygeleiden, en, tot voortzettinge zyner reize, te *Bruſſel*, of te *Antwerpen*, 3000 goutguldens tot een geſchenk ontfangen. *Philips* groote ſpoed en verlangen naar *Spanjen*, deed hem die voorwaarden aangaan; anders had hy, wanneer hy in den loop zyns geluks ware voortgevaren, haaſt meeſter van geheel *Gelderlandt* konnen zyn: te meer, vermits d'aanzienlykſte des Adels aldaar, als de Heeren van *Wiſch*, *Bronkhorſt*, *Zevenbergen*, *Schenk*, enz. hem toegevallen waren; dit viel in het jaar 1505 voor. Dus vertrok Koning *Philips* naar *Spanjen*, vergezelſchapt van Hertog *Karel van Gelder*, die t' *Antwerpen* de 3000 goutguldens ontfing: maar terwyl de vloot, daar *Philips* mede overſteeken zou, toegeruſt wierd, maakte *Karel*, in een ſlecht gewaadt vermomt, zich van daar, en ſnelde te paerdt naar *Gelderlandt*, om dat hy een quaat vermoeden op *Philips* hadde, dat hy hem in *Spanjen* mogte vaſthouden; eveneens als Hertog *Karel de Strydbaare* zynen Vader *Adolf* gedaan hadde. Mogelyk ook, om het geene volgen zal uit te voeren: want in *Gelderlandt* gekomen, maakte hy weinig werk van 't hem afgedrongen verdrag met *Philips*: hem dacht dat hy meer recht had om zyne landen, door een verſchoonlyk bedrog, te behouden, dan *Philips*, om hem die met gewelt te ontneemen. Hy begon ook al aanſtonds te woelen, nam *Lochem*, *Grol*, en *Wageningen* in, geholpen door eenige benden, hem van den Koning van *Vrankryk* toegezonden: verwoeſtte *Brabandt*, en maakte de zee allerwegen onveilig: ook verjoeg hy de *Hollanders* van voor *Poudroijen*; vermeeſterde eenige plaatzen in *Overyſſel*, *Hattem* in *Gelderlandt*, vervolgens *Harderwyk*, *Boemel*, *Thiel*, en *Workum* in *Hollandt*. Daar by ſloeg hy zyne vyanden in *Boemelerwaerdt*. Na dat hy ook de veſtinge *Thuyl* (over *Boemel*) *Anholt*, en zelfs *Arnhem* in zyne magt hadde, maakte hy met de *Burgundiſchen* eenen ſtilſtant voor vier jaaren, in 't jaar 1514. Hy ſloot dat beſtant met *Margareta van Ooſtenryk*, als Gouvernante der *Nederlanden*, in den naam van Prins *Karel*, zoon en Erfgenaam van zynen Vader Koning *Philips den I.* Voor den gedachten ſtilſtant hadden de *Gelderſchen*, in het jaar 1512. of 1513. 't heerlyk *Hollandtſch* Dorp *Bodegraven* geplondert en verbrandt. *Karel* boorde toen ook noch dieper in *Hollandt*, en bragt een magtig leger voor de poorten en paalen van *Amſterdam*, handelde de voorſtadt zeer ongenadig; liet ook 22 *Amſterdamſche* ſchepen in brandt ſteeken, en in de lucht vliegen; zie op AMSTELDAM: zondt ook een deel volk naar de *Bilt* by *Utrecht*, eene andere party naar 't *Karthuizer*-Klooſter, buiten de zelve Stadt, enz. De Baron van *Waſſenaar*, vertoornt over de ſchade *Amſteldam* door *Karel* aangedaan, bragt eenen hoop krygsvolk byeen, dreef de *Gelderſchen* wel weêr uit het Klooſter, maar onverwacht quam hem eene andere party *Gelderſchen* op den hals, die hem, en veele der zynen, gevangkelyk naar *Gelderlandt* voerden, nevens eenen zeer grooten buit. Hertog *Karel* was op *Waſſenaar*, over eenige ſmaadtwoorden, rakende *Egmonds* ſtamhuis, zeer vergramt en misnoegt, liet eene hangende kouw maaken, daar hy *Waſſenaar* re *Hattem* in ſloot; zie op WASSENAARS KOUW. De *Gelderſchen* hadden ook, maar twee dagen voor de laatſtgedachte wapenſchorſinge, in 't gebiedt van *Dordrecht*, tot by 't Eilandt *Alblas*, geſtroopt: dus diende hem 't geluk al vry wel. Hoe hy in den twiſt tuſſchen de *Groningers* en *Saxiſchen* (welke laatſte ſterk van de *Burgundiſchen* geholpen wierden) van de eerſtgemelde ter hulpe geroepen, ook tot hunnen Erfheer aangenomen wierd, zou hier van te langen adem zyn te melden; ook ſpreken wy 'er van op GRONINGEN. Op duſdanigen wyze vergrootte *Karel* zyn gebiedt, zelfs tot in *Frieslandt*; want de zyne wierden te *Slooten*, *Bolswaardt*, *Sneek*, en elders meer binnen gelaaten. Zyne gedachten gingen zoo hoog, dat hy zich ten vollen Heer van *Frieslandt* dacht te maaken: maar de *Friezen* hadden geen luſt om onder de *Gelderſche* Heerſchappye te ſtaan. *Karel* mengde zich byna in alle buitenverſchillen: tuſſchen *Kampen* en *Zwol* was een zwaare twiſt ontſtaan, wegens een tolrecht op den *Yſſel*, door den Biſſchop van *Utrecht* weleer aan die van *Kampen* verkocht. Die van *Zwol* benadeelden de *Kampenaars* grootelyks daar in, zoo zy 't rekenden, omdat zy d'oorzaak waren dat de ſchepen uit de *Zuiderzee* niet meer den *Yſſel*, maar 't riviertjen de *Vecht* gebruikten; daar over ontſtont een oorlog tuſſchen die twee Steden; daar *Karel* zich ſtraks in mengde; hy holp *Zwol*, daar door moſt *Overyſſel* groote verwoeſtingen uitſtaan: maar hoe 't *Karel* verging, zie op KAMPEN. Hy heeft *Hollandt* ook, daar al eenig gewag van is gemaakt, vry wat geplaagt met verſcheide verderfelyke invallen, zelf 's *Gravenhage* heeft hy geplondert; *Brabandt* heeft al mede van hem veel moeten lyden; *Frieslandt*, als alreeds begonnen is te zeggen, niet minder; *Utrecht* ging mede niet vry; hy joeg den Biſſchop, door eenen brief, uit de Stadt, daar hy veele *Gelderſchen* inzondt; hy veroverde, nevens meer andere plaatzen, *Rheenen*, ook de ſterke Huizen ter *Eem*, en *Horſt*. Hy raakte in zoo groot een aanzien by de *Uitlanders*, dat de Standen van *Denemarken*, na 't wegjaagen van hunnen tyranniſchen Koning *Chriſtiern*, het oog op hem ſloegen om hem voor Koning aan te neemen, indien Grave *Frederik van Holſtein* volharden mogte, uit vreeze voor Keizer *Karel den V.* in zwarigheit over het aanneemen van de Kroon te maaken. Eindelyk quam evenwel noch, in het jaar 1528. de vrede tuſſchen Keizer *Karel de V.* en Vorſt *Karel van Gelder*. Maar hangende deeze Vredehandel, begingen de *Burgundiſchen*, om d'onderhandelinge meer voort te zetten, een trouwloos ſtuk, niet minder dan een verraadt tegens de Landen van hun eigen gebiedt. Hertog *Karel* eiſchte geldt tot vergoedinge zyner oorlogskoſten; daar de *Burgundiſchen* niet toe wilden verſtaan, noch 't zelve uit hunne beurzen, noch uit die van Keizer *Karel* opſchieten: maar lieten hem toe, dat hy, zonder nadeel van den vredehandel, met alle zyne magt eenen inval in 't *Goy* en *Eemlandt* zou mogen doen, de Dorpen tot brandtſchat dwingen, om alzoo aan de geëiſchte ſomme te geraaken. *Karel* verzuimde die gelegenheit niet: toen wierd *Zoeſt*, dat den *Gelderſchen* eerſt in *Eemlandt* voorquam, ten deele afgebrandt, om d'andere Dorpen daar door te dwingen; die ook gyzelaars voor de geëiſchte ſommen geldts geeven moſten: en daar op wierd het verdrag geſloten. Dat Hertog *Karel* voor altydt van zyn verbondt met *Vrankryk* afſtaan zou: daar tegen Keizer *Karel* van 't Hertogdom *Gelder*. *Karel van Gelder* zou aan Keizer *Karel* getrouwheit belooven, en het Hertogdom *Gelder* met het Graafſchap *Zutphen* van den Keizer, als Hertog van *Brabandt*, en Grave van *Hollandt*, te leen houden: welk recht op Hertog *Karels* echte Nakomelingen, het zy mannelyke of vrouwelyke, erven zou: by gebrek der zelver, zou alles aan Keizer *Karel*, of zyne erven vervallen; de Keizer zou Hertog *Karel* al zyn leven eene vereeringe, of jaarlykſche ſom van 16000 goutguldens geeven, yder half jaar de helft, en dan noch op zyne ('s Keizers) koſten toevoegen eene bende ruiters van 245 koppen; doch Hertog *Karel* zou 'er altydt 50 mannen van moeten gereedt houden tot des Keizers dienſt, als hy die van noden mogte hebben; en de overigen naar zyn eigen wil gebruiken; maar niet tegen den Keizer: boven dit alles noch gereedt ontfangen 13000 goutguldens, t' zynen wille, enz. Dus eindigden de langduurige oorlogen, met zoo veele wiſſelvalligheden des geluks, tuſſchen de Huizen van *Burgundiën* en *Gelder* gevoert, tot groote eere van Hertog *Karel*; die kort daar na Grave *Enno van Embden* aantaſte, ter hulpe van *Balthaſar van Eſens*, zynen bloetverwant, en benauwde hem zoodanig, dat hy eenen ſchandelyken vrede aangaan moſt. Hy zond den Biſſchop van *Munſter* ook volk toe tegen de *Wederdoopers*. Vermits hy kinderloos bleef, en daar door zag dat *Gelderlandt* en *Zutphen*, met zyne andere landen, na zynen doodt aan 't Huis van *Ooſtenryk*, dat hy in zyn hart haatte, moſt komen, droeg hy alles heimelyk aan Koning *François den I.* van *Vrankryk* op; zocht 'er hem ook, in het jaar 1537. door gewelt in te ſtellen, en meeſter van te maaken. Maar de *Gelderſche* Steden, geen luſt hebbende om onder *Franſch* gebiedt te ſtaan, zetten 'er zich krachtig tegen, worven krygsvolk, en braken *Karels* Blokhuizen af. Ondertuſſchen deeden zich noch andere rampen voor hem op. Hy verloor *Utrecht*, *Overyſſel*, *Groningen*, en *Drenth*, daar zyn doodtvyandt Keizer *Karel* zich meeſter van gemaakt hadde. Dat wrocht eene groote hartknaginge in hem: te meer, omdat hy 'er den Koning van *Vrankryk* niet kon indringen: daar by dwongen hem zyne onderdaanen genoegzaam om tot zynen Erfgenaam aan te ſtellen *Willem*, oudt-

Schotan. Fr. Kr. enz.

Pontan. 2 deel, fol. 336. 337. 353.

Idem Pontan. fol. 359.

Phil. Koning. Hiſt. Dan. in Chriſt. Pontan. fol. 371.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 409. 410. 426.

Idem Pontan. fol. 413. 414. 418. 419. 421.

Fribarg. Pontan. Vlieger.

Winſem. Kr. van Friesl.

G. Haſſ. Hiſtor. Gelr.

Idem Pontan. ibid. f. 331.

Pontan. Geld. geſchied. 2. D. f. 323. 324. 328. *en* 330.

Haſſelt Pontan. Friburg Hiſt. Duc. Burg.

Vliger de Com. Holl in Phil. I.

ſten zoon des Hertogs van *Gulik*, *Kleef*, en *Mark*: Zy meenden, wanneer *Gelderlandt*, *Zutphen*, *Kleef*, *Gulik*, *Berg*, *Mark*, *Ravensburg*, al te ſamen Landen rakende aan malkanderen gelegen, en daar door een half Koningkryk uitmakende, onder een Hooft zouden ſtaan, dat zy dan ſterk en magtig genoeg zouden zyn om 't Huis van *Ooſtenryk*, ja ook dat van *Valois*, te konnen tegenſtant bieden, indien *Vrankryk* moeite wilde maaken, om 'er, uit hoofde van d' opdragt van Hertog *Karel*, zich in te dringen. Het was niet vreemt dat het dezen Vorſt zeer ſmartelyk viel den dwang zyner onderdaanen te zien, om den gemelden *Willem* van *Gulik* en *Kleef* tot zynen Opvolger te noemen; daar deszelfs Voorzaaten hem en zynen vader *Adolf* heel zwaar geplaagt hadden. Zyne kinderloosheit, deze opſtandt zyns volks, dat hem de wet wilde ſtellen, 't verlies van zoo veele van hem veroverde Landen, *Utrecht*, *Overyſſel*, *Groningen*, enz. de ſpyt dat hy, die tot noch toe voor Keizer noch Koning gezwigt hadde, zich nu geringeloort zag van zyne eige Standen en Onderzaaten, om te doen dat hem tegen de borſt ſtak, baarde hem zulk een verdriet, dat hy, nu alreeds oudt, in eene zwaare ziekte viel, en te *Arnhem* overleedt. Zeker bedrieger had hem in zyne oude dagen wys gemaakt, dat hy door het toeſtellen van eenen gouden beker, daar *Karel* uit drinken zou, hem weêr jong zou doen worden, en tot den ſtaat van een perſoon van veertig jaaren brengen; daar door had hy veel geldts van hem getrokken, alzoo deze gryzaart zeer begeerig was om weêr zoo jeugdig te worden als eenen anderen *Æſon*. By zyne Gemalinne, *Elizabeth van Lunenburg*, won hy geene kinderen, maar buiten echt had hy eenige zoonen en dochters. Daar uit blykt hoe valſch 't voorgeeven van zommigen is, dat de *Burgundiſchen* hem in zyne jeugt de teelvaten in ſtukken zouden gewreven hebben, opdat hy geen Erfgenamen zou kunnen toeſtellen, en *Gelderlandt* met *Zutphen* alzoo aan 't Huis van *Burgundiën* vervallen. Hem ging na dat hy zoo arbeidtzaam en wakker was, dat het een ſpreukjen wierd; *Hertog Karel verſlyt meer leerzen te paerdt, dan ſchoenen te voet.* Hy heeft byna vyftig jaaren lang met de *Hollandtſche*, *Burgundiſche*, *Brabandtſche*, en andere zyne nabuuren, te water en te lande, dapper geoorlogt: is dikmaals onderdrukt geweeſt, doch nooit t' ondergebragt; meer was hy verwinnaar dan verwonnen. De magt van Keizer *Maximiliaan*, *Karel den V.* en Koning *Philips van Spanjen*, hebben hem in zynen loop niet konnen ſtuiten, noch verwinnen, zy bevonden dat hy door verlies te ſchroomlyker wierd, en dan met meer nadruk den oorlog hervatte. Hy was onruſtig, en doortrapt van aart, los in zyne beloften, zich daar van niet laatende binden. Om tot zyn voorneemen te komen, verſcheelde 't hem niet of hy 'er gewelt, of bedrog toe gebruikte. Zoo goeden vriendt als hy was van de *Franſchen*, was hy vyandt van de *Burgundiſchen*, die hem vreeſden te tergen, en ſchroomden aan te grypen. Wanneer hy op hen aanquam, ſchrikten zy voor hem, als voor eenen gevleeſchten duivel, en vervaarlyken blikſem. *Hollandt* en *Brabandt*, voor hem open leggende, ſtonden geduurig in angſt, dewyl zy niet wiſten aan of van wat kant hem te wachten. Hy wiſt zoo wel te veinzen, en zich geheim te houden, dat zyne gemeenzaamſte vrienden, en vertrouwſte Raden, die dagelyks by hem waren, zynen grondt niet peilen konden. Gelyk hy hoogmoedig van hart was, was hy ook hovaardig in zyne kleedinge. Hy liet niet alleen zyn hoofthaair op de kam afſcheeren, maar wilde ook, op zyn *Roomſch*, een ganſch kaal hooft hebben. Hy liet al 't haair zyns baardts met een knypertjen uitplukken. Somtydts droeg hy eenen hoedt met pluimen van allerhande verwen, doorgaans met edele geſteenten bezet. Zyn geheele hooft bedekte hy, op de wyze der oude Heidenſche Prieſteren, met een goude huive, of netjen. Hy was een heftig *Roomſch-Catholyk*, en gezwoore vyandt der Onroomſchen. Toen hy vernam dat te *Groningen*, in de *Groninger Ommelanden*, enz. de Onroomſche Religie van dag tot dag meer en meer doorbrak, ſchreef hy eenen brief aan Paus *Clemens den VII.* hem vermaanende, dat hy, volgens zyne Apoſtoliſche magt, ampt, en gezag, alle vlyt zoude aanwenden om dat vuur te dempen, opdat de Roomſche Stoel daar door geene ſchade mogt lyden. Hy liet den 17 May 1528. te *Arnhem* een bloedig Plakaat uitgaan tegens alle die met de *Lutherſche* Ketterye beſmet waren, of anderen, die van de leere der *Roomſch-Catholyke* Kerke afweeken, enz. om die zonder genade van 't leven ter doodt te brengen, met verbeurte hunner goederen, enz. en liet het ook op 't ſtrengſte uitvoeren. Veele zeer vroome lieden, die maar een Pſalm, of geeſtelyk Liedt gezongen, of een Gebedeboekjen geleezen hadden, zyn op bloote aanklagte, zonder eenig gerechtelyk proces, 's morgens voor hunne deuren, daar een kar zandt voor geworpen was, onthalſt. Hy wierd kort voor zyn doodt in de zinnen geraakt. Men vondt, by de openinge van zyn lichaam, zyn hart ganſch ruig en haairig, daar by ongemeen groot. Het lyk wierd in de Hooftkerk neêrgelegt, maar 't hart in de Broederkerk; als men ondervondt in 't jaar 1630. wanneer men 't daar ontdekte, in een zilver kiſtjen, van buiten met loodt bekleedt; hebbende dit opſchrift:

O. H. Kr. f. 588. ſeq. Picard. Annal. Drenth. pag. 217. Haſſelt. Pontan. P. Frib. Hiſt. Duc. Burg. pag. 280. P. d' Auxerre Hiſt. de France in Franc. I. Pontan. G. g. 2. D. f. 33. Pontan. Geld. geſchied. 2. D. f. 420. 428. 430. J. Haſſ. Hiſt. Gelr. pag. 301. Idem Pontan. ibid. f. 422. Pitards Kr. van Drenth. pag. 216. Idem Pontan. ibid. f. 412. J. Haſſ. Idem Pontan. ibid. Jacob Henric. Ittner. Belg. pag. 193. Georg. Arn. Bonel. exp. Pontan. n. 72. Idem Pontan.

HIER IN IS 'T HART VAN DEN DOORLUCHTIGEN VORST KAREL, HERTOG VAN GELDER, BEGRAVEN IN 'T JAAR 1538.

Zyn gemeen Grafſchrift was: „ Een Vorſt van wonderbaare groothartigheit, van 's Vaders wegen door d' Egmonden geſproten uit den overouden, en altydt manlyken Stam der *Frieſche* Koningen. Van Moeders zyde uit het Koningklyke hoogvermaarde Huis van *Bourbon*, in *Vrankryk*. KAREL, d' onverwinnelyke Vorſt van *Gelder* en *Gulik*, Grave van *Zutphen*, Heer van *Friesland*, *Groningen*, *Koevorden*, en *Drenth*, gelyk een tweede Herkules, geboren om rampen te overwinnen, al den tydt zyns levens in veele ſtormen en woeleryen geoefent, tegens alle rampſpoeden getoont een ridderlyk onbezweken gemoedt. De Goddelyke leere, in de *Nederlanden* waggelende door verkeerde meeningen en verſchillen, op zyne Chriſtelyke borſt, als op een anker, geveſtigt, is, na ontelbaare eeredaaden, eindelyk door hartenleedt in zyne zinnen gekrenkt, en in den Heere ontſlapen, in 't jaar 1538. den laatſten van Junius, na elf uuren in den nacht. Men vindt by andere Schryvers dat hy geleeft heeft tienmaal zeven jaaren, zeven maanden, driemaal zeven dagen, en nochmaals zeven uuren. Hy had in zyn teſtament bevolen dat men zyne vier Baſtaardzoons (namelyk, twee *Karels*, *Pieter*, en *Adolf*) ryckelyk, zoo uit zyne roerende als onroerende goederen, zou voorzien. Hy droeg den eenen *Karel* de minſte genegentheit toe, omdat hy, naar zyn oordeel, niet hard genoeg in 't Pausdom yverde. Zyn eige drift voor de *Roomſche* Religie was ook zoo groot niet als ze wel ſcheen, en zyne hevigheit daar in en omtrent, ſproot uit geene religieusheit, of godtvruchtigheit, maar uit eigen belang, om den Paus en den Koning van *Vrankryk* te behaagen. Zeker Hoogduitſch Poëet ſpreekt dus van hem:*

Idem Pontan. ibid. f. 419. 434. 435. Haſſelt.

Nic. Kuzii Poëm.

D' eerzucht en de wereldt had zyn hart zoo ingenomen;
Dat niet de minſte plaats voor Godt daar in kon komen.

KAREL DE GROOTE, anders CAROLUS MAGNUS, Koning van *Vrankryk*, naderhandt *Roomſch* Keizer. Wy zullen van hem niet ſpreeken dan voor zoo veel het deze Landen raakt. Toen de *Chriſtenen* door *Radbod den II.* Koning der *Friezen*, zeer elendig vervolgt wierden, klaagden zy aan Koning *Karel* hunnen noodt: hy maakte zich aanſtonts vaerdig ten ſtryde, en voerde in het jaar 755 zyn krygsvolk naar *Frieslandt*, om de *Friezen*, dewyl het met gemak niet gelukken wilde, met gewelt van hunne afgoderye af te trekken. Hy overwon *Radbod* in twee zwaare veldtſlagen; dwong hem zyn Koningkryk te verlaaten, en naar *Denemarken* te vlieden: zie op RADBOD DE II. Hy heeft de Kerk van *Utrecht*, na dat hy dat deftig ſtuk in *Frieslandt* volbragt hadde, heerlyk begiftigt: beveſtigde niet alleen de geſchenken, door beide de *Pipynen*, en *Karel Martel* daar aan gegeeven, maar heeft 'er noch bygevoegt het Huis te *Leusden*, (*Luſtiduna*, in oude brieven genoemt) by *Amersfoort*, en 't Huis *Uberkerk*, boven *Duurſtede*, nevens meer andere goederen, opdat de Biſſchoppen van *Utrecht* meer Geeſtelyken zouden konnen uitzenden, om den Chriſtelyken Godtsdienſt verder voort te zetten, en de Heidenen te bekeeren. Hy gebruikte in zyne oorlogen tegen de *Sclaven* veele *Friezen*, daar hy grooten dienſt van trok; waarom hy hun ook ſchoone Privilegiën verleende; ſchold hen ook alle landtſchattinge quyt.

Winſem. Fr. Kr. f. 73. 75. Schotan. Fr. Kr. f. 61. Idem Winſem. f. 94. 95. Schotan. fol. 65.

KAREL MARTEL, Koning van *Vrankryk*. Hy heeft zwaare oorlogen tegen *Radbod den I.* Koning van *Frieslandt* gevoert, van wien hy eens deerlyk geſlagen wierd. De *Saraceenen* vielen onder *Adgillus den II.* eerſte Chriſten Koning der *Friezen*, met eene geweldige magt in *Vrankryk*; *Martel* nam daarom de *Friezen* ter hulpe; met dien byſtant, en van meer anderen, verſloeg hy 375000 *Saraceneen*, in het jaar 725. of, volgens anderen, 738. *Karel Martel* verloor in dien vreeslyken ſlag niet meer dan 15000 mannen. Of ſchoon *Adgillus de II.* het Chriſten-geloof aangenomen had, wilden echter verre de meeſte *Friezen* hem daar in niet navolgen, maar zy volhardden in hunne afgoderye. Biſſchop *Willibrord van Utrecht* dreef daarom *Karel Martel* aan, om hen tot gehoorzaamheit te brengen, en tot het aanneemen der Chriſtelyke Religie te dwingen. De *Friezen*, dat verneemende, maakten zich tot tegenweer gereedt; ſtelden met gemeene ſtemmen *Poppo* tot Overſten: hy was de zoon van *Gerlach*, gewezen Veldtheer van Koning *Radbod*. Het quam tot eenen veldtſlag; na een hevig gevecht ſneuvelde *Poppo*; de *Friezen*, daar door kleinmoedig wordende, namen de vlucht. Toen plonderde *Karel Martel* de *Frieſche* quartieren *Ooſtergoo* en *Weſtergoo*, en vervolgde de Inwoonders te vuur en te zwaerdt. Hy verwoeſte de Tempels daar de *Friezen* hunnen Heidenſchen Godtsdienſt in pleegden, en keerde weêr naar *Vrankryk*. Hy liet echter het Koningkryk der *Friezen* aan *Adgillus*. Eenige willen, dat hy het alleen bezat, uit naam des *Franſchen* Konings;

Winſem. Fr. Kr. f. 63. Brauwer. in Chron. Schotan. Mich. Sachs, enz. Schotan. Fr. Kr. f. 57. 58. Winſem. f. 65. ſeq B. Nean der p. 93.

Winsem. Neand. als Gouverneur, of te leen hield: andere ontkennen 't uitdrukkelyk, brengende ten bewyze by de Muntpenningen van *Adgillus*, in het jaar 733 doen slaan, met dit omschrift,

ADGILLUS SECUNDUS FRISIORUM REX.

Winsem. fol. 68. als een klaar blyk dat de *Frieschе* Koningen de Souveraiiteit des Koningkryks, door den oorlog met *Karel Martel*, niet quyt geraakt waren; zie ook op ADGILLUS DE II.

J. P. d' Auxerre Hist. de France. Vita S. Eucher. Crisp. St. der Kerke pag. 184. *Vita Eucher. P. de Basson. Histor. pag.* 212. *Velden. Fasc. t. Dionys. Mutz.* 1 *deel, fol.* 607. *Molan. Idem. J. P. d' Auxer.* *Karel Martel* wierd door andere oorlogen, en beroerten in *Vrankryk*, verhindert de *Friezen* gansch onder 't jok te brengen; heeft derhalven met *Gundibald*, zoon van *Adgillus den II.* en na zyn overlyden Koning van *Frieslandt*, goede vriendtschap onderhouden, tot dat hy in 't jaar 741 storf. *Gregorius de III.* Paus van *Romen*, getuigt in zekeren brief, dat door beleidt van *Karel Martel*, en den vlyt van *Bonifacius* (*Willibrord*) van *Utrecht*, hondert duizent zielen tot het Christendom gebragt zyn. Evenwel heeft hy den haat der *Roomsche* Geestelykheit niet konnen ontgaan, die terstont na zynen doodt volmondig uitriepen, en 't volk diep indrukten, dat hy verdoemt was, ja in de helle boven alle andere verdoemden geplaagt wierd. De oorzaak van 't vuilspreeken der *Roomsche* Altaardienaaren was, dat hy, door den noodt, in zynen zwaaren oorlog tegen de *Saraceenen*, geperst, eenige tienden van de Geestelyken in *Vrankryk*, geëischt hadde. Dit zou (zeggen ze) *S. Eucherius*, Bisschop van *Orleans*, in een gezicht geopenbaart, en van eenen Engelde vorige reden waarom gezegt zyn. Nochtans zeggen *Mutzaard* en *Molaan*, beide *Roomsche* Geestelyken, dat *Eucherius* al veertien jaaren voor *Karel Martel* gestorven zou zyn. Echter hebben veele *Roomschgezinde* Schryvers dat verdichtzel in hunne boeken ingelyft, of ingelapt. *Karel* wierd de naam van *Martel*, of vuisthamer gegeeven, om dat hy zulken grooten menigte der *Saraceenen* verslagen hadde.

Pontan. 2 deel, fol. 500. KAREL BOISOT; zie op BOISOT. (KAREL)

KAREL VAN BRUNEN, Grave van *Megen*, een Heer die in gunst van Koning *Philips den II van Spanjen* raakte, om dat hy in 't eerst zeer driftig zich in dienst van den Koning queet: hy wierd daarom van *Philips* voor Stadthouder van het Hertogdom *Gelder* en 't Graafschap *Zutphen* aangestelt. *Duc d' Alva* diende zich daarom ook van hem, en maakte hem (na het ombrengen van *Egmond* en *Hoorn*) daar by Stadthouder van *Frieslandt* en *Overyssel*, welk Stadthouderampt, door het sneuvelen van *Arenberg*, open stont. Hy stuurde Grave *Karel* toen voor af met het leger naar *Groningen*, hebbende in zyn gezelschap *Erick*, Hertog van *Brunswyk*, die over de gedachte Stadt gebieden zou: storf in den aanvang van het jaar 1572. zeer schielyk binnen *Zwol* aan de vallende ziekte; word als een zeer voorzichtig en bescheiden Heer in het stuk van gebieden, en der Ingezetenen voordeel boven zyn eigen te bevorderen, hoog geprezen. Men zegt dat hy, om de *Nederlanders* uit den zielendwang en slavernye te redden, eenen loflyken aanslag gemaakt hadde, om den Hertog van *Alva*, onder het dekzel van hoogwigtige zaaken, naar *Niewmeegen* af te lokken, en alsdan dat woedende beest aan banden te leggen, hebbende al voor heen eenige brieven vervaardigt, waar in hy zyn bedryf by den Koning verschoont zoude hebben: Doch door zynen haastigen doodt is zoo een heilig werk (zegt *Pontanus*) achter gebleven. Heer *Gilles van Hierges*, zoon van den Heer van *Barlamont*, een *Waal* van geboorte, quam in zyne plaatze.

Idem fol. 516.

Idem fol. 522.

Idem ibid. Hasselt H. Gelr.

Houve 1 *deel, fol.* 114. KARNEMELKS-LANDT, een Dorp of Buurte, behoorende onder *Rotterdam*. *M. van der Houve* voegt *Robbenoyt*, *Plamp*, en *Karnemelkslandt* byeen.

Idem Houve 2 *deel, fol.* 367. KASTERLEE, een der Dorpen van het Landt en de Baronnye van *Breeda*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene schattinge van 140000 guldens, anders *Beede* genoemt, opbrengen most, stont het landt van *Breeda* daar in belast op 8685 guldens 10 stuivers 3 penningen: in die som bragt het dorp *Kasterlee* (een der 13 of 14 Dorpen der Baronnye) 55 guldens 7 stuivers 6 penningen op, verre 't minste van alle andere Dorpen; zoo dat het gering moet zyn.

Houve 2 *deel, fol.* 368. *Oudenh. beschr. van den Bosch* 2 *deel, pag.* 60. KASTERLEE, dus by *M. van der Houve* genoemt; *Oudenhoven* noemt het KASTEREN, ook HOOGKASTEREN, een Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenbosch*, onder het quartier van *Kempenlandt*. Toen geheel *Brabandt* voortyds eene schattinge van 140000 guldens jaarlyks most opbrengen, was de gansche *Meijerye van 's Hertogenbosch* daar in geschat op 19479 guldens 16 stuivers 3 penningen: in die som most *Kempenlandt* (een der vier quartieren van de gedachte *Meijerye*) lasten 4074 guldens 1 stuiver 9 penningen; waar toe het Dorp *Kasterlé*, of *Kasteren* (een der 32 of 33 Dorpen van dit quartier) most opbrengen 48 guldens 17 stuivers 9 penningen; het minste van alle de andere.

KASTRICUM; zie op CASTRICUM.

KASTRICUM; (PANCRAS) zie op CASTRICUM. (PANCRAS)

KATHARINA VAN KLEEF; zie op CATHARINA VAN KLEEF.

KATHARINA VAN BOURBON; zie op CATHARINA VAN BOURBON.

KATHARINA VAN GELDER; zie op CATHARINA VAN GELDER.

KATHARINA VAN BEIJEREN; zie op CATHARINA VAN BEIJEREN.

Goudh. KEDICHEM, een Dorp in *Zuidt-Hollandt*, onder 't Drostampt van *Arkel*; heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Gorkum*.

Winsem. Fr. Kr. fol. 123. KEESTER-ZYL, 't heeft dien naam gekregen van de Edelen van *Kee*, daar van heden ten dage de buurt, namaals door het daar gegraven water en zyl, den naam van *Keester-zyl* heeft.

Houve Handv. Kron. KEMMINGA, een Slot of Huis in de *Frieschе* Grietenije *Ferwerderadeel*, in het quartier *Oostergoo*. Van een ander *Kamminga's* Edel geslacht; zie voor op KAMMINGA.

De Raey Diction. Geogr. pag. 272. KEMPENLANDT, eene Landtstreek in *Nederlandt* in 't Noordt-Oosterdeel van *Brabandt*, en de *Meijerye van den Bosch*. De *Meijerye* is in vier quartieren verdeelt: *Oosterwyk*, *Peel-landt*, *Maas-landt*, en *Kempen-landt*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykse schattinge van 140000 guldens most opbrengen, stont de geheele *Meijerye* daar in op 19379 guldens 16 stuivers 3 penningen geschat; daar toe most *Kempenlandt* lasten 4074 guldens 1 stuiver 9 penningen. De Dorpen onder dit vierde quartier, zyn *Oirschot*, met acht gehuchten, *Oosterbeersе*, *Middelbeersе*, *Ersel*, *Bergeyk*, *Duyffel*, *Happert*, *Loon*, onder de bank van *Ersele*; *Kasterlee*, *Westerhoven*, *Dommelen*, *Riethoven*, *Steensel*, *Bladel*, *Ruessel*, *Loemel*, *Oirle*, *Vessem*, *Ruechel*, *Mirefelt*, *Winterlee*, *Gestel* by *Eindhoven*, *Strypt* met *Eeckaart* onder *Gestel*, *Straten* onder *Gestel*, *Wedel*, *Wadelree*, *Aalst*, *Sonderwyk* en *Velthoven*, *Blaerschem*, *Woensel* en *Zeelst*.

Houve Handv. Kr. 2 *D. fol.* 368.

Idem Houve. KEMPENS HOFSTEDE, een der negen (andere rekenen elf) Dorpen op het Eilandt *Tholen* in *Zeelandt*, *Beooster-Schelde*.

Pontan. Gelders. geschied. KEMPIS (THOMAS A) of THOMAS VAN KEMPEM; hy is een Augustyner Monnik geweest, op den *Agnieten Berg* by *Zwol*; hadde in zyn leven zoodanigen naam bekomen, dat veele, zoo uit verwonderinge, als niewsgierigheit, wegens den roem zyner groote gaven, en godtvrucht, uit verre afgelegene Landen derwaars quamen, alleen om hem te zien en te hooren spreeken. Hy is in 't jaar 1471. overleden, oudt 92 jaaren. Zyne drie boeken, van de *Navolginge Christi* (het vierde word voor 't zyne niet gekeurt) is een bovenmaten statelyk, stichtig, en ter godtvruchtigheit opwekkend werk, gansch dienstig om van alle menschen gelezen en werkstellig gemaakt te worden. Het is daarom ook bynaast in alle taalen overgezet, en in d'onze dikmaals herdrukt. De zeer geleerde en vermaarde *Gisbertus Voetius* geeft niet alleen een zeer hoog getuigenisse van hem, maar hondert andere uitstekende mannen pryzen het als een edel kleinoodt, vol van alle bedenkelyke lessen en leeringen ter ware Godtvruchtigheit.

Gisbert. Voetius, enz. C. Boey voor zyn vertaalden Th. à Kemp.

KENAUW, (SIMON HASSELAARS *Dochter*) eene zeer grootmoedige heldinne binnen *Haarlem*, ten tyde der belegeringe, geweest, die, met haare Compagnie van 300 Vrouwen, den *Spaanschen* in de gemelde belegeringe grooten afbreuk deede, en veele schade toevoegde; zie op HASSELAAR. (KENAUW)

KE'NE, een Rivier in *Noordt-Hollandt*; zie op KENNE.

KENENBURG; zie op KENNENBURG.

Houve. KENNADE, een oudt Slot of adelyk Huis in *Twenth*, onder *Overyssel*, in 't Gerecht van *Oetmarssen*.

KENNE, by anderen KE'NE, een Riviertjen in *Maaslandt*, van zommigen voor een ander water dan de *Kinhem*, of *Kinnem* in de *Zaan*; maar weêr van anderen voor de zelfde rivier *Kinhem* gehouden; zie op KINHEM.

Houve Handv. Kr. 2 *D. fol.* 180. KENNENBURG, een sierlyk en aanzienlyk Slot, in het Dorp *Schipluy*, of *Schipluyden*, onder *Delflandt*. In het jaar 1409. beval Hertog *Willem van Beijeren*, Grave van *Hollandt*, aan Heer *Philips van Dorp*, Ridder, zynen Thesaurier over het Graafschap van *Hollandt*, aan 't watertjen *Kéne*, of *Kinhem*, een Burgt te bouwen naar 't gedachte watertjen *Kenenburg* genoemt, of wel *Kinhemburg*. Dat gebouw, door ouderdom vervallen, en voorts door den oorlog verwoest, is naderhant weêr opgebouwt. Het is, by gebrek van mannelyke Erfgenamen, door Vrouwe *Hase*, Erfdochter van *Philips de Blaves*, Heer van *Kennenburg*, by huwelyk gekomen aan Heer *Albrecht van Meerestein*, wiens afkomelingen, Heeren van *Meerestein* en *Kennenburg*, het noch in 't jaar 1620. bezaten, volgens *Goudhoven*; maar *S. van Leeuwen*, zegt dat hy daar in eenen misslag heeft, alzoo *Kennenberg* alreeds in 't jaar 1618. was vervallen op *Otto van Zevender*, Bailjuuw van *Voorn*.

Goudh. in de O.H. Kr. fol. 80. *Leeuw. Bat. Ill. fol.* 115. *en* 1190. *Idem Leeuw. fol.* 116.

De Raey Diction. Geogr. pag 272. KENNEMERLANDT, anders ook *Kermerlandt*, is een Landtschap in *Nederlandt*, of in *Noordt-Hollandt* tusschen de *Noordtzee*, de *Zyp*, *d' Alkmaarsche* vaart, de Stadt *Alkmaar*, de *Schermer*, *Beemster*, *Waterlandt*, *het Y*, en *Zuidt-Hollandt*. Het heeft in vorige tyden zich verder dan nu uitgestrekt, als zynde gesprongen tot *Helvoet*, *Willemstadt*, en *Zevenbergen:* draagt den naam van 't riviertjen *Kenne*, of *Kinhem*. De Sloten of Heeren-huizen zyn *Breederode*, dat

Houve 1 deel, fol. 180. dat lang vervallen gelegen heeft, *Asfenburg* by 't Dorp *Assendelft*; *Heemskerk* by *Beverwyk*, al mede verwoest, daar na herbouwt, en hernoemt *Zevenbergen*; *Adrichem* een oudt Kasteel, ook vervallen, doch weêr opgebouwt; *Meerestein* mede by *Beverwyk*, al mede vernielt, doch weêr als eene Hofstede opgemaakt; *Foreest*, ook verwoest; *Reewyk* by *Heemskerk*; *Velsen* tot een puinhoop, sedert de moordt van Heer *Gerardt* aan Grave *Floris den V.* gepleegt, het lag omtrent twee uuren van *Haarlem*; *Poelenburg* verwoest geweest, doch weêr in gedaante van eene hoeve opgebouwt; *Heemsteede* by *Haarlem*; 't Slot te *Kleef*, ook dicht by gemelde Stadt, en in de belegeringe vernielt; 't Slot *Banjaart*, zeer oudt, by *Beverwyk*, in 't jaar 1203. door 't vuur vernielt; *Tetrode*, by *Breederode*; *Berkenroode*, een oudt Huis, al in 't jaar 1280. bekent; 't Slot *Haarlem*, een der oudste huizen in *Kennemerlandt* geweest, gelegen by *Beverwyk*, maar 't heeft lang verwoest gelegen; *Hillegum* by *Haarlem*. *M. van der Houve* stelt de volgende noch onder *Kennemerlandt*; 't Kasteel van *Egmondt*, het Huis te *Kronenburg*, te *Sanen*, te *Devere*, te *Spaarwoude*, te *Schoten*, te *Bakenisse*, doch niet meer in wezen, en 't Huis te *Colster*. In den *Vogelzang*, by *Haarlem*, heeft weleer een graaflyk Huis gestaan, daar de Graven zich veeltyds op onthielden, en daar op veele privilegiën aan verscheide persoonen en plaatzen verleent zyn. De Steden in *Kennemerlandt* zyn *Haarlem* en *Amsterdam*.

(Houve fol. 123. — Idem fol. 122. — Idem fol. 88.)

Houve Handv. Kron. fol. 97. KENNEMERLANDT (HET BAILJUUWSCHAP VAN) heeft onder zich, volgens de verdeelinge van *Hollandt* en *West-Frieslandt*, in 't jaar 1436. geschiedt, de welgeboren lieden van *Heemskerk*, met de huislieden; *Castricum*, *Limmen*, *Uitgeest*, *Akkersloot*, *Heylo*, en *Oestdam*; *Groede*, *Schorel*, *Heemstede*, *Sparendam*, *Sloten*, *Oostdorp*; de *vrye Ambachten*; het *Hof-Ambacht*, *Haarlemmerlee*, *Niewkerk* en *Rietwyk*, *Aelsmeer*, *Oostzanen*, *Wormer* en *Gispen*; *Langedyk*, als ook *Noordtscherwoude*, *Zuidtscherwoude*, en *Bornikke*; *Assendelft*, eene vrye Heerlykheit en Bailjuuwschap op zichzelven. *Idem fol. 122.* In 't jaar 1572. waren de Dorpen in *Kennemerlandt*, *Akkersloot* het hooft der *Kennemerlandtsche* Dorpen; *Limmen* het tweede Hooftdorp; *Uitgeest* het derde; *Velsen* het vierde; *Schorel*, *Groet*, *Kamp*, *Heylo*, *Castrikum*, *Wormer*, *Gisp*, *Oostzanen*, *Saardam*, tot de *groote Sluis*; *Heemskerk*, *Overveen*, *Sparendam*, *Slooten*, *Sloterdyk*, *Aalsmeer*, *Ryk*, *Nieuwerkerk*, *Zandvoort*, *Heemsteede*, *Schootergeest*, en noch drie dorpen op den *Langendyk*, boven genoemt.

Vossii Jaarb. v. Holl. pag. 81. en verv. Th. Vligerius de Comit. Holl. in Theodor. KENNEMERLANDERS, KENNEMERS, of KERMERS, een Volk in *Kennemerlandt*; in de *Oude Kronyken* word 'er veel gewag van gemaakt, inzonderheit van oproerigheden. Toen de *Kennemers* omtrent het jaar 1132. zagen dat de *Friezen* eenen inval op hunne grenzen deeden, dat ook eenige hunner Landen vernielt wierden, stonden zy tegen Grave *Diederik* op, en zonden Gedeputeerden aan *Floris*, broeder van *Diederik*, die, wegens verschil, tot de *Friezen* was overgegaan, om met hem in een verbondt te treeden, en *Diederik* af te zweeren. De Grave, die vreesde dat geheel *Hollandt* hun voorbeeldt volgen mogte, spoedde zich om *Haarlem* te belegeren. De *Kennemers* zonden daarom andermaal Gezanten aan *Floris*, hem verzoekende en biddende om hulpe, eer hun het gansche verderf trof. *Floris* maakte zich op, redde niet alleen de *Kennemers*, maar viel zelf in *Hollandt*, verwoestende al dat hem voorquam. Doch Grave *Diederik* nam'er haast wraake van, met het afbranden der Dorpen, Huizen, en Hoeven van de *Kennemers*; daar door wierden zy gedwongen *Floris* te verlaaten, en aan hunnen ouden Heer eenen niewen Eedt van gehoorzaamheit af te leggen. *Idem M. Voss. ibid.* Kort daar na wischten zy een goedt deel hunner wederspannigheit uit, door eenen zonderlingen dienst aan den Grave: want na dat hy van de *Friezen* dapper geslagen was, die ook *Alkmaar* in brandt staken, en veele verwoestingen aanrechtten, zonder dat *Diederik* in staat was om hen te wederstaan, trokken de *Kennemers* kloekmoedig op de *Friezen* aan, en dreven hen op de vlucht: zy leeden wel geene groote schade, echter verrichtten 'er de *Kermers* zoo veel door, dat de *Friezen* uit *Hollandt* mosten wyken, en de strooperyen verhindert wierden. Zy hebben ook kort na het jaar 1200. hunnen heldenmoedt laaten blyken, ten dienste van Grave *Willem den I. van Hollandt*: doch dezen roem bezwalkten zy niet weinig door hunne verwoede bedryven tegen de Edelen. *Idem Vossius pag. 170. Vlieger. in Fl. V. O.H Kr. fol. 337.* Zy maakten eene verbintenisse om den ganschen Adel, daar ze zich te hardt van gedrukt hielden, te verdelgen: vernielden hunne Kasteelen en Huizen in *Kermerlandt*; vielen ook in der nabuuren Landen, en pleegden daar 't zelfde. De Edelen in *Kennemerlandt* waren gedwongen naar *Haarlem* (wilden zy hun leven redden) te vluchten: de wegen waren overal onveilig voor reizende persoonen, ja zelfs de Steden voor de Burgers: het was den *Kennemeren* niet genoeg dus tegens hunnen eigen Adel gewoedt te hebben; want zy meenden niet te hebben gedaan met die te verderven, indien zy dien der Nabuuren mede niet uitrooiden. Zy dwongen die van *Waterlandt* om t'zamen aan te spannen. *Amstel*, om zyn persoon en goederen te bewaaren, geliet zich hun bedryf goedt te keuren, daarom namen zy hem voor hun Hooft aan. Hy hadde eenen langen tydt haat gedraagen op eenige Grooten onder de Edelen; en nam die kansse waar om zich aan hen te wreeken. *Utrecht* stak hem al mede in 't oog; dies quam hy zeer schielyk met zyne *Kennemers* voor de Stadt. De *Utrechtsche* burgery begaf zich wel op de wallen, om hun verderf af te weeren; maar een uit de *Kennemers* tradt naar den muur, en riep haar toe: „ Dat ze „ nu de beste gelegentheit der wereldt hadden, om zich „ van des Adels tyrannye t'ontlasten, die haar met on„ draaglyke lasten drukte, de gemeente uitzoog, om zich „ daar mede te mesten, enz. De gemeente, alreeds ter bescherminge van de Stadt in de wapenen, keerde haare wapenen tegen de Magistraat: sloegen de Edelen doodt, of joegen ze wech; de Heeren wierden van 't Stadthuis gehaalt, enz. maar alzoo dit elders verhaalt is, en dit *Utrecht* meer raakt dan *Kennemerlandt*; zie op HENRIK DEN I. VAN VIANEN, *Bisschop van Utrecht*, daar alles breedt verhandelt word dat *Utrecht* aangaat. Na dat zy van *Utrecht* afgetrokken waren, daar en in *Amersfoort* eenige Bezettinge gelaaten hebbende, trokken zy naar *Haarlem*, dat zy noch eerst wilden veroveren, om dat de meeste *Kennemersche* Edelen daar binnen waren. Maar terwyle zy de Stadt beleegert hadden, viel *Jan van Persyn*, een moedig heldt, met zyn beste volk by nacht uit de Stadt, sloeg door de *Kennemers* heene, viel in *Kennemerlandt*, verwoestte alles daar hy byquam, en stak het voort in brandt: toen vervloekten de *Kennemers* den dag op welken zy voor *Haarlem* gekomen waren, en liepen, met schrik bevangen, verbaast naar hunne brandende huizen: de *Haarlemmers* namen die gelegentheit waar, vielen uit op die verbaasde en verwarde menschen, sloegen'er veele doodt, en namen'er noch meer gevangen. Ook wierden de noch overgeblevene binnen *Utrecht* en *Amersfoort*, daar door den Hertog van *Gelder* uitgedreeven. Veel beter droegen zy zich in de Moordenaars van Grave *Floris den V.* te vervolgen met al hunnen aanhang.

(Vossii Jaarb. pag. 169. 174. Vligerius de Com. Holl. in Flor. V.)

Vossius pag. 654. Onder de onlusten en onrusten met Vrouwe *Jacoba* en *Philips van Burgundiën*, hadden veele *Philips* voor Grave aangenomen, hy stelde *Gaasbeek* tot Stadthouder aan over *Hollandt* en *Zeelandt*, die, zoo haast hy in dat ampt getreeden was, de *Kennemers*, uit naam van *Philips*, eenige achterstallige gelden afvorderde: zy waren van gedachten, dat de niewe Stadthouder hun dat achterstal, volgens gewoonte, quyt zou gescholden hebben. Deshalven vertoornde hen dien eisch zoodanig, dat zy de wapenen opnamen, *Haarlem* veroverden, en *Gaasbeek* dapper dreigden indien hy de schuldt niet vernietigde, door zegel en brief met *Philips* eige handt ondertekent: begaven zich ook tot Vrouwe *Jacoba* en de *Hoekschen*, die zy zeer onbestendig weêr in 't jaar 1425. verlieten, overgaande nochmaals tot *Philips* en de *Kabeljauwschen*: welke laatsten zy weêr, in 't jaar 1426. verlieten, en holpen voor de derde keer *Haarlem* nochmaals belegeren, daar de *Hoekschen* alle de huizen buiten de Stadt plonderden en verbrandden. Maar de *Kennemers* deeden noch meer schade; want zy smeeten de gansche voorstadt buiten de *S. Jans poort* omverre, en staken 'er 't vuur in. Hoe zy verder, onder Kapitein *Nagel*, *Waterlandt* plonderden, *Edam*, *Monnikkendam* en *Purmerende* innamen, *Medenblik* en *Enkhuizen* vermeesterden, voor *Hoorn* 't hooft stieten, met de bloedige voorvallen en afgryselyke verwoestingen daar omtrent, kanmen breeder vinden by de Schryvers op den kant aangewezen. Na dat Hertog *Philips van Burgundiën* meester geworden was, scholdt hy den *Kennemeren* hunnen afval niet quyt. Hy ontnam'er alle de Heeren-brieven hunner privilegiën, verbodt hen 't luiden der klokken tot byeenkomsten, en ter predikinge, en plaagde hen op meer andere wyzen: maar zy kregenze eindelyk noch weêr; zie ook op KINHEM, als ook op KAAS-EN-BROODT-SPEL, item op KABELJAUWSCHEN EN HOEKSCHEN.

(Velii Hoorn. O.H.Kr. Vossii Jaarb. Heemsk. Batav. Arcad. Beverw. beschr. van Dordr. Vossius pag. 675.)

KENNEMERS, of KERMERS; zie op KENNEMERLANDERS.

Pontan. Gelders. geschied. 1 deel, fol. 90. KEPPEL, eigentlyk OLDEN-KEPPEL, behoort onder 't Richterampt van *Doesburg* in *Gelderlandt*; het moet onderscheiden worden van de overbuurige Heerlykheit *Keppel*, aan den ouden *Yssel*; 't welk van de Vryheeren van *Voorst*, door huwelyk, aan die van *Pallandt* gekomen is; omtrent het jaar 1448. wierd het van Heer *Fredrik van Pallant*, Bannerheer van *Voorst*, bezeten. Het Slot van *Pallant*, is nevens dat van *Bronkhorst*, in 't jaar 1582. door het volk van *Duc d' Anjou*, of *Alençon*, voor den *Staat* ingenomen. Omtrent het jaar 1502. heeft het Guarnizoen van *Huessen* 't Slot aangetast; die van *Zutphen* meenden het te ontzetten; maar de *Kleesschen* hebben Heer *Henrik van Voorst* met 600 anderen, en al hunnen nasleep, gevangkelyk naar *Emmerik* gevoert. Dit zoo wel gelukt zynde, moedigde hen dermaaten aan, dat zy 't oog op *Arnhem* begonden te werpen, en by die gelegentheit *Elst*, *Randtwyk*, en andere Dorpen uitplonderden. *Idem Pontan. 2 deel, fol. 317.*

Leeuw. Bat. Ill. f. 1240. KERKHOVEN, ('T HUIS TE) in *Delfslandt*: het heeft voortyds te *Pynakker* aan 't kerkhof gestaan. Het is nu niet dan eene boere woninge.

KERKWERVE. Wy vinden het in den *Ouden Blaffert*

der,

der Utrechtſche Biſſchoppen, aangaande hunne Geeſtelyke Jurisdictie over de Kerken en Kloosters in *Zeelandt*, een Dorp te zyn onder het Dekenſchap van *Schouwen*; maar daar nevens ſtaat, *verdronken met Staveniſſe en Duvorden. Hadrianus Junius* meent dat het Dorp *Oeſtgeeſt*, onder *Leiden*, voortydts den naam van *Kerkwerve* gevoert zou hebben; zie op OESTGEEST.

Ouden Blaſſert.

Houwe 1 deel, fol. 80.

KERKWIK, KERKWYK, een *Gelderſch* Dorp, in *Boemelerwaerdt*. Toen in 't jaar 1547 ganſch *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens moſt opbrengen, was 't quartier *Niewmeegen*, een der vier, in die ſomme geſchat op 24342 guldens, daar in moſt *Boemelerwaerdt*, een der zes deelen van het *Niewmeegſche* qaartier, draagen 3400 guldens, daar toe *Kerkwik*, een der 16. of 17 Dorpen van de *Boemelerwaerdt*, laſten, t'zamen met *Delwynen*, 191 guldens, 9 ſtuiv. 10½ penn.

KERMERLANDT, KERMERS; zie op KENNEMERLANDT, en KENNEMERLANDERS.

KERNEMELKS LANDT; zie KARNEMELKS LANDT, enz.

Pontan. 2 deel, fol. 214.

KERNHEM, een Huis op de *Veluwe*, by 't Dorp *Ede*. In het jaar 1426. heeft Hertog *Arnoud van Gelder* 't Huis *Kernhem*, met twee mergen Landts, en verder toebehooren, aan *Udo de Boeſe* opgedraagen.

De Raey Diction. Geogr. pag. 272.

KESSEL, een kleen Landtſchapjen in *Nederlandt*, in het Zuiderdeel van *Gelderlandt*, in het *Roermondſche* quartier, tuſſchen 't Graafſchap *Hoorn*, *Brabandt*, 't Landt van *Kuik*, en de Rivier de *Maas*. In dat Landtſchapjen, of Droſtampt van *Keſſel*, heeft men *Ray*, of *Rade*, *Sevenum*, *Helden*, *Brey*, *Keſſel*, *Blerik*, *Baalder*, *Wanſum*, *Zwelgen*, *Broekhuizer-Vorſte*, *Ruerlo*, en *Lotthum*.

Pontan. 1 deel, fol. 18.

Amm. Marcell. Hubert. Th. Leodius. Ptolem. Guicc.

KESSEL, eene Plaats aan de *Maas*, tuſſchen *Venloo* en *Roermonde*; al voor des Heeren geboorte de Hooftſtadt der *Menapiers* geweeſt, daar na van de *Francken* vermeeſtert, doch van Keizer *Julianus*, na eene langduurige en hartnekkige belegeringe, hen weêr ontnomen. Het is eene vermaarde Stadt of Veſting, ten tyde der *Romeinen*, geweeſt, bekent onder den naam van *Menapum Caſtellum*; van zoodanig eene ſterkte, dat *Juliaan* het na een beleg van 54 dagen eerſt bemagtigt heeft, niet door gewelt, maar door hongersnoodt, en afgematheit der Bezettinge. Nu is 't maar een Dorp, echter een trots Dorp, en Droſtampt, ruim eene myl van *Roermonde*; 't legt op eenen berg aan de *Maas*, en is met eene ſterke Burgt voorzien. Het heeft van oudts onder 't

Pontan. 1 deel, fol. 63.

Stift *Keulen* geſtaan, en zyne eige Graven gehadt. Onder hen word op 't jaar 1255. *Willem* gemeldt, en op 't jaar 1279. *Godefroy:* omtrent 1326. heeft Vorſt *Reinoud de II.* van *Gelder* de Heerlykheden van *Keſſel* en *Kriekenbeek*, met geldt uit zyn eige beurze, gekocht. Het behoort onder 't Oversvierdedeel van *Gelderlandt*, of 't quartier van *Roermonde*.

Idem ibid.

KESSEL, eene andere Heerlykheit dan de bovenſtaande, ook aan de *Maas*, doch eenige mylen meer benedenwaarts, tegen over *Herwaarden*; behoorende aan de Graven van *Hoorn*. Noch een ander Dorp KESSEL is 'er, tuſſchen *Lier* en *Heerentals*.

Houve 1 deel, fol. 79.

KESTEREN, een *Gelderſch* Dorp, onder de *Neder-Betuwe*. Toen in 't jaar 1547. ganſch *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens opgelegt was, moſt het quartier van *Niewmeegen* daar in draagen 24342 guldens: In die ſom was de *Neder-Betuwe*, een der zes deelen van het *Niewmeegſche* quartier, geſchat op 4383 guldens, daar toe moſt *Keſteren*, een der 18 Dorpen van de *Neder-Betuwe*, opbrengen 186 guldens, 8 ſtuiv. 7½ penn.

Houve 1 deel, fol. 99.

KETEL, een Dorp in *Zuidt-Hollandt*, onder 't Bailjuuwſchap van *Delflandt*. Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Delf*, en *Delfslandt*.

Honve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 81.

KEVELER, of KEVELAAR, een Dorp onder 't Droſtampt van *Gelder*, in 't *Roermondſche* quartier. Toen in 't jaar 1547. geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene jaarlykſche ſchattinge van 75000 guldens opbrengen moſt, ſtont het quartier van *Roermonde*, een der vier van 't ganſche Vorſtendom, daar in op 19075 guldens geſchat. In die ſom moſt het Droſtampt van *Gelder* opbrengen 4156 guldens, 14 ſtuiv. 2 penn. Daar toe moſt *Kevelaar*, een der zeven Dorpen van het Droſtampt, laſten 175 guldens, 17 ſtuiv. 2¼ penn.

Houve 1 deel, fol. 141.

KEYNS, een Dorp, of Buurt in *Noordt-Hollandt*, onder *Alkmaar*, of onder de vrijc Heerlykheit van *Schagen*, daar *Barſingerhoorn*, *Burghoorn*, *Kolhorn*, en *Harinkhuizen* ook onder hooren.

KIEFHOEK; zie op KIJFHOEK.

Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 245. enz.

KIES, (PIETER) Brouwer te *Haarlem*, heeft, nevens *Gerard van Berkenrode*, en *Hans*, of *Jan Kolterman*, uitmuntende veel gedaan met *Enkhuizen* en *Haarlem* aan de zyde van den Prins van *Oranjen* te brengen. Hy wierd daar op in 't zelfde jaar Burgemeeſter te *Haarlem*. Doch, by de veroveringe der Stadt door de *Spaanſchen*, met den Heer van *Vliet*, en *Gerard Stuiver*, mede gevangen gezet in 't jaar 1573. In het zelfde jaar wierd van de *Noordt-Hollanders* die treffelyke Zege op de *Zuiderzee* bevochten, en de Grave van *Boſſu* gevangen. De *Haarlemſche* Burgers, in de gevangkeniſſe opgeſloten, en onder hen *Kies*, kregen 'er tydinge van door een briefjen, in een pypjen, verborgen in een pondt boter: die het hen met eenige ſpyze aanbragt zeide; *zy zouden deze boter wel nauw proeven, en indien zy 'er ſmaak in vonden, konden zy 'er meer van krygen.* Straks wierd de boterklomp ontgonnen; Burgemeeſter *Kies* vondt het briefjen, en zeî tegens de anderen; *daar is een Kabeljauw gevangen, wiens rob wel hondert duizent guldens waerdig is.* Flux begonnen zy Pſalmen en Lofzangen te zingen, tot groote verwonderinge der *Spaanſchen*, die de tydinge van hun verlies noch niet hadden bekomen. Vermits nu de vrienden van *Boſſu* zeer groote weer deeden om hem los te krygen, wierd *Kies* op zyn woordt oniſlagen, om met *Verdugo* t'*Amſterdam* te handelen van eene wiſſelinge der gevangenen tegens den anderen. Wat daar op volgde; hoe zyne kloekmoedige Gemalinne, *Brecht Engelberts Prooſten*, dezen haaren man, voor dat *Haarlem* van den *Spanjaart* afgevallen was, bergde; en toen hy van haaren Buurman den Schout van *Haarlem* (op vermoeden dat hy 'er was) gezogt wierd, eenen tydt lang op eene wonderlyke wyze verborgen hield, daar by zelfs zwanger wierd, enz. zie op BRECHT ENGELBERTS PROOSTEN. Doch 't geen daar verder van *Kies*, aangaande zyne handelinge met *Verdugo*, alleen met weinige woorden gezegt is, dient hier wat breeder uitgehaalt. Hem bejegenden in die verrichtingen geene kleine zwarigheden; zyne en zyner medegevangenen goederen waren niet alleen alreeds overgegeeven aan *Don Frederico*, zoon van *Duc d'Alva*, *Noircarmes*, *Barlaimont*, *del Rio* en *Berli*; maar daarenboven wou *Alba*, zonder opzicht op *Boſſu*, en d'andere van de *Noordt-Hollanders* gevangene *Spaanſchen*, *Kies*, en alle de andere gevangen zittende *Haarlemmers*, ter doodt overgelevert hebben: ook liet hy hen by nacht van *Haarlem* naar *Amſterdam* voeren, en verwees hen ter galge. *Verdugo* echter, en andere *Spaanſche* Officiers, vreezende, vermits het oorlogsgeluk veranderlyk is, dat men hen, by ongeval in handen der *Staatſchen* vallende, in weêrwraake aleens handelen zou, ſtelden *Duc d'Alva* zoo veele redenen voor van 't quaadt dat 'er uit ſtont te volgen, dat hy de uitvoeringe van 't vonnis ſtremde. Eindelyk wierd ook het verdrag over 't wiſſelen der gevangenen getroffen: doch *Boſſu* wierd 'er buiten geſloten, alzoo de *Noordt-Hollanders* hem wilden houden. Burgemeeſter *Kies* wierd geloſt tegen Jonker *Lieven van Weldam*; zie op de BOVEN AANGEWEZE PLAATZE.

Idem Hooft fol. 245. 255. 325. enz. Idem Hooft fol. 338.

KIMSWERT, een der zeven-en-twintig Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Wonſeradeel*, in 't quartier *Weſtergoo*. De vermaarde boer, lange of groote *Pier*, is in dit Dorp geboren. Hy was een uitmuntende voorſtander van der *Friezen* vryheit; zie van hem op LANGE PIER. In *Kimſwert* ſtaat het Huis *Oſinga*.

Winſem. beſchr. van Fr. achter de Kr.

KINHEM, of KINNEM, een Riviertjen in *Noordt-Hollandt*, weleer zoo geheeten, naderhandt de *Zaan*. Het Landtſchap *Kennemerlandt* heeft van deeze rivier zynen naam bekomen. Dit water maakt het onderſcheidt tuſſchen *Kennemerlandt* en *Weſt-Frieslandt:* deze *Kinhem*, nu de *Zaan*, heeft zynen oorſprong uit den *Rhyn* by *Ooſtrum*, een gehucht by *Leiden*, gehadt, gelegen omtrent de *Zyl*, loopende voort naar de *Maaze*, langs de Heerlykheit *Oudt Alkemade*, voorby *Oudt Saſſenheim*, *Lis*, *Hillegom*, *Heemſtede*, door *Niew-Kerklandt* naar *Polanen*, vervolgens in de *Zaan*, door *Wormerlandt*, *Schermer*, en de *Zaanen-geeſt*, tuſſchen de *Vroonlanden*, voorby *Alkmaar* en *Verone*, omtrent *Putten*, zich in de zee ſtortende. Binnen welke wateren (by verloop van tydt nu zoo verandert, dat ze niet anders in onze tyden dan door nauwkeurig onderzoek, uit de weinige oude tekenen en overblyfzelen, te kennen zyn, waar van men echter dikmaals enkelyk op vermoeden, of waarſchynlykheit oordeelen moet) zy ook van *Weſt-Frieslandt*, en de *Friſiabonen* zyn afgeſcheiden. Eenige willen, dat deeze *Kinhem* de derde loſſinge van den *Rhyn* geweeſt zy, en dat deeze uitwateringe de derde mondt van den *Rhyn* genoemt mag worden: van 't Landtſchap *Kinhemmerlandt* maakt ook *Regino*, op 't jaar 804. gewag, in het beſchryven van den inval der *Deenen* en *Noormannen*; 't welk *Adrianus Junius* op 't jaar 885 wil ſtellen: maar alzoo de *Noormannen* meer dan eenmaal deze landen overvallen hebben, konnen *Regino* en *Junius* beide wel gelyk hebben: immers is 'er geene reden waarom d'oude *Regino* achter *Junius* geſtelt worde. In den Giftbrief van Koning *Karel* aan Grave *Diederik van Hollandt*, in 't jaar 863. naar der meeſten rekeninge, word *Kenheim* ook gemeldt: deſgelyks in den Giftbrief van Keizer *Otto*, in het jaar 985. daar *Kinheim* een Graafſchap geheeten wordt. *Melis Stoke* in zyne *Rymkronyk*, noemt het zomtyds *Kinnem*, zomtyds *Kinheim*.

Voſſii Jaarb. pag. 31, Leeuw. Bat. Ill. fol. 92. Putem. de fluv. Germ. cap. 4. M. Stoke. Rymkr.

KINHEM wordt in den Giftbrief van Keizer *Otto den III.* van het jaar 985. genoemt een Graafſchap (Gerechtsbank) van 't landt van *Texel* (*Pagi Texellenſis:*) waar by deze Keizer, behalven andere plaatzen die aan dezen kant des *Rhyns* lagen, onder de gehoorzaamheit van Grave *Diederik den II.* noch gevoegt heeft het geheele ſtrandt tuſſchen *Kinhem* en het *Vlie:* hoewel met ganſch geen recht, en te-

Alting Not. Germ. Inſer. Part. II. fol. 106.

gen

gen het vaſt en geſtadig gebruik van de Keizeren uit het Huis van *Karel den Grooten*. Het Graafſchap *Kinhem* verſcheelt derhalven van *Kennemerlandt* (*Kinnemaria*) dewyl dit legt naar het Weſten van de rivier *Kinnem*, en aleer te vooren door gifte van *Karel den Eenvoudigen* onder *Hollandt* gebragt is: doch dit Graafſchap is noch ten tyde der *Noormannen* met dien zelven naam bekent geweeſt, en van den Schryver *Ad ann. 884.* *Regino* CHINHEYM genoemt; zoo hy maar *Kennemerlandt* niet mede onder deze benaminge begreepen heeft, omdat hier van daan eerſt bequaame gelegentheit was om den *Rhyn* op te vaaren, en voort te trekken naar *Sunnemaria*, of *Dennemarca*; het welk hy daar zegt dat geſchiedt is. Welke de grenzen zyn geweeſt van het verder gelegen *Kinhem*, naar het Weſten en Noorden, is baarblykelyk, namelyk de ſtroom *Kinnem*, en de *Noordtzee*. Doch hoe verre 't zich naar het Zuiden en Ooſten uitgeſtrekt heeft, is zoo net niet te bepaalen, dan dat van den Zuidtkant daar tegens aangeſtooten heeft het Graafſchap (de Gerechtsban) van *Maas-landt* (immers zoo als'er gedrukt ſtaat) en van den Ooſtkant, die van *Texel*. In de Kaarten van den Heere *Alting* ziet men dit Graafſchap *Kinhem* bepaalt tuſſchen de rivier *Kinnem*, die by *Petten* in de *Noordtzee* loopt, en tuſſchen het Eilandt *Texel* of de *Helder*, part *II. Tab. VII. en VIII.* Doch in deeze laatſte ziet men *Kinnemaria*, zich uitſtrekkende langs de *Noordtzee* van de rivier *Kinnem* af tot voorby *Haarlem*; maar nergens tot aan de *Maas* of den *Maaskant*.

Idem Alting Pars II. fol. 106. KINNEM is een Rivier, een gedeelte van het water uit het *Schermermeer* voerende naar het gat, 't geen men uit de opening, die'er noch is, kan zien dat weleer by *Petten* geweeſt is. Gelyk'er een ander riviertje, van den anderen kant, met den naam de *Zaan* naar het *Y* geloopen heeft; welke naam men daar uit kan afneemen dat de eerſte ſtroom weleer ook gehadt heeft, omdat men noch hedendaags aan de oude *Kinnem* een Dorp heeft, met name Zaangeeſt. Deze ſtroom hebben de *Franſche* Koningen den *Friezen*, dien zy hunne vryheit lieten behouden, tot een grenspaal geſtelt: waar over niemant der Vorſten van den *Karolynſchen* ſtam iets den *Hollanderen* toegeſtaan heeft. Doch *Karel de Eenvoudige* heeft het gebiedt van *Diederik den I.* het welk zich tot noch toe tuſſchen de *Maas* en den *Rhyn*, niet verre van de gaten langs het ſtrandt van de *Noordtzee*, uitſtrekte, in 't jaar 913. allereerſt uitgebreidt. Van dit riviertjen word in de Jaarboeken dikwyls gewag gemaakt, om de geduurige ſchermutzelingen die'er tuſſchen de *Hollanders* en *Friezen*, tot beſcherminge hunner grenzen, voorvielen.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 106. KINNEMARIA, *Kennemerlandt*. Aldus word in de lyſt van de Vaſallen of Leenhouders der Kerke van *Utrecht*, als ook by *Melis Stoke* en *Beka*, genoemt een gedeelte van het landt der oude *Marzatiers*, het welk langs de *Noordtzee* legt, tuſſchen den *Rhyn* en dit riviertje *Kinnem*, in 't Nederduits Kennemerlandt genoemt, naar het riviertje dat de ſcheiding maakt van *Weſt-Frieslandt*. *Petrus Scriverius*, een zeer geleerdt man, en van een zeer ſchrander verſtandt, meent dat men by den Schryver *Regino*, in plaats van *Danemarca*, moet leezen KHINEMARCA, en dat men daar door verſtaan moet dit ons *Kennemerlandt* (KINNEMARIA.) En zulks om geene geringe reden, naardien KINHEM en KINNEMARIA twee ganſch verſcheide Graafſchappen, of Gerechtsbannen geweeſt zyn: die by *Regino*, *Chinheym*, en, volgens *Scriverius*, *Chinemarka* genoemt worden. Het welk, gelyk wy boven op het woordt *Kinhem* getoont hebben, volkomentlyk de waarheit is; echter meenen wy daarom niet dat men de verandering van dezen zeer ſchranderen Heere moet voor goedt keuren. Dewyl het landt tuſſchen den *Rhyn* en het *Y*, waar naar toe de *Deenen* in dezen laatſten togt weêr getrokken zyn, nu al in eenen voorigen inval van hen den naam van *Denemark* (*Danemarca*) dien het nu noch behoudt, ſchynt gekregen te hebben; zoo dat'er ganſch geen noodtzaakelykheit is die ons dwingt om den naam van *Denemark* te veranderen in *Khinemark:* voornamelyk, indien men het Graafſchap *Kinheim*, of *Chinheym*, dan eens in eene ruimer, dan eens in eene nauwer beteekenis neemt, 't welk niet ongewoon is; of voor beide de Graafſchappen, die aan deezen en aan geenen kant van het riviertje *Kinnem* lagen, of voor het verder gelegen Graafſchap, het welk alleen een gedeelte van het Landtſchap *Texel* was. Doch *Karel de Eenvoudige*, Koning der *Franſchen*, heeft in den jaare 913. KENNEMERLANDT (KINNEMERIA) geſchonken aan *Diderik den I.* tegens den zin en wil van een Volk, 't welk kloek in den oorlog, hoewel woeſt en ongetemt, op de Grooten zeer gebeeten was, en by hen insgelyks gehaat, eindelyk echter, tot gehoorzaamheit van den Vorſt gebragt zynde, hem grooten dienſt in de oorlogen gedaan heeft.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 107. KIRKWERVA is geweeſt eene van de Moederkerken, welker dochters in het *Hollandtſche* gebiedt geweeſt zyn ettelyke omleggende kleinder Kerken en Kapellen. Van deze wordt gewag gemaakt in het Verdrag van *Eppenach*, van 't jaar 1063. Deze plaats heeft ook haare eigen Heeren gehadt met den geſlagtnaam van Kirkwerf; gelyk te zien is uit een Handtveſt van de Markgravinne *Ada*, van het jaar 1205. Keizer *Henrik de IV.* heeft van den *Hollandtſchen* buit, die zyn Vader gekreegen hadde; deze Kerk in 't jaar 1264. weêr gegeeven aan *Willem*, Biſſchop van *Utrecht*. *Apud Boxh.*

KIRCWERVA wil zoo veel zeggen, als *de grondt, of hoogte van een Kerk:* met eenen anderen naam, nu al van oudts genoemt zynde *Oſtregeſt*, *Oſgeſt*, Oeſtgeeſt; zoo als het heden ten dage noch word genaamt. Getuigen hier van zyn de *Blaffert* der goederen van de Kerke van *Utrecht*, *Apud Boxh.* de Handtveſten van *Willem*, Voogdt van *Hollandt*, van 't jaar 1236. en van *Adelheid*, Voogdeſſe, van het jaar 1258. Het legt beneeden *Leiden*, een half uur van den rechter oever van den *Rhyn*.

KLAARKAMP, het is een vermaart Klooſter in *Frieslandt* geweeſt; en wierd in de twaalfde Eeuwe geſticht, en zoo genaamt naar eene ryke religieuſe Juffrouw *Clara* geheten: zy legt in eene tombe begraaven in het dorp *Rinsmageeſt*. Eerſt waren in dit Klooſter Monniken van *S. Bernards* orden. Uit een gering beginſel is dit Convent zoo magtig geworden, dat het veele godtlievende Dienaars uitleverde, en daar door oorzake of aanleidinge gaf tot het oprechten van meer andere Klooſters, als *Oldeklooſter*, *Aduwert*, en *Gerkes-Klooſter*. Omtrent den tydt van het ſtichten van *Klaarkamp*, is in *Frieslandt* ook opgerecht het beroemde Convent *Mariengarde*, van de Orden der *Præmonſtreiten*, door *Norbertus den Lotharinger*, onder Paus *Honorius den II.* in het jaar 1120. geſticht. *Winſem. Kr. van Friesl. fol. 135. 136.* *Idem ibid.*

KLAARWATER, is een Klooſter in *Gelderlandt* geweeſt, niet verre van *Hattem:* d'eerſte opzichter daar van was eenen *Weſſel*. *Pontan.*

KLAAS KIETEN, hy heeft geleeft onder Grave *Jan de I.* die van 't jaar 1296. af tot 1299. geregeert heeft, ook voor en na hem; was van eene reuzen-geſtalte; echter van kleine Ouders, in het dorp *Spaarwoude*, by *Haarlem*, geboren: hy was zoo groot, dat als hy zynen arm recht uitſtak, de langſte man in geheel *Nederlandt* daar onder door kon gaan: De kinderen waren, naar ſchool gaande, bevreeſt voor hem, dorſten hem wel van achteren, maar nauwlyks van vooren aanzien, noch hunne oogen op hem ſlaan. Hy was evenwel zeer goedtaardig en zachtmoedig. *Wilhelmus Procurator* getuigt zelf een der gedachte ſchoolkinderen geweeſt te zyn. *O. H. Kr. fol. 354. W. Proc. Egmond. Kerland. in Joh. I. Adriani Junius.*

KLAAS VAN PUTTEN, Overſte der ſoldaaten binnen *Dordrecht*, omtrent het jaar 1303. Toen *Jan de II.* Hertog van *Brabandt*, geheel *Zuidt-Hollandt* (behalven *Dordrecht*) ingenomen, en 't met *Gwy van Namen* al gedeelt hadde, droeg zich deeze *Klaas van Putten* zoo kloekmoedig, dat de *Brabander* van voor *Dordrecht* moſt opbreeken. *Klaas* oordeelde dat het toen geen meer tydt om te ſukkelen was, maar datmen diende voort te gaan, tot dat men den vyandt uit geheel *Zuidt-Hollandt* hadde gedreven. Onder zyn beleidt trok, en voerde hy de *Dortenaars* uit naar *Waalwyk*, daar Hertog *Jan van Brabandt* met zyn volk begraaven lag. Het ſcheen zeer hachelyk hem uit zyn voordeel op te ſlaan: doch moedt en hart dienden den *Dortenaaren:* zy vielen'er met eene groote furie op aan, ſloegen den *Brabander* uit zyn leger op, en te gelyk uit geheel *Zuidt-Hollandt*. Het getal der geſneuvelden word niet gemeldt; maar wel dat de nederlaage groot was: 't kan ook daar uit genoeg blyken, dat hy naderhandt niets meer tegen *Hollandt* ondernomen heeft: zyn leger wierd geplondert, *Waalwyk* ingenomen, en in d'aſſche gelegt, ook *'s Hertogenboſch* in brandt geſtoken, en een groot gedeelte van *Brabandt* mede door 't vuur en 't zwaardt verwoeſt en vernielt: *Geertruidenberg* ſtont maar alleen te herwinnen, dat zonder moeite toeging: want zoo haaſt de daar binnen leggende Bezetting de neêrlaage van Hertog *Jan* vernam, maakte zy zich van daar weg. Grave *Gwye van Namen* wierd insgelyks, na een hartnekkig en twyfelachtig gevecht, van de *Dordrechters*, onder van *Putten*, t'eenemaal geſlagen; hy bragt 'er zelf ter nauwernoodt het lyf af, en vloodt naar *Utrecht*. *Klaas van Putten* wierd door deeze zege tegen den *Brabander* zeer vermaart. Hy ging ook acht jaaren daar na, in 't jaar 1311. ter hulpe van *Guido van Henegouw*, Biſſchop van *Utrecht*, tegen de *Friezen*. *Voſſii annal. lib. 7. of vertaalde Jaarb. pag. 284. 286. 289.* *Idem Voſſ pag. 316.* *Idem.*

KLAAS KINDEREN, een der Dorpen op 't Eilandt *Schouwen* in *Zeelandt*. Het was in 't jaar 1640 groot 278 gemeeten, en 180 roeden landts; in den *Ouden Blaffert der Utrechtſche Biſſchoppen* ſtaat *Klaas Kinder-Kerk*. *Houve 1 deel; fol. 145. Boxhorn Zeel Kr. 1 deel.*

KLAAS WAAL, een *Hollandtſch* Dorp in *Strijer-Waerdt*, onder *Dordrecht*. *M. van der Houve* zegt *Kromſtryen* met *Numansgors*, ook *Klaas-Waal* genoemt. Het is in dien verderfliken vloedt van het jaar 1421. mede onder de golven geraakt, maar weêr boven gekomen: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Dordrecht*. *Idem fol. 107. Kemp.*

KLANT, een Slot of adelyk Huis in de *Frieſche* Grietenije *Kollumerlandt*, onder *Ooſtergoo*. *Winſem.*

KLANT, (OTTO) hy was Vaandrig in dienſt van den *Staat* onder Grave *Willem Lodewyk van Naſſauw*, Gouverneur van *Frieslandt*, een moedig krygsman; verloor in de *Boxumer* ſlag in *Frieslandt* 1586. zeer glorieus zyn leven; dat zich dus toedroeg: Op het eindt van December 1585. volgde, na voorgaande koude, eene ſtrenge vorſt. Ter zelver tydt lag'er binnen *Steenwyk* eene ſterke *Spaanſche* bezet- *Winſem. Kr. van Friesl. fol. 772.*

ting, die, deze gelegentheit waarneemende, onder Grave *Oſwaldt van den Berg*, en den Overſten Luitenant *Taxis*, eenen zwaaren inval in *Frieslandt* deeden: zy waren ſterk 2500 te voet en 400 te paerdt. Eerſt trokken zy de *Wolden*, daar na *Lemſterlandt*, *Doniawarſtal*, enz. deur. Zy legerden zich eenen nacht omtrent *Workum* en *Hindeloopen:* des anderen daags trokken zy over de *Mamzyl*, niet verre van *Bolſwaerdt*, naar de *Klaveren*, door *Schettens* en *Witmarſum*, naar *Tjum*, daags daar aan ſtaken zy *Spannum* en *Winſum* in brandt; en alzoo veele vrouwen en kinderen op den *Winſumer* tooren gevlucht waren, ſtaken zy dien tooren ook aan den grondt in brandt, waar door'er veele verſtikten: eenige echter, daar uit geſprongen, zyn wonderlyk behouden. *Stein Malts*, een *Deenſch* Edelman, Overſte Lieutenant van Grave *Willem Lodewyk van Naſſauw*, trok in aller yl 1000 mannen te voet, en eene Kornette paerden bye een, om den vyandt te ſluiten: maar, 't grooter getal der *Spaanſchen* vernomen hebbende, keerde hy van *Ooſterluttens* naar *Boxum*, op hoope van zich daar te verſterken: doch wierd, eer zich recht in ordre kon ſtellen, overvallen; 't gevecht was heevig, maar 't getal der ſtrydende partyen al te ongelyk: weêrzyds ſneuvelde wel veel volk, maar de *Friezen* bleven meeſt verſlagen: de reſt vluchtte naar *Leeuwarden*, enz. Grave *Oſwald* raakte ook, door dwalinge, van zyn eigen volk om 't leven. Eenige *Friezen*, daar onder *Otto Klant*, hadden de Kerk ingenomen: de *Spaanſchen* boden hun quartier aan, maar hy dat verſmadende, volhardde in 't ſtryden, tot dat, geene uitkomſt ziende, zich in 't vaandel wondt en doorſtoken wierd; het viel op den 17 January 1586. voor. De vyandt zou toen meer ſchade in *Frieslandt* gedaan hebben, ten ware de vorſt zich, 's daags na de *Boxumer* nederlaage, in een zwaaren dooi verandert hadde: dat hen *Frieslandt* op 't ſpoedigſte deed verlaaten. De dooden, die geplondert waren, wierden onder de boomen op het kerkhof by honderden in groote kuilen geſmeten, en met aarde gedekt.

Idem Winſem. ibid. *Idem Winſem. ibid.* *Meteren fol. 247. Hooft Nederl. Hiſtor. f 1058. Idem Winſem. fol. 773 ſeq.* *Winſem. ibid. fol. 773.*

KLARISSE, dochter van *Gerard van Velſen*. Na dat haar Vader, wegens den gepleegden moordt aan Grave *Floris den V.* op eene ſchrikkelyke wyze geſtraft was, daar by alle zyne goederen verbeurt verklaart, heeft *Willem de Goede*, Grave van *Hollandt*, enz. zoon van Grave *Jan van Henegouwen*, haar noch een ſtaatelyk onderhoud toegelegt. De brief luidt als volgt. „ Wy *Willem*, Grave van *Henegouwen*, *Hollandt*, enz. maken kondt, enz. Dat wy om „ Godt, en om bede van *Henricaerde van Breederode*, en om „ andere goede luiden, gegeeven hebben ende geeven *Clariſſe Gherydts*, dochter van *Velſen*, tien pondt *Hollandts* „ 's jaars, tote haren live, alſoe verre als ſi geenen man „ en neeme. Ende dit gelt ſal haer jaerlix uitreiken ende „ betalen onſe Rentmeeſter van *Noordt-Hollandt*, die eene „ helfte tote onſe Vrouwen lichtmiſſe, ende die ander helfte toter *Voerſcotere* Marke. Ende waert ſake dat zy „ een man name, ſo ſoude ſe deſe voerſeyde rente quytte „ weſen. In Oirconde, enz. gegeeven te *Reinsburg*, op „ *S. Jans* dag, 't wtgaande oeſt, in den jaare ons Heeren „ M CCC XXV.

Vligerins de Com. Holl in Wilh. bon. *Comm. Amſt. fol 123. 124.*

KLAUDIUS CIVILIS; zie op CIVILIS (CLAUDIUS) of CL. CIVILIS.

KLEEF ('T HUIS TE) lag dicht by *Haarlem*, behoorde aan *Breederode*; maar het is onder de belegeringe der gedachte Stadt voort vernielt geworden. Eenige vermoeden dat het van *Adelheid*, dochter van Grave *Diederik van Kleef*, geſticht is geweeſt; zy was Gemalinne van *Diederik den VII.* Grave van *Hollandt*, enz. of anders, van *Margareta*, dochter van *Adolf van Kleef*, tweede echtgenoote van Hertog *Albrecht*, Grave van *Hollandt*, enz. Grave *Diederik de VII.* heeft in 't jaar 1190. geregeert tot 1203. *Albrecht* van 't jaar 1358. tot 1404.

Goudh. fol. 80. Sam. Amnz. Haarl. *Leeuw. Bat Ill.*

KLEERHAGEN; (JULIAAN) zie op JULIAAN KLEERHAGEN.

Uitenb. Kerkel. Hiſtor. fol. 248. 249.

KLEMENS, of CLEMENS, eerſte Aartsbiſſchop van *Utrecht*; zie op WILLIBRORDUS.

KLEMENS MARTENSZ. en CORNELIS MEYNARTSZ. zy zyn t'zamen met *Cornelis Wiggertsz.* Predikanten te *Hoorn* geweeſt. Eer noch de onruſten tuſſchen de *Remonſtranten* en *Contraremonſtranten* volkomen uitbraken, dreef *Cornelis Wiggertsz.* eenige leerſtukken, afwykende van de *Gereformeerde* oude Leere. Hy haalde ook ligtelyk de twee eerſte bovengenoemden (alzoo zy beide goede eenvoudige perſoonen waren, den ſtaat des verſchils niet verſtaande) over. Doch *Cornelis Wiggertsz.* wierd naderhandt geſuſpendeert, terwyl de twee vorige bleven; zie, dien 't luſt, daar over de aangewezene Schryvers.

Trigl. tegen Uitenb. fol. 268. & ſeq. Acta Synod van Noordh. gehoud. t' Amſt. 1597. aang. Cl. Mart. acta Synodi. Hoorn 1596.

KLEOPHE-KERK, vindtmen in de lyſt der Predikanten van *Zeelandt* als een Dorp, met Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Walcheren*; zie de volgende poſt.

Lyſt der Pred. v. Zeel.

KLEVERSKERK, of KLEVERTSKERK, in d'oude Schriften KLEWERS-KERK, een Dorp, en Ambachts-Heerlykheit op het Eilandt *Walcheren*, in *Zeelandt*. Het wierd van de Stadt *Middelburg*, uit den boedel van *Maximiliaan van Burgundiën*, gekocht: maar 't is van haar weêr aan Heer *Johan Pieter van den Brande*, Burgermeeſter van de gedachte Stadt, verkocht. Het is groot 1200 gemeeten by de breedte, behalven d'aangedykte Polder: in de lyſt der *Zeeuwſche* Predikanten vindtmen 't *Kleophe-Kerk* genoemt. Het is echter te vermoeden, dat het een en 't zelfde dorp is. *Kleverskerk* word van *van der Houve*, nevens verſcheide andere verdronke Dorpen, mede onder dat getal geſtelt.

Smalleg. Kron. fol. 662. Lyſt der Predik. Houve 1 deel, fol. 142. Houve ibid.

KLEIN AMMERS, een Dorp in *Zuidt-Hollandt* met Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Gouda*; zie AMMERS.

KLEIN OISTELANDT, een Dorp of Buurt in 't landt van den *Briel*.

Houve. Idem

KLEINE GAAST, een der 18 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Schoterlandt*, in 't quartier der *Zevenwolden*.

Houve. Winſem.

KLEINE POLDER, behoort met negen andere Polders aan *Oeltjens Plaat*, is in het jaar 1603. bedykt; maar *Oeltjens Plaat* zelfs was al bedykt in het jaar 1483. Zie op OELTJENS PLAAT.

Houve.

KLIF, of 'T ROODE KLIF, legt omtrent een half uur gaans van *Stavoren* in *Frieslandt*. Het is een zeer oudt Monument of Gedenkteken; daar de oude Koningen van *Frieslandt* hun luſthof, boſch, en warande, van herten, hinden, enz. gehadt hebben; maar nu varen'er de ſchepen. By d'*Oude Schryvers* vindtmen, dat dit *Klif*, aan 't Zuiden van *Stavoren* leggende, ontrent 4 jaaren na *Chriſtus* geboorte, drie dagen lang vuur, vlamswyze, heeft uitgebraakt; dat het mede een *Draak* of *Serpent* van ſchrikkelyke grootte uitgeworpen heeft; na omtrent een half uur tyds, en na dat het grooten ſchrik aan die van *Stavoren* gemaakt hadde, voer dat vuurig monſter weêr in 't *Klif*, daar het uitgekomen was. Omtrent anderhalf hondert jaaren daar na, is by den berg van 't *Klif* wederom een vreeſlyk vuur uit de put ontſprongen, dat acht dagen achter een brandde, tot groote verbaaſtheit van alle die'er omtrent woonden, dit zou omtrent het jaar 140 na *Chriſtus* geboorte zich vertoont hebben. Voor den aanvang der derde eeuwe, vertoonde 't vuur zich ten derdemaal, elf dagen lang. De *Heidenſche* afgodt *Stavo*, daar over van de Heidenſche *Friezen* gevraagt, gaf tot antwoordt; men zou drie kruiken zout water uit de *Noordtzee* haalen, en die door de handt eens gewapenden Ridders in de vlamme laaten ſtorten: 't welk gedaan zynde hield het vuurbranden op.

Winſem. beſchr. achter de Kron. Winſem. Kron. fol. 17. Idem fol. 28. Idem fol. 37.

KLODIUS COMATUS; zie op CLODIUS.

KLOETINGEN, een Dorp in *Zeelandt*, op *Zuidt-Bevelandt*, in het jaar 850. bedykt. Het is een ſchoone en groote Heerlykheit, daar by een treffelyk Dorp, groot over de 3634 gemeeten, 225 roeden, 3 voeten; heeft een fraaije groote Kerk, hoogen en dikken tooren. D'Ambachtsheerlykheit word verdeelt in 't *Zuidt-Ambacht*, daar 't huis *Smallegange* plagt te ſtaan, omtrent het jaar 1560. door den brandt vernielt; het *Middel-Ambacht*, en *Noordt-Ambacht*. Kerk en Predikant ſtaan onder 't Claſſis van *Zuidt-Bevelandt*.

Houve. Smalleg. fol. 729. 732.

KLOOTWYK, eene ridderlyke Hofſtadt, en adelyk Geſlacht. *Daniel van Merwede*, Knape, hadde drie zoonen; *Daniel*, van wien zyn afgeſtamt die tot op 't jaar 1459. den naam van *Merwe* gevoert hebben; *Jan*, van wien afkomſtig zyn die van *Tolloiſen*; en *Adriaan van Merwede*, die voor zyn aandeel in het vaderlyk erf (boven de Ridderhofſtede *Kootwyk*, wel 70 mergens groot) noch verſcheide andere goederen hadde in het landt van *Altena*. Hy nam toen den naam van *Klootwyk* aan; liet drie zoonen na, *Adriaan*, *N. van . . .* en *Jan van Klootwyk*, die, uit trots en wrevel tegen zynen broeder *Adriaan*, den naam van *Muylwyk* aannam, ook eene Ridder-hofſtadt in het landt van *Altena:* van hem ſtammen de *Muylwyken* af. *Adriaan van Klootwyk* won noch eenen *Adriaan*; en *Adriaan*, *Wouter van Klootwyk*, Ridder; *Wouter* liet *Reijer* na, die in 't jaar 1390. geleeft heeft, en Vader wierd van *Adriaan van Klootwyk*, Ridder: hy verloor in de verſchrikkelyke overſtrominge van den grooten *Zuidt-Hollandtſchen Waerdt*, in 't jaar 1422. alle zyne goederen: bedykte naderhandt van alle zyne landeryen niet meer dan 54 of 55 mergen, aan zyne hofſtede *Klootwyk:* 't verder geſlachtregiſter kan men by *S. van Leeuwen* vinden.

Leeuw. Bat. Ill. fol. 99. Idem Leeuw. ibid. fol. 998.

KLOPPER, (JAN) hy wierd ongemeen oudt van jaaren; zie JAN KLOPPER.

KLUNDERT, of KLUNDER, anders NIEWERVAART, een ſterk Steedtjen en Heerlykheit in 't Zuiderdeel van *Hollandt*, naby de grenzen van *Brabandt*, en niet verre van *Willemſtadt*. Het heeft aan 't Huis van *Oranjen* behoort; daar loopt de rivier *Moeijekem*, of *Roovaart*, voorby. Dat ſtukjen landts wierd in 't jaar 1552. bedykt: het maakt met *Sandt ter buiten*, den *Ruigenhil*, *Schuddebosch*, den *Appelaar*, en de *Heininge*, laatſt bedykt in 't jaar 1582. t'zamen een Eilandt, daar men rondtom kan vaaren. De landen van *Willemſtadt* en de *Klundert* hebben, in het jaar 1421. mede hun deel gehadt in den inbreuk van den *Dordtſchen Waerdt*. De *Klundert* is ſedert, en onder den oorlog met *Spanjen*, zeer verſterkt geworden, met aarde wallen, enz. In 't jaar 1346. ſtont in de *Klundert* een Slot, met eene zeer ſchoone Kerk; was in vorige tyden een lidt of een gedeelte van 't landt van *Stryen*, en daar aan vaſt: doch de meeſte

De Raey Diction. Geogr. pag. 158. Goudh. in de O.H.Kr. fol. 93.

ſte landeryen gelegen hebbende tuſſchen *Stryen* en de *Klunder*, zyn door overſtromingen water geworden, of daar door bedekt. In 't jaar 1390. is *Nijervaart*, nu de *Klunder*, met al dat 'er aan behoorde, door Heer *Jan van der Lek* en *Breeda*, aan Hertog *Albert van Beijeren* opgedraagen; die den gemelden Heer *Jan* daar mede weder beleende, tot een goedt onſterflelyk Leen. De Kerk en Predikant van de *Klunder* ſtaan onder 't Claſſis van *Dordrecht*.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1214.

KNODZENBURG, CNOTSENBURG, eene zeer ſterke Schans tegen over *Niewmeegen*, op *Betuwſchen* grondt, gebouwt van Grave *Maurits*, naderhandt Prinſe van *Oranjen*, in het jaar 1585. na dat de Stadt, door de trouwloosheit van de *Roomſch-Catholyke* burgeren, zich aan de *Spaanſchen* overgegeeven hadde. De ſoldaaten gaven de Schanſſe den naam van *Knodzenburg*, om dat de *Niewmeegers* plagten *Knodzedragers* genoemt te worden. In het jaar 1591. wierd ze door *Parma* belegert. *Gerard de Jonge* voerde daar binnen het opperbevel, verdeedigdze ook zeer wel, en zoo lang, tot dat Grave *Maurits* tot ontzet naderde, en 10 Vaanen van *Parmaas* ruiterye verſloeg, die toen opbrak. Vervolgens wierd de Stadt zelve aangetaſt, en daar na onder den *Staat* gebragt. Toen de *Franſchen* in het jaar 1672. zoo plotzelyk in den *Staat* vielen, en zulke groote veroveringen deeden, quam *Turenne* den 15 Junii 's avondts voor *Knodzenburg*, deed 'er eenen heftigen aanval op, doch vondt dappere tegenweer: het kruit der belegerden was verſchoten, derhalven verzocht het de Commandeur *Verſchuur*, nevens hulpe van de Stadt. Terwyl alles daar toe vervaardigt word, ſlaat een ſchelmſe tamboer op de ſchanſſe *appél*; dat maakte zoodanig eene ontroeringe en opſchuddinge in de bezoldelingen, dat zy op de wal hunne hoeden opſtaken, en om quartier riepen, 't welk de *Franſchen* beloofden. Daar op wierden zy gaande, zoo dat ze niet weder tot ruſt noch ſtilte te krygen waren, wat vlyt de Commandant en andere Officieren daar toe aanwendden; waar door zy zich gedwongen vonden, alzoo de ſoldaaten niet dan om quartier riepen, tot verdrag te moeten treeden. Deeze ſterke ſchans *Knodzenburg* leit nu geſlecht.

Grotii Nederl. Jaarb. fol. 157. 168. 175.

Petit Nederl. Republ. pag. 40.

Valken. verwart Europa pag 470.

KNOLLE, een der 14 Buurten behoorende onder het Dorp *Ooſterwolde*, in de *Frieſche* Grietenije *Stellingwerf Ooſteinde*, in 't quartier der *Zevenwolden*.

Houve.

KNOLLENDAM, een Dorp in *Hollandt*; heeft, t'zamen met *Marken*, Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Haarlem*.

Lyſt der Predik.

KOCK, (HET HUIS TE) legt in *Noordt-Hollandt* omtrent *Alkmaar*, tuſſchen *Heyloo* en *Limmen*.

Brugm.

KOCKANGE, een Dorp in *Drenth*, onder 't Dingſpil, of de Gerechtsbanck van *Dieveren:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Weſterveldt*.

Picard. antiq. 1 deel, fol. 151.

KOCKENGEN, KOKENGEN, een treffelyk Dorp in het Sticht *Utrecht*, hebbende zes gehuchten onder zich, als *Spangen*, *Montfoorts gerecht*, *Portengen*, *Niewkoop*, *Gientjes-dorp*, *Lokhorſts gerecht*. Heeft Kerk en Predikant, die ook *de Haar* bedient, ſtaande onder 't Claſſis van *Utrecht*.

Houve 1 deel, fol. 151.

KOEBEL, ('T HUIS TE) is een aanzienlyk Slot in *Rhynlandt* geweeſt, maar leit nu verwoeſt. *S. van Leeuwen*, plaatſt het huis te *Koebel* niet verre van den hoek der *Oude Vliet*, aan den *Rhyndyk*, buiten de Witte poort van *Leiden*, zynde ook een oudt adelyk Huis, daar de *Gereformeerden*, in het jaar 1566. hunne eerſte openbaare vergaderinge hielden: maar het is al mede in de belegeringe van *Leiden*, vernielt.

Goudh. fol. 82. *Leeuw. Bat. Ill. fol.* 260.

KOEBURG, eerſt eene Schuur geweeſt in *Overyſſel*, naderhandt tot eene Schans of Sterkte gemaakt; de naams oorſprong is deze: Toen de *Overyſſelſchen*, in 't jaar 1528. dikmaals in de *Veluwe* quamen ſtroopen, liet Hertog *Karel*, om hen zulks te beletten, in de vryheit van *Kampen* eene ſchuur inneemen, daar de Veeherders hunne koeijen 's avonds op ſtal bragten. Hy hadde binnen weinige dagen die ſchuur zoo wel bebolwerkt, met wallen en graften tegens alle aanvallen voorzien, dat zy eene onwinbaare veſting ſcheen. Het gemeene volk gaf ze den naam van *Koeburg*, en ze heeft dien naam behouden. De *Gelderſchen* deeden 'er dagelyks ſtroopen uit tot voor de poorten van *Kampen*, hadden ook veele ſchermutzelingen daar omtrent met die van *Geenemuiden*. Hertog *Karel* was toen te *Hattem*, liet die van *Elburg* weeten, dat, alzoo eenige der zynen *Koeburg* hadden bezet en geſterkt, zy die niewe veſtinge naar al hun vermogen, met geſchut en andere noodtwendigheden voorzien zouden. Maar niet lang daar na belegerde *Schenk*, die in dienſt was van Keizer *Karel den V.* met hulpe van die van *Kampen*, de Sterkte *Koeburg*; eiſchte het door eenen tamboer of trompetter op; maar die wierd, het zy onverhoeds, of al willens, met een musketkogel doodgeſchoten. De belegeraars, daar door met toorn ontſteeken, beſtormden de veſting, en overweldigdenze; vermoordden al dat 'er in was, behalven een of twee bezettelingen, die hen noch ontſnapten. Toen wierd *Koeburg* geſlecht, en te gelyk ook noch een ander Fort over den *Yſſel*, by *Winſen*, of *Winsheim*.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 397.

Idem Pontan. ibid. fol. 400.

KOEDYK, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder *Alkmaar*; met Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Alkmaar*.

Goudh.

KOETEN, een *Stichts* Dorp; zie KOTEN.

KOENRAAD, *Biſſchop van Utrecht*; zie KUNRADUS.

KOEVORDEN, KOEVERDEN, KOEVOORDEN, eene ſterke Plaats of Veſting in de Provintie van *Overyſſel*, in 't Zuider-gedeelte van *Drenth*, tuſſchen de *Bourtange* en andere Moeraſſen, aan de grenzen van 't Biſdom *Munſter*, en het Graafſchap *Benthem*. *Koevorden* is als de poort van *Drenth*, de ſleutel van *Groningen* en *Ommelanden*, de deur naar *Frieslandt*, en eenigzins de pas naar *Overyſſel*; daarom zyn 'er ook zulke zwaare oorlogen, om 't bezit en behouden deezer plaatze, gevoert. Over des naams oorſprong verſchillen de gedachten: Eenige willen, dat *Koevordens* naam zou voortkomen van de *Koeijen*, waar van daar als de merkt ſcheen te zyn: *Heda* ſchynt 'er niet vreemt van te wezen, ſtellende of noemende *Koevorden* in 't Latyn, *Vaccæ Forum*, dat is, *Koemerkt:* daar *Picard* hem in toorne over beſtraft, hard handelt, en bits tegens uitvaart, zeggende, dat hy de plak, indien noch jong ware, verdient hadde. Andere haalen 't van *Schaapskooijen*, die daar geweeſt zouden zyn; anderen van wat anders. *Picard* wil den naam van de *Romeinen* afhaalen, die toen, in grooten getale, in *Drenth* zich onthielden, hunne vaſtigheden en huizen hadden; of wel van den eenen of den anderen Heer, hy zy dan geweeſt een *Romein*, of een *Inboorling*; dien de *Romeinen* in hunne Hiſtoriën bekent gemaakt hebben. Het ſchynt hem niet vreemd te gelooven, dat *Koevorden* zou wezen de vermaarde *Cruptoricis Villa*, de *Hofſtede van Cruptorix*, daar *Tacitus* in zyne *Jaarboeken* gewag van maakt, en daar 400 *Romeinen* van de *Friezen* doodtgeſlagen wierden, na dat 'er bevonden waren noch negen hondert *Romeinen* by 't *Baduhenner Boſch* geſneuvelt te zyn: maar omdat goet te pleiten, maakt *Picard* zoo veele draaijingen, en gebruikt zulke onzekere giſſingen, dat, indien de zyne doorgingen, men nooit behoefde verlegen te zyn, om den oorſprong van eenen naam voor een Stadt uit te vinden; zie ook wat by ons op CRUPTORIX gezegt is. Het is niet onwaarſchynlyk, dat daar nu *Koevorden* ſtaat, of legt, al van oude tyden af, mogelyk wel van die der *Romeinen*, eene Sterkte of Burgt heeft geſtaan, om deze plaats, als eenen ſleutel tot verſcheide Provintiën, inzonderheit om in *Groningen* en *Frieslandt* te konnen komen, te dekken en te bewaaren; dewyl de *Romeinen*, naar *Picards* rekeninge, meer dan 400 jaaren in *Drenth* hebben huis gehouden en geheerſcht. Ook is 'er in 't jaar 1364. door Biſſchop *Jan van Arkel*, een oudt Kaſteel afgebroken, die de ſteen daar van gebruikt heeft tot het ſtichten van een Kaſteel, ten dwinger van *Koevorden*. De geheele onderſte grondt, die zeer diep legt, en daar het tegenwoordige Kaſteel op gebouwt is, beſtaat uit enkele ſteenhoopen van menigerhande ſteen, van tydt tot tydt omverre geworpen, en op niews weêr opgerecht. Men heeft ook in de graft van 't Slot, by 't verdiepen of verwyden der zelve, dikmaals zonderlinge Oudtheden gevonden. In het jaar 1607. wierd zeer diep uit den grondt der gedachte graft een rondt ganſch doorluchtig glaasjen opgehaalt, en daar in eene zeer dikke en taaije vettigheit: uit d'omſtandige beſchryvinge der ſtoffe konmen ligtelyk afneemen, dat 'er een altydtbrandend, of immers om altydt te branden toegeſtelt licht in geweeſt is, gelyk de *Romeinen* veel gewoon waren in hunne graven te plaatzen. De Heer *Paludanus*, te *Enkhuizen*, heeft dat glaasjen ook plaatze onder zyne *antiquiteiten* gegeeven. Men vindt ook in de *Kronyk*, dat *Koevorden* al omtrent het jaar 1125. onder Biſſchop *Heribertus van Utrecht*, eene Stadt is geweeſt; dat *Heribert van Bierum*, een *Fries*, aan zynen broeder *Lyfried*, wegens 't Biſdom van *Utrecht*, te Leen gaf het Burggraafſchap van *Groningen*, en aan den anderen het Kaſteleinſchap der Stede en Burgt van *Koevorden*. Alzoo deze plaats dikmaals verwoeſt is, vindtmen *Koevorden* ook wel een *Vlek*, of anders genaamt, na dat zy het vonden ten tyde als zy 'er van ſchreven. Men vindt 'er driederlei ſtraaten, d'een boven d'andere; 't word toegeſchreven aan de branden en verwoeſtingen, die de plaatze overgekomen zyn; de hedendaagſche zyn niet ouder dan van de laatſte verſterkinge, gehaalt van de *Hunſe*, en elders. Onder de laatſte bovenſte legt eene tweede, en onder die noch eene derde. Men vindt geen Stadt, Vlek, of Kaſteel in *Nederlandt*, dat met belegeringen, plonderingen, veroveringen, verwoeſtingen, en verbrandingen, meer uitgeſtaan heeft dan dit *Koevorden*; niet alleen onder de oorlogen van den *Staat* met *Spanjen*, maar veele honderden jaaren reeds te vooren, tot dien tydt toe; dan met de *Utrechtſche* Biſſchoppen, dan met de *Gelderſchen*, *Friezen*, *Saxen*, enz. Van omtrent het jaar 1000. af, waren de Heeren en Burggraven van *Koevorden* Leenmannen der Biſſchoppen van *Utreeht:* wanneer 'er dan een niewe Biſſchop verkoren wierd, of dat 'er een Burggrave geſtorven was, rees 'er menigmaal twiſt tuſſchen den Biſſchop en den Burggrave, daar dan veeltyds (alzoo de laatſte ook lieden en Heeren van vermogen waren) groote opſchuddingen, ja oorlogen uit- en op volgden. De eerſte belegeringe en 't bemagtigen van *Koevorden* viel voor onder Biſſchop *Balduwyn den II.* voor voo veel uit de Hiſtoriën bekent is, om-

De Raey Diction. Geogr. pag 139. *Picard. verg. antiq. pag.* 281.

Heda in Hiſtor. Ultr. Picard antiq. pag. 282.

Annal. lib. 4. *in fin.*

Idem Picard. pag. 283. *Balth. Neander antiq. Germ. pag* 171. *Haſſelt Hiſtor. Gelr. Idem Picard. ibid.*

Idem Picard. pag. 284. *Joach. Winter. epiſt. n.* 23.

Ö H. Kr. fol. 281.

Idem Picard. pag. 281. 285.

Beka in Bald. II.

Picard. O.H.Kr. enz.

tront het jaar 1195. niet als *Picard* en andere hebben 1197. vermits *Balduwyn* alreeds in 't jaar 1197. overleden was. *Floris*, Kaſtelein van *Koevorden*, ſchatte de wagens en goederen van den Grave van *Benthem*, door of voorby zyn gebiedt rydende, zeer onmatig. Na dat hy op geene vermaningen noch bevelen des Biſſchops van *Utrecht* (die broeder was van den Grave van *Hollandt*, en den Grave van *Benthem*) wilde paſſen, wierd hy in den ban gedaan. *Floris* achtte den ban zoo weinig, als des Biſſchops vorige bevelen; toen taſtte *Balduwyn* hem met de wapenen aan, belegerde *Koevorden*, en verdreef *Floris*. *Folkert*, de zoon, of ſtiefzoon van *Floris*, wierd in 's vaders plaatze aangeſtelt van Biſſchop *Balduwyn*, onder belofte van nooit tegen hem op te ſtaan; maar hy verbrak trouwloos zyn woordt; deed het geheele *Drenth* afvallen, ja de *Drenthers* verbrandden zelfs *Koevorden* tot aan 't Kaſteel. *Balduwyn* geſpte het harnas weder aan, trok tegen *Folkert* op; maar wierd, door een onverwacht toeval, t'eenemaal geſlagen. Vermits nu de Grave van *Gelder* de *Drenthers* heimelyk bygeſtaan hadde, viel *Balduwyn* in *Gelderlandt*. Onder de oorlogstoeruſtingen (terwyl de *Drenthers* den Vrede, na dat ze door den Keizer gemaakt was, weêr verbroken hadden) overleedt *Balduwyn de Hollander*; zie op BALDUINUS DE II. BISSCHOP VAN UTRECHT. In het jaar 1218. ontſtont 'er weêr een niewen oorlog tuſſchen Burggrave *Rudolf*, en Biſſchop *Otto van der Lip*, die, door onkunde der moeraſſige landen, deerlyk geſlagen wierd, en zelf elendig omquam: zie op OTTO *den II. Biſſchop*, enz. Maar zyn navolger, Biſſchop *Willibrand van Oldenburg*, nam 'er heerlyke wraake van, deed eenen woedenden inval in *Drenth*, en ging 'er zeer ongenadig in te werk: *Rudolf* moſt buigen, van zyne waerdigheit afſtaan, en *Koevorden* aan *Willibrand* inruimen; doch hy kreeg het, of door liſt, of door verraadt, weêr in. De Biſſchop trok 'er verwoedt naar toe, met eene tamelyke magt; maar door zwaar onweêr, en grooten ſtortregen, wierd hy genootzaakt, om in de moeraſſen niet te ſmooren, de vlucht te neemen, met achterlaatinge van al zyn legertuig, ten tyde als hy voorgenomen had daar op te ſtormen. *Willibrand* hervatte het, en quam op niews weder aan; doch *Rudolf*, toen wantrouwende van het te zullen konnen behouden, verzocht eenen ſtilſtant voor 14 dagen; quam, hangende de gedachte wapenſchorſſinge, by den Biſſchop, om nader te handelen, maar wierd gevat, met zynen raadtsman *Graastorp*, vreeslyk gepynigt; en deze, zoo wel als *Rudolf*, hoewel tegen 's Biſſchops wil, immers zoo men voorgaf, levend op een rad gelegt: zie op WILLIBRAND, *Biſſchop*, enz. Die van *Koevorden* namen 't zeer euvel op, ook meer anderen in het Sticht; maar, door bemiddelinge van Grave *Floris van Hollandt*, wierd alles weêr geſtilt. De *Drenthers* begonden echter al weêr den Biſſchop te belediGen; dies trok hy tegen de Stadt op, nam ze in, nevens de Voorburgt, maar de Burgt zelfs kon hy niet bemagtigen; waar over hy zoo toornig wierd, dat hy al dat in de Stadt was, tot vrouwen, kinderen, jongen en ouden toe, liet doodtſlaan; en voort dat overig was, en branden kon, door de vlammen verteeren, zoo dat 'er niet dan muuren en toorens bleven ſtaan. Van dien tydt af, of wel kort na dien tydt, heeft *Koevorden* woeſt gelegen tot op of omtrent het jaar 1351. of 1354. wanneer 'er Biſſchop *Jan van Arkel* voort een einde van maakte, breekende de Burgt ganſch af, om met de ſteenen daar van het Kaſteel *Hardenberg* te bouwen: zie HARDENBERG. De Stadt na dien tydt echter herbouwt, wierd ze weêr door Biſſchop *Frederik van Blankenheim* belegert; die den Burggrave *Reinald van Koevorden* tot afſtant dwong, mits eene ſomme geldts van 12000 goude ſchilden gereedt, en jaarlyks noch 600 diergelyke ſchilden, zoo lang hy leefde, genietende. *Reinald* zou 't zoo ligt niet afgeſtaan hebben, indien het oude ſterke Kaſt el noch in wezen ware geweeſt. In het jaar 1414. en de volgende jaaren, hielden zich te *Koevorden* verſcheide van de Factie der *Vetkoopers* op, uit *Groningen* en de *Ommelanden* door de *Schieringers* verdreven. Die binnen *Koevorden* waren, maakten, met de andere *Vetkopers* in 't *Drenth*, eenen aanſlag om *Groningen* te overrompelen; 't gelukte hen ook. In laater tyden, in 't jaar 1522. had *Georg Schenk*, uit naam van Keizer *Karel den V.* binnen *Koevorden* Heer *Frederik van Twiklo* tot Commandant geſtelt: terwyl deze Bevelhebber afwezig was, quam Hertog *Karel van Gelder* voor de Plaatze, die hy belegerde, en beſtormde. *Twiklo* raakte evenwel in aller yl op 't Kaſteel, na dat de *Gelderſchen* de Stadt reedts in hadden: *Twiklo* deedt ze, door eenige waaghalzen, in brandt ſteeken, en daar bleven niet meer dan zes huizen in ſtaan: Evenwel vermeeſterden de *Gelderſchen* het Kaſteel, en kregen den Commandant gevangen. *Twiklo* had zich dat onheil op den hals gehaalt met de *Groningers* te verongelyken, die daarom met *Karel* t'zamenſpanden. Het Slot was door het geſchut elendig geteiſtert, maar 't wierd aanſtondts verbetert, en hermaakt. De Burgers, door hun eigen volk de Stadt dus geſtelt zienде, waren 'er zeer op gebeeten en vergramt; herbouwden de Stadt, en bleven eenige jaaren in ruſt. Maar in het

Idem Beka ibid. Schotan. Fr. Kr. fol. 101. O H Kr. fol. 287. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 81. ſeq.

J. Beka in Ott. de Lip. & Villib. de Old. Picard, antiq. pag 290. 291. Schotan. fol. 102. ſeq. Voſſii Jaarb. pag 136. 137. O.H.Kr. fol. 409. Suffrid. Petri in Fred. a Blank. Picard antiq. pag. 292.

jaar 1536. heeft gemelde *Georg Schenk*, Stadthouder van Keizer *Karel* over *Frieslandt*, *Koevorden* andermaal belegert; daar binnen geboodt toen Heer *Jan van Solbach*, een *Gelderſch* Edelman, ook Droſſaart aldaar, en van ganſch *Drenth*, enz. Hy verdeedigde zich dapper genoeg; doch wierd eindelyk genootzaakt het op te geeven; verre buiten gedachten van die van *Koevorden* en de *Gelderſchen*, omdat het tegen den winter ging, en de Plaats rondtom in moeras en veenen lag, byna als daar mede beſchanſt: Maar *Schenk* leerde hen anders: hy liet Horden over de weeke gronden leggen, en baande zich dus eenen weg, niet alleen voor 't Krygsvolk, maar zelfs voor 't Geſchut. Keizer *Karel* nu Heer daar van zynde, en hem te binnen komende dat de Stadt zoo veel geleden hadde, en in zoo korte jaaren driemaal verbrandt was, heeft niet alleen alle haare vryheden en Privilegiën beveſtigt, maar haar daar by begiftigt en begunſtigt met drie vrije Jaarmerkten, yder van vier dagen in 't jaar voor elke Merkt. In het jaar 1568. in Julius, quam *Duc d'Alva*, wegens *Philips den II.* Koning van *Spanjen*, binnen *Koevorden*, om op alles ordre te ſtellen. Maar na dat in 't jaar 1579. de Unië t'*Utrecht* tuſſchen de vereenigde Provintiën geſloten was, daar *Overyſſel* en *Groningen* zich by voegden, quam ook *Koevorden* onder den *Staat*. Doch na dat *Hohenlo* door *Marten Schenk*, in dien tydt in *Spaanſchen* dienſt, op de *Hardenberger Heide* wierd geſlagen, dat ook binnen *Koevorden* maar weinig Krygsvolk, onder *Kornput*, lag, begaf zich *Schenk* derwaarts, en, vermits 'er alles byna uitgetrokken of uitgeloopen was, nam hy deze Veſting zonder ſlag of ſtoot weder in. *Kornput* wendde wel allen vlyt aan om *Koevorden* te behouden, en den vluchtenden hoop uit den ſlag ſtant te doen grypen, ook tot verdediging der Stadt over te haalen; gingten dien einde by den draaiboom ſtaan, om de Ruiters buiten te houden, tot dat ze zwoeren hem, tot verdediging van *Koevorden*, by te zullen blyven: maar, zonder te paſſen op den gedaanen Eedt, verlieten zy hem, zoo te paerdt als te voet, op 32 na; waar mede hy het *Drenth* door na *Leeuwarden* trok. *Schenk* vondt niet een levendig menſch binnen *Koevorden:* de Plaats wierd ook haaſt daar na door *Hohenlo* weêr verovert, na dat Grave *Willem Lodewyk van Naſſauw* daar voor in de belegeringe aan zyn been gequetſt was geworden. *Hohenlo* verzuimde de Stadt behoorlyk te verzorgen, zoo dat ze niet lang daar na door den afgevallen *Rennenberg* al weder voor *Spanjen* bemagtigt wierd. Dus was *Koevorden* als een kaatsbal van de eene handt in de andere. In 't jaar 1592 quam 'er Grave (naderhandt Prins) *Maurits* voor: Grave *Henrik van den Berg* geboodt daar binnen; de Stadt was toen, boven de natuurlyke ſterkte, door de *Spaanſchen* met zwaare veſtingwerken voorzien, ook lag 'er veel volk in, had daar by genoegzaam geweer en lyftocht, doch was alleen onvoorzien van verſch water (dan door eene put) voor den dorſt. *Maurits* meende het hun, door 't afſteeken van de put- of ſpringader, te beneemen, maar 't mislukte; ook viel 'er genoegzaam hemelswater. De *Spaanſchen* quamen mede onder *Verdugo* zeer ſterk aan om het te ontzetten; zy vielen verhit op de buitenwerken van het *Staten* leger aan, maar wierden afgeſlagen, daar de overgave der Stadt kort op volgde. De bewaringe dezer Veſting, waar uit de *Spaanſchen* zoo veel ſchade aan de onderdaanen van d'omleggende landen hadden toegevoegt, wierd den *Friezen* aanbevolen; *Overyſſel* ſtelde zich daar tegen, vermits *Koevorden* en de geheele landtſtreeke onder hen hoorde; *Drenth* wilde daar zelf meeſter van zyn, als ſtaande onder hun gebiedt; maar de *Friezen* bragten 'er hun volk binnen. In 't volgende jaar 1593. quam *Verdugo* weêr om *Koevorden* te herwinnen; hy zogt eerſt *Caſpar Eenſum* tot verraadt te beweegen; dat niet aangaande, ſtelde hy dreigementen te werk, doch al mede vruchteloos, meende hy *Koevorden* uit te hongeren; maar alzoo het naar den winter ging, raakten de beſchanſſingen door den zwaaren regen om verre, daar by leden de Soldaaten gebrek, en kregen geene betalinge. De vinnige invallende koude verzwaarde hunne rampen; dus raakten zy niet alleen ziek, maar heele vaendels weg, en door. Alzoo ook *Maurits* tot ontzet aanquam, brak *Verdugo*, na veel verlies en groot gebrek geleden te hebben, op. In 't jaar 1597. wierd de Stadt en het Kaſteel treffelyk geſterkt, ook dat 'er noch aan ontbrak in 't jaar 1607 voort volvoert; 't welk Grave *Willem Lodewyk*, Gouverneur van *Frieslandt*, enz. inzonderheit bevlytigde, zoo in 't vergrooten, als het met meer en beter poorten en bolwerken te voorzien. Het was omtrent het jaar 1660 in zoo goeden ordre, dat *Koevorden* toen gehouden wierd voor eene der ſterkſte Veſtingen die men ergens zou konnen vinden. Het is op eenen zandtgrondt gebouwt, echter rondtom met laage moeraſſen omſingelt, en daar door van natuuren geſterkt; want het gebeurt dikmaals dat zelfs eenen niet al te overzwaaren regen, omtrent deze veſting, in 't Stift *Munſter*, of daar omtrent gevallen, *Koevorden* rontom in het water zet, en het als een Eilandt voor 't gezicht maakt. *Koevorden* had zeven Bolwerken, daar by was het verſterkt met zeven Ravelynen, zeven Halve-maanen en Fauſebray, een hooge Con-

Carol v. Picard antiq. pag. 294.

Idem Picard pag 295. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 425.

Picard Annal. Drenth. pag. 296. E. van Reyd fol. 28. P.C. Bor Nederl. Oorlog. 25 Boek, fol. 221. Schotan. Kr. van Friesl. fol. 856.

Grot. Jaarb. fol. 180. ſeq. Meteren fol. 325. Reyd fol. 295. Montan. in Guicc. fol. 158. Winſem. Fr. Kr. fol. 886. zie ook Meteren fol. 337. E. de Veer vervolg op de O.H.Kr. fol. 262. en Reyd fol. 329. Meteren fol. 537. Picard pag. 297.

Picard antiq. pag. 299.

Contreſcharp, dubbele diepe Graften, een Kaſteel met vyf byzondere bolwerken, en eene graft aan de zyde der Stadt omtrokken. Maar op d'aankomſte der *Franſchen*, *Munſterſchen*, enz. was deze Veſting, voor een volmaakt voorbeeldt van onverbeterlyke ſterkiebouwing gehouden, vry veel van haare vaſtigheit ontbloot. De inwooners hadden, by toelaatinge van hunnen Commandant *B. van Beyma*, zich de omgelege landen niet alleen toegeëigent, maar ook, door graaven van ſlooten en waterlozingen, van een geſcheiden, van jaar tot jaar opgedroogt, met dyken omvangen, en met haagen beplant, zoo dat het moeras, dat voorheene nauwelyks een ſchaap kon draagen, hard bouwlandt geworden was. Onder 't gebiedt van den Kolonel *Broerſma* ging 't al verder, ſchoon verſcheide Officiers hem dikmaals vertoonden, dat op de laage landen meer water moſt gehouden worden; daar ſlechts op diende; *Het is nu vrede, by zulke tyden moet de Burger voordeel zoeken*, enz. Het was ook zoo gelegen met de Meeren en Veenen, die men, ganſch droog en hoog gemaakt, met Boekweit bezaait zag; het water in de graften, zelf by wintertydt, ongemeen laag; de fortificatiën vervallen. Hoe verre *Broerſma* daar ſchuldt in had, 't zy door geldtzucht of ſchrapigheit, vindt men by *Valkenier:* immers hy maakte 't zoo, dat de *Staat* achterdocht op hem begon te krygen; deshalven zonden zy hem als Kolonel in 't leger van den Prins, en ſtelden in zyn plaatze den Luitenant Kolonel *Johan van Burum*, die tegens dank het Gebiedt moſt opneemen, vermits hy te wel wiſt hoe 't binnen *Koevorden* geſtelt was. Het leger onder *Chriſtoffel Bernhard van Galen*, Biſſchop van *Munſter*, enz. quam in 't jaar 1672. voor *Koevorden*; op den 1 Julius O. Styl begon hy te naderen, ſchoot zeer ſterk, en liet de Stadt opeiſchen; maar kreeg een weigerig antwoordt: toen wierden 'er eene menigte Bomben, Grenaden, Stinkpotten, enz. in de Veſting geworpen; waar door 't Proviant-magazyn om verre raakte: ook wierd het Geſchut der belegerden, door 't ſterk ſchieten van den vyandt, meeſt lam geſchoten, de reſt onnut, door mangel der affuiten, enz. de Contreſcharp en de Halve-maan wierden verlaaten, echter weêr ingenomen, doch 's nachts daar aan van den vyandt herwonnen. Om deeze en geene ongelegentheden meer, dat ook 't volk vermoeit was, de vyandt naby, en 't ſchietgeweer niet al te fix, wierd beſloten een ſtilſtant van drie dagen te verzoeken. Ten dien einde wierden drie Kapiteins uitgezonden, die op 't Huis ter *Scheere* by den Biſſchop quamen. Het verzoek van wapenſchorſſinge wierd afgeſlagen, en tot beſcheidt: Dat geene drie uuren wilde toeſtaan; maar den volgenden nacht ſtormen, alsdan niemant, zelfs geen kindt in de wiege, verſchoonen. De Generaal *S. Paul* had den Gecommitteerden vrygeleî belooft: maar trouwloos, en tegen het recht der Volkeren, hield de Biſſchop twee der Kapiteinen gevangen; den derden vrylatende, om 't gedachte beſcheidt in de Stadt te brengen. De Krygsraadt, op 't ingekomen beſcheidt, en na de zwarigheden overwogen te hebben, bragt in omvrage, of men zou verdraagen: alle ſtemden ze tot akkoord, behalven de Commandant van *Burum*, en zes of zeven Kapiteins, die de Veſting ten uiterſten wilden verdeedigen. Maar alzoo d'andere daar niet toe te beweegen waren, ging de Commandant zeer miſnoegt naar buiten, met proteſt. Echter voer de Krygsraadt voort, en trad over, tot zelfs commiſſie te geeven ten fine van verdrag aan de gemelde drie Kapiteinen. Zy bedongen eerlyke voorwaarden; wederzyds wel ondertekent op 't Huis *ter Scheere*, op den 11 Julius 1672. hoewel in weêrwil van den meergemelden Commendant *Burum:* buiten wiens kenniſſe ook de poort door den Majoor werd geopent, en de *Munſterſchen* binnen gelaaten wierden: waar onder de Biſſchop zelf, nevens *Broerſma:* dien hy echter niet ten Gouverneur van *Koevorden* aanſtelde; (dat een misſlag van *Caſtelein* nevens anderen is, die zulks vaſtſtellen:) want, zegt *Valkenier*, hy liefde 't verraadt, maar den Verrader niet: ook verzag 'er de Biſſchop eenen zyner Officieren mede. De Biſſchop handelde trouwloos tegen 't gemaakte verdrag op veelerleie wyze; hy hield de bezetting op, verhinderde haaren uittogt, om haar tot zynen dienſt te dwingen; onthield hen ſpyze, en quam niets na van 't geene hy belooft en ondertekent hadde. Maar, gelyk hy zyn woordt weinig hield, behield hy ook deeze Veſting niet lang. De Biſſchop hadde zyn hooft deerlyk voor *Groningen* geſtooten: de *Groningers*, eenig voordeel noch daar by op hem of de zynen bekomen hebbende, zagen uit naar gelegentheit om eene kanſſe te waagen op *Koevorden*, en dat weêr uit 's vyands klauwen te rukken. *Rabenhooft*, Lieutenant Generaal, en Gouverneur van *Groningen* en *Ommelanden*, was dikmaals op middelen bedacht om *Koevorden* weêr aan den *Staat* te hechten: om te belegeren, was het een al te harden beet, daar by noch tegen den winter; wilde daarom onderſtaan, of hy niet door eenen aanſlag iet goets zou konnen uitvoeren. Om dan recht bericht te hebben van de gelegentheit der Sterkte gebruikte *Rabenhooft* twee perſoonen, *Meynard van Thynen*, gewezen Koſter aldaar, en *Klaas Buiter:* zy laaten zich eenige maalen in de Veſting vinden, namen alles in acht, en gaven 'er *Rabenhooft* bericht van. *Meynard* hadde kennis van Fortificatiën, ook eene aftekeninge van de Stadt *Koevorden* gemaakt, en wees den Lieutenant Generaal aan, hoe, by wintertydt over de bevroze moeraſſen, *Koevorden* te overrompelen zoude zyn. *Rabenhooft* beraadſlaagt 'er over met eenige weinige der Regeerderen, die 't goedt keurden, ook van *Thynen* commiſſie gaven, om biesbruggen en verdere noodtwendigheden te vervaerdigen. Hy was 'er ook haaſt, met hulpe van *Klaas Buiter*, mede gereedt. Na dat men, op den $\frac{17}{27}$ December 1672. bezig was geweeſt om de biesbruggen, dommekrachten, yſſpooren, petarden, handgranaten, enz. op wagens te laaden, trokken 968 mannen uit *Groningen*; met den avondt vernachtten zy te *Gieten*, 's morgens nam de Ruiterye haren marſch over *Exfeld*, *Emmen*, en *Dalen*, zich wydt uitſpreidende, en alle poſten wel met wachten bezettende, op dat de vyandt geene kenniſſe krege; echter ontſnapte een van hen, die den *Munſterſchen* in de niewe Schans den uittogt van die van *Groningen* ontdekte, meenende dat het op hunne Schanſſe aangelegt was, daar alles in alarm raakte. Het *Groningſche* voetvolk volgde de Ruiterye, quam den $\frac{19}{29}$ t' *Errep*, daar de Lieutenant Kolonel *Eibergen* hun 't hart inſprak; met eenen hen vermanende Godt te bidden, voor 't wel gedyen dezes aanſlags. De leus, of 't woordt was, *Godt met ons*, en *Hollandia*. Des nachts tuſſchen elf en twaalf uuren wierd de marſch voortgezet tot voor *Koevorden*, daar het voetvolk 's morgens den $\frac{20}{30}$ December mede aanquam. De Lieutenant Kolonel *Eibergen* voerde 't eerſte Eſquadron op 't Bolwerk *Gelderlandt* aan, daar 't Kaſteel in legt: Major *Eylers* het tweede op het bolwerk *Hollandt*; Major *Sickinga* 't derde, op het bolwerk *Overyſſel*, daar 't Magazyn was. *Meinard van Thynen* had by het eerſte eſquadron 't bevel over de biesbruggen, en allen toevoer. *Klaas Buiter* by het tweede, een Sergeant by het derde. Zy naderden kloekmoedig zoo verre, dat zy de klok binnen *Koevorden* konden hooren ſlaan: eene dikke miſt verhefte zich toen, die hen zeer vorderlyk was; want onder gunſte der zelve, naderden de *Groningers* van drie hoeken te gelyk, over de bevroze Contreſcharps-graft, tot aan de paliſſaden op 't Contreſcharp. Daar wierd hen de buitenwacht gewaar: riep verſcheide keeren, *Wer da?* maar geen antwoordt bekomende, loſten zy hunne muſketten. Echter drongen de *Groningers* voort, beurden de hunnen over de paliſſaden, die zy metter haaſt eenige in ſtukken kapten, waar door zy openinge kregen, zoo dat het krygsvolk tot den voet van den buitenſten wal heene drong. Toen vielen zy gelykerhandt zoo heftig aan, dat zy den wal vermeeſterden. De biesbruggen wierden aangebragt, om daar mede over de opgebytte buitengraft te komen in 't overleggen wierden eenige te kort, andere te zwak bevonden; maar de moedt vervulde 't gebrek, anders had het 'er leelyk konnen uitzien. Eenige der ſoldaaten ſprongen in 't water, om de bruggen aan beide zyden vaſt te houden, en de anderen daar met gemak te doen overkomen tot aan den binnenſten Wal, van de *Munſterſchen* zeer ſterk bezet. Ondertuſſchen gebruikte een der Officieren eene liſt, die 't werk zeer bevorderde: hy tilde een tambour, dat noch maar een kleine jongen was, over eene doorne hage, beloofde hem hondert ryxdaalders indien hy den wal opklom, en binnen de Veſting de *Prinſen marſch* ſloeg: onder de koude miſt, raakte de tamboer op den wal, quam tot aan de *Merkt*, en verwekte door 't ſlaan van de *Prinſſen marſch* zulk een ſchrik onder de bezettinge, dat veele der ſoldaaten, noch in hunne huizen of barakken zynde, en gereedt om uit te komen, zulks niet dorſten waagen, meenende dat reeds de *Merkt* al met *Statenbenden*, die introkken, bezet was. Omtrent zoo andere vloden de *Benthemer poort* uit, naar dat Graafſchap. Dit trommen verwekte ook, aan de andere zyde, zulk eene dapperheit in de beſpringers, dat ze te feller aanvielen, meenende dat hunne makkers al binnen waren, des zy zich te meer repten, om gelyk aan den buit te komen: zoo dat de *Groningers* al meeſter van *Koevorden* waren eer de klok negen uuren ſloeg, daar de gemelde liſt niet weinig d'oorzaak van was, en waar door ook geene kleine bloetſtortinge voorgekomen wierd: want het getal der bezettinge, in deeze zoo ſterke Veſtinge, was niet veel minder dan dat der beſpringeren; van welke laatſten omtrent 50 ſneuvelden, maar van de *Munſterſchen* bleven 'er meer dan 150 doodt; de overigen krygsgevangenen. Zoo groot de verſlagenheit onder de *Munſterſchen* was over het onverwacht verlies van *Koevorden*, zoo groot was de blydſchap in de *Vereenigde Nederlanden*; maar by uitnemendheit in de Provintiën van *Groningen* en *Frieslandt*, over deze zoo groote en gelukkige veroveringe. De Biſſchoppelyke bezettingen uit de *Niewe Schanſſe*, en andere byleggende poſten, verliepen. Biſſchop *Chriſtoffel Bernhard van Munſter* was daar over zoo ontſtelt, dat hy uitborſt; *Is myn kleen Troyen verlooren, zoo vreeze ik dat het overige haaſt volgen zal*? Boven eene groote menigte andere oorlogsbehoeften, wierden in *Koevorden* gevonden 67 ſtukken Geſchut, meeſt metaal, 24 Mortieren, 1000 muſketten, behalven die van 't Guarnizoen gebruikt waren, 506 volle tonnen buskruit, behalven 38 geopende, kogels

Valken. verwart Europa pag.602.
Idem pag.604.
Idem fol. 604.
Caſtel. Holl. Mercur. 23 deel, pag.110.
Valken. verwart Europa pag.613.
Idem Valken. pag.614.
Caſtel. 23 deel, pag.111.
Valken. pag.616.
Idem Valken. pag.617.
Caſtel. pag.111.
Sylvii vervolg op Aitz. 1 deel, 1 ſtuk, fol. 332.
Idem Valken. pag.846.
Sylvii vervolg op Aitzema 1 deel; 1 ſtuk; fol. 520.
Idem Valken. pag.847.
Sylvii fol. 520.
P. Caſt. Holl. Mercur. 23 deel, pag.222.
Valken. pag.848.
Brief uit Koev.
Idem Valken. P. Caſtel. L. Sylv.

in menigte, 1277 bereidde, en 1716 onbereide bomben, 2113 ſtriegkogels, of ſtinkpotten; voorts petarden, pieken, ſtormhoeden, vuurkogels, handtmolens, wapenen, ſalpeter, terpentyn, zwavel, hars, pek, aſſuiten, bylen, enz. in zeer groote menigte, ook dommekrachten, ysſpooren, enz.

Picard. KOLDERVEEN, een Dorp in 't Landtſchap *Drenth*, onder het Dingſpil, of de Gerechtsbank *Diverden:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Weſterveldt.*

Winſem. KOLDERWOLDE, een der negen Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Hemelumer-Oldevaart*, en *Noordtwolde*, onder *Weſtergoo.*

Gouth. Houve. KOLHOORN, of KOLHORN, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder het Bailjuuwſchap en de vrye Heerlykheit *Schagen*; anders onder *Alkmaar:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Alkmaar.*

Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 144. Smalleg. fol. 753. KOLINS PLAATE, by anderen KOLYNS PLAATE, een der tien Dorpen van het *Zeeuwſche* Eilandt *Noordt-Bevelandt*, beooſter-*Schelde*; doch daar van'er zeven, nevens de Stadt *Kortgeene*, noch voor eenigen tydt verdronken lagen. Het is 't voornaamſte dorp op *Noordt-Bevelandt*, heeft veele ſchoone huizen en gebouwen; is groot 26 gemeeten en 14 roeden landts: heeft ook een goede haven, recht over de *Zirikzeeſche* haven, daar veele ſchepen af- en aan vaaren; ook Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Walcheren.*

Winſem. beſchr. van Fr. KOLLUM, een der zes Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Kollumerlandt*, onder *Ooſtergoo:* de Grietenije voert haaren naam naar dit Dorp, als het treffelykſte boven de andere, door den bloeijenden koophandel en aftrek, vermits 'er bequaame ſchipvaart door de *Kollumer* zyl, en goede waterlozinge is. Heeft daar by twee jaarmerkten van paerden, veulens, enz.

Winſem. beſchr. van Fr. achter zyne Kr. KOLLUMMERLANDT, eene *Frieſche* Grietenije in het quartier *Ooſtergoo*; voerende haaren naam naar 't bovenſtaande dorp *Kolium*, heeft de vyfde ſtemme in de *Staten*-vergaderinge aldaar: zy begrypt ook het *Niew-Kruislandt*, zynde een aangewaſſen en bedykt landt, dat voorheen eenen byzonderen Grietman hadde, ook noch ſtemme in de Grietenije. *Kollummerlandt* heeft aan 't Zuiden de *Achtkerſpelen*, aan 't Weſten *Dantumadeel*, in het Noorden de *Zee*, of het *Wadde*, waar in het alle zyne wateren uitſtort door twee zylen, de *Kollummer-* en *Monnikkezyl*; door de laatſte, hebben die van *Burum* en *Kruislandt* hunne waterlozinge; in het Noordt-weſten heeft ze de Grietenije van *Dongerdeel*, aan de Ooſtzyde der *Paſens:* word van de *Groninger Ommelanden* door eenen kleinen ſtroom, de *Lauwers* geheeten, geſcheiden. Deze Grietenije heeft zes Dorpen, en 1 Klooſter; namelyk *Kollummerzwaag*, *Weſtergeeſt*, *Oldwolde*, *Kollum*, *Lutkewolde*, of *Augsbuur*, *Boerum*, en *Feenklooſter.* De voornaamſte Sloten, Stinſen, of adelyke Huizen zyn *Mekma*, *Bootſma*, *Klant*, *Syorda*, *Gaykema*, *Tadema*, *Sybema*, *Phaaſma*, *Bama*, *Broerſma.*

Idem ibid.

KOLLUMMERZWAAG, een der zes Dorpen van de Grietenije *Kollummerlandt*, in 't quartier *Ooſtergoo*; zie het vorige.

Houve 1 deel, fol. 166. KOLMSCHARE, een Dorp van *Zallandt*, in *Overyſſel.* De Stadt *Deventer* heeft daar 't gerecht; het Schoutampt als in pandtſchap bezittende: daarom oeffenen die van *Deventer* aldaar, door hunnen Amptman, het hooge en laage rechtsgebiedt.

KOLYNS PLAATE; zie KOLINS PLAATE.

S. van Leeuw. Bat. Ill. f. 1307. KONINGSVELDT, of KONNIXVELDT. Het is eene Abdye der *Premonſtreitenſer* orden geweeſt by *Delft*, nevens de *Rotterdamſche* vaart. Juffer *Richarda van Hollandt* had het in 't jaar 1255. geſticht; maar om dat zy te *Delft* woonde, en daar een goedt gedeelte van haare vaderlyke goederen hadde, wierdze Jonkvrouw *Richarda van Delft* genoemt. Zy was de dochter van *Willem den I.* zuſter van *Floris den IV.* Graven van *Hollandt*, enz. Moeije van Grave en Koning *Willem.* D'Abdye wierd niet dan van Jongkvrouwen van Edelen huize bewoont. Zy ſtichtte het om aflaat voor de ziele van den Koning en Grave *Willem*, van de *Friezen* verſlagen, te winnen, en t'harer gedachteniſſe. Andere willen, dat zy het veſtte in aflaat voor de ziele van haaren broeder, Grave *Floris den IV.* die in 't jaar 1237. in een tournoyſpel bleef. De Abdye wierd in of omtrent het jaar 1572. van die van *Delft* verbrandt, op dat'er de *Spaanſchen* niet in zouden neſtelen, en hunne Stadt daar uit beſchadigen. Niet dan de grondtveſten zyn'er van overig. De laatſte Abdiſſe was Vrouwe *Catharina Uittenham*, te *Yſſelſtein*, in 't jaar 1596. oudt 99 jaaren, overleden.

Gouth. in de O.H.Kr. fol. 116.

KONRADUS, *Biſſchop van* UTRECHT; zie op KUNRADUS.

KONRADUS VORSTIUS; zie op VORSTIUS. (CONRADUS)

Houve. KOOG, een Dorp op 't Eilandt *Texel:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Hoorn.*

Idem Houve. KOOG, een Dorp in *Hollandt*, by 't *Leidſe* Meer; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Haarlem.*

P. C Bor Ned. KOOLHAAS. (CASPAR) Hy was al voor 't jaar 1574. te *Leiden* Predikant; deed d'eerſte Oratie, tot lof der Godtkunde, in de niewe Akademie aldaar opgerecht, als Profeſſor in deze faculteit. Niet lang daar na maakte hy zich vry kenbaar: ook ontſtont'er in 't jaar 1579. onruſt over de Kerkbedieninge, 't verkiezen en afzetten der Diakenen en Ouderlingen, enz. daar de Magiſtraat het beſtel over wilde hebben, dat de andere tegenſpraken: maar de Magiſtraat hield haar ſtuk vaſt. Daar op volgde, met kenniſſe van eenige der Afgezondenen uit de *Staten van Hollandt*, een beſluit, *om geene niewigheden in het af- of aanſtellen van Predikanten, Ouderlingen, en Diakenen ter hand te neemen; maar alles te laaten by de vorige ordre:* welke voorziening zyne Prinſelyke *Excellentie* behaagde; ſchreef daarom zelf aan de Magiſtraat van *Leiden*, haar verzoekende, zich naar 't gedachte beſluit der *Staten* te willen gedraagen, enz. Maar *Koolhaas*, alzoo hy de Magiſtraat van *Leiden* op zyne zyde hadde, paſte daar ganſch niet op. Om meer quaadt te voorkomen, had het Claſſis aan eenigen, die 't met hem hielden, laaten verbieden zich met *Koolhaas* te bemoeijen: want hy had al aanhang in 't Claſſis gemaakt, en meende 't ſtuk daar toe te brengen, dat hy'er alle vroome Kerken-dienaaren uit zou konnen ſchuppen. De *Heeren Staten* zonden bevel aan hem, van in zyn predikampt ſtil te ſtaan: doch, om de bovenſtaande reden, gehoorzaamde hy niet: gaf daar tegen eene Verantwoording uit. Het wierd daar eindelyk toe gebragt, om de zaak aan 't oordeel van vier Staatsregeerderen, en vier Kerkelyken, te onderwerpen. Maar de Rechters vonden zwarigheit in d'uitſpraake van 't vonnis: het quam dan dezer wyze tot verdrag: *Koolhaas* zou voor de gemeente ſchuldt bekennen; de Kerkregeeringe zou zyn gelyk voor den opgerezen twiſt, enz. *Petrus Corneliszoon* zou wederkeeren tot zyn predikampt, enz. te lang om alles hier in te voegen: die luſt heeft om die oude, en byna vergetene dingen na te ſpeuren, zie de aangehaalde Schryvers aan den kant boven uitgedrukt. De Heer *P. C. Hooft* ſpreekt 'er dus van. „ Daar na wierden de Schriften van „ *Koolhaas* doorzien, en verwezen, als ergerlyk, ſtrydig te- „ gen de reine leere, en tegen zichzelven; doch hem wierd „ vergiffeniſſe belooft, ook aanhoudt in zynen dienſt, wa- „ re het dat hy ſchuldt bekende, en zich wilde aan hun oor- „ deel ('t was het Synode van *Middelburg*) onderwerpen, „ dat hy weigerde: daar door raakte de zaak aan de *Staten* „ *van Hollandt*, die 't vonniſſe wettig keurden; neemende „ inzonderheit zeer hoog dat hy, die verklaarde met den „ Hervormden Godtsdienſt niet eensgezint te zyn, daar zich „ nochtans als een Leeraar der zelve gedraagen had, het „ welk by de Magiſtraat van *Leiden* ſtont te ſtraffen. Dus „ wierd in 't volgende jaar eene vergaderinge der *Hollandt-* „ *ſche* Kerken te *Haarlem* beraamt, *Koolhaas* eindelyk afge- „ zet, en uit de gemeente gebannen. De Profeſſor *Danæus* verdroot het zeer, dat, ten tyde als hy te *Leiden* in de *Theologiſche* faculteit het ampt van Hoogleeraar bekleedde, *Kaſpar Koolhaas* zoo hartnekkig by zyne dwalingen bleef, de Kerk ontruſtte, en den voortgang van 't licht des *H. Euangeliums* zoo ſchadelyk was, enz. boodt zich daarom aan, het ware voor Prins *Willem den I. van Oranjen*, als Stadthouder, het ware voor de *Staten van Hollandt*, het ware in eene byzondere redenwiſſelinge, te willen bewyzen, dat *Koolhaas*, zoo wel in zyne uitgegevene boekjens, als in zyne predikatiën, ketteryen dreef. Maar vermits hy zag dat de Magiſtraat van *Leiden* hem, tegen 't Claſſis en de Synode, droeg en beſchermde, word dit mede voor reden gegeeven, dat *Danæus* zyn Hoogleeraarſchap te *Leiden* neêrlei. *Koolhaas* was te *Keulen* den 24 Januarius 1536. geboren, wierd te *Traarbag*, in 't Hertogdom *Tweebruggen*, in 't jaar 1560 Predikant; te *Bilſtein* in 't jaar 1561. als ook te *Ziegen* in het Graafſchap *Naſſauw*; daar na te *Deventer* in 't jaar 1570. te *Manheim* in de *Palts* in 't jaar 1573. te *Gorkum* in 't jaar 1574. en in 't zelfde jaar beroepen te *Leiden*, daar hy, in den aanvang der *Akademie*, eenige *Theologiſche* leſſen (gelyk voor gezegt is) als Profeſſor deedde; maar hy verliet dat ampt. In het jaar 1581. wierd hy van zynen predikdienſt afgezet; en in 't jaar 1582. van de gemeenſchap der Kerke afgeſneeden; ſtorf in 't jaar 1615. oudt 79 jaaren.

Oorlogen 8 boek, fol 85. Uitenb. Kerkel. Hiſtor. fol. 18. Trigl. Kerkel. Hiſtor. fol. 173. enz. Uitenb. fol. 206. & ſeq. 213. 214.

Idem Trigland fol. 175.

Tranſactie van den 29 October 1580. Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 698.

Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 777.

Trigland. Kerkel. Hiſtor. fol. 183.

Brandts dagwyz. Sourm. Akademiſch regiſter p. 30. 31.

KOORNDYK, of KORENDYK, een Eilandtjen en Dorp onder *Hollandt* gerekent. Dat het voortyds, gelyk ook het geheele landt van *Voorn*, onder *Zeelandt* heeft behoort, blykt, en word genoegzaam uit *Guicciardyn*, in zyne beſchryvinge van den *Briel*, bewezen. „ *Koorndyk*, „ zegt hy, en *Piershil*, welke het vierde en vyfde Eilandt- „ jen uitmaaken, hebben zommige Dorpen, alle van eenen „ vruchtbaaren grondt. Deze vyf Eilandtjens (*Briel*, *Goe-* „ *ree*, *Somersdyk*, *Koorndyk* en *Piershil*) worden t'zamen „ het landt van *Voorn* geheeten; zyn nochtans oprechtelyk „ *Zeelandtſche* Eilanden, gelyk zy voortyds onder 't gebiedt „ en in 't getal der *Zeeuwſche* Eilanden zyn begreepen ge- „ weeſt. Doch van *Leeuwen* ontkent het, en wil, dat het van oude tyden af een *Hollandtſch* Leen geweeſt zoude zyn. *Boxhorn* en andere Schryvers houden 't met *Guicciardyn*, dat het zelfs omtrent het jaar 1525. noch aan *Zeelandt* behoort heeft: doch voegt'er by; dat deze Eilandtjens in zynen tydt, voor omtrent 50 jaaren, ('t geen byna met het bovengenoemde jaar overeen komt) alzoo zekere ſomme geldts

Guicc. Nederl. fol. 244. Batav. Illuſtr. fol. 231.

Idem Guicc. ibid.

geldts aan 's Landts Heeren betaalen moſten, zich eendrachtig by verdrag onder de *Staten van Hollandt* hebben begeeven: daar ze van dien tydt af by gebleven zyn: zie iet meer op BOMMENE', en VOORN, enz.

KOORNHART, (DIRK VOLKERTZ) wierd geboren *t' Amſterdam* in 't jaar 1522. Nadat hy in zyne tedere jeugt in *Spanjen* en *Portugaal* gereiſt hadde, zette hy zich neêr te *Haarlem*, daar hy zich, om den koſt te winnen, in 't eerſt met plaatſnyden geneerde. Naderhant zich tot de leeroefening begeeven hebbende, leerde hy 't Latyn 30 jaaren oudt zynde. In 't jaar 1562. wierd hy gekoren tot Secretaris van *Haarlem*, en verſcheide reizen afgezonden aan den Prinſe van *Oranje*, Gouverneur van *Hollandt*. In de onderhandelingen die hy hadde met den Grave van *Breederode*, wiſt hy zich zoo verre in zyne gunſt te dringen, dat hy hem verkoos om het Smeekſchrift der Edelen, waar door d'onluſten in de *Nederlanden* oprezen, in 't jaar 1566. de Hertoginne van *Parma* aan te bieden. Hy wierd uit de ſtadt *Haarlem* naar den *Haage* gevoert, daar hy langen tydt gevangen zat; en verkreeg zyne vryheit niet dan onder beding dat hy niet uit den *Haag* zoude gaan; doch vernomen hebbende dat hem 't zelve lot wierd bereidt dat hy reeds geſmaakt hadde, vluchtte hy ſtil wech naar *Haarlem*, en van daar naar den *Kleefſchen* bodem. Wanneer de *Staten van Hollandt*, in 't jaar 1572. beſloten hadden het *Spaanſche* jok af te ſchudden, quam *Koornhart* weder in zyn Vaderlandt, en wierd vereert met het Secretaris ampt der *Staten van Hollandt*. Gelaſt zynde om kenniſſe te neemen van de tuchteloosheit en d'ongeregeltheden van *Lumey*, Grave van der *Mark*, en zyne onderhoorige Krygsbenden, wierd hy by dit dolle Krygshoofdt zoo verhaat, dat hy laſt gaf om hem te doorſchieten, waar op hy zyn behoudt in de vlucht zocht naar *Emden*. De zaaken vervolgens in beter ſtaat geraakt, quam hy weêr te *Haarlem*. Hy ſchreef verſcheide, zoo ſtaatkundige als zintwiſtende, boeken, en hield gezette t'zamenſpraaken, waar in hy op gelyke wyze de *Roomſche* Kerke en niewe Hervorminge afkeurde, willende echter dat men eene volſlage vryheit liet van geweeten. Hy beſtreedt *Luther*, *Calvyn*, en *Beza* over verſcheide geloofspunten; en wel byzonderlyk over de *Predeſtinatie* en *Erfzonde*. Men heeft alle zyne Werken byeen gedrukt, in 't jaar 1630. in drie dikke ſtukken in folio, doch zyn bykans buiten alle waarde en achtinge; want vermits hy zich nooit met eenige Gezintheit volkomen heeft vereenigt, heeft hy luttel medeſtanders gevonden, en is hy met recht voor eenen *Vrygeeſt* gehouden, en gebrandtmerkt. 't Blykt ook, uit de bovenſtaande Levensſchets, dat hy is geweeſt van eenen ſtouten en onruſtigen inborſt; en uit de Hiſtoriën

Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 775. van den Ridder en Droſſaart *Hooft*, hoe hy, als openbaar Beamptſchryver, zeker verzoekſchrift, voor de voornaamſte *Roomsgezinden* te *Haarlem* opgeſtelt, en wel van twintig ondertekent, moſt in tegenwoordigheit van de gemagtigden der *Staten* verſcheuren; als naar muitzucht ſmaakende: hoewel *Koornhart* hier ſportelende toe quam, echter met deze volmondige verklaringe; „ Dat hy een groot deel der „ *Roomſche* leeringen voor valſch, immers meeſt alle die „ Herders voor verſlindende wolven hield, doch echter „ billyk yder zynen Godtsdienſt toe te laaten. Onderwyl

Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 831. verzwygt de ridderlyke Hiſtoriſchryver ook zyne trouwe ontdekking, en blaakenden yver niet, tot verydeling van *Spanjens* toeleg, om *Enkhuizen* en andere *Noordt-Hollandtſche* Steden door liſt weêr onder 's Konings gehoorzaamheit te brengen; waar in hy ten vollen wel ſlaagde. Doch laat ons, als van luttel beſlags, hier voort inlyven 't geen de hooggedachte Schryver van hem meldt omtrent zyne beſtryding der leere in den *Heidelbergſchen* Katechiſmus vervat, en gevolgelyk van die der gemeene *Nederlandtſche* Kerke; dus meldt hy het gebeurde hier omtrent. „ In dus een ver-

Idem ibidem fol. 885. „ warring van tweedracht en wantrouwen (te vooren van hem, nopende Graaf *Willem van den Bergs* overgang in „ *Spanjens* dienſt, gedacht) ſchreef *Dirk Koornhart* een boex„ ken tegen den *Neêrlandtſchen* Kathechiſmus, en eigende „ het den *Staten van Hollandt* toe, dien 't uitgeeven, als on„ tydig, mishaagde. Evenwel, alzoo zekere Predikanten „ verzogten tegens hem gehoort te worden, zich ſterk „ maakende de leere van den Katechiſmus te verdedigen; „ magtigden de Prins en de gemelde *Staten* een merkelyk „ getal van de Leeden hunner vergaderinge, en des hoogen „ Raads, nevens een van 't Hof van *Hollandt:* voor dewel-

Prælector Theologiæ. „ ke *Adrianus Saravia*, * Voorleezer in de Godtheit, en be„ dienaar des Heiligen woordts ter eene; *Koornhart* ter an„ dere zyde, 't geſchil zouden betwiſten. Op den zeven„ en-twintigſten van Wynmaant werd dit aangeheven, en „ een' wyl achtervolgt; doch geſtaakt door bevel der *Sta„ ten*. Want met het eerſte punt, van vyftig of ſeſtig, „ ging zooveel tyds deur, datmen 't werk eindeloos en „ onſtichtelyk oordeelde. Echter lieten parthyen niet, ſe-

Brandts Hiſt. der Reform. 1 deel, pag. 769. „ dert elkanderen met gedrukte ſchriften te beſtryden. De Heer *G. Brandt*, heeft in 't eerſte deel zyner *Hiſtorie der Reformatie*, ook veel van deezen *Koornhart* aangetekent, en ſchynt hem (als eensgezint in ſlagorder tegen de *Gereformeerde* Kerke, hoewel onder een ander vaandel, geſchaart) veelzins met voor- en vryſpraake te begunſtigen; uit het regiſter kan, op den naam van *Koornhart*, worden gezien waar hy iets van dezen byzonderen Geeſt verhaalt, waar toe hy dan ook den Hiſtoryſchryver *P. C. Bor*, en anderen aantrekt. Zyn Beeltenis vindtmen van den Droſſaart *P. C. Hooft* met deeze vaerzen, op d'aangeweze bladtzyde, verſiert:

Hy proefd'er zeven en haaſt zat van elken ſtaat,
Maar bleef, van wetenſchap en vryheit, onverzaadt.

In het volgende, doet hem de Dichter dus ſpreeken, ſtaande in 't gedachte werk van *G. Brandt* onder zyne print:

'Kontfing tot Amſterdam, ik gaf ter Gouw myn geeſt,
Wiens ſtrydt voor Zeden, Schrift, en Vryheit is geweeſt.

Zekerlyk geen ongunſtige lof in een knuppelvaers vervat.

„ Hy overleedt (ſchryft kort te vooren de Heer *Gerardt* „ *Brandt*) tot *Gouda*, den negen-en-twintigſten van Wyn„ maandt, na eene ziekte van acht weeken, oudt acht-en„ ſeſtig jaaren. Op zyn graf, in de groote Kerk, omtrent „ voor 't Koor, wierd dit graffſchrift (gemaakt door *Henrik* „ *Laurenszoon Spiegel*, zynen vriendt, enz.) uitgehouwen: *Ibid pag.* 767.

DIRK VOLKERTSZOON KOORNHART.

Hier ruſt	*Noch ſiecht*
Diens luſt	*Zyn Dicht-*
En vreught	*Geſchryf:*
Was deught,	*Maar 't lyf*
En 't waer	*Hier bleef't*
Hoe zwaer	*Godt heeft*
'T ook viel.	*De Ziel.*

Starf den XXIX van October, in den jaere MDXC.

„ In zyn krankbedde (vervolgt de Heer *Brandt*) was hy „ zeer geduldig en gelaaten, zeggende onder anderen: *Ik* „ *heb van Godt een ziel ontfangen, die behoort hem toe. Indien* „ *ik die bezitte als myn eige, zoo doe ik qualyk: maar bezitte ik* „ *die als Godes, zoo doe ik recht. 't Is geen eigendom: hy mag* „ *die verwerpen of behouden, zoo 't hem gelieft. Ik heb geen* „ *klagen; maar Godt is goedt: hy doet niet dan goedt, en zal* „ *mitsdien zyn goedt ſchepzel niet bederven.* Waar op zeker Dichter het volgende heeft toegepaſt:

Zie daar 't geloof van KOORENHART:
Is 't Chriſtens, Heidens, of verwart?
Naardien het van geen Chriſtus meldt,
Door wien de ziel word vrygeſtelt;
Ook kent het misdryf noch berouw,
Opdat hem Godt daar op beſchouw
In zyn Verloſſers offerdoodt.
Dus zietmen hem geheel ontbloot
Van 't geen des zondaars naaktheit dekt,
En tot zyn zielsbehouding ſtrekt:
Godts goedtheit ruſt alleen hier op;
Dies maake men geen herſſenpop
Hier van, als 't KOORENHART *geviel;*
Maar zoeke in Jeſus 't heil der ziel.

„ Veelerlei oordeelen (gaat de Heer *Brandt* voort) wier„ den, na zyne doodt, over hem, en zyne ſchriften gevelt. „ Eenigen ſtelden hem onder de halve Vrygeeſten, en zei„ den dat hy alle Chriſtelyke vergaderingen tegenſprak: „ anderen verſtonden, dat hy 't niet op 't gebruik, maar 't „ misbruik had geladen, en op d'onreklykheit der meeſte „ Gezintheden, en den gewetensdwang, dienmen (naar „ zyne meening) zocht in te voeren; ja dat hy zich tot de „ *Gereformeerden* zou hebben begeeven, had hem die hin„ derpaal niet weêrhouden. Daar op volgen verſcheide lofredenen, die hem als ten hemel verheffen; met de naamen van die ze hem gegeeven hebben gemeldt, waar onder men *H. de Groot*, *Hadrianus Junius*, *Iſ. Pontanus*, en zelf *J. Lipſius* vindt, die te vooren heel ſcherp tegens *Koornhart*, over 't Ketterdooden, had geſchreven, 't geen hy ten aanzien van de vinnigheit zyner penne, als zynen Tegenſtrever in 't eerſt niet grondig gekent hebbende, zoekt te verſchoonen, en meer dan ten halven herroept. Zoo barſt de menſchelyke zwakheit in het verhandelen van geſchillen, vooral over 't ſtuk van Godtsdienſt, menigwerf al te driftig, en ruim zoo ſterk tegen de dryvers van eenig gevoelen, als tegen 't gevoelen zelf los, waar over men echter zelden beklag van berouw ziet. Had *Koornhart* niet ergers voorgeſtaan dan zyne meening tegen 't Ketterdooden, men had luttel reden gehad om hem te verketteren, en als eenen ſchadelyken dwaalgeeſt te brandtmerken: maar zyne andere gevoelens, vooral nopende d'Erfzonde en Rechtvaerdiging des zondaars voor Godt, door Chriſtus verdienſten en kruisoffer, die hy beide loochende, nevens andere doolingen daar aan verknocht, hebben getoont dat hy niet dan dwarrelende gedachten hadde van de waare Chriſtelyke leere en 't Evangelie, daar hy dezerwyze de kracht en 't wezen, behoudende ſlechts de gedaante der godtvruchtigheit, van verloochende; hoemen zulks met eenen zoetvoerigen zedentoon, en gryns van liefde, poogt te vermommen.

men, en eenen draai te geeven naar eige keure en zinnelykheit. Onder alle wakkere Voorſtanders der rechtzinnige leere, tegen dezen Pelagiaanſchen Hooftman, munt in 't byzonder uit wylen de Medenblikſche Predikant *Markus Boerhave*, in zyn doorwrocht werk genaamt *Noodige verzedering des menſchen voor Godt*, waar van wy durven ſtaaven, dat 'er het ſtuk van d'Erfzonde, en doemwaerdigheit van 't ganſche menſchdom voor Godt, nevens de leere der genade en behoudenis door Jeſus Chriſtus, in voldongen zyn.

KOORNWINDER, of KORENWINDER, (DAVID) Secretaris van Berkel (doch naderhant afgezet) en een Medepligtige in den ſchrikkelyken toeleg om Prins *Maurits* te vermoorden. Veel bewints en beſtels had hy in dien vervloekten aanſlag, zoo met het huuren en aanneemen der Moordenaaren, als 't ligten van geldt, daar hy hun meê omkocht; en voorts alles te bezorgen wat tot d'uitvoeringe van dat afgryſelyk ſchelmſtuk vereiſcht wierd; daar *Baudarts Memoriën*, en *Brandts Hiſtorie der Reformatie*, 't IV deel, 't verſlag van opleeveren, in de regiſters op te ſpeuren. Na dat 'er verſcheide aanleggers van dien verfoeijelyken Vorſtenmoordt al gevat, en in hechtenis gebragt waren, terwyl anderen noch wierden nageſpoort en vervolgt, wierd *David Korenwinder* mede te Overſchie, den 21 van Sprokkelmaandt, 1623. gevangen, en met den Huisman, die hem geherbergt hadde, ten zelven dage in den Hage op de gevangenpoort gebragt. Na dat hy van het vloekwaardig beſtaan, nevens anderen, overtuigt, en de volle bekenteniſſe uit zynen mondt gehoort was, wierd hy, nevens de Heer van *Groenevelt*, jongſte Zoon van 's Landts gewezene Advokaat, *Jan van Oldenbarnevelt*; en *Adriaan Adriaanszoon van Dyk*, gewezene Secretaris van Bleiswyk, den 21 Maert ter doodt gevonniſt; en, na dat het hoofdt des Heeren van *Groenevelt* door den ſcherprechter van 't lichaam was geſlagen, van de gevangenpoorte op 't ſchavot (het groene zootje) wel vaſt geknevelt gebragt; daar hy ſtraks met treurige oogen naar 't lyk des Heeren van *Groenevelt* zag, dat, met zynen mantel bedekt, aan d'eene zyde van 't ſchavot was gelegt: Hier op deede hy zyne aanſpraake tot het volk, uit welkers taale en ſpreekwyzen men eenigzins zou konnen beſluiten, dat hy, gelyk de Heer G. Brandt van hem getuigt, op de 903de bladtzyde zyner gemelde Hiſtorie, is Roomſchgezindt geweeſt. 't Volgende dan word voor zyne laatſte rede van den gedachten Schryver pag. 1050. en 1051. geboekt: *Met recht zeit d'Apoſtel Paulus; Die ſtaat zie toe dat hy niet en valle; en de heilige Hiob heeft ook met reden gezeit; dat de menſch d'ongerechtigheit opzuipt als de aarde 't water. Beide deze ſpreuken heb ik aan myzelven bevonden waarachtig te zyn. Daar door ontfang ik myn recht. Bidt dan, beminde burgers, den almagtigen Godt dat hy my myne zonde vergeeve. En heb ik u misdaan, vergeef my dat van gelyken.* Eenige van d'omſtanders riepen, *Ja, ja*, en men hoorde hem verder zeggen; *Indien gy my ook ergens in hebt misdaan, dat vergeef ik u van herten. Helpt een Chriſtelyk gebedt voor my doen. Hier mede begeef ik my tot Godt.* Daar op knielende, en Godt om genade hebbende aangeroepen, wierd hy door den Beul van Dordrecht geblindt, en met den zwaerde onthoofr. Na dat nu een diergelyk recht aan *Adriaan van Dyk*, door den Beul van Haarlem, was uitgevoert, wierden beider lichaamen op een ſlagtbank door de Scherprechters met hakmeſſen gevierendeelt, d'ingewanden in een kuyl op 't ſchavot begraaven, en de vierendeelen op een wagen geworpen, en aan de vier hoeken van den Hage aan halve galgen, ten ſpiegel van anderen, opgehangen, ook de twee hoofden op ſtaaken, by andere voorheen onthalsde medepligtigen, ten toon geſtelt.

W. van Goudh. in de O.H Kr. fol. 222. Boxhorn Holl. toon. pag. 90. M. van Balens Dordr. pag. 204

KORNELIS ADRIAANSZ, gemeenlyk BROER KNELIS gezegt, was te *Dordrecht*, in 't jaar 1521. geboren. Zyn vader wierd genoemt *Mr. Adriaan Cornelis Wouterſz.* Paſtoor van *Niewekerk*, binnen de gedachte Stadt. *Kornelis* wierd in het jaar 1548. Minrebroeder te *Brugge*, daar hy opentlyk omtrent dartig jaaren lang predikte; behalven den tuſſchentydt dat hem zulks door de Magiſtraat van *Brugge* verboden was. Hy had zich tamelyk in de *Griekſche* en *Latynſche* taalen geoeffent; ook eenige kenniſſe van de *Hebreeuwſche:* kon zonderling fleemen; wiſt zeer beſcheidelyk 't geen hy beoogde en begreepen had voor te ſtellen, gelyk hy zelfs wilde: daar door wierd hy al terſtont voor een treffelyke Prediker gehouden: Verhief gedurig in zyne Sermoenen den geeſtelyken maagdelyken ſtaat verre boven den echten, als duizentmaal bequaamer om den Hemel te verdienen. Hy maakte daar door veele getrouwde vrouwen weemoedig, en veele jonge dochters namen voor niet te trouwen; de weduwen deeden 't zelfde. Een groot getal van haar quam by hem te biechten, om raadt en trooſt van hem te krygen. Het dacht hem goedt uit haar een Order van *Devotariſſen* aan te ſtellen; de getrouwde onderwees hy dat noch zalig konden worden, indien zy maar de begeerte tot de vleeſchelyke werken des huwelyks weêrſtaan konden, doch niet het werk zelf, om dat het van Godt geordineert was, maar met quaade genegentheden, door de bedurve natuure bevlekt. Evenwel, alzoo het als eene onmogelyke zaak was, riedt hy andere, die niet ſchoon waren, dat zy het dikmaals aan haaren Paſtoor zouden biechten, en ligtelyk abſolutie krygen: dus wees hy de niet ſchoone van de handt; doch de fraaije, ſchoone, en zoodanige als hy in zyne Order der *Devotariſſen* begeerde, maakte hy wys, dat, vermits zy d'inwendige gebreken in 't vleeſchelyk lichaam niet wederſtaan konden, het nodig was dat het lyf door uitwendige pœnitentie gekaſtydt wierde. Nadat zy zich dan ganſchelyk onder zyne gehoorzaamheit en leidinge begeeven hadden, moſten ze yder maandt hem komen biechten, en op de bezwoore gehoorzaamheit hem haare innerlyke beweegingen, en alles dat onder 't echtwerk voorviel, ongeveinſt, hoe platter hoe beter, ontvouwen, om, als een geeſtelyk Medicyn-meeſter, haar daar van zuiver te konnen kaſtyden en abſolveeren: wanneer dan in haare gewiſſe bekommerde vrouwen zulks gedaan hadden, zeide hy, dat tot heimelyke onkuiſche zonden eene heimelyke zuiveringe, en heilige *ſecrete diſcipline*, die de wereldt niet weeten mogt (om dat ze het geeſtelyke niet begreep) van noden was: daarom moſten zy, op eeuwige verdoemeniſſe, hem zweeren, deze heimelyke pœnitentie aan niemant ter wereldt te zullen ontdekken. Na dien eedt nam hy haar aan voor *devotaire diſciplyn-dochters*. Hy onderzocht de ongetrouwde op haare gedachten, en handelde dan voorts met haar op d'eigenſte wyze als met de getrouwde: deed haar met eige handen *diſciplyn*-gardekens maaken: zeî, met eene zonderlinge ſtatigheit, dat zy, om de diſcipline te ontfangen, haar eigen lichaam ontblooten moſten, om door die naaktheit de beſchaamtheit, nevens de geveinſtheit te overwinnen: van minder tot meerder, bragt hy haar daar toe, dat ze zich eindelyk moedernaakt voor hem ontkleedden, hem het gardeken gaven, en ootmoedig baden, haare zondige lichaamen te willen diſciplineeren; 't welk hy met zeer zachte ſlagen deede, zeggende, dat Godt aangenamer was de ootmoedigheit der pœnitenten, die zich naakt ontkleedt hadden, dan de ſtrafheit der ſlagen; ten dien einde de woorden zommiger Oudtvaderen, in eenen geheel anderen zin geſproken, misbruikende. Maar hoe ſtreng hy zyne *diſciplinairen* met zwaare eeden verbonden had, zoo wierd echter de zoo ſchandelyke handelinge ontdekt, door twee zeer eerbaare dochters, *Betteken Maas*, en *Kalleken Pieters*, welke laatſte tot zulk naakt ontkleeden niet konnende verſtaan (doch daar over van *Broer Knelis* voor ketterſch en verdoemt geſcholden wierd) zich in biechte ging beraaden met den Gardiaan van het Klooſter, die haar beter onderrechte; maar met een vermaande het Klooſter doch niet te beſchaamen: daar op bleef zy uit de Order der *Devotariſſen*. *Broer Knelis*, daar over verſtoort, deedt haar in den Kerkban: zoo onbedacht handelde hy ook op den Predikſtoel, als elders meer, met *Betteken Maas*. De Magiſtraat, daar eenige kenniſſe van krygende, ontbiedt beide de Dochters; en toen wierd die ſnoode ſmoorpot klaar ontdekt. Die van *Brugge*, om hunner vrouwen en dochteren eere te verzekeren, klaagden 'er over aan den Overſten van 't Klooſter, die hem in 't jaar 1563. om de ergerniſſe wech te neemen, naar *Iperen* verzondt. Maar toen in het jaar 1566. de beroerten in *Nederlandt* begonnen, quam hy zonder verlof weêr te *Brugge*; en begaf zich op den Predikſtoel, gruwelyk tierende en de Magiſtraat ſcheldende, voorts op de *Generale Staten*, en de vier Leden van *Vlaanderen*, ook op den Prins van *Oranjen*, op de Ketters, enz. Hy toonde zich dikmaals, in zyne ontſteeke boosheit, meer een dol dan redelyk menſch; ſchaamde zich niet, in zynen heftigen toorn, oneerlyke woorden op den predikſtoel uit te braaken. Wy zullen 'er maar alleen twee of drie ten bewyze ter nederſtellen, en noch nergens na de ſlimſte. In December 1566. na dat kort voorheene eenige Leeraars van de *Augsburgſche* Confeſſie *t'Antwerpen* gekomen waren, viel hy, na ten deele zynen text verklaart te hebben, dus uit:

Sermoenen van Broer Knelis 1 deel.

Idem Serm. van Br. Knelis. En van Meteren fol. 147. 150.

P. C. Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 576.

Broer Knelis pred. op den 15 Decemb. 1566. Em. van Meteren fol. 150.

„ Ba, ik zoude wel van dulligheit en gramſchap uit myn
„ vel ſpringen; Ou ba! daar zyn *t'Antwerpen*, in dien hel-
„ ſchen poel, in dien duivelſchen afgrondt, daar alle ver-
„ maledydt fenyn en ſtinkende vuiligheit t'zamen groeit en
„ vloeit, wederom niewe verraders, verleiders, bedrie-
„ gers, niewe ſchelmen en booswichten, uit de verwate,
„ vervloekte, en verdoemde *Duitſche* Landen aangekomen,
„ en meenen hier in deeze edele *Nederlanden* (welke zich
„ zeer vromelyk in 't *Katholykſche* kerſtengeloove gehou-
„ den hebben, tot dat die magere droge *Duitſche* Leere-
„ eersgaten hun vuil beſcheten requeſt gepreſenteert had-
„ den) hunluider Confeſſie van *Augsburg* over te brengen
„ en te planten, enz. Na gruwelyke uitbraakzels, en 't ſchelden op de gedachte Confeſſie, *Melanchton*, *Swinglius*, enz. ging hy dus voort; „Daarom ſchyte ik in de Confeſſie
„ van *Augsburg*, ba! de tydt zal noch komen dat die Con-
„ feſſie aan de galge zal gehangen, en met ſlyk en ſtront
„ beworpen worden; ja, alle *Catholyken* hun ſchytgat aan
„ de Confeſſie van *Augsburg* zullen veegen. Ba! zoo ziet!
„ Ba! de Duivel haal de Confeſſie van *Augsburg:* Ou! wat
„ meen dy! dat wy dul en zot zyn, ende dat wy ons zoo zul-

„ zullen laaten overdwivelen van deeze leere eersgaten,
„ deze *Duitsche* verraders, deeze eerts-afvalligen, en bal-
„ lingen van de Heilige *Roomsche Catholyke* Kerk? Ba! ik
„ zal, ik ik, alle dagen wel zoo daar tegen tieren en bal-
„ deren, dat men'er over duizent mylen van zal weeten
„ te spreeken: Ba! dat'er ymant zoo stout zy dat hy tegen
„ my eens kikke, of zich tegen my eens ruere, en zyn
„ bakhuis tegen my eens toonc: Ba! ik zal hem noch wel
„ cens myne tanden laten zien, dat beloove ik u: ba! zoo
„ ziet. Hy hadde ook vreeslyk uitgevaaren tegens hen die *Duc d' Alva* en zyne heilige *Spanjaarden* den 10 penning geweigert hadden; hen al t'zamen verkettert, gedoemt ter galge, ten vuure, enz. Maar toen, door 't inneemen van den *Briel*, de zaaken wat veranderden, wierd hy bang en kroop in zyn schulp. In 't jaar 1572. hoorde men hem in zyn Sermoen zeggen: Ou, goe-liens; en hebbe ik u niet wel ge-

Idem Meteren ibid. „ zegt, dat de tiende penning de Geusen in 't landt zou
Br. Knelis Serm. „ brengen? Wat zullen wy zyn? ja goe-liens, al Geus. Zy
„ zyn in een misverstandt, maar wy zullen wel akkordee-
„ ren, want zy houden den Koning voor hunnen Prins en
„ Heer. Ja het zal wel zyn; hebdy het nu niet wel gerokt?
„ Ey gy *Spanjaards! Spanjaards!* gy maakt ons al *Geus*: ja!
„ wie zou dit al gelooft hebben, dat men zoo haast zou
„ veranderen? Ik wilde wel om veele, dat ik nooit zul-
„ ken sermoen gedaan hadde, daar de *Geusen* een boexken
„ af gemaakt hebben. Wat wil het worden doch? Ey!
„ loose generatie van *Spanjaards*, hebben wy niet wel beto-
„ vert geweest? Heeren van *Brugge*, zie nu wel toe! het
„ kost al ons lyf, zoo wy niet speelen *Spanjaards* uit: onze
„ kinders gekken met ons: de *Geusen* hebben ons wel ge-

Br. Knelis pred. op Ascensions. idem Meteren. „ zeit wat'er van komen zou. Daar na op Hemelvaarts-
„ dag: Ba, goeliens, is 't nu niet wel getiende-penningt,
„ en ge . . . .? Ba wat een *bril* heeft onze Cousyn nou op
„ zyn neuze; kan hy daar door wel zien? Ik geloove wel
„ neen. Ba! zoo zoumen tiende penningen, dat'er eene
„ niewe natie komt om die te weeren, gelyk te *Vlissingen.*
„ Ba 't jan! t'en zyn geene *Geusen*, en ik raade u, dat gy
„ ze geene *Geusen* en heet; 't jan, het zyn vroome lieden,
„ dat ze zoo zyn. Dat hy nu (*Duc d' Alv*) een stoxken
„ neeme en springe daar na: maar het is een weinig te
„ breedt, hy en derft'er niet komen, hy mogt onderweege
„ blyven. Ey, ey! is 't nu niet wel *gespanjaart*, ja gebaar-
„ lyke duivelt? Daar tegen, wanneer 't *Duc d' Alv* wat
„ voor windt ging, dan most *Duc d' Alv*, dien *heilig* met
„ zyne *heilige Spanjaarden*, alle *Ketters*, *Lutheraanen*, *Kal-*
„ *verstarten*, *Kalverstartinnen*, *Herdopers*, enz. door 't vuur,
„ zwaerdt en strop, van den aardbodem uitrooijen, geene
„ kinderen in de wiege spaaren, op dat van die duivelsche
„ generatie niet met allen overbleve. Wy gaan voorby zyne vuile onbeschofte uitdrukkingen, met oneerbare woorden en onkuische dingen, van hem uitgebraakt, wanneer hy van den Kinderdoop handelde, en der *Mennoniten* tegenwerpinge, dat de maagdekens in 't Oude Testament niet besneeden wierden, enz. alleen dit maar aanroerende. Den 6 Januarius, 1568. toonde hy zich zeer grimmig en vinnig op zyne Catholyke toehoorders; „Ba! riep hy uit; Wat is'er nu al

Serm. van Br. Knelis op den 6 Jan. 1568. „ weêr te snappen en te klappen geweest, dat ik gepredikt
„ hebbe, dat de waerdige H. Maagdt *Maria* den zoon
„ Godts, en haaren zoon *Jesus*, niet uitgekakt noch uitge-
„ pist heeft? Ba! hoort, en ziet, waar in deze simpele en
„ slechte liens ontsticht zyn. Ba, ou! daar en is geen mensch
Sermoenen van Br Kn. Meteren ibid. „ ter werelt die de waerdige H. Maagdt *Maria* en waar-
„ achtige moeder Godts, in meerder reverentie, extime,
„ en waerdigheit heeft, dan ik: Ba! daarom nu houd uw
„ bakhuis, en laat my preêken, alzoo my dat de H. Geest
„ instort. Ba! ik en zal u geen Heresie preeken, versta
„ dy dat wel; Ou, ba! wat bottigheit en slechtigheit is dit
„ van U lieden? Ba! het schynt dat gy meent, dat de waar-
„ achtige Maget *Maria* geene waarachtige menschelyke na-
„ ture gehadt heeft. Ba! zy heeft ook gekakt en gepist,
„ gelyk andere Vrouwen doen. Ou! wat meen dy, dat
„ zy het voedzel van haar natuurlyk lichaam uitgezweet,
„ of door haaren neuze uitgesnuit heeft? Neen, *Pater Cor-*
„ *nelis*, wy weten dat wel; maar ons dunkt dat het geenen
„ noodt is daar van te spreeken. Ba! en is 't ook? Ba!
„ hoe wildy dat ik deze vermaledyde Herdoopers anders of
„ beter heurlieder ongelyk, of heresie betoonen zou, dan
„ dat de waerdige H. Maagdt *Maria* naar de menschelyke
„ natuure alle andere Vrouwen gelyk is geweest, ende
„ haaren zoon en Godts zoon, als waarachtig mensch,
„ ook natuurlyk gebaart heeft, min noch meer, dan als
„ andere Vrouwen haare kinderen baaren; uitgeweert dat
„ zy in de geboorte waarachtige maget gebleven is? Ba!
„ men mag wel spreeken van de menschelyke natuuren en
„ figuren, als 't zoo te pas komt, of als 't nood is: want
„ het is Godts schepsel of creature, ende al dat den men-
„ sche onder of boven uitgaat, is Godts ordonnantie, uit-
„ genomen de zonde, die hebben wy van ons zelven. Ba!
„ laat hooren of hem ymandt van U L. ook meer met myn
„ preeken moeijen zal. Ba! zoo stout niet, dat daar noch
„ eens ymandt tegen kikke, dat rade ik U wel. Ba! zoo
„ ziet. Deze zyn noch de minst ergerlyke. Men vindt

vry andere in zyne *Sermoenen*, uitgegeeven door eenen zyner toehoorderen, die Godt tot getuige roept; dat hy gestelt heeft d'eige woorden van *Broêr Cornelis*, uitgesproken te *Brugge*. Dus verre rakende zyne buitensporigheden: men vindt ook aangetekent, dat eenige geleerde Predikatiën van hem (ongedrukt) zouden gezien zyn, doch in die verwarde tyden weggeraakt. Ook zyn van hem in druk uitgekomen de *zeven Sacramenten*, een klein boekjen; noch eene *Uitlegginge over de tien Geboden*, te *Brugge* by *Covyn van Belle* geprent. In het jaar 1576. wierd hem 't prediken verboden. Niet lang daar na wierd zyn Minrebroeders Klooster van eenen anderen gruwel, namelyk der *Sodomie*, beschuldigt, daar van eenigen door 't vuur gestraft zyn geworden. *Broêr Cornelis* leefde noch eenen tydt lang daar na, maar elendig quynende, en veele ziekten onderhevig, tot dat de doodt den 14 Julius 1581. hem, oudt 60 jaaren, wegnam. Naar zommiger zeggen, zou hy in zyn Klooster te *Brugge*, naar andere stellen, in *S. Jans* Gasthuis aldaar, begraaven zyn.

E. van Meteren f. 150. Fr. Zweerts in zyn Neêrl. Athen. by M. v. Balen. Boxh. Holl. toon. pag. 90. Hooft f. 576. Balens Dord. pag. 205. Heisteri tin. Belg. Boxh Carol. Nau daus in Vitis Pictor. fr. 248.

Het word de schilder *Hubertus Goltsius* nagegeeven, dat hy de Predikatiën heeft opgeschreeven en in 't licht gebragt.

Niet tegenstaande dat alle die dolle en uitspoorige bedryven en bulderingen zoo wereltkundig zyn: zoo zyn'er noch menschen gevonden, die, onbezorgt voor hunne eere en d' opspraake des volks, van wiens ooren alle deeze dingen gehoort zyn, noch wel een Grafschrift voor dezen Knaap hebben durven opstellen, vol lofuitingen en eerbewyzingen: als voor eenen onbesproken Heilig; en voorbeeldt van eere en deugdt. Namelyk, zoo zingt elke vogel als hy gebekt is: Men ziet het te *Brugge*, op het kerkhof der Minderebroederen, in het *Latyn:* dat wy dus vertaalen:

GODE DEN ALGOEDEN EN ALMOGENDEN:

Voor den Eerw: Vader, Broeder CORNELIUS ADRIAANS, Dortenaar, te eeniger tydt, voor de verwoestinge der *Provincije*, zeer wakkere *Gardiaan* van dit Klooster, in gansch Nederlandt het treffelykste en aanzienlykste: een zeer welspreekende uitlegger der Godgeleertheit: een Man zoo van onvergelykelyke geleertheit, als welspreekendheit; in de drie taalen die heilige zyn, en zoo genoemt worden, zeer kundig: die dertig aan een gaande jaaren de gemeente van Brugge, met eene ongelooflyke bevalligheit, vrucht en nuttigheit, door een zeer zoet voetsel van het goddelyk Woordt, heeft gespyst: zaaijende een zaadt waarlyk *Euangelisch:* en met zoo groote beweeringe het onkruidt uit de wortelen der kwaadaardige geesten uitrukkende; dat hy een waare Apostel van Brugge, de luister, eere, en pronk van het Christenryk; vinnige voorvechter van het algemeene, rechtzinnige, Roomsche geloove; noch niet anders dan een tweede Athanasius, een zeer krachtige beukhamer der Ketteren, konde genoemt worden: en die onder de verscheidene rampen van deze verkankerde eeuwe; onder de ontallyke lasteringen der ketteren; onder de bitsche aanvallen der oversnuivende lasteraaren; en de naamrovende bespottingen der schimpschriften; zulk eene onverwonne bedaartheit van moedt altydt heeft bewaart, dat hy nooit door eenige bestrydingen van de vyanden des geloofs, noch de onweeren der tegenstribbelingen heeft konnen nedergebotst worden. Die in deze instellinge (Order) van den H. Franciscus, eindelyk veertig jaaren lang, met de uiterste vroomheit van leven, roem van geleertheit, brandenden yver van Godtsdienst, grootelyks den lof, zoo wegens deze Stadt, als Staatswegen, in 't godtgeleerde Schoolleerampt, als in de geduurige en onvermoeide kerkenleeringen voor het volk, tot aan zyn doodt toe, verdient heeft. En eindelyk eens van alle zyne moeijelykheden een overvloedig loon, als een zeer oprecht en getrouw belyder van Christus, bekomen heeft; aan alle vroome eene groote begeerte te zynwaarts nalaatende. Dit getuigenisse van liefde en eerbetooninge, en als een geheugteken, hebben aan dezen Vader de broeders van het zelfde Genootschap opgestelt, in het jaar na de roemhafte baringe der Maget, CIↃ IↃ LXXXI. des daags voor de *Idus* van *Jul.* En des zelven overleedenen beelteniſſe heeft broêr Franciscus Everardus Gardiaan (Wachter) van dit gesticht, die de levende veel heeft geëert, uit hertelyker liefdeshalven, in deze kerke, naar den staat der tegenwoordige zaaken vertimmert, doen ophangen.

Den 14. Jul.

In Bibl. Belgica. Dat zelve zal ook by *Valerius Andreae*, boekbewaarder te *Leuven*, ontrent het jaar 1643. wel bekent zyn geweeſt: alzoo hy, dezen *Broêr Cornelis* onder de Schryvers van dien tydt moetende opſtellen, toont dat hy het wezen van zyn zeggen, met beknopte woorden, hier uit getrokken heeft; en hem die zelve dingen ter eere nazeit. En voorwaar, zoo ſpreeken zy die de wereldt, tegen windt en ſtroom, over bekende waarheden heene, op den naam van *Piæ fraudes*, zoo onbeſchroomdelyk zoeken te misleiden.

KORNELIS DE WIT, Ruwaardt, enz. zie WIT. (CORNELIS DE)

KORNELIS MEYNAARTS, Predikant te *Hoorn* geweeſt; zie op KLEMENS MARTENSZ.

KORNELIS WIGGERTSZ, of WIGGERTS; zie op WIGGERS.

Winſem. KORNJUM, een *Frieſch* Dorp, in de Grietenije *Leeuwarderadeel*, onder 't quartier *Ooſtergoo*; aldaar legt het heerlyk Stamhuis van 't oudt en treffelyk Geſlacht *Martena*.

Johann. Baers Cornuc. pag. 20. KORN- of KORPUT. (JOHAN VAN DER) Hy is Kapitein ten dienſte van den *Staat* der *Vereenigde Nederlanden*, in den aanvang des oorlogs tegen *Spanjen*, geweeſt: was een geleert man, ſchrander, ervaren in de ſterktebouwkunſt, een krygsman in raadt en in der daadt. Grave *Willem* van *Frieslandt* hoorde hem geerne, en beminde hem om zyne bondige redenvoeringe, ontboodt, en *Idem ibid.* nam hem daarom veeltydts in zyne tente. Na dat hy met zyn vaendel in *Koevorden*, ter bewaaringe van die Veſting, gezonden was, begon zyn volk, wegens wanbetaalinge, te muiten, ja dreigde hem en de andere Officieren aan kant te helpen, indien ze niet aanſtonts geldt verſchaften: *Kornput* droeg hen voor, dat 'er zyn Schryver om uit was; zoekende hen met woorden te ſtillen; doch 't vondt by den meeſten hoop geenen ingang; hy nam daarom een beſluit, om 't geen hy door beleeftheit niet vermogt, door ſtrengheit uit te voeren. Met een onbeteutert gelaat doet hy vyf der voornaamſte Belhamelen by den kop vatten: 't welk, door zyne onvertzaagtheit, vreeze in de andere muitelingen maakte; zulker wyze, dat, wanneer hy beval drie hunner makkeren, aan een paal gebonden, te doorſchieten, zy niet dorſten weigeren hem daar in te gehoorzaamen: de twee anderen *Hooft Nederl. Hiſtor. fol.* 694. wierden verbeeden. Toen *Steenwyk* in het jaar 1581. door de *Spaanſchen*, onder *Rennenberg*, zeer nauw belegert was, lag hy met zyne Compagnie mede daar binnen; terwyl het den belegerden aan leeftogt ontbrak, gebeurde het dat zyn Lieutenant, met twee Officieren op de merkt wandelende, elk een levendig veldthoen met de handt greepen. Men hielt het voor wat wonders, en als eenige voorbeduidinge medeſleepende. *Idem fol.* 771. *Kornput*, een ſchrander man, ook om den Soldaat tegens honger en kommer een hart in 't lyf te ſpreeken, zeî, of leî het uit, dat de Goddelyke Drievuldigheit ten einde van drie weeken de Stadt *Steenwyk* met genoegzaamen leeftocht voorzien zoude. 't Volk verflauwde door d' uitlegging niet, en, dat wonderlyk was, juiſt op dien zelfden tydt verliet *Rennenberg* de belegeringe; zoo dat de Stadt zich genoeg van alles voorzien konde. *Em. van Meteren fol.* 191. Hy bedacht noch eenen anderen vondt om *Norrits*, tot op omtrent 900 roeden van *Steenwyk* tot ontzet genadert, van de Stadts gelegentheit kenniſſe te geeven. Ook was 192. het nodig dat ze malkanderen, zoo wegens 't een als het ander, berecht gaven; maar *Steenwyk* was zoo nauw ingeſloten dat 'er geen kans was om door te komen. *Kornput* vondt loode kogels uit van twee pondt gewigt, die aan elke zyde een gat hadden, om eenen brief te konnen ſteeken in 't eene gat, en in 't ander vuurwerk te doen, om daar door, en door den rook, de kogels te konnen kennen. Deze wierden geſchoten daar *Norrits* lag, van *Norrits* weder in de Stadt, en daar door wederzydis kenniſſe, van 't geen geweeten en gedaan diende, gegeeven. De belegering duurde lang. Veele der burgerye waren *Spaanſch*-gezindt, weinige *Staatſch*: d' eerſte ſpraken gedurig van overgeeven, kregen ook al eenige van de Officieren der Bezettinge op hunne zyde; maar *Kornput* wilde daar niet van hooren. Op zekeren tydt quam de burgerye oproerig op de merkt, veele der ſoldaaten hadden 'er zich al bygevoegt: maar *Kornput* bragt de zynen in 't geweer, verſcheen zelf op de merkt; zeî tegen de burgers: *Pakt u wech, Schelmen, hier paſt geen kakelen om een eerlyk ſoldaat den moedt te verminderen, zy verſtaan de zaaken beter dan gy.* *Idem Meteren fol.* 140. Door zyn ernſtig ſpreeken ging 'er een gedeelte van weg: een vleeshouwer bleef echter ſtaan, en zeide; *Wat zal het ten laatſten zyn, wanneer wy niet meer te eeten zullen hebben?* *Kornput* daar op; *Noch lang is 't eer het daar toe komt, en als 't daar toe gekomen is, zullen wy u en uws gelyken eerſt eeten.* Een woordt van een krygsman, en dat ontzag maakte. Wy konnen dit ook niet voorbygaan, dat, wanneer hy met zyn Vaendel binnen *Steenwyk* trok, als boven gezegt is, (derwaarts door laſt van de *Staten* gezonden) zyne Soldaaten hem moſten belooven, dat niemant van hen gewag zou mogen maaken van de Stadt op te geeven, voor dat hy 'er eerſt van ſprak, op ſtraffe van terſtondt door den geenen, die naaſt hem ſtont, doorſtooten te worden. *Johan van Kornput* was geboren in April 1542. was een goede Veſtingbouwer, daar by (als gezegt is) Kapitein, Commandeur te *Haſſelt* en *Koevorden*, ook Gouverneur van 't Kaſteel te *Groningen* geweeſt; hy overleedt ongehuuwt den 17 September, 1611. De *Kornputten* zyn van een oudt en aanzienlyk geſlacht, ook door huwelyken aan verſcheide goede en treffelyke geſlachten vermaagſchapt; zie *Balens Beſchryving van Dordrecht*. Ook was *Anna van der Kornput* getrouwt aan Mr. *Jakob de Wit*, Burgermeeſter van *Dordrecht*, die by haar won de Heeren *Kornelis de Wit*, Ruwaart, en *Jan de Wit*, Raadt-Penſionaris, beide in 't jaar 1672. den 20 Auguſtus zeer elendig in *'s Gravenhage* om 't leven gebragt. *beſchryvingvan Dordr. pag.* 115. *& ſeq. Idem Balen p.* 1015. *tot* 1027. *Schotan. Fr. Kr. fol* 864. *Pontan. Gelderſ. geſchied. Winſem. Idem.*

KORNWERT, een der zeven-en-twintig Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Wonſeradeel*, in *Weſtergoo*.

KORTEHEMME, een der zeven Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Smallingerlandt*, in 't quartier *Ooſtergoo*.

KORTEHOEF, een Dorp in 't nederquartier van 't Sticht *Utrecht*, in eenen goeden veenigen grondt, niet wydt van de *Vecht*, en niet verre van *Muiden*. Het is in den aanvang der zeventiende eeuwe, en voort daar na, vry veel verbeetert door uitwaterende ſluizen en watermolens, die de landen van 't overtollig water ontlaſten. De Kanoniken van S. *Maria*, t' *Utrecht*, waren 'er eer zy 't verkochten Ambachts-Heeren van: laatſt is 'er Ambachts-Heer van geweeſt . . . . *Heermans van Zuidtwyk*. Daar omtrent legt het Adelyk Huis van der *Horſt*. *Kortehoef* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Amersfoort*. *Cortgeen Stichts Kronyk. Houve 1 deel, fol.* 149.

KORTEN-AAR, een Ambachts-Heerlykheit in *Hollandt*, onder *Leiden*; zie op AAR. *Houvè.*

KORTENAAR, (EGBERT MEEUSZOON) Luitenant Admiraal; een Zeeheldt, wiens daaden en lof wel verdienden van jongs aan wat hooger opgehaalt; ook zouden ze hooger opgehaalt en uitgebreidt worden, indien 'er ons meer bericht van gedaan ware, of had konnen gevonden worden. Maar 't zyn blyken genoeg van 's Mans deugt, verdienſten, en waarde, dat hy by trappen, na 't verlies van handt en oog, tot *Onder-kapitein* op den Lieutenant Admiraal *Opdam* opgeklommen, daar na *Vice-Admiraal* van de *Maas*, eindelyk zelf *Lieutenant-Admiraal* geworden, en in dien hoogen ſtaat en bedieninge voor 't Vaderlandt, zeer loffelyk en heldtdadig, doch beklaaglyk, geſneuvelt is. Hy gaf in het jaar 1658. als *Onder-kapitein* van den hooggemelden Admiraal, heerlyke blyken van zyn beleit en dapperheit in dien fellen Zeeſtrydt in de Zondt, tegen de Zweeden: van zommigen word gezegt, dat hy in de eere der overwinninge, ten dien dage bevochten, immers zoo diep als *Opdam* zelf deelde. Hy had zich ook te dier tydt zoo uitmuntende gequeeten, dat de *Staten* van *Hollandt* hem den 8 May 's jaars daar aan, in zyn afwezen, tot *Vice-Admiraal*, onder 't Collegie ter Admiraliteit van de *Maaze*, in de plaatze van *Witte Corneliſzoon de Wit*, aanſtelden. Doch de hooggedachte Heeren *Staten*, in bedenken neemende of zyne groote ervarendheit, verzelt met zoodanigen beleit en heldthaftigheit, niet met hooger erkenteniſſe diende geëert te worden, vonden goedt (naardien zy in 't jaar 1665. den 24 Januarius, beſloten hadden drie *Lieutenant-Admiraals* te verkiezen, eenen van de *Maaze*, eenen van *Amſterdam*, eenen van *Weſt-Frieslandt* en 't *Noorderquartier*) den Vice-Admiraal *Egbert Meeuszoon Kortenaar* tot *Lieutenant-Admiraal* van 't eerſte Collegie ter Admiraliteit van de *Maaze* aan te ſtellen; en de *Ruiter*, nevens *Meppel*, in de Collegiën van *Amſterdam* en *Weſt-Frieslandt*. Niet lang daar na, den 14 van Junius, 1665. viel die bloedige zeeſlag, tot nadeel van den *Staat* en zyne Bondtgenooten, voor: met het aanbreeken van den dag begon 't gevecht; eenige *Nederlandtſche* ſchepen queeten zich mannelyk, andere hielden zich buiten ſchoots: het ſchip van den Luitenant Admiraal Generaal *Opdam* ſprong omtrent twee uuren na-middag; *Kortenaar*, dien 't gebiedt over de vloot na *Waſſenaars* doodt toequam, was al in het begin van 't gevecht, 's morgens ten vyf uuren, zyn eſquadre manhaftig aanvoerende, van een Kanonkogel gedoodt: zoo dat zyn ſchip daar na, door de vertzaagtheit van den Stuurman, gelyk als zonder roer dreef. Dus eindigde *Kortenaar* zyn leven, dat in dien ſlag zeer bedroeft en bitter viel, nadat hy reeds recht door het Eſquadre van Prins *Robbert* heen geſlagen hadde; wordende, na een dapper gevecht, met een kanonkogel, uit de *Roiale Katryn*, in zyn bovenbeen geſchoten, daar hy aanſtondts aan ſtorf. Men vindt van hem ter eere en ter onſterflyker gedachteniſſe dit lof- en grafdicht, in de groote Kerk te *Rotterdam* opgerecht. *Idem fol.* 377. *Aitzem. zegt den* 13 *van Junius.* *L. van den boſch in 't leven van Jakob van Waſſen. pag.* 587. *ibid. pag.* 88.

BARTHOLOMÆO a CORTENAAR
Heroi incomparabili.
Hoc virtutis & glorioſæ mortis monumentum P. P. rei maritimæ.

Dat is.

De Edele Mogende Heeren van de Admiraliteit, of over de Zeezaken, hebben dit gedenkteecken ter eere van den weêrgadeloozen Heldt Bartholomeus Kortenaar, in erkenteniſſe van 's mans deucht, daaden, en gloryryke doodt, laaten oprechten.

De

DE HELDT DER MAAS' VERMINKT AAN OOG EN RECHTERHANDT,
EN ECHTER 'T OOG VAN 'T ROER, EN VUYST VAN 'T VADERLANDT:
DE GROOTE KORTENAAR, DE SCHRIK VAN 'S VYANDTS VLOOTEN:
D'ONTSLUITER VAN DE ZONDT, LEGT IN DIT GRAF BESLOOTEN.

Winsem. beschr. van Fr.

KORTEZWAAG, een der dartien Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Opsterlandt*; voortyds gerekent onder 't quartier *Oostergoo*; maar nu onder de *Zevenwolden*. Het is niet groot, heeft echter eene Parochy-kerk, doch zonder tooren, na *Winsemius* tydt ook niet. Daar worden goede Veenen gevonden: ook staat'er een deftig Huis, dat aan *Dekama* behoort.

Reigersb. Kronyk van Zeelandt pag.144.

KORTGEENE, KORTKEENE, voortyds eene Stadt op het Eilandt *Noordt-Bevelandt*, in *Zeelandt*, waar op veele Dorpen plagten te leggen, en Kasteelen te staan. Ten tyde van Hertog *Willem van Beijeren*, Grave van *Zeelandt*, overleden in 't jaar 1417. had Jonker *Philips van Borselen*, Rentmeester Generaal van *Zeelandt* (die veele Ambachts-Heerlykheden en andere goederen in *Noordt-Bevelandt*, en elders in *Zeelandt* bezat) *Emelisse* gaerne van de eigenaars gekocht, om'er een Steedtjen van te maaken, wegens de goede gelegentheit; maar hy kon'er niet aankomen: verzocht deshalven van den Grave de vryheit, om een Steedtjen te mogen stichten; dat hem toegestaan wierd. Toen was'er aan *Noordt-Bevelandt* eene zeer schoone schor of aanwas, hem toebehoorende, daar liet hy graaven om van de klei of aarde steenen te bakken; waar mede hy, binnen een jaar tyds, deed bouwen en maaken de Vesten en Poorten van het Steedtjen: voorts wierden'er aanstondts, met grooten vlyt, huizen opgerecht: hy noemde de plaats *Kortgeene*, om dat'er, zegt *Reigersberg*, eene kleine vergaderinge in was, en mede korte *yegenheit*. Zommige meenen dat *yegenheit*, voor *eigenheit* gestelt is, welk woordt voortyds zou betekendt hebben eige Heerlyke goederen, anders in *Nederduitsch* geheten, Oud-eigen. Men vindt ook *yegenheit* in den brief der Willekeuren van der *Goes*, luidende; „ Wy *Jan van Henegouwe*, Heer van *Byamond*, „ maken kondt allen luden. Want onse lieve Heer en „ Neve, die Grave van *Henegouw*, van *Hollandt*, enz. . . . „ . . . ons geoirelovet heeft mit sinen openen briven, bin- „ nen allen onzen YEGENHEDEN van *Zeelandt*, die „ ons aangekomen zyn, voir onse vaderlike Erve, ende „ dien van *Borssele* toe plagen te hoeren, recht te voeren, „ nae die koere van *Borssele*, als enz. Wederom artikel I, „ Wie dat vechtelyk wordt binnen onsen *Yegenheden*, hy „ boete den Heere XXP. en den Scoutate VP. enz. Ondertusschen vinden wy in den brief van den Aartshertog *Maximiliaan*, en Vrouwe *Maria*, enz. by welken zy de Stede, 't Slot en toebehoren van *Kortgeene*, ten behoeve van den lande, verkochten aan Heer *Floris*, Bastaardt van *Borsele*, geen KORTGEEN, maar *Kortkeene* gespelt, en daar in wel tot twaalf en meer keeren, *Kortkeene* herhaalt: ook staat'er in den *Ouden Blaffert der Bisschoppen van Utrecht*, nopende hunne geestelyke Jurisdictie in *Zeelandt*, al mede *Kortkeen*, geen *Kortgeen*. Hier dient niet voorby gegaan, dat de gedachte Heerlykheit, Stede, Slot, Boomgaarden, Visscherijen, Maalrecht, Vogelerye, Veyren, Ommeloopen, Opkomeningen of Aanwassen, Excynsen, hooge en laage Jurisdictie, Vervallen, Profyten, en wat des meer mogte zyn, nevens 993 gemeeten, en 40 roeden van *Kortkeene*, aan Heer *Floris* boven gemeldt (die dat alles tot dien tydt toe maar in versterflyk leen bezeten hadde) verkocht, en gegeeven wierd in onsterflyk erfleen, voor hem, zyne kinderen en erfgenaamen, voor de somme van niet meer dan 2282 ponden 5 schellingen, het pond tot 40 grooten Vlaams. Doch, niet meer dan vier-en-vyftig jaaren daar na is van dit *Kortgeen*, met al dat'er in was, of nevens stont, niets meer te zien geweest. Op den 5 November *S. Felix* dag, 1530. des middags ten 12 uuren, scheurden, met eenen geweldigen Noordtwesten windt en hooge zee, veele dyken in *Zeelandt*, daar veele landen door verdronken, die ook in zulk eenen staat bleven, zonder weêr boven te komen. Het Eilandt *Noordt-Bevelandt* brak eerst in ter *Toe*, over *Wissekerke*, en 's anderen daags de sluis te *Bremvliet*, tusschen *Emelisse* en *Kortgeene*, zoo dat het landt t'eenemaal onder water stont. Op deze *Zeeuwsche*, en ook ten deele *Hollandtsche* Zondtvloedt, wierd ter gedachteniisse, onder veel meer anderen, ook dit rym gemaakt;

Idem Reigersb. pag. 32.

Boxhorn Zeel. Kr. 1 deel, pag 427. Leeuw. Bat. Ill.

Willek. van Goes de anno 1342.

Koopbr. van Maxim. en vr. Maria anno 1478.

Hollandt en Zeelandt wel beklagen mag
Sint Felix quaden zaterdag.

Nevens deze Latynsche *Incarnatie*, waar in de Telletters het jaartal uitmaaken.

Reigersb. Zeeuwsch. Kronyk pag.291.

LVCtIfICos fLVCIVs attoLLIt qVInta NoVeMbrIs.

Gedurende de geheele Winter dreef het Eilandt *Noordt-Bevelandt* in en uit; maar men begon het naderhandt weêr te bedyken. Die van *Kortgeene*, *Cats*, en zommige andere hadden zich bekaadt, op hoope van bedykt te worden; maar wegens de onecnigheit onder de Hoofden, wierd'er slap in voortgegaan; daar tegen dreef de stroom zoo sterk, dat 's nachts weêr wegdreef het geen 's daags gemaakt was, zoo dat het landt jammerlyk dryvende bleef: *Cats Niewlandt* wierd echter bepoldert, en *Kortgeen* bedykt, om eenen gemeenen vloedt te konnen wederstaan. Maar den 2 November 1532. quam'er by nacht weêr een zwaare storm, die de zee zoo hoog opjoeg dat meest alles weêr ondervloeide, inzonderheit het zoo kort voorheen eerst bedykte. Dus geraakte *Cats*, en ook *Kortgeen*, weêr onder de golven, veele menschen, enz. verdronken, en het bovengedachte bleef overstroomt; zie ook NOORDT-BEVELANDT. Zeer lang daar na begon evenwel *Kortgeen*, en 't omgelegen landt, weêr tot hooge schorren aan te wassen: Prins *Willem van Oranje de III.* op wien het recht gekomen was, schonk het aan *Willem van Nassauw*, Heere van *Odyk*, enz. kort nadat hy'er 't bezit van genomen hadde, is'er eene groote Polder bedykt, daar Kerk en tooren, die zoo lang in 't water hadden gestaan, in begrepen wierden. Sedert zyn'er noch twee Poldets aangedykt, de laatste in het jaar 1695. zoo dat'er nu meer dan 800 gemeeten landts onder *Kortgeen* zyn, daar by wassen de schorren dagelyks aan: men heeft de Stadt weêr op niew beginnen te bouwen, aan den Tooren (met eene zwaare klok voorzien) is een fraaije ruime Kerk gemaakt: In eene zeer wyde rechte lange straat, daar noch veele dwarsstraaten by koomen, zyn al veele sierlyke huizen gebouwt. Tusschen den Heer van *Odyk* en de *Staten van Zeelandt* is een verdrag gesloten; daar by blyft aan de *Staten* alleen uitgehouden d'impost op de gemeene middelen van leeftocht. Aan Heer *Willem van Nassauw*, enz. en zyne Erfgenaamen, worden vrygelaaten alle verdere lasten, zoo als die over de Provintie van *Zeelandt*, en inzonderheit over *Noordt-Bevelandt*, geheven zyn, of namaals geheven zouden mogen worden, met de tienden; ontlast van de jaarlykse pensie. De Heeren van *Kortgeene* worden gezegt, van over gansch oude tyden, het recht te hebben gehad over den maagdom van alle de vrysters, die onder hun gebiedt trouwden, dat door eenig gelt plag afgekocht te worden. De Kronykschryver *Reigersberg*, verscheidemaal boven aangewezen, is in dit Steedtjen geboren; hy heeft den ondergang van zyne vaderlyke Stadt ook noch beleeft. *Kortgeen* (oudt) was in 't jaar 1413. (na dat het eenigen tydt te vooren begonnen was) volbouwt; maar het wierd door 't vuur in het jaar 1414. vernielt: van de zeegolven in 't jaar 1530. overstroomt, doch in 't jaar 1532. daar geheel van opgeslokt; echter is 't nu (als voor gezegt is) weder in wezen.

Smalleg. Zeeuwsch. Kronyk fol. 622. 623.

Idem Smalleg. fol. 752. 753.

Idem Smalleg. fol. 623.

KORTKEENE; zie op KORTGEENE.

Junius. Boxhorn in zyn Holl. toon. pag.205. Reigersb. Zeel Kr. pag.158.

KOSTER, (LAURENS JANSZ.) Burger te *Haarlem*; hy woonde omtrent het jaar 1440. aldaar, tegen over 't Koningklyk Paleis, nu het Raadthuis; ging dikmaals in het *Bosch* of den *Hout* wandelen, sneedt eenige letters op de schorssen der boomen, daar na op houtjens verkeert, drukteze op zyne handt, of iet anders; bevindende dat de letters daar op recht en wel ingeprent stonden, sneedt hy op hout eenige woorden en regels, tot drie, vier, en meer toe, maakteze swart met schryf-inkt, drukte ze op papier, zag dat her wel was, maar, die inkt te vloeijende en kladderig, bedacht eenen taaijer en meer klevenden, dat beter gelukte: Toen hy dat zag ging hy voort, geholpen van zynen schoonzoon *Thomas Pietersz.* en sneedt geheele vormen van 't A. B. C. op hout, daar hy zulk een groot getal bladen als hy begeerde mede afdrukte. Hy drukte de plaaten op d'eene zyde van een bladt papier, d'andere plaat met het vervolg der stoffe tegen d'andere zyde, en plakte dan de witte zyden der bladeren op malkander, dat dan vervolgens kon geleezen worden: op deze wyze is allereerst in druk gekomen het boek in 't Latyn genoemt, *Speculum Humanæ Salvationis*; daar na in de *Nederlandtsche* taale, onder den titel van *Spiegel onzer behoudenisse*. Dus is de kunst (vervolgens gedurig door dezen en geenen verbeetert wordende) in onze Christen-wereldt door *Laurens Koster* opgekomen, tot groot nut van alle, zoo geleerden als ongeleerden. Men bediende zich voor dien tydt van geschrevene bocken, daar dan een ander, als'er een exemplaar van uitgekomen was, zoo hy het ook wilde hebben, zich niet van bedienen kon, dan met het uit te schryven, of van anderen te laaten naschryven, dat zeer kostelyk viel, en meest in de Kloosters, en door Kloosterlingen geschiedde. Vermits nu de houte letters, door *Laurens Koster* bedacht, dikmaals afbraken, begon men ze van loot (doch al mede te zacht bevonden) te gieten, tot datmen eindelyk de stoffe nu gebruikelyk uitvondt. Nadat het werk van *Koster* dus verre gelukt was, en dat men wel zag dat'er, om iets van belang mede uit te voeren, meer dan een man toe vereischt wierd, nam hy eenen knecht aan, genaamt *Jan* (buiten twyfel dien, wiens bynaam *Fausst* was) onder eede van de kennisse der kunst geheim te houden: *Jan*, gewaar wordende wat voordeel'er mede te doen stont, pakte de letters, en al het werktuig tot de drukkerye noodig byeen, vloodt schelmachtig daar mede uit *Haarlem*, op eenen *Kersnacht*, terwyle zyn meester met het gansche huisgezin

Salom. ab Oord Epist. de Typogr. pag 13. P Scriv. Lauwerkr voor L. Kost. Idem Junius in Bat. Boxhorn Reigersb. Scriver. S. van Oord. enz. Paul a Koningstein de biblioth. Kirchb. de stat. Germ. cap. 3. S. van Oord Epist. de typogr. pag. 17.

in den Godtsdienſt was, naar *Ments*. *Jan* nam zyne reize eerſt op *Amſteldam*, van daar naar *Keulen*, voort op *Ments*, daar hy zich neêrzette. Vermits geene konſten by den aanvang volmaakt zyn, was die van *Laurens Koſter* ook in 't eerſt zeer ruuw; *Jan* bedacht'er te *Ments* meer by, zoo wel tot gemak als welſtant: alzoo hy dan deze kunſt allereerſt te *Ments* openbaarlyk oefende, heeft die Stadt zich d'eere der uitvindinge toegeëigent. Het wordt wel toegeſtaan dat die Stadt de Voedſter van deze zoo edele kunſt geweeſt is, mits dat *Ments*, *Haarlem* voor de Moeder kenne. Wel is waar dat *Jan* de eerſte was die deze kunſt te *Ments* in 't openbaar werkſtellig maakte, daar *Koſter*, om de kunſt geheim te houden, alles binnens deurs verrichtte, tot dat zyn diefſche knecht, in 't jaar 1441. met al zyn meeſters kunſtgereedſchap doorging. Van jongs op hadde *Laurens Koſter* grooten luſt gehadt in het tekenen en ſnyden; ging ook ſchier daaglyks ten huize van eenen Zilverſmit, niet verre van zyn vaders huis, geevende zeer nauw acht op het graveeren en inſnyden, daar hy meer zin toe hadde, dan tot de ſtudie; welk laatſte zynen Vader meer zou behaagt hebben. Hy bedacht al in het jaar 1428. de houte vormen, en begon van dag tot dag de kunſt al voort te zetten, tot het bovengedachte jaar 1441. wanneer hem alles trouwlooſlyk ontdraagen wierd. *J. Reigersberg*, niet lang na de doodt van *Laurens Koſter* geboren, zegt daarom in zyne Kronyk;

„ In 't jaar 1428. wierd de kunſt van boekdrukken eerſt ge-
„ vonden in de vermaarde Stadt *Haarlem*, in *Hollandt*, by
„ eenen treffelyken burger *Laurens Janſſen Koſter*. Meer getuigeniſſen daar omtrent zoumen konnen bybrengen, zelfs uit *Hoogduitſche* Schryveren, die, niet tegenſtaande zy aan *Ments* groote eere geeven, nochtans bekennen moeten, dat de eerſte voorbeeldingen uit *Hollandt* gekomen, daar na te *Ments* in tydt en wylen gedrukt zyn. Ook zal noch *Ments*, noch *Straatsburg* (want *Straatsburg* heeft zich den roem der vindinge met zeker boekjen, in de zeventiende of voorlede eeuwe uitgekomen, aangematigt, en daarom wel hardt met *Ments* gekampt) ooit konnen bewyzen dat een boek by hen gedrukt is, gelyk *Haarlem* kan doen en toonen, in het jaar 1440. het *Speculum Salvationis:* van de *Spiegel onzer behoudeniſſe*, in 't *Latyn* en *Neêrduitſch* aldaar gedrukt. *Martinus Zeilerus*, zelf een *Duitſcher*, zegt, dat de kunſt te *Ments* eerſt in het jaar 1440. gevonden zoude zyn; dat ook het eerſte boek te *Ments* in het jaar 1446. uitgekomen, op perkament gedrukt, op, en met den naam van *Jan Fauſt*, de *Officia Ciceronis* geweeſt zyn. Want *Laurens Koſter* heeft, na den diefſtal aan hem in het jaar 1440. of 1441. geſchiedt, niet meer gedrukt, noch verder luſt gehadt om weêr niewe letters te maaken, en de kunſt verder voort te zetten, ziende dat een ander de vrucht daar van maaijen zoude; een kunſt die hy aan zichzelven en geheim zocht te houden, om alleen met de zynen, en die van zyn geſlachte, daar voordeel van te trekken; ook had hy maar eene eenige dochter, die hy, als zeer ryk, goedts genoeg na te laaten had. Het huis daar hy te *Haarlem* op de groote Merkt in gewoont heeft, zegt *Boxhorn in zyn Hollandtſch Toneel*, is tegenwoordig noch in wezen, en pronkt in een gevelbordt met *Koſters* beeltenis. Ter eeuwiger gedachteniſſe des Mans en der kunſte, heeft de Magiſtraat van *Haarlem* deze woorden voor het huis doen ſchryven.

Jan. in Batavia Boxh. Scriv. P. Ment. enz.

Zie Reigersb. byvoegſ. pag. 161. *ook pag.* 158. *enz. S. van Oord ibid. P. Scriv. Boxhorn Holl. toon. pag.* 106.

Idem Reig. p. 158. *zie ook A. Jun. en Boxh. Holl. toon. pag.* 106. *Polydor. Virgil. de rer. invent. Oude Keulſche Kr. fol.* 312. *De typograph. orig. & progreſ. Zeilerus in zyn Itinerar. Germ. tom.* 1. *f.* 314. 319. *Reigersb. byvoegſ. f.* 162. *Adr. Junius, enz. Boxhorn toon. pag.* 108. *Fr. Hegenit. in Itin. Fr. Holl. pag.* 87. *Zeiler. Itin. Germ. tom.* 1. *f.* 314. 315.

TOT EEUWIGE MEMORIE.

DE

DRUCKERYEKONSTE,

aller konſten

BEWAERDERESSE,

is hier eerſtmaal gevonden

omtrent het jaar CIↃ CCCC XL.

Gelyk deze kunſt in ons *Nederlandt* gevonden is, heeft ze ook in nettigheit zeer toegenomen, en alle andere ('t zy met roem geſproken) de ganſche werelt door overtroffen. In het jaar 1478 in Julius is tot *Gouda* gedrukt, by *Govert Leeuw*, het *Paſſioneel Zomer- en Winterſtuk*, in twee folianten, al een vry fraije letter: en in het jaar 1480 te *Utrecht*, het *Faſciculus temporum* van *Jan Veldenaar*, het voorgaande werk verre in zindelykheit overtreffende. Die meer omſtandigheden van de eerſte vindinge der *Haarlemſche* boekdrukkerye wil zien, kan, behalven *P. Bertius*, *Adrianus Junius*, enz. wydluftiger bericht vinden in *Petri Scriverii Lauwerkranſſe* voor *Laurens Koſter van Haarlem*, eerſte vinder der Drukkunſte: waar in ook een net afbeeldzel van den gemelden *Laurens Koſter*, in koper door den vermaarden *van Campen* geſneeden, gezien wordt: item, *M. Zuer. Boxhornii diſſertatio*, *de Typographiæ artis inventione*, & *Inventoribus*, *Lugd. Batav.* 1641. Wy zeggen'er op:

De ſchrandre Koſter vond de kunſt der Drukkery,
Een kunſt, door 't lofflyk nut, ver boven andre t' achten;
Van niemant ooit gekent der voorige geſlachten:
Voor Pallas Tempelſchaar oneindig van waardy:
Dat die Godés den Man met lauweren bekroone,
En eeuwig zyne kunſt met haare gunſt beloone.

F. H.

KOSTER, (MARTEN JANSZ.) Doctor in de Geneeskunſt. Hy met *Willem Bardeſius*, *Adriaan Reiniersz. Koornhart*, en *Dirk Janſz. de Graaf*, waren de eerſte Burgermeeſters van de *Gereformeerde* religie t' *Amſteldam*, na de veranderinge van 't jaar 1578. ter welker tydt de Schutterijen de *Roomſche Catholyke* Magiſtraats-perſoonen van eedt en ampt ontſloegen; daar tegen uit yder Rót, by meeſte ſtemmen der rotgezellen, eenen der aanzienlykſte Schutteren verkoren, tot 36 in getal; die den volgenden dag de vier bovengemelde Burgermeeſters aanſtelden. Dees *Marten Janſen Koſter* was een geleerdt man, zeer welſpreekende, doch wierd, nevens zoo veele andere eerlyke luiden, in 't jaar 1586. door de geveinſtheit van *Robert Dudley*, Grave van *Leiceſter*, bedrogen, zich met hem te diep inlaatende, zulker wyze, dat hy, toen *Leiceſter* t' *Amſterdam* was, nachtgeſprek met hem zou gehouden hebben, om hem meeſter van die Stadt te maaken. *P. C. Hooft* zegt'er evenwel by, zulks opgeſtelt te hebben uit vlottende geruchten en giffingen, welke, by 't beſpiegelen der geſchiedeniſſen, zyne gedachten indauwden.

Comm. Amſt. f. 342. *Hooft Ned. Hiſt. f.* 579. *Idem Hooft. ibid. Idem ibid. f.* 1198. 1200.

KOSTERUS, (JAKOB) burger te *Dordrecht*, onder de Heerlykheit *Merwede*. Zyne huisvrouwe *Cornelia* baarde hem t' eener dracht vier levendige kinderen, waar van een der drie dochteren, kort na de geboorte, ſtorf, de twee andere, nevens de zoon, bleven in 't leven.

M. van Balens Dord. pag 674. 874.

KOTEN, KOOTEN, of KOTHEN, ook in oude tyden KOETEN, een Dorp in 't Overquartier van het Sticht *Utrecht*; omtrent drie en een half uur van de ſtadt; een uur van *Wyk te Duurſtede*. Het is eene ſchoone Ambachtsheerlykheit, ſtaande onder de Domheeren van *Utrecht*. De landerijen aldaar leveren zeer goede tarwe, ſchoon van kleur, en vol van bloem. Het riddermatig huis *Hardenbroek* ſtellen zommige onder *Koten*, andere onder *Nederlangbroek*; 't gedachte Slot is al in 't jaar 1280. bekent geweeſt; in vier byzondere regiſters van de lyſten der *Stichtſche* adelyke Huizen, van de jaaren 1422. en 1462. vindtmen *Hardenbroek* onder *Nederlangbroek*; in een ander van 't jaar 1522. onder *Koten*. Dit Dorp heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Rheenen* en *Wyk*.

Cortgeen Stichts Kron. Houve 1. *D. f.* 150.

KOTEN, (DE) een der acht Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Achtkerſpelen*, onder *Ooſtergoo*.

Winſem.

KOUDEKERK, KOUKERK, een Dorp op den *Rhyn*, tuſſchen *Leiden* en *Alphen:* word geacht eene Volkplantinge der oude *Cauchi* geweeſt te zyn; als ook *Koudekerk* en *Koudorp*, in *Zeelandt*, *Abcoude* in 't Sticht *Utrecht*, enz. zie CAUCHEN: het heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 'r Claſſis van *Leiden* en *Neder-Rhynlandt*.

Houve 1. *D. fol* 102. 2. *Deel f.* 28.

KOUDEKERK, ook vindtmen KAUDEKERK, een *Zeeuwſch* Dorp en Heerlykheit op 't Eilandt *Walcheren*, in 't jaar 838. bedykt. Het zou dien naam, gelyk 't bovenſte *Koudekerk* in *Hollandt*, van de *Cauchi* hebben; ſtrekt zich zoo wydt uit, dat het 2830 gemeeten, en 212 roeden Ambachts bevat; verheft by de Stadt *Vliſſingen*, ook wegens *Middelburg*, op den naam van Heer *Johan Schorre*, Sekretaris aldaar, tot 334 gemeeten, 75 roeden. Boven dien zyn onder die Heerlykheit begrepen 143 gemeeten, 179 roeden, toekomende den Heer *Johan Pieter van den Brande*. Een gedeelte dezer Heerlykheit word *der Boeden Ambacht* geheeten, daar het Ridderſlot en Stamhuis *van den Boede* legt: zoo dat de ganſche Heerlykheit, en 't Dorp *Koudekerk* onder *Walcheren*, begrypt 3410 gemeeten, 69 roeden: 't heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Walcheren*.

Idem Houve, 1. *Deel*, *f.* 133. 134. *Houve* 2. *D. f.* 28. *Idem ibid.* 1. *D. f.* 141. *Smalleg. Zeel. Kr. f.* 605.

KOUDEKERK is een Heerlykheit onder het gebiedt van *Hollandt*, van wiens Heeren dikwyls gewag gemaakt wordt, voornamentlyk in een Giftbrief van *Willem den I.* Grave van *Hollandt*, van het jaar 1213. Daar zyn meer Dorpen van dien naam; als een op den rechter oever van den *Rhyn*, boven *Leiden*; een in *Walcheren*; een aan de *Schelde*; en misſchien noch op eene andere plaats, zoo dat het niet ligt te onderſcheiden is, van welk nu of dan gewag word gemaakt.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars 11. *fol.* 107. *Apud Boxh.*

KOUDEKERK, een Dorp in 't *Zeeuwſch* Eilandt *Schouwen*, tegenwoordig onder de Vierſchaar *Haamſtede*; voortydts eene groote en vermaarde Parochie geweeſt door de Jaarmerkt die 'er plag gehouden te worden, met grooten toevloedt van menſchen: maar door de geduurige en veelvuldige overſtroomingen der zee is 't zeer afgenomen, ook zyn 'er maar weinige huizen, nevens een groote tooren overgebleven, ſtaande tegen den dyk van *Schouwen*, die nu alleen tot een baak in zee dient.

Smalleg. f. 689.

KOUDORP, of KAUDORP, eene *Zeeuwſche* Heerlykheit, op 't Eilandt *Zuidt-Bevelandt*, in het jaar 850 bedykt. Het zou dien naam, gelyk meer anderen, van of naar de *Cauchi* bekomen hebben: zie KOUDEKERK, en CAUCHI, of CHAUCI.

Houve 1. *Deel*, *f.* 143.

KOUDUM, een *Frieſch* Dorp in *Hemelumer-Oldevaart*, eene Grietenije in 't quartier *Weſtergoo:* 't heeft een ſchoonen tooren, die in de voorlede eeuwe gebouwt is, daar

Winsem. beschr. van Friesl. achter de Fr. Kronyk.

daar drie treffelyke klokken in hangen: Is zoo konstig gemaakt, dat men van de bovenste tot de onderste trappen kan zien. De hoogte van dezen tooren dient de schippers, inzonderheit van 't Westen in *Texel* komende, voor eene baake: wierd in 't jaar 1614 begonnen, en 1617 voleindt. De Kerk is zeer fraai; het Dorp had al in 't jaar 1620 over de hondert huizen. In het jaar 1504. op S. Magdalenedag, gebeurde daar eene zeldzaame zaake. Een jongman liet by 't huis van *Hartman Galema* eenen emmer in de put vallen; hy zette daar een ladder in, en klom naar beneden, om hem weêr te krygen; maar omtrent 12 trappen

Schotan. Fr. Kr. fol. 502. Winsem. f. 401.

afgeslegen, viel hy van de ladder; eenige daar omtrent, hem hoorende vallen (want het was by klaren dag) liepen naar de put om hem te helpen; een uit hen afklimmende, viel desgelyks van de ladder; het zelfde wedervoer eenen derden, en vierden: dat veroorzaakte een groot geschreeuw door 't Dorp, zoo dat elk naar de put ylde, maar niemant

Idem Schotan. f. 568. Winsem. f. 425.

dorst zich meer waagen. Eindelyk bieden zich twee mannen aan, die een touw om de middel wierd gedaan, dus begaven zy zich de ladder af; niet meer dan acht of negen voeten neêrgeklommen zynde, wierden zy van eenen giftigen damp bevangen, maar flux opgehaalt, behielden zy't leven. Om de vreemdigheit nader te onderzoeken, lieten zy eenen hondt aan een touw af tot aan 't einde, die ook aanstonts verstikte; daar na een lanteern, met eene brandende keerse, maar 't licht was straks geblusscht. Daar op wierd de put gedempt. Op Pinxter-avondt 1515. of daags te vooren, wierd *Koudum* door 't krygsvolk, den *Zwarten hoop* genaamt, nevens *Molkweeren*, *Hindeloopen*, en meer andere plaatzen, afgebrandt.

Brugm. voor Scriv. pag 34. Leeuw. Bat. Ill. f. ...

KOULSTER, KOLSTER, of KOUSTER, ('t HUIS TE) legt omtrent *Heyloo*, in *Vroonlandt*, niet verre van *Alkmaar*; het heeft voorheene aan de Edelen van den zelfden naam behoort; wierd in 't jaar 1517 van de *Gelderschen* verbrandt, daar na herbouwt. *Trbrandt van den Koulster* leefde 1390. was getrouwt met Juffrouw *Maria van Wangeweye*; in het jaar 1540. overleedt Heer *Abel van den Koulster*, Ridder, Raadt in 's *Gravenhage*, die aan *D. Erasmus* eenige brieven geschreven heeft; liet drie dochters na, waar van *Maria*, de oudste, ten man nam Heer *Anthonis van Cats*, Raadt in 't Hof van *Hollandt*; d'andere, *Machtild*, wierd Echtgenoote van *Arent de Jeude*, Heer van *Hardingsveldt*, op de Merwe. Hy wierd in 't jaar

Goudh. in d' O. Hol. Kr. f. 163. zie de verdere Stamlyst by Goudh. en S. v. Leeuw.

1570 op *Louvestein*, daar hy Kastelein op was, van de zoo genaamde *Geuzen*, doodtgeslagen; de derde, *Adriana*, trouwde aan *Johan van Domselaar*, daar na aan *Johan Fruitier*, eindelyk aan eenen bastaardt van *Duvorde*, of *Duivenvoorde*; storf zonder kinderen na te laaten. Heer *Abel* had noch eene onechte dochter, Juffer *Sibilla*, van hem gewonnen toen hy noch ongehuuwt was; zy kreeg ten echte *Johan van Dam*, Griffier des Hofs van *Hollandt*, overleedt kinderloos in 't jaar 1568.

Houve 1 deel, fol. 144.

KOUWERVE, KAUWERVE, in den *Ouden Blaffert der Utrechtsche Bisschoppen*, raakende hunne geestelyke Jurisdictie in *Zeelandt*, vindt men KOUDERWERVE gespelt; het is een Dorp in *Zeelandt*, op 't Eilandt *Zuidt-Bevelandt*, in de *Oostwateringe* geweest, dat met *Kruiningen*, *Tols-* en *Niewlandt*, *Lodik*, *Dunena*, van de zee in 't jaar 1582. overstolpt is. D' oorsprong des naams word mede van de *Cauchi* afgehaalt.

Goudh.

KRABBENDAM, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, of *West-Frieslandt*, onder de Stadt *Alkmaar*.

Houve.

KRABBENDYK, een Dorp in *Zeelandt*, op *Zuidt-Bevelandt*, in 't jaar 850 bedykt. Heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Zuidt-Bevelandt*.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1286.

KRAEIJENBURG, voortydts een schoon Huis, by de *Hoornbrugge*, aan de Oostzyde van de *Haagsche* vaart, in *Delflandt*, wat landtwaart in: het wordt nu gemeenlyk 't *Kraeijeneest* geheeten.

Idem Leeuw. f. 1214.

KRAEIJESTEIN, een Slot, of Adelyk Huis; 't heeft onder de Heerlykheit van *Kraeijestein*, anders *Vroonlandt*, gelegen; is verdronken met het meeste landt, daar naderhandt eenige grienten van weêr opgekomen zyn. Deze Heerlykheit heeft weleer de Stendelingen van *Hardingsveldt*, uit het Huis van *Haasten*, gesproten uit het Vorstelyk Huis *Chastillon*, toegekomen. Heer *Wouter van Kraeijestein* kocht het van Jonker *Hubrecht van Malsen*, Heer van *Tilburg*, als man en voogdt van *Ottelina van Haargem*, Vrouw van *Oosterwyk*, enz.

Grot. Jaarb. f. 105. 416. 493.

KRAKAUW, een Kasteel in 't gebiedt van *Meurs*. Het is door gifte van de laatste Gravinne van *Meurs*, met Stadt met al, aan Prins *Maurits van Oranjen* gekomen. *Parma* bemagtigde het in 't jaar 1586. met *Alphen* en *Meurs*; 't bleef van dien tydt af, tot 1601. in 't geweldt der *Spaansche*; maar toen nam Ritmeester *Cloet*, van *Maurits* derwaarts geschikt, het in; echter wierd 'er *Spinola* in 't jaar 1608 weêr meester van.

Houve 1. D. fol. 135. Meteren fol. 99.

KRALINGEN, het was een deftig Slot, onder 't Bailjuuwschap van *Schielandt*; maar sedert het jaar 1574. is het door de inlandtsche beroerten zeer bedorven. Het was voorheen schoon en groot, wel voorzien met muuren, graften, en wallen; men ziet 'er, immers men zag 'er in 't jaar 1650. noch zeer oude muuragiën van. Op dit Slot heeft *Lumey*, Grave van der *Mark*, die den *Briel* innam, door ordre der *Staten*, een tydt lang zyne gevangkenisse gehadt, om veele buitensporigheden aan *Roomsch Catholyken*, en anderen begaan, en barbarisch uitgevoert. *Kralingen* wierd ook *Honingen* genoemt, vermits het dikwyls gebrandt, en beschadigt geworden is.

Goudh. f. 83. Houve ibid. Houve ibid.

KRALINGEN, een Dorp in 't Bailjuuwschap van *Schielandt*; heeft Kerk en Predikant, staande onder 't *Schielandtsch* Classis.

Houve.

KRALINGER POLDER, in de *Krimper-waerdt*, onder 't Builjuuwschap van *Zuidt-Hollandt*, anders ook de *Stormpolder* genaamt; een achterleen van 't Huis van der *Lek*.

Houve 1. D f. 44. 96.

KRAMMERS, KACKERS, en HERNE, zyn drie kleene Eilandtjens, leggende nevens *Philipslandt*.

Smalleg.

KRANENBROEK, is een Slot in *Noordt-Hollandt* geweest, daar van noch overblyfzels gezien worden.

Brugm.

KRANENBURG, is een der oudste Stamhuizen, of Riddermatige Gebouwen geweest, gelegen in *Bleiswyk*, omtrent de rivier of 't water de *Rotte*, anders d'*Oude-leede*; omtrent het jaar 1006 gebouwt van *Halewyn*, tweede Kastelein van *Leiden*, aan wiens nakomelingen het zeer lang gebleven is. *Halewyn de III.* Kastelein, gaf 't, met veel meer andere goederen, aan zynen zoon *Philips*, eersten Heer van *Wassenaar*, met 200 mergen landts aan een gelegen; van *Philips* quam 't aan *Dirk van Wassenaar*, Burggrave van *Leiden*, die 't aan zynen zoon *Bartholomeus* gaf, bekent omtrent het jaar 1268. Deze, als 't hooft eener niewe familie, veranderde zynen naam in die van *Kranenburg*, naar zyn Huis, als meer andere jonger zoons uit het Huis *Wassenaar* gedaan hebben. *Bartholomeus* had getrouwt *N. van Bleiswyk*, won by haar *Engelbert*, Heer van *Kranenburg*, Ridder; hy wierd na haare doodt Domproost te *Utrecht*. *Engelbert* liet na *Dirk* en *Willem*, Ridders, gemeldt in 't jaar 1330. in een verdrag op *St. Vitus* dag getekent, ten overstaan van hun beiden, en meer andere Edelen, tusschen *Willem van Oudtshoorn*, Ridder, Heer van *Oudtshoorn*, *Arlanderveen*, enz. en *Dirk van Oudtshoorn*, Knape, zynen broeder. De gedachte *Willem van Kranenburg* bouwde een Huis en Hofsteede te *Eikenduinen*, in *Haag-Ambacht*, dat hy van zynen neef, den Heer van *Wassenaar*, in leen ontfing, en ook *Kranenburg* noemde; storf zonder oir, in 't jaar 1362. zyne goederen aan *Engelbert*, Heer van *Kronenburg*, zoon van *Diderik*, nalaatende. Dees bezat nu beide de *Kranenburgen*, namelyk, *Kranenburg* van zyn vader *Dirk*, op hem verstorven, en 't ander *Kranenburg*, in *Haag-Ambacht*, van zynen oom *Willem*. *Engelbert* liet *Jan* na; van wien beide de *Kranenburgen* op *Engelbert* quamen, die weêr naliet Heer *Gerard*, Ridder, kinderloos overleden: toen vielen die goederen aan *Elizabeth*, zuster van *Gerard*, getrouwt aan *Adriaan van der Houve*; hy liet achter *Margareta*, die ten Gemaal nam *Hubert van der Meer*, die daar door Heer van *Kranenburg* wierd, en by zyne Gemalinne vyf zoonen won, *Adriaan*, *Engelbert*, *Arend*, *Pieter*, en *Reyer van der Meer*: zie 't Geslachtregister.

Lysl der Domprooften in 't Sticht Utrecht. Leeuw. Bat. Ill. f 1294 zie ook 't Geslichtregister by S. van Leeuw. Bat Ill. f 673.

KRANENDONK, een Slot in de Meijerije van 's *Hertogenbosch* geweest. Na dat de *Franschen*, door dien zoo plotzigen inval in den *Nederlandtschen Staat*, 1672. zich van drie geheele Provintiën meester gemaakt hadden, wierden zy het ook van dit Kasteel; maar kort daar na verlieten zy hunne veroveringen in September 1673. wanneer zy dit schoone Kasteel, na voorige plonderinge, met buskruit lieten springen.

Sylvii vervolg op Aitz. 1 D f. 673. Brandts Dagwyzer.

KRANEVELDT, (FRANCISCUS) was te *Niewmeegen* geboren. Hy is 't Hooft, of President van den Hoogen Raadt te *Mechelen* geweest; zeer vermaart door zyne *Latynsche*, en andere uit het *Griekseh* in 't *Latyn* vertaalde Werken; had eenen zoon, *Joost van Kraneveldt*, die Raadtsheer van *Philips den II.* Koning van *Spanjen*, geweest is. Verder bericht vinden wy 'er niet van, dan dat hy in 't jaar 1564 overleden is.

Pontan. Geld. gesch. 1 D. f. 37.

KRAIJENBURG, enz. zie op KRAEIJENBURG, KRAEIJESTEIN, enz.

KREECKE, een verdronken Dorp, en Ambachts-Heerlykheit op *Zuidt-Bevelandt*, in *Zeelandt*.

Smalleg.

KREWEL, ('T HUIS TE) in *Noordt-Hollandt*, heeft by *Egmondt* gestaan, maar 't is al voor lang van de *Friezen* vernielt.

Brugm.

KREWERT, een der Dorpen van de *Groninger Omlanden*, gelegen in *Fivelingo's* quartier.

Houve.

KREYL, een Bosch geweest, nu van de *Zuiderzee* verzwolgen. Tusschen *Stavoren*, *Enkhuizen*, en *Texel*, hebben voorheen vruchtbaare Beemden, en vermaakelyke Bosschaadjen gelegen, die door opwateringen in een volkomen Zeeboezem verandert zyn; zulks getuigen alle Histori- en andere goede oude Schryvers. Onder de verdronke Bosschen was het Bosch de *Kreyl* wel het voornaamste; eigen aan die van 't hoog Edel Geslacht *Galama*, die 'er Heeren van waren, als blykt uit zekere oneenigheit ontstaan tusschen Grave *Floris den Vetten*, van *Hollandt*, en *Galo Iges Galama*. Zie hier van verder op GALAMA. (GALO IGES)

A. Jun. Batav. c. 13. Oudenh. Cimbr. Oudh. bl 86. Gabb. Gutlerl. Ned. Waterl. pag 50.

KRIEKENBEEK, een der Droſt-ampten in *Gelderlandt*, onder 't *Roermundſche* quartier. Toen in 't jaar 1547. gehcel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene jaarlykſche ſchattinge van 75000 guldens opbrengen moſten, ſtont het *Roermundſche* quartier (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in op 19075 guldens geſchat, en 't Droſtampt *Kriekenbeek*, een der zes verdeelingen van het *Roermundſche* quartier, daar in weder op 2562 guldens 1 ſtuiver $7\frac{1}{2}$ penningen geſtelt: welke ſom over de zeven Dorpen van dat Droſtampt omgeſlagen wierd; en van yder Dorp naar gerade betaalt moſt worden.

Houve 1 deel, fol. 82. Pontan. 1 deel, fol. 63.

KRIEP. (WILLEM) Deze *Kriep*, van *Delft* geboren, is geweeſt Raadt in 't Hof van *Hollandt*, ook *t' Utrecht* in 't jaar 1573. wierd in 't jaar 1574. Raadt in den grooten Raadt te *Mechelen*, tot het jaar 1586. toen verkoren tot Cancelier van *Gelderlandt* te *Roermonde*, daar hy in het jaar 1610. overleedt, oudt 76 jaaren; heeft eenige *Carmina* geſchreven.

Houve 1 deel, fol. 114. J. van Vyck pag. 83.

KRIMPEM, een Dorp op de *Lek* in *Hollandt*, het leit zeer vermaakelyk; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Gouda*.

KROCK, (MICHIEL) was Kapitein ten dienſte van onzen *Staat*, in den eerſten aanvang van den Oorlog met *Spanjen*. Hy was een ganſch woeſt en ongebonden menſch, onder 't gebiedt van *Sonoy*, Stadthouder (van *Willem den I.*) in *Noordt-Hollandt*. Hy had veele ſchelmſtukken daar bedreven; maar vermits in dien tydt de krygstucht niet naar behooren kon geoeffent worden, moſt *Sonoy* veel over 't hooft zien, ongeacht alle vermaningen van den Prinſe van *Oranjen*, om beter ordre door ſtrenge ſtraffen te houden. *Sonoy* had ook voorgenomen hem te ſtraffen; maar, op belofte van beterſchap, nochmaals verſchoont. Hy maakte 't zoo grof met allerlei ongeregeltheden tegens vrienden en vyanden, dat zyne eige ſoldaaten verklaarden onder hem niet meer te willen dienen, hoewel zy zelfs al vry wat baldadig, onder zulken voorganger, waren. Op zekeren tydt dronken zynde, ſneed hy te *Langedyk* eenen Prieſter neus en ooren af, bondt hem aan zyn paerdt, ſleepte hem zoo voort, en doorſtak hem ten laatſten: maar toen liet *Sonoy* hem vatten, en 't hooft in 't voorhof van 't Huis te *Schagen* afſlaan. Dat ſchrikte anderen af, ook wierd 'er van dien tydt af ſtrenger ſtraffe, zoo veel 't mogelyk was, in 't werk geſtelt.

Hoofts Nederl. geſchied. fol. 306.

KROESINK, (JAKOB) zoon van *Floris Kroeſink*, by *Geerburg van Teilingen*. Hy was in 't jaar 1514. in *'s Gravenhage* gehoren: wierd eerſte Rekenmeeſter in *'s Gravenhage*, en te *Mechelen* toen de Rekenkamer derwaarts, in het jaar 1474. was overgebragt. Hy heeft by de 50 jaaren lang dat ampt bekleedt; overleedt in 't jaar 1490. hadde ter Gemalinne Joffrouw *Maria van der Does*, won by haar Heer *Cornelis*, voort *Jakob* (getrouwt met Juffer *Maria van Amerongen*) wyders *Arend*, Dom-Canonik t' *Utrecht*, en *Barbara Kroeſink*, die ten Gemaal kreeg *Lodewyk Quareb*, Ridder, enz. de Vader van *Jakob*, boven genoemt, *Floris*, was Rentmeeſter Generaal van *Zuidt-Hollandt*, daar na ook van *Noordt-Hollandt*; *Cornelis*, zoon van *Jakob*, wierd te *Dordrecht* door Aartshertog *Maximiliaan van Ooſtenryk*, *Roomſch* Koning, in het jaar 1486. Ridder geſlagen; daar by Houtveſter van *Hollandt* gemaakt, welk ampt hy 42 jaaren van 1477. tot 1520. bekleedde, toen ſtorf hy: van zyne nakomelingen was Juffer *N. Kroeſink*, Nonne *ter Lee*. Naderhandt nam zy ten Gemaal Heer *Jan*, Baſtaardt van *Duvenvoorde*; zie voorts de Schryvers op den kant aangewezen.

Goudh. in de O.H.Kr. fol 164. Leeuw. Bat. Ill. fol. 926. Idem Goudh. Leeuw.

KROMFLITA, (NICOLAUS) zie op CONPLICTA. Men moet leezen *Cromflita*, hy was een geleerdt man en vermaart Poëet; men ziet van hem by *Guicciardyn* een fraai Latynſch vers, dat hy aan de poſt van zyne huisdeure hechtte, toen *Philips*, Prins van *Spanjen*, in *Zeelandt* was gekomen, om 't Graafſchap den eedt af te neemen: ſlaande op d'elendige verwoeſtinge van zyne Geboorteſtadt *Romerswaal*.

Reigersb. Zeel beſchr. pag. 345. Guicc. Nederl. fol. 281.

KROMHOUT, (ADRIAAN REINIERSZ.) een der vier eerſte *Gereformeerde* Burgermeeſters t' *Amſteldam*; zie op KOSTER, (MARTEN) droeg zich wonderlyk omzichtig en wel, hadde al voor lang zich bemoeit met de zaaken van *Don Jan van Ooſtenryk*, om hem met zyne *Spaanſchen* van den *Nederlandtſchen* bodem te weeren.

Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 135. 579.

KROMMENHOEK, een *Zeeuwſch* Dorp op 't Eilandt *Walcheren*, in 't jaar 838 bedykt.

Houve 1 D.f.. Houve 1 deel, fol 120

KROMMENIE, een Dorp in *Hollandt: M. van der Houve* plaatſt het onder *Purmerende*; 't heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Haarlem* in 't *laag*.

KROMMENIER-DYK, een Dorp in *Hollandt*; het heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Haarlem* in 't *laag:* zie aangaande dit Dorp en 't voorige iet aanmerkelyks, raakende de melk die 'er gewonnen word, op ASSENDELF.

Houve 1 deel, fol 120.

KROMSTRYEN, legt in *Strijenwaerdt*, onder *Dordrecht*, daar in heeft men *Kromſtryen*, *Numansgors*, ook *Klaaswaal* genoemt, *Niew Kromſtryen*, *Klein Kromſtryen* en *Groot Kromſtryen*, bedykt in 't jaar 1625. *Kromſtryen* was in dien ſchrikkelyken watervloedt, van 't jaar 1421. ook van de golven bedekt, maar is weêr boven gekomen; zie op STRYENSCHE WAERDT.

Idem fol. 107.

KROONENBURG, het is een treffelyk en zeer ſterk Huis geweeſt, gelegen by *Loenen* aan de *Vecht*. Toen de *Franſchen* in 't jaar 1672. zoo plotzelyk in den *Staat* gevallen waren, en binnen *Utrecht* lagen, wierd *Kroonenburg* uit laſt van zyne Hoogheit Prins *Willem den III.* en door de voorzorge der H.H. Regenten van *Amſterdam*, met twee Compagniën ſoldaaten, t'zamen 130 koppen ſterk, bezet, onder de Kapiteins *J. Bouman* en *Cornelis Witſen*. Het wierd met inzicht gedaan om *Utrecht* te benauwen, en den *Franſchen* den toevoer van turf en hooi te verhinderen; ook om de *Niewerſluis* te beſchanſſen, en daar door meeſter van de *Ronde-veenen* te blyven. De *Franſchen*, bemerkende dat, indien *Kroonenburg* en *Loender*-ſlot aan *Hollandt* bleven, zy half ingeſloten zouden zyn, beſloten beide die Huizen met gewelt aan te taſten. Daar op trekt *Luxenburg*, Gouverneur over de Provintie van *Utrecht*, des avondts den 3 Auguſtus in eigen perſoon de poort uit, met omtrent 1500 mannen, en een zeer zwaar ſtuk geſchut, nevens noch twee kleine ſtukken: Hy plant het geſchut 's morgens vroeg op den dyk voor 't Huis *Kroonenburg*, beſchoot zeer geweldig daar mede het dak en 't bovenſte muurwerk, daar de Bezettelingen achter ſchuilden, en met hunne muskettery veele ſchade aan de beleggers deeden: maar daar niet langer konnende blyven, begaven zy zich naar de kelders, en boden daar uit door de venſters, die een weinig meer dan waterpas lagen, zoodanige weere, dat'er meer dan hondert, behalven de gequetſten, doodt bleven. Doch Kapitein *Bouman*, die als oudſte Hooftman op 't Slot geboodt, ziende den vyandt ſterk aandringen, en dat'er geen ontzet te wachten, en daar by geen geſchut op 't Huis was, ook het buskruit zeer vermindert, beſloot met den Hertog van *Luxenburg* te verdraagen, en tradt in eigen perſoon naar buiten, om van d'overgave te handelen. Maar, met de *Franſchen* weêr binnen willende treeden, vond de poort geſloten; want Kapitein *Witſen* wilde 't Slot verdeedigen ten uiterſten toe, tegen wiens wil en betuiging *Bouman* naar buiten gegaan was. Maar, alzoo de *Franſchen* riepen, dat de Commandeur het Huis by verdrag overgegeeven hadde, en datze derhalven alle, indien ze verder tegenſtandt deeden, zouden gehangen worden, ſmeeten de ſoldaaten in de kelders hun geweer neêr, en wilden *Witſens* gebiedt niet langer gehoorzaamen. Flux drong de vyandt tot op de voorplaatze, liep de poort met boomen op, en maakte al 't volk krygsgevangenen, die hy mede naar *Utrecht* ſleepte: *Luxenburg* liet het Slot (of liever den ronden Tooren bezyden aan den eenen kant, daar de ſterkte van 't huis in beſtont, en de meeſte tegenweer uit geboden wierd) door buskruit ſpringen. Hoe de *Franſchen* te *Loenen* te werk gingen, zie op LOENEN. Vermits nu Kapitein *Bouman* 't ſterke *Kroonenburg* zoo voorbarig overgegeeven hadde, leedt hy dagelyks (zelfs van de *Franſchen*) t' *Utrecht* veel hoon en ſpotternye: trok 't zich ook zoo ter harte, dat hy, van ſpyt en verdriet, terwyl hy daar noch krygsgevangen was, overleedt: te meer omdat *Witſen*, wegens zyne onvertzaagde dapperheit, by den vyandt in achtinge was, en hy zulks dagelyks zien moſt als ten verwyte zyner laſhartigheit. Grave *Floris de V.* wierd, nadat hy van *Gerrit van Velſen*, enz. gevangen was, eerſt op dit zyn Huis *Kroonenburg* gevoert, en van daar naar *Muiden* gebragt, ook daar naby noch vermoort. Ter wraake van dat leelyk feit wierd het Slot belegert, verovert, geplondert, en ten gronde toe vernielt in 't jaar 1296. Herbouwt zynde, is 't nochmaals door de *Utrechtſchen* in 't jaar 1374. verwoeſt. Een ander *Kroonenburg* leit onder *Heemskerk*; zie *M. van der Houve*.

a Kemp. Valken verwaert Europe pag. 813. Idem Valken. ibid. pag. 813. Sylvii verv op Aitzem. 1 deel, 1 ſtuk, fol. 344. Comm. Amſt. f. 1207. Idem Valken. Comm. ibid. Comm. f. 69. 91. Voſſii Jaarb. pag. 212. Goudh. fol. 162.

KROONESTEIN, ('T HUIS TE) in *Zoeterwou*. Dit Huis heeft Jonker *Floris van Alkemade*, in 't jaar 1412. met de laanen, cingels, graften, boomgaarden, en andere landen, omtrent 20 mergen groot, nevens de aanhorende thienden en viſſcheryen aan de Graaflykheit van *Hollandt* opgedraagen, en alles weêr van de Graaflykheit in leen ontfangen. By 't overlyden van Jongkvrou *Margareta van Alkemade*, in het jaar 1471. of 1475. quam 't aan haaren zoon *Tileman Oen van Wyngaarden:* in 't jaar 1638. op *Pieter van Panhuizen*, wiens zoon *Bartholomeus* in het jaar 1664. *Krooneſtein* verkocht, aan Mr. *Willem Huigens*, Burgermeeſter van *Arnhem*, zynen Neef. Maar daar in ſchynt tuſſchen van *Leeuwen* en *Goudhoven* eenig verſchil te zyn. *M. van der Houve* zegt, dat het Huis te *Krooneſtein* nooit een Stamhuis geweeſt is.

Leeuw. Bat. Ill. fol. 261. Goudh. O.H.Kr. fol. 81. Houve 1 deel, fol. 134.

KROOSWYK, is een Slot of Huis in *Schielandt* geweeſt, weleer aan 't geſlacht van *Krooswyk* te *Dordrecht* behoort hebbende, dat 'er den naam van voerde: nu niet meer in wezen.

Junius. Leeuw. Goudh.

KROPSWOLDE, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, 't behoort onder de *Stadts tafel* van de Stadt *Groningen*.

Houve.

KRUININGEN, KRUNINGEN, een *Zeeuwſch* Dorp op 't Eilandt *Zuidt-Bevelandt*, in het jaar 850. bedykt; eene zeer aanzienlyke plaats, met een zwaar Kaſteel. Dit dorp is in het jaar 1531. met zoo veele andere in zee verdron-

Idem Houve.

dronken; echter naderhant weder boven geraakt en bedykt. Vermits het zeer groote ſchade door zwaare grondbraaken geleden hadde, ſchold Keizer *Karel deV.* aan dit Dorp alle achterſtallige bezwaarniſſen quyt; en gaf, om het te bedyken, noch vryheit voor 20 jaaren van alle laſten, beeden, excynſen, enz. de volgende 20 jaaren zouden ze alleen de helft van alle gewoone laſten draagen, zulks geſchiedde in het jaar 1549. *Kruiningen* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Zuidt-Bevelandt*.

Small. Zeel. Kr. f. 713.

KRUININGEN, een ſterk en magtig Kaſteel, rondtom met wyde graften voorzien, leggende in 't Dorp *Kruiningen*. Het is in 't jaar 1361. gebouwt: het adelyk geſlacht van *Kruiningen* in *Zeelandt* voert 'er den naam van: afgedaalt van eenen *Berthout*, Heer van *Mechelen*, *Grimbergen*; *Aſch*, enz. In de oude memorialen van *Zeelandt* vindtmen geene Edelen met den titel van *Jonkheeren* geëert, dan de Heeren van *Kruiningen*, en van *Borſſelen*, Heeren van *ter Veere*.

Bruzm. voor Striv. Smalleg. f. 713. Houve 1. D. f. 147.

KUDELSTEERT, een Dorp in de ronde Veenen, dat ten deele onder 't *Sticht*, aan de Prooſtdy van *S. Jan*; en ten deele onder *Hollandt*, aan 't Bailjuuwſchap van *Rhynlandt*, hoort; Kerk en Predikant ſtaan onder 't Claſſis van *Utrecht*.

Houve 1 D f. 99. 112. 150.

KUINDER, KUYNDER, KUNRE, KUYNRE, eene groote Schans of klein Steedtjen, in 't Noordtweſterdeel van *Overyſſel*, op de grenzen van *Frieslandt*, aan de *Zuiderzee*. Is een Graafſchap geweeſt, dat van eige Graven en Heeren geregeert wierd, die zelfs oorlogen tegen Grave *Willem van Ooſt-Frieslandt*, naderhant Grave van *Hollandt*, wegens de grenzen en landtpaalen, gevoert hebben; insgelyks tegen de Biſſchoppen van *Utrecht:* maar nadat de Graven van *Kuinre*, in een ſlag tegen Grave *Willem*, over de 500 mannen verloren hadden, was hunne magt zoodanig gebroken, dat zy onlangs daar na (Grave *Willem* overleden zynde) onder den *Utrechtſchen* Biſſchop raakten. In 't jaar 1580 wierd de *Kuinder* door *Rennenberg* overrompelt, en ingenomen, terwyl de Wacht door dronkenſchap in eenen diepen ſlaap lag; maar niet lang daar na, 1581. wierd ze door de *Staatſchen* herwonnen. Toen de *Franſchen*, enz. in het jaar 1672 den *Staat* zoo plotzelyk overvielen, had *Chriſtophel Bernhard*, Biſſchop van *Munſter*, zich meeſter van de *Kuinderſchanſſe* gemaakt; maar toen de *Friezen* in 't jaar 1673. *Blokzyl* verovert hadden, wierd den *Munſterſchen* de toevoer afgeſneeden, zoo dat zy die, na dat zy ze uitgeplondert hadden, weêr verlieten. De Schans was met vyf bolwerken wel voorzien, wierd daar door eene der ſterkſte van 't ganſche Geweſt geacht; zulks was ook genoeg gebleken, door het uitſtaan voorheen van twee zeer hevige aanvallen, onder den Lieutenant Generaal *Aylva*, en Kapitein *Holtbarent*, zonder voor zulk een gewelt te zwigten.

Winſem. Fr. Kr. f. 146. P. C. Hooft Nederl. Hiſtor. f. 773. Valken. verw. Europa, pag. 807.

KUIPER, CUPER, (GISBERT, of GYSBRECHT) is geboren te Hemmen, in d'Over-Betuwe, op den 14 September, 1644. Zyn Vader was *Willem Cuper*, Landt- en Dykſchryver van d' Over-Betuwe, en zyne Moeder *Geertruid Coets*, dochter van Ameldonk Coets, Secretaris van de Gedeputeerde Staten des quartiers van Nymeegen; welke echte luiden, behalven dezen *Gysbrecht*, noch gehad hebben vyf zoonen, waar van twee jong zyn geſtorven, en d'andere drie de manbaare jaaren bereikt hebben. Na dat nu onze *Gysbrecht Cuper* zyne kindtſche jaaren geſleten hadde onder 't opzicht van *Petrus Schacht*, Predikant tot Elſt, en van dien was onderwezen in de beginſſelen des Godtsdienſts, en der Latynſche en Griekſche taalen, wierd hy vervolgens door zynen Vader naar Niewmeegen op Minervaas Queekſchoole gezonden, daar hy tot Leermeeſters heeft gehadt *Chriſtophorus Wittichius*, *Theodorus Cranen*, *Johannes Schulting*, en *Petrus de Greve*. Omtrent vier jaaren te Nymeegen doorgebragt hebbende, is hy naar Leiden vertrokken, daar hy geduurende den tydt van twee jaaren zyne Leeroeffeningen, onder 't opzicht van *Johannes Fredericus Gronovius*, die hem zeer beminde, heeft voortgezet. Zyne Akademiſche ſtudiën voltrokken hebbende, en weder te huis gekomen zynde, kreeg hy luſt om andere Landen te bezoeken, en wel voornamelyk de Geleerden aldaar woonachtig; Begaf zich dieshalven naar Vrankryk, daar hy met het bezoek der vermaardſte Mannen byna twee jaaren heeft toegebragt. Beſloten hebbende om naar Italiën over te gaan, kreeg hy te Parys (namelyk in 't jaar 1668.) het beroep van Profeſſor in de Taal- en Hiſtorikunde te Deventer, waar door zyne voorgenome reize naar Italiën geſtuit wierd. Ter gedachter Stede aangekomen, heefr hy op zynen Geboortedag, zynde den 14 September, 1668. aldaar zyne Inwydings-rede gedaan; in welk ampt van 't Hoogleeraarſchap hy zich loffelyk heeft gequeten; ter tydt toe dat hy tot de Stadts- en Staatsregeeringe is overgegaan; gelyk hy dan in 't jaar 1675 tot Burgemeeſter der Stadt Deventer gekoren is. Terwyl hy nu in deze hooge Bedieninge zich met geen minder goetkenninge en roem queet dan in de voorige, wierd hy in 't jaar 1686. afgezonden ter Vergaderinge van hunne Hoog Mogendheden, d'Algemeene Staten; welke plaats hy bekleedt heeft tot het jaar 1693. wanneer hy werd verkoren tot een Lidt der Gedeputeerde Staaten van Overyſſel; in welk Staatampt hy tot het jaar 1703 toe gebleven is. De bedieninge van Gedeputeerde te Velde heeft hy in 't jaar 1706 mede bekleedt. Niet lange voor zyne doodt, is hy te Parys verkoren en aangeſtelt, nevens de Kardinaal . . . . tot Lidt der Koningklyke Academie der *Medailjen* en *Inſcriptiën*; zeker geene kleine eere voor eenen Uitlander, en Onroomſchen in 't ſtuk van Godtsdienſt; met welke eerkroone hy ten grave is gedaalt.

De Heer *Cuper* heeft uitgegeeven:

Anno 1670. *Libros tres Obſervationum.*

1676. *Harpocratem, ſive explicationem imagunculæ Antiquiſſimæ ſub Harpocratis figura ſolem ex vana ſuperſtitione Ægyptiorum repræſentantæ.*

1678. *Librum quartum Obſervationum.*

Anno . . . *Hiſtoriam Trium Gordianorum.*

Anno . . . *Apotheoſin Homeri.*

Anno . . . *Notas in Lactantium.*

En in het kort zullen ook uitkoomen zyne *Aanmerkingen over de Medailjes daar Oliphanten op ſtaan*; welk werk de Heer *de Salengre* het 3de ſtuk van den *Theſaurus novus Antiquitatum Romanarum*, als een voornaam kunſtjuweel, heeft ingelyft.

De nagelaatene Schriften van wylen den Heere *Cuper* zyn, behalven eenige Volumina met *Adverſaria*, en korte nooten over *Cicero*, *Salluſtius*, *Florus*, *Terentius*, en andere meer, deze navolgende:

Collectanea de Poenis.
Collectanea de Accentibus Græcorum.
Collectanea de Antiquitatibus Bœotiæ.
Collectanea de Nominibus Vaſorum & Poculorum.
Collectanea de re Funebri.
Collectanea de re Veſtiaria.
Collectanea de re Navali.
Notæ ineditæ in Lactantium.
Addenda ad Harpocratem.
Addenda ad Apotheoſin Homeri.
Diſſertationes Duodecim, quibus variæ res quarum mentio fit in III. Gordianorum hiſtoria pluribus explicantur.
Notæ in Phædrum refertæ multiplici eruditione.
Obſervationes in Juſtinum, in quibus plurimi Autorum loci, nummi & marmora illuſtrantur & emendantur.
Diſſertationes de non nullis difficilibus locis Aurelii Victoris. Autoris Epitomes, nec non Zozimi.
Notæ in Varronem.
Notæ & Obſervationes in Minucium Felicem.
Obſervationes in Biblia.
Urbs Roma.
Septem Romanorum Reges a Floro deſcripti, explicati; ubi inſeruntur & explicantur plurimi Romanorum ritus, antiquitates, inſcriptiones, nummi, &c.
Geographia Homerica.
Notæ in Joannis Sarisberienſis Polycraticum.
Alexander verus & falſus.
Inſcriptiones variæ ineditæ.
Iter Trajectenſe ad Moſam, refertum variis antiquitatibus.
Iter Amſtelædamenſe variis rebus haud ita cognitis, nec non antiquitatibus onuſtum.
Remarques ſur le livre de Philon de Therapeutis, & ſur les Obſervations du Père Montfaucon, ou l'on prouve, que les Therapeutes n'ont jamais éte des Chrétiens. Dit is in het Franſch door den Heere *Cuper* geſchreven.

Daarenboven zyn 'er noch, behalven verſcheide andere ontgonne ſtoffen en zaaken, eenige *Volumina* van *Polityke Brieven* en *Schriften*; omtrent 70 volumina Brieven van de volgende geleerde Luiden, met d'Antwoorden van den Heere *Cuper* daar op gevonden; als daar zyn:

Foucault, Præſident van de Academie te Parys; *Montfaucon*; *Morean*; *de Mautour*; *Vaillant*; *Gros de Boze*; *Genebrier*; *Henrion*; *T. Rapin*; *l'Abbé de Fontenu*; *de Camp*; *Sainct Gelais*; *l'Abbé de Signy*; *de Vallemont*; *l'Abbé Bignion*; *C. Ancillon*; *Mr. la Croze*; *Fr. Bonet*; *le Chevalier de la Fontaine*; *G. Fabre*; *Bonjoin*; *d'Allone*; *A. Galland*; *J. de Bary*; *le Prince de Ligne*; *Jurieu*; *Petrus Daniël Huet*; *Louis Cocq*; *de Ballonffeaux*; *Louis Bourgnet*; *Jean Maſſon*; *Phil. Maſſon*; *Samuel Maſſon*; *Ægid. Menagius*; *Toinard*; *Patin*; *Comte de Hornes*; *Du Rondel*; *Trombeal*; *Antonius Bulifon*; *Claudius Nicaſius*; *Cotret*; *de Fontenu*; *Jerotheus de Villers*; *G. Gherard*; *Antonius Pagius*; *Emericus Bigotius*; *Thomas de Pinedo*; *Henricus Noris*; *Raphael Fabrettus*, *Johannes Chiampinius*; *Lud. Antonius Maratorius*; *Ant. Magliabequius*; *Creſſentius Matherus*; *Benedictus Bacchinus*; *Johannes Ant. Aſtorius*; *Phil. à Turre*; *Scipio Maffæus*; *Apoſtolus Zenus*; *Laurentius Patarollus*; *Abbas Salvinius*; *Anſelmo Banduri*; *Juſtus Fontaninus*; *Joannes Vignolius*; *Petrus Marcellinus Corradinus*; *Deodato Nuzzi*; *Franciscus Blanchinus*; *Franciſcus de Ficoroni*; *Vincentius Santinus*; *Camillus de Silveſtris Rhodiginus*; *Joh. Baptiſta Buſſi*; *Comes Paſſionei*; *Carolini*; *Joſephus Averzanius*; *Paulus Pedruſius*; *Aloyſius Andruccius*; *Daniël Coſſon*; *Gio. Goſche*; *H. Franciscus de Malte*; *Gisbertus Burnetius*; *Henricus Newton*; *Joh. Woodward*; *Thomas Cole*; *Wilh. Musgrave*; *Joh. Daviſius*; *Alexander Cunningam*; *L. Loydius*; *de Graaf Colyer*; *le Baron de Neſſelrode*; *Nicolaus Bon*; *J. Gallé*; *D. Modé*; *Kempis*; *Joh.*

Joh. Alb. Fabricius; *Joh. Andr. Schmidt*; *Caſparus Abel*; *Zacharias Goezius*; *Joh. Henr. Eggelingius*; *Joh. Fred. Cramerus*; *Joh. Fred. Thomas*; *Joh. Georg. Coberling*; *Chriſtianus Schoetgenius*; *Joh. Fredericus Burg*; *Joh. H. Schminke*; *Joh. Conradus Schwartz*; *Erneſtus Salomon Cyprianus*; *de Baron van Einaten*; *Joh. Baptiſta Ottius*; *Jacobus Chriſtophorus Iſelius*; *Joh. Jacob Scheutzerus*; *Marquardus Wildius*; *Franciſcus Heſſelius*; *Godef. Guil. Leibnitius*; *J. Schot*; *Johannes Nicolaus*; *Erneſtus Salomon Cyprianus*; *Otto Sperlingius*; *Jacobus Ludolphus*; *Laurentius Bogerus*; *Johannes Braunius*; *Marcus Meiboom*; *de Baron van Gyldenſtelpe*; *Joannes Bilberg*; *Johannes Schefferus*; *Petrus Schefferus*; *Elias Obrechtius*; *Johannes Gezelius*; *Fredericus Spanhemius*; *Laurentius Normannus*; *Johannes Columbus*; *Oligerus Jacobæus*; *H. Kroll*; *Samuël Pikerus*; *Ludovicus Fabritius*; *Hieronymus Guil. Snabelius*; *Fred. Benedictus Carpzovius*; *Petrus Bælius*; *Petrus Keuchenius*; *Johan Georgius Tranſzfeldius*; *Ezechiël Spanhemius*; *Nicolaus Heinſius*; *Johannes Smetius*; *de Baron van Hekeren*; *Henricus Copes*; *Joh. Fred. Gronovius*; *Joh. Schultingius*; *Abr. Berkelius*; *Antonius Borremanſius*; *Lucas van de Poll*; *J. de Wit*; *Iſaäcus Voſſius*; *Joh. Vollenhovius*; *Joh. Voet*; *Theodorus Ryckius*; *Wilhelmus van Loon*; *D. Valk*; *Conſtantinus Rumpf*; *Samuël Pitiſcus*; *Nicolaus Witſen*; *Jacob de Wilde*; *Antonius van Dalen*; *Stephanus le Moyne*; *Drelincourt*; *Martin*; *Philippus Munkerus*; *Samuël Munkerus*; *Thomas Munkerus*; *Eduward van Zurk*; *Iſaäcus Gruterus*; *Mauritius Hallart*; *Johannes Greven*; *Wilhelmus Coetier*; *Petrus Francius*; *Hermannus Witſius*; *Melchior Leidekker*; *Antonius Bynæus*; *Chriſtophorus Wittichius*; *Joannes Lomejer*; *S. D. Cruſius*; *Joh. Georgius Grævius*; *Chriſtiaan Huigens*; *Ant. Matthæus*; *Petrus Hotton*; *Adolphus Olivier*; *Jacobus Renferdus*; *Theodorus Janſonius ab Almeloveen*; *Nicolaus Gurtlerus*; *Jacobus Perizonius*; *Elias à Steenbergh*; *Johannes Bouwerſius*; *Eduardus Holthenus*; *Joh. Fred. Nilant*; *Godefridus Clermont*; *Campegius Vitringa*; *Johannes d' Outrein*; *Hermannus van de Walle*; *J. le Clerc*; *J. Baſnage*; *Phil. de Hautecour*; *Gerh. Noodt*; *Antonius Schultingius*; *Auguſtinus Houckius*; *Adrianns Reland*; *Henricus Brinkman*; *Johannes Heyman*; *Johannes Corver*; *P. Valkenier*; *Jacobus Nyloë*; *Salomon van Til.* enz. enz.

Nu ſtaat ons noch eene ſchets te geeven van den perſoon dezes geleerden Mans, zoo ten aanzien van zynen geeſt, als van zyn lichaamsgeſtalte en hoedanigheden. Zyne ziel (om met het edelſte en voornaamſte te beginnen) hadde ten vollen eene vereiſchte bequaamheit om alle kunſten en wetenſchappen zeer vaerdig te bevatten, zeer haaſt te verkrygen, en zeer vaſt te behouden. Hy is geweeſt een godtvruchtig man, en, uit dien hoofde, een liefhebber van gerechtigheit en billykheit; die de vreemdelingen, vooral die den drempel van Pallas heiligdom hadden betreeden, met eene oprechte en overheuſche edelmoedigheit ontfing, en hun allerlei beleeftheden toonde. Hy droeg zyn hart op zyne tong; wiſt niet van veinzen, of iemant, met opgeſmukte en vleijende woorden, honig (als men ſpreekt) om den mondt te ſmeeren. Hy betoonde eene deftige en ernſthaftige zedigheit; alhoewel hy heel vrolyk, gemeenzaam, en vriendelyk was by eenige uitſpanninge van vrolykheit. En gelyk hy een zeer edelmoedige ziele had, alzoo bezat hy ook eene zeer welgeſtelde gezontheit. Hy was kloek en ſterk van lichaam, levendig van verve, volſlagen van aangezicht, en eenigzins gezet tot ernſthaftigheit. Hy hadde blauwe en heldere oogen, waar in ieder ligtelyk een zeekere deftigheit en majeſtueusheit kon gewaar worden, met roodtvallige wangen. In zyne kleedinge was hy net, eenvoudig, en de welvoegzaamheit in acht neemende. Ik zal niet ſpreeken van de liefde en achtinge die veele hem hebben toegedraagen, noch van de algemeene droefheit die zyne doodt verwekt heeft, als zynde dingen in deeze Geweſten genoeg bekent. Nadat hy ſedert eenigen tydt herwaarts zich niet zoo gezondt bevonden hadde, als hy wel gewoon was te zyn, is hy den 6 July 1716. in een koortze gevallen, die geen vaſte ſtreek hield, doch zyne natuurlyke kouleur en krachten allengskens meer en meer verteerde: waar van hy echter zoo ver weêr herſtelt is, dat hy zich den 15 Auguſtus naar zyne buitenplaats, OXE genaamt, begeeven heeft. Waar van daan hy den 5 September wedergekeert zynde, gevoelt heeft dat zyne krachten vermindert waren. Den 12 September zyn de koortzen weêrgekomen, en hem bygebleven tot dat hy den 22 November 1716. omtrent drie uuren na den middag, het leven met de doodt zachtelyk verwiſſelt heeft, zonder eenige geweldige trekkingen of beweegingen: en, dat meer is, zeer godtvruchtig, gelyk onder andere getuigt heeft *Cornelius Slocher*, bedienaar des Goddelyken woorts in de gemeente van *Deventer*, die, zoo te vooren, als omtrent het einde van zyn leven by hem geweeſt is. Tot huisvrouwe heeft hy gehadt *Aleida van Suchtelen*, dochter van *Abraham van Suchtelen*, Burgemeeſter en Kameraar van *Deventer*, by welke hy zes kinderen gewonnen heeft: naardien zy gehadt hebben eenen Zoon, genaamt *Willem Henrik*, die jong geſtorven is, en vyf dochters.

Heda, Beka, Suffr. Petr.

KULEMBURG, (ZWEER of ZWEDER) Biſſchop van *Utrecht*, de LII, of, indien men *Rudolf van Diepbolt* voor hem ſtelt, de LIII. Hoe deze twee in ſcheuringe Biſſchoppen verkoren wierden, en hoe 't met Biſſchop *Zweer* afgeloopen is; zie op RUDOLF VAN DIEPHOLT.

KULEN- KULEM- KUILEN- KUYLEN-BURG, een Steedtjen en Graafſchap. De gevoelens verſchillen in 's naams oorſprong. Dat het al tamelyk oudt is getuigen de brieven en hiſtoriën; zommige maaken *Kulenburg* zeer oudt, als of 't al in de eerſte eeuwe naar Chriſtus geboorte geſticht, en de rechte oude naam *Civilisburg* zou geweeſt zyn, als gebouwt van *Claudius Civilis*. Maar andere verwerpen dat, en ſtellen het voor een jonger ſtadt, gebouwt van *Rudolf van Boſinchem*, in 't jaar 1164. of 1174. overleden. Maar ſchoon die Stadt als Stadt toen eerſt geſticht mogte zyn, zulks neemt niet weg dat 'er te vooren geen veel ouder Burgt geſtaan konde hebben: immers *Voſſius* acht de Plaats veel ouder, vermits Keizer *Henrik*, met een magtig leger naar *Hollandt* trekkende, in het jaar 1123. *Sculenburg* belegerde, dat, zegt hy, nu *Kulenburg* genoemt wordt. Men heeft in 't jaar 1540 ook noch eenige grondtveſten ontdekt. Andere meenen dat de Stadt den naam gekregen heeft wegens haare laagte, als in eenen *kuil* of laagte leggende. *Kulenburg* is een Steedtjen met een Kaſteel, de Hooftſtadt van 't Graafſchap van den zelfden naam, in 't Weſterdeel van *Gelderlandt*, aan de *Lek:* legt tuſſchen 't Graafſchap *Leerdam*, de Baronnye van *Vyanen*, het Graafſchap *Buuren*, de *Lek*, en de *Linge*. De Burgt aldaar is 't Hof der Graven en hunne verblyfplaats. Het is tot een Graafſchap verheven van Koning *Philips den II.* of wel van zynen Vader Keizer *Karel den V.* die zulks gedaan zou hebben ter gunſte van *Floris van Pallant*, den *I.* van dien naam, Grave en Heer van *Kulenburg*, in het jaar 1555. *Pontanus* voegt 'er by; welke verheffinge zommige zynen zoon *Philips den II.* door een misverſtandt, toeſchryven; zie meer van *Floris*, enz. op FLORIS VAN PALLANT. Het burgerlyk bewindt deezer plaatze ſtaat aan den Droſſaart, twee Burgermeeſters, zeven Schepenen, en eenen Schout, die alle, zonder eenige voorgaande nominatie der burgeren, van den Grave, met onbepaalde magt, verkoren worden. Deze echter deelen de mindere officiën, zoo in de Stadt, als op het platte Landt, onder de andere goede Burgeren uit. Van oudts waren de Heeren van de Wet verplicht, wanneer hun eenige zwarigheden in 't wyzen van vonniſſe over verwarde zaaken voorquamen, by 't Hof en de Raden van *Arnhem* advys te haalen, en raadt te pleegen. De Schryvers verſchillen niet weinig, of *Kulemburg* van oudts een leen van *Gelderlandt* is geweeſt, of niet: ook noch, ſchoon het 'er een Leen van mogte zyn, of de Stadt mede onder *Gelderſche* Juriſdictie ſtaat. Het leen poogt *Pontaan*, ook *Slichtenhorſt*, door 't vooraangeroerde te bewyzen; om dat zy, in verwarde gerechtszaaken, raadt van 't Hof van *Arnhem* moſten haalen. II. Uit eenige Leenbrieven. III. Ook daar mede, dat *Gerard van Kulemburg*, toen hy in het jaar 1388 de Stadt wilde uitleggen, eerſt daar toe bewilliging van den Vorſt moſt haalen of verzoeken. IV. Ook daar uit, dat Koning *Philips de II.* toen *Floris* zich met de andere Edelen tegen de *Spaanſche* tyrannije aankantte, het Graafſchap *Kulenburg*, als een verbeurt Leen, naar zich trok, en weêr aan *Gelderlandt* hechtte. *Guicciardyn*, die den naam heeft dat hy alle zaaken deezer Provintiën zeer vlytig heeft onderzocht, en daar ook eene zonderlinge goede kenniſſe van hadde, zegt, dat *Kulenburg* een Leen van *Gelderlandt* is; maar 't ſtaat in verſchil, of 't onder 's Landts gebiedt moet gerekent worden. *Petit* ſtemt met hem. Het is eene bekende zaak dat *Kulenburg*, van overoude jaaren, eene vry- vlucht- en ſchuilplaatze, voor Bankbreekers, ja Doodſlagers, enz. geweeſt is: ook wat werk en onruſt daar over ontſtont tuſſchen de *Staten van Hollandt*, en den *Grave*, nevens de Stadt van *Kulenburg*, raakende het ontſchaaken van Jonkvrouwe *Anna Catharina van Orleans*, door *Mortaigne*; dien van Grave *Henrik Wolrad* vrygeleide binnen *Kulenburg* gegeeven wierd; zie op ORLEANS (ANNA CATHARINA VAN) Onder *Kulenburg* behooren de Dorpen *Suirding*, *Zyderveldt*, *Redishem*, *Golberdingen*, zegt *Pontanus*; maar *Houve* noemt 'er geene, dan *Everdingen*, *Zyderveldt*; en *Golberdingen*. Hy voegt 'er by; „ Maar hier ſtaat te „ letten dat Keizer *Karel*, by plakaat van den 18de De- „ cember 1544. gegeeven te *Gent* op het drukken van boe- „ ken, den Stadthouder, d'eerſte en andere luiden van zy- „ nen Raade in *Hollandt* belaſt den Droſt van *Kulenburg*, „ als Officier van *Everdingen*, en *Golberdingen*, dit plakaat „ te doen afkondigen over *Hollandt*. Boven hebben wy aangeroert dat *Rudolf van Boſinchem* de ſtadt *Kulenburg* heeft doen ſtichten; zulks geſchiedde omtrent de jaaren 1130. en 1140. de reden waarom, is deze. *Rudolf* was de zevende en laatſte Heer van *Boſinchem*, vermids hy nu niet meer dan eene dochter hadde, en geen vermoeden had dat zyne Vrouw meer kinderen krygen zou, gaf hy zyne dochter ten huwelyk aan den Heer van *Buuren*, en ten bruidtſchatte de Heerlykheit van *Boſinchem:* maar hy kreeg daar na noch eenen zoon, daar hy *Kulenburg* voor bouwde; dus wierd zyn zoon *Hubert* de tweede Heer van *Kulenburg*; na *Hubert* volgde *Jan*, ſtorf in 't jaar 1240. Hem volgde *Hubert*, zoon van *Jan*, in 't jaar 1272. overleden; na hem quam zyn zoon, ook

Picard. annal. Drenth. pag. 145. Pontan. Geld. geſch. I. D f 7. Slicht. in Pont. f. 7. M. Voſſ. Jaarb. p. 76. B. Neander de Antiq. Germ. c. 7. Slichtenhorſt in Pontan. I. D f. 7. 50. De Raey pag. 174. Pontan. G. g. I. D. fol. 51. Petit Ned. Republ. pag. 61. Guicc. Nederl. f. 148. Pontan. Geld. geſch. I. D. fol. 52. Idem Pontan. ibid. Idem Pontan. I. D. f. 57. Guicc. f. 148. Petit Ned. Republ. p. 61. Pontan. ibid. pag. 52. Houve. I. D. f. 85. Idem Houve. ibid. Pontan. en Slicht. G. g. I. D. f. 54. tot 58.

ook *Hubert* geheten, overleedt in 't jaar 1296. na *Hubert* volgde *Jan*; na *Jan* weêr *Hubert*; en na *Hubert*, *Jan*, die ongehuuwt ſtorf; toen quam de Heerlykheit op zynen broeder *Gerard*; van hem op *Hubert*; *Hubert*, kinderloos geſtorven zynde, volgde hem zyn broeder *Jan*; hem volgde zyn zoon *Jaſpar*; hem, zyne dochter *Eliſabeth*; tot hier toe is deze Heerlykheit, den tydt van 360 jaaren, op mannelyke looten van Vader op zoon, en van den eenen broeder op den anderen geërft; zy nam in echt Heer *Jan van Luxenburg*, broeder van Heer *Jakob*, maar die haar vroeg ontvallende, trouwde zy *Antonis van Lalain*; doch geene kinderen hebbende, maakten zy *Erard van Pallant*, zoon van haare zuſter *Anna*, de Heerlykheit van *Kulenburg*; *Floris*, zoon van *Erard*, volgde vrouwe *Eliſabeth*, want zy overleefde haaren neef *Erard*; en vrouwe *Eliſabeth* hadde *Kulenburg* eerſt na haare doodt aan *Erard* gemaakt; dus wierd *Erard van Pallant* wel de eerſte in zyn geſlachte Heer van *Kulenburg*, maar echter was zyn zoon *Floris* de eerſte daar van in 't volle bezit, en ook de eerſte Grave; want Keizer *Karel de V.* verhief in 't jaar 1555. *Kulenburg* tot een Graafſchap; doch alzoo *Floris* mede, met *Naſſauw*, *Breederode*, en de andere Edelen, in zyn hof te *Bruſſel*, de eerſte byeenkomſte hadde bygewoont, tegen de dwingelandy van *Spanjen* en *Duc d'Alva*, wierd zyn Hof aldaar tot den grondt toe afgebroken, en alle zyne goederen (als verbeurt) aangeſlagen. Hy ſtorf in het jaar 1598. ryp van jaaren; hem volgde *Floris de II.* tweede Grave van *Kulenburg*. Omtrent Vaſten-avondt in 't jaar 1638. rees'er een gevaarlyke onruſt tuſſchen die van dit *Graafſchap*, en het Sticht van *Utrecht*, over den *Lekkendyk*; 't was reeds zoo hoog geloopen, dat zy 't zwaar geſchut al tegen den anderen hadden geplant, zouden ook van dreigementen tot de daadt gekomen zyn, indien de zaak, ter goeder tydt, niet ware gevonden en bemiddelt: *Floris* ſcheidde kort daar na, in 't jaar 1640. uit den tydt: hy wierd zeer prachtig te *Kulenburg* begraaven. Hem volgde zyn zoon *Floris de III.* Grave, enz. die ongehuuwt overleedt, en zyn Graafſchap van *Kulenburg* maakte aan zynen bloetverwant den Grave van *Waldek*, *Piermont*, en *Kuilenburg*. Toen de *Franſchen* in het jaar 1672. zoo plotzelyk in de *Vereenigde Nederlanden* gevallen waren, zond de Magiſtraat van *Kuilenburg*, haare onmagt kennende, eenige Gecommitteerden aan den Marechal de *Turenne* om *Sauveguardes*; die zy ook bequamen. Ondertuſſchen hebben de Inwoonders daar, immers zoo wel als andere Steden van den *Staat*, beproeft wat het is onder 't *Franſche* jok te zyn.

Idem ibid. fol. 58.

J. Heiſt. Itiner. Belg. pag. 231.

Idem Pontan. ibid.

Haſſelt Hiſtor. Gelr. pag. 207. Pontan. Gelderſ. geſchied. ibid. fol. 55. Valken. verwart Europa.

Alting Not. Germ. Inſer. Part. II. fol. 107. Apud Pontan. Hiſt. Gelr. lib. VI.

KULENBURCH is een Kaſteel, leggende aan den niewen arm van den *Rhyn*, die *Civilis* afgeleidt had, nu genoemt de *Lek*, nauwelyks eene gemeene Duitſche myl en een vierde beneden *Wyk te Duurſtede*, maar op den ſlinker oever. Het is weleer geweeſt een Erfgoedt van het Adelyk Geſlacht van *Beuſinchem*; in den jaare 1281 verkocht aan *Reinald*, Grave van *Gelder*, voor hondert ponden Hollandtſch. Naderhandt, wanneer het tot een Steedtje vergroot was, heeft het den titel van een Graafſchap gekregen.

KULENBURG, KUILENBURG, (WILLEM VAN) een moedig Zeeheldt, en braaf Kapitein. Ten tyde dat de *Vereenigde Staat* in Auguſtus 1664. beſloten hadt de *Weſt-Indiſche Compagnie* met hunne magt te ſtyven, en bequaam te maaken om haar recht en langduurig bezit in de geweſten van *Africa* en *Guinea* te konnen handthaaven; dat ook beſloten was den Vice-Admiraal de *Ruiter* met zyne Vloot uit de *Middellandtſche zee* naar *Cabo Verde*, en de kuſt van *Guinea* te zenden, vondt *Willem van Kuilenburg* zich mede in dien togt, om zich in 't Zee- en Stuurmanſchap te oefenen; quam ook in 't volgende jaar 1665. met de Vloot weêr in 't Vaderlandt. De *Ruiter* was nauwlyks te *Delfzyl* aangelandt, of hem wierd als Lieutenant Admiraal, en Opperhooft der ganſche vloot, het gezag over haar opgedraagen, en in die waerdigheit door de Heeren Gecommitteerden en Gemagtigden, op den 14 Auguſtus, begroet. Zoo als dat 's morgens geſchiedt was, begaf zich d'Admiraal, met den Vice-Admiraal van *Nes*, en omtrent acht-en-dertig Vrywilligen, daar'er *Kuilenburg* een van was, naar Texel. Dees droeg zich in alle gelegentheden zoodanig, dat hy, na eenige minder Scheepsampten en Bedieningen, daar hy lof in behaalt hadde, Kapitein van 't Collegie ter Admiraliteit van *Amſterdam* wierd. In 't jaar 1673. in dien zwaaren Zeeſtrydt, daar Neêrlandts behoudt aan hing, voerde Kapitein *Kuilenburg* 't Schip *Deventer*, met zes-en-ſeſtig ſtukken, en over de 300 mannen; hy vocht onder 't Smaldeel van de *Ruiter*, toen dees tuſſchen het roode en blauwe Eſquadre doorboorde: *Kuilenburgs* Marszeil wierd in dat doordringen afgeſchoten; een groot *Franſch* Schip van Kapitein *Jean Gabaret* (hem in die ongelegentheit ziende) legt hem aan boordt, en na 't enteren wierd 'er handt tegen handt gevochten. Een deel van 't volk, wel vier-en-veertig mannen, vluchtte met de Chaloup naar 't Advysjagt, gaf voor dat hun Schip zonk. Zulks niet tegenſtaande, verdeedigde *Kuilenburg* zyn Schip met groote manhaftigheit. De Ridder *Lery*, oudtſte Lieutenant van Kapitein *Gabaret*, had zich, overſpringende, al meeſter van den Bak gemaakt, wanneer *Kuilenburg*, met ettelyke der zynen, eenen ſterken uitval uit het Achterſchip op hem deedt: greep hem by *'t Kruis*, rukte 't hem af, en zou hem met kracht ter neêr geworpen hebben, indien niet een ander *Franſch* Vrywillige ware toegeſchoten; ook wierd *Gabarets* tweede Lieutenant, de *Chabotiere*, met drie piſtoolſcheuten, en eenige ſabelhouwen, doodelyk gequetſt. Verſcheide andere *Franſchen* wierden van *Kuilenburgs* volk verſlagen, en vier of vyf op 't half-verdek met zyn eige handt neêrgelegt; daar by de vyandt genoodzaakt het Schip te verlaaten, en het anker te laaten vallen, om zoo van malkanderen te ſchavielen. Hy had in dit ſcherp gevecht over de ſeſtig dooden, en vyf-en-ſeſtig gequetſten; voorts was zyn Schip zoo beſchadigt, en reddeloos geſchoten, dat het niet langer zee kon houden. Ook hadden de *Franſchen* met een vuurwerk den brandt in 't Schip gebragt, maar *Kuilenburg* met de zynen vonden middel om het te bluſſchen. Zommige verhaalen dat het *Franſch* Schip, 't geen Kapitein *Kuilenburg* zoo lang en ſtreng bevocht, gezonken zoude zyn, en dat ze het gezien hebben. Na den Slag had Kapitein *Kuilenburg* aan de *Ruiter* zyn ſcherp gevecht, en de reddeloosheit van zyn Schip *Deventer*, te kennen gegeeven, die hem laſt gaf op het *Vlakke*, of *Flacké* te zeilen, en daar alles op 't ſpoedigſte te herſtellen. D'Admiraal gaf hem zyn eigen Loots mede, om hem binnen te brengen. Doch des Admiraals voorzichtigheit ſtrekte hem ten ongeval: want door de quaade toezicht van dien Lootsman is 't Schip *Deventer*, ten zelven dage na den middag, voor de *Wielingen*, tegen 't punt van de Zuidt-ooſter-Aſſen gevallen, en in een oogenblik in ſtukken geſtooten; van hondert zes gezonde, en vyf-en-ſeſtig gequetſte menſchen, die 'er noch op waren, zyn 'er niet meer dan tuſſchen de veertig en vyftig, daar onder de beide Lieutenants, geburgen. De Kapitein en de Loots, die zich op 't wrak gehouden hadden, en beide wel zwemmen konden, zyn ook verdronken. De Heer de *Ruiter* achtte 't billyk, als deernis met zyn ongeluk hebbende, de doodt van zoo veele menſchen te beklaagen; en inzonderheit zich gevoelig te toonen over de doodt van *Kuilenburg*, die zich in 't gevecht zoo manhaftig gequeeten hadde, en, na 't uitſtaan van zoo veel gevaars, gebleven was toen hy buiten alle zorgen ſcheen te zyn. Van hem word getuigt, dat hy bezadigt en zedig in zynen ommegang was, (iet zeldzaams in een Zeeman) ook zoo voorzigtig als kloekmoedig; daar by gevolg wat groots van te wachten ware geweeſt, indien de draadt zyns levens zoo vroeg niet afgeſneeden was; echter is hy daarom waerdt om met lof op de vleugelen der Faame, na zyne doodt, te leeven.

Idem fol. 801. 802.

Idem fol. 806. Idem ibidem.

Brandts de Ruiter fol. 396.

KUNERA, *Kuinder*, is een Steedtje in het Droſtampt van *Vollenhove*, zynde het laatſte naar het Noorden, op den zoom van het *Vliemeer*, ter plaatze daar een Riviertje van den zelfden naam, vereenigt zynde met de *Linde*, in het Meer valt. Het Perkamenteboek van *Utrecht* maakt van beide gewag. *Beka* verhaalt, dat 'er in den jaare 1195 dikwyls ſchermutzelingen voorgevallen zyn tuſſchen de *Friezen* en die van de *Kuinder*. Insgelyks zeit *Emmius*, dat Biſſchop *Balduwyn* op dien zelfden tydt een oorlog gehadt heeft tegens den Grave van de *Kuinder*, en dat die op deze voorwaarde beſlift is; dat het Graafſchap, als 'er geen mans Oir meer overig was, aan het Stift zou vervallen. *Buchelius* doet 'er by, dat het Eilandt *Flevo* ('t Vlie-Eilandt) het grootſte gedeelte van dat Graafſchap heeft uitgemaakt.

Idem Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 108.

Rer. Friſ. lib. VII.

KUNRADUS, CHUNRADUS, CONRADUS, of KOENRAAD. Hy was de XXII Biſſchop van *Utrecht*, volgde *Willem van Gelder*; hy geboortig uit *Swaben*, en edel van Geſlachte, geraakte aan den Biſſchoplyken Stoel door Keizer *Hendrik den IV.* van wien hy daar by *Ooſtergoo* en *Weſtergoo* verkreeg, nevens *Stavoren* in *Frieslandt*. De Giftbrief van *Stavoren* is geteekent *Anno Domini incarnat.* 1078. *Indict.* 1. *datæ* 3. *Kal. Nov. anno autem D. Henric. ordinat. XXIV. regni XXII. Actum Wormaticæ in Chriſti nomine feliciter.* Die van *Ooſtergoo* en *Weſtergoo datæ VII.* 1 *D. Febr. anno ab incarnat. Domin.* 1086. *Ind. IX. Actum in Villa Thuringiæ.* Hier by ſtaat noch aan te merken, dat *Egbertus*, een Prins van *Saſſen*, die omtrent *Brunswyk* een kleen gebiedt hadde, zyn gebiedt zoekende te vergrooten, en 't met *Frieslandt* te vermeerderen, *Frieslandt* ook bemagtigde in 't jaar 1072. Keizer *Hendrik*, daar over zeer vertoornt, verklaarde *Egbert* een verſtoorder der gemeene ruſte; hy moſt daar beneven, door Keizerlyk bevel, van de genoemde Landen afſtaan, en de *donatie* of gifte aan den Biſſchop van *Utrecht* wierd op niew beveſtigt, by de gemelde Acte van den Keizer, in 't jaar 1086 gedagteekent. Biſſchop *Willem van Gelder*, voorzaat van *Koenraad*, had den jongen Grave *Diderik van Hollandt* uit zyn vaderlyk erf verdreven; *Diderik* bragt eenen braaven hoop van zyne met hem verjaagde *Hollanderen* en ballingen byeen, ſprak hen een hart in 't lyf, om weêr met hem hun Vaderlandt te helpen bemagtigen: kreeg ook byſtant van *Robert de Vries*, die toen (na dat hy mede uit *Hollandt* verdreven was van *Govert met den Bult*) in *Vlaanderen* regeerde. *Diderik* viel zeer ſchielyk in *Hollandt*; nam voor 't Kaſteel *Iſelmonde* te beſtormen, eer *Koenraad* tot ontzet gereedt zoude zyn: die, deze beweeginge verneemende, zyn

Winſem. Fr. Kr. fol. 126. M. Voſſ. Jaarb. pag. 72.

Idem Winſem. ibid. fol. 126. Voſſ. ibid. pag. 72. Schotan. Fr. Kr. pag. 75.

volk t'zamen trok. Het quam by *Iſelmonde* tot eenen ſlag, daar fel, en lang twyfelachtig gevochten wierd: maar eindelyk begonnen de *Biſſchopſchen* de wapenen weg te werpen, en de vlucht te kiezen. *Koenraad* trok zelf met het overige van zyn leger binnen *Iſelmonde*; wierd daar in van *Diderik* belegert, ook zoo hardt benauwt, dat hy een Heraut aan den Grave zondt, om van vrede te handelen. Maar *Diderik* wilde nergens naar hooren, ten ware hy afſtandt deede van 't recht dat de *Biſſchoppen van Utrecht*, zoo van oudts, als noch onlangs, door Keizerlyke giften bekomen hadden, en te gelyk ook herſtelt te zyn in alle de goederen, die zyn Vader Grave *Floris* bezeten hadde. *Koenraad* moſt in dien zuuren appel byten. Toen liet *Diderik* het Kaſteel van *Iſelmonde* ten gronde toe ſlechten, en keerde dus zegeryk weêr in *Hollandt*; dit geſchiedde in 't jaar 1076. Maar tegen dit verlies van *Hollandt*, wierd Biſſchop *Koenraad*, in het jaar 1078. en 1086. op de gehoorde wyze weêr met *Frieslandt* begiftigt, en in het jaar 1089 zulks nader onwederroepelyk beveſtigt: evenwel hebben de *Friezen* hem verhindert in 't bezit te treeden. Op den 20 Januarius 1084. wierd'er in de Stadt *Gerſtungen* een *Concilie* gehouden, daar *Kunradus* een welbedachte rede voerde, en toonde dat men de Overheden, zelfs die hardt en ongenadig waren, moſt gehoorzaamen en getrouw zyn; dat Keizer *Henrik* de hoogſte Overigheit was, en (de gebreken der jeugt uitgezondert) een wys, voorzichtig, en grootmoedig Prins, in veelerlei deugden veele der vorige Vorſten te boven gaande: Dat men derhalven Paus *Hildebrand* (anders *Gregorius den VII.*) die zich onzinnig en driftig tegens hem aanſtelde, moſt afzetten, verwerpen, en als eenen meineedigen verdoemen, enz. Zulks wierd ook daar na in eene andere Kerkvergadering gedaan. *Fr. Mutzaard* ſchryft deze redevoeringe *Koenraads* Voorzaat toe, in een *Concilie* van 't jaar 1076. daar nochtans *Willem* al in Auguſtus 1075. geſtorven was, volgens *Beka*, enz. plaatſt ook *Willem* in de hel; maar ſtelt Paus *Hildebrand* onder de Heiligen. Biſſchop *Koenraad* wierd in 't jaar 1099. vermoordt; d'oorzaak vindtmen dus beſchreven. *Kunradus* nam voor aan de weſtzyde der Stadt *Utrecht* eene Collegiale Kerke, ter eere van de H. Maagdt *Maria*, te bouwen; maar vondt den grondt aan den eenen kant zoo week en waterachtig, door eene zeer ſterk opdringende welle, dat men'er noch muuren noch pilaaren op zetten, of veſten konde: niemant wiſt eenig middel te bedenken om deze breuke (als men zegt) te ſtoppen, of te heelen. Onder de Metzelaars was een *Fries*, *Pleber* genaamt, die zyn leven te pande ſtelde, indien hy 't werk niet vaſt en hecht maakte; maar hy eiſchte grooter beloon-ninge dan de Biſſchop hem geeven wilde: doch de Biſſchop bragt het zoontjen van *Pleber*, door ſchoone woorden, beloften, en giften, zoo verre, dat het hem zyn Vaders uitvindinge openbaarde; beſtaande in de welle, enz. met oſſehuiden te ſtoppen, en die tot eenen grondt te leggen. Daar op voltrok *Koenraad* het werk, zonder den *Fries* daar toe te roepen; die, uit ſpyt dat zyne vindinge zonder voordeel op zulk eene wyze uit zyn zoontjen gehoort was, den Biſſchop met een mes doodſtak. Men ziet noch heden in de *Marie-kerk* een pilaar, daar onder eenen afgebeelden Os, en 't volgende vers;

J. de Beka, in Cunr. O.H.Kr fol. 265. Voſſ. Jaarb. pag. 70. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, f.71.73. Schotan. Fr. Kr. fol. 86. en beſch. v. Friesl. p.78. Winſem. Fr. Kr. f. 126. 127. P. Merula tydt threſ. f. 707. Mutz. Kerkel. Hiſt. op anno 1076. 1084. en 1085.

Beka in Cunr. Schotan. Fr. beſchr. p. 80. en in zyne Fr. Kr. fol. 89 O.H.Kr. f. 269. J. Veld. faſc. temp. f. 257.

Accipe poſteritas quæ poſt hæc ſecula narres
Taurinis cutibus fundo ſolidata columna eſt.

Idem Velden. ibid.

Dat is;

Ontfang nakomelingen dat ge in uwen tydt vertellen mengt;
Deze pilaar is op oſſehuiden gegrondveſt.

De gedachte moordt van Biſſchop *Koenraad* word gezegt geſchiedt te zyn d'achtſte kalende van May (den 24 April) des jaars 1099. Hy leit in zyne niewgebouwde *Marie*-kerk begraaven. Heer *Arnold Buchelius*, *in not. ad Bekam*, geeft vry andere en waarſchynlyker redenen van Biſſchops *Koenraads* omkomen. Na Biſſchop *Koenraad* volgde *Burchardus*.

Zie Buchel. ad Bekam. in verb. concepit invidiæ zelum, enz.

By *Jan Veldenaar* vindtmen, in zyne veroudde taale, omtrent op de zelve wyze de levensſchetze van dezen Biſſchop. Omtrent den moort aan hem gepleegt, tekent hy ook den zelfden metzelaar, en de zelfde oorzaak aan; alleen voegt hy 'er eenige omſtandigheden by, boven niet gemeldt, die hy dus, fol. CCLVIJ geboekt heeft.

Coenraerdus was die xxij biſcop van vtrecht xxv jaer lanc deſe biſcop plach des keyſers heinrics die vierde alſo genoemt ſijn beleyder ende ſijn maertogher te weſen deſe biſcop Coenraert creech van den keyſer heinric die heerlicheit van oeſtvrieſlant dat is van der louwers voert ter eemſe toe dat die princen van hollant mit ghewelt ghenomen hadden ende biſcop Coenraerdus voltymmerde dat caſteel tot yſelmonde mit kerckeren ende mit ſtercken wijckhuſen ende beſettet mit ſinen mannen.

In deſen tijden ſo dede biſcop Coenraert tot ſijnre ewigher memorien ſtichten een kerck van canoniken binnen vtrecht aen die weſt ſide van de ſtadt van vtrecht in die eer onſer lieuer vrouwe daer hi een gront alſo ſlijkich vant dat hij dat fundament van ſommighen pilaernen nijt vaſt ghemaken en conde ouermits die welle van den water Des was in der metſelaers ghеſelſcap een vrieſe ende die hiet pleberg Ende die vermat hem op ſijn lijff die kerck weder te fundieren Mer hi eyſchte al te groten ghelt daer off waerom die biſcop die gaff des vrieſen ſoen ſunerlike preſente ende milde gauen alſo dat hij vernam van den vader die heymelike kunſten ende hi voltymmerde die voerſeyde kercke in die eere onſer lieuer vrouwen waerom die voerſeyde vrieſe die greep grote nijt op deſen biſcop ende verſierde hoe hi hem ter doot brenghen mocht Ende daer na in den jaer ons heren M ende xcix na dat die biſcop coenraert miſſe ghedaen hadde ende hi alleen in ſijn huus was ghegaen ende was legghen ſlapen quam die voerſeyde vrieſe ende ſach dat hi daer ſtede ende ſtonde toe hadde Ende ouermits des vyants raet toech hij ſijn meſſ ende ſtack doot den eerſamen biſcop op die viij kalende van mey ende hi wert begrauen mit groter droefheyden in die ſeluer kercken van onſer vrouwen den hi ghеſticht hadde Ende die vrieſe quam ongheſcaet ende onghelet vter ſtadt.

De Schryver van 't *Batavia Sacra* zegt dat deze Biſſchop *Koenraad* in Zwabenlandt was geboren; voort dat hy Kamerling van den Aarts-biſſchop van Ments, en Voedſterheer van den Keizer *Henricus* is geweeſt. De Ste *Mariaas* Kerke nu, t'Utrecht aan 't Weſteinde van de Stadt geſticht, en noch, als een oud Gottiſch gebouw, in wezen, zegt de gemelde Schryver, dat hy van den grondt heeft opgehaalt, naar de gelykeniſſe van eene andere kerke, die voorheene by de muuren van Milanen hadde geſtaan, en, onder den naam van de H. Maagd *Maria*, Gode was toegewydt: welke kerk door *Koenradus* zelf, als hy het leger van Keizer *Henricus* in Italie volgde, was verbrandt; hoewel wy onder aan in d'Aantekeninge vinden, dat *Bokkenberg*, in d'ongedrukte levensdaaden der Utrechtſche Biſſchoppen, dit verbranden van de Mariekerk te Milaanen Keizer *Henrik* zelf wyt, daar byvoegende, dat de Keizer naderhant, op het aanraaden van Biſſchop *Koenraad*, tot verſieringe der Stadt Utrecht, daar eene Kerke van 't zelfde maakzel (zeker op verre na het ſierlykſte niet, als heel duiſter en dompig) gebouwt heeft. Van de oorzaake zynes (namelyk des Biſſchops) doodt, (vervolgt de Schryver) word verſcheidentlyk geſchreven. Zommigen meenen, dat hy door iemant van zyn eigen volk is gedoodt: anderen, dat 'er meer perſoonen hantdadig aan zyn geweeſt. Eenigen ſchuiven zyn doodt op den Vader van den Bouwmeeſter, als boven is aangetekent, en van *Jan Veldenaar* geſtaaft. Het Latynſch knuppelvaers word hier eenen zekeren Kanonnik *Schorel* toegeſchreven, en is hier mede, gelyk wy het boven hebben, ingelaſcht. Doch de Schryver, naar 't ſchynt, de gegeeve reden van 't vermoorden des Biſſchops niet konnende toevallen, gaat op de volgende wyze voort. Dan 't is wel zoo waarſchynlyk (en *Heda* geeft ons zelf deze opening) dat hy omgebragt zal zyn ter wraake van den Markgrave *Egbertus*, wiens goederen hem al voor de derde reize door den Keizer waren geſchonken, en die omtrent acht of negen jaaren te vooren door den Overſten des Keizers gedoodt was; en dat de bloetvrienden van *Egbertus*, die hunne goederen wederom zochten te krygen, dezen moordt bezorgt zullen hebben. *Daar zyn 'er ook* (zegt *Buchelius* over *Heda* ſchryvende) *die het daar voor houden, dat de aanhangers van den Paus dezen moordenaar opgemaakt hebben, omdat Konradus een krachtig voorſtander van den Keizer was.* Verder vindtmen dan de Rede, door Biſſchop *Konradus* in de Kerkelyke byeenkomſte gevoert, boven aangehaalt, tot verdediging van Keizer *Henrik den IV.* uit *Freherus*, als eene aanmerkelyke plaatze, *Konradus* betreffende, dit werk ingevoegt, die wy ook hier, als zoodanig, laaten volgen.

Batav. Sacra, 2. Deel, p. 16. en vervolg.

Pag. 18.

Daar is, zegt de Schryver, *op den 20 Januarius, in 't jaar 1085. eene byeenkomſte gehouden in zekere plaatze, genaamt Gerſtungen. Toen heeft* Konradus, *Biſſchop der Utrechſche kerke, eerſt van allen het woordt gevoert, zeggende*; „ Ziet, „ wy zyn byeen gekomen, om door de getuigenis der ker„ kelyke regelen te bewyzen dat onze Koning *Henricus* „ niet gedoemt, of door den ban gebonden is: en indien „ hem by dat volk (namelyk, den Paus en zynen aanhang) „ niet hebben mogen baaten de wettige bevelen des Hee„ ren, die den Koningen behoorlyke eer wil bewezen heb„ ben: zoo vergunt hem ten minſten dat recht het welk „ den geringſten perſoon die in de kerke is, volgens de „ kerkelyke regelen, geoorloft is te gebruiken. *En daar op heeft hy tot Wenzelinus, Biſſchop van Ments, gezegt, dat hy zoude opſtaan, en een kapittel uit de Ordonnantiën der Pauzen leezen. Die dan is opgeſtaan, en heeft geleezen, enz.* Om deze verdediging van den Keizer heeft *Bertholdus van Konſtants*, die een zeer bittere vyandt van den Keizer was, *Konradus* voor een Scheurmaker uitgemaakt (zeker een ongenadig vonnis van den eenen Biſſchop over den anderen) ſchryvende over het jaar 1099 aldus. *Konradus, geen Biſſchop, maar een Scheurmaker van Utrecht, is leelyk aan zyn einde gekomen, zynde van iemant doodtgeſtoken, dien hy had willen berooven.* Tegen deze haatelyke afmaaling van *Bertholdus*, vindt men op 't einde het afbeeldtzel van den Biſſchop *Koenraad* uit den Schryver der Kronyke van *S. Truijen*, met heele ſtrydige woorden geſchetſt, die hem *een man van zeer groot aanzien*

en vermogen noemt. Hy (Biſſchop *Koenraad*) is begraaven geweeſt voor de trappen van het Choor; maar eenige jaaren daar na binnen het Choor (voorlange al tot het Schrynwerkers pandt gebruikt) gebragt. Hier op volgt, ten ſlot, het ontwyen en ſtooren van 't graf dezes Biſſchops, in 't jaar 1580. als het ſchier overal (zegt de Schryver) op het plunderen der Kerken gemunt was, zoodat de gebeenten uit het graf wierden genomen: die naderhant, als de beroerten wat bedaart waren, te weeten in 't jaar 1592. wederom met behoorlyke eere in het graf zyn gelegt; daar het volgende, tot zynen lof is bygevoegt. *In 't jaar* 1580. *in 't begin van Maert, zyn de gebeenten van Konradus, Biſſchop van Utrecht, ſtichter van deeze kerke van onze Lieve Vrouwe, uit de loode kiſte, daar zy by de vyf eeuwen ongemoeit in geruſt hadden, door de heillooze handen van eenige ondeugende menſchen, die hunne baldaadige dolligheit niet alleen op de lichaamen van levende, maar ook van afgeſtorvene menſchen pleegen, gehaalt, en allerwege gegooit en verſtrooit geweeſt. Zoo hebben dan de Deken en Kanonniken der zelve Kerke, om hunnen Patroon, aan wien zy en het geheele Kapittel, mitsgaders de ganſche Provintie ten hoogſten verpligt waren, eenige dankbaarheit te bewyzen, de zelve wederom by een gezamelt:* (voorwaar geen klein werk, nadat deeze gebeenten *allerwege gegooit en verſtrooit* waren geweeſt, en het geen zonder mirakel niet heeft konnen geſchieden, om net te ontdekken en te weeten, welke de beenderen des Biſſchops waren, en welke niet; gelyk ook vooraf de plaatzen daar deeze verſtrooijinge geſchiedt was; hoe het zy, de verzameling blykt uit deezen brief des Dekens vaſt te gaan.) *En nadat zy die tot nu toe met behoorlyke naerſtigheit en godtvruchtigheit in een houte kiſtje bewaart hadden, zoo hebben zy die op den* 28 *September, in 't jaar* 1592. *wederom in deze haare oude ruſtplaatze gelegt. Dit getuige ik,* Lambertus vander Burch, *Deken der zelve kerke, die dit met eigen hande hebbe geſchreven.* Laat ons het gebeurde omtrent de gebeenten dezes Biſſchops, op deze ſchriftelyke verklaringe, ſchoon van geene Kanonnikken, als getuigen, geſtaaft, voor waarheit laaten doorgaan; echter niet zonder verwonderinge, hoe deze beenderen zoo vyf eeuwen lang, zonder verbryzelinge, in het graf zyn bewaart gebleven, daar wy achten dat eene loode kiſte niet toe bybrengt; overzulks willen wy hier liefſt eene ſterke doortrekkende balſeming, onmiddelyk na 't omkomen, vermoeden, die 't verval dezer gebeenten geſtuit en geſchut hebbe; ten zy dat hier weder iet wonderwerkelyks, wegens de heiligheit en d'uitmuntende daadt dezes Biſſchops, in het bouwen der H. *Mariaas*-Kerke, in moet beſpeurt worden, dat aan elks oordeel vry blyft.

Hoe nu Biſſchop *Koenraad* des Keizers *Henriks* Voedſterheer en Voogdt zy geweeſt, blykt uit d'erkenteniſſe des Keizers zelve, in de beveſtiging van eenen Giftbrief van zynen Vader, met deze woorden. *Het zy kundig,* zegt hy, *hoe dat ik Henricus de V. Roomſch Keizer, al het geene myn Vader, 't zy voor de laaffeniſſe zyner ziele, 't zy uit liefde en ten dienſte van Konradus, Biſſchop van Utrecht, goeder gedachteniſſe, en mynen Voedſterheer, gegeeven heeft aan S. Maarten binnen Utrecht, in het Graafſchap van Frieslandt, heb verniewt en beveſtigt, en op niew gegeeven aan mynen getrouwen Godebaldus, enz.*

Batavia Sacra 2 deel, pag. 25. D'Aantekening op de Levensſchetze van den Prieſterlyken Schryver meldt ons; dat deeze *Koenraad* ook zyn beſt heeft gedaan om den jongen en verdreven Grave *Diederik den V.* uit zyn Vaderlandt en het Graafſchap van *Hollandt* te houden, en dien, als hy met een magtig leger zyne landen wederom zocht te winnen, met geen minder magt en uitgeleeze manſchap is tegen getrokken. (Voorwaar, het rechte bedryf eens Apoſtoliſchen Biſſchops!) Maar het Biſſchoppelyke leger (volgt'er) wierd, na eenen hardnekkigen tegenſtant, geſlagen en op de vlucht gedreeven: en de Biſſchop zelf had het quaat genoeg om zyn lyf al vluchtende binnen *Yſſelmonde* te bergen.

KUNRADUS VORSTIUS; zie op VORSTIUS. (CUNRADUS)

Alting Not. Germ. Infer. Pars. II. fol. 108. KUUC, KUIK. Daar zyn Heeren van dien naam geweeſt op den ſlinker oever van de *Maas*, die, het ampt van Schenker bekleedende, getelt worden onder de Leenmannen der Kerke van *Utrecht*. Daar zyn ook Graven van *Kuik* geweeſt, maar van een ander gebiedt, gelyk als de zeer opmerkende *Buchelius* wel aangemerkt heeft, miſſchien van *Arensberg*, hoedanigen toenaam *Melis Stoke* op het jaar 1131 *In Diderico V I.* den oudſten broeder van de Heeren van *Kuik*, geeft: daar de jongſte van hem alleen Heer van *Kuik* genoemt word: wiens broeder ſchynt geweeſt te zyn *Andreas*, die in 't jaar 1128. tot Biſſchop van *Utrecht* verkoren is. Maar Keizer *Lotharius de II.* heeft den jongſte Grave dezen rang, waar van daan hy dien zich ook mogt aanmatigen, benomen, omdat *Florentius*, Grave van *Hollandt*, zyn Zuſters zoon, van den zelven verſlagen was; volgens 't verhaal van *Beka* uit *Melis Stoke*, die daar byvoegt, dat deeze twee Heeren gebroeders, zoo wel die van *Arensberg*, als die van *Kuik*, daar door den zoon afgekocht hebben, dat zy beide hunne Heerlykheden van *Diderik*, den broeder van den verſlagen Grave, te leen ontfangen hebben. Men ziet ook uit het Handveſt van Keizer *Konradus den III.* van 't jaar 1145. dat hen de Graaflyke rang en waardigheit wedergegeeven is. Na het uitſterven van de Heeren van *Kuik* hebben de *Gelderſchen*, nadat ze zich meeſter gemaakt hadden van de *Graaf*, de Hooftſtadt van dat Geweſt, het landt lang bezeeten. Hedendaags ſtaat het onder de gehoorzaamheit en beſcherminge van de *Vereenigde Nederlanden*. De *Graaf* leit twee gemeene Duitſche mylen van *Niewmeegen*. *De Raey Diction. Geogr. op Cuy. Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 49.*

KUYK, een Dorp onder de Heerlykheit van *Heuſden*.

KUYK, een Landtſchapjen in *Nederlandt*, in 't Ooſterdeel van *Brabandt*, tuſſchen het landt van *Raveſtein*, de rivier de *Maaze*, het landt van *Keſſel*, en het moeras de *Peel*: het plagt eertyds een Graafſchap te zyn, onder *Gelderlandt* behoorende; verſcheide Graven van *Kuyk* worden van *Pontaan* aangewezen, ook waarom 't aan *Brabant* overgegaan, en een *Brabandtſch* leen is: de Prinſſen van *Oranjen* zyn'er, by de Vredehandelinge van 't jaar 1648. vrye en volkome Erfheeren van geworden. De *Grave*, of de *Graaf*, is'er de Hooftſtadt van. *Idem Pontan. ibid. Grot. Nederl. Hiſtor. fol. 432.*

KUYK, (ANDREAS VAN) Biſſchop, enz. zie ANDREAS VAN KUYK.

KUYK, (JOHAN VAN) Heer van *Erpt*, was, naaſt de beſtieringe des Heeren der Heirſchaaren, de grootſte oorzaak dat de Stadt *Fliſſingen*, in *Zeelandt*, aan de zyde van den Prins, of van den *Staat* quam. Toen, in den wanhoopigen ſtaat der *Nederlanden*, de Grave van der *Mark* den *Briel* zoo onverwacht innam, heeft gemelde van *Kuyk* de tydinge daar van te *Vliſſingen* gebragt, en liſtig ondertaſt, hoe het onder de burgerye en gemeente geſtelt was: hy bevondt dat onder d'inwoonders een groot misnoegen was ontſtaan, om dat *Duc d'Alva* Fouriers in *Vliſſingen* gezonden had, om daar huisveſtinge voor eenen grooten hoop *Spaanſchen* te bezorgen. *Kuyk* hitſte ondertuſſchen de heetſtgebakerden en voorbarigſten der burgerye en gemeente heimelyk op, om geene *Spaanſchen* in te neemen: ſtelde hen voor oogen de zwarigheden die te wachten ſtonden, by het inneemen van *Spaanſche* bezettinge, zoo van den *tienden penning*, als het bouwen en bezetten van 't Kaſteel, naar het voorneemen van *Alva*; voegende daar by, dat de Prins alreeds op de been was om *Nederlandt* van de tyrannije des Hertogen van *Alva*, te verloſſen, enz. De gedachte Fouriers quamen des Paasdags morgens op het Stadthuis, begeerende dat de Magiſtraat hun verblyfplaatzen zou aanwyzen, alzoo het krygsvolk met het naaſte getyde ſtont aan te komen. De gemeente was meeſt in de Kerk, om den Godtsdienſt, volgens de *Roomſch-Catholyke* wyze, op dien dag plechtig te pleegen. Maar toen deeze tydinge onder hun verbreidt wierd, liepen'er veele uit de Kerke naar 't Stadthuis, roepende; *Wy willen geene Spanjaards binnen hebben.* De Magiſtraat beſtrafte hen daar over; maar de Fouriers wierden toornig, ſpraken qualyk, en een der *Spaanſchen* gaf aan eenen burger, *Alleman* geheeten, een ſlag of ſtoot, die vergramt naar huis liep, om zyn geweer te haalen, en zich over dien hoon te wreeken. Ondertuſſchen wierd de beroerte al grooter, en het volk uit de Kerk ſchoot toe, vraagende wat'er te doen was: Eenigen gaven tot antwoordt; *een Spanjaart had den beeſt geſpeelt, en Alleman was naar huis geloopen om geweêr te haalen.* Die *Alleman* niet kenden, verſtonden, dat yder naar huis gegaan was om zulks te doen: daar door raakte alles in alarm, en in de wapenen: ook begonden eenige, door beſtel van *Johan van Kuyk*, boven gemeldt, te roepen; *Zy wilden geene Spanjaards in de Stadt gedoogen.* Niet weinig holp'er de Parochiaan toe, die, niet al te goedt *Spaanſch-gezint*, zyne toehoorders insgelyks inſtampte om dat volk niet in te neemen. De tromſlager van 't *Walſch* Guarnizoen holp'er al mede toe, die den gewoonen ſlag wel ſloeg, maar onder 't ſlaan zong; *Maak uw geldt en wyf gereedt, de Spanjaards komen aan!* Waar na de Burgers de *Waalen* deeden vertrekken. Middelerwyle zagmen zeven ſchepen, met *Spaanſch* krygsvolk van *Bergen* naar *Vliſſingen* komen. *Jan van Kuyk*, die gelegentheit waarneemende, vertoonde of vermaande de Burgerye, dat'er nu niet anders te doen ſtont dan manhaftigheit te laaten blyken; zy waren thans, door 't uitjaagen der *Waalen*, in de misdaadt van gequetſte Majeſteit vervallen; lieten zy nu de *Spaanſchen* in, dan wilde hy niet eenen duit voor hun aller leven geeven: naardien *Duc d'Alva* noch *Egmondt*, noch *Hoorn*, twee zoo groote Heeren, die den Koning van *Spanjen* zulke uitmuntende dienſten gedaan hadden, heeft willen verſchoonen, hoe veel minder zou hy de *Vliſſingers* ſpaaren. Een onder den hoop, vry wat roezerig, liet zich hooren; *Mag'er een paar vaanen bier af, ik ga naar den wal, en brand een ſtuk Kanon onder de ſcheepen los.* De Heer van *Erpt*, die niet anders zocht dan het werk tot daadlykheit te brengen, om de gemeente alle hoop van vergiffeniſſe te beneemen, gaf hem twee daalders, en hy daar op vuur. De *Spaanſchen* wierden niet weinig door deze groete, in plaatze van welkomſt, verbaaſt, en vol vreeze, dat het in *Vliſſingen* aleens als in den *Briel* geſtelt mogte zyn: zy lieten een der *Spaanſchen* naar de Stadt zwemmen, en vraagen: waarom men op hen ſchoot: Het antwoordt was; dat ze zich van daar hadden weg te maaken, alzoo zy geene *Spaanſchen* binnen begeerden: hy beloofde, *Meteren fol. 71. Leven en bedr. van W. en Maur. 1 deel, fol. 47. Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 233. Bor Ned. Oorlogen 6 boek, fol. 268.* *lidem.* *Idem leven van Pr. Will. en Maur. 1 deel, fol. 47.* *P. C. Bor ibid. fol. 268. Hooft fol. 233.*

dat zy met den eerſten vloedt zouden vertrekken, doch verzocht niet meer te ſchieten. Zy begaven zich ook naar *Middelburg*, daar binnen zich *Anthonis van Borgonjen*, Heer van *Kapelle*, *Katthem*, enz. Gouverneur van *Zeelandt*, wegens den Koning *Philips den II.* bevondt. Hy begaf zich terſtont naar *Vliſſingen*, meenende door zyn gezag de gemeente te beweegen tot het inneemen der *Spaanſchen:* deed de Burgerye door klokkleppinge byeen komen, beriſpte haar; doch weinig ingang vindende, veranderde hy van toon; en zeî dat, ſchoon het wegjaagen van 't *Walſch* Guarnizoen eene zeer groote misdaadt was, echter een ſpoedig berouw alles kon wechneemen; enz. Hy maakte zich ſterk voor de Koningklyke genade, als die de goedertierenſte Prins der *Chriſtenheit* was, en ſtelde zich borge dat *Duc d'Alva* alles zou vergeeven. Dit maakte al eenigen weekhartig en aan 't waggelen; maar Heer *Jan van Kuyk*, Heer van *Erpt*, zulks bemerkende, waagde zich, en zeî; *Waarlyk een lammeren tongetjen om u aan de wolven over te leveren: zoo zoud gy u wel haaſt in eenen ſtaat bevinden, daar gy niet levendig uit zoud raaken.* Ylings veranderden de gemoedederen zoodanig, dat ze den Gouverneur, Heer *Antonis*, begonden uit te lachen. Hy herhaalde echter op niew zyne reden, die noch harder aandringende, ſtellende de misdaadt voor oogen, en te gelyk hunne onmagt; verheffende de magt des grooten Potentaats tegen wien zy zich aankantten, enz. Doch 't klonk hun zoo in de ooren, dat ze daar door noch meer verbittert wierden. 'Het was des Gouverneurs geluk, dat hy, zulks bemerkende, van ſpreeken ophield, zich in alleryl laatende zetten aan boordt der laatſte *Spaanſche* ſchepen, daar hy mede naar *Middelburg* voer. Toen verkoren de Burgers, die in de wapenen waren, niewe Kapiteins, veranderden de Regeeringe, joegen de Bouwmeeſters van 't niew ontworpen Kaſteel wech, en ſlechtten het tot den grondt toe: *Johan van Kuyk* wierd naar den *Briel* gezonden aan *Lumey*, en met brieven aan Prins *Willem den I.* van *Oranjen*, en zoo voort andere naar andere Heeren. Het was een groot ongeluk voor Don *Pedro Pacieco*, opperſte Ingenieur van 't gedachte Kaſteel, dat hy (onbewuſt van 't voorval) op den tweeden dag daar na te *Vliſſingen* quam: aan landt getreeden zynde, wilde 't volk hem doodtſlaan, roepende, hy was een zoon van *Duc d'Alva*, doch dat wierd belet: maar vermits 'er narichtingen van dien Hertog by hem gevonden wierden, wierd hy echter, op bevel van *Treſlong*, gehangen, ſchoon hy zeer jammerlyk om genade riep, en van *Duc d'Alvaas* maagſchap was. Dus is de gemelde *Johan van Kuyk*, als boven gezegt is, wel een der grootſte veeren geweeſt, waar door 't *Vliſſinger* radt naar den kant van den Prins, of van den *Staat*, gedraait is, daar eindelyk geheel *Zeelandt* op volgde. Schoon dit alles wel op 't woordt *Vliſſingen* had ingelaſcht konnen worden, is 't echter hier ter eere van *Jan van Kuyk* ingevoegt, om dat hy 'er zoo veel toe gedaan heeft: Evenwel vergelyke men hier mede 't geen op 't woordt FLISSINGEN, van den overgang dezer Stadt, gemeldt is.

Em. van Meteren fol 71. *Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 233. 234.* *P. C. Bor 6 B. fol. 268.* *Iidem ibid.* *Em. van Meteren f (mihi) 51.* *in een anderen druk fol 71.* *Boribid fol. 268.*

KUYL, ('T HUIS) dit Slot van die van *Kuyl* heeft buiten *Vianen* geſtaan, en d'oude muuren of grondveſten zyn 'er noch in 't jaar 1540. van gezien. D'afkomelingen van dat geſlachte voeren noch den zelfden naam, en in 't wapen eenen zilveren leeuw, geharnaſſeert van lazuur, op een roodt veldt, of op een veldt van keel. Men vindt *Floris van Kuyl*, Ambachtsheer van *Kyfhoek*, gemeldt in 't jaar 1256. die by *Maria Wits* won zynen zoon *Floris*, Heer van *Kyfhoek*, enz. zie 't verdere geſlacht by *van Leeuwen*.

S. van Leeuw Bat. Ill. fol. 929. *Idem ibid.*

KUYDELSTEERT; zie KUDELSTEERT.

KUYLENBURG, een Stadt en Graafſchap; zie op KULENBURG.

KUYNDER; zie op KUINDER.

KYFHOEK, of KIEFHOEK, eene Ambachts-Heerlykheit in *Zuidt-Hollandt*, by *Dordrecht:* de Predikant van *Heer-Jans-Dam* bedient met een en te gelyk *Kyfhoek*; Kerk en Predikant ſtaan onder 't Claſſis van *Dordrecht*.

Goudh.

KYFHOEK, een Edel geſlacht in *Zuidt-Hollandt*; zoo naar de Ambachts-Heerlykheit *Kyfhoek*, by *Dordrecht*, genoemt. Heer *Floris van Kyfhoek*, Ridder, was uit het Huis der Bannerheeren van *Arckel* geſproten, had ter Gemalinne *N. van Roſſem*, uit *Gelderlandt*. Hy won by haar *Floris* en *Gysbert* van *Kyfhoek*; *Floris*, zyn Leenvolger, hield het met de factie der *Hoekſchen*, en met Vrouwe *Jacoba*; hy verorde *Schoonhoven* voor haar in het jaar 1424. wierd daar na Raadt in den Hove van *Hollandt*, en Houtbewaarder van 't *Haagſche* Boſch, ſtorf in 't jaar 1450. liet na, by Juffrouwe *Alida van der Werve* (een Edel geſlacht in den verdronken grooten *Zuidt-Hollandtſchen Waerdt*) *Floris van Kyfhoek*, getrouwt aan de dochter van *Polanen*, of *van der Lek*; hy overleedt in 't jaar 1472. kinderloos; zoo dat de Heerlykheit van *Kyfhoek* op zyne zuſter *Alida van Kyfhoek* erfde, nevens *Henrik-Iden*-Ambacht, en Heer *Oudelandts*-Ambacht, alle by *Dordrecht*, die het by huwelyk toebragt aan Heer *Nicolaas van Aſſendelft*, Ridder: dus quam *Kyfhoek* aan het geſlacht van *Aſſendelft*.

Goudh. in de O H. Kr. fol. 183. *Leeuw. Bat. Ill.*

L

LAAG BLOKLANDT, eene hooge Heerlykheit in den *Alblaſſerwaerdt*; zie op BLOKLANDT. (LAAG)

LAAGE MEER, een Dorp in *Frieslandt*, in de Grietenije van *Donjewarſtal*; zie op LEGEMEER.

LAAGE MIERLE, en HOOGE MIERLE; zie op MIERLE.

LAAGE SWALUWE, een Dorp in den grooten *Zuidt-Hollandtſchen Waerdt*, nevens de *Hooge Swaluwe*, in dien geweldigen Watervloedt van 't jaar 1421. op *S. Elizabeths dag*, te gelyk met zoo veele andere Dorpen, verdronken; doch naderhandt met zommige weêr boven gekomen; zie voorts op HOOGE SWALUWE.

Boxhorn toon. van Zeel. pag. 86.

LAAGE, ('T HUIS of KASTEEL TE) of LAAK, is zeer ſterk en een groot roofneſt der *Spaanſchen* geweeſt, ook den nabuuren zeer ſchadelyk, en inzonderheit *Frieslandt*. Het lag in 't Landtſchap *Twenth*, in *Overyſſel:* Prins *Fredrik Hendrik* zond, ten tyde als hy *Oldenzeel* belegerde, den Heer van *Nyenoordt*, *Caſpar van Everſum*, met 17 Vaandelen, en 4 Kornetten, nevens eenige halve kartouwen derwaarts, die het haaſt in 't jaar 1626. veroverde, en in de lucht liet ſpringen. De *Oude Hollandtſche Kronyk* maakt, op het jaar 1380. gewag van een Kaſteel te *Laag* in *Overyſſel*; dat toen door den Biſſchop van *Utrecht* ingenomen, en verbrandt wierd, als ook de Kaſteelen *Eerden* en *Azoelen*; zie op EERDEN. Of 't nu weêr herbouwt is geworden, 't zy op de grondtveſten van het oude *Huis te Laage*, of op niews en op eene andere plaatze, is ons niet gebleken.

Comm. Fr. Henr. 1 deel, fol. 16. *O. H. Kr. fol. 405.*

LAAKERVELDT, een Dorp onder 't Landt van *Vianen*, en *Hollandtſch* gerekent. De hoenders aldaar hebben eenen goeden naam, als welſmaakelyk van vleeſch en eijeren; waarom zy, tot roem en by uitnemendheit, *Laakerveldtſe* hoenders geheeten worden.

Houve 1 deel, fol. 137.

LAAREN, LAREN, en LAREM, ook LARUM, een Dorp onder *Goylandt*, by *Naerden*. De Predikant van *Blaricum* bedient *Laaren* met een, ſtaande onder 't Claſſis van *Amſteldam*.

Goudh. Houve.

LAAR, ('T HUIS TE) het lag voortyds by *Poelwyk*, in *Zuidt-Hollandt*, en was het Stamhuis of eigendom van dat Adelyk geſlachte.

LABADIE, (JEAN DE) een *Franſchman*, en eerſt in de *Roomſche* Kerke een Jeſuit. Hy wierd in 't jaar 1666. van *Genéve* tot *Franſch* Predikant te *Middelburg* in *Zeelandt* beroepen. Vermits hy zich in den aanvang van zynen dienſt bovenmaaten yverig toonde, in het beſtraffen der gemeinte, en haar ernſtig ter verbeeteringe der quaade zeden aan te maanen, en de rechte *Reformatie* te betrachten, hadden veele godtvruchtige zielen, in de Provintie, aldaar eene zonderlinge liefde en hooge achtinge voor hem, nevens eene groote hoope, dat hy een werktuig in de handt des Heeren zoude zyn, om wat goedts, beide aan Leeraaren en Leden des hervormden Godtsdienſts uit te werken: Want, aangaande de Leere, daar in betuigde hy geheel en in alles met de zelve eensgezint te zyn. Noch grooter wierd de genegentheit der meeſte Vroomen, die *Sions* welſtant ter harte ging, t' zynwaarts, toen hy zich als een heldt moedig toonde tegen de ſchriften, enz. van zekeren Hoogleeraar *L. Wolzogen*, ook van meer andere tegengeſproken en wederlegt, of getracht te wederleggen. Maar hy daar over van de *Walſche* Synode, ook van anderen, niet al te wel naar zynen zin gehandelt, ſtelde zich met eene heftige hoofdigheit daar tegen aan, zoo dat hy van het predikampt wierd afgezet. Hy ſcheidde zich naderhandt geheel van de *Gereformeerde* Kerke af, onder voorwendinge van haare onverbeeterlyke verdorventheit in de oeffeninge der waare Godtvrucht, haar voor geene Kerk meer erkennende: deshalven riedt hy yder aan, ja perſte hen, om uit dat *Babel* te gaan, en zich te begeeven naar zyne afzonderlyk-opgerechte Huiskerke, daar mannen en vrouwen t' zamen leefden, en hunne goederen inbragten. Veele Vroomen maakte hy zwaarmoedig; andere bragt hy zoo verre, dat zy hem in zyn Huis- of Kloſterkerke volgden; onder de laatſte was ook de geleerde en taalkundige Juffer *Anna Maria van Schuurman*. Allengs verviel hy verder, en tot dwaalſtukken: ja zelf, dat men zich van de Kerke moſt afſcheiden, omdat daar in veele godtloozen gedoogt wierden. Dat de *Nederlandtſche Gereformeerde* Kerk de waare Kerke niet, en een onherboren menſch nooit een lidt van de zichtbaare Kerke was. Dat men geen kinderen van onherboorne Ouderen mogt doopen. Dat alle onherboornen herdoopt moſten worden, zoo haalt men hunne wedergeboorte vernam. Dat men de kinderen zelfs van vroome Ouders niet doopen moſt. Dat yder byzonder lidtmaat van de Kerke moſt oordeelen, of de belyders ten Avondtmaal mogten gaan. Dat het oude Verbondt met *Iſraël* geen Genadeverbondt, maar een uiterlyk vleeſchelyk Ver-

J. Koelmans Exam. lib Wolz. de Scr. interpr. J. de Labadie declar. Chrét. *Ibid.*

Verbondt, zonder eenige geeſtelyke beloften, was. Dat een begaaft broeder prediken mag al is hy geen gezonden Leeraar. Dat het gebodt des Sabbaths afgeſchaft is. Dat men onder 't hooren van de Predikatie mag zitten werken. Dat de kinderen hunne Ouders mogen verlaaten, om zich tot het *Labadiſtiſche* Klooſter te begeeven. Dat ook een man zich ten zelven einde van zyne vrouwe, en eene vrouwe van haaren man ſcheiden mag. Dat nu niet Godts Wet, maar Chriſtus Geeſt, der Gelovigen regel is. Dat men niet bidden moet wanneer Godts Geeſt niet gevoelyk invloeit. Dat de werken der geener, die noch aan Chriſtus niet toegebragt zyn, Gode behaagen konnen, en dat de H. Geeſt de zulken ook vertrooſt. Dat de *Labadiſtiſche Belyders* hun verſtandt verloochenen moeten, omtrent de leidinge hunner Leeraaren; zich aan hen moeten onderwerpen, op hen vertrouwen, en hen gehoorzaamen; en noch veel meer andere buitenſpoorigheden; alle ordentelyk aangewezen en wederlegt door *J. Koelman:* Doch of alle deeze ſtellingen van d'Aanhangers dezer ſcheuringe voor hunne echte, en waare belydeniſſe zouden erkent, en zommige niet veeleer voor verdichte bezwaarniſſen van hunnen Beſtryder uitgekreeten worden, zou by hunne verklaringe, en uit de ſchriften hunner Leeraaren, vooral van den Heere *Yvon*, konnen blyken: niet zelden zietmen dat, in de hevigheit der zintwiſtinge, de partijen veele dingen worden opgedicht, en te laſte geleit, door verre gevolgen uit hunne andere leeringen getrokken, die by de beſchuldigden gewraakt en verfoeit worden; dat wereldtkundig is. Ondertuſſchen laaten wy deze uittrekzels van *Koelman* (een man ſcherp en bitter van gemoedt, en zelf naderhandt een vinnig beſtryder der *Gereformeerde* Kerke, voornamelyk over de Formulieren, in haare gemeenſchap gebruikelyk, en het vieren der zoo genaamde Feeſtdagen, waarom hy ook van den Predikdienſt werd afgezet) in hunne waarde en onwaarde, en geevenze aan 't oordeel van den onzydigen lezer over. Godtvruchtige Predikanten, en andere braave Mannen, hebben, t' hunner leedtwezen, naderhandt in hem (*Labadie*) bemerkt eene groote eigenliefde, roemgierigheit, hoogmoedt en ſtyfzinnigheit, onder eenen anderen ſchyn; hy ontzag zich niet in eenen zyner brieven te tekenen: *Dit hebbe ik (vol van Godt zynde) geſchreven*; waar uit zy beſloten dat'er niet goedts op ſtont te volgen. Zyne drie Diſcipelen en Medehelpers, alle Steden doorloopende om de vroomſte zielen onruſtig te maaken, waren *Pieter Yvon*, *Du Lignon*, en *Menivet*. Zyn gewoel ontrent de verzamelinge van eene niewe heilige gemeente, zonder vlek of rimpel, duurde omtrent vyf jaaren, tot het jaar 1674. toen overleedt hy te *Altena*, op den eigenſten dag dat hy het 64 jaar zyns ouderdoms eindigde. De lezer, dien 't behaagen mogte, kan de geheele zaak der *Labadiſten* vinden in 't gemelde Hiſtoriſch verhaal van *Koelman*; die, nevens veel meer anderen, ook, als gezegt is, tegen hem geſchreven heeft. Deze vergadering der *Labadiſten*, waar in eene gemeenſchap van goederen was, en die veele ryke vrouwen aankleefden, onderhielt eene veel ſtrenger dan *Roomſch*-klooſterlyke verloocheninge en tucht: doch waar onder veelzins eene verborgentheit der ongerechtigheit ſchuilde, naakt door eenen verlater van haare gemeenſchap, *Ditelbagh* genaamt, een gewezen Predikant, in zyne Hiſtorie van haar ontdekt. Zy heeft ook al vry moeten omzwerven, dan te *Altena*, dan in *Suriname*, immers voor een gedeelte, enz. tot dat zy eindelyk zich te *Wiewert*, in de Grietenije van *Baarderadeel*, naby het Dorp *Ooſterwierum*, heeft neêrgezet; daar een Klooſter geſticht, nu noch in wezen, doch byna eenzaam en onbewoont; naardien de gemeente, met de doodt van *Yvon*, haaren laatſten Leeraar, geheel ontbonden en geſcheiden is: zoo dat het woordt van *Gamaliël* hier niet ontoepaſſelyk ſchynt, dat, ware dit werk uit Godt geweeſt, het ſtant zou gehouden hebben, maar nu het dus, als door zyn eige zwaarte, is ingeſtort, als een verkeert menſchelyk werk moet geſchouwt en gehouden worden.

J. Koelmans Hiſtoriverhaal nopens Labad.

Idem Koelm. ibid. pag. 14. ſeq.

LACMONDT, een van de 24 of 25 Dorpen van de *Over-Betuwe* in *Gelderlandt:* hoe hoog dit Dorp in het jaar 1547. geſtelt is, in de jaarlykſche ſchattinge van 75000 guldens over geheel *Gelderlandt* en *Zutphen*, zie op RANDTWYK.

Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 79.

LACUS MEEREN. Dit woordt gebruikt *Tacitus*, van de *Friezen* ſpreekende, op verſcheide wyzen, doch nooit eenen eigen naam tot onderſcheidt daar by doende; echter altydt in het meervoudig getal: op d'eene plaats in 't byzonder daar mede te verſtaan geevende het overgroot *Vliemeer*, daar de *Friezen* rontom woonen: op eene andere plaats, te gelyk neffens dit, die ſchorren of ondiepten in zee, waar van de *Friezen* meeſtendeel omringt worden, die wy Watten noemden. Aldus ſchryft hy van den eerſten togt na de *Cherusken*; *Germanicus* zelf vier Keurbenden op den *Rhyn* ingeſcheept hebbende, heeft die over de Meeren (het *Vliemeer*, namelyk, en de Zee vol ondiepten of droogten) naar de rivier de *Eems* toegebragt. Want dat hy de Watten/ of Zee vol ondiepten, overgevaaren is, blykt uit zyne wederkeeringe; wanneer hy de tweede en veertiende Keurbende, die hy t' ſcheep derwaarts gebragt had, aan *Vitellius* overgeeven heeft, om 't volk te lande weêrom te brengen, opdat de Vloot, ligter zynde als in het heene treiken, over de ondiepe zee zou konnen komen. Maar in den tweeden togt word verhaalt, dat hy door de *Druſiaanſche* grift, en van daar over de Meeren en de *Noordtzee* tot aan de rivier de *Eems* gevaaren is: daar men door de *Meeren* (LACUS) het *Vliemeer* alleen moet verſtaan; 't welk men ziet dat op eene andere plaats ook onder de benaminge van de *Watten*, of ondiepten (*Æſtuaria*) begreepen wordt. Maar *Dio* maakt in het eenvoudig getal gewag van een Meer, waar op *Druſus*, uit het landt der *Friezen* na de *Chauken* toetrekkende, in gevaar is geweeſt. By aldien hy door dit Meer, met *Tacitus*, niet verſtaan heeft een gedeelte van de ondiepe Zee of de *Watten* (hoewel my zulks niet waarſchynlyk voorkomt, dewyl daar gezegt word, dat hy over de *Noordtzee* aangekomen is) kan men door dit Meer nauwelyks iet anders verſtaan als dien Inham voor de ree op de *Eems*, daar de jonge *Germanicus* zyne vlooten ook altydt heeft doen landden, als hy na de *Chauken* en hooger op wilde trekken; gelyk daar even gezegt is, en hier boven op het woordt *Amiſia* en *Statio ad Amiſiam*.

Ann. II. cap. 8.

Annal. XI. c. 18.

Lib. LIV.

LAGE; ('T HUIS TE) zie op LAAGE.

LAKE ET ISLA. Dit is eene Landtſtreek allernaaſt onder aan de *Interlacus pagus*, (waar van hier boven) welke landtſtreek dien naam gekreegen heeft eveneens gelyk *Maas* en *Waal* (MOSAWALA) en diergelyke meer: te weeten, omdat ze bevat de landen die tuſſchen de *Lek* en den *Yſſel* in eene langwerpige, doch enge ſtreek, als een tonge, gelegen zyn. In dit Geweſt hebben de Graven *Walgerus* en *Radbodus de Jonge* veele landen bezeeten, die aan Keizer *Otto den Grooten* gekomen zyn, en die hy in het jaar 944. geſchonken heeft aan de Kerke van *Utrecht*. Echter hebben de Graaven van *Hollandt* zich altydt het oppergezag aangematigt over de geheele Landtſtreek: doch zoo, dat zy de goederen, van Keizer *Otto den Grooten* langs den *Yſſel* en *Lake*, gegeeven aan *S. Maarten*, volgens d'Ordonnantie van Keizer *Henrik den IV.* van 't jaar 1064. niet aantaſtten.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 109.

LALAIN, Stadthouder van *Frieslandt*, enz. zie op RENNENBERG.

LALLEWEER, een van de 19 Dorpen in de *Groninger-Ommelanden*, onder de *Oldampten*.

Houve.

LAMBERTSCHAGE, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder *Medenblik:* het wordt ook geſpelt *Lammerſchagen*, en *Lamberſchaag*, in het Bailjuuwſchap van *Spanbroek*. De Predikant van *Abbekerk* bedient ook dit Dorp, ſtaande onder 't Claſſis van *Hoorn*.

Houve I deel, f. 87. 98.

LAMBERTUS GORIS, een beroemt Rechtsgeleerde geweeſt, en in den Raadt van *Niewmeegen*; was te *Arnhem* geboren; overleedt den 20 Junius 1651. zeer ſchielyk aan eene heete koortze. Hy heeft *Adverſaria Juris* uitgegeeven, ook *Commentaria ad Conſuet*, *Velaviæ*, en eenige *Poëmata*.

Slicht. Gelderſ. geſchied. I deel, fol. 99.

LAMBERTUS HORTENSIUS; zie HORTENSIUS. (LAMBERTUS)

LAMBERTUS VAN HORT, was te *Amersfoort* geboren, een kunſtig ſchilder, en te gelyk Architect.

Guicc. fol. 81.

AART VAN HORT (of hy de Vader, zoon, of broeder van *Lambertus* geweeſt zy, blykt niet) was van *Niewmeegen*, wierd burger te *Antwerpen*; heeft allereerſt de kunſt uitgevonden om op Chriſtallyn en op glas verven te leggen, te ſchilderen, en te bakken, zonder dat die kleuren door regen, windt, of langheit van tyden vergaan, als andere: want voorheen plagtmen gom, en andere dingen aan de glazen te ſtryken, tot behoudt der ſchilderaadje.

Idem ibid.

LAMORAAL, GRAVE VAN EGMOND; zie EGMOND. (LAMORAAL)

LA MOTTE, anders VALENTIN DE PARDIEU, Heer van *La Motte*, Grave van *Ekelbocque*, een *Franſchman* van geboorte. In het jaar 1553. gaf hy, noch jong, zich met zynen Vader over in het leger van *Teroane*. Van een ſlecht Kapitein is hy een groot man, en van grooten rykdom geworden. Hy wierd in de *Nederlanden* zeer door de *Staten* des Landts bevordert: was de eerſte onder de Krygsoverſten, die, toen de zaaken der *Staten* noch al zeer wel ſcheenen te ſtaan, eene aanſtaande tweedracht voorzag, waar door *Spanjen* vry wat herſtelt zou worden, en in beter achtinge raaken: verzoende zich dieshalven met *Parma*, en bragt *Grevelingen*, daar hy Gouverneur van was, weêr in 't jaar 1579. aan de *Spaanſche* zyde, wierd ook ſedert dien tydt veel van hen in gewigtige onderneemingen gebruikt. Hy was een van de voornaamſte aanleggers en beſtellers, nevens *Fuentes*, *Ibarra*, *Stanley*, *Berlaimont*, enz. die *Michaël Renichon*, en *Pierre du Four* omgekocht hadden, om Prins *Maurits*, en *Fredrik Hendrik*, nevens *Philips van Marnix*, Heer van *S. Aldegonde*, *Johan van Barnevelt*, en andere *Nederlandtſche* Grooten of Heeren, in het jaar 1594. te vermoorden. Maar dat ſchelmſtuk wierd ontdekt; de Prieſter *Renichon*, die zich in ſoldaaten gewaadt vermomt hadde, en du *Four* wierden naar verdienſten geſtraft. In de belegeringe van *Dourlens*, door *Fuentes*, in 't jaar 1595. aangetaſt, ging hy 's nachts by maneſchyn de werken bezichtigen, en, hoewel aangedaan met een ſchootvry harnas, raakte echter aan zyne doodt door een mus-

Guicc. fol. 81.

Idem ibid.

Grot. Jaarb. fol. 240.

Meteren fol 337. 342. 358. (mihi) fol. 306. eerſte dr. Grotii Jaarb. fol. 209. 240. Hooft fol. 611. 617.

Idem Meteren d. fol. 358. *en* 337. 342. ketkogel, die'er op afſchampende, in 't vizier van zynen helm by 't oog in 't hooft vloog: daar hy aan ſtorf. Hy was in den *Nederlandtſchen* krygshandel zeer ervaaren; vermaart door zyne dapperheit, en meer dan ſoldaatſche ſchranderheit, die hem van geringen ſtaat tot groote eerampten en Graaflyken ſtandt bragt. Hy was trots van gemoedt, en wreedt; het laatſte betoonde hy, noch Sergeant Majoor in *Vlaanderen* zynde, aan twee *Gereformeerden* die hy om 't leven bragt: den eenen verbrandde hy levendig met ſtroo,

Idem Meteren fol. 359. door eige handen van hem aangeſtoken; den anderen liet hy met vier paerden van malkanderen trekken: vermits zyne ſoldaaten het ampt van beuls weigerden te bekleeden, deedt hy zelf de touwen aan de armen en beenen van den lyder, en dreef de paerden voort. Men vindt meer andere wreede en bloetdorſtige bedryven van hem, tegen de *Gereformeerden* gepleegt, in de Hiſtoriboeken aangetekent, die wy voorby gaan. Hy overleedt Generaal van de Artillery, liet maar eene dochter na tot Erfgenaam van alle zyne zeer groote goederen, die'er ook niet lang het bezit van hadde, want zy ſtorf toen zy omtrent manbaar wierd. Ten

Grot. fol. 240. tyde dat *La Motte* onder de *Staten der Nederlanden* diende, als Generaal van het geſchut, wierd hy in 't leger voor

Meteren (mihi) fol. 318. *Gemblours* geſlagen; hem wierd van eenigen, terwyl hy toen door *Vlaanderen* week, vry onwaardige bejegeningen aangedaan, waarom hy ook van de *Staten* afviel, en tot *Spanjen* overging, tot wiens voordeel hy in 't jaar 1585. door eenen geweldigen aanſlag, *Ooſtende* meende te verraſſen en in te neemen; hy was ook alreeds in de oude Stadt gekomen, maar wierd'er met de zynen, en zwaar verlies, zelf boven dien gewondt, weêr uitgeſlagen. In 't jaar 1587. wierd hy voor *Sluis* zwaar gequetſt, en de wonde byna doodelyk geoordeelt, echter leefde hy noch lang daar na, en ſtorf in 't jaar 1595. als gezegt is, voor *Dourlans*.

Houve. LAMSLO, een oudt Slot of adelyk Huis in *Overyſſel*, in het Landtſchap *Zallandt*.

Houve 1 deel, fol. 98. LANDSMEER, LANDSMAER, een Dorp onder 't Bailjuuwſchap van *Amſtellandt*. *Goudhoven* reekent het onder *Monnikkedam:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Edam*.

Goudh. fol. 95. LANG-AMBACHT, een Dorp in den *Grooten Zuidt-Hollandtſchen Waerdt*, in het jaar 1421. met zoo veele andere

Boxhorn toon van Holl. pag. 86. Dorpen verdronken; doch ten deele van zelfs, toen de wateren afnamen, ten deele door arbeidt en kunſt, weêr boven geraakt.

Houve 1 deel, fol. 151. LANGBROEK, (NEDER-) een Dorp in 't Overſticht van *Utrecht:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder

Cortg. 't Claſſis van *Wyk* en *Rheenen*; in *Nederlangbroek* leggen veele Ridderhofſteden, *Zandenburg*, *Walenburg*, *Sterkenburg*, enz.

Idem. LANGBROEK, (OVER-) een Dorp in het Overſticht van *Utrecht:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Rheenen* en *Wyk*. De lange broekachtige en moeraſſige landen hebben zoo aan *Neder-* als *Overlangbroek* dien naam gegeeven.

Houve 1 deel, f. 87. 97. LANGEDYK, eene Heerlykheit, geſtelt te behooren onder 't oude Koningkryk van *Medenblik* in *Noordt-Hollandt*, of *Weſt-Frieslandt*, daar na onder 't Bailjuuwſchap van *Kermerlandt*. Eenige rekenen de Dorpen *Noord-Scherwoude*, *Zuid-Scherwoude*, en *Brouk*, onder de Heerlykheit van *Langedyk*.

Winſem. LANGEDYK, een der tien Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Stellingwerf-Ooſteinde*, in de *Zevenwolden*.

LANGE PIER, PIETER, of GROOTE PIER. Een *Frieſche* boer, die zich eenen vermaarden naam heeft gemaakt; zie op GROOTE PIER.

Comm. Amſt fol. 434. *Guicc. Nederl. fol.* 81. LANGE PIER, anders PIETER AARTSZOON, een zeer konſtig en vermaardt ſchilder, van *Amſteldam* geboortig: zyne ſtukken zyn noch in groote waarde: het wonder ſchoon groot Tafereel met de By-tafereelen, in de *L. Vrouwen*-Kerk te *Amſterdam*, pryſt *L. Guicciardyn* zeer: de ſchildery daar op, met de ſieraaden, heeft omtrent 2000 kroonen (veel geldt in dien tydt) gekoſt. Hy legt, met beide zyne zoonen, aldaar in de Oude Kerk begraaven, met dit opſchrift;

De konſtige ſchilder Lange Pier,
Met bei zyn zoonen leggen hier.

Houve 1 deel, fol. 149. LANGERAAK, of beter LANGERAK, als een lang rak, tot onderſcheidt van *Willige-Langeraak*, over *Lek* gebynaamt; een Dorp dat de naam van Baronnye, of Vry-Heerlykheit draagt, het laatſte aan dien kant onder *Utrecht*, alzoo het Steedtjen *Niewpoort*, dat *Hollandts* is, daar aan grenſt. Dit is de geboorteplaats van den Vinder, Aanlegger, en Uitvoerder deezes werks, wiens Vader (*Reinier Halma*) daar in 't jaar 1661. als Leeraar, overleden is. Kerk en Predikant ſtaan onder 't Claſſis van *Utrecht*.

Houve ibid. LANGERAAK, of LANGERAK, WILLIGE- een Dorp in het Sticht van *Utrecht*, heel naby de Stadt *Schoonhoven:* Kerk en Predikant ſtaan onder 't Claſſis van *Utrecht*.

Leeuw. Bat. ill. f. 1226. LANGERAAK, ('T HUIS TE) of LANGERAK; 't heeft met de Heerlykheit van *Langeraak*, in oude tyden, aan de Heeren van *Guy* behoort, zelfs noch in het jaar 1270. Daar na is 't aan een jonger zoon van *Teylingen* gekomen; heeft hooge, laage, en middelbaare Juriſdictie: word ten deele van de Graaflykheit van *Hollandt* in Leen gehouden: legt onder 't Dykrecht van den *Alblaſſerwaerdt*. Heeft het recht van eenen Hoogdyk-Heemraadt te ſtellen; deſgelyks van eenen Water-Heemraadt, in 't overwaerdtſche Waterſchap van den *Alblaſſerwaerdt*. Wy vinden op 't jaar 1285. dat *Walter van Langeraak*, Schildtknaap van *Utrecht*, by Grave *Floris den V. van Hollandt*, en Biſſchop *Johan van Naſſauw*, borge voor die van 't Huis *Amſtel* gebleven is. Zyne zuſter hadde tot Gemaal *Hubert van Vyanen*, Ridder, Heer van *Vyanen* en *Lexmonde*, die zoon was van Heer *Hugo van Vyanen*, en van *Mabelia*, dochter des Heeren van *Abkou*; *Wouter van Langeraak* was afkomſtig van een jonger Broeder des Heeren van *Teylingen*; zyn zoon Heer *Jan van Langeraak*, getrouwt aan eene dochter uit het Huis van *Arkel*, leefde noch in 't jaar 1374. Het verder Geſlachtregiſter vindtmen by *Goudhoven* en *S. van Leeuwen*. De Vry-

Idem fol. 999. *Goudh. fol.* 184. heerlykheit van *Langeraak* is naderhandt gekomen aan het edel geſlachte van *Boetſelaar*; waar van *Frederik Hendrik van Boetſelaar*, Vryheer van *Langeraak*, enz. Overſte van een Regiment te paerdt in dienſt van den *Staat der Vereenigde Nederlanden*, in 't jaar 1674. in den veldtſlag van *Sennef*, tuſſchen de Prinſſen van *Condé* en *Oranje*, als Opperveldtheeren, geſneuvelt is, wordende, wegens zyne krygsdeugden en dapperheit, zeer beklaagt.

Guicc. Nederl. fol. 124. LANGERAAR, een Dorp in *Hollandt*; zie op AAR.

J. van Eyk beſchr. van Zuidh. pag. 16. *ſeq. Houve 1 deel, fol.* 140. LANGESTRAAT. Dus word eene zeer lang zich uitſtrekkende ſtraat, of weg genoemt, gaande van het Dorp *Beſoyen* in *Hollandt*, tot aan het Dorp *Waalwyk* in *Brabandt:* bezet met veele Dorpen en Vlekken, zoo dat het een Stadt ſchynt te zyn. De *Zuidt-Hollandtſche* Dorpen in de *Langeſtraat*, zyn *Raamsdonk*, *Waſpik*, verdeelt in klein- en groot *Waſpik*, 3 *Kapelle*; 4 *Beſoyen*; (paalende ten Ooſten aan het *Brabandtſch Waalwyk*) dan noch 5 *'s Gravenmoer*, Zuidwaarts op van *Waſpik*; 6 *Sprang*, achter *Beſoyen*; belándende ten Ooſten met *Waalwyk*.

Houve. LANGESTREEK, een Bailjuuwſchap onder *Enkhuizen*, heeft onder zich de Dorpen *Weſteinde*, *Bovenkarſpel*, *Grootebroek*, *Lutkebroek*, en *Hoogkarſpel*.

Houve 1 deel, fol. 99. 111. LANGEVELDT, een Dorp, of veellicht maar eene Buurt in 't Bailjuuwſchap van *Noordtwyk*, by *Leiden*. *Van der Houve* ſtelt *Noordtwyk* binnen, *Noordtwyk op zee*, en *Langeveldt* t'zamen, en, op twee plaatzen, byeen.

LANGEWATER, eene Rivier, *de Linge* anders; zie LINGE.

Winſem. beſchr. van F. Schotan. beſchr. van Fr. fol. 226. LANGEZWAAG, een van de *Frieſche* Dorpen der Grietenije *Opſterlandt*, in 't quartier der *Zevenwolden*. *Langezwaag* is een zeer groot Dorp, het grootſte van die Grietenije; daar by legt het Dorp *Kortezwaag*, maar dat is op verre na zoo groot niet, hoewel het ook eene Parochikerk heeft, zonder tooren: de Parochikerk *S. Matthys* te *Langezwaag* heeft insgelyks geenen tooren; doch hier zyn zeer ſchoone en vruchtbaare Wei- en Bouwlanden; de grift van 't *Heerenveen* maakt dit Dorp ook bevaarbaar.

Alting Pars 11. *fol.* 109. LANGHARE, is een adelyk Slot geweeſt in het Graafſchap *Zutphen*; van eenen zekeren *Geroaldus*, in het jaar 828. geſchonken aan de Kerke van *Utrecht*. Nu ter tydt is op de grenzen van *Munſterlandt* noch een Landtſtreek, die de Baart word genoemt.

Goudh. in de O.H.Kr. fol. 222. LANGIUS, (DIRK, of THEODORUS) hy was te *Enkhuizen* geboren, is te *Bordeaux*, weinige jaaren nadat de geleertheit het hooft weêr op begon te ſteeken, tien jaaren lang Profeſſor in de *Griekſche* taal geweeſt: heeft aldaar groote kenniſſe met den zoo vermaarden *Julius Cæſar Scaliger* gehouden. Wierd in 't jaar 1553. Profeſſor der zelfde taale te *Leuven*, in 't Collegie der *drie taalen*, of *Bulleyden:* hy ſtorf daar zeer oudt, in 't jaar 1576.

Idem ibid.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars 11. *fol.* 109. LANGOWALDA. Dus vindtmen het geſchreven in 't Perkamenteboek van *Utrecht*, nader aankomende aan de hedendaagſche benaaming Langewolt, als LONGAWALDA, zoo als de Abten van *Werum* het noemen. Het is een klein ſtukje van 't derde gedeelte der Landen die tuſſchen de *Eems* en de *Lauwers* leggen, naar het Zuiden paalende aan de *Vredewoldt*, naar het Weſten aan de *Lauwers*, naar het Noorden aan de *Hunſe*, of de rivier *Unſingis*, naar het Weſten aan *Middagherlandt*. Het heeft doorgaans eene zandige en moerige gront, behalven daar het zich uitſtrekt naar het verdronken landt van de *Lauwers*, en de *Marnamaanſche* haven; daar men zeer vruchtbaar kleilandt heeft, en zoo goedt als ergens elders.

Houve 1 deel, fol. 163. *Winſem. Kron.* LANGWEER, een der 14 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Donjewarſtal*, in de *Zevenwolden*. Het is een zeer ſchoon Dorp, daar voor al bekent ten tyde van de *Schieringers* en *Vetkopers* verdeeltheden. Onder de bedryven van *Groote Pier*, boven voorgeſtelt, hebben de *Burgundiſchen*, in 't jaar 1517. *Langweer*, nevens *Boornzwage*, en *Teroele*, afgebrandt.

Winſem. LANKUM, eene Buurt in *Frieslandt*, onder *Franeker*, in 't quartier *Weſtergoo*.

Houve 1 deel, fol. 170. LASTERHUIS, een van de 19 Dorpen der *Groninger Ommelanden*, in de *Oldampten*.

LAT-

Houve 1 deel, fol. 83.

LATSMA, een Slot of Huis in de *Frieſche* Grietenije *Barradeel*, onder het quartier *Weſtergoo*, in 't Dorp *Sexbierum*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 109.

LANXMERE. *Reinaldus* Graaf van *Gelder* heeft zyne goederen, die hy hier en te *Laxmunde* hadde, verpandt aan *Hubert van Boeſinchem*, voor de zelve ſomme waar voor hy het Kaſteel *Kulenburg*, in het jaar 1281. van hem gekocht hadde. Men kan nauwelyks twyfelen, of het is niet verre van *Laxmunde* geweeſt; hoewel men daar omtrent hedendaags geen plaatze vindt van eene benaminge die daar eenigzins naar zweemt, of 'er eenige overeenkomſte mede heeft.

Alting Pars II. fol. 110.

LARE is geweeſt een Kaſteel van die van *Koevorden*, het welk Biſſchop *Wilibrandus* hun ontnomen hebbende afgeworpen, en in den jaare 1222. overgedraagen heeft aan *Eilardus van Bentheim*. Het zelve is noch heden ten dage met het ganſche LARE, gemeenlyk 'T LAAR genaamt, onder het Graafſchap *Bentheim*, leggende een uur van *Koevorden*. Van het zelve maaken gewag 't Perkamenteboek van *Utrecht*, en *Beka*.

LATUM, een Dorp onder 't rechterampt van *Doesburg*, in de landtſtreek van *Baar* en *Lætum:* in het Graafſchap *Zutphen*. Toen in het jaar 1547. over *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens opgezet wierd, ſtont het quartier van *Zutphen* (een der vier quartieren van dat ganſche Vorſtendom) daar in op 14475 guldens. In die ſom moſt het rechterampt *Doesburg* draagen 1291 guldens 17 ſtuivers $6\frac{1}{2}$ penningen, en daar in het Dorp *Latum* (een der vier Dorpen van dat rechterampt) 223 guldens 18 ſtuivers, $9\frac{1}{2}$ penningen.

Ibid ibidem. Cap. 4.

LAUBACHUS. LAVICA. Dit is een riviertje, het welk in den tydt van *Karel den Grooten*, in de inlandtſche taale, naar de warmte der wateren, de Laubach/ of Laubeek genoemt is; en vervolgens in de *Frieſche* wetten de LAUBACHUS en LAUBACUS. *Alfridus*, Biſſchop van *Munſter*, noemt het zelve in 't leven van *Ludgerus* de Labeeke. Deze benaaming is ten tyde van Keizer *Henrik den III.* meer in het gebruik gekomen: immers men vindtze altydt zoo by *Melis Stoke*. Die in het Latyn ſchryven hebbenze *Laveca*, en LAVICA genoemt: zoo doen de Abten van *Werum*, het Perkamenteboek van *Utrecht*, *Beka*, en andere. De laatſte zeit dat het een Riviertje, is 't welk men moet overgaan, als men uit het landt 't welk Keizer *Henrik de III.* in zynen Giftbrief van het jaar 1240. zegt te leggen tuſſchen de *Emeſe* en de *Laveke*, gaat naar het Graafſchap *Ooſtergoo*, en naar de *Friezen*, die aan dezen kant van de *Lauwers* (*Lavica*) gelegen zyn: gelyk het noch heden ten dage deze Landtſchappen ſcheidt, hoewel het op meer dan eene plaats zyne kil verlooren heeft, dewyl de wateren, die daar langs plagten af te vlieten, naar verſcheide kanten afgeleidt zyn. Dit riviertje heeft zynen oorſprong uit de *Drechter* veenen, en, recht Noordtwaarts aan loopende, hedendaags wel niet meer dan ter lengte van drie uuren gaans, valt het in een bogt of inham van de *Noortzee*, die naar dit Stroomtje de Lauwers-zee genoemt wordt.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars I. fol. 86.

LAURI. In de oude Reiskaart wordt zekere plaats, gelegen aan den *Rhyn* in het beneedenſte gedeelte van het *Batawer*-Eilandt, binnen de grenzen van de *Caninefaten*, geteekent met den naam van LAURI (dat is, *Lauwers*, *Laurieren*) zynde vier uuren beneeden *Fletio*, (*Fleuten*) en een gemeene Duitſche myl en een vierde boven *Niger Pullus* (*het Zwarte Veulen.*) In deze gelegentheit vindtmen hedendaags een plaats, die het Hof word genoemt. Of daar van outs hoven geweeſt zyn, waar in de *Laurier*-boomen, hier te lande oneigen, aangequeekt en voor de koude bewaart zyn geweeſt, en of de plaats hier van die benaaming gekregen heeft, zou niemant, buiten opſpraake van reukeloosheit, konnen zeggen; hoewel zulks wel eenigen ſchyn van waarheit heeft.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 110. In Diderico VI.

LAXMUNDE. Men kan giſſen dat deze plaats den naam gekreegen heeft van den mondt van een Riviertje, het welk zich ontlaſtte in de *Lek*; want de mondt van de *Lek* zelf is veel meer naar beneeden. Hedendaags is Lekmonde een Dorp en een Kaſteel op den ſlinker oever van de *Lek*, byna even ver afgelegen van *Vianen* en *Niewpoort*. De broeders Graaven van *Kuik* hebben, om het verwoeſten van dit Kaſteel, *Floris den Zwarten*, Grave van *Hollandt*, in den jaare 1132. volgens 't verhaal van *Melis Stoke*, in een hinderlaage vermoordt. Maar *Rinaldus*, Graaf van *Gelder*, heeft *Laxmunde* verpandt aan *Hubert van Boeſinchem*, van wien hy het Kaſteel van *Kulenburg* gekocht hadde: waar van de koopbrief, van den jaare 1281. noch voor handen is. Daar legt ook een Dorpje in de *Betuwe* op den oever van den *Rhyn*, tegens over *Wageningen*, het welk Lackmont genoemt wordt, met eene benaaminge die hier wel eenigzins naar zweemt. [De giſſing van den Heere *Alting*, dat *Laxmunde* de benaming zou gekregen hebben naar den mondt van een Riviertje, het welk zich in de *Lek* ontlaſt, zonder eens te noemen wat riviertje het is, is zeer los en bedrieglyk: want *Laxmunde*, genomen voor *Lexmunde*, zou dan eigentlyk de mondt van de *Lek* beteekenen, die echter, gelyk de Heer *Alting* zelf aanmerkt, veel laager is. Veel waarſchynlyker zou men konnen zeggen, dat LAXMUNDE is het Kaſteel, dat nu noch *Leksmunde* genaamt word, niet als aan den mondt of d'uitwatering van de *Lek* gelegen, maar om dat het een *Munde*, *Munda*, dat is, *Burgt*, *Slot*, of Vaſtigheit van de *Lek* was, gelyk boven op ISELMUNDE aangeteekent is.]

LECKERBEETJEN, (ABRAHAM GERARDS) zie van zyn gevecht met *Breauté*, op BREAUTE'.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 110.

LECKIA, de LEK. In den Giftbrief van *Karel den Grooten* van het jaar 777. vindtmen een en andermaal LOCKIA. Keizer *Otto den Grooten* noemt deze ſtroom LAKE, in het jaar 944. Maar Biſſchop *Burchardus*, in zynen brief van het jaar 1108. LECKIA; welke benaaming met de hedendaagſche ſchryf- en ſpreekwyze nader overeen komt. *Beka* noemtze altydt LECCA: Dit nu is een niewe Kil van den *Rhyn*, loopende door het landt der *Gaulen* (*Gallia*) waar van hier boven breeder geſproken is. *Heda* verhaalt dat dezelve in 't jaar 841. eindelyk door zwaare dyken verzekert is. Tot dus verre de Heer *Alting*. Doch het is zeer waarſchynlyk, dat de benaming van LAKE, LAKIA, of LACKIA; de oudſte en eigentlyke is, als oorſprongkelyk zynde van het *Latynſche* woordt LACUS, gelyk de Heer *Alting* hier boven op de benaminge INTERLACUS PAGUS aanwyſt, dat de *Rhyn*- en *Lek*ſtroom, in de Handtveſten en Giftbrieven der Keizeren, LACUS (eigentlyk *Meeren*) genaamt worden: en dat hier van de Landtſtreek tuſſchen den *Rhyn* en de *Lek*, PAGVS INTERLACVS, als of men zeide, *het landt tuſſchen de rivieren*, genoemt is: zie verder op het woordt LAKE. Weshalven men reden heeft om te giſſen, dat in den aangehaalden Giftbrief van *Karel den Grooten*, voor LOCKIA, moet gelezen worden LACKIA, welke verandering van een A in een O, en wederom van een O in een A in de oudſte affchriften wel meer gevonden wordt. Vervolgens heeft deze benaaming naar de landtstaale ligtelyk konnen overgaan tot LECKIA, de *Lek*. Ook is het niet te denken, dat iemant van deze benaaminge eene andere zoo gevoeglyk, en meer dan waarſchynlyke oorſprong zou konnen voortbrengen: dat de Heer *Alting* zegt dat de *Lek* (LECKIA) door *Gallia*, of het landt der *Gaulen* loopt, is volgens de oude Aardbeſchryvinge, of verdeelinge der *Romeinen*, by wien de middelſte arm des *Rhyns*, door *Leiden* naar zee loopende, gehouden wierd voor de ſcheiding tuſſchen *Galliën* of *Gaulen*, en *Germaniën*. Zie van dezen ſtroom verder op LEK.

In Hungero.

LEDE. Ik zou giſſen dat hier door gemeent wordt zekere plaats van *Delfslandt*, waar van *Diderik de VII.* Graaf van *Hollandt*, gewag maakt in zyne Handveſt van het jaar 1199. omtrent den oorſprong van het riviertjen de *Rotte*, daar men de naam van OUWE LEE noch vindt.

Idem Alting pag. III.

LEDENBERG; zie op LEEDENBERG. (ÆGIDIUS VAN)

LEDERDAM; zie op LEERDAM.

Baudart Memor. 10 boek. fol. 66. Uitenb. Kerkel. Hiſtor. f. 1006. Sentent. enz.

LEEDENBERG, (ÆGIDIUS of GILLIS VAN) Secretaris der Heeren *Staten* 's Landts van *Utrecht*. Hy was aan der *Remonſtranten* zyde, en trok die ſtrenge met *Johan van Oldenbarneveldt*, Advocaat 's Landts van *Hollandt*, en andere Hoofden van die gezindtheit: wierd ook in 't jaar 1618. uit laſt der Heeren *Staten Generaal*, nevens gemelden *Oldenbarnevelt*, *Hogerbeets*, en *Grotius*, gevangkelyk binnen *'s Gravenhage* gebragt, en gehouden. Dit geſchiedde met den uitgang van Auguſtus. In den nacht na den 22 September, doodde hy zich met een pennemes in zyne gevangkeniſſe; terwyl hy zynen zoon by ofomtrent zich hadde; tegen wien hy eerſt, naar deszelfs getuigeniſſe, gezegt zoude hebben; *Indien hy dien nacht iets mogte hooren, hy hadde daar niet om op te ſtaan, vermits hy mogelyk ter ſtoele ſtont te gaan.* Hy gaf hem ook een open briefjen in 't *Franſch* geſchreven, met bevel van het wel te bewaaren. Dit briefjen luidde in onze taal: *Ik weete dat de meeninge is een exempel te ſtellen in myn perſoon, my te hooren tegens myne beſte vrienden, my te pynigen, daar na my te overtuigen van tegenſtrydigheden en valsheden, zoo men zegt, en daar na op pointjens en pointilles een ſchandelyk vonnis te ſtryken; want zoo moetmen doen om het aangrypen en vangen te rechtvaerdigen. Om dit alles te ontgaan, ga ik tot Godt door een korter weg, tegens eenen dooden valt geene verbeurtmakinge van goederen. Actum den 27 September 1618. ouden Styl.* De ſtukken hem te laſt gelegt, kan men zien in zyne Sententie, volgens welke het doodt lichaam van *Leedenberg* buiten den *Haag* naar de Gerechtplaatze gevoert, en in eene kiſt met 24 yzere banden, aan eene halve galge gehangen wierd, met het hooft in de kiſt omhoog: maar het was ſtraks daar na weggevoert, en in de Kapelle te *Zuilen*, by *Utrecht*, begraaven. Zeker *Roomſch-Catholyk* Schryver, *Adriaan van Meerbeek*, ſchryft 'er aldus van. „*Leedenberg*, gedreigt zynde met het pynen, heeft zyn zelven „ met een mes in de gevangkeniſſe vermoordt, hoewel an„ dere zeggen, dat de *Staten* hem hebben doen vermoor„ den, om 't vermoeden en den roep des te grooter te „ maaken.

Idem Uitenb.

Idem Uitenb. enz.

Meerb. f. 1269.

LEEG ELTEN, en HOOG ELTEN; zoek ELTEN.

LEEGE- en HOOGE-MIERLE; zie op MIERLE.

LEE-

Houve. LEEGE-MEDEN, een der negen Dorpen genoemt *Vreedewold* in de *Groninger Ommelanden*, onder 't *Weſterquartier*.

Winſem. LEEGE-MEER, een der veertien Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Donjewarſtal*, in de *Zevenwolden*.

Houve. LEEGKERKE, een der Dorpen in het *Weſterquartier* van de *Groninger Ommelanden*.

Houve Handv. Kronyk 2 deel, fol. 367. LEEMDE, een Dorp in de *Meijerye* van *'s Hertogenboſch*, onder 't quartier *Peellandt*. Toen ganſch *Brabandt* voortyds eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens opbrengen moſt, was de geheele *Meijerye* op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen geſtelt. Tot die ſom moſt het quartier *Peellant* (een der vier quartieren van de *Meijerye*) opbrengen 5692. guldens 10 ſtuivers 3 penningen; waar toe *Leemde* (een van de 27 of 28 Dorpen van dat quartier) laſten moſt 360 guldens, het hoogſte van alle Dorpen van *Peellant*; ja zelfs van de geheele *Meijerye*, uitgezondert *Tilburg*, *Ooſterwyk*, en *Hilverenbeeke*, in het quartier *Ooſterwyk:* ook *Heſen* (maar daar by worden noch 6 Gehuchten gereekent) in 't quartier *Peellant:* als ook *Os* in het *Maaslandtſche* quartier: en *Oirſchot* met 8 Gehuchten in het quartier *Kempenlandt*.

Houve 1 deel, fol. 170. Goudh. Hooft. enz. LEENS, een der negen-en-veertig of vyftig Dorpen van het *Hunſingo* quartier, in de *Groninger Ommelanden*.

LEER-AMBACHT, een van de Dorpen door den vervaarlyken Watervloedt in 't jaar 1421. in den grooten *Zuidt-Hollandtſchen waerdt* verdronken, en zoo gebleven.

Houve. LEERBROEK, een Dorp onder het Droſtampt van *Arkel*, in *Zuidt-Hollandt:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Gorkum*.

De Raey Diction. Geogr. pag. 284. LEERDAM, LADERDAM, LEDERDAM, LIERDAM, maar eigentlyk *Lingerdam*, of *Langerdam*, naar de *Linge*, enz. zie LINGE. Het is een bequaam Steedtjen met eenen Graaflyken titel, in het Zuiderdeel ten Ooſten van *Hollandt*, aan de *Linge*, niet verre van de grenzen van *Gelderlandt*, en 't Sticht *Utrecht*. *Heukelom* en *Aſperen* leggen 'er dichte by, en alle drie als op een drieſprong. Na het overlyden van *Frederik*, eerſte Grave van *Leerdam*, in 't jaar 1503. verviel het aan zynen zoon *Floris*, die in het jaar 1539. ſtorf, laatende tot Erfgenaam *Maximiliaan van Egmond*; wiens eenige Erfdochter *Anna van Egmond*, overleden in 't jaar 1558. *Leerdam* gaf aan haaren zoon *Philips Willem*, Prinſe van *Oranjen*, geſtorven in 't jaar 1618. die dit Steedtjen by uiterſten wille aan zynen broeder Prins *Maurits* maakte, van wien het aan Prins *Fredrik Henrik* quam; vervolgens aan zynen zoon Prins *Willem den II.* en zoo voort op *Willem den III.* Koning van *Engelandt*. Weleer heeft daar een ſchoon Kaſteel geſtaan, nu t'eenemaal vervallen. *Voſſius* is van gedachten dat *Leerdam*, *Lierdam* is, naar het beekjen of riviertjen de *Lier*, nu de *Linge* geheeten; zie LINGE. Het is een Leen der Heeren van *Arkel* geweeſt. Na dat *Johan van Egmond* omtrent het jaar 1410. *Maria*, dochter van *Jan van Arkel*, ten huwelyk genomen hadde, quam *Leerdam* aan zynen zoon *Willem van Egmond*, en zyne verdere Navolgers. In den oorlog tuſſchen *Gelderlandt* en *Hollandt*, kort voor 't jaar 1500. viel de Heer van *Yſſelſtein* nu en dan in *Gelderlandt*, en doodde daar veele *Niewmeegers*. De *Gelderſchen*, zeer daar over vertoornt, namen de Stadt en 't Kaſteel van *Leerdam* in, roovende en blaakende daar uit ganſch *Hollandt* door: maar toen Hertog *Albert van Saxen*, *Aſperen* en *Heukelom* zeer ſterk maakte, en by *Leerdam* een Kaſteel bouwde, gaven de *Gelderſchen* die Stadt aanſtondts by verdrag over. In 't jaar 1579. wierd *Leerdam* van de *Spaanſchen*, onder *Chiappin Vitelli*, belegert, beſchoten, en verovert. *Pontanus* zegt, dat *Leerdam* aan *Gelderlandt* leenroerig is geweeſt, volgens beding tuſſchen Hertog *Arnoud den I.* van *Gelder*, uit den ſtam van *Egmond*, en zynen broeder *Willem van Egmond*, opgerecht in 't jaar 1438. *Petit* zegt ook dat *Leerdam* in oude tyden, geduurende de oorlogen der *Gelderſchen*, zoo dikmaals verwoeſt geworden is, dat het de moeite niet waerdig wierd geacht, die plaats t'elkens te herbouwen: hy voegt 'er by, nu noch (omtrent 't jaar 1615.) zyn de muuren half vervallen. *Leerdam* wierd in het jaar 1492. tot een Graafſchap gemaakt, daar de Dorpen *Schoonrewoert*, *Benſchop*, en *Ackoy* onder behooren.

Idem Boxhorn pag. 303. *Mont. in Guicc. fol. 226.* *Pontan. Geld. geſchied. 2 deel, fol. 232. Petit Ned. Republ. pag. 129. Houve 1 deel, fol. 137.*

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 111. LEERDAM. Dat een zeker Riviertjen, aan den rechter kant van de bogt die de *Linge* maakt, den naam gehadt heeft van de *Lee*, LEA, is af te neemen uit de benaamingen van LEERDAM en LEERBROEK. Immers heeft deeze laatſte plaats ganſch geen gemeenſchap met de *Linge*, dat ze daar van Leerbroek/ als of men zeide Lingerbroek/ zou hebben konnen genoemt worden. LEERDAM nu is een Steedtje gelegen in den uiterſten hoek van deze bogt, midden tuſſchen *Aſperen* en *Heukelom*, het welk de Heeren van *Arkel* gekreegen hebben, als 't Graafſchap *Teiſterbandt* geſcheurt wierd. Immers draagt deeze Landtſtreek hedendaags den naam van een Graafſchap; en de *Oude Jaarboeken van Hollandt* noemen de Vryheeren daarom de Koningjens van de *Lee* (LEA.) Ik kan niet voor vaſt zeggen, hoedanig dit Steedtje geweeſt is voor het uitgaan van de dertiende eeuwe.

LEERMIS, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*; het is een van de 41 of 42 Dorpen van het *Fimelingoos* quartier. *Houve.*

LEERSUM, een Dorp in 't Overſticht van *Utrecht*. De boeren, en andere inwoonders gaan te *Amerongen* ter Kerke, ſtaande onder 't Claſſis van *Rhenen* en *Wyk*. *Houve.*

LEEUWAERDEN, LEEUWARDEN, LIEUWARDEN, of LEUWARDEN, is eene ſchoone, en de voornaamſte Stadt van *Frieslandt*, leggende binnen in 't landt: daar by de grootſte, rykſte, heerlykſte, en bevolkſte, en het hooft der Steden van die Provintie. (De naam is by de vreemdelingen, en buitenlanders, alzoo met een ſleep achter aan geworden. Maar binne-landts, en by de ingezeetenen van ouds, is hy *Leewerd*, de (ee) geſprooken als in leer, meer, beer, keer, peer; gelyk de *Hollanders Leewerd* ook alzoo ſpreeken. Doch niet te ſpreeken als (ee) in leem, meel, beeſt, pleeg, leed, peet, keel. In de ſtadt, en elders in ſtadtfrieſch, zeggen de onvervalſchte burgers niet anders dan *Lieuwerd* (ie) kort: en achter zonder ſleep; die uitheemſch is. *Hilar.*) Deeze Stadt is eerſt klein van begrip geweeſt, beſtaande alleen in 't geen omtrent de *Brol*, en 't Eſpel van *Minnema* lag, of de plaatze daar nu de gebuurte *Nye Hove* is, midden in de ſtadt, ſtrekkende van 't Weſten aan de Noordtzyde tot het Ooſten. Toen *Leeuwarden* eerſt gebouwt wierd, lagen de twee Dorpen *Oldehoven* aan 't Weſten, en *Hoek* aan 't Ooſten, daar dichte by; naderhant, by de vergrootinge der Stadt, daar ingetrokken. Aan de Zuidtzyde is de Stadt ook veel uitgelegt; zoo dat ze omtrent 1600 treeden in den omvang volgens *Brugman* hadde; doch ten tyde van *Winſemius* 4500. In des naams oorſprong zyn de gevoelens niet eens. Eenige willen dat die ontſtaan zou zyn wegens eene herberg, de *Leeuw* geheeten, of daar uithangende, en dat die plaats *Leeuwswaerdt* zou genoemt zyn, naar den *Waerdt* in de *Leeuw:* de Herberg zou dicht aan de *Middelzee*, daar de kooplieden van over Zee hun verblyf namen, geſtaan hebben. De *Middelzee* was de affcheidinge tuſſchen *Ooſter-* en *Weſtergoo*, de oorſprong uit d'ader van den *Yſſel* omtrent *Tierkwert* neemende, loopende dicht onder *Wiedum*, naderhant *'t Monikkenhuis* geheeten, ter tydt toe dat de *Noordtzee*, door ſtormwinden, de *Zuiderzee* eene plaatze maakte, die daar na zoo geweldig wierd, dat ze veele landen uitkolkte en affpoelde, die, weêr naar de *Middelzee* dryvende, allengskens eenige ondiepten maakten, welke hooger en hooger wordende, treffelyke Landeryen geworden zyn. *Ubbo Emmius* brengt den naam *Leeuwaerden* af van *Leeuw*, of *Lieuw*, en *waerdt*; *Lieuw* noemt hy den eigenaar der plaatze, en *waerdt* van eene hoogte der plaatze, of eilandtjen, tuſſchen de armen van eenigen ſtroom gelegen. *Popma* haalt hem af van *lieve*, *lieflyk*, *aangenaam*, en *waerdt* een aanwas of hoogte, aan welkers waterkant de grondt dezer plaatze gelegt of gebouwt is; en dat daar door de Stadt den naam van *Lieve waerdt* gekregen zou hebben. *Leeuwaerden* is eerſt eene Stadt omtrent het jaar 1190. geworden. Van 't jaar 1432. af heeft ze het hoogſte recht van 's *Landts Staten* gehadt: hield onder de *Schieringer* en *Vetkoperen* factiën de party der laatſten: om die reden namen de *Schieringers* in het jaar 1491. de Stadt in, die zy plonderden; maar wierden 'er weêr uitgedreeven: daar d'Olderman *Aucama*, een groot Rechtsgeleerde, enz. doodt bleef; noch vindtmen by *Schotanus* eene overrompelinge op 't jaar 1480. en wederom een op 't jaar 1487. In die van 1391. zou *Leeuwaerden* aan de Ooſtzyde heimelyk in brandt geſtoken, en daar door 't Prediker-klooſter en de Kerk voor 't grootſte gedeelte vernielt zyn. In het volgende jaar wierden 'er, door eenen fellen brandt, 200 huizen verteert. De Stadt is wel voorzien geweeſt van ryke Klooſteren, Paſtoryen, Gaſt- en Godtshuizen: hadde inzonderheit veele Geeſtelyken van d'ordens der *Franciſcanen*, *Dominicanen*, en van *S. Catharina*, die hunnen dienſt met groote pracht deeden: heeft zeer aanzienlyke, zoo openbaare als gemeene, Gebouwen; onder d'eerſte munt het *Hof van Frieslandt*, en dat van den *Stadthouder*, thans ook 't niewe *Raadthuis*, uit. De Stadt is byna vierkant, hebbende 4 Poorten, namelyk, de *Vrouwe- Wirdummer- Hoekſter-* en *Tuinſter*poort, nevens eene Waterpoort, waar op het ſtadts Kruidthuis ſtaat, nevens drie andere. Eene Voorſtadt is 'er, de *Vliet* genaamt, naar de vliet of graft die 'er deur loopt. Voortyds was de Stadt in drie Parochiën verdeelt: de voornaamſte was de Kerk van *S. Vitus*, die, by 't oprechten der nieuwe Biſſchoppen, door Paus *Paulus den IV.* tot eene Cathedrale Kerk gemaakt wierd, en de Stadt *Leeuwaerden* tot eenen Biſſchoplyken ſtoel, by bulle van den 19 May 1559. D'eerſte Biſſchop was *Remigius Bontius*, die, Biſſchop van *Brugge* geworden, dit Bisdom verliet. Na hem volgde *Cunerus Petri*, een *Leuvenſche* Godtgeleerde. In het jaar 1498. kreeg Hertog *Albert van Saxen*, door hulpe van de *Schieringers*, en 't quartier *Weſtergoo*, groot gezag in *Frieslandt*; maar die van *Leeuwaerden* wilden zich onder zyn gebiedt niet begeeven: zy wierden dieshalven ſtreng van den *Sax* belegert, en moſten met Heer *Willebord Schomburg*, Gevolmagtigde van *Albert*, in verdrag treeden. Na dat verdrag kocht *Willebord* een ſterk huis in de Stadt, en bragt 'er wapenen en krygsvoorraadt in; dat gaf hun argwaan, en verwekte oproer, daar in zommige van

De Raey Diction. Geogr. pag. 288.

Winſem. beſchr. van Fr. Idem Winſem. ibid. Schotan. Fr. Kr. fol. 216. 365.

Brugm. ibid. pag. 93. Mutz. Kerkel. Hiſtor. op 't jaar 1651.

Schon-

Schomburgs volk om hals raakten. Toen wierden zy andermaal belegert; maar, door tuſſchenſpreeken van den Droſt van *Embden*, wierd 'er een verdrag getroffen, onder beding dat 'er een ſterk Bolwerk, of Kaſteel opgerecht zou worden, dat ook ſtraks daar na, in het jaar 1499. begonnen wierd. Hoe in 't jaar 1500. die van *Leeuwaerden*, op het aankomen van den *Sax*, de Stadt verlieten, enz. kan men leezen by *P. Winſemius*, *Schotanus*, *Vliegerius*, enz. ook wat *Leeuwaerden* by de *Spaanſche* regeeringe heeft uitgeſtaan, by *P. C. Bor*, *Ubbo Emmius*, *van Meteren*, enz. Na de *Pacificatie van Gent*, en veele overgekome elenden, is *Leeuwaerden* nevens geheel *Frieslandt* onder, of in de *Unie* geraakt, en daar na is 't gedachte Blokhuis tot den grondt toe geſloopt.

Brugm. *Winſem.* *Schotan.* *Mont.*

Uit het geene de Heer *Schotanus*, in zyne Beſchryvinge van *Frieslandt*, van de Stadt *Leeuwaerden* (by hem *Leeuwerden* geheeten) heeft aangetekent, boven niet, of niet genoegzaam gemeldt, zullen wy noch, ter eere en volkomener kenniſſe van deeze Stadt onzer woninge, verkort zommige zaaken voorſtellen, die den nauwkeurigen Lezer niet onaangenaam zullen zyn. De naam (zegt hy) draagt de Stadt, naar 't allergemeenſte zeggen, van *Lieuwe*, *Weerdt* of Herbergier hier aan de Middelzee, omtrent het Gaſthuis, in de groote Kerkſtraat, daar nu noch, ter gedachteniſſe, in een gevel ſtaat; Aed Liouwerdt/ dat is, *oudt Leeuwerden*. Het gaat vaſt (zegt verder *Schotanus*) dat *Leeuwerd*, *Bolſwerd*, *Holwerd*, *Ferwerd*, en zulke naamen meer in menigte, afkomſtig zyn van *Weerd*, of *Wird* in 't *Frieſch:* 't welk betekent eene hoogte, leggende in laag landt, en ſomwylen omgeeven met wateren. Gelyk by oudts, eer 'er de zeedyken waren, 't landt op die wyze, wegens d' overwateringe, moſt gehouden en bewoont worden. *Bolſwerd*, is *Bodelswerd*; de Weerdt van eenen genaamt *Bodel* of *Boele:* *Leeuwerd* is de *Weerdt* van eenen *Lieuwe: Inſula Bodelonis*, *Inſula Leonis*; welke meeninge geheel met *Ubbo Emmius*, en de bedrevenſte Oudheits- en Taalkundigen overeenkomt. Hoe nu de grootte en legginge der Stadt omtrent het jaar 1190. zy geweeſt, wanneer men houd dat zy cerſt Stadts gerechtigheden heeft verkregen, wyſt de Heer *Schotanus* kortelyk heel ſtip met de volgende woorden aan.

Schotan. beſchr. van Fr. fol. 229.

„ Doe was (zegt hy) 't begryp der Stadt dusdanig: Merkt
„ en teekent aan een diept in de Stadt, doemaals de grach-
„ ten buiten den omloop. Van de *Blokhuiſter-pyp* loopt 'et
„ naar de *Weeſe* en de *Huiſemer Suipmerkt*. Van daar onder
„ de *Brol*, en kromt zich om voorby de *Waag* naar de *Lan-*
„ *ge-pyp*. En daar gaat 'et naar het Noorden, tuſſchen 't *Gaſt-*
„ *huis* ende 't *huis van Suartzenberg*; door de Kerkſtraat:
„ wendt zich daar naar 't Ooſten, voorby 't Schoenmakers
„ perk: en gaat om achter de *Jacobyner Kerk* naar de *Nieu-*
„ *we-buuren*. Die geëindigt hebbende, loopt 'et naar 't Zui-
„ den, ende door den *Heer* van *Amelandts-pyp*. Kromt zich
„ dan naar de *Tuinen*, doch wederom naar 't Zuiden voorby
„ de *Cancelery*, *'t Landtſchaps-huis*, en 't *Collegie* tot aan 't
„ *Blokhuis-plein*. Dit is d' omloop geweeſt van oudt Leeu-
„ werden. De Kerk was te Nyehove, en daar ontrent
„ het Jacobyner Klooſter. In 't midden der Stadt lag een
„ Sluis daar nu de Viſchmerkt is. D'Ee liep door de Stadt,
„ en buiten de Sluis was de mondt, nu d'*Eewal* noch ge-
„ noemt, uitkomende in de Middelzee, voorby 't Hof van
„ zyne Vorſtelyke Genade en 't Raadthuis; zynde zee oft
„ buitenlandt daar nu de *Nieuwe-Stadt* is. Een andere mondt
„ van de Ee ging naar de Brol, en viel ook voorts in de zee,
„ ter zelver plaatze daar nu de *Waag* ſtaat. Dies lag de
„ Stadt of het Vlek in drie gedeelten, afgeſcheiden door
„ den dubbelen mondt van den Eeſtroom. Buiten lag aan
„ 't Weſten 't dorp *Oldehoveſtra*; aan 't Ooſten, 't dorp *Hoek*.
„ Zyn derhalven nu in de Stadt, en buiten 't begryp van d'ou-
„ de Stadt, de *Heer van Amelandts huis*; *de Tuinen*; 't geen
„ ontrent de *Cancelery* en *Landtſchaps huis* is, 't *Klooſter niew*
„ *Galileen*, 't *Blokhuis*, de *Dyk*, noch alzoo genaamt, die
„ de Zee ſchutte; de *Weeſe*, toen een modderige wal; in
„ 't Frieſch wordt natte modder *Weeſe* genoemt. Voorts
„ de *Nieuwe-Stadt*, 't *Bagynen Klooſter*, *Burmania's huis* en
„ 't geen daar omtrent is. Dit alles leit buiten den om-
„ loop van 't oude Vlek.

„ *Olde-Hove* en *Nye-Hove* openbaaren met de naamen
„ dat het een ouder is dan 't ander. Voor 't jaar 1300.
„ was Parochiaan *in Aula Dei*, ofte Olde-Hove, een zeker
„ Edelman, genaamt *Fredrik van Burmanninga:* wiens na-
„ gelaaten Zoonen 't *Jus Patronatus* van Oldehove wech-
„ ſchonken aan 't Klooſter Mariegaerde.

D'Edelen (tekent hy verder aan) die in 't begryp van *Leeuwerden* gewoont, en 'er groote Huizen geſticht hebben, zyn geweeſt uit de geſlachten van *Kamminga*, *Kamſtra*, *Burmania*, *Minnema*, *Martena*. Inzonderheit hebben die van *Kamminga*, of *Kempinga*, hunne vaſtigheden hier gehadt; als *Kamminga-burg*, noch buiten de Stadt; (waar van zie op *Camminga-burg*) 't *Burmania's huis*, nu binnen de Stadt by de Vrouwepoort; het *Amelandts huis*, aan de andere zyde der Stadt, naar de Hoekſterpoort; en 't *Minnemaas-huis* op den hoek der ſtraate van den zelfden naam; uit deze Geſlachten zyn veele in de hoogſte regeeringe der Stadt geweeſt, Hovelingen en Oldermans. Met Halsgerecht is de Stadt begiftigt in die eeuwe, toen de Factiën der *Schieringers* en *Vetkopers* zoo grouzaamlyk heerſchten, en datmen de Steden zoo verhoogde, omdat de Juſtitie der hooge Rechteren van 't landt getoomt en gebonden lag door de razernye, en 't platte landt beheerſcht wierd door de woedende Edelen. Dit Halsgerecht bequamen ze in 't jaar 1432. en 't werd hen benomen door den Hertog van *Saſſen*.

Laat ons nu, ten ſlot, hier noch byvoegen de form, en toeſtant der hedendaagſche *Regeeringe der Stadt*, en hoe 'er jaarlyks, op Niewjaarsdag, de veranderinge in de Magiſtraat geſchiedt; vry naar de *Venetiaanſche* verkiezinge zweemende.

Ordre van de Raadtsbeſtellinge binnen de Stadt Leeuwarden.

DE Magiſtraat beſtaat uit twaalf Raadtsperſoonen, als vier Burgermeeſters, zes Schepens, en twee Boumeeſters.

Deze twaalf Perſoonen roepen alle Niewjaars morgens yder twee Perſoonen, zoo uit de Burgerye als Bevelhebberen, ten minſten yder van die 1500 guldens aan vaſte goederen in deze Stadt, of de Juriſdictie van haar, bezittende, makende te zamen vier-en-twintig perſoonen.

Welke vier-en-twintig Perſoonen zich, ten overſtaan van de Magiſtraat, looten op 12
Waar by uit de Vroedſchap mede worden geloot 12
Te ſamen uitmakende 24
Die haar te ſamen looten op 12

Welke twaalf Perſoonen alsdan de genomineerde zyn, waar uit de plaatzen van de drie oudſte, of langſt in den Raad aan een geweeſt zynde Perſoonen, als een Burgermeeſter en twee Schepens, of een Burgermeeſter, een Schepen, en een Boumeeſter, moeten worden vervult.

't Geen geſchiedt door negen Electeurs op de volgende wyze.

De Magiſtraat roept uit de Burgerye yder een, zynde twaalf perſoonen, die gequalificeert moeten zyn als boven.

Deze twaalf looten zich op 4
Hier by loot de Vroedſchap mede 4
Als mede de Bevelhebbers 4

Deze twaalf perſoonen roepen twaalf andere gequalificeerde perſoonen uit de Burgerye, die hunzelven, ten overſtaan van de Magiſtraat, looten op zes perſoonen.

Deze zes uitgeloteden gevoegt by de twaalf vorige, en alzoo uitmaakende achtien, looten zich weder op negen perſoonen.

Die, na 't afleggen van den Eedt aan den Preſes van de Magiſtraat, de Electie doen, en de niewgekorene onder eede brengen.

Men weete verder, dat in de Magiſtraat, en Vroedſchap, geen Vader en Zoon, noch ook twee Broeders teffens mogen wezen; ook geen Stadts Leveranciers, Collecteurs, of die leverantie hebben aan de Wees- of Gaſthuizen, ook niet die in Stadts dienſt zyn, of eenig tractament van de Stadt, directe of indirecte, trekken, maar moeten zulks by hunne verkiezinge verlaaten.

Die uit de breede Gemeente of Bevelhebberen op de Nominatie heeft geſtaan, mag het volgende jaar tot dien einde niet weder geroepen worden.

Ook mag geen Electeur, wie hy zy, die onder de negen geweeſt is, het volgende jaar weder tot Electeur geroepen of geloot worden.

De Vroedſchap beſtaat uit veertig Perſoonen, die verdeelt zyn over de tien Eſpels (Kerſpels) van de Stadt.

Indien een Vroedsman ſterft, zoo worden, uit de negen-en-dartig overige, zeven Electeurs geloot, die de openſtaande plaats met een ander perſoon (gequalificeert als vooren) vervullen, binnen vier-en-twintig uuren na de doodt van den verſtorvenen, uit dat Eſpel waar uit de verſtorvene gekoren was geweeſt.

LEEUWARDEN, LIIWART word deze Stadt dikwyls genoemt in het Perkamenteboek van *Utrecht*, en wel allereerſt op het jaar 1227. ook wordt het by de Inwoonders hedendaags meeſt omtrent zoo uitgeſproken. Zy word ook in dien tydt onder het getal der Steden geſtelt, doch in ordre de derde, hoewel ze nu al lang de Hooftſtadt geweeſt is van *Frieslandt*, tuſſchen het *Vlie* en de *Lauwers*. *Menco*, Abt van *Werum*, maakt op het jaar 1247. ook gewag van de Burgeren van LIWERTH. In een Brief van het jaar 1300. vindtmen geſchreven LIEUWERTH, waar uit men den oorſprong van de benaminge klaarder leert kennen, te weeten, van Lieuw of Leeuw/ zynde een mans naam, gebruikelyk onder de *Friezen*, en Werth/ het welk beteekent een Eilandt, Terp, of Hoogte, tuſſchen vlakten, die dikwyls van het water overſtroomt worden; gelyk hier van zoo veele omleggende plaatzen haare benaminge gekregen hebben: omdat ze deurgaans hoog en verheven leggen, opgeworpen zynde om zich daar op, by overſtroominge van de *Noordtzee*, te bergen. Nu ter tydt leit deze Stadt een ſtuk weegs van de zee; voor dezen, als

Altingi Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 116.

Apud Schotan.

'er de Inham de *Borneda* noch was, lag zy even verre van zynen binnenſten inham en van de *Noordtzee*; zynde de grootſte, rykſte, en welvarenſte Stadt niet alleen van *Oo-ſtergoo*, waar in zy gelegen is, maar ook van alle de andere, die in het geheele Landtſchap zyn, in vruchtbaarheit van den grondt nauwelyks eenige andere toegeevende. Die in 't Latyn geſchreven hebben, noemenze liefſt LEOVARDIA.

Het is voorwaar een beuzelachtig, hoewel gemeen gevoelen, dat de benaming van *Leeuwarden* zynen oorſprong zou hebben van zekeren Waerdt of Herbergier, *Liewe*, of *Leeuw* genaamt: by wien, gelyk zommige voorgeeven, de *Leeuw* zou uitgehangen hebben; eveneens, als of de uithangborden in die tyden ook al in gebruik waren geweeſt. Op veel vaſter grondt ſteunt het gevoelen van den Heere *Alting*, en van andere Schryveren, die oordeelen dat deze benaminge, gelyk van ontelbaare diergelyke plaatzen in *Frieslandt* en elders, gehaalt is van de gelegentheit; omdat dezelve als een *Waerdt*, Eilandt of Hoogte verheven was tuſſchen de laage, en door het water veeltyds overſtroomde landen. Doch hier in konnen wy het gevoelen van dien Heere niet toevallen, dat hy met het gemeen vaſtſtelt, dat het een *Waerdt* of *Herbergier* geweeſt is, in de *Frieſche* taale Liewe of Leeuw genaamt. Het is wel waar, dat de *Latynſche* benaming LEOVARDIA, nu al van oudts gebruikelyk, dit eenigzints ſchynt te bekrachtigen, waar uit zonder twyfel het Stadtswapen, zynde een vergulde *Leeuw*, in lateren tydt op de baan gekomen is. Maar noch het een, noch het ander kan proef houden, als men deeze benaming in den grondt naſpeurt. Want hoewel de *Frieſche* naam Liewe/die doorgaans, naar den Latynſchen trant, met *Livius* uitgedrukt wordt, by zommige ook *Leo*, dat is *Leeuw*, overgezet is; echter zal men ondervinden dat dit alles niet anders is dan een bedrieglyke ſchyn. Om dit klaar te zien, moet men in acht neemen, dat 'er menigvuldige eige namen zyn, niet als een mengelſlag t'zamengeſtelt uit het Latynſche woordt LEO, en het inheemſche WAERD, maar van zuivere *Duitſche* of *Gottiſche* herkomſt; die echter, in de Latynſche taale overgebragt, om de verzachtinge der uitſpraake, dusdanigen zwier en ſchikkinge krygen: en daar niet de minſte ſtip of klauw van den *Leeuw* in te vinden is. Want wat meent *Leopoldus*, of, gelyk andere ſchryven, *Leupoldus*, toch anders dan het geen in de Duitſche taale *Liepolt* hiet? *Leonardus*, als *Leendert*, *Leenert*, *Lienaart*? hoewel zommigen, door eene zoete ſpeelinge, hier ook al een mengelſlag van maaken, als of men zeide *Leeuwenhart*, of *Leeuwen-aardt*. Maar wat *Leeuw* kan men doch vinden in de Latynſche benaminge van LEODIUM of LEODICUM, *Luyk*, in het Hoogduitſch Lüdik/ in het Franſch *Liége*? Even alzoo weinig is dezelve in deze *Gottiſche* of *Longobardiſche* naamen, *Leovigildis*, *Leodegarus*, *Luitgarus*, Luitgar/Luitger/ *Leothildis*, by anderen *Luithildis*; *Leonora*, Leene/Liene. Aldus wordt *Limerik*, hier onder by den Heere *Alting* verhandelt, in 't Latyn LEOMERICA uitgeſproken. Wat dan? De lange vokaalen E en I, in dusdanige *Gottiſche* woorden komende, zyn verandert in EO, en hebben aldus eenen Latynſchen zwier aangenomen. Dit zien wy klaar in den naam des *Gottiſchen* Konings *Diderich van Verona*, die by de Latynſche Schryvers altyd *Theodoricus Veronenſis*, of ook wel *Theudericus* genoemt wordt. Want wat beteekent *Diederich* anders als Volksgezinde/ Volksaart/ den volke geneegen, in het Latyn *Homo popularis*? Want, gelyk de Heer *Alting* zeer krachtig aanwyſt op het woordt GERMANIA, Diet/Duyt/Tuit/Theut/ beteekent niet anders dan het *Volk*. Van dezen aardt en afkomſte ſtellen wy de volgende benamingen te zyn: *Theodatus*, *Theodomarus*, of *Theodomirus*, Tiedemir/ of Dietmaar/ *Theodolinda* of *Theudelinda*, *Theobaldus*, by anderen, die den oorſprongkelyken naam behouden hebben, *Diebald*, *Dietbold*, *Tiebold*, anders *Tiebout*; *Theowaldus*, of *Theutwaldus*, *Theodulphus*, Tiedolph/ *Theobertus*, *Theubrechtus*, *Theotardus*, by anderen *Tetardus*, Tetard/ Titart: in welke benamingen zich grootelyks vergiſſen, en beſpottelyk gedraagen, die dezelve van het Griekſche woordt *Theos*, (Godt) willen afleiden, en die 'er aldus een wanſchikkelyke mengelſlag (*hybridas*) van maaken. Immers zietmen dit klaar en overtuigent in *Diedenhoven*, welke Stadt in 't Latyn *Theonis Villa*, in het Franſch *Thionville* wordt genaamt; gelyk in de Geſchiedeniſſen word gemeldt van eenen *Theo* of *Theudo*, *Tiet*, Overſte der *Beijeren*; en wat is doch *Lingua Theotiſca*, by den bekenden *Otfridus*, anders dan de *Duitſche*, *Dietſche* taale? Anders is het gelegen met de benamingen, die, gelyk de Geleerden weeten, zuiver Griekſch zyn, als *Theodorus*, *Theodoſius*, *Theophilus*, *Theophanes*, *Theodotus*, en diergelyke meer. Insgelyks met deze *Leonidas*, *Leonatus*, *Leontychus*, *Leoſthenes*, *Leonſius*; welke wy niet ontkennen dat of alle, of eenige van het Griekſche woordt ΛΕΩΝ *Leeuw* afgeleidt worden. Dezen *Lieuw* of *Leeuw*, dus uit *Leewaerden* verdreven hebbende, gaan wy voort te ſtellen, dat de benaming zeer waarſchynlyk haare afkomſt heeft van het water dat midden door de Stadt naar *Dokkum* loopt, het welk noch hedendaags niet anders dan de E, of de I, genoemt wordt; en waar van de *Ewal*, of *Iwal*, gelyk de *Frieſche* uitſpraak luidt, den naam gekreegen heeft. En aldus is *Leeuwaerden* niet anders dan een *Waerdt* aan den *E*- of *Iſtroom*; waar uit dan ook blykt dat de rechte naam is *Leewaerden*, *Liewaerdt*, *Lywaerdt*, of *Liwert:* want de letter L is tot verzachtinge van de uitſpraake voor de klinker E of I gekomen, gelyk het dus van de *Frieſchen* van outs is geſchreven, en noch hedendaags uitgeſproken wordt.

LEEUWARDERADEEL, een der elf *Frieſche* Grietenijen in 't quartier *Ooſtergoo*, en onder haar de voornaamſte, voorſtemmende, en meeſt laſtende. Zy beſtont voortyds in drie *Trimdels*, of derdedeelen; namelyk, *Zuidt-Middel-* en *Noorder-Trimdel:* doch middel-*Trimdel*, dat ook *Bilgaard*, *Camminga-buur*, en 't *Nylandt*, nevens het oude Convent *Fitwers* vervatte, is by de Juriſdictie der Stadt *Leeuwarden* gevoegt: waar over die van *Leeuwarderadeel* proces tegen de Magiſtraat van *Leeuwarden*, voor het Hof van *Frieslandt*, hebben aangeheven. Deze Grieteny heeft zulke uitſteekende Wei- en Bouwlanden, dat, omtrent het jaar 1620. eene Pondemaat dezer landen, daar 'er derdehalf van gaan in een Mergen, omtrent *Leeuwarden* gelegen, voor 400 goutguldens verkocht wierd. Naaſt deze Grietenije legt ten Ooſten de Grieteny *Tzietzerkſteradeel*; ten Zuiden *Idaarderadeel*; ten Weſten, *Baarderadeel*, *Menaldumadeel*, en 't *Bildt*; ten Noorden *Ferwerderadeel:* zy had voortyds 17 Dorpen, maar nu, wegens de bovenverhaalde oorzaak, niet meer dan 14; namelyk *Wirdum*, waar onder is *Wytgaard*, (dit is het grootſte, voorſtemmende, en meeſt laſtende Dorp;) *Zwichum*; *Goutum*; *Huiſum*; *Hempens*; *Teerens* op 't Zuid; *Stiens*; *Finkum*, *Hijum*; *Britſum*; *Kornjum*; *Jelſum*; *Lekkum*; *Miedum*, op 't Noorden van de Stadt *Leeuwarden*. De adelyke Huizen dezer Grietenije zyn *Unia*, *Camſtra*, *Camminga*, *Bootſma*, alle in het dorp *Wirdum*, nevens *Juwſma:* het huis van *Viglius Zuichemius*, in *Zwichum*; *Wyarda*, *Drinkuitſma* en *Puſma*, in 't Dorp *Goutum*; *Bootſma*, en *Abbinga* in *Huiſum*; *Burmania* en *Juckema* in *Stiens*; *Holdinga* in *Finkum*; *Abinga* in *Hijum*; *Lettinga* in *Britſum*; *Martena* in *Cornjum*; *Hinnema* in *Jelſum*. In deze Grietenije legt ook de plaatze *Barrahuis*, daar voortyds, onder de Factiën van de *Schieringers* en *Vetkopers*, hunne landtsdagen plagten gehouden te worden: 't heeft weleer aan 't Convent van *Bergum* behoort.

Winſem. beſchr. van Fr. *Idem Winſem. achter zyne Kr.* *Idem ibid. Houve Handv. Kron. 1 deel, fol. 155. Brugm. in Scriv. Kron. pag. 86.*

LEEUWEN, ('T HUIS TE) legt onder *Alphen*. Het is in 't jaar 1450. by *Willem van Leeuwen*, *Gerritszoon*, aan 't huis van *Waſſenaar*, uit zyne eige goederen, opgedraagen, en weêr te leen ontfangen voor een onſterflyk Leen, met omtrent 7 mergen Landts, nevens twee paar oude Zwaanen met de jonge te voeden, en in den *Rhyn* te dryven, ook te water tuſſchen *Zwammerdam* en *Leiden* te verheergewaden met eenen *rooden Sperwer*, of een *Stoop wyns* daar voor.

S. van Leeuw. Bat. Ill. f. 1261.

LEEUWEN, een *Gelderſch* Dorp; zie LEWEN.

LEGMEER, is een bedykt Meer by *Thamen* en den *Uithoorn*.

Leeuw:

LEICESTER. (ROBERT DUDLEY, GRAVE VAN) Na dat Prins *Willem de I. van Oranje*, den 10 Julius 1584. te *Delft* verraderlyk doorſchooten was, vonden de *Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden* zich in zeer groote verlegentheit; hunne krachten waren te zwak tot tegenſtant, en hun ontbrak een Hoofdt in den oorlog; dieshalven moſten zy naar buitenlandtſchen byſtant omzien: die van *Vrankryk* was hun ontſchoten. Na dat *Duc d'Alençon*, broeder van Koning *Hendrik den III.* aangenomen tot Prins der *Vereenigde Nederlanden*, zynen quaden toeleg, om zich volſtrekt Souverain te maaken, gelukkig gemiſt hadde, en hy daar op 1583 weêr naar *Vrankryk* gekeert was, (zie op FRANCOIS DE VALOIS, enz.) deedt men eene niewe bezendinge aan den *Franſchen* Koning; maar na een zesmaandig vergeefſch ophouden, moſten de Gezanten weêr vertrekken. Toen nam de *Staat* voor, en beſloot om Koningin *Elizabeth* van *Engelandt*, eene Vorſtinne van den *Gereformeerden* Godtsdienſt, de Opperheerſchappye der Landen aan te bieden: maar zy maakte zwarigheit dien laſt op zich te neemen: bewilligde evenwel, op onderpandt der Steden *Vliſſingen* en den *Briel*, 5000 Voetknechten, en 1000 Ruiters, ten dienſte van den *Staat* te onderhouden: waar over zy tot Lieutenant Generaal den Grave van *Leiceſter* ſtelde. Hy quam den 19 December te *Vliſſingen* aan, en ging van daar naar *Hollandt*; wierd in alle Steden pragtig ontfangen, inzonderheit in *'s Gravenhage*, met zoo veele Eerboogen, en tekenen van eerbiedt, dat men nauwelyks eenen Oppervorſt des Landts heerlyker zou hebben konnen onthaalen. Ook was het de gemeente voor 't oog eene zeer aangenaame zaak, dat, daar zy *Alençon* dagelyks ter Miſſe had zien gaan, *Leiceſter* dagelyks te zien de Gereformeerde Kerken bezoeken, opentlyk daar in ten Avondtmaal toetreeden, en, boven dat, grooten yver voor den Godtsdienſt toonen. Dat werkte zoo veel uit, dat de *Staten Generaal* hem ten Gouverneur Generaal aannamen, met een onbepaalder magt en gezag dan ooit Gouverneur onder Kei-

Bor. Meter. Hooft. Reid. enz. *Bor Ned. Oorlog. 21 Boek fol. 4. Hooft f. 1039. ſeq. Winſem. Fr. Fr. fol. 779. Reid fol. 131. 134. ſeq. Comm. Amſt. f. 1078. Meter. fol. 245. Uitenb. Kerkel. Hiſtor. fol. 228. Bor.*

Meter. Hooft. Grond. bericht onder Leiceſt. enz. J. v. L.

Keizer *Karel*, of Koning *Philips* gehad hadde: want hem wierd toegeſtaan, uit een getal der Ingezetenen, by de Provintiën te noemen, eenen Raadt van *Staten* aan te ſtellen; behoefde zich niet te binden aan de meeſte ſtemmen der Raaden, maar hunne gevoelens gehoort hebbende, mogt hy het geene hy beſt dacht beſluiten: ook zouden de *Staten Generaal* gehouden zyn te vergaderen t'allen tyden, en ter plaatze daar 't hem goedt dacht, en wanneer hy 't begeerde, enz. Wy konnen ons niet in alles, dat in zyn Landtvoogdyſchap voorgevallen is, inlaaten, men zie de Schryvers na op den kant aangewezen. Zeker is het dat hy den *Staat* ſlechten dienſt heeft gedaan, ja in ſteede van 't Landt voordeelig te zyn, is hy het nadeelig geweeſt. Hy ſmeedde zeldzaame aanſlagen om tot de volle ſouverainiteit der *Vereenigde Nederlanden* te geraaken. Ook wou hy zich niet naar den aart en de natuur der *Nederlandtſche* regeeringe voegen: hitſte de bezettingen tegen de *Staten* op; ſchikte alles naar zynen wil, en bedorf den koophandel. Ondertuſſchen verrichtte hy niets tegen den vyandt, die ons dan deze, dan geene Sterkte ontweldigde. Door den yver, die hy uiterlyk voor den Godtsdienſt toonde, trok hy veele, zoo Predikanten als godtvruchtige Staatkundigen, en ook veele der Gemeente, tot zich. Hy raakte daar over in 't ooge der verrezienden, daar twiſt uit ontſtont, die dagelyks tuſſchen de *Staten* en hem, nevens de ſcheuringe onder de Gemeente, meer en meer toenam. De rechtzinnigen begonden te merken dat ze door het momaangezicht, daar 'er zoo veele door verleidt waren, gevaar zouden loopen, indien ze niet in tyds toezagen, van het net over 't hooft gehaalt te worden, en zy zich niet tegen hem en zynen aanhang, die al te ſterk worden zou, aankantten. Ondertuſſchen kreeg Koninginne *Elizabeth* kondtſchap, dat *Philips* eene zoo magtige Vloot in *Spanjen* toeruſtte, en begon als te vreezen dat het op haar gemunt was; het berouwde haar dat zy dat verbondt met den *Staat* aangegaan hadde, daarom ontboodt zy *Leiceſter* t'huis, die zich daar op in 't jaar 1587. weêr naar *Engelandt* begaf. Middelerwyle hadden de *Spaanſchen*, geduurende dien korten tydt zyner Regeeringe van den *Staat*, verovert de *Graaf*, *Megen*, *Batenburg*, *Venloo*, *Gelder*, *Sluis*, *Meurs*, *Workum*, *Hinloopen*, *Deventer*, en meer andere plaatzen. Na het vertrek van *Leiceſter* ſtont het met de *Vereenigde Provintiën* erger dan ooit voorheene, dat echter kort daar na allengskens, na dat ze Prins *Maurits* noch in 't zelfde jaar 1587. tot *Gouverneur Generaal*, enz. aangenomen hadden, begon te beeteren. Onder het bewint van *Leiceſter* wierd ontdekt, dat 'er te *Leiden* een aanſlag was geſmeedt om de Regeeringe te veranderen; drie wierden 'er ſchuldig bevonden aan dezen verraderſchen toeleg, zy wierden ook alle drie onthooft. Deze *Robert Dudley*, Grave van *Leiceſter*, was hoogmoedig, eer- en ſtaatgierig; daar door hy ſomtyds vry wat onbedacht zich te verre uitte. By zyne aankomſte in de *Vereenigde Nederlanden*, wierd hy van de Magiſtraat van *Delft* zeer heerlyk ontfangen; en de vermaardtheit van zyn geſlacht hoog geroemt wordende, zou hy, volgens het verhaal van *P. C. Hooft*, gezegt hebben; *Dat door het ombrengen van zynen broeder Milford Dudley, en zyne gemalinne Johanna Grey, de Kroon van Engelandt uit het daar toe gerechtigt huis gerooft was.* In een geſchreve Aantekeninge, onder den titel van onpartydig verhaal, word het bovenſtaande van *Hooft* aldus gevonden, namelyk dat hy gezegt zoude hebben; *Indien myn broeder Milfort Dudley en zyne gemalinne Koninginne Johanna Grey niet omgebragt waren geworden, zou de Kroon van Engelandt aan myn Geſlachte gebleven zyn.* Onder zyne regeeringe, als Stadthouder, was de Magiſtraat van *Utrecht* meerendeels verandert. Na dat hy weêr in *Engelandt* ontboden en gekeert was, wierden de hekkens daar verhangen, en de Magiſtraat voorzien met andere Heeren, die de *S. Jakobs Geuzen* niet ongunſtig waren; waar op ook al eenige veranderinge onder de Predikanten voorviel; zie daar van op DUYFHUIS. (HUBERT) Niet lang na dat *Leiceſter* in *Engelandt* wedergekomen was, overleedt hy. Hy hadde in zyn leven de wiſſelvalligheden van 't geluk, zoo van gunſt als ongunſt, al vry beproeft en gezien. Zyn Grootvader, *Edmond*, en Vader, *Johan Dudley*, Hertog van *Northumberlandt*, waren d'een onder Koning *Henrik den VIII.* d'ander onder de regeeringe van Koninginne *Maria* onthalſt. Zyn broeder *Milford Dudley*, getrouwt met Koninginne *Johanna Gray*, moſt met haar dien zelfden gang gaan. Hy zelf was'er ook al toe verwezen, maar kreeg van *Maria* vergiffeniſſe: Koningin *Elizabeth*, *Maria's* zuſter, maakte hem Miniſter van *Staat*, en begunſtigde hem met uitſtekende eerampten en zeer hooge bedieningen. Hy was van eenen aangenamen ommegang, daar by een volmaakt Hoveling.

Trigl. Kerkel. Hiſtor. fol. 716. enz. Onpart. verhaal van St. en Relig. van An. 1604 tot 1620. M. S. Hooft f. 1042. Bizot Medaill. Hiſtor. pag. 53.

De Raey Dictionn. Geogr. pag. 289.

LEIDEN, eene groote, welbewoonde, en redelyk ſterke Stadt, voorzien met eene vermaarde *Akademie*, en byna midden in *Hollandt*, gelegen aan den ouden *Rhyn*, de voornaamſte van *Rhynlandt*. Zy is de vierde Hooftſtadt van *Hollandt*, word in 't Latyn *Lugdunum Batavorum* genoemt. Is een van de oudſte Steden in dat Graaffchap; legt in het beſte gedeelte van *Zuidt-Hollandt*, omtrent 2260 Rhynlandtſche roeden van de *Noordtzee*; drie uuren van *Delft* en *'s Gravenhage*, 5 uuren van *Haarlem*, *ter Gou*, en *Rotterdam*, 7 uuren van *Amſteldam* en *Dordrecht:* rontom verſiert met menigte luſthoven en plantagien. Wat de naam *Lugdunum* belangt, dus van de *Romeinen* haar gegeeven; zommige haalen dien af van *Luik* en *duinen:* zoo veel als *'t Luik*, en het *ſluiten der duinen:* want de Stadt ſchynt van oudts het recht gehad te hebben, van den *Rhyn* te ſluiten en te ontſluiten; waar van mogelyk, volgens *Scriverius*, te vermoeden is, dat die van *Leiden* twee ſleutels in hun wapen voeren. Dus zou *Luikduin* allengskens in *Leiden* verandert konnen zyn. *Bekanus*, meenende het beter te treffen, trekt den naam van *Luk* en *Duin*, en neemt het voor *Geluks-Duin*. *Junius* weêr van *leege*, of *laage Duinen: Guicciardyn* zegt, dat de *Roomſche* Stadthouder (*Prætor*, enz.) in oude tyden daar zyn Hof, met een Legioen ſoldaaten, gehouden heeft, en dat *Leiden* daar den naam van ſchynt bekomen te hebben. Andere wederom haalen den naam van de Stadt of de Burgt van *Leiden* af van *leiden*, *geleiden*, te weeten, van daar door een boſch, het *Woudt zonder genade* genoemt: waarom dat zoo geheeten wierd, zie d'*Oude Hollandtſche Kronyk*; doch dit word niet zonder reden voor een fabel gehouden; alhoewel het zeker is, dat dit landt in oude tyden vol boſſchen geweeſt is, daar veel wildt gediert en quaade menſchen zich in hebben konnen onthouden. Over de Oudtheit van *Leiden* valt al mede geen klein verſchil, *Johannes à Leidis*, en de *Oude Hollandtſche Kronyk* ſtellen het bouwen van den Burgt omtrent het jaar 400. na *Chriſtus* geboorte, en dat de Stadt daar na eerſt gevolgt is: want toen zouden 'er niet meer dan drie huizen by den Burgt geſtaan hebben; namelyk het *Oude huis*, nu den *Elephant*, zynde het bouwhuis beneden de Viſchmerkt; de andere twee ſtonden op den *Rhyndyk*, als 't *Oude Huis*, op den hoek van den *blauwen Steen*, zynde het *Tolhuis*, daar men alle goederen vertollen moſt die den *Rhyn* op- en afvoeren, nu hangt 'er de *gulde Syrooppot* uit; en het derde huis ter zyde van de *Stadts Loots*, dat een Herberg was (naderhant heeft 'er een *Helm* uitgehangen, maar het was ten tyde van *J. J. Orlers* heerlyk herbouwt) en dit zou het eerſte begrip van de ſtadt *Leiden* geweeſt zyn. Andere maaken *Leiden* veel ouder. *Scriverius* houdt het voor de oudſte Stadt van *Hollandt:* ouder dan *Dordrecht* en *Haarlem*. Veele willen dat *Lugdunum Batavorum* al ten tyde van Keizer *Antoninus Pius*, omtrent het jaar 140. bekent geweeſt is, volgens zyn *Itinerarium*, daar in twee heirbaanen, d'eene ter rechter, de andere ter ſlinker zyde, door 't Eilandt *Batavia* gevonden worden. D'eerſte gaat van *Colonia Trajana*, op *Burginatio*, op *Arenatio*, op *Noviomagum*, op *Caſtra Herculis*, op *Grave*, op *Levefano*, op *Fletione*, op *Lauri*, op *Nigro Pullo*, op *Albinone*, op *Mavilone*, op *Prætorium Agrippinæ*, op *Lugdunum*. Maar, behalven dat dit *Itinerarum* niet aan Keizer *Antoninus Pius*, maar aan *Marcus Aurelius Antoninus Pius Philoſophus*, in het jaar 162. aan 't Ryk gekomen, toegeſchreven moet worden, is men niet zeker of door *Lugdunum*, *Leiden*, en door *Prætorium Agrippinæ*, juiſt *Roomburg*, by de Hoogewoerdt, verſtaan moet worden. Eenige houden 't voor *Losdunum*, *Loosduinen*, andere voor een Dorp in de *Veluwe*, daar van gewaagt word in de gifte van Grave *Rotarius*, onder *Adelbricus*, Biſſchop van *Utrecht*, in 't jaar 838. *S. van Leeuwen* wil *Leiden* gebouwt hebben onder Keizer *Auguſtus*, tweeen-twintig jaaren voor *Chriſtus* geboorte. Alles is hier in onzeker, daarom treeden wy over tot zekerder dingen, zonder ons met het vorige langer op te houden. *Leiden* was voor 400 jaaren noch zeer klein, in vergelykinge van den huidigen ſtant: voor de vergrootinge in 't jaar 1389. (andere ſtellen voor d'eerſte vergrootinge 1294.) was de Stadt, de graften van de Veſt daar in gereekent, niet grooter dan 29½ Mergen landts, of binnen de graften 24½ Mergen. De eerſte vergrootinge van *Leiden* is geſchiedt in 't jaar 1294. De tweede wierd begonnen in 't jaar 1355. De derde in 't jaar 1389. waar door de Stadt, binnen de ſtadtsgraften, groot wierd omtrent 112. of daar buiten, 132 *Rhynlandtſche* Mergens: de vierde geſchiedde in 't jaar 1611. toen wierd de Stadt 172 Mergens groot, en alzoo meer dan vyfmaal grooter dan zy eerſt was geweeſt. Kort na het jaar 1400. was *Leiden* zoo welvarende en van zulken rykdom geworden, dat het onder de vermogenſte ſteden van *Hollandt*, verre boven *Amſteldam*, geſtelt wierd. Ten tyde dat aan Hertog *Philips den I.* Grave van *Hollandt*, enz. in het jaar 1426. eene ſchattinge van 30000 *Hollandtſche* ſchilden, tot betalinge van 't Krygsvolk, ingewilligt wierd, is *Haarlem* daar in geſtelt op 5000, *Leiden* op 3500, *Delft* op 3500, *Amſteldam* op 3000, *Rotterdam* op 1250, *Hoorn* op 2000, *Enkhuizen* op 625 ſchilden. In eene andere ſchattinge, toen Hertog *Karel van Burgundiën* in den *Haag*, in 't jaar 1468. gehuldigt wierd, is *Amſteldam* maar op 2875, *Leiden* daar tegen op 3575 ſchilden geſtelt. Wy gaan voorby alhier van den Burgt te ſpreeken, om dat wy zulks op 't woordt BURGT gedaan hebben, als ook van de *Leidtſche* AKADEMIE, zie op A. en Burgt op B. Hoe het

Orlers. beſchr. van Leiden p. 9. Guicc fol. 206. O. H. Kr. f. 16. 31. O. H. Kr. fol. 31. Eric. Monach. in vita S. Germ. lib. 4. Boxhorn toon. pag 169. Idem O. H. Kr. ibid. Orlers Leiden pag. 10. Houve Handv. Kronyk 2 deel, fol. 85. Leeuw. Bat. Ill. fol. 171. Boxhorn Holl. toon. pag. 171. Leeuw. Bat. Ill. fol. 168. ſeq. Orlers Leiden pag. 18. 26. 28. 30. 32. enz. Orlers Leiden. Vliger. de Com. Holl in Phil I. Orlers pag. 35. ſeq. Voſſ. Jaarb.

van de *Kennemers* verovert wierd; zie op ADA. zie ook verder uit de Schryvers, op den kant aangewezen, hoe *Leiden*, in 't jaar 1420. door Hertog *Jan van Beijeren* belegert en gewonnen wierd, ook hoe de Stadt van 't gezag der Burggraven verloſt is. Hoe'er een oproer, enz. in't jaar 1445. tuſſchen de *Hoekſchen* en *Cabeljauwſchen* voorviel. Hoe in 't jaar 1479. de *Hoekſchen* daar uitgedreven wierden, enz. Hoe de *Hoekſchen* twee jaaren daar na de Stadt met behendigheit inkregen. Hoe die van 't *Kaas-en Broodtſpel* voor *Leiden* quamen, en hun hooft ſtieten; zie op KAAS- EN BROODTS-SPEL. Geen ding heeft *Leiden* vermaarder gemaakt, dan het uitſtaan van de beide belegeringen in de jaaren 1573. en 1574. en inzonderheit de laatſte. Wy zullen ze in 't kort hier op het tapyt brengen. Na dat de *Spaanſchen Haarlem* door hongersnoodt gedwongen, en voor *Alkmaar* deerlyk hunne hoofden geſtooten hadden, quamen zy voor *Leiden* op den laatſten October 1573. De Stadt was niet wel van leeftogt voorzien, echter ſtonden de belegerden den honger, en winterſche koude vier maanden lang uit; waar na de *Spaanſchen*, in Maert 1574. de belegeringe opbraken, op de aankomſt van Grave *Lodewyk van Naſſauw*, na dat hy door zyn volk *Geertruidenberg* beklommen en ingenomen hadde. Na het vertrek van *Duc d'Alva*, met zynen zoon *Don Frederico*, in December 1573. was *Don Louis de Requeſens*, groot Commendador van *Caſtiliën*, in des eerſten plaatze, als Gouverneur der *Spaanſche Nederlanden*, getreeden. Hy was al in de vorige maandt November te *Bruſſel* gekomen: wierd bericht, niet lang na zyne aankomſte, van eenige *Roomſch-Katholyken* binnen *Leiden*, dat'er weinig bezetting en kooren binnen was. Dieshalven quamen de *Spaanſchen* daar ten tweedemaal voor. Door een ſchandig verzuim was deze plaats, na de eerſte belegeringe, noch niet met leeftogt en het verder nodige voorzien. De *Spaanſchen* beſloten ze zoo vaſt, en begroeven'er zich zoo ſterk voor, dat ze opentlyk dorſten uitroepen; dat het ontzet van die Stadt den *Ketteren* en *Rebellen* zoo onmogelyk was, als met de handt aan de Sterren te reiken. D'Albeſtierder toonde echter dat hem geen ding te wonderlyk, noch voor hem iet onmogelyk was: *Don Franciſco Valdez* quam tuſſchen den 26 en 27 May 1574. voor *Leiden*, dat onvoorzien was van Krygsmagt, en waar in niet meer dan 110 Laſten kooren gevonden wierd, voor 14000 menſchen, alzoo ze niet ſterker daar binnen waren, doordien de Magiſtraat eene menigte van vrouwen, kinderen, vreemdelingen, en onvermogenden had laaten uit de Stadt trekken. De Magiſtraat liet ook in de belegeringe, om het geldtgebrek te vervullen, *Papiere munt* ſlaan, 't ſtuk van 28 en van 14 ſtuivers, ook van bordtpapier, en koper, met belofte, van na 't beleg daar goede munt voor te geeven, als geſchiedde; op de eene zyde van deze niewe penningen ſtont de gekroonde *Nederlandtſche Leeuw*, met eenen Sabel in d'eene poot, en in d'andere een Schildt met het wapen van *Leiden*; om den randt *Pugno pro Patria*, 1574. *Ik vechte voor 't Vaderlandt*, 1574. aan de andere zyde las men, *Lugdunum Batavorum*; *Leiden der Batavieren*. Op het tweede ſlag van Penningen ſtont, aan de eene zyde, de zelfde *Nederlandtſche Leeuw*, met een ſpeer in de eene poot, en een hoedt daar boven op; en in d'andere poot een ſchildt: om den randt, *hæc libertatis ergo*, 1574. *Voor de vryheit*; aan d'andere zyde, *Godt behoede Leiden*, 28 ſt. Noch andere ſoorten hadden boven de *Leeuw*, aan d'eene zyde, *Pugno pro Patria*, als boven; aan d'andere zyde, *Numnus obſeſſæ Urbis Lugdunenſis, ſub gubernatione Illuſtriſſimi Principis Aur. cuſus. Munt, in de belegerde Stadt Leiden geſlagen, ten tyde dat de doorluchtige Prins van Oranjen Stadthouder was.* Wederom aan de eene zyde den *Hollandtſchen Leeuw*, aan de andere 't *wapen der Stadt*, en in den randt, aan de eene zyde, *Heere ontferm u Hollandt*; aan de andere, *en behoudt Leiden.* Al haaſt begon hun de leeftogt te ontbreeken, en de honger by te koomen, die hoe langer hoe grooter en ſcherper wierd. Honden en katten waren wildtbraadt, en lekkernijen. Wyngaardtbladen met zout en ſtyffel; 't loof van vruchtboomen, en andere, moſten de maage vullen. De voorheen afgeſcheurde vellen van drooge ſchollen, en dingen die lang verſmeten waren, wierden uit de meſthoopen opgezocht. De *Vereenigde Staat* was te veel aan *Leiden* gelegen, om niet aan de behoudeniſſe van die Stadt te denken, ja om niet alles by te zetten wat mogelyk was, om ze te ontzetten. Men beſluit derhalven, vermits'er geen ander middel was om zulks uit te voeren, de ſluizen te openen, den *Maas-* en *Yſſel*dyk door te ſteeken, en het water over 't Landt te laaten loopen, om met ſchuiten en vaartuigen *Leiden* uit den noodt te helpen: doch 't water rees niet hooger dan negen duimen, daar de vaartuigen ten minſten vyftien duimen diep gingen: middelerwyle leeden de *Leidenaars* den uiterſten hongersnoodt, en moſten, of door gebrek ſterven, of in handen der bloetdorſtige *Spaanſchen* vallen. Het quaadt voedzel, voor den honger ingeſlingert, veroorzaakte heete ziekten en peſt, welke plaagen meer dan 6000 menſchen, gedurende de belegeringe, wechſleepten. Zoo krachteloos waren de mannen, dat ze als kruipende naar de wacht gingen: t'huis komende vonden zy dikmaals vrouw en kinderen doodt: dat alles ſtonden zy evenwel liever uit, dan onder de *Spaanſche* geweldenarye te bukken. Het gebeurde dat eenige der burgeren, opgemaakt door de *Roomſch-Katholyken*, of zelfs *Roomſchgezindt*, by den Burgermeeſter *Pieter Adriaanszoon van der Werf* quamen, begeerende broodt, alzoo de honger niet langer te lyden was, of dat men met den vyandt verdraagen zoude: Heer *Pieter* gaf hun tot antwoordt; *Lieve medeburgers, ik hebbe den Eedt gedaan van de Stadt* Leiden *te zullen behouden, en ik zal dien niet breeken. Zyt gy lieden te helpen met myn lyf, ſnyd het in ſtukken, deelt het onder u uit, en laat het zoo verre ſtrekken als het kan; ik moet toch eens ſterven: maar nooit zal ik bewilligen deze Stadt, aan welkers verlies het geheele Landt hangt, in handen der bloetdorſtige Spaanjaarden over te geeven:* met dit antwoordt gingen zy beſchaamt heen. Naderhant wierd'er een Penning ter gedachteniſſe van dezen ſtandtvaſtigen en kloekmoedigen Patriot, en ongemeen voorbeeldt van alle trouwe liefhebberen hunnes vaderlandts, geſlagen; aan d'eene zyde ziet men zyn afbeeldzel, en daar rondtom, *Petrus Adriani Werffius, natus Leidæ* 1529. *obiit* 1604. Dat is; *Pieter Adriaanszoon van der Werf, geboren te Leiden* 1529. *geſtorven* 1604. Aan de andere zyde, boven, *eenen Olyſtak, met eene Slange door malkanderen gevlochten*, betekenende Voorzichtigheit, Vrede, en Triumf; onder de ſtadt *Leiden*, en tuſſchen beide, deze korte acht verſſen.

Dit 's Vander Werf, die pal
Dus binnen Leidens wal
Voor Kerk en Godtsdienſt ſtont:
En dempte met zyn mondt
Baldeus Oorlogsliſt,
Peſt, Honger, Burgertwiſt.
En rukte als uit den brandt
De Vryheit van het Landt.

Ook ziet men in de *Pieters* Kerk, aan een pilaar, het Borſtbeeldt van dezen dapperen Burgermeeſter uitgehouwen, en daar onder een tafereel, waar in met goude letteren bekort zyn loflyk beleit en bedryf, in dit zwaar beleg, gemeldt en geroemt wordt. De noodt van die van *Leiden* was nu op 't hoogſte gekomen, het ontzet noch verre te zoeken, alzoo het water niet hoog genoeg vloeide om de ſchepen te doen vlotten: maar toen toonde de Almagtige dat hy 't gebiedt over zee en winden heeft. Een Noordtweſte ſtorm joeg het water zoodanig landtwaart in, dat het rees ter hoogte van 28 duimen. Nu was'er ſop genoeg om over 't landt te konnen komen met de ſchepen, maar afwindig voor het elendige *Leiden*. Doch Godt gaf ſchielyk eene Zuidtweſte koelte, die 't water naar *Leiden* joeg, zonder dat het opſtoppen der *Spaanſchen* zulks beletten konde. D'Admiraal *Louis Boiſot* zeilde dan met de ſchepen op *Leiden* aan: maar des vyandts groote Schans by *Lammen* lag noch in de weeg, en die moſt van de krachtelooze *Leidſche* burgers, wilden ze levensmiddelen hebben, eerſt overweldigt zyn. De Magiſtraat gaf het hun te kennen, zeggende; „ Mannen achter de ſchans by *Lammen* is broodt en leeftogt in overvloedt. Wat dunkt U; „ zullen wy van honger ſterven, of'er eenen aanval op „ waagen? Alle riepen zy: „ Liever willen wy de ſchans „ met handen en tanden in ſtukken ſcheuren, dan 't broodt „ miſſen. Die moeite behoefde echter niet: d'Opperheer voorzag'er in; want anders zouden zy ligt onder dien laſt bezweken hebben. Den *Spaanſchen* was, op het aannaderen der ſchepen, de ſchrik om 't hart geſlagen; maar dat zou het evenwel noch al niet gedaan hebben, indien Godt niet door een ander wondermiddel gewerkt hadde: des nachts valt'er een ſtuk van des Stadtsmuur, ter lengte van 26 roeden, met de Borſtweeringe ter neder, en met een vreeſſelyk geplof in de Stadts graft: door het yſſelyk gedruis, van dezen geweldigen val, wierden de *Spaanſchen* verder zoodanig verbaaſt, vreezende noch voor eenen uitval van binnen, dat zy, alles achterlatende, dien nacht opbraken, en zich wegpakten. Terwyl de magtelooze, doch moedige burgers zich ter beſtorminge van de Schans vervaardigen, word hen geboodtſchapt, dat de vyandt de vlucht genomen hadde en weg was. Zy, daar over verheugt, verblydden zich noch meer, toen ze de ſchepen met mondkoſt zagen naderen, liepen derwaarts met zulk eene hitte, dat ze malkanderen verdrongen, en zommige tot den hals toe in 't water waadden, om te eerder by de ſchepen te zyn; waar uit hun broodt, kaas, haring, enz. toegereikt, en aangelangt wierd: daar mede liepen zy, al eetende, vrolyk naar de Stadt, roepende *Godt zy gelooft! Leiden is ontzet! Godt zy gelooft!* Zonder de hoogſte verwonderinge, en een innig meêdoogen, kon men niet aanſchouwen, hoe die elendige, magere, en meer geraamten dan menſchen ſchynende lieden in de haringen beeten, die hun uit de ſchepen toegeworpen en aangelangt wierden; ſlingerden ook het broodt zoo verhongert in, als of zy nooit verzadigt zouden konnen worden, dat al eenigen, met het broodt tuſſchen de tanden, het leven koſtte. Dus

was

pag. 102. 106. *Orlers pag.* 291. *ſeq. pag.* 303. *ſeq. Voſſius. O.H.Kr. Heemsk. Orlers, enz. Meter. Bor. Reid. El. de Veer. P. C. Hooft Orlers. enz. Idem Hooft. Meter. Reid. De Veer. enz. Bizot Medaill. Hiſtor. pag.* 24. *Hooft Nederl. Hiſtor. fol.* 388. *Meter. Bor. Hooft. De Veer. Orlers Grot.*

was *Leiden* nu, met Godts genadige hulpe, door 't water geredt, waar door evenwel het landt, indien het 'er op was blyven ſtaan, vry verergert zou zyn geweeſt: maar d'Almagtige, die door den Zuidt- en Noordtweſten windt de wateren tot het onrzet van *Leiden*, den 3 October 1574. beſtiert hadde, beſchikte den 4 daar aan volgende eenen windt, die de geheele vloedt weêr van de velden zeewaart injoeg. Na dat *Baldeus* zyn beleg opgebroken, en als vluchtig verlaten had, vondt men in zyn quartier, te *Leijerdorp*, de ſtadt *Leiden* afgeteekent, met de 63 Schanſſen daar rontom; waar onder hy, toen hy zoo plotzelyk opbrak, met zyn eige handt geſchreven had: *Vale Civitas, valete Caſtelli parvi, qui relicti eſtis propter aquam, & non per vim inimicorum*; dat is; *Vaar wel Stadt, vaar wel kleine Forten, die om het water, niet om 't geweldt der vyanden, verlaaten zyt.* Ter gedachteniſſe en ter eere van hun weldoen wierd aan ieder Magiſtraat- of Raadtsperſoon van *Leiden*, by zyne intreede in den Raadt, eenen Penning gegeeven, hebbende op d'eene zyde den *Nederlandtſchen Leeuw*, met eenen blooten ſabel in d'eene, en 't wapen van *Leiden* in d'andere poot; met dit omſchrift; *Nummus Senatorius, Vroedtſchaps-Penning*; aan d'andere zyde ſtonden deze woorden: *Prudens parentum conſilio & fide. Fortis parentum cladibus & fame virtute diſcat pertinaci poſteritas patriam tueri.* Dat is; *Dat de nakomelingen, voorzichtig geworden door de wysheit en trouwe hunner Voorvaderen, door hunne uitgeſtaane nederlaagen en hongersnoodt hebbende leeren verdraagen, hier uit leeren, dat het beſchermen zyns Vaderlandts eene deugdt is, waar aan men eeuwig moet verbonden blyven.* Wat voordeelen de ſtadt *Leiden*, voor 't uitſtaan dier zwaare belegeringe, van den *Staat* zyn aangeboden, en welk zy door keure hier uit aangenomen heeft; zie op ACADEMIE. Wy gaan hier voorby de onruſten ten tyde van *Arminius* voorgevallen; (zie ARMINIUS, (JACOBUS) EN REMONSTRANTEN:) ook, om deeze poſt niet te lang te maaken, het oproer aldaar voorgevallen, in 't jaar 1672. teñ tyde van d'inbreuke der *Franſchen*, tegens eenige Magiſtraatsperſoonen, die de Burgers uit de regeeringe wilden gezet hebben; dewyl dat elders te vinden is: zie den aangetogen Schryver *Valkenier*. *Leiden* is de Hooftſtadt van *Rhynlandt*, onder welkers vierſchaar alle *Rhynlandtſche* Dorpen, zoo wel in 't Burgerlyke, als Halsſtraffelyke, behooren; ſchoon eenige Dorpen zoo groot zyn dat ze voor kleine Steedtjens konnen doorgaan. Het zyn de volgende op de ordre van 't *A. B. Aalsmeer, Aarlander-Veen, Alphen, Benthuizen, Benthoorn, Catwyk op den Rhyn, Catwyk op Zee, Calſlagen, Cudelſteert, Coudekerk, Haſerswonde, Homade, Jacobswoude, Korter-aar, Langer-aar, Leiderdorp, Liſſe, Leimuiden, Leidſen Dam, Noordtwyk binnen, Noordtwyk op Zee, Nykoop, Niekoop, Noorden, Nieuweveen, Oeſtgeeſt, Oudtshoorn, Rhynsburg, Rhynſaterwoude, Soeterwoude, Stompwyk, Soetermeer, Segwaert, Swammerdam, Sevenhoven, Saſſem, Valkenburg, Voorſchoten, Voorhout, Veen, Waſſenaar, Wilſveen, Warmont*, behalven noch eenige kleine Dorpen en Gehuchten: in 't geheel zyn ze 75 in 't getal. In eene myle wegs rondtom de Stadt heeftmen *Rbynsburg, Valkenburg, Katwyk op den Rhyn, Katwyk op Zee, Noordtwyk, Noordtwyk op Zee, Koudekerk, Oeſtgeeſt, Warmont, Voorhout, Voorſchoten, Leijerdorp*, en *Soeterwoude*. Onder de voornaame adelyke Huizen rondtom *Leiden* teltmen *Oudt-Teylingen*, nu 't huis te *Lokhorſt*; 't huis *ter Does*, 't huis te *Raaphorſt*, 't huis te *Swieten*, 't huis te *Poelgeeſt* in *Koudekerk*, wel eer *Hoorn* genaamt, een oudt Stamhuis; doch eenige meenen, dat het rechte oude Huis van *Poelgeeſt* in het Ambacht van *Oeſtgeeſt* plag te ſtaan; het Huis van *Warmont*, in 't Dorp van dien naam, het Huis te *Lips* by *Voorſchoten*, 't Huis te *Duivenvoorde* ook aldaar, het Huis te *Sandhorſt*, by *Raaphorſt*, 't Huis te *Suyk* of *Suydtwyk*, aan den weg van *'s Gravenhage* en *Leiden*, het Huis te *Bouchorſt*, by *Voorhout*, 't Huis te *Abſpoel*, in den *Spaanſchen* oorlog in 't jaar 1574. door den brandt vernielt, naderhant weêr opgebouwt; 't Huis te *Kraneſtein*, 't Huis te *Endelgeeſt*, het Huis te *Stoop*, 't Huis te *Roukoop* by *Voorſchoten*, 't Huis te *Roozenburg* mede aldaar, het Huis te *Wyngaarden*; het wydſte van alle deze afgelegene huizen is niet verder dan ruim eene myl van *Leiden*. Men heeft noch voor deezen omtrent de Stadt gehad, het Huis te *Waerdt*, in *Leijerdorp*, het Huis te *Zyl*, of *Zylhof*, het Huis te *Alkemade* in *Warmont*, by *Abſpoel*, het Huis te *Paddenpoel*, gemaakt van 't Klooſter *Nonne-* of *Marie-poel*, 't Huis te *Boshuizen*, dicht onder *Leiden* buiten de *Witte-poort*; 't Huis te *Koebel*, mede buiten die poort aan de *Oude vliet*, aan deeze zyde, daar nu de tuin van de *Knotters* legt, en in 't jaar 1566. de tweede Predikatie omtrent *Leiden* wierd gedaan; 't Huis te *Rodenburg*, te *Meerenburg*, te *Berendrecht*, te *Mye*, alle vier buiten de *Hoogwoertſche* poort, in *Leijerdorp* en *Soeterwoude*, 't Huis te *Torenvliet*, te *Zonnevliet*, beide omtrent *Valkenburg*, 't Huis ter *Meer* tuſſchen 't huis te *Deyl*, en de vaart van *Waſſenaar*, dat omtrent het dorp *Saſſenheim* heeft geſtaan, en men heeft noch in d'overvoorgaande eeuwe d'overblyfzels van 't Huis te *Teylingen* gezien, daar Vrouwe *Jacoba*, Gravinne van *Hollandt*, enz. omtrent het jaar 1430. haar verblyf hield, en ſedert is het aan de Houtveſtery geëigent. *Leiden* heeft verſcheide Kerken, de *S. Pieters* en *Paulus* Kerk is in 't jaar 1121. op zondag na *Marie* geboorte, ingewydt, onder *Godebaldus* Biſſchop van *Utrecht*; maar de tydt wanneer zy gebouwt is, is onbekent. Zy heeft eenen tooren gehad, die wegens zyne hoogte, van 384 voeten, zeer vermaart was: maar na dat die omtrent 300 jaaren geſtaan hadde, is hy in 't jaar 1512 's nachts tuſſchen Donderdag en Vrydag ten 1 uur, op den 1 Maert ter nedergeſtort. De Pynappel, het Kruis, enz. vielen op het huis van *Simon Ewoutszoon*, Prieſter en Pater van de gefalyde Bagynen, dat door dien val onder den voet raakte: Heer *Simon* lag te bedde, daar wel veel hout en zwaarte omtrent hem neêrſtortte, evenwel bleef hy onbeſchadigt: doch de Kerk wierd 'er aan de Noordtzyde zeer door geſchonden. Wanneer *S. Pancras*, anders de Hooglandtſche Kerk, gebouwt zy, is al mede onbekent; zy is eerſt van hout gebouwt geweeſt; de *Hollandtſche Kronyk* zegt, dat de inwyinge ter eere van *S. Pancras* in 't jaar 1315. geſchiedt is, op Zondag na *Marie geboorte*, onder de regeeringe van Grave *Willem den Goeden*. Hoewel het bouwen van beide Kerken (als gezegt) onbekent is, vindtmen echter dat d'eerſte *Kerkmis* van onze *L. Vrouwe-kerk*, gehouden is op den eerſten Zondag na haare *Hemelvaart*, in het jaar 1365. Behalven deze twee gemelde Kerken, zyn noch binnen *Leiden* de *Vrouwe-kerk*, thans de *Waale-kerk* geheeten, gelyk 'er dan ook de *Waalen* en *Franſchen* den openbaaren Godtsdienſt in doen; wyders, de *Marekerk*, een niew rondt gebouw op de *Maren* geſticht, heel ſierlyk, en alom gemakkelyk van gehoor. In den niewen uitleg zyn ook voor veele jaaren de grondtveſten eener ſchoone Kerke gelegt, en omtrent een mans lengte boven den grondt opgehaalt; doch dat werk is geſtaakt, en blyft dus leggen; terwyl 'er eene groote houte Loots by is opgeſlagen, daar de gewoone dienſt, gelyk in d'andere Kerken, in geſchiedt. Voor weinige jaaren is ook op de Viſchmerkt eene Fontein, of Springbron van wit marmer opgerecht, die haar water, door loode buizen, uit de put van den *Burgt* trekt, veele roeden daar van afgelegen, welk water altydt zoet, en zeer gerieflyk is tot ververſchinge en bewaringe der zeeën rivierviſch; dagelyks ſpringt deze Bron, met veele en krachtige ſtraalen, behalven des zondaags, van 11 tot 12 uuren, dat, boven het nut gebruik, een luſt voor d'oogen is. Belangende de Klooſters binnen *Leiden*, een eenig Klooſter was 'er maar binnen *Oud Leiden*, *S. Barbaren* genoemt, omtrent de *S. Anthonis Brug*, bewoont door Bagynen van de derde Orde van *S. Franciſcus*, naderhandt tot het Artilleryhuis gebruikt. Evenwel was 'er noch het *gefalyde Bagynhof*, bewoont van ongetrouwde Vrouwsperſoonen, in ruim 40 huisjens, zonder verbandt, of belofte van altydtdurende reinigheit: want zy mogten of trouwen, of daar weêr uitgaan: zy wierden echter van eenen Pater, naar zekere wetten, beſtiert. Deze huisjens heeft de Stadt naderhandt aan zich getrokken, verhuurt en bewoont aan en van Predikanten, Profeſſoren, of hunne weduwen: de Kerk wierd voor eene Duitſche Lees- of Gehoorplaats in de *Arithmetica*, *Geometria*, enz. gebruikt, ook ten deele tot een ſchermſchool, en ten deele tot de *Anatomie*, voorts tot de *Boekzaal der Univerſiteit*. Na de vergrootinge der Stadt zyn 'er by gekomen de Conventen, of Klooſters van *S. Urſula*, in de *Vrouwenkamp*, ten deele tot een Leproos- of Lazarus-huis gemaakt, en ten deele aan 't *S. Elizabets* Gaſthuis gevoegt: van *S. Michaël*, bewoont door Nonnen van de derde orde van *S. Franciſcus*, nu ten deele tot woningen gemaakt: van *Sinte Cecilia*, bewoont van Nonnen van *S. Auguſtinus* orde, een arm Convent, en nu in een Peſt- en Dolhuis verandert: van *Sinte Agniete*, bewoont door Nonnen van de derde order van *S. Auguſtinus*, zeer ryk en nu tot woningen en huizen verbouwt: van de *Grauwzuſters* of *Zuſtertjens van Nazareth*; 't is een arm Klooſter geweeſt, van de derde order van *S. Franciſcus*, naderhandt tot de Loodhal van de baaijen, lakenen, enz. gebruikt, en het overige tot woningen betimmert, daar meeſt arme lieden in woonen: van de *Zuſteren van Abkoude*, zeer ryk, mede bewoont van Nonnen der derde order van *S. Franciſcus:* van het Klooſter *Schagen*, bewoont van de Zuſterkens der Minderbroederen orden, is de Beeſtemerkt voor een gedeelte gemaakt, en het overige betimmert: van *S. Catharynen*, op de *S. Pieters* achtergraft, daar beſlote Zuſterkens, geene Nonnen van *S. Auguſtinus* order zynde, in waren, zyn huizingen gebouwt: het Klooſter der *Witte Nonnen*, op *Rapenburg*, ontrent de Nonnebrug, bewoont van *Jacobineſſen*, van *S. Dominicus* order, is geſchikt ten dienſt der *Academie*, en des *Academiſchen Kruidthofs:* van het *Convent der Zuſteren van Romen*, ook op *Rapenburg*, omtrent de Doelebrug, bewoont van Nonnen van *S. Auguſtyns* regel, zyn huizen gemaakt: alle t'zamen Vrouwe Klooſters. By de derde vergrootinge wierd alleen geſticht het eenige Monnikke-klooſter van d'*Alexibroedertjens*, op de Broêrtjens graft, gemeenlyk *Cellebroêrs* geheeten, die de zieken in peſt- en andere tyden moſten waarneemen en oppaſſen, de dooden ter aarde brengen, enz.

Meter. fol. 102. ſeq. P. C. Bor 7 B. fol. 22. 42. 61. Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 373. 384. 390. 395. enz. Grot. Jaarb. fol. 48. ſeq. El. de Veer, vervolg op de O H. Kr. fol. 97. enz. P. Mer. in de byvoegſ. op Guicc. fol. 208. ſeq. Orlers Leiden pag. 330. tot 415. Bizot Medaill. Hiſtor. pag. 24. Valken. verwart Europa pag. 644. pag. 650. 653. 655. 685. 705. 741. Brugm. voor Scriver. Kronyk pag. 11. Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 109. Orlers pag. 9.

Orlers pag. 5. Brugm. voor Scriver. pag. 15.

Orlers Leiden pag. 67. 73. 82.

enz. van dat Klooster is het Theologisch Collegie der *Staten van Hollandt* en *West-Frieslandt*, in 't jaar 1591. gemaakt. Buiten de Stadt is geweest het Klooster *Copsen*, bestaande uit Regulieren van *S. Augustinus* order, *Clinkerts* geheten. Het *S. Aagten* Klooster van de Zustertjens van *S. Augustyns* regel; *S. Maria Magdalena's* Klooster van den zelfden regel; voorts de Abdyen te *Rynsburg*, *Ter Lede*, of *Leeuwenhorst:* dan noch twee Kloosters in de Heerlykheit van *Warmondt*, het een voor de Bernardinen, het ander voor Edele Jongvrouwen, van de derde order van *S. Franciscus*: het Minderbroêrs Klooster. Het Reguliers Klooster. In alles buiten de Stadt zes zoo Mannen- als Vrouwen-kloosters; binnen, de *Cellebroers* mede getelt, twaalf Kloosters.

Orlers Leiden pag. 84. enz.

Alting Not. Germ. Inser. Pars II. fol. 111.

LEIDEN, LEIDA, LEYDEN, aan den *Rhyn*, de Hoofdplaats van *Opper-* en *Neder-Germaniën* (Hoog- en Laag-Duitschlandt. (*Caput Germaniarum*, *id est*, *Germaniæ primæ*, *sive Superioris*, *& Germaniæ Secundæ*, *sive Inferioris*, *vide Altingium supra in voce Germania.*) In een oudt afgezet Reisboek, waar van wy een afschrift hebben, van den tydt van Keizer *Valentinianus den III.* draagt deeze plaats het merkteeken van een Stadt, die toen ter tydt al wat meer als gemeen was. De volgende eeuwen hebben op verscheide wyzen met deeze benaaminge omgesprongen. In eenen *ouden Blaffert der Utrechtsche* goederen leestmen LEITHEN, of ook wel LETTHEN; en zulks niet van een plaatze alleen, maar van drie, die met het getal van het eerste, tweede, en derde onderscheiden worden; door eene belachelyke zwetzery, eveneens gelyk 'er drie *Lugduner* Landtvoogdyen in *Gaulen* geweest zyn (*Lugdunenses Provinciæ in Galliis.*) Men vindt in de oude Schriften wel drie plaatzen, die den naam van *Lietha* hebben: als LITTE in den Giftbrief van Keizer *Hendrik den IV.* van het jaar 1064. het welk deze Stadt is: ten tweeden, *Liethemuten*, in het verdrag met den Abt van *Epsternach*, van het jaar 1063. en *Liethorpe* in den Giftbrief van *Baldericus*, Bisschop van *Utrecht*, van 't jaar 943. welke drie voornoemde de *Blaffert* zonder twyfel meent, als zynde Landtvoogdyen, te vergelyken by die van *Lions*. In andere Handtvesten vindtmen ook LITHIS, LEITHIS, en allerlaatst in die van *Willem*, Voogt van *Hollandt*, van 't jaar 1236. LEYDIS; ja ook LEIDNI, door eene omzettinge van letteren, naast komende aan de hedendaagsche benaaminge LEIDEN; waar van *Melis Stoke* in zynen tydt zich geduurig bedient heeft. Ik zou meenen dat de Jaarboeken van *Fulda* het allerbest geschreven hebben LIGDUIN, het welk d' Afschryver verbastert heeft in LINDUIT. Van den oorsprong des woordts, en de gelegentheit der plaatze hebben wy hier boven genoeg gezegt. Wy zullen hier niets meer bydoen, dan in wat staat deze plaats, nadat de *Noormannen* verdreeven waren, is geweest in het Gemeenebeste van *Hollandt*, dat nu begon op te komen. Zy schynt niet behoort te hebben tot het Graafschap van *Gerolfus* (waar van hier boven op het woordt HOLLANDIA) maar veeleer tot *Westflinga*, (zie hier van onder, en in Tab. 3. part. II.) het welk was 't Rechtsampt van het landt *Egmondt*, langs den kant van den *Rhyn*, tusschen *Voorburg* en *Zoetermeer*, gelyk wy op eene andere plaatze getoont hebben; door gifte van *Karel den Eenvoudigen* (*Simplex*) eerst gevoegt zynde by het Graafschap dat *Diderich de I.* van zynen Vader gekregen heeft. Verder is het geweest een heerlyk Drostampt, waar in de Vorsten al sedert het jaar 1090. Erfvoogden aangestelt hebben, met den titel van Burggraven, die uit dien hoofde den geslachtnaam van de Leiden gekreegen hebben. Uit het register van de Kerken die in 't ganssche Bisdom van *Utrecht* ingewydt zyn, zietmen dat de *S. Pieters* Kerk al voor lang een prachtig gebouw is geweest, en daar al gestaan heeft in het jaar 1121. het welk geen gering bewys is, dat de Stadt toen al zeer aanzienlyk was. Wat aanzien zy gehadt heeft, daar van zyn overvloedige bewyzen de verscheide Handtvesten van Grave *Floris den V.* van de jaaren 1266. 1272. en 1274. waar in, behalven andere uitmuntende voorrechten, vergunt word, dat men zich zal mogen beroepen van die van *Gouda*, op de Schepensbank van *Leiden:* insgelyks dat men het burgerrecht, als zynde zeer aanzienlyk, niet ligt anderen zal vergunnen. Ik zou niet konnen zeggen wat de reden is geweest dat deze Stadt, die in achtbaare oudtheit, in grootte, en in vermogen alle andere, toen 'er noch geen *Amsterdam* was, verre overtrof, maar de vierde plaats onder de stemdragende Steden van *Hollandt* heeft gehadt.

Notit. Batavia & Frisiæ Antiq. fol. 87.

Van deze Stadt schryft noch de Heer *Alting*, in zyn eerste deel op het woord LUGDUNUM, aldus. Dat de oude *Celten* byna door geheel *Europa*, (*Griekenlandt* en *Italiën* uitgezondert) de zelve moedertaal gehadt hebben, kan men onder zeer veele andere bewyzen klaar zien uit het woordt Dupn/ het welk by alle die volkeren een *Berg* beteekent; waar van het Romeinsche woord *Dunum*, en het Grieksche *Dounon* afkomstig is. Want hier van hebben byna een oneindig getal van plaatzen, in *Hispaniën*, *Galliën*, de *Gaulen*, *Britanniën*, en *Germaniën*, haare benaming gekregen; van welke *Buchananus* een zeer groote lyst, en echter onvolkomen opgestelt heeft. En alhoewel onder de meeste van deeze Volken de oude beteekenis van dit woord uitgestorven is; echter is die noch in een bestendig gebruik in *Vlaanderen*, *Hollandt*, en *Frieslandt*; ja zelfs in *Engelandt*, daar de *Friesche* taal noch eenigzins in zwang gaat. Nu vindt men zommige plaatzen wier benaminge t'zamengestelt is van LUG, LOUG, of LOUGOS, gelyk de *Grieken* en *Romeinen* dit woord hebben uitgesproken, het welk buiten twyfel ook van *Celtische* afkomst is, en van het voorgemelde Dupn/ en, naar den Latynschen trant, LUGDUNUM geworden. Immers heeft men in *Gasconje* (*Aquitania*) *Lugdunum Convenarum*, welke Stadt, wat laat uit de aloude puinhoopen weêr opgebouwt zynde, niet de minste blyk van den ouden naam behouden heeft; maar naar den niewen stichter hedendaags *S. Bertrand*, in 't Landtschap *Cominges*, genoemt word. In het *Celtische Gaulen* heeft men *Lugdunum Segusianorum*, nu genoemt *Lions*. In het *Belgische Gaulen*, nu *Nederlandt*, vindtmen twee plaatzen van dezen naam, als *Lugdunum Remorum*, het geen in zekeren penning van *Lirmondus*, ook *Lugdunum Cloatum* genoemt wordt, nu gemeenlyk *Laon:* en *Lugdunum Batavorum*, nu *Leiden:* eindelyk vindt men by *Ptolemæus*, in zyn Groot *Germaniën*, een zeekere plaats in het landt der *Bojen* of *Marcomannen* gemerkt met den naam van *Lugidunum*. Ik zou meenen dat het *Celtisch* woord LOUG volkomen die beteekenis heeft, als het *Friesche* Loeg: want aldus noemen wy byeen getropte woningen by een gemeen *Godtshuis*, naar het werkwoord *Loegen*, dat is, netjes opstapelen. Vervolgens heeft LUGDUNUM by de *Celten* niet anders betekent dan een plaats op of aan een berg, met verscheide wooningen aan een gebouwt: een Loeg in of op de Dupnen. Twee al heel oude Latynsche Schryvers, die ons die treffelyke Gedenkstukken, namelyk, het Reisboek en de Reiskaart, nagelaaten hebben, maken gewag van LUGDUNUM aan den *Rhyn*, in het *Batauwer*-Eilandt: en alle beide net derdehalf gemeene Duitsche mylen beneden *Albiniana* (*Alphen*) (zie hier van boven, als ook *Lugdunum* zelfs, *Tab. III.* en *IV. Part. I.* in de Kaarten van den Heere *Alting*) welke aanwyzing op geen andere plaatze past, als op *Leiden*, of *Leyen*, zynde, na *Amsterdam*, het grootste van de *Hollandtsche* Steden, doch door den *Rhyn* in tweên verdeelt, zoo dat de helft daar van hedendaags op *Frieschen* grondt leit. Ik zou aan *Cluverius* niet ligt toestaan, dat het 'er al geweest is in den oorlog van *Civilis*, immers niet, dat het geweest is 't verste van die twee Kasteeltjes of Verschanssingen, die naast aan de *Noordtzee* lagen, en toen van de *Romeinsche* Krygsbenden bezet gehouden, maar, uit vreeze voor de *Caninefaten* en *Friezen*, in brandt gestoken wierden. Want *Cluverius* erkent zelf, dat het eerste geweest is aan het gat van den *Rhyn*, daar men de overblyfzels van *Brittenburg* vindt; het tweede plaatst een oudt Opschrift van een steen, uit de grondtvesten van het oude Kasteel ter zelver plaatze opgedolven, te *Roomsburg* (*Romæoburgi*, waar van hier boven gehandelt is op het woordt *Armamentarium.*) Deze Inscriptie nu zegt duidelyk, dat de vyftiende Krygsbende (*Cohors*) van de vrywilligen in dat Kasteel haar legerplaats gehadt heeft: by gevolg is hier ten tyde van Keizer *Vitellius* geen LUGDUNUM geweest, of immers is het niet geweest een van die twee Kasteeltjens, daar de Krygsbenden lagen; ten zy iemant meende dat dit LUGDUNUM toen al dat geheele Wapenhuis (*Armamentarium*) in zynen omtrek begreepen heeft; en by gevolg zich niet ontziet het zelve zoo groot te maaken, als 'er ooit eene Stadt geweest is; en zulks tegen al de oudtheit aan, die niet eene Stadt in het geheele *Batauwer*-Eilandt kent, ik laate staan eene van zoodanig eene grootte. Doch in dien tydt als het Reisboek en de Reiskaart, die wy hebben, opgestelt zyn, heeft LUGDUNUM de eerste plaats van de *Noordtzee* af, en word het *Hooft van beide de Germaniën*, (CAPUT GERMANIARUM) genoemt: maar om geene andere reden, dan omdat het Kasteel op het strandt toen misschien noch niet wêer opgebouwt, of ten tweedemaal verwoest is geweest; geenzins omdat die plaats dezen naam zoude verdient hebben, als zynde de grootste Stadt van beide de *Germaniën*. *Ptolemæus* voegt in eene samenschakeling aan de *Noordtzee* in het landt der *Bataweren*, *het Oostelyke gat van den Rhyn*, *Lougodeinon*, *en het middelste gat van den Rhyn.* Gemeenlyk vindt men *Lougodeinon* wel op de eerste plaatze, maar dewyl de Schryver altydt van het Westen naar het Oosten voortgaat, blykt daar uit, dat die plaats in het midden moet gestelt worden: op deze wyze.

Adri. Valef. ad vocem Conven.

Apud Hard. de num. a pop. urb. &c.

Geogr. lib. II. cap. II.

Geogr. antiq. lib. II. cap. 36.

Geogr. lib. II. cap. 9.

In het landt der *Bataweren* leggen de plaatzen naar de *Noordtzee* toe aldus,

	lengte	breedte
Het Westelyke gat van den *Rhyn*-stroom - - -	26 - 30.	53 - 20.
Lougodeinon - -	27 - 45.	53 - 20.
Het middelste gat van die rivier	27 - 0.	53 - 10.

En dan bevindt men dat *Lougodeinon* twee gemeene Duitsche

Rerum Scotic. lib.

ſche mylen en een vierde af is van het weſtelyke gat; van het middelſte gat drie gemeene Duitſche mylen en een vierde, volkomen op die ſtandtplaatze daar hedendaags *Loosduynen* is, als of men zeide Loegsduynen. Ik zou niet los en onbezonnen willen bepaalen, of de Schryver in dit ſtuk een misſlag begaan heeft omtrent de rechte afgelegenrheit der plaatze, dan of hy hier waarlyk eene plaats gekent heeft, die byna den zelven naam hadde als LUGDUNUM *aan den Rhyn*. Immers de naam en de gelegentheit komen zeer wel overeen. En niemant kan denken dat het ongerymt is, dat 'er twee plaatzen met den naam van LUGDUNUM in het landt der *Bataweren* geweeſt zyn; dewyl wy hier boven aangewezen hebben dat 'er ook tweederlei *Batavodurum* geweeſt zyn: en men noch hedendaags overal verſcheide diergelyke voorbeelden vindt.

LEIDEN, (AERTJE VAN) aldaar in het jaar 1498. geboren; hy word anders *Aart Claaſzen* genoemt, zoon van eenen Voller: tot op zyn 18 jaaren wierd hy van zynen Vader tot zyn handtwerk gebruikt. Hy was van naturen tot de ſchilderkonſt genegen; wierd daarom in 't jaar 1516. by *Cornelis Engelbrechtz* beſtelt; was gezwindt in 't leeren, en wierd ſpoedig meeſter: heeft verſcheide ſtukken, zoo met oli- als waterverf geſchildert, meeſt Hiſtoriën uit het O. en N. Teſtament. Des maandags wou hy niet werken; maar ging dan met zyne diſcipelen, hoewel hy geen dronkert was, in de herberg: zyne eerſte handeling van teekenen quam zeer met die van zynen meeſter *Engelbrechtzoon* overeen: maar naderhandt eenige dingen van *Schorel* en *Heemskerk* ziende, voegde hy zich naar hen. Hy was zeer geeſtig in zyne ordinantiën, doch wat ſlordig en onbehaaglyk in 't ſchilderen, echter wierd zyne vindinge by de konſtenaars hoog geacht. *Frans Floris*, konſtig ſchilder te *Antwerpen*, quam te *Leiden* om hem te zien: vraagde, waar hy woonde; quam in een arm ſlecht huisjen by de Stadtsveſten; vondt hem niet t'huis: kreeg verlof om op zyn kamer te gaan, dat een zoldertje boven onder het dak was, nam een kooltjen van een der diſcipelen, maalde een Oſſenhooft op den witten muur, met de tronie van *S. Lucas*, ging toen weêr naar zyne herberg: *Aertje* t'huis komende, en dat ziende, zonder dat zy hem wiſten te zeggen, wie de man was, riep terſtont; her is *Frans Floris* geweeſt! was zeer beſchaamt dat zoo een groot Meeſter hem was komen bezoeken, en dorſt by hem, ſchoon in zyne herberg ontboden, niet gaan. Zy raakten evenwel by den anderen: *Frans Floris* verzocht *Aartje* om met hem naar *Antwerpen* te trekken, dat zyn konſt hem daar duurder betaalt, en hy 'er een groot Heer zou worden. Hy antwoordde, dat hy zoo groot een genoegen in zyne kleinheit, als een ander in de grootheit hadde; hy gunde eenen Koning zyn Koningkryk, wanneer hy maar met ruſt zyn arm hutjen bewoonen mogt. Dus bleef *Aartje van Leiden* te *Leiden*, en liet *Frans Floris* naar *Antwerpen* vertrekken. Belangende zyne ſtukken, die zyn maikanderen in kunſt zeer ongelyk, en meer geeſtig dan ſtudieus, ſomtyds ook met eene onmatigheit in de proportie; ondertuſſchen is de ordinantie ongemeen aardig; en daarom hadde hem *Frans Floris* zeer geerne by zich gehadt. Hy teekende ongemeen wel voor de glasſchryvers en anderen: men zou by honderden tekeningen noch te *Leiden* vinden, gemeenlyk op een heel bladt papier, daar hy, ſchoon 'er veel werk in was, eenen reäel, of vierdehalve ſtuiver voor kreeg, waar van de keuken niet zeer rooken kon. In de voorlede eeuwe wierden by den Heere *Jan Buitenweg*, *Gerritszoon*, noch gezien drie der byzonderſte ſtukken van *Aartjen van Leiden*, boven alle zyne andere in ſchoonheit van verwe en kunſt, naar vereiſch der Hiſtorie, uitmuntende; het een was *Chriſtus aan 't Kruis*, met de twee *Moordenaars*, *Maria* met andere Vrouwen en Diſcipelen, zeer verſlagen onder 't Kruis ſtaande, nevens eene *Maria Magdalena*, het kruis onder aan den voet omhelzende: het ander was een *Kruisdraging*, gevolgt van *Maria*, met andere Vrouwen en Diſcipelen, nevens eenen grooten ſleep van ander volk; het derde was, de hiſtorie van *Abraham*, zynen zoon *Iſaäk*, met hout beladen, ten offer leidende. By den Heer *Johan van Waſſenaar*, Burgermeeſter te *Leiden*, heefr men gezien een *Kersnacht*, treffelyk geördineert, alhoewel wat ruuw geſchildert, onder zyne beſte ſtukken gerekent. *Jan Adriaanszoon Knotter*, te *Leiden*, heeft ook gehadt eenige ſchilderyen met waterverwe op doek van *Aartjens* handt, daar onder een ſchoon *Marie-beeldt*, met zingende Engelen: noch is te *Haarlem* by *Goltzius* eene roode Zee (olyverwe) geweeſt van *Aartjen*, doch zeer beſchadigt, enz. Wanneer men hem eenig werk wilde aanbeſteeden, moſt zulks in eene herberge geſchieden: nadat d'andere dan naar huis gegaan waren, dreilde hy den ganſchen nacht langs de ſtraat, alzoo 't omtrent zyne woninge, onder, de Vollers, zeer onveilig by wylen te gaan was: op zekeren tydt 's avondts laat uit de herberge komende, daar hy geldt van een ſtuk (Salomons eerſte oordeel) ontfangen hadde, en naar gewoonte over ſtraat zwervende, quam hem de noodt aan om zyn gevoeg te doen, trok zynen tabberdt uit, en hing hem op den graftsmuur, dien hy daar na weêr willende krygen, tradt hy den muur mis, viel in 't water, en verdronk, in 't jaar 1564. oudt 66 jaaren.

Orlers Leiden pag. 270. Joach. Hamel. de pict. pag. 192.

Idem Orlers ibid. Idem Hamel. ibid.

LEIDEN, (JAN VAN) der *Wederdooperen* Koning; zie JAN VAN LEIDEN.

LEIDEN, (JAN GERBRANDSZOON) Oude Kronykſchryver; zie op GERBRANDS. (JOHAN)

LEIDEN, (LUCAS VAN) een uitmuntend ſchilder, plaatſnyder, en glasſchryver te *Leiden*, in 't jaar 1494. 't laatſte van Mai, of 't eerſt van Junius geboren. Zyn vader *Huig Jakobsz.* was ook een voortreffelyk ſchilder in zynen tydt; *Lukas* was eerſt diſcipel by zynen Vader, daar na by *Cornelis Engelbrechtz.* daar van in de derde poſt boven ook gemeldt is; maar hy heeft hen beide verre overtroffen. Noch maar 12 jaaren oudt, ſchilderde hy mer waterverwe op eenen doek de Hiſtorie van *S. Hubrecht* voor den Heere van *Lokhorſt*, die hem daar voor zoo veel goutguldens gaf, als hy jaaren oudt was. In het zeſtiende jaar zyns ouderdoms ſneedt hy dien *Ecce homo*, van alle Konſtenaars voor een uitſtekend wonder gehouden. Hy heeft ook in 't zelfde jaar eenen *boer* met eene *boerinne*, en drie *melkkoeïjen* geſneden; men zag in de boerin, van het melken opſtaande, de ſtrammigheit harer leden, op eene ongemeene levendige wyze afgebeeldt: niet min konſtig ſneedt hy op het eigenſte jaar een *Adam* en *Eva* uit het Paradys gedreven; *Adam* met een vel om 't lyf, eene ſpade op ſchouder, en *Eva* met haar eerſte kindt op den arm. Men ſtelt hem boven *Albert Durer*, inzonderheit in het natuurlyk waarneemen van het afwyken en verflauwen der verſchieten, van *Albert Durer* in zyne Landtſchappen zoo wel niet waargenomen. In het jaar 1531. ſchilderde hy de hiſtorie van den blinden *Bartimeus*, hoe *Chriſtus* hem ziende maakte: men oordeelde de konſt onverbeterlyk; de Heer *Goltzius* te *Haarlem*, die groote liefhebber der kunſte, heeft het te *Leiden* voor eene groote ſomme geldts gekocht, en het wordt in eene kaſſe met twee deuren bewaart. Heerlyk is ook zyn *laatſte Oordeel*, in 't Stadthuis van *Leiden*. Onder zyne zoo gepreze konſt, word wel voor het alleruitnemendſte gehouden het afbeeldzel van Keizer *Maximiliaan*, van hem geſchildert toen die Vorſt te *Leiden* gehuldigt wierd: en onder alle de printen, van hem geſneeden en uitgegeeven, zyn 'er geen vermaarder onder de liefhebbers dier oude ſtukken dan de *ronde Paſſie*, zynde 8 tamelyke groote ronden, daar 't voornaamſte van 't lyden des Heilants in verbeeldt wordt; gelyk ook zynen zoo genaamden *Uyleſpiegel*, een langwerpig vierkant in de hoogte; voor d'eerſte plagtmen eenige honderden, wel tot duizent guldens toe, te geeven; en 't laatſte wierd gemeenlyk op 100 dukatons geſchat: de reden van de duurte dezer ſtukken zegtmen, by overleveringe, geweeſt te zyn, de ſchaarsheit, of 't kleen getal der afdrukzelen die van beide zyn gemeen gemaakt, wordende maar op 6. of 8 geſtelt; waar na *Lukas* de plaaten zou gebroken hebben. Te *Utrecht* zyn twee bekende Heeren geweeſt, wylen de Raadtsheer *Heurnius*, en de Heer *Gabri*, die beide, onder 't geheele werk dezes Kunſtenaars, ook de bovengemelde ſtukken, ſchoon en bruin van druk, bezaten: welke kunſtprinten, nevens 't weêrgadeloos Kunſtboek van den laatſtgenoemden Heere, waar in alle de volle werken der oude en nieuwe vermaardſte Meeſters bewaart wierden, den *Franſchen*, in 't jaar 1672. ten roof gevallen zyn. Van *Lukas* is ook r' *Utrecht*, by wylen den Heere *Everhard van Harskamp*, Secretaris dier Stadt, in eigendom geweeſt, en zal waarſchynlyk noch onder d'Erven beruſten, een uitmuntend ſtuk Schildery, in de lengte, met oliverf geſchildert, van eene tamelyke grootte, geheel gaaf, en krachtig in de verve, daar *Saulus*, blindt geworden van het hemelſch gezichte, naar *Damaskus* word geleidt, verzelt met een hoop ruitery en voetknechten; waar in de borduurſels der kleederen, en zommige ſchitterende wapenen van 't krygsvolk, met gout zyn aangeleit en gehoogt, zonder de minſte ſtyfheit, of overſchreeuwinge, als de kunſtenaars ſpreeken, der andere verven: ook is 'er eene zeer fraaije houding in van 't verſchiet, daar men de Stadt *Damaskus* van verre in een zacht verdwynend landtſchap ziet leggen, zeer wel naar den hedendaagſen trant van ſchilderen in 't koloryt zweemende. Meer vindtmen'er van by *Orlers* en *Hamelius*. Hy trouwde aan eene dochter uit het edel Geſlachte van *Boſchhuizen*; was zoo voortvarende in de konſt, dat het hem verdroot met de bruiloft zelve, en andere gaſteryen, bezoeken, enz. onder de ryken en adel gebruikelyk, zoo veel ryds te ſpillen, en die aan de konſt te verzuimen. Omtrent 33 jaaren oudt kreeg hy luſt om de Schilders in *Zeelandt*, *Brabandt*, en *Vlaanderen* eens te gaan zien. Vermits hy nu een man van middelen was, begaf hy zich in een eigen vaartuig derwaarts; te *Middelburg* verluſtigde hy zyn gezicht in de konſtſtukken van *Jan de Mabuze*, en gaf het konſtgenootſchap aldaar eene gaſterye van 60 guldens, zeer veel geldt in dien rydt: deed her zelfde te *Mechelen*, *Gent*, en *Antwerpen*. Maar na dien tydt heeft hy zich altyd die reize beklaagt, uit inbeeldinge dat iemant hem, uit nydt, vergif toegebragt hadde: Immers,

Zie Orlers ibidem pag. 272.

Orlers Hamel. infra.

Idem pag. 268. jeq.

van

van dien tydt af is hy nooit recht gezondt geweeſt, en moſt tot zyn doodt toe (zes jaaren daar na) dikmaals het bedde kiezen. Hy liet des niet tegenſtaande weinig tyds, zonder te ſnyden of te ſchilderen, verloren gaan: hebbende daar toe by zyn bedde een bequaam gemak doen maaken. Storf in het jaar 1533. niet meer dan 39 jaaren oudt. Zyne geſchilderde glazen worden, wegens de kunſt, heel hoog geſchat; hoewel de drie gemelde, en eenigzins verknochte kunſten, die *Lukas van Leiden* oeffende, naderhandt tot veel grooter volmaaktheit zyn opgeſtegen; waar van de bewyzen, vooral in 't ſchilderen en plaatſnyden, oneindig en zichtbaar voor al de wereldt zyn. Zyne ſtukken en plaaten tekende hy altoos dus met eene enkele hooftletter L.

J. Ham. de pict. pag. 181.

LEIDEN, (PHILIPS VAN) geboren te *Leiden*, afkomſtig uit het Adel- en Ridderlyk geſlachte van *Leiden:* zyn Vader was *Pieter Gouburg*, zyne Moeder *Chriſtina Franken*. Hy was in zynen tydt tot verwonderens toe geleert, ſtorf in 't jaar 1380. is geweeſt Profeſſor Decretalium in de Academie te *Parys*; was Licentiaat in beide Rechten. In het jaar 1369. quam hy weêr in zyn Vaderlandt; daar hy in groot aanzien was, en (ſchoon Prieſter) wierd hy Raadt van Hertog *Willem van Beijeren*, Grave van *Hollandt*, en generaal Vicarius van *Arnoud van Hoorn*, Biſſchop van *Utrecht:* hy was Canonik te *Utrecht*, te *Leiden*, en *'s Gravenhage*; Cureyt te *Zirikzee*; had eene treffelyke Bibliotheek, van geſchrevene boeken, (terwyl de drukkonſt toen noch niet bekent was) waarom zyne Boekzaal, wegens d'uitmuntendheit, *Salomons Tempel* genoemt wierd: hy heeft zelf geſchreven de *Reipublicæ cura*, enz. gedrukt te *Leiden* in het jaar 1516. met eene *præfatie* van zynen landtsman *Joan. Franconius*, en noch meer andere Tractaten; onder andere *Lecturam in libr.* 3. *Decretalium.*

Boxhorn toon. v. Holl. pag. 203. *Franc. in præf. oper. Phil. Leid. Orlers Leiden pag.* 249.

LEIDER-AMBACHT, nu 's GRAVENDEEL geheten, is een Dorp in de *Stryenſche Waerdt*. Het was, in den 200 vernielenden Watervloedt in 't jaar 1421. toen in dien *Zuidt-Hollandtſchen Waerdt* 72 Dorpen verdronken, mede onder de golven geraakt; maar 't is naderhandt weêr boven gekomen.

Boxhorn toon. v. Holl. pag. 86.

LEIDERDORP, een zeer vermakelyk Dorp by *Leiden*, onder het Bailjuuwſchap van *Waſſenaar*, leggende aan den *Rhyn*. Veele aanzienlyke Heeren en Burgers van *Leiden* hebben daar hunne luſthuizen en hoven. Het is eene Ambachts-Heerlykheit, welker gebiedt zich tot aan *Leidens* Stadtsmuuren plagt uit te ſtrekken; de Magiſtraat van *Leiden* heeft het zelf gekocht, en aan de Stadt gebragt. Aldaar is een Klooſter van Regulieren van *S. Auguſtinus* order geweeſt, geſticht in 't jaar 1400. *Engeldaal* genaamt; nu ganſch weg, en in Weilandt hervormt: het heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Leiden* en *Neder-Rhynlandt*.

Orlers beſchr. van Leiden p. 8. *Goudh. in de O.H.Kr. fol.* 117.

LEIDSCHEN DAM, een Dorp leggende in 't Bailjuuwſchap van *Rhynlandt*, tuſſchen *Leiden*, *Delft*, en *'s Gravenhage*; dus geheeten wegens den Dam die midden in 't vaarwater naar de gedachte Steden legt: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Delf* en *Delfslandt*.

Houve.

LEIDSCHE MEER; zie HAARLEMMERMEER.

LEIJENBURG, een Slot gelegen onder de Heerlykheit en het Droſtampt van *Heukelom*; voor eenige jaaren behoort hebbende aan Jonker *Thomas de Thiennes*, Vryheer van *Leijenburg*, Baron van den *Brouke*, Heer van *Caſtres*; van wegen zyne moeder, Vrouwe *Elizabeth van Arkel*, Vrouwe van *Heukelom*, *Leijenburg*, *Waerdenburg*, enz.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1303. *Houve 1 deel, fol.* 137.

LEIMUYDEN, LEIMUIJEN, en LEMUIJEN, een *Hollandtſch* Dorp in 't Bailjuuwſchap van *Rhynlandt*. In wat gevaar dat Dorp ſtaat, nevens meer andere, om 't eeniger tydt van 't *Haarlemmer-meer* ganſch opgeſlokt te worden, gelyk 'er de Noordtweſtelyke windt geſtadig veel van afkabbelt; zie op HAARLEMMERMEER.

Houve 1 deel, fol. 124. *Leeuw. fol.* 104.

LEIRA, of LEYRA, word vermeldt in een Giftbrief van *Anfridus*, Biſſchop van *Utrecht*, van het jaar 1006. het behoudt hedendaags den naam van LIERE, gelegen aan een riviertje van de zelfde benaminge, niet verre van den mondt der *Maaze*, zynde een gemeene Duitſche myl en een vierde van Monſter/ of Maſemonſter/ naar het Zuidt-ooſten.

Alting Not. Germ. Infer. Pars 11. *fol.* 112.

LEK, of DE LEK, eene Rivier in 't *Vereenigde Nederlandt*, is een gedeelte des *Neder-Rhyns*. Zy krygt dien naam in het Weſterdeel van *Gelderlandt*, daar eene overvaart uit de *Veluwe* in de *Betuwe* is, gemeenlyk *'t Lekkeveer* genoemt: loopt dan voorby *Rheenen* en *Wyk te Duurſtede*, omtrent daar d'oude waare *Lek* zynen oorſprong hadde; het was een klein riviertjen als eene lekking of doorzypering uit de landen: doch deze lekking, allengs grooter geworden, onttrok in 't jaar 860. (andere willen al in 't jaar 421.) den *Rhyn* meeſt al zyn water, zoo dat die naar *Utrecht*, *Woerden*, en *Leiden* affchietende, wegens de ſtoppinge by *Katwyk op Zee*, weinig, ja ganſch geenen loop meer behield. De *Lek* ſtroomt dan verder voorby *Wyk*, *Kuilemburg*, *Vianen*, *Schoonhoven*, enz. tot dat ze, niet verre van *Rotterdam*, zich in de *Maas* uitſtort. Andere zeggen dat in 't jaar 857. of 860. een vervaarlyke ſtorm, uit den Noordtweſten, 't zeewater door den mondt van den *Rhyn* by *Katwyk* zoodanig landtwaart injoeg, dat alles overſtoomde, en menſchen, beeſten, en wat 'er meer ontrent was, vernielt wierden; te meer, doordien de mondt van den *Rhyn*, door 't zeewater en opgeworpe zandt aldaar geſtopt, of geene ſchuuring genoeg hebbende, de inwoonders noodtzaakte om den *Rhyn* door eenen anderen, of niewen arm zeewaart aan te leiden, en zich dus in de *Maas* van dien grooten watervloedt, in eenen anderen open boezem, te ontlaſten; en dat zy dien arm de *Lek* genoemt zouden hebben. De *Oude Hollandtſche Kronyk* zegt; „ Die van *Utrecht*, *Hollandt*, en de *Betuwe* hebben „ van *Wyk te Duurſtede*, aan beide zyden eene kleine beek, „ uit den *Rhyn* vloeijende, de *Lek* geheeten, met eenen „ dyk beſlagen, en hebben dus den *Rhyn* zynen loop naar „ *Utrecht* benomen, zoodat deze aangewaſſe beek, of grift, „ naar *Vianen*, *Schoonhoven* en voorts in Zee ſchiet. De „ *Rhyn* dus geſtopt, ſchooten de duinen te *Katwyk* in een; „ waar door de *Rhyn* by *Katwyk* ganſch geſloten is ter plaatze daar hy in zee plag te loopen, enz. waar mede ook *Slichtenhorſt* overeen komt. Andere ſtellen de *Lek* veel ouder, en dat ze lang te vooren door *Domitius Corbulo*, Veldtheer van den Keizer *Claudius*, zou gegraaven zyn, om den ſterken loop van den *Rhyn* wat te breeken. Zie ook *Simon van Leeuwen* in zyn *Batavia Illuſtrata*, en boven op LECKIA.

Houve Handv. Kron. 2 deel, fol. 431. *O.H.Kr. fol.* 69. *Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol.* 10. *Leeuw. fol.* 115.

LEKKERKERK, een ſchoon Dorp in de *Krimperwaerdt*, onder het Bailjuuwſchap van *Zuidt-Hollandt*; het voert zynen naam naar de *Lek*, die 'er voorby loopt; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Gouda*.

Houve f. 86. 96.

LEKKERLANDT, een Dorp in *Zuidt-Hollandt*, onderhoorig aan *Dordrecht*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't *Dordrechtſche* Claſſis.

Idem Houve.

LEKKUM, een der veertien Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Leeuwarderadeel*, in *Ooſtergoo*. Het wierd in 't jaar 1583. door de *Spaanſchen*, over het ys uit *Gelderlandt* eenen inval doende, afgebrandt; ook wierd daar met de menſchen zeer qualyk gehandelt.

Winſem. Fr. Kr. fol. 713.

LEKSMONDE, LEXMOND. Een zeer fraai Dorp, het legt dichte by of op de *Lek*, niet verre van *Vianen*, naar *Gorinchem* aan; *d' Oude Kronyk* noemt het de *Steede van Lexmonde*. Het is al omtrent 't jaar 1000 bekent geweeſt; wierd in 't jaar 1133. door *Floris den Zwarten*, broeder van *Diderik den VI.* Grave van *Hollandt*, ten ſpyt van Biſſchop *Andreas van Utrecht*, verbrandt; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Gouda*.

O.H.Kr. fol. 280. *O.G.Kr. pag.* 45. *Idem ibid.*

LELIENDAAL, een Dorp in *Zeelandt*, Beoofter-*Schelde*, in het landt van *Schouwen*.

Houve.

LEMMER, een zeer ſchoon *Frieſch* Dorp, aan de *Zuiderzee*; zie LEMSTERLANDT: het wierd in 't jaar 1523. van de *Burgundiſchen*, onder Keizer *Karel den V.* na de veroveringe van *Slooten*, ingenomen. In 't jaar 1581. hebben de *Staatſchen* deze plaatze, nevens de *Kuinder* en *Slooten*, verovert. Toen de Koning van *Vrankryk*, nevens de Biſſchoppen van *Keulen* en *Munſter*, met den Koning van *Engelandt*, den *Staat* in het jaar 1672. zoo plotzelyk overvielen, en de Biſſchop van *Munſter* de *Lemmer* liet opeiſſchen, ook gereedtſchap maakte om 'er door de wapenen meeſter van te worden, wierd hy wonderlyk geſtuit, door het gezicht van eenige wagens en vluchtelingen, die by de *Lemmer* den Zeedyk heen en weêr reeden, van hem voor toeſchietend krygsvolk ter hulpe aangezien; weshalven hy den aanval niet dorſt waagen.

Winſem. fol. 477. *Hooft fol.* 773. *Valken. pag* 780.

LEMNIUS, (LEVINUS) was van *Zirikzee* geboortig. Hy is een geleert Doctor in de Geneeskunde, en by den Koning van *Zweden* Lyfartz geweeſt. Weêr in zyn vaderlandt gekomen, en zyne Huisvrouwe overleden vindende, trad hy in den Geeſtelyken ſtaat; wierd Prieſter en Kanonik te *Zirikzee*, daar hy in 't jaar 1568 overleedt: hy heeft eenige boeken geſchreven, onder anderen, *de Occultis Naturæ miraculis: de Complexionibus:* als ook *Similitudines & parabolas.* Zyn zoon, *Wilhelmus Lemnius*, is ook Doctor in de Geneeskunde geweeſt.

Reigersb. Zeel. Kr. append.

LEMSTERLANDT, eene *Frieſche* Grietenije in de *Zevenwolden*, die de derde Stem in de *Staten der Wolden* heeft. In vorige tyden is deze Grietenije zeer vermaart geweeſt wegens de oorlogen, gevoert tegens den Grave van *Cuynre*, of de *Kuynder*, de Biſſchoppen van *Utrecht*, en de Graven van *Hollandt*, die, ter oorzaake van de goede gelegentheit der Haven, hunnen intogt in *Frieslandt* door de *Lemmer* namen: gelyk zy ook een Kaſteel, Burgt of Sterkte in *Ooſterzee* bouwden; dat naderhant van de *Friezen* omverre geworpen is. Zy heeft noch eene goede uitvaart, maar 't landt is, door het aanſpoelen der Zee, vry veel afgekabbelt. De Grietenije heeft ten Zuiden het oude Graafſchap *Cuynre*, nevens de Provintie van *Overyſſel*, ten Zuidt-ooſten de Grietenije *Stellingwerf Weſteinde*, ten Ooſten die van *Schoterlandt*, ten Noorden die van *Doniawarſtal*, en ten Weſten de *Zuiderzee*. In *Lemſterlandt* heeftmen het *Tjenkemeer*, 't grootſte van alle meeren en wateren in *Frieslandt*.

Houve Handv. Kron. 1 deel, fol. 162. *Winſem. beſchr. van Fr.*

De

De omgelege landen zyn vruchtbaar, en geeven goede weiden. In oude tyden maakten *Oostzimgerlandt* en *Doniawarstal* met *Lemsterlandt* maar eene Grietenije. *Oostzimgerlandt* wordt hedendaags *Oost-zimgerveldt* geheeten; het is een treffelyk stuk landts, in den omtrek eenige duizent Pondemaaten (twee en een halve maaken een Mergen) vervattende. Voor deezen zyn daar veele Veldtslagen, volgens bericht der *oude Kronyken*, voorgevallen. Dit *Lemsterlandt* heeft vyf Dorpen; de *Lemmer*, *Eesterga*, *Follega*, *Oosterzee*, en *Echten*. De *Lemmer* roemt ook wegens eenige geleerde Mannen: als *Andreas Myrica*, *Lemmarius*, Med. Doctor; *Menso Poppius*, een beroemt Godtgeleerde; Mr. *Augustyn Boelema*; Mr. *Dominicus Mellema*, enz. noch voegen 'er eenige *Martinus Hamconius* by, die van de zaaken van *Frieslandt* heeft geschreven, en Dr. *Joannes Vollega*. [Lees op de voorgaande bladzyde *Tieukemeer*, voor *Tienkemeer*.]

Idem ibid. achter zyne Kr.

LEMUYEN, een Dorp, enz. zie op LEIMUIJEN.

Alting Not. Germ. Inser. Pars II fol. 112.

LENNE. Wy hebben hier boven (op het woordt FLEVUS FLUVIUS) gezien, dat de wateren van den *Rhyn* door de *Drusiaansche* Grift in het *Vlie*-meer (*Lacus Flevo*) uitgestort zynde, wederom met eene nauwe kil daar uit voortschieten; en in het begin wel met eenen dubbelen stroom, die beide den naam van *Rhyn*, daar ter plaatze noch niet geheel uitgestorven, weêr aanneemen, naar beneden by *Takezyl*, wat hooger by de *Lemmer* (LEMMERIA) welke plaats het Perkamenteboek van *Utrecht*, op het jaar 1228. en 1231. LENNA heeft genoemt; hoewel onzeeker, of zulks geschiedt zy naar den trant van dien tydt, of door feil van den Affschryver. Deze plaats leit tusschen de *Kuinder* en *Stavoren*, zynde de hooftplaats van de Grietenije, die naar haar de naam heeft van *Lemsterlandt*; heeft eene kleine haven, en byna de gedaante van een Steedtje, leggende een halve gemeene Duitsche myl van de andere kil des *Rhyns*, die voor deezen uit het Meer landtwaarts in liep, ter plaatze daar nu *Take-zyl* is.

Houve Handv. Kron. I deel, fol. 82.

LENT, een Dorp in *Gelderlandt*, onder 't *Roermondsche* quartier, in het Drostampt *Kriekenbeek*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene jaarlykesche schattinge van 75000 guldens mosten opbrengen, was 't quartier van *Roermonde* (een der vier quartieren van dat Vorstendom) daar in op 19075 guldens gestelt: in die som most het Drostampt van *Kriekenbeek* 2562 guldens 1 stuiver 7½ penningen lasten; en daar in het dorp *Lent* (een van de 7 of 8 dorpen in dat Drostampt) draagen 126 guldens 18 stuivers, 8¾ penn. het minste van alle de andere Dorpen.

LENT, (JAN VAN) President in den Bloetraadt, enz. zie op JAN VAN LENT.

Alting Pars II. fol. 113.

LENTHE is een *Kerspel*-dorp van de Boven-*Betuwe*, tegen over *Niewmeegen*, over 't welk *Otto*, Graaf van *Gelder*, in 't jaar 1255. het recht van Voogdye, of Voorstanderschap (*Jus Patronatus*) geschonken heeft aan het Klooster van *'s Gravendaale*, gelegen aan de rivier de *Nierse*.

Alting Not. Germ. Inser. Pars II. fol. 113.

LEOMERIKE. Deze plaats wordt in zekeren brief van het jaar 838. zoo wel een Landtstreek (*Pagus*) genoemt als de *Veluwe*; waar in verscheide adelyke Huizen lagen, daar 'er in den zelfden brief twee van aangewezen worden. Keizer *Otto de Groote* maakt in zekeren Giftbrief van 't jaar 970. ook gewag van eene Hoeve, genaamt Lijemerschje/ gelegen in die zelve plaatze. Nu ter tydt wordt ze de *Limers* genaamt, op verre na zoo een groot begrip niet hebbende dan weleer; gelyk men noch den naam daar van vindt op de boven-oevers, daar d'arm van den *Rhyn* naar de *Drusiaansche* grift loopt.

Pontan. Gelderf. geschied. I deel, fol. 48.

LEONINUS, (ELBERTUS) geboortig van *Bommel*, een voornaam Rechtsgeleerde en Staatkundige, een getrouw en onvermoeit man, en dienaar van den *Staat*. Toen de donkere wolken eenen vreeslyken storm aan het Landt dreigden, wierd hy in de gewigtigste zaaken gebruikt; ook in Gezantschap aan de opperste Magten van 't *Christenryk* gezonden; en is vervolgens Kancelier van *Gelderlandt* geweest. Hy wierd in 't jaar 1585. van de *Staten* afgevaerdigt naar den Koning van *Vrankryk*, om hem de heerschappye over de *Nederlanden* aan te bieden: zyn gesprek aldaar vindtmen by *P. C. Hooft*. Hy verwelkoomde ook, uit naam van den *Staat*, *Robert Dudley*, Grave van *Leicester*, die van Koninginne *Elizabeth van Engelandt* afgezonden was om hier te gebieden. Terwyl hy Professor te *Leuven* was, wierd hy in 't jaar 1574. van *Don Louis de Requesens*, Gouverneur van de *Nederlanden* wegens *Spanjen* (wien wel bekent was, dat *Leoninus* al van oudts groote kennisse met Prins *Willem van Oranje* gehouden hadde) naar *Hollandt* met eenige goede aanbiedingen van Vrede afgevaerdigt. De *Prins*, en die van *Hollandt* gaven op de voorgestelde poincten een genoegzaam toestemmend antwoordt: maar als *Leonius* weêr te *Brussel* quam, hadden de *Spaanschen* een klein voordeel bekomen, 't geen *Don Louis* en den *Spaanschen* den moedt zoo hoog opjoeg, dat zy harder artykelen voorsloegen, waar door dien handel afgebroken wierd. In het jaar 1578. zond Prins *Willem*, *Leonius* aan *Don Juan van Oostenryk*, Gouverneur, of Landtvoogt, na *Don Louis*; om hem alle vriendtschap aan te bieden, indien hy, met uitsluitinge van den Koning, de regeeringe van de *Nederlanden* voor zichzelven wilde aanvaerden: welke aanbiedinge *Don Juan* wel niet aannam, ook niet geheel afsloeg, noch 'er zich gebelgt over toonde. Nadat *Leoninus* Kancelier van *Gelderlandt* geworden was, heeft hy in raadt en daadt het Landt zeer vorderlyk geweest: hy was van een bezet gemoedt, en geene groote ontroeringen onderworpen. Toen hy de tydinge kreeg dat zyn zoon *Gisbertus Leoninus*, Kapitein in dienst van den *Staat*, gesneuvelt was in een gevecht tegens de *Spaanschen*, gaf hy, zonder eenige ontroernis, tot antwoordt; *Toen hy ter wereldt quam, wist ik al dat hy ze weêr zou moeten verlaaten.* Ten tyde dat *La Motte* dien vervloekten aanslag gesmeedt hadde, in 't jaar 1594. om Prins *Maurits*, *Fredrik Henrik*, en andere voornaame Heeren van *Staat* te vermoorden, was *Leoninus* mede onder dat getal; zie op LA MOTTE. Hy is in de stadt *Arnhem*, den 6 December 1598. oudt 70 jaaren, overleden: na dat hy 52 jaaren in den echten staat met zyne Huisvrouw geleeft hadde, en heeft *Consilia & emendationes juris* in druk uitgegeeven.

Idem ibid. fol. 41.

Hooft fol. 893.

Pontan. I deel, fol. 48.

Hooft Nederl. Histor. fol. 971. & seq.

Reid Nederl. Histor. fol. 24.

Houve I deel, fol. 164. Schotan. beschr. van Fr. fol. 226.

LEPPENHUIZEN, gemeenlyk LIPPENHUIZEN gespelt, anders, zeit *Schotanus*, *Kobunderhuizen*, een van de dertien Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Opsterlandt*, in het quartier der *Zevenwolden*, of een van de acht Dorpen aan de Zuidtzyde (d'andere vyf leggen aan de Noordtzyde) van een Rivieritje of Beeke, spruitende uit Veenen, Poelen, en Moerassen, omtrent ter plaatze daar *Groningerlandt*, *Drenth*, en de Grieteny *Opsterlandt* aaneen grenzen: niet verre van *Bercke-* of *Bakkeveen*; loopende van daar Westwaarts aan naar *Utingeradeel*; zynde in den aanvang klein, en op veele plaatzen des zomers droog: daar na, met meer water versterkt, word de Beek tusschen de dorpen *Beetsterzwaag* en *Leppenhuizen* bevaarbaar, en krygt daar den naam van 't *Konings-diep*: maar by 't dorp *Oldeboom* verliest ze dien naam, en word de *Born* geheeten; die de oorsprong is van die vermaarde *Burdo*, of *Burdinus*, naar *Schotanus* aantekening. *Leppenhuizen* is een groot Dorp, met eene Parochikerk, zonder toren, by *Winsemius* tydt; maar daar by is eene schoone Buurt.

Winsem. beschr. van Fr.

Houve I deel, fol. 173.

LETTEBERT, LETTELBERT, een der 39 Dorpen van het Westerquartier in de *Groninger Ommelanden*; of anders, een van de negen die den naam van *Vreedewoldt* voeren: daar omtrent het jaar 1640. *Caspar van Eensum*, Heer van *Nyenoordt*, Heer over was.

Idem ibid.

LETTE OORD, een Slot af adelyk Huis in de *Groninger Ommelanden*, onder het *Westerquartier*; in 't dorp *Lettebert*, waar van in de bovenstaande post gesproken is. Het plagt den Heere *Albert Wyferinge* toe te behooren.

Pontan. Gelderf. geschied. I deel, fol. 50.

Houve.

LEUR, by andere LUER, een Dorp en Heerlykheit in *Gelderlandt*, onder 't quartier *Niewmeegen*, in *Maas* en *Waal*, onderhoorig aan *Batenburg:* aldaar is een Heuvel, zoo 't schynt met menschen handen opgeworpen, daarmen, op verscheide tyden, eenige oude Penningen in gevonden heeft: waarom ook gemeent word dat de *Romeinen* daar hunne legerplaats gehad zullen hebben. Hoe hoog *Leur* in de schattinge van 75000 guldens jaarlyks, in 't jaar 1574. by *Gelderlandt* en *Zutphen* te lasten, gestelt is; zie op BATENBURG.

LEUR, (OP DE) een Dorp in 't landt van *Breeda*; heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Breeda*.

Houve I deel, fol. 152.

LEUSDEN, een Dorp in het Sticht, dicht by *Amersfoort*, onder 't quartier van *Eemlandt*. In de oude Brieven word het *Lusiduna* geheten; (waar by ook *Leusderbroek* legt:) het is eene zeer oude Heerlykheit, al in 't jaar 697 bekent. *Karel de Groote* heeft aan *St. Martyns*-kerk te *Utrecht* gegeeven *Lusiduna der Eem*, in eeuwigen eigendom, met alle aanklevende landen, huizen, gemeeten, bosschen, enz. zoo als het Grave *Wigder*, door der Keizeren weldadigheit, tot weêrroepens toe, bezeeten hadde. *J. J. Cortgeen* zegt, dat noch zeven Gerechtsbanken onder *Leusden* hooren: dus spreekt hy, doch vry wat quaat Neêrduits, „Onder *Luesden*, tot een teken des oude Jurisdic„ tie, noch zeven Gerechtbanken behoren; *Soest*, *Baren*, „ *Woudenberg*, als oude Heerlykheden hier noch aan lan„ den. De Giftbrief van Koning *Karel*, de *Groote* bygenaamt, gegeeven te *Niewmeegen*, houd in; Dat hy aan *Alberik*, Bisschop van *Utrecht*, geschonken heeft het Dorp *Lusiduna*, in 't Vrydom *Flechite*, op den *Eem*stroom, met de bosschen omtrent *Amersfoort*; voorts ook *Hengeest*, *Schoten*, *Fornhorst*, *Mocoreth*; Item *Wydoc*, gelegen ten wederzyden de rivier de *Heim*, en de plaats *Upkirica* boven *Wyk te Duurstede*.

Kortg. Stichts Kronyk.

Alting Not. Germ. Inser. Pars I. fol. 87.

LEVEFANUM. Met zeer goede reden besluit *Cluverius* uit deeze plaats, die *Levefanum* genoemt word (als of men zeide het Godtshuis van *Leva*) als ook uit een andere, die daar recht tegens over op den anderen oever des *Frieschen* bodems leit; dat 'er ten eenigen tyde onder de *Batawers* en *Friezen* eene zekere Godin met dezen naam is geëert geweest. Doch wat verzierde Godtheit hier door ver-

Germ. Antiq. lib. III. cap. 36. verſtaan moet worden, heeft noch hy, noch iemant anders, dat ik weete, tot noch toe bepaalt. By aldien 't het *Germaniſche* woord LEWE geweeſt is, zynde een naam die noch hedendaags zoo wel aan mannen, als aan vrouwen gegeeven word; en die by de Ouden de zelfde betekenis gehadt heeft als *Wit*, *Wet*, *Wys*, *Vroet*. Want van Lewe/ Louwe/ Low/ naar dat d'uitſpraaken verſcheelen, weeten wy dat de maandt *Januarius* nu noch Louwmaandt genoemt word; omdat die geheiligt is tot het veranderen van de Magiſtraaten, die men, zoo wel eertyds, als nu noch gemeenlyk, de Low/ de Wet/ de Witheit/ de Wyshеit/ de Vroetſchap/ (welke woorden alle de eigenſte beteekenis hebben) plag te noemen. Hier uit zou dan volgen dat deze LEVA geweeſt is een van die inheemſche Maagden, die men, om haare uitmuntende wysheit, meende dat ze eene goddelyke natuur bezat: het welk ook de reden is, dat alle de andere diergelyk een naam gekregen hebben; gelyk wy hier na op het woord *Nehalennia*, met meer voorbeelden, zullen aanwyzen. Dit Godtshuis nu (LEVÆ FANUM) het welk de Godinne LEVA was toegewydt, heeft, volgens de Reiskaart, geſtaan twee gemeene Duitſche mylen beneeden *Grinnes*, en vier boven *Fletio*, op den oever van het *Batawer*-Eilandt, by gevolg allernaaſt boven het vlek *Batavodurum*, of miſſchien in 't zelve. Want wat voor redenen *Cluverius* hier ook tegen inbrengt, zoo ſtryden ze tegens de baarblykelyke aanwyzinge der gemelde Reiskaarte.

Vide ſupra ad Caſtra Hercul.

Houve 1 deel, fol. 29. LEWEN, LEEUWEN, een Dorp in *Gelderlandt*, tuſſchen *Maas* en *Waal*. Toen in 't jaar 1547. ganſch *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens moſten opbrengen, was het quartier van *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in geſchat op 24342 guldens: in die ſom was *Maas* en *Waal* (een der zes gedeelten van dat quartier) geſtelt op 3896 guldens; daar toe moſt het Dorp *Lewen* (een van de 20 of 21 Dorpen van *Maas-Waal*) opbrengen 292 guldens 4 ſtuivers. In dit Dorp leit ook een Slot.

LEYCESTER; (GRAVE VAN) zie op LEICESTER.

LEYDEN; zie op LEIDEN.

Houve 1 deel, fol. 159. LIAUKEMA, een aanzienlyk Huis in de *Frieſche* Grietenije *Barradeel*, onder 't quartier *Weſtergoo*, in het Dorp *Sexbierum*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 113. LIDENGE. Deze plaats word van *Emo* op het jaar 1224. een Hofſteê (*Villa*) genaamt, niet naar de *Romeinſche* wyze, als of die maar uit een landtgoedt beſtont, maar als een geheele ſtreek landts, ſtaande onder een en den zelfden Rechter, het welk men een Boeregehucht of Buurſchap (*Villicatio*) genoemt heeft, by ons een Riechtbank. De Latyniſten zouden het vry wel eene Adelyke Heerezaate, of een Schouten-Ambacht (*Villa Prætoria*) konnen noemen. Uit het geheele beloop van het verhaal kan men afneemen, dat dit gehucht van LIDINGUS geweeſt is in *Hunſingo*, niet verre van *Uſquert*. Doch dewyl de naam in vergetelheit is geraakt, kan men niet ligt aanwyzen wat benaminge in de plaats gekomen is.

Winſem. achter de Kron. in de beſchryv. v. Wonz. Houve. LIDLUM is een zeer ryk Klooſter in de *Frieſche* Grietenije *Franekerdeel*, in 't quartier *Weſtergoo*, geweeſt; doch alle t'zamen met de andere Conventen van verſcheide Grietenijen, als *Aula Dei*, *Groendyk*, *Olgeklooſter*, *Achlum*, *Mônicke-Bajum*, 't Hoſpitaal van *S. Jan* by *Sneek*, en *Thabor*, eene Duitſche Commandeury der *Karmeliten*, in 't jaar 1572. om verre geraakt, enz.

Alting Pars II. fol. 113. LIDLUM is geweeſt een Klooſter van *Weſtergoo*, in de Grietenije van *Barradeel*; geſticht, volgens aanteekening van *Emo*, zeven jaaren voor het Klooſter van *Werum* in *Fivelingo*; dat is, in 't jaar 1206. het heeft gelegen eene gemeene Duitſche myl en een vierde van *Harlingen*, naar het Zuidt-ooſten.

Houve Handv. Kronyk 2 deel, fol. 367. LIEDORP, een *Brabandtſch* Dorp in de *Meïerye van 's Hertogenboſch*, onder 't *Peellandtſche* quartier. Toen geheel *Brabandt*, in vorige tyden, eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens opbrengen moſt, was de geheele *Meijerye* daar in op 19379 guldens, 16 ſtuivers 3 penningen geſtelt: tot die ſom moſt het quartier *Peellant* (een der vier quartieren van de *Meïerye*) laſten 5692 guldens 10 ſtuivers 3 penningen; waar in het Dorp *Liedorp* (een van de 25 of 26 Dorpen van dat quartier) 120 guldens moſt draagen.

De Raey Diction. Geogr. pag 291. Petit Nederl. Republ. pag 294. Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 914. Mont. in Guicc. fol. 124. LIEFKENSHOEK, eene vermaarde Schans in *Nederlandt*, in het Noordt-ooſterdeel van *Vlaanderen*, aan de *Schelde*, tegens *Lillo* over, niet verre van *Antwerpen*; tegens welke Sterkte *Lillo* deeze gebouwt is: zoo dat alle ſchepen, gaande of komende van of naar *Antwerpen*, tuſſchen die twee Veſtingen, onder 't bereik van 't geſchut, door moeten. *Liefkenshoek* heeft echter den vyandt zoo wel niet konnen afbyten als *Lillo*. Want in 't jaar 1584. heeft *Robert de Melun*, Burggrave van *Gent*, Marquis de *Rouby* of van *Rysburg*, wegens *Parma* en *Spanjen*, die Veſting belegert, en door eene krygsliſt van nat hooi en ſtroo, op den kant van de graft aangeſtoken, waar uit een geweldige rook en ſmook quam, ſtormenderhandt verovert, en ſtreng met de Bezettelingen gehandelt: maar hy kreeg naderhandt zyn loon, want vloog met de brug voor *Antwerpen* in de lucht. Het is daar na door *Hohenloo* herwonnen, en aan den *Staat* gekomen.

Houve 2 deel, fol. 367. LIEMPTE, een *Brabantſch* Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenboſch*, onder het quartier *Peellant*. Toen ganſch *Brabant* eene jaarlykſche ſchattinge, of beede, van 140000 guldens opbrengen moſt, was de geheele *Meijerye*, en 't quartier *Peellant* daar in geſtelt, als in de vorige poſt van LIEDORP te zien is. Het Dorp *Liempte* moſt daar in 158 guldens 10 ſtuivers 6 penningen laſten.

Houve. LIENDEN, een Dorp of Buurt in *Gelderlandt*, onder *Batenburg*.

Houve H.V.Kr. I. D. f. 79. LIENDEN, een Gelderſch Dorp in de *Neder-Betuwe*. Toen het Hertogdom *Gelder*, met het Graafſchap *Zutphen*, in het jaar 1547. op 75000 guldens was geſchat, was het quartier *Niewmeegen*, een der vier quartieren van dat Vorſtendom, in die ſom op 24342 guldens geſtelt, daar in moſt de *Neder-Betuwe*, een der zes deelen van dat quartier, 4383 guldens, en het Dorp *Lienden*, een van de 17 of 18 dorpen der *Neder-Betuwe*, betaalen 326 guldens, 19 ſt. 11¼ penn. het hoogſte behalven *Maurik*, 611. *Ryswyk*, 386. en *Ingen*, 360. guldens. Het Kaſteel van *Lienden* wierd om de volgende reden vernielt: De Burgzaaten van *Lienden* vielen dikmaals uit, en beſchadigden de goederen van des Utrechtſchen Biſſchops onderdaanen; worpen ook een gedeelte van het Biſſchoplyk Kaſteel *Dullenburg* om verre; voeren over den *Rhyn*, en namen zyne wagens, paerden, leeftocht, en andere waaren. Biſſchop *Frederik van Zierik* verzocht daar op hulpe van den Grave van *Hollandt*; die Heer *Jan van Arkel* met eenig krygsvolk naar 't Kaſteel van *Lienden* zondt; waar op *Arkel* het Kaſteel niet alleen vernielde, maar daar boven het Steedtjen *Bommel* innam, dat hy, nevens d'omgelegene Dorpen, in brandt ſtak: dwong daar by des Biſſchops vyanden zoodanig, dat zy niet alleen de ſchade, den Biſſchop aangedaan, moſten vergoeden, maar ook het Kaſteel *Dullenburg* t' hunner koſten weêr opbouwen.

O.H.Kr. f. 370.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 113. LIENDEN is een Dorp in de *Neder-Betuwe*, en weleer ook een Kaſteel niet verre van den oever van den *Rhyn*, aan den overkant van het Steedtje *Rheenen*, geweeſt. Dus word de benaming uitgedrukt in den Giftbrief van Keizer *Otto den III.* van het jaar 996. welke gevolgt word van *Beka*, of zynen Opvolger, en ook noch in gebruik is. By Keizer *Otto den Grooten* vindtmen *Liendle*. By *Lotharius den II.* heel verkeerdelyk, gelyk klaar te zien is, *Lechin*.

Houve; LIER, (IN DE) of LIERE, een *Hollandtſch* Dorp in *Delfslandt:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Delf-* en *Delfslandt*.

LIERDAM; zie LEERDAM.

Idem Houve 2 deel, fol. 367. LIESHOUT, een *Brabandtſch* Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenboſch*. Toen voortyds geheel *Brabant* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens opbrengen moſt, was de geheele *Meijerye* daar in op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen geſtelt: in die ſom moſt het quartier *Peellant* (een van de vier quartieren der *Meijerye*) 5692 guldens 10 ſtuivers 3 penningen laſten; waar in het Dorp *Lieshout* (een der 25 of 26 Dorpen van dat quartier) 164 guldens 9 ſtuivers droeg.

Houve. LIESVELDT, een *Hollandtſch* Dorp onder het Bailjuuwſchap van *Zuidt-Hollandt*.

Brugm. in Scriv. pag. 8. Hooft fol. 253. Goudh. Leeuw. Bat. Ill. f. 1226. LIESVELDT, eene Baronnye: het is geweeſt een van de grootſte en ſterkſte Steden in geheel *Hollandt*, en de verblyfplaats der Edelen van *Liesveldt*; maar het is onder de oorlogen ten grootſten deele afgebroken, en nu ten deele weêr opgebouwt. In 't jaar 1572. wierd her van de *Staten* ingenomen. Omtrent het jaar 1491. quam het aan Heer *Roelandt le Fêvre*, Theſaurier van *Vlaanderen*, als getrouwt hebbende de Erfdochter van *Heemſteede*, by *Haarlem*. Daar na, dat Geſlacht uitgeſtorven zynde, wierd het, wegens ſchuldt, aan Hertog *Erik van Brunswyk*, Heer van *Woerden*, in 't jaar 1564. verkocht, die het naderhandt aan Grave *Philips van Hohenlo* vertuilde. In 't jaar 1636. is het aan *Willem Frederik*, Grave van *Naſſauw*, Stadthouder van *Frieslandt*, enz. gekomen; wiens Afkomeling, den Erfſtadthouder van *Frieslandt*, WILLEM KAREL HENRIK FRISO, Prinſe van *Oranje* en *Naſſau*, enz. het noch toebehoort. Het is eene Baronnye: 't Kaſteel is in 't jaar 1042. gebouwt, en plag zeer heerlyk te zyn: maar na het vertrek van Hertog *Erik*, boven gemeldt, hebben het die van *Gouda*, *Dordrecht*, en *Schoonhoven* afgebrandt; echter is 't noch door herbouwinge in wezen, en wordt van den Heere Droſſaart der Baronnye bewoont: legt in het quartier van *Dordrecht*, onder *Zuidt-Hollandt*, aan de *Lek*, niet verre aan d'overzyde van *Schoonhoven*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 113. LIETEMUTHEN. Dit is een plaats over den *Rhyn*, waar over in het jaar 1063. een verdrag is gemaakt tuſſchen den Biſſchop van *Utrecht* en den Abt van *Epternach*. De benaminge is geheel niet verandert, behalven dat de uitſpraak hedendaags anders valt, wordende gemeenlyk Lemmiien genaamt. De plaats leit twee gemeene Duitſche mylen van *Lietke*, of *Lugdunum*, naar het Zuidt-ooſten.

LIE-

Alting Notit. Germ. P. II. fol. 114.

LIETHORP. Men kan geenzins twyfelen dat in den Giftbrief van *Balderich*, Biſſchop van *Utrecht*, van het jaar 943. hier door aangewezen wordt *Leijerdorp*, leggende op den rechter oever van den *Rhyn*, een weinig boven [of beneden, naar de rekening genomen wordt] de Stadt *Leiden*; dewyl die Stadt in de ſchriften van dien tyd dikwyls *Litte*, *Lietke*, gelyk wy hier boven aangeweezen hebben, en Lemmuijen / insgelyks *Lietkemutken* genoemt wordt.

Houve 1 deel, fol. 145.

LIEVE, of ONZE L. VROUW OP ZEE, voortyds eene Kapél, nu geſtelt onder de *Zeeuwſche* Dorpen, op 't Eilandt *Schouwen*, gelegen in de Duinen.

Houve 2 deel, fol. 443.

LIEVE VROUW BEZUIDEN, een Dorp in *Vlaanderen*, onder *Aardenburger*-Ambacht. In de ſchattinge van geheel *Vlaanderen*, plagt *Aardenburger*-Ambacht begroot te ſtaan op 7 ponden 16 ſchellingen in het 100. daar toe moſt onze L. VROUW BEZUIDEN 7. en onze L. VROUW BENOORDEN 18 ſchellingen laſten.

Nederl. Outhed. pag. 189. B Neander anq. Germ.

LIEVE VROUW TER NOOD, het is eene Kapél, by het Dorp *Heylo*, onder *Alkmaar*, in *Noordt-Hollandt* geweeſt, anders ook de KAPE'L VAN ONSE LIEVE VROUW TE RUNKSPUTTEN genoemt; omtrent een half uur van de zoo genaamde *Willebrords Put:* in het jaar 1573. wierd ze meeſt vernielt, zoo dat'er maar eenig muurwerk van ſtaande bleef, dat in 't jaar 1637. mede ter neder wierd geworpen; zoo dat het nu een groen veldt is. Evenwel hebben de *Roomſch-Catholyken* noch eene groote eerbiedigheit voor die plaatze.

Winſem. Houve.

LIEVE VROUWEN PAROCHIE, een van de drie Parochiën op het *Bildt* in *Frieslandt*; heeft met de buurt de *Oude zyl* te zamen 1800 mergentalen; daar omtrent plagt eene goede viſſchery van Kabeljauw, Schelviſch, en Haring te zyn.

Boxhorn Zeel. Kr. pag. 84.

LIEVE VROUWE POLDER, of VROUWEN POLDER, in het *Zeeuwſche* Eilandt *Zuidt-Bevelandt*; is zeer klein, want ze wierd niet grooter, in het jaar 1641. dan 18 gemeeten en 121 roeden bevonden.

Chr. Schotan. Fr. Kr. f. 735.

LIGNE, of LIGNY, (JAN VAN) Grave van *Arenberg*, na de doodt van *Maximiliaan van Buuren*, wegens den Koning van *Spanjen*, geworden Gouverneur, of Stadthouder van *Frieslandt*, tuſſchen het *Vlie* en de *Eems*. Die van de Gereformeerde Religie hadden te *Leeuwarden* alleen in 't heimelyk gepredikt; maar middelerwyle dat *Arenberg* naar *Overyſſel* vertrokken was, greep de burgery moedt, en de beelden wierden door ordre van de Magiſtraat des nachts den 6 September 1566. wechgedaan; 's anderen daags begonnen zy daar in 't openbaar te prediken: d'eerſte Leerredenen wierden gedaan door *Antonius Nicolai*, geweeſt Prieſter te *Hooge-beintum*, en *Martinus Elius*, voor dezen Prieſter te *Tzum*. Veele Burgers, t'hunner verzekertheit gewapent, vergezelſchapten hen naar *Oldehoof*. De Burgemeeſter *Tjerk Wilkes*, en Schepen *Henrik Alberts*, gingen met hunne dienaars, en tekenen van hun gezag, voor deze menigte heenen, om de Leeraars buiten gevaar te houden: eer deze in de Kerk traden leiden ze hun Prieſterlyk gewaadt af, deeden eenen mantel om, en zetteden, voor dat zy op ſtoel gingen, eenen hoedt op. Het volk hoorde hen met groot genoegen, en namen hunne leeringen, als met Godts woordt overeenkomſtig, gretig aan. De gewoone *Roomſch-Katholyke* Prieſters, of Paſtoors van de Oldehoofſche Kerke, waren *Jakob Johannis*, *Sikke Abbes*, en *Douwe*; waar van *Sikke Abbes* den volgenden dag openbaare belydenis van de Gereformeerde Religie deede. Na dat *Arenberg* uit *Overyſſel* te *Leeuwarden* was wedergekeert, beval hy den Burgemeeſteren de Predikanten van de *Onroomſche* Religie af te danken, of af te zetten: Maar die droegen dat bevel den Schepenen, Gezwoornen, Kapiteinen, en andere Officieren der Schutterye voor; kregen tot antwoordt, zulks niet te konnen doen; en dat de Stadt in dien ſtandt blyven moſt, tot dat de Koning en de gemeene Staten van alle de *Nederlanden* het anders mogten verſtaan; beloovende middelerwyle den Koning getrouw te zullen blyven. De Burgemeeſters bragten dit beſcheidt aan *Arenberg*, verzoekende dat hy 't aan den Koning van *Spanjen* wilde overſchryven, dat zy den Predikanten hadden toegelaaten de Kerkſieraden, om meer quaadt voor te komen, wech te ruimen; baden ook *Arenberg* dezen handel niet qualyk te willen opneemen, enz. doch vruchteloos: want *Arenberg* bragt door dreigingen de Stadt in zulk eene vreeze, dat de Predikanten uitgeweezen, de Kerken weêr aan de *Roomſch-Katholyken* ingeruimt, en als vooren verſiert wierden. Maar alzoo 't verdere eene andere plaats dan hier toekomt, ſtappen wy 'er over heen; de lezer zal 't in *Schotanus*, enz. vinden. Ook leefde *Arenberg* niet lang daar na. *Duc d'Alva* had hem wel ter hulpe van den Koning van *Vrankryk*, tegen zyne *Onroomſche* Onderdaanen, gezonden, maar hy quam haaſt weêr hier. Kort daar na geſchiedde de ſlag in *Vrieslandt*, tuſſchen hem en Grave *Lodewyk van Naſſauw*. Want terwyl Prins *Willem van Oranje*, op de aankomſt van *Duc d'Alva* uit de *Nederlanden* geweeken, in 't jaar 1568. in *Duitſchlandt* bezig was om een leger te verzamelen, ten dienſte van de verdrukte *Nederlanderen*, had zyn broeder *Lodewyk* ook eenige krygsbenden byeen gebragt, daar zich de *Nederlandtſche* Baliſingen bygevoegt hadden. Hy begaf 'er zich mede naar *Frieslandt*, en legerde zich by 't Klooſter *Heiligerlee*; *Duc d'Alva* zondt den Grave van *Arenberg*, als Gouverneur van *Frieslandt*, met eenige duizenden *Spanjaarden*, enz. tegen *Lodewyk*, maar hy wierd geſlagen, en *Arenberg* zelf bleef 'er; ook, aan den anderen kant, Grave *Adolf*, *Lodewyks* broeder: zie op ADOLF, GRAVE VAN NASSAUW; en op LODEWYK, enz. *Arenberg* had eene kleine wonde aan 't hooft gekregen, wierd daar na van zyn paerdt afgeſmeeten; hy bad wel om quartier, maar wierd van een ſlecht Soldaat, *Haultain* genaamt, doorſtooken. De ſlag viel voor den 23 May 1568. *Arenberg* had den 19 der zelver maandt, uit *Leeuwarden* vertrekkende, noch 28 Burgers in ballingſchap verdreven, hun nauwelyks zoo veel tydt gunnende dat ze op hunne zaaken ordre konden ſtellen. Hy heeft echter den naam van onder zyn landtbeſtier niet veel bloet geſtort te hebben, wordt daar over ook van *P. C. Hooft* geprezen, als een man die met eene zonderlinge konſt, voorzichtigheit, en beſcheidenheit, de ſtrengheit der Plakaaten, de wreedtheit der Geeſtelyken, en het ongeduldt der Vervolgden wiſt te matigen, en d'Inquiſitie te ſchorten. Maar ook is het waar dat hy, den aardt der *Friezen* kennende, geen volk genoeg had om, indien hy niet zoo zachtmoedig te werk had gegaan, eenen algemeenen opſtandt te ſtuiten. Toen hy (kort voor den ſlag daar hy in ſneuvelde) 1567 uit *Frieslandt* vertrok, ſtelde hy inmiddels *Zeger Grosbeek* in zyne plaatze, met volle laſt om by *Inquiſitie* tegen de *Zwinglianen* en *Wederdopers* te rechtſpleegen; die ook aanſtonts daar na zeven van de op de Zuiderzee gevangene *Nederlandtſche* Edelen binnen *Harlingen* liet ophangen.

Schotan. f. 750.

Hooft. Ned. Hiſt. fol. 106. 131.

Winſem. Kr. van Friesl. f. 538.

LILLO, een vermaarde en ſterke Schans in *Nederlandt*, in het Weſterdeel ten Noorden des Hertogdoms *Brabandt*, aan de *Schelde*, in 't Markgraafſchap van *Antwerpen*, tegen over *Liefkenshoek*. Eene Sterkte van dienſt voor den *Staat*, om de vrije vaart aan *Antwerpen* te beletten: zie ook LIEFKENSHOEK. *Parma* belegerde deze Plaats in 't jaar 1583. maar moſt 'er, zonder iet uit te rechten, weêr aftrekken.

De Raey Dict. Geogr. p. 292. Petit. Ned. Republ. pag. 288.

LIMBA. Aldus ſchryft *Diderich de V.* Graaf van *Hollandt*, in zynen Giftbrief van den jaare 1083. De Blaffert van de goederen der Kerke van *Utrecht* heeft LIMBON. Hedendaags wordt het LIMME genoemt, gelyk *Melis Stoke* al in zynen tydt geſchreven heeft. Het is een Dorp van *Kennemerlandt*, leggende eene gemeene Duitſche myl en een vierde Weſtwaarts van *Alkmaar*.

Alting Not. Germ. P. II. fol. 114. In Diderico II.

LIMBURG. Het was voor 't jaar 1675 een fraai en ſterk Steedtjen, met een Kaſteel: 't leit op een ſteenrots, in het Zuidt-Ooſterdeel van *Nederlandt*, tuſſchen *Luxemburg* en *Luik*, drie mylen van *Aken*, en vier groote van *Luik*. In het jaar 1578 wierd het door de *Spaanſchen* den *Staat* ontnomen, en behouden tot het jaar 1632. wanneer Prins *Frederik Henrik* den Lieutenant Generaal *Stakenbroek* derwaarts, met eenige krygsbenden, zondt, die het op den 8 September veroverde. Maar vermits 'er kleine bezetting in lag, maakten 'er de *Spaanſchen* zich weêr meeſter van in 't jaar 1635. In het jaar 1675 wierd het van den Koning van *Vrankryk* belegert, ook ten koſte van meer dan 8000 mannen verovert: doch in het jaar 1677 liet hy deze ſchoone Veſting, die hem zoo veel bloets gekoſt hadde, ſpringen en ſlechten.

De Raey pag. 292. Guic. f. 125. Bizot Med. Hiſt. p. 32. 144. Fred. Henr. 1. D. f. 225.

LIMERS is een Geweſt, in het allernoordelykſte van het Graafſchap *Zutfen*, aan den *Ryn*, beneeden *Zeventer*. „ In het Geweſt, of de Landtſtreek van *Limers* zyn „ ten minſten twee plaatzen geweeſt daar men te recht „ moſt gaan. Het een van die Gerechtshoeven droeg den „ naam van *Thuina*, daar het Dorp ALATINGE onder „ was, zoo als uitdrukkelyk berecht wordt in een Handt„ veſt van 838. (*ap. Hedam in Africo.*) Keizer *Lotterich de II.* „ ſchreef in een Handtveſt van 't jaar 1134. ALADINGE „ (*ap. Pontan. Hiſt. Gelr. VI.*) Hedendaags is daar een „ brokje van dien naam overig in LAT*hem*, 3000 ſchree„ den beneden het begin van *Druſus Grift*, aan den rechter „ oever.

Alting Notit. Germ. Inf. P. 2. fol. 4.

LIMMEN, een Dorp in het Bailjuuwſchap *Kennemerlandt*, in *Noordt-Hollandt*, en het tweede Hooftdorp aldaar. Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Haarlem* in 't *Hoog*.

Houve 1. D. f. 122.

LIND, een Dorp onderhoorig aan *Dordrecht*: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van die Stadt. *J. van Dyk* ſtelt de KLEINE LINDE in den *Ryderwaerdt*, aan het Watertjen *Devel*, bedykt van *N. van de Lind*, en van hem dus genoemt. In de GROOTE LINDE ſtaat het Huis *Nederhoeven*, van *Matthys van Nederhoeven*, Ambachtsheer van *Rysoorat*, in het jaar 1597. gebouwt.

Goudh. J. van Dyk beſchr. v. Zuidt-Holl.

LINDANUS, (WILHELMUS) anders WILLEM VAN DER LINDE, hy is in 't jaar 1525 te *Dordrecht*, uit het Edel Geſlachte van *van der Linde*, geboren. Hy begon, 12 jaaren oudt zynde, te ſtudeeren, oeffende zich daar na te *Leuven* in de *Philoſophie*, *Theologie*, enz. onder verſcheide Profeſſoren, als ook in de *Grieckſche* en *He-*

Balens Dordr. I. 205. Boxh. Holl. toon. p. 90.

Goudh. in de O.H.Kr. fol. 223. Cas. Baron in Not. ad Martyr. Rom. Arnold. Hadens. in comm. de erect. nov. Episc. in Belg. Val. Andr. Biblioth. Belg. Idem.

Hebreeuwsche taalen; begaf zich van daar naar *Vrankryk*, om in d'uitleggingen der *Rabbinen* ervarener te worden. Hy quam in het jaar 1552 weêr te *Leuven*, daar hy *Theologiæ Doctor* wierd, en in 't volgende jaar *Theologiæ Professor* in de niewopgerechte Academie te *Dillingen*, in *Zwaben*; daar na Decanus van de Hofkanoniken in 's *Gravenhage*, Raadtsheer van den Koning van *Spanjen*, Stadthouder van den Bisschop van *Utrecht*, Inquisiteur, en, by het aanstellen der niewe Bisschoppen 1562. eerste Bisschop te *Roermonde*, doch quam niet in 't bezit voor het jaar 1569. In 't jaar 1578. alles in deze Landen in roer zynde, begaf hy zich naar *Romen*; was den Paus *Gregorius den XIII.* nevens den Kardinalen *Hostius*, *Serbelus*, en anderen aangenaam: trok met den Pausselyken Nuncius naar *Spanjen* by Koning *Philips*, en in 't jaar 1584 weêr naar *Romen:* wierd in 't jaar 1588 Bisschop van *Gent*; doch drie maanden daar na stierf hy, den 10 November, oudt 63 jaaren. Hy heeft veele, maar meest kleine, Tractaten geschreven, daar een Catalogus van is.

Pontan. G.g.1.D. f. 11. J. de Leidis in Chron. Boxhorn Holl. toon. pag. 303. Vossii Jaarb. p. 31.

LINGE, anders LANGEWATER, een Riviertje of Beek, die haar begin neemt in de *Over-Betuwe*, omtrent twee mylen boven *Lobek*, achter het Dorp *Angeren*, niet verre van *Huessen*, van waar ze meenigte Vlekken en Dorpen doorkruipt; allengskens ook meer water krygende, wordt ze bevaarbaar voor tamelyke scheepjens, of schuiten; verstrekkende daar door de ganssche *Betuwe* tot een groot gerief en gemak, daar *Gorkum*, ter oorzaake van den grooten dagelykschen toevoer van allerlei veldtgewas en boere waaren, wel den meesten dienst van trekt. Zes uuren van den eersten oorsprong bespoelt ze *Buuren*, daar na *Asperen*, *Heukelom*, en *Leerdam*, van daar recht uit op *Gorkum* aan, daar ze haar nat met het *Maas-* en *Waalwater*, onder den naam van *Merwe*, vermengt; eindelyk by *Kampen* de *Lek*, en by *Yffelmonde* d' *Yssel* te baate krygende, loopen die vyf Stroomen by den anderen voorby *Rotterdam* heene, daar ze, den naam van *Maas* alleen voerende, voort door het *Brielsche* zeegat in den *Noorder Oceaan* vallen. De oude *Latynsche Kronyk* van *J. Gerbrandtsz. van Leiden* noemt de *Linge* LANGE; wordt ook daarom 't LANGE WATER geheeten. *Vossius* meent dat de *Linge* weleer *Lier* genoemt zou zyn geweest, en dat daarom voor *Leerdam*, *Lierdam* gezegt most worden. Maar die dat van de *Lier* voor onzeker, ook *Langewater* voor eenen bynaam houden, en by 't hedendaagsche woordt *Linge* blyven, willen 't gedachte Steedtjen *Lingerdam* genaamt hebben.

Alting Not. Germ. Pars II. fol. 114.

LINGE, (LINGIA,) het is een Riviertje, zynen oorsprong neemende voor aan in het *Batawer*-Eilandt, met verborge opwellingen voortkomende uit de Rivier de *Waal*; gelyk waargenomen is van die daar omtrent woonen, dat de *Linge* wascht met de *Waal*, hoewel by droog warm weêr, en te gelyk met dien Stroom valt, hoewel het regenachtig weêr is. Zy loopt lang voort met twee stroomtjens, zoo dat 'er maar een nauwe strook tusschen beiden is, en de zelve dikwyls zich vereenigen; eindelyk met eenen stroom, en wel zoo recht, dat de zeer nauwkeurige *Heda* den oorsprong van deszelfs naam afgeleidt heeft van een *lyn* of streep (*linea.*) Een halve gemeene Duitsche myl boven *Gorinchem* wendt ze zich schielyk van het Westen Zuidtwaarts naar de *Waal* toe, en vereenigt zich weêr met haar. *Burchardus*, Bisschop van *Utrecht*, noemt ze LINGIA, in eenen brief van den jaare 1108. waar in hy een Landtgoedt, of streek landts tusschen de *Lek* en de *Linge*, toegewezen heeft aan de Prooften (*præpositis*) van St. *Maarten*, en van St. *Bonifaas*. *Otto de III.* Graaf van *Gelder* noemt ze LINGENA, in eenen brief van den jaare 1256. De zeer welspreekende *Junius* noemt de LINGE een langzaam, traag, en flauw Riviertje.

De Raey pag. 263.

LINGEN, of LINGE, een Graafschap in *Duitschlandt*, tusschen het Bisdom *Munster*, *Osenbrugge*, *Teekelenburg*, en *Benthem*; 't heeft 13 Dorpen onder zich: zie LINGEN in de volgende post.

De Raey p. 293. Guicc. Nederl. f. 174. Montan. in Guicc. f. 174.

LINGEN, eene Stadt met een Kasteel in *Duitschlandt*, de voornaamste plaats, en Hooftstadt des Graafschaps van dien naam, aan een klein Riviertjen gelegen, dat kort daar na in de *Eems* loopt. Heeft, met het omleggende gebiedt, aan de Prinssen van *Oranje*, en laatst aan Prins *Willem den III.* Koning van *Engelandt* behoort. Het legt omtrent een vierdedeel myls van de *Eems*, vier mylen van *Meppen*, en *Rhemen*, beide aan de zelve Rivier. P. *Montanus* noemt *Lingen* eene uiterste Grensplaats van *Nederlandt*. In het jaar 1526 heeft *Nikolaas*, Grave van *Teekelenburg*, zyne Stadt met het Slot, en 't geheele Landt van *Lingen*, aan Hertog *Karel van Gelder* overgezet (in leen) om erffelyk aan *Gelder* en *Zutphen* gehecht te worden: uit dien hoofde deede ook de Drost in dien tydt, van wegen Grave *Nikolaas*, manschap aan den Hertog van *Gelder*, hem zoo voor zich, als zyne nazaaten, voor zynen Heer erkennende, en voor wien Stadt en Slot by nacht en dag open staan zouden; blyvende ondertusschen de Grave en zyne Erven onverkort in hunne gerechtigheit en vruchten. Daar tegen beloofde *Karel* aan zynen neef *Nikolaas*, hem tegens allen overlast en gewelt te zullen beschermen naar al zyn vermogen; doch indien *Karel* met den Vorst van *Kleef*, hunner beider Bloetverwant, in oorlog tradt, zou de Grave zich stil houden, en niet dulden dat *Karel* uit de Burgt, of 't gebiedt van *Lingen*, den *Klevenaar* beledigen zoude. Deze Opdragtbrief is (boven dat ze van beide geteekent was) noch verder onderteekent van *Joost*, Heere van *Bronkhorst*, enz. *Oswald*, Grave van den *Berg*, en *Joachim*, Vryheer van *Wisch*, als getuigen. Na dat Grave *Koenraad van Teekelenburg*, in 't jaar 1546. de protesteerende *Duitsche* Vorsten bygesprongen was, wierd hy van Keizer *Karel den V.* verklaart *Crimen læsæ Majestatis* begaan te hebben; die ook daar op aan zynen Stadthouder over *Frieslandt*, enz. *Maximiliaan van Egmondt*, Grave van *Buuren*, schonk het Graafschap *Teekelenburg*, het landt van *Lingen*, *Reidt*, en alle daar toe behorende goederen. Maar Grave *Koenraad* wierd in 't jaar 1549. weêr in genade aangenomen. In het jaar 1548. was Grave *Maximiliaan* overleden, toen verzocht zyne dochter *Anna* aan Keizer *Karel* als Leenvrouwe te mogen verlydt worden, met de Stadt, het Slot, en 't Ampt van *Lingen*, enz. maar kreeg tot bescheidt, dat met haren Vader *Maximiliaan* verdraagen was, dat Grave *Koenraad* herstelt zou worden in het Graafschap *Teekelenburg*, en de Heerlykheit van *Reidt*, maar de Stadt en 't Ampt *Lingen*, nevens vier Dorpen, met den aankleven van dien, en opspraak van den Bisschop van *Munster*, zou, volgens Keizer *Karels* gifte aan *Maximiliaan* en zyne Nazaaten, in der eeuwigheit overgelaaten blyven; deze gifte was dus ingestelt: „ Doch aange- *Idem Pontan. f. 482.*
„ zien *Maximiliaan* daar na ons bericht, dat Grave *Nikolaas*,
„ oom van *Koenraad*, in 't jaar 1526. zyne Heerlykheit
„ van *Lingen* aan Hertog *Karel van Gelder* in beschuttinge
„ gegeeven hadde, als een van de *Geldersche* Bannerhee-
„ ren, den zelven voor Beschermer en Leenheer erkent,
„ ook hem en zyne Erven de magt gegeeven om daar in
„ en uit te gaan, en Bezettinge binnen te leggen; zoo
„ hebben wy, Keizer *Karel*, ten verzoeke, en om de uit-
„ neemende diensten van *Maximiliaan*, *Lingen* als niet
„ Rykroerig, en geene Keizerlyke beleeninge van noden
„ hebbende, aan hem vergunt; met dit onderscheidt, dat
„ hy naderhandt de Heeren van *Overyssel*, en Vorsten van
„ *Gelder* voor volkomen Schutsheeren des Ampts van *Lin-*
„ *gen* zal kennen; en met deze vryheit, dat de *Lingenaars*
„ van alle schattingen en ongelden vry zullen blyven,
„ noch 't gebiedt of de Vierschaaren van *Overyssel* onder-
„ worpen zyn; waar tegen wy belooven de zelve tegen yder
„ een te verdeedigen; met dit bestek, dat de Stadt en 't
„ Slot voor ons, onze navolgers, knechten, en gezan-
„ ten, tot allen tyden open staan zullen. *Maximiliaan van Egmonds* had ter Gemalinne *Françoise*, Erfdochter van Heer *Hugo van Lannoy*, in *Vlaanderen*, daar hy de gemelde *Anna* by won, in het jaar 1553 gebooren. Achtien jaaren oudt zynde trouwde zy aan Prins *Willem den I. van Oranje*. *Anna* overleedt in 't jaar 1558. oudt 21 jaaren, nalaatende *Philips*, Grave van *Buuren*, *Lingen*, enz. naderhandt Prins van *Oranje*, en eene dochter, door huwelyk geworden Gravinne van *Hohenlo*. *Hohenlo* belegerde *Lingen* in 't jaar 1579. maar zyn volk wierd door *Marten Schenk* geslaagen, en hy daar af gedreven. Prins *Maurits* quam 'er den 28 October 1579. voor, waar binnen zich Grave *Frederik van den Berg* begeeven had met eenig volk; maar hy, niet durvende den storm afwachten, most het haast overgeeven. In het jaar 1605 wierd *Lingen* door *Spinola* herwonnen: maar de Spaanschen, ziende dat Prins *Frederik Henrik*, na dat hy zich kort voor het jaar 1630. meester gemaakt hadt van *Oldenzeel*, *Grol*, en *Wezel*, en dat 'er aan dien kant voor hen niet meer dan *Lingen* overgebleven was; vreezende ook dat het in handen van den *Staat* mogte vallen, traden met de *Keizerschen* in verdrag, van hun de Vesting in te ruimen, vermits de *Keizerschen* onzydig zynde, zy ook als zoodanig bevrydt van belegeringe zouden blyven. Het baarde evenwel een groot nadenken in de *Vereenigde Nederlanden*. Daar na is *Lingen* echter weêr aan de Prinssen van *Oranjen* gekomen. *H. de Groot* spreekt 'er dus van: „ *Lingen* was eene erffenis van
„ 't Huis *Teekelenburg*, maar Keizer *Karel* had deze Heer-
„ lykheit, in den oorlog tegen het *Smalkaldische* verbondt,
„ te leen geschonken aan Grave *Maximiliaan van Buuren*,
„ ten loon zyner krygsdiensten, maar naderhandt weêr
„ aan zich getrokken, uit begeerte om zyne landtpaalen
„ verder uit te zetten, enz. ook om zelf een wakend oog
„ te konnen houden aan geene zyde des oevers, van waar
„ men den weg heeft naar *Hamburg* en *Breemen*, zee-steden
„ van *Duitschlandt*. Deze Stadt en haar gebiedt had de Prins van *Oranje*, ten tyde der burgerlyke oorlogen, toen hy in de grootste gunste der *Nederlanden* bloeide, onder meer andere, ter schenkaadje bekomen: nu heeft 'er de Koning van Pruissen, als erflyk goedt van Prins *Frederik Henrik*, wegens zyne dochter *Louise*, het bezit van.

gesch. 2. D. fol. 384. *Winsem. P. Mont. in Guicc. f. 174.* *Commel. Fr. Henr. 1. D. f. 105.* *Aitz. 1. D. fol. 1089.* *3. D. f. 410.* *Grotii Jaarb. f. 319.* *Goudh. in de O.H.Kr. fol. 132.*

LINGERDAM; zie LEERDAM.

LINSCHOTEN, LYNSCHOTEN, een Dorp in het Bailjuuwschap van *Woerden*, ook een Bailjuuwschap voor zichzelven; 't legt tusschen *Woerden* en *Oudewater*, op den *Stichtschen* bodem; daar dichte by heeft voortydts het *Houve 1 D. f. 98.*

J. J. Pontan. Geld.

het heerlyk oude Slot *Polaanen* geſtaan; het is eene Ambachtsheerlykheit der Heeren van *S. Salvator*, en de paalſcheidinge tuſſchen *Oudewater* en *Woerden*. De Kerk en Predikant ſtaan onder 't Claſſis van *Utrecht*.

Cortg. Stichts Kronyk.

J. H. v. Linſ. Voyag. enz.

LINSCHOTEN, (JAN HUIGEN VAN) hy is zeer vermaardt geweeſt wegens zyne reizen, zoo naar *Ooſt-Indiën*, als naar 't *Noorden*. Van zyne eerſte jeugt af hadde hy al luſt in 't leezen van reisbeſchryvingen, terwyl hy t' *Enkhuizen* by zynen Vader was, en geen minder begeerte had om zelf naar vreemde landen te reizen. Daar toe dan verlof van zyne Ouders bekomen hebbende, was zyne eerſte togt naar *Spanjen* en *Portugaal*, in 't jaar 1579. en voort naar *Ooſt-Indiën*. Hy heeft het geen hy in 12 jaaren tyds waargenomen heeft beſchreven, en in 't licht gegeeven; ook is het zeer wel bekent. Weêr t'huis gekomen, deed hy in 't jaar 1594. eenen togt naar 't Noorden, om den weg naar *China* te vinden; noch eenen in 't jaar 1595. beide ook van hem uitgegeeven. Hy wierd Theſaurier te *Enkhuizen*, ſtorf daar ter ſtede in het jaar 1611.

Ibid.

Alting Not. Germ. Infer. Pars 11. *fol.* 114.

LINTHERUNGE is een plaats beneden in *Drenth*, omdat zy lag in het Graafſchap van *Rodulfus*, die Keizer *Henrik de III.* uit de goederen van den gebannen *Uſo*, en zyne broeders, toegewezen heeft aan *Bernulfus*, Biſſchop van *Utrecht* in het jaar 1040.

Idem Ibid.

LINTHUSEN. Aldus vindtmen het geſchreven in eenen Giftbrief van Keizer *Otto den III.* van het jaar 996. In eenen anderen van *Lotharius den II.* van het jaar 1134. vindtmen LINEHUSEN. Het is een Hoeve of Hofſteê, die het Klooſter van *Elten*, onder meer andere, afgeſtaan heeft aan *Adela*, dochter van Grave *Wichman*, om wech te neemen de klagte van eene onbetamelyke wechſchenkinge. Niet verre van *Elten* legt nu ter tydt een Dorp genaamt LINEHORST, het welk hier mede miſſchien gemeent word.

Idem Alting Pars 11. *fol.* 115.

LIORA. Keizer *Otto de III.* ten opzichte van zyne Moeije, die getrouwt was aan *Arnulphus*, den oudſten Zoone van Grave *Diderich den II.* al te zeer genegen, of liever te quiſtachtig zynde om het Huis van *Diderich* te vergrooten, heeft, onder andere, by zyne Heerlykheden gevoegt een uitneemende ſtreek landts tuſſchen de *Maze* en den *Rhyn*, eerſt het zelve hem te leen geevende, daar na, in het jaar 985. ook in vollen eigendom; waar van de grenzen bepaalt worden te zyn tuſſchen de rivieren LIORA en de HISLA. Welke de *Hiſla* is, hebbenwe te zyner plaatze gezegt (zie boven op ISLA.) Dewyl deze ſtroom nu naaſt aan den *Rhyn* komt, en in de *Merwe* valt (dit is hedendaags de naam die de *Waal* en de *Maas* gemeen hebben) ter plaatze daar *Yſſelmunden* en *Yſſelveer* is, kan men de Zuider grenspaal daar uit klaar afneemen. Naar het Noorden word tot de landtſcheidinge geſtelt de LIORA, die geenzins den naam van eene rivier verdient; want het een zeer klein riviertje is, zynen oorſprong neemende by *Naaldtwyk*, en zich by *Vlaardingen* verliezende, waar in geene veranderinge van naame gekomen is, dan dat wy den tweeklank der Ouden I O hedendaags als een IE uitſpreeken, deze plaats LIERE noemende. Hier aan legt een Kaſteel en een Dorp van den zelven naam, waar van de Heeren weleer den geſlagtnaam van der Liere hebben aangenomen. Dewyl nu *Suthardeſga*, (zie hier van boven op het woordt *Fortrapa*) de grenspaal van 't Graafſchap der Voorouderen dezer Graven, zich uitſtrekte van den *Rhyn* tot aan de LIORA, was 'er geene andere bepaling van nooden om de Noorder grenspaal te ſtellen. Graaf *Diderich* is derhalven aldus Heer geworden van al wat tuſſchen de *Hiſla* en de *Noordtzee* in de *Waal* en den *Rhyn* beſloten leit, eene linie getrokken zynde van den naaſten oever tot aan den *Rhyn*, dat is, het ganſche landt der *Caninefaten:* en wel, als leengoedt het geen ten Noorden van *Suthardeſga*, en als eigen goedt het geen ten Zuiden is. Over de *Hiſla* kon men toen niet verder gaan met wech te ſchenken, dewyl de Graven van *Teiſterbandt* daar het bezit hadden: derhalven heeft men zich gewendt naar de *Friezen*, die over de rivier *Kinhem* woonden; eveneens als of het niet ongeoorloft was een vry volk het zyne te beneemen: maar hier van te zyner plaatze. Het riviertjen LIORA, of de *Liere*, zietmen klaar, zoo als het zelve door of by *Vlaardingen* in de *Maas* valt, *Tab.* 4. *Part. II.* en *Tab.* 5. De Heer *Alting* zegt, dat men den tweeklank der Ouden IO hedendaags als een IE uitſpreekt; maar het zou te bedenken zyn, of zy, die de inlandtſche naamen eenen Latynſchen zwier en uitgang gaven, de IE niet in IO of EO verandert hebben, gelyk zulks hier boven, op het woordt *Leeuwarden*, LEOVARDIA, aangewezen is.

Houve. Brugm.

LIPS, een adelyk Huis, nu WYNGAARDEN genoemt; het legt by *Voorſchoten* in *Rhynlandt*.

Em. van Meteren fol. 549. *Gualth. Queneſt. Catalog. gelehrt.*

LIPSIUS, (JUSTUS) hy is Profeſſor te *Leiden* geweeſt. Was geboren te *Eſſen*, tuſſchen *Leuven* en *Bruſſel*, onder de Geleerden zyns tyds een der vermaardſten, zoo om zyne zuiverheit en kortbondigheit in de Latynſche taale, als andere wetenſchappen en konſten. Inzonderheit muntte hy uit in de *Criſis*, of Woordzifting, en verbeeteringe der Oude *Latynſche* en *Griekſche* Schryveren en Hiſtoriën, daar in hy zeer ervaren was. In den aanvang der *Nederlandtſche* beroerten was hy naar *Duitſchlandt* geweken, quam by de Hertogen van *Saxen*, die hem eene leerbediening gaven in de Univerſiteit te *Jena:* hy deede aldaar bekenteniſſe van den Proteſtantſchen Godtsdienſt. Omtrent het jaar 1579. wierd hy van de *Staten*, als Profeſſor der Hiſtoriën, te *Leiden* beroepen, enz. daar hy zich 12 jaaren lang onthield. Hy verzocht aan de *Staten*, om een reis naar 't *Spa* in het badt te mogen doen; doch wierd middelerwyle, en onder dat reizen, verzocht, onder belofte van eene hooge jaarwedde, van de Hertogen van *Saxen*; voort van den Groothertog van *Toskaanen*, die hem 2000 dukaaten aanboodt; van den Biſſchop van *Wurtzburg*; ja zelfs van den Paus te *Romen:* maar hy nam geene aan, dan die van den Koning van *Spanjen*, en quam in 't jaar 1592. als Profeſſor te *Leuven*, nadat hy de *Roomſch-Catholyke* religie aangenomen hadde. Hy heeft veele deftige en geleerde werken uitgegeeven; maar ook, onder andere, een boek der *Mirakelen van onze Lieve Vrouwen van Scherpenheuvel* en *Halle*, daar zich veele, zelfs verſtandige en ſchrandere *Roomſchgezinden*, over verwonderen, dat hy zyne hoogachtinge aan zulke beuzelingen opofferde. Veele meenden dat hy 'er een Kardinaals hoedt door beoogde; anderen, om d'argwaan te weeren van in zyn gemoedt noch *Proteſtantſch* te zyn. Veele hebben daar tegen geſchreven; maar hy liet hunne hevigheden koelsmoedts onbeantwoordt: veelligt omdat hy zyne tegenparty te gering, of zich te moedig achtte, om tegens ſcherpe pennen, zonder klem, aan te gaan; mogelyk ook dat hem de luſt of tydt ontbroken heeft; want hy overleedt den 13 April N. Styl 1606. was geboren den 18 October 1547. en dus omtrent 59 jaaren oudt. Veele meenen dat hy de *Gereformeerde* religie alleen *pro forma* aangenomen hadde, en van alle Godtsdienſten evenveel werk maakte: andere hebben weêr andere gevoelens van hem gehad. Hy legt te *Leuven* in 't Minrebroederen Klooſter begraaven; men ziet aan een pilaar aldaar zyn *Epitaphium*, of Grafſchrift, van hem zelf gemaakt, en by *Emanuël van Meteren* te leezen. Die van *Antwerpen* bekoſtigden hem eenen zark, daar deze woorden op uitgehouwen zyn. JUSTI LIPSII QUOD CLAUDI POTUIT HIC JACET. S. P. Q. ANTVERP. INCLYTI VIRI FAMÆ, ORBI NOTÆ, VIRTUTI COELO RECEPTÆ H.M.P. Hy was langachtig bruinbleek van aangezicht, zwak van lichaam, nederig van gelaat. *Hugo de Groot* ſpreekt dus van hem.

Manneb. pag. 102.

Idem Meteren by my's 27 *boek, op't jaar* 1606. *als J. Lipſius overleed.*

Uitenb. Kerkel. Hiſtor. fol 277. *Zie't* 27 *boek op't jaar* 1606.

Hugo de Groot Nederl. Hiſtor. fol. 287.

„ Met het uitleggen der *Roomſche* zeden, en aeloude tyden „ heeft *Juſtus Lipſius* zich zelven, en de Stadt *Leiden* een „ nen hoogen roem bygezet. Een man aanzienlyk door „ ernſthaftige aanminlykheit, boven zyn leerampt: en die „ door eene welſprekendheit, hem als eigen, veele tot zich „ lokte. Want daar de natuur niet ſpaarzaam was geweeſt, in hem eene bloemgeurige en bloeijende ſtyl me- „ de te deelen, verkoos hy zich een ander ſlach van wel- „ zeggen, dat wel in der daat beknopt, en niet zonder „ bevalligheit, maar, onder ſchyn van oudt, waarlyk niew „ was: 't welk eenige, die een gelyk vernuft en oordeel „ ontbrak, nabootzende, tot allerlei baſtardyen deede „ vervallen. Maar ſedert eene algemeene vreeze, en een „ ongelyk in 't byzonder, *Lipſius* hadden doen beſluiten van „ party te wiſſelen, heeft men *Joſeph Scaliger*, zoon van „ *Julius*, uit *Vrankryk* ontboden, enz. Zeker Heer van geleerdheit ſchreef van hem: *Ik vreeze dat hy meer zynen vlyt aanwendt om wel te ſpreeken, dan om wel te zyn.* Hy ried den Koning van *Spanjen* met de *Vereenigde Nederlanders* een Beſtandt te maaken; zeggende, dat de Vorſten door ruſt te geeven, en tydt te winnen, magtig wierden: dat wanneer de haat geſleeten was, de gehoorzaamheit zich wel weêr zou laaten vinden. *Sextus Pompejus* was voortyds door geene andere konſt gevallen, enz.

Idem Grot. fol. 567. *E. van Reyd fol.* 467.

LISIDUNA; zie LEUSDEN.

Alting Not. Germ. Infer. Pars 11. *fol.* 115.

LISIDUNA is in een brief van *Karel den Grooten*, van het jaar 777. eene Heerlykheit op den ſlinkeren oever van de *Eem*, in de landtſtreek *Flehite* (waar van hier boven.) In een Handtveſt van *Anfridus*, Biſſchop van *Utrecht*, van het jaar 1006. word het LOYSDEN genaamt; hedendaags LEUSDEN, leggende maar duizent ſchreeden boven, of beneden *Amersfoort*, naar de rekening genomen wordt.

Boxhorn toon. v. Holl. pag 171.

LISIDUNIEN is oudtyds een Dorp in de *Betuwe* geweeſt, daar in de gifte van Grave *Rotharius*, onder Biſſchop *Alfricus van Utrecht*, omtrent het jaar 840. gewag van word gemaakt.

Houve.

LISSE, een van de Dorpen in 't Bailjuuwſchap van *Rhynlandt*, daar *Leiden* de Hooftſtadt van is; aan 't Noordtweſtende van het *Haarlemmer Meer:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Leiden* en *Neder-Rhynlandt*.

Alting Germ. Infer. Pars 11. *pag.* 10.

LISSEPOLDER is het bedykte *Geeſtwater*, aan het Noordtweſtende van het *Haarlemmer-Meer*, tuſſchen de dorpen *Saſſenhem* en *Liſſe*, en het *Kager-Meer*. Daar de Heer *Alting* deezen ouden verlatynden naam op vindt, AMUSON, zeggende: Keizer *Otto de I.* had op deze

plaats een Koningklyk recht van viſſchery vergunt in het jaar 948., aan de Kerk van *Utrecht*; te gelyk met eene inkomſte, die gemeenlyks *Koggeſchuldt* hiette. Het boedelregiſter der goederen van *Utrecht* toont, dat het een ſtroom of Meer is, in het welke veele keeren (weeren) zyn: welker 7 aan de kerke ter viſſcherye gegeeven zyn in *Geiſewat*, (heden *Geeſtwater*) aan den weſtkant van het *Kagermeer*, met twee inwateringen aangehecht, daar het water in ſtroomt.

Houve Handv. Kron. 2 deel, fol. 367.

LITTOYEN, een Dorp in *Brabandt*, onder de *Meijerye van 's Hertogenboſch*, in het quartier *Mazelandt*. Toen geheel *Brabandt* voortyds eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens opbrengen moſt, was de geheele *Meijerye van den Boſch* daar in op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen geſtelt; in die ſom ſtont *Mazelandt* (een van de vier quartieren van de *Meijerye*) op 2294 guldens 13 ſtuivers 9 penningen, en daar in moſt *Littoyen* (een van de 16 of 17 Dorpen van dat quartier) 108 guldens 3 ſtuivers laſten.

Alting Not. Germ. Infer. Pars 11. fol. 115.

LIVEMUNSTER. Van deze plaats vermeldt *Anfridus*, Biſſchop van *Utrecht*, in zyne Handtveſt van het jaar 1006. als leggende tuſſchen Maſtmunſter en Lepre. Maar gelyk hy even te vooren een ſprong heeft gedaan de landtſtreek de *Veluwe* (*Felua*) van *Ermelo*, tot aan het gat van de *Maas*; zoo ſchynt hy daar van daan te rug te ſpringen, naar de landtſtreek *Flehite*, daar *Levendaal* is, (*Levæ vallis*) wiens Kerk ik meene dat LIVEMUNSTER genaamt word, leggende vyf uuren boven *Utrecht*, en een gemeene Duitſche myl boven *Wyk* te *Duurſtede*.

Idem Houve 1 deel, fol. 82.

LOBBROUK, een Dorp in *Gelderlandt*, onder het quartier van *Roermonde*. Toen in 't jaar 1547. geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens moſten opbrengen, was het quartier *Roermonde* (een van de vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in op 19075 guldens geſtelt: tot die ſom moſt het Droſtampt *Kriekenbeek* (een van de vyf Droſtampten van dat quartier) opbrengen 2562 guldens; daar in wierd *Lobbrouk*, een van de zes of zeven Dorpen van 't Droſtampt, geſchat op 379 guldens 9 ſtuivers 10¼ penning, byna twee derdedeelen meer dan de Stadt *Stralen:* zelfs de Stadt *Gelder* ſtont niet hooger dan op 201 guldens 2 ſtuivers 9¼ penning.

Alting Not. Germ. Infer. Pars 11. fol. 116.

LOBEDE is een beroemt Tolhuis by het Dorp, dat hedendaags noch LOBET en LOBEK word genaamt, leggende op den rechter oever van den *Rhyn*, een weinig laager als daar de rivier zich voor d'eerſte maal in tweën verdeelt, zyn uitzicht hebbende op het Tolhuis/het welk nu op den anderen oever in het *Batawer*-Eilandt (dat is, de *Betuwe*) leit. Als de Graaf van *Gelder* dit Tolhuis misbruikte, is hem al heel verboden eenig Tolhuis aan den *Rhyn* te hebben: waar van noch twee Ordonnantiën van Keizer *Frederik den II.* by *Heda* te vinden zyn in het leven van *Otto den II.* Echter hebben de *Gelderſchen* dit recht weêr gekregen, of zich weder aangematigt, tot dat het aan de *Kleefſchen* gekomen is.

De Raey Dictionn. Geogr. pag. 296.

LOCHEM, LOCHUM, een Steedtjen in 't Noorder-deel van het Graafſchap *Zutphen*, aan de grenzen van *Overyſſel*, en aan 't riviertjen *Berkel*, dat door *Zutphen* in den Yſſel loopt: legt omtrent 2 mylen van *Zutphen*, by eenen Berg, daar men niet alleen goede gladbekken vindt, maar die ook gelooft word in zyn ingewandt zilver te beſluiten, doch daar by, dat de koſten van 't louteren de winſt en 't zilver wel ruim zouden opſlokken. De Stadt is wel klein, maar zoo ſterk geweeſt, dat *Franciſco de Verdugo* haar, in het jaar 1582. vruchteloos belegerde, door den Overſten *Anholt*, die'er, door een ſtukkogel het leven voor verloor. *Spinola* wierd'er evenwel, in het jaar 1605. meeſter van: maar, by lotwiſſelinge, in het jaar 1606. door Grave *Mauritz van Naſſauw* herwonnen. In het jaar 1590. waren'er de *Spaanſchen* door eenen loozen aanſlag byna meeſter van geworden: Toen 's morgens ten negen uuren de *Bergpoort* geopent wierd, quamen'er drie hooiwagens aan, by elke wagen waren twee of drie Soldaaten, toegeſtelt als boeren, met vorken in de handt; d'eerſte dezer wagenen de valbrug over zynde, begon de zoon van den poortier met eenen anderen jongen hooi te plukken, volgens eene gewoonte aldaar, dat ze, zoo lang de wagen tuſſchen de poorten is, zulks doen mogen: vermits nu die wagen zich niet te zeer haaſtte, trok'er den jongen zoo veel hooi uit, dat hy een been van een der ſoldaaten, onder 't hooi verborgen, in zyne handt kreeg, en daar op voort Verraadt! Verraadt! riep. Fluks ſprongen de *Spaanſchen* van onder 't hooi uit, en bragten 16 mannen, die aan de poort de wacht hadden, om 't leven: de bedekte *Spanjaarts* wierden van andere gevolgt, zoo dat zy 300 te voet, en 150 te paerdt alreeds in de Stadt waren: doch die van de Stadt, aangevoert van den Wachtmeeſter *François Ballochi*, vielen zoo kloekmoedig op de *Spaanſchen* aan, dat zy'er hen weêr uitdreven. De Waagmeeſter van *Zutfen*, en de Paſtoor aldaar hadden dezen aanſlag geſmeedt. De Waagmeeſter was ook de eerſte in de Stadt; maar hy bleef'er doodt. *Lochem* is eerſt bemuurt geworden door *Reinald den II.* laatſten Grave, en eerſten Hertog van *Gelder*, omtrent het jaar 1330. In het jaar 1134. heeft *Ermgard*, weduwe van Grave *Gerard van Gelder*, de Kerk van *Lochem*, met alle tienden, aan het Collegie der Domheeren te *Zutphen* geſchonken. In het jaar 1618. op den 6 April, 's avonds omtrent acht uuren, quam'er onvoorziens brandt in een huis binnen *Lochem*, die zoo voortliep, dat binnen twee of drie uuren tyds alles vernielt was, zoo dat, behalven drie huizen, noch Kerk noch Klooſter ſtaande bleef. Na dien brandt waren de Veſtingwerken daar zoo vervallen, dat Biſſchop *Bernard van Munſter*, in den oorlog van 't jaar 1666. tuſſchen de *Engelſchen* en dezen *Staat*, *Lochem* zonder ſlag of ſtoot innam: hy maakte het ondertuſſchen zoo ſterk, dat de Republyk het niet weêr magtig kon worden, dan door eene volſlage belegeringe. Na de verovering, wierden alle de werken ten gronde toe geſlecht. De Stadt bleef ook zoo leggen, ter tydt toe dat de gemelde Biſſchop *Bernhard* haar weder in 't jaar 1672. bemagtigde. Van de Klooſterkerk, die tot een ſchool wierd gebruikt, maakte hy weêr eene Kerke ten dienſte der *Roomſch-Catholyken:* maar hy liet den Predikſtoel, de banken, glazen, en wat'er meer in de groote Kerk was, om verre werpen, en verbranden: zette daar zeven bakovens in, ten dienſte van zyn leger voor *Deventer:* doch zyn ryk duurde daar niet lang.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 74.

Meteren ad ann. 1606. fol. 555. 557.

Idem Pontan. 1 deel, fol. 74.

Meteren Nederl. Hiſtor. ibidem. Idem Meteren fol. 312. Baudart Memor. 7 boek, fol. 17. Pontan. 1 deel, fol. 74. Valken. verwaert Europa pag. 446. Swinn. Ned. en Munſt. krack. 1 deel, pag. 89. Idem Valken. ibid. Brugm. pag. 15. Leeuw. Bat. ill. f. 1261.

LOCHORST, ('T HUIS TE) anders *Oud-Teilingen*, legt by *Warmondt* in *Rhynlandt*, niet verre van *Leiden*. Het word van den Prinſe, of van 't Huis van *Oranje* te Leen gehouden, als Heer van *Naaldtwyk*, en bezeten by Heer *Jan*, Baron van *Waſſenaar*, Vryheer van *Warmondt:* voortyds hoorde het aan 't Geſlacht van *Poelgeeſt*, en is in 't jaar 1447. by *Jan van Poelgeeſt*, *Gerritszoon*, bezeten; hem aangekomen door *Willemina*, dochter van Heer *Willem van Naaldtwyk*, zyne Moeder; en voorts daar aan gebleven, tot dat, Heer *Adriaan van Poelgeeſt*, in het jaar 1511. zonder kinderen ſtervende, het aan Heer *Gerard van Lochorſt*, zyne dochters zoon, quam; daar na aan Heer *Klaas van Matenés*, Heer van *Hazerswoude*, door zyne moeder *Geertruid van Lochorſt*, zoons dochter van den gemelden *Gerard van Lochorſt:* Heer *Klaas* ook kinderloos overlydende, quam het aan 't Huis van *Warmond*.

LOCHORSTER LANDT, anders NIEW ENGELLANDT, legt onder *Vlaardinger Ambacht*.

Alting Pars 11. fol. 116.

LODE, is een plaats dicht by *ter Tolen*, waar omtrent die van *ter Tolen*, volgens 't verhaal van *Melis Stoke*, in het jaar 1300. van het Krygsvolk van Grave *Jan den II.* geheel verſlagen zyn, welke plaats van dien Schryver TER LODE genoemt word. Het ſchynt te zyn Schaker-Loo/ leggende een klein half uur van *Tolen*.

Meter. Hooft. Bor. Schotan. Winſem.

LODEWYK, Grave van *Naſſauw*, broeder van *Willem den I.* Prinſe van *Oranje*. Hy had, terwyl *Willem* een leger in *Duitſchlandt* verzamelde, ook eenig volk op de been gebragt, en zich daar mede naar *Frieslandt* begeeven, daar hy den Grave van *Arenberg*, die zelf ſneuvelde, dapper ſloeg; zie op JAN VAN LIGNY. *Duc d'Alva*, als razende over *Arenbergs* neêrlaage, deed aanſtondts *Egmondt* en *Hoorn* onthalzen, en trok op om *Lodewyk* te bevechten, eer hy zich by zynen broeder voegde. By *Jemmingen* viel 'er een ſlag voor, daar *Lodewyks* leger eene jammerlyke nederlaage had; hy ontquam het noch met een ſchuit naar *Embden*: begaf zich naderhandt, daar Prins *Willem* by was, met 1200 Ruiters by de *Duitſche* benden, die Hertog *Wolfgang van Tweebruggen* naar *Vrankryk*, ter hulpe der *Hugenooten*, aanvoerde: Prins *Willem* vertrok eenige maanden daar na uit *Vrankryk* naar *Duitſchlandt*, maar Grave *Lodewyk* bleef 'er, tot den ſlag van *Montoncour* 1569, daar de Hugenooten van *Duc d'Anjou* geſlagen wierden: maar Grave *Lodewyk*, die het bevel over de *Duitſche* Ruiterye voerde, deedt, alhoewel een myl weegs vervolgt, met 3000 Ruiters in een corps, eenen voorzichtigen aftogt, zoo dat de overwinners hem niet durfden aantaſten op den weg naar *Partenay*, daar hy wel verzekert aanquam. Ten tyde dat de zaaken zich wat beter begonden op te doen voor Prins *Willem* en het Landt, door het inneemen van den *Briel*, enz. was Grave *Lodewyk*, met eenige benden der *Hugenooten*, uit *Vrankryk* gekomen, en had zich by verraſſinge meeſter van *Bergen in Henegouwen* gemaakt; maar hy wierd ylings van *Duc d'Alva* daar in belegert; Prins *Willem* wendde wel allen vlyt aan om zynen Broeder en de Stadt te ontzetten; trok over den *Rhyn*, veroverde *Roermonde*, *Mechelen*, en andere Steden; quam in *Henegouwen*, maar vondt *Duc d'Alva* zoo wel begraaven, dat hy zich gedwongen vondt weêr naar *Hollandt* te keeren. *Lodewyk* liet echter den moedt niet zakken, gaf met *la Nove* wondere blyken van eenen hartnekkigen tegenſtant, onverſchrokke dapperheit, en kloek beleit; doch moſt evenwel eindelyk buigen, en de Stadt, doch op zeer goede voorwaarden, overgeeven. Hy quam, na alvoorens in *Duitſchlandt* geweeſt te zyn, om eenig volk van daar mede te brengen, weêr in *Nederlandt*, in 't jaar 1575. met eene tamelyke Krygsmagt, en was eene voornaame oorzaak dat de belegeringe van *Leiden* d'eerſtemaal opgebroken wierd. Maar kort daar na, en in 't zelfde jaar, ſneuvelde die brave *Lodewyk* in den ſlag op de *Mooker-heide*. Zyn doodt

Meter. Hooft. Bor. Meter. Reid. Hooft fol. 248. Idem Hooft fol 360. Meter. Reid. Ber. enz.

doodt ſmertte den *Staat*, verliezende in hem den wakkerſten en ſtoutſten van alle hunne Generaals. Met hem bleef zyn broeder, Grave *Henrik van Naſſauw*, die mede zyn leven voor de *Nederlandtſche Vryheit* verpandt hadde, en dieshalven geenen minderen lof dan Grave *Adolf van Naſſauw*, hun beider broeder, in den zegeryken ſlag van *Heiligerlee* gebleven, verdient.

LODEWYK, Grave van *Loon*; hy kreeg Vrouwe *Ada*, Gravinne van *Hollandt*, (door beſtel van haare moeder *Adelheit*, weduwe van Grave *Diderik den VII.*) ter Gemalinne. Hoe zich dat toedroeg; hoe ongelukkig deze Echt was; wat bloetſtortingen daar uit volgden; zie op ADA, *Gravin*, enz. op ADELHEIT, *Gemalin van*, enz. en op DIDERIK DEN VII. *Grave van Hollandt.* Na haar doodt, die kort na 't huwelyk volgde, wou *Lodewyk* noch zoo gereedt niet van de Graafſchappen van *Hollandt* en *Zeelandt* afſtaan; trok uitlandtſchen byſtandt tot zich, en met een ook den Biſſchop van *Utrecht:* maar hy wierd door Grave *Willem van Ooſt-Frieslandt*, broeder van Grave *Diderik den VII.* verdreven. Heer *Gysbert van Amſtel* moſt, als Vaſal van den Biſſchop van *Utrecht*, den Grave van *Loon* helpen, maar dat ſtrekte tot verwoeſtinge van zyne eigen landen; want de *Kennemers* ſtaken den *Amſteldyk* deur, en bedorven voorts heel *Amſtellandt* met rooven en branden.

Comm. Amſt. f. 27. Voſſii Jaarb. p. 112. 115. 116. O H.Kr. fol. 295.

LODYK, een der verdronke Dorpen in de *Ooſtwateringe* van *Zuidt-Bevelandt*, in *Zeelandt*. In het jaar 1532 vloeide het onder, en 't is ook onder gebleven. 't Wordt LODICK in den *ouden Blaffaart der Biſſchoppen van Utrecht*, nopende hunne Geeſtelyke Jurisdictie over de Kerken en Kloosters in *Zeelandt*, genoemt.

Houve f. 144. O. Blaf. der Utr. Biſſchop.

LOEMEL, een Dorp in *Brabandt*, in de *Meijery van den Boſch*, onder het quartier van *Kempenlandt*. Toen geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens opbrengen moſt, was de ganſche *Meijery van 's Hertogenboſch* daar in geſtelt op 19379 guldens, 16 ſtuiv. 3 penn. in die ſom moſt het quartier *Kempenlandt* (een der vier quartieren van de *Meijerye*) opbrengen 4074 guldens, 1 ſtuiv. 9 penn. waar in het Dorp *Loemel* (een van de 32. of 33 Dorpen van *Kempenlandt*) draagen moſt 284 guldens, 9 ſt. het hoogſte van alle andere Dorpen in dat quartier, behalven de Vryheit van *Oirſchot*, met 8 Gehuchten daar onder begrepen.

Houve 2. D. f. 368.

LOENEN, een Dorp onder 't Bailjuuwſchap van *Loosdrecht*, in *Hollandt*: het plag gerekent te worden onder 't *Nederſticht* van *Utrecht:* wierd in het jaar 953 in vrijen eigendom geſchonken aan den *Utrechtſchen* Biſſchop *Balderik*, met al 't landt dat Grave *Hatto* daar in aan beide zyden van de *Vecht* bezat, en wegens zyn misbedryf verbeurt hadde; zie BALDRICUS, Biſſchop, enz. In het begin van 't jaar 1672. trokken de *Franſchen* uit *Utrecht*, met eenen grooten hoop volks, onder den Hertog van *Luxenburg*; namen het Huis *Kroonenburg* in, dat zy lieten ſpringen; vielen in *Loenen*, daar zy plonderden, roofden, en naar hunne gewoone wyze te werk gingen: zy quamen 'er naderhandt noch eens weder. Dit is een ſchoon Dorp, aan de *Vecht*, met veele uitmuntende Hofſteden voorzien, en waar in *Hollandt* van 't Sticht *Utrecht* word geſcheiden, zoo dat d'eene helft *Hollandts*, en d'andere *Stichts* is, doch de Kerk ſtaat op *Hollandtſchen* grondt; 't heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Amſterdam.*

Houve 1. deel, f. 98. Kortgeen Stichts Kron. Valken. verw. Europ. p. 815.

LOENERSLOOT, LOENRESLOOT, het legt in 't Nederſticht van *Utrecht*, niet verre van *Loenen.* In het jaar 1378 quam *Arendt van Hoorn*, Biſſchop van *Utrecht*, met Heer *Willem van Abkoude*, Heer *Zweder van Gaasbeek*, Heer *Gysbert van Vianen*, nevens andere Ridders, Edelen en Soldaaten voor dat Slot, ter oorzaake dat Heer *Splinter van Loenerſloot* dagelyks aan die van *Utrecht* daar uit veel quaats en groote ſchade deede. Daar wierd veel krygsgereedſchap en oorlogstuig voor gebragt: maar de zaak wierd bygeleit; onder beding dat Heer *Splinter* het Slot in handen van den Biſſchop zou ſtellen; en verder ter uitſpraake van de Kerke en der Ridderſchappe des Stichts van *Utrecht* zoude ſtaan. Toen de *Franſchen* het Huis te *Kroonenburg* ingenomen hadden (zie boven) quamen zy terſtondt voor *Loenerſloot*, dat alleen met 30 mannen bezet was, die zich zoo lang verweerden als zy kruit hadden; toen hun dat ontbrak gaven zy het over, en wierden als krygsgevangenen naar *Utrecht* gevoert, en daar eenen tydt lang elendig en ſchraal gehouden. Het wierd den 24 September weêr van de *Franſchen* verlaaten, en op niews met *Staten* volk bezet.

Houve. O.H.Kr. f. 404 Valken. verw. Europa, p. 815.

LOEVESTEIN, een zeer vermaarde en ſterke Schans, met een ſchoon Huis of Kaſteel binnen de Schans. Het leit op den hoek, of wel aan het eindt van den *Bommelerwaerdt*, daar de rivieren *Maas* en *Waal* in malkanderen loopen; tegen over het Steedtjen *Workum*, op de landtſcheidinge van *Gelderlandt*; doch behoort onder *Hollandt.* Dit Kaſteel wierd in het jaar 1379. van *Willem van Ooſtervant*, zoon van *Albert van Beyeren*, Grave van *Hollandt*, enz. om de volgende oorzaak belegert. Hertog *Albert* hadde eenen Theſaurier van *Hollandt*, genaamt Heer *Bruniſſen van Herderwynen*, Ridder uit *Gelderlandt*; *Albert* eiſchte van hem reekening van ontfang en uitgift: vermits nu Heer *Bruniſſen* daar niet gewillig noch toe bereidt was; hield hem de Hertog te *Amſterdam* in gyzeling: maar hy ontquam 't, en begaf zich op het Huis te *Loeveſtein*; welk Slot hy al eenige jaaren, door laſt van Hertog *Albert*, onder zyn gebiedt gehad hadde. Heer *Bruniſſen* liet, onder vier Kapiteinen, 90 dappere mannen, nevens zyne drie Zoonen op dat Kaſteel, wel voorzien van leeftogt, en verdere nootwendigheden, en begaf zich naar *Gelderlandt*: Daar op zond Hertog *Albert* den gemelden zynen Zoon, *Willem van Ooſtervant*, voor *Loeveſtein*, die het Kaſteel aan alle zyden inſloot, en 'er dapper op ſtormde: eindelyk ſchoten de beleggers eenen zwaaren ſteen uit een mortier, die in 't Voorburg op een huis viel, daar *Otto van Driel* in was, (hy was broeder van *Bolk van Driel*) op wiens dapperheit, wyzen raadt, en beleit de Bezettelingen zich meeſt verlieten; het huis lag vol hooi; *Otto* zat met noch drie anderen, alle voorheen zwaar gequetſt, by 't vuur; het huis viel op hen neêr, en zy verpletterden, of verbrandden, met al dat 'er in was. Terwyl de Bezettelingen toeſchoten om *Otto*, enz. te behouden, en den brandt te bluſſchen, drongen de *Hollanders* door de breſſe in, hakten de weinige die noch tegenſtandt deeden ter neder, en maakten zich meeſter van *Loeveſtein.* In het jaar 1570. heeft *Harman de Ruiter*, een Oſſekoper van den *Boſch*, doch van een Ruiter- en Ridderlyk gemoedt, eenen aanſlag ondernomen om *Loeveſtein*, en, door dat middel, ook *Gorkum* en *Workum* te bemagtigen. Hy, in een Minrebroeders kap, begeeft zich, met drie andere fluxe gaſten, liſtig daar binnen, maakt den Burgtvoogdt af, en 'er zich meeſter van, verwachtende de hulpe die hem toegezeit was door den Grave van den *Berg*, maar die door de vorſt en het opperwater hem niet toegebragt kon worden. Hy liet daarom zynen heldenmoedt niet zakken; en 24 mannen byeen gebragt hebbende, begon hy *Loeveſtein*, niet anders dan op de oude wyze bemuurt, naar zyn vermogen te verſterken. De *Spaanſchen* zonden eenen Kapitein, *Lorenſo Perea*, uit *'s Hertogenboſch* derwaarts, met 160 ſoldaaten, nevens een deel arbeiders uit *Gorkum* en *Workum*, met eenig grof geſchut. *Herman de Ruiter* boezemde ondertuſſchen zyne 24 mannen zulken moedt in, dat ze het tot den laatſten druppel bloets toe beſloten te verdedigen: Maar terwyl zy aan d'eene zyde bezig waren om de breſſe te beſchermen, en zich te verweeren, beklommen de *Spaanſchen* aan de andere zyde het Kaſteel, quamen 'er in, en ſloegen al doodt dat zy 'er in vonden. De *Ruiter* begaf zich in een kamer, ſlingerde met beide zyne vuiſten een ſlagzwaerdt, en ſtuitte alleen eenen tydt lang den aanval en het indringen door de deur, doende onder hen geene kleine ſlagtinge: eindelyk, door de menigte overmant, ſtak hy den brandt in een deel buskruit, te vooren van hem op den vloer geſtrooit, en voort het ander deel ergens in beſloten, dat met zulk een gewelt losbarſtte, dat het hem, te gelyk met zyne meeſte overwinners, wegnam. De *Spaanſchen* die overgebleven waren, van ſpyt razende, zochten het lichaam van dezen Heldt uit de puinhoopen, hakten 'er 't hooft af, dat zy binnen 's *Hertogenboſch* op de galge deeden nagelen. In het jaar 1572. wierd het Huis weêr door 't Prinſſen volk ingenomen. In 't jaar 1589. quam *Parma* daar voor met zyn leger, wierp 'er eene Schanſſe op, en meende het meeſter te worden, maar door 't waſſend water, en den grooten regen, moſt hy 'er weêr af. In het jaar 1618. en 1619. wierden eenige *Remonſtrantſche* Heeren ter eeuwiger gevangeniſſe op *Loeveſtein* verwezen, waar onder ook *Hugo de Groot* was (die 'er zich behendig in een koffer liet uitdraagen) en daar vaſt gezet. In het jaar 1650 wierden ook op dat Kaſteel vervoert, en in bewaringe gebragt, de Heeren *de Wit* van *Dordrecht*, de *Waal* en *Ruyl* van *Haarlem*, *Keizer* van *Hoorn*, en *Stellingwerf* van *Medenblik*, ter oorzaake van eenig zwaar verſchil, of liever misverſtandt, tuſſchen Prins *Willem de II.* en deze Heeren, nevens hunnen aanhang, over het ſpoedig afdanken van 't krygsvolk ontſtaan: zie op WIT. Ten tyde van den *Franſchen* inval in het jaar 1672. wanneer zy reeds drie Provintiën, ook de Stadt *Bommel* en *Bommelerwaerdt* in hadden op *Loeveſtein* na, wierd ook *Loeveſtein*, nevens *Gorkum* en *Workum*, van Monſieur *la Motte* den 30 Junius, in 't zelfde jaar, opgeëiſcht: maar de Veldtmaerſchalk *Wirtz* liet hem zeggen, dat hy hem met kruit en loot zou verwelkoomen; droeg ook zulk eene goede voorzorge, dat de *Franſchen* daar van afzagen. De Predikant dezer Schanſſe ſtaat onder 't Claſſis van *Gorinchem.*

O.H.Kr. f. 411. Balen Dord. paz. 754. Voſſii Jaarb. p. 504. Hooft Ned. Hiſtor. fol. 219. Meteren f. 73. Idem Meter. ad annum 1589. f. 300. Valken. verw. Europ. p. 540.

LOINGA, een van de 28 Dorpen der *Frieſche* Grietenije *Wimbritzeradael*, onder het quartier *Weſtergoo*; of een van de 14 *Binnendykſche* Dorpen, de andere leggen buitendyks. Men heeft daar noch in de voorlede eeuwe d'oude overblyfzels van het Slot, of anders de Stins *Albada* gezien; die mogelyk noch niet ganſch te niet zyn.

Winſem. Houve. Montan. in Guicc. f. 163.

LOLLUM, een der 27 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Wonſeradeel*, in het quartier *Weſtergoo.*

Winſem.

LOLLUM, een Buurt onderhorig aan de Stadt *Franeker.*

LON-

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. pag. 116. LONARALACA; hedendaags LOENERSLOOT, gelegen een half uur van den flinker oever van de naastgelege *Vecht*; en twee en een halve gemeene Duitsche mylen van *Utrecht*. De *Blaffert* der goederen van de Kerke van *Utrecht* maakt gewag van deze plaatze; want het woordt *Laca* (een Meer, *Lacus*) heeft in dien tydt niet alleen een Rivier beteekent, gelyk ik op eene andere plaats aangewezen heb, (zie boven op de woorden LAKE, LAXMUNDE, en LECKIA) maar allerlei wateren, zelfs zulke grasten die wy Slooten noemen.

Idem Alting ibid. LONA TRAJECTINA is een plaats aan de *Vecht*, behoudende den naam van LOENEN. Het zal konnen het *Utrechtsche Loenen* (*Trajectina*) genoemt worden, tot onderscheidt van *Loenen* op de *Veluwe*. Het is door gifte van Keizer *Otto den Grooten*, in het jaar 953. zoo als het leit aan beide d' oeveren van de rivier, uit de verbeurde goederen van Graaf *Hatto*, met zyn geheele Graafschap, ten deele gevallen aan de Kerke van *Utrecht*. De Rymkronykschryver, *Melis Stoke*, maakt 'er ook gewag van in het leven van Grave *Floris den V*. (Zie verder boven op LOENEN.)

Iidem ibid. LONA VELAVIENSIS. Dit is een adelyk Huis in het Landtschap de *Veluwe*, behoudende den naam van LONEN, twee uuren van *Zutphen*. Graaf *Rotgarius* heeft het zelve wechgeschonken aan *Alfricus*, of *Alfridus*, Bisschop van *Utrecht*, in het jaar 838.

Winsem. LONGERHOU, een der 27 Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Wonseradeel*, in *Westergoo*.

Goudh. in de O.H.Kr. fol. 218. LONGOLIUS (CHRISTOPHORUS) anders *Christoffel van Langeraak*, hy is te *Schoonhoven*, hoewel anderen, door misverstandt, *Mechelen* schryven, geboren; ook heeft 'er *Vrankryk* eenen Franschman van willen maaken: maar wy schryven het recht, op *Erasmus* gezag, in

Erasm. Epistol. ad Don Goes. zekeren zynen brief, aan *Schoonhoven* toe. „ *Longolius*, zegt „ hy, die getracht heeft om *Cicero* in alles na te volgen, „ word van den eenen voor een *Franschman*, van den ande„ ren, voor een *Mechelaar* gehouden, daar hy nochtans een „ oprechte *Hollander*, en in eene Stadt geboren is die den „ naam van de Schoonheit der hoven, *Schoonhoven* gezegt, „ voert: doch opdat niemant my daar in tegenspreeke, „ het is my gezegt van zynen Oom, *Petrus Longolius*, een „ zeer geleerdt man. Ik hebbe niet konnen dulden, dat „ men *Hollandt* dien beroemden Man onttrekken zoude. Dees *Longolius* was in de welspreekendheit ongemeen ervaaren, versiert met gaven en kennisse van veele verborgentheden; de vloeijenste Redenaar zynes tyds: zulks getuigen zyne Oratiën en Brieven: byna geheel *Europa* heeft hy doorreist, en was den Geleerdsten mannen van

Boxhorn Holl. toon. pag. 80. dien tydt zeer aangenaam. De Koning van *Vrankryk* nodigde hem tot zich op groote beloften; maar hy hield het met *Italiën*, en bleef in de Academie te *Padua*; daar hy ook, tot groote droefheit der Geleerden, in den vollen bloei zyns ouderdoms, in het jaar 1522. overleedt, niet

Reinald. Polus. meer dan 34 jaaren oudt zynde. De *Engelsche* Kardinaal *Polus* heeft zyn leven beschreven, en in druk uitgegeeven.

LOO; of 't KONINGS LOO. Deze Vorstelyke Lustplaats, die van oudts is verkoren geweest van de Hertogen van *Gelder* voor hun verblyf, wanneer zy van de oorlogen vry, of van 't landtbestier vermoeit waren, schynt, ten aanzien van haare schoone gelegendheit van de natuur, tot het vermaak der jagt geschikt te zyn.

Zy leit op het bergachtigste en boschrykste deel der *Veluwe*, van de *Zuiderzee*, den *Rhyn*, en den *Yssel* byna gelykmatig afgelegen, die, om zoo te zeggen, haar Jagtperk als een gracht fluiten, voor de rest gansch ruim in zyn Heijen, Velden, Bergen en Bosschen zoo rykelyk opgesiert, datmen t'elkens, op niewe hoogtens komende, onuitzienlyke Landtstreeken opdoet, van waar de raamen en keeren van het Wildt wonderbaarlyk de oogen voeden. Gemakkelyk worden op allen kanten de wisselingen van honden en paerden gezien; de loopplaatzen ontdekt, wederom daar tegen de herten, wilde zwynen, wolven, vossen, hazen, enz. hier en elders door de kreupelbosschen gedekt, of in het zwaare hout beveiligt.

De Groote Stadthouder der vyf *Vereenigde Nederlandtsche* Provintiën, hebbende de eerste opgereze magt des *Franschen* Konings vernedert, en door de Wapenen van den *Staat*, die hy, als een vroeg ervaaren en stoutmoedig Hooft, alleen te Water en te Lande vol zegeningen voerde, ingeteugelt, en tot eenen Vrede gebragt, koos hier omtrent eerst zyne verlustigende uitspanningen, als zynde (behalven de Jagt) het middelpunt der Provintiën, van welke hy de zorg zoo onvermoeit op de schouderen hiel. *Soestdyk*, zyne eerste; *Hoogsour*, zyne tweede verkiezing, weeken wel haast, hoe veel vermaak zy beloofden, voor deze: hier beval dan de Vorst, op 't voorbeeldt van alle de grootste Personagiën, een gering gedenkteeken te laaten van zyne ruime gedachten: willende datmen op 's Heeren *Loo*, van ouds, hier zyn Jagtvertrek zou stichten.

In korten tydt was het zelve aanzienlyk en gevallig in staat gebragt, door den onvermoeiden yver des Heeren Grave van *Portlandt*, aan wiens gedachten men de allermeeste en keurlykste grootsheden en vermaaklykheden verschuldigt is.

Het werk wies op met den aanwas van zyn Meester, die gansch *Europa*, door *Engelandts* verlossinge, beveiligt hebbende, en met de Kroonen van vier Koningkryken te rug komende, by ons als zegepraalende overquam, om, na het dempen der *Fransche* en wederspannige Magten, in zyne zoo gedenkwaardige overwinninge aan de *Boine*, (daar hy voor Godts Kerke en de gemeene Vryheit zyn dierbaar Koningklyk bloet waagde) ook uit onze en onzer Bondigenooten grenzen de overstroomende Vyanden te verdryven: de weinige oogenblikken rust die de Koning hadde wierden dan daar genoten, met het vaststellen van het allerheilzaamste Verbondt, met zoo veele Afgezanten van den Christen-Keizer, en zoo veele Koningen, in 't byzyn van zoo veele Keurvorsten, en ontallyke Prinssen en Graven, wier toevloeijing, wegens zyne Majesteits onbegrypelyke deugden en verdiensten, gestadig zynde, de gedachten baarde, om dit Prinselyk ontwerp in een Koningklyke Lustplaats te veranderen; tot dat het zyne uiterlyke gedaante in de Gebouwen en Plantagiën zoodanig kreeg, als het noch hedendaags voor het meerder deel gezien, en van den tegenwoordigen Prinse van *Oranje* en *Nassau*, Erfstadthouder van *Frieslandt*, enz. WILLEM KAREL HENRIK FRISO, als 't erfgoedt van den Koning van *Engelandt*, onsterflyker gedachtenisse, bezeten wordt.

Het gansche Ontwerp begrypt dan met zyne Laanen en Dreeven, ontrent 160 Mergen landts, daar wy in het kort de gelegentheit van zullen ontvouwen. De Toegang is, op de eene zyde, de groote Heirbaan van *Harderwyk* naar *Deventer*, van *Elspeet* over bergen en door bosschen, met veele wegen, tot malkander loopende, tusschen het Hof des Konings, en zeer veele Jagtlustplaatzen van d' aanzienlykste ontrent zyne Koningklyke *Majesteit*. Dit overheerlyk Landthuis is voorzien, en pronkt met de schoonste en rykste Stallingen, onder welke men ook heeft geördineert, in bevallige Perken, de vertrekken voor de Jagers, allerlei Honden, enz. voorts de verblyfplaatzen voor den Bouwmeester, Grottemaker, de Fonteinwerkers, en diergelyke, als tot onderhoudt deezes Parks van noden is; behalven de Brouweryen, Bakkeryen, Hôtelleryen, en diergelyke, voor 't gemak der Vreemdelingen, en Werklieden zorgvuldig geschikt. D' andere zyde word gesloten met het *Oude Kasteel*, leggende in eenen allerschoonsten ruimen Vyver, die onophoudelyk van het afwellend water overvloeit, met eene schoone lange brug naar 't Hof, aan de omleggende tuinen en het voorhof vastgehecht; van binnen zietmen hier eene schoone Bassecour, rontom met groote vertrekken, tot alle gemak en dienst verzien, en met zeer schoone ronde Torens op de meeste hoeken versiert, rontom met eene bevallige plantagie van Eike-Linde- en Sparreboomen, die het byna in 't rondt besluiten; een weinig ter zyden ziet men een Sprong, zeer schoon, hoog en dik, die onophoudelyk met eene sierlyke gelykheit blyft doorstraalen: spiegelende, met eene veronachtzaamde en onkunstige bevalligheit, aan allen kanten in de wateren met rellen, die 'er rontom dartelen.

Van vooren gaat 'er een zeer schoone breede weg voorby het Hof, die zich verscheide maalen in andere takken uitspreidt, naar *Appeldoorn* en het bosch, in en door welk de zelve weg doorsneeden wordt; deze weg is aan de zyde van 't Hof met eene ry, en aan de overzyde met veele ryen boomen, wonder bevallig, groot en ruim beplant. De weg en boomen doen zich op voor de Hofpoort met een groot halfrond; een gezicht zoo lang, dat men daar van het oogpunt verliest wanneer men uit de voordeuren van 't Hof ziet, wiens Bassecour, met de vleugelen en torens der Stallingen, Wachtplaatze, Keuken, en andere vertrekken gesloten, van vooren gehecht word met een zeer schoone yfere Barriere, ten wederzyden der groote Poorte; enz. Eene breeder beschryvinge van stuk tot stuk vindtmen hier van onder d' Afbeeldzels, die 'er *Romein de Hooge* van gemaakt en uitgegeeven heeft.

LOO, ('T HUIS TE) waar van een adelyk Geslacht in *Hollandt* den naam plag te voeren, wierd naderhandt bezeten van den Heere *Potter*, gebynaamt *van Loo*: het is daar na aan de *Barssers* gekomen, en van hen aan Heer *Johan Isenhout van Nes*, Burgermeester van *Leiden*, die 'er veel landts heeft by gekocht: legt onder *Voorburg*, by *'s Gravenhage*: was voortyds een Leen, maar nu allodiaal; het heeft verscheide Erfpachten op Huizen en Landen in het *Voorburger*-Ambacht, stip op *S. Laurens* dag te betaalen; „ doch met last van aan de deelgenoten kost en *Leeuw.* „ drank te verschaffen; dat voor hen een vrolyke dag is; *Bat. Ill.* „ daar toegerechtigt zynde, al ware het maar van twee of *f. 1261.* „ drie stuivers voor elks aandeel, met twee persoonen te „ mogen gaan eeten en drinken, naardien elke finaldeelinge wederom een niew aandeel maakt. Heer *Dirk van Nes*, broeders zoon van *Johan Isenhout van Nes*, heeft dat Huis, in het jaar 1664. voor 't meerderdeel verniewt, *Idem* ook met eene Warande en schoonen Tuin versiert: het heeft *Leeuw.* mede eene eige laan, van den *Voorburgsen* Heereweg af, *ibid.* tot

tot aan 't Huis te *Loo*, van daar door de *Cingel* en *Veenpolder*, over de waterſcheidinge, door den Haagſchen polder, of 't Gravenveen, tot aan den Zuidthoutſen weg van den *Haag* naar *Leiden*.

LOON: (LODEWYK VAN) hy was man van Vrouwe *Ada*, Gravinne, enz. zie op LODEWYK VAN LOON, en op ADA *Gravinne*, enz.

Houve 1 deel, fol. 134. LOON, een Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenboſch*, onder het quartier *Kempenlandt*, in de Bank van *Erſſel*. Toen ganſch *Brabandt* eene ſchattinge, of beede, van 140000 guldens opbrengen moſt, was de *Meijerye van den Boſch*, beſtaande in vier quartieren, *Ooſterwyk*, *Peellandt*, *Maſelandt*, en *Kempenlandt*, daar in op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen geſchat: in die ſom was *Kempenlandt* geſtelt op 4074 guldens 1 ſtuiver 9 penningen, daar toe moſt *Loon* (een van de 33 of 34 Dorpen van dat quartier) 199 guldens 5 ſtuivers 3 penningen laſten.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 117. LOON. In een Handtveſt van d'Abdye van *Werden* vindtmen geſchreven: Zy zullen geeven tot dienſt van den Abt, en van zynen Voorſpraak, als zy ter beſtemder tydt in *Frieslandt* komen, vyf ſchellingen in LOON. Immers zou men zeggen, dat hier gemeent word het Frieſche Lo in *Weſterwolde*, indien 'er niet enkelyk geſproken wierd van d'inkomſten in *Drenth* en *Drenthwolde*; dewyl 'er aanſtonds op volgt; Dalen/ *Arnuloe*, *Glemmene*, welke plaatzen al te ver van *Weſterwolde* afleggen. Het ſchynt derhalven dat aldus genoemt word zeker dorpjen van *Drenth*, het welk dicht by Roldam leit, en noch hedendaags LOON word genoemt, drie gemeene Duitſche mylen en een vierde van de Stadt *Groningen*.

LOOSDRECHT, een zeer ſchoon en groot Dorp in *Hollandt*, onder het Bailjuuwſchap van *Amſterdam*, van meer dan twee uuren gaans in de lengte, daarom verdeelt in *Oudt-* en *Niew Loosdrecht*; heeft ook twee Kerken, d'een *Loosdrecht* Ondkerk, de andere de *Zype*-kerk geheeten. Dit Dorp heeft ten tyde van den *Franſchen* inval, toen reeds de Provintiën van *Gelderlandt*, *Utrecht*, en *Overyſſel*, nevens *Naerden*, *Woerden*, enz. van den Vyandt in het jaar 1672. verovert waren, al vry wat geleden: Op den 8 October 1672. N. Styl, quam een vliegend *Franſch* leger, aangevoert van den Hertog van *Luxemburg*, *Franſch* Gouverneur over 't Sticht van *Utrecht*, af op de drie ſchoone Dorpen, *Loosdrecht*, *Hilverſum*, en *Emmenes*. Die van *Loosdrecht* hadden t' hunner veiligheit en verzekeringe eenen *Franſche* Sauveguarde; ook weinige dagen te vooren eenige van 't Dorp met het geldt der brandtſchattinge, daar zy op geſtelt waren, aan *Luxemburg* gezonden, die, nadat hy het ontfangen hadde, hun belooft en gezworen had, dat het Dorp niet het minſte leedt zou wedervaaren: echter vielen de *Franſchen*, maar een dag of drie daar na, in 't bywezen van *Luxemburg*, op alle de genoemde Dorpen aan, die zy plonderden, beroofden, en met de menſchen, naar hunne wyze van doen, vry onbeſchoft leefden: en ſchoon de opgezetenen hen naar alle vermogen wel onthaalden, lieten zy niet na alle gewelt te pleegen, met ſteelen, rooven, vernielinge van goederen, en 't geen hun aanſtont wech te neemen, uit huizen, ſchuuren, enz. ſneeden de beeſten, die zy niet mede konden of wilden voeren, de halzen af, en worpen ze in 't water, opdat 'er den boeren geenen dienſt of onderhoudt van overblyven zoude; trokken de menſchen naakt en tot op het hemde toe uit, en lieten Vrouwen noch Maagden van vrouwekracht en ſchenden vry. Een Vrouwsperſoon, van hen ſchandelyk misbruikt, ſchooten zy van onder in haar lichaam met een musket doodt; en zulks zagen de hooge Generaals, en Officiers met goede oogen aan, of waren zelfs medepligtigen van diergelyke wreedheden. Oudt- en Niew-*Loosdrecht* hebben (als gezegt is) elk een Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Amſteldam*.

Valken. verwart Europa pag. 815. Franſe tyran. in de Ned. pag. 128. Idem Valken. ibid. Brief uit Loosdrecht, enz.

Houve 1 deel, fol. 111. Boxhorn toon. v. Holl. pag. 162. LOOSDUINEN, LOSDUINEN, LUISDUINEN, is een Dorp onder *Haag*-ambacht. Dat het den naam naar de Duinen draagt is buiten twiſt, als ook dat de plaats vry oudt is: want *Margareta*, Gemalinne van *Floris den IV.* Grave van *Hollandt*, is daar al in het jaar 1267. in het Klooſter begraaven. Dit dorp is zeer berucht geweeſt wegens de 365 kindertjens, welke Vrouwe *Machtild*, of *Margareta*, Gemalinne van den Grave van *Hennenberg*, dochter van Grave *Floris den IV.* t'eener tydt gebaart, en levendig ter wereldt zou gebragt hebben, op den wenſch of vloek van eene arme, en van haar beleedigde vrouwe; alle t'zamen zouden zy levendig door den Wybiſſchop van *Utrecht*, in twee bekkens, gedoopt zyn; de knechtjens *Jan*, de dochtertjens *Elizabeth* genaamt zyn geweeſt: doch ook alle op eenen dag geſtorven zyn, namelyk op goede Vrydag, des jaars 1276. en te *Loosduinen* begraaven. Veele oude Kronyken beveſtigen het; en, tot op de beeldtſtormery in de *Nederlanden*, heeft 'er het verhaal van gehangen op een tafereel in de Kerke van *Loosduinen*; dat daar in ook weder, met de twee groote kopere Bekkens, waarſchynlyk ten baate van den armen, verniewt is. Doch alzoo dit naderhandt van geleerde Mannen voor een fabel is geacht, willen wy 'er ook niet verder van ſpreeken; zie het gevoelen van den Heere *Alting* hier over in 't vervolg op LOSDUNUM. *Loosduinen* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *'s Gravenhage*.

O.H.Kr. fol. 304. O.G.Kr. pag. 58.

LOOSDUINEN, eene Abdye, twee mylen van *'s Gravenhage*, by het Dorp *Loosduinen*, van de order der *Ciſtercienſen*, geſticht en begiftigt van Gravinne *Machtildis*, weduwe van *Floris den IV.* Grave van *Hollandt*, enz. te *Corbie* verſlagen. Zy was dochter van Hertog *Henrik van Brabandt*, en wierd in 't jaar 1267. in deze Abdye begraaven, gelyk ook haare dochter *Margareta*, of *Machtildis*, die de 365 kindertjens in 't jaar 1276. zou gebaart hebben. In het jaar 1525. wierd Vrouwe *N. van der Aa*, uit *Brabandt*, hier Abdiſſe. In 't jaar 1562. Vrouwe *Urſula van Egmond*, Heer *Otto van Kennenburgs* dochter: noch in 't jaar 1563. Vrouwe *Anna van Egmond*, Grave *Jan van Egmonds* dochter, die zeer ſchoon en ongemeen verſtandig was. Daar ter plaatze zyn de dochters der voornaamſte Geſlachten in *Hollandt* Nonnen geweeſt, en onder haar *Alida van Gruneveldt*, *Ida van Malburg*, *Elizabeth van der Does*, *Joſina van Spangen*, *Maria van Almmonde*, *Hillegond van der Haar*, *Agnes van Borſele*, *Alida van Catz*, *Agnes van der Coulſter*, *Agnes van der Merwede*, enz. de laatſt genoemde in 't jaar 1572.

Goudh. in de O.H Kr. fol. 116. Leeuw. Bat Ill. fol. 317.

Houve 1 deel, fol. 151. LOPIK, een groot lang Dorp in 't Nederſticht van *Utrecht*, zich van het Dorp *Kapél* tot de Stadt *Schoonhoven* uitſtrekkende. Men houd het daar voor, dat de naam ontſtaan zal zyn van de reizigers, die zeer lang gaan of loopen moeten, eer zy aan het eind van het Dorp komen. Ook word verhaalt dat een *Waal*, van 't begin van *Lopik* af naar *Schoonhoven* gaande, vraagde, waar hy was? en geantwoordt te *Lopik*; komende byna ten einde, weder vraagde waar hy nu was? wierd weder te *Lopik* geantwoordt; en eindelyk, moede wordende, verdrietig uitberſtte; *Altydt loop ik, loop ik, en nimmermeer Schoonhoof.* Ter oorzaake van de lengte van het Dorp, en tot dienſt der boeren, is 'er in *Lopik* eene Kerk en eene Kapél, elk van eenen byzonderen Predikant bedient wordende, die beide onder 't Claſſis van *Utrecht* ſtaan.

Cortg. Stichts Kronyk.

Houve. LOPIKER-KAPE'L, of ook wel enkel KAPE'L, in het Nederſticht van *Utrecht*, wegens de lengte van het Dorp *Lopik*, is 'er in dat Dorp noch eene *Kapél*, behalven de Kerk, als boven gezegt is. Ten tyde van den inval der *Franſchen* in den *Vereenigden Staat*, in het jaar 1672. poogden de dorpen *Lopik*, *Lexmonde*, *Kapél*, en *Benſchop*, het gewelt der *Franſchen*, uit *Utrecht* op hen aankomende, af te weeren; maar zy waren te zwak tegen de magt van *Luxemburg*, en moſten, na 't verlies van omtrent 60 mannen, het noodtlot van overwonnenen lyden; daar plonderen, rooven, vrouwe- en maagdeſchendingen dan gemeenlyk het einde van zyn.

Valken. verwart Europa pag. 815.

Houve. LOPPERSUM, een van de 42 Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, onder *Fivilingoos* quartier.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 117. LOPPESHEM is een zeer voortreffelyk Dorp van *Fivilingo*, waar in, in het jaar 1217. eene beroemde Kerk verbrandt is. Die van *Werum* maaken in hunne Aantekeningen veelvuldig gewag van den Deken en den Prooſt dezer Kerke. By ons word het hedendaags LOPPERSUM genaamt; het leit twee gemeene Duitſche mylen en een halve van *Groningen*, naar het Zuidt-ooſten. De *Blaffert* van de goederen der Kerke van *Utrecht*, maakt gewag van een ander LOPPISHEM, gelegen omtrent den *Rhyn*kant, by verkortinge hedendaags genoemt wordende Lips/ een uur gaans van *Leiden*, naar het Zuidtweſten.

Houve.

Idem Alting Pars II. fol. 117. LOPSEN. *Diderich*, Graaf van *Hollandt*, in zynen beroemden Giftbrief van het jaar 1083. en na hem *Melis Stoke*, vermelden van LOPSEN, als niet verre van de uitwateringe de *Maerne*, onder de goederen die van Graaf *Arnulphus* aan de Kerke van *Egmond* gekomen zyn. Zoo het Lokhorſt zelf niet is, is het voorzeker daar dichte by geweeſt.

Orlers Leiden pag. 88. Leeuw. Bat. Ill. f. 1327. LOPSEN, is een Klooſter ontrent *Leiden*, buiten de *Rhynburgſche* poort geweeſt, van tamelyken rykdom; het wierd van Regulieren, naar *S. Auguſtyns* Order, anders *Klinkers* genoemt, bewoont, die, naar hun gelieven, vry in- en uit mogen gaan. Weinige jaaren voor de *Nederlandtſche* beroerten, had het quaadt beſtier des Paters van dat Klooſter het zodanig ten achteren gebragt, dat de Monnikken het zelve moſten verlaaten: het Gerecht der Stadt *Leiden* heeft de ſchulden wel geredt; maar de goederen daar by aangeſlagen. Zy gaven evenwel het geen 'er overbleef aan de Opzichters van *S. Catharynen* Gaſthuis, ten behoeve der armen en elendelingen aldaar.

Houve. LOSDORP, een van de 42 Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, onder *Fivilingoos* quartier.

LOSDUINEN; zie LOOSDUINEN.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 118. LOSDUNUM, LOOSDUINEN, zeit *M. Alting*, was een Klooſter van Vrouwe *Mathildis van Brabandt*, moeder van onzen Keizer *Wilhem*, volgens 't getnigeniſſe van *Beka*, omtrent, of op 't jaar 1267. opgerecht; 't lag twee duizent ſchreeden van den *Haag*, *Maas*waarts aan. *Floris, de V.* Grave van *Hollandt*, maakt 'er eenig gewag van in de Handtveſt, of den brief van 't jaar 1277. daar by

In't leven van Otto III. by Boxh. te vinden.

gezegt wordt, dat eenige landen naby het Klooſter van LOESDUNEN, van zyne moeije Vrouwe *Margareta*, Gravinne van *Henneberg*, toen op haar uiterſte leggende, in *zyn* byweezen gemaakt zyn aan twee van hare dienſtmaagden.

Die plaats is wel voornamelyk door dat ongezoute verdichtzel, twee eeuwen daar na uit de lappen gehaalt, zeer vermaart geworden: te weeten, door dat gedrochtelyk kinderbaaren der gemelde Vrouwe *Margareta*, van 365 kinderen t'eener dragt; wordende van alle te gelyk op een uur tyds verloſt; doch met het inſchieten van haar, Vrouwe *Margareta's*, leven. Alleen 't getuigeniſſe van Grave *Floris* wederlegt en doodt het ganſche verdichtzel, doordien hy in perſoon by 't ſterven van zyne Moeije tegenwoordig is geweeſt. Daar noch by komt dat *Melis Stoke*, die in die tyden geleeft heeft, niet een enkel woordt noch tittel van zoo grooten geval en wonderwerk rept: ook niet de *Utrechtſche* Hiſtoryſchryver *Beka*, die na *Melis Stoke* in de volgende eeuwe geleeft heeft: noch ook iemant anders voor de XV^de^ eeuwe. Het ganſch met onwaarheit gemengde bewys, daar eenigen met den verzierden Dooper van deze verdichte wangeboorte, den *Utrechtſchen* Biſſchop *Guido*, mede voor den dag komen, is ook al van te ligten gewigte en valſch: vermits in dat jaar niet *Guido*, maar *Jan van Naſſauw* Biſſchop van *Utrecht* geweeſt is, dat van niemant betwiſt wordt.

Faſc. Temp. fol. CC LXXX IX.

Maar laat ons eens hooren hoe *Jan Veldenaar* dit verdichtzel, in zyne veroudde taale, beſchryft, die daar ook byvoegt de reden, of d'oorzaak, waar uit deze wonderlyke baringe der Gravinne zou ontſtaan zyn. Hy dan optellende de naamen der 2 zoonen en 2 dochteren van Grave *Floris den IV.* zegt. Die eerſte doehter hiet adelhept/ ende was grevinne van Henegouwen Ende die ander doehter hiet mechtelt ende was grevinne van Hennenberch. Deze mechtelt grevinne van hennenberch die had bi der graeien Gods vierdehalf hondert kinder ende xiij tot eenre dzaeht. Ende biſcop otte van utrecht hoer oem die deedſe alle herſtenen Ende deze kinderkins wozden alle gedoept in beckenen. Ende alſo vzoeg als ſi gekozſtent waren ſo ſtozven ſi alle gader Ende deſe kinderkins had ſi om dat ſi ſaeh een arm wpfkien die ij kinderkins had tot eenre dzaeht Doe ſeyde die vzouwe dattet npt weſen en moeht dat een wpff bi eenen man tot eenre dzaeht ij kinder ſoude ter werelt bzengen daer dit arm wpfkien ſeer dzoeuich om was Ende ſi dat God oft mogelich mocht weſen dat hp der grevinne wilde verleenen alſo veel kinder als daghe in 't jaer comen ende dat geſchiede.

Alting Notit. Germ. Infer. Pars II. fol. 118.

LOVENEN. Aldus noemt Keizer *Hendrik de III.* in zynen Giftbrief van het jaar 1046. eene zekere plaats van de *Veluwe*, of, gelyk de Keizer ſpreekt, van *Amelandt*, (*Amelandiæ*) (zie hier van boven) gelegen ten Ooſten van *Stavoren*, naar den *Yſſel* toe. Hedendaags de LONENSE VEENEN, een weinig verder van *Deventer* als van *Zutphen*.

LOVESTEIN; zie LOEVESTEIN.

Meteren fol. 93. Reyd Nederl. Hiſtor. of geſch. fol. 20. Meteren ibid.

LOUIS (DON) DE REQUESENS, Groot-Commandeur van *Caſtiliën*, uit het Huis der Hertogen van *Seſſa*, Gouverneur van *Milaan*, een *Spanjaart*. Nadat *Don Ferdinando de Toledo* geweltdadig de *Nederlanden* geregeert hadde, en naar *Spanjen* ſtont te vertrekken; ſtelde Koning *Philips de II.* dezen *Don Louis de Requeſens* tot Gouverneur in zyne plaatze. Hy hadde in 't jaar 1570. de Mooren, in 't *Spaanſche* Koningkryk van *Granada*, liſtig bedrogen, en niet door dapperheit, maar ſchalkheit bedwongen: wierd daarom van den Koning bequaam geacht (vermits *Duc d'Alva* de zaaken in *Nederlandt* voor *Philips* meer verergert dan verbetert hadde) met een zachter *inſtructie*, en met het vorige kunſtjen, de *Nederlanden* ook in het net te trekken. Hy quam den 17 November 1573. te *Bruſſel* aan, daar *Duc d'Alva* en zyn Zoon zich toen ook bevonden. *Duc d'Alva* droeg hem het Landtbeſtier op, en vertrok naar *Spanjen*, gevloekt van de *Nederlanders*. *Don Louis* deed al terſtont het pronkbeeldt van *Duc d'Alva*, in het *Antwerpſche* Kaſteel opgerecht, wechneemen, om het haatelyk gedenkteken zyns Voorgangers het ooge t'onttrekken. De ſtadt *Middelburg* was omtrent dien tydt, door de wapenen der *Nederlandtſche* Bondtgenooten van buiten, en door honger van binnen, op het uiterſte gebragt: *Don Louis*, om zyn begin met iet doorluchtigs, indien 't gelukken mogte, roemruchtig te maaken, wendde zyn uiterſte vermogen aan om die Stadt te ontzetten: Hy verdeelde ten dien einde zyne vloot, om de twee armen van de *Schelde* (*Middelburg* omvattende) te beſluiten. Het een deel ſtelde hy onder 't gebiedt van zynen Vice-Admiraal *de Glimes*, en *Juliaan Romero*; het ander deel beval hy *Sanchio d'Avila:* maar d'uitkomſt verydelde zynen roemzuchtigen toeleg. *Glimes* en *Romero* wierden, den 29 Januarius 1574. voor *Bergen op Zoom*, van *Louis Boiſot*, Admiraal van *Zeelandt*, geſlagen; den *Spaanſchen* negen ſchepen ontnomen, en hunnen Admiraal verbrandt: *Glimes* verloor'er 't leven, *Romero* ontquam 't met zwemmen. *Don Louis*, op den dyk ſtaande, was ooggetuige van den ramp der zynen. *Sanchio d'Avila* daar van verſtendigt, begaf zich daar op in veiligheit naar *Antwerpen*. Het gevolg was fataal voor *Middelburg*; want *Montdragon* gaf de Stadt den 20 Februarius aan den *Staat* over, met beding, onder anderen, dat Heer *Philips van Marnix*, Baron van *S. Aldegonde*, van de *Spaanſchen* gevangen, door *Montdragon* in vryheit herſtelt zoude worden; zie op MARNIX. (PHILIPS VAN) Niet lange daar na wierd *Don Louis* berecht dat Grave *Lodewyk van Naſſauw*, broeder van Prins *Willem*, met een leger in *Gelderlandt* was aangekomen, om over de *Maas* te trekken; dies zondt hy hem den gemelden *Sanchio d'Avila*, Gouverneur van het Kaſteel van *Antwerpen*, tegen, om den overtogt te beletten, als geſchiedde, door den ſlag op de *Mookerheide*, den 14 April 1574. waar in Grave *Lodewyk*, nevens zynen broeder *Henrik*, en *Chriſtoffel*, zoon van den *Paltzgrave*, doodt bleven, en *Requeſens* de zege behield; die hem echter weinig nut deede. Want ter zelver tydt begonnen de *Spaanſchen*, wegens achterſtallige bezoldingen van 37 maanden, te muiten; en, eer hy hen door geldt kon bevreedigen, verliep'er zoo veel tydt, dat de Prins middel vondt om de zaaken (zeer gevaarlyk geworden na het verlies van dien ſlag) te herſtellen. *Louis* deede de tweede belegering van *Leiden* wel krachtig voortzetten, evenwel ſtiet hy daar, in het jaar 1574. al mede zyn hooft. Alleen gelukte 't hem, in 't jaar 1575. met het inneemen van *Buuren*, door *Barlaimont*, als ook van *Oudewater*, dat hy ſtormenderhandt innam, en daar hy gruwelyk moordde. *Schoonhoven* kreeg hy by verdrag: deed ook eenen togt in *Zeelandt*; des nachts, den 28 September, trokken de *Spaanſchen* te voet door de kreeken van *Duvelandt* en *Schouwen*, geraakten, onaangezien den tegenſtandt, op het Eilandt, en namen *Bommené* in. Deze doortogt der *Spaanſchen* word van de Hiſtoriſchryvers geroemt als de dapperſte daadt, die ooit of ooit van de *Spaanſchen* ondernomen, of uitgevoert is. *Chiapin Vitelli*, door *Don Louis* tot hooft van dit werk aangeſtelt, *Sanche d'Avila*, *Chriſtoffel Montdragon*, *Juan Ozorio di Ulloa*, *Raphael Barberini*, en *Juan d'Aranda*, toonden daar blyken hunner kloekmoedigheit en onvertzaagtheit. Na de veroveringe van *Bommené*, wierd *Zierikzee* van de *Spaanſchen* belegert, en, na negen maanden, door hongersnoodt gedwongen, zich op den 30 Junius 1576. over te geeven. *Don Louis* beleefde deeze overwinninge niet; want hy is den 5 Maert te *Bruſſel*, ſchielyk van de Peſt aangetaſt, overleden; was ſtraks ſpraak en verſtandt quyt, zoo dat hy zich geenen Navolger in het Landtbeſtier kon benoemen; daar de Koning hem toe gemagtigt hadde. Dit dwarsboomde der *Spaanſchen* voornemens niet weinig, en gaf eene groote veranderinge in des Landts zaaken; alzoo'er veel tydt verliep eer Koning *Philips* tydinge van zyne doodt kreeg, en eenen anderen tot zynen Opvolger gezonden hadde, die *Don Jan van Ooſtenryk* was. Eer wy van den grooten Commandador afſcheiden, moeten wy noch zeggen, dat *Don Louis*, in den aanvang zyns Landtvoogdyſchaps, wel eene niewe en algemeene vergifſeniſſe hadde laaten afkondigen, beveſtigt door eene Bulle van Paus *Gregorius:* maar de *Hollanders* en *Zeeuwen* vertrouwden zich alzoo weinig op 's Konings beloften, als zy aan des Paus aflaaten geloofden: hebbende eenen vaſten indruk, dat het een en 't ander alleen zag om hen te verſchalken.

Hooft Nederl. Hiſtor fol. 345. 369. 436. enz. Em. van Meteren fol 47. 102. P. C. Bor Ned. Oorl. 6 boek, fol. 349. enz. Bizot Medail. Hiſtor. pag. 22. Hooft. Meter. Bor. Idem Hooft fol. 345. 369. 436. Meteren fol. 402. Bor 6 boek, fol. 349. enz. E. van Reyd fol. 29. Comm. beſchr. van Amſt. f. 1052.

LOUVESTEIN; zie LOEVESTEIN.

LUCAS VAN LEIDEN; zie LEIDEN. (LUCAS VAN)

LUCAS WOLDE, een der Dorpen van de *Groninger Ommelanden*, in het *Weſterquartier*. *Houve.*

Alting Not. Germ. Infer. Pars I. fol. 87.

LUCUS, een heilig Boſch. *Tacitus* meldt van twee heilige Boſſchen; waar van het eene geweeſt is onder de *Friezen*, toegeheiligt aan de Godinne *Baduhenna*, waar van hier boven geſproken is: het andere is geweeſt in het *Batawer* Eilandt, het welk ook wel aan de een of d'ander Godtheit toegewydt is geweeſt, maar dat hy, zonder die Godtheit te noemen, alleenlyk het *Heilige Woudt* geheeten heeft; waar van hier na op zyne plaatze.

Schotan. beſchr. van Fr. pag. 53.

LUDGERUS, een *Frieſch* van geboorte, hy wierd na *Albericus* de X Biſſchop van *Utrecht*. Eenigen meenen dat hy in bloetmaagſchap zyne voorgangers, *Frederik den VIII.* en *Alfricus den IX.* beſtont. Hy word geroemt en gezegt zeer wel in Godts woordt geoefent geweeſt te zyn; daar by vreedzaam, miltdadig, en vroom van leven; zoo datmen aan zyn Hof en tafel byna niet dan van Godts woordt hoorde. Onder zyne regeeringe deeden de *Saracenen* eenen inval in *Italiën*, en vernielden de Voorſteden van *Romen*, aan deze zyde van den *Tyber*, beroofden de Kerk van *St. Pieter*, in 't *Vatikaan*, van alle haare ſieraaden. Maar daar na trof een onheil noch immers zoo zwaar deeze Landen, door den inval der *Noormannen*. Over den tydt van *Ludgerus* regeeringe en zynen doodt is eenig verſchil onder de Schryvers. Op Biſſchop *Albricus* hebben wy aangewezen, dat eenigen hem een bewindt van 7. jaaren, anderen van 9, van 16, van 19 jaaren toeſchryven, by gevolge zynen doodt op 845. op 855. enz. ſtellen: doch daar in echter meeſt overeen komen, dat

Lud-

O.H.Kr. fol. 67. Schotan. Fr. Kr. fol. 68. zyne beſchryv. pag. 53. Suffrid. Petri in Catal. Epiſc. Traj. Velden. Faſc. temp. fol. 253. Merula op't jaar 845. en 856. Mutz. op ann. 845. en 856.

Ludgers doodt, op 't jaar 856. voorgevallen zoude zyn. *Schotanus* geeft hem eene regeeringe van 4 jaaren, en ſtelt zynen doodt op 850. en weêr op eene andere plaatze zyn beſtier maar op 1 jaar, en zyn overlyden op 856. *Suffridus Petri* komt daar ook mede overeen, als ook *Slichtenhorſt*; daar tegen ſtelt de *Oude Hollandtſche Kronyk*, nevens *Veldenaar*, zynen doodt wel op 't jaar 856. maar den tydt zyner regeeringe begrooten zy op 11 jaaren, met meer andere Schryvers, en onder hen *P. Merula*, *Dionys Mutzaardt*, enz. Hy legt in *S. Salvators* t'*Utrecht* begraaven.

In het eerſte deel van 't *Batavia Sacra*, van de 563ſte tot de 578ſte bladzyde, beide ingeſloten, komt ons deezen *Ludgerus*, ten aanzien van zyne bedieninge, en 't geen omtrent hem, en ten zynen tyde voorgevallen is, wat anders voor dan 't bovengemelde; 't geen wy dan hier, tot vervullinge en meerder licht der Geſchiedeniſſe, zoo kort als 't mogelyk zy, zullen invoegen. Eerſt word in 't leven van *Eginhardus* beweert uit *Heda*, dat dees de Navolger is geweeſt van *Alfricus*; doch de Schryver zelf durft hem niet voor Biſſchop ſtellen, maar zeit liever, dat hy als Abt, terwyl hy 't bewint over verſcheide Abdyen hadde, ook d'Abdy van *Utrecht* eenigen tydt, eveneens als *Ludgerus*, mag bedient hebben; of wel dat hy, by 't overlyden, of 't verdryven des Biſſchops van *Utrecht*, die Kerke, als de zyne naburig, tuſſchen beiden zal hebben waargenomen; en dat daarom de naam van Biſſchop op hem zal zyn toegepaſt. In de voorreden van 't leven van *Ludgerus* vindtmen, dat *J. Beka* in zyne Kronyk *Ludgerus* onmiddelyk na *Alfricus* ſtelt, zonder een woordt van *Eginhardus* te reppen. Uit *W. Heda* word mede aangetekent, dat hy ook een geboren *Fries*, en een zagtmoedig vreedzaam man is geweeſt, naerſtig in 't lezen van geeſtelyke boeken, en een voorſtander der kerkelyke tuchtregelen. Een jaar word hem hier ook ſlechts voor zyne Biſſchoppelyke regeeringe gegeeven, en dat hy den 23 April, in het jaar 850. de laatſte ſchuldt aan de natuure betaalt heeft. Vervolgens worden drie misſlagen van *Heda* aangewezen, van *Buchelius* over 't hoofdt gezien; I. dat hy Biſſchop van *Utrecht* zou zyn geweeſt; daar het vaſter als vaſt ſtaat, volgens d'onwraakbaare getuigeniſſen van *Henſchenius*, *Mabillon*, *Baillet*, *Pagi*, en van *Altfridus* zelf, die op dien tyd geleeft en geſchreeven heeft, dat *Ludgerus* de eerſte Biſſchop van *Mimigardeforden*, of van *Munſter* is geweeſt, beveſtigt zelf van *J. Gerbrand*, in het 4 boek van zyne *Nederlandtſche Kronyk*. II. Dat hy niet langer dan een jaar zou gezeeten hebben; terwyl de groote *Nederlandtſche Kronyk* hem 8 jaaren regeerens toeleit, en wil, dat hy in het jaar 846. de regeeringe heeft aangevaardt. *Bokkenberg* begroot den tydt zyner regeeringe, na *J. Gerbrand van Leiden*, en *R. Snooy*, op elf jaaren. III. Dat hy, in de *Salvators* Kerke binnen *Utrecht* (gelyk wy ook met *J. Veldenaar* en anderen boven ſtellen) begraaven zoude zyn: *Daar zyn heilig lichaam*, zeit de Schryver, *naar 't getuigeniſſe van* Altfridus, *in de beſchryvinge van zyn leven by* Henſchenius, *met klaare woorden getuigt*, *aanſtonds na zyne doodt naar Munſter is gevoert*; *en van daar*, *gelyk de Prieſter des Heeren in zyn leven bevolen had*, *gebragt naar zyne Abdy van* Werden, *daar het ook ter aarde is beſtelt*.

Hier op volgt in 't breede het leven van *Ludgerus*, uit zynen tydtgenoot *Altfridus*, gelyk het door de *Bollandiſten* en *J. Mabillon* in 't licht gegeeven is. Het opſchrift hier van luid: *De* H. LUDGERUS, *naar de gemeene rekening*, *Biſſchop van Utrecht*. Zyne geboorte, Ouders, eerſte opvoeding onder den Abt *Gregorius*, en reize in 't gezelſchap van *Alubertus*, een eerwaardig man en Prieſter uit *Engelandt*, naar *Jork*, nevens zyne leeroeffeninge onder *Alcuinus*, Schoolvoogdt aldaar, vinden wy vervolgens aangetekent. Verder word gemeldt zyne wydinge tot Diaken, en wederkeeringe, na drie jaaren en zes maanden, tot *Gregorius*. Hier op zou hy naar *Romen*, en wyders, door de Pauſſelyke tegenwoordigheit en aanſpraake gehartigt, naar den berg *Kaſſino* zyn gereiſt, om naar den regel van den H. *Benedictus* te leeven. Hier nu trok hy de kap aan, zonder echter de klooſterlyke belofte te doen. Weder t'huis gekomen, is hy, op 't ruchtbaar worden van zynen lof, van Koning *Karel* tot Prediker by de *Ooſtfriezen* aangeſtelt. Naderhand is hy door den zelfden Koning tot Herder gekoren van de *Weſt-Saxen*, op zekere plaats genaamt *Mimigerneford*, daar hy een Klooſter heeft geſticht, waar van daan deze plaats den naam van *Munſter*, uit den Latynſchen naam *Monaſterium* gedraait, heeft gekregen. De tydt van zyn verſcheiden uit de wereldt word hier geſtelt op het jaar 789. den 26 Maert, 's nachts na *Paſſi-Zondag*, en word hy daar ter plaatze niet anders dan Biſſchop van *Munſter* genaamt. Zyn lichaam (volgt'er) is naar *Werden* gevoert; alwaar het buiten de *Salvators* Kerk, gelyk hy bevolen hadde, aan de Ooſtzyde, den 25 April, is begraaven. Verſcheide mirakelen worden'er uit den gedachten Schryver *Altfridus*, enz. opgetelt, door *Ludgerus* na zyne doodt gedaan; waar voor wy echter geene andere borgtogt dan het enkel verhaal zelf hebben; dat wy in zyne waarde en onwaarde van geloofbaarheit laaten, alzoo het ons aan wiskundige betoogingen, voor en tegen de waarheit dezer geſchiedeniſſen, ontbreekt.

Altingi Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 118.

LUDIBRUNDKIRCA. Dit noemt d'Opvolger van *Menco* een Hofſteê (*Villa*) van *Ooſtbroek*, waar onder hy ſchryft dat *Ooſtwolde*, (*Aſtwalda*) en *Sierdakirca* ook gehoort hebben; zoo dat het geweeſt is een Dorp van het groote *Oldampt*; het welk in het jaar 1296. door de wateren van den *Dollart* noch niet overſtroomt was.

Winſem. Fr. Kr. fol. 136. 137.

LUDINGE-KERK, een Klooſter in *Frieslandt*, opgerecht onder de regeeringe van Keizer *Frederik Barbaroſſa*, in de twaalfde eeuwe, door de Edelen van het *Ludigmanſche* Geſlaehte, op 't Ooſten van *Almenum*. Het was van der Regulieren order, en 't geſchiedde met bewilliging van *Godofredus van Rheenen*, Biſſchop van *Utrecht*, die den Monnikken toeſtont uit hun eigen Klooſter, en naar hun welgevallen, eenen Abt te mogen kiezen. Het Geſlaeht van *Ludigman* droeg alle zyne goederen aan dit klooſter op, en zonderde zich af van de wereldt. Dit Konvent van *Ludingekerk*, of *Luinkerk*, bouwde, in het jaar 1199. te *Weidum* een treffelyk Stins of Slot, dicht aan den zeedyk, vermits verſcheide boeren, den laſt van de onkoſten des dyks niet konnende draagen, hunne landen aan dit Klooſter gegeeven hadden. Na het opmaaken van den dyk, plantten de Klooſterlingen hunne *converſen* op deze Stins, om deze Landen te bebouwen. Het Stins wierd, 't *Monniks-huis*, genoemt. Niet lang daar na wierden die *converſen*, alzoo zy, onder de inlandtſche onruſten, zich aan d'eene party hielden, van die van *Dekama* uit *Weidum* verjaagt, en van alle hunne Landen berooft: want het begon toen al gemeen te worden, dat de Edelen de Geeſtelyke goederen naar zich trokken, en zich in 't bezit ſtelden. Onder de geweldige beroerten in *Frieslandt*, (waar van onder *Lange Pier* geſproken is) hebben de *Franekers* de Kerk en Abdy van *Ludingekerk* t'eenemaal vernielt, al het overige was te vooren al wechgeraakt. *Frits Grombach*, Droſt van *Harlingen*, liet de ſteenen uit het pandt van de Abdye weghaalen, en bouwde daar mede den tooren op het *Harlinger huis*.

Schotan. Fr. Kr. fol. 105.

Idem Schotan. fol. 566.

Altingi Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 118.

LUDINGKERKE. Het Perkamenteboek van *Utrecht* ſpreekt van den Kerkvoogdt van deze plaatze, op 't jaar 1230. als van een man van ongemeene achtbaarheit en aanzien by die van *Weſtergoo*. Het is geweeſt een Abdye in de Grietenije van *Franekerdeel*, volgens 't getuigenis van *Ubbo Emmius*, omtrent het jaar 1265. geſticht, hedendaags voert deze plaats den naam van *Ludingekerk*, leggende eene halve gemeene Duitſche myl van *Franeker*. Het gemeen gevoelen is, dat deze Abdye van de *Ludigmannen* is gebouwt.

LUDIGMAN, (GOSSO) Poteſtaat, enz zie op GOSSO LUDIGMAN.

LUER, een Dorp enz. zie LEUR.

Hoofts Nederl. Hiſtor. fol. 195.

LUMEY, (WILLEM DE) Grave van der *Mark*, Vryheer van *Lumey*. Hy heeft zich, in den aanvang van de *Nederlandtſche* beroerten, tegen den Koning van *Spanjen*, door zyne dapperheit, of liever door zyne woeſte wreedtheit, vermaart gemaakt. Toen Prins *Willem van Oranje*, in 't jaar 1568. een leger ter hulpe van het verdrukte *Nederlandt*, van *Duitſchen*, *Franſchen*, *Waalen*, en *Nederlanders* verzamelde, quam'er de Grave van der *Mark* ook met eenige ruiters by: een ongeregelde menigte menſchen, die eene belofte gedaan hadden van hunne hoofden niet te zullen laaten ſcheeren, voor dat zy de doodt van de Graven van *Hoorn* en *Egmondt* gewroken hadden. Prins *Willem* kon evenwel toen zyn oogmerk niet bereiken: maar moſt met hartenleet weêr naar *Duitſchlandt* vertrekken, zie op WILLEM DEN I. Prins, enz. Ondertuſſchen gaf hy veele commiſſiën uit aan inlandtſche ballingen en anderen, van *Duc d'Alva* uit hunne bezittingen gejaagt, en van hunne goederen berooft, om den *Spaanſchen* te water zoo veel afbreuk, en zich zoo veel voordeel te doen, als 't hun mogelyk ware. Zy ruſtten ſtraks een deel ſchepen toe, en maakten goeden buit. In het jaar 1572. was *Willem*, Grave van der *Mark*, Vryheer van *Lumey*, Heer van *Sarrain*, *Borſele*, en *Minderleit*, Erfvoogdt van *Franchimont*, enz. oudtſte Zoon van Heer *Jan van Lumey*, en *Margareta*, dochter van Heer *Jan van Waſſenaar*, Admiraal over die ſchepen, en *Barthel Entes* Vice-Admiraal. De andere Kapiteins en Officiers der zoogenaamde *Watergeuzen* waren; Jonker *Willem van Treslong*, Jonker *Jakob Kabeljauw*, *Guiljam de Goede*, *van Gent*, *Jakob Klaaſſenszoon Spiegel*, *Nikolaas Ruighaver*, *Jan Simonszoon*, *Pieter Franszoon*, nevens meer andere. Zy kregen, buiten alle verwachtinge, den *Briel* in; 't geen den grondtſlag voor de Vryheit van den *Staat* heeft gelegt: hoe wonderbaar dit toeging, zie op BRIEL. *Lumey* ging in den *Briel* verwoedt genoeg, en op zyn ſoldaats, tegen de *Roomſch-Katholyke* Geeſtelykheit aan, en deed'er een deel, tot groot misnoegen van Prins *Willem*, ophangen; maar hem daar over toen te ſtraffen, was het geen tydt naar. In 't afwezen van den gemelden Prins bekleedde hy het Stadthouderſchap over *Hollandt*, en wierd van de *Staten* voor Stadthouder des Prinſſen, in 't jaar 1572. erkent en aangenomen. Hy nam

Meteren Nederl. Hiſtor. fol. 70.

ook in 't zelfde jaar *Rotterdam* in, en vervolgens *Schoonhoven*. Toen hy 'er binnen trok, wierd hy twee Monikken (daar hy een gehaatte vyandt van was) gewaar, en beval hen aanſtonts te verworgen; deedt Pater *Cornelius Muſius*, in het Aagten Klooſter binnen *Delf*, wreedelyk pynigen, daar na op eene ſnoode wyze hangen; doch wierd kort daar na, omtrent den weeligen Berg, daar hy, tot dwarsbooming van 't Beleg van *Haarlem*, door Prins *Willems* laſt, was heen getrokken, van *Don Frederiks* volk deerlyk geſlagen: ook wierd hy, wegens zyne buitenſpoorigheden tegen de *Roomſch-Katholyken*, daar hy *Egmondts* en *Hoorns* doodt aan wilde wreeken, van de *Staten van Hollandt* in het jaar 1574. in May, gevangkelyk by *Rotterdam* op het Slot *Honingen* gezet; echter, na het overgaan van *Middelburg*, wel weêr in vryheit geſtelt, maar van alle zyne Eer-ampten berooft. Toen vertrok hy naar *Duitſchlandt*, daar hy 1577. of 1578. aan vergif, hem toegebragt, binnen de Stadt *Luik* ſtorf. Andere zeggen, om zynen uitgang zwarter en zwaarder te maaken, dat hy, van eenen dollen hondt gebeeten, razende zyn leven eindigde. Op deze laatſte wyze zynes doodts ſlaat het volgende Graffſchrift; dat men ergens op dezen trant, zonder naam of merk des Dichters, gedrukt vindt:

Hooft fol. 261. 267. 279. 297. 300. Meteren Nederl. Hiſtor. f. 73. 99. Grot. Ned. Jaarb. fol. 44.

De Grave vander Mark leit in dit graf begraaven.
Hy zwelgde menſchenbloet, ô gruwel! als een raven.
Hy is geſtorven van een dolle hondebeet:
't Gaat wel als d' eene hondt die dol is d' ander eet.

Dat hy nu door bevel van Prins *Willem*, die een afgryzen van zyne woedende wreedtheden hadde, in hechteniſſe raakte, is waar; doch dat hy geene lyfſtraffe leedt, verhinderde in die jaaren de gelegentheit der tyden; zyn haat om het ongelyk den hooggenoemde Graven, en zoo veele wreedtheden den Onroomſchen aangedaan, maakte hem onverzoenlyk tegen de *Roomſch-Katholyken*; echter zou hy by bezetter tyden niet onſtrafbaar zynen eigen doodt geſtorven zyn.

Winſem. LUNJEBIRD, een van de vier Dorpen der *Frieſche* Grietenije *Ængwirden*, in het quartier der *Zevenwolden*. Voortydts plag de *Weer* (dus noemen de *oude Friezen* de Gerechtsplaats, of Vierſchaar) daar onder den blauwen hemel gehouden te worden.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 119. LUNSCROETH is de plaats daar de Slag in het jaar 1296. voorgevallen is, tuſſchen de *Menalders* van *Hellum*, en *Haigingers* van *Slochteren*, volgens 't verhaal van den Monnik van *Werum*, die in dien tydt geleeft heeft. Wat plaats dit geweeſt is, en waar gelegen, geeft hy niet te kennen, noch de verloore benaming laat toe zulks na te ſpeuren. Dit alleen is waarſchynlyk, dat de zelve niet ver geweeſt is van de woonplaatzen der ſtrydende partyen.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 110. LUNTEREN, een Dorp en Schout-Ampt in de *Neder-Veluwe*, tuſſchen den *Ryn*, het Sticht *Utrecht*, en de *Zuiderzee*. Op den 4 Januarius 1566. heeft *Frederik Schenk van Tautenburg*, Biſſchop van *Utrecht*, het Kerkjen van *Lunteren* en het *Woudt* tot eene Kerſpelkerk verhoogt, met toeſtemminge van den Koningklyken Stadthouder, en Kanſelier van *Gelderlandt:* Het wierd ook, nevens het Kerkhof, door hem op den 1 May 1571. ingewydt. De *Roomſch-Katholyken* willen dat *S. Anthonius* daar verkeert zoude hebben, en de klok doen gieten, althans naar zynen naam doen doopen: daarom plagten zy 'er jaarlyks met groote eerbiedigheit en godtvrucht om het Kerkhof proceſſie te doen.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars. II. fol. 119. LURICHE word genoemt een Hoffteê (ik denke van een gemeen perſoon) in eenen brief van *Otto*, Biſſchop van *Utrecht*, van den jaare 1228. (doch het moet zyn 1226.) behoorende tot de Parochie van *Halten*, waar van de tienden tegens den Graaf van het Gooi toegewezen zyn aan de Kerke van St. *Maria* t' *Utrecht*. Indien deze benaming de zelve is met *Haltna* (waar van hier boven) is de zelve niet meer in wezen, op de grensſcheidinge van *Houten*, het welk leit in de Landtſtreeke tuſſchen den *Ryn* en de *Lek*. Miſſchien is het de zelve plaats met LORECH, gemeldt in den Blaffert der goederen van de *Utrechtſche* Kerke.

Houve 1 deel, fol. 86. 95. 119. LUTJEBROEK, LUTHEBROUK, LUTTEBROUK, ook LUTKEBROEK, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onderhoorig aan *Enkhuizen*. Toen Hertog *Philips van Burgundiën* in 't jaar 1436. in *Hollandt* en *Weſt-Frieslandt* als Grave gehuldigt wierd, heeft hy dit Dorp geſtelt onder de Steden, Heerlykheden, en Dorpen die de Schildttaalen draagen, en 't gemeene landt van *Hollandt* vertoonen. Dit dorp heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Enkhuizen*; voortydts heeft het aan 't Koningkryk van *Medenblik* behoort.

Houve. LUTKEGAST, een van de Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, onder het *Weſterquartier*.

Winſem. LUTKEPOST, een der acht Dorpen van de *Frieſche* Grieteny *Achtkarſpelen*, in 't quartier *Ooſtergoo*.

Idem Winſem. LUTKEWIERUM, een van de 12 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Hennaarderadeel*, in 't quartier *Weſtergoo*. Daar in legt de Stins of de State *Rienſtra*. De Buurt *Rien* hoort onder *Lutkewierum*, eene doorvaart van *Sneek* naar *Franeker* en *Harlingen*.

LUTKEWOLDE, een der zes Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Kollumerlandt*, in 't quartier *Ooſtergoo*; anders ook *Augsbuur* genoemt; hier in leit de State *Klant*.

Hiron. Gloiſ. Hiſt. genealog. de la Maiſon de Luxenb. pag 120. Franſche tyranny pag 28. LUXEMBURG, (FRANCOIS HENRY DE MONTMORENCY, HERTOG VAN) eerſte *Chriſten Baron*, Pair en Mareſchal van *Vrankryk*, Ridder van 's Konings Ordre, Gouverneur van *Normandiën*; ook is hy het eenen korten tydt van de Provintie van *Utrecht* geweeſt. Een menſch zoo waerdig den titel van *Chriſten-Baron*, als zyn meeſter, Koning *Louïs de XIV.* dien van *Allerchriſtelykſten Koning*. Hier dient geweeten, dat onze *François Henry* niet geſproten was uit dat oudt doorluchtig Huis van *Luxemburg*, dat zoo veele Keizers aan *Duitſchlandt*, en Koningen aan *Hongarijen* en *Bohemen* gegeeven heeft; ja zelf was hy niet uit de Naam-Hertogen van *Luxemburg*, en van *Piney*, Vorſten van *Tingry*, daar van geen mannelyk Oir meer overig is: maar echter uit een der eerſte Huizen van *Vrankryk*, na die Prinſſen. Alhoewel hy een jonger zoon is van de jonger Spruit, die de Heer van *Thiery* en *Foſſeux* aan het Huis van *Montmorency* heeft gegeeven, hebben die van dezen naam des Hertogs Voorzaaten voor hun maagſchap erkent; onaangezien de waerdigheit van Hertog en Pair, ook het ampt van Conneſtabel van *Vrankryk*, in dat Geſlacht niet gekomen is dan na dat de Heeren van *Bouteville* een byzonder uitſpruitzel gemaakt hebben. Dees *François Henry* heeft den titel van Hertog van *Piney-Luxemburg* aangenomen, en wierd 1662. den 22 May, in zulk eene hoedanigheit by het *Parlement* van *Parys* ontfangen, om dat hy ter Gemalinne genomen had *Magdalene Bonne Thereſe*, dochter van *Charles Henry* van *Clermont Taillant*, Grave van *Tonnere*, getrouwt aan *Charlotte Marguerite*, oudtſte dochter van *Henrik*, laatſte erfgenaam der nakomelingen van *Pierre*, Naamhertog van *Luxemburg*. Hy was de zoon van *Bouteville*, die, enkel uit vermaak en dartelheit, een-en-twintigmaal in moedwillige gezochte duëllen heeft gevochten, en daar in veertien aanzienlyke perſoonen aan den doodt opgeoffert, in ſpyt en verachtinge van 's Konings verbodt daar tegen geſtelt. Laatſt op de Koningklyke plaatze te *Parys* lyf om lyf vechtende, wierd hy daar over gevangen genomen, en onthooft. Acht dagen na *Boutevilles* doodt, bragt zyne Gemalinne dezen *François Henry* ter wereldt. Hy was van vooren en van achteren gebult, wierd daarom van eenige *'t gebuchelt Duiveltje* geheeten. Toen Koning *Louïs de XIV.* van *Vrankryk*, in het jaar 1672. de *Vereenigde Nederlanden* met vier magtige legers op het lyf viel, onder vier Generaals, was *Luxemburg* Generaal van het vierde; doch de godtloſte van alle. By het intrekken in de Provintie van *Utrecht*, ſtelde hem de Koning aldaar tot Gouverneur. Hy maakte het erg genoeg, en ging recht tegen het gemaakte verdrag te werk; zou het ook noch veel erger gemaakt hebben, indien de Heer *Stoupa*, een *Zwitſer*, en, wegens den Koning, Gouverneur der Stadt, (maar van eenen geheel anderen aart) *Luxemburgs* wreedt en wrevelig gemoedt niet te keer gegaan, en den Burger veeltydts beſchermt hadde. Van hoe goeden inbort hy was (wy konnen alles niet ophaalen) zal men uit zyne heillooze woorden konnen afneemen, toen hy, naar *Zwammerdam* en *Bodegraven* getrokken, zyne troepen, *Hollandt* intrekkende, dus aanmoedigde en aanſprak: „Gaat heene, zeide hy, myne kin-
„deren, rooft, ſlaat doodt, ſchendt, en indien men *Idem Valken. ibid. pag. 839.*
„noch iet geweltdadiger bedryven kan, weeſt daar toch
„niet traag in, opdat ik zien moge niet bedrogen te zyn
„in myne keure, van het puik geligt te hebben uit de
„benden myns Koning; maakt u doch waerdig de eere
„die u zyne Majeſteit aandoet, met u te gebruiken in
„eenen oorlog, die hy enkelyk voert om zyne glorie en
„magt uit te breiden tot aan het einde der wereldt. Zy hebben daar ook zoodanig te werk gegaan, en ſtukken gepleegt, die eeuwig ten vloek der *Franſche* natie gedacht zullen worden. Zeker *Zwitſerſch* Lieutenant verhaalde ook van hem dikmaals deze woorden gehoort te hebben:
„Ik danke Godt dat hy my zonder meededoogen heeft
„laaten geboren worden, om dies te bequamer ten dien-
„ſte myns Konings te zyn, ter uitvoeringe zyner voor-
„nemens. Omtrent het jaar 1680. was 'er in *Vrankryk* zeer veel te doen met het ontdekken van Vergiftigers, die veele voornaame en hooge perſoonaadjen van kant holpen; de vrouwen haare mans, d'een bloetvriendt den anderen, om aan 't erven te geraaken. Men hield het daar voor dat 'er veele perſoonen van aanzien, zoo mannen als vrouwen, aan vaſt waren; uit die oorzaak wierd 'er eene *Chambre Ardente*, een *Kamer voor de Vergiftigers*, opgerecht, om een nauw onderzoek te doen. Geene week ging 'er voorby waar in niet d'een of d'ander voornaam perſoon, zelfs groote Heeren en Dames, Hertogen, Graven, enz. beſchuldigt wierden. Dat vergif was zoo kunſtig bereidt, dat, die men daar door wilde ombrengen, men dien vroeg of laat, zoo men wilde, zonder 't fenyn gewaar te worden, kon van kant helpen. *Luxemburg* wierd 'er ook in betrokken: Koning *Louis*, die hem byzonderlyk genegen was, liet hem te *St. Germain* waarſchouwen, dat de *Chambre Ar-*

Hiron. Gloiſ. Hiſt. genealog. de la Maiſon de Luxenb. pag 120. Franſche tyranny pag 28. De la Croix gen. d. D. pag. 4. Idem Gloiſer. ibid. Arn. Montan. leven van Pr. Willem III. Valken. verw. Europ. p. 346.

Ardente tegens hem, en tegens zyne ſchoonzuſter, de Prinſeſſe *d' Angry*, bevel van arreſt, en gevangen te neemen had vaſtgeſtelt; hy nam zyne Majeſteit by het uitgaan van de Miſſe waar, om zyn beſluit te verneemen, die hem antwoordde; „Dat, indien hy ſchuldig was, hy zich wech- „ maakte, indien niet, zich tot zyne verontſchuldiginge en „ verantwoordinge te vervaerdigen: waar op *Luxemburg* antwoordde; „ Vermits hy Godt vertoornt had, verdien- „ de hy wel geſtraft te worden; doch kende zich aan gee- „ ne vergiftiginge ſchuldig. Hy wierd, door 's Konings ordre, in de Baſtille gezet; maar daar in zeer zacht gehandelt: ſtelde zelf een ſchrift t' zyner verantwoordinge in; daar op verklaarde hem de *Chambre Ardente* vry, enz. echter moſt hy zich eenen tydt lang van het Hof onthouden. In het *Theatrum Europæum* word hy beſchuldigt, als of hy met den *Satan*, onder zekere voordeelen hem van den Duivel belooft, in verbondt zou geſtaan hebben. Hy was, buiten zynen bloetdorſtigen aart, en neiginge tot wreedheit, ſoldaats genoeg, om den naam van een dapper Veldtoverſte te verdienen, daar de *Staat* al gevoelige blyken, in verſcheide gelegentheden, van gehad heeft; die in de Geſchiedeniſſen des tydts van onze Schryveren ontvouwen zyn; van te langen adem om hier in te laſſen. Hy was in het jaar 1628 geboren, ſtorf in 't jaar 1695. den 4 Januarius, hoewel oudt van jaaren, echter ſchielyk of onverwacht: heeft by *Catharina Clermont Taillard*, Erfdochter van *Luxemburg*, gewonnen en nagelaaten vyf kinderen; namelyk, *Charles François Frederik*, Hertog van *Beaufort Montmorency*; *Henry Pierre Thibault*, Abt van *Mont* . . . . ; *Paul Sigiſmond*, Grave van . . . . ; *Chriſtiaan Louis*, Ridder van *Luxemburg*; en *Angelique Cunigunde*, getrouwt met den gewezen Abt van *Soiſſons*, Prins van *Neuf-Châtel*.

Sylvii verv. op Aitzem. 2 deel, 18. boek, fol. 15.

Theatr. Europ. tom. II.

Winſem. beſchr. van Fr. achter zyne Kr.

LUXWOLDE, een van de dertien Dorpen der *Frieſche* Grietenije *Opſterlandt*, in het quartier der *Zevenwolden*. Het is maar een klein Dorp, zonder Parochikerk; doch heeft die gemeen, nevens het begraaven der dooden, met het Dorp *Gerſloot*, dicht daar by, echter behorende onder de Grietenije van *Ængwirden*; bezit evenwel het recht van ſtemminge, gelyk andere Dorpen.

LYCESTER; (ROBERT DUDLEY GRAAF VAN) zie LEICESTER.

Houve.

LYCKLAMA, een Stins in de *Frieſche* Grietenije *Haskerlandt*, in 't Dorp *Weſternieer*, onder het quartier der *Zevenwolden*.

LYONS, of LIONS, een van de zeſtien Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Baarderadeel*, in het quartier *Weſtergoo*.

M.

Houve 1 deel, fol. 142.

MAALSTEDE, een ridderlyke Hofſtede, of adelyk Huis in *Zeelandt*, op *Zuidt-Bevelandt*, *beweſter Schelde*, in het Dorp *Kapelle*.

MAAREN, MAARN, MAIRN, MEERN; zie op MEERN.

Houve 2 deel, fol. 367.

MAAREN, MAREN, een Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenboſch*, onder 't quartier *Mazelandt*. Toen voortyds geheel *Brabandt* geſtelt was op eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens, ſtont de geheele *Meijerye van den Boſch* daar in op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen; daar toe moſt *Mazelandt* (een der vier quartieren van de *Meijerye*) opbrengen 2294 guldens 13 ſtuivers 3 penningen; in welke ſom het Dorp *Maaren* (een van de zeſtien of zeventien Dorpen van dat quartier) laſten moſt 90 guldens 7 ſtuivers 3 penningen.

Orlers Leiden pag. 5.

MAARENBURG, MEERENBURG, is een Slot of Heerenhuis geweeſt dicht by *Leiden*.

MAARENDORP, of MARENDORP, zoo naar het water de *Maaren*, of *Maren* genoemt, dat zich onder den naam van *Oude* en *Niewe Maaren* uitſtrekt, van de veſten der Stadt *Leiden*, en haare buitenmuren binnewaarts, tot daar d' Oude en Niewe *Rhyn* weêr in malkanderen ſchieten, dwars door 't *Maarendorp*, tot aan de *Visbrugge* toe. *Maarendorp* word genoemt de ganſche landtſtreek van den ouden *Rhyndyk* af, onderſcheiden in *Marendorp Rhynzyde*; en *Marendorp landtzyde*: de Landtzaaten plagten hunne byzondere Kapél op dien dyk te hebben, behoorende onder de Kerk van *Oeſtgeeſt*, daar in 't jaar 1363. de *S. Marië-* of *L. Vrouwe-kerk* binnen *Leiden* van gebouwt wierd. In de tweede vergrootinge der gedachte Stadt, wierden daar gemaakt de *Bonnen*, of quartieren *Marendorp Rhynzyde*, *Weſt Marendorp landtzyde*, *Ooſtmarendorp landtzyde*, *Overmaren Rhynzyde*, en *Overmaren landtzyde*.

S. van Leeuw. Bat. Ill. fol. 97. Orlers Leiden pag. 82.

Houve Handv. Kronyk 2 deel, fol. 367.

MAARHESE, een Dorp in de *Meijerye van den Boſch*, onder *Peellandt*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens moſt opbrengen, was de geheele *Meijerye van 's Hertogenboſch* daar in op 19374 guldens 16 ſtuivers 3 penningen geſtelt, daar toe moſt het quartier *Peellandt* (een der vier quartieren van de *Meijerye*) draagen 5692 guldens 10 ſtuivers 3 penningen: in die ſom moſt MAARHESE (een der 27 of 28 Dorpen van dat quartier) t' zamen met *Zurendonk*, 234 guldens 1 ſtuiver 6 penningen laſten.

MAARHUIZEN, een van de 49 of 50 Dorpen der *Groninger Ommelanden*, in 't quartier *Hunſingo*. *Houve.*

MAARSLACHTE, een der 49 of 50 Dorpen van de *Groninger Ommelanden*, in 't quartier *Hunſingo*. *Houve.*

MAARSSEN, of MAARSEN, een ſchoon Dorp, in het tweede- of Nederquartier van 't Sticht *Utrecht*. De navorſchers van onze Oudtheden houden het daar voor, dat die naam van de *Marſi* afkomſtig zoude zyn; zy waren in oude tyden nabuuren van de *Catti*, of *Katten*, die den *Rhyn* afzakkende, daar een magtig Kaſteel *Marſſenburg* gebouwt zouden hebben; maar het zou door *Cæſar Germanicus*, nevens meer andere op den *Rhyn* leggende Kaſteelen, verwoeſt zyn. Ook zouden zy daar eenen heerlyken Tempel gehadt hebben, daar de Afgodinne *Tanfana* in geëert wierd; zie op MARSI. Het Dorp *Maarſen* leit ongemeen vermaakelyk aan de *Vecht*, waar langs veele ſchoone en heerlyke Hofſteden en Heerenhuizen ſtaan, alle met uitmuntende hoven en plantaadjen, die betoverend voor 't gezicht zyn, voorzien. Verder is het doorſneeden met veele dichte laanen en wandeldreeven, van veelerlei geboomte, heel hoog opgeſchoten; zoo dat deze plaats als een Paradys, onder alle andere Dorpen, is te achten: waarom ook niet weinige *Amſterdamſche* Iſraëliten hier hunne luſtplaatzen hebben, dat het Dorp wel wat voordeel en levendigheit toebrengt, doch waar door de maagdeſchaar der Vechtnimfen, die zich daar onthoudt, al wat opſpraake lydt; dewyl onder d'eerſten wel eenige *Faunen* worden berekent, en dat de laatſte voor geene *Veſtalen* zyn te houden, die de ſtrenge *Veſtaalſche* wetten onderworpen zyn: waar by komt dat de vermaaklykheit der plaatze, en het vrye landt- en buitenleven, den welluſt ſchynt op te wekken; daar de dagelykſche verkeeringe, met de ſpanſſeeringen by 't bleeke maanlicht, onder het dichte boomlommer (daar ſomtyds dan eenige orgelkeelen, afgerecht op minnezangen, uit opklinken) ook veel konnen toebrengen: echter hebbe 't kuiſche Jufferſchap van *Maarſſen* deze luchtige ſchetze zich niet te belgen; als daar geene gelykeniſſe of verbeeldinge van 't zelve in voorkomt. De Kerk en Predikant (die ook *Maarſſenbroek* bedient) ſtaan onder het Claſſis van *Utrecht*. *Idem* *Houve.*

MAARSSENBROEK, eene Buurt by *Maarſſen*, die daar onder hoort. *Houve.*

MAARSSEVEEN, een Dorp of Buurt in het Nederquartier van 't Sticht van *Utrecht*, ſchynt met *Tienhoven* een Dorp te zyn, immers daar mede in het kerkelyke vereenigt, en onder die Kerk behoorende; hoewel de lyken wel zoo veel te *Maarſſen* als te *Tienhoven* begraaven worden. *Houve.*

MAAS, in 't Franſch LA MEUSE, een vermaarde Rivier, haaren oorſprong uit den berg *Vogeſus* neemende, die in *Vrankryk* legt, in het Zuidt-ooſterdeel van *Champagne*, by het Dorp *Meuſe*, niet verre van het Steedtjen *Montigny le Roy*, de grenzen van het Franſche *Comté*, en het Hertogdom *Lotharingen*. Zy loopt door *Champagne*, 't Biſdom *Luik*, *Namen*, tuſſchen *Maaſtricht* en *Wyk*, en door *Gelderlandt*, mengt zich by het Huis te *Loeveſtein* met de *Waal*; ſchieten daar t' zamen voorby *Gorinchem*, en neemen den naam van de *Merwe* aan, van daar voorby *Dordrecht*, *Rotterdam*, en den *Briel*, daar ze dichte by zich door het Zeegat in den *Oceaan*, of de *Noordtzee* uitſtort. De *Maas* word in d' *Oude* en *Niewe Maas* verdeelt; en word deze Stroom van *Julius Cæſar* beſchreven als volgt. *De* Maas *heeft haaren oorſprong uit het Gebergte* Vogeſus, *op de grenzen van de* Lingones, *en, zich vereenigende met een gedeelte van den* Rhyn, *genaamt de* Waal, *maakt het* Batawer-*Eilandt*. *Ph. Cluverius* zegt; de *Oude Maas*, die van *Megen* begint, loopt met eenen gelyken loop tot aan de *S. Andries*-Schans; zy liep van oudts af aan de Weſterzyde in de landen tot aan *Heuſden*, aan de ſlinker tot *Geertruidenberg*. Tuſſchen *Geertruidenberg* en *Dordrecht* zyn nu aaneen volgende Meeren, die in vorige eeuwen droog landt waren, waar door de *Maas* haaren vaſten loop hadde, het geen d' overblyfzels der Dorpen, onder 't water verborgen, genoegzaam te kennen geeven. Men kan nu noch tuſſchen die verdronken Dorpen de diepte der killen beſpeuren; want van *Geertruidenberg* af, raakt de oude loop der *Maaze*, ter rechter zyde, aan d' overblyfzelen van de Dorpen *Herderweert*, *Heiſterbach*, en vervolgens *Allenvoet*; daar tegen over, aan de ſlinker zyde, heeft gelegen *Munſterkerke*: van waar zy zich in diepe Meeren, tuſſchen d' overblyfzels van twee Dorpen, *Alloezen* aan den rechter, en *Dubbelmondt* aan den ſlinker kant, met den naam van d' *Oude Maas*, in het Eilandt *Voorn* doet onderſcheiden; loopende voorby het Dorp *Maasdam*, tot aan een ander Dorp *Weſtmaas*. Twee duizent ſchreeden van daar is 'er een andere kil tegen over, by het Dorp *Klaaswaal*; genoeg te kennen geevende, dat ze eertyds de kil der *Oude Maaze* is geweeſt; van daar zich verſpreidende in Meeren, en tuſſchen twee Eilandtjens *Voorn* zich uitſtrekkende. Om dan verder tot den

De Raey Diction. Geogr. pag. 304.

Julius Cæſar de Bello Gall. Cluver. de 3. Rheni alv. c. 5.

rechten uitloop der *Maaze* te komen, moet men de Zeeengte tuſſchen *Koorndyk* en *Blinkvliet* volgen: van daar komt zy in haare rechte kille, langs de Dorpen *Simonshaven* en *Biert* zich uitſtrekkende, en eindigende in den mondt, en den naam van de *Maas*, welke by de Stadt *Geervliet* eindigt. Daar op beſluit *S. van Leeuwen*, dat ook *Dordrecht* met al het binnenlandt, tuſſchen den *Rhyn* en de *Waal*, met de *Oude Maas* van *Schenkenſchans* af vereenigt, tot aan beide d'uitwateringen der *Maaze*, voorby den *Briel*, en den *Rhyn te Katwyk*, onder het *Batawer*-Eilandt behoort heeft. Vermits nu de *Oude Maas* by *Boekhoven*, daar ze door plag te loopen, tot tuſſchen *Geertruidenberg* en *Dordrecht* verleit en geſtopt is, word ze beneden *Louveſtein* met de *Merwe* vermengt, en daar de *Niewe Maas* genoemt. Een ander Schryver zegt; „ D'*Oude Maas* heeft voor den in„ breuk van het jaar 1421. geloopen 1090 roeden Zuidt„ waarts van de veſten der Stadt *Dordrecht*, gemeeten uit „ den muur van den ouden Molen, *Hoogmoedt* genaamt, „ achter het Bagynhof, nu buiten de Stadt, draijende van „ daar recht Zuidtwaarts op *Lobbe van Zevenbergen*; maar „ dit is van de *Oude Maas* te verſtaan, die boven de Stadt „ *Heuſden* geloopen heeft: waar van de overblyfzels des „ Watervloedts noch te zien zyn, tuſſchen de Dyken des „ landts van *Heuſden* en *Altena* in 't Noorden, en de Dyken „ van de *Langeſtraat* in het Zuiden en Weſtwaarts; van „ waar de merktekenen van dien op 't *Bergſche water* on„ derhouden worden, door de Zalmſtekken der *Staten van* „ *Hollandt* in 't Noorden, en die van den Heere Prinſe „ van *Oranje* in 't Zuiden, tot aan den *Elſenſtek*, van daar „ door eene linie getrokken recht weſtwaarts, ter halver „ *Maaze* van *Maasdam:* welken Dyk loopt tot aan den „ Dyk van het Dorp *Weſtmaas*; en voortyds van daar heeft „ voortgeloopen tuſſchen het Landt van *Stryen* in 't Zui„ den, en *Zuidt-Hollandt* in 't Noorden, Weſtwaarts aan „ tot op de ſcheidinge van *Putten*, ſtroomende tuſſchen *Put*„ *tenſtein* in 't Weſten, en *Godſchalksoort* in 't Ooſten, ter „ plaatze daar noch heden de rivier genoemt word de *Ou*„ *de Maas*, daar de naam van *Merwe* ophoudt. De *Merwe* „ heeft voor den inbrenk geloopen gelyk ze noch doet, „ ontfangende in 't Ooſten aan *Louveſtein* de *Waal* en de „ *Niewe Maas*, van daar af nederwaarts tuſſchen 't Landt „ van *Altena*, en den *Grooten Waerdt* in 't Zuiden, en het „ Landt van *Arkel* den *Alblaſſer*-en den *Zwyndrechtſchen waerdt* „ in 't Noorden, Weſtwaarts tot by *Puttenſtein*, daar ze „ haaren naam verlieſt, en in de *Oude Maas* verloopt. Voorts beweert hy, dat de Zuidtdyk van den *Grooten Zuidt-Hollandtſchen waerdt* zyne belendinge langs de *Oude Maas* had; en deszelfs Noordtdyk, van ouds genaamt de *Rietdyk*, voorheen van de *Merwe* beſtroomt wierd. Dat derhalven *Dordrecht* altydt bezuiden aan en langs de *Merwede*, 1090 roeden benoorden de *Oude Maas*, gelegen heeft: en dat ze daarom eenen misſlag hebben die willen, dat *Dordrecht* bezuiden de *Oude Maas* heeft gelegen, of dat de *Oude Maas* weleer geloopen zou hebben daar nu de *Merwe* haar water uitſtort, enz. *M. van der Houve* ſtelt, dat de *Oude Maas* weleer geſchoten heeft bezuiden het Huis te *Boekhoven*, naar *Hedinkhuizen*, omtrent daar nu de geſlechte Schans *Groenendaal* leit; bezuiden de Stadt en door het landt van *Heuſden*, naar *Doveren*, *Ganſoyen*, en *Haagoort*; van daar ſtrekkende aan de Noordtzyde van den *inlaag*, Weſtwaarts op, door de *Meeuwenſche* landen, vervolgens aan de Noordtzyde van de *Hardinkveldtſche* werf, *Meijers-werf* genaamt, Zuidtwaarts achter *Jan Korneliſſen Koe*; en weêr van daar Weſtwaarts op, aan de Noordtzyde van Juffrou *Weyde*, Weſt in tot dat Eilandt toe; en dan een weinig om 't groote Eilandt Zuidwaarts in naar *Voogts-werf*, tot by 't Noordt-Ooſten van *Klooſter-Oort*, daar de *Maas* en de *Dong* in malkanderen liepen: Van daar Weſtwaarts af, tot beweſten den *laagſten Keizer*, daar'er de *Alm* zich in uitgoot, zoo al voort door de ſtreeke van *Hoekenis* in het Zuiden, en de ſtreeke van *Almsvoet* in 't Noorden, nederwaarts af, door 't Zuidtendt van *Aleuſen*, en 't Noordtendt van *Kornelis Jan Noorden-ſtek*, recht benoorden van *Elſenſtek*, Weſt aan loopende, ter plaatze daar ze met den *Maasdam* toegedykt is; laatende bezuiden *S. Geertruidenberg*, *Standhafen*, *Almmonde*, *Dubbelmonde*, *Twintighoeven*, *Wieldrecht*, *Weede*, enz. beneden de twee *Heer Evertswaerden*, *Almsvoet*, *Aloiſen*, *Kruiskerken*, *Albrandtskerk*, *Dubbeldam*, *de Mye*, enz. waar van de loop noch heden afgebakent is door den *Molenſtroom*, ter halver *Maaze* getrokken, en noch leggende op 't geſcheide van de Graaflykheits Viſſcheryen en ſtekken in 't Noorden; de viſſcheryen en ſtekken van den Prinſe van *Oranje*, als Heer van *Geertruidenberg*, in het Zuiden: gelyk eenigzins op de Vaert tuſſchen *Dordrecht* en *Geertruidenberg* des Zomers, in 't uitzetten der ſtekken, gezien kan worden. Van *Maasdam* af Weſtwaarts tot *Weſtmaas* toe, behoud de *Maas* haaren ouden naam, daar ze weêr toegedamt is, en van waar ze voortyds plag te loopen Weſtwaarts op, door de Polder van de *Weſtmaas*, die gedykt is in 't jaar 1539. en genaamt *Weſt-Munſter Niewlandt*; omtrent de plaatze daar nu leit de *Blauweſteenſche weg*, ſtrekkende van ter halver *Maaze*, aan de Noordtzyde van het Dorp *Weſtmaas*, Weſtwaarts op; daar na ter lengte van 25 roeden Noordtwaarts op; van daar weêr Weſtwaarts tot den Weſtdyk van het *Weſt-Maaſſche Niewlandt*, ter plaatze daar buiten den gedachten Weſtdyk de kentekenen van de *Maas* noch te zien zyn, als eene Kreeke, gaande tuſſchen den grondt van de group aan de Zuidtzyde, en den grondt van *Moerkerken*, aan de Noordtzyde Weſtwaarts op, tot aan den grondt van *Putten*, nu gezegt *Beijerlandt*; daar voortyds het diep van *Stryenmonde* was, komende in de *Maas*; die voorts van daar Noordtwaarts op liep, tuſſchen het landt van *Moerkerken* en *Godſchalks-oordt*, behoorende onder *Zuidt-Hollandt*, ten Ooſten, en 't landt van *Putten*, nu *Beijerlandt*, ten Weſten, tot in het *Diep*, noch heden de *Oude Maas* genaamt; vervolgens voorby het Dorp *Beijerlandt*, *Spykenés*, *Geervliet*, *Heenvliet*, naar den *Briel*, en zoo voort in den *Oceaan*, of de *Noordtzee*, van de Viſſchers het *Diep water* geheeten. Belangende de *Niewe Maas*, loopende voorby *Rotterdam*, *Schiedam*, *Vlaardingen*, en, een weinig Weſtwaarts, in de *Oude Maas* vallende, die is niet anders dan een gedeelte van de *Merwe*, afſtroomende van *Workum* voorby *Gorkum*, en loopende voorby *Dordrecht* naar *Rotterdam*. Waar door, en wanneer deze Rivier haaren naam verandert heeft, kan men niet zeker zeggen. Eer wy echter van de *Maas* afſcheiden, konnen wy *Pontanus* niet voorby gaan: Hy zeit dat de *Maas*, zich te *Gorinchem* met de wateren van de *Waal* en *Linge* verrykt hebbende, zynen naam in *Merwe* verandert, en voorts naar *Dordrecht* afſtroomende, aldaar een tweeſtreng maakt, van welke de eene arm geene andere Stadt dan *Geervliet* alleen bezoekt: maar de rechter ſtreng, *Rotterdam* aandoende, leit den naam van *Merwe* af, en neemt dien van *Maas* weêr aan, en van daar ſchietende naar *Schiedam*, *Vlaardingen*, en den *Briel*; daar zy, met veele Stroomen vermengt, zich in de *Noordtzee* uitſtort, met zulk eenen geweldigen en hollen waterſcheut, dat ze, de rivier *Arethuſa* nabootzende, noch lange daar na haare gewoone zoetheit onder de zoute golven behoudt. Alhoewel 'er nu maar eenen mondt van de *Maaze* is, ſpreeken echter zommige van twee *Maazen*; van eene *oude* en eene *niewe*, van eene *Ooſtelyke* en *Weſtelyke*. De *Oude Maas* zou geloopen hebben langs *Heuſden*, *Geertruidenberg*, voorts op *Zevenbergen*, van daar recht tuſſchen de *Hollandtſche* en *Zeeuwſche* Eilanden door zeewaarts, door d'opening die, door het invloeijen van de zee breedt uitgerekt, *Flacké* geheeten word, en by het Eilandt *Goeree* zich met de *Noordtzee* vermengt. Andere willen dat de *Oude Maas* voortyds van *Geertruidenberg* naar *Dordrecht* ſtroomde, daar weêr een gaffel maakte, ſchietende ter ſlinker zyde op *Petershoek*, *Beijerlandt*, *Heenvliet*, *Geervliet*, en zoo op den *Briel*; ter rechterhandt zich wendende naar de *Lek* en *Waal* over *Rotterdam* en *Vlaardingen*, eindelyk evenwel zich weder vermengende met d'*Oude Maas* naar den *Briel*.

MAAS EN WAAL, of MAAS-WAAL, word dat gedeelte van *Gelderlandt* genoemt, dat beneden het landt van *Kleef*, tuſſchen beî de Stroomen, *Maas* en *Waal*, zich uitſtrekt: het loopt allengks ſmalder toe, en eindigt by de t'zamenvloeijinge deezer wateren, den anderen in eene korte ſtreeke tweemaal kuſſende, by het Eilandt *Voorn:* daar ſcheiden ze echter weêr van een, behoudende haare eige naamen, tot daar zy nochmaals byeen komen, na dat ze het Eilandt *Bommelerwaerdt* omringt hebben, dat den naam naar de Stadt *Bommel* voert, en met *Louveſtein* eindigt; zie ook op BOMMELERWAERDT. Toen in het jaar 1547. geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens moſten opbrengen, was het quartier *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in geſtelt op 24342 guldens; daar toe moſt *Maas* en *Waal* (een der zes deelen van het *Niewmeegſche* quartier) laſten 3896 guldens, die over de Kerſpels weêr verondergeleit wierden. De Dorpen onder *Maas-Waal* zyn, *Overaſſel*, *Nederaſſel*, *Appelteern*, *Altorf*, *Puffelik*, *Maas-Bommel*, *Arſſen*, *Wamel*, *Drummel*, *Leeuwen*, daar een Slot leit, *Afferden*, *Deezen*, *Druten*, *Winſen* (doch dit behoort maar voor de helft onder *Maaswaal*, de andere helft onder *Niewmeegen*) *Haren*, *Batenburg* (waar onder ook *Lienden*) *Horſen*, *Leur*, *Balgoyen*, *Oyen*, *Diden*, en *Horten*.

MAAS-BOMMEL, een van de Dorpen in *Maas-Waal*, onder het *Niewmeegſche* quartier. Het leit tuſſchen *Altorf* en *Puffelik*, plag voortyds op de dagvaarden te verſchynen, maar nu niet meer; heeft evenwel zyn eigen gerecht, doch geenen byzonderen Grondtheer. Toen in 't jaar 1547. geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* op eene ſchattinge van 75000 guldens geſtelt waren, moſt het quartier *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in opbrengen 24342 guldens; in die ſom was *Maas-Waal*, (een der zes gedeelten van dat quartier) geſchat op 3896 guldens, waar in *Maas-Bommel* (een der 21 of 22 Dorpen van dat deel) 282 guldens 9 ſtuivers 2$\frac{1}{2}$ penningen moſt laſten.

MAASDAM, dus genaamt naar den Dam daar de *Maas* mede toegedykt is. Het is een Dorp en Ambachtsheerlykheit, leggende benoorden de *Maas*. Heeft Kerk en

S. van Leeuw. Bat. Ill. fol. 86. *Idem ibid. fol. 116.* *Balens Dord. pag. 3.* *Idem Balen, pag. 4.* *M. van der Houve Handv. Kron. 1 deel, fol. 4.* *Idem Houve ibid. fol. 4.* *Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 10.* *Idem ibid. fol. 6.* *Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 10.* *Grotii Nederl. Hiſtor. fol. 385.* *Houve Handv. Kron. 1 deel, fol. 79.* *Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 50.* *Houve 1 deel, fol. 79.* *Houve.*

en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Dordrecht*.

Houve. MAASLANDT, een Dorp in *Hollandt*, onder het Bailjuuwſchap van *Delflandt*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Delft* en *Delfslandt*.

Idem Houve 2 deel, fol. 367. MAASLANDT, of MASE-LANDT, een der vier quartieren van de *Meijerye van 's Hertogenboſch*. Toen voortyds geheel *Brabant* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens moſt opbrengen, was de *Meijerye* daar in geſtelt op 19379 guldens, 16 ſtuivers 3 penningen; daar toe moſt dat quartier laſten 2294 guldens, 13 ſtuivers 9 penningen; welke ſom onder de Dorpen van dit quartier weêr verdeelt wierd. De Dorpen zyn, *Dinter*, *Keſſel*, *Maren*, *Weſterlee*, *Berlickum*, *Nuwelandt*, *Roſmale*, *Os*, *Littoyen*, *Heeswyk*, *Aalhem*, *Berchem*, *Duerren*, *Geffe*, *Hees*, *Impel*, en *Neêrwyk*.

Houve. MAASLANDTSLUIS, een zeer treffelyk Dorp in *Hollandt*, ook MAAS-SLUYS geheten; heeft twee Predikanten, ſtaande onder 't Claſſis van *Delft* en *Delfslandt*. Hier heeftmen eene ongemeene viſchvangſt uit der zee, vooral ook het puik van Zalm; daar *Delft* en andere plaatzen rykelyk meê geſpyſt worden.

*De Raey Diction. Geogr. pag.*305. MAASTRICHT, het is eene ſterke, welbewoonde Stadt in het Ooſterdeel van het Biſdom, en omtrent drie Duitſche mylen ten Noord-ooſten van *Luik*; aan de landtſcheidinge van 't Hertogdom *Limburg*, aan de *Maas*. Tegen over *Maaſtricht* leit het Steedtjen *Wyk*, dat met eene ſteene brug aan die Stadt gehecht is. Zy word in 't Latyn *Trajectus Superior*, *Over- Ob-tricht* geheeten: *Amm. Marcellinus* ſpreekt van de Stadt OBTRICENSE, op de *Maas*, en dat Keizer *Juliaan d' Afvallige*, eenen togt uit het tweede *Germaniën* doende, derwaarts in het jaar 361. quam. *M. van der Houve* neemt het voor *Maaſtricht*. Immers is het zeker, dat de naam van deze Stadt uit *Maas* en *tricht* geſproten is; betekenende het laatſte eene Overvaart, die daar ook over de *Maas* was. Dat *Maaſtricht* eene zeer oude Stadt is, blykt mede daar uit, dat 'er al in 't jaar 395. een Bisdom is geweeſt: maar nadat *S. Lambert*, Biſſchop aldaar, in 't jaar 698. gemartelt was, wierd het Bisdom van *Maaſtricht* naar *Luik* overgebragt. 't Schynt deshalven eene feil van *Commelyn*, in *het leven van Frederik Henrik*, ſtellende deze verplaatzinge op 't jaar 1210. gelyk ook van *Guicciardyn*. *Maaſtricht* behoort ten deele onder *Luik*, ten deele onder *Brabandt*; zoo dat deze Stadt twee Heeren en Heerlykheden heeft: d' eene plag *Spanjen* als Hertog van *Brabandt*, (nu onder 't gebiedt der *Vereenigde Nederlanden*) d'andere de Biſſchop van *Luik*, hoewel in leen, te bezitten. Dus zyn'er twee gebiedende Heeren, en twee Rechtbanken, zonder merkelyke ſcheidinge der uiterſte paalen. Eer de *Vereenigde Staat* die Stadt veroverde, moſten alle vreemdelingen, daar ter woon komende, op den eerſten dag verklaaren of zy onder den Hertog van *Brabandt*, of den Biſſchop van *Luik* wilden ſtaan. Ondertuſſchen was'er de Koning van *Spanjen*, als Hertog van *Brabandt*, Overheer van; betoonende zulks zoo in het munten van geldt, als verleenen van vergiffenis aan misdadigers t' zyner eerſte inkomſte. Tot den aanvang der *Nederlandtſche* onruſten en den oorlog tegen *Spanje*, had *Maaſtricht* tamelyk in welvaart toegenomen; maar die nam af toen 'er *Duc d' Alba* bezetting in leî: daar by overquam deze Stadt een elendig ongeluk, in 't jaar 1576. wanneer, na de doodt van *Don Louis de Requeſens*, de wederhorige *Spaanſchen* uit *Zeelandt* naar *Brabandt* trokken, en den 20 October behendig binnen *Maaſtricht* raakten: zy rechtten daar een geweldig moorden, plonderen, en rooven aan, ter tydt toe dat zy, uit kracht van het Tractaat tuſſchen *Don Jan* en de *Staten* geſloten, met de andere *Spaanſchen* uit het Landt moſten wyken: zy vertrokken zynde, kreeg *Maaſtricht* Statenbezetting in: maar de Prins van *Parma* belegerde de Stadt in het jaar 1575. en veroverdeze ſtormenderhant den 29 Junius, nadat hy 'er vier maanden was voor geweeſt: meeſt al de ſoldaten wierden doodtgeſlagen, en den burger groot geldt afgeperſt: tzedert bleef de Stadt in handen der *Spaanſchen*, die 'er eene ſterke Bezettinge in hielden, waar door de burgery zeer mishandelt, en de Stadt bedorven wierd. In het jaar 1580. had Prins *Willem van Oranje* eenen aanſlag tegen de Stadt, maar een onverwacht toeval nootzaakte hem weêr, nadat de ladders reeds aan de veſten gebragt waren, te rug te trekken. In het jaar 1632. op den 10 Junius, quam 'er *Frederik Henrik* met het Læger van den *Staat* voor, de Steêvoogdt Baron de *Leida* verdeedigde zich met zyne bezettelingen zeer dapper; de *Marquis de S. Croce*, Generaal der *Spaanſche* Krygsmagt, wendde zynen uiterſten vlyt aan om de Stadt te ontzetten, en verſcheen in 't gezicht van des Prinſen leger, maar zag geenen kans: ook quam *Papenheim* uit *Duitſchlandt* met 's Keizers heir, en deed twee algemeene aanvallen op de liniën der beleggeren, maar hy wierd zeer kloekmoedig afgeſlagen, konnende deze twee Legers niet beletten, dat *Maaſtricht* zich den 22 Auguſtus overgaf. Het gebiedt daar binnen wierd den Hertog van *Bouillon* opgedraagen, die ook 14 dagen daar na *Limburg* veroverde; en zeer gepreſen wierd wegens zyne zonderlinge voorzichtigheit, gedurende de gedachte belegeringe. *Papenheim* had by zyne aankomſte breedt op zyn *Duitſch* geſnorkt; hy zou 't varken waſſchen, en, met de zynen, der *Hollanderen* bek veegen: *Maagdenburg* was zyn moedt en kracht gewaar geworden; en ſcheen door zulk opſnyden *S. Croce* eenige bloôheit als te willen aanwryven; hy deed ook den 18 Auguſtus zeer moedige aanvallen, maar moſt, als gezegt is, echter met verlies van 1500 mannen afwyken. *S. Croce*, de tyding krygende dat zy den *Duitſcher* zoo onthaalt hadden, liet, ſpeelende met de kaart, zonder de minſte beweeginge, of ſtakinge van 't ſpel, zich ontvallen; *Ik dacht het wel dat hy met geene moffen te doen zoude hebben.* Wegens de veroveringe van *Maaſtricht* en *Limburg*, wierden in de *Vereenigde Nederlanden* deze Gedenkpenningen geſlagen; op de eene zyde ſtont de Prins in het harnas verbeeldt, en om den randt in twee regels AUSPIC. POTENT. BELG. ORD. ARMIS ET INDUSTR. INVICT. PRINC. AURIAC. FR. HENR. EST LIB. MOSA. LIMB. RECEPT. A DEO ILL. VICT. Dat is; *Onder 't gezag der H. Mogende Staten van Nederlandt, door de wapenen en het goedt beleidt van den onverwinlykſten Prins Frederik Henrik van Oranje, is de Maas geopent (of gevrydt) en Limburg weêr aan onzen kant gebragt, eene overwinninge die van Godt komt.* Op de andere zyde zagmen het grondtwerk der belegeringe van *Maaſtricht*, en om den randt; TRAJECTUM AD MOSAM RECEPTUM 1632: Dat is; *Maaſtricht herwonnen* 1632. In het jaar 1638. hadden eenige *Roomſch-Catholyke* burgers, doch wel voornamelyk de Geeſtelyken, binnen *Maaſtricht* een verraadt geſmeedt, om de Stadt den *Spaanſchen* in handen te leveren, dat wonderlyk ontdekt wierd: veele perſoonen, zoo Wereldtlyke als Geeſtelyke, raakten daar over in hechteniſſe, en ter doodt: ook wierd het hooft van den Pater Gardiaan *Vink* op een pinne gezet; hoewel hy echter van de *Roomſchen* als een Heilig en Martelaar geëert wordt. De Stadt bleef tot het jaar 1673. aan den *Staat*, wanneer *Louis de XIV.* Koning van *Vrankryk*, dezen *Staat* het jaar te vooren plotzelyk overrompelt, en drie geheele Provintiën, nevens eenige *Hollandtſche* Steden, alreeds wechgenomen hebbende, zelf met een magtig leger voor *Maaſtricht* quam. Het ontbrak de Stadt aan geenen leeftogt; de Veſtingwerken waren zeer regulier, en de Bezetting beſtont uit meer dan 6000 mannen: de Grave van *Monterèy*, Gouverneur der *Spaanſche Nederlanden*, had aan den *Staat* den Kolonel *Fariaux* aangeprezen, en gegeeven, om het gebiedt daar binnen te voeren: want vermits hy eenen goeden naam gekregen hadde door het wel verdeedigen van *Valencyn*, tegen het geweldt der *Franſchen*, zoo had men hem uit alle *Spaanſche* Officieren, als den bequaamſten om eene belegeringe te verduuren, uitgekozen: echter hield hy dat zoo ſterk geveſtigde *Maaſtricht* niet langer dan 13 dagen na de openinge der loopgraaven, en quam den 30 Junius met den Koning tot verdrag. Maar de Burgerye, meeſt de *Roomſch-Katholyke* religie toegedaan, was niet weinig aan dit ſpoedig verloren gaan der Stadt ſchuldig, den Gouverneur gedurig tot de overgave aanperſſende; doch wierd ook haaſt gewaar wat voor gaſten zy genodigt hadde. In het jaar 1676. belegerde Prins *Willem de III.* de Stadt *Maaſtricht*, waar in *Franciſco Calvo*, in het afwezen van den Mareſchal *d' Eſtrades*, Gouverneur aldaar, geboodt; moedig waren de aanvallen, noch dapperder de verweering; en hoewel 'er niets aan 't goedt beleidt noch de ſnedige omzichtigheit van den Prinſe van *Oranje* ontbrak, was hy echter door den heldtdadigen tegenſtandt, en het miſſen van de verwachte *Lunenburgſche* en *Munſterſche* hulpbenden, genoodtzaakt het beleg op te breeken. By het ſluiten van den *Niewmeegſchen* Vrede, in 't jaar 1678. wierd *Maaſtricht* den 6. November weêr aan den *Staat* ingeruimt.

Idem Grot. fol. 66. 70. *Hooft fol.* 637. *Hooft Meter.* *Comm. Freder. Henrik fol.* 120. *ſeqq.*

*Bizot Medail. Hiſtor. pag.*141. *Idem Comm. fol.* 133.

*Bizot Medail. Hiſtor. pag.*145.

*Mem Bizot pag.*274.

Sylvii vervolg op Aitſ. 1 deel, 9 Boek, fol. 614. 631.

MACKINGA, een der tien Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Stellingwerf Oosteinde*, in het quartier *Oostergoo:* de Buurt *Tuytel* hoort onder dit Dorp. *Winſem.*

Winſem. Vander Houve. Schotan. beſchr. van Fr. fol. 211. MACKUM, MAKKUM, een van de 27 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Wonseradeel*, in 't quartier *Weſtergoo*. Dit was eertyds maar een klein Dorp, maar nu, door de gelukkige neering en ſchipvaart, met eene groote menigte van goede huizen, voornamelyk in de buurte *Statum*, vergroot. Het is dan nu een volkryk Vlek, door de zeevaart naar vreemde Landen, als *Vrankryk*, *Engelandt*, en andere Landtſchappen, vry in den Koophandel bloeijende. Hier zyn tegenwoordig (zeit de Heer *Schotanus*) verre over de 100 Kalkovens, buiten Panne- en Steenwerken, waar van zich meer dan 300 Huisgezinnen geneeren. Dit Dorp is voor weinige jaaren met eene niewe Kerk en Toren verſiert; ook is in de buurte *Statum* een heerlyke niewe Zyl in het jaar 1663. gemaakt. Twee Leeraars bedienen hier de Kerke, die onder de Claſſis ſtaat van *Bolswert*. Behalven de leden hier van, zyn'er ook veele Mennoniten, en tamelyk veel Roomsgezinden, die 'er ook beide hunnen Godtsdienſt, hoewel d'een wat vryer dan d'andere, oeffenen. De *Mackummers* zyn wakkere en beroemde Zeeluiden, ſtout en afgerecht tot reddinge der ſchepen die op hunne,

hunne, of de naby gelege kuſten in noodt, of geſtrandt zyn; hoewel zy omtrent de laatſte, daar in gelyk zynde met d'*Amelanders*, den beſten naam niet vocren. Onder *Mackum* behoort de State *Haytſma*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars 11. *pag.*119.

MACUSA, of, zoo andere willen, MAGUSA, wordt van de meeſte uitleggeren der *Germaniſche* en *Belgiſche*, of *Nederlandtſche Outheden*, gehouden voor een Stadt, of Plaats, waar van *Hercules* by de *Romeinen*, en ook by de inboorlingen, den toenaam zou gekreegen hebben van MACUSANUS, of MAGUSANUS. Tot bewys hier van brengen zy in, dat veele Goden aldus hunne toenaamen gegeeven zyn van de plaatzen, daar zy inzonderheit geëert wierden, en hunne tempels en altaaren hadden: dat *Hercules* zelf op de oude *Inſcriptiën* aldus den bynaam heeft van *Deuſonienſis*, van eene plaats die *Deuſo* genaamt moet zyn geweeſt, in het *Belgiſche Gaulen*, of *Neder-Germaniën*. Wy konnen niet ontkennen dat dit in veele opzichten waar is, en dat *Hercules Phœnicius* genoemt is van *Phœniciën*, en *Tyrius* van de berocmde Stadt *Tyrus*, of *Palæ-Tyrus*, daar hy eenen heerlyken tempel hadde: en, by gevolg, zouden wy geen zwarigheit zien om toe te ſtemmen, dat dit ook plaats hadde in de benaminge van MACUSANUS, indien men maar het minſte blyk of bewys uit eenig ſchryver van de Oudtheit konde bybrengen, dat 'er ergens in het *Belgiſche Gaulen*, of in *Opper-* en *Neder-Germaniën*, ja in het geheele *Roomſche* gebiedt, een plaats geweeſt is die den naam van MACUSA, of MAGUSA gehadt hecft. De vermaarde Ophelderaar van de oude Aardbeſchryvinge, *Abraham Ortelius*, verziert ons dat MACUSA aan den mondt van de *Schelde* gelegen hecft; daar toe, naar het ſchynt, aanleiding gekreegen hebbende, om dat de beroemde Inſcriptie, ter eere van *Hercules Maguſanus*, daar wy in het vervolg breeder van zullen ſpreeken, op het ſtrandt van *Walcheren* gevonden is: doch van dit zyn gevoelen geeft hy niet het minſte bewys uit de Oudtheit; gelyk *Carolus Patinus* wel aanmerkt. *Triſtan* wil het geerne op *Mentz* paſſen. Doch wat letterkunde laat toe, of wat verſtandig menſch kan begrypen, dat van *Magontiacum*, (want dus is *Mentz* by de *Romeinen* genoemt) MAGUSANUS gemaakt kan worden? De naukeurige Heer *Alting* erkent zelf dat dit te ver gezocht is, en dat de oude *Germaanen* de Stadt *Mentz*, naar hunne uitſpraak, zonder twyfel Magenzich / of, by verkorting, Mayntzich genoemt hebben, niet Magenhuſen / of Maynhuſen. En of 'er ſchoon eenige plaatzen in het *Belgiſche Gaulen* en elders zyn geweeſt, wier benaamingen op *magum* uitgaan; gelyk *Neomagum*, *Duromagum*, zoo konnen dezelve doch tot geenen oorſprong van deze benaminge verſtrekken. Want, gelyk een inwoonder van *Syracuſa* in het Latyn *Syracuſanus* genoemt word, van *Raguſa*, *Raguſanus*; zoo moet *Macuſanus* naar den aardt der *Latynſche* taale afgelcidt worden van *Macuſa*. De zeer geleerde en wydberoemde Heer *Gisbertus Cuperus* zeit wel, dat het gelooflyk is, dat 'er een plaats van dezen naam in het landt der *Gaulen* naar den *Rhyn* toe geweeſt is, omdat men in die Landtſtreek deze en diergelyke Inſcriptiën gevonden heeft. Maar zoo lang men deze plaats niet kan aanwyzen, houden wy dit voor eene loſſe giſſing, die geenen anderen grondt heeft dan het vooroordeel, dat deze benaaminge van *Macuſanus* van eene zekere plaats gehaalt en afgelcidt is. De zeer ſchrandere, en in de oude Geographie dezer landen zeer ervaren Heer *Menſo Alting*, de ongegrondtheit van dit gevoelen ziende, heeft zynen toevlucht liever willen neemen tot andere giſſingen, en zegt, dat het niet onwaarſchynlyk is, dat deze benaaming den zelfden oorſprong heeft als de Ooſterſche woorden, *Malchus*, *Malcom*, *Malica*, *Malicartha*, en dat die alleen zouden paſſen op den *Tyriſchen Hercules*, die aldus als Koning van de Stadt (want dit beteekent het woord *Malicartha*) geëert zou zyn geweeſt: en hier van meent hy eenig ſpoor te vinden in de naamen van *Malmuyen*, *Malchin*, en *Malburg*; doch nopende deze laatſte benaminge, en de onzekerheit van die afleidinge of t'zamenſtellinge, zie onze gedachten onder op het woord MALBURCH. En die zelfde Heer, om deze reden zonder twyfel, hier weêr van afſtappende, giſt dat *Hercules Maguſanus* aldus genoemt is van het inheemſche woord Magen / en dat de oude *Celten* hem dus genoemt hebben, omdat zy hem hielden voor den Beſchermgodt van de Magen / dat is, van de Genootſchappen en Gezelſchappen. En, hier in noch niet beruſtende, geeft hy voor dat *Maguſanus* wel konde afgeleidt zyn van *Magus* (een Wyze, Sterrekundige of Tovenaar) in plaats van *Magicus*, naar eenen Barbariſchen en den ouden Latynen ongewoonen trant. Welke giſſingen ik alle overlaate aan het oordeel van den verſtandigen lezer: daar van alleen zeggende, dat, als men zich de vryheit aanmaatigt om eenige benaaminge af te leiden van een woordt, waar in niet meer dan de twee of drie eerſte letteren de zelfde zyn, men eene ope deure heeft om zulks van tien en meer verſcheide woorden te doen, en op elk van die zoete, hoewel loſſe en verdichte, ſpeelingen te maaken. Tot dus verre dan de onzekerheit van alle deze giſſingen aangetoont hebbende, zegge ik vervolgens, dat men de Inſcriptie aldus moet leczen; HERCVLI MACVSANO; niet *Maguſano*, of *Maguſino*, veel minder *Marcuſano*; gelyk uit onze verklaringe nader zal blyken. Ten twecden oordeele ik dat ze zeer verdoolt zyn, die deeze benaaming zoo ver van huis willen zoeken, en den oorſprong daar van in de *Hebreeuſche*, of *Phœniciſche* taale meenen te vinden. Want hoewel wy toeſtemmen dat *Hercules* by de *Tyriers* en *Phœniciers* by uitnemendheit geëert is geweeſt, zoo vindtmen in de ganſche Oudtheit, zoo van *Griekſche* als *Latynſche* Schryvers, onder zoo veele naamen van *Hercules*, echter geen eenen die hier in 't minſte naar zweemt. Hoe kan men dan begrypen dat, of *Romeinſche* Krygslieden, of Inboorlingen van *Gaulen*, dat is, van *Gallia Belgica*; daar die Inſcriptiën geſtelt, en penningen met het zelfde opſchrift geſlagen zyn, die beide even onbedreven in de *Ooſterſche* taalen waren, dien Godt met eene benaaminge van *Hebreeuſche* of *Phœniciſche* afkomſt zouden vereert hebben? By gevolg vervallen van zelfs alle die giſſingen en verklaringen, die op zoo eenen loſſen grondt gebouwt zyn. En dewyl men tot noch toe in de ganſche uitgeſtrcktheit van *Gallia Belgica*, het welk zich uitbreidde van de *Seine* af tot aan den *Rhyn*, en verder naar den kant van *Germaniën* of *Duitſchlandt*, geen plaats gevonden heeft die *Macuſa* of *Macuſe* genoemt is geweeſt; en dat men ook in de oude *Galliſche* taale niet den minſten oorſprong van deze benaaminge heeft ontdekt; zoo beſluite ik dat ze van Latynſche afkomſt is, en, volgens haaren cerſten oorſprong aldus moet geleezen en verklaart worden, HERCVLI MA. CV. SA. NO. dat is, *Herculi Magno*, *Cuſtodi Salutis Noſtræ. Ter eere van den Grooten Hercules, den Bewaarder van onze behoudenis*, of *van ons leven*. Nu weeten alle die eenige kennis hebben van de Latynſche taale en Oudtheden, hoe gebruikelyk het by den *Romeinen* geweeſt zy, veele woorden van een gemeen gebruik in openbaare gedenkſtukken, aantekeningen, en voornamentlyk in Inſcriptiën, by verkortinge met een, met twee, of met drie letteren uit te drukken: gelyk zulks in de Inſcriptiën van *Gruterus*, en van anderen, op ontallyke plaatzen te zien is. De Hooggeleerde en zeer beroemde Heer *Marcus Zuerius Boxhornius* ſlaat, volgens dezen grondt, den zelfden weg in, dien ik in het verklaaren van deze benaaminge onderneem te vervolgen: Want gelyk hy de twee eerſte letteren MA. verklaart door MAGNO; zoo zoude ik hier eene groote menigte van Inſcriptiën konnen bybrengen, waar in *Hercules* met dit zelfde woord CVSTOS *ac defenſor Imperatoris*, *de* BEWAARDER *en beſchermer des Keizers*, genoemt word: en waar in geloften aan dien Godt voor deszelfs behoudenis (PRO SALVTE) betaalt worden: maar deze zyn by *Gruterus* en *Reineſius* overvloedig te vinden. Doch hier tegen zou men konnen inbrengen, dat in de Inſcriptiën, aldus met verkorte bewoordingen opgeſtelt, de letters of lettergreepen elk op zich zelven ſtaan, met ſtippen afgeteekent; daar men onder het beeldtje van *Hercules*, op het ſtrandt van *Weſtkappel* gevonden, gelyk het zelve by den Heere *Gargon* in zyne *Walcherſche Arcadia*, en by anderen (ook hier vervolgens) vertoont word; ja, wat meer is, op de penningen van den Keizer of Veldtheer *Poſtumus*, alle deze letteren in een verbandt aan malkanderen ziet ſtaan, zonder de minſte ſtip van ſcheidinge of verkortinge tuſſchen beiden. Om deze zwarigheit wech te neemen, zal ik niet zeggen dat diergelyke ſtippen van onderſcheidinge op de oude ſteenen en penningen door den tydt dikwyls uitgeſleten en onkenbaar geworden zyn, noch ook dat de domme en oncrvaarenc ſteenhouwers, voornamentlyk in de Provintiën of Wingeweſten, diergelyke ſtippen en ſcheidingen veelzins verzuimt hebben: ja zelfs lettergreepen, die in een woordt by malkanderen moſten blyven, verdeelt en van een geſcheurt, en in tegendeel woorden, die van een geſcheiden moſten blyven, t'zamengevoegt hebben: gelyk hier van zeer veele voorbeelden te vinden zyn by den gemelden *Gruterus* en *Reineſius*: Alleenlyk verzoeke ik dat dit myn gevoelen, of deze myne giſſinge, eenigzins plaats moge vinden; namelyk, dat, als deze Inſcriptie allereerſt, of in *Italiën* van de *Romeinen*, of liever van de *Romeinſche* Krygsknechten, leggende in het *Gauliſche* Wingeweſt, en wel naaſt in dat gedeelte dat *Belgica Secunda*, of *Nederlandt* genoemt wierd, dus verkort ter eere van *Hercules* geſtelt is, toen ook elke ſyllaab of lettergreep duidelyk onderſcheiden is geweeſt: doch dat de *Gaulen*, of inwoonders van dat Geweſt, geene groote kenniſſe hebben van de *Latynſche* taale, en by gevolg deze verkortingen of *abbreviatiën* niet verſtaande, de lettergreepen in een verbandt aan malkanderen geleczen, en daar van aldus den naam van MACVSANUS, als eenen eigen toenaam van *Hercules*, gemaakt, en den zelven aldus geroemt en geëert hebben. De gelecrde Mannen *Triſtan*, *Carolus Patinus*, en *Gisbertus Cuperus* zyn van gevoelen, dat deze Inſcriptiën in 't *Gauliſche* Wingeweſt nooit geſtelt zyn geweeſt ter eere van *Hercules*, en dat die Godt met de benamingen van MACVSANUS en DEVSONIENSIS daar nooit gedient of vereert is geweeſt, maar dat de *Gaulen*, of *Nederlanders*, die alleen gegeeven hebben aan hunnen Veldtheer en

*Monumenta antiqua pag.*218. & 219.

Notit. Bat. & Friſ antiq. pars 1. *pag.*31.

Notit. Bat. & Friſ. Antiq. pag. 32.

In Quæſtion. Rom.

en grooten Beſchermer M. CASSIVS LABIENVS POSTVMVS, om dat die met eene onvergelykelyke dapperheit, even als een *Hercules*, hen beſchutte tegens het gewelt der *Germaanen*, van wien zy onder de ſlappe regeeringe der vorige Keizeren geweldig geplaagt waren geweeſt. Dit gevoelen wil ik ten opzicht van de oude Penningen of Medailles, waar op men de Inſcriptie HERCVLI MACVSANO vindt, liever toevallen, als tegenſpreeken; echter zoo, dat ik liefſt zou ſtellen dat de toenaam van MACVSANUS, gelyk nu is aangewezen, eerſt van den Godt *Hercules* zelve afgekomen is. En aan hem zou ik ook liefſt het Beeldtje met de Inſcriptie, te Weſtkappel gevonden, toeëigenen. Maar wat aangaat de Inſcriptiën van dezen aardt die men op de Penningen ziet, dezelve zou ik met de vooren genoemde mannen brengen tot den Veldtheer *Poſtumus*, en zynen zoon: want het is meer dan waarſchynlyk dat de *Gauloiſen*, en miſſchien ook de *Romeinſche* Krygsknechten zelfs, deze hunne manhafte beſchermers, aldus onder de geſtalte van *Hercules*, den overwinnaar der gedrochten, afgebeeldt, en hem met deze toen gebruikelyke benaamingen vereert, en den BEWAARDER en Beſcherm-Godt VAN HUNNE BEHOUDENIS genoemt hebben. Immers dit vertoonen ons klaar de penningen, geſlagen ter eere van Keizer *Poſtumus*, die men vindt by *Carolus Patinus*; op welke men aan den eenen kant leeſt deze woorden: DE HERSTELLER VAN GAULEN; aan den anderen kant zietmen eenen *Hercules*, in d'eene handt houdende een Knots, in de andere een boog, met dit omſchrift HERC. DEUSONIENSI. Op eenen anderen penning zietmen het zelve beeldt van *Hercules*, in de rechter handt houdende een knots, in de ſlinker een boog, met een leeuwenhuidt over den arm geſlagen, en dit omſchrift HERC. MACVSANO. Wederom zietmen *Hercules* vechtende tegens eenen ſtier, met dit omſchrift HERCVLI INVICTO, *ter eere van den onverwinnelyken* HERCULES. Want dat deze benaamingen en eertitelen niet betrekkelyk zyn op den Godt *Hercules*, maar alleen op den Keizer *Poſtumus* zelf, blykt uit eenen anderen penning, dien ons de zelfde Schryver vertoont, waar op aan den eenen kant verbeeldt ſtaat de oude Keizer *Poſtumus*, of de Vader, met een lauwerkrans om het hooft: en dit omſchrift HERCVLI DEVSONIENSI; en aan den anderen kant ziet men de beeltenis van den Zoon, insgelyks met lauwer bekranſt, en dit omſchrift: IMP. C. POSTVMVS P. F. AVG. gelyk 'er noch een andere penning van dien Vorſt word gezien, waar op een hooft ſtaat met groote ſtraalen, en lange haarlokken, als een *Apollo*, met dit omſchrift PACATOR ORBIS: DE BEVREDIGER DES AARDTBODEMS. Nu kan immers niemant twyfelen, wanneer hy deeze penningen en hunne beelteniſſen van den eenen en den anderen kant beſchouwt, of de Godt *Apollo* word hier niet geëert met den titel van den BEVREDIGER DES AARDBODEMS, maar alleen de Keizer *Poſtumus*, wiens dapperheit en treffelyke daaden door de pennen van dien tydt tot den hemel toe verheven worden: en het hooft van *Apollo* met ſtraalen word als een zinnebeeldt hier bygevoegt. Even zoo meenen wy dat het gelegen is met de verbeeldinge van *Hercules*, met zyne knots en leeuwenhuidt gewapent, en tegens de wilde dieren vechtende. Want deze *Poſtumus*, eerſt Landtvoogt van *Gallia*, en naderhandt Keizer verkoren, had door zyne manhafte dapperheit, en onvermoeiden arbeidt, het *Roomſche* gebiedt, en inzonderheit het *Gauliſche* Wingeweſt, met het verdryven der *Germaanen* en andere barbariſche Volkeren, in eenen zeer geruſten en vreedzaamen ſtaat gebragt, gelyk zulks van de bovengemelde ſchryveren, en inzonderheit van den zeer geleerden *Carolus Patinus*, breeder getoont word. Deze benaming van MACVSANUS vindtmen ook op eenen ouden Steen die gevonden is in de *Meijerye van 's Hertogenboſch*, in het Dorp *Rumel*, of *Rummel*, en van den zeer geleerden, en oudtheidtskundigen Heer *Henrik Copes*, eertyds Schepen der Stadt van *'s Hertogenboſch*, en voornaam Rechtsgeleerde aldaar, verëert was aan den Hoog-Achtbaaren Heere *Gysbert Cuper*, gelyk dezelve zulks vermeldt in zyne *Monumenta Antiqua*. Doch op dezen ſteen is door verzinninge van den ſteenhouwer geſtelt MASCVSANO. Ook is het niet te verwonderen, dat de inwoonders van het *Gauliſche* Wingeweſt hunnen hooggeachten beſchermer, M. *Caſſius Poſtumus*, met eenige niewe en aan *Hercules* eigen benaamingen vereert hebben; dewyl zy daar in nu al tot een voorbeeldt hadden de Keizer *Commodus*; die, omdat hy eenige wilde dieren in den Schouwburg gedoodt had, zich daarom DEVS HERCVLES, en HERCVLES ROMANUS liet noemen; gelyk de beroemde Hiſtoriſchryver *Dio Caſſius* en *Ælius Lampridius*, in deszelfs leven, aantekenen; ja die naar dezen zelfden trant HERCVLES IVLIANVS, en HERCVLES PATERNIANVS van zommigen genoemt is. En gelyk wy deze benaaminge van MACVSANVS verklaart hebben; zoo zoude ik ook van gevoelen zyn, dat de benaaminge van SAXANVS, die in zommige oude Inſcriptiën aan *Hercules* ge-

geeven word, of SAXSANVS, gelyk men te *Berg- en Dal* by *Kleef* ziet, en by den Heere *Alting* Not. Bat. p. 32. uitgelegt moet worden. Ik weete wel dat de Heer *Alting*, gelyk de meeſte Geleerden, meent dat deeze benaaming komt van het Latynſche woordt *Saxa*, *Rotzen*, *Steenrotzen*; omdat de *Tyriſche Hercules*, dien hy oordeelt den *Celtiſchen* te zyn, door de afgryſſelyke rotzen van *Calpe* en *Abyle*, dat is, het nauw van de *Straat* of *Middellandtſche zee*, tuſſchen *Hiſpaniën* en *Africa*, allereerſt deurgekomen is. Maar ik laate het aan 't oordeel van den ſchranderen lezer, of dit niet wat verre gezogt is: en geeve te gelyk in overweeging deze myne giſſinge: dat de Inſcriptie ter eere van *Hercules* aldus geſtelt is geweeſt: HERCVLI. of HERC. SA. CV. SA. NO. dat is: *Herculi Sanco Cuſtodi Salutis Noſtræ*. Want dat *Hercules* by de *Romeinen* den toenaam van *Sancus* in 't byzonder gehad heeft, leert ons *Ovidius* in zyne *Faſti*, of *Heilige Dagen*. Nu meene ik dat die Inſcriptie, door verzinning van den ſteenhouwer, en uitlaating van de letter V. verandert is in SACSANO, en door anderen, ruim zoo dom en onkundig, of naar het gehoor en uitſpraak alleen te werk gaande, in SAXANO, welke misſlag anderen noch vergroot hebben, daar by voegende een T. gelyk men in zommige Inſcriptiën vindt SAXANTO. Nu zou iemant ons miſſchien noch vraagen, of wy de benaaming van DEVSONIENSIS, die, in de bovengemelde penningen van den Keizer *Poſtumus*, ook aan *Hercules* gegeeven word, niet achten van eene zekere plaats afkomſtig te zyn? Waar op byna het zelfde tot antwoordt dient, dat wy in 't begin nopende *Macuſa* gezegt hebben, dat, als ons eenige Stadt of Plaats by de oude Schryvers wierd getoont, die den naam hadde van DEVSONIA, of DEVSONIVM, wy zulks in alle manieren zouden toeſtemmen. Want van DEVSO zelfs, daar zommige Schryvers van droomen, zou men moeten maken DEVSONENSIS; gelyk van *Narbo Narbonenſis*, van *Hippo Hipponenſis*. Maar dewyl geen plaats met den naam van *Deuſo*, of *Deuſania*, tot noch toe te vinden is, gelooven wy dat die benaaming ook al naar onzen trant moet ontcyffert worden; waar toe ons voor tegenwoordig de luſt en tydt zoo wel ontbreekt, als het geen wy voor eenigen tydt hier over, hoewel maar giſſingen, op het papier gebragt hadden. Want dat zommige meenen dat *Deuſo* Deutz zoude zyn, eene kleine plaats tegens over *Keulen*, aan den anderen kant van den *Rhyn*, wat is dat anders, dan in een duiſtere nacht een dwaallichtje of ſtalkaersje te volgen? Want dit *Deuits* heeft zonder twyfel zynen naam gekreegen van het inheemſche Theut/ Teut/ Tuit/ waar van de Heer *Alting* op het woord GERMANIA: als of men zeide, het *Teutſche*, dat is *Duitſche*, Vlek of Dorp; omdat het zelve op den *Duitſchen* bodem leit (*in ſolo Germanico*) daar *Keulen*, naar de verdeelinge der *Romeinen*, op den *Gauliſchen* oever of bodem (*in ripa Gallica*) lag. Nu is 't zeker en klaar dat eenige *Germaanen* van de *Romeinen Teutones*, *Theutones*, genoemt zyn naar dit inheemſche *Theut*, waar van daan het vlek *Deuits* zou moeten genoemt worden *Teutonia*, of *Theutonium*, het welk byſter veel verſcheelt van *Deuſo*, ja zelfs van *Deuſonia* of *Deuſonium*. Doch deze ſtoffe zal miſſchien naderhant in 't Latyn breeder van my verhandelt en uitgepluiſt worden.

Gelyk wy dus hier boven het gevoelen zien van een zeker geleert * Man in *Hollandt*, over het opſchrift van HERKULES GEDENKSTEEN, in 't jaar 1514. by den Admiraal van *Zeelandt* op het ſtrandt gevonden, en uit den ouden Tempel van het verdronken *Weſtkappel* opgevoert in de Kerke van het tegenwoordige dorp *Weſtkappel*, boven het bereik der menſchen, in een pilaar gemetzelt, vinden wy nodig dat Opſchrift ook hier te vertoonen (als op de letter H van dit werk overgeſlagen) gelyk het jongſt van den Heere *Gargon*, in zyne *Walcherſche Arkadia* uitgegeeven is, daar by voegende de verklaringen hier over van dien Heere, zeer verſcheiden van het geene wy boven dieswegen vinden aangetekent, alles ter toetze aan het oordeel der onzydigen. Het beruchte Opſchrift ſtaat daar, als de Heer *Gargon* meldt, dezer wyze uitgedrukt:

HERCVLI		
MACVSANO		
M PRIMIIVIS	of PRIMLIVS	*Walch. Arkad. 1 deel, pag. 187.*
TERTIVS	of ILVIS	
V. S. L. M.	of ELVIS	

Gelyk 'er nu over dezen Gedenkſteen der Oudheit (daar zich noch flauw een Beeldtje van *Herkules*, vlak verheven, met het gedachte Opſchrift op vertoont) veele verſchillende bedenkingen der Geleerden vallen, in verſcheide boeken te vinden, die de Heer *Gargon* vermoedelyk meeſt alle, voor d'openinge zyner gedachten hier over, zal hebben nagezien; zullen wy hier bekort alles, dat die Heer in zyn gemelde werkje hier van heeft aangetekent, voordraagen, 't geen dan op het volgende uitkomt. *Walch. Arkad. van pag. 187. tot 204 toe.*

* Den Heere *Izaäk Valkenaar*, thans Opperbeſtierder der Latynſche Schoolen te *Delft*.

Het eerſte vraagſtuk valt over de verdubbelde *Romeinſche* letter ℕ. van zommigen voor een V. doch van de meeſten voor een M. aangezien, welke eerſte dan het woordt *Vipriminis*, maar d'andere M. *Primiius* leezen. Voorts valt 'er twyfel, of men den tweeden regel MACUSANO, *Maguſano*, of *Maguſino*, of *Marcuſano*, moet leszen, wegens de wyde afſtant dezes ſteens van't gezichte der beſchouweren, en dat de S en A zoo dicht in een loopen, dat men niet wel kan onderſcheiden of 't een A of I zy. Waar op verder, tot beſlechtinge, een antwoordt volgt, opgemaakt uit de t'zamenkoppelinge des bovenſten regels met den tweeden, en datmèn dan liefſt leeze *Herculi Magno Sano*, of *Sango*, en *Sancto*, gelyk (beſluitmen) die Afgodt genaamt wierd. Over het vreemdt letterteken, ℕT volgt ook eene nadere opheldering, namelyk, dat het, naar den ſchryf-en verkortſtyl der *Romeinen*, dus by verkortinge is gehouwen, en NT beduidt, dat dan eene nadere uitdrukkinge van den Afgod *Herkules* zou wezen, en beteekenen *Numini Tutelari*, dat is, den *Beſcherm-God*, waarom het dan ook wat wyder van de volgende letteren zou afſtaan; en by de twee bovenſtaande regelen HERCVLI MACVSANO gevoegt wordende, dus eenen eer- en dankſteen uitmaaken HERCVLES den *Beſcherm-God* toegewydt. Maar hoe nu hier *Primiius* welvoeglyk by te brengen, is eene nader vraage. Verſcheidentlyk word die, met veel redenkonſtige ſchranderheit, opgeloſt. Want, het zy men dat woordt voor eenen eigen naam, of ieder letter voor een woordt neeme, als veelmaalen in de *Romeinſche* Opſchriften word gezien, zoo wyſt het den dankpligtigen aan: doch het eerſte niet wel plaats konnende hebben, omdat men niet *Primus*, of *Primus* en *Tertius*, dat is, *d'eerſte* en *derde* te gelyk kan zyn, verkieſt de geleerde Schryver liever 't laatſte, namelyk, dat hy ieder letter voor een woordt, of woordtbeduidinge neemt, daar hy dan, naar zyne meeninge, het volgende uit ſpelt: *Provintiæ Rheni Inferioris Magiſter Legionis IV Sociorum:* dat is in onze taale: *Tertius een Bevelhebber van het vierde Legioen der Bondtvolken van de Provintie des Beneden-Rhyns.* Waar op de Schryver zyne ſtelling met de volgende woorden ſtaaft: „ En dus kan „ men reden geeven, waarom hy overſcheepte van *Romen*, „ en dezen dankſteen aan den Beſcherm-Godt *Herkules* töe„ wydde. Doch hy gaat wyders over tot eene andere leezinge, namelyk, zoo men voor IIVIS met zommigen leezen mogt ELVIS, en toont dat men dan ℕPRI byeen kan voegen, en het Opſchrift dezer wyze verklaaren: HERCULI MAGUSANO NUMINI TUTELARI PROVINTIÆ RHENI INFERIORIS. Dat is, *Herkules Maguſanus, den Beſcherm-God der Provintie des Beneden-Rhyns*, en MELVIS, neemen voor MAGISTER EQUITUM LEGIONIS VI. SOCIORUM. *Een Ritmeeſter van het VI. Legioen der Bondtgenooten.* Verder beproeftmen om het woordt MACUSANO van het *Hebreeuwſch* of *Feniciſch*, als tuſſchen welke taalen groote overeenkomſt is, af te leiden, en wel van 't woordt MAGNOUSA, betekenende *kracht*, *ſterkte*, waar van ook de God *Mauſim*, of *Magnuſim* by *Daniël* komt, of van GOUS en MEGISA, of MAGOUSA, overſcheepen, een *Boot*, een *Schip*, een *Vaartuig*, een *Overtogt* haalen; of van *Ma*, water, en *Gou*, of *Gouw*, Landt, dat dan zoo veel zou zeggen, als *Zeeuwſche* of *Zeelandtſche* Herkules. Daar op word zommiger meeninge aangetekent, als dat *Herkules* uit *Finiciën* in *Galliën*, en wel ligt ook in *Walcheren*, en de Buurgeweſten zy overgeſcheept, tot bewys dienende, dat de naam van dien Afgodt in het Landt van *Arkel*, en 't Boſch, daar nu de *Zuiderzee* ſpoelt, en op andere plaatzen meer te vinden is; waar op d'Aantekening zegt: het Landt van *Arkel* werd by de *Latynen* genaamt *Ager Herculanus:* en in het Boſch van *Kreil*, daar nu de *Zuiderzee* is, was een toevluchtplaats. De Pilaaren van *Herkules*, tot welke *Varus* niet gekomen was, ſtonden midden in 't Boſch *Baduhenne*, of *Wanneperveene* en *Zevenwolden: Ortelius* noemt die *Duvelſcuts*. Verder beweeren de zelfde, dat *Herkules* van *Feniciën* ouder is dan de *Thebaanſche*, en allereerſt eene volkplanting overbragt in deze Nabuurlanden, en een Tempel, of Kapelle hadde by de *Tyriers*, en ook aan den mondt der *Schelde* of *Wielinge*, te *Weſtkapelle*, daar hy niet op de *Griekſche*, maar *Feniciſche* wyze gedient wierd, en de reizigers hem om voorſpoedige zee- en overtogten baden: en daar uit beſluiten zy, dat al lang voor de *Romeinen*, en wel ligt omtrent, of niet lang na de tyden van *Joſua*, dit Eilandt bevolkt wierd. Deze *Herkules* word dan, en met ſchyn van reden, gekeurt voor eenen hierlandtſchen Afgodt, die van eenen *Romein* in zyne taale deezer wyze genoemt is, en die daarom ook *Maguzanus*, ſomwylen *Alemannicus*, *Saxonicus*, en *Gallicus*, en anders gebynaamt wordt. Tot opheldering nu van 't woord *Maguſanus*, komt hier een inwerpzel voor, of het zelve niet een Hierlandtſch woordt zy, gelyk het een Hierlandtſche Afgodt is; wanneer men het (volgt'er) zoude konnen afleiden, gelyk het de Heer *Menſo Alting* vat, in zyne *Deſcriptio agri Batavi*, van *Maagen*, *Verwanten*, *Bondtgenooten*, omdat deze genaamde *Herkules* een algemeene Afgodt was der *Kelten*, *Franken*, *Batavieren*, en anderen, die zich al vroeg tegen de *Roomſche* heerſchzucht vereenigden, enz. en zich eindelyk geheel van hun jok bevrydden, en daar van den eernaam kregen van *Franken* en *vrye* volken: welke Bondgenootſchappen in *Saallandt*, *Gelderlandt*, *Frieslandt*, en *Zeelandt* geſmeedt zyn. Verder word'er aangedrongen, of *Herkules* niet een hierlandtſch woordt zy; 't zy datmen het met zommigen afhaale van *aard-* of *eerd-ſcuil*, gelyk het beeldt in *Weſtfalen* gevonden, *Irman* of *Idermanſoul*, dat *Idermansſaul*, of *Heermans-ſcuil* betekent; dat is, de *ſchuil* en *toevlucht* van *Heer-* of *Heirman*, gelyk *Mars* en *Herkules* genaamt wierden: of datmen het woordt afleide van *Heer-Schuil*, want dan zal het al weder een *beſchermer*, een *ſchuil*, en *toevlucht* beteekenen, en wel overeenkomen met de weldaaden, die zy van dezen Afgodt verwachtten, wien de beſcherminge der Zeehavenen, Ryksgrenzen, Tempeldeuren, en te *Romen* der Worſtelperken wierd toegeſchreven, als eenen quaadt-afweerder, en landt- en ſtrandtbeſchermer. Waar op dan een toepaſſend beſluit volgt op 't woordt *Maguſanus*, als niet afkomſtig van MAGNOUS of MAGOUS, *ſterkte* en *kracht*, noch van MAGEN, *bondtgenooten* en *bondtgenootſchappen*; maar van 't oudt *Keltiſch* woordt *Magon*, of *Magum*, dat zeggen wil, een *Plaats*, *Stadt*, *Streek*, *Huis*, *Strandt*, *Wad*, *Oever:* gelyk veele Steden langs ſtroomen en rivieren, daar van geöynaamt zyn, gelyk *Nyma* of *Niewmeegen*, en *Neomagum*, *Druſomagum*, en andere meer. Zoo betekent dan *Maguſanus* den Strandt-God, en *Herkules Maguſanus*, den *Heer* of *God*, en *Beſchermer der Oeveren*, *Stranden*, *Havenen*, en *Huizen* van dit Landt; die ook daarom vooral gedient en aangebeden wierd. Hier op komt nu het Beeldt van *Herkules*, gelyk het op den ſteen ſtaat, in eene print voor het oog (dat wy ook volſtrekt nodig achtten, tot voldoeninge der Lezeren, hier by te voegen) in zynen rechten arm eenen dikhoofdigen viſch, met eenen kronkelenden ſlingerſtaert gevat hebbende, dat de geleerde Schryver ſtelt een Walviſch te zyn, in d'aantekening tot bewys bybrengende, dat de *Walviſch* van oudts het wapenbeeldt van *Walcheren* is; hoewel deze viſch, die *Herkules* in den arm en op de handt houd, niet het minſte zweemſel naar een *Walviſch*, maar volkomen de gelykenis van een *Dolfyn* heeft; dat voor halfzienden, die immer in eenig boek ſlechts deze twee verſcheide viſſchen hebben uitgebeeldt gezien, t'overblykbaar is. Een *Walviſch* ook zoo ligt in den arm en op de handt te houden, heeft geen overeenkomſt met dien groflyvigen Noorder Zeedraak. En wat wiſtmen in die aaloude tyden der *Feniciers*, en vervolgens van de *Romeinen*, van Wapenſchilden der Steden, daarmen echter wil en ſtelt, dat deeze ſteen (gelyk het geloofbaar uit het Opſchrift blykt) uit *Latium* herwaart is overgevoert? 't Bewys van den penning in 't jaar 1596. geſlagen, is niet

van

van 't minſte gezag om van dezen *Dolfyn*, die 'er zoo veele eeuwen te vooren op gebeitelt is, een *Walviſch* te maaken, vlak aan tegens het ganſche beloop, en alle trekken van dien Ys- en Watervorſt; en men hebbe ſlechts het wapenſchildt van den Franſchen *Dolfyn* te bezien, wanneer 'er geen twyfeling meer over zal vallen. De geleerde Heer der eerſte uitlegginge van 't Opſchrift dezes Gedenkſteens, ſchryft daar van, dat hy dit gevoelen, dat *Herkules* hier geenen *Walviſch*, maar eenen *Dolfyn* (*Delphin*, of *Delphinus* in 't Latyn genoemt) in de handt houd, goedt en welgegrondt acht: En hier uit (ſchryft hy verder) word ik beveſtigt in myn gevoelen, hier boven voorgeſtelt, dat dit Beeldtje met de onderſtaande *Inſcriptie* geſtelt is ter eere van den God *Herkules* zelf, en niet ter eere van den Veldtheer of Keizer *Poſtumus:* ook dat het geſtelt is van *Romeinſche* Krygsknechten, gelyk d'*Inſcriptie* medebrengt, die eene gelukkige vaart naar die geweſten van de *Schelde* gehad hadden, of miſſchien uit ſtorm en gevaar gelukkig ontkomen waren: zoodat zy hunne geloften, dieswegen gedaan, met dit Beeldtje en 't onderſtaande Opſchrift betaalt hebben. Want de *Dolfynen* (vervolgt hy) wierden by de Ouden gehouden onder alle de viſſchen die de menſchen het meeſt beminnen, gelyk de Verdichtzels breed opgeeven van *Arion*, die, wanneer hy in zee ſprong, van den *Dolfyn* op zynen rug genomen zynde, by *Tenrum*, een Kaap of uithoek van 't *Laconiſch* landt (van anderen als *Korinthen* gemeldt) behouden is overgebragt: waar van daan, onder de Zinnebeelden, de *Dolfynen* gehouden worden voor de geene, die de vaarenden gelukkig over zee brengen; gelyk dan op het Stadthuis te *Amſterdam* boven de deur van d'Aſſûrantiekamer, tot een Zinnebeeldt, heel fraai en aardig in marmer uitgehouwen is, daar deze *Arion* op eenen Dolfyn door zee word gevoert. Verder merken wy noch aan dat het Viſchjen, aan den voet van 't Beeldt, behalven de gekrulde ſtaert, naar een Kaiman gelykende, geen Kreeft is; maar dat het een *Garnaat* zou verbeelden, ſchynt niet aanneemelyk. Wie zal ons zeggen wat ſlach van viſſchen al op *d'Italiaanſche* ſtranden gevangen worden, ons onbekent; gelyk onze *Garnaat* waarſchynlyk, alzoo luttel als in *Vrankryk*, daar niet zal bekent zyn, of gevangen worden? Dat deze uitheemſche viſch een ſnuit als een Krokodil, pooten als een Kreeft, en een Krokodille-ſtaert, uitgezondert d'omkrulling, heeft, is kenbaar voor allen, die immer deze gedierten, of ſlechts hunne afbeeldzels, gezien hebben; doch dat elk hier zyn oordeel vry houde.

MADE, (OP DE) een Dorp in *Zuidt-Hollandt:* het heeft Kerk en Predikant, die te gelyk *Drummelen* bedient, ſtaande onder het Claſſis van *Dordrecht*.

S. van Leeuw. Bat. Ill. f. 1290. MADE, ('THUIS TE) is voortyds een ſtamhuis geweeſt, achter de Houttuinen en Lakenraamen van *Delft* gelegen. Nu is 't alleen een boomgaerdt, kringrondt van een watergraft omringt, hebbende in het midden eene grasryke weide.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. *fol.* 120. MAERNE. Graaf *Diderich de V.* noemt dit in zynen Giftbrief van het jaar 1083. een Rivier, welke benaming in dien tydt aan alle wateren zonder onderſcheidt gegeeven wierd. Dit nu is een ſtroomtje; *Hadrianus Junius* noemt het eene uitwatering, loopende van *Leiden* naar het *Kager-* of *Koger*-meer, behoudende den zelven naam: dus verre de Heer *Alting*. Het zelve water word nu noch deurgaans te *Leiden* de *Maare* by verzachting genoemt, waar van de *Maare*-poort, de *Maare*kerk, enz.

Winſem. Fr. Kr. MAGNUS FORTEMA. Hy word voor den eerſten Poteſtaat van *Frieslandt* geſtelt. Hy zou, nadat d'eerſte Stadthouder van *Karel den Grooten* in 't jaar 807. en de tweede 808. over *Frieslandt* beſtemt, geſtorven waren, tot dezen ſtaat verheven zyn: waar omtrent door de *Frieſche* Edelen, dat jok tegens hunnen wil gedraagen hebbende, eene zonderlinge liſt in 't werk wierd geſtelt. Zy hielden, met voorbedachten raadt, de doodt van den tweeden Stadthouder een tydt lang verborgen, ſtrooijende onder het volk uit, dat hy naar *Vrankryk*, om iet gewigtigs by *Karel den Grooten* te verrichten, vertrokken was, die *Magnus Fortema*, *pro interim*, in zyne plaatze geſtelt hadde om 's Landts zaaken waar te neemen. Hy droeg zich ook zoodanig, dat yder hem voor Stadthouder wenſchte te hebben; die toegenegenheit zette de *Frieſche* Adel al meer en meer onder 't Gemeen voort. Ondertuſſchen zou de rebellie te *Romen* voorgevallen, en *Magnus Fortema* derwaarts, om Keizer *Karel* te helpen, vertrokken zyn; zou ook met zyne *Friezen* de Stadt ingenomen, en daar door het Poteſtaatſchap, nevens meer andere privilegiën, bekomen hebben: doch vermits veele dingen, van *Fortema* verhaalt, vry wat fabuleus en ongerymt zyn, of ſchynen, is het echter waar dat de *Friezen*, na de doodt van eenen *Franſchen* Gouverneur, zelfs eenen Poteſtaat opwierpen: maar dat *Karel de Groote* hem daar in beveſtigt zou hebben, is in later tyden verziert, enz.

Schotan. Fr. Kr. fol. 64.

MAIRN, MAEREN, MEEREN, MEERN; zie MEERN.

Alting MALBURCH. Dit is een zeer oudt Kaſteel, of Slot in de Boven-*Betuwe*, tegens over de Grift die *Druſus* uit den *Rhyn* in de *Saal*, of den *Yſſel*, geleidt heeft, alwaar weleer de *Romeinen* eene Legerplaats gehad hebben, die naar *Hercules* den toenaam hadde; gelyk wy boven op het woord CASTRA HERCULIS aangewezen hebben. Nu ter tydt is 'er niets van overig, dan eenige overblyfzels van de grondtveſten, leggende onder het gebiedt der Hertogen van *Kleef*. Dit Kaſteel heeft weleer zyne eige Heeren gehadt, die den Geſlachtnaam voerden van Malbergh / Malburgh en Malberge; gelyk men uit de Giftbrieven van de Keizeren *Koenraadt den III.* van het jaar 1145. en *Frederich den I.* van het jaar 1165. en van anderen ziet. Onder andere giſſingen die de Heer *Alting* op deeze benaminge maakt, en die te zien zyn op de woorden CASTRA HERCULIS, is ook deze, dat ze miſſchien afkomt van het Ooſterſch *Malcam*, *Malchus*, of *Malica*, onder welken naam *Hercules* by de *Tyriers*, en d'omleggende *Syriers* geëert zou zyn geweeſt, en dat MALBURG, by gevolg, zoo veel zoude beteekenen, als *Herkules-Stadt*, in het Phæniciſch *Malicertha*, in het Griekſch *Heracleopolis*; gelyk *Melech* in het Hebreeuſch een Koning beteekent: of dat de benaming zou afkoomen van *Malcom*, *Malchus*, *Malica*, welke woorden by de *Syriers* zoo veel zeggen, als een *Raadtsman*, of *Raadtgeever*. Doch, om onze gedachten hier te ontdekken; wy houden alle dusdanige benamingen, die in haare t'zamenſtelling halfflag zyn, dat is, t'zamengezet uit een inlandtſch en uitheems woordt, voor zeer verdacht, en alleen voor loſſe en ongegronde giſſingen, gelyk wy hier boven op het woordt LEOVARDIA, of *Liewaart*, getoont hebben, en by gelegentheit nader zullen bewyzen. Weshalven ik liever zoude ſtellen, dat deze benaaming van *Malburg* van veel latere tyden, en geheel van inheemſchen oorſprong is, by verkortinge en verzachtinge voor *Maarleburg*, *Marleburg*; gelyk men plaatzen op de *Veluwe* vindt met den naam van *Marle* of *Maarle*. Echter ſtoot dit geenzins omver het gevoelen van den Heere *Alting*, dat hier ter plaatze weleer *Caſtra Herculis* geweeſt zoude zyn. *Not. Germ. Infer. Pars* II. *fol.* 120.

MALSNA. Daar zyn twee Dorpen die de naam hebben van MALSEN, daar de *Linge*ſtroom van malkanderen afgeſcheiden leggende, een halve gemeene Duitſche myl, en noch een weinig meer beneden het Steedtjen *Buuren*. Men kan nauwelyks twyfelen, of een van beiden, of miſſchien alle beide, worden gemeent in den Giftbrief, in het jaar 850. gegeeven aan *Ludgerus*, Biſſchop van *Utrecht*. In een Giftbrief van Keizer *Otto den III.* van het jaar 996. vindtmen *Malſme*. In eenen anderen van Keizer *Lotharius den II.* van het jaar 1134 MALSUM. Hedendaags wordenze doorgaans *Gelder-Malſen*, en *Buuren-Malſen* genaamt. *Idem Alting Not. Germ. Infer. Pars* II. *fol.* 120.

MANARMANIS. De Griekſche Aardbeſchryver *Ptolemæus* erkent langs het geheele ſtrandt der *Bataweren* en *Friezen*, van de *Vlaamſche* kuſt af (*a Marinus*) tot aan 't landt der *Chauken*, (waar van hier boven) niet meer dan zeven monden, die men in zynen tydt uit de *Noordtzee* kon opvaaren: namelyk een gat van de *Maaze*, drie van den *Rhyn*, een genaamt MANARMANIS, twee van de *Eemze*. De MANARMANIS word derhalven van hem geſtelt midden tuſſchen het ooſtelyke gat van den *Rhyn*, het welk 't *Vlie* (*Flevum*) genoemt word, en het weſtelyke van de *Eems*; het welk wy op eene andere plaats wydloopig zullen aanwyzen dat de *Weezer* hiet. Deze Haven nu, of dit Gat van de haven, genaamt MANARMANIS, word by *Ptolemæus*, naar het getal van vierkante twaalfde gedeeltens van een graad (een twaalfde gedeelte van een graad (*uncia gradus*) is 5000 ſchreeden, of eene gemeene Duitſche myl en een vierde) geſtelt afgeleegen te zyn van het *Vlie* M. P. XXXV. dat is, acht gemeene Duitſche mylen en drie vierde: van de *Weezer* M. P. XXXI. dat is, een vierde minder dan acht gemeene Duitſche mylen. *Marcianus Heracleotes*, die in zyne Geographiſche verhandeling genaamt *Periplus* (d'Omvaart) *Ptolemæus* zeer ſlordig uitgeſchreven heeft, begaat hier vier misſlagen, in den naam, in de orden, in het getal; tweemaal in den naam, dewyl hy van het ooſtelyke gat van den *Rhyn* het weſtelyke maakt, en van MANARMANIS *Mararmanus*. Verder verwart hy de order, dewyl hy eerſt de *Weezer* vermeldt, en de *Mararmanus* op het allerlaatſte. Eindelyk verhoogt hy het getal der mylen tot drie hondert en tachtig Stadiën, die elf gemeene Duitſche mylen en een vierde uitmaaken, en wel van beide kanten net evenveel: alles buiten den haak, waar op derhalven geen ſtaat moet gemaakt worden. Naar de ſtelling nu van *Ptolemæus* komt men uit de *Noordtzee* in de MANARMAANSCHE Haven, door het gat, het welk is tuſſchen *Amelandt*, en tuſſchen het Eilandt, het welk daar ooſtwaarts naaſt aan legt, naar de *Grauwe Monnikken* in de *Frieſche* taale den naam hebbende van Schiermonikooge (dat is zoo veel als *grauwe Moniken-Eilandt*; want *Schier* beteekent grauw, en een *oog*, of *aeg* een Eilandt) welk gat van de zeevaarende lieden gemeenlyk de *Scholbalg* genoemt word: want dit is net M. P. XXXV. dat is, acht gemeene Duitſche mylen en drie vierde af van het ooſtelyke gat van den *Rhyn*, *Alting Notit. Germ. Infer. pars* I. *fol.* 90. *Geogr. lib.* II. *cap.* 9. & 11.

het welk den naam draagt van het *Vlie*: en van het weſtelyke gat van de *Eems*, of van de *Weezer*, naar waarheit omtrent het zeſde twaalfde gedeelte in den graadt van de lengte, omtrent het vyfde in den graadt van de breedte, doch die niet volkomen; die *Ptolemæus* echter overal zoo ſtelt, hoewel de legging van de plaats niet verder komt dan tot het eerſte, of tweede, of derde, of vierde ſeſtigſte gedeelte van de laatſte *Uncia gradus*, dat is, van een gemeene Duitſche myl en een vierde van de zelfde. Want een graadt word by de Aardbeſchryvers verdeelt in twaalf gedeeltens, die zy *Unciæ* (Oncen) noemen, elke *Once* uitmaaken eene gemeene Duitſche myl en een vierde. Welke zaak (dus gaat de Heer *Alting* voort) ik vermaane dat men geſtadig moet in acht neemen, zoo menigmaal als men, in de vergelykinge van verſcheide tuſſchenruimten van eene plaats by malkanderen, bevindt, dat de tuſſchenruimte daar uit getrokken de rechte maat voorby ſpringt. Indien men derhalven hier ter plaatze alleen neemt het eerſte zeſtigſte gedeelte van beide de *Oncen*, zal de tuſſchenruimte omtrent van zes gemeene Duitſche mylen en een vierde zyn, het welk op XXXI volle twaalfde gedeeltens (*unciæ*) gelyk nu gezegt is, uitloopt. En aldus is de verſte tuſſchenruimte, die *Ptolemæus* in het algemeen aanwyſt, waarlyk ook in den haak. Wat de Haven zelf belangt, die is een inham van de *Noordtzee*, weleer van veel grooter uitgeſtrektheit, dan nu ter tydt, tuſſchen *Ooſtergoo* en de *Marne*; het welk een gedeelte is van de *Ommelanden*, hebbende een hoogen en vetten grondt, welkers bewoonders by ons de Marnſters genoemt worden, en by de Voorouderen miſſchien wat volmondiger de Marnamans geheeten zyn geweeſt. Van wien *Ptolemæus* den naam van MANARMANUS zoo wel aan de Haven, als aan het Gat gegeeven heeft; (miſſchien by verzachtinge van d'uitſpraake) in plaats van MARNAMANIS, of MARNAMANUS; gelyk ik zou meenen dat de bovengenoemde *Marcianus* het geleezen heeft. En zulks om zeer goede reden, namelyk, omdat de *Romeinen* weleer geoordeelt en bevonden hebben dat deze Haven, leggende in eenen diepen binnenboezem, aan 't ſtrandt van de *Marnamaanen*, of Marnamamen / daar de rivier *Hunſing* in zee loopt, vry veilig is van den Noordtooſten windt, dat is, van alle Noordelyke winden zonder onderſcheidt, zelfs van den Noordtweſtenwindt. Want in dezen Inham ontlaſten zich de *Hunſing*, en het riviertje de Lauwers / waar van dezelve noch hedendaags de Lawerszee genaamt word; hebbende nu twee Gaten, waar van het jongſte de *Noordtzee* eindelyk heeft geopent aan den Ooſtkant van *Schiermonikooge*. *Tacitus* wyſt door zyn zeer omſtandig verhaal overvloedig aan, zonder dat'er eenige twyfeling overblyft, dat de *Roomſche* Veldtheer *Germanicus*, als hy van zynen eerſten togt tegens de *Cherusken* met de vloot, ophebbende twee Keurbenden, te rug quam (terwyl *Publius Vitellius* met de twee andere te lande wederkeerde) zynen ſtreek eerſt herwaarts genomen heeft, van de zee aan de *Eems* naar den *Rhyn* trekkende. Zy moeten door den ſlaap, mag ik denken, overvallen zyn geweeſt (want de treffelyke *Homerus* zelf ſluimert zomtyds wel eens) die tegens zoo eene baarblykelyke waarheit, en tegens eene byna wiskundige betooging de MANARMAANSCHE haven al heel van de *Noordtzee* af, naar de tegens overleggende kuſt der *Friezen*, die zeer verre van de zee af legt, al droomende, denke ik, overgebragt hebben: vooraan, namelyk, van het *Vlie*-Meer, daar de *Druſiaanſche* Grift de wateren van den *Rhyn* en de Overyſſelſche *Vecht* in het zelve Meer uitſtort. Ik laate my met voordacht niet in om hunne bewysredenen te wederleggen, op dat ik niet, door eenigen noodtdrang geprangt, gehouden zy wat hard uit te vaaren tegens doorluchtige Mannen, voor wien ieder, om hunne groote verdienſten, eerbiedt moet hebben. Daar zyn noch andere, die deze Haven wel niet verre van het ſtrandt af ſtellen, maar dezelve echter brengen op den weſtelyken kant van *Amelandt*, door een misſlag, die uit het gezeide nu baarblykelyk genoeg is; en waar van wy hier boven, op het woordt Burdipe / wydloopiger geſproken hebben. Deze MANARMAANSCHE Haven ziet men klaar aangewezen in de Kaarten van den Heere *Alting*, met deze Latynſche woorden: MANARMANIS *Ptol*, dat is, van *Ptolemæus*, *Oſtium & Portus*; dat is, *het Gat en de Haven. Tab. I. Tab. II.* daar de rivier *Unſingis* zich in dezen zeeboezem ontlaſt: en noch klaarder *Tab. V.* zie verder van de *Marne* onder op het woordt MARNA, MERNA; gelyk wy deeze zelfde benaaminge, hoewel aan een geheel ander oordt, hier boven, onder d'uitdrukkinge van MAERNE, gehad hebben.

In periplo.

Tacit. Annal. lib. II. cap. 70.

MANASSE BEN ISRAEL, een *Joodt*; hy word onder de Geleerden gerekent, een *Amſterdammer* van geboorte. Onaangezien hy groote gemeenzaamheit met de *Chriſtenen* hield, wilde hy echter zich *Mozes* dekzel niet laaten afneemen. Hy hield zonderlinge kenniſſe met *Epiſcopius*, de *Voſſiuſſen*, en *Caſpar Barlæus:* welke laatſte, op een der uitgegeevene boeken van *Manaſſe*, een ſchoon lofdicht gemaakt heeft, dat wy waerdig achten hier in te voegen.

Quæ cœlos terraſque manus ſpatioſaque Nerei
Æquora, & immenſas quas habet orbis opes
Condiderit, merſumque alta caligine mundum
Juſſerit imperiis ilicet eſſe ſuis:
Diſſerit Iſacides. En facta ingentia pandit,
Et nondum exhauſtum contrahit arte Deum.
Hic atavos Patreſque ſuos, & verba recenſet,
Senſaque Thalmudicæ relligioſa ſcholæ.
Vera placent, placet egregiis conatibus author,
Et pietas fidei diſparis iſta placet.
Cunctorum eſt coluiſſe Deum. Non unius ævi
Non populi Unius credimus eſſe pium.
Si ſapimus diverſa, Deo vivamus amici:
Dataque mens precio, conſtet ubique, ſuo.
Hæc fidei vox ſumma meæ eſt, hæc crede Manaſſe,
Sic ego Chriſteades, ſic eris Abramides.

Lofdicht van C. Barlæus op 't boek van Manaſſe B. Iſraël.

Caſpar Barlæus was hard op der *Remonſtranten* zyde: hy bragt zich met deze vry vranke beleeftheit wat in het oog, en kreeg eenen quaaden naam onder de *Chriſtenen:* ook heeft eenen *Nic. Videlius* daarom ernſtig tegens hem geſchreven. *Manaſſe ben Iſraël*, op zekeren tydt van *Epiſcopius* op een glas wyn genoodigt, weigerde hy te drinken, om dat'er te vooren bier in het vat was geweeſt, en derhalven wel eenige *atomi fermentati*, eenige veezeltjens van *zuurdeeſſem* (het was ruſtdag voor *Paaſchen*) daar in zyn mogten. *Sorbier* verhaalt dat hy gevraagt zynde; *wat hem weêrhield om tot het Chriſtendom over te gaan?* Onder andere redenen geantwoordt hadde; *Om dat Godt den Jooden geboden hadde de wet van Mozes eeuwig te onderhouden:* daar by noch, *om dat Godt de Joodſche Natie zoo wonderbaar midden onder hunne Vyanden beſchermde; men wilde onder de Chriſtenen zeker ſlach van menſchen* (hy drukteze niet verder uit) *niet dulden, onaangezien zy allerlei geweldige tegenweer verwierpen, en men voor hen niet bevreeſt behoefde te zyn; daar tegen wierden de Jooden allerwegen byna onder de Chriſtenen gedoogt, alhoewel zy in die hoope ſtonden van t' eeniger tydt de oppermagt te bekomen, en Heeren over de wereldt te worden, ook alle daar zy onder woonden alsdan te zullen verdelgen: vermits zy nu dat opentlyk leerden, en zich daar op beroemden, zoo was dat een gewis bewys, dat Godt de oogen zyner genade op de Joden geſlagen hadde, en de volkeren wederhield om tegen hen te woeden.* Deze *Rabbyn* heeft geſchreven *Conciliator in Pentateuchum*; de *Reſurrectione*, de *Creatione*; de *termino vitæ*; de *fragilitate humana.* Hy ſchreef in 't *Portugeeſch* om dat hy geen goedt *Latinus* was, doch zyne ſchriften zyn van anderen in het Latyn overgebragt en uitgegeeven.

H. L. Benth. Holl. kerch. und enz. 2 th. pag. 849.

Idem Benth. ibid.

Idem ibid.

MANNARITIUM. In het Reisboek, het welk gemeenlyk 't Reisboek van *Antoninus* in 't Latyn hiet, ſtaat eene reize van *Leiden* (*a Lugduno*) tot aan *Straatsburg*. Hier in word op de vierde ruſtplaatze geſtelt MANNARITIUM, of, gelyk men in zommige affchriften vindt, MANNARIACUM, gelegen in het *Batawer*-Eilandt, vyf uuren gaans, of vier gemeene Duitſche mylen min een vierde van *Utrecht*, vyf en een halve van de zelfde mylen van *Carvo* (van welke plaatze zie boven.) Dewyl nu de gelegentheit van deeze beide plaatzen vaſt gaat; toonenze met een aan waar dit MANNARITIUM zekerlyk gelegen is geweeſt; namelyk, ter halver wege tuſſchen *Aſperen* en den oever van de *Waal*, recht tegen over de Stadt *Bommel.* Maar in den geheelen omtrek daar omtrent vindt men geen voetſtap, of blyk van den ouden naam. *Cluverius*, en de meeſte Landtbeſchryvers, hebben derhalven van MANNARITIUM gemaakt Maurik / een Dorp op den ſlinkeren oever van de *Lek*, zoo veel als Maurik; het welk wel die gemelde vyf uuren gaans af leit van *Utrecht*, maar niet meer dan vier uuren gaans, of drie gemeene Duitſche mylen van *Carvo.* Echter konden de haaſtige Affchryvers der oude boeken hier ligtelyk een misſlag begaan hebben door het verdubbelen van dezelfde talletter, zoo dat hier XXII. kon geſchreven zyn geweeſt, in plaats van XII. Maar deze zwarigheit is hier dan weêr tegen, dat men by Maurik nooit iets gevonden heeft dat naar eenige *Roomſche* Oudtheit zweemt. En indien men ſtelt, dat'er op deze plaats van het Reisboek zekerlyk een van de twee talletters X. te veel is; waarom zal men dezelve niet wechwerpen van het eerſte cyffergetal, namelyk XV? Zoo dat de afgelegentheit van *Utrecht*, in plaats van XV. M. P. alleenlyk V. M. P. dat is, in plaats van vier gemeene Duitſche mylen min een vierde, alleen eene gemeene Duitſche myl en een vierde zoude zyn. Op welke ſtantplaatze omtrent gelegen zyn de overblyfzels van *Wiltenburg* en de *Vecht*, (*Vechtæ*) die van dag tot dag meer en meer beroemt worden door hunne doorluchtige gedenkſtukken. Waar van *Buchelius* nu al voor lange vier penningen uitgegeeven heeft: en de Heer *Spon* nu onlangs dit opſchrift van toewyinge IOVI. O. M. SVMMO. EXSVPERANTISSIMO. dat de Heer *Grævius*, de Prins der letterkundigen, my ook heeft getoont, die de overige Oudheden, by gelegentheit, wel geerne zal (of zoude hebben willen) mededeelen, ware dit niet door zyne doodt verhindert, aan de Liefhebberen der geleerde Oudtheit. Zoo dat men niet kan twyfelen,

Alting Not. Germ. Inſer. Pars I. fol. 91.

Germ. Antiq. lib. II. cap. 36.

In Notis ad Bec. pag. 6. *& ad Hedam pag.* 7. *Miſcel. Er. Antiq. Sect. III.* 2.

len, of de *Romeinen* hebben in deze plaats weleer veel verkeert. En wat naam zou dezelve doch anders gehadt hebben dan MANNARITIUM, zoo als het ons hier voorkomt? Doch ik laate dit aan het oordeel van de verſtandigen, en wil hier omtrent niets bepaalen; elk mag verkiezen wat hem beſt gevalt. Immers zou ik denken dat het, uit het geene wy hier boven op *Carvo* aangewezen hebben, baarblykelyk is, dat de verbeetering van *Cluverius*, die de talletters XXII. in XVII verandert, hier al heel geen plaats kan hebben. Dit MANNARITIUM ziet men in de *Tab. III. Pars I.* van den Heere *Alting*, gelegen niet verre van den *Rhyn*, naaſt aan *Trajectus*, dat is, *Utrecht*, daar *Carvo* op dien zelfden ſlinker oever van den *Rhyn*, hoewel een groot ſtuk weegs naar boven, legt.

Winſem. Schotan. Beſchr. van Fr. fol. 208. MANTGUM, (eertyds MANTINGE) een der 16 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Baarderadeel*, in het quartier *Weſtergoo*. Dit Dorp heeft twee Staaten, blykende uit de hoogten of wieren waar op deze Stinſſen geſtaan hebben, beneffens de voortreffelyke State van *Hoxwier*, die dezen naam draagt, omdat ze in den hoek van de Slachte, eertyds den dyk van de Born of Middel-zee, is gelegen. Onder het zelve dorp ſtaat de Kapél van *Schillaart*, geene afgeſcheide Stem maakende, maar onder *Mantgum* behoorende: in welke kerk de Schotſchietende moeten opkoomen, om te ſtemmen wegens zaaken van de Grietenije en 'r Landtſchap. *Maria*, de moeder des Heeren, was Patroneſſe van de Parochikerk, gelyk mede van *Schillaart*. Deze Kerk en Kapél worden bedient van eenen Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Leeuwarden*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 120. MARCHESHEM. In eenen zeer ouden Blaffert, van de goederen der Kerke van *Utrecht*, wordt zekere plaats met dezen naame aangeteekent. Daar mede ſchynt gemeent te worden zeker klein Eilandt, leggende voor den inham van *Monikendam*, die gemeenlyk de Goutzee word genoemt. Want deze benaming ſchynt nauwelyks te konnen genomen worden van het Dorp dat den naam heeft van MARKEN, of MARKSHEM, 't welk men noch vindt in het Noorder gedeelte van *Waterlandt*; dewyl dit ganſche Geweſt, in de lyſt van de *Leenmannen* van *Utrecht*, aan *S. Marten* toegeëigent word.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars I. fol. 92. MARCI IMP. COLVMELLA MILLIARIA; dat is, DE MYLPAAL VAN KEIZER MARCUS. Dit is een Dorp in het landt der *Caninefaten*, aan den voet van de zandtduinen, een gemeene Duitſche myl van het weſtelyke gat van den *Rhyn*, genaamt *Helium*, (waar van hier boven) welk Dorp nu Monſter genaamt word. Hier is in de vorige eeuw gevonden een *Mylpaal*, dien de Keizer MARCUS ANTONINUS, met zynen Broeder en Amptgenoot *Lucius Verus*, kort na het overlyden van Keizer *Antoninus*, van wien hy voor Zoon aangenomen was, daar geſtelt hadde, in 't jaar 161. naar de gemeene Tydtreekeninge, van de geboorte des Heilandts, in welk jaar Keizer MARCUS zyn derde, en *Lucius Verus* zyn tweede Burgermeeſterſchap aangevangen had. Want niemant, meene ik, zal konnen in twyfel trekken, dat 'er aldus op den ſteen heeft geſchreven geſtaan, alhoewel *Pighius*, *M. Smetius*, *Gruterus*, ja *Schriverius* de Inſcriptie dezer wyze geleezen hebben.

MARCO. CO. XIII. LVCIO COS II.

Dat is, *Ter eere van* MARCUS *voor de dertiende maal Burgermeeſter*, *van* LUCIUS *voor de tweede maal Burgermeeſter*. Het welk zoo ongerymt is als iets wezen kan; dewyl het klaar is, dat het derde Burgermeeſterſchap het laatſte van Keizer MARCUS geweeſt is. En hier te-
Pag. CC LXI. gen mag niet gelden de Inſcriptie by *Gruterus*, waar in gewag gemaakt word van een vierde Burgermeeſterſchap, en van het XVIIII (negentiende) Voorſtanderſchap der Gemeente, dat is, dat Keizer *Markus* voor de negentiende maal bekleedde de magt en waerdigheit van Beſchermer of Voorſtander der Gemeente, of des volks te zyn. Want de misſlag van deze Inſcriptie blykt overtuigent klaar uit eene andere daar dicht aanvolgende met *num.* 3. waar in gezegt word, dat MARCUS nu voor de twintigſte maal de zelve magt bekleedde, en echter maar voor de derde maal Burgermeeſter genoemt word (III COS.) By *Smetius* vindt men eene Inſcriptie, waar in hy alleen voor de vierde maal gezegt word tot Burgermeeſter gekoren, of verordineert te zyn, miſſchien in het laatſte van zyn leven; omdat men hier van niets vindt in de Regiſters der Burgermeeſteren, (*in Faſtis ſc Conſularibus.*) De talletter X is derhalven hier verkeert geſtelt, of verkeert geleezen, in plaats van de letter S, die noodzaakelyk moet gevoegt worden by de twee voorgaande, namelyk CO, op dat het te zaamen zy COS. Welke misſlag heel ligtelyk kan gebeuren, allermeeſt als de letteren zoo uitgeſleeten zyn, dat men ze door 't gezicht niet ligt kan onderſcheiden.
Fol. XXVII. 5. Behalven dat men op eenen anderen ſteen, die de zelve *Smetius* ons ook vertoont, duidelyk en klaar uitgehouwen ziet. IMP. CAES. M. AVRELIO ANTONINO. III. IMP. VERO. AVGUSTO COS. II. dat is, *Ter eere van den Keizer Marcus Aurelius Antoninus voor de derde maal. Ter eere van den Keizer Verus Auguſtus, ten tweeden maal Burgermeeſter zynde*; het welk een onwederſpreekelyk bewys is van den begaanen misſlag. Waar by komen noch twee andere Inſcriptiën, waar van de eene, volgens het afdrukzel van *Maurocenus*, en de andere, volgens dat van *Guillimannus*, met het derde Burgermeeſterſchap van Keizer MARCUS t'zamenvoegt het zelfde getal van de *magt der Beſchermers van de Gemeente*, namelyk XVI. gelyk 'er op den Mylpaal ſtaat. (in COLUMELLA.) Echter wil ik niet ontveinzen, dat ik op den marmerſteen zelf, waar uit het afdrukzel van *Guillimannus* genomen is, niet de minſte blyk of ſpoor van dit getal van XVI. gevonden hebbe. Deze ſteen nu vindtmen te *Genéve*, aan de zuidzyde van de *S. Pieters* Kerke. Het overige dat van dezen *Mylpaal* kan gezegt worden, kan men hier boven vinden op den titul van FORUM ADRIANI; daar de gedaante van den Steen zelf met de Inſcriptie gezien wordt

Houvé I deel, fol. 120. Voſſii Jaarb. pag. 104. Idem Voſſ. pag. 604. MARCKE, MARCKEN *in zee*, een klein Eilandtjen met een Dorp van den zelfden naam: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Edam*. Het zou dien naam bekomen hebben van de *Noormannen*, of *Deenemarkers*, toen zy in het jaar 884. dien grooten inval in *Nederlant* deeden. Ten tyde dat die van *Overyſſel*, in 't jaar 1420. ter hulpe van den *Utrechtſchen* Biſſchop, en die van *Leiden* afquamen, namenze dit Eilandtjen in, en plonderden het Dorp uit, dat ze daar na noch in brandt ſtaken: maar de *Waterlanders* herwonnen het. Het eilandtjen word meeſt, of alleen van viſſchers bewoont, die dan van luttel vermogen zyn, echter zoo vlytig en kriegel, dat 'er, naar een vaſt zeggen, niet een van aalmoeſſen leeft, maar zy zich alle met den viſchvangſt geneeren.

Guiec. fol. 111. MARCKE, by andere MERCKE, een riviertjen dat ontrent *Hoogſtraten* zyn begin heeft, loopt door *Breeda*, en voort naar *Steenbergen*, daar na valt het in de *Maas*; zie BREEDA.

Houve I deel, fol. 168. MARCKELOO, een der negen Gerechten van *Twenth* in *Overyſſel*, daar onder behooren de Dorpen *Boesbergen*, *Stokkem* en *Herikke*.

MAREN, een Dorp in de *Meijerye*, MAREN in 't Sticht, MARENBURG, enz. zie op MAAREN, MAARENBURG, MAARENDORP.

Queenſt. Catalog. gelehrt. Mann. aus Germ. pag. 319. Brand. dagwyz. der geſ. pag. 389. Vit. Profeſſ. Groning. pag. 134. MARESIUS, (SAMUEL) of SAMUEL DES MARETS in 't *Franſch*; want hy is te *Oiſemund* in het *Franſch Picardyen*, in 't jaar 1599 geboren. In zyne jongkheit was hy wat ziekelyk en van eene zwakke geſtalte, doch van eenen wakkeren geeſt, goede geheugeniſſe, en groote neiginge ter ſtudie, zoo dat hy, voor dat hy zeven jaaren oud was, niet alleen wel leezen en ſchryven kon, maar ook alreeds eenen goeden grondt tot de Latynſche taale gelegt, en den ganſchen Bybel, van 't begin tot het einde, doorleezen hadde: in korten tydt leerde hy voort 't *Latyn* en *Griekſch*. In zyn 13 jaar, genegentheit tot de *Philoſophie* toonende, zond zyn Vader hem naar *Parys*, daar hy zich drie jaaren in deze ſtudie en de *Philologie* oefende, begaf zich van daar naar *Saumur*, en tot de *Theologiſche* ſtudie, onder *Franciſcus Gomarus:* Hy oefende zich ook in 't *Hebreeuſch* onder *Ludovicus Cucellius*. Toen *Franciſcus Gomarus* naar *Groningen*, als Profeſſor *Theologie* dier Akademie vertrok, begaf hy zich naar huis, daar hy vlytig het preêken begon. Voorts ging hy naar *Genéve*, daar hy de beroemtſte Hoogleeraars en Predikanten hoorde: quam echter in 't jaar 1619. weêr t' huis, daar hy nacht en dag in zyne oeffeningen onleedig geweeſt zynde, des jaars daar aan nochmaals naar *Parys* keerde. Daar vatte hy 't predikken aan, onder den welſprekenden *Durant*, die hem ried zich ten dienſte der Kerke aan te bieden, daar hem zyne jongkheit en weinig aanziens van affchrikte: vermits hy tot zyn 21ſte jaar zeer klein en teder bleef, doch bequam van dat jaar tot zyn 25ſte toe, eene genoegzaame lichaamslengte. Hy liet zich evenwel in het Synodus Provintiaal te *Charenton*, daar toen D. *Petrus Molineus* Preſes was, onderzoeken, het geen tot zynen lof uitviel. Toen leî het Synode hem op het Predikampt te *Lanay*, in *Picardyen*, te bedienen, dat hy aanvaardde. Het ging in dien tydt al vry wat ſcherp met hem in 't verhandelen van de pointen der Religie; dan hadde hy het tegen de *Remonſtranten*, en *Curcellæus*, die eenige van zyne gemeente zocht af te trekken; dan tegen de *Roomſch-Katholyken*, wegens zekeren wydloopigen brief, waar in den overgang tot het Pausdom heftig wierd aangeraaden, dien hy heel krachtig wederleî, dat hem byna 't leven gekoſt hadde: want, na voorgaande bedreigingen der Jeſuiten en Monnikken, wierd hy op eenen avondt, naar huis gaande, van eenen onbekenden, met een dolk gevaarlyk gewondt. Vermits hy dan ter dier plaatze niet zeker was, maar zeer belaagt wierd, quam hy te *Sedan*, daar hy, in plaatze van den overleden *Ludov. Cucellius*, Profeſſor *Theologiæ* wierd. In het jaar 1625. begaf hy zich naar de *Nederlanden*, en nam te *Leiden* den eernaam van *Theologiæ Doctor* aan. Voer van daar naar *Engelandt* over, maar quam haaſt weêr in *Vrankryk*, en trad in zyne Profeſſie te *Sedan*, met eene Oratie *de iniqua diſputandi nobiſcum methodo*, *a Jeſuitis*, *uſurpata*; en eene zin-

H. L. Benth. Holl. Kirchſtandt part 2. pag 243. ſeq.

Idem Benth. pag. 244. ſeq. Queenſt. pag. 320. ſeq. Orat. funeb. in

twiſting, *de Judice Controverſiarum.* Vermits veele der groote *Franſche* Heeren, uit wereldtſche inzichten, tot het Pausdom overvielen, gaf hy in het jaar 1628. uit *Preſervatif contre la revolte.* Zekere Jeſuit meende ook, in het volgende jaar, eenige Edelen te beweegen om tot de *Roomſche* Religie over te gaan, in 't bywezen van *Mareſius*; maar vermits hy alle des Jeſuits bewysredenen krachtig wederlei en verydelde, bleeven de gedachte Heeren Edelen volſtandig by de *Gereformeerde* Kerke. In het jaar 1631. volgde hy den Hertog van *Bouillon*, voor Veldtprediker naar *Nederlandt*. In 't volgende jaar deed hy met de Hertoginne de zelfde reis naar den *Haag*, enz. Toen wierd hy voor *Franſche* Predikant te *Maaſtricht* beroepen; daar hem veele moeijelykheden, door de Monnikken en Geeſtelyken van *Luik*, wierden aangedaan; echter viel hy hen in 't ſchryven en zintwiſten zwaar genoeg. Hy hield ook eene t'zamenſpraak met een *Franciſcaner* Monnik van *Leuven*, die voor hem, zoo gezegt word, in het geſchil over de offerhande der *Miſſe*, verſtomde. Het maakte hem groote bekommeringen en veel ſpels, dat de Hertog van *Bouillon* een huwelyk aanging met de Gravinne van *Bergen*, die *Roomſch-Katholyk* was. De Jeſuiten zochten daar door den Hertog tot afval te brengen; *Mareſius* ſtelde zich daar wel deftig en heftig tegen, met leere en ſchriften, maar deede niet op, dan dat hy'er veele onluſten om moſt uitſtaan: Hy nam ook daarom 't beroep van Predikant in de *Walſche* kerke te *'s Hertogenboſch*, in het jaar 1636. aan, daar hy in het volgende jaar de Profeſſie, in de aldaar niew opgerechte doorluchtige Schoole, by kreeg. In 't jaar 1643. wierd hy als Hoogleeraar in de *Godtkunde* in de Akademie te *Groningen* beroepen: en trad dus in de plaatze van zynen gewezen Leermeeſter, D. *Franciſcus Gomarus.* Zyne inleidingsredc was, de *Uſu & abuſu in rebus Theologicis*, & *fidei.* In 't jaar 1672. wierd hy'er gewoon Predikant by in de *Franſche* Gemeente: ook kreeg hy noch, by de *Theologiſche* Profeſſie, die van de *Kerkelyke Hiſtoriën:* eindelyk ſtorf hy in het jaar 1675. zoo als hy zich gereedt maakte, om naar *Leiden* te vertrekken, daar hy tot zyne Profeſſie beroepen was. Den meeſten tydt zyns levens bragt hy met de *Geloofsverſchillen* door; heeft zeer veel geſchreven tegen de *Papiſten*, *Sociniaanen*, ook tegen de *Carteſiaanen*; doch tegen de *Sociniaanen* gelukte 't hem minſt tot zynen lof; dewyl hy in de geloofsgeſchillen met de *Roomſche* Kerke als opgewiegt, en van der jeugt aan geoeffent, hier beter doorſloeg, dan door de fyne ſpinnewebben der *Poolſche* Broederen, als daar in zoo zeer niet bedreven, of op afgerecht; waarom'er getuigt word dat de *Sociniaanen*, wier ſchriften hier te lande opentlyk gedoemt en verboden waren, met zeer goede oogen aanzagen dat hunnen *Volkelius de Religione*, enz. in 't geheel, met de flauwe wederlegginge (zeiden ze) van *Mareſius* in 't licht, en in de handen der menſchen quam; alzoo zy zich daar meer voordeel, dan nadeel uit beloofden. Even gelyk'er veele, tegen d'Ongodiſten ſchryvende, met opzet de bewyzen dezer ongelukkigen heel krachtig voorſtellen, en die met heele zwakke tegenredenen wederleggen; waar door dan d'ongodiſtery veel meer geſterkt, dan gekrenkt word. Hy was een reedt *kruidje roer my niet.* Wegens de broederſchap van *'s Hertogenboſch*, daar zich eenige voornaame *Gereformeerde* Heeren in bevonden, heeft hy't hunner voorſtandt geſchreven, tegens den vermaarden Heer *Gisbertus Voetius:* ook tegens hem ten voordeele der Kanonikken te *Utrecht*, omtrent het bezit der Geeſtelyke of Kerkelyke goederen, en veele meer andere groote en mindere werken, den geleerden t'over bekent; doch nu bykans buiten alle achtinge. De vermaarde Filozoof en Godtkundige *Chriſtoffel Wittichius*, voortyds Hoogleeraar in d'Akademie te *Leiden*, heeft het gevoelen en de leere van *Carteſius* krachtig, tegens de betichtingen van *Mareſius*, opgeheldert en beweert.

obitum S. Mareſius.

H. U. R.

Idem Benth. Quenſt. orat. funebr.

Idem Benth Quenſt. vitæ Profeſſ. Gron.

MARGARETA, Gemalinne van *Ludovicus den V. Bavarus*, of *Lodewyk van Beijeren*, *Roomſch* Keizer. Toen Grave *Willem de IV.* van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. in het jaar 1345. van de *Friezen* verſlagen was, (*Commelyn* heeft eenen misſlag in *Lodewyk*, dien hy den *IV.* ſtelt; en in 't jaar des doodts van *Willem* op 1300) liet de gemelde Keizer zich voorſtaan, dat *Hollandt*, *Zeelandt* en *Henegouwen* aan 't *Duitſche* Ryk, of aan hem vervallen waren, daar in de Ryksſtanden met hem overeen ſtemden. Evenwel gaf hy die Landen aan zyne Vrouwe *Margareta*, volle zuſter van Grave *Willem.* Kort daar na overleedt *Lodewyk*; waar op *Margareta* de gedachte Landen, (*Hollandt* en *Zeelandt*) met bewilliginge van der zelver *Staten*, aan haaren Zoon *Willem* opdroeg, om daar over als Voogdt te regeeren, en alle d'inkomſten te genieten: onder voorwaarde, dat hy, gedurende haar leven, daar van jaarlyks aan haar 2000 ponden Hollandts uitkeeren zou. *Margareta* dat verricht hebbende, begaf zich over *Henegouwen* naar *Beijeren:* maar, vermits *Willem* eenen veldtſlag tegen de *Utrechtſchen*, in het zelfde jaar, ook de Stadt *Oudewater* verloor; bragt hy zyne moeder de beloofde penningen niet op. Andere ſtellen het dus; Dat *Margareta*, vermits haar broeder kinderloos overleden was, wettig recht tot *Hollandt* en *Zeelandt* hadde, zonder dat de Keizer het haar hadde bchoeven te ſchenken; dat zy daarom in 't jaar 1345. in *Hollandt* quam, om'er bezit van te neemen: dat zy ſtraks met den Biſſchop van *Utrecht* ter wapenſchorſſinge verdrocg; en de goederen der *Friezen* verklaarde aan 't Landt verbeurt te zyn: vermits nu haar man, Keizer *Lodewyk*, haare tegenwoordighcit begeerde, zou zy de beſtieringe daar over aan haaren zoon *Willem* overgegeeven hebben. Dat kort daar na haar Man overleedt, en zy, weêr in *Hollandt* gekomen, *Willem* dwong zich van het bewint te ontſlaan: dat zommige van de *Staten* des Landts daar niet mede te vreden waren, ook al in het eerſt heimelyke aanſlagen tegens haar ſmeedden; ja *Margareta* kort daar na afzwoeren, als der regeeringe onwaerdig; dat zy haaren zoon weêr te rugge riepen, en hem 't ganſche bewint overgaven. Zy vermaande haaren zoon door brieven, zich te wachten van tegen haar (zyne moeder) op te ſtaan, noch te rebelleeren, ook niet te trachten haar, zoo lang zy leefde, de regeeringe te ontwringen: maar te vergeefs. *Hollandt* was toen in *Hoekſch* en *Kabeljauwſch* verdeelt. De *Kabeljauwſchen* hielden 't met den zoon, de *Hoekſchen* met de moeder: daar uit ontſtont een bloedige oorlog tuſſchen moeder en zoon, die elk eenen grooten aanhang hadden. De voornaamſte der *Kabeljauwſchen* waren, behalven Grave *Willem*, zoon van *Margareta*, dien zy ten Grave aangenomen hadden, Heer *Jan van Arkel*; Heeren *Jan* en *Gerardt van Egmondt*; Heer *Jan van Perſyn*; Heer *Gerard van Heemskerk*, Heeren *Jan* en *Willem van Wateringe*; *Jan de Molenaar*; *Jan van Bloemeſtein*; *Jan van Kulemburg*; *Jan van Noordeloos*; *Henrik van Heemskerk*; *Henrik* en *Daniel van Tolloiſe:* met de Steden *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amſteldam*, *Alkmaar*, *Medemblik*, *Oudewater*, *Geertruidenberg*, *Schiedam*, en *Rotterdam.* Deeze alle verbonden zich om Grave *Willem* te zullen byſtaan, tegens alle die hem uit *Hollandt* en *Zeelandt* zochten te verdryven, hen te vuur en te zwaardt te vervolgen, en te verdelgen, zonder ooit met hen of hunne kinderen in verzoeninge te treeden. De voornaamſte Heeren der *Hoekſchen* waren, die 't met de Moeder hielden; de Heeren van *Duvenvoorde*, *Polaanen*, *Breederode*, *Binkhorſt*, *Reede*, *Houkhorſt*, *Heemſtede*, *Meereſtein*, *Outshoorn*, *Raaphorſt*, *Poelgeeſt*, Ridders. Van den *Berg*, Prieſter; *Noordwyk*, van der *Made*, *Reinier Ever*, *Gerard Ever*, *Gerards* kinderen, *Arendt* en *Dirk van Groenevelt*, enz. Knapen. In het eerſt hadden *Leiden*, *Gouda*, *Amſteldam*, en verſcheide andere Steden zich tot de *Hoekſchen* gewendt; maar ziende dat het met de *Hoekſchen* niet wel deur wou, keerden zy den rok om, en *Amſteldam*, nevens *Leiden* vielen af. Het quam tuſſchen de Moeder met haare *Hoekſchen*, en den Zoon met zyne *Kabeljauwſchen* tot een hoofttreffen, daar'er veele in ſneuvelden, doch *Margareta* behiel de zege by ter *Veer* in *Zeelandt:* maar kort daar na in een tweede gevecht, by *Gravezande*, kreeg *Margareta* de nederlaage, en Grave *Willem*, die met byſtandt uit *Duitſchlandt* verſterkt was, d'overwinninge, alhoewel ook aan zyne zyde zeer bloedig. Daar door wierd *Margareta* gedwongen naar *Engelandt* te vluchten, te meer, omdat *Breederode*, 't hooft der *Hoekſchen*, gevangen was, en de *Engelſche* Overſten geſneuvelt waren. Daar deed zy, by verdrag, afſtant van *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Weſt-Vrieslandt*, aan haaren zoon, behoudende, gedurende haar leven, het bezit van *Henegouwen:* dit geſchiedde in 't jaar 1351. Noch in het laatſte van 't zelfde jaar begaf zy zich derwaaats, en na vyf jaaren kommerlyk geleeft te hebben, verliet zy de wereldt. *Willem* raakte dus in de volle regeeringe over *Hollandt* en *Zeelandt:* maar de handt van Godt vondt hem haaſt: want in het jaar 1358. wierd hy ganſch krankzinnig en dol, zoo dat hy opgeſloten moſt worden. Hy leefde noch 19 jaaren in dien zoo elendigen ſtaat. Middelerwyle regeerde zyn broeder *Albert*, eerſt als Ruwaart, of Voogdt, daar na als Grave; zie ALBERT GRAVE VAN HOLLANDT, en WILLEM DEN V. GRAVE, enz.

Comm. Amſt. fol. 889.

Idem Comm. ibid. Voſſ. Jaarb. pag. 377. *tot* 393.

Zie Hoekſch en Kabeljaus. Heemsk. Batav. Arcad. pag. 201.

Idem Heemsk. pag. 200.

Voſſ. pag. 396. *tot* 400. *Comm.*

Voſſ. Beka. O.H.Kr. J. Meyerus Trithem. enz.

MARGARETA VAN OOSTENRYK, natuurlyke dochter van Keizer *Karel den V.* Gemalinne van *Octavio Farneſe*, Hertog van *Parma*, was van *Philips den II.* toen hy uit de *Nederlanden* naar *Spanjen* vertrok, als Gouvernante over de *Nederlandtſche* Provintien geſtelt, in tegenzin des Prinſen van *Oranje*, en des Graven van *Egmondt*, die geerne den Hertog van *Lotharingen* in dezen *Staat* gezien hadden. Haar wierden driederlei Raaden toegevoegt; namelyk de Raadt van Staten, de Raadt der geldtmiddelen, en de geheime Raadt: en, by uitnemendheit, de Kardinaal *Granvelle.* Zy was wel eene doortrapte Vrouw; maar hy doortrapter, bedrieglyk, wreedt, en twiſtgierig: hy was een der voornaamſte ſtookebranden van het inlandtſche oorlogsvuur: die, onder den dekmantel der Religie, zich alles tegen 's Landts Privilegiën onderwondt. Onder de regeeringe van deze *Margareta van Parma* en haare medehelpers, liep de tyrannye, of 't begin daar van, alzoo hoog, dat verſcheide Grooten en Edelen zich byeen voegden, en een Requeſt of Verzoekſchrift inſtelden, om den voortgang en de harde handelingen der *Inquiſitie*, met blaaken,

Comm. Amſt. fol. 956.

MARGARETA.

MARIA van BORGONJE. MAXIMILIAAN van OOSTENRYK.

ken en branden, van die de *Roomſche* religie niet in alles toeſtemden, nevens verſcheide andere ongewoone rechtsplegingen, enz. te ſtremmen. Hoe *Breederode*, met 300 Edelen het Verzoekſchrift aanboodt, de verbaaſtheit daar over van *Margareta*, en hoe *Barlaimont* zeide, *que ce n'eſtoient que des Geux*, en zoo voort, zie op GEUZEN. *Margareta* hiel door eene liſtige zagtheit, met wat aan de *Staten* toe te geeven, en noch meer te belooven, hen zoodanig op, dat het bedekte vuur noch tot geen oorlogsvlam uitbarſtte, niet tegenſtaande zy noch al, nu en dan, de moordtplakaaten tegen de *Onroomſchen* deede uitvoeren: zy gaf evenwel ook aan Koning *Philips* den raadt, om zelfs in perſoon, met weinig volk, in de *Nederlanden* over te komen; dat zyne tegenwoordigheit al het ontſtelde ligt weêr zou konnen herſtellen, enz. Maar *Duc d'Alva* blies hem in *Spanjen* wat anders in, en beleî het zoodanig, dat hy met een talryk leger, zoo *Spanjaarden* als *Italiaanen*, naar *Nederlandt* gezonden wierd, daar hy alles met een woedend gewelt uitvoerde, en de *Onroomſche* religie tot den wortel toe trachtte uit te rooijen. Terwyl hy 's Landts Voorrechten met voeten tradt, zocht hy *Nederlandt* onder een ſlaafſch jok te brengen, maakende daar van op het allerſtrengſte een begin: Wat daar op volgde, zie op FERDINANDO ALVARES DE TOLEDO, Hertog van *Alva*. Het was ook aan Koning *Philips* van *Margareta* genoegzaam voorgeſpelt; die hem daar by had laaten weeten, dat op haare belofte, van dat'er geen *Spaanſch* krygsvolk meer in 't Landt komen zou, den Adel en het Volk geſtilt was; daar by de *Roomſch-Katholyken* aangemoedigt, om den Koning tot op het uiterſte getrouw te blyven: indien nu, tegens haare belofte, *Spaanſchen* herwaarts gezonden wierden, dat daar door zich alles zou omwenden, en dat tot noch toe ſtil was geweeſt, nu wel licht mede gaande gemaakt worden. *Margareta van Parma*, ziende hoe de Hertog te werke ging; dat hy eene onbepaalde magt hadde; zy alleen den naam van Gouvernante of Regente, hy de daadt, wierd misnoegt, en belgde zich dat haar goeden raadt geen ingang vondt; zelfs beducht dat *Duc d'Alva* zyn vuil op haar mogte werpen, om zich te verſchoonen; dewyle zy ſlechts den naam (als gezegt) van Gouvernante of Landtvoogdeſſe voerde, verzocht van *Philips* ontſlaginge, die zy zeer ligt verworf, waar op *Duc d'Alva* in haare plaatze wierd geſtelt. Zy vertrok in 't jaar 1567. naar *Italiën*, daar zy in het jaar 1586. binnen *Ortona*, in 't laatſt van Januarius, overleedt. Dat *Ortona* was haar ten huwelyk medegegeeven: haar man *Octavio Farneſe*, Hertog van *Parma* en *Piacenza*, volgde haar den 18 September. Zy was niet zeer ſchoon van lichaamsgeſtalte of aangezicht.

Emm. van Meteren. P. C. B. Hooft. Mont. Bizot. Grot. enz.

Hooft Nederl. geſchied. f. 1095.

MARGARETA, Gravinne van *Hennenberg*; zie op LOOSDUINEN.

MARGARETA GODEWYK; zie GODEWYK.

(MARGARETA)

MARIA, dochter van *Philips den I.* Koning van *Spanjen*, Zuſter van Keizer *Karel den V.* en *Ferdinand den I.* is 25 jaaren lang Gouvernante of Regentinne van de *Nederlanden* geweeſt, onder de beheerſchinge van haaren broeder *Karel*. Hy gaf haar 't bewindt daar van in 't jaar 1531. waar in zy zich wel en wyſſelyk gequeten heeft, ter tydt toe, dat *Karel* de *Nederlanden* zynen zoone *Philips den II.* overgaf. Zy was van de *Nederlanders* bemint, ongeerne verliet zy hen; doch was haaren broeder ten wille, die begeerte had om haar mede in *Spanjen* te hebben, nadat hy zyne heerſchappye, in het jaar 1556. afgelegt hadde: vermits hy van gedachten was, dat zy mogelyk te veel gebiedt over die Provintiën zou hebben willen oeffenen, 't geen zynen zoone *Philips* niet aangenaam zou zyn geweeſt. Zy was te *Bruſſel*, den 17 September 1505. geboren: tradt in echt met Koning *Ludowyk van Hungaryen*, in het jaar 1521. die in het jaar 1526. zeer jammerlyk in eenen veldtſlag tegen de *Turken* ſneuvelde. Ten tyde van haare regeeringe, maakte zy vrede met *Denemarken*, en opende daar door de *Zondt*. Zy voerde lang oorlog tegens *Vrankryk*, en bouwde, ter gedachteniſſe van haar ſtrydtbaar gemoedt, de ſterke Veſting MARIENBURG, aan de grenzen van *Naamen*, naar haar zoo genoemt. Zy ſtorf in het jaar 1558. het zelfde jaar waar in ook haaren broeder, Keizer *Karel*, in *S. Juſtus* Klooſter in *Caſtiliën*, de wereldt verliet.

Meteren Nederl. Hiſtor. fol. 23. 24.

Fr. Adam Ooſterr. Torb.

Franc. Haræus. Th. Vliger. enz.

MARIA, eenige dochter van *Karel den Stouten*, of *Strydtbaaren*, Hertog van *Burgundiën*, Grave van *Hollandt*, enz. Zy wierd de *ryke* gebynaamt; om dat ze, na haar Vaders doodt, in 't bezit quam van zoo groote Landen en goederen, namelyk, *Burgundiën*, *Lotharingen*, *Brabandt*, *Luxemburg*, en *Limburg*, Hertogdommen: 't *Franſche Comté*, of 't Graafſchap *Burgundiën*, *Vlaanderen*, *Henegouwen*, *Artois*, *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Naamen*; de Heerlykheden *Salins*, *Mechelen*, *Frieslandt*, enz. *Maria* wierd allereerſt te *Gent*, als Gravinne van *Vlaanderen*, in het jaar 1477. gehuldigt. In *Hollandt* en *Zeelandt* was eene groote verwerringe: Hertog *Karel* had daar, als ook in *Frieslandt*, tot Stadthouder geſtelt den Heer van *Gruithuizen*, eenen *Vlaming*, die van *Maria* in dat ampt beveſtigt wierd. De Gedeputeerden der groote Steden van *Hollandt*, vergaderden daar over te *Haarlem*, te *Leiden*, en laatſt in *'s Gravenhage*, daar zich ook die van de kleine Steden, zelfs van de Dorpen, lieten vinden: zy ſtelden zich tegen *Karel*, omdat hy meeſt *Vlamingen* tot zyne Raden gebruikte, en ook *Vlamingen* in de ampten ſtelde. Het mishaagde zoo wel den *Hoekſchen* als *Kabeljauwſchen*, als beiden even nadeelig: deze (anders den anderen doodtvyanden) verbonden zich te zamen, elkanderen niet te zullen beleedigen, om te meer ontzag te hebben, en te ligter by *Maria* de wechneeminge hunner bezwaarniſſen te bekoomen; die ook daar op aan de Provintiën en Steden eenige niewe privilegiën gaf: waar onder; „ Dat geene andere, dan ingeboornen, ee„ nige Staten of ampten in de *Nederlanden* zouden mogen „ bezitten; en indien zy, of haare nazaaten, iet hier tegen „ ondernamen, zou zulks krachteloos en van gee„ ner waerde zyn. Uit kracht van dat Voorrecht wierd de Heer van *Gruithuizen* 't Stadthouderſchap benomen: het zelfde bejegende ook alle *Vlamingen*, die in *Hollandt* en *Zeelandt* eenige ampten of bedieningen van belang bezaten. Heer *Wolfert van der Veer*, Grave tot *Groteveldt*, trad in *Gruithuizens* plaatze; hy was wel een verſtandig, deuchtzaam, goedertieren, en ryk Heer; maar al te ſlap in het oeffenen van Juſtitie: daar door begonnen de Factiën weêr op niew los te branden, de Steden tegen malkanderen op te ſtaan: dit twiſtvuur vlamde 't meeſt in *Dordrecht*, *Schoonhoven*, *Gouda*, *Leiden*, en *Hoorn*. Koning *Louis de XI van Vrankryk*, wiſt dat *Burgundiën*, door de nederlaag en doodt van Hertog *Karel*, genoegzaam van Adel en krygsvolk ontbloot was; viel daarom terſtondt in haar landt, onaangezien hy *Maria* ten doop geheven, en met *Karel* in 't jaar 1575. een ſtilſtandt gemaakt hadde. Hy wierd ſtraks meeſter van *Hain*, *Bouchain*, *S. Quintin*, en *Peronne*, als ook van *Doornik*. Vrouwe *Maria*, zich in eene groote verlegentheit bevindende, vaerdigde tot Gezanten aan *Louis* af, *Willem Hugonet*, Cancelier van *Burgundiën*, den Heer van *Humbercourt*, den Heer van der *Veer* uit *Zeelandt*, den Heer van *Gruithuizen*, enz. Die verzochten wegens de Prinſes, dat *Louis* zyn heir wilde doen vertrekken, vertoonden, dat in de Graafſchappen *Vlaanderen*, *Artois*, enz. de Vrouwsperſoonen, by gebrek van Mansoir, Erfvolgſters waren; het zou Koningklyk en hem betaamlyk zyn gedaan een Weeskindt, en eenige dochter van *Karel van Burgundiën*, zyne Nichte, beide van Vaders en Moeders kant, die hy zelf ten doop geheven hadde, te beſchermen; enz. een huwelyk tuſſchen zynen zoon den *Dauphin* en *Maria* zou hem veel vorderlyker zyn, dan dat met de *Infante van Engelandt*, enz. *Louis* ſloeg dat in den windt, en naaide zynen naadt; kreeg noch in de burgt van *Atrecht*, *Heſdin*, *Teroane*, enz. Daarenboven ſtonden de *Gentenaars* tegen *Maria* op, dwongen haar de privilegiën, wegens oproer hen door Hertog *Philips* ontnomen, weder te geeven, en rechtten veel meer geweldenaryen tegens haar aan. Koning *Louis* verwekte daar by noch tweedracht onder de *Staten* des Landts, en een wantrouwen in hen tegens *Maria*: Hy trok daar benevens *Johan de Chalon*, Prins van *Oranjen*, aan zyne zyde, die, door Hertog *Karel* benadeelt was geworden in eenige zyner Erfgoederen, door den gemelden *Karel* t'onrecht toegewezen aan 's Prinſen Oomen, de Heeren van *Chaumergnon*, beloovende hem in 't volle bezit van alles te zullen herſtellen; maakte hem tot zynen Lieutenant in *Burgundiën*, en Hooft van zyne Krygsmagt. Daar op bragt *Johan* veele Steden van *Burgundiën* onder 't *Franſch* gewelt. Maar, ziende dat *Louis* zyn woordt niet hield, week hy van hem af, en ſtelde, met eene zonderlinge gezwindheit, alle de veroverde Steden weêr onder Vrouwe *Maria*. De *Hollanders* waren *Louis* ook zeer nadeelig, toen hy dong naar de heerſchappye ter zee, daar zy hem in dwarsboomden. Het was *Maria* hoognoodig eenen man, tot beſchermer van haare Landen, te hebben. Zy trad daarom in echte met *Maximiliaan*, Aartshertog van *Ooſtenryk*, naderhant Keizer. Hy begaf zich, in 't jaar 1477. naar *Keulen*. Eenige der Gezanten van Vrouwe *Maria* trokken hem te gemoedt, bragten hem geldt, daar hy ſlecht genoeg, door 's Vaders zuinigheit, of karigheit, van voorzien was. Hy wierd in alle de *Nederlanden* als Vorſt gehuldigt. De zaaken van *Vrankryk* begonden den kreeftengang te gaan: *Maximiliaan* ſloeg *Louis* dapper by *Guinegate*; daar na maakte hy vrede, in 't jaar 1482. *Maximiliaan* had ondertuſſchen *Gelderlandt* gedwongen hem tot Hertog te huldigen; zie MAXIMILIAAN. Hy beminde *Maria*, en zy hem, met eene tedere liefde. Zy was by haars Vaders leven al aan hem verlooft: maar na zyne doodt had hy groote moeite, om dat *Louis de XI.* hem dien vetten brok misgunde. Eenige der *Staten*, door giften en beloften op zyne zyde gebragt, zochten de Prinſes daar toe te brengen, ja te dwingen, dat zy *Maximiliaan* de trouwbeloften op zou zeggen, en den *Dauphin* ten man neemen: maar *Maria* bleef ſtandvaſtig by haar en haar Heer Vaders woordt. Het byleger geſchiedde in het jaar 1477: te *Gent*, in het negentiende haars ouderdoms: doch na weinige jaaren brak de doodt dien lieflyken bandt: zy reed in 't jaar 1582. met haar

Klerk Toon. der Hert. Prinſſ. Graven.

Fr. Haraiann. brab.

N. de Klerk ibid. fol. 117. J. P. d' Aux. Hiſt. de France pag. 519. P. Comin. lib. 5. 6. Comm. beſchr. van Amſt. fol. 317.

N. de Klerk H. Pantal. J. Cuſp. Caſp. Hedin. Didenh. Adr. Barl. Scriver. Mezer.

haar Gemaal ter jagt; het paerdt daar zy op zat, wierp haar af: zy hiel dit ongeval voor *Maximiliaan* verborgen, om hem niet zwaarmoedig en daar over bekommert te maaken: wilde ook uit vrouwelyke ſchaamte geenen heelmeeſter gebruiken: het quaadt dus zonder hulpmiddel gelaaten, berſtte wel haaſt t'haaren verderve uit, want zy ſtorf met de vrucht, daar zy zwanger van ging. Zoo lang *Maximiliaan* leefde, kon hy haarer niet gedenken zonder traanen te ſtorten. Zy was ook eene zeer ſchoone, vriendelyke, en beminnelyke vrouw, blank van verwe, van een zoet en aanminnig gezicht, een weinig lang van kin, de mondt wat gapende, van een zeer gezont en ſterk ligchaam, bloetryk, mannelyk van wezen, zeer grootmoedig, doch wat haaſt vertoornt: zy was ook zeer genegen tot leezen, en 't hooren verhaalen van waarachtige Hiſtoriën. Zy hadden, toen zy overleedt, noch geene vyf jaaren met den anderen in volle vergenoeginge geleeft; middelerwyle hadde zy hem gebaart *Philips*, naderhandt Koning van *Spanjen* geworden; *Franciſcus* en *Georgius*, beide korts na haare doodt dien gang mede gegaan; *Margareta*, ondertrouwt aan *Karel den VIII.* eerſt *Dauphin*, daar na Koning van *Vrankryk*, die haar voor de trouw, hoewel weinig 't zyner eere, in het jaar 1493. te rugge zondt. Noch ſtorf met haar de vrucht daar zy van bezwangert was; zie voort op MAXIMILIAAN.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. *fol.* 121.

MARIÆ (S.) HORTIS. *Emo*, Abt van *Werum*, woonende in het jaar 1209. aan den Ooſtkant van de *Lauwers*, noemt dit Klooſter de Gaarde of 't Hof van de zalige Maagdt over de *Lauwers:* en in het jaar 1224. noemt hy het Opperhooft daar van Abt van d' Order der *Præmonſtreiten*. Men vindt ook een brief van het Kapittel van *Keulen*, van Paus *Honorius*, en van *Conradus Portuenſis*, zynen Legaat, of Gezant aan den Abt van deze plaatze. In het Nederduitſch word dezelve MARIENGAARDE genaamt, leggende in de Grietenije van *Ferwerderadeel*, in *Ooſtergoo*, op de ſcheidinge van *Weſtergoo*, eene gemeene Duitſche myl en een vierde van *Leeuwarden*, naar het Noorden. *Menco* van *Werum* brengt, in het leven van *Emo*, de ſtichting van deze plaats op het jaar 1165. Maar *Sibrandis*, de zeſde Abt naar *S. Fredericus*, verhaalt dat de Kapelle opgerecht, en de graft om *Mariengaarde* getrokken is in het jaar 1163.

In vita Freder. cap. 11.

MARIEN BORN, een Klooſter by *Arnhem*; zie op MARIEN DAAL.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 *deel, fol.* 97.

MARIEN DAAL, of MARIEN DAL, anders gezegt MARIEN-BORN, een voornaam Klooſter, geſtaan hebbende buiten *Arnhem* in *Gelderlandt*. Het was, in 't jaar 1392. op het verzoek en op den grondt van *Wynand van Arnhem* geſticht: bewoont van Auguſtyner Monnikken. Deeze ſtichting geſchiedde door aanraaden van *Floris Radewyn*, *Jan van Gronde*, en *Jan van Brinkrink*, Prieſters, nevens hunnen Abt, *Jan van Heuſden*; als ook van *Warner Keinkamp*, *Jan van Kemp*, en andere Klooſterbroeders van *Windesheim* by *Zwol*. Men vindt dit Klooſter gebynaamt *d' eerſte dochter van Windesheim*. De Biſſchop van *Utrecht* gaf'er groote privilegiën aan. Het wierd ook *'t Fonteine-Klooſter* geheten.

Winſem. Schoran. beſchr. van Fr. fol. 191. *Voſſ. Jaarb. pag.*378.

MARIENGAARDE, is een van de drie Klooſteren in de *Frieſche* Grietenije *Ferwerderadeel*, zynde eene Abdye van d' Orden der *Præmonſtreiten* onder *Ooſtergoo* geweeſt. *Margareta*, Gemalinne van Keizer *Lodewyk*, Gravinne van *Hollandt*, enz. geworden, droeg den *Vriezen* eenen bitteren haat toe, om dat haaren broeder, Grave *Willem*, van hen verſlagen was; zy verklaarde alle der *Friezen* goederen in *Hollandt* verbeurt. Het Klooſter MARIENGAARDE leedt groote ſchade van haar, doordien het landt, dat dit Klooſter onlangs te vooren voor gereedt geldt gekocht hadde, 't Geſticht van *Nikolaas Perſyn* ontnomen wierd. Eenige willen dat dit het Eilandt en Dorp *Marke* was.

Houve.

MARIEN-KERK, een Dorp op het Eilandt *Walcheren*, in het jaar 838. bedykt.

Orlers beſchr. van Leiden pag. 89.

MARIEN-POEL, is een zeer ryk en vermaardt Konvent, omtrent de Stadt *Leiden*, in *Hollandt*, geweeſt, daar in oude tyden het Huis *Paddenpoel* plag te ſtaan, toebehoorende de Burggraven van *Leiden*. Het wierd door Nonnen van *S. Auguſtyns* Orden bewoont. Het is t'eenemaal afgebroken, en tot wei- en bouwlandt gemaakt.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 *deel, fol.* 75.

MARIEN-WAERD, een Klooſter in *Gelderlandt*. Hoe Grave *Floris de I. van Hollandt*, in het jaar 1061. (of 1062.) na zyne vyanden, den Aartsbiſſchop van *Keulen*, den *Brandenburger*, en van *Kuik*, in eenen Veldtſlag overwonnen te hebben, terwyle hy, zeer vermoeit van den ſtrydt by *Hemert*, onder eenen boom ruſtte, door den gemelden van *Kuik* om 't leven wierd gebragt, zie op FLORIS DEN I. *Grave van Hollandt*. Maar *Gerard*, Kleinzoon van Grave *Floris*, wendde uit wraakzucht alle middelen aan, om den jongen *Herman van Kuik*, door liſt of gewelt, in handen te krygen, zonder naar verzoeninge te willen luiſteren, die eindelyk evenwel onder deeze Vorſten, door den Biſſchop *Andreas van Utrecht*, Oom van den gemelden van *Kuik*, uitgewerkt wierd, met beding dat *Herman*, tot boete van zyns Vaders gepleegde vyandtlyke daadt en doodtſteek, als ook tot trooſt van des verſlagenens ziele, een Klooſter van *Præmonſtreiten* te *Mariën-weerdt* zou doen bouwen, en het met jaarlykſche inkomſten bezorgen. Het wierd tuſſchen *Tiel*, *Kuilemburg*, en *Buuren*, in het jaar 1128. volmaakt: heeft eenen Abt gehadt van het maagſchap des Konings van *Engelandt*, die het met veele koſtelykheden en goude kerkſieraaden en vaten verrykt en voorzien heeft. In de onruſten tuſſchen *Gelderlandt* en het *Sticht*, wierd dit heerlyk en ryk Klooſter door den Biſſchop *Diepholt*, in het jaar 1427. eerſt uitgeplondert, en daar na in brandt geſtoken.

Idem ibid. fol. 216.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. *fol.* 121.

MARNA, MERNA is al overlang een aanzienlyk gedeelte van *Hunſingo* geweeſt, in oudere tyden een Graafſchap op zichzelven, het welk in de Handtveſten, of Giftbrieven van de Keizeren *Otto den Grooten*, van het jaar 970. *Otto den III.* van het jaar 996. van *Lotharius den II.* van den jaare 1134. verkeerdelyk MERMO, MERME, en MERMA genoemt word. Het behoudt den ouden naam by de *Marnamaanſche* Haven, die by *Ptolemæus* dezen naam zonder twyfel gekreegen heeft van de Bywooners, de *Marnamaanen* (gelyk hier even te vooren op dit woordt aangewezen is) en die, by gevolge, niet de *Manarmaanſche* moet genoemt worden; gelyk men het gemeenlyk in de affchriften vindt. Van de MERNA gewaagen beide de Abten van *Werum*. *Emo* noemt de MARNERS (*Marnenſes*) bondtgenooten van de *Groningers*, dappere oorlogslieden: en hunnen Kerkvoogt in den jaare 1204. den Prioor van het Klooſter van *S. Jan den Evangeliſt*. *Menco* noemt hem den Abt van de MERNA.. *Sibrandus van Marien-garde* ſtelt *Tadoco* een leerling van *S. Fredericus*, den ſtichter van het Klooſter in de MARNE over de *Lauwers*.

In vita Freder. cap. 11.

Grot. Jaarb.

MARNIX, (PHILIPS VAN) Heer van *S. Aldegonde*, een uitſteekend geleert, deftig, en voor de *Gereformeerde* Religie yverend Heer. Hy ſtelde het verbondt der Edelen tegen de *Spaanſche* inquiſitie, enz. in de *Nederlanden*, op: wierd ongemeen hoog van Prins *Willem den I.* geacht. In het jaar 1572. den 9 December quam hy, van wegen den *Prinſe* en de Heeren *Staten van Hollandt*, binnen *Haarlem*, twee dagen voor de beleegeringe, veranderde daar de Magiſtraat, met toeſtemminge der Schutterye: zoo dat tot Burgermeeſters verkoren wierden *Nikolaas van der Laan*, Jongkheer *Jan van de Vliet*, *Gerard Stuiters*, en *Pieter Kies*; zie van den laatſtgenoemden iet aanmerkelyks op KIES (PIETER) en BRECHT ENGBERTS PROOSTEN. Het *Spaanſch* leger, 't beleg van *Alkmaar* verlaaten hebbende, trok onder *Juliaan Romero* naar *'s Gravenhage*; en van daar naar *Maaslandtſluis*, daar het eene Schanſſe innam, en den Heer van *S. Aldegonde* gevangen kreeg, dien zy naar *Utrecht* op het Kaſteel van *Vredenburg* voerden; daar hy, na een jaar zittens, uit raakte door verdrag, by de overgave van *Middelburg*, door *Montdragon* beraamt. In het jaar 1575. wierd *hy*, nevens *Paulus Buis*, Advokaat van *Hollandt*, en *François Maalzon van Enkhuizen*, voor Gezant naar *Engelandt* gezonden, om de Koninginne *Elizabeth* de Souverainiteit over den *Staat* aan te bieden. Toen *Antwerpen* belegert wierd was hy 'er Burgermeeſter: afgunſtigen, of qualyk onderrechtten, of de zaak niet verſtaanden, beſchuldigden hem dat hy die Stadt buiten noodt aan *Parma* had overgegeeven. Dat vondt by veelen zoo veel ingang, dat hem verboden wierd in *Hollandt* of *Zeelandt* te koomen. Hy gaf eene Verantwoording daar tegen uit; ja quam, tegen 't verbodt, te *Souburg* in *Zeelandt*, verzoekende by requeſt tegen zyne aanklagers gehoort te mogen worden; doch niemant verſcheen, en daarom onthield hy zich ook daar meeſt naderhant. Monſieur *de la Nove*, een oudt ervaaren en dapper Krygsoverſte, meer dan iemant in zynen tydt, ſchreef over dezen argwaan op *Aldegonde* aan eenigen zyner vrienden, dat men deezen Heer, eenen yveraar voor het Vaderlandt en de waare Religie, op geenerlei wyze billyk beſchuldigen kon, omtrent de overgave van *Antwerpen*; alzoo het niet mogelyk was geweeſt de Stadt langer te houden, en even zoo onmogelyk de Stadt te ontzetten, al had hy zelf met 12000 mannen der *Staatſchen* daar omtrent geweeſt, 't zou hem ondoenlyk gevallen hebben de *Spaanſchen* op te ſlaan, of van daar te verdryven, enz. Dit alles niet tegenſtaande, is hy naderhandt nooit meer in zaaken van Staat of regeeringe gebruikt, hoewel hy in groote eere en achtinge gehouden wierd. Hy heeft zyne hooge jaaren voorts in ſtudiën doorgebragt; en zette zich buiten *Leiden* ter neder: was ongemeen in de H. Godtgeleerdheit en de Religionsverſchillen geoeffent, daar by een groot yveraar voor den *Gereformeerde* Godtsdienſt: Was in 't jaar 1538. geboren, ſtorf den 15 December 1598. Onder zynen arbeidt van den Bybel, uit de *Hebreeuſche* in de *Nederlandtſche* taale te brengen, heeft hy tegen de *Geeſtdryvers* geſchreven. Zyn *Tafereel der Religions-verſchillen*, en de *Byekorf*, een zeer aardig ſchimpend werk tegen de *Roomſche* Kerke, dat ter dier tydt veel nut gedaan, en veeler oogen geopent heeft, zyn elk bekent; vooral de *Byekorf*, die oneindigwerf gedrukt en herdrukt is. Ook heeft hy *Davids Pſalmen* op zangverzen

Meteren Nederl. Hiſtor. fol. 86.

Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 340. 397. *Meteren fol.* 93.

Meteren fol. 240. *Grotii Nederl. Hiſtor. fol.* 99.

Meter. Grotius. Meurſ. Bor. Hooft. Morer. enz.

zen gebragt, op den zelfden toon van *Dathenus*, doch vry beter, zoo in zin en taal uit het *Hebreeuſch*, als in dichtkunſt: maar vermits *Dathenus* rymen alreeds in 't Kerkgebruik waren, en 't volk daar aan gewent, wierd niet goet gevonden daar in veranderinge te maaken; ook moetmen bekennen, dat, hoewel *Marnix* Pſalmen in den zin met het oorſprongkelyke beter dan die van *Datheen*, (niet genoeg te laaken) overeen komen, zy echter thans de proeve der echte Poezye niet zouden konnen uitſtaan; gelyk dan ook zyne taal al te zeer op den Hoogduitſchen leeft geſchoeit, en te zeer met verſcheide woorden dier taale, als die van *dyn*, *du biſt*, enz. doorſpekt is.

MARRUM, een der tien Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Ferwerderadeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*.

MARSACI, of MARSEN. *Tacitus* maakt 'er gewag van, en uit dien ſchryver blykt, dat ze naabuuren van de *Caninefaten* (mogelyk *Kennemers*) geweeſt zyn. *Plinius* reekent hen onder de *Friſii Minores*, de *kleine*, of *mindere Friezen*. *S. van Leeuwen* wil de *Marſaci* by, of onder de *Caninefaten* gezocht hebben, en dat daar door die van ('t nu Eilandt) *Marke*, en 't geen 'er omtrent legt, verſtaan moeten worden, wier naam met dat van 't *Marsdiep*, tuſſchen *Teſſel* en *Huisduinen*, zoo na overeen komt, dat de bewooners van deeze Landt- en Waterſtreeken voor eene en de zelfde te houden zyn. *P. Bertius*, *Adrianus Junius*, en andere zyn van 't eigenſte gevoelen. *Ph. Cluverius* ſtelt de *Caninefaten* langs den *Rhyn*, van *Duurſtede* af tot de *Noordtzee*; en de *Marſaci*, hunne nabuuren, te *Maersbergen*, een Dorp niet verre van *Wyk te Duurſtede*, nevens 't aan en omgelegen Landt van *Arnhem*, *Wageningen*, *Rheenen*, enz. *Van der Houve* ſpreekt 'er dus van: De MARSI zyn de MARSACI, die *Plinius* in ons *Oudt Batavia* ſtelt tuſſchen de twee uiterſte deuren van den *Rhyn*, de *Helius*, of den *Briel*, met *Hellevoet*, en de *Flevus*, of 't *Vlie*, daar die in de *Noordtzee* nitwateren; en dit waren de Volken die hunne *Coloniën* hadden nevens de rivier de *Marke*, omtrent *Breda*, en *Zevenbergen*, die van 't Eilandt *Marke* en *Marsdiep* in *Weſt-Frieslandt*, die van 't Dorp *Maarſen* in 't Sticht *Utrecht*, die van *Otmarſen* en het *Twent* over den *Rhyn-Yſſel*. Het ſchynt niet vreemt dat *Maarſen*, dicht by *Utrecht*, zynen naam van de *Marſaci* gekregen heeft; maar hoe veel verder zy zich uitgeſtrekt hebben, is en blyft onzeker. *Slichtenhorſt* vindt niet ongerymt, de *Marſi* en *Marſaci* in twee Volken te onderſcheiden, en dat de *Marſaci* omtrent *Marsdiep* en *Texel* gewoont hebben; de *Marſi* op en aan den kant van de *Veluwe*, daar men nu de Vlekken, Dorpen, en Gebuurten van *Maren*, *Maarsbergen*, *Maarſen*, enz. vindt. Wederom zegt hy op eene andere plaatze; Dat de kleine *Marſi*, of *Marſaci*, ten tyde van *C. Tacitus* en *Plinius*, de hedendaagſche *Veluwe* meerendeels bezeten hebben; dat daar van waarblykelyke getuigeniſſen geeven de Dorpen *Maarſen*, *Maarsbergen*, enz. op het *Veluws-eindt*, en onder 't begrip van het Sticht *Utrecht*, *Marſſen* omtrent *Zutphen* op de *Veluwe*, eene adelyke woning aan *Lintelo* behorende: behalven noch de *Marspoort*, *Marsakker* aldaar, en op den *Veluwſchen* kant. De *Friezen* derhalven by de *Marſaci* te willen t'huis brengen, ſchynt eene misvatting: vermits de *Friezen* in *Majores*, *groote*, en *Minores*, *kleine* onderſcheiden waren; de *Majores* woonden op geene zyde van den *Rhyn*, of *Yſſel* by 't *Vlie*, tot de *Eems* toe; de *Minores* onthielden zich daar tegen over, op de monden en kreeken van den *Rhyn*, en ter zyde de Meeren, die van de *Romeinſche* Vlooten bevaaren wierden, en nu noch achter den *Yſſel* zyn, daar ze zich uitſtrekken van *Enkhuizen* en *Stavoren* totaan het *Vlie*.

Leeuw. Bat. Ill. fol. 95.

Cluver. de 3 Rh. alv. cap. 26.

Houve Handv. Kron. 2 deel, fol. 11.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 18.

Idem Pontan. ibid. fol. 109.

MARSATII, MARSATEN. Van vier Landtſtreeken of Eilanden der *Friezen*, tuſſchen den *Rhyn* in leggende, eigent *Plinius* het alleronderſte, en, by gevolg, digtſt aan de *Noordtzee* leggende, den MARSATEN toe: deze order doorgaans houdende, dat hy van plaatzen, die hooger en het landt dieper in leggen, afdaalt naar zulke, die laager en meer naar het ſtrandt toe leggen. Insgelyks plaatſt *Tacitus* de MARSAKEN, (*Marſacos*) op die zelfde hoogte; namelyk, achter de *Caninefaten* (waar van hier boven geſproken is) die uit het landt der *Nerviers*, door de zelfde togten over de *Maaze*, van *Claudius Labeo* overvallen wierden. De *Friezen* bewoonden derhalven den oever van den *Rhyn*, recht tegens over de *Caninefaten*, in eene lange ſtreek langs het ſtrandt; van dewelke hy verhaalt heeft, datze een weinig te vooren ontboden waren om mede deel te neemen aan den oorlog. Het welk zonder twyfel de oorzaak geweeſt is dat *Labeo* hen, zoo wel als de *Caninefaten*, dewyl hy hen niet opentlyk met den oorlog dorſt aantaſten, even als de Struikrovers en Vrybuiters, onverwacht op het lyf viel. Men vindt te *Romen* onder het Kapitool eene oude Inſcriptie aan een marmer altaar, waar in gewag gemaakt wordt van de Natie der MARSAQVEN: welke Inſcriptie *Scriverius* en *Cluverius* liefſt van de MARSATISCHE *Friezen* willen verſtaan hebben. Wat 'er van zy, de benaming van *Plinius* drukt de Inlanders allerbeſt uit; want de *Friezen* hebben zonderling nadrukkelyk hunne Landtslieden, wier geheele landt byna door de *Noordtzee* en Meeren omringt wierd, Meerzaaten genoemt: omdat de *Nederlanders* een *plas* binnewater een *Meer*, en den *Oceaan* de *Zee* noemen: de *Bovenlanders*, of die van *Hoogduitſchlandt*, daar tegen, noemen den *Oceaan* het *Meer*, en een *Meer* noemen zy een *Zee*. Waar van daan zy die tuſſchen de zeën in woonen, Meerzaaten genoemt worden, eveneens gelyk men zegt Landtzaaten/ Onderzaaten/ Holtzaaten/ Elzaaten/ en diergelyke, dat is, in een Landtſchap gezeeten, onder iemant gezeeten, in 't holt gezeeten, aan den *El-* of *Ilſtroom* gezeeten, en zoo voort; gelyk hier, aan de Meeren gezeeten. Het Landtſchap der MARSATEN heeft derhalven van vooren gehadt de *Noordtzee*, van achteren verſcheide Meeren, en aan dezen kant de *Friſiaboners*, waar van hier boven te zyner plaatze geſproken is; aan den ſlinker kant de *Caninefaten* aan dezen kant des *Rhyns*; aan de rechterhandt de *Sturiën*, of *Sturiers* (waar van hier boven breeder, onder de tytelen van *Friſii* en *Friſiabones*) leggende over een zeer kleine kil of arm van de *Sala*, nu den *Yſſel*, die door den *Rhyn* en den *Vlieſtroom* wechgejaagt was. Dit Landt heeft lang na de tyden der *Romeinen* voor het grootſte gedeelte den naam van het Graafſchap, of Droſtampt van *Kinhem* aangenomen, het welk hedendaags gemeenlyk Kennemerlandt genoemt wordt: terwyl de Noordtkuſt door den inham van de *Noordtzee* ingezwolgen is. Deze landtſtreek heeft tegenwoordig niet meer dan twee Steden, namelyk, *Haarlem* en *Alkmaar*, in welke laatſte benaaming noch eenig zweemzel van den ouden naam, namelyk *Marſaten*, ſchynt over te zyn. Het welk men noch duidelyk ziet in het woordt Marsdiep/ zynde een niew gat aan den Noordtkant van het hedendaagſch *Hollandt*, of *Weſt-Frieslandt*. Zy hebben eenen grooten misſlag begaan, als ik het mag zeggen, onder het welneemen van zulke groote Mannen, die de *Marſaaten*, of *Marſaken*, niet alleen ver van de *Noordtzee* aan geenen kant van de *Amersfoortſche* Bergen verſchoven, maar ook ontkent hebben, dat ze *Friezen* zyn geweeſt; hoewel ze een gedeelte van zeker Eilandt der *Friezen* bewoonden, echter van de *Marſen* hunnen oorſprong hebbende. Maar het blykt genoegzaam dat *Cluverius*, zich hier wederom hebbende laaten vervoeren door eenige overeenkomſt der benaamingen, zyne vernuftigheit liever heeft willen toonen, met den zin van de beſte Schryveren te verdraaijen, dan eenvoudig te werk te gaan met dien te verklaaren. Eveneens als of de twee Duitſche woorden, Marſch en Meer/ van den zelfden oorſprong en de zelfde beteekenis waren: en als of het niet verſcheelde Marſchters te zeggen, of Meerſaaten; hoewel dezetwee woorden meer dan een geheele letter van malkanderen verſcheelen. Want Marſchen/ of Marſchlanders/ waar van de *Marſen* (*Marſi*) hunnen naam gekreegen hebben, zyn hooge landen, waar in de vette klei is, met zandt vermengt, die boven andere zaailanden tot den akkerbouw bequaam zyn. Wat overeenkomſt nu, of gemeenſchap heeft de Zee, of hebben de Meeren, aan wien de MARSAATEN (*Marſatii*) den oorſprong van hunne benaaming verſchuldigt zyn, met Marſchen? Anderen, die meenen dat men deze MARSAKEN door het uitwerpen van de letter R MASAKEN behoorde te noemen, van de rivier de *Maaze*, betoonen zich al te beuzelachtig, waarom zy ook van *Cluverius* zelf uitgelachen en uitgejouwt worden. Deeze MARSATEN (*Marſatii*) ziet men uitgedrukt in de Kaarten van den Heere *Alting*, *Tab. I. Pars I.* en *Tab. II.* langs het ſtrandt van de *Noordtzee*, tuſſchen den bovenſten arm van den *Rhyn*, die zich weleer te *Katwyk in zee* ontlaſtte, en tuſſchen den *Yſſel*, die, het *Vliemeer* deurgeſtroomt zynde, in de *Noordtzee* ſtorte, ter plaatze daar omtrent nu het gat van *Texel* is, en allerklaarſt *Tab. V. Pars I.* zie van *Kennemerlandt* boven op KINNEMARIA en KINHEM.

Germ. Antiq. lib. III. cap. II.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars I. fol. 93. Nat. Hiſt. lib. IV. cap. 15. Hiſt. lib. IV. cap. 56. Tacit. Annal. IV. cap. 56. M. Sm. fol. XXCIX. 14. In Tab. pag. 230. Germ. Antiq. lib. III. cap. 2.

MARSDIEP, is eene doorvaart tuſſchen zanden en ondiepten, uit de *Zuider-* naar de *Noordtzee*, tuſſchen het Eilandt *Texel* en de Dorpen de *Helder* en *Huisduinen*, als ook 't vaſte landt van *Noordt-Hollandt*.

De Raey Dictionn. Geogr. pag. 314.

MARSNA ad FECHTAM. MARSNA aan de *Vecht*. Aldus vindt men deze benaaming in den Blaffert der *Utrechtſche* goederen: In eenen brief van de *Keulenaars* van het jaar 1262 MAERSEN, welken naam de plaats noch heden ten dage behoudt, leggende op den ſlinkeren oever van de Neder-*Vecht*, eene gemeene Duitſche myl beneden *Utrecht*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 121.

MARSNA, of MARSANA aan de *Maas*. Wy zullen hier onder op zyne plaats aanwyzen, dat de *Menapiers* (*Menapii*) zynde een hoop van de kleine Over-*Rhynſche* Volken, lang beide de oevers van de *Maaze* bezeeten, en zeer veele plaatzen in de rondte van haaren naam hunne benaaminge gekreegen hebben, doch verkort zynde in Meer. Nu wyſt dit woordt *Marſna*, of *Marſana*, door den klank zelf genoeg aan, dat deeze plaats omtrent de *Maas* van dit zelfde ſoort is. *Regino*, Abt van *Pruim*, gewaagt daar van uitdrukkelyk, verhaalende dat de twee gebroeders, *Lodewyk* en *Karel*, Zoonen van *Ludovicus Pius*, of *Lodewyk den Godtvruchtigen*, om het ryk van Keizer Lot-

Lotharius te deelen, ieder met hunne Grooten gekomen zyn tot MERSENA, of MARSANA; waar voor *Pithœus* in zynen *Aimoinus*, of deszelfs Opvolger (*Continuator*) de SMARNA geschreven heeft, daar hy naar de *Fransche* uitspraake, door omzettinge van letteren, MARSNA had moeten zeggen. Deze *Fransche* Schryver nu heeft de zaak een weinig duidelyker verhaalt, namelyk, dat *Lodewyk* voortgetrokken is tot aan MARSNA, of MARSANA; en *Karel* tot aan *Herstal*, of *Heristal* (*Heristallium*) en dat zy, in 't midden van deze plaatzen, op den 27 Julius, met malkanderen gesproken hebbende, overeen gekomen zyn over deze voorwaarden van verdeelinge, die hy vervolgens een voor een ophaalt. *Regino* getuigt dat MARSANA aan de *Maas* geleegen heeft, en de zelfde *Pithœus* bevestigt het, toonende dat deze plaats zoo dicht by *Herstal* is geweest, het welk aan de *Maas* leit, en noch hedendaags *Meersen* genoemt wordt; zynde geen onvermaart of slecht Dorp, aan het riviertjen de *Geule* (*Gula*) een halve gemeene Duitsche myl van den naasten oever van de *Maas*, en drie van de zelve mylen en een vierde van *Herstal*. De Groote *Kronyk* doet'er by, dat dit MERSANA gelegen is aan de *Maas*, dicht by *Maastricht*, in de Heerlykheit van *Valkenburg*, welke nu staat onder de gehoorzaamheit van de *Vereenigde Nederlanden*. *Gerberga*, de Zuster van Keizer *Otto den Grooten*, heeft in het jaar 990. na de voornoemde verdeelinge van *Lotharingen*, in het zelfde *Meersen* (MERSENA) gesticht een aanzienlyk *Collegie* van Geestelyken, het welk in de groote *Nederlandtsche Kronyk*, op het jaar 1460. eene Proostdye (*Prepositura*) genoemt wordt. Dewyl nu de voorschreve verdeeling niewe grensscheidingen van het aan dezen kant *Rhyns* gelegene *Duitschlandt*, en van *Gaulen* (*Gallia*) gemaakt, of immers naukeuriger onderscheiden heeft; gisse ik dat het niemant verveelen zal, dat ik dezelve hier wat opgeheldert vertoone. Het bovenste gedeelte dan van *Duitschlandt*, naar het Zuiden, word aangewezen met den naam van *Basalchowa*; dat is; het Bisdom of gebiedt van *Bazel*, met *Saladorum* (*Solothurm.*) Een weinig laager naar het Westen heeft men twee aangrenzende Graafschappen van de *Elsas*, namelyk, *Pfirt* en *Montbelgarde*, met een gedeelte van 't gebergte van *Burgandiën*; waar in leggen *Faverney*, *Granges*, en *Villafons*, (*Faverniacum*, *Horrea*, & *villa Offonis*) en andere. Vervolgens de *Elzas* zelve (*Elisacowe*) tot aan *Selme*, of *Salm*, waar omtrent de rivier de *Saar* zynen oorsprong heeft. Daar na het bovenste *Sarachowa*, dat is, het Landt aan de Boven-*Saar*. Hier na *Nitachowa*, of het Landt aan de rivier de *Nidda*. Verder de Stadt en het gebiedt van *Metz*, en het Graafschap *Mosle*, hedendaags *Thion-Ville*; en hierna een streek in de *Ardennes*, daar de rivier *Ourt* haaren oorsprong neemt, en naar de *Maas* voortloopt. Eindelyk de *Maasstroom* zelf, wiens rechter oevers tot het *Duitsche* Ryk behooren. Wat hooger heeft men de Luttenaars/ *Liegeois* (*Luigæ*) die aan dezen kant leggen, en het gebiedt van *Trectis*, of het gebiedt van *Maastricht* (*Trajectum Mosæ*) gemeenlyk genaamt 't Landt van *Over-Maas*, waar in legt dit ons MARSANA; wat laager het Graafschap *Testebrandt* (zoo heeft de druk van den Heere *Alting*, maar misschien moet het zyn *Teisterbandt*) daar nu is het Landt van *Bommel*, van *Altena*, en de *Biesbos*. Allerlaagst dat gedeelte van *Frieslandt*, dat het middelste is van drieën; waar in een weinig daar na onder Keizer *Carolus Crassus*, of *Karel den Dikken*, omtrent het gat zelve (namelyk, van de *Maaze*) ontstaan is het Graafschap van *Gerolfus*, die Opper Veldtheer was van de Graven van *Hollandt* (zie van dezen *Gerolfus* meer hier boven op den titul van *Hollandt.*) Al wat aan geenen kant van deeze grenzen leit, heeft behoort onder het *Gaulische* (dat is, *Gallische*, nu *Fransche*) Ryk; en daar onder ook een gedeelte van het *Condros*, aan den Oostkant van de *Ourt*, te gelyk met de Abdyen *Pruim*, en *Stablò* (*Pramià & Stabôla*) die nu ter tydt Vorstelyke waardigheit hebben.

De Gest. Franc. lib. V. cap. 25.

Houve. MARSSUM, een der twee- of drie-en-veertig Dorpen van het quartier *Fivelinge*, in de *Groninger Ommelanden*.

Winsem. beschr. van Fr. achter de Kronyk. MARSSUM, een der twaalf Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Menaldumadeel*, in *Westergoo*. Aldaar is eene groote doortogt naar *Leeuwarden*, en andere Steden in *Friesland*. De buurt *Ritsumer-zyl* hoort onder dit Dorp; ook heeft men daar de adelyke Huizen *Dotinga* en *Heringa*.

MARTEN VAN ROSSEM, Stadthouder, enz. zie ROSSEM. (MARTEN VAN)

MARTEN SCHENK; zie op SCHENK. (MARTEN)

MARTEN (S.) TER GROETE, een der *Zeeuwsche* Dorpen op het Eilandt *Zuidt-Bevelandt*, *beweester-Schelde*, bedykt in het jaar 850.

Houve 1 deel, fol. 118. MARTEN, (S.) een Dorp of Schoutampt in *Noordt-Hollandt*, onder *Alkmaar*; heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Alkmaar*.

Boxhorn beschr. van Zeelandt, MARTENSDYK, (S.) eene smalle Stadt op het Eilandt ter *Tholen*, in *Zeelandt*. Het word daar gemeenlyk S. MEERSDYK geheeten. Dit *S. Martensdyk* is zyn eerste beginsel aan een Slot, dat'er noch staat, verschuldigt, met dubbele graften rontom voorzien; daar wierden huizen by gebouwt, en het wierd een klein Dorpjen, dat, meer en meer aanwassende, ten laatsten met laage aarde wallen omringt is. Deze plaats heeft van over veele jaaren byzondere Heeren gehadt: van de *Borsselens* quam de Heerlykheit op die van *Buuren*; van hen op de Prinssen van *Oranjen*. In het Geslachtregister der Graven van *Buuren*, uit het huis van *Egmondt*, vindtmen in het jaar 1518. Heer *Floris van Egmondt*, Grave van *Buuren*, *Leerdam* en *Yfselstein*, ook genoemt Heer van *S. Martensdyk*, en *Cortgeene*, *Kranendonk* en *Jaarsveldt*; hy had getrouwt Vrouwe *Margareta*, of *Maria*, *van Bergen*, Zuster van *Maximiliaan*; en *Cornelis*, Heer van *Zevenbergen*, die ter Gemalinne hadde Vrouwe *Maria*, Vrouwe van *Barbançon*. Hy won by haar *Maximiliaan van Egmondt*, Grave van *Buuren* en *Leerdam*, Heer van *Yfselstein*, *S. Martensdyk*, enz. Stadthouder van *Frieslandt*, en van Keizer *Karel den V* zeer bemint; hy storf zeer schielyk te *Brussel* aan eene *squinancie*, of keelwurging, in het jaar 1548. nalatende by Vrouwe *Françoise*, Erfdochter van Heer *Hugo van Lannoy*, in *Vlaanderen*, Vrouwe *Anna van Egmondt*, Gravinne van *Buuren* en *Leerdam*, Vrouwe van *Yfselstein*, *S. Martensdyk*, *Jaarsvelt*, *Lannoy*, enz. getrouwt in 't jaar 1552. aan Prins *Willem den I.* van *Oranje*, enz. die by haar won eene dochter, getrouwt aan den Grave van *Hohenlo*, en eenen zoon *Philips*, Prins van *Oranje*, Heer van *S. Martensdyk*; dat, na zyn kinderloos overlyden, nevens het Prinsdom van *Oranjen*, aan zynen broeder *Maurits* verviel; vervolgens aan Prins *Frederik Henrik*, en zoo voort tot op *Willem den III.* geworden Koning van *Engelandt*, en in 't jaar 1702. overleden; verder op 's Konings Neeve, JAN WILLEM FRISO, by uitersten wille gemaakt; en nu wettig op zynen eenigen Zoone, WILLEM KAREL HENRIK FRISO, overgegaan; alhoewel hier over, gelyk over veele andere gedeelten van 's Konings nalatenschap, noch geene volkome uitspraake is geschiedt, noch toewyzinge aan den jongen Prinse, naardien'er zich de Koning van *Pruissen* mede 't recht van toeëigent; waar over noch beslechtinge moet vallen. Dit Steedtjen legt in eene lustige landtstreeke: de Kerk en Predikant staan onder 't Classis van *Tholen* en *Bergen op Zoom*.

1 deel, pag. 444.

Goudh. in de O.H.Kr. fol. 132.

Idem Boxh. Goudh.

MARTENSDYK, (S.) een Dorp in 't Sticht van *Utrecht*, naar den Heikant; omtrent anderhalf uur van de Stadt *Utrecht*.

Lyst der Utrecht. Dorpen.

MARUM, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, en een van de 39 of 40 Dorpen van het *Westerquartier:* anders een der negen Dorpen *Vredewoldt* genaamt; daar Heer over was Jonker *Caspar van Eeusum*, Heer van *Nyenoordt*, enz.

Houve 1 deel, fol. 173.

MASALANDA. *Maaslandt.* De Blaffert der goederen van de Kerke van *Utrecht* eigent alle de tienden van dit Landt toe aan *S. Maarten*. *Diederik de V.* Grave van *Hollandt*, wyst in het jaar 1083. eenige goederen in MAASLAND, van Schipluide tot aan de *Maas*, toe aan de Kerke van *Egmondt*. Graaf *Willem de I.* voegt in zynen Giftbrief van het jaar 1222. *Vlaardingen* aan *Maaslandt* (MASLANDA.) Dit landt behoudt den naam by het Gat van de *Maas*, tusschen *Maaslandtsluis* en de *Noordtzee*. Men heeft noch een ander *Maaslandt*, MASALANDA, aan den slinker oever van de Boven-*Maas*, daar dezelve zich allereerst vereenigt met de *Waal*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 123.

MASEMUNSTER. In de Handtvest van *Anfridus*, Bisschop van *Utrecht*, van het jaar 1006. worden plaatzen vermeldt, zoo wydt en zydt van malkanderen verspreidt, dat men uit de t'zamenvoeginge der benamingen niet kan besluiten, of vaststellen, dat ze naby malkander leggen. Gelyk by de Kerke in *Ermelo*, die op de *Veluwe* legt, vindtmen deze tweede gevoegt, welkers toenaam zelf genoeg aanwyst dat ze dicht aan de *Maas* legt. Volgens den Giftbrief van *Willem den II.* Grave van *Hollandt*, van het jaar 1242. is deze plaats niet ver van het Gat dat de *Maas* en de *Waal* gemeen hebben; nu genaamt MONSTER, (zynde een Dorp, waar omtrent wy even hier boven, op den titel van *Marci Columella*, aangewezen hebben, dat gevonden is de Mylzuil van de twee vergoode Broederen; dat is, van de Keizers *Marcus Antoninus*, en *Lucius Verus*. Men kan niet twyfelen of dit is het Dorp, 't welk van Bisschop *Anfridus* gemeent wordt. Men vindt op verscheide plaatzen dikwyls gewag van Landtheeren die deezen toenaam voeren. *Masmunster* is ook een Klooster in de Boven-*Elzas*, doch dit heeft dien naam van den Patroon, of *Bescherm-Heilig*, *Maso*; waar van d'Opvolger van *Aimoinus* schryft op den jaare 870.

Idem Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 123.

MASIUS, GISBERTUS) Bisschop van *'s Hertogenbosch*; zie van hem, en zyne glasschilderye in de *Catharyne* Kerk aldaar, genoemt der Kruisbroederen, omtrent het jaar 1690. iet aardigs op 's HERTOGEN-BOSCH.

MASTEBROEK, MASTENBROEK, een Dorp, of Schoutampt onder *Overyssel*, in 't quartier van *Zallandt:* beneden het Steedtjen *Hattem* (in het Noordtooster-deel van *Gelderlandt* en de *Veluwe*) loopt d'*Yssel*, omtrent vier uuren verder in de *Zuiderzee*. Niet verre van daar vermengt

Houve 1 deel, fol. 166.

Grotii Nederl. Hiſtor. fol. 506. mengt zich de *Vecht*, uit *Weſtfalen* komende, met het *Zwarte water*; dan nadert zy verder met bogten den *Yſſel*, en valt met dien ſtroom in de *Zuiderzee*. Het vlakke landt, tuſſchen dezen ſtroom en de *Zuiderzee*, word *Maſtenbroek* genoemt. Van eenigen word gegiſt, dat die naam van de Moeraſſen, of Broeklanden der oude *Mattiaci* voorkomt. Het is byna een Eilandt geweeſt: maar door het leiden van eene Vaart, tuſſchen den ſtroom en andere werken heene naar *Zwol* toe, is het een heel Eilandt geworden; zie voort op MATTIACI. *Maſtenbroek* is wel een klein, maar vruchtbaar Landtſchap, het Dorp, als gezegt is, voert den zelfden naam, 't legt in 't Weſterdeel van *Overyſſel*, tuſſchen de Steden *Kampen*, *Haſſelt*, *Zwol*, de *Zuiderzee*, *'t Zwarte water*, en den *Yſſel*.

De Raey Dictionn. Geogr pag. 316.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1297. MATENE'S, MATHENE'S ('T HUIS TE) is nu een oudt vervallen Slot, dicht onder de veſten van *Schiedam*. Het heeft altydt aan het ridderlyk Geſlacht van *Matenés* behoort. Voor eenige jaaren heeft men 'er noch eenen vierkanten tooren by gezien.

Goudh. in de O.H.Kr. fol. 185. ſeq. Leeuw. Bat Ill. f. 1001. ſeq. MATENE'S, een oudt Adel- en Ridderlyk geſlacht. De Burggrave van *Leiden*, omtrent of kort voor het jaar 1000. had vier Zoonen; de oudſte wierd na zynen Vader Burggrave; aan den anderen hadt hy gegeeven de goederen van *Berkel*, *Bleiswyk*, en *Wena*, by, aan, en in *Rotterdam*; want die Stadt was toen noch zonder veſten; van hem is afgekomen *Jakob Berkel*, Knaap, nevens zyne nazaaten; aan den derden *Vlaardingen* en de *Ketel*, maar die ſtorf in 't jaar 1010. zonder kinderen: den vierden wees hy zyn Erfdeel aan in *Mathenés*, welk huis toen in het *Niewe landt* van *Matenés* ſtont, dat nu zoo geheeten word wegens den inbreuk, toen de *Ryderwaerdt* by *Dordrecht* die ramp overquam: deze vierde zoon voerde den naam van *Philips Uyterneſſe*. Hy hadde twee zoonen, *Dirk de goede* en *Philips*, ſtorf zonder lyfserven: *Dirk de Goede* trouwde de dochter van den Heer van *Polanen*, daar hy twee zoonen by won, *Dirk van Uyterneſſe*, Ridder, en noch eenen *Dirk*, van wien die van *Spangen*, by *Schiedam*, geſproten zyn; de eerſt genoemde *Dirk* had ten echte de dochter van den Heer van *Rodenrys*, by *Overſchie*, daar hy eene dochter by won, en drie zoonen, Heer *Dirk*, Heer *Daniel*, en Heer *Philips van Matenés:* het verder Geſlachtregiſter vindtmen by *Gouthoven* en *S. van Leeuwen*. *Gysbert van Matenés*, zoon van *Jan*, by *Judith Piek*, was Heer van *Mathenés*, *Riviere*, *Opmeer*, *Zouteveen*, en *ter Does*, geboren in het jaar 1645. Heemraadt van *Schielandt*, Bailjuuw en Dykgraaf, vertſcheen 't zedert het jaar 1666. in de Ridderſchap van *Hollandt*, trouwde *Antonetta van Aſewyn*, Vrouwe van *Brakel* en *Sterkenburg*, daar hy *Jan van Matenés* by won, nevens *Judith-Margareta*, beide voor den Vader overleden: Heer *Gysbert* volgde hen in 't jaar 1670. maakende tot zynen Erfgenaam *Willem*, *Willemszoon van Matenés*, Heer van *Raſcourt*, by *Margareta van Valkenaar:* hy was de zoon, als gezegt is, van *Willem van Raſcourt*, by *Maria Manninga*, tot *Diterhuizen*, en dees, zoon van *Jan van Matenés*, Overgrootvader van Heer *Gysbert:* maar deze jonge geïnſtituëerde Jonker *Willem van Matenés* overleedt in 't jaar 1671. noch maar 4 jaaren oudt; en vermits hy het laatſte mans Oir van dat Geſlacht was, wierd het wapen van *Matenés* (een bandt van keel, met drie goude ſterren op een zilver veldt) met hem gebroken in 't graf gelegt, latende tot Erfgenamen zyne twee Zuſters, *Florentia*, Vrouwe van *Mathenés*, *Riviere*, *Opmeer*, *Zouteveen* en *Sterkenburg*, getrouwt aan Heer *Jan van Hardenbroek*; en *Maria van Matenés*, in 't jaar 1684. noch ongehuuwt. Gemelde Heer *Gysbert*, overleden in het jaar 1670. legt in *S. Pieters*-kerk te *Leiden* begraaven, daar zyn wapen met 32 quartieren opgehangen is; aan d'eene zyde *Matenés*, *Kuilenburg*, *Duvenvoorde*, *Koulſter*, *Aſſendelf*, *Brienen*, *Noordwyk*, *Zwieten*, *Aaswyn*, *Yſendoorn*, *Broukhuizen*, *Tuyl van Seroskerke*, *Gent*, *Aamſtel van Mynden*, *Vliet*, *Matenés*; Aan de andere zyde, *Piek*, *Gent*, *Balveren*, *Ley*, *Wena*, *Vyg*, *Riemsdyk*, *Hak*, *Wyhe*, *Averonk*, *Haaften*, *Laar*, *Tengnagel*, *Langen*, *Broukhuizen*, *van Echten*. Onder de Stadt *Schiedam* legt *Oudt-* en *Niew-Matenés*, beide behoorende onder eenen Heer van *Matenés*.

Idem ibid.

Idem Leeuw. f. 1004. Houve 1 deel, fol. 110. ſeq.

Alting Notit. Germ. Inſer. pars 1. fol. 94. MATILO. Dit ſchynt eene zuivere Hoogduitſche benaming te zyn, t'zamengeſtelt van Mat/ Made/ Mede/ Mae/ en Lo: Van welke woorden de eerſte een Graſsveldt/ of Hoogveldt betekenen; waar van daan komt het *Frieſche* woordt Deymat/ dat is, zoo veel een grasmaaijer op een dag maaijen kan. (Want Dey in het *Frieſch* een *dag* betekent) Het tweede woordt *Lo* betekent een Hoogte/ (gelyk hier boven op het woordt *Edita* van den Heer *Alting* wydlopig aangewezen is, en ook blykt uit GRVNLOE, en HEILEGELO, HEILIGERLEE, HENGELO; welke benamingen elk op haare plaatzen verklaart zyn.) Het geen nu de Ouden Matlò genoemt hebben, hieten wy hedendaags gemeenlyk Hooge-Meden/ Hooge-Mieden/ Hooge-Maden/ Hö-Mae/ (naar de verſcheide uitſpraak dezer woorden onder de *Groningers*, *Friezen*, en *Hollanders*) als of men zeide, het Hooge-Maiveldt/ het Hooge of verheven Hooiveldt. Daar legt wel een Dorp niet zeer verre van den anderen kant, of over-oever, in het landt der *Friezen*, met naame Domâc/ maar men vindt'er tegenwoordig geen naar de oude gelegentheit op den oever aan deezen kant in het landt der *Bataweren*; hoewel echter uit de Reiskaart vaſt en zeker blykt, dat daar zoo een plaats is geweeſt, die met den naam van MATILO geteekent word, recht midden tuſſchen *Leiden* en *Alphen*, (*Albiniana*, waar van hier boven op zyn plaats) leggende eene gemeene Duitſche myl en een vierde van d'eene en d'andere plaats. *Cluverius* verzekert ons dat deze plaats, daar hedendaags geene huizen ſtaan, recht aanziet op het Dorp Hondeſlerk/ leggende op den anderen oever. Dit MATILO zietmen klaar getekent onder de Kaarten van den Heere *Alting*, *Tab. III. P. I.* aan den ſlinkerkant van den *Rhyn*, tuſſchen *Prætorium Agrippinæ* en *Albiniana*; insgelyks *Tab. IV.*

Germ. Antiq. lib. II. cap. 36.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 123.

MATLINGE. Graaf *Diderik* noemt dit in zynen beruchten Giftbrief van het jaar 1085. een Rivier, naaſt aan het riviertje de *Harga. Melis Stoke* heeft het genoemt MATTINGE; zoo dat men daar uit ziet dat MAT het voornaamſte gedeelte van die benaminge geweeſt is. Waar uit ik zoude vermoeden, dat hier meê het zelve riviertje gemeent word, het welk hedendaags de SCHIE word genoemt, op wiens oever het Slot MATTENES, naar de oude benaaminge, kan geheeten zyn.

Em. van Meter. Bor. Hooft. Reyd. Grot. enz. MATTHIAS, Aartshertog van *Ooſtenryk*, naderhant *Roomſch* Keizer. In het begin van de *Nederlandtſche* onruſten tegen *Spanjen*, toen de *Staten van Brabandt* zagen dat *Don Jan van Ooſtenryk* verraderlyk met hen handelde, riepen zy Prins *Willem den I. van Oranjen*, uit *Hollandt*, daar hy Stadthouder over was, naar *Brabandt*, om met raadt en daadt van hem geholpen te worden; verkoren hem ook tot Gouverneur der Provintie. *Philips de Croy*, Hertog van *Aarſchot*, wiens huis altydt dat van *Naſſauw* wederſtreevend was geweeſt, nevens de Grave van *Lalain*, en andere Grooten, hem deze niewe verheffinge benydende, ſmeedden eenen toeleg om Aartshertog *Matthias*, zoon van Keizer *Maximiliaan den I.* Gouverneur en Kapitein Generaal der *Nederlanden* te maaken, om 'er den Prins van *Oranjen* uit te ſchoppen, immers zynen luiſter daar door te verduiſteren. Zy zonden eenen Edelman naar hem, die zynen laſt, naar hunnen wenſch, uitvoerde. Hy quam in grooten ſpoedt, zonder veel bericht aan den *Staat* in 't algemeen te geeven, in weêrwil van zynen broeder, Keizer *Rudolf*, te *Maaſtricht*, tot verwonderinge van veele der *Staten*, die 'er niets van bekent was, ook zelfs niet de groote Steden van *Brabandt*; waar van eenige, kort voorheene, Gelaſtigden naar *Vrankryk* gezonden hadden, om den Hertog van *Alençon* 't Landtvoogdyſchap over *Nederlandt* aan te bieden. Deze zouden *Matthias* ook weêr naar huis hebben gezonden, indien Prins *Willem* het niet, om zulk eenen aanzienlyken Vorſt geenen hoon aan te doen, belet hadde, en hen bewogen, den Aartshertog tot Gouverneur Generaal, aan te neemen: Echter bewilligden zy daar niet in, dan onder voorwaarde, dat de Prins van *Oranje*, en niemant anders, Lieutenant van *Matthias* zyn zoude. Dat ontſtak den nydt der wangunſtige *Nederlandtſche* Heeren noch veel meer tegen den Prins; welk vuur van nydt in 't jaar 1578. 't felſt uitbarſtte. De *Walſche* Provintiën, die hem ingeroepen hadden buiten kenniſſe der andere, vielen van hem, en de reſt der *Nederlandtſche* Provintiën af. Het geheel *Ooſtenrykſche* Huis, en alle *Duitſche* Vorſten weigerden hem byſtandt. Hy had geene magt om *Maaſtricht*, van *Parma* belegert, te ontzetten; dat zwakte zyne achtinge niet weinig, en het verdroot zyne Hooghartigheit te gevoeliger, toen de *Staten* der Provintiën, die tegen *Spanjen* ſtantvaſtig bleven, ziende dat zy eenen beſchermer, magtiger dan *Matthias*, van nooden hadden, den Hertog van *Alençon* tot Heer aannamen. Hy oordeelde dat voor zich ſchimpelyk, en voor de *Nederlanden* gevaarlyk: nam daarom een eerlyk afſcheidt van den *Staat*, en begaf zich in 't jaar 1581. weêr naar *Duitſchlandt*, vertrekkende den 29 October van *Antwerpen*. In zyne korte regeeringe viel 'er niet zonderlings voor. Tot zyn onderhoudt was hem 120000 guldens jaarlyks toegelegt. In het laatſte zyner regeeringe was 'er by veelen een ſterk vermoeden, over heimelyk verſtandt van hem met den Koning van *Spanjen:* doch die argwaan wierd door de *Spaansgezinden* voortgezet, om tuſſchen hem en de Provintiën twiſt te verwekken. Echter vernam men naderhandt, uit den Bakker van *Matthias*, en eenen anderen die gevangen genomen waren, zommige dingen, die het nadenken verzwaarden; dat hy met *Spanjen* in overleg geweeſt zoude zyn, om iet tegen den Prins van *Oranjen* ter handt te neemen; nevens een ander geheim. Het is niet onwaarſchynlyk, dat hy des Prinſen groot gezag en gunſt by 't volk met ſcheele oogen heeft aangezien: dat mede d'afval dezer Provintiën van *Spanjen* hem ſmartelyk zy geweeſt, als waar door 't Huis van *Ooſtenryk* uitgeſloten wierd, om 'er t'eeniger tyden weêr aan te konnen komen. Ondertuſſchen liet hy evenwel den lof na van vreedzaam, en gezeggelykheit, in aan- of afraaden: maar dien roem

Bor. II. 12. Meteren fol. 137. 140. Hooft fol. 538. 544. 548. 550. Grot. fol. 55.

Bor. Hooft. Meter.

Hooft fol. 789. J. P. de Auxerre pag. 337.

behield hy niet altydt; want, weêr in *Duitſchlandt* gekomen, en van Keizer *Rudolf* Generaal, enz. in *Hungaryen* gemaakt, was hy voorſpoedig tegen den *Turk*, hem ſlaande by *Stoelweiſſenburg*, en daar groote dingen verrichtende; maar hy vatte met een eene groote yverzucht tegen zynen broeder den Keizer op, om dat hy op den ryksdag te *Regensburg*, in 't jaar 1608. Aartshertog *Ferdinand van Grats*, en niet hem, *Matthias*, aangeſtelt hadde, om den perſoon des Keizers te vertoonen: by hem opgenomen, als of *Rudolf* dien Aartshertog, boven hem, tot de Keizerlyke Kroone t' eeniger tydt voortrok. Hy ſtelde zich ook van dien tydt af tegen *Rudolf*, en dwong ſtaatzuchtig hem de Kroonen van *Hungaryen* en *Boheemen* af, nevens het Aartshertogdom van *Ooſtenryk*, enz. zoo dat hy, door eige belang overheert, merkelyk van inborſt en levenswyze veranderde. Hy was te *Weenen* in *Ooſtenryk*, den 14 Februarius 1557. geboren.

Gotfried. Abellin. enz.

MATTIACI, eene Natie en oudt Volk, dat zich omtrent de *Batavi* en *Batavia* onthouden heeft. *Tacitus* maakt van hen gewag: maar in wat landt zy eigentlyk gewoont hebben, zegt hy niet, en daar door zyn de giſſingen veelerlei. *Van der Houve* maakt 'er *Zeelanders* van. *J. Lipſius* haalt den naam, niet heel ongerymt, van MATTIUM, de Hooftſtadt der *Catten*, nu *Marpurg*, af; daar *Tacitus* ook van ſpreekt: en *Cluverius* ſtelt hen een gedeelte der *Cattiſche* natie geweeſt te zyn; dat ligt toegeſtaan kan worden, en te gelyk dat de *Zeeuwen Mattiaci* genoemt zyn geweeſt; om dat een gedeelte van hen, een ander gewest zoekende, *Zeelandt* tot hun verblyf zoude konnen genomen hebben. Want *Tacitus* zegt ook, dat de *Mattiaci* niet veel van de *Batavi* (ook uit de *Catten* geſproten) in deugt en dapperheit verſcheelden: maar van *Leeuwen* wil hen niet voor de rechte *Zeeuwen* kennen. *J. Douza* ſtelt het in twyfel, of ze niet eerder meer naar den *Noorder*, dan naar den *Zeeuwſchen*, of *Galliſchen* kant geplaatſt dienden, doordien *Tacitus* zegt; *Voor de reſt wel met de* BATAVI *gelyk; maar dat ze van een ſcherper lucht en landtſtreek, wat rauwer van inborſt zyn:* daar uit beſluitende, dat ze meer naar de Zee, *Texel*, en 't *Vlie* gewoont hebben. De *Groot* ſtelt niet buiten bedenken, of 't Landt van *Maſtenbrouk* niet door de Moeraſſen der *Mattiaci* verſtaan zou konnen worden; zie MASTENBROEK. *Cluverius* poogt met alle kracht, hen uit *Noordt-Hollandt* te weeren. Ondertuſſchen is *H. de Groot* zich zelven niet overal even gelyk; want in zyne *Bataaſſche Oudtheit*, na verſcheide gevoelens voorgeſtelt te hebben, beſluit hy aldus: „ Indien men giſſingen plaatze geeft, geeve men ook plaatze aan „ de onze; In *Duitſchlandt* (zegt *Plinius*) zyn *Mattiaſche* „ warme baden over den *Rhyn*, welker water daar uit geſchept drie dagen de warmte by zich houdt; aan den „ kant maaken deze wateren den puimſteen. *Ammianus* „ *Marcellinus* ſpreekt ook van deze wateren; hy noemtze „ *Mattiaſche Wateren*, in het 29 Boek, ſpreekende van „ Keizer *Valentiniaan*, als volgt: Hy maakte eene ſchipbrugge over den *Rhyn*, en *Severus* ging eerſt voor uit, „ opwaarts tegen de *Mattiaſche wateren* aan, enz. Men zou „ zekerlyk (zegt *De Groot* daar op) vergeeffſche moeite „ doen met zulke fonteinen of wateren in de *Zeeuſche* Eilanden, of eenige der nabuuren landen te zoeken; „ insgelyks aan den *Yſſel*-ſtroom; en 't zou ook 't zelfde „ in *Noordt-Hollandt* zyn: zoo dat, buiten allen twyfel, de „ *Mattiaci* over den *Rhyn* leggen, en de *Mattiaſche wateren*, „ zonder tegenſpreeken, die van *Baden* zyn, in dat welberoemde en bekende Markgraafſchap. Dien het luſt kan *De Groot*, ter aangeweze plaatze, daar op zelf verder nazien: althans wy ſcheiden 'er af, van onze gedachten daar over verder uit te breiden, om, in die onzekerheit van zoo veele gevoelens, iet te treffen, dat meer aanneemelyk zou ſchynen dan 't laatſte van *de Groot*.

Tacit. l. 4. Hiſt. Houve 2 deel, fol. 241. Tacit. l. 1. Ann. Lipſius. Cluver. Levin. Lemn. Leeuw. Bat. Ill. fol. 92. Iidem fol. 92. 127. J. Douſ. in Bat. pag. 5. Tacit. de morib. Germ. cap. 29. Grotii Nederl. Hiſtor. fol. 506. Grotius de ant. reip Bat. p. (mihi) 115. 116. 117. 118. 119. in not. ad c. 2. Idem Grot. ibid.

MAURITS, Grave van *Naſſauw*, derde zoon van Prins *Willem den I.* maar by 's Vaders doodt tweede zoon, doordien een andere *Maurits*, in 't jaar 1566. te *Breda* jong geſtorven was. Zyn oudtſte broeder was Prins *Philips*, gewonnen van zynen Vader by *Anna*, Erfdochter van *Buuren*, enz. zyn jongſte *Fredrik Henrik*, by *Louiſe de Coligny*: *Maurits* was van zyns Vaders tweede Vrouwe, *Anna*, eenige dochter van den Keurvorſt *Maurits van Saxen*, geboren den 13 November 1567. was zeventien jaaren oud toen zyn Vader, Prins *Willem*, zoo verraderlyk te *Delft* doorſchoten wierd. Onaangezien zyne jongheit, wierd hy ſtraks (in 't jaar 1584.) na zyns Vaders doodt, by de *Staten van Hollandt* en *Zeelandt* verkoren, en tot Stadthouder der gedachte Provintiën, Generaal over 't Krygsvolk, en Admiraal ter zee, beveſtigt. Hem wierd als Lieutenant bygevoegt *Philips*, Grave van *Hohenlo*. De *Friezen* namen Grave *Willem van Naſſauw*, zoon van Grave *Jan*, die broeder was van Prins *Willem den I.* tot hunnen Stadthouder aan. Die van *Utrecht* verkozen tot Gouverneur Heer *Alexander de Zoete*, Heer van *Villars*; die van *Gelderlandt* en *Overyſſel* den Grave van *Meurs*. De grondtveſt, die *Willem de I.* gelegt hadde, heeft *Maurits* heerlyk opgetrokken; en onder *Frederik Henrik* is 'er het ſchoone dak op gezet. *Maurits* quam (in 't jaar 1584.) in eenen ganſch hoopeloozen tydt aan het roer: de Stadt *Antwerpen* ging het volgende jaar aan *Parma* over. *Bruſſel* en *Mechelen* waren met *Spanjen* weêr verzoent. *Niewmeegen* en *Doesburg* joegen de *Staatſche* bezettingen weg. De *Staten Generaal* zonden Gezanten aan *Vrankryk*, om dien Koning de Souverainiteit der *Vereenigde Nederlanden*, in vollen eigendom, aan te bieden, op zekere voorwaarden, die hy, uit vreeze voor *Spanjen*, niet aanneemen dorſt. Koningin *Elizabeth van Engelandt* ſloeg het mede af, alzoo zy zich niet in eenen eeuwigdurenden oorlog met *Philips* en *Spanje* wilde ſteeken: Zy nam evenwel, om redenen van Staat, de *Vereenigde Landen* in haare beſcherming, en zond hen, onder zekere bedingen, 10000 *Engelſchen* ter hulpe. De Steden *Vliſſingen*, den *Briel*, en *Rammekens* dienden haar tot onderpandt, tot dat het verſchot weêr aan haar opgebragt zoude zyn. Zy ſtelde den Grave van *Leiceſter* tot Gouverneur aan; die in December 1585. overquam: maar in plaatze van den *Staat* vorderlyk te zyn, was hy dien vry nadeelig: zie daar van op LEICESTER; zoo dat *Elizabeth* hem, in 't jaar 1587. t'huis riep. Ondertuſſchen hadden de *Spaanſchen*, in dien korten tydt, veel verovert: de *Graaf*, *Meegen*, *Batenburg*, *Venloo*, *Gelder*, *Sluis*, *Meurs*, *Workum*, *Hinloopen*, *Deventer*, en meer andere plaatzen, waren in hunne handen gevallen, en, met zyn vertrek, ſtont het met den *Staat* erger dan ooit. Maar na dat *Leiceſter* vertrokken was, en de *Staten Generaal* het hoog bewint der wapenen over alle Provintiën, uitgezondert *Frieslandt*, aan Grave *Maurits* opgedraagen hadden, begon het beter te gaan: Hy veroverde al terſtont de Schans *Engelen*, by 's *Hertogenboſch*, en *Engelens* naam wierd in *Crevecœur* verandert. Viel voort in *Brabandt*, daar hy den vyandt zeer groote ſchade aandeed: en zoodanig van jaar tot jaar vorderde, dat zyn ganſche levensloop niet dan een ſchakel van overwinningen geweeſt is. Het zette *Spanjen* ook veel te rugge, en 't was een groot heil voor den *Staat*, dat die magtige (onverwinlyke noemden zy ze) Scheepsvloot van *Spanjen*, in 't jaar 1588. uitgereedt, om *Engelandt* ter zee en te lande te beſtooken; en *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. voor een onbyt in te ſlingeren, ten deele door heldtdadigen tegenſtant; maar wel meeſt door Godts handt, en ſtormwinden, zoo ganſch vernielt wierd, dat 'er weinige ſchepen en manſchap van te recht, en weder t'huis quamen. In 't jaar 1590. wonnen de *Spaanſchen Rynberk*, na eene weinig min dan jaarige belegeringe; maar daar tegen nam Grave *Maurits*, *Breeda*, by verraſſinge, door eene zonderlinge liſt en beleit, met een Turfſchip in; zie op BREEDA: voorts trok hy *Brabandt* in, en haalde eenen ſchoonen buit van daar: heroverde in *Bommelerwaardt* al dat Grave *Pieter Ernſt van Mansveldt* daar, als Lieutenant van *Parma*, wechgenomen hadde, drong voort tot in *Vlaanderen*, won daar *Aardenburg*; hy kreeg ook *Heel*, *Hemert*, *Burik*, de *Graaf*, *Rozendaal*, en *Steenbergen*: zyne benden verraſten en plonderden *Tierlemont*, overvielen ook *Oudenburg*, in de jaaren 1580. en 1590. Deze overwinningen bragten *Maurits* in een zonderling aanzien by de zynen, en in een groot ontzag by den vyandt. In 't jaar 1591. bragt hy de ſterke Stadt *Steenwyk* onder zyn gewelt, nevens *Otmarſum*, en het onwinbaar geachte *Koevorden*. Toen begonnen de zaaken voor *Nederlandt*, en de *Unie* eene andere geſtalte te krygen: ook overleedt *Parma*, Gouverneur der *Spaanſche Nederlanden*: in wiens plaatze de gemelde Grave *Pieter Ernſt van Mansveldt*, tot wederzeggens toe, aangeſtelt wierd: hoewel, wegens zynen ouderdom, de Grave van *Fuentes* het meeſte bewindt voerde. Ondertuſſchen ging Grave *Maurits* al voort, veroverde in het jaar 1592. *Geertruidenberg*, onaangezien Grave *Pieter Ernſt* tot ontzet quam; die, om die ſchade te vergoeden, *Koevorden* belegerde, daar hem *Maurits* in 't jaar 1593. haalt van daan verdreef. De *Spaanſchen* echter veroverden *Otterſum* weêr, nevens *Wedde*, *Ouwerderzyl*, *Slochteren*, en *Gramsbergen*, kort te vooren door Grave *Willem van Naſſauw*, Gouverneur van *Frieslandt*, ingenomen: doch dees behielt *Winſchoten*. In 't jaar 1594. quam Aartshertog *Erneſtus* in de *Spaanſche Nederlanden*, als Gouverneur Generaal, doch ſtorf in 't jaar 1595. te *Bruſſel*: daar op wierd de Kardinaal Aartshertog *Albertus*, tot vervullinge zyner plaatze, in de *Spaanſche Nederlanden* gezonden. Middelerwyle hadde *Maurits* de ſterke Stadt *Groningen*, en te gelyk die geheele Provintie verovert: ook maakten de zyne zich meeſter van *Weerdt*. In het volgende jaar namen de *Spaanſchen*, *Hulſt* wech, dat den *Staat* ſmertelyk viel: maar daar tegen ſloeg *Maurits*, met verlies van niet meer dan 9 mannen, de *Spaanſchen* by *Turnhout*, daar 2000 van hen doodt bleeven; onaangezien hy op verre na zoo ſterk niet was als het *Spaanſch* leger, enz. niet boven de 800 ruiters by zich hebbende, daar hy dat mede uitvoerde: hy veroverde daar by het Kaſteel *Alphen*, de Stadt *Rynberk*, *Meurs*, *Grol*, *Goor*, *Brevoort* met het Kaſteel *Enſchede*, *Otmarſum*, *Oldenzeel*, en *Lingen*: makende zynen naam daar al grooter door by zyne Nabuuren, en zoo wel by ver- als naby gelegene Vorſten. In 't jaar 1599. trachtte het ſterke *Spaanſch* heir de *Veluwe* in te trek-

N. de Cl. toon. fol. 288.

Idem fol. 279. 290 Bizot Medaill. Hiſtor. pag. 47.

Bor. Meter. Reyd. Hooft. Grot.

Iidem.

Iidem Bor. Meter. enz.

trekken; maar *Maurits* belette zulks met een handt vol volks, daar hy die vervaarlyke wolke gelukkig mede voor 't nederstorten afdreef. De *Staat* verloor echter de Stadt *Deutekom*, en 't Kasteel *Schuilenburg*: *Mendoza* veroverde *Crevecœur* wel, maar daar tegen sloeg *Maurits* hem te *Herwaarden* over de 700 mannen af. In 't jaar 1600. hernam *Maurits* *Crevecœur*, veroverde *Wachtendonk*, en de Schanse *St. Andries*, aan den *Bommelerwaerdt*, van *Mendoza* gebouwt, die de *Spaansche* voor onwinbaar hielden, en den *Bril van Hollandt* noemden. Daar op begaf zich *Maurits* in *Vlaanderen*; vermeesterde de *Philippynen*, enz. nam *Oudenburg* wech, ook de Schanse *Albertus*, en quam voor *Niewpoort*; daar *Albertus* over ontzet, zyne ganssche magt byeen, en op het *Staten* leger aantrok: Toen wierd 'er op den *Spaanschen* bodem, met groot gevaar voor den *Staat*, gevochten; maar Godt gaf dien, door zyne wonderlyke genade, eene groote overwinninge in dezen zoo vermaarden Slag van *Vlaanderen*. De *Heeren Staten* deeden daar over eenen gedenkpenning slaan; op d'eene zyde stont *Prins Maurits ten stryde gewapent, boven zyn hoofdt zag men eenen lauwerkrans, onder de voeten van zyn paerdt lagen eenige gesneuvelde vyanden.* In het veldt van dezen gedenkpenning stont een slag afgebeeldt, met eene Vloot in 't verschiet; boven aan las men JEHOVA, in 't *Hebreeuwsch*, met het jaartal 1600. rondtom den randt CAPTIS CENTUM TRIGINTA MILITUM SIGNIS, ORDINUM AUSPICIIS, PRINCEPS MAURITIUS VICTOR REDIIT. Aan de andere zyde eene Schans, te water en te landt belegert, en rontom het vervolg der voorgaade woorden; COMPULSO AD DEDITIONEM PRÆSIDIO ANDREÆ, CÆSO FUGATOQUE AD NEOPORTUM ALBERTO AUSTRIÆ. Dat is: *Na, onder 't gezag der Staten, hondert en dertig Vaendels genomen, de Schans St. Andries tot overgave gedwongen, Albertus van Oostenryk geslagen, en op de vlucht gedreven te hebben, is Prins Maurits overwinnaar wedergekeert.* Onder de gevangenen was *Don Francisco di Mendoza*, Admirant van *Arragon*; de *Spaansche* hadden hem geerne los gehadt, boden eene groote somme voor zyn rantsoen, of losgeldt: maar de *Staten Generaal* eischten voor zyne ontslaginge de vrylaatinge aller gevangenen, ooit te water of te lande in *Staten* dienst geweest; daar in most *Spanjen* bewilligen, om *Mendoza* los te krygen; waar over de *Staat* zeer hoog geroemt wierd. In het jaar 1601. hernam *Maurits* de Stadt *Rynberk*; maar *Albertus* daar tegen rukte voor *Oostende*, en tot het jaar 1604. bleef hy 'er voor leggen. Middelerwyle maakte *Maurits* zich meester van de *Graaf*, 1602. van de Sterkte en Vestingen *St Catharina*, *St. Philippe*, *Ysendyk*, de Stadt *Aardenburg*, en *Sluis*, in 't jaar 1604. Dus kreeg hy een vaster voet in *Vlaanderen*, en groot voordeel op de *Spaansche*, terwyle zy zoo veel tydt, geldt, en volk voor *Oostende* verspilden. *Albertus* kreeg het by verdrag, den 20 September 1604. in; zie op ISABELLA CLARA EUGENIA, en op OOSTENDE. Grave *Maurits* had het door 't voorverhaalde zoo verre gebragt, dat d'oorlog op der vyanden bodem verplaatst was; evenwel maakte de Marquis *Ambrosius Spinola* zich meester van *Oldenzeel*, *Lingen*, en *Wachtendonk*; doch *Maurits*, uit *Vlaanderen* te rugge komende, verhinderde hem allen verderen voortgang. Des niet tegenstaande veroverde *Spinola* in 't volgende jaar (1606.) noch *Lochem*, *Grol*, en *Rynberk*; maar *Lochem* wierd haast weêr van *Maurits* herwonnen. *Spanjen*, ganssch uitgemergelt, en in onmagt geraakt, deedt door den Aartshertog *Albertus* zeer ernstig by de *Staten Generaal* om Vrede, of om eenen Treves aanhouden. Derhalven wierd in 't jaar 1607. eene wapenschorssinge voor acht maanden beraamt, 1608. voor dat geheele jaar verlengt, om daar over middelerwyle verder te handelen, gelyk ook, door het aandringen van den Heere *Jan van Oldenbarneveldt*, enz. den twaalfjaarigen stilstandt van wapenen besloten wierd, en volgde; hoewel in weêrwil van zommige andersgezinden. Maar geduurende deze wapenschorssing konden de Provintiën noch van binnen, noch van buiten, in rust blyven zitten. Niet van binnen, wegens d'ontstaane Religionsverschillen, tusschen de *Remonstranten* en *Contra-Remonstranten*; niet van buiten, door de doodt van Hertog *Johan Willem van Gulik*, *Kleef*, en *Berg*, op welk Erf verscheide Vorsten aanspraak maakten, hoewel *Brandenburg* en *Niewburg* zich alleen in het bezit stelden: Maar zy oneenig onder den anderen geworden, verliet *Niewburg* de *Lutherssche* Religie, op hoope dat de *Roomsch-Catholyke* Vorsten hem dan te beter zouden toevallen, en hy alleen meester blyven, gelyk dan ook *Spanjen* hem met eene aanzienlyke magt ter hulpe quam. *Brandenburg* daar tegen begaf zich onder de bescherminge der *Vereenigde Nederlanden*. Dus quamen de benden van de *Spaansche* en des *Vereenigden Staats* al weêr tegen malkanderen in de wapenen: en vermits *Albertus*, al voor het onderling verschil tusschen den Hertog van *Niewburg*, en *Keur-Brandenburg*, zich in dezen handel, ten voordeele van Keizer *Rudolf*, gemengt hadde, en hem met krygsvolk bystont tegens de bezittende Vorsten, was het tydt voor de *Staten* van wel toe te zien, om niet verrast te worden: zy stelden zich derhalven mede in postuur: Naderhandt verschil onder beide de bezittende Vorsten ontstaan zynde, en *Niewburg* zich in de armen der *Spaansche*, *Brandenburg* in die der *Staten* geworpen hebbende, ging *Albertus* voort, op den naam des *Niewburgers*, en Grave *Maurits*, met zyne *Staatsche* volkeren, op dien van *Brandenburg*. Aartshertog *Leopold* had *Gulik* voor *Oostenryk* met guarnizoen bezet. Het diende de *Staten* niet de *Oostenrykers* en *Spaansche* zoo naby hunnen bodem te hebben; daarom trok Grave *Maurits* den 24 Junius 1610. op den naam der bezittende Vorsten voor *Gulik*, en dwong de belegerden tot overgaave. Daar na de Bezitters, als gezegt is, in verschil geraakt, stonden de *Spaansche* en *Staatsche* gedurig tegen den anderen in de wapenen, zonder evenwel den *Treves* te breeken, daar *Spanjen* boven maaten zorge voor droeg. Omtrent *Wezel* lagen *Spinola* en *Maurits* zoo na met hunne benden byeen, dat beiderzydts schildtwachten met malkanderen gesprek hielden, zonder belediging: maar elk naim evenwel de Steden in die hy krygen kon. Na dat in het jaar 1621. de stilstant geëindigt was, begonnen de vyandtlykheden tusschen *Spanjen* en den *Staat* weêr op niew. Prins *Maurits*, bemerkende dat veele Plaatzen in de *Spaansche Nederlanden*, inzonderheit *Brussel*, *Leuven*, *Antwerpen*, *Mechelen*, enz. van bezettingen ontbloot waren, en 't volk naar den *Palts* getrokken, nam die gelegentheit waar; beval 3000 paerden, en 1000 te voet, onder 't beleit van zynen broeder *Frederik Hendrik*, in *Brabandt* te vallen; die daar eene groote plondering aanrechtten, en met grooten buit te rugge quamen: den roof bragten zy met 400 wagens naar huis. In het jaar 1622. veroverde *Spinola Steenbergen*, en belegerde *Bergen op den Zoom*; maar *Maurits* ontzette *Bergen*, en hernam *Steenbergen*. In het jaar 1624. viel Grave *Henrik van den Berg* met een sterk heir in de *Veluwe*, doch most haast te rugge. *Spinola* belegerde *Breeda*, en vermits *Maurits* die Stadt niet kon ontzetten, wierd hy daar niet weinig over ontroert; overleedt ook kort daar na, waar van straks wat breeder. In het jaar 1618. overleedt zyn oudste broeder, Prins *Philips Willem van Oranjen*, daar door wierd Grave *Maurits Prins van Oranjen*, en Heer van veele treffelyke goederen. Gelyk deze Vorst een groot werktuig in Godts handt is geweest ter opbouwinge van den *Vereenigden Staat*, reddinge van dien, en ter verheffinge tot den uitsteekendsten luister; zoo was hy 't ook ter onderschraginge van de *Gereformeerde Kerke*, tegens het inkruipen der *Remonstrantsche* gevoelens, en hunne beooginge, van verre boven de *Contra-Remonstranten* met zege te praalen. Gelyk dan de *Spaansche* en *Roomsch-Catholyke* Geestelykheit, in deze landen, hem dikmaals gezocht hebben om hals te helpen, is zulks ook ondernomen van eenige *Remonstranten*, zeer op hem verbittert, zoo om dat hy zich vast hield aan de regelen der oude *Gereformeerde Religie*, als omdat hy zich kantte tegens de handelingen der *Remonstranten*, de Waartgelders, van hen aangenomen, afdankende, en de Magistraten in verscheide Steden veranderende, enz. doch Godt heeft hem bewaart, en 't quaadt den quaaden op den kop gestort; breedt in de Nederlandtsche Geschiedenissen, en vooral in 't Vervolg van *G. Brandts* Reformatie, met de verweeringe der Remonstranten, aangetekent. Hy heeft met weinig geldt en volk de Republyk ten hoogsten luister gebragt, tegen den magtigsten Koning van Europa, die de goudt- en zilvermynen van Amerika in zyne schatkist bragt: Daarom droeg hy ook dien roem wech uit den mondt van dien grooten *Henrik de Groot*, Koning van *Vrankryk*; hem noemende *den grootsten Kapitein der wereldt.* Hy was ook waarlyk een wys, dapper, heusch Vorst, en onvermoeit in den arbeidt; die de Wiskonst volmaakt bezat, ook veele oorlogstuigen en gevaarten bedacht, en de vestingbouw, als ook de krygskonst, enz. in beter staat en ordre gebragt heeft. Onvergelykelyk was hy in 't ordineeren om eene plaats te belegeren, een leger te versterken, den soldaat te spaaren, en de krygstucht onder de Benden te onderhouden, om daar door, de glorie van 't gemeen beoogende, zich t'eenemaal aan het welvaaren en de grootheit van den *Staat* op te offeren. Wonder, ten minsten ongegrondt, is het dan dat hem nagegeeven wordt, dat hy de Souveraineiteit heeft beoogt, en dat zulks d'oorzaak van *Barnevelts* doodt (die hem dat belette) zou geweest zyn. Doch zonder ons daar in in te laaten, scheiden wy af van dien Vorst, die den 23 April 1624. overleedt, nadat hy de regeeringe der *Vereenigde Nederlanden* 41 jaaren loflyk en gelukkig in de hoopeloosste tyden bestiert hadde. 's Daags voor zyn afsterven had hy eenen brief aan zynen broeder *Frederik Henrik* laaten afgaan, dien hy, als zynen navolger en erfgenaam, (want Prins *Maurits* was nooit gehuuwt geweest) veelerlei zaaken, en inzonderheit de handthaving der *Gereformeerde Religie*, op het hoogste aanbeval. Hy had tot zyne zinspreuk; *Tandem fit surculus arbor. Een spruitjen word in 't laatst een boom.*

MAXIMILIAAN DE HENNIN, *Grave van Bossu*; zie BOSSU.

MAXIMILIAAN VAN OOSTENRYK, zoon

Bor. Meter. Grot. E. de Veer. enz.

Bizot Medail. Hist. pag. 81.

Grot. Nederl. Histor. fol. 440.

Thom. Galesino Hist. d'Europ. lib. 3.

Emm. van Meteren. Grotius, Baud J.v. den Sande.

J. Ph. Albelin. Theatr. Continuat. Godfr. Kron. Brauweri Chronic.

Wassen. Hist. verhaal, 1.2.3.4. 5.6.7.8. 9. 10. Deel. Aitzem. zaken van, enz. leven van Will. en Maur. Nass. Held. pronktoon.

Trigl. Kerkel. Hist. Baudart. Memor. J. P. d' Auxerre Hist. de France.

Bizot Medail. Hist. pag. 126.

Idem Bizot ibid.

pag. 95.

van Keizer *Frederik den III.* Hy wierd, door huwelyk met *Maria*, Erfdochter van *Karel den Stouten*, of *Strydtbaaren*, Hertog van *Burgundiën*, enz. Grave van *Vlaanderen*, *Henegouwen*, *Artois*, *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. Heer van *Frieslandt*, *Salms*, *Mechelen*, enz. Opperheerscher over alle die Landen, en, na haare doodt, Voogdt over hunner beider Zoon *Philippus*, daar hy het bestier over hadde; zie op MARIA DE RYKE. *Philippus* was noch geen 4 jaaren oud toen zyne moeder *Maria*, in 't jaar 1482. overleedt. Die van *Gent*, de *Duitschers* niet wel konnende lyden, eigenden zich de voogdije over *Philippus*, en zyne zuster *Margareta* toe; hielden den jongen Prins in hunne bewaaringe, en leverden daarenboven *Margareta* aan Koning *Louis van Vrankryk* over, om Gemalinne van den Dauphin *Karel* te worden, beloofden ook met haar ten huwelyk te zullen geeven de Graafschappen van *Burgundiën* en *Artois*. Aartshertog *Maximiliaan* (naderhant Keizer) meende het Mombaarschap over zyne kinderen ganschen aan zichzelven te behooren, hield het bedryf der *Gentenaaren* voor een ongelyk hem van hen aangedaan, rekende zich daar door gehoont, en poogde, met hulpe der *Brabanderen*, hen den jongen Vorst afhandig te maaken. Hy viel met een groot leger in *Vlaanderen*, veroverde *Aalst*, *Oudenaarden*, en *Dendermonde*; echter bleven de *Gentenaars*, nevens de andere Leden van *Vlaanderen*, hartnekkig tegens hem, en bequamen, onder den Grave van *St. Paul*, eenige *Franschen* t' hunner hulpe. Maar zy dankten hen straks af, uit vermoeden dat zy met *Maximiliaan* heimelyk in goedt verstandt stonden. Dit bevorderde de zaak van *Maximiliaan* niet weinig: zelfs eenige burgers van *Gent* bewogen de andere, om den Aartshertog binnen hunne Stadt te ontfangen, dat hun qualyk bequam; want *Maximiliaan* ontnam hen niet alleen zynen zoon *Philips*, dien hy naar *Brussel* zondt, maar deedt ook eenige hoofden der voornaamste Belhamelen over de kling springen. Middelerwyle was *Maximiliaan* ondertrouwt met *Anna*, dochter des Hertogs van *Bretagne*; maar *Karel de VIII.* Koning van *Vrankryk* geworden, verstiet smadelyk *Margareta*, *Maximiliaans* dochter, hem van de *Gentenaars* overgelevert ter Gemalinne, zond ze haaren vader t' huis, en schaakte noch daar-en-boven *Anna van Bretagne*, zyne ondertrouwde bruidt. Daar op volgde d' oorlog tusschen *Maximiliaan* en *Karel*. Terwyl *Maximiliaan* (nu *Roomsch* Koning verklaart) bezig was in het jaar 1488. en zich stelde om het verschil, tusschen hem en die van *Gent* ontstaan, by te leggen, wierden de *Bruggelingen*, door het aanstooken der *Franschen*, oproerig. Hy begaf zich derwaarts, om de vonken in het opgaan te smooren; maar die van *Brugge* namen hem gevangen, en sloegen vyf zyner getrouwste Raaden het hoofdt af. Hy wierd eindelyk, na eene zestienweeksche strenge gevangkenisse, losgelaaten, onder voorwaarde van zich met *Vlaanderen* niet meer te bemoeijen, enz.

J. P. d' Auxerre Hist. de France. pag. 298. *P. Frib. Hist. Duc. Burg. l.* 2. *Clerk Toon. enz. fol.* 129. *seq. J. Cuspinian. Cuspin. in Chron. Ph. Erbach in Max. I. lib.* 1. *Mich. Sachs in Chron. p.* 4. *f.* 271. *Didac. Apol. l' Heur. de re creat. tom.* 2. *pag.* 721. *seq.*

Balens Dordr. pag. 864.

MAYKEN CORNELIS, een Linnenaaister binnen *Dordrecht*, huisvrouw van *Jakob Willemsz*, baarde den 27 Februarius 1588. t' eener dragt vier levendige frisse zoonen. Om de zeldzaamheit wierden ze door het achtste Burgervendel ten Doop geleidt, in de Augustyner Kerk, en genoemt *Abraham*, *Isaäk*, *Jakob*, en *Samuël*. De Doopheffers waren de Heer *Cornelis Frans Wittenz*, de Heer Pensionaris *Joos de Menin*, de vier Burger Kolonels, en de twaalf Burger Kapiteins.

Alting Not. Germ. Infer. Pars 11. *fol.* 123.

MEDEMELACHA word een Rivier genaamt, maar een Rivier van die soort als de *Chimelofara* is, waar van hier boven op haare plaats: namelyk een langwerpig Meer, van *Medenblik* af door de *Sala*, dat is, den *Yssel*, voortstroomende over de laage landen die 'er lagen, midden tusschen dit Meer en de *Chimelofara*, en die door gifte van Keizer *Otto den III.* van den jaare 985. gekomen zyn onder de gehoorzaamheit van Grave *Diderik den II.* Het Meer zelf is al voor langen tydt door den zeeboezem ingezwolgen en verslonden. (Uit deze verklaring van den Heere *Alting* blykt dat deze Rivier, of liever dit Meer, *Medemelacha* geweest is tusschen *West-Frieslandt* en *Stavoren*, want de *Chimelofara* in *Frieslandt* zoo ver zich uitstrekt, en de *Sala* in die tyden met eenen vollen stroom heen geloopen heeft eerst door het *Vliemeer*, vervolgens door de laage landen, die nu alle in de wateren van de Zuiderzee verdronken leggen. Dit vertoonen ons klaar de Kaarten van den Heere *Alting*, *Tab. I. P. II.* en *Tab. II.* noch klaarder *Tab. V.* insgelyks *P. II. Tab. I. II.* waar in deze *Sala* toen *Hisla* genoemt, en het Meer *Medemelacha Tab. I. & III.* vertoont wordt.

Houve. 1. *Deel. f.* 170.

MEDEN, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, behoorende onder de Stadts tafel van *Groningen*; waar by, in vorige tyden, de Kloosters *Heiliger-* en *Westerlee*, met het gehucht *Smacht*, plagten te staan.

Idem Houve. ibid.

MEDEN, een der 48 of 49 Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, onder 't quartier *Hunsingo*, onderscheiden van 't bovenstaande, en daarom *Meden in Hunsingo* geheten.

Alting Not. Germ.

MEDENBLEC word in een brief van *Godebaldus*, Bisschop van *Utrecht*, van het jaar 1118. genoemt een Stadt of Hofstadt (*Villa*) en Kerk in *West-Frieslande*, (*in occidentali Fresia*) door welken brief de zelve toegeëigent word aan de *S. Martens* Kerke, met alle haare renten en inkomsten, (*cum omni circatu*) als of men zeide, met alle de bezoek- of visitatiegelden: want *circatus* wierd genoemt het geldt gegeeven aan zulken, die de Kerken quamen bezoeken of visiteeren, die daarom *Circatores*, dat is, Omtrekkers, *Visitatores*, genoemt wierden. Indien zy deze Quanten den naam van Zwervers en Landtloopers, (*Circulatores*) hoedanige de Quakzalvers zyn, gegeeven hadden, die het volk van haar geldt snuiten, zy zouden de waarheit en goedt *Latyn* gesproken hebben. Die van *Utrecht* hebben in den Blaffert van hunne goederen zich ook toegeëigent de koningklyke Tienden in MEDEMELAKE. Doch sedert wat tydt dit nu al een Stadt (*Villa* seu *Oppidum*) geweest is, heb ik op geenen vasten en zekeren grondt kunnen te weeten komen. Dezelve heeft haaren naam gekregen van de nabystroomende rivier *Medemelacha*, gelyk Keizer *Otto de III.* haar noemt, of liever van 't Meer, stroomende tusschen de laage hooi- of graslanden, die de *Friezen* noch heden ten dage Meden/ of Mieden noemen; (gelyk zulks van den Heere *Alting* breeder op het woordt MATILO aangewezen is.) Het Opperhooft of de Stadtvoogt (*Villicus*) van deze plaatze, die in latere tyden een Bailjuuw genoemt is geworden, heeft het gezach gevoert over het geheele eigentlyk zoo genaamde *West-Frieslandt*, zynde met eenen, volgens 't getuigenis van *Melis Stoke*, Burggraaf, van het Slot dat Graaf *Floris de V.* in het jaar 1287. om de *Friezen* te bedwingen, gebouwt hadde. Hedendaags is het een Stadt, gelyke Voorrechten hebbende als *Hoorn* en *Enkhuizen*, doch in vermogen lang niet tegens die kunnende ophaalen. Ook legt dezelve nu niet aan den anderen kant van een kleinder Meer, maar aan eenen grooten zeeboezem van de *Noordtzee*, waar tegens dezelve met geweldige groote dyken moet voorzien en beschut worden. Zy legt vyf uuren gaans, of vier gemeene Duitsche mylen min een vierde van *Stavoren*, doch daar van door den gemelden zeeboezem, nu de *Zuiderzee*, afgescheiden.

Inf. Pars 11. *fol.* 123.

De Raey Dictionn. Geogr. pag. 319. *Boxhorn Holl. toon. pag.* 373. *Brugm. voor Schriv. pag.* 46. *Ebb. Rhodius de Urb. Germ. Putean. de fluv. Germ. pag.* 107.

MEDENBLIK, eene Stadt in het Noorderdeel ten Oosten van *Noordt-Hollandt*, of *West-Frieslandt*, aan de *Zuiderzee*, met eene groote Haven, en een oudt Kasteel. Het is de laatste onder de *Hollandtsche* Steden; maar de eerste wegens de oudtheit. Alle Historiën stellen vast, dat *Medenblik* de eerste Stadt van *West-Frieslandt* geweest is, lang voor *Hoorn*, *Enkhuizen*, en andere Steden; hoewel eenige *Vroonen* noch ouder stellen: maar dat is niet meer in wezen; ook mogelyk nooit als eene Stadt in wezen geweest; zie hier van op VERONA. Het word van veelen voor de waarheit gehouden, dat de vermaarde *Radbod*, Koning der *Friezen* genoemt, daar zyn verblyf of hof gehouden heeft. Maar over 's naams oorsprong verschillen de meeningen; Eenige willen 't haalen van *Medea*, welker beeldt, als eene Afgodinne van koper, in de zonne gestelt, blonk en eenen glans van zich gaf; waar door het ook Medeasblik zou genoemt zyn: maar dit, wat verre gezocht, behaagt anderen niet, dien 't beter bevalt den naam van het daar by gelegen hebbende Meertjen, of Riviertjen, *Medemelaca*, te trekken: welk water of riviertjen door het bedyken wechgeraakt, of met de Zee gemeen geworden is, nevens 't water *Gemerchi*, of *Chimelofara*, daar 't landt van *Medenblik* tusschen beiden lag, en gegist word doorgeloopen te hebben tusschen *Medenblik* en *Emeloort*, enz. *Boxhorn* noemt de *Medemelaca* eene edele rivier. Immers in het *Diploma* van Keizer *Otto* (van 't jaar 985.) wordtze uitdrukkelyk, nevens de *Chimelofara*, met deze woorden uitgedrukt; *Inter duo Flumina Medemelacha & Chimelofara, gemerchi dicta.* In den Giftbrief van *Godebald*, Bisschop van *Utrecht*, word de Stadt *Medenblik*, in het jaar 1118. *Medenblec* (gelyk ook boven van den Heere *Alting*) genoemt. De woorden uit het *Latyn* overgebragt, luiden aldus; *Ik Godebald, by Godts genade Bisschop van Utrecht, hebbe uit broederlyke liefde . . . . gegunt en t' onzer gedachteniisse gegeeven, ten nutte der Broederen Godts, dienende in S. Martens Kerk* (eene Kerk in *West-Frieslandt*) *in de Stadt* (Villa) *Medenblec, met al zyn inkomen en offerhanden, daar toe behorende*, enz. Dat *Radbod*, Koning der *Friezen*, zynen stoel in *Medenblik* zou gehad hebben, wederspreeken *J. Dousa* en *S. van Leeuwen*. Maar wy steeken ons daar niet in; ook niet in 't verschil, of te *Medenblik* voortyds de Koningklyke troon van *Ratbob*, Koning der *Friezen*, zy geweest. *Abbas Stadensis* zegt wel, dat Graave *Floris* (zoon van Koning en Grave *Willem*, van de *Friezen* in 't jaar 1254. verslagen) de *West-Friezen* en *Hollanders* tot een Volk gemaakt hebbende, daar een sterk Kasteel heeft doen bouwen, en persoonlyk in 't quartier van *Medenblik* zoo lang gebleven is, tot dat het in 't jaar 1288. met alle zyne werken volmaakt was. Maar *van der Houve* meent, dat Grave *Floris* alleen de vervalle werken van *Radbods* Kasteel opgemaakt, verhoogt, de graften geruimt, en de poorten verniewt heeft, enz. Eer wy hier afscheiden, zullen wy alleen maar zeggen, dat d'oude Schrivers, *Medenbliks* oorsprong veel verder stellen als de tyden van *Radbod:* tot berecht diene het volgende: Ten tyde van *Haron*, Hertog van *Frieslandt* (omtrent het jaar 300.) begon

J. Dous. f. in annal. Holl. pag. 14. *Leeuw. Dat. Ill. f.* 1357. *Abb. Stadens. Houve Handv. Kronyk* 1 *deel, fol.* 141.

gon een zyner Edelen, *Dirk* genaamt, byna twee mylen van *Stavoren*, tegen het Weſten eene Sterkte te bouwen, en daar by te ſtellen zyne *Medea*; deze Sterkte wierd genoemt *Medea blink*, verandert in *Medenblik:* gemelde *Dirk* maakte deze plaats 't hooft van dat Geweſt, en liet zich Koning van *Weſt-Frieslandt* noemen. Dat mishaagde Hertog *Haron*, die hem met krygsgewelt aanviel, en dwong dien tytel te verlaaten, en zich in zyne magt over te geeven: naderhandt wierden 'er by die Sterkte meer huizen gebouwt, zoo dat *Medenblik* eene Stadt, en het Hof der Prinſſen van *Weſt-Frieslandt*, en weêr tot eene Koningklyke Hooftſtadt verheven wierd, als *Dibbald* zich Koning liet noemen, en zyne Nakomelingen dien zelfden tytel voerden, tot dat het Ryk by erfenis aan *Beroald*, en, vervolgens, aan *Radbod* quam. In 't jaar 807. verbrandden in *Medenblik* door den blixem ruim veertig huizen. In 't jaar 1296. (of 1299.) hebben de *Friezen*, opgeſtookt van den Biſſchop van *Utrecht*, de Stadt *Medenblik* ganſch afgebrandt; maar 't Kaſteel wierd noch door de *Hollanders* ontzet. In 't jaar 1426. wierd het door de *Kabeljauwſchen* ingenomen. Wederom in het jaar 1517. ſtormenderhandt door *Lange Pier*; die meeſt al 't volk doodtſloeg, de Stadt, Kerk, en Klooſters afbrandende. Nauwelyks was de Stadt herbouwt, wanneer, in 't jaar 1547. een onvoorzien vuur haar ten grooten deele verteerde. In 't jaar 1572. quam *Medenblik*, overrompelt wordende, aan de zyde van den Prinſe van *Oranjen*. In het volgende jaar trachtte *Boſſu*, door verradery, weêr meeſter van de Stadt te worden, maar 't mislukte hem. *Medenblik* roemt dat d'eerſte Schipper uit *Hollandt* naar *Guinée* een *Medenblikker* was, die van daar welgeladen te *Amſterdam*, met zeer groot retour en winſt voor zyne reeders, aanlandde: daar na is 't eene gemeene vaart geworden. De Stadt legt vlak op den *Zuiderzeekant*, en 't end van *Noordt-Hollandt*, of *Weſt-Frieslandt*, twee uuren van *Alkmaar*, en derdehalf van *Enkhuizen*, alsmen langs den Dyk gaat. Heeft weleer een groot rechtsgebiedt gehadt, behoorende onder den Bailjuuw van *Medenblik*; namelyk, de Steden *Hoorn* en *Enkhuizen*, de Dorpen *Wervershooft*, *Bovenkarſpel*, de *Stede van Grootebrouk*, *Lutjebrouk*, *Hoogkarſpel*, *Weſtwoud*, *Ooſterblooker*, *Weſterblooker*, *Zwaag*, *Hem*, *Binnewyzent*, *Venhuizen*, *Wydenés*, *Schellinkhout*, *Scherwoude*, en *Scherdam*, *Eterſem*, *Ooſthuizen*, *Opterbeets*, *Niewerdyk*, *Groſthuizen*, *Avenhorn*, *Outdorp*; *vier dorpen van Langendyk*, *Koedyk*, *Kalverdyk*, *Warmenhuizen*, *Lenigenburg*, *Nyenburg*, *S. Marten*, *Schagen*, *Heringhuizen*, *Barſingerhorn*, de *Koyers*, *Oudt Nierop*, *Niew Nierop*, *Winkel*, *Eerſtwoude*, *Hoogwoude*, *Opmeer*, *Heusbrouk*, *Opdam*, *Veenhuizen*, *Overbeek*, *Spanbroek*, *Wadwey*, *Woggenum*, *Nubixwoud*, *Hauwert*, *Midcboud*, *Benningbrouk*, *Sylekarſpel*, *Abbekerk*, *Lammershagen*, *Twiſch*, *Ooſtwoud*, *Opperdoes*, en *Almerdorp:* dus uit *Boxhorn* getrokken.

Winſem. Fr Kr. Montan. in Guicc. fol. 231. Voſſii. Jaarb. pag 218. Winſem. fol. 181. Idem Voſſius pag.671. Winſem. fol. 449. Boxhorn Holl. toon. pag.373. Hoofts Hiſtor. fol. 250. Montan. in Guicc. fol. 231. Petit Nederl. Republ. pag.120. Boxhorn Holl. toon. pag.374.

MEDIOLANIUM. De Aardbeſchryver *Claudius Ptolemæus*, *Geograph. lib. II. cap.* 11. afgepaalt hebbende de grenzen of landtſcheidingen van het Over-*Rynſch Germaniën*, noemt eerſt op, of heeft immers willen opnoemen, den hals of ſmallen ſtrook van het *Cimbriſche* Half-eilandt (*Cimbrica Cherſoneſus*, nu *Jutlandt* genoemt) en den *Codaniſchen* zeeboezem (*Sinus Codanus*, nu de * *Belt*, of *Ooſtzee*.) Daar na noemt hy op de binnenſte *paralel*, (dat is, de Landen een weinig meer zuidelyker leggende.) Doch in de lengte, gaat hy van den *Rhyn* af naar de *Weiſſel* en de *Sarmaaten*, dat is, naar *Poolen*, doorgaans eenparig Ooſtwaarts aan. Doch in de breedte, van de *Noordt-* en de *Sueviſche zee*, dat is, tot aan den *Donau*, gaat hy voort van *Clima* tot *Clima*, (dat is, van Landtſtreek tot Landtſtreek, gelyk men in de gemelde Kaart zien kan, dat een vak of ſtrook landts van twee graden breette, wat min of meer, by hem en andere Aardtbeſchryvers, met een *Griekſch* woordt, *Clima* genoemt wordt; waar van daan wy noch zeggen, *het Klimaat van de lucht:*) wel zuidtwaarts aan; doch in elk klimaat, of landtſtreek, houd hy zulken verwarden voortgang, en maakt zulke ongelyke ſtellingen (*Theſeis*) dan eens recht toe Noordtwaarts aan ſtreevende, dan eens weêr naar het Zuiden uitſpringende, dikwyls zelfs buiten d'afgeperkte *Clima*, of Landtſtreek, dat het byna ondoenlyk is alles op zyne rechte plaats te ſchikken en te brengen. Ook is het tegenwoordig myn voorneemen niet dit alles te onderzoeken, ja zelfs niet te ontvouwen, wat ik van de meeſte dezer zaaken gevoele. Naardien de twee zuidelyke Landtſtreeken (*Climata*) ons al heel niet raaken; komen hier alleen de twee overige in zes plaatzen ten hoogſten in overweeginge: onder welke men in de tweede ſtreek van de zee MEDIOLANIUM vindt, de derde in order: buiten eenige twyfel binnen de landtpaalen der *Friezen*, wat daar ook gemeenlyk tegens ingebragt wordt. Want dit MEDIOLANIUM is van *Navalia*, dat is,

Alting Not. Germ. Inſer. Pars 1. fol. 94.

* De *Belt* die de Noordtlyke kuſt van *Germaniën* beſpoelt, van *Jutlandt*, of het *Cimbriſche* Half-eilandt af, tot aan den mondt van de *Weiſſel* toe; gelyk men zulks klaar zien kan in de Kaart van *Ptolemæus* zelve, genaamt Tabula MAGNÆ GERMANIÆ, zynde van den Heere *Alting* neffens de voorgemelde Kaarten uitgegeeven, en in dit werk gevoegt.

Genemuiden in *Overyſſel*, (gemeenlyk Geelmuiden aan het *Zwarte water*) een halve graadt Noordtwaarts in de breette, dat is, tien uuren gaans, of zeven gemeene Duitſche mylen en een halve. En ook zoo verre Ooſtwaarts in de lengte. By gevolg, volgens nette aanwyzinge van de meetroede, al heel negen gemeene Duitſche mylen min een vierde naar het Noordtooſten. Welke afgelegentheit zeer net zich uitſtrekt tot aan den ſlinker oever van het Meer, daar de rivier *Unſingis* deurloopt, derdehalf gemeene Duitſche mylen van de Stadt *Groningen*; daar men op de landtſcheidinge van de *Ommelanden* en *Drenth* eene plaats heeft, die al ſedert veele eeuwen, immers eer de *Henriken* Keizers geworden zyn, genoemt is geweeſt AD TRES LARES, dat is, *by de drie Huisgoden*; waar onder nu behooren twee Parochie- of Kerſpelkerken, die naar het geweſt onderſcheiden zyn; namelyk, *Zuidlaaren* en *Noordtlaaren*; tuſſchen welke een gering Dorp in het midden legt, dat naar de gelegentheit den naam heeft van MIDLAAREN; waar van *Ptolemæus* MEDIOLANIUM gemaakt heeft, hoewel hy veel beter MEDIOLARIUM zou gezegt hebben. En waarom zou ik niet mogen giſſen, dat dit woordt zoo moet geſchreven worden, naardien 'er, en de gelegentheit, en te gelyk de hedendaagſche benaaming zoo net mede overeen komen? Hier leggen afgryſſelyke groote † Steenen, de een op den anderen, als of daar de berg *Pelion* op den berg *Oſſa* gezet was. Het welk klaar blykt dat een werk is niet van menſchelyke krachten, maar van vernuft: en, by gevolg, dat het niet door handen der *Barbaaren*, al warenze noch zulke groote Reuzen, maar wel door bouwkundige werktuigen der *Romeinen* opgeſtapelt is; onzeker tot wat einde of gedachteniſſe, hoewel men veele diergelyke op verſcheide plaatzen vindt. En hier uit meene ik dat klaar blykt hoe zeer zy verbyſtert zyn, die dit MEDIOLANIUM van *Ptolemæus* aan dezen kant des *Rhyns* (dat is, aan den Zuidtkant van den *Rhyn*, of op den *Galliſchen* bodem) zoeken, en oordeelen dat dit het zelfde is met *Mediolanum* in het Landt der *Gugernen*, daar het Reisboek van gewaagt: of wel over den *Rhyn*, gelyk het behoort, maar verre van het *Vlie*meer, in het uiterſte van 't landt der *Broekteren*, (in *Bructeris*) waar van hier boven den titel kan nagezien worden, als ook van de *Gugerni*, daar nu *Munſter*, de Hooftſtadt van *Weſtfaalen*, is: zonder eenige reden of bewys van dit hun ongerymt gevoelen te geeven.

Vide C. Kemp. Hiſt. Friſ. lib. II. c. II.

MEDUA. Aldus hebben zy miſſchien vertaalt het inheemſche woordt MIDDEL-AAR. Deze benaaming ſtaat in den overdragtbrief van Jonker *Balderik*, waar by hy al zyn goedt, gelegen tuſſchen den tweeſpaltigen *Rhyn*, (dat is, den *Rhyn* met zyne twee armen of takken) en tuſſchen de *Maas*, in het jaar 850. overgedraagen heeft aan de Kerke van *Utrecht*, eenige geringe opkomſten van den Biſſchop weêrom krygende, om daar van te leeven. Dit MIDDEL-AAR nu is een Dorp en Slot op den rechter oever van de *Maas*, tuſſchen Ruth en Gennep/ die daar tegen over leggen.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 124.

MEDUM. *Sibrandus*, Abt van *Mariengaarde*, (dat is, *Marienhof*; waar van hier boven op den titel *Mariæ Hortus*) noemt dit in 't leven van den Abt *S. Fredericus den I.* niet een Hofſtadt (*Villa*) maar een Dorp, miſſchien omdat het geen Heerlykheit was. Hier verhaalt hy, dat Biſſchop *Frederik* een jongen weder levendig heeft gemaakt. Ook leeren wy hier uit dat het Latynſche woordt *Pagus*, het welk weleer een zeer ruime beteekenis had (dewyl het zelve, by de beſte *Latynſche* Schryvers, eene geheele Boere-landtſtreek beteekende, als of men nu zeide een *Droſtampt*, *Meijerije*, *Grietenije*, *Gò*, *Quartier*) al ten tyde van deezen *Sibrandus*, dat is, in de twaalfde eeuwe, nu alzoo bekrompen geworden is, dat het maar een Dorp beteekende. Want hier mede wordt gemeent zeker Dorpjen, het welk noch volkomen den zelven naam behoudt, (met d'invoeging ſlechts van een I. zoodat het nu *Miedum* hiet) leggende eene halve gemeene Duitſche myl van *Leeuwarden* naar het Noordtooſten.

Idem Alting Pars II. fol. 124.

MEERBURG, is eene ridderlyke Hofſteê in 't Dorp *Zoeterwoude*, onder *Leiden*, op de kromte van de Meerburger-watering.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1261.

MEERDERVOORT, ('T HUIS TE) leit over *Dordrecht*, in de oude Brieven al in 't jaar 1388. bekent, en genoemt de *Edele Hoeve van Meerdervoort*, met de hofſtede, ſingels, graften, en ruichten, met de rente, en zwaanedrift aldaar.

Leeuw. ibid. f. 1229.

MEERE, een Dorp in *Zeelandt*, op het Eilandt *Zuid-Bevelandt*; maar het is verdronken. In den ouden *Utrechtſchen* Blaffert vindtmen MARA. MEE-

Houve I deel, fol. 144.

† Deze overgroote zwaare ſteenen, die men meeſt in *Drenthe* op verſcheide plaatzen ziet, vier, vyf, en meer op malkanderen leggen, worden daar te lande gemeenlyk *Hunebedden* genaamt, en gelooft van de Reuzen zoo op een geſtapelt te zyn, gelyk de Heer *Pilkart*, in zyne *Antiquiteiten van Drenthe*, zulks vooritelt, en in een prent verbeeldt. Doch andere giſſen met meer waarſchynlykheit, dat het begraafplaatzen van Romeinſche Bevelhebberen geweeſt zyn.

MEEREN; zie MEERN.

Leeuw. ibid. f. 1261. MEERENBURG, ('T HUIS TE) legt onder *Lis*, niet verre van het *Haarlemmer* of *Leidſche* Meer. Het is van *Albrecht van Waſſemaar*, Heer van *Alkemade*, gebouwt.

Idem Leeuw. f. 1249. *Houve* 1 *deel, fol.* 123. MEERESTEIN, gelegen omtrent *Adrichem*, in de *Beverwyk*; die van het *Meereſteins* geſlacht plagten daar op te woonen: zy zyn geſproten uit eenen wettigen jonger broeder van *Egmondt*; 't Huis is door den oorlog met *Spanjen* verwoeſt; naderhandt herbouwt, en nu eene ſchoone Hoeve.

MEERKERK; zie op MERKERK.

Houve 2 *deel, fol.* 367. MEERLE, een Dorp in de *Meyerije van 's Hertogenboſch*, onder *Peellandt*. Toen geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens opgelegt was, moſt de *Meyerije* (in vier quartieren beſtaande) opbrengen 19379 guldens, 16 ſtuiv. 3 penn. t'zamen met de Stadt en Prælaaten; daar toe moſt het quartier *Pedelandt*, een der vier, draagen 5692 guldens, 10 ſtuiv. 3 penn. en *Meerle* (een van de 27. of 28. Dorpen van dit quartier) daar in 266 guldens, 13 ſtuiv. 6 penn. laſten.

Houve 1 *deel, fol.* 152. MEERN, MEEREN, een Dorp in het Neder-Sticht, een uur gaans van de Stadt *Utrecht*, aan den ouden *Rhyn*. Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Utrecht*.

Houve 1 *deel, fol.* 136. MEEUWEN, MEUWEN, een Dorp en Heerlykheit in 't landt van *Heusden*. Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Gorkum*, t'zamen met *Ethen*, een Droſtampt.

Leeuw. f. 1303. MEEUWEN, ('T HUIS TE) is voortydts door *Jan van Drongelen* gebouwt, na dat hy, omtrent het jaar 1360. *Ethen*, en *Meeuwen* van den Grave van *Hollandt* bekomen hadde. Het is door huwelyk, voor meer dan 200 jaaren, aan die van *Leefdale* gekomen; legt in 't landt van *Heusden*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars 11. *fol.* 124. MEGENE, is een Steedtje op den ſlinker oever van de *Maas*, in dat gedeelte van *Brabandt*, het welk nu ter tydt behoort onder de zachte regeeringe der *Vereenigde Nederlanden*, gemeenlyk genoemt OUT MEGEN; door welke benaaming het onderſcheiden word van Niew-megen/ dat is, *Nimmeegen*; zich aldus toeëigenende den voorrang van oudtheit. Het zelve heeft altydt zyne Heeren gehadt, die eindelyk de Graaflyke waardigheit verkregen hebben. Daar word dikwyls gewag van hen gemaakt in de Giftbrieven, inzonderheit in twee van Keizer *Conradus den III.* van het jaar 1145.

Winſem. MEKMA, een Slot, of Adelyk Huis in *Frieslandt*, in de Grietenije van *Kollumerlandt*, onder het quartier *Oostergoo*.

Winſem. MELKEMA, een Slot, of Adelyk Huis in de *Frieſche* Grietenije *Dantumadeel*, onder *Ooſtergoo*.

Houve 1 *deel, fol.* 142. MELISKERK, een Dorp in *Zeelandt*, op het Eilandt *Walcheren*. Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Walcheren*.

Idem fol. 101. MELIS-ZANDT, een van de 16 Dorpen in 't landt van *Voorne*, of een der 8. leggende over *Flackée*. 't Wierd

Idem fol. 117. in 't jaar 1480. onder Aartshertog *Maximiliaan* (naderhant Keizer) uitgegeeven om te bedyken.

Winſem. MELLEDAM, of MILLEDAM, een der 18 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Schoterlandt*, in het quartier der *Zevenwolden*.

Reigersbergachter aan. MELLINUS, (ABRAHAM) een geleert man, in *Hollandt* Predikant geweeſt, doch geboortig van *Vliſſingen*; zeer ervaaren in de Hiſtoriën. Hy heeft zich bekent gemaakt door zyn *groot Martelaarsboek*, en andere werken.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars 11. *fol.* 125. MELOERDE. Daar is een Ree voor ſchepen van dezen naam geweeſt by *Medenblik*, daar Graaf *Floris de V.* de *Friezen* niet veel vertrouwende, zoo lang op anker gelegen heeft, tot dat het Kaſteel, 't welk hy tegen de Stadt en het geheele Landt bouwde, geheel voltooit was: zie hier van *Melis Stoke* op het jaar 1287.

Winſem. MENALDUM, een der 12 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Menaldumadeel*, in 't quartier *Weſtergoo*, daar de genoemde Grietenije den naam naar draagt. Dit *Menaldum* is een oud en wyduitgezet Dorp: ſtrekkende tot aan 't kerkhof van Beetgum, de landen tuſſchen Berlikum, Schingen, Dronryp, Englum en Marſum, in eene groote ruimte zich uitbreidende. Opwaarts naar Berlikum en Beetgum heeft het goedt landt, doch nederwaarts naar de Leeuwaerder vaart minder, en een ruim veldt *Menalduma-Mieden*. Zie verder den volgenden artykel.

Winſem. Fr. beſ. achterde Kronyk. Houve. 1 *deel, fol.* 157. 178. MENALDUMADEEL, eene *Frieſche* Grietenije in *Weſtergoo*, in welk quartier deze Grietenije de eerſte ſtemme heeft; men vindt daar ſchoone wei- en bouwlanden, ook goede rivier- en zeeviſch: legt ten Noordt-Ooſten van 't *Bildt*; word door de *Zwette* van *Leeuwaderadeel* geſcheiden; ſtrekt zich ten Zuiden tot aan 't Dorp *Jellum*, in *Baarderadeel*; *Baijum*, in *Hennaarderadeel*; *Kingematil* in *Franekeradeel*; voort naar *Minnertſga* en *Barradeel*. De naamen van de twaalf Dorpen dezer Grietenije zyn; *Menaldum*, *Berlikum*, *Wier*, *Beetgum*, *Englum*, *Marſum*, *Deinum*, *Boxum*, *Bleſſum*, *Dronryp*, *Schingen*, en *Slappeterp*. Te Menaldum heeft men de Adelyke Huizen van *Juckema*, *Galama*, *Donia*, *Gralda*: te Beetgum 't Huis *ter Horne*; te Englum *Grouſtins*; te Marſum *Dottinga* en *Heringa*; te Deinum *Feitſma*; in Bleſſum *Wiſſema*; te Dronryp *Fetſe*, *Fockema*, *Hobbema*, *Oſinga*, *Dotinga*; in Schingen *Wobbema*.

Tacit. l. 4. *hiſt. Pontan. Geld. geſch.* I. *D. fol.* 18. *Idem* 2. *D. f.* 2. *Munſteri Coſm. lib.* 3. *cap.* 104. *B. Neander. A. Montan. in Comm. Amſt. fol.* 8. MENAPII, een Volk in deze *Nederlanden*, daar *Tacitus* van gewaagt. Zommige maken 'er *Brabanders* van, of wel dat ze een ſtuk van *Gelderlandt*, by *Julius Cæſars* tyden, voor 't graaven van den *Yſſel*, bewoont hebben. *Strabo* plaatſt hen dicht by de *Sicambri*, en hunne woonſteden ten weêrzyden van de monden des *Ryns*, ook wel op de *Veluwe*, aan de Heibergjens, en doorgaande Moeraſſen, of by *Roermonde*; of wel by of op den *Amſtelſchen* bodem, daar *A. Montanus* den Gelderſchen *Pontaan* in tegenſpreekt. Andere ſtellen andere woonplaatzen, maar zy blyven alle dicht by of omtrent *Hollandt*, *Gelderlandt*, *Brabandt*, en *Vlaanderen*, yder daar naar ſlaande. Uit de woorden van *Julius Cæſar* ziet men *dat ze over Britaniën gewoont hebben*, *dat*, *na dat Cæſar hunne landen verwoeſt*, *hunne koornſchuuren vernielt*, *en hunne huizen in brandt geſtooken had*, *zy zich in zeer dichte boſſchen verſcholen hebben*; *dat zy aan weêrkanten van den Rhyn gezeeten waren*, *daar zy de landen bebouwden*, *en hunne huizen en vlekken hadden*. Op eene andere plaatze ſchryft hy; *van de Menapiers aftrekkende*, *naar*, *en by de Treviri gekomen te zyn*. En alzoo alles maar giſſingen zyn dat 'er de Schryvers van melden, gehaalt uit de voorige woorden van *Julius Cæſar*, laaten wy de *Menapiers* op dat bedde van onzekerheit ſlaapen. Echter, gelyk de Heer *Menſo Alting* dit ſtuk wel het diepſt heeft onderzocht, en 't nauwkeurigſt uitgepluiſt, zullen wy al het geen die ſchrandere Naſpoorder der Oudheden van dit aaloudt Volk, in zyn Latynſch Werk, heeft te boek geſlagen, hier vertaalt laaten volgen.

Alting Notit. Germ. Infer. P. 1. *fol.* 95. MENAPII. Ik zou meenen dat de *Menapiers*, of *Menapers* geweeſt zyn een t'zamengerotte menigte van *Over-Rhynſchen*, uit verſcheide Landtſchappen en Gemeentens, die allereerſt de ledigleggende landen op beide d'oeveren van de rivier, omtrent daar ze zich noch niet in twee armen verdeelt heeft, (dat is, omtrent *Schenkeſchans*) ingenomen hebben; en dat naderhandt, dewyl 'er dagelyks meer en meer toevloeiden, dan deze, dan weêr geene zulks ook gedaan hebben, tot dat zy al het landt dat 'er is tuſſchen den *Rhyn* en de *Schelde*, van *Luikerlandt* af tot aan het Batawer-Eilandt toe, bemagtigt en beſlagen hebben; binnen welke landtpaalen zy eindelyk tot een Gemeenebeſt, en algemeenen Staat vereenigt zyn, dien zy met eene Duitſche benaaminge de Meenacht/ of Meenafft/ dat is, de *Volks-Gemeente*, met recht hebben konnen noemen: want het woordt Acht beteekent eene vergadering tot een lichaam; het welk men klaar kan verſtaan uit het oude *Groninger* Wetboek, waar in de Raadt en het volk doorgaans genoemt worden Bovgemeeſteren ende Raadt met de Meenacht. Ook is het noch hedendaags by ons niet ongebruikelyk dat men kleine Gemeenſchappen de Acht noemt, gelyk als Dyk-acht/ Zyl-acht/ en diergelyke, dat is, *de Gemeente der geener die Landerijen bezitten*, *die met gemeene dyken en doorſnydingen*, *zylen*, *of ſluizen het water keeren*, *of laaten uitloopen*. Maar de Hoogduitſchen, die gewoon zyn van Acht/ Afft/ of Hafft te maaken, hebben in plaats van Meen-acht/ Meenhafft uitgeſproken; waar van de Romeinen naar hunne taal de *Menapiers*, of *Menapers* (MENAPII) gemaakt hebben; de F. of Griekſche φ in een *p*. veranderende; gelyk zulks ook geſchiedt is in de Hoogduitſche benaamingen Arlape/ en Erlaff/ een Rivier van *Carinthen*, (*Noricum*) en andere diergelyke. Dat nu deze MENAPERS hunnen naam van de Meente/ of Meene/ heden Gemeente/ gekregen hebben, zal niemant langer kunnen twyfelen, die eens eene menigte van plaatzen dezes Landts, die daar van vervolgens zyn bygenaamt, wil inzien, en overweegen. De vergaderplaats, wateren, broeken, of moeraſſen, hoogten, vlakten, boſſchen, wilderniſſen, gehuchten, wooningen, en wat dies meer zyn, konnen hier van tot bewys dienen; waar in men zal ondervinden dat het bywoordt Mener/ verkort zynde, in Me'er/ gelyk gemeenlyk geſchiedt, noch hedendaags voor aan gezet wordt; zoo beteekent Me'erſel/ verkort voor Mener-zaal/ de *Vergaderplaats der Menapers*; want Sellen is t'zamen vergaderen; waar van daan een Gezel/ Gezelſchap. Zoo is het gelegen met de woorden Me'er-A/ Me'erik/ Me'erbeeke; dat is, *het Menaper-water*, *de Menapers rivier*. Me'erikſplas/ (in de Baronije van *Breda*) dat is, de *Menaper-ſtroom*, *bron*, *of meer*. Me'erbroek/ (*Menapiorum Paluſtria*) Me'er-Ae/ (dat is, de *Menaper-hoogte*; gelyk even hier boven aangewezen is op het woordt MATILO.) Me'er-feldt/ *Menaperveldt*. Me'er-landt/ Me'erhout/ *Menaper-boſch*, (een Dorp in de Meijerye van *den Boſch*.) Me'er-ode/ (dat is, de *Menaper*-wilderniſſe, een beroemde Baronije in *Brabandt*.) Me'er-hem/ *Menapiorum Villa*, (dat is, de *Menaper*-wooning, hofſtê, gehucht, ſtadt, of dorp.* Nopende de *Menapers*, ik vinde niet dat iemant

* Want het woordt *Hem*, op 't Hoogduitſch *Heim*, als in *Manheim*, op het hedendaags *Frieſch Hiem*, beteekent een wooning;

iemant van de Ouden iets zekers ſtelt, of bepaalt, aangaande den tydt wanneer zy zich in deze landtſtreeken neêrgezet hebben. Alleen is 't blykbaar dat dit geſchiedt is eer de vyf [a] Volken, die allereerſt den naam van *Germanen*, en naderhandt dien van *Tungren* (*Tongeren*) gehadt hebben, herwaarts aangekomen zyn; ja zelfs eer de *Batawers* in het *Batawer-Eilandt*, zoo veel men kan giſſen, zich neêrgeſlagen hebben: Want het is niet wel te begrypen hoe, of waarom deze overgetrokken zouden zyn om te woonen op die Eilanden, of Waerden, tuſſchen de overſtroomde landen, indien het hun vry geſtaan had om landen op eenen droogen grondt, boven de ſcheidinge van den *Rhyn* ledig leggende, in bezit te neemen. Immers omtrent den tydt als *Cajus Julius Cæſar* eerſt in deze Geweſten quam, hadden deze *Menapers* hier al lang hunne woonplaatzen gehadt, en waren toen al een zeer magtig Volk, maar al te ſtout en trots, en zoo dwaas en verwaant, dat zy den Overwinner van geheel *Gaulen*, (*Julius Cæſar*) voor wien alles beefde, de eere, of beleeftheit zelfs niet wilden doen om een Gezantſchap aan hem te zenden. Het welk de reden en oorzaak geweeſt is dat *Cæſar* de Keurbenden liet trekken in het landt der MENAPERS, die hunne landerijen verwoeſtten, het koorn afmaaiden, de huizen in brandt ſtaken, enz. Door welke rampen zy t'elkens geknakt, en in de uitſterſte verlegentheit gebragt zynde, eindelyk met het overleveren van gyſelaars, als Overheerden, onder de magt der *Romeinen* gekomen zyn, die zulks niet hadden willen doen als Vrienden en Bondtgenooten. Want zy, als Overheerden van *Auguſtus* gehandelt wordende, hebben moeten verlaaten het grootſte en beſte gedeelte van hun Landt, waar in hy onder het bewindt van zyn Stiefzoon *Tiberius* (die toen in die geweſten het gebiedt over het leger hadde) overgebragt heeft de gevangene *Sicamberen* en *Catten*, die Bondtgenooten der *Sueven* geweeſt, en van de *Uſipeeten* en *Tenctteren* voorheene uit de Over-*Rynſche* landen verdreeven waren. Waar uit blykbaar is, dat deeze *Menapers* niet altydt de zelfde woonplaatzen gehadt hebben. Want ten tyde van *Cæſar* hebben zy hunne landen, wooningen, en dorpen gehadt op beide d'oevers van den *Rhyn*; van daar zich uitbreidende tot aan de *Batawers*, [b] *Eburonen*, *Aduatiers*, en *Moriners*; welke zaak klaar en zonder tegenſpraak is. Onder de regeering van *Auguſtus* is hun bevolen, niet alleen aan dezen kant van de *Maas*, dat is, aan den Zuidkant, te blyven, maar ook de gevangene *Taxanders*, die onder de *Catten* geweeſt waren, omtrent de *Schelde* plaats in te ruimen. Na de regeering van Keizer *Veſpaſianus* zyn zy de *Maas* weêr over getrokken; zoo immers *Ptolemæus* ons niet heel misleidt, die verhaalt, dat de [c] MENAPERS in zynen tydt over de *Maas* gewoont hebben; hoewel zy naderhandt de *Schelde* ook zyn overgegaan, en de *Germaniſche* taal onder de *Moriners*, dat is, in *Vlaanderen*, (gelyk op dit woordt zal getoont worden) gebragt hebben. Tot bewys van welk alles ons ſtrekt eensdeels de Reiskaart, die Berg-Caſſel / in *Vlaanderen*, *Caſtellum in Morinis*, het Slot of de Burgt der MENAPERS noemt: aan den anderen kant *Menariacum*, nu genaamt Meerhem / een Steedtje der *Moriners*, en *Merville*; insgelyks noch een ander, nu genaamt Meenen / welke plaatzen men meent dat van de MENAPERS hunnen naam ontleent hebben: eindelyk bewyzen zulks de verhaalen van d'invallen der *Noormannen*, waar in *Cortoriacum* (nu gemeenlyk Kortryk) gezegt word te leggen in het landt der MENAPERS: en de Schryver van het leven van *S. Amandus*, die insgelyks *Doornik*, (*Turnacum*) noemt eene Stadt der MENAPERS; waar in of hy echter gelyk heeft, laate ik daar, al zoo wel als de geleerde *Valeſius*, die ons dit aan de handt geeft. Dit Volk ſtrekt zich nu ter tydt niet zeer wydt uit, aan den eenen kant beſloten zynde binnen de rivier de *Demer*, die met de *Gete*, de *Dyle*, en de *Nethe*, den naam aanneemende van de rivier *Rupel*, in de *Schelde* valt; aan den anderen kant bepaalt wordende binnen de *Schelde* en de *Maas*; aldus meeſtendeele behoorende onder de zachte regeeringe en gehoorzaamheit van het Gemeenebeſte, dat

Cæſ. de Bel Gal. lib. III. ſub. fin. & l. III. princ.

Idem Cæſar, lib. IV. lib. VI. princ.

Suet in Auguſt. Cæſ Bel. Gal. lib. IV.

Notit Gall. in Menap.

verblyfplaats, hoffté; gelyk in *Arnhem*, *Arnheim*, het welk de Heer *Alting* hier boven op het woordt ARENACUM getoont heeft. En zoo zyn 'er meenigvuldige benaamingen van ſteden en dorpen in *Hollandt*, *Frieslandt*, en andere Provintiën, die, naar de gewoone uitſpraak, op UM uitgaan, en echter van dit Heim, of Hiem, zyn t' zamengeſtelt: als, by voorbeeldt; *Saſſum* komt van Saxenheim / Saxenhem; *Menaldum* in *Frieslandt*, by verkorting *Menaam*, is Menalsheim / (*Villa Menaldi*,) *Jelſum* is Jeltehiem. *Jellum* is Jellehiem. *Midlum* is Midlehiem. *Witmarſſum* is Widmaarsheim / (*Villa Widmari.*) *Belkum*, by verkorting voor Berlichsheim.

a Hoe vyf Over-*Rhynſche* Volkeren den naam van *Germanen*, allereerſt gekregen hebben, is van den Heere *Alting* wydluftig aangewezen op het woordt *Germania*, en van de *Batawers* is insgelyks wydloopig geſproken op het woordt *Batavi*.

b De *Eburones* en *Aduatici*, of *Atuatici*, hebben voornamentlyk gewoont in *Luikerlandt*, naar *Tongeren* en *Loven*; zie boven op het woordt *Germania*.

gezamentlyk beſtaat uit de oude *Batawers* en *Friezen*. Echter behooren daar onder zeer veel aanzienlyke Steden, als *Antwerpen*, *'s Hertogenboſch*, *Breeda*, en verſcheide andere van minder aanzien.

MENDOSA, (FRANCISCUS DE) Admirant van *Arragon*, hy voerde het oppergebiedt over het *Spaanſch* leger in de *Nederlanden*, toen de Kardinaal, Aartshertog *Albertus*, van *Bruſſel* naar *Spanjen* vertrokken was, om de infante *Iſabella Clara Eugenia*, in het jaar 1598. te trouwen. Het *Spaanſche* Hof, ziende dat de Hertog van *Gulik*, *Kleef*, enz. kinderloos bleef, en dat door zyne doodt die Hertogdommen aan *Proteſtantſche* Vorſten ſtonden te vervallen, die mogelyk den *Vereenigden Staat* meer dan den *Spaanſchen* zouden mogen begunſtigen, nam voor zich meeſter van deze onzydige Landen te maaken, zonder eenig ander recht dan van aan- en welgelegenheit; *Mendoza* trok ten dien einde met een ſterk leger derwaarts, veroverde *Orſoy*, *Rees*, *Emmerik*, en andere plaatzen in 't landt van *Kleef*, *Gulik*, in *Gulikkerlandt*, of *Weſtfaalen*, alle onzydige Rykslanden, daar in hy al vry wat op zyn *Spaanſch* en moordtdadig te werk ging: maar toen het Rykzich in ſtaat van tegenweer begon te ſtellen, maakte *Don Franciſco* zich van daar, en viel in *Bommelerwaerdt*, belegerde *Bommel*; doch op d'aankomſte van Prins *Maurits*, pakte hy, in het jaar 1599. zich van daar wech. In het volgende jaar wierd hy, in den ſlag van *Vlaanderen*, gevangen. De *Spaanſchen* hadden den Admirant weêr gaerne los en by zich gehadt, boden wel groot geldt voor zyn rantzoen, maar de *Staat* eiſchte voor zyne ontſlaginge vryheit aller gevangenen, ooit in dienſt der *Vereenigde Nederlanden* geweeſt, wie of waar zy ook mogten zyn, of zitten, welkers getal niet klein was. Vermits 'er dan geen ander middel was om den Admirant los te krygen, moſt de Koning van *Spanjen* in dien zuuren appel byten, en daar in bewilligen. Zeer hoog wierden de *Staten* over zoo een loflyk werk, zoo wel buiten als binnen 's Landts, geprezen. Ten tyde dat *Don Franciſco di Mendoſa* noch hier te lande gevangen zat, liet hy, uit tydverdryf, twee haanen tegen den anderen vechten, den eenen gaf hy den naam van *Albertus*, den tweeden dien van *Mauritius:* maar *Mauritius* bleef, na eenen harden kamp, verwinnaar: Beide de haanen liet d'Admirant weêr opſluiten, en, na zommige dagen, met verwiſſelde naamen, op niews kampen, maar *Maurits*, die eerſt *Albertus* geweeſt was, kraaide weêr als overwinnaar. Men voegt'er by, dat hy 'er niet al te wel over genoegt ſcheen, dewyl hy het als eene quaade voorſpellinge voor zyns Konings zaaken opnam. Hy was niet al te voorſpoedig in zyne krygsverrichtingen en tegen den *Staat*. In zyn leger reezen groote beroerten; door gebrek van geldt verliep zyn volk met menigte: hy was vry ſtreng tegen de ſoldaaten, en daarom ook niet zeer bemint. Hy was in zyne religie zeer devoot, zoo in 't lezen zyner getyden, als verder: waar op de zyne, ſpottende, hem ſchimpig noemden; *el gran Capitan del Roſario*, dat is; *den grooten Veldtheer van den roozenkrans.* Hy ging ampteloos naar *Spanjen*, daar hy gezegt word niet zeer welkoom geweeſt te zyn.

Franc. Lanarii faſcic. Hiſtor. pag 230. *ſeq.* *Meteren fol.* 410. *ſeq.*

Leven en bedr. van W. en Maurits 2 *D. fol.* 156. *Meteren fol.* 436.

Meteren fol. 463. *Bizot Medail. Hiſtor. pag.* 87.

E. van Reyd Nederl. geſchied. fol. 781. *Meteren fol.* 484.

MENGOOS, MEGENGOR, MEGENGAUD, MEGENGOOS, of MAGENGOOS: hy wierd in 't jaar 974 Voogdt van *Gelder*, de vyfde naar de gemeene reekeninge, alhoewel de *Keulſche Kronyk*, geene Voogden, noch Graven voor hem erkent: zy noemt hem ook geen Voogdt, maar Grave van *Gelder* en *Zutphen:* daar tegen tellen 'er de *Gelderſche* Jaarboeken noch vier voor hem; namelyk, I. *Wichard* (in 't jaar 879.) II. *Garlak* (in 't jaar 910.) III. *Godefroy den I.* (in 't jaar 937.) IV. *Wichard den II.* Na *Mengoos*, die de V. was (in 't jaar 974.) noch twee Voogden, te weeten, VI. *Wiking* (in 't jaar 1011.) en VII. *Wichard den III.* (in 't jaar 1036.) Daar op volgt dan *Otto*, Grave van *Naſſauw*, geworden de VIII Voogdt (in 't jaar 1061.) en eerſte Grave van *Gelder* gemaakt van Keizer *Henrik*, in het jaar 1079. *Willem van Berchem* ſtelt echter *Mengoos*, of, zoo hy hem noemt, *Megengaud*, den eerſten Grave van *Gelderlandt*. Vermits ſtraks na *Otto van Naſſauw*, de Graven van *Gelder* ook Graven van *Zutphen*

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, ſ. 69. 73.

c Deze *Menapers* worden klaar van den Heere *Alting* aangewezen, tuſſchen de *Maas* en de *Schelde*, *Part. I. Tab. I.* alwaar gezegt word, dat zy ten tyde van *Cæſar* ook bezeeten hebben de Landen tuſſchen den *Rhyn* en de *Sala*, of den *Yſſel*, die naderhandt aan de *Gugernen* gekomen zyn. Insgelyks ziet men de *Menapers Tab. II. Tab. III.* en *Tab. IV.* alwaar gezegt word, dat zy van *Ptolemæus* onder de *Tungeren* gereekent zyn geweeſt; in welke Kaart de rivier de *Schelde*, die hunne weſtelyke grens was, de *Tunger* genoemt wordt. In deze Kaart ziet men ook Me'eriks-plas / (*Palus Menapiorum*) waar van wy den Heere *Alting* hier boven hebben hooren ſpreeken, en de rivier Me'erik, hedendaags de *Merk* genaamt, uit dit Meertjen voortloopende naar *Breeda*. Deze zelfde landtſtreek der *Menapers* wordt *Tab. II.* en *Tab. III. Pars* II. MENAPICUS AGER genaamt, *in quem & Taxandriæ nomen a mari invectum*; dat is, *het Menaper-landt, waar in men den naam van Taxandria ook van den zeekant ingevoert heeft.* Maar in *Tab. IV.* krygt het grootſte gedeelte van deze landtſtreek den naam van CAMPINIA, dat is, *de Kempen: Kempenlandt*, gelyk nu noch een gedeelte van *Brabandt* en *Luikerlandt* genoemt wordt.

Idem Pontan. f. 52. geweeſt zyn, zal 't onder het woordt ZUTPHEN aangewezen worden, wanneer dit gebiedt graaflyk geworden, en aan de Graven van *Gelder* gekomen is *Mengoos* word geroemt alle zyne Voorzaaten overtroffen te hebben, in vernuft, deugden, kuisheit, welſprekendheit, en vermaartheit: was daar boven ſchoon van geſtalte, gezwindt in den wapenhandel, minnelyk en geſpraakzaam. Hy had *Gerberg* ter Gemalinne, die getuigt word zeer godtvruchtig geweeſt te zyn, den Heere dag en nacht met gebeden dienende. Zommige zeggen dat zy een dochter van *Godevaart* met den *Baart*, den *I.* diens naams, Hertog van *Brabandt*, zoude geweeſt zyn; andere van *Godevaart van Lotharingen*; andere van *Godefroy van Ardennes*, of van *Godevaart van Verdun*. *Mengoos* won by haar eenen zoon *Wiking*, zynen Nazaat, nevens verſcheide dochters. Hy overleedt in 't jaar 1011.

Alting Not. Germ. Inf. Pars II. fol. 125. MENKE, van deeze plaats word gewag gemaakt in een Aantekening of Regiſter van de Abdye van *Werden*, als leggende tuſſchen de *Walden*, *Wouden* of Boſſchen, Noordtooſt af van de Stadt *Groningen*. En is hier dicht omtrent noch heden ten dage een Dorp MENKEWEER, in *Hunſingo*, twee gemeene Duitſche mylen van de Stadt *Groningen*.

Idem ibid. MENKENESDRECHT is, volgens de beſchryvinge van Keizer *Henrik den IV.* in zynen Giftbrief van het jaar 1064. omtrent daar ter plaatze geweeſt, daar nu ter tydt Papendrecht leit, geen onvermaart Dorp. By Prieſter *Menco* word het zonder onderſcheidt, zoo het ſchynt, dan eens dus, dan eens zoo genoemt. Het legt over de *Merwe*, recht tegens over *Dordrecht*.

Houve. I. D. fol. 170. MENKEWEER, een van de 49 of 50 Dorpen van 't quartier *Hunſingo*, in de *Groninger Ommelanden*.

Idem ibid. f. 171. MENKMA, een adelyk Huis in de *Groninger Ommelanden*, onder 't quartier *Hunſingo*; 't heeft aan het geſlacht van *Clant* behoort.

Benth. Holl. kirch und. enz. pag. 825. Moded. beginſ. der Wederdoop. pag. 100. ſeq. Chr. Schotan. Fr. Kr. f. 670. MENNO SIMONS, naar wien de *Mennoniten* den naam voeren, is geboren te *Witmarſum*, dicht by *Bolswaerdt*, in *Frieslandt*, in het jaar 1496. (of 1505. by anderen) wierd Mispriester te *Pynrongen*; maar hy verliet de *Roomſche* Religie, en begaf zich by de *Wederdoopers*, liet zich van *Obbo Philips*, te *Leeuwarden*, omtrent het jaar 1534. herdoopen. Hy wierd van daar naar *Groningen* gezonden om te predikken, de *Wederdoopers* te leeren, en verderen aanhang te maaken, dat hem gelukt is; vermits hy zeer beweeglyk met de tonge wiſt te ſpeelen, en uiterlyk eene zeer groote godtvruchtigheit betoonde. Hy hield zich zeer bezig om zyne leere voort te zetten, en bragt'er veele tot de *Herdoopers*, zoo te *Leeuwarden*, *Groningen*, als *Embden*; ook in *Weſtphalen*, *Gelderlandt*, *Hollandt*, *Brabandt*, d'*Ooſtzee*, enz. In 't verwerpen van den Kinderdoop bleef hy ſtantvaſtig; maar in andere artykelen, van den ban, d'echtmydinge, en de menſchelyke natuur van *Chriſtus* uit *Maria*, enz. toonde hy zich veranderlyk van gevoelen. Men weete dat *Menno* zyne zendinge hadde van *Obbo*; *Obbo* van *Bartholomeus*, Boekbinder, en *Bartholomeus* van *Jan Mathyſzen*, dien grooten *Wederdooperſchen* Propheet binnen *Munſter*, die ook *Jan van Leiden* derwaarts gezonden had: zie JAN MATHYSZ.; en LEIDEN. (JAN VAN) *Menno* beweerde zeer driftig, dat een Chriſten geenen eedt doen, of ganſch niet zweeren, en niet boven ja en neen gaan mogte. Nochtans handelt hy daar anders van, in zyn *Fundamentboek*, gedrukt in 't jaar 1583. naar 't exemplaar 1556. van hem doorgezien, vermeerdert, enz. daar in ſtaan deze woorden, pag. 248. „ Myn getrouwe Lezer, hier immer „ gelooft nu niet mi, mer het woordt daar U L op, door „ Godts genade, met myne kleine gaven gewezen hebbe: „ Want ik zegge u, dat *zoo waarachtig als de Heere leeft*, al„ le die u anders leeren, dan wy uit des Heeren woordt „ betuigt hebben, ſy ſyn dan ook wie datſe ſyn, dat ſyn „ de Propheten die u verleiden, enz. Dit gaat immers boven ja en neen. *Menno* is op den 13 Januarius 1559. (andere ſtellen 1561.) in 't 66 jaar zyns ouderdoms, overleden.

Menn. Sim. Fundamentb. pag. 248. Brandt Hiſt.. pag. 187 Dagw. pag. 23. Houve.

MENSINGEWEER, een der 49 of 50 Dorpen van 't quartier *Hunſingo*, in de *Groninger Ommelanden*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 125. MENTERAWALDA, dat is, het MENTERBOSCH, is geweeſt een van de voornaamſte Dorpen van de *Menterners*, die door den *Dollaart* wechgeſpoelt zyn. De Abten van *Werum*, en andere oude ſchriften maaken hier dikwyls gewag van; zie by den Heere *Alting Tab. VII. Part. II.*

Idem ibid. MENTERNA. *Oliverius*, de Kruispreediker, heeft, volgens 't verhaal van *Emo*, in 't jaar 1224. zyne ſtandtplaats of ſtatie gehadt te MENTERNA. Onze landtsman *Ubbo Emmius* verklaart, dat hy in een oudt geſchreven boek heeft gevonden, dat daar een Klooſter van *Ciſtertienſer*-Monnikken is geweeſt, die van de gryze of aſchgrauwe kappen (naar de *Frieſche* uitſpraake) doorgaans Grijſe monniken genaamt wierden; welke benaaming noch hedendaags overig is, in het Oldampt aan den Weſtkant van den *Dollart*. Zeker Monnik, die het verhaal van *Menco* een weinig vervolgt heeft, en een tydtgenoot van hem is geweeſt, verhaalt, dat over deze plaats, in het jaar 1276. geſtreden is tuſſchen de twee *Groninger* Familiën, van Folkringe en Gaddinge; die deze Schryver in het Latyn *Folkringones & Gardringones* noemt. Dit MENTERNA, en de MENTERNERS, worden van den Heere *Alting*, onder den naam van MENTERNENSES, gelyk ze in den volgenden titel genoemt worden, uitgedrukt *Tab. VII. Pars II.* niet verre van den *Dollart*, aan dezen kant van het riviertje *Aha*, ook *Tab. IX.* boven den *Dollart*, neffens het woordt WALDA.

De Agris inter Amaſ. & Lavic.

Idem ibid. MENTERNENSES. *Menterners*. Aldus zyn genoemt geweeſt, die in het kleine *Oldampt* woonen. Deze hebben in het jaar 1201. zoo eenen gedenkwaardigen ſlag gelevert met de *Woldtlieden*, of *Woudtlieden*, dat is, met de inwoonders van het groote *Oldampt*, dat het Abt *Menco* goedt gedacht heeft daar van af eene tydtreekening te beginnen: Want hy verhaalt, dat het jaar 1230. na de geboorte des Heilants, geweeſt is het negen-en-twintigſte na het gevecht tuſſchen de *Menterners* en de *Woudtlieden*. In den jaare 1251. hebben zy zich in de beleegering van *Groningen* gevoegt by de party der *Gelekingers*, waar van hier boven te zyner plaatze. Niet lang daar na zyn zy door de verwoedtheit van den *Dollart* overſtroomt, en tot een Zeeboezem gemaakt, zoo dat'er maar vyf van de geringſte Dorpen overgebleeven zyn. Naderhandt zyn zy naar het Kaſteel *Munte*, dat in latere tyden gebouwt is, ter plaatze daar het riviertje de *A*, *Aha*, of *Eha* zich met de *Eems* vereenigt, *Munters* (MUNTANI) genaamt. Hedendaags hebbenze den naam van Klein- en Klei-Oldampſters.

De Raey Dict. Geogr. pag. 323. Picard. Kr. van Drenth, pag. 269. Houve I deel, fol. 136. Houve. MEPPEL, een open Steedtjen in *Overyſſel*, in het Zuidtweſter-deel van *Drenth*, dicht by *Sallandt*, omtrent twee uuren ten Noordtweſten van *Zwarte-Sluis*. *L. Guiciardyn* ſtelt het vier mylen van *Koevorden*, op eene kleine watervliet: 't heeft twee Predikanten, ſtaande onder het Claſſis van *Weſterveldt*. Onder de *Drentſche* Onruſten met de Biſſchoppen van *Utrecht*, ook in den oorlog tegen *Spanjen*, heeft het al dikmaal aanſtoot geleden.

MERBARE, MERWE; zie op MERWE.

Houve I deel, fol. 136. Houve. MERKERK, of MEERKERK, een Dorp onder het landt van *Vianen:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Gouda*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 126. MERRUM, (nu doorgaans *Marrum* genaamt) is een Dorp in de Grietenije van *Ferwerderadeel*, in *Ooſtergoo*, midden tuſſchen *Hallum* en *Ferwerdt*. *Sibrandus* van *Mariengaarde* geeft het den Latynſchen naam van *Pagus*, het welk van te vooren eene geheele Landtſtreek, een *Diſtrict*, Ampt, of Grietenije beteekende; (gelyk zulks hier boven van den Heere *Alting* ook aangemerkt is op het woordt MEDUM.) In dit Dorp nu verhaalt de gemelde Schryver dat een jongen, door de kracht en godtvruchtigheit van Abt *Frederik*, van den dooden is opgewekt, gelyk hy immers den lichtgeloovigen heeft willen wysmaaken, om zyn Klooſter daar door roem en achring by te zetten. Dit Dorp *Merrum* ziet men boven *Hallum*, *Tab. IX. Pars II.*

MERVE; zie MERWE.

Barth. Cling. Rect. Acad. Roſt. MERULA, (PAULUS) zoon van *Willem*, geweeſt Secretaris van *Dordrecht*, een godtvruchtig en wel geacht Man; is geboren den 9 Auguſtus 1558. *Angelus Merula*, broeder van den Grootvader van onzen *Paulus*, wegens zyne zonderlinge deugden vermaart, was in het voorgaande jaar 1557. den 26 Julius door den Kettermeeſter *Sonnius*, na eene vyfjaarige gevangkeniſſe, en omtrent 85 jaaren oudt, om zyne ſtandtvaſtigheit in de religie, verbrandt. De moeder van onzen *Paulus*, was *Jacomina Heermans*, uit de voornaamſte geſlachten aldaar, de *Oomelingen* en *Heermans*, geſproten. In zyne eerſte jeugt de gronden der geleertheit in zyn Vaderlandt gelegt hebbende, begaf hy zich naar *Vrankryk*, daar hy, zoo te *Orleans* als te *Genéve*, acht jaaren in de Rechten, als andere ſtudiën, doorbragt. Hy ging van daar naar *Italiën*, de voornaamſte plaatzen en Akademiën van dat Geweſt bezoekende; als ook *Duitſchlandt*, woonde eenigen tydt te *Straatsburg*; bezag meeſt de andere Steden van *Duitſchlandt*; voer ook over naar *Engelandt*, en ſprak allerwegen met de geleerdſte Mannen. Weêr in zyn Vaderlandt gekeert, ſtelde hy zich om als Advokaat te pleiten: maar alzoo *Lipſius* van *Leiden* naar *Leuven* vertrok, wierd hy in zyne plaatze Profeſſor in de *Hiſtoriën* beroepen, welk ampt hy drie jaaren lang vlytig bedient heeft. De *Staten van Hollandt* maakten hem Hiſtoryſchryver, om den oorlog met *Spanjen*, enz. toen alreeds by de 40 jaaren geduurt hebbende, te beſchryven, daar een ongelooflyken arbeidt aan vaſt was, en hy genoodzaakt meer dan 40000 Acten, Chartres, Brieven, en andere Documenten, of bewysſtukken, na te zien en te doorbladeren. Hy was dag en nacht bezig, zonder evenwel zyne andere ſtudiën te verzuimen: daar door wierd hy zeer afgemat, en verzwakte zeer in zyne krachten. Hy ving dieshalven, tot herſtellinge zyner gezondtheit, met zyne Huisvrouwe, eene reize naar *Roſtok* aan, om zyne Vrouws bloetvrienden te bezoeken: na twee maanden verblyfs,

M. van Balens Dordr. pag. 209.

Idem B. Cling. Idem Balen.

* Dit *Menkenesdrecht* vindtmen neffens *Swyndrecht*, aan den rechter oever van de *Waal*, *Tab. V. Pars II.* tegen over *Thuredrecht*.

blyfs, weêr naar *Leiden* meenende te keeren, wierd hy ſchielyk van bloet- en galſpouwen overvallen, daar de loop en eene geſtadige koorts by quamen, die hem den 14 Julius, in 't jaar 1607. aangekomen, op den zevenden dag na haaren aanvang wechnamen; op den 23 der gedachte maandt wierd hy te *Roſtok* in *S. Jakobskerk* begraaven. Hy hadde godtvruchtig geleeft, is ook zeer Chriſtelyk geſtorven. Zyne geleertheit en onvermoeide vlyt blyken uit zyne werken; namelyk, zyne *Manier van Procederen*, enz. of *Praxis Merulæ*; *Ennii fragmenta cum Comment. Eutropius.* *Vita Eraſmi*, enz. *Vita Fr. Junii*; *Angeli Merulæ Hiſtoria Tragica*, dan noch zyne *Coſmographia generalis & ſpecialis*; *Plakaaten en Ordonnantien op 't ſtuk van de Houtveſtery*, enz. *Tydtreſoor der Kerkelyke en Wereldtlyke regeeringe van Chriſtus geboorte af tot het jaar* 1200. dat zyn zoon, *Willem Merula*, tot het jaar 1614 heeft vervolgt. Ook de Hiſtorie van *Gelderlandt*; zyne *Opera Poſthuma*, over de voornaamſte *Roomſche Oudheden*, en verſcheide andere werken meer, van hem ontworpen in ſchetzen, en van zynen Zoone volvoert, enz. Hy hadde tot zyne echtgenoote *Judith Buys Gryphia*, dochter van den Heere *Bartholomeus Gryphius*, voortyds Secretaris van Hertog *Jan van Mekelenburg* geweeſt, na wiens overlyden, en 't ſluiten der *Pacificatie van Gent*, hy weêr naar zyn Vaderlandt keerde, daar hy het *Hollandtſche Gemeenebeſte*, als een der Staten, noch lang holp beſtieren. Hy heeft by deze *Judith Gryphia* tien kinderen gewonnen, waar van'er vier voor zyn overlyden al ten grave waren gebragt. De overige zes waren drie zoons, *Willem*, hier boven gedacht, *Bartholomeus*, en *Jakob*; noch drie dochters *Johanna*, *Jacomina*, en *Willemina*.

Idem Balen ibid. pag. 209. 210.

Idem Barth. Cling.

MERWE, MERWEDE, MERVE, MEROE en MEROVE, eene Rivier in *Hollandt*, en een gedeelte van de *Maas*, die, uit den Berg *Vogeſus* ſpruitende, haaren loop neemt door *Champagne*, *Lotharingen*, *Luik*, *Namen*, *Gelderlandt*, voorby *Gorkum*, daar zy, de *Waal* by zich gekregen hebbende, kort daar na den naam van de *Merwe* aanneemt, dan voorby *Dordrecht*, *Rotterdam*, enz. in de *Noordtzee* valt; zie op MAAS. *Pontanus* zegt: De *Lek*, den *Rhyn* zynen naam en loop ontnomen hebbende, ſchiet voorby *Kuilenburg*, *Vianen* en *Schoonhoven*, ſtort zich niet verre van daar in de *Merwe*, eerze den naam van de *Maas* aanneemt. *L. Guicciardyn* komt daar in byna met hem overeen. De *Rhyn* (zegt hy) zynen eigen naam in dien van de *Lek* verandert hebbende, loopt, onder die benaminge, van *Wyk* naar *Kuilenburg*, *Vianen*, *Nieuwpoort* en *Schoonhoven*, vallende ten laatſten by 't dorp *Krimpen* in de *Merwe*. Van den oorſprong des naams MERWE, zie de volgende poſt.

De Raey Diction. Geogr. pag. 304. Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 10. Guicc. Nederl. fol. 10.

Idem Guicc. fol. 12.

MERWEDE, of MERWE, eene Heerlykheit en Kaſteel, zoo genoemt naar de rivier de *Merwe*. Het gemeen gevoelen is doorgaans geweeſt, dat zoo wel 't Kaſteel, als de Rivier, den naam van *Merovæus*, den derden Koning der *Franken*, zoude hebben: Hy was de zoon van *Clodio*, die de tweede was, en zoons zoon van *Pharamond*, den eerſten Koning der *Franken*, in het *Franken* ryk, in 't jaar 420. *J. Picard* zegt; de magtige *Frankiſche* natie, de handen vry hebbende, ook victorieus, ziende den ongemeenen aanwas haarer volken, heeft uit het midden van haare ſtrydbaarſte Helden eenen Koning verkoren, in haar *Duitſche* taal *Waarmond*, van anderen *Pharamond* genoemt: van hem zyn de Heeren en Heerlykheit van *Warmondt*, by *Leiden*, gekomen. Hem volgde *Kloek*, by de Schryvers *Clodio* genaamt, die te *Kamerik* begraaven legt; zyn Nazaat was *Merovæus*, die zyn Koningklyk Hof by *Dordrecht* hiel, daar noch heden gezien worden de hooge en dikke muuren van zyn Koningklyk Paleis, onder 't water. Van dezen Koning *Merove*, of *Merovæus*, heeft alsnoch het gedeelte der *Maaze*, loopende voorby *Rotterdam* en *Vlaardingen*, den naam van de *Merwe*: gelyk ook eene groote ſtreek Landeryen, tuſſchen *Altena* en de *Langeſtraat*, het *landt van Merwe* geheeten word, hebbende zoo wel den naam, als d'afkomſt van dien Koning. Anderen meenen echter dat niet de *Merwe* van *Merovæus*, maar *Merovæus* zyn verblyf, huis en hof, daar opgerecht, naar de *Merwe* zou genoemt hebben; als het Koningklyke ſtamhuis van *Merovæus*. *Voſſius* maakt eene ganſch andere afleidinge van 't woordt MERWE; hy zegt in eenen zekeren brief: Het Landt van *Dordrecht*, nu voor het grootſte gedeelte met water bedekt, wierd voortyds MERWE genoemt, niet van *Merovæus*, als men verdicht heeft; maar omdat daar de allerbequaamſte en beſte weiden voor de paerden, *Meeren*, of *Merriën* gezegt, waren: want dat men nu *wei* of *weide* noemt, was toen *wé* of *wéde*, als blykt uit de oude Duitſche ſchriften. Wy laaten ons in dezen naamtwiſt niet dieper in. Het vervallen koningklyk, of ander Kaſteel *Merwede*, is naderhandt de woning der Jonkeren van *Merwede* geweeſt: het leit nu onder het water en is vergaan, alleen is'er de helft van eenen ſteenen tooren van overgebleven. De Heerlykheit met het recht dat het Slot hadde, om binnen de Hooftſtadt *Dordrecht*, yder jaar, acht dagen lang eenen Schout te mogen ſtellen, heeft Jonker *Weſſel van Boetzelaar*, Heer van *Aſperen*, in 't jaar 1607. aan de Stadt *Dordrecht* voor 38000 guldens verkocht. *S. van Leeuwen* ſpreekt'er dus van. De Heerlykheit *Merwede* heeft zich van oudts in het Ooſten geſtrekt tot het Ambacht van *Kraijeſtein*, in 't Zuiden tot de *graaf*, of *graft*, die dwars door den *Papendrechtſen* waerdt loopt, draaijende op den *Ooſtendam*, daar de *Waal* voort door den *Zwyndrechtſchen* waerdt plag te loopen, en noch tegenwoordig loopt van *Alblaſſerdam*, door *Bleskens-graaf*, en *Molenaars-graaf*, tot aan den *Vuilen-dam*. In het Noorden was de rivier de *Merwe*; in 't Weſten de vryheit van de Stadt *Dordrecht*, in 't Noordtweſten tot aan *Dortmondt* ſtrekkende, en bevattende over de 800 mergen landts, hemels breedte. Heeft hooge, lage, en middelbaare jurisdictie: is een Leen der Graaflykheit van *Hollandt* geworden, voorzien met aanzienlyke achterleenen; als d'Ambachtsheerlykheit van *Duſſen*, *Muylkerk*, *Carniſſe*, *Overalydrecht* (anders *Lokhorſt*) *Kyfhoek*, en een gedeelte van *Zwyndrecht*, en meer andere, te vinden by *S. van Leeuwen*. Onder die Heerlykheit behooren 't Slot te *Merwe*, 't Schoutſchap, de Dykban, Viſſchery, Zwanery, Koorn- en Smaltienden, tienden te *Poelwyk*, in *Leider*-ambacht, en in *Hertswaarde*, 't Schoutendam in *Dordrecht*, enz. zy hadde ook binnen *Dordrecht*, op den *Rietdyk*, eene Hooftkerk, *S. Nikolaas* toegewydt. De verdere voorrechten van de Heeren van *Merwede* zie by van *Leeuwen*. Zy oeffenden niet alleen hun rechtsgebiedt in 't deel der Heerlykheit buiten de Stadt leggende; maar ook in dat deel dat in de Stadt inſprong, zich uitſtrekkende tot omtrent het nieuwe *blauwe bolwerk*, by 't groot Hooft, daar de Stadt voortyds aan den *Rietdyk* gehecht was, en een roode tooren plag te ſtaan (op den hoek, daar nu de roode tooren uithangt) en men voort het toorenſtraatjen doorging. In dat gedeelte der Stadt plag de juſtitie bedient te worden door eenen byzonderen Schout, van den Heer van *Merwe* aangeſtelt, tot dat de Stadt, in 't jaar 1307. met Heer *Daniel van Merwede*, des maandags na *S. Martens* dag, een verdrag aanging, dat des Heeren van *Merwedes* Schout acht dagen in 't jaar het Schoutampt over de geheele Stadt zou bedienen, en genieten van alle breuken vierdubbele boeten: daar tegen zou de Schout van de Stadt voorts, het geheele jaar door, 't Schoutampt over den *Rietdyk* oeffenen. Hoe dit recht, in 't jaar 1607. van Heer *Weſſel* verkocht is, is boven gemeldt; maar van *Balen* en van *Leeuwen* ſtellen 1604. en dat daar by de Heerlykheit van *Merwe* een Leen van *Hollandt* wierd. In dien bedroefden Watervloedt in 't jaar 1421. waar door al het landt tuſſchen *Dordrecht* en *Geertruidenberg* eene barre zee gelyk, en de Stadt *Dordrecht* een Eilandt wierd; ook twee-en-zevenig Dorpen, met Kerken en al, verdronken, dat men nauwelyks, den volgenden dag na d'inbreuk, de toppen der toornen kon zien, hebben die van 't Hoogedel Geſlacht der *Merwedens* inzonderheit groote, ja de grootſte ſchade geleden; hoewel andere Edelen ook niet vry gingen, en zulks veelen noodtzaakte om hun broodt van deur tot deur te gaan beedelen: 't welk de *Staten van Hollandt* zoo bewoog, dat zy de *Merwedens* met het grondtrecht der Viſſcherye, om daar alleen te mogen viſſchen, begiftigden.

Leeuw. Bat. ill. f. 87. 88; Van Eyk beſchr. van Zuidhol. pag. 28.

Idem Leeuw. fol. 88.

Balen pag. 35. S. van Leeuw. fol. 88. M. Voſſii Jaarb. pag. 617.

Leeuw. Bat. Ill. fol. 86. J. Voſſii Epiſt. ad Adr. Blyenb. Leeuw. f. 87. 91. Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 121.

MERWEDE. Na dat de *Maas* en de *Waal* door een grift, die van *Bokhoven* tot aan *Loeveſtein* gemaakt was, t'zamen hebben beginnen te ſtroomen, hebben zy beide den gemeenen naam van de *Merwe*, of *Merwede*, MERWEDA, gekregen. En deze Rivier heeft dien naam in 't byzonder behouden, daar haar by *Dordrecht* eenen deurtogt geopent is naar de *Lek* toe, tot dat ze by *Vlaardingen*, met haar voerende de *Lek* en den *Yſſel*, zich wederom met haaren ouden makker, dat is, de *Maas*, in den zelven boezem uitſtort. Dat deeze Griften, waar door de Rivieren dus vereenigt zyn, van *Merovæus*, Koning der *Franken*, gemaakt, en van hem den naam van *Merwe* behouden zouden hebben, durve ik, zonder een geloofwaardig getuigeniſſe, met het gemeen niet aanneemen. Immers zyn dezelve zeer oudt, en niet onlangs gegraaven, als die men, uit den brief van den Grave van *Stryen*, in 't jaar 899. ziet, dat in de tiende eeuwe al bekent zyn geweeſt; in welken brief deze naam MERBATA geſchreven wordt; waar voor men echter in het leven en bedryf der Heiligen (*in Actis Sanctorum*) leeſt MOERWATER, en in plaats van het jaar 899. vindt men daar 992. Wederom uit eenen Giftbrief van Keizer *Henrik den IV.* van 't jaar 1064. *Melis Stoke* maakt ook gewag van de MERWEDE, op het jaar 1076. Daar is ook een Kaſteel van den zelfden naam geweeſt, met een Graafſchap, uit de overblyfzelen van het Graafſchap *Teiſterbandt*, waar over verſcheide oorlogen, tuſſchen de *Hollanders* en die van *Utrecht*, gevoert zyn. Nu ter tydt leit het bedolven in den grooten waterplas, den Biesbos genaamt, hoewel de naam noch overblyft in eenige puinhoopen, die daar op het verdronken landt ſtaan. Dit Kaſteel vindt men met den naam van *Arn. Merweda* geteekent, aan den ſlinker oever van de rivier die daar *Maſa Nova*, *Niewe Maas* hiet, *Tab. V. Part. II.*

Alting Notit. Germ. Inſer. Pars II. fol. 126.

Invita Ansfrid. In Dider. V.

MESTERLE, een der 16 of 17 Dorpen van 't quartier *Mazelandt*, in de *Meijerye van den Boſch*. Toen ganſch *Brabandt* voortyds eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 gul-

Houve 2 deel, fol. 367.

guldens opbrengen moſt, ſtont de geheele *Meijery* daar in, t'zamen met de Stadt en de Prælaten, op 19397 guldens, 16 ſtuiv. 3 penn. daar in moſt het quartier *Maſelandt* (een van de vier der *Meyerije*) draagen 2294 guldens, 13 ſtuiv. 9 penn. en het Dorp *Meſterle* 183 guldens, 14 ſtuiv. 9 penningen.

G. Brandt Dagwyſ. pag. 324. *Val. Andr. in biblioth. pag.*202.

METEREN, (EMANUEL VAN) een welbekent en vermaart beſchryver der *Nederlandtſche* beroerten, en oorlogen tegen *Spanjen*. Hy is te *Antwerpen* den 9 Julius, 1535. geboren: zyn vader was *Jakob van Meteren*, van *Breeda*, zoon van *Cornelis van Meteren:* zyne moeder *Ottilia Ortels*, dochter van *Willem Ortels* van *Augsburg*, die grootvader was van den *Coſmographus*, of Wereldtbeſchryver *Abrahamus Ortelius*. Zyn vader had zich in zyne jeugdt in 't letterzetten geoefent, was veele taalen kundig, en wiſt in dien tydt het licht al van de duiſterniſſe te onderſcheiden. Hy toonde eenen zonderlingen yver in 't bekoſtigen van 't overzetten en drukken der Engelſche Bybels binnen *Antwerpen*, daar hy den dienſt van *Miles Cotterdal*, een geleert Student, in gebruikte, ter bevorderinge van Jeſus Chriſtus Ryk in *Engelandt:* zyne zinſpreuk gepaſt op zynen naam, was; *Emanuel*, *quis contra nos*? *Is Godt met ons*, *wie is dan tegen ons*? Dat hy die ſpreuk aangenomen heeft is geſproten ter zaake van 't volgende voorval; zyne moeder, eene vroome godtvruchtige vrouwe, van hem zwanger gaande, geviel het dat, ter wyl haar man, zyns handelshalven, naar *Engelandt* was, de Magiſtraat haar huis quam doorſnuffelen, om haren oom *Leonard Ortelius*, dikmaals daar t'huis komende, wegens de Religie te vangen, en te gelyk, om naar verbode boeken te zoeken. Onder dit ſcherp onderzoek badt zyne moeder Godt inniglyk in haar harte, dat hy deze ſtrenge doorſnuffelaars zoodanig wilde de oogen verblinden, dat ze de boeken niet vonden. Godt gaf dat; want ſchoon zy verſcheidemaal hunne handen op de kiſt, daar de boeken in waren, leiden, openden zy die echter, als bedwelmt in hunne zinnen, niet. Zy, Godts genadigen byſtant daar in ſpeurende, deedt eene belofte van, indien zy eenen zoon baarde, hem *Emanuel* te doen doopen, en volbragt haare belofte. *Emanuel*, tot verſtandt gekomen, voegde by zynen naam, ter gedachteniſſe van 't voorverhaalde, *quis contra nos*. Zyne ouders hielden hem van zyne jeugdt af ter ſtudie; zyn eerſte ſchool was te *Antwerpen*, zyn tweede te *Doornik*, en zyn derde te *Duffel*, daar hy zeer toenam in de *Latynſche* taale. In 't jaar 1549. wierd hy t'huis geroepen, en 1550. alzoo zyn vader naar *Engelandt* was gegaan, ook derwaarts ontboden: daar wierd hem de keur gegeeven, vermits hy nu 15 jaaren oudt was, of hy zich tot den koophandel, of tot de ſtudie wilde begeeven: Hy koos het eerſte, en wierd daarom voor tien jaaren by Sr. *Sebaſtiaan Dankerts* van *Antwerpen* (die 1552. van *Londen* naar *Antwerpen* vertrok) beſteedt. Vermits nu de vervolginge om de Religie in de *Nederlanden* dagelyks toenam, beſloot zyn vader, *Jakob van Meteren*, met zyne vrouw naar *Londen* over te ſcheepen; maar quam'er niet, alzoo 't ſchip, door eenen kogel in 't buskruidt getroffen, in de lucht ſprong. *Emanuel*, zyne ouders dus verlooren hebbende, volhardde trouw in zynen dienſt: wierd in 't jaar 1556. als ook 1558. van zynen koopman naar *Engelandt* gezonden, daar hy, onder de bloedige regeeringe van Koninginne *Maria*, verſcheide perſoonen, Godtsdienſtshalven, levendig zag verbranden, of eenen anderen vreeslyken doodt ondergaan. Te *Londen* zynde, ſtorf *Dankerts* te *Antwerpen*, doch hy diende de weduwe zynen tydt uit; ging daar na te *Londen* woonen, alwaar hem verſcheide Factorijen van treffelyke kooplieden, aan de handt quamen, daar hy zich voorzichtig in queet. Hy trouwde, op 't aanraaden van vrienden, in 't jaar 1562. aan Juffr. *Maria van Torbroek*, die onlangs te vooren te *Antwerpen* gevangen was geweeſt, omdat ze te *Hoboken* in eene predikatie gezien was, doch ontquam het wonderlyk, door een gat in den muur geboort. In 't jaar 1563. den 23 December, als de peſt te *Londen* vervaarlyk woedde, wierd'er hem zyne vrouwe door ontrukt. Hier op vertrok hy weêr naar *Antwerpen*, kreeg kenniſſe aan *Eſther van den Corput*, dochter van *Niklaas*, Sekretaris van *Breeda*, die hy trouwde, en quam met haar 1564 te *Londen*; hy won by haar 13 kinderen, daar van, by zyn overlyden, noch drie zoons en zes dochters leefden. In 't jaar 1575. quam hy van *Londen* te *Antwerpen*; den 2 May begaf hy zich van de beurs naar zynen neef *Abraham Ortelius*, daar hy by't huis quam, maar wierd van den Prevooſt van 't Hof gevangen, en in den *Bakkers tooren* opgeſloten; ook wierden alle zyne boeken en ſchriften uit zyne verblyfplaatze wechgehaalt. Hy beval zich aan Godt, droeg zich voorzichtig als een onderdaan van *Engelandt*, had veele voorſpraaken; bequam, door *Martyn de La Faille*, brieven uit *Engelandt* t'zyner begunſtiging, met aankondiginge aan de Regeering van *Antwerpen*, om hem als eenen *Engelsman* te handelen, daar voor aan te neemen, enz. Hy wierd daar op den 20 Mei des gedachten jaars, buiten zyne giſſinge, ontſlagen, en vertrok den 30 weêr naar *Londen*. Hy had grooten luſt om te onderzoeken en te weeten wat 'er in zyn Vaderlandt omging, teekende al dat hy 'er van vernam vlytig aan, en daar uit is zyn groot *Nederlandtſch Hiſtoriboek* voortgekomen. Hy ſtelde zynen koophandel ter zyden, om zich ganſch tot dat Werk te begeeven, daar toe aangezet door den gedachten *Abraham Ortelius*; hield ten dien einde onderhandeling met mannen van geleerdheit en ſtaat, in verſcheide landen, enz. Na dat hy nu dat Werk voor de laatſte maal op 't ſcherpſte had overzien, verbetert, en op Schotlandt, buiten Danswyk, laaten drukken, wierd hy van eenen ſleependen kamergang, en verſtoppinge in de blaas aangetaſt, en overleedt den 18 April, N.S. 1612. binnen *Londen*, in 't 77 jaar zyns ouderdoms. Op zynen naam wierd dit *Anagramma* gemaakt; *Eenmael met Vrede*. Hy was, behalven zyne genegentheit tot de Studiën, een liefhebber van Medailliën, oude Steenen, Zeeſchulpen, en andere Fraaijigheden.

Idem Ruytink ibid. J. Baers Cornucop. pag. 13. *S. Ruyt.*

METSLAWIER, METZELWIER, een van de dertien Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Ooſt-Dongeradeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*. Hier leggen, als Schotanus aantekent, de Staten *Ropta*, (of *Ropperda*) en *Wibalda*, ook heeft dit Dorp een zeer goede buurt.

MEURS, MOERS, MURS, is een Graaffchap in *Duitſchlandt*, van eenigen geſtelt in het Zuidtweſter-deel van 't Hertogdom *Kleef*. Doch hoewel het binnen de grenzen van net Aartsbisdom *Keulen* legt, heeft het echter een eigen Heer, namelyk, een van 't Huis van *Oranjen* en *Naſſauw*.

*De Raey Diction. Geogr. pag.*325.

MEURS, enz. een ſterk, welbewoont Steedtjen, met een zeer vaſt Kaſteel, in *Duitſchlandt*. *Meurs* legt omtrent even verre van *Rynberk*, als van *Ordingen*, *Duisburg*, en *Orſoy*. 't Heeft een eigen Heer uit het Huis van *Oranjen* en *Naſſauw*; de laatſte is geweeſt *Willem de III.* Koning van *Engelandt*, enz. Erfſtadthouder van *Gelderlandt*, *Hollandt*, enz. Prins *Maurits* nam deze plaats voor de eerſte reize in 't jaar 1597 in; de belegering duurde van den 28 Auguſtus tot den 3 September. *Parma* had'er zich te vooren, in 't jaar 1586. meeſter van gemaakt. In het jaar 1598. wierd *Meurs* neutraal, of onzydig geſtelt; welke onzydigheit van de weduwe van den Grave van *Hoorn*, (te *Bruſſel* onthalſt) ſedert Gravinne van *Meurs* geworden, verworven wierd, zoo van den kant van *Spanjen*, als van den *Staat*. Daar binnen wierd toen eene bezetting geleit van de zoo genaamde *Haaneveeren* des Hertogs van *Kleef*. Maar Prins *Maurits*, Grave van *Meurs* (door de doodt van de laatſte Gravinne van *Walburg* en *Niewenaar*, *Alpen*, *Meurs*, enz. die kinderloos, in 't jaar 1600. geſtorven was) geworden, eigende zich daar, als Erfvolger, volgens teſtament, het bezit van. Om daar toe te geraaken, zond hy den 6 Auguſtus 1601. den Kolonel *Edmondt*, en Ritmeeſter *Kloet*, met eenig volk, derwaarts, volgde 's anderendaags in perſoon, en dwong het guarnizoen rot overgave. Hy wierd 'er ook den 12. als Erfheer gehuldigt. Vier jaaren daar na (1605.) overquam de oude Stadt *Meurs* een zwaar onheil, alzoo ze t'eenemaal afbrandde, zonder dat men wiſt waar door zulks was ontſtaan: het vermoeden was wel op de *Spaanſchen*, maar zonder zekerheit. Het is bekent dat de Stadt en 't Landt van *Meurs* thans in 't bezit, en onder de heerſchappye van den Koning van Pruiſſen is, zynde de Stadt by verraſſinge ingenomen, uit kracht der erfeniſſe van wylen *Frederik Hendrik*, Prinſe van Oranje, enz. hoogloflyker gedachteniſſe, als een goedt dat wylen *Willem de III.* Koning van Engelandt, enz. niet zoude hebben konnen beſpreeken aan zynen eenigen Erfgenaam, *Johan Willem Friſo*, zynen Neeve; doch terwyl dit noch een onbeſlecht geding is, heeft hy, die de langſte degen hadde, zich vooraf, en met gewelt, daar meeſter van gemaakt, tot groot verdriet zoo in 't gemeen van de Regeeringe, als van veele Burgeren en Landtzaaten.

Lev. en bedr. v. W. en Maur. 2. D. fol. 145. *Hoofts Nederl. Hiſtor. fol.*1091

Meteren fol. 53. 468.

Idem fol. 537.

MEURSIUS, (JOANNES) een zeer geleerdt Man in 't *Griekſch* en *Latyn*, daar by een goedt Poëet. Hy reisde met de twee zoonen van *Johan van Oldenbarneveldt*, door *Vrankryk*, *Italiën*, en *Duitſchlandt*. Weêr t'huis gekomen, wierd hy Profeſſor in de *Leidſche Academie*. Was geboren te *Loosduinen*, in 't jaar 1579. overleedt den 20 Septemb. O. Styl 1639. (anderen ſtellen 1641.) heeft verſcheide treffelyke boeken geſchreven.

Goudh. in d' O.H.Kr. fol 225. *Brandts Dagwyſ. pag.*503. *Moreri Dict. Hiſt. fol.* 367.

MEYERYE *van 's Hertogenboſch*, word in vier quartieren verdeelt. 1. *Ooſterwyk*, onder zich hebbende 26. of 27 Dorpen. 2. *Pedelandt*, 27. of 28. 3. *Maſelandt*, 16. of 17. 4. *Kempenlandt*, 33. of 34 Dorpen, behalven noch een deel Gehuchten. Toen geheel *Brabandt* voortydts eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens opbrengen moſt, wierd de geheele *Meijerye*, de Stadt en de Prælaten daar in geſloten, geſtelt op 19379 guldens, 16 ſtuiv. 3 penn. In die ſom moſten de Dorpen van 't quartier *Ooſterwyk* laſten 4902 guldens, 10 ſtuiv. 9 penn. 't Quartier *Pedelandt* 5692 guldens, 10 ſtuiv. 3 penn. 't Quartier *Maſelandt* 2294 guldens, 13 ſtuiv. 9 penn. 't Quartier *Kempenlandt* 4074 guldens, 1 ſtuiv. 9 penn. het overige quam ten laſte van de *Prælaten*, het Steedtjen *Eindhoven*, en de Stadt *'s Hertogenboſch*.

Houve H.V.Kr. 2. deel, fol. 367.

MEYNAARTZ; (CORNELIS) zie op KLEMENS MARTENSZ.

MI is eene moeraſſige ſtreek Landts, leggende derdehalf

Alting Not.

Sim. Ruytink lev. en ſterv. van Em. van Meteren.

*Idem S. Ruyt. ibid. Th. Flynth. Hiſt. Angl. pag.*277.

Meteren zelf.

Germ. Inser. Pars 11. *fol.* 126. half gemeene Duitſche mylen van *Utrecht*, naar het Zuidweſten; door een ſloot afgeſcheiden van de landen van *Kameryk*, (waar van hier boven, onder den Latynſchen titel *Kamerka.*) Hedendaags wordt ze genaamt de Mu-yde. Daar word gewag van gemaakt in den brief van *Andreas*, Biſſchop van *Utrecht*, van den jaare 1130. of beter 1131.

MICHIEL ADRIAANSZ. DE RUYTER; zie op RUYTER. (M. ADR. DE)

Alting Not. Germ. Inser. Pars 11. *fol.* 127. MIDACH. Van die geenen, die onder de *Zwabiſche* Keizeren, of ook wel eerder, iets by geſchrift hebben nagelaaten, is Keizer *Otto de Groote* de eerſte, wiens Handtveſt van den jaare 970. gewaagt van het Graaffſchap MIDDAGE, gelegen in dat gedeelte van Frieslandt (in *Friſionibus*) waar in leggen* *Huneſgô*, en *Merna*, en *Fivelgo*; want zoo moeten deze benaamingen verbetert geleezen worden. *Emo* heeft geſchreven MIDACH, eene benaaming die nu ter tydt weêr in zwang gekomen is, en gegeeven wordt aan het derde gedeelte van het *Quartier* het welk naar het Weſten van de Stadt *Groningen*, tuſſchen de *Eems* en de *Lauwers*, leit, gemeenlyk het Middachſterdeel / of Middachſterdeel geheeten; in zynen omtrek bevattende al wat'er legt tuſſchen *Langwolde*, of *Langwalde*, de *Hunſing*, en de *Weilanden*, onder de Stadt gelegen, die in de wandeling Stadts-Hamrik genoemt worden. Deze Landtſtreek heeft rontom vette klei, en heeft weleer meeſtendeel geſtaan onder de gehoorzaamheit van den Kerkvoogdt van *Adewerth*; zie hier van den titel hier boven, daar de Heer *Alting* verhaalt, dat dit een zeer ryk Klooſter is geweeſt. De Landtſtreek ſchynt haaren naam te hebben van de gelegentheit, omdat ze ten opzicht van *Hunſingô* naar het Zuiden, of in de landttaale tegen den Middag legt; want men ziet uit verſcheide oude Gedenkſchriften, dat de zelve met die van Hunſingo in een nauwer verbondt geſtaan heeft als met die van *Langwolde*, of van *Vredewolde*; met wien zy nu ter tydt een quartier op zichzelven uitmaakt. Men ziet dit *Midage* niet ver van de *Huneſa*, geteekent in *Tab. VII. Part.* 11. en *Tab. IX.* van den Heere *Alting*.

Idem Houve ibid. fol. 368. MIDDELBEERSE, een Dorp in de *Meijery van den Boſch*, onder 't quartier *Kempenlandt*; maar 't moet gering zyn: want toen geheel *Brabandt* eene jaarlykſe ſchattinge van 140000 guldens opbrengen moſt, ſtont de *Meijerye van den Boſch* daar in, met de Stadt en Prælaten, getaxeert op 19379 guldens, 16 ſtuiv. 3 penn. het quartier *Kempenlandt* (een der vier quarticren der *Meijerye*) moſt daar toe opbrengen 4074 guldens, 1 ſtuiv. 9 penn. 't Dorp *Middelbeerſe* (een der 32. of 33 Dorpen van dat quartier) droeg daar maar in 50 guldens, 7 ſtuiv. 6 penn. op vier na het laatſte.

De Raey Dictionn. Geogr. pag. 326. *H. Floriac. Reigers. Zeel. Kr. pag.* 32. *in Boxh. pag.* 9. *Idem Reigers. ibid. Guicc. fol.* 270. *Houve* 1 *deel, fol.* 142. *Petit Nederl. Republ. pag* 173. *Leeuw. Bat. Ill. fol.* 135. *Reigers.* 1 *deel, pag.* 127. *Idem Boxhorn pag.* 128. *Reigers. pag.* 11. *B. Neander. in ant. Germ.* MIDDELBURG, eene groote, welbewoonde, en ſterke Stadt in *Nederlandt*, en de voornaamſte van geheel *Zeelandt*, in het Ooſterdeel van 't Eilandt *Walcheren*; heeft eene goede Haven, enz. Over des naams oorſprong zyn zeer verſchillende gevoelens. *Hugo Floriacenſis* ſtelt, dat *Zalandus* daar, midden in 't landt, eenen Burgt bouwde, dien hy, naar den naam zyns Vaders, *Metellus* hiette; dat'er naderhandt eene Stadt bykomende, die *Metelli burgum*, in 't Laryn, genoemt zoude zyn, in 't Nederduitſch *Middelburg*, als in 't midden van het Eilandt gelegen. Wat *Middelburg* aangaat, *J. Reigersberg* bekent daar niet zekers van te konnen ſchryven, noch van de Stadts oudtheit, noch van wien zy gebouwt zoude zyn: men vindt bricven waar in *Middelburg* een Dorp word genoemt. *Guicciardyn* is ook van gevoelen, dat *Middelburg* dien naam zou gekregen hebben, om dat het in 't midden van *Walcheren* legt. *Van der Houve* zegt; men houd het daar voor, dat het een Kaſteel der *Romeinen* is geweeſt, en *Medio purgum* genoemt; om dat het was de *Middel-burgt* der andere Sterkten dezes Landts. *J. F. le Petit*, na dat hy gezegt had, dat zommige den naam van eenen *Roomſchen Metellus* afhaalen, die een Burgt zou gebouwt hebben midden in de Stadt, daar nu *'s Gravenſteen*, of het Gevangenhuis ſtaat; zegt verder; dat *Middelburg* dien naam bekomen heeft, om dat deeze plaats, eer de Zee het Landt noch zoo verre afgeſpoelt hadde, midden in 't Eilandt lag. *S. van Leeuwen* verwerpt dat van *Metellus*, als een verdichtzel, en dat de naam van de gelegentheit der plaatze, in het midden van 't Eilandt, voortkomt. Van dat gevoelen zyn ook andcren, zelf ook *Pontanus*, die'er byvoegt, dat de Stadt daarom wel te recht, van eenige *Latynſche* Schryveren der zeſtiende eeuwe, *Medio Burgum*, en *Medio Caſtrum* geheeten word. Vermits nu door een Burgt eene vaſte en beſlote plaatze word verſtaan, bequaam om den vyandt af te weeren, mag men met reden giſſen, dat deze Burgt omtrent het jaar 836. tegen de *Noormannen* is gebouwt, toen *Eggard* Grave van *Walcheren* was, of wel omtrent het jaar 1000. tegen de *Vlamingen*, die ter dier tydt *Walcheren* begonnen te bevechten. *Reigersberg* zegt echter dat, ten tyde van Koning *Willem* (in het jaar 1255.) *Middelburg* eene woeſte onbewoonde Landtplaatze of Stede was, met aarde wallen geſterkt; maar ſedert de Steden *Sluis*, *Brugge*, en *Arnemuiden* afgingen, van dag tot dag toenam, en beter wierd. Eenige willen dat deze plaats, in 't jaar 1230. noch maar een Dorp was: *Boxhorn* daar tegen, dat, al voor het jaar 1223. de inwoonders van *Middelburg* Burgers genoemt wierden. De Stadt heeft zich oudtyds wel dapper in de wapenen gehouden, en moeten houden, tegen de *Vlamingen*, die dikmaals in *Walcheren* viclen; ook nu en dan *Middelburg* (rondtom en binnen wel bewoont, maar niet genoeg beſloten noch geſterkt) overweldigden, en menigmaal mede wel harde ſtooten toebrengende. Grave *Guido van Vlaanderen* belegerde deeze plaats in het jaar 1288. en wederom in 't jaar 1296. doch zy bleef ongewonnen: maar in het jaar 1303. wierd *Guido* meeſter van *Middelburg*, en van geheel *Walcheren:* doch in 't zelfde jaar, door *Willem van Ooſtervant* dapper geſlagen zynde, gaven zich die van *Middelburg* aan den overwinner over. Niet lang daar na wierd het beter, tegen 't gewelt der *Vlamingen*, geſterkt: want *Willem de III.* Grave van *Hollandt*, deed in 't jaar 1313. de Voorſteden rondtom met aarde wallen verzekeren, en met veſtingwerken, naar gelegentheit van dien tydt, wel voorzien. Ook wierd'er, omtrent den zelfden tydt, het Collegie en 't Capittel van *S. Pieter* geſticht, en rykelyk begiftigt. Drie jaaren daar na wierd het gebouw der Kerke van *Ooſt-Munſter*, *S. Pieter* toegewydt, ten einde gebragt. Grave *Willem de IV.* begiftigde, in 't jaar 1340. de *Middelburgers* met tolvryheit zyner tollen in *Hollandt* en *Zeelandt*. Grave *Willem de V.* gaf hen in het jaar 1347. het voorrecht, dat geene Ambachtsheeren, Schepenen der Stadt zouden mogen worden. Omtrent het jaar 1353. bevonden zich te *Middelburg* veele Wolkammers, Weevers, Vollers, enz. die zich bezig hielden met wolle lakenen te bereiden. Om dat handtwerk en die neeringe daar voort te zetten, heeft gemelde Grave *Willem* de *Middelburgers* begiftigt met het voorrecht, dat niemant in *Walcheren*, behalven die van *Middelburg*, *Vliſſingen*, *ter Veer*, *Domburg*, en *Weſtkapél*, vollcrye, weefgetouw, noch ſchecrbanken zoude mogen houden. Deze neering en het handtwerk namen zoo toe, dat de *Engelſche* kooplieden, in het jaar 1389. te *Middelburg* den ſtapel der *Engelſche* wolle plantten. In het jaar 1390. wierd de kerk van *Weſtmunſter* begonnen; en in 't jaar 1468. wierden de grondtveſten van 't Stadthuis gelegt; verder hebben die van *Middelburg*, van tydt tot tydt, veele Heerlykheden door koop aan zich getrokken. In het jaar 1566. kochten zy, uit het ſterfhuis van den Marquis van *ter Veere*, de Ambachtsheerlykheit van *Kleeuwerskerke* en *Welſingen*, voor 1618. guldens, van 40 grooten 't ſtuk. Onder de eerſte onluſten in de *Nederlanden*, en de regeeringe van *Duc d'Alva* aldaar, waren verſcheide Steden aan de zyde van den Prins van *Oranjen* gekomen, hebbende het *Spaanſche* juk afgeworpen: *Middelburg*, met *Spaanſch* krygsvolk van *Duc d'Alva* wel bezet, wierd van den Prins en de *Zeeuwen* belegert; ondertuſſchen veroverde *Karel Boizot*, Gouverneur van *Vliſſingen*, en *Jan de Jonge*, Gouverneur van *ter Veere*, door eene zonderlinge behendigheit, in het jaar 1573. het Kaſteel *Rammekens*, en daar door was 't den *Spaanſchen* belet, en 't middel benomen om *Middelburg* te ontzetten. Langdurig was de belegeringe, doordien de *Spaanſche* Gouverneur, *Chriſtoffel de Montdragon*, zich ten uiterſten, op hoope van ontzet, verweerde: maar toen de *Spaanſche* vloot, ten dien einde toegeruſt, onder den Vice-Admiraal *Glimes*, *Juliaan Romero*, en *Sanchio d'Avila*, elendig voor *Bergen op Zoom*, door den *Zeeuwſchen* Admiraal *Louis Boizot*, op den 29 Januarius, geſlagen was, en alle verwachte hoop daar door verdweenen, dat ook al eenige burgers en ſoldaaten van honger geſtorven waren, gaf hy de Stadt den volgenden 20 Februarius over. Door deze overgave was *Walcheren* ganſch van de *Spaanſche* ſlavernye bevrydt, en quam aan den *Vereenigden Staat*. Het voorgenome, doch mislukte ontzet, had den Koning van *Spanjen* zeven milliocnen gekoſt, en daar door is deeze belegeringe, in de Hiſtoriboeken, te vermaarder geworden; als mede, omdat, onder de artykelen der overgave, het loslaaten van den Heere van *S. Aldegonde*, door de *Spaanſchen* in *Hollandt* gevangen, bedongen was. *Middelburg* legt een uur van *Vliſſingen*, en ook een uur van *Kampveere*, op de nette helft, eene halve myl van *Arnemuiden*. Sedert het jaar 1580. tot het jaar 1644. is de Stadt twee reizen door uitlegginge vergroot, en verder wel geſterkt. Om de Stadt leggen veele luſthoven en boomgaarden; zy dryft grooten koophandel door haare ſchipvaart op *Ooſt-* en *Weſt-Indiën*, de *Levant*, *Italiën*, *Spanjen*, *Vrankryk*, *Engelandt*, d' *Ooſtzee* en de *Noordtſche* Landen: legt op het beſte aan- en inkomen van de *Wielingen*, en de reede van *Flackée*. Heeft alleen het Stapelrecht van alle wynen, oliën, ſyropen, en andere natte waaren, uit het Weſten, *Italiën*, *Spanjen*, *Vrankryk*, enz. komende. De Abdy van onze *L. Vrouwe* te *Middelburg* is een zeer oudt en heerlyk Gebouw. Men houd het daar voor dat *Godebald*, Biſſchop van *Utrechs*, het geſticht heeft, omtrent het

Voſſius Jaarb. pag. 187. 207. 270. 303. *Comm. Amſt. fol.* 50. 84. 94. 118.

Idem Boxhorn pag. 149.

Idem ibid.

Meteren f. 89. 98. *Reyd. Hooft. P. Mont. in Guicc. E. de Veer. Clerk vervolg op de O. H. Kr. fol.* 195. *enz.*

Bizot Medaill. Hiſtor. pag. 22.

Boxhorn Zeel Kr. 1 *deel, pag.* 150.

* Van de rivier *Huneſa*, *Huneſus*, of ook wel *Hunſingis* genaamt, en van *Huneſgô*, zie boven op deze titels, insgelyks van *Fivelgô*, en van *Merna*, hier boven op het woordt MARNA. Wat een Hamrik of Hemrik in het *Frieſch* beteekent, heeft de Heer *Alting* getoont op den titel *Baduhenna Lucus*.

jaar 1120. Grave *Willem de II. Roomſch* Koning, heeft het omtrent 't jaar 1250. zeer verrykt, het byna ganſch doen herbouwen, en een heerlyk aanzien gegeeven, Hy zelf, en zyne Gemalinne *Elizabet*, leggen daar begraaven: t'zyner eere, en goede gedachtenisſe (want hy had zich by de *Zeeuwen* welbemint gemaakt) had Heer *Floris van Schoonhoven*, Abt en Prælaat daar rer Abdye van onze L. Vrouwe, eene zeer koſtelyke Tombe doen oprechten: doch dat heerlyk werk is nevens de andere ſieraaden der altaaren, ten deele door brandt, maar wel meeſt by de beeldtſtormerije, ganſch geſchonden, en vernielt. De eerſte *Abt* aldaar word gerekent Heer *Albert* geweeſt te zyn, te vooren Prooſt van een Monikkekloosſter der Order van *St. Auguſtyn*, ſtaande onder *Jan*, Biſſchop van *Teroaan*, en Grave *Robert van Vlaanderen*; doch in het jaar 1126. geworden *Abt* der Præmonſtreiten te *Middelburg*. De tweede *Florens*, 1190. en zoo voort, tot op *Martinus de Caſtro*, of *vander Burgt*, laatſten Abt, en eerſten Biſſchop te *Middelburg*. Want onder Paus *Paulus den III.* en *Philips den II.* van *Spanjen*, wierden 'er niewe Bisdommen gemaakt, gelyk hier te *Middelburg* (insgelyks te *'s Hertogenboſch*, *Brugge*, *Leeuwarden*, *Haarlem*, enz.) daar dees *Martinus de Caſtro* in 't jaar 1559. (1561.) Biſſchop wierd aangeſtelt, neemende in 't jaar 1562. zyne bezittinge van 't Bisdom, en te gelyk van de Abdye; tegens de keuren van *Zeelandt*, die uitdrukkelyk zulks aan iemant die geen Monnik is, gelyk hy niet was, verbieden. Hy overleedt onder de belegeringe van *Middelburg*. Zyn navolger was *Johannes van Strijen*, een gebooren *Zeeuw*, *S. S. Theol. Licentiaat*, geweze Paſtoor te *Koukerk*, Vicarius van den gemelden eerſten Biſſchop, en Regent van des Konings *Seminarium*, of Queekſchoole te *Leuven:* maar hy heeft zyn Bisdom, wegens de veranderinge van den *Nederlandtſchen Staat*, nooit bezeten, is in het jaar 1594. te *Leuven* overleden. In den Biſſchoppelyken titel volgde hem *Carolus Philippus de Rodoan*, Decanus van *Gent*, die zich in *Vlaanderen* onthield, en wierd onder Aartshertog *Albertus* Biſſchop van *Brugge*. Onder het Bisdom van *Middelburg* behoorden alle de Kerken en Conventen van *Middelburg*, *Vliſſingen*, *ter Veer*, *ter Goes*, *Zirikzee*, *Rommerswaal*, *ter Tholen*, nevens het omleggende landt van *Flacké*, en *Voorne*. Deze Abdye van *Middelburg* is geworden het hoogſte Hof van den geheelen Raadt dezer Provintie. Het is een zeer groot en ſchoon gebouw, voorzien met veele treffelyke vertrekken en gemakken. De Gouverneur van 't landt heeft daar zyn verblyf en optrek, desgelyks de Præſident, en Gecommitteerde Raden; echter blyft 'er noch ruimte genoeg over om hooge perſoonen te konnen huisveſten. Daar by zyn 'er noch de ordinaris Vergaderingen der *Staten* van *Zeelandt*, der Gecommitteerde Raden ter Admiraliteit, ter Rekenkamer, der *Staten* van *Walcheren*, van den Raadt van *Vlaanderen*, nevens de *Munt* der Provintie. Aanmerkelyk zyn in de Stadt te zien de Beurs, de Wiſſelbank, de kamer van Aſſeurantie, 't Ammunitiehuis, de Huizen van de *Oost-* en *Weſt-Indiſche* Compagniën, de groote Merkt, het Stadthuis met zynen ſchoonen tooren, verſiert met de afbeeldtzelen der Graven van *Hollandt* en *Zeelandt*, zeer groot in Arduinſteen uitgehouwen; een heel treffelyk werk. Omtrent het jaar 1290. wat onder of over, is de geheele weſtzyde der Stadt met het Stadthuis, en de archiven, ſchriften, en geheimen daar in, nevens het Auguſtyner Klooſter, door 't vuur vernielt: eene diergelyke elende trof de Stadt binnen 200 jaaren daar na (in 't jaar 1492.) wanneer het derde deel der Stadt aan de Noordtzyde, d'Abdy met de alleroudſte Bibliotheek, en 't onlangs gebouwde Klooſter van den Bogaarden in de aſſche raakten: maar d'Abdye wierd veel heerlyker herbouwt. Noch zyn 'er geeſtelyke Gebouwen geweeſt, het Bagynhof, 't Klooſter der Auguſtyner Monnikken, 't Klooſter Bogaarden, 't Klooſter Bachsgravenhove, 't Hoſpitaal der Tempelieren, Tertianen, Minrebroederen: de gedachte *Tertianen* hadden recht tegen over de Abdy een zeer ſchoon huis, naderhandt door de Heeren van *Borſſelen* en *Brigdamme* gekocht, die 't in een Klooſter voor de *Tertianen* veranderden: voorts het Convent der Cellebroederen, 't Klooſter *Bachtenſtree* voor de Zwarte zuſters, *S. Aagten* Huis, en 't Huis van de Heeren der Duitſche Orden. Toen de Koning van *Vrankryk*, in 't jaar 1672. zoo plotzelyk in den *Vereenigden Staat* was gevallen, en drie geheele Provintien verovert hadde, ontſtont 'er in een groot deel der gemeente vermoeden, dat 'er verraadt mogt ſchuilen onder eenige hooge Hoofden en Magiſtraats-perſoonen: de gemeente van *Middelburg* hadde aan de Magiſtraat van haare Stadt verzocht, het toeſtaan van eenige artykelen, door haar opgeſtelt. De gewapende boeren meenden dat de Overigheit de gedachte artykelen niet genoeg naquam: daar by noch hadmen hen eenige nachten laaten waaken zonder het woordt te geeven, terwyle de kuſt van hun Eilandt van 's Landts Vloot ontbloot was. Zy namen dat al mede voor een argwaan, en als verraadt op, om de *Franſchen* in te laaten; wierden, door eenen loozen alarm, op het ſtrandt byeen gebragt, ſterk 7 Compagniën te voet, nevens eenige Boere-ruiters. Met 'er haast raakten zy gaande; beſloten op *Middelburg* aan te vallen, en de Heeren, daar zy een quaadt vermoeden tegen opgevat hadden, by den kop te grypen. Met dien alarm was de *Middelburgſche* Burgerye mede op de been geraakt, op 't gerucht dat de *Franſchen* met het landen bezig waren; maar verneemende dat het een valſch getucht was, begaf zich elk in ſtilheit weêr naar huis, behalven de Compagnie van het *Oranje*-vendel, die, met volle geweer, naar het Stadthuis trok. Het volk drong met zulk een kracht naar hen toe, dat de Vendrig, met zyn vendel ruimte willende maaken, eenen jongman met de punt der ſtange quetſte: het grauw, daar over morrende, drong ſterk op hem aan, hy loſte een piſtool, doch de kogel ſchampte af op 't hooft van eenen anderen, die terſtont ter aarde viel; toen riep het volk; *Steenig dien hondt doodt:* maar de Compagnie week, onder een hagelbui van ſteenen, binnen het Raadthuis; flux liep het grauw naar de Noordtſtraat en her huis van den Heere van den *Brande:* eenige Helleveegen van wyven haalden 'er hem uit, en ſloegen hem deerlyk, doch hy wierd noch van de burgers ontzet, en op 't Raadthuis gebragt. Ondertuſſchen quamen eenige boeren met eene Compagnie voor de Noordtpoort, en wilden binnen zyn, dan 't wierd geweigert; zy zochten de valbrug met haaken neêr te haalen, maar de burgers lieten ze zelfs neêrvallen, buiten twyfel om tot hun oogmerk tegens eenige Regenten te geraaken; dus trokken de boeren binnen, toogen recht uit naar 't huis van den Penſionaris de *Hubért*, met voorneemen om hem gevangkelyk mede te neemen, en weg te voeren. De Heer van *Odyk* ſtilde echter, doch niet zonder groote moeite, deze opſchudding. Maar het grauw hitſte de boeren weêr aan, zeggende, dat ze de Verraders moſten by den kop vatten, noemende onder anderen den *Heer van den Brande*, nu op het Stadthuis: Dat maakte de boeren weêr zoo gaande, dat ze naar 't Raadthuis trokken, en, in weêrwil der borgerye, binnen drongen, haalden *Van den Brande* naar beneden, niet zonder hem te ſlaan en te ſtooten, en bragten hem buiten de poort, in den *Nadorſt*, een kroegje zoo genaamt. De andere zes Compagnijen boeren maakten zich meeſter van het Hof, hunne handen ſlaande aan de Burgermeeſters *Le Sage*, *Brouwer*, *Vrybergen*, *de Hubért*, en *Reigersbergen*, hen als gevangenen buiten de ſtadt in hunne herbergen leidende. De Gecommitteerden uit de drie Gilden met de boeren in onderhandelinge treedende, wierd het daar toe gebragt, dat gemelde Heeren ontſlagen wierden, onder beding van op 't Stadthuis gegyzelt te blyven, tot dat de boeren voldoeninge over *'t Woordt* zouden hebben, en de burgerry genoegen gegeeven ware. Voorts ſtelde de Magiſtraat beide burgers en boeren te vreden. De Heeren wierden, onder borgtogt, van hunne gyzeling ontſlagen; en de boeren vertrokken, na dat zy zelfs eerſt belet hadden het huis van den Heere *Vrybergen* te plonderen, zeggende tegen 't grauw; 't was hun niet om buit, maar om veranderinge van quaade regeeringe te doen, enz. Deze Boerekryg is van den weêrgadeloozen Dichter, *S. Beronicius*, in Latynſche vaerzen beſchreven, van wylen *P. Rabus*, op eenen vrijen trant, in 't Nederduitſch vertaalt, en zoo te zamen met de verdere gedichten van dien grooten Poëet gedrukt; wordende dit als een meeſterſtuk van al de wereldt met de grootſte verwonderinge geleezen en geacht.

MIDDELBURCH WALACHRIÆ; *Middelburg*, op het Eilandt *Walcheren*, is de grootſte en welvaarendſte Hooftſtadt, niet alleen van *Walcheren*, maar van geheel *Zeelandt*. Zy heeft haaren naam van haare gelegentheit midden in het Eilandt, en omdat ze, na dat *Vliſſingen* opgekomen is, ook in het midden tuſſchen deze Stadt en *ter Veere* legt. Door een grift, die een half uur lang, en uit de Stadt gebragt is tot in een ſtroom daar hoog ty gaat, en *Walcheren* van *Zuidt-Bevelandt* affcheidt, ontfangt ze de grootſte Schepen die den Oceaan bevaaren, tot binnen haare veſten, daar ze op eene bequaame ree leggen. Dat deze Stadt al in de elfde eeuwe zeer ryk en welvaarende geweeſt is, kan men afneemen uit de buitenſpoorige weelde en dartelheit der *Kanonikken*, die daar gemeſt waren, en door geene Regulen konden bedwongen worden: zoo dat de Biſſchop van *Utrecht* genootzaakt is geweeſt deze luije en welgemeſte beeſten uit de weide weg te jaagen; hebbende in hunne plaats daar van *Antwerpen* doen komen de S. Michiels- of Witte Ordens Heeren, immers wit in hun gewaadt, die voorgeeven dat d'Aarts-Engel *St. Michiel* hunnen Patroon is. *Beka* verhaalt dat dit geſchiedt is in den jaare 1121. Hunnen Abt, die binnen korten alle anderen in magt en gezag voorby ſtreefde, heeft eindelyk de eerſte plaats ingenomen onder de Staaten van *Zeelandt*. Echter wordt in eenen Giftbrief van *Willem den I.* Grave van *Hollandt*, genoeg te kennen gegeeven dat hy in den jaare 1213. noch den rang toegeſtaan heeft aan de Abten van *Dunen* en *Tolen*. *Melis Stoke* verhaalt dat *Floris*, broeder van Keizer *Willem*, Voogt van *Hollandt*, die zyn leven in een Tournoiſpel verloren heeft, in het jaar 1258. te *Middelburg* begraaven is. Dat deze Stadt weleer vaſt en ſterk geweeſt is, daar van geeven overvloedige bewyzen de

Reigersb. byvoegſ. pag. 13 Boxhorn 1 deel, pag. 152.

Guil. Gaſ. Hiſt. Eccleſ. du Pais-Bas,

Idem Boxh. ibid.

Reigersb. byvoegſ. pag 13. Montan in Guicc. fol. 273.

Idem ibid. pag. 14.

Reigersb. pag. 15. Boxhorn 1 deel, pag. 141.

Idem Boxh. pag. 168.

Valken. verw. Europ. 1 deel, pag 699. 756.

Idem Valk. ibid pag. 757.

Idem Valk. ibid. pag. 758. Sylv. verv. op Aitz. 1 deel, fol. 360.

Altzig Not. Germ. Inſer. Pars 11. fol. 127.

In Godebaldo.

de menigvuldige afgeweerde belegeringen, daar *Melis Stoke* van gewaagt op het jaar 1282. en 1296. Eindelyk word gewag van MIDDELBURG gemaakt in een Handtveſt van *Floris den V.* Grave van *Hollandt* en *Zeelandt*, van het jaar 1290.

*De Raey Diction. Geogr. pag.*336. *Ol. van Mark Mem. l.* 1. *c.* 2. *P. Mont. in Guicc. fol.* 316. *Guicc. Nederl. fol.* 316.

MIDDELBURG, een klein, doch ſterk Steedtjen in *Nederlandt*, in het Ooſterdeel van *Vlaanderen*, niet verre van *Aardenburg*; het zou geſticht zyn van *Pieter Blandelje*, Theſaurier van 't *Gulde vlies*, een zeer ryk man; en met wallen en muuren in 't jaar 1446. voorzien. *L. Guicciardyn* ſchryft 'er dus van; *Middelburg* is voortyds eene beſlote Stadt geweeſt, blykens zommige overblyfzelen; heeft ook noch tegenwoordig veſten en graften, 't legt een myl van *Damme*, en anderhalf van *Brugge*. Toen die van *Brugge*, in 't jaar 1488. tegen *Maximiliaan van Ooſtenryk*, naderhandt *Roomſch* Keizer, opſtonden, hebben zy de veſten aldaar geſlecht. Onder den laatſten oorlog met *Vrankryk* heeft het krygsvolk van dezen *Staat*, onder den Generaal *Koehoorn*, dit *Middelburg* ingenomen: maar kort daar na, in 't jaar 1702. hebben het de *Franſchen* herwonnen.

*Leeuw. Bat. Ill. f.*1306. *Houve* 1 *deel, fol.* 141. *Brugm. pag.*34.

MIDDELBURG, ('T HUIS TE) heeft omtrent *Alkmaar*, in *Weſt-Frieslandt*, of *Noordt-Hollandt* geſtaan; het is een zeer oudt Kaſteel geweeſt van Grave *Floris*, den laatſten van dien naam, gebouwt om de invallen der *Weſt-Friezen* te weezen. 't Heeft geſtaan tuſſchen de Kaſteelen van *Niewburg* en *Toorneburg*, dicht aan de Zuidweſtzyde van de Monnikkenbrug. De fondamenten daar van zyn noch by menſchen geheugeniſſe uitgegraaven.

Alting Notit. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 128.

MIDDELBURCH WEST-FRISIÆ. *Middelburg* in *Weſt-Frieslandt* is geweeſt een Kaſteel, den *Weſt-Friezen* voor de neus gelegt op den dyk, die van *Alkmaar* na *Vroonen* loopt, aldus genaamt, omdat het tuſſchen Toorneburch en Nyenburch in 't midden legt. *Melis Stoke* en *Beka* verhaalen, dat Graaf *Floris de V.* de ſtichter van dit gebouw geweeſt is: het behoudt den zelven naam. Dit *Middelburg* ziet men in de Kaarten van den Heere *Alting*, *Tab. V. Part. II.* en daar dicht by *Toornenburg*, tuſſchen *Alkmaar* en de rivier *Kinnem*, insgelyks *Nyenburg*, *Tab. VII.* en *Tab. VIII.*

Reigersb. Zeel. Kr. achter aan.

MIDDELBURGENSIS, (JACOBUS) *Jakob van Middelburg*, in die Stadt geboren, is een geleert Man in de Godtkunde geweeſt, aan wien *Eraſmus* (en *Jakob* weêr aan hem) verſcheide brieven omtrent het jaar 1499. geſchreven heeft, die in druk uitgekomen zyn. Hy was Suffragaan, of Vicarius Generaal van den Biſſchop van *Kamerik*.

Idem ibid. Ant. Poſſelini app. ſ. Tom. 2. *pag.*228.

MIDDELBURGENSIS, (PAULUS) *Paulus van Middelburg*, als in die Stadt geboren, in 't jaar 1445. is een uitſtekend *Wiskonſtenaar*, *Geneeskundige*, en *Godtgeleerde* geweeſt: wierd Biſſchop van *Urbin* (*Foſſembrone*) eene Biſſchoppelyke Stadt in *Italiën*, in 't Hertogdom *Urbino*; geordonneert tot Præſident van het Concilie van *Lateranen*, binnen *Romen*, ſtorf hy daar in 't jaar 1534. oudt 83. jaaren. Heeft eenige ſchriften nagelaten, en daar onder een boek *Paulina* genaamt.

Lyſt der Predik.

MIDDELBURG-POLDER, een Dorp in *Zeelandt*, heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Walcheren*.

Houve 1 *deel, fol.* 166.

MIDDELENDEUREN, eene Buurte, hoorende onder 't Schoutampt en Dorp *Olſt*, onder 't Droſtſchap van *Zallandt*, in *Overyſſel*. *Van der Houve* zegt, dat het Schoutampt *Olſt* over den *Yſſel*, in de *Veluwe* legt, verdeelt in het Dorp *Olſt*, en vier Buurten, *Weſepe*, *Henigvorde*, *Middelendeuren*, en *Wolffum*.

Houve fol. 100.

MIDDELHARNAS, of HARNIS, een Dorp in 't Landt van den *Briel*, of *Putten*; zie HARNAS.

MIDDELKOOP, een Dorp of Buurte in 't Landt van *Arkel*, onder *Gornichem*.

Houve 1 *deel, fol.* 170. 171.

MIDDELSTUM, een der 49 of 50 Dorpen van het quartier *Hunſingo*, in de *Groninger Ommelanden*; daar leggen drie adelyke Huizen, 't huis te *Eenſum*, te *Aſinga*, en te *Monteda*.

Houve 1 *deel, fol.* 169.

MIDDELWERF, een Dorp behoorende onder de Stadts Tafel van de Stadt *Groningen*.

MIDHUIZEN; zie MIDTHUIZEN.

Alting Not. Germ Inſer. Pars II. *fol.* 128.

MIDLESTUM is een Dorp van *Hunſingo*, weleer meeſt aanzienlyk door een gezelſchap van Prieſteren, en door het gezag en aanzien van den Deeken, waar van die van *Werum* groot opgeeven. Het heeft byna de gedaante van een Steedtje, leggende in eenen vry vruchtbaaren grondt, twee gemeene Duitſche mylen Noordtwaarts van de Stadt *Groningen*. *Midleſtum* vindt men in *Tab. IX.* van den Heere *Alting*, dicht by *Menke*.

Houve 1 *deel, fol.* 120.

MIDLIE, MIDLYE, een Dorp onder *Edam*, in *Noordt-Hollandt:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Edam*, de naam zou eigentlyk *Middel Y*, naar het *Y* of *Ye*, zyn.

Winſem. beſchr. achter de Fr. Kr.

MIDLUM, een der elf Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Franekeradeel*, in 't quartier *Weſtergoo*. Aldaar plagtmen, niet verre van 't Kerkhof, 't recht te houden onder den blauwen hemel; in *Midlum* ſtaat het adelyk Huis *Riemerſma*.

MIDRECHT (MYDRECHT.) De brief of acte van verruiling van het jaar 1085. geeven te kennen dat dit de voornaamſte plaats is in de Moeren, of Veenen, die het Bisdom of Stift, en het Graafſchap van *Hollandt*, als grenzen, van malkander ſcheiden. Het behoudt noch hedendaags den zelven naam, leggende anderhalf gemeene Duitſche mylen Noordtooſt aan van *Abekewalda*. Het Perkamenteboek van *Utrecht* maakt daar ook gewag van op 't jaar 1201. *Midrecht* ziet men uitgedrukt in *Tab V. Part. II.* aan den rechten kant van den *Amſtel* en *Abekewalda*, wat hooger op, en wat nader aan de *Vecht*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 128.

MIDSLANDEN HOORN; zie op HOORN-MIDSLANDEN.

MIDTHUIZEN, een der 41 of 42 Dorpen van 't quartier *Fivelingo*, in de *Groninger Oldampten*.

Houve fol. 171.

MIDWALDA. *Midwalde* is een Kerk van een ongemeene hoogte, kruisgewys gebouwt met vier toorens, tot boven toe al heel van ſteen, waar onder behoort heeft een zeer ruime ſtreek landts, waar van het grootſte en beſte gedeelte in een zeeboezem verandert is. De Kerk zelve, lang van allen kanten door de zeebaaren geſlagen, ſtaat nu ter tydt noch op eenen vetten kleigrondt, hoewel een van de toorens onlangs omver geſtort is. Het is zoo een verwonderenswaardig oudt overblyfzel van die tyden in 't Oldampt als 'er een is, leggende vier gemeene Duitſche mylen Ooſtwaarts van de Stadt *Groningen*. D' opvolger van den ſchryver *Menco* noemt het op 't jaar 1289. MIDDEWALDA. Men ziet het uitgedrukt *Tab. IX. Part. II.* van den Heere *Alting*, recht onder den *Dollaart*, en dicht aan dat woedend water.

Houve 1 *deel, fol.* 173.

MIDWOLDE, een der 38 of 39 Dorpen in het *Weſterquartier* van de *Groninger Ommelanden:* of een der negen Dorpen die *Vreedewold* genoemt worden, ſtaande alle te zamen onder eenen Heer, die, in 't jaar 1640. was Jonker *Caſpar van Eeuwſum*, Heer van *Nyenoort*.

Houve fol. 170.

MIDWOLDE, by anderen MITWOLD, een Dorp onder de *Groninger Oldampten*.

Idem fol 170.

MIDWOLDER-HAMRYK, een der 20 of 21 Dorpen in de *Groninger Oldampten:* daar in leggen ook *Ooſt-Wolder-Hamryk*, en *Schempter-Hamryk*, nevens het Huis *Stadts-Hamryk*.

Houve fol. 120.

MIDWOUDE, MITWOUDT, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder *Medenblik*; heeft Kerk en Predikant behoorende onder 't Claſſis van *Hoorn*.

Winſem.

MIEDUM, een der 14 Dorpen van de Grietenije *Leeuwarderadeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*.

*De Raey Diction. Geogr. pag.*133.

MINA, (DEL) anders CASTEL GEORGE DEL MINA, een zeer ſterk Kaſteel met een Steedtje in *Afrika*, in *Guinea*, op de Goutkuſt: 't heeft een groote en ſchoone Haven, 't legt byna ten Noordtooſten van den uithoek *Cabo de tres Puntas*. Het is geweeſt een der voornaamſte Sterkten die de Koning van *Spanjen* op de grenzen van *Africa* bezat. De *Hollandtſche Weſt-Indiſche* Compagnie zondt negen, zoo Oorlogsſchepen, als Jagten derwaarts, onder den Commandeur *Jan Corneliſz. Lichthart*, voorzien met 1200 ſoldaaten, beleidt van Kolonel *Hans Kin*, nevens 1000 matroozen. Zy gingen den 24 Junius 1637. t' zeil van *Phernabucq*; quamen den 23 Auguſtus aan de kuſt van *Guinea*; den 24 tradt Kolonel *Kin* met zyn volk aan *Cabo Corſo* te landt, en de ſchepen begaven zich naar *Del Mina*, om het van den zeekant te beſchieten. In het eerſte aankomen leedt *Kin*, door een aanval van 1000 Zwarten, ſchade, en verloor 40 der zynen; maar de vyandt moſt haaſt wyken, het Kaſteel wierd den 25 rondom beſloten, den 29 dito gaven die van binnen zich aan de *Nederlanders* over; en dus wierd het zeer ſterke Kaſteel *del Mina*, voor de *Weſt-Indiſche* Compagnie, met zulk een kleine magt verovert; daar te vooren zoo veele aanſlagen te vergeefs op gemaakt waren. Het Kaſteel legt op een rots van blauwen arduin: het was zeer heerlyk gebouwt, en al in 't jaar 1536. volkomen in ſtaat gebragt.

*De Raey Diction. L. v. den Boſch leven der doorluchtige Zeeheld. pag.*371.

Houve 1 *deel, fol.* 163.

MINNEMA, een Slot of adelyk Huis in *Frieslandt*, onder de Grietenije *Gaaſterlandt*, in 't quartier der *Zevenwolden*.

Winſem.

MINNERTSGA, een der acht Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Barradeel*, in 't quartier *Weſtergoo*. In dat Dorp leggen de Staten, of adelyke Huizen, *Hermana*, *Theſcinga*, en *Folopta*, of *Folta*.

Houve 2 *deel, fol.* 368.

MIREVELDT, een Dorp in de *Meijerije van 's Hertogenboſch*, onder het quartier *Kempenlandt*; maar gering: want toen geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens opbrengen moſt, was de *Meijerye* daar in geſchat op 19329 guldens 16 ſtuivers 3 penningen; daar toe moſt het quartier *Kempenlandt* (een van de vier quartieren der *Meijerye*) 4079 guldens 1 ſtuiver 9 penningen laſten; in die ſom gaf *Mirevelt* (een van de 32 of 33 Dorpen dezes quartiers) niet meer dan 17 guldens 15 ſtuivers 6 penningen: 't laagſte van alle.

MIRNS EN BACKAHUIZEN, ook MIRNS alleen genoemt: het is een der acht Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Gaaſterlandt*, onder 't quartier der *Zevenwolden*. Een boer van dat Dorp, in 't jaar 1620. zynen akker ploegende,

gende, vondt onder de aarde eenige potten met geldt, van allerhande munt: *Winsemius*, met den drukker van zyne *Kronyk van Frieslandt*, door *Mirns* reizende, kocht een deel dezer penningen van den boer, zoo veele als'er van verscheiden slach waren: men bevondze van goet zilver geslagen; op het grootste stuk stont *Philip. Rex*, in 't midden een kruis, en op de andere zyde *Civis Turonus*: de grootte was van een halve Engelsche schelling, maar de zwaarte wat meer; op d'andere, wat kleinder stukken, stont een *ruiter te paerdt* met een *zwaerdt in de handt*, en eenige letteren om den randt; op d'andere zyde twee regels letteren van een zeer oudt fatsoen, en ook een *kruis* in het midden: de derde munt was een klein zilver penningkje, met een *mans trony*, gelyk van een oude Keizersmunt, met zekere letteren; aan d'andere zyde een *kruis*, met *roosjens*, en desgelyks letters; was omtrent een stuiver aan zilver zwaar. Van elk dezer soorten waren'er een goet getal, geschat eenige hondert guldens waerdig.

Winsem. beschr. van Fr achter de Frief. Kronyk.

MOCKEMA, een Slot of adelyk Huis in *Frieslandt*, in de Grietenije *Dongeradeel*, onder 't quartier *Oostergoo*.

MOCKOROTH, is een Dorp daar weleer een Foreest of Bosch is geweest, omtrent den oorsprong van de rivier de *Eems*, het welk hedendaags, zoo ik my niet bedriege, WEEKROM genoemt wordt. Dit heeft Keizer *Karel de Groote*, in het jaar 776. geschonken aan de Kerke van *Utrecht*, te gelyk met een Dorp genaamt WIDOK, het geen nu ter tydt onbekent is. (Deze plaats *Mockoroth* vindtmen getekent *Tab. VI. Part. II.* omtrent den oorsprong van de rivier *Hemus*, dat is, d'*Eem*.)

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. *fol.* 128.

MOERDRECHT, is een Gerecht leggende aan den rechter kant van den Neder-*Yssel*, met een Tolhuis, een uur gaans beneeden de Stadt *Gouda:* het behoudt den zelven naam. *Floris de IV.* Graaf van *Hollandt*, maakt daar gewag van in zyne Handtvest van het jaar 1223. Deeze plaats vindt men in *Tab. V. Part. II.* niet verre van den *Yssel*.

Idem Alting Pars II. *fol.* 128. *Apud Boxh.*

MOERDRECHT; zie MOORDRECHT.

MOERKAPE'L, een Dorp in *Hollandt:* heeft Kerk en Predikant staande onder 't Classis van *Schielandt*.

MOERKERK, MOURKERK, eene Heerlykheit onder de Proostdye van *S. Donaas*, in *Vlaanderen*, daar onder behooren ook het Steedtjen *Middelburg*, *Aardenburgerambacht*, enz. *Lodewyk van Praat*, Heer van *Moerkerk*, had ter Gemalinne *Margriet van Hoyve*, die, weduwe geworden, hertrouwde aan Heer *Daniël van Merwede*, won by haar *Lodewyk van Praat*, Ridder, Heer van *Moerkerk*, die van Vrouwe *Margriet van der Merwe*, zyne halve zuster, en haaren Man Heer *Willem van Breederode*, de Baanderye van *Merwede*, met zyn toebehooren, in 't jaar 1424. kocht: desgelyks van *Arendt van Rozendaal*, Schildtknaap en Poorter te *Dordrecht*, eenige gorssingen, die in het jaar 1439. bedykt wierden, genoemt noch hedendaags *myns Heeren landt van Moerkerken*.

Goudh. in de O.H.Kr. fol. 189. *Leeuw. Bat. Ill. f.* 1008.

MOERKERKER LANDT, of MYNS HEEREN LANDT VAN MOERKERKEN en den HOEKSCHEN WAERDT; staande onder 't Bailjuuwschap van *Zuid-Hollandt*; daar in worden gestelt *Pietershoek*, hebbende *Poelwyk* ten Oosten, *Maasdam* ten Zuiden, *Maasdam* ten Noorden van de *Maas*. *Myns Heeren Landt*, belend ten Oosten met *Maasdam* en *Puttershoek*, in 't Zuiden met de *Oude Maas*, in 't Noorden met de *Merwe*, *Oudt Heinskens-Oordt*, en *Oudt Godschalks-Oordt*, *Oudheinen-Oordt*, voortyds het *Landt van Wale* geheten; *Godschalks-Oordt*, beweesten het Ambacht van *Heinen-Oordt*, en *Oost-Zomerlandt*, groot 608 mergen onder *Heinen-Oordt*. *Moerkerkerlandt* heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Dordrecht*.

J. van Eykbeschr van Zuidh. pag. 40. *Houve* 1 *deel, fol.* 96. 106.

MOERMONDT is een zeer groot Slot in *Zeelandt* op 't Eilandt *Schouwen* geweest, hebbende behoort aan Heer *Jan van Renesse*, die door Grave *Jan van Hollandt*, enz. Bailjuuw van *Zuid-Hollandt* gemaakt wierd, doch listig en valsch by den Grave, door *Wolfert van Borsselen*, van verraderye beschuldigt; die *Renés* daar op doet dagvaarden; Hy biedt aan (doch onder vry gelei) te komen; dat wierd hem door bestel van *Borsselen* geweigert: daarom versterkte *Renés* zyn Slot *Moermondt:* doch hy wierd, door geduurig ophitzen van *van Borsselen*, gebannen, al dat hy hadde verbeurt verklaart, en zyn Kasteel wierd afgebroken. Maar *Wolfert* kreeg zyn loon, en wierd, vervaarlyker wyze, om 't leven gebragt. De Heer en meester *Ieman van Zuidtlandt*, Heer van *Moermondt*, heeft het weêr doen herstellen, en met eene graft omvangen.

Comm. Amst. fol 99. 100. *Boxhorn Zeel Kr.* 1 *deel, pag.*378.

MOERMONT is een Kasteel van de Heeren *Renesse* op de *Schelde*, het welk Heer *Jan*, die schuldig, of verdacht was aan eene t'zamenzweering tegen Graaf *Floris*, met gewelt ontnomen, en tot den grondt toe geslecht is, volgens 't verhaal van *Melis Stoke*. Daar is noch een Dorp behoudende dien naam, leggende anderhalf gemeene Duitsche mylen, of twee uuren gaans, van de Stadt *Zierikzee*, naar het Zuidtwesten. Men ziet deze plaats in de Kaarten van den Heere *Alting*, getekent *Tab. IV. Part. II.* dicht aan de *Noordtzee*, in het Eilandt daar genaamt *Scaldia*.

Alting Not. Germ. Infer. Part. II. *fol.* 129.

MOLENAARS-AMBACHT, legt in den *Ryderwaardt*, onder *Dordrecht*.

Houve fol. 117.

MOLENAARS-GRAAF, of GRAVE, een *Zuidt-Hollandtsch* Dorp, in den *Alblasserwaardt* onder *Dordrecht*, strekkende ten Oosten aan *Laag-Bloklandt:* heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Dordrecht*.

Houve fol. 106.

MOLENKAMP word beschreven van *Willem*, Voogdt van *Hollandt*, in een Handtvest van het jaar 1236. zynde gelegen Noordtoost van *Oestgeest*, en by gevolg zeer dicht aan de *Noordtzee*, en niet verre over den *Rhyn*, in het verdere *Rhynlandt*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. *fol.* 129. *Houve.*

MOLEN-POLDER, bedykt in 't jaar 1616. hoort onder *Oeltjensplaat*.

MOLQUERREN, MOLCKWEERUM, MOLQUERUM, MOLKWEEREN, een der negen Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Hemelumer-Oldevaart* en *Noordtwolde*, in *Westergoo*; welke Grietenije de achtste stemme in de *Staten* aldaar heeft. Het Dorp, of Vlek, heeft al in het jaar 1620. ten tyde van *Winsemius*, meer dan drie hondert huizen gehadt; door tusschen-lopende wateren en bruggen schynen het kleine Eilandtjens, die in zeven buurten afgedeelt worden, daar veele zeer ryke Schippers, naar het Oosten en Westen varende, in woonen: het is groot en vol bebouwt. In het jaar 1515. wierd het van den *Zwarten hoop* (Krygslieden toen met dien naam bekent) afgebrandt. De huizen staan daar zoo wonderlyk verwart door den anderen, voor, achter, en bezyden, hoeksch en dwars neêrgezet, dat het, zonder eenen gids of wegwyzer, schier onmogelyk is, het ganssche Dorp om en door gewandelt hebbende, het huis, daar men (een vreemdeling zynde) in gehuisvest is, weder te vinden. Dus is deze plaats als een verwart doolhof, (gelyk zy daarom ook wel het Friesch Doolhof word genaamt) wiens steegen en doorgangen, wegens d'ongeregelde bouwing der huizen, wonderlyk door malkander uitloopen. De naam van het dorp komt van *Melk-werren*, dat is, streeken weilandt voor de Beesten die melk geeven. De *Molkquerrensche* spraak is ook heel verscheide van de gemeene, als mede van d'oude, en hedendaagsche boeretaal, en onverstaanbaar, niet alleen voor de *Hollanders*, maar zelf voor de meeste *Friesche* Steêgenooten en Dorpelingen.

Winsem. beschr. van Fr. achter zyne Kr. Schotan. Fr. Kr. fol. 568. *Schotan. beschr. van Fr. fol.* 216.

MOMBAS. (JOHAN BERTON DE) Hy was Commissaris Generaal der Ruiterye van den *Vereenigden Staat*, een *Franschman* van geboorte, maar getrouwt aan de Zuster van den Heere *Pieter de Groot*. Den 7 Junius 1672. gaf Prins *Willem de III.* van *Oranje* hem bevel, om alle de troupen, zoo te voet als te paerdt, te gebieden in de *Betuwe*, en alles te doen dat tot verdediging van dat quartier dienstig zoude mogen zyn. Hy hadde onder zyn gebiedt aldaar twee Regimenten te paerdt, dat van *Soutelande* en *Kingma*, en twee te voet, van *Aylva* en van *Gent*, die hy op de quartieren van het *Tolhuis* en te *Huissen* verdeelde. Toen de *Franschen* onder *Condé*, den 12 Junius, by het *Tolhuis* quamen, daar een boer hen eenen doortogt over den *Rhyn* aanwees, begon *Mombas* zich met zyne onderhebbende Ruitery te beweegen, in schyn van de *Franschen* te willen tegengaan; doch hy reedt dwars heen en weêr door het *Friesche* Voetvolk, dat zich dapper en kloekmoedig verweerde, rydende zelf verscheide soldaaten onder de voet, en bragt daar door de overige in zoodanigen wanordre, dat de *Fransche* ruitery gemakkelyk over geraakte: en te ligter, omdat *Mombas* met zyne ruitery doorging, waar door het voetvolk van *Aylva* het geweer neêrwierp, en om quartier riep, dat hun gegeeven wierd. Straks liet de Prins van *Condé* al de Ruitery, zoo in de rivier staande, als die noch aan de andere zyde was, halte houden, maar *Condé*, met 30 der voornaamste Krygshoofden, zette het door den *Rhyn*, en hield terstondt in eenen ronden kring krygsraadt; of men den *Staatschen* het beloofde quartier zou gunnen, of doodt slaan. Ondertusschen ontstont'er eenig rumoer onder de *Fransche* in den *Rhyn* staande ruitery, die zoo dicht op den anderen stont, dat ze den stroom stopten, en 't water opstuuwde, waar door de grondt of het welzandt los en zoo driftig wierd, dat de paerden geene vastigheit meer onder de voeten behielden. *Condé* en *Duc de Longueville*, in den gemelden kring staande, en dat gewaar wordende, reeden uit, en wilden hen wenken stil te houden, doch, by ongeluk, gaat zyn pistool los. De *Staatsche Friezen* meenden dat het een sein was aan de Ruitery om door den *Rhyn* te zetten, en hen te vermoorden; namen dieshalven 't geweer weder op, en schoten zoodanig onder den kring, dat'er byna niet een van die *Fransche* Grooten heelshuidts ontquam. *Longeville* bleef doodt, en *Condé* wierd met twee kogels getroffen. Dit treurspel zag Koning *Louis* en zyn broeder *Orleans* met eigene oogen aan: toen viel de *Fransche* ruitery als verwoedt op de *Friezen*, die, na eenen dapperen tegenstant, door de menigte vermeestert, en meest alle gevelt wierden: maar de *Franschen* verloren ook in dat voorval meer dan 500 mannen, en daar onder veele groote Krygshoofden, als *Longeville*, de Graven *de Plessis*, *Nogent*, *Theobon*, *Guitry*, *Boury*, *d'Aubusson*, *de la Force*, *de la Sale*, enz. Onder de gequetsten, die meest alle aan hunne quetsuuren storven, waren *Condé*, *Marssillan*, *Coustin*, de Graven van *Vivonne*,

Valken. verwart Europa 1 *deel,* 455. *Idem Valken. pag.*457. *Idem Valken. pag.*458. *Sylvii verv. op Aitzem.* 1 *deel, fol.* 257. *Vervolg op P. Scriver. Kron. pag.*666. *Bizot Medaill. Histor. pag.*255.

Vivonne, *Soulx*, *Retél*, *Lionne*, *Beringen*, *Thermes*, en *Chavigny*, behalven een goedt getal andere voornaame Heeren. Indien *Mombas* niet zoo verraderlyk en schelms gehandelt hadde, de *Franschen* zouden zoo ligt niet over den *Rhyn* zyn geraakt. *Mombas* wierd ook daar over by den kop gevat: maar terwyle men bezig was om zyn geding te maaken, ontquam hy het uit zyne gevangenisse. *Comm. Amst. f.* 1207. Hy begaf zich naar *Utrecht* by de *Franschen*, en liet zich daar tegen den *Staat* gebruiken: gaf ook den *Franschen* raadt om den *Lekkendyk* door te steeken, waar door het water zeer sterk in het landt vloeide: echter met meer schade van het Sticht *Utrecht* dan van *Hollandt*, daar 't zout of brak water zoet door wierd: zoo dat de brouwers t' *Amsterdam* met het water uit de burgwallen brouwden. Vermits nu *Mombas* niet naar verdiensten gestraft kon worden in eigen persoon, wierd by Sententie van den hoogen Krygsraadt verklaart, dat hy *Crimen læsæ majestatis* begaan hadde, of schuldig was aan verraadt tegen het algemeen welvaaren van 't Landt, en indien daarom in handen van de justitie mogte geraaken, te zullen gestraft worden met de koorde dat'er de doodt na volgt: en vermits hy zich de justitie *Sentent. van Momb.* onttrokken hadde, zou zyn *effigie* door den Scherprechter gebragt worden ter plaatze, daar men gewoon is criminele justitie te doen, om aldaar aan de galge opgehangen te worden, getekent den 18 November 1672. Wanneer dit vonnis nu dus stiptelyk was uitgevoert, stak hem dit geweldig in den krop, weshalven hy daar op alle de voornaamste Hoofden van het leger en des krygsraadts (als den Heere van *Zuilestein*, den Grave van *Zolms*, den Grave van *Flodorp*, den Marquis van *Westerloo*, den Grave van *Hornes*, enz.) die 't vonnis tegens hem uitgesproken, en ondertekent hadden, een voor een tot een lyfgevecht uitdaagde, om zoo zyne zaak met het punt van den degen te beslechten: doch deze Heeren waren wyzer, en te edelmoedig om zich met zulk eenen eer- en eedtvergeeten verrader in zoo eenen tweestrydt in te laaten; weshalven zy hem door den Scherprechter van zyne Hoogheit, *Christiaan Christiaanszoon*, lieten antwoorden; dat hy (*Mombas*) op zoo eenen dag, in het leger te *Bodegraven* hadde te verschynen, opdat hy het vonnis, tegens hem gevelt, aan hem mogte uitvoeren; dat hem niet luttel verbitterde; doch echter recht op hem toepasselyk was. By en onder de *Franschen* nu, was hy heel weinig gezien en geacht; zoodat in hem 't gemeene zeggen werd bewaarheit; *dat vyanden wel de verraderyen, maar niet de Verraders beminnen*, als die zy nimmer konnen vertrouwen. Zie noch iets aanmerkelyks op het woordt TOLHUIS.

Alting Not. Germ. Infer. Pars 11. *fol.* 129. MONEMA WALDA is voorzeker een Dorp van *Fivelingo*; omdat de huizinge van een voornaam Man, die den oorlog tusschen die van *Hunsingo* en *Fivelingo* verwekt hadde, in het zelve verbrandt is van de *Hunsingers*, die overwinners waren; gelyk *Emo* zulks op het jaar 1222. aantekent. Doch daar by word niet te verstaan gegeeven, in welk bosch dit Dorp gelegen heeft, of in het Zuider- of Wester-bosch.

Winsem. in de beschryv. achterde Kron. in Wonzer. Winsem. Houve. MONIKE-BAJUM, een der negen geestelyke Conventen, of Kloosteren, nevens andere in 't jaar 1572. onder den voet geraakt: dit Convent was gelegen in de *Friesche* Grietenije *Baarderadeel*, in het quartier *Westergoo*.

MONIKE-BUIREN, MUNNIKE-BUUREN, een der 20 Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Stellingwerf Westeinde*, in 't quartier *Zevenwolden*, of anders een der veertien Dorpen aan deeze zyde des Strooms, de andere zes leggen over den Stroom.

MONIKEN-BROEK, een Dorp in *Waterlandt*, onder *Monikkendam*.

De Raey Diction. Geogr. pag. 343. *Leeuw. Bat. Ill. fol.* 160. *Idem ibid. fol.* 203. *Petit Nederl. Republ. pag.* 121. MONIKEN-DAM, MUNNEKE-DAM, eigentlyk MONIK-MEER-DAM, een Steedtjen in 't Zuidoosterdeel van *Noordt-Hollandt*, anders *West-Friesiandt* en *Waterlandt*, aan eenen inham der zee, tegen over het Eilandtjen *Marken*: 't heeft dien naam bekomen van den Waterstroom de *Monik*, en 't *Monikke-meer*, dat door de Stadt plag te loopen, maar nu is afgedamt; het legt ook tegen de *Purmer* aan, niet verre van *Edam*. Ook word gezegt, dat eenige religieuse *Hollanders*, ontrent de jaaren 1240. of 1250. het Eilandtjen *Marken*, nu noch onder *Monikendam* behorende, voor hunne helfte aan 't Convent van *Mariengaarde*, in *Friesiandt*, geschonken hadden: d'andere helft kocht het Kloosier van *Niklaas* en *Jan van Persyn*, voor 100 *Hollandtsche* ponden, door beleit van den Abt, die daar eene Kapél ter eere van *Maria* stichtte. Hy zond eenige zyner *Converscn* derwaarts, om de landen te bebouwen. Die *Converscn* en Leeken rechtten tegen over *Marken* (daar eenen hoogen dam of weg was) eene Buurte op, wel met huizen voorzien, die zoodanig toenam, dat'er eindelyk een Steedtjen van geworden is, dat, als van de Monnikken hergekomen, en daarom *Monikkendam* genoemt zoude zyn geworden. Het water de *Monik*, door de Stadt vlietende, plag in zee uit te loopen; maar 't is nu afgedamt. De naam van het *Monikke-meer* zou ontstaan zyn, om dat'er voortyds een Monnik in verdronken was. Daarom zou *Monikkedam* noch eenen *zwarten Monnik* in zyn wapen voeren, die eene knodse heeft op een zilver veldt. *Winsem. Fr. Kr. fol.* 164. 201. *Vossius Jaarb. pag* 671.

In het jaar 1297. quamen de *Friezen* te *Monikkendam* aan, om den Bisschop van *Utrecht* met hunne wapenen by te staan, zie *d' Oude Hollandtsche Kronyk*, *fol.* 349. In het jaar 1426. hebben de *Kermers*, die de party van Vrouwe *Jakoba*, tegen de *Kabeljauwschen*, volgden, de Stadt *Monikkendam* ingenomen, desgelyks zich van *Purmerende* en *Edam* meester gemaakt, vervolgens *Medenblik* en *Enkhuizen* verovert; maar voor *Hoorn* stuitte de loop hunner overwinninge. De *Heemsk. Batav. Arcad. pag* 441. Stadt *Monikkendam* heeft het volgende Privilegie, haar van Hertog *Willem van Beijeren*, Grave van *Hollandt*, gegeeven: getekent in '*s Gravenhage*, op *S. Clemens* dag; „ Dat wie *O.H.Kr. fol.* 95. „ van hunne Poorteren zyn lyf met recht verbeurt, mag 564. „ tegen den Heer niet meer verbeuren, dan half zyn ei- 573. „ gentlyke goedt; d'andere helfte zal blyven zynen wyve „ of zynen wetachtigen kinderen, of zynen gerechtigen „ Erfgenamen, hadde hy geen wyf noch wetachtig kindt. De Steden van *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Edam*, en *Medenblik*, hebben het zelfde voorrecht. *Monikkendam* heeft, kort na den aanvang der *Nederlandtsche* onlusten, de smarten van den oorlog, in 't jaar 1573. al mede moeten gevoelen: is ook van schade door brandt niet vry geweest; den 10 Julius 1499. ontstont daar zulk een brandt, dat de geheele Stadt in de asche raakte, zoo dat 'er niet meer dan 80 huizen met de Kerk overbleven: Zestien jaaren daar na (in 't *Goudh. in d'* jaar 1515.) trof het zelfde onheil die Stadt, op Donderdag *O.H.Kr.* na Pinxteren; alles wierd door 't vuur vernielt, behalven *fol.* 95. alleen de Kerk, het Vrouwen-klooster, en de daar om- *Houve* trent staande huizen. Onder *Monikkendam* behooren de *1 deel,* Dorpen *Ransdorp*, *Zuiderwou*, *Schellingwou*, *Sunderdorp*, *fol.* 120. *Landsmaer*, *Brock*, *Cit-* of *Catswoude*, *Buikfloot*, *Niewendam*, en het Eilandt met het Dorp *Marken*; alle die Dorpen hebben Kerken en Predikanten, (behalven alleen *Citwoude*) staande onder het Classis van *Edam*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars 11. *fol.* 129. MONIKENDAM. Daar zyn nu ter tydt drie Steedtjens in *West-Frieslandt*, *Edam*, *Monikendam*, en *Purmerent*, die stem en rang hebben in de Vergaderinge van Haare Groot-Mogende, de *Staten van Hollandt en West-Frieslandt*; hoewel ze, onder de *West-Friesche* Steden alleen aangemerkt, nauwelyks van eenig aanzien of belang zyn. De tweede alleen kan hier plaats hebben; dewyl de twee andere voor de veertiende eeuwe niet bekent waren. Het is gelegen aan eenen kleinen zeeboezem van het *Vlie*, die gemeenlyk de Goutzee geheeten word, waar voor een slecht Eilandtje legt, Marken genaamt; twee gemeene Duitsche mylen min een vierde Oostwaarts van *Amsterdam*. *Melis Stoke* maakt daar eens gewag van op het jaar 1297. en behalven hem, niemant van die tyden dat ik weete. Het is maar al te bekent, dat de Monnikken, om de Landeryen, die zy in grooten getale ingeslokt hadden, veel werk hebben gehadt met de uitwateringen en dyken. Derhalven is 't waarschynlyk, dat de Dam die van de Monnikken daar ter plaatze gelegt was, en het Steedtje, dat daar omtrent allengskens is aangegroeit, van dien, en van de Monnikken, den naam van *Monikendam* heeft gekreegen.

Winsem. Fr. Kr. fol. 137. 148. MONIKHUIS, in *Friesiandt*. Het Convent van *Ludingakerk*, uit godtvrucht, door de Edelen van *Ludigmans* geslachte gesticht, op 't Oost van *Almonum*, met toestemminge van *Godevaart van Rheenen*, Bisschop van *Utrecht*, omtrent het jaar 1163. nam zoodanig, uit geringe beginselen, in korten tydt toe, en wierd zoo magtig, dat de Conventualen niet alleen hun Convent zeer prachtig herbouwden en versierden; maar ook verre van hun Kloosier groote Stinsen en vastigheden lieten maaken, als tot *Weydum*, en elders meer, om de landen, die zy van de boeren gekregen hadden, voor de Zeerovers op de *Middelzee* te bevryden. Deeze landen wierden van hunne *Converscn* gebruikt, die hun geenen anderen dienst konden doen, dan de akkers te bouwen en de ossen te weiden. Het Uithof of de Stins, door hen niet verre van de *Middelzee* opgerecht, wierd het *Monnikhuis* geheten; zie LUDINGAKERK.

Pontan. Gelderf. geschied. 1 deel, fol. 97. MONIKHUIZEN, een der drie Kloosteren, die, voor de Reformatie, en den oorlog tegen *Spanjen*, buiten de Poorten, doch in 't Schependom van *Arnhem* gestaan hebben; byna even wydt van de Stadt, en op eene zeer lustige plaats: de twee andere waren *Mariendaal*, of *Marienboom*, en *Bethanien*; maar men ziet 'er nu niet dan den grondt en eenige puinhoopen van. Het Convent *Monikhuizen* was, omtrent het jaar 1328. door *Reinald van Nassauw den II.* en zyne Gemalinne, *Eleonora van Engelandt*, gesticht. Daar in leggen veele Vorsten en Vorstinnen van *Gelderlandt* begraaven: ook het ingewandt van Hertog *Karel van Gelder*, dat in grootte uitstak. De *Kleefsche Jaarboeken* berechten ons, dat *Jan de II.* Hertog van *Kleef*, het Convent *Monikhuizen* tolvry maakte op den *Rhyn*, en door 't landt van *Kleef*. *Reinald* had de *Luikerwaalen* met eenen zwaaren slag geslagen, en eenige duizenden van hen ter neêr gehouwen. Daarom rechtte hy 't Convent *Monikhuizen* op, ter verzoeninge van eene zoo groote bloetstortinge. *Elizabeth van Beijeren*, Gemalinne van *Willem den I.* uit den

Idem 2 deel, fol. 120.

Idem ibid. fol. 172. 175.

ſtam van *Gulik*, Hertog van *Gulik*, *Gelder*, enz. in 't jaar 1400. overlydende, wou in dat Convent begraaven zyn; hy maakte daar eene jaarlykſche rente van eenige *Franſche* ſchilden aan, dies moſten de Kloosterbroeders allen aankomenden dag, voor de ziel van haar en alle afſtervende Vorſten en Vorſtinnen van *Gelder*, *Gulik*, en *Zutphen*, eenen dienſt doen. Twee jaaren daar na overleedt ook Hertog *Willem*, en wierd mede in 't graf aldaar by *Elizabeth* begraaven.

Idem Pontan. ibid.

Winſem. Fr. Kr. fol. 164. MONIKSLOOT. Weleer (omtrent het jaar 1235.) liep van *Harlingen*, toen maar een klein Steedtjen, eene diepe vaart naar *Vlielandt*, recht voor *Dykshorne* door, die de *Converſen van Ludingakerk*, met hulpe van de Inwoonderen van *Dykshorne*, hadden doen graaven: als ook noch een andere, loopende naar *Texel* (het was toen noch vaſt landt) om hunnen handel des te beter te water te konnen dryven. De vaart naar *Vlielandt* wierd, gelyk noch hedendaags, de *Monikke-ſloot* genoemt: zy diende met een voor de Geeſtelyken van *Ludingakerk*, en anderen, om naar hunne luſthuizen en landeryen te vaaren: maar alles is door de zeewateren, de duinen van een ſcheurende, ganſch wechgenomen.

Alting Notit. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 129. MONS LITTORIS. De *Strandtberg*, of de *Berg van het Strandt:* dit is weleer een Steedtje geweeſt op den ſlinker oever van de *Oude Maas*, het welk nu een hoek is van den inham, die de Biesbos hiet. Keizer *Otto de II.* noemt het een erfgoedt van de uitverkoorne Maagt, de gelukzalige *Geertruid*, zynde de Moei van *Pipyn*, Vader van *Karel Martel*. Maar dewyl men hier niets ziet dat naar een Berg gelykt, zou ik wel gelooven, dat de Godegewyde Maagt in deze plaats van haare eenzaamheit, die niet verre af was van de Celle, of het Hutje van den heiligen *Amandus*, met de goddelyke Schrift gezegt heeft, dat zy haaren toevlucht nam tot Godt, als tot eenen onbeweeglyken BERG en vaſte Rotze; en dat hier van daan de benaaming van BERG zynen oorſprong gekregen heeft, waar by toen, in 't jaar 899. gekomen is de toenaam van het *Strandt*, *Strandtberg*, naar deszelfs gelegentheit aan eene groote rivier. Ten tyde van de *Ottoos* heeft daar toe behoort het rechtsgebiedt van ettelyke Dorpen, met het recht om te viſſchen in de rivier de *Maas*. Nu ter tydt heeft deze plaats den naam van S. Geertruiden-Berg; waar voor *Melis Stoke* overal geſchreven heeft, 's Gerden-Berge. Het zelve van Koning *Zwentibolch* gehecht zynde aan het Graafſchap van *Stryen*, is nu noch hedendaags een Steedtje, behoorende onder *Hollandt*, byna even verre af gelegen zynde van *Dordrecht*, als van *Gorinchem*, namelyk, drie uuren gaans, of derdehalf gemeene Dnitſche mylen. Dit MONS LITTORIS vindt men getekent *Tab. II. Part. II.* op den ſlinker oever van de rivier de *Maas*, zoo als die ſtroomt voorby het *Menaper*-landt (*Ager Menapicus*) waar van hier boven, ook *Tab. III.* en *IV.* van den Heere *Alting*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 130. MONS SANCTUS. *De Heiligen-berg.* De groote *Nederlandtſche Kronyk* verhaalt dat *Bernulphus*, tot Biſſchop of Opperkerkvoogdt van *Utrecht* (*Trajecti Veteris*) verkoren zynde, in het jaar 1027. in zyne Hooftſtadt overgebragt heeft van den HEILIGEN-BERG, dicht by *Amersfoort*, zekere Abdye van Gebroedertjens (*Abbatiam Fraterculorum*) die toen leefden onder 't beſtier van den eerwaardigen Vader *Anfridus*. De Kronykſchryver doet'er niet by, van wat order en inſtelling deze Abdye geweeſt is; d'inheemſche benaaming van den Heiligen-berg is noch hedendaags over, een quartier uurs van *Amersfoort*, naar het Noordtooſten. MONS SANCTUS ziet men *Tab. VI. Part. II.* van den Heere *Alting*.

Goudh. in de O.H.Kr. MONSTER, een Dorp onder 't Bailjuuwſchap van *Rynlandt*, 't heeft voortydts aan de Heeren van *Polanen* behoort, die 'er een Kaſteel t'hunner verblyf hadden, het Slot van *Polanen* genaamt; het plag te ſtaan daar men nu de *Hoeve van Polanen* ziet. Dat Kaſteel wierd, nevens meer andere, door die van *Oelſt*, in het jaar 1359. in brandt geſtoken. Het landt en d'inkomſten hebben, van 't jaar 1404 af, aan 't huis van *Naſſauw* en *Oranjen* toebehoort. Het Dorp *Monſter* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van 's *Gravenhage*.

Oude Blaffert. Houve 1 *deel, fol.* 143. MONSTER, een der zes Dorpen op het Eilandt *Borſſelen*, in *Zeelandt*, is in 't jaar 838 bedykt, maar van de zee verſlonden. Die zes Dorpen, onder het Dekenſchap van *Borſſelen*, worden in *den ouden Blaffert der Utrechtſche Biſſchoppen* genaamt *Monſter*, *Tewik*, *Weſtkerk*, *Ooſtkerk*, *Wolfaarts-diep*, en *St. Catharine-kerk*; drie andere, op dien Blaffert mede ſtaande, zyn noch in wezen, namelyk, *Everdingen*, *Coudiep*, en *Ellewoutsdyk*.

*De Raey Dictionn. Geogr. paz.*337. *Petit Nederl. Republ. paz.*210. MONTFOORT, MONTFORT, een Steedtjen in het Sticht *Utrecht*, aan den *Yſſel*, op de grenzen van *Hollandt*, omtrent even verre, of eene myl weegs van *Woerden*, *Oudewater*, en *Yſelſtein*. Het legt wel aan den *Yſſel*, maar eenen anderen *Yſſel* dan die te *Yſſeloordt* uit den *Rhyn* komt. *Gothofredus van Rhenen*, Biſſchop van *Utrecht* in 't jaar 1156 geworden, liet die plaats met een ſterk Kaſteel bouwen, als een bolwerk tegen de invallen der *Hollanderen*. De *Yſſel* liep voortydts met een breedt en diep Canaal, daar de vloedt der zee zich mede vermengde, voorby deze Stadt, zulks getuigen noch de hooge dyken; maar nu die rivier verlandt is, is zulks tot groot achterdeel der omleggende landen, die hun water daar in loſten, als ook der Steden, die 'er hunne ſchipvaart door benomen is: t'zedert meer dan hondert jaaren ('t is van den Schryver in 't jaar 1605 geſchreven) heeft men, om dat te verbeeteren, verſcheide landtdagen aangeſtelt, maar het verſchil onder de Heeren, daar toe gelaſtigt, heeft zulk een goet voorneemen belet werkſtellig te maaken. Gemelde Biſſchop liet in 't jaar 1163 dit *Montfoort* bouwen; maar de *Hollanders* maakten 'er zich meeſter van, als ook van *Woerden*, dat de zelfde Biſſchop had doen oprechten. *Jan van Naſſauw*, Biſſchop van *Utrecht*, had het Slot *Vredelandt* aan den Heer van *Amſtel*, en het Slot van *Woerden* aan Heer *Herman van Woerden* verpandt, omtrent het jaar 1270. Biſſchop *Jan*, wegens zyne quaade regeeringe afgezet, en *Johan van Zirik* in zyne plaatze gekomen, wilde deze laatſte de verpande Plaatzen en Kaſteelen weêr loſſen; maar *Amſtel* en *Woerden* weigerden, by 't aanbieden der uitgeſchoote penningen, die Sterktens weêr over te geeven; daar uit ſproot een oorlog tuſſchen gemelden Biſſchop en die Heeren; zie ook op JOHAN VAN NASSAUW, *Biſſchop*, enz. Het einde daar van was, dat de *Utrechtſchen*, door Grave *Floris* geholpen, de gedachte Kaſteelen van *Vredelandt* en *Montfoort* weêr kregen. Heer *Zweer*, Burggrave van *Montfoort*, aangeſpannen met de Heeren van *Kuilenburg* en *Vianen*, rebelleerden tegen den Biſſchop; Heer *Jan van Arkel* (hy wierd Biſſchop in 't jaar 1341. of 1342.) trok in 't jaar 1353. op S. Pancras-dag voor de Stadt, met veel volk, en zeer zwaar krygstuig. De Burggrave zich te zwak vindende, verzocht genade en vrede; het quam 'er ook toe, maar *Zweer* moſt eene groote ſomme geldts aan *Arkel* opbrengen, en aan hem eenen Eedt doen van aan 't Bisdom gehouw en getrouw te zullen blyven, enz. *Hollandt* en 't Sticht hadden al eenen geruimen tydt malkanderen dapper in 't haair gezeeten, en wederzyds groote ſchade aangedaan, en geleeden. Om daar een einde van te maaken, wierd 'er van de ſtrydende partijen eene byeenkomſt binnen *Montfoort* aangeſtelt, om van vrede te handelen, die geſloten, en in 't jaar 1375. afgekondigt wierd. *M. Voſſius* voegt 'er dit by; het is aanmerkenswaerdig dat in dezen oorlog, zoo lang de *Hollanders* op der vyanden bodem waren, die van 't *Sticht* zich nooit roerden om in het veldt te komen; doch ondertuſſchen (ſchuwende den veldtſlag) namen zy de gelegentheit waar, byna zonder eenig verlies van volk, en voerden den oorlog zoodanig, dat byna nooit *Hollandt* meer geplaagt is geweeſt dan in die jaaren. In 't jaar 1672. leedt *Montfoort* al mede vry wat van de *Franſche* inbreuk. Dit Steedtjen was, zoo wel gelyk alle d'andere Steden in 't *Sticht* (als *Hollandt* nabuurig) onvoorzien van veſtingen, bezettinge, en wapentuig. Op den 21 Junius, niewe ſtyl, quam *Genlis* met 150 Muskettiers voor de poorten, eiſchte van den Maarſchalk *Oudorp*, en den Burgemeeſter van *Montfoort* de ſleutels der Stadt, die, na eenige woorden over en weêr, aanſtonts aan hem wierden overgegeeven, onder belofte van vryheit, religie, privilegiën, en polityke regeeringe te behouden. Zy verlieten in de volgende maandt October de Stadt weêr; maar in November trokken eenige *Franſchen* derwaarts, die het Kaſteel lieten ſpringen. Onder de Geleerden daar geboo-ren is *Hortenſius* geweeſt, bekent door zyne *Hiſtorie van Utrecht*, enz. zie op HORTENSIUS; (LAMBERTUS) ook was het door de Schilderkunſt van *Bloklandt*, in zynen tydt, vermaart. Onder 't Maarſchalk-ampt van *Montfoort* behooren de Dorpen en Heerlykheden *Achthoven*, *Bloklaan*, *Kattenbroek*, *Kromdyk*, *Dykvelt*, *Diemerbroek*, *Hoenkoop*, *Heeswyk*, *Linſchoten*, *Polanen*, *Schagen*, en den *Eng*, *Vlooswyk*, *Weſterryk*, en *Williskoop*.

Cortgeen Stichts Kron.

Idem

Leeuw. Bat. ill. fol. 200.

M. Stoke Rymkr. F. Veld. O.H. Kr. M. Voſſ. enz.

O.H.Kr. fol. 391.

*M. Voſſ. Jaarb. pag.*444. 445.

*Valken. verw. Europ. pag.*633. *Sylv. verv. op Aitz.* 1 *deel, fol.* 474. 488.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 130. MONTFORDE is geweeſt een zeer vaſt Slot op den ſlinker oever van den *Yſſel*, twee gemeene Duitſche mylen min een vierde van *Utrecht*, een werk van Biſſchop *Godefried*, omtrent het jaar 1156. tegen de *Hollanders* gebouwt. Het word op verſcheide wyzen geſchreven: in het Perkamenteboek van *Utrecht* MONTFORD; in twee Handtveſten van de Graven van *Hollandt*, van 't jaar 1204. MONTFORT. De Slotvoogdt zelf, die zich Burggraaf van de plaats noemt, in een Handtveſt van Biſſchop *Otto*, van het jaar 1228. (of meer naar waarheit 1226.) MUNTFOORT. *Melis Stoke*, dat goede Huis te MONTFOORDE. *Beka* noemt het Slot van MONTFORT *Montfordienſe Caſtrum:* zoo dat het twyfelachtig is, of men moet zeggen dat het een woordt is van de plompe Latiniteit der *Franken*, als of men zeide: *Mons Fortis*, dat is, Sterke Berg; dan of het een inheemſch woordt is, t'zamengeſtelt van *Mondt* en *Forde*, omdat de *Yſſel* daar ter plaatze miſſchien weleer eene ondiepte gehadt, en alzoo doorwaadbaar geweeſt is. Hedendaags is het een zeer gering, hoewel, onder de kleine Steden, een medeſtemmend Steedtje in de Staten van het Sticht *Utrecht*. *

In Flor. V.

MONT-

* De Heer *Alting* ſchynt hier mede te willen zeggen, dat daar

De Raey Diction. Geogr. pag. 337.

MONTFORT, een klein Steedtjen in het opperdeel van *Gelderlandt*, in het Graafschap *Hoorn*, ten Zuiden en niet verre van *Roermond*, noch van de grenzen van het Hertogdom *Gulik*. 't Huis van *Montfort* legt rondtom in een groot moeras, zoo dat men 'er alleen door eenen weg kan bykomen. *Henrik van Montfort*, Bisschop van *Luik*, broeder van *Otto den III.* Gravé van *Gelder*, heeft het omtrent het jaar 1251. laaten bouwen, maar het is niet voor 't jaar 1267. voltrokken, uit de puinhoopen en ruïnen van de vestinge *Wyk*, tegen over *Maastricht*; die door *Henrik van Montfort*, ingewikkelt in den oorlog tegen de *Brabanders*, verwoest was: want hy deede ze afbreeken en de steenen derwaarts voeren. Om dat het niet onvermakelyk legt, hebben de *Geldersche* Vorsten op dien Burgt veeltyds hun hof gehouden. *Reinald van Gelder de I.* heeft 'er ook eenige jaaren gevangen gezeten, door bestel van zynen eigen zoon, *Reinald den Jongen*. Hy was d'achtste Grave van *Gelder*, en is op het Kasteel in 't jaar 1326. gestorven. Hoe sterk het was blykt daar uit, dat *Floris van Wevelingkhoven*, Bisschop van *Utrecht*, dat Kasteel in het jaar 1326. belegert hebbende, na vier maanden vruchteloos van daar most aftrekken. *Montfort* is een Drostampt, onder het tweede quartier van *Gelderlandt*, het *Roermondsche* quartier genaamt. Toen in het jaar 1547. geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene jaarlyksche schattinge, van 75000 guldens, was opgelegt, was het *Niewmeegsche* quartier (een der vier quartieren van dat Vorstendom) op 24342 guldens gestelt, het *Roermondsche*, op 19075 guldens; het *Zutphensche*, op 14475 guldens; en 't quartier van *Arnhem*, op 17108 guldens. Tot den tax der 19075 guldens, voor 't *Roermondsche* quartier, most het *Montforische* Drostampt lasten 4737 guldens 12 stuivers 3½ penning; welke verdeelt wierden over de Dorpen *Ulenberg*, *Posterholt*, *Flodorp*, *Swanen*, *Asselt*, *Lyn*, *Beset*, *Belfort*, *Echt*, *Rosteren*, *Bragt*, *Nyestadt*, en *Elmpt*. *Pontaan* stelt de verdeelinge een weinig anders. By den Vrede te *Munster* gesloten, tusschen *Spanjen* en den *Vereenigden Staat*, wierd het Drostampt van *Montfort* aan den Prins van *Oranje* geschonken.

Pontan. Gelderf. geschied. I deel, fol. 63.

Houve I deel, fol. 81. Idem Pontan. fol. 36.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1009.

MONTFORT, of MONTFOORT, *Heeren daar van:* Zy worden in de oude Brieven, somtyds *Kasteleinen*, somtyds *Burggraven*, somtyds *Heeren* genaamt. Heer *Everhard*, onder den titel van *Burggrave van Montfoort*, word gevonden als getuige gezegelt te hebben, met het wapen van *Montfort* (zynde een Schaakberdt van zilver en sable) zekeren brief van *Otto van der Lippe*, in het jaar 1227. *Wouter Gerhards*, *Burggrave van Montfort*, staat als getuige, in eenen brief van Bisschop *Henrik van Vyanden*, in 't jaar 1260. gemeldt.

MONTMORENCY, Banderheer van *Montigny*, des Graafs van *Hoorns* broeder; zie FLORIS DE MONTMORENCY.

Houve I deel, fol. 100. Alting Not. Germ. Infer. Part. I. fol. 97. Geogr. lib IV. De Situ orbis lib. III. Plin. N. H. l. IV cap. 13. Æneid. lib. IX. Bel. Gal. lib. III. in fin. & lib. IV. in fin.

MOORDRECHT, MOERDRECHT, MOORDT, een Dorp in het Bailjuuwschap van *Schielandt:* heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *ter Goude*.

MORINI. De *Griekſche* Aardbeschryver *Strabo* verhaalt uitdrukkelyk, dat de MORINERS naar den zeekant naast aan de *Menapers* leggen: en andere van de Ouden bevestigen zulks elk om strydt, als *Cæsar*, *Plinius*, *Tacitus*, *Ptolemæus*, *Dio*, en andere. *Pomponius Mela* heeft zeer wel en waarachtig gezegt, dat zy de verste Volken van de *Gaulen* waren; want het is baarblykelyk genoeg dat het *Germanen* geweest zyn, die achter de *Neder-Schelde* in *Gaulen* woonden. Zy bedriegen zich die oordeelen dat deeze *Moriners* de allerafgelegenste menschen waren, omdat *Virgilius*, door eene poëtische vergrooting, hen dus genaamt heeft. *Cæsar* bericht ons, eens en andermaal, waar vandaan men den oorsprong dezer benaaminge moet haalen; namelyk, omdat hun Landt vol is van Moeren/ waar van het volk zelf MORINERS, als of men zeide, MOER*lieden*, *Moermannen*, genaamt is. Waar van noch hedendaags by de *Vlamingen*, die het opzicht over de *Moeren* heeft, Moer-Graaf genoemt word. Dit hebben zy niet genoeg opgemerkt, die deeze benaaming van het ter plaatze misschien weleer een doorgang, of pad, door de rivier den *Yssel* geweest is: want het woordt *Forde* of *Voorde* wordt zoo van hem verklaart, op het woordt *Breedevoort:* en zoo vindt men menigvuldige benaamingen, die van dit woordt t'zamen zyn gestelt, gelyk Luchtenvoorde/ Delvoort/ Coenvoort/ deze twee laatste niet verre van *'s Hertogenbosch*. Maar of MONT hier op de rivier den *Yssel* past, is zeer onzeker, en heeft weinig grondt; gelyk wy hier boven, op het woordt LAXMUNDE, en breeder op ISLEMUNDE, hebben aangewezen. Want, gelyk wy daar hebben vastgestelt, dat het woordt MUNDE, of, met een weinig veranderinge, naar de verscheide uitspraak, MOND, beteekent een *Slot*, *Burgt* of *Vastigheit;* zoo zou hier MONTFOORT, MONTFOORDE, of, naar de oude en eigentlyke uitspraak, MUNTFOORT, konnen beteekenen een *Slot* of *Burgt* aan den *weg*, of den *deurtogt*. Immers is dit al zoo waarschynlyk, als dat het uit verdorven Latyn zynen oorsprong zoude hebben, en afkomt van *Mons fortis;* want dat diergelyke benaamingen eerder van Inheemsche, als Latynsche afkomst zyn, is meer dan eenmaal van ons aangewezen.

Latynsche woordt *mare* (de zee) afleiden, als of zy dit oorsprongkelyk woordt met de *Aremoriken* (zynde volkeren in *Gaulen*) gemeen hadden. Ten tyde van *Cæsar* hadden deze *Moriners* noch Steden; noch Vlekken, woonende alleen, indien men *Dio* mag gelooven, in hutjes. Naderhandt zyn eenige van hunne Steden bekent geworden, als *Taruanna*, (in latere tyden *Teroane* genoemt) zynde een Steedtje gelegen midden in het landt, het welk overgebleven is tot aan den tydt van Keizer *Karel den V*; daar *Ptolemæus*, het Reisboek, en de Reiskaart van gewaagen. Insgelyks *Bononia*, nu, in het Fransch, *Boulogne sur mer*, in *Picardijen*) aan het Canaal (*Fretum Britannicum*) daar de Haven, in het Latyn *Itius Portus* genaamt, of *Gesforiacum*, geweest is: vervolgens *Castellum Morinorum* (nu *Cassel* in *Vlaanderen*, tusschen *S. Omer* en *Ypren.*) *Menariacum*, (een Vlek of Steedtje in *Vlaanderen*, op de grenzen van *Artois*, in het Fransch *Merville*, gemeenlyk *Mergen* genaamt.) *Viroviacum*, anders *Veroviacum*, (nu gemeenlyk *Warwyk* genaamt, een Steedtje van *Vlaanderen*, allernaast aan *Ryssel*) van welke plaatzen het Reisboek en de Reiskaart gewag maaken. Het Register, of d'Aanteekening des Ryks, doet 'er niet duister by *Cortoriacum*, anders *Corteriacum*, nu *Kortryk* genaamt, meldende van de Krygsknechten van *Kortryk*. Daar is een zeer oude Inscriptie by *Gruterus*, ter eere van MINERVA CUR. LADA, waar in gewag gemaakt word van de Volkplanting der *Moriners* (COLONIA MORINORUM) doch onzeker aan wat plaats, op wat tydt, en van wien, derwaarts gebragt; of schoon *Adrianus Valesius*, door veele gissingen, zulks op *Taruanna* tracht toe te passen. Echter kan ik niet loochenen, dat de *Romeinen* gewoon waren Volkplantingen over te brengen naar de Hooftsteeden, hoedanige een *Tervanna*, of *Taruanna*, in de Reiskaart afgebeeldt word. De grenzen nu der *Moriners* zyn geweest d'*Oceaan* of *Noordtzee*, van den slinker kant en van vooren: van den rechter kant en van achteren de rivieren de *Schelde* en de *Leye*, met eene linie te trekken van den oever van deeze laatste, tot aan de *Portus Itius*, ('t welk men meent *Boulogne* zelfs, of inmers daar omtrent geweest te zyn.) Een Landt al sedert langen tydt onder den naam van *Vlaanderen*, hoewel deszelfs grenzen over de twee bovengemelde rivieren niet luttel uitgebreidt zyn, op den ganschen Aardbodem zeer beroemt, toen meestendeel van *Germanen* bewoont. Doch of deze *Menapers* zyn geweest, als zynde oude Bondtgenooten der MORINERS, of *Taxanders*, of *Franken*, of *Saxen* (*Saxones*) of andere van lateren tydt, laate ik daar. Alle die Noord-oost aan woonen, aan dien stroom, waar door de *Maas* vereenigt met de *Schelde*, volgens het verhaal van *Cæsar* en *Ptolemæus*, zynen loop neemt naar het Gat dat het Zuin genoemt is, staan nu ter tydt onder de gehoorzaamheit van den *Vereenigden Staat*: de overige moeten bukken onder de *Fransche*, of nu onder de *Duitsche* Heerschappye, daar dikwyls de stoeldes oorlogs is geplant geweest. Dit gemeene Gat van de *Schelde* en de *Maas*, ziet men klaar van den Heere *Alting* vertoont *Tab. I. Part. I.* en de *Moriners* daar neffens langs de *Noordtzee*, of het *Canaal:* daar vindtmen ook de plaatzen hier zoo even gemeldt als *Castellum*, *Taruanna*, *Cortoriacum*, *Menariacum*, en *Viroviacum*, alle leggende tusschen de *Leye* en de zee: ook *Tab. II.* Zoo als de *Maas* met de *Schelde* vereenigt, naderhandt de *Sincfala*, of de *Sine* genoemt is, ziet men klaar *Tab. I. Part. II. Tab. II. III.* welke stroom met den naam van *Zuine* zoo wel, als van *Sine*, nu al veel breeder geworden zynde, en neffens *Sluis* naar zee loopende, vertoont word *Tab. IV.* van de *Franken* (*Franci*) zie den titel hier boven; van de *Taxanders* insgelyks te zyner plaatze, en onder den titel *Germania*. Van de *Saxones* spreekt de Heer *Alting* onder den titel van de *Cauci*, en *Fresia*, *Fresiones*, gelyk dezelve met groote letteren SAXONES ANTIQUI vertoont worden boven de *Eems*, *Tab. II. Part. II.* en *Tab. I.*

Lib. XXXIX.

Sub. Mag. Ped. Occid.

MORMERWOLDE, een der 12 Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Dantumadeel*, in 't quartier *Oostergoo*. De fabelen zeggen (als *Schotanus* aantekent) dat *S. Bonifaas* van deze lieden vervolgt zy en omgebragt: zoo dat dit *Mormerwolde*, zoo veel zou zeggen als *Moordenaarswolde*.

Winsem. Beschr. van Fr. fol. 196.

MORRA, een der 13 Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Oostdongerdeel*, in het quartier *Oostergoo*. Dit is een tamelyk Dorp, waar in de State *Heemstra* leit. Vier Staten, *Heemstra*, *Oldehuistra*, *Botma*, en *Nittema*, bedienen het Kerkvoogdyschap by beurte, als eene oude privilegie. *Syds Heemstra* werd hier verslagen in 't jaar 1592. 't Kloosster *Weerdt* behoort onder dit dorp.

Winsem.

MORTIER is geweest een zeer vaste en sterke Schans aan de *Arne*, zynde een riviertjen of graft van *Walcheren*, gemaakt om *Middelburg* te beveiligen; gelyk men zien kan uit *Melis Stoke*, op het jaar 1287. en 1299. De naam is noch overig, maar het werk zelfs niet meer. Men kan deeze benaaming uitgedrukt zien in den omtrek van *Walcheren*, hoewel toen van de zee noch niet tot zoo een Eilandt gemaakt, *Tab. II. Part. II.* van den Heere *Alting*; naar den kant van *Arnemuden*, 't welk zonder twyfel den naam heeft van dit water de *Arne*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 130.

Alting Notit. Batav. Infer. Pars 11. *fol.* 131.

MOSA. Dit is een zeer aanzienlyke en beroemde Rivier van *Gaulen* (nu *Vrankryk*) die de *Celten* en *Germanen*, naar de verſcheidenheit van uitſpraak, Moog / Maag / *Meuſe* genoemt hebben: de *Romeinen* en *Grieken* MOSA. Aangaande den oorſprong van de benaaminge, kan men dit zeggen, dat dezelve van de bron tot aan de rivier toe zich uitſtrekt. Want de plaats daar de welle of ſpring van dezelve is, word in het Reisboek en in de Reiskaart ook MOSA genoemt. Deze Rivier nu heeft haaren oorſprong uit het gebergte *Vogeſus*, 't welk nu ter tydt *La Vauge* genaamt word. Dit gebergte is in het landt der *Lingons*, (*Lingones*) maar drie gemeene Duitſche mylen, of vier uuren gaans van de Hooftſtadt *Langres*, die in het Reisboek en de Reiskaart *Andemantunum* genoemt word. * En hier van daan looptze wel zeſtig gemeene Duitſche mylen, of tachtig uuren gaans verre, door de landen der *Leukeren*, *Mediomatrikeren*, van *Trier*, der *Tungeren*, en *Menapieren*, naar de *Batawers* toe. Eindelyk valt ze twintig gemeene Duitſche mylen van het begin van 't *Batawer* Eilandt, te gelyk met een gedeelte van den *Rhyn*, het welk de *Waal* genoemt wordt, in de *Noordtzee*, en maakt alzoo door haare affcheidinge het Eilandt der *Bataweren*. Zy, die de woorden van *Cæſar* (in zyne Aanteekeningen van den *Gauliſchen* oorlog) anders uitleggen; als of hy het voornoemde Eilandt tuſſchen de *Maas* en de *Waal* geplaatſt hadde, beſchuldigen dezen doorluchtigen Schryver, en zeer naukeurigen Aantekenaar, al te oneerbiedig van dwaasheit: eveneens, als of hy onkundig was geweeſt van de waare gelegentheit van 't Eilandt, die zelfs den kinderen der nabuuren niet onbekent was; daar hy een geheel jaar in de nabuurſchap der *Bataweren* heeft deurgebragt, met de *Menapers* en *Moriners* t'onder te brengen. † De loop van de *Maas* door het Landt der *Bataweren* is hedendaags zoo niet als hy geweeſt is ten tyde van *Cæſar*, of van de *Romeinen*. Weleer vereenigdeze zich niet met den *Rhyn*, als ter plaatze daar ze beide met een gemeen gat naar de Zee loopen: doch nu ter tydt geſchiedt deze vereeniging op verſcheide plaatzen, ten deele door kunſt, ten deele door geweldige ſtormwinden. De geleerde *Cluverius* heeft de oude Kil van de *Maas*, die zich by Geervliet (dat daar den naam van gekreegen heeft) met de *Waal* (zie dit woordt te zyner plaatze) weleer vereenigde, zoo net en nauwkeurig nageſpeurt, dat niemant daar iets kan bydoen. Doch behalven deze Kil weet hy niet van een tweede, die zich omtrent het begin van 't landt van *Flakké*, en alzoo van achteren tegens de *Taxanders* aan, daar van affcheidende, tuſſchen *Saftingen*, *Hulſt*, *Axel*, *Izendyk*, *Ooſtburg*, en *Sluis* eenen uitgang heeft gemaakt door het gat, het Zuin genaamt, 't welk *Ptolemæus* wel uitdrukkelyk het gat van de MAAS noemt; hoewel de *Schelde* door het zelve ook uitſtroomt, maar nadat de MAAS, volgens het verhaal van *Cæſar*, zich met dezelve, tuſſchen Saftingen en Hagerwerbe / nu al vereenigt heeft. Het overige van dit gat der MAAZE zal te zyner plaatze gemeldt worden (onder op het woordt OSTIUM MOSÆ.) Het is genoeg dat ik hier aangetoont hebbe, dat de Ouden twee gaten erkent hebben, een dat de *Maas* gemeen hadde met den *Rhyn*, en het andere met de *Schelde*; welk laatſte ik oordeele dat *Plinius* zoo wel het gat van de *Schelde* genoemt heeft, als *Ptolemæus* het eerſte (namelyk het gat daar de *Maas* met de *Waal* vereenigt zynde meê in zee ſtort) het *Weſtelyke gat van den Rhyn*. Waar van ook *Tacitus* op de eene plaats dus ſpreekt: *De Waal verwiſſelt dien naam met de rivier de Maaze, en ſtort zich met haaren yſſelyken grooten mondt uit in de Noordtzee.* Wederom op eene andere plaats: *De Rhyn giet den ſtroom van de rivier de Maaze uit in de Noordtzee.* Wel waarom zoude anderen het zelve niet vry ſtaan te zeggen van de tweede (namelyk, van de *Maaze*)? De gaten die men nu tuſſchen de droogten en overſtroomde landen ziet; als daar zyn Bouwershavensgat / 't Deergat / en de Hont / zyn toen noch geen zeegaten geweeſt, zoo wydt dat'er laſtſchepen door konden inkoomen, gelyk nu ter tydt; maar alleen ſtroomen of uitwateringen, waar door de rivieren de *Schelde*, *Maas*, en *Rhyn*, met malkanderen t'zamen loopende, zich in de *Noordtzee* ontlaſtten. Want het geen *Cæſar* te dezer plaatze (in zyn vierde boek van den *Gauliſchen* oorlog) van den *Rhyn* als van den Hooftſtroom zegt, kan elk ligtelyk begrypen, dat zulks te verſtaan is van de t'zamenvloeijinge des *Rhyns* en der *Maaze*. (Zie de verder gelegentheit en loop van dezen Stroom boven op 't woordt MAAS.)

Bel. Gal. lib. IV. *Germ. Antiq. lib. II. cap.* 31. *Geogr. lib. II. cap.* 9. *Bel. Gal. lib. IV.* *Lib. IV. Hiſt. Nat. cap.* 13. *Annal. lib. II. cap.* 6. *Hiſt. lib. V. c.* 13.

MOSAWALA. *Maas* en *Waal*, is een gedeelte van de Provintie van *Gelderlandt*, in het bovenſte vaſte landt der *Bataweren*, het welk nu ter tydt eindigt ter plaatze, daar de *Maas* en de *Waal* zich allereerſt vereenigen by het Eilandt *Voorn*. Deze landtſtreek is naar de Rivieren, waar van ze beſpoelt word, aldus al genoemt geworden van *Gerard*, Grave van *Gelder*, in zyne Handtveſt van 't jaar 1225. en behoudt den zelven naam noch hedendaags. Aldus ziet men den naam MOSA WALA by den Heere *Alting Tab. IV. Part. II.* uitgedrukt tuſſchen de *Maas* en de *Waal*, alwaar de deurbraak, of vereeniging van deeze twee Rivieren, die naderhandt op verſcheide plaatzen is geſchiedt, met ſtipjens ſtaat afgebakent: insgelyks *Tab. VI. Part. II.* daar de naam MASAWALA geſchreven wordt. (Zie mede verder van deeze Landtſtreek op MAAS EN WAAL.)

Alting Not. Germ. Infer. Pars 11. *fol.* 131.

MOSSELKREEK, anders HET SLAAK, of de MOSSELKREEK OP 'T SLAAK genoemt. Daar viel de ſlag te water, tuſſchen de *Spaanſche* en *Nederlandtſche* ſchepen, den 12 September 1631. voor. De *Spaanſchen* hadden eenen aanſlag gemaakt om in *Zeelandt* te komen; Grave *Jan van Naſſauw* voerde daar het gebiedt over: Hy voer te *Antwerpen* met 90. zoo groote als kleine zeilen af; nam de ſtreek uit de *Schelde* achter-om, tuſſchen het landt van *Kalloo* en den *Doelen*, by *Saftingen*. Voor uit quam zeker Capucyn, genaamt *Philips de Bruxelles*, die deezen aanſlag het meeſte wel hadde aangedrongen en voortgezet: Dees hadde hem wys gemaakt, dat men ligtelyk met platboomde ſchuiten over 't verdronken landt omtrent *Valkeniſſe* zou konnen komen, zonder van de *Staatſche* Oorlogſchepen, die veel dieper gingen, gevolgt te konnen worden. Grave *Jan*, met den Marquis de *Aitona*, te *Saftingen* gekomen, ſprak daar over, en zeide deeze tot hem; dat het onmogelyk zou zyn voor hem om over 't verdronken landt te geraaken, om dat'er nooit meer dan drie en een halve voet water was; en dat hy voor zyne ſchepen ten minſten vier en een halve voet van nooden hadde; dieshalven beſloot Grave *Jan*, om, door eenen anderen weg, ter rechter handt naar *Bergen-op-zoom* te gaan. Hy hadde 39 gewapende Fregatten, en veele andere Chaloupen en Pleiten, voorzien van wapenen, leeftogt, en allerlei krygsgereedſchappen, ter veſtingbouw noodig, nevens 6000 zoo Soldaaten als Matroozen by zich. Het voorneemen was te landen op de *Klundert*, of op de *Plaat*, en *Sommelerdyk*; daar een royaal Fort en Baterye op te werpen, om den deurtogt tuſſchen de *Plaat* en het *Prinſſen Landt* vry

Aitzem. zaken van St. en Oorl. 1 *deel, f.* 1131. *Leeuw. Bat. Hl. fol.* 382.

* De Heer *Alting*, hier ſpreekende van den oorſprong en den loop van de *Maaze*, noemt de landen die dezelve doorſtroomt met benaamingen naar de oude *Geographie*, of *Aardtbeſchryvinge*; gelyk deze Volken by *Cæſar*, in zyne Aanteekeningen van den *Gauliſchen* oorlog, genoemt worden. Want de *Lingonen*, of *Lingons*, zyn geweeſt een volk in dat gedeelte van het *Celtiſche Gaulen*, dat nu onder *Burgundiën* en *Champagne* behoort. Hunne Hooftſtadt (*Urbs Lingonum*) is *Langres*, aan den oorſprong van de rivier de *Marne*. De *Leukers* (*Leuci*) zyn geweeſt in *Lotharingen*, daar nu het Bisdom *Toul* is. De *Mediomatrikers*, anders *Metriomatrices*, hebben naaſt aan de voorige gepaalt, wier Hooftſtadt weleer met den naam van *Divodurum Mediomatricum*, of *Mediomatricorum* bekent, nu *Metz* genoemt word. De *Treviri*, waar van de Stadt en het Keurvorſtendom *Trier* hunne naamen hebben, grenzen hier naaſt aan, gelyk bekent is. De *Tongers*, of *Tungers* (*Tungri*) van wien Tongeren den naam behouden heeft, behooren onder *Luikerlandt*: gelyk de Heer *Alting* op verſcheide plaatzen aantoont, als op het woordt CEVELUM, en inzonderheit op het woordt GERMANIA. Van de *Menapers* is te zyner plaatze breedweidig geſprooken. Verre het grootſte gedeelte van de *Maaze*, en haaren loop ziet men verbeeldt by den Heere *Alting*, *Tab. I. Part. I.* in welke Kaart men *Divodurum Mediomatricorum* onder aan geteekent ziet, aan den rechterkant van de rivier *Muſalla*, dat is, de *Moeſel*. Verder ziet men daar de *Tungri* aan den rechter kant van de *Maaze*; de overige volken, als eigentlyk niet behoorende tot *Germania Inferior*, worden hier niet uitgedrukt.

† Van het *Batawer*-Eilandt, en hoe het zelve beſlooten legt tuſſchen de twee armen van den *Rhyn*, dat is, tuſſchen de *Waal* en den bovenſten arm van den *Rhyn*; en hoe dit het waare gevoelen van *Tacitus*, en van anderen onder de Ouden geweeſt is; ook hoe de woorden van *Cæſar* deezen aangaande, in het vierde boek van den *Gauliſchen* oorlog, te verſtaan zyn, zulks alles is van den Heere *Alting* breeder aangewezen op het woordt BATAVI; en van ons in onze Aantekeningen op die plaatze. De oude loop van de *Maas*, den *Rhyn*, en de *Schelde*, en de vereeniging of t'zamenſtrooming van deze Rivieren, heeft de Heer *Alting* klaarlyk afgeſchetſt in zyne Kaarten van het eerſte deel, als *Tab. I.* daar men ziet hoe de *Schelde*, die daar ook *Tabuda* genoemt word en *Tunger*, zich verdeelt in twee armen, waar van de eene, loopende naar het Zuidweſten, de *Taxanders*, dat is, de *Zeeuwſche* Eilanden van den ſlinker kant beſluit: de andere arm, langs dezelve Weſt- en Noordtweſt aanloopende, zich vereenigt met de *Maaze*; en hoe dan deze twee Rivieren t'zaamen haaren loop meer Noordtwaarts wenden, tot dat zy eindelyk met den onderſten arm van den *Rhyn*, dat is, de *Waal*, vereenigt zynde, t'zamen met dien afgryſſelyken grooten mondt zich uitſtorten in de *Noordtzee*. Dit alles ziet men noch klaarder in *Tab. III.* en *IV.* en hoe het gat van de *Schelde* (*Oſtium Scaldis*) gelyk *Plinius* het noemt, van *Ptolemæus* het gat van de *Maas* (*Oſtium Moſæ*) genoemt wordt: en dat het *groote gat van de Maas* (*immenſum Moſæ oſtium*) gelyk *Tacitus* ſchryft, van den zelven, zoo wel als van *Cæſar* en *Plinius*, alleenlyk om de t'zamenvloeijing van deze ſtroomen, het gat van de *Waal*, en wederom van *Ptolemæus* het Weſtelyke gat van den *Rhyn* genoemt wordt. Hier beneffens ziet men in *Tab. III. en IV.* dat de *Maas* nu met den rechter arm van de *Schelde* vereenigt zynde, en zich naar de *Waal*, die daar VAHALIS genoemt word, wendende, geteekent is met deeze woorden: MOSA *recipiens* VALIM, dat is, *de Maas ontfangende de Waal.*

vry en open te houden. Ten tien einde hadde de Marquis de *Santa Croix* derwaars 3000 mannen te voet, en 1200 te paerdt gezonden; leegerende met de reſt te *Roozendaal*, om daar ook eene Sterkte op te werpen, en gemeenſchap te houden met die op de *Plaat* ſtont gemaakt te worden. Grave *Jan* raakte den . . September voorby *Bergen*, naar *ter Toolen*; daar al ten eerſten 22 zyner ſchepen, door d'onervarendheit der *Spaanſche* bootsgezellen, die de droogtens niet bekenr waren, vaſt raakten, 't welk hem noodtzaakte naar hoog water te wachten. Ondertuſſchen quamen de *Hollandtſche* en *Zeeuwſche* ſchepen en vaartuigen, met musquettiers opgepropt, op de *Spaanſchen* en Grave *Jan* af, die omtrent *S. Anna-landt*, werwaarts hy geweeken was, na een hevig gevecht van omtrent vier uuren, op 't *Slaak*, of de *Moſſelkreek*, met zyne ſchepen op het drooge verviel, zoo dat veel van zyn volk zich te water begaf, om al zwemmende aan landt te koomen. Ter nauwer noodt ontquam het Grave *Jan* (naderhandt de *Moſſelman* geby-naamt) met negen zyner ſchepen aan het *Prinſſen-landt*. Het werk was van der *Staten* kant met omtrent 1500 ſoldaaten verricht, die omtrent 4000 *Spaanſchen* gevangen kregen: alle de Vaartuigen, Chaloupen, Leeftogt, en Wapenen wierden verovert, of bleven in den loop. Het meerder deel, van de noch overige *Spaanſchen*, verdronk of ſmoorde in 't water. Indien de *Spaanſchen* over het verdronken landt, onder 't *Prinſſen-landt* hadden konnen zeilen, zouden zy eenen geheelen dag uitgewonnen hebben, eer de diepgaande *Staatſche* ſchepen hen hadden konnen volgen; maar toen hun dat miſte, daar noch der *Spaanſche* matroozen onkunde, het opneemen der tonnen, de donkerheit des nachts, enz. by quam, leeden zy dat zwaar verlies. Grave *Jan*, t'*Antwerpen* ſcheep gaande, wierd vrywillig verzelt van veele hooge *Spaanſche* Officieren, Kapiteinen, Graven, en Edelen, die mede aan de eere van deezen aanſlag wilden deel hebben, doch bleven meeſt alle, of gevangen, of moſten verdrinken, of wierden doot geſchoten: ganſch weinige, byna geen getal te rekenen, zyn van den ganſchen hoop ontkomen. Onder de gevangene Heeren waren, de Overſte *Roveredo*, d'Overſte Baron de *Leyde*, d'Overſte *Dulken*, gewezen Stadthouder van *Grol*; veele Kapiteinen, Lieutenants, Vaandrigs, twee Capucynen, en een Jeſuit, die in den uitſterſten angſt waren, als buiten hunne paalen geſprongen zynde, en gevangen op eene plaatze, voor hen buiten quartier, des voor quader vreezende: zy kregen echter hunne vryheit, maar zoo, datze hun eene groote ſomme geldts koſtte. Toen zy van *Antwerpen* afvoeren, gaf de Pauſelyke *Nuntius* hen, in tegenwoordigheit van de Infante *Iſabella Clara*, dezen zegenwenſch: *Gaat heenen gy gezegenden, verſlaat de vervloekzen.* De toeruſtinge van deze, byna in twee dagen t'eenemaal vernielde Vloot, hadde *Spanjen* over de vier millioenen gekoſt.

Idem Aitzma f. 1131.

Idem Aitzma ibid.

Commelyn Fr. Hendrik 1 deel, fol. 110.

MUNIKE BUIREN, een Dorp in *Frieslandt*; zie MONIKS BUIREN.

MUNNIKEN-DAM; zie MONIKENDAM.

Naar een opſtel van den Eſſaijeur generaal der Munte in 's Gravenhage.

MUNT, in 't gemeen, en 't MUNTWEZEN DER VEREENIGDE NEDERLANDEN, in 't byzonder, zullen wy in dit werk mede eene plaats geeven, als welkers kenniſſe van veele Niewsgierigen wel begeert, maar nauwelyks naar vereiſch ergens te vinden is. *Munt* dan, is een rond, ook wel ſomwylen een vierkant Metaal ſtuk, 't zy van Gout, Zilver, Koper, Tin, of Loot, waar op, door het Oppergezagh, word vertoont, en geſtempelt is de Beeltenis, of de Wapenen van den Souverain, of Vorſt, wien het recht van munten toekomt, en deszelfs waardye; opdatmen daar door allerhande koopmanſchappen en waaren zou konnen verhandelen, en onderſcheiden; waarom het ook in onze taal de naam van *Geldt*, dat van *gelden*, of *waardeeren* afkomt, gegeeven is. 't Gebruik van 't zelve is voornamelyk ingevoert uit noodt, als konnende het menſchelyk geſlacht zonder geldt en Munt niet wel beſtaan, dewyl het bevonden is als de Ziel te zyn van alle handelingen, en alle gemeene en byzondere welvaart, behalven dat ook alles zoo wel niet heeft konnen vervoert worden, noch een ander in de koopmanſchap iet opgedrongen, dat hem geenzins te ſtade kon komen; waar toe dan deze edele ſtoffen, als de bequaamſte om te verhandelen, met veel wysheit is uitgedacht.

Haaren oorſprong komt van 't Recht der volken, hoewel alle volken niet op den zelfden tydt het gemunt geldt hebben begonnen te maaken en te gebruiken: want zommige Geleerden willen dat *Therah*, de Vader van *Abraham*, d'eerſte Geldtmunter zou geweeſt zyn; andere, daar tegen, als *Flavius Joſefus*, ſchynen dit al voor den Zondtvloet aan *Kain* toe te ſchryven; en *Herodotus* meent met redenen te bewyzen, dat de *Lydiers*, in *Azia*, d'eerſte goude en zilvere penningen gemunt hebben; doch deeze beide laatſte met weinig zekerheit.

By de *Romeinen* word *Numa Pompilius*, tweede Koning van *Rome*, gezegt d'eerſte geweeſt te zyn, die het koper heeft laaten munten, van welkers naam ook het woordt *Nummus*, (een Penning of ſtuk Geldt) zoo men meent, afkomt; en, naar 't verhaal van *Plinius*, is *Servius*, de zeſde Koning van *Rome*, in dat Ryk d'eerſte geweeſt, die, naar 't voorbeeldt der *Grieken*, allerhande metaalen heeft laaten munten, met de beeltenisſen van Oſſen, Schaapen, en ander Vee, waar van 't Latynſche woordt *Pecunia*, Geldt, à *Pecude*, Vee, ontſproten is: En aldus is van tydt tot tydt, by alle volken op den ganſchen aardtbodem, het gebruik van gemunt Geldt bekent en ingevoert geworden.

Gelyk nu het recht van munten altoos geweeſt is een van de heerlyke Gerechtigheden, die alle Opperheerſchende Vorſten, Republyken, en Steden alleen toekomt, zoo word ook het zelve alomme geoeffent, en is de Staat van onze vrye *Vereenigde Nederlanden*, in 't genot van die heerlyke gerechtigheit, uitſteekend in bloei, als waar in, behalven de Provintiën, ook verſcheide Steden van dien het recht van munten, van onheuglyke tyden af, gehad hebben, en noch behouden.

Gelderlandt heeft zyne Provintiaale Munt te *Harderwyk*; Hollandt en Weſtfrieslandt, ſchoon eene Provintie, heeft twee Munten, die beide als Provintiaale worden erkent; doch word de Hollandtſche, in de Stadt *Dordrecht*, veel ouder en bekender, door de Munten van de Graven van Hollandt, gehouden, dan de Weſtfrieſche; welke laatſte alle 10 jaaren verplaatſt word, met alle de Bedienden, en wandelt door de Steden *Hoorn*, *Enkhuizen*, en *Medemblik*. Zeelandt heeft zyne Munt te *Middelburg*; Utrecht in de Stadt *Utrecht*; Frieslandt te *Leeuwarden*; Overyſſel doet mede zyne Munt alle zes jaaren omtrekken in zyne drie Hooftſteden, *Deventer*, *Kampen*, en *Zwol*; Groningen en Ommelanden hebben hunne Munt in de Stadt *Groningen*.

In drie dezer Provintiën zyn zes Steden, die, by oudts gehoort hebbende onder 't *Roomſche Ryk*, of wel den *Weſtfaalſchen Kreits*, het recht van de Munt, datmen Ryksmunt noemt, hebben behouden, en, volgens haare Privilegiën, maar gerechtigt geweeſt zynde tot het ſlaan van eenige weinige ſoorten van penningen voor het *Ryk*, echter na de *Unie* ook gemunt hebben de penningen van den algemeenen Vereenigden Staat; als daar zyn, in Gelderlandt, de Steden *Niewmeegen* en *Zutfen*; in Overyſſel de Steden *Deventer*, *Kampen*, en *Zwol*, en in Groningen en Omlanden de Stadt *Groningen*.

Behalven deze Ryksmunten, ziet men noch wel zeer oude kleine Munt van de Steden *Arnhem* en *Leeuwarden*, doch welkers jongſte meer dan eene Eeuw oud zyn: maar tot dezen tydt toe oeffenr de Stadt *Utrecht* wel byzonderlyk het recht van Dukaaten, Stuivers, en Duiten te ſlaan, hoewel het ſlaan van duiren, wegens de ſchaarsheit, door het ſtreng verbodt tegens de ligte en vreemde duiten, of hellers, alle d'andere Provintiaale Munten van Nederlandt, uit noodtzakelykheit, ſedert weinige jaaren, mede wel te beurt gevallen is, zonder dat echter noch nauwelyks het groot gebrek dier kleine, doch gerieflyke munte hier door heeft konnen geboet, en naar vereiſch vervult worden.

Om nu niet te zeggen, wat 'er op zommige Provintiaale- en Ryksmunten, of wel, of qualyk, in 't laatſte van de voorgaande eeuwe, is gemunt, zoo zyn de Penningen, die nu door 't openbaar Gezagh vry ſtaan op de Provintiaale Munten gemunt te worden (dewyl de Ryksmunten, ſedert het laatſte van de zeventiende Eeuwe, hebben moeten ſtilſtaan) de navolgende.

De dubbele en enkele Nederlandtſche goude Dukaat, van 23 karaaten 8 greinen: de Nederlandtſche goude Ryder, van 22 karaaten, 1 grein, fyn gout: de Nederlandtſche Ryksdaalder, anders Bankdaalder, van 10 penningen, 15 grein: de Nederlandtſche Leeuwendaalder van 9 penningen: de zilvere Ryder of Dukaton, van 11 penningen, 7 grein: de zilvere Dukaat of Patakon, van 10 penningen, 11½ grein: de Staten Driegulden, Tweegulden, halve Driegulden, en Staten Floryn, van 11 penningen, 1 grein: de enkelde Gulden en halve Gulden van 11 penningen: de Schellingen en Dubbele ſtuivers, naar den voet van Hollandt, van 7 penningen fyn zilver, behoudens voor ieder penning zyne remedie; de Duiten naar den zelfden voet, tot 68 à 70 in 't mark: Zoo nochtans dat alle andere Geldtſpeciën, als Tienſchellings-penningen, dubbele en enkele Daalders, Achtentwintigen, anders Florynen, of Goutguldens; de zoogenaamde Zeſthalven, en meer andere ſoorten, wel mogen gezegt worden niet met gemeene toeſtemminge der Bondtgenooten gemunt te zyn.

Het bewint, de toezicht, en 't onderzoek over alle deze Munten is, door d'Algemeene Staten der Vereenigde Nederlanden, aanbevolen aan drie Raaden en Generaalmeeſters van de Munte, verzelt met eenen Eſſaijeur generaal, en eenen Secretaris.

De Bedienden eener Munt zyn de Waerdyn, Muntmeeſter, Eſſaijeur, Stempelſnyder, Smit, en de verdere Muntgezellen, die alle, volgens hunne inſtructiën, die zy van de Raaden en Generaalmeeſters der Munte, onder

eede, ontfangen, hunne byzondere verrichtingen hebben, ook hunne privilegiën en vryheden genieten, die echter op alle de Nederlandtſche Munten niet even groot zyn.

Het credyt en de goede naam, die de meeſte Penningen van den Staat, omtrent den koophandel, in andere afgelegene Koningkryken en Geweſten vinden, overtreffen de Munten van veele andere Vorſten; want het is bekent hoe zeer de Nederlandtſche goude Dukaaten getrokken worden naar *Ooſt-Indiën*, *Perſiën*, en d'*Ooſtzee*; de zilvere Ryders, of Dukatons, mede naar *Ooſt-Indiën*; de Leeuwendaalders door de ganſche *Levant*; de zilvere Dukaaten, of Patakons, naar d'*Ooſtzee*, *Moskoviën*, en *Brabant*; de Schellingen en Dubbeleſtuivers mede naar *Ooſt-Indiën*; als daar jaarlyks eenige millioenen van naar dat Ooſtergeweſt verzonden worden: ja zelfs moeten nabuurige ryken onze Penningen van negotie ontbieden, om daar mede in andere Geweſten hunnen koophandel te dryven; alhoewel hun geldt ook heel goet is, en 't zelve in deze Landen veeltyds tot onze Penningen van negotie word verandert en vermunt; en zulks, onaangezien alle de voorige Nederlandtſche Geldtſpeciën, noch vermindert worden, met van deze af te trekken d'arbeidtsloonen, en onkoſten van 't munten, als mede 't betaalen van een gering Sleyſchat, ofte Provintiaal Heerlyk recht.

MUNTENDAM, een gehucht in de *Groninger Ommelanden*, onder het Dorp *Zuidtbroek*, in de *Oldampten*.

Goudh. in de O.H.Kr. fol. 292. MUSIUS (CORNELIUS) Pater van het *S. Agten*-Klooſter binnen *Delft*, zyne geboorteſtadt. Hy hadde geſtudeert te *Leuven*, daar na te *Parys*, en te *Poictiers*; weêr t'huis gekomen wierd hy Geeſtelyk en Pater, als gezegt is, 35 jaaren lang: was van een meer dan tamelyke geleertheit, een aangenaam Poëet, en van eenen vriendelyken ommegang, geregelt in zyn leven, niet bitter in de religie, by Prins *Willem den I.* van *Oranje* in achtinge, die, weêr in 't landt gekomen, by hem zyne huisveſting nam, vermids die Stadt van 's Prinſen volk ingenomen was. *Muſius* nam voor met de andere Prieſters te vertrekken: de Prins beval hem te blyven, met verzekeringe van zyne beſcherminge. Evenwel begaf hy zich naar *'s Gravenhage*, waar over de Prins, aan tafel zittende, eenig misnoegen toonde. De Heer van *Lumey* boodt aan hem na te jaagen, en weêr binnen *Delft* te brengen: dat toegeſtaan wierd. Met der haaſt hadde hy *Muſius* achterhaalt, bragt hem te *Leiden*, daar hy des avonts ten vyf uuren aanquam, en ten huize van eenen eerlyken burger gebragt wierd: ſtraks quamen 'er twee dronken dienaaren, gelaſt van *Lumey*, nevens deszelfs Predikant, Prevooſt, en Beul, willende plaatze ingeruimt hebben om hem te pynigen: des burgers Vrouw wees hen naar de gevangkeniſſe, als onbetaamlyk een burgers huis daar toe te gebruiken; zy gingen echter voort, pynigden hem zeer ſtreng en wreedt, zonder dat hy iets bekende van dat hem opgelegt wierd: dus elendig geteiſtert, ſleepten zy hem naar den Blauwen ſteen, daar hy, zonder eenige rechtspleginge, gehangen wierd. *Lumey* liet, om dezen zynen onmenſchelyken handel een glimp te geeven, uitſtrooijen, dat hy den *P. C. Hooft's Nederl. Hiſtor.* Prins hadde willen vergeeven. Die Vorſt, in tegendeel, zoo haaſt hy van zyne gevangkeniſſe hoorde, en met een dat hy naar *Leiden* gevoert was, zond aanſtonds eenen bode om hem los te laaten: *Lumey* beval de Stadts poorten te ſluiten en toe te houden, tot dat zyn begonne ſtuk volvoert was, zoodat het bevel te laat quam; 't welk de Prins zeer euvel opvatte, en ook een trap was van *Lumeys* ondergang: Zie op LUMEY. (WILLEM DE) De *Roomſch-Catholyken* voegen 'er by, dat het doode lyk niet begraaven wierd, voor dat hem neus en ooren, vingers en toonen, jaa ook de manlykheit afgeſneeden, en de reuzel, ten ſchimpe van des Paters vetheit, uit den buik gehaalt was. Hoe 't zy, immers is dat waar dat yder die daad vloekte, en *Lumey* over dit ſchendbedryf verfoeide.

De Raey Dictionn. Geogr. pag. 345. *Voſſii Jaarb. pag.* 119. *O.H.Kr. fol* 393. *Voſſii pag.* 413. *Buchel. in not ad Heda & Beka Hiſtor. Ultraj. Comm. Amſt. fol.* 92. *Idem fol.* 69. 78. MUYDEN, MUDE, en MUDEN, een Steedtjen in *Goylandt* onder *Hollandt*, in het Ooſterdeel van die Provintie, aan de *Vecht*, daar ze in de *Zuiderzee* loopt, byna even verre van *Amſterdam* als van *Naerden*. Keizer *Otto de I.* heeft aan de Kerke van *Utrecht*, in het jaar 953. *Otto de II.* in 't jaar 975. brieven verleent, waar by *Muyden* aan die Kerke geſchonken wierd. En de Droſt (in 't Latyn ſtaat *Judex*) heeft nevens Schepenen en Raadt der Stadt *Muyden* bekent, aan de Kerke zoo veel als eigen te zyn, en daar by te zullen blyven: den Biſſchop die is, of komen zal, getrouw te zullen zyn, zonder zich ooit eenen anderen Heer te onderwerpen. Eenige *Hollandtſche* Schryvers betrekken dat alleen op de Stadt, niet op het Slot; omdat Grave *Floris de V.* in 't zelfde jaar 1296. maar eenige weeken, na den gedachten brief, vermoordt wierd, en, volgens 't getuigenis van *Melis Stoke*, in de *Rymkronyk*, Floris het met ſire (zyne) have hadde gehoft/ en doen maken; by gevolge hem toebehoorde. Het zy zoo 't wil, de zelfde Biſſchop maakte zich in het zelfde jaar noch meeſter van dat Kaſteel of Slot. Grave *Floris* wierd ook op dat Kaſteel gevangen gebragt, door de tegen hem t'zamengezwoorne Heeren, Heer *Herman van Woerden*, *Gysbrecht van Amſtel*, *Gerard van Velſen*, enz. De *Friezen*, *Waterlanders*, en *Kennemers* trokken ook aanſtonds naar 't *Muyder*-Slot, om hem met gewelt te verloſſen; maar d'Eedgenooten, bemerkende geenen langen wederſtant tegen zoo eene groote menigte te konnen doen, dreigden den Grave, indien hy hen niet deede aftrekken, te vermoorden: hy gaf hun dan bevel om af te trekken: maar zulks heeft echter niet belet om hem van 't leven te berooven: zie op FLORIS DEN V. *Grave van Hollandt*. Dit Slot is veele rampen onderworpen geweeſt, en heeft groote verwoeſtingen doorgeſtaan, zoo van de *Utrechtſchen*, als *Gelderſchen*. In het laater Latyn vindt *Alting* het AMUDA, en zeit daar dit van: Het was een Gerichtampt, of een Stadt aan den kant van de nader *Vecht*, en op den oever van het groote Meer, met een tolhuis; in het Graaffchap van *Walcher* en *Ratbod*; welke Keizer *Otto de I.* in het jaar van 943. aan de Kerke van *Utrecht* eigen heeft gemaakt; (*Ap Hedam in Baldr.*) en, by herhaalinge, *Otto de II.* in het jaar 975. By de Ouden alzoo genoemt als de Mondt van den ſtroom. Ten tyde van *M. Stoke* en *Beka* enkelyk MUDA, zonder bynaam van A, 't zy een gemeenen of eigen naam. De Rymkronykſchryver noemt het een Stede, verbrand door de *Kennemers*, in 't jaar 1197. Nu is het zeer gering, noch van dien zelfden naam, met een out Slot, het hooft van een aanzienlyk Droſtampt. In het jaar 1204. wierd het de eerſte maal in koolen gelegt, onder de inlandtſche beroerten van *Hollandt*, tuſſchen Grave *Willem* en den Grave van *Loon*, Gemaal van Vrouwe *Ada*, Gravinne van *Hollandt*, was *Diderik van Aire*, Biſſchop van *Utrecht*, die met hen aangeſpannen hadde: doch zie daar van op ADA, enz. In het jaar 1356. heeft Biſſchop *Jan van Arkel*, *Weeſp* niet alleen, maar ook *Muydens* Stadt en Slot binnen vier dagen ingenomen, geplondert, en verbrandt. In 't jaar 1374. hebben Biſſchop *Jan van Hoorn* en de *Utrechtſchen*, om zich te wreeken van eene onrechtvaerdighelt, hun van *Albrecht* (toen Ruwaardt van *Hollandt*) aangedaan, het Kaſteel van *Kroonenburg* vermeeſtert, omverre geworpen, en *Muyden*, *Weeſp*, en de Dorpen *Uytermeer*, *Loosdrecht*, *Ameyde*, *Lexmondt*, en *Jaarsveldt* gedwongen hun verderf, om een groote ſomme geldts, af te koopen. In het jaar 1505. wierd *Muyden* door Hertog *Karel van Gelder* in brandt geſtoken, hy hiel het Slot in, maar het wierd van hem kort daar na, by verdrag, weêr verlaaten. *Diederik Sonoy*, door Prins *Willem den I.* tot Gouverneur van *Weſt-Frieslandt* aangeſtelt, droeg, in 't jaar 1576. hem voor, hoe groot een voordeel men op de *Spaanſchen* door 't veroveren van *Muyden* zou konnen bekomen, alzoo men daar door niet alleen beide de Kaaken der *Zuiderzee*, maar ook de Dyken in zyne magt zoude hebben, om, ten Ooſten van de *Vecht*, een groot ſtuk van den vyandtlyken Bodem, en een groot deel der Veenen onder te konnen laaten loopen, waar door die van *Amſteldam* en *Haarlem* in d'uiterſte ongelegentheit moſten raaken. *Willem* prees dien toeleg, en maakte *Sonoy* meeſter om het uit te voeren; die, in alle ſtilheit toegeruſt, van *Edam* afſtak, en de *Vecht* inzeilde: hy vond den boom wel geſlooten voor de Haven, maar een ſoldaat, of bootsgezel, begaf 'er zich met eene byl in de handt naar toe; doch die wierd van de *Spaanſchen* doorgeſchoten: echter quam 'er een ander in zyne plaatze, en dat duurde zoo lang tot dat het geſlotene open was: dus wierd het *Staatſche* volk meeſter van de Stadt; doch het Slot was zonder geſchut niet te dwingen, dat ten dien einde uit *Noordt-Hollandt* ontboden wierd: maar terwyl hy dat verwachtte, quamen de *Amſterdammers* te water, en *Hierges* te lande, zoo ſchielyk aan, dat *Sonoy*, zommige zeggen uit vreeze, zich van daar te vroeg wegmaakte. Meer moedigheit toonde naderhandt een daar door geworden ſcheeps Kapitein, *Jan Br. . . .* een man van kloeken moedt, en vermaart geworden, die, in het omhakken van de paal, welke als vooren den boom ſloot, ſchoon door den arm geſchoten, noch 14 of 15 vyanden deed ſneuvelen; waar door die van *Muyden* zich 't volgende jaar op zekere bedingen overgaven. *Leiceſter* noemde *Muyden*, met zyn Kaſteel, den toom van het groote paerdt, verſtaande daar *Amſterdam* door. Toen de Koning van *Vrankryk*, in het jaar 1672. die geweldige inbreuk in den *Vereenigden Staat* deede, niet alleen drie Provintiën, maar ook *Naerden* in *Hollandt* ingenomen hadde, verſtoutten zich niet meer dan vyf van de binnen *Naerden* gekomene Dragonders de vluchtende uit *Naerden* tot *Muyden* te vervolgen, ja zelfs tot binnen de Stadt: dat bragt de burgers en inwoonders aldaar in zoodanigen verwarringe en ſchrik, dat veele naar *Amſterdam* vluchtten, andere zich in hunne huizen verſchuilden: de Dragonders traden van hunne paerden af, lieten zich opſchatten, namen den Secretaris *Snoek*, die de vrymoedigheit nam om deze vreemde gaſten eens te bezichtigen, zyne das van den hals, en 't geldt uit zyn zak; de Magiſtraat, zeer zwak wegens 't vluchten der anderen, en onvoorzien van 't geene ter weere diende, ſtelde eenige artykelen van overgave op, zonden die, met den Burgermeeſter *Vonk*, eenen Schepen, en burger naar *Amersfoort*, om met den Marquis de *Rochefort* te verdraagen: het Ver-

O.H Kr. fol. 402. *Voſſii Jaarb. pag.* 440. *Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 decl, fol.* 326. 327. *Idem Pontan. fol.* 326. *Hooft fol.* 448. *Idem fol.* 490. *Valken. verwaart Europa pag.* 479. *Comm. Amſt. f.* 1148.

drag

drag was haaſt geſloten. D'Afgevaerdigden keerden met 300 *Franſche* Dragonders weêr naar *Muyden*; maar bevonden dat Prins *Maurits* aldaar poſt gevat hadde, om der *Franſchen* verderen inbreuk te ſtuiten. Gemelde Afgevaerdigden bevonden zich daar over in groote benauwtheit, vreezende, aan de eene zyde, voor de oogen van Prins *Maurits* te verſchynen, aan d'andere zyde, in angſt dat de *Franſchen* hen als gevangens binnen *Naerden* zouden brengen, omdat ze het gedachte Verdrag niet konden nakomen. Maar vermits de Heer *Grouwels*, *Franſche* Predikant aldaar, voor hen ſprak by den Heere *Moiſél*, wierd het verdrag geſcheurt, en hun vergunt naar *Muyden* te vertrekken, zonder te zeggen dat ze een verdrag gemaakt hadden. Daar vonden zy Prins *Maurits* zeer bezig met de Stadt *Muyden* in ſtaat van tegenweêr te ſtellen. Middelerwyle was Prins *Willem van Oranjen*, met zyn klein legertjen, van *Utrecht* op ontboden, om den toegang van *Hollandt*, zoo veel mogelyk, voor verderen inbreuk te bevryden. Hy zelf ging leggen op de gevaarlykſte poſt van *Bodegraven*; de andere, van *Gouwerwelle*, *Gorkum*, *Schoonhoven*, en *Muyden*, wierden andere Krygshoofden ter bewaringe aanbetrouwt. De Droſt van *Muyden* heeft zyn verblyf op het Slot of 't Kaſteel (echter by vrye keure) wegens de Graaflykheit van *Hollandt*. In 't jaar 1555. was 'er *Vincent van Leeuwenſtein* Droſt van; kort voor het jaar 1620. Heer *Willem van Nyeveldt*: daar na *P. C. Hooft*, zie op HOOFT. (PIETER CORNELISZ.) De inwoonders van *Muyden* geeven af, dat zekere Meerminne, van hen gevangen, en weêr los gelaten, voorzegt zou hebben, dat *Muyden* nimmermeer tot beter ſtaat zou geraaken.

Valken. verw. Europa, pag. 479. Comm. Amſt. f. 1198. *Idem Valken. pag. 631.* *Goudh. in d' O. H. Kron. fol. 94.* *Idem ibid.*

MUYDERBERG, een Dorp in het Bailjuuwſchap van *Goylandt*, behoorende onder *Naarden*. By den plotzigen inval der *Franſchen*, in het jaar 1672. in den *Vereenigden Staat*, hebben zy (nu meeſter van *Naarden* zynde) om voor het Prinſſen-volk, dat poſt aan de *Niewer-Sluis*, als ook te *Muyden* gevat hadde, verzekerder te zyn, zich op den *Muyderberg* begonnen te verſchanſſen, en beukeryen op te werpen, insgelyks aan de *Hakkelaars*-brug. Maar de *Staten*, daar tegen, hadden Uitleggers op de *Zuiderzee*, en plantten geſchut op vlotſchuiten, dienende voor dryvende bateryen, die in de vaart tuſſchen *Muyden* en *Naarden* gingen leggen, groote ſchade aan de *Franſchen* deeden, en veele het wederkeeren affneeden: maar ondertuſſchen verbrandden de *Franſchen* de Landthuizen en ſchoone Hofſteden der *Amſterdammeren*, die geene brandtſchattinge wilden betaalen; die zy tot in den grondt vernielden. Die van *Muyden* zaten met hun geſchut ook niet ſtil, zulks geſchiedde mede van de vlotbateryen op de *Zuiderzee*, en in het *Naarder-Meer*, zoodaniger wyze, dat zy wel haaſt hunne poſt op *Muyderberg* moſten verlaaten. Dat Dorp heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Amſterdam*.

Goudh. in d' O. Hol. Kr. fol. 95. *Comm. Amſt. f. 1213.*

MUYENVELDT; zie op MYNDENVELDT.

De Raey Dict. Geogr. pag. 18.

MUYLWYK, (HET HUIS TE) is waarſchynlyk eene Ridderhofſtede van de *Muylwyken* geweeſt, van een jonger zoon uit het Huis van *Merwede* afkomſtig. Dit *Muylwyk* legt in het landt van *Altena*, in het Zuiderdeel ten Ooſten van *Hollandt*, op de grenzen van *Brabandt*, tuſſchen de *Maas*, de *Langeſtraat*, en den *Biesboſch*. Zie der *Muylwyken* Geſlachtregiſter in *S. van Leeuwens Batavia Illuſtrata fol.* 1011.

Houve 1 deel, fol. 150. Cortgeen Stichts Kron. *Idem Cortg.* *Idem.*

MYDRECHT, een treffelyk Dorp en Heerlykheit in 't Sticht *Utrecht*, ook wel het voornaamſte der Prooſtdye van *S. Jan*, daar, nevens dit Dorp, onder hooren, *Thamen*, *Wilnis*, *Weſtveen*, *Uithoorn*, *Bloklandt*, *Kudelſteert*, voor zoo veel het *Stichts* is, *Achtienhoven*, enz. De Prooſtdye heeft hooge juriſdictie, zich zekere mylen van den *Hollandtſchen* bodem in 't rondt, de *ronde Veenen* genaamt, uitſtrekkende; en verder van daar in de lengte tot *Utrecht* aan de *Roode brug*, onder *Loevenhout* geheeten. Biſſchop *Guido van Utrecht* wou, in 't jaar 1304. die Heerlykheit, om zyne magt te vergrooten, onder zich trekken; maar de Kerk en de Prelaaten beletteden hem zulks. Het Dorp is wel voorzien van grazige weiden, veenlanden, en hennipakkers: 't heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Utrecht*; zoo ook *Wilnis* met *Vinkeveen*, *Thamen* en d'*Uithoorn*, als ook *Kudelſteert*. *Thamen* en *Uithoorn* zyn wel twee Dorpen, doch 't laatſte heeft alleen een Kerk.

Leeuw.

MYE, 't legt te *Leijerdorp* by *Leiden*, niet verre van de Kerk, in *Rhynlandt*.

Idem Bat. Ill. f. 1019.

MYLE (ADRIAAN VAN DER) zoon van Heer *Arendt van der Myle*: was Ambachtsheer van *Bleskyner-graaf* en *Dubbeldam*, trouwde aan *Magdalena van Egmondt van der Nyburg*, dochter van Heer *Cornelis*. Hy was een zeer geleert, en in Staatszaaken wel ervaaren man; wierd in 't jaar 1563. Raadt in het Hof van *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Weſt-Frieslandt*; vertrok in 't jaar 1568. met bewilliging van den Koning van *Spanjen*, naar *Italiën* om zyne gezondtheits wil, blyvende echter, met uitdrukkelyke laſtiging, Raadt extraördinair. Hy onthield zich aldaar in *Padua* en in *Venetiën*. In het begin van 't jaar 1573. bezocht hy Keurvorſt *Frederik*, Paltsgrave, die hem ernſtig vermaande naar zyn Vaderlandt te trekken, om Prins *Willem van Oranje* met raadt en daadt by te ſtaan; hy deedt het, en wierd aanſtonts Raadt der *Staten* van *Hollandt*. In 't jaar 1575 wierd hy, nevens andere, tot de Vredehandeling te *Breeda* afgezonden; 1576 tot die van *Gent*; 1578 op de Satisfactie van *Amſterdam*; 1579. wegens *Hollandt*, op den Vredehandel te *Keulen*. Na verſcheide andere hooge en aanzienlyke ampten en bedieningen, wierd hy 1583 Voorzitter des Hofs van *Hollandt*, enz. ook gebruikt in alle de gewigtigſte zaaken van *Staat* en *Landt*. Was yverig in de Religie, en een liefhebber van gerechtigheit. *Lipſius* maakte hem een Graffchrift, luidende in onze taal als volgt: *Hier leit begraaven d' Edele, zeer vermaarde* ADRIAAN VAN DER MYLE, *Arendts zoon, geboortig van Dordrecht, uitmuntende in de wetenſchappen der beide Rechten: begaaft met veele voorzichtigheit; in bedieninge van veele eer- en ſtaatampten beroepen, en van hem met grooten lof bekleedt, tot welvaart van 't Gemeenebeſte: zynde geweeſt Raadtsheer in het Hof van Hollandt, en daar na Preſident van 't zelfde; een wakker, onverzettelyk, en oprecht Voorſtander der gerechtigheit; die zyn geheele leven roemruchtig doorgebragt hebbende, ſchielyk den 16 Julius, na Chriſtus geboorte 1590. geſtorven is, heeft geleeft 52 jaaren en 6 maanden. Gy, lezer en vaderlandt, betreurt hem.* *P. C. Bor*, ſpreekende van zynen haaſtigen doodt, zegt: „ Na dat men hem medegedeelt „ hadde de beraadtſlagingen over 't inneemen van *Breeda*, „ viel hy in eene ziekte van omtrent 14 dagen, wierd weêr „ in gezontheit herſtelt, leefde echter niet lang; 's avondts „ den 11 Junius 1590. aan tafel zittende, bemerkte zyne „ Echtgenoote eene plotzelyke veranderinge uit zekere zyne redenen; zy hem daar over iets vragende, gaf hy tot „ antwoordt; *In Godts naam*, en gaf aanſtonts den geeſt. Zyn zoon *Cornelis van der Myle*, Heer van der *Myle*, *Dubbeldam*, *Bakkum*, *Alblas*, *Bleskyns-graaf*, *St. Antonis-polder*, enz. Gezant van dezen *Staat* aan *Henrik den IV.* Koning van *Vrankryk*, en aan de Republyk van *Venetiën*, Bezorger der Leidtſche Akademie, had getrouwt *Maria van Oldenbarneveldt*, dochter van den zoo vermaarden *Johan van Oldenbarneveldt*, Heere *van den Tempel*, enz.

M. van Balens Dord. pag. 207, 208. *Idem Leeuw. Balen.* *Bor het 27 boek.*

MYNDEN, tuſſchen *Utrecht* en *Amſterdam*, over 't Dorp *Loenen*. *Arend van Amſtel*, broeder van *Gysbert van Amſtel* (die wegens de begaane moordt aan Grave *Floris den V.* met zoo veele andere Edelen, het landt had moeten ruimen) is d'eenigſte van dit Edel Geſlachte die bekent gebleven is, en kinderen nagelaaten heeft: Hy won by de dochter des Heeren van *Heukelom* vier zoonen; van den jongſten zyn die van *Yſelſtein* geſproten; d'oudtſte, *Amelis van Amſtel*, bezat de gedachte goederen van *Mynden*, daar zyne nakomelingen dien naam naar voeren, of gevoert hebben. Alle die zich uitgeeven afkomſtig uit de Heeren van *Amſtel*, moeten afgedaalt zyn van den gemelden Heere *Arend*, die geſtorven is in 't jaar 1298. zie zyne, en van der *Myndens* Geſlachtlyſt, tot op dezen tydt, in *S. van Leeuwens Batavia Illuſtrata*, *fol.* 828.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1020.

MYNDENVELDT, eene Buurte, hoorende aan de heerlyke goederen van *Mynden*, en van oudts zoo genaamt, hoewel nu in *Mynder-veldt* verbaſtert. De goederen van *Mynden* leggen aan de *Vecht*, tuſſchen *Utrecht* en *Amſterdam*, als in de voorige poſt gezegt is, zich landtwaarts in uitſtrekkende, daar onder begrepen de twee Dorpen van *Loosdrecht*, het een *Zype* genaamt, het ander *Oudt Loosdrecht*, of *Loosdrecht-Oukerk*, daar gedachte Buurte *Mynder-veldt* in legt, als aan die Heerlykheden hoorende. Men ziet ook noch heden over *Loenen* een Sluisjen, het *Mynder-Sluisjen* genoemt, waar door de *Drecht* zich in de *Vecht* ontlaſt, en dat van den Heer van *Mynden* verpacht word. Of daar omtrent een Slot of Huis, aan die Heeren behoort hebbende, geſtaan heeft, is onzeker.

Comm. Amſt. fol. 126.

N.

Leeuw. Bat. Ill. fol. 176. *A. Junii Bat. c. 7.* *Leeuw. ibid.*

NAALDWYK, NAALDYK, het is een zeer oudt en ſterk Slot geweeſt, gelegen in eene luſtige landtsdouwe, niet verre van *'s Gravezande*. De naam *Naaldwyk* zou zoo veel beteekenen als de *wyk* van de *Naalde*, of het ſpits van den *Gravezandſchen* tooren, voor eene baake in zee verſtrekkende: 't was het Stamhuis der Heeren van *Naaldwyk*, weleer Erf-Marſchalken, en Opperſtalmeeſters der Graven van *Hollandt*. In het omgraaven heeftmen aan de grondtveſten van dit Kaſteel eenen ſteen gevonden, met een opſchrift der Keizeren *M. Aurelius Antoninus*, en *L. Aurelius Verus*; beide aan het *Roomſche* Ryk gekomen in het jaar 162. na Chriſtus geboorte: daar uit, zegt *S. van Leeuwen*, kan men de oudheit van dit gebouw afmeeten. By gebrek van mannelyke Erfgenamen, is 't aan het huis van *Montfort* geraakt, en van daar aan dat van de Graven van *Arenberg*, en onder hen aan Grave *Karel van Arenberg*, Baan-

Idem Leeuw. ibid. Baanderheer van *Naaldwyk*, Maarſchalk van *Hollandt*, die het met de inkomſten aan het Hoog-doorluchtig Huis van *Naſſauw* verkocht heeft. Daar onder behooren *Honſelerdyk*, het opſtal van *Houtlandt*, met de daar aanhoorige Waranden; daar nu 't Prinſſen-hof en huis gebouwt is.

Houve 1 deel, fol. 109. NAALDWYK, eene Heerlykheit en Dorp in *Hollandt*, aan *Delfslandt* onderhoorig. Aldaar is, in het jaar 1307. een Collegie van zes Kanönikken geweeſt, aangeſtelt van Jonker *Willem van Naaldtwyk:* dat Dorp heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Delft* en *Delfslandt*.

De Raey Diction. Geogr. pag. 325. NAARDEN, een ſterk Steedtjen in *Nederlandt*, in het Ooſterdeel, ten Noorden van *Hollandt*, in *Goylandt*, aan de *Zuiderzee*, niet verre van de grenzen van 't *Utrechtſche* Sticht. Het is eene der acht Steden in *Hollandt*, die niet mede op de gewoone dagvaarden der ſtemmende Steden verſchynen: welke acht zyn; *Woerden*, *Oudewater*, *St. Geertruidenberg*, *Heuſden*, *Naarden*, *Weeſp*, *Muiden*, en *Workum*. Indien 'er evenwel tweedracht over de gemeene laſten voorvalt, of dat 'er van Vrede, Oorlog, zwaarwichtige veranderingen in Staatzaaken, of iet diergelyks gehandelt word, is men gewoon de genoemde Steden mede tot de beraadtſlagingen te roepen, en in zulken geval hebben zy recht van zittinge en ſtem. *Naarden* is zeer oudt, evenwel niet dit *Naarden*; maar *Oud-Naarden*, op den hoek van de *Zuiderzee* gelegen; waar van ons de Hiſtoriën berechten, dat die plaatze verwoeſt, en afgebrandt is, vervolgens voorts tot de grondtveſten toe wechgeſpoelt, of onder de golven van de *Zuiderzee*, ter ruimte van wel 200 roeden, bedekt. Wanneer het water laag afloopt, dat al dikmaals gebeurt, ziet men de tekens, en veelerlei oude bouwſtoffen noch der ſtraaten, huizen, enz. maar voornamelyk van de Kerk. De tydt echter der afbrandinge en van 't verwoeſten is onbekent, immers is 'er geene volle zekerheit van: het meeſte en 't ſchynbaarſte vermoeden is, dat zulks door *Johan van Arkel*, Biſſchop van *Utrecht*, geſchiedt zoude zyn, alzoo hy eenen fellen oorlog tegen Hertog *Willem van Beijeren*, Grave van *Hollandt*, omtrent het jaar 1348. gevoert heeft: ook was in dien tydt *Hollandt* in geene andere oorlogen dan tegen den Biſſchop ingewikkelt. Voort meenen zommige, dat de oude Schryvers dat moortdadig verwoeſten van Biſſchop *Jan van Arkel* voorby gegaan zyn, om dien Biſſchoppelyken ſtoel met zulken leelyken kladde niet te beſmetten; doch dit is al mede ongewis. De meeſte zekerheit vindtmen in het overeenbrengen van zaaken: om dat Biſſchop *Jan van Arkel* eenen zwaaren oorlog tegen den gemelden Hertog en Grave *Willem* gevoert heeft, en dat zulks bekent is; dat ook het verwoeſten van *Naarden* onder hem, en kort voor het jaar 1350 geſchiedt zy; ter welker tydt de Grave over 't beſtier van *Hollandt*, tegen zyne Moeder, oorlog voerde, enz. blykens zynen brief, gedagtekent in 't jaar 1350. den tweeden dag na Pinxteren: luidende als volgt. „ *Willem* „ Hertog, enz. Grave van *Hollandt*, van, enz. maken „ kond allen luiden. Want onſe lieve getrouwe Stede „ van *Naarden*, om onſent wille van onſe Vyanden ſwaarlyk verderft is, ende haare Handtveſten, dieſe van onſe „ Ouderen hadden, verlooren heeft, Soo en is onſe wille niet, dat ſe daar by aan haare rechten en vryheit vermindert zy: want wy willen haar dat vermeerderen, „ ende niet verminderen: daarom ſoo hebben wy haar ge„ oorloft en oorloven, mits deſen brieve, te begrypen ee„ ne nieuwe Steede, ergens daer ſy ons en haer ten beſten „ oirbaer ſtaet, by rade van *Hendrik van Heemskerk*, onſen „ bailliuw daar in den lande, onder den geregten van on„ ſe Steden van *Amſterdamme*, *Weeſop*, en *Muiden*, die te „ betimmeren ende te beſitten, in alſulken rechten, als „ die Steede van *Naarden* plag te ſtaen, eer ſy verbrandde „ enz. Vermits hy nu geenen anderen oorlog dan tegen Biſſchop *Jan van Arkel* hadde, ſtaat te beſluiten dat dit verbranden, enz. door Biſſchop *Jan van Arkel* geſchiedt is; ten ware men beſluiten wilde, zulks geſchiedt te zyn door de partyen, welker eene den Zoon, d'andere de Moeder aanhingen. Het zy zoo 't wil, immers blykt het dat *oudt Naarden* al voor het jaar 1350. verbrandt is geweeſt, en naderhandt voort van de *Zuiderzee*, als gezegt, overſtroomt. *Oud Naarden* draagt in de brieven ook den naam van *Naerdinc*, en *Nardinc*; zie NAERDINC, en NARDINC. *S. van Leeuwen* is van gedachten, of de naam *Naarden* wel mogte genomen zyn van de *naarderheit*, als de naaſte plaatze aan 't Sticht *Utrecht*. De privilegiën van hooggemelden Hertog en Grave, *Willem van Hollandt*, enz. aan die van de niewe Stadt *Naarden*, den 20 May 1355. gegeeven, vindt men by *M. Z. Boxhornius*. Niet zeer lang na den aanvang van haare niewgebouwde Stadt, die gerekent word begonnen te zyn in 't jaar 1350. hebben die van *Naarden* eene treffelyke zege tegen die van *Amersfoort*, in den ſlag met hen voorgevallen, bevochten. In 't jaar 1380. is de Kerk te *Naarden* gebouwt. *Karel*, Hertog van *Burgundiën*, Grave van *Hollandt*, enz. heeft in 't jaar 1462. die van *Naarden* brieven vergunt, om nooit van het Graafſchap van *Hollandt* afgeſcheiden te zullen worden; gelyk ook *Muiden*, en geheel *Goylandt*. In Biſſchops *David van Burgundiëns* tydt, in 't jaar 1481. hebben de *Stichtſchen* eenige overwinningen op de *Hollanders* bevochten, en daar op vervolgens zommige uit de hunnen afgeſchikt, die by nacht omtrent *Naarden* quamen, en acht of tien van hen in vrouwe-kleederen voor de poort, als of ze ter markt gingen: met het openen van de poort vielen deze op de *Naarders* aan; onder 't vechten ſchooten de verborgene, die achter waren, toe, en wierden meeſter van *Naarden:* zy zonden boden aan die van *Utrecht* en *Amersfoort*, dat ze by hen wilden afkomen, om de Stadt met guarnizoen bezet te laaten; maar de Afgezondenen wierden onderweegen doodgeſlagen: zy, noch van de eene, noch van de andere der gedachte Steden byſtandt bekomende, plonderden de Stadt, dwongen de boeren wagens en paerden af, om daar mede hunnen roof naar *Utrecht* te voeren: zy zouden *Naarden* ook verbrandt hebben, indien de Burgers dat verderf niet voor eene groote ſomme geldts, daar zy pandtsmannen voor gaven, afgekocht hadden. Maar die van *Naarden* haalden, noch in 't zelfde jaar, hunne ſchade weder in. Zy, met de magt hunner Bondtgenooten verſterkt, vielen in het landt van *Utrecht*, braken de ſterke Kaſteelen van *Emenés* en *Weſtbroek*, ten gronde toe, af; verſloegen 1500 *Stichtſchen*, en uit den bekomen buit maakten zy eenen tooren, waar op zy lieten ſchryven (dus zegt het *Boxhorn*) SWYGT UTRECHT. Kort daar na in 't jaar 1486. is byna de geheele Stadt van *Naarden* door haar eigen vuur in de aſſche geraakt. Doch een vry zwaarder onheil trof die van *Naarden* in 't jaar 1572. *Don Frederico de Toledo*, zoon van *Duc d' Alva*, *Zutphen* ingenomen hebbende, wendde zich met zyn heir naar *Naarden*, dat de zyde van den Prins van *Oranje* gekoozen hadde. Die van *Naarden*, meenende dat *Don Frederico* ergens anders met zyne *Spaanſche* benden heene trok, hadden hem geene Gedeputeerden toegezonden, om van hem genade, wegens hunnen afval, te verzoeken, en om vergiffeniſſe te bidden. Dat verbitterde het gemoedt van dezen bloetdorſtigen *Frederik* zoodanig, dat hy zyn leger voor *Naarden* neder ſloeg: zy vaardigden toen wel eenigen af, ter verontſchuldiginge, dat zy *Oranje* uit noodt toegevallen waren; alzoo geene bezettinge in hadden gehadt om weêrſtand te konnen bieden, enz. en dat zy zich dieshalven nu weêr aan hem en zyne genade, by verdrag, overgaven: maar dat was niet magtig om hen van 't bederf te bevryden. Na dat de *Spaanſchen* door de burgers wel onthaalt waren, wierd by tromſlag uitgeroepen, *Dat alle burgers in de Kapél van 't Gaſthuis by een hadden te komen, om de Ordonnantien te aanhooren waar naar zy zich zouden hebben te gedraagen.* Deze ongelukkigen by een vergadert, en op 't verdrag betrouwende, belaſt *Don Frederico* zynen *Spanjaarden*, hen alle te vermoorden, en niemant in de Stadt te verſchoonen: Hy zelf doorſtak 'er eenigen met eige handt, daar onder ook den Burgermeeſter: noch ouderdom, noch jongkheit, noch geſlacht wierden geſpaart; onaangezien *Juliaan de Romero* hun de behoudeniſſe van lyf en goederen toegezegt hadde. Dit geſchiedde den 30 November en 2 December, 1572. de Stadt wierd uitgeplondert en in brandt geſtoken, na dat 'er de *Spaanjaarts* ten uiterſten toe in gewoedt hadden, waar van de Hiſtoriën vol zyn. Maar dit onmenſchelyk te werk gaan, is 't behoedt en behoudt van andere Steden geweeſt: want, vermits dit van *Duc d' Alva* en zynen Zoon gepleegt was, om in andere ſchrik te maaken, waren ze wel verbaaſt over de gepleegde gruwelen, en 't plengen van bloet tegen eedt en beloften; doch naamen, uit wanhoope van eenige verzekeringe op man of woordt, een beſluit, van liever tot den laatſten druppel bloets toe te vechten, dan zulker wyze zich te laaten vermoorden. Juiſt hondert jaaren daar na wierden de *Franſchen*, in 't jaar 1672. ook meeſter van *Naarden*. Na dat door den plotzigen inval van den Koning, *Louis den XIV.* in het *Vereenigde Nederlandt*, en het ſchielyk overgaan van zoo veele Steden, ja zelfs van drie geheele Provintiën, *Gelderlandt*, het Sticht *Utrecht*, en *Overyſſel*, van den *Staat* afgeſcheurt waren, en *Turenne* noch bezig was met *Knodzenburg*, *Schenkeſchans*, enz. trok de Marquis de *Rochefort*, met zyne krygsmagt dieper de *Veluwe* in, kreeg den 15 Junius *Wageningen* en *Rheenen*; op den 17 dito *Wyk te Duurſtede*; ook volgde *Amersfoort*; daar kreeg hy berecht, dat 'er binnen *Naarden*, niet alleen eene groote ontſtelteniſſe, maar, boven dien, dat de Stadt zelfs qualyk van magazyn, fortificatie, en bezettinge voorzien was: fluks zond hy van daar eenen Ritmeeſter met 160 Dragonders derwaarts; die den 20 Junius, 's morgens ten half driën, by *Naarden* quamen: de Overſte zond eenigen voor uit om de Stadt op te eiſchen; geevende voor, dat 's Konings leger in aantogt was, en zy voor uit afgevaerdigt waren, om die van *Naarden* eene goede Capitulatie aan te bieden; of, indien ze niet ſtraks daar toe verſtonden, zouden zy zich de ongenade van hunnen zegepralenden Koning moeten onderwerpen, en zelfs oorzaaken van hun uiterſte verderf zyn. Terſtondt wierden uitgezonden de Burgermeeſter . . . . . nevens de Predikanten *Winkel* en *Gronwels*, om iemant van de *Fran-*

Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 11.

Boxhorn Holl. toon. pag 318

Leeuw. Bat. Ill. fol 200.

Idem Boxhorn ibid.

Brief van Willem Hertog van Beyeren, Grave van Holl. anno 1350.

Leeuw. Bat. Ill Boxhorn Holl. toon. pag. 323.

O. H. Kr. fol. 528.

Boxhorn toon. pag. 326.

Em. van Meter. Ev. van Reyd. Hoeft. El. de Veer, enz.

Idem enz.

Franſchen binnen te haalen, en op het Stadthuis van verdrag te handelen. Ondertuſſchen liep de *Hollandtſche* bezetting, eenige hondert of meer niewgeworve manſchap, meeſt noch zonder geweer, hals over kop weg. De Heeren Regenten, in ſtede van hunne Afgezondenen op 't Stadthuis in te wachten, vluchtten naar de oude Haven, om zoo over zee te ſteeken, laatende de ſleutels der Stadt op de brug van de poort leggen: niemant was 'er van de Heeren der Regeeringe tot de wederkomſte van d'Afgezondenen met den *Franſchen* Officier gebleven, zoo dat de overige Burgers genoodtzaakt waren de *Franſchen* zonder verdrag in te laaten komen: echter begaven de gemelde Gedeputeerden zich naar *Amersfoort*, hebbende eenige artykelen opgeſtelt, die zy den Marquis vertoonden, en van hem onderteekent wierden: zy beſtonden in vryheit van Conſcientie, 't bezit hunner Goederen, het behouden van hunne Voorrechten, en de beſcherminge van zyne Majeſteit. Haaſt maakten de *Franſchen* van deeze qualyk voorziene Stadt eene ſterke Veſting, zich inbeeldende eene geopende deure te hebben, om in 't hart van *Hollandt* te konnen indringen: dat hen echter miſte. Zy hielden de Stadt ook niet langer dan ruim een jaar in. Op den 6 September 1673. wierd *Naarden* door Prins *Willem den III.* berent; hy zette de belegeringe zoo ſterk voort, dat, niet tegenſtaande daar eene ſterke bezetting binnen lag, hy 'er door enkel gewelt, den 13 dito, meeſter van wierd. By den uittogt waren de *Franſchen* noch 2600 mannen ſterk, behalven de zieken en gequetſten, t'zamen over de 3000 Verweerders uitmakende. (Zie hier van verder op NARDINC.)

Valken. verwart Europa fol. 477. Sylvii verv. op Aitzma 1 deel, fol. 258.

Idem ibid.

NAARDING-LANDT, NAERDINK-LANDT, NARDINGHLANDT, ook NEERDINK-LANDT. Het word in de *oude brieven* genoemt het LANDT VAN NAARDEN, nu gezegt *Goylandt*. In de brieven van *Gysbrecht van Amſtel*, van 't jaar 1223. aan de Abdye van *Kensburg* verleent, ſtaat onder aan, *gegeven in Nardinck in het jaar ons Heeren* 1223. *den* 18 *dag Februarii*. Hoe dit *Nardinklandt*, dat is, geheel *Goylandt*, naderhandt zoo genaamt naar *Godela*, of *Godelande*, Abdiſſe van *Elten*, en daar by van *Eemlandt*, in het jaar 1280 aan Grave *Floris* jaarlyks voor 25 ponden verkocht is, zie op GOYLANDT, daar meer andere aanmerkenswaerdige zaaken by komen.

Boxhorn Holl. toon. pag... Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 69. Comm. Amſt. fol. 140.

NAARSSENS, (JOHAN VAN) was geſproten uit een aanzienlyk geſlacht te *Dordrecht*; had ter Gemalinne *Elizabeth de Jonge*, dochter van Heer *Reyer de Jonge*, Secretaris der gedachte Stadt; hy raakte, in zyn Komptoir zittende, t'eenemaal door den damp van doove koolen buiten zichzelven; by geluk quam zyne vrouw om hem te ſpreeken, die hem als doodt vondt zitten, liet hem in eene andere kamer brengen; doch zy, op het uiterſte zwanger, verloſte door ſchrik van eenen zoon, dien de vader, door bequame middelen weêr bekomen, REVIXIT, HERLEVENDE, of WEDER LEVENDIG GEWORDEN, liet doopen. Hy ſtorf in 't jaar 1558.

M. van Balens Dordr. p. 1159.

NAARSSEN, (JOHAN VAN) was zoon van *Revixit:* hy ſchreef in plaatze van *filius*, of zoon van *Revixit*, *Johannes Narſius*, *Anaſtaſii filius*, omdat *Anaſtaſius*, in 't *Griekſch*, het *Latynſch Revixit* betekent. Voor het jaar 1619. is hy Predikant onder de *Remonſtranten* geweeſt; begaf zich daar na naar *Vrankryk*, daar hy te *Caen* in de Medicynen ſtudeerde, en *Medecyne-Doctor* wierd: heeft verſcheide reizen in *Zweden*, *Muskoviën*, *Pruiſſen*, en geheel *Duitſchlandt* door gedaan: wierd Lyfmedicus en Hiſtoryſchryver van *Guſtavus Adolphus*, Koning van *Zweden*. Hy was een goedt Poëet in de *Duitſche*, *Franſche*, en inzonderheit in de *Latynſche* taale; heeft verſcheide werken uitgegeeven. Omtrent het jaar 1635. voer hy voor Extraördinaris Raadt naar *Ooſt Indiën*, daar hy omſtreeks twee jaaren daar na op *Batavia* overleden is.

Balens Dordr. p. 1159.

Idem Balen pag. 214.

Idem ibid.

NABALIA, eene der Rivieren van, in, of aan het landt der *Batauweren*, daar *Tacitus* gewag van maakt; ſpreekende van den aangevangen vredehandel tuſſchen de *Romeinen* en *Batauwers*, onder den Veldtoverſten *Claudius Civilis*; zeggende, dat 'er ten dien einde eene brugge opgeſlagen was, aan beide zyden afgebroken, om aldaar het beſtemde geſprek aan te vangen en van vrede te handelen; ſtaande *Cerialis*, Veldtoverſte der *Romeinen*, aan de eene, en *Claudius Civilis* aan d'andere zyde der brugge. * Wat voor eene rivier deze NABALIA geweeſt zy, daar over is verſchil; maar geene zekerheit noch overeenkomſte onder de Geleerden. *J. Lipſius* wil 'er VAHALIS van gelezen hebben, en dan zou 't de *Waal* zyn: *Putemannus*, met wien veele andere Schryvers overeen ſtemmen, verſtaat door NABALIA de plaatze daar de twee rivieren *Maas* en *Waal*, by de Schans *Ter Voorn*, by malkanderen komen; *Eyndius* maakt 'er den *Yſſel* van. *Menſo Alting*, in zyne *Notitia Germaniæ Inferior*, plaatſt deze Rivier ook aldaar; geevende ook reden waarom de brugge aan weder-

Tacitus Hiſt. lib. 5. in 5. Slicht. Gelderſ. geſchied. Lipſius. Putem. Eindius Houve 2 deel, fol. 80.

Alting Not. Germ. Infer. Pars. 1 fol. 100

* *Slichtenhorſt* in 't 1 Boek n. 5. f. (mihi) 4. zeggende dat *Ptolomæus* de grift van *Druſus* ook NABALIA, of NAVALIA noemt, voegt daar by, dat het woordt zoo veel beduidt als WAAL, of, zoo zommige willen, een *Haven* of *Verlaat* voor de ſchepen

zyden afgebroken, ter dier plaatze opgeſlagen zou moeten zyn geweeſt: ſprekende byna aldus daar van. Hoewel, (zegt hy) by *Tacitus* alleen van de rivier *Nabalia* gewaagt word; gelyk het ook in meeſt alle afſchriften, behalven in die van *Budæus* en *Corvinus*, te zien is; en dat echter de beſte Schryvers over *Tacitus* achten, dat *Nabalia* uitgeſchrapt, en *Vahalis* in de plaatze geſtelt dient te worden: als bekent in die landtſtreeke der *Batauweren*, en 't eerſte nergens; Evenwel dunkt my het uitſchrappen eene zaak van quaadt gevolg te zullen zyn: want zoo zou men alle woorden, maar eenmaal in de beſte Schryvers gevonden, wel dienen door te haalen. Ook lyd de ganſche ſtellinge dier zaake aldaar het woordt *Vahalis*, of de *Waal*, niet. Want *Civilis*, die op deze aan wederzyden afgebroke brugge, met *Cerealis* zocht van Vrede te ſpreeken, was alreeds uit zyn Vaderlandt, en over den *Rhyn* verdreven: daar tegen ſtont *Cerealis* zelf op 't Eilandt der *Batauweren*, met alle zyne *Romeinſche* Keurbenden: by gevolge heeft deeze Rivier [die hy in plaatze van *Foſſa Druſiana*, ſchynt *Nabalia* geheten te hebben] tuſſchen de beide Veldtoverſten gelegen, en de brugge was wedetzyds tot byna in 't midden afgebroken; geenzins over of op de *Waal*, of *Vahalis*, daar *Civilis* niet by komen kon dan tmidden door de *Roomſche* Keurbenden heene, waar op hy zich zoodanig niet heeft konnen vertrouwen, om, ſchoon de brugge al half afgebroken was, daar eene t'zamenkomſte te beraamen. Ik bekenne wel (zegt *Alting*) dat het niet een gebruikzaam woordt by de *Romeinen* is; maar 't kan aan die vreemde menſchen naar der *Romeinen* taal zoo bekent geweeſt, en daarom van *Tacitus* met nadruk gebruikt zyn.

Dus maake ik dan myne ſtellinge; dat *Civilis*, ziende de gemoederen der *Friezen* alreeds naar *Cerealis* neigende, zich van hen af naar de BRUCTEREN, over de *Foſſa Druſiana*, begeeven heeft: welke *Foſſa* de *Duitſchers*, als of de zaak zelve ſprak, de NAWAAL, dat is, het *achterſte van de Waal*, niet onaardig hebben konnen noemen; mogelyk ook niet geheel en al, maar voor dat deel, dat tuſſchen den *Rhyn* tot de oude Kil van de *Sala*, of den *Yſſel* doorliep: daar waarſchynlyk de brugge, ter t'zamenſpreekinge beraamt, zal gelegen hebben, enz. *Pontanus* meent dat *Nabalia*, de *Nabe* of *Nahe* is; maar dan zou het eene Rivier verre buiten *Batavia* zyn: want de *Nahe* ontſpringt op de grenzen van het Aartsbisdom *Trier*, in het Dorp *Nabe-weiler*, loopt door den *Neder-Paltz*, het Hertogdom *Simmeren*, en valt voorby *Bings* in den *Rhyn*. De Lezer neeme uit dit onzekere zyne keure.

Slicht. Gelderſ. geſchied.

Pontan. J. Raey. Houve 1 deel, fol. 109.

NALTWIC, (*Naaltwyk.*) Hier van word gewag gemaakt in een Handtveſt van *Diderik* den *VII.* Grave van *Hollandt*, van het jaar 1193. Het is een bekent Dorp, behoudende den ouden naam, gelegen aan den oorſprong van het riviertje de Liere (hier boven *Liora* genoemt) een uur gaans, en alzoo byna even verre van den naaſten oever der *Maaze*, en het ſtrandt van de *Noordtzee*. Daar is weleer een Kaſteel geweeſt, toebehoorende aan een Geſlacht dat den zelven naam voerde. (Zie verder hier over boven op NAALDWYK.)

Alting Not. Germ. Infer. Pars II fol. 131.

NAMEN, (POLDER VAN) met het Fort; het heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Zuidt-Bevelandt* in *Zeelandt*.

NAMINGE, eene der 14 Buurten onderhoorig aan 't Dorp *Ooſterwolde*, en de *Frieſche* Grietenije *Stellingwerf-Ooſteinde*, in 't quartier der *Zevenwolden*.

NARDINC, (*Naarden.*) Aldus word deeze plaats genaamt in een Handtveſt van Keizer *Otto den III*, van 't jaar 996. Doch in een brief van *Gerard van Amſtelle*, van het jaar 1233 word het een Steedtje genoemt. Hedendaags is het de Hooftplaats van *Goylandt*: en is weleer door gifte van Keizer *Otto den Grooten*, en van *Wichman*, Grave van *Zutphen*, gegeeven aan de Abdiſſe van *Elten*, te gelyk met het onderhorige quartier NARDING-landt genaamt: het welk de Abdiſſe *Godeleva* naderhant overgedraagen heeft aan de *Hollanders*, onder wiens gehoorzaamheit het tegenwoordig ſtaat, en voor weinig tyds met verwonderenswaerdige werken verſterkt is. Graaf *Floris de V.* getuigt wel in zynen Brief van het Jaar 1280. dat zyne Voorouders van de Abdiſſe *Godeleva* niet alleen Nardingerlandt gekregen hebben, maar ook Emelandt/ doch bezwaart met zekeren laſt en beding Dat deze plaats zynen naam zoude hebben van de nabyheit der zee, zulks verzekert *Lambertus Hortenſius*, niet zoo zeer in zyn overaardig gedicht op *Goylandt*, het welk *Boxhorn* eerſt uitgegeeven heeft, als hy daar op wel zinſpeeling maakt; aldus zingende. „ De Abdiſſe *Godeleva*, die een eeuwig-
„ durenden naam zal hebben, heeft aan dit landt weleer
„ voorrechten gegeeven. Maar dewyl het zelve toen ter
„ tydt van woeſte menſchen bewoont was, bragt het
„ voor de Vrouwe geene inkomſten of voordeelen op.
„ Zy heeft derhalven het landt met haar recht daar op
„ overgedraagen aan den Grave van *Hollandt*, zoo wel
„ het geeſtelyke als 't wereldtlyke. Men ziet hier de
„ Hooftplaats, hondert ſchreeden van het ſtrandt, die
„ den naam van *Naarden* (NARDA) gekreegen heeft;
„ doch

Alting Not. Germ. Infer. Pars II fol. 131.

Apud Pontan. Hiſtor. Gelric. lib. VI.

„ doch het is onbekent om wat reden: doch weleer was „ het NAARDER aan de zee. Hoe veel liefde en getrouwheit die van *Naarden* voor hunne Vorsten weleer gehad hebben, zulks toont overvloedig hunne drift en yver om Graaf *Floris den V.* te verlossen, en te wreeken; waar van *Melis Stoke* op het jaar 1296.. Het legt drie gemeene Duitsche mylen van *Amsterdam*; drie en een halve van *Utrecht*. (Zie hier van breeder verslag boven op het woordt NAARDEN.)

De Raey Diction. Geogr. pag. 338. NASSAUW, een Graafschap in *Duitschlandt*, (hoewel buiten het bestek van ons werk, zullen wy 'er echter om der Vorsten wil die in *Nederlandt* geheerscht, of brave daaden uitgevoert hebben, iets kort, zoo van hun Geslachte als gelegenheit van dat Landt, ophaalen) is gelegen tusschen *Bergslandt*, *Westfaalen*, *Hessen*, *Wetterauw*, de *Rhynpaltz*, en *Trier*; met een Steedtjen van den zelfden naam: het Graafschap bevat onder zich verscheide andere. Dat zeer oudt en edel Geslacht, of Huis, heeft uitgelevert Keizerlyke, Koningklyke, Keurvorstelyke, Aartsbisschoppelyke, Prinsselyke, en Graaflyke personaagien. Grave *Henrik van Nassauw*, Heer van *Breeda*, poogt in zeker oudt geschrift, door last van hem opgestelt, te bewyzen, dat de *Nassauwsche* Graven van twee gebroeders, Graven van *Lebarten*, afstammen; dat die broeders (*Romeinen*) *Julius Cæsar* in zyne *Duitsche* en *Fransche* oorlogen verzellende, zich zoo dapper droegen, dat *Cæsar* hun begiftigde; den eenen met een deel landts, nu het Graafschap *Burgundiën* geheten; den anderen met de Voogdye rondtom *Kobelentz*, daar by voegende het landt op de rivier *Lane*, en 't *Inryk*, tot daar de *Lane* in den *Rhyn* loopt: na *Julius Cæsars* vertrek, begon de Grave van *Lebarten* de *Lane* en *Inryk* te bebouwen, maakte daar eenen Burgt, die hy *Lebarten* noemde; zynde nu noch, immers in de vorige Eeuwe, een vervallen Huis en Dorp geweest, daarmen in eene zark het oudt *Nassauwsch* wapen uitgehouwen vindt. Eenige jaaren daar na zou de Grave een ander Slot op de *Lane*, *Lurenburg*, nu vervallen, gebouwt, en dit den titel van *Lurenburg* gevoert hebben. Na verloop van tydt geviel het dat een Grave van *Lurenburg*, op de jagt een Hert najagende, het vervolgde tot op eenen hoogen Berg, daar hy het nedervelde; die berg behaagde hem zoo, dat hy 'er eenen Burgt op bouwde, en dien den naam van NASSAUW gaf, naar *Nasse Auwen*; om dat de berg met *nasse*, natte *auwen*velden rondtom omvangen was. Na dien tydt voerde hy, verlatende den titel van *Lurenburg*, dien van *Nassauw*, welken zyne Nakomelingen noch heden voeren. Andere haalen het, doch met de zelfde ongewisheit, van eenen *Nassua*, Vorst der *Swaben*, van wien, en zynen broeder *Cimmerius*, by *Julius Cæsar* gewaagt word. Immers leest men dat omtrent het jaar 400. geleeft heeft een vermaarde *Walram*, Grave van *Nassauw*, *Sonnenberg* en *Liborn*. Voor omtrent 1200 jaaren vind men eenen *Gerold*, Grave van *Nassauw*, *Sonnenberg*, en *Liborn*, die door zyne Gemalinne tot het Christen-geloof gebragt wierd. Het is ten vollen zeker dat de *Nassauwsche* Graven, in de oorlogen van de Keizeren *Henrik den III.* en *Henrik den IV.* als ook *Henrik den V.* zich door uitstekende daaden zeer vermaardt hebben gemaakt. In het jaar 1292. wierd Grave *Adolf van Nassauw* eendrachtig van de Keurvorsten tot *Roomsch* Keizer verkozen: maar na zes jaaren stont *Albertus*, Grave van *Habsburg*, tegen hem op, en versloeg hem in eenen veldtslag. Zyn broeder *Diether*, of *Diderik*, Grave van *Nassauw*, heeft den Aartsbisschoplyken stoel te *Trier* bezeten; storf in 't jaar 1307. Onder de regeeringen van de Keizeren *Maximiliaan den I.* en *Karel den V.* enz. zyn vier Graven uit het Huis van *Nassauw* met de Ridderlyke order van 't *gulde Vlies* vereert, ook hebbenze de grootste Eerampten in de *Nederlanden* bekleedt en bezeten: aan hen is ook gekomen het Prinsdom van *Oranje*, door *Rene de Chalon*, Grave van *Nassauw*; hy was d'eerste Prins uit dien Stam, die door het trouwen met *Claudia de Chalon*, Erfdochter van *Chalon* en *Oranje*, dat Prinsdom in zyn Geslacht van *Nassauw* bragt, onder voorwaarde, dat hy, te gelyk met zyne Gemalinne *Claudia*, den naam en het wapen van *Chalon* aanneemen en voeren zoude. *Rene de Chalon* bleef in de belegeringe voor *S. Desir* zonder lyfs-erfgenaam, latende het Prinsdom van *Oranje*, by uiterste wille, aan zynen Neef Grave *Willem*, den *I.* Prins van *Oranjen*, zoo zeer vermaart en bekent in deze *Nederlanden*. Na zynen doodt quam het op zynen oudsten zoon *Philips*; van hem op zynen broeder Prins *Maurits*; vervolgens op *Frederik Henrik*; van wien het op zynen zoon en Erfgenaam, Prins *Willem den II.* verviel; en van hem op zynen Erfgenaam en eenigen zoon en Lyfs-erf, *Willem den III.* naderhant Koning van *Groot Britanniën* geworden, doch kinderloos in 't jaar 1702. overleden, met wien die mannelyke tak van dat doorluchtig Huis van *Nassauw* geëindigt is. Het *Nassauwsch* Geslacht heeft zich in verscheide tyden door huwelyken verbonden aan de magtigste Huizen van de Christenheit; namelyk aan *Engelandt*, *Vrankryk*, *Bohemen*, *Savoyen*, *Saxen*, *Lotharingen*, *Oostenryk*, *Beijeren*, *Swaben*, *Bourbon*, *Brabandt*, *Gulik*, *Gelderlandt*, en *Kleef*: ook aan de Graven van *Vlaanderen*, *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. Alle hedendaagsche Liniën van *Nassauw* stammen af van *Henrik den Ryken*: zyne twee zoonen *Otto* en *Walram* splitsten, na hun Vaders doodt, de Familie. Van den jongsten zoon *Otto van Dillenburg*, daalen af alle Vorsten, of Gevorsteden: van *Walram*, in *Weilburg*, alle Graven van *Nassauw*. *William de III.* Koning van *Engelandt*, enz. was uit de *Dillenburgsche* linie. *Walram* erfde het halve Graafschap van *Nassauw*, nevens *Weilburg*, *Wisbaden* en *Idstein*: zyne Nakomelingen hebben, door huwelyk, noch andere Graafschappen daar by gebragt: zoo dat nu de *Nassauwsche* Graven van dien stam zich in drie liniën verdeelen: namelyk; I. de *Saarbrugsche*; en deze wederom in driën; als 1. de *Otweilersche*; 2. de *Saarbrugsche*; 3. *Usingensche*: II. de *Idsteynsche*: III. de *Weilburgsche*. De *Dillenburgsche* stam heeft vier takken; te weten; I. de *Siegensche*; II. de *Dillenburgsche*, III. de *Dietzische*; IV. de *Hademarsche*. De *Dillenburgsche* heeft naderhant ook den bynaam van *Catzen-Ellenboogsche* gekregen. JAN WILLEM FRISO, Erfstadthouder van *Frieslandt*, enz. was van het *Dillenburgsche* Huis, gelyk gevolgelyk zyn eenige zoon, WILLEM KAREL HENRIK FRISO, na zyne droeve doodt geboren, mede daar uit afstamt. De *Hademarsche* Tak is uitgestorven met *François Alexander*; in het jaar 1711: kinderloos overleden. De vier bovengenoemde takken wierden van Keizer *Ferdinand den III.* in 't jaar 1654. tot Ryksvorsten verheven, uit inzicht der groote diensten hem van de Graven van *Nassauw* bewezen, daar zy uit gesproten waren; geevende hun, als Ryks-Prinssen, het recht, om in de Ryksvergaderingen te mogen zitten en stemmen.

[Margin: W. de Clerk. toon. der Hertog. enz. fol. 275. — Idem Clerk fol. 276. — Cæs. de bell gall. lib. 1. — Meteren lib. 10. — J. Car. lib. 5. — Bernh. Zel. reg. zaal. pag. 504. 512. — Doorl. wereldt 1 deel, pag. 73. — W. de Clerk toon. der Hertog. Prinzen en Grav fol. 276. — Doorl. wereldt 1. en 2. deel.]

NASSAUW, (JAN GRAVE VAN) gebynaamt de *Mosselman*. Hy was bloetverwant van Prins *Maurits*, enz. had den *Staat* gedient in den oorlog tegen *Spanjen*; doch wegens eenig misnoegen zich aan de zyde van *Spanjen* begeeven; was ook by hen in zeer hooge achtinge, en groot betrouwen, met verwachtinge van wat goedts van hem. Hy was ook waarlyk kloekmoedig, en een man van beleit, schoon hem het geluk niet te wel diende. Ten tyde dat Prins *Frederik Henrik* den *Bosch* belegert hadde, in 't jaar 1629. viel Grave *Henrik van den Berg* met een *Spaansch*, en Grave *Jan* met een *Keizersch* heir in de *Veluwe*, trachtende daar door eene afwendinge te veroorzaaken: hadden ook *Amersfoort* alreeds in, en maakten staat om groote dingen te verrichten; gingen ook al vry wat grof, op zyn krygsmans, met rooven, branden, enz. te werk: maar tyding krygende dat *Wezel* door verrassinge ingenomen was, pakten zy zich weêr haast te rugge, vreezende dat hun d' aftogt zoo gemakkelyk niet mogte vallen als zy 'er binnen gekomen waren. In het jaar 1630. lag hy met een klein leger by *Rynberk*, in gedachten om van daar op te breeken, en zich over den *Rhyn*, tusschen *Broek* en *Orsoy*, neêr te slaan, om Grave *Willem van Nassauw*, zynen broeder, die *Duisburg* en andere plaatzen in *Bergslandt* bezet hield, den weg af te snyden; maar hy wierd onverwacht van de *Staatschen* aangegrepen, en geslagen; hy vocht zeer dapper, wierd door zynen arm en in 't lyf geschoten, wilde zich echter niet gevangen geeven voor dat hy noch eene schoot in den rug kreeg; wierd te *Wezel* gebragt, daar hy 'er ook noch van genezen wierd: gemelde zyn broeder *Willem* quam hem daar zomtydts bezoeken, zulks wierd ook zyne Gemalinne en kinderen toegestaan. Terwyl hy daar gewondt lag, om geneezen te worden, maakten de *Spaanschen* aanslagen om *Wezel* weêr in hun gewelt te krygen. Zeker persoon, als een Artz, uit *Rynberk* by hem gekomen, en zich drie dagen met zyne geneezinge bezig gehouden hebbende, veinsde eenige geneesmiddelen van nooden te hebben, die niemant dan hy alleen, en zelf bereiden kon, most zich dieshalven naar *Rynberk* begeeven, daar hy verlof toe verzocht: maar alzoo'er eenige argwaan tegen hem viel, wierd hy vast gehouden; op scherper onderzoek bekende hy zyn voorneemen, en leverde een pakket brieven over, die, naar *'s Gravenhage* gezonden, het voorgenomen verraadt op *Wezel* ontdekten. Grave *Jan* raakte voor een rantsoen van 6000 Ryksdaalders los. Van zynen, en der *Spaanschen* gansch ongelukkig uitgevallen aanslag te water op *Zeelandt*, 1631. zie MOSSELKREEK. In het jaar 1637. meende, hy door eenen welbedachten aanslag, meester van *Rynberk* te worden, doch kreeg slagen. Meer andere onderneemingen zyn hem ontgaan, ook eenige wel gelukt. In het jaar 1638. den 28 Julius, is hy te *Oudenaarden* gestorven.

[Margin: Comm. leven enz. van Frederik Henrik 1 deel, fol. 62. — Idem Comm. ibid. fol. 102. — Nass. Held. pr. toon. 2 deel, pag. 102. — Aitzem. zaken vanenz. 1 deel, f. 1018. — Comm. ibid.]

NASSAUW; (GRAVEN VAN) zie yder op zynen voornaam, als ADOLF, ENGELBERT, LODEWYK, RAYNALD, enz.

NAVALIA. *Ptolemæus*, optellende de Steden, of immers de bekentste en meestbewoonde Plaatzen, leggende over den derden of Oostelyken arm van den *Rhyn*, (dat is, over den *Yssel*, waar in de *Rhyn* door de *Drusiaansche* grift gebragt was) stelt daar ook eene zekere plaats met den naam van NAVALIA; doch of deze benaaming in het eenvoudig, of meervoudig getal moet genomen worden, is onzeker: byna in dien staat of die gelegentheit, daar

[Margin: Alting Not. Germ. Infer. Part. 1. fol. 10.]

daar nu ter tydt *Kampen* legt, of het *Verder gelegene Muiden*, hedendaags Oude-Muyden genaamt, tot onderscheidt van het *Nader gelegene*, het welk legt op den Westelyken boordt of kant van de tweede *Vecht*; die, zoo ik my niet bedriege, de scheidinge maakt tusschen de *Auckers* en de *Frisiaboners*; gelyk wy boven overvloedig op de woorden *Asciburgium* en *Mediolanium* aangewezen hebben, daar wy den Lezer heene verzenden. *

Bingm. NECK, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder het Bailjuuwschap van *Egmondt*.

Houve H.V.Kr. 1.D.f.. NEDER-ASSEL, ook NEERASSEL, een Dorp in *Maas* en *Waal*. Toen geheel *Gelderlandt* in 't jaar 1547. eene jaarlykse schattinge van 75000 guldens opgelegt was, most het quartier *Niewmeegen* (een der vier van dat Vorstendom) daar in opbrengen 24342 guldens, het Ampt *Maas* en *Waal* (een der zes) droeg daar in 3896 guldens, daar toe most *Nederassel*, een van de 20. of 21 Dorpen van *Maas* en *Waal*, 136 guldens, 7 stuiv. 2½ penn. lasten.

Idem Houve 1.D.f.8. NEDER-BETUWE, een der zes Ampten van 't quartier *Niewmeegen*, welker naamen zyn: *'t Ryk van Niewmeegen*, *Maas en Waal*, *Over-Betuwe*, *Neder-Betuwe*, *Thielerwaerdt*, en *Bommelerwaerdt*. In die Ampten leggen zeer veele Heerlykheden, en Ridderlyke Huizen, namelyk; *Oy*, *Persingen*, *Ubbebergen*, *Groesbeek* met *Grumen*, *Malden*, en *Beek*, *Doddendaal*, *Batenburg* met *Horsum*, *Lienden* en *Leur*, *Oyen* en *Dieden*, *Balgoy*, *Gent*, *Homoet*, *Millingen* en *Panderen*, *Loenen*, *Meynaartswyk* en *Wolferen*, *Rossem* en *Heejelt*, *Leede* en *Linden*, *Wolswaert*, *Indoornik*, *Dalem*, naast de Stadt *Gorkum*, en zich uitstrekkende tot beneden deze Stadt; *Puderoyen*, *Nederhemert*, *Ammeroyen* en *Wel*, *Hedel*, of *Heel*, by *Crevecœur*, *Brakel*. De Dorpen onder het Ampt van de *Neder-Betuwe* zie op BETUWE.

Houve 1.deel, fol. 152. NEDERHORST, eene Heerlykheit in het *Nedersticht* van *Utrecht*. De Kerk word te gelyk door den Predikant van den *Berg* bedient, staande onder het Classis van *Amersfoort*.

Houve 1.deel, fol. 107. J. van Eyk, enz. Leeuw. Bat. Ill. f. 1233. NEDERHOVEN, een Adelyk Huis in *Hollandt*, het legt met zyne landerijen ten deele in de *groote*, ten deele in de *kleine Linde* van den *Ryderwaerdt*, onder *Dordrecht*. Het wierd in het jaar 1579 gebouwt door *Matthys van Nederhoeven*, of *Hoeven*, Ambachtsheer van *Rysoort*. *S. van Leeuwen*, wiens werk in 't jaar 1685 is uitgekomen, zegt dat 'er laatste bezitter van is geweest *Matthys Pompe*, Heer van *Slingelandt* en *Dortmonde*, Bailjuuw van *Zuidt-Hollandt*, die het zeer verbeetert en vergroot heeft, zoo met aankoop van visscherijen als landerijen, daar van zommige allodiale, andere leenroerige goederen zyn, wordende te Leen gehouden van 't Huis *van der Lek*, *Merwede*, en 't Landt van *Altena*. De landerijen zyn zeer vermaaklyk beplant, en met kostelyke timmeragien versiert, zoo dat het nu eene lustige plaats is.

Guicc. beschr. der Nederl. fol. 51. NEDERLANDT, NEDERDUITSLANDT mede geheeten, hoewel *L. Guicciardyn* dien laatsten naam niet wil toelaaten, als loopende buiten de paalen van het oudt ontwerp; volgens welke stellinge dit Landt, behalven *Frieslandt*, en weinige meer, onder *Gallia* begrepen wordt. Hy toont uit *Julius Cæsar* dat *Gallia* van hem verdeelt is in *Gallia Belgica*, *Celtica*, en *Aquitanica*: *Belgica* besluit hy tusschen de *Marne*, de *Seine*, den *Rhyn*, en den *Oceaan*; strekkende zich aldus naar het Noorden en 't Ooston. Dezer wyze begrypt hy ook *Batavia* onder *Belgica*. Waar tegen *Adr. Junius* en veele andere beweeren, dat *Batavia* onder *Germania* behoort, en niet onder *Gallia Belgica*; zie op BELGICA. *Nederlandt* bevat in zich XVII *Provintiën*, bestaande in vier Hertogdommen, *Brabandt*, *Luxemburg*, *Limburg* en *Gelderlandt*; acht Graafschappen, *Hollandt*, *Zeelandt*, *Vlaanderen*, *Artois*, *Henegouwen*, *Namen*, *Zutphen*, 't Markgraafschap des *H. Roomschen Ryks*; en vyf Heerlykheden, *Utrecht*, *Frieslandt*, *Overyssel*, *Groningen*, en *De Raey Diction. Geogr. pag.349.* *Mechelen*. Dit *Nederlandt* legt, volgens *J. de Raey*, in het Neder- of Wester-deel van *Duitsch-* of *Hoog-Duitschlandt*, tusschen de *Noordtzee* en *Vrankryk*; of, volgens *Mercator*,

* Indien men deze benaaming NAVALIA in het meervoudig getal wilde neemen, zoude dezelve zoo veel zeggen als *Scheepswerven*, *Scheepsdokken*, of legplaatzen, die daar aan den *Yssel*, of den derden arm van den *Rhyn*, eer dezelve in het *Vliemeer* stortte, wel konden geweest zyn; of aan den mondt van de *Vecht*, of het zoogenaamde *Zwarte Water*, omtrent *Genemuiden*, gemeenlyk *Geelmuiden* genaamt. Welke benaaming de Heer *Alting* zoo schynt op te vatten, als of de zelve zoo veel wilde zeggen als het *Muiden* aan *geenen* of *verderen* kant, tot onderscheidt van het *Muiden* aan de *Vecht*. Maar dewyl de *Utrechtsche Vecht* zoo eene ruime tusschenwydte daar van af is, zou men niet zonder reden kunnen twyfelen, of dezelve hier wel eenigzins in aanmerking kan koomen; te meer dewyl men een uur of twee daar van daan, dicht by *Kampen*, ook een *Muiden* heeft, naar den *Yssel* genaamt *Ysselmuiden*. En zou myne gissing in deze duistere naamvorschinge liever daar heene strekken, dat *Gene* een eigen mans naam is, gelyk men een Dorp heeft genaamt *Genemunde*, of, by verkorting, *Geemunde*, en daar dichte by den *Geenenberg*. Doch dat *Muiden* wil zeggen een *hooft*, *dyk*, of *weer* (*Moles* in 't Latyn) om het water af te keeren, en *Yssel-Muiden* derhalven een dyk aan den *Yssel*, komt my zeer waarschynlyk voor.

de grenzen van *Nederlandt* in 't geheel strekken zich tegen 't Noorden tot aan de *groote Zee*, tegen 't Zuiden aan *Lotharingen*, *Champagne*, en *Picardyen*, tegen 't Ooston tot aan den *Rhyn*, en de *Maas*, tegen 't Westen tot aan de *Zee*: 't heeft tot nabuuren den Grave van *Oost-Frieslandt* tegen het Ooston, als mede den Bisschop van *Munster*, *Kleefslandt*, en ook *Keulen* en *Trier*. Geheel *Nederlandt*, door erfenis en huwelyken onder een Hooft gekomen, word, na dat eenige Provintiën zich door kracht van wapenen van dat Hooft, dat haar tyrannisch handelde, afgescheurt en vrygevochten hadden, verdeelt in 't *Spaansch* en 't *Vereenigt Nederlandt*: het *Spaansch* begrypt de negen Provintiën *Brabandt*, *Limburg*, *Luxemburg*, *Vlaanderen*, *Artois*, *Henegouwen*, *Namen*, 't *Marquisaat van Antwerpen*, en *Mechelen*. Het *Vereenigt Nederlandt* besluit in zich acht Provintiën, die echter in de Vergaderingen der Staten Generaal maar zeven Stemmen uitmaaken, vermits de Provintiën *Gelderlandt* en *Zutphen* beide maar eene stem hebben. Deze acht zyn: *Gelderlandt en 't Graafschap Zutphen*, *Hollandt*, *Zeelandt*, *Utrecht*, *Frieslandt*, *Overyssel*, *Groningen en Ommelanden*. Ondertusschen had de Kroon *Spanjen* in *Gelderlandt*, tot noch eenigen tydt voorheene, bezeten een quartier van die Provintie, het quartier van *Roermonde*, of 't *Spaansch Gelderlandt* genaamt; maar daar tegen hebben de *Vereenigde Provintiën* weêr van *Brabandt* en *Vlaanderen*, *'s Hertogenbosch*, met de ganssche *Meijerye*, *Breeda*, *Sluis in Vlaanderen*, *Aardenburg*, *Yssendyk*, *Sas van Gent*, *Hulst*, enz. *Vrankryk* bezit ook een groot gedeelte der *Spaansche Nederlanden*, daar dit Ryk in dezen oorlog al vry wat van ontrukt is: nu zyn alle de Spaansche Nederlanden, behalven 't geen Vrankryk en onzen Staat daar in bezitten, by den Utrechtschen Vrede afgestaan aan zyne Keizerlyke Majesteit. Geheel *Nederlandt* legt onder het midden van 't zevende Klimaat, en gansch onder 't achtste, tusschen den 22½ graadt der lengte, en den 30 graadt; tusschen den 48½ graadt, en den 53½ graadt der breedte. *L. Guicciardyn* stelt van den 50. tot den 54. De groote Rivieren die *Nederlandt* doorloopen zyn de *Rhyn*, *Maas*, *Waal*, *Schelde*, *Eems*, enz. de mindere de *Leye*, of de *Lis*, d'*Aa*, *Sambre*, *Seyne*, en menigte andere. Nauwkeurige onderzoekers willen dat alle de *Nederlanden*, die plat en effen leggen, in oude tyden geene landen of veenen, maar water en zee geweest zyn. Het voornaamste bewys neemen zy uit de zonderlinge laagte der tegenwoordige gedeeltens die aan de zee paalen, als *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Vlaanderen*, daar veelerwegen het water veel hooger dan 't landt is: zulks word ook bevonden in het doorbreeken van duinen, door het opwerpen van 't zandt der zee van tydt tot tydt gemaakt. Daarom ook niet onaardig gezegt word dat de zee, door de menigerleije inbreuken van dyken, ja ook van duinen, by groote stormwinden en springvloeden, te kennen geeft, dat zy haar recht noch behouden wil op de haar afgewrongene landen. Het is ons uit de oude schriften bekent hoe men *Frieslandt*, *Zeelandt*, enz. door menschen handen arbeidt de zee ontrukt heeft. *Tongeren* legt nu ruim 30 uuren van zee, echter getuigt *Leodius* dat de zee in oude tyden tot aan de muuren van die Stadt gespoelt heeft. Hy word wel van *L. Guicciardyn* tegengesproken, maar mogelyk niet al te bondig om hem te ontzenuwen. Want dat *L. Guicciardyn* zegt dat de zee niet by *Tongeren*, zonder den ondergang van al 't bygelegen landt, heeft konnen komen; daar tegen dient alleen gezegt, dat toen dat landt noch geen landt was, maar alleen eene vlakte, met water bedekt, en naderhandt door bedyken, enz. van dat vocht ontlast. Ter beweeringe dat de laage *Nederlandtsche* landen in zeer oude tyden van de zee bedekt zyn geweest, brengt geen klein gewigt aan dat men in *Hollandt*, en elders meer, hondert voeten, en noch dieper, eene groote menigte zeeschelpen vindt; zulks is oogenklaar gebleken in het booren van de Put in het oude mannen Huis t'*Amsterdam*; ook gebeenten van Zeevisschen, en andere dingen, die alleen den bodem der zee eigen zyn. Het is waar dat men 'er ook boomen vindt, die men weet dat in zee niet wassen; maar dat klemt niet, want deze boomen zyn eerst gegroeit na dat de zee van 't landt geweken was, en toen in het bedykte landt door eene inbreuke (mogelyk de *Cimbrische Zundtvloedt*) weêr om verre geraakt zyn. Wanneer deze *Nederlanden*, immers eenige van de laagste, met zee bedekt zynde, tot landt geworden zyn, stellen zommige als zeker en vast zulks by het doorbreeken der Landtengte die *Vrankryk* en *Engelandt* aan een hechtte, geschied te wezen, waar door, de zee haaren loop veranderende, en het weggescheurde landt elders weêr opwerpende, deze laage landen van *Vlaanderen*, *Zeelandt*, *Hollandt*, enz. veel hoogte zullen aangewonnen hebben. De teekenen dat 'er tusschen *Vrankryk* en *Engelandt* eene landtengte, of landt dat die twee Ryken aan malkanderen hechtte, geweest is, schynen wel klaar te blyken, maar wanneer 't geweest zy, is niet uit te vinden. De XVII *Nederlandtsche* Provintiën wierden weleer van verscheide Hertogen, Graven en Heeren geregeert. Hertog *Philips de Goede*, Hertog van *Burgundiën*, was teffens Grave van *Vlaanderen*, van *Artois*, van 't *Boulonnois*, van

Atlas Min. H. Duits, pag.368.
H.Th. Leod.
Guicc. Nederl. fol. 387.
Idem Atl. Min. Idem Guicc.
B Neander de antiq. Germ. pag.111.
J. van Royen Ned. Oudh. pag. 2.
Comm. Amst. fol. 153. J. van Royen Nederl. Oudh. pag. 402. Putem. de fluv. Germ. c. 5. G. Hass. Hist. Brab. p.19.seq.

Nevers; hy was de eerſte die 'er zoo veele te gelyk bezat en beheerſchte, want hy heeft noch by de zyne gevoegt de Hertogdommen van *Brabandt*, *Limburg*, en *Lutzenburg*, nevens de Graafſchappen van *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Namen*, met *Mechelen*, hem door erfeniſſe, verſterffeniſſe, huwelyk, koop, als anders aangekomen: van die alle dus t'zamengevoegt, heeft hy zulk eenen aanzienlyken Staat gemaakt, dat Keizer *Frederik de II.* hem aanboodt alle zyne *Nederlandtſche Provintiën* tot een *Koningkryk* te maaken; maar de goede Hertog *Philips* weigerde het, omdat hy dien titel niet aanneemen kon zonder nadeel der landen, en 't krenken van de privilegiën die hy bezworen hadde. Na zyne doodt heeft zyn eenige zoon, *Karel de Strydtbaare*, het voorige van den hooggemelden Keizer *Frederik* verzocht, dat hy nu zyne landen ten Koningkryke wilde verheffen, en hem met dien titel verheerlyken dien zyn vader zoo beleeft afgeſlagen hadde: *Frederik*, zynen trotzen moedt en oorlogzuchtigen aardt kennende, had 'er geene oren toe, te meer om dat hy alreeds het halve Hertogdom van *Gelder*, en het Graafſchap *Zutphen* had ingeſlokt. Ook wilde *Frederik* den Koning van *Vrankryk*, als vriendt van 't *Roomſche Ryk*, daar door tot geene onminne verwekken. Hoe *Karel* daar over vertoornt, en, onaangezien hy Ryks-leenman was, de Stadt *Nuys* op den Ryksbodem evenwel belegerende, door *Frederik* daar afgedreven wierd, en hoe hy zynen ondergang of doodt by de *Zwitſers* vondt, alzoo het ter dezer plaatze niet behoort, gaan wy voorby. Keizer *Karel de V.* Heer der XVII *Provintiën*, had die wel voorgenomen tot een Koningkryk en een lichaam te maaken; maar de verſcheidenheit der wetten, privilegiën, enz. nevens de jalouzy der Provintiën, de eene tegen de andere, verhinderde hem het volvoeren zyns voornemens. Hy ſtelde evenwel vaſt, en maakte een beſluit, dat deze Provintiën altydt en gezamentlyk onder een Hooft zouden moeten blyven. Gemelde Keizer *Karel de V.* was zoon van *Philips den I.* Koning van *Spanjen*, wiens moeder was *Maria*, eenige en Erfdochter van *Karel den Strydtbaaren*, die zoon was van Hertog *Philips van Burgundiën*, de *Goede* gebynaamt. Keizer *Karel de V.* Heer byna van alle de *Nederlandtſche Provintiën*, bragt noch door koop aan zyne Heerlykheden de Provintiën van *Utrecht* en *Overyſſel*, en wierd dus Heer van alle de XVII Nederlandtſche Hertogdommen, Graafſchappen, en Heerlykheden; die van *Karel* op zynen zoon, Koning *Philips den II.* van *Spanjen*, quamen. Maar toen hy aldaar begon gewelt te pleegen, de privilegiën met voeten te treeden, de *Inquiſitie* in te voeren, enz. zyn de Provintiën hem afgevallen, en, tegens hem opgeſtaan zynde, hebben de *Vereenigde zeven Provintiën* zich alleen, zeer gelukkig en wonderlyker wyze, vry gevochten; daar by het magtig *Spanjen* zoodanig afgemat, dat het tot noch toe zyne voorige krachten niet weêr heeft konnen bekoomen: zie op VEREENIGDE NEDERLANDEN.

Petit Nederl. Republ. pag. 1.

Morer. Meerb. Pontan. enz.

Puffend. inl. tot de Hiſt. pag. 449.

E. van Meter. Hooft. Bor. Grot. enz.

NEDER-LANGBROEK, een Dorp in het Oversticht van *Utrecht*; aldaar leggen, of ſtaan zeer veele Heerlykheden, onder andere het Huis te *Sterkenburg*, *Sandenburg*, *Lunenburg*, en meer andere: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Rheenen* en *Wyk*. *Langbroek* word verdeelt in *Over-* en *Nederlangbroek:* het voert dien naam wegens de *Broeklanden*.

Houve 1. deel, fol. 151. Cortgeen Stichts Kron.

NEDERSTICHT van *Utrecht:* de geheele Provintie van *Utrecht* heeft in voorige tyden dien naam gevoert, ten opzichte van het Bisdom of Stift. Zommige meenen den naam van 't *Neder-Sticht* in aanmerkinge van het *Opperſticht Keulen* ontſproten te zyn, daar dit Bisdom in zynen aanvang onder geſtaan heeft. Andere, ten aanzien van het *Opperſticht*, *Maaſtricht*, aan de *Maas:* maar het is een misſlag; want, van alle oude tyden af, hebben de Biſſchoppen van *Utrecht* zoowel over de Provintie van *Overyſſel* hun recht beweert, en gehandhaaft, als over het *Nederſticht van Utrecht*; ook hun gebiedt daar over geoeffent. Ten tien opzichte word *Overyſſel*, het *Over-Sticht*, en *Utrecht*, het *Neder-Sticht* genaamt. Nu word het Sticht *Utrecht* alleen verdeelt in het *Over-* en *Neder-Quartier*; en daar by dan noch in *Eemlandt*, en *Montfoort*. Het Nederquartier bevat de volgende Dorpen, Heerlykheden, Gerechten, en Buurten; *Achtienhoven*, *Ankeveen*, *Abkoude-Staten- Abkoude-Prooſtdye* gerecht, *Breukeleveen*, *Breukeleraardt*, *Breukelen-Staten*, *Breukelen-Nyenrode*, *Breukelen-Prooſtdye*, *Breudyk*, *Kortehoef*, *Kameryk-Staten*, *Kameryk-Myzyde*, *Kokkengen*, *Demmerik*, *Galekop*, *Gerverskop*, *Gieltjensdorp*, *Graveſloot*, *Haar*, *Hermelen*, *Hermeler-weert*, *Kreuningen*, *Laag-Niewkoop*, *Langerak*, *Loenerſlot*, *Loenen*, *Lange-ruigeweide*, *Lopik* met *Lopiker-Kapél*, *Maarſſen*, *Maarſſeveen*, *Maarſſenbroek*, *Mydrecht*, *Nederhorſt*, *Nichtevecht*, *Ooſtveen*, *Oudthuizen*, *Oukoop*, *Ouden-Rhyn*, en *Heikop*, *Papendorp*, *Portengen*, *Reijerskoop*, *Ruwiel*, *Zuylen*, *Spengen*, *Zekveldt*, *Zevenhoven*, *Thamen*, *Thienhoven*, *Ter Aa*, *Themaat-Staten*, *Themaat-Uytenengs*, *Uithoorn*, *Veldhuizen*, *Vinkeveen*, *Vleuten*, *Vreelandt*, *Weſtbroek*, *Wilnis*, *Willige Langerak*. Zie de Dorpen van de drie andere quartieren, namelyk van het OVERQUARTIER, van EEMLANDT, en van MONTFOORT, elk op zynen naam.

Houve H.V.Kr. 1. deel, fol. 148. P. a Didenhov. de Epiſc. Germ. c. 9. & ſeq.

Lyſt der H.H. Staten van Utrecht, de anno 1700.

NEDERVEEN, is een Dorp geweeſt in den grooten *Zuid-Hollandtſchen waerdt*, onder *Dordrecht*: doch met zoo veele andere Dorpen in den grooten Watervloedt, in 't jaar 1421. verdronken, en noch onder de golven bedekt.

Houve. Goudh.

NEDER-VELUWE, onder 't vierde quartier van *Gelderlandt*, anders dat van *Arnhem*, of 't quartier van de *Veluwe*; zie op ARNHEMS QUARTIER.

NEDERWETTEN, een Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenboſch*, onder het quartier van *Pedelandt*, maar het moet gering zyn: want toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens moſt opbrengen, was de geheele *Meijerye* daar in op 19374 guldens 16 ſtuivers 3 penningen geſchat, met de Prælaten, en de Stadt *'s Hertogenboſch* daar in begrepen: het quartier *Pedelandt* (een van de vier quartieren dezer *Meijerye*) moſt daar in 5692 guldens 10 ſtuivers 3 penningen draagen, en *Nederwetten* (een der 27 of 28 Dorpen van *Peéllandt*) daar toe niet meer geeven dan 38 guldens 10 ſtuivers, het laagſte van alle de andere.

Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 367.

NEDERWYK; zie op NEERWYK.

NEERLANGBROEK; zie op NEDERLANGBROEK, en zoo voort meer andere, door verkortinge NEER gezegt, op NEDER.

NEERWYK, een van de 16 of 17 Dorpen van de *Meijerye van 's Hertogenboſch*, onder 't quartier *Mazelandt:* hoe veel dit Dorp jaarlyks in de ſchattinge van 140000 gulgens plag op te brengen, zie op IMPEL.

NEHALENNIA eene Afgodinne, eertyds van onze Voorouderen in het Heidendom geëert. Omtrent den aanvang van het jaar 1647. * vond men aan het ſtrandt te *Domburg*, in het *Zeeuwſche* Eilandt *Walcheren*, eenige zonderling-rare *Antiquiteiten*, beſtaande in verſcheide groote Steenen, en overoude Muntpenningen: onder de ſteenen was 'er een vierkant, hoog drie, breedt twee en een halven voet, daar voor op met groote *Romeinſche* letteren deze woorden ſtonden uitgehouwen

Boxhorn Nehal.

DEO NEPTVNO
OCTAVIVS AMMIVS

S. van Leeuwen, in zyn *Batavia Illuſtrata*, ſtelt DEO NEPTVNO AMMIUS OCTAVIVS JVSTVS V. S. L. M. De letters *V. S. L. M.* legt hy uit, *Votum Solvit Lubens Merito*, betekenende dan in onze taal, *Ammius Octavius Juſtus heeft aan den Godt Neptuun, in gewilligen dienſt, zyne beloofde offerhande voldaan.* Zommige deezer ſteenen waren boven uitgehouwen, en in de holligheit zat eene Afgodinne, houdende een korſjen met boomvruchten, als appelen, enz. Op eenen anderen ſteen ſtont eene Afgodinne recht overeind, grooter in geſtalte dan de andere. Op noch eenen anderen was d'afgodt *Neptuun* uitgehouwen, die ook op zyde in eenige andere ſteenen gezien wierd, daar de gemelde Afgodinne vlak verheven op uitgehouwen was. Men las 'er deze opſchriften by

S. van Leeuw. Bat. Ill. fol. 125.

DEÆ NEHALENNIÆ
SVMARONIVS PRIMANVS
by anderen SVMMARONIVS
V. S. L. M.

S. van Leeuwen leeſt, *Sumaranus*. Het betekent, *Summaranus Primanus heeft zyn belooft dankoffer aan de Godinne Nehalennia voldaan, in gewillige dienſtbaarheit.* Wederom een ander,

NEHALENNIÆ
L. JVSTIVS SATTO ET
L. SECVNDVS MODERATVS
FRATRES
V. S. L. M.

Dat is; *Lucius Juſtus Satto*, en *Lucius Secundus Moderatus*, *broeders*, *hebben aan Nehalennia*, *in goedwilligen dienſt*, *hunne beloften volbragt.* Noch op een ander

DEÆ NEHALENNIÆ
SEXT. NERTO MARIVS
NERTONVS
V. S. L. M.

Betekenende; *Sextus Nerto Marius Nertonus heeft gewillig en gedienſtig zyne beloften aan de Godinne Nehalennia voldaan.* Eindelyk noch

* Zie ook hier na eenen Steen gevonden in 't jaar 1709. beruſtende ten huize van wylen den Heere Profeſſor *Reland* t' *Utrecht*.

NE-

NEHALENNIÆ FLETVS GENNALONIVS PRO SE ET SVIS V. S. L. M.

Zoo veel als; *Fletus Gennalonias heeft voor zich en de zynen aan Nehalennia gewillig en gedienſtig zyne beloften volbragt.* Men zie verder de Schryvers op den kant aangewezen.

Idem Boxhorn ibid. Leeuw ibid. Gemelde *S. van Leeuwen* meent dat de Godin *Nehalennia* niet anders beteekent, dan de Godin van *Nehalent*, dat is, *Zé-halent*; of *Zeelandt:* of hy 't recht gevat heeft, oordeele de Lezer. Immers blykt daar uit, dat de Zeegodt *Neptuun*, nevens d'Afgodinne *Nehalennia*, in *Zeelandt* als Goden geëert zyn. Ook kan men afneemen uit de plaatze daar deze ſteenen gevonden zyn, dat de beelden van *Neptunus* en *Nehalennia* alleen aan den zeekant geſtaan hebben. Of het woordt *Nehalennia* een oorſprongkelyke *Romeinſche* naam zy, als van *Neptunus*, *Venus*, enz. of een *Duitſche*, naar hunne taale dus geboogen, kan niemant vaſt zeggen. De oudtheit van deze Steenen blykt uit de letter, en de perſoonen daar van geſproken wordt, in de *Latynſche* taale, als van *Romeinen.* Op de zelfde plaatze daar de ſteenen gevonden wierden, wierd ook eenig oudt geldt gevonden: op d'eene zyde der munte ſtonden afbeeldingen van *Roomſche* Keizeren; op d'andere, een Burgt: men wierd ook een grondtveſt van een klein huisjen, en, eenige voeten dieper in 't zandt gegraaven hebbende, veele ſtukken en wortels van boomen gewaar, een genoegzaam teken dat daar voortyds een boſch, of klein boſchjen, geſtaan heeft, en dat die grondtveſten een Afgodts-kapél willen te kennen geeven, rondtom met geboomte beplant: volgens de gewoonte der Ouden, en noch van veele hedendaagſche Heidenen.

Idem Leeuw ibid.

Walch. Arkad. pag. 133. 134. NEHALENNIA, een Afgodinne-beeldt, of liever verſcheide Beelden eener Afgodinne, in *Zeelandt* op ſtrandt geſpoelt, daar zy in 't koor der Kerke van *Domburg* noch hedendaags ten toon ſtaan, en te zien zyn, over welkers naam en opſchrift onder de Geleerden niet weinig verſchil van gevoelen is. De vermaarde Heer *M. Gargon* geeft van de verſcheide afbeeldzelen dezer Afgodinne, in zyne *Walcherſche Arkadia*, het volgende beſcheidt: namelyk, datmen in dat Kerkkoor verſcheide Beelden en Steenen ziet, meeſt van *Nehalennia*, in verſcheide geſtalten, dan ſtaande, nu zittende, maar altydt een korf vol appelen op haaren ſchoot, of by den eenen voet, en een jagthondt by den anderen hebbende. Een van die beelden ſtaat met den ſlinker voet op een roer of ſteven van een ſchip, een hondt aan den rechter voet, en een korf met appelen in den ſlinker arm. Na dat hy nu vervolgens gemeldt heeft, dat daar by het beeld van *Jupiter*, met eenen arend op den wereldtkloot, en in de ſlinker hand eene ſpies; en wat verder *Neptunus* ſtont, met eenen drietandt in de ſlinkeren een krombogtigen Dolfyn in de rechter handt, zegt hy wyders, dat het voorts alle beelteniſſen waren van *Nehalennia* met verſcheide byſchriften, dan eens: OB MERCES

DEAE
NEHALENNIAE
ASCATTINIVS
RASVCO
V. R. L. M.

* De Steen, boven in 't voorbygaan gemeldt, die ten huize van wylen den Heere Profeſſor *Reland* is geweeſt, of noch beruſt, was van deze vierkante form, hebbende tot een Voetſtuk gedient van een Kolom, of Beeldt, zynde de *torus* of holte noch daar boven op, daar 't beeldt, of de zuyl in of op geruſt hadde; de ſteen was ruim een voet in 't vierkant hoog en breedt. Terwyle dit werk, om het in druk te konnen brengen, wat netter beſchaaft wierd, quam ons noch een witte Steen met dit opſchrift in handen

DEAE
NEHALENNIAE
ASCATINVS
RASVCO
V. . L. M.

D'opſchriften dezer twee ſteenen zyn elkanderen zeer gelyk, en dus van de zelfde beduidenis: doch over deze Beelteniſſen en Opſchriften volgen hier heele wydluftige uitbreidingen, geſtoffeert met veele woordtziftingen, die ontwyfelbaar den Weetgierigen tot voldoeninge zullen ſtrekken.

RECTE CONSERVATAS, nu weêr: FLETVS of FLETIVS GENNALONIVS PRO SE ET SVIS: dan SVMARONIVS PRIMANVS zonder beeldt; dan onder eene ſtaande Afgodinne met een jagthondt en opgeſchorte kleederen: MASSOM SALVS Q. B. of MASSONIUS A L V. Q. B Wanneer nu een der ingevoerde Reizigers alle deze Opſchriften voor even duiſter uitkryt, en voornamelyk de laatſte letters, ontknoopt de geleerde Arkadieſchryver, door eenen anderen, deeze zwarigheit, met aanwyzinge, dat het ſmelten van twee letteren in een, eene oude ſchryfwyze der *Romeinen*, (die niet dan *Hooftletteren*, gemeenlyk *Kapitaalen* genaamt, in 't gebruik hadden) en vooral hunner Steenhouweren is geweeſt, waar toe eene overvloedige betooginge uit *Gruterus* word bygebragt; waar op een beſluit volgt, datmen overzulks niet zou moeten leezen *Salus*, gelyk eenigen doen: maar *Aelius*, als een bynaam van *Maſſom*, of *Maſſonus*, en door Q. B. dat hy *wel* en *gelukkig* is geweeſt, (naardien Q. B. betekent *quia bene*, of *quod bene*, of ook *qui bixit* voor *vixit*, of wel *quæſtor Britannicus*; volgens de verklaringe in d'Aantekeningen) en daarom zulk een dankteken oprecht. Anderen nu haalen den naam van *Nehalennia* (vervolgt de Schryver) van 't *Hebreeuwſch*, eenigen van 't *Griekſch*, anderen van het oud *Keltijch* en *Saxiſch:* maar die zelf in de taal eens zyn, verſchillen echter in den oorſprongk van 't woordt. Daar zyn 'er die het van NACHAL, een *Stroom*, afleiden, gelyk ook de *Nyl* in *Egipten* zoo genaamt is; en dus zou het de *Stroom-Godin* betekenen, 't geen niet oneigen is; want onze uitwateringen, en in-zee-ſchietende Rivieren worden noch de *Zeeuwſche Stroomen* geheeten: welk gevoelen door het oordeel van wylen den Heere *Braunius* word geſtaaft; die in zyne *Selecta Sacra*, op de 700ſte bladzyde, beweert, dat d'oude *Kelten* dien naam uit *Aſia*, of van de *Schyten* ontleent hebben, en dat het een Syriſch, of gebroken Hebreeuwſch woordt zy. Anderen evenwel brengen 't af (leeſtmen verder) van NAHAL, *zacht en gemaklyk leiden*, 't geen niet qualyk overeen ſtemt met dat opſchrift: OB MERCES RECTE CONSERVATAS, *om dat zy de Koopmanſchap gelukkig behouden heeft*; 't geen door de meeninge van den Heere *S. Galle*, in zyne diſſertatio de *Herculo Maguſano & Dea Nehal.* beveſtigt word, als hy zegt: *Deam hanc fuiſſe vocatam Nehalenniam, voce Phœnicia, vel Hebræa, Deam fluminis Scaldis ſcilic. cujus oſtium olim fuit in littoræ Walachriano; ſic potuit Dea hæc vocari Nehalennia, a voce* NAHAL, *leniter & commode duxit*, waar toe hy bybrengt Pſ. 23. 11. Pſ. 31. 4. Geneſ. 33. 13. Maar verder ſchiet 'er noch een ander gevoelen van eenen Geleerden, over deze Watergodeſſe, op, die ſtaande houd, dat 'er de *niewe Maan* door word betekent, en dat het uit het *Griekſch* zou afkoomen, waar toe dan *Vredius* en anderen na hem worden aangewezen: maar, als of dat uit die taale geen keep konde houden, ſlaat de geleerde Schryver tot het Hebreeuwſch over, en meent dat het wel ligt beter uit die gewyde Taal zou konnen afgeleidt worden: want (ſtelt hy wyders) LAIL en LAILAA, betekent den nacht, en d'*Arabiers* hebben daar van hun *Alilath*, en *Hilal*, en *Alla*, dat *Maan* en *Nachtgodin* beduidt, ontleent. Dit laatſte ſchynt de taalkundige Schryver als voor 't zyne over te neemen, en met eene beveſtigende vraage, en verdere bewyzen te onderſchraagen; want wie (ſchryft hy) ziet niet, hoe door 't voorzetten van de N daar uit ligt *Nealla*, *Nehalla*, en *Nehalennia* heeft konnen geſmeedt worden? De *Feniciers*, die voormaals hier met d'aaloude Ingezetenen veel gemeenſchap hadden, noemden hunne Goden *Alohim*, van het Hebreeuwſch *Alla* en *Elohim*, en wel ligt hebben wy daar van 't woordt *Alle* gehaalt, omdat Godt *Alles* (*in allen*) is. Dit laatſte word nader door eenen anderen ingevoerden Spreeker beweert, die meint dat *Nehalennia* van onze Taale moet gehaalt worden: niet van *Neel-haal-inne*, gelyk zommigen, meer, zoo het ſchynt om te lachen, dan om het uit te leggen, geſtelt hebben: hoewel het de geleerde *Lydius* zoo vat in zyne *Diſceptatio Epiſtolica*, en *Not. in Belg. Glorioſ.* en wil, dat *Nel*, of *Neelte* eene oude Godin van *Walcheren* zy, en dat *inhaalen* betekent de ſchepen in de *haven* brengen: deze uitlegging dan in 't voorbygaan gewraakt zynde, word noch eene andere afgekeurt, te weeten, van die het van A en EA afleiden, gelyk *Boxhorn* doet, en 'er dus *Water*, *Zee*, en *Lend* of *Landt*, en eindelyk *Zeelandt* van maaken; hoewel 't waar is dat A en EA *Water* betekent; gelyk d'oude Friezen *Zea* voor *Zee* zeggen, en dat hier van daan het Franſch woord *Eau*, en 't Latynſch *Aqua*, en het Deenſch *A* ontſpruit: doch daar op komt het woordt *alle*, of, gelyk onze Voorouders ſpraaken, *ealle* (dat uit het oud *Saxiſch* Evangelie van Johannes het 1 Hooftſt. bewezen word) nader in aanmerking; zoo dat door de voorzettinge van de N by *ealle*, waarſchynlyk *Nealle*, de *Godinne van 't Heelal*; en, door de byvoeginge van den Romeinſchen woordt-uitgang *nia*, en de *h* tuſſchen de *e* en *a* zettende, gelyk toen (en nu noch by de *Vlamingen* en *Zeeuwen*) in gebruik is geweeſt, het woordt *Nehalennia*, of *Nehallennia* (gelyk op een van de voetſtukken der beelden ſtaat) zal

gevormt zyn. Op die voorſtellinge nu word het volgende beſluit opgemaakt: Dus is 't een oud Keltiſch-Saxiſch woordt, en ('t Beeldt) de Godinne van 't Heelal, of *Izis*, by d'Egiptenaaren, Grieken, en Latynen: welke Godin, gelyk ook meer andere van d'aaloude *Schyten*, onze eerſte Voorouders, by de voornoemde Volken, en andere zyn overgenomen, en by d'oude Ingezetenen dezer Landen overgebleven, tot dat haar het licht der kenniſſe van den waaren Godt beſtraalt heeft. Deze meening nu word nader, uit de geſtalte en 't bywerk der Beelden zelfs, met eene ſterke vraage aangedrongen: Wat zegt die *Appelkorf*, die *Jagthondt*, die *Steven* van een ſchip, die *Sluijer* op 't hoofdt van *Nehalennia*, die zwevende *Lucht-* of *Wind-Goden* boven haar, die *Neptunus*, die *Herkules*, die *Hoorn* des overvloeds op de zyden van 't beeldtſtuk? Vertoont dat alles niet de Godinne van 't Heelal? 't Verder bewys hier toe word ontleent uit twee van 't puik der *Romeinſche* Schryveren, *Tacitus* en *Cæſar*, nevens andere ongemelde, die eenſtemmig getuigen, dat *Izis* en *Herkules* hier, boven alle Goden, zyn gedient en geëert geweeſt: maar (volgt'er) dat *Izis* by d'Egiptenaaren en anderen het *Geheelal* beteekende, blykt uit haar Tempelſchrift, waar in zy genaamt word, *al wat is*, *was*, *en worden zal*. Ook wierd zy bedekt, en met eenen hoofdſluijer vertoont, en van hen als de *Maan* gehouden, die alles wezen en wasdom gaf. Zy had een *Schip*, gelyk hier een *Steven* of *Roer*, tot haar merkteken, en de *Druiden*, de oudſte en roemruchtigſte Afgod-Prieſters van d'aaloude *Germannen*, *Gallen*, en *Britten*, hadden haare beeldteniſſe in de verborgenſte ſchuilplaatzen hunner heiligdommen. Zy wierd geacht het *Zaaijen* en *Maaijen*, het *Maalen* en *Bakken* van 't koorn gevonden te hebben, en een met *Ceres*, of de *Aarde* te zyn. Gelyk ook de evengenoemde *Tacitus* zegt, dat de *Germannen* en *Buurvolken* de Godinne *Hertha*, of *Erda*, dat is, de *Aarde* (want dat woordt heeft die Schryver ook uit onze taal ontleent en verbaſtert) geviert en aangebeden hebben. Waar op dan dit vraagbeſluit volgt: Komt dit niet volkomentlyk overeen met alle die Beelden (te weeten, die daar in 't Koor ſtonden) van *Nehalennia*? Het betoogde word voort noch eeniger wyze hier door geſtyft, dat *Izis*, of *Diana*, en de *Maan* by ouds gehouden wierd voor de Schermgodin der Zeehavenen; en dat *Alfather* de oudſte God der Noordſche Volken is geweeſt, en dus ook *Alinne* of *Ealminne* de oudſte Godin. Maar na alle deze redeneeringen en betoogingen, brengt de nauwkeurige Schryver noch een ander bewys ter baane, van d'oude *Gotten* en *Noormannen* ontleent, wegens hunne benoeminge van *Neptuin*, die van hen, by ouds, *Nek*, *Nekken*, en *Nekbel*, en zyn wyf *Amfitrite*, of de Zee-Godin, *Nekbelinne* of *Nehalinne*, en, naar den Latynſchen tongval, *Nehelennia* zou genaamt zyn geweeſt. Verder komt hier op voor eene zwarigheit, omtrent den tydt der benaminge dezer Godinne, of zy dezen naam van de *Romeinen*, of van de *Gotten*, *Vandalen*, of andere *Noordſche* Volken gekregen heeft: het eerſte word beweert, en met waarſchynlyke redenen geſtaaft, door den Tempel dier Godinne, die omtrent *Domburg* geſtaan heeft, als niet van de *Gotten*, of zulk een ſlach, maar van de *Romeinen*, zelfs voor des Heilants geboorte, geſticht, en al voor den inval der *Gotten* verwoeſt, en door de Zee en Duinen overdekt. Daar op volgt een aanhoudend beſluit, dat *Nahalennia* eene aaloude Afgodinne van *Zee* en *Aarde*, en *Lucht*, en *Alles* is geweeſt, en al lang voor de *Gotten* omtrent *Domburg* aangebeden, wanneer de *Romeinen*, die daar eene vermaarde Zeehaven zullen gehad hebben, af en aan voeren, en uit en naar *Engelandt* reisden. Hier toe word, met eene ſtaavende vraage, bewys bygebragt uit de vloot van *Julius Cæſar* van 600 Schepen en 28 Galeijen, die *Vlaanderen* alleen hem niet kan verſchaft hebben: verder word 'er een bewys aangedrongen uit het byſchrift van een der Beelden, daar men leeſt: *Deæ Nehalenniæ ob merces recte conſervatas M. Secundus Negotor*, of *Negotiator Cretarius Britannicianus*. V. S. L. M. Want, luid de vrage; wat zegt *Merces* en *Negotiator*, dan *Koopman* en *Koopmanſchap*? Wat zegt *recte conſervatas*? toont dat niet de behoudeniſſe der koopwaaren, en reden van dankbewys? Waar uit noch eene andere vraage ontſpruit; of *Nehalennia* niet zou konnen afgeleidt worden van *Halle*, eene *verzamel-* en *koopplaats*? Of anders van *Helle* en *Helium*, gelyk de *Romeinen* alle uitwateringen, van *Katwyk* en hooger, tot den uitmondt der *Schelde* toe, HELIUM, en onze Voorouders *Helle* noemden, dat noch overgebleven is in *Helle-voet*, of *vloedt*, *Briel*, *Wielingen*, *Elle-* of *Hellewondsdyk*, en andere plaatzen: En dus, beſluitmen, zou *Nehalennia* de Godin der Zeeuwſche ſtroomen, en 't Hebreeuwſch onnodig zyn. Maar, ſchoon dit alles zich heel waarſchynlyk opdoet, komt'er noch eene zwarigheit voor uit het bywerk der Beelden, of *Nehellennia* wel eene *Stroomgodin*, of eene *Landtgodin* geweeſt zy, want de *Appelkorf*, *Jagthondt*, *Troonzetel*, *Hoorn des overvloedts*, en verdere verbeeldinge, ſchynen het laatſte te ſtaaven: waar op dan de naam van 't oud Keltiſch *Nephalon*, en, by verzachting, *Nehalon* en *Nehalen*, dat *Appelen* betekent, word afgeleidt: zoodat *Nehalennia* de zelve zoude zyn als *Pomona*; ja dat veelligt de *Romeinen* daar van hunne Godin *Pales*, of *Phales*, (hoe ruim weid het verſtandt niet uit!) zouden benoemt hebben. Maar, noch niet genoeg; waarom (vraagt men verder al ſcherſſende) haar niet liever afgehaalt van *haalen* en *inhaalen*, om den ganſchen Oogſt uit te drukken? Naardien men noch zoo van 't inzamelen der boom- en veldtvruchten ſpreekt: of ook wel van 't Hebreeuwſch ALLON, een Eikenboom, die hier de grootſte en oudſte Heiligdommen, en *Diana*, als Jagtgodin, zou konnen verbeelden? Of ook kon de naamsoorſprong wel uit het Griekſch woordt *Neales*, dat verſche Viſch beduidt, koomen; of van *Nephele* en *Nephale*, een *Wolk*: dewyl de Heidenen ook ſtorm en onweder vergoodt en aangebeden hebben: of (volgt'er) van *Nephaleos*, gelyk de Zon wierd gebynaamt; naardien de *Maan* voor de Zuſter van de Zon wierd gehouden. Maar noch voldoet dit in de nauwkeurige naſpeuringe deezes naams niet; men toetſt, of men door eene kleine veranderinge alle zwarigheden hier over niet gemakkelyk zou konnen wechneemen, namelyk, als men voor *Deæ Nehalenniæ* las, *Deane* Hal- of *Hailenniæ*, de Godinne van heil, geluk, en voorſpoedt; waar op verder een ander onderzoek, wegens de naamveranderinge, ter baane komt, of men niet wel *Deæ Vehalenniæ* zou mogen leezen; dewyl de Romeinen de *Waal*, die een is met den *Rhyn*, VAHALIS, VEHALIS, of *Vahal* hietten: en dat de V ligtelyk in eene N kan verandert zyn. Maar (noch een ander voorſtel) zou men den naam der Godinne niet konnen haalen van *Kephalennia*, als reeds geſchiedt is, om de *Hoofden*, of het nu genaamt *Kanaal* te beduiden? tot bewys dient, dat *Kephale* by de Grieken een Hoofdt is, en die taal by onze *Druiden* gebruikt is geworden. Noch verder: Zou deze benaming ook niet wel tot *Wealennia* konnen betrokken worden, vermits *Wealſch* by de Saxen en Engelſchen een vreemdeling zegt, en men daar uit dan *Wealcheren* of *Walcheren*, dat zommigen van *Wealſch*, of *Walſch* afleiden, hebben opgedolven? De naam *Belennia* komt ook in aanmerking, omdat *Belenus* by de oude Noordtſche volken en Gallen de *Zon*, en de zelve als *Bel*, *Bal*, en *Baäl* is. Voor het laatſte komt noch in bedenking; of men 't woordt niet wel voor *Niew-Hollandia*, of *Hallandia*, naar de Deenſche uitſpraak, of *Niew-Alania*, van de *Alanen*, en *Haal-annen*, als de naamuitvorſcher *Schriek* die noemt, of *Neêrhalemannia* zou konnen neemen; vermits *Alemannia* of *Halemannia*, by ouds in Hoog- en Neêr-Duitſchlandt onderſcheiden, en dit Landt *Nederduitſchlandt*, *Nederſaxen*, *Frieslandt*, en *Neder-Galliën* geheeten wierd: dat 'er ook omtrent *Keulen*, daar welligt met den Nederſtroomenden *Rhyn* dit onderſcheidt begon, een diergelyke ſteen is gevonden, met dit opſchrift: *Deæ Nehaee*, of *Nehalennie*; doch dit ſchynt niet deur te gaan, omdat het opſchrift dan Neêr- en niet *Ne-halenniæ* moſt wezen, als in de *Nervii*, en anderen. Het laatſte beſluit van den Heere *Gargon* volgt hier op, dat hy die geenen toevalt, die het van *Ne* of *Niew*, en *Hel* of *Hal*, dat is, *licht* afleiden, en 'er de nieuwe *Maan* door verſtaan, voornamelyk wanneer men zich op reis begaf, en alles volſappig, en als herlevend zag. Zoo (ſtaat'er in d'aantekening) vat het de Heer *Menſo Alting*, *Deſcript. agri Batav. & Friſ.* 't geen wy dan verder uit zyne ganſche verklaringe, die hier op onmiddelyk volgt, zullen verneemen: waar na noch zullen volgen de gedachten van den zeer geleerden en vermaarden Heere *Izaäk Valkenaar*, thans, door eene ſchielyke verroepinge en plaatswiſſelinge, *Prælector* in de doorluchtige Schoole en *Rector* der Latynſche Schoolen van 's Gravenhage, over 't opſchrift dezer Beeldteniſſe.

NEHALENNIÆ SACELLUM. De Kapél, of het Godtshuisje van NEHALENNIA. De doorgeleerde Heer *Spon* heeft in zyne Mengelſchriften van de Geleerde Oudtheit mede ingelaſcht negen ſteenen, waar op gehouwen is zekere Inſcriptie ter eere van de GODINNE NEHALENNIA, die den 5 van *Louwmaandt*, in het jaar 1647. gevonden is op een hoek van het Eilandt *Walcheren*, die vry ver in zee uitſteekt. En voor hem had *Thomas Reineſius* zulks gedaan in zyne Vervullinge van het werk van *Gruterus*. Ook had *Olivarius Vredius*, of *Olivier Vrede*, en noch verſcheide andere, in hunne Oudtheden van *Vlaanderen*, zulks voor die beide ruim zoo breedtweidig verhandelt, zelfs de ſchetzen van de Beelden daar by vertoonende. Waar uit zy beſluiten, dat ter plaatze, daar men nu zandtduinen ziet, tuſſchen *Domburg* en *Weſtkappel*, zynde kleine Steedtjes van *Walcheren*, weleer een Kapél heeft geſtaan, waar in de *Taxanders* (zie van deze onder en hier boven op de woorden *Germania*, en *Menapii*, en *Tab. II. Pars I.* alwaar menze vindr op de *Zeeuwſche* Eilanden) gewoon waren hunne geloften, voor eene gelukkige ſcheepvaart en koophandel gedaan, te betaalen aan zekere Godtheit, die de onſtuimige zeevloeden bedwong, en den naam had van HEHALENNIA, of NEHALLENNIA, en miſſchien ook van NEHAEL.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars 1. fol. 101. Sect III. & XC.

Welke

Welke benaamingen de Heer *Reinesius* geenzins twyfelt geſmeedt te zyn van het *Hebreeuſche* of *Chaldeeuſche* woordt *Nehar*, het welk een *Rivier* betekent. *Vredius*, daarentegen, beeldt zich vaſtelyk in dat ze van Griekſche afkomſt zyn, van Νέα Σελήνη, (dat is, *Niewe Maan*) de Σ, gelyk dikwyls geſchiedt, in een H verandert zynde. Omdat, namelyk, zoovecl ik giſſen kan, de kracht van de Niewe Maan, als zynde eene magtige Godinne, zich zoo baarblykelyk vertoont in de gedurige ebbe en vloedt van de zee, dat zy daarom voor eene Koninginne van de zeebaaren gehouden is; aan wien de Oudtheit het bewindt van de maandt November, of Slagtmaandt, waar in het vaaren over zee gevaarlykſt is, ook gelooft heeft toevertrouwt te zyn. Gelyk ik nu, aan den eenen kant, geene reden heb om te twyfelen aan de KAPE'L, of de Godtheit zelve ook van de *Niewe Maane*, volgens het gevoelen van *Vredius*; zoo zou ik aan den anderen kant oordeelen, dat hier al heel geene uitheemſche naambeteekenis eenigzins kan plaats hebben; dewyl het baarblykelyk genoeg is, dat geene inlandtſche Goden ooit vreemde en uitlandtſche naamen gehad hebben. Nu getuigt *Julius Cæſar*, dat de Maan van outs her eene inhcemſche Godinne by de *Germaanen* geweeſt is; die zy in hunne taal tweederlei benaaming hebben gegeeven: d'eene van haar maandelyk open ondergaan: de andere van haar ſchynſel of glans, die zy zagen, namelyk, Licht / Schein / Hel; welke woorden alle eene en de zelfde beteekenis hebben. NEHALENNIA ſchynt derhalven niet anders te beteekenen, als NIE HEL, dat is, *Niew Licht*; het welk de *Hoogduitſchen* noch hedendaags Neu Schein noemen, daar mede de *Niewe Maan* beteekenende, gelyk door Alt Schein, de *Oude*. Ook is'er nauwelyks twyfel aan of deeze Inſcriptie, die men by *Gruterus* vindt, DEAE NEHAEE, is ook betrekkelyk tot deeze zelfde NIEHEL. Want op een na de laatſte E, of liever de laatſte, is in der waarheit een L geweeſt, of heeft'er een moeten zyn; zoo dat'er geſtaan heeft, niet met een verminkt, gelyk *Reineſius* wil, maar met een gaaf en geheel woordt NEHALE, of NEHAEL; het welk in de uitſpraak alleen een klein weinigje verſcheelt van NIEHEL. Van den zelfden *Keltiſchen* oorſprongk zyn ook alle de andere naamen, waar mede de ſchriften of gedenkteekenen der *Romeinen* de Godinnen der *Germaanen* benoemt hebben. Want wy verſtaan uit *Tacitus*, dat zy zeer geneigt zyn geweeſt tot den dienſt der Godinnen, en om de vrouwelyke Sexe eere te bewyzen; tot zoo verre, dat zy ook zommige Maagden, die in hun landt onder hen gebooren, en noch in leven waren, niet zoo zeer door zekere vleijerye tot Godinnen gemaakt, als wel waarlyk gelooft hebben zoodanige te zyn. Van de Godinne *Arduhenna* hebben wy op eene andere plaatze geſprooken, dat dezelve met haaren naam zelfs d'Aarde beteekent: die de *Hoogduitſchen*, gelyk *Boxhorn* aanmerkt, van het inheemſche Erd / *Herta* genoemt hebben. Het zelve moet men vaſtſtellen van de *Baduhenna* of *Pada*, dat het, namelyk, geweeſt is de Godinne der Wegen, van de Paden of Wegen aldus genoemt. Insgelyks moet men denken van de *Tauſana*, uitgenomen dat deze een Veen- of Moer-Godinne geweeſt is, als of men zeide, Voogdeſſe, of Bewindthebſter van de Moeren en Veenen, dewyl Than / of Dan in de oude *Keltiſche* taale, volgens 't getuigeniſſe van *Buchananus*, een *Voorzitter*, *Bewindthebber*, of *Voogdt* beteekent, en Feen voor Veen / volgens de *Frieſche* uitſpraak, geſchreven wordt. Zekere oude Inſcriptie, die men dicht by *Kleef* in Bergendal / onder de gedenkſtukken van Vorſt *Maurits van Naſſauw*, vindt, moet men volgens dien zelfden trant verklaaren; de zelve luidt aldus;

Bel Gal. lib. VI.

De Moribus Germ. cap. 8.

Ad Baduhennam.

Ad Tac. de Mor. Germ cap. 39.

DEAE
HLVDANAE
SACRVM
C. TIBERIVS
VERVS.

dat is; *Toegeheiligt aan de Godinne* HLVDANA *Cajus Tiberius Verus*. Dat, namelyk, deze Godinne dien naam gekreegen heeft van Lüde / dat is, van het Volk / en van Dan / een *Bewindthebber*, *Voogdt*, *Opperhooft*. Gelyk nu de *Romeinen* zeiden: de *Beſcherming*, of *Beſchermer des volks*, of wel: *de Landts* of *Volks Beſcherm-Engel*, en *Beſcherm-Godt*; zoo ſchynen de *Germaanen* gezegt te hebben: DEA LVDANA, dat is, de *Beſcherm-Godinne*, of *Schuts-Godinne*, *Voogdeſſe des Volks*. Eindelyk zal niemant eenigzins kunnen twyfelen, aangaande de inheemſche Godinnen, of waarzeggende Maagden, of die zyn met inlandtſche naamen genoemt en vereert geweeſt, als daar zyn, *Auriniæ*, *Velledæ*, *Gaunæ*, dat is, *Schrandere*, *Wyze*, *Voorzienige*: waar van daan de benaamingen in de gemeene taale noch niet in ongebruik zyn, van Alruintjes / Witte of Gauwe Wpfjes. Want Ruin by de oude *Kelten* een *Konſt* betekent: Wit / is *wysheit*, Gauw is *ſchranderheit*. AURINIA derhalven of Alruin / dat is, die alle konſten verſtaat. VELLEDA, dat is, Veelweet; die veel wysheit en kenniſſe heeft; gelyk wy nu boven ook van de Godinne *Leva* (op *Levæſanum*) gezegt hebben. GAUNA van Gauw / die van groote gauwheit en ſchranderheit is. En dit zoo in het voorbygaan ter gelegentheit van de Godinne NEHALENNIA, van de benaamingen der Godinnen, in de twee deelen van *Neder-Germaniën* geëert; voor zoo verre zy tot kenniſſe der *Romeinen* gekomen zyn.

Dewyl uit al het geene de Geleerden van de Godinne NEHALENNIA tot noch toe bedacht en geſchreven hebben, en waar van het voornaamſte hier voorgeſtelt is, blykt, dat het een inheemſche Godtheit geweeſt is, tot wiens eere de *Romeinen* deze Beeltenisſen met hunne opſchriften, naar alle waarſchynlykheit, in het landt der *Taxanderen* geſtelt hebben; zoo verwerpen wy met den geleerden Heere *Alting*, en keuren volkomelyk af alle de gevoelens en giſſingen, waar door deze benaaming uit de *Phœniciſche*, of eenige *Ooſterſche* taale gehaalt wordt; gelyk wy hier van boven, op het woordt *Macuſa*, meer en krachtige redenen gegeeven hebben. Want my dunkt dat veele van de Geleerden, die de Goden der oude *Germaanen* en andere *Keltiſche* Volkeren t'huis brengen tot de Goden, die wy zien dat by de *Grieken* en *Romeinen*, of ook wel by de *Phœniciers* en andere *Ooſterſche* Volkeren, onder verſcheide benaamingen, zyn geëert geweeſt, in dit ſtuk het rechte ſpoor niet houden, en daar door, inzonderheit in het naſpeuren der naamen van deze Godtheden, veele misſlagen begaan. Wel is waar, en niemant kan 't ontkennen, dat de *Kelten* en andere volken van *Europa*, de kenniſſe van den waaren Godt verloren hebbende, zoo wel als andere, de Zon, Maan, Sterren, Hemel, Aarde, en diergelyke taſtelyke en aan de zinnen voorkomende Godtheden geëert, en onder verſcheide beeltenisſen en gedaanten gedient hebben. En in zoo verre kan men zeggen dat *Apollo*, *Diana*, *Saturnus*, *Jupiter*, *Mars*, *Mercurius*, *Ceres*, en *Iſes*, van hen geëert en aangebeden zyn geweeſt; dewyl die Schepſelen en verdichte Godtheden met deze naamen betekent wierden. Als derhalven *Julius Cæſar*, *Tacitus*, of andere, zoo *Griekſche* als *Latynſche* Schryvers, verhaalen dat de *Germaanen*, of *Gauliſche* volken, *Mars*, *Mercurius*, of *Iſus* eerden; kan men dat in geenen anderen zin opvatten, dan dat eenige Beelden en verdichte Godtheden onder hen gevonden wierden, wier geſtalte, godtsdienſt, enz met die van *Mars*, *Mercurius*, en *Iſis* eenige overeenkomſt ſcheenen te hebben: niet als of de naamen of beelden van de *Gricken*, *Romeinen*, en *Ooſterſche* Volkeren tot de *Gaulen* en *Germaanen* overgewaait, en van hen overgenomen waren: even eens als of zy geen verſtandt en ſchranderheit genoeg gehadt hadden, om deze en geene van hen verdichte Goden eene inheemſche benaaminge te geeven, met hunnen aardt en eigenſchap overeenkomende. Aldus is het klaar, dat Irmenſaul / of Hermanſaul / Hermanſul / de afgodt der *Saxen*, niet is geweeſt een beeldt van *Mercurius*, die in het Griekſch *Hermes* genoemt wordt, maar veel eer van *Arminius*, (Herman / Harmin) dien onvertzaagden Veltheer der *Cherusken*; gelyk *Schedius* aanwyſt: en zoo meene ik dat zy het ſpoor geweldig byſter zyn, die de benaamingen van *Tautes*, *Theutates*, of *Theautates*, waar mede *Cæſar* ſchryft dat *Mercurius* by de *Germaanen* geëert wierd, uit eenige vreemde taalen trachten af te leiden: en ik zou veel eer giſſen, dat deze naam zoo veel wil zeggen, als Teut / Theut-Ate / dat is, *Vader* of *Vorſt des Volks*. Of men moſt den naam van Wodan / Gwodan / Codan / Godan; waar mede de *Germaanen* den zelven Godt noemden, en waar van noch in *Saxen* en *Weſtphalen* de *Woensdag* Wodentag genoemt wordt, gelyk by de *Friezen* Wonsdy / Wansdy / ook al in vreemde landen gaan opzoeken. En waarom doch zou men den naam van *Heſus*, (Heg / Heeg / als misſchien de Voorvader der *Heſſen*, *Haſſi*, *Chaſſi*, *Chatti*) waar mede *Mars* by de *Germaanen* genoemt wierd, niet alzoo wel uit hunne inlandtſche taale kunnen afhaalen, als uit de *Hebreeuwſche*, gelyk zommigen getracht hebben te doen? Wie is Thor / Carar / Tozden / Thonder / Donnas / Tonner / anders als de Donder-Godt / waar van *Donderdag*? Immers zullen zy den Godt *Tuiſco* of *Tuiſto*, en deſzelfs zoon *Mannus*, waar van *Tacitus* gewaagt, eer in de *Germaanſche*, dat is, *Duitſche* taale, dan in eenige andere kunnen t'huis brengen. En als men by *Tacitus* leeſt, dat verſcheide Noordtſche en afgelegene Volkeren van *Germaniën*, waar onder hy ook de *Anglen* telt, in het algemeen *Herthus* eerden, dat is, zegt hy, „ Moeder *Aarde*, die zy meenen „ dat het beſtier heeft over de zaaken van de wereldt, en „ door alle Volkeren heen rydt; wat *Duitſcher* of *Nederlander*, zegge ik, kan zoo dwaas en verbyſtert van zinnen zyn, dat hy deezen naam liever in eene vreemde en uitheemſche taale zou willen navorſchen, dan de verklaring die'er de *Romeinſche* Schryver zelf van geeft, als klaar en duidelyk zynde, aanneemen? En als men nu dus overtuigt is dat deze Godtheit, by hen *Herthus* of *Hertha* genaamt, de *Aarde* beteekent; kan men ligtelyk ook bevroe-

Tac. de Moribus, Germ. cap. 9.

Deorum maxime Merar. colunt. Hercul. & Mart. conceſſis animal. placant : pars Sue-vorum & Iſidi ſacrificit Tacitus ibid. cap. 9.

Schedius de Dis Germ. cap. 3. Cæſ. Bel. Gal. l. VI. Hoc nomine eum maxime cultum eſſe a Longob. bard. tradit Paul. Diacon. lib. XVIII.

De Moribus Germ. cap. 40.

vroeden, dat der zelver beeltenis eenige overeenſtemminge gehadt heeft met *Cybele*, of de Groote Moeder der Goden, met *Veſta*, en met d'*Iſis* der *Egiptenaaren*. Maar wat is 't noodig daarom zoo eene ver gezochte verklaring hier van te geeven, en den dienſt of de benaaminge van deze eigen inheemſche Godinne, *Moeder Aardtryk*, die de *Germaanen* zoo na was als eenige andere Volkeren, uit *Italiën*, *Griekenlandt*, of *Egipten* weg te haalen? Ook heeft de beriſping die *Tacitus* van den geleerden *Schedius* moet lyden, niet veel grondt of reden: wanneer hy zegt, dat deeze zeer ſchrandere Schryver daar in miſt, dat hy de Godtheit *Herthus* of *Hertha* noemt, die hy veeleer *Erdus* of *Erda* hadde moeten noemen; omdat wy niet met een harde blaazinge *Haarde* zeggen, maar met een zachte klinker vooraan *Aarde*. Doch wie zou konnen voor vaſt ſtaande houden dat de *Suevers*, en andere *Germaanen*, van wien *Tacitus* dit gehoort heeft, niet met een ſterke blazing *Haarde*, of *Heerde* uitgeſproken hebben; dewyl de hedendaagſche uitſpraak der *Zeeuwen* en *Vlamingen* noch zoo valt? Aldus toont *Schedius*, dat de Afgodt *Flints* of *Vlints*, verbaſtert is van *Vitzlauw* of *Vlitzauw*, Koning der *Herulen*. Het was te wenſchen dat hy het insgelyks gedaan hadde met *Baſanwon*, dat is, de Koning *Baſan*, die van de *Sicambers* wierd geëert: met *Prono*, den afgodt der *Sclaven*; want hier van *Brennon* te willen maaken, is, naar myn oordeel, al te verre gezocht, en ganſch buiten den haak. Van den Afgodt *Crodo* nu zal ik in het vervolg myne meening, by deze gelegentheit, den niewsgierigen lezer gulhartig mededeelen. By dit alles komt noch dat de naamvorming, of uitgang van NEHALENNIA, of NEHALENNE, zoo als de *Germaanen* het ſchynen uitgeſproken te hebben, een klaar en duidelyk bewys is van eenen inlandtſchen oorſprong. Want waar vindt men doch in de *Latynſche* of *Griekſche* taale, ik laate ſtaan in de *Phœniciſche*, dat de naamen der wyfjens onder de dieren zoo van de mannelyke afgeleidt worden, gelyk zulks in de *Duitſche* taale geſchiedt? Daar men niet alleen van *Leeuw* maakt *Leeuwinne*, van *Beer Beerinne*, van *Ezel Ezelinne*, van *Vriendt Vriendinne*, van *Gezél Gezéllinne*, enz. maar ook zelfs van *Man Manninne*, en by verkorting *Minne*, en aldus van *Meerman Meerminne*. Nu zien wy de zelve vrouwelyke *terminatie* of uitgang in *Baduhenna*, waar van wy hier boven geſproken hebben; in *Arduenna* of *Arduinna*, welke benaaming daar ter plaatze ook bygebragt en verklaart is, en volgens dien zelfden trant in NEHALENNE, NEHALENNA, en, op eenen Latynſchen zwier, NEHALENNIA; omdat de naamen der vrouwen by de *Romeinen* deurgaans uitgingen op IA, gelyk men ziet in *Cornelia*, *Julia*, *Tullia*, enz. Want dat deze vrouwelyke uitgang van outs alzoo wel in ENNE gebruikt is geweeſt als in INNE, blykt daar uit, dat men noch hedendaags zegt een HEN of HENNE, en ook een HINNE, zonder twyfel by verkorting voor een HAANENNE, of HAANINNE; gelyk men zegt een *Pauw*, en een *Pauwinne*. Dit nu dus verre afgehandelt, en, zoo ik meene, meer dan waarſchynlyk betoogt hebbende; kan ik niet anders dan zulke toeſtemmen, die deze benaaming uit de oude *Duitſche* taale trachten af te leiden; gelyk de Heeren *Alting*, *Boxhorn*, en eenige andere doen. En heeft onder alle die gevoelens noch geen, maar myn oordeel, meer waarſchynlykheit, dan die meenen dat NEHALENNIA zoo veel wil zeggen als NIE HEEL, dat is, *Niew Licht*, *Niewe Maan*. Want als men zich op het ſpoor van zommigen zou willen inlaaten, om, met veranderinge of byvoeginge van eenige letteren, giſſingen op diergelyke benaamingen te maaken, zou men 'er een oneindig getal kunnen uitvinden, die alle op haar zelven aangemerkt wel niet onaardig zouden zyn, maar echter ganſch geen grondt of licht tot eenig waar of waarſchynlyk bewys zouden geeven. Doch ik zal my niet uitlaaten om de verſcheide gevoelens deezen aangaande te onderzoeken, of te wederleggen, waar van eenige zoo beuzelachtig zyn, dat het zich ſchaamt datze uit de penne van geleerde Mannen zyn voortgekomen. Alleenlyk verwondere ik my dat van de meeſten, die hun werk maaken om den oorſprong en de beteekenis van de benaaminge na te ſpeuren en uit te vinden, zoo weinig acht gegeeven word op het geheele bywerk en de verſierzelen, waar mede de Godinne zelve opgeſchikt en toegeruſt is. Het is waar dat zy, die door NEHALENNIA de Godinne *Iſis*, of het *Heel-al* verſtaan, den korf met ooft of appelen, den jagthondt, en verderen toeſtel, niet wanvoeglyk dan eens op de algemeene *Natuur* weeten toe te paſſen, omdat de *Aarde* allerlei vruchten voortbrengt, en dan weêr op *Diana*, omdat zy de Godinne van de jagt is, en de Maan invloedt op alle gewaſſen geacht wordt te hebben. Maar wie ziet niet dat al deezen toeſtel, en dit bywerk wat te zonderling en byzonder is, om of de *Algemeene Natuur*, of de *Aarde*, of wel *Iſis*, of *Ceres*, als de Godinne der gewaſſen en haare krachten, daar door uit te drukken? Om nu niet te zeggen dat de *Aarde*, gelyk wy reeds getoont hebben, van de *Germaanen* in hunne taal *Hertha*, of *Herthus* genoemt wierd; zoo dat *Nehalennia* een geheel andere Godtheit ſchynt geweeſt te zyn, en een ander bewindt gehad te hebben. Om dan eindelyk myn gevoelen, of liever giſſinge (want hooger geef ik het niet uit) onder zoo veele andere te ontdekken, zegge ik, dat NEHALENNIA my voorkomt als de Godinne van het *Najaar*, of den *Nazomer*; het welk miſſchien iemant ten eerſten opſlag vreemder zal voorkomen ten opzicht van de benaaminge, als van den toeſtel en de verſierzelen; dewyl het *Najaar* ons de rype boomvruchten verſchaft, en dien tydt van de liefhebberen der jagt wel vlytig in acht genomen wordt. Doch wat de benaaming belangt, meene ik dat de *Haal* den opklimmenden tydt of 't voorjaar beteekent; wanneer de Zon van de *Viſſchen*, den *Ram*, *Stier*, *Tweelingen* en *Kreeft* doorloopende, ons de langſte dagen, en by gevolg den Zomer toebrengt. Want wie weet niet dat een *Haal* of *Heugel*, by de *Neêrlanders* het zelfde getande werktuig is, dat by de *Grieken* en *Romeinen* Κλίμαξ en Κλιμακτὴρ, *Climax* en *Climacter*, genoemt wordt, waar van de *Anni Climacterici* zoo befaamt geworden zyn? Nu zien wy verder dat dit zelfde woordt in onze moedertaale niet onaardig tot andere beteekeniſſen overgebragt en gebruikt word. Want wie zeit niet van een menſch, die uit een zwaare krankheit nauwelyks weêr tot zyn voorige gezondtheit kan komen: *hy kan den* haal *niet weêr krygen: hy kan niet weêr op den* haal, of *op zyn* verhaal *komen*? Insgelyks, *iet op iemant* verhaalen, dat is, zyn ſchade en verlies iemant doen boeten en vergoeden. By gevolg zou de NAHAAL, of NEHAAL, het *Najaar*, de *Nazomer*, de *Natydt* zyn; wanneer de Zon weêr van den Keerkring des *Kreefts* naar den Evenaar toegaat, en zoo haaren weg zuidelyk aan vervolgt, tot in den *Schutter* of *Sagittarius*. Ook is het niet onwaarſchynlyk, dat de oude *Germaanen* en *Belgen*, en onder die de *Taxanders* en *Menapers*, de opklimmende tydt den HAAL, en d'afneemende dagen, den NAHAAL, of, naar de vrouwelyke ſexe, de NAHALINNE genoemt hebben: maar dat de *Romeinen* om die harde t'zamenlooping van de dubbelde A eenigzins te verzachten, de eerſte in een E verandert hebben; gelyk zy dit in uitheemſche woorden veel gewoon waren te doen. Nu zou iemant, om in deze niet onwaarſchynlyke giſſinge zoo veel te meer beveſtigt te worden, miſſchien van my vorderen, dat ik hem aanweeze dat de *Germaanen*, of eenige Volkeren, den *opklimmenden tydt* den HAAL, en de *neêrdalenden* den NAHAAL genoemt hebben. Maar met dat zelfde recht zou ik van zulken, die door NEHALENNIA het *Niewe licht*, of de *Niewe Maan* verſtaan, konnen eiſchen dat zy my aantoonen, dat HEEL, gelyk zy voorgeeven, *Licht* beteekent. Weshalven ik myne onbedreevenheit in de oude *Saxiſche*, *Gottiſche*, *Frieſche*, *Engelſche*, en diergelyke taalen erkennende, de eere van dit bewys geerne overlaate aan zulken, die diergelyke boeken nauwkeurig geleezen hebben, echter in dit vermoeden blyvende, dat 'er wel eenig ſpoor en bewys van te vinden is voor zulken, dien de tydt en geleegentheit daar toe alzoo weinig als de luſt ontbreekt. Alhoewel ik tot myne verſchooninge in dezen, met den zeer beroemden Hoogleeraar *Markus Zuerius van Boxhorn*, daar hy van de Godinne *Nehalennia* ſchryft, met recht zou konnen zeggen, dat, „ in den ouderdom van de *Germaniſche* of *Duitſche* „ taale, hare wieken vry gekort, haar aangezicht inge„ krompen, en eenige leedjens haar benomen, ja ten laat„ ſten als verſtorven zyn: zoo dat het geen wonder is dat „ 'er alleenlyk eenige teekenen van, en als ſtukken en „ ſtollen hier en daar in oude brieven, gedenkſteenen, „ naamen van Landen, Steden en Vlekken, zyn overge„ bleven: welk zeggen hy verder met eenige aanmerkelyke voorbeelden beveſtigt. Ook geeft het eenigzins licht aan het voorgeſtelde, dat *Tacitus* van de *Germaanen* duidelyk verhaalt, dat zy het jaar niet in vier ſaiſoenen of getyden verdeelden, maar alleenlyk in drie, namelyk, *Winter*, *Lente*, en *Zomer*, die hunne eige benaamingen hadden; waar in wy zien de korte dagen in de vier Wintermaanden, den *Klimmenden tydt* in de vier volgende, en weêr de *Neêrdalende* in de vier overige Maanden. En wie weet of deze drievoudige verdeelinge des jaars niet verbeeldt wierd door den *Triglas*, den Afgodt der *Vandalen*, die driehoofdig was, en daarom van zommigen voor *Diana* of de *Maan* gehouden word? gelyk *Schedius*, in zyne verhandeling van de Goden der *Germaanen*, aanteekent. Immers ſchynt dit de voornaamſte en beſte reden te zyn, waarom *Mithras*, dat is, de Zonne, van zommige Schryveren Τριπλάσιος, *Triplaſios*, dat is, *drievoudig*, *drievuldig* genoemt word, gelyk de geleerde *G. J. Voſſius* aanmerkt, wegens de driederlei maate der dagen, omdat zommige, gelyk die van de Lente en den Herfſt, nacht en dag even lang hebben: andere, namelyk, die van den Winter, de dagen korter, en andere, in den Zomer, die veel langer. Maar nu hoope ik dat het den oudtheitslievenden Lezer, in dezen tempel der *Germaniſche* Afgoden getreeden, niet zal verveelen noch een weinig te vertoeven, en met den Afgodt *Crodo*, en zyn beeldt, waar van eenige korteling zoo breedt op-

Schedius de Dis Germ.

Schedius Syntag. IV cap. II. & lib. ult. c. 2. & cap. 9.

Tacitus de Mor. Germ. cap. 26.

Voſſius de Idol. lib II. cap. 9.

opgegeeven hebben, wat aandachtig te beſchaaven: of wy op het ſpoor, tot noch toe van ons gehouden, den rechten oorſprong en de waare beteekenis van dezen Afgodt konden ontdekken: te meer, omdat hy volgens onze verklaaringe voor een makker van de Godinne *Nehalennia* moet geacht worden, en haar in rang en order alleenlyk voorgaat; gelyk uit het vervolg blyken zal. De geſtalte van dezen Afgodt *Crodo* kan men zien opgegeeven by den Heere *Outhof*, in zyne verklaringe over het boek van *Ruth* pag. 169. zoo als hy die getrokken heeft uit de Reisbrieven van den Heere *Tollius*. Alwaar men ziet dat hy verbeeldt word als een oudt Man, ſtaande blootshoofts, en met bloote voeten op een viſch met ſcherpe opſteekende vinnen, dien wy een *Baars* noemen, aanhebbende een linnen kleedt met lange neergaande en dwars overloopende ſtreepen, met een langen linnen gordel om den middel, in de rechte handt houdende een korf, of emmer met veelerlei bloemen en gewaſſen; en in de ſlinker een radt of wiel. En aldus wordt hy beſchreven van *Schedius*, die verhaalt dat dit beeldt geſtaan heeft, en van de *Germaanen* is geëert geweeſt in het *Hercyniſche* woudt, op den berg *Melibok*, of *Melibach*, niet verre van de Stadt *Goslar*. Den naam nu van dezen Afgodt hebben de Geleerden niet willen zoeken, zoo het ſchynt, of immers zoo ligt niet kunnen vinden, in de naare duiſterheit van het *Hercyniſche* Waldt, en daarom hebben zy, volgens hunnen trandt, dien liever willen haalen uit de verdichtzelen der *Grieken* en *Latynen*. Om dat nu *Saturnus* by hen onder de gedaante van een oudt Man wierd vertoont, en in de *Griekſche* taale *Cronus*, *Kronos* (Κρόνος) genaamt was, het welk den *tydt* beteekent; zoo zyn zy aanſtondts volvaerdig en gereedt geweeſt, om den naam van dezen Afgodt *Crodo*, met eene kleine verandering van de N in een D, daar van af te leiden, en voor *Saturnus* te houden. De geleerde *Schedius*, dit gevoelen voorgeſtelt hebbende, zegt daar van niet onaardig; *Wy laaten het zelve ter verdediging van zulken, die deezen droom allereerſt bedacht hebben.* Maar de Heer *Outhof* antwoordt daar op: „ Waarom wy, ſchoon *Schedius* het voor een „ droom uitmaakt, niet ontzien rondtuit te zeggen, dat „ deeze Afgodt *Crodo* geen ander dan *Saturnus* of de Zon „ was. Voorts tracht hy te bewyzen dat de oude *Duitſchers* SATURNUS geëert hebben, en dat *Saturnus* „ Κρόνος en Χρόνος genoemt is geweeſt, dat het derhalven „ zonneklaar blykt dat deze *Crodo* de zelfde met *Kronos*, of „ *Saturnus* is. Maar hoe zwak deze bewyzen zyn, kan uit het bovengezeide afgenomen worden, en zal uit het vervolg nader blyken. De gemelde Schryver beroept zich in dezen ook meer dan eenmaal op den zeer geleerden Heer *Voſſius*, als of die bewees dat *Crodo* en *Saturnus*, of *Kronos*, de zelfde is. Maar dat legt zoo breedt niet, want die zeit alleen: „ Daar zyn eenigen die het zoo toeſchynt „ dat *Saturnus* by de oude *Germaanen Crodo* zou genoemt „ zyn: en dat de geſtalte van den Godt *Crodo* met *Saturnus* eenige overeenkomſte ſchynt te hebben. En wederom: „ Ik vermoede, dat de oude *Saxen* deeze Godtheit „ aangenomen hebben van de *Grieken*, die by den *Iſter*, of „ *Donauw* woonden, en dat de naam verbaſteit is van dien „ van *Cronus:* In welk gevoelen of giſſing hy neffens anderen gebragt is, omdat deze *Crodo* een wagenradt of wiel in de handt houd, waar door te kennen gegeeven word hoe licht de tydt verloopt. Want dat *Voſſius* en *Outhof*, uit het verhaal van *Georgius Fabricius*, ſchryven, dat *Crodo* in de *gedaante van een Maayer* vertoont word; zulks heeft *Schedius* niet, en ſchynt ook uit de geheele beeltenis van dien Godt niet het minſte te blyken; gelyk diesvolgens d'overeenkomſte in dit ſtuk met *Saturnus*, die een *ſikkel* in de handt houd, en daarom *Sikkeldragende Godt* (*Falciger Deus*) genaamt wordt, vervalt. Maar wie ziet niet dat uit dit alles zoude moeten volgen, dat de *Saxen* of *Germaanen* zoo dom en onvernuftig geweeſt waren, dat zy niet een beeldt van een Afgodt zelfs hadden kunnen bedenken en toeſtellen, en dien eenen welgepaſten naam in hunne inlandtſche taale geeven, of zy moſten dit alles van de ver afgelegene *Grieken* en *Romeinen* beedelen en ontleenen? Wel aan dan, wy willen zoo verre niet van honk gaan, en deezen Godt en zynen naam liever in *Saxenlandt* zelf opzoeken; echter onder dit beding, dat wy wel gaerne den rang willen geeven aan de zulken, die met een klaarder toortze van kenniſſe in de oude *Germaniſche* taalen voorzien zynde, deze ſchaduwachtige wouden intreeden. De naam *Crodo*, of *Crode*, meenen wy dat zoo veel beteekent als *Kruijer*, het welk by de *Friezen* noch hedendaags zoo uitgeſproken wordt, een *Kroijer*, of *Kroder*; waar van daan een *Krodewagen*, *Krooiwagen*, by anderen een *Kruiwagen*. En hier van daan oordeelen wy dat andere *Nederlanders* zeggen, een *Kordewagen*, niet als of het was een *Koordewagen*; want het wat anders is, een wagen met een koorde te trekken, wat anders die voor zich heen te ſchuiven, voort te duuwen, en alzoo voort te *Kruijen*, of *Krooijen*; maar dat door eene omzettinge van de ongemakkelyke hontsletter R. zulke verandering veroorzaakt is: gelyk de *Friezen* noch *gars* zeggen voor *gras*, een *wart* voor een *wrat:* en zoo in andere woorden meer; gelyk zulks in de *Griekſche* taale ook zeer gebruikelyk is. Vervolgens meenen wy dat de *Saxen* door dezen Afgodt *Crodo*, of *Kruijer*, verſtaan hebben den *opklimmenden* of *hoogenden* tydt, of het winnende jaarſaizoen, beſtaande in de vier Lente- en Zomermaanden, tot dat de tydt weêr begint te daalen, en de daagen af te neemen. Die nu volgens deze verklaring het beeldt zelfs beſchouwt, zal ligtelyk kunnen bevroeden wat het wagenradt in zyne handt wil zeggen, namelyk, de voortrollende tydt; en wat zal de emmer vol bloemen en gewaſſen anders zeggen, dan de vruchtbaarheit van dit lieflyke jaargetyde? gelyk dit beide van de Heeren *Voſſius* en *Schedius* ook zoo aangemerkt is. Dat deze Afgodt op een viſch, en wel juiſt op een baars ſtaat, zou men miſſchien konnen t'huis brengen op het hemelteken, de *viſſchen*, waar van de oude Sterrekundigen de Lente hebben beginnen te reekenen: Doch dewyl wy twyfelen of de oude *Saxen*, uitvinders en eerders van dezen Afgodt, wel zoo ervaaren in den loop des hemels zyn geweeſt: immers dewyl wy niet gelooven, dat zy diergelyke onderrichtingen ooit van *Grieken* of *Romeinen* gehad hebben; willen wy liever giſſen, dat zy hier door hebben willen aanwyzen den teeltydt der viſſchen, die, met het klimmen van de zon, en het toeneemen van warmte, hunne kuit beginnen te ſchieten; wanneer de *Hommers*, en inzonderheit de Baarzen, die daarom *melkers* en *melkbaarzen* by de liefhebbers genoemt worden, in menigte beginnen te loopen, en hun hom te ſchieten. Het overige toeſtel laaten wy aan de uitvindinge van de Verſtandigen, die dit ligt zullen weeten t'huis te brengen.

NEMUS SACRUM. *Het Heilige Boſch.* De Romeinſche Hiſtoryſchryver *Tacitus* verhaalt dat *Julius Claudius Civiles*, een *Batawer* van Koningklyken ſtamme, beſloten hebbende van de *Romeinen* af te vallen, aan de Hoofden des volks, en den kloekſten onder het gemeen, een maaltydt gegeeven heeft, opdat hy hen, door vreugde uitgelaaten en driftig zynde, te ligter zoude beweegen om dezen afval toe te ſtemmen. Dat hy tot dit gaſtmaal verkooren heeft het HEILIGE BOSCH, een plaats buiten twyfel van den *Rhyn*, daar de *Romeinen* hun legerplaats hadden, wat afgelegen; ja zelfs buiten het *Batawer* Eilandt, waar op de *Caninefaaten* waren: omdat men eerſt eene bezendinge over de *Waal* naar hen toe gedaan heeft na dat de Gaſten, naar 's lantswyze, den eedt al gedaan hadden: en vervolgens hier van daan naar de *Friezen* over den *Rhyn*. Omdat nu de *Batawers* toen ter tydt maar een eenige Stadt, buiten het Eilandt, naar den *Maas*kant toe hadden, (waar van wy hier boven op den titel BATAVORUM OPPIDUM geſproken hebben) en daar *Civilis* en *Labeo* met andere Hoofden hunne wooningen hadden, of immers gewoon waren hunne vergaderingen te houden; gelyk men afneemen kan uit den twiſt die *Civilis* en *Labeo* hadden over het opperbewindt in die Stadt; giſt onze *Cluverius*, op eenen zeer goeden grondt, dat dit HEILIGE BOSCH, hoewel nu ter tydt ganſch wechgehouwen, daar dichte by is geweeſt: alwaar het dorp Lewen / toen ter tydt miſſchien het altaar aan de GODINNE LEVIA (waar van hier boven op LEVEFANUM) als zynde Beſchermſter van dit Boſch, toewydt. Waar van daan hy (te weeten *Cluverius*) meent dat het Kaſteel van *Loevenſtein*, en meer plaatzen van diergelyke benaamingen hunnen oorſprong hebben. Dit NEMUS SACRUM, of *Heilige Boſch*, ziet men klaar verbeeldt *Tab. IV. Pars I. in Inſula Batavorum vel polius in Continente*; op het vaſte landt tuſſchen *Maas* en *Waal*, naaſt aan het *Batawer*-Eilandt, daar zich de *Ara*, of het Altaar, met den titel van *Lewen* ook vertoont.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars I. fol. 103. Tacitus Hiſt. lib. IV. c. 14.

Hiſt. lib. IV. c. 18. Germ. Antiq. lib. II. cap. 37.

NES, een der zes Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Utingeradeel*, in het quartier der *Zevenwolden*, heeft dien naam bekomen van het oude Klooſter *Nes*, van de *Duitſche Orden*, die den naam van de *Commandeurs Orden* voert.

NEST, een der drie Dorpen, en wel het beſte, op 't Eilandt *Amelandt*; heeft Kerk en Predikant, doch ſtaat onder geen Claſſis, alzoo *Amelandt* eene onafhangkelyke, oppermagtige vrye Heerlykheit is, alleen onder de gehoorzaamheit en 't beſtier van den Landtsheere, zoo in 't wereldtlyke, als kerkelyke, ſtaande, en nu ter tydt onder haare Hoogheit, MARIA LOUÏSA, Prinſeſſe Douariere van *Oranje* en *Naſſau*, enz. als Vrouwe van *Amelandt:* de twee andere Dorpen van dit Eilandt zyn *Ballum* en *Hollum*, doch beide in den kerkendienſt verknocht.

NESTERIK, in *Gelderlandt*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* in het jaar 1547. eene ſchatting van 75000 guldens opgelegt was, droeg het quartier *Niewmeegen* (een van de vier quartieren) daar in 24342 guldens; daar in moſten de Steden en Parochiën van 't Ryk *Niewmeegen* (een der zes ampten van dat quartier) laſten 2432 guldens, en de 15 Kerſpelen met de Heerlykheden, voor zich alleen, daar weêr in draagen 1364 guldens; *Neſterik*, dat op 300 mergens aangeſlagen was, doch maar op 275 Mergen bleef, droeg daar in 90 guldens.

Houvé Handv. Kronyk 1 deel, fol. 78.

NICHTEVECHT, een Dorp in het Nederquartier van

Sylvius

vervolg op Aitz. 1 deel, fol. 479. van 't Sticht *Utrecht:* het legt aan de *Vecht*, niet verre van *Weesp*; heeft veel van de *Franschen*, in het jaar 1672. geleden. Na dat zy tot aan, of in de Provintie van *Hollandt*, door het inncemen van *Naarden*, gebroken waren, hebben ze niet alleen in dit Dorp, maar ook in de daar omtrent leggende Landtstreek, vecle *Franschc* krygsgeweltdadigheden gepleegt, het Dorp meer dan eenmaal geplondert, en den inwoonderen kracht en gewelt gedaan. Op den 20 Februarius 1673. quamen zy met omtrent 600 mannen te voet, en eenige Dragonders te *Nichtevecht*, met bevel van *Luxemburg* (gelyk van *Franschc* Officieren bericht werd) om alles af te branden, zonder dat ze voorheene, zoo veel bekent is, eenige brandtschattinge geëischt hadden: de inwoonders, hunne aankomst verneemende, verlieten alles, en begaven zich over 't ys naar *Weesp*. Ondertusschen quamen de *Franschen* aan, trokken door *Nichtevecht* naar den *Hinderdam*, staken, onder 't geschut van de Schanse aldaar, verscheide huizen in brandt. Eenig volk wierd uit den *Hinderdam* hen tegen gezonden, doch te zwak zynde, wierden 60 van hen gevangen: daar na ging de *Franschc* woede aan, byna huis voor huis wierd in brandt gestoken. Het geheele Dorp, met de schoone Kerk, en meeste wooningen, mosten 't zelfde onheil bezuuren, zoo dat, in omtrent drie vierdedeel uurs, schier niet een huis staande bleef, of 't was ten minsten, indien niet geheel vernielt, zeer beschadigt: zy begaven zich met hunnen roof naar *Utrecht*, zes uuren weegs, eenige elendige gevangenen meêsleepende, die zy met de paerden, half naakt uitgeschudt, over de schorre- en beysde wegen voortdreven: eenige bleven 'er onderwegen doodt, de rest liep het bloet de beenen af, enz. dus quamen dic elendigen t'*Utrecht*, daar zy van de medelydende burgeren weêr wat gedekt, met spyze verzorgt, en verquikt wierden. Het Dorp *Nichtevecht* heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Amersfoort*.

Franc. tyran. in Nederl. pag. 144.

Winsem. NICLAAS-GAA, (St.) een der 14 Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Doniawerstal*, in het quartier der *Zevenwolden*.

NICOLAUS DE CAPUTIIS, de XLVI Bisschop van *Utrecht* in het jaar 1340. (of 1341.) geworden, niet door verkiezinge der Capitulairen, maar door 's Pauzen gifte. Want, na de doodt van Bisschop *Jan van Diest*, stemden eenige der gedachte Capitulairen op *Johan van Arkel*, ter begeerte van Grave *Willem van Hollandt*; andere weder, door beleidt van *Reinald den II.* of den *Zwarten*, laatsten Grave, en eersten Hertog van *Gelder*, op *Johan van Bronkhorst*, die voor van *Diest* alreeds verkoren was geweest, en Proost van *S. Salvator* was. Maar Paus *Benedictus de XII.* beide partyen voorby gaande, vereerde het Bisdom van *Utrecht* aan dezen *Nicolaus*, een *Romeinsch* Edelman, en *Auditeur di Rota*. Tot Bisschop gewydt, meende hy te *Romen* te konnen blyven, en alles door zynen Officiaal t'*Utrecht* te doen berechten; doch ondervindende dat die in geene hooge rechtzaaken en gevallen uitspraake mogt doen, noch vonnissen; maar dat zulks door den Bisschop zelf most geschieden, leî hy 't Bisdom neêr: wierd daar na *Kardinaal*, en stichtte te *Perusa* een Collegie van Studenten, met privilegie voor die van *Utrecht*, van twee hunner jongelingen derwaarts te mogen zenden, om aldaar, ten kosten van dat Collegie, zes jaaren lang te mogen studeeren, na dat zy eerst, 't zy te *Utrecht*, 't zy te *Deventer*, of wel in eenige naburige plaatzen zich in de *Grammatica* geoeffent hadden. *Johan van Arkel* volgde hem in 't Bisdom.

O. H. Kr. fol 378. J. Beka in Nicol. Schotan. Fr. Kr. fol. 179. P. a Diedenhov. de Episc. Germ.

Idem O. H. Kr. Schotan. Pietr. Cost. Hist. Ital. l. 2.

Batav. Sacra 2 deel, pag. 333. en verv. De Schryver van 't *Batavia Sacra* heeft niet byzonders van dezen kortwyligen Bisschop, *Nicolaus de Caputiis*, dat niet reeds hier ruimweidiger geboekt staat, dan dat hy dus door de wandeling genoemt wierd; *Jan Veldenaar* noemt hem *Nicolaus van Capocien*, 't geen op het zelfde uitkomt, en met de benaminge die hem *Onuphrius Panvinius* geeft, van *Nicolaus Capocejus*, volkomen t' zamenstemt. D' eerste Schryver tytelt hem noch als Proost van *Deventer*, en dat hy een treffelyk Rechtsgeleerde is geweest. In het jaar 1350. is hy door Paus *Clemens den IV.* Priester-Kardinaal gemaakt, onder den titel van *S. Vestina* en *S. Vitalis*. Zyn grafschrift, 't welk ook zyn sterfjaar vermeldt, is te *Rome* noch te zien in de Kerke van *Maria Major*. In het zelve word zyne miltdadigheit jegens den armen ten hoogsten geroemt, en gemeldt, dat hy ten hemel is gereist in 't jaar 1368.

Gelyk nu deze Bisschop, voor zyne verkiezinge, *Auditeur di Rota* is geweest, laaten wy de verklaringe hier van uit de *Aantekeningen* van 't *Batavia Sacra*, tot voldoeninge der niewsgierigen, volgen.

Rota (zegt de Schryver) *is een Rechtbank, of, om beter te spreeken, de voornaamste Rechtbank van 't Roomsche Hof, verbeeldende eenigerwyze de Parlementen van Vrankryk, en bestaande uit twaalf Prelaaten, dewelke in allerhande zaaken tusschen geestelyke Persoonen vonnis vellen. Deze Rechtbank word* Rota *genoemt, om dat de kamer, daar zy vergaderen, een vloer heeft van marmer, die een rad van een wagen verbeeldt Onder deze Prelaaten zyn* 8 Italiaanen, *een* Fransman, *twee* Spanjaarden, *en een* Hoogduitscher.

W. Heda zegt, dat hy een Vikaris naar *Utrecht* hadde gezonden: maar dat hy, uit den zelven verstaan hebbende, dat het tydelyke rechtsgebied te *Utrecht* niet anders kon bedient worden dan onder het oppergezag van den Bisschop, die aan 't hoofdt der Rechteren most zitten, op dit bericht van zyne waardigheit is afgestapt

NIEBROEK, in *Gelderlandt*; zie NYEBROEK.

Alting Not. Germ. Inser. Pars II. fol. 133.

NIEDAM NODA. Na dat men de rivier de *Lek* met dyken heeft beginnen te bepaalen, zyn'er in den Beneeden-*Rhyn* verscheide aarde dammen gelegt. D'allereerste is geweest by Wyk te Duurstede / waar door al het water van den Boven-*Ryn* naar de *Lek* wechgejaagt wierd. Keizer *Frederik de I.* heeft in het jaar 1165. door zyn last en bevel geordonneert, (dit zyn de woorden van de Ordonnantie) *Dat deze Dam, om af te weeren zoo eenen zwaaren ramp der wateren, ten eeuwigen dage onverwrikt in den zelven staat zoude blyven en onderhouden worden.* De tweede is geweest ter plaatze die Stekede / of Zwadenburg genoemt word; waar van op zyn order zal gesproken worden. De derde, die de laagste en *niewste* is; gelyk de benaaming van NIEWDAM zelf te kennen geeft; is geweest ter plaatze, die den naam van NODA draagt. Keizer *Frederik de I.* schryft, dat het een dyk van aarde is geweest, die, niet verre van de zee, in den *Rhyn* was gelegt; en dien hy den aangrenzenden toegestaan heeft door te graaven; *op dat het water van den Rhyn door die zelfde grift, zonder belemmeringe, altydt zou vloeijen, en zich ontlasten in de naastaanstroomende zee.* Of nu deeze Dam boven of beneden *Leiden* geweest is, vinde ik niet dat iemant bepaalt heeft. Echter is het blykbaar genoeg, dat de zelve daar ergens dichte by is geweest.

NIEDORP, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, voortyds zoo genoemt: nu

NIEROP, of NYEROP; zie NIEROP.

Alting Not. Germ. Inser. Part. I. fol. 103.

NIEGA, of NYEGA, een Dorp, of liever verscheide Dorpen van dien naam in *Frieslandt*; als in *Smallingerlandt*, *Hemelumer-Oldevaart* en *Noordwolde*, *Donjewarstal*, en *Schoterlandt*.

NIGER PULLUS. Dit is een plaats aan den oever van den *Rhyn*, in het onderste gedeelte van het *Batawer*-Eilandt; die met dezen naam alleenlyk genoemt word in de Reiskaart der *Peutingers*, zynde een t'zamengestelt woordt uit een *Latynsch* en een *Duitsch*, of *Germanisch*, gelyk'er meer diergelyke naamen zyn. Want Poel / of Polder / bediedt by ons het geen de Latynen *Palus* noemen, dat is, laage en waterachtige veengronden, waar van eene groote menigte hier rontom is: d'eene wat zwarter dan d'andere, naar den zwarten en zwavelachtigen grondt, die uitgebaggert en gedroogt wordt, om op den haerdt te stooken. Ik zou derhalven niet hard twyfelen, of deeze bovengemelde plaats heeft gelegen aan zoo een Poel, die van den zeer goeden en zwarten veengrondt, de Zwarte poel (NIGRA PALVS) genoemt is, en daar van zynen naam gekreegen heeft. Echter weete ik wel dat zommige van gevoelen zyn, dat deze benaaming haaren oorsprong heeft van een uithangbordt van een *zwart veulen* (NIGRI PULLI:) het welk daar omtrent misschien voor een Herberg gehangen heeft. Maar dezc goede mannen mosten overdacht hebben, dat de Ouden in zulk een geval altydt eene andere spreekwyze gebruiken, naar welke daar niet most staan: HET ZWARTE VEULEN, (NIGER PULLUS) maar AAN HET ZWARTE VEULEN, (AD NIGRUM PULLUM;) waar van over al byna oneindige voorbeelden te vinden zyn. Maar hoe het ook met dit NIGER PULLUS gelegen zy; de Reiskaart plaatst het zelve eene halve gemeene Duitsche myle beneden *Alphen* (*Albiniona*, waar van hier boven) en eene gemeene Duitsche myle en een vierde boven de *Lanwers* (*Lauri*, waar van insgelyks op zyne plaatze) zoo dat dezelve in allen opzicht komt aan den *Poel*, die hedendaags de Steehter-Polder genoemt word. De verandering dic de Heer *Cluverius* hier in de getallen maakt, is elders al dikwyls wedersproken, en ieder een kan van zelf zien dat die op gansch geenen grondt steunt. Decze plaats ziet men met den naam van *Niger Pullus* geteekent in *Tab. II. Part. I.* aan den *Rhyn*, op den zelfden oever daar *Lugdunum* legt, maar wat meer naar boven; noch klaarder onder *Albiniana*, *Tab. III.* en *Tab. IV.* Daar de Heer *Alting* hier boven van de Godinne *Nehalennia* spreekt, stelt hy eene gissing voor over zeekere Inscriptie, die men vindt te *Berg- en Dal*, by de Stadt *Kleef*; van deezen inhoudt DEAE HLVDANAE SACRVM. Want hy meent dat dit een inheemsche benaaming is, t'zamengestelt van het woordt *Lude*, dat is, *Volk*, en *Dan*, dat is, *Beschermer*; als of men zeide: de *beschermster van het Volk*. Maar als ik myne gissing hier over zoude mogen openleggen, zoude die daar op uitkomen; dat deeze benaaming veeleer een *Latynschen* oorsprong heeft: en dat de Inscriptie, of door den tydt, of door eenen onkundigen steenhouwer verdorven en verbastert zynde, aldus moet geleezen worden. DEAE PALVDANAE; dat is, ter eere van de VEENGODINNE, of POELGODINNE; zoo dat de *Romeinen*, ziende hoe veele en groote *Poelen*, *Veenen*, *Veengronden*, en *Moeren* in deze landtstreeken waren, en van hoe goedt een gebruik en nuttigheit, zy in of over dezelve ook eene zekere Godin of Godtheit gestelt en verdicht hebben;

ben; gelyk zy in de boſſchen, bergen, boomen, bronnen, en rivieren ook zulke Godtheden erkenden en aanbaden.

Houve 1 deel, fol. 141. NIEHOLTSWOLDE, een Dorp in *Frieslandt*; zie op NYEHOLTSWOLDE, en veel andere plaatzen meer van NIE of NIEU, op NYE: ook zomtyds NYE, of NIE, of NY op NIEW.

Alting Not. Germ. Infer Pars II. fol. 132. NIEMANTSVRIENT is geweeſt een vaſt en verſterkt Tolhuis aan de rivier de *Merne*, aldus genaamt naar het ſtreng invorderen der tollen. Van deeze plaatze word gewag gemaakt by *Adelheid*, Voogdeſſe van *Hollandt*, in haare Handtveſt van 't jaar 1260. en by *Melis Stoke* op het jaar 1296. en 1299. Nu ter tydt legt het verdronken in de wateren van den Biesbos.

Apud Boxh. Borrem. in Voſſ. Jaarb. pag. 98. NIEROP, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder *Alkmaar*, in het Bailjuuwſchap van *Niedorp*. Waar by geweeten dient dat NIEROP, in oude tyden, NIDORP genoemt wierd, (in de *Latynſche* ſchriften NIDORPIA) ook wel NETHORP, NETHDORP, en NIEWDORP. Evenwel word van de nauwkeurigſten de naam van *Niedorp* noch behouden. Ook ſtaat in de lyſt der Predikanten van *Zuid-* en *Noordt-Hollandt* OUD en NIEW NIEDORP, beide met Kerk en Predikanten voorzien, ſtaande onder het Claſſis van *Alkmaar*. Het dorp *Winkel* (bekent door den ſlag tuſſchen de *Friezen* en Vrouwe *Adelheit*, Gemalinne van Grave *Diderik van Hollandt*, daar in de gedachte *Friezen*, onder 't beleit van Grave *Willem van Ooſt-Frieslandt*, gemelde *Dideriks* broeder, die tegen hem was opgeſtaan, eene zwaare nederlaage, door de liſt van *Adelheit*, leeden, zie op DIEDERIK DEN VII. *Grave van Hollandt*) legt mede onder dit Bailjuuwſchap. *Brugman*, in zyne beſchryvinge van *Hollandt*, enz. voor *Scriverius Chronyk*, ſtelt NIEROP voortyds genaamt geweeſt te zyn YEROP, en NIEW NIEROP, *Nieuwendorper-Cogge*.

Voſſ. Jaarb. pag. 102. Brugm. voor Scriver. pag. 33.

NIEW BEIJERLANDT, een Dorp in *Zuidt-Hollandt*; zie BEIJERLANDT.

NIEW-BROEK, in *Gelderlandt*; zie NYEBROUK.

Winſem. NIEW BRONGERGA, een van de 18 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Schoterlandt*, in 't quartier der *Zevenwolden*. In deze Grietenije word zeer veel Turf getrokken; en van daar vervoert naar *Hollandt*, *Utrecht*, *Overyſſel*, enz.

Brugm. pag. 34. O.H.Kr. van Goudh. fol. 428. NIEWBURG, is een ſterk Kaſteel geweeſt in *Noordt-Hollandt*: het heeft by de *Halvemaans-brug* te *Oudorp* geſtaan; is eene zeer oude ruïne, waar van noch een gedeelte van *Phœbus* tooren overig is. Grave *Floris de V. van Hollandt* liet, tot des te meer verzeekeringe van de Stadt *Alkmaar* tegen d'invallen der *Friezen*, eenen dyk maaken, van *Alkmaar* af tot de uiterſte paalen van *Weſt-Frieslandt*, daar hy dat Kaſteel *Niewburg* op bouwde, en daar by noch *Middelburg*; dienende beide de gemelde Stadt, en d'omleggende landen tot voorſchanſſen tegen de *Friezen*.

Brugm. pag. 35. NIEWBURG, een Huis in *Noordt-Hollandt*, onder *Alkmaar*, in het Noordtooſten van *Heyloo*. 't Word het Huis te NIEWBURG, of ook wel YPELEN geheeten.

Houve Handv. Kron. 1 deel, fol. 98. Brugm. pag. 33. NIEWBURG, een Bailjuuwſchap in *Noordt-Hollandt*, onder de Juriſdictie van *Alkmaar*; *Van der Houve* ſtelt dat onder dit Bailjuuwſchap behooren *Koedyk* met *Huiswaerdt*, *S. Pauwels*, *Outdorp*, *Otterbeek*, *Graft*, met het *Zuideinde* van de *Schermer*, *'t Noordeinde* van de *Schermer*, en *Voshem*. *Brugman* heeft onder 't Bailjuuwſchap *Niewburg*, *Zuid-Scherwoud*, en *Noord-Scherwoud*, (zie op NOORD-SCHERWOUDE en ZUID-SCHERWOUDE) *S. Pancras*, *Koedyk*, en daar onder *Huiswaerdt*, *Graft*, het *Noord-einde* van *Graft*, de *Woude* by een ander *Graft*, en *Schermer*, *Zuidſchermer* of *Grootſchermer*, *Noordſchermer*, of *Schermerhorn*, *Graftdyk*, *Erſem*, daar onder *Ruſtenburg* en *Noordtdyk*, *Myſen*, *Outdorp*, voortyds *Otterbeek*, en dan noch de *Ryp*, een der voornaamſte Dorpen.

NIEWDORP, of NIEDORP, zoo was weleer het Dorp genaamt dat nu *Nierop* hiet; zie NIEROP.

Houve 1.d.f.98. Brugm. pag. 33. NIEWDORPER-COGGE, in *Noordt-Hollandt*, heeft onder zich *Nierop*, *niew Nierop*, en *Winkel*. *Brugman* zegt dat het Bailjuuwſchap *Nierop*, voortyds *Yerop* genoemt, bevat *oud Nieroop*, *niew Nierop*, voor dezen *Niewdorper-Cogge* genoemt, en *Winkel*; zie op NIEROP.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 132. NIEWENBURCH is een Kaſteel van Grave *Floris de V.* die verſcheide diergelyke Vaſtigheden tegens de *Friezen* bedacht heeft, gebouwt in het gezicht van *Franloa*, of *Vrona* (*Verona.*) *Melis Stoke* noemt het zelve dan eens Nyewendorp/ dan eens Nuwerborg/ op het jaar 1287. aldus;

Oec dede hy maken ſcone ware
Bi Bronen op die harde gheeſt/
Die Nyewedorp hiet. Die was meeſt
Der Vriesen macht op dat ende.

Wederom op het jaar 1297. en 1300.

- - - Die Vriesen - - -
Quamen te Bronen op de Geeſt.
- - - Die Grave - - -
Al tote bi der Nuwerborge.

Welke laatſte benaaming noch hedendaags in gebruik blyft. *Vranlogeeſt*, *Vronlegeiſt*, ziet men by den Heere *Alting*, *Tab. II. Pars II.* aan het einde van de *Schermer*, een weinig van *Alcmaria*, en de benaaming Nieuwenburch dicht by *Vranlogeeſt Tab. V.* doch *Nyedorp* aan den rechter kant van de *Schiremer*, als een onderſcheide plaatze: insgelyks *Tab. VII.* en *Tab. VIII.*

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 132. NIEWENDOREN is geweeſt een Kaſteel van *Weſt-Frieslandt*, van Grave *Floris den V.* het allereerſt tegens de *Friezen* ondernomen te bouwen, en onvoltooit gelaaten; het welk naderhandt van de *Friezen*, in 't jaar 1296. afgeworpen is. Volgens 't verhaal van *Melis Stoke*, ſchynt het geleegen geweeſt te zyn tuſſchen *Widenés* en *Medenblik*. *Beka* vermengt het met het Kaſteel *Enigenburg*, 't welk noch, immers met den naam, een gemeene Duitſche myl aan deezen kant van het oude gat by *Petten* gevonden word. ENIGENBURCH ziet men by den Heere *Alting*, *Tab. VIII. Pars II.* niet verre van de rivier *Kinnem*, aan welkers mondt of uitgang men *Pethem* ziet, dat is, *Petten*.

NIEW ENGELANDT; zie op LOKHORSTERLANDT.

Houve. 't NIEWE LANDT VAN WIERINGEN, in *Noordt-Hollandt*, onder *Medenblik*. Het is 1800 mergen landts groot: word anders *Wieringer-waerdt* geheeten.

Leeuw. Bat. Ill. fol. 160. NIEWEN-DAM, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, over 't Y, tegen over *Amſterdam*, en tegen het *Buikſlootſter Meer* aan, 't welk met dezen *Dam* tegen 't Y is afgedamt. Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Edam*.

Houve. NIEWEN-HOVEN, een Ridderhofſtadt in *Zeelandt*, op het Eilandt *Walcheren*.

Idem Houve fol. 100. 116. NIEWEN-HOORN, een Dorp in 't landt van *Voorn*, anders den *Briel*. Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Voorn* en *Putten*. Daar legt ook het Dorp *Oudenhoorn*; zie op OUDENHOORN.

NIEWEN-HUIS; zie NYEN-HUIS.

NIEW NIEDORP; zie NIEROP.

NIEW NIEROP; zie NIEROP.

Houve 1.d.f.87. NIEWERDYK, een Dorp, of veelligt eene Buurte in *Noordt-Hollandt*, onder 't Koningkryk *Medenblik* voortydts behoort hebbende.

Houve 1 deel, fol. 145. NIEWERKERK, een Dorp in *Zeelandt*, op het Eilandt *Schouwen*; ſtaat met de drie andere Bannen, of Vierſchaaren, *Capelle*, *Ouderkerk* en *Vyanen*, onder de wet van *Zirikzee*. Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Schouwen*.

Houve 1 deel, fol. 143. NIEWERKERK, een Dorp in *Zeelandt*, anders geheeten NOORDT-MONSTER, op 't Eilandt *Walcheren*.

Houve 1 deel, fol. 109. NIEWERKERK, een Dorp in *Kennemerlandt*, onder *Haarlem*.

Houve 1 deel, fol. 113. 134. NIEWKERK, een Dorp in *Hollandt*, onder het Bailjuuwſchap *Schielandt*, of onder *ter Gou*. Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Gouda*.

NIEWKERK, of NYKERK, voorheen een Gelderſch Steedtje, nu eene Veſt geheeten, leggende tuſſchen *Harderwyk* en *Amersfoort*, omtrent 2 uuren van de laatſte ſtadt, is klein van omtrek, echter in de geſchiedeniſſen vry vermaart; zie daar van op . . . . . Onlangs is daar, met groote koſten, de Zuiderzeehaven verdiept, en opgehaalt, daar die van Amersfoort, wegens hunne *Eemſche* vaart, al vry eenige yverzugt over opvatteden; doch die haven is van 't verhoopte nut niet voor *Niewkerk* en *Gelderlandt*, door 't verzanden voor haaren mondt, dat niet te verhinderen is.

NIEWKERK, een Dorp in *Gelderlandt*; zie NYEKERKEN.

Balens Dordr. pag. 47. Eyks Zuidh. pag. 50. J. Oudenhov. pag. 188. 616. NIEWKERK, of NIEWERKERK, 't heeft behoort onder de Baandery van *Merode*, maar het is mede in dien grooten watervloedt 1421. verdronken. 't Word gehouden een Ambacht of Dorp geweeſt te zyn, in den grooten *Zuidt-Hollandtſchen Waerdt*, van 629 mergen landts; of wel dat *Niewkerk* de Parochie of Buurte geweeſt is, behoorende onder de *St. Nicolaas-kerk* binnen *Dordrecht* op de *Merwe*; in welker Rechtsban wel eenige huizen buiten de Stadt *Dordrecht* konden geſtaan hebben; zie 'er verder *van Balen*, ook *Oudenhoven*, en *J. van Eyk* over.

Houve fol. 97. NIEWKERK, met *Rietwyk*, een der vrije Ambachten van het Bailjuuwſchap van *Kennemerlandt*.

NIEWKERK, (GIESSEN) ook GIESSEN OUWKERK; zie op GIESSEN.

NIEWKERK, voor dezen een Dorp in *Zeelandt*, doch verdronken, anders ook genoemt EYCKENINGE; zie op EYCKENINGEN.

Winſem. NIEWKERK, een der elf Dorpen in de *Frieſche* Grietenije *Ferwerderadeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*.

Winſem. NIEWKERK, een der 27 Dorpen van de *Frieſche* Grietenijen *Dongerdeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*; of een der dertien in *Ooſt-Dongerdeel*, de andere veertien leggen in *Weſt-Dongerdeel*.

Houve NIEWE TONGE, een Dorp in *Hollandt*, en een

1. deel, fol. 101.
der 16 des landts van *Voorne*, over *Flacké*, onder het Bailjuuwschap van *Voorn*. Heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Voorn* en *Putten*.

Idem 1 d. fol. 99. 124.
NIEWE-VEEN, een Dorp onderhoorig aan *Delft*, of onder het Bailjuuwschap van *Rynlandt*. Het legt aan de andere zyde van *Korter-aar*, tegen *Kalslagen* aan.

Leeuw. fol. 158.
NIEWE-WAAL; zie NYE-WAAL.

NIEW-HELVOET; zie HELVOET.

Houve 1. deel, fol. 98.
NIEWKOOP, of NIEWKOP, een Dorp en Heerlykheit in 't Bailjuuwschap van *Amstellandt*, *Waterlandt*, en *Zeevank*. Toen de *Franschen*, in het jaar 1672. in hunnen strengen en bloedigen togt uit *Utrecht* naar *Hollandt*, in het midden van den Winter, in de Dorpen van *Bodegraven*, *Zwammerdam*, enz. zoo woedden, hebben de

Valken. verw. Europ. pag. 840.
Niewkopper boeren, onder den Bailjuuw van *Niewkoop*, als Kolonel, sterk 4 Compagnien, daar noch eene Compagnie van *Zevenhoven* by quam, den aankomenden vyandt, onder *Luxemburg*, die van vier of vyf kanten te gelyk zeer heftig aanviel, zoodanigen tegenstant geboden, dat hy gedwongen was te rugge te wyken: daar op trok hy, langs de *Mykade*, naar *Zwammerdam*, daar hy aanrechtte 't geen van eene verwoede Natie te verwachten was, en niet ligt in 't vergeetboek zal raaken. *Niewkoop* heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Woerden* en *Over-Rhynlandt*.

Houve 1. deel, fol. 157.
NIEWKOOP LAAG, of LAAG NIEWKOOP, is een van de zes Gehuchten onder *Kockengen*, in het nederquartier van 't Sticht *Utrecht*.

Houve fol. 100.
NIEWLANDT, een van de 16 Dorpen in het landt van den *Briel*, en 't Bailjuuwschap van *Voorne*; anders gezegt BRIELS NIEWLANDT. Heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Voorn* en *Putten*.

NIEWLANDT *van Wieringen*; zie op NIEWE LANDT VAN WIERINGEN.

Houve.
NIEWLANDT, een Dorp in *Zuidt-Hollandt*, onder *Gorkum*: 't Heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Gorkum*.

NIEWLANDT, in de *Meÿerye van 's Hertogenbosch*; zie NUWELANDT.

Winsem.
NIEWLANDT, een Dorp in de *Friesche* Grietenije *Wimbritzeradeel*; en een der 14 *Bovendyksche* Dorpen, de andere 14 leggen *benedens-dyks*, in 't quartier *Westergoo*.

O. Blaff. der Utr. Bisschop.
NIEWLANDT is geweest een Dorp in *Zeelandt*, onder het Deekenschap van *Zuidt-Bevelandt*, doch met de andere Dorpen, *Cruningen*, *Tols-ende*, *Lodik*, *Duneme*, en *d'Oude Werve*, verdronken.

NIEW LOOSDRECHT, anders de *Zyp*; zie LOOSDRECHT.

NIEW MATENE'S onder *Schiedam*; zie MATENE'S.

De Raey Dict. Geogr. pag. 355.
NIEW-MEEGEN, NIEW-MAGEN, NYMEGEN, NIMWEGEN, NIMMEGEN, is eene zeer oude, sterke, en welbewoonde Stadt, op en aan 't hangen van eenen berg, in het Zuiderdeel ten Oosten van *Gelderlandt*, aan de Rivier de *Waal*, niet verre van de grenzen van *Kleefslandt*; heeft een groot gebiedt in het omgelegen landt, genoemt het Ryk, of 't quartier van *Nymeegen*: tegen over de Stadt, in de *Betuwe*, lag eertydts de sterke Schansse

Houve H. V. Kr. 1. deel, fol. 7. 8.
Knodzenburg, doch die is nu geslecht. *Niewmeegen* is de Hooftstadt des eersten quartiers van *Gelderlandt*, in vier deelen verdeelt: de Hooftsteden zyn, *Niewmeegen*, de oudtste; *Roermondt*, de grootste; *Zutphen*, de rykste; *Arnhem*, de lustigste Stadt. *Niewmeegen*, gezegt het *Ryk*, heeft, behalven de Hooftstadt, noch twee Steden, *Thiel* en *Bommel*; in voorige tyden wierden 'er de *Graaf*, *Leerdam*, en *Buuren* noch by gestelt; welke drie by de *Egmondsche* regeeringe daar af geraakt zyn. De Heerlykheit van *Gent* in de *Opper-Betuwe*, plag ook stem in de Steden van 't Ryk *Nymeegen* te hebben, maar het is door Hertog *Karel van Gelder*, in 't jaar 1506. aan Jonker *Henrik van Gent*, voor de getrouwe diensten aan den Hertog bewezen, geschonken. Het word het *Ryk* geheeten, of *de voet des Ryks*, ter zaake dat Keizer *Karel de Groote*, die het Ryk der *Francken* allermeest voortgezet heeft, binnen *Nymeegen* (volgens 't getuigenis van *Regino*) Koning gemaakt zynde, drie Opperhoven aanstelde; het eerste te *Nymeegen* op de *Waal*, het tweede te *Aken*, het derde binnen *Theonville*, of *Diedenhoven*, en aldaar met zyne nazaaten, *Ludowyk*, *Karel de Kaale*, en andere, over de 300 jaaren lang, veeltydts

Pontan. Gelders. geschied. 1 deel, fol. 34.
zyn Hof, en zynen Koningklyken Stoet zou gehouden hebben. *Ludowyk* zyn zoon heeft 'er in 't jaar 821. over de verdeelinge zyner Ryken onder zyne kinderen, een Erf-maakgescheidt opgerecht. Daarom staat ook op de *Heesepoort* uitgehouwen; HIC PES IMPERII; HIER IS DE VOET DES RYKS. Zekere vlakte buiten de poort houd noch den naam van *den Roomschen Voet* levendig. Ook legt deze Stadt op de uiterste paalen van het *Duitsche Ryk*, gelyk Keizer *Frederik* spreekt in zekere Handtvest van 't jaar 1442. Zy strekte den Romeinen ook voor eene lustige legerplaats. Noch heeft men buiten de Stadt op eenen Steen deze woorden gevonden; *Huc usque jus Stauriæ: Dus verre gaat het recht van Stauria*; van zommigen genomen voor het Hoogduitsche *Stever*, eenen *tol* of *schattinge* beteekenende; maar andere, en veelligt beter, houden *Stauria* voor de Stadt *Stavoren* in *Frieslandt*, voortydts de zeer magtige Hooftstadt van dat Geweste, die haar Rechtsgebiedt tot aan het Ryk *Nymeegen* plag uit te strekken; zie ook 't geen gezegt is op FRIESLANDT.

Idem Pontan. ibid.

Tacit. lib. 4. *Hist. de morib. Germ. c.* 29.
Dat de Stadt zeer oudt is, is zeker, maar niet wie 'er d'eerste stichter van geweest zy. Dat men de *Romeinen* voor de grondtleggers zou rekenen is niet wel te vermoeden; waarschynlyker is het dat de *Batauwers*, naar gewoonte der oude Natiën, van 't een in het ander landt trekkende, ook al meenigte hondert jaaren voor Christus geboorte in dit landt zullen gekomen zyn, inneemende niet alleen het Eilandt dat zich uitstrekte van daar de *Rhyn* aan de slinke handt de *Waal* uit zynen boezem voortbrengt, tot daar deze beide Rivieren

Pontan. G. gesch. 1. deel, fol. 34.
by *Helvoet* slinks, en by het *Vlie*, enz. rechts in den *Oceaan* vallen; maar ook zekere streeke landts, aan de zuidtzyde van *Rhyn* en *Waal*, naar *Vrankryk* of *Gallia* aan, en toen noch onbewoont; daar zy den hooftstoel vastgezet, en deze Stadt op eenen verheven heuvel gebouwt zullen hebben, die daarom ook van de Romeinen OPPIDUM BATAVORUM genaamt zal zyn.

Cluver. de 3. Rh. alv. c. 13. *B. Neander de antiq. Germ. c.* 39.
In den oorlog tegen de *Romeinen*, door *Cl. Civilis* gevoert, is ze (volgens *Tacitus* getuigenisse) wel verbrandt, maar naderhandt weêr opgebouwt. *Cluverius* wederspreekt wel dat door *Oppidum Batavorum*, *Niewmeegen* beteekent word, daar *Cl. Civilis* zyn verblyf genomen hadt, en wil dat op *Batenburg* betrekken; doch andere vallen hem daar in niet toe. Immers *Nymeegen* is ook een *Oppidum Batavorum*, zoo wel als *Batenburg*; waarom zou het dan ook niet eerst gebouwt konnen zyn geweest? Hoe deze Stadt der *Batauweren* den naam van *Niewmeegen* mag gekregen hebben, daar in zyn de gevoelens zeer verscheiden.

Th. Niestad anfang der Reichs Stadiën. pag. 112. *Vitus Vinshemius. Henr. Henning. Matth. van Odys Ph. Odenburg. Guicc. Nederl. beschr. fol.* 137.
Veele willen hunne lezers wysmaaken, dat *Marcomirus*, Koning van de *Cimmeren*, in, of omtrent het jaar 317 na 't bouwen van *Rome*, of 434 jaaren voor Christus geboorte, door de *Scyten* omtrent den mondt van den *Donauw* geslagen en weggedreven zynde, met eene menigte van 489360 weerbare mannen den *Ryn* afquam, dat hun de landen ingeruimt wierden nu bezeeten van de *Gelderschen*, *Westfalingers*, en *Friezen*; dat deze vreemde gasten een verbondt met de voorige bezitters gemaakt zouden hebben, met hen aangehuwelykt, en van hen *Niewe-Magen* genoemt zyn; dat zy daar op de Stadt bouwende, haar den naam van *Niewe Magen* (nu *Nymeegen*) zouden gegeeven hebben. Anderen verzieren den eersten stichter van *Nymeegen* den magtigen Koning van *Gallia*, *Magus*, zoon van *Dis*, die deze Stadt *Maga*, naar zynen naam, genoemt zou hebben, maar dat naderhant *Bato*, der *Catten* Koning, in deze landen gekomen, behaagen in de gelegentheit dezer plaatze vindende, de gedachte Stadt (zeer vervallen zynde) liet verniewen, vergrooten, en met drie muuren in 't rond zou omringt hebben; ter zaake van deze verniewinge zou ze *Noviomagum*, of, naar de taal van 't landt, *Niewmaga* geheeten zyn, met 'er tydt in *Niewmeegen* verandert. Zy doen 'er noch by, dat *Hessus*, *Bato's* zoon, deze plaats, als de plaatze zyner geboorte, zeer zou bemint hebben, en daarom ook het laagste gedeelte der Stadt noch *Hessen-* of *Heesenberg* genoemt worden; zie HEESENBERG; voegende daar noch by, dat de Stadt, by een algemeen raadtbesluit der *Batauweren*, tot de Koningklyke hooftstadt zou verkozen en gestelt zyn.

Petit Nederl. Republ. pag. 38. *Pontan. Geld. gesch. 1. deel, fol.* 34.
Belangende het Kasteel, willen zy dat het van *Julius Cæsar* zou gebouwt, of liever herbouwt en vergroot zyn. Andere weder dat de Stadt, of *Oppidum Batavorum*, verbrandt zynde, in den *Romeinschen* oorlog, ten tyde van *Cl. Civilis*, als boven gezegt is, door de Inwoonderen weêr opgerecht, en toen *Noviomagum*, *niewe Stadt*, of *Burgt*, hernoemt zyn. Wy stappen van zulke gezochte beginsselen af, en blyven daar by, dat *Nymeegen* zeer oudt is. *Niewmeegen* voert wel den naam van *'t Ryk*, maar het heeft ook dien van *Burggraafschap*, voerende dien naar den Burgt of 't Slot, dat van den Burggrave bewoont wordt; hy heeft naast den Stadthouder, Cancelier, en Raaden, de opperste plaatze boven alle Drosten en Amptlieden. De Burgt draagt den naam van 't *Valkhof*, dat veele meenen den echten naam niet, maar eenen verbasterden van *Water*, *Waal*, of *Walsch Franken*, te zyn; *Pontanus* houd het mede voor verbastert. Hoewel 'er veele van gedachten zyn dat het van *Julius Cæsar* gebouwt is, schryven echter ook veele de grondtlegginge van het *Valkhof* toe aan *Drusus*, stiefzoon van *Augustus*, en oppersten Veldtheer der *Romeinen*, die in de *Nederlanden* dieper ingedrongen is dan *Julius Cæsar*, en daar meer voetspooren van te vinden zouden zyn dan wel van *Julius*. Na dat de *Noormannen* dien schoonen Burgt, enz. verwoest hadden, heeft Keizer *Frederik Barbarossa*, omtrent het jaar 1153. alles weêr opgerecht en verniewt, als blykt uit een oudt *Latynsch* gedicht, voor lange jaaren in *S. Stevens*-kerk gevonden, op eene zark uitgehouwen, nu in den muur van het kerkhof staande. *A. van Slichtenhorst* heeft het dus in *Nederlandtsche* vaerzen overgebragt:

Als

Als duizent, hondert, en noch vyf-en-vyftig jaaren
Na 't heil dat 't heilig lam ons wierf, verſcheenen waren.
Heeft Keizer Frederik, een vriendt van vreed' en trouw,
Aan het vervallen, en ſchier heel vernield gebouw
Van Nymegen, op niew, zyn ouden glans gegeeven:
't Welk Cæſar allereerſt had uit den grondt verheeven.
Die (al bezat hy ſchoon noch eens zoo grooten Ryk)
Dien grooten Vredevorſt nochtans niet was gelyk.

Slicht. in Pont. 1 deel, fol. 35. Guicc. fol. 158. Petit Nederl. Republ. pag. 39.

Men vindt aan den *Waalkant*, wanneer d'Ooſte-windt het water heel laag heeft afgedreven, noch dagelyks veele oude beelden, graven, kruiken van aarde, en andere *Romeinſche* overblyfzels, onderaardtſche vloeren, verſcheide maakzels van ringen, bovenal van geſpen; ook goude, zilvere, loode, kopere, zommige gekartelde, en rondtom als ingezaagde (*Nummi Serrati*) penningen, waar van 'er eenige met den naam van *Octavianus*, *Claudius*, en andere Keizeren, pronken. Ten tyde van *L. Guicciardyn* had *J. van Valkenburg*, burger aldaar, drie of vier van diergelyke ſteenen, welke in zonderlinge waarde gehouden wierden, als gevonden aan den kant van de *Waal*; zy hadden titels en graffſchriften van Overſtens, en voornaame mannen. *Niewmeegen* leit zeer luſtig, byna als eenen geſpannen boog, wiens pees aan de *Waal* is, van daar allengs opgaande, met vyf heuvelen, genaamt de *Heſenberg*, *Marienberg*, *Gruitberg*, *Klokkenberg*, en *Hoenderberg*. Al voor veele jaaren, ja eeuwen, heeft *Nymeegen* een vermaarde School gehadt. Het is meer dan 750 jaaren geleden dat Paus *Gregorius de V.* die in 't jaar 995 Paus wierd, te vooren *Bruno* geheeten, in 't School te *Nymeegen* zou onderwezen zyn geweeſt: Hy ſprak driederlei taalen, wat uitneemends in dien tydt. Ook hebben veele geleerde Mannen daar hunne geboorteplaatze gehadt: onder hen de Mathematicus *Daniël van Sanebroek*, *Theodorus Bornius*, Theologus; *François van Cranevelt*, Præſident in den Hoogen Raadt te *Mechelen*; ook *Iodocus*, zyn zoon; *Gerardus van Valkenburg*, *Willem van Gent*, Raadtsheer, enz. *Paulus Noviomagas*, Hofprediker van *Chriſtiaan den III. van Denemarken*; *Petrus Caniſius*, *Henricus Caniſius*, *Gerardus Geldenhouwer*, *Johannes Henricus*, *Johan Bronkhorſt*, *Gerard Buis*, nevens zyne broeders *Petrus* en *Johannes Buis*, Jeſuiten. Noch worden genoemt *Willem van Ryswyk*, *Otto Hartius*, *Henrik Ouwens*, *Juriaan Ouwens*, Ridder, beide Raden van Aartshertog *Albertus*, en *Iſabella Clara Eugenia*; *Iodorus Meyerus*, Profeſſor, enz. *Barend Sel*, *Arnold van Tricht*, *Guilielmus Fabricius*, en meer andere. *Nymeegen* heeft altydt geſtaan, of geſcholen, onder *Franſche* Koningen, of onder de beſcherminge der *Roomſche* Keizeren, en ſedert het jaar 1050. ook onder de *Kleefſche* Graven, als Stadthouders en Erfburggraven van 't Ryk, of wel onder byzondere Graven, als eene vrye Keizerlyke, en op zich zelven ſtaande Stadt: doch is ten laatſten (in 't jaar 1248.) door den *Roomſchen* Koning *Willem*, Grave van *Hollandt*, in Pandtſchap gegeeven aan zynen bloetverwant, Grave *Otto van Gelder*, die hem, in den verwarden Staat des ryks, 21000 (andere zeggen 16000 of wel 26000) mark fyn zilver verſchoot. In het handtſchrift ſtont; Dat hy, gezint zynde te betoonen de overgroote trouwe en yver zyns bloetverwants, aan hem en de *Roomſche* Kerke bewezen, gemelden Grave *Otto* en deszelfs erven, tot een Leen en onderpandt overgaf de Stadt en het ganſche gebiedt van *Niewmeegen*, zonder dat Leen of onderpandt ooit weêr te mogen opeiſſchen, voor dat de opgenome penningen weêrgegeeven zouden zyn aan hem, of zyne nazaaten; daar by noch zoude men de inkomſten of renten van den Burgt aan de hooftſom niet korten: indien de ſchuldt weêr afgeloſt wierd, zou het echter geenen *Roomſchen* Koning vryſtaan, de Stadt *Niewmeegen*, met der zelver Ryk, aan eenen *Uitheemſchen* Heer over te draagen; maar had de Graven van *Gelder* eerſt te waarſchouwen: By gebrek van Manlyk oir en erf, zouden de oudſte Dochters der Graven van *Gelder* in het Leen volgen. Hy deed voorts bevel afgaan, aan zynen Stadthouder, de Smalheeren van den Burgt, en het begryp van *Niewmeegen*, dat zy voortaan in alle zaaken betreffende 't recht en gerechte van dien, zich, in plaatze des Keizers, voor Grave *Otto van Gelder* zouden hebben te verantwoorden, en onder zyn gebiedt te bukken. Dus is aan de *Gelderſche* Graven, tot noch toe bloote Schutsheeren geweeſt over *Niewmeegen*, eene gelyke magt gegeeven, als voorheen de *Roomſche* Keizers en Koningen aldaar, en over de *Betuwe* gehadt en gebruikt hadden. Ondertuſſchen moſt *Niewmeegen* altydt voor eene Ryksſtadt geëert worden, en, onder des Ryks beſcherminge, in die hoogheit blyven; zonder namaals wyder vervreemt, of aan andere Vorſten overgezet te mogen worden, volgens uitdrukkelyk bevel, en naar luidt der brieven van Keizer *Rudolf van Habsburg*, in 't jaar 1282 gedagtekent. Deze privilegiën zyn niet alleen beveſtigt van alle de Keizeren tot op *Matthias* toe, maar ook van *Philips den II. van Spanjen*, die *Niewmeegen* duidelyk onder die gedachte voorwaarden verzekert. Toen deze Stadt in het jaar 1579. mede andere *Vereenigde Nederlandtſche Provintiën*, in nader *Unie* tradt, wierd dit ook beveſtigt. Grave *Otto van Gelder* nam, op de gedachte beleeninge, nevens den *Gelderſchen* Leeuw, den Keizerlyken Arendt aan. Toen in het jaar 1422. na de ſchielyke doodt van Hertog *Reinald den IV.* den laatſten uit den ſtam van *Gulik*, het Vorſtendom *Gelderlandt* veele vryers had; dat ook *Arnoud van Egmond*, naaſte bloetverwant, en, van zuſters wegen, achterneef van *Reinald*, binnen de Stadt *Graaf*, door den Heer van *Buuren*, als in gyzeling gehouden wierd: ook te beduchten ſtont, dat hy hem van daar elders heen voeren mogt, hebben die van *Niewmeegen*, vreezende voor eenen inlandtſchen oorlog, ſcheuringe, of oploop, zich uit eige drift gewapent, en *Arnoud* uit de *Graaf* gehaalt, ook hem op den Landtdag te *Niewmeegen*, in weêrwil van veelen, ſtraks gehuldigt. In het jaar 1473. is deze Stadt vier maanden lang door Hertog *Karel van Burgundiën* belegert, ook by verdrag aan hem overgegaan, behoudens haare privilegiën: maar vyf jaaren daar na hebben die van *Niewmeegen* zich van het *Burgundiſche* jok en gebiedt ontſlagen; en hunne partydigen, namelyk *Frederik van Yſelſtein* en *Willem van Egmond*, drie jaaren lang in hechteniſſe gehouden, tot het jaar 1491. wanneer zy weder onder Aartshertog *Maximiliaan van Ooſtenryk*, enz. moſten buigen. Hoe de *Niewmeegers* dikmaals tegen hunne Vorſten oproerig geweeſt zyn, wat zy tegens hen gedaan, of van hen geleden hebben, enz. kan men vinden onder den naam hunner Graven, en Hertogen, inzonderheit op KAREL VAN GELDER, anders VAN EGMOND, REINALD DEN I, ARNOUD, enz. Wy hebben gezegt dat *Niewmeegen* zich, in het jaar 1579. mede in het verbondt der andere *Geunieerde Provintiën* begaf; maar omtrent 6 jaaren daar na, (1585.) is de Stadt door *Marten Schenk*, en eenige perſoonen binnen de Stadt, die de vierigſte *Roomſch-Catholyke* burgers gaande maakten, en het *Staten* guarnizoen uitdreeven, weêr aan *Spanjen* gekomen. Prins *Maurits* bragt echter door belegeringe de Stadt den 21 October 1591. nochmaals aan den *Vereenigden Staat*. Gemelde *Marten Schenk*, had 'er het jaar te vooren (in 't jaar 1590.) eenen aanſlag op gemaakt, na dat hy was aan de zyde van den *Staat* overgegaan, was alreeds binnen de Stadt geraakt; maar de burgers, in de wapenen gekomen, dreeven hem en de zynen weêr te rugge, die met zulken drang en menigte in de vier of vyf naaſte pleiten vielen, dat ze door de overwigt omſloegen, of zonken; die niet zwemmen konden verdronken in de *Waal*, en onder hen *Schenk* zelf, die, door de zwaarte van zyn harnas, ten gronde ging. De *Staten* hadden tegen over *Niewmeegen*, aan de overzyde van de *Waal*, eene geweldige Schans, *Knodzenburg* geheeten, doen bouwen: *Parma* quam om ze te beleegeren: maar Prins *Maurits* quam op hem af, ontzette de Schans, en maakte zich meeſter van *Niewmeegen*; zie meer op KNODZENBURG. *Niewmeegen* heeft voorheen al mede de woede en wreedheden der *Noormannen* moeten gevoelen: Toen deze *Barbaaren*, in 't jaar 838. de Stadt *Utrecht* als overhoop geworpen hadden, en *Wyk*, *Keulen*, en *Aken*, het zelfde lot had getroffen, bleef ook *Niewmeegen* niet verſchoont: de Burgt wierd een aſchhoop. In 't jaar 881. wedervoer hen van 't zelfde volk een diergelyk onheil; de Stadt wierd niet alleen uitgeplondert, maar daar by het *Valkhof* in brandt geſtoken. In het jaar 1537. wierd, door een ſchielyk ontſtanen brandt, niet alleen de Voorburg, maar ook de Binneſtadt deerlyk geſchonden. Wegens die ongelegentheit, wierd verboden eenige huizen meer met riet of ſtroo te dekken, en niet anders dan met hard dak; en den geenen, die de ſchade geleden hadden, vryheit of verminderinge van ſchattingen gegeeven. Toen de *Jeſuiten* in, of omtrent het jaar 1555. ook te *Niewmeegen* begonnen in te kruipen, hebben de Overigheit, en de Overluiden van *S. Niklaas*-gildt aldaar, hoe goedt *Roomſch* zy ook waren, zich daar tegen geſtelt, en hen op het ſcherpſte geboden terſtondt uit de Stadt te trekken, onder andere redenen in hunnen verbodtsbrief latende invloeijen; „Dat „ zy, die zich *Jeſuiten* noemen, achterbax t'zamenrot„ tingen maakten, en ryke Erffeniſſen aan zich zochten „ te trekken: Datze alreeds meer Geeſtelyken onder hun „ hadden dan ze voeden en onderhouden konden; dat de „ arme gemeente niet meer noch hooger belaſt, of uitgeput, „ en uitgemergelt behoorde te worden: Dat ze derhalven „ goet vonden, de niewe en ingeſloope *Jeſuiten* de Stadt „ door eenen Roeidraager te ontzeggen: dus moſten zy hun noch onvoltooit neſt weêr verlaaten. Toen de *Franſchen* in 't jaar 1672. zoo onvoorziens in de *Vereenigde Nederlanden* gevallen, ook in de *Betuwe* gekomen waren, en alle Steden en Plaatzen in *Zutphen*, en *Gelderlandt* zich overgegeeven hadden, heeft *Niewmeegen* alleen den vyandt noch wat opgehouden: Veertien dagen eer de *Franſchen* de Stadt belegerden, was 'er niet boven de 5000 ponden buskruit in het Magazyn; maar die van *Utrecht* zonden in aller yl, uit eige beurze, 25000 ponden, en uit *Hollandt* quamen noch 50000 ponden derwaarts: ook zonden 'er die van *Utrecht* vyf Compagnien burgers binnen, die zich, als

Idem Pontan. & Guicc ibid.
Idem Pontan. 1 deel, f. 15.36.
Pontan. 1 deel, f. 37.38. Guicc. beſchr. der Nederland. fol. 137.
Guicc. fol. 137. Pontan. 1 deel, fol. 40. 2 deel, fol. 94. Haſſelt Hiſtor. Gelr. pag. 217.
Brauw. in Chr. G. Haſſ. Pontan.
Pontan. 1 deel, fol. 47. 2 deel, fol. 209.
Hooft fol. 989. Meteren fol. 237. 318. Grotii Nederl. Hiſtor. fol. 145. 157. 170. Bor. Mont. in Guicc. enz.
Petit Nederl. Republ. pag. 40.
Pontan. 2 deel, f. 38 44.
Idem ibid. fol. 427.
Idem ibid. fol. 481.

de reſt, zeer wel queeten: behalven die, beſtont de Bezetting in 25 of 2600 mannen. Maar de burgers van *Niewmeegen* maakten ook 2500 mannen uit, alle welgemoedt, en die zich niet ontaardt van den *Bataviſche* afkomſt toonden. De Heer *Johan van Welderen* was 'er Gouverneur binnen, een Generaal van beleit en dapperheit. De Schans *Knodzenburg* gaf zich den 16 Junius, na eene tweedaagſche beleegeringe, aan den Marechal de *Turenne* over, enkelyk door het bedryf van eenen Tamboer, die appél ſloeg, ſtaande by het gemak op de Schanſſe. De *Franſchen* ſchoten geweldig uit *Knodzenburg* op de Stadt, en den 2 Julius belegerde *Turenne* de Stadt ook van de Landtzyde: de belegerden verweerden zich mannelyk, en het zou den *Franſchen* meer tydt en volk gekoſt hebben, indien de Krygsofficieren zoo veel moedt als de Burgers gehad hadden: want de Hoofden der krygsmagt wilden, tegens wil der anderen, verdraagen, gelyk zy ook deeden, op genoeg ſchandelyke voorwaarden: het *Staten* Guarnizoen moſt gevangen blyven tot dat het geloſt wierde, een Ruiter voor 6 Ryksdaalders, een Soldaat voor 3 Ryksdaalders: de Hooft-officieren mogten zonder rantzoen vertrekken; de andere Minder-officieren moſten een maandt gagie geeven: de Burger-compagniën van *Utrecht* trokken met vliegende vendels, en hun vol geweer uit; quamen den 13 Julius ('t verdrag was den 9 getekent) voor de *Tolſteegpoort* der Stadt *Utrecht*; maar mogten, vermits *Utrecht* al den 13 Junius *Franſch* geworden was, niet binnen trekken voor dat zy hun geweer hadden afgelegt. Dat beleg hadde den *Franſchen* omtrent 1300 dooden, en 1500 gequetſten gekoſt; daar tegen wierden in de Stadt maar 50 dooden en gequetſten getelt. Terwyle de *Franſchen* die Stadt bezaten, moſt ze aan hen al vry zwaare geldtſommen opbrengen, en boven dien veele geweldenaryen en dartelheden uitſtaan: maar zoo elendig het lyden was, zoo veel te grooter was de blydſchap, toen de *Franſchen* zich genoodtzaakt vonden te vertrekken, en uit alle de drie Provintiën te verhuizen; den *Vereenigden Staat* byna zoo plotzelyk verlatende, als zy 'er ſchielyk in gekomen waren. *Niewmeegen* verlieten zy den 30 April 1674. mits dat de Stadt echter tot een affcheidt voor brandtſchattinge 55000 guldens opbracht, en 'er noch even zoo veel voor de reſt van 't *Niewmeegſche Quartier* bedongen wierd. Niet lang daar na wierd *Niewmeegen* tot de Vredehandel-plaatze, tuſſchen *Vrankryk* en den *Vereenigden Staat*, nevens de Bondtgenooten, den Keizer, *Spanjen*, enz. verkozen, en de vrede in 't jaar 1678 geſloten.

Valken. verwart Europa pag. 521. ſeq. Sylvii verv. op Aitzem. 1 deel, enz.

Sylvii vervolg 1 deel, 2 ſtuk, f. 43-49.

NIEWMEEGSCH QUARTIER. Het geheel Hertogdom van *Gelderlandt* en het Graafſchap *Zutphen* word in vier quartieren verdeelt; namelyk, *Niewmeegen*, *Roermond*, *Zutphen*, en *Arnhem*, of het *Veluws*-quartier. Het *Niewmeegſche* quartier word weêr veronderdeelt, in zes ampten; het ryk van *Niewmeegen*, de *Overbetuwe*, de *Nederbetuwe*, *Tielerwaardt*, *Bommelerwaardt*, *Maas* en *Waal*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen*, in het jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens was opgelegt, wierd het quartier van *Niewmeegen* daar in op 24342 guldens geſtelt, (of 32 guldens 9 ſtuivers 1 penning in het 100.) Het quartier van *Roermond* op 14075 guldens (of 25 guldens 8 ſtuivers 8 penningen in 't 100.) Het quartier van *Zutphen* op 14475 guldens (of 19 guldens 6 ſtuivers in 't 100.) Het quartier van *Arnhem* op 17108 guldens (of 22 guldens 16 ſtuivers in 't 100.) Tot de 24342 guldens van 't *Niewmeegſche* quartier moſten de Steden en Kerſpelen, als ook de Heerlykheden des Ryks van *Niewmeegen*, opbrengen 2432 guldens. De Kerſpelen en Heerlykheden onder het *Ryk*, in die ſom van 2432 guldens, gaven 1364 guldens, die uitgeſlagen wierden over deze onder 't *Ryk* behoorende Kerſpelen en Heerlykheden; *Neſterik*, *Winſen*, *Boningen*, *Ewyk*, *Wichem*, *Weurde*, *Oy in 't Ryk*, *Oy*, *Oy Heerlykheit*, *Perſingen*, *Ubbergen*, *Groesbeek*, *Heumen*, *Malden*, *Bek*.

Houve 1 deel, fol. 77.

Idem ibid. fol. 78.

NIEW PENDRECHT; zie op PENDRECHT.

NIEWPOORT, nu een Vlek, dat echter noch den naam van Stede voert. Het is eene taamelyk groote en welbewoonde Stadt geweeſt; maar zy heeft in den *Gelderſchen* oorlog veele rampen en plonderingen moeten uitſtaan, doordien de plaats dikmaals belegert en ingenomen is: legt tegen over *Schoonhoven*, aan de *Lek*; half op den bodem van *Hollandt*, half op den *Utrechtſchen* of *Stichtſchen* grondt. Heeft noch Stadts gerechtigheit, en word een open Steedtjen genoemt. *M. Voſſius* noemt *Niewpoort*, al op het jaar 1402. een klein Steedtjen, daar hy verhaalt, dat *Jan van Arkel*, zoon van Heer *Otto*, *Niewpoort* byna het onderſte boven keerde. In den oorlog van *Hollandt* tegen 't *Sticht*, nam *Cornelis van Blyenburg*, door beſtel van die van *Dordrecht*, in 't jaar 1489. *Niewpoort* in, brak de poorten af, en ſlechtte de wallen. In het jaar 1514. is *Niewpoort* verbrandt. In het jaar 1516. heeft eenig volk van Hertog *Karel van Gelder*, *Niewpoort* overvallen, en, zonder eenig ontzeggen, overweldigt: maar Grave *Henrik van Naſſauw*, dat zeer hoog opneemende, heeft de Veſting door der *Hollanderen* hulpe, na den veertienden dag, weêr vermeeſtert, en 17 *Gelderſchen* daar binnen gevangen bekomen, daar hy 'er 10. van in den *Haag* liet ophangen, en de andere 7 onthoofden. In het volgende jaar 1517. na dat de *Gelderſchen Amſtellandt* verwoeſt, en in het Sticht *Utrecht*, te *Abkoude*, overnacht hadden, maakten zy zich in den morgenſtondt weêr op, lieten *Utrecht* op zyde leggen, gingen by *Kuilemburg* over de *Lek*, ſloegen zich op den *Gelderſchen* bodem neêr, keerden toen weêrom, en ſtaken *Niewpoort* in brandt, namen *Aſperen* ſtormenderhandt in, vermoordden alles geeſtelyk en wereldtlyk, mans, vrouwen, en kinderen: Eenige ſchryven, dat by dat verbranden geene zes huizen binnen *Niewpoort* bleven ſtaan. Noch hadden de rampen van *Niewpoort* geen einde: in het jaar 1520. vielen al weêr eenige *Gelderſchen* op *Niewpoort* aan, plonderden al dat 'er in was, en ſtaken het daar na in brandt. In 't jaar 1567. toen de ſoldaaten van den Grave van *Mégen* in *Niewpoort* lagen, raakten al wederom 58 huizen in d'aſſche. Evenwel getuigt *Guicciardyn*, dat het ten zynen tyde eene fraaije Stadt was. *M. van der Houve* zegt; men gelooft dat *Schoonhoven* uit de ruïnen en ondergang van *Niewpoort* geveſt is: het is wel te gelooven dat *Niewpoorts* ondergang, *Schoonhoven* zeer heeft doen toeneemen: maar dat *Schoonhoven* uit *Niewpoorts* ruïnen en ondergang zou geſproten zyn, daar in miſt *Van der Houve*: want *Schoonhoven* ſtaat al voor 't jaar 1222. bekent. In het jaar 1672. is *Niewpoort*, als eene uiterſte grensplaats van *Hollandt*, met veele Veſtingwerken tegens de vyanden verſterkt. *Niewpoort* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *ter Goude*.

Brugm. voor Scriv. pag. 55. Pontan. 2 deel, fol. 329. 345. 349. 357. O.H.K. fol. 583. Guicc. fol. 232. Houve 1 deel, fol. 111.

NIEWPOORT, een ſterk Steedtjen in *Nederlandt*, in het Weſterdeel ten Noorden van *Vlaanderen*, aan het riviertjen *Yperlee*, dat niet verre van daar in de *Noordtzee* valt; omtrent vier mylen legt het ten zuiden van de Stadt *Ooſtende* in *Vlaanderen*; en hoewel buiten ons beſtek der *Vereenigde Nederlanden*, brengen wy het 'er evenwel in, om dat by dit *Niewpoort* de gedenkwaardige ſlag van *Vlaanderen*, in 't jaar 1600. voorgevallen is. Het Steedtjen wierd toen van Grave *Maurits* belegert; Aartshertog *Albertus* trok in eigen perſoon op om de belegerden te ontzetten, en daar door viel de ſlag den 2 Julius voor, die zeer gevaarlyk voor onzen *Staat* was, en 't Landt genoegzaam in de waagſchaal ſtelde: maar Prins *Maurits* behiel de victorie volkomelyk, kreeg al het geſchut en legertuig der *Spaanſchen*, daar 'er wel 4000 van doodt bleven, en 600 gevangen wierden, nevens den *Admirant van Arragon*, Don *Franciſco di Mendoſa*; *Albertus* zelf was in zyn aangezicht gequetſt: 103 Vaendels wierden den *Spaanſchen* ontweldigt. De *Staat* verloor wel ruim 1000 mannen, behalven die 's morgens onder den Grave van *Solms* geſlagen waren. De Medailjes over deze zege gemunt vindtmen by *Bizot*. *Niewpoort* legt eene halve myl van de *Noordtzee*, is een Zeeſtadt en Haven, 't wierd in vorige tyden SANTHOOFT geheeten, in 't jaar 1383. tot eene Stadt gemaakt; bequam den naam van *Niewpoort* toen her met niewe Poorten beſloten wierd, en, tot een Burggraafſchap verheven. De *Engelſchen*, als ook de *Gentenaars*, hebben *Niewpoort* meer dan eens in vorige tyden in brandt geſtoken. In het jaar 1488. ſloegen die van *Niewpoort* de *Franſchen*, die het met 18000 mannen belegert hadden, en drie ſtormen daar op deeden, kloekmoedig af.

De Raey Diction. Geogr. pag. 355. E. van Reyd. Bor. Meter. Grotii Nederl. Hiſtor.

Bizot. pag. 80.

Mont. in Guicc. fol. 308.

NIEWSTADT, NIESTADT, NYSTADT, een Vlek in *Gelderlandt*, in 't *Roermondſche* quartier: het is voortyds een Steedtjen geweeſt, met muuren en bolwerken voorzien: het legt zeer vermakelyk, en is waterryk. Hertog *Willem van Gelder* en *Gulik*, Grave van *Zutphen*, in het jaar 1496 daar binnen zynde, en beſchroomt voor der *Brabanderen* ſterke aankomende magt, ſtak het Steedtjen zelf in brandt, om dat het zoo onſterk was: het is daar na wel weêr opgebouwt, maar in 't jaar 1557. van muuren en wallen ontbloot. In het jaar 1498. gaf deeze plaats, toen noch eene Veſting genoemt, zich aan Keizer *Maximiliaan van Ooſtenryk* over. Toen geheel *Gelderlandt*, en 't Graafſchap *Zutphen*, in 't jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens opgelegt was, moſt het quartier van *Roermonde* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in laſten 19070 guldens. Tot die ſom moſt het Droſtampt *Montfort*, in 't *Roermondſche* quartier, 2737 guldens, 12 ſtuivers $3\frac{1}{2}$ penning laſten; daar in droeg dit Vlek (een der elf of twaalf Dorpen van dat Droſtampt) 342 guldens 3 ſtuivers 12 penningen. Doordien *Roermond* in het jaar 1702. door de wapenen van den *Staat* en der *Bondtgenooten* verovert is, is *Niewſtadt* ook uit het bezit der *Spaanſche* Kroone geraakt.

Pontan. Gelderſ. geſchied. fol. 52. 2 deel, fol. 171. Idem 2 deel, fol. 312. Houve 1 deel, fol. 81.

NIEW STRYEN, OUDT-KROM- NIEW-KROMSTRYEN, enz. zie op KROMSTRYEN, en wel voornamelyk op STRYEN-WAERDT.

Idem Houve 1 deel, fol. 81.

NIEW VLIELANDT; zie VLIELANDT.

NIEW VLIET, legt in *Vlaanderen*, maar 't behoort aan den *Staat*: het heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Vliſſingen* in *Zeelandt*.

Lyſt der Predik.

NIEW VOSMAER, of VOSMEER, een Dorp in *Zeelandt*, op het Eilandt *Tholen*, *beooſter-Schelde*, onderſcheiden van *Oudt Voſmaer*. *Niew Voſmaer*, beooſten de rivier de

Houve 1 deel, fol. 145.

de *Drecht*, is, volgens extract uit de eigengeloofwaardige Landtsrekeningen van den hondertſten penning in *Zeelandt*, over 't jaar 1641. groot bevonden 2061 gemeeten, 171½ roeden: waar by noch quamen de Landen van de *Honinge* aldaar, 101 gemeeten en 118 roeden, ook den *Heeren Polder*, in 't jaar 1634. bedykt, 312 gemeeten 47 roeden. *Oudt Voſmaer*, beweſten de rivier de *Drecht*, ſtaat op 3312 gemeeten, 180 roeden. *Niew Voſmaer* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Tholen* en *Bergen op Zoom*. Men weete, dat twee gemeetens in *Zeelandt* een mergen in *Hollandt*, enz. uitmaaken.

Boxhorn Zeel. Kr. 1 deel, pag. 91.

NIEW-WERVE, een Dorp in *Zeelandt*, op het Eilandt *Walcheren*, in het jaar 838 bedykt. In den *Ouden Blaffert der Utrechtſche* Biſſchoppen, rakende hunne geeſtelyke Juriſdictie over de Kerken, Kapellen, Klooſters, enz. in *Zeelandt*, word het NYEWERVE genoemt, en daar ſtaat naderhandt by geſchreven, *gedeſtruëert*.

Houve 1 deel, fol. 142.

NIEWWIER, een der 13 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Ooſtdongerdeel:* hier is 't Klooſter *Sion*.

Winſem. Houve.

NIMMEGEN, NIEMEGEN, NYMEGEN, en NIMWEGEN; zie op NIEWMEEGEN.

NISPEN, een Dorp in het landt van *Breeda*, heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Breeda*.

Lyſt der Predik.

NISSE, (TER) een Dorp in *Zeelandt beooſter-Schelde*, op het Eilandt *Zuidt-Bevelandt*, bedykt in 't jaar 850. 't word in den *Ouden Blaffert der Utrechtſche* Biſſchoppen NISSEN geheeten; 't heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Zuid-Bevelandt*.

Houve 1 deel, fol. 143.

NODA FL. de Rivier NODA. Dit is een moerig riviertje, ſcheidende aan dien kant de twee Provintiën *Utrecht* en *Gelderlandt* van malkander, een weinig boven het Steedtje *Rheenen*, tegens over Hoffteden/ of *Hoeſden*, door den dyk van het gebergte in den *Rhyn* vallende. Het Perkamenteboek van *Utrecht* maakt daar gewag van op het jaar 1196. insgelyk *Gerrit*, Graaf van *Gelder*, in zynen brief van het jaar 1225. geſchreven in NODA, op den oever van den *Rhyn*. *Beka* verhaalt, in het leven van *Arnoldus* en *Theodoricus*, dat *Otto*, Grave van *Gelder*, in een veldtſlag overwonnen, van *Diederik*, Grave van *Hollandt*, tot over de NODA gevlucht is, dat is, tot binnen zyne landtpaalen. Hedendaags wordt het de Gebbe genoemt: maar *Jan*, Graaf van *Benthem*, betoogt in zynen brief dat het in 't jaar 1328. noch den ouden naam heeft gehadt.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 133.

Apud Hedam in Joannem III.

NOORDELOOS, eene Heerlykheit en Dorp in *Zuidt-Hollandt*, onder *Dordrecht*, in den *Alblaſſerwaerdt*. Voortyds heeft daar een Slot geſtaan, het adelyk geſlacht van *Herlaar* toebehoorende; naderhandt den Heere van *Breederoode*, daar het de Grave van *Arenberg* aan verkocht. Het dorp *Noordeloos* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Gorkum*.

Houve fol. 106. 122.

NOORDELOOS, ('T HUIS TE) daar van in de vorige poſt gewaagt is, plagt een zeer ſchoon gebouw te zyn, aan 't geſlacht van *Herlaar* behoorende, daar na aan dat van *Vyanen*, vervolgens aan dat van *Zevenbergen*, laatſt aan de Heeren van *Breederode*, gelyk ook de Heerlykheit van *Noordeloos*, met hooge, laage, en middelbaare juriſdictie, aan de gemelde Heeren gekomen is, by hen gekocht van den Grave van *Arenberg* voor 44000 guldens. 't Huis te *Noordeloos* legt nu heel vervallen.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1233.

NOORDEN, een *Hollandts* Dorp, in het Bailjuuwſchap van *Rynlandt*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Woerden* en *Over-Rynlandt*.

Houve 1 deel, fol. 99.

NOORDERDRAGTEN, een der zeven Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Smallingerlandt*, in *Ooſtergoo*.

Winſem.

NOORDEVELDT, een der zes Dingſpillen van *Drenth*, begrypende vyf Schoutſchappen; namelyk, *Vries*, *Norch*, *Veenhuizen*, *Reden*, *Redenwolde*, *Eelde*, en *Peyſſe*. Onder de drie Claſſen van *Drenth* is ook dat van *Noordeveldt*, en *Ooſtermoor:* daar onder deeze Kerken en Predikanten ſtaan, namelyk, *Redenwolde*, *Gieten*, *Gaſſelt*, *Eelde*, *Peyſſe*, *Norch*, *Rolde*, *Roden*, *Vries*, *Aſſen*, *Zuidlaren*, en *Anloo*. 't Claſſis van *Noordeveldt* en *Ooſtermoor*, word te *Rolde* gehouden.

Picard. antiq. pag. 269.

NOORDGEEST, een Dorp onder *Bergen op den Zoom*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene ſchatting van 140000 guldens jaarlyks opbrengen moſt, was het Landt van *Bergen* daar in, t'zamen met de Stadt, geſtelt op 3050 guldens 7 ſtuivers; daar toe moſt het Dorp *Noordgeeſt*, een van de tien Dorpen van dat Landt, 49 guldens 4 ſtuivers laſten, op twee na het laagſte; het moet daarom gering zyn.

Houve 2 deel, fol. 366.

NOORDGOUW, in den *Utrechtſchen Biſſchoppelyken Blaffert* ſtaat NOORDGOUDE, is een *Zeeuwſch* Dorp in het Eilandt *Schouwen*, daar onder behoort het gehucht *Schuddebeurs:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Schouwen*.

Houve 1 deel, fol. 145.

NOORD-HOLLANDT. Hoe *Noord-Hollandt* in drieën verdeelt word, als *Zuidt-* en *Noordt-Hollandt*, nevens *Weſt-Frieslandt*; by anderen alleen in tweën, te weeten in *Zuidt-* en *Noordt-Hollandt*, of in *Hollandt*, en *Weſt-Frieslandt*; zie op HOLLANDT. *Noordt-Hollandt* gemeenlyk *Weſt-Frieslandt* genoemt, of ook wel het *Noorderquartier*, legt in het Noorderdeel van *Hollandt*, en tuſſchen de *Noordt-* en *Zuiderzee*, het Y, en *Zuidt-Hollandt*, of *Rynlandt*. Die'er vier deelen van maaken, ſtellen *Zuidt-Hollandt* te zyn, het *Landt van Voorne*, *Noordt-Hollandt*, *Kennemerlandt* en *Weſt-Frieslandt*, door misbruik, of gebruik, *Noordt-Hollandt* genoemt, om dat het in 't Noorden legt. Onder *Zuidt-Hollandt* heeft men de Steden *Dordrecht*, *Gorkum*, *Workum*, *Schoonhoven*, *Geertruidenberg*, *Heuſden*, en *Geervliet:* Onder 't Landt van *Voorne*, den *Briel:* Onder *Noordt-Hollandt*, de Steden *Delf*, *Leiden*, *ter Gou*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Oudewater*, *Woerden:* In *Kennemerlandt* en *Weſt-Frieslandt*, de Steden *Haarlem*, *Amſteldam*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Medenblik*, *Edam*, *Monikkedam*, en *Purmerende*. Zommige voegen'er *Beverwyk*, *Schagen* en *Voorn* by; met de Water- of Dykgraafſchappen van *Kennemer-Amſtel-* *Goy-* en *Waterlandt*; nevens d'Eilanden *Texel*, *ter Schelling*, *Wieringen*, 't *Flie*, en *Grynde:* dan zyn'er noch de Steden in *Goylandt*, *Naarden*, *Muiden*, en *Weeſp*; zie voort op HOLLANDT. *S. van Leeuwen* ſtelt de adelyke Huizen in *Noordt-Hollandt*, 't Huis te *Coulſter*, *Cruptorix*, *Egmond*, *Medemblik*, *Middelburg*, *Niewburg*, *Schagen*, *Thoorenburg*, *Verone*, *Wydeniſſe*; zie op yders NAAM. De *Noordt-Hollanders* hebben noch veel van de oude *Friezen* behouden, als geel haair, korte kleederen by het vrouvolk: by de mannen knevels over de lip, enz. inzonderheit ten platten lande.

Brugm. voor Scriver. pag. 7. Leeuw. Bat. Ill. f. 1306. Comm. Amſt. fol. 8.

NOORDHORN, een der 38 of 39 Dorpen in de *Groninger Ommelanden* van het *Weſterquartier*.

Houv. v. D. f. 169.

NOORDLAREN, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder de Stadts Tafel van *Groningen*, daar de Stadt het gezag over heeft.

Idem Houve.

NOORDMANNEN, NOOR- of NORMANNEN, dus genoemt om dat zy uit het Noordtſche landt, en inzonderheit uit *Denemarken* quamen, en hunne invallen in de *Nederlanden*, *Vrankryk*, en verder hebben gedaan: ook in deze geweſten veele naamen nagelaaten. Hunne voornaamſte invallen in de *Nederlanden* zullen wy daarom aanhaalen. In het jaar 809. quamen de *Noormannen* en *Deenen*, met eene vloot van 200 ſchepen, in *Frieslandt*, en namen de Eilanden in. De *Friezen* leverden hen tot driemaal toe ſlag, maar leden drie bloedige nederlaagen: daar op wierden Dorpen en Steden verbrandt, verwoeſt, en daar in gepleegt, dat van Barbaaren te verwachten is. Het zwaarſte onheil trof *Groningen*, dat, toen een taamelyk Vlek, ganſch vernielt wierd: zy bleven echter daar niet lang wegens de doodt van hunnen Koning *Gotrik*, en uit vreeze voor Keizer *Karel den Grooten*. In 't jaar 820. quamen 13 ſchepen der *Noormannen* op de zeekuſt van *Vlaanderen*, plonderende zoo veel zy konden; maar wierden door de *Vlamingſche* bezettingen verjaagt. In 't jaar 835 (836) verſcheen eene geweldige *Noormanſche* vloot, den *Rhyn*, *Maas*, en *Schelde* opvarende, die alles verbrandde en vernielde, ook *Antwerpen*, en de zeer beroemde Koopſtadt *Wilda:* zy beroofden *Wyk te Duurſtede*, en vielen in het *Zeeuwſch* Eilandt *Walcheren*; hielden ook deerlyk huis in *Frieslandt*; maar de aankomſt van Keizer *Lodyk* deed hen vertrekken: welke Vorſt *Erik*, broeder van *Harald*, Koning der *Deenen* (doch beide uit hunne landen verdreven door *Regner*, Koning van *Noorwegen*) by hem gekomen, en te *Ments* gedoopt, tot Stadthouder over geheel *Frieslandt*, en Admiraal ter zee maakte, om der *Noormannen* invallen te weeren. Om 't verſchil der jaaren, d'een 835. d'ander 836. ſtellende, dient geweeten, dat het onheil in 't jaar 835 *Antwerpen* en *Frieslandt*, doch in 't jaar 836 *Walcheren*, *Wyk te Duurſtede*, enz. trof. De *Noormannen* trachtten *Frieslandt* wel weêr op niew aan te doen; maar wierden door den gedachten *Erik* geſtuit. In 't jaar 844 hebben zy de *Franſche* kuſten en *Vlaanderen* zeer geplaagt. Zy begaven zich van daar, in 't jaar 846. naar *Frieslandt*, ten weſten van 't *Vlie*. De *Friezen* leverden hen wel drie veldtſlagen, maar leden in de laatſte eene zwaare nederlaag. Ondertuſſchen hadden zy *Wyk te Duurſtede* al weêr verbrandt. In het jaar 850. roofden zy in de *Betuwe*, *Brabandt* en *Vlaanderen*; in het jaar 851. aan de monden van den *Rhyn*, *Maas* en *Schelde*, plonderden alles uit; en vermits de Landen daar door ledig en woeſt raakten, maakten zy'er hun eigendom van. In 't jaar 855. (856) gold het *Brabandt* wel, maar *Utrecht* allermeeſt, dat ganſch verwoeſt en vernielt wierd; als ook op niew *Wyk te Duurſtede*. Die de Oudtheden naſpeuren, meenen dat by dien inval de Landen hunne naamen meeſt verloren, en andere van de *Deenen* gekregen hebben. Dat naar 't zuiden van den mondt der *Maaze* legt, noemden zy *Zeelandt*, naar 't noorden *Hollandt*. In het jaar 868. hebben deze zelfde *Noormannen*, *Keulen*, *Wyk*, *'t Sticht Utrecht*, en 't omleggende landt weêr jammerlyk bedorven. Drie jaaren daar na vielenze (in 't jaar 871.) in *Frieslandt:* kort daar na in *Vrankryk*; trokken weêr nederwaarts, en vernielden op niews *Utrecht*, dat men begonnen had te herbouwen: van daar togen zy over de *Eems* naar *Ooſt-Frieslandt*; maar zy wierden daar zoo van de *Friezen* geſlagen, dat'er 10400 mannen op 't veldt bleven leggen, de overige raakten meeſt in 't vluchten om hals. 't Word gezegt van eenigen by *Norden*, in *Ooſt-Fries-*

Neander antiq. Germ. cap. 2. Schotan. Fr. Kr. fol. 64. Houve 2 deel, fol. 374.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 38. Mutz. Kerkel. Hiſtor. op 't jaar 835. Sigebert, enz. Schotan. Fr. beſ. pag. 56.

Idem Schotan. ibid. Pontan. 2 deel, fol. 39. Beka in Hung. item Heda. Houve 2 deel, fol. 429. O.H.Kr. M. Voſſ. Jaarb. pag. 7. Didenh. Idem Voſſ. p. 8.

De Raey Diction. Geogr.

Frieslandt, doch van *M. Voſſius*, by *Noordtwyk* geſchiedt te zyn, die d'eer dezer zege aan de *Weſt-Friezen* geeft. Na dien tydt quamen echter *Sigefried* en *Godefried*, *Deenſche* Koningen, weêr met een grooter magt aan dan ooit te vooren: de *Vriezen*, voor hen bevreeſt, gaven zich over; maar als de *Deenen* hoorden, dat 'er 9000 van hen by *Kamerik* verſlagen waren, trokken zy woedende op, en gingen veelerwegen zeer vreeſlyk in *Nederlandt* te werke: in *Frieslandt*, *Brabandt*, *Vlaanderen*, de *Betuwe*, het Sticht *Utrecht*, *Zeelandt*, enz. hebbenze onuitſprekelyke verwoeſtingen aangerecht; als ook in *Hollandt* (toen noch onder den naam van *Frieslandt* begrepen) wel tot zes maal toe. In 't jaar 895. moſt ieder inwoonder in *Hollandt* hooft voor hooft brandtſchattinge betaalen. Maar niet lang daar na wierden zy door den Keizer, aan de *Deyle* in *Brabandt*, zoo geſlagen, dat 'er, naar zommiger berecht, over de 100000 doodt bleven; waar door zy zoodanig verzwakt waren, dat hunne invallen tzedert van weinigen nadruk geweeſt zyn. Verſcheide ſtellen dezen ſlag en de nederlaage der *Noormannen* op het jaar 891. *Voſſius* echter de gedachte brandtſchattinge op 't jaar 895.

Idem Voſſ. pag. 18. *Schotan. beſchr. van Fr. pag.* 60.

NOORDT-BEVELANDT, een Eilandt in *Zeelandt*, tuſſchen *Walcheren* en *Schouwen:* het is een gedeelte van 't Eilandt *Bevelandt*, dat in het jaar 1532 ten deele door de zee verzwolgen, en van een geſcheiden is: daar van word het Noordergedeelte *Noordt-Bevelandt*, 't ander *Wolfaartsdyk*, 't derde *Zuidt-Bevelandt*, of het *Landt van ter Goes* geheeten; en gemeenlyk met eenen naam, de *Ooſtelyke Eilanden van Beweſter-Schelde*; zie een breedt berecht van geheel *Bevelandt*, waarom zoo genoemt, wanneer bedykt, en andere aanmerkelykheden, op BEVELANDT. *Noordt-Bevelandt* wierd in het jaar 1547. groot bevonden als volgt, ten vollen ſchoote: 't *Niewe landt van Cats*, by der breedte 688 gemeeten, 142. roeden; *Cats beweſten Waals*, *Hamerſtede*, *Edekinge*, en *Niewerkerke*, t'zamen groot 1322 gemeeten, 88 roeden: Het *Noordt-Ambacht* van *Emeliſſe*, en *Ser-Witte-kinderen Ambacht*, groot 1203 gemeeten, 17 roeden; *Worde-Meershoek* groot 286 gemeeten, 22 roeden; *Welle* en *Coninkhem*, groot 3568 gemeeten; *Geredyk* en *Wiſſenkerke*, 3552 gemeeten; *Soetelinkskerke* 753 gemeeten, 21 roeden; *Campen* 443 gemeeten, 62 roeden; zy zyn alle in het jaar 1530. ondergeloopen, en leggen noch (1644) met de zee gemeen.

De Raey Diction. Geogr. pag. 76. 358. *Boxhorn Zeel. Kr. 1 deel, pag.* 52.

NOORDTBROEK, een groot Dorp, gelyk ook ZUIDTBROEK, in de *Groninger Ommelanden*, onder de *Oldampten*; daar de Stadt *Groningen* 't gezag over heeft.

Houve 1 deel, fol. 170.

NOORDTDYK, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onderhoorig aan de *Stadts-Tafel*, daar *Groningen* 't gezag over heeft.

Houve 1 deel, fol. 169.

NOORDTDYK, een Dorp in *Zeelandt* geweeſt, op het Eilandt *Noord-Bevelandt*; het lag noch (in 't jaar 1644) met zoo veele andere verdronken.

Houve 1 deel, fol. 144

NOORDTMONSTER, anders *Niewerkerk*; zie ook op NIEWERKERK. *Van der Houve* ſtelt het voor een der Dorpen van *Walcheren*. Wy vinden in den *ouden Blaffert* van de *Utrechtſche* Biſſchoppen, onder het Deekenſchap van *Walcheren*, wel een *Weſtmonſter* te *Middelburg*, en een *Eikeninge*, anders *Niewkerke:* maar geen *Noordtmonſter*, of *Niewerkerke*. Onder 't Deekenſchap van *Borſele* ſtaat *Monſter*, doch is verdronken. *Houve* ſtelt ook een *Monſter* onder de verdronke Dorpen van 't Eilandt *Borſelen*.

Houve 1 deel, fol. 143.

NOORDTPOLDER, een van de Polders onder *Oeltjens plaat*, in het *landt van den Briel*, in 't jaar 1425. bedykt, groot 600 gemeeten, of 300 mergens.

Houve 1 deel, fol. 115.

NOORDTSCHERMER; zie op SCHERMER.

NOORDTSCHERWOUDE, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder *Alkmaar*; 't wierd voortyds NOORSTERWOUDE geheten. Dit dorp, als ook *Zuid*-SCHERWOUDE, voeren beide dien naam van de Boſſchen die 'er in oude tyden geſtaan hebben. Het is eene oude overleveringe, dat de twee Kerken dezer Dorpen van twee zuſters zouden geſticht zyn, maar heeft geene zekerheit. De eene *Sus* genoemt, zou de Kerk te *Zuidſcherwoude*, d'andere *Nos*, die te *Noordſcherwoude* bekoſtigt hebben: daarom plagten veele oude lieden deze Dorpen *Suſſchrout*, of *Suſſcherwout*, en *Noſchrout* te noemen. *Noordt-Scherwoude* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Alkmaar*.

Houve 1 deel, fol. 97. *en* 118. *Brugm. voor Scriv. Kron. pag.* 32.

NOORDTSCHOTER-BOSCH, van *M. van der Houve*, met *Schooten* en *Akendam*, onder *Haarlem* geſtelt.

Houve fol. 109.

NOORDTSTERWOUDE; zie NOORD-SCHERWOUDE.

NOORDT- ook ZUIDT-WELLANDT; zie op WELLANDT.

NOORDTWELLE, een Dorp in *Zeelandt* op 't Eilandt *Schouwen*. *Reniſſe* met dit *Noordtwelle* hebben t'zamen Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Schouwen*. Vermits wy geen *Wellandt* op de lyſte der *Zeeuwſche* Kerken en Predikanten vinden, en geen *Noordtwelle* by van der *Houve*, noch op den *ouden Blaffert* der *Utrechtſche* Biſſchoppen; maar wel by den eenen *Wellandt*, en in den *Blaffert Noordt-* en *Zuidt-Wellandt*, alle op *Schouwen*, is ons vermoeden, dat het geen weleer *Wellandt* geheten heeft, nu *Welle* zal zyn.

Lyſt der Predik.

NOORDTWOLDE, een der 20 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Stellingwerf Weſteinde:* of een der zes over den *Stroom* leggende: de andere 14 leggen tuſſchen de rivieren de *Lende* en *Cuynre*, of aan deeze zyde van den *Stroom*. *Stanthuizen* hoort onder *Noordtwolde*.

Houve. Winſem.

NOORDTWOLDE, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder het quartier *Hunſingo*.

Houve.

NOORDTWYK, een Bailjuuwſchap in *Neder-Rynlandt*, onder *Leiden*; hebbende onder zich de Dorpen, *Noordtwyk binnen*, en *Noordtwyk op zee*, met *Langevelt*, *Hillegom*, *Voorhout*, *Saſſenheim*, en *Noordtwyker hout*.

Houve 1 deel, fol. 99.

NOORDTWYK BINNEN, een Dorp en Heerlykheit onder *Leiden:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Leiden* en *Neder-Rynlandt*.

Houve fol. 111.

NOORDTWYK BUITEN, of OP ZEE; een Dorp en Heerlykheit onder *Leiden:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Leiden* en *Neder-Rynlandt*. *Petit Petit* en andere meenen, dat *Noordtwyk* den naam voert van de *Noormannen*, uit *Denemarken* en 't *Noorden* aldaar gekomen: *S. van Leeuwen* verwerpt het, als met de oudheit van dit Dorp niet overeen komende.

Houve ibid. Petit Nederl. Republ. pag. 157. *Leeuw. fol.* 157.

NOORDTWYK, een der 39 Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, onder 't *Weſterquartier*; of een van de negen Dorpen, die in 't byzonder *Vredewold* genoemt worden: over welke alle t'zamen, omtrent het jaar 1645. Jonker *Caſpar van Eeuſum*, Heer van *Nyenoort*, Heer plag te wezen.

Houve 1 deel, fol. 173.

NOORDTWYKER-HOUT, een Dorp onder het Bailjuuwſchap van *Noordtwyk*, onder *Leiden*; leit tuſſchen *Noordtwyk* en *Voorhout*. Daar omtrent heeft een groot boſch gelegen, *Hout* geheten; beginnende van het Dorp *Saſſenheim*, en het huis te *Teylingen*, zich verder tot *Haarlem* uitſtrekkende: zoo dat *Noordtwyk* ook aan dit Boſch gelegen, en 'er den naam van *Noordtwyker-Hout* van gekregen heeft. *P. Merula* zegt, dat de boſſchen en waranden daar zoo overvloedig, zoo dicht en dik geweeſt zyn, datmen van het huis te *Teilingen* af, tot *Haarlem* toe kon komen over de boomen en door de takken heene, zonder ooit aarde te raaken, alleen eene ſpar ter hulpe neemende, om ſomtyds van den eenen op den anderen te ſchieten. Oude lieden te *Leiden*, in 't jaar 1605 noch levende, hadden noch geheugeniſſe van de wedſpelen daar over aangegaan. De gemelde *Merula* gedraagt zich aan de goede onderrechtinge van den Heere *Jan van Duivenvoorde*, en *Woude*, Heere van *Warmont*, *Alkemade*, *Eſſelinger Woude*, enz. Lieutenant Houtveſter. *Noordtwyker-Hout* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Leiden* en *Neder-Rynlandt*.

Houve Leeuw. Bat. Ill. fol. 156. *Merula van de Wildern. fol.* 22.

NOORDTZYP, een Dorp in *Noordt-Hollandt*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Alkmaar*; zie van de *Zyp*, op ZYP.

Houvé.

NOORMANNEN; zie op NOORDMANNEN.

NOOTDORP, een *Hollandtſch* Dorp onder *Delf*, of in *Delfslandt:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Delf* en *Delfslandt*.

Idem Houve fol. 110.

NORCH, een Dorp in *Drenth*, met Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Noordeveldt* en *Ooſtermoor*.

NORTHA. Keizer *Arnulphus*, zoekende *Gerolf* den *Fries*, dien zyn Oom *Karel* een Graafſchap tot een Rykspleen hadde gegeeven, grooter en magtiger te maaken, heeft hem (zoo ik my niet bedriege) geſchonken, alle de *Domeinen* of Heere-inkomſten, die binnen de uitgeſtrektheit van dat Graafſchap voor den Keizer verzamelt wierden op verſcheide Pachthoeven, die hy Hoeven, Hoven (*Hobas*) en Hofſteden, of Boereplaatzen (*Manſas*) noemt, met de *Courten* (*Curtilia*) dat is, met de woningen der Rentmeeſteren en landtbouweren. Onder deeze word NORTHA in de eerſte plaatze opgetelt; hedendaags Groot-Noort en Klein-Noort/op den uiterſten hoek aan den mondt van de *Maas* en de *Noordtzee*, met eenen gemeenen naam *Nortlandt* genoemt; zie van dezen *Gerolphus* meer hier boven op den titul HOLLANDIA. Dit NORTHA zietmen in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. II. Pars. II.* op den uiterſten rechterhoek van den grooten mondt van de *Maas*. Insgelyks *Tab. III.* en *Tab. V.*

Alting Not. Germ. Infer. Pars 11. *fol.* 134.

NORTHGŌ. Zoo noemt Keizer *Henrik de IV.* in zynen Griftbrief van den jaare 1064. de ſtrandlanden die tuſſchen Noreholt en de *Noordtzee* leggen; daar het adelyk Huis is van de doorluchtige Heeren *Van der Does*, te NOORTWYK en Noortwykerhout. De *Blaffert* van de Goederen der Kerke van *Utrecht*, heeft ook NORTHGO. *Diederik*, *de V.* Graaf van *Hollandt*, noemt het in zyne Handtveſt, van het jaar 1083. NORGHA. *Melis Stoke* en *Beka* noemen deze plaatze NOERTICH: de eerſte noemt ze ook NOERDIKE: de andere doet'er by, dat het een zeer oude Kerk is geweeſt, die de *Noormannen* verwoeſt hebben. Deeze plaats word *Nortga* geſchreven in de Kaart van den Heere *Alting Tab. V. Pars. II.* hebbende aan de rechte handt *Teilingen*, en aan de ſlinke *Voreholt*, zoo als het daar uitgedrukt wordt.

Alting Not. Germ. Infer. Pars 11. *fol.* 134. *In Did. II. & Arnoudo. In Hungero.*

NORT-

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 134.

NORTHORPE. Graaf *Diederik de V.* schynt in zyne Handtvest van het jaar 1083. om onderscheidtshalven, daar by te doen **op den Geest**. Het behoudt nu ter tydt den naam van NOORTDORP, leggende onder de zandtduinen van *Kennemerlandt*, een uur gaans van **Uytgeest** naar het Westen, zynde een vry beroemt Dorp, omtrent het welk de Graaf verscheide plaatzen optelt, die zyn Oudt-oom *Sifridus*, (*Sjoert*, of *Sicco*) aan de Abdye van *Egmondt* geschonken hadde, waar van de naamen verloren zyn. NORTHORPE vindtmen getekent in de Kaart van den Heere *Alting Tab. V. Pars II.* boven *Hemeren-Kyreka*, *Heemskerk*.

Idem Alting Pars II. fol. 134.

NOTHENSUM. *Emo van Werum* maakt op het jaar 1208. gewag van eenen *Eggardus* van NOTHENSUM. Ik zou denken, een Priester. Insgelyks *Menco*, op het jaar 1267. van *Ripertus* van NOTHENSUM, zynde een fatzoenlyke Leek. Het schynt geweest te zyn een Dorp van *Fivelingo*, niet verre van *Werum* of de *Schiremeer*, (*Skiramera*) waar van geene blyken meer overig zyn, ten ware onder eenen anderen naam, dat my noch onbekent is.

Houve I deel, fol. 168.

NOTTER, een der vier Buurten onder *Ryssen*, 't welk legt onder 't Gerecht van *Ledingen*, in *Twenth*.

Alting Not Germ. Infer. Pars II. fol. 134. Ad annum 1230.

NOVA ECCLESIA. DE NIEWE KERK. In den brief van Paus *Honorius den III.* en het Kapittel van *Keulen*, van het jaar 1224. aan de drie *Prioren*, of Opperhoofden van de order der *Præmonstreiten*, die in *Frieslandt* waren onder het Bisdom van *Utrecht*, word gewag gemaakt van Meester *J. Plebaan* in DE NIEWE KERK; insgelyks in andere brieven aan den Bisschop van *Munster* word vermeldt Meester *J. Scholaster* van de NIEWE KERK. Deze brieven toonen genoeg aan dat hier ter plaatze een Collegie of Klooster geweest is van d'order der *Præmonstreiten*: Dat deze plaats met eenen anderen naam genoemt is geworden *Mariën-Dal* (*Vallis S. Mariæ*) kan men niet duister afneemen uit de brieven, zoo van den Abt *Conradus*, en het generaale Kapittel van *Præmonstreit*, als van den Gezant (*Legatus*) des Paus, die in het zelfde jaar, over de zelve zaak, aan drie (zonder twyfel) de zelfde *Provisores* (Bezorgers, Voorzorgers) geschreven zyn; waar in de laatste in order d' Abt van *Mariëndal* (de *Valle S. Mariæ*) of van de H. *Maagt*, genoemt word, in plaats van *Plebaan* (*Plebanus*) en *Scholaster* (*Scholasticus*) van de NIEWE KERK. De Paus, de Gezant, en de Kapittels hebben hem tot Amtgenooten toegevoegt de Abten van *Mariëngaarde* (*de horto S. Mariæ*) en van *Dokkum*, of van *S. Bonifacius*, als zynde zyne naastlegers in *Oostergo*. Men vind hedendaags in dezen omtrek twee plaatzen, of dorpen, die beide den naam van **Nyekerk** hebben; d' eene leggende een uur van *Dokkum*; de andere een halve gemeene Duitsche myle van *Mariëngaarde*, beide naar het Noordtwesten: doch by geen van beide is geweest een Klooster van de order der *Præmonstreiten*, veel min heeft het den toenaam gehadt van *Mariëndal*, (*Vallis S. Mariæ*.) Het is derhalven waarschynlyker, dat men hier door de NIEWE KERK moet verstaan de Kerk, die toen gezet was op eene onlangs opgeworpe hoogte, waar van daan zy in de landtstale **Nyewier** werd genoemt, niet verre van *Dokkum*, waar onder in de vlakte legt een Monnikenklooster van de order van *Præmonstreit*, eerst *Sion* geheeten, en in de wandeling onze **L. Vrouwe ten Berge**; en niet verre daar van daan noch een tweede, van geestelyke Dochters of Zusters, onder de vesten van *Dokkum*, in tegenstelling genoemt, onze **L. Vrouwe ten Dalle**. By dit Dal, zegt *Emo*, heeft een zekere Kanonnik van *Mariëngaarde* den Abt *Sigardus*, zoo als hy sliep, met eene godtvergeete handt, de neus byna afgesneeden.

Idem Alting Pars II. fol. 135.

NOVA TERRA. Het NIEW-LANDT. Aldus worden in het Perkamenteboek van *Utrecht* genoemt de landen die in dien tydt, dat is, in het jaar 1230. omtrent *Bolswaardt* weêr aangewonnen waren, uit den binnenlandtschen Inham de *Born*, of het *Boerdiep* genaamt. Welke landen in verscheide dorpen verdeelt zyn, onder den titel van een Dekenschap (*Decanatus*, *Decanaat*) waar mede *Westergo* zelf ook benoemt word.

Alting Not. Germ. Infer. Pars I. fol. 104.

NOVIOMAGVS. NIEWMEGEN, gemeenlyk *Nimmegen*. De Stadt die dezen naam draagt is zeer beroemt geweest, zoo wel ten tyde der *Romeinen*, in den middeltydt, als ze noch is in onzen tydt; gelegen op den flinker oever van de *Waal*, op den *Batawer* grondt; heeft in haare ingewanden meer bewysstukken en overblyfzels der oudtheit besloten, als 'er ergens een Stadt heeft langs den geheelen *Rynkant*; hoewel ze in oudtheit tegens veele andere Steden niet kan ophaalen. Want ik kan my niet inbeelden, dat dit die zelve plaats is die *Tacitus* de Stadt *Batavodurum* noemt, of, gelyk men gemeenlyk leest, *de Stadt der Bataweren* (*Oppidum Batavorum*) en die immers van *Ptolemæus Batavodurum* (*Wyk te Duurstede*) genoemt word; die de Hooftstadt van het gansche Landt, en lang de eenigste geweest is, immers tot dat *Vespasianus* Keizer is geworden; gelyk wy hier boven op *Batavorum oppidum* en *Batavodurum* getoont hebben; my vastelyk laatende voorstaan, dat de Ouden net zoo veel ruimte tusschen deze twee plaatzen stellen, als 'er nu hedendaags is tusschen *Batenburg* (*Batavoburgium*, zie hier boven op *Batavorum Oppidum*) en NIEWMEGEN. Het welk niet ondienstig zal zyn dat wy noch eens aanwyzen. Hier boven (op den titel *Castra Ulpia*) hebben wy krachtig aangedrongen dat *Vetera*, zynde een plaats van welkers gelegentheit men volkome zekerheit heeft, als die by de negen gemeene Duitsche mylen en een halve afgelegen is van *Batenburg*. *Ptolemæus* stelt zyn *Batavodurum* tien gemeene Duitsche mylen en een vierde beneden *Vetera*, maar zulks met volkome oncen, gelyk hy gewoon is; waar van indien men zoo veele minuuten, of kleine verdeelingjes, aftrekt, als het behoort, zal men de zelfde tusschenruimte vinden. Wederom zal ieder een moeten bekennen, dat de tusschenwydte tusschen *Vetera* en NIEWMEGEN, op eene rechte linie gerekent zynde, nauwelyks boven de zeven gemeene Duitsche mylen en een halve, of anders boven de tien uuren gaans kan haalen. Nu heeft de Reiskaart net zoo veel; namelyk vyf mylen van *Vetera* tot aan *Burginatium*, het welk legt voor aan in het *Batawer*-Landt (zie hier van boven te zyner plaatze) noch twee mylen en een halve boven NIEWMEGEN: daar zyn dan noch twee mylen over tot aan het *Batavodurum* van *Ptolemæus*, of tot aan de *Batawer*-Stadt van *Tacitus*; het welk byna de waare afgelegentheit is tusschen de Stadt *Niewmeegen*, of *Nimmegen* aan de *Waal*, en tusschen het Kasteel *Batenburg* aan de *Maas*. De alleroudste geheugenis van ons NIEWMEGEN word gehaalt van de eenige Reiskaart, waar in zy met achtinge, en in de gestalte toen al een Stadt van den eersten rang zynde, vermeldt wordt: doch het is onzeker van wat *Roomsch* Keizer af men dit moet reekenen, dewyl die Reiskaart al van den tydt van *Augustus* af tot aan Keizer *Theodosius* toe, en noch al verder, geduurig weêr op niew vermeerdert is: en dewyl men, noch in de Schriften, noch in Gedenkstukken der oude *Romeinen* eenig kenteken meer, dat ik weete, daar van vindt; als dat vier steenen, waar op Inscriptiën gehouwen zyn, en die men noch hedendaags op het Kasteel en 't Stadthuis van die Plaats ziet, niet duisterlyk aanwyzen dat de Winterlegeringen van de tiende dubbelde Keurbende een tydt lang op deze plaatze geweest zyn. De naam is half *Latyn*, en half *Keltisch*, uit *Novus Niew*, en *Magum*, wordende geschreven *Noviomagus*, *Nivomagus*, en *Nœomagus*, volgens de Reiskaart, *Ptolemæus*, *Ausonius*, en andere; zynde een gemeene naam van zoo veele Steden in *Gaulen*; als in de landen der *Biturigers*, *Vibiskers*, *Tricasteners*, *Vadicasters*, *Lexoviers*, *Lingonners*, in het landt van *Rheims*, van *Trier*, en van de *Nemeeters*. Behalven dat oneindig veel plaatzen door het geheele oude *Keltische* landt, die haare bynaamen hebben van *Julius Cæsar*, of van *Augustus*, en *Claudius*, ieder echter haare benaamingen van *Magum* ontleent hebben. Het *Keltisch*, of *Germanisch* woordt nu is **Mågen/ Megen/ Miegen/ Meijen/** naar de verscheide uitspraak, beteekenende bloetverwanten, of nabestaanden; en afkomende van het woordt **Maagd/ Meegd/ Meyd/** waar van alle d' oorsprong van verwandtschap, en waar van daan in een huwelyk te treeden, noch hedendaags **Vermaagschappen/ Vermiegschippen/ Vermeijen** komt. En het is allerwaarschynlykst, dat hier van zoo veele plaatzen aan allen kanten den naam van **Magen/ Megen/ Meyen** gekreegen hebben; dewyl zy, die in den beginne anderen dichte omtrent hen lieten woonen, gemeenlyk door bloetverwantschap, of zwagerschap aan malkanderen verknocht waren: gelyk *Appianus* zulk duidelyk van de *Illyriers* verzekert. Het is derhalven waarschynlyk, dat de eerste zonder eenig byvoegzel *Mâgen*, en de volgende *Niewmagen* genoemt zyn geweest; tot dat de al te groote meenigte, die veelvuldige en verscheide bynaamingen, onderscheidtshalven, te voorschyn gebragt heeft. De *Batawers* noemen hun NOVIOMAGUM, in de moedertaale, *Niewmeegen*, of, by verkortinge, *Nimmegen*. Die van *Trier* hebben twee Steden van dezen naam, waar van zy de eene alleenlyk **Meijen** noemen, omdat ze misschien eerder gesticht is; en de andere **Numagen**. Welke zelfde verscheidenheit van uitspraake men ook kan waarneemen in die beroemde Stadt van *Saxen*, die van dezen zelfden oorsprong van zommigen *Maagdeburg*, van anderen *Meyburg* genoemt word. In de Kaart van de *Peutingers*, die tot zoo verre weêr te recht gebragt is, word NOVIOMAGUS de Stadt der *Bataweren* gestelt net op die zelfde stantplaatze, die zy nu noch met zeer groote beroemtheit behoudt; namelyk, zeven gemeene Duitsche mylen en een halve van *Caspingium*, aan dezen kant van de *Waal*, aan den overkant twee Duitsche mylen van *Castra Herculis*, en twee en een halve van *Arenatium*. Want het lust my nu niet weêr te herhaalen, het geene op elk van deze plaatzen, tot bevestiging van deze stellinge, boven verhandelt en bygebragt is. Dit *Noviomagus*, het welk doorgaans van andere NOVIOMAGUM genoemt word, ziet men op den flinker oever van de *Waal*, (*Vahalis*) *Tab. II. Part. I.* en daar dichte by aan de *Maas*, *Batavodurum*, insgelyks *Burginatium* op het *Batawer*-Eilandt

Hist. lib. V. c. 19. — *Geogr. lib. II. cap. 9.* — *Geogr. lib. II. cap. 10.* — *De bello Illyrico.*

landt tuſſchen de *Waal* en den *Rhyn*, en *Caſtra Herculis*, en *Arenacum* op den ſlinker oever van den *Rhyn:* noch wel zoo klaar *Tab. III. Tab. IV.* daar het *Oppidum Batavorum*, volgens *Ptolemæus*, ook *Batavodurum* wordt genoemt. Zie verder beneden op NUMAGA.

Houve 1 deel, fol. 87. 99. 140. NUBICXWOUD, NUBBIXWOUD, ook NUBOXWOUDE, een Dorp onder 't Schoutampt en de 't Gerecht van *Hoorn*; is een aanhangſel van 't Dorp *Woggenum*.

Alting Not. Germ. Inſer. Part. II. fol. 135. NUMAGA, is het zelfde *Noviomagum* der *Bataweren*, gelegen aan de *Waal*, waar van wy hier boven geſproken hebben: is in de volgende eeuwen niet minder beroemt geweeſt, en vermeldt by alle de Schryvers van die tyden; doch op verſcheide wyzen van uitdrukkingen *Nuimaga*, *Neomagum*, *Noviomagum*, *Noviomagium*, Nymegen. *Karel de Groote*, noch geen Keizer zynde, noemt het NUMAGA, het algemeene Paleis: en een weinig daar na ſtelt hy NEOMAGUM onder de voornaamſte Steden van *Gaulen*. *Marianus* maakt de Burgt NEOMAGUM, aan de rivier de *Waal*, beroemt door de overwinninge van Keizer *Ludovicus Pius*. *Zuentibolchus*, Koning van *Lotharingen*, noemt, in zynen Giftbrief van het jaar 890. NUIMAGA het Koningklyk Paleis: insgelyks doet *Regino Prumienſis*. Keizer *Otto de III.* ſchryft in het jaar 996. het Paleis NOVIOMAGUM. Keizer *Wilhelmus* in het jaar 1248. de Burgt NOVIOMAGUM. *Godefridus de Noorman*, die Keizer *Karel de Dikke* (*Carolus Craſſus*) tot Koning over de *Friezen* aangeſtelt hadde, heeft hier ook zyn Hof opgerecht, hebbende de Stadt doen herbouwen, die de Rovers, zyne Landtslieden, in het jaar 838. door den brandt verwoeſt hadden: en hy zelf andermaal, na dat ze kort te vooren, in het jaar 881. volgens 't verhaal der *Jaarboeken van Fulda*, met zeer vaſte werken verſterkt was, volgens 't getuigenis van *Regino*, en *Sigebertus Geminiacenſis*. Naderhandt wordtze wederom van *Zuentibolchus*, gelyk zoo even gezegt is, en van de volgende Keizers, na dat de *Noormannen* verdreven waren, het Koningklyk Paleis genoemt. De zelfde *Geminiacenſis* verhaalt, dat ze in het jaar 1048. van *Godefridus van Lotharingen* in brandt geſtoken, en zoo vernielt is, dat zy niet te herſtellen ware. Dat het echter uit zyne aſſche 't hooft weêr heeft opgebeurt, doch meer in de gedaante van een Burgt, dan van een Paleis, zou blykbaar zyn, al was het maar uit den Giftbrief alleen van Keizer *Willem*, of men ſchoon nooit de ſteen had gevonden, waar op men nu den naam van den Herbouwer leeſt, namelyk, van Keizer *Fredericus Barbaroſſa*. Na dezen laatſten brandt heeft Keizer *Henricus de III.* deze Stadt, die tot noch toe voor de Keizers alleen gehouden was, afhangkelyk gemaakt van *Diederik den II.* Grave van *Kleef*, immers wat de Burgt belangt, die hy het Huis noemt, om den dienſt dien hy hem gedaan hadde tegens dien *Godefroy met den Bult*, die den Keizer binnen de veſten van *Niewmeegen* had onderſtaan te beleegeren. Het welk buiten twyfel het begin is van 't Erf-Burg-graafſchap, van 't jaar 1052. gelyk klaarlyk genoeg blykt uit den Giftbrief van Keizer *Fredericus den I.* van het jaar 1172. waar by het zelve Burggraafſchap den Grave van *Kleef* ontnomen, en overgedraagen word op *Otto den II.* Grave van *Gelder*, te gelyk met een gedeelte van den tol, dien men gewoon was daar te betaalen. Deze gifte is noch vermeerdert van *Keizer Willem*, waar van wy den Giftbrief nu eens en andermaal aangehaalt hebben: en van dien tydt af is de Stadt, in 't vervolg onder *Gelderlandt* gerekent, altydt de Hooftplaats van dit geheele quartier geweeſt, gelyk zy zulks noch is: in veele opzichten zeer aanzienlyk, en, boven andere, net en welvaarende, hebbende zoo groote voorrechten als'er ergens een Stadt is. Deze Stadt ziet men in de Kaarten van den Heere *Alting*, *Tab. II. Part. II.* op den ſlinker oever van de *Waal*, aldus getekent; *Numaga Palatium*, dat is, *Niewmeegen het Paleis*, en *Tab. IV. Nu-Megene. Tab. VI.* wederom *Numaga*. (Zie verder hier van op NIEWMEEGEN.)

Apud Hedam in Ottone III.

Apud Pontan. Hiſtor. Gelr. lib. VI.

Lyſt der Predik. NUMANSDORP, een Dorp in *Zuid-Hollandt*, in den grooten *Zuid-Hollandtſchen waerdt*, met Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Dordrecht*.

Houve Handv. Kronyk 2 deel, fol. 367. NUWELANDT, een Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenhoſch*, onder 't quartier *Mazelandt*. Toen geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens was opgelegt, ſtont de ganſche *Meijerye* daar in begroot op 19379 guldens, 16 ſtuivers, 3 penningen, de Stadt en de Prælaten daar in geſloten: *Mazelandt* moſt tot die ſom, als een van de vier quartieren der *Meijerye*, laſten 2294 guldens 13 ſtuivers 9 penningen, welke verdeelt over de 16 of 17 Dorpen van dat quartier, quam het Dorp *Nuwelandt* te ſtaan op 111 guldens 2 ſtuivers, niet onder de hoogſte, noch onder de laagſte.

Winſem. beſchr. van Fr. NYEBERKOOP, een der 13 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Stellingwerf Ooſteinde*, zynde het vierde, nu behoorende onder de *Zevenwolden*.

Houve 1 deel, fol. 10. NYEBROEK, NIEBROEK, NIEWBROEK; een der twee ſmalle Amptmanſchappen in het *Gelderſch* quartier van *Arnhem*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene jaarlykſche ſchattinge van 75000 guldens was opgelegt, in het jaar 1547. was het quartier van *Arnhem*, of de *Veluwe* (verdeelt in *Veluwen-zoom*, *Over-veluwe* en *Neder-veluwe*) in die ſom op 17108 guldens geſtelt: daar toe moſt het gedeelte van de *Over-veluwe* opbrengen 5700 guldens, waar in het dorp *Nyebroek* op 367 guldens 1 ſtuiver 9½ penning ſtont: het is een der 7 Dorpen van de *Over-veluwe*. *Idem ibid. fol. 84.*

NYEBRONGERGA; zie NIEWBRONGERGA.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 133. NYEDORP is by *Melis Stoke* een Dorp van *Weſtfriesland*, het welk Graaf *Floris de IV.* in 't jaar 1180. door zyne krygsknechten heeft laaten verbranden. Die zelfde Schryver, en insgelyks *Beka*, voegt het zelve by Dinkel/ zoo dat het waarſchynlyk is dat daar door gemeent word het zelve, dat hedendaags *Nierop* word genaamt.

NYENDORPER-KOGGE; zie NIEWDORPER KOGGE.

Winſem. NYEGA, of NIEWEGA, een der 7 Dorpen in de *Frieſche* Grietenije *Smallingerlandt*, onder 't quartier *Ooſtergoo*.

Winſem. NYEGA, een Dorp in de *Frieſche* Grietenije *Hemelumer-Oldevaart* en *Noordtwolde*, onder het quartier *Weſtergoo*.

Idem. NYEGA, anders ROCHEL, een Dorp in de *Frieſche* Grietenije *Schoterlandt*, onder 't quartier der *Zevenwolden*.

NYEGA, een Dorp in de *Frieſche* Grietenije *Donjewarſtal*, onder 't quartier der *Zevenwolden*.

Idem. NYEHASKE, een der zes Dorpen (behalven de Buurt, nu 't Vlek, *Jouwre*) van de *Frieſche* Grietenije *Haskerlandt*, in het quartier der *Zevenwolden*.

Winſem. beſchr. van Fr. NYEHOLTPADE, een der 20 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Stellingwerf Weſteinde*, in 't zuiden van *Frieslandt*, onder het quartier der *Zevenwolden*, of een der 14 Dorpen aan deze zyde des Strooms, de andere 6 met 2 Buurten leggen over den Stroom. Het plag by *Nyeholtpade* en daar omtrent, inzonderheit by *Oude Holtpade*, vol boſſchen te zyn, daar veele rheën, haazen, enz. in waren.

Winſem. NYEHOLTWOLDE, of NIEHOLTWOLDE, (zoo veel als *Niewhoutwoude.*) een der 20 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Stellingwerf Weſteinde*, onder 't quartier der *Zevenwolden*, of een van de 14 Dorpen aan deeze zyde van den Stroom. Het plag vol boſch te zyn.

Winſem. NYEHORNE, een der 18 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Schoterlandt*, in het quattier van de *Zevenwolden*.

Houve. NYEHOVE, een der Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, onder het *Weſterquartier*.

Winſem. NYEHUIS, een voornaam Huis of Slot in de *Frieſche* Grietenije *Barradeel*, onder het quartier *Weſtergoo*, in het dorp *Menaldum*.

Idem NYEHUIZEN, of NIEWHUIZEN, een der 28 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Wimbritſeradeel*, of een der 14 Dorpen *buiten dyks*, in 't quartier *Weſtergoo*.

NYEKERK, een der Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, onder 't *Weſterquartier*.

Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 81. NYEKERK, een Dorp in *Gelderlandt*, onder het Droſtampt van *Gelder*, in het quartier van *Roermonde*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen*, in het jaar 1547. eene jaarlykſche ſchattinge van 75000 guldens moſt opbrengen, ſtont het quartier van *Roermonde* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in op 19075 guldens; daar toe moſt het Droſtampt van *Gelder* (een der vier) behalven de Heerlykheden, draagen 3156 guldens 14 ſtuivers 2½ penning, in welke ſom de twee Dorpen *Aldekerk* en *Nyekerk*, met hunne Buurten, bezwaart ſtonden op 2104 guldens, 12 ſtuivers 8½ penning. Het overige droegen de vier andere Dorpen van dat Droſtampt, namelyk *Wetten*, *Kevelaar*, *Kapél*, en *Viert*, nevens de Heerlykheit van *Pont*.

Idem Houve ibid. fol. 84. Pontan. 2 deel, fol. 248. NYEKERK, NYKERK, NYEKERKEN, een zeer voornaam Dorp in *Gelderlandt*, op de *Neder-veluwe*, in het quartier van *Arnhem*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen*, in het jaar 1547. eene jaarlykſche ſchattinge van 75000 guldens was opgelegt, ſtont het quartier van *Arnhem* (een der vier quartieren van 't geheele Vorſtendom) daar in geſtelt op 17108 guldens; daar toe moſt de *Neder-veluwe* (een der drie gedeelten van dat quartier) opbrengen 6958 guldens; welke ſom omgeſlagen over de 7 Dorpen van dat deel, moſt *Nyekerk* daar in laſten 1646 guldens 10 ſtuivers 3½ penning. In het jaar 1457. liet de Stadt *Arnhem* daar eenen Burgt bouwen. In 't jaar 1497. kreeg Hertog *Karel van Egmond* een inval om eene waterleidinge te maaken, die den naam van den *Ouden Rhyn* draagen zou, en van *Hulkeſtein* en 't *Roodehuis*, door het ampt *Nykerk*, ſtrekken tot aan *Wageningen* in den *Rhyn*, daar die van *Nykerk* eene ſchipbrugge over zouden hebben, om door dezen breidel de ſtroopende *Hollanders* en *Stichtſchen* van zyne grenzen af te houden: maar, nadat het werk begonnen was, en 'er reeds veele landen doorgegraaven waren, bleef het ſteeken, wegens de groote koſten en ontſtaande oorlogen. In het jaar 1510. overvielen de *Stichtſchen Nyekerk*, *Idem* plonderden het, en rechten 'er eene groote verwoeſtinge *fol. 310.* aan. By eenen brief van *Reinald*, Hertog van *Gulik* en *Idem* *Gelre*, gegeeven in 't jaar 1413. des maandags na den zon- *fol. 582.*

dag

dag als men in de H. Kerken *Oruli* zingt, wierd *Nyekerk* en het Landt van *Veluwe* begiftigt met Stadts privilegiën, en vergunt tot eene Stadt te mogen maaken. Onder de onheilen *Nyekerk* overgekomen, was de minſte niet, in 't jaar 1412. toen het door de Heeren van *Vyanen* en *Kuilemburg* wierd ingenomen, geplondert, en tot den grondt toe afgebrandt. Daar plagten drie poorten aan te zyn, de *Veenpoort*, de *Holkerpoort*, en de *Ooſterpoort*; doch ſchoon de *Nyekerkers* Stadts recht verworven hadden, hebben zy het nooit willen gebruiken; ook zyn zy noch heden niet t'onvreden om het verlies hunner poorten, willende liever met *'s Gravenhage* de eere hebben, van het voornaamſte Dorp in *Gelderlandt* te zyn, dan den naam van eene geringe Stadt. *Nyekerk* is de vruchtbaarſte, en de rykſte plaats van de geheele *Veluwe*, die, wegens haare grootte, ſchoonheit, en pracht der huizen, veele Steden zou konnen beſchaamen: aldaar is een Weeshuis, Lazarushuis, Bank van leeninge, Latynſche ſchool, en twee Predikanten.

Voſſii Jaarb. pag. 554. *Idem Pontan. 1 deel, fol.* 107.

Winſem. NYELEMMER, NIELEMMER, een der 14 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Stellingwerf Weſteinde*, aan deze zyde van den Stroom: de andere zes leggen over den Stroom, in 't quartier der *Zevenwolden*.

Idem. NYEMARDUM, NIEMARDUM, een der 8 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Gaaſterlandt*, onder het quartier van de *Zevenwolden*.

Houve. NYENHUIS, een Slot in *Overyſſel*, onder *Zallandt*.

Idem. NYENHUIS, een Slot of adelyk Huis in *Overyſſel*, in het landt van *Twenth*.

NYE NIEROP; zie NIEROP.

Houve. NYENOORDT, een Slot in de *Groninger Ommelanden*, tuſſchen de Dorpen *'t Nylert* en *Tollert*, zynde twee van de negen Dorpen *Vredewold* geheeten.

NYENRODE, NIEWENRODE, een ſchoon adelyk Huis en Heerlykheit in 't Sticht van *Utrecht*, aan het dorp *Breukelen*, waar over het gebiedt zich ook uitſtrekt. Het Huis, dat aan de *Vecht* leit, heeft rontom en achter zich ſchoone luſthoven en plantaadjen; doch heeft in den oorlog met de *Franſchen*, in 't jaar 1672. mede het noodtlot gehadt, nevens zoo veele andere aan den *Vechtſtroom*, om, by mangel van 't opbrengen der geëiſchte brandtſchattinge, door het vuur verteert te worden, zoo dat 'er niet dan de grondtveſten, met eenige ſtukken en brokken der muragiën van overig bleven; doch dat weder door den jongſtafgeleefden Heere . . . *Pergens* uit de puinhoopen heerlyk is opgehaalt, en op d'oude grondtlegging, ongeſchonden van het vuur gebleven, herbouwt. Zyn Edt. heeft daarenboven, ter rechter zyde van het Huis, groote en ruime ſtallingen laaten maaken, wel voor 50 paerden, daar hy een uitneemend Liefhebber van was, gelyk hy ook zyns gelyken in 't ganſche *Sticht*, ja mogelyk in 't ganſche Landt, niet hadde, van keurlyke ry- en koetspaerden; zoo dat men hem dan eens zag uitryden met een zesgeſpan Izabelle-verwige, met lange witte maanen en ſtaerten; dan eens met diergelyk een geſpan van Tygervlakkige; dan eens wederom met een van de ſierlykſte en rondtgeplekte appelgrauwe; dan eens wederom met een geſpan van zwartgitte, met witte kollen en voeten; dan ook wel met diergelyk een kaſtanjebruine, enz. die alle in zyn eige ſtoeterye geteelt wierden. Tot Schoonbroeder hadde hy den Grave van *St. Paul*, zoon van den grooten Generaal der *Venetianen* van dien naame; doch zy zyn beide kinderloos overleden.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars 11. *fol.* 133. NYENSTEDE is geweeſt een Kerk tuſſchen Hardenberge en Glansbergen (*inter Durum & Dirum montem*). Het Perkamenteboek van *Utrecht* maakt hier dikwyls gewag van: doch deze plaats heeft geenen ouderdom konnen krygen, want is met den naam al heel weg.

Winſem. NYESCHOOT, een der 18 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Schoterlandt*, onder 't quartier van de *Zevenwolden*.

Winſem. NYESTADT, een *Gelderſch* Dorp in 't Droſtampt van *Montfoort*, onder *Roermond*, zie NIEWSTADT.

Idem. NYETRYNE, een der 20 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Stellingwerf-Weſteinde*, of een der 14 Dorpen aan deze zyde des Strooms, onder 't quartier van de *Zevenwolden*.

NYEVAART, NYERVAERT, NIEWERVAART; zie op KLUNDER.

*Picard. pag.*269. NYEVEEN, een Dorp in *Drenth*, heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Weſterveldt*.

Houve Handv. Kron. 1 deel, fol. 80. NYEWAAL, een Dorp in *Gelderlandt*, onder *Bommelerwaerdt*, onder 't quartier *Niewmeegen*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen*, in 't jaar 1547. eene jaarlykſche ſchattinge van 75000 guldens was opgelegt, was het quartier van *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in geſtelt op 24342 guldens. Daar in was het ampt van *Bommelerwaardt* (een der zes van dat quartier) geſchat op 3400 guldens; welke omgeſlagen over de 15 of 16 Dorpen, en de Stadt *Bommel*, moſt dit Dorp *Nyewaal* daar in laſten 109 guldens 14 ſtuivers 4½ penning.

Schotan. NYKERK, NIEWKERK, een van de 13 Dorpen der Grietenije *Dongerdeel*, in *Ooſtergoo*, aan d'ooſtzyde der *Paſens*, zynde, naar 't berecht van *Schotanus*, tamelyk groot, en een ryk en vermogend dorp. *Beſchr. van Fr. fol.* 193.

NYVELDT, NIEWVELDT, NIEWENVELDE, een oudt adelyk *Stichts* Geſlacht; *Steven van Niewenvelde*, Ridder, ſtaat bekent in den brief van Biſſchop *Jan van Utrecht*, in het jaar 1325. in den *Haag* getekent. Vrouwe *Chriſtina*, Erfdochter van *Nyveldt*, trouwde Heer *Jakob van Zuilen*, ſtorf in 't jaar 1351. Hy was de Zoon van Heer *Steven van Zuilen*, Ridder, en de eerſte die den bynaam van *Nyveldt* aannam; zie verder op NYVELDT, *een oudt adelyk Stamhuis*, en de Heeren daar van, in de volgende poſt. *Leenw. Bat. Ill. fol.* 908. *Ant. Matth. de fund. Eccleſ. lib. 1. fundat. XII. §. 8. pag.* 231.

NYVELDT, een oudt adelyk Stamhuis in het Sticht *Utrecht*, ruim een uur gaans van de Stadt *Utrecht*, omtrent de *Meern*, aan den *Ouden-Ryn*, en de Trekvaart van *Utrecht*, door *Woerden* naar *Leiden*, den *Haag*, enz. gelegen onder 't Gerecht van *Veldthuizen*, *Byleveldt*. Het is van verſcheide Hoog-adelyke geſlachten beheert geweeſt; de eerſte met dien naam bekent was Heer *Steven van Niewenvelde*, in 't jaar 1325. Vrouwe *Chriſtina*, Erfdochter van *Nyveldt*, trouwde Heer *Jakob van Zuilen*, die de eerſte, als boven gezegt is, den naam van ZUILEN VAN NYVELDT aannam. Hy wierd met dat Huis verlydt, in 't jaar 13. . . en wederom in 't jaar 1394. Heer *Steven van Zuilen van Nyveldt*, die Vrouwe *Agneſe van Heemskerk* trouwde, wierd 'er in 't jaar 1403. mede verlydt. Heer *Jakob van Zuilen van Nyveldt*, Knape, getrouwt met *Elizabeth van Nyenrode*, *Gysbrechts* dochter, welker Moeder was *Ricxe van Leyenberg*, uit den huize van *Arkel*, ſtaat mede in 't jaar 1414. nevens Heer *Henrik van Zuilen van Nyveldt*, bekent. Heer *Steven van Zuilen van Nyveldt*, getrouwt met *Elizabeth* van *Oey*, welker moeder was *Ackoy*, uit den huize van *Arkel*, ſtaat in 't jaar 1419. 1436. 1457. en 1461. bekent. Heer *Jakob*, enz. getrouwt met *Oda van Montfoort*, welker moeder was *Bronkhorſt*, vindt men in de jaaren 1456. 1457. 1462. 1464. bekent. Heer *Steven van Zuilen van Nyveldt*, Ridder, den 13 September 1477. 1490. 1499. Hy had ter echte Vrouwe *Walrave van Broekhuizen*, Heer *Reinolds* dochter. Heer *Frans* wierd den 23 Februarius 1507. na de doodt van zynen Vader Heer *Steven*, boven gemeldt, daar mede verlydt. *Oda van Zuilen*, Erfdochter van *Nyveldt* en van Heer *Steven*, haaren Vader, wierd daar mede verlydt den 2 October 1516. na de doodt van haaren broeder *Frans*; zy trouwde Heer *Jan van Roſſem*, Heer van *Roſſem*, *Pouderoyen*, enz. die zoon was van Heer *Jan van Roſſem*, Ridder, en Vrouwe *Johanna van Hemert*, broeder van den Maarſchalk *Meerten van Roſſem:* nochmaals wierd *Oda* daar mede verlydt in 't jaar 1518. en den 12 Auguſtus 1629. Daar na quam het Huis te *Nyveldt* aan *Steven van Roſſem*, na de doodt van zyne meergemelde moeder Vrouwe *Oda*, in 't jaar 1547. Heer *Steven* trouwde Vrouwe *Joſina van de Haar*, Vader en Moeder van hunnen onmondigen zoone *Maerten van Roſſem*, Heer van *Nyveldt*; doch alzoo *Nyveldt* nu en dan met zwaare veſteniſſen belaſt was, wierd het in 't jaar 1579. in decreet gebragt, en op den 6. Maert van Heer *Walraven van Breederode*, Heer van *Kloetingen*, enz. als Man ende Voogdt van Vrouwe *Wilhelmina van Haaften*, gekocht, en in die qualiteit daar mede verlydt, eerſt in het jaar 1579. en nochmaals den 21 Julius 1598. zy was eene dochter van *Walraven*, Heer van *Haaften*, enz. In 't jaar 1609. wierd Vrouwe *Theodora van Haaften*, Vrouwe tot *Kloetingen*, enz. als daar toe door de doodt van haare voornoemde Moeije, Vrouwe *Wilhelmina van Haaften*, gerechtigt, met het Huis te *Nyveldt* verlydt. In het jaar 1625. wierd Heer *Johan Wolfert van Breederode*, Vryheer tot *Vianen*, door opdragt van zyne moeder, Vrouwe *Theodora*, boven gemeldt, en laatſt Douariere van den Grave van *Hoorn*, met het Huis te *Nyveldt* verlydt. In 't jaar 1657. wierd Heer *Wolfert van Breederoode*, geboren Grave uit den Huize van *Hollandt*, na de doodt zyns Heervaders, daar mede verlydt. Hy is den 21 Julius 1679. ongehuuwt overleden. Daar na is Heer *Karel Emilius*, Grave van *Dhona*, als Erfgenaam (onder beneficie van inventaris) van *Hedwig Agnes van Breederode*, zuſter van den bovengemelden Heere *Wolphert*, nevens Heer *Henrik van Breederode*, op den 10 Februarius 1686. met het Huis te *Nyveldt* verlydt. Hy was een zoon van *Chriſtiaan Albert*, Grave van *Dhona*, en *Sophia Theodora van Breederode*, die dochter was van Heer *Johan Wolfert van Breederode*. In 't jaar 1687. wierd *Simon Henrik*, Grave ter *Lippe*, wegens zyne Gemalinne Vrouwe *Emilia*, Burggravinne en Gravinne van *Dhona*, na de doodt van haaren broeder Heer *Karel Emilius*, hoogſt-gemeldt, met het Huis te *Nyveldt* verlydt; en in 't jaar 1701. op den 8 April, *Frederik Adolf*, regeerende Grave, en Edele Heer *Van der Lippe*, Vryheer van *Vianen*, enz. na de doodt van welgemelde Vrouwe *Emilia*, Burggravinne en Gravinne, enz. zyne moeder met het Huis te *Nyveldt* verlydt. Hy trouwde Vrouwe *Johanna Elizabeth*, Vorſtinne van *Naſſauw*, enz. verkocht het Huis te *Nyveldt* op den 24 January 1711. het welk Heer *Daniël de Milan* *Idem Leeuw. Ant. Matth. ibid.* *Idem Matth. de nobil. lib. II. cap.* 47. *pag.*735. *& ſeq.* *Zie de vorige poſt.*

Men weete echter dat Vr. Hedwig Agnes daar nooit mede verlydt is geweeſt.

Viſconti, Baron des Heiligen *Roomſchen* Ryks, Heer van *Nyveldt*, nu Hooft-officier der Stadt *Utrecht*, koopt: is daar mede door opdragt van *Frederik Adolf*, regeerende Grave van der *Lippe*, verlydt en belecnt den 15 May 1711. Hy is een zoon van *Johan de Milan Viſconti* en *Alexandrina Kriex*; trouwde *Joh. Mechtelt Jacoba Servaas van Limburg*, dochter van *Johan Servaas van Limburg*, en van *Cornelia de Craan van Haaften*.

O.

H. Moded. beginſ. der Wederd. Secten. pag. 88.

OBBO PHILIPS, een man van tamelyke geleerdtheit, doch die zich tot de *Wederdoopers* begaf. *Bartholomeus Boekbinder* heeft dezen *Obbo*, en *Hans Scheerder* de handen, om te mogen leeren en doopen, opgelegt. *Obbo* heeft zulks weêr ten zelven einde aan zynen broeder, *Dirk Philips*, *Menno Simons*, en *David Joris* gedaan. De gedachte *Boekbinder* hadde zyne zendinge van *Jan Mathysz.* die zich zelven als Propheet hebbende opgeworpen, uitgaf voor *Enoch*, en de tweede getuige Godts, ook *Jan van Leiden* naar *Munſter* zond, daar hy zyne razende en bloedige Prophecyen mede uitdonderde; zie op JAN MATHYSZ. *Obbo Philips* hadde zynen broeder *Dirk* binnen den *Dam*, *David* binnen *Delft*, en *Menno* binnen *Groningen* de handen opgelegt. Hy begon eindelyk aan de wettigheit zyner zendinge te twyfelen, hadde eencn afkeer van de *Herdoopersche* bedryven te *Munſter*; van hunne ſcheuringe en opſtandt onder malkanderen; van hunne voorwendingen van Goddelyke gezichten, droomen, openbaringen, prophecyen, enz. *Want die heden gedoopt was, riep morgen uit dat alle godtloozen moſten uitgeroit worden*, enz. Hy quam (door die buitenſpoorigheden die hy 'er in zag geraakt) zoo verre, dat hy mondeling en ſchriftelyk alles wederriep: waarſchouwde *Menno*, en zynen broeder *Dirk*; betuigde zyne zendinge voor onrechtmatig, derhalven hy ook de hunne daar voor hield, dat ze van geener waarde was, enz. maar hy vond geen gehoor by hen.

Obbo Philips bekentenis.

Houve.

OBERGUM, een der 49 of 50 Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, onder 't quartier *Hunſingo*.

Amm. Marcell. in Hiſt. Rom. Houve 2 deel, fol. 132.

OBTRICENSE. zoo veel als OBTRICHT, OVERTRICHT, eene Stadt aan de *Maas*, daar *Ammianus Marcellinus* van ſpreekt, dat Keizer *Julianus* in het jaar 367. van daar naar den *Rhyn-Yſſel* trok, word voor *Maaſtricht*, in 't Latyn *Trajectus Superior*, zoo veel als *Obtricht*, *Overtricht*, gehouden: om dat men daar met ſchuiten over de *Maas* voer. (Zie hier van de wederlegging van den Heere *Alting* op de volgende poſt.)

Alting Not. Germ. Infer. Pars 1. *fol.* 106.

OBTRICENSE MOSÆ OPIDUM. Het is een algemeene dwaling, waar door zoo Geleerden, als ongeleerden, misleidt zynde, gemeent hebben, dat de Stadt Maaſtricht / die onze *Vereenigde Staat* hedendaags aan de *Maas*, in het landt der *Tongeren*, bezit, van de *Romeinen* genoemt is geweeſt de Obtricenſer- of liever Obtrichter-Stadt: (OBTRICENSE) en by de *Germaanen* van dien zelfden tydt Obtricht / of Ober-tricht; gelyk het Veer of de Overvaart van den *Rhyn*, Under-tricht / 't welk nu ter tydt *Utrecht* genoemt word. Waar van daan zy zelfs gemeent hebben, dat dit barbaarſch Latyn, *Trajectum Superius*, & *Trajectum Inferius* (dat is, het *Boven-Veer*, en het *Beneden-Veer*) het welk in de naaſtverloopene eeuwen in gebruik is geweeſt, aardig en geleerdelyk naar den trandt der Ouden gezegt was. Maar ik wilde hen, die van dit gevoelen zyn, voor eerſt wel eens vraagen; of de *Romeinen* van het *Hoogduitſche* woord Obtricht gemaakt hebben hun OBTRICENSE? dan of de *Duitſchers* van het Romeinſche *Obtricenſe* gemaakt hebben hun Obtricht? Het eerſte kan niet waar zyn, omdat niemant in twyfel trekt, dat het woordt Tricht / of Trecht / zelf afkomſtig is van het Latynſche *Trajectus:* ook niet het laatſte, dewyl het woordt OBTRICENSE nergens minder naar gelykt dan naar zuiver *Latyn*. Zoo de *Romeinen* hier ter plaatze eenig *Veer* (*Trajectus*) gekent hadden, zouden zy het zelve in de *Latynſche* taale wel hebben konnen noemen; OB TRAJECTUM, ja ook zouden de *Germaanen*, naar de gewoone buiginge, hebben konnen zeggen: Op 't Tricht / dat is, Op 't Veer / of An 't Veer. Maar dit moeſt bewezen worden uit eenig *Romeinſch* Schryver, het welk nergens te vinden is. *Gregorius Turonenſis* is de eerſte van de *Franken* die gewag maakt van de *Trajechter* Stadt (*Urbis Trajectenſis*) in het landt der *Tongeren*. Maar hy die allereerſt van Op 't Tricht / het geen in 't *Latyn* OB TRAJECTUM (zoo de plaats maar ooit dien naam gehadt heeft) gemaakt heeft TRAJECTUM SUPERIUS (dat is, het BOVENVEER); die heeft waarlyk noch *Latyn*, noch *Hoogduitſch* verſtaan. Want noch het Latynſch woordtje OB, noch het Duitſche OP betekenen hier BOVEN, maar AAN. Behalven dat men in 't Latyn in den oorſprongsval, of den noemer, (*caſu recto i. e. nominativo*) niet *in neutro genere* zegt TRAJECTUM, maar *in maſculino* TRAJECTUS; en dat het cene wanſchikkelyke betrekking is, als men dat een BOVEN-VEER zou zeggen in opzicht van een BENEEDEN-VEER, daar het eene aan de *Maas*, en het ander aan den *Rhyn* is. En echter hebben deze omſtandigheden, hoe ongerymt zy ook zyn, zelfs de Geleerdſte mannen zoo overſtaag geſmeeten, dat zy blindelings voor goet aangenomen hebben zekere plaats van *Ammianus Marcellinus*, die, tegens 't klaare oogmerk van den Schryver, zeer leelyk bedorven is; en vervolgens gelooft hebben, dat daar ter plaatze van dit ons *Maaſtricht* wel en ordentelyk geſchreven ſtaat: OBTRICENSI MOSÆ OPIDO. Daar niets baarblyklyker is, dan dat de Hiſtoriſchryver ſpreekt van een Stadt aan den *Rhyn*, die, om dat de dertigſte Keurbende daar gelegen hadde, genoemt is geweeſt OB TRICESIMAM, of OB TRICENSIMAM, dat is, *Aan de Dertigſte*, namelyk, Keurbende (*Ad Triceſimam:*) en die van den zelven *Marcellinus* op eene andere plaats TRICESIMÆ *Lib. ſc. Legionis*, dat is, *van de Dertichſte* genoemt word; hier *XVIII.* OBTRICENSIMÆ OPIDUM; waar van de domme *cap.* 2. Affchryver, de oude ſpreekwyze niet verſtaande, zich niet ontzien heeft te maaken OBTRICENSI MOSÆ; meenende dat MAE, de laatſte lettergreep van 't woordt OBTRICENSIMAE, door verkorting, betekende MOSÆ, dat is, *aan de Maas*, gelyk wy zulks hier boven op *Caſtra Ulpia*, uit den zeer nauwkeurigen *Adrianus Valeſius*, hebben aangewezen. By gevolg, de Stadt Maagtricht is, of by de *Romeinen* geheel onbekent geweeſt, of met geenen naam benoemt, of het moſt miſſchien met dezen zyn, de BRUG VAN DE MAAS, (PONTIS MOSÆ) waar van *Tacitus* gewaagt in het vierde boek van zyne Geſchiedeniſſen, op 't zes-en-zeſtigſte Hooftſtuk. In de Kaarten van den Heere *Alting* ziet men de Brug over de *Maas* (*Pons Moſæ*) geteekent, omtrent daar de rivier de *Gelt* in de *Maas* valt, *Tab. I. Part. I. Tab. II. & III.* waar in men ook ziet dat dit het landt der *Tungeren* is, waar onder behooren de *Eburoners*. Maar *Tab. I. Part. II.* onder aan, word de Stadt *Trectis ſeu Trajectentis Urbs* genoemt. Insgelyks *Tab. IV. Trajectenſis Urbs ad Moſam*.

OCCO, (SYFRIED) van *Frieſche* afkomſt, maar te *Amſterdam* geboren, wiens nakomelingen daar noch leeven: hy heeft veele jaaren buiten 's landts, ja door geheel *Europa* gereiſt; zich ook in allerlei wetenſchappen en konſten geoeffent: wierd, ten opzichte van zyne zonderlinge bequaamheden, te *Amſterdam* Burgermeeſter verkozen. Hadde zyne ſtudiën in *Italiën*, *Vrankryk*, en *Duitſchlandt* geoeffent en wel waargenomen, keerde toen omtrent het jaar 1530. naar huis; was, behalven Burgermeeſter, ook Theſaurier aldaar. *Johannes Secundus*, een vermaart Poëet, maakt gewag van hem.

Comm. Amſt. fol. 862. *Goudh. fol.* 221.

OCEANUS, d'*Oceaan*. De ruime zee, die buiten de Eilanden der *Bataweren*, *Friezen*, en de Droogten is, hebben de Ouden den OCEAAN genoemt: maar die van binnen de ſtranden van het vaſte landt beſpoelt, hebben zy dan eens de *Wadden*, of *Ondiepe zee*, dan eens de *Meeren*, dan eens de *Verdronke landen* of *Schorren* (*Æſtuaria*) genaamt. *Ptolemæus* maakt eenig onderſcheidt by het gat van 't *Vlie*, noemende het den *Germaniſchen* of *Duitſchen Oceaan* (OCEANUM GERMANICUM) die naar het Ooſten is, en den *Brittanniſchen*, die naar het Weſten is. *Plinius* noemt het, in eene breeder beteekenis, den Noordelyken tot aan den middel-arm van den *Rhyn:* en van den *Rhyn* af tot aan de rivier de *Seine*, noemt hy den *Brittanniſchen Oceaan*. Doch hedendaags noemen wy die ganſche Zee, die van de *Orkadiſche* Eilanden en van *Hitlandt* af zich uitſtrekt tot aan 't *Kanaal*, dat tuſſchen *Germaniën* of *Duitſchlandt* en *Brittanniën* is, en wel met zeer goeden grondt en vaſte reden, naar de ſtrandt die 't voornaamſte is, den GERMANISCHEN OCEAAN, en noch, in een ruimer zin, gemeenlyk de Noordtzee.

Alting Not. Germ. Infer. Part. 1. *fol.* 107. *Geogr. lib. II. cap.* 9. & *cap. II. principio.*

OCKERSDORP word als een Dorp van *Kennemerlandt*, of immers de *Kennemerlanders* toegedaan, beſchreven van *Melis Stoke* op het jaar 1155. De *Blaffert* van de goederen van *Utrecht* noemt het *Accaſtorp*. Daar door ſchynt gemeent te worden Ooſtdorp / naby *Alkmaar*, naar het Noordtweſten, of Oudorp / daar recht tegen over gelegen. *Beka* noemt het Opdorp.

Alting Pars II. fol. 137. *In Did. VI. In Hermanno.*

OCKINGA, een Slot of adelyk Huis in de *Frieſche* Grietenije *Wonſeradeel*, onder *Weſtergoo*, gelegen in de buurte *Stunga*.

Winſem.

ODILBALDUS, de XII Biſſchop van *Utrecht*, navolger van *Hungerus*, ook een *Fries*. Hy beklom in 't jaar 866 den Biſſchoplyken ſtoel: was zeer mildtdadig, goedertieren, rechtvaerdig, godtsdienſtig, en een kleinachter van rykdommen: heeft 34 jaaren lang den Biſſchoplyken titel gevoert. Hem wierd de Stadt *Thiel*, met al dat 'er aan hoorde, geſchonken, hoewel van de *Noormannen* verwoeſt, die in zynen tydt daar ontrent ſlecht huis hielden; zie op NOORDMANNEN. De gevluchte *Utrechtſchen* keerden, na het vertrek van die *Barbaaren*, weêr, om hunne gebrandde en vernielde Stadt te herbouwen: maar met dit werk bezig, quamen de *Noormannen* op nieuws we-

O.H.Kr. fol. 240. *Idem ibid. Didenh. de Epiſc. Germ. in Odilb.*

wederom, en staken alles in brandt. Wy hebben boven gezegt dat *Thiel* aan *Odilbald* geschonken was, maar men versta het voor eene verniewinge, of bevestiging van de voorgaande gifte: want *Karel Martel*, zoon van *Pipyn*, had al van te vooren, in 't jaar 698. de Kerk van *Utrecht* met de Stadt *Thiel* begiftigt, welk geschenk vervolgens door Keizer *Lodewyk* bekrachtigt is. *Odilbald* overleedt den 10 December, in 't jaar 900. Hy onthield zich meest te *Deventer*, om dat *Utrecht*, of woest lag, of dat hy daar voor de *Noormannen* vreesde: zyn lyk wierd evenwel daar gebragt, en in *S. Salvators Munster* begraaven. Hy word mede op de lyst der *Heiligen* gestelt. *Egilboldus* volgde hem in den Bisschoplyken Stoel.

Pontan. Gelders. geschied. fol. 42.

Het geen *Jan Veldenaar* van dezen Bisschop *Odilbaldus*, by hem *Adilbaldus* genaamt, verhaalt, stemt volkomen met deeze levensschetze overeen; alleen dat hy d' oorlogen en verwoestingen der *Noormannen*, toen ter tydt voorgevallen, wat breeder ontvouwt: doch laat ons hem, als tot onzen toeleg in dit werk niet ondienstig, hem dieswegen hier over in zyne eige taale hooren.

Adilbaldus die was die xij biscop van vtrecht xxxiij jaer lanc. hi was een heylich man milde ende gherechtich ende goetwillich Bi sijnre tijt int jaer ons heren viijc ende lxxxij so quamen die denen ende noermanss int walsche land Ende int jaer daer na so vernielden si alt lant van ardennen Mer kaerl die keyser diemen die groue hiet die quam mitten lombaerden ende mitten duitschen ende vocht teghen dit ondadighe volck Mer overmits der korstene sonden so en mocht hise nijt verwinnen Mer ten lesten wert een bestant ghemaect. om te spreken van den pays Ende daer wert ghededinct ende ouerdraghen dat godfridus der noermannen coninck soude kersten werden mit desen vorwaerden datmen hem gheuen soude des keysers nicht te wiue ghysela coninck lotharius dochter van lothrijck die des keysers oems soen was Ende men soude mit hoer gheuen die prouincie van vrieslant vander louwers voert opwert Ende dit ghe-schiede aldus Ende coninck godfridus wert ghedoopt ende die keyser hieff hem vter vonten Ende daer na en wouden die vriesen den coninck godfridus nijt onderdanicht wesen Ende die coninck bedwancse so seer ende gaff hen enen smaadeliken eyghenscap so dat elck vriese die boven xij jaer out waer moist draghen enen bast om sinen hals daer menense rechteuoert aen hanghen mocht off si hem tot enigher tyt versetten teghen des keysers moghentheyt Daer na in corten jaren alsmen screeff viijc ende lxxxvi so wert dese coninck godfridus verslaghen in een stryde in die betuwe mit menighen man Ende daer wert ghewroken menich korsten bloet ouermits der wrake gods die si in voertijden ghedoot hadden.

Inden jaer ons heren ixc op die ydus van december so voer dese biscop adilbaldus van deser werelt ende gaff god sijn siel op ende wert tutrecht eerlick begrauen bi sinen voervaders Ende van desen biscop scrijft die abt van purmenen dat hi was een heylich man.

Batav. Sacra 1 *deel, pag.*602.

De Schryver van 't *Batavia Sacra* meldt heel weinig van deezen Bisschop *Odilbaldus*, alleen, dat hy ook wel *Olibaldus* word geheeten, en dat zommige Schryvers hem ook den naam wel geeven van *Egilbaldus*, of *Egilbertus*. Hier op tekent hy verder aan, dat *Regino*, Abt van *Pruim*, in zyne Kronyk, op het jaar 899. van dezen Bisschop als van een heilig man (welke naam allen Bisschoppen behoorde te passen) heeft gesproken, met deze woorden: *Ten dezen tyde is Odilbaldus, een heilig man, en Bisschop der Utrechtsche Kerke, uit deze wereldt gescheiden, en naar het ryk der hemelen gereist:* waar na verder op *Heda* word gewezen, wegens de bevestiging der goederen en vryheden der Utrechtsche Kerke, door Koning *Zwentiboldus* onder dezen *Odilbaldus* gedaan, boven nader aangewezen.

Winsem. Fr. Kr. fol. 46. *seq.*

ODILBALD, tweede Koning van *Frieslandt*, zoon van *Richolduffo*, die de eerste was; hy word geroemt van beleeft geweest te zyn tegen zyne onderdaanen, en een schrik voor zyne vyanden: is Vader geweest van de tweelingen *Hengistus*, en *Horsus*, dus genoemt naar de twee broeders *Hengist* en *Hors*, die in *Engelandt* verslagen waren. *Odilbald* quam in 't jaar 496. in de regeeringe. Onder hem wierd *Groningen* met houte planken omringt: hy storf in 't jaar 527. in *Dokkenburg*, nu *Dokkum*, en wierd te *Titeburg* begraaven, nalaatende drie kinderen; onder welke *Richoldas de II.* zyn navolger in 't Koningkryk wierd.

Winsem. Kr. van Friesl. fol. 37.

ODILBOLD, zoon van *Haron*, Hertog van *Frieslandt*, en na zyne doodt aan de regeeringe, in het jaar 335. gekomen. Hy was zeer geoefent, zoo wel in Staatkunde, als wapenen; heeft *Stavoren* zeer vergroot, verbeetert, en aanzienlyke privilegiën gegeeven: bouwde op 't Noordt van *Dokkenburg* eene Stadt aan de *Lauwers*, tegen *Schiermonikooge* over, eerst *Waerden*, naderhant *Esonstadt* geheeten; zie ESON-STADT. Hy heeft zeeghaftig tegen de *Batavieren* geoorlogt; is in 't jaar 359 gestorven; waar na zyn zoon *Udolph Haron* in de regeeringe tradt.

ibid. fol. 38.

*Picard antiq. van Fr. pag.*105.

ODIMARUS, dus van de *Romeinen* genoemt, anders ODTMAR, ORTMAR, ORTMEIJER. Hy is een Prins of Heerscher over de *Sicambri* of *Geldersche* volkeren geweest, eer noch de *Saliers* zoo vermaart en bekent waren: heeft met zyne *Geldersche*n, en bystandt der *Tubanters* en *Zallanders*, den *Romeinen* den voet altydt dweersch gezet. Zoo hebben ook zyne Zoonen en Erfvolgers, *Marcomirus*, *Clodomirus*, enz. gedaan, tot dat eindelyk het groote *Frankische* verbondt in *Zallandt*, *Tubandt* (*Twent*) en andere vereenigde *Landtschappen*, tegen de *Romeinen*, gemaakt wierd. *Odimarus* zou zyn Hof te *Ootmarssen* gehouden hebben, daar ook gestorven zyn, en bevolen hebben op zyn graf eene Pyramide t' zyner gedachtenisse, naar de gewoonte der *Heidensche* Vorsten van dien tydt, te bouwen: naderhandt zou'er van de *Christen*-Koningen der *Franken*, op de zelfde plaats, een Beedehuis, of Kerk gebouwt, en de drempel gelegt zyn op het verwulfde graft van *Odimarus:* daar zou de naam van *Ootmarsheim*, of *Otmarsum*, volgens 't schryven van *Picard*, van daan komen; zie OTMARSSUM. Hy meent dat, alzoo deze *Odimarus* zwaare oorlogen binnen- en buiten 's Landts heeft gevoert, dat van hem en zyne *Otmarsische* onderdaanen ook wel mogten zyn gesticht *Odtmar*, of *Hodmar*, in *Munsterlandt*, en *Oedmassen*, tusschen *Bazel*, *Brizak*, enz. Dus spreekt'er *Picard* van: maar vermits hy geene Schryvers aanwyst, hebben wy hem ook maar alleen aangetrokken.

*Idem pag.*106. *Ibid.*

*Picard pag.*269.

ODOREN, een Dorp in *Drenth*, heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Zuidervelt*, in het Dingspil *Zuidervelt*. *Odoorn* heeft met *Emmen* en *Rooswinkel* eenen Schout.

Cortgeen Stichts. Kron.

ODYK, een Dorp en Heerlykheit in het *Overquartier* van het Sticht *Utrecht:* heeft zeer goede landen op den *Rhyn*; ook Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Rheenen* en *Wyk*.

OEDEN ROEDE, (St.) of St. OIDENROYE, een Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenbosch*, drie mylen van die Stadt, op de vliet *Dommel:* aldaar heeft een heerlyk Collegie van Kanonniken geweest, dat veele jaarlyksche inkomsten had: de Deken was ryker dan eenig Prælaat in *Brabandt* in *L. Guicciardyns* tydt. Toen geheel *Brabandt* eene jaarlyksche schattinge van 140000 guldens most opbrengen, stont de *Meijerye van den Bosch*, in die somme, op 19379 guldens, 16 stuivers, 3 penningen, de Stadt, nevens de Prælaten daar in begrepen: daar toe most *Peellandt* (een van de vier quartieren dezer *Meijerye*) lasten 5692 guldens 10 stuivers 3 penningen; waar in het Dorp *S. Oeden Roede* (een der 26 of 27 Dorpen van dat quartier) op 462 guldens 4 stuivers 9 penningen begroot stont; het hoogste van alle, behalven *Hese*, dat 10 guldens hooger was geschat: maar dat heeft weêr zes onderhoorige gehuchten.

Guicc. beschr. van Nederl. fol. 117. *Houve* 2 *deel, fol.* 367.

OEGEKLOOSTER, OOGEKLOOSTER: het heeft gelegen in de *Friesche* Grietenije *Wonseradeel*, onder 't quartier *Westergoo:* is in het jaar 1572. met de Kloosters *Aula Dei*, *Groendyk*, *Oldeklooster*, het *Hospitaal van S. Jan*, by de Stadt *Sneek*, *Thabor*, *Achlum*, *Lidlum*, en *Monikkebayum*, verwoest: 't was een Klooster van grauwe Bagynen. Dat het vernielt wierd quam dus by: *Johan Bonga*, een *Friesch* Edelman, voer met eenige schepen en soldaaten, den 17 Augustus 1572. van *Enkhuizen* naar *Frieslandt:* hy quam den 20. met 300 mannen voor *Bolswaerdt*, en eischte de Stadt, uit naam van den Koning en den Prins van *Oranje*, op, als Opper-Gouverneur der *Nederlanden*. Mr. *Hobbe Ottes*, Burgemeester van *Bolswaerdt*, gaf tot antwoordt; men hadde den Stadthouder en Kolonel zulks geweigert, men zou het hem ook wel weigeren. *Bonga* vraagde; Wie is uw Stadthouder? *Hobbe* zeide, de Kolonel van *Groningen*. *Bonga* borst daar op uit; De Kolonel is een schelm; *Hobbe* daar tegen; du biste zelf een schelm: *Bonga* daar over toornig, toog van *Bolswaerdt* naar *Sneek*, stak eerst het *Oegeklooster* in brandt, en gaf het ten pryze om 't af te breeken, en weg te draagen, aan die kon, of wou.

Winsem. beschr. van Friesl. achter de Kron.

Winsem. Fr Kr. fol. 578, 581.

OELTJENS PLAAT, is in 't jaar 1612. aan Jonker *Frans van Aarssen*, voor omtrent 60000 goude kroonen verkocht: het oude Landt van *Oeltjens Plaat* in *Hollandt*, wierd in 't jaar 1483. bedykt: daar aan behooren de volgende Polders; *Oeltjens Plaat*, bedykt als vooren, groot 1200 gemeeten; *Thille*, bedykt in 't jaar 1515. groot 550 gemeeten; *Gelenthe*, in het jaar 1524 bedykt, groot 1400 gemeeten; *Noordtpolder*, in 't jaar 1525 bedykt, groot 600 gemeeten; *Bomael*, in 't jaar 1526 bedykt, groot 1700 gemeeten; *Stadt*, in 't jaar 1527 bedykt; *Meypolder*, in het jaar 1595 bedykt, groot 300 gemeeten; *Gravenblok*, in het jaar 1600 bedykt, groot 1000 gemeeten; *Kleene polder*, in 't jaar 1603 bedykt; *Molenpolder*, in 't jaar 1616 bedykt; *Bruispolder*, in 't jaar 1625 bedykt. *Oelt-* of *Oeltjens Plaat* heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Voorn* en *Putten*.

Houve Handv. Kron. 1 *deel, fol.* 117.

OENEMA, een Slot, of adelyk Huis, in de *Friesche* Grietenije *Ferwerderadeel*, onder *Oostergoo*. *Winsem.*

OENEMA, een Slot, of adelyk Huis, in de *Friesche* Grietenije *Utingeradeel*, onder het quartier van de *Zevenwolden:* 't word nu *Roorda-Huis* geheeten, gelegen in het Dorp *Ter-Kaple*. *Idem Winsem.*

OENKERK, een der 14 Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Tjetzerksteradeel*, in 't quartier *Oostergoo*. *Idem.*

OERLE, OIRLE, een Dorp in *Gelderlandt*, onder 't *Roermondsche* quartier; en eene Heerlykheit in het landt van *Kessel*. Toen geheel *Gelderlandt* en 't Graafschap *Zutphen*, in het jaar 1547. eene schattinge van 75000 guldens moften opbrengen, stont het quartier van *Roermonde* (een der vier quartieren van dat Vorstendom) in die somme op 19075 guldens: daar toe moften de Heerlykheden van *Kessel* 1716 guldens lasten; *Geysteren* en *Oerle* t' zamen,

Houve Handv. Kronyk 1 *deel, fol.* 81.

 ('t zyn

('t zyn twee van de negen Heerlykheden des landts van *Kessel*) waren daar in geſtelt op 180 guldens, 4 ſtuivers, 7½ penning, daar in droeg *Geyſteren* twee derde, *Oerle* het ander derde deel.

Houve 1 deel, fol. 97. OESDAM, of OESDOM, een Dorp of Heerlykheit in *Kermerlandt*, zie OESTDAM dat volgt.

Brugm. voor Scriv. Kron. pag. 34. OESTDAM, voortyds ook OSDOM, of OSDIN, is een plaats in *Hollandt*, in *Kermerlandt*, ſtaande onder een Heer. *Van der Houve* voegt de Heerlykheden *Heyloo* en *Oeſtdam* t'zamen, gelyk ook *Brugman* die aan een vervangt.

Houve 1 deel, fol 99. 111. OESTGEEST, een Dorp in *Hollandt*, onder het Bailjuuwſchap van *Waſſenaar* en de Stadt *Leiden*. *Adrianus Junius* zegt, dat het KERKWERVE geheeten zoude hebben. *Leiden* heeft het van 't huis *Waſſenaar* gekocht. Het legt dicht by die Stadt: zou den naam van *Kerkwerve* gedraagen hebben, om dat de Kerk op zulk een hoogen *werf* was gebouwt, dat gezegt word, de dorpel der Kerkdeure zoo hoog te leggen als de top van den *Sparendamſchen* tooren. Stont op eene verheeve ronde boogswys opgaande hoogte, begroeit van *Romeinſche* tichelſcherven. Men oordeelt het den grondt van een *Roomſch* gebouw geweeſt te zyn: 't word in de oude Brieven *S. Willebrords Kerk* geheeten, en gehouden voor een van de oudſte Kerken van *Hollandt*, als van *S. Willebrord* geſticht: *Oeſtgeeſt* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Leiden*, in *Neder-Rynlandt*.

Royen Nederl. Outhed. pag. 187.

Winſem. OESTRUM, OOSTRUM, een der 13 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Ooſtdongerdeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*.

OETMARSSEN, enz. zie op OTMARSSUM.

Houve Handv. Kronyk 2 deel, fol. 439. OFFENISSE, OFFENESSE, een Dorp onder de *vier Ambachten*, in het Graafſchap *Vlaanderen*. De *vier Ambachten* moſten voortyds opbrengen 18 ponden in elk duizent; daar toe laſtten *Hulſt*, en *Hulſter-ambacht* 6 ponden, 7 ſchellingen, 8 grooten in het duizent; en daar in moſt *Offeniſſe* 10 ſchellingen 6 grooten draagen in de duizent ponden. *Van der Houve* ſtelt OFFENOSSE; maar in de lyſt der Predikanten van *Zeelandt* leeſtmen OFFENISSE; het heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Schouwen*, in *Zeelandt*.

Winſem. OFFINGAHUIZEN, een Slot of adelyk Huis te *Achlum*, in de *Frieſche* Grietenije *Franekeradeel*, in 't quartier *Weſtergoo*.

Winſem. OFFINGAWIER, een der 28 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Wimbritzeradeel*, onder 't quartier *Weſtergoo*; of een der 14 Dorpen Binnensdyks, d'andere 14 leggen Buitensdyks.

Winſem. Fr. Kr. fol. 275. OFFINGWIERSTER ZYL, in *Frieslandt*. In 't jaar 1465. gebeurde daar een wonderlyk geval; op Vrydag, voor *S. Katharinaas dag*, wierd deze *Offingwierſter Zyl* door eenen vervaarlyken ſtormwindt ganſch weggeſpoelt: maar: in het zelfde gat daar de zyl uitgeſlagen, of uitgeſpoelt was, quam een ſtuk landts, buitensdyks afgeborſten en afgeſcheurt, weêr indryven, daar verkens en ſchaapen op ſtonden, waar door d'inbreuk geſtopt wierd.

OIRSCHOT, OIRSE, enz. zie op OORSCHOT, OOSTERBEERSE, OOSTERHOUT, en alle OIR op OOR, of op OOST, enz.

Alting Not. Germ. Infer. Pars 11. fol. 137. OLBRUG. Aldus vindtmen in eenen Giftbrief van Keizer *Otto den III.* van het jaar 996. in eene anderen van Keizer *Lotharius den II.* van het jaar 1134. leeſtmen OLBORCH: het welk beter is, of ten minſten nader komt aan de hedendaagſche uitſpraak ELBURCH. Het is toen geweeſt een gehucht van de *Veluwe*, waar van de helft toequam aan het Stift *Elten*. Het is ook geen Steedtje geworden, gelyk het nu ter tydt is, voor het uitgaan van de veertiende Eeuwe. Het legt aan 't *Vlie*meer, twee gemeene Duitſche mylen en een halve van *Kampen*. Dit OLBURCH, nu *Elburg*, ziet men in de Kaarten van den Heere *Alting* aan de *Zuiderzee* (*Zuthera zea*) *Tab. VI. Part. II.* en *Tab. VII.* en dicht daar omtrent zietmen eene andere plaats OLBRUCH genaamt, nu daar te lande bekent met den naam van *Oude-Broek*; zoo dat het bedenkelyk is, of de Heer *Alting* deze twee naby den anderen leggende, hoewel verſcheide plaatzen, niet met malkander heeft vermengt, zeggende, dat OLBRUG ook OLBORCH genoemt word.

Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 169. 170. OLDAMPTEN, in de *Groninger Ommelanden*. De *Ommelanden* maaken met de Stadt *Groningen* de zevende Provintie in den *Vereenigden Nederlandtſchen Staat*. De Provintie word verdeelt in de Stadt *Groningen*, en in de *Ommelanden*, of *Dorpen*. De Stadt *Groningen* heeft 't gezag over de *Stadts Tafel*, en over de *Oldampten*. Onder de *Stadts Tafel* worden begrepen de *Kampen* buiten de twee Stadtspoorten, d'*Ooſter-* en *Heer-poort*; die van de *Botteringe-* en *Ebbinge-poorten*; ook die van de *Aa-* en *Kraane-poorten*; den *Hoornſchen dyk*, gelegen aan 't watertjen *Aa*, daar het verwoeſte Klooſter *ten Hoorn* plag te ſtaan; *Stadts Hamryk*; *Heſpen*; *Haren*, daar drie gehuchten *Hemmen*, *Dilcht*, en *Onnen* onder hooren; *Noortlaren*, met het gehucht *Glimmen*; *Noortdyk*; *Middelwerf*; *Engelbert*; *Kropswolde*, met het gehucht *Wolfsbergen*; en *Weſterbrouk*. De OLDE-

AMPTEN zyn *Noordtbrouk*, *Zuidtbrouk*, twee groote Dorpen, met het gehucht *Muntendam*; *Meden*, met het gehucht *Smacht*; *Winſchoten*; *Beerta*; *Finſerwolt*; *Ooſtwoldt*, in 't *Oldampt*; *Ooſtwolder Hamryk*; *Midwolde* in 't *Oldampt*; *Midwolder Hamryk*; *Scheempte*; *Scheempter Hamryk*; *Eexte*; *Woldendorp*; *Wagenborgen*; *Borgsweer*; *Groote-* en *Lutke-Munte*, daar legt het Klooſter *ter Munte*; *Laſterhuis*, en *Lalleweer*. Binnen de *Stadts Tafel* leggen verſcheide adelyke Huizen. De Dorpen der *Ommelanden* worden onder de drie Quartieren, *Huuſingo*, *Fivelingo*, en het *Weſterquartier*, verdeelt. * *Idem Houve fol. 163.*

OLDEBERKOOP, een der 10 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Stellingwerf Ooſteinde*, onder het quartier der *Zevenwolden:* onder dat Dorp behoort *Deddinge-buurte*. In het jaar 1585. ondergroeven de *Spaanſchen* uit *Steenwyk* den tooren van *Oldeberkoop*, zoo dat hy kort daar na neêrſtortte. *Winſem. Kron. fol. 753.*

OLDEBOORN, een voornaam Dorp in de *Frieſche* Grietenije *Utingeradeel*, onder het quartier der *Zevenwolden:* het is ten Zuiden en Noorden omringt van de twee rivieren, de *Boorn*, komende uit de Grietenije *Opſterlandt*, door 't *Koningsdiep*; en de *Wytringa*, van welke de Grieteny *Utingeradeel* haaren naam zou hebben bekomen. Het Dorp is dus van de *Borne* of Fontein genoemt; boven welke de ingezetenen de Kerk gebouwt hebben, en die noch heden kan gezien worden. Daar word, acht dagen na Pinxteren, eene Jaarmarkt gehouden: *Oldeboorn* heeft ook 't recht van eene vrye waag. *Winſem. beſchr. van Friesl.*

OLDEGA, een der 7 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Smallingerlandt*, in *Ooſtergoo*. In het jaar 1514. hebben de *Saxen* uit *Leeuwarden* 35 huizen in dit Dorp afgebrandt; omdat het de zyde van de *Gelderſchen* hiel. *Winſem. Schotan. Fr. Kr. fol. 564.*

OLDEGA, een der negen Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Hemelumer Oldevaart* en *Noordtwolde*, in 't quartier *Weſtergoo*. Men ziet daar noch de reliquiën van *Oldt-Galama*. *Winſem.*

OLDEGA, een der 28 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Wimbritzeradeel*; of een van de 14 Dorpen Buitensdyks; de andere leggen Binnensdyks, in 't quartier *Weſtergoo*. In dit *Oldega* legt d'oude ſtins *Heitema*. *Winſem. Houve.*

OLDEGA, een der 18 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Schoterlandt*, in 't quartier der *Zevenwolden*. *Winſem.*

OLDEHASKE, een der 6 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Haskerlandt*, in 't quartier der *Zevenwolden*. *Winſem.*

OLDE-HOLTPADE, een der 20 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Stellingwerf Weſteinde*; of een der 14 dorpen aan deze zyde des Strooms: de andere 6 leggen over den Stroom: het heeft dien naam bekomen, gelyk ook *Nyeholtpade*, van 't hout en boſſchagiën die daar plagten te zyn, en'er veelligt noch zyn. *Winſem. Frieſchl. beſchr.*

OLDEHOLTWOLDE, een der 20 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Stellingwerf Weſteinde*, in het quartier der *Zevenwolden*, of een der 14 Dorpen aan deze zyde van den Stroom; de andere 6 leggen over den Stroom: 't heeft nevens *Nyeholtwolde*, *Nyeholt-* en *Oldeholtpade*, met *Noordtwolde*, die alle in deze Grietenije leggen, den naam van het veel hout, en de meenigte boſſchen, die daar waren of noch zyn, gekregen. *Idem ibid.*

OLDEHORN, een der 18 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Schoterlandt*, onder de *Zevenwolden*. *Meteren* noemt het een Vlek: in den aanvang des oorlogs met *Spanjen* wierd het beſchanſt, om de *Zevenwolden* te beter te verzekeren. Den 24 Januarius 1582. quam'er *Verdugo* met zyne *Spaanſchen*, van voor *Nieënoort*, binnen, met zes Vaandelen foldaaten; maar de *Spaanſchen* leeden zoo veel aanvals, dat *Verdugo* deze plaats weêr verlaaten moſt. *Winſem. Meter.*

OLDEHOVE, een van de *Groninger Ommelandtſche* Dorpen, onder 't *Weſterquartier*. Daar legt het huis *Jueſſema*, hebbende aan 't geſlacht van *Broerſma* behoort. *Houve.*

OLDEHUIS, een voornaam Huis in de *Frieſche* Grietenije *Barradeel*, onder *Weſtergoo*, te *Menaldum*. *Houve.*

OLD- en ROODKERK, een der 13 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Dantumadeel*, onder 't quartier *Ooſtergoo*. *Winſemius* en *Van der Houve* zyn hier zoo duiſter, dat ze niet weeten of het twee Dorpen of een zyn. Zoo ook in de Dorpen of 't Dorp *Veenwolden*, *Zwaag*, *Weſtereinde*, het laatſte op een na in deeze Grietenije, en het laatſte: zoo dat ze twyfelen of niet wel in het een of in 't ander, een misſlag mogte zyn; alzoo *Houve*, *Winſemius* gevolgt heeft; *Winſem. Houve 1 deel, fol. 156.*

* *Menko* (ſchryft de Heer *Alting*) noemt het ALDE OMBECHT een gemeen begryp (univerſitatem) het geene dat tuſſchen *Fivelingo* en *Reiderlandt* is. [alwaar *Alfridus* ook ſtelt voor het Nederſt, het *Ooſter Eemsgoo*, en *Menkes* vervolger, *Ooſtbroek.*] Van vooren heeft het de *Eems*, van achteren woeſte moeraſſen; daar de *Dullert* geen gering deel van verſlonden heeft, doch die nu weder zyn opgebaggert. De Dorpen van dat geweſt zyn meeſt al grooter dan zy elders ligt gevonden worden. De Latyniſten zouden het *Veterum Præfecturam* noemen; wy de beide *Old-ampten*. Want het word onderſcheiden, in het *Groote*, of *Woldampt*; en het *Kleine*, of *Klei-Oldeampt*; welke beide nu al van over lange onder de tucht van het *Gooregt* der Stadt *Groningen* zyn geweeſt. *Germ. Infer. Pars 11. fol. 5.*

heeft; anders zou men moeten besluiten dat *Westeinde*, volgens *Van der Houve*, het twaalfde Dorp maakt, en dat bei de andere, *Old*- en *Roodkerk*, nevens *Veenwolden* en *Zwaag*, elk maar een van de 13 Dorpen maaken. De Heer *Schotanus* schynt dit, in zyne Beschryvinge van *Frieslandt*, stilzwygens te bestechten, zeggende, dat *Roodkerk* (neffens een gedeelte van *Oldkerk*) tot deze Grietenije, hoewel achter de *Trynwolden*, behoort. Onder de 13 Dorpen telt hy ook (nevens de Komtoir-almanak) *Sybrandahuis:* dat hy zegt, een klein en gering Dorp naar d'Eekant te zyn, doch in 't beste landt te leggen. *Zwaag Westeinde* stelt hy voor een Dorp, doch 't register achter d'Almanak maakt'er twee van; en dezer voegen telt *Schotanus* maar 12 Dorpen in deze Grietenije; doch men weete, dat hy *Sybrandahuis* zonder 't getal van 8 stelt, gelyk 't naar d'order zou moeten volgen; om wat reden, zulks blykt niet.

Winsem. OLDEKERK, of OLDKERK, een der 14 Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Tjetzerksteradeel*, onder het quartier *Oostergoo*; het heeft goede Wei- en Bouwlanden.

OLDEKERK *beneeden*, en OLDEKERK *boven*, zyn twee Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, onder het *Westerquartier*.

OLDEKLOOSTER; een vermaart Klooster in de *Friesche* Grietenije *Wonzeradeel*, onder 't quartier *Westergoo* geweest; 't was van der *Cistercienser* Orden. *Oldeklooster* is in 't jaar 1290. gesticht. Het heeft dartig Abten tot op den tydt der *Reformatie* gehadt. Den 30 Maert 1535. vielen omtrent 400 *Wederdoopers*, vermengt met Vrouwen en kinderen, des nachts of 's morgens, na dat de Monnikken de Metten geëindigt hadden, op het *Oldeklooster* aan, namen het in, en stelden zich in staat om daar uit tegenweer te bieden: ja gaven af, dat het geschut der vyanden, op hen aankomende, zich omkeeren, en hun zelfs vernielen zou. Zy hielden den Abt en zyne Monnikken twee dagen by zich, poogden hen aan hunne zyde te brengen: maar dat niet gelukkende, lieten zy hen met deeze woorden gaan; *Vermits gylieden niet blyven wilt, gaat naar de godtloozen, op dat gy met hen omkoomt:* maar de Stadthouder *Schenk* belegerde het *Oldeklooster*, nam het in, en toonde dat zyn geschut kracht op hen hadde. Een groot deel dezer *Wederdooperen* bleef by de veroveringe doodt, 24 wierden 'er gehangen, 15 onthooft, een deel der Vrouwen verdronken. Dit Klooster is het sierlykste, treffelykste, en rykste van geheel *Frieslandt* geweest. In 't jaar 1537. toen de *Makkumer zyl* vermaakt wierd, wierden van het Kloosters zoo veele menschen gespyst, dat men van 54 koeijen in het Konvent geen boter genoeg t'hunner nootdruft kon trekken: zoo dat de Kellenaar van 't Kloosster, *Johan van Leeuwarden*, gedurende het herstellen van die zyl, noch twaalf tonnen boter, ten laste van 't Konvent, koopen most. Na dat *Georg Schenk van Tautenburg*, 't Klooster beschooten en vermeestert hadde, liet *Diederik van Bronkhorst* het plondcren, en den 14 October 1572. in brandt steeken. Het is in 't jaar 1572., met de andere 9 Konventen, namelyk, *Aula Dei*, *Groendyk*, het *Hospitaal van S. Jan by Sneek*, *Lidlum*, *Thabor*, *Oegeklooster*, *Achlum*, *Monnikkebayum*, ter neêr geworpen.

Winsem. OLDELEMMER, een der 20 Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Stellingwerf Westeinde*, anders 't quartier der *Zevenwolden*; of ook een der 14 Dorpen aan deze zyde des Strooms, de andere zes leggen over den Stroom.

Houve fol. 169. OLDEMARKT, een Dorp, en een der negen Schoutampten onder het Drostschap van *Vollenhoven*, in *Overyssel*.

OLDEMARDUM, een der acht Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Gaasterlandt*, in 't quartier der *Zevenwolden*.

Petr. à Nes troubl in Ned. pag. 112. OLDENBARNEVELT, (JOHAN VAN) hy is zoodanig in bedieningen van den *Vereenigden Staat* opgeklommen en verheven, dat den titel van Ridder, Heer van *Berkel*, *Rodenrys*, enz. gevoert heefr, daar by van Advokaat van *Hollandt*, bewaarder van het groot Zegel, en de Chartres van *Hollandt* en *West-Frieslandt*. Hy was te *Amersfoort*, eene Stadt in 't Sticht *Utrecht*, geboren. Zyne afkomst word van eenigen hoog opgehaalt, en zyn geslacht voor Edel opgegeeven, hoewel het veelen wat duister en verre gezocht schynt; maar wy treeden daar niet in; immers is uit zyne verrichtingen, en 's Landts welvaaren met hart en ziel te bevorderen, gebleken, dat hy van een edel en hooghartig gemoedt was, en daar in de grootste Geslachten of afkomsten niet behoefde te wyken, noch die zich te schaamen, dat zulk een telg uit hunnen stam voortgekomen was. Den ganschen loop zyns levens alhier in te brengen, zou van te langen adem zyn: Hy heeft zyne Vrienden en Vyanden gehadt, die voor en tegen hem geschreven hebben, daar wy den Lezer heene wyzen. Dat hy een goedt *Polytyk* of Staatkundige was; dat hy het *Landt* en den *Staat* groote diensten heeft gedaan, zal niemant van bescheiden oordeel ontkennen, noch konnen uitwisschen. Hoewel hy ook van zommigen beschuldigt word, van de *Remonstrantsche* lyn wat te sterk getrokken, en het Landt in eenen gevaarlyken staat gestelt te hebben. Zyne groote dienstcn, als een man zeer geoefent in zaaken van *Staat*, het deel dat hy hadde in de grootste geheimen der Vorsten van *Europa*, zyne welsprekendheit, doorziende verstandt en oordeel, nevens zyn onberispelyk leven, hadden hem by den *Staat*, en de *Staten van Hollandt*, in zulk een aanzien gebragt, dat hy 't roer van het Schip van *Staat* vry wat naar zyn gelieven kon stieren; te meer, vermits hy, door verkrege magt of gezag, niet alleen tot Magistraaten der *Hollandtsche* Steden, maar ook in andere Provintiën, persoonen aanstelde, die met hem eens en van zynen inborst waren, of (zoo gezegt word) van hem afhangen mosten, waar door hy uitwerken kon al dat hy wilde: dat hy daar door den *Remonstranten* ruime baane maakte, en de *Contraremonstranten* uitsloot: dat hy door hen by de *Staten van Hollandt* te weege bragt, dat de *Remonstranten*, na de overleveringe hunner *Remonstrantie*, meest begunstigt wierden: dat daar op de Ordonnantie der *Staten van Hollandt* gevolgt zoude zyn, en daar in vastgestelt wat de Predikanten, nopende de verschillende Artykelen, zouden mogen prediken of niet; meest al ten voordeele van de *Remonstranten* strekkende. Hem wierd ook nagegeeven, dat hy zich tegen Prins *Maurits* gekant hadde; het aanneemen van, of aanraaden tot de Waertgelders in bezoldinge te neemen, om hunne streng te sterken, wierd hem al mede ten laste gelegt, en diergelyke, of opgeraapte, of waare stukken, wierden hem aangewreven, die wy voorby gaan, en den lezer naar zyne voor- en tegenspreekers wyzen. Het *Nationaal Synode* te *Dordrecht*, dat hy lang zou tegengehouden heben, besloten zynde, begon het werk op eenen anderen voet te gaan: *Oldenbarnevelt*, nevens *Hugo de Groot*, *Rombout Hoogerbeets* (d'eerste Pensionaris van *Rotterdam*, de laatste van *Leiden*) met *Gillis van Ledenberg*, Secretaris der *Staten van Utrecht*, wierden gevangen genomen, en gevonnist; *Johan van Oldenbarnevelt* onthooft; *De Groot* en *Hoogerbeets* ter eeuwiger gevangkenisse gedoemt: *Ledenberg* hadde zich om 't leven gebragt, en de *Groot* ontquam het uit zyne *Louvesteinsche* hechtenisse op eene aardige wyze. Nopende *Oldenbarnevelts* doodt, en de omstandigheden daar omtrent, zullen wy dit weinige maar zeggen; dat zyn doodtvonnis, om onthooft te worden, uitgewezen wierd van 24 Rechteren, van de *Staten Generaal* gestelt; 12 uit *Hollandt*, de andere 12 uit de zes overige *Vereenigde Provintiën*. Na dat het vonnis des doodts uitgesproken, en hem aangezegt was, borst hy als in verwonderinge los; *Sententie des doots! Sententie des doots! Dat hadde ik niet gedacht.* *Antonius Walæus*, Predikant te *Middelburg*, quam, op byzonder verzoek der *Heeren Staten*, by hem, om hem tot het uiterste te bereiden: Hy vond hem ontroert, echter bezig met eenen brief te schryven aan zyne Vrouw en kinderen: Na hem beleeft gegroet, en gezegt te hebben, dat het hem leedt was dat hy zich by hem most laten vinden in zulk eene droevige ongelegentheit; gaf *Barnevelt* hem, cenigzins ontstelt van gemoedt, tot antwoordt. „ Hy hadde geenen Predi- „ kant van nooden, was een oudt man, en een Christen; „ wist zelf ook hoe hy zich in zulk een tydt behoorde te draa- „ gen, hield zich nu bezig met zyne huiszaaken te bezor- „ gen. In het eindc evenwel, na verscheide redenen, als *Barnevelt* zommige dingen met zuchten en weenen voorgestelt hadde, en D. *Walæus* zich ook daar op van traanen niet konde onthouden; zeide hy; *En gy Walæe, word gy ook met myn ongeluk bewoogen?* Na dien tydt sprak hy met hem als met eenen zonderlingen vriendt. Na de avondtmaaltydt verzocht hy *Walæus*, dat hy wilde by Prins *Maurits* gaan, en twee dingen verzoeken; I. Dat zyne Exellentie hem vergiffenis wou laten wedervaaren, indien hy iet tegens *Hem* mogt misdaan hebben. II. Dat *Hy* zyne kinderen gunstig wilde zyn, als getrouwt aan de voornaamste adelyke Familiën (van de *Gereformeerde* religie) dezes Landts. Des avondts, of 's nachts omtrent ten 10 uuren, deedde D. *Walæus* deze boodschap noch: kreeg van zyne Exellentie tot antwoordt; *Hy hadde van overlang* BARNEVELT *een goedt hart toegedraagen; maar vermits hy t'zedert eenigen tydt gepoogt hadde eene andere manier van regeeringe in te voeren, daar* KERK *en* STAAT *door t'onder zou gebragt zyn geworden, hadde* HY *zich daar moeten tegen stellen: echter hadde* OLDENBARNEVELT *deze vergiffenisse wel mogen zonder* indien *begeeren: alzoo wel aan* BARNEVELDT *bewust was, dat hy het krygsvolk hadde getracht van hunnen Eedt af te trekken, waar mede het aan* HEM, *als Kapitein Generaal, verbonden was: hadde ook gezogt* ZYNE *inkomst binnen* UTRECHT, *eene Stadt van zyn Gouvernement, te beletten:* HEM *beschuldigt of nagegeeven, dat* HY *poogde of beoogde de Souveraiiniteit over de Geünieerde Provintiën, enz. Belangende zyne kinderen,* HY *wou hen gunstig zyn zoo lang zy zich behoorlyk droegen.* De verdere redenen gevoert tusschen *Oldenbarnevelt*, *Walæus*, *Lamotius*, enz. vind men by de aangewezenen, *Uitenbogaart*, *Triglandt*, en *G. Brandt*, beschreven. Des morgens tusschen 8 en 9 uuren, op den 13 May 1619. wierd *Oldenbarnevelt* voor de gestelde Rechters gebragt om zyne sententie te hooren; waar na hy zeide; *Dat zy daar in eenige van hem niet beleedene dingen gestelt hadden: dat hy ook hadde gemeent, dat de* STATEN GENERAAL *zich zouden vergenoegt hebben met zynen doodt, vergunnende zyne goederen aan zyne Vrouwe en kinderen; of dit zyn loon was voor zyne veer-*

Winsem. achter zyne Fr. beschr.

Schotan. Fr. Kr. fol. 665. Winsem. Fr. Kr. fol. 506.

Uitenb. Kerkel. Histor. Trigl. Brandt.

Idem Uitenb. Trigl. enz.

Brief van een Heer van Dordr. Baudart Memor. fol. 52. seq Memor. van D. Walæus zelf.

Idem Uitenb. Trigl. Kerkel. Histor.

veertig jarige getrouwe dienſten? Daar na quam hy op het Schavot, zynen dienaar *Jan Vranken*, die hem geduurende zyne gevangkeniſſe ten dienſte geſtaan hadde, by zich hebbende, het ſcheen of hy noch gedachten van pardon by zichzelven voedde; want hy vraagde, een weinig op het treurtoneel geweeſt zynde; *Jan, komt'er niemant*? Hy zette met eige handen eene ſlaapmuts op zyn hooft, en trokze over zyne oogen: zyn dienaar bragt hem by het zandt, daar hy neêrknielde, na dat hy eerſt tot de aanſchouwers gezegt hadde; *Lieve burgers, ik ſterve niet als een Landtverrader; maar als een goedt Patriot.* Zyne laatſte woorden waren; *Heer! in uwe handen beveele ik mynen geeſt.* Fluks ſloeg hem de beul het hooft af, en te gelyk de twee voorſte vingeren van zyne rechterhandt; daar al eenige ſmadige toepaſſingen op gemaakt wierden. De *Remonſtranten* zouden, naar het zeggen der *Contraremonſtranten*, na zynen doodt, op den naam van *Jan Vranken*, *Johan van Oldenbarnevelts laatſte woorden en doodt* uitgegeeven hebben; zeggen'er by, dat *Jan Vranken* zou hebben verklaart, dat dit boekjen buiten zyne kenniſſe van anderen in het licht was gebragt; dat van hem *Jan Vranken* wel zommige propooſten, tuſſchen zynen Heer zalr. en de Predikanten, waren gehoort, aan anderen ook vertelt; maar niet zulke, enz. *Johan van Oldenbarnevelt* was geboren in 't jaar 1547. den 14 September, te *Amersfoort*, als in 't begin gezegt is. Was Doctor in de *Rechten* gepromoveert; heeft als Advokaat gepleit voor 't Hof van *Hollandt*, en elders meer. Vermits hy van een ſnedig vernuft was, en met yder wel wiſt om te gaan, wierd hy Penſionaris van *Rotterdam*, vervolgens Advokaat en Zegelbewaarder van *Hollandt* en *Weſt-Frieslandt*. Zyn doodt is boven aangewezen; was 72 jaaren oud toen hy voor 't zwaerdt bukken moſt.

Gerard Brandt Dagregiſter pag. 466.

Baud. Memor. 10 *boek, fol.* 62.

OLDENBARNEVELT, (REYNIER VAN) Heer van *Groenevelt*, en WILLEM VAN OLDENBARNEVELT, Heer van *Stoutenburg*, beide zoonen van *Johan van Oldenbarnevelt*. Zy waren met eenige misnoegde *Remonſtranten*, en anderen aangeſpannen, om Prins *Maurits* om 't leven te brengen, en dan de hekkens te verhangen: *Reynier* en *Willem* ſchooten'er penningen toe uit, en andere bragten'er ook te berde, om'er uitvoerders van zoo eene leelyke daadt voor te huuren, en mede te beloonen. Zy gaven ten dien einde eene goede ſomme geldts aan *Adriaan van Dyk*, gewezen Sekretaris te *Bleiswyk*, een Dorp dicht by *'s Gravenhage*, daar Prins *Maurits* zyne paerdeſtal hadde, en dikmaals naar toe plag te gaan. *Van Dyk* hadde eenige Bootsgezellen, daar hy zich op vertrouwde, gevraagt; of ze zich wilden laten gebruiken tot eenen aanſlag daar 't ganſche Landt veel aan gelegen lag, onder belofte van groote belooninge, zonder te zeggen wat aanſlag het was; het jawoordt daar op gegeeven zynde, gaf hy yder 300 guldens op handt, onder toezegginge van veel grooter vergeldinge na 't volbragte werk. De Hoofden van dit verraadt hadden een kiſt met allerlei moordtuig gevult, die zy den bootsgezellen gaven om ze binnen den *Haag*, in de Herberg den *Helm*, te brengen: daar gekomen, begon een van hen argwaan op te vatten; dat'er wat quaadts onder ſchuilen mogte, enz. bepraatte daar door zyne medemaats, om eenen uit hun naar Prins *Maurits* af te vaerdigen, en te vraagen, of hy eenen zonderlingen aanſlag voorhadde: maar hoorende dat'er de Prins niet met al van wiſt; ontdekten zy *Hem* een kiſt in den *Haag* gebragt te hebben, die hun hoog aanbevolen was, zonder evenwel te weeten wat'er in was: maar dat'er in de Herberg het *Zotjen* eenige anderen t'huis, en daar vrolyk waren, zich luſtig latende opdiſſchen: dat'er die zonder twyfel meer van zouden weeten, als tegenwoordig geweeſt toen zy gehuurt wierden. Straks daar op liet de Prins de kiſt bezichtigen, en alle die zich in 't *Zotjen* onthielden gevangen neemen: zy wilden in 't eerſt niet klappen; maar naderhandt beleden zy, hun opzet geweeſt te zyn den Prins te *Ryswyk*, uit zyne koets treedende, of daar naar toe gaande, te vermoorden. De andere medepligtigen, hunnen aanſlag ontdekt ziende, koozen het hazepadt: maar allerwegen door klokluidinge dit verraadt, en wie 'er d'aanleggers van waren, bekent gemaakt, en geldt geſtelt zynde op der verraderen lyf, en inzonderheit op de twee broeders *Reinier* en *Willem van Oldenbarnevelt*, en drie Predikanten *Slatius*, *Geeſteranus*, en *Velſius*, zyn eenige der vloekverwanten in hechteniſſe geraakt, namelyk *Adriaan van Dyk*, *David Korenwinder*, en meer anderen. De Heer van *Groeneveldt* hadde zich in ſchippers klederen vermomt, en in 't huis van eenen ſchipper te *Scheveningen* begeeven, die hem aanboodt met zyne Pink in *Engelandt*, of *Hamburg* te brengen: maar hy, te bang voor de woeſte zee in zoo een klein vaartuig, beſloot langs het ſtrandt tot in het naaſte Dorp te gaan, daar hy een wagen kreeg, reedt naar *Petten*, voort op *Texel* en 't *Vlie*, daar hy, ſcheep meenende te gaan, ontdekt wierd. Op den 17 Februarius 1623. wierden'er, ter zake van deeze voorgenome moordt, vier in *'s Gravenhage* gerecht, onthooft, gevierendeelt, op raden gelegt, en de hoofden op pinnen geſtoken; namelyk *Cornelis Gerritsz.*, *Herman Hermanſſen*, *Jan Klaaſſen*, en *Dirk Lenaertsz. van Katwyk*, alle gehuutt om het moordtſtuk uit te voeren. Kort daar na in Maett wierden onthooft en gevierendeelt *David Korenwinder*, gewezen Sekretaris te *Berkel*, en *Adriaan van Dyk*. In May wierd *Slatius* geëxecuteert, zie SLATIUS: (HENRICUS) *Jan Blanſart*, *Abraham Blanſart*, en *Willem Janſſen Parthy*, alleen onthooft: In Junius *Jan Pieterſen*, *Zamuel de Plekker*, en *Gerrit Corneliſſen:* In Julius *Jan Michielsz. Bontebal*, Sekretaris van *Zevenhuizen*. *Reynier van Oldenbarnevelt*, Heer van *Groenevelt*, wierd, op de beede zyner moeder, huisvrouw en zoontjen, aan Prins *Maurits* om eene genadige Sententie, door voorſpraak van dien Vorſt, alleen onthooft, gekiſt, en begraaven. Hy kreeg zyne ſententie den 29 Maert 1623. Op het Schavot gekomen, wierd hy van den Beul, noch aangeraakt, noch gebonden: Hy quam met een mantel op het ſtraftoneel, ontknoopte zelfs zyn wambais, enz. wierd voort na de onthoofdinge van zynen dienaar ontkleedt, en in de kiſt gelegt. Zoo haaſt hy op 't ſchavot gekomen was, ſtapte hy naar het zandt, ſprak alleen deeze woorden; *Wraakgierigheit, en quade raadt, hebben my hier toe gebragt: hebbe ik iemant misdaan, vergeef het my.* Neêrknielende, zette hy een roodt fluweele mutsjen op zyn hooft, en terwyle hy het in zyne oogen trok, hoorde men van hem deze woorden; *O Godt! wat een man ben ik geweeſt!* Nauwelyks hadde hy 't laatſte woordt geuitt, of de beul ſloeg hem 't hooft af. Hy was van een veel beter aart dan zyn broeder *Willem*, Heer van *Stoutenburg*, niet boosaardig, maar van een yder bemint. *Willem*, het verraadt ontdekt ziende, hadde zich naar *Goch* begeeven, en ontquam dus met groot gevaar de handen der juſtitie. Hy hadde ter Gemalinne de dochter van *Philips van Marnix*, Heer van *S. Aldegonde*, eene zeer godtvruchtige Vrouwe; doch hy ganſch niet. Zy hield zich in der *Remonſtranten* bloeijenſten ſtaat altydt vaſt by de *Gereformeerde* religie, daar zy veel hoon om lyden moſt; hadde zulk een afgryzen van haar mans voornemen, dat ze een beſluit nam, om nooit meer hem, het ging zoo het wilde, te zullen bywoonen; maar Godt in ſtilligheit te dienen, haare kinderen in Godts vreeze, en de ware *Gereformeerde* religie op te brengen, enz. (Zie de verdere levensrolle van dezen WILLEM VAN OLDENBARNEVELDT, Heere van *Stoutenburg*, op het woordt WILLEM afgeſchetſt.)

Aitzem. zaken van Staat enz. 1 *deel, fol.* 167.

Baudart Memor. 15 *boek, fol.* 28.

Idem Aitzem. fol. 168.

Baudart Memor. lib. 15.

Idem lib 15. *fol.* 46.

Aitzem. fol. 169.

Idem Baud. fol. 29.

De Nederlandtſche Hooftdichter *Jooſt van den Vondel*, ſcherp en wreevelig tegens de geenen, daar hy op gebeeten was, doch teffens ook den lof van zyne begunſtigden in top opvyzelende (blykbaar uit zyne Hekeldichten) heeft onder 't afbeeldzel van *Johan van Oldenbarneveldt* de volgende vleijende en blixemende vaerzen gemaakt, en zich niet ontzien die voor de zyne, met zynen gewoonen naam, te ondertekenen: ook zou men buiten dat ligt konnen bevroeden, uit de kracht der taale, en hoogdravendheit daar in gebruikt, dat zy uit dezes Meeſters brein en penne moſten zyn gevloeit, naardien'er (vooral in dien tydt) niemant zich zoo doordreunende, met zoo veel zuiverheit der taale, en zoo eenzydig zou hebben konnen, en, mogelyk, zou hebben durven uitdrukken, als deze groote Parnasheldt, door 't vuur der dichtkunde gedreven, dorſt beſtaan, waar van meer blyken zyn in zyne Mengelwerken. Doch dewyl in alle de Byſchriften op veeler Beeldteniſſen, in het eerſte deel vervat, het volgende op den Ouden Landtsvoorſpraake is uitgelaaten, waarſchynlyk uit voorzichtigheit van wylen den Heere *Gerard Brandt*, den Vader, verzamelaar en uitgeever dezer werken, vonden wy geraaden het vaers, 't zy dan zoo 't zy, tot voldoeninge der niewsgierigen, zonder verminkinge, of goetkenninge des inhoudts, hier op zyne Levensſchetze te laaten volgen, het geene wy hoopen dat ons tot geene misdaadt zal gerekent worden: dus laat zich dan die vermaarde Dichter hooren.

Dit 's Oldenbarneveldt, die, in den kryg en vrede,
Zyn goedt en bloet ten dienſt van 't Vaderlandt beſteedde.
Die Hollants eer bewaarde, en voor zyn vryheit ſprak.
Die Spanjes dwinglandy, en Maurits hoogmoedt brak.
Die geldt verſchafte en raadt, en zonder ſchuldt moſt ſneeven,
En op het Hofſchavot verlaaten kop en leven;
Gedoemt van Baſtertraadt als was hy een verraâr.
Die Godt de wraak beval en ſtorf Staatsmartelaar.

J. van Vondel.

OLDENBROEK, een der twee minder of ſmalle Amptmanſchappen in *Gelderlandt*, onder het quartier van *Arnhem*, of *Veluwen*, het ander is *Niebroek*.

OLDENSAAL, eigentlyk, maar zie OLDENSEEL.

OLDENSEEL, OLDENZEEL, was voor dezen een fraai Steedtje in *Nederlandt*, in het Ooſterdeel, ten Zuiden van *Overyſſel*, in het Droſtampt van *Twenth*, niet verre van 't Graafſchaps *Benthems* grenzen: 't plag met drie muuren, en even zoo veele graften omringt te zyn, legt een myl van *Otmarſſen*. Zommige ſtellen dat *Oldenſaal* dien naam draagt van de oude *Saliers:* een gedeelte van de zoo vermaarde *Franken*, die voor veele Eeuwen dat landt bezaten. Het is de zelfde Stadt welke VETERIS SALII in 't *Latyn* genoemt word; daar eenigen uit beſluiten het woordt SALICA, in *Leſalica*, een overblyfzel

De Raey Dictionar. Geogr. pag. 364. *Mont. in Guicc. fol.* 175. *Petit Nederl. Republ. pag* 255.

Picard Antiq pag. 79. zel van te zyn; zich daar ook van tot bewys van hun zeggen dienende; maar andere oordeelen dit zonder fundament te zyn. *Picard* is weêr van een ander gevoelen; en hy ſtelt vaſt dat de SALIJ, of SALII, geene andere dan de SALLANDERS in het *Twenth*, in *Overyſſel*, zyn. Voorts dat *Sallandt* dien naam draagt van I-SALA, YSALA, den *Yſſel*, die door dat landt loopt. Waar by hy aanmerkt dat I. of Y. zoo veel als *water* beduidt: zyn bewys neemt hy van het Y, het water dat van de *Zuiderzee*, voorby *Amſteldam*, tot aan *Beverwyk* loopt. Hy voegt'er by, dat het woordt *Sala*, of *Saal*, in oudt *Gotſch*, een Paleis zou beteekenen, daar openbaare vergaderingen gehouden wierden; dat de naam van *Ubſal* in *Zweden*, als *Ubbos Saal* daar van daan zou komen, en door de *Gotthen* en *Noormannen* herwaarts overgebragt zyn. Dus zou *Oldenſaal*, of *Oldenſeel*, dezen naam van de SAALEN en SALIERS voeren, en wel twaalf of dertien hondert jaaren oudt zyn. ALDE SALA, zoo in oude uitſpraak, is by *Alting* een Stadt in *Twente*, by het overlyden van de *H. Lebuwyn*, van het jaar 763 vermaart. En vermits het in de achtſte Eeuwe al de naam van *Alde* hadde, zoo beſtaat het in reden, dat het een verzamelplaatze was van de Vorſten van het bloet der *Franken*, die *Salijers* genoemt zyn. Hoogachtbaar was ook het opperbewint (de *proosdye*) welk aanzien naaſt het biſſchoplyke was, ſomtyds bekleedt van Vorſtelyke Mannen, welker gewag in de Handtveſten en Jaarboeken veel is: hier toe ook noch door de weekelyke merktdag van koopwaaren, en de jaarlykſche kermiſſe, op de 22 October van Keizer *Henrik den III.* in het jaar 549. toegeſtaan. Het naamſchrift is verſcheiden, ALDENSALE, ALDENSELE, OLDENSALE, OUDENSEEL, OLDENSEEL, doch dit laatſte gebruikt men meeſt. Het is noch gelegen ontrent de grenzen van *Benthem*, 7000 ſchreeden van dat Slot. In 't jaar 1580. liet de Grave van *Rennenberg* zyn volk naar *Oldenzeel* trekken (dat korts te vooren van *Hohenlo* voor de *Staten* ingenomen was) en de poorten aldaar afbranden, na dat hy de Stadt met groot gewelt beſtormt hadde; hy wierd wel van het *Staten* Guarnizoen met veel verlies afgeſlagen: maar de burgers, meer *Spaanſch* gezindt, en voor meerder quaadt vreezende, dwongen de Bezettinge; zonden *Rennenberg* booden achter na, en leverden hem de Stadt den 24 September over. In 't jaar 1597. na dat *Grol*, *Aalten*, en *Enſchedé* overgegaan waren aan den *Staat*, de *Spaanſchen* in geheel *Twent* niet dan alleen *Otmarſſen*, en *Oldenzeel* bezaten, begaf zich Prins *Maurits* derwaarts, veroverde *Otmarſſen* den 11, *Oldenzeel* den 12 October, zoo dat *Lingen* haaſt volgde. In 't jaar 1605. quam *Spinola* den 8 Auguſtus voor *Oldenzeel:* daar binnen lagen drie *Staatſche* Compagniën, beſchoot de zwakke Stadt, die zich den volgenden dag overgaf. Het bleef tot 't jaar 1626. in handen der *Spaanſchen:* maar in Junius quam'er Grave *Ernſt Kaſimier van Naſſauw* voor, die het vermeeſterde, en, op ordre van den *Staat*, ontveſtte: hoewel'er van zommigen geoordeelt wierd zulks ſchadelyk te konnen zyn voor *Overyſſel* en *Twenth*, die het beſloot. *Oldenzeel* legt zoodanig, dat hy die meeſter in 't veldt is, ook meeſter van dat Steedtjen is.

Idem Picard fol. 80. Germ. Inſer. Pars II. pag. 5.

Idem fol. 105. Mont. in Guicc fol. 839.

By Matth. ad Memb. Traject. Meteren fol 181. 184. Winſem. Fr Kr. Meteren fol. 537. Picard pag. 249.

Houve. OLDENZYL, een der Dorpen van de *Groninger Ommelanden*, in 't *Weſterquartier*.

Winſem. beſchr. van Fr. OLDE-OUWER, een van de 14 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Donjewarſtal*, in 't quartier der *Zevenwolden*. Dat Dorp is bekent door de doodt der Kapiteinen *Jan*, en *Georg van Verwouw*, die daar, onder de belegeringe van *Steenwyk*, door de *Rennenbergſche* geſlagen wierden en doodt bleven. Onder *Olde-ouwer* behoort de buurt *Scharhuizen*.

Houve. OLDERMOLLEN, een oudt Slot of adelyk Huis in *Twenth*, onder *Overyſſel*. Het behoorde omtrent 't jaar 1650. aan Jonker *Chriſtoffel François van Brevervoorde*.

Winſem. OLDESCHOOT, een der 18 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Schoterlandt*, in 't quartier van de *Zevenwolden*.

Winſem. OLDETRYNE, een der 20 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Stellingwerf Weſteinde*, of een van de 14 Dorpen aan deze zyde van den Stroom, de andere zes leggen over den Stroom, in 't quartier der *Zevenwolden*.

Idem Winſem. OLDEWOLDE, OLDWOLDE, een van de zes Dorpen der *Frieſche* Grietenije *Kollumerlandt*, onder *Ooſtergoo*.

Winſem. OLDGALAMA, een Slot of Huis in de *Frieſche* Grietenije *Hemelumer-Oldevaart* en *Noortwolde*, weleer geweeſt onder het quartier *Weſtergoo*; 't lag in 't Dorp *Oldega:* men ziet'er nu noch de overblyfzels van. Het word zoo naar *Igo Galama* genoemt: naar wien ook de vier dorpen *Oldega*, *Nyega*, *Elahuizen*, en *Koldewolde*, *Iga-Wolden* genoemt worden.

I deel, Houve fol. 166. OLST, of OULST, een Schoutampt in *Overyſſel*, onder *Zallandt:* het legt een ſtuk in de *Veluwe*, over den *Yſſel*; verdeelt in het Dorp *Olſt*, en vier Buurten, namelyk *Weſepe*, *Henigvorde*, *Middeldeuren*, en *Welsheim*, of *Welſum:* „ By ouds *Agaſtaldaburg*, welk woordt aanwyſt, *Alting* „ dat het een legerplaats is geweeſt, daar *Gaſtaldus* Over- *Not. Germ. Inſer. Part II. pag. 3. & 4.*
„ ſte van is geweeſt, het Schout- en Penningmeeſter-ampt
„ te gelyk bedienende. Keizer *Henrik de III.* (in een
„ Handtveſt van 't jaar 1046.) plaatſt het op den rechter
„ oever van den *Yſſel*, of *Druſus grift*, beneeden *Weſterflé*.
„ Hedendaags word het, met een vreemd verwrongen
„ woordt genoemt *Oulſt:* 7000 ſchreeden beneeden *De-*
„ *venter*, naar den oeverkant.

Winſem. Frieſche beſchr. OLTERTERP, een van de 13 Dorpen der *Frieſche* Grietenije *Opſterlandt*, in 't quartier der *Zevenwolden*. Het is wel geen groot Dorp, heeft echter eene Parochikerk, zonder tooren, aan *S. Hippolitus* toegewydt. Voortyds ſtont ze op het ruime veldt, maar naderhandt zyn'er huizen by gebouwt: d'inwooners geneeren zich meeſt met ſchaapen, die zy op de heî dryven en weiden.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 137. OMERSEM. Het Perkamenteboek van *Utrecht* en *Beka* hebben ook geſchreven OMERSHEM en Otmarsheim. Het is een zeer oudt Steedtje van *Twenth*, beroemt tzedert het jaar 997. door 't overlyden van *Radbodus*, Biſſchop van *Utrecht:* en wederom door een zeer ſcherp gevecht tuſſchen de *Utrechtſchen* en Paltsgrave *Otto*, *Kaſtellaan van Benthem*. Het is in het jaar 1196. afgebroken en verbrandt van den Grave van *Gelder*; maar dichte by, omtrent vyf hondert ſchreeden van daar, weêr opgebouwt. Hier van daan draagt de eerſte plaats noch hedendaags de naam van OLTOOTMERSUM; en de andere die van OOTMERSUM: leggende niet verre van het Graafſchap *Bentheim*, twee gemeene Duitſche mylen mín een vierde van *Noordthorn*. Deze Plaats ziet men met den naam van *Omershem*, of *Otmes*, geteekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. VI. Part. II.* in het Graafſchap *Twenthe*. De rechte benaaming is zonder twyfel *Otmersheim*, als of men zeide *Otmari villa:* gelyk men deze oude *Germaniſche* en *Frieſche* benaaming hier boven verklaart ziet in *Arnhem*, *Bathem*, *Bedehem*, of *Bedum*, *Benthem*, *Caſterchem*, *Daalhem*, *Gorinchem*, *Harashem*, en wat diergelyke meer zyn.

Houve 1 deel, fol. 169. ſeq. De Raey Diction. Geogr. pag. 237. OMMELANDEN, (GRONINGER) zy maaken met de Stadt een der zeven *Vereenigde Provintiën*. Hoe deeze Provintie verdeelt word, enz. zie op OLDAMPTEN. De Dorpen die de *Ommelanden* uitmaaken, worden in drie quartieren verdeelt; *Hunſingo*, *Fivelingo*, en 't *Weſterquartier*; zie op yders naam welke Dorpen elk quartier onder zich heeft: zy leggen tuſſchen de *Zuiderzee* en den mondt van de rivier de *Eems*, den *Dollert*, *Emderlandt*, en het Stift *Munſter*, 't Landtſchap *Drenth*, en *Frieslandt*. Veeltyds zyn'er tuſſchen de Stadt *Groningen* en d'*Ommelanden*, ook noch onlangs, zwaare verſchillen ontſtaan. Omtrent het jaar 890. hadde het ganſche begrip der *Groninger Ommelanden* niet meer dan vyf, doch zeer wydt uitgeſtrekte, Dorpen, toen genoemt *Hugomonhi*, *Huniſga*, *Fivolgo*, *Emiſga*, en *Federitga*; met het Eilandtjen de *Bandt* geheeten: het word vermoedt gelegen te hebben tuſſchen het *Dokkumerdiep* en de *Lauwers*. Tegenwoordig zyn'er 128 Dorpen, behalven de andere Dorpen onder de Stadt *Groningen* behoorende, alle te vinden onder 't woordt OLDAMPTEN.

Petit pag. 257. Houve 1 deel, fol. 116. Guicc. OMMEN, een Steedtjen, Vlek, of wel een Stadt, maar van geen groote uitgeſtrektheit: legt op de rivier de *Vecht*, die, wat verder van daar, in de *Vydre* ſchiet. Het is byna ganſch onder den voet geraakt: 't heeft evenwel Stadts gerechtigheden: de *Ommerſchans* en de buurt *Overyſt* leggen'er vlak by: 't legt twee mylen van *Hardenberg*.

Houve 1 deel, fol. 79. OMMEREN, een *Gelderſch* Dorp in de *Neder-Betuwe*, onder het *Niewmeegſch* quartier. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen*, in 't jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens jaarlyks moſten opbrengen, ſtont het quartier van *Niewmeegen* (een van de vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in geſtelt op 24342 guldens; waar in het Ampt der *Nederbetuwe* (een van de zes van dat quartier) belaſt ſtont op 4383 guldens; die omgeſlagen over de 17 of 18 Dorpen der *Nederbetuwe*, moſt het Dorp *Ommeren* daar in 149 guldens 18 ſtuivers $5\frac{1}{2}$ penningen draagen.

ONEMA; zie OENEMA.

ONZE LIEVE VROUWE POLDER; zie LIEVE VROUWEN POLDER.

Idem Houve fol. 136. ONZEN OORDT, een van de Dorpen onder *Heusden:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Gorkum*.

OOLTJENS PLAAT; zie OELTJENS PLAAT.

Houve 2 deel, fol. 368. OORLE, OIRLE, een Dorp in de *Meyerije van 's Hertogenboſch*, in, of onder *Kempenlandt*. Toen *Brabandt* eene jaarlykſche ſchatting van 140000 guldens moſt opbrengen, ſtont de geheele *Meyerije van den Boſch*, met de Prælaten daar ingeſloten, in die ſomme op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen; daar toe moſt *Kempenlandt* (een van de vier quartieren der *Meyerije*) opbrengen 4074 guldens 1 ſtuiver 9 penningen: welke omgeſlagen over de 30 of 31 Dorpen van het *Kempenlandtſche* quartier, quam *Oirle* daar in te ſtaan op 88 guldens 17 ſtuivers 9 penningen.

De Raey pag. 366. OORSCHOT, OIRSCHOT, het is een groot, ſchoon, vermaart, en welbewoont Dorp in de *Meyerije van den Boſch*,

Boſch, onder *Kempenlandt*, omtrent 3 uuren van die Stadt, en niet verre van *Eindhoven*; heeft een Slot. Ten tyde van *L. Guicciardyn*, was'er noch een heerlyk Collegie van Kanonikken van *S. Picter*. Toen geheel *Brabandt* eene ſchattinge, beede genoemt, jaarlyks opgelegt was van 140000 guldens, moſt de ganſche *Meyerije* (de Stadt *'s Hertogenboſch* en de Prælaten ingeſloten) daar in laſten 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen: daar in droeg het quartier *Kempenlandt* (een van de vier quartieren der *Meyerije*) 4074 guldens 1 ſtuiver 9 penningen. Welke omgeſlagen over de 30 of 31 Dorpen van het *Kempenlandt*, was het Dorp en Vryheit van *Oorſchot*, onder zich hebbende acht gehuchten, daar in geſtelt op 865 guldens 4 ſtuivers 6 penningen.

L. Guicc. fol. 121. *Houve 2 deel, fol.* 368.

OOST-BARENDRECHT; zie BARENDRECHT.

OOSTBLOKKER, OOSTERBLOKKER; zie BLOKKER.

OOSTBROEK, is een Klooſter buiten *Utrecht* geweeſt, geſticht van Biſſchop *Godebald*, voor Monnikken en Nonnen, doch elk op zich zelven, ter eere van de H. Maagdt *Maria*, en den Martelaar *S. Laurens*, in een landt, zegt de *Oude Hollandtſche Kronyk*, daar het eenlyk was. *L. Guicciardyn* noemt het een ſchoon Boſch, niet verre van of buiten de Stadt *Utrecht*. Zoo ſtreng plagten deeze Monnikken daar in te leeven, dat dit Konvent, volgens *Trithemius* bericht, over al de Kerker der *Benedictynen* plag genoemt te worden.

O. H. Kr. fol. 273. *Guicc. fol.* 219.

OOSTBURG, OOSTBORG, een klein ſterk Steedtjen in *Nederlandt*, in 't Noordtooſten van *Vlaanderen*, niet verre van de Stadt *Sluis*; hoewel het in de *Spaanſche Nederlanden* legt, behoort het echter aan den *Vereenigden Staat:* legt eene myl van *Sluis*, en vier van *Brugge:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Walcheren* in *Zeelandt*.

De Raey pag. 366. *Guicc.*

OOSTDAM, OESDAM, OESDOM; zie op OESDAM.

OOSTDORP, OSDORP. Het legt in *Amſtellandt*, is een Dorp en Ambachtsheerlykheit, door die van *Amſteldam*, nevens de Ambachtsheerlykheden *Amſterveen*, *Sloten*, en *Sloterdyk*, in 't jaar 1529. gekocht. *Amſteldam* kocht deze vier Heerlykheden, met den aankleeven van dien, zoo leen als allodiaal, de leengoederen tot goedt onſterflyk leen, van den Heere van *Breederode*, zoo als hy die van de Graven van *Hollandt* in leen bezeeten hadde, vry te leveren, voor 3000 guldens gereedt, en eene eeuwige onlosbaare rente van 560 guldens jaarlyks. Keizer *Karel de V.* beveſtigde, als Grave van *Hollandt*, dien koop in 't jaar 1531. Maar de Grave behield voor zich en zyne nazaaten de helft, of zulk een deel als de Ambachtsheeren van *Amſterveen*, *Sloten*, *Sloterdyk*, *Ooſtdorp*, en de toebehoorten van dien, met hem, of zynen Bailjuuw, van *Amſtellandt* plagten te heffen of te ontfangen, uit, of in halszaaken, en verbeurtmakingen van goederen: daar by zou *Amſteldam* noch, tot erkenteniſſe en dankbaarheit dezer vergunninge van de Leenen te mogen behouden, jaarlyks ten eeuwigen dagen aan den Grave, op Kersadvent, betaalen 25 guldens, losbaar tegen den penning twintig: maar ook de Grave, of zyne nakomelingen, mogten de voornoemde Heerlykheden weêr aan zich neemen, mits wederuitkeeringe van de 3000 guldens gereedt, en ontlaſtinge van de jaarlykſche rente van 560 guldens; alle deze laſten heeft *Amſteldam*, in 't jaar 1556. van *Philips den II.* Koning van *Spanjen*, afgekocht. Onder de gedachte vier Heerlykheden hebben *Slooten*, *Amſterveen*, en *Slooterdyk* alleen Kerken. Die van *Ooſtdorp* behooren ten deele onder *Slooten*, ten deele onder *Slooterdyk*. In den ban en binnenpolder van *Oſdorp* legt een ſtaande watertjen, *Ookmeer* genoemt, onder dat Schoutampt begrepen, dat allerlei ſoort van viſch, inzonderheit groote welgevoedde pos, opleevert. Noch legt in dezen Ban het meeſte gedeelte van zeker meertje, geheeten *Luttekemeer:* het overige behoort aan en onder de Bannen van *Raasdorp* en *Nieuwerkerk:* het vloeit met eenen hals, gezegt de *Lye*, in het groote *Haarlemmer Meer*. Noch heeft men onder den ban van *Ooſtdorp* twee kleine Eilandtjens, de *Buitenheining*, en *Hoekenés*, leggende in het Y, dwerſch van den *Hoogen dyk* af, naar *Haarlem*; zie op HOEKENES en BUITENHEINING. *Ooſtdorp* hadde voortyds eige Juriſdictie, en, tot handthavinge, vyf Schepenen, die uit de rykſte, enz. der opgezetenen verkooren wierden. Het moet jaarlyks, by manier van ſtaande renten, aan de Stadt *Amſterdam* betaalen tien kroonen, van 24 ſtuivers yder; 't geen Jaarſchot word genaamt. Meer dat Dorp rakende vindtmen by *Commelyn*.

Comm. Amſt. fol. 872. *Idem fol.* 872. 873. *Idem fol.* 274. *ſeq.*

OOSTENDE, een Dorp in *Zeelandt*, op *Zuidtbevelandt*.

Houve.

OOSTENDE, eene ſterke Stadt met eene goede Haven aan de *Noordzee*, in het Noorderdeel ten Weſten van *Vlaanderen*, tuſſchen de moeraſſen ten Weſten der Stadt *Brugge*. Deze Plaats heeft niet lang geleden noch aan de *Spaanſche Nederlanden* behoort, of wel aan de veroveringen van *Vrankryk*, maar is nu door de *Bondtgenooten* daar van afgerukt. Wy zullen nu zeggen hoeze weêr van den *Staat* aan *Spanjen* quam, voor af latende gaan haare gelegentheit. *Ooſtende* legt twee mylen van *Oudenburg*, vier en een halve van *Brugge*. Het hadde ten tyde van *L. Guicciardyn* (in 't jaar 1566.) geene Stadtsmuuren, doch kon, ten aanzien van de groote menigte der huizen en inwoonderen, voor eene tamelyke Stadt doorgaan. In den aanvang der *Nederlandtſche* beroerten hadden de *Vereenigde Staten* dit *Ooſtende* zoodanig verſterkt, dat *Parma*, in 't midden van den loop zyner overwinningen, het zelve in 't jaar 1583. belegerende, daar zulken tegenweer vondt dat hy vruchteloos opbrak. De eerſte verſterkinge van *Ooſtende* was in 't jaar 1572. geſchiedt, en deze Stadt met poorten van hout en paliſſaaden, tegen eenen aanloop, verzekert: maar in 't jaar 1578. wierd zy door die van *Vlaanderen* vry wat meer verſterkt, zoo dat *Parma*, als gezegt is, byna geheel *Vlaanderen* vermeeſtert hebbende, echter hier 't hooft ſtiet. In 't jaar 1585. had *La Motte*, langs het ſtrandt, de oude Stadt ingenomen; maar hy wierd'er weêr uitgeſlagen; tzedert dien tydt droegen die van *Zeelandt* goede zorge voor die plaats, zoo dat ze noch vry meer geſterkt wierd. Vermits nu der *Staten* bezetting aldaar die van *Vlaanderen* zeer ontruſtten, het Landt onder zwaare brandtſchatting ſtelde, en daar by wakker ſtroopte; verzochten de *Vlamingen* aan Aartshertog *Albertus*, toen Heer der *Spaanſche Nederlanden*, onophoudelyk, om *Ooſtende* te beleegeren, daar toe hem groote geldtmiddelen ter hulpe aanbiedende. Hy liet'er zich toe beweegen, en quam 'er den 5 Julius 1601. met een ſterk leger voor, echter duurde de belegering tot den 22 September 1604. wanneer de Stadt, op bevel der *Staten Generaal*, zich overgaf, want zy hadde het anders noch langer konnen tegenhouden. Toen deze Veſting belegert wierd, dacht de *Infante Iſabella Clara*, dat zy door haare *Spaanſche* troepen daar aanſtondts meeſter van zou zyn: Eenigen haar voorhoudende, dat de bezetting der *Staten*, die 'er binnen was, het noch wel eenigen tydt zou konnen houden: zeide zy; *Zy wilde geen ſchoon hemdt aantrekken, voor dat de Stadt in haar gewelt was*. De geheele wereldt was verwondert dat de *Hollanders* en *Zeeuwen* die Stadt, tegen de ganſche magt van *Spanjen*, en van *Albertus*, 3 jaaren, 2 maanden, en 17 dagen hadden konnen verdeedigen: toen 'er nu de *Spaanſchen* meeſter van wierden, hadden zy geene Stadt, maar eenen molshoop gewonnen. De naamen der Gouverneuren zyn weerdig gemeldt en geroemt te worden: deeze waren, *Karel van der Noot*, *François Veer*, *Frederik van Dorp*, de vier Kolonels *Giſtelles*, *Jan van Loon*, *Jakob van Barendrecht*, *Uitenhove*, (alle gebleven) en *Daniel van Hertain*, Heer van *Marquette*, de laatſte, en die 't Verdrag der overgave teekende. Hoe veel volk, aan weêrzyden, in deeze beleegeringe gebleven is, heeft men nooit recht konnen weeten; vermits de belegerden onophoudelyk van verſch volk voorzien, en de belegeraars van tydt tot tydt met niewe troepen verſterkt wierden. Toen de Stadt *Sluis* door Prins *Maurits* verovert was, vondt men by eenen dooden van *Spinola's* volk eene lyſt van 't verlies aan der *Spaanſchen* zyde ſedert den 5 Julius 1601. tot op den laatſten Julius 1604. daar in ſtonden de dooden getelt 15 Colonels, 7 Mareſchalken, 19 Sergeanten Majoors, 565 Kapiteins, 322 Vaendrigs, 4911 Sergeanten, 1196 Vrouwen en kinderen, 1166 Lieutenants, 9166 Corporaals, 610 Landtspaſſaten, 54364 Soldaaten, 6011 Matroozen, t'zamen over de 78000; behalven die noch gebleven zyn na den laatſten Julius tot den 22 September, toen de Stadt overgegeeven wierd. Een ander reekent het verliesin 't laatſte jaar der beleegeringe, toen *Spinola* Generaal was, over de 60000 koppen; doch een ander verkleent het weer op 50000. *Meerbeek*, gewoon de *Spaanſche* verliezen by ſubſtractie, der *Geunieerden* by additie op te tellen, ſpreekt ook van meer dan 50000: zyne woorden zyn. „ Van de *Catholy-*
„ *ken* waren in deze drie jaaren doodtgebleven meer dan
„ 50000, zoo dat genoegzaam zouden zyn geweeſt om
„ geheele Koningkryken te winnen: welke hier alle niet
„ worden genoemt, om dat hun getal te groot is, en dat
„ men door de rekeninge, zoo wel van de eene als de an-
„ dere zyde gehouden, bevindt dat dit beleg gekoſt heeft
„ 140000 perſoonen, daar onder gereekent vrouwen, kin-
„ deren, en andere die geene ſoldaaten waren, en geſtor-
„ ven zyn van ziekten, andere van de peſt, enz. Het winnen van *Ooſtende* was voor *Spanjen* meer verlies, dan voordeel; daar tegen dat te verliezen, of verloren te hebben, winſt voor den *Vereenigden Staat:* want terwyle de *Spaanſche* magt daar voor lag, maakte Prins *Maurits* zich in die drie jaaren meeſter van de Stadt *Graaf* (in 't jaar 1602.); en in 't jaar 1604. van *Coxieſchanſſe*, 't Fort *S. Catharina*, *S. Philippe*, *Yſendyk*, *Aardenburg*, en *Sluis*; waar door hy eenen veel vaſter voet in *Vlaanderen* kreeg: daar by met *Sluis* noch 8 Galeijen veroverende. Van den *Geünieerden Staat* wierd eene aardige Medailje op alle deze Veroveringen, en 't verlies van *Ooſtende* gemaakt; op de eene zyde ſtont de gedachte Stadt *Ooſtende* afgebeeldt; aan de andere zyde de Steden *Rynberk*, *de Graaf*, *Sluis*, en *Aardenburg*, met de Forten *Yſendyk* en *Catzandt*; met dit omſchrift. *Plus triennio obſeſſa, hoſti rudera, patriæ quatuor Urbes dedi.* 1604.

De Raey Diction. Geogr. pag. 371. *Guicc. fol.* 307. *Em. van Meteren fol.* 120. *Idem fol.* 468. *Meter. Bor. Grotius. P. Mont. Aloniſ. di Quintana Hiſtor. Hiſp. & Belg. pag.* 231. *Bizot Medail. Hiſtor. pag.* 92. *Meter. fol.* 512. *Galeſin. Hiſt. d'Europ. pag* 417. *Joh a Bellona. Franciſ. Lanar. Meerb.* *Bizot Medail. Hiſtor. pag.* 94.

Be-

betekenende; *Ik Oostende, meer dan drie jaaren belegert, hebbe den vyandt Puinhoopen, het Vaderlandt vier Steden geleevert:* De *Staten van Utrecht* deeden eenen anderen Triumphpenning slaan; op de eene zyde stont het beleg van *Oostende* verbeeldt, op de andere de veroveringe van *Sluis*, met dit byschrift; *Godt heeft ons meer gegeeven dan wy verlooren hebben.*

Gelyk wy daar eene korte schets hebben gezien van de zwaare, en weêrgadelooze belegeringe van *Oostende*, in het jaar 1604. die over de drie jaaren duurde, en zooveel duizenden braave Helden ten wederzyden, doch meest aan de *Spaansche* zyde, wechsleepte, konnen wy ten minsten, zonder meldinge der omstandigheden, niet voorby aan te teekenen, hoe de zelve Stadt, wel gesterkt, en met eene goede Bezettinge, gelyk ook van allerlei Krygsbehoeften en verdere noodtwendigheden, voorzien, zich den 6 July, 1706 op eene beleegeringe van 8 dagen, na d'openinge der Loopgraven, aan de Krygsmagt der *Nederlanderen* en *Bondtgenooten* is overgegaan. De Stadt is maar drie dagen beschoten geworden, met verlies van 93 dooden, en 345 gequetsten, waar op d'overgave by verdrag, hoewel niet zeer eerlyk voor de Bezettinge, volgde; want die trok uit alleen met zydgeweêr, en most alle andere wapenen, gelyk ook 24 Vaandelen, den overwinneren ten buit laaten: 50 Metaale, en omtrent 40 yzere stukken wierden 'er, behalven 't ander oorlogstuig, in gevonden. De Stadt is aan de Noordtzyde met de Zee omringt, heeft aan de Westzyde eene goede en breede Haven; aan de Zuidtzyde een Schorre, waar in honderden onoverkomelyke Kreeken zyn besloten; aan de Westzyde is zy ook met goede Buitenwerken, en drie ondoorwaadbaare graften gesterkt, en kan altoos, door de zee en haven, met versch Volk, Krygsbehoeften, en Leeftogt voorzien worden, waar door dan ook de Beleegeringe der voorgaande eeuwe zoo lange wierd uitgerekt.

Pontan. Gelderf. geschied. 1 deel, fol. 84. 97.

OOSTERBEEK, OOS- en OSTERBEK, een Dorp in *Gelderlandt*, onder 't quartier van *Arnhem*, in *Veluwenzoom*, dat vry gering moet zyn: want toen in 't jaar 1547. geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* de somme van 75000 guldens mosten opbrengen, was het quartier van *Arnhem*, of de *Veluwe*, daar in op 17108 guldens geschatt; de Steden van dat quartier (zynde een der vier quartieren van dit Vorstendom) daar in gesloten; tot die somme most *Veluwenzoom* (een van de drie deelen van dat quartier) lasten 1550 guldens: daar *Oosterbeek* (een der 13 Dorpen van *Veluwenzoom*) niet meer in droeg dan 18 guldens 2 stuivers 8½ penning. Dit Dorp word in oude Brieven *Haisterbach* genoemt; zoo veel als in 't *Nederduitsch*, *Heesterbroek*, naar de Heesters of Eike struiken die'er in menigte gevonden worden. Hoe Keizer *Kunraads* Gemalinne aldaar, van den arbeidt overvallen, van eenen jongen zoon beviel, naderhandt Keizer *Henrik den III.* zie op BERNULPH, *Bisschop van Utrecht.*

Houve 1 deel, fol. 84.

Houve 2 deel, fol. 368.

OOSTERBEERSE, een *Brabandtsch* Dorp in de *Meyerije van 's Hertogenbosch*, onder 't *Kempenlandtsche* quartier. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlyksche schattinge van 140000 guldens most opbrengen, was de *Meyerije van den Bosch* (de Stadt en Prælaaten daar in begrepen) in die somme gestelt op 19379 guldens 16 stuivers 3 penningen: waar in *Kempenlandt* (een van de vier quartieren der *Meijerije*) geeven most 4074 guldens 1 stuiver 9 penningen: die omgeslaagen over de 31 of 32 Dorpen van *Kempenlandt*, stont *Oosterbeerse* daar in op 82 guldens 19 stuivers 3 penningen; aleens als *Zeelst* in 't zelfde quartier.

Winsem.

OOSTERBIERUM, een van de 7 Dorpen in de *Friesche* Grietenije *Barradeel*, in het quartier *Westergoo:* daar ter plaatze legt het Huis *Haarda.*

Idem Winsem.

OOSTEREND, een van de 12 Dorpen der *Friesche* Grietenije *Hennaarderadeel*, in 't quartier *Westergoo*; daar in legt het Huis *Donija.*

Houve 1 deel, fol. 129.

OOSTEREND, een Dorp in *Texel 't oude Landt:* heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Alkmaar.*

Winsem. Friesch. beschr. achterde Kron.

OOSTERGOO, een van de drie quartieren waar in *Friesland* (behalven 't vierde, de stemmende Steden der geheele Provintie) verdeelt is; namelyk *Oostergoo*, *Westergoo*, en de *Zevenwolden*, daar de *Steden* voor 't vierde bykomen. *Oostergoo* heeft in der Staten vergaderinge de eerste; *Westergoo* de tweede; de *Zevenwolden* de derde; de *Steden* de vierde stem. De verdeelinge van *Friesland* in *Oostergoo*, *Westergoo*, en *Stellingwerf* (nu onder de *Zevenwolden* gerekent) heeft haar begin genomen onder de regeeringe der *Potestaaten:* toen wierd ook yder quartier in Grietenijen veronderdeelt, daar de *Potestaaten* t'zamen, niet de *Staten des Landts*, Rechters over stelden om de justitie te bedienen. De quartieren *Oostergoo*, *Westergoo*, en *Stellingwerf*, wierden oudtyds Graafschappen genoemt. De volgende Grietenijen behooren onder *Oostergoo*; namelyk, 1 *Leeuwarderadeel*, 2 *Ferwerderadeel*, 3 *Westdongerdeel*, 4 *Oostdongerdeel*, 5 *Kollumerlandt*, 6 *Achtkarspelen*, 7 *Dantumadeel*, 8 *Tietjerksteradeel*, 9 *Smallingerlandt*, 10 *Idaarderadeel*, 11 *Rauwerderhem.* Yder dezer Grietenijen heeft haare Dorpen, Sloten, of adelyke Huizen. In *Oostergoo* leit *Leeuwarden*, de Hoofstadt van *Friesland.*

OOSTERGOO, OSTROGOUWE. De Heer *Alting* zegt in zyn tweede deel, *Notit Germ. Infer. fol.* 140. dat door Awe/ Ouwe/ Gawe/ Gouwe/ Ga/ Go/ Goy/ Goy/ meestentyds, op *Oudt Duitsch*, vlakke grazige Velden betekent worden. Ontallyke Dorpen, gansch *Duitschlandt* door, doen 't ons zien en hooren. Aan 't Oosten van Westfriesslandt/ dat weleer tusschen *Kinheim*, en de opgestorpte kille van den *Yssel* lag, heeftmen drie Graafschappen aan den oever op een rye gehadt: het eerste lag tusschen den *Yssel* en 't *Vlie*, en wierd *Islegouwe*, naar de gedachte Rivier, of 't Graafschap van *Stavero*, naar de Hooftstadt, genoemt: het tweede tusschen 't *Vlie* en 't *Boerdiep*, dat *Westergouwe*, omdat het West van't *Boerdiep* af lag, wierd geheeten: het derde, tusschen 't *Boerdiep* en de *Lauwers*, wierd OOSTROGOUWE, omdat het Oostwaarts daar van af lag, genaamt. Deze alle t'zamen hebben hunne eige Magistraaten al van de tyden van *Karolus Magnus* afgehad, die zy, op de wyze van *Italiën*, met den naam van *Potestaaten* eerden. De eerste van alle die hen overviel, na dat hy gansch *Hollandt* wechgenomen hadde, was *Govert met den Bult*, Hertog van 't benedenste *Lotharingen*, of *Brabandt:* na hem quam *Diderik de V.* Grave van *Hollandt*, als of hy d'Opvolger van den eersten was om alles mede tot buit te maaken: latende noch vooraf gaan, onder een tytel of voorwendzel, dat hy 'er toe gerechtigt was wegens zekere *chens*, of *schattinge*, gelyk men uit *Melis Stoke* kan zien, mogelyk spruitende uit de *Gemercher*-landen, zoo genoemt, en ten dien einde van Keizer *Otto den III.* aan hem geschonken: maar de Jaarboeken melden, dat hy 'er kort daar na weêr uitgesmeten wierd door Hertog *Egbert*, Markgrave van *Neder-Saxen*; die niet alleen al dat aan deze zyde van de *Lauwers*, maar ook al dat daar over lag, en van den *Bultenaar* den *Friezen* onrechtvaerdig was afgenomen, door gifte van Keizer *Henrik den IV*, zynen Neef, zoo lang bezeeten heeft, als hy in zyne trouwe volhardde: maar na gebroke trouwe, heeft de zelfde Keizer 't geen aan deeze zyde der gedachte riviere was, aan den Bisschop van *Utrecht* geschonken, ook noch andermaal bevestigt en bekrachtigt. Doch *Lotharius* nam ze hem weêr af, om den Grave van *Hollandt*, zyn zusters Zoon, daar mede te begiftigen: Keizer *Cunrad de III.* den *Hollander* daar tegen weêr van de gifte ontblootende, schonk ze ten derdemaal aan den Bisschop van *Utrecht*, zulks getuigen de Brieven van de jaaren 1138. en 1145. Naderhant, eindelyk, heeft ze Keizer *Frederik*, in het jaar 1165. den *Utrechtenaar* en den *Hollander* gelyk door toegedeelt, en elk even veel recht daar toe gegeeven, waar op eene nader bekrachtiging, volgens gemaakte overeenkomste in het jaar 1204. gevolgt is. Des echter niet tegenstaande heeft *Willem de I.* Grave van *Hollandt*, alle die aan deze zyde van de *Lauwers* woonden, hem alleen trouwe doen zweeren: welken regel zyne Nakomelingen eenigen tydt lang treffelyk hebben opgevolgt. Doch Keizer *Rudolf*, nevens zyn zoon *Albertus* geboden den *Hollanderen*, in het jaar 1290. en 1299. binnen den Stroom *Flevus* ('t *Vlie*) te blyven, en bevestigden hen alleen in het bezit van *West-Friesslandt*, stellende de *Gelderschen* in dat van *Oost-Friesslandt:* Volken die met de Vryheit als met eenen bal speelden: men vindt de Giftbrieven in *Pontanus.* Dit quartier OOSTERGOO heeft, meest overal, zeer schoon en vet landt, behalven aan den hoogsten kant, naar de *Lauwers*, daar het wat schraalder is.

M. Stoke fol 33. in Robert. zie ook Govert met den Bult fol. 35.

Alting ad Slegoam. Hist. Gelr. lib. VI. Alting ibid. ubi sup.

Hist. Gelr. lib. VI.

Hoewel wy daar al vry wat in 't algemeen van't *Friesch* Gewest *Oostergoo*, uit *Winsemius*, vinden aangetekent, en uit den Heere *Alting* ook al veel van deszelfs Oudheit en Verdeelinge ontvouwen, kan het echter beide den nauwkeurigen niet genoeg voldoen omtrent veele byzonderheden, die de Heer *Schotanus*, in zyne *Beschryvinge van Friesslandt*, heeft opgezamelt, en te boek gebragt; dien wy dan hier over in zyne eige taale, zonder verminkinge of afsnipperinge, laaten volgen: dus heeft die geleerde Schryver dan dit GOO op zyne 184. 185. en 't begin van de 186ste bladzyden afgemaalt.

OOSTERGOO. 't Eerste lid van dese Provintie/ heeft synen naem van de gelegentheit/ eertyds by de Latinisten Ætrachia genaemt/ plag door Burdo oft Burdinus, de Boorn (zynde een wyde inham der Zee) van Westergoo onderscheyden te worden. Nu is 't niew landt/ door eene scheydinge (Suette in de Friesche tacle) midden door afgepaelt/ de eene helft van dese niewe landen aan Oostergoo, de ander helft aan Westergoo behoorende. De Suettevaert loopt van den Biltdyk af/ zuydwaerd ten westen/ daer nae achter Ooster-wierum ten westen/ tot de zijl van Crinser-arm. Hier begint de Sneeker vaert/ die weder eene scheydinge maakt door de niewe Landen tusschen Oostergoo en Westergoo, tot aan Niew-kloster. Van daer neemt Sjaerda-sloot haaren aanvangh/ loopende zuydwaert tot aen den Hemdijk by het Sneeker-meer/ dese twee gedeelten ofte Goo-en scheydende tot aen de wateren toe/ die hen van de Sevenwolden/ door eene ruyme limptschepdinge/ verdeelen. Tusschen Oostergoo en de Sevenwolden is de selve scheydinge/ die tusschen Ydaer-

dera-deel ende Utingera-deel, voorts Smallingerlandt ende Opsterlandt afpaelt. Het noorderdeel van Oostergoo streckt zich uit langs de zee / van 't eynde der Bildt tot aan het oosterlijckste van Oost-dongerdeel. Het Bildt ende Menaldumadeel leggen ook ten Noorden aen dit Goo. 't Is in figuer schier rondt / ende in der waerheydt het ooster-deel van dit Landtschap. 't Begrypt elf Grietenien / in order als boven in het eerste lidt; en wordt in hooger en laeger quartieren verdeelt. Verscheyde wateren ende stroomen loopen door de laeger deelen / die zuydelijk zyn: Want de hooger quartieren / zijnde het Noorder-deel / maeken een gedeelte van de playsierigste / vetste / en rijckste streeck deses Landschaps / sich uitstreckende van Mackum in Wonseradeel / oostwaert tot aan de Lauwers. De Laeger quartieren / naemelijck een ghedeelte van Collumer-landt, gansch Achtkarspelen, Dantumadeel, Tzietzerksteradeel, Smallingerlandt, Ydaerderadeel, hebben schraler weyden / wyde wateren / slechter bodem en grondt. Daerom wordense inde schattingen van de vyf Speciën (so genaemt) die men op 't landt en de beesten moet betaelen / voor minder / en neffens de Sevenwolden / gerekent. Van de Suette af / komt een diep nae Leeuwerden / ('t Galgen-diep genoemt) gaet door de Stadt nae d' Ee / dewelcke door Leeuwerderdeel / voorts aan d' eene zijde de rest van Leeuwerderdeel, geheel Ferwerderadeel ende Westdongerdeel, aen de andere zijde Tzietzercksterdeel ende Dantumadeel hebbende / nae Dockum loopt ende watert uyt in 't Dockumerdiep. 't Dockumerdiep (van veelen ook d' Ee genoemt) een arm van de Lauwers afkomende / scheydt de Dongerdeelen ende Dantumadeel met Collumerlandt, dewelke aan 't zuyden leggen. Hedensdaegs gaet'er een trekweg langs d' Eekant van Leeuwerden nae Dockum, ende voorts is 'er een nieuwe vaert in 't jaer 1654. gegraven / met een Treckweg nae, Gercks-klooster, en van daer nae Groningen, tot groot geryf van den Reysenden man. Van Sloten en de Jouwer, ende voorts aen alle zuydelijcke quartieren van dit Landtschap / verstrecken sich wyde wateren / ende geeven bequame Schipvaert nae Leeuwarden, zynde de Stoel van 't hooge Hof van justitie / en de Opper-regeeringe des Landts. Oostergoo heeft soo veele ende groote zwaricheden niet van de zee als Westergoo: 't zyn de Dongerdeelen, Collumerlandt, ende Dantumadeel alleen die aan de zee paelen / en last lyden. Oost-dongerdeel lydt meest van den Oceaen. Collumerlandt ende Dantumadeel alleen van 't Dockumerdiep. Westdongerdeel leit aan den Oceaen ten Noorden / d' andere zyden binnen 's Landts lyden weynig / alsо de zee aan die streek aanwas gegeeven heeft / en geen aenval maakt. Daerom zijn het Oostdongerdeel ende Collumerlandt die de meeste woede der golven uytstaen: en doet het Dockumer-diep noch meer schade dan d' Oceaen. Want voor nige jaeren Old-woldemer-zyl ingedreven / konde niet gestopt worden / dan met groote kosten van 't Landtschap. Hierom wel voor-geslagen is / van over te dycken op den uythoeck / daer dit Diep in de Lauwers komt / om alsо dien loop des strooms te stuiten / en ontlast te zyn van zoo veele dyckagien aen beyde kanten van 't Diep tot aen Dockum toe. D' inham die'er geweest is tusschen Oostergo ende Westergo, naderhandt toegeslempt / ende daer beneffens met een aenwas van 't Bildt gestopt / wierd genaemt de Burde of Born, of 't Boerdiep, gelijk noch de Zee-mond tusschen Amelandt en der Schelling daer af synen naem draegt. Sy is van Roomsche Scheeps-vloten bevaren en in de oude Historien vermaert. De Binnen-verstreckinge nae 't niewlandt van Bolswerdt is eerst gedempt / nae dat voor het jaer 1200. ende daer ontrent / de togt der zee zynen gangk in 't Flie begost te neemen. Dat de waterlast omtrent dien tijdt / en voorheenen in desen oordt gemindert heeft / blyckt uyt een seker Donatie-brief van Theodoricus Bisschop van Utrecht, dewelcke de kercke van 't Dorp Goutum, dies tydts de naem van Scharnum dragende / geschoncken heeft aen Vichardus, Abt van Bloemkamp of 't olde-Clooster by Bolswerdt. De Brief luydt aldus. *Theodoricus Dei gratia Trajectensis Episcopus, tam futuris, quam præsentibus universis salutem in salutis autore. Ad omnium notitiam pervenire cupimus, quod Ecclesiam in Scharnum, cujus donatio ad nos spectabat, diu propter inundationes maris sterilem & desertam, nunc vero fluctibus maris recedentibus, ut speramus, aptam redigi in antiquæ fructificationis usum, dilecto filio, Vichardo, Abbatide Floridocampo & ejus monasterio, Divinæ remunerationis intuitu, perpetua donatione contulimus, cum omni usufructu exinde proveniente. Ita tamen ut antiquæ pensionis debitum, octo videlicet uncias Ezekensis monetæ, tam nos quam nostri successores à dicto Abbate ejusque successoribus inde annuatim percipiamus. Ut ergò hæc nostra donatio debitam in perpetuum obtineat firmitudinem, præsentem paginam nostri sigilli munimine roboratam conscribi fecimus. Acta sunt hæc anno gratiæ* Mcc. *Pontificatus nostri anno tertio. Testibus his, Gerardo Zantensi, Remboldo S. Mariæ præposito, ministerialibus autem Walthero Radinck, Hendrico de Smithuysen, Havardo Hentzinck & aliis quam plurimis.* Hy segt dat die landen eertijdts goedt zijn geweest. Waer uyt schynt te blijken / dat de togt van 't water voor eenigen tijdt in dien Bogt en Inham soo niet is gevallen (gelijk de togten der Stroomen hunnen loop veranderen) als hy nu lange jaeren had gedaen. Lange nae desen was de vloed noch heftig in dese landtstreeken / doch nam allengskens af. Daer op is de Dyk / loopende van de molen te Ooster-Wierum, over Crinser-arm, nae Rauwerderhem, gelegt. Boxuma-dam, dat is de dyk die van Boxum nae Dolagoutum gaet / schynt geleght te zijn ontrent het jaer 1270 oft 1280. Naderhandt heeftmen verder gedykt / en eyndelijk eenen geweldigen dyk gemaekt van Beetgum over nae Steens. 't Bildt is bedykt in de Sassensche tyden. Gansch Oostergoo en Westergoo (door Sneek) zijn afgedykt van de Sevenwolden. Dies het Suyder-water / inbreekende door de dyken aen de Suyder-zee / in deese gedeelten des Landts niet komen kan / indien dese dyken worden bewaert voor doorbreeken of doorsteeken. By aldien de voorstreek der Sevenwolden door inbreekinge onder 't water geraakte / en / by versloffinge of quade tyden / de dyken niet wierden hermaekt / zouden dese twee Goo-en een groot Eylandt oft Peninsulam (Half-eylandt) uitmaeken. Daerom is 't geen wonder dat de Seven-wolden zich in voortyden menigmael voor een bysonder Landschap hebben gehouden. Groote wateren loopen van Staveren door de Grietenie van Hemelumer-Oldevaert, voort na 't Sneeker-meer / daer nae komen'er eenige stroomen; de Wytringe, de Borne, ende andere. De Landeryen in de Laeger-quartieren zijn onbequaem tot graen ende acker-bouw: geeven nochtans goede Weyden. Van deze Landstreeke ende de naebuerige geldt het Sneldicht van Euricius Cordus; waer in hy syn oordeel over Oost-Frieslandt geeft:

Qui laudata aliis, placeat mihi Frisia, quæris?
Non adeò male, si bos vel anas fuerim.

Dat is:

Gy zegt van Frieslandt, vriendt, Wat oordeelt gy, en hoe
Bevalt het u? Seer wel, was ik een Eendt of Koe.

Dese laeger Quartieren zyn eertijdts hooger geweest: naemelijk de middel-streeck / gaende van Staveren recht door achter Sneek / en voorts oost-waerts nae de Lauwers toe. Want als de zeekant noch Veenen hadde ende bosschen / gelijk wy boven bewezen hebben / en de Veenen inde Sevenwolden noch niet waren / maer Bosschen / was dese Landtstreeck beter bewaert met dyken / ende mede voor 't beste van 't Landt gereekent. Wardena was eene tamelijcke Stadt (als d' oude gedachtenis spreekt) en de wateren daer ontrent goedt landt / door d' overwateringe gescheurt ende onder-geloopen. Hooge water-vloeden naemen de Veenen wech / voerdense over de vlacke en platte Landen van dese Landt-streeke nae de Bosschen in de Seven-wolden; dewelcke / overstulpt en de Veenen houdende / in den grondt als noch de oude gestaltenis des landts vertoonen. Daerom seyde Tacitus van Frieslandt: Queis ingentium belluarum feraces saltus, modica domi armenta sunt. Ik houde het daer voor / dat dese middelste streeck (ende daer ontrent) tusschen de Wolden en de Hooger quartieren / eertijdts 't beste deel des Landts geweest is: ick spreeke van de Roomsche tyden / en ook daar nae / schier tot aen de jaeren van 1000 oft 12000. Als de Veenen met haere bosschen afgedreven waeren ('t welck niet teffens / maer allenxkens / by verscheydene hooge watervloeden / geschiedt is) wierden de Noordlijckste deelen van Westergoo en Oostergoo (zynde door 't slijck der zee verhooght) door Terpen / ofte opgeworpene heuvels / tot bewooninge meer en meer bequaam; want men bevondt 'er goedt landt. Doe dese Landen soo met Terpen versien en soo hoog wierden / boven die geseyde streek / quam die door de vloeden meer te lyden. Ik houde het daer voor / dat geheel Dongerdeel een gave van de zee is / beneffens de schoone vette streeck van Ferwerderadeel, Menaldumadeel, 't Bildt, Barradeel, en Wonseradeel. Ick segge een gave van de zee / gelijck Herodotus oordeelde van Egypten tusschen de armen van den Nyl. Want de Veenen zynde afgeworpen / wech-gespoelt / ende verdreven nae de Seven-wolden en Drent / en het slyck der zee opgeworpen / hebben dat goedt ende schoon landt veroorsaekt. Die in dese hooge landen woonen / sullen de Wold-lieden geen pleyt aenhangen om de Veenen: want die hebben hunne bosschen bedorven: en de Zee heeft ons in plaets der Veenen eenen beteren bodem gegeeven.

Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas.

Dat d' Aerdbodem door de zee verliest / wint ze op eene andere plaets / ook wel aen het selve oordt / weder aan.

OOSTERHESSELTE, OOSTERHESSELEN, een *Dorp* in *Drenth*, onder het Dingspil *Zuiderveldt*; heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Zuiderveldt*. *Picard pag.269.*

OOSTERHOLT, OSTERHOLT; zie OSTERHOLT.

OOS- of OISTERHOUT, een Dorp in het Landt van *Breeda*. Toen geheel *Brabandt* voortyds eene schattinge *Houve 2 deel, fol 366.*

tinge van 140000 guldens jaarlyks opbrengen moſt, ſtont het Landt van *Breeda* daar in op 8685 guldens 10 ſtuivers 3 penningen belaſt; daar in droeg het Dorp *Ooſterhout* (een van de 14 of 15 Dorpen dezer Baronije) 1464 guldens 13 ſtuivers 9 penningen.

Houve 1 deel, fol. 145. OOSTERLANDT, een Dorp in *Zeelandt*, op het Eilandt *Schouwen*; daar legt ook het vervallen Slot *Ooſterſtein:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Schouwen*.

Houve. OOSTERLANDT, (KLEIN) een Dorp in het Landt van den *Briel*.

Houve 1 deel, fol. 119. OOSTERLEEK, OOSTERLEK, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder 't Schoutampt van *Hoorn:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Enkhuizen*.

Winſem. OOSTERLITTENS, een der 16 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Baarderadeel*, in 't quartier *Weſtergoo*.

Idem Winſem. OOSTERMEER, een van de 14 Dorpen der *Frieſche* Grietenije *Tietjerkſteradeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*; legt aan een Meer, nevens het Dorp *Suameer*.

Picard Antiq. van't Oud Fr. pag. 269 ſeq. OOSTERMOOR, een Dingſpil in 't Landtſchap *Drenth*, daar de Dorpen *Anloo*, *Gieten*, *Zuidlaaren*, *Borger*, en *Gaſſelte* onder behooren. In *Drenth* zyn, rakende het Kerkelyke, drie Claſſen; daar van *Noordervelt* en *Ooſtermoor* het derde maaken: onder zich hebbende de Kerken van *Roderwolde*, *Gieten*, *Gaſſelte*, *Eelde*, *Pryſe*, *Noren*, *Rolde*, *Priers*, *Alten*, *Zuidlaaren*, *en Anloo*. In het Wereldtlyke zyn'er zes Dingſpillen, daar *Ooſtermoor* het laatſte van is. *Dingſpil* betekent een *Gerechtsbank*.

Houve. OOSTERNYLANDT, een van de Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, onder 't quartier *Hunſingo*.

Idem OOSTERWITWERT, een van de Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, in *Fivelingoos* quartier: daar legt een Huis dat omtrent het jaar 1650. hoorde aan Jonker *Victor Ripperda van Veenhuis*.

Petit Nederl. Republ. pag 151. OOSTERWYK, een *Hollandtſch* Dorp in 't Landt van *Arkel*, onder *Gorkum*. Eenige zyn van gedachten, dat die naam van d'*Ooſterſche Wandalen*, die'er gewoont mogten hebben, ontſtaan zoude zyn: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Gorinchem*.

Houve 2 deel, fol. 367. OOSTERWYK, OESTERWYK, een der vier quartieren van de *Meyerije van 's Hertogenboſch*; is het eerſte quartier in ordre. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene ſchattinge van 140000 guldens jaarlyks moſt opbrengen, wierd de ganſche *Meyerije* (de Stadt, enz. met de Prælaten daar in geſloten; de Stadt geſtelt op 1210 guldens 18 ſtuivers, het Steedtjen *Eindhoven* op 285 guldens 12 ſtuivers 9 penningen, de Prælaten op 598 guldens 8 ſtuivers 6 penningen) in die ſom geſchat op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen; daar toe moſt het quartier *Ooſterwyk*, een der vier quartieren, laſten 4902 guldens 10 ſtuivers 9 penningen, en het Dorp *Ooſterwyk* (een van de 26 of 27 Dorpen van dat quartier) droeg daar in 573 guldens 7 ſtuivers 3 penningen. De Dorpen zyn, *Vucht*, *Geſtel* en *Germonde*, *Tilburg*, *Goerle* onder *Tilburg*, *Venloo op 't Sandt*, *Ooſterwyk*, *Udenhout*, *Berkele*, *Eenſchot* en *Heukelom*, *Haren* en *Beluens*, *Helvoort*, *Eſch*, *Drumen*, *Ganſoyen*, *Hooge Mierle*, *Waalwyk*, *Geſtel by Ooſterwyk*, *Hilverenbeeke*, *Riele*, *Dieſſen*, *Weſterbarſe*, en *Boxtel:* d'overige drie quartieren deezer *Meijerye* zyn *Peellandt*, *Mazelandt*, en *Kempenlandt*.

Idem ibid.

Houve 2 deel, fol. 367. Guicc. fol. 121. OOSTERWYK, een der 26 of 27 Dorpen van het quartier *Ooſterwyk*, in de *Meijerye van den Boſch*; zie in de vorige poſt hoe veel dit Dorp voortyds in de jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens moſt laſten. Het Dorp legt 2 mylen van den *Boſch*, is een goedt Vlek; in *L. Guicciardyns* tydt wierden'er ſchoone lakens gemaakt.

Winſem. Frieſchl. beſchr. OOSTERZEE, een der 5 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Lemſterlandt*, in 't quartier der *Zevenwolden*. De *Utrechtſche* Biſſchoppen (andere ſtellen de Graven van *Hollandt*) hebben in oude tyden daar een Kaſteel of Fort gebouwt gehadt: maar de *Friezen* hebben 't weêr afgebroken. Mr. *Dominicus Mellema*, een geleerdt man, is in dat Dorp geboren; het is wel anderhalf uur lang: 't voert dien naam van de *Zuiderzee*, die ten Weſten van deeze Grietenije legt.

Lyſt der Predik. OOSTGRAFTDYK, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, met Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Alkmaar*.

Winſem. OOSTHEM, een der 28 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Wimbritzeradeel*, in *Weſtergoo*, of een van de 14 binnensdykſche Dorpen.

Oude El. der Uitr Biſſchoppen. OOSTHOEK, het word in den *Utrechtſchen Blaffert* der Biſſchoppen, rakende hunne geeſtelyke Juriſdictie, over Kerken, Klooſters, enz. in *Zeelandt*, onder het Dekenſchap van *Walcheren* geſtelt: maar daar ſtaat by; *Verdronken met noch* 18 *andere plaatzen*.

Houve. OOSTHUIZEN, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder *Edam:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Edam*.

De Raey Dictionn. Geogr. OOST-INDIEN, INDIA, of INDIA ORIENTALIS. Het word genomen, of in 't gemeen, of in het byzonder. *Oost-Indiën* in het gemeen, is een groot gedeelte van 's Wereldts geheel, en noch veel grooter van *Aſia* alleen gerekent; het legt tuſſchen *Tartariën*, *China*, de *Chineeſche*, en *Indiſche* zeën, en 't Koningkryk *Perſiën*; veele Koningkryken, nevens eene onnelbaare menigte groote en kleine Eilanden bevattende. In het byzonder word het gemeenlyk *Indoiſtan* geheeten, het ware of eigentlyke *Indiën*; *Opper-Indiën*, of 't ryk van den grooten *Mogol*; een groot Landt of Keizerryk, in het Noorderdeel van *Ooſt-Indiën* in het gemeen, tuſſchen *Tartariën*, *China*, de rivier *Çoſmin*, de Golf van *Bengale*, de *Arabiſche* zee, de rivier *Indus*, en *Perſiën:* onder zich hebbende 37 Koningkryken. Wy zullen 'er, om dat de *Nederlandtſche Staat* daar niet alleen grooten handel op dryft; maar boven dien verſcheide Koningkryken en Landen in bezit, een kort verhaal van doen, hoe die door de Schipvaart derwaarts geraakt is. *Spanjen* en *Portugaal* plagten alleen den handel op *Ooſt-* en *Weſt-Indiën* te hebben, de *Neêrlanders* hadden geene andere vaarten vry, dan naar 't *Noorden*, ook op *Engelandt*, *Vrankryk*, *Spanjen*, en de einden van het *Spaanſche* Koningkryk. Buiten twyfel zouden zy hunne togten niet verder voortgezet hebben, indien zy die vaarten hadden mogen behouden: maar die vaarten hun door Koning *Philips* verboden zynde, kreegen zy gedachten om zelfs ſchepen naar *Ooſt-Indiën* af te vaerdigen, en daar door de waaren van die Landen alhier direct te brengen. Eenige Heeren en Kooplieden, daar onder waren de voornaamſte *Jakob Valk*, *Chriſtoffel Roeltſius*, *Balthaſar Moucheron*, *Jan Janszoon Kaarle*, *Dirk van Os*, en meer andere, zonden eenige ſchepen uit, om, nevens *Tartariën* heen, eene vaart te ontdekken, en eenen niewen weg te vinden naar *China*, en *Ooſt-Indiën*, *Japan*, de *Philippines* en de *Molucques:* maar die togt viel vruchteloos uit. Het gelukte eenige Kooplieden van *Amſterdam* beeter, die, aangezet door *Cornelis Houtman*, d'eere toekomt van den eerſten aanleider deezer togten geweeſt te zyn: Hy hadde, in *Portugaal* zynde, zeer net en nauwkeurig onderzocht, en ondervraagt, naar de gelegentheit van *Ooſt-Indiën*, en de vaarten derwaarts. Zulks openbaar geworden, ſmeet men hem in de gevangkeniſſe; en, om los te raaken, hadde hy eene groote ſomme geldts van nooden: Daar geenen raad toe weetende, ſchreef hy aan eenige Kooplieden t'*Amſterdam*, zoo zy hem wilden loſſen, dat hy hen openbaaren zou wat in de reizen naar *Ooſt-Indien* te doen, en waar te neemen ſtont. Zy loſten hem, en hy queet zich getrouw omtrent zyne belofte. De Directeurs ſtelden eene Compagnie aan, daar de eerſte van waren, *Henrik Hudde*, *Reinier Pauw*, *Pieter Haſſelaar*, *Jan Kaerle Janszoon d' oude*, *Jan Poppen*, *Henrik Buik*, *Dirk van Os*, *Sivert Sem*, en *Arend ten Grotenhuizen*. Zy reedden vier wel toegeruſte ſchepen, in 't jaar 1595. uit, onder den gemelden *Cornelis Houtman*, die het voortzetteden langs de gewoone *Portugeeſche* ſtreek, voorby *Cabo de bonne Eſperance*, om voort in *Ooſt-Indiën* op die kuſten te handelen, daar de *Portugeezen* geen gebiedt hadden. Zy quamen na 2 jaaren en 4 maanden weêr t'huis; wel niet met groot voordeel, maar echter gaven ze moedt aan de Reeders, daar zich andere Inleggers byvoegden, om andermaal eene Vloot uit te ruſten, onder het Admiraalſchap van *Jakob van Nek:* hy ging in 't jaar 1598. met acht ſchepen uit *Texel* t'zeil: eer deze laatſt-uitgezeilde t'huis gekomen waren, ſchikten de Directeurs al weêr andere derwaarts; 't gelukte zoo wel, dat zy met goedt retour in 't Vaderlandt quamen: doch, vermits verſcheide byzondere Kooplieden ook ſcheepen naar *Ooſt-Indiën* afzonden, zouden zy malkanderen in de weeg, en de handel bedorven zyn geweeſt. De *Staten Generaal* vonden daarom goedt, de Directeurs der verdeelde Maatſchappyen tot een lichaam, en Compagnie te brengen, geevende haar groote Privilegiën en Octroy. Dus wierd'er dan eene *Neêrlandtſche geoctroyeerde Ooſt-Indiſche Compagnie*, in 't jaar 1602. opgerecht, die een Capitaal van 66 tonnen goudts byeen bragt, en eene Vloot van 14 groote ſchepen, onder den Admiraal *Wybrandt van Warwyk*, in zee. Hy liep in Junius 1602. met zyne ſchepen uit; gedurig volgden hem meer andere; die op hunne komſt in *Ooſt-Indiën* niet alleen eene menigte koſtelyke waaren voor leurderyen, van geringe pryze en waarde, bequamen: maar boven dien, de *Spaanſchen* en *Portugeezen* dapper ſloegen; onderwegen hunne rykgelade ſchepen aantaſtende, ook veroverende, en groote ſchatten en buit in 't Landt brengende. Daar door quam een onuitſpreekelyke rykdom in de *Vereenigde Nederlanden:* en zoo veel voordeel deeden de Inleggers, dat zy, by de uitdeelinge, in 't jaar 1605. van hun ingelegt kapitaal, 15. In het jaar 1606. 75. In het jaar 1607. 40. In het jaar 1608. 20. In het jaar 1609. 25. In het jaar 1610. 50. en in het jaar 1613. 37 van 't 100 trokken; behalven dat noch zeer veel van de winſt wierd opgelegt, om in voorraadt tegen eenen quaden ſtoot te dienen. Daar door reezen de Landen in magt, de inwoonders in rykdom: want door het inbrengen van zoo veele goederen, verſpreidden zich de winſten allerwegen het landt door. Daar tegen wierd de Koning van *Spanjen* arm: zoo dat het verbodt van op *Spanjen* te handelen, om ons te bederven,

pag. 366. ſeq.

Meteren Nederl. Hiſtor.

Begin, enz. van de Nederl. Ooſt-Indiſche Comp. in de Inleid. Meter. Comm. Amſt. f. 1087. 1089. enz.

Idem begin, enz. Idem Meter.

tot zyn eigen, en daar tegen tot Neêrlandts heerlyker opkomſte ſtrekte. Wy zullen ter loflyker gedachteniſſe de naamen der eerſte Bewindthebberen, zoo als die in 't jaar 1602 te boek geſtelt zyn, alhier ook ophaalen. Wegens de Kamer van *Amſterdam*, *Gerard Bicker*, *Reinier Pauw*, *Pieter Haſſelaar Dirkszoon*, *Jaques de Velaer*, *Jan Kaarle*, *Janszoon*, *Bernard Berrewins*, *Johan Poppen*, *Hans Honger*, *Henrik Buik*, *Louis de la Beque*, *Dirk van Os*, *François van Houve*, *Elbert Lucas*, *Iſaak le Maire*, *Syvert Pieterszoon*, *Gerrit Reinſt*, *Marcus Vogelaar*, *Jan Hermanszoon*, *Evert Dirkszoon*, *Hubrecht Wachtmans*, *Lenaert Ray*, *Albert Simonszoon Jonkheim*, *Arend ten Grotenhuize*: de Kamer van *Zeelandt*; *Adriaan Henrikszoon ten Hoef*, *Jakob Boreel*, *Jan Lambertszoon Coole*, *Jakob Pieterszoon de Waerd*, *Cornelis Muenix*, *Adriaan Bomené*, *Laurens Bax*, *Everhard Becquer*, *Arnold le Clerk*, *Arnold Verhoeven*, *Gerard van Schoonhoven*, *Niclaas Pieterszoon*, *Balthaſar van Vlierden*, *Balthaſar de Moucheron*: de Kamer van *Delf*; *Jan Jakobszoon Lodenſtein*, *Arendt Jakobszoon Loodenſtein*, *Dirk Bruinszoon van der Duſſen*, *Gerrit Dirkszoon Meerman*, *Cornelis Adriaanszoon Bogard*, *Michiel Janszoon Sasbout*, *Willem Jooſten d' Edel*, *Dirk Gerritszoon Meerman*, *Jan Praat*, *Jakob Sanderszoon Balbiaan*, of *Labbiaan*, *Hendrik Othszoon*, en *Jaſper Moerman*: de Kamer van *Rotterdam*; *Fop Pieterszoon van der Meyde*, *Willem Janszoon Frank*, *Gerrit Huigenſz.*, *Pieter Lenaertszoon Baſe*, of *Buſch*, *Johan van der Veken*, *Willem Janszoon van Loon*, *Jan Jakobszoon Mus*, *Adriaan Spierink*, *Cornelis Matelief de Jonge*: de Kamer van *Hoorn*; *Klaas Jakobszoon Syms*, *Cornelis Corneliszoon Veen*, *Willem Pieterszoon Crap*, *Pieter Janszoon Liorn*: de Kamer van *Enkhuizen*; *Lucas Gerritszoon*, *Willem Cornelis-zoon de Jonge*, *Jan Pieterszoon Schram*, *Henrik Gruiter*, *Jan Laurenszoon van Logſen*, *Dirk Dirkszoon Pelſer*, *Gysbert van Beerenſtein*, *Berthout Janszoon Steenhuizen*, *Jakob Jakobszoon Hinlopen*, *François du Gardin*, *Willem Braſſer*. Welke Koningkryken, Landen, Forten, enz. deze Compagnie bezit, kanmen zien in het vertaalde derde deel van de *Doorluchtige Wereldt*: zy heeft Komptoiren en Pakhuizen in *Perſiën*, *Arabiën*, in de Ryken van den grooten *Mogol*, in *Siam*, *Pegu*, *Japan*, enz. Kortom, zy is zoo magtig tegenwoordig, dat 'er, van *Cabo de bonne Eſperance* tot aan *China*, geene Natiën zyn die haare krachten niet ontzien of vreezen, en de uitwerkingen van haare vriendſchap, of vyandſchap niet gevoelt hebben. Zy is als een byzondere *Staat* in den *Staat*; zoo dat ze, onaangezien de natuurlyke afhangkelykheit van perſoonen aan den *Staat der Vereenigde Nederlanden*, echter buiten den *Staat* een *Staat*, en andere Republyk is, hebbende eigen Overheden, Generaals, Admiraals, Kapiteins, en Officieren, door haar zelfs verkozen: de Compagnie maakt ook Vrede en oorlog in haar gebiedt, ontfangt en zendt Ambaſſadeurs uit; plant Coloniën, bouwt Veſtingen, ruſt Vlooten uit, werft volk, ſtraft en vergeldt, enz.

Em. van Meter. fol. 481. (mihi) fol. 92. in het 2 Stuk, het 24. boek. Comm. Amſt. fol. 735.

Bizot Medail. Hiſtor. pag. 215.

Houve 1 deel, fol. 142. OOSTKAPE'L, OOSTKAPPEL, OESTKAPPEL, een der *Zeeuwſche* Dorpen in 't Eilandt *Walcheren*, met Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Walcheren*.

Houve 1 deel, fol. 143. OOSTKERK, is een van de Dorpen op 't Eilandt *Borſſelen*, *Beweſter-Schelde*, geweeſt, doch nu verdronken: 't word in den *Ouden Stichtſchen Blaffert*, *Oeſtkerk* genoemt, onder 't Dekenſchap van *Borſſelen* in *Zeelandt*, daar onder behooren, die 't zelfde onheil geſmaakt hebben, *Monſter*, *Tewik*, *Weſtkerk*, *Wolfaerts-dreg*, en *S. Catharine-kerk*.

Houve. OOST MYSEN, OOST MYSSEN, een Dorp onder het Schoutampt van *Hoorn*.

OOST NYLANDT; zie OOSTER NYLANDT.

OOSTRUM, OESTRUM; zie OESTRUM.

OOSTSAANEN, OOSTDAM; zie OOSTZAANEN, en OOSTZAANDAM.

Houve 1 deel, fol. 107. OOST-SOMERLANDT, een Dorpjen of Buurte in *Zuid-Hollandt*, in *Moerkerkerlandt*, onder den *Hoekſchen Waerdt*; hoort onder *Heinenoordt*: het is 608 mergen landts groot.

Idem fol. 142. OOST-SOUBURG, OOSTER-SOUBURG, een Dorp in *Zeelandt* op *Walcheren*, in 't jaar 838 mede bedykt: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Walcheren*.

Houve 1 deel, fol. 119. OOSTVLIELANDT, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder *Alkmaar*. *M. van der Houve* noemt het *Vlielandt-Ooſteinde*, een Schoutampt, en het Weſteindt van 't *Vlie*, *Flevolandia* van *Grotius* genaamt. *Ooſt-Vlielandt* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Enkhuizen*.

Idem fol. 100. Leeuw. f. 1305. OOSTVOORN, een *Hollandtſch* Dorp in het Landt van *Voorne*, daar *den Briel* de hooftſtadt van is. Daar legt het Huis *Ooſt-Voorne*, oudtydts het *Hof van Voorne te Ooſt-Voorn* geheeten, maar 't is nu geheel vervallen. Dat Dorp heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Voorn* en *Putten*.

Houve 1 deel, f. 125. OOSTWERVE, ('T HUIS TE) het legt in 't Heemraadtſchap van *Rynlandt*, onder *Voorburg*, word nu KLEEN MATENES genoemt; het heeft aan 't Geſlacht van *Lennep* toebehoort.

Houve OOSTWOLD, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, in het Weſterquartier, en een der negen die *Vreedewold* geheeten worden; daar over was Heer, omtrent het jaar 1650. Jonker *Caſpar van Eeuſum*, Heer van *Nijenoordt*. *1 deel, f. 173.*

OOSTWOLDE, OOSTERWOLDE, een der tien Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Stellingwerf-Ooſteinde*, onder het quartier der *Zevenwolden*. Onder *Ooſtwolde* hooren de Buurten *Wexeren*, *Loehuis*, *Jordingen*, *Claſinge*, *Nanninge*, *Steenge*, *Ter Hoere*, *Schrappinge*, *Prantinge te Venekooten*, *Sikkinge*, *Knolle*, *Bultinge*, *Buekhorſt*, en *Duurswolde*. *Winſem. Fr. beſchryv.*

OOSTWOLD, een der Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, behoorende onder de *Oldtampten*, daar de Stadt *Groningen* het gezag over heeft. In ſlenterlatyn ASTAWALDA by *Alting*, een Dorp in het groote Old-ampt, door den Dullert zeer beknabbelt; want *Menke*, Abt van Werum, zeit (op het einde van zyn werk) dat het onder de Wold-ampten behoort; en zyn opvolger ſtelt het zelve in *Ooſtbroek*, dat het zelfde is, en dies tydts in de magt der Tademaas. Nu word het *Ooſtwolde* geheeten, gelyk ook twee andere Dorpen, een in de Zuiderwolden, het ander in Vredewold. *Houve fol. 170. Germ. Inſer. Pars II. p. 14.*

OOSTERWOLDER HAMRYK, een der Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, onder de Old-ampten, daar *Groningen* 't gezag over heeft. *Idem. Ibid.*

OOSTWOUD, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder *Medenblik*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Hoorn*. *fol. 170. Houve. fol. 120.*

OOST-YSSELMONDE, een *Zuidt-Hollandtſch* Dorp, in den *Ryderwaerdt*, onder *Dordrecht*; is na de groote watervloedt 1421. in het jaar 1446. door Heer *Godſchalk Oem van Wyngaarden* bedykt. *Ooſt-* en *Weſt-Yſſelmonde* hebben dien naam bekomen, om dat ze tegen over den mondt van den *Yſſel* leggen; zie op YSSELMONDE. *1 Deel, fol. 108.*

OOSTZAAN, OOSTZAANEN, ook OOSSAAN, en OOSTSAANEN, onder het Bailjuuwſchap van *Kermerlandt*, anders onder *Monikkendam*, en in *Waterlandt* gelegen. *Ooſt-* en *Weſt-Zanen* zyn twee lange ſtreeken, ten weêrzyden van 't water de *Zaan*, zeer dicht betimmert, en volkryk, daar by bovenmaaten welvaarende door den akkerbouw, en daar in, door de viſſcherijen, bleekerijen, en koophandel op het Ooſten, noch dagelyks toeneemende; levert veel tarwemeel uit, ook zaadt om oli uit te ſlaan: ſtrekkende zich meer dan een uur gaans in de lengte, en van huis aan huis; ook plag daar omtrent *Oudt-Sanen* te leggen. Men vindt *Ooſt-* en *Weſt-Zanen* in den *ouden Blaffert der Utrechtſche Biſſchoppen*, aangaande de inkomſten van *St. Martens-kerk* te *Utrecht*; *Ooſt-Zanen* ſtaat op vyf manſen, (een manſe is eene ſchatbaare hoeve van omtrent 12 mergen landts) en *Weſt-Zanen* alleen op twee manſen. *L. Guicciardyn*, in zyne *beſchryvinge der Nederlanden*, verhaalt dat in zynen tydt (1566.) de vyf Dorpen, *Aſſendelf*, *Ooſt-Sanen*, *Weſt-Sanen*, *Crommenie*, en *Crommeniërdyk*, zulk eene meenigte melk gaven dat hy het niet dorſt ſchryven; *Aſſendelf* alleen ten minſten 8000 ſtoopen yder dag; zie daar van op ASSENDELF. *Ooſt-Zaan* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Haarlem in 't laag*. *Houve. Bruzm. voor Scriv. Kron. pag. 45. S. van Leeuw. Bat. Ill. fol 100. Guicc. fol. 193.*

OOSTZAANERDAM, ZAANREDAM, of SANERDAM, SAARDAM, of SARDAM, het heeft dien naam van 't water de *Zaan*, en den daar gemaakten *Dam*, is een zeer ſchoon en groot Dorp; 't volk aldaar geneert zich met den ſcheepsbouw, en zelfs ſchepen uit te ruſten; houtkoopen, en houtzaagen. Men vindt 'er veele welvaarende en ryke lieden. Wanneer de *Dam* gelegt zy, is zoo onzeeker als het ſtoppen van de uitwateringe by *Petten*. Ondertuſſchen wyſt d' omſtandigheit genoeg aan, dat by het ſtoppen van die uitwateringe, en den harden drift van boven, naar en door het *Y* in de Zuiderzee, en naar het *Vlieſche* gat, de Geërfdens aan beide zyden van de *Zaan* een Verlaat of Sluis hebben moeten maaken, zoo om het binnenwater te keeren, dat daar nu geene loſſinge meer had, als om te voorkoomen dat het opwerpende driftige zandt en ſlibber de *Zaan* niet ganſch ſtopte. Dit Verlaat wierd eerſt vry binnenwaarts gelegt, ter plaatze daar nu *Krabbendam* legt, anders de *Noorderdam* genoemt, maar is naderhant vooraan gebragt, daar men nu *Zaanredam*, of *Sardam* vindt. *Ooſt-Zaardam* heeft twee Predikanten, ſtaande onder 't Claſſis van *Haarlem in het laag*. *S. van Leeuw. Bat. Ill. fol. 160.*

OOTMARSSUM, OET- of OTMARSCH; zie OTMARSCH.

OP-ALM, een Dorp in den *grooten Zuidt-Hollandtſchen Waerdt*, onder *Dordrecht*, zoo naar het Riviertje, d' *Alm* genoemt; doch beide, met zoo veele andere Dorpen en Vlieten, in dien elendigen watervloedt 1421. verloren; zie breeder op ALMSTEIN. *Houve. enz.*

OPDAM, OBDAM, een Dorp en Heerlykheit, hoorende aan 't Huis van *Waſſenaar*, leggende onder het Schout-ampt van *Hoorn*, in *Noordt-Hollandt*: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Hoorn*. *Houve. fol. 98. 119.*

OPDAMMER-MEER, anders WOGMEER gezegt; het is kort voor het jaar 1640 bedykt. *Houve.*

Houve. OP DE MADE, anders ſlecht MADE, een Dorp in de *Lange-Straat*: 't heeft t'zamen met *Drummelen* Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Dordrecht*.

Houve. OP-ENDE, OPEYNDE, een der Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, onder het *Weſterquartier*; zie hier onder noch een ander *Opeynde*.

Winſem. OPEYNDE, een der zeven Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Smallingerlandt*, onder 't quartier *Ooſtergoo*.

OP HEMERRT; zie HEMERT.

Houve. fol. 119. OPMEER, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder het Schout-Ampt van *Hoorn*, ook voor Bailjuuwſchap bekent; heeft in 't jaar 1544. behoort aan Jonker *Johan*, Heer van *Matenés*. Het Dorp *Opmeer* en 't Dorp *Spaanbroek* hebben t'zamen eenen Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Hoorn*.

Goudb. in d'O. Holl. Kr. fol. 224 OPMEER, (PETRUS) geboortig van *Amſterdam*, in 't jaar 1526. van treffelyke en ryke ouders; heeft te *Leuven* onder *Nannius* geſtudeert. Was zeer ervaaren in de *Medicynen*, *Rechten*, en *Hiſtoriën*. Hy heeft een groote *Kronyk van de geheele wereldt* beſchreven, die door zynen zoon te *Antwerpen* uitgegeeven, en daar gedrukt is. Hy ſtorf te *Delf* 1595. daar hy ook gehuuwt was. Men ſchryft hem 200 uitſteekend een geheugen toe, dat hy zelf in het 70ſte jaar zyns ouderdoms alle de *Comediën* van *Terentius*, en de *Oden* van *Horatius*, in zyne jeugt geleert, zonder te miſſen, van buiten kon opzeggen, en herhaalen. Behalven 't gedachte *Opus Chronographicum Orbis Univerſi*, heeft hy noch *Hiſtoria aſſertiones Miſſæ* geſchreven.

Bentb. Holl. kirch. enz. ſtandt. 2. pag. 330.

Winſem. OPPENHUIZEN, een der 28 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Wimbritzeradeel*, of een der 14 *buitensdyks*, de andere 14 leggen *binnendyks*, onder het quartier *Weſtergoo*; daar in legt het Adelyk Huis *Syarda*.

Houve. OPPERDOES, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder *Medenblik*; het heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Hoorn*.

Houve. 1 deel, fol. 80. OPPINEN, OPPYNEN, een Dorp in *Gelderlandt*, in den *Thieler Waerdt*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* in 't jaar 1547 eene ſchattinge van 75000 guldens moſten opbrengen, was het quartier *Nymeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) in die ſom op 24342 guldens geſtelt, daar toe moſt *Thieler-waerdt* (een der zes gedeelten van dat quartier) 5844 guldens laſten, welke uitgeſlagen over de 23 of 24 Dorpen van 't gedachte quartier, quam *Oppynen* op 146 guldens, 16 ſtuivers 4½ penningen te ſtaan. Aldaar legt een Slot.

Winſem. Frieſchl. beſchr. achter de Kron. OPSTERLANDT, UPSTERLANDT, is eene Grietenije in *Frieslandt*, in voorige tyden onder het quartier *Ooſtergoo*, nu onder dat van de *Zevenwolden* betrokken; ſtrekt zich met twee ſtreeken in het lange, Ooſt- en Weſtwaarts: is byna aan allen kanten, behalven aan het Weſten, van Veenen en Moeraſſen omringt; grenſt Ooſtwaarts aan *Groningerlandt* en *Drenth*; ten Zuiden aan de Veenen van *Stellingwerf* en *Schoterlandt*; ten Weſten aan de Grietenije van *Ængwirden* en *Utingeradeel*, ten Noorden aan de Grietenije van *Smallingerlandt*. Gedachte twee ſtreeken, daar de Noordtſche vyf, de Zuider acht Dorpen van bevat, worden door een klein riviertjen van malkander geſcheiden; het ontſtaat uit Veenen, Moeraſſen, enz. omtrent ter plaatze daar *Groningerlandt*, *Drenth*, en deze Grietenije aan den anderen paalen, niet verre van *Bakkeveen*; het loopt van daar in het midden, tuſſchen beide de gedachte ſtreeken, Weſtwaarts naar of aan *Utingeradeel:* het is eerſt klein-, en veeltyds in den Zomer op zommige plaatzen droog, maar naderhandt geſterkt met meer wateren, word die beek of vliet bevaarbaar, tuſſchen de Dorpen *Beetſter-zwaag* en *Lippenhuizen*; en word daar't *Konings diep* genoemt; maar het Dorp *Oldeboorn* naakende, verlieſt het zynen naam, en word de *Borne* geheeten. Alle Dorpen van deeze Grietenije zyn rykelyk en vermaakelyk met geboomte en boſſchagie verſiert, daar in men veel wildt, Haazen, Rheën, Voſſen, ook ſomtyds Zwynen vindt: ook zyn'er goede Oſſen, die in menigten naar *Swol*, *Utrecht*, enz. vervoert worden; en de Verkens naar *Noordt-Hollandt:* voorts levert de Landtſtreek ook Schaapen, Lammeren, met hunne wolle, enz. uit. De *Staten van Frieslandt* lieten, ter beveilinge van deze Grietenije, en om den vyandt eene pas in het Landt re beletten, aldaar drie Schanſſen maaken: een op den *Drentſchen* bodem, tuſſchen *Bakkeveen* en *Eeuw*, een Dorp in *Drenth*, en op de paſſage in of naar *Drenth*, *Zwartendyk* genaamt: de tweede op de paſſage van *Stellingwerf Ooſteinde*, tuſſchen *Diverswolde* en *Dambroek*, genoemt de *Breede-berg:* de derde op de pas uit *Groningerlandt*, tuſſchen *Sygerswoldt* en *Trimunt*, de *Frieſche paalen* geheeten. De Grietenije *Opſterlandt* heeft de volgende dartien Dorpen; *Beets*, *Beetſterzwaag*, *Olterterp*, *Ureterp*, *Zigerswolde*, *Diverswolde*, *Wynjeterp*, *Hemrik*, *Lippenhuizen*, *Wiſpel*, *Langezwaag*, *Kortezwaag*, *Luxwolde*; maar dit laatſte is zeer klein, zonder Parochikerk.

Idem Winſem. ibid.

Idem Winſem. ibid.

Houve 1 deel, fol. 146.

Leeuw. ORISANT, ORE- of MORESANDT, WORI-

SANT, een Eilandt in *Zeelandt*, door veelerlei inbreuken, in het jaar 1640. gerekent niet grooter te zyn dan 202 gemeeten, 110 roeden, of ruim 100 Mergen. *Oriſant* is eene bedykinge tegens *Noordt-Bevelandt* aan, en als met het zelve bepaalt. *Bat. ill. fol. 147. Brugm. pag. 81.*

ORTINA, is een Landtgoedt of Gehucht, het welk de Gravinne *Adelheit*, in het jaar 1188. heeft geſchonken aan *S. Marten:* hedendaags ORTEN genaamt, leggende een vierde van een myl van *'s Hertogenboſch*, naar den *Maas*-kant. Keizer *Philippus* noemt, in 't jaar 1204. Orten een Stadt van den Hertog van *Brabandt*, die nu den BOSCH (SILVA) word genoemt: gelyk men dit vindt in eene zekere Handtveſt by *P. Divæus*, in zyne *Brabandtſche* Geſchiedeniſſen, in het eerſte boek, het negende hooftſtuk. Dit ORTINA word ook *Otonia* genaamt, en aldus geteekent dicht aan de *Maas*, niet verre van *Alt-Megene*, in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. II. Part. II.* en *Tab. III.* en *IV.* daar men dichte by ziet *Buſcum-Ducis*, dat is, *'s Hertogenboſch*. *Alting Not. Germ. Inſer. Part. II. fol. 137.*

OS, een *Brabandtſch* Dorp in de *Meyerije van 's Hertogenboſch*, onder *Mazelandt*. Toen geheel *Brabandt*, in 't jaar 1547. eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens opgelegt was, ſtont de *Meyerije* daar in op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen; daar in moſt het quartier *Mazelandt* (een der vier quartieren van de *Meyerije*) draagen 2294 guldens 13 ſtuivers 9 penningen: waar toe OS (een der 15 of 16 Dorpen van het *Mazelandtſche* quartier) 457 guldens 11 ſtuivers gaf, veel meer dan dubbel zoo veel, boven de hoogſt geſchatte, behalven alleen *Rosmaale*, dat 213 guldens 6 ſtuivers 6 penningen laſtte. *Houve Handv. Kron. 2 deel, fol. 367.*

OSDEN, een *Hollandtſch* Dorp in *Kennemerlandt*; zie OESTDAM.

OSDORP; zie OOSTDORP.

OSINGA, een Slot of Huis in de *Frieſche* Grietenije *Menaldumadeel*, in het Dorp *Dronryp*, onder het quartier *Weſtergoo*. Noch een ander huis *Winſem. beſchr. van Fr. achter zyne Kronyk.*

OSINGA, legt in de *Frieſche* Grietenije *Wonzeradeel*, in het zelfde *Weſtergoo*, in 't Dorp *Schettens*. En OLD-OSINGA, in het Dorp *Kimswert*.

OSSENDRECHT, een Dorp dat met *Woonsdrecht* t'zamen eene Kerk en Predikant heeft, ſtaande onder het Claſſis van *Bergen op den Zoom*. *Lyſt der Predik. van Zeel.*

OSSENESSE, een der 12 Dorpen en Polders in *Hulſter-Ambacht*; in de lyſt der Predikanten van *Zeelandt*; leeſtmen *Offeniſſe*, zie OFFENISSE. *Houve 2 deel, fol. 439.*

OSTBROEK. OOSTBROEK, is geweeſt een Mannen- en Vrouwen-klooſter, van de *Benedictyner* Order, geſticht van *Godebaldus*, Biſſchop van *Utrecht*, op eenen moerigen grondt, leggende Ooſtwaarts aan van *Utrecht*; het welk de benaminge zelve te kennen geeft; die de Plaats noch heden ten dage behoudt, zynde een uur gaans van de Stadt *Utrecht*. Zy hebben het, om de ſtrenge waarneeminge van den Regel, de Gevangkenis, of het Gevangenhuis van de Order genoemt. *Andreas*, de opvolger van Biſſchop *Godebald*, twaalf onwaardige Prieſters uit de Kerke van *Stavoren* uitgezet hebbende, heeft, volgens het verhaal dat de Kanonik van *Nuys*, uit de oude Jaarboeken van *Utrecht*, en voornamelyk uit *Beka*, ons opgeeft, in den jaare 1132. eenige niewe Queekelingen van beide Sexen hier van daan in der zelver plaatze overgebragt. *Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 138.*

OSTENDE; zie OOSTENDE.

OSTERBEEK; zie OOSTERBEEK.

OSTERDUM is geweeſt het uiterſte Dorp van *Fivelingo*, op den oever van de *Eems*, waar van deze rivier, volgens 't verhaal van het Munnikje dat *Menco* vervolgt heeft, al in den jaare 1290. het grootſte gedeelte, Selſtet genaamt, ingeſlokt heeft. En hedendaags is'er, behalven den ouden naam, zeer weinig van overgebleven. By den Heere *Alting* ziet men deze Plaats aan het wyde gat van de *Eems*, geteekent OTERDUM, *Tab. IX. Part. II.* *Idem Alting Pars II. fol. 141.*

OSTERHEM, OOSTERHEIM, ſchynt geweeſt te zyn een Boere-hofſtede, onder het Kerſpel van *Halten*, dat weinig verſcheelt van *Haltna*, of Houten (waar van hier boven te zyner plaatze) 't welk legt in het quartier tuſſchen de Rivieren (te weeten, den *Rhyn* en de *Lek*, *Interlacenſis Pagus*, waar van hier boven op deezen titel) doch het heeft de naam van OSTERHEM niet behouden. De tienden van deze Hoeve, daar weleer de Kerk van *S. Maria* te *Utrecht*, en de Graaf van het *Gooy* voorgaven recht op te hebben, zyn de zelve Kerke toegewezen in het jaar 1228. of liever 1226. waar van de Giftbrief noch voor handen is, nu meermaalen van ons aangehaalt. In den *Blaffert* van de Goederen der Kerke van *Utrecht* vindt men Oſterburg-hem/ het welk miſſchien de zelve Plaats is met OSTERHEM. *Alting Not Germ. Inſer. Pars II. fol. 139.*

OSTERHOLT, OOSTERHOLT, een Dorp in *Gelderlandt*, onder d'*Over-Betuwe*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen*, in her jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens was opgelegt, ſtont het quartier van *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) in die ſom op 24342 guldens geſchat; daar in moſt het Ampt van de *Over-* *Houve Handv. Kron. 1 deel, fol. 78.*

Overbetuwe, een der zes gedeelten van dat quartier) laſten 3896 guldens; het Dorp *Oſterholt* (een van de 24 of 25 Dorpen der *Overbetuwe*) was daar in op 145 guldens 14 ſtuivers 8½ penning geſtelt.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 139. OSTERZEE. OOSTERZEE. *Willem*, Graaf in *Ooſt-Frieslandt* (waar van even hier boven) en, na de doodt van zynen broeder, *Diderik den VII.* en zyne Dochter *Ada*, ook Graaf van *Hollandt*, den eerſten van dien naam, heeft in het jaar 1195. geſticht het Slot OOSTERZEE, om te beteugelen die van de *Kuynder*, die onderſtaan hadden in de *Frieſche Wolden*, dat is, de *Zeven-Wolden*, te vallen; gelyk zulks verhaalt word in het Perkamenteboek van *Utrecht*, en vervolgens van *Beka* en *Heda*. Werwaarts hy ook gevangkelyk wechgevoert heeft *Diederik den II.* Biſſchop van *Utrecht*, dien in het jaar 1198. geligt hebbende uit het Klooſter van *Staveren*, om de onrechtmaatige invorderinge van de beede. Het is nu ter tydt eene wydluchtige Merktplaats, die zich eene gemeene Duitſche myl in de lengte uitſtrekt, behoudende den ouden naam, doch zonder Kaſteel, leggende in de Grietenije van *Lemſterlandt*, een halve gemeene Duitſche myl van het *Vlie*-Meer en de *Lemmer*, die by ouds *Lenna* plagt genoemt te worden. Dit *Lenna* ziet men verbeeldt by den Heere *Alting*, *Tab. VII. Part. II.* aan den oever van het *Vliemeer*, het welk in die Kaart Zuther-zee hiet, tuſſchen twee armen van de rivier *Flevus*, of den *Vlie*ſtroom, en *Ooſterzee* daar dicht by aan den rechter arm; insgelyks *Tab. IX.* op die zelve wyze.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 138. OSTFRESIA. OOSTFRISIA. *Ooſt-Frieslandt.* Sedert het gedeelte van *Weſt-Frieslandt*, het welk van dezen kant der riviere *Kinnem*, en de Meeren zich uitſtrekt tot aan den Y-boezem, zyne eigen Vorſten op zichzelven heeft gekregen, en het verder gelegen gedeelte, dat van daar af tot aan den *Vlieſtroom*, in 't byzonder den naam van WEST-FRIESLANDT gegeeven is; heeft men den naam van *Ooſt-Frieslandt*, die zich tot noch toe van het *Vlie* af tot aan de *Eider* uitgeſtrekt hadde, insgelyks binnen nauwer paalen beginnen te beſluiten: zoo dat door de benaaming van OOST-FRIESLANDT langen tydt alleen is verſtaan het landt, dat tuſſchen het *Vlie* en de *Lawers* legt. Waar van de *Hollandtſche* Rymſchryver *Melis Stoke* aldus zingt, verhaalende de voorwaarden van Vrede tuſſchen Grave *Diederik den VII.* en zynen broeder *Willem.*

So dat Willem . . . .
. . . . voert Man des Broeders ware
Om 't Graafſchap van Ooſtrieſlant,
Ende liete den Broeder in de hant
Behouden/ dat hi daar beſate
Tſpare wille ende tſpare bate.

Ende die Brieſen huldene ſaen
Willem wert geweldich Grave
Van Ooſt Vrieſlant, en ſtont ſtrijts ave
Tegen den Broeder/ en had in hant
Tote Lavece al dat Lant.

En op een andere plaats op het jaar 1223.

Willem . . . . heeft verwonven
Tlant van bi Oeſte Heydenzee
Toter Lavece voert mee.

In Balduino II. Insgelyks verhaalt *Beka* alles het zelve van *Willem*, Grave van OOST-FRIESLANDT, het landt zelve meermaalen noemende het Graafſchap van *Ooſt-Frieslandt*, (*Orientalis Freſiæ.*) Verder geeft hy te kennen, dat het zelve al voor den tydt van de *Henrikken* (Keizers) onder de magt van de Graven van *Hollandt* geweeſt heeft, en dat het hun met geweldt ontnomen is van de Markgraven van *Saxen:* en deezen, om hunne trouwloosheit, wederom van Keizer *Henrik den IV.* en in het jaar 1086. gegeeven aan *Koenraadt*, Biſſchop van *Utrecht*; kort daar na daar by voegende het Graafſchap *Iſlego* (*Iſlegoa*) het welk de zelfde wiſſelvalligheden hadde uitgeſtaan; waar van wy breeder zullen ſpreeken op het woordt *Oſtrogoa*, *Ooſtergoo.*

Alting Not. Germ. Inſer. Pars I. fol. 107. OSTIUM AMASII. Het Gat of de Mondt van de *Eems*. Van zeven Zeegaten, waar door men, volgens het verhaal van *Ptolemæus*, van de ſtranden der *Taxanderen*, *Bataweren*, en *Friezen*, in den *Oceaan* of de *Noordtzee* quam, hebben vier eige naamen gekreegen, als *Helium*, *Flevum*, *Marnamanis*, en *Wider*; van welke wy elk op zyne plaats gehandelt hebben. De overige worden alleenlyk door de bynaamen der Rivieren, waar van zy een gedeelte in zee ontlaſten, onderſcheiden; als daar zyn, het gat van de *Maas*, de middelſte arm van den *Rhyn*, en het gat van de *Eems*. Nu vereiſcht de order van 't A. B. C. dat wy van het laatſte eerſt ſpreeken. Van alle de Ouden is het *Ptolemæus* alleen die ons 't zelve beſchryft nopens de gelegentheit; dat het Ooſtelyker is dan de *Wider*, en zich ſtrekkende Noordtooſt aan; zeven mylen min een vierde daar van afgelegen; gelyk wy hier boven op *Flevum* (het *Vlie*) hebben aangewezen: hoewel ik zou denken dat hier volkomen

Geogr. lib. IV. cap. 11.

oncen, of mindergedeelten van een graadt, weder voor der zelver begin geſtelt zyn; en by gevolg dat men 'er eenige minuuten of zeſtigſte gedeeltens, het zy in de lengte, het zy in de breedte, volgens het geen wy hier boven op *Manarmanis* aangetekent hebben, moet aftrekken: op dat de waare en rechte afgelegentheit mag zyn van acht uuren, of zes mylen (M. P. XXIV.) die men heeft als men de *Noordtzee* bevaart, tuſſchen den Ooſterwal van 't Eilandt, het welk, naar den ouden Eigenaar, den Abt van het *Rothemer*-klooſter, het Rottemer-Oog / dat is, het *Rothemer Eilandt* hiette; en noch van een ander, het welk hedendaags *Buſa* genoemt word; het welk zich ten tyde van de *Romeinen* zonder twyfel met zynen Weſtelyken kant tot aan *Juſta* en *Burchana* uitgeſtrekt heeft. Want het Gat dat men nu ter tydt heeft tuſſchen *Burchana* en *Juſta*, word gemeenlyk 't *Niewe* genoemt; gelyk door tegenſtellinge het *Oude*, 't geen naar het Weſten noch zyne voorige wydte behoudt: en daarom van *Ptolemæus* de Wider / dat is, het *breeder* of *wyder* gat genoemt is, waar van te zyner plaatze zal geſproken worden. Doch het Ooſtelyke, by *Ptolemæus* gemeldt (het geen nu ter tydt den naam van een Zeegat nauwelyks meer verdient, immers waar door geene gelaade vrachtſchepen konnen inkomen) word van het zeevarende volk het *Buſer-diep*, dat is, de kil of ſlenk langs het *Buſer*-Eilandt genoemt. Waar by *Ptolemæus* vervolgens Ooſtwaarts aan laat volgen het gat van de *Wezer*, en het gat van de *Elve:* het laatſte wel behoorlyk plaatzende, maar het eerſte zoodanig, dat het noch met de *Eems*, noch met de *Elve* overeenkomt; dewyl deze ſtelling naar de verkeerde vooronderſtelling (*ſecundum falſam hypotheſin*) van onzen Aardbeſchryver had moeten zyn; van het eene ter lengte van 31 graden, nul minuten: ter breette van 55 graden, 15 minuten: van het ander ter lengte van 30 graden, nul minuten: ter breedte van 56 graden, nul minuten.

Long.	Latit.
51 - 0.	55 - 15.
30 - 0.	56 - 0.

Deze zeven Zeegaten, hier van den Heere *Alting*, volgens de beſchryvinge van *Ptolemæus*, opgetelt, ziet men klaar en onderſcheiden, ieder met zynen naam uitgedrukt en verbeeldt *Tab. I. Pars I.* Doch hier moetmen wel in acht neemen, dat door het gat van de *Maas* verſtaan word 't geen van allen meeſt Weſtelyk is, tuſſchen de *Taxanders*, dat nu de *Zeeuwſche* Eilanden zyn, en de *Moriners* inſchietende, en het geen eigentlyk 't gat van de *Schelde* is; waarom het ook van *Plinius*, *Scaldis oſtium* genoemt word, maar van *Ptolemæus*, *Moſæ Oſtium:* gelyk in de Kaart aangeteekent ſtaat. Daar op volgt dan, Ooſt, of Noordtooſt aan, *Helium Oſtium*, dat nu eigentlyk het gat van de *Maas* genoemt word by *Goeree:* vervolgens het middelſte gat van den *Rhyn*, zoo als het van *Ptolemæus* en *Plinius* genoemt word, het welk nu by *Katwyk* door de duinen geſtopt is: daar na *Flevum Oſtium*, het *Vlie*-gat; 't welk *Ptolemæus* het Ooſtelyke gat van den *Rhyn* noemt; gelyk het *Helium* van hem het Weſtelyke genoemt word. Hier na, Noordtooſt aan, komt het *Manarmaanſche* Gat, (*Oſtium*) dan het zeſde, namelyk *Oſtium Amiſiæ Occidentale*, dat is, het Weſtelyke gat van de *Eems*, het welk *Ptolemæus*, gelyk van den Heere *Alting* aangewezen is, *Wider* noemt: En dan het zevende of laatſte *Oſtium Amiſiæ Orientale*, het Ooſtelyke gat van de *Eems*. Waar na dan vervolgens gezien worden *Viſurgis Oſtium*, het gat van de *Weezer*, en *Albis Oſtium*, het gat van de *Elve*. Deze ziet men ook *Tab. II.* alwaar het Eilandt *Burchana* klaar uitgedrukt ſtaat, tuſſchen het Weſtelyke en Ooſtelyke gat van de *Eems*. Insgelyks *Tab. V.* daar het Weſtelyke gat alleen genoemt word *Oſtium Widri*, en *Wider Fl.* doch deeze *Wider* moet men niet vermengen met de *Vidrus*, dat is, de *Vecht*, zoo als ze in deeze zelfde kaart genoemt word, die neffens *Nabalia* loopt, en zich daar van daan ontlaſt in het *Vliemeer*, nu de Zuiderzee. Deze twee Gaten van de *Eems* ziet men zoo duidelyk niet in de Kaarten van het tweede deel, omdat het laatſte, door de inſpoelingen van de zee, zoo kenbaar niet meer gebleven is; echter vertoont zich daar het Eilandt *Burchana* met de naam van BANT, *Tab. II.* en inzonderheit *Tab. VII.* alwaar men de *Amaſius Fluvius* geteekent ziet met den naam van EMESE, en aan den ſlinkerkant van dit Gat het Eilandtje *Rotthemer-ooge*, waar van de Heer *Alting* hier boven gewag gemaakt heeft; insgelyks *Tab. IX.* alwaar men ziet dat *Borkna* en *Bant*, twee verſcheide Eilandtjes zyn, die, naar de giſſing van den Heere *Alting*, en, naar alle waarſchynlykheit, in oude tyden aan malkanderen zyn geweeſt, en maar een Eilandt hebben uitgemaakt; gelyk onze zeer geleerde Schryver hier boven op *Burchana*, *Bant*, en *Borkna* aangetoont heeft.

Alting Not. Germ. Inſer. OSTIUM MOSÆ. Het Gat van de *Maas*. Van het afgryzelyk groote Gat van de *Maas*, het welk *Ptolemæus* het Weſtelyke gat van den *Rhyn* noemt, en het geen in 't byzonder den naam van *Helium* heeft, is hier boven

Pars I. *fol.* 108. boven op dit woordt gehandelt. Hier moeten wy ſpreeken van een ander, het welk van *Ptolemæus* dus geſtelt wordt:

	Lengte.	Breedte.
	24 - 30.	53 - 20.
Doch het eerſte aldus.	26 - 30.	53 - 20.

Zich hier bedienende van een verſchikkinge, waar van wy hier boven op het woordt *Fleum* geſproken hebben. Derhalven is het verſchil van 110. 0.

En de afgelegenheit weſtwaarts aan van zeſtien gemeene Duitſche mylen en een vierde; welke de Heer *Alting* oordeelt ettelyke mylen te groot geſtelt te zyn, tot zoo verre, dat, of men al dacht dat het begin van een once, of gedeelte van een graadt, voor het geheel genomen wierd, zulks echter de zaak niet zou kunnen goedtmaaken. Ook maakt hy zwarigheit om zich in dezen te ſchikken naar zeker Griekſch afſchrift van *P. Montanus*, hoewel de ſtelling daar wat nader bykomt, om dat 'er anders eene zeer groote verwarring zou komen in de ſtellingen van alle de plaatzen derwaarts aan, die nu vry wel overeen komen, gelyk hy op het woordt *Fleum* getoont heeft; derhalven wil hy de *Latynſche* Overzetting veel liever volgen, en erkennen dat hier eenigen misſlag begaan is in het ſtellen van dit Zeegat, het welk *Ptolemæus* het Gat van de *Maas* noemt: en dus giſt hy dat 'er in plaats van 24 - 40. voor de lengte, kan geſtaan hebben 24 - 55. wanneer alle zwarigheit wechgenomen is, en de tuſſchenwydte niet boven de veertien gemeene Duitſche mylen en een halve zal zyn, het welk de waare tuſſchenwydte langs de zee is, van den hoek aan het Gat van de *Maas*, (*ad Helium*) die Beer genoemt word, tot aan het *Sluiſer-Gat*, het welk nu ter tydt Zuyn / en Oude Haven word genoemt, omdat het, ten opzicht van de Noordtzee, Zuidtooſt ten Zuiden is; en de overige Zeegaten van hier af tot aan het Gat van de *Maas* (*Helium*) eerſt in veel laatere tyden havens hebben begonnen, en aldus genoemt te worden.* Doch byaldien iemant (dus gaat de Heer *Alting* voort) deze ſtoute verandering in den text van *Ptolemæus* niet kan goedtkeuren, waar van ik zelf, (ſchryft hy) om de waarheit te zeggen, afkeerig ben, die mag mynenthalven beweeren dat die Schryver een misſlag van anderhalf myl, wat meer of min, begaan heeft; want ik twyfele geenzins of hy heeft hier zyn oog gehadt op het benedenſte Zeegat naar het Weſten, werwaarts hy, niet zonder reden, gelooft heeft dat het water van de *Maas* zich ontlaſtte; daar in volgende het gewigtig getuigenis van *Julius Cæſar*, die geen Gat van de *Schelde* erkent, het welk hier anders ongetwyfelt had moeten geſtelt worden, dewyl de Grift van *Otto* toen noch niet gegraaven, en 'er toen ook noch geen ander ooſtelyk Zeegat in wezen was, of het is zeer ondiep geweeſt, gelyk veele andere uitwateringen, die hy met den *Rhyn* ſchynt gemeen te ſtellen: maar hy (*Julius Cæſar*) ſchryft wel uitdrukkelyk, dat de Rivier de *Schelde* in de *Maas* valt, en zich niet in de Noordtzee ontloſt als door de *Maas*. Echter brengt *Plinius* de *Schelde* tot aan de Noordtzee, zonder dat ze in de *Maas* ſtort; het geen door het gemeen gebruik gevolgt wordt. Maar ik zou niet kunnen zeggen door wat misſlag het is, dat de Rivier *Tebuda*, of de *Schelde*, die *Ptolemæus* tuſſchen de *Moriners* en *Tungers* ſtelt, by hem noch een ander Weſterlyker Gat heeft: doch ben genoeg verzekert, dat zulks door een misſlag bygekomen is, om dat men ter lengte van twaalf gemeene Duitſche mylen min een vierde, die men van de Stadt *Sluis* af Weſtwaarts aan heeft, en wederom van de Kom of Haven by *Geſſoriacum*, of van den Inham van *Boulogne*, ter lengte van zeven gemeene Duitſche mylen Ooſtwaarts aan, volgens de ſtelling van *Ptolemæus*, geen ander Gat heeft als van de Rivier de *Aa*, die by *Grevelingen* in de Noordtzee valt. Van welke Rivier *Ptolemæus* niet het minſte gehoort hebbende, ſchynt hy zyn *Tabuda*

De Bel. Gal. lib. IV. & lib. VI.

* In de bovenſtaande vergelyking van de twee Zee-gaten, en der zelver afgelegenheit, is een misſlag in de talletters van den Latynſchen text van den Heere *Alting* ingeſlopen; want men vindt daar aldus:

	Lengte.	Breedte.
Het Gat van de *Maas*. - - - -	24 - 30.	53 - 20.
Het Weſtelyke Gat van den *Rhyn*, naar *Ptolemæus*, naar andere het groote Gat van de *Maas*, *Helium*. -	26 - 30.	53 - 20.
Derhalven het verſchil - - -	110.	0 0.
Maar aldus zou het verſchil zyn - - -	120.	0 0.
dat is, 120 minuten, of twee geheele graaden.		

't Blykt overzulks dat het Gat van de *Maas* moet geſtelt worden - - - Lengte. 24 - 40. Breedte. 53 - 20.
Het Weſtelyke van den *Rhyn* - - 26 - 30. 53 - 20.
Dus blyft het verſchil - - - - 110. minuten.

† Dit heeft de Heer *Alting* zelf aangewezen in zyn Werk, pag. 61. & 67. Pars I. hoewel in de Latynſche overzetting van *Ptolemæus*, te Venetiën gedrukt 1596. dit Weſtelyke Gat van den *Rhyn* geſtelt word op - 26 - 45. 53 - 20.

zeer verkeerdelyk in de plaats geſtelt te hebben, tot zoo verre, dat hy daar aan ook een zeeker Gat gaf, in plaats van het andere, dat hy, naar het voorbeeldt van *Cæſar*, in de naaſtvoorgaande afmeetinge, voor het Gat van de *Maas* te boek geſtelt hadde. Indien men dan by hem, in plaats van het Gat van de *Tabuda*, wilde ſtellen het Gat van de Riviere *d'Aa*,

Lengte.	Breedte.
23 - 30.	53 - 30.

zou alles in ſtandt en gelegentheit zeer wel geſchikt zyn. In den naaſtvoorgaanden titel van *Oſtium Amaſii* is omſtandig geſproken van dit Zeegat, het welk *Ptolemæus* het Gat van de *Maas* noemt, hoewel *Plinius* hier met veel nauwkeurigheit de Rivier de *Schelde* ſtelt; gelyk men zulks zien kan in de Kaarten van den Heere *Alting*, *Tab. I. & II. P. I.* Deze zeer geleerde Schryver meent dat *Ptolemæus* hier toe gekomen is door het verhaal van *Julius Cæſar*, die wel duidelyk ſchryft, dat de Rivier de *Schelde* in de *Maas* valt. Maar *Philippus Cluverius* is van gevoelen dat *Cæſar*, door het gezicht alleen van eene landtkaarte misleidt zynde, zulks ter neêr geſtelt heeft, gelyk iet diergelyks in de beſchryvinge van het *Batawer*-Eilandt, en den loop van de *Waal*, in het verhaal van dien zelfden *Cæſar*, hier boven op de 116 bladzyde aangemerkt is, en dat *Plinius*, door dien zelfden misſlag bedrogen, de *Moriners* en *Menapers* door de Rivier de *Schelde* van de *Taxanders* afſcheidt. Waar tegen dit weder zou kunnen ingebragt worden, dat, of ſchoon *Cæſar* zelf nooit omtrent het *Batawer*-Eilandt geweeſt is, en daar den loop van de *Maas* en *Waal* gezien heeft, het echter geen twyfel lydt of hy is in die landtſtreeken geweeſt die door de *Schelde* beſpoelt worden, en heeft by gevolg nauwkeuriger kenniſſe kunnen krygen van den loop en d'uitwatering van deze Rivier, dan van de *Maas* of den *Rhyn*. Ook is het ganſch niet onwaarſchynlyk dat een arm van de *Maas*, na dat ze het Riviertje de *Meerik* ontfangen heeft, zynen loop Zuidtwaarts aangenomen, en vervolgens met de *Schelde* vereenigt zynde, langs de Eilanden der *Taxanderen*, Weſtwaarts aan in zee geſtort is; gelyk zulks in de kaarten van den Heere *Alting* te zien is, *Tab. I. II. & III. P. I.* het welk van dien zeer nauwkeurigen Schryver hier boven, op de woorden *Morini* en *Moſa*, reeds aangemerkt is. Want dat in die geweſten, langs het vaſte landt der *Moriners*, daar nu de Zeeuwſche Eilanden zyn, ook Eilanden en Schorren, of verdronke landen (*Æſtuaria*) zyn geweeſt, is uit het verhaal van *Cæſar* en *Diodorus Siculus* blykbaar. Maar hier in is geen kleine misſlag van *Ptolemæus*, dat hy de Rivier *Tabuda*, die voor de *Schelde* gehouden word, tuſſchen de *Moriners* en *Tungeren* doorloopende, zoo ver Weſtelyk aan ſtelt, dat ze niet alleen nergens met de *Maas* vereenigt, of in de zelve valt, maar zelfs meer dan een geheele graadt af is van het Gat van de *Maas*, dat *Helium* genoemt word; gelyk men zulks in zyne beſchryvinge en kaarten zien kan. Waar uit de Heer *Alting* niet zonder reden beſluit, dat hy waarſchynlyk het Riviertjen de *Aa*, dat by *Grevelingen* naar de zee loopt, voor de *Schelde* genomen heeft. Maar noch is het geen kleinder misſlag van den zelfden *Ptolemæus*, (waar in de Heer *Cluverius* giſt dat hy, zoo wel als *Cæſar*, door eene quaade landtkaarte misleidt is) dat hy het groote, en, naar *Cluverius* meeninge, het eenige en rechte Gat van de *Maas* (*Helium*) heel verſcheiden gemaakt heeft van het Weſtelyke, of derde Gat van den *Rhyn*, en dat hy nergens gewaagt van de vereeniging van de *Maas* met den *Rhyn*, noch van de Rivier de *Waal*; niet tegenſtaande *Cæſar* wel uitdrukkelyk ſchryft, dat een gedeelte van den *Rhyn*, *Valis* of *Vahalis* genaamt, van de *Maas* ontfangen word by het *Batawer*-Eilandt; en *Tacitus*, dat de *Rhyn* door het afgryſlyk groot gat van de *Maas* zich in de Noordtzee ontloſt; gelyk deze zaak hier boven op de 115 bladtzyde breder aangewezen is.

Bel. Gal. lib. VI. cap. 32. *Germ. Antiq. lib. II. cap.* 29. *Lib. IV. cap* 17. *& 13.* *Cæſ. Bel. Gal lib. IV. cap.* 10. *Cæſ. Bel. Gal. lib. VI. cap.* 30. *Diod. Siculus lib. VI.*

OSTIUM RHENI MEDIUM. Het Middelſte Gat van den *Rhyn*. Van de drie Gaten van den *Rhyn* heeft het *Middelſte* alleen geenen byzonderen naam: en geen wonder, dewyl de kil zelfs de aangenome benaaming gedurig verſmaadt heeft. *Ptolemæus* noemt het met de zelfde woorden het MIDDELSTE GAT VAN DEN RHYN. *Pomponius Mela* zegt, *de Rivier naar de ſlinkerhandt, en tot daar ze zich ontlaſt, de Rhyn.* *Plinius* noemt het den *Rhyn zelfs tuſſchen Helium en Flevum*, (het *Vliegat*) en by gevolg het MIDDELSTE GAT, *het welk zynen naam behoudt.* *Tacitus*; *de Rhyn behoudende zynen naam, tot dat ze in de Noordtzee valt.* Andere Schryvers, die maar van een Gat gewag maaken, hebben dit MIDDELSTE met den naam van den *Rhyn* alleen te kennen gegeeven, omdat, gelyk men afneemen kan, daar door de meeſte ſchepen uit zee de Rivier opquamen, als zynde het bequaamſte en gevoeglykſte om den voorraadt op te voeren naar zoo veele Sterkten, en Voorraadtſchuuren, die langs den ſlinker oever van dezen arm opgerecht waren. Want *Ammianus Marcellinus* getuigt zelf, dat men gewoon was den voorraadt uit *Britannien* hier naar toe over te voeren. Insgelyks verhaalt *Zoſimus*, dat men gewoon was het koorn dat uit *Britannien* aangevoert was, met Rivierſchepen, tegens ſtroom den

Alting Not. Germ. Infer. Pars I. *fol.* 109. *Geogr. lib. II. cap.* 9. *Lib. III.* 2. *fin. Annal. II. cap.* 6. *Lib. XVIII. Lib. III.*

Rhyn op te brengen. Of het Kasteel *Brittenburg* (gelyk men zegt dat het zelve zou geheeten hebben, hoewel zonder bewys van eenig oudt Schryver) weleer op den slinker oever aan het GAT van de Rivier heeft gestaan, zou ik met *Hadrianus Junius* niet wel kunnen verzekeren; gelyk wy hier van boven op het woordt BRITTEN, 'THUISTE BRITTEN, breeder gehandelt, en onze meeninge daar over nader geüitt hebben. De rechte stelling van dit GAT van den *Rhyn* hebbe ik uit *Ptolemæus* hier boven, by gelegentheit op het woordt *Fleum*, aangewezen. Het heeft wat verder in de Noordzee opgelopen als nu ter tydt het Malle-gat / aldus genoemt om de verbaazende veranderinge van zaaken, tusschen de twee Dorpen *Katwyk* en *Noordtwyk*, die van beide kanten de uiterste zyn, daar men dit zoo wydberoemde GAT door de opgeworpe groote zandtduinen geheel verstopt ziet; en zulks al sedert veele eeuwen: want men leest dat Keizer *Frederik* de eerste al een hulpmiddel tegens dit ongeval gezogt heeft; hebbende een bevelschrift laaten uitgaan, *om de kil van den Rhyn open en schoon te maaken, ten einde deze Rivier te vrijer mogt afschieten*; het welk geschiedt is in het elfde jaar van zyne regeeringe, dat is, in het jaar 1165. naar de gemeene tydtreekening, gelyk men zulks vindt by *Heda*. De oorzaak van deze verstopping is klaar, namelyk, de menigvuldige afleidingen van de Rivier door de *Waal*, de *Drusische* Grift, den arm of kil van *Civilis*, die naderhandt de *Lek* genoemt is, door de *Vecht*, de *Goude*, en noch zoo veele andere jongere uitwateringen, en daar-en-boven door het leggen van dammen in de Rivier; waar door de zelve van eenen fellen stroom traag, een wyl daar na flauw, en eindelyk ganssch doodt geworden is.

Batav. cap. 10. princ.

In Balduino Episc. XXIX.

Alting Not. Germ. Inser. Pars II. fol. 138.

OSTKAPELLE, OOSTKAPELLE. Dit noemt *Willem de I.* Graaf van *Hollandt*, in zynen Giftbrief van 't jaar 1213. een Schout- of Drostampt. Het behoudt noch den zelven naam, leggende dicht aan de Zandtduinen, in *Walcheren*, zynde het Noordergedeelte van *Zeelandt*. Dit OSTKAPPELLE (gelyk ook een weinig meer Westelyk aan *Westkappelle*) ziet men *Tab. IV. Pars II.* daar het Eilandt *Walcheren* (WALACHRIA) langs de *Noordtzee*, met stipjens afgebakent, zich vertoont tusschen de twee groote Gaten, het eene van de *Scaldis*, of *Schelde*, en het andere van de *Fossa Ottoniana*, toen het noch door de inbreuken van de *Noordtzee* tot geen Eilandt gemaakt was.

Alting Not. Germ. Inser. Pars II. fol. 139.

OSTREHTASHEM, is een van de acht Renthoven / of Rienthoeven / (*ex VIII. Hobis una*) die Keizer *Arnulphus*, in het jaar 889. geschonken heeft aan Grave *Gerolf*, leggende binnen de grenzen van zyn Graafschap. Men kan niet twyfelen, of het is door misslag van den Afschryver dat 'er staat OSPREHTASHEM, de P gezet zynde in plaats van de T; dewyl men in den Blaffert van de goederen van *Utrecht* vindt OSTRATASCHEM, en de Plaats hedendaags den naam heeft van OOSTERESKHAM, gelegen niet verre van de *Noordtzee*, een halve gemeene Duitsche myle van den *Haage*, naar het Zuidwesten. Het Graafschap van *Gerolf*, waar van hier gewag gemaakt word, zietmen klaar verbeeldt, en met deeze benaming GEROLFI COMITATUS afgebaakent, by den Heere *Alting*, *Tab. III. Pars II.* langs het strandt van de *Noordtzee*, tusschen het wyde Gat van de vereenigde *Lek* en *Waal*, en de *Comitatus*, of het Graafschap van *Westflinge*, zich uitstrekkende langs den *Rhyn*, en deszelfs gat by *Katwyk op Zee:* zie ook *Tab. V.* daar het geteekent is GERULFI COMITATUS.

Houve 2 deel, fol. 439.

OTENE, een der 7 Dorpen van *Axel-Ambacht*, in *Vlaanderen*. Voortyds mosten de vier Ambachten, met de Steden *Hulst* en *Axel*, in de schattinge over geheel *Vlaanderen*, in elke 1000 ponden draagen 18 ponden: in die 18 ponden laste *Axel-Ambacht* 6 ponden, waar toe het Dorp *Otene* 8 schellingen most geeven.

Idem Houve.

OTERBEEK, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, ook genoemt OTTERBEEK, OTTERLIK, en OTTERLEEK: heeft Kerk en Predikant, staande t'zamen met *Oudorp* onder 't Classis van *Alkmaar*.

Houve 1 deel, fol. 171. Hooft fol. 882. Winsem. fol. 770. 775. De Raey Diction. Geogr. pag. 372. Petit Nederl. Republ. pag 216. Plinius. T. Liv. Guicc. Trith.

OTERDUM, OTTERDUM, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder het quartier *Fivelingo*. De *Staten* hebben 'er omtrent het jaar 1583. eene sterke Schans laten maaken; van de *Spaansche* wel, maar te vergeefs, belegert; zie daar van breeder bericht by *P. C. Hooft* en *Winsemius*.

OTMARSCH, OEDMARSSEN, OOTMARSSEN, OTMARSSEN, OTMARSSUM, een Steedtjen in *Nederlandt*, in *Overyssel*, en het Noordt-oosterdeel van *Twenth*, aan de grenzen van het Graafschap *Benthem*. D'inwooners zyn van de Latynen VETERES MARSI, OUDE MARSEN genoemt: *Plinius* en *Livius*, maaken van hen gewag, in 't landt der *Tubanten*, nu *Twenth*. Het is ook 't gevoelen van veelen, dat deze plaats den naam van de *Marsi* of *Marsaci* gekregen zou hebben. Anderen evenwel haalen den naam af van ODIMARUS, geweest Koning der *Franken*, en dat hy de bouwer van *Otmarsch* geweest zou zyn; ook naar zich zoo genoemt hebben; zie ODIMARUS. Immers het is een oudt Steedtjen, dat al dikwyls de rampen van den oorlog heeft moeten uitstaan. In 't jaar 1597. maakte Prins *Maurits* zich meester van *Otmarsch*, en ontblootte het van zyne sterkten. Naderhandt heeft *Spinola* het weder ingenomen, en zich in 't bezit gestelt. In 't jaar 1672. by den inval der *Franschen*, *Munsterschen*, enz. toen geheel *Overyssel* zich zoo plotzelyk, en byna, of wel heel, schandelyk overgaf, heeft OTMARSCH mede den vyandelyken wreevel niet luttel gevoelt.

Picard. Meteren fol. 389. 390.

OTMES. Voor eerst moet men hier herhaalen, het geen hier boven op het woordt *Barbnegos* verklaart is, en hier ook te pas komt. Alleenlyk moet hier worden bygedaan, dat men geene benaming die hier naar gelykt vindt, of in 't Landt van *Vollenhove*, of in *Drenthe*, 't geen het allerwaarschynlykst scheen. Doch dat men in het Landtschap *Twenthe*, 't welk al zoo wel legt buiten de grenzen van de Gerechten die in *Barbnegos* aangeweezen worden, vindt een aloudt Steedtje, met naame OTMERS, in uitspraak van het woordt zoo weinig verscheelende van OTMES, dat men het nauwelyks merken kan. Doch zoo iemant ons iet, dat meer zekerheit heeft, kan aanwyzen, zullen wy dien hier, gelyk ook op andere plaatzen, ligtelyk toevallen. Deze Plaats vindtmen met den naam van OMERSHEM, en OTMES, geteekent by den Heere *Alting*, *Tab. VI. Pars II.* even boven *Almeloe*, in het Graafschap *Twenthe*; het schynt de zelve te zyn, die nu gemeenlyk *Ootmersum* genoemt word.

Alting Not. Germ. Inser. Pars II. fol. 141.

OTTELANDT, OTERLANDT, een Dorp in *Zuidt-Hollandt*, het leit in den *Alblasserwaerdt*, onder *Lieslvelt:* heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Dordrecht*.

Houve fol. 86. 96. 106.

OTTENFORT. *Melis Stoke* verhaalt dat de *Friezen*, in het jaar 1166. op *Alkmaar* aantrekkende, door OTTENFORT in 's vyandts landt zyn overgegaan. Het moet derhalven gelegen hebben aan de rivier *Kinnem*, die de landtscheiding was. *Beka* zegt duidelyker, dat zy getrokken zyn door de Ondiepte Ohtenvoodt / die zonder twyfel boven *Vroonen* is geweest; dewyl anderszins geene scheepen, wegens deeze Ondiepte van zee, derwaarts hebben konnen opvaaren. *Ubbo Emmius* meent dat 'er eenig spoor van deze benaaminge te vinden is in *Otterdyk*, dicht by *Alkmaar*. Van de rivier Kinnem zie hier boven op deezen naam, en in de Kaarten van den Heere *Alting*, *Tab. VIII. Pars II.* en *Tab. VII.* daar men *Ottenfort* vindt uitgedrukt in de *Sciremere*. Klaarder *Tab. V.* even boven de *Sciremer* aan den rechter oever van de rivier *Kinnem*, en daar by 't woordt *Radum*, dat is, *Ondiepte*.

Alting Not. Germ. Inser. Pars II. fol. 141.

OTTERSTEIN, eene Heerlykheit in het Bailjuuwschap van *Waterlandt*.

Houve.

OTTO DE I. van *Gelder*, de XXXIII Bisschop van *Utrecht*; hy volgde na *Diderik van Aire*, was de broeder van Grave *Otto van Gelder*. Na gemelden Bisschop *Dideriks* doodt, quamen binnen *Utrecht* d'Aartsbisschop *Adolf van Keulen*, Bisschop *Otto van Munster*, Bisschop *Gerard van Osnabrug*, Grave *Willem van Hollandt*, en Grave *Otto van Gelder*, in het jaar 1202. (1210.) Op hun voordraagen en aandringen wierd gedachte *Otto van Gelder*, schoon maar 18 jaaren oudt, tot Bisschop van *Utrecht*, door de Kapittelheeren verkozen, die daar op naar *Romen* trok, om van den Paus dispensatie, wegens zyne jongkheit, te bekomen; (vermits volgens 't Geestelyk recht, niemant voor dat hy 30 jaaren oudt is Bisschop mag worden); maar hy kreeg te *Noordthuizen*, in het *Overstricht*, een koorts, die hem bybleef, en in 't jaar (over 't jaar valt groot verschil, zie de Schryvers op den kant aangewezen) 1205. wegrukte, (andere 1213. 1215.) De meesten stellen de verkiezinge van *Otto den I.* op 't jaar 1210. en geeven hem eene regeeringe van 3 jaaren, zoo doet ook *Veldenaar* in zyn *Fasciculus temporum:* maar zyne doodt stelt hy op het jaar 1214. *Winsemius* op het jaar 1215. Het lyk wierd naar *Utrecht* gevoert, en daar begraaven in *S. Martens-* of de *Domkerke*. Van hem was groote hoop opgevat, indien hy had mogen in 't leven blyven; vermits hy, geduurende den korten tydt zyns bewindts, zich van een vreedzaam gemoedt, en goedt vernuft getoont hadde; daar by zeer bescheiden in Rechtzaaken, en loos genoeg in die dingen, die ten voordeele van het *Sticht* dienen konden. Hem volgde in den Bisschoplyken Stoel *Otto van der Lippe*.

Beka Otto I. Beka ibid. Suffrid. Petri. Pontan. Gelderf. geschied. 2 deel, fol. 150. O.H.Kr. fol. 302. Schotan. fol. 105. Mutz. op anno 1213. Merula op Idem anno. Houve 2 deel, fol 28. Velden. fol. 261. Winsem. fol. 258.

OTTO DE II. van der *Lippe*, zoon van *Bernard*, Grave van der *Lippe*; hy was de XXXIV Bisschop van *Utrecht*. Na de doodt van Bisschop *Otto den I. van Gelder*, wierd, op het voorstel en aandringen van de Graven van *Hollandt* en *Gelder*, deeze *Otto* door de Kanonnikken tot Bisschop verkoren. Hy ontfing, met toestemminge van den Aartsbisschop van *Keulen*, te *Frankfort* aan den *Main* de Bisschoplyke bevestiging, en van Keizer *Frederik* het Wereltlyk recht, met wien hy ter kruisvaart tegen de Ongelovigen trok: zyn broeder *Herman van der Lippe* bestierde middelerwyle het *Sticht*. Deze *Otto* heeft verscheide oorlogen gevoert; want onder hem barsten de krygsvlammen weder ten dake uit. De Bisschoplyke Overste in *Zallandt* bezwaarde de daar woonende *Gelderschen* met grove schattingen, 't welk de Grave van *Gelder* euvel opnam: hy hield

J. de Beka in Otto II. Fasc. tempor. van Veldenaar fol. 261. O.H.Kr. fol. 303. Velden. ibid.

hield de Kooplieden, die onder des Biſſchops gebiedt hoorden, te *Lobeke* aan. De *Zallanders* hielden 't met de *Gelderſchen*. De Biſſchop van *Utrecht*, daar over misnoegt, maakte zich fluks meester van de *Veluwe*, en vernielde daar alles vyandtlyker wyze. Grave *Otto* (of *Gerard*) *van Gelder* trok hem te gemoet; niet verre van *Arkeloe* quam het tot eenen slag: Biſſchop *Otto* hadde tot byſtandt, de Biſſchoppen van *Munſter* en *Breemen*, nevens zynen broeder *Herman van der Lippe*. Grave *Gerard* (of *Otto*) *van Gelder*, den Grave *Floris van Hollandt*, Hertog *Walraven van Limburg*, en Grave *Henrik van Zeyne*, behalven de *Zallanders*, zelfs ook een deel *Overyſſelſchen*. De *Gelderſchen* kreegen de nederlaage, en verloren daar-en-boven veele Sterkten: ook worp hy (vermits *Herman van Voorſt*, en *Diderik*, of *Gerard van Bukhorſt*, de *Overyſſelaars* gaande hadden gemaakt) na de bekome zege, de huizen *Voorſt* en *Bukhorſt* onder den voet. Ondertuſſchen trok Grave *Floris van Hollandt*, met eene zeer groote magt van ſchepen, de *Lek* op, (niet de *Lek* af, als *M. Voſſius* zegt) en verbrandde het Biſſchoplyke Slot, Huis, en Hofſtede, 't *Gein* genaamt. *Otto*, daar over zeer verſtoort, trok op het volk van Grave *Floris* aan: maar voor het aangaan van den slag, trad de Pauſelyke Gezant tuſſchen beiden; die toen de Biſſchop van *Portua* was, en door zyne bemiddelinge wierd de Vrede getroffen: onder voorwaarde; dat Grave *Gerard van Gelder* van zyn recht op de Heerlykheit *Bukhorſt*, en ook op de Biſſchoplyke onderzaaten in *Zallandt* afſtandt doen zou: daar tegen Biſſchop *Otto*, aan den *Geldersman*, den *Odiliënberg* te leen geeven; ook de vrye goederen te *Elſt* met alle toebehoorten (behalven de Prooſtdyen en ſmalle Heerlykheden aldaar) in leen: de Grave van *Hollandt* zou zyne Vaſallen, zoo veele als 'er onder 't *Sticht* zaten, uit zyne handen ſtellen, mits ontfangende 800 ponden: de verſchillen over het Koorngerecht, en wat dies meer is van *Zallandt*, wierden aan de uitſpraake van goede Mannen verbleeven; te weeten, van de zyde van Biſſchop *Otto*, aan Grave *Herman van der Lippe*, *Egbert van Groenenberg*, *Gysbert van Aemſtel*, *Gerard van Dolre*, en *Arnold Loef*: de Grave van *Gelder* noemde *Bernard van Horſtmaze*, *Henrik van den Berg*, *Frederik van Redem*, *Gerard van Rheten*, en *Diderik van Valkenburg*. Hunne uitſpraak is naderhandt van Keizer *Henrik* bekrachtigt. Dit is voorgevallen in 't jaar 1225. De eene zwarigheit was nauwelyks voorby, of eene andere ſtont weêr voor de deur. Het geſlacht der *Superechten* (zie daar van op GODEVAART, of GOTHOFREDUS VAN RHENEN; Biſſchop, enz) was, of verdreven, of uitgeſtorven; daarom had de Biſſchop van *Utrecht* aan die van *Groningen* Heer *Egbert van Groenenberg*, van *Groningen*, tot Burggrave gegeeven: *Rudolph*, Kaſtelein van *Koeverden*, nam dat zeer qualyk, alzoo hy de naaſte meende te zyn, brengende ten bewyze een oudt recht voor den dag. Beide *Egbert* en *Rudolph* hadden hunnen aanhang binnen *Groningen*: Biſſchop *Otto* quam derwaarts, en verhinderde toen dat het tot geene dadelykheit quam: maar, weêr naar *Utrecht* gekeert, hield zich *Rudolph* met het gemaakte verdrag niet te vreden: vernielde met eenige *Drentſchen* het Slot van *Egbert*, te *Hamme*; trok naar *Groningen*, daar hy, van die hem gunſtig waren, terſtont ingenomen wierd. *Egbert*, daar uit gevlucht, bragt veele *Friezen* by een, belegerde *Groningen*, en worp 'er vuur in, zoo dat het grootſte deel der Stadt in de aſſche raakte: Hy wierd 'er toen ook meester van, in 't jaar 1227. *Rudolph* nam de vlucht naar *Koeverden*, bragt byna geheel *Drenth* in de wapenen, en quam voor *Groningen*, daar hy ſterke tegenweêr vondt. Biſſchop *Otto*, niet gezint den trots van zynen Dienaar langer te verdraagen, trok op, en met hem de Graven van *Gelder*, van *Hollandt*, en van *Kleef*; nevens de Biſſchoppen van *Keulen*, en van *Munſter*, die hem volk toezonden. Met dat leger quam de Biſſchop in *Drenth*: ſloeg zich daar neêr, en verklaarde *Rudolph* van alle goederen vervallen, gaf echter aan alle die hem volgden vergiffenis, mits hem verlatende. *Rudolph* trok af van *Groningen* tegen den Biſſchop aan: het quam tot een slag, dien de Biſſchop, door onkunde van 's Landts gelegentheit, verloor. *Rudolph* vervolgde de vluchtenden, kreeg Grave *Gerard van Gelder* gevangen, ook Heer *Gysbert van Amſtel*, en des Biſſchops broeder, Prooſt van *Deventer*: Biſſchop *Otto* lag mede in het moeras gezonken, en, vermits hy zich, als te zwaar gewapent, daar uit niet redden konde, wierd hy ook gevangen. Onmenſchelyk ging *Rudolphs* volk met den Biſſchop te werk; zy vilden hem met dolken en meſſen den kruin van het hooft af; na veele andere ſmaadtheden en folteringen, wierpen zy hem in eene onreine plaatze, daar hy in ſmoorde. *Pontanus* zegt, dat zy den Biſſchop dien hoon aandeeden toen hy alreeds doodt was. *Voſſius* wryft die barbariſche wreedtheit *Rudolf* zelf aan; dat hy hem tot in 't moeras liet ſleepen, toen daar weêr uit trekken, het hooft afhakken, dat ten ſpot door het leger omdraagen, 't lyk villen, en 't vel ten toon ſtellen. Dus elendig quam Biſſchop *Otto*, in 't jaar 1227. volgens andere 1225. om 't leven. *Veldenaar*, die wat meer dan 200 jaaren na Biſſchop *Otto* geleeft en geſchreeven heeft, ſtelt ook, in zyne lyſt en beſchryvinge der Biſſchoppen van *Utrecht*, 1227. Hy zegt 'er by, dat hy 13 jaaren geregeert heeft, daar andere maar 10 jaaren hebben. Met Biſſchop *Otto* bleven veele Edelen, als Heer *Jan van Arkel*, ook zyn neef *Herbert van Arkel*, Baron van *Horſtmer*, Ridder, vermaart boven alle *Duitſche* Ridders. Het word van veelen in twyfel getrokken, of Biſſchop *Otto* wel met Keizer *Frederik* naar het H. Landt getrokken zou zyn, om dat de Tydtrekening daar tegen ſtrydt: daar noch by komt, dat gemelde *Jan Veldenaar*, in zyne beſchryvinge der Biſſchopen, enz. niet het minſte daar van rept: maar wel word dit aangenomen; dat hy, toen hy van hooggemelden Keizer *Frederik* het wereldtlyk gebiedt over *Utrecht* bequam, aan den Keizer heeft moeten belooven, hem te zullen verzellen op zyn vertrek en reize naar *Romen*, om aldaar van den Paus gekroont te worden. Het lyk van Biſſchop *Otto van der Lippe* wierd heimelyk naar *Utrecht* gebragt, en aldaar in S. *Martens*, of de *Domkerk* begraaven. Hem volgde in den Biſſchoplyken Stoel *Willebrandus*.

M. Voſſii Jaarb. pag. 84. ſeq. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 89. Beka in Ott. II. O.H.Kr. fol. 306. P. a Didenh. de Epiſc. Germ. in Ott. II. *O.H.Kr. fol 307. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol 90. Schotan. Fr. Kr. J. Beka. Voſſius. Velden. enz.* *M. Voſſ. pag. 136.* *Idem* *Velden. fol. 262.* *O.H.Kr. fol. 307.*

In het *Batavia Sacra* vindtmen niets van eenig belang, nopende dezen Biſſchop *Otto*, noch van zynen voorzaat, *Otto den I.* aangetekent, dat hier boven niet wydluftiger is uitgehaalt: Alleen wyst hy ons zynen Vader, met de volgende woorden, nader aan. „ *Ottoos* Vader, (zegt hy) is geweeſt *Bernaard*, Graaf van der „ *Lip*, dien hy Biſſchop van *Lyflandt* heeft gewydt, zoo „ als *Kranzius* in zyne *Metropolis* verhaalt. Het zelve vindtmen „ by den Abt *Aalbregt*, ſchryvende over het jaar 1228. *Een wonder zaak*, zegt hy, *Otto Biſſchop van Utrecht, heeft zynen vader „ Bernaard tot Biſſchop gewydt te Oldenzeel: en naderhandt heeft de „ vader met den zelven zoon zynen anderen zoon Geraard tot Aarts- „ biſſchop van Bremen gewydt. De zelve Geraard heeft weder een „ anderen broeder tot Biſſchop van Paterborn gewydt te Bremen.*

Batav. Sacra, 2 deel, fol. 157.

D'Aantenenaar op dat werk zegt vervolgens; dat hem dunkt dat *Buchelius* zoo veel ongelyk niet heeft, en niet t'eenemaal heeft misgetaſt, als hy deeze aanmerking maakt op den Kruistogt van Biſſchop *Otto*. *Deze Biſſchop*, zegt hy, *is met den Keizer* (of liever zonder hem) *naar Syriën opgetrokken: maar of hy daar door wel voldaan heeft aan den pligt van een goedt Kerkherder, daar laate ik een ander van oordeelen. Dit is althans waar, dat hy, die zyne ſchaapen zoo ligtvaardig, en als of het een ſpel was geweeſt, heeft verlaaten, t'huis keerende, dezelve, door een rechtvaardig oordeel van Godt, in wolven verandert heeft gevonden.*

OTTO DE III. broeder van Grave *Floris van Hollandt*, was de XXXVI. Biſſchop van *Utrecht*, volgde na *Willebrand*. Door de oorlogen der Biſſchoppen *Otto den II.* en *Willebrandus* gevoert tegen de *Drenthers* en *Rudolph van Koeverden*, vond *Otto de III.* de ſchatkiſt ganſch leedig, verkocht daarom de meeſte Heerlykheden, die hy in *Hollandt* bezat, en vulde met het daar door bekomen geldt zyne Biſſchops-kiſte weder. Vermits nu Grave *Floris van Hollandt*, zynen broeder, Biſſchop *Otto* krachtige byſtant kon doen, wierden de *Drenthers* vertzaagt; zonden uit dien hoofde Gevolmagtigden naar *Utrecht*, om genade en een billyk verdrag te verzoeken. Het wierd hun vergunt, onder beding, dat zy op de plaatze daar Biſſchop *Otto de II.* zoo barbariſch van hen mishandelt was, een Klooſter op hunne eige koſten zouden bouwen. Na de doot van zynen broeder *Floris*, beſtierde hy, als Voogdt, zeer vreedzaam de Graafſchappen van *Hollandt* en *Zeelandt*, vermits Grave *Willem*, zoon van *Floris*, noch minderjarig was. De *Drenthers* ſtonden, onaangezien hun voorgenielde verdrag, enz. al weêr op. Hy vergaderde een magtig leger in *Hollandt*; viel in *Drenth*; nam *Koeverden* in, en bragt dat ganſche geweſt onder gehoorzaamheit. In het jaar 1248. quam Grave *Willem van Hollandt*, verkoren *Roomſch* Koning, na zyne Krooninge te *Aken*, van *Keulen* naar *Utrecht*: daar hy van zynen Oom, Biſſchop *Otto*, en de *Utrechtſche* Burgerye blydelyk ingehaalt en ontfangen wierd; waar na hy ook *Stadts Burger* te *Utrecht* wierd gemaakt. Hy weêr, daar tegen, beveſtigde alle haare oude Privilegiën, en gaf de Burgerye een niew voorrecht van dezen inhoud; „ Dat geen Prins, Markgrave, Hertog, of Edelman magt „ zou hebben, de burgeren der Stadt *Utrecht* buiten de „ muuren, met eenige citatie of daginge, te rechtte ſtellen „ in Wereldtlyke zaaken, behalven alleen de Keizer of „ Koning des *Roomſchen Ryks*; indien de Biſſchop, haar „ Heer, of eenige Rechter van des Konings wegen, bereidt was hun recht te geeven, enz. Was getekent binnen *Utrecht*, den XIV kalende van Julius, 1248. Dikmaal leedt het Sticht *Utrecht* zeer groote ſchade door het overvloeijen van de *Lek*. Op het verzoek van Biſſchop *Otto*, liet Grave *Floris van Hollandt* eenen zeer zwaaren en ſteevigen Dyk, van *Amerongen* af tot *Schoonhoven* toe, leggen, om zoodanige onheilen daar door te ſtuiten, en voor te komen. *Otto* ſtorf na eene regeeringe van zeſtien jaaren, in het jaar 1249. daar ook alle Schryvers meeſt wel in overeen komen: evenwel ſtelt *M. van der Houve*, in 't jaar 1250. Hy legt in *S. Martens*- of de *Domkerke* t'*Utrecht* begraaven. *Goſuwinus van Amſtel* volgde hem in het Bisdom.

Beka in Ott. III. O.H.Kr. fol. 308. *Idem Beka ibid. Picard. Kuyk. van Drenth. pag. 197.* *O.H.Kr. fol. 328.*

OTTO, Grave van *Naſſauw*, *de I.* is geworden de achtſte

Pontan.

achtſte Voogdt van *Gelder*, door huwelyk met Vrouwe *Adelheit*, Erfdochter van *Wichard den III.* zevende Voogdt van *Gelder*, van hem gewonnen by *Margareta*, Dochter des Graafs van *Loon*, of *Lootz*. *Wichard* had wel eenen zoon *Rotharis*, Banderheer van *Buuren*, by haar geteelt, doch by de Geeſtelykheit opgevoedt, en geworden Biſſchop van *Paderborn:* gemelde *Adelheit* trouwde, kort na haar Vaders overlyden, in 't jaar 1061. Grave *Otto van Naſſauw*. Anderen evenwel meenen, dat zy ongetrouwt bleef, en, als Voogdeſſe van *Gelder*, tot het jaar 1070 regeerde, wanneer zy Grave *Otto van Naſſauw* ten Gemaal nam. Hy was de zoon van *Walram van Naſſauw*, Heer van *Laurenberg* en *Zonnenberg:* dus wierd *Otto*, door dat huwelyk, Voogdt van *Gelder*, en noch al hooger verheeven: want zyne Gemalinne *Adelheit* overleeden zynde, hertrouwde hy aan *Sophia*, waar mede hy ten huwelyk bequam de Stadt, en het gebiedt van *Zutphen:* wierd ook, gelyk wy hooren zullen, Grave van *Gelder* gemaakt; en alzoo de eerſte voortteeler der *Gelderſche* en *Zutphenſche* Graven. *Johan Velſen* wil echter beweeren, dat *Otto van Naſſauw* tot zyne eerſte Gemalinne gehadt heeft *Sophia van Zutphen*, en voor zyne tweede *Adelheit van Gelder*. Het zy zoo 't zy, hy is de eerſte geweeſt die *Gelder* en *Zutphen*, of *Zutphen* en *Gelder*, onder een Hooft heeft gebragt. Keizer *Henrik* heeft hem van Voogdt, Grave van *Gelder* gemaakt: maar het jaar wanneer, is niet zeker, vermits de Hiſtoriſchryvers daar in verſchillen. Hy word in eenen brief van 't jaar 1079. *Otto*, Grave van *Gelder* genoemt; heeft verſcheide goederen aan de Kerken van zyn Graafſchap gemaakt. Of hy den togt naar het *H. Landt*, onder *Godefroy de Bouillon*, heeft bygewoont, kan men met geene zekerheit in eenige Geſchiedenisboeken vinden: maar wel, dat de gemelde *Bouillon*, dien togt onderneemende, door *Otto* met geldt geholpen en bygeſprongen is: ook dat aan den laatſtgenoemden, voor zeekere ſomme penningen, de *Veluwe* tot een eeuwig onderleen uitgegeeven is van *Bouillon*; welke *Veluwe* hem aangekomen was van zynen broeder, den Hertog van *Brabandt*, die zelf in dezen Vaſal was van den *Utrechtſchen* Biſſchop, of *St. Martens* Kerke te *Utrecht*. Grave *Otto*, nu in vrede zittende, bragt te weege, dat zyn zoon *Gerlach*, gewonnen by *Sophia van Zutphen*, zonder lyfsgeboorte ſtervende, tot zynen Erfgenaam in 't Graafſchap *Zutphen*, *Gerard* inwilligde en aannaam, die Graaf *Otto's* oudſte zoon was by *Adelheit*. Ook is dat Graafſchap, ſedert dien tydt, geduurig aan de Vorſten van *Gelder* gebleven, volgens *Pontanus* en *Haſſelt*. De *St. Pieters-* en *Walburgs-kerk* binnen *Zutphen*, door brandt ter neêr geſtort, heeft Grave *Otto van Naſſauw* weêr uit den grondt laaten opbouwen, en in het jaar 1105 doen inwyen, door *Bernhard* Biſſchop van *Utrecht*. Eindelyk is Grave *Otto*, nadat hy 28 jaaren als Grave, te vooren 18 als Voogdt, van *Gelder* geregeert hadde, in goede ruſt en vrede geſtorven, en te *Zutphen* in de Hooftkerk, in 't jaar 1107 (andere 1108.) begraaven. Zyn Nazaat in beide de Graafſchappen, *Gelder* en *Zutphen*, was *Gerard van Naſſauw*. Eenige willen dat hy noch eenen zoon, *Henrik*, gehad zou hebben, eerſten Heer van *'s Heerenberg*, en die noch eenen *Albert*, Domheer van *Luik*, of, volgens anderen, Prooſt van den Dom te *Utrecht*; daar by noch eene dochter *Machtild*, getrouwt aan *Ludolf*, zoon van den Paltsgrave *Ezzo*, of *Eerenfried*. Maar daar in is eene groote onzekerheit.

Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 69. Haſſelt Hiſt. Gelr. p. 181.

A. Slichtenhorſt in Pont. J. Velſ.

Idem. Pontan. Haſſelt.

Aub. Mirei Chron. Belg. Slicht. in Pont.

OTTO VAN NASSAUW *de II.* vyfde Grave van *Gelder* en *Zutphen*, broeder van *Gerard van Naſſauw*, vierde Grave van *Gelder* en *Zutphen*, die zoon was van *Henrik van Naſſauw*, derde Grave. en hy zoon van *Gerard van Naſſauw*, tweede Grave, zoon van *Otto van Naſſauw*, eerſt Voogdt, daar na Grave van *Gelder*, en te gelyk van *Zutphen* geworden; zie de vorige poſt op OTTO VAN NASSAUW *den I. Otto de II.* is aan de regeeringe gekomen in het jaar 1181. niet 1170. als zommige door misſlag hebben. Keizer *Frederik* onttrok, op den Ryksdag te *Mentz*, in het jaar 1182, den *Kleefſchen* den Burgt, ook een gedeelte van den Tol te *Niewmeegen*, en begiftigde Grave *Otto* met dat Burggraafſchap. *Pontaan* zegt, dat dees *Otto*, onder de *Gelderſche* en *Zutphenſche* Graven, de eerſte naamvoerder van *Volmagtigden*, of *Voogdt* van 't *Hof* en *Ryk* van *Niewmeegen* geweeſt is: Maar *Slichtenhorſt* merkt aan uit den Gifibrief, dat die niet anders medebrengt, dan dat de Keizer Grave *Otto* beleende met den Burgt, en 300 *Kolenſche* penningen, tot onderhoudt van den Burgt jaarlykſch uit den Tol te *Niewmeegen*. Zoo dat *Otto*, noch de Stadt, noch het Ryk van *Niewmeegen*, noch den Tol aldaar bekomen zou hebben, maar alleen den gedachten Burgt, en een gedeelte van den Tol. *Otto de III.* heeft eerſt de Stadt en 't Ryk *Niewmeegen* van Keizer of Koning *Willem* gekocht. Van den Oorlog door Biſſchop *Balduwyn van Utrecht* begonnen; geſterkt door Grave *Floris*, en *Diderik van Kleef*, tegen Grave *Otto*, zyne Byſtanders en Bondigenooten; ook hoe Keizer *Frederik* dien twiſt neêrlei, met de oorzaak des verſchils; zie op BALDUINUS *den* II. Biſſchop van *Utrecht*. In het jaar 1189 deed Grave *Otto van Gelder* den togt, met Keizer *Frederik*, naar 't *H. Landt* tegen d' Ongelovigen. Hy heeft ook den Kaſtelein van *Koevorden*, tegen den *Utrechtſchen* Biſſchop, geholpen. Wegens den openſtaanden Biſſchoplyken ſtoel t' *Utrecht*, is *Otto* in twiſt geraakt met Grave *Diderik van Hollandt*, daar veel bloetſtorting en landtverderf uit ſproot; zie DIDERIK VAN ARE, Biſſchop *t' Utrecht*. Hy ſtorf na eene regeeringe van 23 jaaren, en na den geſloten vrede met den *Brabander* en den *Utrechtſchen* Biſſchop, in 't jaar na zyne outſlaginge uit de gevangeniſſe (want zy hadden hem, nevens den Grave van *Hollandt*, met liſt gevangen bekomen) zynde 't jaar 1202. of wel 1203. of meer, alzoo 'er by handttekeninge van 't jaar 1203. blyk zoude zyn, en dat *Buchelius* getuigt, dat 'er twee handtſchriften noch *t' Utrecht* bewaart worden, waar uit blykt, dat hy noch in 't jaar 1204 geleeft heeft. Hy liet zyne weduwe *Richarda* na, dochter des Graafs van *Gulik*, (anderen van *Brabandt*, doch qualyk) by hem moeder van verſcheide kinderen geworden: onder welke *Henrik*, kort na zyn huwelyk met de dochter van den Grave van *Hollandt*, geſtorven is. *Gerard* volgde zynen vader in de Graafſchappen van *Gelder* en *Zutphen*. *Otto* wierd Biſſchop van *Utrecht*. De dochters waren *Adelheit*, *Margareta*, en, zoo eenige willen, *Machtild*. De oudſte *Adelheid* kreeg ten Gemaal *Willem van Hollandt*; *Margareta*, *Engelbert*, eerſte Grave van den *Berg*; *Machtild*, *Henrik van Naſſauw*, grootvader van Keizer *Adolf van Naſſauw*. Maar of deeze *Machtild* dochter van Grave *Otto den II.* of van Grave *Gerard den III.* zoon van *Otto*, geweeſt zy, kan men met geene gewisheit zeggen. Het Lyk van *Otto* wierd in het Klooſter te *Kamp* begraaven.

Pontan. 2 deel, fol. 73. Haſſelt Hiſt. Gelr. c. 7.

Pontan. Geld geſch. 2 deel, fol. 82.

Slicht. in Pont. J. Haſſ. Voſſii Jaarb. p. 97. ſeq. Pontan. 2 deel, fol. 83.

OTTO VAN NASSAUW *de III.* zevende Grave van *Gelder* en *Zutphen*, bygenaamt de *Manke*; of met den paerdts- of krommen-voet, was zoon van *Gerard*, die zoon was van *Otto den III. van Naſſauw*. De *Franſchen* noemen hem den Edelſten onder de *Duitſche* Vorſten. Hy quam in 't jaar 1229 aan de regeeringe: toen verkreeg *Niewmeegen* van 't *Roomſche* ryk de zelfde Vryheden als *Aken* genoot. Onder zyn beſtier wierden *Arnhem*, *Roermondt*, *Harderwyk*, *Goch*, *Wageningen*, en *Boemel* bemuurt, welker zommige opene Vlekken zynde, Steden, en met eenen ſteenen muur, als ook rondeelen voorzien wierden; andere uit hunne puinhoopen, en oorlogsverwoeſtingen, in vorigen, of noch beteren ſtaat herſtelt. *Gerard*, Biſſchop van *Bremen*, Broeder van *Otto*, voor dezen Biſſchop van *Utrecht*, hitſte de naburige Volken geweldig tegen de *Stadingers* op, als afvalligen van zyne Kerke. Grave *Otto*, met de *Gelderſchen*, lieten zich ook tot de vreeslyke verdelginge van die arme menſchen gebruiken. Hoe het toeging, wie zy waren, zie op STADINGERS. Toen Grave *Willem van Hollandt*, tegen Keizer *Frederik den II.* tot *Roomſch* Keizer verkoren was, doch de krooning te *Aken* niet geſchieden kon zoo lang *Aken* het met *Frederik* hield, heeft Grave *Otto van Gelder* zynen Neef *Willem* ondersteunt, met hem te geeven 16000 (andere zeggen 26000) mark fyn zilver: daar tegen *Willem* Grave *Otto* beleende (of verpandde) met de Stadt, en het ganſche gebiedt van *Niewmeegen*; zie NIEWMEEGEN. Hoe *Otto* ook veel leedt van *Henrik van Vianden*, Biſſchop; zie op HENRIK VAN VIANDEN, Biſſchop van *Utrecht*. *M. Pariſienſis* ſchryft, dat eer Grave *Willem van Hollandt Roomſch* Koning wierd verkozen, Grave *Henrik van Gelder* (te vermoeden dat hy *Otto* meent, of hy moſt het neemen voor zynen broeder *Henrik*, Biſſchop van *Luik*) tot de Kroon voorgeſlagen was en verkoren: dat hy die echter zeer wyslyk afwees, vermits Keizer *Frederik de II.* en zyn zoon *Koenraad* noch leefden. Toen de *Luikſchen* tegen hunnen Biſſchop *Henrik* opgeſtaan waren, in het jaar 1249. holp *Otto* zynen broeder tegen die van *Luik*. Door zyn toedoen wierd het verſchil tuſſchen Hertog *Henrik van Brabandt*, en den Biſſchop van *Luik*, bygelegt: ſchoon ze quaade vrienden bleven. Hy ſtorf eindelyk in 't jaar 1271. den 10 Januarius, na 42 jaaren regeerens; zyne eerſte Gemalin was *Margareta*, Dochter van *Diderik van Kleef*, die kinderloos in 't jaar 1251 overleedt, hoewel andere zeggen, dat zy hem gebaart zou hebben eene dochter *Margareta*, naderhant Gemalin van *Engueram den IV.* Heer van *Coucy*. Hy nam tot zyne tweede Gemalin *Philippa*, dochter van *Willem* Grave van *St. Paul*, (andere *Ponthien*) weduwe van *Rudolf*, tweede Heer van *Coucy*, welker Moeder, *Alixe*, eene dochter was van Koning *Philips van Vrankryk*. Hy won by haar zynen nazaat *Reinald den VIII.* Grave van *Gelder* en *Zutphen*. *Philippa* is getrouwt geweeſt aan *Walraven*, Heer van *Valkenburg* en *Monthoye*. *Iſabella*, een Klooſterjuffer, en *Maria* (*Margareta*) echtgenoote van *Adolf*, Grave van den *Berg*.

Pontan. Geld geſ. 2 deel. Haſſels Hiſt. Gelr. p. 217.

Matth. Pariſ.

Idem Pontan. 2 deel, fol. 99. Idem 2 deel, fol. 91. Haſſelt.

OUD BATAVIA; zie BATAVIA.

OUD BAYERLANDT; zie BEYERLANDT.

OUD BOXWOUDE, een Dorp of Buurt in *Noordt-Hollandt*, onder het Dorp *Woggenon*, in 't Schout-ampt, of de jurisdictie van *Hoorn*.

Idem 2 deel, fol. 59. Houve.

OUDORP, OUDDORP, een Dorp in *Hollandt*, heeft Kerk

Idem

Houve. Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Voorn* en *Putten*.

Idem Houve 1 deel, fol. 87. OUDDORP, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, 't heeft in oude tyden onder 't Koningkryk van *Medenblik* behoort: heeft t'zamen met *Overbeek* Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Alkmaar*. Verlatynt in de duiſtere eeuwen; is 't by *Alting* ALDATHORPA, onder Keizer *Germ. Inſer. Part.* II. *fol.* 5. *Henrik de IV.* in een Handtveſt van 't jaar 1064. Het was een Kerkdorp met Kapellen; dat is, een groote Hooftkerk, daar kleine onderhoorig zyn. Het is heden noch in wezen, de naam niet, of weinig verandert zynde; 't legt 1000 ſchreeden van *Alkmaar*.

Houve fol. 18. OUDE KARSPEL, OUDKARSPEL, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder het rechtsgebiedt van *Alkmaar:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Alkmaar*.

OUDEKERK; (GIESEN) zie op GIESEN OUDEKERK.

Houve. OUDEKERK, OUWERKERK, een Dorp in het Bailjuuwſchap van *Amſteldam*. Men meent dat daar 't *Reigerboſch*, daar in de oude Brieven dikmaals van gewaagt word, geſtaan heeft. Van het *Boſch onder de aarde*, zich uitſtrekkende van *Amſterdam* tot voorby *Ouwerkerk*, noch heden te vinden, wanneer men vyf of 6 voeten diep graaft, en waar van noch veele boomen overendt, met nooten, en andere vruchten aan de takken, ſtaan; zie op AMSTELLANDT. *M. van der Houve* wil, dat het oude Slot en ridderlyke Stamhuis van *Amſtel* geſtaan zou hebben in dit *Ouwerkerk*, aan de Houte brug, over den *Comm. fol.* 138. *Amſtel*, daar nu der *Jooden* Kerkhof is. *Kommelyn* is van een ander gevoelen. Dit Dorp heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Amſterdam*.

Houve. OUDEKERK, een Dorp in *Zeelandt*, op 't Eilandt *Schouwen*, onder *Zierikzee:* dit *Oudekerk* heeft Kerk en Predikant, behorende onder 't Claſſis van *Schouwen*.

Idem Houve. OUDEKOOP, een Dorp of Buurt in 't Sticht *Utrecht*, by *Loenen*; gemeenlyk *Oukoop* gezegt.

Houve. OUDELANDE, een Dorp in *Zeelandt* op *Zuidtbevelandt:* dit *Ouwelande* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Zuidtbevelandt*.

OUDE-LANDS-AMBACHT; zie HEER OUDELANDS-AMBACHT.

OUDE LOOSDRECHT; zie LOOSDRECHT.

Houve Handv. Kron. 2 deel, fol. 366. OUDENBOSCH, een Dorp in 't landt van *Bergen op den Zoom*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens opbrengen moſt, was het landt van *Bergen op den Zoom* daar in geſtelt op 3050 guldens, 7 ſtuivers, de Stadt *Bergen* daar in begreepen: in die ſom moſt den *Oudenboſch* (een der negen Dorpen van 't landt van *Bergen*) laſten 328 guldens 4 ſtuivers 6 penningen; het hoogſte van alle de andere Dorpen, behalven *Geſtel* en *Hoeven*, ja ruim 50 guldens meer dan de Stadt *Bergen* zelfs.

Houve. OUDENDYK, een Dorp onder 't Schoutampt van *Hoorn*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Edam*.

Houve. OUDENHOORN, een Dorp in 't Landt van den *Briel*, met Kerk en Predikant, behorende onder 't Claſſis van *Voorn* en *Putten*.

OUDE-NIEDORP; zie op NIEROP.

OUDEN YSSEL; zie YSSEL.

OUDERKERK; zie op OUDEKERK.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 141. OUDERKERK. Dit noemt Graaf *Floris de II.* in zynen Giftbrief van den jaare 1097. een Ampt of Bailjuuwſchap: het behoud den zelven naam, leggende op den ſlinker oever van den Hollandiſchen *Yſſel*, een gemeene Duitſche myle en een vierde beneden *Gouda*. Deze Plaats ziet men klaar, leggende aan den *Yſſel* of *Hiſla*, byna in het midden tuſſchen *Gouda* en de *Lek*, in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. V. Pars II.*

Houve I deel, fol. 110. OUDERSCHIE, OUWERSCHIE, eigentlyk OVERSCHIE, een wel bekent en vermaart Dorp, wegens de ſchepen en trekvaart van *Delf*, *Delfshaven*, *Rotterdam*, enz. daar door. Het heeft dien naam van het water de *Schie* gekregen, ook de *Vliet* genoemt; zie op SCHIE. Het landt tuſſchen *Rotterdam* en *Overſchie* is bedykt in het jaar 1270. of daar omtrent; het was te vooren *Brugm.* enkel moeras. Voor wat meer dan 400 jaaren plagt 'er *voor Scriver. Kron. pag.* 21. een oude Dyk te loopen, naby of omtrent het Slot te *Honingen*, van daar voort naar 't Huis te *Krooswyk*, *Overſchie*, tot *Schiedam* toe. Dus was 't landt hier geſtelt eer *Rotterdam* noch volbouwt was. *Overſchie* behoort onder 't Bailjuuwſchap van *Schielandt:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Delf* en *Delflandt*.

Houve. OUDERWYRUM, een der Dorpen van de *Groninger Ommelanden*, onder 't quartier *Hunſingo*.

Houve. OUDE TONGE, een Dorp in 't Landt van den *Briel:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Voorn* en *Putten*.

OUDEWAARDER, dus willen zommige het Steedtjen genoemt hebben; zie OUDEWATER.

Brugm. OUDEWATER, eigentlyk OUDEWAARDER, den naam van verſcheide *Oude Waerden* (daar omtrent gelegen) afhalende, of wel van den *Ouden Waerdt* daar dit Steedtjen in legt; of ook dat dit een oudt Eilandt, of landtſtreek geweeſt is, en daarom tot onderſcheidt van de *Niewe Waerdt*, dus genoemt. Hoewel 'er andere zyn, die gelooven dat 'er *Oudewater* al geweeſt is, ten tyde dat de *Niewe Waerden* noch water waren: 't legt in het Zuidooſterdeel van *Hollandt*, byna op de helft, tuſſchen *Schoonhoven* en *Woerden*, aan den *Yſſel*. 't Is niet bekent wanneer het eerſt gebouwt is; in 't Latyn word het *Aquæ veteres* geheeten, *Oude wateren* betekenende, geen *Oude waerden*. Dat 'er voortyds een Slot geſtaan heeft is zeker: want in 't jaar 1527. word *Jan van Vliet* Kaſtelein van *Oudewater* genoemt; insgelyk *Pieter van Cats*, in 't jaar 1555. maar dat Kaſteleinſchap is nu niet meer in wezen. In oude *Leeuw. Ibid. fol.* 1304. tyden, en tot op 't jaar 1349. is *Oudewater* eene welgeſtelde Stadt geweeſt, maar *Jan van Arkel*, Biſſchop van *Utrecht*, *Boxhoorn pag.* 313. nam haar ſtormenderhandt in, plonderde, en verbrandde- *Petit Nederl. Republ. pag.* 130. ze; ondertuſſchen ſtont de winſt den *Stichtſchen* zeer duur, alzoo 'er, door den dapperen tegenſtandt der Burgeren, meer van de eerſten dan van de laatſten geſneuvelt waren: onder anderen bleven 'er van de *Utrechtſchen*, *Johan van Ryſſenburg*, *Jakob* en *Jan van Luchtenburg*, gebroeders, *Everhardt van Driel*, enz. De Stadt wierd wel herbouwt, *Meteren fol.* 73. maar verloor veel van haaren vorigen luiſter. In het jaar 1572. had Jonker *Adriaan van Swieten*, door heimelyk verſtandt daar binnen, met weinige ſoldaaten, deeze Plaats voor den Prins van *Oranjen* ingekregen: maar in het jaar 1575. den 19 Julius, quamen 'er de *Spaanſchen*, onder 't beleidt van den Heer van *Hierges*, weder voor. Hy ſtopte 't water dat van *ter Gou* derwaarts komt; daar door ſneed hy de Stadt allen toevoer af, en deed de wateren verdroogen: Beſchoot de Stadt heel fel, maakte den 7 van Oogſtmaandt eene breſſe, die de beleegerden 's nachts weêr ſtopten; maar den volgenden dag vernielde *Hierges* hunnen arbeidt weêr; deed daar op eenen algemeenen ſtorm, en wierd 'er den 8 meeſter van. De *Spaanſchen* gingen daar *Mont. in Guice. fol.* 224. zoo grouwelyk te werk, dat ze byna alles vermoordden, en geen twintig mannen in 't leven lieten: daar by quam het *Meter. Bor. Hooft. Grotius, enz.* vuur in de Stadt, zoo dat ze geheel afbrandde, behalven de Kerk, 't Klooſter, en zommige ſlechte huisjens. Na de brandt wierden de huizen echter weêr opgebouwt, en de wallen herſtelt; maar in langen tydt werd de geleede ſchade niet herwonnen. De *Staten* gaven den burgeren ſchoone privilegiën, en veele vryheden, op dat zy 'er allengskens weêr boven op mogten raaken. By den inval der *Franſchen* (in het jaar 1672.) in den *Vereenigden Staat*, zagen die van *Oudewater*, onvoorzien van alle behoorlyke weere, des middags den 13 Junius veele Vluchtelingen, met zak en pak, vrouw en kindt, uit de *Betuwe* en het Sticht *Utrecht*, door hunne Stadt, naar andere *Hollandtſche* Steden trekken. De Magiſtraat zond noch dien zelfden avondt, al vry laat, eenige Gedeputeerden naar de *Staten van Hollandt*, om haaren ſlechten ſtaat te vertoonen, byſtandt, en ordre te verzoeken: maar kreegen eenen ſlechten trooſt, en tot antwoordt, *dat Oudewater niet wel beſchermt kon worden*, vermits *Utrecht*, en andere Steden van 't *Sticht*, enz. alreeds Sauvegardes ingenomen hadden: dat daar-boven het Leger van den *Vereenigden Staat*, onder zyne Hoogheit, was afgezakt, en zich beneden hunne Stadt, aan de *Gouwerwelſche* ſluis, *Niewerbrugge*, enz. neêrgeſlagen hadde. Zy dus afgeſneeden van de andere *Hollandtſche* Steden, zonden daar op, den 23 Junius, Burgermeeſter *Tromper*, nevens meer anderen, naar de *Staten van Hollandt*, om 't gevaar der Stadt ſchriftelyk met een ſmeekſchrift voor te ſtellen, en advys te verzoeken wat den Regenten, ten beſten der Ingezetenen, te doen ſtont: zy kreegen geene apoſtille, en by monde wierd hun 't inneemen van Sauvegarden, noch af- noch aangeraaden: doch daar by gezegt, *dat de Ed. Gr. Mog. Oudewater in dezen tydt niet konden helpen*. Daar op *Valken. verwart Europa pag.* 364. nam de Overheit, den 24 dier maandt, een beſluit, om met *Woerden*, *Utrecht*, enz. Sauvegardes te verzoeken. Ten dien einde zonden zy den Burgermeeſter *C. de Lange*, nevens den Oud-burgermeeſter *P. van der Horſt*, enz. den 25 af, om van Koning *Louis* Sauvegarde af te ſmeeken, op zulk een verdrag, als die van *Utrecht*, *Woerden*, enz. bekomen hadden. 't Wierd hun terſtont toegeſtaan, en de ſleutels wierden daar op aan den Marquis de *Genlis* overgegeeven. Echter hadden zy deze inleegering niet langer dan *Idem Valken. pag.* 716; 717. tot den 11 Julius: Want de Koning van *Vrankryk*, die te *Zeiſt*, niet verre van *Utrecht*, met zyn leger lag, hoorende dat de Prins van *Oranje* Stadthouder van *Hollandt*, enz. geworden was, vond goedt van daar op te breeken, en zyn volk uit *Oudewater* te trekken. De Grave van *Hoorn*, die *Boxhorn pag.* 313. zyn quartier aan de *Gouwerwelſche* Sluis hadde, dat verneemende, quam ſtraks met 60 of 70 mannen voor *Oudewater*; waar op de burgers de overgeblevene *Franſche* Sauvegardes de ſleutels afnamen, en de poorten voor den gedachten Grave openden, die 'er vervolgens, gelyk na hem zyn broeder *Jan*, Gouverneur van wierd. Braaf wierd ook deze Stadt, als eene uiterſte grens tegen den vyandt geſterkt, alle de landen op de toegangen onder water

gezet, en met eene ſterke bezettinge, zoo van burgeren uit de Hooftſteden van *Hollandt*, als van 's Landts bezoldigden, voorzien; geen klein geluk voor den *Staat*, alzoo *Oudewater* voor een der ſleutelen van *Hollandt*, by overweldiging van 't *Sticht*, te houden zy. *Oudewater* heeft verſcheide geleerde Mannen uitgelevert; namelyk *Johannes Paleonydorus*, anders, in Neêrduits, *Jan van Oudewater*; hy was een *Karmelyt*, heeft veel geſchreven, *Trithemius* pryſt hem, ſtorf in 't jaar 1507. *Cornelius Valerius*, in 't jaar 1512. geboren t' *Oudewater*, wierd Profeſſor in de *Latynſche* taal in 't Collegie der Drie Tongen, *trium linguarum*, te *Leuven*, na de doodt van *P. Mannius* (in 't jaar 1557. overleden) hy ſtorf in 't jaar 1578. oudt 66 jaaren. *Gerardus de Roo*, opzichter van de Bibliotheek van Aartshertog *Ferdinand van Oóſtenryk*. *Rudolphus Snellius*, uitſtekend *Mathematicus*, geboren in 't jaar 1546. wierd te *Leiden* Profeſſor in de *Hebreeuwſche* taale en de *Wiskunde*, 34 jaaren lang; overleedt 1613. oudt over de 67 jaaren. *Jakobus Arminius* of *Jakob Harmanszoon*, *Theologiæ* Profeſſor te *Leiden*, naar wien de *Remonſtranten* den naam van *Arminianen* voeren.

Goudh. in de O.H.Kr. f.222.

Boxh. Goud. Petit. p.170. Hulder. Ep.ad Pap. Nicol.1.

In eene Bibliotheek dezer Stadt heeft men den brief van *St. Hulderik*, Biſſchop van *Augsburg*, geſchreven aan Paus *Nikolaus den I.* aangaande het huwelyk der Prieſteren, toen verboden. Hy verhaalt daar in, dat Paus *Gregorius de I.* het huwlyks-verbodt wel beſloten had, doch dat hy naderhandt eenigen gezonden hebbende om zynen Vyver uit te viſſchen, enz. vernomen had, daar meer dan 6000 kinderhoofden uitgehaalt, en voor hem gebragt te zyn; dat hy daar op, innerlyk bewogen, zeer gezucht en beleden had, dat het beſluit van 't verbodt des Huwelyks aan de Geeſtelyken, door hem gemaakt, de oorzaak was van zoo veele moorden; dat hy, gevolgelyk, de voornoemde zyne ordonnantie en decreet te niet gedaan, en den Apoſtoliſchen raadt verre boven zyn verbodt geprezen hadde, namelyk, *dat het beter was te trouwen, dan te branden*; daar noch, van zynen 't wegen, byvoegende, *het is beter te trouwen, dan gelegentheit tot moorderye te geeven.* Men kan dezen ganſchen brief vinden in *Flaccus Illyricus Naamregiſter van de getuigen der waarheit.* Het is wel waar, dat een *Roomſch* Katholyk naamloos Schryver, die in het jaar 1559. het leven van *St. Udalricus*, Biſſchop van *Augsburg*, uitgegeven heeft, in de voorreden poogt te beweeren, dat de brief van *St. Huldericus* aan Paus *Nikolaus* valſch is, om dat zyn *St. Udalricus*, Biſſchop van *Augsburg*, is geboren in 't jaar 890. Biſſchop geworden in 't jaar 923. daar doch Paus *Nikolaus de I.* al geſtorven was in het jaar 867. maar hy bemerkt niet, dat zyn *St. Udalricus* een ander is dan *St. Hildericus:* gelyk dan ook zelf d' *Augsburgſche* Monnik, *Onuphrius Panvinius*, getuigt, dat *Hildericus* Biſſchop van *Augſburg* geweeſt is in het begin van het Pausdom van *Nikolaus den I.* in het jaar 850. men zie zyne *Kerkelyke Chronyk*, gedrukt te Keulen. En zelf *Æneas Sylvius*, naderhandt Paus geworden in het jaar 1458. en *Pius de II.* hernoemt, in zyne reizen en beſchryvinge van *Duitſchlandt*, ook in zyne *Apologia ad Mayerum*, bekent, dat *St. Hildericus*, Biſſchop van *Augsburg*, den Paus in het verbodt van niet te mogen trouwen wederſtaan heeft Zulks getuigt ook *Caſparus Hedio*, in zyne *Kerkelyke Hiſtorie*, en dat al lang voor den aanvang der *Reformatie* deze brief van *St. Hildericus*, Biſſchop van *Augsburg*, in eene *Bibliotheek* in *Hollandt*, (en, gelyk wy gezegt hebben, in de Stadt, of het Steedtjen *Oudewater*) gevonden is. Ook is die niet alleen te *Oudewater*, maar, boven dat, zyn 'er noch verſcheide Affchriften van in veele oude Boekeryen van *Duitſchlandt.*

Onuphr. Panvin. fol.97. Æneas Sylv. Caſp. Hedio hiſt.Eccl. lib.8.p. 12.

Flacc. Illyr. naamr. van de getuig. der waarh. fol. 593. ſeq.

Lyſt der Predik.

OUDEWETERING, een Dorp in *Zuidt-Hollandt* aan den zuitdkant van het *Haarlemmer-meer:* dus genaamt van de doorwateringe die uit het *Brazem-meer* valt, en zeer bekent, wegens de gedurige doorvaart, met Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Woerden* en *Over-Rynlandt.*

Not. Germ. Inſer. Pars II. p.3.

OUDEWETERINGE, eene oude waterleidinge, in't Noordtooſten van *Utrecht*, verby de Dorpen *Blauw-kapél* en *de Bildt.* Daar *Alting* dus van gewaagt.

„ *Adenweteringe*, is in de oude Frieſche taal, eene oude „ Waterleidinge; waar van de naam heden noch in we„ zen is, in *de Oude wateringe*, verre boven *Langebroek*; twee „ duizendt ſchreeden van *Utrecht*, naar het Noordtooſten. „ Zoo verre heeft de Biſſchop van *Utrecht* zyn Gerechts„ perk, met geringe eedtzweeringe, (die toen al deur„ gaans by de Prieſters de gewoone manier was van iet „ te veroveren) tegen de Heeren van *Abkoude* behouden, „ in het jaar 1289.

In de nieuwſte kaarten heet het ook noch het *Biſſchopswater.*

Houve.

OUDE WULVEN, OUDE VULVEN in zommige *oude brieven* een Heeren-huis, in het over-quartier van 't *Sticht Utrecht.*

Brugm. p.53.

OUD-HEUSDEN. Een Dorp in het Landt van *Heusden*; daar by eene Heerlykheit, daar *Elfhout* en *Hutten* onder hooren.

Idem ibid.

OUD-HEUSDEN ('T HUIS TE), legt in het Landt van *Heusden*, noch al een tamelyk ſchoon Slot, na den oorlog overgebleven. Onder *Oud-Heusden* legt ook 't huis te *Niewenroy*, voortydts een zeer groot en deftig Kaſteel, doch door den oorlog en ouderdom vry wat vervallen.

OUD-HEYNEN-OORDT, in *Moerkerkerlandt*, anders de *Hoekſche waerdt* gezegt, voortydts 't *Landt van de Wale* genaamt, en behoort hebbende aan Jonker *Gerard van Aſſendelf*, Heer van *Kralingen* en *Beſoyen*; 't legt in *Zuidt-Hollandt.*

J.v. Dyk. p.42.

OUDHUIZEN, een Dorp of Buurt in het *Neder-Sticht*, of *Nederquartier 's Landts van Utrecht.*

Houve.

OUD PENDRECHT; zie PENDRECHT.

OUDSHOORN, of OUTSHOOREN, een Dorp, of wel een gehucht in 't Bailjuuwſchap van *Rynlandt*; het heeft echter Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Woerden*, in *Over-Rynlandt.*

Houve fol.124.

OUD STRYEN; zie op STRYNSCHE WAERD.

OUD VOSMAER, of VOSMEER, een Dorp in *Zeelandt*, op het Eiland *Tholen*, *beweſten de Schelde.* Uit d'ooirſprongkelyke landtrekeninge, van den hondertſten penning in 't 1841. blykt, dat *Oud-Vosmaer* in zich bevat 3312 gemeeten, en 180 roeden. Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van ter *Tholen* en *Bergen op Zoom.*

Boxh. Kr. van Zeel. p.90.

OUDYK, een Dorp onder 't Schout-ampt van *Hoorn*, in *Noordt-Hollandt.* Word onderſcheiden van den OUDEN-DYK, in het zelfde Schoutampt: wy vinden die beide by *M. v. der Houve*; maar by *W. v. Goudhoven* alleen *Oudendyk* (geen *Oudyk*) onder *Hoorn.*

Houve.

OULST; zoek OLST.

OVERASSEL een *Gelderſch* Dorp in *Maas en Waal.* Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen*, in het jaar 1574. eene jaarlykſche ſchatting van 75000 guldens opgelegt was, wierd het quartier van *Niewmeegen*, (een der vier van dat Vorſtendom) daar in geſtelt op 24342 guldens; daar toe moſt *Maas en Waal* (een der zes deelen van het *Niewmeegſch* quartier) 3896 guldens opbrengen: *Overaſſel*, een van de 20 of 21 Dorpen van *Maas en Waal*, moſt daar weêr in draagen 155 guldens, 16 ſtuiv. $9\frac{3}{4}$ penn. en het Dorp *Nederaſſel* geen 20 guldens minder.

Houve 1 deel, fol.79.

OVERBETUWE. Geheel *Gelderlandt* word in vier quartieren verdeelt; het *Niewmeegſche*, het *Roermondtſche*, het *Zutphenſche*, en het *Arnhemſche*, anders het *Veluwſche* gezegt. Het *Niewmeegſche* word weêr verdeelt, in het *Ryk van Niewmeegen*; *d'Overbetuwe*; *Maas en Waal*; *Nederbetuwe*; *Thieler-waerdt* en *Bommeler-waerdt*; zie elk Quartier op zynen naam.

OVERFLAKKE', een Eilandt in *Nederlandt*, dicht by de *Noordt-Zee*, in het Zuid-weſterdeel van *Hollandt*, op de grenzen van *Zeelandt*, tegen over het Eilandt *Schouwen*; zie op FLACKE'. *M. v. der Houve* ſtelt

De Raey Dict. Geogr. p.373.

OVERFLAKKE' of BLAKKE'. Het Landt van *Voorne* heeft 16 Dorpen, van welke 8 in OVERFLAKKE' leggen; namentlyk, *Outdorp*, *Dirkslandt*, *Meliszant*, *Herckinge*, *Oude tonge*, *Niewe tonge*, *Bommené*, en *Rouxeniſſe.*

Houve 1 deel, fol.101.

OVERLANGBROEK, een Dorp in 't Overquartier 's Landts van *Utrecht*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Rheenen* en *Wyk.*

Houve.

OVERMAAS, (DE DRIE LANDEN VAN) eene Landtſtreek beſtaande uit drie Graafſchappen, namelyk *Dalem*, *Valkenburg*, en 's *Hertogenrade*, leggende over de *Maas*, tegen over de Stadt *Maastricht*, en, by den Vredehandel met *Spanjen*, in 't jaar 1648. en met *Vrankryk*, aan den *Vereenigden Staat*, hoewel niet ſtip op eenerlei wyze, overgegeeven; zoo dat zy onder dien cynsbaar zyn. Veele Dorpen behooren onder deze Landen, alle niet even na by de Hooftplaatzen gelegen, waar van wy de Lyſt thans niet voorhanden hebben, na te zien in de Kaarten van die Landtſtreeke gemaakt.

OVERMEER, een Dorp of Buurt in 't Nederquartier 's Landts van *Utrecht.*

OVERSCHIE, OUWERSCHIE enz. zie op OUDERSCHIE.

OVERSTICHT, of 't OVERQUARTIER 's Landts van *Utrecht.* De Provintie van *Utrecht* wordt verdeelt in vier Maerſchalk-ampten, of quartieren: in het *Nederquartier*, *Overquartier*, *Eemlandt*, en *Montfoort.* Onder het *Overquartier* heeftmen de Dorpen, Heerlykheden, en Gehuchten, of Buurten; *Amerongen*, *de Bildt*, *Bunnik* en *Vechten*, *Kooten*, *Doorn*, *Derthuizen*, *Driebergen*, *'t Geyn*, *'t Goy*, *Houten*, *Jutfaas*, *Leerſum*, *Neder-* en *Over-Langbroek*, *Odyk*, *Oudwulven*, *Wulven*, *Zeiſt*, *Sterkenburg*, *Schalkwyk*. *Schoonauwen*, *Tul in 't Waal*, *Vreeswyk*, of de *Vaart*, *Werkhoven*, *Hageſtein*, *Ameliswaert*, *Kattenbroek*, *Dwarsdyk*, *Hardenbrock*, *Hontswyk*, *Heemſtede*, *Ryſenburg*, *Rynauwen*, *Stoetwegen*, *Zuileſtein*, enz. By de Biſſchops- en in oude tyden, plag 't *Sticht* of *Bisdom* verdeelt te worden in *Over-Sticht*, en *Neder-Sticht.* Het *Over-Sticht* was *Over-Yſſel*, als behoorende onder het *Bisdom*; en het *Neder-Sticht* was het *Landt* en de *Provintie van Utrecht* zelfs; zie ook OVERYSSEL.

Houve Handv. Kron. 1 deel, fol.150. Lyſt der Staten 's Lands van Utr.

OVERTOOM, legt by *Amſteldam*; damt het water van

DE ZUI- DER ZEE.

FRIESLAND

DROST AMPT VAN VOLLEN

DRENTHE

ELLERS VELT.

EERSTE DINGSPIL

SUIJDE VELT.

ECHTER MOERAS

BOURTANGSCHE MUNSTER-HEIJDE

LAND off MOERASSE

DROSTAMPT VAN COEVORDEN

VEENEN

DROSTAMPT VAN TGRAAFSCHAP

DROSTAMPT VAN ALMELO

DROSTAMPT VAN TWENTHE

GELDERLAND

VAN ARNHEM

VAN NEDER

COLMSCHATE

TGRAAFSCHAP ZUTPHEN

OVER-IJSEL.

Lemmer, Oude Lemmer, Finkega, Steggerden, Vleddere, Dieveren, Beilen, Yunneke Bueren, Scherpenseel, Oude Tryne, Nuye Tryne, Spangen, Slykenburg, Ruinder, Ysselham, Blesdijk, Olde markt, Paasloo, Steenwijk, Steenwijkerwolt, Wapserveen, Aldengarde, Ingelo, Havelte, Ansen, Ruinen, Oldenhove, Nieuweer, Nientap, Blyenstein, Meppel, Wanneperveen, Bloezijl, Vollenhove, St Jans Camp, Bonkenhove, Oldenhoff, Staphorst, Dikninge, Swartesluijs, Emmeloort, Schokland, Ens, Camper Sand, Camper Eyt, Genemuiden, Swarte water, Groote weede, Hasselt, Genne, t Huys Haarst, Doorn, Ordel, Ruitenberg, Campen, Enk, Camperveen, Oosterwolde, Hattem, Putten, Oldebroek, Elburg, Apperloo, Doornspyk, Heerde, Brunspiker, Hunnebrugge, Hulshorst, Kannenburg, Zwolle, Dalmsholt, Hellendoorn, Wesepe, Deventer, Zutphen, Warnsveld, Wildenborgh, Veldo, Berkel, Almen, Laer, Ommen, Hardenberg, Collendoorn, Coevorden, Emmen, Sweel, Sleen, Odoorn, Valter Schans, Roos Winkel, Oosterhesselt, Huys Klinke, Emmer Ms, Schans ten Kolke, Schoonebeek, Weldt, Laar, Embleemp, Echteler, Arkeler, Veldhuisen, Uffen, Nienhuis, Noorthorn, Mulstede, Hesope, Engden, Brandlecht, Singraven, Schuttorp, Bentheim, Steenkamlen, Gilmys, Ravensborst, Gildensaal, Almelo, Delden, Enschede, Oldemole, Gronowe, Ochtrup, Ootmerssum, Borkelo, Bloishuis, Needo, Alsiede, Wienborg, Schappink, Hiek, Rijssen, Goor, Diepenheim, Twickelo, Borne, Hengelo, Saasvelt, Grootenhuis, Lonser, Roenberg, Steenkamlen, Langen, Wullen, Epe, Wilsum, Vechten, Heerde, Hasselt, Zwolle, Deventer, Zutphen, Hattem, Elburg, Oldebroek, Putten, Apperloo, Doornspyk, Heerde, Hunnebrugge, Hulshorst, Kannenburg, Wilsum, Vechten, Wijhe, Olst, Dieren, Arnhem, Rhenen, Wageningen, Ede, Barneveld, Amersfoort, Utrecht, Amsterdam, Haarlem, Leiden, Delft, Rotterdam, Dordrecht, Gorinchem, Schoonhoven, Gouda, Woerden, Utrecht, Amersfoort, Naarden, Gooiland, Hilversum, Muiden, Weesp, Diemen, Ouderkerk, Amstelveen, Sloten, Haarlemmermeer, Aalsmeer, Uithoorn, Mijdrecht, Vinkeveen, Loenen, Abcoude, Baambrugge, Zevenhuizen, Woerden, Montfoort, Oudewater, Linschoten, Vleuten, De Meern, Zuilen, Maarssen, Breukelen, Loenen, Nieuwersluis, Vreeland, Loosdrecht, Hilversum, Naarden, Bussum, Muiden, Weesp, Diemen, Ouderkerk, Amstelveen, Sloten, Haarlemmermeer, Aalsmeer, Uithoorn, Mijdrecht, Vinkeveen, Loenen, Abcoude, Baambrugge, Zevenhuizen, Woerden, Montfoort, Oudewater, Linschoten, Vleuten, De Meern, Zuilen, Maarssen, Breukelen, Loenen, Nieuwersluis, Vreeland, Loosdrecht

van 't *Haarlemmer Meer* af. Een myl van *Sloterdyk* legt het huis *ten Hart*; daar loſt het *Haarlemmer Meer* zyn water, by aflandige waerden, door drie koſtelyke ſterkgebouwde Sluizen, die in den dyk leggen, gemaakt van witte en blauwe hartſteen; van daar kabbelt het Meer eene kleine myl Zuidwaarts aan, en daar heeft men dan dat groote *Haarlemſche* en *Leidtſche Meer*, dat jaarlyks veel Landts wechneemt; zie op HAARLEMMER MEER. Het Dorp *Slooten* legt Zuidweſt, en omtrent een myl van *Amſterdam*; wederom van daar kromt zich het *Meer* naar *Amſterdam* Ooſtwaarts, tot byna aan den *Overtoom*, een halve myl Weſtwaarts van de Stadt, daar die het water afdamt; en aldaar worden de Kaagen, van *Amſterdam* naar *Leiden* varende, met eene zonderlinge gezwindheit, overgewonden. D' *Overtoom* is een plaats van vermaak, en uitſpanningen voor die van *Amſterdam*, die 'er met menigre dagelyks, voornamelyk op vierdagen, naar toe wandelen, of vaaren, om een viſchjen, of andere verluſtiging. Sedert de Nacht-trekſchuiten in gebruik gebragt zyn, blyven de Kaagen aan den *Overtoom* leggen, komen en vaaren van daar, op geſtelde uuren, van en naar *Leiden* af. In 't jaar 1572 en 1573. toen de *Spaanſchen Haarlem* en *Leiden* belegert hadden, wierd d' *Overtoom* geheel wechgenomen, om de vrye vaart naar het Meer, voor hunne Schepen en Galeijen, te hebben.

Comm. Amſt. fol. 161.

Idem Comm. fol. 161. 1050.

Houve. OVERVEEN, een der *Noordt-Hollandtſche* Dorpen in *Kermerlandt*.

Leeuw. Bat. ill. f. 1190. OVERVEST ('T HUIS TE) heeft in *Delflandt* geſtaan, zoo genoemt omdat het even over de Stadts veſt van *Delf* lag. Het is nu niet meer in wezen: echter, volgens de meeninge van den Heere van *Bleiswyk*, in zyne *beſchryvinge van Delf*, zouden 'er noch eenige beſcheiden enz. van overig zyn.

De Raey Diction. Geogr. pag 373. OVERYSSEL, een der zeven *Vereenigde Nederlandtſche* Provintiën; hiet TRANS-ISALANIA in 't *Latyn:* voert den tytel van Heerlykheit; leit in het Noordtooſterdeel van *Nederlandt*, tuſſchen *Frieslandt*, *Groningerlandt*, *Benthem*, *Zutphen*, *Gelderlandt*, den *Yſſel*, en de *Zuiderzee*; heeft voortyds onder de Biſſchoppen van *Utrecht* behoort: wierd, tot onderſcheidt van het Bisdom, of het Sticht *Utrecht*, het OVERSTICHT genaamt: maar vermits *Karel van Gelder*, (zie op KAREL VAN GELDER) van de *Franſchen* geholpen, omtrent 46 jaaren lang de *Nederlanden* met veele oorlogen quelde, zich ook bediende van die van *Utrecht* zelfs, van *Ooſt-* en *Weſt-Friezen*, *Groningers*, en *Overyſſelaars*; ja, ook de Stadt *Utrecht* vermeeſterde, heeft eindelyk Biſſchop *Henrik van Beijeren*, aan allen kanten gequelt, alle wereldtlyke juriſdictie en gerechtigheden der Stadt, Steden en Landen van *Utrecht*, als ook van *Overyſſel*, door zyne Voorzaaten meer dan 916 jaaren bezeten, overgedraagen aan Keizer *Karel den V.* als Heer van *Hollandt*, en meeſt alle de *Nederlanden*, en het alzoo daar mede vereenigt. *Karel* alzoo *Utrecht* en *Overyſſel*, nevens *Frieslandt*, *Groningen*, enz. aan *Hollandt* en de andere zyne Provintiën geknoopt hebbende, ook, door beding of de doodt van Hertog *Karel van Egmondt*, het Hertogdom *Gelderlandt*, nevens 't Graafſchap *Zutphen*, in het jaar 1538. met *Drenth*, *Twenth*, en meer andere Heerlykheden daar aan verknocht; daar by aangemerkt dat *Utrecht*, *Gelderlandt*, en *Overyſſel*, ſomtyds zyn gerekent geworden als eenigzins aan het Ryk afhangkelyk, zoo heeft Keizer *Karel*, in her jaar 1548. niet alleen *Gelderlandt* en *Utrecht*, maar alle de *Nederlanden* tot eenen byzonderen *Rykskreits*, op den Ryksdag te *Augsburg*, gemaakt, en den *Burgundiſchen Kreits* genoemt; echter zoodanig, dat yder Provintie by haare Privilegiën bleef. Maar toen *Philips de II. van Spanjen* deeze *Nederlanden* tyrannizeerde, hunne voorrechten, vryheden, enz. met voeten trad en verbrak, heeft ook *Overyſſel* zich by de andere Steden, die men nu de *Vereenigde zeven Provintiën* noemt, gevoegt. Draagt den naam van *Overyſſel*, als gelegen over den *Yſſelſtroom*, alhoewel een gedeelte der Provintie aan de andere zyde ook noch overſpringt. Is de zeſde Provintie in rang en ordre: word in drie Landtſchappen, *Zallandt*, *Twenth*, en *Vollenhove*, verdeelt: hebbende tot Hooftſteden *Kampen*, *Deventer*, en *Zwol:* die drie leggen in *Zallandt*, hebben ook alleen het gezag in de Regeeringe; de volgende kleine Steden hebben daar in niets te zeggen: welke zyn *Haſſelt*; daar beneden leit *Zwarteſluis* op 't *Zwarte water*, uitwaterende aan de *Zuiderzee*, een klein, doch ſterk Steedtjen; *Ommen* op de *Vecht*, daar d' *Ommerſchans* by leit; ook heeft men 'er *Hardenberg*, *Wilſſem*, *Genemuiden*, *Krafthorſt*, die alle vier Stadts privilegiën genieten. In *Zallandt* leggen de Schanſſen *Katerſchans*, *Nieweſchans*, *Bergſchans*, en de *Kruiſchans:* welke zyn (immers geweeſt) afgebolwerkt, met een borſtweere aan malkanderen, tuſſchen de rivier den *Yſſel* en de Stadt *Zwol*. Onder *Zallandt* behooren verder de volgende Kerſpelen, Dorpen, en Schoutampten; *Colmſchure*, daar *Deventer* 't gezag en de juriſdictie over heeft; maar de volgende ſtaan onder het gebiedt van den Droſt van *Zallandt*, die weêr daar tegen ganſch geen gebiedt noch juriſdictie binnen de genoemde drie Hooftſteden heeft; *Bathmen*, daar 't vervalle Slot *Arkeſtein* legt; *Holten*; *Olſt* een Schoutampt over den *Yſſel*, in de *Veluwe*, hebbende vier Buurten onder zich; (zie OLST) *Realte*, *Hellendorn*, *Hardenberg*, *Ommen*, *Dalffen*, *ter Heyne*, *Weſepe*, *Henigvorde*, *Middelendeuren*, *Welſſum*, *Wyhe*, *Zwoller Kerſpel*, *Maſtebroek*. Onder het Droſtampt *Yſſelmuide*, mede in *Zallandt*, behooren de Kerſpelen *Genemuiden*, *Yſſelmuiden*, *Kamperveer*, *Ens*, *Emeloort*, die beide (van zommigen) *Kamper*-Eilanden geheten worden (zie ENS en EMELOORD.) Onder het Schoutampt van *Haſſelt* en *Haſſelerampt* behooren de *Zallandtſche* Dorpen, *Stophorſt*, *Rouveen*, en *Ylhorſt*, ſtaande zulker wyze onder den Schout van *Haſſelt*, dat hy daar burgerlyke en halszaakige Juriſdictie heeft; zelfs in dier voegen, dat de Droſten van *Zallandt* en *Yſſelmuiden* aldaar geen het minſte gezag hebben. Het Dorp *Zallik*, over den *Yſſel* gelegen, omtrent *Kampen*, dat omtrent het jaar 1650. aan Jonker van *Oor*, op 't Huis te *Boukhorſt*, hoorde, heeft te *Zallik* alleen 't gezag in 't burgerlyke. In *Zallandt* zyn, of hebben te vooren geſtaan, de Kaſteelen en adelyke Huizen, *Arkeſtein*, *Randen*, *Boksbergen*, *Hoenloe*, *Dinkshof*, *Eegden*, *Schuilenburg*, *Raen*, *Damme*, *Hagenvoorde*, *Nyenhuis*, *Lamsloo*, *Gelder*, *Rechteren*, *Breedenhorſt*, *Ruitenburg*, *Vechterweert*, *Arentshorſt*, *Beerſe*, *Eerde*, *Gramsbergen*, *Zuithem*, *Haarſt*, *Weſterveldt*, *Ordel*, *Voorſt*, *Werkeren*, *Boukhorſt*, de *groote Wehde:* de adelyke Jufferkonventen zyn, *Ter Honepe*, en *Ten Zwarten water*, by *Haſſelt*. Het Landtſchap *Twenth* word verdeelt in negen Gerechten; *Oldenzeel*, *Otmarſſen*, (aldaar leit een Huis en Commandeury van het *Duitſchen* huis) *Almeloo*, *Enſchede*, *Delden*, *Kedingen*, waar onder *Goer*, *Ryſſen*, welk Dorp de Buurten *Elſen*, *Enter*, *Ypeloo*, en *Notter* heeft; *Markeloo*, waar onder *Boksbergen*, *Stokhem*, en *Herike*; *Wyrden*, waar onder behoort 't *Hooge Hexſel*, *Borne*, *Haaksbergen*. *Diepenheim:* De Steedtjens *Oldenzeel*, *Almeloo*, *Enſchedé*, *Goer*, *Delden*, en *Diepenheim* hebben hunne eige regeeringe. Oude Kaſteelen en adelyke Huizen in *Twenth* zyn *Saasveldt*, *Boningen*, *Wermſeloo*, *Hoykink*, *Heerinxhof*, *Kenmoede*, *Almeloo*, *Twikkeloo*, *Hengeloo*, *Oldermollen*, *Beekeloo*, *Bakinghaagen*, *Wellevelt*, *Heekeren*, *Scharpenzeel*, *Weldam*, *Steveler*, *Grimbergen*, *Nyenhuis*, *Geuw*, *Weygedam*, *Daghorſt*, *Wermeloo*, en *Pekdam*. Dan noch de vervalle Landthuizen, *Blankenberg*, *Diepenheim*, en *Laage*, of *ter Laage*. Het Landtſchap *Vollenhoven* heeft onder zich het Steedtjen *Vollenhove*, het Steedtjen en de Kaſtelenye van *Kuinre*, met het Fort; het Huis te *Vollenhove* met de Forten *Blokzyl* en *Zwarteſluis*, aan de *Zuiderzee*. Onder het Droſtampt van *Vollenhove* behooren de negen Schoutampten, *Vollenhove*, *Steenwyk*, *Steenwyker-wolde*, *Giehoorn*, *Paaſloo*, *Oldemerkt*, *Blankenheim*, *Wanneyer*, en *Dinxterveen*. In dit quartier, in- en omtrent het Steedtjen *Vollenhove*, woonen de meeſte Edelen, buiten dat zyn 'er weinige adelyke Huizen, behalven *Toutenburg*, *Eſe*, en *Tweënhuizen:* Het Kaſteleinſchap van *Koevorden* hangt in geſchil, tuſſchen de Provintie van *Overyſſel* en het Landtſchap *Drenth*. *Guicciardyn* zegt, dat in zynen tydt *Overyſſel* acht beſloote Steden hadde; namelyk, *Deventer*, *Zwol*, *Kampen*, *Vollenhove*, *Steenwyk*, *Haſſelt*, *Otmarſen*, en *Oldenzeel:* tien treffelyke Plaatzen met ſchoone privilegien voorzien; namelyk, *Meppel*, *Geelmuiden*, *Koeverden*, *Hardenberg*, *Ommen*, *Almeloo*, *Goer*, *Diepenheim*, *Delden*, en *Enſchede*; daar by noch meer dan 200 Dorpen. *Overyſſel* roemt zich hoog, volgens *Adrianus Junius*, omdat uit die Provintie de oorſprongk en afkomſt der *Franken* gerekent wordt, daar zulke magtige Keizers en Koningen uit geſproten zyn. Alle omgelegene geweſten ontzagen de *Overyſſelaars*, toen hunne grenzen, tuſſchen de *Eems* en *Wezer*, zich tot aan de *Elve* uitſtrekten; toen zy *Keulen* aan den *Rhyn* overweldigden; de Landtſtreeke van *Gallia* aan de *Maas*, boven *Gulik*, beroofden; die van *Ments*, *Straatsburg*, *Worms*, en *Spiers* t' onderbragten; *Thuringen* en *Ooſt-Franken* aantaſtten: zoo dat het Keizerryk, uit vreeze voor hunne wapenen, met hen in verdrag trad. *Montaan* beweert, dat de *Franken* allereerſt het landt van *Overyſſel*, *Zutphen*, *Embden*, *Breemen*, *Oſnabrug*, *Munſter*, *Benthem*, enz. tot de *Ooſtzee* toe, bewoont hebben. Maar zoo dapper zy zich in die tyden queeten, zoo ſlecht lieten zy het weder, in het jaar 1672. leggen, toen de Koning van *Vrankryk*, met zoo magtige Legers den *Staat* overviel: Wy zullen 't uit *Valkenier* te boek brengen. De Provintie van *Overyſſel* plag, boven andere, als tot een voorbeeldt en modél van eene goede harmonie en regeeringe te verſtrekken, tot dat *Zweer van Haarſolte*, Droſt van *Zallandt*, quam te overlyden: Hy was het Huis van *Oranjen* altydt zeer toegenegen geweeſt. *Hiddo van Voorſt* volgde hem in het Droſtampt, die de voetſtappen des overledenen wilde volgen, maar de Regenten begonden, inzonderheit na het afſterven van Prins *Willem den II. van Oranjen* (in het jaar 1651.) van Grondtregelen te veranderen: die van de zyde der *Raafvelden* in *Overyſſel*, met de Stadt *Deventer*, hielden 't met de *Loeveſteinſche* Heeren: daar volgde voort op het overlyden van den Heere *Jan Ripperda van Weldam*, Droſt van *Twenth:* in zyne plaats wierd *Rutger van Haarſolte*, tot *Haar-*

Houve Handv. Kronyk 1 *deel, fol.* 166. *ſeq.*

Idem Houve fol 167. 168.

Idem Houve fol. 168. 169.

Guicc. Nederl. fol. 152.

Mont. in Guicc. fol. 152.

Meteren Nederl. Hiſtor. fol. 10.

Idem Meteren fol. 13.

J. van Royen Nederl. Oudth. pag. 160.

De Raey Diction. Geogr. pag. 466.

Haarſe, Droſt van *Lingen*, verkozen. *Adolf Henrik van Raasveldt* ſtelde zich daar tegen met eenige weinige Edelen, nevens de Stadt *Deventer:* Hy was zeer op de zyde van den Penſionaris de *Wit*, zogt'er met die van zynen aanhang *Haarſolte* uit te houden; en 't liep zoo verre, dat de *Staatſche* Vergaderinge afgebroken wierd, en het tot uiterſten begon te komen. De Ridderſchap met de Steden *Kampen* en *Zwol*, wilden den verkooren *Rutger van Haarſolte* tot Droſt van *Twenth* huldigen: *Raasveldt* met de zynen, en de Stadt *Deventer*, ſtelden zich daar met dadelykheden tegen, zich aanmatigende, en aanneemende den naam, en het zegel der *Staten*, ook te gelyk Soldaaten of Waerdtgelders ten koſten van 't Landt; die in *Oldenzeel*, en andere *Twenthſche* Steedtjens gelegt wierden. Zy gaven voor de vryheit te willen handthaven, met een de gemeente zoekende in te drukken, dat *Haarſolte* en de zynen den jongen Prins van *Oranje* te zeer toegedaan waren. De vlam van dat twiſtvuur ſloeg zoo verre deur, dat die van de Ridderſchap, met de Steden *Kampen* en *Zwol*, om verderen brandt te ſtuiten, of voor te komen, geen ander middel (hen voegzamer toeſchynende) zagen, dan in het jaar 1654. den jongen Prins van *Oranjen* tot Stadthouder van *Over-Yſſel* te verkiezen, en tot Onder-Stadthouder, ter meerderjaarigheit toe, Prins *Willem van Naſſauw*, Stadthouder van *Vrieslandt*; die alle vlyt aanwendde om verſchillen by te leggen: maar *Raasfelt* met de zynen, en de *Bylanden* binnen *Deventer*, riepen uit, dat men de vryheit verkrachtte, daar een *Hollandtſch* Heer't zyne by toebragt, den *Raasfeldſchen* de handt biedende, waar door hy de Steden *Haſſelt* en *Steenwyk* aan zich trok. Prins *Willem van Vrieslandt*, als Onder-Stadthouder in *Over-Yſſel*, liet het aan zich niet ontbreeken om alles in ruſt te brengen, quam perſoonlyk te *Deventer*, doch, zonder iets verricht te hebben, weêr te *Zwol*. Ondertuſſchen wierd in *Hollandt* de acten, over het niet verkiezen van eenen Stadthouder, geſmeedt, nevens 't geen'er meer byquam. Die van *Haſſelt* ſpanden met *Deventer* aan, gaven voor, dat de *Zwolſche* Veerſchepen aldaar moſten aanleggen, ſchooten'er op, en haalden ze geweltdadig aan. Die van *Zwol* klaagden daar over aan de Ridderſchap en Steden, welke beſloten van *Haſſelt* te benauwen, en te dwingen, 't geen ook volbragt wierd. De Raadt-Penſionaris de *Wit*, voorziende dat 'er meer zwarigheit uit ſtont te ryzen, wiſt de zaak zodanig te beſteeken, dat de ganſche handel daar over aan de uitſpraake van hem, en den Heere de *Graaf*, wierd verbleeven, die van hen ook op den naam van de *Staten van Hollandt* afgedaan wierd: voorſchryvende veele reglementen daar de *Over-Yſſelſche* Regenten zich naar richten zouden; uitſluitende *Oranjen*, als Stadthouder, en Prins *Willem* als Vice-Stadthouder; daar noch byquam, het opzeggen aan *Haarſolte* van het *Twentiſche* Droſtampt. Dus bereikte *Raasfeldt* zyn wit door de *Wit:* maar, kort daar na, overleedt de Droſt van *Zallandt*. Toen ſpande *Raasfelt* alle zyne krachten in, om, alhoewel het tegen de niewe reglementen aanliep, met *Haarſolte* en zyne vrienden in verſtandt te treeden, en gezamentlyk alle openſtaande ampten en officiën te vergeeven; het gelukte. *Haarſolte*, dien het van te vooren betwiſt was Droſt van *Twenth* te zyn, dat hy Droſt van *Zallandt* wierd gemaakt, daar by Preſident van *Over-Yſſel*; *Raasfeldt* kreeg het Droſtampt van *Twenth*; die evenwel een wrok in 't hart tegen de *Haarſolten*, om hunne geneigheit tot het huis van *Oranjen*, behiel. Hy beſnoeide de op ſchroeven geſtelde reſolutie, over de invoeringe van zyne Hoogheit Prins *Willem den III.* in den Raadt van Staten, en als Generaal over de Krygsmagt. In verſcheide andere gelegentheden toonde *Raasfelt* zyne bitterheit tegen *Oranje*: zocht het ook zoodanig te beſtieren, dat hy, veele Regenten op zyne zyde gekregen hebbende, de zaaken daar heene mogt brengen, dat *Haarſolte*, Droſt van *Zallandt*, uit zyn Droſt- en Preſidentſchap, en alle zyne vrienden, die *Oranjen* genegen waren, uit de regeeringe geſchupt wierden, hen den voet dwars te zetten, en het geheele bewindt aan eenige weinigen van zynen aanhang te trekken. Ondertuſſchen kreeg de Biſſchop van *Munſter*, door dezen handel kenniſſe van den *Staat* dezer Provintie; want de Krygsmagt bleef onbetaalt, en buiten tucht; *Overyſſel* bezwaart met milioenen kapitaalen; bleven zelfs de buitengewoone inwilligingen, in dien gevaarlyken tydt van de jaaren 1671 en 1672. achter; en de niewe wervingen wierden geſtaakt: het invoeren der niewe middelen, by de andere Provintien beraamt en beſtemt, wierd ganſch verwaarlooſt; Compagniën, tegen d'ordre der Generaliteit, afgewezen; ook wierd, door extraordinaire Gedeputeerden, getracht den Lantdag te verhinderen en te vernietigen; als zulks niet gelukken wilde, wierd die door allerlei greepen op de lange bank geſchoven, zoodanig, dat hy op der Vyanden aankomſte noch niet geëindigt was, zoodat'er, by gevolge, geen beſluit tot wervinge, en andere hoognodige voorzieningen, genomen had konnen worden. Zulke en diergelyke handelingen hebben't landt zwaare onheilen veroorzaakt. Onder het bewindt dezer Regenten, quam de gemeente aldaar een ander onheil over: In de Muntſteden, inzonderheit te *Kampen*, hadden ze het munten van veelerlei zeer ſlechte paijementen geoogluikt; die, in *Hollandt* en elders meer voor Billion verklaart, in *Overyſſel* blyven moſten, daar'er den inwooner geen handel meê kon dryven. Eindelyk beriepen die van de *Raasfeldſche* zyde, den 11 Junius 1672. eene vergaderinge van d'*Overyſſelſche* Ridderſchap en Steden, in de *Maſtenbroeker* kerk; daar toe beſchreven zy niet alleen de Ridderſchap, en gewoone ſtemmende Steden, maar ook, buiten alle gebruik (behalven in 't verkiezen van eenen anderen Heer, of op't ſtuk van niewe laſten) de Steden *Haſſelt*, en *Steenwyk*. Daar ſtelde men voor eene bezendinge aan *Vrankryk* te doen, veelen wel onſmakelyk, doch wier gezach, als veel te zwak, daar niet goldt. De vreemde beſtieringe dezer Regenten bleef niet verborgen, maar wierd kundig; zoo dat zeker voornaam Heer wegens *Hollandt*, mede Afgezondene te velde, uit het Leger aan den *Yſſel*, eer de vyanden de grenzen van dezen Staar aangedaan hadden, aan de *Staten van Hollandt*, ſchreef: *Dat hy genoeg bemerken kon, datmen zich op de Overyſſelſche Steden ganſch niet te verlaaten had: dat het daarom't zekerſte zou zyn in Hollandt op zyne hoede te zyn, alzoo hy in Overyſſel alles verkeert zag loopen.* Ook is zulks kort daar na, aan het ſchandelyk overgeeven van de geheele Provintie, voor al de wereldt gebleken. Daarom wierd naderhandt, al mede by waarſchouwinge, *Hollandt* overgeſchreven, dat alle die eenige gevluchte goederen van hen in bewaringe mogte hebben, die op eene hooge ſtraffe had aan te brengen aan de Commiſſariſen, die ten dien einde met byzonderen laſt naar *Amſteldam*, en de *Noordt-Hollandtſche* Steden afgezonden waren: Alle goederen die bevonden wierden *Overyſſelſche* Regenten eigen te zyn, die al vry veele waren, wierden aangehouden: Maar ondertuſſchen moſten de gemeenten aldaar de bittere vrucht dezer onderneemingen van hunne Regenten gevoelen. De Stadt *Deventer* heeft zware knevelaryen van den Aartsbiſſchop van *Keulen*, en den Biſſchop van *Munſter* moeten uitſtaan; *Kampen* dartele uitſporigheden en afperſſingen der Franſchen lyden. *Zwol*, van de *Munſterſche* en *Keulſchen* t'zamen. Het platte landt heeft van de *Munſterſchen* geleden, het geen van niemant dan van gevleeſchte Duivels kon gedaan of bedacht worden; noch niet buiten geheugen en 't gevoelen van veelen. Waar van ook in de Gedenkboeken, die'er in dien tydt van geſchreven zyn, breeder onderrechtinge en kenniſſe gegeven wordt: en daaromme onnodig geacht ons daar breeder in te laaten, om'er meer van te melden.

Valken. verw. Europ. pag. 238. Verhaal der Overyſſ. oneenigh

Idem Valk. pag 239. ſeq. verh. Aitzem. zaaken van Staat enz. 3 D. f. 1107. 1109. 1111. 1171. ſeq 4. D. fol. 160. 180. ſeq. &c.

Idem Valk. pag. 240 Idem verhaal Aitz.

Idem Valken. p. 594. ſeq. Idem verhaal, enz.

OVESANDE, een der *Zeeuwſche* Dorpen op *Zuidbevelandt*, bedykt in 't jaar 850; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Zuidbevelandt*. *Houve.*

OUKERK, een der Dorpen in *Vrieslandt*; zie OENKERK.

OUKERK, in *Zeelandt*; } zie op OUDEKERK.
OUKERK, in *Hollandt*; }

OUKOOP, OUKOP in 't *Sticht*; zie OUDEKOOP.

OUTHENA een zeer oudt Slot, dat in *Zuid-Hollandt* geſtaan heeft, naderhandt ALTENA gezegt; daar al het Landt van ALTENA dien naam van voert; zie op ALTENA SLOT, en ALTENA HEERLYKHEIT. Men vind ook HOLTENA. *O.H.Kr. Schotan.*

OUWAARDINGEN, is een Dorp op *Zuidtbevelandt*, in de *Ooſtwateringen* in *Zeelandt*, geweeſt: doch in het jaar 1532. nevens meer andere Dorpen, mede verdronken. In den *Ouden Blaffert* der *Utrechtſche* Biſſchoppen, aangaande hunne geeſtelyke Jurisdictie over de Kerken, Klooſteren, Kapellen, enz. in *Zeelandt*, vinde ik *Ouderdingen*, onder gedachte Deekenſchap van *Zuidtbevelandt*, dat buiten twyfel naderhandt in *Ouwaardingen* verandert zal zyn. *Houvê 1 deel, f. 144. O. Blaff.*

OUWELANDE; zie OUDELANDT.

OUWERKERK, zie OUDEKERK, in *Hollandt*.

OUWERKERK, in *Zeelandt*; zie OUDEKERK.

OUWERSCHIE, OVERSCHIE; zie OVERSCHIE.

OY, OYEN, OEYEN, een Slot in *Gelderlandt*, onder het quartier van *Niewmeegen*. 't Was voortydts het eigendom van *Jan van Roſſem*. *Arnald de I.* uit den ſtam van *Egmondt*, zeſde Hertog van *Gelderlandt*, enz. Grave van *Zutphen*, heeft omtrent het jaar 1440 het Slot van *Oyen*, nevens het Vlek *Dieden*, met de Gerechtigheden en den ganſchen tol, verpandt aan *Diderik van Bronkhorſt*, Heer van *Batenburg*, voor de ſom van 6000 goutguldens, onder beding dat, wanneer *Arnald* deze plaatzen weêr zou willen loſſen, hy *Diderik*, een jaar te vooren waarſchouwen moſt: Ondertuſſchen ſchreef *Gerard van Kleef*, Grave van der *Mark*, aan de *Gelderſche* Ridderſchap en Hooftſteden, dat het Dorp *Dieden* aan zynen zuſter *Eliſabeth van Kleef*, Vorſtinne van *Beijeren*, tot eene morgengave geſchonken was, zoo dat het haar van Hertog *Arnald* met onrecht onthouden wierd, verzoekende aan hen te willen uitwerken, dat gemelde zyne zuſter in haare goederen onbenadeelt blyven mogte: Maar wat daar op gevolgt is, heeft *Pontanus* niet konnen uitvorſchen. Hoe de Heer van *Weeſemale*, Erf-Maarſchalk, en een der grootſten *Houve 1 deel, f. 8. 78. Pontan. Geld. geſ. 1 deel, fol. 133.*

1 *deel*, *fol.* 133. *Idem* *fol.* 238. 239.

ſten van *Brabandt*, omtrent het jaar 1444. van Hertog *Arnald*, de inruiminge van het Slot en het Kaſteel van *Oyen*, en *Diden*, met de *Overmaaſſche* landeryen van *Oyen*, enz. begeerde, en recht daar op voorwendde, wyſt *Pontaan* daar mede aan.

OY, in 't Ryk *Niewmeegen*; OY een Dorp; OY een Heerlykheit, worden by *M. van der Houve* alle drie in 't Ryk van *Niewmeegen* geſtelt; verſcheiden van dat, daar in de vorige poſt van gemeldt is. Toen in het jaar 1547. eene jaarlykſche ſchattinge van 75000 guldens over *Gelderlandt* en *Zutphen* opgeſtelt was, ſtont het quartier van *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in op 24342 guldens geſchat; tot die ſom moſt het gemelde Ryk (een der zes deelen of ampten van dat quartier) laſten 2432 guldens: de Dorpen en Heerlykheden voor haar deel, 14 of 15 in 't getal, 1364 guldens, daar in ſtont *Oy* in het Ryk begroot op 38 guldens; het Dorp *Oy* op 135 guldens; en de Heerlykheit *Oy* op 50 guldens.

Houve 1 *deel*, *fol.* 78.

OYEN, een Dorp in het *Niewmeegſch* ampt van *Maas* en *Waal*. Toen in het jaar 1547. *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens was opgelegt, ſtont het quartier *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in geſchat op 24342 guldens: tot die ſom moſt het ampt *Maas* en *Waal* (een der zes ampten van 't *Niewmeegſche* quartier) draagen 3896 guldens, waar toe het Dorp *Oyen*, t'zamen met *Diden*, twee der 20 of 21 Dorpen des Ampts van *Maas* en *Waal*, 144 guldens 16 ſtuivers moſten laſten.

Houve 1 *deel*, *fol.* 79.

OYEN, of OYE, een Dorp of Heerlykheit onder *Roermonde*, in het Landt van *Keſſel*. Toen in 't jaar 1547. op geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000. gelegt was, ſtont het quartier van *Roermonde* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in op 19075 guldens: daar toe moſten de Heerlykheden in 't Landt van *Keſſel* opbrengen 1716 guldens, 10 ſtuivers 3½ penningen; waar in deze Heerlykheit, een der negen van *Keſſel*, niet meer dan 37 guldens laſten moſt; een teken dat zy gering is. Want de minſte der overigen (*Blitterswyk* en *Brinkhuizen*) ſtonden zelfs op 109, en *Horſt*, het hoogſte van alle, op 669 guldens.

Idem *Houve* *ibid.* *fol.* 81.

P.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 142.

PADAPALE. Van deze Plaats wordt by *Menco* gewag gemaakt op het jaar 1252. zynde zeer dicht by de Stadt *Groningen*, en dragende van ouds den naam van PADAPALE. Het zyn Weilanden, beneeden de Stadt op den rechter oever van de *Hunſing*, leggende wat laager als het naburige landt, en uit dien hoofde wat wateriger; waar van daan zy in boerterye de Paddepoel/ dat is, de poel van Kikvorſchen en Padden, genoemt worden. [Deze plaats *Padapale* zietmen geteekent tegen over *Groenenburg*, niet verre van *Groninga*, *Tab. IX. Part. II.* en ſchynt de hedendaagſche benaminge van *Paddepoel* van den ouden naam afkomſtig te zyn, hoewel die miſſchien niets minder beduidde als padden of kikvorſchen: zoo als het onverſtandige en domme grauw deeze benaming verdraait heeft. Want, zoo giſſing hier eenigzins plaats mag grypen, zie ik geen reden altoos, waarom men niet zoo wel zal mogen denken, dat deze benaming afkomt van de Godinne PADA, als die van PADENHOUT en HOLTPADA, daar wy den Heer *Alting* hier boven van zien handelen op den titul BADUHENNÆ LUCUS: zoo dat PADAPALE, of PADÆPALUS, zoo veel zou betekenen als een *Poel van de Godinne Pada*. En het zou geenzins te verwonderen zyn, dat de oude *Friezen* aan deze inheemſche Godtheit een *poel* of moerig landt toegeheiligt hadden; dewyl dezelve, naar onze giſſinge, eigentlyk een Godinne van het laage landt geweeſt is; gelyk wy zulks hier boven op het woordt BATAVI, en den oorſprong van het zelve breeder hebben gepoogt aan te wyzen; hoewel de Heer *Alting* deze benaminge liever van de *Paden* of *Wegen* wil afleiden. Ja het komt ons zeer waarſchynlyk voor, dat d'oude inboorlingen deze Godtheit, of eene diergelyke, als een Godinne van de POELEN, Moeren en Veenen geëert hebben, en dat die uit dien hoofde van de *Romeinen* PALUDANA genoemt is: ook dat de oude Inſcriptie, die men te Berg-en-Dal, buiten de Stadt *Kleef*, ziet, op deze moet t'huis gebragt worden. Wel is waar dat dezelve dus opgegeeven wordt: DEÆ HLVDANAE SACRVM. Maar ons dunkt dat men zich al te onbedachtzaam aan den klank vergaapt, en te ver van huis vliegt, als men deze benaming wil afleiden van Lude/ dat is, Volk, en Dan/ Overſte, als of men zeide, de *Beſcherm-Godinne van het Volk*; gelyk de Heer *Alting* doet op den titul *Nehalenniæ Sacellum*. Want het ons ganſch niet vreemdt, maar zeer waarſchynlyk voorkomt, dat de ſteenhouwer, uit enkel misverſtandt of verzinning, miſſchien de Latynſche taale onkundig zynde, het aldus uitgehouwen heeft, in plaats van DEÆ PALVDANÆ SACRVM. Immers dit geeven wy by deze gelegentheit aan het oordeel der Geleerden, en liefhebberen der Oudtheit.]

PADDENPOEL, (HET HUIS TE) of PADDINPOEL, heeft buiten de *Rynsburger* poort der Stadt *Leiden*, onder *Oeſtgeeſt*, gelegen, en aan de Burggraaven aldaar toebehoort. Toen die Stadt in 't jaar 1420. door Hertog *Jan van Brabandt* belegert wierd, en by verdrag overging, hebben die van *Leiden*, *Paddenpoel* geheel ter neêr geſmeten. Het heeft dichte by en omtrent het Klooſter *Mariënpoel* geſtaan; geſticht door *Boudewyn van Swicten*. *Van Leeuwen* en andere zeggen, dat het Huis te *Paddenpoel* heeft gelegen, daar naderhandt het Klooſter *Mariënpoel* geſtaan heeft. *W. van Gondhoven* zegt, het Huis te *Paddenpoel* behoorde in 't jaar 1393. den Heer van *Waſſenaar*, en is daar na in een Jofferen-Klooſter, *Mariënpoel* geheten, verandert. *P. Brugman* zegt, het Huis te *Paddenpoel* wierd tot het Klooſter *Mariënpoel* gemaakt. Maar het een is zoo wel als het ander verwoeſt. Het Klooſter wierd in de laatſte belegeringe van *Leiden*, in 't jaar 1574. afgebroken, en niet weder herbouwt. De ruïnen daar van kan men noch zien: het landt en de boomgaart behooren nu (verſta ten tyde als *Brugman*, of een ander dit ſchreef, en niet juiſt ten tyde als dit boek uitquam) den Heer *Franco van Hamersveldt*, word noch de *gebrokelder* genoemt.

Orlers beſchr. van Leiden pag. 5. *Leeuw. Bat. Ill. f.* 1261. *Idem Leeuw. Orlers. Goudh. in de O.H.Kr. fol.* 82. *Brugm. voor Scriver. pag.* 15.

PAESENS, PASENS, een der 13 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Ooſt-Dongerdeel*, in het quartier *Ooſtergoo*. De Dorpen *Aanjum*, *Lioeſſens* en *Paeſens*, worden de nieuwe Landen genaamt, als ingedykt door den daar toe gemagtigden Heere *Ernſt van Aylva*, in 't jaar 1592. na dat door den vernielenden *Allerheiligen Vloedt*, van 't jaar 1572. de Grietenije van *Ooſtdongerdeel* zeer veel geleden hadde, en 'er 1800 menſchen in omgekomen waren.

Winſem. beſchr. van Fr. Item zyne Kron. fol. 550.

PAESLO, een der negen Dorpen en Schoutampten, onder het Droſtampt van *Vollenhoven*, in *Overyſſel*.

Houve.

PAINDRECHT; zie PENDRECHT.

PAIN ET VIN. (MOSES) Toen de Hertog van *Luxemburg*, met zyne byhebbende *Franſche* benden, in het jaar 1672. uit *Utrecht*, *Hollandt* introk, en te *Zwammerdam*, als ook te *Bodegraven* deerlyk huis hield, was *Moſes Pain & Vin*, Kolonel en Quartiermeeſter Generaal van Prins *Willem den III. van Oranjen*, de Schans te *Niewerbrugge* toevertrouwt: Buiten twyfel zou *Luxemburg* met zyne krygsmagt, wegens den zoo ſchielyk ingevallen dooi (want hy was over 't ys *Hollandt* ingetrokken) in de gedachte twee Dorpen als een muis in de val gezeten hebben; ook maakte *Luxemburg* vermoedelyk geenen anderen ſtaat, dan daar met den zynen zyn kerkhof te zullen hebben gevonden, doordien de weg, over 't ys genomen, onbruikbaar geworden, en die naar *Woerden* door 't Fort aan de *Niewerbrug* afgeſneeden, en zonder geſchut, dat zy niet by zich hadden, onwinbaar was, indien niet deze Overſte *Pain & Vin* het Fort verlaaten, en dat voor den Vyandt open geſtelt hadde; daar in niet volgende d'ordres van den Generaal *Koningsmark*, die, in 't afwezen van zyne Hoogheit, daar en daar omtrent het bevel voerde; in tegendeel, naar men getuigt, trok hy 'er de twee Regimenten uit, en begaf zich naar *Gouda*. Dus kreeg *Luxemburg*, buiten verwachtinge en hoope, den vryen pas. *Pain & Vin* wierd over zyne moedeloosheit of wanbedryf den 10 Januarius 1673. by den hoogen Krygsraadt ter eeuwiger gevangkeniſſe gedoemt. Maar zulks zyne Hoogheit niet voldoende, wierd hy, by overzieninge van 't vonnis, van den Krygsraadt gevonniſt met het zwaardt over 't hooft geſtraft te worden: het laatſte mede den hooggemelden Prins niet genoegende, wierd het geheele proces in zyn Hoogheits bywezen, en ten overſtaan van twee Heeren uit den Hoogen Raadt, als provintiaalen Raadt van *Hollandt*, enz. onderzocht, en hy verwezen om onthalſt te worden, den 20 Januarius 1673. welk vonnis ook in de volgende maandt Februarius, met den derden ſlag, volvoert wierd.

Valken. verwart Europæ pag. 842.

Sylvii vervolg op Aitzemaas 1 *deel*, 1 *ſtuk*, *fol.* 513. *Idem Sylvii fol.* 514.

Over deezen misſlag, en 't verwyzen daar op van den Heere *Mozes Pain & Vin* ter doodt, zyn veele bedenkingen gevallen, zommige tot zyne ontſchuldiging, doch andere tot zyne bezwaringe, en ſtyvinge van het vonnis der Rechteren. Dat hy altoos een trouw, eerlyk, en wakker ſoldaat is geweeſt, is zyne algemeene faame; ook dat hy hier in niet verraderſch, maar lafhartig in heeft te werk gegaan, of wel bedwelmt is geworden door de beede van de Heeren van *Gouda*, om met zyn onderhebbend volk, half voor afgeſneeden gerekent, in hunne veſten te wyken; waar over de *Hollandtſche Merkurius* van 't jaar 1672. op 't end, kan worden nagezien. Men zegt ook, tot zyne verſchooninge, dat de Grave *Koningsmark*, in zoo groot eene wanorder, hem mondeling (doch geen ſchriftelyk) bevel had gegeeven van zyne poſt te verlaaten, en heene te trekken daar hy beſt oordeelde; doch, by mangel van het laatſte, kon hy zulks tot zyne verweeringe niet bybrengen. Echter wierd het gemelde Opperhoofdt zelf toen by veelen verdacht gehouden, daar de kreet genoegzaam van opging; hoewel zyne verdediging in de *Hollandtſche Merkurius*, van 't jaar 1673. op de 3de en 4de bladzyden, uit zeker verhaal van het toen voorgevallene, te vinden is, dat dus ſluit: *Niemant kon de reden* (van den brandt te Zwammerdam en Bodegrave) *begrypen, dan men hoorde wel*

wel haaſt dat de Kolonel Pain & Vin *de Commandanten van de Niewerbruggen Schanſſen had geperſuadeert de zelve te verlaaten, en met de bezettinge na Gouda te gaan: Hier door kreeg de vyandt goede gelegentheit om door gemelde Schanſſen naar* Woerden *te retireeren, en zyne totale ruine voor te komen: dan de gemelde* Pain & Vin *wierd den 23. dezer daar over tot* Alphen *in drie ſlagen onthoofdt.* Door den Generaal *Slangenburg* wierd hy gevangen genomen, die hem, naar krygsgebruik, zynen degen afeiſchte; waar op hy, met groote ontſteltenisſe, zeide; dat hy ze liever zyne Excellentie hadde over te geeven, dan eenen anderen. Wat zyne misdaadt, op zichzelven aangemerkt, betreft, die was gewisſelyk zwaar en onvergeeflyk; want ik (die dit ſchryve) hebbe, by de wederkomſte der *Franſche* krygsmagt van daar, uit den mondt van verſcheide *Zwitſers* gehoort, dat de poſt van *Niewerbrugge* onverwinnelyk, en bequaam was, om 't ganſche Leger des Konings te vernielen, wanneer ze maar van hunne eene Compagnie (op 200 koppen geſchat) ware verdedigt geweeſt; naardien'er nauwelyks twee Ruiters, en ten hoogſten drie Voetgangers naaſt elkanderen het trekpadt van de vaart, het eenige padt dat'er was, konden gebruiken; terwyl het naaſtleggend ys, noch man, noch paerdt, meer draagen kon; gelyk 'er dan al zeer veele van beiden te vooren onder verzonken waren. Het doodtvonnis nu, gevelt over deezen Overſten, ſtaaft krachtig het zeggen: *Dat men nooit in den kryg mag zondigen.*

Leeuw. Bat. Ill. ſ. 1262. PALESTEIN, of PALENSTEYN, is geweeſt een oudt adelyk Huis, afhangkelyk van de Heerlykheit van *Zegwaardt*; waar mede Heer *Karel Oem van Wyngaarden*, Heer van *Wyngaarden*, *Zoetermeer*, *Benthuizen*, *Zegwaardt*, enz. verlydt is geweeſt.

Houve. Goudh. PANKRAS, (SINT) een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onderhoorig aan *Alkmaar*, of 't Bailjuuwſchap van *Niewburg*.

Em. van Meteren fol. 398. P. C. Bor, 35 boek, in't 5 D. of't 6 St. PANNE, (PIETER) geboren te *Yperen*, in *Vlaanderen*; hy is kuiper, koopman, en makelaar geweeſt: maar, tot armoede geraakt, klaagde hy zynen noodt aan eenige *Jeſuiten*, die hem rieden iet *Notabels* aan te vangen, om weêr een man te worden; daar hem ook een dienaar der *Jeſuiten*, *Melchior van Walle* geheeten, toe aanzette, nevens zyne eige huisvrouwe *Maiken Boijers:* het *Notabel* quam uit om Prins *Maurits* om hals te brengen. Hy ging naar *Douay*, daar de Jeſuiten hem braaf aanmoedigden, en onderrechtten hoe zich te gedraagen; met verzeekering, van geen verdienſtelyker werk, noch Gode geenen aangenamer dienſt, noch Sacrificie te konnen doen, geen zekerder weg ten hemel te verkiezen, dan dien Ketter en menſchenmoorder af te maaken: indien hy op de daadt omquame, zou hy aanſtonds ten hemel vaaren, enz. Hy nam het aan, onder belofte door den Provinciaal, Prefect, Rector, en Jeſuiten aan hem gedaan, van 200 ponden Vlaams te zullen hebben, en een Bode-ampt te *Yperen:* daar by zynen zoon, *Hansken Panne*, met eene Kanonizye te *Doornik* te voorzien. Hy zou zich naar *Hollandt* begeeven, en te *Leiden*, *Delf*, of in den *Haag* zyn kuipen by de handt vatten, en het eenige maanden pleegen, tot dat hy gelegentheit zag om dat heerlyk ſtuk uit te voeren. Toen nu Prins *Maurits*, in 't jaar 1598. te *Leiden* was gekomen, om de bruiloft van *S. Aldegondes* dochter, trouwende aan den Heer *Van der Werve*, met zyne tegenwoordigheit te verheerlyken, en aldaar ter dier oorzaake eenen grooten aanloop was, wierd *Pieter Panne*, op eenig quaadt vermoeden, gevangen: omdat hy in *Zeelandt* zich eenige woorden, van een wroegend geweeten, had laaten ontvallen, eer hy te *Leiden* was gekomen om de zaak uit te voeren. Hy wierd op zyne belydeniſſe gevonniſt (met advys der Raden en *Staten van Hollandt*) door de Magiſtraat van *Leiden*, om onthooft, en gevierendeelt te worden, dat ook den 22 Junius volvoert wierd. Hy ſtorf met groot berouw. De *Jeſuiten*, om deze ſmette (nu d'aanſlag mislukt en *Pieter Panne* doodt was) van zich af te veegen, gaven twee boekjens tegen de Sententie van *Pieter Panne* uit; het een genoemt, *Kort onderzoek van den moordt, die de Jeſuiten op den perſoon van Prins Maurits zouden voorgenomen hebben*, enz. het ander; *Antwoordt op de Hollandtſche ſententie over Pieter Panne, door Coſterus, Prieſter*, enz. daar in zeer gearbeidt word om de ſententie valſch, en de Jeſuiten onſchuldig te maaken. Men vindt ze verhaalt en uitgetrokken by *P. C. Bor.*

Idem Meteren ibid.

Bor, Nederl. Oorlog. 5 deel, fol. 27. tot 32.

PANNERDEN, een Dorp in *Gelderlandt*, onder het Ampt van d'*Overbetuwe*. Toen in het jaar 1547. *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens jaarlyks opgelegt was, ſtont het quartier van *Niewmeegen* (een van de vier quartieren dezes Vorſtendoms) daar in op 24342 guldens; tot die ſom moſt de *Overbetuwe* (een der zes Ampten van het *Niewmeegſche* quartier) opbrengen 3896 guldens; die uitgeſlagen over de 25 of 26 Dorpen der *Overbetuwe*, moſt het Dorp *Pannerden* daar in laſten 242 guldens 17 ſtuivers 10¾ penningen.

Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 79.

By PANNERDEN, of PANDEREN, naar het Weſten, is een vaart gegraaven; om van de *Waal* in den *Rhyn* te komen. Welke, van hoe grooten gebruik die is voor zommige Steden in *Hollandt*, in den koophandel: zoo grooten tegenſtandt heeft haare onderneeminge ook van anderen gevoelt. Want die hunne waaren uit *Duitſchlandt*, van den *Rhyn* afkomende, door den *Neder-Rhyn* moſten heenvoeren, vonden hunne vaart, by de droogte van *Schenkenſchans*, geheel geſtuit: waar door de *Waal*, een vollen ſtroom houdende, de koopmanſchap ſterk naar zich trok. Zoo beſtonden die van *Amſterdam* en *Utrecht* daar, van de *Waal* af, eene doorgravinge te maaken, door de *Overbetuwe* naar den *Neder-Rhyn:* het welke die van *Dordrecht*, tot hun merkelyk nadeel rekenende, alzoo zy hun ſtapelrecht beweerden; ſtelden zy zich met kracht daar tegen; en zoo is de zelve eenen langen reeks van jaaren betwiſt geworden, en binnen haare dammen gebleven: ſtrekkende, by een opgeworpene dwerſchwal, of ſchans, tot een landweer tegen vyandtlyken aanval, ſlechts voor een watergracht: doch naderhant verſtaan wordende, dat de vrye handel nergens diende geſtremt te worden; zoo is de vaart geopent: en heeft nu dit gebruik, dat de waaren te ſcheep van den *Boven-Rhyn* in de *Waal* komende, door deze *Panderſche* doorvaart in den *Neder-Rhyn* worden afgevoert, by *Wyk te Duurſtede* langs den ouden *Rhyn*, of de *Lek*, door *Utrecht*, en alzoo de *Vecht* af naar *Amſterdam* geraaken. Wy hebben, tot voldoeninge der niewsgierigen, van dit doorgegraaven gat de hier nevensſtaande Kaarte, van eenen Wiskunſtenaar getekent, laaten ſnyden; vermits'er zoo veele jaaren over deeze onderneeminge hier ter plaatze gekrakkeelt is, waar door zy zeer berucht is geworden, hoewel'er van onze inwoonderen verre de minſten ooit aanſchouwers van zyn geweeſt. Bekomen wy'er verder berecht van, gelyk wy verzocht hebben en verwachten, zullen wy zulks by zommige andere Byvoegzelen, voor of achter aan 't Werk, plaatzen; dewyl het onmogelyk is geweeſt dat wy, in zoo eene ruime zee van ſtoffe, niet wel eenige zaaken ongemerkt voorby gezeilt, of ook wel op zommige onbekende banken geſtooten hebben, hoe nauw wy op het kompas der waarheit poogden ſtreek te houden; 't geen wy dan ook, na d'aanwyzinge, of nader ontdekkinge, gereedelyk zullen verbeeteren. Van dit deurgeſtoken gat is ons ondertuſſchen verſtendigt, dat het tot eenen grondeloozen Kolk is uitgewoelt, daar wel quaade gevolgen voor 't naby gelegen landt uit konden ontſtaan, waar tegen door kribben en zwaarder bedykinge zal moeten gewaakt worden: ook brengt de geweldige deurtogt den *Rhyn* vry wat onmaatig veel waters toe, waar door niet alleen d'Uitterwaerden, of buitendykſche landen, te veel overſtroomt worden, maar ook de dyken, op veele plaatzen, niet beſtandig voor deurbraaken zyn; dat den ingezetenen luttel ruſte en genoegen geeft: ja, men hoort wel van zommigen, dat het achterblyven deezer doorgravinge, wegens de gevolgen die'er uit konnen ontſtaan, beter en heilzaamer voor 't Gemeen geweeſt ware: doch die teerling is geworpen, gelyk men ſpreekt; en zoo leertmen menigwerf door d'ondervindinge zommige dingen tot zyne ſchade, die'er de ſneedigſte verſtanden te vooren niet in zagen, noch van konden voorſpellen.

PAPENBRIL, eene Sterkte in *'s Hertogenboſch*, zoo genaamt. *J. de Raey.*

PAPENBRIL, eene Schans die Prins *Maurits* heeft laaten maaken. Na dat in 't jaar 1620. (voor 't eindigen van 't Beſtant) de Marquis *Spinola* in den *Palts* met een zeer ſterk leger doorgebroken was, beſloten de *Staten Generaal* den Paltsgraaf eenig volk ter hulpe te zenden, gelyk zy ook deeden: derhalven waren zy wederzyds op hunne hoede. Omtrent half Auguſtus legerde Prins *Maurits* zich beneden *Wezel:* wat hooger op, tuſſchen *Wezel* en *Rynberk*, legerde zich, in 't afwezen van *Spinola*, *Don Louis de Velaſco*, die 't oppergebiedt toen voerde, met omtrent 6000 mannen. Den 23 Auguſtus trok Prins *Maurits* ook wat hooger op. De legers zagen beide malkanderen maar alleen wat leelyk aan, zonder eenige feitelykheden: maar toen Prins *Maurits* bemerkte dat *Spinola* een gedeelte van den *Palts* ingenomen had, en op die wyze van *Oppenheim* tot *Keulen*, ja tot *Rees* toe meeſter van den *Rhyn* kon zyn, heeft hy, om den *Spaanſchen* het kompas wat te verzetten, eenig volk naar *Mondorf*, dat tuſſchen *Bon* en *Keulen* leit, op een Eilandtjen van den *Rhyn*, de *Kemperwaerdt* genoemt, gezonden, en daar een Schans doen maaken, die van 't gemeene volk de *Papenbril* wierd genoemt: maar Prins *Maurits* gaf haar, om aan *Keulen* geen argwaan te geeven, den naam van *Papenmuts*, om de vier hoeken die ze had, niet ongelyk die van deze mutzen; voorzag ze verder van eene goede bezettinge, genoegzaamen leeftogt, en wapenen. Toen in 't jaar 1622. de oorlog tuſſchen *Spanjen* en den *Staat* weêr aangevangen was, hebben de *Spaanſchen*, onder Grave *Henrik van den Berg*, enz. met *Keulſche* hulp, de Veſting *Papenmuts* verovert, en het vervolgens 't Fort *S. Elizabeth* genoemt: daar tegen zond Prins *Maurits* zynen broeder *Frederik Henrik* met een braven hoop volks naar *Brabandt*, die daar groote plonderingen aanrechtte, en met eenen geweldigen buit, en veele voorname gevangenen, naar huis keerde.

Abellin. Theatr. Europ. tom. 1. Baudart Meinor. t. 2. l. 12. f. 53. fol. 53.

PAPENDORP, eene Buurt in 't Nederquartier van 't Sticht *Utrecht*. *Houve.*

PAPENDORPE. De gelegentheit van deze plaats leert men kennen uit den brief van *Henrik*, Biſſchop van *Utrecht*, *Alting Not.*

Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 142. *Utrecht*, van het jaar 1260. dat ze geweeſt is buiten de *Katharine*-poort, wat verder Noordtweſt aan als Enge/ of 't Huis ten Eng; ik hebbe niet kunnen verneemen dat de naam hedendaags meer in wezen is. (Zie hier van boven de korte aantekening.)

Houve 1 *deel, fol.* 96. PAPENDRECHT, een Dorp in *Zuidt-Hollandt*, tegen over *Dordrecht:* het is eene der hooge Heerlykheden in den *Alblaſſerwaerdt*, niet ſtaande onder 't Bailjuuwſchap van *Zuidt-Hollandt*. Het Bailjuuwſchap *Papendrecht* ſtrekt zich ten Ooſten van *Slydrecht*, ten Weſten en Zuiden aan de *Merwede*, ten Noorden aan *Alblas:* het heeft in 't midden der 16de Eeuwe den Heere *Tileman van Muilwyk* toebehoort: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Dordrecht*.

Idem Houve ibid.

S. van Leeuw. Bat. Ill. f. 1233. PAPENDRECHT, ('T HUIS TE) het is voor veele jaaren van den gemelden Jonker van *Muilwyk*, Heer van *Papendrecht*, gebouwt; *Matena* behoort ook onder die Heerlykheit; word te leen gehouden van de Graaflykheit van *Hollandt*, met hooge Juriſdictie, allereerſt aan 't Huis van *Breederode* gegeeven: ook was deze Heerlykheit noch ten tyde van Heer *Walraven van Breederode* aan dien ſtam, die in 't jaar 1415. de ſpade op den dyk ſtak: daar na wierd 'er *Willem van Breederode* mede verlydt, die ze aan *Arendt van Gent*, in 't jaar 1421. overgaf. Maar, om dat zyne kinderen het leen na zyne doodt niet verheften, verviel het: daar na wierd 'er *Reinier van Hemert* mede beleent; hy was Dykgrave van *Alblaſſerwaerdt*. In het jaar 1576. quam ze aan *Gysbert van Hemert*, die zyn recht verkocht aan *Tileman Oem*, *Godſchalks* zoon, wiens nakomelingen de Heerlykheit tot in 't jaar 1570. bezeten hebben: maar toen verlieten het de Erfgenaamen, by ſpadeſteekinge, aan 't gemeene landt van den *Alblaſſerwaerdt*, tot dat ze in 't jaar 1625. by koop en opdragt, aan *Tileman van Muilwyk* gekomen is, die oudſte zoon was van Mr. *Jan van Muilwyk*, by *Eliſabeth Schaak*, en naaſte Leenvolger van gemelden *Willem Oem*. In het jaar 1652. is 'er zyne Zuſters zoon, *Kornelis Hoink*, mede verlydt, die ter Gemalinne hadt *Maria Oem*, en won by haar *Otto Hoink*, in het jaar 1668. daar mede verlydt. Het Handtveſt in het jaar 1387.

Idem ibid. f. 1234. gegeeven van Heer *Reinout van Breederode* en *Gennip*, aan die van *Papendrecht*, *Vrankenlandt*, en *Matena*, vindtmen by *S. van Leeuwen*, in zyn *Batavia Illuſtrata*.

Houve. PAPENKOP, eene Buurt en Ambachts-heerlykheit in het Sticht *Utrecht*, onder 't quartier van *Montfoort*.

PAPENMUTS; zie PAPENBRIL.

PARMA, (ALEXANDER FARNESE *Hertog van*) zie FARNESIUS, enz.

Winſem. PARREGA, een der 27 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Wonzeradeel*, in 't quartier *Weſtergoo*. In dat Dorp heeftmen het Huis *Æminga*.

Houve 2 *deel, fol.* 439 PAULUS-DYK, (St.) anders St. PAULUS POLDER, een Dorp in *Hulſter-Ambacht*, in *Vlaanderen*; heeft Kerk en Predikant, die ook *Heinsdyk* bedient, ſtaande onder 't *Zeeuwſche* Claſſis van *Zuidtbevelandt*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 142. PEDESE, PEDGE, is een gering Dorp van *Drenth*, met een Riddermatig Kaſteel, of, gelyk *Menco* van *Werum* ſchryft, op het jaar 1241. van de Ridders (*Militum*) van PEDESE, die van de partye der *Groenenbergers* waren: welk Kaſteel, hoewel het door die van *Utrecht* in het jaar 1228. verſterkt was, de *Gelekingers* echter in het jaar 1251. hebben afgebroken; en zelfs *Adolph*, Ridder van PEDESE, in het tweede jaar gevangkelyk wechgevoert. Het Perkamenteboek van *Utrecht* noemt het overal PEDGE, en gewaagt van twee broederen van PEDGE, namelyk *Menſo* en *Rudolf*, die kinderen geweeſt zyn van *Lambert*, broeder van den Biſſchop *Herbertus*. Hedendaags word het gemeenlyk de PEYSE genoemt; het leit een gemeene Duitſche myl en een vierde van de Stadt *Groningen*. [Men ziet dit PEDESE geteekent *Tab. IX. Part. II.* niet verre van het Veen, dat daar den naam draagt van Bakkenveenne. Wil de lezer zich het leezen niet meer laaten verveelen, als my het ſchryven hindert, zal ik zeggen het geene my als een giſſing, onder het vertolken hier van invalt; dat deze benaaming zoo veel konde zeggen, als de ESE van PADA. Nu weeten die van *Overyſſel* en *Drenth*, en miſſchien de *Groningers* ook genoeg, hoe zeer de naam van ESE voor een hoog bebouwt landt in die geweſten gebruikelyk is; zie den Heere *Alting* hier boven op het woordt *Aſciburgium*.]

Houve 1 *deel, fol.* 110. PENDRECHT, een Dorp in *Hollandt* onder *Vlaardinger-Ambacht*; onderſcheiden in *Oudt* en *Niew Pendrecht*. Eenige zoeken 't wat verre, en meenen dat men PAINDRECHT moet ſchryven, om het *broodt*gebrek dar vrouwen en kinderen leeden, na de elendige nederlaag der *Friezen*, onder hunnen Koning *Beroald*, door *Clotarius van Vrankryk*; zoo ook *Barendrecht*, van het *gebaar* over haare doode mannen; *Stryen*, van den daar voor gevallen *ſtrydt*; *Heenvliet*, van 't *vlieden*; *Putten*, van de daar *begraven* dooden; zie op BEROALD, en BARENDRECHT.

Houve. PEPERGA, een der 20 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Stellingwerf Weſteinde*, of een der zes Dorpen gelegen over den Stroom, onder 't quartier van de *Zevenwolden*. *Peperga* word van het Dorp *Blesdyk* door het ſtroomtjen *Bleſſe* afgeſcheiden. *Winſem.*

PERENOT, (ANTONIUS) Biſſchop van *Atrecht*, Kardinaal van *Granvelle*, is een plaag, of liever een vloek voor de *Nederlandtſche Provintiën* geweeſt, en in eenen algemeenen haat by haare inwoonderen: zyn Grootvader was een Ambachtsman te *Nozerois* in *Burgundiën*; zyn Vader *Nikolaas*, aan de Schoolen gehouden, wierd Klerk, vervolgens Procureur in 't Parlament te *Dole*, daar na Sekretaris van *Margaretha*, weduwe van *Savoyen*, Landtvoogdeſſe der *Nederlanden:* eindelyk wierd hy door Keizer *Karel den V.* gemaakt Raadsheer van *Staat*, en gebruikt in veele gewigtige zaaken. Veel geldts byeen geſchraapt hebbende, kocht *Nikolaas* de Heerlykheit *Granvelle*, en nam den titel aan. Hy liet na den Heer van *Chantenay*, en deezen *Anthonis*, die, geeſtelyk geworden, van jongs op eene doortrapte Staatkunde van zynen Vader geleert hadde. De zyde der *Guiſen*, in *Vrankryk*, was hy uitermaten toegedaan: en gaf raadt om de *Spaanſche* ſoldaaten in *Nederlandt* te houden. By de aanſtellinge der niewe Biſſchoppen, maakte *Philips de II.* hem Aartsbiſſchop van *Mechelen*, en de Paus zondt hem den *rooden hoedt*; waarom hy zich, naar 's Vaders Heerlykheit, Kardinaal van *Granvelle* liet noemen. *Philips* ſtelde hem met de grootſten des landts gelyk, maar hy verhief zich boven hen, en trok de ganſche regeeringe des landts aan zich: beſchimpte zelf de voornaamſten; en, zonder zich in zyn bewint regel of maat te ſtellen, borſt hy uit in hoogmoedige buitenſpoorigheden. Dat bragt hem gewel- *Hooft* *fol.* 11. dig in 't oog, en daar door haalde hy op zich niet alleen den haat van den Adel, maar ook van de Geeſtelykheit, en al het volk: Hy bewoog den Koning om het Gouvernement der *Nederlanden* aan de Hertoginne van *Parma*, zyne Baſterd-zuſter, als onervaaren, en die van hem moſt afhangen, te geeven; vernietigde het gezag van den Raadt van *Staate*, en bragt te weege, dat alle zaaken naar *Spanjen* moſten overgeſchreven, en verder by den Koning in zynen *Spaanſchen* Raadt overwogen, en afgedaan worden. De gemelde Raadt mogt niet meer de bedieningen vergeeven, noch *Staatſche* Gouvernementen, noch Præſidentſchappen, enz. Kortom, hem word te laſte gelegt, het voornaamſte beweegradt te zyn geweeſt in alle de *Nederlandtſche* beroerten, zoo wel omtrent het Wereldtlyke, als Geeſtelyke, omtrent den Adel, de Religie, en de harde vervolgingen daar uit geſproten. Eindelyk evenwel, ziende het algemeen misnoegen tegen zyn perſoon, vertrok hy met een wrevelig gemoedt naar *Spanjen*; daar hy *Philips* noch meer opſtookte. Begaf zich verder naar *Romen*, en kreeg daar tydinge dat *Duc d' Alva* in de *Nederlanden* aangekomen, en *Egmondt* nevens *Hoorn* gevangen waren: Fluks vraagde hy, of *Willem de Zwyger*, (dus noemde hy den Prins van *Oranje*) mede in handen was? Op d' antwoordt van *neen*, borſt hy los; *Aan zyne gevangkeniſſe was meer dan alle de andere gelegen.* Voor zyne doodt ſtont hy van zyn Aartsbisdom te *Mechelen* af, ten voordeele van *Johan Hauthain*, Parochiaan van *S. Goedele*, te *Bruſſel*. Hy was in 't jaar 1517. den 20 Auguſtus (by anderen den 11 September) op Mattheus dag, in *Spanjen* geboren. Na zyn vertrek uit de *Nederlanden* heeft hy eenen langen tydt het Koningkryk *Napels*, als Viceroy of Onderkoning, geregeert.

Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 6. *Meteren fol.* 33. *Hooft fol.* 11. 23. 28. 34. 41. 45. *Meteren fol.* 32. 33. 34. *E. van Rheid fol.* 23. 43. *Meteren fol.* 362. *Hooft f.* 1095. *J. Bull. Acad. des Scienc. pag.* 77.

PERNISSE, een der *Hollandtſche* Dorpen in *Vlaardinger-ambacht:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Schielandt*. *Houve.*

PERSINGEN, een Slot en Heerlykheit in *Gelderlandt*, onder het quartier van *Niewmeegen*. Toen in het jaar 1547. ganſch *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens was opgelegt, ſtont het quartier van *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in op 24343 guldens geſchat, tot die ſom moſt het *Ryk Niewmeegen* (een van de zes Ampten van dat quartier) 1364 guldens laſten, behalven de Steden *Niewmeegen*, *Bommel*, en *Thiel:* welke ſom uitgeſlagen over de 14 Kerſpelen en Heerlykheden van dat Ampt, ſtont *Perſingen* daar in op 74 guldens. Het Slot te *Perſingen* is een ſterke Veſting geweeſt; maar in 't jaar 1505 geſlegt. *Houve* 1 *deel, fol.* 78. *Pontan.* 2 *deel, fol.* 321.

PERSYN ('T HUIS TE) legt onder *Waſſenaar*, aan den weg tuſſchen den *Haag* en *Leiden*: Het is te vermoeden dat het voor ruim 208 jaaren, van eenen uit dat Adelyk geſlachte, gebouwt is: Naderhandt is het gekomen aan Mt. *Hippolitus Perſyn*, Raadt in het Hof van *Hollandt*, daar na Preſident te *Leeuwarden*, en laatſt te *Utrecht*, daar hy in 't jaar 1568 geſtorven is: Had ter Gemalinne Juffr. *Eliſabeth de Jonge*, overleedt in 't jaar 1604. was dochter van Mr. *Jan de Jonge*, Griffier des Hoofs van *Hollandt*, moeder van Jonker *Jan Perſyn*, die ten huwelyk nam zyne Nichte Juffr. *Jenne van Bekeſtein*. Het huis te *Perſyn* word noch heden by de familie van *Bekeſtein* bezeten. *Leeuw. Bat. Ill. f.* 1260.

PERSYN, 't geſlacht, anders ook WATERLANDT gezegt: men gelooft, dat d' eerſte Stamhouder deezer Familie uit *Griekenlandt* gekomen is, met Gravinne *Luitgert*, gemalinne van *Arnold van Hollandt*, omtrent het *Goudh. in de O H. Kr. fol.* 195.

Jaar 990. In de oude *Hollandtſche* Hiſtorien ſtaat in 't jaar 1080. Heer *Jan Perſyn*, en Heer *Dirk Perſyn*, beide Ridders, en Heeren van *Waterlandt*, geſtorven in 't jaar 1226. nalatenden Heer *Klaas Perſyn*, Ridder, Heer van *Waterlandt*, geſtorven in 't jaar 1250. en Heer *Wouter*, Broeder van *Klaas*, ook Ridder. Men vint een wonderlyk geval, of verdichtzel, dat dezen Heer *Wouter*, met zynen grooten vriendt *N. van Leefdale*, in een Tournoi- of Steekſpel zou gebeurt zyn, in de *oude Holl. Kron.* den oudſten druk, *diviſ.* 16. *c.* 10. en in den niewen vermeerdert van *Goudthoven f.* 303. ook wat hem den Ridderlyken ſtaat (om in den geeſtelyken te treeden) zou bewogen hebben te verlaaten. Het verdere geſlacht der *Perſyns* vindtmen by *Goudhoven*, en *S. van Leeuwen.* Heer *Klaas Perſyn*, in 't jaar 1409. kinderloos ſtervende, is de laatſte Heer van *Waterlandt* geweeſt. Toen, of kort daarna, is de Heerlykheit met de Domainen van *Hollandt* vereenigt.

Idem Goudh. fol. 195. *O.H.Kr fol.* 103. *Leeuw. Batt. Ill. f* 1262.

PETERBOEREN; zie PIETERBOEREN.

PETERSPOEL; zie PIETERSPOEL.

PETHEM is geweeſt een van de Moeder-Kerken van *Hollandt*, waar onder behoorden verſcheide Kapellen, volgens het verdrag tuſſchen Biſſchop *Wilhelm* en *Regimbert*, Abt van *Epternach*, van den jaare 1163. en den Giftbrief van Keizer *Henrik den IV.* van den jaare 1064. De *Blaffert* van de goederen van *Utrecht* noemt het PATHEM. Hedendaags wordt het genaamt Out-PETTEN, leggende aan een mondt, die de rivier *Kinnem* weleer gehadt heeft, derdehalf gemeene duitſche mylen van *Alkmaar*, Noordtooſt aan. [Dit *Pethem* ziet men *Tab. V. P.* 11. getekent op den rechter oever van de rivier *Kinnem*, zoo als dezelve uit de *Schiremer* in de Noordtzee ſtort. En wat belet ons deeze benaaming van PATHEM ook op onze Godinne PADA t'huis te brengen, zynde zoo veel als PADENHEIM? Doch ik begeere niet dat deze giſſingen langer ſtant houden, dan tot dat iemant iets gevonden hebbe, daar meer zekerheit of waarſchynlykheit in ſteekt: en laate aan ieder een de vryheit, om ze voor goede munt aan te neemen, of voor billioen, naar 't hem gevalt.]

Alting Not. Germ. Inſer. Pars 11. *fol.* 142.

PETTEN, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder 't Bailjuuwſchap van *Egmondt*. Het is in 't jaar 1612 tot aan *Huisduinen* gedykt; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Alkmaar*.

Houve 1 *D f* 47. 118.

PEURSSEM, PUERSSEM, een *Zuidt-Hollandtſch* Dorp, in den *Dordtſchen Waerdt*, anders *Alblaſſerwaardt*; en Hooge heerlykheit, nu ſtaande onder 't Bailjuuwſchap van *Zuidt-Hollandt*.

Houve. fol. 96.

PEYNS, een der elf Dorpen van de *Frieſche* Grietenye *Franekeradeel*, in 't quartier *Weſtergoo*.

Winſem.

PEYSE, een Dorp in *Drenth*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Noordeveldt* en *Ooſtermoor*.

Picard.

PHAAN, een der Dorpen van de *Groninger Ommelanden* onder het *Weſterquartier*, daar in legt een huis, hoorende aan de familie van *Millinga*.

Houve.

PHAASMA, een Slot of Adelyk Huis, in de *Frieſche* Grietenye *Kollumerlandt*, onder 't quartier *Ooſtergoo*.

Winſem.

PHILIPPINE, een ſterke Schans in *Vlaanderen*, in 't jaar 1633. door Grave *Willem van Naſſauw* voor den *Staat* verovert, alzoo daar veel aan gelegen was, om de ſchipvaart op *Axel*, *ter Neuſe*, en *Biervliet* te verzeekeren; daar by noch meer dienſtig aan *Vlaanderen*, om alles, tot voor de Poorten van *Gent*, onder brandtſchatting te zetten. De *Spaanſchen* quamen 'er ook ſchielyk weêr op aan, om het te herwinnen, gelyk zy alreeds de *Starreſchans* (ter zelver tydt door gemelden Grave ingenomen) gedaan hadden: Om den *Spaanſchen* in den weeg te zyn, en hun voorneemen te dwarsboomen, wierd deze liſt gebruikt; Te *Biervliet* wierd een groot getal ledige ſchepen en vaartuigen by een gebragt, waar op 60 Tromſlagers gezet wierden; de ſchepen voeren tegen den avondt af naar *Philippine*. Onderwylen begonden de Trommers het kalfsvel te roeren, d'een d'Engelſche, d'ander de Schotſche, een derde de Franſche, en verder de Duitſche marſch ſlaande: De *Spaanſchen*, daar door verzet, en niet anders denkende, dan dat 'er zeer veel Manſchap tot ontzet quam, braken dien nacht in aller yl op, en verlieten *Philippine*. In het jaar 1635. belegerden de *Spaanſchen* deze veſting, die van den *Staat* zeer verſterkt was, op niew: zy deeden 'er ook groot gewelt op, doch te vergeefs. Deze Schans legt in het Ooſterdeel van *Vlaanderen*, byna ten Noorden van het *Sas van Gent*, en tuſſchen *Biervliet*, op de helft; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Walcheren*, in *Zeelandt*.

Comm. Fr. Henr. 11 *D. f.* 177. 211. *De Raey Diét. Geogr. p.* 135.

PHILIPS, *Baſtaerdt van Burgundiën*, en broeder van Biſſchop *David van Utrecht* (beide onechte zoons van Hertog *Philips den Goeden*, Hertog van *Burgundiën*, enz. Grave van *Hollandt*, enz.) wierd door ſlinxe ſtreeken de *LVII* Biſſchop van *Utrecht*. Na den gemelden Biſſchop *David* was *Frederik van Baden* gevolgt, aan wien voorgedraagen, of voorgeſlaagen wierd, dat hy, met believen en hulpe des Konings van *Vrankryk*, zyn *Utrechtſch* Bisdom wel tegen dat van *Mets* zou konnen verwiſſelen; en dat hy daar meer ruſte genieten zoude: Hy laat zich bepraaten, zend ook eenigen af, die met den Koning daar over handelen zouden: Die Vorſt gaf goet gehoor; te meer om dat Biſſchop *Jan van Mets*, een zoon van *Lotharingen*, Neef was van *Karel van Gelder*: Keizer *Maximiliaan*, en *Karel van Ooſtenryk* zochten dit, met alle kracht, om verre te ſtooten, bragten ook *Frederik*, zoo door ſchoone als harde woorden, zoo verre, dat hy zyn Bisdom, t'hunner keure, voor eenen jaarlykſchen penning, of vereeringe zou afſtaan: Dus behiel hy geen van beide Bisdommen, ſchoon de Vorſt van *Gelder* en andere daar over niet weinig vertoornt waren, en wierd *Philips*, die Heer van *Sommelsdyk* en Admiraal ter Zee was, Biſſchop van *Utrecht*, in ſpyt van den *Franſchen* Koning, en den *Gelderſchen* Vorſt. Hy quam met grooten ſtoet en ſtaat in 't jaar 1516 te *Utrecht*: Nam ſtrax volk in *Hollandt* aan, ſtelde daar over als Veldtoverſte Heer *Willem Roggendorf*, en zond hem naar *Frieslandt*, om dat Geweſt tot aankleevinge van 't Huis van *Burgundiën* te brengen. Onder Biſſchop *Philips* ontſtont (meer uit wrevel dan wettige oorzaak) groote twiſt tuſſchen *Kampen* en *Zwol*, wegens den tol en de vaart op *'t Zwarte Water*. De *Staten* werkten daar wel in ten goede, doch te vergeefs; alzoo des Biſſchops quaade raadslieden hun goedt werk dwarsboomden; hem inboezemende, hy zou beide partyen laaten worſtelen, alzoo hy hen des te beter in gehoorzaamheit zou konnen houden, wanneer zy zich beide zouden afgemat hebben, enz. Doch 't volgen van dezen raadt ſtrekte tot verderf van 't Landt; De *Overyſſelſche* Steden wierden zoo verbittert tegens een, dat Biſſchop *Philips* het oorlogsvuur, dat hy had laaten aangaan, noch door zyn eige, noch door al de *Burgundiſche* magt, weêr bluſſchen konde. Hertog *Karel van Gelder*, door d' eene partye ter hulpe gezocht, beoogde alleen zyn eigen voordeel, bragt *Koevorden*, *Zwol*, en de meeſte Veſtingen, in *Overyſſel*, *Drenth*, en *Twenth*, onder zich: verdorf ook meeſt alle des Biſſchops landen, en boven dien beroofde hy hem van 't ganſche *Overſticht*, en d' inkomſten daar uit; moetende zich alleen met die van 't *Nederſticht* behelpen. De *Burgundiſchen* verlieten hem, riepen om betalinge; doch hy had geen geldt. Om verre van honk te zyn, liep of begaf hy zich, dan naar *Zeelandt*, dan naar *Vlaanderen*; en ſtorf eindelyk van hartenleedt, den 7 April in 't jaar 1524. oudt 59 jaaren. Hy had meer luſt om koſtelyke gaſtmaalen te houden, dan om 't *Sticht* voor te ſtaan, ja overtradt en verbrak zelfs des *Stichts* voorrechten en privilegiën, en verpandde de goederen der Kerke. Te *Wyk te Duurſtede*, leit hy, by zynen Mede-baſtaerdt-broeder, en Biſſchop, *David van Burgundiën*, begraaven.

O.H.Kr. fol. 380. *Pontan. Gelderſ. geſchied.* 2 *deel, fol.* 350. *O.H.Kr. fol.* 583. *Winſem. Fr. Kr. fol.* 459. *Suffr. Petr. in Ph. Burgun. O.H Kr. fol.* 588. *Cortg. Sticht. kr p.* 51. *Didenh. de Epiſc. Germ.*

Zyne regeeringe en achtinge blykt uit dit oudt gedicht:

Te weten na Biſch. Freder. van Baden.

Philips van Burgundien werde gehaalt na Baden.
Deze zyn tydt meer overbragt in koſtelyke banketten
Dan in wapenen / regeerde acht jaaren tot 's Lands ſchaden:
Sint Martyns erfdeel aan vreemde Heeren hy verzetten.
De Vyze landen met dienſtbaarheit hy verpletten.
In de oorlogen / was de fortuin zyn ſtiefmoeder /
Hy overtradt d' oude Coſtumen Privilegien en Wetten.
Het landt verkleinde hy / daar over hy geſtelt was ten hoeder /
In 't jaar vyftien-hondert-twintig wierd hy begraven by
zyn broeder.

Tegen dit ſteekelig out gedicht, konnen wy niet voorby het Graffchrift op dezen Biſſchop gemaakt, en in het tweede deel van 't *Batavia Sacra*, op de 542 bladzyde, te vinden, hier mede by te voegen, als ook vervolgens eenige aanmerkingen op het leven van dezen Biſſchop, boven niet, of immers niet genoegzaam, gemeldt; Het Graffchrift, dat daar voorkomt, luidt, uit het Latyn vertaalt, als volgt:

Ter gedachteniſſe van den zeer deftigen Kerkvoogdt, en zeer genadigen Vorſt *Philips van Borgonje*, (zoon van *Philips den Goeden*, Hertog van *Borgonje*) Biſſchop van *Utrecht*, en hun Patroon, zaliger gedachteniſſe, is dit Graffchrift opgeſtelt door *Johannes Malbodius*, en *Gerrit van Nimwegen*.

Hier ruſt Philips, in't krygsbeſtier ervaaren,
Maar die den kryg en onruſt heeft gehaat.
Zyn eedle ziel ruſt nu by d' Engelſchaaren,
Daar hem geen woên des krygs te duchten ſtaat.
Als hy door liſt en ſchandelyke ſtreeken
Noch in den kryg onnozel wierd verwart,
Wiſt zyn gedult des vyandts magt te breeken,
Die hem zoo trots ten ſtryd had uitgetart.
Hoe pragtig zyn de Sloten en Kaſteelen
Op zyne beurs in't Bisdom opgehaalt!
Flux quam de doodt zyn perſonaadje ſpeelen:
Zyn lichaam ſterft, zyn faam hier eeuwig praalt.

Laat

PHILIPS van BORGONJE.

Laat ons nu verder zyn Levensverhaal, gelyk het hier voorkomt, kortelyk, en als in eene ſchets vertoonen. Vooraan leeſt men op de 531 bladzyde, dat dees *Filips* tot het aanneemen der Biſſchoppelyke waardigheit meer gedrongen is geweeſt, door het gezag en bevel van Keizer *Maximiliaan*, en van *Karel*, Koning van *Spanje* en Graaf van *Hollandt*; als door eige eergierigheit: want (volgt 'er) het inzigt van gemelde Vorſten was hunne Landen, door het inkruijen van zoo een Biſſchop, te verzekeren en te beveiligen. Hy had (ſtaat 'er verder) zich te vooren meer in de wapenen dan in de wetenſchappen geoeffent, en zoo wel te water als te lande voor Krygsoverſte gedient. Ondertuſſchen vindmen in d'Aantekeningen op de 551 bladz. gemeldt, hoe *Heda* getuigt, dat hy al van overlang het oog op deze Biſſchoppelyke waerdigheit gehad hadde; maar dat hy zich geliet als of hy 'er van afzag; (geene ongewoone kunſtgreep om zyn wit te beſchieten.) Hier op vraagt d'Aantekenaar; Wat zal men gelooven? En te voren had hy al in zyne Aanmerkinge op de 531 bladz. gezegt; *Heda* ſmaalt op d'eerzucht van dezen Biſſchop, daar hy nochtans van meeſt alle Schryveren geprezen word, voornamelyk van *Eraſmus*: (in den 6 Brief van 't 29 boek. „ Ik zou u ge„ luk wenſchen, (zegt hy) ô Biſſchop *Philippus*, die niet „ min roemwaerdig zyt door de deugdtcieraaden van uw „ leven, dan door den edeldom van zoo veele Vorſten „ (uwe Voorouders) dat gy zoo eene hooge waerdigheit „ hebt bekoomen: ten ware my bekent was, hoe onwil„ lig gy dezelve hebt aangenomen, en hoe dat gy als tegen „ uwen dank daar toe gedwongen zyt, door het gezag van „ den voortreffelykſten Vorſt *Karel*, enz. Op zyne vrage nu, en dit breed getuigenis van *Eraſmus* antwoordt de Schryver dezer voegen: „ Men kan zeggen dat *Heda* tegen hem „ wat ingenomen is geweeſt; maar men kan ook zeggen, „ en miſſchien niet zonder reden, dat *Gerrit van Nimwe„ gen* al te ingenomen was voor hem. *Eraſmus* kan zoo „ geſproken hebben op het gemeen gerucht, want *Philips* „ had zich gedraagen als of hy geen de minſte gedachten „ naar den Geeſtelyken ſtaat had gehad. En *Eraſmus*, aan „ hem ſchryvende, behoefde zyn gedrag, als 'er geene „ overtuigende redenen tegen lagen, niet ten quaadtſten „ te duiden. Ook heeft *Philips*, Biſſchop zynde, niet ge„ toont dat hy juiſt de heiligſte was, en zoo vies zou ge„ geweeſt zyn van zoo eene aanzienlyke eerwaardigheit „ te begeeren. Op de 532 bladzyde van dit Werk word zyne Moeder gemeldt en geprezen, en vervolgens zyne eerſte jeugt, met de volgende woorden, afgemaalt.

Zyne moeder is geweeſt *Margareta Poſtia*, (*vander Poſt*) eene vrouw zoo wel uitſteekende in vroomigheit des gemoedts, als in lichaamlyke ſchoonheit: onder wiens oogen hy te Bruſſel opgevoedt, en zoo in deftige zeden, als in de wetenſchappen onderweezen is geweeſt; want *Karel van Borgonje*, zyn broeder, geduurig in uitlandſche oorlogen ſteekende, kon op zyne opvoedinge zoo niet paſſen. Aldus is hy onder een deftig oud meeſter, in het gezelſchap van zeer treffelyke leergezellen, tot zyn twaalfde jaar toe in de wetenſchappen, voornamentlyk in de Latynſche taale, geoeffent geweeſt: en, gelyk hy gauw van verſtandt was, heeft daar goeden voortgang in gedaan. Als *Karel* eindelyk geſtorven was, en *Maria*, *Karels* dochter, met *Maximiliaan* getrouwt zynde, de heerſchappy in handen had, is hy onder de Hovelingen van *Maximiliaan* aangenomen: en heeft zich zoo bevallig aan het Hof gedraagen, dat hy, nu ouder geworden, van gemelden Vorſt, na de dood van *Maria*, een plaats onder zyne krygsbenden heeft gekregen. Naderhand, wanneer de zelfde *Maximiliaan* te Aken tot Keizer wierd gekroont, heeft hy hem de wapenen der Ridderlyke order omgehangen. Noch geen achtien jaaren oud zynde, is hy eerſt te Grevelingen, en naderhand te Kortryk, twee Steden in Vlaanderen, tot Stadtvoogdt aangeſtelt; en heeft zich in zyne Stadtvoogdye op beide die plaatzen zeer deftig gequeeten.

Verder zietmen hem in d'ordre van 't gulde Vlies aangenomen, tot Zeeoverſte van Koning *Philippus* gemaakt; voor Ambaſſadeur van Keizer *Maximiliaan*, en *Karel*, Koning van *Spanjen*, naar Paus *Julius den II.* gezonden; waar na hy *Iſabella*, de zuſter van *Karel den V.* naar *Chriſtiernus*, Koning van *Denemarken*, als dezes verloofde Bruidt, geleidt. Weêr t'huis gekomen, en yverig bezig met zyn Slot *Zuidburg* op te haalen, word hy van Keizer *Karel den V.* en *Frederik van Baden*, zynen Voorzaat, heel ſterk gebeeden, en eindelyk ook bewogen, om het bewint der *Utrechtſche* Kerke te aanvaerden. Loffelyk is verder van hem het volgende getuigenis, op de 735 bladzyde. „ Dat „ hy zich zoo wel in zyne bedieninge heeft gequeeten, „ dat hy gedurig bezig was met het waarneemen van de „ geeſtelyke zaaken, en Kerkelyke dienſten, en zyne be„ dieningen, die Godt hem opleî, ten hoogſten behar„ tigde; zonder echter te verzuimen 't geene tot de be„ houdenis van zyn wereldtlyk gebiedt ſcheen te dienen. Voorwaar, wat groots! Maar hoe weinig komt dit met het bovenſtaande eerſte Gedichtje overeen? Is dit getuigenis derhalven waar, moet men het voor een louter Schimp- of Hekeldicht houden; waar over wy geene uitſpraak doen. Hier op volgt een ſtaaltje van zyn groot Krygsbeleit, of liever liſt en woede in 't oorlogen tegen de *Gelderſchen*, in 't jaar 1521. waar door de aanhangers van den *Geldersman* wierden uitgemergelt, en dus gedwongen de party der *Bourgonjers* te verlaaten. Hoe deze Biſſchop nu verder in zyne bedieninge zynen tydt ſleet en verdeelde, vindtmen op de 536. 537. en 't begin van de 538. bladzyden aangetekent; 't geen zich zoo toegedraagen hebbende, als daar gemeldt ſtaat, moet men deze zyne levenswyze niet alleen geenzins wraaken, maar zelf, als voorbeeldelyk en loffelyk voor anderen, hoog achten, en den verdienden roem geeven: Met de volgende woorden vinden wy nu dit, ter aangeweze plaatzen, van den Schryver te boek gebragt.

Als 't hem gebeurde dat hy buiten het gewoel van 't reizen, en t'huis naar zyn goedtdunken mogt leeven, was hy gewoon den dag aldus te verdeelen; dat hy het begin met het verrichten der Goddelyke zaaken, en het leezen van heilige boeken doorbragt. Dat gedaan zynde, woonde hy de raadts-pleegingen van zyne Raadsheeren by, en beſteedde zynen tydt met brieven te hooren leezen, of met allerhande klagten, proceſſen, en vonniſſen aan te hooren: en gaf diervoegen acht op alles, dat 'er geen eenen brief geopent wierd als in zyn byweezen, en geen eenen wierd geſloten, voor dat hy dien met eigen handen had ondertekent. Dit aldus afgedaan zynde, ging hy het middagmaal houden. Over tafel wierden 'er verſcheide vraagen, 't zy uit de Poëten en Hiſtori-ſchryvers, 't zy uit de Heilige boeken, opgeworpen. Hy had ſchier alle de oude Hiſtoriſchryvers in het Franſch geleezen, en wiſt den inhoud der zelve van buiten. Alle de Latynſche Hiſtorien, zoo veel als 'er zyn, waren hem voorgeleezen van *Gerardus van Nimwegen*, die zyn Hof-kapellaan is geweeſt: en hy had dezelve met groote oplettendheit aangehoort. 's Namiddags bragt hy den tydt over, of met in zynen Hof te gaan wandelen, of met de winkels der ambachtsluiden, als een bezorgde vader, te gaan bezichtigen. Het avondtmaal wierd met allerhande vraagen op te werpen, of met iets te leezen, of met eerlyke en aangename ſamenſpraken doorgebragt. Na het avondtmaal bleef hy doorgaans tot diep in den nacht met eenige Geleerden praaten. Van zoodanige zeden, en van zulk een inborſt zynde, was hy ten hoogſten vervreemt van gierigheit, dwingelandye, en wreedheit, en had een wondere zucht en genegentheit voor zyne onderdanen. Hy heeft niemant met ſchattingen of nieuwe impoſten geplaagt: en zoo lang als hy het gebiedt over *Utrecht* heeft gevoert, heeft hy, boven de oude en jaarlykſche inkomſten, geenen rooden duit voor zyn eigen gebruik van iemant afgevordert. Hy was ten uiterſten afkeerig van d' oorlogsberoerten: en heeft geen grooter hartzeer gehad, dan dat hy zich door de onluſten, te *Zwol* en *Kampen* gerezen, tegen zynen dank, in den *Gelderſchen* oorlog zag ingewikkelt. Ja men zou met reden konnen oordeelen, dat hy dieswegen eene droefheit heeft opgekropt die hem doodelyk is geweeſt. Ook heeft hy, op zyn' uiterſte leggende, meer als eens voor Godt betuigt, dat hy de oorzaak en de aanſtoker van dezen oorlog niet was geweeſt.

Daar hebben wy het getuigenis van zynen gewoonen levenstrant gezien: doch *Willem Heda* ſpreekt 'er zoo gunſtig niet van, als die hem beſchuldigt; dat *hy 't recht der Kerke zocht te overweldigen*; *weinig gezag voor geleerde luiden hadde: maar vleijers en ſchacheraars, t' zyner baate, droeg.* Dat *hy haaſtig van hoofdt en wraakzugtig is geweeſt, en liever wilde gevreeſt, dan bemint worden: dat hy weinig werks maakte van den Godtsdienſt, weinig achting had voor de Geeſtelykheit*, enz. Hoor eens verder, Lezer, 't geen *Gerrit van Nimwegen*, zynen grooten Voorſtander, van hem, op de 540 en 541 bladzyden van 't gedachte werk, getuigt:

Indien hy, *zegt de gemelde Schryver*, wat te rykelyk had gedronken, en zich daar door bezwaart mogt vinden, was het zyn gewoonlyke genees-middel zich 's anderen daags te onthouden. Hy verfoeide de dronkaarts, voornamentlyk die de gewoonte hadden van het lyf vol bier te zuipen.

Tot noch toe alles wel: maar, *eilaas!* tegen de hoerery, *zegt hy*, was hy zoo zeer niet ingenomen. Want hy was zelf, *ô ſchande!* al vry genegen tot het Venus-ſpel, en al vry verſlingert op de minnery van jonge meisjens; Dan voegt 'er *Gerard van Nimwegen* noch eenige dingen by, die, indien ze voor de waarheit moeten aangenomen worden, duidelyk te kennen geeven dat *Philips* een ſlegt gevoelen heefi gehad van het maagdelyke leven, en van de kuisheit der Prieſteren en andere Kerkelyke perſoonen. „ Hy hoopte den tydt noch te beleeven, *zegt hy*, dat de wet „ van de gedwonge onthoudinge, met eendragtig overleg „ der Biſſchoppen en Prieſteren, zou afgeſchaft worden.

Hy getuigt evenwel dat deze Biſſchop Katholyk geſtorven is, zonder dat hy echter veel gewag maakt van behoorlyke boete, die hy voor het uitwiſſchen zyner zonden zou gepleegt hebben.

Dat hy drie Baſtertzoonen, by eene byzit alleen, heeft gehad, *Johan*, *Philips*, en *Olivier*, heeft de Heer *Mattheus* in de papieren van *Gysbert Lap van Waveren* gevonden; als wy op de 554 bladzyde zien.

Zyn Navolger was *Henrik van Beijeren*, die 't vry wat erger maakte, met het ganſche *Sticht* aan Keizer *Karel den V.* over te geeven, zie op HENRIK VAN BEYEREN.

O.H.Kr. fol. 455. 460. *N de Clerk toon. der Hertog. fol.* 48. *Olivier Vredius, enz.*

PHILIPS, DE GOEDE gebynaamt: Hertog van *Burgundiën*, enz. Grave van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. hoe hy daar aan geraakte, zie op JACOBA, *Gravinne van Hollandt*, enz. Hy wierd in 't jaar 1434. (andere 1436.) in *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Frieslandt* gehuldigt: kocht noch, boven zyne andere groote Landen en Heerlykheden, in 't jaar 1429. het Graafſchap *Namen* van Grave *Diederik*, door toedoen van die van *Gent*, of wel van de Stadt, die het geldt daar toe opbragt. In 't volgende jaar 1430. na dat zyn neef Hertog *Philips van Brabandt*, *Lotharingen*, en *Limburg*, Grave van *S. Paul*, den 4 Auguſtus te *Keulen* overleden was, wierd hy van de drie *Brabandtſche Staten* voor Hertog van *Brabandt* aangenomen, en den 5 October gehuldigt. In dit zelfde jaar heeft Hertog *Philips*, op den 11 Januarius, ten tyde als het bruiloftsfeeſt tuſſchen hem en *Iſabella*, dochter van Koning *Jan van Portugal*, te *Brugge* gehouden wierd, ingeſtelt de Ridderorde van 't *Gulde vlies*, verkiezende daar toe 24 der hoogſt-aanzienlykſte zyner Vaſallen en Onderzaaten; zy zelf was de 25. In 't jaar 1431. vermeerderde hy het getal tot 31. Eenige willen dat deze ordre van 't *Gulde vlies* is ingeſtelt ter gedachteniſſe van, of doelende op het Gulde vlies van *Jaſon*, en zyne heldtdadige ſpitsbroeders de *Argonauten*. Andere meenen ter gedachteniſſe van *Gideons Vlies*. Meer daar van te ſpreeken, als buiten de Provintiën van den *Vereenigden Staat*, en voor den tydt van de *Unië* geſchiedt, vinden wy als buiten ons beſtek onnodig, en gaan het daarom voorby; als ook hoe hy zynen onechten zoon *David*, Biſſchop van *Teroanen*, genoegzaam met gewelt in den Biſſchoppelyken ſtoel te *Utrecht* indrong; men vindt het echter op

Meyeri Annal. Flandr. Heuteri rer. Burg. lib. 4. *Alv. Gomez. de aur. vell. Schriv. Kron. der Graven van Holl. pag.*436.

DAVID, *Biſſchop van Utrecht*. Hy was een goedtaardig, wys, en voorzichtig Vorſt: maar prachtig en groots in gewaadt, in hoffieraaden, en gaſtmaalen; ſtrydtbaar, en ſtout, zynen vyanden ontzachlyk, echter vreedzaam: *Engelſchen*, *Franſchen*, Keizers, Koningen, en Prinſſen zochten zyne vriendſchap. Onaangezien hy acht-en-veertig jaaren lang gedurige oorlogen gevoert heeft, is hy echter de rykſte Prins zyns tydts geweeſt, zonder zyne onderdaanen zeer geſchat te hebben; zoo dat zyne Landen onder hem bloeiden: was traag tot gramſchap, maar vervaarlyk als hy gaande was gemaakt, echter vergaf hy 't zyne beleedigers ligtelyk, wanneer ze zich ongeveinſt voor hem verootmoedigden. Onder zyne gebreken was, dat hy vry wat vrouwachtig was; heeft by verſcheide vroulieden veertien onechte kinderen gewonnen; ook dat hy, om zyne heerſchappy wyder uit te ſtrekken, zich zomtyds niet hield binnen de paalen der gerechtigheit; dat hy te overdadig was in te veel ſpyzen op te diſſchen, of te grooten pracht toonde in maaltyden, hoewel voor zichzelven daar omtrent de matigheit zelden te buiten gaande. Hy overleedt te *Brugge* den 15 Junius 1467. oud 73 jaaren, daar zyn ingewandt begraaven wierd; zyn hart by 't H. Graf te *Jeruzalem*; zyn lichaam te *Dion* in *Burgundiën*, in het Karmeliter Kloo-

Idem Klerk fol. 75. *P. Heut. rer. Burg.*

ſter aldaar. By het leven zyns Vaders, Hertog *Jan den Onvertzaagden*, trouwde hy zyne eerſte Gemalinne *Michaële*, dochter van Koning *Karel den XII. van Vrankryk*, kinderloos in 't jaar 14 . . . overleden: hy had haar niet lang. Zyne tweede was *Bona*, anders *Glaudia*, dochter van *Philips* (of *Robert*) *van Arthois*, Grave van *Eu*, Coneſtable van *Vrankryk*, zy leefde al mede niet lang na haaren trouwdag, en ſtorf ook zonder kinderen. Na haar trouwde hy, voor zyne derde, *Iſabella*, dochter van Koning *Jan van Portugal*, in het jaar 1430. zy ſtorf in 't jaar 1471. By haar won hy drie zoons, *Antonius*, *Jooſt*, beide jong geſtorven, en *Karel*, Grave van *Charolois*, na zyn Vaders doodt Hertog van *Burgundien*, Grave van *Hollandt*, enz. zie op KAREL,

Idem Klerk fol. 76. *Scriver. pag.*432.

Klerk Scriver. O H.Kr. Pontan. Barland Haræus.

Hertog van *Burgundiën*. Hy hadde, als boven gezegt is, noch veertien natuurlyke kinderen: onder welke genoemt worden, *Cornelis*, Heer van . . . . *Antonis* . . . . Grave van *Stembergen*, in *Ardenne*; *David*, eerſt Biſſchop van *Teroane*, daar na van *Utrecht*; *Boudewyn*, Heer van *P*. . . . *Philips*, Heer van *Sommelsdyk*, Admiraal ter zee, daar na Biſſchop van *Utrecht*; *Anna*, getrouwt aan *Adriaan van Borſſelen*, Heer van *Brigdam*; daar na aan *Adolf*, Heer van *Ravenſtein*; *Maria*, die ten Gemaal kreeg *Pieter van Beaufremont*, Heer van *Charny*; *Maria*, die een Nonne wierd: van de andere zes weetmen de namen niet. Zyn zoon *Karel de Stoute*, of *Strydtbaare*, heeft ook drie vrouwen gehadt, maar kreeg by *Iſabella*, of *Elizabeth de Bourbon*, zyne eenige Erfdochter *Maria de Valois*; zie daar van op KAREL; op MARIA, en MAXIMILIAAN.

Klerk toon. der Keizer.

PHILIPS DE I. was een dochters zoon van *Karel den Strydtbaaren*, Hertog van *Burgundiën*, enz. zoon van Keizer *Maximiliaan*, en *Maria de Valois*, die dochter was van hooggemelden *Karel den Stouten*. Hy quam binnen *Brugge*, den 20 Junius 1478. ter wereldt, was maar vier jaaren oudt toen zyne Moeder, door eenen val van het paerdt, uit het leven ſcheidde. Gedurende zyne minderjarigheit regeerde *Maximiliaan*, als Vader en Voogdt, zyne moederlyke Landen. *Philips*, zeſtien jaaren oudt geworden, nam de beſtieringe zelf aan, die hem zyn Vader gewillig overgaf: Hy voerde veele titels: Aartshertog van *Ooſtenryk*, Hertog van *Burgundiën*, enz. Grave van *Habsburg*, *Vlaanderen*, *Hollandt*, enz. Waar by noch quam de titel van Koning, door zyn huwelyk met *Johanna*, dochter van Koning *Ferdinand van Arragon*, en *Iſabella*, Koninginne van *Kaſtiliën*, *Leon*, enz. zoo dat *Philips de I.* Koning van *Spanjen* genoemt wierd: maar hy heeft die Koningklyke Hoogheit niet lang bezeten. De bruiloft wierd, na de overkomſte van *Johanna*, hoogſt genoemt, te *Lier* in *Brabandt*, in 't jaar 1496. gehouden. Ontrent vyf jaaren daar na ſtorf haare moeder *Iſabella*, in *Spanjen*: vermits nu Koning *Ferdinandus Catholicus van Arragon*, door 't huwelyk met haar, aan de regeeringe van *Spanjen* gekomen was, verſtonden de Stenden dat *Ferdinand* na haare doodt geen deel aan *Leon*, *Kaſtiliën*, enz. meer hadde; maar dat deeze Ryken moſten komen aan *Johanna*, oudſte dochter van *Iſabella*, en haaren man *Philips van Ooſtenryk*: zonden ook de Kroon uit *Spanjen* naar *Bruſſel*. In het laatſt van 't jaar 1505. trokken beide, *Philips* en *Johanna*, met eene magtige Vloot naar *Spanjen*: zy wierden door eenen geweldigen ſtorm gedwongen eene Haven in *Engelandt* aan te doen; daar zy van Koning *Henrik* heerlyk ontfangen wierden, bleeven daar ook tot in Lentemaandt 1506. Toen zetteden zy de reize voort, en quamen in de gemelde Ryken, daar zy, tot zonderling misnoegen van Koning *Ferdinand*, bezit van namen. Hy hadde aan zynen Schoonzoon *Philips* 500000 Dukaaten jaarlyks geboden, indien hy in de *Nederlanden* tot zyne doodt toe wilde blyven; maar te vergeefs. Ondertuſſchen verheugde zich *Philips* niet zeer lang met zyne niewe Heerſchappye; want hy ſtorf binnen het half jaar na zyne overkomſte in *Spanjen*, op den 27 September 1506. te *Burgos* in *Spanjen*, ('t gemeen gevoelen was van vergif) in het 28 jaar zyns ouderdoms. Dat hem vergif toegebragt zou zyn geweeſt, verhaalen zelfs de *Spaanſche* Schryvers, *Alonzo de Quintana*, en *Diego de Xicoma*. Andere zeggen, dat hy door het ſpeelen in de Kaatsbaan, zeer verhit en zweetende, eenen teug kout water dronk, daar hem dat onheil uit overquam. Een ander zegt, dat hy, uit *Duitſchlandt* in *Spanjen* gekomen, in dit voor hem ongewoon Geweſt echter op zyn *Duitſch* leefde, wel at, en niet minder dronk, dat hy daar door zich eene booze koortze op 't lyf haalde, die hem wechnam; een derde zegt weêr wat anders: immers hy leefde niet lang in *Spanjen*. Na zyne doodt nam zyne Weduwe het Ryksbeſtier wel by de handt, maar niet zonder onruſt en moeite onder de Grooten; vermits zy niet recht by haar verſtandt was, geſproten uit eene minne-nydt over haaren man opgevat, welke haar de zinnen vry wat ontroerde en verwarde: maar haar Vader *Ferdinand*, weêr uit *Napels* gekomen, bragt alles te rechte, en hem wierd de beheerſchinge over *Caſtiliën* zyn leven lang opgedraagen, niet tegenſtaande Keizer *Maximiliaan* daar naar trachtte. *Philips* was onder de *Spaanſche* Koningen de *I.* van dien naam; onder de Hertogen van *Burgundiën* de *III*; onder hen als Graven van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. de *II.* Hy had by zyne Gemalinne gewonnen *Karel*, geboren in 't jaar 1500 te *Gent*; *Ferdinand*, in 't jaar 1503. ter wereldt gekomen; noch *Eleonora*, in 't jaar 1498. geboren, getrouwt eerſt aan *Emanuël*, Koning van *Portugal*, daar na aan *Franciſcus den I*, Koning van *Vrankryk*; als ook *Johanna*, getrouwt aan *Chriſtiern*, Koning van *Denemarken*; daar by noch *Maria*, in 't jaar 1506. geboren, die *Ludovicus*, Koning van *Hongarijen*, ten echte kreeg; en eindelyk *Iſabella*, daar *Johanna* van zwanger ging toen *Philips* overleedt. Onder de Schryvers is wel eenig verſchil omtrent de geboortejaaren, en de naamen der dochteren, maar van weinig belang, ſtellende *Iſabella*, in plaatze van *Johanna*, in 't jaar 1501 geboren; ook dat de Gemalinne van *Chriſtiern*, *Iſabella*, geen *Johanna* genoemt zoude zyn; en daar by, de geboorte van *Maria* op den 7 September 1505. Ook word de laatſtgeborene, *Iſabella*, van anderen *Johanna* geheten. *Emanuel van Meteren* ſtelt de kinderen van *Philips* in 't kort aldus; *Karel*, naderhandt *Roomſch* Keizer, geboren in Februarius 1500. dan noch *Ferdinand*; en vier dochters, *Leonora* getrouwt aan *Emanuël*, daar na aan *Franciſcus*; *Katharina*, geworden Gemalin van Koning *Jan van Portugal*; *Iſabella*, getrouwt aan *Chriſtiern*; en *Maria*, echtgenoote van *Ludovicus*, Koning in *Hongarijen* geworden. Dus is *Spanjen* door dat huwelyk met *Philips*, een *Nederlandts* Prins, aan de *Nederlanden* gekomen, en niet (ſchoon de Schryvers 't meeſt anders omſtellen) de *Nederlanden* aan *Spanjen*, als *Heemskerk* ook uitdrukkelyk ſtelt in zyne *Bataviſche Arkadia*, en volgens de rechten aanwyſt, dat *Johanna*, door haar huwelyk met *Philips*, alle de Koningkryken van *Spanjen*, behalven *Portugal*, aan de *Nederlanden* bragt. Dat huwelyk is voor de *Ne-*

Koning. enz. fol. 87. *O.H.Kr. fol.* 558. *Pontan. Heuter. in Hiſt. Auſtr. Meteren fol.* 11. *Meerb. groote Kronyk fol.* 2.

Alonzo de Quintan Hiſt. Hiſp. & Belg. pag. 31. *Diego de Xicoma de reg. Hiſp. pag.*217. *O.H.Kr. fol.* 569. *ſeq. Quint. Xicoma. Franiz. Adam, enz. Puffend. inleiding tot de Hiſtor. pag.* 84.

N de Klerk fol. 92. *Frants Adam pag.*160. *ſeq.*

Idem Frants Adam ibid.

Meteren fol. 11.

*Heemsk. Batav. Arkadia pag.*97.

PHILIPS de EERSTE .

II Deel Fol 144

PHILIPS de II

Nederlanden in dien tydt wel glorieus, hoewel koſtelyk, maar daar na, om de zwaare gevolgen, zeer ongelukkig geweeſt, en wel meeſt onder zyn Zoonszoon *Philips de II.* die, in *Spanjen* opgevoedt, en de *Spaanſche* ſtaatregels volgende, met dit Landt ſchier aleens meende om te ſpringen, als de *Spaanſchen* weleer in- en met *Weſt-Indiën* gedaan hadden; maar 't mislukte *Spanjen*, en 't ontzenuwde *Philips* zoodanig, dat hy, magteloos wordende, afſtant moſt doen van alle recht, voor hem en zyne nakomelingen, op de *Zeven Vereenigde Nederlandtſche Provintiën*, op dat hy eenen twaalfjaarigen ſtilſtandt van wapenen verkreege.

O.H.Kr. fol. 537. N. de Klerk. Om weder tot het huwelyk van *Philips* met *Johanna* te keeren, dat voor hem zeer hoog en voordeelig geoordeelt wierd, bezwaarde men het Landt met laſten: die bezwaarniſſe lei'er *Philips* op, met en door den raadt zyner Gemalinne. Boven dien ligtte hy veel geldts op zyne *Domainen*, of heerlyke goederen, die hy verpandde, verkocht, en vervreemde: het geldt daar van gekomen, deede zy inpakken, en naar *Spanjen* voeren, nevens de uitmuntende ſchoone juweelen, gout en zilver vaatwerk; de goude tafel van *Philippus*, goude en zilvere beelden, de groote zeer vermaarde Lely van Diamanten, het gout van *Vlaanderen*, de koſtelykſte tapitzeryen, en verder alles wat heerlyk was; waar van de juweelen alleen op meer

Em. van Meteren fol. 11. dan negen Millioenen geſchat wierden. *Philips* was van eenen vreedzamen inborſt, beleeft, gemeenzaam; maar te gelyk hoogmoedig, ſtout, welluſtig, en haaſt toornig; ſchoon en welgemaakt van leden, doch wat breedtlippig en de mondt wat gapende, de kin wat lang, van de vrouwelyke Sexe bemint, daar zyne Gemalin jalours over was, en haare zinnen door krenkte. Hy had begeert dat

O.H.Kr. fol. 571. N. de Klerk. men zyn hart te *Jeruzalem*, by 't hart van zynen Grootvader *Philips*, begraaven zou; zyn ingewandt te *Brugge*, in 't graf van zyne Moeder *Maria*, het lichaam in het Karthuſer Klooſter te *Burgos*. Na de doodt van *Philips* wierd zyn oudſte zoon *Karel*, naderhandt Keizer, zyn Erfvolger; zie op KAREL DEN V. en na hem *Philips den II. van Spanjen*, daar wy vervolgens nu van zullen ſpreeken.

Alenzo de Quintana Hiſtor. Hiſp. & Belg. Diego de Xicona in reg. Hiſp. Procurat. des Koning over 't beſtandt. PHILIPS DE II. Koning van *Spanjen*, Heer der *Nederlanden*, zoon van Keizer *Karel den V.* zoons zoon van *Philips den I.* Aartshertog van *Ooſtenryk*, en Koning van *Spanjen* geworden, enz. Hy geraakte by zyn vaders leven al aan deze Landen, alzoo de Keizer daar van afſtandt deede, als ook van *Spanjen*, waar door hy dezen prachtigen titel voerde; *Don Philippo*, by der gratie Godts, Koning van *Caſtiliën*, van *Leon*, van *Arragon*, van beide de *Siciliën*, *Napels*, *Jeruzalem*, *Portugal*, van *Navarre*, van *Granade*, *Toledo*, *Valenciën*, en *Galiciën*, van *Majorka*, van *Siciliën*, *Sardiniën*, van *Corſica*, van *Murcia*, van ... en *Algarben*, van *Gibralter*, van de *Kanariſche* Eilanden, van d' *Ooſt-* en *Weſt-Indiën*, de *vaſte Landen*, de *Weſterſche Zee*, en den *Oceaan*. Aartshertog van *Ooſtenryk*, Hertog van *Burgundiën*, van *Lotharingen*, *Brabandt*, *Limburg*, *Luxemburg*, *Gelder*, *Milaan*, Grave van *Habsburg*, *Vlaanderen*, *Artois*, *Burgundiën*, *Henegouwen*, *Hollandt*, *Zeelandt*, *Namen*, en *Zutphen*, Prins van *Swaben*, Markgrave des *H. Roomſchen* Ryks, Heer van *Frieslandt*, *Salms*, *Mechelen*, van de Stadt en Landen van *Utrecht*, *Overyſſel*, en *Groningen*; Dominateur in *Aſia* en *Africa*. In zynen tydt was hy

Th. Galeſin. Hiſt. de Europe. Steph. Hamersfeld deſc. Auſtrie Queenſt. de Mon. Hiſp. & Burg. Meteren fol. 418. magtiger dan alle Koningkryken van *Europa* t'zamen. De Schatten der niewgevonde wereldt holpen 'er ook magtig toe; zoo dat hy geen ſchroom hadde zich voor den Oprechter der vyfde *Monarchie* uit te geeven, maar het viel ſlecht voor hem uit. By den *Kamerikſchen* vrede moſt *Vrankryk* alle zyne Veroveringen afſtaan; ook meende hy door de *Sainte Ligue*, of 't zoo genaamde *Heilig Verbondt*, *Vrankryk* in zulk eene verwarringe te brengen dat het zenuwloos blyven zoude; *Engelandt* dacht hy haaſt te vermeeſteren, van de *Nederlanden* zich eensſlaags *Souverain* te maaken, daar den ſtoel des oorlogs te planten, om ter Alleenheerſchinge op te ſtygen. Evenwel heeft hy met al zyne magt, en alle zyne *Ooſt-* en *Weſt-Indiſche* ſchatten, weinig uitgerecht, behalven de veroveringe van *Portugal*; maar daar tegen weêr zyn Koningkryk van *Spanjen* zeer arm gemaakt, het Koningkryk *Tunis* in *Afrika*, en *Siëna* in *Italiën* verloren, ja daar by noch zyne beſte *Nederlandtſche* Provintiën quyt geraakt, onaangezien hy in zynen tydt geenen ſtrydtbaaren *Sultan Soliman* tegen gehadt heeft, noch *Henrik den VIII* van *Engelandt*, noch andere dappere Vorſten of Pau-

P. de Auxerre Hiſt. de France pag. 129. zen, als Keizer *Karel den V.* in zynen tydt hadde. Hy vond maar alleen verwyfde *Turken* in *Turkyen*, in *Vrankryk* kinderen, (behalven daar na *Henrik den IV.* dien hy meeſt vreeſde) en 't Ryk onder zichzelven verdeelt; in *Engelandt* eene vrouwe, te *Romen* Pauzen meeſt van zyn eigen maakzel, uitgezondert *Sixtus den V.* dien hy ontzag, en daarom zyne doodt zou veroorzaakt hebben. Ook heeft het Huis *Ooſtenryk* en *Duitſchlandt* zyn hoog voorneemen, om de vyfde *Monarchie* op te rechten, verhindert. *Duitſchlandt*, de ruſt beminnende, had meer afkeer dan welgevallen in de hoogvliegende *Spaanſche* gedachten, daar *Philips* zchter ſtaat op gemaakt hadde, ter medewerkinge wegens bloetverwantſchap, doch *Ferdinand* was zelf ook in geen volkome ruſt. *Puffendorf* oordeelt, dat d'eerſte ſtoot aan de *Spaanſche* mogendheit gegeeven is van Keizer *Karel den V.* door het opdraagen van de *Duitſche* Provintiën aan zynen broeder *Ferdinand*, daar-en-boven hem tot *Roomſch* Koning, en gevolgelyk *Roomſch* Keizer te doen verkiezen, aan *Philips* alleen de *Spaanſche* Ryken, en de *Nederlanden* overgeevende, alzoo daar door de kracht van zyn huis verdeelt, en 't Keizerryk van *Spanjen* afgeſcheurt wierd. *Karel* bemerkte ook naderhand den misſlag, en deedt zyn beſt om zynen broeder *Ferdinand* te beweegen om 't recht zyner verwachtinge aan *Philips* over te zetten, maar te vergeefs. Daar by quam noch, dat *Ferdinand* de *Duitſche* Stenden in 't gemeen aangenaam, daar tegen *Philips*, een hoogmoedige *Spanjaart*, die de *Duitſche* ſpraake niet kon, gehaat was; maar den gevoeligſten ſtoot kreeg hy door den opſtandt der *Nederlanden*, veroorzaakt door zyne tyranniſche handelingen, gewetensdwang, en daar op volgende barbariſche ſtraffen. Daar noch byquam het verbreeken en vertreeden van 's Landts privilegiën, die te vernietigen, en den *Nederlandtſchen* Adel, door kleinachtinge, te verdrukken, ja hen door beuls handen, en op andere wyzen, om hals te helpen. By gelegentheit van dien opſtandt vergaten de naburige Vorſten hun belang niet, dien de toeleg ter *Algemeene Monarchie* niet onbewuſt was: *Vrankryk* en *Engelandt* ſtyfden de handen der *Nederlanderen*. Het ontroerde *Philips* niet weinig dat zyne onverwinlyke *Spaanſche* Vloot in het jaar 1588. zoo deerlyk vernielt wierd, en verloren ging; als mede het vergaan, eenige jaaren daar na, van de *Spaanſche* Vloot onder *Kadix*, op 12 millioenen dukaaten geſchat, daar het inneemen van *Kadix*, in 't jaar 1596. by quam. Hy meende door de factiën der *Guiſen*, by hem beſteeken en verwekt, groote dingen uit te voeren, ſpilde daar groote ſchatten aan, maar 't viel al mede op de ſlinker zyde uit. In *Afrika* verloor hy *Tripoli* niet alleen, maar daar by noch wel 18000 mannen, die door de *Turken* verſlagen wierden. Daar by ſloegen de *Mooren* in *Granaden*, opgehitſt door de *Turken*, aan 't muiten; doch Don *Louïs de Requeſens* maakte zich daar zoo ſpoedig by, dat hy die muiterye in 't begin ſmoorde. Aangaande zyne verrichtingen in *Nederlandt*, en die den *Vereenigden Staat* betreffen, dezelve zal men vinden op FERDINANDUS ALVARES, *Hertog van Alva*; op KAREL DEN V. *Roomſch Keizer*; op KAREL VAN GELDER; op de VEREENIGDE NEDERLANDEN; op WILLEM DEN I. *Prins van Oranje*, en op ISABELLA CLARA EUGENIA, enz. *Philips* was in de konſt van veinzen volleert; wiſt den regel der *Roomſche* Kerke, van de ketters geen geloof te houden, ſtout uit te voeren; maakte geene zwarigheit om zyne vyanden door 't moordtmes van kant te helpen; zulks getuigen Prins *Willem de I.* en meer andere; ja ontzag geene Pauzen, als blykt aan *Sixtus den V.* van wiens doodt hy beſchuldigt word: zommige voegen 'er *Paulus den IV* by. Van de doodt van *Alexander Farneſe*, Prins van *Parma*, word hy by veelen niet zuiver gekent, en van eenige daar bygevoegt, dat hy hem door een langzaam vergif zou hebben doen uitteeren en verqwynen; by het openen van zyn lichaam gaven de inwendige deelen blyken daar het vermoeden van vergiftiging door geſterkt wierd; zie op FARNESIUS. (ALEXANDER) *Philips* heeft ook zynen eenigen zoon *Karel* uit de wereldt geruimt, als ook zyne eige Gemalinne *Iſabella*, uit opgevatten argwaan, en om dat Prins *Karel* eenige genegentheit voor *Nederlandt* toonde. Anders was hy in zynen Godtsdienſt zeer devoot, ja bygelovig; driemaal 's daags ſprak hy knielende zyn *Pater Noſter*, en *Ave Maria*, las dagelyks zyne getyden, aleens of hy een Prieſter of Monnik geweeſt ware; evenwel moſten in hem zyne devotie en religie vry dikwyls voor de ſtaatzucht wyken. In het opweegen van *Karel* en zynen zoon *Philips*, wordt groot onderſcheidt, nopende hunnen inborſt, van brave Schryveren aangemerkt; dat, ſchoon *Karel* zoo veele landen en erffeniſſen niet bezeeten hadde, hy bequaam geweeſt zou zyn om ze te winnen; indien daar tegen *Philips* niet door erffeniſſe aan zyne Ryken gekomen ware, dat hy ze nooit gekregen noch gewonnen zou hebben. Hy was te *Valladolid* in *Spanjen*, den 21 May 1527. geboren, uit *Iſabella*, dochter van *Emanuël*, Koning van *Portugal*, aan *Karel den V.* getrouwt. Toen hy 22 jaaren oudt was (1549.) trok hy op vaderlyk bevel uit *Spanjen*, door *Italiën*, naar de *Nederlanden*, daar hy met groote heerlykheit zyne blyde inkomſte, in de voornaamſte Steden, deede, als haaren toekomſtigen Heer; wydtlopig beſchreven van *Mallyn*. Daar na begaf hy zich door *Duitſchlandt* en *Italiën* weêr naar *Spanjen*. Zyne eerſte Gemalinne was *Maria*, dochter van *Johannes den III.* Koning van *Portugal*; zy trouwde hem in 't jaar 1543. baarde hem 1545. in het 18 jaar zyns ouderdoms, Prins *Karel*, doch overleedt in 't kinderbedde, door achteloosheit van de Hertoginne van *Alba*, en andere vrouwen; zy waren van haar gegaan om Aflaat te verdienen en te krygen, door 't zien en bywoonen der executie van eeni-

Puffend. Inleid. tot de Hiſt. enz. pag. 96.

Meteren fol. 418.

S. de Vries Kr. der Kron. 5 deel, pag. 574. Meteren fol. 418. Puffend. Inleid. pag. 105.

Mall. Kr. van Brab. Meteren Ned. Hiſt. fol. (mihi) 6. Alonz. de Quint. Hiſt.

Quintana. Xicona. Meteren. Puffend. P. Marmoutier Hiſt. de la vie Phil. II. A. van Meerb.

ge *pag. 49.*

Meteren fol 6. in andere drukken f.13. ge *Lutheranen*, door d' Inquisitie gevonnist om verbrandt te worden, of althans ter doodt verwezen; ondertusschen at *Maria* een meloen, of diergelyke vrucht, die men geloofde haar de doodt veroorzaakt te hebben. 't Was dees Prins dien *Philips*, toen hy nu 23 jaaren oudt geworden was, in de gevangkenisse om 't leven liet brengen, in de maandt Julius 1568. Op zynen doodt wierd van eenen dit Grafdicht gemaakt; *Aqui jaze, qui en paradesir verdad, morio sin infirmidad*; zoo veel als; *Hier legt hy, die begeerende de waarheit te zeggen, gestorven is zonder ziek te zyn.* *Philips* twee-

Meteren f.(mihi) 40.en in andere druk fol. 56.418. de Gemalinne was *Maria*, Koninginne van *Engelandt*, die hy in 't jaar 1554 trouwde. Op zynen bruiloftsdag schonk hem zyn vader de Koningkryken *Napels* en *Sicilien*, het Aartshertogdom *Oostenryk*, de Hertogdommen *Milaan*, *Burgundien*, en *Brabandt*, de Graafschappen *Habsburg*, *Vlaanderen*, en *Tyrol*. Deze *Maria* was de zusters dochter van zyne Grootmoeder. Het was al dertig jaaren geleden

Ruperd. Baker, Kr. van Engel. 2. deel, 211. in 8. dat Keizer *Karel*, *Philips* Vader, haar ter Gemalinne zou hebben gehad, nu wierd zy het van zynen zoon. De huwelyks-voorwaarden waren voordeeliger voor haar als voor hem, onaangezien zy 40. en hy maar 27 jaaren oudt was. Zy storf vier jaaren daar na kinderloos. Hy was

Idem Baker, pag.242. Th. Flynth Hist. Angl. pag.237. om haare doodt niet zeer droevig, zich van haar ontslagen ziende, alzoo zy door haare onvruchtbaarheit hem de hoope benomen had op de Kroon van *Engelandt:* hy verzogt aanstonts haare zuster *Elizabeth*, maar wierd zeer voorzigtig afgeslagen. *Maria* storf 1558. zy word noch heden doorgaans in *Engelandt* de bloedige *Mary* geheeten, om haare strenge vervolginge der *Evangelischen*, die zy door beuls handen in menigte deedt ombrengen. *Philips* trouwde voor de derde reize met *Isabella*, oudste dochter van *Henrik den II.* Koning van *Vrankryk:* Hy hield de bruiloft met haar in *Spanjen*, in 't jaar 1560. won by haar de Infante *Isabella Clara Eugenia*, geboren op *S. Claraas dag* den 22 Augustus 1566. dan noch *Catharina*, geworden Hertoginne van *Savoyen*; *Isabella* huuwde hy uit aan *Albertus*; zie op ISABELLA CLARA EUGENIA, en ALBERTUS VAN OOSTENRYK. Na de doodt van *Isabella*, die door vergif wierd omgebragt, nam hy ter vierde Gemalinne *Anna van Oostenryk*, dochter van Keizer *Maximiliaan:* hy trad met haar in 't jaar 1570. in den echt: won by haar drie zoonen, en eene dochter, alle, behalven de derde, jong gestorven, die ook na zynen Vader Konin van *Spanjen* wierd, en *Philips de III.* genaamt. Een ander stelt vier zoonen, *Karel*, *Laurens*, *Jakob*, en *Philips*, doch, behalven *Philips*, alle vroeg gestorven. Gemelde zyne Gemalinne *Anna van Oostenryk* is al mede voor *Philips*, in 't jaar 1580. overleden, niet zonder sterk vermoeden van ook door vergif uit den weg geruimt te zyn: Zy kon, aleens als haar Vader *Maximiliaan*, de geweetensdwang niet goedt keuren, als van oordeel, dat, daar over te willen heerschen, de allergrootste zonde was. Na dat zy Koning *Philips* den eersten zoon gebaart hadde, van zommigen *Karel*, van anderen *Ferdinand* genoemt,

Em. van Meteren ander druk, fol. 418. Frantz Adam Claus Azhenius in vita Pont de la Gard. quam ook de *Spaansche* Geestelykheit haar geluk wenschen; onder haar verscheenen de Heeren van de *H. Inquisitie* met hunne geschenken; *Anna* weigerdeze, maar bad hen, alleen een eenig verzoek haar te willen inwilligen: de Hoflykheit verplichtte hen om haar dat toe te staan, alhoewel ongeerne, dewyl zy niet wisten wat ze zou mogen begeeren: Toen verhaalde zy, hoe zy op haare reize naar *Spanjen* eene gelofte had gedaan, dat zy, indien 't Godt geliefde haar met eenen zoon te zegenen, haar best zou doen, om die Godtsdienstshalven gevangen zaten, aan hunne vryheit te helpen: bad derhalven enkelyk hier om, opdat ze haare gelofte aan Godt mogte voldoen, zonder echter op eenigerlei wyze te willen spreeken ten voordeele der geener, die aan andere misdaaden, dan niet *Roomsch-Katholyk* te zyn, schuldig waren: de Inquisiteurs hadden zulks niet verwacht; wilden daarom hunne toestemminge weêr intrekken: echter, op sterk aanhouden der Koninginne, voldeeden ze 't noch; waar op een deel dezer ter doodt gedoemden, los gelaten wierden, die de *Zweedtsche* Gezant aan *Philips*, *Pontus de la Garde*, met eige oogen gezien heeft. Immers Koninginne *Anna* liet blyken, dat het levendig verbranden enkelyk om 't stuk der Religie haar niet behaagde; en dat was oorzaak genoeg om haar door vergif uit de wereldt te helpen. Na de doodt van deze Vorstinne *Anna*, verzocht hy haare zuster *Elizabeth*, weduwe van *Karel den IX van Vrankryk* ten huwelyk; maar zy wilde haar overig leven in een Klooster verslyten.

Em. van Meteren fol. 50. PHILIPS WILLEM VAN NASSAUW, Grave van *Buuren:* oudste zoon van Prins *Willem van Oranje*, die in April 1567. op *Duc d' Albaas* aankomste, naar *Duitschlandt* vertrok, en dezen zynen zoon te *Leuven* liet blyven op de Akademie; gelovende dat zyne jongkheit, de privilegiën van *Brabandt*, de voorrechten van de *Leuvensche* Universiteit, door den Paus bekrachtigt, en omdat hy Erfgenaam was van den ouden Grave *Maximiliaan van Buuren*, hem genoeg van alle gewelt bevryden zouden: maar hy vond zich bedrogen. Want *Duc d' Alba*, die geene privilegiën achtte, ligtte hem den 10 September des gemelden jaars, tegen alle betuigingen, en voerde hem naar *Spanjen*, omtrent 15 jaaren oudt; daar hy 28 jaaren lang, meest als gevangen, echter met eenige vryheit, gehouden is. Hem wierd de *Roomsche* religie met alle magt ingeboezemt: na het vermoorden van zynen Vader, nam hy, als oudste zoon, den titel van Prins van *Oranjen* aan. In 't jaar 1595 wierd hem vryheit gegeeven; ja hy zelf met den Kardinaal en Aartshertog *Albertus* naar de *Nederlanden* gezonden. Maar daar schuilde wat, om, onder schyn van die goedertierenheit, de harten, die zoo vervreemt waren, wat buigzaamer te maaken, en weêr wat in te winnen; ook dat Graaf *Maurits*, zynen broeder ziende, en de verschillen nevens de verbitteringe tegen *Spanjen* ter zyden zettende, te ligter tot eenen Vrede treeden of overhellen zoude; of, wilde zulks niet gelukken, dat door hem het zaadt van tweedragt zou konnen gezaait worden. Hy nam dan den 28 September 1596. met den Kardinaal *Albertus* zyn afscheidt van 't Hof te *Madrid*. Te *Genua* gekomen, vondt d' Aartshertog goet daar ten dienste van den Koning wat te vertoeven: hy zond ondertusschen den Prins van *Oranjen* naar *Romen*, die den 25 daar quam om des Paus voeten te kussen. De Paus toonde dat het hem aangenaam was, deedt hem groote eere, en gaf hem schoone geschenken; zulks wedervoer hem ook daar van de *Italiaansche* Prinssen. Eindelyk quam hy den 11 Februarius 1596. met *Albertus* te *Brussel*, daar de Kardinaal als Gouverneur der *Nederlanden* met zeer groote triomf zyne intreede deede, en prachtig ontfangen wierd. De *Staten Generaal*, d' overkomst van Prins *Philips van Oranjen* verstaan hebbende, begroetten hem met eenen brief, gedagtekent in *'s Gravenhage* den 22 December 1595. betuigden daar in hunne blydschap over de verloffinge zyner Exellentie, uit eene zoo langduurige en onverdiende gevangkenisse, wenschende hem geluk daar mede; droegen hem voor, ten roem der *Spaansche*, dat ze door zyne vrylatinge groote dingen zochten te verrichten; maar 't zou hun leet zyn, dat zulks eenige veranderinge maaken zou mogen in de genegentheit die zy zyne Exellentie toedroegen; hoopten niet dat hy zich zou willen laaten gebruiken tot een werktuig voor de *Spaansche*, om te ondergraaven en af te breeken het fundament hunner Vryheit, met zoo groote moeite en wysheit opgebouwt van zynen Heer Vader, Prins *Willem den I.* en om welker bevorderinge hy zoo deerlyk vermoort was, enz. Verzochten verder, indien zyne Exelentie begeerte kreeg om derwaarts over te komen, zulks tot op eenen anderen tydt te willen uitstellen die bequaamer en aangenaamer zou zyn; van welken zy zyne Exellentie zouden mogen verwittigen, en hem toezenden de behoorlyke verzeekeringen ten dien einde, volgens de gestelde otdre langs hunne Vestingen, en Sterkten, niet toelaatende eenige persoonen te komen in den *Vereenigden Staat*, zonder hun paspoort. Dien brief ontfing Prins *Philips* noch op zyne herwaarts reize, als hy te *Luxenburg* gekomen was, den 1 Februarius; hy beantwoordde hem, bedankte de *Staten* hooglyk voor het genoegen dat zy namen over zyne vryheit; betuigde zyne genegentheit t' hunwaarts, en verhoopte, by de goede gelegentheit zyner verloffinge, de zelve hun dadelyk te zullen bewyzen, zoo wel tot hun genoegen en nut, dat ze geen reden zouden hebben daar over t' onvreden te zyn; dewyl hy niet anders zocht dan zyn bedroeft Vaderlandt herstelt, en welvarende te zien. Hy hoopte voor Godt, dat hem van hen nooit eenen dienst geweigert zou worden, die nergens anders toe strekte, dan tot eene goede uitkomste uit zoo veele elenden en rampen, en tot een begin van ruste en algemeen voordeel van alle deze *Nederlanden*. De Bewindthebbers over zyn Heer Vaders sterfhuis zonden naar *Brussel*, tegen dat hy daar zou aankomen, 10000 guldens in geldt van zyne goederen; om te zien wat weg hy zou willen inslaan. In October wierd, ten verzoeke van Prins *Philips*, door tusschenspraake van vrienden, tewege gebragt eene byeenkomst in het landt van *Kleef*, tusschen hem en zyne eenige volle Zuster, nu Gravinne van *Hohenloo:* zy bejegenden malkanderen met behoorlyke beleeftheden, redenwissselende over huissselyke zaaken, en haar wierd toegelaaten hem te mogen Tapitzeryen, en anderen huisraadt toezenden. De *Staten Generaal* zonden derwaarts ook den Raadsheer *Hessels*, om hem te verwelkoomen, en te vertoonen het bestier over de goederen te *Breeda*, of hem misschien eenige onbehoorlyke klagten daar over voorgekomen mogten zyn: zyn Broeder *Maurits* vaerdigde ook Gezanten aan hem af, met aanbiedinge van geldt en geschenken. Het verwonderde veele dat, toen *Albertus*, in 't jaar 1598 weêr naar *Spanjen* vertrok, om zyne Bruidt de Infante *Isabella* af te haalen, Prins *Philips* met hem ging naar eene plaatze, daar hy 28 jaar gevangen gehouden was: echter quam hy weêr van daar, en naderhant noch by zynen Broeder, dien hy tot Vrede met *Spanjen* en den Aartshertog *Albertus* aanmaande. Den 11 Maart in 't jaar 1599. wierd hy in zyn Prinsdom van *Oranjen* gehuldigt: trouwde de Prinses van *Bourbon*, dochter van den Prinse van *Condé*; quam in het jaar 1608 d'eerste maal in *Hollandt*. Onder den oorlog met *Spanjen*, had hy zich

H de Groot Ned. Hist. fol. 260.

Meteren fol. 363.

Idem Meter. fol. 364. 365.

zich elders onthouden, nu verſcheen hy'er onder den Treves-handel, nam ten dekmantel, dat hy by dit werk zyn belang waarneemen moſt: andere meenden, als boven aangeroert is, dat zyne overkomſt enkel zag, om den vrede met *Spanjen* ſmaakelyker te maaken. Grave *Maurits* was zeer misnoegt op hun beider zuſter, die heimelyk Prins *Emanuël van Portugaal* ten gemaal genomen had; maar Prins *Philips* werkte de verzoeninge uit. Hy quam in't jaar 1609 te *Breeda*; ontboodt derwaarts zyne Gemalinne, die op de bruiloft was geweeſt van haaren broeder, den Prins van *Condé*, gerouwt met de dochter van *Montmorency*, groot Coneſtable van *Vrankryk*, enz. Zy wierd te *Breeda* zeer heerlyk ingehaalt; Grave *Maurits*, *Frederik Henrik*, Grave *Willem van Naſſauw*, en andere Grooten, quamen haar daar begroeten. *Philips* bleef eenen tydt lang te *Breeda*, op zyn Kaſteel, doch met *Staten*-volk bezet, onder den Gouverneur *Juſtinus van Naſſauw*, zynen natuurlyken broeder; hy had niemant dan zyn Hofgezin by zich, daar hy de oefening van de *Roomſch-Katholyke* Religie vry voor hadde in de bygelegene Dorpen van zyne Baronnye. Hy was, als gezegt is, getrouwt met de Dochter van den Prins van *Condé*, door Koning *Henrik den IV.* verklaart eerſte Prinſes van den bloede, die hem ook in 't volkomen bezit van 't Prinsdom van *Oranje*, met al de Hoogheit, Oppermagt, en Gerechtigheden, veel volkomener dan eenige zyner Voorzaaten, herſtelde, met afdoeninge van alle aanſpraak, die de *Franſche* kroon op dat Prinsdom hadde: maar hy is echter kindetloos te *Bruſſel* op den 20 Februari in 't jaar 1618 overleden, en daar door quam het Prinsdom van *Oranjen*, enz. op *Maurits*.

H. de Groot. f. 262. 347. 350. 518. 674. Meteren f. 365. 410. 430. 613.

Idem Meteren fol. 629. Leeuw. Bat. Ill. f. 824.

Comm. Fred. Henr. 5 deel, fol. 5.

PHILIPS VAN MARNIX, Heer van *St. Aldegonde*; zie op MARNIX (PHILIPS VAN).

PHILIPS VAN LEIDEN; zie op LEIDEN (PHILIPS VAN) een geleert man.

Houve 1 deel, fol. 145.

PHILIPS-LANDT, een Polder of Dorp in *Zeelandt*, *Beooſter-Schelde*, 't word in den *Ouden Blaffert* der *Utrechtſche* Biſſchoppen niet gevonden. *M. v. der Houve* ſtelt het *Philipslandt* in zynen tydt noch onbedykt, en met eene kreek van *Duivelandt* afgeſcheiden; heeft Kerk en Predihant, ſtaande onder 't Claſſis van *Tholen* en *Bergen op Zoom*.

Winſem.

PIAAM, een der 27 Dorpen in de *Frieſche* Grietenye *Wonſeradeel*, in't quartier *Weſtergoo*.

Houve.

PIERSHIL, PIERSCHIL, een Dorp in *Hollandt*, in het landt van den *Briel*, in't jaar 1524 bedykt. *Koorndyk* en *Piershil* maaken het vierde en vyfde eilandtjen van 't Landt van den *Briel*; zy hebben zommige Dorpen, met goede vruchtbaare Weilanden. *Guicciardyn* zegt 'er by, dat de vyf eilandtjens *Voorn*, *Goeree*, *Sommelsdyk*, *Koorndyk*, en *Piershil*, al t' zamen het *Landt van Voorn* geheeten, oprechtelyk *Zeeuwſche* Eilanden zyn, en voortyds onder *Zeelandt* zyn begrepen geweeſt; *Piershil* heeft Kerk en Predikant ſtaande onder 't Claſſis van *Voorn* en *Putten*.

Guicc. fol. 244.

PIETER HEIN; zie op HEIN (PIETER PIETERS ZOON.)

Lyſt der Pred.

PIETERMAN, een Dorp in den *Zuidt-Hollandtſchen-Waerdt*; hoort onder de Parochie van *Lindt*. De Predikant aldaar bedient ook *Pieterman*, ſtaande onder 't Claſſis van *Dordrecht*.

Balen. p. 832.

PIETER MUIS VAN HOLY, *Jakobs* zoon. Hy zegt in zekere zyne byzondere aantekeninge, dat zyne vrouw in't jaar 1557. beviel van een kindt van 12 weeken, dat meer dan een ½ uurs leefde, en *Maria* gedoopt of genaamt wierd. *Van Balen* trekt het ook aan in zyne *Beſchryvinge van Dordrecht*.

Houve. Winſem.

PIETERSBIERUM, een der 7 Dorpen van de *Frieſche* Grietenye *Barradeel*, in 't Quartier *Weſtergoo*; daar legt het huis *Kroonenburg*.

Houve.

PIETERS-BOEREN. Een der Dorpen van de *Groninger-Ommelanden*, in het *Weſterquartier*, daar legt het *Duikerhuis*, behoort hebbende onder, of aan 't Geſlacht van *Manninga*.

PIETERS-HOEK, of PUTTERS-HOEK; zie PUTTERS-HOEK.

Pontan. 2 deel. fol. 178.

PIETERS-POEL, het is een Konvent of Klooſter omtrent *Bommel* geweeſt, geſticht door de Vrouwe van *Brakel*, op eenen gelyken voet als het Konvent te *Windesheim*.

PIGHIUS, (ALBERTUS) van *Kampen* geboortig. Hy is in achtinge van geleertheit geweeſt: was Profeſſor in de *Coſmographie*; kunſtig in het maaken van *Mathematiſche* inſtrumenten; geoeffent in de *Godtkunde*; heeft hevig tegen D. *Martinus Luther* geſchreven; was niet onaangenaam by Paus *Adriaan den VI.* dien hy, als hy noch zoo groot van ſtaat niet was, in zyne reize naar *Spanjen* en *Italiën*, als zynen reisgenoot, verzelde. Na *Adriaans* doodt bleef hy in gunſt by het *Roomſche* Hof, was groot by Paus *Klemens*, wiens Leermeeſter hy in de *Wiskunde* geweeſt is: hy keerde eindelyk met groote eere naar zyn Vaderlandt, daar hy geſtorven is. Over den dag zyns doodts is verſchil, als ook over't jaar; den dag ſtelt d' een den 24, anderen den 26. en den 29 December; d'een 't jaar 1542. d'andere 't jaar 1543. ook 1562. en Jovius op 1530 niet in zyn Vaderlandt; maar te *Boloniën*, by de kroning van Keizer *Karel den V.* daar hy ongelukkig, onder eene ingevalle brugge, doodt zou gebleven zyn: hy beſchuldigt hem ook een *Lutheraan* te zyn geweeſt: maar *D. Guicciardyn* ſchryft, dat *Jovius* hem ongelyk doet; vermits *Luthers* leere hem zeer tegen, ja dat hy'er een vyandt en vervolger van was. By *Guicciardyns* tydt leefde noch een Neef van *Alb. Pighius*, *Stephanus Vivandus Pighius* genaamt, wel geleert, en een liefhebber der Oudheden, daar zyne *Annales*, en andere Schriften bewys van draagen.

Comm. Fred. Henr. 5 deel, fol. 5. Houve 1 deel, fol. 145. Guicc. fol. 244. Val. And. p. 46. Voſſ. p. 373. Miraus p. 41. Brandt dagr. p. 681. Jov. lib. 31. hiſt. Guicc. ibid.

PINAKER, is een Dorp van *Delflandt*, met een Schoutampt, zoo wel voor dezen, als tegenwoordig. Daar word gewag van gemaakt in den Giftbrief van Graaf *Willem den I.* van den jaare 1222. en in dien van *Willem* Voogdt van *Hollandt*, van het jaar 1236. Het leit een uur gaans van de Stadt *Delft*, ooſtwaarts aan. Deze plaats zietmen geteekent *Tab. V. P. 11.* niet verre van *Theolf*, dat is *Delf*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 143.

PINGIUM, een der 27 Dorpen van de *Frieſche* Grietenye *Wonſeradeel*, onder 't quartier *Weſtergoo*. Het blykt een groot en aanzienlyk Dorp te zyn, omdat het in de ſchattingen van alle de Dorpen het allerhoogſte plag te ſtaan, behalven *Arum* en *Witmarſum*, die noch hooger waren aangeſlagen.

Winſem. beſchr. van Fr.

PITHAAN, Kapitein ten dienſte van den *Vereenigden Staat*. In den ſlag van *Vlaanderen* in't jaar 1600. tuſſchen den Aartshertog *Albertus*, en Prins *Maurits*, wierd hy onder de dooden gevonden, men telde 45 wonden in zyn lichaam, de keel was hem meeſt afgeſtoken: Echter, alzoo men noch leven in hem vond, wierd hy opgeheven, en wonderbaarlyk geneezen, ſchoon byna alle ſpys en drank ter keele weêr uitliep: had van zyne poſt niet willen wyken, tot dat hy eindelyk, door 't menigvuldig bloetverlies, flauw ter nederviel.

Georg. Nicol. exper. Med. 81.

PITHELO. Dit ſchynt eene benaming te zyn van dezelfde betekenis, als die van Heiligio en Heiligerlee (van welke beide plaatzen, zie hier boven ieder op zynen titel) of, liever, het zelfde betekenende met Bedehem/ dat is, eene hoogte om te bidden, een *Bidhoogte*, of *Gebedeberg*: want *Lo* wil een hoogte zeggen; (zie hier van breeder boven op *Bedehem* (*Bedum.*) Miſſchien is het maar een Altaar geweeſt, of een Kapél onder de naaſtgelege Kerk behoorende. De plaats is noch hedendaags in wezen, behoudende den zelfden naam, leggende een vierde van eene gemeene duitſche myl van *Aſſen*, de Hooftplaats daar de Lantdag van *Drenthe* gehouden wordt, naar den kant van *Groningen*. Hier omtrent heeft zekeren *Ulffo*, en zyne gebanne Broeders, hunne goederen gehadt, die Keizer *Henrik de III.* in den jaare 1540. op den 21 Mai, geſchonken heeft aan *Bernulfus*, Biſſchop van *Utrecht*. Deze plaats ziet men met den naam van PITTELOE, afgetekent *Tab. VII. & Tab. IX. P. II.* dicht aan de veenen, even boven *Aſſen*. [Dat *Loo* of *Loe* eene Hoogte beteekent, of een wooning op een hoogte, zulks word door meenigvuldige benamingen, die noch heden ten dage in *Gelderlandt*, *Overyſſel* en *Drenthe* gevonden worden, beveſtigt. Maar het vind zoo ligt geene toeſtemminge by ons, dat het eerſte gedeelte van deze benaminge van BIDDEN zou afkomen, als of men had willen zeggen BIDDELOE. Men zou veeleer mogen giſſen, dat het eerſte gedeelte in zich vervat den eigen naam van den eigenaar, die deze wooning toegekomen, en miſſchien aangelegt heeft. Even eens gelyk men in dit zelfde Lantſchap daar dichte by, naar de rechte handt, aanſtonts vindt *Arnulae*, en een weinig verder *Anlae*; als of men zeide het *Lae* van *Arne*, en van *Ane* of *Anne*. Ten ware iemant, de gelegentheit en de ſpraake dezes landts meer kundig zynde, ons konde bewyzen dat deze benamingen den ſtandt en de gelegentheit der plaatzen te kennen gaven; welk gevoelen eenigzins geſtaaft zynde, wy boven onze giſſinge niet ongaarne zouden willen laaten gelden.]

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 143.

PITTE is weleer een kaſteel geweeſt, met een aanzienlyk Bailjuuwſchap, of Droſtſchap, die het noch behoudt, by *Melis Stoke* genoemt het Huis te Pitte/ gelegen op den ſlinker oever van den *Waal*-ſtroom, een gemeene duitſche myl en een vierde boven *Geervliet*; daar in oude tyden de *t' zamenſtrooming* van *Maas en Waal* plag te zyn; (zie hier boven den titel *Geervliet.*) Nu word het by ieder een PUTTEN genoemt, waar van daan men zegt, *Ruwaard* van den Lande van *Putten*. Deze plaats ziet men met dien naame van PITTE getekent *Tab. IV. P. II. en Tab. V.* op den ſlinker oever van den ſtroom, daar WALA en VACHELT genoemt, in 't midden tuſſchen *Thuredrecht* en *Geervliet*.

Idem ibid.

PLADELLA. Dit noemt *Karel de Eenvoudige* (*Carolus Simplex*) Koning der *Franken*, een Hofſtede, of Hofſtadt (*Villa*) in zynen Gifibrief van den jaare 913. waar by hy den Rechtsban van *Egmondt*, (*Hecmundana Dicio*) of *Kennemerlandt*, en het Graafſchap *Weſt-Flinga* overgedraagen heeft aan *Diderik den I.* Of het nu een Koningklyke Hoeve geweeſt is, of niet, zou ik niet durven zeggen. De naam van deze plaatze is noch hedendaags overig in *Kempenlandt*, zynde een Quartier van de Meijerye van

Idem ibid.

's Hertogenboſch, het welk onder de Vereenigde Nederlanden behoort, in een Dorp, het welk nu noch BLADEL word genoemt, leggende vier gemeene duitſche mylen van *'s Hertogenboſch*, zuidwaarts aan. Dit PLADELLA ziet men geteekent by den Heere *Alting Tab. II. P. II.* heel onder aan in *Agro Menapico*, insgelyks *Tab. III. & IV.*

Houve 1 deel, fol. 134.

POEDEROYEN; zie PUDEROYEN.

POEL ('T HUIS TE) herkomſtig van Heer *Daniel van der Poel*, legt in *Hollandt*: Het is verandert in een Juffren-klooſter, *Nonne-Poel* genoemt: maar in 't jaar 1573 onder den voet geraakt. Het zal mogelyk *Padden-Poel* geweeſt zyn, verandert in't Klooſter *Marien-* of *Nonnen-Poel*; zie op *Padden-Poel*.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1249.

POELENBURG. Het is een Kaſteel of Huis in *Kennemer-landt* geweeſt, maar vernielt: echter in dezen tydt weêr als eene Hoeve, of Hofſtede opgebouwt.

Idem f. 1262.

POELGEEST, ('T HUIS TE) legt in *Rynlandt*, onder *Koudekerk*, behoorende aan Heer *Gerard van Poelgeeſt*, Heer van *Koûkerk*, *Homade*, &c. 't heeft meer dan 300 jaaren aan dat Geſlacht behoort. KLEIN-POELGEEST, ook onder *Koudekerk*, is voor dezen het eigendom van *Daniel Schonk*, naderhant van Heer *Jakob van Randeroode van der Aa* geweeſt. OUDT POELGEEST, anders ALKEMADE, is het rechte *Poelgeeſt* geweeſt, daar de Ridderlyke ſtam *Poelgeeſt* zynen naam van heeft, legt geheel vervallen, en het daar aan hoorende goedt, laatſt bezeten by Heer *Floris van Alkemade*, die in't jaar 1511. kinderloos overlydende, het aan Heer *Willem van der Toulſter*, zyns zuſters zoon, naliet, is daar na gekomen op den Heer van *Monceaux*, uit het huis van *Hamale*, in het Landt van *Luik*. De tegenwoordige bezitter in 't jaar 1685. is *Conſtantin Schier de Vermandois*, Ridder, Baron des H. Roomſchen Ryks, Vryheer van *Warmenhuizen*, en *Krabbendam*, Heer van *Poelgeeſt*: weleer heeft dit huis het huis ter *Harne* geheeten.

Brugm. voor P. Scriv. p. 15.

POELGEEST, 't Geſlacht; word gehouden van het huis *Waſſenaar*, en de Burggraven van *Leiden* afkomſtig te zyn. Het Stamhuis *Poelgeeſt* heeft onder *Oeſtgeeſt* gelegen, een zeer oudt huis, daar in de lyſt van de goederen der *St. Martenskerke* van gewaagt word: te weeten, dat omtrent het jaar 800. onder *Oeſtgeeſt* en *Poelgeeſt* twee Manſen uit yeder aan de gedachte *St. Martenskerke* behoorden: Is daar na, by veranderinge van Bezitter, *Alkemade* genaamt. In het jaar 1150. als ook in't jaar 1163. is't bekent dat geleeft heeft Heer *Gerrit van Poelgeeſt*, Ridder. Omtrent het jaar 1230 leefde Heer *Gerrit van Poelgeeſt*, Ridder, dapper in de wapenen; is mogelyk een zoon van den eerſten *Gerrit* geweeſt: Hy liet althans drie zoonen na, *Dirk*, *Herman*, en *Gerrit*: *Dirk* kreeg in't jaar 1252 van Koning *Willem*, Grave van *Hollandt*, de Heerlykheit van *Homade*, by *Leiden*; overleedt in 't jaar 1280. nalatende twee Zoons, beide *Dirk* genaamt; de jongſte ſtorf kinderloos in't jaar 1326. d' oudtſte *Dirk*, Heer van *Homade*, kocht in't jaar 1331 de Ambachts-heerlykheit van *Koudekerk*; overleedt ook zonder kinderen in't jaar 1344. zeer oudt: Heer *Gerrit*, jongſte zoon van den bovengedachten Heer *Gerrit van Poelgeeſt*, Ridder, leefde in 't jaar 1300. had ter Vrouwe *Adelheit* of *Alis van Raaphorſt*, won by haar *Dirk*, die ten huwelyk nam *Clementina van Nievelt*, en won by haar twee zoons, Heer *Gerrit*, zynen nazaat, en *Jan van Poelgeeſt*. *Jan* bezat het laage huis te *Poelgeeſt*; hy was tweemaal te *Jeruzalem* geweeſt, wierd in het jaar 1365. in 't gevecht te *Dordrecht*, tegen de *Bovenlanders*, doodtlyk gewondt, en ſtorf in't jaar 1390. liet vier zoons na; Heer *Gerrit*, *Willem*, *Jan*, en *Jakob van Poelgeeſt*, en eene dochter *Alit*, geworden Hofjuffer van Hertog *Albrecht van Beijeren*, eerſt Voogdt, daar na Grave van *Hollandt*, enz. Hy weduwenaar geworden, wierd zy zyne byzit. Van haar groot vermogen op *Albrecht*, en hoe zy dat misbruikte, ook waarom zy van eenige Heeren doodtgeſlagen wierd; zie op ADELHEIT VAN POELGEEST. Het verder geſlachtregiſter der *Poelgeeſten*, tot op *Gerrit van Poelgeeſt*, Heer, enz. zie by *W. v. Goudhoven*, en *S. v. Leeuwen*. Alleen zullen wy 'er byvoegen, dat ten tyde van *Gerrit van Poelgeeſt*, Ridder enz. (zoon van *Gerrit*, by *Gillisje Hodenpyl*) het Slot *Poelgeeſt* door Grave *Jan van Egmont* ingenomen wierd, wegens de *Kabeljauwſche* party, en van hem ter neêr geſmeten in't jaar 1489. hy overleedt in't jaar 1518. had ter echte *Maria*, dochter van *Gerard van Culemburg*, daar hy, onder meer andere, by won, *Gerrit van Poelgeeſt*, Heer van *Homade*, die *Poelgeeſt* weêr opbouwde, en in 't jaar 1549 ſtorf. Hy had tot zyne eerſte vrouwe *Helena*, dochter van *Karel Thaye*, Heer van *Wemmel* en *Goik* by *Bruſſel*, geſtorven in't jaar 1558. daar na *Sibylle van Edingen*, dochter des Heeren van *Zandtbergen* in *Brabandt*: hy won by de eerſte, nevens eenen zoon, en zes dochters, *Gerrit van Poelgeeſt*, Ridder, Heer van *Homade* en *Koukerk*, die, by *Maria van Malburg*, Heer *Gerrit* won. Dees is in 't jaar 1566. met beide zyne broeders, *Caſpar* en *Ot van Poelgeeſt*, by de vermaarde Edelen te *Bruſſel* geweeſt: ook ter dier oorzaake in't jaar 1567. uit het Landt geweken; geſtorven in 't jaar 1614. zyne echtgenoote was *Anna van Bergen*, dochter des Heeren van *Grimbergen*, in *Brabandt*: haar broeder *Willem* was Biſſchop van *Antwerpen*, daar na Aartsbiſſchop en Prins van *Kameryk*, ſtorf ſchielyk in het jaar 1609. *Gerrit van Poelgeeſt* overleedt in 't jaar 1614. nalatende twee zoons, *Ferry* en *Gerrit van Poelgeeſt*, nevens vyf dochters; *Ferry*, Heer van *Homade*, had ter Gemalinne *Johanna Zuilen van Drakenburg*, wiens Vader Hooftſchout t' *Utrecht* was, doch ſtorf zonder kinderen in 't jaar 1612. zyn broeder *Gerrit*, Heer van *Homade*, enz. trouwde *Johanna van Matenés*, dochter van *Klaas*, Heer van *Haſertswoude*, enz.

Goudh. O.H.Kr. fol. 196.

Idem Leeuw. f. 1050. Goudh. ibid. fol. 196.

Idem Leeuw. Bat. Ill. f. 1050.

Idem Goudh. fol. 179. Leeuw.

POELWYK, een der 72 verdronke Dorpen in den grooten *Zuidt-Hollandtſchen waerdt*, door dien vreeslyken vloedt en inbreuk in 't jaar 1421. *A. Kemp* telt *Poelwyk* onder de 39 Dorpen die wel mede verdronken zyn geweeſt, doch of in het geheel of ten deele weêr opgekomen en bedykt, hoewel andere dit dorp onder die verdronken gebleven zyn ſtellen.

Goudh. fol. 78. Houve fol. 86. A Kemp. pag. 217. ſeq.

POLANEN, ('T HUIS TE) tot *Monſter*, onder het Heemraadtſchap van *Delfslandt*, is geweeſt het Ridderlyke Stamhuis der Heeren van *Polanen*, en de plaats van hun verblyf: nu is 't maar een hofſtede. De Heeren van dat Huis zyn uit het geſlachte van *Waſſenaar* afkomſtig geweeſt. *Philips van Waſſenaar*, Heer van *Duvenvoorde*, had twee zoons; de oudſte *Philips*, Heer van *Duvenvoorde*, was met *N. van Crayenhorſt* getrouwt, daar van zyn afgeſtamt alle die den naam van *Waſſenaar* behouden hebben; de jongſte *Jan van Waſſenaar*, Heer van *Polanen*, was getrouwt aan *Catharina van Breederode*; dat *van Leeuwen* eenen misſlag rekent van *Goudhoven*.

Houve 1 deel, fol. 124. Goudh. fol. 159. S. van Leeuw. fol. 105.

POLANEN, POELLANEN, een Rechtsgebiedt in *Amſtellandt*: *Polanen* en *Houtryk* zyn twee Rechtsgebieden, doch bedienden zich by oudts, en noch heden, van eene Rechtbank; beſtaande uit drie Schepenen, die yder jaar afgaan. *Polanen* ſtrekt zich ten Ooſten van d' *Oſdorper* weg en buurtſcheidinge af, tot aan *Houtryk* ten Weſten; heeft het *Spiering-Meer*, en 't *Y* aan de Zuidt- en Noordtzyde; het vermaarde Huis *ten Hart* heeft omtrent *Polanen* geſtaan: 't Huis word zoo genaamt, om dat'er weleer een hert gevangen zou zyn geweeſt. Kort nadat de Dykgraven en hooge Heemraaden van *Rhynlandt* den hoogen *Sparendamſchen* Dyk hadden aangenomen, hebben zy, op gemeene koſten van *Rhynlandt*, te *Polanen* in den hoogen dyk, tuſſchen het *Haarlemmer Meer* en het *Y*, die ongemeene groote en zwaare Sluizen gelegt, welker ſchotdeuren by Ebbe naar het *Y* toe van zelfs opgaan, en by Vloedt zich t'elkens weêr ſluiten; waar door dan 't *Haarlemmer Meer*, en de Polders daar op malende, een magtig water, en brokken van afgeſpoelt landt, met een vervaarlyk gedruis uitbraaken en loſſen. Die Sluizen zyn ſedert het jaar 1654. by 't Collegie van *Rhynlandt* weêr t' eenemaal verniewt, daar benevens is 'er een ſierlyk Huis gebouwt, het *gemeen Landts Huis van Rhynlandt*, of *'t Huis te Swanenburg* genoemt. *Houtryk*, *Polanen*, en *Raasdorp* zyn vrye Ambachtsheerlykheden. Die den eigentlyken naam *Poellandt* ſtellen, haalen dien af van *Poel* en *Laan*, hebbende wederzyds een Poel, namelyk het *Y* en 't *Haarlemmer Meer*; nevens eene lange ſmalle ſtrook, van oudts, en noch heden, de *Laan* geheten. Die van *Polanen* moeten jaarlyks, by manier van ſtaande renten, aan *Amſterdam* over hun jaarſchot twaalf ſchellingen en 6 penningen, 's Heeren gelde, betaalen; *Osdorp* 10 kroonen, *Houtryk* 4 kroonen, de *Vrye geers* 3 kroonen, ieder van 24 ſtuivers, *Raasdorp* 5 grooten vlaams, *Sloten* 6 ponden 10 ſchellingen 's heerengeldt; daar tegen heeft dit Dorp op de Stadt jaarlyks een kroon, der *Heeren Jaarſchot* genoemt.

Comm. lyns Amſt. fol. 876. Idem Comm. ibid.

POLDER VAN NAMEN, een Fort in *Vlaanderen*, onder *Hulſter-Ambacht*: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Zuidtbevelandt*.

POLGEST, POELGEEST, is een zeer oudt Kaſteel aan den Ooſtkant van den *Rhyn*, een gemeene Duitſche myl boven *Leiden*, waar onder behooren (gelyk *Aleit*, Voogdeſſe van Grave *Floris den V.* in haaren Giftbrief van het jaar 1258. zegt) Cojenbennen/ Geeſtlanden/ en Aemaden: dat is, *Weilanden*, *Zaai-* of *Teellanden*, en *Hooilanden*. Ja noch daar beneffens een *Poel* of Meer van den zelfden naam. De *Blaffert* van de goederen van *Utrecht* gewaagt ook van deze plaats. POLGEST ziet men geteekent aan den rechter- of ooſtkant van den *Rhyn*, tegen over *Rinesburg Tab. V. Pars. II.* Uit den naam blykt klaar genoeg, dat ze genomen is van den aardt en gelegentheit der plaatze, omdat het is een GEEST, dat is, hoog Bouw- of Teellandt, aan of omtrent een POEL: Bennen of Fennen/ worden by de *Friezen* en anderen noch hedendaags de Weilanden genaamt, zoo dat Cojenbennen miſſchien zyn Koeweijen; ten ware iemant het eerſte gedeelte een bequamer verklaringe konde geeven; en Maden of Mieden/ worden insgelyks laage Hooilanden genaamt.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 143.

POLSBROEK, anders *Zuidt-Polsbroek*: het heeft behoort, aan d'eene zyde, aan de Prinſſen van *Oranjen*; aan d'andere, aan *Jakob de Graaf* van *Amſterdam*, door koop

van

van den Grave van *Aremberg*. Dit Dorp, gelegen onder *Schoonhoven* in *Hollandt*, heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Gouda*.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 43.

PONT, eene Heerlykheit in *Gelderlandt*, in het Droſtampt van *Gelder*, onder het quartier van *Roermonde*, is het Stamhuis der Heeren van *Pont*, eerſte Voogden van *Gelder*. Dit Dorp legt tuſſchen *Gelder* en *Stralen*, aan de ſlinkerhant van de *Niers*. Eenige leiden het geſlacht van *Pont* af uit dat van *Teiſterbandt*; andere willen, dat het binnenlandtſche Edelen geweeſt zyn. De groote Oudtheitskundige *Pieter Schryver* haalt het af uit, of van het Huis *Auſtraſien*, omdat *Martin*, Landtvoogdt van *Auſtraſien*, uit zynen zoon *Lambert*, een Zoons zoon hadde, *Guido* genaamt, die omtrent het jaar 751. *Gelderlandt*, met d'omgelege ſtreeke zou beheerſcht hebben. Andere meenen, dat d'oorſprong van de *Saxen* zou herkoomen; vermits *Mengoos*, Voogdt van *Gelder*, en *Arnoud van Gelre*, Aartsbiſſchop van *Keulen*, in de oude Brieven gemeldt worden te hebben geſticht de Klooſters *Villich* en *Ryndorp*, in *Bergslandt*, op haaren vaderlyken grondt aan de *Seege*. Anderen weêr, dat het *Franſche* Heeren moeten geweeſt zyn, met Keizer *Karel den Grooten*, of al eer, naar deze Geweſten gekomen, omdat by de Schryvers, van *Pontii*, *Pontius Pilatus*, *Pontius Paulinus*, *Roomſch* Burgermeeſter, en *Pontius Leontius* gewag word gemaakt; dat *Slichtenhorſt* zoo vreemt niet oordeelt, omdat de naam, en die van *Pont*, noch al by de *Franſchen* bekent zyn; daar by van groote en doorluchtige afkomſt en Adel, vermaagſchapt aan 't Huis van *Guiſe*, en den naam van *Marquiſen* voerende. Toen in het jaar 1547. geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens was opgelegt, ſtont het quartier van *Roermonde* (een van de vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in op 19070 guldens, en het Droſtampt *Gelre* (een van de vyf van dat quartier) in die ſom geſchat op 3156 guldens 14 ſtuivers 2 penningen; daar in moſt de Heerlykheit en 't Dorp *Pont*, een der zes van dat Droſtampt, draagen 175 guldens 7 ſtuivers $2\frac{1}{2}$ penningen.

J. Velpen. C. Brouwerus. Scriver. J. Velpen by A Slichtenh. in Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 43.

Houve 1 deel, fol. 81.

Houve fol. 145. Boxhorn Zeel. Kron. 1 deel, pag. 90.

POORTVLIET, (POERTFLIET ſtaat in den *Ouden Blaffert* van de *Utrechtſche* Biſſchoppen) een der negen Dorpen op het *Zeeuwſche* Eilandt *ter Tholen*. In de oorſprongkelyke rekening van de grootte der Provintie van *Zeelandt*, wanneer in 't jaar 1641. den hondertſten penning in die Provintie ingevoert wierd, ſtaat *Poortvliet* op 5956 gemeeten, en 292 roeden; ieder gemeeten is een half Mergen. Dit dorp heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Tholen* en *Bergen op den Zoom*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars 11. fol. 143.

POORTVLIET is geweeſt een zeer ſterk Kaſteel van de Heeren van *Voorn*, volgens 't verhaal van *Melis Stoke*, in het jaar 1204. afgeworpen van Grave *Floris*, broeder van Graaf *Willem den I.* Het Dorp behoudt echter noch den naam, leggende een uur van *Tholen*, een Stadt in *Zeelandt*, naar het Zuidtweſten. Verder verhaalt *Melis Stoke*, dat die van POORTVLIET, wederſpannig zynde tegen Graaf *Jan van Henegouwen*, in het jaar 1300. verſlagen zyn van des Graven zoone, dien hy Jonker Willem noemt. *Poortvliet* ziet men in de Kaarten van den Heere *Alting*, *Tab. IV. Pars II.* een ſtuk weegs boven *Zirikzee*, niet ver van de *Scaldis*, dat is, de *Ooſterſchelde:* welk landt daar *Pagus Scaldenſis* getekent wordt, en *Tola* dicht aan den ſtroom, of arm, die uit deze *Schelde* naar de *Maas* loopt.

In Ada.

Houve. Oude Bl. der Utr. Biſſchoppen.

POPKENS BURG, een Ridder-Hofſtadt in 't Dorp *Brigdam*, op het Eilandt *Walcheren*. In den *Ouden Blaffert* van de *Utrechtſche* Biſſchoppen, rakende hunne geeſtelyke Jurisdictie, over de Kerken, Klooſters, Kapellen, enz. in *Zeelandt*, word *Poppenburg* onder het Dekenſchap van *Walcheren* geſtelt; als ook *Poppendam*.

Winſem.

POPMA, een adelyk Huis in de *Frieſche* Grietenije *Dongeradeel*, onder 't quartier *Ooſtergoo*.

Idem Winſem.

POPPINGAWIER, een der zes Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Rauwerderhem*, die alle zes met Parochikerken voorzien zyn, onder het quartier *Ooſtergoo*.

Alting Not. Germ. Infer. Part. 11. fol. 144.

PORTA S. MARIÆ. *De Poort van de Heilige Maria.* dit is geweeſt een Klooſter van d'Order van *Præmonſtreit*, geſticht van den Prooſt (*Probſt*) van 't gezelſchap in *Berethe*, en naderhandt Abt te *Dokkum*; byna op den zelfden tydt als het *Marner*-klooſter, en dat van *Skelde*, en *Rooſenkamp*. Dewyl nu tuſſchen de *Eems* en de *Lauwers* in 't geheel zes Klooſters van de gemelde Order zyn geweeſt: namelyk de vier zoo even genoemde, die byna van den zelfden ouderdom zyn, gelyk *Emo* verhaalt in het begin van zyne Jaarboeken; het vyfde dat van *Werun*, 't welk *Emo* zelf in het jaar 1213. geſticht heeft: en het zeſde, dat van *Heiligerlee*, zynde een Voortplanting of Colonie van het *Skelder*-klooſter, welk niew Stift die zelfde *Emo* heeft aangelegt; is het geenzins te twyfelen of het Nonnen-klooſter, van de Order van *Præmonſtreit* in *Vredewald*, het welk nu ter tydt *Cuſemar* word genoemt, heeft weleer de naam gehadt van PORTA S. MARIÆ. Deze naam ziet men getekent *Tab. IX. Pars II.* tuſſchen twee groote Wouden, waar van het eene daar *Fredowalda* (*Vredewald*) en het ander *Langowalda* geheeten word. Van *Berethe*, leggende niet verre van den *Dollart*, zie te zyner plaatze. Van het *Marner*-klooſter boven op het woordt MARNA; en van *Skelda*, of *Skeld*, dat nu Schiltwalde genoemt word, op het woordt SKELWALDA. *Campus Roſarum* ziet men geteekent *Tab. IX. Pars II.* aan den Noordtooſt-hoek, niet verre van den *Eems*ſtroom. *Heiligerlee* is hier boven ook vermeldt, en ziet men in die zelfde Kaart, met den bynaam van *Aſterlo*, naar het Zuidt-ooſten toe, niet verre van *Berethe*.

Houve.

PORTENGEN, een Gehucht in het Sticht *Utrecht*, onder *Kokkengen*, in 't *Neder-Sticht* of Neder-quartier.

Houve fol. 101; 110.

PORTUGAL, PORTEGAAL, op d'eene plaatze geſtelt onder 't Bailjuuwſchap van *Putten*, op d'andere, onder *Waardinger-Ambacht:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Schielandt*.

Houve.

POST, (TEN) een Dorp onder de *Groninger Ommelanden*, in *Fivelingoos* quartier.

Houve Handv. Kron. 1 deel, fol. 81.

POSTERHOLT, een Dorp in *Gelderlandt*, onder het quartier van *Roermonde*, in het Droſtampt van *Montfort*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens jaarlyks moſten opbrengen, ſtont het quartier van *Roermonde* (een van de vier quartieren dezes Vorſtendoms) in die ſom geſtelt op 19075 guldens: daar toe moſt het Droſtampt van *Montfort* (een der vyf Droſtampten van het *Roermondſche* quartier, behalven de Steden) laſten 2737 guldens 12 ſtuivers $3\frac{1}{2}$ penningen; waar in het Dorp *Poſterholt* (een der tien of 11 Dorpen van dat Droſtampt) geſtelt wierd op 171 guldens $2\frac{1}{2}$ ſtuivers; even zoo hoog als *Ulenberg*, *Lyn*, en *Flodorp*.

POTESTATEN in *Frieslandt*. Toen *Karel de Groote*, Koning van *Vrankryk* en *Roomſch* Keizer, de *Ooſt-* en *Weſt-Friezen* ter hulpe geroepen of ontboden hadde, tegens den hem wederſpannigen *Leodingarus van Saxen*; dat zy daar op in *Saxen* vielen, en *Leodingarus* niet alleen overwonnen, maar gebonden aan den Keizer overleverden, daarenboven vrywillig, t'zyner byſtant, naar *Rome* trokken, en in eenen Veldtſlag de *Romeinen* dapper ſloegen, heeft zyne Majeſteit den *Friezen* groote privilegiën gegeeven, daar onder ook quytſcheldinge van alle ſchattinge of cyns, en eene eeuwige bevrydinge daar van voor hen en hunne nakomelingen: dat zy uit hun eigen volk zoo veele Raadtsheeren zouden mogen verkiezen als hun goet dacht, om over alle voorvallende zaaken recht te doen: dat die Raadtslieden ieder jaar een bequaam perſoon zouden kiezen, wiens beſtier en magt geheel *Frieslandt*, gedurende zyn bewindt, onderworpen zou zyn. Zoo een verkoornen noemden zy *Poteſtaat van Frieslandt:* dezen Giftbrief, met inhoudt van hunne bewezene dienſten, enz. getekent en gezegelt in 't jaar 802. zal de lezer vinden in *Schotanus*, en *Winſemius*. *Karel* gaf aan deze *Poteſtaten* magt, om wel verdiende *Friezen* Ridders te mogen ſlaan, vertrouwende dat deze *Frieſche* Ridders, in aanmerkinge van hunne moedigheit en kracht, alle andere zouden te boven gaan. 't Schildt hunner Ridderſchap zouden zy van den *Poteſtaat* ontfangen, daar op zou de Keizerlyke kroon, ten teken der vryheit, afgebeeldt ſtaan, enz. Echter zyn 'er die het Poteſtaatſchap zoo oudt niet gelooven, dat het van *Karel den Grooten* ingeſtelt zou zyn. Hun gevoelen is dat, na de verminderinge der *Franſche* magt, waar door de *Friezen* weêr hun eigen meeſter wierden, en het *Duitſche* Ryk genoeg te doen had, om zich tegen de *Hungaaren* en *Wilten* te verweeren, de *Friezen*, weetende dat een Staat, als de hunne, niet beſtaan kon zonder het beſtier van eenen die wat hooger magt hadde, getreeden zouden zyn tot de verkiezinge van een perſoon die daar toe bequaam was. Ook is uit de *Frieſche* Gedenkboeken bekent, dat zoo lang het *Poteſtaatſchap* geduurt heeft, de Staat van *Frieslandt*, tuſſchen het *Vlie* en de *Lauwers*, in 't geheel en bloeijende is gebleven; maar toen het hoog gezag vernietigt was, ſtortte het geheele gebouw ter aarde. D'oude Schriften geeven geene genoegzaame openinge, of 'er alleen een *Poteſtaat* over geheel *Frieslandt* geregeert heeft, dan of elk gedeelte der Provintie eenen *Poteſtaat* hadde. Ondertuſſchen kan men uit de *Poteſtaten*, die opgetelt worden, afneemen, dat zy alleen tuſſchen het *Vlie* en de *Lauwers* het bewint gehadt hebben. Ook weet men dat *Weſt-Frieslandt* (nu *Noordt-Hollandt*) byzondere *Poteſtaten* gehadt heeft. De *Poteſtaten* tuſſchen 't *Vlie* en de *Lauwers* worden dus, van Keizer *Karel den Grootens* tydt af, opgetelt. 1. *Magnus Forteman*; doch van hem zyn zoo veele dingen verdicht, dat het oorzaak en reden aan veelen gegeeven heeft, niet om 't geheele Poteſtaatſchap te verwerpen, maar van niet te gelooven dat het ten tyde van *Karel den Grooten* aangeſtelt zou zyn. 2. *Fokke Ludigman*. 3. *Adelbertus van Adelen*; omtrent het jaar 830. word van hem gemeldt. 4. *Heſſel van Hermona*, overleden in het jaar 876. 5. *Igo Galama*. 6. *Goſſo Ludigman*, die noch in 't jaar 1000 leefde. Na hem word in eenen langen tydt van geenen *Poteſtaat* gewaagt, eensdeels, omdat het Poteſtaatſchap eenjaarig is geſtelt; andersdeels, omdat de *Utrechtſchen* en *Gelderſchen* toen ter tydt over *Frieslandt* den meeſter ſpeelden. Onder de Factiën van de *Schieringers* en *Vetkopers*, wierd 'er ten *Poteſtaat* verkozen *Juw Hettes Dekema*, Heerſchap

Schotan. Frieſche Kron. achter aan in de Docum. fol. 3. Winſem. Fr. Kr. fol. 94. ſeq.

Schotan. Fr. Kr. fol. 64.

Idem Schotan. fol. 64. 67.

Idem fol. 401.

schap te *Baart*, een wys, vreedzaam, oprecht, en onpartydig man; hem wierden 24 Rechters toegevoegt, 12 uit *Westergoo*, 6 uit *Oostergoo*, en 6 uit de *Zevenwolden*, die met den *Potestaat*, als hoogste Raadt, zouden zitten over alle zwaare zaaken; zie van ieder *Potestaat* het geen aanmerkelyk is op zynen naam.

Houve 1 deel, fol. 8. 80. POUDEROYEN, POUROYEN, PUDEROY, POROYEN, POURROYEN, eene Heerlykheit en Slot in *Bommelerwaerdt:* het Slot is ongemeen oudt, en in voorige tyden onvergelykelyk in sterkte geweest. Het is een misslag van *Pontanus*, dat hy *Pouderoyen* in 't *Roermondsche* quartier wil t'huis brengen. Wat de naamreden betreft, het zal veelen belachelyk voorkomen 't geen 'er *Amandus Zirizæus* van zegt, dat het den naam van *Castrum Puerorum*, *'t Kinderen Slot*, zou gekregen hebben, en gebouwt zyn ten tyde van *Otto den III. van Nassauw*, omtrent het jaar 1230. voorzien met 364 vensteren, ter geheugenisse van even zoo veele kinderen die de Gravinne van *Hennenberg* te *Loosduinen* zou gebaart hebben, en die in *'s Gravenhage* gedoopt en begraaven zouden zyn. Dit kon als waarschynlyk voorkoomen, dat het Dorp en de Buurte *Pouderoyen* hunne wieg verschuldigt is aan *Robert*, derden Heer van *Heusden*, in 't jaar 614. overleden. *Pontanus* wil, dat het Kasteel van *Pouderoyen* gebouwt is van *Johan Mouliard*, Proost te *Utrecht*, oppersten Raadt van *Rainald van Nassauw den III.* in 't jaar 1356. overleden. Het kan zyn dat dit Kasteel verwoest, of bouwvallig, van den gedachten *Mouliard* verniewt is: want uit den geslachtboom der Heeren van *Heusden* blykt, dat de gemelde Heer *Robert* stichter is geweest. In 't jaar 1507. belegerden de *Hollanders* dit Kasteel onder Grave *Jan van Egmond*, vermits de *Gelderschen* daar uit gedurig op roof liepen: maar *Henrik van Ens Zuidewindt*, *Sneeuwindt* gebynaamt, Maarschalk van *Gelder*, van den vyandt als den Donder ontzien, toen daar binnen leggende, verweerde zich zoo heldthaftig, dat hun toeleg vergeefs was. In 't jaar 1508. wierd het weêr door den Grave van *Anholt* belegert, die het eindelyk, na groote moeiten en kosten, alzoo hun Overste *Zuidewindt* ongelukkig om 't leven was geraakt, inkreeg. Hy liet het Kasteel afbreeken, en te gelyk met de wallen slechten. Toen in het jaar 1547. geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene schattinge van 75000 guldens mosten opbrengen, was het quartier *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorstendom) in die som gestelt op 24342 guldens, daar in most de *Bommelerwaerdt* (een der zes Ampten van dat quartier) 3400 guldens lasten; en daar toe het Dorp *Pouderoyen* (een der 15 of 16 Dorpen dezes quartiers met de Stadt *Bommel*) 70 guldens 16 stuivers 3 $\frac{3}{4}$ penningen opbrengen.

Slicht. in het toon. van Geld. fol. 48.

Pontan. Gelderf. geschied. 2 deel, fol. 141.

Idem ibid. fol. 325.

O.H Kr. fol. 572.

Houve 1 deel, f....

POURROYEN; zie POUDEROYEN.

Alting Not. Germ. Inser. Pars II. fol. 144. PRAEST. Daar is een Plaats van dezen naam by de brug van *Arnhem*, die zeker Jonker, met name *Umbrachus*, in den jaare 1324. geschonken heeft aan de Kerke van *Utrecht*. Deze Plaats ziet men in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. VI. Pars II.* getekent op den slinker oever van den *Rhyn*, recht tegen over *Arnhem*.

Alting Not. Germ. Inser. Pars I. fol. 111. L. CLXVIII. de V. S. PRÆTORIUM AGRIPPINÆ: HET PALEIS VAN AGRIPPINA. *Prætoria* wierden by de *Romeinen* genoemt driederlei soort van plaatzen: Voor eerst, waar in de Veltheeren Krygsraadt hielden, dat is, met de Hoofden of Opperbevelhebbers van de Keurbenden over de Krygszaaken raadtpleegden. Ten tweeden, waar in de Landtvoogden ter vierschaare zaten. Eindelyk de Landthuizen van de Grooten, die tot vermaak waren geschikt, waar van *Ulpianus* de Rechtsgeleerde spreekt. Het eerste soort van *Prætoria* stelde de Veldtheer overal aan, zelfs in de Legerplaats, daar zulks doorgaans in een tente was. Zoo 'er ergens in het Wingewest van Neder-*Germaniën* een diergelyk vast *Prætorium* geweest is, moet men het nergens anders zoeken dan te *Keulen*, (*in Colonia Agrippinæ*) het welk de verblysplaats der Veldtheeren was: (en *Colonia Agrippinensis* of *Agrippinæ* wierd genaamt, omdat de Keizerin *Agrippina* daar een Volkplanting van *Romeinen* hadde aangestelt.) Van het tweede soort kan 'er geen in het landt der *Bataweren* geweest zyn; dewyl het klaar en duidelyk blykt, dat zy nooit Overheden of Rechters van de *Romeinen* gekregen, maar hunnen *Staat* zelfs bestiert hebben, alleen gespaart wordende om zich van hen in den oorlog te dienen. Echter kan in het Landt der *Caninefaten*, dewyl deeze zich op genade hadden overgegeeven, wel een *Romeinsche* Rechter geweest zyn; doch wiens zitplaats nauwelyks den naam van een Gerechtshof verdient, ik laate staan van zoo een Keizerlyk Gerechtshof; en die zonder twyfel het recht gehouden heeft op het gewoone Marktveldt, of de Rechtplaats, die naderhandt de Rechtplaats van *Adrianus* en van *Ælius* toegenaamt is; (zie hier van breeder boven op FORUM ADRIANI en op ELINUM.) Het is derhalven een PRÆTORIUM van de derde soort geweest, dat is, een Prinselyk Lusthuis, of Landthoeve, door de Keizerin JULIA AGRIPPINA, dochter van *Cæsar Germanicus*, en Gemalinne van haaren Oom Keizer *Claudius*, hier opgerecht, zynde zonder twyfel een prachtig en zeer zwaar gebouw, om daar door haare magt te vertoonen aan de Uitheemsche volken; het welk *Tacitus* ook de voornaamste reden zegt geweest te zyn, dat zy de Volkplanting in het landt der *Ubiërs*, misschien op een en den zelfden tydt, gesticht heeft. (Dit is, te *Keulen* aan den *Rhyn*, daarom in het Latyn genaamt *Colonia Ubiarum* en, naar, de Stichtster, *Colonia Agrippinensis*.) Waar in zy haren broeder, Keizer *Cajus Caligula*, schynt te hebben nagevolgt, van wien *Suetonius* verhaalt, dat hy met het bouwen van prachtige Landthuizen en Lusthuizen de natuur heeft willen overwinnen. Behalven de Reiskaart van de *Peutingers*, is 'er niemant van de Ouden die gewag maakt van dit Lusthuis van *Agrippina*, (PRÆTORIUM AGRIPPINÆ.) De stantplaatze word in deeze Reiskaart gestelt een halve gemeene Duitsche myl boven *Leiden* aan den *Rhyn*, drie vierde, of een uur beneden *Matilo* (waar van hier boven). By gevolg net ter plaatze daar nu ter tydt Voorburg staat, daar wy elders getoont hebben dat het Wapenhuis (*Armamentarium*) geweest is. Vervolgens is het een ongegronde gissing, dat dit zelfde Lusthuis van *Agrippina*, na het uitsterven van de Keizerlyke familie, in een Wapenhuis verandert is. Dit *Prætorium Agrippinæ* ziet men *Tab. III. P.* 1. en *Tab. IV.* op den slinker oever van den *Rhyn*, tusschen *Lugdunum* en *Matilo*.

Alting Not. Germ. Inser. Pars II. fol. 144.

Suet. in Calig. cap. 37.

Tac. Annal. XII. cap. 27.

Suet in Vitel. cap. 10. Tac. An. XII. cap. 27.

PRANTINGEN te *Venekoten*, een der 14 Buurten van 't Dorp *Oosterwolde*, in de *Friesche* Grietenye *Stellingwerf-Oosteinde*, onder't quartier van de *Zevenwolden*.

Houve. Winsem.

PRINSE-LANDT, een Dorp in't Landt van *Breeda*, met Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Breeda*.

PUDEROY; zie POUDEROYEN.

PUERSSEN; zie PEURSSEM.

PUFFELIK, een Dorp in *Gelderlandt* onder het Ampt van *Maas en Waal*. Toen in het jaar 1547 geheel *Gelderlandt*, en het Graafschap *Zutphen* eene schattinge van 75000 guldens mosten opbrengen, stont het quartier *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorstendom) in die som op 24342 guldens, daar toe most het Ampt *Maas en Waal* (een der zes Ampten van het *Niewmeegsche* quartier) draagen 3896 guldens, welke uitgeslagen over de 20 of 21 Dorpen van dat Ampt, quam *Puffelik* op 194 guld: 16 stuivers te staan.

Houve Handv. Kron. 1 deel, fol. 79.

PUL word genoemt een water neffens *Naaltwyk* (*Naltwic*) langs welkers beide oevers leggende landeryen *Diderik de VII.* Graaf van *Hollandt*, als hem toebehoorende, in den jaare 1193 geschonken heeft aan de Kerke van *St. Maria* te *Utrecht*. Men kan dit water genoegzaam ontdekken uit POELDYK, dat is, de dyk van de PUL. *Willem* Grave van *Hollandt* heeft tot Heer hier van aangestelt *Daniël* zynen Bastaartzoon, by *Aleid van Merwede*. Het legt een halve gemeene Duitsche myle af van Naaltwyk naar het Noorden. Dit PUL ziet men tusschen *Losdunum* en *Naeltwic* geteekent *Tab. V. P.* 11.

Alting Not. Germ. Inser. Pars II. fol. 144.

PURMER; zie PURMEREND.

PURMEREND, een Steedtjen in het Zuid-oosterdeel van *Noordt-Hollandt*, aan de *Beemster*, omtrent op de helft tusschen *Amsteldam* en *Hoorn*. Het word *Purmer-end* genaamt om dat het aan het *End* van de Rivier de *Purmer* legt, of wel van het Meer *Purmer*. Het was eerst een binnenwater, maar het is tot landt gemaakt. De eerste Stichter van het Vlek (nu een Steedtjen) en het Slot *Purmer-end*, word gehouden *Willem Eggert* geweest te zyn, een zeer aanzienlyk man, in *Waterlandt* geboren. De *Hollandtsche Kronyk* spreekt 'er dus van. Toen *Willem* Grave van *Oostervandt*, zoon van Hertog *Albrecht*, Grave van *Hollandt*, enz. om zyns Vaders gramschap te ontvlieden, uit het Landt geweken was, zoo dat zyn Vader hem niet wilde, en zyne vrienden hem niet durfden ondersteunen, heeft dees *Willem Eggert* hem heimelyk met geldt onderstant gedaan; (zie d'oorzaak van 's Vaders toorn, op ADELHEIT VAN POELGEEST.) Hertog *Willem van Beijeren*, na Hertog *Alberts* doodt, aan de regeeringe gekomen, wou zich tegen *Willem Eggert* dankbaar toonen, daarom maakte hy hem Thesaurier van *Hollandt*. Hy was geen Ridder, maar alleen een Schildborstig man; om evenwel het vorige onsterflyk in de geheugenisse te vereeuwigen, deedt hy byeen komen alle de Landtzaaten van *Purmerlandt*, by 't Water de *Weer* genaamt, en daar bouwen een sterk Kasteel, met een klein Steedtjen (Vlek.) Hy verkreeg van Hertog *Willem*, als Grave van *Hollandt*, het landt van *Purmerlandt*, met dit Steedtjen en Kasteel, nevens de Dorpen *Nek* en *Hilpendam*. Dees *Willem Eggert* woonde te *Amsteldam*, in het huis den *Bril*, tegens over de *Waag*: is ook geweest de voornaamste stichter van de *L. Vrouwekerk* aldaar, deels gebouwt naar 't patroon van de Kerke te *Amiens*, in *Vrankryk*. Eenige willen dat hy geweest zou zyn een der Voorvaderen van Paus *Adriaan den VI.* te *Utrecht* gebooren. De Schryver van de *Oude Hollandtsche Kronyk* zegt dat *Willem Eggert*, gehoort hebbende de doodt van zynen lieven Heere Grave *Willem*, zoo boven maaten bedroeft was, dat hy maar twee dagen daar na leefde; hy

DeRaet. Boxh. Brugm. Goudh.

O.H.Kr. fol. 433.

Vlieger de Com. Holl in Wilh.VI.

Goudh. in d' O.H.Kr. fol. 94.

stort

ſtorf te *Purmerend*, op zyn kaſteel. *Goudhoven* daar tegen zegt, dat de *Hollandſche* Edelen, zoo *Hoekſche* als *Kabeljauwſche*, *Willem Eggert*, na Grave *Willems* doodt, zeer quelden, en met ontzegbrieven hem ſchade deeden; dat hy daar door in eene ziekte viel, en noch binnen's jaars op zyn Slot te *Purmerend* overleedt. De Edelen haatten hem, om dat Grave *Willem* hem zoo gunſtig geweeſt was. Hy wierd begraaven in't jaar 1417. in de niewe (meeſt op zyne koſten gebouwde) *L. Vrouwe*kerk. *J.V. Royen*, in zyne *Nederlandſche Oudheden*, zegt de niewe *St. Katarine*-kerk.) Zyn zoon *Jan Eggert* wierd de tweede Heer van *Purmerend*: maar hy, willende d'afgunſt van den *Hollandſchen* Adel ontwyken, verkocht *Purmerend* aan zynen zwager, Heer *Gerard van Zyl*, Ridder, en ging te *Gent* woonen. *G. van Zyl*, derde Heer van *Purmerend*, ſtorf in't jaar 1453. na dat hy *Purmerend* aan Heer *Jan*, Burggrave van *Montfoort*, vierden Heer van *Purmerend*, verkocht hadde. Hem volgde, in't jaar 1449. zyn zoon Heer *Gerrit:* en na hem Heer *Gerrits* zoon, Heer *Jan*, Burggrave van *Montfoort*, de zesde Heer van *Montfoort*, in 't jaar 1458. Maar vermits Heer *Jan*, met Jonker *Frans van Breederoode*, en Heer *Jan van Naaldwyk*, van de *Hoekſche* party, ook tegen *Maximiliaan van Ooſtenryk* rebel waren, wierd *Purmerend* verbeurt verklaart, en hem afgenomen. *Maximiliaan* begiftigde daar Heer *Jan van Bolkeſtein* mede, die een zyner Veldtoverſten was, en een *Ooſtenryker*; dees was de zevende Heer van *Purmerende*, die deze Heerlykheit aan Heer *Jan den I.* Grave van *Egmondt*, geſtorven in't jaar 1510. verkocht. Zyn zoon, *Jan de II.* Grave van *Egmondt*, wierd negende Heer, ſtorf in't jaar 1528. Zyn zoon *Karel*, de tiende Heer, die in't jaar 1541 kinderloos overleedt, wierd d'elfde Heer, door de doodt van zynen broeder Grave *Lamoral van Egmondt* (dien *Duc d'Alba* deedt onthalzen, en wiens goederen hy alle aanſloeg, daar onder ook *Purmerend*) dat in dien ſtaat bleef tot de *Pacificatie* van *Gent* in 't jaar 1576. By gedachte *Pacificatie* wierd zyn zoon, Grave *Philips*, Heer van *Purmerende*, die in een gevecht, in *Vrankryk*, in't jaar 1590. ſneuvelde. De *Staten van Hollandt* kochten toen *Purmerend*, met de Dorpen *Ilpendam* en *Nek*. *Purmerend* is tot het jaar 1573 een Vlek of open Steedtjen gebleven, hebbende ganſch geene ſterkte dan het Kaſteel, met eene graft omvangen: de wegen derwaarts waren zeer onbequaam, en byna van drie groote Meeren, de *Beemſter*, de *Wurmer*, en de *Purmer*, omſingelt. Maar na dat de *Spaanſchen Haarlem* verovert hadden, is *Purmerend* ſterk gemaakt, om den Vyandt den open weg en intogt naar *Noordt-Hollandt*, af te ſnyden. Daar wierd een aarde wal, 12 voeten hoog, met eene diepe graft, opgeworpen. Het verſterken van *Purmerend* geſchiedde voornamelyk tegen die van *Amſterdam*, toen noch *Spaanſch*, en goet *Alva's* gezint. Maar *Purmerend* bleef in 't verbondt met die van *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Edam*, enz. De *Spaanſchen* konden den *Purmerenders* niet bykoomen, om dat zy de wegen niet kenden, en quamen 'er eenige, die wierden van de boeren doodtgeſlagen. Het verſterken dezer Stede, ten gemelden tydt, wierd van de *Waterlandtſche* boeren op eige koſten, ter liefde van 't Vaderlandt, en beſcherminge der vryheit, volvoert.

J. v. Royen Nederl. Oudh. p. 177.

Idem Goudh. ibid. fol. 94. Brugm. voor Scriver. p. 49. Leeuw. Bat. Ill. fol. 213. Boxh. Holl. toon. p. 571. Brugm. p. 47. Petit Ned. Republ. p. 122. Idem Brugm.

Indien eenige Steden, groote of kleine, zich mogen beroemen over een, of meer uitſteekende Mannen van Geleerdheit en Wetenſchappen, 't zy in haaren ſchoot geteelt en opgetogen, of die het opperbeſtier der burgerlyke Regeeringe in handen gehad en geoefent hebben, mag *Purmerend* het zich voor geene kleine eere rekenen, dat het onder zyne Burgemeeſteren heeft mogen tellen, den uitmuntenden, ſchranderen, en doorgeleerden Heere BERNARD NIEWENTYDT, groot Geneesheer van beroepinge, doch teffens zoo groot een Natuur- Overnatuur- Ontleed- en Wiskundige, dat zyn naam in gedachtenis, zoo wel in dezen tydt, als in de volgende eeuwen, onſterflyk met zegeninge zal praalen. De grondt hier van beruſt in zyne twee voortreffelyke Werken; het eerſte en aanzienlykſte, zyne *Wereldtbeſchouwing*, ter ſtavinge van Godts aanwezendheit, tegen d'ongelukkige Godtloochenaars; een werk zoo krachtig, zoo klaar, zoo doorwrocht, en zoo overtuigend door de verſchynſſelen in de geſchape Natuur, zoo opgeheldert door de Godtſpraaken, zoo betoogt door d'Ontleed- en Wiskunde, dat het eene algemeene goedtkenninge, en toejuichend handtgeklap by zyne geleerde Tydtgenooten en alle Gode-minneren heeft behaalt, waar door 't gedrocht der Ongodiſterye als voor de voeten der betoogde Waarheit gevelt en verplettert leit, gelyk 'er dan ook zeer veele verborgentheden, in de Goddelyke boeken vervat, en tot noch toe niet, of immers niet naar vereiſch ontdekt, tot het zelfde heilzaam oogwit, diervoege in verklaart en opgeheldert zyn, dat ze met den grootſten ſmaak, en eene verwonderende hoogachtinge, van de Godtgeleerden beſchouwt, en als met beide d'armen omhelſt worden.

Het tweede valt rechtuit *Spinoza's denkbeeldig Samenſtel* aan, onder 't opſchrift van *Gronden van zekerheit*, enz. waar in de deurgeoefende en wiskundige Geeſt van dien treffelyken Schryver, door redeneerende betoogingen, niet minder dan in zyn eerſte werk uitblinkt. Maar, eilaas! Nauwelyks was dit werk door zyne penne voltooit, of hy werd ſchielyk door den ſlag des doodts gevelt, en den 30 van Bloeimaandt, 1718. in den ouderdom van 63 jaaren, 9 maanden, en 20 dagen, nadat hy 's daags voor zyne doodelyke ziekte noch de laatſte handt aan dit zyn werk gelegt hadde, uit dit tydelyk leven wechgerukt, tot ſmartelyken rouwe van allen liefhebberen der waarheit, die noch al bleven reikhalzen, om iet verders uit zyne geleerde en welbeſneede penne te mogen verkrygen. Het Voorberecht van dit werk vertoont ons zynen doodelyken uitgang in eene ſlaapziekte, met eene ſoorte van beroertheit, op zaturdag den 28 van Bloeimaant des gemelden jaars, waar na hy, door aderlatinge, enz. weder wat bekomen, verder zyn huis beſtelde, en blyken gaf van zyne Chriſtelyke hoope op Godt, wenſchende om verloſt te worden uit het lichaam dezes doodts, met betuiginge van de verzekertheit zyns Geloofs omtrent het geene hy beleden en geſchreven hadde. Daar op hervatte de ſlaapkoorts haare kracht op hem, waar door hy zoodanig overweldigt wierd, dat hy, zonder ſpraak of beweeginge, noch twee dagen zieltoogende bleef leggen, tot dat hy 's maandags avondts zagtelyk ontſliep, en in de zalige onſterflykheit, die hy met zulke vaſte en onverwrikbaare bewyzen in zyne ſchriften geſtaaft hadde, overging.

PURMERLANDT, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder het Bailjuuwſchap van *Egmondt*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Edam*. *Houw.*

PURMER-MEER, daar't Steedtje *Purmerend* dien naam van draagt; is een redelyk Meertjen geweeſt, dat door binnendyken en uitmaalen zeer vruchtbaar landt geworden is, en daar veele zwaare oſſen op geweidt worden; het legt byna op de helft van *Amſterdam* en *Hoorn*. *Leeuw. Bat. Ill. fol. 159.*

PUTEANUS (ERYCUS) anders ERYK VAN PUTTEN, geboortig van *Venloo*, den 4 November in't jaar 1574. hy is een geleert man geweeſt; *A. Slichtenhorſt* zegt, dat nooit grooter kindt binnen *Venloo* aan 's moeders borſten gezoogen heeft dan deze *Erycus*. Hy is Profeſſor te *Leuven*, te gelyk Tydtſchryver, en Raadsheer des Konings van *Spanjen* geweeſt. Hy roemt en pryſt hem noch hooger, ja verheft hem boven *J. Lipſius*. Onder zyne uitgekome werken, zyn de *Epiſtolæ Puteani* zeer bekent; ook meer andere werken; is in't jaar 1646 overleden. *Pontan. Geld. geſchied. 1 deel, fol. 60.* *Idem ibid. fol. 241.*

PUTTEN, een Dorp in *Gelderlandt* in de *Neder-Veluwe*. Toen in het jaar 1547 geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* met eene ſchattinge van 75000 guldens was belaſt, moſt het quartier van *Arnhem*, of van de *Veluwe* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in opbrengen 17108 guldens: daar in droegen de Steden, *Arnhem* 1160, *Harderwyk* 580. *Wageningen* 386. *Hattem* 484. *Elburg* 290 guldens, t'zamen 2900 guldens. De overige 14208 guldens moſten de Dorpen draagen der drie deelen van het *Arnhemſche* quartier, namelyk *Veluwen-Zoom*, *Over-Veluwe*, en *Neder-Veluwe*. De *Neder-Veluwe* was in die ſom geſtelt op 6958 guldens, het hoogſte der gemelde drie deelen, daar toe het Dorp *Putten* (een der zeven Dorpen van de *Neder-Veluwe*) moſt draagen 900 guldens 1 ſtuiv. 7½ penning. Dit Dorp moet onderſcheiden worden van de Heerlykheit *Putten* onder *Elburg*, dat eene *Kelnerye* heeft, gelyk men 't noemt, en zynen *Kelner*, dat is, *Opzichter* aldaar, wegens den Abt van *Paderborn*, over de heerlyke goederen van den Abt. *Houvē 1 deel, fol. 84. Pontan. Geld. geſchied. 2 deel, fol. 110.*

PUTTEN, een der heerlykſte en oudſte Domeinen van *Hollandt*, hebbende al over de 700 jaaren byzondere Heeren gehad. Onder hen vindmen Heer *Gerard van Putten*, Ridder, onder wiens beleit de Grave van *Hollandt* de Stadt *Dordrecht* weêr innam, in het jaar 1049. Heer *Klaas van Putten* word als Ridder gekent in't jaar 1229. Hunne nakomelingen zyn geweeſt Heer *Klaas van Putten*, die in 't jaar 1304. met hulpe van die van *Dordrecht*, de *Brabanders* met gewelt uit *Zuidt-Hollandt* verjoeg; had ter echte Vrouwe *Alyd van Stryen*, oudſte dochter van Heer *Willem van Stryen*. Dees Heer *Klaas* en zyne Vrouwe *Alyd* hebben geſticht en begiftigt, in de Kerke van *Geervliet*, een Collegie voor eenen Deken en tien Kanonikken, in 't jaar 1370. Men kan daar zyn graf noch zien, onder een verheve tombe, maar het Grafſchrift is nauwelyks meer leesbaar. Hy had eenen zoon, en drie dochters, als Heer *Klaas van Putten*, kinderloos geſtorven: Vrouwe *Beatrix*, die in het jaar 1315 eerſt ten Gemaal nam *Hugo van Sottegem*, Burggrave van *Gent*, daar na, in het jaar 1328. trouwde zy Heer *Guido van Vlaanderen*, Ridder; doch kinderloos ſtervende, wierd haare zuſter *Alyd* Vrouwe van *Putten* en *Stryen:* zy had ten echte Heer *Boudewyn van Praat*, uit *Vlaanderen*, maar ſtorf ook zonder kinderen: Toen quamen haare goederen op de kinderen van haare zuſter, Vrouwe *Oda*, die ten huwelyk hadde gehad Heer *Willem van Hoorn* en *Altena*. Onder *Putten* behooren, behalven het Steedtjen *Geervliet*, het *Zuidtlandt*, *Spykenes*, *Heekelinge*, *Simons-haven*, *Biert*, de *Koorndyk*, *Goudh. in de O H.Kr. fol 90.* *Idem Goudh. ibid.*

bedykt omtrent het jaar 1430. en *Piershil*; dan behooren noch onder het Bailjuuwſchap van *Putten*, *Portugal* over
Idem ibid. de *Maas*, de *Stadt*, en den *Bommel*. Te *Geervliet* ſtaat noch een zeer oudt Slot, by eenen Heer van *Putten* en *Stryen* geſticht, daar op plagten de Bailjuuwen en *Ruwaarts van Putten* hun verblyf te houden. Omtrent het jaar 1600 was *Reinier van Oldenbarnevelt*, Broeder van *Jan*, Bailjuuw en *Ruwaart van Putten*. Vervolgens is't gekomen aan *Kornelis de Wit*, Burgemeeſter der Stadt *Dordrecht*; onder de beroerten van *Hollandt*, ten tyde van den inbreuk der *Franſchen*, met zynen broeder *Jan de Wit*, Raadt-Penſionaris van *Hollandt*, enz. in 't jaar 1672. elendig om 't leven gebragt.

Houve 2 deel, fol. 366. PUTTEN. Een Dorp in 't Landt van *Bergen op den Zoom*. Toen voortydts geheel *Brabandt* eene ſchattinge van 140000 guldens opgelegt was, ſtont het Landt van *Bergen op den Zoom* daar in op 3050 guldens; daar in droeg de Stadt 326 guld. 13 ſtuiv. 3 penn. het overige moſten de 10 Dorpen dezer Baronnye opbrengen, waar onder *Putten* op 55 guldens, 7 ſtuiv. 9 penn. was geſtelt: 't moet deswegen zeer gering zyn; heeft echter Kerk en Predikant, ſtaande onder 't *Zeeuwſche* Claſſis van *Tholen*, en *Bergen-op-Zoom*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars 11. fol. 144. PUTTEN. In het quartier van de *Veluwe*, waar in de Graaf van *Zutphen* verſcheide landtgoederen geſchonken heeft aan het Klooſter van *Elten*, leggen twee Dorpen genaamt PUTTEN, hoorende onder Kaſteelen van den zelven naam: het een in het gezicht van *Elburg* of *Olburg*, het ander een gemeene duitſche myl van *Harderwyk*, Zuidwaarts aan. Men zou niet konnen bepaalen welk van beiden genoemt word in de Giftbrieven van Keizer *Otto den III.* van den jaare 996. en van *Lotharius den II.* van den jaare 1134. Het eene PUTTEN ziet men een ſtuk weegs van *Harderwyk*, getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, *Tab. VI. P. 11.* het andere draagt noch dien naam, niet verre van *Elburg*.

PUTTENSTEIN, een Kaſteel by *Elburg*, is zonderling ſterk geweeſt. In 't jaar 1370 was'er Heer van *Herbertus van Puttenſtein*, die zich ganſch hoogmoedig tegen zynen Landtheer, den Biſſchop van *Utrecht*, aanſtelde; maar die belegerde hem, met hulpe van die van *Kampen*, in zyn Slot, vermeeſterde de plaats, nam hem gevangen, en ſlechtte *Puttenſtein*, in het jaar 1375. tot den grondt toe. By verdrag wierd *Herbertus* weêr los gelaaten, en aan hem
Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 156. 157. 158. de puinhoopen van 't Kaſteel vergunt. Hy ſtorf weinige jaaren daar na, een eenige dochter nalaatende, die zich veeltyts op 't huis te *Putten*, by *Elburg*, ophiel. Men had haar ter Gemalinne van den Grave van *Hollandt* geſchikt: maar zy verliefde op een harer Hovelingen, *Pelgrom Voſch*, van *Steenwyk* of *Vollenhove*, liet zich van hem bezwangeren, en nam hem ten huwelyk, dat den Hertog van *Gel-*
O.H.Kr. fol. 403. *der* niet wel behaagde, om dat zulke ſtatelyke goederen daar door aan zoo eenen ſlechten ſtam overgingen.

Brugm. voor P. Scriv.kr. p. 9. PUTTENSTEIN, een zeer oudt Slot, dat by *Heinenoordt*, in *Zuidt-Hollandt*, daar nu *Beijerlandt* legt, geſtaan heeft: maar het is mede verdronken in 't jaar 1421. door dien vreeſlyken inbreuk en watervloedt in den *Zuid-Hollandtſchen waerdt*. Men heeft in 't jaar 1593. naar de grondtveſten gezocht, en haar na veel gravens gevonden.

Kemp. beſchr. des Lands van Arkel p. 217. PUTTERSHOEK, PIETERSHOEK, een Dorp in den *Zuidt-Hollandtſchen waerdt*, onderhoorig aan *Dordrecht*. Het is met zoo veel andere Dorpen verdronken geweeſt, door dien geweldigen watervloedt van 't jaar 1421. doch weêr boven gekomen. *Pieters-hoek* legt in *Moerkerker-landt*, of den *Hoekſchen waerdt*, het heeft *Poelwyk* ten Ooſten, en ten Zuiden *Maasdam*; ook Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Dordrecht*.

Houve. PYNAKER, of PYNAKKER, ook PYNAKEL, een Dorp in *Delflandt*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Delft*.

Q.

Tacit. Annal. lib. 2. c. 63. in fol. QUADEN, of QUADI, eene Natie of Volk daar *Tacitus* van meldt, ſpreekende van *Vannius*, een Koning uit het geſlachte van de QUADI, kort na Chriſtus geboorte over eenige volkeren omtrent den *Donauw* van de *Romeinen* aangeſtelt, en geplaatſt tuſſchen de rivieren *Marus* en *Cuſus*, op dat zy, tuſſchen
Tac. ibid. andere vreedzaame Volkeren inwoonende, geen kracht zouden hebben om die te ontruſten, of uit hun bezit te ſtooten. Wat voor eene natie deze *Quadi* geweeſt zyn, en waar zy gewoont hebben, daar in is groot verſchil onder de Schryvers. Dat het ſtrydbaare volken zyn geweeſt, en zy aan of omtrent den *Donauw* gewoont hebben, blykt
Tacitus de Moribus Germ. cap. 42. uit den zelfden *Tacitus*; want achter de *Hermanduri* en *Nariſci* plaatſt hy de *Marcomanen* en *Quaden*: zegt voort daar by, dat de *Marcomanen* de eerſte in kracht en glorie zyn, die, door hunne heltdadige dapperheit, de *Boïen* uit hun eigen landt verdreven hebbende, zich ter zelver plaatze hebben neêrgeſlagen: hy voegt 'er by, dat de *Nariſci*, noch de *Quadi*, hen echter in manmoedige vroomheit niet een ſtroo breedt behoeven te wyken. Andere ſtellen de *Quadi* in *Sileſiën* tot *Krakauw* toe, en dat Keizer *Juliaan*, zyne nieuwe vrienden de *Salii* beſchermende, zich van de hulpbenden der *Quaden* en *Batavi*, nevens de *Salii*, zou bedient, en daar door vrede met en onder hen gemaakt hebben. *Ammianus Marcellinus* maakt gewag van tweederlei *Quadi*, d'eene nabuuren der *Sarmaten* aan d'uiterſte einden van *Hongaryen*, daar Keizer *Konſtantyn* tegen oorlogde; d'andere aan den *Rhyn* en de *Nederlanden*, daar *Juliaan* kryg tegens voerde, en, als gezegt is, vrede meê maakte. *Pontanus*, beſchryvende den oorlog van *Juliaan* tegen de *Sallanders* ondernomen, zegt; de *Saxen* met de *Quaden* hadden een opzet om de *Sallanders* t' eenemaal te verdelgen, indien 't niet geſtuit geworden was door de *Franken*, die dan de magt van *Juliaan* te vreezen zouden gehad hebben. Niettemin quamen de *Quaden* den *Rhyn* af, vielen in de *Betuwe*, en wilden de *Sallanders*, nu vrienden van *Juliaan* geworden, uit hun vreedig bezit ſtooten: Maar *Juliaan* geboodt hen de *Sallanders* ongemoeit te laaten, waar door hy de harten der *Sallanderen* zoodanig inwon, dat zy vrywillig, zich met de *Quaden* vereenigende, den Keizer toevielen; die eenige *Quaden*, *Sallanders*, en andere ingezetenen van de *Betuwe* onder zyne Legioenen vermengde. Uit d'overblyfzelen van eenige plaatzen en geſlachten kan men afneemen, dat de *Quadi* zich in 't *Roermondſche* geweſt lang onthouden hebben.

Royen Nederl. Oudhed. pag. 78. Idem ibid. Zozim. lib. 3. Amm. Marcell. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 23.

Houve 1 deel, fol. 120. QUADYK, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder de Stadt *Edam*, hebbende omtrent het jaar 1640. aan Juffr. van *Breederoode*, dochter van den Heere van *Veenhuizen*, behoort: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Edam*.

Th. Flynth. Hiſt. Anabapt. pag. 371. QUAKERS, ook TREMULANTEN, of BEEVERS genoemt; omdat ze onder hunne gebeden dikmaals ſchudden en beeven, als die de koortze op 't lyf hebben; doch dat ſtraks na het gebedt ophoudt. Onder *Kromwels* regeeringe quam deze Secte eerſt in *Yrlandt* voor den dag: vermits ook in *Engelandt* de Secte der *Independenten* doorbrak, dat die ook zeer toenam en ſterk wierd, ſloegen zich daar toe allerlei heimelyke en openbaare Gezintheden: *Socinianen*, *Arrianen*, *Wederdopers*, *Zoekers*, *Wetbreekers*, *Twyfelaars*, *Volmaakten*, en ook deze *Quakers*, *Droomers*, *Geeſtdryvers*, *Voorvechters van Chriſtus Koningkryk*, *Niewverlichtten door den Geeſt*, enz. Halve zinnelooze menſchen, jongens, vrouwen, enz. onderſtonden te prediken, en hunne droomen voor te ſtellen, enz. Deze *Quakers* quamen uit *Engelandt* ook in dir ons *Nederlandt*, inzonderheit te *Amſterdam* en *Rotterdam* Behalven hunne zeer ſchadelyke Leerſtukken, uit veelerlei ketteryen t'zamen geſmeedt, zyn zy ook *Geeſtdryvers*, die in alles den Geeſt volgen, in het geene hy hun voorſtelt, of dat hun in 't hoofdt ſchiet. Zeker aanzienlyk Koopman en *Mennoniſt* t' *Amſterdam*, met eenen *Quaker* in geſprek zynde, vraagde hem, na verſcheide andere redenen; *Wel myn vriendt*; *Indien u de Geeſt, terwyle wy hier dus by den anderen zyn, ingaf, dat gy my dootſteeken zoud, zoud gy het doen*? Hy antwoorde daar op; *ja zekerlyk*; derhalven ging de *Mennoniſt* aanſtonds van hem; zeggende; *Dat by zich by zulk een volk niet betrouwde*. Een eigentlyk berecht van hunne Leerſtukken te geeven, ook van hunne buitenſpoorigheden en grillen, zou onmogelyk zyn, omdat zy niet alle een en het zelfde gevoelen hebben: eenige beſcheidener, eenige zinneloozer te werk gaande, naar dat hun de Geeſt ingeeft. Zy wilden zich in *Hollandt* by de *Mennoniſten* houden, maar deeze hunne buitenſpoorigheden bemerkende, vergunden hen de broederſchap niet, als zy veele, zelf den *Socinianen*, noch wel doen. Vermits nu gemelde *Mennoniten*, zoo wel als de *Gereformeerden* en *Remonſtranten*, hen tegenvielen, gaven zy een boek tegens hen in 't licht, onder den titel van *de Hoere van Babel*. Zy plagten te *Amſterdam* hunne vergaderinge op de *Keizersgraft*, by de *Leligraft*, daar een driehoek boven de deur ſtont, te hebben. Men vindt onder hen geene Geleerden, behalven *N. Koolhaas*, Med. Doctor, wel beleezen in den Bybel en de Bybelſche ſchriften, die hen verdeedigt: hy heeft tegen *H. C. Lober*, en *Johan Winkler* geſchreeven. Die nader berecht van hen begeert, leeze het geen *Gerardus Croes*, Predikant te *Alblas*, daar van uitgegeeven heeft. Ondertuſſchen, vermits zy daaglyks, als gezegt is, en alle niet altydt van eenen Geeſt gedreven worden, is het bezwaarlyk van hunne leeringen en dryvingen te ſchryven.

Her. Lud. Benth. Holl. kirch und ſch. ſtandt pag. 620.

Gerard Croes Hiſt. Quakeriana.

Na dit alles, moeten wy echter dit van het volk, dat men *Quakers*, of in 't Franſch *Trembleurs* noemt, hier by voegen (als daar men ten vollen van zeker is) dat hunne gronden en gevoelens in zommige ſtukken den *Gereformeerden*, in andere den *Remonſtranten*, en in andere den *Doopsgezinden* toevallen; d'eerſten omtrent het ſtuk der Genade, en d'inwendige werkinge van den Geeſt in de bekeeringe des menſchen, waar op zy zoo ſterk dan eenige Gezindheit blyven ſtaan, het geene ligt uit hunne beginſelen kan worden afgeleidt, als in den hoogſten top (om niet te zeggen buitenſpoorig, naar de bedeelinge van dezen tydt)

tydt) d'inwendige verlichtinge van den H. Geeſt in 't verſtandt des menſchen dryvende. De tweeden, wegens de algemeene verzoeninge door Chriſtus van 't ganſche menſchdom, dat is, naar hun verſtant, van alle menſchen hoofdt voor hoofdt; dat rechtdraadts ſtrydig met de leere der inwendige en zielbekeerende genade is, hier buiten pas te bewyzen. De laatſten, omtrent het ſtuk van den Kinderdoop, en de Weerloosheit; vermoedelyk noch in meer andere ſtukken, my thans niet inſchietende, alzoo ik het werk van eenen *Engelſchen* Edeling, *Barclaii* genaamt, en Quakersgezint, niet by de handt hebbe, ter verantwoordinge zyner Geloofsgenooten in zyne Landtaale beſchreven, en ook in 't *Nederduitſch* overgebragt, opgedraagen aan Koning *Karel den II.* waar in het waare gevoelen dier Gezindheit, immers van de verſtandigen onder haar, die mogelyk de dweeperyen van zommige hunner aanhangeren nevens ons ten hoogſten afkeuren, verſtandig genoeg ontleedt en voorgedraagen wordt. Een ding onderwyle moeten wy tegen deeze Geeſtdryvers aantekenen, dat zy hunne kinderen (naar men zegt) zonder onderwys in de Chriſtengeloofsgronden, als in 't wilde laaten loopen, en opwaſſen, quanswys, opdat ze by rypheit van 't verſtandt met geene vooroordeelen zouden ingenomen zyn, en dan, mits een zedig en ingetogen gedrag, door de verligtinge van den H. Geeſt genoegzaame kenniſſe der waarheit bekomen. Wyders, dat ze niet alleen de dorperheit en onheusheit hebben, van niemant met de hoedtligtinge te groeten, maar daar van ook een angſtvalligheit van 't geweeten maaken, als of men dus iemant goddelyke eere beweeze, of dat men het wettig gebruik, van iemant onder Godts genadige hoede en beſcherminge eenen goeden dag toe te wenſchen, wegens het groot en ligtvaerdig misbruik in dezen geheelyk moſt nalaaten, gelyk van hen geſchiedt; hoewel ik van zommigen onder hen die inſchikkinge hebbe bevonden, dat zy hunnen hoedt, by het komen in eenig gezelſchap, aanſtonds afleiden, en dus met ongedekten hoofde alle vrye vermaaklykheden en vrolykheit, zeker zonder balſtuurigen weêrzin, nevens anderen bywoonden en genoten. Dit alleen is noch wel 't aanſtootelykſt in de verkeeringe met deze menſchen, dat, als'er een overluidt of ſtil gebedt over tafel geſchiedt, daar zy mede aangezeten zyn, zy dan onbeweegbaar, als marmre beelden, met den hoedt op 't hoofdt blyven zitten: zekerlyk een uitwerkzel van ſtyfzinnigheit, en mangel van oordeel, beide wraakbaar, en waar uit de meeſte doolingen ontſtaan; en hoe verre loopt dit niet af van de Chriſtelyke toegeeflykheit van den grooten Kruisgezant *Paulus* geoefent, tot voorkominge van het ergeren der zwakgelovigen, daar deeze verlichte Secte allen Chriſtenen, buiten haar, voor moet houden en rekenen! doch 't beloop van dit werk bepaalt ons om hier niet verder in te treeden. Noch is'er iet onder deeze Gezindheit (immers gelyk ze *t'Amſterdam* beſtaat) aanmerkelyk, namelyk, haar Huuwelyk of Echtverbintenis, waar omtrent zy vry zyn, boven alle andere Gezintheden, van deze plegtigheit, of op het Stadthuis voor Gemagtigden uit de Magiſtraat, of in d'openbaare Kerke te voltrekken, naardien die alleen in haare vergaderplaats geſchiedt, zonder wyders, en dat omtrent op de volgende wyze. Vooraf weete men dat de *Quakers* dit voor eene groote eere rekenen, wanneer men hun trouwen, als getuigen, bywoont: ten dien einde nodigt de Bruidegom vooreerſt alle wederzydſche Maagen en Bloetverwanten, èn dan verder alle zyne goede Bekenden, zonder uitzonderinge van eenige Gezintheit, om tegens het beſtemde uur in de vergaderplaatze te verſchynen, die dan overal, zelf tot op de galderye, met menſchen, als tot berſtens toe, vervult wordt. Na de zamening doet d'outſte eene rede over 't huwelyk, deszelfs heilige inſtellinge, en wettelykheit, en dat zeker niet wuft of verſtandeloos; waar na hy zich tot het ondertrouwde Paar keert, en zegt, dat, dewyl 'er wegens die verloofde Bruidegom en Bruidt drie weekelykſche voorſtellingen in de Kerke, die men gemeenlyk der *Quakers* noemt (dus ſpreekt hy) zyn geſchiedt, en dat zich niemant tegen deze Echtverbinteniſſe heeft opgedaan, men tot de beveſtiging des huwelyks zal voorttreeden: waar na hy een geſchrift opent, en daar uit voorleeſt wie de Bruidegom en Bruidt by naamen zyn, en verder hoe het hun geoorloft is, door 't gezag der hooge Overigheit, het tegenwoordig huwelyk te voltrekken. Somwylen geſchied 'er, voor deeze verklaringe, noch wel eene rede door iemant anders van de Broederſchap, omtrent tot het zelfde einde als d'eerſte ſtrekkende, waar na dan 't gemelde volgt. Na de voleindiging der leezinge van 't geſchrift, vraagt d'Oudſte eerſt aan den Bruidegom, of hy niet tot zyne wettige Vrouwe neemt de tegenwoordige, *N. N.* naaſt hem gezeeten; en daar op van gelyken aan de Bruidt, of zy zulk eenen by haar zittende niet neemt en ontfangt voor haaren wettigen Man; waar op wederzyds ja geantwoordt zynde, zegt hy verder tegens den Bruidegom, dat hy zulks opentlyk verklaare; die daar na nevens de Bruidt opſtaat, en eene hartelyke bekentenis doet, zelf wel met het ſtorten van traanen, dat hy tot zyne wettelyke huisvrouwe verkieſt en aanneemt zulk eene, daar aanweezig, haar by naame noemende, die hy belooft *alle hulpe en byſtant te zullen bewyzen, en haar met alle beſcheidenheit te handelen; ook voor haar naar zyn vermogen zorge te zullen draagen gelyk een Chriſten-man betamelyk, en hy naar het Evangelie verplgt is*, enz. Waar na de Bruidt ook den mondt opent en mede erkent tot haaren wettigen man en echtgenoot te ontfangen zulk eenen, daar tegenwoordig, dien zy ook noemt, *wien zy belooft alle onderdanigheit, onderwerpinge, en gehoorzaamheit te bewyzen, en allen vlyt tot welſtant van haar gezin aan te wenden, gelyk het eene Chriſten-vrouwe betaamt, en zy verſchuldigt is*; waar na het vereenigt Paar naaſt elkanderen weder gaat nederzitten. Daar op ſpreekt d'Outſte tot de ganſche vergaderinge, dat, dewyl'er geene wettige verhinderinge van dit huwelyk is ingevallen, hy haar den Goddelyken zegen wenſcht, en alle aanwezenden verzoekt, het voorgelezen gezegelt ſchrift te ondertekenen; dat dan eerſt van de Bloetverwanten, en vervolgens van de voornaamſte menigte geſchiedt, waar mede dan deze *Quakerſche* trouwplegtigheit, zeker niet in alles te wraaken, beſloten wordt. Dit ondertekent geſchrift nu word naderhant den Hooftſchout, of Schout en Schepenen, overgelevert, mogelyk met eenig dankoffer verzelt, waar mede het Paar voor wettig gehuuwt in de burgerlyke gemeenſchap word toegelaaten en erkent. Wat nu hunne wyze van Godtsdienſtpleeginge betreft, (men doelt in dezen op de *Amſterdamſche*) die is vry verſcheiden van de gemeene onder de *Chriſtenen:* Pſalmgezang, 't leezen en verklaaren van een gedeelte der goddelyke Openbaringe, geldt niet onder hen, maar zy zitten alle, de mannen in 't rondt, en de vrouwen in 't midden, met neêrgeſlagene aangezichten en beklemde harten (omtrent als de jonge *Plinius* de Chriſtenen van zynen tydt, in hunne vergaderingen, aan Keizer *Trajanus* afmaalt) zugtende en wachtende op de roeringe des H. Geeſts, zonder dat'er in al dien tydt de minſte onderſcheide ſtemme gehoort word: ook gebeurt het wel, dat, na twee of drie uuren wachtens, die dryvende beweeging van den Geeſt van niemant gevoelt word, waar door dan deeze byeenkomſt ſcheidt, gelyk ze was t'zamengekomen, zonder dat'er in 't minſte iet tot ſtichtinge word voortgebragt of gehoort. Wanneer nu iemant in de vergaderinge waant door den Geeſt tot ſpreeken genoopt te worden, 't zy man of vrou, valt hy of zy op de kniën, en doet een yverig gebedt tot Godt, waar na hy of zy opgeſtaan, eene vermaanende leerrede doet tot de Gemeinte, gemeenlyk vol ernſt en ſtichtinge, maar ook zoo, dat d'een d'andere heel gelyk is, immers altoos op de betrachtinge der Euangeliſche geboden uitloopt, zonder de verborgentheden des Geloofs, of Goddelyke geopenbaarde waarheden, in 't minſte te verklaaren: Na die vermaninge is'er weêr een diep ſtilzwygen onder de Geloofsgenooten, of noch iemant tot ſpreeken door den Geeſt, als zy meenen, wierde aangezet; 't geen niet volgende, word de Godtsdienſtoefening, of zonder, of met noch een knielend gebedt van den eerſten ſpreeker geëindigt. Nu gebeurt het wel dat'er uit *Engelandt* (daar wel 't meeſte van deeze *Quaker*broeders en Zuſters zyn) een overkomt, (gelyk voorheen meermaalen de beruchte *William Pen*) die, onze taale onkundig, na voorgaande knielend gebedt, in 't *Engelſch* eene rede doet, welk gebedt, en vervolgens de rede, voor de vuiſt van eenen *Nederlander*, by verdeelingen, word opgenomen, en zoo vaerdig vertolkt, dat het den toehoorderen tot verwondering ſtrekt, gelyk dan eens van den ſchranderen *Willem Zewel* geſchiedde, wanneer eene *Engelſche Quaakſter* geene korte redenvoering in haare taale uitbromde, waar in zy, onder andere, vooraf met veel Schriftuurgezag poogde te beweeren, dat het den Vrouwen ook vry ſtont in de vergaderingen het woordt te voeren, als veeltyds niet minder dan de mannen met den Prophetiſchen Geeſt begaaft, daar zy de bewyzen van opgaf, en daar op de plaats van den Apoſtel *Paulus*, 1 Kor. XIV. *Dat de vrouwen in de gemeinte moeten zwygen*, eenen ganſch anderen zin aandraaide. Hier na volgde haare zedeles, die zy, gelyk ze begonnen had, met een gebedt beſloot; welk voor- en nagebedt van den gemelden Broeder, met dezelve onbeteuterdheit, knielende verduitſcht wierd. Dit is de naaſte ſchets die onzydig van deze zedige en ingetoge menſchen te maaken zy, gelyk zy hier te lande voorkomen en beſtaan.

QUEEKEL; het is een aanzienlyk geſlacht te *Dordrecht* geweeſt. Men vindt in 't jaar 1422. eenen *Barendt Queekel*, die *Gysbert Queekel*, in 't jaar 1426 Burgermeeſter te *Dordrecht*, nagelaten heeft; hy leefde noch in 't jaar 1452. heeft gewonnen *Barendt Queekel*, Kerkmeeſter aldaar, geſtorven in het jaar 1475. *Henrik* en *Gysbert Queekel*, Ambachtsheer van *Wieldrecht*, geſtorven in 't jaar 1471. nalatende *Gysbert*, *Henrik*, *Vrank*, *Hugo*, en *Chriſtina Queekel*. *Hugo* Ambachtsheer van *Wieldrecht*, leefde noch in 't jaar 1477. en liet na *Jakob*, Ambachtsheer van *Wieldrecht*, Heer van *'t Oude-landts Ambacht*, enz. die weêr achter liet *Mabelia*, *Maria*, *Jakob*, *Anna*, *Hugo* en *Margareta Queekel: Jakob Queekel*, Ambachtsheer als boven, was in het jaar 1537. *S. van Leeuw. Bat. Ill. f.* 1052.

Bail-

Bailjuuw van *Zuid-Hollandt*, ſtorf in 't jaar 1558. hadde getrouwt *Cornelia Mol*, weduwe van *Hugo*, Ambachtsheer van *Heer-Jansdam*, en won *Maria*, *Cornelia*, *Jakob*, en *Chriſtina Queekel*. *S. van Leeuwen* gaat met de Geſlachtlyſt niet verder.

Boxhoorn toon. van Holl. pag. 83. QUEEKEL, (wiens voornaam onbekent is, mogelyk echter van den zelfden ſtam) was Bailjuuw van *Zuid-Hollandt:* hem volgde in 't jaar 1331. *Willem van Zirikzee*. Dees *Queekel* zou 't geweeſt zyn die den armen boer, in het Dorp *Henrik-Yden-Ambacht*, in *Zuidt-Hollandt*, onder *Dordrecht*, zyne ſchoone koe ontnam, en eene ſlechte in de plaats gaf: waar op de boer zich naar Grave *Willem den III.* van *Hollandt*, enz. de *Goede* gebynaamt, begaf. De Grave lag ter dier tydt te *Valencyn* ziek: *Willem*, deezen handel gehoort hebbende, ontboodt ylinks den Schout van *Dordrecht*, om zonder uitſtel by hem te komen, mede brengende zynen Neef, den Bailjuuw van *Zuidt-Hollandt*.

O.H.Kr. fol. 375. *Oude Goudſ. Kron. paz.* 98. De Schout den brief geleezen hebbende, vraagde zynen Neef, of hy iets tegen des Graafs eere mogte bedreven hebben? Hy antwoorde niets, dan dat ik den boer zyne koe ontnomen hebbe, maar hebbe hem eene andere in de plaats gegeeven: dat achtte de Schout niet veel: zy quamen beide voor den Grave; die den Bailjuuw vroeg, hoe het in *Hollandt* ſtont? Hy kreeg tot antwoordt; dat alles in goede ruſt en vrede was: Toen voer de Grave uit; waarom hebt gy dan, die Bailjuuw en Rechter zyt, eenen armen boer, (dien hy deedt te voorſchyn komen) zyne zeer ſchoone wel melk geevende koe ontweldigt, en hem eene ſlechter in de plaatze gegeeven? Hy ſprak met een 't vonnis uit; de Schout zou zoo haaſt hy weêr t'huis quam den Boer, uit de gereedſte goederen van den Bailjuuw, hondert kroonen goede munt aantellen, en de Bailjuuw noch Schout den boer nooit moeijelyk vallen; de Bailjuuw, Schout, en boer waren daar zeer wel mede te vreden. Nadat het vorige volbragt was, en zy alle weêr voor den Grave quamen, zeî de Graaf; nu is de boer, maar niet ik, noch de Juſtitie voldaan; waar op hy (den boer zoo lang in bewaringe hebbende gehouden) aanſtonds eenen Biechtvader deed komen, en na de biecht den Bailjuuw het hooft binnens kamers afſlaan; dit geſchiedde in het jaar 1336. Eenige Schryvers getuigen, dat lang voor 't jaar 1590. van lieden die toen geleeft hebben, in hunnen tydt al eene alreeds oude ſchilderye op het Raadthuis te *Valencyn* wierd gezien, (ook heeft zy 'er noch na 't jaar 1600. gehangen) daar deze juſtitie in vertoont wierd.

Scriver. toetſt. op de Goud ſche Kr. pag. 269. *P. Scriverius* zoekt de ganſche geſchiedeniſſe in twyfel te trekken, en als ongerymt te houden. Eerſt, wegens d'arme dieverye; ten tweeden om het belachelyk herſtellen of wedergeeven van eene andere koe in de plaatze; ten derden, om de uitvoeringe van het vonnis in des zieken Vorſts kamer: de lezer oordeele of ze beſtandig zyn om 't verhaal van onwaarheit te overtuigen. Van meer gewigt daar omtrent is 't dat hy zegt eene *oude geſchreve Kronyk* te hebben, waar in ſtaat dat beide, de Boer en Bailjuuw, uit *Kermerlandt* waren: maar dat 'er in 't geheel niet van den Schout in gerept wordt.

QUINTSHEUL; zoek HAASGESHEUL.

R.

RAAD, RAAT; zie RAAT.

Houve 1 deel, f. 86. 96. 108. *Kemp.* RAAMSDONK, een Dorp in den *Zuidt-Hollandtſchen waerdt*, onder *Dordrecht* en 't Bailjuuwſchap van *Zuidt-Hollandt*, aan of omtrent den *Moerkant*, Weſtwaarts op van *groot Waſpik*, zynde als een raamt van de rivier *Donga*, waar door het van 't *Oude St. Geertruidenberg* geſcheiden word. Het is in dien grooten Watervloedt van 't jaar 1421. mede verdronken geweeſt, maar weêr boven gekomen en bedykt: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Dordrecht*.

Houve. RAAN, een oudt Slot of adelyk Huis in *Overyſſel*, onder *Zallandt*.

Brugm. pag. 15. *Leeuw. Bat. Ill. f.* 1062. RAAPHORST, (HET HUIS TE) komt van den ouden Ridderlyken ſtam der *Raaphorſten*; legt onder *Rhynlandt*, in *Kermerlandt*, of onder *Alkmaar*. Het is afgekomen van Heer *Kerſtandt van Raaphorſt*, Ridder: van hem word gewag gemaakt in de *Hollandtſche Hiſtoriën*, op 't jaar 1278. Heer *Gerard van Raaphorſt*, Ridder, was in 't jaar 1306. Bailjuuw van *Kennemerlandt*; *Bartholomeus van Raaphorſt*, in 't jaar 1388 Houtveſter van *Hollandt*. *Brugman* ſtelt een huis *Raaphorſt* onder *Rhynlandt*, en een Huis te *Raaphorſt* onder het Bailjuuwſchap van *Kennemerlandt*, enz. ontrent *Egmondt*, door de *Friezen* vernielt. *M. Voſſius* zegt, dat het Slot *Raaphorſt*, eene ſterkte der *Kabeljauwſche factie*, in het jaar 1420. ter neêr geworpen is. By afgang van mannelyke Erven, is *Raaphorſt*, door huwelyk met de Erfdochter, aan den Heer van der *Myle*, *Bleskensgraaf*, enz. gekomen: en door zyne eenige nagelate dochter aan *Philips Jakob van den Boetzelaar*, Baron van *Aſperen*, enz. Heer van *Raaphorſt*, enz. die het in 't jaar 1685. noch bezat.

Brugm. pag. 15. *&* 34. *S. van Leeuw. Bat. Ill. f.* 1213.

Dit Huis te *Raaphorſt* heeft naderhant behoort eenen Heere van *Hardenbroek*, Lid ter vergaderinge van de *Staten van Utrecht*, die het vervolgens eens en anderwerf in Loteryen heeft opgehangen; eerſt in die van *Amersfoort*, waar tegen eene ſomme van 72000 guldens wierd geſtelt, ter keure van den trekker; en vallende toen het lot op eenen Bakker en zyne dienſtmaagt *t'Amſterdam*, buiten de *Utrechtſche* poort, koozen die liever d'aanmerkelyke geldtſomme, waar mede zy beide niet luttel op de been raakten: naderhant is 't weder verloot in d'*Amſterdamſche* Plantagie, en toen getrokken door den beſtierder dier Loterye, *Henrik Blank*, dien het ook weder aan eenen anderen Heer heeft afgeſtaan, op welke voorwaarden, is ons niet gebleken.

S. van Leeuw. Bat. Ill. f. 1054. RAAPHORST, (GERARD VAN) uit het oudt Ridderlyk geſlacht der *Raaphorſten*, zoon van *Henrik*, die een zoon was van *Albert van Raaphorſt*, by *N. van Vyanen*, dochter des Heeren van *Beverwaerdt*. Hy was weêr een zoon van *Adriaan van Raaphorſt*, by *Catharina van Egmondt*, bezitter der goederen van *Outshoorn* en *Arlanderveen*, in het jaar 1457 Schout der Stadt *Haarlem*. Dees *Gerard van Raaphorſt*, noch vyf perſoonen by zich hebbende, heeft den 11 September 1509. Juffer *Catharina de Grebber*, noch maar 13 jaaren oudt, omtrent het Huis *Raaphorſt* gekomen, geweltdadig, en gewapenderhandt uit den wagen geligt, geſchaakt, weggevoert, en door eenen Prieſter zich aan haar doen trouwen, haar beſlaapen, enz. Hy daar over in ballingſchap leevende, heeft eindelyk in 't jaar 1515. van Grave *Karel van Hollandt*, naderhandt Keizer, pardon verkregen, onder beding, dat hy met zyne medeſtanders, welke waren *Herman Janſſen*, *Jakob van der Baan*, *Jan Corneliſſen*, *Claas Bouwensz.* en *Simon Claaſſen*, voor 't Hof van *Hollandt* moſten verſchynen in linne kleederen, bloots hoofdts, met eene barnende waskaarſe in de handt, van een pondt zwaarte, Godt en de Juſtitie om vergiffeniſſe biddende: op Zondag daar aan moſt hy zich laten vinden binnen de Stadt *Leiden*, ten tien uuren voornoens, in de *St. Pieters Kerk*, insgelyks in linne kleederen, bloots hoofts, met eene brandende waſchkaerſe in de handt, en bidden *Pieter de Grebber* en zyne Huisvrouw, gemelde *Catharinaas* Vader en Moeder, (indien 't hun geliefde daar by te zyn) of anders in hunnen naam den Bewindtsman dier Kerke, in tegenwoordigheit van alle die 'er by wilden zyn, om vergiffeniſſe; dat gedaan, de kaerſſen te brengen voor 't heilige en waerdige Sacrament aldaar; en verder te betaalen aan handen van de Kerkmeeſters van *Waſſenaar* hondert *Philips*guldens, die, een half jaar daar na, tot een glas in de Kerke van *Waſſenaar* beſteedt zouden worden, met het wapen van den Grave van *Hollandt*, waar in zou geſchreven ſtaan; *Dit glas is hier bekoſtigt uit condemnatie van den Hove van Hollandt by Gerard van Raaphorſt, in beeteringe van de vrouwenſchaak by hem gedaan*, enz. 't geen het glas minder dan de voorſchreve ſomme mogt koſten, moſt by de Kerkmeeſters aldaar tot renten aangeleit worden, om het daar mede ten eeuwigen dage te onderhouden. De geheele Sententie, aanklagte, enz. vindtmen by *S. van Leeuwen*.

Idem f. 1262. *Idem f.* 1263. *Idem f.* 1054.

Winſem. RAARD, een der 14 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Weſt-Dongerdeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*.

Winſem. RAART, een der 19 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Weſt-Dongerdeel*, onder 't quartier *Ooſtergoo*.

Houve. Comm. Amſt. fol. 876. 877. RAASDORP, onder *Haarlem*, is, gelyk ook *Sloten*, *Sloterdyk*, *Oſdorp*, de *Vrye geer*, *Houtryk* en *Polanen*, eene vrye Ambachts-heerlykheit; zy legt tuſſchen 't *Spieringer Meer*, *Luttike Meer*, en *Wyſent*, of d'*Osdorper* banſcheidinge: plagt by oudts een voornaam Dorp te zyn; maar is tegenwoordig (in 't jaar 1693.) meeſt door 't *Haarlemmer Meer* weggeſpoelt, zoo dat 'er nu maar alleen zes huizen overig zyn. De inwoonders geneeren zich met bouwery, en met viſſchen: 't heeft noch eene byzondere Rechtbank met drie Schepens; ook met de Dorpen *Slooten*, *Slooterdyk*, enz. eene geöctroijeerde Weeskamer, zich ſchikkende naar de keuren der Weeskamer te *Amſterdam*. *Raasdorp* moet jaarlyks voor jaarſchot, aan den Theſaurier van *Amſterdam*, vyf grooten Vlaams betaalen; 's Heeren geldt op *St. Pietersdag*; *Slooten* 6 ponden 10 ſchellingen; *Oſdorp* 10. *Houtryk* 4. de *Vrye geer* 3 kroonen, yder van 24 ſtuivers.

Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 81. RAAY, of RAEY, een *Gelderſch* Dorp onder het quartier van *Roermonde*, in het Droſtampt van *Keſſel*: 't moet niet gering zyn; want toen *Gelderlandt* en *Zutphen*, in het jaar 1547. eene ſchatting van 75000 guldens was opgelegt, ſtont het quartier van *Roermonde* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) in die ſom begroot op 19075 guldens; daar in was het Droſtampt *Keſſel* (een der zes deelen van het *Roermondſche* quartier) geſchat op 3433 guldens, 10 ſtuivers $7\frac{1}{2}$ penningen; waar in *Raay* (een der 10 Dorpen van dat ampt) 1144 guldens, 6 ſtuivers $10\frac{1}{2}$ penningen droeg; de helft hooger, dan het hoogſte der andere Dorpen.

Houve 1 deel, fol. 82. RAAY, RAY, een *Gelderſch* Dorp onder *Roermond:* dit moet zeer gering zyn: want toen in het jaar 1547. geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene jaarlykſche ſomme van 75000 guldens moſt opbrengen, ſtont het *Roermondſche* quar-

quartier daar in geſchat als in de voorige poſt, daar toe
moſt de Stadt en 't Droſtampt *Stralen* (een der zes van dat
quartier) opbrengen 5196 guldens, 8 ſtuiv. $3\frac{1}{4}$ penn. en
daar in dit Dorp *Raay* (een der 12 van dat Droſtampt, be-
halven de Steden en Sterkten *Stralen*, *Wachtendonk*, *St. Ste-
venswaerdt*, *Roermondt*, *Venloo*, *Erkelens*, en *Gelder*) ne-
vens het vlek *Montfort*, t'zamen met klein *Kevelaar*, niet
meer dan 22 guldens, 18 ſtuiv. $10\frac{1}{2}$ penn. draagen.

Beka in RADBODUS, of RADBOD, RATHBOD,
Ratbod. was de XIV Biſſchop van *Utrecht*; hy volgde *Egilbold*:
men ſtelt hem uit den Frieſchen Koning *Ratbodt* afkom-
ſtig, hoewel van 's moeders zyde, vermits die de Groot-
vader van zyne moeder zou geweeſt zyn: en word van 's
Mutz. vaders zyde gerekent uit Edel *Franſch* bloet geſproten. Hy
Kerkl. nam tegen zynen wil, op bevel van Keizer *Arnulphus*, de
Hiſt. op Biſſchoplyke waerdigheit aan, in 't jaar 901. Hoog klinkt
anno zyn roem, zoo wegens heiligheit als geleertheit. De *oude*
901 *Hollandtſche Kronyk*, met *J. de Beka*, ontzien niet hem eenen
O.H.Kr. *Engel des grooten Raadts* te noemen; was opgevoedt in het
fol. 246 Hof van Koning *Karel* van *Vrankryk*, en in de vrye kon-
Mutz. ſten wel onderwezen. Men eigent hem 't beſchryven van
ibid. den *H. Willibrords* leven, en dat van *S. Bonifacius* toe; als
Beka ook het geheel *Officium*, of den dienſt van *St. Martinus*;
ibid. daar by noch het opſtellen van verſcheide *Homiliën* en *Ser-
monen*. Hy hield zynen Stoel meeſt te *Deventer*, om dat
Utrecht verwoeſt lag, of dat de *Noormannen* zich daar in
onthielden. Men zegt dat hy eens te *Utrecht* quam om de
H. Plaatzen te bezoeken, maar hy wierd van dat barba-
riſch volk qualyk bejegent: hy zou het ook tot het aan-
neemen van 't Chriſtengeloof, en afſtant van het mis-
handelen der gelovigen vermaant hebben, zy daar tegen
als woedende, dreigden hem de doodt; toen *Radbod* hun-
Ibid. ne hartnekkigheit zag, vervloekte hy hen, flux zou het
vuur van den hemel zyn gevallen, en deze booswigten
verteert hebben; zoo haaſt de *Chriſtenen* dat mirakel za-
gen, vatteden zy de wapenen op, en dreven den overgeble-
ven hoop der *Deenen* voort de Stadt uit; zulks verhaalen
verſcheide Schryvers: noch daar by, dat Biſſchop *Radbod*
op zekeren tydt over tafel zou gezeten, en zyne diſchge-
nooten goeden wyn gedronken hebben, doch hy alleen
dronk heimelyk ſchoon klaar water; een van hen, *Gommar*
geheeten, wilde met den H. Man uit zyne ſchaal drin-
O.H.Kr. ken, maar de Biſſchop liet het op geenerlei wyze toe;
ibid. *Gommar* evenwel zynen ſlag waarneemende, nam bedek-
fol. 246. telyk des Biſſchops ſchaal, en dronk 'er eenen grooten
teug uit; maar zie, door Godts gehengeniſſe veranderde
dat water in den allerſchoonſten wyn; hy daar over be-
ducht, badt den Biſſchop om genade; de H. Man, daar
over niet verwondert, ſchreef zulks zyne verdienſten niet
J. Veld. toe, maar gaf 'er Godt de eere van. Noch meer, *Radbod*
faſc. wierd in *Drenth* zeer ziek, daar openbaarde zich de maagdt
temp. *Maria* aan hem in groote klaarheit, hebbende de maagden
fol 255. *Agnes* en *Tecla* by zich; *Maria* zeî tot hem: *Lieve zoon,*
Beka *ontzet u niet myne tegenwoordigheit te zien, die gy dikmaals ge-*
ibid. *groet hebt, my niet ziende; zyt zeker dat gy van deze ziekte
wel opkomen zult, maar gy zult niet lang daar na leeven.* Na
die woorden verging de klaarheit, en 'er quam eene zon-
derlinge en zoeter lucht dan het menſchelyk hart begry-
O.H.Kr. pen kon. *Radbod* quam op, maar in 't jaar 917. uit *De-*
J. Veld. *venter* te *Otmarſſum* gekomen, ging hy voort te bedde leg-
Mutz. gen, overleedt den 29 November, dat is, den 7 kalende
Joh. van December. Hy legt te *Deventer* in de groote Kerk,
Molan. daar 't lyk wierd gebragt, begraaven. Aan dezen *Radbod*
Beka. zou de toen regeerende Keizer *Koenraad* (andere noemen
Koning *Karel den III. van Vrankryk*, en Keizer *Lodewyk den
IV.*) de Stadt en 't Kaſteel van *Deventer* geſchonken heb-
ben; maar andere zeggen, dat deze gift eerſt gedaan zou
zyn van Keizer *Henrik den III.* aan Biſſchop *Bernulph.*
Radbod hoorde zeer gaerne en naarſtig naar de mirakelen,
en andere dingen, die hem van dezen of geenen Monnik
wierden aangebragt, daar zoo 't ſcheen aan gelovende.
Schotan. Onder meer andere Latynſche Gedichten, heeft hy een
beſchr. gebedt tot *S. Marten*, dien hy bad om trooſt, en hulpe,
van ook dat hy hem bewaaren wilde voor ſchipbreuk, en de
Frieſl. duiſterniſſe der helle, en hem in den hemel brengen
pag. 304. In een ander zyner vaerzen roept hy Chriſtelyk den Heere
Chriſtus aan, dat hy zyne ſpys en drank, zyne teerkoſt
op den weg wilde zyn; dat hy hem, doolende in de we-
reldt, wou verzadigen met zyne tegenwoordigheit.
Ten blyke dat hy een goedt Poëet was, brengen wy hier
te berde een zyner dichten, te vinden in de handtſchrif-
ten van *Wilhelmus Heda*.

Idem *O Deus omnipotens! cujus pietate redemptus*
ibid. *Subſiſtit mundus, quâ generatus homo:*
pag 305. *Reſpice me miſerum, peccati mole gravatum,*
Et nimio preſſum pondere, Chriſte, leva!
Ereptumque gregis dira de ſorte ſiniſtri,
Judicii, inter oves, tempore ſiſte tuas:

Hy was zeer yverig in 't waarnemen van zyn Biſſchop-
lyk ampt, ingetogen van leven, ganſch matig in eeten en
drinken, trachtende naar godtvruchtigheit, zaligheit, en
het eeuwige leven. Hy is mede op de lyſt der Heiligen
geſtelt. *Baldricus* volgde hem.

De Schryver van 't *Batavia Sacra* heeft in de levensbe- *Batav.*
ſchryvinge dezes Biſſchops niets van waerde, of wy vin- *S.* 1. *deel,*
den 't boven reeds aangetekent. Alleen meld hy dat deze *pag.* 605.
eerwaarde Man, nadat hy eenigen tydt by zynen oom
Guntherus, Biſſchop van Keulen, geſtudeert hadde, gereiſt is
naar het hof van *Karel den Kaalen*, Koning van *Vrankryk*;
en van daar naar het hof van *Lodewyk*, *Karels* zoon, ver-
trokken: *Niet*, zegt de Schryver uit Vader Mabillon, *dat* *Mabill.*
hy het oog hadde op de hoofſche eerampten, maar omdat de vrye *Annal.*
wetenſchappen met grooten yver en zorgvuldigheit binnen het hof *Bened.*
des Konings geleert wierden. Deze ſchoolen (volgt 'er) *lib* 37.
ſtonden op dien tydt onder de beſtieringe van den Filozoof *n.* 76.
Manno, die (als d'Aantekening meldt) een groot liefheb-
ber der wetenſchappen was, gelyk blykt uit verſcheide
boeken die hy aan de Abdye van *S. Augendus* vereert heeft;
waar van zommige der voornaamſte worden aangewezen.
Van 't gezelſchap dezes Filozoofs was deze heilige jonge-
ling, (ſtaat 'er verder) door eene ongelooflyke leerzucht
ontſtoken, byna niet af te ſcheuren. Verder, zegt hy,
dat 'er, na de doodt van Biſſchop *Odilbaldus*, by zommi-
gen ook *Egilboldus*, of *Egilbertus* genaamt, raat gehouden
is over de verkiezinge van eenen niewen Biſſchop, en dat
de Geeſtelykheit, zoo wel als het volk, eenparig, en met
eene wonderbaare eendrachtigheit van ſtemmen heeft ge-
oordeelt, dat 'er niemant zoo waerdig en bequaam toe
was dan *Radbodus*; waar mede het gevoelen van Koning
Arnulfus, en van alle de Hovelingen overeen quam. Hier
op word *Radbod*, ſchoon zyns ondanks, Biſſchop, ver-
andert zyne kleedinge, en word, volgens de kloosterlyke
inſtellinge, volkomentlyk een Monnik. Hier op volgt
zyne godtvruchtige levenswyze, zoo dat hy zich niet al-
leen van 't gebruik van vleeſch, maar ook van alle wel-
luſtige ſpyzen heeft onthouden; dikwyls twee of drie da-
gen achtereen gevaſt, om zyne ziele des te beter te voe-
den, en zyn lichaam niet meer gaf dan de nootzakelyk-
heit vereiſchte, daar hem de ſlechtſte en geringſte ſpyzen
toe voldeeden. Zyne miltdadigheit tot den armen (vind
men verder) is niet wel uit te drukken; en de minſte ge-
negendheit tot d'aardtſche goederen kon op zyn gemoedt
niet hechten. Dus (ſluit de Schryver) heeft hy de we-
reldt, met goedt, met weelde, met al verſmaadt, blaa-
kende en brandende alleen door de liefde der hemelſche
dingen. Daar op volgt een ſtaaltje van zynen voorzeg-
genden geeſt omtrent zynen Nazaat in het Bisdom; de
verſchyninge der H. Maagdt aan hem, met de twee ande-
re, boven gemeldt; zyne Poëtiſche gaven, en d'aanwy-
zinge van verſcheide ſtukken zyner dichtkunde; en einde-
lyk word hier zyne betuiging en wenſch aangetekent, toen
hy onder de dienaaren der *Utrechtſche* Kerke, dat is, der
Utrechtſche Biſſchoppen, aangenomen was geworden, met
deze woorden: *Ik Radbodus, een zondig menſch, ben waar-
dig geoordeelt om onder de Dienaaren der Utrechtſche Kerke ge-
rekent te worden: Godt geeve dat ik ook waerdig mag bevonden
worden om hun gezelſchap in den hemel te genieten!*

Doch laat ons hier noch, tot voldoeninge der niews-
gierigen, 't Levensverhaal byvoegen gelyk wy het van
Jan Veldenaar, in zyne *Wereldtkronyk* en verouderde taale,
vinden aangetekent fol. CCLIIIJ. zoo tot nader verſtant
van zommige omſtandigheden, als dat daar uit de groote
veranderinge van ons Nederduitſch in den tydt van 240
jaaren, (dat is, van 1480 af dat dit Werk geſchreven is, tot
op 1720. als wy nu ſchryven) blykbaar beſpeurt wordt.

Radbodus was die xiiij biſcop van vtrecht xvij. jaer lanck
deſe biſcop wert ghecoren om begheerten wil van den keyſer
arnulphus Nochtans was hijt node hi was een heylich man
wel gheleert oetmoedich ende hoech gheboren Want die co-
ninck radbodus die der vrieſen coninck was die was ſijnre
moeder oude vader Ende guntharius die eertſche biſcop van
colen die was ſijn oem. deſe biſcop was in den ſeuen vry con-
ſten wel gheleert ende hi beſcreef veel deuchden van ſinte wil-
librordus ende van ſinte bonifacius Ende oock ſoe dichte hij
ende ſcreef een heel voll ambocht ende hyſtorie diemen noch
hudens dagheſ ſinghet op ſinte martijns dach tranſlatio
Ende als hi dat biſdom aenghenomen had ſo leuede hi voert
aen altoes in vaſten in bedinghen ende in aelmiſſen te geuen
ſonder aflaten totten eynden toe van ſinen leuen Hij plach te
ſitten in die ſtadt van deuenter want die ſtadt van vtrecht
ouermits den denen ende noermans verdiſtrueert was.

Het gheſchiede dat die biſcop quam op een tijt tot vtrecht
om te verſoeken mit deuocien die ſtede daer die heylighe va-
ders laghen Mer die denen die dat nijt ghehenghen en wou-
den quamen hem teghens lopen mit machten ende verbo-
den hem dat hi nijt vorders en ghinghe. die heylighe vader
vaderlick vermaende dat ſi aennemen ſouden dat kerſten ghe-
loue ende aflaten hoer pijnlicheit die kerſten te doden Mer
hoe hij hen meer predicte hoe ſi quader worden En dreych-
den den heylighen biſcop te doen ſteruen enen bitteren doot
Ende als die biſcop ſach dat hi die verloren kinderen nijt be-
keren en mochte verbande hi ſe ende vermaledideſe. ende
rechtevoert quam een blixem van den hemel ende verbernde

die

die denen so dat si yammerliken hoer leuen eynden. die kersten die dit mirakel saghen vielen te wapen ende sloeghen alle die denen doot die daer waren ende jaechdese alle uter stadt van utrecht. Die heylighe biscop bloyede mitten sermoen der prophecien want hi veel toecomende dingen sinen heymeliken vrienden dede verstaen.

Ende baldricus des grauen kunthaerdus soen van cleue die een sedich jongheling was tot eenre tijt broecht hi mit hem tot desen heylighen biscop twee clercken wt sijns vaders lande ende badt dat hi se priesters wyen woude Mer dese heylige vader wert laechende mit blider aensiechte ende sprack lieue soen int derde jaer van nu sel ic doot wesen Ende du sulste wesen een herde van deser kercken van utrecht ende so sulstu dese clercken mit dijns selfs handt priesters wyen ende dan salstu weder maken dese sael ende dese stadt van utrecht also als si was te voren.

Daer na voer dese biscop radbodus in drentlant daer hi sonderlinghe sieck bleef legghen. daer openbaerde hem die maghet maria die moeder gods mit groter claerheyt ende had in hoer ghesclscap agnes ende tecla die reyn maechden ende sprack den eersamen biscop aldus toe. lieue soen en ontsiech di nijt mi te sien teghenwoerdich die du dick hebste ghegruet ende du en sagheste mi nijt Ende weset des seker dattu van dese siecte wel ontgaen selste Mer du en selste hier na nijt langh leuen mit desen woerden verging die grote claerheyt Ende daer quam so sonderlinghe roke ende suete lucht alst menschelick hert begripen moechte Die heylighe biscop ghenaeff van dier siecten Daer na in den jaer ons heren ixc ende xvij soe quam hi uten lande van deuenter in oetmerschen ende daer viel hi te bedde sonder groot wee Ende hi las dese antiffen Ecce leti laude digna Ende op die vij kalende van december rustede hi salichlick in den heer Ende hi wert begrauen tot deuenter mit groter weerdicheyt daer god veel miraculen dede door den heyligen biscop.

RADBODUS, RHATBOD, enz. de *I.* of, in 't getal, de *VI.* Koning der *Friezen*, was zoon van *Adgillus*, die 't Christendom allereerst onder de Koningen van *Frieslandt* had aangenomen. Hy was een wreed, tyrannisch, en ongerust mensch; tot de Heidensche plegtigheden zeer genegen, en daar mede ingenomen: hy voerde daarom, zoo haast hy zyne regeeringe vastgezet had, het Heidendom in 't jaar 679. weder in; wendde daar by allen vlyt aan om het Christendom gansch uit te rooijen. Het Christendom in *Frieslandt* geplant, was noch zwak en teeder, derhalven vielen veele niewe Christenen, verschrikt door de strenge wetten van Koning *Radbod*, en haare noch strenger uitvoeringe, ligtelyk daar weêr van af. Hy had zynen Koningklyken stoel te *Medenblik* geplant: lag zyne onderdaanen ondraaglyke schattingen op, en persle daar by hen ten oorlog, (om weêr te veroveren dat zyne voorzaaten verloren hadden) verplaatste zyn Hof te *Stavoren*; omdat hy van daar gemakkelyker in de grenzen der *Franschen* vallen kon. Hy trok in der yl met zyn krygsvolk naar *Utrecht*, veroverde die Stadt, worp de *St. Thomas* Kapél ter neder, enz. bemagtigde ook *Niewmeegen*, en verwoestte alles wat hem voorquam. *Pipyn*, aan het gebiedt van *Vrankryk* geraakt, bragt de *Sueven* en *Sclaven* niet alleen tot gehoorzaamheit, vermeesterde ook niet alleen *Utrecht*, of wel *Wiltenburg* toen geheten, *Radbod* van daar jagende; maar ook geheel *Frieslandt* tot aan het *Vlie:* ook zou hy verder gegaan hebben, maar *Radbod*, dus in noodt, beloofde aan *Pipyn*, dat hy voortaan de Christen-Leeraars in zyn Koningkryk zonder wederstant dulden zoude. Dus wierd de Christen-religie weêr van haare Leeraaren in *Frieslandt* gepredikt; doch in den aanvang met zoo weinig vrucht, wegens de hardnekkigheit dezer Heidensche Natie, dat 'er, niet tegenstaande alle aangewende vlyt, niet meer dan drie menschen bekeert en gedoopt wierden. *Wigbertus*, en andere zyne medehulpers, quamen tot in het Eilandt *Fosterlandt*, daar *Radbod* zich ter dier tydt onthield; maar konden tot geene inwinninge der zielen komen: zy worpen om die reden, door raadt van *Wigbert*, de Tempels van *Jupiter* en *Vesta* om verre. *Radbod*, daar door getergt, en uit zich zelven de Christenen zeer haatig, bragt *Wigbert* om 't leven, en joeg de anderen weg. 't Gedachte *Fostlandt* zou, volgens berecht van oude Schryveren, het *Heilige* of *Hel-gelandt* in de *Noortzee*, niet verre van de monden der rivieren *d'Eyder* en *d'Elve*, willen zyn: doch andere meenen dat het *Heiligerlee*, of *Heyloo* in *West-Frieslandt* is. *Pipyn*, 't vorige vernomen hebbende, zond de Leeraars die tot hem gevlucht waren, met een goedt geleide weêr naar *Frieslandt*; met scherp verbodt van hen eenig leet te doen; en belofte van beloning aan die zich bekeeren zouden. Van dien tydt af kreeg 't Christendom eenen sterken toeloop; te meer, omdat, gelyk men schryft, Godt de leere van hen met mirakelen zou gesterkt hebben. *Willebrordus* wierd Aartsbisschop der *Friezen*, en *Suitbertus* Mede-bisschop. Zelfs *Theodosinda*, dochter van *Radbod*, wierd bekeert: maar hy, vermits *Pipyn* oudt geworden was, begon weêr tegen de Christenen te woeden, deed ook, zoo men geloofde, de vermaarde *Grimmaldus*, eenigen echten zoon van *Pipyn*, die de gemelde *Theodosinda* ter gemalinne genomen hadde, vermoorden; het geen de hooggedachte *Pipyn* zoo ter harte zou genomen hebben, dat hy 'er van gestorven was. *Radbod* sloeg ook *Karel Martel*, bastertzoon van *Pipyn*, *Crassus* of de dikke bygenaamt, met eenen zwaaren slag, in het jaar 916. maar in het volgende jaar wierd *Radbod*, door den zelfden *Martel*, eens- en andermaal, zoodanig geslagen, dat hy, gansch magteloos, vrede verzocht, met belofte van Christen te worden. Zulks wierd zeer blydelyk van *Karel Martel* aangenomen; en het Christendom weêr opentlyk gepredikt. *Wulferamus* hield ook zoo hard by *Radbod* aan, dat hy beloofde den Doop te zullen ontfangen. Alles wierd te *Medemblik* tot deze Ceremonie vervaerdigt; *Radbod* quam met de gewoone Processie aan: Toen hy nu den eenen voet in de vonte gezet hadde, vraagde hy den Bisschop, *Wat hy gevoelde van zyne Voorouderen, of de meeste van hen in het Paradys, of in de hel waren?* De Bisschop antwoordde; *in de hel.* Fluks trok hy zynen voet te rugge, zeggende; *Het is beter dat ik den meesten, dan den minsten hoop volge*; of, als anderen; *Ik wil liever by myne Voorouders in de hel, dan buiten hen in den hemel zyn.* Dus bleef hy ongedoopt; doch storf kort daar aan zeer schielyk, in 't jaar 718. te *Medemblik*, daar zyn ingewandt begraaven legt; het lyk wierd naar *Stavoren* gevoert. De *Oude Hollandtsche Kronyk* noemt *Radbod*, Hertog *Ridsaart*; en zegt dat hy te *Utrecht* van *St. Willibrord* den doop zou ontfangen hebben. Dat hy de gemelde vrage aan *Willibrord* deede, en, op de antwoordt, zynen voet te rugge trok; kort daar na van zyn paerdt viel, en den hals brak. *Wolgerus*, een van *Radbods* zoonen, verschrikt over den elendigen val van zynen Vader, zou den Doop hebben begeert, en straks daar na, noch in 't wit gaande, gestorven zyn. *Adgillus* zyn tweede zoon is hem in 't Koningkryk gevolgt. Van *Radbods* dochters zyn de Historiën wat duister. De *Saxische* Schryvers melden eenparig, dat een van haar *Dila* genaamt, of *Heila*, aan hunnen Koning *Edelhard*, vaderlyken Oom van den grooten *Witikind*, die tegen *Karel den Grooten* geoorlogt heeft, getrouwt zou zyn. Dat eene andere Gemalinne wierd van *Berthold*, Broeder van *Edelhart:* de derde, *Odilbalda*, hadde ten man *Worum* (by andere *Biorn*, of ook *Gorman*) Koning van *Denemarken:* van *Theodosinda* is boven gesproken: van *Bolswina* maaken zommige Schryvers ook gewag, en zeggen dat *Bolswaert* van haar dien naam zou hebben bekomen: doch zulks is niet bewyslyk: daar tegen is het bekent; dat *Bolswaert* is t'zamengevoegt van *Bodel* en *Waerdt*; zie op BOLSWAERDT.

[O.H.Kr. fol. 36. Winsem. Fr. Kr. fol. 56. Schotan. Fr. Kr. fol. 55. Beka in Willebr.]

[De Raey Diction. Geogr. pag. 284.]

[Idem Schotan. fol. 56. seq. O.H.Kr. fol. 58. seq. Winsem. Fr. Kr. fol. 59. 60. 63. Beka in Willibr. Oude Goudſ. Kron. pag. 10.]

[Schotan. Winsem. O.H.Kr. Maibaum. en Bant Luneb. Kron. fol. 23.]

RADBODUS, RATHBOD, RATHBOUT, de tweede van dien naam, en de IX[de] Koning van *Frieslandt:* hy was een zoons zoon van *Radbod den I.* en zoon van *Adgillus den II.* navolger van zynen oudsten broeder *Gundebald.* Alreeds onder *Adgillus* waren de *Friezen*, hunne oude Afgoderye niet vergeeten konnende, tegen den Koning oproerig geworden, hadden zich eenen Oversten verkoren, en trokken op tegen *Karel Martel*; hoe hun dat verging, zie op ADGILLUS DE II. en GUNDEBALD. *Gundebald* liet wel twee zoons na, maar vermits zy door hunne jongkheit tot de regeeringe onbequaam waren, wierd hun Oom, *Gundebalds* broeder, namelyk deeze *Radbod de II.* ten Koning van *Frieslandt* verkozen. Hy was eenigen tydt in *Denemarken* geweest, en had daar zeer quaade zeden aangenomen: zoo haast hy aan de Regeeringe gekomen was, toonde hy zyne godtloosheit en wreedheit, zocht het Heidendom weêr door geheel *Frieslandt* in te voeren: dwong zyne onderdaanen tot afval: Hy quam in 't jaar 749. aan 't Ryk, en heeft wreedt en streng geregeert tot het jaar 775 toe, wanneer *Karel de Groote van Vrankryk* hem op 't lyf viel, twee bloedige veldtslagen met hem sloeg, en die won, dwingende hem naar den Koning van *Denemarken*, toen noch Heidensch, te vluchten. Hy hadde te vooren noch eens voor *Pipyn de Korte*, Koning van *Vrankryk*, moeten vluchten, naar zyne bloetvrienden *Witikind* en *Albigon*, in het jaar 755. Het Koningkryk der *Friezen* heeft met hem een einde genomen, alzoo de *Franschen* daar meester bleven: te gelyk is met hem geëindigt het Koningklyke *Friesche* bloet, zonder dat iemant zich uit dat geslacht zou konnen rekenen afkomstig te zyn, dan *Egmondt*, Prins van *Gaveren*.

[Schotan. Fr. Kr. fol. 60. seq. Winsem. Fr. Kr. fol 69. seq. O.H.Kr. fol. 69. seq.]

[Picard antiq. pag. 162.]

RAMMEKENS, anders ook *Blankerts Hoek*, of *Zeeburg*, legt in het *Zeeuwsch* Eilandt *Walcheren*, tusschen *Vlissingen* en *Middelburg*; zeer vermaart door de goede en bequame reede. Om de Haven, en de daar in leggende schepen dies te meer te verzeekeren, heeft Vrouwe *Maria*, Koninginne van *Hungarijen*, Gouvernante der *Nederlanden*, wegens Keizer *Karel de V.* als Grave van *Zeelandt*, daar die Sterkte doen bouwen: deeze bouwing is omtrent het jaar 1547 geschiedt. In en by de zwaarste stormwinden, leggen de schepen daar dicht onder de muuren van de vesting, buiten alle gevaar: men zou twyfelen of 'er de onlusten, en den opgevolgden oorlog, meer goedt of quaadt aan gedaan hebben: immers hebbenze, na eene grouwelyke voorgaande verwoestinge, aan 't Fort aanzien en vesten, nevens ook den naam van eene Stadt toegebragt. In

[Brugm. voor Schriv. pag. 75. Boxhorn Zeel. Kron. 1 deel, pag. 265.]

het jaar 1573. heeft *Karel Boisot* deze Veſting beſchoten, en de daar in zynde *Spaanſchen* tot overgave gedwongen. In 't jaar 1585. wierd *Rammekens*, nevens de Stadt *Vliſſingen* en den *Briel*, in onderpandt aan Koninginne *Elizabeth van Engelandt* overgegeeven; die'er, of wel na haare doodt Koning *Jakob*, tot het jaar 1616. bezettinge in hield; wanneer de *Staat* de gedachte Plaatzen van haar onderpandt loſte, en de *Engelſche* bezettinge daar uit trok.

Meteren Grotii Jaarb. fol. 101. Brugm. pag. 75. Hooft fol. 328.

RANDEN, ('T HUIS TE) een oudt Slot of adelyk Huis in *Overyſſel*, in het landt van *Zallandt*.

Houve.

RANDWYK, een Dorp in *Gelderlandt*, in de *Overbetuwe*. Toen in 't jaar 1547. ganſch *Gelderlandt* en *Zutfen* eene ſchattinge van 75000 guldens was opgelegt, ſtont het quartier *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in op 24342 guldens: In die ſom moſt de *Overbetuwe* (een van de zes Ampten van het *Niewmeegſche* quartier) laſten 3896 guldens; en *Randwyk* t'zamen met *Lacmondt* (twee van de 24 of 25 Dorpen van dat quartier) daar in draagen 170 guldens $1\frac{1}{3}$ penning.

Houve I deel, fol. 79.

RANSDORP, een Dorp in 't Bailjuuwſchap van *Amſtel-* en *Waterlandt*, onder *Noordt-Hollandt*, het word ook *Rakop* genoemt: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Edam*.

Houve.

RANUM, RANOM, een Dorp van de *Groninger Ommelanden*, onder 't quartier *Hunſingo*.

Houve.

RASQUERT, een Dorp van de *Groninger Ommelanden*, onder 't quartier *Hunſingo*. Daar legt een adelyk Huis, omtrent het jaar 1640 behoort hebbende aan Juffr. *Maria van Manninga*, welker Moeder eene dochter was van den befaamden *Diderik Sonoy*, Gouverneur van *Noordt-Hollandt*.

Houve Handv. Kron. I deel, fol. 171.

RATHNON. Met deze benaming wordt te kennen gegeeven zekere plaats aan den rechterkant van den *Yſſel*, een weinig hooger als de rivier *Hunera*, (*de Honnepe*, waar van hier boven.) In de Giftbrieven van de Keizeren *Otto den III.* van het jaar 996. *Henrik den III.* van 't jaar 1046. *Lotharius den II.* van 't jaar 1134. wordt dezelve verſcheidentlyk, dan eens RATHO, dan eens RATHNON, dan eens RODE genoemt. Hedendaags word dit woordt niet meer gevonden, ten zy van RODT, door een omzetting van letteren, gemaakt is DORT. (Dit is een adelyk Huis in die geweſten niet verre van *Deventer*, toebehoorende aan den Heer Grave van *Flodrop*.)

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 146.

RAVESWAAY, een Dorp in *Gelderlandt*, onder de *Nederbetuwe*. Toen in 't jaar 1547. geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene jaarlyklykſche ſchattinge van 75000 guldens moſt opbrengen, ſtont het quartier van *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in belaſt op 24342 guldens, daar toe moſt de *Nederbetuwe* (een der zes Ampten des *Niewmeegſchen* quartiers) opbrengen 4383 guldens; en't Dorp *Raveswaay* (een der 17 of 18 Dorpen van dat Ampt) daar toe laſten 183 guldens 13 ſtuivers $10\frac{1}{2}$ penning.

Houve I deel, fol. 79.

RAUKOOP, ('T HUIS TE) een Slot of Heerenhuis in *Hollandt*, onder *Rhynlandt*, by *Voorſchoten*.

Brugm.

RAUWERDERHEM, een *Frieſche* Grietenije in het quartier *Ooſtergoo*, beſtaande uit zes Parochikerken; *Rauwert*, *Yrnſum*, *Deerſum*, *Poppingawier*, *Terſool*, *Sybranda-Buuren*, 't Klooſter *Engwierd*, en 't halve deel van het *Nykklooſter*. De Grietenij *Rauwerderhem* heeft ten Ooſten de Grietenije *Idaarderadeel*, ten Zuiden *Wimbritzeradeel*, ten *Weſten Hennaarderadeel*, en ten Noorden *Baarderadeel*. De ſcheidinge dezer Grietenije is van de *Schouw* af te *Yrnſum*; over de *Schouw* is de paſſage naar de *Zevenwolden*; door een water of ſtroom word daar 't Landt geſcheiden, welke ſtroom de *Boorn* of *Wetering* hiet: veele meenen dat deze *Boorn* de rivier *Burdo* zou zyn; zie op BOORNE. Dit water ſtrekt zich in 't Noordt-ooſten tot aan *Yrnſummer zyl*; en het is de ſcheidinge van de twee deelen des landts, *Ooſtergoo* en de *Zevenwolden:* voorts is daar de *Zwette-vaart*, enz.

Winſem. beſchr. van Fr.

Idem Winſem. beſchr. achter de Frieſ. Kron.

RAUWERT, een der zes Dorpen of Parochikerken van de *Frieſche* Grietenije *Rauwerderhem*, in *Ooſtergoo*. In dit *Rauwert*, op eene plaatze de *Koldehool* genaamt, leggende in het Noorden van den dyk, hebben in 't jaar 1622. toen'er *Winſemius* by quam, geleeft *Dirk Symons zoon*, en zyne Huisvrouw *Rint Simons*, te *Rauwert* op Koldehool geboren, in den huwelyken ſtaat 79 jaaren geweeſt; elk was omtrent 100 jaaren oudt: waren noch beide wel by hun verſtandt, goede geheugenis, en kennis; verhaalden noch verſcheide oude Geſchiedeniſſen, zoo van den ſlag by *Oldeklooſter*, als andere gedenkwaardige zaaken. Hoe lang zy na dien tydt noch geleeft hebben, verhaalt hy niet; doch *Schotanus*, die dit ook uit *Winſemius* aantrekt, voegt'er by, dat ze noch eenige jaaren daar na hebben geleeft. Hy ſchryft verder, dat'er in dit Dorp, in de Paapſche tyden, een Kapél heeft geſtaan, *Flanſum* genaamt, waar in een Prieſter van elders eenmaal 's jaars predikte. Die daar ter preêke quam, ging te gaſt op een tonne biers en een gezoden ſchink. Op dit begin ſchootmen te gader, en dronk eenige dagen ter eere van den Patroon of Patroneſſe, en tot bevorderinge van de ziele des perſoons, die dit by teſtament had beſproken en ingeſtelt. Omtrent dit Dorp (volgt'er) moet de Haven *Manarmanus* zyn geweeſt, van *Ptolomæus* in zyne Wereldtbeſchryvinge aangetekent.

RAYNALD VAN NASSAUW *de I.* en de achtſte Grave van *Gelder* en *Zutphen*, zoon en erfvolger van Grave *Otto den III.* overleden 1271. Hy droeg den naam van den Strydtbaaren: ſchonk aan *S. Martens* hooftkerk te *Utrecht* al zyn recht op de Mergentalen, die *Alfried van Wulven* van hem te leen hield: aan den man van zyne zuſter *Philippa*, *Walraven van Valkenburg*, gaf hy de Stadt *Zuſteren* tot huwelyksgoedt. In 't jaar 1281. kocht hy van *Hubert van Boſinghem*, Heer van *Kulemburg*, het Slot van *Kulemburg*, voor 100 Hollandtſche ponden, onder voorwaarden, dat Grave *Raynald* en zyne Erfgenamen den eigendom en 't genot, en *Hubert* het Leen daar van, ten *Zutphenſchen* rechten, behouden zou. Hy was van Keizer *Rudolf van Habsburg* zoo bemint, dat die Majeſteit hem vergunde Keizerlyke munt te *Arnhem* te mogen ſlaan, ter waarde van eenen ſchelling, maar niet te *Harderwyk*, noch te *Roermondt*, als eenige ſchryven: 't zelfde heeft *Adolf van Naſſauw*, navolger van *Rudolf*, beveſtigt, met byvoeginge dat hy de *Winkelmunt* van *Arnhem* naar *Roermondt* of *Harderwyk*, en van daar naar zyn welgevallen weêr naar *Arnhem* mogt vervoeren. Hy meende recht op *Limburg* te hebben, geraakte daar over met Hertog *Jan van Brabandt* in oorlog, maar leedt in een gevecht eene groote nederlaage, wierd in't hooft gewondt, gevangen, en moſt van zyne aanſpraak of recht op *Limburg* afſtandt doen, geraakte echter, door tuſſchenſpraake van Koning *Philips van Vrankryk*, los, mits aan den *Brabander*, behalven 't gedachte recht op *Limburg*, afſtaande de vier Steden, *Duisburg*, *Waſſenburg*, *Hervy*, en *Stremondt*; dit geſchiedde in 't jaar 1288. Keizer *Rudolph* begiftigde hem van 's Ryks wegen met het oppergezag en bewindt over *Ooſt-Frieslandt*, gelyk 't zich toen uitſtrekte, van het *Vlie* af tot de *Eems* toe, bevattende de Grietenijen *Ooſtergoo* en *Weſtergoo*; behalven *Frieslandt* over 't *Vlie*, dat den Grave van *Hollandt* lang te vooren toegekeurt was. Hy holp Keizer *Albert* tegen Keizer *Adolph van Naſſauw*; maar eindelyk ſtont in 't jaar 1318. zynen zoon *Raynald de Jonge* tegen hem op, 't zy dat zyn vader hem te lang leefde, of door opruijinge van eenige *Gelderſche* groote Heeren; hy ſmeedde vreeſlyke aanſlagen terwyl de Grave binnen *Arnhem* bedlegerig was, en zich niet kon verdeedigen. De Steden *Niewmeegen*, *Zutphen*, *Roermondt*, *Emmerik*, *Doesburg*, hadden in 't voorleden jaar zich al tegen *Raynald* opgeworpen, door heimelyk beleidt van den jongen *Raynald*, die zich openlyk ontdekte, en de gedachte Steden t'zyner byſtant hadde; *Arnhem* alleen koeſterde den goedtaardigen Vorſt in zyne zwakheit. Het word in de Hiſtoriën niet klaar genoeg voorgeſtelt, op wat wyze d'oude *Raynald* in handen van den jongen *Raynald* geraakte, alleen melden ze dat de zoon, op het oorblaazen van eenige *Gelderſche* Heeren, zelfs van zyne moeder de Gravinne, zich zoo verre liet vervoeren, dat hy, alle kinderpligten ter zyde zettende, zynen vader als eenen verquiſter, en die ſedert de ontfange hooftwonde in den ſlag tegen Hertog *Jan van Brabandt*, in zyne herſſenen gekrenkt, zomtydts mymerende, had doen brengen op het vermakelyk Huis van *Montfort*, dat hy daar genoeg opgepaſt wierd, tot het end zyns levens toe. Dat de jonge *Raynald* geduurende zyns vaders hechteniſſe, zich geen Grave liet noemen, maar zoon van den Grave van *Gelder*; in welke benaaminge hy ook in eenen brief, gegeeven op 't Huis te *Roozendaal*, alle de privilegiën van die van *Harderwyk* bekrachtigt heeft, met believen van zyne vrouw Moeder, Zuſters, Raadtsheeren, enz. Onder deze ſchendige ſcheuringe tuſſchen vader en zoon, wierd de uitſpraake over alle geſchillen wel aan Grave *Willem van Hollandt*, *Zeelandt*, enz. geſtelt, die ook van hem beſlecht wierden; maar dit was ſlechts eene looze plaaſteringe, die haaſt afviel. *Raynald de jonge* zette (ten eeuwigen brandtmerke voor zich) zynen vader weêr in hechteniſſe. Grave *Willem van Hollandt* en andere Heeren, die groote moeite aangewendt hadden om vader en zoon te verzoenen, deedt dat zeer weê; maar *Raynald de jonge* ſtiet 'er zich niet aan; deshalven ſpanden de Heeren van *Buuren*, enz. t'zamen, vielen met eenen hoop volks in de *Boemelerwaerdt*, overweldigden de Stadt *Boemel* zelve, plonderden, brandden en vernielden alles, in het jaar 1319. Eindelyk is Grave *Raynald d'oude* op 't Slot *Montfort*, op St. Denys dag 1326. door de doodt van zyne droevige onheilen verloſt, na dat hy 48 jaaren als Grave geregeert hadde, en byna 8. (andere 6. andere 4.) jaaren gevangen gezeten. Hy wierd te 's *Gravendal*, anders 't *Vrouwe-klooſter* geheeten, begraaven, als ook beide zyne Echtgenooten, *Ermgard* en *Margriet*, welke laatſte, *Margriet*, in 't jaar 1321. geſtorven was, hoewel andere willen dat zy 1327 noch geleeft, en eenen brief onderteekent zou hebben. Hy heeft, als aangeroert is, twee vrouwen gehad, de bovengenoemde *Ermgard* en *Margareta*; d'eerſte, dochter van *Walrum*, Hertog van *Limburg*, overleedt kinderloos; by de laatſte *Margareta*, weduwe van *Alexander*, zoon des Konings van *Schotlandt*, en dochter van Grave

Pontan. Geld. geſ. 2 deel. fol. 100. ſeq.

Idem ibid fol. 106. ſeq.

G. Haſſ. in Hiſt. Gelr.

Idem Pontan. ibid. fol. 113. 114. Haſſelt ibid. Teſſ. pag. 488.

Idem Pontan. ibid. Haſſelt ibid. Brouw. Chron. in Rud. Habsb.

Pontan. Haſſelt. enz. *Guido van Vlaanderen*, won hy zynen wederſpannigen zoon *Raynald*, nevens meer andere kinderen, welker getal onzeker is; daar word wel gewaagt van twee zoonen, doch jong geſtorven, desgelyks van drie dochteren, *Margareta*, *Philippa*, en *Iſabella*. *Margareta* trouwde aan *Diderik den IX.* Grave van *Kleef*, won by hem *Margriet*, naderhandt getrouwt aan *Adolf den IX* Grave van der *Mark*, die dus door haaren zoon *Adolf* het Graafſchap *Kleef* aan het Huis van der *Mark* bragt, na dat haar oom *Jan* zonder nalatenſchap van kinderen geſtorven was.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 118. RAYNALD DE II. *van Naſſauw*, negende en laatſte Grave, en eerſte Hertog van *Gelder*, Grave van *Zutphen*, was zoon van *Raynald den I.* Hoe deze wederſpannige zoon zynen vader op 't Slot *Montfort* in bewaringe hield, is in de voorige poſt onder RAYNALD VAN NASSAUW DEN I. verhaalt. Hy quam in 't jaar 1326 aan de regeeringe; zommige geeven hem den bynaam van den ZWARTEN, of BRUINEN, enz. Hy was tegen zynen vader opgeſtaan; en had zich, door veele van hem aangeſtelde ſteekſpelen, pragtigen ſtaat te houden, en menigerlei andere verquiſtingen (meer in een jaar verdoende dan hy in twee jaaren inkomen had) in zoo zwaare ſchulden geſtoken, dat hy zich onmogelyk daar uit redden konde. *Floris*, laatſte Heer van *Mechelen*, uit het Huis der *Berthouten van Grimbergen*, had eenen zeer ſterken handel op overzeeſche Geweſten gedreven, en daar door geweldige rykdommen byeen vergadert; zyn Hof was als een goude berg, een pakhuis van edele geſteenten, en alle koſtelykheit; had een eenige dochter, genaamt *Sophia*; *Raynald* verzogt haar ten huwelyk, en kreeg ze, gelyk ook, na haar vaders doodt, alle deszelfs ſchatten. Indien dees den voorigen gang gegaan had, met 'er haaſt waren ze vervlogen geweeſt; maar *Sophia*, eene ſchoone, zedige, welbeſpraakte, en deugtzaame vrouw, bragt hem door eene zoete leidinge tot beter gedachten, en afſtant van zyne onmaatige verquiſtinge. Dus maakte hy niet alleen de door hem verpande goederen weêr vry, maar kocht zelf niewe aan, als de Heerlykheden van *Keſſel* en *Kriekenbeek*. Hy trachtte nu met zyne nabuuren in vrede te leeven, oeffende gerechtigheit, en droeg zorge voor zyner onderzaaten welvaart en voorſpoedt; won daar door niet alleen de gunſte van d'omleggende Vorſten, maar zelfs van den Keizer *Ludovicus*, die hem, op zynen togt naar *Italiën*, by zich ontboodt, om zyne overwinningen by te woonen. Ondertuſſchen waren de *Luikenaars* met hunnen Biſſchop *Adolf*, bloetverwant van *Raynald*, twiſtig geworden; vielen zelfs op *Gelderlandt* aan, zoo dat *Raynald* genoodzaakt was van den Keizer afſcheidt te neemen, om op zyne eige zaaken ordre te ſtellen. Die van *Luik* hadden de *Brabanders* tot byſtant; *Raynald* daar tegen den Grave van den *Berg*, Heer *Willem van Bronkhorſt*, en anderen. De *Luikſchen* waren dubbel zoo ſterk als de *Gelderſchen*, echter behield *Raynald* in den ſlag de zege. Hy trad met den Koning van *Vrankryk* en andere Vorſten in verbondt tegen *Brabandt*; naderhandt ſpande hy ook met de *Vlamingen* tegen de *Brabanders* op niews aan, veroverde 's *Hertogenboſch* en *Thiel*, welke laatſte plaatze, onder *Brabandt* geweeſt zynde, hy van muuren ontblootte: heeft meer andere groote en kleine oorlogen gevoert; gelyk hy dan ook den Koning *Eduard den III.* (zynen zwager door zyn tweede huwelyk) ter hulpe trok tegen *Philips de Valois* van *Vrankryk*; als mede den *Klevenaar* tegens *Keulen*. *Raynald de I.* had van *Frederik*, Biſſchop van *Utrecht*, de Sterkte *Vollenhove* voor eene groote ſomme geleent geldt te pande ontfangen; van dien tydt af loerden de *Gelderſchen* gedurig op den *Frieſchen* bodem, en deeden daar vry wat ſchade; maar omtrent het jaar 1335 vielen de *Friezen* door verraſſinge op het *Gelderſch* krygsvolk, dat hier en gintſch in de *Veluwſche* Dorpen verſpreidt en verdeelt lag, joegen hen over de kling, veroverden de veſting, en mishandelden niet alleen de Bezettinge, maar ook de Burgers. Hy nam 'er echter kort daar na wraak over, en ſloeg in een gevecht, by 't Dorp *Barſeke*, niet verre van *Vollenhoe*, 2000 *Friezen* op de plaats doodt. In 't jaar 1339. was *Raynald* op den Ryksdag te *Frankfurt* aan den *Main* tegenwoordig, daar wierd hy op den 19 Maart van den Keizer Hertog gemaakt, en 't Graafſchap *Gelder* tot een Hertogdom verheven, blykens des Keizers brief, gedagtekent als boven. De Schryvers die den aanvang van 't Hertogdom tien jaaren vroeger ſtellen, doolen daar in; dus blykt hier uit dat *Gelderlandt* 78 jaaren eer dan *Kleef* een Hertogdom geworden is. Hy had zich niet lang over deze verheffinge te verheugen, als wy ſtraks hooren zullen. Zyne eerſte Gemalinne was de hooggemelde *Sophia Berthoute*, door haare ſchatten redde hy zich uit zyne groote ſchulden; haar goedt beleit en deugden hadden hem van een Quiſtgoedt, eenen goeden Hof- en Huishouder gemaakt. Hy won by haar drie dochters, *Margaretha*, *Machtild*, en *Maria*; zy ſtorf in het jaar 1329. in Mai, en wierd te *'s Gravendaal* begraaven. Omtrent het jaar 1332. voer hy naar *Engelandt*, om Koning *Eduard* over zyne zege tegen de *Schotten* te begroeten, en geluk te wenſchen, trad ook met hem in verbondt, en nam *Eleonora*, zuſter van *Eduard*, ter tweede Gemalinne; zy baarde hem *Raynald den III.* en *Eduard*. Wat deze Koningklyke Hertoginne deede, tot zuiveringe van eene blaame, haar door eenige ſnoode Hovelingen aangewreven, als of zy met melaatsheit ware beſmet geweeſt, en de gevolgen daar van, zie op haaren naam ELEONORA. In 't jaar 1343. in Wynmaandt, viel Hertog *Raynald*, zynen Godtsdienſt plegende, plots uit zynen ſtoel ter aarde neder, en brak den hals; zoodanigen doodt zou hem van zyne zuſter, toen hy zynen vader op de voorverhaalde wyze handelde, voorſpelt zyn geweeſt. Buiten die ſchennis, enz. hadde men hem voor een van de dapperſte en gelukkige Vorſten zyns tydts mogen achten.

Idem Pontan. ibid.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 132. ſeq. G. Haſſ. Hiſt. Gelr. pag. 192. RAYNALD VAN NASSAUW DE III. tweede Hertog van *Gelder*, Grave van *Zutphen*, zoon van *Raynald den II.* trad in 't jaar 1343. noch maar 10 of 11 jaaren oudt, in de regeeringe. Wegens zyne jongkheit (daar ongemakken, 't zy buiten of binnen uit ontſtaan mogten) verbonden zich de vier Hooftſteden, *Niewmeegen*, *Roermondt*, *Zutphen*, en *Arnhem* te zaamen, nevens de verdere daar aan geſchakelde Steden, *Gelder*, *Emmerik*, *Thiel*, *Salt-Bommel*, *Wageningen*, *Elburg*, *Hattem*, *Erkelens*, en *Echten*, om alle gewelt en ongelyk af te weeren, de eenigheit in 't gemeen, de gerechtigheit in 't byzonder voor te ſtaan, enz. In 't jaar 1347 trouwde *Raynald*, *Maria*, dochter des Hertogs van *Brabandt*, te *Antwerpen*: hy was door zynen vader aan haar verlooft, kreeg met haar ten huwelyk 't geheele Landt van *Thurnhout*, *Vechel*, *Gierle*, *Lille*, *Berze*, *Vorſſelaar*, *Marxplas*, *Arendonk*, *Welde*, *Poppel*, *Rawels*, *Blummerle*, *Baarle*, *Wilmerdonk*, enz. Onder dezen *Raynald* ontſtonden in *Gelderlandt* de twee bloedige en landtbedervende Factiën van de *Heekerens* en *Bronkhorſten*, immers zoo zwaar goedt en bloet verteerende als die van de *Hoekſche* en *Kabeljauwſche* partijen in *Hollandt*, en op andere plaatzen meer. Hertog *Raynald* had die van den Huize van *Heekeren*, in den aanvang zyner regeeringe, met bovenmatige gunſten overlaaden, dat die van 't Huis *Bronkhorſt* zeer verdroot, en hen eenen haat deedt opneemen tegen *Raynald*; waar toe zich eene ſchoone gelegentheit opdeede, doordien *Eduard* onvernoegt was met het vaderlyk erf, hem van zynen broeder toegedeelt; zy hitſten hem dan aan om naar 't Hertogdom te ſtaan, alzoo zyn broeder eerſt niet recht met hem gehandelt hadde. Hoe dit zich verder toedroeg; hoe *Eduard* in eenen ſlag de zege behield, en Vorſt *Raynald* op 't 28ſte jaar zyns ouderdoms, het 18de zyner regeeringe, gevangen kreeg in 't jaar 1361. en gevangen hield, den Hertoglyken tytel voerde, en in 't geluk, ongelukkig aan zyn endt quam, zie op EDUARD; die van zommigen op de lyſt der Hertogen niet geſtelt word, omdat hy zynen oudtſten broeder verſtiet, en zelf noch evenwel voor *Raynald* om 't leven quam. Vorſt *Raynald de III.* had tien jaaren gezeten toen hy weêr aan de regeeringe quam; dikmaal had hy geduurende zyne gevangkeniſſe geſpelt, dat hy noch weêr in ruſt zynen voorigen ſtaat bezitten zoude. Het wierd ook de waarheit, maar hy verblydde zich daar niet lang in, want na drie maanden eindigde de doodt te gelyk met hem zyne heerſchappye, en 't gebiedt in den ſtam van *Naſſauw*. Hy was onmatig vet en dik geworden, zoo dat hy ter dier oorzaake de *Vette* werd gebynaamt; wierd by zynen broeder *Eduard* te *Gravendaal* begraaven; en zy dus in een graf van zeven of acht voeten aarde vreedzaam beſloten, die, om eergierigheit en heerſchzucht, geheel *Gelderlandt* te nauw was geweeſt. Zy ſtorven beide zonder kinderen; en dus ging de mannelyke *Naſſauwſche* ſtam der Hertogen van *Gelder*, nu drie hondert jaaren aan dat Geſlachte geweeſt, onder acht Graven en drie Hertogen, met *Raynald* in 't graf. Hoe *Willem van Gulik*, Hertog van *Gelder*, enz. wierd; zie op WILLEM DEN I. *Hertog van Gelder*, *Gulik*, enz.

Pontan. Haſſelt. Th. Flynth. in Hiſt. Angl.

Idem Pontan. Haſſelt.

Pontan. Barl. Scriver. Voſſ. Jaarb. pag. 530. ſeq. 542. ſeq. RAYNALD DE IV. uit den ſtam van *Gulik*; Hertog van *Gelder* en *Gulik*, Grave van *Zutphen:* vermits zyn broeder Hertog *Willem de I. van Gelder* en *Gulik*, enz. en naderhant Hertog *Rainald de III.* kinderloos overleden was, quam deze *Rainald de IV.* in 't jaar 1402. in zyne plaatze. Hy voerde, om zyn zwagers *Jan van Arkels* wille, eenen zwaaren oorlog met *Willem van Beijeren*, Grave van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. waar by beide *Hollandt* en *Gelderlandt*, door wederzydſche plonderingen en brandtſtichtingen, zeer veel leeden: door de goede dienſten van *Jan van Beijeren*, Elect of verkoren Biſſchop van *Luik*, wierd 'er wel een ſtilſtant van wapenen getroffen; maar na het eindigen van dien, in 't jaar 1409. verniewden zich de onruſten; echter quam het kort daar na tot een vrede. Terwyl de Biſſchop van *Utrecht* met de *Hollanders* in oorlog was, viel *Rainald*, met *Keulen*, *Trier*, *Munſter*, de Graven van den *Berg*, *Meurs*; de Heeren van *Heusbergen*, *Kuilemburg*, en *Gaasbeek*, den *Utrechtſchen* Biſſchop mede op het lyf. *Rainald* meende *Amersfoort* een- en andermaal door gewelt, ook door liſt en groote beloften, aan zich te krygen; maar ſtiet zyn hooft. Die van *Utrecht* en *Amersfoort*

A. Slichtenhorſt in Pont. 2 deel, fol. 143.

O.H.Kr. fol. 443. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 190. Voſſii Jaarb. p. 3.600. ſeq.

foort vielen in de *Veluwe*, plonderden en verbrandden daar alles dat zy konden; zy leiden de Dorpen *Barneveldt*, *Nykerk*, *ter Schuure*, *Putten*, *Voorthuizen*, *Ermel*, *Redichem*, *Rozendaal*, enz. in de aſſche: daar tegen quam Heer *Jan van Egmont*, wegens den Hertog *Reinald*, met Jonker *Jakob van Abkoude*, Heer *Hubrecht van Kuilemburg*, enz. in het *Sticht*, verbrandende de Dorpen *Houten*, *Amerongen*, *Zeiſt*, *Doorn*, en andere: maar die van *Utrecht* waren ondertuſſchen ook niet ſtil; liepen by nacht de poort der Stadt *Wageningen* op, en namen Heer *Henrik van Homoedt*, met noch 800 mannen gevangen, de overige over den muur, roofden al dat hun voorquam, ſtaken de Stadt in brandt, en trokken met grooten buit naar huis. Eindelyk wierd in 't jaar 1422. vrede gemaakt. Kort daar na, in het jaar 1423. 's daags na *St. Jan Baptiſten* geboortedag, overleedt *Raynald* zeer ſchielyk aan eene ziekte, in de Boerſchap *ter Lee*, by *Roozendaal*, wierd begraaven in het *Karthuizer*-klooſter *Monichuizen*, by zynen broeder Hertog *Willem*, t'zamen met helm en ſchildt, als laatſte Heer, van de ſpilzyde, uit het bloet van *Naſſauw*, en de jongſte dochter van *Sophia*, Gemalinne van Hertog *Raynald den II.* Hy wierd haaſt van den *Utrechtſchen* Biſſchop, *Frederik van Blankenheim*, gevolgt. *Raynald* heeft den naam dat hy zachtzinnig, en gezeggelyk is geweeſt, vaſthoudende aan zyn woordt, ſchoon 't niet al ten voordeele was getroffen: zyn Gemalin was een dochter van den Grave van *Artois* (*Pontanus* zegt van *Haricourt*) die hem geene kinderen baarde: zy hertrouwde aan *Adolph*, zoon van Hertog *Willem van den Berg*. *Raynald* had eenen natuurlyken zoon *Eduard van Gulik*, getrouwt aan *Catharina van Bel*, dochter van *Gerard van Bel*, *Eduards* zoon, Ridder, enz. Hy ſchonk hem erflyk, tot huuwlyksgoedt, het ganſche gebiedt van *Haaps*, in het Landt van *Kuik*, ten *Zutphenſchen* Leenrechten, na zyne doodt te bezitten; boven dien noch het Amptmanſchap in het Gerecht van *Bel*, of *Bellem*, onder voorwaarde, indien hy zonder wettelyke Erfgenaamen ſtorf, dat de goederen dan weêr zouden keeren daar ze van daan gekomen waren.

Voſſius. O.H Kr. Pontan. O.H.Kr. fol. 446. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 188. 193.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 146.

RECCLA. Van de rivier *Reccla*, lopende door *Twenth*, en zich vereenigende met de *Vecht*, gewaagt de ongenoemde Schryver van het Perkamenteboek van *Utrecht*: hedendaags wordt ze de Regge genaamt. Zy heeft haren oorſprong in het Sticht *Munſter*, en vyf gemeene Duitſche mylen Weſtwaarts aangelopen hebbende, neemt zy haaren loop naar het Noorden, en wederom zoo veel voortgelopen zynde, vereenigtze zich met de *Vecht* onder *Ommen*, een klein Steedtje van *Zallandt*. Men ziet de rivier *Reccla*, zoo als ze tuſſchen de veenen Noordtwaarts aanſchiet, en zich met de *Vecht* vereenigt, even onder Ummc (*Ommen*) *Tab. VII. Pars II.* onderaan naar de rechterhandt: en beide deeze ſtroomen ziet men geheel afgetekent, en zoo als ze vervolgens, vereenigt zynde, in de *Iſala* (den Yſſel) vallen, *Tab. II. Pars II.*

Houve.

RECHTEREN, een oudt Slot of adelyk Huis in *Overyſſel*, onder *Zallandt*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 146.

RECLO. Dit is een hoeve, of pachthoef, die *Adela*, dochter van Grave *Wichtman*, weêrgekregen heeft van het Klooſter van *Elten*, ten einde zy aan het zelve zoude quytſchelden de klagte van een onbeleeft geſchenk, (*inofficioſæ donationis*;) gelyk zulks de Giftbrief van Keizer *Otto den III.* van het jaar 996. uitwyſt. Keizer *Lotharius de II.* noemt het Freſloo in zynen Giftbrief van 't jaar 1134. Ik zou denken dat het is Berchlo/ aan den *Rhyn*, een gemeene Duitſche myl beneden *Elten*, op het platte landt. Dit *Reclo* ziet men in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. IV. Pars II.* een weinig boven den *Rhyn*, recht onder *Zevenar* (*Zeevenaar*) alwaar men tweederlei *Altinee*, dat is, hoog en laag *Elten*, een weinig laager, dicht aan den *Rhyn*, ziet afgetekent. Van de benaming *Lo*, of *Loe*, die men vindt in *Reclo*, zie op PITHELO.

Houve Handv. Kron. 1 deel, fol. 84. Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 111. en 2 deel fol. 54. 55. 59.

REDICHEM, REDIKUM, RENKUM, een Dorp in *Gelderlandt*, in het quartier van *Arnhem*, onder *Veluwen-zoom*: 't moet gering zyn; want toen in het jaar 1547. geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene jaarlykſche ſchattinge van 75000 guldens was opgelegt, ſtont het quartier van *Arnhem* (een van de vier quartieren des Vorſtendoms) in die ſom op 17108 guldens: daar in moſt *Arnhem*, of de *Veluwen-zoom*, een van de drie gedeelten van dat quartier, (de Steden maken het vierde gedeelte) draagen 1550 guldens; waar in *Renkum* (een van de 12 of 13 Dorpen van dat gedeelte) niet hooger dan op 25 guldens, 6 ſtuivers, 11½ penningen was geſtelt, maar de *Uitheemſchen* te *Redichem* moſten noch 100 gl. 8 pen. geeven. *Renkum* met *Ooſterbeek* maken t'zamen een Schoutampt uit: Het is voortyds een beroemt Graafſchap geweeſt, en het hooft van het meeſte deel der *Veluwe*; de Heeren daar van waren uit het hooge Huis van *Saxen* geſproten, zelfs aan Keizers vermaagſchapt. *Imod*, Grave van *Renkum* en *Teiſterbandt*, was getrouwt aan *Athele*, dochter van den Hertog van *Saxen*; of, volgens *J. Velpen*, dochter van *Wichman*, Grave van *Zutphen*; by haar heeft *Imod* gewonnen *Athele*, Juffer in 't Klooſter te *Elten*; *Gliſmoed*, ten huwelyk gegeeven aan Hertog *Henrik van Beijeren*; *Diederik*, zynen Nazaat in 't Graafſchap, en *Meinwerik*, eerſten Biechtvader van Keizer *Otto den III.* daar na Hoveling, Kamerraadt, en Biechtvader van Keizer *Henrik*, door wiens gunſt hy, na het overlyden van *Rotharis*, in 't jaar 1009. tiende Biſſchop van *Paderborn* wierd; daar hy de Klooſterkerk van *Petrus* en *Paulus*, nevens de zeer heerlyke Abdy van *Abdinkhoven* geſticht heeft. Andere echter ſtellen dezen *Meinwerik* te zyn den zoon van *Wiking*, zesden Voogt van *Gelder*. Hooggemelde *Imod* was uit den ſtam der *Saxen*, en nevens zyne broeders afkomſtig van het Huis van *Witikind den Grooten*. Andere zeggen, dat zyne Gemalinne *Athele* een dochter was van Keizer *Henrik de Vogelaar*, of van zynen zoon. *Diederik*, zyn nazaat, wierd argliſtig van zyne moeder bedrogen, en aan den *Eltenberg* om 't leven gebragt: daar zyn broeder *Meinwerik*, op den vollen Ryksdag, aan Keizer *Koenraad* over klaagde, als ſchuldig aan moort: met haare goederen zouden de gedachte Klooſterkerk en Abdye van *Meinwerik* geſticht zyn, ook meer andere Godtshuizen op de *Veluwe*, doch niet alleen van 't haare, maar wel 't meeſte van zyn eigen inkomſten en goederen (want hy was, als gezegt is, Biſſchop van *Paderborn*) wiens onderzaaten daar toe opſchoten. In 't jaar 1415. is te *Redichem* een zeer heerlyk *Jufferen*-klooſter geſticht, leenroerig aan den *Dorenweert*, waar van men de puinhoopen noch ziet; als ook van 't Slot *Gronsfort*, waar van in de vorige eeuwe de Heer van *Kronenburg* eigenaar was.

Meib. in not. ad Hiſt. Witekindi. Pontan. 2 deel, fol. 59. Idem Pontan. 1 deel, fol. 111.

Alting Not. Germ. Infer. Part. II. fol. 146.

REDINCHEM, is een Heerlykheit of Riddermatig Goedt, op den rechterkant van den *Rhyn*, een weinig boven *Wagenwega*, (*Wageningen*) waar van Graaf *Wichman* de helft tot een bruidſchat gegeeven heeft aan de Abdiſſe van *Elten*; het welk de Keizers, *Otto de Groote*, *Otto de III.* en *Lotharius de II.* bekrachtigt hebben. Deze Heerlykheit heeft naderhandt zyne eigene Heeren gehadt, die het op zich zelfs te leen hebben gekregen; en daar van den Geſlagtnaam van REDINCHEM of RENKUM, gelyk het hedendaags genoemt wordt, hebben aangenomen. Men ziet deze benaming getekent even boven den *Rhyn*, neffens *Wagenwega*, in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. VI. Pars II.*

Houve.

REEWYK, een Dorp en Bailjuuwſchap of Ambachtsheerlykheit onder *Gouda*, volgens *van der Houve*; anders ſtelt hy 't ook onder 't Bailjuuwſchap van *Noordtwyk*.

Brugm. Leeuw.

REEWYK ('T HUIS TE) by *Heemskerk*, doch 't legt verwoeſt; het heeft voortyds aan de Heeren van *Noordtwyk* behoort.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 147.

REIDENSIS TERRA, in het Neêrduits *Reiderlandt*. De Abten van *Werum* zetten de blazing H voor de Capitale R, en ſchryven aldus HREIDERS, (HREIDENSES) insgelyks HRENUS, de *Rhyn*, en meer diergelyke. Het is 't grootſte van alle de landen die'er leggen tuſſchen de *Eems* en de *Lauwers*, hoewel het door den *Dollart* zeer vermindert is. De grenzen daar van zyn naar het Weſten, het *Oldampt* en de Veenen van *Drenth*, naar het Ooſten de *Eems*, en de zeer wyduitgeſtrekte Veenen, die de Boertange worden genoemt; waar van de eerſte het van vooren beſluiten, en de laatſte van achteren. De breedte daar van is ongelyk als van een ey: de grootſte lengte is van het Zuiden naar het Noorden, tuſſchen *Apelen* en den oever van de *Eems*, recht tegen over de niewe Stadt *Embden*, ter lengte van elf uuren of acht gemeene Duitſche mylen en een vierde. Nadat het water van den *Dollart* met zyne verwoede baaren ingedrongen is tot byna aan de Veenen van de *Boertange*, is het, door toeval in twee deelen geſcheiden zynde, naderhandt ook onder verſcheide regeering en oppergezag gekomen; want het laagſte gedeelte, dat buiten den *Dollart* en de Veenen legt, is aan het landt over de *Eems* gekomen; maar het bovenſte, 't welk binnen de Veenen legt, is onder de *Groningers* geraakt. Zoo ik my niet bedriege, is dit het zelve landt dat van *Alfridus*, in 't leven van *Ludgerus*, het laatſte in order onder de vyf Landtſchappen der *Friezen* wordt opgetelt, Ooſtwaarts van de *Lauwers* af, en 't welk aldaar met een bedorven woordt *Federitga*, in plaats van *Rederitga*, en in de Jaarboeken der Monnikken *Federgô*, in plaats van *Redergo* genoemt wordt. Zie van de verdeelinge der *Friezen* in verſcheide Landtſchappen of gedeeltens hier boven op FRESIA, en FRESIONES. De vyf Deelen of Landtſchappen, hier vermeldt, worden ook ordentelyk boven opgetelt in CIRCARIA FRISIA; en REYDENSIS TERRA (*Reiderlandt*) ziet men afgetekent in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. VII. II.* binnen de kromme bogt van de rivier *Emeſa* (de *Eems*) even beneden den grooten mondt van de EMESE FLVVIVS: en het tweede gedeelte, naderhandt door het water van den *Dollart* van 't eerſte afgeſcheiden, ziet men met die zelfde benaming afgebakent *Tab. IX. Pars II.*

Lib. I. cap. 4. Apud Emmium Rer. Friſ. lib. X.

Alting Pars II. fol. 147. In vita Friderici cap. 2.

REISUM, REYSUM: dat dit een Adelyk- of Heeren-dorp is geweeſt, kan men voor vaſt afneemen uit het ſchryven van *Sibrandus van Mariëngaarde*. De naam daar van is noch overgebleven in een Dorp van de *Frieſche* Grietenije *Ferwerderadeel*, in *Ooſtergoo*, een uur gaans van *Dokkum*,

kum, naar het Weſten. Men ziet REYSUM getekent even boven de rivier *Eha*, tuſſchen *Merrum* en *Dockinga*, in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. VII. Pars II.* insgelyks *Tab. IX.*

REL, een Dorp; zie op SCHOREL.

Alting Pars II. fol. 147. In Ott. Tutore & in Joan. II.

REMMERSWALE is een Steedtje van *Zuidtbevelandt*, op den ſlinker oever van de Ooſter-*Schelde*, een uur van *Tolen*, nu ter tydt nauwelyks boven het water blyvende: zeer wel gelegen om krygsvolk naar *Brabandt* over te voeren, waar van *Melis Stoke* gewaagt op het jaar 1258. en op 1300. [Zie verder van deze Stadt op ROMERSWAAL.]

Uitenb. Kerkel. Hiſtor. fol. 524.

REMONSTRANTEN, zoo genoemt omdat zy in het jaar 1610. eene *Remonſtrantie* inleverden aan de *Staten van Hollandt*, verzoekende reviſie van den *Katechiſmus*, en de Geloofsbelydenis; daar benevens voordraagende welke Leerſtukken zy niet konden toeſtemmen; verzochten daar boven, dat gemelde *Staten* hunne perſoonen en dienſten, ſchoon zy by hunne afwykende gevoelens bleven, in beſcherminge, tegen alle Kerkelyke Cenſuren, wilden neemen; of indien niet, baden zy om afſtant te mogen doen van hun Predikampt: doch waren, zoo gezegt word, genoeg van eenige verzeekert, dat het eerſte hun geworden zoude. Die voor den *Katechiſmus* der *Gereformeerde* waren, gaven 'er eene *Remonſtrantie* tegen: wierden daarom *Contra-remonſtranten* genoemt; anders wierden de *Remonſtranten*, *Arminianen*; de *Contraremonſtranten*, *Gomariſten* geheten. By den aanvang der *Reformatie* had ook zekere Prieſter, *Hubrecht Duifhuis* t' Utrecht (waar van op zynen naam) de grootſte dwalingen des Pausdoms beginnen te verlaaten, en tegen te ſpreeken: doch vermits hy zoo wel aan de Magiſtraat, als aan de Gemeente den toom wat ruim vierde, kreeg hy grooten aanhang. *J. Uitenbogaart* zegt in zyne Voorreden, dat hy hem geerne hoorde prediken; zie op DUIFHUIS. In het begin der *Reformatie* was d' oogſt groot, en d' arbeiders waren weinig, daarom wierden, by gebrek van anderen, dikwyls de zulken, die niewelyks uit het Pausdom gekomen waren, ligt aangenomen; ſchoon niet alle zoo fyn als gout geloutert. Deze begonden, of wierden gezegt, eene andere taal te ſpreeken dan men in der *Gereformeerden Katechiſmus*, of de Kerken, gewoon was: daar zich de Claſſen en Synoden tegen kantten; ook wierden 'er al eenige, te verre gaande, van hunnen dienſt afgezet. Maar toen *Jakobus Arminius*, van Predikant te *Amſterdam*, tot Profeſſor te *Leiden* beroepen was, raakte het tot noch toe ſmeulend vuur, in volle vlam; zie op ARMINIUS. *Johan van Oldenbarnevelt*, een Heer wegens zyne groote en goede dienſten aan 't Landt gedaan in groot gezag, was den *Remonſtranten* niet ongunſtig. Zy leverden dan haare *Remonſtrantie*, door 43 van de Leeraaren en Voorſtanders hunner Gezindheit gereekent, in handen van *Oldenbarneveldt*, Advokaat 's Landts van *Hollandt*: hy bragt-ze in de Vergaderinge der *Staten*, en daar op kregen zy dit antwoordt: „ Dat de Predikanten van 't gevoelen in „ deze *Remonſtrantie* uitgedrukt, dadelyk in dienſt zynde, „ van de cenſuren der andere Predikanten zouden bevrydt „ blyven, en dat men de aankomende Kerkendienaars, „ in het onderzoeken, niet verder zou bezwaaren, enz. Dus raakten zy by de *Hollandtſche* Overigheit dat hoekjen te boven, en verdrukten de *Contra-remonſtranten* al vry wat, zelfs met verdryven van zommigen uit hunne dienſten, enz. ook wierden hier en daar al eenige Overigheden, en andere dienaars van *Staat*, daarom van hunne Ampten afgezet, enz. het zamenroepen van het *Synode Nationaal* wierd lang tegen gehouden, ja, zoo gezegt word, om hunnen 't wille eerſt afgeſlagen, en op het tegenvertoog der *Contra-remonſtranten* niet eens gelet; maar, boven dat, ſchimpig, immers bars afgewezen. Dat bedryf deed de *Staatregeerders*, die het met de laatſten hielden, uit de oogen zien, welke met eene ſterker handt ondersteunt, het zoo verre bragten, dat het *Synode Nationaal* te *Dordrecht* zyn begin en einde nam; by 't beſluit volgde der *Remonſtranten* onderlaage, en de *Contra-remonſtranten* hadden reden om zich te verblyden, dat de leere en leerſtukken in der Gereformeerden *Katechiſmus*, by overzieninge van 't *Synode*, de eerſte rechtzinnige leere der Kerke te zyn wierd verklaart. Toen wierden de *Contra-remonſtranten* moedig, en de driftigſte onder hen zouden niet nagelaaten hebben eene treurrolle vol uit met de *Remonſtranten* te ſpeelen, indien geen wyzer beleidt hen in teugel hadde gehouden. Wy konnen noch willen ons hier niet dieper inlaaten; de Lezer zie de Schryvers na op den kant aangetekent. Niettemin konnen wy niet nalaaten by te brengen, 't geen 'er de Jeſuit *Brachelius* van ſchryft: „ *Jakobus Arminius*, zegt hy, een „ vinder van niewe gevoelens, Profeſſor in de Godtheit „ te *Leiden*, begoſt zyne niewe hooftſtukken van de Voorſchikkinge, de Genade, en den Vryenwille voor te „ ſteilen, krygende veel aanhang, daar zich terſtont *Fr. Gomarus*, voorſtander van de zuiverder leere van *Kalvyn*, „ hevig tegen aanſtelde. Die twiſt nam geweldig toe, alzoo de Grooten zich daar zonderling mede inlieten; „ gelyk men gemeenlyk in niewe dingen ziet. Hier op „ beſtonden de *Arminianen* te *Utrecht* de Overigheit, die „ *Gomariſch* was, af te zetten, het gebiedt aan zich te „ trekken, krygsvolk te werven, en alzoo hun gevoelen „ met kracht en gewelt voor te ſtaan: maar die zaak den „ *Staat* ganſch tegen zynde, als een beginſel van eenen „ burgerlyken oorlog, en ſtrekkende tot verdeelinge en „ ondergang der *Provintiën*, wierd goedt en oorbaar ge„ acht in tyds te keer te gaan, eer het quaadt te gewel„ dig aangroeide, en alle hulpe hulpeloos mogte worden. „ Men geeft dan laſt aan Prins *Maurits*, om *Utrecht* en „ andere Steden, die de wapenen wilden opneemen, te „ dwingen, en in ordre te helpen, als geſchiedde: meer „ door goedt beleidt dan gewelt. Daar op wierd eene „ byeenkomſt te *Dordrecht* beſchreven, daar over de ver„ ſchillen in den Godtsdienſt gehandelt zou worden; waar „ toe d' *Arminianen* ook ontboden wierden. De *Hollanders* „ quamen 'er in groot getal, als ook zommige uit *Duitſchlandt* en *Engelandt*. De *Arminianen* bleven oneens; en „ de *Gomariſten* behielden de overhandt, zynde voorts den „ *Arminianen* belaſt uit het gebiedt der verbonde Landt„ ſchappen te vertrekken: daar op waren alreeds in den „ *Hage* gevangen genomen, *Johan van Oldenbarnevelt*, Ad„ vokaar van *Hollandt*; *Gillis van Ledenberg*, Penſionaris „ van *Utrecht*; *Rombout Hogerbeets*, Penſionaris van *Leiden*, „ en *Hugo de Groot van Rotterdam*, beſchuldigt van niewig„ heden in de regeeringe te hebben gezocht, als hoofden „ van de *Arminianen: Barnevelt* wierd voornamelyk te laſt „ gelegt, als had hy de gemeene welvaart, en het recht „ te buiten gegaan, of zulks gezocht te doen: maar het „ meeſt dat hem tegen was, was het hooft van de Recht„ bank, Prins *Maurits*, dien hy t' eenemaal regen hadde. „ Hy wierd dan in de volle Vergaderinge veroordeelt, en „ op het Hof, in het 73ſte jaar zyns ouderdoms, zynde nu „ alreeds krom op een ſtokjen leunende, onthooft. Pater *Haſardt* ſpreekt 'er ook zeer breedt en vry van, in het derde deel zyner *Kerkelyke Hiſtoriën:* maar de *Contra-remonſtranten* zeggen, dat hy het uit *J. Uitenbogaarts Kerkelyke Hiſtoriën*, of wel uit *J. Taurinius* gehaalt heeft. Veele bittere ſchriften, zoo van den kant der *Arminianen* als *Gomariſten*, zyn 'er tegen den anderen uitgekomen; maar zich in deze twiſten in te laaten is geen Hiſtoriſch werk.

In de Voorreden van Uitenb. lev. Kerkel. bedien. enz.

Baudart Memor. 2 boek, fol. 26.

Uitenb. ibid fol. 529. enz. Brandts Hiſt. der Reform. Trigl. Kerkel. Hiſtor. enz.

Ad. Brachel. Hiſtor. noſtr. temp. pag. 30. op 't jaar 1619.

P. Hazart Kerkel. Hiſtor. 3 deel, fol. 231 239.

RENE DE CHALON. REYNARD of RENATUS, Prins van *Oranjen*, word hier ingebragt om aan te wyzen hoe het Prinsdom van *Oranje* aan Prins *Willem den I. van Naſſauw*, en vervolgens op zyne Nazaaten, gekomen is: als ook omdat hy Stadthouder of Gouverneur van *Gelderlandt*, enz. is geweeſt. Het Prinsdom legt tuſſchen *Provence* en het *Dauphiné*, in *Vrankryk*; de Stadt *Oranje*, zeven mylen van *Avignon*; het is Souverain, en de Prins ſchryft zynen titel by der *Gratie Godts*. 't Is in de vyftiende eeuwe gekomen aan 't doorluchtig Huis van *Chalon*, en zoo voort van Prins tot Prins op *Philibert*, die in den ſlag tegen de *Florentynen*, in 't jaar 1530. ſneuvelde; en met hem de ſtam dien hy zocht te vereeuwigen, door zynen neef *Rene van Naſſauw*, hem van zuſters zyde beſtaande, door deszelfs Vader, *Henrik van Naſſauw*, aan *Philiberts* zuſter getrouwt. Hy had by zynen uiterſten wille dezen *Rene de Naſſauw* wel geſtelt tot Erfgenaam in het Prinsdom van *Oranje*, doch onder uitgedrukte voorwaarde, dat hy moſt aanneemen en voeren den naam en titel van *Chalon*, om dien luiſterryken ſtam eeuwig als levende te houden. *Rene* deedt het ook zoo lang hy leefde, en zou de naam in zyne kinderen niet hebben laaten verſterven: maar zonder wettige lyfserven in de belegeringe voor *St. Deſir* van 't Geſchut getroffen, liet hy het leven, en aan zynen Neef, Prins *Willem den I. van Oranje*, dat ſouveraine Prinsdom; ſtorf of bleef in het jaar 1544. in dienſt als Veldtheer, Keizer *Karel den V.* vergezelſchappende. Prins *Willem de I.* ſchoon Erfgenaam, nam den titel noch den naam van *Chalon* niet aan, maar behielt dien van *Naſſauw*, die behalven *Naſſauw* in *Duitſchlandt*, en 't Prinsdom van *Oranje*, veel meer andere goederen en Heerlykheden in *Vrankryk*, groote Staten in *Burgundiën*, Baronnyen en voorname Heerlykheden in deze *Nederlanden* bezat, als *Breeda*, *Dieſt*, *Steenbergen*, *de Graaf*, *Sichem*, *Yſſelſtein*, enz. was daar boven Gouverneur, wegens den Koning van *Spanjen*, over *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Utrecht*. In het jaar 1543. wierd Prins *Rene de Chalon*, door Keizer *Karel*, Gouverneur of Stadthouder gemaakt over *Gelderlandt* en *Zutphen*, ook was hy 't van *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Frieslandt*; maar 't volgende jaar quam hy ongelukkig, en door een zonderling geval om 't leven. Hy ging den 14 Julius op den kant van de graft om *Gonzaga* te bezoeken; de laatſte ſtont uit eerbied t' zynwaarts op, en vergunde hem zyne plaatze: maar byna geenen tydt tuſſchen beiden, quam een Kanonkogel met zulken gewelt tegen den dyk aanvliegen, dat de los geraakte kluiten hem eene doodelyke wonde op, of aan den ſchouder toebragten, daar hy op den derden dag aan overleedt. Keizer *Karel* deede hem d' eere van zelf by hem te komen, hem in zyn laatſte noch te omhelzen, met het ſtorten van ongeveinsde traanen. Het lyk van Prins *Rene* wierd naar *Breeda* gebragt, aldaar begraaven, en een graffchrift van den volgenden in-

Guicc. Nederl. fol. 112.

N. de Clerk toon der Hert. enz. fol. 278.

Idem Guicc. ibid.

Pontan. Geld. geſchied. 2 deel, fol. 478. inhoudt op hem gemaakt. „ *Rene van Naſſauw*, Grave van „ *Vienne*, verſiert met alle Vorſtelyke deugden, heeft, na „ 't onvruchtbaar afſterven van *Philibert van Chalon*, Prins „ van *Oranjen*, door plaatsvullinge (repræſentatie) des- „ zelfs erfeniſſe aanvaardt, zynde om zyne zonderlinge „ krygservarenheit, en andere gaven, zoo des lichaams, „ als des gemoedts, altydt zeer bemint en geacht geweeſt „ by Keizer *Karel*, van hem verkoren tot Gouverneur of „ Stadthouder van ſchier geheel *Nederlandt:* had ter Ge- „ malinne *Anna*, dochter van *Antonis*, Hertog van *Lotha- „ ringen*, *Kalabriën* en *Bar*; heeft helpen voeren verſchei- „ de gedenkwaardige oorlogen, met geen mindere dap- „ perheit als voorſpoedt, zoo in de landen van *Gelder* en „ *Gulik*, als in *Vrankryk*. Eindelyk is hy voor *St. Deſir*, *N. de Clerk. Toneel fol. 282.* „ geſneuvelt op het 32ſte jaar zyns ouderdoms: zoo dat *N. de Klerk*, in zyn *toneel der Hertogen*, enz. eene groote feil heeft in 't zeggen, dat Prins *Rene* op 't 26 jaar zyns levens is doodtgeſchoten.

Houve. RENESSE, by de *Zeeuwen* RENISSE geheeten. Het is een van de 28 Dorpen op het Eilandt *Schouwen*, in *Zeelandt*, eene Heerlykheit op zichzelven; met de duinen *Boxh. Zeel. kr. 1 deel, pag. 305.* daar (dus luit het Pachtboek) is den ſouten Hayman vry van ſchote, betaalende eijerpacht alleen. Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Schouwen*. Het Dorp *Noordwelle* behoort onder deze Parochie; ook legt daar het Huis van *Mourmont*.

RENESSE, RENISSE, een vermaart Adelyk Geſlacht in *Zeelandt*, en in de *Kronyken* zeer bloeijende. *Diderik*, jonger zoon van *Pelgrim*, Burggrave van *Zeelandt*, eerſte Heer van *Voorne*, by de dochter van den Grave van *Seyn*, in *Duitſchlandt*, was de eerſte Heer van *Reneſſe*, *Haamſtede*, *Mourmont*, en *Burgt*; hy nam allereerſt den naam en 't wapen van *Reneſſe* aan, ſtorf 1207. *S. van Leeuw. Bat. Ill. f. 1059. ſeq.* had ter Gemalinne de zuſter van den Grave van *Steinfurt*. Men vindt het Geſlachtregiſter der Heeren van *Reneſſe* by *S. van Leeuwen*. Uit den Stam der *Reneſſen* zyn door huwelyk afgedaalt de Heeren van *Reinouwen*, *Hellenberg*, *Baarlandt*, *Wulven*, *Wulp*, *van der Aa*, enz.

RENESSE, (JAN VAN) (zoon van *Coſlyn van Reneſſe*, vierde Heer van *Reneſſe*, by *Hillegond van Voorne*) *Idem Leeuw. f. 1059.* Heer van *Reneſſe*, *Mourmont*, en *Haamſtede*. Hy kreeg ter Gemalinne *Sophia*, Vrouw van ter *Goude*. De Grave van *Hollandt* vergunde aan haar dat de Heerlykheit van ter *Goude*, en andere heerlyke goederen, die zy van de Graaflykheit van *Hollandt* te leen hield, indien zy geene zoons kreeg, op dochters zouden mogen erven; maar zy overleedt kinderloos: toen hertrouwde Heer *Jan van Renés* *O.H.Kr. fol. 313.* aan *N. van Maalſteede*. In het afzyn van Grave *Floris den V.* van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. heeft hy beide de Provintiën kloekmoedig tegen de *Vlamingen* beſchermt; hy was daar door ook by den Grave in hooge achtinge, daar tegen zeer gehaat van *Willem*, 's Graafs natuurlyken zoon, die met de zynen alle middelen aanwendde om hem by Grave *Jan den I. Floris*-zoon (1296.) in argwaan te brengen. Hy boezemde Grave *Jan* valſchelyk in, dat Heer *Jan* met den Hertog van *Brabandt* verdraagen was om hem (Grave *Jan*) aan den *Brabander* over te leveren. Zonder Heer *Jan* daar over te hooren, zond Grave *Jan* eenige ſoldaaten uit om de Heerlykheden van *Reneſſe*, enz. in te neemen, en hem te berooven van alle zyne goederen. Heer *Jan*, gehoort hebbende hoe valſch hy bericht en belogen wierd, begaf zich op zyn Slot van *Mourmont*, leî daar 360 mannen op, wel van wapenen en leeftogt voorzien. De Grave quam te *Kampveere*, en verdagvaarde Heer *Jan* om aldaar voor hem te verſchynen; maar omdat hy hem geen vry geleide geeven wou, durfde hy het derwaarts gaan niet waagen. Het geeven van paſpoort wierd door den baſtaard *Witte*, en *Wolfaart van Borſſelen* verhindert, die vreesden dat, wanneer hy ter verantwoordinge toegelaaten wierd, hunne valsheit ontdekt zoude worden: daar verdere verwyderinge uit ontſtont tuſſchen Grave en Heer *Jan*, die, na eenige maanden belegeringe, zyn Kaſteel door hongersnoodt moſt zien overgeeven. Daar op wierd *Reneſſe*, en 't Slot *Mourmont* (by andere *Baarsdorp*) t' eenemaal onder den voet geworpen. Heer *Jan van Reneſſe*, daar over zeer vertoornt, vergaderde veel volk byeen, en nam voor, indien 't hem mogelyk was, geheel *Hollandt* te vernielen. Hy deedt ook Grave *Jan den II. d'Avénes* (want de voorige Grave *Jan de I.* was middelerwyle geſtorven) eenen zwaaren oorlog aan: maakte Keizer *Albertus van Ooſtenryk* wys, dat, alzoo Grave *Jan de I.* zonder Mans oir was overleden, *Hollandts* Graaflykheit aan 't Ryk vervallen was; die daarom in 't jaar 1300 met eene groote magt afquam om die Provintie te vermeeſte- *Leeuw. Bat. Ill. f. 1060. O.H.Kr. fol. 355.* ren. *Renés* had belooft met veel volks by den Keizer te komen, maar kon door verhinderinge hem niet tydts genoeg byſpringen; deshalven wierd, door bemiddelinge van veele Vorſten, tuſſchen Keizer *Albert* en Grave *Jan* vrede gemaakt, onder voorwaarde dat hy *Hollandt* en *Zeelandt* van den Keizer te leen behouden zou. *Renés* dus van byſtandt ontzet, trok met zyn volk voor de Stadt *Heusden*, daar hem Grave *Jan* van daan dreef, verbrandende boven dien zyne ſcheepen. Toen begaf zich *Renés* naar *Vlaanderen*, by den Grave aldaar; leî groote eer in voor *Kortryk* tegen de *Franſchen*, in den ſlag die daar voorviel; waar in veele *Franſche* Edelen bleven, als ook *Jan*, oudſte zoon des Graafs van *Hollandt*, een doodlyke vyandt van *Renés*. *Renés* wierd op die overwinning weêr moedig, viel; met hulpe van Grave *Guido van Vlaanderen*, in *Hollandt*, bevocht zege op den *Hollander* en den Biſſchop van *Utrecht*, kreeg den laatſtgenoemden, *Guido*, broeder van Grave *Jan*, gevangen, en zond hem naar *Vlaanderen*. *Renés* veranderde de Magiſtraat binnen *Utrecht* met die van *Vlaanderen* naar hunnen zin: maar in 't volgende jaar bequam de Grave van *Hollandt Guido van Vlaanderen* gevangen. *Renés*, by geluk ontkomen, begaf zich binnen *Utrecht*, doch zich in engte bevindende, en die van *Utrecht* niet betrouwende, maakte zich, met dat weinige volk dat hy by zich had, heimelyk uit de Stadt; en by *Beuſekom*, of *Boſinghem*, met een klein ſchuitjen over den *Rhyn* willende vaaren, verdronk hy met meer andere Heêren; als Heer *Jan van Leede*, Heer *Arent van Amſtel*, Heer *Weſſel van Everdingen*, Heer *Arent van Buuren*, alle Ridders, op den 12 October 1304. Hy legt in de Kerk van *Boſinghem* begraaven. Zyne Heerlykheden van *Mourmondt* en *Haamſtede* waren al van Grave *Jan den I.* in het jaar 1299. aan *Witte* geſchonken. Echter heeft Grave *Willem van Hollandt*, zoon van *Jan den II.* naderhandt zekere Goederen aan *Henrik Coſlyn van Reneſſe*, in vergeldinge hunner gelede ſchade, gegeeven. Van *Jan de Renéſſe* komen alle de *Renéſſen*, zoo in het Sticht *Utrecht* als in *Brabandt* woonende. De Geſchiedboeken zyn zeer verwart omtrent het geen wy hier verhaalt hebben; zie op JAN DEN II. GRAVE, enz. Onaangezien de zoon van dezen *Jan*, ook *Jan* genoemt, van alle zyne vaderlyke goederen berooft was, kreeg hy evenwel de Erfdochter van *Jakob van Lichtenberg*, Heer van *Reynouwen*, en wierd daar door Heer van *Reynouwen*. Hy ſtorf 1348. legt in de Abdy van *St. Servaas*. Men zie het verder Geſlachtregiſter by *S. van Leeuwen*.

Idem Leeuw. ibid. O.H Kr. fol. 353. 355. 358. 360. Voſſ. Jaarb. van Holl. pag 226. 253. 255. enz.

RENESSE, ('T HUIS TE) heeft voortydts geſtaan by *Egmondt*, is door de *Friezen* verwoeſt. *Brugm.*

RENGERS-KERKE, een Dorp, en een der 28 op het Eilandt *Schouwen*, in *Zeelandt*. *Houve.*

RENKUM; zie REDICHEM.

RENNENBERG, (GEORG DE LALAIN, GRAVE VAN) Baron van *Ville*. Na dat in het jaar 1576. *Frieslandt* en *Groningen* met de *Ommelanden* zich op de zyde van den Prins, of der Staten, begeeven hadden, wierd *Rennenberg* Kapitein over eene bende van ordonnantie, en Kolonel over tien vaandelen voetvolk, derwaarts in 't jaar 1577 gezonden, om aldaar by proviſie Overſte te zyn. Ylings wierd hy van de Staten Generaal, op het aanhouden van die van *Leeuwarden*, tot Gouverneur en Stadthouder van *Frieslandt*, *Groningen*, vervolgens van *Overyſſel*, *Drenth*, *Twenth*, en *Lingen* aangeſtelt. Hy verrichtte verſcheide dingen ten dienſte van het Landt. Maar niet lang daar na, (1580.) 't zy door eige beweeginge, of het aanzetten van zyne zuſter, Vrouw *Cornelia*, Baroneſſe *de Monceaux*, en Gemalinne van gemelde Baron, verliet hy de party der Staten, en ging aan *Spanjen* over. Hy brak ('t ſmaakte al vry wat naar trouwloosheit) zyn verbondt en verbandt met de *Staten*; maakte zich van *Groningen* meeſter, belegerde zelf, met *Schenk*, *Delfzyl*, beſprong *Dokkum*, hoewel vruchteloos, maar kreeg *Delfzyl* in zyn gewelt, ook *Koevorden*, *Oldenzeel*; voor *Steenwyk* ſtiet hy zyn hoofdt. Hy viel ook (1581.) in *Zallandt*, bemagtigde het Huis te *Boxbergen*, verſterkte *Goor*, en ging met eenen grooten roof wech, doch wierd by *groot Auwert* geſlagen, eerſt door *Nijenoort*, en daar na door *Norrits*. Hy ſtorf den 23 Julius 1581. zoo gezegt word van hartzeer (om zynen mislukten toeleg op *Steenwyk*) uitgeteert. Hy toonde leedtweezen van de *Staten* verlaaten, en zyne Landtvoogdye zoo grooten ſchade toegebragt te hebben. Dikmaals riep hy, *ô! Groningen*, *Groningen!* waar toe hebt gy my gebragt! en beklaagde den dag dat hy *Groningen* gezien hadde. In de laatſte acht dagen zyner ziekte wilde hy gemelde zyne zuſter, Vrouwe *Cornelia de Lalain*, niet zien, noch onder zyne oogen laaten komen; hard uitgalmende dat zy hem verleidt hadde. Zyn vader was eerſt genoemt Heer van *Cornet*, geweeſt Gouverneur van *Gelderlandt*, nam ten huwelyk de Gravinne van *Rennenberg*; hy wierd, door opvolging van zynen oom, Grave van *Hoogſtraten*; gelyk ook dees *Georg* door het ſterven van zynen oom de Kanonik, Heer *Herman*, Grave van *Rennenberg* geworden was, ook noch daar na Heer van *Zuylen*. *Anthonis van Lalain*, Grave van *Hoogſtraten*, was zyn oudſte broeder, een dapper en verſtandig Heer; raakte 1567. met Prins *Willem* mede uit het landt om *Duc d'Alba's* wil; wierd in 's Prinſen eerſten togt uit *Duitſchlandt* met een kogel in zynen voet geſchoten, daar hy aan ſtorf. Dees *Georg van Lalain*, toen noch jong, was onder de *Spaanſche* regeeringe opgevoedt, onthield zich meeſt by zynen neef, den Grave van *Lalain*, Gouverneur van *Henegouwen*; was in de Griekſche, Latynſche, en andere talen geleert, ervaaren in de vrije

Em. van Meteren fol. 124. Hooft Ned. Hiſt. f. 484.

Idem. Meteren fol. 146. 177. 180. 184. 192. Hooft fol 589. 688. 691. 706. 717. 766. 772. 782. 783.

Meteren (mihi) fol. 164.

vrije konſten, van eenen zoeten en aangenaamen omgang, vyandt van overdaadt en dronkenſchap, doen vry wat vrouwachtig, maar zoo geheim daar in, dat 'er niemant veel van wiſt te ſpreeken: bleef opentlyk by de Roomſche Religie, echter ſpotte hy met veele der Paapſche Bygelovigheden; het eerſte deede hy zoo uit vreeze voor den Koning van *Spanjen*, voor zyne moeder, zynen neef van *Lalain*, zynen Hofmeeſter *Laurens*, en inzonderheit voor zynen oom den Kanonik Heer *Herman*, die hem erfgenaam van zyne goederen maakte; het laatſte om dat hy veele boeken der *Evangeliſchen* gelezen had. De eerſtgemelde zaaken waren ook ten deele de oorzaak waarom hy de *Staten* afviel, maar wel voornamelyk om te trouwen met *Maria de Brimeus*, Gravinne van *Megen*, weduwe van *Lancelot van Barlaimondt*, daar hem meergedachte zyne zuſter groote hoope toe gaf; maar hy kreeg haar niet; zy nam *Philips van Croy*, Prins van *Chimay*. Hy is niet ryk geſtorven, dootdien hy geen man was om de onderhoorige zyner Landtvoogdye te ſchatten of te ſcheeren; ook hielden de *Spaanſchen* hem hunne beloften niet; daar by was hy miltdadig, en hiel tafel boven zyn vermogen, zoo dat hy alle zyne juweelen en zilverwerk meeſt verpandt hadde. Toen hy zag dat het geluk hem den nek begon te keeren; dat hy, wegens zyne gebroke trouw en verbandt met de *Staten*, in eenen afkeer by veelen geraakt was, viel hy in zwaarmoedige gedachten, daar teering en koortzen op volgden, waar van hy ook voor *Groningen*, ten bovengenoemden tydt, overleedt. Hy wierd in de *St. Martens kerk*, noch geen 31 jaaren oudt, begraaven.

Meteren (mihi) fol 164. *in een anderen druk fol* 197 *Hooft fol* 783. *Winſem. Fr. Kr. fol* 684. 701. 702.

RENOY, een Dorp in *Gelderlandt*, onder *Thielerwaerdt*. Toen in het jaar 1547. geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens opgelegt was, ſtont het quartier van *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) in die ſom op 24224 guldens; daar toe moſt *Thielerwaerdt* (een der zes Ampten van het *Niewmeegſche* quartier) 5844 guldens opbrengen, waar in de Dorpen *Beeſt*, *Renoy*, met *Marienweert* (twee der 25 of 26 Dorpen van dat Ampt) op 825 guldens, 11 ſtuiv. 7½ penn. geſtelt waren.

Houve 1 deel, fol. 80.

RENUM, REENEN, is een Steedtje in de Provintie van *Utrecht*, op den rechter oever van den *Rhyn*, waar van het den naam gekregen heeft. Het blykt uit de Handtveſt van *Otto den Grooten*, van 't jaar 944. dat die Keizer daar toen gehuisveſt is geweeſt. Biſſchop *Willem* noemt het in zyne Handtveſt van 't jaar 1059. RYNEN. Het heeft ook zyn eigen Heeren gehadt, die den geſlachtnaam de Rienen/ of Rienen gevoert hebben; gelyk blykt uit de Handtveſten van de jaaren 1126. 1145. 1272 Van welk geſlagt was Biſſchop *Godefridus* de laatſte, die dit Steedtje neffens zyne overige erffeniſſe, volgens 't verhaal van *Heda*, aan de Kerke van *Utrecht* opgedraagen heeft. Het legt op een zeer hoogen heuvel, anderhalve Duitſche myl boven *Wyk te Duurſtede*, (*Doreſtadium:*) Men ziet dit RENUM getekent in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. VI. Pars II.* even boven den *Rhyn*, onder *Horſta Superior*; en *Duroſtadium*, op den hoek daat de *Lek* van den *Rhyn* ſcheidt: doch *Doreſtadium* word het genoemt in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. V. Pars II.* gelyk hier boven op zyne letter, en *Doreſtatum*.

Alting Not Germ. Infer Pars II *fol.* 148. *Aoud Hedam in Joan Naſſav.*

REQUESENS. (DON LOUIS DE) Na dat *Duc d'Alba* 1573. naar *Spanjen* vertrokken was, quam *Don Louis* in zyne plaatze als Gouverneur wegens *Spanjen*, in de *Nederlanden*. Hy was groot Commendador van *Caſtiliën*, van *St. Jakobs Orden*. Om aan de gemeente eenen zachter indruk te geeven, dat het hoogmoedig en al te ſtreng beſtier van *Duc d'Alba* in *Spanjen* geene goedtkenning hadde, deedt hy voor eerſt wechneemen dat haatelyk beeldt, door *Duc d'Alba* in het Kaſteel van *Antwerpen* opgerecht. Hy meende door bedrog en loosheit te bereiken daar *Duc d'Alba* met gewelt niet toe had konnen geraaken, maar dat wilde hem noch Koning *Philips*, zoo luttel als *Alvaas* geweldenaryen, niet gelukken. *Middelburg* was van de *Staatſchen* belegert, en door hongersnoodt tot op het uiterſte gebragt: Don *Louis* deedt en wende alles aan om deze Stadt te ontzetten; verdeelde de *Spaanſche* Vloot, om de twee armen van de *Schelde*, naar die Stadt loopende, te bezetten; over 't een deel geboodt de Vice-admiraal *Glimes*, nevens *Juliaan Romero*; over 't ander *Sanchio d'Avila:* hoe de eerſte geſlagen wierden voor *Bergen*, den 29 Januarius 1574. en daar door het ontzet in 't gezicht van *Don Louis*, op den dyk ſtaande, verydelt, zie op BOISOT, (LOUIS) en op MIDDELBURG. *Requeſens* verwittigt dat Grave *Lodewyk van Naſſauw* zich met een leger in *Gelderlandt* bevondt, en over de *Maas* poogde te komen, zondt *Sanchio d'Avila* uit om *Lodewyk* re bevechten; hy ſloeg hem op de *Mookerheide*, den 14 April 1574. daar Grave *Lodewyk*, nevens zynen broeder *Henrik*, en Paltsgrave *Chriſtoffel* bleven. *Don Louis* trok evenwel niet veel vreugdt noch vruchten van die zege, want even op den daar aan volgenden nacht begon zyn volk te muiten, wegens achterſtal hunner bezoldinge van 37 maanden, trokken naar *Brabandt*, quamen in de *Graaf*, ook in *Antwerpen*, daar de Bezetting van't Kaſteel

Bizot Medaill. Hiſtor. pag. 21. *Hooſts Nederl. Hiſtor fol* 345. *Meteren fol.* 97. *ſeq. Reyd Nederl. Oorlog. fol.* 22. *Pontan. Gelderſ. geſchied* 2 *deel, fol* 528 *Meteren fol* 99. 100.

mede gaande geraakt was. Hoewel nu de muiters door *Don Louis* en *Chiapyn Vitelli* te vreden geſtelt waren, verliep 'er echter veel tydts tuſſchen beiden; 't geen Prins *Willem* wel te paſſe quam, om den gevaarlyken ſtaat des landts, na het verlies op de *Mookerheide*, weêr wat te herſtellen, immers om den Staat voor meer onheil te beſchutten. Het was niet zeer lang na de overkomſte van *Don Louis* dat *Leiden* voor de tweedemaal, door *Franciscus Valdes*, of *Baldeus*, belegert wierd, maar hy moſt 'er van afwyken; zie LEIDEN. Hy geliet zich ook of hy mer den *Vereenigden Staat* eenen vrede had willen aangaan, maar ſtelde onaanneemelyke bedingen voor: aan de andere zyde waren de *Staten* ook van geene gedachten dat de grimmige *Philips* en de *Spaanſchen* hun woordt zouden houden, en dat het maar alleen te doen was om hen in 't net te lokken. D'oorlog ging derhalven met wiſſelbaar geluk ſnedig voort. In 't jaar 1576 viel *Zirikzee* in handen der *Spaanſchen*; en, door 't verlies van *Haarlem*, waren *Zuidt-* en *Noordt-Hollandt* van malkanderen geſcheiden, waar door het vry ſlecht ſtont met den *Vereenigden Staat*: maar de kans keerde. Nauwelyks was *Zirikzee* onder 't *Spaanſch* gewelt gekomen, den 30 Junius, of de *Spaanſchen* ſloegen weêr aan 't muiten, plonderden *Aalſt*, *Maaſtricht*, en *Antwerpen*. *Don Louis* ſtorf zoo ſchielyk aan eene heete koorts, dat hy geenen tydt gehad hadde om iemant, volgens 't bevel van Koning *Philips*, in zyne plaatze te ſtellen, 't word gezegt aan de peſt, immers hy verloor terſtont ſpraak en verſtant, zoo haaſt hy van die beſmettende ziekte aangetaſt was. Hy ſtorf te *Bruſſel*; was te vooren met ſchurftheit gequelt geweeſt, welke quaal hy naar zyn eige zinnelykheit had willen geneezen, voor dat zich grooter quaadt opdeede. Hy was een *Spanjaart* van geboorte, van 't Huis des Hertogs van *Seſſa*, groot Commandeur van *Caſtiliën*, en, eer hy naar de *Nederlanden* afgezonden wierd, Gouverneur van *Milaan*. Na zyne doodt, terwyl hy geenen Opvolger in zyn gebiedt genoemt hadde, nam onderwyl de Raadt van State het beſtier der zaaken aan.

Meter. Hooft. Reyd. Bor. Bizot. Reyd fol 29. *Pontan. fol.* 533.

RESTA. Dit wordt in het Perkamenteboek van *Utrecht* RESTA, en ook wel SESCA genaamt: Het is een moerig ſtroomtje, komende afloopen van *Hardenberg*, en niet verre van het *Vlie* meer (nu de *Zuiderzee*) in de *Vecht* vallende, maakt het aan dien kant de ſcheidinge tuſſchen *Zallandt* en *Drenthe:* thans behoudt het den naam van Reeſt. Het wordt met dezen naam vertoont in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. VII. Pars II.* voortkomende uit de *Drenther*-veenen, van omtrent *Anen*; zoo dat het eigentlyk niet van *Hardenberg* komt, daar de *Vecht* voorbyſtroomt: maar wat hooger Noordtweſt aan loopende, komt het dicht by *Meppel*, van waar het Zuidtwaarts aan by *Zwarteſluis* in de *Vecht*, anders het *Zwartewater*, ſtort.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. *fol.* 148.

REYD, of REYDE, een Dorp in *Groningerlandt*, gelegen op eenen uitham diep in den *Dollaart*, tegen *Embden* over. In het jaar 1581. hadden een deel *Spaanſchen* zich daar neêrgeſlagen. De Heer van *Nyenoort*, kennis hebbende van de bequame gelegenheit der plaatze, nam ze door *Egbert van Bevelandt*, met 200 *Staatſchen*, in: maar, dootdien zy geene gravers hadden om zich te konnen verſterken, noch leeftogt, noch geldt, bevorderden eenige der naar *Embden* geweekene *Ommelanders* de boeren, om zich in hun Dorp te konnen geneeren, het ſchanſſen aan te neemen, en eene zekere ſchattinge ter weeke op te brengen. De *Staatſche* Officiers bevonden zich eerſt daar door tamelyk geholpen, maar met 'er haaſt maakten zy zich door hunne onredelykheit van die hulpe verſteeken: want zy wilden de penningen zelfs in handen hebben, gaven den Gedeputeerden van de *Ommelanden* ſpytige woorden, en pleegden rondtom ſtrooperyen: de gravers bleven daarom achter; terwyl zy ondertuſſchen met het ſteelen van koejen, afbranden van huizen, enz. voortvoeren, zoo dat de boeren zich ook van daar pakten. Toen zondt *Verdugo* eenige *Spaanſchen* met Geſchut derwaarts: de Kapiteins *J. van Wieringen*, en *Hans Kroon*, ſtout genoeg om boeren te plaagen, gingen terſtont deur, onaangezien zy ontzet te water te wachten hadden: zy wierden 'er ook naderhandt om ingedaagt, en, achterblyvende, verweezen: *Weſterman* lag ziek binnen *Embden*; *Kater* alleen verweerde zich eerlyk, en liet kloekmoedig zyn leven binnen de Schanſſe. De *Spaanſchen* wierden 'er in 't jaar 1581. meeſter van; maar in het jaar 1589. heeft Grave *Willem van Frieslandt* het Dorp en de Schans *Reyd* weêr verovert.

Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 790. *Idem Hooft fol.* 791. *Winſem. Fr. Kr. fol.* 749.

REYD, REID, (EVERARD VAN) *Naſſauſchen Raadt*, eerſt by JOHAN VAN NASSAUW, Stadthouder der Vorſtendommen *Gelre* en *Zutphen*, daar na by WILLEM LODEWYK, Stadthouder van *Frieslandt*; dan verder Burgermeeſter der Stadt *Arnhem*, en Afgezondene ter Vergaderinge der *Algemeene Staten*, heeft met veele omzichtigheit, en onzydigheit de Hiſtorie onzer *Nederlandtſche Oorlogen* beſchreven, van 't jaar 1566. of van 't begin der Beroerten af, tot het jaar 1601. Dit Werk is altoos in achtinge gebleven, tot op dezen tydt, by allen liefhebberen der Vaderlandtſche Geſchiedeniſſen, en daarom verſcheide reizen, in verſcheide plaatzen, herdrukt,

Pars Index Batav. pag. 269.

drukt, ook in 't jaar 1640. naar des Schryvers afschrift, vermeerdert, gezuivert, en met niewe plaaten versiert; daar na (in 't jaar 1650) weder te *Leeuwarden*, met de *Nederlandtsche Historie* van JOHAN VAN DEN SANDE, oudsten Raadt in 't Hof Provinciaal van *Frieslandt*; dienende tot eene samenschakeling met die van EVERARD VAN REYD, tot de doodt van Grave HENRIK KASIMIR VAN NASSAUW, Stadthouder van *Frieslandt*, de Stadt *Groningen*, met d' *Ommelanden* en *Drenth*, in 't jaar 1641. Met recht meldt ook de Tytel van dit werk (na des Schryvers doodt gedrukt) dat hy zelf veele geheime en gewigtige zaaken heeft bygewoont, die andere Geschiedenisschryvers, door onkunde, hebben moeten voorby gaan, of, door quaadt berecht, t' onrecht opstellen. Overzulks word hy verheven boven EMANUEL VAN METEREN, en PIETER BOR (hoewel beiden billyken lof van brave Schryveren gegeeven word) als niet slegts Geschiedenissen verhaalende, maar zyn werk ook met Staatkundige Redeneeringen en Aanmerkingen doorvlechtende. De Heer REYD geeft ook zyn oordeel, in zyne *Voorrede*, over eenige uitheemsche Schryvers dezer Oorlogen en Voorvallen, die hy naar verdienste doorstrykt, als die meest toonen vervult te zyn geweest met slinksche vooroordeelen, en bittere eenzydigheit; of die van onze zaaken, by mangel der rechte kennisse, oordeelen als de blinden van de verven. Hy ontziet zich ook niet EMANUEL VAN METEREN te berispen daar hy 't verdient; eerst zynen lof als met den vinger aanroerende; *dat hy alle voorgaande Schryvers overtreft, en wegens zynen grooten en onverdrietelyken arbeidt, yver, en lust, om alle gedenkwaardige zaaken te vergaderen, pryzens waerdig is*; doch daar aanknoopende; *dat zyne ligtgelovigheit qualyk op eenige plaatzen te verschoonen is, die hy ook in de vierde herdrukkinge zyns werks onverbeetert heeft gelaaten; en hy daar benevens, om eenigen te behaagen, en anderen niet te vertoornen, overal milder in 't pryzen dan in 't laaken is.* Dat dit laatste wel in meer Schryvers plaats heeft, die wat zacht van inborst zyn, of door eenige inzichten gedreven worden, hoe onzydig en oprecht anders van penne, is wereldtkundig uit hunne schriften. De Heer REYD word in dezen zelf van zommigen niet vry gekent, als die in zyn werk al te grooten aanklevinge aan 't Huis van *Nassauw*, waar van hy twee Vorsten gedient heeft, zou betoonen, 't geen niemant kan vreemt dunken. Ondertusschen is dit Werk, om zyne voortreflykheit, door den zeer geleerden DIONISIUS VOSSIUS, anders DENYS DE VOS, met eene sierlyke overzettinge, voor d' uitheemsche Geleerde wereldt, in 't Latyn overgebragt, en den ALGEMEENEN STATEN, nevens Prins FREDERIK HENRIK, hunnen Stadthouder, door eene opdragt toegewydt.

REYERKERK; zie op RYDERKERK.

Houve. REYERSKOOP, REYERSKOP, een Dorp of Buurte in 't Nederquartier van 't Sticht *Utrecht*.

Comm. Amst. fol. 139. REYGERSBOSCH, of REYGERSBROEK, ook REYGERSHOF. Het word in de *Oude Kronyken* als een Heeren Huis in *Amstellandt* gemeldt. Dat het een zeer vermakelyke plaatze geweest is, blykt uit verscheide schriften; in den Zoenbrief der Heeren van *Amstel* mosten zy het *Reygerbosch*, met alle toebehoorten, aan Grave *Floris van Hollandt* opdraagen. In de *Hollandtsche Kronyk* vindtmen; dat Grave *Jan van Henegouwen*, en *Hollandt*, enz. toen hy de Heerlykheden van *Amstel* en *Woerden* aan zynen broeder *Guido* in leen uitgaf, dit *Reygersbosch* in *Amstellandt*, en „ de manschap aldaar voor zich behield. In den brief van „ Hertog *Albert van Beyeren* van 't jaar 1387. staat; Ende „ die misdeede binnen den *Raesloet* van onzen *Reygerbroek* „ ter ouder *Amstel*, enz. Daar uit blykt genoeg, dat die plaats den Graven van *Hollandt* altydt zeer aangenaam is geweest wegens haare vermakelyke legginge. Men ziet 'er ook uit, dat het Bosch omtrent het jaar 1400. noch in wezen moet zyn geweest; maar men weet niet waar het gestaan heeft: *Commelyn* houd voor zeer waarschynlyk, dat het by of omtrent *Ouwerkerk* heeft gestaan, dicht aan den *Amstel*; dat ook de boomen die doorgaans in *Amstellandt*, inzonderheit tusschen *Ouderkerk* en *Abkoude*, onder de aarde gevonden worden, in dit *Reigerbosch* gestaan hebben; zie daar van op OUDERKERK. *M. van der Houve* zegt, *Reygershof* op den *Amstel* is nooit een Stamhuis geweest; maar wel 't Huis van vermaak der oude Heeren van *Amstel*, die alle hunne goederen verloren hebben, ter oorzaake van den moordt aan Grave *Floris van Hollandt*, den laatsten Grave van dien naam, begaan.

Houve Handv. Kron. 1 deel, fol. 134.

REYMERSWAAL, REMERSWAAL, REMBURSWALE; zie op ROMMERSWAAL.

REYNALD, REYNOUD DE II, enz. zie op RAYNALD.

REYNALDA, (SACO) is de VII *Potestaat* van *Frieslandt* geweest. Hy was niet alleen zeer ervaren in den krygshandel, maar boven dien geleert, geoeffent in de vrye konsten, zeer vroom, en godtvruchtig. Hem is tweemaal het *Potestaatschap* opgedraagen; en dat ampt heeft hy getrouw en tot der *Friezen* groot voordeel bekleedt: de Edelen en Staten des Landts wilden dat hy in zyne goede en zeer gelukkige regeeringe zou volharden; doch hy weigerde het; zeggende, dat zou tegen de privilegiën van *Vrieslandt* stryden: volgens welke, om misbruiken te weeren en te voorkomen, het *Potestaats*-ampt maar eenjarig moet zyn. Hy is omtrent het jaar 1170 gestorven, eenen grooten roem by de *Friezen* nalaatende.

Winsem. Fr. Kr. fol. 139.

REYNEGOM, ('T HUIS TE) plagt in *Rhynlandt* te staan, te *Leijerdorp*, maar de vervalle Hofstadt *Reynegom*, of *Rynegom*, legt onder *Zoeterwoude*; doch men ziet 'er weinige overblyfzels van. In het jaar 1686. was 'er Heer *Henrik van Valkenaar*, Heer van *Duyckenburg*, Officier der Stadt *Utrecht*, bezitter van.

Trugm. S. van Leeuw.

REYNSBURG; zie op RHYNSBURG.

REYTSUM, een der elf Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Ferwerderadeel*, in 't quartier *Oostergoo*.

Winsem.

RHEENEN, of RHYNEN, een Steedtjen in het Zuidtoosterdeel van 't Sticht *Utrecht*, aan 't hangen van den berg, en aan den *Rhyn*, die een weinig hooger op den naam van de *Lek* aanneemt, by de grenzen van *Gelderlandt*. 't Voert den naam van *Rhenen*, omdat het aan den *Rhyn* legt, vyf groote mylen stelt *Guicciardyn* van *Utrecht*, en drie van *Arnhem* in *Gelderlandt*: daar is een groote doortogt over naar *Zutphen*, *Deventer*, *Doesburg*, *Arnhem*, *Niewmeegen*, en andere plaatzen in *Gelder- Kleefs-* en *Keulslandt*. Het is eene oude Stadt en Plaats, daar noch een stuk van het oudt Kasteel in overgebleven is. De oudtheit van de Plaats blykt daar aan, dat de Roomsche *Tacitus* van deze Stadt, onder den naam van *Grinnes*, gewag maakt; die 'er *Groningen* van willen maakan missen heel en al, als ganschen niet met de kaart van den Keizer *M. Aurelius* overeen komende. Waarom 't *Grinnes* geheeten word is niet wel te gissen; *S. van Leeuwen* heeft gedachten dat deze naam wel zou konnen ontstaan zyn van den Poel de *Groep* geheeten, anders de *Grient*, of *Grint*. Gemelde *Tacitus* zegt dat omtrent 72 jaaren na Christus geboorte *Grinnes* en *Vada* bestormt wierden, d'eerste Plaats door *Classicus*, d'andere door *Claudius Civilis*. Deze bestormingen echter zyn niet op de Burgten geschiedt, maar op de Beschanssingen van der *Romeinen* legers en legerplaatzen, (*legiorum, cohortium, alarumque castra*) leggende te *Arenacum*, *Batavodurum*, by *Grinnes* en *Vada*, welke Vlekken (want elders zegt *Tacitus* dat daar omtrent geene vaste Steden waren) met de namen van *Grinnes*, *Vada*, *Arenacum*, enz. den *Romeinen* bekent waren, doch ons zoo vast niet dat wy zouden konnen zeggen, *Grinnes* is het hedendaagsche *Rhenen*, *Arenacum*, *Arnhem*, en zoo voort. Bisschop *Jan van Arkel* heeft eerst in het jaar 1348 *Rhenen* met eenen muur doen omringen. In 't jaar 1527. hebben de *Gelderschen*, onder Hertog *Karel van Gelder*, *Rhenen* ingenomen door verrassinge, en het toedoen van *Jakob Turk*, een *Geldersman*, die daar in zeer verraderlyk handelde. *Zeilerus* meent dat deze plaats *Rhenanum oppidum* (*Rhynstadt*) in oude tyden geheeten heeft. Toen de *Franschen* in 't jaar 1672. by dien plotzigen inval, *Arnhem*, *Knodzenburg*, enz. ingekregen hadden, verzochten de *Rhenensche* burgers, nevens die van *Wageningen*, Sauveguardes, of Schutsbenden. By veelen word met roem van den schoonen grooten Tooren der Kerke aldaar, met het konstig uurwerk en klokslag daar in, gesproken. Men moet hier noch byvoegen, dat deze Stadt ook het Hof des verdreven Konings van *Bohemen* bevangt, die daar, met zyn talryk Koningklyk Gezin, zyne hofhoudinge veele jaaren gehad heeft; zyn ongeval is boven elders gemeldt.

Petit Nederl. Republ. pag. 212. *Guicc. fol.* 261. *Leeuw. Bat. ill. fol.* 176. *Tacitus Histor. lib.* 5. *cap.* 20. 21. *Pontan. Gelderf. geschied. 1 deel, fol.* 102. *2 deel, fol.* 177. *Idem Pontan. 2 deel, fol.* 396. *Zeiler. Itiner. Germ. fol.* 447. *Valken. verwart Europa pag.* 477.

'T RHEENSCHE-, of RHENENSCHE VEEN, is een groot stuk Landts, zich uitstrekkende van onder de Stadt *Rhenen* naar *Utrecht*, zynde Voorlandt, daar eene menigte turf uit getrokken word. Tot gerief van die arbeiders is daar omtrent het jaar 1549. een Dorp, *Veenendaal* genaamt, begonnen gebouwt te worden; dat ook wel 't *Reensche Veen* hiet, en sedert dien tydt zeer toegenomen heeft. Toen *Julius Cæsar* hier in 't landt was, waren de *Rhenensche* veenen, aan deze zyde, naar *Wageningen*, niet dan bosschagie. Men vindt ook noch by het uitgraaven van 't veen veele wortels, die, onder den turf gemengt, *Keenen* geheeten worden, en in 't branden goedt vuur, ook geenen quaden reuk geeven. In 't jaar 1600. wierd aldaar in het graaven van den turf een mensch van zeer groote statuure gevonden, bekleedt met eenen tabbert als een Kemels-huidt, ruig, geel, en sterk. *Pontaan* spreekt 'er dus van: „ By onze geheugenisse is hier onder de aar- „ de gevonden een doodt lichaam van eenen overgrooten „ man, hebbende, als een tweede Herkules, een ossen- „ huidt in plaats van mantel onder zyn armen geslagen.

Guicc. fol 261. *Petit pag.* 212. *Cortgeen Stichts Kron. pag.* 85. *Pontan. Gelderf. geschied. 1 deel, fol.* 110.

„ *Tigridis exuviæ per dorsum a vertice pendent.*

Het Dorp *Veenendal*, of het *Rheensche Veen*, heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Rhenen* en *Wyk*. *Thomas Grammaye*, omtrent het jaar 1566. in de Kerkenkamer te *Arnhem* gezeeten hebbende, en te vooren 14 jaaren lang algemeen Kerkmeester van geheel *Gelderlandt* geweest, en

Guicc. fol. 261.

en *Jan Calue* hebben den eerſten ſteen aan het fondament dezer Kerke gelegt.

Alting Not. Germ. Infer. Pars I. fol. 113.

RHENUS. De *Rhyn*, na de *Donau* de grootſte rivier van *Europa*, wel van jonger, maar grooter beroemtheit; omdat die ſedert de tyden van *Julius Cæſar* onophoudelyk door de *Romeinſche* wapenen is bezocht. Hy komt voort uit het landt der *Lepontiers*, zyn oorſprong neemende van een ſteile en ontoegangkelyke hoogte, tuſſchen de *Penniniſche* en *Rhaetiſche Alpes*, en ſtroomt door de landen der *Helvetiërs*, *Tribokers*, *Nemeters*, *Vangioners*, *Trierſchen*, *Ubiërs*, *Gugerners*, en *Batawers*. Waar by *Cæſar* noch voegt de *Nantuaten*, *Sequamen*, en *Mediomatriken*; omdatze miſſchien hunne onderhoorigen aan den *Rhyn* gehad hebben. Lang onverdeelt en met eenen kil voortſtroomende, ſcheidt hy zich by het begin van 't *Batawer*-landt, als in twee rivieren; waarom *Virgilius* in zynen tydt hem zeer wel den tweehoornigen *Rhyn* heeft genoemt: 't welk andere van latere tyden zoo niet hebben kunnen doen; nadat *Druſus* den derden arm of kil daar by gevoegt heeft, waar door hy zich uitſtort in de Meeren (namelyk het *Vlie*meer, nu de *Zuiderzee*;) gelyk hy door den eerſten arm in de rivier de *Maas* valt, en met denzelven aan dien kant door verſcheide gaten zich in de *Noordtzee* ontlaſt; gelyk men dit alles by *Cæſar*, *Strabo*, *Pomponius Mela*, *Plinius*, *Tacitus*, *Ptolemæus*, *Herodianus*, *Ammianus Marcellinus*, *Mamertinus*, en anderen zeer klaar en overvloedig kan zien. De naam is zuiver *Duitſch*, dien hy gekregen heeft van zynen ſnellen, geweldigen en ſterken loop; gelyk de Schryvers gemeenlyk van hem ſpreeken: want Rennen/ Rinnen/ is by ons gezwint en hardt loopen; het welk de waare oorſprong van deze benaaminge is, wat andere daar van ook mogen verdichten, die alleen ſmaak vinden in uitheemſche oorſprongkelykheden. Maar van den *Rhyn*, voor zoo verre hy geheel binnen onze grenzen, en midden tuſſchen de *Batawers* en *Friezen* heen ſtroomt, moeten wy hier ter plaatze voornamelyk ſpreeken. *Plinius* en *Ptolemæus* noemen het den MIDDEL-RHYN, die een tamelyken kil behoudt, voerende dezen naam. *Mela* noemt hem den *Rhyn*, blyvende altydt een rivier tot dat hy in zee valt. *Tacitus* zegt; de rivier de *Rhyn* die van de verdeelinge af (namelyk by het voorſte van 't *Batawer*-Eilandt (nu *Schenkeſchans*,) langs *Germaniën* heen ſtroomt, en zynen naam en ſterken loop behoudt, niet wel zoo breedt als daar hy langs den *Gauliſchen* oever ſtroomt. Van het bovenſte gedeelte van dezen ouden arm, van de ſcheidinge af tot aan *Amerongen*, hebben wy hier boven genoeg geſproken (op den titel *Druſi Moles*.) Hier van daan loopt hy verder tot aan *Wyk te Duurſtede*, zoo ſchielyk en ſterk Zuidweſt aan, dat men reden had om te vreezen, dat hy zich weêr met de *Lek* zou vereenigen. Het welk de reden ſchynt geweeſt te zyn om daar een niewen Dam te leggen, om welken eeuwig en altydt in den zelven ſtaat te behouden, zoo alsze van oudts is geweeſt, Keizer *Frederik de I.* eindelyk een Ordonnantie heeft gemaakt, waar door de kil die van Rennwerten herwaarts aanliep, geheel is uitgedroogt. Van *Wyk te Duurſtede* weêrtom Noordtweſt aan loopende, Rothen/ Werkhoven/ Odyk/ Bunnik/ de Vecht/ en Wiltenburg aan de ſlinkerhandt laatende, ſtroomt hy voorby *Utrecht* heen: alwaar hy wederom een zeer groot verlies geleden heeft, dewyl de rivier de *Vecht*, die onder de Keizeren *Ottoos* al beroemt was, het meeſte water van den reeds verzwakten *Rhyn* in het *Vlie*meer wegvoert. Van *Utrecht* loopt hy geſtadig Noordtweſt aan naar de *Noordtzee* toe, voorby *Fletio*, Vleuten/ (zie hier boven op zyne letter) en *Batenſtein*, het welk weleer de grensſcheiding was tuſſchen de *Batawers* en de *Caninefaten*; verder voorby *Woerden*, het welk een jonger Steedtje is, *Lauri* of 't Veen Stededam/ waar dichte by ik nu al gezegt hebbe dat *Niger Pullus* is geweeſt. Hier omtrent heeft deze arm des *Rhyns* eindelyk den doodtſteek gekregen, door het leggen van een dwatſſen Dyk, nu ter tydt Zwammerdam genoemt; waar van men geen zekerheit heeft of hy wel ooit, volgens de bovengemelde Ordonnantie van Keizer *Frederik den I.* weggenomen is: immers zietmen de zelve tegenwoordig daar ter plaatze leggen. Al het geene verder van den ouden Stroom overig is langs *Albiniana*, (dat is, *Alphen*) *Rhynsburg*, *Matilo*, *Roomburg*, of het Luſthuis van *Agrippina*, *Leiden*, en het Kaſteel dicht aan de *Noordtzee*, waar in het Altaar (*Ara ad Oſtium Oceani*) en naderhandt 't Huis te Britten heeft geſtaan, tot aan het Gat zelve, dat zoo veele eeuwen vermaart is geweeſt; dat hebben verſcheide uitwateringen, die nu en dan gemaakt zyn, als aan den eenen kant de *Goude*, en miſſchien ook de Grift van *Corbulo*; aan den anderen kant de *Douze*, de *Zyle*, en de *Marne*, en andere, zoodanig afgetapt en verzwolgen, dat zy niet anders dan een weinig modderig en ſtilſtaande water hebben overgelaaten, dat de RHYN zelfs in de *Noordtzee* kan uitſtorten. Ja daarenboven heeft men het onderſte gedeelte deezer riviere toegedamt, gemeenlyk de *Noda*, of, naar de inlandtſche taale, Niedam genoemt, waar door de uitwatering geheel is geſtopt. En alhoewel Keizer *Frederik* dezen Dam belaſt heeft door te ſteeken, opdat het water van den *Rhyn* door het zelve Kanaal weêr vry naar de naaſt aanſpoelende zee zou konnen uitloopen, (gelyk hier boven op het woordt NIEDAM en NODA getoont is;) echter heeft men niet konnen verhinderen, dat het zandt van de duinen, door de rukwinden opgejaagt, het Gat geſtopt, en, allengskens tot hooge heuvels aangegroeit, het ſtrandt aan dezen hoek vervolgens geheel aaneen bezet hebbe: zoo dat'er van den MIDDELRHYN, beneden den dyk van *Druſus* (*Druſi Moles*) hedendaags niet meer dan de oude wydberoemde naam overig is. Van de *Foſſa Corbulonis*, zie hier boven op den titel *Corbulonis Foſſa*, dezelve ſchynt, doch zonder naam, met ſtipjens afgetekent te zyn van den *Rhyn* by *Lugdunum* tot in de *Maas*, in de Kaarten van den Heete *Alting Tab. I. & II.* maar allernaaſt *Tab. III.* en *IV. Pars I.* de GOLDA, nu de *Gouwe*, ziet men zoo alze loopt tuſſchen de *Hiſla* of *Iſala Batavus*, dat is, den *Hollandtſchen Yſſel*, en tuſſchen den *Rhyn Tab. I.* en *II.* en allerklaarſt *Tab. III.* In die zelfde Kaarten zietmen de uitwateringen de *Maarne* (*Marna*) de *Zyle*, (*Zilia*) de *Does* (*Duzia*) zoo alsze ſtroomen tuſſchen den *Rhyn*, en eenige kleinder Meertjens, die gemeenſchap hebben met het groote meer *Almera*, ook *Tab. V. Pars II.* (Zie verder van deze Stroom beneden op 't woord RHYN.)

Cæſar de B. Gall. lib. IV.

Æneid. lib. VIII.

Plin. H. N. lib. IV. cap. 15.

Ptol. Geograp. lib. II. cap. 9

Lib III. cap. 2 in fine.

Tacitus Ann II. cap. 6.

Aitud Hedam in Walduino Ep. XV.

RHIEDERKERKE, RHIEDERWAERT; zie op RYDER-KERK-WAERDT.

RHOON, ROON, een Dorp en Heerlykheit in *Hollandt*, onder *Vlaardinger-Ambacht*: Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Schielandt*. Van 't Huis te *Rhoon* zie de volgende poſt. *Houve.*

RHOON, ('T HUIS TE) in *Zuidt-Hollandt*, is van oudts de verblyfplaats der Heeren van *Rhoon* geweeſt, wier Geſlacht (*Duvelandt*) het meer dan 500 jaaren bezeeten heeft, doch is onlangs, kort voor 't jaar 1680 verkocht, en van die familie afgeraakt. Jonker *Willem Bentink*, Heer van *Drimmelen*, Kamerheer van Prins *Willem*, en, by 't ſtygen van dien Vorſt op den troon van Groot Brittanje, Grave van *Portlandt* geworden, heeft het gekocht. *Leeuw. Bat. Ill. f. 1235.*

RHYN, een zeer vermaarde Rivier in *Duitſchlandt*, ſpruit uit het *Rhætiſche* gebergte, uit twee ſprongen, waar van de Zuider geheeten word *Hinder-Rhein*, en de Noorder *Vorder-Rhein*, die kort daar na byeen komen. Hy loopt door *Rhætiën*, *Zwitzerlandt*, *Elſas*, *Rhynpalts*, *Trier*, *Keulen*, *Bergs-* en *Kleefslandt*. Verdeelt zich aan *Schenkenſchans* in twee takken, of armen, de zuidelykſte word de *Waal* geheeten, d'andere behoudt zynen naam. Omtrent vierdehalf uur verder af, tuſſchen het Steedtjen *Huiſſen* en *Arnhem*, wat noordelyk af, valt hy in de grift, of gegraave vaart van *Druſus*, nu d'*Yſſel* genoemt, die den *Rhyn* veel waters aftrekt. De *Rhyn* voortloopende door *Gelderlandt*, neemt kort onder *Wageningen* den naam van de *Lek* aan; ſchiet voort door 't Sticht *Utrecht*, en *Hollandt*, en valt omtrent halfwegen *Dort* en *Rotterdam* in de *Maas*; zie verder berecht en opening op LEK, MAAS, WAAL, en YSSEL: dus verre uit de *Raey*. Wy zullen 'er byvoegen 't geen in het *Itinerarium*, of *Reisboek* van Hertog *Frederik van Wurtenberg* (veelen *Nederlanderen* onbekent) gevonden word: dus ſpreekt het: Van *Splungen*, tegen het Weſten, komt men in een Dal, dat ſamen met het daar in zynde Dorp *Rheinwald* geheeten word; het legt tuſſchen zeer hooge en ruuwe Gebergten, zynde drie uuren, tegen den *Rhyn* op. Noch geen uur achter het Dorp *Hinder-Rhyn* genoemt, daar ook het gebergte allerengſt, allerwoeſt, en alletonvruchtbaarſt is, beneden aan den *Hoogen berg*, die den naam van *Glitſcher* draagt, neemt de Rivier de *Rhyn* zynen oorſprong; want hoewel 'er noch eenige ſterke ſprongen bykoomen, is echter dees de grootſte, en word van het volk des landts voor den rechten oorſprong des *Rhyns* gehouden. Gedachte Berg *Glitſer* legt in *Zwitzerlandt*, in *Grindewaldt*, boven *Guterlaagen*; hy waſt beneeden op den grondt zoodanig aan dat hy van de omgelege beeken desgelyks een ruuw gebergte maakt. In oude tyden plagt den *Rhyn* nevens *Batavia*, of 't *Batauwer-landt*, eenen zeer ſnellen loop te hebben, tot dat hy by *Katwyk* in zee viel, maar toen maakte hy, door de *Maas* en *Waal*, ſlechts eenen traagen en kleenen vloedt, nu, in tegendeel, door het opſtoppen van den *Rhyn*, het doorgraaven van de *Lek* en *Yſſel*, loopt de ſtroom byna geheel te niet, en de traage loop van *Waal* en *Maas* is in een zeer ſnellen afdrift verandert. Belangende de tydt en d'oorzaak van de gedachte opſtoppinge des *Rhyns* by *Katwyk*, daar in zyn zeer verſchillige gevoelens; de oorzaak word niet anders gelooft dan door eenen allerfelſten ſtorm, en invloeijinge der zee geſchiedt te zyn, tegen den loop des *Rhyns* zoo krachtig met water en duinzandt indringende, dat de *Rhyn*, in zynen loop daar door geſtuit, eenen anderen zwaai heeft moeten neemen, of gemaakt worden, om het landt van 't water des *Rhyns*, en den vloedt daar door ontſtaan, te zuiveren, en door de *Lek*, enz. quyt te maaken. De *Oude Hollandtſche Kronyk* ſtelt eenen vervaatlyken ſtormwindt op 't jaar 860. uit den Noordtweſten, die het zeewater den *Rhyn* injoeg, en in 't landt dreef, daar duizenden van menſchen en beeſten door verdronken, de boomen uit de aarde rukkende, en

De Raey Dictionn. Geogr. pag 411.

Frider. Hertzog vanWirtenbergs Raisb. Zeiler. Itinerar. Germ. fol. 204.

Zeilers Handb. 1 theil pag. 56. Leeuw. Bat. Ill. fol. 83. ſeq.

O.H.Kr. fol. 69.

om

O.H Kr. fol. 69. om verre werpende; dat daar door de inwoonders genoodzaakt zyn geworden de *Lek* te graaven, om hun water in en door de *Maas* voortaan in zee te loozen. De mondt van den *Rhyn*, die geene loozinge noch schuuringe meer had, wierd door 't opgeworpe ingewoelde zandt ganschgestopt. *Ph. Cluverius* meent dat zulk verstoppen door geen springvloedt of storm zou konnen geschiedt zyn, dat die den mondt eer verwydt dan verengt zou hebben, of haar hebben moeten verwyden. Maar *S. van Leeuwen* geefr hem ongelyk, en wyst het hem ook klaar aan, zelf met veele voorbeelden in *Zeelandt*, enz. Aangaande dan ook den tydt wanneer, besluiten wy, met *Scriverius* en *Cluverius*, dat het enkele dwaasheit is de zekerheit daar van te willen stellen, alzoo 'er geene Schryvers van melden, of konnen melden, ja dat zelfs die 'er van willen schryven, eeuwen tydts verschillen. *Gouthoven* (daar op 't woordt BERGEN van gesproken is) merkt aan dat van 't Dorp *Bergen*, by *Alkmaar* en *Egmond*, dit volgende vermeldt word in zekeren Giftbrief of Handtvest van Grave *Arnoud van Hollandt*, gestorven in 't jaar 988. *In villa Bergam ab Occidente Rheni posita, quatuor Mansis, &c.* Dat is, *in het Dorp Bergen, leggende aan 't Westen van den Rhyn, vier Mansen.* Daar uit blykt, vervolgt hy, dat de *Rhyn* met eenen arm, in dien tydt, dwersch door *Rhynlandt* tot *Alkmaar*, *Egmond*, en *Bergen* toe, weêr in zee geloopen heeft. Het is ook kentlyk dat de *Deenen* en *Noormannen* met hunne schepen daar, of daar omtrent, dikmaals aan landt zyn gekomen om te rooven. Omtrent *Egmond* en *Bergen* is, of schynt, noch een overblyfzel van dezen arm des *Rhyns* te zyn: overzulks zou het niet onmogelyk zyn, dat de *Rhyn* zoo wel by *Egmond* als by *Katwyk* met eenen arm in zee zou hebben konnen schieten, schoon het gewis en zeker is, dat het Huis te *Britten* aan 't end van den *Rhyn* by *Katwyk* gestaan heeft, dat nu onder de golven begraaven legt.

Cluver. de 3 Rh. alv c 6.

Leeuw Bat. Ill. fol. 102.

Goudh. in de O.H Kr. fol. 84.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1263. RHYNEN- RYNENBURG, ('T HUIS TE) legt in *Rhynlandt*, onder *Hasaartswoude*; 't is van oudts een Ridderhofstadt binnensdyks, niet verre van het *Veer Oldeschouw* en *Koudekerk* geweest, daar eenige achterleenen onder behooren; en heeft laatst aan Heer *Reinier Pauw* behoort. *Vossius* spreekt ook van een Slot *Rhynenburg*, dat in het jaar 1420. terwyl de Bisschop van *Utrecht* dicht by ter *Goude* lag, van de *Leijenaars* ingenomen wierd; dat zy daar na den geheelen *Rhynkant* met rooven en plonderen bedorven: doch zyn overzetter, *N. Borremans*, voegt 'er by; „ Ik houde my aan het tegendeel, omdat *Rhynsburg* aan „ de andere zyde van *Leiden* legt, naar de Duinen toe, „ en niet naar *ter Gou*.

Vossius Jaarb. pag. 599.

Houve 1 deel, fol. 88. RHYNLANDT, een der vier Water- of Dykgraafschappen onder *Noordt-Hollandt*. De drie andere zyn *Delfslandt*, *Schielandt*, *Woerden*. Evenwel in het Kerkelyke behooren de Classen en Synoden dezer vier Dykgraafschappen onder *Zuidt-Hollandt*. *Rhynlandt* heeft voortyds onder zyne Jurisdictie een groot gedeelte van *Delflandt* begrepen; nu strekt en scheidt het zich aan de landtscheidinge tegen *Delfslandt* en *Schielandt*, aan de eene zyde tot aan de *Noordtzee*, en ter zyden tot aan *Kennemerlandt* en *Amstellandt*, het Sticht *Utrecht*, en 't Landt van *Woerden*: maar het Waterschap en Heemraadtschap breidt zich noch verder uit, vermits verscheide landen van *Kennemerlandt*, *Amstellandt*, en 't landt van *Woerden* met griften ook in *Rhynlandt* uitwateren: zoo dat de belaste landen van het Heemraadtschap van *Rhynlandt*, en die 'er mede in uitwateren, tusschen de 70 en 80000 Mergens bedraagen. *Leiden* is de Hooftstadt van *Rhynlandt*, daar een arm van den *ouden Rhyn* door loopt; voorts behooren 'er de volgende Dorpen en Heerlykheden onder, volgens d'optellinge van *S. van Leeuwen*; *Voorschoten* en *Wassenaar*, daar onder *Zuidwyk*; *Katwyk*, anders *Katwyk binnen*, *'t Zandt*, *Katwyk op Zee*; de Heerlykheden *Valkenburg*, *Rhynsburg*, *Noordtwyk binnen*, *Noordtwyk buiten*; de *Streek*, *Langeveldt*, *Ossem*, *Noordtwykerhout*, *Vennip*, *Lis*, *Sassenheim*, *Voorhout*, *Warmondt*, de vrye en laage *Boekhorst*, *Alkemade*; *Oestgeest*, *Leijerdorp*, *Zoeterwou*, *Stompwyk*, en *Voorburg*, *Homade*, de Heerlykheit *Alkemade*, *Esselikwoude*, *Woubrugge*, *Oudtshoorn*, *Gnephoek*, *Alphen*, *Hasaartswoude*, *Benthoorn*, *Zwammerdam*, *Arlanderveen*, *Korter-* en *Langer-Aar*, *Rhynsaterwoude*, *Jakobswoude*, *Leimuiden*, *Kalslagen*, *Kudelstaert*, *Schrevelsrecht*, *Nieuwveen*, *Uiterbuurt*, *Niewkoop*, *Achttienhoven*, *Zevenhoven*, *Noorden*, *Vriesekoop*, *Schoot*, *Zoetermeer*, *Zegwaart*, *Benthuizen*, *Wilsveen*, *Tedingerbroek*, *Waddinxveen*, *Sluipik*, *Reewyk*, *Bloemendaal*, *Middelburg*, en *Boskoop*. De adelyke Huizen, Sloten, Kasteelen, gelykze van oudts gelegen hebben, zyn geweest of zyn, *Abtspoel*, *Adegeest*, *Alkemade*, *Barendrecht*, *Belleslein*, *Binkhorst*, *Boukhorst*, *Boukenburg*, 't Huis te *Britten*, *Cys*, *Dever*, *ter Does*, *Duvenvoorde*, *Duvenstein*, *Endelgeest*, *ter Horst*, *Kalslagen*, *Keubel*, *Krooneslein*, *Leeuwen*, *ter Lips*, *Lokhorst*, *Loo*, *Meerbrug*, *Meerenburg*, *Mye*, *Paddenpoel*, *Palenstein*, *Perzyn*, *Poelgeest*, en *kleen Poelgeest*, ook *oud Poelgeest*, *Raaphorst*, *Rhynenburg*, *Rynsburg*, *Rodenburg*, *Rozenburg*, *Roukoop*, *Zandt*, *Zandthorst*, *Zonneveldt*, *Stoop*, of *Stoopenburg*, *Syl*, of *Sylhorst*, *Teilingen*, *Tol*, *Toornvliet*, *Warmont*, *ter Weer*, *te Werve*, te *Zuidwyk*, of *Zuyk*, *Zwieten*: ook het oude Kasteel van *Wassenaar*, van *Valkenburg*, dat van *Rhynsburg*. De Burgt van *Leiden*, *d'Ouderburg* onder *Voorburg*, de Burgt van *Zwammerdam*. De Hofsteden *Bergendaal*, *Boshuizen*, *Rynegom*; zie elk op zynen naam.

Leeuw. Bat. Ill. fol. 211.

Idem Leeuw. fol. 215.

Houve. fol. 111.

Idem Leeuw. f. 1254. 1273.

Brugm. voor Schriv. pag. 13.

Houve 1 deel, fol. 124.

Leeuw. Bat. Ill. fol. 157. RHYNSATER WOUDE, een *Hollandtsch* Dorp onder 't Bailjuuwschap van *Rhynlandt*. Het is een Veendorp, tusschen *Leiden* en *Amsterdam*, legt tegen 't *Leidsche-* of *Haarlemmer Meer* aan; heeft voortyds aan 't vaste landt van *Hillegom* gepaalt: men quam toen van *Hillegom* op de *Vennip*, van *Vennip* op *Bensdorp*, een Dorp dat nu meerendeels van 't gedachte Meer weggespoelt, of afgenomen is, zoo dat 'er maar omtrent drie of vier huizen van, of op het daar toebehoorende landt, overgebleven zyn; nu, doch niet recht, de *Vennip* geheten, om dat dit Eilandtje de Heerlykheit van *Vennip* allernaast lag, of gelegen heeft; doch eigentlyk onder *Bensdorp* behoorde. Men kon dan van daar ligt overkoomen op *Rhynsaterwou*, zoo voort op *Groenewoudt*, *Esselikkerwoudt*, *Jakobs-Houdt*, en *Wouderbrugge*, tot *Woudtshoorn* aan den *Rhyn*: en daarom is het eerste *Woudt* naast aan de Wildernis van *Bensdorp* gelegen, *Rhynsaterwoudt* genaamt, als zynde het eerste van de *Rhyn*-zaten of ingezetenen aan den *Rhyn*; naast aan de Wildernis, of Heide, daar *Bensdorp* buiten twyfel dien naam van heeft gevoert: alzoo *Bent* eigentlyk *Hei*, daar men Beezems van maakt, betekent. In de zestiende Eeuwe hebben noch oude lieden geleeft dien 't heugde, dat men, met eenen polsstok hier en daar over een sloot springende, van *Rhynsaterwoude* tot op *Bensdorp*, en zoo voort aan 't vaste landt van de *Vennip* en *Hillegom* komen kon. Maar nu is 'er zoo een geweldig Meer, dat zoo veele landen heeft wechgenomen, en noch dagelyks al vry wat wechkabbelt, dat het te vreezen staat dat by een razend onweêr en inbreuk van 't *Haarlemmer* Meer, alzoo 't landt omtrent *Aalsmeer*, *Rhynsaterwoude*, en *Leimuiden* meest uitgegraaven is, een veel grooter water, door 't vernielen van het landt, zal ontstaan. Ondertusschen lydt de landtstreek van de *Oudeweeteringe* af tot aan *Amsterveen* toe, veel van de Noordtwestelyke winden; en met de Weste- en Zuidweste, de landen langs den kant van *Slooten*, tot aan 't *Spaaren*, niet minder; die het Meer dagelyks meer en meer afknaagt; zie op HAARLEMMER MEER. *Rhynsaterwou* heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Woerden* en *Rhynlandt*.

Leeuw. Kat Ill. fol. 157.

J. van der Klin bericht van't Haarl. en andere Meeren in Holl. pag 14.

Idem Leeuw. ibid.

Orlers beschr. van Leiden pag. 6. RHYNSBURG, of REINSBURG, een Dorp in *Rhynlandt*, onder de Stadt *Leiden*, in *Hollandt*. In dit Dorp wast de allerschoonste en witste tarwe van de geheele Provintie. De Burgt *Rhynsburg* is een zoo oudt gebouw geweest, dat 'er weinig meer dan de naam alleen van overig is, die te kennen geeft, dat het een Kasteel of Burgt is geweest: de gestalte daar van kan men niet gissen dan uit de grondtekeninge der uitgegrave steenen (in 't jaar 1613.) die te zien is in de *Roomsche Mogendheit* van *Oudaan*. Het voorwerk word 'er wel maar alleen vertoont, echter kan men daar uit naar gerade de rest wel afneemen. Het heeft gestaan ter plaatze daar Vrouwe *Petronella*, weduwe van Grave *Floris den Vetten*, in 't jaar 1113. een Abtisse-klooster heeft laten bouwen; daar van word d'omirek, en het oude muurwerk van tras, noch ten deele gezien. De steenen zyn van zoodanigen maakzel en oudtheit, dat ligt te gelooven zou zyn dat het Konvent van de afgebroke steenen des Burgs is opgemaakt. Deze Abdye by, of in het Dorp *Rhynsburg*, omtrent een kleine myl buiten *Leiden*, was zeer heerlyk; had ook geen eenen stichter, maar wel vier, den eenen na den anderen, die 'er in 't jaar 1566. noch in een glas van de kerk gezien wierden: namelyk twee Graven van *Hollandt*, *Diderik* en *Floris*; Gravinne *Petronella*, en noch eene andere Edele Vrouwe uit het Huis van *Saxen*. 't Was van *S. Benedictus* Orden; had het gebiedt over veele Landen en Dorpen: daar in wierden geene andere dan adelyke Juffers aangenomen, die den naam van Vrouwe, wegens haare hooge eerwaardigheit en godtvruchtigheit, voerden. In dit Klooster lagen de gemelde vier eerste Stichters begraaven; nevens noch veele andere Heeren, Graven, Gravinnen, en Grooten van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. met heerlyke tomben, opschriften, wapenen, enz. Het was gesticht ter eere van Godt, zyne lieve moeder *Maria*, en des H. *Laurens*. *J. J. Orlers* stelt de stichting van *Petronella* niet op 't jaar 1113. maar omtrent het jaar 1133 't komt ook met de tydtrekeninge veel beter overeen, 't moet daarom eene drukfeil in *S van Leeuwen* zyn. De Kerk van dit Konvent wierd den XVII kalende van October ingewydt, in het jaar 1133. door *Andreas van Kuik*, Bisschop van *Utrecht*; daar uit te meer de feil van *S van Leeuwen*, straks gemeldt, blykt; want Bisschop *Andreas van Kuik* is eerst in het 1127. aan het Bisdom gekomen; men doe 'er by dat *J. de Beka* zegt, dar Gravin *Petronella* na haar Mans doodt, uit devotie, het Klooster te *Rensburg*, enz. sticntte, en haar man was al in het jaar 1122 overleden. In de Kerk van dat Konvent hebben (als reeds gezegt is) veele hooggeboorne persoonen hunne begraafplaatzen en tomben gehadt; maar zulks heeft

Orlers beschr. van Leiden p. 6.

Beka in Godtb.

Orlers ibid. pag. 6. Voſſ. Jaarb. pag. 47. Herm. Contr. Lamb. Schafn. Boxhorn toon. pag. 12.

haar echter niet konnen bevryden voor eene geheele verwoeſtinge, ten tyde der *Nederlandtſche* Oorlogen tegen *Spanjen:* zoo dat zelfs de praalgraven der Prinſſen niet op hun eige plaatzen gebleven zyn. Het Kaſteel te *Rhynsburg* heeft noch in 't jaar 1047 in wezen geweeſt; toen wierd het van Keizer *Henrik* ingenomen, en word het eene zeer vaſte plaats genoemt. *Hermannus Contractus* noemt *Rhensburg*, op het jaar 1048. eene Stadt en Fortres; en *Lamb. Schafnaburgenſis* noemt het eene allerſterkſte Stadt. *Rhynsburg* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Leiden* en *Neder-Rhynlandt*.

RHYNSWOUDE; zie op RENSWOUDE.

Winſem. in zyne Kron. van Fr. fol. 40. 41. 45. 46.

RICHOLD UFFO, zwager van *Udolf Haren*, Hertog van *Frieslandt*, die zyne twee zoonen, *Hengiſt* en *Horſus*, naar *Britanniën* zondt; daar na, 90 jaaren oudt, ſtont hy van de regeeringe af, en gafze aan gemelden zynen zwager over, in het jaar 433. Vermits de magt en grootheit van *Frieslandt* zoo toegenomen hadde, dat het ook de *Chancen*, desgelyks de *Engeren*, daar onder had gebragt, zich van 't *Vlie* tot aan de *Eider* uitſtrekkende, nam de hooge eerzucht het hart van *Richold* zoodanig in, dat hy den tytel van Koning aannam, en alzoo d' eerſte Koning van *Frieslandt* wierd. Hy ſloeg de *Noormannen:* bouwde te *Stavoren* een Koningklyk Paleis: ook tuſſchen *Stavoren* en *Medemblik* eene plaats van verweeringe voor verdrevene ballingen. Na eenige gelukkig-gevoerde oorlogen, heeft *Frieslandt* onder zyne regeeringe in goede ruſt gezeten: Hy overleedt in het jaar 496. Zyn nazaat was zyn zoon *Odilbaldus*.

Winſem. Fr. Kr. fol. 48. ſeq.

RICHOLD DE II. was de derde Koning van *Frieslandt*, zoon van *Odilbaldus*, die *Richold* des eerſtens zoon was. Hy trad na zyn Vaders doodt in de regeeringe, in 't jaar 527; een Vorſt van zonderlinge groote zorgvuldigheit, nederig, en bovenmaaten vriendelyk tegen zyne onderdaanen, daarom ook op het hoogſte bemint: ſtorf in 't jaar 570. in het 93 jaar zyns ouderdoms, na 43 jaaren roemryk geregeert te hebben; zyn zoon *Beroaldus* volgde hem in het Ryk.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 148.

RICHTERKE. Dit word genoemt een Goedt het welk *Machtildis*, Gemalin van Keizer *Henrik den V.* in het jaar 1125. geſchonken heeft aan de Kerke van Sint *Marten* te *Utrecht:* in welken Giftbrief de talletters zeer verwart ſtaan. Ik geloove dat het niet verre van de Stadt *Utrecht* is geweeſt: doch de naam is nu ter tydt niet meer in wezen.

Winſem.

RIED, RIET, een der elf Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Franekeradeel*, onder 't quartier *Weſtergoo*; daar legt 't Slot *Andelot*.

Houve 1 deel, fol 86 R Halma's verhaal der watervl. pag. 15. Boxhorn pag. 86. Balens Dordr. fol. 46.

RIEDE, een der 72 Dorpen, in den vervaarlyken *Zuid-Hollandtſchen* Watersnoodt van 't jaar 1421. mede verdronken; en volgens *Van der Houve* nooit weêr boven gekomen: maar *R. Halma* ſtelt, uit *A. Kemp*, het Dorp *Ried* onder de 39 Dorpen die weêr opgekomen en bedykt zyn, zie ook *M. Z. Boxhorn*. Doch meeſt d'andere Schryvers ſtellen het noch verdronken; ook ſpreekt'er van *Balen* als in den voorleden tydt dus van; Het had zyne belendinge van omtrent *Werkendam* tot aan *Slydrecht*, was eene ſmaldeelinge van de *Merwede*, en word al vermeldt in 't jaar 1064. De *Riedyk* en het *Riedykſtraatjen* binnen *Dort*, als een overſchot van *Riede*, hebben'er den naam van ontleent; zynde daar aan vaſt, en een gedeelte van den *Reep* of *Ringdyk* des boezems of inhams, in 't jaar 1675. tot voorby den *Dorren boom* buiten de *Sluispoort*, noch in wezen.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1067. Balens Dordr. pag. 46.

RIEDE, een Slot en Stamhuis van de Ambachtsheerlykheit, en de Edelen van *Riede*; zie de vorige poſt. Dit Slot lag op de *Merwe*, omtrent *Werkendam*, zyn byweg ſtrekte tot aan *Slydrecht:* was door eenen der jonger zoonen van *Merwede* gebouwt. Heer *Diderik* van *Riede* was in 't jaar 1213. Dykgraaf van den Grooten *Zuid-Hollandtſchen Waardt*; *Zeger*, of *Zweer van Riede*, zoon van Heer *Daniël van Merwe*, Schildknaap, bezegelde in 't jaar 1277. met Grave *Floris de V.* een privilegie, gegeeven aan die van *Zuidwoude*, in *Zuid-Hollandt*; *Herbert van Riede*, Ridder, Heer van *Pendrecht*, was in 't jaar 1338. Bailjuuw van *Zuid-Hollandt*; zyne weduwe, *Machtild van Heuſden*, ſtichtte in 't zelfde jaar 1338. te *Heuſden* een Collegie van Kanonikken: hun beider dochter *Anna* kreeg ten huwelyk Jonker *Kornelis van Blijenberg*, Schildtknaap; van hem zyn de Edelen van *Blijenburg* afkomſtig tot op dezen dag. In het jaar 1405. was *Arendt van Riede*, Knaape, Schout der Stadt *Dordrecht*. In het jaar 1475. word noch gewag gemaakt van *Wouter van Riede*.

Houve Handv. Kron. 2 deel, fol. 368.

RIEDHOVEN, RIETHOVEN, een Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenboſch*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchatting van 140000 guldens moſt opbrengen, ſtont de *Meijerye van den Boſch* daar in op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen; (de Stadt *'s Hertogenboſch* met de Prelaten daar in geſloten) het quartier *Kempenlandt* (een van de vier quartieren der *Meijerye*) moſt daar in draagen 4074 guldens 1 ſtuiver 9 penningen, waar toe het dorp *Riedhoven* (een van de 32 of 33 Dorpen van het *Kempenlandtſch* quartier) 115 guldens 11 ſtuivers 3 pen. laſtte.

RIEDVELD, RIETVELD, een Dorp in *Hollandt*, onder *Schoonhoven*.

Houve fol. 114.

RIED- of RIETVELDT (HET) is een ſtuk Landts achter *Alpherhoorn*; zich uitſtrekkende van by den Dyk af, tot aan *Hazartswoude*. Het landt is noch heden zoo bol dat het byna geene vruchten draagt, en niet anders is dan een zodſe, daar men een ſtok van twaalf voeten lengte in rygen kan, zonder aan vaſten grondt te raaken.

Leeuw. Bat. Ill. fol. 158.

Idem Leeuw. f. 1067.

RIEDWYK, of RIETWYK, is voortyds een zeer bloeijend Dorp geweeſt, by *Niewerkerk*, tuſſchen *Haarlem* en *Amſterdam*, aan 't *Haarlemmer-*of *Spierings-*Meer; welk Meer ten tyde van Grave *Philips den Schoonen* veel landt van dit Dorp, by overvloeijinge, heeft afgenomen: die van het geſlacht van *Riedtwyk* zyn 'er Heeren van geweeſt.

Brugm. voor Scriver. pag. 34.

RIEDWYK ('T HUIS TE) heeft by *Egmondt* geſtaan; maar het is van de *Friezen* vernielt. *Dirk van Riedwyk*, Ridder, woonde in 't jaar 1205. op dit zyn Huis, ſtaande in het veldt, de *Kruit* genaamt, recht voor de Abdye van *Egmondt*, by wien *Wouter van Egmondt* voor zyne vyanden ſchuilde; nadat zyn Kaſteel t' *Egmondt* in 't jaar 1203. door Grave *Lodewyk van Loon*, in brandt was geſtoken. *Franco*, de XI Abt van *Egmondt*, meende den gemelden *Wouter van Egmondt*, ten huize van *Dirk van Riedwyk*, te doen vermoorden; hy hadde ten dien einde veel volk te paerd opgemaakt; maar, door *Riedwyk* gewaarſchouwt, trok hy met zyn volk zynen vyandt te gemoet, en bequam aan het *Kruitveldt* de zege. De Geſlachtlyſt dezer Heeren van *Riedwyk* loopt tot op *Karel van Riedwyk*, in 't jaar 1580 geboren; en *Karel* naar den Hertog van *Aarſchot*, zynen Peeter, genoemt; dees, Schepen van *Bruſſel* geworden, is, na groote overwonne zwarigheden, te *Maaſtricht* met *Helena Nancia van Merode*, dochter van *Jan*, Baanderheer van *Merode*, enz. getrouwt, nalatende *Helenus Nancius van Riedwyk*, in het jaar 1606. te *Bruſſel* geboren: het vordere kan men by *S. van Leeuwen* vinden. Dees *Karel van Riedwyk* was de zoon van *Albert van Riedwyk*, Rentemeeſter Generaal van wegen den Koning van *Spanjen*, over zyne landen in *Valkenburg* en *Dalem*, in 't jaar 1589. geſtorven.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1067.

Idem f. 1067. tot 1073.

RIEL, een Dorp in *Brabandt*, onder de *Meijerye van 's Hertogenboſch*, in 't quartier *Ooſterwyk*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchatting van 140000 guldens moſt opbrengen, ſtont de geheele *Meijery van 's Hertogenboſch* daar in op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen, (de Stadt *'s Hertogenboſch* en de Prelaten daar ingeſloten) tot die ſom moſt *Ooſterwyk* (een der vier quartieren dezer *Meijerye*) opbrengen 4902 guldens 10 ſtuivers 9 penningen; daar in was het Dorp *Riel* (een der 26 of 27 Dorpen van 't *Ooſterwykſch* quartier) geſchat op 66 guldens 13 ſtuivers 6 penningen; even zoo veel als het Dorp *Eſch*, en 't minſte van alle andere, behalven *Weſterbeerſe*, *Berkel*, en *Hulpen* onder *Mierle*.

Houve Handv. Kron. 2 deel, fol. 367.

RIEMERSMA, een Slot, of Huis in de *Frieſche* Grietenije *Franekeradeel*, onder het quartier *Ooſtergoo*, te *Midlum*.

Winſem.

RIEN, een Buurt onder 't Dorp *Lutkewierum*, in de *Frieſche* Grietenije *Hennaarderadeel*, onder 't quartier *Weſtergoo*.

Winſem.

RIENKEMA, een Slot of Huis in de *Frieſche* Grietenije *Dongeradeel*, onder het quartier *Ooſtergoo*.

Idem Winſem.

RIENSTRA, een Slot of Stins te *Lutkewierum*; een Dorp in de *Frieſche* Grietenije *Hennaarderadeel*, in 't quartier *Weſtergoo*.

Idem ibid.

Houve 1 deel, fol. 142.

RIETHEM, RITTHEM hedendaags; maar in den *Ouden Blaffert* der *Utrechtſche* Biſſchoppen RIETHEM geheten, een der *Zeeuwſche* Dorpen op 't Eilandt *Walcheren*, in het jaar 838 bedykt: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Walcheren*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 148.

RIFDE, RYFDE. Deze Plaats ſtelt Keizer *Henrik de IV.* in zynen Giftbrief van het jaar 1064. tuſſchen *Papendrecht* en *Slydrecht*, aan den rechter oever van de *Merwe*; alwaar hedendaags, zoo veel my bekent is, geen overblyfzel van dien naam gevonden wordt.

Houve fol. 144.

RILLANDT; RYTLANDT, in den gedachten *Ouden Blaffert*, *poſt a ſupra*; een der Dorpen in de *Ooſtwatering* van *Zuidbevelandt*; maar in 't jaar 1532. nevens andere verdronken.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 148.

RINESBURG, een zeer vaſte Stadt van *Frieslandt*, in het jaar 1048. volgens het verhaal van *Lambertus Schafnaburgenſis*, ingenomen van Keizer *Henrik den III.* De naam RINEBURG is noch overgebleven in een klein gehucht, op den ſlinker oever van den *Rhyn*, ten naaſten by ter plaatze daar weleer een Burgt der *Romeinen* geweeſt is, *Matilo* genaamt (waar van hier boven op zyne letter.) Daar legt ook een RINESBURG, *Rensburg*, of *Reinsburg*, aan den overkant van den *Rhyn*, het welk weleer is geweeſt een beroemt Klooſter van adelyke Nonnen, in het jaar 1122 geſticht, van Gravinne *Petronella*, Zuſter van Keizer *Lotharius den II.* waar in verſcheide begraafplaatzen van Graven zyn; en daar dicht by de oude Kerk, waar over men noch een verdrag van 't jaar 1163. vindt, tuſſchen den Biſſchop van *Utrecht* en den Abt van *Eyternach*.

Het

ROBERT de FRIES.

Het legt een halve gemeene Duitſche myl van het ſtrandt der *Noordtzee*. Men ziet dit RINEBURG aldus getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, aan den rechter kant van den *Rhyn*, omtrent tegen over *Valkenburg*, *Tab. V. Pars II.* en RINESBURG een weinig boven *Alfna* (*Alphen*) op den ſlinker oever van den *Rhyn*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 148.

RINESMUTHEN. Dit word in den Giftbrief van Keizer *Henrik den IV.* van het jaar 1064. geſtelt aan den Weſtelyken oever van den *Rhyn*, ver beneden Bodegrave. De benaming betekent den mondt van den *Rhyn*; waar omtrent het echter hedendaags niet te vinden is.

Idem Pars II. *fol.* 149.

RINGART. Ik giſſe dat deze benaming in den Giftbrief van Keizer *Otto den I.* van het jaar 970. door misſlag dus geſchreven is in plaats van BINGART, het welk de naam is van een Dorp aan de Grift van *Druſus*, een weinig boven *Doesburg*, door gifte van *Wichman*, Grave van *Zutphen*, weleer toebehoort hebbende aan 't Kloofter van *Elten*. RINGART vindtmen getekent op den rechter oever van de *Druſiaanſche* grift, even onder de *Iſala*, *Tab. VI. Pars II.*

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 149.

RINHAREN; RYNHAREN noemt het Keizer *Otto de I.* in zynen Giftbrief van het jaar 970. *Otto de III.* in den zynen van 't jaar 996. noemt het de Hofſteê RINHAREN. Keizer *Lotharius de II.* in het jaar 1134. RYNHARO: het is een plaats toebehoorende aan het Kloofter van *Elten*, door Grave *Wichman* aan de Abdiſſe geſchonken. Men vindt niet verre van *Elten*, op het *Batawer*-Eilandt aan den *Rhyn*, een plaats Aart genaamt, en een buiten het zelve die den naam van Herd draagt. Ik laate het onbepaalt of'er een van beiden meê gemeent word; immers vindt men daar omtrent geene benaming die hier meer mede overeenkomt.

Idem Alting ibid.

RINNEGEM. Onder de giften waar mede *Diderik*, *de II.* Graaf van *Hollandt*, vergroot heeft 't eigendom der Kerke van *Egmondt*, telt *Melis Stoke* ook op RINNEGEM; ſchryvende aldus.

Hy meerſede hen haar goet nochtan
In Sragen ende in Haregan
Tot Egmonde ende in Rinnegem.

Men vindt noch hedendaags den zelven naam een weinig boven *Leiden*, op den ſlinker oever van den *Rhyn*, tegen over de uitwateting de *Does* genoemt, in het gehucht *Rynegom*, het welk hier miſſchien gemeent word. Maar *Boxhorn* ſchryft dat *Egmond* en *Rinicham* twee verſcheide benamingen zyn van een en de zelfde plaatze. RINEGOM ziet men, volgens het gevoelen van den Heere *Alting*, getekent op den ſlinker oever van den *Rhyn*, tuſſchen *Rodenburg* en *Zutphen*, *Tab. V. Pars II.*

Idem Alting ibid.

RINSATERWALD, een Plaats waar van gewag maakt het verdrag van *Epternach* in 't jaar 1063. den naam volkomen behoudende van RHYNSATERWOUDE, gelegen over den *Rhyn*, twee gemeene Duitſche mylen min een vierde van *Leiden*, aan het water dat gemeenlyk de *Braaſſem-Meer* word genaamt. RINSATERWALD ziet men getekent aan de rechterhandt van een klein Meer, waar in het watertje de *Does* valt, in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. V. Pars II.*

Winſem. Frieſche beſchr. achter zyne Kron.

RINSMAGEEST, een der dertien Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Dantumadeel*, in het quartier *Ooſtergoo*. Omtrent of by dit Dorp heeftmen het vermaarde Klooſter *Klaarkamp*, ten tyde van Paus *Alexander den III.* en Keizer *Frederik Barbaroſſa* geſticht, nevens de Klooſters *Mariëngaarde* en *Ludingakerk*; zie op CLARA CAMPUS, en KLAARKAMP.

Alting Not. Germ. Inſer. Part II. *fol.* 149.

RIPA. Hier van maaken gewag *Emo* en *Menco*, als van een Kerſpeldorp van *Fivelingo*; 't welk in den jaare 1226. een Prieſter gehad heeft, *Herebrand* genaamt, die ſchelmachtig vermoordt is: en in het jaar 1252. een met naame *Menco*, zynde een Rechtsgeleerde. Het ſchynt de naam gekregen te hebben, om dat het weleer gelegen heeft op den oever des inhams van d'*Eems*, of van de Haven van Weſter-*Embden* (*Emetha*) welken naam 't noch hedendaags behoudt; niet veel verder als een vierendeel van een gemeene Duitſche myl van Weſter-*Embden*, naar het Noordtooſten. *Portus Emethenſis*, de haven *Emetha* (nu Weſter-*Embden*) ziet men getekent aan een inham van de rivier de *Eems*, in de Kaarten van den Heere *Alting*, *Tab II. Pars II.* en beneffens die de Stadt *Emetha Tab. VII. Pars II.* zie van dezelve breeder hier boven op het woord *Emetha*.

Idem Alting Pars II. *fol.* 149. *In Ada.*

RISWICH. Dit word een Hofſtadt of Hofſtede genoemt in den *Blaffert* van de goederen der Kerke te *Utrecht*, en waar tuſſchen *Boſinchem* weleer is geweeſt zeker Eilandt van de *Lek*: deze plaats behoudt noch den naam, tegen over *Wyk te Duurſtede*. Daar is noch een ander RYSWYK 't welk *Melis Stoke* den toenaam geeft an der Geeſt; dicht aan '*s Gravenhage*: in welke plaats, weinige maanden eer wy dit ſchreven, den VREDE aan de volkeren van *Europa* is weêrgegeeven; och of ook aan de Kerke! De vyanden treffe het quaadt 't geen zy uit een verkeerde uitleginge van klaare en duidelyke woorden opvatten! (Zie verder beneden op RYSWYK.)

RITTHEM; zie RIETHEM.

Brugm. paz 27. *Leeuw. Bat. Ill. f.* 1297.

RIVIERE, ('T HUIS TE) legt onder 't gerecht van *Schiedam*, een zeer oudt Huis; 't plag op den kant van de *Maas* te ſtaan, maar door het aandyken van die rivier is 't'er af, en dieper in het landt geraakt; ja legt nu meer dan 1000 ſchreden van de rivier af: het heeft, niet het Huis te *Matenes*, altydt aan 't Huis van *Matenes* behoort: voortyds door den Grave van *Hollandt* aan eenen der Heeren van die familie geſchonken.

O.H.Kr. fol 63. *Velden. Faſc. temp fol* 25. *Mutz. Kerkel. Hi or. 2 deel, fol* 28. *Suffrid. Petri P. a Didenhov.*

RIXFRIDUS, RICOFRIDUS, en RYXFRIED, de VII Biſſchop van *Utrecht*; hy volgde *Hermocarus*; was in *Frieslandt* geboren; geleert en godtvruchtig: quam in het jaar 827. aan den Biſſchoplyken Stoel, alreeds oudt zynde. Keizer *Lodewyk*, te gelyk Koning van *Vrankryk*, begiftigde hem met veele voorrechten, tollen en tienden; ſchonk hem de Stadt *Wyk te Duurſtede* tot een eeuwig bezit; *Rixfridus* overleedt den 5 October 836. na negen jaaren geregeert te hebben, volgens veelen: *Suffridus Petri* geeft hem maar 7 jaaren; *Schotanus* weêr 21. ook andere Schryvers meerder of minder. Hy wierd in *Salvators Munſter* begraven, en op de lyſt der Heiligen geſtelt. Volgens verſcheide Schryvers, quamen de *Deenen* en *Noormannen* met eene groote vloot naar deze Landen, vielen vyandtlyk in het *Zeeuwſch* Eilandt *Walcheren*: zy vermoordden daar op den 15 Junius de Gref of Bailjuuw van *Walcheren*, *Eggihardus*. *Rixfried* had die van *Walcheren* alreeds tot Chriſtus kenniſſe gebragt. De *Deenen* verwoeſtten ook *Wyk*, van Koning *Lodewyk* zoo onlangs eerſt aan den Biſſchop geſchonken, en dwongen den *Friezen* zwaare ſchattingen af: zy verbrandden ook kort daar na *Antwerpen*, of 't Slot *Turninum*, volgens anderen: deſgelyks 't Palleis by *Mechelen*, en *S. Rombouts Kerk*, toen begaven zy zich met dien buit weêr naar *Hollandt*, en lieten aan de zeekuſten, als ook aan de *Maas* en *Waal*, ſterke veſtingen, wel met krygsvolk voorzien. Het komt veelen niet onwaarſchynlyk voor dat de *Deenen*, toen allerwegen hier omtrent den meeſter ſpeelende, aan de Landen de nieuwe naamen van *Hollandt* en *Zeelandt*, naar hunne *Noordtſche*, of *Deenſche* Eilanden, wel zouden konnen gegeeven hebben; zie op HOLLANDT, op ZEELANDT, en op NOORMANNEN, zie ook de volgende poſt, en hoe *Scriverius* aldaar van den naam van *Hollandt* ſchryft, enz. Eenige Schryvers ſtellen deezen inval der *Noormannen* op 't jaar 835. Andere op 't jaar 836. en 838. zommige noch by 't leven van *Rixfried*, andere onder Biſſchop *Frederik*, die den eerſten volgde: ja andere ſtellen het onder *Adelbricus* die na *Frederik* quam, maar twee jaaren regeerde, en in 't jaar 838. vermoordt zoude zyn. Dit dient in het voorbygaan aangemerkt, dat *Eggihard*, boven gezegt Gref, of Graaf van *Walcheren*, geen Erfgraaf of Heer was, maar van den Koning als Rechter alleen aangeſtelt; die in dien tydt den naam van Greven of Graven kregen, zonder meer recht dan het vonnis uit te ſpreeken tegen de misdadigers, of over burgerlyke en gemeene zaaken.

Sigebert op anno 838. *Mutz. O.H Kr. Velden. enz.*

Scriver. Kron. van de Holl. Graven pag. 92. 93.

ROBERT DE FRIES, of *de Vries* gebynaamt, omdat hy by zyn Vaders leven de Gravinne van *Frieslandt*, trouwde, waar door hy dien naam bequam. Hy wierd Grave van *Vlaanderen*; ook de achtſte van *Hollandt*, hoewel eigentlyk maar Voogdt. Andere willen den naam of bynaam ergens anders van afhaalen, omdat hy den *Friezen* meer gunſtig dan *Hollandt* ſcheen; maar dit is te kout, of te verre gezocht. *Scriverius* is mede van gevoelen, dat het is omdat hy, een *Vlaming* zynde, in *Frieslandt* trouwde, en daar als Voogdt regeerde: hier dient ook deze aanmerkinge niet overgeſlagen, dat in *Frieslandt* toen de naam van *Hollandt* luttel in zwang ging; en dat Grave *Diederik de V.* de eerſte geweeſt is, die zich Grave van *Hollandt* liet noemen. Een oudt Handtveſt van 't jaar 1083. begint aldus; „ Ik *Diederik*, by Godts gratie Grave van de *Hollanders*. Voorts, vervolgt *Scriverius*, dat de naam van *Hollandt* niet bekent is geweeſt voor 600 (nu wel ruim 700) jaaren. Dat het Sticht *Utrecht*, ook een deel van *Gelderlandt*, onder den naam van *Frieslandt* is begrepen geweeſt, kan men beweeren uit oude geloofbaare Schryvers: *Sigebertus Gemblacenſis*, op 't jaar 1009. noemt *Thiel* eene Stadt in *Frieslandt*; op het jaar 1010. is *Utrecht* by hem eene Stadt in *Frieslandt* gelegen: zoo is ook by anderen *Tricht* eene Stadt in *Frieslandt*; en op 't jaar 1048. worden *Vlaardingen* en *Rhynsburg* onder *Frieslandt* gerekent van Schryvers die in dien tydt geleeft hebben. Wy keeren weêr tot *Robert de Vries*. By de Graven van *Vlaanderen* was 't al eenige hondert jaaren de gewoonte geweeſt, van niet altydt hunnen oudſten zoon tot nazaat en ſtaatsvolger te hebben; maar die den Vader beſt behaagde, de andere moſten dien onderworpen zyn, of buiten 's landts hun geluk zoeken. Grave *Boudewyn* van *Vlaanderen* hadde twee zoons, *Robert* en *Boudewyn*; *Boudewyn* (den oudſten) ſtelde hy tot zynen algemeenen Erfgenaam; *Robert* zond hy met ſchepen, met veel gout en zilver voorzien, van zich, met bevel van naar andere Landen te trekken, en, indien hy een

Idem Scriver. pag 93. *O H Kr. fol.* 261.

W. Malmſbur. Hiſtor. Ang. lib. 3.

Heldt was, landen te winnen: *Robert* ging dan met eenig volk t'ſcheep, dat anders *Vlaanderen* zelf tot een laſt geweeſt zou zyn. Zyn aanſlag was *Gallicien* te gaan winnen; maar wierd, zonder verrichtinge, genoodzaakt te rugge te keeren, al vry groot verlies geleden hebbende: zyn Vader ontfing hem met ſpytige woorden, als die zyne dingen niet wel wiſt aan te leggen, ja verſtiet hem: Hy begaf zich dan andermaal ter zee, om meer eere in te leggen; maar door een fellen ſtorm verloor hy veele der zynen door ſchipbreuke; en quam zelf naakt en bloot aan ſtrandt. Toen beſloot hy zich naar *Konſtantinopolen*, of naar *Jeruſalem* te begeeven, met die derwaarts in pelgrimagie aftrokken, alzoo de *Noormannen*, die onder den Keizer van *Konſtantinopelen* dienden, hem verzocht hadden daar te komen, en hem genoegzaam het gebiedt over geheel *Griekenlandt* verzekerden: maar de Keizer, dat vernomen hebbende, ſneedt hem den pas af: *Robert* ſtaakte van dien tydt af het voornemen om vreemde Natiën te beoorlogen; maar deed eenen inval in *Frieslandt*, naaſt aan *Vlaanderen*, over welk geweſt *Diderik de IV.* en zyn broeder Grave *Floris de I.* geregeert hadden. Tot twee reizen toe viel hy aan, leverde ſlag, maar ſtiet ook tweemaal zyn hooft: de *Friezen* wierden echter eindelyk dat vechten zoo moede, dat ze zich van zelfs overgaven. Zyn broeder, Grave *Boudewyn van Vlaanderen*, dat verneemende, quam met een groot leger om *Robert* weêr wech te dryven; maar die zond hem Gezanten, doende hem bidden om Godts wil, te gedenken dat hy zyn eigen broeder was, en doch den natuurlyken bandt (zelfs van *Brabandt* in waarde gehouden) niet wilde ſchenden; zich liever erbarmen over de elenden, en alle moeiten by hem in zyne uitlandigheit uitgeſtaan, zich te vreden houden met de geheele erfeniſſe zyns Vaders, die hy alleen bezat, en immers, volgens 't recht der nature, tuſſchen hun beiden had behooren gedeelt te worden; dat hy hem niet laſtig gevallen had om het deel der vaderlyke goederen, maar zyn geluk op uitlandtſche Natiën verzocht hadde; dat hy, door zoo veel arbeidts en tegenſpoedts afgemat en vervallen, zich nu in een klein hoekjen landts, daar het minſte gedeelte van aan zynen broeder niet toebehoorde, had neêrgezet, dat hy het ook meende te behouden als eene ruſtplaats voor zynen aanſtaanden ouderdom, of als eene plaatze voor eenen eerlyken doodt. *Boudewyn* voer echter voort, en quam met een ſterk leger op *Frieslandt* aan; dies moſt *Robert* hem tegentrekken, en vocht zoodanig dat *Boudewyns* volk op de vlucht gedreven, en hy zelf verſlagen wierd. Ylings viel *Robert* in *Vlaanderen*, en wiert'er meeſter van. *Boudewyn* had eenen zoon, noch jong en ter wapenen onbequaam, die naar Koning *Philips van Vrankryk* vloodt, en van hem byſtandt verzocht om zyns Vaders doodt te wreeken, en in zyn erf herſtelt te worden. *Philips* trok terſtondt naar *Vlaanderen: Robert*, tegen hem te zwak, gebruikte liſt, en viel daar na zoo onverwacht op 's Konings heir aan, dat de ſoldaaten, hun geweer achterlatende, om een goedt heenkomen zochten. *Boudewyns* zoon, ziende hoe weinig ſtaat hy op des Konings wapenen kon maaken, begaf zich met zyne Moeder naar *Luik* by Keizer *Henrik*, verzoekende zyne beſcherminge tegen *Robert*; en om hem te meer daar toe te verplichten, gaf hy aan de Kerke van *S. Lambert* (te *Luik*) het Graafſchap, voortyds behoort hebbende aan Grave *Reinier*, met het Kaſteel *Berg*, welke Landen zyne moeder van haaren eerſten man tot een douarië, bekomen hadde, die de Biſſchop van *Luik* aan Hertog *Godevaart*, en deeze weêr aan *Boudewyns* zoon tot een ſchenkaadje gegeeven heeft. *Henrik*, voor dien tydt als gekocht, beval den Biſſchop van *Luik*, den Hertog, en andere Heeren van *Lotharingen*, op *Robert* met gewelt aan te vallen, en hem te verdryven; zy quamen fluks met een heir in *Vlaanderen*; maar verſtaande dat de Koning van *Vrankryk* met *Robert* verzoent, en hem een getrouw vriendt geworden was, keerden zy weêr zonder iet verricht te hebben: dus bleef *Robert* toen noch in 't geruſt bezit van *Vlaanderen* Dezer voegen verhaalt het *Lambertus Schafnaburgenſis*, die in dien tydt leefde, en daar dit een kort begrip van is. Hoe hy door huwelyk met *Geertruid*, weduwe van *Floris den I.* Grave van *Hollandt*, en moeder van *Diderik den V.* (die by zyn Vaders doodt noch maar een kindt was) met goedtvinden, ja raadt der *Staten*, Voogt over *Hollandt* wierd; zie op DIDERIK de V. GEERTRUID, GODEVAART MET DEN BULT, enz. door wien hy met zyne Gemalinne, Gravinne *Geertruid*, en haaren zoon *Diderik de V.* uit *Hollandt* wierd verdreven, door hulpe van den Biſſchop van *Utrecht:* hoe treffelyk hy zich gequeten heeft in de herſtellinge van zynen Stiefzoon *Diderik*, tot Grave van *Hollandt*, enz. zie *Voſſius Jaarboeken*, de *Oude Hollandtſche Kronyk*, *Schotanus*, enz.

Idem Scriver. pag. 86. ſeq.

Zie Lamb. Schafnaburg.

Idem Lamb. Schafn.

Leeuw. Bat. Ill. fol. 983.

ROBERT, of ROBRECHT, eerſte Heer van *Heusden*, was de jonger broêr van *Ludgard*, tiende Grave van *Kleef*, zie HEUSDEN. Eenige ſtellen zyne intreede in de Heerlykheit van *Heusden*; andere zyne doodt op 't jaar 857. *S. van Leeuwen* zegt, dat de eerſte Heer van *Heusden Robrecht* is geweeſt, de jonger broeder van *Lutgard*, Grave van *Kleef*, die leefde in het jaar 839. tot 857. *Boxhorn* ſtelt *Robrecht* Heer van *Heusden* in 't jaar 857. zonder daar by te voegen, of hy toen Heer wierd, of overleedt; ſchoon 't eer naar 't laatſte gelykt. *Brugman* zegt alleen; dees Heer *Robrecht* wilmen dat in 't jaar 857. geleeft heeft: *Pontanus* ſtelt klaar uit; omtrent dezen tydt (in 't jaar 856.) is *Robrecht* eerſte Heer van *Heusden* geſtorven: *Slichtenhorſt* voegt'er by, dat *Robrecht*, eerſte Heer van *Heusden*, in *Brabandt* geſtorven is, en dat hy derwaarts wegens de *Noormannen* gevlucht was, die zyn Slot *Heusden* verwoeſt hadden. *B. Neander* ſchryft weêr; de eerſte Heer van *Heusden* was *Robert*, aangekomen in 't jaar 857. geſtorven in 't jaar 916. maar dat vat hy mis; want *Robert* in dat jaar overleden, was *Robert de II.* derde Heer van *Heusden*, zoon van *Boudewyn*, wiens doodt andere op het jaar 914 ſtellen. Wy houden 't hier voor dat dees *Robert* al lang voor 't jaar 857. Heer van *Heusden* is geworden.

Boxhorn Holl. toon pag 295. Brugm. pag. 51. Pontan. 1 deel, fol. 39. 61. 75.

ROCCLA. Dit is een plaats in *Drenth*, waar omtrent die van *Groningen* en van *Pedeſe* (die van *Koevorden* te hulpe komende, om het Kaſteel van *Koevorden* weêrom te bemagtigen) *Otto van Bentheim*, broeder van Biſſchop *Balduwyn*, op de vlucht hebben gedreven, volgens 't verhaal des ongenoemden Schryvers van het Perkamenteboek van *Utrecht*. Miſſchien ſtaat daar ROCCLA, door verzinning van den Afſchryver, in plaats van ROLDA, dat een voornaam Dorp van *Drenth* is, en de plaats van het hoogſte Gerecht, byna middeweegs tuſſchen *Groningen* en *Koevorden*. Dit ROLDA of *Rolde* zietmen getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, boven aan het *Threntæ Foreſtum*, aan de rechterhandt van *Aſſen*, *Tab. VII. Pars II.* en *Tab. IX.* PEDESE, nu *Peize* genaamt, ziet men een weinig hooger of meer Noordtwaarts.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 150.

ROCKAINJE, RUCKAINJE, een *Hollandtſch* Dorp, in het landt van *Voorne* of van den *Briel:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Voorn* en *Putten*.

Houve 1 deel, fol 100. 116.

RODANBURG. Dit is geweeſt een plaats onder de goederen der Kerke van *Utrecht*, ten tyde als de *Blaffert* is gemaakt: die plaats behoudt noch den naam RODENBURG, leggende een halve gemeene Duitſche myl boven *Leiden*, binnen het *Batawer*-Eilandt; byna ter zelver plaatze daar het Wapenhuis der *Romeinen* (*Armamentarium*) en het Luſthuis van *Agrippina* (zie hier van boven op *Prætorium Agrippina*) geweeſt zyn. Graaf *Diderik de V.* noemt het in zynen Giftbrief van den jaare 1083. RADEMBURCH, en voegt'er by het Veen Rademburgerbroeke. Dit *Rodanburg* ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, op den ſlinker oever van den *Rhyn* even boven *Rinegom Tab. V. Pars II.*

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 150.

RODE, een oudt Stamhuis, en 't verblyf der Heeren van *Rode*, die 't vervolgens in mannelyke linie bezeten hebben, van 't jaar 1140. tot omtrent 1640. toen was'er eigenaar van Jonker *Pieter van Rode* of *Roden*, Heer van *Roden* en *Pendrecht*, die dat Slot, in *Zuid-Hollandt* gelegen, zeer verbouwt, en niet vier toorens en eenen omgaanden trans verbeetert heeft.

Houve 1 deel, fol. 121.

RODEN, een Dorp in 't Landtſchap *Drenth*, in het Dingſpil van *Noordevelt:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Noordevelt* en *Ooſtermoor*.

Picard pag. 270.

RODENBURG is 't oudſte Kaſteel by *Leiden* geweeſt, buiten de Hoogewoertſe Poort; maar nu ziet men 'er geene fundamenten meer van: het is ten tyde der *Romeinen* hun wapenhuis en koorenſchuur geweeſt: eenige willen dat de naam geweeſt zou zyn ROMENBURG, andere RADENBURG, ROMEINENBURG, RODAMBURG. De beſchryver van Oudt *Batavië* zegt; *Ik bevinde in oude Brieven* en *Handtveſten* RADENBURG, *geen* RODENBURG: het landt daar by en omtrent word noch 't ROOMBURGER LANDT geheten: ook wierd daar de Steen gevonden daar op ſtont: *Dat de Batavi* (*Batauwers*) *Broeders en Bondtgenooten des Roomſchen ryks waren.* Zommige zyn van gedachten, dat dit het *Prætorium Agrippinæ*, daar in de Kaarten van *Peutinger* van gewaagt word (uitdrukkelyk geſtelt tuſſchen *Lugdunum Batavorum* (*Leiden*) en *Caſtra Albiniana* (*Alphen*) wel mogte geweeſt zyn: ook word het'er 10 mylen van daan gerekent, welke lengte zeer wel overeenkomt met dit *Rodenburg*, indien men *Cluverius*, in 't 16 Hooftſtuk van den *Rhynſtroom*, geloof geeven wil, en alzoo, naar *Prætorium*, geheeten RADENBURG; vermits men daar Krygsraad hield, daar na in een *Armamentarium*, dat is, *Wapenhuis*, by de *Romeinen* verandert. *Guicciardyn* zegt, ook is het oude gebouw der *Romeinen*, noch heden ROOMBURG genoemt, vernielt: het heeft omtrent een quartier uurs gaans buiten *Leiden* geſtaan, voor eenige jaaren van eenige Nonnen bewoont; en was voortyds een vermaarde Sterkte der *Romeinen*, toen zy in deze Landen hunne heerſchappye hadden. Eenige jaaren geleden, wierden'er in 't graven twee kopere Leeuwen, met een beeldt van *Pallas* gevonden, ook zilvere en kopere Penningen, van *Antoninus*, *Nero*, en andere, den Keizer *Maximiliaan* tot een geſchenk gezonden, enz.

Houve Handv. Kron. 1 deel, fol. 125. Cluver. ibid. Boxhorn toon. van Holl. pag 215. Alting in Armam & in Prætor. Agr. in Notit. agri Batavi & Friſii. Fenacol. in Tacit. pag. 714.

RO-

RODENBURG, RODEMBURG, is weleer de naam van AARDENBURG geweeſt.

S. van Leeuw. Bat Ill. f. 1072. 1291. RODENRYS, ('T HUIS TE) nu een Hofſtede, gelegen omtrent *Overſchie:* het is voortyds een Stamhuis geweeſt; in de jaaren 1292. en 1302. leefden uit het zelfde geſlacht *Beatrix*, dochter van *Dirk van Rodenrys*, die ten man hadde *Florens van Doortoge*. *Daniel van Rodenrys* vindtmen als Knape, in 't jaar 1302. *N. van Rodenrys* omtrent het jaar 1377. getrouwt met *N.* uit het geſlacht van *Zuidwyk*, uit het Huis van *Raaphorſt*; welker dochter, *Kerſtyn van Zuidwyk*, de goederen van *Rodenrys* haaren man *Willem van Kralingen* toebragt; zy leefde in 't jaar 1384. naderhandt is *Rodenrys* aan Heer *Jan van Oldenbarneveldt* gekomen.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 150. RODERHEMMUCKE. Hier van gewaagt de Handtveſt, of liever het Regiſter (*Charter*, *Charta*) en betekent heel laage hooilanden aan de rivier de *Hunſe*, (*Huneſa*) voortvloeijende van RODA, een Dorp van *Drenth*; als of men zeide RODERHEMMERKE: want de Ouden hebben de letter R dikwyls uitgelaaten; gelyk men in den Giftbrief van Keizer *Henrik den II.* van 't jaar 1002. (want zoo moet'er ſtaan om de XV *Indictie*) vindt Overmerche/ in plaats van *Overmerke*. Hedendaags word deze plaats RODERWOLDE genaamt, leggende een gemeene Duitſche myle van de Stadt *Groningen*. RODERHEMMUCKE ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, boven *Eletha*, *Tab. VII. Pars II.* en *Tab. IX.* De rivier *Huneſa*, of *Hunſe*, ziet men daar ook, zoo als zy komt uit de *Drenthſche* Veenen, doch de *Horenſe Aha* noch nader aan deze plaats als de *Huneſa*. Een gelyke benaaming als *Roder-Hemmerke* en *Overmerke*, ziet men in *Hugemerke* hier boven te zyner plaatze.

Idem Pars II. *fol.* 150 RODERISEN is een Heerlykheit en Schoutampt, toen ter tydt toebehoorende aan een geſlacht van den zelven naam, op den ſlinker oever van de rivier de *Schie*, een gemeene Duitſche myl van de *Maas*, daar het noch hedendaags leit, *Rodenrys* genaamt. Hier van gewaagt *Floris de V.* Graaf van *Hollandt*, in zynen Giftbrief van het jaar 1281. Men ziet dezen naam RODERISEN getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, aan het water *Scye*, of *Matlinge*, lopende van *Theolf*, dat is *Delft*, naar *Schiedam*, en zoo voorts naar de *Maas*, *Tab. V. Pars II.*

Picard. RODERWOLDE, een Dorp in *Drenth*: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Noorderveldt* en *Ooſtermoor*.

ROEHEL, een Dorp in de *Frieſche* Grietenije *Schoterlandt*, anders *Nyega*; zie op NYEGA.

ROEMERSWAAL; zie ROMMERSWAAL.

De Raey Dictionn. Geogr. pag 417. *Idem Raey pag* 411. ROER, (DE) DE RHUR, een kleine rivier in *Duitſchlandt*, nemende haaren oorſprong niet verre van de Hertogdommen, of de grenzen van *Limburg*, *Lutzemburg*, het Aartsbisdom *Trier*, en 't landt van der *Eyſel*; loopt door het Hertogdom *Gulik*, *Gelderlandt*, byna ten Zuidweſten, en niet verre van *Roermondt* in de *Maas*: 't moet onderſcheiden worden van een ander *Roer*, die niet verre van *Heſſen* ontſpringt, by 't Graafſchap *Waldek*, en haaren loop neemt door *Weſtfalen*, *Markslandt*, en dat van *Kleef*, vallende tuſſchen *Duisburg* en *Roeroort*, in den *Rhyn*.

Houve Handv. Kron. 1 *deel, fol.* 82. ROERLOO, een Dorp in 't Landt-droſtampt van *Zutphen*. Toen in 't jaar 1547. *Gelderlandt* en *Zutphen* eene jaarlykſche ſchatting van 75000 guldens moſten opbrengen, was het quartier van *Zutphen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in geſchat op 14475 guldens: in die ſom moſt het gedeelte dezer Provintie, het *Landt-droſtampt van Zutphen* genoemt, 3141 guldens 2 ſtuivers $8\frac{1}{2}$ penning laſten; en het Dorp *Roerloo* (een der zes dorpen van dat deel) daar toe opbrengen 365 guldens 5 ſtuivers $5\frac{1}{2}$ penning.

De Raey Dictionn. Geogr. pag 417. ROERMOND, ROERMONDE, RHURMUND, en RUERMUND, of RUERMOND, is eene ſterke Stadt in *Nederlandt*, in 't Opper- of Zuiderdeel van het Hertogdom *Gelderlandt*, aan de *Maas*, in het Weſterdeel van 't omleggende landt, het *quartier van Roermond* geheten. Het draagt dien naam van de *Roer*, die aan dien kant haar in de *Maas* ontlaſt. Deze Stadt is onder de vier *Gelderſche* Hooftſteden de tweede in ordre, ook de grootſte van alle; legt, als gezegt is, aan de *Maas*, die aldaar de *Swalm* naar zich neemt, nevens de *Roer*. De Stadt beſlaat ſchier de uiterſte grenzen van *Gelderlandt*, openende als eene deure naar de landen van *Luik*, *Namen*, en *Vrankryk*, legt omtrent 15 of 16 uuren Weſtwaarts van *Keulen* af, Noordtwaarts van *Luik*, Ooſtwaarts van den *Boſch*, en Zuidwaarts van *Niewmeegen*; maar drie uuren van *Venloo*, en vyf van *Maaſtricht*. De voorſtadt word ten deele door de *Roer* van de Stadt afgeſneden; maar daar legt eene koſtelyke brug over van blauwen *Namenſchen* ſteen; daar de werf aan de zyde der Stadt ook van is opgemaakt, om daar door de *Maas*, die daar dikmaals zeer hevig opſtuift, te ſtuiten: de tol dien de ſchippers daar jaarlyks moeten betaalen brengt zeer veel op: het is een ryke, luſtige, en luchtige Stadt, pronkende met veele, zoo geeſtelyke als wereltlyke, gebouwen, en menigte burgerhuizen. Toen Koning *Philips de II. van Spanjen* den *Nederlanden* niewe Biſſchoppen opdrong, wierd *Roermond* een Bisdom. De eerſte Biſſchop was *Wilhelmus Lindanus*, of *van der Linden*, van *Dordrecht*, naderhandt Biſſchop van *Gent* geworden: de Magiſtraat ſtelde zich vry ernſtig tegen d'invoeringe des Biſſchops aan, maar 't mogt niet helpen. De voornaamſte Kerk aldaar is ter eere van den *H. Geeſt* gewydt. In 't jaar 1224. heeft *Gerard van Naſſauw de III.* zeſde Grave van *Gelder*, enz. zynen Burgt, *de Pot* genaamt, in een Jufferen Klooſter verandert, en door *Engelbrecht van den Berg*, Biſſchop van *Keulen*, doen inwyden: heeft ook met zyn broeder, Biſſchop *Otto van Utrecht*, het *Karthuizer* Klooſter aldaar doen bouwen, hoewel'er de Minrebroeders eerſt door Grave *Reinald den I.* ingevoert zyn: maar in oudtheit en ſchoonheit ſteekt het Klooſter te *Munſter* allermeeſt uit; dat ook in 't jaar 1218. door den zelfden Grave *Gerard* geſticht is. Het gedachte Karthuzer Klooſter is meeſt door twee mannen verheerlykt, die in dien tydt der onwetenheit in geleertheit uitmuntten; namelyk *Barthol. Carthuſianus*, of *Ruremundanus*, Prooſt van *Bethlem*; en *Henricus*, of *Dionyſius*, *Rupelius*, of de *Leuwis*, die een menigte boeken geſchreven heeft, ook met den Kardinaal *Cuſanus* brieven gewiſſelt; is daar den 12 Maert 1471. begraaven: ook hebben deze Stadt tot hunne wiege gehad, *Johannes Murmellius*, die, nevens meer andere tractaten, ook geſchreven heeft over *Boëthius de Conſolat. Philoſoph. Theodor. Gramineus*, *Mathematicus*; *Franciſcus Fabricius*, *Medicus*, door wiens vlyt de *Lydende Chriſtus* van *Gregorius Nazianzenus* uit *Griekſche* in *Latynſche* verzen is overgebragt. In het jaar 1554. is de Stadt door vuurverzuim geheel afgebrandt, de brandt liep zoo ſchielyk voort, dat de menſchen nauwlyks tydt hadden om zich met hunne kinderen voor de vlam te bergen: huis en goedt raakte al tot aſch. Ook zyn veelerlei oorlogsgevallen en onheilen de Stadt overgekomen: in het jaar 1298. heeft die Staat het *Brabandtſch* heir, over de 40000 mannen ſterk, zoo afgemat dat het moſt opbreeken. In het jaar 1494. is *Roermond* aan Keizer *Maximiliaan*, en in 't jaar 1543. aan zynen zoon Keizer *Karel den V.* met goet verdrag overgegaan. In 't jaar 1568. wierd het door *Lodron*; en in het jaar 1573. door Prins *Willem van Oranje* ſtormenderhandt verovert. Kort daar na raakte de Stadt evenwel op niews onder het *Spaanſch* gewelt. In 't jaar 1577. wierd ze wel door *Hohenlo* belegert, ook in het jaar 1594. door *Philips van Naſſauw*, doch te vergeefs: dus bleef *Roermond* aan *Spanjen* tot 't jaar 1632. wanneer 't zich op redelyke voorwaarden aan Prins *Frederik Henrik* overgaf. Maar terwyl die Vorſt in het jaar 1637. met *Breeda* bezig was, nam de Kardinaal *Ferdinand*, broeder van den Koning van *Spanjen*, die gelegentheit waar, en vermeeſterde het op den 5 September. Sedert is *Roermond* aan dien kant gebleven, ook by den *Munſterſchen* Vrede, in 't jaar 1648. nader daar aan verzekert. Toen *Karel de II. van Spanjen*, in het jaar 1702. kinderloos overleedt, zoodat *Spanjen* door *Vrankryk* aan zyn zoons zoon *Philips* gebragt wierd, en dat daar een zwaaren oorlog uit ontſtont, hebben de *Vereenigde Staten*, nevens hunne *Bondtgenooten*, die Stadt, nevens de andere ſteden in het *Roermondſche* quartier, *Philips* in weinig tydts afgenomen; doch nu is zy, by de landtverdeelinge aan de *Maaze*, onder 't gebiedt des Keizers geraakt.

Nederl. Republ. pag. 48. *Idem Guicc. Pontan. Petit. ibid.* *Pontan. Gelderſ. geſchied.* 1 *deel, fol.* 59. *Idem Pontan. Gelderſ. geſchied.* 1 *deel, fol.* 6. *Mont. in Guicc. fol* 140.

Pontan. 1 *deel, fol.* 360. *Petit Nederl. Republ. pag.* 45. ROERMONDSCH QUARTIER, daar *Roermond* de Hooftſtadt van is; word ook het *Overquartier* of 't vierdedeel genoemt: tot het jaar 1602 toe heeft het 't *Spaanſch Gelderlandt* geheten. *Gelderlandt* word in vier quartieren verdeelt. 1 *Niewmeegen*, 2 *Roermond*, 3 *Zutphen*, 4 *Arnhem*: in de ſchattinge van 75000 guldens, in het jaar 1547. over geheel *Gelderlandt*, moſt dit quartier het meeſt, behalven 't *Niewmeegſche*, opbrengen. Het landt van dit *Overquartier* is meerendeel laag en broekachtig, echter vruchtbaar, en overvloedig in het voortteelen van leeftogt: om die reden wierd, ten tyde van den ooglog, doorgaans meeſt aldaar het *Spaanſch* Krygsvolk verzamelt en onderhouden. Het begrypt in zich de Steden *Roermond*, *Gelder*, *Venloo*, *Stralen*, *Wachtendonk*, *Montfort*, *Erkelens*, *Nyſtadt*, en *Achtampten*, (daar onder zommige Stadts gerechtigheit hebben) als *Keſſel*, *Gelder*, *Montfort*, *Kriekenbeek*, *Wachtendonk*, *Erkelens*, *Midlaar*, *Stralen*, en eenige mindere, ook Stadts recht hebbende. Dit tweede gedeelte van *Gelderlandt* droeg in de bovengedachte belaſting 19075 guldens. Het Droſtampt *Keſſel* in de laatſt genoemde ſomme 3433 guldens 10 ſtuivers, daar in waren de onderhorige Dorpen, *Roy*, *Sevenum*, *Helden*, *Brey*, *Keſſel*, *Blerik*, *Baalder*, *Wanſum*, *Zwolgen*, *Broekhuizer Vorſte*, elk naar maate, en als op yders naam ſtaat, geſchat; de Heerlykheden in het landt van *Keſſel* moſten, boven de 3433 guldens, daar mede 10 ſtuivers in laſten, namelyk *Lottum*, *Oye*, *Blittum*, *Broekhuizen*, *Geiſteren* en *Oerle*, *Mierler*, *Grebbenvorſt*, *Horſt*, t'zamen noch 1716 guldens. Het Droſtampt van *Gelder* was in de voornoemde ſchattinge geſtelt op 3156 - 14 - $2\frac{1}{2}$; daar in droegen de Dorpen *Aldekerk* en *Nyekerk*, met hunne buurſchappen, *Wetten*, *Kevelaar*, *Kapelle*, *Viert*, en de Heerlykheit van *Pont*, elk zyn aandeel. Het Droſtampt van *Mont-*

Houve 1 *deel, fol.* 81, 82.

Montfort moſt 2737 guldens 12 ſtuivers 3½ penning in de zelfde ſchattinge laſten, en daar in de onderhorige dorpen *Ulenberg*, *Poſterholt*, *Flodorp*, *Swanen* en *Affelt*, *Lyn*, *Befel*, en *Belſent*, *Echt*, *Roſteren* en *Bragt*, onder *Echt* behorende, met *Nyeſtadt*, yder naar gerade en de verdeelinge daar van gemaakt; de Heerlykheit *Elempt* was daar boven noch op 272 guldens 12 ſtuivers 3½ penn. geſchat. Het Droſtampt van *Kriekenbeek* was in die ſchattinge van 't jaar 1547 geſtelt op de ſom van 2561 guldens 1 ſtuiver 7½ penningen, daar toe moſten de Dorpen *Vriezen*, *Grefray*, *Lobbroek*, *Hensbek*, *Lent*, *Wenkum* en *Offeringen* elk haar aandeel, naar maate van haar vermogen, draagen. Het Droſtampt *Stralen* was in de gedachte ſchattinge geſtelt op 5196 guldens 8 ſtuivers 3¼ pen. daar toe moſten de Stadt *Stralen*, het Droſtampt *Stralen*, de Heerlykheden *Wel*, *Afferden*, *Aarſſen*, het ampt *Wachtendonk*, het Droſtampt *Middelaer*, *Stevensweert*, *Kruchten* en *Berk*, *Rurmonde*, *Venlo*, *Arkelens*, *Gelder*, *Raay* en klein *Keveler*, *Montfort*, het *Vlek* namelyk, elk hun aandeel toebrengen: makende met den anderen de voorſchreve ſomme van 19075 guldens uit.

Idem Houve ibid.

De Raey pag 417. ROEROORT, een klein Steedtjen met een oudt verwoeſt en vervallen Kaſteel in *Duitſchlandt*, in het Zuidooſterdeel van het Hertogdom *Kleef*, daar 't riviertje de *Roer* of de *Rhur* in den *Rhyn* valt, dicht by de grenzen van *Bergslandt*; zie op ROER. Na de veroveringe van *'s Hertogenboſch*, in 't jaar 1629. en het vertrek van de *Keizerſchen* uit de *Veluwe*, daar zy met de *Spaanſchen*, onder Grave *Hendrik van den Berg*, eenen inval in gedaan hadden, kreeg Grave *Willem van Naſſauw* ordre eenig *Franſch* en *Duitſch* krygsvolk in de naburige Landen en Stiften in winterquartieren te leggen: Hy nam ten dien einde verſcheide Steedtjens in, daar onder ook *Duisburg* en *Roeroort*. In het jaar 1636. wierd *Roeroort* andermaal door de *Staatſchen* ingenomen, en de *Brandeburgſchen* gedwongen daar uit te trekken.

Commelyns Fr. Henrik 1 deel, fol. 89. 240.

Picard pag 270. ROLDE, een Dorp en Schoutampt in 't Landtſchap *Drenth*, onder het Dingſpil van *Rolde:* 't heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Noordevelt* en 't *Ooſtermoor*.

ROMENBURG; zie RODENBURG.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. *fol.* 151. ROMERSWERF is een plaats gelegen dicht by de Monnikken van *Feldwirth*, waar in *Emo*, een wereldtlyk Edelman, in het jaar 1204. op zyn landtgoedt een beedeplaats heeft laten inwijen, 't welk hy naderhandt, met behulp en onderſtant van zynen neeve *Emo*, die daar na de eerſte Abt van *Werum* is geweeſt, in een niew Klooſter heeft verandert, met den naam van *Rozenkamp*, of *Rozenveldt* (*Campus Roſarum*) waar van de zelfde Abt van *Werum* de voornaamſte begiftiger is geweeſt, en ter zelfder plaatze in 't jaar 1237. by zyne lieve Klooſterzuſtertjens, geſtorven is; gelyk *Menco* in het leven van *Emo* verhaalt. De benamingen van *Romerswerve* en *Rozenkamp* zyn hedendaags niet meer in gebruik; de naam van NYEKLOOSTER (NOVI CLAUSTRI) is noch overig: het legt nauwelyks een halve gemeene Duitſche myle van Oude Klooſter of *Feldwirth*, naar de rivier de *Fivel* toe; van *Feldwirth* en de *Fivela* zie hier boven. Men ziet *Romerswerf* en *Campus Roſarum* getekent even boven de *Fivela*, niet verre van den zeeboezem *Emeſe Fluvius* genaamt, *Tab. IX. Pars II.* en *Feldwirth* een weinig hooger.

Boxhorn Zeel. Kr. 1 deel, pag. 406. *ſeq. Petit Nederl. Republ. pag* 191. *Bath. Neand. antiq. Germ. Boxhorn Zeel. Kronyk 1 deel, Leeuw. Bat. Ill. pag* 407. *fol.* 146. *enz. Reigersb. Zeel Kr. pag.* 24. ROMMERSWAAL, ROMERSWAAL, ROERERSWAAL, in den ouden Biſſchoplyken *Blaffert* ſtaat REYMERSWAAL, in zommige oude *Brieven* REMBURSWALE, een der oudſte plaatzen van geheel *Zeelandt*; hebbende van onnaſpeurlyke tyden af byzondere Heeren, als Leenmannen van de Graaflykheit van *Zeelandt*, gehadt; doch die uitgeſtorven zynde, is ze voor meer dan 350 jaaren, ten tyde van Hertog *Albert van Beijeren*, Grave van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. aan de Graaflykheit gebleven. Buiten twyfel is *Roemerswaal* neringryk en welvarende geweeſt; daar toe veel geholpen heeft het privilegie daar aan, van Grave *Willem*, Grave van *Henegouwen*, *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. in 't jaar 1315. gegeeven; dat alle goederen, behalven verſche viſch, uit *Zeelandt* naar *Brabandt*, of uit *Brabandt* naar *Zeelandt* wordende gevoert, eerſt te *Roemerswale* ter merkt moſt worden gebragt: daar boven bequam het in 't jaar 1374. de Tolvryheit in *Hollandt* en *Zeelandt*; in het zelfde jaar wierd het eerſt omwalt: want *Aalbrecht*, Palensgrave by den *Rhyn*, Hertog van *Beijeren*, Ruwaart van *Henegouwen*, van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. vergunde zynen Poorteren van *Rommerswale*; „ Dat zy hunne Stede veſten en begraven mogten „ in zulker manieren, als hoere brieven die ſi van ſine ou- „ ders hadden, daar of begrepen, bi goetdenken des rent- „ meiſters van *beweſter Schelde* in *Zeelandt*, of des raidts „ daar ter wegen. Velerlei andere en groote privilegiën van *Rommerswale*, vindtmen by *Boxhorn* in zyne Kronyk. *Rommerswaal* heeft gelegen op het Eilandt *Zuidtbevelandt*, hebbende ten Ooſten *Bergen op Zoom*; maar een myl daar van daan. Verſcheide Schryvers geeven voor dat *Roemerswaal* eene verbaſteringe zyn zoude van ROMANORUM VALLUM, (*Romers Wal*) als een wal of bolwerk van de *Romeinen* gebouwt; maar dat word van *Boxhorn*, ook van *van Leeuwen*, enz. verworpen. De Stadt plagt in koophandel, inzonderheit door het zoutbereiden; en de neering der krabmeede, zeer te bloeijen. In 't jaar 1528 was ze noch in tamelyken goeden welſtant: maar van dien tydt af begonze veel laſt van de zee te lyden. In 'r jaar 1530 verdronkze bynа geheel, met veele Dorpen en Landeryen; men arbeidde wel tegen de zee aan, maar te vergeefs. In het jaar 1547. beſtonden de elendige overblyfzels van haaren vorigen welſtandt en rykdom alleen in tien of twaalf zoutkeeten: zoo dat 'er gewanhoopt wierd de Stadt langer te zullen konnen houden. Wy ſtellen hier een net verhaal te boek van eenen burger binnen *Romerswaal* ſedert het jaar 1530. van 1551. tot het jaar 1564. aangetekent, rakende het overvloeijen deezer Stadt; „ *Romerswaal* is „ tweemaal in 't jaar 1551 overſtroomt, eens den 14 Ja- „ nuarius, en dan noch den 15 Februarius; het warer „ ſtont toen 12 voeten hoog in de Kerk; het meeſte deel „ van den Dyk vloeide weg; ook een geheele Straat, met „ noch een Poldertjen. In 't jaar 1555. den 2 en 3 No- „ vember is 't gedachte Poldertjen, weêr gedykt zynde, „ andermaal ondergeloopen, zoo dat *Romerswaal* niet dan „ de rondte van de Stadt behiel: wederom was 'er in het „ jaar 1557. den 11 en 12 Januarius zulken ſtorm, dat het „ meeſte deel der huizen, zoutkeeten, poorten, 't Stadt- „ huis en Godtshuizen, braken en omvielen: den laat- „ ſten Auguſtus 1558. ontſtondt 'er een groote brandt, „ waar door bynа het vierde deel der zoutkeeten en hui- „ zen, met al dat 'er in was, vernielt wierd. In het jaar „ 1561. den 15 Februarius, en 1563. den laatſten Septem- „ ber, zyn 'er weêr watervloeden geweeſt, waar door die „ van *Romerswaal* 't grootſte deel der voorgaande werken „ verloren; Zy hebben 34 jaaren lang volhardt in de wer- „ ken der Stadt te herſtellen: in 't jaar 1564. gaven zy „ een requeſt in, waar op zy *nihil* kregen; en alleen de- „ zen trooſt, dat zy zich zelven moſten helpen zoo ze beſt „ konden: dus is 't binnen 12 jaaren zesmaal ingelopen, „ en heeft 'er noch brandt by gehadt. Die van *Romerswaal* zich niet meer konnende redden, braken hunne huizen, zoutkeeten, en ſchuuren af, en voeren met de materialen weg; maar dat wierd hen van Keizer *Karel den V.* ſtreng verboden, om den ganſchen ondergang der Stadt daar door, was 't mogelyk, te verhoeden. Onder Prins *Willen den I.* (in 't jaar 1580.) wierd wel eenige herſtellinge van *Rommerswaal* ter handt genomen; maar de onkoſten waren vruchteloos: want de zee gedurig indringende, heeft eindelyk de Stadt verzwolgen, nadat ze kort te vooren van de inwooners verlaaten was: overzulks hebben de *Staten van Zeelandt*, in 't 1634. deze toen ledige *Rommerswaalſche* plaatze, naar het aanſlaan van plakſchriften, opentlyk aan den meeſtbiedende, met al den opſtal, de ſtraatſteenen, enz. verkocht; maar koſt niet meer zuiver dan 9 ponden Vlaams, en 3 ſchellingen afbrengen, die by bevoorrechting wierden verdeelt.

Mont. in Guice. fol. 281.

Boxhorn ibid. pag 420.

S. van Leeuw. Boxh.

ROOMBURG; zie RODENBURG.

ROOMPOT, is ten tyde der *Romeinen* een zeer voornaame, of wel de groorſte Sterkte in *Zeelandt* geweeſt. Oude Schryvers melden dat de *Schelde*, komende uit *Pikardyen*, voorby *Antwerpen*, tuſſchen *Brabandt* en *Roemerswaal*, recht door *Zeelandt*, zich in weinige ſpranken verdeelende, haare uitwatering in zee had, voorby de *Roompot;* doch naderhandt al mede verdronken en wechgeraakt. In het voorbyvaaren op de *Hondt*, vertoont zich noch een ſtuk van een tooren en eenig muurwerk.

Leeuw. Bat. Ill. fol. 122. 130.

ROORDA, een Slot of Stins in de *Frieſche* Grietenije *Franekeradeel*, in 't Dorp *Hitſum*, in het quartier *Weſtergoo*.

Winſem.

ROORDAHUISUM, een der acht Dorpen in de *Frieſche* Grietenije *Idaarderadeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*.

ROORDEMA, een Slot of Huis in de *Frieſche* Grietenije *Barradeel*, in het Dorp 't *Zummarum*, onder *Weſtergoo*.

ROPTA, een Slot of Huis in de *Frieſche* Grietenije *Dongeradeel*, onder *Ooſtergoo*.

ROSENBURG, ('T HUIS TE) gelegen in *Hollandt*, onder *Voorſchoten*, door *Jakob van Waſſenaar*, Ridder, geſticht. Hy was broeder van den Burggrave van *Leiden*, (in 't jaar 1200.) Het is omtrent 200 jaaren van het geſlacht van *Waſſenaar* bezeten geweeſt: want in het jaar 1399. wierd het aan *Arendt van Heukelom* verkocht. Hy was Heer van *Leijenberg*; zyne echtgenoote was mede uit het zelfde Huis van *Waſſenaar:* hoe voort dit Huis van den eenen aan den anderen gekomen is, en eindelyk door koop van de weduwe van Mr. *Pieter de Wit*, aan den Profeſſor *Jakobus Mæſtertius* te *Leiden*, en verder, vindtmen by *S. van Leeuwen*, en *M. van der Houwe*. Dat dit *Roſenburg* is ſterk geweeſt, bewyſt niet alleen de Burgt, noch daar by het zesvoetig, of eene halve *Rhynlandtſche* roede dik fundament, yder ſteen een *Rhynlandtſche* voet lang, en een halve breedt, enz. (noch ten deele met zyn tooren of toorens in ſtant, en met een ſierlyk gebouw op het oude werk opgehaalt;) maar inzonderheit de belegeringe, door

Leeuw. Bat. Ill. f. 1264. *ſeq.*

Houve i deel, fol. 126. *ſeq. Idem Houve. Leeuw.*

den

den Grave van *Hollandt*, met zyn leger daar op aangelegt, waar van men *S. van Leeuwen* en *M. van der Houve* kan nazien: ook is 'er noch van dat Huis ten vollen overig een groote vierkante kelder, met een zwaar verwelfzel, in 't gebouw tegenwoordig begrepen.

Houve 2 deel, fol. 366. ROSENDAAL, een voornaam Dorp in het landt van *Breeda*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens opbragt, was het landt van *Breeda* daar in geſtelt op 8685 guldens, daar toe moſt *Roſendaal*, een der 13 of 14 Dorpen dezes landts (behalven de Stadt) met den aankleven van dien, opleveren 1540 guldens 11 ſtuivers 9 penningen, 't hoogſte van alle andere, en 337 meer dan de Stadt *Breeda* zelfs: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Breeda*.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 114. ROSENDAAL, of ROZENDAL, eene Halsheerlykheit omtrent een uurtje van *Arnhem*, Noordtwaarts; het leit boven maaten luſtig en vermaaklyk, aan eene beek die verſcheide papiermolens doet omloopen; heeft ook ter zyden een Boſch, dat meer ſierlyk dan groot is, zich van daar dwars ſtrekkende door *Rheemſt*, een groot ſtuk over de *Veluwe*, tot byna aan *Ginkel:* veele boeren moeten, voor 't dagelyks plaggen, in de ſtreek van het *Roſendaalſche* veldt, ſchaapsdreven, enz. eenige wagenvrachten, dienſten, of vereeringen aan den Heer doen: het Huis is al voor het jaar 1318. een Vorſtelyk Slot geweeſt; opgepronkt en breeder uitgezet door Vrouwe *Eleonora*, die den tooren gebouwt zou hebben. Toen het onder de Factiën van de *Heekerens* en *Bronkhorſten* was afgebrandt, heeft Hertog *Reinald van Gulik* en *Gelder* 't zelve weêr opgebouwt. Toen ook de *Veluwe* allerwegen door vyandtlyke legers overſtroomt was, dorſt hy daar in, *Idem Pontan. Ibid.* als in eene onwinbaare plaatze, zyne ſchatten vertrouwen. In het jaar 1536. heeft Hertog *Karel van Egmondt* deeze Burgt, de vermaakplaatze der *Gelderſche* Vorſten, met de aanhangzelen en 't ganſche gebiedt geſchonken, of verkocht, aan *Willem van Scherpenzeel:* van welk geſlachte die Heerlykheit aan dat van de *van Dorts* is overgegaan, en eindelyk door huwelyk van *Elizabeth van Dort*, met *Robert van Arnhem*, geweezen Landtdroſt van de *Veluwe*, aan die van *Arnhems*. Of wel dit Huis, volgens veelerlei blyken, voortyds van grooten omſlag zy geweeſt, zyn echter de muuren over de 14 voeten dik, en zoo ſteevig, dat in 't jaar 1629. toen de vyandt op de *Veluwe* was, eenige weinige op den tooren gevluchte boeren, alleen met musketten, vry veele *Kroaaten* daar van hebben afgeweert. Behalven dit, en het vorige *Roſendaal*, is 'er noch een ander *Roſendaal* by *Goch*.

Houve 2 deel, fol. 367. ROSMALE, een Dorp in de *Meyerije van den Boſch*, onder *Mazelandt*. Toen in 't jaar 1547. ganſch *Brabandt* eene ſchattinge van 140000 guldens opbrengen moſt, ſtont de geheele *Meyerije* daar in op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen, met de Stadt en Prelaten, belaſt; daar toe moſt het quartier *Mazelandt* (een der vier quartieren van deze *Meyerije*) opbrengen 2294 guldens 13 ſtuivers 9 penningen; in welke ſomme *Roſmale* (een der 16 of 17 Dorpen van dat quartier) 213 guldens 16 ſtuivers moſt draagen; het hoogſte van alle behalven *Os*.

Houve 1 deel, fol. 80. ROSSEM, ROSSUM, een Dorp met een Slot in *Gelderlandt*, in *Bommelerwaerdt*, onder 't quartier *Niewmeegen*. Toen in het jaar 1547. geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens moſt opbrengen, was het quartier *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in geſtelt op 24342 guldens; tot die ſom moſt de *Bommelerwaerdt* (een van de zes ampten des *Niewmeegſchen* quartiers) opbrengen 3400 guldens, waar toe *Roſſem* (een der 16 of 17 Dorpen des *Bommelerwaerdts*, behalven *Bommel*) 159 guldens 11 ſtuivers 6½ penningen moſt laſten.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 352. 392. 398. 400. 455. ROSSEM, (MARTEN VAN) een *Gelderſch* Krygsheldt, van onvergelykelyke dapperheit en daaden; die alle te willen ophaalen, zou een ganſch boek vereiſchen; wy zullen 'er maar ter loops iet van zeggen. Hy was Heer van *Roſſem* en *Puderoyen*. *Karel van Egmondt*, door erfrecht, Hertog van *Gelder*, doch die om zyn Hertogdom tegen Keizer *Karel de V.* moſt oorlogen, maakte hem zynen Stadthouder en Gouverneur over *Frieslandt*, in het jaar 1518. voor zoo veel de *Gelderſchen* daar in bezaten: daar na ook (in 't jaar 1527.) over 't Sticht van *Utrecht*, toen van de *Gelderſchen* beheerſcht; want hy ſpeelde den Biſſchop eenen aardigen trek, doende hem, zonder eenige oorzaake, in aller haaſt de Stadt verlaaten: daar op maakte Hertog *Karel* hem Maarſchalk; ylde naar *'s Gravenhage*, dat hy plonderde; voerende zyn volk weêr naar- en over *Utrecht* naar de *Betuwe*, daar hy het volk van den Biſſchop ſloeg. Daar na wierd hy Veldtheer van Hertog *Willem van Kleef* en *Gulik*, die veel volk vergaderde, onder ſchyn van den Keizer tegen den *Turk*, in het jaar 1541. te willen byſtaan, maar *Marten Roſſem* viel in *Brabandt*, daar hy ſlordig te werk ging, en 't huis *Hoogſtraaten* veroverde. In het jaar 1542. verraſte hy de Stadt *Antwerpen:* In 't volgende jaar (1543. in Julius) nam hy *Amersfoort* ſtormenderhandt in; daar dit vers op gemaakt en gezongen wierd: *G. Haſſ. Hiſtor. Gelr. pag. 191.*

Amersfoort was een kamp vol Stieren;
Keizer noch Koning kon haar regieren:
Maar toen Marten van Roſſem *quam;*
Maakte hy van elken Stier een Lam.

Men verhaalt dat ter dier tydt uit de Stadt *Amersfoort* by een geſchraapt wierden 80000 ryders; yder ryder wierd toen op 24 ſtuivers gerekent. Ter zelver tydt veroverde en plonderde deze Veldtheer *Eindhoven* en *Helmondt*. Hy begaf zich daar na in Keizerlyken dienſt; wierf volk tegen de *Franſchen:* veroverde *Eſtenay*, *Heſdin*, en ſtelde *Parys* in de uiterſte benauwtheit. Hy vernielde *Champagne* te vuur en te zwaardt; de inwooners van *Picardyen* handelde hy op het genadigſte: overviel en verbrandde *Noyon*, *Neſſe*, *Chaum*, *Roye*, *Follembraine*, nevens andere heerlyke Steden en Kaſteelen, in de jaaren 1552 en 1553. in welk laatſte jaar Keizer *Karel de V.* hem aanſtelde tot Gouverneur over *Luxemburg*. Wanneer nu de Keizer een ſterk leger van *Duitſchen*, *Spaanſchen*, *Gelderſchen*, *Hollanders*, *Luikſchen*, enz. tegen *Vrankryk* op de been hadde, dat ook *Marten van Roſſem* over dat leger, andere zeggen over de *Gelderſchen*, 't gebiedt had, ontſtak de Peſt; hy wierd 'er ook van aangetaſt, en naar *Antwerpen* gebragt, daar hy overleedt. Eenige willen dat zyne benyders hem door een duif, die hy geerne at, zouden met vergif van kant geholpen hebben. Het lyk wierd van *Antwerpen* naar zyne Heerlykheit te *Roſſem* vervoert, in 't jaar 1555. Naderhandt, ten tyde dat de Admirant in *Bommelerwaerdt* lag, wierd zyn graf door eenen *Spaanſchen* ſoldaat geopent, en 't lyk uit de kiſt gehaalt, doch, op 't verwyt van eenen anderen, daar weêr in gelegt; aan elke zyde van hem lag een buskogel: men geeft hem na dat hy veel in den mondt had; *dat blaaken en branden het magnificat van den oorlog was.* Aan zyn Huis te *Arnhem*, van hem gebouwt en bewoont, ziet men noch ſteene afbeeldzels van Veldtduivelen, met hoornen op den kop, gewapende en andere ſchrikbarende gedaanten. Zoo lang hy voor Hertog *Karel van Gelder* den oorlog voerde, was hy voorſpoedig; geheel *Nederlandt*, en de naburige Geweſten, zelfs *Vrankryk*, ſchrikten voor dien Oorlogsblixem. Hy was in konſtgreepen, om zynen vyandt te verraſſen, en op 't lyf te komen, uitgeleert; ook ſpitsvinnig in krygsliſten, haaſtig in beraadt, lydzaam en onvermoeit in den arbeidt, daar hy byna zyn meeſter niet in vondt: was manhaftig en zoo moedig, dat men, in 't aangaan tegen den vyandt, zelfs de knevels van zynen baardt zag overendt ryzen: ook word zyn naam noch heden hoog geroemt, en blyft in den mondt van kleinen en grooten onbeſtorven. Hem word ook nagegeeven, dat, zoo ontzachelyk hy zyne vyanden was, daar tegen weêr zoo bemint van zyne ſoldaaten. Na zyn overlyden zyn zyne goederen, als of ze onder de vrienden en erfgenamen te grabbel geſmeeten waren, in ſtukken gereeten, en door twiſt in vreemde handen geraakt: daar het zeggen uit ontſtont; *Marten van Roſſems goederen, door den degen gewonnen, zyn door den degen en de pen verteert.* De manlyke nalatenſchap van dat Edel geſlachte is nu met zynen naam ganſch uitgeſtorven: want hy had maar eene eige dochter *Anna*, die van haar geboorte af ſtom was: waarom zy, daar over beſchaamt, op zeker Huis niet verre van *Utrecht* wierd opgevoedt: tot haaren volwaſſen ouderdom gekomen, wierd zy om zeker geding *t'Utrecht* voor den Rechter ontboden, en alzoo haar daar iet ongemeens voorquam, wierd haar tonge los door eene ſchielyke ontſtelteniſſe, die tzedert altydt haare werking heeft gedaan. *Pontan. fol. 461. 468. 483.* *Idem Pontan. fol. 488. Haſſelt pag. 197.* *Idem Pontan. ibid.*

ROTGANS, (LUKAS) een voornaam *Nederduitſch* Dichter, en die zich als uit de Natuur den *Nederlandtſchen* Helikon hadde toegewydt. 't Was in Wynmaandt 1645. dat hy in de groote wereldtſtadt *Amſterdam* eerſt het levenslicht beſchouwde, geboren uit voordeftige ouderen. Zyn Vader, JAKOB ROTGANS, was van een oudt *Amſteldams* geſlachte, vermaagſchapt aan de meeſte oude Burgermeeſterlyke Huizen: daar beneffens een ruſtig, wakker, en deugdtzaam man, en van bedieninge Gevolmagtigde, of Kommiſſaris der monſteringe van *Hollandt*, doch die den Dichter, door 't gemeen ſterflot, in zynen levenslentetydt ontrukt wierd. Zyne moeder was MAGDALENA TIMMERMAN, van edelen huize, zoo van Vaders als Moeders zyde; maar die den Dichter van gelyken vroeg door de doodt ontviel; zoodat hy zich vry jong al ouderloos bevondt, en, nevens zyn eenige Broeder en Zuſter, onder d'opvoedinge zyner Grootmoeder geraakte. In zyne jongkheit was hy door zynen Vader al by tyds tot de leeroeffeningen geſchikt, waar in zyn wakker vernuft, en doordringend oordeel, eene wenſchelyke vorderinge beloofden; gelyk hy dan de meeſte laage ſchoolen zoo gelukkig deurworſtelde, dat hy de Latynſche Schryvers, in dicht en ondicht, zoo verre verſtont, dat hy 'er zich van in zyne vaerzen voordeelig van dienen konde; daar zyne Schriften doorgaans, ſierlyk met de Fabelkunde deurſtikt, bewys van draagen. Maar on-

ze Dichter, nauwelyks 18 jaaren oudt, en nu ter hoogſter Schoole geſtegen, door het noodigeval van ons Vaderlandt in 't jaar 1672. genoopt, verkieſt den wapenhandel voor de boeken; zekerlyk eene keure, die met zynen ruſtigen en kloekmoedigen inborſt zeer wel overeen quam: gelyk hy dan ook ſtraks met een Vaandel werd voorzien, in welken krygsdienſt hy zich met alle eere en lof den tydt van twee jaaren gequeeten heeft; doch, zoo dra geenen hooger trap van bevorderinge te gemoet ziende, als men kon oordeelen dat hy verdiende, (niet ongemeen in dit beroep) zoo verliet hy in 't jaar 1674 weêr de krygstucht, en begaf zich tot het ſtille landtleven, waar toe zyn geeſt, na 't gewoel des krygs, geheel overhelde. Aan den ſchoonen *Vechtſtroom*, tuſſchen *Maarſen* en *Breukelen*, had zyne Grootmoeder een fraai luſthuis geſticht, *Kromwyk* geheeten, doch dat door de woede der *Franſchen*, nevens veele andere, meeſtendeel verbrandt en geſloopt was, en dus onbewoonbaar, tot dat het, door Grootmoeders zorge en bekoſtiging, na 't vertrek des Vyands herbouwt, het hoofdt heerlyker opſtak dan te vooren, en het om- en naaſtleggend landt met vruchtbaar en ander geboomte rykelyk beplant wierd. Deze aangenaame luſtplaats verkoos de Dichter tot zynen Parnas, waar toe de ganſche Landtſtreek hem als ſcheen te nodigen en op te wekken. Doch ondertuſſchen, terwyl hy vaſt aan den voet des Zangbergs wroette en worſtelde, beving hem de luſt, na 't end des oorlogs, om een reisje naar *Vrankryk*, en vooral naar *Parys* te doen, dat verniewt Rome in grootsheit, pracht, en weelde, en daar al het merkwaardigſte van dat groot en magtig Ryk, als in een middenſtip, is t'zamengetrokken, en voor 't gezicht ſpeelt: de Dichter, hier van naar genoegen verzadigt, keert te rug naar zyn Vaderlandt, en zyn vermaaklyk *Kromwyk*; daar hy noch eenigen tydt in d'eenzaamheit, doch in wat nader kennis en vriendtſchap met de Parnaſſiden, zyne dagen ſlyt. Hoewel hy nu hier in alle vergenoeginge ſcheen te leeven, ſloeg hy echter tot eene nader gezelligheit over, dan die hy met de Zanggodinnen onderhield; waar op hy zyn Heer ſchoonbroeders zuſter, Juffer ANNA ADRIANA *de* SALENGRE, tot zyne Echtgenoote verzocht, en verworf, waar door dan eene dubbele vriendtſchap, tot wederzyds genoegen, tuſſchen deeze twee Huizen geſtrengelt wierd. Doch, nadat hy dus maar weinig jaaren in het huwelyk geleeft, en by zyne wederhelfte twee dochterlyke Spruiten geteelt hadde, wierd deze echtelyke verbintenis in 't jaar 1689. binnen *Utrecht*, door de doodt ontbonden, tot zyne ſmartelyke droefheit, en ongeval zyner twee kinderen, alsnoch in de tederſte jaaren haarer opvoedinge. De Dichter dus weder in den eenzaamen ſtaat geraakt, begon de dichtluſt, na een luttel ſleets van rouwe, weêr in hem te verwakkeren, en hy de vriendtſchap met Helikon al verder aan te queeken; gelyk 'er toen verſcheide ſtukken van hem in 't licht quamen, daar zyn Poëtiſche geeſt reeds gelukkig in deurſtraalde: hoewel niet in alles zoo beſchaaft en zuiver van taale, als men naderhandt, by verderen aanwas in de kunſt, van hem gezien heeft. Zyn eerſte hooftwerk, nadat hy nu zyne voeten vry vaſt op 't ſtronkelig klif van den Zangberg gezet hadde, en met groote ſchreeden naar den top ſtreefde, was het Leven van den doorluchtigſten Vorſt WILLEM DEN III. Koning van *Groot Brittanje*, enz. wiens naam en roem de wereldt alle eeuwen zal doorklinken, en zoo wel voor den behouder der *Britſche* Ryken, als van den *Vereenigden Staat*, in alle navolgende geſlachten zy te houden; welk werk hy ſierlyk met kunſtryke vindingen, aardige verzieringen, en waare geſchiedeniſſen, naar vereiſch der dichtkunde, in eene zuivere, krachtige, en hoogdravende Parnastaale beſchreven heeft. Het tweede Hooftwerk des Dichters beſtaat in zyne *Zedeleſſen uit d'oude Verdichtzelen*, ſierlyk met kunſtprinten gedrukt, nevens eene verzameling van alle zyne voorgaande Vaerzen, beſtaande in *Mengeldichten*, *Zegezangen*, *Landtgedichten*, *Eerdichten*, *Huwelykszangen*, en *Lykzangen*; waar achter dan volgen zyne twee Toneelſtukken, *Eneas* en *Turnus*, en *Scilla*, beide met veel goetkenninge meermaalen op den *Amſteldamſchen* Schouburg vertoont, waar op het ganſche werk met het overaardig en boertig ſtuk, *Boerekermis* getytelt, beſloten wordt; een ſtuk eigentlyk niet uit des Dichters overhellende ader gevloeit, niettemin heel geeſtig en vermaakelyk, en waar in de Kermisvreugdt der dorpelingen, en de ganſche omſlag dier dartelheit zoo natuurlyk en levendig word afgeſchetſt, dat het zonder hartelyke leverſchudding niet kan geleezen worden. Alle de loſſe ſtukken nu, boven gedacht (meeſt in vroeger tydt opgeſtelt, en daarom niet zonder leemten en gebreken, als de Dichter zelf dikwyls bekende, doch tot welkers beſchavinge hy nooit kon verſtaan, ja waar tegen hy, als tegen eenen ſteilen en ſtruvelligen berg, hoe moedig anders van inborſt, als moedeloos opzag) zyn echter nu, naar zyne vaſtgeleide gronden, diervoegen gezoetvylt en verbeetert, door een zyner gemeenzaamſte vrienden, dat niemant ligt zal ontdekken dat 'er iemant anders de pen in gezet heeft; gelyk zulks ook zoo ſpaarzaam, en met zooveel omzigtigheit is geſchiedt, dat hy 'er zich met recht de goetkenninge des Dichters, in zyn leven, van had mogen belooven. Nadat nu de Dichter zyne *Zedeleſſen* met eenen zyner vertrouwelingen, naar zyne ſtantvaſtige gewoonte, overleezen, en de wyze van drukken bepaalt hadde, nam hyze noch eens naar *Kromwyk*, tot herſchikkinge zommiger bladzyden, wat buiten order geplaatſt, opdat 'er geene verzinninge in viele, waar omtrent hy altoos heel zorgvuldig was. Doch, wat is 'er zeker van de menſchelyke broosheit? voor zyn vertrek uit d'Amſtelſtadt begint hy eene huivering te voelen door zyne leden, die hem tot zyne komſte op *Kromwyk* bybleef, zonder te vermoeden wat zulks was, of waar uit zy ontſtont. Door verheffinge der quaale geprangt, word 'er een vermaart Geneesheer van *Utrecht* ontboden, die ſtraks zag en oordeelde, dat hy van de kinderpokjens wierd aangetaſt. Nodige hulpmiddelen hier tegen wierden flux voorgeſchreven en gebruikt, zoodat het de Lyder over den 16^den^ dag bragt; doch toen de pokjes binnen en om 't hart ſlaande, ſtikte hy by mangel van ademtogt, en ſcheidde den 3 van Slagtmaandt, 1710. oudt 56 jaaren, na eene boetvaerdige ziekte van 't begin tot zynen uitgang, van d'aarde; van alle zyne Vrienden, en den rei zyner Kunſtgenooten, wegens zyne zonderlinge begaaftheden, beklaagt. Den 8 der gedachte maandt werd hy plegtig in zyne Voorouderlyke kapelle te *Breukelen* begraaven; waar op het volgend kort Grafdicht kon worden geſtelt:

VRAAGT IEMANT WIE HIER RUST IN DEZE ROUKAPE'L?
'T IS ROTGANS, UIT PARNAS KRISTALLE HOEFSLAGSWEL
DOOR FEBUS MILDT GEDRENKT; EEN VAN ZYN BRAAFSTE ZOONEN:
DIES MOET DE ZANGBERG HEM MET 'S VADERS LAUWREN KROONEN.

Lang had de Dichter ook zwanger gegaan met de gedachten om den *Vechtſtroom*, op heldendichtmaat, in navolginge van ANTONIDES *Yſtroom*, zoo ver zulks van dezen binnenvloedt reiken konde, te beſchryven, doch gelyk hy hier in, gelyk in alle andere voornemens, door het ſterflot geſtuit wierd, heeft een zyner vrienden de Vechtnimf, zich dit verlies beklaagende, dezer wyze hier over ingevoert:

O wydberoemde Zwaan, wiens hagelwitte pluimen
Ik heb zoo menigwerf in myne kil geſtreelt,
Moſt gy zoo onverwacht myn zagte golven ruimen,
Eer gy myn heerlykheit had door uw pen verbeeldt?
Moſt ik, uit mynen ſtroom, u hemelwaart zien ſtreeven,
Die my en myn gevolg zoo dikwyls hebt begroet?
Zie ik u nimmer weêr langs myne boorden zweeven,
Als of ge u leven had volendt in mynen vloedt?
O ſmartelyk verlies voor my en myn Najaden!
O doodelyke ſlag die my aan 't harte raakt!
Wat ſchepte gy vermaak wanneer gy ons zaagt baden!
Hoe hebben wy altoos in uwe min geblaakt!
Uw liefelyk gezang was 't leven onzer ſchaaren.
Wy dartelden verrukt op 't roeren van uw tong.
't Was of Arions handt ons ſtreelde met zyn ſnaaren,
Toen hy op den Dolfyn geruſt in 't pekel zong.
Gy eerde my, als ik, op mynen glazen wagen
Geſtegen, bruiſchte langs myn groene zoomen heen,
Met Febustoonen; tot myn hoogſte welbehagen,
Als of de Zanggodt zelf hier zingende verſcheen.
Hoe heuglyk kittelde ons het klappen uwer vlerken,
Wanneer een krygsorkaan oprees met groot gewelt:
Uw opgeſteecken hals kon onzen moedt verſterken,
Schoon 't woedende onweêr ſtoof en naderde over 't veldt.
Uw Kromwyk *was met recht d'eer myner Vechtkaſteelen,*
Verheerlykt door uw' zang en hoogverheven geeſt:
Nu moet de ganſche riſt in onze droefheit deelen,
Gelyk men leet en rouwe uit ieders wezen leeſt.
Wie, ſchreeuwtmen luidtkeels uit, zal nu de Vecht vereeren
Met zuivre toonen, tot verheffing haarer praal?
Wie zal den vreemdeling 't vermaak der Landtſtreek leeren?
Wie ſchetſt dat ſchoon gezicht in Febus Godentaal?
De Vechtzwaan is, eilaas! te vroeg van hier gevlogen,
Schoon zy aan 't ſtargewelf met niewe glanſſen blinkt:
Met haar is alle hoop ons eeuwiglyk onttogen,
Dat wy den Vechtſtroom zien gemaalt met Pindus inkt.
Zoo klaagt de ganſche ry van myne luſtpaleizen.
Zoo klaage ik in den vloedt myn Vechtzwaan achterna.
Ai keer! roept elk verbaaſt, uw overylt verreizen
Baart aan den ganſchen Stroom eene onvergoedbre ſchâ.
Och! zien wy u niet weêr langs onze boorden dryven,
Zoo zal uw ſlagveêr nooit ons landtgeweſt beſchryven.

F. II.

ROT-

ROTSAND, een Dorp, veelligt maar een Buurt, in *Hollandt*, onder *Vlaardinger* Ambacht. *Heuve.*

ROTTE. Dit noemt Graaf *Floris de V.* in zynen Giftbrief van het jaar 1231. een Schoutampt, of Richterampt: het heeft den naam buiten twyfel gekregen van het riviertjen, waar van de Stadt *Rotterdam*, daar het in de *Maas* valt, door een ſchutſluis weêrhouden wordende, haare benaming gekregen heeft. Het riviertje de *Rotte* ziet men, zoo als het by *Rotterdam* in de *Maas* valt, in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. V. Pars II.* *Alting Not. Germ. Inf. Pars II. fol. 151.*

ROTTENVELT. *Willem*, Voogdt van *Hollandt*, verſtaat in zynen Giftbrief van het jaar 1236. door ROTTENVELT een lange ſtreek Landeryen, die 'er leggen Zuidwaarts van het Klooſter te *Rhynsburg*; en, by gevolg, aan den anderen kant van den *Rhyn*, zich uitſtrekkende tot aan het riviertje de *Rotte*, waar van zy hunnen naam ſchynen gekregen te hebben. Men ziet den naam ROTTENVELT getekent tot byna aan den oorſprong van de *Rotte*, in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. V. Pars II.* *Idem Alting ibid.*

ROTTERDAM, eene groote, ſchoone en welbewoonde Koopſtadt in *Nederlandt*, in 't Zuiderdeel, ten Weſten van *Hollandt*, aldaar *Schielandt* geheten, aan den Noordelykſten arm van de *Maas*, die eenige uuren verder voorby den *Briel* in de *Noordtzee* loopt. Dat deze Stadt van eenen *Rother*, of *Rotharius*, Koning van *Vrankryk*, geſticht zoude zyn, is voor een enkel verdichtzel te houden. Zekerder is het dat, gelyk *Amſteldam* naar den *Amſtel*, *Schiedam* naar de *Schie*, zoo ook *Rotterdam* dien naam naar de *Rotte*, daar deze Stadt op- en aan gebouwt is, zal genoemt zyn: wanneer deze *Dam-* of Verlaatſluizen te *Rotterdam* zyn gelegt, kan men niet zeggen, en daarom ook 't beginſel van de Plaatze, Dorp, of Stadt, niet weeten. *Boxhorn* houd voor waarſchynlyk, dat eenige Schippers, Viſſchers, enz. zich aan de *Rotte* nedergezet hebbende, om de goede gelegenheit der plaatze, allengskens aangewaſſen zullen zyn, en zy alzoo eerſt tot een Dorp, daar na tot een Stadt is geworden. Hy ſtelt ook dat *Rotterdam* in 't jaar 1270. al met een bolwerk geſterkt zoude zyn, of daar mede omtrokken, en met Stadts privilegiën voorzien geworden: doch dat ſchynt anderen een misſlag, bewerende dat *Rotterdam* zoo oudt niet is ten aanzien van Stadts-recht, en daar by voegende, dat men in zekeren brief van Grave *Jan van Hollandt*, aan die van *Rotterdam*, in 't jaar 1293. gegeeven, vindt, dat hy by den zelven brief hun vergunde Vrydom en Poortrecht: dat zy dat echter in het eerſte der navolgende jaaren niet hebben gebruikt: want in een Handtveſt van Grave *Willem van Hollandt*, van 't jaar 1328. word *Rotterdam* geene Stadt, maar alleen 't *Ambacht van Rotterdam* geheten: welk Handtveſt *S. van Leeuwen* betuigt geleezen te hebben. Hy zegt ook dat *Rotterdam*, voor dat het noch eene Stadt was, het wapen van 't geſlacht van *Weena*, en van de *Werve*, (Stichters van *Rotterdam*) gelyk meer andere plaatzen gedaan hebben, aangenomen had, en zulks noch heden voert met het wapen van den Grave, *Henegouwen* en *Hollandt*, die het eerſte privilegie van Stadtsrecht aan die van *Rotterdam* gegeeven heeft. *J. F. le Petit* zegt, het is buiten alle tegenſpraak, dat de plaats, daar de Stadt *Rotterdam* nu legt, voortyds een ſtuk van de zee is geweeſt buiten de *Maas*; zulks bewyſt noch het overſchot des Dyks, die van 't Huis te *Honingen* af tot *Krooswyk* toe (een Huis op de *Rotte*) quam; voorts van daar zich ſtrekkende tot het dorp *Ouderſchie*, en aan de graften van *Schiedam* eindigende. *Brugman* ſtelt geen zee, maar moeras: Tuſſchen *Rotterdam*, zegt hy, en 't Dorp *Overſchie*, is het landt eerſt omtrent het jaar 1270. bedykt, dat te vooren alleen moeras was, en nu over de 400 jaaren (hy ſchryft dit omtrent 1670.) plagt een oude dyk te loopen, by of omtrent het Huis te *Honingen*, dan voort naar *Krooswyk*, *Overſchie*, en van daar tot *Schiedam* toe: zoodanig was hier het wezen des landts eer de Stadt *Rotterdam* was geſticht. Zoo dat *Rotterdam* wel niet onder de oude, maar onder de voornaamſte Steden van *Hollandt* mag gerekent worden; hebbende ten dien aanzien geene Stadt, dan *Amſteldam*, te wyken; leggende op eene welgelege plaats aan de *Maas*. Het is van tydt tot tydt zeer vergroot; zoo dat de Stadt al by *Boxhorns* tydt een ſtuk landts van 144 bunderen, en 430 roeden beſloeg. Behalven haaren koophandel, zyn haare brouweryen zeer vermaart, en het *Rotterdamſche* bier word meeſt door ganſch *Hollandt* gedronken. De Hooftkerk, *S. Laurens* toegewydt, is een prachtig gebouw: de groote Kerktooren is in 't jaar 1449. opgerecht: by onzen tydt, zegt *Brugman*, zoo zeer met ſteenen bezwaart dat de fundamenten met den ondermuur begonden te wyken; zoo dat men hem met heijen en anderzins, tot zeer groote koſten, weêr ſteevigen moſt, en onder de lyn brengen; is ook om die reden tot zyne voorgenome hoogte niet geraakt. Hoe de *Rotterdammers* zich in den *Hoekſchen* en *Kabeljauwſchen* tydt gedraagen hebben, hoe omtrent Vrouwe *Jakoba*, tegen Hertog *Jan*, enz. vindt men zeer beknopt in *Heemskerks Bataviſche Arkadia*. Het Konvent of Kloofter der Dominikanen wierd in 't jaar 1444. gebouwt: in *De Raey Diction Geogr. pag 421. Volgens Robertus Conalis l. 1 rer. Gal. en Trith. l. 1. de Orig. Franc. Leeuw. Bat. Ill. fol. 196. Idem Leeuw. Bat. Ill. fol 196. Munſterus Coſ. lib 2. Boxhorn Holl. toon pag 265. Brugm. voor Scriver. pag. 28. Idem Leeuw. f. 1292. Petit Nederl. Republ. pag. 132. Brugm. pag. 21. Goudh. in de O. H. Kr. fol. 83. Heemsk. Bataviſ. Arkad.*

't jaar 1482. dat der Zuſteren van de Carmeliter Order. In 't jaar 1303. zegt *Boxhorn*, dat *Rotterdam* van de *Vlamingen* wierd verovert. Toen in het jaar 1572. den *Briel*, door de zoogenaamde *Water-Geuzen*, buiten verwachtinge, was ingenomen, zondt *Duc d'Alba* aanſtondts den Grave van *Boſſu*, met eenen grooten hoop *Spaanſchen*, derwaarts, om die Stadt weêr te herwinnen: doch vermits zy, wegens ingelaten water, ſnellyk van voor den *Briel* moſten opbreeken, en zich door ſlyk en ſlob daar van daan pakken, quamen zy afgemat voor *Dordrecht*, daar *Boſſu* het inkomen geweigert wierd: daar op trok hy naar *Rotterdam*, daar hy met eenige Edelen wierd ontfangen, mits dat het ander krygsvolk buiten bleve; *Boſſu* verkreeg evenwel vergunninge van den doortogt, doch by rotten alleen: maar de poort voor de eerſte geopent zynde, drongen de andere ook binnen, ſloegen de wacht doodt, wierden meeſter van de Stadt, bragten meer dan 300 burgers om hals, en mishandelden d'overige deerlyk, ſchonden dochters en vrouwen: dit geſchiedde in April, 1572. *Boſſu* was van gedachten daar den zetel des oorlogs tegen *Hollandt* te planten, verzekerde zich ook ten dien einde van *Schoonhoven:* maar zich van de andere *Hollandtſche* Steden omringt, en ingeſloten ziende, verliet hy den 21 Julius de Stadt, en de Grave *van der Mark* wierp 'er zich in. De *Rotterdammers* verwonnen na 't vertrek der *Spaanſchen*, hunne ſchade haaſt weder, doordien de meeſte koophandel daar gedreven wierd: den oorlog gevoelden zy niet meer; de koopvaarders van Ooſt- en Weſt quamen 'er in menigte, 't geen d'ingezeetenen weêr in den zetel zette: *Rotterdam* wierd verder van allen kanten bebouwt, en met treffelyke huizen verſiert; gelyk zyne welvaart, door der *Brabanderen* en *Vlamingen* ongeluk, zeer toenam. Ook quamen veele ryke Kooplieden derwaarts; waar door de Stadt langs de *niewe haven* moſt worden uitgelegt, en de oude Stadts veſten afgebroken: zoodat, daar weleer de arme viſſchers huisjens onder den Dyk plagten te ſtaan, deeze ſtreek een pronk der Stadt wierd. Kort voor de onluſten en den *Spaanſchen* oorlog overquam *Rotterdam* een deerlyk onheil; door eens kuipers onachtzaamheit ontſtont aldaar (in het jaar 1566.) een vreeſlyke brandt, die, door den windt voortgezet, meer dan 900 huizen en eenige ſchepen vernielde. Toen Koning *Louis van Vrankryk*, in 't jaar 1672. zoo plots in den *Vereenigden Staat* gevallen was, en daar van in weinige dagen veele Sterkten, Steden, ja drie Provintiën, enz. verovert hadde, rees 'er onder het volk een quaadt vermoeden dat onder eenige Grooten verraderye mogte ſchuilen; veele *Hollandtſche* Steden raakten gaande, en *Rotterdam* bleef in geen ruſt: den 25 Junius quamen de burgers op de been, hielden byeenkomſten, en beſloten eenigen uit de hunne aan de regeeringe af te vaardigen, om, na overleveringe van eenige artykelen, uit den naam der geheele burgeryc te vertoonen, hun gezamentlyk beſluit, om de Stadt tot den laatſten druppel bloets te willen verdeedigen, en daar toe zich met eede te verbinden. De afgevaardigden leiden dezen hunnen laſt den 26 Junius aan de Magiſtraat af, met verzoek, dat de Magiſtraat zich desgelyks met eede zou verpligten tot getrouwheit aan Stadt en Landt: zulks deed de Magiſtraat aanſtondts binnens kamers aan deze gelaſtigden; en de Burgermeeſters deeden 't opentlyk voor het volk in de Vierſchaar: met deze uitdrukking; Dat zy de Stadt geenzins aan de *Franſchen* zouden overgeeven, noch helpen overgeeven, ten ware met medeweeten en bewilliging der Burgerye: daar tegen zwoeren weêr de aanwezende burgers aan de Heeren plegtelyk. Maar den 29 ontſtont 'er weêr een niew ſpel; de burgers begeerden het *eeuwig Edict* uit den weg geruimt, en den Prins van *Oranje* aangenomen te zien. De Magiſtraat, geen ander middel ziende om de gemeente te ſtillen, liet ylinks eene acte van 't Stadthuis afleezen, waar by zy verklaarde tot het een en 't ander bereidt te zyn: vervolgens wierden Gedeputeerden uit de Magiſtraat en burgerye naar Prins *Willem* afgezonden, die hem het Stadthouderſchap opdroegen. Dus in ruſt geraakt, quamen zy den 8 Julius al weder op de been: het Grauw byeen gerot, meeſt wyven, trokken met een vaendel door de Stadt, voorby 't Stadthuis, wierpen de glazen uit in 't huis van den Heer *van der Aa*, braken 't Huis van den Heer *Sonnemans* op, pleegden moetwil omtrent den drank en de ſpys; maar lieten den inboêl ongeplondert: daar na quam de burgery in 't geweer, ſtelden artykelen op, en begeerden van de Magiſtraat hechtenis van eenige Heeren uit het midden van hen: bragten het daar toe, dat de Heeren Burgermeeſters, nevens eenige andere Heeren, by *Valkenier* in zyn *verwart Europa* genoemt, eene acte tekenden, waar by zy van de regeeringe afſtonden. *Pieter de Groot* was alreeds vluchtig, en *Paats* in gezantſchap naar *Spanjen:* daar op veranderde zyne Hoogheit de Magiſtraat ten genoegen van de Burgerye. Onder *Rotterdam* behooren *Charlois*, en *Dirk Smeetgens landtjen*, *Robbenoyt*, *Plomp* en *Kernemelks-landt*, *de Hille*, *Katendrecht*, *Berkelsdyk*, en *Kool*, *Schiebroek*, *Hilligerberg*, *Kralingen*, *Sevenhuizen*, *Wildevcen*, *Kapelle*, *Bleiswyk*. De Sloten en Heeren *Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 232. Meteren fol. 73. Bor. Idem. Mont. in Guicc. fol. 228. Guicc. fol. 228. Boxhorn pag. 267. Valken. verwart Europa pag. 693. 752. ſeq. Brugm. voor Scriver. pag. 21.*

Huizen omtrent *Rotterdam* zyn, of zyn geweeſt, 't Slot *Honingen*, 't Huis te *Duin*, te *Hilligersberg*, te *Krooswyk*, ten *Tempel*, *Wena*, niet meer in wezen, gelyk ook *Bulgeſtein*; zie yder op zynen naam. Binnen *Rotterdam* zyn onder de Geleerden geboren, *Arnoldus van Rotterdam*, hy heeft omtrent het jaar 1423. geleeft; *Guiljelmus Diemenus*, voornaam Rechtsgeleerde, in 't jaar 1508 geboren; en, voor alle te noemen, de vermaarde *Eraſmus Deſiderius*. Het huisje daar hy in geboren is, ſtaat niet verre van de Merkt; in 't jaar 1686. woonde daar een bezembinder in. *Rotterdam* die d'eerſte onder de kleine Steden van *Hollandt* plag te zyn, is nu de zevende der groote Steden die ſtem hebben, en zitplaats op de vergaderingen en dagvaarden.

Nouve 1 deel, fol. 114.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars 11. fol. 151.

ROTTEREDAMME, een Stadt van *Hollandt*, hedendaags de grootſte onder de kleine Steden, en de meeſte groote byna gelyk. Dezelve is zoo niew, dat men haaren naam, myns weetens, niet vindt in eenige Gedenkſchriften die ouder zyn dan de veertiende Eeuwe. Wy hebben hier boven gezien, dat de Ouden gewag maaken van de landen aan de *Rotte*, en van het riviertje zelf, maar niet van den DAM, waar van deze zeer bloeijende Stadt den naam draagt. Indien het verhaal van *Boxhorn* alleen genoeg was, zou men echter mogen denken, dat *Rotterdam* voor het uitgaan van de dertiende eeuwe zelfs al een bemuurde Stadt is geweeſt; dewyl'er gezegt word dat ze aanſtonts in het derde jaar daar na van de *Vlamingen* ingenomen is geweeſt; hoewel'er *Melis Stoke*, die dezen oorlog tegens de *Vlamingen* zoo omſtandig verhaalt, niet een woord van gewaagt. De vergezochte leugentelletjes, die de beuzelaar *Hunibaldus* van *Rotterdam* t'zamenflanſt, heeft de ſchranderheit niet alleen van onze, maar ook van de vorige eeuwe al overlang gewraakt: ook moet niemant deze Stadt de achtinge van oudtheit daar uit trachten toe te brengen, dat *Regino*, op het jaar 768. gewag maakt van een Stadt *Roterdama*, als zynde toen al de Hooftplaats van een zeker Bisdom; dewyl daar uit blykt, dat ons *Rotterdam* altydt onder het Bisdom van *Utrecht* behoort heeft. Want de Stadt is gelegen in dat Graafſchap, het welk Keizer *Otto de III.* tuſſchen de riviertjens de *Yſſel* (*Hiſla*) en de *Liere*, (*Liora*) in eigendom gegeeven heeft aan *Diderik den II.* aan dien grooten ſtroom die de *Merwe* word genoemt, een gedeelte van de *Maas* en de *Waal*, nevens de *Lek* en *Yſſel* met zich voerende; vier en een halve gemeene Duitſche mylen van de *Noordtzee*, twee van *Delft*, twee en een vierde van *Gouda*. Van de rivier *Hiſla* zie hier boven op *Iſla Batavus*, insgelyks de *Liora* te zyner plaatze. Men zietze beide getekent en verbeeldt in de Kaarten van den Heere *Alting*, *Tab. I. Pars II.* en noch klaarder *Tab. II. III. IV.* en *V.*

Winſem. ROTTUM, een der 18 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Schoterlandt*, in de *Zevenwolden*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars 11. fol. 153.

ROTTUM is een klein Dorpje van *Hunſingo*, weleer aanzienlyk door een Abdye van *Benedictyners*, gelykze genoemt worden. Het ſchynt den naam te hebben van het ongemeen *roode dak*, als of men zeide *Roothem*. Het legt derdehalve gemeene Duitſche mylen van de Stadt *Groningen*, Noordtooſt aan: die van *Werum* maaken'er dikwyls gewag van.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1267.

ROUKOOP ('T HUIS TE) legt in *Rhynlandt*, onder *Voorſchoten*, voortyds was 't *Middelgeeſt* genoemt. *Adriaan van Leeuwen* plagt'er bezitter van te zyn; maar naderhant *Adriaan van der Nat*, en wyders de kinderen van *Cornelis van der Nat*, Heer van *'s Graven-ambacht*; doch nu de Heer *Koenraadt Ruiſch*, Burgermeeſter der Stadt *Leiden*, die het treffelyk verbeetert heeft.

RUCKAINJE; zie ROCKAINJE.

O.H.Kr. fol. 44.

RUDOLPH VAN DIEPHOLT, de LII. of LIII. Biſſchop van *Utrecht*. Na de doodt van *Frederik van Blankenheim*, in 't jaar 1423. verzocht *Diderik van Meurs*, Aartsbiſſchop van *Keulen*, dat zyn broeder *Roelof van Meurs*; daar tegen *J. van Heinsberg*, Biſſchop van *Luik*, dat Heer *Jan van Buuren*, Prooſt te *Aken*, zoon des Heeren van *Buuren*; dan noch *Otto*, Biſſchop van *Munſter*, dat zyn neef *Lambrecht van Hoey*; en eindelyk Hertog *Adolph van den Berg*, dat *Gerard van Kleef*, tot niewe Biſſchop van *Utrecht* mogte verkoren worden. Heer *Adolf van Kleef* quam zeer ſnel, en in eigen perſoon, met Heer *Rudolf van Diepholt*, zoon van den Grave van *Diepholt*, Prooſt te *Oſenbrugge*, Kanonik in den Dom te *Keulen*, om hem te *Utrecht* in te dringen. Hy hadde de *Overyſſelſche* Ridderſchap, en de zes Steden, *Groningen*, *Kampen*, *Deventer*, *Zwol*, *Haſſelt* en *Amersfoort*, nevens de Stadt *Utrecht*, en eenige *Stichtſche* Edelen op zyn zyde gebragt; die alle ſtemden voor *Rudolf*. De Capitulairen, vergadert zynde, ſtemden een gedeelte op *Meurs*, andere op den Domprooſt, Heer *Zweer van Kuilenburg*; noch andere op *Rudolph*, doch deze waren de meeſte. Daar op wierd in 't Koor van den Dom uitgeroepen, dat Jonker *Rudolph van Diepholt* Biſſchop van *Utrecht* verkoren was; en vermits hy met Hertog *Adolf* perſoonlyk in de Stadt was, wierd hy van de Prelaten gehaalt, geïnſtalleert, en in den Biſſchoplyken ſtoel gezet, ook het *te Deum laudamus* gezongen. Flux zond het Kapittel Gezanten naar *Romen*, om de Pauſſelyke *confirmatie*, of beveſtiging; maar Paus *Martinus de V.* bericht dat *Rudolph* een ongeleert en wereldtſch man was, verworp de keure, en vermaande de Capitulairen eenen anderen, dien ſtaat weerdig, te verkiezen: zy bleven echter by de gedaane keuze. De Ridderſchap, nevens de *Overyſſelſche*, en andere *Stichtſche* Steden, voegden'er zich by, en ſtelden eene byeenkomſt te *Deventer*; daar beſloten zy met Hertog *Adolph van Kleef*, alzoo zy by gebrek van Pauſelyke confirmatie *Rudolph* niet konden tot Biſſchop hebben, dat zy hem wilden houden voor *Poſtulaat*, Voogdt en Momboir van 't Sticht *Utrecht*. Straks ſtelden zy hem in 't bezit van alle Renten, Steden, Kaſteelen, en Inkomſten der Kerkelyke goederen. Hy liet goude penningen munten, die den naam van *Poſtulaats-penningen*, of guldens droegen. Paus *Martinus*, ziende dat de Capitulairen zyn bevel van eenen anderen Biſſchop te kiezen verzuimt hadden, gaf't Bisdom aan den Biſſchop van *Spiers*; maar dees weetende dat *Rudolph* tot *Poſtulaat* aangeſtelt was, en alles onder zyne magt hadde, wilde zyn zeker Bisdom voor het onzekere niet verlaaten, maar prees den Paus Heer *Zweer van Kulemburg* aan, die hem ook de proviſie gaf. Echter hield de *Poſtulaat* zich in het bezit, en de *Overyſſelaars* wilden het ten uiterſten met hem houden. *Zweer* bragt, met byſtant zyner vrienden, het Slot *ter Horſt* onder zich; wierd ook te *Rheenen* en *Amersfoort* ingelaaten. Hy quam 1425. op Maria's hemelvaartsdag, met een treflyk gevolg van Edelen, binnen de Stadt *Utrecht*, en wierd daar in den Biſſchoplyken ſtoel gezet. Zyne inkomſte aldaar veroorzaakte eenen oploop onder de burgerye. Midlerwyle wierd de Burgemeeſter *Barendt Preys* in zyn bedt doodtgeſlagen, ook vielen 'er meer andere moorden en moetwilligheden voor; Biſſchop *Zweder* nam op zich al de misdaaden op dien dag geſchiedt; zulks mishaagde veelen; de vrienden der omgebragten, waar onder eenige zeer ryk en magtig, verbonden zich met den Poſtulaat *Rudolph van Diepholt*, en verſcheide anderen van 't *Sticht*, daar ook *Jan van Reneſſe* onder was; dreven *Zweer* uit, en drongen *Rudolph* met gewelt in den Stoel. Dit verwekte groot onheil zoo in 't *Sticht* als *Gelderlandt*. Die van *Utrecht* lieten een groot Capittel beleggen, klaagden zeer over *Zweer*; hy wierd ingedaagt ter verantwoordinge, maar verſcheen niet, noch op de tweede, noch op de derde indaging; toen wierd *Rudolph van Diepholt* voor Biſſchop erkent: evenwel hielden alle de *Hollandtſche* Steden Heer *Zweer* voor rechtmatigen Biſſchop, en, vermits hy verdreven was, ſchcidden zy zich af van de gehoorzaamheit aan den Biſſchoplyken Stoel *t'Utrecht*, dat zeer groote tweedracht tuſſchen *Hollandt* en het *Sticht* veroorzaakt heeft. *Zweer* gebruikte zyne Jurisdictie in *Hollandt*, *Zeelandt*, *Frieslandt*, en *Gelderlandt*; deedt *Rudolph* met al zynen aanhang in den ban. Hertog *Philips van Burgundiën*, Ruwaart van *Hollandt*, enz. nam om zynent wil, immers in ſchyn, de wapenen tegen het *Sticht* op, belegerde *Amersfoort*, beſloot den mondt van de *Eems*, enz. zie op AMERSFOORT. Eindelyk wierd'er evenwel vrede tuſſchen *Hollandt* en 't *Sticht* gemaakt. *Eugenius de IV.* Paus geworden, zette *Zweer* af, (1430.) gaf hem den titel van Biſſchop van *Ceſariën*, beveſtigde *Diepholt*, recht het tegendeel van den voorigen Paus. *Zweer* beriep zich op 't Concilie te *Baſel*, maar ſtorf 1432 aan 't buikeuvel, of darmwee. Hy had voor zynen doodt allerwegen den *Burgundiër*, met de Hertogen van *Gelder* en *Kleef*, tegen *Rudolf* op- en hem vry leelyk uitgemaakt; daarom zond Hertog *Philips*, om *Zweer* in zynen Stoel te herſtellen, eenige duizenden meeſt *Pikardyers*, onder *Roelof van Weſtkerke*, tegen die van *Utrecht* uit, terwyl de Hertogen van *Gelder* en *Kleef* het Sticht aan de andere zyde benauwden. *Roelof* voer de *Vecht* op tot *Breukelen* toe, de boeren boden hem tegenſtandt, en daar quam een braven hoop *Utrechtſchen* by, die, dus t'zamen gevoegt, de *Hollandtſche*, of *Burgundiſche Pikardyers* zoodanig floegen, dat 'er over de 1000 doodt, en wel 400 gevangen bleven. In *St. Martens* Kerk *t'Utrecht* wierden acht vaandels in triumf opgehangen. Na deze zege wendde *Rudolph van Diepholt* zich tegen de *Gelderſchen*, verwoeſtte alle Steden der *Opper-Betuwe* tot *Niewmeegen* toe, en nam ook eenige in. De *Stichtſchen* verrichtten daar noch veel meer andere dappere daden; droegen zich ook zoo, dat *Hollandt* en *Gelderlandt* beide blyde waren met *Diepholt* vrede te konnen krygen; want zekerlyk, hy was voor zynen vyandt een ſchrik, en voor den zynen een ſchildt. Maar of nu ſchoon *Zweer van Kuilenburg* afgezet, ja doodt was, had *Diepholt* echter geen ruſt: *Pieter Poſſaart*, en noch twaalf andere Kanonikken, tot dien tydt toe uit *Utrecht* gebannen, verkoren in plaatze van *Zweder*, *Walraven van Meurs*, tot Biſſchop, en Paus *Felix de V.* confirmeerde hem. *Walraven* nam zyne reſidentie, en ſtelde zynen Stoel te *Dordrecht*. *Hollandt*, *Zeelandt*, *Frieslandt* en *Gelderlandt* erkenden hem voor Biſſchop: Hy heeft evenwel nooit in het bezit van eenige Steden, Kaſteelen, of Sterkten van het *Sticht* konnen komen, alzoo *Rudolph* een waakend oog hiel, om ze te bewaaren: ook bragt hy het zelfs zoo verre, dat geheel *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Frieslandt* weêr onder zyne geeſtelyke

Idem O.H.Kr. fol. 446. 447. Pontan. Geld geſ. 2 deel, fol. 225. Suffrid. Petri in Zweder. Schotan. Fr. Kr. fol. 300. M. Voſſ. Jaarb. van Holl. pag. 656. 694. enz. P. a Didenh. in Rud. pag. 71. 73.

Voſſ. Jaarb. pag. 689. 690. O.H.Kr. Pontan. enz.

Pontan. Geld geſ. 2 deel, fol. 218. Didenh. in Rud. Corrgeen pag. 40 O.H.Kr. fol. 413. Voſſ enz.

Idem O.H.Kr. ibid. P. a Didenh. in Rudolf. Pontan. Geld. geſchied. 2 deel, fol. 215.

lyke Jurisdictie quamen. In het jaar 1448. raakte *Rudolph* met de Magistraat van *Utrecht* in twist; hy wierd ook een jaar lang uit de Sradt gehouden: doch in het jaar 1449. quam hy met die van *Amersfoort*, en andere zyne goede vrienden, heimelyk door een gat, tusschen de *Witte Vrouwepoort*, en *Plompen tooren*, onder eenen boog van de Stadts muuren, hun bekent, binnen *Utrecht*: Hy plaatste zich op de *Neude*: de burgers daar tegen op de *Ganzemerkt*; vreeslyk wierd 'er wederzyds gevochten, en *Rudolf* in zyn been gequetst; maar de burgers kregen het echter te quaadt; *Jan van Lichtenberg*, Burgermeester, met de zoonszoon van *Præys* bleven, nevens *Henrik van der Masschc*, doot: Jonker *Jakob van Gaasbeek*, Heer van *Abkoude*, *Wyk*, *Putten*, *Stryen*, enz. *Arendt van Zevenbergen*, *Frederik van Renesse*, *Jakob Præys*, *Hubert van Pallaas*, *Wolfert*, *Jan*, *Arendt* en *Jakob van Amerongen*, enz. wierden gevangen, die groot losgeldt mosten opbrengen; *Arendt van Amerongen* wierd het hooft afgehouwen, de Kasteelen der anderen wierden vernielt; zommige met verlies hunner goederen gestraft en gebannen: *Jakob van Gaasbeek* raakte met verdrag los; doch most aan *S. Marten* de Stadt *Wyk te Duurstede* met het Slot overgeeven, ook de Heerlykheit en 't Dorp van *Abkoude*, waar voor hy 1200 guldens zou ontfangen, en, zoo lang hy leefde, het genot of gebruik der genoemde plaatzen hebben; maar hy overleedt in 't jaar 1458. waar na *Wyk te Duurstede*, nevens *Abkoude* aan het *Utrechtsche* Bisdom quamen. Tot dien tydt toe was Bisschop *Rudolf* in goeden staat binnen *Utrecht* geweest; maar toen het Sticht *Munster*, nevens de Stadt, en een gedeelte der Kapitteiheeren met het ander deel, wegens de verkiezinge van eenen niewen Bisschop, in tweedracht raakten; willende het een tot die waardigheit verheffen Heer *Diderik*, zoon des Graafs van *Hoey*, het ander deel, gemelde Heer *Walraven van Meurs*, stak Bisschop *Rudolph* zich daar in, ten voordeele van Heer *Walraven*, of liever van zyn broeders zoon *Koenraadt van Diepholt*, aan wien, volgens een akkoordt, (door toedoen van den Kardinaal *Nicolaus de Cusa*, Pauselyken Legaat getroffen) Heer *Walraven* zyn Bisdom, wanneer hy 'er meester van was, zou afstaan voor eene somme geldts uit het Bisdom *Munster*, en den tienden penning van de *Utrechtsche* Geestelykheit trekken. Die kryg kostte Bisschop *Rudolph* zoo veel, dat al zyn schat vervloog, en hy in slechten staat raakte; derhalven de Geestelykheit, en de vyf Collegiën in de beurze willende tasten, ontstont'er een geweldige oproer binnen *Utrecht*; maar de Kapittelheeren, geholpen van de Burgers, tegen den Bisschop en de Magistraat, bleven meester: zie dit breeder in de *Oude Hollandtsche Kronyk*, ook in *P. Didenhoven de Episc. Germ.* Kort daar na overleedt Bisschop *Rudolph*, den 4 Maert 1455. nadat hy omtrent 23 jaaren den *Utrechtschen* Bisschoplyken Stoel bekleedt hadde; hy storf op zyn Slot te *Vollenhove* in *Overyssel*; wierd van daar naar *Utrecht* gebragt, en in de Domskerk begraaven. *Gysbert van Brederoode* volgde hem in 't Bisdom.

D H Kr. fol. 466. Idem Kortg. pag. 40.

D H Kr. fol. 467. Didenh. de Episc. Germ. in Rud.

Naardien *Jan Veldenaar*, in zyn algemeene *Wereldt-kronyk*, van fol. CCLXX af tot fol. CCLXXIJ. b. toe, in 'r leven van *Rudolph van Diephout*, noch veele omstandigheden, by 't verhaal der bovengedachte zaaken en voorvallen, meldt, den liefhebberen der *Nederlandtsche Oudheden* niet onwaardig te weeten, laaten wy zyne Levensbeschryvinge van dezen Bisschop hier, in zyne veroudde taale, van woordt tot woordt volgen; waar mede wy alles dat 'er in 't *Batavia Sacra* van word gemeldt, voor 't meeste tot ons oogwit ondienstig, konnen voorbygaan, en aan een zyde laaten. Dit volgende alleen, uit het aangewezen boek op den kant, aantekenende, dat, terwyl de twist tusschen *Rudolf van Diephout* en *Zweer van Kuilenburg*, over 't bezit van den Bisschoplyken Stoel, op 't hoogste gerezen was, en de laatste, na de bekome bevestiging van Paus *Martinus den V.* reeds door de burgery van *Utrecht*, met de gewoonlyke toejuichinge, tot Bisschop was aangenomen, de *Kuilenburger* het maar 10 maanden te *Utrecht* heeft konnen houden, zoo dat hy, wegens zyne al te groote forsheit en heerschzugt in 't regeeren, door de burgers van d'andere partye gedwongen is geweest de Stadt te verlaaten: waar op dan *Diephout* tot Bisschop, in weêrwil van den Paus, onder den naam van *Postulatus* (dat is, geëischte tot het Bisdom) verkoren is, en 't Bisdom geregeert heeft; gelyk hy dan ook, als zoodanig, geldt heeft laaten slaan, noch bekent (zeit de Schryver) onder den naam van *Postulaat*guldens, in 't Latyn *Floreni Postulati*, wel waerdig in de muntkabinetten der Liefhebberen bewaart te worden. Doch op deze keur (tekent de Schryver verder aan) zyn bloedige oorlogen, roveryen, brandstichtingen, en neêrlagen tusschen beide de partyen gevolgt. Onderwyle heeft de Paus, en *Zwederus* uit zynen naam, den voorgenoemden *Rudolphus*, en alle de *Diephouts*gezinden met bannen, blixemen, en donderslagen aangerandt. *Veele van de Geestelykheit*, zeit Heda, en Buchelius over Heda schryvende, *zyn uit vreeze voor de geestelyke strafvonnissen ter Stadt uitgevlucht. Zommigen hebben ook in de kerken, zoo als uit de schriften der tegenpartye van die tyden blykt, tegens de bannelingen, die anders in de geloofsstukken van een gevoelen met hem waren, met zulken gewelt op den preêkstoel getiert en geraast, dat ze zich niet ontzagen te zeggen, dat iemant die zoo een banneling zou doodtsteeken, van Godt zou beloont worden; en dat een Hostie, die door hen gewydt mogt worden, niet minder zou zyn dan het lichaam des Heeren: maar het volk,* zegt Heda al verder, *'t welk de party van Rudolphus volgde, was voor geen strafvonnissen en interdikten vervaart.* Maar wat verhaalt *Veldenaar*, ter boven aangeweze plaatzen, van dezen Bisschop? Dus leestmen by hem.

Batav. Sacra 2 deel, pag. 413. 414.

Rodolphus des greuen soen van diephout die domproest tot offenbrugghe ende domheer tot colen ende postulaet des bisdoms van vtrecht erst was Dese was die lij bisop van vtrecht xxi jaer lanch.

Dese bisop roeloff had in den eersten doe hi noch postulaet was veel vpanden want hi had paeus martijn teghen ende den hertoch van bourgoengen mit dat meeste deel van hollant ende van zeelant teghen ende den hertoch van ghelre teghen ende den heer van culenborch ende meer ander heren teghen Mer die hertoch van cleue was sijn vrient Ende mit allen desen heren die omtrent sijn sticht saten so wert hi versoent ende wert goet vrient daer mede Ende hielt sijn sticht langhe jaren sonder oerloghen ende wert een rijch ontsiende heer Hi verbeterde seer des ghestichts sloten Hi dede dat hoff tutrecht schoen vertymmeren Ende dat huus ter hoyst ende vollenho dede hi schoen verbeteren Hi dede dat huus te laghe van upweg tymmeren.

Int jaer ons heren M cccc xli opten donredach van september so was tutrecht een tornoy beroepen op die nope daer ouer vijftich helmen inder baen waren dat die joncheer van gaesbeeck beroepen had.

In den jaer ons heren M cccc xxix so was tutrecht grote starfft.

Int jaer ons heren M cccc xlviij so creech bisop roelof ommin mitter stadt van vtrecht ende hoe dattet langher stont hoet argher wert tusschen den bisop ende den ghenen die vtrecht regierden. Ende in den jaer M cccc xlix op sinte blasius nacht so had bisop roelof mitten joncheer van montfoerde veel goeder mannen ghebeden ende mit die van amersfoerde ende quamen wt amersfoerde in der nacht voer vtrecht Ende tusschen die witte vrouwen poert ende den plompen toern daer was hem hepmelick van binnen een gatt ghegraven onder een boghe vander stadt muer Ende daer waren veenschuwen buten der singhel al rede gheset die si in den graft schoten Ende daer quamen si mede ouer die graft ende cropen doe allencken enen doer dat gatt ende quamen in die stadt ende sloeghen doe die witte vrouwe poert op Ende daer quamen die van amersfoerde in Bisop roeloff mitten joncheer van montfoerde Ende doe si al hoer volck int stadt hadden ghinghen si stontelick doer den nope ter plaets wert Ende riepen die sijs off ende die weyde vp Ende als die van binnen vernamen dat die bisop binnen der stadt was so deden si die clocli slacn ende deden rocheloes malcanderen opwecken ende int herneff op die plaetze Ende als si hoerden dat die bisop inder stadt was ende ter plaets wert quam so ginghen si hem teghen seer stoutelick op die gansmaret ende in die scouten steghe vergaderden si Ende die van binnen ghinghen aen als leewen ende smeten so vreselick dat sise wel nij off vijf roeden achterwert dronghen Ende bisop roeloff wert ghequest in sijn been ende was onder die voet ende die joncheer van montfoert mede Mer doe quamen die van amersfoerde doer die minrebroeder straet mit een upwe gheruft ende doe creghent die van binnen te quaet ende hoer volck ondroep hem achter off ende elck quam doe wech so hi best moeht ende des biscops volck creech die plaetze in. Ende daer worden doe ghequest dat si stozuen als johan van lichtenberch props soen borgher meyster ende roetaert props ende hepnrick van massche Ende daer wert ghenanghen die joncheer van gaesbeeck ende die gaff wijck ende abcoude ouer den bisop mit alden toebehoren des sonde hi sijn leuen lanch daer heer off blinen Ende hi had xij^{m} rijnsche guldens toe aen ghelde Ende daer wert ghenanghen die joncheer van seuenberghen mer die quam quijt mit sijn oetmede Ende daer wert ghenanghen vrederick van renesse van wulnen heer johanskinder ende die mosten den bisop gheuen x dusent rijnsche guldens Ende bouen dit wert dat huus te rymonwen noch omghewozpen Ende daer wert ghenanghen jacob props ende hubert van pallaes ende worden ter hozst ghevoert ende braken wt ende quamen wech Ende daer worden ghenanghen aernt van ameronghen ende hepnric jacobs soen ende worden bepde op die plaetze den hals off ghehouden Ende daer wert ghenanghen jacob van ameronghen jan wouman direk van ameronghen johan van ameronghen jan wouman direk wouman jan van tiel direk aernts soen ende meer ander ende worden ghesatt ende wt der stadt verdzeuen Ende oeck worden wt der stadt verdzeuen heer johan props die domdechen tutrecht was ende heer bernt props sijn broeder johan van lichtenberch braem van lichtenberch philips van groneveld adriaen van lanscroen aelbert props vrederick vander massche hepnrick van malsen ghenijt soeck roeloff vten elsweert dizek van stekel ende noch meer ander goeder mannen Ende alle hoer wijff ende kijnder worden meest al mede verdzeuen ende ghesatt ende somme hoer goet ghenomen.

Daer na in den jaer van lij so was alte groot oerloghe
in den sticht van munster om euen biscop / die stadt van
munster mitten meesten deel van den sticht ende een deel van
den capittel wouden hebben heer ederijch een greuen soen van
der hoep Ende daer viel mede toe die hertoch van cleue ende
greue johan van der hoep ende meer ander Ende dat meere
deel van den capittel die koren heer walrauen des greuen soen
van muers Ende daer vielen mede toe biscop dizek van co=
len ende biscop roeloff van vtrecht hertoch aernt van ghelre
want heer walrauen had die confirmacie van den paeus.
Ende in desen tijden so was een cardinael ende lagaet in de=
sen nederlanden ghecomen ende hiet Nycolaus de kusa om
te reformieren somme van den gheestelicken staet ende alle
nonnen te besluten Ende dese cardinael die predicte tot colen
tot vtrecht ende tot veel steden selue Ende gaff oeck oflaet
van allen sonden.

In desen tijden dat die oerloghe van munster was so was
bi den cardinael een contract ghemaect tusschen biscop roeloff
ende heer walrauen van muers den elect van munster mit
groter vrienscappen alsoe als die van munster gheen van
muersse tot biscop hebben en wouden waert saecke datmense
becrachtighen mocht so soude biscop walrauen syn electie en=
de syn bisdom van munster ouer resignieren heer coenraert
van diephont biscop roelofs broeders soen die domproest van
ossenbrugghe ende proest van deuenter was Ende des soude
biscop walrauen jaerlicx wt dat bisdom van munster hebben
een seker somme Ende des soude hi noch hebben den x pen=
ning vander gheestelicheyt van den crisdom tutrecht Mer
dat soude biscop roeloff mede deylen Ende hier mede soude
alle geschelinghe van outs ende van nywes tusschen biscop
roeloff ende biscop walrauen te nijt wesen Ende dit bewerff
die cardinael kusa aen den paeus dat hi bullen gaff van den
precare op heer walrauen van muerse.

Ende biscop roeloff nam dit oerloghe van munster so starck
aen dattet hem soe grote goet coste dat hi alle syns schatts
quijt wert ende wert een arm heer Ende alsmen dit voerscre=
uen precare van den gheestelicheyt hebben woude Die vijff
collegien van vtrecht mit alle der gheestelicheyt die appelleer=
den daer op ten mocht hem nijt baten Ende dat scheen men
woudet hem nemen Die ecclesie cessierden van den dienst
gods sonder die jacopinen die songen alleen dat hen namaels
opbrack Aldus werttet tusschen biscop roeloff ende der eccle=
sie seer quaet Ende die ecclesie laff te lesten die maledictie
ouer den ghenen diese persequeerde mer si en noemden nye=
ment Ende die ecclesie vernam datmense allencken som van=
ghen ende halen soude ende dwinghen die precare te gheuen
Die vijff collegien ende die vier perrochi kercken sloten mit
een groot ende cleyn out ende jong dat si vander stadt off van
nymant gheuanghen en wouden wesen off horen minsten
dienre gheuanghen en wouden hebben si en wouden daer
ghelijck voer bliuen Ende deden alle nacht in hoer collegium
waken ende dat elck sijn clock slaen soude als hi noot hadde
Biscop roeloff die was een wijs houerdich heer die en be=
hacchde dit nijt. hi reet wt der stadt ende reet ter horst Ende
die raet vander stadt ende die de stadt doe regierden die ghin=
ghen te rade ende wouden die ecclesie daer toe brenghen ende
dwinghen dat si hoer waken ende vergaderinghe offstellen
souden ende wouden corrigieren alle die weerlike ambochts
luden die bi der ecclesie holpen waken.

Die ecclesie van den vijff collegien ende van der vier per=
rochi kercken out ende jong vergaderden bi een in den doem
Als si dit vernamen toghen si pansiers ende herness aen om
te keeren ende doot te bliuen dan mense alsso ouervallen sou=
de Ende dit ghesciede in den jaer ons heren M cccc ende lv
op sinte pauwels dach conuersio.

Ende als dit die ghemeent van vtrecht vernamen so liepen
si al ghemeenlicke bider ecclesie in den doem ende seyden si
wouden bider ecclesie leuen ende steruen want dat waren die
ghene daer si alle hoer broet aen wonnen Ende si en wouden
die hoemoet van den ghenen die de stadt regierden nijt lan=
gher lijden die si bedreuen Ende die ghemeent die wies so
groot ende si ginghen opter plaetze ende voer der stadthuus
daer die raet op was ende die raet most alsulck dinghe van=
der ecclesie offstellen als si vernamen. ende die joncheer van
montfoerde die dedinghede daer tusschen dat die raet quam
in den doem int capittelhuus bider ecclesie ende voer die ghe=
meent ende alle dat die ghemeent doe hebben wouden dat
most die raet consentieren ende die prelaten mitten borgher=
meysters die ghinghen staen opt doesael in den doem ende
daer riepmen off hoe alle dingh wesen soude. ende van daer
mosten die raet gaen mitten prelaten opter stadthuus ende
daer mostmen mitter clock alle dinck offluden ende daer la=
ghen die prelaten in hoer religien bi den borghermeysters en=
de raet voer der stadthuus ende daer riepmen off van allen
dinghen diemen begheerde voer die ghemeent die daer voer
stont. ende daer mostmen der stadt groot seghel ontwee smi=
ten. ende veel dinghen die die ghemeent hebben wouden mos=
ten ghescieden.

Ende dese ghemeent maecten een ordinancie dat in allen
straten ghemeenlic daer maecten si een becken slach. ende als=
men een becken sloech so sloechmen in allen straten die bec=
ken ende so liep elck int herness daer hi gheordineert was.

ende daer waren so op een kort vier off vijff dusent man bi
een off meer dat een vreselick dinc was ende si setten ende
koren den raet van der stadt op een ander manier ende setten
na der ghemeenten sin.

Die ecclesie ontboet heer ghijsbert van brederode den dom=
proest van vtrecht die op die tyt in den haghe was. ende die
domproest quam bi der ecclesie.

Daer na in den seluen jaer ons heren M cccc lv op die
vij kalende van Aprille doe starff biscop roeloff tot vollenho
ende hi wert tot vtrecht ghebrocht ende wert mit groter weer=
dicheyt begrauen in die domkerck.

RUDOLPH VAN KOEVORDEN, Maarschalk van *Drenth*, Kastelein van *Koevorden*. Hoe hy rebelleerde tegen Bisschop *Otto de II.* en beoorlogt wierd, den Bisschop sloeg, en elendig om 't leven bragt, enz. zie op OTTO DE II. *van der Lippe*, en WILLIBRANDT VAN OLDENBURG, *Bisschop van Utrecht.*

O.H Kr. Vossius. Picart. Schotan.

RUECKEL, een *Brabandtsch* Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenbosch*, onder *Kempenlandt*; 't moet gering zyn, want toen voortyds gansch *Brabandt* eene schattinge van 140000 guldens was opgelegt, stont de gansche *Meijerye van den Bosch*, de Stadt en Prelaten daar ingesloten, op 19379 guldens 16 stuivers 3 penningen; daar toe most het quartier *Kempenlandt* (een der vier quartieren van de *Meijerye*) draagen 4074 guldens 1 stuiver 9 penningen; welke som uitgeslagen over de 32 of 33 Dorpen van dat quartier, stont *Rueckel* daar in niet hooger dan op 26 guldens 13 stuivers, het laagste van alle behalven *Mirefeldt.*

Houve Handv. Kron. 2 deel, fol. 368

RUESSEL, een *Brabandtsch* Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenbosch*, onder *Kempenlandt*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlyksche schattinge van 140000 guldens most opbrengen, was de gansche *Meijerye van den Bosch* daar in gestelt, de Stadt en Prelaten daar ingesloten, op 19379 guldens 16 stuivers 3 penningen; daar toe most het quartier *Kempenlandt* (een van de vier quartieren der *Meijerye*) opbrengen 4074 guldens 1 stuiver 9 penningen; welke som uitgeslagen over de 32 of 33 Dorpen van het *Kempenlandts* quartier, droeg het Dorp *Ruessel* daar in 142 guldens 4 stuivers 6 penningen.

Idem Houve ibid. fol. 368

RUGGE, een *Hollandtsch* Dorp, en een der 16 in het landt van *Voorne*, anders van den *Briel.*

Houve.

RUMBDE, een Dorp in *Gelderlandt*, onder 't *Niewmeegsch* quartier in *Thielerwaerdt*. Toen in het jaar 1547. *Gelderlandt* en *Zutphen* de som van 75000 guldens jaarlyks mosten opbrengen, was dat quartier (een van de vier quartieren van het Vorstendom) in die som gestelt op 24342 guldens; de *Thielerwaerdt*, een van de zes ampten des *Niewmeegschen* quartiers, most daar toe opbrengen 5844 guldens, die uitgeslagen over de 25 of 26 Dorpen van dat ampt, stont *Rumbde* daar in op op 289 guldens 12 stuivers 2½ penning.

Houve 1 deel, fol. 80.

RUNEN is een Schoutampt van *Drenth*, 't welk een Erfschoudt heeft, men gaat 'er van *Ommen*, het riviertje de *Reest* voorby zynde, over de veenen naar toe. Aldus schryft het Perkamenteboek van *Utrecht* op het jaar 1228. van de gelegentheit der plaatze: waar uit blykt dat de Afschryver daar verkeerdelyk RIMEN voor RUNEN geschreven heeft, gelyk ook een weinig lager *Renenses*, die van *Reenen*, voor *Runenses* die van *Runen*. Men ziet *Runen* tusschen de bosschen van het *Forestum Trentæ* en de Veenen, in de Kaarten van den Heere *Alting*, *Tab. VII. Pars II.* en *Tab. IX.*

Alting Not. Germ. Infer. Part II fol. 153

RUREMUNDE; zie ROERMONDT.

RUTGERSIUS, (JANUS) geboortig van *Dordrecht*, zoon van *Wynandt Rutgers*, en *Cornelia Muis van Holy*, *Jakobs* dochter. Hy quam ter wereldt den 26 Augustus 1589. studeerde onder *Gerardus Johannes Vossius*, in 't jaar 1605. Te *Leiden* was hy zeer aangenaam, by de geleerdste Mannen van dien tydt, *Scaliger*, *Baudius*, *Heinsius*, die naderhant zyne eenige zuster *Ermgard Rutgers* trouwde; Hy trok in 't jaar 1611. naar *Vrankryk*, daar hy twee jaaren bleef; wierd te *Orleans* Licentiaat in de Rechten; te *Parys* gaf hy zyne *Notæ* op *Horatius* uit, by *Stephanus* gedrukt; quam in het jaar 1613 weêr te huis, daar hy zyne moeder 's daags te voren overleden vondt; begaf zich naar den *Haag* tot de praktyk. *J. van Dyk*, Gezant van *Zweden* aan den *Staat*, had bevel om naar een bequaam man, tot Raadsheer aan dat Hof, om te zien: Na lang verzoek, trok *Rutgersius* met *van Dyk* naar *Zweden*, daar hy aanstondts by den Kancelier *Axel Oxenstiern* zeer aangenaam was. Wierd daar, noch geen 23 jaaren oudt, Koningklyke Raadt. In 't jaar 1616. wierd hy van zyne Majesteit, om gewigtige zaaken, aan dezen *Staat* afgevaerdigt: in het jaar 1617. keerde hy weêr naar *Zweden*: wierd 'er noch tweemaal in Gezantschap afgezonden, en alzoo driemaal in drie jaaren; vervolgens in 't jaar 1620. aan Koning *Frederik van Bohemen*; voorts aan die van *Lubek*, *Hamburg*, en *Bremen*, *Mekelenburg*, *Saxen*, *Denemarken*, en de Vorsten van *Holstein*; en ten vierde maal aan den *Vereenigden Staat*; ook naar *Riga*, op den Vredehandel tusschen de Kroonen van *Zweden* en *Polen*, van waar hy in 't jaar 1623. na eene gevaarlyke reis gehad te hebben, weêr in *Zweden* quam.

M. van Balens Dordr. pag 210

Idem Balens pag. 211. 212.

Toen wierd hy voor de vyfde maal naar 't *Vereenigde Nederlandt* gezonden om daar als Reſident te verblyven: dus weêr in zyn Vaderlandt gekomen, beklaagde hy zich niet meer, dan dat hy gedurende zyne reizen de geleertheit ſlechts met genegentheit kon voortzetten, of zich daar van alleen bedienen met het harte. Hy was, als boven is aangeroert, van alle geleerden van dien tydt bemint; de *Variæ lectiones* zyn van hem uitgekomen, de *Lectiones ad Horatii libros* waren van hem begonnen, daar de doodt hem de opleveringe van belet heeft. Hy ſtorf binnen *'s Gravenhage* den 26 October 1625. oudt 36 jaaren.

Brandt in 't leven van de Ruiter fol. 145.

RUTH (MAXIMILIAAN.) In het jaar 1665. den negen-en-twintigſten van Auguſtus quam de *Ooſt-Indiſche* Retourvloot, op de kuſt van *Noorwegen*, by 't landt van *Bergen*, en aldaar binnen de Haven. De *Engelſchen* hadden lang op dezen vetten brok geloert, die hen tot zoo verre ontſnapt, zich aldaar als in eene vrye en veilige plaats begeeven hadde: echter ontzagen zich de *Engelſchen* niet, onder *Thomas Tiddyman*, die veertien Konings-ſchepen, drie branders en vier kitzen ſterk was, de tien aldaar leggende *Ooſt-Indiſche*, nevens andere koopvaardyſchepen, vyandtlyk aan te taſten: Maar vond zulk een dappren tegenſtandt, dat hy, na vierdehalf uur vechtens, genootzaakt wierd de ankers zyner vloote te kappen, en met groot verlies af te wyken. Zoo wel had zich *Ruth Maximiliaan* in dat voorval geweert en gequeten, dat de *Staten van Hollandt* aan de Raaden ter Admiraliteit van *Rotterdam* by aanſchryvinge bekent maakten, hoe zy berecht waren dat zekere twee Kapiteins, die zy noemden, niet van zodanige dapperheit en beleit waren, dat men hun, by den tegenwoordigen tydt, het gebiedt over eenig ſchip van oorlog met geruſtheit zou konnen toevertrouwen; begeerende mitsdien, dat de gemelde Raden de zaaken daar heenen zouden beſtieren, dat ze andere bequame lieden tot Kapiteins aan hunne Hoog Mog: mogten voorſtellen, en, nevens andere, den ſchipper *Ruth Maximiliaan* daar toe noemen, die voorleden jaar, te *Bergen in Noorwegen*, genoegzaame proeven van zyne bequaamheit, beleit, en dapperheit gegeeven hadde. Ook wierd hy toen Kapitein op het ſchip *Waſſenaar*, voerende zes-en-vyftig ſtukken geſchut, en twee hondert vyftig mannen. Hy droeg zich ook in den vierdendaagſchen ſlag van 't zelfde jaar 1666. op den elfden, twaalfden, dartienden, en veertienden Junii voorgevallen, zeer kloekmoedig en onvertzaagt, veroverde het ſchip de *Convertine*, gemonteert met vyf- of (zoo andere zeggen) met vier- of zes-en-vyftig ſtukken, en hondert negentig koppen bemant: bragt het ook in 't *Goereeſche* gat. Evenwel wierd hy, nevens ettelyke brave Kapiteins, hoewel mannen van trouw en dapperheit, namelyk *van der Zaan*, *Hendrik Adriaanszoon*, *Zwart*, *Broeder*, in duizent guldens ter boete verwezen, om dat zich tegens ordre (ſchoon met een prys) zoo vroeg van de Vlag had afgeſcheiden, en ergens anders dan op de geſtelde rendevous (de *Wielingen*) ingevallen was. In het daar op volgende zeegevecht in Auguſtus, onder het Smaldeel van den Admiraal de *Ruiters* Seconden, manhaftig vechtende, wierd hy doodtgeſchoten, en als een braaf Kapitein beklaagt.

Idem fol. 464.

Idem fol. 468.

Brandt fol. 493. 496.

fol. 505.

Idem Brandt.

Houve 2 deel, fol. 366.

RUTPHEN, een Dorp in *Brabandt*, in 't landt van *Bergen op den Zoom*; maar gering: want toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens opbragt, gaf het landt van *Bergen* daar in niet meer dan 3050 guldens; tot die ſom moſt *Rutphen*, een van de tien dorpen van dat landt, ſlechts 47 guldens 3 ſtuivers 6 penningen laſten. De Predikant van *Gaſſel* bedient ook *Rutphen*.

Winſem.

RUYGEHUIZEN, een der acht Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Gaaſterlandt*, in het quartier der *Zevenwolden*.

Houve.

RUYGELANDT, een der Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, onder 't *Weſterquartier*.

Comm. Amſt. fol. 876.

RUYGOORDT, een Eilandt in het *Y*, tegen over *Houtryk*; de eene helft behoort onder den Ban van *Houtryk*, de andere onder den Ban van *Weſtzaanen*.

Picard antiq. pag 134. 269. 271.

RUYNEN, een Dorp in *Drenth*, met Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Weſterveldt:* het daar leggende adelyk Huis, of de Burgt, word *Oldthof* genoemt, en mag, wegens de outheit, dien naam wel voeren: eenige willen dat het dien naam naar *Ruynen* in *Gothlandt* zou voeren, en dus van de hier geweeſt zynde *Noormannen* geheeten: ook word'er gezegt, dat men alle *Gotthen* voortyds *Ruynen* plag te noemen. Deze Heerlykheit heeft twee Schouten, d'een van *Ruynen*, d'ander van of op *Ruynerwolde* met den aanhang.

Brandts leven van de Ruiter fol. 1. fol. 2. 3.

RUYTER, (MICHIEL ADRIAANS ZOON DE) Luitenant Admiraal van *Hollandt* en *Weſt-Frieslandt*; ook meermaalen Opperhooft over al de Zeemagt der *Vereenigde Nederlanden*, uit het voetzandt van 't geringſte tot dien hoogſten top van eere, door deugt, opgeklommen. Hy is van eerlyke en onbeſproke Voorouderen, hoewel gering, geſproten, herkomſtig van *Bergen op Zoom*; geboren te *Vliſſingen* in *Zeelandt*, op het Eilandt *Walcheren*, den 24 Maert 1607. In zyne eerſte kindsheit zagmen blyken van zynen ſtouten inborſt, ook dat hy zeer levendig, woelende, en werkzaam was. Nauwelyks tien jaaren oudt, klom hy, op een tydt dat aan den hoogen Kerktooren te *Vliſſingen* iet hermaakt wierd, boven het paalwerk der ſtellaadje, tot op den ronden kloot der toorenſpitze; de luiden omlaag zagen hem daar met verwonderinge en ſchrik, vreezende dat hy in het afdaalen te pletter zou vallen, te meer, om dat het arbeidsvolk onvoorziens de ladders wechgenomen hadde; maar hy diende zich van de hielen zyner ſchoenen, brak 'er eenige leyen meê om iet te hebben daar hy zich aan hielt, en quam met behulp zyner gezwindtheit weêr gelukkig beneeden. In de ſchoolen maakte hy 'r nu en dan al wat grof, en rechtte veele ranken en kinderlyke losheit aan, tot mishaginge der Schoolmeeſteren. In de jongensgevechten, die in *Nederlandt* veele voorvallen, was hy gemeenlyk de voorſte en als Kapitein; ook hadden de zyne, daar hy voorging, gemeenlyk de overhandt: met het ambacht daar hy aan beſteedt was, nam 't niet wel op; dies wierd verſtaan dat hy vaaren moſt, daar zyn hart naar jookte. Ook plagt hy ſedert te zeggen, *dat hy in zyne jongkheit nergens toe dogt, dan om ter zee te vaaren.* In 't jaar 1618. en zyn elfde, raakte onze *Ruiter* d'eerſte maal in zee: voer eerſt voor hoogbootsmans jongen, daar na voor matroos, tot dat hy, door alle ſcheepsbedieningen opklimmende, ſtuurman, en daar na ſchipper wierd. Hy heeft te lande gedient in 't jaar 1622. nauwelyks vyftien jaaren oudt, nevens etlyke andere matroozen, voor konſtapel of busſchieter, en trok toen, zoo jong hy was, al mans ſoldy; maar in 't zelfde jaar begon hy noch ten oorlog te vaaren, droeg zich kloekmoedig: eens onder de eerſte enterende, en in 't vyandlyk ſchip overſpringende, wierd hy met een halve piek in 't hooft gequetſt, en meenen eenigen dat dit d'eerſte en eenige wonde was die hy ooit, behalven zyne laatſte, ontfing. In 't jaar 1633. voer hy voor Stuurman naar *Groenlandt*; in het jaar 1635. naar 't landt *Mauritius*, by de Straat van *le Maire*. In het jaar 1637. voer hy voor Kommandeur op een van de Kruiſſers tegen de *Duinkerkers*, nam een ſchip of twee, die hy opzondt. In 't jaar 1640. en 1641. voer hy voor Schipper naar *Fernambuk*, *Recif*, enz. quam kort daar na als Kapitein ter zee in dienſt van den *Staat:* wierd ook in 't zelfde jaar 1641. van zyne Hoogheit tot Schout by nacht over de ganſche Oorlogsvloot naar *Portugal* (in 15 ſchepen beſtaande) aangeſtelt; raakte al in Julius en Auguſtus in zee naar *Portugal*, en den 4 November in gevecht met de *Spaanſchen*, daar eenige weinige, en met name de *Ruiter*, eer en eedt naar behooren betrachtten: dies hy ook met een goude keeten van den Koning van *Portugal* beſchonken wierd. In 't jaar 1542. keerde hy wederom en quam behouden te *Vliſſingen*. In de volgende jaaren tot 1651. toe voer hy voor de Heeren *Lampſens* ter koopvaardy; deed verſcheide togten naar *Yrlandt*, *Barbaryen*, *Salee*, *Sint Cruz*, *Zafi*, en de *Weſt-Indiën:* had ook in dien achtjaarigen tydt verſcheide zonderlinge voorvallen, die lezens en naziens waerdt zyn; hoewel, om niet te lang te vallen, van ons voorby gegaan. In 't jaar 1652. begaf hy zich ten derden maale, na twee voorgaande verbinteniſſen, in echt met vrou *Anna van Gelder*, in voornemen om 't vaaren te ſtaaken, en zyne dagen voort in ruſt door te brengen. Niet tegenſtaande dit opzet, liet hy zich in 't zelfde jaar, op 't hard aanhouden der *Staten*, beweegen en overreeden; hoewel met groote zwarigheit en bekommerniſſe, en kreeg zynen laſtbrief den negen-en-twintigſten July 1652. om als Vice-kommandeur de vloot omtrent de *Wielingen* te gebieden; ging daar op in zee, en met hem omtrent dartig ligte oorlogſchepen, voerende de grootſte niet meer dan dertig ſtukken, behalven twee, die 'er veertig op hadden, daar by noch ettelyke branders, en, een vloot koopvaardy-ſchepen geleidende, zette hy het door de Hoofden in 't Kanaal, tot by *Pleimuiden*, daar hy de *Engelſche* vloot, onder 't beleidt van den Admirael *George Aiſcue*, beſtaande in veertig Oorlogſchepen, en daar onder twaalf van den grootſten rang, waar van twee die zeſtig ſtukken geſchut voerden, in 't gezicht kreeg: op den 26 Auguſtus, omtrent ten vier uuren nanoens, raakten de vlooten aan malkander; *de Ruiter*, na dat hy den zynen ernſtig vermaant hadde, als *mannen voor 't Vaderlandt en de Vryheit der zee te ſtryden*; ook zyne vloot in drie eſquadres verdeelt: over het eerſte zelf als Kommandeur, over het tweede Kapitein *Joris van den Broek*, als Vice-kommandeur, en over het derde Kapitein *Jan Verhaaf*, als Schout by nacht gebiedende; raakte met den vyandt, zyn eſquadre in het midden geſchikt, in een hevig en ſcherp gevecht. Hy ſloeg twee maalen door de vloot der *Engelſchen*, en had hy den windt konnen krygen, zou'er kans geweeſt zyn om hen geheel te ſlaan, en wel dan inzonderheit, indien'er de *Neêrlandtſche* branders, die alle in ly waren, by hadden konnen komen. De Schout bynacht *Verhaaf* was dicht onder hunne ly met de reſt der *Staatſche* ſchepen, daar van het eenige ſlecht lieten leggen; maar de andere queten zich wel, en vochten manhaftig: onder andere *Douwe Aukes*

Idem fol. 7.

Idem fol. 8.

Idem fol. 9. 10. 11.

fol. 12. 13. 14. 15.

Brandt f. 15. 16. 17. 18. 19.

Idem fol. 20.

f. 23 24.

kes, een *Fries*, die zoo diep onder den vyandt raakte, en zoo fel bevochten wierd, dat zyne matroozen den moet niet alleen lieten vallen; maar zelfs zoo ſtout wierden,
Brandt fol. 24. *tot* 28. datze hem poogden tot overgave te dwingen. Hy daar op riep luidkeels, hebbende den londtſtok in de handt; *Schept moedt, myne kinders, ſchept moedt! Ik zal U den weg wyzen, en als wy den vyandt niet langer konnen weêrſtaan, u alle van de gevangkeniſſe bevryden, door middel van den ſtok dien ik*
Idem fol. 28. *in de handt hebbe:* voorts zwoer hy; *den brandt in 't kruit te zullen ſteeken, indien ze meer van overgeeven ſpraken.* Dat verſchrikte den vyandt, en 't gaf den zynen zoo veel harts, dat ze een beſluit namen tot den laatſten druppel bloets zich te verweeren: zy deeden het ook, en gebruikten hun geſchut zoo wel, dat ze noch twee *Engelſche* ſchepen, met omtrent acht hondert zielen, in den grondt ſchoten, en havenden een derde zoo dat het krengen moſt, genoeg te doen hebbende om zich te bergen. Hoe dit noch anders verhaalt
Idem ibidem. word; zie *Brandt*. Ondertuſſchen was de vyandt van anderen ook zoo bewelkoomt, dat hy de vlucht naar den Noordt nam. Daar op de *Ruiter*, zelf over de uitkomſt verwondert, onder andere deze woorden uitte: *Dit werk is van Godt zoo geſtiert, zonder dat wy'er reden van konnen geeven:* want de *Nederlandtſche* vloot had niet een ſchip verloren; maar omtrent vyftig of zeſtig dooden, en veertig of vyftig gequetſten: *Aiskue*, daar tegen, verloor drie van zyne beſte ſchepen, en meer dan dertien hondert mannen: zyn eenig voordeel was dat hy wyken kon, dewyl 't onmogelyk was hem den weg af te ſnyden, en 't ontkomen te beletten. 's Daags daar aan zag de *Ruiter* de *Engelſchen* wel derdehalf myl in den windt van zich af; zond de *Straatsvaarders* toen voort; zocht den vyandt te naderen, maar die quam niet af: de *Ruiter* daar op beſluit hem in de haven van *Pleimuiden* aan te taſten; maar door tegenwindt wierd zulks op den dertigſten der zelve maandt, welken dag by den krygsraadt was beraamt om het werkſtellig te maaken, verhindert. De voorgedachte zege maakte de *Ruiter* eenen naam, en bevorderde zynen gelukkigen opgang: hy kruiſte daar noch eenigen tydt, en hoorende ondertuſſchen dat *Blaak*, *Engelſch* Admiraal, met omtrent twee-en-zeventig zeilen by *Bevezier* geweeſt was, vond hy beſt zich van zulken overmagt te wenden: ſchreef den 8 September aan de Heeren *Staten Generaal* in wat ſtaat de zaaken toen waren, dat hy voor den ſlag ſlecht was voorzien geweeſt van ſchepen en volk, nu noch ſlechter, en daarom op het ſpoedigſte om allen byſtandt. Den 2 October quam de vloot onder den Vice-Admiraal *Witte Corneliszoon de Wit* by die van de *Ruiter*, zonder dat *Blaak* het beletten kon. Toen was de vloot onder de *Wit* vier-en-zeſtig Oorlogsſchepen ſterk; de *Engelſche* zeemagt omtrent acht-en-zeſtig, doch veel grooter en kloeker dan de *Nederlandtſche*, ook met zwaarder en meer geſchut en manſchap voorzien. De *Ruiter*, dat overwegende, maakte zwarigheit om iet van gewigts, zonder de vloot in merkelyk gevaar te ſtellen, te onderneemen: maar de *Wit* was van een ander verſtandt. Hy was van zins om de *Engelſchen* in *Duins* aan te taſten, daar de *Ruiter* den voortogt zou gehad hebben; maar zy voorquamen het, en ſtoven den achtſten October zoo onvoorziens op hem af, dat 'er geen tydt was om krygsraadt te houden: dies liet hy alleen alle Kapiteins door een galjoot tot hunnen pligt vermaanen; waar op het gevecht ten drie uuren namiddag begon: de *Ruyter* had den voortogt, de *Wit* den middeltogt, en *de Wilde* de achterhoede: de Kommandeur *Evertszoon* had laſt, hun die meeſt in noodt waren te helpen. De vlooten gingen den anderen met zwaar en ligt geſchut fel te keer; de *Engelſchen* hadden 't grootſte verlies onder hun volk: de *Neêrlanders* omtrent hun zeilaadje, want, en touwerk. De *Wit* en de *Ruiter* queeten zich dapper, maar wierden in 't kort zoo
Idem Brandt fol. 33. beſchadigt, datze nauwelyks wenden konden. De *Ruyter* had veele dooden en gequetſten, en vier ſchooten onder water, enz. eenige Kapiteins vochten ook wel; maar wierden van andere qualyk gevolgt; de duiſternis des nachts eindigde 't gevecht; de *Nederlandtſche* vloot was omtrent twintig ſchepen zwakker geworden, door de laf hartigheit van zoo veele Kapiteinen die in 't duiſter van den nacht afgedropen waren; de *Engelſchen* daar tegen met eenige verſterkt. De *Wit* wilde des niettemin den vyandt weêr aan-
Idem fol. 36. taſten, en wendde ook naar hem toe: doch wierd van zommigen niet naar behooren gevolgt, daar by wierd het ſtil; en, op het afraaden van de *Ruiter*, na dat de Opperhoofden aan boordt van den Admiraal ontboden waren, wierd 'er niet meer tegen de *Engelſchen* door de *Wit* ondernomen.
fol. 45. De *Ruiter* in 't jaar 1652. t' huis gekomen, was van voorneemen niet meer t' zee te gaan, doch overreedt, om noch eenen togt te doen, zyn hem moeijelyke bejegeningen uit wangunſt overgekomen; maar van den *Staat* gehandhaaft, krygt hy als Kommandeur het gebiedt over een Smaldeel van 's Landts vloote, onder den ouden *Tromp*; en t' zamen jaagen zy *Blaak* met zyne ganſche vloot naar den *Teems*.
fol. 51. In 't jaar 1653. op 't laatſte van February, in het eerſte-tweede-en derde-daagſche zeegevecht met de *Engelſchen*, wierd hy in 't laatſt, na groote betoonde dapperheit, zoo gehavent, dat hy naar *Vliſſingen* geſleept moſt worden: ook wierd hy van den *Staat*, nevens andere Opperhoofden van de vloot, bedankt, en met vyftien hondert guldens begiftigt. In den *fol.* 65. tweeden zeeſlag van 't zelfde jaar, in Junius, queet de *Ruyter* zich niet minder, hoewel *Tromp* genootzaakt wierd met de vloot in de *Wielingen* te wyken. In den derden zeeſlag in Auguſtus, toen *Tromp* doodt geſchoten wierd, gaf hy zoo dapper vuur, dat hy, nadat hy geheele Eſquadres voor hem had op de vlucht gedreven, naar de *Maze* wierd geſleept, en daar op, ter erkenteniſſe zyner dapperheit, Vice-Admiraal van *Hollandt* gemaakt. In het jaar 1654. *fol.* 70. wierd hy met vyf Oorlogſchepen naar de *Middellandtſche* zee gezonden, om eenige Koopvaarders te bygeleiden. In *fol.* 77. 't jaar 1655. wierd hy van *Amſterdam* met het groot Burgerſchap vereert. In den togt naar de *Middellandtſche* zee, leî hy toe om de *Algiërſche* roofſchepen, aldaar onder de moelje leggende, te verbranden: maar die toeleg wierd te zwaar bevonden ter uitvoeringe. Hy begaf zich daar- *fol.* 83. om van daar naar *Salee*, daar hy een verdrag mede ſloot, en veele andere goede dingen verricht hebbende, keerde met eene koopvaardyvloot, en veel zilver naar 't Vaderlandt, daar de *Engelſchen* geerne jagt op zouden gemaakt hebben, indien ze niet kloekmoedig en dapper van de *Ruiter* waren afgewezen. T' huis gekomen, wierd hy in 't jaar *fol.* 86. 1556. met eene oorlogsvloot naar de *Sond* afgevaerdigt, quam *en volg.* te *Koppenhagen*, en wierd met de *Deenſche* Ridderorder van *tot* 96. den *Oliphant* vereert. Te *Dantzik* komende, was 'er groote blydſchap over zyn komſte aldaar; ook wierd niet lang daar na 't verdrag te *Elbing* geſloten, en hy quam in 't laatſt van 't jaar weêr in 't *Vlie*. Na dat de *Ruiter* den 24 December weêr met een Eſquadre naar de *Middellandtſche* zee was afgevaardigt, quam hy in Januarius 1657. in *Spanjen*, en van daar *Straatwaarts* in, rechtte daar veele roemwaardige daaden, zelfs tegen de *Franſche* roofſchepen, uit; *Brandt* daar hy 'er twee van nam, dat eene groote opſchuddinge *fol.* 116. in *Vrankryk* maakte; ja zoodanig, dat de Koning eiſchte *en volg.* dat de *Ruiter* daar over van den *Staat* zou geſtraft worden, *tot* 131. enz. eindelyk wierd dit verſchil, dat *Vrankryk* zoo hoog had- *enz.* de opgenomen, bygelegt: en hy, nevens *van der Zaan* en *Ooms*, ter erkenteniſſe van zoo braven werk, elk van de Admiraliteit te *Amſterdam* met eene goude ketting vereert. Daar na wierd hem belaſt op de kuſt van *Portugal* *fol.* 141. te kruiſſen, en zich by 's Landts vloot, onder den Admi- *& ſeq.* raal *Opdam*, te vervoegen, om dien Koning tot reden te brengen, of hem den oorlog aan te kondigen; als geſchiedde: toen verviel de *Portugeeſche* ſuikervloot onder de *Hollandtſche* Eſquadres, daar de *Ruiter* een ſchip van nam, en quam 'er, na veel ſukkelens, mede den 6 December, nevens de ganſche vloot, in behouden haven. In 't jaar *fol.* 152. 1658. wierd hy weêr naar *Portugal* gezonden; daar op de kuſt kruiſſende, bragt hy hen geene kleine ſchade toe, en deedt den Koning groote afbreuk; doch quam in November weêr t' huis; daar hy den *Staat* in den oorlog van 't Noorden gewikkelt vondt, beſloten hebbende den Koning van *Denemarken*, in zynen hoogen noodt, by te ſtaan; als reeds gedaan was; gelyk 'er ook, in den zeeſlag onder den Admiraal *Waſſenaar*, drie *Zweedſche* ſchepen verovert, en acht in den grondt geſchoten of verbrandt waren. De *Ruiter*, in 't Vaderlandt gekeert, wierd laſt gegeeven, na dat de Heer van *Waſſenaar* met de zwaarſte ſchepen t' huis ontboden was, daar te gebieden, zich ten dien einde met vier duizent mannen naar *Koppenhagen* te begeeven, en hen onder zyn geleide derwaarts te voeren: ſtellende hem tot Kommandeur of Opperbevelhebber over de vloot aldaar. Hy was den 17 Maert 1659. al in zee, maar, door eenen zwaaren miſt belet, raakte eerſt den 20 buiten gaats: quam in Junius in de *Belt*, en by den Heer van *Waſſenaar*, die om het zwaare ys en de vorſt daar had moeten overwinteren, daar zich de twee *Hollandtſche* vlooten byeen voegden. Doch *Waſſenaar* keerde om zyne onpaſſelykheit naar 't Vaderlandt. De *Ruiter*, dus 't opperbevel voeren- *Brandt* de, ſtelde ordre om het krygsvolk op *Funen* te landen, als *fol.* 199. den 10 November geſchiedde, daar de *Deenen* met de *Nederlanders* de *Zweden* op de vlucht dreven: den 24 volgde de veldtſlag, daar van de dapperheit der *Nederlanderen* de meeſte eere, en 't grootſte deel in de zege wegdroeg, als mede in de verovering van dat ganſche Eilandt. Ook gaven de *Deenen* hun d' eere, *als voorname werktuigen der overwinninge*; en de *Zweden* bekenden zelfs, *dat het de Nederlanders waren, die hun den doodtſteek gegeeven hadden.* Na deze en andere verrechtingen begaf hy zich naar *Koppenhagen*, daar hy met felle koude, den 15 December, ten anker quam, en ordre ontfing om 's Landts vloot in die haven te bergen. De Koning van *Denemarken* vereerde hem al- *Brandt* daar een goude keten van groote waarde, daar een gedenk- *fol.* 218. penning van gout, met twee-en-veertig diamanten omzet, aan geſtrikt was; en een ſchoone parel onder aan hing. Niet tegenſtaande de Vrede den 6 Junius 1660. tuſſchen de *Zweden* en *Deenen* geſloten was, bleef de *Ruiter* echter noch met vyf-en-twintig ſchepen in *Denemarken*, tot dat hy laſt kreeg om naar 't Vaderlandt te keeren, gelyk hy den 13 van Auguſtus deede, en den 3 September in 't *Vlie*

binnen

binnen quam. Op de *Zuiderzee* wierd hy door eenig vaartuig overzeilt, en ter nauwer noodt, op eene wonderlyke wyze, geburgen. Eer de *Ruiter* uit *Denemarken* ſcheidde, beſloot de Koning hem met de adelyke Order te beſchenken, gelyk hy ook deed voor hem en zyne nakomelingen; gevende hem een adelyk wapen met open helm; daar by twee duizent guldens 's jaars: de brief van adeldom, enz. was gedagteekent den $\frac{1}{11}$ Auguſtus 1660. het ſchildt beſtont in vier deelen, in 't eerſte bovenſte een volharnaſt Ruyter, met opgeheven arm en een uitgetogen zwaerdt, dreigende te ſlaan: in 't onderſte een Kanon bleek geel van kleur, met drie kogels daar onder: boven aan de ſlinker zyde een wit Kruis in een roodt veldt: en daar onder een wit Admiraalsſchip op een hemelblauw veldt. In 't jaar 1661. wierd de *Ruiter* weêr met eene Vloot naar de *Middellandtſche* zee gezonden; daar hy op de *Turkſche* rovers kruiſte: en na hen veel afbreuk gedaan, ook veele ſlaven verloſt te hebben, den Vrede met die van *Tunis*, na vorigen ſtilſtant van wapenen, ſloot: als ook met die van *Algiers*, *Tripoli*, enz. met beding van *vry ſchip*, *vry goedt*, *vry Volk*. Na dit alles loffelyk en heldtdadig verricht te hebben, quam'er in 't jaar 1663. ordre aan den Viceadmiraal de *Ruiter*, om zich op 't gezicht des briefs naar *Hollandt* te begeeven, met den Kommandeur *de Wild:* Zy quamen ook beide, na omtrent een maandt op zee geweeſt te zyn, den negentienden van April binnen *Texel*. Middelerwyle dat de *Ruiter* op 't beſluit van den Vrede met die van *Tunis* wachtte, en daar ter rede lag, gebeurde het, dat de Schout by nacht van *Algiers*, *Sulleman Basja Reis*, zekeren brief aan de *Ruiters* boordt zondt, van dezen zin; *Dat de Vice-Admiraal hem tot drie togten by Malta, by Sicilie, en by de haven van Farina ingejaagt had: dat hy t'elkens de vlucht, niet by gebrek van moedt, maar door ongelykheit van magt, had moeten neemen: ten betoon daar van verzocht hy de eer, om tegen des Vice-Admiraals Schout by nacht, ſchip tegen ſchip, te ſlaan, en zich te doen beproeven als een Soldaat; die overwonnen wordende zyn ſlaef zou zyn.* De *Ruiter*, na eenig overleg, ſtont het hem ten zelven dage toe; *Dat hy zyn Schout by nacht alleen met zyn ſchip, op zulk een plaats en uur als hy goedt zou vinden, verwachten zou: verzoekende daar by den Admiraal van Tunis tot Rechter van dat gevecht:* Op dit antwoordt volgde geen gevecht: de Schout by nacht *Van der Zaan* quam wel in zee, maar de trotze uitdager bleef te *Farina* leggen. De *Ruiter*, t' huis gekomen, wierd noch in de volgende maanden van 't jaar 1663. noch in 't begin van 't jaar 1664. wegens den *Staat*, eenigen togt bevolen; maar eindelyk quam'er op niews onluſt met die van *Algiers*; wel meeſt, omdat hunne roofgierigheit door 't verdrag te veel beteugelt en ingebonden wierd. De *Staat*, dien der Roveren troulooſheit bekent was, zocht de Koningen van *Vrankryk*, van *Spanjen*, en van *Engelandt* wel te beweegen om gezamentlyk de rovers te bevechten, en uit de zee te helpen: maar geen van die drie Koningen wilde zich in dat werk ſteeken: daarom beſloten de *Staten* alleen eene Vloot onder den Vice-Admiraal de *Ruiter* naar de *Middellandtſche* zee te zenden. Hy raakte den achtſten van Mey 1664. uit het *Vlie* in zee; Jonker *Engel de Ruiter*, zyn eenige zoon, noch geen vyftien jaren oudt, voer toen de eerſtemaal met zynen Heer Vader uit om 't Soldaat- en Zeemanſchap te leeren. De *Ruiter* begroette de *Engelſche* vloot met het ſtryken van de vlagge: daar op, vermits de Koning laſt had gegeven van niet te ſtryken, niet weêr op een behoorlyke wyze geantwoort wierd; het geen hem zulk een misnoegen gaf, dat hy voornam om'er niet eerſt weêr voor te ſtryken: kreeg ook tydinge dat het de *Engelſchen* niet al te wel in de *Afrikaanſche* geweſten maakten; daar by heimelyke ordre, om zich naar *Cabo Verde*, en de verdere geweſten aldaar te begeeven, en den *Engelſchen* buiten *Europa* alle afbreuk te doen. Den 4 Januarius 1665. quam hy aan de Goudtkuſt van *Guinea*, ook op *del Mina*; heroverde *Kormantyn* en meer andere plaatzen, door de *Engelſchen* den *Staat* ontweldigt, en rechtte daar noch verſcheide groote zaaken uit. In Februarius 1665. ging hy met de Vloot naar 't Vaderlandt t' zeil, deed de *Karibiſche* Eilanden en de *Barbados* aan: maar daar te grooten tegenſtant vindende, en vry wat beſchadigt, beſloot hy naar *Martenique* te zeilen; daar ververſcht, en de ſchepen ſchoon gemaakt hebbende, vervorderde zyne reize, kreeg kenniſſe van den oorlog der *Engelſchen* met den *Staat*; deed onderwegen noch eenige Eilanden aan, veroverde verſcheide ſchepen, quam ook op *Terra Neuf*, in S. *Jans Baay*, vondt daar weinige *Engelſche* ſchepen, die hy echter mede nam, als ook 't geſchut van het landt; en, zich naar huis ſpoedende, vervolgde zynen togt; verſtont ook de ramp die 's Landts vloot, onder den Admiraal *Waſſenaar*, was overgekomen, en dat de *Engelſchen* op hem kruiſtten, die hy echter, als Goddelyk bewaart, voorby ſlipte, landende in de *Weſter-Eems*; quam den 6 Auguſtus voor *Delfzyl*, negentien ſchepen ſterk, tot groote blydſchap voor het Vaderlandt, ten anker; daar alles ſchier uitliep om de *Ruiter* en de Vloot, met eene ongelooflyke betoninge van gunſte, te aanſchouwen. Hy had, behalven

Idem fol. 214 215. 216. fol. 221. fol. 233. 235. 247. fol. 154. 245. Brandt fol. 265. 266. fol. 232. fol. 270. 271. enz. fol. 274. ibid. & 275. enz. fol 291. 292. 294. & ſeq. Idem 361. fol. 373. fol. 391.

acht ſchepen by *Cabo Verde* ontladen, enz. noch omtrent zes-en-twintig zeilen, zoo groot als kleen, van de *Engelſchen* genomen; bragt behalven de ſuiker, enz. noch zeſtien duizent ponden Olifantstanden, en zes hondert twee-en-tachtig mark gouts, nevens eene bekome Koningklyke *Afrikaanſche* Kroon mede. Op den 11 Auguſtus wierd de Heer de *Ruiter* tot Lieutenant Admiraal, en Opperhooft van 's Landts Vloote, in plaatze van den Heer van *Waſſenaar*, aangeſtelt, onder het oppergezag van de Heeren *R. Huigens*, *J. de With*, Raadpenſionaris, en *J. Boreel*. fol. 393. Voor *Delfzyl* quam hem bericht daar van ter handen, en den 14 begaf hy zich naar *Texel*, daar hem alle Opperhoofden van 's Landts Vloot, behalven *Tromp*, goedtwillig aannamen en met blydſchap als Opperhooft erkenden en eerden: ook liet *Tromp* zich noch overreeden, en voegde zich naar de ordre der *Heeren Staten*. De Vloot raakte den 14- 15- en 16. der zelfde maandt door 't *Spanjerts* gat (daar *J. de With* de eere van gegeeven wierd) in zee. De Heer de *Ruiter* quam op den laatſtgemelden dag (toen met een de laatſte ſchepen der vloote in zee ſtaken) in *Texel*; daar fol. 403. hy eenige Gemagtigden van den *Staat* in 's landts Jagt 404. vondt, voor welke hy in hunne handen zynen eedt als 410. Opperhooft, enz. aflei; wierd daar op van *hen* aan alle 415. Kapiteinen der Vloote als zodanig voorgeſtelt: ook van *hem* en de Gevolmagtigden zulken ordre op alles beraamt, dat 'er wat groots van verwacht wierd, hoewel 't anders uitviel: vermits vooreerſt onze Vloot de *Engelſche* miſte, om die te konnen ſlaan; als ook te laat quam voor *Bergen in Noorwegen*, daar de Retourvloot lag om den *Engelſchen* Kommandeur *Tiddyman*, die haar aldaar met veertien Oorlogſchepen fel aangetaſt had, maar ook dapper afgewezen was, aan te treffen. Van daar gezamentlyk t' zeil geraakt, en naar 't Vaderlandt keerende, leeden zy al eenige ſchade door eenen zwaaren ſtorm, en een gedeelte van den ingeladen rykdom raakte in handen der *Engelſchen*; doch ver- fol. 422. dere ontmoetinge en bloetſtorten zyn dit jaar niet voorge- 427. vallen; hoewel de Vloot noch weêr in October onder zeil, 434. en tot voor de rivier van *Londen* liep: zy quam echter in 447. November t' huis, en de *Ruiter* den derden binnen *Texel*; 448. daar na in den *Haag*, daar hy den achttienden van Novem- enz. ber, ter vergaderinge van de *Staten Generaal*, verſlag van zyne twee togten deed, en bedankt wierd. Ook den eerſten December ter Admiraliteit van *Amſterdam*, daar hy Haar de veroverde *Engelſche* Vlaggen, Standert, en Koningklyke Kroon overleverde, ook ten dank met een zilver lampet van vyftien hondert guldens vereert wierd: daar by gelaſt de voorzitting in de Admiraliteit te hebben. Hy bleef echter (ſchoon tot zoo hoogen ſtaat verheven) fol. 456. even zedig en godtvruchtig. In het jaar 1666. den elfden 459. van April, liep de *Ruiter* met eenige *Maas*ſchepen van voor *Goeree* in zee, en daags daar aan binnen *Texel*, daar de zamelplaats der Vloote was, die in Mei van den Prinſe van *Oranje*, nevens eenige andere Vorſtelyke Perſoonen, en groote Heeren bezichtigt wierd; zy quamen op den Lieutenant Admiraals ſchip, daar hunne komſt groote vreugde baarde; de *Ruiter* liet twee Fregatten een ſpiegelgevecht vertoonen, dat het Vorſtelyk gezelſchap groot vermaak gaf. In Junius raakte de Vloot uit *Texel* in zee, en den elfden met de *Engelſchen* onder den Generaal *Monk*, Opperhooft daar van, kort na den middag in 't gevecht; het welk tot omtrent vyf uuren duurde, toen de *Engelſchen* wendden, en drie ſchepen verloren, daar onder dat van den Vice-Admiraal *Barklei*, die dootgeſchoten wierd: maar van den Admiraal *de Ruiter* vervolgt wordende, en dees op de *Engelſchen* toezettende, quam *Monk* weêr ridderlyk tegen onze Vloot aan, daar fel gevochten wierd; terwyl de nacht het gevecht van den eerſten dag ſcheidde. Den tweeden dag, den 12 Junius, wierd het hervat; ook den derden dag, zynde Pinxter, en in alle die dagen met groote moedigheit, doch zeer bloedig en ſcherp, gevochten: hoewel de *Engelſchen* ten laatſten begonnen te wyken, alles byzettende om de rivier van *Londen* te bezeilen, ſteekende zelfs eenige van hunne reddelooſte ſchepen in brandt; toen wierd ook het ſchip van *Aiſcue*, Admiraal der witte vlagge, op de *Galper* valt geraakt, na ſterke tegenweer van hem, en dat geen middel noch kans zag om zich te redden, opgegeeven; ook wierd het kort daar na verbrandt. Den veertienden, en vierden dag na 't begin, raakten de Vlooten, terwyl de *Engelſche* met vyfen-twintig oorlogſchepen, onder Prins *Robbert*, verſterkt waren, al weder in een zeer hevig en twyfelachtig gevecht, dat zeer ſcherp afliep, en waar in de *Engelſchen* op de vlucht raakten, nadat verſcheide van hunne ſchepen verovert, verbrandt, en in den grondt geſchoten waren. Eene dikke miſt, 's avondts omtrent zeven uuren opkomende, noodtzaakte den Admiraal de *Ruiter* het verder vervolgen der vluchtenden te ſtaaken. Den vyftienden Juny konmen geene *Engelſchen*, zelfs van de ſtengen der *Nederlandtſche* ſchepen, meer zien: want zy hadden alles bygezet om te ontkomen, en vielen in de naaſte havens; maar de meeſte binnen *Harwits*. De *Ruiter*, ziende dat de zege, die hy bevochten had, hem, die de plaats van den ſlag door

fol. 478. *tot fol.* 496. *en verder tot fol.* 500. *enz Aitzem. XLVI.* 32.

de vluchtende verlaaten, inhielt, niet meer kon betwist worden; vondt geraaden met de vloot de *Wielingen* te bezeilen, zynde de beraamde zamelplaats om zich daar van alles te voorzien, te herstellen, enz. die dit alles breeder wil nazien, leeze de Berichten van dien tydt, nevens *Brandt*. In 't begin van Julius liep 's Landts vloot weêr uit onder den Admiraal, sterk vyf-en-zeventig schepen, die met noch eenige andere van oorlog, binnen weinige dagen daar bykomende, zeer aanwies. In het laatste van gedachte maandt zakte de *Engelsche* vloot de rivier van *Londen* af, en wierd den eersten van Augustus, by 't afdryven der riviere, in de negentig zeilen sterk getelt: den vierden Augustus, tegens den middag, raakten de Vlooten, en de *Ruiter* met zyn Smaldeel tegen *Monk* in een schrikkelyk gevecht, daar hy, niet al te wel van zommigen bygestaan wordende, al slaande en afwykende, zich echter kloekmoedig doorredde; het sneuvelen der Admiraalen in het *Zeeuwsch* en *Friesch* Esquadre, veroorzaakte daar in ook eenige wanorder, daar de doot van den Vice-Admiraal *Koenders* byquam; nevens het afwezen van *Tromp*, die naar het Esquadre van de blauwe vlag zich gekeert, en het op de vlucht gebragt hadde, daar de *Ruiter* eerst den tweeden dag daar aan berecht van kreeg. Hy Zuid-zuid-oost overgewendt, was bezig met alles te redden, te splitzen, te knoopen, enz. De vyandt bleef hem dien nacht kort op zy; en 's morgens vondt de *Ruiter* zich, met weinige schepen verzelt, van de meeste *Engelsche* zeemagt omringt, die hem en van *Nes* zoo teisterden, dat ze genootzaakt waren hunnen aftogt te vorderen; midlerwyle wierd hy (byna hoopeloos om zich te redden) van de *Engelschen* tot aan de banken gevolgt, daar zy van hem afwendden: toen quam hy met zyne byhebbende schepen de *Spleete* in, en voor 't

fol. 502. *tot* 523. *enz. tot* 528. *Aitzem. XLVI.*

landt ten anker. De *Ruiter*, in de *Wielingen* gekomen, vernam noch geene tydinge van *Tromp*, die des anderen daags de blauwe vlagge noch eenigen tydt volgende, en ziende datze geen stant wilde houden, het om de Zuidt wendde: toen volgden hem de *Engelschen* weêr zachtelyk van verre; en quam alzoo den zesden 's morgens voor de *Wielingen*. Dus eindigde die ongelukkige zeeslag, daar de *Nederlanders* evenwel niet meer dan twee schepen in verloren: echter behielden d'*Engelschen* (al raakten ze meer schepen quyt) de zee en de zege; het nader berecht daar van, als hier te lang om in te lyven, zie by *Brandt*; als ook hoe *Tromp* de *Ruiter* in het ongelyk zocht te stellen, enz. maar zelf van zyn ampt ontslagen wierd, en hem bevolen in den *Haage* te blyven. De *Ruiter* daar tegen wierd

Ibidem enf. 529. *tot* 534

geprezen wegens zyn goedt beleit, bedryf, en onverbeterlyken aftogt, zoo van den *Staat* als andere Vorsten, ook daar by (kort daar na) van den Koning van *Vrankryk* met de ridderlyke Ordre van *St. Michiel* vereert: daar by gevoegt was 's Konings afbeeldinge, met drie ryen diamanten rontom, met een diergelyke kroon boven 's Konings

Idem 534. 539. 540. 545. 549. *enz. tot* 552.

hooft, ruim tien duizent guldens waerdig. In Augustus was met de herstellinge van 's Landts vloot zoo gehaast, dat ze in September al weêr in staat was om in zee te loopen, als geschiedde. De *Ruiter* wierd den 10 de *Engelsche* vloot gewaar, zocht haar aan te doen; maar de *Engelschen* poogden het te ontwyken: het verder gevecht wierd door den harden windt belet; en hy midlerwyle zoo onpasselyk, dat uit de vloot vertrok, en t'huis quam: Na eene langzame ziekte weêr bekomen, werd hy met eere ontfangen, en met treffelyke geschenken begiftigt: daar by zyn Afbeeldtzel, als een Zeeheldt, in de Admiraliteits Raadtkamer geplaatst.

Idem 560. 561. 563. 567. 568. 572.

In het jaar 1667. liep de *Ruiter* met de *Maas*schepen naar *Texel*, daar de Heer *Cornelis de Wit*, *Ruwaart van Putten*, als Gedeputeerde en Gevolmagtigde in 's Landts Vloot, by den Admiraal quam, raakte met de vloot in Junius in zee, en eindelyk voor '*s Konings diep* ten anker: daar, na gehouden krygsraadt, de toeleg op *Chattam* besloten wierd, en met een om de rivier op te zeilen; dan tot voor de rivier van *Rochester*, en het Eilandt *Chapey* af te zakken, om het volk te landden; als geschiedde. Want toen wierd het Fort *Charnesse* beschoten, ingenomen, omverre geworpen, ook het Magazyn afgehaalt, en 't geschut t' scheep gebragt. Nadat dit alles zeer loffelyk door den *Ruwaart* en van *Gent*, op wiens schip de *Ruwaart* zich onthiel, volbragt was, quam de *Ruiter* in persoon by den *Ruwaart* en van *Gent*, op de rivier van *Rochester*; zy liepen de rivier omtrent vier mylen op, vonden de diepte met een ketting gesloten, en daar zoo nauw dat 'er niet meer dan een schip te gelyk kon inkomen, zonder dat iemant moedts genoeg had om 'er in te dringen. Eindelyk echter heeft Kapitein

573. 574. *enz. tot* 578.

Brakel heldtdadig den weg ter overwinninge gebaant. Hy zeilde met eene groote onvertzaagtheit over de ketting, zonder eenen scheut te schieten, voorby de op hem sterk vuur- en lootbrakende schepen en batteryen, tot dat hy ontrent zynen vyandt was, toen gaf hy 't *Engelsch* schip de laag, klampte en veroverde het in een oogenblik; ook wierden voort meer andere schepen verbrandt en verovert: waar onder de *Roiale Charles*, enz. by *Brandt* breeder gemeldt; doch 't geen zich verder aldaar toedroeg, wort van

Ibidem.

ons, om niet te ver uit te weiden, voorby gegaan. Gansch *Engelandt* stont over dit manhaftig bestaan verbaast, en 't scheen iet wonders dat de *Nederlanders* zoo diep in *Engelandt* dorsten indringen. De blydschap op de tyding van deze overwinninge, in 't Vaderlandt komende, was onuitspreekelyk groot. De *Staat* bedankte de Helden die hunne bevelen hadden uitgevoert; ook wierd de *Ruiter* nevens den *Ruwaart* met een goude kop, daar 't exploict op uitgebeeldt stont, tot een eeuwig gedenkteeken, begiftigt; *Brakel* wierd mede niet voorbygaan, als ook meer andere. Daar na maakte de *Ruiter* eenen aanslag op *Harwits*, doch mislukt, keerde hy weêr naar de riviere van *Londen*; van daar wendde hy zich naar het Kanaal, daar hy de *Engelsche* kust in een gedurige onrust hield. Hoewel de *Ruwaart*, nevens d' *Admiraal* voor *Pleimuiden* in Augustus tydinge uit den mondt van *Engelschen*, wegens 't sluiten van den Vrede, gekregen hadden, verstonden zy echter geen geloof daar aan te geeven, ter tydt toe dat zy aanschryvinge van den *Staat*, en nader last zouden bekomen hebben; die zy den dertienden der zelve maandt ontfingen: te weeten; dat de Vrede den laatsten Julius getekent was; dat de ratificatie en uitwisselinge van dien binnen een maant daar op volgen most, doch dat zy zoo lang in zee zouden blyven, om middelerwyle den vyandt alle mogelyke afbreuk te doen; waar na zy op den een-en-dertigsten van Augustus zeker bericht van hunne Hoog Mog: ontfingen, dat de ratificatien den vier-en-twintigsten te *Breeda* uitgewisselt waren: ook dat de Vrede aldaar ten zelven dage afgekondigt was. Nadat de *Ruiter* noch eenigen tydt in zee gebleven was, om te kruissen, quam hy t'huis en te *Amsterdam*; daar hy drie jaaren lang in alle nedrigheit en zedigheit burgerlyk in ruste bleef. In het jaar 1670. begonnen zich weêr eenige donkere wolken tegen den *Staat* op te doen, die daar na in eenen vreeslyken orkaan veranderden; daarom wierd in 't jaar 1671. besloten eene Zomervloot onder den Admiraal de *Ruiter* in zee te brengen; dies begaf hy zich naar *Hellevloet-Sluis*, om 't uitloopen der schepen te bevorderen, en zich naar verdere instructie te gedraagen. Hy liep eerst in Junius in zee, en na dat 'er niet voorgevallen was, dan dat de *Engelschen* den nar zochten, over het stryken van de vlag voor een Konings jagt, scheidde hy de Vloot, die in 't laast van September binnen 't landt quam. In 't jaar 1672. wierd 'er van den *Staat*, tegen het gedreigde onweêr, een stevige Vloot toegerust: het eerste dat opdaagde trof de *Smirnasche* vloot, die van de *Engelschen* onder *Holmes*, by 't Eilandt *Wicht*, aangetast en fel bevochten, zich treflyk en moedig verweerde. Daar na liet de Koning van *Engelandt* den oorlog afkondigen, gelyk ook *Vrankryk* aan den *Staat* deede. De *Ruiter*, als Opperhooft van 's Landt vloot, was met den *Ruwaart van Putten* al in Mey in zee, en voor *Duins*, daar kreegen zy berecht van de vereeniging der *Engelsche* en *Fransche* vlooten. Voor *Soulsbay* raakten de Vlooten den 7 Juny, des morgens omtrent ten zeven en acht uuren, in een zwaar gevecht. De *Ruiter* ging op *Jork*, Ryks-Admiraal, los, havende hem zoo, dat des Hertogs groote steng met de roode vlag afgeschoten, hy gevaar liep van door de branders aangestoken te worden; gelyk *Montagu*, d'Admiraal der blauwe vlagge, door *Brakel* deerlyk geteistert, en doorboort, gebeurde. De Lieutenant Admiraal *Bankert* was met de witte vlag, meest *Franschen*, onder hunnen Admiraal *d'Estrees* aan den gang, daar een hard gevecht viel: maar eerlang wendde *d' Estree*, die daar door verre van de *Engelschen* afraakte: echter voegde zich *Bankert* des avondts weêr by de vlagge; dus nam dien dag zyn einde. Na dien dag schuuwden de *Engelsche* en *Fransche* vlooten (zich boven windt houdende) het gevecht, dies de *Ruiter* met de vloot naar de *Zeeuwsche* kust wendde, en daar ten anker quam. Toen de tydinge van zyne Hoogheits verheffinge tot Stadthouder, Kapitein, en Admiraal Generaal in de Vloot quam, baarde dat groote vreugde. De *Ruiter* betuigde de zyne met eenen brief aan zyne Hoogheit, die *hem* minnelyk en deftig daar op eenen anderen tot antwoordt liet toekomen: ook bevel om alle ontmoetingen en gevechten met de vyanden, zoo veel doenlyk, te myden; de Vloot op een verzekerde post te houden, en verder naar soldaat- en zeemanschap te werk te gaan: daarom quam hy in July met 's landts Vloot omtrent *Goeree* ten anker, en midlerwyle kreeg d' Admiraal tyding van de *Helder*, dat zich de ganssche vyandlyke Vloot daar voor den wal vertoonde. Dat de *Engelschen* in *Texel* zouden hebben willen landden, wort vast gelooft, en daar by verhaalt, dat de ebbe, in plaatze van vloet, wel twaalf uuren duurde. Ondertusschen dat de *Ruiter* voor *Goeree* lag, quam 'er aan hem berecht dat de *Oost-Indische* vloot beoosten de *Eems* was aangekomen; daar op kreeg hy ordre, dat zou trachten de *Oost-Indische* Retourvloot in behouden haven te brengen; ging toen naar de *Eems*, quam voor *Texel:* verstont aldaar dat de Retourschepen behouden voor *Delfzyl* aangekomen waren; die in zee, en by des Landts vloot komende, alle ter kameren daar zy onder behoorden invielen. De *Ruiter* begaf zich toen naar *Schoonevelt*, en van daar voor *Goeree* ten anker. Onder alle de beroerten, in 't jaar 1672. voorgevallen, raakte ook dees onbesproken Heldt niet vry.

Idem fol. 582. 583. 609. 610. *enz.*

Idem 590. 596. 597. *tot* 599. *Idem* *fol.* 599. 600. 603. *Idem* *fol.* 605. 606.

fol. 613. *enz.*

624. 625. 626. *en volg.*

631. 632. *enz. tot* 638. *fol.* 645. *ibid.* 646.

646. 647. 650. 658. 659. 666. 667. *enz. tot* 676.

fol. 677.

fol. 694. 695. 696. 697.

fol. 722. *tot* 734. 734. *tot* 738. 742. *tot* 746. 758. 762. *ibid. en volg.*

ho-

hoe het grauw te *Amſterdam* op de been quam, enz. zie *Brandt:* nevens noch een miſſelyk voorval met een aanzienlyk Heer: ondertuſſchen aan landt gekomen, werd hy van de *Hoog Moog:* op eene byzondere wyze bedankt. In het jaar 1673. zagmen eenen fellen oorlog te lande, en voornamelyk te water, met *Engelandt* te gemoet; want *Schafsbury* hadde in zyne aanſpraake aan 't Parlament, uit des Konings naam, de woorden van CARTHAGO DELENDA; KARTHAGO (daar hy onzen *Staat* door verſtont) MOET UITGEROOIT WORDEN, gebruikt. De *Hoog Moog:* nevens zyne *Hoogheit*, met raadt van de *Ruiter*, ſtelden daar tegen alle voorzorgen, zoo veel 't mogelyk was, te werk. De Vloot was al in Mey uitgeloopen: men had getracht met zinkſchepen de rivier van *Londen*, en de Middelgronden te bekommeren; maar niet doenlyk bevonden, zoodat de Vloot alreeds weêr naar onze kuſt was gekeert, toen men tydinge bequam van de aankomſt der vyandtlyke Vloot, en haar den eerſten Junius in 't gezicht kreeg; het gevecht begon echter niet voor den zevenden, ten een uur namiddag, tuſſchen het eſquadre van *Tromp* en dat van *Eſtree*, Admiraal van *Vrankryk*; ten twee uuren raakten de *Ruiter* tegen den *Engelſchen* Admiraal Prins *Robbert*, en *Bankert* tegen *Sprag* in een ſcherp gevecht; doch die wat in wanordre gebragt hebbende, zakten zy beide naar *Tromp* af, dien zy in een zwaar gevecht en groot gevaar, omtrent 's avondts ten zes uuren, vonden, ook in zoodanigen ſtaat, dat hy eerſt op 't ſchip de *Prins te Paerdt*, en, nadat het zyn maſt verloor, op 't ſchip *Amſterdam* overging. Daar na vocht de *Nederlandtſche* vloot met gedurig voordeel; zoodat de *Engelſchen*, ſchoon boven windt, altydt hun beſt deeden om 'er van af te raaken: de *Nederlanders*, in tegendeel, om hen te naderen, en zoo dicht by als mogelyk was te komen, waar door zy wel een myl of twee dieper in zee raakten dan toen het gevecht begon: de *Nederlanders* verloren, behalven eenige branders, niet een enkel ſchip. De *Engelſchen* en *Franſchen*, gelyk hunne Vlooten wel byna een derde meer in getal waren, hadden veel grooter verlies; ontrent acht of tien van hunne branders waren vernielt, zoodat gerekent wierd met die wel veertien ſchepen verloren te hebben. De nacht had het gevecht geſcheiden: 't wierd voor aanmerkelyk gehouden, dat men op 's Landts vloot zeer weinig dooden en gequetſten had; 't geen de *Ruiter* deed zeggen: *Godt is merkelyk aan onze zyde geweeſt, heeft het volk en ons bewaart; Godt heeft door onze kleine magt wonderen gedaan.* De vyanden zelfs ſpraken tot lof van de *Nederlandtſche* Admiraalen, inzonderheit van de *Ruiter:* ja *Eſtrée* roemde zyn beleit, in 't gevecht betoont, zoo hoog; dat hy verklaarde, *zoo 't doenlyk ware, hy het met zyn leven wel had willen koopen: Tromps* kloekmoedigheit wierd ook zeer hoog by de vyanden geroemt. De tyding van den zeeſlag, in 't Vaderlandt gekomen, baarde groote blydtſchap; en zulks wierd ook met brieven van den *Staat*, en van zyne Hoogheit aan de *Ruiter* betoont en erkent. Den vyfden dag na de ſlag was de Vloot al weêr in ſtaat gebragt, om den vyandt het hoofdt te konnen bieden, en men was voorneemens hem te bevechten: als, volgens het ſein van den Admiraal de *Ruiter*, de ſtreek daar toe aanſtellende, omtrent elf uuren op den middag, den 14 van Junius, geſchiedde: maar de vyanden, die eerſt de onze ſchenen te willen inwachten, maakten op ons genaaken meer zeil, en liepen naar hunne kuſt; zoodat de *Nederlanders* hen niet voor vier of vyf uuren konden inhaalen. *Tromp* raakte eerſt met *Sprag* in 't gevecht; kort daar na de *Ruiter* met Prins *Robbert*, en *Bankert* met *Eſtrée*. De *Ruiter* vocht eenigen tydt met Prins *Robbert* en andere van de roode vlag, doch 't duurde niet lang; want zy keerden hem haaſt de ſpiegels toe: het ſcheen in 't begin dat men zyn ſchip aan ſpaanderen zou geſchoten hebben, echter wierden 'er weinige van de zynen gedoodt of gequetſt: Hy zocht ook een brander aan Prins *Robberts* boordt te brengen, dan 't mislukte: middelerwyle havende hy Prins *Robbert* zoo, dat hy van de *Roiale Charles* op den *Ouden Souverain* moſt overgaan, en al vechtende en wykende met zyne vloot de *Engelſche* kuſt meer en meer genaakte, tot dat de duiſterheit beide de ſtrydende partyen overviel. Toen wendde de *Ruiter* wat van de *Engelſche* kuſt, om zich niet te verre van de *Zeeuwſche* te begeeven, ſeinde ten dien einde met vuuren, en zeilde met klein zeil, verwachtende de twee Koningklyke Zeemachten op de zelfde ſtreek, tot den dag toe, om 't gevecht te hervatten: Maar 's morgens vroeg kon men noch *Engelſchen* noch *Franſchen* zien; ook vernam men dat zy, de zee verlatende, naar de rivier van *Londen* waren gekeert. De *Staat* had in dit gevecht geene ſchepen verloren: maar men had drie of vier vyandtlyke zien branden en zinken: doch 't voornaamſte was, dat zy die twee Koningklyke Vlooten de zee hadden zien ruimen. Wy konnen, al 't andere voorby gaande, niet nalaaten hier in te voegen de woorden van eenen *Engelſchen* Schryver; *Ten leſten* (zegt hy) *moſten de Engelſchen bekennen, dat ze hier, tot hunne groote verwonderinge, van de Hollanders eerſt geleert hadden, dat het Hollandtſch buskruidt krachtiger was, en hun geſchut langer dan het hunne. . . . Prins Robbert keerde met verlies van veele, en met veele ontredderde ſcheepen naar den Teems: en de Ruiter, hebbende weinige ſchade geleeden, mits het voordeel van den windt, en van verre te vechten, verkoos de Zeeuwſche kuſt weêr tot zyn oude poſt. In dit bedryf gaf de Ruiter blykelyke proeven, dat hy als het tydt was den vyandt zoo wel kon opzoeken als vermyden, en dat hy zyne plaats nooit verliet, dan om het voorhooft te toonen.* Uit de *Engelſche* brieven wierdmen verder verzekert, dat ze beide ontrent drie duizent dooden en gequetſten hadden: ook dat de *Engelſchen* van ſpyt raasden, omdat ze uit zee waren geſlagen. Wy zouden hier noch een brief van eenen *Engelſchen* Heer invoegen, maar zullen liever, om niet te lang op den Heer de *Ruiter* te blyven ſtaan, dien in *Brandt* aanwyzen. In het laatſt van Junius wierd 'er een voorſlag gedaan van met 's Landts vloot naar *Engelandt* over te ſteecken, het welk wierd toegeſtemt, en de *Ruiter* quam in Julius op de *Engelſche* kuſt tot dicht by *Harwits*, wendde van daar, na eenig verblyf, weêr naar de *Maas*, latende ettelyke ſchepen voor de rivier van *Londen*. In het laatſt van Julius quamen de *Engelſche* en *Franſche* vlooten ook in zee, en omtrent vier mylen van 's Landts vloot ten anker. Den eerſten Auguſtus gingen de twee vyandtlyke vlooten, omtrent hondert dartig ſchepen ſterk, t'zeil: de *Ruiter* wendde met 's Landts vloot naar hen toe; maar zy van hem af, en weeken; dat gaf achterdocht, alzoo de vyanden veel ſterker waren, en op niews van alles voorzien, of zy niet 's Landts Zeemagt zochten van de *Zeeuwſche* kuſt af te trekken, om alsdan met hunne landt-militie, die ingeſcheept was, te *Scheveningen* of elders te landen: doch zulks wierd door goede voorzorge belet; en, door den derden zeeſlag, het Vaderlandt ganſch bevrydt van meer voor iet van dien kant te vreezen; daar, naaſt Godt, de *Ruiter* de eere van wegdroeg, en 't Vaderlandt hem eeuwig om danken, en aan gedenken moet. Zie dit (kortheits halven by ons maar aangeroert, als ook 't vorige) in 't breede by *Brandt*. Wy konnen echter niet voorby gaan eene boert-reden hier in te brengen, tuſſchen de *Engelſche* en *Zweedſche* Gezanten te *Keulen* voorgevallen, al eenige dagen voor den gedachten laatſten zeeſlag. Als de *Zweedſche* Gezant al boertende zeide; *Dat d' Engelſchen beleeft waren, vermits zy voor de Hollanders ruimte op zee maakten:* d' Engelſche daar op; *Dat de Hollandtſche vloot met de peſt was beſmet, dat d' Engelſche daarom geen doen met haar wilde hebben:* maar de *Zweed* toen weêr; *Dat hy verſtaan hadde dat de Engelſchen aan de loop vaſt waren, dat ook al eene beſmettelyke ziekte was.* Wy hebben ons wat lang en wydtlopiger met dezen Heldt, daar 't Vaderlandts behoudt zoo veel aan verſchuldigt is, ingelaten; met gedachten dat het den lezer niet mishagen zal, om 's mans deugdt wat breedt, ſchoon hier maar alleen in een ſchets, te zien. Zyn naam, te vooren hoog, nu noch hooger door alle geweſten geſteegen, klom ſterrewaarts ten top der doorluchtigheit, die in de dankzeggingen loffelyk gedacht wierd. Hem wierd wel gelaſt de *Engelſche* kuſt te naderen, maar de gedurige ſtormwinden van 't jaar 1673. beletten het voorneemen van den *Staat* gelukkig uit te voeren. Ondertuſſchen lieten de *Hoog Mog:* niet na den ſtaat van den Oorlog tegen het aanſtaande jaar vaſt te ſtellen, en dien vaſt geſtelt hebbende, wierd alles vervaardigt, ook met den uiterſten yver behartigt: doch terwyl men daar mede bezig was, verſtont men dat de Vrede den negentienden van February 1674. te *Weſtmunſter* was geſloten, welkers Ratificatie den zesden van Maert uitgewiſſelt en afgekondigt wierd. Zeker *Engelſch* Schryver zegt rond uit; *dat de Ruiter wel diep in de eere van dezen Vrede deelde*; zie de woorden daar van by *Brandt*. Na de geſloten Vrede wierd beſtemt een gedeelte van 's Landts vloot naar de *Franſche Karibiſche* Eilanden te zenden; de zamelplaats was in de *Wielingen* beraamt. De *Ruiter* liep van daar in Meimaandt in zee, en verder in 't gezicht van de Hoofden: raakte voort in 't Kanaal, daar de *Franſche* kuſt alomme in vreeze, en in de wapenen was; maar de *Ruiter* ging verder naar *Finiſterre*, van daar naar *Martenique*, daar hy een aanſlag op had, die, met eenige ſchade, mislukte, alzoo de vyandt alreeds kenniſſe van zyne komſte hadde, en niet alleen daar, maar ook op andere *Franſche* Eilanden: waarom ook alle verdere ondernemingen geſtaakt wierden, en quam de Heer de *Ruiter* den laatſten van September binnen gaats voor *Goeree*. Der *Meſſineeſen* opſtant in *Siciliën* liet onzen doorluchtigen Zeeheldt niet lang ruſten. Na dat de Koning van *Spanjen* den *Nederlandtſchen Staat* trouwhartige byſtant gedaan, en zich in oorlog met *Vrankryk* ingewikkelt hadde, hield het oproerig *Meſſina*, door *Franſchen* byſtant geſterkt, niet alleen *Siciliën*, maar ganſch *Spanjen* in de war: Neêrlaag op neêrlaag, brak des Konings magt en mogendheit zoodanig, dat hy zich genoodzaakt vond hulpe van ons *Nederlandt* te zoeken, en te vergen dat het eene Vloot in de *Middellandtſche* zee, om de oproerigen tot reden te brengen, wilden afzenden. Maar niet daar *Spanjen* zoo zeer op drong, dan dat het gebiedt daar over aan de *Ruiter* mogt gegeeven worden; hem voor den grootſten Zeeoverſten der ganſche we-

fol 769. 770. *enz.* — 797. 798. *en volg.* *tot* 805. *enz.* — 809. 810. 811. — 814. 815. — *Brandt fol.* 815. *tot* 819. *enz. tot* 827. — *Brandt fol.* 818. — *Idem fol.* 829. *tot* 831. 833. 834. 835. — *Zie daar van, en 's Landts bekommeringen, enz. Brandt fol.* 836. *tot* 854. — *Idem fol.* 855. *tot* 866. — 855. 856. — *Idem* 866. *en volg. item* 876. 877. 878. — *Brandt fol.* 882. 883. 884. 887. 888. 889. *en* 891. — *Brandt fol.* 191. 894. 897. *en volg. tot* 906. — 910. 912. 919. 921. 927. 929.

wereldt houdende. *Spanjens* verzoek wort ingewilligt, en hem 't gebiedt over de Vloot opgedraagen: te gering was de Vloot naar zynen zin; dat hy in zyn affcheidt klaar genoeg, en *als zynen laatſten togt te zullen zyn*, liet blyken. In zee geraakt, in Auguſtus 1675. quam de *Ruiter* in het laatſt van September voor *Kadix*; van daar door de *Straat* voor *Vineros*, *Barcelona*, *Kalari* in *Sardiniën*. Naar *Siciliën* gezeilt, quam hy den twintigſten December op de reede van *Melaſſo*, daar hy maar een oorlogsſchip en veertien galeijen vondt. De vreugde over zyne aankomſt was zeer groot; de Heer de *Ruiters* Secretaris, die de eerſte tydinge aan *Don Franciſco de Toledo*, Viceroy van *Siciliën*, bragt, wierd met een goude ketting van duizent guldens beſchonken: en d'Admiraal daar op aan zyn boort van den
*Fol.*930. Viceroy verwellekomt. Zyn Predikant, *Theodorus Weſthovius*, ontfing op hunne aankomſt twee brieven van de
933. *Hongariſche* Predikanten, op de galeyen te *Napels* zittende;
934. zy waren noch drie-en-twintig in getal, en alleen ter zaa-
935. *tot* 942. ke van den Godtsdienſt daar op gezet; verzoekende den Heere de *Ruiter*, uit medelyden, hunne verloſſinge te wil-
961. len uitwerken. Hy nam de zaak ter harte; gelyk ook
962. de *Staat* deede, die ten dien einde een beſluit van hunne
963. *Hoog Mog:* den 11 November genomen hem liet toekomen. De Vice-Admiraal de *Haan* quam den eerſten dag van Januarius 1676. in de baai van *Melaſſo*, met elf ſchepen ten anker; bragt verſcheide klagten en ſmeekbrieven van *Napels* van gemelde Predikanten, als ook het bovengedachte beſluit der *Hoog Mog:* enz. De *Ruiter* nam die zaak zeer ernſtig, na den eerſten zeeſlag, by de handt: ſpreekende ten dien einde den hooggemelden Onder-koning; die aan den Heer de *Ruiter* hunne vryheit ſchonk. Zy zyn ook drie-en-twintig in getal aan *Weſthovius* overgelevert, nevens noch een die ziek was, en twee uit eene gevangkeniſſe gehaalt, t'zamen zes-en-twintig; wierden daar na aan boort van den Admiraal gebragt, daar zy hunnen Verloſſer bedankten: die daar op zeide; *dankt Godt: ik hebbe*
945. *niet meer gedaan dan ik ſchuldig ben*, enz. zie *Brandt*. Den
en volg. zevenden Januarius kreeg men de *Franſche* vloot in 't ge-
tot 950. zicht, omtrent dartig zeilen, en daar onder twintig of vier-en-twintig van vyftig tot tachtig ſtukken, vier branders, een galjoot, eene ſatye; zoodat ze de *Hollandtſche* vloot, in grootte van ſchepen, en zwaarte van geſchut, merkelyk overtrof. De *Franſchen* quamen den achtſten dier maandt op den Heer de *Ruiter*, in eene zeer ſchoone ordre, af: tuſſchen d'Eilanden van *Stromboli* en van *Salino* raakten ze in 't gevecht; de *Ruiter* tegen den *Franſchen* Generaal *du Quéne*; de Vice-Admiraal en Schout by nacht tegens andere minder Bevelhebbers der *Franſchen*. 't Gevecht was zoo fel dat de *Ruiter* aan de *Staten* ſchreef, *in al zyn leven nooit ſcherper vechten bygewoont te hebben*. Het duurde tot omtrent ten half vyven in den avondt; van 't eene eſquadre noch wat later, en door de duiſterheit geſcheiden. Van wederzyden was'er met een ongemeene kloekmoedigheit gevochten: echter was 't getal der *Nederlandtſche* dooden en gequetſten niet groot; van der zelver kant was alleen de Schout-bynacht *Niklaas Verſchuur* geſneuvelt, anders niemant van de andere Hooft-officieren of Kapiteinen gequetſt of bezeert. 't Schip *Eſſen*, door *Gillis Schei* gevoert, had een of meer ſchoten onder water bekomen, en, 't lek niet gevonden wordende, kreeg hy ordre om het ter naaſter haven te doen ſleepen; doch men verſtont dat het daags daar aan gezonken was; maar 't volk geburgen: dit was het eenige ſchip dat de *Ruiter*, na het gevecht, verloor. Van de *Franſchen* zagmen, ten tyde van 't gevecht, redelyk verre van des Admiraals de *Ruiters* ſchip, een groot *Franſch* Konings ſchip zinken; zommige zeggen ook noch een tweede; veele andere waren zoo gehavent dat ze in lang geenen dienſt konden doen; 't getal hunner dooden zou (naar 't begrooten van eenigen) wel vyftien hondert geweeſt zyn, en daar onder eenigen van naame. Zedert ſchreef zich elk de overwinninge toe; hoewel het zeker is, dat vrienden en vyanden den Heere de *Ruiter* de meeſte eere gaven. De *Nederlandtſche* vloot was meeſt ten vollen getale, door de onophoudelyke bezigheit in den nacht, met wangen, ſtengen, en raas op te zetten, lekken te ſtoppen, niewe zeilen aan te ſlaan, te ſplitzen, knoopen, enz. den volgenden dag in ſtaat om den vyandt het hooft te konnen
950. bieden. De *Ruiter* zocht ook, den elfden der zelfde eer-
951. ſte maandt, den ſlag te hervatten: maar zulks bleef om
enz. redenen achter. De *Ruiter* keerde naar *Melaſſo*, daar hy
954. *tot* alles tot zyn vertrek naar 't Vaderlandt klaar liet maaken.
959. De Onder-koning zocht op alle middelen den Heer de
960. *Ruiter* van dat voornemen af te wenden, doende daar toe verzoek op verzoek, doch wierd echter afgeſlagen. Gaat daar op van *Melaſſo* t'zeil, komt in 't gezicht van *Sardiniën*; by 't Eilandt *Gorgona*, daar hy een' brief van zyne
965. Hoogheit krygt. Beſluit daar op naar *Siciliën* te keeren;
968. komt in 't einde van Februarius te *Palermo*, en voegt zich
969. by de *Spaanſche* vloot: de beide vlooten komen te *Melaſſo*,
972. daar wierd met den Onder-koning overſlag gemaakt, wat
973. by der handt diende genomen te zyn, en beſloten naar
974. *Meſſina* te zeilen, daar beide de Vlooten in 't laatſt van Maert, omtrent *Faro* en *Meſſina* quamen; uit welke laatſte Stadt, 975.
en Kaſteelen fel op de vlooten geſchoten wierd. Den 22 976.
April kreeg de *Ruiter* de *Franſche* vloot in 't gezicht, die, 977.
ſedert den laatſten zeeſlag merkelyk verſterkt, den twin- 978.
tigſten zee koos, onder den Generaal du *Quéne:* omtrent 979.
ten vier uuren na middag raakten de vlooten aan malkan- *enz.*
deren, daar toen zoo vreeſlyk gevochten wierd, als of men 't geen aan den tydt ontbrak (want het was laat op den dag) door 't ſcherp gevecht wilde uitwinnen. De *Ruiter*, ſtaande op 't zonnedek, gaf alom ordre, en vermaande de zynen tot dapperheit, toen 'er een kogel quam, die hem het voorſte meerder gedeelte van zynen ſlinker voet wegnam; ook wierden de beide pypen in 't rechter been, ontrent een handt breedt boven den enkel, aan ſtukken geſlagen. Voorts ſmeet hem de zelve ſcheut zeven voeten hoog van 't zonnedek af: waar door hy zich aan 't hooft wat quetſte. Maar daar door lieten de zynen den moedt niet vallen; zyn bloet ſcheen 't hunne te verhitten. Zyn eerſte Kapitein *Kallenberg* liet niets blyken, en volhardde in zynen pligt als voorheene; ook wort van zommigen verhaalt, dat de Heer de *Ruitir* noch raadt zou hebben gegeven, *wat'er te doen ſtont, en den zynen moedt ingeſproken*. Immers in de *Ruiters* eſquadre wierd noch even hevig gevochten, en de vyandt zoo wel afgewezen dat elk van hen de wyk nam. Men vervolgde ze toen in de maaneſchyn, al ſchietende en vluchtende, tot acht uuren in den avondt; wanneer het vervolgen geſtaakt wierd, en men het liet dryven. 's Morgens den 23. zagmen de *Franſche* ſchepen zoo verre in 't Noorden als men van de ſteng beöogen kon. Toen vond de *Ruiter* goedt het naar *Siragoſſa*, 984.
omdat de windt zich zeer verhief, te wenden, daar de 985.
Vloot tegen den avondt in de baai quam; kort daar na ſchreef hy aan den *Staat* en aan zyne Hoogheit, hoe 't zich in den ſlag toegedraagen had; deze zyne laatſte brieven tekende hy noch den 26 April; ook dat Kapitein *Noirot* van zyne wonden overleden was. Van de *Franſchen* waren gebleven de Lieutenant Generaal *Almeras*, nevens noch zes andere van naam, en daar by dartien, eenige gevaarlyk, gequetſt: veele gemeene ſoldaten en matroozen van hen waren 'er doodt en gewondt; ook zeiden de *Franſchen* zelfs *dat het verlies van den Admiraal de Ruiter het allergrootſte was voor de Nederlanders*. Hy wierd den vierden dag na 't ge- 986.
vecht van eene koorts aangetaſt, die dien grooten Admi- 987.
raal bybleef, en den negen-en-twintigſten April, terwyl hy 988.
zyn leven zeer godtvruchtig eindigde, wegſleepte, oudt ne- 989.
gen-en-zeſtig jaaren, een maandt, en vyf dagen. Zyn lyk *en* 990.
wierd gebalſemt; zyne ingewanden wierden te *Siragoſſa* door de Wethouders aangeboden te begraaven op het Raadthuis, onder eenen gedenkſteen, naar eiſch en met opſchrift van 's Mans waarde; maar die heuſche aanbiedinge wierd, door kleen verſtandt van die het ontrieden, afgeſlagen, en het op eenen kleinen Heuvel in de baai, rondtom van de zee omringt, by Kapitein *Noirot*, begraaven; het lichaam, na dat het gebalſemt was, wierd in een loode kiſt in de Kajuit gezet. Hy had in zeven oorlogen meer dan veertig gevechten, vyftien groote zeeſlagen, zeven onder zyn eigen beleidt, bygewoont; bezat veele deugden, van *Brandt* nader aangewezen. 992.
993.
Zyn eerſte huwelyk was met *Maria Velters*, daar hy eene 997.
dochter by won, die kort na haare moeder, in 't kinder- 998.
bedt overleden, ſtorf. Zyn tweede was met *Cornelia En-* *en volg.*
gels, daar hy vyf kinderen by teelde; zyn derde, met *Anna* 1002.
van Gelder, weduwe van *Jan Pauluszoon*, daar hy twee 1003.
dochters by won. Om in alles niet te lang te vallen, 1004.
(hoewel 's Mans deugden en daaden veel daar in tot onze 1005.
verſchooninge zullen ſtrekken, die met te kort te zyn ons *tot* 1009.
een brandtmerk van blaam, en achteloosheit hadden kon- 1010.
nen geeven) zullen wy den lezer in 't kort tot den meer- 1011.
gemelden Levensbeſchryver *Brandt* wyzen. Als ook in 't ver- 1012.
dere, hoe 't zich in den derden zeeſlag toedroeg; dan wyders, *tot* 1014.
wanneer de tydinge van zyne doodt in 't Vaderlandt quam, *van*
en 't gemeen rouwbeklag daar over; hoe hy tot Hertog en 1017.
Baron wierd verheven; wat eere hem na zyne doodt bewe- *tot het*
zen wierd door *Vrankryk*, enz. hoe het lyk in het landt *einde*,
quam, en zyne begraafeniſſe, enz. te *Amſterdam*; beſchry- 1060.
vinge van zyne graffteede, van 't opſchrift, met de afbeeldingen daar van; mitsgaders verſcheide lofdichten, enz. zie alle by *Brandt* ter aangeweze plaatzen.

RUYTER (JONKER ENGEL DE) was de zoon *Brandt*
van den Admiraal *Michiel Adriaanszoon de Ruiter:* gewon- *fol.* 990.
nen by zyne tweede vrouwe *Cornelia Engels*, geboren den *in het le-*
tweden May 1649. Hy deede zynen eerſten togt met zy- *ven van*
nen Heer Vader, noch geen vyftien jaaren oudt, naar de *den Ad-*
Middellandtſche zee, op 's Vaders ſchip. Op de *Guineeſche* *miraal*
kuſt wierd hem een vaandel opgedraagen. In het jaar 1666. *de Ruit.*
wierd hy van zynen Vader, nevens eenige andere Heeren, *fol.* 273.
gezonden naar *Boulogne*, om den Hertog van *Aumont* te 307.
begroeten, die hem minnelyk ontfing, en prinſſelyk ont- 541.
haalde. In 't jaar 1667. wierd hy tot Kapitein Luitenant, 563.
op het ſchip van *van der Zaan*, aangeſtelt: en in het jaar 619.
1668. tot vaſt Kapitein verkozen, en met een fregat naar 668.
Engelandt gezonden, daar hy heuſch onthaalt en Ridder geſlagen wierd. In 't jaar 1672. wierd Jonker *Engel*, vech-
tende

tende op zyn poſt, in zyn Heer Vaders ſmaldeel, door een groote ſplinter op de borſt gequeſt, zoo dat in eenige dagen qualyk kon ſpreeken of geluidt ſlaan. Hy had- *fol.* 796. de wel zes ſchoten onder water, zoo kort by den vyandt 810. zynde (die een zwaar *Engelſch* oorlogſchip voerde) dat dees *Idem* hem de ſteng afſchoot, ook drie trompen van zyne ſtuk- 863. ken, daar by de groote ſteng en bezaans ree zeer beſcha- 864. digde. Hem wierd in 't jaar 1673. belaſt met drie ſchepen 879. op kondtſchap te kruiſſen; zeilde in 't zelfde jaar naar 's vyandts vloot om die te bezichtigen; en tot Schout by nacht provizioneel aangeſtelt, wierd hy van zyne Hoogheit in dat ampt beveſtigt. Daar na met negen ſchepen afgezonden om in het *Kanaal* te kruiſſen, ſtelde hy de kuſt van *Vrankryk* alomme in vreeze en onruſt. In het jaar 1675. 894. na dat de Vrede met *Engelandt* geſloten was, wierd Jon- 907. ker *Engel de Ruiter* in de Ridderlyke waerdigheit (die hem 908. toen hy Ridder, in 't jaar 1668. geſlagen wierd, zonder 909. eenig ſchriftelyk betoog was opgedraagen) van zyne Ma- 1001. jeſteit met een open brief, zegel, enz. beveſtigt; in wel- 1002. ken brief een treflyk getuigenis, ter eere van zynen Heer Vader, den Luitenant Admiraal, gegeeven wierd; in het breede te lezen by *Brandt* in het Latyn, en in 't Nederduitſch van hem overgebragt. Na dat van zyn Vaders doodt kenniſſe gegeeven was, wierd hy in zyn Vaders plaats met den titel van Hertog, en twee duizent dukaaten jaarlyks, beſchonken: maar die titel wierd, op zyn verzoek, in dien van Baron verwiſſelt. Hy wierd ook in 't jaar 1678. 990. den 19 October, Vice-Admiraal van *Hollandt* en *Weſt-Frieslandt*, onder het Collegie ter Admiraliteit van *Amſterdam*. De Baron *Engel de Ruiter* was, toen zyn Heer Va- *Idem* ders overlyden aan den *Staat* werd bekent gemaakt, in *Brandt* de *Ooſtzee*, als Schout by nacht by de vloot, die men ten *f.* 1002. dienſt van *Denemarken* en *Brandenburg* derwaarts gezonden hadde, en wierd toen tot Vice-Admiraal van zyne Hoogheit, in plaatze van de *Haan*, aangeſtelt. Doch de Koningklyke erkenteniſſe ging noch verder; want toen de Vice-Admiraal *Engel de Ruiter*, ettelyke jaaren daar na het Vaderlandt (zie de volgende poſt) in zyn levensbloei onttogen was, en dat de mannelyke afkomſt, als ongehuuwt zynde, met hem eindigde, geliefde het den Koning van *Spanjen* den titel van *Baron de Ruiter*, met de reſt, op niew over te draagen, en te vereeren aan zyn Zuſters zoon, die, naar zynen Grootvader genoemt, den naam aannam van *Michiel Witte de Ruiter*; zie het volgende.

Brandt RUYTER, (MICHIEL WITTE DE) was 990. een dochters zoon van den Luitenant Admiraal *Michiel* *Idem* *Adriaanszoon de Ruiter*, uit zyne dochter *Cornelia*, die eene 1002. volle zuſter was van *Jonker Engel de Ruiter*, by Heer *Jan de Witte*, eerſt Kapitein van eene Compagnie Zeeſoldaten, en daar na van het Collegie ter Admiraliteit, gewonnen. Hy was de tweede en jongſte zoon van den gemelden Kapitein *Johan de Witte*, en, naar zynen Heer Grootvader genoemt, hadde hy den naam van *Michiel Witte de Ruiter* aangenomen. Wy hebben in het laatſt van den Admiraal de *Ruiters* leven kort aangeroert, dat hy tot Hertog en Baron verheven was; doch, het daar om 't breeder in *Brandt* te leezen, aangewezen; ook zeer kort in 't leven van *Jonker Engel de Ruiter*, zullen 't nu alhier, omdat het met deze jongen Heer *Michiel* eindigde, wat hooger ophaalen. *Idem* De Koning van *Spanjen* hadde den Admiraal de *Ruiter*, noch *Brandt* even voor zyn doodt, met den eernaam van Hertog, en 981. jaarlyks twee duizent Dukaaten inkomen vereert: maar die Koningklyke gunſt quam (door zyn ſterven) niet tot zyne kenniſſe: daar na hadde zyne Majeſteit van *Spanjen* de goedtheit van den titel van Hertog, nevens het inkomen van de twee duizent Dukaaten, aan Jonker *Engel de Ruiter* te ſchenken: wanneer hy verzocht, als boven gezegt is, dat die hooge eernaam in eenen minderen titel mocht verwiſſelt worden; daar op volgde dat de Koning hem en zyne nakomelingen, mannen en vrouwen, met den titel van *Baron* vereerde. Ook ging de Koningklyke erkenteniſſe noch verder; want de Vice-Admiraal en *Baron de Ruiter*, ettelyke jaaren daar na, in de kracht zyns ouderdoms het Vaderlandt, dat wat groots van hem verwachtte, ongehuuwt ontrukt, by gevolge de mannelyke afkomſt van de *Ruiter* met hem eindigende, geliefde het den hooggedachten Koning, den titel van *Baron de Ruiter*, met de twee duizent dukaaten jaarlyks, op niew aan dezen onzen *Michiel de Witte* te vereeren, die, na zynen Grootvader genaamt (als gezegt is) den naam van *Michiel Witte de Ruiter* aangenomen had; maar dien de doodt belette om zich van 's Konings goedtgunſtigheit te dienen, of zich daar in te verheugen: doordien hy, Lieutenant op 't ſchip van zynen Vader, Kapitein *Johan de Witte*, onlangs daar na met 's Landts vloot van dien ontydigen togt naar *Gottenburg*, t' huis keerende, in den vervaarlyken zeeſtorm, *f.* 1002. van den 16 November 1683. daar zoo veele Landts-ſchepen in bleven, met zynen Vader en veel volks jammerlyk verongelukte en verdronk: een jongeling, zegt *Brandt*, van ongemeene hoop, en daar waarlyk een *Admiraal* in ſtak.

Houve. RUYVEN, een Dorp en Ambachtsheerlykheit in *Hollandt*, onder het Bailjuuwſchap van *Delfslandt*; onderhorig aan de Stadt *Delft*.

RUYVEN, ('T HUIS TE) is het Stamhuis van dat geſlachte; en de Ambachtsheerlykheit *Ruyven* niet verre van *Delft* gelegen. *Bleiswyk*, in zyne *beſchryvinge van* *Leeuw.* *Delft*, houd het voor waarſchynlyk, dat het *Ruyvens laantje*, *Bat. Ill.* tuſſchen het Zuid-einde van *Delfsgau*, en *Overgau*, dien *f.* 1291. naam'er noch heden van behouden heeft; hoewel het Huis niet meer in wezen is. De eerſte bekende Heer was *Wouter van Ruyven*, in 't jaar 1200. vermeldt. Op 't jaar 1299. vindtmen *Klaas van Ruyven*, Knape; en op 't jaar 1390. *Hillegonda van Ruyven*, toen getrouwt met *Hugo van Aſſendelft*. In 't jaar 1370. was'er noch een andere *Klaas van Ruyven*, Hoog-Heemraadt van *Delfslandt*, hadde ten echte *N. van Rietwyk*, en won by haar *Hugo van Rietwyk*, wiens echtgenoote was *Willemina van Haaſtrecht*; hun beider zoon *Klaas*, was van het jaar 1410. tot 1420. Houtveſter van *Hollandt*; zyn zoon *Klaas* trouwde *Judith*, dochter van *Pieter Albouts* te *Haarlem*; en won by haar *Pieter van Ruyven*, getrouwt aan *Maria van der Koulſter*, dochter van *Jakob*, zy leefde noch in 't jaar 1486. als weduwe; hy won by haar eene Erfdochter, *Johanna van Ruyven*, die het Huis van der *Koulſter* by *Alkmaar* in eigendom bezat; zy hadde ten echte *Antonis van Niewveldt*, die zes kinderen by haar won, daar van *Gerard*, Heer van *Heylo*, by *Alkmaar* doodt geſtoken wierd van *Adriaan van den Boukhorſt*; hy hadde ter Gemalinne *Willemina van Schagen*, dochter van *Gerrit*, en won by haar *Margareta van Niewveldt*; die ten man kreeg eerſt *Kornelis Borſſel van Mynden*, daar na *Gerard van Rommerswaal*, Ridder, Heer van *Niew Stryen*; na hem *Gerard van Niewveldt*, en eindelyk *Johan van der Does*; maar kreeg by geen van alle kinderen. In 't voorby gaan moeten wy *Idem* aanroeren, dat *Willem*, zoon van *Klaas*, eenen zoon *Klaas*, *f.* 1075. by *Agnes van Rietwyk*, naliet; die Rentmeeſter en Bailjuuw van *Kermerlandt*, daar by Schout van *Haarlem* was, toen hy van de woedende gemeente (het *Kaas- en broodts-volk* genoemt) den 3 May 1492. op 't Stadthuis doodt geſlagen, in ſtukken gekapt, en in eene mande aan zynen vrouwe t' huis gezonden wierd, met deze woorden; *Jonkvrouw van Ruyven*; *Deze boutjens kondy kluiven*. Zyne Ge- *Idem* malinne was *Maria van Cats*, dochter van *Antonis*, by *Eli-* *ibid.* *zabeth van Matenés* gewonnen.

RYCK, RYK, met RYKEROORD, een Dorp on- *Houve.* der *Haarlem*.

RYD, RIED; zie RIEDE.

RYDERKERK, RIEDERKERK, REYERKERK, *Houve* een Dorp in den *Dordrechtſchen waerdt*, onder het Bailjuuw- *1 deel,* ſchap van *Zuid-Hollandt*, in den *Ryderwaerdt*: heeft Kerk *fol.* 85. en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Dordrecht*. Tuſ- 97. 107. ſchen *Ryderkerk* en *Barentwiel* in 't Zuiden, en *Slikkerveer* in 't Noorden, heeft het Huis te *Woude* gelegen: van oudts het Ridderlyke Stamhuis van *Woude* geweeſt.

RYDERWAERDT, of RIEDERWAERDT, *Houve* heeft zynen naam van 't adelyk Geſlacht *Riede*, geſproten *Handv.* uit het Huis *Merwede*; zie op RIEDE, 't *Slot*. In de *Rie-* *Kron.* *derwaardt* leggen de Dorpen *Heer-Jans-dam*, *Kleine Lin-* *1 deel,* *de*, *Groote Linde*, *Heer oude landts Ambacht*, *Schobbelandt*, *fol.* 107. met *Molenaars Ambacht*, *Kyfhoek*, *Henrik Yden-ambacht*, *Rysoort*, *Adriaan Pieters ambacht*, *Ryderkerk*, *Weſt-Yſſelmonde*, *Barendrecht*, en *Korneſſe*, *Oudt-* en *Niew-Beijerlandt*, en *Zuid-Beijerlandt*. In het jaar 1421 verdronken in den *Dordrechtſchen waardt* 72 Dorpen: maar, zegt *M. Voſſius*, *Voſſius* 48 jaaren vroeger (1373.) ontſtont'er, of viel'er een andere *Jaarb.* watervloedt voor, by de *Hollanders*, *Zeeuwen*, en *Stichtſchen* zeer vermaart, door het inbreeken van de *Lek*, wel- *van* *Holl.* ke rivier den dyk doorſcheurende, een groot verderf van *pag.* 439. menſchen en vee medeſleepte: want de *Lek* liep zoo hoog boven haar gewoon water op, dat de dyken, daar de vloedt tuſſchen gehouden wort, doorbraken, en daar door alles van *Utrecht* af tot den *Haag* toe wel diep onder water lag; het Eilandtje *Ridderwaerdt*, dicht by *Dort*, is toen weggeſpoelt, en eindeloos meer andere ſchade geſchiedt.

RYLLANDT; zie RILLANDT.

RYNEGOM; zie REYNEGOM.

RYNLANDT; zie op RHYNLANDT.

RYNSATERWOUDE; zie op RHYNSATERWOUDE.

RYNSWOUDE; zie op RENSWOUDE.

RYP, een zeer ſchoon, groot, en ryk Dorp in *Noordt-* *Leegwa-* *Hollandt*, omtrent twee uuren van *Alkmaar*, ten weſten *ters br.* van de *bedykte Beemſter*. Op den 6 Januarius 1654. over- *in de Ryp* quam dit Dorp een zwaar en elendig onheil; 's nachts om- *pag* 18. trent elf uuren was eene kleine Hennipmolen, niet te wel *en volg.* verzorgt, gaande, en de hennip in brandt geraakt: het waaide daar by eenen vervaarlyken ſtorm uit den Weſt-Zuidtweſten, die, daar op Noordtweſt draaijende, het ſchoone Dorp in een uur tyds in volle vlam zette. De brandende hennipvlokken en vonken vlogen niet alleen van het eene huis in het ander, maar zelfs tot in de *Beemſter*, daar zy eene ſchoone Hofſtede mede in kolen zette: de gevels waren meeſt van hout, en de daken met riet gedekt; achter een deel der huizen ſtonden hooibergen, ook waren'er pak-

pakhuizen met teer, oli, buiswant; alle tot voedzel van den brandt dienende. De niewe *Gereformeerde* Kerk, der *Waterlandtſche Mennoniten* Spyker, en omtrent 600 huizen, waar onder veele zeer ſchoon waren, raakten tot aſch en puin. Het Raadthuis met omtrent een derde deel der andere gebouwen bleven over. De *Klaterbuurt*, een gehucht van arme lieden, brandde ook af: het Dorp was, naaſt *Sardam*, voor het rykſte van *Hollandt* geacht. De ſchade aan zolders en pakhuizen, met hennip, zaadr, netten, enz. wierd ten minſten, hoewel niet wel te begrooten, op twintig maal hondert duizent guldens gerekent. Wonderlyk en gedenkwaardig is het dat twee geheele ryen Haringbuizen, tot 70 of 80 in getal, twee havens beſlaande, behouden zyn gebleven, die nochtans den brandt zoo naby waren, dat door deszelfs hitte de teer van de buizen afdroop, ja de touwen en paalen, daarze aan vaſt waren, op zommige plaatzen afbrandden. Ook is het te verwonderen, dat in den naaren nacht, en in dit voorval, niet meer dan eene oude onmagtige vrouwe doodt gebleven is. De *Ryp* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Alkmaar*.

Aitzem zaken van St. en Oorl 3 deel, f. 1106. Caſtel. Holl. Mercur. 4 deel, pag. 4. Idem Leegw. pag. 22.

RYPE, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder *Fivelingoos* quartier. *Houve.*

RYPERKERK, een der 14 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Tietzerkſteradeel*, in 't quartier *Ooſtergo*. *Winſem.*

RYSBERGEN, een Dorp in de Baronye of 't Landt van *Breeda*. Toen geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens was opgelegt, ſtont het Landt van *Breeda* in die ſomme op 8685 guldens 10 ſtuivers drie penningen: daar toe moſt *Rysbergen* (een der veertien of vyftien Dorpen van de Baronnye, behalven de Stadt *Breeda*) met de onderhoorige gehuchten, 250 guldens 5 ſtuivers 3 penningen laſten. *Houve 2 deel, fol. 366.*

RYSEN, of RYSSEN, een gering Steedtjen, of Vlek in *Twenth* en *Overyſſel*; daar de buurten van *Elſen*, *Enter*, *Ypeloo*, en *Notter* onder behooren. *Houve 1 deel, fol. 168.*

RYSOORDT, een Dorp in den *Ryderwaerdt*, onder het Bailjuuwſchap van *Zuidt-Hollandt*, laſtende onder *Dordrecht:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Dordrecht*. *Houve.*

RYSWYK, een *Gelderſch* Dorp, onder het quartier van *Niewmeegen*, in de *Nederbetuwe*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen*, in het jaar 1547. eene jaarlykſche ſchattinge van 75000 guldens moſt opbrengen, ſtont het quartier van *Niewmeegen* (een der vier quartieren van *Gelderlandt*) daar in op 24342 guldens belaſt: tot die ſom moſt het ampt van de *Nederbetuwe* (een der zes ampten of verdeelingen van het *Niewmeegſche* quartier) draagen de ſomme van 4383 guldens; welke omgeſlagen over de 17 of 18 Dorpen van het *Nederbetuwſch* ampt, ſtont het Dorp *Ryswyk* daar in op 386 guldens 6 ſtuivers $7\frac{1}{17}$ penning. *Houve Handv. Kron. 1 deel, fol. 79.*

RYSWYK, een Dorp in *Hollandt*, onder *Woudrichem:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Gorkum*. *Houve.*

RYSWYK, een Dorp niet verre van *'s Gravenhage*, zeer beroemt wegens den geſloten Vrede in 't jaar 1697. op het Huis naar die plaats genoemt, en door Prins *Frederik Henrik* van *Oranje* gebouwt. Eenige meenen dat men het *Reuswyk* behoorde te noemen, om dat 'er Reuzen, of groote dappere mannen gewoont zouden hebben, overblyfzels der aaloude Reuzen; maar wy achten dat buiten waarheit; en de giſſinge veel waarſchynlyker, dat het van *Rysboſch*, of *Kreupelboſch*, dat daar voortyds geweeſt is, zoude herkomen. In brieven nu al over de 900 jaaren oudt, en in 't Latyn vinden wy RYSWICH. Doch of daar door dit *Ryswyk* by den *Haag*, of dat by *Workum*, of het *Ryswyk* aan de *Lek* in de *Nederbetuwe*, door verſtaan moet worden, konnen wy niet zeker zeggen: het vermoeden is dat aan de *Lek*. *Ryswyk* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *'s Gravenhage*. *S. van Leeuw. Bat. Ill. fol. 156.*

S.

SAAMSLAGT, of ZAAMSLAG, een Dorp in *Vlaanderen*, echter onder den *Vereenigden Staat* behoorende, en onder de vier Ambachten in *Axel-ambacht:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't *Zeeuwſche* Claſſis van *Walcheren*. In de jaarlykſche ſchattinge van geheel *Vlaanderen*, moſten de vier Ambachten, met *Hulſt* en *Axel*, in elke duizent ponden Vlaamſch achtien ponden geeven: in die achtien ponden droeg *Axel* en *Axel-ambacht* 6 ponden, en vier grooten: daar in gaf *Zaamſlag* 19 ſchellingen; het is een van de zeven Dorpen van dat Ambacht. *Houve 2 deel, fol 439.*

SAASVELDT, een oudt Slot of adelyk Huis in *Overyſſel*, onder *Twenth:* omtrent het jaar 1640. behoorde het aan Jonker *Godart van Rheede*. *Houve 1 deel, fol. 168.*

SAAXOM, of SAXUM, een der Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, onder het Weſterquartier. *Houve.*

SAAXOMHUIZEN, SAXUMHUIZEN, een der Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, onder 't quartier *Hunſingo*. *Houve.*

SABBINGE. Men kan niet twyfelen, of dit is geweeſt een gedeelte van *Wolfertsdyk*, 't welk weleer zyne eigen Heeren heeft gehad; daar gewag van word gemaakt in den Giftbrief van *Willem den I.* Grave van *Hollandt*, van het jaar 1213. Men ziet WOLFAARTSDYK geteekent *Tab. IV. Pars II.* tuſſchen de *Foſſa Ottoniana*, en de *Scaldis* in *Bevelandia*; en *Sabbinge* daar neffens. *Alting Not. Germ. Inſer. Part II. fol. 153.*

SABBINGEN, een der zes *Zeeuwſche* Dorpen op het Eilandt *Wolfaartsdyk*, *Beweſter-Schelde*, in 't jaar 815. bedykt, doch verdronken. Het ſtaat op den *Utrechtſchen Biſſchops Blaffert*, rakende de geeſtelyke juriſdictie in *Zeelandt*, onder het Dekenſchap van *Walcheren*. *Houve 1 deel, fol. 143.*

SACO REYNALDA; zie REYNALDA (SACO.)

SACRUM NEMUS; zie SCHAKERBOSCH.

SALA. By hen, die aan de verſcheide armen van den *Rhyn* woonen, word *Sale* (SALA) genoemt een laage grondt of poel, waar op het water ſtil blyft ſtaan, zonder af te loopen, 't zy dat het zelve door kleine greppels daar byeen vloeit; het zy dat het door menſchen handen derwaarts geleidt word, om 't vee te drenken: het zy 't door overſtroomingen is overgevloeit. Door hoedanige laage gronden, die vry veel zyn, de voornaamſte rivier der *Broekteren* (*Bructerorum amnis*) heene ſtroomt (zie boven op haar letter) die daarom Y SALA, als of men zeide, de *Rivier* tuſſchen de *Salen* (*Amnis inter* SALAS) dat is, tuſſchen de laage landen; loopende een groot ſtuk weegs, zoo dat de *Rhyn* aan den eenen kant is, en de *Lip* aan den anderen: daar na den *Rhyn*, door beſtier van *Druſus*, met zich ſleepende. Deze ſtroom behoudt noch heden ten dage den zelven naam, die door de niewe benaminge van de *Druſiaanſche* Grift (FOSSÆ DRUSIANÆ) nooit is uitgewiſcht geworden; hoewel de *Romeinen* den ouden oorſprongkelyken naam nimmer gebruikt hebben. Zy zyn het ſpoor byſter die beweeren, dat de Aardtbeſchryver *Strabo* deeze rivier met den naam van SALA genoemt heeft: want hy ſpreekt daar van eene andere rivier, die den naam van *Sala* draagt, omdat ze veel zout geeft, en in d' *Elve* zich ontlaſt: en die aldus te gelyk met de *Main*, die in den *Rhyn* ſtort, het *Laage Over-Rynſch Neder-Germaniën* van achteren bepaalt; gelyk hier boven op het woordt *Germaniën* aangewezen is. Ik meene die *Sala*, tuſſchen welke en de *Rhyn*, *Druſus* van de *Elve* door het landt der *Katten* te rug trekkende, by *Mentz*, eer hy aan den *Rhyn* quam, onderweege geſtorven is, gelyk *Strabo*, *Dio*, en andere eenparig beveſtigen. Hy moet waarlyk niet een korrel zout van verſtant en oordeel hebben, die deezen onzen SAALſtroom, loopende tuſſchen de *Broekters* en de *Friezen* door, en by de Schryvers met den naam van de *Druſiaanſche* Grift bekent, zou willen zoeken tuſſchen *Heſſenlandt*, of de *Katten*, en tuſſchen *Mentz*, daar *Druſus* overleeden is. Van deze YSALA heeft noch den naam zeker Dorp der *Auchers*, in het landt der *Friezen*, *Salik*, of *Salk*, genaamt: insgelyk een geheele Landtſtreek onder de *Broekters*, *Zallandt* geheeten, dat nu ter tydt het eerſte en voornaamſte Droſtampt van 't geheele Landtſchap is, 't welk van deze zelfde rivier TRANS-ISALANIA, dat is, OVERYSSEL, genoemt word. Of nu de *Franken* (*Franci*) van deze zelfde SALA den toenaam van SALIERS (SALII) gekregen hebben; of wel van de *Sale*, dat is, *de Vergaderplaats*, hebben wy hier boven onbepaalt gelaaten. Echter zou ik ze liever van de vergaderinge van menſchen, dan van wateren willen afleiden. Zy zyn al te ver verdoolt, die den toenaam van *Saliers* (*Salii*) willen afhaalen van de rivier die veel zout uitleevert, waar van wy hier boven gemeldt hebben; dewyl de *Franken*, die zich omtrent de landen der *Katten* hebben neêrgezet, nooit den toenaam van *Saliers*, maar wel van CHATTUARII en ATTUARII, als of men zeide, *Chattibarii*, dat is, *Chatte-buuren*, nabuuren der *Katten*, gehad hebben; gelyk wy hier boven op de titels van *Franci* en *Francia* hebben aangewezen. Het onderſte gedeelte van deeze rivier is langen tydt zoo klein geweeſt, daar ze in het landt der *Friezen* tuſſchen de *Sturiers* en *Friſiabonen* heene ſtroomt, dat de Jaarboeken der Monnikken verhaalen, dat men 'er over ſpringen, of met een plank over gaan konde. Immers ten tyde van *Ptolemæus* is 'er geen gat of mondt van de SALA bekent geweeſt: waar van de reden ſchynt te zyn, dat *Druſus* het water van den *Rhyn*, dat door de *Sala* zich ontlaſtte, met zoo groote drift uit het Meer in den *Vlie*ſtroom voortgedreeven en afgetapt heeft, dat hy de oude *Sala* byna niet meer heeft laaten behouden. Echter word hedendaags, hoewel deze rivier in den grooten zeeboezem (de *Zuiderzee*) verandert is, niet alleen de oude loop of Kil, maar zelfs ook het Gat, zoo ik my niet bedriege, wederom uit den ouden naam gekent; want de *Teſſel-ſtroom*, en het Teſſel-gat / is zoo veel als of men zeide, *de Stroom en het Gat van* d' Y SAAL- of YSEL: waar van het naaſtgelegen Eilandt ook den naam heeft; want wat wil *Teſſel* in deze plaatzen anders zeggen, als D' YSSEL, *Alting Not. Germ. Inſer. Pars I. 115.* *Strabo lib. VIII. Geogr.* *Ad Francos.*

SEL, of HET YSEL; het welk men in het Latyn zou zeggen: AQVA SALA, het *Saal*water, dat is, YSAAL?

De rivier SALA ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, *Tab. I. II. en V.* zoo als dezelve een ſtuk weegs boven de *Lippia*, dat is, de *Lip*ſtroom, haaren oorſprong neemt, en vervolgens Noordtweſt aan loopt, tot dat ze het water van den *Rhyn* ontfangt, door de *Druſiaanſche* Grift, daar in ſtortende, die in *Tab. I. en II.* den naam draagt van NABALIA, en in *Tab. V.* daar beneffens ook FOSSA DRVSIANA, dat is, de Grift van *Druſus* genoemt. Maar in deze laatſte Kaart draagt de SALA, of *Yſſel*, na dat hy nu dezen arm uit den *Rhyn* ontfangen heeft, tot aan het *Vlie*meer toe, den naam van FOSSÆ DRVSIANÆ, dat is, *Druſiaanſche Griften*, dien *Suetonius* haar geeft. Vervolgens loopt die ſtroom onder het Eilandt FLEVO, 't *Vlie*meer, dwars door, en daarna de laage landen der *Friſiaboners*, *Marſatiers*, en *Sturiurs*, die ſedert ettelyke eeuwen onder de wateren van de *Zuiderzee* overſtroomt zyn geweeſt. In de Kaarten van het tweede deel, als in *Tab. I. II. en Tab. VI. Pars II.* word de *Yſſel*, eer hy door den arm des *Rhyns* vergroot is, van zynen oorſprong af tot aan *Duisburg* of *Doesborg* toe, flauw vertoont, met den naam van *Iſala Vetus*, dat is, de *Oude Yſſel*; daar van daan tot aan het *Vlie*meer toe, heeft hy den naam van ISALA NOVUS, dat is, *Niewe Yſſel*; en zoo als die ſtroom vervolgens 't genoemde Meer doorloopt, tot daar hy zich tuſſchen de Eilanden in de *Noordzee* ontlaſt, word hy in die zelve Kaarten FLI ſeu FLEVVS Fluvius, dat is, *Vlie*ſtroom genoemt. De *Broekters* (waar van hier boven op den titel *Bructeri*) worden verdeelt in Kleine en Groote. De kleine ziet men met den naam BRVCTERI MINORES, *Tab. I. en Tab. II. Pars I.* getekent tuſſchen de *Sala*, of *Foſſa Druſiana*, en de *Vecht* (*Vidrus.*) De groote (BRVCTERI MAIORES) ziet men insgelyks *Tab. I. II. en Tab. V. Pars I.* van de *Sala* af, even boven de *Luppia*, tot aan de Wouden, daar deze rivier haaren oorſprong neemt; en in *Tab. I. en II. Pars II.* worden de eerſte van de *Vecht* af tot aan de *Iſala Vetus* toe, BORVCTVARII genoemt. De CHATTVARII, of CHASSVARII, waar van de Heer *Alting* hier gewaagt, ziet men getekent *Tab. I.* onder de *Viſurgis*, boven het *Saltus Teutoburgienſis*, waar uit de *Amiſius*, dat is, de *Eems*, en de *Lippia* haaren oorſprong neemen. De tweede SALA, dat is de rivier *die zout geeft*, omdat daar omtrent weleer overvloedige zoutgroeven zyn geweeſt, waar van *Strabo* ſchryft, zeer verſcheelende van de eerſte; vindt men insgelyks getekent *Tab. I. Pars I.* zoo als ze Noordt aanloopende in de *Albis*, dat is, *Elve* valt, en dicht by derzelver oorſprong ziet men ook den oorſprong van de rivier *Manus*, nu de *Main*. Van de *Auchers* (*Auchi*) kan men op den titel hier boven zien de verklaring van den Heere *Alting*: en worden dezelve *Tab. I. II. en Tab. V. Pars I.* verbeeldt, zoo als ze gelegen hebben tuſſchen het *Vlie*meer (*Flevo Lacus*) en de *Druſiaanſche* Grift, welke landtſtreek nu de *Veluwe* word genoemt.

SALIERS, SALII FRANCI, of FRANKISCHE SALIERS, zouden van zommigen, die de Oudtheden willen kennen, voor de *Sallanders* in *Overyſſel* en *Twenth*, daar *Oldenſaal* of *Oldenzeel* naar klinkt, gehouden worden; voegende daar ook by, dat 'er de *Lex Salica* noch den naam van voeren zoude: dat van anderen voor zoo veel waarheit aangenomen word als dat de *Franken*, uit *Twenth* of *Overyſſel*, en daar kort om heene geſproten, dien naam aan het toen genaamde *Galliën*, nu *Vrankryk* genaamt, zouden gegeeven hebben. *Ammianus Marcellinus*, die ten tyde van Keizer *Juliaan* (den Afvalligen gebynaamt) geleeft heeft, zou van hen gewaagen; „ Dat, omtrent het jaar „ 351. de *Salii Franci*, uit haar Landtſchap *Sallandt* (zegt „ *M. van der Houve*) met gewelt gedreven zynde, en zy den „ *Rhyn* overtrekkende, met gelyk londtrecht zich meeſter „ gemaakt hebben van de landen der *Nervii* (nu *Oudt Naer-* „ *den*, in de *Zuiderzee* verdronken) en dat Keizer *Juliaan* „ hen zeer genadiglyk in zyne beſcherminge ontfangen „ heeft. De *Salii Franci*, de goedertierenheit van *Juliaan* „ erkennende, hebben zich met eenige troepen van hen „ in dienſt van den Keizer begeeven, en met een gedeelte der *Batavieren* en *Quaden* by zyne Legioenen gevoegt; „ eenige hebben ook, geloove ik (zegt hy) zich ter neder „ geſlagen by *Teſſenderloo* in *Brabandt*, enz. Dit zoekt hy met *Zoſimus lib.* 3 te beveſtigen: immers beſluit hy daar mede, dat het vaſt en zeker is 't geen *Zoſimus* zegt, dat Keizer *Juliaan* de *Saliers*, en een gedeelte der *Quaden* en *Batavieren*, onder zyne Legioenen geſtoken heeft, waar van 't ſchynbaar is, dat noch eene menigte van Ordonnantien t'onzen tyden zyn overgebleven.

Amm. Marcell. l. XVII.

Houve Handv. Kronyk 2 deel, fol. 124. ſeq.

Idem Houve ibid.

Zie Zoſimus by M. v. Houve ibid aangetogen.

SALLANDIA. *Sallandt*, *Zallandt*. Aldus noemen Keizer *Frederik de II.* en de Roomſch Koning *Henrik* zyn zoon, in hunne Giftbrieven, het voornaamſte gedeelte van 't Landtſchap of Stift *Overyſſel*, 't welk het eerſte zynde in order, en betrekkelyk op het tweede en derde, die gemeenlyk *Twenthe* en *Drenthe* genoemt worden, weleer een ENTE genaamt is geweeſt, of dus genaamt heeft konnen worden. Het Perkamenteboek van *Utrecht* ſchryft het eens met de letter Z, ZALLANDT, en *Beka* doet zulks altydt. Keizer *Otto de Groote* noemt het in zyne Giftbrieven van het jaar 943. en 968. het Landtſchap SALON: insgelyks *Otto de III.* van het jaar 996. en *Lotharius de II.* van het jaar 1134. *Gerhardus*, Graaf van *Gelder*, noemt het in zyne Acte van onderlinge Verbintenis, van 't jaar 1225. het Graafſchap SALLANDIA, dat is, *Sallandt*; welke benaming het Landtſchap boven andere als eigen aangenomen heeft; omdat het alleen door de rivier de *Sala*, dat is, *den Yſſel*, beſpoelt word. Het is weleer verdeelt geweeſt in drie onderdeelen, waar van het eerſte of bovenſte, door den ongenoemden Schryver van het *Utrechtſche* Perkamenteboek, het *Deventer*-Quartier word genoemt; 't middelſte allereigentlykſt *Zallandt*; en het laagſte of onderſte, het Quartier van de *Vecht*. Het geheele Landtſchap word naar het Noorden met een zeer lange ſtreek van Veenen of Moeraſſen afgeſcheiden van *Drenthe*; doch van het Droſtampt *Vollenhove* met een kleine ſtreek, en die niet boven twee uuren lang is: naar het Ooſten ſcheiden de Veenen het insgelyks af van *Twenthe*; en naar 't Zuiden heeft het de Graafſchap *Zutphen*, zynde daar niet breeder dan twee gemeene Duitſche mylen. Aan den Weſtkant heeft het den *Yſſel*ſtroom, of het groote *Vlie*meer, (nu de *Zuiderzee*.) Het is voor dezen geweeſt een zeer oudt erfgoedt van de Kerke van *Utrecht*: het bovenſte gedeelte weet men dat daar aangekomen is door gifte van Koning *Zuentibolchus*, in het jaar 890. en het onderſte is zeker, dat het by de regeeringe van Keizer *Otto den I.* al onder die zelfde Kerke geſtaan heeft. Echter hebben de Graven van *Gelre* langen tydt veele goederen gehadt binnen deze landtpaalen, die eindelyk door verruilinge, in het jaar 1225. tegens eenige landeryen van den Biſſchop in de *Betuwe*, ook in eigendom aan hem gekomen zyn; gelyk zulks getuigen Keizer *Frederik de II*, Koning *Henrik*, het Perkamenteboek van *Utrecht*, *Beka*, en andere. Wat de grondt belangt, die is veel vruchtbaarder als in *Twenth* en *Drenth*, voornamelyk aan den *Yſſel* en aan het *Vlie*meer: hier in leggen drie aanzienlyke vrye Ryksſteden, waar van te zyner plaatze elk afzonderlyk geſproken is.

SALLANDT is een gedeelte van *Overyſſel*, te weeten, een groot deel van het Weſter: Het is een Droſtampt en landtſchap tuſſchen *Frieslandt*, *Drenth*, *Benthem*, *Twenth*, *Gelderlandt* en de *Zuiderzee*. Wat Steden, Heerlykheden, Dorpen, enz. onder *Sallandt* behooren; zie op OVERYSSEL. *De Raey pag. 426.*

SALLIK, of ZALLIK, een Dorp over den *Yſſel*, in *Sallandt*; is eene Heerlykheit, wiens Heer gezag heeft over burgerlyke zaaken. *Houve 1 deel, fol. 167.*

SALON. Keizer *Otto de Groote* maakt in zynen Giftbrief, waar by hy aan het Stift *Elten* den zelfden rang en waardigheit geeft, die de Stiften *Quedlinburg*, *Eſſen*, en *Gandersheim* hebben, gewag van het quartier SALON aan den *Yſſel*, gelyk wy hier boven op *Sallandia* gezegt hebben. De Heer *Joannes Iſ. Pontanus* verſtaat hier door 't Dorp SALIC of *Zalk*, omdat daar dichte by geweeſt is het Tolhuis de *Kotertol*, waar van de Keizer ook ſpreekt, en welk woordt van de Affchryvers jammerlyk is verdorven, en dus herſtelt moet worden. Doch ſchoon genomen het waar is, dat dit Tolhuis, wegens de viſſcherye op den *Yſſel*, waar van de Keizer daar ſpreekt, miſſchien by *Zalk* of SALIC geweeſt is; echter heeft hy geen Dorp gemeent; maar ten minſten het Landtſchap *Zallandt*, dat verſcheide Graafſchappen, of Droſtampten (*Comitatus*) in zich vervattende, naar den trant van dien tydt (*Pagus*) een Landtſtreek heeft kunnen genaamt worden. SALON *pagus* ziet men geteekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, boven den *Yſſel*, of de ISALA NOVUS, van het *Vlie*meer af tot aan *Deventer* toe. *Tab. II. Pars II.* en SALANDIA van de *Hiſla* of den beneden-*Yſſel*, die de Stadt *Kampen* op den rechter oever heeft, tot aan de rivier *Hunepa* by *Deventer* toe, *Tab. VI. Pars II.* En dit landtſchap ziet men dat daar verdeelt word in drie ondergedeelten, als I. SALANDIA VECHTANA, dat is, *Zallandt* tuſſchen de rivieren de *Reſta* en de *Vecht*; het II. is SALANDIA MEDIA, of Middel-*Zallandt*; en het derde SALANDIA DAVENTRIENSIS, zich uitſtrekkende niet alleen tot aan *Deventer*, maar onder zich begrypende een groot gedeelte van de *Veluwe*, aan den Weſtkant van den *Yſſel*. Dat het geheele Landtſchap van de rivier de SALA SALON genoemt word, is volgens den trant van dien tydt, waar in naar de *Frankiſche* taale veele benamingen in ON uitgingen; en dat een geheele Landtſtreek by de Oude *Latynen* naderhant *Pagus* (anders een Dorp) genoemt is geworden, zulks is boven van den Heere *Alting* op meer plaatzen getoont. *Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 154.*

SALON oordeele ik zoo veel te betekenen als SAALLANT, of SAALLANDEN, dat is, zoo als men nu ſpreekt, ZALLANDT. Want, naar den aardt en eigenſchap der oude *Frankiſche* of Duitſche taale, zyn 'er zeer veele woorden waar in men dezen uitgang op ON vindt, voornamelyk in het meervoudig getal: gelyk zulks blykt uit menigvuldige voorbeelden, by den Abt *Willeramus*, in zyne uitbreiding over het Hoogeliedt van *Salomon*, insgelyks by *Otfridus*, en andere Schryvers van dien tydt te zien. Zoo is *ſalvon*, zalven; *himilon*, hemelen; *engilon*, engelen; *heiligon*, heiligen; *herdon*, herders; *werkon*, werken; *crafton*, krachten; *gezellon*, gezellen; *reion*, rheen; *hirzon*, herten; *revon*, wynſtokken; *rebon*, raben; gelyk het Hoogduitſch medebrengt: in het eenvoudig getal ſchynen te zyn *wingardon*, wyngaardt; *mirron*, mirrhe; *genathon*, genade; *gethankon*, gedenken, gedachtenis; *wambon*, de buik;

Apud Hedam in Ott. II. In Ottone II. & paſſim.

buik; waar van het woordt *wambais*, en de *wam* van de viſſchen: *kribbon*, kribbe; *winon*, *wino*, en *wine* lieffte. Naar dien zelfden trandt meene ik, dat men in de ſchriften van dien tydt leeſt; *Limba*, *Limbon*, Limme: *Wiron villa*, en *wieringia*, *wier*, Wieringen. *Ratho*, *Rathnon*, *Rode*, *Rodt*; miſſchien van *Rade*, *Rode*, *Roede*, *Roey*, alle hier elk op zyne plaatze te vinden. Zoo zien wy dat FERNOE, of FURNOE, van Keizer *Otto den III.* ook FURNON genoemt word; en naar dien zelfden trant zou ik giſſen dat de benaming GESCHORON gemaakt is, en zoo veel wil zeggen, als *Geſche Horn*, dat is, *wooning*, *hoek*: want zoo zeggen de *Friezen* noch, *Camminga-Horn*, *in alle hoeken en hornen*. Hier boven op het woordt *Barbnegos* ziet men, dat in den Giftbrief van Keizer *Otto den Grooten*, van het jaar 968. niet SALON, maar SALO geſchreven is, met uitlating van de laatſte letter: ten ware men wilde denken dat de uitgang op tweederlei wyze viel; immers in het eenvoudig getal: want aldus vindt men *winon* en *wino* lieffte; *namo*, naam; *lando*, landt; *wivo*, wyf; *heilbruno*, heilbron; *winthruvo*, wyndruif.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 154. SANDE. In het jaar 1257. heeft men begonnen eene niewen Dyk te leggen, tegens d'inbreuk en de overſtroming van de *Eems*, van SANDE af tot aan de rivier de *Fivel* toe; welken dyk die van SANDE, van *Werum*, en andere deelgenooten gezamenderhandt eindelyk, in het jaar 1266. voltrokken hebben, gelyk *Menco* aangeteekent heeft. 't Zant nu is een fraai Dorp van *Fivelingo*, dat zoo goede bouwlanden heeft als'er ergens zyn; het legt drie gemeene Duitſche mylen van *Groningen*, zich uitſtrekkende van het Zuidtweſten naar het Noordtooſten. SANDE ziet men getekent Tab. *IX. Pars II.* boven *Gershuzen* en *VI. Villæ*.

Houve. Boxh. SANDENBURG. Het is een zeer ſterk Huis geweeſt by *Ter Veer*, in *Zeelandt*, ontrent het jaar 1280. gebouwt, door Heer *Wolfert van Borſſelen*, op het Eilandt *Walcheren*, maar nu vervallen; (Zie op ZANDTDYK.)

SANDENBURG, ('T HUIS TE) voortyds het Paleis der Graven van *Hollandt*, by *'s Graveſande*; maar geheel onder den voet geraakt, ſedert het Hof van *'s Graveſande* verplaatſt wierd, en door Grave *Willem van Hollandt* overgebragt in *'s Gravenhage*. In het jaar 1546. wierden de grondtveſten in het graaven ontdekt, en daar in eenige aardige aarde vaatjens gevonden, meer dan 1400 jaaren oudt (indien 't geen drukfeil is van 1000 jaaren te veel.) De *Koningsſtraat*, de *Hoflaan*, en een akker, *Hoflandt* geheten, verniewen'er 't geheugen noch van, en zyn binnen *'s Graveſande* wel bekent: men houdt het ook voor zeker, dat de tegenwoordige Paſtory eertyds de keuken van 't Hof is geweeſt.

Leeuw. Bat Ill. f. 1290.

SANDENBURG, eene Riddermatige Hofſtede in 't Sticht van *Utrecht*, in het Dorp *Nederlangbroek*, naby *Wyk te Duurſtede*, aan het geſlachte van *Borre van Ameron-gen* behoorende; in het Sticht van *Utrecht*, wegens zynen hoogen adel, en uitmuntende Staatbedieningen, wel bekent.

Houve. SANDEWEER, een der Dorpen van de *Groninger Ommelanden*, onder 't quartier *Hunſingo*.

Winſem. SANDFIRDE, een der 28 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Wimbritzeradeel*; of een der 14 buitendykſche Dorpen, de andere 14 leggen binnensdyks; onder 't quartier *Weſtergoo*.

S. van Leeuw. Bat. Ill. fol. 156. en fol. 1268. SANDHORST, ('T HUIS TE) in *Waſſenaar*, niet verre van *Raaphorſt*; het is voor 300 jaaren aan het adelyk Huis van *Sandhorſt* gekomen, geſproten uit het ridderlyk Huis van *Polanen*: gebouwt van Heer *Dirk van Waſſenaar*, jonger zoon van Heer *Philips*, Burggrave van *Leiden*, die omtrent het jaar 1300. de goederen van *Sandhorſt* geërft hebbende, dit Slot daar op bouwde, en den naam van *Sandhorſt* aannam, nalatende Heer *Dirk van Sandhorſt*, Ridder, in het jaar 1345. kinderloos geſneuvelt in den ſlag van *Stavoren*, in *Frieslandt*. Heer *Philips van Sandhorſt* (na hem heeft noch een ander *Philips* geleeft) liet na Heer *Dirk van Sandhorſt*, in 't jaar 1405. getrouwt met de baſtaardt-zuſter van Hertog *Willem van Beijeren*, Grave van *Hollandt*, achterlatende Heer *Dirk van Sandhorſt*, Ridder: die in 't jaar 1440. ter Gemalinne nam Vrouwe *Iſabella van Aſſendelft*: na hem word het Geſlacht uitgeſtorven gereekent, by gebrek van Manlyk ooir: zoo dat de tegenwoordige benoeminge van *Sandhorſt* ſchynt aangenomen uit de bezittinge van dat Huis: hoewel in een ander Geſlacht overgegaan: 't heeft laaſt behoort aan Heer *Nikolaas Paats van Sandhorſt*, en is nader bezeten by Jonker *Jan*, enz. van *Sandhorſt*.

Houve. SANDT, 'T SANDT, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder *Fivelingo* quartier. (Zie boven op SANDE.)

Leeuw. Bat. Ill. fol. 156. SANDT, of 'T SANDT, voortyds een Slot buiten *Katwyk*, daar de Heeren van *Waſſenaar* hun intrek plagten te hebben, maar nu geheel vervallen; alleen is de jurisdictie noch uit dien naam bekent, en word nu (1681.) bezeten van Vrouwe *Maria van Reigersberg*, Vrouwe van beide *Katwyken*, en *'t Sandt*.

Pontan. 1 deel, fol. 62. Itiner. Anton. SANDT, of 'T ZANDT, een Vlek by het Steedtjen *Stralen*, in *Gelderlandt*, onder 't *Roermondtſche* quartier; nu word het zoo geheten: doch zou, naar zommiger meeninge (in *Itinerario Antonini*) *Sablones*, of *Sabulones*, genaamt zyn geweeſt.

SANDT TER BUITEN, een Dorp met Kerk en Predikant, ſtaande onder 't *Zeeuwſche* Claſſis van *Tholen* en *Bergen op Zoom*. *Lyſt de Predik.*

SANDT-AMBACHT, het legt in *Hollandt*, onder *Delft*. *Houve.*

SANDTDYK; in den *Ouden Blaffert* der Biſſchoppen ſtaat *Sandyk*, een Dorp in *Zeelandt*, op het Eilandt *Walcheren*. De ſtreek daar dit Dorp en de Stadt *ter Veer* op leit, met de zandige ſchorren daar by, heeft Grave *Floris de V.* omtrent het jaar 1280. aan Heer *Wolfert van Borſſelen* en zyne Huisvrouwe *Sybille* verkocht: zy vielen aanſtonds aan het bedyken en bepolderen, maakende dat landt, of Ambacht bequaam om bebouwt te worden; daar door wierden ook veel meer andere aangelokt, die 't met boomgaarden, als anders beplantten: zoo dat 'er naderhandt ook *Ter Veer* op is geſticht; zie op KAMPVEER. Ook bouwden zy daar by eene Veſt, of ſtetk Huis *Sandenburg* genoemt; zie op SANDENBURG. *Houve. Boxhor Zeel. Kronyk 1 deel, pag. 12.*

SANDVOORT, een Zeedorp onder *Kennemerlandt*, niet verre van *Haarlem*: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Haarlem* in 't *Hoog*. *Leeuw fol. 15*

SANEN; zie OOST- en WEST-ZANEN. Voorts ZAAN, ZAANDYK.

SAANDAM, of SARDAM, zie op Z.

SARDAM; zie op OOST-ZAANERDAM en WEST-ZAANERDAM.

SARTORIUS, (JOHANNES) geboortig van *Amſterdam* in 't laatſt van 't jaar 1400. en aldaar (na 't jaar 1500.) Regent of Rector geweeſt van de Schoolen, toen allerwegen zeer beroemt van geleerdtheit. Hy was ervaren in de *Latynſche*, *Griekſche*, en *Hebreeuwſche* taalen, vry wat zeldzaams in dien tydt; zou'er ook, met toeſtemminge der Magiſtraat, een openbaar Collegie in 't *Hebreeuwſch*, op d' oude *Waag* gehouden hebben. Heeft eenige dingen zeer wel in de *Latynſche* en *Nederlandtſche* ſpraake geſchreven, en getoont, dat men toen ſchool en taal met onrecht voor plomp en gebrekkelyk uitſcholdt: dat de taal veel heeft dat met de fraaije ſpreuken der *Grieken* en *Romeinen* overeen koomt: heeft ook niet onſierlyk drie duizent Spreuken der *Grieken* en *Romeinen* in 't *Nederduitſch* overgebragt. In het jaar 1656. zyn noch weêr te *Leiden* uitgekomen, *J. Sartorii Adagia*, *Græc. Lat. Belg. Schrevelii*. Hy heeft eene Uitbreidinge over de vier groote, en twaalf kleine Propheten het licht doen zien, het geen hem bekent heeft gemaakt: maar, om de ſtrenge plakaaten, wierd ze te *Baſel*, op den naam van *Johannes Toſarrius*, gedrukt. Hy klaagt in de voorreden aldus; „ O Elendige, en met recht be- „ klaaglyke ſtaat onzer Kerke! Maar wy zyn deze zoo „ taſtelyke duiſterniſſen waardig, omdat wy de Doctoren „ liever hebben dan het werkend en krachtig woordt „ Godts, de huichelary dan de waarheit, de ſchaduwe „ dan het licht, de Mammon dan Chriſtus. Want hoe? „ Schynt ook hedendaags de geheele wereldt door zoo „ eene Kerk niet aangenamer, en treflyker, die door eene „ religie meeſt uitwendig in het oog flikkert? Namelyk „ die, waar in een Opperprieſter, met edele geſteenten, „ purper en zyde blinkende, de offerhande doet, en daar „ al het ander, en yder in 't byzonder, naar de wyze „ van het O. Teſtament uitgevoert wordt; dan de le- „ vendige, waarachtige, geeſtelyke en krachtige Kerke, „ die alleen maar door het bloote woordt van Chriſtus „ beſtaat? In deze nochtans is het merg der religie, de „ ware oeffenſchool van den Trooſter den H. Geeſt; daar „ in al het quaadt ontleert, en het waare Goddelyke „ goedt geleert word, volgens 't levend' en krachtig „ werkende woordt des Heeren. Wy worden in die oef- „ fenſchool waarlyk Koningen en Prieſters; maar van den „ Heere Chriſtus. Want, Geliefde, met eene ſtelling die „ alle waarheit leert, offeren wy ons zelven den Heere „ tot eene levende, Gode heilige en welbehagende of- „ ferhande op; zeggende met *Paulus*; Ik leeve; doch niet „ meer ik; maar Chriſtus leeft in my. *Paulus Merula*, Profeſſor te *Leiden* geweeſt, verhaalt in zyne beſchryvinge van *Engelbert Merula's* Martelaarſchap, dat hy (te weeten, *Angelus Merula*) dezen *Johannes Sartorius*, voor eenen zyner beſte en getrouwſte vrienden hield. Dat ook *Sartorius*, terwyl hy het Paſtoorſchap in *Heenvliedt* bediende, daar eerſt de kenniſſe der waarheit geſchept hadde. Hy ſtorf te *Delft* (zommige ſtellen te *Noordtwyk*) in hoogen ouderdom, den 28 Maert 1567. of 1568. *Comm. Amſt. fol. 86* *Boxhor Holl. toon. pag 24* *Comm. Amſt. fol 861* *J. Sartor. onder den naam van Joh. Toſarr. in prefat. Sup Proph. Brandt dagwyz pag. 145*

SASSENHEIM, een *Hollandtſch* Dorp in *Rhynlandt*, onder *Leiden*. 't Is een volkplanting der *Saxen* geweeſt, toen zy eerſt zich hier neêrgezet, en hun *Heim*, of woonplaatze hadden. *Houve 1 deel, fol. 111.*

SAS VAN GENT; het is een kleine Stadt, of groote Sterkte in *Nederlandt*, in het Noordt-ooſterdeel van *Vlaanderen*; in het Weſterdeel der vier Ambachten, en daar onder het *Aſſenéder Ambacht*, omtrent derdehalve myl van *Gent*; is zoo genoemt, omdat het eene ſchutting of Sluis, voor de uitwatering van de *Leye* is, die van *Gent* afvloeijende, daar de *niewe Vaart* geheten word. Onder de oorlogen van den *Staat* met *Spanjen*, hebben die van *Gent* *De Raey Diction. Geogr. pag. 432.*

Gent, dit *Sas* tot eene ſterke Veſting gemaakt: als een bolwerk voor *Gent*, *Brugge*, het landt van *Waas*, en van *Vlaanderen*. In het jaar 1572. toen dit Landt tegen *Spanjen* was opgeſtaan, wierd dit *Sas*, door eenige overgekomene *Engelſchen*, ingenomen en verbrandt: maar die van *Gent* hebben het herſtelt, vergroot, en met buitenwerken bovenmaaten verſterkt. In het jaar 1644. in 't laatſt van Julius, heeft het Prins *Frederik Henrik* voor den *Staat* belegert; en den 7 September verovert.

Comm. Frederik Henrik 2 deel, fol. 164. ſeq.

Houve.

SAWERT, een der Dorpen onder het quartier *Hunſingoo*, in de *Groninger Ommelanden*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 154.

SAXNEM. Aldus ſchryft Graaf *Diederik de V.* in zynen Giftbrief van het jaar 1084. *Melis Stoke* noemt het ZASSENEM. Hedendaags word het SASSEM genoemt, leggende een gemeene Duitſche myl van *Leiden*, aan den rechter oever van den *Rhyn*. Men vindt verſcheide Plaatzen in *Hollandt* en *Frieslandt*, die dusdanige benaaminge draagen van de *Saxen*, met veele bywoorden, als Lutke/ Groote/ en diergelyke. Dit SAXNEM ziet men geteekent *Tab. V. Pars II.* onder *Teilingen*, aan den ſlinker kant van het Meer ALMERA. SASSEM, SASSENEM, SASSVM, is het zelve met SASSENHEIM, of SAXENHEIM: want dat HEIM, HIEM of HEM, zoo veel wil zeggen als een *Hoeve* of *Woonſtede*, heeft de Heer *Alting* geleert op het woord ARENACVM, zie ARNHEIM, en is hier boven verſcheidemaal aangewezen: Zie hier van op 't woordt ARENACUM, BEDEHEM, enz.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 154. In Godefred.

SCAGEN, SCHAGEN, is een Steedtje van *Weſt-Frieslandt*, twee gemeene Duitſche mylen en een half van *Alkmaar*, naar het Zuidt-ooſten; waar in Graaf *Diederik de II.* aan den H. *Aalbert van Egmondt* geſchonken heeft zes Boere hoeven (*Manſes*) volgens 't getuigeniſſe van zynen Na- achter-neef *Diederik den V.* in zynen Giftbrief van het jaar 1083. *Beka* ſchryft, dat het in 't jaar 1168. een Hofſtadt (*Villa*) is geweeſt: het word zeer geroemt wegens de onvergelykelyke vruchtbaarheit van den grondt. De Rymſchryver *Melis Stoke* maakt'er veel gewag van. Dit SCAGEN ziet men geteekent in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. VIII. Pars II.* boven aan in *Waſa* of *Weſt-Frieslandt*. Zie verder beneden op SCHAGEN.

Alting Not. Germ. Infer. Pars I. fol. 116. Caſ. B. Gal. lib. VI. c. 33. Plin N. H. lib. IV.

SCALDIS. De *Schelde*, een rivier van *Gaulen*, haaren oorſprong neemende in het *Vermandois*, in *Pikardyen*, nauwelyks ons raakende, als voor zoo ver dezelve de *Germanen*, die aan deezen kant van den *Rhyn* woonen, afſcheidt van de *Gaulen*, en vervolgens zich ontlaſt in de *Maas*, volgens 't verhaal van *Julius Cæſar*, en van *Plinius*. Ik zou meenen dat deze rivier den naam heeft gekreegen van het *Germaniſche* of *Celtiſche* woord Schol en Schelde/ het welk noch hedendaags *zacht neêrgaande* beteekent; hoedanig men ondervindt dat deeze ſtroom meeſtendeel is; van haaren oorſprong af tot aan *Valencyn* zoo klein van water zynde, dat ze geen ſchepen kan voeren; en daarna ook niet beroemt wegens haare ſteile diepte, als daar ze dicht by *Antwerpen* komt, en die Stadt voorby ſtroomt. Waarom zy by de aangrenzende volken en landtzaaten doorgaans Schold/ Scold/ Sceld/ Eſcaut/ Scond/ genoemt word; met die zelfde veranderinge van taal die men heeft in Hold/ Hald/ Helte/ Haut/ Hout; gelyk ieder bekent is. Waar zy in de *Maas* ſtort, en, met dezelve vermengt, weleer zich in de *Noordt-zee* ontlaſt heeft, is hier boven eens en andermaal aangewezen; en niet nodig hier te herhaalen; zie dit boven op het woordt MOSA, en OSTIUM MOSÆ. Deze Rivier ziet men met den naam van SCALDIS en *Tabuda*, zoo als ze voortkomt uit het landt van *Vermandois* (*ex Veromanduis*) afgeteekent in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. I. Pars I.* en eindelyk beneden de *Taxanders* ſtortende in de *Maaze*, krygende daar ook den naam van *Tunger*, volgens *Sidonius*; insgelyks *Tab. II. Tab. III.* en *Tab. IV.* zie ook *Tab. I. II. Pars II.*

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 154.

SCALDIS, SCALDIA. Dit noemt Keizer *Otto de II.* in zynen Giftbrief van het jaar 974. een Quartier of Landtſtreek (*Pagus*); dit was toen ter tydt de naam van aanzienlyke Gerechtsbannen, waar in verſcheide Schouten waren. Hier door word dan verſtaan het allernoordlykſte van de *Zeeuwſche* Eilanden, wier Zuidlyken kant beſpoelt word van de rivier van den zelfden naam, alzoo boos zynde als de Zee zelve, en de Weſtkant van de *Noordtzee*. Voor dezen heeft het zich uitgeſtrekt tot aan de Stadt *Bergen op den Zoom* (*ad Villam ſeu oppidum Bergarum*) onder haar rechtsgebiedt begrypende drie kleindere Eilanden,

Apud Boxhorn in Geertrudis-berga.

Spyange/ Waterange/ en Steninge; gelyk blykbaar is uit eenen anderen Brief van dien zelfden Keizer. Hedendaags kan dit Eilandt in grootte, en noch minder in koophandel het houden tegens *Walcheren*; hoewel het in vruchtbaarheit van grondt voor geen landt behoeft te wyken. In latere tyden is het SCALDIA genoemt geworden, om het door deze afgeleide benaaming van de rivier zelve te onderſcheiden. Nu ter tydt word het SCHOUWEN genoemt, naar den inheemſchen naam van de *Schelde*, anders de *Scoude*. *Melis Stoke* noemt dit Eilandt overal SCHOUDEN, en de Eilanders Schoudemaren (miſſchien Schoudemaren.) Met den naam van SCALDIA ziet men geteekent het Eilandt tuſſchen den Ooſtlyken arm van de SCALDIS en de *Maas*, zoo als dezelve in eenen gemeenen wyden mondt valt neffens de *Waal* (*Wala*) en de *Lek* (*Leccia*) in de Kaarten van den Heere *Alting*, *Tab. II. Pars II.* en *Tab. III.* Doch in *Tab. IV.* en *V.* ziet men hoe de loop der ſtroomen naderhant vetandett zynde, de *Maas* niet meer naar den kant van *Geervliet* in de *Waal* ſtort, maar zich zelfs boven *Flakkee* en *Goeree* eenen wyden mondt en uitwatering gemaakt heeft; en dat het gedeelte onder 't Eilandt van *Goeree*, dicht aan de *Noordtzee*, den naam draagt van SCALDIA, en het andere gedeelte zich nederwaarts uitſtrekkende naar *Tola*, (*ter Tolen*) en verder naar *Bergæ* en de rivier de *Zoom*, genaamt word PAGVS SCALDENSIS.

Julius Cæſar Buling. lib. 12. fol. 398.

SCALIGER, (JOSEPHUS) uit het hoog en doorluchtig Geſlacht *de la Scala*, in *Italiën*. Hy wierd wegens zyne geleerdheit en achtbaarheit Profeſſor *Honorarius* te *Leiden:* muntte in alle wetenſchappen uit. *Bulingerus* getuigt van hem, dat hy veel geleerder dan *JuſtusLipſius* was, niet tegenſtaande *Lipſius* toen de *Roomſch-Catholyke* religie van *Bulingerus* aangenomen hadde: voegende daar by, dat *Scaliger* om onvergelykelyk te zyn, niet dan de *Roomſche* religie ontbrak. De geleerde *L. Pignorius* roemt en noemt hem den allergeleerdſten onder de Schryvers zyner eeuwe. Dees *Scaliger* ſchryft, dat zyn Vader zoo wel by nacht als by den dag, en de nachtſcheidinge, of ter ſchemeravondt zien kon. Hy (*Joſephus*) zelf, heeft dat ook eigen gehad tot zyn 23. jaar toe. Onder zyne ſchriften word de *Emendatio temporum* zeer geroemt, enz. Hy was de zoon van *Julius Cæſar Scaliger*, uit het geſlacht der Heeren van *Verona*; ſtorf den 19 Januarius 1608. te *Leiden*.

L. Pignor. lib. 12. fol. 389. Joſeph. Scalig. epiſt. l. 1. pag. 45. Meteren fol. 613.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 155.

SCELLINCHOUT, een Dorp van *Weſt-Frieslandt*, behoudende den zelven naam, leggende tuſſchen *Hoorn* en *Wydenes*, by 't welk Graaf *Floris de V.* in het jaar 1281. de *Friezen* in een veldtſlag verſlagen heeft, volgens 't verhaal van *Melis Stoke*. SCELLINCHOUT ziet men neffens *Horna* en *Wideniſſe* geteekent aan een bogt of inham van de *Zuider-zee* (*Zuthera zea*) in de Kaarten van den Heere *Alting*, *Tab. V. VII.* en *VIII. Pars II.*

De Raey pag. 434.

SCHAGEN, voor deezen een Stadt; maar nu een groot en welbewoont Dorp of open Vlek, in het Noorderdeel van *Hollandt*, omtrent drie uuren van *Alkmaar*, niet verre van de *Zyp* en *Zuiderzee*. Het is eene vrye Heerlykheit, en de Heer daar van heeft hooge, laage, en middelbaare jurisdictie te *Schagen*, *Burghoorn*, *Barſingen*, *Kolhorn*, en *Harinkghuizen*; 't heeft noch Stadts recht, en is van huis tot huis bewoont gelyk een Stadt: 't verdeelt zich aan de merkt in vier buurten, en is dezerwyze als in vier ſtraaten geklooft. *Guicciardyn* noemt *Schagen* het uiterſte Noordtſch Geweſt van *Hollandt*, 3 mylen van *Alkmaar*, en 3 mylen van *Medenblik*. Men vindt Schryvers die *Schagen* eene Volkplanting van de *Noormannen* of *Deenen* willen maaken; om dat'er ook een *Schagen* in *Denemarken* is. De Heeren van *Schagen* hebben hunnen oorſprong van *Albertus van Beijeren*, zoon van Keizer *Lodewyk*, by Vrouwe *Margareta*. Dees *Albert* was Grave van *Henegouwen*, *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. die zynen baſtaardtzoon *Willem*, door den Paus gewettigt, Heer van *Schagen* maakte, voegende daar by de vier naby gelegene Dorpen, *Barſinghoorn*, *Haringkhuizen*, *Kolhorn*, en *Burghoorn*. Het landtjen van *Burghoorn* is op koſten van den gemelden *Willem*, eerſte Heer van *Schagen*, bedykt, en 't wierd toen *Niewlandt* geheten, gelegen by *St. Martens* dorp, in het Eide *Ryp* (of *Zyp.*) Grave *Willem van Henegouwen*, *Hollandt*, enz. en *Willen de IV.* Hertog van *Beijeren*, Grave van *Henegouwen*, *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. begiftigden *Schagen*, in 't jaar 1415. met Stadts Privilegiën en Rechten. De Kerk is een treffelyk gebouw, de Merkt zeer groot, en het Stadthuis niet te verachten: ook is'er een werkhuis. Het omleggende landt is zoo vruchtbaar als geen ander in *Hollandt*, of daar omtrent. Een ſtuk landts geldt daar tweemaal meer dan een ander ſtuk van die zelfde grootte in het overige van *Hollandt*, immers by *Boxhorns* tyden. Daar heeft een boom geſtaan die in een jaar voor 100 guldens aan vruchten opleverde: ook is'er een ſchaap geteelt en opgevoedt, dat byna hondert guldens, by 't laatſte bodt, gelden mogt; de vermaarde *Boxhorn* heeft'er zelf de brieven van gezien; en d'af beelding van dat ſchaap heeft opentlyk in de Vleeſchhal t' *Amſterdam* gehangen. *Willem*, eerſte Heer van *Schagen*, heeft omtrent het jaar 1440. of beter, 1394. een ſterk Slot op de *Vroonlanden* gebouwt, tot noch toe by zyne Nakomelingen, de Heeren van *Schagen*, bewoont. Men vindt hun Geſlachtregiſter by *S. van Leeuwen*, *Bat. Illuſtr. fol.* 1077.

Guicc. fol. 235.

Boxhorn Holl. toon. pag. 353.

Idem Boxhorn ibid.

Leeuw. Bat. Ill. fol. 202.

SCHAGEN: 't Bailjuuwſchap begrypt *Schagen*, een zeer oudt Vlek of Dorp, heerlyker dan eenige Dorpen in geheel *Noordt-Hollandt*, of *Weſt-Frieslandt*, Stadtswyze, huis aan huis gebouwt, zie boven SCHAGEN, daar by noch *Haringkhuizen*, *Barringhorn*, *Burghoorn*, en *Kolhorn*:

Brugm. voor Scriver. Kronyk p. 48. 33. noch behoren 'er, behalven deze Dorpen, verſcheide groote en ryke Buurten onder, daar van de meeſte wel voor kleine Dorpen konnen doorgaan; als *Gentewal*, *de Nes*, *'t Jallewal*, *Lutjewal*, *Avendorp*, *'t Jaartdorp*, *Hale*, *Oudewerf*, *Wybewerf*, *Kieſingwerf*, *Oude Mans Hage*, *Groote Keinſe*, *Tolk*, *Kleine Keinſe*, *den Hoep*.

SCHAKERBOSCH, 't legt buiten het *Haagſche* boſch, tuſſchen *Voorſchoten* en *Voorburg*, en plagt zich tot *Utrecht* toe uit te ſtrekken: het was ter oorzaake van de Rovers gevaarlyk; want, gelyk voorgegeeven word, onthielden die 'er zich veel in; ook zou het daarom 't *Woudt zonder Genade* geheten hebben. *Tacitus* maakt gewag van een *Sacrum Nemus*, het *Heilig Boſch:* en zegt dat *Claudius Civilis*, een Vorſt in *Bataviën*, daar ter vergaderinge deed nodigen en komen de Grooten en voornaamſten des volks. Veele zyn van gedachten, dat het tuſſchen *Leiden* en *Delft* zoude zyn geweeſt, omdat omtrent *Voorburg* noch hedendaags het *Schakerboſch* bekent is, mogelyk het *Sacrum nemus* van *Tacitus*; immers iet van een byna het zelfde geluidt, met zich ſleepende. Men kan ook dit *Sacrum* voor *vervloekt* neemen, als een vervloekt boſch, omdat 'er zoo veel kracht en gewelt in geſchiedde: gelyk het woordt *Sacrum* zoo wel *vervloekt*, als *geheiligt* betekent. Ook verwerpt P. *Merula* het niet volkomen als een fabel, het geene men in de *Oude Hiſtoriën* van het *Woudt zonder genade* beſchreven vindt, en dat 'er het *Sakerboſch* een deel van zou konnen geweeſt zyn, of een en 't zelfde met dit omtrent den *Haag:* zyne paalen verder naar het Zuiden, Noorden, ja over den *Rhyn*, en tot het uiterſte van ons landt hebbende uitgeſtrekt. Het heeft voortyds groote ſchade door ſtormwinden geleeden; daar na door 't vernielen, verwoeſten, en wat dies meer is, in 't begin van den *Spaanſchen* oorlog. *Pontanus* kant 'er zich tegen, en ſpot met hen die het *Sacrum nemus* gaan zoeken in een laag, gebroken, en dagelyks van den ſpringvloedt gequelt landt, of eilandt, als *Hollandt* in dien tydt doorgaans was geſtelt; zegt, dat zy op den doolweg zyn, en wyſt hen naar het *Rykswaldt*, daar ook eenige dalen en hoogten zyn, die ik weete niet wat voor eenen ſchyn van achtbaare oudheit, en verborgen heiligdom van buiten uitbeelden. Dit *Rykswaldt*, of *Hoogewaldt*, een *Niewmeegſch* boſch, ſtrekt zich uit van de Heerlykheit *Beek* langs *Kronenburg*, tot aan *Kleef:* wel dicht in 't eerſt van ſtruvellen en dik-opgaande geboomte bewaſſen; maar met den tydt meerendeels doorluchtig gemaakt. De Schryver doet 'er by uit *Berchem*, die voor omtrent 250 jaaren of wat meer heeft geleeft; dat Grave *Jan van Kleef*, voortyds in dat boſch jagende, daar in een Hert doorſteeken heeft, met eenen halsbandt om, daar *Julius Cæſars* naam op ſtont. *Cluverius* meent, dat dit boſch *Sacrum nemus* niet verre van *Batenburg* is geweeſt, omtrent in 't midden van het landt, tuſſchen *Maas* en *Waal*, en neemt *Batenburg* voor *Oppidum Batavorum*, dat andere Schryvers op *Niewmeegen* paſſen, andere weêr op *Wyk*, enz. *S. van Leeuwen*, ſtelt mede *Schakerboſch*, of *Sacrum nemus*, by *Leiden*, en den *Haag*; ook andere by *Schakerloo*, niet verre van *ter Tholen*, in *Zeelandt*.

Tacitus lib. 4. Hiſtor.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol 37. Picard pag. 67. Cluver. de 3. Rhen. alv. cap. 16. Merula van de Wildern. fol. 49. Idem Merula fol. 127. Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol 37. Cluver. de 3 Rh. alv. c. 16. Pontan. deſcript. chronog. cap. 16. Leeuw Bat. Ill fol 155. Houve 2 deel, fol. 51.

Houve. Boxh. SCHAKERLOO, een der negen Dorpen van het Eilandt *Tholen*, in *Zeelandt*. Alhoewel *Boxhorn* dit een ſchoon Dorp noemt, heeft het echter geene Kerk, noch byzonderen Predikant.

Leeuw. fol 157. SCHALKWYK, een Dorp in *Hollandt*, onder *Kennemerlandt*, dicht by de Stadt *Haarlem*.

Houve 1 deel, fol. 151. SCHALKWYK, een ſtaai Dorp met eene lange Buurt tot aan den *Lekkendyk*, in het Overſticht van *Utrecht* uitloopende: is een Ambachts-Heerlykheit des Graafs van *Kuilenburg*, volgens *Van der Houve:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Rheenen* en *Wyk*.

Winſem. SCHALSUM, een der 11 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Franekeradeel*, in 't quartier *Weſtergoo*.

Idem Winſem. SCHARL, of SCHARLE, een der negen Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Hemelumer-Oldevaart* en *Noordtwolde*, in 't quartier *Weſtergoo*. Het is een ſchoon Dorp, 't heeft noch eene buurt *Laexum*, dicht by de zee: daar legt ook 't zoo vermaarde *roode Klif*.

Winſem. SCHARNEGOUTUM, een der 28 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Wimbritzeradeel*, of een der 14 binnendykſche Dorpen; de andere 14 leggen buitendyks; onder 't quartier *Weſtergoo*.

Pontan. Gelderſ geſchied. 1 deel, fol. 111. SCHARPENZEEL, beter SCHERPENZEEL, een *Gelderſch* Dorp in de *Neder-Veluwe*, of een groot vlek met een aanzienlyk Huis, dat in de voor-voorlede Eeuwe van 't Geſlacht der Heeren van *Scherpenzeel* op de *Weſterholten* gekomen is. Toen in het jaar 1547. geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene jaarlykſche ſchatinge van 75000 guldens was opgelegt, ſtont het *Arnhemſche* quartier (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in geſchat op 17108 guldens; daar toe moſt de *Nederveluwe* (een der drie gedeelten van dat quartier; behalven de Steden die geſtelt waren op 2900 guldens, laſten 6958 guldens: in die ſom moſt *Scharpenzeel* (een der zeven Dorpen van de *Nederveluwe*) 204 guldens 7 ſtuivers $8\frac{1}{4}$ penning opbrengen.

Houve 1 deel, fol 84.

Winſem. SCHARPENZEEL, SCHERPENZEEL, een der 20 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Stellingwerf Weſteinde*, of een der 14 beſloten Dorpen tuſſchen de rivieren de *Lende* en de *Kuynre*; die Weſtwaarts naar de *Zuiderzee* uitwateren: de andere zes Dorpen leggen over den Stroom, in het quartier der *Zevenwolden*. *Houve.*

SCHARPENSEEL, of SCHERPENZEEL, een oud adelyk Huis of Slot in *Overyſſel*, onder *Twenth*. *Houve.*

SCHARWOUDE, SCHARDAM, enz. zie op SCHERWOUDE, SCHERDAM, enz.

SCHEEMPTE, een der 19 of 20 Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, in de *Oldampten*; daar de Stadt *Groningen* het gezag over heeft: als ook over SCHEEMPTER HAMRYK, een ander Dorp in de zelfde *Oldampten*. *Houve 1 deel, fol. 170.*

SCHELDE, een Rivier in *Nederlandt*, neemende haaren oorſprong in *Vrankryk*, in het Noorder-deel van *Pikardyen*, in het *Vermandois*, by *Châtelet:* loopt door 't *Cambreſis*, *Henegouwen*, *Vlaanderen*, en, onderweegen met veele Stroomen en Rivieren vermeerdert, doetze verſcheide ſtreeken van *Brabandt* en *Zeelandt* aan, eer zy in de *Noordtzee* valt. *Reigersberg*, die in 't jaar 1550. geſchreven heeft, verhaalt in zyne *Kronyk* (uit *Petr. d'Aliaco*, Biſſchop van *Kamerik*, enz. getrokken) dat de *Schelde* haaren loop altydt uit *Pikardyen* zou genomen hebben, door verſcheide *Pikardſche* Steden, van daar door *Doornik*, eenige *Vlaamſche* en *Brabandtſche* Plaatzen, voorby *Antwerpen*, haaren loop tuſſchen *Brabandt* en *Zeelandt* neemende, ooſt en weſt: maar ſedert heeft de *Schelde* zich door vlieten verdeelt, neemende haaren loop tot in de Zee. *Johannes Borſſalus* getuigt, dat de *Schelde* het oudſte vloedtwater van *Zeelandt* was: dat het water de *Hondt* genaamt, 't welk nu tuſſchen *Zeelandt* en *Vlaanderen* van de *Schelde* in Zee loopt, dagelyks breeder, dieper en grooter geworden, ſedert de Duinen van de *Wielingen*, *Vlaanderen*, en *Zeelandt*, omtrent het jaar 938. van een geſcheiden heeft. De oudſte *Kronykſchryvers* van *Zeelandt* melden, dat de *Schelde* voorby *Antwerpen*, tuſſchen *Brabandt* en *Rommerswaal*, zich altydt door *Zeelandt* in verſcheide plaatzen geſcheiden, en alzoo haaren loop in zee voorby de *Roompot* genomen heeft. Dat de *Roompot* ten tyde der *Romeinen* de ſterkſte Fortres van *Zeelandt* was; maar ſedert, door invloeijingen, als anders, onder de golven geraakt; zie ROOMPOT. *S. van Leeuwen* ſpreekt 'er dus van: De *Schelde* heeft haaren oorſprong in- of uit het *Vermandois*, omtrent de Abdye van *St. Martyn*, daar zy zich met eenen zachten en traagen loop tuſſchen *Beauvais* en *Châtelet*, naar *Kamerik* ſchietende, laat zien; van daar door *Henegouwen*, voorby *Bouchain*, met verſcheide toevloeijende Stroomen verſterkt, doorlooptze *Valenchyn*, van daar voorby *Kondé*, daar ze de *Haine* krygt, zich vermengende met de rivier de *Scarpe*, ſchietze midden door *Doornik* in *Vlaanderen*, en door *Oudenaarden* naar *Gent*, ook door *Gent*; vermengt zich daar na met de *Leye*, en krom draaijende, ſtroomtze door *Dendermonde*, van daar naar de **Teems*, voorby *Rupelmonde*, tot aan *Antwerpen*, ſcheidende daar *Vlaanderen* en *Brabandt* van een; vereenigt zich ontrent 3 mylen weegs van *Bergen op Zoom* met de Graft van *Romerswaale*, door Keizer *Otto den III.* met den naam van *Ooſter-Schelde*, van de *Weſter-Schelde* onderſcheiden, verlieſt daar haaren naam, en vermengt zich met de *Ooſterſchelde*, voorby *Willemſtadt*, met het *Hollandtsdiep*, en loopt zoo voort naar de *Maas*; aan de andere zyde door de *Weſterſchelde*, daar de *Hondt* genoemt, tuſſchen *Biervliet* en *Vliſſingen* in zee loopende, daar ze te vooren maar alleen door 't gat van de *Weſterſchelde* plag heen te ſchieten. De *Ooſterſchelde* begint, door de droogte, byna onvaarbaar te worden; dus verre *S. van Leeuwen*. De verdeelinge van *Zeelandt* in *Beooſter-* en *Beweſter-Schelde*, is al voor het jaar 1269. bekent geweeſt, blykens 't Handſchrift van Grave *Floris den V.* van *Hollandt*, enz. aan *Albrecht*, Heer van *Voorne* gegeeven. Onder *Zeelandt Beweſter-Schelde* behooren de Eilanden *Walcheren*, *Zuidtbevelandt*, *Noordtbevelandt*, en *Wolfertsdyk*; met de Steden *Middelburg*, *Vliſſingen*, *Kampveere*, *Arnemuiden*, *Weſtkappel*, *Domburg*, *Ter Goes*, en weleer ook *Romerswaal*, en *Kortgeene*, † nu verdronken: doch onder *Zeelandt Beooſter-Schelde*, heeft men de Eilanden *Schouwen*, *Duivelandt*, *Tholen* en *Oreſandt*, met de Steden *Zierikzee*, *Brouwershaven*, *ter Tholen*, en *St. Martensdyk*. *Emanuel van Meteren* zegt, dat de omvang der landen van *Zeelandt*, zoo verre zy bedykt zyn, 40 mylen weegs bedraagt. Hoeveel ieder roede Dyks gekoſt heeft, zie op ZEELANDT. Volgens d' ooirſprongkelyke Rekeninge van den honderſtſten penning in *Zeelandt*, (1641.) was *Zeelandt*, *Beweſter-Schelde* (doch daar by getekent eenige Polders tot het jaar 1643. noch onbedykt) groot 111215 gemeeten, of $55607\frac{1}{2}$ Mergens, en noch $63\frac{3}{4}$ Roeden. *Zeelandt*, *Beooſter-Schelde* 72134 gemeeten, of 36067 Mergens, en noch $299\frac{1}{2}$ Roeden; maakende voor geheel *Zeelandt* 183350 gemeeten, of 91675 onzer mergens en 63 Roeden.

De Raey Dictionn. Geogr. pag 201. Reigersb. Kronyk v. Zeel. p. 3. 4. Johan. Borſal. Petr. de Aliaco. Leeuw. Bat. Ill. fol. 129. 130. Guicc. beſchr. der Ned. fol. 13. Idem Leeuw. ibid. Boxhorn Zeel. Kronyk 1 deel, pag. 87. 91.

De

* De *Teems*; vinde het zoo in *S. van Leeuwen* gedrukt, of 'teene feil is, of dat 'er een water is dat zoo heet, is my onbekent; 't zou eer de *Rupel* konnen zyn. R.

† Hoe *Kortgeene* nu weder eenigzins het hoofdt opſteekt, zie op de letter K.

De rivier de *Schelde*, zou in oude tyden SCHOUDE genaamt zyn geweeſt, en daar van zou het Eilandt SCHOUWEN dien naam bekomen hebben; zie op SCHOUWEN.

Houve 1 deel, fol. 142. SCHELLAG, in den *Ouden Utrechtſchen Blaffert* der Biſſchoplyke juriſdictie in *Zeelandt*, vinden wy SCHELBAGT: het is een *Zeeuwſch* Dorp op het Eilandt *Walcheren*.

Houve. SCHELLIGAM, een der Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, onder 't quartier *Hunſingo*.

SCHELLINCKHOUT; zie SCHELLINGHOUT.

J. de Raey pag. 201. SCHELLING, of der SCHELLING, een Eilandt in *Nederlandt*, in de *Noordtzee*, byna ten Noordweſten van *Frieslandt*, tuſſchen het Eilandt *Amelandt* en *Vlielandt*, daar de *Zuiderzee* in de *Noordtzee* loopt. *Louis Guicciardyn* ſtelt het op de breedte van 54 graden, in het midden van *Frieslandt* en *Hollandt*; de inwoonders, en de *Friezen* noemen het de SCHIELGE; en dit is eigentlyk van het *Schil* en de *Schilbanken*, daar om heen leggende: daar van zegtmen, in de gemeene taal, op der *Schelling*, of *ter Schelling* aan de *Schilbanken*. Dit Eilandt heeft eenige Dorpen en goedt Weilandt, daar een menigte koeijen graazen. Daar omheen word veel viſch gevangen, ook Zeehonden, in *Guicciardyns* tydt voor *Guicc. fol. 169.* lekkernye geacht, voor al toebereidt onder of met een korſt; ook bequaam om traan van te kooken: hy verhaalt met een de belachelyke, hoewel merkwaardige manier, op welke de *Schellingers* de Zeehonden vangen. Zy verkleeden of vermommen zich, zegt hy, zoo vreemdt, dat ze beeſten ſchynen te zyn: dus gaan zy zeewaart in ter zulker uuren, als zy weeten dat dit gedierte in de vrye lucht komt, om zich te vermaaken en te ſpeelen, zoo op den oever als op 't landt; dan beginnen de *Schellingers* te danſſen en te ſpringen gelyk die een klucht ſpeelen. De zeehonden ſchieten tot dit ſchouwſpel toe, en verluſtigen zich daar in; de danſſers deinzen al huppelende achterwaarts, de viſſchen volgen hen, tot verre op 't landt: ondertuſſchen ſpannen andere de netten achter de zeehonden, ter bequamer plaatzen: de huppelaars ziende dat het hunnen tydt is, ſchudden dat vermomt gewaadt uit, en komen de zeehonden nader, die, verſchrikt achter uit wykende, in de netten *Winſem. Fr. Kr. fol. 308.* met menigten gevangen worden. In het jaar 1488. quam 'er aan dit Eilandt een Vrouwe-lichaam aandryven dat 12 houtvoeten lang was: men vermoedde dat zy uit de Noordtſche quartieren herwaarts door de zee was aangeſpoelt. *Voſſii Jaarb. pag. 439.* In het jaar 1373. zond Hertog *Albert van Beijeren* (toen noch Ruwaart, naderhandt Grave van *Hollandt*) Heer *Willem van Naaldwyk*, Maarſchalk van *Hollandt*, naar dat *Johann. Leidenſ. in Chr.* Eilandt, met eene ſcheepsvloot tegen de *Friezen:* maar op 't vaſte landt niets durvende onderneemen, viel op *St. Laurens*-dag op ter *Schelling* aan, verbrandde de daar op ſtaande huizen, keerende van daar met de gevangenen en *Aitzem. 5 deel, fol. 731.* den roof weêr naar *Hollandt*. In't jaar 1666. toen de *Staat* met *Engelandt* in oorlog was, quamen de *Engelſchen* den 20 Auguſtus, met 20 ſchepen, alle branders en klein vaartuig, nevens een oorlogſchip, in 't *Vlie*, de voorvloedt ter baate hebbende, zy verbrandden de twee oorlogsſchepen die daar op de wacht lagen, nevens een groot getal koopvaarders, waar van de ſchade wel op 12 Millioenen wierd begroot, zonder dat'er de *Engelſchen* eenig voordeel van hadden. Zy gingen vervolgens op der *Schelling* te lande, en verbrandden daar het Weſteinde.

Houve 1 deel, fol. 118. SCHELLINGHOUT, of SCHELLINKHOUT, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder het Schoutampt van *Hoorn:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Hoorn*.

SCHELLING, (WEST) een Dorp onder *Noordt-Hollandt*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Enkhuizen*.

Houve 1 deel, fol. 98. SCHELLINGWOUDE, SCHELLINKWOUDE, een *Hollandtſch* Dorp, onder 't Bailjuuwſchap van *Amſtellandt*, *Waterlandt*, en *Zeevank:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Edam*.

H uve. SCHELLUYNEN, een *Hollandtſch* Dorp in 't landt van *Arkel*, onder *Gorkum:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Gorkum*.

Winſem. SCHELTEMA, Een Slot of Huis in de *Frieſche* Grietenije *Dongeradeel*, onder 't quartier *Ooſtergoo*.

SCHENK, (FREDERIK) van *Tautenburg*, Biſſchop; zie op FREDERIK DE V. SCHENK, enz.

Meteren fol. 168. P. C. Hooft fol. 626. SCHENK (MARTEN) van *Nidek*, of *Nideggen*, een *Gelderſch* Edelman, was afkomſtig van Heer *Otto Schenk van Nydeggen*, Ridder, Heer van *Walbek*, Droſt te *Wachtendonk*. Hy heeft zich in het begin der *Nederlandtſche* Oorlogen zeer vermaart gemaakt. In zyne eerſte jeugt was hy jongen van Kapitein *Enkhuizen*, daar na van Heer *Yſſelſtein*. Hy diende daar na den Prins van *Oranje* met twee paerden: maar toen hy, na de Paciſicatie van *Gent*, het Huis *Blyenbeek* aan de *Maas*, boven de *Graaf*, daar hy eigendom op voorwendde, zynen Neef ontweldigt had, en van de *Staten* geene beſcherming kon krygen, viel hy van hen af, en begaf zich onder *Parma*, in dienſt van *Spanjen*; had ook te vooren eenen *Staatſchen* Vaandrig doodt geſtoken. Hy brandtſchatte 't geheele Landt van *Gelder*, zelfs op de rivieren: daar na belegerden de *Staten* door Kapitein *Hegerman*, *Blijenbeek*, maar *Schenk* quam met eenige ruiters, nevens weinige ſoldaaten, en belegerde de Belegeraars, die zonder leeftocht, en door honger geperſt, met *Schenk* in akkoordt moſten treeden; echter liet hy eenen Kapitein, *Hartman Heerkes*, om 't leven brengen. *Schenk* was Edel van geboorte, maar gering van middelen, echter zeer hooghartig. Nadat hy in July 1579. *Deutekom* door liſt had ingenomen, en noch eenen anderen aanſlag voorhadde, wierd hy, met noch zeven zyner Kapiteinen, door Heer *Sigismund Kurtsbach* omringt, en, zeer gewondt, gevangen genomen; hy ontſlipte evenwel. In het jaar 1580. belegerde Prins *Willem van Oranje*, *Groningen* door *Bartel Entes*, die daar doodt bleef; *Schenk* quam om de Stadt te ontzetten: *Hohenlo* trok tegens hem aan, maar wierd door *Schenk* op de *Hardenberger Heide* geſlagen, en *Groningen* ontzet. Hy nam vervolgens *Koevorden* in, belegerde en veroverde, met *Rennenberg*, *Delfzyl*. Maar nadat *Rennenberg* 1581. geſtorven was, vatte *Schenk* een misnoegen op tegen de *Spaanſchen*, omdat zy *Rennenbergs* Gouvernement, hem voorby gaande, aan *Verdugo* gegeeven hadden. Noch meer wierd hy 'er op gebeeten, omdat hy, van de *Staatſchen* gevangen, zeer groot rantzoen had moeten opbrengen, zonder dat de *Spaanſchen* hem iets daar toe gaven, of zynen ſtaat verhoogden. Hy tradt daarom met *Niewenaar* (1585.) in onderhandeling, voort in *Staten* dienſt, en in dien van den *Keulſchen* Keurvorſt *Truches:* ſtraks daar aan veroverde hy *Blijenbeek*, nevens 't Slot *Overaſſel* in *Gelderlandt:* ſloeg eenige *Spaanſche* benden op de *Lipper Heide*, nadat hy te vooren *'s Gravenweerdt* verſterkt, *Rhynberk* verdeedigt, en *Bon* door verraſſinge ingenomen, ook weêr verloren had. Hy bragt hen noch veele andere ſchade toe, en bouwde de vermaarde Schans, die naar hem den naam voert; zie SCHENKENSCHANS. *Schenk* wierd in 't jaar 1586. plechtelyk Ridder van *Leiceſter* geſlagen, en met eenen gouden ketting ter waarde van 2000 guldens vereert: maakte in 't jaar 1586. eenen aanſlag op *Niewmeegen*, die wel gelukt zou hebben, indien de *Engelſchen*, die hy onder en by zich hadde, het werk niet door luiheit en hoogmoedt, verbrodt hadden. In 't jaar 1589. had hy andermaal eenen aanſlag op *Niewmeegen*, maar wierd afgeſlagen. Eenige ſchepen dreven door den geweldigen ſtroom van de rivier te verre af, de overige konden de vluchtende niet bergen, zoodat eenige ontladen ten gronde gingen, ook met hen *Marten Schenk*, die, door zyne zwaare wapenruſtinge, zich niet uit het water redden kon. Dus nam deze Heldt zyn einde; wiens ſtoutheit in ondernemingen, en kloekmoedigheit ingevaaren, hem dikmaals meer holpen dan zyne voorzichtigheit. Onder de krygstugt was hy niet wel te buigen, hier door bragt hy zich wel by zyne Medekrygers in gunſt, maar by de Regeeringe en den Burger in haat. Met de jaaren ſchikte het zich wat beeter. Zyn lichaam wierd van de *Niewmeegers* opgeviſt, en opentlyk, omdat hy van de *Spaanſchen* was overgeloopen, ten ſpot geſtelt: maar zyne ſoldaaten namen 'er wraak over, zeer wreedt met de *Niewmeegſche* gevangens, om de ſmaadt hunnen Overſten aangedaan, omſpringende. De *Niewmeegers*, dat gewaar wordende, namen hem wel weg; maar lieten hem onbegraaven leggen. Doch Prins *Maurits*, twee jaaren daar na *Niewmeegen* verovert hebbende, deed hem met groote pracht ter aarde beſtellen. *Em. van Meteren* zegt, dat die van *Niewmeegen* het lyk geviſt, en voor dat van *Marten Schenk* gekent hebbende, het by vonniſſe deeden vierendeelen, en 't hooft op *St. Anthonis* poort ſtellen. Dat het'er ook weêr afgenomen wierd door laſt van *Varrabon*, *Spaanſche* Stadthouder in *Gelderlandt*, omdat veele onnozele burgers van *Niewmeegen*, ter wraake, allerwegen wierden doodtgeſlagen; dat het hooft en de quartieren in eene kiſt gelegt, en in eenen Tooren bewaart wierden, tot dat, als gezegt is, het prachtig in de groote Kerk, voor 't hoog Altaar, in 't Graf der Hertogen van *Gelder*, Prins *Maurits* en al den Adel in perſoon mede gaande, gezet wierd.

Idem Hooft fol. 704. ſeq. Grotii Nederl. Jaarb. fol. 74. Hooft fol. 684. 1010. 1061. 1082. Grotii Nederl. Hiſtor. fol. 104. 105. 111. 145. Em. van Meteren fol. 245. 247. 250. 279. Bor Nederl. Oorlog. 21 Boek fol. 24. P. C. Bor. P. C. Hooft. H de Groot. Em. van Meteren fol. 302.

SCHENKENSCHANS, eene zeer ſterke Schans, legt aan de landtſcheidinge van *Nederlandt*, in 't landt van *Kleef*, in het Ooſtelyk gedeelte der *Betuwe*, op den hoek daar de *Rhyn* zich in twee armen, *Rhyn* en *Waal*, ſcheidt en verdeelt. *Marten Schenk* is'er d'eerſte Bouwheer, in 't jaar 1586. van geweeſt. Hy nam in het jaar 1586. een Eilandtjen, *'s Gravenwaerdt* genaamt, in; leggende boven het Tolhuis, daar de *Rhyn* zich op de gehoorde wyze in tweën verdeelt. Daar op begon hy eene groote geweldige Schans te maaken, om 'er de *Betuwe* mede te dekken, en meeſter te blyven van den *Rhyn*, enz. eer het de vyandt deedde: De Schans wierd naar hem dus genoemt. In het jaar 1635. veroverden of overrompelden de *Spaanſchen* deze Sterkte: d'Overſte Luitenant *Adolf Denholdt*, wiens Vader in *'s Gravenhage* was onthooft, berecht van de zwakheit der Bezettinge aldaar gekregen hebbende, trok uit de Stadt *Gelder*, met 500 uitgeleezene ſoldaaten: zy gingen onder zyn gebiedt over de *Waal* daar 't *Staten* Oorlogſchip juiſt toen niet op de wacht lag; namen de huizen

De Raey pag. 201. Meteren fol. 250.

dicht aan de Schans in, daalden in de Graft, die zy droog vonden, en de Paliſſaden half verrot; veroverden, niet tegenſtaande de ſchildwacht alarm maakte, de wallen, en taſtten voort de bezettinge met zulk eene dapperheit aan, dat ze op den 17 July, 's morgens ten 3 uuren al meeſter van de Schans waren, ſchoon het Guarnizoen, nevens de Gouverneur van *Welderen*, die geen quartier begeerde, grooten tegenſtandt deede. De Kardinaal *Infant*, Gouverneur der *Spaanſche Nederlanden*, ſtelde gemelden *Denholdt* aan voor Gouvernenr, en vereerde hem een gouden ketting met noch 50000 guldens. De Schans was als de ſleutel van het Landt, en om die reden hadden de *Staten* geenen zin om ze lang in handen van den vyandt te laaten. Hy had'er eene goede Bezetting in gelegt, beſtaande uit *Spaanſch*, *Italiaanſch*, *Hoogduitſch*, en *Walſch* krygsvolk. Weinige dagen na dat groot verlies verliepen 'er maar, of Prins *Frederik Henrik* belegerde de Veſting weder: op den 5 Auguſtus 1635. quam hy 'er voor; doch kon, om den invallenden ſtrengen winter, en dat de ganſche magt der *Spaanſchen*, alzoo wel als der *Staatſchen*, zich in dien hoek hadde neêrgezet, in 't zelfde jaar daar geen meeſter van worden. Na dat de vorſt en koude voorby was, wierd het beleg voortgezet; en ſchoon de Kardinaal *Infant* 't *Spaanſch* Leger tot aan *Kleef* hadde doen naderen, vonden de Hoofden daar van, Grave *Jan van Naſſauw*, Prins *Thomaſo van Savoyen*, en *Piccolomini*, het niet mogelyk de belegerden te konnen ontzetten, noch ter hulpe te komen: die het daarom den 30 April 1636. overgaven. Deze Schans was noch eens in 't jaar 1599. door *Franciſco Mendoza* te vergeefs belegert geweeſt. In het jaar 1630. was ze ook door eenen Jeſuit, *Jan Otten*, met een vervaarlyk verraadt gedreigt: dus bleef deze onwinbaar-gehoude Sterkte tot op 't jaar 1672. aan den *Staat*. Wanneer Koning *Lodewyk de XIV.* van *Vrankryk* den *Staat* zoo plotzelyk op 't lyf viel, was *Schenke-ſchans* wel geſterkt, en van Magazynen en Bezettinge zoo wel verzorgt, dat het een langduurig beleg zou hebben konnen uitſtaan: maar in dien tydt kon of wilde niets tegenhouden. De Heer ten *Haaf*, Burgermeeſter van *Niewmeegen*, Raadsheer in 't Hof aldaar, enz. had weeten uit te werken, dat zyn Zoon, eerſt uit de ſchoolen gekomen, en maar 22 jaaren oudt, voor Gouverneur van deze zoo hoog aangelege Veſting verklaart wierd, eer hy noch Kapitein was. *Turenne* quam 'er den 17 Juny voor, en op den 21 dier maandt was 't verdrag van overgave al met den vyandt geſloten. Maar in 't jaar 1674. wierd deeze Sterkte van de *Franſchen*, gelyk alle hunne andere Veroveringen in 't *Vereenigde Nederlandt*, weêr verlaaten: doch toen trok 'er *Brandenburgſche* Bezetting in, om dat de Schans op den *Kleefſchen* bodem gebouwt was. Naderhandt is 'er echter tuſſchen deze *Staat* en *Brandenburg* over verdraagen, en *Schenkeſchans* aan den *Staat* gebleven, of weder gekomen. *P. C. Bor*, ſpreekende van het bouwen van deze Schans, zegt, dat de Hertog van *Kleef* in dien tydt daar niet wel mede te vreden was: dat hy over *Marten Schenk* aan *Leiceſter* klaagde, alzoo hy dat werk op zynen bodem leî: maar *Leiceſter* antwoordde; Dat de Schans op eenen kaalen grondt wierd gelegt, niet op het gebiedt van *Kleef*, maar van of onder *Gelder*; dat men zich aan het oude recht van *Gelderlandt* moſt houden: gelyk men in alle Traktaaten, van oudts, de Souverainiteit behouden had, en moſt, als betaamelyk: dat die van *Kleef* daar mede te vreden waren geweeſt; en dat het recht van Souverainiteit ook noch in *Gelderlandt* ongeſchonden moſt bewaart worden, enz.

Bizot Medail. Hiſtor. pag 150. *Comm. Frederik Henrik* 1 *deel, fol.* 218. *Aitzma* 2 *deel, fol.* 276. *Iidem Bizot. Comm. Aitzm.* *Pontan. Gelderſ. geſchied.* 1 *deel, fol.* 49. *Valken. verwart Europa pag* 472. *ſeq. Mont. pag.*266. *Sylvii verv. op Aitzma* 1 *deel,* 2 *ſtuk,* 10 *boek fol.* 50. *ibid.* *P. C. Bor Nederl. Oorlogen* 21 *boek, fol.* 24.

SCHENGEN, eene Ridder-Hofſtadt, of adelyk Huis in *Zeelandt*, op *Zuidtbevelandt*, te *Heer-Arends-Kerke*. *Houve.*

SCHERMER, (BEDYKTE) een Dorp in *Noordt-Hollandt*, met Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Alkmaar*; het word ook SCHERMEER genoemt. *Houve.*

SCHERMER, (GROOT) een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder *Alkmaar:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het *Alkmaarſche* Claſſis; het word anders ook ZUIDTSCHERMER- of SCHERMEER genoemt. *Houve. Brugm.*

SCHERMERHORN, anders NOORDTSCHERMER, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder *Alkmaar*. Het is groot over de 3000 laſtende mergen landts, behalven de waterloopen, wegen, en dyken: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Alkmaar*. *Houve* 1 *deel, fol.* 118.

SCHERMER-KARSPEL, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder *Fivelingoos* quartier. *Houve.*

SCHERMERMEER. De *Schermer* is eene der oudtſte en eerſte bedykingen: men vindt in oude ſchriften, dat daar, omtrent het jaar 1200. vaſt en bewoont landt was, dat, ingebroken, door den Vloedt gemeen wierd, tot dat het, eenige Eeuwen daar na, door 't bedyken in zynen vorigen ſtaat herſtelt is: maar daar is van 't vorige niet veel blyk. De *Schermer* ſtrekt zich van de *Ryke buurt*, op het einde van de *Beemſter*, tot aan *Alkmaar*. *Leeuw. Bat. Ill. fol.* 159.

SCHERPENISSE, een Dorp in *Zeelandt*, *Beooſterſchelde*, op 't Eilandt *Tholen:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Tholen* en *Bergen op Zoom*. *Houve.*

SCHERPENZEEL; zie SCHARPENZEEL.

SCHERWOUDE, SCHAARWOUDE, SCHARWOUDE, en SCARWOUDE, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, in het Bailjuuwſchap van *Niewdorp*, onder *Alkmaar*; zie op NOORD-SCHERWOUDE, en ZUID-SCHERWOUDE. Beide die Dorpen hebben Kerken en Predikanten, ſtaande onder 't Claſſis van *Alkmaar*; maar SCHERWOUDE heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Hoorn*.

SCHETTENS, een der 27 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Wonzeradeel*, in 't quartier *Weſtergoo*. Hier ſtaat het Huis *Oſinga*. *Winſem.*

SCHEVENING, SCHEVELING, een Dorp in *Hollandt*, zeer vermaakelyk aan de Zee gelegen, onder *Haag-ambacht*, by *Loosduinen*, en niet verre van den *Haag*. Men moſt voor deezen, om uit den *Haag* te *Schevening* een zeeluchtje te haalen, door zwaare zandige duinen met groote moeite gaan: maar door 't beſtier, of d'aanradinge van den Heere *Konſtantyn Huigens*, is 'er nu eene luſtige ſteenſtraat gemaakt, van *'s Gravenhage* tot aan de Zee, om zeer gemakkelyk te voet, te paerdt, en met koetzen bewandelt en bereden te konnen worden. Dit Dorp heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *'s Gravenhage*. *Huigens Zeeſtr. enz.*

SCHIE. Een wyde rivier in *Hollandt*, daar *Schiedam* dien naam naar voert, vallende kort daar na in de *Maas*. Zy word anders ook de *Vliet* geheeten; het is eene zeer oude gegrave Vaart, in het Zuiderdeel ten Weſten van *Hollandt*, tuſſchen *Leiden* en *Delft*, by welke laatſte Stadt zy de *Schie* word geheten, vallende van daar door *Schiedam* in de *Maas*; zie voort op SCHIEDAM, en SCHIELANDT. *De Raey pag* 202.

SCHIEBROUK, een Dorp onder het Bailjuuwſchap van *Schielandt*, of onder *Rotterdam*. *Houve.*

SCHIEDAM, een fraai Steedtjen in het Zuiderdeel ten Weſten van *Hollandt*, aan de *Schie*, kort daar aan in de *Maas* vallende, omtrent halver wege tuſſchen *Vlaardingen* en *Delfshaven*; het heeft den naam van de *Schie* gekregen: alzoo 't daar met eene Sluis is afgedamt. De inwoonders houden 't 'er voor, dat het Kaſteel *Riviere*, dat die van *Matenés* geërft hebben, door gifte der Graven van *Hollandt*, (nu dicht onder *Schiedam*) op het Eilandt van de *Maas* gelegen heeft, als blykt by de privilegiën der Landts-Heeren, daar de *Schiedammers* in genoemt worden *der Riviere*. Men weet niet wanneer deze Vaarten, zoo die by *Delft*, en *Onderſchie*, als die by *Rotterdam* word gevonden, ook by hen *Oude Schie* genoemt, enz. gemaakt of gegraaven zyn. In 't jaar 1277. of wel 1273. is *Schiedam* tot een Stadt gemaakt. Tot op 't jaar 1300. zou ze den naam van *Niewendam* gevoert hebben. Daar is een Gaſthuis zoo oudt als de Stadt zelve, die dat recht heeft, dat daar aan van yder burger of vreemdeling, die in die Stadt of haare vryheit ſterft, het beſte kleedt moet gelevert worden. Het Gaſthuis heeft den naam van *Niewendam*. *Schiedam* heeft ook ſtem in de Vergaderingen der *Staten van Hollandt* en *Weſt-Frieslandt*. *C. Huigens* in zyne *ſtemmende Steden van Hollandt*, enz. beſluit zyn gedicht op *Schiedam* met deze vaerzen, *De Raey pag* 202. *Brugm. voor Scriver. Kronyk pag.* 26. *Mont. in Guicc. fol.* 228. *Idem Mont. Leeuw. Bat. Ill. fol* 199. *Idem Mont. ibid. Boxhorn Holl. toon. pag* 275. *Petit Nederl. Hiſtor. pag* 134. *Huigens Koornbl. pag.*168.

Die my klein Rotterdam, *en groot* Delfshaven *noemt*;
Heeft niet te laag gelaakt, en niet te hoog geroemt.

Vrouwe *Jakoba*, Gravinne van *Hollandt*, enz. liet in het jaar 1418. *Schiedam* verſterken tegen de *Rotterdammers*; met welke de *Schiedammers* (1412.) het landt van *Arkel*, elendig verwoeſtten. In den oorlog met de *Vlamingen*, toonden de *Schiedamſche* vrouwen geene minder manhaftigheit dan de mans: zy greepen de vyanden, ſchoon gewapent, by de armen, hen ten deele in 't water plompende om te verdrinken, of wel doorſteekende. *Schiedam* heeft mede eenige Geleerden uitgelevert, onder hen word van *Trithemius* aangetekent, *Gerardus van Schiedam*, hem qualyk noemende van *Stredam*; hy is geweeſt Prioor van de *Karthuizers* der Apoſtelen, by *Luik*, nadat hy in zyn Vaderlandt het Huis van *St. Geertruidt* geregeert hadde: de lyſt van verſcheide boeken door hem geſchreven vindtmen by den gemelden *Trithemius*, ſtorf 1443. In de *Utrechtſche* Bibliotheek is een met de handt geſchreven boek van de Geeſtelyke verrukkingen door *Martinus van Schiedam*, maar men weet niet in wat tydt hy geleeft heeft. Onder *Schiedam* laſten de Dorpen *Roon*, *Pendrecht*, *Portegaal*, de *Hooge vliet*, *Albrantsweerdt*, *Pernis*, *de Hy*, *de Ketel*, *Vlaarding*, *Matenés*, *Schielandt*, enz. De Heeren-huizen in dat geweſte zyn *Matenés*, een oudt vervallen Slot, dicht by de muuren van *Schiedam*; 't Huis te *Riviere*, zeer oudt; het Huis te *Spieringshoek*, tuſſchen *Schiedam* en *Vlaardingen*, nu ganſch vervallen, als ook 't Huis te *Spangen*, *Hodenpyl*, en *Steenhuizen*; al mede verwoeſt. *Huigens Zeeſtr. enz.* *De Raey pag* 202. *Voſſius Jaarb. pag* 289. 529. 591. *Boxhorn Holl. toon. pag* 277. *Mont. in Guicc. fol* 229. *Brugm. p.*26.27.

SCHIELANDT; zoo genaamt naar het Steedtjen *Schiedam*, en de *Schie*. Het is 't omgelegen landt van *Schiedam*, tuſſchen *Delfslandt*, *Rhynlandt*, *Yſſel*, en *Maas*: is ook een der Water- of Dykgraaffſchappen van *Noordt-Hollandt*. Het Dykgraaffſchap van *Schielandt* word aan de landtzyde van de *Schie* en *Gouwe* omloopen, aan de andere *De Raey Diction. Geogr. pag* 202. *Houve* 1 *deel, fol.* 88.

dere zyde ſchiet 'er de *Maas* voorby, zoo dat het wel een Eilandt geheeten mogt worden. Men weet niet zeker uit te vinden, wanneer het Heemraadſchap van *Schielandt* aangeſtelt is. *S. van Leeuwen* meent, dat het zoo oudt niet is dan dat van *Delfslandt*. *Schielandt* ſterkt zich langs *Delfslandt*, van *Schiedam* af met het water de *Schie*, tot aan *Rodenrys* over de *Schie*, en zoo voort achter *Berkel*, midden door *Waddinxveen*, tot in de *Gouwe*: en wederom aan den *Maas*kant van *Schiedam* naar *Delfshaven* en *Rotterdam*, tot aan den *Yſſel*; den *Yſſel* langs weêr aan de *Gouwe*, tot aan *Zuid-Waddingsveen*. Onder *Schielandt* leggen de Steden; *Schiedam*, *Vlaardingen*, en *Rotterdam*: de Dorpen *Overſchie*, *Beukelsdam*, *Charlois*, *Oudt- en Niew Matenés*, *Hogenboom*, *Ketel*, *Spanlandt*, *Schiebroek*, *Hillegersberg*, *Kool*, *Kralingen*, *Zevenhuizen*, *Kapél*, *Bleiswyk*, *Wilde veenen*, *Moordrecht*, *Zuidt-Waddinksveen*, *Spiringshoek*, *Hodenpyl*, van *Spangen*. Andere hebben noch *Rhoon*, *Pernis*, *Portegaal*, enz. Onder het Claſſis van *Schielandt* hooren de Kerken en Predikanten van *Rotterdam*, *Schiedam*, *Horenvliet*, *Kralingen*, *Rhoon*, *Hillegondtsberg*, *Moerkapél*, *Bleiswyk*, *Charlois*, *Pernis*, *Kapél* aan den *Yſſel*, *Yſſelmonde*, *Bergſen-hoek*, *Zevenhuizen*, en *Portegaal*.

Brugm. pag 26. Mont. in Guicc. fol. 228. Leeuw. Bat. Ill. fol. 211. 215. Lyſt der Predik. van Zuid en Noordt-Holl.

SCHIERINGERS en VETKOPERS, twee bloedige landt- en goedtverdervende Factiën in *Frieslandt*; niet minder ſchadelyk en vernielende in die Provintie geweeſt, dan die der *Hoekſchen* en *Kabeljauwſchen* in *Hollandt*, en der *Bronkhorſten* en *Heekerens* in *Gelderlandt*. Zy zyn omtrent het jaar 1300. in *Frieslandt* opgeſtaan. De *Schieringers* hadden hun begin in het quartier *Weſtergoo*; de *Vetkopers* in *Ooſtergoo*. De *Schieringers*, laage landen en waterige plaatzen bewoonende, naar den zeekant aan, droegen hunnen naam van zekere ſoort van Aal, daar *Schiering* of *Schieraal*, in *Hollandt Paling*, geheeten. De *Vetkopers* van 't kopen der *Vette waaren*, in *Ooſtergoo* en de hooge landen zeer gemeen. Deze twee partyen verſpreidden zich door geheel *Fricslandt*, en het volk viel dan deeze, dan geene partye toe. Die van *Ooſtergoo*, of de *Vetkoopers*, zochten hunnen aanhang meeſt naar *Groningen* en de *Ommelanden*, ook in 't Ooſten over de *Eems*. De *Schieringers* weêr, of die van *Weſtergoo*, naar het *Vlie* en *Hollandt*, enz. of nu deze twee Factiën zich wel meeſt in byzondere quartieren des Landts onthielden, warenze echter allerwegen door- en onder den anderen vermengt, doch door byzondere kentekenen van malkanderen onderſcheiden. Dat veroorzaakte nu en dan alle gruwelen, die dikmaals op moorden, rooven, en branden uitquamen. Wat 'er de aanleiding toe gegeeven heeft, vindt men wydtlopig by *Winſemius*. Het kort begryp is; Dat *Frieslandt*, tegen Grave *Floris van Hollandt* het veldt behouden hebbende, trots en weelderig wierd. Onder 't dekzel van tegen hooge Watervloeden, en de invallen der *Noormannen*, enz. zich te beſchermen en te bevryden, begon men daar Stinſen of Sloten van ſterken en harden ſteen te bouwen; en dat in zulk een groot getal, dat in een Dorp van 30 huizen, 16 dezer Stinſen getelt wierden. In oorlogstyden, tegen de *Deenen*, *Stichtſchen*, en *Hollanders*, namen veele hunne toevlucht naar deze Sterkten. Maar in ruſt binnen zittende, wierden zy onder malkanderen oneenig; men hadde om de vryheit gevochten, nu zocht d'een den anderen te onderdrukken, en 'er zich meeſter van te maaken. Dit quaadt, tuſſchen byzondere perſoonen ontſtaan, brak haaſt door, en verſpreidde zich over ganſch *Frieslandt*; elk kreeg aanhang, en onderſcheidde zich door naamen en livreijen, De Stinſen en Heeren-huizen wierden moordtkuilen, en roofneſten; geſtevigt aan d'eene zyde door de *Schieringers*, aan de andere zyde door de *Vetkopers*. *Petit* verhaalt den oorſprong aldus. Eenige *Schieringers* en *Vetkopers* t'zamen ter maaltydt zynde, wierd beſloten eenen Deken te kiezen, om toe te zien dat 'er niets ongeregelt onder dit goedt gezelſchap mogte geſchieden. Twee waren 'er onder hen uitſtekende in rykdom, achtinge, enz. d'een een *Vetkoper*, d'andere een *Schieringer*; d'een wierd van d'eene, d'ander van d'andere party gekozen. De *Vetkopers* lieten hooren, dat die waardigheit beter voegen zou den geenen die den eerlykſten handel en neeringe deed: die woorden namen de *Schieringers* zeer qualyk. Het quam, toen de wyn in 't hooft raakte, van woorden tot ſchelden, vechten, ſlaan, quetzen, zoodanig dat 'er eenige doodt bleven. Daar na maakte yder party zich ſterk, vielen den anderen op het lyf, zonder dat 'er eenig recht over wierd geoefent: want zelfs de Magiſtraat begunſtigde deeze of geene party. De Edelen, 't zy om zich over de anderen te verheffen, of om andere redenen, vermengden 'er zich mede, en raakten diervoegen ook in den twiſt; dus ſpatte *Frieslandt* in een partyſchap uit, dat goedt en bloet koſtte, zelfs van de naaſtbeſtaande vrienden en maagen, waar van ontelbaare voorbeelden zyn.

Brugm. voor Scriver. pag. 111. Winſem. Fr. Kr. fol. 174. ſeq. Schotan. Frief. Kronyk. Fr. le Petit Nederl. Republ. pag. 266.

SCHIERMONIK-OOG, een Eilandt in *Nederlandt*, of in de *Noordtzee*, niet verre van de Noordtkuſt van *Frieslandt* en *Groningerlandt*, ten Ooſten van *Amelandt*, ten Noordtooſten van *Dokkum*, tegen over 't *Groninger-* of 't *Loopen-diep*: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Dokkum*.

De Raey pag. 202.

SCHILD, of SCHILT, een Dorp op het Eilandt *Texel*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Alkmaar*.

Lyſt der Predik. van H. Houve.

SCHILDWOLDER-KARSPEL, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder *Fivelingo's* quartier.

SCHILLAART, een der zeſtien Dorpen onder de *Frieſche* Grietenije *Baarderadeel*, onder *Weſtergoo*; word in 't Kerkelyke mede bedient van den Predikant van *Mantgum*.

Winſem.

SCHINDEL, SCHYNDEL, een Dorp onder *Brabandt*, en de *Meijerye van den Boſch*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens was opgelegt; ſtont de *Meijerye*, de Stadt *'s Hertogenboſch* en de Prelaten daar in geſloten, geſchat op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen: tot die ſom moſt *Peeclandt* (een van de vier quartieren dezer *Meijerye*) geeven 5692 guldens 10 ſtuivers 3 penningen, en 't Dorp *Schindel* (een der 27 of 28 Dorpen van dat quartier) daar in laſten 320 guldens.

Houve Handv. Kron. 2 deel, fol. 367.

SCHINGEN, een der twaalf Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Menaldumadeel*, in 't quartier *Weſtergoo*. Aldaar legt het Slot *Webbema*.

Winſem.

SCHIPLUY, of SCHIPLUYD, een Dorp in *Hollandt*, onder *Delft*: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Delft* en *Delfslandt*.

Houve.

SCHOBBELANDTS-AMBACHT, een Dorp in den *Dordrechtſchen waerdt*, op den *Ryderwaerdt*, onder het Bailjuuwſchap van *Zuid-Hollandt*.

Houve.

SCHOONAUWEN, eene Heerlykheit in 't Sticht *Utrecht*, onder 't *Overquartier*.

Houve.

SCHOONDERWOERT; zie SCHOONREWOERDT.

SCHOONDYK, een der zes Dorpen van *Aardenburger-Ambacht*, in *Vlaanderen*; 't heeft Kerk en Predikant ſtaande onder het *Zeeuwſche* Claſſis van *Walcheren*.

Houve.

SCHOONEBEEK, een Dorp in *Drenth*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Zuiderveldt*.

Picard.

SCHOONENBURG, een Huis dat gelegen heeft in het Ooſteinde des Ambachts van *Niew-Lekkerlandt*. Nu is dat Kaſteel ganſch geſloopt, en niets dan de heuvel daar van overig, daar 't Huis op geſtaan heeft. Het is te vermoeden, dat deze Burgt het huis der Heeren *van der Lek* is geweeſt; omdat *Niew-Lekkerlandt* onder de Heerlykheit van der *Lek* heeft behoort, en aldaar geene andere tekens van een Heeren-huis gevonden worden.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1235.

SCHOONHOVEN, een Stadt of Steedtjen in het Zuiderdeel ten Ooſten van *Hollandt*, aan de rivier de *Lek*, en de grenzen van 't Sticht *Utrecht*; niet verre van *Oudewater*. Het is wel eene zeer oude Stadt, evenwel word de tydt der ſtigtinge in geene Kronyken gevonden: veelligt zyn 'er wel brieven van geweeſt te *Schoonhoven*; maar die zyn alle, immers meeſt alle, in 't jaar 1375. door dien geweldigen brandt, daar de Stadt ganſch door in eenen aſch- en puinhoop verkeerde (de groote Kerk alleen uitgezondert) vernietigt en verteert. *Schoonhoven* is al bekent geweeſt in het jaar 787. Wat de oorſprong des naams *Schoonhoven* belangt, 't gevoelen daar over is zeer verſchillende: *Cornelis Goudanus* noemt deze plaats *Portus Bellus*, *Schoone-haven*. *G. Heda* hiet ze *Bella Curia*, *Schoonhof*: die naam zou geſproten zyn uit het ſchoone *Paleis* of *Hof*, dat de Prinſen daar plagten te hebben: of van de *ſchoone Hoven* die 'er by en om lagen. *P. Brugman* offert de Stadt beide de namen op, en zegt; *Schoonhoven* wierd voor de eerſte Dykkaadje des *Lopikkers-waerdt* (geſchiedt 860.) SCHOONHAVEN, wegens de goede reede, haven, en ſchipberginge, genoemt: maar na de bedykinge van den *Lopikker-* en *Krimper-waerdt*, wierd die naam in SCHOONHOVEN, ter oorzaake van de vermaaklyke Landeryen, Boomgaarden, Hoven, enz. daar by en om gelegen, genoemt. In eenen anderen Brief vindtmen *Schoonauwen* geſpelt; naar de toen gebruikelyke ſpraake, beteekenende *Schoone beemden*, of *velden*, toen door 't woordt *Auwen* uitgedrukt. Eenige meenen dat *Schoonhoven* zyne opkomſt van de ruïnen van het lang vervallen Steedtjen *Niewpoort* heeft, ſchuins tegen over *Schoonhoven*, aan de overzyde der *Lek* gelegen; en waar uit zich de inwooners naar *Schoonhoven* zouden begeeven hebben. In het jaar 1232. heeft *Floris de IV.* Grave van *Hollandt*, enz. ten gevalle van Biſſchop *Otto den III.* van *Utrecht*, eenen binnendyk aan de *Lek* doen maaken, van *Schoonhoven* af, tot het Sticht *Utrecht* en *Amerongen* toe. Het Slot te *Schoonhoven* vindtmen op het jaar 1303. vermeldt, onder de oorlogen tuſſchen *Hollandt* en *Vlaanderen*, toen *Schoonhoven* noch geene bemuurde Stadt, maar alleen een Vlek was met een Slot. Doch ten tyde dat *Jan van Beaumont*, Grave van *Bclois*, van zynen broeder Grave *Willem de Goede*, van *Hollandt*, enz. de Steden *Gouda* en *Schoonhoven*, met de Dorpen daar omtrent, bekomen had, heeft hy 't gedachte Slot te *Schoonhoven* in 't jaar 1312. doen verbouwen, om daar zyn Hof te houden; ook *Schoonhoven* met muuren omringt, en met poorten voorzien; zoo dat door *Niewpoorts* ondergang *Schoonhoven* een fraai Steedtjen wierd. *Schoonhoven* is in 't jaar 1397. weêr onder de Domeinen van *Hollandt* gekomen. De Graven hebben 'er

De Raey pag. 204. Brugm. voor Scriver. Kron. pag. 27. Cornel. Goudan. W. Heda. Idem Brugm. Leeuw. fol. 198. Boxhorn Holl. Toon. pag. 179. Idem Leeuw. f. 1304. Brugm. pag. 17.

altydt eenen Kaſtelein geſtelt, en onder hen heeft *Willem van Koulſter* zich bevonden, die op het Kaſteel belegert
Idem Leeuw. ibid. wierd. In het jaar 1458. ſtorf daar, als Kaſtelein, Heer *Gerard van Poelgeeſt*; vervolgens Heer *Lodewyk van Treslong*, Ridder, in 't jaar 1460. *Lodewyk Praat van Mourkerk* in 't jaar 1576. Vrouwe *Jakoba*, Gravinne van *Hollandt*, enz. heeft haar verblyf te *Schoonhoven* genomen, om tegens haare vyanden verzekert te zyn; en, omdat de Ingezetenen haar altydt getrouw geweeſt waren, heeft zy in 't jaar 1418. de muuren dezer Stadt weêr doen opbouwen. Daar zyn drie ſluizen, en zoo veele waterſchappen, daar van 't middelſte het riviertje *Elixa* is, nu de *Vliet*, dat voortyds uit de *Lek* door *Schoonhoven* tot *Haaſtrecht* in den *Yſſel* geloopen heeft: doch, door de zoo groote verhooginge van de *Lek*, word het nu afgelaten door een zyltjen, dienende in tydt van droogte ter ververſſinge der aangelegene landen. Voor de beroerten tuſſchen *Spanjen* en de *Nederlanden*, was dit Steedtjen zeer welvarende, inzonderheit door den handel op *Bergs-* en *Kleefslandt*. Die van
Idem Brugm. ibid. *Schoonhoven* zyn door de Graven van *Hollandt*, en Heeren van *Schoonhoven* met verſcheide privilegiën begiftigt: ook is 'er hun een vergunt van Heer *Jan van Belois*, getitelde Hertog van *Gelder* en Grave van *Zutphen*, met *Machtild*, Hertoginne daar van, en zyne Gemalinne, getekent den 17 Maert 1372. te *Arnhem*; waar by hen tolvryheit van alle hunne goederen in de landen van *Gelder* en *Zutphen* vergunt word: maar door de beroerten in onbruik geraakt; word het hen nu te onrecht by 't Hof van *Gelderlandt* betwiſt, enz. Wy hebben boven van dien vreeslyken brandt gewaagt, waar door die Stadt de Bewyſtukken van haare wiege of eerſte opkomſt verloren zou konnen hebben: het jaar is in dit tydtvaers uitgedrukt;

Meter. Hooft. Bor.

SChoonhoVen InsIgnIs
CVM CLaVſtro deVorat IgnIs. (1375.)

Een diergelyk onheil is de Stadt ook overgekomen in het jaar 1518. In het begin van den Oorlog met *Spanjen* (1572.) had de Grave *van der Mark*, *Schoonhoven*, wegens den Prins van *Oranje*, voor de *Staten* verovert: maar *Gillis van Barlaimont*, Heer van *Hierges*, die van wegen *Spanjen* het gebiedt, in plaats van den Grave van *Boſſu*, voerde, ordre gekregen hebbende van *Don Louis de Requeſens*, om eenige plaatzen in *Hollandt* aan te taſten, maakte zich vaardig om dien laſt uit te voeren: Na de Stadt en 't Kaſteel van *Buuren*, als ook *Oudewater* ſtormenderhandt ingenomen, en daar gruwelyk gemoordt te hebben, quam hy ook voor *Schoonhoven* den 12 Auguſtus 1575. De Kolonel *la Garde*, een *Franſchman*, lag 'er in, die zich wel dapper weerde, doch wierd echter genoodzaakt het by verdrag aan *Barlaimont* over te geeven. Maar in 't jaar 1577. begaven zich die van *Schoonhoven* weêr onder de *Staten der Vereenigde Nederlanden*. In de *Hoekſche* en *Kabeljauwſche* tyden was *Schoonhoven* dan *Hoekſch*, dan *Kabeljauwſch*. Evenwel wierd
Boxhorn Holl. Toon. pag. 280. Guicc. Nederl. fol. 225. Vrouwe *Jakoba*, Gravinne van *Hollandt*, enz. getrouw door die van *Schoonhoven* bygeſtaan en geholpen. *Schoonhoven* heeft onder de Geleerden, daar geboren, uitgelevert *Chriſtophorus Longolius*, de welſprekendſte zynes tyds: zie op LONGOLIUS. *Johannes van Schoonhoven*, heeft ook in het jaar 1413. geleeft, hy deed eene Oratie in het Capittel van *Windisheim*, tot aller groot genoegen en behagen, om de Klooſters der Regulieren in *Brabandt* aan het gedachte Capittel te voegen; onthield zich te *Bruſſel* onder den Prioor van *Groenendaal*, van de Orden der Regulieren van *St. Auguſtyn*. Men vind noch hier en gints van hem verſcheide boeken met de handt geſchreven. *Guicciardyn* meld ook van eenen eerwaardigen Prelaat *Jan*; als ook
Brugm. van *Ariaan*, Prediker Monnik, Biſſchop van *Aſaph*, eenen hoogwaardigen en geleerden man. *Olivier van Noordt*, die de geheele wereldt omgezeilt heeft, legt te *Schoonhoven* met dit graffschrift begraven

Hic ille eſt, totum velis qui circuit orbem.
A Magellano quartus OLIVERIUS.

Onder *Schoonhoven* behooren de Dorpen *Kabau*, *Sevender*, *Polsbroek*, *Berg-ambacht*, *Amerſtel*, *Stolwyk*, *Bourepas*, *Berkau*, *Vliſt*, *Jaarsveldt*, *Krimpen*, *Lekkerkerk*, *Onwerkerk* op den *Yſſel*, enz.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 156. SCHOONHOVEN, (SCONHOVIA, naar des Heeren *Altings* ſpelling) is een Stadt van *Hollandt*, op den rechter oever van de *Lek*, twee gemeene Duitſche mylen min een vierde beneden *Vianen*, wordende hedendaags getelt onder de kleine Steden. Het is onzeker of men den oorſprong van deze benaming moet afleiden van de Weilanden, die Auwen genoemt worden, of van *Boomgaarden*, dat is, *Hoven*, of van het woordt *Haven*; of wel van *Hof*, dat is, een Heeren- of Vorſtenhuis; waar by komt het byvoegzel SCHOON. *Beka* maakt van deze plaatze allereerſt gewag in het leven van *Otto den III.* Biſſchop van *Utrecht*, omtrent het jaar 1232. *Melis Stoke* wederom op de jaaren 1299. en 1300. ſpreekende van de Stadt en 't Kaſteel als een erfgoedt van de Heeren *van Cats*. De Koningklyke Hiſtoriſchryver, die *Froiſſardus* uitgegeeven, en met Aantekeningen verklaart heeft, (laat het ons geoorloft zyn in dit kleintje buiten ons bepaalt perk te ſpringen) het *Nederlandtſch* niet verſtaande, heeft in plaats van *Eſconehove*, geſchreven *Eſtonehouc*, zynde een ganſch onverſtaanbaar woordt; daar de Schryver echter van dit ons SCHOONHOVEN klaar en duidelyk ſpreekt. SCONHOVIA ziet men getekent op den rechter oever van de rivier *Lekkia*, in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. V. Pars II.* Aangaande de benaminge daar van zal iets worden geſproken op den titel SCONROLO.

SCHOONRELOO, SCHOONDER- of SCHOONER-LOO, een *Hollandtſch* Dorp, in 't Bailjuuwſchap van *Schielandt*. *Houve 1 deel, fol. 110.*

SCHOONREWOERDT, SCHOONDER- of SCHOONERWOERDT, een Dorp in 't Graafſchap van *Leerdam:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Buuren*. *Houve.*

SCHOOR, by anderen SCHORE, een Dorp in *Zeelandt*, *Beweſterſchelde*, op het Eilandt *Zuidtbevelandt:* heeft Kerk en Predikant, die ook *Flakké* bedient, ſtaande onder 't Claſſis van *Zuidtbevelandt*. *Houve.*

SCHOORLE, een *Hollandtſch* Dorp, onder 't Bailjuuwſchap van *Breederode*; zie op SCHOREL. *Houve.*

SCHOOTEN. Het is een adelyk Huis in *Hollandt*, onder *Kennemerlandt* geweeſt, in den oorlog omverre geraakt. *Leeuw.*

SCHOOTEN, een Dorp in *Hollandt*, onder *Haarlem:* aldaar heeft het bovengedachte Huis te *Schooten* geſtaan. *Houve.*

SCHOOTERGEEST, een *Hollandtſch* Dorp in *Kennemer-* of *Kermerlandt*. *Houve.*

SCHOOTERLANDT, een *Frieſche* Grietenij in de *Zevenwolden*; zy heeft de vyfde Stem in de Vergaderinge der *Staten* van dat quartier. De Grietenij heeft in 't Zuiden de *Kuynder*, of *Kuynre*; begint ten Ooſten van *Donkerbroek*, ten Noorden legt het *Veen*, en de Grietenij *Opſterlandt*, ten weſten *Angwirden*, *Haskerlandt*, *Doniawerſtal*, en een gedeelte van *Lemſterlandt*. Gedurende de *Saxiſche* en *Gelderſche* beroerten, toen *Leonard*, Heer tot *Swartzenburg*, en *Henrik de Graef*, Erfheer van *Erkelens*, uit den naam van Hertog *Karel van Gelder*, Gouverneurs waren, was deeze Grietenij van *Schooterlandt* aan- of met de Grietenije van *Stellingwerf* vereenigt. Twee derde deelen der Grietenije van *Schoterlandt* leggen in 't *Heereveen*; een luſtig en wel bebouwt landt, daar by ſchoon veen; waar uit de turf in meenigte vervoert word naar de omleggende Provintiën van *Hollandt*, het *Sticht*, en *Overyſſel*; zie HEEREVEEN. Men plagt in oude tyden te zeggen, dat d' Ingezetenen van *Schooterlandt*, of op zyn *Frieſch* Schoterwerf! als ook die van *Stellingwerf*, in de oorlogen tegen de Biſſchoppen van *Utrecht*, enz. tot voorſtandt van hunne vryheit, zich zeer ſtrydbaar en roemwaardig betoont en gedraagen hebben. Zy bewilligden ook niet dan met zeer traage halzen in het huldigen van de *Saxiſche* en *Burgundiſche* Heeren, als omziende naar de vryheit hunner landen. In het jaar 1594. toen daar zeker Meer van omtrent 100 Pondematen landts droog gemaalen wierd, vond men 'er penningen van zeer oude munt, en twee witte kannetjens: ook noch in 't jaar 1618. eenige dezer penningen hadden tot opſchrift *Ludovicus*, op den rug eenen klimmenden Leeuw, en voor een Kruis. De meeſte penningen waren zoo groot als een Schelling, voor langen tydt geſlagen van *Arnold den II. van Hoorn*, Biſſchop van *Utrecht*, die in 't jaar 1371. Biſſchop wierd. Op d'eene zyde ſtonden de letters ARNOLDUS DEI GRATIA EPISCOPUS TRAJECT. Omtrent, of na dien tydt voerden de Biſſchoppen van *Utrecht* zeer zwaare oorlogen tegen de *Schooterlanders*, en *Stellingwervers*. De Grietenij van *Schooterlandt* heeft onder zich de volgende Dorpen, *Hoornſterzwaag*, *Jubbega*, *Schuiringa*, *Oldehorne*, *Nyehorne*, *Katlyk*, *Brongerga*, *Niew-Brongerga* of de *Knype*, *Milledam*, *Oldeſchoot*, *Nyeſchoot*, *Rottum*, *St. Johannisga*, de *Kleine Gaaſt*, *Haula*, *Rochel* of *Nyegae*, *Delſtrahuizen*, *Oldega* of *Uitdyken*, en een gedeelte van 't *Heeren-feen*. *Winſem. beſchr. van Friesl. achter de Kron.* *Idem Winſem. ibid.*

SCHOREL, weleer REL, daar na SCHOOL-TEREL; naar een *School* dat 'er weleer geweeſt is. Het is eene Ambachts-Heerlykheit in *Kennemerlandt*, onder het Bailjuuwſchap van *Breederoode*, en onder *Alkmaar:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het *Alkmaarſche* Claſſis. *Houve 1 deel, fol. 118. Brugm. pag. 34.*

SCHOTEN, SCHOTERLANDT, enz. zie op SCHOOTEN, SCHOOTERLANDT, enz.

SCHOTTUS. Hy word geacht een zoon van *Adel*, tweede Prins van *Frieslandt*, geweeſt te zyn: en *Adel*, de zoon van den eerſten Prins *Frizo:* men ſchryft hem toe, dat hy een heir gezonden heeft naar de Noorder quartieren van *Britanniën*, en daar over tot Hooft geſtelt zyn broeders zoon, deezen *Schottus*, die de door hem veroverde landen, naar zynen naam, *Scotia*, nu *Schotlandt*, genoemt zoude hebben. *Winſem. Fr. Kr. fol. 12.*

SCHOUDE, zie SCHELDE.

SCHOUDEE, SCHAUDEE, een der verdronke Dorpen, in het jaar 1532. in de *Ooſtwatering* van *Zuidtbevelandt*. *Houve 1 deel, fol. 144.*

SCHOU-

Brugm. voor Scriver. pag. 76. Leeuw. Bat. Ill. fol. 134. Boxhorn Zeel. Kronyk pag. 300. De Raey Diction. Geogr. pag. 204. Idem Boxhorn ibid.

SCHOUWEN, een Eilandt in *Zeelandt:* het grootste *Beoosterschelde*. Eenige willen dat het Eilandt *Schouwen* daar dien naam van zou gekregen hebben; zie op SCHELDE. Het is een Eilandt aan de *Noordtzee*, in het Noorderdeel van *Zeelandt*, aan de *Hollandtsche* grenzen, tegen d'Eilandtjens van *Goeree* en *Overflakké* over. De duinen van *Schouwen* (die de Graaflykheit verpacht) zyn altydt vol en ryk van konynen geweest, ja zoo, dat de boeren in 't jaar 1593. klaagden, dat zy'er hun koorn op 't veldt niet voor konden vry houden, enz. Het heeft eertyds grooter dan nu geweest; lag ook zoo na aan *Noordtbevelandt*, dat de inwooners van 't een met het ander Eilandt spraak konden houden. Het begrypt nu in zynen omvang 7 of 8 mylen. Ondertusschen zyn'er eenige Polders, als de *Dreischer*, *Zonnemeer*, *Noordtgouwen*, en andere aangehecht, daar *Schouwen* weêr wat door vergroot is. Het was voortyds in zes deelen verdeelt; 1 *Poort-Ambacht*, daar de Stadt *Zierikzee* in legt, met verscheide Dorpen; 2 *Kerkwerve*, met de afhangingen; 3 *Zuidlandt* met het aanhoorige; 4 Het gebiedt van *Brydorp*; Het district van *Haamstede*; 6 nu onbekent, als over lang ondergevloeit. In het jaar 1505. was *Schouwen* maar vyf vyfde deelen, en 'er al een deel van vermindert: d'overige deelen waren 1 *Noordtambacht*; 2 *Zuidlandt*, waar in de Dorpen *Zuidkerk*, *Heer Simonskerk*, *S. Jakobskerk*, *Briestkerk*, en de buurt Heer *Arendts-have*, alle vergaan. 3 *Kerkwerve*, waar in de Dorpen *Reigerskerke*, *Kerkwerve*, en *Niewerkerk:* 4 het *Wester vyfde deel*, waar in *Haamstede*, *Noordwelle*, *Zuidwelle*, *Seroskerke*, en *Ouderkerk*. 5 Het *Ooster vyfde deel*, waar in *Ellemeer*, *Elkelzee*, *Beidorp*, *Duivendyk*, en *Klaaskerk*. Hedendaags is *Schouwen* alleen in vieren verdeelt, vermits het door veele inbreuken zeer vermindert is: die vier zyn *Post-ambacht*; het *Zuider-vierdedeel*, of *Kerkwerve*; *'t Oester-vierde deel*; en het *Wester-vierde deel:* en deze zyn nu noch niet geheel, want daar van is door de zee vry wat afgesneeden. Ten tyde dat *M. Z. Boxhorn* zyne Kronyk (1644.) uitgaf was *Schouwen* groot 21753 gemeeten, of 10876½ mergen en 36 roeden: *Brugman*, die ruim 30 jaaren laater schreef, zegt, dat het, behalven de Polders, binnensdyks 18000 gemeeten groot was; waar onder veele moeren en half verdronke landen tot gebruik zyn gebragt, die goede weilanden voor de Melkbeesten geeven: de poelen en slooten zyn'er vol paling. De Steeden zyn *Zierikzee* en *Brouwershaven:* de Dorpen *Zuidlandt*, *Reigerskerk*, *Onze Vrouw op zee*, *Duivendyk*, *Wellandt*, *Seroskerke*, *Haamstede*, *Burgt* en *Burgtsluis*, 't huis *Kraijestein*, *Renesse*, en 't huis *Mourmont*, *Oudendyk*, *Leliendaal*, *Ellemeer*, *Elkerzee*, *Vryedorp*, *Armoeder-heek*, *Klaus Kinderenkerk*, *Westerschouwen*, *Dreyscher*, *Zonnemeer*, *Noordtgouw*, *Kapelle*, en 't huis *Zwanenburg*, *Niewerkerk*, *Ouderkerk*, *Vianen*, *Oosterlandt*, en 't Slot *Oosterstein*, *Heer Janslandt*, *Bruinisse*, of *Oost-Duvelandt*. Men wil, dat het Dorp *Heer Jans landt* het recht van geldt te munten zou gehad hebben. In den *Ouden Blaffert* der *Utrechtsche* Bisschoppen, rakende hunne geestelyke Jurisdictie over de Kerken, enz. in *Zeelandt*, vinden wy veele andere Kerken in *Schouwen*, ligt alle door de zee verslonden. Hier dient niet voorby gegaan dat het Steedtjen *Bommené*, dat *Hollandt* zich toegeeigent heeft, in dien *Blaffert* uitdrukkelyk onder het Dekenschap van *Schouwen* geplaatst is. Ter dezer tydt zyn de Dorpen die Kerken en Predikanten hebben op het Eilandt *Schouwen*, en onder 't *Schouwer* Classis staan, deze; *Haamstede*, *Burgt*, *Renisse* met *Noordwelle* in gemeenschap, *Dreyscher*, *Elkerzee*, *Kerkwerve*, *Seroskerke*, *Noordt-Gouwe*, *Sonnemeer*, *Ouwerkerk*, *Niewerkerk*, *Oosterlandt*, *St. Jans Landt*, *Bruinisse* en *Sommelsdyk*. Het Eilandt *Schouwen* is nu met *Duvelandt*, door de dykaadje, aan malkanderen gehecht; en met *Somerdyk* (*Sommelsdyk*) in het jaar 1644. groot geweest ruim 54000 gemeeten.

Idem Boxhorn pag 304. 305. 306. Brugm. pag. 76. Idem Brugm. pag. 78. Lyst der Predik. van Zeelandt. Houve 1 deel, fol. 146.

Houve 1 deel, fol 143. Winsem. O Blaff. der Utrechtsch. Bisschoppen. Houve. Winsem. Houve. Houve. Winsem.

SCHRAAD, een der 27 Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Wonzeradeel*, in *Westergoo:* daar legt het Slot *Aylva*.

SCHRABBEKERK (mogelyk een met het oude 'S HEEREN ABBEKERK, of SER APS KERK) een Dorp in *Zeelandt*, op *Zuidtbevelandt*, *Beweschelde:* heeft met *Symontskerk* eenen Predikant, staande onder 't Classis van *Zuidbevelandt*.

SCHREVELS-RECHT, een Dorp in *Hollandt*, onder *Leiden*.

SCHRUERSMA, een Slot of Huis in de *Friesche* Grietenije *Tietzerksteradeel*, onder het quartier *Oostergoo*, in het Dorp *Garyp*.

SCHUDDEBEURS, een Dorp, of misschien een Buurt, in het landt van *Voorn*, of den *Briel*, onder *Geervliet*.

SCHUILENBURG, een oudt Slot of Huis in *Overyssel*, onder *Zallandt*, het leit te *Hellendoorn:* heeft behoort aan het geslachte der Jonkeren van *Kevelaar*. (Zie verder beneden op SCULENBURG.)

Winsem.

SCHUIRING, of SCHUIRIGA, een der 18 Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Schoterlandt*, onder het quartier der *Zevenwolden*.

Alting

SCIE. In een verdrag, waar by de Opperkerkvoogden van *Utrecht* en *Epternach*, in het jaar 1063. een einde hebben gemaakt van hunne verschillen, word het SCIE gestelt tusschen *Harago*, of *Aarland*, en Rheinsburg / aan den Oostkant van den *Rhyn:* waar ter plaatze men hedendaags al heel geen benaminge vindt die hier eenigzins naar gelykt. Weshalven ik wel wil gelooven, dat de Afschryver door verzinninge SCIE geschreven heeft, in plaats van MIE, het welk een Dorp is dicht aan *Leijerdorp*. LITHORPE (*Licthorpe*) nu *Leijerdorp*, ziet men geteekent aan den rechter oever van den *Rhyn*, en even daar boven MIE, in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. V. Pars II.* tusschen de watertjens de *Zyle* en de *Does:* zoo dat men hier door geenzins kan verstaan het water de *Schie*, tusschen *Delft* en *Schiedam*, waar van de Heer *Alting* in het vervolg gewaagt.

Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 155.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 155.

SCIE, SCYE. Zoo noemt Graaf *Floris de V.* in zynen Giftbrief van het jaar 1281. zekere Rivier, of liever Vaart, of Grift; gelyk wy weeten dat die den zelven naam noch heeft tusschen *Delft* en *Schiedam*. Waar van niet alleen deze laatste Stadt (toen noch een Dorp, maar nu mede stem hebbende in de *Staten van Hollandt*) den naam gekregen heeft; maar ook het ganssche District, Drostampt, of Bailjuuwschap *Schielandt* genoemt word.

Idem ibid.

SCIEDAM. Deeze Plaats heeft nu rang onder de kleine Steden van *Hollandt*, leggende aan de *Merwe*, midden tusschen *Rotterdam* en *Vlaardingen*, daar de sluis en uitwatering is van het riviertje de *Schie*, waar van de plaats den naam draagt. Volgens 't verhaal van *Melis Stoke*, is deze Stadt in 't jaar 1299. noch een Dorp geweest, van te vooren by niemant vermeldt. Dit water de *Scye* ziet men in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. V. Pars II.* zoo als het loopt van *Theolf*, dat is, *Delft*, voorby *Schiedam* in de *Maas*, die daar *Merweda* genoemt word; en ziet daar by deze woorden: *Scye olim Matlinge Fluvius*; dat is, de rivier *Scie*, weleer de stroom *Matlinge*; van welke benaminge zie hier boven.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 156.

SCIEPLEDA is een Dorp tusschen de Stadt *Delft*, en de *Maas* of *Maaslandtsluis*, al ten tyde van Graaf *Diederik den V.* bekent met den naam die 't noch heden ten dage heeft, namelyk Schiplun / want aldus vindtmen het in de Handtvest van 't jaar 1083. *Sciepleda* ziet men geteekent in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. V. Pars II.* even onder het water de SCYE.

Idem Alting ibid.

SCIRMERE word getelt onder de Kerken, waar over het verschil tusschen den Bisschop van *Utrecht* en den Abt van *Epternach*, door een verdrag, in 't jaar 1063. bygeleit is; hedendaags de *Schermer* genaamt, weleer leggende aan het Zuiden van een Meer dat den zelfden naam voert, 't welk nu, droog gemaakt zynde, weilandt is, anderhalve gemeene Duitsche myl, of iets minder van *Alkmaar*. Deze Plaats ziet men met den naam van SCIRMERE getekent in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. VII. Pars II.* ook SCIREMERE *Tab. V. Tab. III.* tusschen het water of 't meer, dat daar ook den naam heeft van SCIREMERE, en SCIREMER, en tusschen het meer BAMESTRA, nu de *Beemster*. Men zou waarschynlyk mogen gissen dat dit een *Friesche* benaming is, en zoo veel wil zeggen als *Grauwe Meer*; want *Schier* is in het *Friesch* Grauw, waar van daan *Schiermonik-ooge*, dat is, *Grauwe Monnikken Eilandt*, en *Schieraal* is *grauwe aal*.

SCLAVEN, SCLAVENBURG; zie SLAVEN, SLAVENBURG.

Idem Alting fol. 156.

SCONROLO. Hier van gewaagt de *Blaffert* van de *Utrechtsche* goederen. Dit nu is een Dorp van *Kennemerlandt*, het welk hedendaags by verkorting *Schoorl* word genoemt; leggende een weinig meer als een uur gaans van *Alkmaar*, Noordtwaarts. Dit *Sconrolô* ziet men dus geteekent onder de rivier *Kinnem*, even boven *Ockesdorp*, in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. V. Pars II.* en *Tab. VII. VIII.* In deeze benaming ziet men klaar hoe zeer eige naamen van Plaatzen, door 't gebruik, met 'er tyd veranderen, en als verbasteren; want immers verscheelt *Schoorl* in uitspraak niet weinig van *Sconrolô*. Verder is het blykbaar genoeg, dat het laatste gedeelte van deze benaming is het woordtje *Lô*; dat is, woning, hofstede, gelyk men het zelve vindt in *Heiligeloe*, *Heiligelo*, nu *Heilo*, *Arcloe*, *Arclo*, *Arkel*, *Arnulo*, *Pithelo*, *Ermelo*, *Calvesloe*, of *Calveslo*, *Borkeloe*, *Borkelo*, *Baslo*. Maar gelyk van *Baslo* gemaakt is *Baffelt*, van *Calveslo*, *Calslagen*, van *Grunloe*, *Groenlo*, *Grol*, *Grolla*; zoo is het ook niet vreemder, dat de gemeene uitspraak van SCONROLO gemaakt heeft SCHOORL. Nu zou, volgens de verklaring die de Heer *Alting* maakt van het voorgaande SCONHOVIA, moeten volgen, dat SCONROLO wil zeggen een *schoone Woning*. Doch laat het den lezer niet verveelen, dat ik myne twyfelinge dezen aangaande voordraage, hier in bestaande, dat ik SCON of SCONNE veeleer aanzie als een eigen naam van een man, die de stichter of bezitter van dit LO geweest is; gelyk ik *Baslo* oordeele te zyn het *Lo van Baffel*, *Basle*; *Ermelo*, het *Lo van Erme*. Want dat dit eige naamen der *Friezen* konnen geweest zyn, zal niemant ontkennen die weet hoe veele en menig-

vul-

vuldige dusdanige benamingen noch heden ten dage onder dien landtaardt in gebruik zyn; en hoe veele diergelyke in vorige eeuwen gebruikelyk geweeſt zyn, waar van ver de meeſte Dorpen, Plaatzen, en Geſlachten onder de *Friezen* hunnen oorſprong hebben, blykt by de ſtukken zelfs. En dus ziet men omtrent dit *Sconrolò* een plaats genaamt *Ockesdorp*, klaar zyn afkomſt toonende van *Occo*, *Ocke*, een mans naam noch dagelyks in *Frieslandt* gebruikelyk. En wat meent *Woggenum* daar omtrent doch anders, als het *Hiem*, *Heim*, of wooning van *Wogge*? Wat is *Sanegeeſt* anders dan de *Geeſt*, dat is, hoogte van *Sane*?

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. *fol.* 156.

SCOTA. Dit word in den *Blaffert* van de Kerkelyke goederen mede opgetelt, als een eigendom van de Kerke van *Utrecht*. Het is een wel bekent Dorp, behoudende den ouden naam SCOTEN, gelegen tuſſchen *Haarlem* en het dicht aanſtromende *Y*; zie dit in de Kaarten van den Heere *Alting*, *Tab. VII.* en *VIII. Pars II.* onder aan.

Idem Alting Pars II. *fol.* 157.

SCRODE-AMBACHT. De woorden AMBACHT, AMBOCHT, OMBECHT, zetten de Schryvers van latere tyden over met het Latynſche woordt OFFICIUM, dat is, *Ampt*, *Bedieninge*. *Diederik de V.* Graaf van *Hollandt*, verklaart het in zyne Handtveſt (*Diploma*) van het jaar 1083. een Schoutampt, of Schoutgebiedt over de daar aangeweze Landtſtreeke. *Melis Stoke* noemt het in 't *Frieſch* Schoutaatdom. Andere zeggen, naar de Frankiſche taale, *Bailluagie*, (*Ballivatus*) nu gemeenlyk een Bailjuuwſchap. Graaf *Floris de IV.* insgelyks Vrouwe *Aleid*, Moei en Voogdeſſe van *Floris den V.* vereeren met dezen naam in hunne Giftbrieven, van de jaaren 1232. en 1260. het Schoutampt of Bailjuuwſchap van *Dordrecht*, (*Officium de Durdrecht.*) Wat reden men zou konnen geeven van het byvoegzel SCROT of SCRODE, weete ik zoo weinig als de alleronkundigſte. Daar dichte by heeft men wel Schoubé-Ambacht/doch aan den anderen kant van de rivier. Dit SCRODE-AMBACHT ziet men getekent in de Kaart van den Heete *Alting*, *Tab. V. Pars II.* even onder *Thuredrecht*, dat is, *Dordrecht*; miſſchien zou men mogen giſſen dat SCRODE een eigen mans naam is; zie ALDA-OMBECHT op zynen titel.

In Diderico V.

Idem Alting Pars II. *fol.* 157.

SCULENBURCH is geweeſt een oudt Kaſteel, op een Eilandt van de rivier *Recclæ* of *Regge*, waar van de ſteenen door *Wilbrandus*, biſſchop van *Utrecht*, in het jaar 1228. naar *Hardenberg* zyn overgebragt; zie op HARDENBERG, gelyk wy reeds elders gezegt hebben. Echter behoudt de plaats noch den naam. Dit *Sculenburg* ziet men getekent op een Eilandt in de rivier *Reccla*, in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. VI. Pars II.* Van deze rivier, die nu *Regge* genoemt word, zie te zyner plaatze; ook van dit Kaſteel boven op SCHUILENBURG.

Idem ibid.

SCULINGBEKE. Aldus noemt *Diederik*, Grave van *Hollandt*, in zynen Giftbrief van het jaar 1083. een Stroomtje, tuſſchen het welke en *Hureſlede* zyn Bet-Overgrootvader aan de Kerke van *Egmondt* geſchonken heeft vier Hoeven (*Manſus*) neffens de Viſſcherye. *Melis Stoke* verhaalt het aldus

Tuſſchen Sulen den Vloet
In Huuſlede vier morgen vzie/
Ende daer toe die Viſſcherie.

Het eene Dorp *Lede* genaamt, dat in den Giftbtief door het bywoordt *Hures* of *Hues*, onderſcheiden word van het andere, dat naar het woord *Schip*, *Scieplede* (Schipluy) genoemt is; geeft geen klein bewys dat deze beide Dorpen naaſt aan malkanderen gelegen hebben; zoo dat dit riviertje niet verre van *Schipluy* gezocht en opgeſpeurt moet worden. Of dit zelve nu het water is dat hedendaags de Gaech genoemt word, by de Stadt *Delft*, of een ander de Slink genaamt, zal ik onbepaalt laaten. *Sculingbeke* ziet men getekent in de Kaatt van den Heere *Alting*, *Tab. V. Pars II.* zoo als dit ſtroomtje van de *Liora* (*Liere*) loopt, tot in een watertje daar genaamt *Harga*, waar van hier boven. Maar dewyl de *Gaech*, voorby het Dorp *Schipluy* loopende naar *Maaslandt* en *Maaslandtſluis*, hier te verre ſchynt af te zyn, zou men de andere giſſing van den Heere *Alting* liever mogen toevallen, en ſtellen dat de *Slink* of *Slinkſloot*, een gedeelte van de *Sculingbeke* geweeſt is. Ja het is zelfs niet onwaarſchynlyk, dat de naam van *Slink* door verbaſtering zynen oorſprong heeft van *Sculing*; en dat *Sulen de vloet*, zoo als *Melis Stoke* ſchryft, van zommige *Sculen*, en met een' anderen uitgang *Sculing* genoemt is. Want dat de Inheemſche benamingen op deze wyze veelzins eindigen, heeft de Heer *Alting* in zyn werk elders aangemerkt, en kan zulks met veele voorbeelden beveſtigt worden. Zoo word de rivier *Hunſe* ook *Hunſing*, *Unſingis* genoemt; waar van *Hunſingo*. Zoo word van de *Fivel*, *Fiveling*, en daar van *Fivelingia* gemaakt. Dusdanige ſlach van benamingen zyn *Graveninge*, *Alatinge* of *Aladinge*, *Groningen*, *Sabbinge*, *Bieſſelingen*, *Boningen*, *Hallinge*, *Kruninge*, *Herlinge*, *Duiclingen*, *Kralingen*. Het Latynſche woordt *Manſus* zetten wy hier *Hoeven* over, dat is, Hofſteden of Boereplaatzen; hoewel *Melis Stoke* ſchtyft vier Morgen. Doch over deze vertaling of uitdrukking heeft de Heer *Alting* (wien wy hier in volgen) zoo bondige bewyzen bygebragt, hier boven op het woord *Buſchuſa*, dat wy'er den lezer onbeſchtoomt naar toe wyzen. Doch wat de twee Dorpen belangt, waar van het een in de oude Handtveſten *Sciepleda*, en het andere *Huesleda* genoemt word, vindt het by my ganſch geen ingang dat deze benaming van het woord *Schip* zynen oorſprong zou hebben; hoewel de hedendaagſche uitſpraak daar *Schipluy* van gemaakt heeft. Maar ik zou veel eer giſſen dat *Sciepe*, *Scippo*, of *Sippæ*, een eigen naam geweeſt is, dien men noch wel onder de *Friezen* vindt; en dat *Lee*, of *Leede* een woning wil zeggen, gelyk men ziet in *Ouwerlee*, *Ter Lee*, *Heiligerlee*, en dit zelfde zou ik ook denken van *Hues-lede*; waar voor andere ſchryven *Hures-Lee*.

Pars I. *pag* 39.

Idem ibid.

SCYTEN; zie SKYTEN.

SEBALDE BOEREN, beneden; SEBALDE BOEREN, boven; zyn twee Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, in het *Weſterquartier*. *Houve.*

SEELANDT; zie ZEELANDT.

SEELST, of ZEELST, een *Brabandtſch* Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenboſch*, onder 't quartier *Kempenlandt*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchatting van 140000 guldens opbrengen moſt, ſtont de geheele *Meijery van den Boſch* in die ſom belaſt op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen; de Stadt *'s Hertogenboſch* en de Prælaten daar in geſloten: daar toe moſt *Kempenlandt* (een der vier quartieren van de *Meijerye*) opbrengen 4074 guldens 1 ſtuiver 9 penningen; welke omgeſlagen over de 31 of 32 Dorpen dezes quartiers, wierd *Zeelſt* daar in geſtelt op 82 guldens 19 ſtuivers 3 penningen. *Houve 2 deel. fol.* 368.

SEGVELDT of SEKVELDT, ZEKVELDT, een Dorp in het *Nederſticht* van *Utrecht*, ander het *Nederquartier:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Utrecht*. *Houve.*

SEGVELDER-BROEK, een Dorp in het *Nederſticht*, behoort aan de Heeren van *St. Mariën*, *t' Utrecht*. *Houve 1 deel, fol.* 150.

SEGWAAR, SEGWAERT, ook SEGWERT, een *Hollandtſch* Dorp in het Bailjuuwſchap van *Rhynlandt*, en Ambachtsheerlykheit onder *Leiden*. *Houve.*

SELLEM, SELHEM, ZEELHEM, een *Gelderſch* Dorp in het quartier van *Zutphen*. Het moet een treffelyk Dorp zyn: want toen ganſch *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge, in 't jaar 1547. opgelegt wierd van 75000 guldens, was het quartier van *Zutphen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) in die ſom geſtelt op 14475 guldens: daar in moſt het Landt-Droſtampt van *Zutphen* (een der zes verdeelingen van dat quartier, laſten 3141 guldens 2 ſtuivers 8½ penning; welke uitgeſlagen over de zes Dorpen van dat Landt-Droſtſchap, ſtont het Dorp *Zeelhem* daar in op 640 guldens 9 ſtuivers 4½ penning, het hoogſte van alle. *W. van Berchem* verhaalt dat de Graven van *Zutphen*, afkomſtig uit het Huis van *Saxen*, zich Graven van *Sellem* ſchreven: uit welker Nazaaten eenen Grave *Balderik* het Huis te *Sellem*, tuſſchen *Niel* en *Meer*, in de *Duiffel*, zou gebouwt hebben. Uit de afkomelingen van gemelden *Balderik* vindt gedachte *Berchem* eenen Grave *Diederik*, met zyne broeders *Alard* en *Gerard*, nevens de naamen hunner kinderen, aangeteekent in een oudt Misboek; wyders, dat *Balderik* zyn Slot te *Sellem* afgebroken, en van of met die ſteenen een Benediktyner Klooſter, voor de Geeſtelyken van *Zeffelik*, gebouwt hadde; ook 't zelfde met goede inkomſten voorzien. Daar uit beſluit hy; dat men niet behoeft te twyfelen of de *Duiffel*, enz. die onder *Gelderlandt*, en *Zeffelik*, dat onder *Kleef* hoort, hebben voortyds onder de *Zutphenſche* Graven geſtaan. Doch dit word van anderen voor een verdichtzel gehouden, immers voor onzeker: die ook niet konnen aanneemen, dat de oude Graven van *Zutphen* ooit te *Sellem*, of te *Seffelik* hun Hof zouden gehouden hebben. Ook heeft gemelde *Balderik* geen Grave van *Zutphen*, maar van *Kleef* geweeſt, die met zyne Gemalinne *Adelheid*, dochter van Grave *Wichman* van *Zutphen*, in 't jaar 1000. in het vlek *Zeffelik*, ter eere van *St. Martinus*, een Klooſter geſticht heeft; eerſt aan de Benediktyner Monnikken toegeëigent, maar daar na aan de wereldtlyke Domheeren te *Zeffelik* overgebragt, en daar gebleven tot het jaar 1436. wanneer *Adolf*, eerſte Hertog van *Kleef*, met bewilliginge van Paus *Eugenius*, het naar *Kranenburg* verplaatſte, daar 't noch in wezen is. Zie hier meer van by *Pontanus*, enz. daar ook aangemerkt word, dat tuſſchen *Deutekom* en *Borkulo*, niet verre van *Ruerloe*, noch een ander *Zellem* gevonden word: en noch een ander in *Maas-Brabandt*, of daar omtrent, daar de vermaarde *Konſtantyn Huigens* in zyn leven Heer van was. *Houve Handv. Kron. 1 deel, fol.* 182. *Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol* 69. *W van Berch.* *Idem Pontan. ibid.* *Idem ibid.*

SENDWENEN, een Dorp in *Gelderlandt* onder *Thielerwaerdt*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* in het jaar 1547. eene jaarlykſche ſchattinge van 75000 guldens was opgelegt, ſtont het quartier *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in belaſt op 24342 guldens: in die ſom was de *Thielerwaerdt* (een des zes Ampten van het *Niewmeegſch* quartier) op 5844 guldens, geſchat; daar toe moſt *Sendweenen* (een der 25 of 26 Dorpen *Houve 1 deel, fol.* 80.

pen van dat ampt) opbrengen 98 guldens 1 ſtuiver 11½ penningen, het minſte van alle andere.

Alting Not. Germ. Inſer Pars II. *fol.* 157.

SEPTEM VILLÆ FRISIORUM. *De zeven Frieſche Hoffleden*, of liever *Landen*. Het Latynſche woord *Villa* betekent wel niet anders als een Landtgoedt, voorzien met een huis of wooning; by de *Friezen* genoemt een Behuijde plaats/een Heerd Lands/ of alleenlyk een Plaats/ een Heerd; by den Schryver *Emo* anderzins een Plaats (*Locus.*) Doch als de Grooten, om hun vermogen te toonen, eene gewoonte maakten om by duſdanige plaatzen Paleizen te zetten, en andere gebouwen, ſtrekkende tot welluſt en vermaak, die Heeren- of Luſthuizen genoemt wierden, en daar over Meijers of Kaſteleinen aanſtelden, die niet alleen het bewindt hadden over de Hofſtede waar op het Heerenhuis ſtont, maar ook het opzicht en beſtier over alle de andere; ja meeſtendeel over het geheel bedryf en alle de Landtgoederen; zoo hebben de Heerenhuizen zelve hier van de benaming van Hofſteden (*Villæ*) gekregen. Maar als deeze Kaſteleinen of Meijers naderhandt toegevoegt was de magt van rechtsgebiedt, over de mindere onderhoorige Boereplaatzen, waar uit Dorpen en Kerſpelen beſtonden; zoo heeft elk Kerſpel of Parochie op zich zelve, en ook alle te ſamen, die onder een en den zelfden Rechter behoorden, een *Villa*, dat is, Hofſtadt, beginnen genoemt te worden; ja, wat meer is, het gebiedvoerende Heerenhuis dat het rechtsgebiedt had, en de woonplaats des Richters was. Doch hier by is het niet gebleven met dit plompe boerenlatyn; dewyl de betekenis van dit woordt *Villa* niet alleen overgebragt is van de Dorpen tot de Steden; maar van deze zelfs tot groote Landtſtreeken, of Quartieren, waar in verſcheide Steden en zeer veele Dorpen zyn, en die van andere quartieren van die zelfde Provintie, of van het zelfde volk, door een byzonder recht onderſcheiden worden; of die op hunzelven een byzonder recht en regeering hebben, onderſcheiden van de andere quartieren van den zelfden Staat, of 't zelfde Volk. Duldanige ZEVEN Quartieren heeft men na den tydt van *Karel den Grooten* in *Frieslandt*, tuſſchen de rivieren de *Kinnem* en de *Eider*, beginnen te ſtellen, in de inheemſche taale de Zeven Zeelanden genoemt, omdat ze alle langs het ſtrandt leggen. De Abt *Emo*, deze Duitſche benaming in 't Latyn vertolkende, noemtze op het jaar 1219. SEPTEM VILLAS MARI CONTERMINAS; dat is, *de Zeven aan de zee leggende Landen* of *Quartieren*; wier Meijers (*Majores*) die in de inlandtſche taale Gietmannen/ dat is, *Grietmannen* genoemt worden, hy verhaalt dat toen juiſt t'zamen gekomen zyn, en dat zy met gemeen goedtvinden verkoren hebben gezwoorene Rechters, gelyk men in gewigtige zaaken gewoon was te doen, die een rechtmatig vonnis zouden uitſpreeken tuſſchen de Ingezetenen van de Zes-Landen (*VI-Villarum*) dat is, Parochiën of Kerſpelen, tuſſchen die van 't *Zant*, namelyk, met hunne Bondtgenooten, en die van *Werum* met de hunne, en zulks over een verſchil onder hen onſtaan, nopens het hermaaken van de Dyken; en om welk te beſlisſen de Burgermeeſters, dat is, de jaarlykſche Overheit van *Fivelgo*, met een onvoldoenend antwoord opentlyk al verklaart hadden, dat zy niet in ſtaat of bevoegt waren. Van deze zeven *Frieſche Zeelanden* heeft de Heer *Alting* hier boven breeder gehandelt op den titel FRESIA, FRESIONES; en daar aangewezen, hoe elk tuſſchen zekere Haven, Stroom of Inham van de *Noordtzee* beſloten was, van de rivier *Kinnem*, of de uitwatering by *Petten* in *West-Frieslandt*, tot aan de rivier *d'Eider*, in 't Latyn *Egidora*. Men ziet de zelve zeer net en naukeurig langs de *Noordtzee*, met hunne benamingen en landtſcheidingen, geteekent *Tab. I. Pars II.* Dat het Latynſche woord *Villa*, waar van het Franſche woord *Ville* afkomſtig is, eigentlyk een Hoeve, Hofſteê, of Boereplaats beteekent, maar door een misbruik van latere tyden eene geheele andere en breeder betekenis aangenomen heeft, is by den Heere *Alting* meermaals aangewezen, en kan in deeze zyne aantekeningen over de Gedenkſtukken van die tyden op verſcheide plaatzen gezien worden; voornamelyk op het woordt EMETHA.

SER APS KERK; zie op SCHRABBEKERK.

Houve 1 *deel*, *fol.* 145.

SER JANS LANDT, of S. JANS LANDT, een *Zeeuwſch* Dorp in het Eilandt *Schouwen*. Men zegt, dat het in voorige tyden 't recht van geldtmunting zou gehad hebben: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Schouwen*.

Houve 1 *deel*, *fol.* 144.

SEROOS- of SEROSKERK, een *Zeeuwſch* Dorp op het Eilandt *Walcheren*, *Beweſterſchelde:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Walcheren*. Op den ouden *Utrechtſchen Blaffert* vinden wy het niet onder het Dekenſchap van *Walcheren*, doch 't zal veellicht eenen anderen naam gehad hebben, of naderhandt eerſt bedykt zyn.

Idem Houve. fol. ...

SEROOS- of SEROSKERK, een *Zeeuwſch* Dorp op het Eilandt *Schouwen*, *Beoofterſchelde*; daar plag 't Kloofter *Belem*, of *Bethlehem* te ſtaan. Dit *Serooskerk* vinden wy ook niet op den ouden *Blaffert* der *Utrechtſche* Biſſchop-

pen, rakende hunne geeſtelyke Jurisdictie over de Kerken, enz. in *Zeelandt*; zie ook de vorige poſt: het heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Schouwen*.

Houve 1 *deel*, *fol.* 79.

SETTEN, een *Gelderſch* Dorp in de *Overbetuwe*, onder het quartier van *Niewmeegen*. Toen in het jaar 1547. ganſch *Gelderlandt* en *Zutphen* eene jaarlykſche ſchattinge van 75000 guldens was opgelegt, ſtont het quartier van *Niewmeegen* (een der vier quartieren van het *Gelderſch* Vorſtendom) daar in geſchat op 24342 guldens: in die ſom was de *Overbetuwe* (een der zes Ampten van 't *Niewmeegſch* quartier) geſtelt op 3896 guldens; daar toe moſt *Setten* (een der 24 of 25 Dorpen van dat *Overbetuwſch* ampt) opbrengen 121 guldens 8 ſtuivers 11½ penning.

SEVENAER; zie SEVENDER.

Petit Nederl. Republ. pag. 149. *Guicc. fol.* 230. *Leeuw. Bat. Ill. f.* 1235.

SEVENBERGEN, een ſterke Veſting met een Vlek of kleine open Stadt op de *Merwe*, drie mylen van *Geertruidenberg*, en even zoo verre van *Breeda*; 't was voor 't jaar 1290. onder de Heerlykheit van *Stryen* begrepen: maar in 't zelfde jaar 1290. gaf Heer *Willem van Stryen*, dit quartier te leen aan zynen overleden Zoonszoon *Willem*, en dus wierd *Sevenbergen* van *Stryen* afgezondert, en eene byzondere Heerlykheit, naderhandt gekocht van den Prins van *Oranjen*. In het jaar 1589. belegerde Grave *Karel van Mansfeldt*, wegens *Parma* of *Spanjen*, deeze Sterkte, maar trok 'er haalt weêr af, uit vreeze voor d'aannaderende magt van Prins *Maurits*. Het is 't Patrimoniële goedt van den Grave van *Aremberg* geweeſt: die, onder den oorlog tuſſchen *Spanjen* en den *Staat*, de Neuteraliteit daar voor verkreeg, mits erkennende d'oppermogendheit, als afhangkelyk van de Graaflykheit van *Hollandt*, en brandtſchattinge betalende. *Sevenbergen* is oudtyds eene Stadt geweeſt, die vermaart was door haaren koophandel. Tot verzekeringe der ſchipvaart, is op den *Ruigenhil* de Sterkte *Willemſtadt* gebouwt, en naar den Prins van *Oranjen* genoemt; zie WILLEMSTADT. De Kerk en Predikant van *Sevenbergen* ſtaan onder 't Claſſis van *Dordrecht*.

Houve 1 *deel*, *fol.* 113.

SEVENDER, SEVENTER, ZEVENAAR, dus vindmen 't ook in oude Brieven van 't jaar 1410. Het is een klein Steedtjen, legt aan het Zuidweſterdeel van het Graafſchap *Zutphen*, niet verre van den *Rhyn*, en omtrent anderhalf uur ten Zuiden van *Doesburg*. *J. J. Pontanus* zegt, op 't jaar 1411. dat Grave *Adolf van Kleef* een- en andermaal aan de *Staten van Gelderlandt* geklaagt hadde over het ongelyk, dat hy zich en zyne onderdaanen rekende aangedaan te zyn door Hertog *Reinald van Gelder: Reinald*, daar tegen, bragt veele andere bezwaarniſſen ten laſte van Grave *Adolf* in: onder andere beweerde hy, dat eenige Waerden boven en onder *Emmerik* en *Rees*, als de *Rozenwaerdt*, *Klinkenswaerdt*, *Steenkenswaerdt*, en *Ratmuiswaerdt*, onder *Gelderlandt* behoorden. Daar tegen bragt *Adolf van Kleef* in, beſcheiden te hebben, dat al de *Rhynwaerden* tuſſchen *Emmerik*, *Babbergen*, *Elten*, en het *Tolhuis* de zyne waren: maar wilde ligtelyk afſtant doen van de viſſchery in den *Rhyn*, ook van de tienden te *Kapveenen*, en aan den *Speelberg*, in 't gebiedt des Hertogs *van den Berg*, eenige jaaren opgebeurt, indien men beter bewys, dan hy hadde, kon inbrengen. Op de voorwerpinge dat die van *Niewmeegen* Brieven en recht hadden, om den *Rhyn* en de *Waal* tolvry op- en af te vaaren, antwoordde *Adolf*; dat hy die van *Niewmeegen*, hem aanſpreekende, geen recht weigeren zou. Op de aanklagte dat Grave *Adolfs* krygsvolk het Slot van *Reinald*, te *Sevender*, ingenomen en geplondert had, zeî *Adolf* gewillig te zyn al dat te boeten, indien Hertog *Reinald* hem de ſchade vergoeden wilde die hy in de *Lymers* had geleden: meer daar van zie by *Pontanus*. Ondertuſſchen vinden wy geen *Zevender* of *Sevenaar*, op de lyſt van alle de Steden van ganſch *Gelderlandt* en *Zutphen*, die in 't jaar 1547. belaſt zyn yder op haaren tax, in de ſchattinge van 75000 guldens jaarlyks: ten ware het *Zevenum* of *Sevenum* zyn mogte; maar dan zou deze plaats niet behooren onder 't quartier van *Zutphen*, maar wel onder dat van *Roermonde*, en het Droſtampt van *Keſſel*; zie op SEVENUM: doch andere zeggen, dat *Seventer* onder *Kleef* behoort.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 *deel*, *fol.* 182.

Houve.

SEVENHOVEN, een Dorp in *Hollandt*, onder het Bailjuuwſchap van *Rhynlandt* en onder *Leiden:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Woerden*, en *Over-Rhynlandt*.

Houve.

SEVENHOVEN, een Dorp of Buurt in 't Sticht *Utrecht*, onder het *Neder*-quartier.

Houve 1 *deel*, *fol.* 100. 114. 135.

SEVENHUIZEN, ZEVENHUIZEN, een Dorp in het Bailjuuwſchap van *Schielandt*, onder *Rotterdam*; daar legt het Huis te *Duyn:* het Stamhuis der Edelen van *Duyn* geweeſt. Het Dorp *Zevenhuizen* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Schielandt*.

Houve.

SEVENHUIZEN, een Dorp of Buurt in 't Sticht *Utrecht*, onder 't quartier van *Eemlandt*. Wy vinden 't echter niet op de lyſt der *Staten* 's landts van *Utrecht*, volgens welke de verpachtinge van 't Heeregeldt (1700.) geſchiedt is.

SEVENTER, enz. zie SEVENDER.

Houve Handv. Kron. 1 deel, fol. 81.

SEVENUM, een Dorp in *Gelderlandt*, onder het quartier van *Roermonde*. Toen in 't jaar 1547. eene schattinge van 75000 guldens over geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* omgeslagen was, most het quartier *Roermondt* (een van de vier quartieren van dat Vorstendom) in die som lasten 19075 guldens; daar toe wierd het Drostampt *Kessel* (een der zes Ampten waar in het *Roermondtsche* quartier verdeelt is) opgelegt te draagen 3433 guldens 10 stuivers 7½ penningen; welke som over de 10 of 11 Dorpen van dat Drostampt uitgezet, stont *Sevenum* daar in op 572 guldens 3 stuivers 5½ penningen. Zie op SEVENDER.

De Raey pag. 215. Winsem. beschr. van Fr. achter de Kron.

SEVENWOLDEN, ZEVENWOUDEN, een der vier quartieren daar *Frieslandt* in verdeelt is; namelyk, *Oostergoo*; *Westergoo*; en de *Sevenwolden*. Deze *Sevenwolden* zyn het Zuidelykste deel ten Oosten van *Frieslandt*, grenzende aan *Overyssel*, *Groningerlandt*, en *Drenth*. Dat quartier bevat in zich de Grietenijen *Utingeradeel*, *Ængwirden*, *Doniawerstal*, *Haskerlandt*, *Schoterlandt*, *Lemsterlandt*, *Opsterlandt*, *Gaasterlandt*, *Stellingwerf-Oosteinde*, en *Stellingwerf-Westeinde*; zie elke Grietenije op haaren naam. Het voert deze benaminge van *Sevenwolden*, naar Bosschen, of *Wouden*, die voortyds in dit quartier plagten te staan; gelyk het ook zeven Boomen in zyn wapen voert; doch deze Bosschen zyn nu meest in bouw- en weilanden verandert.

Winsem. Fr. Kr.

SEXBIERUM, een der zeven Dorpen van de *Friesche* Grieteny *Barradeel*, in het quartier *Westergoo*; daar leggen de Huizen *Liaukama*, *Adelen*, *Delsma*, *Hiddama*, *Elinga*, en *Latsma*. Dat Dorp wierd in 't jaar 806. door de *Noormannen* gansch afgebrandt; zoo dat 'er alleen de Kerk en twee huizen van bleven staan.

Alting Not. Germ. Infer. Part II. fol. 158.

SEX VILLÆ. *De zes Landen. Emo van Werum* noemt op het jaar 1219. aldus zes Dorpen van *Fivelgo*, die, nadat de Haven van *Emetha* (*de Embder haven*) tot landt gemaakt, en met dyken besloten was, voor zich afzonderlyk tegens de overstroomingen zorg gedraagen hebben; als daar zyn *Emethe*, *Sande*, *Ripe*, *Leermens*, *Enum* en *Loppeshem*, alle weleer aan den binnensten inham van de Haven, gelegen op Hoogten of Terpen; die van *Emo* Hoogten of Toppen der (Landen) of Quartieren (*Cacumina Villarum*) genoemt worden. Maar als *Emethe*, zynde het voornaamste quartier van dit Bondtgenootschap, zich hier van afgescheiden, en, in het jaar 1225. by die van *Werum* gevoegt hadde; hebben de vyf overige, in het jaar 1272. voor zich ook een byzondere Grift, of Uitwateringe gemaakt, die naar die Landen of Dorpen Dorpsterzyl genoemt is. Schryver *Menco* noemtze naar *Sande*, toen het voornaamste van deze Landtstreeken (*Villarum*) *Sanster-zyl*, hoewel de afschryver, wel gewoon de A en O onder malkanderen te vermengen, meer dan eenmaal geschreven heeft *Sonde*, voor *Sande*. Dat dit *Embden*, anders *Wester-Embden*, en hier *Emetha* genaamt, geheel verscheiden is van de tegenwoordige Stadt *Embden*, en waar het zelve gelegen, ook wat magt, aanzien, en rykdom het gehad heeft, is van den Heere *Alting* uitvoerig aangewezen op den titel EMETHA. Men ziet het met deze benaaming getekent aan een Inham, die den naam draagt van *Portus Emethensis*, dat is, de *Haven van Emethe*, of *Embden*, *Tab. VII. Pars II.* waar boven de breede en wyde mondt van de *Eems* genaamt word EMESE FLUVIUS. De Latynsche benamingen, *Fivelgonia*, en *Fivelingia*, hebben wy hier naar den hedendaagsche trant *Fivelgo* overgezet. In de laastgemelde Kaart, als ook *Tab. IX.* word het getekent met den naam van *Fivelingoa*: zie hier boven op den titel *Fivelgoa*, *Fivelingia*. *Enum*, waar van hier gewaagt word, vindtmen op den titel *Emum*: insgelyks *Loppeshem* en *Ripa*. Men ziet deze plaatzen alle getekent in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. IX. Pars II.* Noordoost aan tusschen den inham van de Zee, getekent *Emese Fluvius*, en de rivier *Fivela*: en daar by VI. *Villæ*.

Houve. Vossius Jaarb. pag. 601.

SEYST, of ZEYST, voortyds ZETHNA, een Dorp onder het Overquartier van 't Sticht *Utrecht*. Daar leggen de Ridder-hofsteden *Karsbergen*, *Rysenburg*. Oudtyds is *Seyst* een veel heerlyker Dorp geweest dan tegenwoordig. In het jaar 1420. hebben de *Gelderschen*, uit *Wyk te Duurstede* getogen, dit zeer schoon Dorp, als ook *Amerongen* en *Doorn*, jammerlyk afgebrandt en vernielt. *Louis de XIV.* heeft hier in 't jaar 1672. zyn hoofdquartier gehadt, en eenige dagen met zyn leger stil gelegen. *Seyst* heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Amersfoort*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars I. fol. 116.

SIATUTANDA. De Aardbeschryver *Ptolemæus* stelt onder de Steden van het Over-*Rhynsch Germaniën*, (want dezen naam van πόλεις (*Steden*) geeft hy aan alle voornaame plaatzen) op de tweede plaatze SIATUTANDA, noch binnen de landtpaalen der *Friezen*, omtrent zeven gemeene Duitsche mylen en een halve van *Fleum*, naar het Oost-zuidt-oosten; doch meer als zeventien en een halve diergelyke mylen van *Tekelia*, het welk by hem waarlyk Zuidtoost is; tot noch toe tegens de stelling van *Ptolemæus*, hoewel in een gelyke tusschenwydte, verkeerdelyk naar het Noordtoosten geschoven. Beide die plaatzen (*Fleum* en *Tekelia*) behouden noch den ouden naam in Fliedorp en Tekelburg, en wyzen vervolgens de waare gelegenheit van SIATUTANDA aan, zonder daar in te kunnen missen. By gevolg aan het riviertje *Tiamne*, het welk weleer de scheidinge gemaakt heeft tusschen *Reiderlandt* en het *Oldampt*, ter plaatze daar het zelve tegenwoordig ingezwolgen is door de wateren van den *Dollart*, te gelyk met een dicht Bosch; daar men, immers van den naam, noch een blyk en overblyfzel van vindt in het Dorp Finsterwold. En deze legplaats komt ook allerbest overeen met de monden van de *Wider*, van de *Eems*, en van de *Marnamaansche* Haven (*Marnamanis*;) hoewel *Ptolemæus* in zyne beschryvinge dezelve achter malkanderen met ons *Siatutanda* niet vermeldt. En dit is het dat ik, spreekende van het gebruik der meetroede, onder zulke dingen, die nu en dan by *Ptolemæus* in deze streek des aardtbodems voortkomen, gesteld hebbe: weshalven ik meene, dat daar door onze tegenwoordige betoging, die door de beide, zoo de voorgaande, als de volgende bewyzen zeer vast staat, noch dies te meer bevestigt word. Het is vervolgens ook al eenigzins waarschynlyk, dat deze zelfde plaats (*Siatutanda*) haaren naam gekregen heeft van de rivier *Tiamma*, of misschien *Siamma*; die door een uitheemsche uitspraak zoo leelyk verdraait en verbastert is, dat 'er al heel geen hoop is om dezelve te herstellen, allermeest nadat de verwoedheit der Zee hier alles rondtom wyd en zyd geheel verwoest, en tot een zeer wyden zeeboezem gemaakt heeft. Waar van dagelyksch wel geen klein brokje landts weêr aangewonnen word; maar de oude benaamingen geenzins, daar misschien ook veele van, zelfs voor deze overstroominge, al verandert zyn geweest. Dit *Siatutanda* ziet men alleenlyk getekent in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. V. Pars I.* ter plaatze daar het riviertje *Tjamme* in de *Aa* valt, en deze zoo t' zamen storten in den ruimen zeeboezem van de *Amisia*, of *Eems*, die daar *Wider* genoemt word. In die zelfde Kaart ziet men ook de *Marnamanis* of den *Marnamaanschen* stroom en Haven, waar van hier boven *Tab. I.* insgelyks *Flevum Castellum*, het welk hier *Fleum* genoemt word, en in sommige afschriften van *Ptolemæus Phileum*, en *Phlæum*, *Tab. II.* doch in deze twee Kaarten is *Siatutanda* niet getekent. *Tekelia* ziet men getekent *Tab. I.* en *Tab. II. Pars I.* omtrent in het midden, een weinig Oostwaarts van de rivier *Amasius*, of *Amisius*, dat is, de *Eems*, in het landt der *Angrivarii*, en *Tab. V.* geheel op den kant. Dit *Tekelia*, of *Tecelia*, zoo als het van anderen geschreven word, in 't Grieksch Τεκελία, van den Heere *Alting Tekelburg* overgezet, word doorgaans *Teckelenburg* genaamt, en daar voor gehouden van *Ortelius* en *Cluverius*, zynde een Stadt en Graafschap in *Westphalen*, in het Bisdom *Osnabrugge*. Van het *Reiderlandt* ziet den titel *Reidensis Terra*. In de Kaart van de *Groninger Ommelanden* staat *Finserwoldt* aan den Zuidwestkant van den *Dollart*, hoewel wy hier vinden *Finsterwold*. Het geen de Heer *Alting* verder schryft van de rechte gelegenheit van dit *Siatutanda*, en van *Tekelia*, is wat duister, maar komt voornamelyk daar op uit, dat *Ptolemæus* de ware stelling of gelegenheit der plaatzen in *Germaniën* niet altydt net getroffen heeft, en dat de nummers of telletters in den Griekschen text ook dikwyls bedorven zyn: 't geen alles breeder by den gemelden Heer *Alting* aangewezen word in zyn Latynsch Werk, op den titel *Fleum*, en in zyne verklaringe over de by hem verbeeterde Kaart van *Ptolemæus*, van *Germania Magna*.

Supra ad Fleum.

Sueton. in Aug. cap. 21. Wolfg. Lazius de Cim. lib. 3. Leeuw. fol. 40. Neander de antiq. Germ. cap. 4. Leeuw. fol. 34. Adrian. Jun. in Batav. Schriek de Orig. Celt. lib. 7. c. 38. enz. Pontan. lib. I. pag. 16.

SICAMBRI, zyn eene magtige Natie geweest, van de *Cimbren* afkomstig; zy hebben twee woon- of bezitplaatzen gehadt; d'eene omtrent, of boven den uitloop van den *Rhyn*, tegenwoordig begrypende *Gelderlandt* en het landt van *Kleef*, d'andere veel hooger op, daar *Suetonius* van spreekt, of schynt te spreeken, dat *Augustus* de *Suevos* (*Swaben*) en *Sicambren*, die zich aan hem in zyne genade overgaven, verplaatst heeft: de *Germanen*, zegt hy, over de *Albis* (*Elve*;) en de *Swaben* en *Sicambren*, die, als gezegt, mede in genade aangenomen waren, in *Galliën*, en in de naaste landen aan den *Rhyn*: daar sommige uit besluiten, dat de *Sicambren* de *Kennemers* of *Kinhemers* zouden zyn, als *Zuid-Cimbren* of *Kimbren* ten Zuiden van den *Rhyn*; hoewel alles onzeker. *Adrianus Junius* meent dat de plaatzen *Sigen* en *Sigenberg*, en het Klooster *Sygenburg*, in 't Graafschap *Berg*, daar den naam naar zouden voeren. *Pontanus* in zyne *Geldersche Geschiedenissen* schryft aldus: Behalven de *Batavieren*, hebben ook de *Sicambers*, *Menapiers*, *Usipiers*, en daar na de *Franken*, *Gelderlandt* van ouds, d'een hier d'andere daar, beslagen; de *Sicambers* dan, of veeleer *Sigburgers*, *Duitsche* volken en naaste nabuuren der voornoemde Natiën, plagten zich allereerst aan den rechter oever des *Rhyns*, tegen over *Lobek*, te onthouden in die gehuchten, welke nu by die van *Zutphen*, en voorts by de *Kleesschen*, *Gulik-* en *Bergschen* bewoont worden tot aan *Duren*, schuins over *Keulen*, toe: en gelyk zy naderhant, volgens aaloude Schryvers, eensdeels ook aan de zee grensden, en anderdeels aan *Hessen* en *Embderlandt*, zoo kan men daar uit afneemen, dat zy zich toen

wydt en zydt uitgeſtrekt hebben in *Ooſt-Frieslandt*, tot aan de monden van de *Eems* en *Weſer*; ook naar *Weſtphalen*, tuſſchen de *Luppe*, als mede ſchier aan de helft van de landen van den *Berg* en *Mark*, en 't geen aan de rechterhandt des *Rhyns* nu onder *Kleef* behoort. Vermits de *Sicambri* ook boven alle *Duitſchen* ontzaghelyk by de *Romeinen* waren, heeft Keizer *Auguſtus*, na dat zy zich overgegeeven hadden, tot 40000 in 't getal (*Eutropius* miſt, meldende vier hondert duizent) hen neffens de naaſtgezetene *Ubichers*, naar de ſlinker overbuurte van den *Rhyn*, op den bodem van 't *Franſche Nederlandt* verplant, en aldaar nieuwe maalſteden aangewezen, latende niettemin een deel der *Sicambren* in hun oudt bedryf blyven. Invoegen de *Ubiers* die landtſtreeke over den *Rhyn*, daar alsnoch het Vlek *Ubich* en de Stadt *Keulen* leggen, hebben bewoont, en de *Sicambers* wat laager nedergeſlagen zyn tot aan *Lobek*, daar de rivier de *Waal* haar begin neemt. Welke geweſten (in 't byzonder dat tuſſchen *Maas* en *Waal*) alsnoch voor 't meeſte gedeelte onder *Gelderlandt* behooren. Hoe magtig dit volk in zyne zitplaatzen geweeſt zy, kan men ſtukswyze uit *Julius Cæſar* hooren, daar hy zegt, dat de naaſt aan den *Rhyn* woonende *Sicambers* in der haaſt twee duizent tuiters tegen de *Romeinen* hadden opgelevert: Dat zy mede by de *Romeinen* geacht en gevreeſt waren; hebbende op zekeren tydt, als *Appianus* meldt, met 500 mannen 5000 *Roomſche* ruiters op de vlucht gedreven: doch na hunne verplaatzinge zyn zy den *Romeinen* immers 200 behulpzaam geweeſt, als te vooren ſchadelyk, daar *Tacitus*, onder den *Romeinſchen* Overſten *Poppæus Sabinus*, lof van ſpreekt.

Idem Pontan. ibid. pag. 16. *Tacitus Annal. lib.* 4. *cap.*47. *in f.*

SICCO, of SICKE, SCIARDA, SIARDA, SIAERDAMA; Poteſtaat van *Frieslandt*, omtrent het jaar 1240. Hy was een man van groot vermogen en aanzien; beheerſchte ook een groot gedeelte van *Weſt-Frieslandt*, *Texel*, en *Wieringen*. Hy heeft *Alhard*, Abt van *Ludingakerk*, by Handtveſt begiftigt (200 voor hem, als zyne Amptvolgers) met geheel *Texel*. Die Abten hebben het ook met goeden titel en brieven behouden, tot dat de Graven van *Hollandt* deze landen het Klooſter *Ludingakerk* geweltdadig onttrokken. Koning *Willem*, Grave van *Hollandt*, enz. na den *Vlaamſchen* oorlog weêr in *Hollandt* gekomen, hield by de Abten en Prelaten in *Frieslandt* zeer aan, dat zy hem doch Heer van *Frieslandt* wilden maaken, als zyne Voorzaten geweeſt waren; en hadde, om 'er hen toe te beweegen, veele landeryen weggeſchonken. Doch vermits zy dat zonder den Poteſtaat niet konden doen, weezen zy hem naar den Poteſtaat. *Willem* deede ſterke beloften aan *Sicco*, met aanbiedinge van groote voordeelen en rykdommen in *Weſt-Frieslandt*, indien hy hem daar in wilde behulpig zyn. Maar *Sicco* zond hem dezen brief toe. „ Grootmagtige Koning; bemoei „ U niet te vergeefs om my en myn geſlacht te verheffen: „ meent gy dat ik daarom een verrader wil zyn, en de „ nakomelingen berooven van de Vryheit, die onze Voor„ vaders boven alle goederen gewaardeert hebben? Ver„ re zy van my een gierig en oneerlyk hart. Vaar wel, en „ wil my met uwe brieven niet meer begroeten: want ik „ wil 'er ook na dezen geene meer ontfangen; uit onzen „ huize *Siardama* den 9 Auguſtus 1279. *Siarda* was 200 vergramt over deze aanzoeken, dat hy, ten ſpyte van Koning en Grave *Willem*, goude penningen liet ſlaan, hebbende op de eene zyde deze letters; SIXTUS SIARDAMA POTESTAS FRISIÆ, en op de andere zyde, *eenen man die geldt uit zyne handt liet vallen*, beduidende daar mede de aanbiedingen van Grave *Willem*, met dit omſchrift, LIBERTAS PRÆVALET AURO: *De vryheit is veel waerdiger dan 't gout.*

Winſinm. Fr. Kr. fol. 167. *ſeq.*

Idem Winſem. ibid.

Winſem. SICKEMA, een Slot of adelyk Huis in de Grietenye van *Dantumadeel*, onder 't quartier *Ooſtergoo*.

Winſem. SICKINGA, een Slot, Stins of Sterkte in de *Frieſche* Grietenije *Wimbritzeradeel*, in 't Dorp *Goinga*, onder 't quartier *Weſtergoo*.

Houve. SIDDE BOEREN, een der Dorpen van de *Groninger Ommelanden*, onder 't quartier *Fivelingo*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 158. SIGELDRECHT, is eene zekere plaats aan den Weſtkant van den *Rhyn*, wordende in den Giftbrief van Keizer *Henrik den IV.* van het jaar 1064. geſtelt als een grenspaal van zekere ſtreek landts, tegen over *Rhinesmuthen*.

Rinesmuthen ſchryft de Heer *Alting* hier boven, en zegt dat dit woordt betekent den Mondt of het Gat van den *Rhyn*; het geen weinig waarſchynlykheit heeft. Dit bywoordt DRECHT heeft men ook in *Moerdrecht*, *Midrecht*, *Menkenesdrecht*, en andere; zie daar over de verklaring en giſſingen van den Heere *Alting* op het woordt DRECHTERLANDT.

Idem Alting Pars II. *fol.* 159. SIGERDACHURKA. *Emo van Werum* verhaalt op het jaar 1226. dat te *Fermeshem*, in eene vergadering des Volks, wegens baldadigheit, doodtgeſlagen zyn de zoonen van den Scholtes van SIGERDACHURKE: van welke Kerke in deze quartieren van de *Eems* geen blyk of geheugenis overig is; hoewel men vermoeden mag, dat dezelve in *Fivelgo*, of in het *Oldampt* is geweeſt: en miſſchien wel de zelfde met *Sierdakirka*, die de vervolger van *Menco* ſtelt dicht by *Broek* en *Ooſtwolde*.

Van dit BROEK, zie den titel BROKE, BROKA; van *Ooſtwolde* zie ASTAWALDA, beide vindt men ze getekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. IX. Pars II.* naar het Ooſten onder den *Dollartus Sinus*. *Sigerdachurka* ziet men *Tab. IX. Pars II.* tuſſchen de *Silvæ Auſtrales* en den *Dollartus Sinus*; 't is naar de *Frieſche* uitſpraak *Sicgerskerke*; waar van echter *Sierdakirka* in 200 verre ſchynt te verſchillen, dat *Sierd* een andere naam is als *Siegers*, gelyk zulks by de *Friezen* bekent is.

Houve. SILLERSHOEK, een *Hollandtſch* Dorp in den *Stryenſchen-waerdt*, onder *Dordrecht*, in *Zuidt-Hollandt*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 159. SILOWERT is in het allereerſt een klein Rechtsgebiedt op zichzelven geweeſt, tuſſchen de weilanden die dicht onder de Stadt *Groningen* leggen, en den ouden loop van de rivier *Hunſe*, of *Unſingis:* want het niet waarſchynlyk is, dat het zyne grenspaalen uitgebreidt heeft voorby het *Groenenbergſche* Kaſteel, dat, volgens 't verhaal van *Menco*, geſticht is tegen die van *Drenterwolde*. Zy nu die de magt hadden om een Richter aan te ſtellen, hebben dezen Geſlachtnaam aangenomen die het Kaſteel hadde, zynde het ſterkſte van alle tuſſchen de *Eems* en de *Lauwers*. Het Geſlacht zelf op den 24 September 1283. volgens een beſluit van de algemeene Vergadering der *Friezen*, die te *Groningen* gehouden wierd, veroordeelt zynde over 't verbreeken van den Landts-vrede, is van dit recht vervallen, en het zelve is, volgens keur van de Gedaagden zelfs, het Graafſchap van *Drenterwolde* toegevoegt: die niet lange daar na de *Groenenbergers* hunne bloetvrienden opvolgende, beide deze Richtampten, namelyk van *Drentherwolde*, en van *Silowert*, naar hunnen naam alleenlyk genoemt hebben; 't Gericht van Selwerth/'t geen noch hedendaags ſtant houdt. Na dat het Geſlacht uitgeſtorven was, hebben die van *Groningen* en *Hunſingo* t'zamen geldt opgebragt, om van de Dochter, die alleen noch overig was, dit Kaſteel, dat zy met geen goede oogen konden aanzien, te koopen; 't welk geſchiedt zynde, hebben zy het zelve aanſtondts tot den grondt toe geſlecht. Dit SILOWERT ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* een weinig boven *Groninga*, tuſſchen de rivieren *Aha* en *Unſingis*, of *Huneſa*, *Tab. IX. Pars II.*

Emmius Rer. Friſ. lib. XII.

Idem Emmius lib. XIV.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 159. SILVÆ AUSTRALES; *Zuider-wolden*. Zoo noemt *Emo* een gedeelte van *Fivelgo*, 't geen latere tyden DUURSWOLDE genoemt hebben; nu ter tydt zegt men gemeenlyk de WOLDSTREEK. Het paalt aan *Drentherwolde* en het *Oldampt*, zynde een zeer ſchraale grondt. *Silvæ Auſtrales* ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. VII.* en *IX. Pars II.* tuſſchen *Threntowalda* en de *Emeſe Fluvius*.

Idem Alting Pars II. *fol.* 159. SILVANI. Die in het groote *Oldampt* woonen worden van *Menco* SILVANI, dat is, *Boslieden*, *Woldlieden*, genaamt. Zy noemen zich zelfs Wold-Oldampſters. By den vervolger van *Menco* word deeze landtſtreek *Orientalis Brotta*, *Ooſtbroek* genoemt. OSTBROCA SILVANI ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. VII.* en *Tab. IX. Pars II.* tuſſchen de *Unſingis* en de *Dollartus Sinus*.

Houve. SIMONSHAVE, een *Hollandtſch* Dorp in 't Ruwaardtſchap van *Putten*, onder *Geervliet:* heeft 'Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Voorn* en *Putten*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 159. SINCFALA is een gat van de *Noordtzee*, zynde de grenspaal van *Frieslandt*, naar het Weſten; als het welk weleer zich het allerwydſt uitgeſtrekt heeft. De oude *Frieſche* wetten zetten de letter C, die een zeer harde blazing maakt, naar de gewoonte van dien tydt, midden in het woord SINcFALA. De *Hollandtſche* Rymdichter *Melis Stoke* noemt de plaats daar de *Schelde* in de *Noordt-zee* valt, zonder eenige blazing SINE-VAL, of ook wel SEYNE, indien het rym zulks vereiſcht. In het begin aanſtondts aldus aanvangende:

Oude Boeken hoer ick gewaghen.
Dat al 't Landt beneden Nyemagen.
Wilen Neder-Saſſen hiet/
Alzo als die ſtroom verſchiet
Dan der Mazen ende dan den Rine/
Die Schelt was dat Weſt en de SINE
Alzo als ſi VALE in de zee.
Ooſt ſtreckende min no mee
Dat toter Lavece of ter Elve.

Wederom in Graaf *Diederik den II.*

- - - - - Al dat gemeene Diet
Dat woent tuſſchen der Elve en der SEYNE
En van den Bergen hier neder-Reyne.

Door de *Bergen* verſtaat hy *Niewmeegen*, gelyk in het vorige. *Menco*, Abt van *Werum*, zegt, dat het SUIN genoemt word een Haven van *Vlaanderen*, waar omtrent in het jaar 1269. vyftig *Frieſche* Koggen (dit is een ſoort van Hulken of Vrachtſchepen, allerbequaamſt om de *Noordt-*

zee te bevaaren) met de Kruisvaarders aangelandt zyn. Het behoudt noch dien zelven naam by de oude Haven van de Stadt *Sluis*. Met deze benaming van SINE en SINCFALA ziet men getekent den Weſtelyken arm van de *Schelde*, en het gat daar van aan de *Noordt-zee*, in de Kaarten van den Heere *Alting*, *Tab. I. II. III. Pars II.* ook met den naam van ZUINE *Tab. IV.* daar de Weſter-*Schelde* (vervolgens de *Foſſa Ottoniana* genaamt) boven het landt van *Catzandt* eenen niewen ſtroom heeft gemaakt, verſcheiden van de SINE of ZUINE.

SINE, zie op ZEYNE.

SIRIKZEE; zie ZIRIKZEE.

Winſem. SIUCXMA, een Slot of Huis in de *Frieſche* Grietenije *Dongeradeel*, onder 't quartier *Ooſtergoo*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 160. SKELDWALDA is een Dorp weleer aanzienlyk door een Proosdye (zoo als men het noemt) in de Zuidtwouden van *Fivelgo*, gemeenlyk genoemt de Woldſtreek; waar van de Prieſter *Rodbernus* den Abt *Emo van Werum* veel moeijelykheit heeft aangedaan. *Emo* zelf heeft het een Kerſpel genaamt, waar in ook een Vrouwen-Klooſter was; en die onder die Parochie hoorden de *Skelder-Woudtlieden*. Nu ter tydt word het SCHILTWOLDE geheeten, van het Schyldt/ zynde een bygelegen Meer of Poel; het welk de vervolger van *Menco* het *Scheld*-water, of *Scheld*-meer genaamt heeft. Het leit drie uuren gaans van *Groningen* naar het Ooſten. SKELDWALDA ziet men getekent onder de SILVÆ *Auſtrales*, aan den ſlinker kant van de *Dollartus Sinus*, *Tab. IX. Pars II.*

Idem ibid. SKIRAMERE; zoo vindt men altydt geſchreven by die van *Werum*, en in zeer veele ſchriften der Ouden, by de Kerk is gevoegt een Klooſter van de Kruisbroederen, dat in het jaar 1231. niet zonder veele beweegingen, gekomen is onder het opzicht en de beſcherminge van den Abt van *Werum*. SCHARMER word het hedendaags genoemt, zynde een Dorp in *Fivelgo*, paalende dicht aan *Dreuthwolde*, leggende een gemeene Duitſche myl en een vierde van de Stadt *Groningen*. SKIRAMERE ziet men getekent in de Wouden, aan het Zuiden van *Groningen*; de naam ſchynt de zelfde te zyn met SCIRMERE, want de *Friezen* zeggen MERE en MARE, gelyk men ziet in *Fiſchmare*; waar van hier boven.

SKYTEN, SCYTEN, of SCHYTIERS, eene Natie van *Japhet* afkomſtig, die een zoon van *Noach* was, herwaarts overgekomen kort na de Zondtvloet, die zich in *Bataviën*, immers een deel daar van, nedergeſlagen hebbende, den naam van *Celten*, of *Kelten*, voor *Scyten* aangenomen zouden hebben: het bewys daar van is onder de Outheden niet wel uit te vinden: dat zekerlyk ligt te gelooven is; vermits het in dien tydt onder alle de *Aſiatiſche* Volken een gewoonte was (en 'er zoo veele deelen van de wereldt noch onbewoont waren) van zich van d'eene plaatze naar eene andere te verkampen; mogelyk dat daarom ook wel eenige van de *Skyten* of *Kelten*, zich omtrent deze plaatzen en landen zullen nedergeſlagen hebben, en welligt in dit ons *Nederlandt*; maar 't zyn meeſt al giſſingen; ſchoon 'er *Boxhorn* en *S. van Leeuwen* mede van ſpreeken, als ook van hunnen Godtsdienſt, die verre buiten 't beſtek van ons Hiſtoriſch Woordenboek is, en daarom voorby gegaan word.

Boxh. in Nehalennia. Leeuw. Bat. Ill. fol. 12. *& ſeqq. f.* 18 19.

SLAPPETERP, een der twaalf Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Menaldumadeel*, in het quartier *Weſtergoo*.

SLAVEN, SCLAVEN, of SKLAVEN. Het is eene *Duitſche* Natie uit de *Skyten*, of *Kelten* afkomſtig; zy zouden zich al mede naar deeze landen begeeven hebben, naar ouder gewoonte, van andere plaatzen nu en dan te beſlaan, tot dat zy eindelyk, de laatſte voor de beſte achtende, daar hunne vaſte zitplaatze kozen; hielden het daar zoo lang tot dat zy 'er uit verdreven wierden, of andere zinnen kregen, om vry- of moetwillig te veranderen van hun eerſte voorneemen. Wy vinden, zegt *Winſemius*, by onze Voorvaderen beſchreven, dat *Frieslandt* van wilde en Barbariſche menſchen bewoont is geweeſt: onder andere ſchryvenze, dat de *Sclaven*, uit het Eilandt *Albion* (*Engelandt*) van den Overſten *Bruto* verjaagt zynde, aan de ſtrandt der *Noordt-zee* aangekomen zouden zyn, en zich in *Frieslandt* willende nederzetten, van de wilde *Friezen* onvoorziens overvallen wierden: zoo dat zy zich met de vlucht in hunne ſchepen gebergt hebbende, aan de *Maas* zouden aangekomen zyn, en 't landt daar ledig vindende, een Kaſteel of vaſtigheit *Slavoburgum* gebouwt hebben. Dat de *Sclaven*, en welligt onder hen de *Wilzen*, voornamelyk 't landt aan de *Weyſſel* en verder gehadt hebben, is bekent: maar dat zy zich in *Neder-Saxen*, en noch veel min in *Frieslandt*, zouden ter nedergeſlagen hebben, is zoo verre, zegt de Heer *Alting*, van de waarheit af; dat men zelfs niet eens leeſt dat deze Volkeren van hen vyandtlyk aangetaſt zouden zyn. Evenwel vindtmen, dat zy ten tyde van Keizer *Karel den Grooten* tot aan de *Elve*, doch ook niet verder dan tot die daar over (tuſſchen den *Sinus Suevicus* en den *Oceaan*) woonen, zouden geſprongen zyn. Zie meer op WITLA, daar ook iet van der *Wilten Stadt* aan den *Rhyn* aangeroert word.

Winſem. Frieſche Kron. fol. 5.

Not. Germ. Infer. Pars II. *fol.* 207. *&* 208.

SLEEDRECHT; zie SLYDRECHT.

SLEEN, een Dorp in het Landtſchap *Drenth*, en een Schoutſchap onder 't Dingſpil van *Zuiderveldt:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Zuidervelt*. *Picard pag.* 264.

SLEEN is een voornaam Dorp en Schoutampt, zynde de Hooftplaats van het bovenſte gedeelte van *Drenth*; wiens Officier of Schout Banner-Schyltet genoemt word. Het legt een gemeene Duitſche myl en een vierde van *Koevorden*, Noordtwaarts aan: het Boek van *Werden* maakt 'er gewag van. SLEEN ziet men getekent niet verre van *Emne* in de *Drenther*-veenen, *Tab. IX Pars II.* onder aan. *Alting Not. Germ. Inſer. Pars* II. *fol.* 161.

SLEEWYK, een *Hollandtſch* Dorp onder 't Drosſtampt van *Altena*, onder *Woudrichem:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Gorkum*. *Houve.*

SLIDRECHT, of SLYDRECHT, word van Keizer *Henrik de IV.* geplaatſt op den zelfden oever van de *Merwe* met Menkenes-drecht/ (waar van hier boven) in een Giftbrief van het jaar 1064. Men vindt het noch met den zelfden naam, een halve gemeene Duitſche myl en een weinig meer boven Papendrecht. SLIDRECHT ziet men getekent, als ook *Menkenesdrecht*, in de Kaarten van den Heere *Alting*, *Tab. V. Pars II.* op den rechter oever van den ſtroom, die daar *Moſa Novus* genoemt word, en *Merweda*. Van het woord *Drecht* zie hier boven op *Sigeldrecht*. *Idem Alting Pars* II. *fol.* 161.

SLINGELANDT, een Dorp in *Zuidt-Hollandt* en in den *Alblaſſerwaerdt*; het is eene hooge Heerlykheit die onder 't Bailjuuwſchap van *Zuidt-Hollandt* niet ſtaat; heeft onder den Heer van *Breederoode* behoort. *Houve.*

SLOCHTEREN, een der Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, onder *Fivelingoos* quartier. *Idem Houve.*

SLOOTEN, SLOTEN, een Steedtjen in 't Zuiderdeel van *Frieslandt*, omtrent twee Duitſche mylen ten Zuiden der Stadt *Sneek*; dicht by het *Slooter Meer*, en niet verre van de *Zuider-zee*. 't Legt in het quartier der *Zevenwolden*, in eene laage waterachtige plaatze; heeft rondtom zich drie t'zamenlopende Grietenijen, *Gaaſterlandt*, *Doniawerſtal*, en *Lemſterlandt*; is tamelyk geſterkt. Het water dat daar door, of voorby vloeit, loſt zich door *Takezyl* in de *Zuider-zee*, daar veele ſchepen, naar *Hollandt* en *Overyſſel* varende, moeten vertollen. Onder de goedt- en bloetvernielende Factiën van de *Schieringers* en *Vetkopers* in *Frieslandt*, wierden de *Schieringers*, in 't jaar 1420. van de *Vetkopers* binnen *Slooten* belegert, en door Hertog *Jan van Beijeren* ontzet; wanneer eene menigte *Vetkopers* ſneuvelde. Andermaal wierden 'er de *Schieringers* in het jaar 1486. van de *Vetkopers* in aangetaſt, maar van de eerſte kloekmoedig afgeweert. *Slooten* heeft geene Parochiekerk gehadt; ook niet ten tyde der *Gelderſchen* en *Burgundiſchen*; maar alleen een Kapél, hoorende onder de Parochie der twee naaſtgelegene Dorpen: echter heeft *Cunerus Petri*, d'eerſte der niewe *Nederlandtſche* Biſſchoppen van *Leeuwarden*, daar eenen Paſtoor aangeſtelt, en de Kapél tot eene Parochi-kerk gemaakt. Onder de *Saxiſche*, *Gelderſche*, en *Burgundiſche* beroerten in *Frieslandt*, was *Slooten* den *Gelderſchen* toegedaan, die daar als hunnen ſtoel ten oorlog hadden. Na dat ook de *Burgundiſche* magt daar de overhant kreeg, hebben de *Gelderſchen* zich het allerlangſte te *Slooten* onthouden; ook zyn 'er, onder de belegeringe, *Georg Schenk*, Stadthouder, nevens Heer *Jan van Waſſenaar* doodtgeſchoten. Na dat de *Burgundiſchen* het Steedtjen verovert hadden, hebben zy het geſlecht, de wallen en bolwerken ter neêr geſmeeten, om den *Gelderſchen* het weder neſtelen daar in te beletten. Het bleef ook ontmantelt tot dat de *Staten*, in het jaar 1582. het weêr tegen de *Spaanſchen* beveſtten. Het is ſchipryk, en dryft eenen tamelyken koophandel, alzoo het maar een half uur van de *Zuider-zee* legt: het is wel een klein, maar volkryk Steedtjen. *Mont. in Guicc. fol.* 168. *Winſem. beſchr. van Friesl.* *Brugm. voor Scriver. Kronyk pag.* 101.

De Heer *Schotanus* geeft ons eene fraaije ſchets van de Stadt *Slooten*, gelyk die de Heer *Cyprianus Bruynſma* heeft ontworpen, waar in hy noch dit volgende in 't byzonder aantekent; dat *Weſtergoo* door *Slooten* als toegeſloten word, en dat zulks vermoedelyk zynen naams ooirſprong is. De Grift die uit het groote Meer, een weinig van de Stadt in 't Noorden gelegen, afvloeit, en de Stadt in twee deelen ſcheidt, heeft eene gemakkelyke uitvaart in de *Zuiderzee:* 't welk eene ongemeene menigte van Binnenſchepen, op *Gelderlandt*, *Hollandt*, en de Stichten van *Utrecht* en *Overyſſel* handelende, door de Stadt heene lokt; daar dan wel voornamelyk haare ſchiprykheit, boven gemeldt, in zal beſtaan: ook word hier door het meerder gedeelte der *Frieſche* turf, waar mede een grooten handel in *Hollandt*, *Zeelandt*, *Brabandt*, en elders gedreven word, afgeſcheept. De Meeren en andere wateren geeven aan de Stadt zoo ryken teelte van Meerviſch, en wel zoo ſchoon en ſmaakelyk, dat ligt geen Stadt in *Nederlandt* haar daar in overtreft; zoodat dieshalven veele der Burgerye en Inwoonderen zich met de viſſcherye geneeren. De Stadt is klein in haaren omtrek, doch met goede gebouwen voorzien; waar onder het Raadthuis, en de Kerk, in het jaar 1047 *De Ruey Diction. Geogr. pag.* 224.

1647. niews gebouwt, uitſteeken. Gedurende den oorlog met den Koning van *Spanjen* heeft zy weinig door openbaar gewelt geleden, maar door een aanſlag en verraadt, in het jaar 1588. in 't uiterſte gevaar geweeſt; wanneer eenen *Dotte Sybles* van *Grou* een ſchip vol Soldaaten, overdekt met ledige tonnen, op den 13 May tegen den avondt meende in de Stadt te brengen, en haar 's nachts te overvallen: tot zyn medemaat hebbende eenen *Pyer Lupckes* van 't *Zerkgaaſt*, die ten zelven tyde de Stadt aan verſcheide hoeken in brandt zoude ſteeken: doch zy wierden door eenen harden ſtorm belet met het ſchip voort te komen. *Pyer Lupckes* is daar over gevangen, den 26 May onthooft, en de kop op een ſtaak op 't Noorder bolwerk gezet. Ten ſlot word'er het volgende by gemeldt. Een wonderlyke zaak (zegt de Schryver) is in deze Stadt gebeurt, waar van my d'omſtandigheden onbekent zyn: Zeker perſoon, die ſtom was, zwaar gewondt, werd door de wondinge ſpreekende; waar by dan diergelyk een wonder word aangetrokken dat *Herodotus* van den Zoone des Konings *Kroeſus* verhaalt; die, op 't gezichte dat zyn Vader onbekent van een ſoldaat zou doorſtoken worden, om zulks te weeren, ſpreekende wierd, daar hy te vooren ſtom was geweeſt.

Commelyns Amſt. fol. 873.

SLOOTEN, eene Ambachts-heerlykheit der Stadt *Amſteldam*. De Dorpen *Slooten*, *Slooterdyk*, *Oſdorp*, en de *Vrye Geer*, alle Ambachts-heerlykheden van gedachte Stadt, leggen met haare bannen in, om, en door malkanderen: zy hebben, aan de Ooſtzyde, den *Vrydom* van de Stadt *Amſteldam*; de *Watering*, *Koſt verloren*, en de *Schinkel:* aan de andere zyde het *Niewe* en 't *Oude Haarlemmer*, of *Leidſche Meer*, de Heerlykheit van *Riedwyk*, *Niewerkerk*, *Raasdorp*, *'t Spieringmeer*, en *Polanen*; aan de Noordtzyde het ϒ. Van de genoemde Dorpen hebben *Slooten* en *Slooterdyk* Kerken en Predikanten, ſtaande onder 't Claſſis van *Amſteldam*. Onder de Kerk van *Slooten* behooren de ingezetenen van *Slooten*, de *vrye Geer*, en 't meeſte gedeelte van *Oſdorp:* onder de Kerk van *Slooterdyk* die van *Slooterdyk*, en 't overige van *Oſdorp*, de *Dreling* geheten: alle deze ingezetenen brengen jaarlyks zekere ſchattinge, tot onderhoudt der gedachte Kerken, op. Zie ook op OSDORP.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 161.

SLOOTEN, SLOTEN. Van deze plaats gewaagt de Acte van verdrag, in 't jaar 1063. het welk de Biſſchop van *Utrecht* gemaakt heeft met den Abt van *Epternach*. Het is noch een Dorp met geheel de zelfde benaming, een uur van *Amſterdam*, naar het Weſten. Men ziet SLOTA getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, aan den binnen-boezem van het ϒ, boven *Amſteldam*, *Tab. V. VII.* en *VIII. Pars II.*

Commelyn fol. 875.

SLOOTERDYK, eene Ambachts-heerlykheit van *Amſterdam*; zie de vorige poſt. Te *Slooterdyk* heeft oudtyds eene Waag geſtaan, daar de vier Ambachtsheerlykheden, *Slooten*, *Slooterdyk*, de *Vrye Geer*, en *Oſdorp*, al haar boter, kaas, enz. mogten laaten weegen, zonder 't recht van waaggeldt in andere Steden onderworpen te zyn. De Waag ſtont te *Slooterdyk* ten einde de *Slochter*, binnen aan den hoogen dyk, op een erf; naderhant van eenen *Lieuw Pieters* betimmert, nevens de Sluis, die voortyds in den hoogen dyk lag, en zyne uitwateringe op de ſloot in het ϒ hadde. Maar alzoo de ſloot, door 't opwerpen van ſlyk en modder uit het ϒ, al voor lange jaaren vervuilt, en toegegroeit, en de Sluis toegedamt is, is ook deze waag al lang te niet gegaan. In 't jaar 1573. wierd *Slooterdyk* door *Lumey*, Grave van der *Mark*, byna ganſch afgebrandt.

Idem Comm. ibid. fol. 875.

SLOOTERDYKER-MEER, gelegen in den ban en Binnen-polder van *Slooten* en *Slooterdyk*, wierd voortyds by die van *Slooterdyk* tot voordeel en onderhoudt hunner Kerke beviſcht, volgens het privilegie van *Maximiliaan*, Keizer en Grave van *Hollandt* (1479.) verleent, en beveſtigt door zynen zoon *Philips van Ooſtenryk*. Doch alzoo door het opmaalen en drooghouden van de Polders van *Slooten* en *Slooterdyk*, ook door het opſtoppen van de *Slooterdyker*-ſluis, het *Slooter-Meertje* van tydt tot tydt verdroogde, de viſſcherye geweldig afnam, en nauwelyks 't derde deel opbragt, wierd dit Meertjen in 't jaar 1639. met toeſtemminge der ingelanden, en bewilligingе van den Heere *Andries Bikker*, Ambachtsheer, in Erfpacht uitgegeeven, en verkocht aan *Kornelis Gerrits zoon van Dyk*, en *Sybrandt Kort*, om droog en tot landt gemaakt te worden. Het water wierd dan uitgemaalen, en de grondt raakte den 17 Februarius 1644. droog. Daar op wierd de kavelinge der landen gemaakt, en onder de deelgenooten verdeelt. Ook is het vruchtbaar landt geworden: maar, den 28 Februarius 1662. raakte het door eenen ſtormwindt, en in 't jaar 1675. tuſſchen den 4. en 5. van Slagtmaandt, door het doorbreeken van den Zeedyk, halfwegen *Amſteldam* en *Haarlem*, t'zamen met de Binnen-polders van *Slooten* en *Slooterdyk* (daar het in legt) onder water. De eigenaars kregen uit dien hoofde vryheit van ſchattinge voor 22 jaaren.

Winſem. Frieſche

SLOOTER-MEER, een Meer niet verre van de *Zuider-zee*, ten Noorden van het Steedtjen *Slooten* in *Friesland*, onder de *Zevenwolden*. Het begrypt in 't rondt meer dan eene groote Duitſche myl, levert allerlei ſoort van viſch uit, en 't word naar het Steedtjen zoo genoemt. Het water dat voorby *Schoten*, ook door de Stadt naar de *Take-zyl* in de *Zuider-zee* loopt, ontſtaat'er mede uit.

beſchr. achter de Kron. Bruzin.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 161.

SLOTHRA. Hoewel de vervolger van *Menco* vry dikwyls of geduurig dezen naam dus ſchryft, is het echter ontwyfelbaar, dat daar door altydt gemeent word zeker Parochie-dorp, gelegen in de *Zuidwolden* van *Fivelingo*, dat wy nu met eenige verzetting van letteren, en een dubbele blazing SLOCHTEREN noemen. Die zelfde Schryver verhaalt dat het geſlacht van *Haiging*, omtrent het uitgaan van de dertiende Eeuwe, hier wel het meeſt te zeggen gehadt heeft. Het legt drie unren gaans van de Stadt *Groningen*. SLOTHRA ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, *Tab. IX. Pars II.* by de *Silvæ Auſtrales*, dat is, de *Zuiderwolden*.

SLUPIK; zie SLUYPWYK.

Idem Alting ibid. In Joan. Tutore.

SLUSA. *Sluys* is de uiterſte Stadt van de *Moriners* (dat is, van *Vlaanderen*) aan de oude Haven van de *Schelde*, die naderhandt *Sincſala*, *Sine*, *Suine*; ja by *Melis Stoke* Swene genoemt word; (zie hier boven op het woordt *Sincſala.*) Deze plaats heeft den naam gekregen van de Sluys met ſchutdeuren, waar door dit gat van de *Schelde* voor verſtopping bewaart word, na dat het water door de *Foſſa Ottoniana* (nu de *Hondt*) afgeleidt is. En kan de Stadt zelve, hoewel nu ter tydt voortreffelyk en wel verſterkt, niet ouder zyn dan dit werk, ten ware de zelfde miſſchien een anderen naam gehadt hadde, die ſedert in vergeetelheit gekomen is, namelyk BAIORZUNA, dat van de *Noormannen* verwoeſt is, gelyk hier boven op dien titel is aangewezen: Want dat deeze plaats aan de *Sine* of *Suine*, als aan een Haven, gelegen heeft, zulks maakt zeer gelooflyk en waarſchynlyk de uitgang van de benaming in ZUNA. *Melis Stoke* gewaagt'er van op het jaar 1294. wanneer hy verhaalt dat dezelve van de *Hollanders* verbrandt is. Nu ter tydt is ze met al haar onderhoorig landt onder den *Staat der Vereenigde Nederlanden*. SLUSA ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, aan de rivier SINE of ZUINE, en daar by de benaming *Bajorzuna*, *Tab. IV. Pars II.* van de *Foſſa Ottoniana* zie hier boven: men zietze in de zelve Kaart, en daar by den naam van *Weſter-Schelde*.

In Florent. V.

Houve.

SLUYPWYK, een *Hollandtſch* Dorp, onder 't Bailjuuwſchap van *Rhynlandt* en de Stadt *Gouda:* 't heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Woerden* en *Over-Rhynlandt*.

De Raey Dictionn. Geogr. pag. 224; 225.

SLUYS, eene ſterke Stadt met een zeer oudt en groot vervallen Kaſteel in het Noordt-ooſterdeel van *Vlaanderen*, omtrent drie uuren van *Brugge*, aan den zeeboezem 't *Zwin*, anders de Zeehaven van *Sluys* gezegt; die kort daar na zich in de *Noordt-zee* ontlaſt. De Stadt, ſchoon ze in *Vlaanderen* legt, behoort echter aan den *Vereenigden Staat*. Toen voortyds de Stadt *Brugge* magtig bloeide, en de *Spaanſchen*, *Genuëzen*, *Florentynen*, ook andere vreemde Natiën, wegens den koophandel, zich daar veele onthielden, was *Sluys* het Magazyn aller koopmanſchappen, die door den Dam te *Brugge*, uit *Spanjen*, *Kanariën*, enz. aanquamen. Ter dier tydt was *Vliſſingen*, dat maar drie uuren van *Sluys* af leit, maar een Dorp: zelfs *Middelburg* was niet veel; alle koopmanſchap en handel was, of te *Brugge*, of te *Bergen op den Zoom*. *Sluys* ſtont van 't ſluiten af der *Pacificatie* van *Gent* (1576.) tot het jaar 1587. onder 't gebiedt van den *Staat:* maar toen wierd het van *Parma* in perſoon met alle de *Spaanſche* magt belegert. Het wierd van die van binnen wel dapper en moedig verdeedigt: maar middelerwyle quam *Leiceſter*, als Gouverneur der *Vereenigde Nederlanden*, door Koninginne *Elizabeth*, hier te lande. De *Staten Generaal* verzochten hem om de Stadt te willen ontzetten, ſtelden hem ook middelen genoeg ter handt; maar daar quam niet van dan een geveinſt vertoon van het te willen uitvoeren: derhalven gaven de belegerden de Stadt aan *Parma*, met goedt verdrag of beding, over, alzoo zy ten einde van leeftogt waren, en geen ontzet voor handen zagen, zynde byna ganſch overhoop geraakt, door het geduurig ſchieten en geſtadig mineeren der vyanden. Terwyl de *Spaanſchen* de Stadt *Ooſtende* over de 3 jaaren belegert hielden, quam Prins *Maurits* op het einde van May 1604. voor *Sluis: Ambroſius Spinola*, wien Aartshertog *Albertus* de uitvoeringe van 't beleg van *Ooſtende* t'eenemaal toevertrouwt hadde, quam wel perſoonlyk met eenige Regimenten af om de Stadt te ontzetten, doch te vergeefs; zoo dat *Sluys* den 14 Auguſtus tot onderhandelinge van overgave, en aldus weêr aan den *Staat* quam, die'er zich, inzonderheit *Zeelandt*, zeer over verblydde: want deze Stadt is als de ſleutel van *Vlaanderen*. Die van *Sluys* bragten in tydt van oorlog zeer veel volk in zee, en waren by die van *Zeelandt* ontzien. De Stadt was in het jaar 1331. noch *Lamius Vliet* genoemt, en een erfdeel der Heeren Graven van *Nemours*, uit Grave *Guido van Vlaanderen* geſproten: *Philips de Stoute*, heeft ze aan zich getrokken, en met ſteene muuren verſterkt; hy gaf'er

Petit Nederl. Republ. pag 291.

P.C. Bor. Meter. Hugo de Groot. Bizot Medail. Hiſtor. pag. 91.

Mont. in Guicc. fol 306. *P. Watervl. descript. Flandr. pag* 97. *Bethune* voor, aan *Nemours*. In 't jaar 1475. hebben die van *Sluys*, *Vlissingen* (toen een open Vlek) geplondert, namen de Visschers, en verbrandden ook *Wykop Zee*. In 't jaar 1468. in October, lagen in de haven van *Sluys* of 't *Zwin* 150 koopvaardyschepen. *'t Zwin* of *Suyderhaven* was anders ook onder den naam van de *Vlaamsche haven* bekent. De koophandel van *Sluys* heeft beginnen te vervallen sedert het jaar 1436. toen, in een oproer der Burgeren, veertig *Oosterlingen* om hals raakten: maar noch vry meer, sedert de *Sluysenaars* met die van *Brugge* in twist en vyandtschap quamen, die *Sluys* overrompelden, plonderden, en verbrandden: ook kochten ze naderhandt *Sluys*, en bouwden 't weêr op. In het jaar 1412. verbrandde daar de Kerk door den blixem. Jonker *Frans van Breederoode* hadde voorheen daar zynen uitloop naar *Rotterdam*, door eene onbekende of onbezeilde diepte, naar hem noch *Jonker Frans gat* genaamt. Vermits die van *Sluys* aan *Hollandt* en *Zeelandt* zoo veel schade deeden, datze zonder geleî niet dorsten vaaren, wierden zy in den vrede tusschen *Vrankryk* en *Vlaanderen* uitgesloten: zy meenden *Goeree* in te neemen, om *Hollandt* noch meer te quellen; maar het doorsteeken van eenen dyk verhinderde hen d'aankomst. Zy wierden, om hunne roveryen en vyandtlykheden, door Keizer *Maximiliaan*, in Julius 1492. belegert met 100 schepen, en gedwongen zich over te geeven. Daar na quam 'er de Pest, die meer dan 24000 menschen wegrukte. Het Eilandtjen *Cadsant* legt recht over *Sluys*, met een Dorp van den zelfden naam; het was in oude tyden veel grooter; daar lag een Stadt, nevens veele schoone ryke Dorpen op; doch de zee heeft 'er meer dan de helft van verzwolgen.

Idem Mont. ibid.

Houve. SLYDRECHT, SLIEDRECHT, een Dorp in den *Alblasserwaerdt*, onder *Dordrecht*, strekkende Oost van *Giessendam:* heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Dordrecht*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II *fol.* 162. SMALENA. Dit noemt het Perkamenteboek van *Utrecht* op 't jaar 1230. een Dekenschap van *Frieslandt*. Het is hedendaags een Grietenije van *Oostergoo*, genoemt Smalslingerlandt/ en alzoo den ouden naam byna behoudende: wiens Oostelyker hoek aanpaalt tegens de Boven-*drechten*, waar omtrent de rivier de *Lauwers* haaren oorsprong heeft. SMALENA ziet men in eene leedige ruimte getekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. IX. Pars II.* en de *Lauwers*, anders *Laubarus*, zoo als deze stroom langs de Wouden Noordtwaarts aan naar zee schiet.

Winsem. SMALLE BRUGGE, een der 28 Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Wimbritzeradeel*, in *Westergoo*, of een der 14 buitendyksche Dorpen, de andere leggen binnendyks.

Winsem. beschr. van Fr. achter de Kron. SMALLINGERLANDT, een *Friesche* Grietenij in het quartier *Oostergoo*; grenst ten Oosten aan de Grietenije *Opsterlandt*, ten Westen aan die van *Idaarderadeel*, ten Noorden van *Tietzerksteradeel*. De rykdom dezer Grietenije bestaat in Bouw- en Veenlanden: heeft zeven Dorpen; namelyk, *Oldega*, *Nyega*, *Opeinde*, *Noorderdragten*, *Zuiderdragten*, *Kortehemme*, en *Boornbergum*. Voortyds heeft daar 't Klooster of Konvent *Smalle-Ee*, zoo naar 't water d'*Ee* genaamt, gestaan.

S. MEERSDYK; zie MARTENSDYK.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. *fol.* 162. SMITHUSEN. Dit word in den Brief van verwisseling van 't jaar 1085. gezegelt by Bisschop *Conradus*, genoemt een Tolhuis, of Tolbank. *Pontanus* meent dat de onbenoemde Schryver, die geleeft heeft ten tyde van *Otto den III.* Grave van *Gelder*, van deeze zelfde plaats gewag maakt op het jaar 1228. Daar is noch een plaats van dezen naam, by een oude doorbreuk van den *Rhyn*, daar die van de *Trajaansche* Volkplantinge, op de vlucht gedreven, zich naar de naastgelege *Kleefsche* hoogten begeeven hebben, daar men noch in het Dorpje Cöln overblyfzels heeft van het Veer en Tolhuis, maar een vierde van een gemeene Duitsche myl van de Volkplanting zelve; behoudende blyken en voetspooren van den naam en de gelegenheit. Dit SMITHUSEN ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, even onder den *Rhyn*stroom, een weinig boven *Kleef*, *Tab. VI. Pars II. Trajanenses* worden ze hier in 't *Latyn* genoemt van de *Colonia Trajana*, dat is, Cöln/of Itcln/ een klein Dorpje, ruim een quartier uurs van het Kasteel van *Kleef*; gelyk hier boven op den titel *Colonia Trajana* aangewezen is. Deze plaats ziet men dicht aan den *Rhyn*, even boven de scheidinge, getekent in de vier eerste Kaarten van het eerste deel des Heeren *Alting*.

Histor. Gelr. lib. VI.

SNEEK, een der groote Steden van *Frieslandt*, legt twee groote Duitsche mylen van *Leeuwarden*, eene myl van *Bolswaert*, een halve van *Ilst*. De Stadt is zoo oudt dat men in geene Historiën bericht van haaren aanvang vindt. In het jaar 1417. is de Stadt door eenen zwaaren brandt voor het meeste gedeelte verteert, en daar door zyn ook veele oude Schriften, Brieven, Oirkonden, Privilegiën, waar uit mogelyk meer bescheidt en zekerheit te haalen zou zyn geweest, weggeraakt. In het jaar 1292. hebben de *Schieringers* de Stadt weêr (immers een groot gedeelte daar van) opgebouwt, en versterkt. Keizer *Karel de V.* en zyn zoon *Philips*, hebben ze noch meer bevest. Alhoewel de Stadt door de *Groningers*, *Saxische*, en *Geldersche* oorlogen veele schade geleden heeft, is zy echter, weinige jaaren daar na, weêr in tamelyken staat geraakt, en in 't jaar 1632. al zeer dicht bebouwt, en wel bewoont geweest: heeft ook voorts in koophandel en schoonheit zoo toegenomen, dat ze voor geene andere Steden van *Frieslandt*, dan alleen voor *Leeuwarden*, behoeft te wyken. Voortyds wierd daar, wegens Hertog *Karel van Gelder*, 't Hof van *Frieslandt* gehouden, ook is 'er de Munt geweest. In de Kerk van *St. Marten* legt de Boer en krygsheldt, *Groote Pier*, begraaven. *Sneek* is de geboorteStadt geweest van den beroemden *Joachim Hefferus*, eerste lidt in den geheimen Raadt te *Brussel*, daar na Presidént des Konings van *Spanjen*, mede bekent door zyne uitgegevene boeken; ook van *Petrus Fritema*, vermaart Rechtsgeleerde en gewoone Raadt in het Hof van *Frieslandt*; als mede van *Albertus Hero*, uitstekend Filozoof en Godtkundige: insgelyks van *Gellius Snecanus*, Godtsgeleerde, enz. In het jaar 1572. is *Sneek* voor de *Staten*, door de zoo genaamde *Geusen*, ingenomen, en sedert aan der *Staten* zyde gebleven. *Winsem. beschr. van Fr. Petits Republ. pag.* 240. *Guicc. fol.* 167. *Brugm. voor Scriver. pag.* 96.

W. van Gouth. in de O.H.Kr. fol. 219. SNOYUS, of SNOEYUS, (REINERUS) geboren tot *Gouda*; hy is eerst Lyfartz van *Adolf van Burgundiën* geweest, die Heer van *Beveren* was: uit *Italiën* gekomen, zond Keizer *Karel de V.* hem als Ambassadeur aan den Koning van *Schotlandt*; daar na aan den Koning van *Denemarken*. Weêr in 't landt gekomen, onthield hy zich in stilheit in zyn geboorteStadt, alzoo hy een man van middelen was, wierd 'er ook Burgermeester. Hy heeft in 't *Latyn* de Kronyk der Bisschoppen van *Utrecht*, en Graven van *Hollandt*, tot op 't jaar 1515. beschreven; doch (zeit *Goudhoven*) noch niet gedrukt. Echter is zyn werk te *Franeker* uitgekomen, in 't jaar 1620. onder den titel van *Reinerus Snoijus*, *Goudanus*, *de rebus Batavicis*, *cum Joh. Gerl. a Leidis*, *sub tit rer. Belg. annal.* Hy wierd zeer oudt, en is gestorven in 't jaar 1534.

Houve Handv. Kronyk 1 *deel, fol.* 79. SOELEN, of SOULEN, een Dorp met een Slot in *Gelderlandt*, in de *Nederbetuwe*. Toen ganzch *Gelderlandt* en 't Graafschap *Zutphen*, in 't jaar 1547. eene schattinge van 75000 guldens was opgelegt, stont het quartier *Niewmeegen* (een van de vier quartieren des gedachten Vorstendoms) daar in belast op 24342 guldens; daar toe most het ampt van de *Nederbetuwe* (een der zes Ampten van 't *Niewmeegsche* quartier) 4383. guldens draagen; welke omgeslagen over de 17 of 18 Dorpen van de *Nederbetuwe*, stont *Soelen* op 299 guldens 12 stuivers 3½ penning.

Houve 1 *deel, fol.* 85. SOELMONDT, een Dorp onder het Graafschap *Buuren*, zich met de buurte *Water Beusichem* uitstrekkende tot voor de poorten der Stadt *Kuilemburg*; dit *Soelmondt* is onder *Hollandt* betrokken: het heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Buuren*.

Houve. SOEST, een Dorp in 't Sticht *Utrecht*, onder het quartier van *Eemlandt:* heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Amersfoort*.

SOESTDYK. Een Vorstelyk jagthuis, tusschen *Soest* en *Emmenes*, voorheen 't bezit van wylen den Koning van *Groot Brittanjen*, WILLEM DEN III. onsterflyker gedachtenis; zeer heerlyk gesticht, rontom in Bosschaadje, en met zeer schoone Tuinen, Wandeldreeven, en Griften voorzien, zoo dat dit eene rechte plaats is van verlustiging voor Vorstelyke Personaadjen; gelyk daar ook in 't rondt veel Wildt is, om 't vermaak van de jagt te konnen neemen. Met het versterf der hooggedachte Majesteit van *Engelandt*, is deze plaats, onder andere Koningklyke goederen, by erfmakinge ten deel gevallen wylen zyne Hoogvorstelyke Doorluchtigheit, JAN WILLEM FRISO, Erfstadthouder van *Frieslandt*, enz. enz. enz. naar wiens treurig overlyden zy is overgegaan op zynen eenigen Zoon WILLEM KAREL HENRIK FRISO, na 's Vorsten doodt geboren, mede Erfstadthouder van *Frieslandt*, enz. die nu (1720.) negen jaaren heeft bereikt, en, by 't ryzen van zynen leestydt, de Hoop is van den *Vereenigden Staat*; waar toe zich reeds alle goede hoedanigheden en gaven in hem vertoonen. Haare Hoogheit, MARIA LOUISE, Vorstinne Douariere van *Oranje* en *Nassau*, dees jongen Prinsen Vrou Moeder, heeft nu eenige jaaren achtereen dit Koningklyk Huis tot haare verlustiging en ruste, in het Zomergetyde, met den Prins haaren Zoone, en zyne Prinselyke Zuster, nevens haar voornaamste Hofgezin, gekoren; in welke keure elkeen, op 't gezichte van de schoone gelegenheit der plaatze, haare Hoogheit moet toevallen, gelyk de Vorstin dan ook het verblyf voor haar Hofgevolg met veele vertrekken op het voorplein heeft vermeerdert, en ten dien einde de Paerdestallen in bequaame kamers vertimmert, welke stallen nu zyn verplaatst en overgebragt aan d'overzyde by 't Jagthuis, daar de Jagermeester woont, daar zy al zoo gevoegzaam als op het voorplein hun gebruik hebben. In dit lopende jaar (1720.) heeft zyne Hoogvorstelyke Doorluchtigheit, Vorst KAREL, Landtgraaf van *Hessen-Kassel*, enz. enz. enz. Heer Vader van haare Hoogheit de Vorstinne, deze plaats eeni-

eenige dagen, nevens zyn jongſte Zoon, Prins GEORGE, met zyn aanwezen vereert, dat de niewsgierigheit van veelen alom opwekte om 't vermaaklyk *Zoeſtdyk*, doch meer om d'eere te hebben van dien doorluchtigen Vorſt, en de verdere Vorſtelyke Perſonaadjen, te zien; waar toe alle toegang verleent wierd. Voorby, of in 't gezicht van dit Vorſtelyk gebouw heeft het Statendom van *Utrecht* beſloten de vaart te graaven, volgens 't beſtek daar van gemaakt, door den *Eemſtroom* in de *Zuiderzee*; die voor vyftig jaaren noch eens, hoewel vruchteloos, is afgebakent geweeſt: d'uitkomſt zal leeren hoe dit graafwerk nu zal beſlaan.

Houve 1 deel, fol. 144. SOETELINGS-KERK, SOETELINK-KERK; in den *Ouden Utrechtſchen Biſſchops Blaffert* SOETELINGER-KERKE geheten; is een Dorp *Beweſter-ſchelde* geweeſt, op *Noordtbevelandt:* maar nu onder de golven. Het word in den gedachten *Blaffert* onder het Deekenſchap van *Walcheren* geſtelt.

Houve 1 deel, fol 99. 112. SOETERMEER, een Dorp in *Hollandt*, onder het Bailjuuwſchap van *Rhynlandt*; het is eene Ambachts-heerlykheit. *Soetermeer* en *Segwaart*, beide onder eene Parochie, leggen op eenen kruisweg, tuſſchen *Leiden*, *Delft*, en *'s Gravenhage*. *Gerard van Wyngaarden*, Preſident van 't Hof van *Hollandt*, in 't jaar 1598. overleden, wierd'er Heer van door huwelyk met *Sandrina Croeſingen*, Erfdochter des Heeren van *Benthuizen* en *Soetermeer*. Sedert zyn *Leeuw. Bat. Ill. fol. 158.* die Heerlykheden aan de Familie van *Wyngaarden* gebleven. In 't jaar 1685. bezat ze Heer *Daniel van Wyngaarden*, Heer van *Werkendam*, Voogdt der Univerſiteit van *Leiden*, Bailjuuw en Dykgraaf 's Landts van *Woerden*, enz. *Soetermeer* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Delft* en *Delflandt*.

Houve 1 deel, fol. 112. Leeuw. Bat. Ill. fol. 158. SOETERWOUDE, SWETERWOUDE, SUETERWOUDE, een Dorp en Ambachtsheerlykheit in 't Bailjuuwſchap van *Rhynlandt*; door de Heeren van *Leiden* gekocht; groot 9000 mergen. *S. van Leeuwen* ſtelt des naams oorſprong herkomſtig van 't water SWET, of *Suet*, dat door zekere Sluis *Rhyn*waarts uitwaterde; daar van ook het Slot en de Hofſtede SWETEN, nu in SWIETEN verandert, dien naam draagen, en op den hoek van de zelfde wateringe leggen. *Soeterwoude* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Leiden* en *Neder-Rhynlandt*.

Winſem. SOLKEMA, een Slot of Huis in de *Frieſche* Grietenije *Tietzerkſteradeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*.

Houve. SOLWERT, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder *Fivelingoos* quartier.

Houve 2 deel, fol. 367. SOMEREN, een *Brabandtſch* Dorp in de *Meyerije van 's Hertogenboſch*, onder 't quartier *Peellandt*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene ſchattinge van 140000 guldens moſt opbrengen, ſtont de geheele *Meyerije van 's Hertogenboſch* daar in belaſt op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen (de Stadt en Prelaten daar in geſloten.) In die ſom moſt het quartier *Peellandt* (een der vier quartieren van deze *Meyerije*) draagen 5692 guldens 10 ſtuivers 3 penningen, en daar in *Someren* (een der 27 of 28 Dorpen van dat quartier) 256 guldens 15 ſtuivers 9 penningen.

Houve. Boxhorn Zeel. Kronyk 1 deel, pag 90. SOMMELSDYK, SOMMERSDYK, een zeer ſchoon Dorp, *Be-ooſterſchelde*. Het wierd in 't jaar 1643. met *St. Chriſtoffels* Polder en *Onwiert*, groot bevonden 3100 gemeeten, of 1550 mergens en 109 roeden: *Sommelsdyk* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Schouwen*.

Winſem. SONDEL, een der zeven Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Gaaſterlandt*, in 't quartier der *Zevenwolden*.

Houve. SONDERDORP, SUNDERDORP, een Dorp in of onder 't Bailjuuwſchap van *Amſtellandt*, *Waterlandt*, en *Zeevank*, anders onder *Edam:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Edam*.

Houve Handv. Kron. 2 deel, fol. 368. SONDERWYK, een *Brabandtſch* Dorp in de *Meyerije van den Boſch*, onder *Kempenlandt*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens moſt opbrengen, ſtont de geheele *Meyerije* daar in op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen belaſt (de Stadt en Prelaten daar in geſloten:) tot die ſom moſt het quartier *Kempelandt* (een der vier quartieren van de *Meyerije*) 4074 guldens 1 ſtuiver 9 penningen draagen; welke omgeſlagen over de 31 of 32 Dorpen van dat quartier, ſtont *Sonderwyk* t'zamen met *Velthoven* daar in op 134 guldens 9 ſtuivers geſchat.

Idem Houve 2 deel, fol. 367. SONMÉ, een *Brabandtſch* Dorp, in de *Meyerije van 's Hertogenboſch*, onder *Peellandt*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens was opgelegt, ſtont de ganſche *Meyerije* (de Stadt en Prelaten daar in geſloten) daar in geſchat op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen: het quartier *Peellandt* (een der vier quartieren van de *Meyerije*) moſt daar in draagen 5692 guldens 10 ſtuivers 3 penningen: welke omgeſlagen over de 26 of 27 Dorpen van dat quartier, ſtont *Sonmé* op 154 guldens 1 ſtuiver 6 penningen.

Winſem. SONNEGA, een der 20 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Stellingwerf Weſteinde*, in 't quartier der *Zevenwolden*, of een der 14 Dorpen gelegen aan deze zyde des Strooms, de andere 6 leggen over den Stroom.

SONNEMAAR, een Dorp in *Zeelandt*, *Be-ooſterſchelde*, op het Eilandt *Schouwen:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Schouwen*. *Houve.*

SONNEVELDT ('T HUIS TE) legt in *Rhynlandt* en *Valkenburg*. Het is een Graaflykheits leen van *Hollandt:* wierd in 't jaar 1396. by gifte van Hertog *Albert van Beijeren*, verlydt op *Jorgel Arwyns*; in 't jaar 1429. op zynen zoon *Pieter Jorgels*, en by overgifte van hem in 't jaar 1434. op *Floris Paats van Zonneveldt:* is by doodt en makinge van Juffrouw *Heſter van Sonneveldt*, in 't jaar 1626. verlydt op Heer *Kornelis Kuik van Nierop*; en in 't jaar 1632. op Jonker *Pyter Kuik van Nierop*, Heer van *Kalſlagen*, *Billerdam*, en *Sonneveldt*, die 't noch in 't jaar 1668. bezat. *S. van Leeuw. Bat. Ill. f. 1268.*

SOOL, (TER) dus TERSOOL, een des zes Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Rauwerderhem*, onder 't quartier *Ooſtergoo*. *Houve.*

SORANUS, een *Bataviſch* Ridder, die in dienſt van Keizer *Adrianus*, in zyne volle wapenruſting, den *Donauw* overzwom, en daar door die wreede volken zodanig verſchrikte, dat ze zich aan den Keizer onderworpen. De Keizer achtte die daadt zoo hoog, dat hy dezen Batavier na zynen doodt verheerlykte met een *Griekſch* grafdicht, van deze inhoudt. „ Dat hy in zyn volle harnas en wa- „ pentuig den *Donauw* hadde overgezwommen, en eenen „ in de lucht opgeworpen bout, weêr neêrdalende, met „ eenen anderen zoo wiſt te treffen, dat hy hem deede „ ſplyten. *Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 13. 2 deel, fol. 17.*

SOUBURG; zie OOST- en WEST-SOUBURG.

SOUS. Dit is een plaats van het Sticht *Utrecht*, binnen den *Rhyn*. Sept en Soest, noch hedendaags twee zeer aanzienlyke Dorpen, hebben in klank en naam veel gemeenſchap met malkanderen, en leggen ook niet verre van een: op welk van beide ons SOUS moet t'huis gebragt worden, ſta ik over in twyffel. Want in een brief van *Rotgarius*, in 't jaar 838. word Sept by *Heſis* gevoegt: en in eenen anderen Brief van Biſſchop *Aufredus*, van het jaar 1006. word aangewezen dat Sous naaſt aan *Heſis* legt. SOUS ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, niet verre van de riviere *Hemus* (de *Eemze*) en *Amersfoort*, *Tab. V.* en *VI. Pars II.* Van dit *Heſis* zie boven op den titel. *Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 162.*

SOUTELANDE, een Dorp in *Zeelandt*, op het Eilandt *Walcheren*, *Beweſter-ſchelde:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Walcheren*. *Houve.*

SOUTEVEEN, een Dorp in *Hollandt*, onder het Bailjuuwſchap van *Delfslandt*. *Houve.*

SPAANSCH-NEDERLANDT, een Landtſchap, ook een groot en het Zuidergedeelte van *Nederlandt*, tuſſchen de *Noordtzee*, het *Vereenigde Nederlandt*, *Duitſchlandt*, en *Vrankryk*. Begrypt IX Provintiën, als de Hertogdommen *Brabandt*, *Limburg*, *Lutzemburg*, de Graafſchappen *Vlaanderen*, *Artois*, *Henegouwen*, *Namen*, het Marquizaatſchap van *Antwerpen*, en de Heerlykheit van *Mechelen*, als ook het Zuidergedeelte des Hertogsdoms *Gelderlandt*, gemeenlyk 't quartier van *Roermonde* genaamt; waar van een groot deel onder den Koning van *Vrankryk* ſtaat, het ander voorheene onder *Spanje* ſtont, doch nu onder den Keizer is geraakt; en het derde onder 't *Vereenigt Nederlandt* behoort. *De Raey Diction. Geogr. pag 231. 232.*

SPAAREN, SPAREN, SPAARNE; zie SPAARNE.

SPAARENDAM, een Dorp in *Hollandt*, onder 't Bailjuuwſchap van *Kennemerlandt*; het heeft zynen naam naar de rivier *Spaarne*, en den *Dam*, op ordre van Grave *Floris den V.* van *Hollandt*, enz. in 't jaar 1285. daar gelegt, om den hoog-invloeijenden ſtroom te weeren, en de uitwatering van 't *Spaaren* bequamer te loozen. Toen in het jaar 1492. de Sluis van *Spaarendam* zeer beſchadigt was, door eenen zwaren ſtorm en hoogen watervloedt, wierd ze verzet: 't welk 4444 Franſche Schilden en 8 ſtuivers koſtte. In het jaar 1517. hebben de *Gelderſchen*, na dat zy *Medenblik* overvallen, geplondert, en in de aſſche gelegt hadden, *Spaarendam* ook verbrandt: maar ſedert is 't heerlyker opgebouwt. Heeft Kerk en Predikant (die ook *Spaarwoude* bedient) onder 't Claſſis van *Haarlem* in 't *Hoog* ſtaande. *S. van Leeuw. Bat. Ill. fol. 159.*

SPAARNE, SPAAREN, SPAREN, eene rivier in *Kennemerlandt*, ſpruitende uit het *Haarlemmer Meer*; loopt door *Haarlem* en *Spaarendam* in het Y.

SPAARWOUDE, of SPARENWOUDE, een Dorp in *Kennemerlandt*, onder 't Bailjuuwſchap van *Beverwyk*; 't legt nevens den *Spaarendamſchen* dyk niet verre van *Haarlem*. Het Geſlacht van *Spaarwoude* voert'er den naam van: men vind op 't jaar 1454. dat *Willem van Spaarwou*, zoon van *Floris*, als Leenman van de Graaflykheit van *Hollandt*, zyn eigen zegel gebruikte. De Reus, *Klaas van Kieten*, was in dit Dorp geboren. De ingezetenen van *Spaarwoude* hooren onder de Kerk, of Parochi van *Spaarendam*. *S. Ampſing beſchr. van Haarl. pag 68. Leeuw. fol. 157.*

SPAARWOUDE, of SPAARNEWOUDE, is *Houve. Leeuw.*

is een adelyk Huis geweeſt, maar door den oorlog vernielt: het lag omtrent het Dorp van *Spaarwoude*.

Houve. SPALANDT, een Dorp of veelligt eene Buurt in *Hollandt*, onder *Schiedam*.

Idem Houve. SPANBROEK, SPAANBROEK, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder het oudetydſche Koningkryk van *Medenblik*. Het is een Bailjuuwſchap, en heeft Stadts rechten: de Kerk en Predikant ſtaan onder 't Claſſis van *Hoorn*. Onder de Parochi van *Spanbroek* behoort *Opmeer*, in vereeniging der Kerke.

Idem Houve 1 deel, fol. 84. SPANCKEREN, een Dorp in *Gelderlandt*, onder 't quartier van *Arnhem*, of de *Veluwe*; het moet gering zyn: want geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens opgelegt zynde, ſtont het quartier van *Arnhem* (een van de vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in op 17108 guldens geſchat: daar in droegen de Steden van dat quartier, *Arnhem*, *Harderwyk*, *Wageningen*, *Hattem*, en *Elburg*, 1900 guldens: het overige moſten de dorpen van dat quartier, verdeelt in *Veluwen-zoom*, *Over-* en *Neder-Veluwe* uitmaaken. *Veluwen-zoom* was geſtelt op 1550 guldens; daar toe moſt *Spankeren*, t'zamen met *Hoeren* (twee van de twaalf of 13 Dorpen van *Veluwen-zoom*) niet meer dan 20 guldens 3 ſtuivers $3\frac{1}{7}$ penningen opbrengen.

Winſem. SPANGEN, een der 20 Dorpen van de *Frieſche* Gtietenije *Stellingwerf Weſteinde*, in 't quartier der *Zevenwolden*; of een der 14 Dorpen aan deze zyde des Strooms, de andere zes leggen over den Stroom.

Houve 1 deel, fol. 135. Leeuw. Bat. Ill. f. 1298. SPANG, SPANGEN, SPANIA, ('T HUIS TE) is in vorige tyden gebouwt by eenen Ridder, uit het adelyk Geſlacht van *Spangen*, afgedaalt van eenen jonger zoon der oude Burggraven van *Leiden*. Het is, nevens meer andere Sloten, in 't jaar 1359. van de *Delvenaars* vernielt: 't wierd wel weêr door die van 't Geſlacht herbouwt, maar ook andermaal in 't jaar 1573. in den oorlog met *Spanjen*, onder den voet geworpen. Het heeft in *Schielandt* gelegen, daar *Rotterdam* de Hooftſtadt van is. 't Geſlachtregiſter der Heeren van *Spangen* begint *S. van Leeuwen* met *Jakob van Alewyn*, Ridder, Burggrave van *Leiden*, Heer van *Rhynlandt*, enz. die geleeft heeft in het jaar 1190. ten tyde van *Diderik den VII.* Grave van *Hollandt:* Hy won by *Nicola van Teilingen* vier zoonen; *Alewyn*, na zyns Vaders doodt Burggrave van *Leiden*; *Jakob*, Heer van *Bleiswyk*, *Berkel*, en *Weena*, en van de plaatze daar nu *Rotterdam* legt; hy leefde in het jaar 1200. maar wegens een beganen doodtſlag, ſloeg de Grave van *Hollandt* alle zyne goederen aan, en hy verloor boven dien zyne vryheit binnen *Rotterdam:* hadde getrouwt de dochter des Heeren van *Woerden*, daar hy *Diderik* en *Gysbert* by won; *Gysbert* liet geene erfgenaamen na; van *Diderik* zyn geſproten die van *Boekel*, die dien naam, wegens den doodtſlag by hunnen Vader begaan, moſten voeren, en het wapen veranderen. De vierde zoon van *Jakob* was *Philips*, genoemt *Uyterneſſe*, Heer van *Matenés*, hadde ter Gemalinne de dochter van den Heer van *Merwen*; zyn zoon, *Dirk Uyterneſſe*, wierd genoemt de *goede Heer van Matenés*; hy trouwde eene dochter van *Polanen:* zyn zoon *Philips* beërfde de goederen en 't landt van *Spangen*, by *Overſchie:* dus vervolgt hy 't Geſlacht van *Spangen*, tot op *Philips Chriſtiaan*, zoon van *Philips Jakob*, by *Philippina Maria van Waſſenaar*, den 24 December 1667. te *Leiden* geboren: gemelde *Philips Jakob* heeft den 3 November 1674. aan die van *Hollandt*, enz. verheft de Heerlykheden van *Niewkop*, *Norden*, en *Achttienhoven*, met haaren aanhang, hem van gemelde zyne Moeder *Philippina Maria* aangekomen. De manlyken, uit die Familie, zyn getrouwt geweeſt aan de treffelykſte Geſlachten in de *Nederlanden:* de dochters desgelyks aan de voornaamſte Edelen. Ook is van of uit dat geſlacht geweeſt, de beroemde *Philips van Marnix*, Heer van *St. Aldegonde*, genoeg in de *Nederlanden* met lof bekent, en te *Leiden* in 't jaar 1598. geſtorven: nalatende zynen zoon *Jakob*, getrouwt aan *Veronica van der Lippe*, die eene Erfdochter *N. N. van Marnix*, Vrouwe van *Souburg*, naliet, in 't jaar 1616. getrouwt aan Heer *Willem*, zoon van Heer *Jan van Oldenbarnevelt*.

Winſem. SPANNUM, een der 12 Dorpen van *Frieſche* Grietenije *Hennaarderadeel*, onder 't quartier *Weſtergoo*.

SPAREN; zie SPAARNE.

Houve. SPENGEN, een Dorp of Gehucht in 't Nederquartier van 't Sticht *Utrecht*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 163. SPERNEREWALD. Hier van gewaagt het Verdrag van 't jaar 1063. nu ter tydt genoemt Sparewou/ zynde een aanzienlyk Dorp aan den Weſtkant van het Y, een gemeene Duitſche myl en een vierde van *Amſterdam*, naar *Haarlem* toe. SPERNEREWALD ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* boven *Haarlem*, aan den Zuidweſtkant van het Y, *Tab. VII.* en *VIII. Pars II.*

Idem ibid. SPIC, is een Dorp van *Fivelingo* aan het gat van de *Eems*, dat *Ptolemæus* den naam van Wider gegeeven heeft. *Menco van Werum* verhaalt, dat in de *St. Lukas*vloet van het jaar 1246. een zeer groot ſchip van Leeuwarden, van hem opgekocht, tegens het ſtrandt van deze plaats aangezet is. Het behoud noch hedendaags den zelfden naam, hoewel die wat volmondiger SPYK uitgeſproken word, leggende vyf uuren gaans van de Stadt *Groningen*. SPIK ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* boven *Berum* Noordtooſt aan naar de zee toe, *Tab. IX. Pars II.* daar de *Eems*, waar van meer op den titel van EMESE, en op dien van WIDER.

Houve. Leeuw. SPIERINGSHOEK: ('T HUIS TE) het legt onder den voet, tuſſchen *Schiedam* en *Vlaardingen:* plag te zyn 't Stamhuis en de verblyfplaats der Edelen van *Spieringshoek*. Het is nu maar eene woning, omtrent het jaar 1650. behoort hebbende aan Jonkheer *Dirk van Schagen*, Heer van *Goudriaan*.

Houve 1 deel, fol. 108. SPRANG, een Dorp in 't Bailjuuwſchap van *Zuid-Hollandt*, aan of omtrent den *Moerkant*, en de *Langeſtraat*; het is een zeer ſchoon Dorp, 't legt achter *Beſoyen*; voortyds genaamt des *Heeren Sprang van Arkel*; belendt in 't Ooſten met *Waalwyk*, ſtrekkende Zuidt- en Ooſtwaarts tot aan de paalen van *Brabandt*, aan de erven van *Loon op 't Zandt*. Het is een Ambachts-heerlykheit: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Dordrecht*.

SPRUNDEL, een Dorp in *Hollandt*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Breeda*.

Houve 1 deel, fol. 136. SPRUNDELHEIM, een zeer oudt Kaſteel op de rivier de *Merwe*, in 't landt van *Geertruidenberg*; maar is niet meer in wezen: 't word ook niet bevonden een Stamhuis geweeſt te zyn.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 162. SPRUNDELHEM word genoemt een Kaſteel aan de *Merbeta*, (aldus ſchynt genoemt te worden de *Merwe*) in een Brief van *Hilſeweidus*, van 't jaar 899. of liever 992. Men heeft nu noch wel een Dorp genaamt SPRUNDEL, in de *Baronnye van Breeda:* maar men vindt geen Kaſteel meer van dien naam aan de *Merwe*. Men kan derhalven twyfelen of het niet beter uitgedrukt word in de Gebeurteniſſen der *Heiligen* (*in Actis Sanctorum*) aan de rivier het Moerwater. SPRUNDELHEM ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, een ſtuk weegs van *Breeda*, aan een watertjen dat in de rivier de *Merik* valt, *Tab. IV. Pars II.* zoo dat het ſchynt dat dit op het Dorp SPRUNDEL t'huis gebragt word. Nu kan het zyn, dat de rivier *Merik*, of *Merke*, zoo als ze nu genoemt word, door de *Merbata* verſtaan wierd: zie hier van breeder boven op den titel MERWEDE.

Houve. SPYK, een der Dorpen van de *Groninger Ommelanden*, onder 't *Fivelingoos* quartier.

Idem Houve. Leeuw. Bat. Ill. f. 1304. SPYK, een *Hollandtſch* Dorp onder *Gorkum:* het heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Gorinchem*.

SPYK, ('T HUIS TE) legt te *Spyk*. Het is een oudt Slot, gebouwt van *Jan van Arkel den V.* in het jaar 1077. is naderhandt lang aan 't geſlacht van *Renoy* geweeſt. 't Behoorde in 't jaar 1685. aan Heer *Kornelis van Aarſſen*, Heer van *Sommelsdyk*, wiens Grootvader dat Huis of Slot van *Gerard van Renoy* gekocht hadde. *M. van der Houve* zegt, dat het geen adelyk Stamhuis, ook niet zeer oudt is.

Houve. SPYKENIS, een *Hollandtſch* Dorp in 't Ruwaarden Bailjuuwſchap van *Putten:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Voorn* en *Putten*.

Houve. STAD, op *Haringvliet*, een Dorp in 't landt van den *Briel*; in 't jaar 1527. bedykt: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Voorn* en *Putten*.

STADIGERS, of STEDIGERS, een Volk wel buiten onze paalen, maar vermits die van *Gelder* en *Hollandt*, enz. wel het meeſte t'hunner verdelginge gedaan hebben, zullen wy'er een kort verhaal van doen. Dit Volk woonde niet verre van *Hamburg*, of recht over *Verden*, aan de Weſtzyde van de *Wezer*, landtwaarts in: Eerſt hadden zy zich tot byſtandt of hulpe in eenen oorlog voor de *Bremers* ingewikkelt, daar na tegens hen. In het jaar 1230. trok de Biſſchop van *Bremen* tegens hen met een groot leger op; maar zyn broeder, Heer *Herman van der Lip*, wierd'er doodtgeſlagen, waar door de *Bremers* niet meer tegens hen durfden vechten. Dat verbitterde den Biſſchop zoo, dat hy aan den Paus vry hevig over de *Stadingers* klaagde: ſcholdt ze voor verachters der Chriſtelyke Kerke, vyanden der Geeſtelyken, dat zy die op het bitterſte vervolgden, enz. Veele Schryvers weeten niet wat zy van deze *Stadingers* zullen maaken, noemende hen *Ketters*, *Afgodendienaars*, enz. Dit is'er van, dat zy, als meer anderen, eenen grooten haat tegen de Geeſtelyken opgevat hadden, om hunne ſnoode uitzuiperyen van 't volk, beeſtelyke dronkenſchap, gruwelyke hoerery, geldtafperſſinge, onder ſchyn van religie, enz. 't Is waar, dat zy voor de beelden niet wilden knielen, de *Hoſtie* in de *Miſſe* niet aanbidden, noch voor Godt houden. Dit is het dat'er van bekent is, het overige meeſt verborgen. Dat zy de leere der *Waldenſen* aangenomen zouden hebben, heeft weinig waarſchynlykheit: maar, dat zy de Geeſtelykheit zeer mishandelden, is waarachtig. De eerſte oorſprong zou ontſtaan zyn, uit het ſchen- en ſchandig bedryf van eenen gierigen Prieſter, omtrent de Vrouwe van eenen

Houve Leeuw. *Houve fol. 135.* *Houve.* *Houve.* *Houve.* *Adolph. Quackii Chronic fol. 182. Schotani Fr. Kr. fol. 124. 125. Voſſius Jaarb. pag 138. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 93.*

Edelen

Edelen Hooftman, haar op Paaſchdag voor den altaar, in plaatze van de gewyde Hoſtie, een Biechtpenningje (van haar voor eenigen tydt aan den Prieſter gegeeven) in den mondt geduuwt hebbende, als van hem te ligt geoordeelt voor zulk eene offerhande: zy dien penning niet konnende doorſlikken, hield hem met groote bangigheit in haren mondt tot dat zy t'huis gekomen was, en wierp hem uit op ſchoon lynwaadt. Haar man, een krygsman, dien hoon niet konnende verduuwen, bragt den Paap om't leven, en maakte de Gemeente de redenen van zyn doen bekent; die zich daar zoo veel aan lieten gelegen zyn, dat zy den doodtſlager niet wilden overgeeven: de Gemeente en alle die het'er meê hielden, wierden van den Biſſchop in den Ban gedaan. Zy, daar door getergt, weigerden den Biſſchop van *Bremen* hunne gewoone ſchattinge. Eenige der Geeſtelyken hebben durven ſchryven, dat zy uit deezen geſchepten haat tegen de Prieſters, het Chriſtendom verlieten, alles verzaakten, tooveryen en duivelsdienſten pleegden, enz. zy waren midlerwyle zoo zwart by den Paus gemaakt, dat hy eene *Kruisvaart* tegen de *Stadingers* uitſchreef. Daar op vallen de Vorſten van *Kleef*, van *Gelder*, en van *Hollandt* de *Stadingers* op't lyf, hen, na den gewonnen ſlag, op 't ſtrengſte handelende en verdelgende; meenende Godt eenen grooten dienſt te doen (zonder eenig verder onderzoek) wanneer zy met eenig volk, als Ketters van den Paus gebannen of vervloekt, op het allergruwelykſte omſprongen, hen om 't leven bragten, en van alles beroofden.

Idem Quack. Voſſius. Schotan. Pontan.

Houve 1 deel, fol. 18.

STANDHASE, STANTHESE, een Dorp onder 't Kaſteleinſchap van *Geertruidenberg*. In een Handtveſt van Grave *Floris van Hollandt* (1213.) leeſtmen; *Het boſch tuſſchen Ooſterhoute en Schenlo, is 't Gerecht der Poorteren van Geertruidenberg, desgelyks ook de Veene tuſſchen Schenlo en Stantheſe, ook de weiden tuſſchen de zelve dorpen beſloten, aankomende die van Geertruidenberge.*

Winſem.

STANIA, een Slot in de *Frieſche* Grietenije *Ferwerderadeel*, onder 't quartier *Ooſtergoo*.

Houve.

STAPHORST, een Dorp in *Overyſſel*, onder het Schoutampt van *Haſſelt*, en het *Haſſeler-ampt*.

Leeuw. f. 1298.

STAR- of STERRENBURG; is een Kaſteel of adelyk Huis geweeſt, herkomſtig uit het Geſlacht van *Kralingen*, en aan de familie van *Waſſenaar* geraakt: het legt onder het Bailjuuwſchap van *Schielandt*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 164.

STAURIA, STAVERA. Dit is een Stadt van den eerſten en oudſten naam in het oude Eilandt der *Sturiers*, het welk 't ooſtelykſte was van alle de Eilanden, die weleer in den *Rhyn* zelfs geweeſt zyn. Van welke *Sturiers* wy op eene andere plaats (onder op het woordt STURII) toonen, dat deze Stadt den naam van STEERHEM gekregen heeft, gelyk de inboorlingen noch hedendaags ſpreeken, als of men zeide, de Stadt der STURIERS, of STEERERS (STURIORUM OPPIDUM.) De alleroudſte geheugenis van deze plaats heeft men in een marmerſteen te *Romen*, in de kerke van *St. Michiel*; alwaar onder de *Frieſche* Kampvechters die onder Keizer *Karel den Grooten* gedient hebben, vermeldt word van *Leomot de Stavera*. In de tweede plaats word hier van gewaagt in den Giftbrief van Keizer *Henrik den IV.* van het jaar 1077. Naderhandt word dikwyls gewag van deze plaatze gemaakt by de Schryvers, die in dezen tydt, of in de naaſtvolgende tyden geleeft hebben: en wel by den onbenoemden Chronykſchryver, wiens boek voor drie Eeuwen geſchreven zynde, de jonge Heer *Donza* verklaart gezien te hebben; den zelven aanneemende op de geloofwaardigheit van *Ubbo Emmius*; alwaar verhaalt word dat *Staveren* (STAURIA) de grootſte en rykſte Stadt van *Frieslandt*, in het jaar 1076. na de geboorte des Heilants, ingenomen is van *Diederik den V.* Heer of Vorſt van *Hollandt* en van het ſtrandt der *Marſatiers*. *Beka* gewaagt onder Keizer *Lotharius den II.* van de Kerke van STAVEREN: en wederom van het Klooſter van STAVEREN (STAURIENSIS) onder Keizer *Frederik den II.* *Melis Stoke* onder den zelfden Keizer van de Stadt STAVEREN, waar in hy verhaalt dat *Willem de I.* Graaf van *Hollandt*, zyn bruiloft gehouden heeft.

Annal. Holl. lib. X.

In Andrea.

Hier na nam hi ten Wyve t'haut
'ſ Graven Dochter van Gelderlant/
Ende hi dede ſyn Feeſte mede
Tote Staveren in die Stede.

Het Perkamenteboek van *Utrecht* maakt op de jaaren 1226. 1228. en 1232. meermaalen gewag van *Staveren*, en in het byzonder van 't Dekenſchap van *Staveren*. Insgelyks *Emo*, Abt van *Werum*, op het jaar 1234. Deze Stadt heeft gelegen niet alleen aan dezen kant van het *Vlie*, of den *Vlieſtroom* (*Flevum*) maar ook aan dezen kant van den Stroom, die ooſtwaarts aan, zonder dat'er een midden tuſſchen in is, naaſt aan de *Sala* komt, en die van Keizer *Otto den III.* in zynen Giftbrief van het jaar 985. *Chimelofara* genoemt word; hedendaags Hemelumer-Oumfert; welk water noch baarblykelyk ten opzicht zelfs van het hedendaagſch verkleint *Staveren*, het welk veel verder als het oude ooſtwaarts aan legt, ooſtelyk is, en binnen den *Vlieſtroom*. Ja, wat meer is, het Rechtsgebiedt van *Staveren* is weleer geen gedeelte van *Ooſt-Frieslandt* geweeſt, dat is, van het geen aan den anderen kant van het *Vlie* legt; als wordende wel uitdrukkelyk onderſcheiden van die deelen, die over den *Vlieſtroom* gelegen zyn, de benaamingen dragende van Weſtergoowe en Ooſtergoowe. Hier uit meene ik dat het geene wy boven van den ouden loop des *Vlieſtrooms* voorgedraagen hebben, niet weinig bekrachtigt word. Die van *Staveren* nu zyn een Quartier of Diſtrict op hunzelven gebleven, waar over van het Hof des Keizers geſtelt is geweeſt een Rechter, tot handhavinge en bedieninge van 't recht, met den titel van Grave, gelyk het de gewoonte was door geheel *Frieslandt*. Doch dat deszelfs magt zich niet uitgeſtrekt heeft over het ganſche Eilandt der *Sturiers*, blykt daar uit, dat het bovenſte gedeelte, waar in het Eilandt *Flevo* gelegen was, naderhandt een Graafſchap op zichzelven geweeſt is, het welk, naar de woonplaats van den Grave, 't Graafſchap van de *Kuinder* genoemt is. Gelyk'er noch andere Landtſtreeken (*Pagi*) gevonden worden, die verſcheide Graven of Opperrechters gehad hebben: en wederom eenige Rechtbanken van Graafſchappen of Rechtvoerders, waar onder eenige gedeelten van verſcheide Landtſtreeken behoorden. Ik kan ook niet wel gelooven, dat de Graaf van het *Staverſche* landt eenig recht heeft gehad over de zeer aanzienlyke Stadt, die zonder twyfel haar eigen rechtoefening gehad heeft; gelyk alle andere vrye Ryksſteden, zelfs met halsrecht, of recht over leven en doodt. Waar van een duidelyk en klaar bewys is, dat noch hedendaags aldaar de oude plaats van het Gerecht met den naam van Galg-Denne bekent is. Maar het is met dit Graafſchap gegaan als met de meeſte: dat de Keizers de magt om diergelyke Rechters aan te ſtellen overgedraagen hebben aan de naburige Vorſten; die uit dien hoofde niet alleen de Rechtbanken, maar al het Oppergebiedt naar zich trokken, of naar zich zochten te trekken, hoewel het volk zich daar tegen aankantte; waar uit gedurige oorlogen ontſproten. Het geen STAVEREN ook, tot zyn zeer groot ongeluk, ondervonden heeft, ſedert Keizer *Henrik de IV.* het Graafſchap van STAVEREN (*Comitatus de Stavero*) aan *St. Marten* geſchonken heeft, volgens den Giftbrief hier boven van ons aangehaalt; en de Biſſchop kort daar aan zyn recht heeft afgeſtaan aan den Grave van *Hollandt*. Ondertuſſchen is de vaart naar vreemde geweſten van de ingezetenen niet nagelaaten; maar van dage tot dage zoo verre voortgezet, dat ze meeſt alle de Koopſteden van *Duitſchlandt* de loef afgeſtooken hebben; terwyl de Graven van *Hollandt* zelfs, als *Floris de V.* en zyn zoon *Jan*, zoo een voorſpoedig geluk begunſtigden; waar van men noch de Giftbrieven te *Staveren* vindt. Wy hebben uit een oudt Wetboek van onze Stadt gezien, dat die van *Groningen* en van *Staveren* malkanderen vergunt hebben vryheit van den Tol, die floer-tol genoemt wierd. En dit is het voornamelyk, dat wy van STAVEREN voor vaſt en zeker kunnen zeggen. Zy, die zonder eenig bewys, ſchrift, of zekerheit, wat grollen verkoopen, vertellen ontallyke andere dingen, die niet ligt iemant zal gelooven, ten zy hy, met de uitvinders van dusdanige beuzelingen, eerſt alle ſchaamte uitgetrokken hebbe. STAURIA ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, niet eigentlyk aan de *Zuiderzee* of het *Vlie*meer leggende, maar wat landtwaarts in, *Tab. II. Pars II.* en *Tab. VII.* Maar na dat de overſtromingen, in de dertiende eeuwe, de laage landen der *Sturiers* tot zee gemaakt hadden, ziet men STAURIA aan het ſtrandt van dit verdronken landt, *Tab. VIII.* en *Tab. IX.* in de eerſte van deze twee Kaarten, ziet men ook het Graafſchap van *Staveren* getekent tuſſchen de *Iſla Fluvius* (den *Yſſelſtroom*) en de *Flevus Fluvius* (den *Vlieſtroom*) COMITATUS DE STAVERO. In de tweede Kaart of *Tab. IX.* ziet men dat het zelfde Geweſt genoemt word STAURIÆ DECANATUS (het Dekenſchap van *Staveren.*) De *Marzatiers*, hier van den Heere *Alting* vermeldt, MARSATII, ziet men langs het ſtrandt van de *Noordzee*, van den *Rhyn* af Ooſtwaarts aan getekent in de Kaarten van de Heere *Alting Tab. I. Pars I.* en *Tab. II.* en *V.* zie verder boven den titel. Hoe de rivier de SALA midden door het *Vliemeer*, of FLEVO LACUS, heen geloopen heeft, ziet men *Tab. I. II. V. Pars I.* insgelyks *Tab. I. II. VII. VIII.* en *IX. Pars II.* in welke Kaarten deze rivier nu *Hiſla Friſius*, en *Iſala Inferior* genoemt word. De CHIMELOFARA, hier van den Heere *Alting* vermeldt, ziet men doorſtroomt van de *Flevus Tab. I. II.* noch klaarder *Tab. VII. VIII.* en *IX.* daar ze CHIMELOFARA *Lacus* getekent word; zie verder den Titel. Den *Vlie*ſtroom, hier meermaalen gemeldt, ziet men in de meeſte Kaarten van den Heere *Alting* afgebeeldt, zoo als de zelve, zynde d'Ooſtelyke arm van de SALA, door het *Vlie*meer (*Flevo lacus*) heenſtroomt: als *Tab. I. Pars I.* en *Tab. II.* in welke Kaarten hy echter met geenen naam getekent is: maar wel *Tab. V.* daar deszelfs gat *Oſtium Rheni Orientale ſeu Fleum* genoemt word, waarom de

Sturiers (STURII) gezegt worden het grootſte Eilandt van den *Rhyn* uit te maaken: insgelyks *Tab. I. II. VII. VIII.* en *IX. Pars II.* daar ze FLI, of FLEVUS *Fluv.* getekent word, zynde de rechte of Ooſtelyke arm van de ISALA of den *Yſſel*. Dat nu deze FLEVUS of *Vlie*ſtroom Ooſtwaarts aan van *Staveren* loopt, blykt klaar uit *Tab. VII.* en *IX.* en hoe derhalven *Frieslandt*, waar in *Weſtergoo* en *Ooſtergoo*, door deezen ſtroom van het andere Weſtelyke *Frieslandt* afgeſcheiden, den naam van *Ooſt-Frieslandt* draagt; zie verder van den *Vlieſtroom*, het geen hier boven onder de titels FLEVUS en FLEVUS FLI van den Heere *Alting* aangetekent is. Het Eilandt FLEVO, waar van de Eilanden *Urk*, *Ens*, en *Emeloort* nu noch overblyfzels ſchynen te zyn, ziet men in het *Vlie*meer afgetekent *Tab. I. II. V. Pars I.* maar dit zelfde Eilandt, of immers een plaats daar op, draagt den naam van URCH *Tab. I. II. III. VII. VIII.* zie hier van breeder op den titel FLEVO INSULA. STURII, waar van het Eilandt der *Sturiers* van den Heere *Alting* aldus genoemt word, ziet men tuſſchen de *Flevus Fluvius*, en de *Sala*, *Tab. I. II. V.* zoo als ze zich uitſtrekken van de *Noordtzee* af tot aan de FLEVO LACUS. STURIORUM OPPIDUM, en daar by *Stuerhem*, dat is, *Steerhem*, heeft de Heer *Alting* verbeeldt aan den Noordtkant van 't *Vlie*meer *Tab. V. Pars I.* De *Cunera Fluvius* (de rivier de *Kuinder*, hier boven *Kunera*) ziet men *Tab. I. II. VII.* en *IX.* zoo als ze uit de *Frieſche* wouden, of FORESTE daar genoemt, in het *Vlie*meer valt; en daar by KUNERANUS COMITATUS (het Graaffchap van de *Kuinder*) waar onder wy in die zelfde Kaarten *Tab. VII.* en *IX.* zien dat het Eilandt *Flevo*, of *Urch*, en de andere begrepen zyn geweeſt.

Houve. STAVENISSE, een Dorp in *Zeelandt*, op 't Eilandt *Tholen:* het heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Tholen* en *Bergen op Zoom*. In den *Ouden Utrechtſchen Blaffert* der Biſſchoppen, rakende hunne geeſtelyke Juriſdictie in *Zeelandt*, ſtaat *Staveneſſe*, geſtelt onder het Decanaat van *Schouwen*, en daar by geſchreven, *verdronken met Kerkwerve*.

Pontan. 1 deel, fol. 110. STAVERDEN, een Vlek in de *Veluwe*. Graaf *Reinald de I. van Gelder* had, op vergunninge des Keizers, gedachten om 'er eene Stadt van te maaken.

2 deel, fol. 107. STAVOREN, of STAVEREN, is nu eene tamelyke Stadt in het Zuidweſterdeel van *Frieslandt*, met een Haven aan de *Zuiderzee*, op eenen uithoek tegen over *DeRaey. Enkhuizen*. Het word voor de oudſte Stadt van *Frieslandt* gehouden; ook d'aanvang der Stadt, en 't bouwen der zelve, geſtelt wel ruim 300 jaaren voor Chriſtus geboorte, en daar by gezegt door *Frizo* (die *Frieslandts* grondt of naamlegger zou geweeſt zyn) begonnen te wezen. Andere *Picard. Antiq. pag. 93.* ſtellen d'afkomſt van den naam van *Staveren* geſproten te zyn uit de *Sturiers*, eene Natie onder de *Friezen* geweeſt, doch welker woonplaatze men nu in de *Zuiderzee* zou moeten zoeken. Onder de regeeringe van *Aſinga Aſcon*, Prins van *Frieslandt*, omtrent 70 jaaren na Chriſtus geboorte, wierd echter *Stavoren* eerſt recht tot eene Stadt gemaakt; nam zeer toe in neeringe en welvaart; was omſtreeks het jaar 1200. in haaren hoogſten bloei, vermits *Winſem. Fr. Kr. fol. 8. 147.* zy de ſtapel was van allen koophandel: maar de Inwoonders misbruikten hunnen rykdom tot weelde, uitſtekende dartelheit, en te grooten hoogmoedt, zulker wyze, dat zy hunne ſtoepen en huisdeuren met gout, ten trots van andere mindere Steden daar omtrent, zouden hebben overtrokken, ook daar door den naam gekregen van de *verweende kinderen van Stavoren*. Doch toen naderde hunnen *Idem Winſem. Schotan. Montan. in Guicc. fol. 168.* val. Een zeer ryke koopmans weduwe bevrachtte een ſchip op *Dantzik*, beval den ſchipper dat hy daar voor de beſte waaren te rugge zou brengen; weder te *Staveren* gekomen, vraagde zy wat hy ingelaaden hadde? Hy antwoordde; de *ſchoonſte en beſte Tarwe*; zy daar op beval hem aanſtondts, *dewyl ze aan bakboordt ingelaaden was, haar weêr aan Stuurboordt in zee te ſmyten*. Kort daar op volgde een rechtveerdige verdiende ſtraffe; dicht aan de Haven worp zich 't zandt hoog op, en daar door ontſtont eene zoo groote droogte dat 'er de ganſche Stadt door bezet wierd; noch heden *'t Vrouwe-zandt* genaamt, en zoo ondiep, dat het by middelmatig gety geen 4 voeten water haalen mag. Daar door is *Staverens* welvaren ganſch verdweenen. In 't jaar 1421. verloor de Stadt daar by noch, door een ſchielyk ontſtanen brandt, 500 huizen. In 't jaar 1572. wierd ze wel door 't Prinſen volk ingenomen, maar 's daags daar aan herwonnen ze de *Waalen*, geſterkt met eenige *Duitſchen*, en anderen, en ſtaken ze in brandt, na dat ze veele burgers om hals gebragt hadden: echter is ze naderhandt weêr aan der *Staten* zyde gekomen. In oude tyden *Idem Winſem. beſchr. achter de Kron.* word gezegt dat hier negen Koningen hun Hof gehouden hebben, als zynde de Hooftſtadt van 't Ryk der *Friezen*; dat al vry verre ſprong, en waar van men elders leeſt, *hic finis regni Stauriæ*, enz. Zie *Winſemius* in zyne *beſchryvinge*, achter de *Frieſche Kronyk*, op *Stavoren*, zeggende daar, dat het Ryk van *Stavoren* zich uitſtrekte tot de Stadt *Niewmeegen* in *Gelderlandt*; waar in hy echter miſt.

Wy achten 't niet ondienſtig voor den weetgierigen, by deze korte ſchetze van *Staveren* zommige zaaken te voegen uit *Schotanus Beſchryvinge van Frieslandt*, die veele jaaren na *Winſemius* is uitgegeeven, en waar in hy (by bekortinge) het volgende heeft neêrgeſtelt. Overoudt (begint hy) is deze Stadt, ook haar begin en oorſprong met eenen langen reeks van fabelen opgepronkt. D'oorſprong van *Athenen* (vervolgt hy) is zoo niet met leugenen uitgebreidt dan die van deze Stadt: want haare oude Prinſſen, Hertogen, Koningen, nevens hunne daaden, voorſpoedt, magt, en rykdommen worden zeer hoog opgevyzelt. Men bouwt ze drie hondert jaaren voor Chriſtus geboorte, en verheft ze bovenmaten; doch dit zyn fabelen (zeit deze Landtbeſchryver onbewimpelt) die met den Afgodt *Stavo* in den put van het *Roode Klif* verſmoort, of in d'overwatering van 't *Fluyſſerboſch* verdronken zyn. Hy dan dus de oudheit van *Staveren*, naar 't ſchynt, vry wat verkleint, en zynen luiſter, van zoo hoog eene jaarrekeninge, door d'ongewisheit, verdooft hebbende, ſlaat echter vervolgens tot roem deezer Stadt met de volgende woorden over. „ 't Is nochtans waarachtig, dat *Staveren* eertyds is geweeſt „ de grootſte, rykſte, en ſierlykſte Stadt van geheel *Fries-* „ *landt*, de Stoel der *Frieſche* Koningen; een magtige Koop- „ ſtadt met een zeer bequaame haven. Hier op volgt nu 't verhaal van haare pracht, weelde, en overdaadt, boven gemeldt; ook dat van die reukelooze Weduwe, met het gevolg; daar men, naar eene oude overleveringe, byvoegt, dat op het gedachte Vrouwezandt, by eene ſterke ebbe droog afloopende, Korenaaren gevonden en geplukt worden, even gelyk die van Tarwegraan, doch die alleen deze in gedaante gelyk zyn, zonder dat 'er ooit de minſte korrel graan in gevonden word. Doch, na een nauwkeurig onderzoek over dit gewas, of misgewas, bevindt men dat het een uitſchietzel van *Helm* is, en wel tweederhande, het eene ledige aaren als die van Tarwe, en het ander als die van Rogge gelykende, beide, terwyl de proefverbeeteringe van dit bladt onder handen was, van my gezien en behandelt. Doch 't is geen kleine doling, dat deze Helm met dit uitſpruitzel alleen op 't Vrouwezandt zoude groeijen, naardien 't zeker is, dat hy niet op de zandtplaat zelve, maar aan de ſtrandt van 't roode *Klif* opſchiet, en ook op veele andere plaatzen, als *Texel*, *'t Vlie*, enz. aan en op de Duinen voortkomt: ja het Byvoegzel op de Kruidtbeſchryvinge van *Dodoneus*, meldt 'er op de 1199ſte bladzyde het volgende van. *Het derde biesachtig Spartum van de Noordtſche zee, hier te lande Helm geheeten, of Halm, waſt in de Zeebergen of Duinen van Vrankryk, Vlaanderen, Zeelandt, en Hollandt . . . . de aare van de bloemen is byna als een Roggen-aare. Men pleeg dit gewas met groote neerſtigheit en opzicht in Hollandt en Zeelandt te planten, op plaatzen die ligtelyk van de zeebaaren beſchadigt worden: want de verre en wydtvoortkruipende wortelen plegen het zandt by een te houden, en te beletten dat het van den windt niet wechgedreven, en ook met het eerſte zeewater niet afgeſpoelt wordt: want zonder deze Helm zouden de Duinen leeg, en het zaailandt met zandt bedekt en vermagert worden.* Hier by worden ook tweederlei ſlach van dit gewas in print vertoont, daar boven aan de leege aaren van deezen Helm duidelyk gezien worden. De Heer *Schotanus* zegt, dat de ganſche gebeurtenis ſteunt op *een gemeen zeggen, ouwelings van handt tot handt overgelevert.* Verder tekent hy aan, dat de Stadt aan 't *Flie* legt, daar de *Frieſche* kuſt ten verſten uitſpringt naar *Hollandt*, tuſſchen 't *Flie* en de *Zuiderzee*; en is zyne meening, dat haare naam van deze gelegentheit afkomſtig is, omdat ze *vooruit ſtaat* in de zee. In 't *Frieſch*, vervolgt de Schryver, word ze *Sterum* genoemt; welk woordt ten naaſten by overeen komt met den naam *Sturii*, die in *Plinius* gevonden wordt. 't Grootſte en beſte gedeelte der Stadt is door de zee afgeſpoelt: gelyk ook 't oud Klooſter van *S. Odulphus*; wiens overblyfzels ſomtyds by laag water vernomen worden. De heerſchappy van *Staveren* (gaat de Heer *Schotanus* voort) willen veele bewyzen (gelyk boven *Winſemius* daar toe word aangetogen) met letteren die te *Niewmeegen* te lezen zyn; *Huc uſque jus Stauriæ:* doch (ſluit hy) d'uiterlyke overeenkomſt in de letteren en den gebogen naam, kan niet bewyzen dat de Stadt *Staveren* daar mede gemeent word. Men zegt (volgt 'er) dat 'er op den 2 December 1509. op 't Zuidweſt van *Staveren* twee zilvere penningen gevonden zyn, van Koning *Radbodus* gemunt: en in 't jaar 1425. eenen gouden penning, hebbende op de eene zyde deze letteren: *Adgillus ſecundus Friſiorum rex*; op d'andere *Moneta aurea civitatis Staurienſis*, waar over deze Schryver zyn gevoelen uit; als *dat hy nooit kan gelooven dat 'er zulke penningen zyn geweeſt, of dat ze verſiert moeten zyn.* In 't jaar 838. ſtichtte *Odulphus* op 't weſt van *Staveren* een heerlyk Klooſter (boven al gedacht) dat 'er noch ſtont in 't jaar 1345. wanneer de Graaf van *Hollandt* daar quam landden, die in *Frieslandt* verſlagen wierd; ook ſtont het 'er noch een wyle tyds daar na; doch om de Watervloeden is 't in de voorſtadt van *Staveren* op 't zuid overgezet. In 't jaar 1420. (boven ſtaat 1421. dat een gering verſchil is) verbrandde een gedeelte van de Stadt,

doch

doch 't Klooster bleef staande, en, vermids de Stadt verkleint wierd, quam het alleen te staan, maar is naderhant naar *Hemelum* verplant. In 't jaar 1430. zagmen noch de Kapél met het Klooster, van *S. Odulphus* gesticht, omdat het Kerkhof zeer hoog lag. Verder wierden'er in 't jaar 1608. by de harde vorst, steenen uit den grondt gehaalt, overblyfzels van de Kerke. 't Grandeboek der Stadt (zeer oudt) wyst zommige persoonen met naam en toenaam aan, die verscheide Koegangen in *Odulphus* veldt (nu een stuk der *Zuiderzee*) in gebruik hadden. Verder tekent de Heer *Schotanus* aan, dat *Staveren*, naar men zegt, van de oudste Anze-steden, ja, zoo men wil, de derde in ordre is geweest, en dat haare Privilegiën te *Keulen*, in 't jaar 1549. den 1 October; en te *Lubek* den 16 Maert, 1603. in de vergaderinge dezer Steden verniewt zyn. Noch doet hy 'er by; dat de *Staveraars* d' eerste zyn die de *Zond* zyn doorgestevent, en daarom eerst vertolt moeten worden: waar na dan eene optelling van veele brieven der Stadts oude Privilegiën en Voorrechten volgt, eerst van de *Deensche* Koningen haar verleent: dat zy ook, in 't jaar 1599. een Gezantschap aan *Christiaan den IV.* Koning van *Denemarken* hebben gezonden, en die Koning hunne Privilegiën bevestigt en verniewt heeft. Naar oudt gebruik (volgt'er) zenden ze jaarlyks met het eerste schip naar de *Zond* een *Leidtsch* laken, om hunne Privilegiën in stant te houden. Vervolgens word'er eene optellinge der Brieven gedaan, daar de Koningen van Vrankryk *Staverens* voorrechten meê verleent, of bevestigt hebben, en die noch in wezen zyn; namelyk van *Lodewyk den XI.* in het jaar 1480. den 9 July: van *Karel den VIII.* in 't jaar 1487. den 20 April. Van *Lodewyk den XII.* in 't jaar 1469. den 23 May. Van *François* in het jaar 1516. den 31 Maert, als mede in 't jaar 1528. den 30 July: ook in 't jaar 1561. den 5 Augustus. Van *Karel den IX.* in 't jaar 1561. den 8 October. Weshalven ook, in 't blaaken van dien heftigen oorlog tusschen dezen laatstgedachten Koning en Keizer *Karel den V.* wanneer niemant in de *Nederlanden* op *Vrankryk* mogt vaaren, de *Staveraars* daar zonder eenige moeijenis hebben gehandelt. Omtrent het jaar 1200. (vervolgt de Heer *Schotanus*) stont de Stadt noch in vollen bloei. Zy hadde haar eigen beschreven wetten en rechten, noch te leezen in 't oudt Grandeboek; voerden 't recht ter galge en zwaardt; gelyk het landt buitendyks tusschen *Staveren* en *Scharle*, noch hedendaags de *Galgevenne* genoemt wordt. In 't jaar 1230. konmen noch met een rafter of springstok, door 't *Kreylbosch*, van *Staveren* overgaan naar *Enkhuizen:* doch van dien tydt af begon de *Noordtzee* de gaten van *Texel* en 't *Flie* wyder te maaken: 't geen men nu 't *Flie* noemt, was voorheene schier dicht; *Frieslandt* en der *Schelling*, by laag water, aan malkanderen vast zynde: het *Texeler gat* wierd toen 't *Flie* genoemt. Omtrent het jaar 1400. was 'er al een vry wyde vaart, voorby *Staveren* en *Enkhuizen*, naar de *Zuiderzee:* hier toe hadden oorzaak gegeeven de *Olofsche* en *Luynkerksche* Conversen, die op *Wieringen*, *Texel*, en daar omtrent woonden, gravende vaarten en griften om tot malkanderen te komen: alzoo wierd aan den stroom der zee een toegang gemaakt, om die leege landen in te neemen. In 't jaar 1335. was *Staveren* noch zoo vermogende en aanzienlyk, dat het oorlog voerde tegen de Steden *Lubek* en *Hamburg:* welk verschil bygeleit wierd door tusschenspraake der Gezanten van *Gent*, *Brugge*, *Yperen*, *Dordrecht*, *Middelburg*, en *Zierikzee*; gelyk de brieven, in de Stadtskist berustende, aanwyzen. Doch genoeg van deze Stadt naar ons bestek: vernedert in veele jaaren, door ongeluk van water, brandt, inneeminge, pest, dierte, en lang leggende zonder vesten, was zy menigmaal een nest der Roveren, die van buiten haar bemagtigden.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 164. STEDEREWALDA. Daar is in *Fivelgo* een Dorp hebbende een Proostdye, gelyk men het noemt, genaamt *Stedehem*, en by verkorting *Stedum* en *Steém*, waar van het bygelegen Bosch den naam gehad heeft van STEDEREWALDA. Hedendaags, hoewel het Bosch uitgehakt is, behoudt de plaats den naam van Stuerwold. Het Charterboek van *Werden* maakt hier gewag van: het legt een uur gaans van de Stadt *Groningen*, oostwaarts aan. D' opvolger van *Menco* spreekt met lof, omtrent het jaar 1290. van *Eppo Bolesmoma van Stedum*, als van eenen man uitsteekende in deugt en vroomheit. *Stedum* ziet men geteekent in de Kaarten van den Heere *Alting* dicht aan den slinker oever van de rivier *Fivela*, Noordtoost van *Groningen*, *Tab. IX. Pars II.* en STEDEREWALDA met groote letters in die zelfde Kaart, een weinig laager. Dit *Stedum*, en by verkorting *Steem*, komt van *Stedehem*, dat breeder word aangetoont op het woordt STURII.

STEDIGERS; zie STADIGERS.

Houve. STEDUM, een der Dorpen van de *Groninger Ommelanden*, onder *Fivelingoos* quartier.

S. van Leeuw. Bat. Ill. f. 1298. STEENHUIZEN ('T HUIS TE) heeft voortyds onder *Vlaardingen* gelegen, en 't was de verblyfplaats of Hof der Edelen van *Steenhuizen*, uit een jonger broeder van *Raaphorst* gesproten; doch lang uitgestorven.

STEENRE', STIENRE', een Dorp in *Gelderlandt*; zie op STIENRE'.

STEENSEL, een *Brabandtsch* Dorp in de *Meijerye van den Bosch.* Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlyksche schattinge van 140000 guldens opbrengen most; stont de gedachte *Meijerye* (de Stadt *'s Hertogenbosch* en de Prelaten daar in gesloten) op 19379 guldens 16 stuivers 3 penningen: daar in was *Kempenlandt* (een der vier quartieren van de *Meijerye*) geschat op 4074 guldens 1 stuiver 9 penningen, waar toe het Dorp *Steensel*, een der 32 of 33 Dorpen onder *Kempenlandt*, niet meer dan 50 guldens 7 stuivers 6 penningen most draagen; 't moet dieshalven gering zyn. *Houvé 2 deel, fol. 368.*

STEENVLIET, een Dorp in *Zeelandt* met meer andere, in 't jaar 1532. verdronken. *Houvé.*

STEENWYK, een tamelyk sterk Steedtjen in het Noorderdeel van de Provintie van *Overyssel*, in het Drostampt *Vollenhove*; op de grenzen van *Frieslandt*, en 't Landtschap *Drenth*, aan het riviertjen de *Aa*, byna even verre van *Blokzyl* als van *Meppel.* Grave *Karel van Mansveldt* belegerde het op bevel van *Parma*, in het jaar 1581. maar 't wierd door de *Staatsche* volkeren ontzet: evenwel wierden 'er de *Spaanschen* kort daar aan door eenen aanslag weêr meester van, en versterkten het ongemeen; zy bleven 'er ook tot het jaar 1592 toe in; wanneer Prins *Maurits* het met verdrag bemagtigde. *De Raey Diction. Geogr. Bor. Meter. enz.*

STEENWYK is een voornaam Steedtje van het Drostampt *Vollenhove*, (*Fulnerhoê*) zynde wel het eenigste dat Bisschop *Baldewyn*, volgens het Perkamenteboek van *Utrecht*, dikwyls bezocht. Bisschop *Henrik de I.* heeft, volgens 't verhaal van *Beka*, omtrent het jaar 1260. hier een Collegie gesticht van twaalf Kanonikken: het legt tien uuren, of zeven gemeene Duitsche mylen en een halve van *Groningen*, Zuidwest aan. STEENWYK ziet men geteekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, midden in de Bosschen *Tab. IX. Pars II.* onder aan, tusschen de *Zutber-zee*, en *Threntæ Foreslum*, dat is, het *Drentherwaldt.* *Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 165.*

STEENWYKER AA, een riviertjen; zie op AA.

STEENWYKER-WALDT, WOLDT, of WOUDT, een der negen Schoutampten onder het Drostampt *Vollenhove*, in de Provintie van *Overyssel.* *Houve 1 deel, fol. 169.*

STEGGARDEN, een der 20 Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Stellingwerf-Westeinde*, in het quartier der *Zevenwolden*, of een der zes Dorpen gelegen over den Stroom, de andere 14 Dorpen leggen aan deze zyde van den Stroom, tusschen de beide rivieren *Lende* en *Kuynre.* *Winsem. achter de Kron.*

STELLINGWERF. Tegenwoordig zyn'er twee *Stellingwerven*, of Grietenijen in *Frieslandt* van dien naam: namelyk, *Stellingwerf Oosteinde*, en *Stellingwerf Westeinde.* *Stellingwerf* begreep weleer (als uit de *Friesche* Landtrechten te zien is) *Stellingwerf*, *Schoterwerf*, *Steenwyk*, *Giethoorn*, *Vollenhove*, en de *Kuynre*, doch zyn naderhandt, zoo door oorlogen, als door aankoop van *Overyssel*, gekomen (uitgezondert *Stellingwerf* en *Schoterwerf*) aan den Bisschop van *Utrecht*; alhoewel 'er om de vryheit der twee laatstgemelde groote veldtslagen met den Bisschop geslagen zyn, zynze echter by de *Friesche* vryheit gebleven; uitgezondert dat 'er de *Friesche Broek*, gelegen in 't Westen van *Stellingwerf*, door den Bisschop van is afgescheurt. *Idem Winsem. Friesche beschr.*

Die van *Stellingwerf* hebben zich in vorige tyden laaten regeeren door drie *Stellingen*, by forme van *rechten*, welke alle jaaren veranderden, en by wervinge vervielen op plaatzen, die daar toe by præëminentie gerechtigt waren. Deze voet van regeeringe bleef in stant tot op de komste der Hertogen van *Saxen*, die den Rechterstoel in eene Grietenije veranderden, stellende allereerst eenen Grietman over *Stellingwerf*, gelyk als in de andere quartieren des landts. De eerste Grietman was *Lambert Piers*, hem volgde *Lykle Ebeles Lyklama*, uit het geslacht van *Steenwyk:* daar na is 't onder de *Burgundische* regeeringe in twee deelen verdeelt. Het een genoemt *Oost-* het ander *Westeinde*, en toen eerst den *Zevenwolden* bygevoegt. Beide volgen zy hier yder in 't byzonder. *Idem ibid. Idem ibid.*

STELLINGWERF OOSTEINDE, eene *Friesche* Grietenije onder 't quartier der *Zevenwolden*; heeft ten Oosten de *Groninger Ommelanden*, ten Zuiden *Drenth*, ten Westen *Stellingwerf Westeinde*, ten Noorden *Opsterlandt.* Deze Grieteny bevat in zich, behalven veele Buurten, de volgende tien Dorpen, *Oldeberkoop*, *Nyeberkoop*, *Makkinga*, *Donkerbroek*, *Haule*, *Oosterwolde*, *Fochtele*, *Appelsche*, *Langedyk*, en *Ensloo.* Onder de meeste van deze Dorpen behooren een, twee, of meer Buurten, gelyk reeds gezegt is; zie *Winsemius.* *Winsem. beschr. achter zyne Kr.*

STELLINGWERF WESTEINDE, eene *Friesche* Grietenije in 't Zuiden van *Frieslandt*, onder het quartier der *Zevenwolden*, heeft twintig Dorpen, verdeelt in tweën; als zes over den Stroom, geheeten *Beul*, *Noordtwolde*, *Finkinga*, *Steggarden*, *Peperga*, en *Blesdyk:* onder *Beul* worden *Rizeperkamp* en *Bucholt*; onder *Noordtwolde*, *Sandhuizen* begrepen; dan zyn'er noch veertien Dorpen aan deze zyde des Strooms gelegen; met namen *Nyeholtpade*, *Oldeholtpade*, *Wolvega*, *Sonnega*, *Oldetryne*, *Nyetryne*, *Spangen*, *Winsem. achter zyne Kron.*

gen, Scherpenzeel, Munnikebuuren, Olde-Lemmer, Nye-Lemmer, Nye-Holtwolde, Olde-Holtwolde, en *der Edzert*. Het water de *Lende* ſcheidt de eerſte zes Dorpen van de laatſte veertien, welke gemelde laatſte veertien tuſſchen de *Lende* en de *Kuynre* beſloten worden. Zy hebben alle verſcheide gerechtigheden, geneeren zich met turf- en houtkoopmanſchap, ook eenige met den akkerbouw, alzoo'er veel boſſchagie is, inzonderheit na *der Edzert* en *Oldeholtpade*, daar word ook veel wildt gejaagt en gevangen.

Houve 1 deel, fol. 151. 153. STERKENBURG, eene Heerlykheit, of Ridderhofſtadt in het Overquartier van 't Sticht *Utrecht*; omtrent het jaar 1659. was'er Heer *Ernſt van Iſendoorn* Heer van.

STERRENBURG; zie STARRENBURG.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 165. STERWYK. Uit zekeren Giftbrief van *Diederik den V.* Grave van *Hollandt*, van het jaar 1083. kan men niet duiſter afneemen, dat deze plaats niet verre afgelegen is van *Bushuzen* en *Aſſendelft*, en by gevolg in *Kennemerlandt*. Ik zou derhalven vermoeden, dat voorzin in dit woordt ontbreekt de letter O, en dat het moet zyn OSTERWYK; welken naam men vindt ruim een vierde van een uur van *Beverwyk*, even verre van Aſſendelft en Sluys. Echter is niet ver daar van daan, naar den Ooſtkant, de Sternmeer / waar van het nabygelegen Dorp den naam kan gehadt hebben, die het nu niet meer heeft. *Aſſendelft* word in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. V.* en *Tab. VII. Pars II.* getekent *Aſcumannedilf*, zoo als het hier boven op zyn letter ook te vinden is. Niet verre daar van daan, even boven het kromme rak van het *Y*, of de *Wyker meer*, zoo als het nu genoemt word, ziet men getekent OSTERWYK, en *Buſchuſa* noch wat hooger, niet verre van de *Schiremer*, dat is *Schermer*. Zie van dit *Buſchuſa* hier boven op zyn titel.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 165. STETISWERTH is een gering Dorp van *Hunſingo*, weleer meer geacht door een Kluize, dat is, een Kloofter, waar uit de Abt van *Rothem* een Monnik geligt hebbende, die het volk afgetrokken had van de *Kruisvaartpredikers*, hen voor de grootſte bedriegers uitkrytende, hy dezen, als een Godtslaſteraar, voor al zyn leven in een onderaardſch hol opgeſloten heeft, gelyk *Emo* zulks verhaalt op het jaar 1234. Het word hedendaags Stitswerth genoemt, leggende een half uur van *Rothem*, of *Rottum* naar het Zuiden. *Stetiswert* vindtmen getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* een weinig Noordtwaarts van de rivier *Huneſa*, *Tab. IX. Pars II.* in *Hunſingo*, en *Rothem* een weinig meer Noordtooſt aan; zie hier boven op *Rottum*.

De Raey Dictionn. Geogr. pag. 460. STEVENSWAERDT, (St.) een welgeſterkt Eilandt in den *Vereenigden Staat*, in de rivier de *Maas*, in 't Zuider- of Opperdeel van 't Hertogdom *Gelder*, dat het *Roermondſche* quartier geheten wordt, niet wyd van 't Hertogdom *Gulik*, *Brabandt*, en 't Bisdom *Luik*. In dit Eilandt heeft men

Idem ibid. STEVENSWAERDT, (St.) een klein, doch ſterk Steedtjen, of eene groote Schans, gemeenlyk het Fort *St. Stevenswaerdt* genaamt, leggende aan de *Maas*, in 't jaar 1633 opgemaakt; het heeft aan 't *Spaanſch Nederlandt* behoort: ook is het by den *Munſterſchen* vrede aan den Koning van *Spanjen*, in 't jaar 1648. gebleven, tot op 't jaar 1702. toe, wanneer by den oorlog van den *Staat* en hunne *Bondtgenooten*, tegen *Spanjen* en *Vrankryk*, beide het Eilandt en de Veſting, nevens *Roermonde*, *Venlo*, enz. verovert wierden.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 165. STEVERE. Keizer *Henrik de III.* ſtelt deze plaats in zynen Giftbrief van het jaar 1046. in het Graafſchap, het welk hy van *Amelandt*, zynde een groote landtſtreek, afſcheidde ten dienſte van de Kerke van *Utrecht*, om te zyn een zeker niew gebiedt van *Deventer*, binnen zyne eige paalen beſloten. Hy voegt'er aan een Boſch, waar door men, recht Ooſtwaarts aan, over den *Yſſel* moſt gaan naar *Oulſt*, (*Agaſtalburgum.*) Hier uit blykt klaar dat dit STEVERE en het niewe Graafſchap, in zoo verre het aan dezen kant van den *Yſſel* is, en *Amelandt* zelfs, immers ten opzicht van dit gedeelte, behooren tot die Landtſtreek, die nu de *Veluwe* genoemt word. Immers men heeft nu ter tydt het Dorp STAVORDEN ter zelfder plaatze die de Keizer afgetekent heeft, drie gemeene Duitſche mylen en een halve van *Oulſt*, of *Agaſtalburgum*, een weinig minder van *Amersfoort*, een gemeene Duitſche myl en

Apud Pontan. lib. VI. een vierde van *Harderwyk*. Keizer *Rudolphus* heeft in het jaar 1291. en Keizer *Adolphus* in het jaar 1295. aan *Reinaldus*, Grave van *Gelder*, toegeſtaan om een niewe Stadt te bouwen op deze plaatze van *Stavorden*. Deze plaats ziet men met den naam van STEVERE getekent in de landtſtreek FELUA, een weinig Ooſtwaarts aan van *Harderwich*, in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. VI. Pars II.* en daar dicht by DAVENTRIÆ COM. dat is, het Graafſchap *Deventer*, waar van zie hier boven op DAVENTRIÆ COM. noch ziet men hier het gemelde *Quatuor Foreſte* getekent (waar van zie op *Vier-houten*) en *Agaſtalburg* (*Agaſtalburgum*) ziet men aan den overkant van den *Yſſel*, dicht aan de rivier. Dit *Amelandt*, geheel een ander als het Eilandt dat aan de *Noordtzee* legt, ziet men in die zelfde Kaart langs de *Zuiderzee* met groote letteren getekent HAMELANDE, zich uitſtrekkende over de geheele *Veluwe* van *Nardink*, dat is, *Naarden*, tot aan den ouden *Yſſel*, die de Stadt *Kampen* op den rechter oever gehad heeft. Zie hier van meer op de titels AMELANDE en HAMELANT. *Agaſtalburgum*, hier *Oulſt* genaamt, draagt nu gemeenlyk den naam van *Olſt*. Keizer *Rudolfus de I.* toegenaamt *Habsburgicus* (van *Habsburg*) is overleden in 't jaar 1291. *Adolphus van Naſſauw* is na de doodt van *Rudolphus* tot Keizer verkoren, maar in een veltſlag by *Dornberg*, in het gebiedt van *Worms*, in het jaar 1298. met eige handt gedoodt van *Albertus*, eerſte Hertog van *Ooſtenryk*, en Zoone van *Rudolph*, op wien toen de Keizerlyke waardigheit beveſtigt is.

Winſem. STIENS, een der 14 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Leeuwarderadeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*; daar in legt het Huis van *Burmania*.

Winſem. STIENSTRA, een Slot of adelyk Huis in de *Frieſche* Grietenije *Dongeradeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*.

Houve Handv. Kron. 1 deel, fol. 82. STIENRE', een Dorp in *Gelderlandt*, onder 't quartier van *Zutphen:* het word ook STEENRE' geſpelt. Toen geheel *Gelderlandt* nevens het Graafſchap *Zutphen*, eene ſchattinge van 75000 guldens opbrengen moſten, ſtont het quartier van *Zutphen*, een der vier quartieren van dat Vorſtendom, daar in geſchat op 14475 guldens, daar in moſt het Landt-Droſtampt van *Zutphen*, een der zes verdeelingen van 't *Zutphenſche* quartier, betaalen 3141 guldens 2 ſtuivers 8½ penning; welke ſom omgeſlagen over de zes Vlekken en Dorpen van 't gedachte quartier, was *Stienree*, of *Steënree*, daar in geſchat op 833 guldens 11 ſtuivers 1½ penning. *Pontanus*, of wel *A. Slichtenhorſt*, ſtelt het Kerſpel van *Steenré* onder de Gerechtsbank van *Doesburg*; vermits het voornoemde Droſtampt van *Zutphen* in tweën verdeelt is; te weeten, in de gerechtsbank van *Deutekom*, en in die van *Doesburg*. Onder *Deutekom* behooren vyf van de zes Dorpen of Vlekken; namelyk het Kerſpel van *Deutekom*, of *Deutekom buiten*, *Ruerlo* een treffelyk en wydſtrekkend Vlek met een goet Slot, *Hengel*, *Zelhem*, en *Hummel*; onder *Doesburg* het Kerſpel van *Stienré*, of *Steenré*, alleen.

Pontan. 1 deel, fol. 88.

Houve Handv. Kron. 2 deel, fol.... STIPONT, een *Brabandtſch* Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenboſch*, onder 't quartier van *Peellandt*. Toen geheel *Brabandt* voortyds eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens moſt opbrengen, ſtont de geheele *Meijerye* (Stadt en Prelaten daar in geſloten) op 14379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen geſchat: tot de gedachte ſomme moſt het quartier *Peellandt*, een der vier quartieren van de *Meijerye van den Boſch*, draagen 5692. guldens 10 ſtuivers 3 penningen; welke omgeſlagen over de 27 of 28 Dorpen van het quartier *Peellandt*, ſtont het Dorp *Stipont* daar in op 99 guldens 5 ſtuivers 3 penningen, het laagſte van alle behalven *Geldorp* en *Nederwellen*.

Idem 1 deel. STISWEERT, een der Dorpen van de *Groninger Ommelanden*, onder 't quartier *Hunſingoo*.

Idem ibid. STOKKEN, of STOKHEM, een Dorp in *Overyſſel*, onder de Gerechtsbank van *Markelo*, in 't Landtſchap *Twenth*.

Houve 1 deel, fol 86. 96. 114. 134. STOLWYK, een Dorp onder *Zuidt-Hollandt*, in den *Krimperwaerdt*, onder 't Bailjuuwſchap van 't voornoemde *Zuidt-Hollandt*. Het begint uit den Zuiden, van de landen van *Zuidtbroek* en *Bergambacht* af, is in 't geheel 1979 Mergens groot; waar van onder *Zuidt-Hollandt* met *Beyerſum*, enz. 1033. onder *Blois* 946 mergens gerekent worden. Het heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *ter Goude*. Veel is'er voor eenige jaaren in dit Dorp te doen geweeſt wegens eenen ſlapenden Boer, dien men voorgaf maanden aan den anderen te ſlaapen, zonder iet te nuttigen, 't geen duizenden niewsgierigen derwaarts lokte, om deezen wonderlyken Slaper te zien, en waar over ook de Geneesheeren vry ſcherpe pennen tegens elkanderen gevoert hebben, houdende het zommige voor bedrog, en andere dat'er niets onder ſchuilde; zonder dat het een of 't ander noch wiskundig gebleken is.

Houve 1 deel, fol. 112. STOMPWYK, een Dorp onder 't Bailjuuwſchap van *Rhynlandt*. De Ambachtsheerlykheden van *Stompwyk*, enz. behooren aan de Stadt *Leiden*.

Leeuw. STOOPENBURG, of 'T HUIS TE STOOP, legt op den hoek van de *Weſtvaart* in *Hazertswoude*.

Houve 2 deel, fol. 439. STOPPELDYK, een Dorp in *Vlaanderen*, onder *Hulſter-ambacht*. Toen voortyds geheel *Vlaanderen* eene ſchattinge ter bepaalder ſomme opbrengen moſt, waren de vier Ambachten, met de Steden *Hulſt* en *Axel* in elke 100 Ponden, op 18 ponden geſtelt. *Hulſt* en *Hulſter-ambacht* waren daar in geſchat op 6 ponden 7 ſchellingen 8 grooten in 't 100. Het Dorp *Stoppeldyk* ſtont daar in, te weeten in de 6 ponden 7 ſchellingen 8 grooten, naar gerade, op 9 ſchellingen.

Houve. STOUTENBURG, eene Heerlykheit in het Sticht *Utrecht*, onder het quartier van *Eemlandt*. *Willem van Oldenbarnevelt*, zoon van Heer *Jan*, was'er omtrent het jaar 1618. of 1619. Heer van.

Idem STOWIG, een Slot of Huis in de *Frieſche* Grietenije *Wimbritzeradeel*, in het quartier *Weſtergoo:* het word by *Winſemius* niet genoemt.

STRA-

De Raey Diction. Geogr. pag.241. STRALEN, of STRAALEN, een ſterk Steedtjen in *Nederlandt*, in het Zuider- of Opperdeel van *Gelderlandt*, gemeenlyk het *Roermondſche* quartier genoemt; het legt tuſſchen *Venloo* en *Gelder*, niet verre van het Steedtjen *Wachtendonk*; is een doodſche Stadt, en heeft zonderling geene Dorpen onder zich. In het jaar 1387. wierd *Stralen* door eenige *Burgundiſche* ruiters, in *Brabandtſchen* dienſt, overvallen, geplondert, en in brandt geſtoken: het wierd in 't jaar 1498. door de Hertogen van *Gulik* en *Saxen*, voor Keizer *Maximiliaan*, na eene ſtrenge belegeringe van drie weeken, verovert; in het jaar 1578. wegens *Spanjen* ingenomen; in het jaar 1632. door het *Staatſch* krygsvolk, doch naderhandt weêr van de *Spaanſchen* herwonnen, daar het aan gebleven is tot het jaar 1702: wanneer in den weêr opgerezen oorlog tuſſchen den *Staat*, nevens hunne Bondtgenooten tegen *Spanjen* en *Vrankryk*, geheel *Spaanſch Gelderlandt* van *Spanjen* afgeraakt is.

Pontan. 1 deel, fol. 62.

Bor, Meteren enz.

Houve 2 deel, fol. 368. STRATEN, STRAATEN, een *Brabandtſch* Dorp in de *Meyerije van 's Hertogenboſch*, onder *Kempenlandt*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens opbrengen moſt, ſtont de ganſche *Meyerije van den Boſch* (de Stadt en Prelaten daar mede ingeſloten) in die ſomme geſchat op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen. Daar toe moſt het quartier *Kempenlandt*, een der vier quartieren deezer *Meyerije*, opbrengen 4074 guldens 1 ſtuiver 9 penningen, welke ſomme omgeſlagen over de 32 of 33 Dorpen van het *Kempenlandts* quartier, ſtont het Dorp *Straten* daar in op 80 guldens; het behoort onder *Geſtel*.

Idem 1 deel, fol. 106. STREEFKERK, een *Zuidt-Hollandtſch* Dorp, in den *Alblaſſerwaerdt*, ſtrekt zich uit ten Ooſten tot aan de Baronnye van *Liesveldt:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Dordrecht*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 166. In Actis S. S. STRIA. *Stryen* is een Graafſchap geweeſt beneden *Dordrecht*, tuſſchen de *Maas* en de *Waal*; dat behoort heeft aan *Hilſewydis* of *Hilzondis*, de Gemalinne van *Auffridus*, naderhandt Biſſchop van *Utrecht*, gelyk in zyn leven verhaalt word. Koning *Zuentibolchus* heeft al voor lange *Geertruidenberg*, en andere plaatzen aan dezen kant der *Maze* daar by gedaan. Daar van is noch over een Adelyk Huis, behoudende den ouden naam, gelegen twee uuren van *Dordrecht*. Waarom Keizer *Otto de II.* deszelfs onderhoorig rechtsgebiedt, als zeer groot zynde, voor een Landtſchap of Landtſtreek (*Pagus*) gehouden heeft. In de *Saliſche* Wetten meent men dat het STREONAS genoemt word. Deze benaming van *Streonas* ziet men getekent aan een boezem van de wyde *Maas*, omtrent tegen over *Thuredrecht*, dat is, *Dordrecht*, in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. IV.* en *V. Pars II.* en in deze laatſte STRIENSIS COM. dat is, het *Graafſchap Stryen*. Maar toen ſtroomde de *Maas* onvermengt met de *Waal*, dewyl de deurbraaken, waar door de *Maas* zich by het Eilandt *Voorn*, en daarna by *Workom* (*Walrichshem*) zoo als het in de Kaarten getekent word, toen noch niet geſchiedt waren, gelyk dezelve in deze Kaarten met ſtipjens afgebakent zyn. Deze benaming STREONAS ſchynt naar den Latynſchen trant van dien tydt gemaakt te zyn van het woordt *Striën*, gelyk LIORA de *Liere*, LEOMERIKE *Limer*, of de *Limers*. LEOVARDIA, *Liewart*. *Gottofridus Wendelinus*, die de *Saliſche* Wetten uitgegeven heeft, teekent ook aan, dat STREONAS, of *Stryen*, een zeer aanzienlyk Graafſchap is geweeſt, eer het door den geweldigen Watervloet van het jaar 1421. overſtroomt wierd, en dat *Hildefundis*, Gravin van *Stryen*, in het jaar 992. geſticht heeft de Abdye van adelyke Jufferen te *Thoorn* aan de *Maas*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 166. STRUDE is een Dorp van *Wieringen*, op het Ooſtelyke ſtrandt den naam behoudende, het welke weleer zeer groot geweeſt is. Want men ziet uit den ouden *Blaffert* der goederen van de Kerke van *Utrecht*, dat het dezelve, door gifte van den Koning en andere, daar ter plaatze bezeten heeft zeſtig en twaalf Hoeven, of Boerewoningen. Dit STRUDE ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, niet verre van *Wiron* (*Wieringen*) aan den Weſtkant van de rivier *Iſala*, zoo als dezelve, uit de *Zuther-zee* komende, door het landt heene ſtroomt, en zich boven het Eilandt *Texel* in de *Noordtzee* ontlaſt.

Idem Houve 2 deel, fol. 106. STRYEN, anders OUDSTRYEN, is wel eene Heerlykheit op zich zelven, echter word ze gerekent onder de Parochiën en Dorpen van den verdronken *Hollandtſchen Waerdt:* Want in het jaar 1421. is *Stryen* ook ondergeloopen, en eerſt in het jaar 1436. weêr bedykt. Eenige meenen dat dit Dorp den naam van *Stryen* bekomen zou hebben van dien geweldigen *Strydt*, aldaar voorgevallen omtrent het jaar 630. tuſſchen de Koningen *Dagobert*, en *Clotarius van Vrankryk* (Vader en Zoon) tegen Hertog *Beroald* van *Frieslandt:* gelyk *Putten*, van de lyken daar in kuilen geſtoken; *Heenvliedt*, van 't *Heenvlieden*; *Barendrecht*, van 't *misbaar*; *Pen-* of *Paindrecht*, wegens het *broodt*-gebrek, om dat de akkers, door de doodt van 't gebleven man- en bouwvolk, niet konden bebouwt worden. *Idem* Maar anderen haalen de benaminge af van de oude rivier *Unſtrid*, of *Oudt Stryen*, welke plag te loopen voorby *Stryenmonde* en *Wyvekene*, nu het *Hollandtſch-Diep* genaamt. Zie verder van *Niew-Krom-Stryen*, enz. op STRYENSCHE WAERDT. Het Dorp *Stryen* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Dordrecht*. Zie 't volgende STRYENE. *1 deel, fol. 107.*

STRYEN, ('T HUIS TE) lag in den *Zuidt-Hollandtſchen Waerdt*. De fundamenten zyn noch ontrent het *Scholvaren Boſch* te vinden. Het is 't zelfde dat nu den naam van *'t Huis te Ooſterhout* voert. *Idem Leeuw. f. 1238. 1240.*

STRYENE, is een Riviertjen geweeſt in den grooten *Zuidt-Hollandtſchen waerdt*, van *Van der Hoeve* UNSTRID genaamt, 't welk voor den grooten inbreuk in het jaar 1421. *Brabandt* en *Hollandt* plag te ſcheiden; daar van heeft dit verdronken, doch weêr boven gekomen dorp *Stryen* den naam. *Stryen* plagt een Graafſchap te zyn, zulker wyze, dat het Marquizaat van *Bergen op Zoom* onder *Breeda*, en met *Breeda* onder *Stryen* behoorde: Na den grooten vloedt hebben de Graven van *Stryen* zich alleen Heeren laaten noemen. *Leeuw. Bat. Ill. f. 1238.*

STRYENMONDE, is een Dorp in den grooten *Zuidt-Hollandtſchen Waerdt* geweeſt, doch by dien vreeslyken inbreuk van 't jaar 1421. al mede verdronken, met *Gerard-Monne-Stryen*, en zoo veele andere Dorpen, welkers naamen insgelyks onder de golven begraaven leggen. *Kemp beſchr. van Arkel.*

STRYENSCHE WAERDT is gelegen in den grooten *Zuidt-Hollandtſchen waerdt*, waar in op 't jaar 1421. zoo veele Dorpen verdronken zyn, welker getal op 72 begroot word. In den *Stryenſchen waerdt* heeftmen tegenwoordig *Oudt-* en *Niew-Stryen*, met den *Uyterdyk*, of het landt van *Eſſche*, *Zuidt-* en *Noordt-kavel* van den *Brouk*, *Oudt Bonaventura*, *Gravendeel*, anders *Leyder-ambacht*, behorende aan de Graaflykheit, *Group*, *Kromſtryen* met *Numansgors*, ook *Klaas-Waal* genaamt, *Niew-Krom-Stryen*, *Kleen-Krom-Stryen*, *Groot-Kromſtryen*, in 't jaar 1625. bedykt; *Sillershoek*, *St. Anthonis Polder* onder *Stryen* en *Weſtmaze:* zie breeder op yders naam.

STRYPT, een *Brabandtſch* Dorp in de *Meyerije van 's Hertogenboſch*, onder 't quartier *Kempenlandt*. Toen geheel *Brabandt* in 't jaar 1547. eene ſchattinge van 140000 guldens moſt opbrengen, ſtont de *Meyerije van den Boſch* daar in geſchat op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen, (de Stadt en Prelaten daar mede ingeſloten) tot die ſomme moſt het quartier *Kempenlandt*, een der vier quartieren van de *Meyerije*, opbrengen 1074 guldens 1 ſtuiver 9 penningen: welke omgeſlagen over de 32 of 33 Dorpen van 't gedachte quartier, ſtont *Strypt* t'zamen met *Eekhart*, onder *Geſtel*, daar in geſchat op 116 guldens 11 ſtuivers 3 penningen, *Houve 2 deel, fol. 368.*

STURII, STURIERS. Van vier Gemeenſchappen, Landtſchappen, of Eilanden der *Friezen*, die by * *Plinius* alleen vermeldt worden, is'er noch een overig daar wy van moeten ſpreeken, die van hem de Gemeenſchap der STURIERS genoemt wordt, met een woordt dat niet zeer ongerymt is naar den inheemſchen naam, die zy nu hedendaags noch hebben: als die by het gemeene volk van die Landtſtreek, die de oude taal onder zich behoudt, Steerhemers/ of Stuerhemers/ doch by anderen Staverers genoemt worden: welke benaming afkomſtig ſchynt te zyn van het inlandtſche woordt Stede/ in het Latyn *Villa*; waar van 'er een zeer groot getal in deze gemeenſchap der *Friezen* geweeſt is. Van eene die al voor lang in den zeeboezem verzwolgen is, blyft noch midden in de baaren van de zee een befaamde geheugenis over met den naam van HOFSTEDE/ gelegen hebbende aan den ſtroom van de oude *Sala*, tuſſchen *Steerhem*, of *Staveren*, de oude Stadt der STURIERS, en *Enkhuizen*, in de gemeenſchap der *Friſiabonen*. Vervolgens kan men nauwelyks twyfelen, of zy zyn in het begin Steders/ en by verkorting Steers genoemt geweeſt, naar de menigvuldige Hofſteden, die in de landtſtaale gemeenlyk Steden/ ook wel Plaatzen/ of Heerden genoemt worden: en waar van hunne Gemeenſchap toen ter tydt boven andere voorzien en bewoont was. Dat zy vervolgens de Stadt, die allereerſt van hen geſticht is, naar hunnen naam Stederhem, en by verkorting, gelyk het gemeenlyk geſchiedt, *Steêrhem*, en miſſchien ſomtyds ook *Sturem* genoemt hebben. Immers kan men de zelve verſcheidenheit van uitſpraake in 't zelfde woordt *Stede* klaar en duidelyk aanwyzen in een Dorp van *Groningerlandt*, het welk weleer met een Prooſtdye, gelyk men het noemt, pronkte. Want dat zelve heeft den naam van Stederhem/ als men het vol uitſpreekt, en by verkorting Stedum/ en Steem. Dat zeker boſch, daar dicht aan gelegen, by de Schryvers van dien tydt *Sterewalda* genoemt is geweeſt, kan men, onder meer andere bewyzen, toonen door een oudt geſchrift, dat ten minſten zes hondert jaaren oudt is, daar *Cornelius Kempius*, een Schryver anders van geen waardye, ons in zyne Hiſtorie een afſchrift door eene zeer geloofwaardige handt opgeſtelt, vry getrouwlyk van opgeeft. Nu is het allen ingezetenen daar te lande bekent, dat men van *Stederewalda*, dat is, Steder- of Steerwold/ hedendaags gemaakt heeft *Alting Not. Germ. Infer. Pars I. * H. N. lib. IV. cap. 15.* *Lib II. cap. 2.*

Stuerwold. By aldien nu die by den *Vlie*ſtroom woonden, op die zelfde wyze dan eens *Steêr*, dan eens *Stuer* uitgeſproken hebben; gelyk men zulks mag gelooven van menſchen van de zelfde natie, en van de zelfde taale; heeft *Plinius* voorwaar hen in de *Romeinſche* ſpraak nauwelyks anders kunnen noemen, als *Sturiers* (STURIOS.) *Hadrianus Junius*, die rondtuit ontkent, dat de *Vlie*ſtroom Ooſtwaarts van de *Sturiers* geloopen heeft, het welk ik echter meene dat ik elders (op de woorden *Fleum* en *Chimelum*) met verſcheide krachtige bewyzen getoont hebbe, is van gevoelen dat *Plinius* hier ter plaatze niet eens om de STURIERS gedacht heeft, omdat die Schryver daar alleen ſpreekt van die gene, die aan dezen kant van het *Vlie* lagen. Verder zeit hy een afſchrift van *Plinius* gezien te hebben, waar in voor *Sturiorum* ſtont *Tuſiorum*, wier benaming hy giſt noch overig te zyn in het *Noordt-Hollandtſche* Dorp Oppertoes: waar by hy ook zou hebben kunnen voegen Swysdunnen en Twisk/ en meer diergelyke, die van dien zelfden klank niet veel verſcheelen. Maar of ſchoon het al waar was, dat'er in eenig afſchrift zoo ſtont, zal hy my echter nooit overreeden in een zaak die zoo baarblykelyk is, dat dit geen faalgreep van den afſchryver is. De vertellingen, die het volk malkander wysmaakt van den afgodt *Stavo*, zyn al te kinderlyk als dat zy verdienen opgehaalt te worden. De STURIERS hebben van vooren (gelyk ik hier boven op het woordt *Auchi*, in het voorbygaan, getoont hebbe) tot grenspaalen gehadt de *Noordtzee*, van achteren, en aan beide de zyden zyn zy beſloten geweeſt door Rivieren, namelyk de *Sala*, of *Yſſelſtroom*, die, eer *Druſus* den *Rhyn* daar in gebragt hadde, by het Eilandt *Texel* zich ontlaſtte, en de *Vlie*ſtroom. Verder zyn zy omringt geweeſt van het Meer het welk is tuſſchen 't Eilandt *Flevo*, en het verder ſtrandt der *Friezen*, als ook door den zelfden *Vlie*ſtroom, wederom ſmaller geworden zynde: zoo dat het voornoemde Eilandt binnen die paalen begrepen is geweeſt. Het grootſte gedeelte van hun landt is derhalven hedendaags tot zee geworden: het overige begrypt in zich niet meer dan een eenige Grietenije, genaamt *Hemelumer Oldefart*, met twee kleine Steden, *Staveren* en *Hindelopen*; van welke echter 't laatſte zeer welvarende is, en door de groote zuinigheit, volkomentlyk naar de oude manieren gelykende, en de gedurige kloekheit der Zeebouweren, of Schippers, zeer ryk is. [Van deze vier Gemeenſchappen of Landtſtreeken (*Pagi*) der *Friezen*, heeft de Heer *Alting* breeder gehandelt op het woordt *Auchi*, aanwyzende uit de beſchryvinge van *Plinius*, dat ze geweeſt zyn van de *Auchers*, *Friſiaboners*, *Sturiers*, en *Marſatiers:* insgelyks op de woorden; *Friſiabones*, en *Marſatii*. Men ziet ze alle verbeeldt tuſſchen den *Rhyn*, of het *Medium Rheni oſtium*, en 't *Flevum Oſtium*; de *Auchi* op de *Veluwe* naar den Zuidtooſtkant van de *Flevo Lacus*, of het *Vlie*meer, de *Friſiabones* aan den Weſtkant, de *Marſatii* noch meer Weſt- en Noordtweſt aan langs 't ſtrandt van de *Noordtzee*, en eindelyk de *Sturii* aan den Noordtkant van het *Vlie*meer, langs den *Vlie*ſtroom, weêr ſmaller uit dat Meer uitlopende eer het zich in de *Noordtzee* ſtort. In de Kaarten van den Heere *Alting Tab. I. Pars I.* ziet men ook hoe de *Sala*, of *Yſſel*, de *Auchers* van het Ooſten en Noorden bepaalende, onder 't Eilandt *Flevo* door het *Vlie*meer heene ſtroomt, en, het landt der *Friſiabonen* voorby geloopen zynde, in de *Noordtzee* valt; zoodat de *Sturii* tuſſchen dezen ſtroom en de *Flevus Fluvius*, of *Vlie*ſtroom, beſlooten zyn: insgelyks *Tab. II.* en allerklaarſt *Tab. V. Stuerhem*, of *Steerhem*, dat is *Sturiorum oppidum*, de Stadt der *Sturiers*, ziet men getekent aan den Noordtkant van het *Vliemeer Tab. V.* Van dit *Stederewalda*, hier van den Heer *Alting* aangehaalt, ziet den titul STEDDEREWALDA. Ik zal hier dit noch bydoen; indien men wil toeſtaan dat de taal der oude *Germanen* eenige gemeenſchap en overeenkomſt met de hedendaagſche inheemſche of Duitſche taale gehadt heeft, dat het vry veel waarſchynlykheit heeft, en geen ongerymde giſſing is, hoe vreemt zy ook iemant mag voorkomen, dat de *Latynſche* benaming van STURII haaren oorſprong heeft van het inheemſche STEERS, STAERS, of liever STEURS; want hoe zeer de benamingen door verſcheide uitſpraak, tongvallen, en verkorting veranderen, kan men daar uit afneemen, dat de inlandtſche naam *Diderich*, of *Dideryk*, in het Latyn geſchreven word *Didericus*, *Theodoricus*, en *Theudericus*, en dat dezelve by de inboorlingen verkort word in *Dirk*, dat zommige *Friezen* uitſpreeken *Deerk*, en andere *Durk*.]

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 166. Houve. STURNAHEM. Keizer *Otto de II.* verhaalt, dat'er een Dorp van dezen naam geweeſt is onder het Rechtsgebiedt van *Geertruidenberg*. Dewyl de naam nu ter tydt niet meer overig is, zou ik ligtelyk geloven dat het door de wateren van den *Biesbos* verzwolgen is.

STUYFAKKER een Dorp, of veelligt eene Buurt in *Hollandt*, op 't landt van den *Briel*.

Houve 1 deel, fol. 143. STUYVESANDT, *Stuveſandt*, op zyn *Zeeuwſch*, is een Dorp in *Zeelandt*, op *Zuidt-Bevelandt*, in het jaar 850. bedykt.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 168. SVETA is het begin van de landtſcheidinge *Suthardeshaga*, aan den *Rhyn:* hedendaags ZWIETEN, gelegen twee uuren boven *Leiden*. Hier van maaken gewag de *Blaffert* van de goederen der Kerke van *Utrecht*, en Graaf *Diderich de V.* in zyn zeer beruchte Handtveſt van 't jaar 1083. *Melis Stoke* noemt het *Zweeten*, naar waarheit *Zuthen*. Met deze laatſte benaming ziet men het getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, op den ſlinker oever van den *Rhyn*, onder *Rinegom*, *Tab. V. Pars II.* en de landtſcheidinge *Suthardeshage* insgelyks van dien zelfden oever des *Rhyns* afloopende voorby *Theolf*, dat is, *Delf*, tot aan het water de *Liora*, of 't Dorp *Leyre*, dat is, *Liere*. Of de rechte inlandtſche benaming is SUETEN, en dat daar van met een Latynſche uitgang gemaakt is SUETA, en of dit woordt *Zuid* betekent, gelyk als in *Zutphen* voor *Zuidveen*, dan of het een gegrave landtſcheidinge wil zeggen, gelyk in het Frieſch *Swette*, *Suette*; geet ik aan het oordeel des kundigen lezers.

Cæſar. Tacitus. Boxh. Leeuw. Lindius. Mireus, enz. SUEVEN, SUEVI, eene *Duitſche* Natie, daar *Julius Cæſar*, *Tacitus*, en andere *Romeinſche* Schryvers veel van gewaagen. Verſcheide Schryvers, *Miræus*, *Eyndius*, en andere willen'er *Zeeuwen* van maaken; konden zy het bewyzen, 't ware aan te neemen. Andere verſtaan door de *Suevi* de *Noordt-Cimbriſche* Volkeren, daar de *Engelſchen* uit geſproten zouden zyn, in welker bezit de Landtſtreeken van *Jutlandt*, *Holſtein*, enz. leggen. Andere houden de *Suevi* voor de *Swaben*. Ons dunkt het eene donkere kaart te zyn, daarom gaan wy 't voorby met het geen boven gezegt is.

SUICHEM, of SWICHEM, een Dorp in *Frieslandt*; zie ZWICHEM.

SUILICHEM, eene Heerlykheit; zie op ZUYLICHEM.

Alting Not. Germ. Infer. Part II. fol. 168. SUINDRECHT, of ZWINDRECHT. Van deze plaats maakt gewag Biſſchop *Anfridus*, in zynen Giftbrief van het jaar 1006. het behoudr noch den zelven naam zonder eenige de minſte veranderinge, leggende op den oever van de *Maas*, tegen over *Dordrecht*. SUINDRECHT ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* op den rechter oever der *Maze*, ſchuins tegen over *Thuredrecht*, *Tab. V. Pars II.* doch toen had de *Waal* daar noch geen vereeniging met de *Lek*; welke deurbraak naderhandt geſchiedt zynde, in die zelfde Kaart met ſtipjens afgebakent is. Dat het woordt DRECHT, van *Trecht*, zoo veel als een Veer of Overvaart wil zeggen, van het Latynſche woordt *Trajectus*, word op *Dordrecht*, of *Thuredrecht*, *Maaſtricht*, *Utrecht*, en meer diergelyke benamingen aangewezen.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 166. SULMUNDA. Dit is een Dorp op de *Veluwe*, behoorende tot de Hofſtede *Loon* (*Lona*) en met dezelve in het jaar 838. geſchonken aan *Alfricus*, Biſſchop van *Utrecht*; hedendaags heeft het den naam van Silwolde. Dewyl nu de afſchryvers van deze Giftbrieven verſcheelen, dan eens ſchryvende SULMONDA, dan eens weêr SULNENDA, zou ik van gevoelen zyn, dat het beide moet verandert worden, en geſchreven SULWOUDA. Deze plaats vindt men in de Kaarten niet getekent, maar *Lona*, waar van men den titel LONA *Velavienſis* kan nazien, is verbeeldt op de *Veluwe*, niet verre van het riviertje *Erdbeke*, vallende in den *Yſſel*.

SUNDERDORP, het word ook *Sonderdorp* geſpelt, een *Hollandtſch* Dorp in *Amſtellandt*; zie op SONDERDORP.

Houve 2 deel, fol. 306. SUNDERT, (GROOT) een voornaam Dorp in *Brabandt*, in het landt van *Breeda*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens moſt opbrengen, ſtont de Baronnye, of het landt van *Breeda* daar in op 8685 guldens 10 ſtuivers 3 penningen geſchat: tot die ſomme moſt *Groot Sundert*, een der 13 of 14 Dorpen van de Baronnye, draagen 769 guldens 5 ſtuivers 3 penningen. *Sundert* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Breeda*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars I. fol. 118. SUNICI. Het is meer dan genoeg bekent, dat van dat gedeelte aan het naaſtgelegen *Germaniën*, het welk de *Eburonen* (*Eburones*) ten tyde van *Julius Cæſar* bezeeten hebben, 't landt naaſt aan den *Rhyn* de *Ubiers*, naderhandt ten deele gevallen is. Dat nu het verdere landt naar de *Maas* toe aan andere Overrhynſche menſchen vervolgens is toegewezen, is daar uit af te neemen, dat zich daar een niewe naam van zeker volk opgedaan heeft. *Cajus Plinius* is de eerſte die van dit volk gewag maakt, maar de afſchriften verſcheelen in de leezinge. Zommige van die, daar de gemeene drukken naar uitgegeeven zyn, noemenze *Rinuci*. Een zeer oudt afſchrift, in de Koningklyke Boekerye te *Londen*, heeft *Sunuci:* een ander wederom, dat zeer fraai is, in de Bibliotheek te *Oxfort*, heeft, volgens het getuigenis van *Cluverius*, die het zelf gezien heeft, SINUCI. Maar by *Tacitus*, daar hy van dit zelfde volk ſpreekt, vindt men altydt zonder veranderinge SUNICI; zoo dat men byna niet kan twyfelen, of men moet de plaats van *Plinius* naar deze zelfde ſchryfwyze verbeeteren. Om dan van deze SUNICI een weinig te zeggen, hier toe beweegt my niet dat *Plinius* aantekent, dat

dat de *Frisiabonen*, hoedanig ook waren hunne nabuuren, dewyl dit de onze op het minste of meeste niet raakt, gelyk wy hier boven op den titel *Frisiabones* nu al getoont hebben: Maar wel, dat, behalven de naverwantschap, die de SUNICI hebben met de *Batawers*, *Canineſaten*, en *Taxanders*, men ten opzicht van hunnen tegenwoordigen ſtaat bevindt, dat een groot gedeelte van hen behooren onder de *Vereenigde Nederlanden*. Aangaande den oorſprong van deze nieuwe benaminge komt my tegenwoordig niets te binnen, dan dat zy dezelve ſchynen gekregen te hebben van *Senich*, een plaatze in dio Landtſtreek: even eens gelyk de *Sigambers*, deelgenooten van de zelfde gevangkenis en overvoering, van hun plaatsje *Gogh*, den naam van *Gugernen* gekregen hebben. Gelyk nu de *Sicambers* hun landt om te bewoonen en te bevaaren toegevallen is onder de *Ubiers* aan den *Rhyn*, alzoo heeft een gedeelte van de *Sueven*, die voorheen aan dezen kant de rivier de *Sala* woonden, en van de *Romeinen* te gelyk met hen aan dezen kant van den *Rhyn* overgevoert wierden, hunne woonplaatze gekregen achter de *Ubiers*, en voorby de rivier de *Roer*, aan den *Maas*ſtroom. Want naaſt aan de SUNICI plaatſt *Plinius* de *Tungers*, en niet verre daar van daan, voorby de *Maas*, de *Bethaſers*. Noch klaarder plaatſt *Tacitus* de *Suniken* na de *Ubiers* van den *Rhyn* af tot aan de brug van de *Maas:* vervolgens de *Tungers*, en de *Bethaſers*, en na deze de *Nerviers*. Waar uit men zeker kan afneemen dat de SUNIKEN, van *Tiberius* aan deezen kant des *Rhyns* overgevoert zynde, zoo geplaatſt zyn geweeſt, dat zy de *Ubiers* hadden naar het Noorden en Ooſten, door de *Roer* van hen afgeſcheiden zynde, de *Maas* naar het Weſten, de *Tungers* eindelyk naar het Zuiden, die uit die woonplaatzen verdreven zyn, misſchien al over de rivier de *Vere* (*Vera*) die met de *Ourte* (*Urta*) omtrent *Luik* in de *Maas* valt. 't Welk het gevoelen van *Cluverius* is, en ons zeer waarſchynlyk voorkomt. Nu is ieder bekent, dat binnen deze paalen gelegen is het geheele Hertogdom *Limburg*, 't welk ons nu ter tydt voor een groot gedeelte met zeer goedt recht toebehoort, en doorgaans het landt van Overmaas genoemt word. Ook is het niet duiſter af te neemen, dat de *Batawers* en SUNIKEN nabeſtaanden geweeſt zyn, hoewelze van *Suetonius* en *Eutropius*, die daar in voorgegaan zyn van *Julius Cæſar*, *Sueven* genoemt worden; die namelyk, die te gelyk met de *Sigambers* van *Tiberius* aan dezen kant des *Rhyns*, om daar te woonen, overgebragt wierden; waar van de Schryvers echter uitdrukkelyk verhaalen, dat zy tuſſchen de *Elve*, de *Sala*, en den *Rhyn* hunne woonplaatzen gehad hebben. Het zyn derhalven niet geweeſt die zeer magtige volken der SUEVEN, die aan de *Sueviſche* zee, tuſſchen de *Elve* en de *Weixel*, woonden, waar van *Tacitus* ſpreekt in zyn boek van de Zeden der *Germanen*; maar het zyn in volle waarheit *Catten* geweeſt, die *Cæſar*, en na hem andere, om hunne gemeenſchap met de *Sueven*, of om eenige andere, immers ongegronde, oorzaak, wat die dan ook moge geweeſt zyn, t'onrecht *Sueven* genoemt hebben; gelyk *Cluverius* zulks met verſcheide byna betoogende bewysredenen aangetoont heeft. Doch uit wat Gemeenſchappen zy gevangkelyk wechgevoert zyn, daar van is geen blyk of ſpoor te vinden, en kan ook niemant giſſen; dewyl *Cæſar* verhaalt, dat de *Catten*, of *Sueven*, hondert Gemeenſchappen (*Pagos*) gehad hebben. Echter kan men nauwelyks twyfelen, of zy zyn nabuuren van de *Sigambers* geweeſt. De voornaamſte plaatzen in deze landtſtreek der SUNIKEN, voor zoo verre zy nu ter tydt onder den *Staat der Vereenigde Nederlanden* behooren, zyn *Wyk* by *Maaſtricht*, (dat is het *Veer* of liever de *Brug* van de *Maas*) *Dalem*, en *Valkenburg*. Alle de overige plaatzen zyn meeſtendeel minder bekent, behalven *Aken*, *Limburg*, en *Montfort*; en behooren onder het Hertogdom *Gulich*. By de Ouden zyn geen andere plaatzen van hen bekent geweeſt, als deze twee, *Coriovallum* en *Theudurum*, waar van wy elk op zynen titel in 't byzonder geſproken hebben.

Hiſt. lib. IV. cap. 66.

In Auguſto cap. 21. lib. VII.

Germ. cap. 38. 39.

Bel. Gal. l. cap.

Germ. Antiq. lib. III. cap. 5.

Deze verhandeling van den Heere *Alting* is, zoo wel ten opzicht van de ſchryfwyze, als van de zaaken, vry duiſter; en dit laatſte is minder te verwonderen, omdat van alle de volken van *Neder-Germaniën*, en die door de *Romeinen* daar van daan aan dezen kant des *Rhyns* in *Gaulen* of *Gallia Belgica* overgebragt zyn, geene min bekent zyn geweeſt. Het gevoelen van den Heere *Alting* komt hier op uit, dat deze *Suniken*, *Sunikers*, *Sunkers* of *Sunchers*, mede behoort hebben tot die *Suevers*, of *Sueven*, die *Octavianus Auguſtus* met de *Ubiers* en *Sicambers* uit de *Over-Rhynſche* geweſten aan dezen kant van den *Rhyn* in *Gaulen* heeft doen overbrengen: hoewel *Suetonius* alleen van *Ubiers* en *Sigambers* ſpreekt, en *Eutropius* alleen ſchryft, dat *Auguſtus viermaal hondert duizent gevangenen uit Germaniën overgevoert, en op den oever van den Rhyn in Gaulen geplaatſt heeft.* Onder welk groot getal ik echter liever wil toeſtaan, als ontkennen, dat meer andere volken geweeſt zyn dan alleen *Ubiers* en *Sigambers*; en by gevolg zulke hunne nabuuren, die van *Julius Cæſar Sueven* genoemt worden. Want dat deze Natie in dien tydt de magtigſte van geheel *Germaniën* geweeſt is, toont *Cæſar* op meer dan eene plaatze, en dat zy de *Ubiers*, hunne nabuuren, cynsbaar gemaakt hebben; ſchryvende, dat hy, om de *Ubiers*, die zich onder zyne beſcherminge gegeeven hadden, voor de onderdrukkinge der *Sueven* te beſchutten, een brugge gemaakt hebbende, den *Rhyn* overgetogen, en in het landt der *Sicamberen* gekomen is, ook dezelve bedwongen en geſtraft heeft. Waar uit blykt, dat de *Ubiers* en *Sigambers* naaſt aan den *Rhyn* gewoont hebben, van de *Lippia*, of *Lipſtroom* af hooger op voorby *Bon*; by gevolg hebben de *Sueven* meer landtwaarts in gelegen naar de *Wezer* (*Viſurgis*) toe, en naar de rivier *Adrana*, nu gemeenlyk de *Eder* genaamt. Waar omtrent het baarblykelyk is, dat de woonplaatzen der *Catten* (*Catti*) is geweeſt, die naderhant, door veranderinge van uitſpraak, *Chatti*, *Haſſi*, *Heſſi* (Heſſen) genoemt zyn geworden; gelyk de Heer *Alting* hier boven op het woordt *Batavi* getoont heeft. Want dat de SALA, hier van dien zelfden Heer vermeldt, als een grenspaal van de *Sueven*, geenzins is de SALA *Bructerorum*, nu gemeenlyk de *Yſſel* genoemt, ſpreekt van zelf; maar dat dit is de SALA vallende in de *Albis* (*Elve*) *Fluvius gignendo ſale fœcundus*; *de Rivier waar omtrent veel zout valt*; waar van men kan nazien de titels SALA en GERMANIA INFERIOR. Dat de eerſte woonplaatzen der *Sigamberen* geweeſt zyn omtrent de rivier de *Siege*, in het *Bergslandt*, en daar van hunne benaming gekregen hebben, is een gevoelen dat op alle waarſchynlykheit ſteunt: waar van de Steden *Siegen*, en *Siegeburg*, en het Graafſchap *Naſſau-Siegen* nu noch hunne namen behouden. Niet minder waarſchynlyk is 't, dat de *Ubiers* nabuuren der *Sigambers* hunne benaming hebben van de *Wupper*, of *Woupper*, een rivier die een weinig lager in den *Rhyn* valt. Maar na dat deze Volken door de *Romeinen* daar van daan aan dezen kant des *Rhyns*, op den *Gauliſchen* bodem, overgebragt waren; hebben de *Uſipiers* en *Teucters* hunne woonplaatzen ingenomen. Dit ziet men in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. I. II.* en *III. Pars I.* uitgedrukt tuſſchen de *Lipſtroom* (*Lippia*) en de *Siege* (*Sigus fl.*) met deze woorden: *Uſipii & Teucteri loco Sicambrorum in Ciſrhenanam cuſtodiam transductorum:* dat is, *Uſipiers en Teucters in plaatze van de Sigambers, die aan den anderen kant des Rhyns overgebragt zyn.* Van deeze *Sigambers* en *Gugernen* ſpreekt de Heer *Alting* op den titel *Gugerni*. Deze laatſte ziet men geplaatſt tuſſchen den *Rhyn* en de *Maas*, van *Colonia Trajana* af opwaarts, en daar aan de *Ubii ſeu Agrippinenſes* tot voorby *Keulen* en *Bon* (*Bonna.*) De *Sunchers* (*Sunici*) noch laager tuſſchen de rivier (*de Roer*) en de *Maas*, de *Tungers* (*Tungri*) noch laager, tuſſchen de rivier *Ourt* (*Urta:*) de *Leſch* en de *Maas:* de *Eburones* aan den anderen kant van de *Maas*, beneden de *Pons Moſæ*, de Brug van de *Maas*, 't welk te *Maaſtricht* geweeſt is, of daar omtrent, *Tab. I. II. III. Pars I.* zie den titel *Obtricenſe Moſæ Opidum.* De *Nerviers* (*Nervii*) ziet men in die zelfde Kaarten tuſſchen de rivieren de *Geete* en de *Tabuda*, of *Scaldis* (*Schelde.*) De *Urta* (*Ourte* gemeenlyk genaamt) is een rivier by *Luik* in de *Maas* vallende, met zich voerende de *Weze*, misſchien hier *Vera* pro *Veza* van den Heere *Alting* genoemt. De zelfde Schryver giſt dat men eenig ſpoor vindt van de benaminge der *Suniken* (*Sunici*) in *Senich*; maar misſchien zou hy ook mogen giſſen dat *Zons*, een Steedjen in het *Keuls*landt, aan dezen kant des *Rhyns*, en *Zonsvelt*, in 't *Kleefs*landt, voor eenige verbaſtering, hunne benamingen van de *Sunchers* of *Sonchers* behouden hebben.

Eutrop. lib. VII.

Cæſ. Bel. Gal. lib.

IV. cap. 1. & 7.

Idem ibid. cap. 3. cap. 18. & 19.

Tacitus Ann. I. cap. 56.

Strabo lib. VII. Tacitus An XII. cap 57.

SUNNEMERE. Keizer *Otto de III.* noemt dit in zynen Giftbrief van het jaar 985. een Hofſtede of Hoeve, (*Villa*) die voorzeker niet gering geweeſt is; dewyl die van hem geſchonken was aan *Diderik den II.* Grave van *Hollandt*, aan wien hy meermaal ongemeene groote vereeringen gedaan heeft. De Rymſchryver *Melis Stoke* ſchryft SINNEMARE; welke ſchryfwyze iemant geweldig verlegen zou kunnen maaken, tot zoo verre, dat men zoude meenen dat men daar voor moſt ſchryven KINNEMARE, en daar door verſtaan de ſchenkaadje van *Kinnemerlandt*, een zeer bekende Landtſtreek tuſſchen den *Rhyn* en *Kinhem*. Maar hier in wederhoudt ons *Karel de Eenvoudige* (*Carolus Simplex*) Koning van *Vrankryk*, die *Egmondt* aan Grave *Diderik den I.* nu al opgedraagen hadde, waar toe het zeker is dat niet alleen *Kinnemerlandt*, maar ook zommige plaatzen, leggende meer dan twee uuren gaans aan dezen kant des *Rhyns*, behoort hebben. Ook moet men hier niet denken op Sonnemaar/een Dorp van het landt aan de *Schelde*, in 't Graafſchap *Wasda*; dewyl die zelfde Graaf *Diderik de II.* al lange te vooren bezitter daar van geweeſt is, door gifte van *Lotharius*, Koning van *Vrankryk*. By aldien men nu aandachtig overweegt, dat het oogmerk van Keizer *Otto* geweeſt is, om onder de oppermagt van Graaf *Diderik* te brengen al het geen'er noch over was tuſſchen de *Schelde* en het *Vlie*; zal men ligtelyk beſeffen, dat dit SUNNEMERE behoort tot die landtſtreek, die legt aan den Zuidooſtkant van het *Haarlemmer* Meer, tuſſchen den *Rhyn* en het *Y*; waar van de *Hollanders* anders geen recht of titel hebben. Het moet derhalven

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol 166. In Diderico II.

ven geen gemeene Hofſteê of Hoeve geweeſt zyn, maar de woonplaatze van een Keizerlyken Amptenaar, die hier van daan het gezach als Droſt en Rentmeeſter voerde over die geheele Landtſtreek; hoedanige beampten in dien tydt *Guaſtalden* (*Guaſtaldi*) genoemt zyn. En hier uit is nu klaar, dat alle de Opvolgers van Grave *Diderik*, het gezach voerende over het geheele ſtrandt tuſſchen de *Schelde* en het *Vlie*, van den Geſchichtſchryver *Hermannus Contractus* met zeer goede reden Markgraven (*Marchiones*) genoemt zyn: even eens gelyk de *Vlaamſche* Graven, het gezach voerende over de naaſtgelege kuſt; dat is, van de *Schelde* af tot aan het *Kanaal*, of de Zee-engte van *Engelandt*, dien zelfden titel gevoert hebben; zoo dat zulks van den gemelden Schryver geenzins uit kleinachtinge gezegt is, gelyk d'een of d'ander gemeent heeft.

Het *Haarlemmer* Meer, of een goedt gedeelte daar van, oordeelt de Heer *Alting*, dat in de Giftbrieven van de Keizeren *Ottoos* ALMERE genoemt wordt; gelyk men hier boven zien kan, en met deze benaming word het verbeeldt in de meeſte Kaarten van den Heere *Alting Pars II.* inzonderheit *Tab. V.* waar in men onder dit Meer geteekent vindt *Aliſven*, en *Alsmar*, het geen ſchynt te zyn *Aalsveen* en *Aalsmeer*, gelyk men op deeze titels hier boven vindt. Want Mar of Marre zeggen de *Friezen* noch hedendaags voor *Meer*. Echter ziet men dit SUNNEMERE in de Kaarten van den Heere *Alting* niet verbeeldt, miſſchien omdat men in die Landtſtreek geen overblyfzel van dien naam vindt, en men derhalven niet anders dan by giſſing de gelegentheit van deze plaatze zou kunnen ſtellen. Doch 't zy dat het zoo eene groote landtſtreek geweeſt is, als de Heer *Alting* giſt, of kleinder, en of ze juiſt aan dien kant van het *Haarlemmer* Meer gelegen heeft, of niet; immers komt het my zeer waarſchynlyk voor dat de benaming zelve niet anders betekent als *Sonnemeer*, want de gemeene *Frieſche* uitſpraak noemt dit SINNEMARRE of *Sinnemare*, gelyk *Melis Stoke* ſchryft. Of nu *Stonnmeer*, zynde een bedykt meertje aan dien kant van het *Haarlemmer* Meer, door eenige verbaſtering daar van afkomt, laate ik andere oordeelen. Van Graaf *Diderik den I.* en het landt aan hem geſchonken door Koning *Karel den Eenvoudigen*, zie den Heere *Alting* hier boven op den titel HOLLANDIA, insgelyks van zynen zoon *Diderik den II.* aan wien het Graafſchap WASDA gegeeven is; van welk landt men den titel kan nazien, en de Kaarten van den Heere *Alting Tab. II.* en *III. Pars II.* zich uitſtrekkende van de *Sincfala*, of *Weſterſchelde*, tot aan den mondt van de *Maas*. *Guaſtalden* (*Gaſtaldi*) worden in de *Longobardiſche* Wetten genoemt de Kaſteleinen, of bewaarders van der Vorſten en groote Heeren Landthuizen, zynde zoo veel als Rentmeeſters van de landtgoederen daar onder behoorende; en vervolgens ook wel Gouverneurs of Regeerders van geheele Landtſchappen. Zoo zyn ze geweeſt onder de eerſte *Franſche* Koningen, en ook met een Rechters, en Bevelhebbers over de onderhoorige landtzaaten als ze ten oorlog trokken: doch hunne magt en aanzien was ſomtyds grooter, ſomtyds kleinder; gelyk het met de eerſte Graven ook geweeſt is. Zommige giſſen, dat deze benaming zoo veel wil zeggen, als *Oppaſſer der Gaſten*, van *Gaſt* en *halden*, dat is, *houden*. Dit woordt *Gaſtus* heeft in de *Saliſche* Wetten al vry wat luiſter en aanziens, want de opſtellers der zelve, van den Koning daar toe verkoren zynde, worden daar genoemt *Wiſogaſt*, *Bodagaſt*, *Salegaſt*, en *Windegaſt*, als Heeren in *Windeheim*, *Bodeheim*, en *Saleheim*, (nu *Zeelhem.*) Waar uit de geleerde *Gothefredus Wendelinus* niet zonder reden beſluit, dat *Gaſt* (*Gaſtus*) zoo veel wil zeggen, als *Heer*, *Landtsheer*. En *Philippus Camerarius*, ſpreekende van de *Saliſche* Wetten, en haare opſtellers, ſchryft, dat dus in het *Hoogduitſch* genoemt worden mannen uitmuntende in wysheit, ſchranderheit, en ervarenheit; hoewel hy in de benamingen van deze Wetmakers, en der zelver verklaringen, het rechte ſpoor niet ſchynt te houden. Dat van *Gaſt*, of *Gaſtus* komt *Gaſtaldus*, is blykbaar genoeg: maar dit wil ik veel liever voor een enkeld afgeleidt woordt (*derivativa dictio*) aanzien, de Franſche uitgang in een Latynſche verandert, gelyk als Renaut/ Reinhalt/ Renaldus/ Herault/ Herolduş/ Heraldus: dan die te volgen, die door den klank verleidt, het zelve achten t'zamengeſtelt te zyn van *Gaſt* en *halden*. Wat belangt de benaming van Markgraaf, (*Marchio*, *Marchiſus*) ſchynen zy het naaſt te treffen, die ſchryven dat de zelve, volgens 't eerſte en oudſte gebruik, zoo veel wil zeggen, als *Graaf* of *Gograaf*, dat is, Regent, of Landtvoogt van de grenzen, of van een Landtſchap op de grenzen: 't welk een *Mark* (*Marca*) genoemt word; en in *Duitſchlandt* noch veel in gebruik is.

Meditat. Hiſtor. Pars III. cap. 64.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 101.

SUSTEREN, het is in vorige tyden eene Stadt in *Gelderlandt* geweeſt: want in het jaar 1276. heeft *Reinald* aan *Walraven van Valkenburg*, man van zyne zuſter *Philippe*, de Stadt *Suſteren*, met alle haare aanhangzels en inkomſten, tot huwelyksgoedt gegeeven: *Walraven* daar tegen droeg zyne Vrouwe op den lyftocht van 't Vlek *Geleen*, en tot eene morgengave, *Prunsvelt*, *Lombach*, *Wanbach*, en eindelyk, met believen van zynen Leenheere, (den Hertog van *Limburg*) *Buchenbach*.

SUTHERDICKE. Zoo noemt d'opvolger van *Menco*, op het jaar 1287. een Dorp van de *Marnſters*, gelegen aan den Dyk, die weleer lag voor den binnenſten inham van de *Marnamaanſche* Haven, en die, omdat ze den Zuidtkant beſloot, de Zuiderdyk genoemt wierd. Hedendaags is de zelve wat verder van den kant der haven af, en word gemeenlyk Suydyk genoemt; gelyk van Sutterhuzen gemaakt is Suydhuzen/ voor Superhupzen. Dit *Sutherdicke* ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, op den rechter oever van de *Hunſe* (*Huneſa Fluv.*) *Tab. IX. Pars II.* daar de *Marnamaanſche* Haven, als een ruimen inham van de zee, den naam draagt van *Labeke Fluvius*. *Manarmanis Portus*, dat is, de *Manarmaamſche Haven*; zie hier boven. *Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 167.*

SUTHERHUSUM. Van deze plaatze word gewag gemaakt by *Emo*, op het jaar 1224. Het is een Dorp van *Frieslandt* aan dezen kant de *Lauwers*, een half uur van deze rivier, drie uuren gaans van *Dokkum:* zynde het de hooftplaats van de Grietenije *Achtkarſpelen*, gelegen op een moerigen grondt. Het behoudt den naam van SUDERHUSUM, en by verkorting Suydhuzen. Dit *Sutherhuſum* ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. IX. Pars II.* een weinig op den ſlinker kant van de *Lauwers*, die daar *Laubacus ſeu Lavica Fluvius* genoemt wordt; waar van hier boven. *Sutherhuſum* word hier geſchreven voor Zuiderhuizen/ gelyk men in deze Kaarten gedurig vindt ZUTHER ZEE, en ZUTHERA ZEA, voor *Zuider-zee*. *Idem Alting ibid.*

SUTPHEN, de Hooftſtadt van 't Graafſchap dies naams; zie op ZUTFEN.

SUWOLDE, een der 14 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Tietzerkſteradeel*, in het quartier *Ooſtergoo*. *Winſem*

SUYK, anders *Suydwyk*, een Slot; zie op SUYDWYK.

SUYKZWAGE, beter SNIKZWAGE, een der zes Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Haskerlandt*, in 't quartier der *Zevenwolden*. *Winſem*

SUYDERDRAGTEN, of ZUIDERDRAGTEN, een der zeven Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Smallingerlandt*, onder 't quartier *Ooſtergoo*. *Idem Winſem*

SUYDERVELDT, een Dingſpil en Landtſchap in *Drenth*, onder 't Claſſis van *Zuiderveldt*, daar verſchei- de Kerken en Dorpen in ſtaan; behalven *Koevorden*, noch *Odoren*, *Borger*, *Ooſterheſſelte*, *Roswinkel*, *Sleen*, *Dalen*, enz. *Picard antiq. pag. 269*

SUYDERWOUDE, een Dorp in *Hollandt*, onder *Monikkendam*, in *Waterlandt:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Edam*. *Houve.*

SUYDHORM, of SUYDHORN, een der Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, onder 't *Weſterquartier*.

SUYDLANDT, een Dorp in *Zeelandt*, en een der 28 Dorpen op 't Eilandt *Schouwen*. Wy vinden dit Dorp niet op den *Ouden Blaffert der Utrechtſche* Biſſchoppen, maar wel *Suyderkerk*; waar tegen wy op de hedendaagſche lyſt der Dorpen op 't Eilandt *Schouwen* geen *Suyderdorp*, maar wel *Suydlandt* vinden. *Houve.*

SUYDLANDT, anders *Blinkvliet*, een Dorp in 't landt van den *Briel*, ook *Weſtenryk* genaamt: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Voorn* en *Putten*. *Houve 1 deel, fol. 117*

SUYDLAREN, een Dorp in *Drenth*, onder het Dingſpil *Ooſtermoer:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Noorderveldt* en *Ooſtermoer*. *Picard antiq. pag. 270.*

SUYDSCHERWOUDE, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder *Alkmaar:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het *Alkmaarſche* Claſſis. Zie ook SCHERWOUDE. *Houve.*

SUYDTBEVELANDT, een Eilandt in *Zeelandt*; zie op ZUYDTBEVELANDT.

SUYDTBROEK, een Dorp in *Groningerlandt*; zie op ZUYDTBROEK.

SUYDTDORP, onder de vier Ambachten van *Vlaanderen*; zie op Z. desgelyks ZUYDERZEE- HOLLANDT, ZUILEN, ZUYLENBURG, ZUYLESTEIN, enz. alle op Z.

SUYDWOLDE, een der Dorpen van de *Groninger Ommelanden*, onder 't quartier *Hunſingo*. *Idem Houve.*

SUYDWOLDE, een Dorp in 't Landtſchap *Drenth*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Weſterveldt*. *Picard.*

SUYDWYK, anders SUYK, een Slot aan den Heereweg tuſſchen *Leiden* en *'s Gravenhage*; 't behoorde in 't jaar 1650. aan Jonker *Jakob van Waſſenaar*, Heer van *Obdam*. De Heerlykheit *Suydwyk* hoort aan de Ridderhofſtadt *Suydwyk*, is een gedeelte van 't Dorp *Waſſenaar*, daar de Kerk en Doophuizen ſtaan, zulker wyze, dat het Huis *Suyk* in *Waſſenaar*, en het Dorp *Waſſenaar* in *Suyk* legt. *Houve. 1 deel, fol. 135. Leeuw. fol. 157.*

SUYRDYK, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder 't quartier *Hunſingo*.

SUYRENDONK, ZURENDONK, een Dorp in

Houve 1 deel, fol. 367. in *Brabandt*, onder de *Meijerye van den Boſch*, in 't quartier *Peellandt*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens opbrengen moſt; ſtont de ganſche *Meijerye van den Boſch*, de Stadt en Prelaten ingeſloten, in de gedachte ſomme geſchat op 19379 guldens, 16 ſtuivers 3 penningen; daar in moſt het quartier *Peellandt* (een der vier quartieren van de *Meijerye*) laſten 5692 guldens 10 ſtuivers 3 penningen: welke omgeſlagen over de 27 of 28 Dorpen van dat quartier, waren de Dorpen *Marſche* en *Suyrendonk* daar in op 234 guldens 1 ſtuiver 6 penningen geſtelt.

Winſem. SUYDERHUSUM, SUYRHUYSUM, een van de acht Dorpen der *Frieſche* Grietenije *Achtkarſpelen*, onder *Ooſtergoo*.

Idem Winſem. Houve 1 deel, fol. 167. SUYRIG, of SURICH, een der 27 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Wonſeradeel*, in 't quartier *Weſtergoo*.

SUYT- of ZUYTHEM, een Slot of adelyk Huis in *Overyſſel*, onder *Zallandt*, hebbende behoort (of behoort veelligt noch) onder 't adelyk Geſlacht van *Ruitenburg*.

Houve. SWAAG, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder het Schoutampt van *Hoorn:* 't heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Hoorn*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars 11 fol. 167. SWADENBURCH is een plaats aan den Beneden-*Rhyn*, die Keizer *Frederik de I.* zeit dat de naam heeft gehad van *Steekede*, waar van de nabygelege Poel noch den naam behoudt van *Steekter-polder*; en waar ter plaatze wy hier boven aangewezen hebben, dat, ten tyde der *Romeinen*, *Niger Pullus* geweeſt is. Deze benaming word by d'Ouden op verſcheide wyzen geſchreeven, dan Swadenburg/ dan eens Swatburg/ dan eens Swackenburg. In den *Blaffert* der goederen van *Utrecht* ook Swattingaburum. Het is de Hooftplaats van een klein Graafſchap, 't geen *M. Voſſius* verhaalt dat *Diderik*, Graaf van *Hollandt*, te gelyk met die van *Bodegrave*, ontnomen heeft aan *Bavo*, een Leenman van de Kerke te *Utrecht*, waar van men echter zekerder blyk en bewys heeft in den Giftbrief van Keizer *Henrik den IV.* van het jaar 1064. De gedachtenis van deze plaats is menigmaal verlevendigt door het opſtoppen van den *Rhyn*, *die de Graaf van Hollandt daar ter plaatze op eene onrechtmatige en geweltdadige wyze ondernomen heeft, zoo dat daar door ontallyke menſchen en plaatzen verdronken zyn.* Welke opſtopping Keizer *Frederik de I.* daarom belaſt heeft weg te neemen; *opdat het water van den Rhyn, zonder eenige verhindering, en ten allen tyde van het jaar, mag vloeijen en loopen, gelyk het van outs plagt te doen.* Dit zyn de eigenſte woorden van den Bevelbrief van 't jaar 1165. En Graaf *Willem de I.* van *Hollandt* heeft in het jaar 1204. met eede belooft, dat hy in het vervolg den *Rhyn* by Swadenburg/ of ergens anders, by geene gelegentheit zou ſtoppen. Dien zelfden eedt heeft ook in dat zelfde jaar gedaan *Lodewyk de Los*, getrouwt aan *Ada*, Gravinne van *Hollandt*; dat de *Rhyn* by SWATBURG nooit zou geſtopt worden. Een weinig daar na is 'er echter over het ſtoppen van den Dam by SWACKENBURCH wederom verſchil gereezen tuſſchen Biſſchop *Conradus* en Graaf *Floris*, welk verſchil heeft moeten beſlift worden door beëedigde verklaringen van getuigen, van beide kanten verkoren. Doch Graaf *Willem de I.* heeft in den oorlog met den Grave van *Los*, hier een Vaſtigheit opgeworpen tegen die van *Utrecht*, die hy, naar den ouden Dam, Swadenburgdam genoemt heeft; gelyk *Melis Stoke* ſchryft op het jaar 1204. waar van het hedendaags, by verbaſtering, Swammerdam word genaamt. Het leit op den ſlinker oever van den *Rhyn*, een uur boven Alphen (*Albiniana.*) SWADENBURG ziet men getekent op den ſlinker oever van den *Rhyn*, zoo als de zelve naar *Leiden* (*Litte*) loopt; en *Bodegrave* een weinig hooger op den rechter kant; *Alfaa*, dat is, *Alphen*, weleer *Albiniana*, gelyk men deze titels boven kan nazien op den zelfden ſlinker oever. Van dit verbodt van Keizer *Frederik den I.* word ook hier boven geſproken op het woordt NODA, of NIEDAM: insgelyks op het woordt RHENUS. Keizer *Henrik de IV.* is geſtorven in 't jaar 1106. Keizer *Fredericus de I.* toegenaamt *Barbaroſſa*, is ongelukkig in het jaar 1190. omgekomen in de Kruisvaart naar het Heilige landt, terwyl hy, vermoeit en bezweet zynde, zich wilde baaden in de rivier *Cydnus* in *Ciliciën*. Deze *Ada*, eenige dochter van Grave *Diderik den VII.* is in het jaar 1204. zonder kinderen geſtorven, zynde getrouwt geweeſt aan *Lodewyk*, Grave van *Loon*, gelyk men gemeenlyk ſchryft; want het Graafſchap *Loots*, of *Los*, in de *Luikſche* Kempen, gelegen tuſſchen de rivieren den *Demer* en de *Gheele*, en zich uittrekkende naar *Maaſtricht*, heeft een hooftplaats *Loots* genaamt, anders *Borchloon*, of *Berchloen*. Het heeft de meeſte waarſchynlykheit, dat de rechte benaming is *Swadenburg*, doch of *Swade* eenerlei betekenis heeft met het *Frieſche* woordt Swette/ of SUETA, gelyk dit hier onder geſchreven word, laate ik aan het oordeel van anderen, die in dezen meer verlicht zyn.

Annal. Holland. Lib. I.

SWALUWE. Twee Dorpen voeren dien naam, het een de *Hooge*, 't ander de *Laage Swaluwe*, in 't Bailjuuwſchap van *Zuidt-Hollandt*, by den inbreuk van den grooten *Zuidt-Hollandtſchen waerdt*, mede verdronken geweeſt, doch weêr boven gekomen; zie HOOGE en LAAGE SWALUWE.

Valken. verwart Europa pag. 840. Sylvii vervolg op Aitz. SWAMMERDAM, of SWANENBURGERDAM, een zeer treffelyk Dorp in *Hollandt*, op de trekvaart tuſſchen *Utrecht* en *Leiden*. In het jaar 1672. wierd het nevens 't ſchoone Dorp *Bodegraven*, midden in den winter, door de *Franſchen*, onder den Hertog van *Luxenburg*, zoodanig afgebrandt, dat 'er niets dan een eenig huis van beide deze Dorpen bleef ſtaan, meer dan 600 huizen, nevens de beide Kerken, raakten tot aſch en puin. De gruwelen van het *Franſch* krygsvolk, en wat dies meer is, daar aangerecht, zie op BODEGRAVEN. Beide deze Dorpen zyn weêr ſierlyk opgebouwt; hebben yder Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Woerden* en *Over-Rhynlandt*; zie voort op 't volgende.

SWAMMERDAM, (BURG TE) zy heeft ter zyden aan 't Dorp *Swammerdam* naar *Leiden* toe, omtrent 4000 roeden van den dyk, Zuidtwaarts in 't landt van oudts *Swanenburg* genaamt, geſtaan. Men meent dat het Dorp dien naam (doch verbaſtert) voert naar de Burgt te *Swammerdam*; dat het eigentlyk *Swanenburgerdam* genoemt zou zyn geweeſt; het Stamhuis van 't Ridderlyk geſlacht van *Swanenburg*, t'eenemaal ten tyde der *Hoekſche* en *Kabeljauwſche* Factiën verwoeſt. Men weet niet dat 'er noch iemandt uit de Familie overig is, die den oorſprongkelyken naam van *Swanenburg* zou mogen voeren, dan alleen de Heer en Mr. *Paulus van Swanenburg*, in het jaar 1668 Burgermeeſter der Stadt *Leiden*, eenige zoon van *Kornelis van Swanenburg*, Profeſſor in de Rechten te *Leiden:* dees was afkomſtig van Heer *Vincent van Swanenburg*, Ridder, die in den ſlag, ontrent *Vreeswyk* of de *Vaart*, tuſſchen Biſſchop *David* met die van *Utrecht*, zich bovenmaaten dapper gedraagen hebbende, daar na in den ſlag by *Weſtbroek* heldtdadig ſneuvelde. *Buchel in not. ad Heda Hiſtor. Ultr. fol. 311. m. Dav. I.*

Houve 1 deel, fol. 81. SWANEN, een *Gelderſch* Dorp onder het quartier van *Roermonde*. Toen in het jaar 1547. geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens moſten opbrengen, ſtont het *Roermondtſche* quartier (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) in gedachte ſomme geſchat op 19075 guldens; daar toe gaf het Droſtampt van *Montfort* (een des zes gedeelten van dat quartier) 2737 guldens 12 ſtuivers 3½ penningen; welke verdeelt over de elf of twaalf Dorpen van dat Droſtampt, ſtont het Dorp *Swanen* met *Aſveldt* t'zamen daar in belaſt op 342 guldens 4 ſtuivers 8 penningen.

SWANENBURG is een Burgt geweeſt; zie op SWAMMERDAM. (BURGT TE)

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 110. SWANENBURG, een zeer ſterk Kaſteel onder *Gelderlandt*, en van Hertog *Arnoudt van Gelder*, in 't jaar 1425. belegert, volgens *Pontanus*; maar van *Slichtenhorſt* beriſpt, alzo dit *Swanenburg*, het Erfgoedt der *Raaſelden*, aan den ouden *Yſſel*, verre buiten de *Weſtphaalſche* paalen, tuſſchen *Emmerik* en *Anholt* legt. Evenwel word 'er een ander *Swanenburg* op de *Veluwe*, omtrent *Hattem*, aan den *Yſſel* gevonden.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars 11. fol. 168. SWANESDRECHT is een Dorp aan de rivier de *Goude*, of *Golde*, die van den *Rhyn* naar den *Yſſel* loopt. Het is de benedenſte grenspaal van het Rechtsgebiedt dat Biſſchop *Andreas*, in het jaar 1139. over die Landtſtreek heeft toegeſtaan aan de Kerke van *S. Salvator* te *Utrecht*. Dit SWANESDRECHT ziet men getekent tuſſchen de rivier *Golda* (*Goude*) en den *Rhyn*, *Tab. V. Pars II.* Van dezen Biſſchop, en van het water de *Goude*, zie hier boven op het woordt *Golda*; alwaar de Heer *Alting* wel zegt, dat het zelve dwars legt tuſſchen den *Rhyn* en den *Yſſel*; maar hier, door vergiſſing, dat het van den *Rhyn* naar den *Yſſel* loopt; gelyk hy 't zelve ook te kennen geeft op 't woordt GOUDA: alzoo deze ſtroom van den *Yſſel*, of van de Stadt *Gouda* af naar den *Rhyn* zynen loop heeft; gelyk de Kaart zelve aanwyſt, en hier boven op het woordt *Gouda* van ons gezegt is. Ik zoude giſſen dat SWANE, of SWAAN, hier een eigen naam van een man is, veeleer een voornaam, als een toenaam, waar van een vrouw noch wel den naam van *Swaantje* heeft; en dat die hier omtrent woonende zyn veer over de rivier heeft gehad, 't welk daar van *Swanesdrecht* genaamt is. Eveneens gelyk MENKENESDRECHT, waar van hier boven, geweeſt is het DRECHT, of *Trecht*, dat is, veer van *Menke* (*Menco*) een *Frieſche* naam in dien tydt, en nu noch gebruikelyk, daar, tot verzachtinge van de uitſpraake, eenige letters zyn ingevoegt, 't geen aldus *Menkenesdrecht*, voor *Menkesdrecht*, geworden is. Diergelyke benamingen zyn *Mydrecht*, *Moerdrecht*, *Sigeldrecht*, *Slydrecht*, en meer andere, waar van hier boven, doch zie voornamentlyk op *Thuredrecht*.

De Raet Dictionn. Geogr. pag. 248. Valken. verwart Europa pag. 82. SWARTE-SLUIS, een Steedtjen in het Ooſterdeel ten Noorden van de Provintie van *Overyſſel*, aan het *Swarte Water*, dat kort daar na in de *Zuiderzee* valt. Het legt zeer voordeelig tuſſchen wateren en moeraſſen, met goede bolwerken gedekt. Ten tyde van den *Franſchen* inval, in 't jaar 1672. kreeg *Bernhard van Galen*, Biſſchop van *Munſter*, byna zonder ſlag of ſtoot *Deventer*, *Zwol*, *Kampen*, *Hattem*, *Swarteſluis*, en geheel *Overyſſel*, onder

zyn gewelt: doch moſt in 't jaar 1674. weêr alles verlaaten.

Houve. SWARTE WAAL, SWARTE WAL, een Dorp in 't landt van den *Briel:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Voorn* en *Putten.*

De Raey Dicton. Geogr. pag. 248. SWARTE WATER, eenerlei met de *Vecht*, zynde een riviertjen dat in *Duitſchlandt* ontſpringt, in het Zuidtweſter-deel van *Munſter*, onder 't gebiedt van het Steedtjen *Hooftmar*, loopt dan, onder den naam van de *Vecht*, door de Graafſchappen *Steinfurt*, *Benthem*, ook door *Overyſſel*, *Zallandt*, voorby *Haſſelt*; daar omtrent krygt het den naam van *'t Swarte Water*, ſchiet dan voorby *Swarte-ſluis*, en kort daar na in de *Zuiderzee.* Zie ook op AA.

SWEDER, of ZWEER VAN KULEMBURG, Biſſchop; zie KULEMBURG. (ZWEER VAN)

Picard. SWEEL, een Dorp in *Drenth:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Zuiderveldt.*

SWEERTS. (ISAAK) Hy was geboren te .... hadde in zyne jeugt lang tegen het geluk geſtreden, en met de tegenſpoedt zelf geworſtelt, veele vyandtlyke gevangkeniſſen, ook met lyfsgevaar, doorgeſtaan, eer hy by trappen tot de hoogſte Eerampten ter zee geraakte. Zyne eerſte leerjaaren verſleet hy in dienſt van de *Weſt-Indiſche* Maatſchappye, daar hy zoo veel gezien en ondervonden hadde, dat zyn groot gemoedt, dat door de rechte paden naar eere en glory ſtreefde, niet te Lande maar ter Zee, zich daar toe zocht bequaam te maaken. Hy ontzag dieshalven niet, om recht verſtandt van alles te krygen, zelf de minſte ſcheeps- of krygsdienſten te aanvaarden, en zich daar in te oefenen. Hy deede niet of 't was wel; dat bevorderde hem van laag tot hooger: doch hoe hoog hem iets toebetrouwt wierd, zoo toonde hy zich bequaam om noch meer van hem te verwachten; dus heeft hy het Vaderlandt trouw en manhaftig gedient: ook zich in alle Zeegevechten onder zyne beſcheiden ſmaldeel, zoo onder den Admiraal *Marten Harpertzoon Tromp*, als onder den Admiraal de *Ruiter*, kloekmoedig gequeeten, en zich veel lof waardig gemaakt. Die is hem ook niet ontſtaan, maar ter erkenteniſſe van dien (als door eige deugt bekent geworden) heeft hem de *Staat* met het Vice-Admiraalſchap van *Hollandt* en *Weſt-Frieslandt*, onder d'Admiraliteit van *Amſterdam*, begiftigt. Het is ook met roem van hem bekleedt tot het jaar 1666. wanneer hy in dien derden fellen en laatſten zeeſlag tegen de grootmagtige Koningen van *Vrankryk* en *Engelandt*, kloek- en edelmoedig vechtende, met een musketkogel getroffen, zyn leven voor 't Vaderlandt liet. In het jaar 1652. ſloeg hy, onder de *Ruiters* beleit, als Kapitein tegen den Vice-Admiraal *Aiskue.* In 't jaar 1653. onder den ouden Admiraal *Tromp*, zeer kloekmoedig tegen *Blaak*, ſchoot een *Engelſch* ſchip in den grondt; doch kreeg vier *Engelſche* ſchepen aan boordt, die hem zoo havenden dat hy zonk, doch bergde zich in hunne ſcheepen: te *Londen* komende, en goedt Spaanſch ſpreekende, ontquam hy het, zich voor eenen *Spanjaart* uitgeevende. In 't jaar 1659. was hy onder de *Ruiter* mede deelachtig aan de eere op *Funen* in *Denemarken* bevochten, en wierd als Kommandeur over eenige ſchepen gezonden naar *Kiel* om brandthout voor *Koppenhage* te haalen, en de ſchepen te geleiden, dat met groot gevaar loffelyk van hem verricht wierd. In 't jaar 1665. wierd hy Schout by Nacht, onder 't Collegie van *Amſterdam*, en hem 't gebiedt gegeeven om op de verwachte *Ooſt-Indiſche* ſchepen te kruiſſen. In 't jaar 1666. dwong hy met *Tromp*, die op zyn ſchip *Gouda* was overgegaan, *Aiskue* zyn Admiraals-vlagge te ſtryken, en zich over te geeven: kort daar na wierd hy, door aanpryzinge van den Admiraal de *Ruiter*, Vice-Admiraal van d'Admiraliteit t' *Amſterdam.* In het zelfde jaar veroverde hy, nevens de Vice-Admiraal *Evertzoon*, de *Roiale Charles*, dien zy door de *Ruiters* laſt in brandt ſtaken. In het jaar 1667. leedt hy door eenen harden ſtorm groot gevaar. In 't jaar 1668. quam hy met de Zilvervloot, die hy geleidde, t'huis; hadde met den *Engelſchen* Vice-Admiraal *Allen* een ongewoone ontmoetinge over 't ſtryken der Vlagge. In 't jaar 1672. na 't overlyden van *Van Gent*, wierd hem, by manier van voorraadt, de Vlagge op zyn ſchip van boven te voeren bevolen, en over *van Gents* Eſquadre als Luitenant Admiraal te gebieden: ook kort daar na te lande als Kolonel op de poſt by *Wilnis.* In 't jaar 1673. in 't eerſte zeegevecht het gebiedt hebbende over een ſmaldeel van *Tromps* Eſquadre, raakte hy door bezeiltheit van zyn ſchip wat vooruit, en wierd zoo reddeloos geſchoten, dat hy genoodtzaakt was van den vyandt wat af te deinzen, om zich te herſtellen, dat van zommige qualyk geduidt wierd, en hy van *Tromp* tot vechtens toe beſchuldigt. In het tweede zeegevecht des zelven jaars ſneuvelde hy zeer heldtdadig, in dien victorieuzen zeeſlag, voor het Vaderlandt. Hy wierd in verſtandt, beleidt, en kloekmoedigheit zeer geprezen, en van hem getuigt, dat hy kloek van hart, wel ter taal, en wel ter penne was. Men ziet in de Oude Kerk in *Elizabets Gave-Kapél*, recht tegen over de Tombe van den Vice-Admiraal *van der Hulſt*, het heerlyk Graf en gedenkteken van dezen Heldt en Vice-Admiraal *Sweerts*, in een marmerſteene tafereel opgerecht, verſiert met zyn Borſtbeeldt, omringt met uitgehouwe zegetekenen; met dit byſchrift:

Comm. Amſt. 4 boek, fol. 436. *Idem Brandt* 864. 865.

Hic ſitus eſt:

Qui eam, quam naſcendi ſorte, & ſolicita educatione
A Parentibus præclaram acceperat Indolem
Deo & Patriæ devovit.
Primum terreſtris & maritimæ militiæ tyrocynium
in India Occidentali depoſuit.
In Patriam redux, cum ſederet animo.
Regia Via, ad honores graſſari,
Terra ſe continere non potuit.
Mare ingreſſus, omnes Militiæ ordines infimos
Et medios eluctari in juventute neceſſe habuit.
Piratas Mahumæ Danos ſæpius profligavit
Tutumque Batavis mare mediterraneum eſſe juſſit.
Edidit tanta Virtutis, fortitudinis, & prudentiæ ſpecimina,
Ut omnia ſumma omnium judicio meritus,
Proximum a Primo, inter Thalaſſiarchas, locum
Areæ maritimæ præfectis, adeptus ſit. Quo honore
cum fungeretur
In nupero illo tertio & ultimo contra Galliæ
Britanniæque Regum inſtructiſſimas claſſes prælio
Fortiter & generoſe pugnando
Glande trajectus XI KALEND. SEPTEMBRIS
ANNO CHRISTI MDCLXXIII GLORIOSE
OCCUBUIT PATRIÆ VICTORIAM, CIVIBUS SUI DESIDERIUM EXEMPLAR, POSTERIS IMITANDUM RELIQUIT MAGNANIMO HEROI.

Comm. Amſt. fol. 436. *en* 437.

HOC QUOD DE REP. BENE MERUIT MONUMENTUM POSUIT SENATUS MARITIMUS FOEDERATARUM PROVINCIARUM, AMSTEL Anno 1674.

Het welk in 't Nederduitſch verkort dit begrypt.

HIER LEGT ISAAK SWEERTS, DIE DEN HELDENAARDT, DIEN HT, DOOR 'T LOT DER GEBOORTE, EN ZORGVULDIGE OPVOEDINGE VAN ZYNE OUDEREN ONTFING, GODE EN DEN VADERLANDE TOEWYDDE, ENZ.

In het tafereel zietmen zyn borſtbeeldt onder de wapenen van den *Vereenigden Staat.* Daar op volgt het Latynſch Loffchrift, daar onder zyn wapen met lauwrieren omvlochten; vervolgens vertoont zich een zeeſlag in het verſchiet, daar onder een doodtshooft met twee Engeltjens, die zyn heldenlof uitbazuinen. Rontom is het tarefeel verſiert met feſtonnen van ſcheeps- en oorlogstuig: onder aan ſtaat:

Graffiede geſtelt ter eere van den Heere Iſaäk Sweerius Vice-Admiraal van Hollandt en Weſt-Frieslandt.

SWEETEN; ('T HUIS TE) zie SWIETEN.

SWEETER-WOUDE, ook SUETERWOUDE; zie op SOETERWOUDE.

Brandts de Ruiter fol. 631. SWERIUS. (DAVID) Hy is eerſt van het Collegie ter Admiraliteit van *Amſterdam*, in het jaar 1671. Kapitein geweeſt op het fregat de *Brak*, onder het eſquadre van den Luitenant Admiraal *Willem Joſeph*, Baron van *Gent*, ten tyde dat het *Engelſche* Konings-Jagt de *Merlin*, van den gemelden Luitenant Admiraal met negen eerſchoten vereert wierd, zonder dat 'er het Jagt weêr op antwoordde, begeerende dat ſtryken zou, daar in 't vervolg veel moeite om voorviel. Naderhandt, in 't jaar 1672. voerde hy het ſchip de *Beſchermer*, onder het eſquadre van den Luitenant Admiraal Generaal de *Ruiter*; behaalde geene kleine eere in den ſlag voor *Souwlsbay* op den 7 Junius, daar hem de Heer *Gerard Haſſelaar* vrywillig met veertig matroozen verzelde, doch op 't bedde van eere ſneuvelde. In September wierd hy, nevens eenige andere ſchepen, by gebrek van victualie, in de *Wielingen* opgezonden: maar quam kort daar aan weêr by de Vloot, die in dat jaar niet meêr verrichtende, opgeleit wierd. Maar in het jaar 1673. voerde deze manhafte Kapitein het zelfde ſchip den *Beſchermer*, met vyfiig ſtukken, twee hondert zeſtien matroozen, en daar by noch negen-en-twintig ſoldaaten. Hy vocht, zoo in de ſlagen van den 7den en den 12 Junius, als in den ſlag op den 21 Auguſtus van 't gedachte jaar voorgevallen, zeer heldtdadig voor de vryheit des Vaderlandts, droeg zich als een Beſchermer daar van, en wierd mede deelachtig aan den lof der zege, die hem in zyn graf verzel-

Idem fol. 652. 661. 668. 752. 756. *Idem Brandt fol.* 800. 816. *& ſeqq. en* 862. *Idem Brandt fol.* 862. *Comm. Amſt. fol.* 440.

zelde. Want hy wierd al vechtende met een Kanonkogel doodtgeſchoten, en zeer ſtaatelyk te *Amſterdam* in de Niewe Kerk, ten Zuiden van het Koor, tuſſchen de twee naaſt volgende Pilaaren, begraaven. Boven het graf hangen zyn wapen, handtſchoenen, en degen: waar onder men 't volgende leeſt:

DAVID SWEERTS, KAPITEIN, GETROUWELYK VOOR HET VADERLANDT GESTORVEN, IN DE VICTORIEUSE BATAILLE TEGENS DE TWEE KONINGKLYKE VLOTEN VAN VRANKRYK EN ENGELANDT, OP DEN XXI. AUGUSTI M D C L X X I I I.

Winſem. SWEYNS, een der elf Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Franekeradeel*, in 't quartier *Weſtergoo*; daar ſtaat het Huis of Slot *Heerema*.

Idem Winſem. SWICHEM, ZUICHEM, of SWICHUM, een Dorp in *Frieslandt*, onder de Grietenije *Leeuwarderadeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*. Men gelooft dat de geleerde *Viglius Zuichemius*, een boere zoon (andere ſtellen uit een edel Geſlachte) die de hoogſte Staten in *Nederlandt* bedient en met eere bekleedt heeft, uit dit dorp *Swichem*, of *Zuichem*, geſproten is; hoewel zommige uit *Barrahuis* ſchryven; zie op VIGLIUS ZUICHEMIUS.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1112. SWIETEN. ('T HUIS TE) Een Stamhuis in *Hollandt*, onder het Heemraadtſchap van *Rhynlandt*, hebbende behoort aan 't adelyk Geſlacht van *Swieten*, tot omtrent het jaar 1630. wanneer die Familie uitgeſtorven, en dat adelyke Stamhuis door koop gekomen is aan den Heer *Kornelis Bicker van Amſterdam*, gelyk het noch van eenen zyner nazaaten bezeten word, die het treffelyk, en met zwaare koſten vergroot, en geheel herbouwt heeft; zoodat de 4 hoektorens en een gewelfde kelder alleen van 't oude Huis zyn blyven ſtaan, hoewel het nu (1720) noch op verre na niet voltooit is, en mogelyk, door zeker toeval, nooit naar 't beſtek zal voltooit worden.

SWIETEN, eene adelyke Familie in *Hollandt* geweeſt, voerende dien naam naar 't Huis *Swieten*, of *Sweeten*; zie SWEETERWOUDE, of SOETERWOUDE.

Goudh. in de O.H Kr. fol. 205. *Leeuw. Bat. Ill. A* 1112. *ſeq.* De eerſte, volgens *Goudhoven*, is geweeſt *Gerard Emmerszoon van Swieten*, die drie zoons naliet, Heer *Ramp*, Heer *Frank*, en Heer *Jakob van Swieten*. De oudſte *Ramp*, won *Dirk* en *Herman van Swieten*. *Dirk* ſneuvelde met Grave *Willem den IV. van Hollandt*, in den ſlag tegen de *Friezen*, by *Stavoren*: zyn zoon *Klaas van Swieten*, genoemt *Drakenburg*, wierd binnen *Delft* van de *Kabeljauwſchen* doodtgeſlagen, omtrent het jaar 1370. met noch 18 zyner bloetvrienden: *Herman van Swieten*, jongſte zoon van *Ramp*, bleef mede doodt in den gedachten ſlag voor *Stavoren*, hy liet achter *Boudewyn van Swieten*. Men kan 't Geſlachtregiſter verder zien by *Goudthoven*, en *van Leeuwen*. De Zoons uit die Familie hebben ten echte gehadt de dochters uit de voornaamſte *Hollandtſche* en *Zeeuwſche* Geſlachten; namelyk van *Boſchhuizen*, *van der Does*, *Maalſtede*, *Kriekenbeek*, *Rietwyk*, *Nyenroode*, *Cats*, *Diemen*, *Ruyven*, *Manſart*, enz. desgelyks zyn de dochters getrouwt geweeſt aan die van *Boshuizen*, *Aſſendelft*, *Leeuwen*, *ter Goude*, *Oem van Wyngaarden*, *Diepenburg*, *Poelgeeſt*, *Hoogwoude*, *Yſſelſtein*, *Schooten*, *Oeſtgeeſt*, enz. Onder de zoons van dit Geſlachte zyn geweeſt de Heeren van *Kalſlagen*, *Loenerſloot*, *Leyenberg*, *Opmeer*, enz. Ook was *Adriaen van Swieten* uit dit Geſlacht geboren, die zich gevoegt hadde by de verbondene Edelen te *Bruſſel*: hy holp, met den Grave *van der Mark*, den *Briel* inneemen. Zyn zoon, ook *Adriaan* genaamt, was Gouverneur van *Meurs*, daar na Bailjuuw van *Rhynlandt*. Hy verkocht *Swieten* aan *Hugo van Mierop*, Heer van *Kalſlagen*, onder beding, dat hy zyn leven lang den titel zou behouden. Zie voorts *Goudthoven* en *van Leeuwen*.

Idem Goudh. Leeuw. ibid.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. *fol.* 168. SWINUM; dit word door verhaaſting van uitſpraake hedendaags T' ZWEM genoemt; het is een Kaſteel in het midden tuſſchen de *Maas* en de *Waal*, recht tegen over *Ravenſtein*, en is door gifte in het jaar 805. gekomen aan de Kerke van *Utrecht*. RABA, dat is *Ravenſtein*, ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. VI. Pars II.* op den ſlinker oever van de *Maas*, en dit *Swinum* recht in het midden tuſſchen de *Maas* en *Waal*, welke landtſtreek daar genoemt word MASA WALA, gelyk in onze landtſpraake MAASWAAL. Men zou kunnen giſſen, dat *Swinum* zoo veel wil zeggen als *Swineheim*, dat is, het *Hiem*, of *Heim* van *Swine* (*Swino*, *Suino*) gelyk hier boven *Sprundelhem*, en ontallyke meer. Echter zou ik eer denken dat *Swine* hier de naam van een menſch is, dan van een varken. Vervolgens zou ik meenen dat *Suindrecht*, of *Swyndrecht*, hier boven verklaart, niet zoo zeer den naam gekreegen heeft van de *Drecht*, of het overvoeren der Varkens of *Swynen*, als wel van den eenen of den anderen bywoonder, die met een *Frieſche* benaming *Suine* genaamt was: doch ik geeve deze giſſingen zoo op, dat ze ten allen tyde moeten zwichten voor klare en zekere aanwyzingen van anderen.

SWIN- of SWYNDRECHT, een Dorp in *Hollandt*; met Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Dordrecht*. *Houve.*

SWOL; zie ZWOL.

SWOLGEN, een *Gelderſch* Dorp, onder 't quartier van *Roermonde*, in het Droſtampt van *Keſſel*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene jaarlykſche ſchattinge van 75000 guldens jaarlyks moſten opbrengen, ſtont het quartier van *Roermonde* (een van de vier quartieren van dat Votſtendom) daar in belaſt op 19075 guldens: tot die ſom bragt het Droſtampt *Keſſel* (een der zes verdeelingen van dat quartier) 3433 guldens 10 ſtuivers 7 penningen op; waar in *Swolgen* 154 guldens 14 ſtuivers 2⅔ penning moſt draagen. *Houve 1 deel, fol.* 81.

SWOLLER- ZWOLLER KARSPEL, een Dorp in *Overyſſel*; anders ook een Dorp in *Noordt-Hollandt*: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Hoorn*; ook Stadtsrecht; en is een Schoutampt. *Houve.*

SWYNDRECHT; zie hier boven op SUINDRECHT.

SYARDA, een Slot of Huis in de *Frieſche* Grietenije *Wimbritzeradeel*, in 't Dorp *Oppenhuizen*, onder *Weſtergoo*. *Winſem.*

SYBEMA, een Slot of Huis in *Frieslandt*, in de Grietenije *Kollumerlandt*, onder 't quartier *Ooſtergoo*. *Winſem.*

SYBRANDABUYREN, een der zes Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Rauwerderhem*, in *Ooſtergoo*. *Idem Winſem.*

SYBRANDAHUYS, een der 13 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Dantumadeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*. *Idem.*

SYDERVELDT, of ZUYDERVELDT, een Dorp onder het Graafſchap *Kuilemburg*: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Buuren*. *Kuilemburg* is een leen van *Gelderlandt*; maar *Hollandt* heeft het aan zich getrokken. *Houve.*

SYGERSWOLDE, een der 13 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Opſterlandt*, onder de *Zevenwolden*. *Winſem.*

SYLHOF; zie ZYLHOF.

SYMONSHAVE; zie SIMONS-HAVE.

SYNOUTS KERKE, een Dorp in *Zeelandt*, op *Zuidtbevelandt*. De Kerk en Predikant van *Schrabbekerk*, ſtaande onder 't Claſſis van *Zuidtbevelandt*, bedient *Synoutskerk* in gemeenſchap. *Houve.*

SYORDA, een Slot of Huis in de *Frieſche* Grietenije *Kollumerlandt*, onder 't quartier *Ooſtergoo*. *Winſem.*

SYPESTEIN; (DIRK) zie DIRK VAN SYPESTEIN.

SYPESTEYN, een Kamp landts met boomen ontrent *Loenen*, leenroerig aan 't Huis te *Kroonenburg*. *Comm. Amſt.*

SYTSMA, een Slot of Huis in de *Frieſche* Grietenije *Ferwerderadeel*, in *Ooſtergoo*. Een ander Slot *fol.* 126.

SYTSMA heeft men in de *Frieſche* Grietenije *Wonzeradeel*, onder 't quartier *Weſtergoo*. (Zie verder op den tytel WARNS 't geen daar nopende deze adelyke Sloten, en het Edel geſlachte van SYTZAMA is aangetekent.) *Winſem.*

T.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. *fol.* 13. T'AARLO, een Dorp in *Drenth*, in het vyfde Dingſpil, op den weg van *Groningen* naar *Aſſen*; dat, by de Monniken verlatynt, in vorige tyden ARNULO hiette daar de Heer *Alting* dus van aantekent: Het is een Dorp van *Drenth*, zonder kerk, behoorende onder het Kerkdorp *Fries*, 1000 ſchreeden van *Groningen*; hedendaags T'AARLO. In 't geſchrift van *Werden* word 'er gewag van gemaakt.

Alting Not. Germ. Infer. Pars I. *fol.* 120. *Germ. Antiq. lib. II. cap.* 36. TABLÆ. Daar is een plaats binnen het *Batawer*-Eilandt, die in de Reiskaart den naam heeft van TABLIS, zynde dit woordt in de Latynſche taale aldus geſtelt in het meervout der zesde buiging (*ablativo caſu plur.*) Nu is het onzeker of 't op zich zelven zonder buiging (*recto caſu*) heeft TABLI, TABLÆ, of TABLA. De Heer *Cluverius* verkieſt TABLÆ, niet zoo zeer omdat dir woordt aldus genomen zynde iets meer betekent, immers in 't Griekſch, dan TABLI en TABLA; maar omdat men hier van in een gewoone buiging (*acc. plur.*) kan maaken TABLAS; welk woordt, naar de *Romeinſche* uitſpraak een weinig gedraait zynde, groote overeenkomſt heeft met de *Hollandtſche* benaminge ALBLAS. Dit nu, naar de Hoogduitſche taale wat ſcherper uitgeſproken zynde ALPLAS, zou den aardt en gelegentheit van de plaatze zeer naby uitdrukken; als zynde rontom zulke waterige, laage, en verdronke landen, dat daar door de *Waal* en de *Lek* zich zeer gemakkelyk hebben kunnen vereenigen; het welk men ziet dat naderhandt door 't beſtier van Koning *Merovæus*, gelyk het gemeen gevoelen is, geſchiedt is. De ſtant en gelegentheit van dit TABLÆ word in de Reiskaart getekent zes uuren, of vier gemeene Duitſche mylen en een halve van *Aſperen* (*Caſpingium*) en vier uuren of drie gemeene Duitſche mylen van *Flenium*; koomt

derhalven op den uitterſten hoek van den *Alblaſſer-waerdt*, tuſſchen de *Lek* en de *Merwe*, dat is, een gemeene Duitſche myl van het Dorp Alblas; waar toe het moſt komen volgens de ſtelling van *Cluverius*, die de Reiskaart hier wederom wil gewelt aandoen, met zich een volſlagen magt aan te matigen, om de talletters te veranderen zonder eenige de minſte noodtzaaklykheit, ja, zoo men het zeggen mag, tegens alle recht en reden: gelyk nu meer dan eenmaal, en zoo dikwyls de gelegentheit zulks toegelaaten heeft, hier boven van ons getoont is. Dit TABLÆ ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. III.* en *IV. Pars I.* aan de rivier de *Lek*, die daar met ſtipjens afgebakent is, zoo als zy uit den *Rhyn* afgeleidt zynde in den *Hollandtſchen Yſſel* valt, en daar genoemt word *Alveus Rheni per Galliam*, van welken tytel zie hier boven: maar word in de Kaarten van het tweede deel LECKIA genoemt. Hoe weinig geloof de Heer *Alting* geeft aan het gemeene gevoelen, dat de *Merwe*, of *Merwede*, haare benaming zou gekreegen hebben van den *Franſchen* Koning *Merovæus*, en door deszelfs beſtier gegraaven zyn, kan men nazien op het woordt MERWEDE. Dat de Heer *Cluverius* deeze benaming TABLÆ liever zou verkiezen boven die van TABLI, of TABLA, omdat van het eerſte kan gemaakt worden de buiging TABLAS; vinde ik zoo breedt niet by dien Schryver; die alleen dus ſpreekt. *Dat TABLA, of TABLÆ* (niet eens noemende TABLI) *het Dorp Alblas is, zulks toont aan de naam, en de tuſſchenruimte, en de geteekende afgelegenheit der plaatzen.* Wat my belangt, dewyl deze benaming nergens gevonden word als in de Reiskaarte; zou ik veel liever ſtellen, dat de rechte naam in 't Latyn is TABULÆ, en door misvatting of verkorting geworden is TABLÆ; en dat daar van daan, door meer verbaſterde uitſpraak der ingezetenen, gekomen is ALBLAS, T'ALBLAS, in plaatze van het Latynſche AD TABULAS; dan te denken dat van het inheemſche Al-plag/naar den Latynſchen trant, zou gemaakt zyn ALBLAS. Want my dit *Al-plas* te veel zweemt naar de belachelyke woordenvorming van *Goroxius Becanus*, by de Geleerden genoeg bekent. *Caſpingium*, hier aangehaalt, ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, *Tab. II.* en *III.* en allerklaarſt *Tab. IV. Pars I.* in het *Bataawer*-Eilandt (*Inſula Batavorum*) een weinig boven de *Waal* (*Vahalis*) op den ſlinker oever van de *Linge*; en *Flenium* ziet men in die zelfde Kaarten tuſſchen de *Waal* en de *Maas*, niet verre van de vereeniging dezer twee rivieren; daar de Heer *Cluverius*, door de zweeming van het woordt zich latende leiden, deze benaming t'huis brengt op de Vliet tuſſchen *Delft* en *Leiden*; en om dit gevoelen meer ſchyn te geeven, *Flenium* wel gaerne verdraaijen zou in *Flevium*, of *Fletio*. Doch hier van kan men den Heer *Alting* zelfs nazien op de woorden *Flenium* en *Caſpingium*.

Cluver. Germ. Antiq. lib. II. cap. 36. pag. 495.

Germ. Antiq. lib. II. cap. 36.

TABUDA. De Aardtbeſchryver *Claudius Ptolemæus* maakt tweemaal gewag van een rivier, die den naam heeft van TABUDA; doch behalven hem, gewaagt niemant onder de Ouden daar van met die zelfde benaming. In de eerſte plaats wyſt hy aan de gelegenheit van den mondt dezer riviere, waarlyk zeer afgelegen van den ſtroom zelfs, waar aan hy in het vervolg de zelfde benaming geeft; gelyk wy hier boven, ſpreekende van het Gat van de *Maas*, (*ad Oſtium Moſæ*) aangewezen hebben. Want op de laatſte plaatze ſtelt hy de *Moriners* aan dezen kant van de TABUDA, en aan den anderen kant de *Tungers*, waar onder hy, zoo het ſchynt, mede rekent de *Bethaſers* (*Bethaſios*) en *Menapers* (*Menapios.*) Derhalven verſtaat hy daar ter plaatze door de TABUDA een geheel andere rivier, als wiens mondt hy een weinig te vooren beſchreven hadde; en welke rivier doch anders dan de *Schelde*? die de Dichter *Sidonius Apollinaris*, zoo verre zy de *Bethaſers* en *Menapers*, die onder de *Tungers* gerekent wierden, voorbyſtroomt, *Tunger* genoemt heeft, *Conſentius* in een gedicht aldus aanſpreekende;

Alting Not. Germ. Inſer. Pars I. fol. 120. Geogr. lib. II. cap. 9.

Carm. XXIII.

Gy zoudt den Tunger, de Waal, de Wezer, de Elve, en de diepſte Veenen der Franken kunnen overtrekken, zoo dat U de Sigambers zouden eer bewyzen, door uw gedrag alleen veilig zynde onder dat gewapent volk.

Het welk niemant vreemt voorkoomen moet, dewyl de *Waal* in de Reiskaart zelfs *Patabus*, dat is, *Batavus* (de *Bataawer*) genoemt word. Maar dit is zoo zeker als iets, dat 'er *Germaniſche* volkeren gewoont hebben tot aan de rivier de *Schelde*; gelyk *Plinius* zulks getuigt, op wien men in dat ſtag van zaaken het meeſte ſtaat kan maaken. Weshalven ik in vermoeden ben gekomen, dat in deze twee plaatzen van *Ptolemæus* niet het zelfde woordt geſtaan heeft. Op de eerſte plaatze zou ik voor vaſt gelooven dat geſchreven geweeſt is AMUDA, dat is, de Mondt van de *Aa*, of *Aba*, dewelke ik hier boven getoont hebbe, dat noch hedendaags daar ter plaatze is. Doch waar van daan die Schryver op de tweede plaatze de TABUDA, in plaatze van de *Schelde*, gehaalt heeft, zou ik niet ligtelyk met gelyke waarſchynlykheit kunnen zeggen. De weledele Heer *Marchant*, de geleerdſte en nauwkeurigſte Landtbeſchryver van *Vlaanderen*, zyn vaderlandt, verhaalt wel dat de *Schelde*, zynde de landtſcheiding van *Germaniën* en *Gaulen*, by de Ouden genoemt is geweeſt Sta-buten: en dat *Ptolemæus* en andere *Grieken* daar van daan de benaming van TABUDA gemaakt hebben. Doch dit ſteunt alleen op giſſing, zonder eenig bewys, zoo veel ik zien kan: derhalven laate ik het voor 't geen het is. Deeze twee verſcheide rivieren, zoo de Heer *Alting* meent, die beide in de Aardtbeſchryvinge van *Ptolemæus* den naam van TABUDA draagen, ziet men verbeeldt in zyne Kaarten *Tab. I. II. Pars I.* waar in men van den alleruiterſten ſtroom naar het Weſten, die in de *Noordtzee* valt, dezen naam en beſchryvinge vindt. *Ahæ oſtium ſeu Amudæ, pro quo TABUDÆ apud Ptolemæum vulgo & perperam legitur:* dat is. *De mondt van de* Aha, *of* Amuda, *waar voor men by Ptolemæus gemeenlyk, doch verkeerdelyk, TABUDA leeſt.* Doch hier over valt deze bedenking in; of men mag vermoeden dat deze rivier *Aha* ten tyde van *Ptolemæus* den naam van *Amuda* gehad, en daar na door de gemeene landtstaale die van *Aha*, of *Aa* gekreegen heeft; dan of de giſſing zou kunnen doorgaan, dat ze *Amuda* Ἀμοῦδα door een verzachting naar de *Griekſche* taale, genoemt zoude zyn voor *Amunda*, dat is, de *Mondt van de Aha.* Doch de geleerde *Gothefr-Wendelinus* is van gedachten, dat deeze tweede rivier *Tabuda*, niet de *Schelde* is, maar de *Demer*, en giſt zelfs dat *Ptolemæus* Ταμυρα (*Tamura*) geſchreven heeft, gelyk men zien kan in zyne verklaringe van de *Saliſche* wetten in het achtſte hooftſtuk. Hoe zeer *Ptolemæus* anders verbyſtert is geweeſt, dat hy het Gat van de *Tabuda*, dat is, van de *Schelde*, zoo ver weſtelyk naar den kant van *Boulogne* ſtelt; is hier boven van den Heere *Alting* wydloopig aangewezen: en te gelyk hoe de *Schelde*, die hy TABUDA noemt, van hem geſtelt word tot een ſcheiding tuſſchen de *Moriners* en *Tongers*; gelyk men zulks in de Kaarten van dezen Aardbeſchryver zien kan; daar in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. I.* en *II. Pars I.* de *Moriners* zoo verre niet uitſpringen, maar beſloten zyn tuſſchen de *Leye* en de *Noordtzee.* Van deze *Moriners* kan men den titel (*Morini*) nazien; en van de *Bethaſiers* word gemeldt in de titels van *Germania* en *Sunici:* van de *Menapiers*, of *Menaapen*, den titel *Menapii.* Wat de *Tungers*, of *Tongers* belangt, daar van vindt men melding in verſcheide titelen, voornamelyk in die van *Germania*, alwaar de Heer *Alting* uit *Tacitus* zeer geleerdelyk toont, dat vyf Over-*Rhynſche* Volken, den *Rhyn* overgetrokken, een in het landt der *Gaulen* ingevallen zynde, eerſt den naam van *Germaanen*, dat is, *Guerremannen*, of Oorlogsmannen gekregen hebben, en dat deze de zelfde waren, die aan deze kant des *Rhyns* in het *Gauliſche* Wingeweſt woonende, ten tyde van *Tacitus Tungers* genoemt wierden; zie deze zaak voorgeſtelt in de titels *Menapii* en *Sunici.* Van deze heeft de Stadt *Tongeren* haare benaming gekreegen, en *Aduatucum Tungrorum* by *Ptolemæus*, hoewel in de meeſte Affchriften verkeerdelyk *Aduacutum* (Ατυάκυτον) ſtaat voor *Atuatucum* (Ατυατυκον) by *Dio* het volk *Atuatici*, Ατυατικοὶ. Insgelyks noemt *Ammianus Marcellinus Keulen en Tongeren aanzienlyke en ryke Steden in het tweede Germaniën*, dat is, aan dezen kant des *Rhyns*; in wier landt *Plinius* een heilzaame bron ſchryft te zyn; daar door, gelyk zeer waarſchynlyk is, verſtaande de bronnen en heilzaame wateren te *Spa.* Deze *Tungers*, of *Tongeren* worden van *Cæſar Eburones* genoemt, en hunne Kaſteel *Atuatuca*; maar naderhandt ſchynen zy den naam van *Tungers* aangenomen te hebben. De Heer *Alting* noemt deze plaats *Atuaca*, of *Aduataca*, gelyk men zien kan op de titelen *Cevelum*, *Coriovallium*, en *Theudurum*, maar ook *Aduatuca* op den titel *Germania.* En dit is zonder twyfel de oude en rechte naam, die de Heer *Cellarius* oordeelt dat door de Schryvers van lateren tydt verkort is in *Atuaca*; gelyk men het vindt in de Reiskaarte der *Peutingers*, en in *Aduaca*; gelyk het is in 't Reisboek van *Antoninus.* Deze *Tungers* worden van *Julius Cæſar* altydt *Eburones* genoemt, en hun Kaſteel *Atuatuca.* Doch by *Tacitus*, *Plinius*, en *Ptolemæus*, word van deze geen gewag gemaakt, maar zy worden *Tungri* genoemt, welken naam zy naderhandt ſchynen aangenomen te hebben, en hunne Hooftplaats den naam gegeeven van *Atuatuca Tungrorum.* En dewyl zy zich van de *Maas* af uitſtrekten tot aan de *Schelde*, mag men denken dat dit de reden is, dat die rivier by de latere Schryvers, als *Sidonius Apollinaris*, in het vers hier boven van den Heere *Alting* aangehaalt, de *Tunger* genoemt word, gelyk men in de Kaarten *Tab. I. II.* en *III. Pars I.* ziet dat de *Schelde* (*Scaldis*) nadat ze de rivier de *Geete* ontfangen heefr, ook den naam van *Tunger* draagt tot aan de Eilanden der *Taxanderen.* In zommige drukken van den dichter *Apollinaris* ſtaat *Tuncer* voor *Tunger*, doch dit verſchil is zeer klein, alzoo men weet hoe zeer de letters C en G by de oude *Romeinen* verwiſſelt zyn: en dat zommige *Sicambri* geſchreven hebben, die eigentlyk *Sigambri* genoemt wierden: en *Hercules Maguſanus*, die eigentlyk *Macuſanus* in d'uitſpraak moet zyn. Vry wat meer zwarigheit geeft het, dat men in eenige oude drukken leeſt: *Tu Vidrum*, *Vahalim*, *Viſurgim*, *Albim:* want de geleerde *Lipſius*,

Hiſtor. Nat. lib IV. cap. 13.

Geogr. lib. II. cap. 9.

Lib. II. cap. 9. Amm. Marcell. Lib XV. cap. 27. l. XVII. cap. 17. Plinius l. XXX. cap. 11. Cæſ Bel. Gal. lib. VI. cap. 31. 34.

Cellar. Geogr. lib. II. cap. 3. pag. 216. Cæſ. Bel. Gal. lib. VI. c. 32. & c. 35.

Lipſius ad Tacit. Annal.

lib. I. cap. 70. & in addendis ad h. l. *Lipſius*, *Hadrianus Junius*, *Ortelius*, en *Philippus Cluverius*, verſtaan door deze *Vider*, of *Vidrus*, de rivier de *Vecht*, die *Overyſſel* doorſtroomende, en *Haſſelt* voorby zynde, by *Genemuiden* in de *Zuiderzee* ſtort, en aldaar het Zwarte-water genoemt word. Welke geweſten men niet kan uitſluiten van die landen, waar uit de *Franken* hunnen eerſten oorſprong genomen hebben. Maar de Heer *Alting* wyſt aan dat men door *Vider* of *Vidrus*, die by *Ptolemæus* ΟΥΙΔΡΟΣ genoemt word, en door deszelfs Gat by dien Schryver vermeldt, moet verſtaan het weſtelyke Gat van de rivier de *Eems*, waar door die ſtroom tuſſchen de Eilanden *Rothem*, of *Rottum*, en *Burchana*, of *Bant*, zich in de *Noordtzee* ontlaſt, en gemeenlyk de *Weſter-Eems* of *Olde-Eems* genoemt word. Gelyk men dit by hem breeder aangetoont kan vinden op de titels *Fleum ſive Flevum Caſtellum*, *Mazarmanis*, *Oſtium Amaſii*, en *Wider*; alle in *parte prima*. *Geogr. lib. II. cap. 11.*

Annal. I. cap. 70. En in plaats van de *Vidrus* by *Tacitus* in het eerſte boek zyner Jaarboeken vermeldt, waar voor andere, noch meer verdoolt, de *Viſurgis* ſtellen, heeft hy zeer vernuftig de *Unſingis*, of *Hunſing* gebragt; gelyk men dit by hem zien kan op dezen titel, als ook op de voorgaande. De zeer diepe of afgelege moeraſſen der *Franken*, waar van *Sidonius* gewaagt, bekenne ik, ontbreeken niet in de groote veenen van *Twenthe* en *Drenthe*, en bygevolge aan den overkant van de *Vecht*: maar men heeft deze Moeraſſen, Broeken, en Heiden ook menigvuldig in de *Meijerye van den Boſch*, en in de *Luikſche Kempen*, in de Graafſchappen *Hoorn*, *Borchloen*, en *Loots*, dat is, van de *Maas* af, langs den *Demer*, tot voorby de Stadt *Dieſt*; welke landtſtreek een voornaam gedeelte uitgemaakt heeft van de woonplaatzen, waar in eerſt de *Tungers*, en naderhandt de *Franken* zich neêrgeſlagen hebben; gelyk de zeer geleerde *Gothefr. Wendelinus* middagklaar aantoont, en van ons, by nader gelegentheit, uitvoeriger zal betoogt worden; zie den titel TAXANDRIA. Dat de *Waal* in de Reiskaart (*Tabula Peutingeriana*) door eene ſcherper uitſpraak PATABUS, pro BATAVUS genoemt word, leert ons de Heer *Alting* op het woordt VAHALIS.

Winſem. TADEMA, een Slot of Huis in de *Frieſche* Grietenije *Kollumerlandt*, onder 't quartier *Ooſtergoo*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 169. TARATINA. De Hoogedele Heer *Balderich* heeft in het jaar 850. zyne Landthoeve hier ter plaatze geſchonken aan de Kerke van *Utrecht*. Dewyl nu alle de plaatzen, die door den Giftbrief van dezen Edelman geworden zyn het eigendom van de voornoemde Kerke, gelegen zynde tuſſchen den *Rhyn* met zyne twee killen en de *Maas*; zou ik uit de groote overeenkomſte van den uitgang des woordts giſſen, dat hier gemeent word INEN; want daar zyn twee Dorpen op den rechter-oever van de *Waal*, boven de Stadt *Bommel*, genaamt OP- en NEERINEN. Miſſchien is'er in oude tyden ook een in het midden geweeſt; en by gevolg TRIA INA, dat is, *drie* INEN; het welk verbaſtett is in TARATINA. *Tab. V.* en *VI. Pars II.* ziet men een weinig boven *Bomele*, dat is, *Bommel*, op den rechter oever van de *Waal* getekent ERMK, TARAT } INA, dat is, ERMKINA en TARATINA. Deze benaming *Ermkina* meent de Heer *Alting* niet onwaarſchynlyk dat t'zamengeſtelt is van *Ermke* en INEN; gelyk men hier boven zien kan op dezen titel. Vervolgens zou het geen ongerymde giſſing zyn te denken, dat *Ermke* hier is een eigen naam, en ERMKINA deszelfs hoeve, of wooning betekent. Doch op dit ſpoor zou ik TARATINA liever willen verklaaren, Hoeve of wooning van *Trate*, het welk naar den Latynſchen trant tot verzachting gemaakt is *Taratina*, als te denken, dat van de Latynſche woorden Tria INA gemaakt zoude zyn eene wanſtaltige benaming TARATINA.

Pontan. Gelderſ. geſchied. I deel, fol. 104. TARTHORST, is een ſterk Kaſteel in *Gelderlandt*, onder *Wageningen* geweeſt. *Godevaart van Rheenen*, Biſſchop van *Utrecht*, hadde omtrent het jaar 1178. tegen de aanvallen der *Gelderſchen*, gebouwt het zeer prachtig en ſterk Kaſteel *Horſt*, of *ter Horſt*, op den *Stichtſchen* grondt; zie HORST. Schuins daar tegen over bouwde de Graaf van *Gelder* en *Zutphen* een ander Kaſteel, hoewel niet van zulk eene ſterkte en omvang; dat hy, tot ſpyt van den Biſſchop, *Tarthorſt* noemde.

Baudart Memor. I deel, 10 boek, fol. 65. Tilem. Offenb. de diſſid. rellig. pag. 397. TAURINUS. (JAKOBUS) Hy was binnen *Utrecht* Predikant der *Remonſtranten*, en aldaar by de Magiſtraat niet ongezien: doch voerde eene ſcherpe pen, noch de Contraremonſtranten, noch andere, die hem ſchenen tegen te weezen, ontziende: hem word nagegeeven dat hy daarom zelf Koning *Jakobus van Engelandt*, noch zynen Ambaſſadeur, noch andere Grooten, al waren zy ſchoon in dit landt, verſchoonde, indien zy niet goet *Remonſtrants* waren. Hy heeft onder zynen naam de twee deelen van de *onderlinge verdraagzaamheit* uitgegeeven: maar daar by (zoo gezegt word) al vry veele ſteekende Paſquillen, en, zonder naam, veele andere, waar onder, van zommigen, de Waagſchaal tegen den hooggemelden Koning gerekent of genoemt word; die, alhoewel veel op- en tegenſpraak leedt, meer dan eenmaal herdrukt, en zelf in 't *Franſch* uitgekomen is. Hy wierd ook van veelen gehouden voor de Schryver van het *Zeedig onderzoek* eeniger handelingen in *Gelderlandt*. *Ontdekkinge van den Oproerigen Geeſt der Contraremonſtranten*; *Reuk-appel*; de *Brandtklok*; *Chriſtelyke Spiegel*, en meer andere van zoodanige ſtoffe. Toen de Waartgelders te *Utrecht* afgeſchaft waren, en 't *Nationaal Synode* te *Dordrecht* beſchreven was, word hem nagegeeven, dat hy, 't niet zeker voor zich achtende hier in deze landen te blyven, in zoodanig eene opſchuddinge als 'er toen voorviel tuſſchen de *Remonſtrantſch-* en *Contraremonſtrantſch*-Gezinden, zyn verblyf te *Antwerpen* nam, daar hy kort daar na, noch binnen 's jaars, overleedt, op het Huis *Luithagen* by *Antwerpen*, den 12 September 1618. in het twee-en-veertigſte jaar zyns ouderdoms. De *Roomſch-Katholyke* Hiſtoriſchryver *Pater Mutzard*, Minrebroeder recollect, die in dien tydt zyne groote Hiſtori ſchreef, en'er niet verre van daan woonde, ſchryft'er dit van op het jaar 1618. „ *Johannes Uytenbogaardt*, de Hofprediker in den *Hage*, *Jakobus Taurinus*, „ de voornaamſte Predikant te *Utrecht*; *Petrus Bertius*, en „ andere *Arminiaanſche* Predikanten, door deze ſchielyke „ veranderinge met vreeze verſlagen, zyn naar *Brabandt*, „ *Vrankryk*, en *Duitſchlandt* gevloden. *Taurinus*, eerſte „ ſchryver van de *Weegſchale* en de andere boekjens tegen „ de *Gommariſten*, is in een Dorp in den *Byvang* van *Antwerpen*, uit kleenmoedigheit vergaan. *Bertius*, die vroommoediger was, is naar *Parys* getrokken, en heeft twee „ jaaren daar na de *Katholyke Religie* in de waarheit omhelſt. *Brandts Dagwyſ. pag 485.* *Mutz. Kerkel. Hiſtor. 2 deel, fol. 731.*

TAUTENBURG; (FREDERIK SCHENK VAN) zie FREDERIK DE V. SCHENK VAN TAUTENBURG, Biſſchop, enz.

Alting Not. Germ. Infer. Pars I. fol 121. Hiſt. Nat. lib. IV. cap. 13. & 17. TAXANDRI, TAXANDERS. Na den tydt van *Julius Cæſar* hebben eenige niewe naamen van volken, die, behalven de *Ubiers*, voornamelyk drie andere zyn geweeſt, zich door het tweede *Germaniën*, dat is, aan dezen kant des *Rhyns*, in de woonplaatzen van eenige overgelaten beginnen uit te breiden; die van *Plinius* inzonderheit vermeldt worden, als daar zyn de *Gugernen*, de *Sunikers*, of *Sunchers*, en de *Taxanders*; waar van de eerſte overgebragt zyn in het landt der *Menapers*; en de middelſte in 't landt der *Eburons*. Doch de laatſte (*Taxanders*) in dat Geweſt aan de *Noordtzee*, dat byna geen landt is; dewyl de *Schelde* met verſcheide kromme bogten daar tuſſchen heen ſtroomt, en de vloedt van de zee daar geſtadig Eilanden van maakt, volgens de beſchryvinge die *Cæſar* en *Eumenius* daar van geeven: leggende, volgens het verhaal van *Plinius*, wel in 't midden tuſſchen de *Moriners*, *Menapers*, of *Menapen*, en *Batawers*, doch geene van hen allen als eigen toekomende, maar alleen voor ieder een dienende tot een toevlucht en ſchuilplaatze in noodt en gevaar: het welk weêr over zynde, zy ledig en onbewoont bleven; zoo veel men uit het verhaal van *Cæſar* afneemen kan. Deze drie Volken zyn alle te gelyk, op order van *Auguſtus*, door *Tiberius* in de bovengemelde plaatzen aan dezen kant des *Rhyns* overgebragt: en is zulks, gelyk men uit *Dio* den Hiſtoriſchryver waarſchynlyk giſſen kan, geſchiedt zeven jaaren voor de geboorte des Heilants, naar de gemeene tydrekeninge. Nu is het klaar genoeg aangewezen, dat onder deze wechgevoerden geweeſt is de geheele Natie der *Sigamberen*, die langs den *Rhyn* van de Stadt *Goch* de benaming van *Gochers* gekregen hebben: dat ook onder hen geweeſt is een groote menigte *Catten*, die, hoewel niet te recht, *Suevers* (*Suevi*) genoemt worden: waar van het eene gedeelte langs de *Maas*, naar een zekere plaatze met naame Zenich/ die toen miſſchien daar omtrent de aanzienlykſte was, naderhandt de benaming van *Sunchers* (*Sunicorum*) gekregen heeft: gelyk hier boven op dezen titel met groote waarſchynlykheit van ons getoont is. Het ander gedeelte van dit Volk, dat naar de *Noordtzee* is gebragt, is naar de *Sanden*, of *Sandt*plaaten en droogten, die als Eilantjes zyn, op gelyke wyze SANDERS (SANDRI) genoemt. En dewyl zy van de *Catten* herkomſtig waren, kan men, immers naar myne meening, geenzins twyfelen, dat zy daar van de benaming van CATSANDERS gekregen hebben. Voornamelyk indien men daar op let, dat het uiterſte van deze Eilanden, by 't Gat het Zwyn genaamt, dat *Ptolemæus* het gat van de *Maas* noemt, den naam van CATSANDT (CATSANDRIA) noch tot op den huidigen dag geheel en ongeſchonden behoudt. Behalven dat de overblyfzels van die zelfde benaminge noch op verſcheide plaatzen in ons *Zeelandt* te vinden zyn; gelyk in het Kaſteel CATS/ dat'er voor dezen geweeſt is: in den dyk, genaamt CAT-TENDYK/ en in andere. Dat nu de *Romeinen* de bewooners van deze Kreeken of Sandtplaaten, niet *Catſanders*, maar met een omzetting van letteren, die men uit het geluidt nauwelyks merken kan, door TACSANDERS, of met een andere dubbelde letter TAXANDERS genoemt hebben, zal niemant vreemdt en ongerymt dunken, die weet dat zulks op zoo veele andere plaatzen in gebruik is, zelfs met een onderſcheidt van geluidt *Bel. Gal. lib. V. cap. Paneg. ad Conſt.* *Lib. 55.* *In Gugernes.*

luidt dat vry grooter is. En noch meer is het den *Romeinen* te vergeeven, dat zy in plaatze van TAXANDERS, *Toxanders*, of *Texanders* geſchreven hebben, gelyk men in zommige Handtſchriften van *Plinius* vindt. Dat nu *Ammianus Marcellinus* door TAXANDRIA zou gemeent hebben deze *Zeeuwſche* landtſtreek, daar in wil ik onzen *Cluverius* liever geloof geeven, als zulks met meer nauwkeurigheit onderzoeken; dewyl het immers zeker is, dat de grenzen der TAXANDERS zich nooit hebben uitgeſtrekt tot aan Teſſenderlo/ dat nu ter tydt een Dorp is in het landt der *Menapers* (in de *Luikſche Kempen*) niet verre van de rivier den *Demer*, die daar de grenzen ſluit; waar van daan die plaats dezen naam ook mag gekregen hebben. Hoewel ik niet wil ontkennen, het geen ik ook niet kan verzekeren, dat onze TAXANDERS miſſchien niet wel t'eeniger tydt eenige landtſtreeken aan den overkant van de Zeekillen, in 't landt der *Menapers* en *Moriners*, bezeten hebben. Ondertuſſchen vleijen zy de *Zeeuwen* met onverſtandt, die wel toeſtaan dat zy van de *Catten* afkomſtig zyn, doch niet van deeze gevangkelyke CATSANDERS; maar van andere van dit zelfde volk, die de *Batawers* niet toegeeven in eer en aanzien, dat zy vrienden en Bondtgenooten der *Romeinen* waren, zich daaróm met eene benaming, noch heden ten dage by de ingezetenen zeer gebruikelyk, *Mattiaken* (*Mattiacos*) zoo veel als Maats/ genoemt hebben. Het is te verwonderen, hoe geleerde Mannen om zoo eene kleine gelykheit van een naam, die echter al zoo wel op de *Friezen* als op de *Batawers* paſt, van den zin en 't oogmerk van *Tacitus*, dat hy zoo klaar en duidelyk uitdrukt, hebben konnen afgaan! Want die Schryver plaatſt het volk der *Mattiaken* wel uitdrukkelyk aan den overkant van den *Rhyn*, en aan de oude grenzen van het *Roomſche* gebiedt; ja, wat meer is, niet door den *Rhyn* alleen van de *Batawers* afgeſcheiden; van welk gevoelen *Lipſius* niet vreemt geweeſt is; maar verre daar van daan, in hun eigen, dat is, der *Catten* landt; *door wiens grondt en lucht zy noch veel vinniger en moediger wierden*; als zynde droog tuſſchen de gebergten, dan de *Batawers* door hunnen vochtigen grondt tuſſchen de wateren. Zelfs *Plinius* en *Ammianus Marcellinus* ſchryven de *Mattiaken* geene andere landtſtreeken toe, als over den *Rhyn*. Vervolgens zou ik meenen, dat hun landt geweeſt is net geen hedendaags de *Wetterauw* genoemt word, naar de oude Stadt Wetter; waar dichte by nu ter tydt een *Niewe* is, die den ouden naam draagt. Waar van de *Romeinen* miſſchien *Mattium* gemaakt hebben, die *Tacitus* ſchryft de Hooftplaats van het volk te zyn; de W, zynde by hen een onbekende letter, in een M verandert, en de overige letters naar hunne uitſpraak gebogen hebbende. Want zy die beweeren dat *Marburg*, een Kaſteel en Stadt in het zelfde landt, 't oude *Mattium* is; als of men zeide *Matburg* (*Matburgium*) die toonen voorzeker dat zy niet weeten dat *Marpurg* zynen naam heeft van de rivier Mar/ die langs den Noordtkant van het Kaſteel loopt; waar van ook zeker Dorp den naam van Marbach/ en andere plaatzen hunne benamingen hebben. Maar om weder te keeren tot de TAXANDERS, voor wien het eer genoeg is eene volkome Vryheit te genieten, en de derde plaats te hebben onder de *Staten* van het doorluchtige Gemeenebeſte der *Vereenigde Nederlanden:* hunne grenzen zyn weleer van eene wydere uitbreiding geweeſt, als die zich uitſtrekten tot aan beide de Gaten van de *Maas*, ik meene dat afgryſelyke groote Gat, daar *Tacitus* en andere van gewaagen, dat *Helium* genoemt wordt; en het andere, daar *Ptolemæus* van ſchryft, dat gemeenlyk 't Zuyn word genaamt. Tegenwoordig zyn zy van beide kanten beſnoeit, en bepaalt binnen de graft van Keizer *Otto* (*Foſſa Ottoniana*) nu de Hont/ en het zeegat dat naar de Stadt Bronwershaven genoemt wordt. De Ouden hebben ons in deze geheele landtſtreek den naam van niet eene Stadt nagelaaten; hoewel 'er op verſcheide plaatzen gedenkſtukken van de *Roomſche* Oudtheit opgedolven worden; die *Gruterus* in zyn Werk van de *Inſcriptien* eenige, en *Reinefius* in zyn vervolg noch meerder voor den dag gebragt heeft; waar van hier boven op de titels *Nehalennie ſacellum*, en *Hercules Macuſanus* al geſproken is. Volgens deze betooginge van den Heere *Alting*, ziet men de TAXANDERS (TAXANDRI) getekent op de *Zeeuwſche* Eilanden, ingeſloten tuſſchen het weſtelyke gat van de *Schelde* (*Oſtium Scaldis*) dat *Ptolemæus* het gat van de *Maas* noemt, en tuſſchen eenen anderen arm of kil van de *Schelde*, die den ooſtkant beſluit, en zich met de *Maas* vereenigt hebbende, *Helium* of het overgroote gat van de *Maas* word genoemt. Zie dit in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. I. II.* en *III. Pars I.* daar men op de onderſte Eilanden deze woorden leeſt: *Extra Scaldim ex Cattis tranſducti in pæne non terram:* dat is: *Van de Catten eenige overgebragt buiten de Schelde, op het geen byna geen landt is.* De *Moriners* en *Menapers* ziet men in die zelfde Kaarten door de *Schelde* alleen van de Eilanden der *Taxanders* afgeſcheiden, de *Batawers*, en hun Eilandt tuſſchen de *Waal* en den *Rhyn*. Van het overgroote gat van de *Maas* kan men nazien de titelen HELIUM, en OSTIUM MOSÆ, daar men ook zien kan op wat grondt het Zuyn/ of weſtelyke gat van de *Schelde*, van *Ptolemæus* het gat van de *Maas* genoemt word: eer de *Hont*, of *Foſſa Ottoniana*, noch gegraaven was; waar van ook den titel kan nagezien worden. In de Kaarten van het tweede deel *Tab. II.* en *III. Pars II.* ziet men den naam TAXANDRIA, en daar onder *Catſande*, even boven het weſtelyke gat van de *Schelde*, die daar SINE en SINCFALA getekent word, en *Tab. IV.* alleenlyk CATSANDE getekent en *Caſant:* en dit landt door de *Foſſa Ottoniana* nu afgeſcheiden niet alleen van *Walcheren* (*Walgræ & Walachria*) maar ook van het overige *Zeelandt*. Dat de *Taxanders*, of *Toxanders*, zoo als andere ſchryven, de *Zeeuwſche* Eilanden bewoont hebben, is ook het gevoelen van den zeer geleerden *Philippus Cluverius*; die met veel grondt van waarheit beweert, dat die Eilanden ten tyde van *Julius Cæſar* een geheel andere gedaante gehad hebben, en zelfs meent dat de ſtroomgaten, kreeken, en zandtplaten tuſſchen de Eilanden door 't zeewater zoo niet overſtroomt wierden, of dat zy veeltyds begangbaar waren. Maar andere Schryvers, als *Ortelius*, *Pontanus*, en *Valeſius*, meenen, dat de *Taxanders* hunne woonplaatzen gehad hebben langs den *Demer*, van de *Schelde* af tot aan de *Maas* toe, in de *Luikſche* Kempen, en de *Meijerye van den Boſch*. Deze brengen tot bewys by *Teſſenderlo*, een plaats niet verre van den *Demer*, en de Stadt *Dieſt*, welk *Teſſenderlo* noch *Cluverius*, noch *Alting* konnen ontkennen dat van deeze *Taxanders*, of *Texanders*, zyne benaming gekregen heeft; hoewel zy daar van de minſte oploſſing of verklaring niet geeven. Dit gevoelen word ſterk aangedrongen door den zeer nauwkeurigen *Gothefredus Wendelinus*; dit uit verſcheide oorſprongkelyke ſtukken bewyſt, dat dit geweſt, immers ten tyde van Keizer *Karel den Grooten*, ja al in de zevende en achtſte Eeuwe, TAXANDRIA, TESSANDRIA, *pagus* TAXANDRIA, & TAXANDRIUS, dat is, het *Taxanderlandt*, ook wel *Comitatus* TAXANDRIUS, het Graafſchap *Taxandria*, genoemt is: en dat deeze benaming ſtant gehouden heeft tot in de elfde eeuwe, wanneer deze landtſtreek, of immers een groot gedeelte daar van, den naam van *Campinia* (*Kempenlandt*, de *Kempen*) aangenomen heeft. En het is te verwonderen dat de Heer *Alting* op deze ſtukken en bewyzen niet de minſte aanmerking maakt, of daar iets tegen ingebragt heeft. Want wat aangaat het bewys van hem en *Cluverius* uit *Cæſar* en *Plinius*, tot verdediging van hun gevoelen, bygebragt, dat is zeer mager. *Cæſar* ſchryft niet anders, dan dat *Labienus van hem met deze keurbenden naar de Noordtzee gezonden is, naar die geweſten die naaſt aan de Menapers grenzen*; zonder de *Taxanders* ergens te noemen. De plaats van *Plinius*, waar in de naam van *Toxanders* voorkomt, is ook vry ſchraal en twyfelachtig: alleen blykt daar uit dat de *Taxanders* over de *Schelde*, dat is, aan dezen kant van die rivier, gewoont hebben, 't welk zoo wel kan zyn tuſſchen de *Schelde*, den *Demer*, en de *Maas*, als tuſſchen de armen van de *Schelde* op de *Zeeuwſche* Eilanden, ten ware iemant zyne woorden; *A Scaldi incolunt extera Toxandri*, aldus wilde opvatten en verklaaren: *de Taxanders bewoonen de buitenſte landen achter de Schelde*, of van de *Schelde* af, dat is, de *Buitenkuſten*, de *Zeekuſten*; en, by gevolge, van de *Schelde* daar haar weſtelykſte kil, nu het *Zuyn*, in zee ſtort, de Eilanden langs de kuſt tot aan het groote gat van de *Maas* (*Helium*) dat is, tot aan het Eilandt der *Bataweren* en *Caninefaten*. Ook doen de woorden van *Eumenius*, den Redenaar, ganſch niet om het ſtrydige gevoelen te ſterken. Want hoewel 'er drukken zyn, waar in de *Schelde* (*Scaldis*) genoemt word; zoo hebben de beſte van *Valeſius* en *Cellarius*, in plaatze van de *Schelde*, de *Waal* (*Vahalis*) waar uit de geleerde uitleggers beſluiten, dat daar van geen ander landt als van het *Batawer*-Eilandt geſproken word. De woorden zyn: *Hoewel dat Landtſchap door uwe goddelyke veldttogten, ô Cæſar, herwonnen en gezuivert, het welk de Waal met haare kromme bogten doorſtroomt, en de Rhyn door zyne twee armen of killen omvat, byna geen landt is.* Ook word in deze geheele redevoering, noch in eenige volgende, de naam van *Taxanders*, of *Taxandria* niet eens gemeldt: alleenlyk word 'er verhaalt, hoe de *Franken* (*Franci*) die het *Batawer*-Eilandt bemagtigt hadden, van den Keizer *Conſtantinus* bedwongen en beteugelt zyn; zoo dat het bewys hier uit gehaalt geheel vervalt, ten ware men de leezing *Scaldis*, in plaatze van *Vahalis* wilde ſtaande houden, en daar by, dat hier niet alleen het *Batawer*-Eilandt, maar ook de *Zeeuwſche* Eilanden, door de kromme bogten van de *Schelde* gemaakt, gemeent worden. „ Dat *Ammianus Marcellinus* „ door TAXANDRIA de *Zeeuwſche* Eilanden zou ver- „ ſtaan, daar in wil ik *Cluverius* veel liever geloof geeven, „ zegt de Heer *Alting*, als 'er eer in ſtellen om dit te on- „ derzoeken; merkende, zoo het ſchynt, dat uit de woorden van dien Schryver ganſch geen bewys te haalen was tot verdediging van hun gevoelen: de zelve luiden aldus. *Het volk bezorgt hebbende, trekt hy* (*Keizer Julianus*) *allereerſt naar de Franken toe, en wel byzonderlyk naar die, die gemeenlyk Saliers* (*Salii*) *genoemt worden; want deze hadden voor eeni-*

Germ. cap. 30. in Notis ad h.l.

Hiſtor Nat. lib. XXXI. cap. 2. Amm. Marcell. l. XXIX. cap. 20.

Pag. MLXX. 4. Claſſ I. n. 177. 184.

Cluver. de tribus Rheni alveis, cap 2. & Germ. Antiq. lib. II. cap. 29.

Delegib. Salicis cap. 8.

Cæſar Bel. Gal. lib. VI. cap. 32.

Hiſtor. Nat. lib. IV. cap. 17.

Eumen. in paneg. ad Conſtant. cap. 8.

Lib. XVII. cap. 8.

eenigen tydt beſtaan op den Roomſchen bodem, in het landtſchap Taxiandria zeer ſtoutmoedig woningen op te ſlaan. En als hy te Tongeren aangekomen was, ontmoet hem een gezantſchap van de voornoemde, meenende dat de Keizer noch in de winterleegeringen zou te vinden zyn, enz. In het vervolg word verhaalt, hoe Keizer *Juliaan* in aller ſpoedt een Veldtheer langs den oever (zoo het ſchynt van de *Maas*) gezonden, en aldus alle die in de wapenen waren, als een blixement onweder, overvallen, en tot gehoorzaamheit gebragt heeft.

Cap. 9. Dat dit omtrent de *Maas* geſchiedt zy, blykt daar uit, dat in het volgende hooftſtuk verhaalt word, hoe die Keizer drie Vaſtigheden op den oever van de *Maas*, die de *Barbaren* weleer met gewelt onder de voet geworpen hadden, naar tydts gelegentheit weêr in ſtaat gebragt heeft. *Zoſimus*, de zelfde zaak verhalende, ſchryft dat deze *Saliers*, zynde een gedeelte der *Franken*, zich eerſt neêrgeſlagen hadden op het *Batawer*-Eilandt, dat hy beſchryft, en daar uit verdreeven zynde van de *Saxen* (*Saxones*) op den *Roomſchen* bodem gevlucht waren. Weshalven de Keizer hun in zyne beſcherming genomen heeft, maar de *Quaden*, of *Quade Saxen* (*Quadi*) met de wapenen heeft laten aantaſten. Waar uit niet anders te beſluiten is, dan dat de *Saliers*, of *Saliſche Franken*, door de *Quade Saxen* verjaagt zynde, zich over de *Maas* begeeven, en zich vervolgens in de *Luikſche Kempen*, de *Hasbane*, en de *Meijerye van den Boſch* neêrgezet hebben, dat zy daar van *Julianus* overvallen en beſloten zynde, zich onder zyne beſcherminge begeeven, en met zyne toelatinge daar gewoont hebben. De geleerde Heer *Cellarius* merkt ook aan, dat het veel waarſchynlyker is de *Taxanders* meer landewaarts in te ſtellen, als op de *Zeeuwſche* Eilanden; te meer, omdat het zeer onzeker is, in wat ſtaat de zelve in oude tyden geweeſt zyn, en omdat men uit de woorden van *Plinius* en *Ammianus* niet het minſte ſpoor kan krygen, dat de *Taxanders* zich daar onthouden hebben. Doch deze twee ſtrydende gevoelens zouden, naar myn oordeel, zoo te ſamen kunnen beſtaan, dat deze *Taxanders* daar wel eerſt of geheel, of ten grooten deele gewoont hebben, doch dat zy naderhandt door andere geweltdadige Volken verdreven zynde, of, wegens de overſtroomingen van de zee, die Eilanden moetende verlaaten, de *Schelde* overgetrokken zyn, en zich alzoo woonplaatzen gezocht hebben in het landt tuſſchen die rivier en de *Maas*, het welk daar door in vervolg van tydt den naam van TAXANDRIA gekreegen heeft. Maar dat de benaminge van Teſſenderloo zoo oudt zoude zyn, dat de *Romeinen*, die naar den aardt van hunne taale buigende, daar van zouden gemaakt hebben TAXANDRIA LOCUS, gelyk *Wendelinus* voorgeeft, en dat dit zoo veel zoude betekenen, als het *Taxanderſche* Boſch (*Taxandria ſilva*) zulks vindt by ons geenen ingang: veel aanneemelyker komt ons voor het geen *Cluverius* ſchryft, dat *Ammianus*, dus in 't Latyn ſchryvende, den *Griekſchen* zwier gevolgt heeft, en door LOCUS een geheel Landtſchap of Geweſt verſtaat. Dat LOO ook weleer een hoogte, of een wooning op een hoogte, dan een *Boſch* betekent, is hier boven op RECLO, PITHELO en andere plaatzen getoont. Om nu niet te zeggen, dat 'er van alle diergelyke benamingen op *Loo* eindigende niet een is, die op ettelyke hondert jaaren den tydt van *Ammianus* kan bereiken. En wat belangt de benaminge van *Taxanders* en *Taxandria*, daar van willen wy den oorſprong by den Heer *Alting* voorgedraagen veel liever toeſtemmen, als die van den Heer *Wendelinus*, die meent dat, gelyk men van begoedigde menſchen zeit, zy hebben landt en zandt, dit geweſt aldus van takken en zanden, omdat het een boſchachtige landtſtreek is, den naam van Taliſandt, *Taxandria*, gekregen heeft. Dit aldus naar het richtſnoer der waarheit, in deze twee verſcheelende gevoelens voorgedraagen hebbende; ſteuren wy ons weinig aan de bittere en ſmaadelyke uitdrukkingen van den Heere *Wendelinus*, waar door hy *Hubertus Leodius* en *Cluverius* noemt, *menſchen van den Kalviniſchen aardt, die met de Katholyke ſchriften en bewyzen niet willen te raade gaan, of die geloof willen geeven*. Daar de waarheit zich opdoet, en de Gedenkſchriften echt en onwraakbaar zyn; moet het vonnis hier naar gevelt worden. En dat de Heer *Alting* naar de Giftbrieven en Gedenkſtukken van die tyden en menſchen te werk is gegaan, die met den naam van *Katholyken*, naar den waan en 't voorgeeven der *Roomſchgezinden*, pronken, blykt uit zyn geheele werk. Maar hoe veele verdichte ſtukken, ſchriften, en verhaalen van leugenſtofferende Monnikken, in allerlei ſlag van zaaken, in de duiſtere tyden voor de *Reformatie* t' zamengelapt zyn, hebben de verſtandigſte onder de *Roomſchgezinden* zelfs, en geleerde Mannen, die het om de waarheit alleen te doen is, in veele gelegentheden overvloedig aangewezen. En wat aangaat de omzetting en verandering van eenige letteren, waar door van CATSSANDRI geworden is TAXANDRI, die is niet vreemder als waar door zommige Schryvers van TONGRIA gemaakt hebben THORINGIA, en van TUNGRI, THURINGI, gelyk dit klaar kan getoont worden. Dat door de *Mattiaken* (*Mattiaci*) de *Zeeuwen* moeten verſtaan worden, is by zommige, als by *Levinus Lemnius*, *Ortelius*, en *Scriverius* voorgegeeven: maar dit gevoelen is zeer krachtig wederleidt van *Cluverius* en *Pontanus*, die duidelyk aantoonen, dat deze *Mattiaken* uitgemaakt hebben een gedeelte der *Catten*: dat *Mattium*, daar zy hunne benaming van aangenomen hebben, van *Tacitus* wel uitdrukkelyk de Hooftplaats van dat volk genoemt word: dat de *Mattiaſche* Bronnen, van *Plinius* vermeldt, en die *Ammianus* de *Mattiaſche* Wateren noemt, volgens een algemeene toeſtemminge zyn de wateren te *Weisbaden*, tegen over *Mentz*. Want hoewel *Tacitus* ſchryft, dat het volk der *Mattiaken* die zelfde gehoorzaamheit aan de *Romeinen* bewezen, neffens de *Batawers*, en hun in alles gelyk waren; zoo geeft hy echter het minſte blyk niet dat zy nabuuren van de *Batawers* geweeſt zyn; in tegendeel zegt hy, dat zy *hunne woonplaatzen op hunnen oever*, dat is, aan den overkant des *Rhyns* in *Germanien* hebbende, *met hart en zin voor de Romeinen waren, want dat de Roomſche Mogentheit het gezag van haare heerſchappye al over den Rhyn, en over de oude grenspaalen uitgebreidt hadde*. Want dat men door de *Mattiaken* de *Zeeuwen* zou willen verſtaan, om de gelykheit die de woorden Maat/en Matroos/met deze benaming hebben, is zoo verre gezocht, dat de Heer *J. J. Pontanus* wel zeit, dat zulks eer een loopje is om te lachen, als een bewys van eenig gewigt. Maar dat de *Batawers*, als een voortteelzel der *Catten*, eenerlei aart, gedrag, en zeden met de *Mattiaken* gehad hebben, als zynde van eenen oorſprong, is daar onder anderen uit blykbaar, dat de zeep, of zeepballetjes, daar deeze volken hun hoofthaar blont en geel meê plagten te houden, van den dichter *Martialis*, dan eens *Batawſche ſchuim*, (*Spuma Batava*) dan eens weêr *Mattiaſche Balletjes* (*Pilæ Mattiacæ*) genoemt worden. Dit *Mattium* hier gemeldt ziet men in de eerſte Kaart van den Heere *Alting Tab. I. Pars I.* naar den Zuidooſtkant, een weinig van de rivier *Sigus*, en *Sigodunum*; en komt het den Heer *Cellarius* niet vreemdt voor, dat dit *Marpurg* zoude zyn, als of men zeide *Matburgum*, als de Burgt of Stadt der *Mattiaken*; omdat het recht op den weg was, die *Germanicus*, volgens 't verhaal van *Tacitus*, van het gebergte dat tegen over *Mentz* is, naar de rivier *Adrona* moſt doortrekken. Ook ſchryft *Althamerus*, dat een zekere plaats in die Geweſten genaamt Matmeld een overblyfzel en gedachtenis van deze *Mattiaken* ſchynt te zyn. Dit *Mattium*, van *Ptolemæus Mattiacum* genoemt, als of men zeide, de Stadt der *Mattiaken*, ziet men in de *Tabula Germaniæ Magnæ*, van den Heere *Alting* uitgegeeven, in het *Tertium Clima*, een weinig van den *Rhyn* af, en daar by Alt Wetter/zynde weleer een Stadt van het *Opper Heſſen*; en erkent *Ortelius* zelfs, dat de gelegentheit van dit *Mattium*, en *Mattiacum*, met *Marpurg* zeer wel overeen komt; hoewel hy het gevoelen van *Lemnius* opvolgende, de *Mattiaci* zelfs voor de *Zeeuwen* te boek ſtelt.

De occult. naturæ miracul. lib. 4. cap. 2.

Tacitus Ann. I. cap. 56. & lib. IV. Hiſt. cap. 38.

Plinius l. XXXI. cap. 11.

Amm. l. XXIX. cap. 20.

De Moribus Germanorum.

Origines Franc. lib I. cap. 6.

Martial. lib. 8. Epigr. 33. & lib. 14. lem. 24.

Cellar. lib. II. cap. 5.

Ann I. cap. 56. Geograp. lib.

TECKOP, een Dorp in het Kaſtelein- en Bailjuuwſchap van *Woerden*.

TEERNS, een der 14 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Leeuwarderadeel*, onder 't quartier *Ooſtergoo*: de Predikant van *Hempens* bedient ook *Teerns*, ſtaande ondet het Claſſis van *Leeuwarden*.

TEETLUM, een Slot of Stins in de *Frieſche* Grietenije *Franekeradeel*, onder het quartier *Weſtergoo*, in het Dorp *Tzum*.

TEILINGEN, TEYLINGEN. Van dit Geſlachte word dikwyler gewag gemaakt in de oude Schriften en Jaarboeken, dan van het Kaſteel. Echter vermeldt Graaf *Floris de V.* van deze plaats in zynen Giftbrief van het jaar 1266. Men vindt noch eenige overblyfzels van 't zelve over den *Rhyn*, dicht by het ſtrandt, een gemeene Duitſche myl van *Leiden*. Van niemant uit dit geſlachte van TEILINGEN word ooit gewag gemaakt na *Willem*, die een was van de vloekverwanten tegen Graaf *Floris*. *Maria*, weduwe van *Willem den I.* ſchryft in haaren brief van het jaar 1213. Thelingen. TEYLINGEN word getekent in de Kaart van den Heere *Alting Tab. V. Pars II.* even boven *Saxnem*, dat is, *Saſſum*, of *Saſſem*. Van het geſlachte van *Teilingen* en deszelfs oorſprong, zie den Heer *Alting* op den titel van BREEDERODE. De Heer *Alting* zegt dat van niemant van dit Geſlachte gewag gemaakt word na *Willem van* TEILINGEN. Maar *Simon van Leeuwen* ſchryft, dat hy ter vrouwe gehad heeft *Geertruid*, dochter van *Herman van Woerden*, en geſtorven is in het jaar 1284. nalatende een zoon DIRK VAN TEILINGEN, wiens goederen, omdat hy mede ſchuldig was aan de t' zamenzweering van *Gerrit van Velzen* tegen Graaf *Floris*, verbeurt gemaakt, en aan de Graaflykheit van *Hollandt* gekomen zyn. Dit word beveſtigt door *Pontus Heuterus*, die daar bydoet, dat deze *Dirk van Teilingen* de laatſte is geweeſt die zich Heer van *Teilingen* geſchreven heeft, door *Jan den I.* Grave van *Hollandt* uit zyne meeſte goederen gezet zynde, omdat hy zich neffens *Gerrit van Velſen*, en andere Edelen, ingelaten hadde in de t' zamenzweering tegen zynen Vader Graaf *Floris*. Waar na echter zynen zoon *Simon van Teilingen*, die in het jaar 1345. in den ſtrydt by

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 169.

Apud Stokium in Flor. V. & Joan. I.

Apud Boxh.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1116.

Pontus Heuter. in Genealogus.

by *Stavoren*, met *Willem*, Graaf van *Hollandt*, verſlagen wierd, en noch meer van dien naam vermeldt worden.

S. van Leeuw. Bat Ill. f. 1120. Verder ſchryft *Pontus Heuterus*, gelyk ook *S. van Leeuwen* ter gezeider plaatze aantekent, dat de meeſte van dit Geſlacht met *Margareta* dochter van *Philippus Audax*, of den *Stouten*, Hertoge van *Burgundiën*, en weduwe van *Willem*, den zeſden Grave van *Hollandt* en *Henegouwen*, met der woon naar *Henegouwen* verhuiſt zyn, en zich daar voor 't grootſte gedeelte neêrgezet hebben in het Steedtjen *Quénoy*, daar *Diederik van Teilingen* in het jaar 1493. geſtorven is. Zyn zoon *Lukas van Teilingen* is allereerſt weêr in *Hollandt* gekomen, daar hy Rekenmeeſter geworden is; kort daar na gevolgt van *Auguſtyn van Teilingen*, zoon van zynen broeder *Floris*, die *Alkmaar* ter woonplaatze verkoos; en hebben zy vervolgens dit geſlacht alzoo voortgezet.

Aluing Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 169. TEISTERBANT word dan eens een Landtſtreek, (*Pagus*) dan eens een Graafſchap genoemt, doch waar in andere kleinder lagen. Het zelve is van de erfeniſſe van Koning *Lotharius* in het jaar 870. aan *Ludovicus Germanicus* ten deele gevallen, wordende by *Aimoinus*, den *Franſchen* Geſchichtſchryver, TESTERBRANT genoemt. In de *Hiſtor. Franc. lib. V. cap* 25. Giftbrieven der Biſſchoppen, van de jaaren 997. en 1006. word *Tiel* (*Tiela*) binnen deszelfs grenzen geſtelt, gelyk ook *Driel* (*Thrile*) insgelyks *Bommel* (*Bomele*) en *Arkel* (*Arclo*) in andere, van de jaaren 998. en 1013. of liever 1003. De zeer geleerde Heer *J. J. Pontanus* meent dat het *Hiſtor. Gelr. lib. IV.* Landtſchap *Teiſterbandt* begrepen heeft al het landt dat 'er leit tuſſchen den niewen *Rhyn*, of de *Lek*, de *Waal*, en de oude *Maas*, een lyn getrokken zynde door den *Tielerwaerdt*. Als het Koningkryk van *Lotharius* verdeelt wierd onder de *Duitſchen* en *Franken*, moet men voorzeker bekennen, dat de weſtelyke grenspaal van *Teiſterbandt* op het verſte zich uitgeſtrekt heeft tot aan de *Maas:* doch dat de zelve naderhandt voortgezet is tot aan de rivier den *Demer*, en verder; daar heeft men de Graafſchappen van *Stryen*, van *Rie*, van *Huy*, en *Loven*; die de Schryver van het leven van *Aufridus* klaar genoeg aantoont dat onder het Rechtsgebiedt van *Teiſterbandt* behoort hebben. Het is derhalven geweeſt het grootſte en oudſte Graafſchap in deze landen: en is van *Aufridus*, Biſſchop van *Utrecht*, (zynde de laatſte Graaf) in verſcheide ſtukken geſcheurt en verdeelt, zoo nochtans, dat het grootſte aan zyne Kerke toegewezen is; het welk, volgens 't verhaal van *Beka*, omtrent het jaar 1008. geſchiedt is. Welke ſchikking *Buchelius* giſt dat *Conradus de II.* in het jaar 1027. bekrachtigt heeft. Hedendaags vindt men in deze geheele landtſtreek nergens eenig ſpoor of voetſtap van den ouden naam, dan die onlangs weêr verlevendigt is in het Kerſpel *Avezaat*, dicht by *Tiel*.

TEISTERBANTIA PAGUS ziet men getekent tuſſchen de *Lek* en de *Waal*, en tuſſchen de *Waal* en de *Maas*, zich uitſtrekkende van *Thiela* af, daar deze rivieren zich te zamen vereenigen. Aan den ooſtkant ziet men met groote letteren: LVDOVICO GER. R. PII F. dat is, als *Ludovicus*, de zoon van den Keizer *Ludovicus Pius*, Koning van *Germaniën* was, *Tab. III. I.* in de volgende Kaarten *Tab. IV.* en *V.* heeft dit Landtſchap, of immers een gedeelte daar van, tuſſchen de *Lek* en de *Waal*, den naam van HOLLANDIA. *Arcklo* of *Arcloe*, ziet men getekent *Tab. V.* een weinig boven *Gorichem*, op den rechterkant van de *Waal* en *Bomele*, dicht op den ſlinker oever, zie op de titels. Op den titel *Marſna* word dit Landtſchap het Graafſchap *Teſtebrandt*, voor *Teiſterbandt*, geheeten.

Diviſ. IV. c. 6. Volgens de *Oude Hollandtſche Kronyk* en het getuigenis van *Pontanus*, hier boven aangehaalt, behoorden tot dit Graafſchap niet alleen *Tielerwaerdt*, *Bommelerwaerdt*, de landen van *Heuſden*, *Arkel*, *Altena*, *Vianen*, *Kuilemburg*, *Buren*, *Leerdam*, *Aſperen*, en *Heukelum*, met de Steden daar in gelegen; maar ſtrekte het zelve zich uit van de *Lek* en *Linge* tot aan de *Oude Maas* toe. Dit zelve beveſtigen *Rer. Burgun. lib. VI. lib. I. Leeuw. Bat. Ill. Pars I. cap. 5. pag.* 209. *Pontus Heuterus* en *Arent van Slichtenhorſt*, in het Toneel des landts van *Gelder*. Zommige willen dat *Tiel* weleer de Hooftſtadt van dit Graafſchap geweeſt is; het welk zy daar uit afneemen, omdat *Walcher*, of *Walchert*, Grave van *Teiſterbandt*, en halve broeder van *Diderik den I.* Grave van *Hollandt*, omtrent het jaar 902. zyne woonplaats by *Thiel*, in het Dorp *Avezaat*, genomen, en binnen de voornoemde Stadt een fraaije Kerk ter eere van den Heiligen *Walburg* geſticht heeft. Deze *Walcherus*, of *Walgerus*, zeit de *Hollandtſche Kronyk*, dat geweeſt is Graaf van *Teiſterbandt*, en oudſte zoon van *Sigisbertus*, Prinſe van *Aquitaniën*, wiens jongſte zoon *Diderik*, of *Theodoricus*, door gifte van *Karel den Kaalen* (*Carolus Calvus*) Koning van *Vrankryk*, zou verkreegen hebben het Graafſchap van *Hollandt*.

In Hollandia Reginord an. 885. & 898. Maar de hoogadelyke Heer *Janus Douza*, insgelyks *Petrus Scriverius*, en de Heer *Menſo Alting* toonen aan, dat deze *Walcher* en zyn broeder *Diderik*, veeleer zyn geweeſt zoonen van *Gerolfus*, Grave van *Frieslandt*, welke *Walcherus*, by den Hiſtoriſchryver *Regino*, daarom *Waltgarius de Fries* genoemt wordt. Ook meent *Paulus Merula*, in zyn leven Hiſtoriſchryver van *Hollandt*, dat *Diderik* de oudſte, en *Walcher* de jongſte zoon van Grave *Gerolf* geweeſt is, en dat daarom het Graafſchap *Teiſterbandt* tot zynen behoeve van de Graven van *Kleve* gekocht is. Ondertuſſchen is het duiſter en twyfelachtig, waar van daan deze benaming haaren oorſprong gekregen heeft. De hoogedele Heer *Jakob van den Eynde* ſchryft in zyne Kronyk van *Zeelandt*; „ Dat eenige Giftbrieven van de *Frankiſche* Koningen „ (waar by goederen geſchonken worden aan het Klooſter „ *Laurisheim* boven *Heidelberg*) zeggen, dat het Landtſchap, „ 't geen weleer den naam van *Taxandria* hadde, nu „ *Teiſterbandt* genoemt word. Met dezen naam nu hebben zy genoemt het geheele weſtelyke gedeelte van het „ *Frankiſche* gebiedt; gelyk zy het ooſtelyke den naam van „ *Ooſterbandt* gegeeven hebben. Doch of de *Franken* den „ ouden naam (van *Taxandria*) dus uitgedrukt of daar alleen eene zinſpeeling op gemaakt hebben, daar over wil „ ik in geen geſchil treeden. Dat *Ooſterbandt*, of *Ooſtervandt*, boven de *Schelde*, in *Henegouwen*, omtrent *Bouchain* geweeſt is, blykt uit de Geſchiedeniſſen der *Hollandtſche* Graven, uit den huize van *Henegouwen*, en dat *Jan zonder Genade*, zoon van Grave *Jan van Henegouwen*, geſneuvelt in een veldtſlag in het jaar 1302. Graaf van *Ooſterbandt* genaamt wordt. Insgelyks ſchynt het geen twyfel te lyden, of *Bandt*, aldus t'zamengeſtelt, wil zeggen een Landtſtreek, waar van men noch zegt *in den banne van*, enz. Maar het blykt zoo klaar niet dat *Teſterbandt*, of *Teiſterbandt*, zoo veel zou zeggen als *Weſterbandt*, of *Weſtlandt*, in tegenſtellinge van *Ooſterbandt:* want naar de reeds voorgedrage beſchryvinge van beiden, zyn deze Landtſchappen zoo gelegen, dat *Teiſterbandt* eer Ooſtelyk ſchynt te leggen, en *Ooſterbandt* daarentegen Weſt aan leit. Om nu niet daar benevens aan te toonen, door hoe groote landtſtreek zy van malkander afgeſcheiden zyn. Ook is het klaar te zien uit de oude Gedenkſchriften, dat de Graven van *Teiſterbandt*, zynde Heeren van *Heuſden* en *Altena*, afkomſtig zyn geweeſt van de Graven van *Kleve*, die zich lang voor het jaar 800. Graven van *Kleef* en *Teiſterbandt* geſchreven hebben, en voorgaven afkomſtig te zyn van eenen *Diderik*, Heer van *Kleef*, die geleeft zou hebben in het jaar 711. en gehuuwt zyn geweeſt met eene erfdochter van den Grave van *Teiſterbandt*. Hier komt noch by, dat men wel vindt (*Oſtro Gothi*) *Ooſter-Gotten* en *Weſter-Gotten* (*Viſigothi*) *Oſtphali* en *Weſtphali*; *Auſtrachia* & *Weſtrachia*, *Ooſtergoo*, en *Weſtergoo*, in welke benamingen geen diergelyke verandering gemerkt wordt. Alleen zou men konnen zeggen, dat *Neuſtria* gekomen is van *Weſtryk*, gelyk *Auſtria* is *Ooſtenryk:* zoo dat aan den anderen kant de gedachte valt, of *Teiſterbandt*, *Teſterbant* by verkortinge, gezeit is voor *Teſſenderbandt*, om dat het aan de *Teſſenders* (*Taxandri*) of der zelver Heeren, zynde uit de oude *Franken*, behoort heeft. Want dat *Aufridus*, of *Ausfridus*, Biſſchop van *Utrecht*, en laatſte Graaf van *Teiſterbandt*, Graaf geweeſt is van *Hoey*, *Teiſterbant*, *Brabandt* (*Bratuſpantii*) *Stryen*, en het Graafſchap *Rhie*, waar van *Antwerpen* de Hooftſtadt is, blykt uit zekeren brief van hem, die noch te vinden is; gelyk men hier boven zien kan op de titelen *Gilleyela*, en *Hero*; zie verder van dit Graafſchap *Teiſterbandt*. de titels *Gorichem*, *Halthna*, *Arclo*, *Yſſelſtein*, *Heukelum*, *Leerdam*. Doch het nader onderzoek en de bepaling hier van wordt overgelaten aan zulke, die hier in meer verlicht zyn, en beter in ſtaat om de oude Gedenkſchriften te doorſnuffelen.

Eyndii Kron. Zeel. l. cap. 7. *Pontus Heuter. in Genealogus.*

TEMPEL, (VAN DEN) eene Hofſtede omtrent *Berkel. Goudthoven* heeft het HUIS TEN TEMPEL, by *Overſchie* en *Berkel:* 't heeft nevens *Rodenrys* behoort aan Heer *Jan van Oldenbarnevelt*, Advokaat 's landts van *Hollandt* en *Weſt-Frieslandt*.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1291 *Goudh. fol.* 83.

TENCTERI, eene *Duitſche* Natie daar *Tacitus* in zyne *Jaarboeken* en in de *Zeden der Germaanen* met lof van ſpreekt. „ Hy zegt dat de *Uſipii* en *Tencteri*, naaſt aan de „ *Catten*, hunne landen en woonſteden hebben. Dat de „ *Tencteri*, behalven dat zy brave krygsluiden zyn, hunne „ noch hooger roem daar in beſtaat, dat ze, als de beſte „ ruiters, anderen in die kunſt overtreffen. Dat de roem „ der *Catten*, van 't beſte voetvolk te zyn, niet grooter is „ dan der *Tencteren* van 't beſte paerdevolk te zyn; dat „ ze zoo van hunne voorouderen opgebragt en geleert, „ en van hunne kinderen nagevolgt worden; dat „ daar in zich wel te oefenen, by hen een kinderſpel is, „ en eene eere daar in den anderen te overtreffen; dat „ daar de bedaagde en hoogbejaarde mannen zelfs noch „ hunne glorie in ſtellen: hun hoogſte huwelyks- en erfgoedt beſtaat in paerden, die de zoon ontfangt, niet de „ oudſte, maar de dapperſte en vroomſte. Dat de *Tencteri*, *Drenthers* en *Twenthers* geweeſt zouden zyn, word van veelen gelooft. Maar uit de eenigzins gelyke klank van naamen een volk te willen maaken, gelykt immers hier vry wat buitenſpoorig.

Corn. Tacitus Annal. lib. 13 *cap.* 56. *de mor. Germ. cap.* 32. *Picard. pag.* 129 *Pontan.* 1 *deel, fol.* 17.

TENNAART, een der 14 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Weſtdongerdeel*, onder het quartier *Ooſtergoo*; een aanzienlyk Dorp, en het tweede dezer Grietenije, heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Dokkum*. *Winſem*

TEN POST; zie POST. (TEN)

Winsem. TERBANT, een van de vier Dorpen der *Frieſche* Grietenije *Aengwirden*, onder het quartier der *Zevenwolden*.

TER CAPPLE, TER GOU, TER HORNE, TER NISSE, TER THOLEN; zie alle op de naamen CAPPEL, GOUDE, HORNE, NISSE, THOLEN, enz.

Petit pag. 194. TER NEUSE, een zeer goedt Dorp in *Vlaanderen*, heeft Bailjuuw, Schepenen, en andere bedienden ter juſtitie. Daar is ook door den *Staat* voor veele jaaren eene ſterke Schans (thans wel met Guarnizoen bezet) gebouwt. Zy legt byna in het midden van het verdronken landt, en is daarom niet wel te belegeren: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Walcheren*.

Winsem. TEROELE, of *Ter* OELE, een der 14 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Donjewarſtal*, onder de *Zevenwolden:* heeft Kerk en Predikant, die ook in gemeenſchap *Langweer* bedient, ſtaande onder 't Claſſis van 't *Heerenveen*.

TESSEL; zie TEXEL.

Leeuw. TETRODE, TETROEDE, een Heerlykheit in *Hollandt*, onder *Haarlem*, by *Breederoode*; daar een adelyk Geſlacht dien naam van gevoert heeft.

Alting Not. Germ. Infer. Pars I. *fol.* 123. TEUDERIUM. Twee dingen beweegen my om een weinig te zeggen van den rechten ſtandt en de gelegenheit van TEUDERIUM, hoewel het buiten de grenzen der *Friezen* is: vooreerſt, omdat het van *Ptolemæus* naaſt aan *Mediolanium*, eene Stadt der *Friezen*, geplaatſt wordende, deszelfs bepaalden ſtandt, dien ik boven bewezen hebbe, grootelyks beveſtigt. Ten tweeden, omdat het mede begreepen is in de oudſte woonplaatzen der *Chamaven*, die eerſt nabuuren van de *Friezen*, en naderhandt hunne Bondtgenooten geweeſt zyn. *Ptolemæus* maakt deze overeenkomſt en betrekking tuſſchen *Mediolanium* en TEUDERIUM, dat het laatſte van het eerſte in de breedte zuidwaarts aan afgelegen is 25 minuten, of zeſtigſte deelen van een graadt: in de lengte ooſtwaarts aan, liever LXXX minuten, als LXX. dat is, in eene rechte linie zuidooſt aan veertien gemeene Duitſche mylen inin een vierde, of ruim achtien uuren; het welk ten naaſten by zal uitkomen op die plaats in het landt der *Chamaven*, die gemeenlyk op den Humling / en hedendaags *Duderſtadt*, of, door een verkorting by ons gebruikelyk, *Duurſtadt* genoemt word, zynde dit een zeer gewoone benaaming, die aan zeer veele plaatzen in *Neder-Germaniën*, onder de *Batawers*, *Catten*, *Cherusken*, en andere gemeen is; en die nergens anders van aldus genoemt zyn, als van het inheemſche Thur / of Deur / het geen wy op eene andere plaats gezegt hebben dat een Vierſchaar of Gerechtshof beteekent. Ook kon een Griek nauwelyks eigentlyker uitdrukken het *Germaniſche* of Duitſche woordt *Duder*, of *Tuder*, als met het te noemen TEUDERIUM, en het aldus op de lyſt der Steden te zetten; dewyl een Stadt in het Griekſch *Polis* (πόλις) in het Latyn is *Opidum:* vervolgens Duderſtadt der *Chamaven*, ten opzicht van haaren ſtant en betekeniſſe, niet anders wil zeggen, als het geen *Ptolemæus* noemt TEUDERIUM OPIDUM. En echter hebben groote en aanzienlyke Uitleggers niet geſchroomt deze Stadt al te los en onbezonnen van haare plaats te verſchuiven, haar verre aan deezen kant des *Rhyns* ſtellende in het landt der *Sunchers* (in *Sunicis.*) Eveneens als of de zeer nauwkeurige Aardbeſchryver *Ptolemæus*, 't geen hy miſſchien zoo wat duiſter van *Aſciburgium*, *Mediolanium*, en *Theudurum* begreepen hadde, zonder verder omdenken, zou gemeent hebben *Over-Rhynſche* plaatzen te zyn, en niet geoordeelt, dat'er Steden van de zelfde of van een zeer na gelyke benaminge aan weêrkantten van den *Rhyn* waren. En wat wonder? dewyl zy opentlyk voorgeeven, dat zy ten opzicht van den goeden *Ptolemæus* alles vry hebben; wiens ſtellingen door geheel *Germaniën* zy zich niet hebben ontzien alle te gelyk de ſchop te geeven, en volgens hun luſt en goedtvinden te verſchikken en te verzetten. Dit TEUDERIUM ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, *Tab. I. Pars I.* even boven de rivier *Haſe*, die in de rivier *Amaſius* valt, en daar boven ziet men de CHAMAVI, welke benaming de gedachte Heer meent dat de *Romeinen* gemaakt hebben van het inlandtſche woordt *Ham-auwen*, *Cham-auwen*, dat is, *Hamlanden*, of *Hemrikken*, gelyk de *Friezen* zeggen: en dat de *Weſtfalingers* hier van noch zeggen, den Hamling / Hemling / Humling; gelyk men zulks hier boven zien kan op het woordt CHAMAVI. Insgelyks word dit *Teuderium* verbeeldt in *Tabula Germaniæ Magnæ*, *climate ſecundo*, een weinig aan den rechter kant van de rivier *Amaſius*. *Mediolanium*, hier vermeldt, ziet men in die zelfde Kaarten *Tab. V.* en *Tab. II. Pars I.* op den ſlinker oever van de rivier *Unſingis*, wiens breede mondt *Manarmanis portus* genoemt word; waar van men de titels kan nazien. Over de betekeniſſe van het inheemſche *Thur*, of *Deur*, en de benaamingen der plaatzen, die haaren oorſprong daar van ſchynen te hebben, kan men onzen Schryver wydlopiger nazien op de titels *Batavodurum*, *Batavorum oppidum*, en *Doreſtatum*. *Aſciburgium*, hier vermeldt, vindt men in meeſt alle de Kaarten van het eerſte deel boven den *Rhyn* op den *Germaniſchen* bodem, daar de *Druſiaanſche* Grift, met den naam van *Nabalia* uit den *Rhyn* naar den *Yſſel* (*Sala*) voortſchiet; insgelyks in *Tabula Germaniæ Magnæ*. Doch hier van moet onderſcheiden worden een ander *Aſciburgium*, gelegen aan dezen kant van den *Rhyn*, op den *Gauliſchen* bodem, tuſſchen *Noveſium* en *Vetera*, gelyk men kan zien *Tab. I. II. & III. Pars I.* in welke tuſſchenruimte men ook vindt een ander *Mediolanum*, toegenaamt in 't Ham. Ondertuſſchen is het bedenkelyk of *Aſciburgium* zoo veel wil zeggen als een *Burgt* op een *Eſch*, of *Eze*, dat is, op een bebouwde hoogte, gelyk de Heer *Alting* meent; dan of het beduidt de Burgt van *Aske* (*Aſco*, *Aſcon*) zynde een eigen naam onder de oude *Friezen*, en waarſchynlyk onder andere *Germanen* gebruikelyk.

Ad Batavo-Durum.

TEXEL, TESSEL, een Eilandt in de *Vereenigde Nederlanden*, niet verre van den Noordlykſten uithoek van geheel *Hollandt*, in de *Noordt-* en aan den mondt van de *Zuiderzee:* met een groote Schans en goede Reede voor de ſchepen, op de Zuidkuſt ten Weſten, voorzien. Het jaar 1170. (andere ſtellen een ander jaar, wy volgen *Gothofr. Pantaleon*, die toen omſtreeks geleeft heeft) was een rampſpoedig jaar voor *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Vlaanderen*, doch inzonderheit voor de *Friezen*, omdat eene zeer erbarmelyke zee en zeevloedt, niet ſlechts veele huizen en hutten, maar zelfs Landen, Steden, en Dorpen, met al dat 'er in en omtrent was, wegnam, en onder, of in haare golven begroef, wegſpoelde, en verbergde; 100 duizent en meer menſchen, vee, enz. medeſleepende. De Landen daar, even te vooren, een kleine boezem was, en die als aan den anderen raakten, quam eene volle Zee tuſſchen beiden. Eenige ſtukken van 't vaſte landt afgerukt, kreegen de gedaante en naamen van Eilanden. Geene oorlogen, hoe zwaar ook, deeden zoo veel ſchade dan toen de zee. De zeegolven ſloegen tegen de muuren der Stadt *Utrecht* aan, en voor de poorten wierd zeeviſch gevangen. *Frieslandt* leed het meeſte; want al 't landt tuſſchen *Teſſel*, *Medemblik*, en *Stavoren*, verdronk t'eenemaal, of wierd met water overſtroomt. Men zag eene groote *Zuiderzee* in plaatze van landt. *Texel* en *Wieringen*, tot dien tydt aan 't vaſte landt, wierden Eilandtjens. In *Hollandt* en *Zeelandt* zyn door menſchelyke vonden, namelyk, dyken, dammen, enz. de landen droog geraakt of boven gekomen; maar *Frieslandt* heeft dat geluk niet gehad: echter begint het landt niet verre van *Texel*, op het einde van *Weſt-Frieslandt*, weêr 't hoofdt op te ſteeken, zoo dat'er ligt noch met den tydt (gelyk reeds al geſchiedt is) meer landt zou konnen aangewonnen worden. In oude tyden wierd *Texel* een Graafſchap genoemt, vaſt aan *Wieringen*, daar nu een zee en vloedt van drie mylen tuſſchen deurgaat. Die genegen is meer van *Texels* vruchtbaarheit, enz. te weeten, zie de byvoegzels op *Guicciardyns Nederlandt. fol* 145. In 't jaar 1672. hadden de *Engelſchen* met de *Franſchen* eenen aanſlag geſmeedt, om daar te landen, en zich meeſter van *Texel* te maaken: het zou ook tot het uiterſte nadeel van *Hollandt*, en der andere Provintiën gewiſſelyk ten einde gebragt zyn geweeſt, indien Godt het niet wonderlyk verhindert hadde, door 't geeven van eene Ebbe tegen den natuurlyken en gewoonen loop, twaalf uuren lang duurende, die den vyandt het landden belette; waar op een ſtorm volgde, daar de vlooten elendig door gehavent wierden. Deze buitengewoone Ebbe was alleen by *Texel*, niet aan of op de *Zeeuwſche* kuſt, dat de zaak noch te zeldzaamer en verwonderlyker maakt. De Dorpen op het Eilandt *Texel* zyn; *Walenburg*, *Koog*, *Borg*, *Ooſtereind*, *In den Hoorn*, en *Schilde:* hebben alle Kerken en Predikanten, ſtaande onder 't Claſſis van *Alkmaar*.

De Raey pag. 267.

Voſſius Jaarb. pag. 94. *ſeqq.*

Schotan. Kr. van Friesl. fol. 106.

Montan. in Guicc. fol 145.

Valken. verwart Europa, pag 805.

Houve 1 *deel, fol.* 119.

TEXLA. *Texel*, *Teſſel*, is volgens een Giftbrief van Keizer *Otto den III.* van het jaar 985. geweeſt een zeer groote Landtſtreek, in haaren omtrek bevattende al het landt dat 'er is over *Kinheim* (*Kinnemum*) en het Y, tuſſchen de *Noordtzee*, het overgroote Meer, dat is, de *Zuider zee*, en de *Sala*, of *Yſſel*ſtroom. Deze Landtſtreek wierd gedeelt in drie Graafſchappen, namelyk WASALANT (aldus meenen wy word dit woordt recht geſchreven) KINHEM en TEXLA, in een nauwere betekenis; die de Keizer, nauwelyks een aankomende jongeling geworden, meeſt op aanſtaan en raadt van zyne Moeder de Keizerinne, en den Aartsbiſſchop van *Trier*, door eene gifte alle te gelyk wechgeſchonken heeft aan Graaf *Diderik den II.* zynde de Keizerin zuſter van de Schoondochter van *Diderik*, aan wier kinderen dit alles zou verſterven; en de Aartsbiſſchop zoon van den Begiftiger. Te onderzoeken hoe verre dit Graafſchap zich uitgeſtrekt heeft, zou onnut en overtollig zyn, dewyl ik meene, dat'er hedendaags miſſchien nauwelyks iet meer van overig is, behalven de Eilanden TEXEL en *Wieringen*. Dat'er ook een Kaſteel is geweeſt van den zelfden naam, zynde de Hooftplaats van de Landtſtreek (*Pagi*) en 't Graafſchap, is daar genoeg uit af te neemen, dat Graaf *Willem de I. Ada*, zyne overleden broeders dochter

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. *fol.* 179.

in het jaar 1211. derwaarts verzonden heeft om daar bewaart te worden; volgens het geen in het Perkamenteboek van *Utrecht* verhaalt word van den Schryver, die in dien zelfden tydt geleeft heeft. Deze landtſtreek ziet men met den naam van TEXLA PAGUS getekent tuſſchen de rivier KINNEM en de *Iiſla ſeu Iſala inferior*, dat is, den beneden-*Yſſel*, in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. II. Pars II.* De drie mindere Graafſchappen, waar in deze landtſtreek verdeelt wierd, ziet men *Tab. VII.* als KINHEM *Comitatus* over de rivier *Kinnem*, langs de *Noordzee*, daar na TEXELA, nu al een Eilandt zynde, en daar op *Texla Arx*, dat is, het Kaſteel, zuidwaarts aan *Wierinc-lande*, en noch meer naar het zuiden toe, *Waſalanda Comitatus*, dat is, het Graafſchap *Waaslandt*, zich uitſtrekkende byna tot aan *Hoorn*. Insgelyks *Tab. VIII.* daar *Wierink-landt* nu al voor een gedeelte als een Eilandt vertoont word, van het vaſte landt afgeſcheiden; zie den titel *Wiron*, en *Waſalanda*; naderhandt *Weſt-Frieslandt:* alle beſloten tuſſchen de rivieren de *Kinnem* en de *Iſla*, of *Iſala*, waar van men de titels kan nazien. Wat de benaming belangt, de Heer *Alting* oordeelt niet onwaarſchynlyk, dat *Texel*, of *Teſſel*, zooveel wil zeggen, als 'T YSSEL, of HET YSEL, en dat dit Eilandt van de rivier SALA, daar voorby of doorloopende, den naam gekreegen heeft: want dat *Teſſel*ſtroom, en *Teſſelgat* niet anders kan betekenen als de *Stroom* en het *Gat* van den YSEL, of YSAAL, dat is, van het Y *Salica*, of *Saliorum*, gelyk men zulks kan zien op het woordt SALA. Dat het Graafſchap *Kinhem*, dat hier *Kinnemum* genoemt wordt, niet is *Kennemerlandt*, toont onze Schryver op het woordt *Kinhem*, en *Kinnemaria*, alwaar van de gifte des Keizers *Otto den III.* aan *Diderik den II.* geſproken wordt; als ook boven op den titel *Hollandia*; daar de Heer *Alting* zegt, dat de Zuſter van de Keizerinne *Theophania* getrouwt is geweeſt aan *Arnulphus*, den zoon van Grave *Diderik den II.*

Brugm. pag. 6. Pont. Heuter. rerum Burg. lib. 6. geneal. Teiling.

TEYLINGEN, een oudt Huis of Kaſteel; voortyds was 't de rezidentie of 't verblyf der Heeren van *Teylingen:* doch vermits zy, in de t'zamenzweeringe tegen Grave *Floris den V. van Hollandt*, *Zeelandt*, enz. mede ingewikkelt waren, wierden hunne goederen aangeſlagen, en verbeurt verklaart. Het Huis te *Teylingen*, aan de Domainen der Graaflykheit gehecht, is eene verblyfplaats der Houtveſteren van *Hollandt* geworden. 't Word nu *Niew Teylingen* genaamt, tot onderſcheidt van *Oud Teylingen*, nu 't Huis te *Lokhorſt* (gelegen in *Warmondt*) genoemt. Op *Teylingen* ſtorf de ongelukkige Vrouwe *Jakoba van Beijeren*, Gravinne van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. in 't jaar 1436. *Dirk van Teylingen*, zoon van *Willem van Teylingen*, by Vrouwe *Geertruid van Woerden*, hadde met *Gerard van Velſen* aangeſpannen tegen Grave *Floris*, en daar door verloor hy alle zyne goederen: echter behield zyne zuſter, volgens *Pontus Heuterus*, haar leven lang de Heerlykheit van *Teylingen*. Hun Geſlachtregiſter vindtmen by *S. van Leeuwen* en *W. van Goudthoven*.

Leeuw.

TEYLINGERBROEK, is een ſtreek Landts tegen over *Voorburg* in *Delſtandt*, onder den ban van *Stompwyk* behoorende.

Voſſii Jaarb. pag. 6.

TEYSTERBANDT, eertyds een Graafſchap in deze Landen. Waar het lag, en wat het in zich begreep, vervat *M. Voſſius* in deze weinige regelen. „ Onder den „ naam van *Teyſterbandt* wierd het Eilandt *Batavia* ver„ ſtaan, dat van de *Maas* en *Waal* omringt word, als ook
O. H. Kr. fol. 255. „ de nabuurige Landen. Onze *Oude Hollandtſche Kronyk* drukt het eigentlyker uit, en zegt; „ Dat het Graafſchap „ *Teyſterbandt* een gedeelte van *Thielerwaerdt* was, ne„ vens het geen in de *Betuwe*, en geheel *Bommelerwaerdt* „ lag, het welk (vervolgt de Schryver) nu al t'zamen „ *Gelre* toebehoort. Hy doet'er by, dat de Grave van *Kleef* dat Graafſchap van den Biſſchop van *Utrecht* te leen hield, als des Biſſchops Meeſter-kamerling. *Pontanus* zegt, of wel *Slichtenhorſt*, dat het Graafſchap *Teyſterbant* in eene zonderlinge grootachtinge geweeſt is; bekent onder de *Franſche* Koningen, meer dan 100 jaaren voor den tydt van *Karel den Grooten:* in zich begrypende niet alleen de *Thielſche* en *Bommelſche waerdt*; en 't gebiedt van *Workum*, *Altena*, *Heuſden*, *Arkel*, *Vyanen*, *Kulemburg*, *Buuren*; maar ook de gantſche landtſtreek van de *Lek* en *Linge*, tot aan de oude *Maas*. Alzoo'er verſcheide drukken van de *Hol-*
Leeuw. landtſche Kronyk zyn, trekt *S. van Leeuwen* deze woorden
Bat. Ill. fol. 89. aan: „ Dat het Graafſchap *Teyſterbandt* het gebiedt heeft „ over de Steden en Landen van *Thiel*, *Bommel*, *Arkel*, „ *Heuſden*, *Altena*, *Vyanen*, *Kuilemburg*, *Buuren*, *Leerdam*, „ *Aſperen*, *Heukelom*, tot de oude *Maas* toe. In eenen anderen druk, daar de Leenmannen der Kerke van *Utrecht* in opgetelt worden, ſtaan, boven de genoemde landen, noch *Heuſden*, *Altena*, en *Woudrichem*, doch zoo, dat uit des Schryvers woorden niet blykt, immers zeer duiſter, of
O. H Kr. fol. 253. die wel onder *Teyſterbandt* behoort hebben. „ De Grave „ van *Kleef* (zegt hy) is des Biſſchops Meeſter-kamerling, „ en houd het van 't *Sticht* te leene, dat is een deel van „ *Tielrewaerdt*, en wat in de *Betuwe* en heel *Bommeler-*
„ *waerdt* is, dat nu al *Gelre* toebehoort; ende noch houdt „ hy dat landt van *Heuſden* met'er buuren ende ſtede, en„ de dat landt *Altena*, met het Slot, ende Stede *Woudric-*„ *hem*. *Pontanus* zegt; „ Het Graafſchap *Teyſterbandt* be- *Pontan.*
„ vat niet alleen den *Bommeler-* en *Thielerwaerdt*, en 't geen *Hiſtor.*
„ onder 't gebiedt van *Heuſden*, *Altena*, *Arkel*, *Vyanen*, *Gelr.*
„ *Kuilemburg*, en *Buuren* behoort; maar ook de ganſche *lib. 4.*
„ ſtreek van de *Lek* en *Linge* af, tot aan de oude *Maas:*
daar *Pontus Heuterus* byna mede overeen komt. „ Het *Pontus*
„ Graafſchap *Teyſterbandt* (zegt hy) heeft van oudts be- *Heuter.*
„ grepen de *Bommeler-waerdt*, het gebiedt van *Heuſden*, *lib. 6. in*
„ *Arkel*, *Altena*, *Vyanen*, *Kuilemburg*, *Buuren*, en al dat *geneal.*
„ van de *Lek* en *Lingen*, tot aan de oude *Maas* legt. Hy *Heuſd.*
maakt wel van den *Thielerwaerdt* geen gewag in 't byzonder, echter ſchynt het dat hy dien daar onder bevat heeft. *M. van der Houve* ſtelt onder *Toxandria* (*Teyſterbandt*) be- *Houve*
hoort te hebben, *Kuilemburg*, *Thiel-* en *Bommeler-waerdt*, *Handv.*
Heuſden, *Beuſekom*, *Altena*, *Zoelen*, *Aveſaat*, enz. Wy zul- *Kron.*
len 't hier by laaten beruſten, zonder ons verder in te laa- *2 deel,*
ten of het woordt *Teyſterbandt* van *Heyſters*, of van 't *Weſ-* *fol. 124.*
ten, of ergens anders van daan komt, alzoo het maar gif- *Gisb*
ſingen zyn die geene zekerheit hebben. *Aufrid*, Graaf van *Kling.*
Teyſterbandt en *Hoeye*, geworden Biſſchop van *Utrecht*, *in de-*
heeft dit vermaarde Graafſchap *Teyſterbandt* aan verſcheide *ſcript.*
lappen geſcheurt, niet lang voor het jaar 1000. hebbende *Germ.*
het ten deele aan zyne vrienden, ten deele aan *S. Marten* *pag. 107.*
of de Kerk van *Utrecht* gegeeven: en zoo is het Graafſchap *Pontan.*
met hem verſtorven; ſchoon naderhandt de naam daar *1 deel,*
van by de Graven van *Zutphen* en Vorſten van *Gelder* weêr *fol. 48.*
opgenomen is; enkelyk om dat zy'er een goedt rak van *en 2 deel*
bezaten. [Zie hier meer van boven op den titel van *fol. 51.*
TEISTERBANT.]

THAMEN, een Dorp in het *Nederſticht* van *Utrecht:* *Houve.*
heeft Kerk en Predikant, die ook den *Uithoorn* bedient, ſtaande onder 't Claſſis van *Utrecht*.

THELDEN. Hier van word gewag gemaakt in de *Alting*
Giftbrieven van de Keizeren *Otto den III.* van het jaar *Not.*
996. en *Lotharius den II.* van het jaar 1134. als zynde een *Germ.*
Renthof (*Curtis*) dewelke door gifte van den Grave van *Inſer.*
Zutphen gekomen is aan de Abdye van *Elten*. Men vindt *Pars II.*
hedendaags een Steedtje van *Twente*, met name *Delden*, *fol. 171.*
niet verre van de *Zutphenſche* grenzen; insgelyks heeft men een Dorp van dien naam in het Graafſchap zelf, een gemeene Duitſche myl en een vierde van de Hooftſtadt. Men kan nauwelyks twyfelen, of een van beiden word hier gemeent. Het Steedtje *Delden* ziet men getekent THELDEN *Tab. VI. Pars II. in Comitatu Twente ſeu Gore*; zie boven op *Delden*.

THEODARDUS, vyfde Biſſchop van *Utrecht*, een *O H Kr.*
Fries van geboorte: hy wendde zeer grooten vlyt aan om *fol. 46.*
de noch Heidenſche *Friezen* te bekeeren. In hem word *Beka.*
geroemt zyne miltdadigheit in aalmoeſſen, ſtrengheit in *Schotan.*
vaſten, waaken, bidden, en uitmuntendheit in alle deugden; als ook zyne tamelyke geleerdheit. Hy bekleedde dien Stoel niet langer dan zes jaaren: ſtorf in 't jaar 800. legt in *S. Salvators Munſter* begraaven: is van den Paus gecanoniſeert. *Hermacarus* volgde hem.

THEODEN. Het lydt geen twyfel, of deze plaats *Alting*
word nu ter tydt DIEDEM, en by verkorting DIEM *Not.*
genoemt; zynde een Dorp van het Graafſchap *Zutphen*, *Germ.*
tuſſchen *Doetichem* en *Zevenaar*, in het jaar 824 geſchon- *Inſer.*
ken aan de Kerke van *Utrecht*. Deze plaats ziet men met *Part II.*
den naame van THEODON verbeeldt *Tab. VI. Pars II.* *fol. 170.*
even boven *Zevenaar*, tuſſchen den *Rhyn* en den *Yſſel*, daar genaamt *Iſala Vetus*, de oude *Yſſel*.

THEODORICUS DE I. en de XXXI. Biſſchop; zie DIEDERIK DE I.

THEODORICUS, of DIEDERIK DE II. zie op DIEDERIK DE II.

THEOLF, DELF. Dit is in het jaar 889. niet anders *Alting*
als een Renthof / Pachthof / of Pachthoeve geweeſt (*Hoba*, *Not.*
Manſa, *Quæſtoria Villa*) aan de zuidelyke landtſcheidinge *Germ.*
van het Graafſchap van *Gerolfus*, welke landtſcheidinge *Inſer.*
Suthardeshage, en daar ter plaatze DELF genoemt word, *Pars II.*
of, naar een harder uitſpraake van dien tydt, THEOLF: *fol. 171.*
want de Afſchryver heeft verkeerdelyk in het einde van het woordt een E geſchreven voor een F, en'er aldus THEOLE van gemaakt. Zy is te gelyk met noch zeven andere Pachthoeven toen ter tydt, door miltdadige gifte van Keizer *Arnulphus*, gevoegt by de goederen van *Gerolfus*. Dat ze naderhandt Heeren heeft gehadt, die daar van den geſlachtnaam gevoert hebben, kan men zien uit een brief van Gravinne *Ada*, van het jaar 1205. Insgelyks maakt Graaf *Willem*, zoon van *Ada*, in het jaar 1222. gewag van DELF. Ik heb nergens voor vaſt en zeker beſchreven gevonden, wanneer het een Stadt geworden is: doch dat het in het jaar 1260. een Stadt is geweeſt, getuigt het Stadts zegel, van Schepenen van DELF gehangen aan zekeren brief, aangehaalt van *Boxhorn*. Het is al voor lange jaaren een zeer aanzienlyke, nette, en welbegoedigde Stadt geweeſt, zynde de derde in rang onder de *Hollandtſche* Steden; gelegen op een vruchtbaaren grondt, een gemeene

meene Duitſche myl en een vierde van den *Haag*, en twee mylen en een vierde van *Rotterdam*. D'Opſteller van de groote *Nederlandtſche Kronyk* ſchryft, dat hy ergens geleezen heeft, dat de Stadt DELFT omtrent het jaar 1073. eerſt gebouwt is van Hertoge *Godefroy met den Bult*, doch van Grave *Willem* met voorrechten en Handtveſten beſchonken. THEOLF ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. II. III.* en *V.* en de landtſcheidinge *Sutbardeshage*, zich ſtrekkende van het riviertje *Liora* (*Liere*) tot aan den *Rhyn*; hier van kan men nazien den titel *Zutherdeshage*. Van dit Graafſchap van *Gerolfus*, hem geſchonken van Keizer *Arnulphus*, zie op den titel *Hollandia*. Hier in ziet men ook hoe de inlandtſche uitſpraak van *Delf*, of *Dilf*, naar den trant van dien tydt, verandert is in THEOLF; gelyk *Diedem* in THEODEM; *Diedenhove* in THIONVILLE; *Stryen* (*Stria*) in STREONAS, gelyk wy zulks hier boven uitvoerig betoogt hebben op het woordt LEOVARDIA: zie van deze Stadt breeder op DELFT.

Alting Not. Germ. Infer. Pars I. fol. 124

THEUDURUM. In een oudt Reisboek, het welk men gewoon is het Reisboek van *Antoninus* te noemen, word beſchreven eene reize van *Colonia Trajana*, gelegen in het landt der *Bataweren*, tot aan *Keulen* aan den *Rhyn*, (*Colonia Agrippinenſis*) loopende door het landt der *Gugernen*, *Sunikers*, en *Ubiers*, ter lengte van LXXI. M. P. gelyk men het vindt in de uitgegeeve boeken; dat is 71000 paſſen, of ſchreeden, uitmaakende 18 gemeene Duitſche mylen, min een vierde. Doch zonder twyfel is hier een misſlag begaan, dewyl beide de plaatzen die den naam van *Keulen* draagen, dat is, *Colonia Trajana*, en *Colonia Agrippinenſis*, zelfs naar een rechte linie, verder van malkander afleggen. Het lyd derhalven nauwelyks twyfel, of daar heeft naar de oude ſchryfwyze geſtaan CXXI. dat is, hondert en een-en-twintig, waar van de Affchryver, dom en onverſtandig, LXXI. gemaakt heeft. En deze misſlag begaan hebbende, heeft hy de andere getalletters ook verandert, op dat hy weêr het hooftgetal van LXXI. zou krygen, het welk zoo plomp verbrodt was. Dit toont de Heer *Alting* aan, dat van hem in het rekenen van de afgelegenheit der plaatzen, tuſſchen *Colonia Trajana* en *Colonia Agrippina*, meer dan zesmaal gedaan is, en dat hy heel ſchrander en gauw het veroorzaakte quaadt heeft zoeken te verbeeteren, met de talletter X viermaal uit te laaten, en tweemaal in een V te veranderen. Dewyl de baarblykelyke waarheit van zelve ſpreekt, dat het zoo met de zaak uitkomt; want dat het ontfaalbaar is, dat *Colonia Agrippina* (*Keulen* aan den *Rhyn*) nadat men *Tiberiacum* voorby is, net XXVIII. M. P. dat is, zeven gemeene Duitſche mylen van *Juliacum* af is: *Juliacum* wederom van *Coriovallium*; gelyk *Antoninus* zelf in eene andere reize erkent, dat *Keulen* (*Colonia*) van *Atuaca* af leit M. P. XXIII. doch naar waarheit XXII. dat is, vyf gemeene Duitſche mylen en een halve. By gevolge zyn 'er vyftig M. P. dat is, 50000 ſchreeden weſtwaarts aan van den *Rhyn* naar de *Maas* toe; zoo dat 'er noch een-en-zeventig (71000) moeten uitgemaakt worden van de *Maas* tot aan den *Rhyn* en de *Colonia Trajana*; het welk op deeze wyze gevonden wordt. Van *Coriovallium* ('t welk ik hier boven getoont hebbe dat Kieper is in het dal) tot aan *Theudurum*, 't welk de naam zelfs en de gelegentheit aanwyſt dat Tuddert is, zyn M. P. XI. dat is, drie gemeene Duitſche mylen min een vierde. Van *Theudurum* tot aan *Sablones*, in de moedertale Santhof/ waar tuſſchen men heeft *Medemeriacum*, zyn M. P. XXIV. dat is, zes gemeene Duitſche mylen. Van *Sablones* tot aan *Colonia Trajana*, door *Mediolanum*, dat recht in 't midden legt, zyn M. P. XXXVI. dat is, negen gemeene Duitſche mylen. Wat nu dit THEUDURUM belangt, het zelve is een Stadt in het landt der *Sunchers* (*Sunicorum*) of het landt van *Gulik*, niet meer dan een gemeene Duitſche myle van ons gebiedt, dat wy hebben in het landt van *Overmaas:* en heeft deeze plaats de benaming gekreegen van Thiet/ of Theut/ dat is, *Volk*, en *Durum*, dat is, een *Gerechtsplaats*, of *Gerechtshof*, om dat men daar misſchien voor het volk de Vierſchaar, of het Gerecht gehouden heeft onder de *Sunchers*. Tot dus verre de Heer *Alting*; en is iemant begeerig om te weeten, wat talletters die Schryver meent dat in de Reiskaarte door den Affchryver verandert zyn, die kan zulks in den Latynſchen text nazien. Wy meenen den zin van den Schryver en de zaak zelve zoo klaar uitgedrukt te hebben, als het in eene overzetting geſchieden kon. Want de oude benamingen der plaatzen moſten hier, gelyk in meer gelegentheden, noodzakelyk behouden worden. Aldus kan *Colonia Trajana*, *Gugerni*, *Sunici*, *Mediolanum*, *Coriovallium*, elk op zyne plaatze worden nagezien. Doch men moet in acht neemen, dat *Mediolanum*, hier gemeldt, veel verſcheelt van *Mediolanium*, gelyk zulks boven op dezen titel getoont word. Men vindt de eerſte van deze twee plaatzen aldus getekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. I. Pars I.* tuſſchen de *Maas* en den *Rhyn* in *Gugernis*, nu *Moylandt*, in 't Ham: daar ziet men *Colonia Trajana*, dicht by de ſcheidinge *Mediolanum* van den *Rhyn*, en *Sablones*, Santhoven/ de rechterhandt af. Insgelyks *Medemeriacum*, Ampeel/ omtrent de rivier de *Roer*, vallende in de *Maas*, zynde nu een Dorp genaamt *Swalm*, volgens 't gevoelen van *Cluverius*; en noch verder af *Theudurum:* waar na volgt *Pons Moſæ*, de *Brug van de Maas*, waarſchynlyk omtrent *Maaſtricht*, en daar dicht by *Coriovallium*. Een weinig hooger boven de *Roer* is *Juliacum*; nu *Gulich*, en de rechterhandt af naar den *Rhyn*, *Tuberiacum*, nu Bereheim; zie deze plaatzen noch klaarder *Tab. II.* en *III. Pars I.* Maar *Mediolanium* ziet men *Tab. V.* aan de rivier *Unſingis* by *Larius Lacus*. Dat Theut/ of Thiet/ Diet/ Volk betekent, is van den Heere *Alting* op den titel *Germania*, en op meer plaatzen aangetoont: en dat het woordt *Durum*, waar van dit *Theudurum* is t'zamengeſtelt, een *Gerechtshof*, een plaatze des Gerechts betekent, is van dien zelfden Schryver wydloopig verklaart op de titels *Batavodurum*, en *Batavorum Opidum*.

XXVIII XXII. L.

THIAMERSWERVE, is een Dorp in *Fivelingo*, aan het *Damſterdiep*, 't welk *Emo van Werum* de eere aandoet van het een aanzienlyk *Plebaan* (*Plebanus*) dat is, *Paſtoor*, volgens onze ſpreekwyze, toe te ſchryven, op het jaar 1209. Hedendaags wordt het genoemt TIAMSWEER, niet meer dan een groot quartier van een uur boven *Appingadam*. TIAMERSWERVE ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. IX. Pars II.* even boven de rivier *Fivela*. *Thiam*, of *Tjamme*, oordeele ik te zyn een eigen naam, noch by de *Friezen* gebruikelyk. *Alting Not Germ. Infer. Pars II. fol. 171.*

THIEDERADESKERKE is geweeſt een Kerk, die *Burchardus*, Biſſchop van *Utrecht*, zelfs in het jaar 1101. geſchonken heeft aan de Kanoniken van *S. Jan*; als het zekerſte hulpmiddel voor zyne noodlydende ziele. Omdat nu de zelfde naaſt was aan *Duble*, of *Dubla*, dicht by *Dordrecht*, zal men ze misſchien in den *Biesbos* moeten zoeken. THIET, TIET, TIETE, is een mans naam by de *Friezen* gebruikelyk; nu worden naar de Frieſche ſpreekwyze, in het t'zamenſtellen van woorden, wel dikwyls ingevoegt de lettergreepen DERA, als in *Ferwerderadeel*, van *Ferwerd*, *Hennaarderadeel*, van *Hennaart*, *Wonzeradeel*, van *Wons*. *Duble* ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. V. Pars II.* een weinig onder *Thuredrecht*; zie ook den titel. *Alting Not Germ. Infer. Pars II. fol. 171.*

THIEL, TIEL, THYL, is geweeſt een ſterke Stadt (doch nu daar niet voor te rekenen) in *Gelderlandts* zuiderdeel, onder het quartier van *Niewmeegen*, in de *Nederbetuwe*, aan de rivier de *Waal*, die de veſten van de Stadt aan de rechter zyde beſpoelt. Het is een der oudſte Steden in *Gelderlandt*; legt van *Niewmeegen* vier uuren, van *Zaltboemel* drie, en van *Buuren* twee uuren. Is tamelyk neeringryk, wegens haare goede en koorenryke velden, en de dagelykſche op- en nedervaart der ſchepen, langs de gedachte rivier, waar door 'er veel kooren uit de naburige Dorpen, nevens meer andere waaren, van Ooſt en Weſt gebragt, van en door vervoert worden: ook vindt men daar, en daar omtrent, veel gevogelte, enz. tam, wilt, en ander diergelyk vee. De *Rhyn*, *Waal*, *Maas*, en *Yſſel* geeven 'er een gedurige verfriſſinge van water, en aangename veranderinge, daar by grooten toevloedt van alles, waarom 'er 's weeks drie merktdagen worden gehouden, de beſte 's Maandaags, de twee andere Woensdaags en Vrydaags. *Thiel* is bekent voor eene Stadt die, buiten alle tegenſpraak, midden in het Eilandt der *Bataveren*, tuſſchen de twee armen van den *Rhyn*, namelyk de *Waal* en *Rhyn*, die zynen naam by de ſcheidinge blyft behouden, gelegen; is ook al van oudts een der aanzienlykſte Steden van *Batavië*, nu ten deele *Gelderlandt*, geweeſt; de *Betuwe* heeft 'er noch den naam van behouden. Den oorſprongkelyken naam van *Tiel*, achtmen *Tyl* geweeſt te zyn; welke ſpellinge men noch in oude zegels vindt, van over meer dan 350 jaaren, beteekenende eene *Ry*. Men giſt dat in den aanvang deze plaats, niet dan een Haven zynde, met een *tal*, *tyl*, en *ry* viſſchers-huizen, of hutjens bebouwt zal zyn geweeſt, die, om de bequaame gelegenheit van de Landeryen aan den *Waal* kant gelegen, allenx aangroeijende, en meer hutjens bykomende, met een Burgt zal verzekert zyn geweeſt; die ook vermoedelyk van de *Deenen*, in het jaar 1200. vernielt is; doch onder *Raynald den I.* op niews herbouwt, en het *Tolhuis* genaamt: maar in den volgenden oorlog al weder om verre geraakt. Na dat deeze plaats eene Stadt geworden, met hooge muuren omringt, ook met ſteene toorens geſterkt was, behieldze echter haaren eerſten naam van *Thiel:* voerde ook van haar begin af tot op het jaar 1336. eenen *Burgt*, met eenen daar voor ſtaanden *Leeuw*, ten wapen. Het voorgeeven van eenigen, dat *Thiel* het oude *Thule* zou zyn (omdat voor 't Raadthuis, by het afbeeldzel van Keizer *Henrik*, die *Thiel* met veele privilegiën begiftigt heeft, gelezen wierd het halve vers van *Virgilius*; *tibi ſerviat altera Thule*) is een botte misſlag van die dat in *Gelderlandt* willen brengen. Eenige zyn van gedachten, dat *Thiel* voortyds de Hooftſtadt van het Graafſchap *Teyſterbandt* geweeſt zou zyn, en dat *Bommel*, *Heuſden*, *Buuren*, *De Raey pag 271.* *Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel. fol. 41.* *Pontan. fol. 42.* *S. van Leeuw. Bat. Ill. fol. 208. 209.*

Kuilemburg, *Vyanen*, enz. daar onder behoort hebben. Wanneer *Thiel* eerſt een Stadt geworden is, blykt niet zeker, noch uit de Handtveſten, noch uit de Kronyken: maar zulks heeft *Thiel* met veele andere Steden gemeen, het zy door verlies van brandt, roof, watersnoodt, of andere ongevallen. Men vindt echter dat *Thiel* in de jaaren 454. en 460. een Haven van *Franſch Nederlandt* geweeſt is: ook ſtaat'er in een oudt geſchreven Jaarboek, op het Stadthuis te *Thiel* beruſtende, aangeteekent; dat in 't jaar 618. onder 't Keizerryk van *Heraclitus*, *Dagobert*, Koning der *Franken*, aldaar aanlanddc: dat hy, na 't ſtichten van een Bedehuis binnen *Thiel*, *Hollandt* zich onderdanig zou gemaakt, en daar boven *Wiltenburg* gebouwt hebben, of wel *Utreeht*, met den naam van *Trajectum*. Derhalven is die Stadt ook een van de eerſte, die in de *Nederlanden* de Chriſtelyke religie omhelſt hebben; daar op is voorts het Graafſchap *Teyſterbandt* gevolgt, en in 't jaar 695. buiten *Thiel*, te *Sandyk*, eene Kerk ter eere van *St. Vincent* opgerecht; die door de *Waalen*, binnen *Thiel* in bezettinge, vernielt is. Drie jaaren daar naſchonk *Karel Martel* (698) de Stadt *Thiel* aan *S. Marten*, of de Kerk van *Utrecht:* naderhandt is die giſt door Keizer *Lodewyk*, en andere Koningen bekrachtigt. *Pipyn* ſtichtte te *Thiel* de Canoniſye van *S. Walburg*; maar zy is, door eenen der *Reynalden van Gelder*, naar *Arnhem* overgebragt. *Thiel* heeft veel door brandt, watersnoodt, en oorlogen moeten uitſtaan: tweemaal is 't door de *Noormannen* en *Deenen*, in de jaaren 838. of 880. geplondert, die voorts *Nederlandt* doorſtroopten: daar na nochmaals in 't jaar 1007. of 1009. In het jaar 1134. wederom. In 't jaar 1136 is 't grootſte deel, en in 't jaar 1420. de geheele Stadt, tot den grondt toe, afgebrandt, niets bleef'er over dan de *S. Walburgs* Kerk, de *S. Martens* Kerk, het *Tolhuis*, en noch tien andere huizen. Hoedanig deze Stadt door de *Noormannen*, en daar na by ongeval door 't vuur vernielt wierd; hoe door de *Hollanders* ingenomen; hoe'er oorlog tuſſchen *Brabandt* en *Gelder*, wegens *Thiel*, ontſtont; hoe die Stadt, tot dien tydt toe *Brabantſch* geweeſt, door *Rainald den II.* verovert en ontveſt wierd; hoe vervolgens *Thiel* en *Herwaarden* tegen *Heuſden* verwiſſelt, weêr ingenomen, weêr door andere gewonnen, en eindelyk van *Breederoode*, voor *Blois*, verovert, ook naderhandt door Hertog *Willem* vermeeſtert zy, vindt men by *J. J. Pontanus*. *Valkenier*, in zyn *verwart Europa*, ſpreekt beknopt aldus van *Thiel*, zelfs van zyne wiege af. *Thiel*, zegt hy, heeft omtrent het jaar na Chriſtus geboorte 450. onder Keizer *Valentiniaan de III.* groot begonnen te worden, uit de reliquiën van het *Roomſche* Ryk in het Weſten, door *Attila*, Koning der *Hunnen*, verwoeſt. De *Franken* ſtelden die Stadt ten *Hanſeſtadt* van 't Graafſchap *Teyſterbandt*, dat in zich bevatte de Steden en Landen van *Bommel*, *Heuſden*, *Arkel*, *Altena*, *Vyanen*, *Kuilemburg*, en *Buren*. Van de *Franken* geraakte *Thiel* onder de Biſſchoppen van *Utrecht*. Van hen, onder de *Brabanders*; daar na onder de *Gelderſchen*. In 't jaar 1009. wierd het door de *Noormannen* in de aſſche gelegt, en 1301. wierd *S. Walburgs* tooren, met een hondert en veertig daar in gevluchte menſchen, door de *Bronkhorſters* verbrandt. In 't jaar 1286. wierd *Thiel* door *Rainald den I.* verwoeſt. In 't jaar 1315. door Grave *Otto van Buren* ingenomen. In het jaar 1332. door *Rainald den II.* ten grooten deele afgebrandt, en van muuren ontbloot. In 't jaar 1528. heeft deze Stadt zich boven andere Steden zeer beroemt gemaakt, door haare dappere tegenweer, toen Keizer *Karel de V.* haar met 20000 mannen, in drie legers verdeelt, zeer ſtreng aantaſtte, en echter met groot verlies verlaaten moſt. Onder de oorlogen tuſſchen *Spanjen* en den *Vereenigden Staat*, wierd *Thiel* zwaar gedrukt door overlaſt der *Spaanſche* en *Walſche* bezettingen: maar, toen de inwoonders van hen ontlaſt waren, begaven zy zich aan de zyde van den *Staat*, onder Prins *Willem van Oranje*, en zynen broeder Grave *Jan van Naſſauw*, Stadthouder van *Gelderlandt*; die ziende *Thiel* tot den *Staat* genegen, in Februarius 1597. aan *Diderik Vygh*, Heer van *Zoelen*, Amptman, enz. volkomen laſt gaf om ſoldaaten op zynen naam aan te neemen, en de Stadt op de beſte wyze te beſchermen; als hy ook loffelyk naquam, onaangezien de Prins van *Parma* zyn uiterſte beſt deede om'er zich meeſter van te maaken, zoo wel door gewelt als door liſt: maar tot het eerſte geenen kans ziende, trachtte hy Heer *Vygh* door groote beloften om te zetten: maar vondt'er den man niet t'huis. Toen de *Franſchen* in het jaar 1672. dien plotzelyken inval in den *Staat* deeden, vond deeze Stadt zich zonder Fortificatiën (immers waren ze zeer vervallen en verwaarlooſt) zonder Magazyn, zonder Guarnizoen, enz. De vyandt ondertuſſchen naderende, vaerdigde de Magiſtraat eenige Heeren af, om zyne Hoogheit de zwakheit hunner Stadt voor te draagen, en byſtant te verzoeken, die ze niet verkreegen. De Magiſtraat bedacht middelerwyle eenen vondt, om den vyandt af te konnen ſnyden, tuſſchen de *Over-* en *Nederbetuwe*, door den aldaar leggenden dwarsdyk met ſoldaaten (en iets tot verweering opwerpende) te voorzien, en te bezetten: waar door *Thiel*, *Thielerwaerdt*, de landen tuſſchen *Waal* en *Rhyn*, benedenwaarts, verzekert zouden konnen worden: zonden ook eenige Heeren met dat ontwerp aan den Amptman, en de Ridderſchap der *Neder-Betuwe*, die 't niet onaangenaam voorquam: derhalven zondmen eenige Edelen af om 't aan zync Hoogheit bekent te maaken; maar die vonden den Prins al naar *Utrecht* opgebroken, en dat de vyandt vaſt naderde. De Magiſtraat was, door verbaaſtheit, meeſt naar *Hollandt* gevlucht. De noch overgeblevene van haar ontboden de Burger-Kapiteinen op 't Stadthuis, vonden t'zamen goet nochmaals afgevaardigden aan zyne Hooghcit, om ſpoedige hulpe, te zenden: maar die konden den Prins niet aantreffen, ſchoon zy te *Utrecht* en verder waren geweeſt: deshalven wierden'er Gedeputeerden aan den Hertog van *Turenne* afgevaardigt, om ſauveguarde te verzoeken, enz. Dus quam *Thiel* onder de *Franſchen*, op den 17 Junius; maar op Paaſchdag 1674. hebben zy het weêr verlaaten. Uit *Thiel* zyn verſcheide vermaarde Mannen geſproten, zoo wel door de wapenen als de pen bekent. Onder de eerſten, gemelde Heer *Diderik Vygh*, ook de Zeeheldt *Moy Lambert:* onder de tweede, *Johannes Poſſelius*, Profeſſor *Theologiæ* te *Keulen*, *Rutgerus van Nyel*, Rechtsgeleerde en Koningklyke Raadt in *Gelderlandt*. Zommige willen ook dat Biſſchop *Adelbold van Utrecht* hier zyne wiege gehad heeft.

Mont. in Guiec. fol. 143.

Idem Sylvii 1 deel, 2 ſtuk, 10 boek, fol. 49.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 52. 76. 85. 99 122. 138. 155. 157. 162. 216. 408.

Voſſius Jaarb. pag. 325. 346. 436. *en* 437.

Valken. verwart Europa pag 480.

Idem Valken. ibid. pag. 483. *enz.*

Sylvii vervolg op Aitz. 1 deel, 1 ſtuk, fol. 256.

THIELA is de aanzienlykſte Stadt van *Tielerwaerdt*; de alleroudſte geheugenis van deze plaats heeft men in zekeren Giftbrief van Koning *Zuentibolchus*, van het jaar 890. waar in zy genoemt word een plaats van het Bisdom *Utrecht*, waar omtrent aan de Kerke vrydom van tollen vergunt was. Het welk herhaalt word van Keizer *Henrik den I.* en van zynen Zoon Keizer *Otto den Grooten*; die verklaart, dat daar een *Niewe Steene Stadt was gebouwt*, dat hy die in het jaar 950. onder het Bisdom van *Utrecht* gebragt hadde, dat dezelve naderhandt in den jaare 1009. van de *Noormannen* is verbrandt, en van den Biſſchop weêr opgebouwt, en met een uitmuntende Kerk voorzien, in het jaar 1015. eindelyk als een leen overgedraagen aan de beſcherming van den Hertog van *Brabandt*; gelyk zulks blykt uit de lyſt der Leenmannen van *Utrecht*. Keizer *Frederik de II.* heeft in het jaar 1220. de betaling der tollen daar van daan naar *Werden* overgebragt. In de naaſtvolgende eeuwe is ze eerſt onder *Gelderlandt* gekomen, door een ruilinge gemaakt met den Hertog van *Brabandt*. Deze Stadt leit op den rechter oever van de *Waal*, vier gemeene Duitſche mylen en een halve beneden *Niewmeegen*. THIELA ziet men op den rechter oever van de *Waal*, en *Numaga Palatium* (*Niewmeegen het Paleis*) een weinig hooger op den ſlinker kant, in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. II.* en *III. Pars II.* welke rivier daar *Wala* en *Vaehelt* genoemt word. Dat *Thiela* een voornaame plaats geweeſt is van 't Graafſchap *Teiſterbandt*, zie op dezen titel. Hoe de Hertog van *Brabandt* Leenman van den Biſſchop van *Utrecht* gezegt word geweeſt te zyn, en meer andere Graven onder zulke Leenmannen (*Vaſſi*) getelt worden, zie op de titelen *Gore*, *Kuik*, *Gelder*, en *Benthem*; en hoe deeze *Vaſſi* in rang en aanzien uitſtaken boven de *Vaſalli* (*Vaſallen*) zie den titel *Ameide*. Keizer *Henrik de I.* toegenaamt *Auceps*, is geſtorven in het jaar 936. zyn zoon, Keizer *Otto de Groote*, is geſtorven in 't jaar 973. [Zie breeder van deze Stadt in den voorgaanden artykel, op den duitſchen naam TIEL.]

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 171.

THIELER-WAERD, of TIELER-WAERDT, een der zes Ampten van het quartier *Niewmeegen* in *Gelderlandt*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen*, in het jaar 1547. eene ſchatting van 75000 guldens moſten opbrengen, ſtont het quartier van *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) in die ſom op 24342 guldens; daar toe moſt *Thielerwaerdt* (een der zes Ampten van het *Niewmeegſche* quartier) laſten 5844 guldens: die uitgeſlagen wierden over de Stadt *Thiel*, en de 22 of 23 Dorpen van dat Ampt; daar dan Stadt en Dorp (zie yder op zynen naam) het geſchatte toe opbragt. *Thiel* is de Hoofdſtadt van *Thieler-waerdt*. Deze *Waerdt* plagt een half Eilandt te zyn; maar Heer *Diderik Vygh*, Heer van *Zoelen*, Amptman van *Thiel* en *Thielerwaerdt*, heeft ze onder den oorlog tegen *Spanjen*, voor de XVII. Eeuwe, van de *Linge* in de *Waal* doen doorgraaven; zulker wyze, dat de *Thielſe Waerdt* een Eilandt wierd, daar men niet dan te water kon aankomen. Onder *Thiel* en *Thielerwaerdt* hooren de volgende Dorpen, volgens de lyſt der verdeelinge van de gedachte ſchattinge van 't jaar 1547. *Zandwyk*, *Beeſt*, *Renoy*, *Marienweert*, *Dalem*, *Weerdenburg*, *Neerynen*, *Sendwenen*, *Ophemert*, *Varik*, *Heeſſel*, *Oppynen*, *Eſt*, *Gellekum*, *Rumde*, *Enſpik*, *Deil*, *Meteren*, *Geldermalſen*, *Wadenoyen*, *Drempt*, *Tuyl*, *Haaften*, *Hellowe*, *Herwynen*, en *Vuren*. De Heer *S. van Leeuwen* heeft eene vry verſchillende lyſt hier mede van opgeſtelt; namelyk, *Kapél*, *Avezaat*, *Soelen*, *Wanoy*, *Zenoven*, *Ophemert*, *Varik*, *Zennaart*, *Aſſelt*, *Opynen*, *Neerynen*, *Waerdenburg*, *Geldermalſen*, *Meteren*, *Tuyl*, *Deyl*, *Haſten*, *Enſpik*, *Helwy*, *Rundt*, *Herwyn*, *Gellekum*, *Wadeſtein*, *Fuern*.

Houve 1 deel, fol. 80.

Petit Nederl. Republ. pag. 57.

Houve 1 deel, fol. 80.

Leeuw. Bat. Ill. fol. 209.

THIE-

THIELREWERT. *Thielerwaerdt*, is een gedeelte van het *Batawer*-Eilandt, behoorende onder *Gelderlandt*, zynde zelfs byna een Eilandt tusschen de *Waal* en de *Linge*, met een kleine strook vasthangende aan de Boven-*Betuwe*; en den naam gekregen hebbende van *Thiel*, de voornaamste Stadt, en de *Waerd*, of *Werth*, dat is, Eilandt. Echter behoort een klein gedeelte daar van hedendaags, ter plaatze daar deze twee rivieren te zamen komen, onder *Hollandt*. Het alleroudste gewag dat men daar van vindt, is in de lyst van de Leenmannen van *Utrecht*. *Gerard*, Graaf van *Gelder*, heeft alle zyn onderhoorig landt binnen de grenzen van het oude *Batavia*, of *Batawer*-Eilandt, in vier deelen gedeelt, namelyk *Maas*- en *Waal*, TIELREWEERDE, *Boemelreweerde*, en de *Betuwe*, in het jaar 1225. Deze vier deelen ziet men elk in 't byzonder afgetekent *Tab. IV. Pars II.* BATVA, dat is, de *Betuwe*, tusschen den *Rhyn* en de *Linge*; THIELREWERTH tusschen de *Linge* en de *Waal*, die daar *Wala* en *Vachelt* word genaamt; BOMLREWERTH tusschen de *Waal* en de *Maas*, binnen de deurbraken, die dezen *Waerdt* aan den rechter- en slinker kant besloten hebben; zoo als dezelve hier met stipjens afgebakent zyn; waar van men boven breeder kan zien op het woordt MOSA. Het vierde gedeelte, namelyk *Maas* en *Maal*, (MOSA WALA) ziet men tusschen de *Waal* en de *Maas*, zich uitstrekkende van de laatste rechter deurbraak by het Eilandt *Voorn*, tot aan het hooge landt tegen over *Niewmeegen*; zie hier van den titel MOSA WALA.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 172.

THIENHOVEN; zie TIENHOVEN.

THILIUS; (JOHANNES) zie op TILIUS.

THILLE een Polder, behorende aan *Oeltjens plaat*, bedykt in het jaar 1515. groot 550 gemeeten.

Houve.

THOLEN, TOLEN, of TER THOLEN. Een Eilandt in *Zeelandt*, *Beooster-Schelde*, niet zoo groot als het Eilandt *Schouwen*; maar byna van gelyken aart, en vruchtbaarheit in kooren, boom- en veldgewas. Het plag voortyds van 't landt *S. Martensdyk* afgezondert te zyn; maar nu is 't aaneen bedykt. In 't jaar 1543. wierd *Tholen* groot bevonden 25243 gemeeten (of 12621½ onzer mergens) en 169½ roeden; had ter dier tydt den *Polder van de XV gemeeten*, *Schakerloo*, *Rasernie*, den *Valemschen Polder*, *Deurlog*, *Al te Klein*, de *Puyt*, de *Peuke*, *'t Niewe Landt*, den *Broek*, *'t Roo Landt*, *Oudt Stryen*, *Niew Stryen*, *Oudt Vossemaar* beweesten de rivier, *Vrybergen* boven 't overstroomde, *Poortvliet*, *S. Martensdyk* met de annexe Polders, *Sint Anne-landt* met de annexe Polders, *Scherpenisse* met de annexe Polders, *Staveniss*e met *Suydmoer*, enz. bedykt in 't jaar 1599. en *Kemps Hofstede*. Op dat Eilandt leggen *ter Tholen*, en *S. Martensdyk*, het laatste eene smalle, d'eerste eene goede Stadt: dan noch de Dorpen *Schakerloo*, *Poortvliet*, *Westkerk*, *Scherpenisse*, *Staveniss*e, *Vosmaar*, *Niew Vosmaar*, *S. Anne-landt*, *Kemps Hofstede*, en *Brunisse*. Dit laatste zal een misslag van *van Leeuwen* wezen, want alle andere Schryvers stellen *Brunisse* op *Schouwen*; ook staan Kerk en Predikant van *Brunisse*, op de lyst der Predikanten van *Zeelandt*, onder het Classis van *Schouwen*, niet onder *Tholen:* alle de gedachte Dorpen hebben Kerken en Predikanten, behalven *Schakerloo*, *Westkerke*, en *Kemps Hofstede*.

Boxhorn Zeel. Kron. I deel, pag. 90. 433.

Idem Boxhorn pag. 433. Leeuw. Bat. Ill. fol. 224. Houve. I deel, fol. 145.

THOLEN, of TER TOLEN, eene Heerlykheit en klein sterk Steedtjen op het Eilandt *Tholen*, in het oosterdeel van *Zeelandt*, by d'*Ooster-Schelde*, en de grenzen van *Brabandt:* d'oudtheit der Stadt blykt daar uit, dat haare eerste beginsels niet uit te vinden zyn. De naam schynt aan te wyzen, dat'er voorheen een Graaflyke tol zal geweest zyn, by de aan- of voorby willende Schippers te betaalen: ook te vermoeden dat by dat Tolhuis allenx huizen zullen gebouwt zyn, die met den tydt een Dorp, en eindelyk eene Stadt zyn geworden. *R. Snoyus* noemt ze om die reden *Tolna*, anders TELONIUM. Is oudtydts een Graaflykheits leen, van byzondere Heeren, geweest; echter aan *Zeelandt* leenroerig. Graaf *Willem de Goede*, zoon van Grave *Jan van Avennes van Henegouwen*, had eenen jonger broeder *Jan* geheeten, die voor zyne erfportie de Heerlykheden en Steedtjens *Beaumont* of *Bellemont* in *Henegouwen*, *ter Goude* en *Schoonhoven* in *Hollandt*, en ter *Tholen* in *Zeelandt* kreeg. Dees Heer *Jan* heeft *Tholen* zeer gesterkt en verbeetert; hy overleedt in 't jaar 1356. had ter Gemalinne *Maria*, Erfdochter van *Hugo*, Grave van *Soissons* in *Picardyen*; en na haar Vaders doodt ook Vrouwe van *ter Tholen*; was getrouwt aan *Louis de Chatillon*, Grave van *Blois*, by wien zy drie zoonen won, alle Heeren van *ter Tholen*; namelyk *Lodewyk*, Grave van *Blois*, Heer van *Tholen*, storf in 't jaar 1372. ongehuuwt; *Jan*, Grave van *Blois*, Heer van *Tholen*, trouwde *Isabella*, oudste dochter van *Rainald*, Grave van *Gelder*, overleedt kinderloos in 't jaar 1381. *Guido*, Heer van *Tholen*, hadde ten echte *Maria van Vlaanderen*, dochter des Graafs van *Namen*, die *Lodewyk* by haar won: maar die storf voor zynen Vader; daar door verviel *ter Tholen*, na de doodt van *Guido*, weêr aan de Graaflykheit van *Zeelandt*, in 't jaar 1397.

De Raey pag 265. Boxhorn Zeel. Kron. I deel, pag. 435. Leeuw. Bat. Ill. fol. 346. R Snoy Neand. enz.

Idem Boxh. Leeuw. Vossii Annales

Deze laatste Heer van *ter Tholen* hadde zoo gebrast en overdadig geleeft, dat, schoon hy zeer ryk was geweest, zyne weduwe, de Gravinne van *Namen*, zich genoodtzaakt vondt de sleutel, gelyk men zegt, op de baare te leggen, en alleen maar haare douarië voor zich te houden. Daar na verleende *Albert van Beijeren*, Grave van *Zeelandt*, enz. de Stadt *ter Tholen* veele zonderlinge privilegiën, by *Boxhorn* in 't eerste deel van zyne *Zeeuwsche Kronyk* te vinden. De Stadt *Tholen* geneert zich meerendeels met den landtbouw.

Holl. lib 8 of in Nederd. pag 309. 518.

THOMAS à KEMPIS; zie op KEMPIS. (THOMAS à)

THOORNBURG, THOORENBURG. Een oudt Kasteel dat dicht by *Alkmaar*, in *Noordt-Hollandt*, gestaan heeft, de plaats van zynen stant is in de Stadt getrokken; het was in 't jaar 1255. tegen der *Friezen* invallen, door Grave *Willem van Hollandt*, gesticht, en een heel sterk gebouw; zie ALKMAAR.

Houve I deel, fol. 141. Brugm. pag. 34. Leeuw. f. 1306.

THOORN; zie TOORNVLIET.

THOR, of THUR, een Afgodt der *Saxensche Nederlanderen*; naar hem zou de Stadt *Dordrecht* den naam *Thordrecht* bekomen hebben; zie DORDRECHT. Den dag hem toegewydt, noemden zy *Thors*- of *Thursdag*, by ons *Donderdag*, by de Engelschen *Thursday*, by de Zweeden en Deenen *Torstag*. Zy schreven hem d'oppermagt en heerschappye over Hemel en aarde toe: die, als hy zich vergramde, met donder, blixem, en stormwinden zynen toorn liet blyken.

Neand. antiq. pag 213. Royen Nederl. Oudhed. pag 148.

THORENE is een aanzienlyk Dorp, gelegen aan den Heerenweg, in 't midden tusschen *Utrecht* en *Rheenen*, waar van Bisschop *Alfricus*, in het jaar 838. het vruchtgebruik vergunt heeft aan Grave *Rotgarius*, of *Rutger*, om hem eenige vergelding te doen voor zyne weldaaden de Kerke van *Utrecht* bewezen. Ten tyde van *Beka* heeft men al met een D beginnen te schryven DOORNE; zoo als het noch hedendaags genoemt word; alhoewel in den *Blaffert* der goederen van *Utrecht*, by *Scriverius*, de benaming schynt afgekomen te zyn van het woordt THOORN (*Turris.*) Waar voor men echter in het verhaal van *Heda* leest: *de Hofstede* (*Villa*) THORHEM, *met de Kerke die Hagbardus geschonken heeft aan S. Marten.* Naderhandt is dezelve van den Bisschop, uit dringenden noodt, aan anderen verkocht, maar in het jaar 1126. weêrgegeeven, nadat de koop door een Ryksbesluit vernietigt was. THORENE ziet men getekent aan den rechter kant van den *Rhyn*, in de landtstreek daar *Bruoche* genaamt, een weinig af van de scheidinge van den *Rhyn* en de *Lek*. Hoe groote waarschynlykheit het ook mag hebben, dat deze benaming afkomt van het inheemsche woordt TOORN; zoo zoude ik echter eer voor goedt keuren de schryfwyze van *Heda*, namelyk THORHEM, en gissen dat dit woordt zoo veel is, als *Thorre-heem*, of *Hiem:* houdende het eerste gedeelte voor een eigen naam. In dit gevoelen bevestigen my oneindige diergelyke benamingen, die in de aanteekeningen van den Heere *Alting* en elders voorkomen, en aldus van ons verklaart worden. Van dezen Grave *Rotgarius*, en zyne miltdadige giften aan de Kerke van *Utrecht*, word in de andere titels dikwyls gewag gemaakt, als in SOUS, LONA VELAVIENSIS, HESIS ZUTPHANIÆ, en dat Bisschop *Alfricus* wederom het vruchtgebruik van eenige goederen afgestaan heeft aan dezen Grave *Rotgarius*; zie de titels *Hera*, en *Fumerchara*. [Zie hier van ook iet naders boven op den titel van DOORN.]

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 172.

THOSA. *Arnulfus*, Graaf van *Hollandt*, heeft volgens getuigenis van zynen achterneeve *Diderik de V.* in zynen Giftbrief van den jaare 1083. zeele veele landeryen, gelegen in de Dorpen naast aan den zeekant, tusschen *Egmondt* en den *Rhyn*, geschonken aan de Kerke van *Egmondt*. De plaats dicht aan *Egmondt* naar den kant van *Castrichom* toe, wordt THOSA genaamt, en by *Melis Stoke* THOSEN. Of deze plaats noch in wezen is, en datze eenen anderen naam heeft, is my onbekent. Immers de oude benaming schynt uitgestorven te zyn. Insgelyks is het gegaan met eenige naburige plaatzen, als *Ordebolla*, *Obbinghem*, *Smithem*, en meer andere, waar van vermeldt word in de gifte van Graaf *Diederik den II.* Dit THOSA ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* aan de duinen, even boven *Casterchem* (*Castrichom*) *Tab. V. Pars II.* Van dezen *Diderik den II.* en deszelfs giften aan de Abdye van *Egmondt*, zie boven op den titel *Alcmaria*, en verscheide andere.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 172.

THRIENDEN. Dat dit een zekere plaats is in *Gelderlandt*, is genoegzaam af te neenen uit de Giftbrieven van de Keizeren *Otto den III.* van het jaar 996. en *Lotharius den II.* van het jaar 1134. Maar het is by my noch onzeker waar die moet gestelt worden: echter dunkt my dat dit THRIENDEN in klank vry wat zweemt naar *Tzinderen* op de *Veluwe*, beneeden *Zutphen*, en *Dryne* in het *Twenthe*, dicht by *Delden*.

Idem ibid.

THUINA. Deze plaats word van *Heda* in het leven van *Alfricus*, volgens een brief van het jaar 838. beschre-

Idem Alting

Pars II. *fol.* 173. ven als een adelyke Hofstede, in de landtstreek (*in Pago*) *Leomerike*, dat is, *Lymers*, waar onder behoort het Dorp *Alatinge*. Het schynt dat Keizer *Otto de Groot*, in zynen Giftbrief van het jaar 970. dezelve noemt de Woning, of Hofstede (*Curtis*) *Thumna*. Uit de overeenkomst van de legginge, als gelegen een halve gemeene Duitsche myl van den rechter oever van den *Rhyn*, zou men mogen gissen, dat dezelve hedendaags, met veranderinge van een letter, DUIVEN genoemt wordt. Dit THUINA ziet men getekent een weinig van den rechter oever des *Rhyns*, onder *Zevenar*, en de landtstreek LEOMERIKE, onder den *Yssel*, of de *Drusiaansche* Grift, zoo als dezelve van den *Rhyn* af voortschiet naar den ouden *Yssel* toe. In de Kaart van den Heere *Alting Tab. VI. Pars II. Alatinge* ziet men daar ook dicht aan deze Grift, waar van, als ook van *Leomerike*, de titels kunnen nagezien worden. Van deze *Curtes*, die by de Schryvers van dien tydt ook *Curtilia* genoemt worden, en zoo veel waren als *Renthoeven*, *Pachthoeven*, waar op de Rentmeester van de Vorstelyke goederen woonde, kan men zien op de titels *Holtreka*, *Northa*, en meer andere.

Alting Not. Germ. Inser. Pars II *fol.* 173. THULE is een Dorp, weleer behoorende tot het gerecht van *Breukelen* (*Bracolæ Prætorium*) in het jaar 838 van Grave *Rotgarius* geschonken aan de Kerke van *Utrecht*. Hedendaags word het, de T in een Z verandert zynde, ZULEN, of ZUILEN, genoemt, leggende op den rechter oever van de *Vecht*, een halve gemeene Duitsche myl beneden *Utrecht*. Men heeft aan de *Waal* op den anderen oever wel Bakel en Thuyl: maar het blykt genoeg dat deze gifte niet springt buiten het gebiedt van *Utrecht*. THULE ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* even boven *Trajectum Vetus*, op den slinker oever van de *Vechta*, *Tab. V. Pars II. Bracola* ziet men daar insgelyks, doch wat lager, dat is, de rivier meer af op den slinker oever; zie op den titel.

THURDRECHT, THURENDRECHT, THUREDRECHTUM, ook THORDRECHT; zie DORDRECHT.

Winsem. THYL, TYEL, TYL; zie op THIEL.

TJAARDA, een Slot of Huis der Edelen in de *Friesche* Grietenije *Dantumadeel*, onder het quartier van *Oostergoo*.

TJALLEBIRD, een der vier *Friesche* Dorpen van de Grietenije *Ængwirden*, in het quartier van de *Zevenwolden*; de gewoone Pleisterplaats voor den reiziger, die van *Slooten*, de *Jouwer*, enz. naar *Groningen* en *Drenth* wil.

Winsem. TJALLEHUIZEN, een der 28 Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Wimbritzeradeel*, in het quartier *Westergoo*; of een der veertien binnendyksche Dorpen, de andere veertien leggen buitendyks.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. *fol.* 176. TICE. Het *Charterboek* van *Werden* geeft dezen naam aan zeker Dorp, dicht by *Groningen*; het welk ik meene dat *Ticenge*, of, naar de hedendaagsche uitspraak, *Thiessinge*, of *Thezinge* is. Naderhandt heeft het meer aanziens gekreegen door de Abdye van Monnikken, *Thiasinga Closter* genaamt, gelyk men toen sprak; waar van geen getinge overblyfzels noch in wezen zyn, een gemeene Duitsche myl van de Stadt, oostwaarts aan. TICE ziet men getekent wat noordtoost van *Groninga*, onder *Stederewalda*, in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. IX. Pars II. Thiessinge* is noch in *Frieslandt* bekent als een Geslachtnaam, waar van Sloten en Wegen hunne benaming hebben. En gelyk de meeste *Friesche* geslachtnaamen van eige naamen of voornaamen afgeleidt worden; is het zeer waarschynlyk, dat de oorsprongkelyke naam is *Thies*, *Thiesse*, of *Tjesk*, waar van een vrouwe-naam is *Tjeske*; diergelyke geslachtnaamen vindt men boven op den titel *Geliconidarum Castrum:* en onder de *Friesche* familiën dit ganssche werk door.

TIEL, TIELERWAERDT; zie THIEL, THIELERWAERDT.

Houve. TIENHOVEN, een Dorp onder 't landt van *Vianen*, aan de *Lek*.

Houve. TIENHOVEN, een Dorp onder het Sticht van *Utrecht*, in het *Nederquartier:* heeft Kerk en Predikant, die ook het Dorp *Maarsseveen*, naast *Tienhoven* aan leggende, bedient, staande onder 't Classis van *Utrecht*.

Winsem. TIERKWERT, een der 27 Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Wonzeradeel:* daar legt het Slot of Huis *Walta*.

Winsem. TIESSENS, een Slot of adelyk Huis, in de *Friesche* Grietenije *Westdongerdeel*, onder *Oostergoo*, in 'r Dorp *Holwert*.

Idem Winsem. TIESSENS, een Slot of Huis in de *Friesche* Grietenije *Barradeel*, onder het quartier *Westergoo*, in het Dorp *Winaldum*.

Winsem. TIESSINGA, een Slot of adelyk Huis, in de *Friesche* Grietenije *Barradeel*, onder 't quartier *Westergoo*, in het Dorp *Minnertsga*.

Idem. TIETJERK, een der 14 Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Tietjerksteradeel*, in 't quartier *Oostergoo*.

Winsem. achter zyne Fr. Kron. TIETJERKSTERADEEL, of TIETZERKSTERADEEL, een *Friesche* Grietenije in het quartier *Oostergoo:* heeft 14 Dorpen; namelyk *Wyns*, *Oldkerk*, *Oenkerk*, *Giekerk*, *Ryperkerk*, *Tietjerk*, *Suwolde*, *Hardegaryp*, *Bergum*, *Eestrum*, *Oostermeer*, *Suameer*, *Garyp*, en *Eernewolde*. In dat quartier hebben veele Stinsen, Sloten, en Huizen gestaan: in het Dorp *Garyp* alleen stonden 'er veertien; tegenwoordig ziet men 'er *Gronstins*, *Selkema*, *Schroetsma*, en *Galkehiem*.

TIEZELINESKERKA is een Kerk in Hollandt / die Bisschop *Godeboldus* in het jaar 1126. overgedraagen heeft aan *S. Pieter* te *Utrecht*. Het lydt geen twyfel, of hier word door Hollandt verstaan het Graafschap, gelegen aan den arm van de *Waal*, die in vorige tyden, zoo wel beneden als boven *Rotterdam*, den toenaam van *Helle*, en hedendaags die van de *Merwe* heeft; hoewel de naam van die Kerke nu ter tydt nergens meer te vinden is; in wier plaatze de naam van RYDERKERK misschien deurgedrongen is, omdat de *Ryder*, of *Ridder Ticelin* die gesticht hadde. Dezelve legt op den slinker oever tusschen *Dordrecht* en *Rotterdam*. *Tiezelineskerka* ziet men daar ter plaatze getekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. V. Pars II.* daar de *Lek* en de *Waal* elk haaren kil op zich zelven behouden tot aan den wyden Zeeboezem, die daar WIDELE *Flavius* genoemt word: doch de deurbraak en vereeniging dezer Stroomen, naderhandt voorgevallen, word met stipjens afgebakent van *Thuredrecht* aan de *Mosa*, langs *Suindrecht* en *Tiezelineskerka*, tot in de *Leckia*, welke stroom, van daar af tot aan de *Widele* toe, den naam krygt van *Merweda*. Van dezen toenaam *Helle* kan men breedet zien op het woordt HELIUM en den titel OSTIUM MOSÆ. En houd het de Heer *Alting* voor het waarschynlykste en aannemelykste, dat dien naam van *Hollandt*, aan dit zuidelykste gedeelte eerst gegeeven zynde, zoo veel wil zeggen als *Hellandt*, HELLANDIA, als zynde een landt gelegen aan het water de HEL, of HEEL: gelyk men zien kan op den titel HOLLANDIA. Vervolgens ziet men *Tab. IV.* en *V.* deezen naam met groote letteren getekent tusschen de *Lek* en de *Waal*, van daar de *Merwe* in de *Lek* valt, tot omtrent de hoogte van de *Linge*, of van *Gorinchem*. Welke landtstreek van te vooren een groot gedeelte was van het *Pagus* TEISTERBANTIA, gelyk men zien kan *Tab. III. Pars II.* *Alting Not. Germ. Inser. Pars* II. *fol.* 176.

TILBURG, een schoon en bekent *Brabandtsch* Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenbosch*, onder het quartier *Oosterwyk*, daar veel lakenwevery en bereidery is (zelfs ter bekostiging van *Leidsche* en andere *Hollandtsche* kooplieden) en schoone lakens gemaakt worden. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykse schattinge of bede van 140000 guldens most opbrengen, stont de *Meijerye van den Bosch* (de Stadt en Prælaten daar in gesloten) in die som geschat op 19379 guldens 16 stuivers 3 penningen, daar toe bragt het quartier *Oosterwyk* (een der vier quartieren dezer *Meijerye*) 4902 guldens 10 stuivers 9 penningen op: welke omgeslagen over de 26 of 27 Dorpen van dat quartier, was *Tilburg* daar in gezet op 565 guldens 19 stuivers, het hoogste van alle andere, behalven *Oosterwyk*. In het jaar 1672. wierd *Tilburg*, op de kermis aldaar, onverwacht van de *Franschen* overvallen, en aan den eenen kant uitgeplondert. *Houve Hand. Kron.* 2 *deel*, *fol.* 367. *Valken. verwart Europa pag.* 719.

TILIUS, (THOMAS, by anderen JOANNES) Abt van *S. Bernards*, by *Antwerpen*, met een inkomen van 60000 guldens jaarlyks. Hy, in zyn geweeten van de dwalingen des Pausdoms overtuigt, verliet zynen staat, omtrent het jaar 1561. en begaf zich naar 't landt van *Kleef*; wierd naderhandt gereformeert Predikant te *Haarlem*, vervolgens te *Delft*, daar hy, in 't jaar 1590. overleden is. Terwyle in 't jaar 1578. de Evangelischen t' *Amsteldam* moet greepen, om de zuiverder leere openbaar te verkondigen, quam Mr. *Thomas Tilius* op den 25 May, des Zondaags, aan *S. Anthonis Dyk*, buiten de Stadt, Predikte aldaar; waar na straks de veranderinge van Religie, als ook in de Politie volgde. *Hooft Nederl. Histor. fol.* 164. *Bleiswyk beschr. van Delf pag.* 450. *Idem Hooft fol.* 577.

TOL, ('T HUIS TE) legt in 't Dorp *Koudekerk*, onder *Rhynlandt*, in den *Laagen waerdt*. Omtrent het jaar 1650. hoorde het aan Jonker *Frans de la Torre*, Heer van *Valkenisse*, een *Brabandtsch* Heer. Het is een oude Ridderlyke Hofstadt geweest, en 't Stamhuis van het geslacht van *Tol*. *Houve. Leeuw.*

TOLA, is van de *Zeeuwsche* Steden de laatste in rang, aldus genaamt van het Tolhuis, daar ter plaatze opgerecht, als of men zeide, Ter Tollen / dat is, *aan den Tol*, *aan het Tolhuis*. Het gebruik heeft medegebragt dat men deze benaming met een enkele L, in plaats van een dubbele geschreven heeft, TER TOLEN. Deeze Stadt heeft weleer gepronkt met eene oude Abdye, zoo als men het noemt, waar van men vindt in een Handtvest van *Willem den I.* Grave van *Hollandt*, van het jaar 1213. dat de Abt den rang gehad heeft boven den Abt van *Middelburg*; en waar in hy genoemt word de *Abt van Tholan*. *Melis Stoke* verhaalt, dat die van ter Tolen in zekere plaatze, genaamt *Ter Lode*, in het jaar 1390. verslagen zyn van het krygsvolk van Grave *Jan den II.* Deze Stadt geeft den naam aan het geheele Eilandt, het welk weleer een klein gedeelte was van het Landtschap der *Schelde*. Dezelve legt een halve gemeene Duitsche myl af van den rechter oever van *Alting Not. Germ. Inser. Pars* II. *fol.* 176.

van de Ooſter-*Schelde*, aan een zeegat dat daar langs heene ſtroomt, naar een grooter, dat het Slaak genoemt word.

TOLA ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. IV. Pars II.* een ſtuk weegs van de Ooſter-*Schelde*, die daar SCALDIS word genaamt, doch dicht aan een kil of ſtroom, die van de *Schelde* voortſchiet naar den breeden *Maas*ſtroom. Ook ziet men *Ter Lode* daar dicht by getekent, en *Pagus Scaldenſis* (de Landtſtreek van de *Schelde*) zich uitſtrekkende van tegen over het Eilandt *Goeree*, tot aan de rivier de *Zoom*, en voorby *Bergen*. Van deze Landtſtreek, zie den titel SCALDIS.

Houve 1 deel, fol. 173.

TOLBERT, een der Dorpen van de *Groninger Ommelanden*, in het *Weſterquartier*, of een der negen Dorpen die genaamt worden *het Vredewold*. Omtrent het jaar 1650. was'er Jonker *Caſper van Eeuſum*, Heer van *Nyenoort*, Heer over: welk *Nyenoort* gelegen is tuſſchen de Dorpen *Tolbert*, en het *Nibert*.

TOLHUIS, is een zeer dikke Tooren, of zwaar Kaſteel, dat met geen geſchut te doorſchieten, noch door de hoogte te beklimmen is: daar was de plaats daar de *Franſchen* in 't jaar 1672. doorbraken, en door de verraderſche aanleidinge van eenen ſchelmſchen boer, *Jan Pieters* genaamt, over den *Rhyn* quamen. Hy maakte aan de *Franſchen* te *Emmerik* bekent, dat hy omtrent *Neêr-Elten* aan den *Rhyn*kant woonde: dat hy al voor lange had bemerkt, alzoo hy'er een gewoon Veer hadde, dat daar eene droogte in den *Rhyn* was, bequaam om, met zulk een laagen water, als'er toen was, voor de ruiterye te konnen overtrekken; en zulks te gemakkelyker, omdat die droogte alleen met eenige *Friezen*, onder den Kolonel *Aylva*, bezet en gedekt was: dat die ook ganſch afgemat wierden door het gedurig heen en weêr trekken naar *Niewmeegen*, *Doesburg*, *Zutphen*, *Schenkenſchans*, enz. daar de trouwloosheit van *Jean Berton de Mombas*, Commiſſaris Generaal van de ruitery der *Vereenigde Nederlanden* (Zwager of Schoonbroeder van *Pieter de Groot*) aan wien de Prins van *Oranjen* het gebiedt over alle de troepen van den *Staat* in de *Betuwe* betrouwt hadde, byquam; niet alleen met zyn poſt te verlaaten; maar boven dat met de *Friezen*, of het *Frieſche* voetvolk, met zyne by zich hebbende ruiterye, door zyn heen-en weêr rennen, onder de voet, en de *Franſchen* door dat middel over den *Rhyn* te helpen; zie op MOMBAS (JEAN BERTON DE): Echter deeden de *Frieſchen*, hoewel weinige in getal, af breuk genoeg aan de *Franſchen*. De Hertog van *Longueville* bleef'er doodt, *Condé* wierd met twee koegels gequetſt; noch bleven'er *Arnaut de Botru* Grave van *Nogent*, *Guy de Chaumont* Marquis de *Guitry*, de Graven *Theobon*, *d'Aubuſſon*, *Pleſſis*: nevens *Taſſo*, *Boury*, *de la Foſſe*, *Salle*, enz. Nochtans verheffen de *Franſchen* deezen overtogt, en dit doorwaaden van den *Rhyn*, met den inbreuk in den *Vereenigden Staat*, verre boven dien van *Julius Cæſar*; waar van het *Hollandt aan de voeten des Konings*, van den Abt *La Volpiljere*, in Franſche vaerzen, het bewys oplevert; rymeloos in 't Nederduitſch vertaalt, en met *Tegenzangen* beſchimpt en wederlegt. Doch hun ophef zal veel klem verliezen als de zaak wat dieper word ingezien, omtrent d'inwendige verwarringe van den *Staat*; de ondiepte der rivieren, door de geweldige hitte opgedroogt en waadbaar; de trouwloosheit zoo wel van *Mombas*, als van den bovengedachten Veerman, nevens meer andere bekende zaaken, ter Hiſtoriſcher verhandelinge niet vlyende: dit dient echter niet voorby gegaan, dat het bovengedachte quetzen van *Condé* van zommigen aangemerkt is voor 't behoudt van *Hollandt*, enz. alzoo in den *Franſchen* Krygsraadt beſloten was, indien het doorwaaden over den *Rhyn* gelukkig geſchiedde, dat dan *Condé*, met ettelyke duizenden ruiters, yder met een voetknecht achter op, regelrecht op *Amſterdam* aan zou getrokken hebben, om alzoo de hartader van den *Staat* af te ſteeken: 't welk mogelyk, in deze verbaaſde beevinge van den *Staat*, naar hunnen wenſch en wil hadde konnen gelukken, indien niet Godts handt en *Condées* wonden hun beſluit geſtremt hadden. De *Franſchen*, door het doorwaaden ganſch nat, echter niet te min verheugt over de triumphe van den *Rhyn*, en hunnen overtogt daar over, ſtookten zoo groote zegevuuren, om'er zich van 'te dienen, en te droogen, dat het *Tolhuis*, en alle daar omtrent ſtaande huizen op zes na in brandt raakten. Ook viel de gedachte geweldig ſterke-tooren, wiens muuren vyftien voeten dik zyn, zonder eenigen tegenſtant van de *Staatſchen* verlaaten, den $\frac{12}{23}$ Junius 1672. in handen der *Franſchen*.

Valken. verwart Europa pag. 454. Sylvii vervolg op Aitz. 1 deel, 1 ſtuk, 4 boek, fol. 251. Mont. leven en bedryf van Pr. Willem den III. pag. 250.

Idem Bizot ibid. Valken. verwart Europa pag. 457.

TOLLOYSEN is, voor het verdrinken van den grooten *Zuidt-Hollandtſchen waerdt*, op *S. Elizabeths* nacht in 't jaar 1421. eene Ambachtsheerlykheit geweeſt, groot met *Ailoyzen* 1074 mergens, in het Ooſten paalende aan *Almsvoet*, in 't Zuiden ter halver *Maze*, in 't Weſten aan *Kruiskerk*, in 't Noorden aan de *Graaf*. Had eene Kerk, blykens een geſchreve *Calendrier Eccleſ. Major. Dordrac.* luidende in 't *Nederlandtſch*. „ Gedachtenis van *Herman* „ *Vink de Jonge*, omdat zyn lichaam, van de Kerk van *Tol-* „ *loyſen*, was overgebragt ter dezer plaatze, in 't jaar des „ Heeren MCCC. *Tolloyſen* wierd eertyds het Ambacht van *Thole* genoemt: het zou *tolloos*, of *vry van tol* betekenen. In 't jaar 1271. wierd *Tolloyſen* by Heer *Jan van Tolloyſen*, zoon van Heer *Daniel van der Merwede*, bezeten; die een jonger zoon was uit het Huis van *Merwede*, zynen ſtamnaam in *Tolloyſe* veranderde, en den laatſten aannam. „ Gemelde Heer *Jan* word elders genoemt, Knape, en „ borge voor Heer *Giſelbrecht*, Heer tot *Amſtelle*, by ge- „ geeve trouw en eede, onder den verbande van verboet- „ niſſe aller zyner goederen, dat den zelven Heere *Giſel-* „ *brecht* tot *Amſtelle*, met beyde zyne broederen, den pays „ in alle zyne poincten mit Grave *Floris van Hollandt den* „ *V.* en *Janne van Zierkz*, Biſſchop van *Utrecht*, gemaakt, „ zou onderhouden; breeder te zien in den Zoenbrief, gegeeven in het jaar 1285. op *S. Simon* en *Judas* advent. *S. van Leeuwen* noemt den Biſſchop *Jan van Zierk*, *Janne van Zierikzee*. Vorders worden noch genoemt Heeren *Daniel van Tolloyſe*, op 't jaar 1351. Heer *Daniel*, *Daniels* zoon, van *Tolloyſe*, op 't jaar 1466. enz.

Idem Italen ibid. Leeuw. Bat Ill.

TOLS EINDE, een der verdronke Dorpen in *Zeelandt*, op *Zuidtbevelandt*, in de *Ooſtwateringe*, met de Stadt *Rommerswaal*, in 't jaar 1532. ondergevloeit. Ter zelver tydt wierden ook de Dorpen *Kruningen*, *Niewlandt*, *Lodyk*, *Duvenaar*, *Koudewerve*, enz. van de golven bedekt.

Houve.

TONGE, OUDE-NIEWE; zie op OUDE- en NIEWE-TONGE.

TONGERLOO, een Dorp in *Brabandt*, onder de *Meijerye van 's Hertogenboſch*, in 't quartier *Peellandt*. Toen in 't jaar 1547. geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens moſt opbrengen, ſtont de gedachte *Meijerye* (de Stadt van den *Boſch* en de Prælaten daar ingeſloten) in die ſom geſchat op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen; daar toe moſt het quartier *Peellandt* (een der vier quartieren dezer *Meijerye*) 3692 guldens 10 ſtuivers 3 penningen laſten: welke omgeſlagen over de 27 of 28 Dorpen van het gedachte quartier, ſtont *Tongerloo* daar in op 112 guldens 19 ſtuivers 3 penningen.

Houve 2 deel, fol. 367.

TONGEREN is een ſlecht Steedtjen, hoewel voortyds eene vermaarde Koopſtadt geweeſt, in het landt van *Luik*, aan de *Jekker*, een klein rivierijen. Dit *Tongeren* in *Luikerlandt*, *Tongerloo* in *Brabandt*, *Tongerloo* in *Peellandt*, *Tongerenheim* by *Keulen*, *Tongrin* in 't Graafſchap *Namen*, hebben alle hunne naamen van de *Tungri*, d'oudſte rivier in *Batavia*; zie TUNGRI.

Guice. fol. 384.

TOORNEBURCH is een Kaſteel van *Kennemerlandt*, in het jaar 1255. van Keizer *Willem* opgebouwt, *tot een eeuwigdurenden aanſtoot der Friezen*, gelyk *Beka* ſpreekt. *Melis Stoke* ſchryft, dat het geweeſt is tuſſchen *Vroonen* en *Alkmaar*, zoo dicht by twee andere Kaſteelen, die jonger waren, dat het een van het ander kon beſchoten worden.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 176.

Want (zeit hy) ſine ſtaen niet ſo wyt/
Men ſcote wel te twee deelen
Groote ſchichte/ grote quarelen.

In Henr. In Florentio V.

Van deze drie is dit, daar wy van ſpreeken, wel allerdichtſt aan *Alkmaar*. Men ziet dit TOORNENBURCH op de rechter handt van *Alkmaar* (*Alcmaria*) *Tab. V. VII.* en *VIII.*

TOORNVLIET, THOORNVLIET (HET HUIS TE) legt in *Rhynlandt*, by *Valkenburg*.

Leeuw.

TORVES. Deze naam vindt men in een Giftbrief van *Otto den Grooten*, van het jaar 970. tuſſchen *Liendle* en THULY, dat is, *Lienden* en *Thuyl*, het welk zyn twee Dorpen van de Neder-*Betuwe*, in *Tielerwaerdt*, tuſſchen den *Rhyn* en de *Waal*. TORVES ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. VI. Pars II.* tuſſchen de *Linge* en den *Rhyn*, even boven *Avezate* en *Lyenden*, wat hooger dicht aan den *Rhyn*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 177.

TOXANDRI, TESSANDRI, eene oude Natie in deze landen: maar waar zy gewoont hebben, of wie zy geweeſt zyn, daar over is verſchil; zommige houden hen voor *Brabanders* in de *Kempen*. *Plinius*, gelyk eenige zyne woorden opvatten, zou'er de *Zeelanders* door verſtaan hebben. Dus ſpreekt hy; *Geheel Gallia Comata* word in driederleye volkeren onderſcheiden, door hunne rivieren. Van de *Schelde* tot de *Seine* word het *Gallia Belgica* geheeten: van den uiterſten kant der *Schelde* komen de *Toxandri*, in verſcheide naamen verdeelt; daar na de *Menapii*, *Morini*. Die omtrent den *Rhyn* woonen, en van de *Germaniſche* Natie zynde in de zelve landtſtreeke huisveſten zyn *Nemeten*, *Tribothen*, enz. *Philippus Cluverius* meent daarom, dat de *Toxanders* in *Zeelandt* gewoont hebben. Doch andere beſluiten daar uit wel te blyken, dat de *Toxanders* eene *Duitſche* natie geweeſt zy, omtrent de *Schelde* zich onthoudende, en alleen naar den *Brabandtſchen* kant; dat zy ook nooit zoo verre tot in *Zeelandt* zouden geſprongen zyn; zie'er wydlopig *S. van Leeuwen* over. Die van het laatſte gevoelen zyn, brengen, tot bewys van het hunne, 't *Brabandtſch* Dorp *Teſſenderloo* by, omtrent den *Demer*, niet verre van *Dieſt*; dat zy zich daar onthouden zouden hebben, voort van daar, door *Brabandt* en *Vlaanderen*, nederwaarts, tot de *Schelde*, en de *Vlaamſche* buitenlanden toe, verſpreidt zyn geweeſt, enz. *Van der Houve*, aanwyzen-

Plinius lib. 4 cap. 17. Ortelius. Cluver. de trib. Rhen. alv. c. 2. in zyn Bat Ill. fol. 91. 125.

Jakob van Eyks Zuidh pag. 30. 35.

Balens Dordr. pag. 50.

zende zekeren Autheur, zegt, dat *Toxandria* by hem verſtaan word te begrypen, het Graafſchap *Teyſterbant*, en het daar onder horige *Kuilemburg*, *Tiel*, en *Bommelerwaerdt*, *Heuſden*, *Beuſichem*, *Altena*, *Zoelen*, *Avezaat*, enz. maar niet *Teſſenderloo* in de *Kempem*, enz. omdat *Teſſenderloo* aan den *Rhyn* noch wel in *Batavia*, maar over *Maas* lag; zie TEYSTERBANT. *A. Montaan*, in zyne beſchryvinge van *Amſtellandt*, ſtelt vaſt, dat de *Toxandri* voor meer dan 16 Eeuwen, de *Zeeuwſche* Eilanden bewoont hebben, en wil zulks bewyzen met *Plinius*, *Cæſar*, *Tacitus*, en *Strabo*. *Picard* is met hem in een gevoelen. „ In het jaar „ 350. zegt hy, is eene groote menigte *Frankſche Zallanders*, „ met wyf, kindt, en have, uit *Sallandt* vertrokken naar „ *Toxandria* (een gedeelte van *Zeelandt*) voornemens dat „ landt in te houden: maar Keizer *Juliaan*, hen onvoorziens overvallende, heeft ze door zyn krygsvolk weêr „ te rugge gedreven. Zie breeder van dit volk boven op den titel TAXANDERS, daar deszelfs oorſprong en woonplaatzen nauwkeurig onderzogt en overwogen worden.

Houve 2 deel, fol. 124.

Comm. Amſt. fol. 1. en aldaar Mont. Picard. pag. 150.

TRAIECTENSIS URBS AD MOSAM. De *Trechter-Stadt aan de Maas*, dat is, *Maaſtricht*. Het is de oudſte Stadt der *Franken*, die *Saliers*, of *Saal-Franken* genoemt worden, aan dezen kant des *Rhyns*, gelegen op de *Maas*, drie gemeene Duitſche mylen van *Atuaca*, de oude Hooftſtadt der *Tungeren*, even zooveel van *Luik*, het welk nu ter tydt pronkt mêt den Biſſchoplyken zetel. Als *Attila*, Koning der *Hunnen*, in het uitgaan van de vyfde Eeuwe, onder verſcheide Steden van *Gaulen*, ook *Tongeren* (*Atuaca Tungrorum*) verwoeſtte, word deze plaats van *Gregorius Turonenſis*, of van *Tours*, al TRAJECTENSIS URBS genoemt; daar de Kerkvoogt *Servatius*, of *Arvatius van Atuaca*, dat is, *Tongeren*, naar toe gevlucht is; en werwaarts zyne Navolgers den zetel overgebragt, en ook gehouden hebben; tot dat die Stadt zelve ook, in het jaar 881. van de *Noormannen* verwoeſt is. Dat dit nu een geſterkte Stadt is geweeſt, blykt eensdeels daar uit, dat *Servatius* derwaarts zyn toevlucht genomen heeft; en anderdeels dat *Regino*, de Hiſtoryſchryver, ſpreekt van een Kaſteel, het welk by dit *Trajectum* geſtaan heeft. By *Aimoinus*, daar hy verhaalt, hoe het ryk van *Lotharius*, een weinig voor het jaar 870. verdeelt is tuſſchen *Ludovicus*, Koning van *Germaniën*, en *Carolus Calvus*, of *Karel de Kaale*, Koning van *Vrankryk*, word deze Stadt TRECTIS genoemt. Dat nu de gemeene benaming geweeſt is TRICHT, die noch hedendaags overblyft in MAASTRICHT, is daar uit baarblykelyk, dat men in de Levens der Heiligen meenigmaal geſchreeven vindt TRIJECTUM. Dat ze na de verwoeſtinge der *Noormannen*, al in het jaar 891. weêr opgebouwt is, geeft *Regino* niet duiſter te kennen. Vervolgens is het een aanzienlyke, welvaarende, en vaſte Stadt geweeſt, hoewel als een kaatsbal over en weêr geſlingert tuſſchen de oorlogvoerende volken. Zy leit op de beide oevers van de *Maas*, hebbende tuſſchen beide een brug, dat een fraai werkſtuk is. Het gedeelte aan den overkant, dat het kleinſte is, word *Wyk*, van het Latynſche woordt *Vicus*, genoemt; een benaming die ten tyde van *Eginhardus* al bekent is geweeſt. Het gedeelte aan dezen kant, zynde het grootſte, heeft den naam van MAASTRICHT, dat is, het *Veer van de Maas*, (TRAIECTUS MOSÆ) het welk de rechte naam van de Stadt is, en veel netter gezeit word als TRAJECTUM SUPERIUS, zoo als de plompe Latiniſten in de naaſtvoorgaande eeuwen geſproken hebben. Het is hedendaags van dien kant een zeer vaſt bolwerk voor de *Vereenigde Nederlanden*. TRAIECTENSIS URBS AD MOSAM ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. IV. Pars II.* heel na onder aan de *Maas*, en *Tab. I.* daar ze ook TRECTIS genoemt word. Ter zelver plaatze ſchynt geweeſt te zyn de PONS MOSÆ, de *Brug over de Maas*, verbeeldt *Tab. I. II.* en *III. Pars I.* alwaar men ook ziet *Attuaca*, of *Atuaca Tungrorum in Eburonibus*, in het landt der *Eburons*, tuſſchen de rivier de *Geet* en de *Maas*. Hoe deze Stadt, door onkunde der menſchen en tyden, weleer den naam van Obtricht/ en Obertricht gekregen heeft, en de Latynſche benaminge van *Obtricenſe Moſæ oppidum*, kan men hier boven op deezen titel nazien. [Zie ook breeder van deze Stadt boven op haar eigen opſchrift van MAASTRICHT.]

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 177.

Hiſtor. lib. II. cap. 5.

Hiſtor. Franc. lib. V. cap. 25.

TRAIECTUS. De alleroudſte geheugenis van de TRAJECTUS AD RHENUM, dat is (*het Veer, of de Overvaart aan den Rhyn*) vindt men in het Reisboek van *Antoninus*; by de andere oude *Romeinſche* Schryvers is 'er een diep ſtilzwygen van. Hy nu ſtelt deze plaats vier gemeene Duitſche mylen en een vierde boven *Alphen* (*Albiniana*) vier mylen min een vierde beneden *Mannaritium*, het welk gehouden word voor het Dorp Maurik: dat is, ter plaatze daar op den tegen-oever, op den *Frieſchen* bodem, aan beide kanten van de *Vecht* (waar door de *Rhyn* naderhandt afgeleidt en afgedreven is tuſſchen de *Auchers*, en de *Friſiabonen*) naderhandt een Schans of Vaſtigheit opgeworpen is, vervolgens een Dorp, kort daar na eene kleine Stadt, en eindelyk een groote geſticht is; zynde de Hooftſtadt geweeſt van alle, die in de landen der *Batawers*, *Friezen*, *Toxanders*, *Broekters*, *en Gugernen* de Chriſtelyke leere aangenomen hebben. Deze Stadt nu hebben onze Voorouders, naar dit OUDE VEER (*à Veteri hoc TRAIECTU*) gelyk het ten tyde van *Karel den Grooten* genoemt wierd, volgens hunne mannelyke uitſpraak, den naam van OLT TRECHT gegeeven, of liever laaten houden. En daar men het vervolgens, in half Latyn half Duits, *Oltrajectum* genoemt heeft, of heeft moeten noemen; hebben 'er de wysneuzen, op dat het geheel Latyn zoude zyn, *Ultrajectum* van gemaakt. In laatere tyden heeft men het vry wat zachter, Outrecht/ uitgeſproken: en hedendaags op het allerzachtſte Utrecht/ en zommige byna kinderlyk Uptert. Daar men het echter, als men de zuivere Latiniteit wil in acht neemen, behoort te noemen TRAIECTUS RHENI; *het Veer of de Overvaart van den Rhyn*, of TRAIECTUS AD RHENUM; het *Veer aan den Rhyn*; dewyl deze plaats in geene andere omſtandigheit als ten opzicht van het *Veer* alleen den *Romeinen* bekent is geweeſt. Die van een ander gevoelen zyn (ik ſpreeke vryborſtig) die hebben geen bewys dat onwraakbaar is, of daar men ſtaat op kan maaken, en volgen de loſſe praatjes en vertellingen. Het is de eerſte en voornaamſte van de Steden onzes Vaderlandts, immers na dat de Chriſtelyke leer aangenomen is; die noch daarenboven een eeuwigen roem gekreegen heeft door het eeuwigdurend Verbondt der *Unië*, het welk binnen haare veſten, gelyk billyk was, geſloten is. Waar door alle de *Batawers* en *Friezen*, met hunne Nabuuren, in een zevenvoudige en rechtmatige verbinteniſſe een Gemeenebeſt, of Republyk, met malkanderen opgerecht hebben, voor Koningen zelfs ontzachelyk, als zynde Godtsdienſtig, Gezegent, Hoogachtbaar; een Handthaaffter, Beſchermſter, en Voortplantſter der aaloude *Vryheit*. Deze plaats word met den enkelen naam van TRAIECTUS getekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. II. Pars I.* daar *Iter Pedonis Friſiorum finibus*, dat is, *de Marſchſtreek van Pedo door het landt der Friezen*, van dit *Veer* over den *Rhyn* af naar den *Yſſel* toe, en van daar naar de *Eems* (*Amiſia*) aangewezen word; zie ook *Tab. III.* en *IV.* Maar *Tab. V.* word dit *Veer* dus getekent *Vetus Trajectus*, dat is, Olt-Trecht/ Outrecht/ Utrecht. Van *Albiniana*, *Mannaritium*, *Auchi*, *Batavi*, *Friſii*, *Taxandri*, *Bructeri*, en *Gugerni*, kan men deze titels nazien. Dat de Heer *Alting*, ſpreekende van de *Unië* te *Utrecht*, zegt, dat daar door alle de *Batawers en Friezen*, *neffens hunne nabuuren*, *in een eeuwigdurend verbondt getreeden zyn*; moet men verſtaan naar de eigenſchap van den ouden tydt, wanneer *Frieslandt*, of de grenzen der *Friezen*, zich uitſtrekten tot aan den *Rhyn*; zoodat deze rivier de ſcheidinge was tuſſchen hen en de *Batawers*: gelyk zulks van hem op verſcheide plaatzen aangewezen wordt; zie inzonderheit de titels FRISII, FRESIA, en FRESIONES.

Vide diploma Caroli R. apud Hedam in Alb.

TRAIECTUM VETUS. *Het Oude Veer.* Het blykt klaar en overvloedig uit de Giftbrieven van verſcheide Keizeren en Koningen, als daar zyn die van *Karel den Grooten*, van 't jaar 777. van *Ludovicus Pius* in 't jaar 824. van *Lotharius den I.* in 't jaar 846. van *Ludovicus Germanicus* in 't jaar 856. van *Zuentibolchus* in 't jaar 890. van *Conradus den I.* in 't jaar 914. van *Henricus den I.* in 't jaar 934. van *Otto den Grooten* in 't jaar 938. van *Henricus den II.* in 't jaar 1003. en van anderen, dat aldus (*Trajectum neutro genere*) met verloop van tydt genoemt is geworden de plaats, daar de *Romeinen* uit het *Batawer*-Eilandt naar *Frieslandt* den *Rhyn* plagten over te vaaren. En ook was het ten hoogſten welvoeglyk eene plaats, die door het *Veer* of overvaaren allereerſt bekent geworden is, OLTTRECHT, of het *Oude Veer* (TRAIECTUM VETUS) te noemen, na dat 'er nu diergelyke Veeren op verſcheide andere plaatzen aangeſtelt waren. Wel is waar, dat men het zelve naderhandt in plaats van het *Olde*, of *Oude*, het *Beneeden-Veer* (*Trajectum Inferius*) heeft beginnen te noemen; welke benaming wel wanſchikkelyk is; gelyk wy in den naaſt voorgaanden titel hebben aangetoont: maar echter al ten tyde van *Otto Friſingenſis*, en, by gevolg, al voor het jaar 1262. in gebruik is geweeſt, gelyk men zulks ook zien kan uit een Brief van de *Keulenaars*, dien de zeer geleerde *Buchelius*, in zyne Aantekeningen op *Heda*, heeft ingelaſcht. Wanneer nu de Duitſche benaming *Olt-Trecht* al lang te vooren in die van *Utrecht* verbaſtert was, gelyk zulks getuigen *Aimoinus*, en de Giftbrieven van het jaar 1050. lyd het by my echter geen twyfel, of zy, die barbariſch Latyn ſchreven, hebben dezelve echter zuiver, en in haar geheel behouden, de O in een U verandert hebbende; en dat het by gevolg een en de zelfde naam en betekenis is, *Oltrajectum* en *Ultrajectum*; gelyk de Schryvers ſedert de negende Eeuwe, waar in *Sigebertus Geminiacenſis* geleeft heeft, tot dezen tydt toe veel geſchreven hebben. En dit van de benaminge. Aangaande de toeſtandt van de plaats, is het zeker uit *Beda*, en uit het leven van *Willebrordus*, zoo als het zelve beſchreven is van *Theofridus van Epternach*,

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 177.

Vita Frid. I. lib. I. cap. 15.

Hiſt. Franc. lib. V. cap. 25.

Epternach, dat het in dien tydt alleen een Kasteel, of Burgt is geweest, daar de Koningen van *Frieslandt* toen hunnen zetel hadden. Vraagt men van wien gebouwt? zulks hebben die Schryvers niet vermeldt, noch ook iemant van de oudere, of latere Schryveren. Insgelyks noemt *Carolus Martellus* het in zynen brief doorgaans de Burgt (*Castrum*) TRAIECTUM. Deszelfs zoon *Pipinus*, en Kleinzoon, *Karel de Groote*, noemen het een *Dorp op de rivier den Rhyn, onder Duurstede* (*sub jus Doresiato.*) De navolgers hebben het langen tydt de *Kerk van Trecht* (*Ecclesia Trajectensis*) genoemt. Keizer *Otto de I.* noemt het een Stadt; en *Wippo*, in het leven van *Conradus den II. Trajectum, een Stadt van Frieslandt*; door welk woordt (*Civitas*) men gewoon was de Hooftsteden van een Bisdom, of ook wel geheele Bisdommen te verstaan; zoo dat de naam van TRECHT altydt in gebruik bleef, doch met bepaling van de plaatze, waar in de Kerk van *S. Marten* gesticht was; gelyk men zulks kan zien uit den brief van den zelven Keizer, van het jaar 948. en 953.. Maar dewyl deze plaats meest door middel van den Christelyken Godtsdienst, van kleine beginselen, tot die magt en dat aanzien is opgeklommen; moet men daar van daan de alleroudste geheugenis ophaalen. Deze Stadt nu heeft, volgens 't verhaal van *Beka*, haar begin van *Wilfridus*; een *Fries*, Bisschop van *Northumberlandt*, die naar *Romen* trekkende, en misschien in *Frieslandt* aangelandt zynde, zyne Landtslieden, omtrent het jaar 679 naar de gemeene tydtrekeninge, allereerst het licht van het Evangelie ontstoken heeft; als *Aldegisslus*, een Vorst van een zeer zachtzinnigen aardt, Hertog of Koning der *Friezen* was; en *Pipinus*, de Vader van *Carolus Martellus*; het Ryk van *Austrasiën*, als Onderkoning voor *Theodoricus*, bestierde; welke *Pipinus* van alle de *Franken* die aan deezen kant des *Rhyns* woonen, allereerst; onder voorwendtzel van Godtsdienst, naar hun oudt Vaderlandt het oog heeft beginnen te wenden; gelyk zulks blykt uit *Sigebertus Gemmacensis:* wiens voetstappen de Nakomelingen zyn opgevolgt, tot dat zy het volk van hun oude maagschap tot den zelfden Godtsdienst gebragt, en hun de vryheit weêr gegeeven hebbende, tot hunne getrouwste Bondtgenooten gemaakt, en aan zich verbonden hadden. Weshalven de Brief van Koning *Pipinus*, by *Heda* aangehaalt, van *Buchelius* met recht van vervalsching in den text word beschuldigt; dewyl daar in te kennen gegeeven word, dat *Chlotharius* en *Theodobertus* (waar van de een het Koningkryk van *Neustria*, in het jaar 584. en de andere dat van *Austrasiën*, in het jaar 595. gekreegen heeft) eenig landt onder de *Friezen* omtrent TRAIECTUM bezeten, en het zelve geschonken hebben aan de Stadt en de Kerke van *S. Marten*; daar toen ter tydt noch geen Stadt, misschien nauwelyks een Dorp of Burgt; ook geen Kerk, veel min van *S. Marten* geweest is; dewyl dezelve eerst na het jaar 696. van *Willebrordus*, anders *Klemens*, gesticht en ingewydt is. Men kan derhalven nauwelyks twyfelen, of immers deze woorden van *Chlotharius*, *Theodobertus*, en de *Stadt* (*Urbe*) zyn daar door de vervalschende handt van den eenen of den anderen bloetbeuling ingeflanst. Voornamelyk dewyl *Pipinus* in eenen anderen Giftbrief, die *Heda* daar op aanstondts laat volgen, geen gewag maakt als van zyn Grootvader, zyn Vader, en Broeder: en ook niet van de Stadt, maar alleen van het Dorp TRAIECTUM. Maar nadat *Aldegisslus* overleden was, heeft *Radbodus*, zyn opvolger, een wreedt en godtloos mensch, volgens 't verhaal van *Marcellinus*, aanstondts afgebroken al wat *Wilfridus* gebouwt hadde, zelfs ook de Kapél te *Trajectum* ter eere van *S. Thomas* gesticht. Want aldus hebben zy genoemt een klein Kerkje, waar in weinige inwoonders van een gering Dorpje hunnen godtsdienst pleegen. Tot dezen tydt toe zyn derhalven by dezen Burgt TRAIECTUM niet, dan zeer weinige woningen van Christenen geweest; wier getal *Witbertus* door zyn gedurig prediken in twee jaaren tydts te vergeefs getracht heeft te vermeerderen. Maar zoo dra *Pipinus Crassus*, de verongelykingen den Christenen aangedaan op *Radbodus* verhaalende, hem uit het geheel neder-*Frieslandt* verdreven heeft, heeft hy aan *Willebrordus*, kort te vooren uit *Engelandt* met elf Medgezellen derwaarts gezonden, niet alleen verlof gegeeven om te prediken; maar heeft ook weinige jaaren daarna, namelyk in het jaar 696. naar de gemeene tydtrekeninge, van Paus *Sergius* voor den zelven verzocht en verkregen het Aartsbisdom, gelyk men het noemt, onder het *Frieschе* Volk: hem tot eenen Bisschoplyken Stoel aangewezen dit TRAIECTUM *aan den Rhyn, in den doorluchtigen Burgt*, dien hy *Radbodus* kort te vooren ontweldigt hadde. Van welk alles men tot de geloofwaerdigste getuige heeft de eerwaardige (*Venerabilis*) *Beda*, dewyl die in dien zelfden tydt geleeft heeft, en dus een tydtgenoot van hem geweest is. Deze Burgt, of dit Kasteel, heeft derhalven gestaan op den rechter oever van den *Rhyn*, op den grondt van de oude *Friezen*; alzoo men noch hedendaags ter zelver plaatze overblyfzels ziet van die oude Kerke, die zeer klein is geweest, nu byna in het midden van de Stadt, die al voor lange zeer groot is uitgeleit, en geheel op den *Frieschen* bodem legt (uitgenomen de Voorstadt, die zich uitstrekt langs de Graft, die in veel lateren tydt van de *Lek* na den ouden *Rhyn* gegraven is;) gelyk ook het oude Dorp zelfs, het welk rontom den Burgt gelegen heeft; want aldus zeggen *Carolus Martellus*, *Pipinus*, en *Carolus Magnus* uitdrukkelyk, dat deze eerste kerke, gesticht ter eere van *S. Marten*, gelegen heeft in dit Dorp, als in den Burgt. Maar *Carolus Martellus*, *Poppo* den Hertog of Vorst der *Friezen* overwonnen hebbende, heeft'er de Tienden bygedaan tot onderhoudt van de Monnikken, die men Kanoniken noemt, met drie Burgten, of Kasteelen: en als de Gemeente aanwies, noch een tweede Kerk van *S. Salvator*, die nu ter tydt Oudt Munster genaamt word. *Carolomannus* en *Pipinus* hebben niet anders gedaan, dan dat zy de voorgaande begiftigingen bevestigt hebben. Doch *Carolus Magnus* heeft, nadat nu geheel *Frieslandt* onder zyne gehoorzaamheit gekomen was, daar noch zeer veele goederen bygevoegt, gelegen tusschen den *Rhyn*, en de *Lek*, en aan beide d'oeveren van de *Eems:* en de Keizers en Koningen, die hem gevolgt zyn, noch veel meer. Maar de stroopende *Noormannen* hebben alle deze magt en rykdom, die genoeg was om een zeer groote Stadt te stichten, een- en andermaal weggerooft, den Bisschop met de zynen tot den beedelzak gebragt; en den Burgt zelf met een groot gedeelte van *Frieslandt* lang in hun gewelt gehouden. Het welk de reden is geweest, dat dit TRAIECTUM den naam en titel van Burgt noch niet afgelegt heeft, dan wanneer *Henricus Auceps* Keizer was; gelyk zulks getuigt een Brief van Bisschop *Balderich*, die kort te vooren Leermeester geweest is van de Zoonen van Keizer *Henrik*, geschreven in het jaar 934. in den Burgt te TRAIECTUM (*in* CASTRO TRAIECTENSI.) Van welken Burgt hy eindelyk, nadat de geweldenaars verdreven waren, en hy tot de geruste bezittinge van *S. Martens* Eigendom weêrgekeert was, een STADT gemaakt heeft, met graften, bruggen, muuren en poorten, tegen de aanvallen der vyanden wel voorzien en gesterkt: en daarenboven de Kerken van *St. Marten*, en *St. Salvator*, zoo goedt hy konde, herstelt: hoewel het Stift, of Bisdom gedeelt is geworden met den Bisschop van *Mimigarford*; en hy de waardigheit van *Metropolitaan* is quyt geraakt, die de Stadt *Kenlen* ondertusschen bekomen, en naderhandt behouden heeft. Maar hier na heeft Keizer *Otto de Groote* deze plaats altydt een Stadt (*Civitas*) genoemt; het welk in die eeuwe eene zekere eige benaming was van de grootste Steden die Bisschoppelyke Stoelen hadden: daarenboven heeft hy den Bisschop, weleer zynen leermeester; overgroote giften gedaan, hem zelfs ook geevende het recht om gelt te munten: welke mildadigheit de Navolgers noch gestadig vergroot hebben, inzonderheit de *Frankische* Keizers; de schade die de Stadt, in het jaar 1009. volgens 't verhaal van *Sigebertus*, van de *Noormannen* wederom geleden hadde, rykelyk vergoedende; haar zelfs schenkende het geene zy met recht nauwelyks konden doen. Daar op zyn aanstonds de grondtvesten geleit van een niewe Kerk, zynde een verbazend groot gevaarte; insgelyks van een niew Klooster; en heeft men dezelve den naam gegeeven van de *Groote Kerk*, (*Ecclesia Major*) of ook wel van den *Dom* (*Domus*) dat is, het Huis by uitnemendheit: zynde zulks geschiedt in het jaar 1023. En niet lang daarna heeft men noch twee andere Kerken beginnen te bouwen, namelyk, die van *S. Pieter*, en van *S. Jan*; en eindelyk een vierde ter eere van de H. Maagt *Maria*. De laatste van de *Frankische*, of liever *Franconische* Keizeren, (de *familiâ Franconicâ*) die den naam van *Henrik* gehad hebben, is hy geweest, wiens zeer rechtvaerdig misnoegen de Stadt, in weelde en dartelheit uitspattende (hoewel hy haare grootste weldoender was) verwekt heeft, en dat vervolgens niet anders als door veel gelts kon verzoent worden. Waar na zy de *Swabische* (*Suevas*) Keizers, door de zeer inhalende verzoeken der Bisschoppen, in den beginne even toegeevende heeft gehadt; dewyl Keizer *Conradus de III* aan de Kapittels, gelyk men ze noemt, van de groote Kerke en van *S. Salvator*, aanstondts opgedraagen heeft de magt om eenen Bisschop aan te stellen, welk recht den Keizer tot noch toe alleen eigen was geweest; en daar beneffens noch zeer veele geschenken doende, om de gemeene gebouwen, die onlangs door den brandt verteert waren, weêr te herstellen, en de Stadt meer te versieren; gelyk'er ook een Grift uit den *Rhyn* naar de *Vecht* gegraaven is, die men de *Oude graft* van dien tydt af heeft beginnen te noemen, zoodat de *Nieuwe* meer oostwaarts aan geleidt is. Maar wederom heeft de Stadt, in trotsheit, hoogmoedt, en halstarrigheit uitspattende, zich de gramschap van dezen zeer weldadigen en toegeevenden Vorst op den hals gehaalt; tot zoo verre, dat *Conradus* haar, als zich schuldig gemaakt hebbende aan gequetste Hoogheit (*læsæ Majestatis ream*) besloten heeft te verwoesten: en hy door de doodt hier in verhindert zynde, deszelfs opvolger *Fredericus de I.* het zou gedaan hebben; indien niet de zeer

In Bonifacio.

In vita Suidberti.

Histor. Eccles. lib. V. cap. 11. 12.

demoedige voorbeeden van groote Vorſten de vyandtlyke drift en oplopendheit, waar door die Keizers tegen deze Stadt van *Frieslandt* (*Freſiæ Urbem*) (zoo noemtze *Otto Friſingenſis*, des Keizers landisman) ingenomen waren, geſtilt hadden: zoo dat de Keizer een overgroote ſomme gelts gekreegen hebbende, eindelyk ter nauwernoodt verbeden is omze van de verwoeſtinge te verſchoonen. Van welke zaak *Guntherus*, in zyn *Liguriſch* gedicht, aldus tot den Keizer ſpreekt: *Ook kon de dolle drift, hoogmoedt, en trotsheit van het dwaaze grauw niet beter geſtraft worden, als dat hun de rykdommen, zynde de oorzaak van zoo grooten woede, benomen wierden: ten einde de armoede hun weêr tot hunnen pligt mogt doen keeren, die de rykdom en overvloedt trots en hoogmoedig gemaakt hadden.* Hier na, wanneer de Keizers de wetten ruſſchen die van *Trecht* (*Trajectam*) en *Hollandt* voorgeſchreven hadden, is de Stadt in het jaar 1161. door een ſchielyken brandt, vernielt geworden; die niet zoo gemakkelyk te verwinnen is geweeſt, dewyl de middelen van het volk door de vorige boeten uitgeput waren; en de Keizers de Stadt geen onderſtandt deeden, gelyk voor deezen. Echter vindt men dat de zelve Stadt in de volgende eeuwe, al voor het jaar 1250. weêr herbouwt is: wanneer *ook de huizen meer in de lengte en in de breette over de Graft uitgezet zyn, dan zy voor den brandt geweeſt waren*; het zyn de woorden van Biſſchop *Henrik*, in zyne Handtveſt van het zelve jaar; gelyk *Buchelius* die aanhaalt in zyne zeer geleerde Aantekeningen op *Heda*. Wat meer is, hier zyn noch bygekomen andere gemeene gebouwen, van te vooren beſproken, als daar zyn de *St. Catharina* Kerk, met het Gaſthuis; insgelyks *S. Nicolaas*-Kerk onder de muuren, met het Huis van de *Duitſche Order*; gemeenlyk het Duitſche Huis genaamt; daarenboven noch de *Buurkerk*, aldus genoemt naar de Buurten. Doch meeſt alle deze gebouwen zyn met het grootſte gedeelte van de Stadt wederom, in het jaar 1279. verbrandt, en dewyl deze uitgaande eeuw door inlandtſche krakkeelen onruſtig en verwart was, hebbenze nauwelyks weêr kunnen opgebouwt worden. Dit is het voornaamſte, het geene wy tot noch toe zeker weeten van TRAIECTUMS oorſprong, van deszelfs aanwas, en wiſſelvallen. Wat eindelyk belangt de Overigheit van de Stadt; uit de Gedenkſchriften van de dertiende eeuwe kan men alleenlyk giſſen, dat 'er geweeſt is een *Richter*, van den Biſſchop aangeſtelt, ſomtyds met den naam van *Burggraaf*, ſomtyds dien van *Schultes*, *Scholt*, of *Schout* draagende: ten tweeden, *Schepenen*, zynde Byzitters (*Aſſeſſores*) van het volk aangeſtelt om recht te doen: verder *Burgermeeſters*, van *Beka* in het Latyn *Civium Magiſtri*, als of het waren *Meeſters der Burgeren*, genoemt. Eindelyk een *Gemeente*, die Meente/Raadt/Broedtſchap geheeten is. En deze alle waren van de aanzienlykſte, en achtbaarſte Burgeren; behalven wanneer de regeering door het gemeene volk in verwerring was gebragt. Van den Schout alleen word allereerſt gewag gemaakt in den Giftbrief van Keizer *Philippus den Zwaab*, (*Suevus*) van het jaar 1200. Van den Burggrave in den brief van Biſſchop *Henrik*, van het jaar 1250. Van den Richter, door den Biſſchop aangeſtelt, in den Voorrechtbrief van Koning *Willem*, van het jaar 1252. Van de Schepenen afzonderlyk, in eenen anderen Giftbrief van den zelven Koning, en de zelfde dagtekening. Van den Schout en de Schepenen te ſamen, in een brief van Biſſchop *Otto*, van het jaar 1228. naar waarheit 1226. Van de Schepenen, Burgermeeſteren, en Gemeente (*Univerſitas*) te ſamen, in den brief van Biſſchop *Henrik* van het jaar 1250. Eindelyk van allen gezamentlyk, te weeten, van den Schout, Schepenen, Burgermeeſteren, en Gemeente, wederom in eenen brief van den voornoemden Biſſchop *Henrik*, van het jaar 1260. Zoo dra men heeft begonnen de *Archiven* in de moedertaale te ſchryven, vindt men; *Burgermeeſters*, *Schepenen*, *Raadt*, ende *Oudermannen*. Doch wanneer, of van wien deze Overheits-perſoonen eerſt aangeſtelt zyn, hebbe ik tot noch toe niet voor vaſt kunnen naſpeuren; echter zou ik denken dat zy hunnen oorſprong hebben van de Keizers uit de *Saxiſche* familie. De Burgers hebben ook een zeker voorrecht, het welk de Rechtkundigen noemen, *de non Evocando*; het welke zy in het jaar 1252. van Koning *Willem* gekreegen hebben: en noch een ander; *dat zy niet gehouden zyn buiten de veſten voor den Biſſchop ten oorlog te trekken*; het welk hun in het jaar 1256. op *St. Walburgis*, volgens ouder gewoonte, vergunt is van Biſſchop *Henrik*. Jonger zaaken by te brengen, die tot luiſter van deze zeer aanzienlyke Stadt ſtrekken, komt met ons oogmerk niet over een.

Dat deze plaats in de Kaarten van het eerſte deel TRAIECTUS, en TRAIECTUS VETUS getekent word, is hier boven op deezen titel gezegt; maar in de Kaarten van het tweede deel, als *Tab. II. III. V.* en *VI. Pars II.* hiet ze TRAIECTUM VETUS. Dat deeze plaats allereerſt *Antonia* geheeten heeft, en dat *Cæſar* en *Antonius* de eerſte Stichters daar van zouden zyn geweeſt, hebben zommige voorgegeeven, doch zonder het minſte bewys uit de Oudheit: gelyk dit gevoelen gewraakt word by *Ortelius*, en wydloopig wederlegt by *Philippus Cluverius*; die daar ter plaatze ook aanwyſt, dat dit het TRAIECTUS is daar het Reisboek van *Antoninus* van gewaagt, en dat *Beatus Rhenanus* verre verbyſtert is, die hier *Maaſtricht* verſtaat. Anderen hebben gegiſt dat *Triceſimæ*, waar van *Ammianus Marcellinus* ſchryft, naderhandt de benaming van deeze plaats zou zyn geweeſt; en dat men in zommige afſchriften *Utriceſium* zou vinden; waar van zy vervolgens den naam van *Utrecht* gevoeglyk willen afleiden. Maar, of ſchoon deze leezing zoo onwaarſchynlyk niet ware alsze is, zou de ſchikking der plaatzen by *Ammianus* zulks niet toelaaten: want hy van *Caſtra Herculeſ* naar *Quadriburgium* voorgaat, en van daar naar *Triceſimæ*, en zoo voort naar *Nuys* en *Bon*; van dit *Triceſima*, of *Triceſimæ*, zie hier boven op den titel CASTRA ULPIA; en de andere woorden elk op zyn plaats. Doch het lydt niet de minſte twyfel of tegenſpraak, of de naam van ULTRAIECTUM, gelyk men in latere tyden heeft beginnen te ſchryven, heeft zynen oorſprong, gelyk de Heer *Alting* wel aanmerkt, van het halfllachte of mengelwoordt ULTRAIECTUS. Zoo dat het zeer verkeert en ongerymt is te meenen, dat ULTRAIECTUM zoo veel zou zyn als *Trajectum Ulterius*, en dat dit ook *Trajectum Inferius*, dat is, *het laager Veer*, *'t Beneden-Veer* genoemt zou zyn geweeſt, om het te onderſcheiden van *Trajectum ſuperius*, dat is, het *Boven-Veer*, namelyk *Maaſtricht*. Andere wederom hebben geoordeelt, dat *Ultrajectum* zoo veel zou zyn, als *Vultrajectum*, of *Wiltrajectum*, dat is, het *Trajectum* of *Veer der Wilten*, het welk zy willen bewyzen met de woorden van *Sigebertus* en van *Beda*, daar zy verhaalen dat *Wilebrodus*, of *Willebrordus*, van Paus *Sergius tot Biſſchop ingewyde zynde om te prediken onder de Friezen, van Pipinus beſchonken is met een plaats om daar zynen Biſſchoppelyken zetel te veſten, in zyn doorluchtig Kaſteel, het welk* WILTABURG *genoemt wordt, met eenen ouden naam van het Volk*, te weeten, der Wilten. Waar op dan volgt; *welke plaats nu* ULTRAJECTUM *genoemt wordt, als of men zeide*; *de Stadt der* VULTEN, of WILTEN: *doch in de Gauliſche taale* TRAJECTUM. Maar het is klaar en baarblykelyk genoeg, gelyk *Cluverius* aantoont, dat *Sigebertus* dit geheele verhaal uit *Beda* overgenomen heeft, en dat hy, of noch waarſchynlyker iemant anders in latere tyden, zommige woorden, immers de benaming van *Ultrajectum*, daar ingeſlanſt heeft: zie hier van breeder op de titels WILTABURGUM en WITLA. Hoe 'er onder de eerſte *Frankiſche* Koningen, en by gevolg lang voor *Karel den Grooten*, een groote weg of heirbaan gemaakt is, loopende van *Bavay* (*Bagaium Nerviorum*) over de rivier *Ripel*, by *Niele*, en van daar over *Hoogſtraaten* naar *Heusden*, van daar over de oude *Maas* naar *Vianen*, en zoo na *Trajectus Rheni*, of *Ultrajectum*, om daar den *Rhyn* over te vaaren; welke weg in het Latyn *Via Lacina* in de *Saliſche* wetten genoemt word, dat is, *Lageſtraat*, nu gemeenlyk *Langeſtraat*, als *Gothefredus Wendelinus*, *de legibus Salicis*, toont. *Pipinus*, Overſte Hofmeeſter van *Childericus*, of, zoo andere willen, van *Theodoricus*, Koning der *Franken*, gemeenlyk genaamt *Pipinus ab Herſtal*, heeft by zyn byzit *Alpais* gehadt een Zoon, met naame *Carolus Martellus*, die onder de andere *Franſche* Koningen, *Dagobertus* en *Chilpericus*, het geheele beſtier en opperbewindt des Ryks in handen gehad heeft. Zyn Vader *Pipinus* heeft tegen de Over-*Rhynſche* Volkeren, de *Saxen* en *Friezen*, dapper gevochten, en hunnen Veldheer *Radbodus* overwonnen en bedwongen. *Carolus Martellus* heeft in die zelfde hoogaanzienlyke waerdigheit nagelaaten een Zoon, met naame *Pipinus Brevis*, door wien de zaaken zoo beſchikt zyn, datmen den Koning *Childerik den II.* zynde de laatſte van dien ſtam, met goedtvinden en toeſtemming van Paus *Zacharias*, in het jaar 751. in een Klooſter geſtoken, en hem *Pipinus* tot Koning verkoren heeft. Deeze Zoon is geweeſt *Karel de Groote* (*Carolus Magnus*) in wien de Keizerlyke waardigheit in het Weſten weêr herſtelt, en met de *Franſche* Kroon vereenigt is; geſtorven in 't jaar 814. Hem is als Keizer en Koning van *Frankryk*, of der *Franken*, gevolgt zyn Zoon *Ludovicus Pius*, geſtorven in 't jaar 840. Deze heeft nagelaten vier Zoonen, van welke *Lotharius* de oudſte eerſt Keizer is geweeſt, geſtorven in 't jaar 845. en na hem zyn Zoon *Ludovicus de II.* geſtorven in 't jaar 875. De tweede Zoon van Keizer *Ludovicus Pius*, is geweeſt *Ludovicus*, Koning van *Germaniën*, die nagelaaten heeft vier Zoonen, namelyk *Ludovicus*, Koning van *Germaniën*, *Pipinus*, Koning van *Aquitaniën*, en *Carolomannus*, Koning van *Beijeren* en *Italiën*, zynde de Vader van Keizer *Arnulphus*; en, ten vierden, *Carolus Craſſus*, die na *Ludovicus Balbus* Keizer geworden is. *Carolus Calvus* (*Karel de Kaale*) de derde Zoon van *Ludovicus Pius*, Koning van *Frankryk*, is Keizer geworden na de doodt van *Ludovicus den II.* omgekomen in 't jaar 877. Hem is gevolgt zyn Zoon *Ludovicus Balbus* (de *Stameraar*) overleden in 't jaar 878. Hem is als Koning van *Frankryk* gevolgt zyn Zoon *Carolus Simplex* (*Karel de Eenvoudige*) overleden in 't jaar 925. Maar die Keizer is geworden, gelyk reeds gezegt is, *Carolus Craſſus* (*Karel de Dikke*) in het

Germ. Antiq. lib. II. cap. 36.

Lib. XVIII. cap. 2.

Lamb. Hortenſ. Rhenan. Pontus Heuter.

Ferraris Lexicon Geogr. Stepb. Diction Hiſtor.

Ad an. 697.

het jaar 887 genoodzaakt zynde de Keizerlyke waardigheit af te ſtaan, is die door de Vorſten van *Germaniën* opgedraagen aan *Arnulphus*, den Zoon van *Ludovicus Germanicus*, overleden in 't jaar 899. na wiens doodt verſcheide tuſſchen ingekomenen zich voor Keizer opgeworpen hebben, tot dat *Ludovicus de IV.* Zoon van *Arnulphus*, daar toe verheven is, geſtorven in 't jaar 904. Na wien de Keizerlyke waardigheit aan Duitſche Familiën en Vorſten is overgegaan, van wien de eerſte geweeſt is *Conradus de I. Comes Franconiæ*, overleden in 't jaar 919. Hem is gevolgt *Henricus de I. Auceps*, *Dux Saxoniæ*, overleden in 't jaar 936. van deze koomen af de Keizers uit het *Saxiſche* geſlachte (*Saxones*) zoo als ze van den Heere *Alting* hier boven genoemt zyn. Hem is gevolgt zyn Zoon *Otto de I.* bygenaamt *de Groote*, geſtorven in 't jaar 973. Na hem zyn Zoon *Otto de II.* geſtorven in 't jaar 1002. Na hem *Henricus de II.* Hertog van *Saxen* en *Beijeren*, zynde een broeders Zoon van Keizer *Otto den I.* geſtorven in 't jaar 1024. Na hem is tot Keizer verkoren *Conradus de II. Salicus*, *Dux Franconiæ*, *a quo Familia Franconica*, het *Frankiſch* geſlacht; overleden in 't jaar 1039. Na hem zyn Zoon *Henricus de III.* geſtorven 1056. Na hem zyn Zoon *Henricus de IV.* overleden in 't jaar 1106. Na hem zyn Zoon *Henricus de V.* overleden in 't jaar 1125. Na hem *Lotharius de II. Dux Saxoniæ*, geſtorven in 't jaar 1133. Na hem *Conradus de III. Dux Sueviæ a quo Suevica Familia*, het *Swabiſche* geſlacht, overleden in 't jaar 1152. Na hem zyn Zoon *Fredericus de I. Barbaroſſa*, of *Ænobarbus*, aldus genaamt om zyn ros haar, en roſſen baardt; overleden in 't jaar 1190. Na hem zyn Zoon *Henricus de VI. Aſper*, geſtorven in 't jaar 1198. Na hem zyn broeder *Philippus Suevus*, in het jaar 1208 omgebragt. Na hem *Otto de IV. Dux Brunsvicenſis*, overleden in 't jaar 1218. Na hem *Fredericus de II.* de Zoon van *Henricus den VI. Dux Suevia*, in het jaar 1250 omgekomen; tegen deeze is tot Keizer van zommigen verkoren *Wilhelmus*, *Comes Hollandiæ* in 't jaar 1248. Eindelyk is, na lange oneenigheden, en een *interregnum*, of regeeringloosheit, van 29 jaaren, de Keizerlyke waardigheit opgedraagen aan *Rudolphus Habsburgicus*, Grave van *Habspurg*, zynde een Kaſteel in *Switzerlandt*, overleden in 't jaar 1291. Na hem is, door verſcheide Vorſten des Ryks, tot Keizer verkoren *Adolphus Naſſavius*, in den ſlag by *Dorenberg* met eigen handt gedoodt van *Albertus Auſtriacus*, in 't jaar 1298. den Zoon van Keizer *Rudolphus*, van zommige Vorſten reeds voor Keizer verkoren. Deze getrouwt hebbende *Elizabeth*, de dochter van *Meinart*, Grave van *Tirol*, en Hertog van *Ooſtenryk*, heeft dit Hertogdom aan zyne Familie gebragt; waar van *Auſtriaca Familia*, of het Huis van *Ooſtenryk*, tot nu toe Keizers verkoren en gevolgt zyn: deze *Albertus* is in 't jaar 1308 omgekomen. Ik hebbe geoordeelt dienſtig te zyn, tot beter verſtandt en opheldering van dit voorgaande en van ontallyke plaatzen in deeze Aantekeningen van den Heere *Alting*, de opvolging en de verſcheide Familiën der Keizeren aldus beknoptelyk voor te draagen. *Valckenaar.*

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 182.

TRANSISALANA REGIO. Het *Landtſchap Overyſſel.* Nadat de Biſſchoppen, al voor lange de rechte Opperhoofden van de *Hierarchie*, het niet onbetamelyk geacht hebben den Herderſtaf en den Ryksſtaf, de Kerkenleere en de Oppermagt, de Heilige Kerk en de wereldtlyke Heerſchappye, (zaaken die geheel verſcheiden van aart, en elk op zich zelven goedt, maar door kunſt vermengt of vereenigt zeer quaadt zyn) met malkanderen te paaren; hebben zy altydt gearbeidt om de rechten des Keizers en des Volks wat te verminderen, of te bekorten. Dit hebben zy eerſt gedaan door aanlokzelen of bullebakken, die kracht en vermogen hebben op bygelovigen: daar na met gewelt en wapenen, waar door zy zelfs kloekhartige zielen hebben weeten te knakken, en zich te onderwerpen, tot dat de Herderſtaf en Scepter in hun Bisdom even groot vermogen hadden. De Biſſchoppen van *Utrecht* hebben hun Stift of Bisdom (*Diœceſis*) waar over zy door zulke kunſten de oppermagt gekregen hadden, in twee Provintiën gedeelt, te weeten het naaſtgelegen of Beneeden-Stift, en het verdere of Bovenſtift, die door de *Druſiaanſche* Grift geſcheiden wierden. Het verſte van deze twee heeft den naam van het *Overyſſel*-Stift (TRANSISALANA *ſc. Diœceſis*) gekregen, omdat het de oude kil van de *Sala* of *Yſſel* is, die door het graaven van de *Druſiaanſche* Grift breeder en dieper is geworden. Naar welke rivier de Landtzaaten van de Ouden, en onder die van *Beka*, niet qualyk in 't Latyn *Trans-Iſelani*, *Trans-Iſelenſes*, *Trans-Iſelini* genoemt zyn: die hedendaags van ons niet zoo wel, hoewel het by ieder een zoo gebruikelyk is, *Trans-Iſulani*, en het Landtſchap *Trans-Iſulania* genoemt worden. De onmaatige begeerte om de Heerſchappye uit te breiden is d'oorzaak geweeſt dat de Biſſchoppen dit landt geen zekere paalen geſtelt hebben. Weshalven zy goedt hebben gevonden de deelen daar van te noemen, en op te ſtellen naar order, datze onder het Bisdom gebragt zyn, of van den Stoel afgelegen waren; als Ente/ Tuente/ Trente/ dat is, het *Eerſte*, *tweede*, en *derde* deel; van voorneemen zynde om vervolgens daar het vierde, vyfde, en zesde by te voegen, indien het volk zich maar zoo gemakkelyk had willen onderwerpen, als de Vorſten rykelyk wegſchonken: en deze zouden geweeſt zyn *Frieslandt*, tuſſchen het *Vlie* en 't *Boerdiep*, en vervolgens tot aan de *Lauwers*, ja geheel tot aan de *Eems*. Zie van dit Landtſchap den titel SALLANDIA, of SALANDIA, zoo als het getekent wordt in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. VI.* en *VII. Pars II.* en SALON, *Tab. II.* Het *Boerdiep*, *Burdipe*, word zomtyds verkeerdelyk geſchreven *Burdine*; gelyk men het op deezen titel vindt: men ziet het getekent *Boerdiep*, en *Born fluv.* zich uitſtortende in de *Borneda Sinus*, *Tab. I. II. VII.* en *IX.* daar het ook *Burdipe* genoemt word. De *Lauwers*, *Laubach*, of *Labeke*, kan men nazien op den titel LAUBACHUS, gelyk men ze aldus getekent vindt *Tab. VII.* en *IX.* en met den naam van *Lavica Fluvius* en *Labeke Tab. I.* en *II.* De benamingen *Tuente*, *Drenthe*, kan men zien op TUENTA, en TRENTA. Want *Ente*, of het eerſte gedeelte, word nu alleen *Sallandt* genoemt, tot ondetſcheidinge van de twee andere deelen.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars I. fol. 182.

TREMELLA, is een Dorp hoorende onder *Geertruidenberg*, omtrent een uur gaans daar af gelegen, weſtwaarts aan. Keizer *Otto de II.* toont aan dat het al ten zynen tyde heeft beginnen *Drumelen* genoemt te worden, welken naam het heden ten dage noch heeft. TREMELLA ziet men getekent onder den breeden *Maas*ſtroom, een weinig weſtwaarts van *Mons Littoris*, dat is, *Geertruidenberg*, *Tab. IV.* en *V. Pars II.*

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 182.

TRENSCOTEN word in een Brief van verruilinge van het jaar 1085. een Boſch genaamt, gelegen recht tegens over de Veenen. Deeze Landtſtreek word nu ter tydt Schoot genoemt, een gemeene Duitſche myl en een vierde van den rechter oever van den *Rhyn*, tegens over *Zwadenburg*. TRENSCOTEN ziet men getekent aan de rechter handt van *Rinſaterwald*, in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. V. Pars II.* van *Swadenburg*; zie den titel.

Alting Not. Germ. Inſer. Part II. fol. 182.

TRENTA is het derde gedeelte van het *Overyſſelſche* Stift, in de landtſtaale Dzente/ van *Drie:* doch de Ouden ſchynen het veeleer van het Latynſche *Tres*, *Tria*, TRENTA genoemt te hebben, en TRENTONIA. Het is derhalven wonder, dat zy, om het Latynſche woordt *Duo*, *twee*, van *Tuenta*, ook niet *Duenta* gemaakt hebben. Dit Landtſchap nu legt vry wat verder van *Utrecht*, als het eerſte en tweede deel, en heeft de Biſſchop ſedert dien tydt van Keizer *Henrik den II.* daar't gebiedt over beginnen te oefenen; en het zelve, na veele oorlogen, ten langen laatſten beſtendig verkregen. Het is weleer geweeſt de grootſte Gemeente of Gemeenſchap (*Pagus*) van alle onder de oude *Friezen*; en was met deezen naam in de tiende eeuwe noch bekent: want aldus word het van Keizer *Otto den Grooten* een Gemeenſchap (*Pagus*) genoemt: en in het Regiſterboek van *Werden*, *Pagus Friſiorum*, een *Gemeenſchap der Friezen.* De Keizers nu hebben in deeze Gemeenſchap (die in het oudt Franſch *Pais* word genoemt) gelyk ook op andere plaatzen verſcheide Rechtbanken aangeſtelt; waar van door gunſt, of van den Keizer, of van den Biſſchop, hunnen oorſprong hebben eenige Erfgraafſchappen; als daar zyn van *Eberhardus*, *Baldricus*, *Temmo*, *Gozelo*, *Rudolfus*, het Kaſteleinſchap van *Koeverden*, enz. die ook alle te ſamen onder eenen naam van Graafſchap begreepen waren. Het Landtſchap zelf is driehoekig; het Gebiedt van de Stadt *Groningen* bepaalt den noordtooſtkant. De weſtkant word beſloten door het quartier van *Vollenhove*, de *Zeven Wouden*, en *Vredewold:* voor het overige komen de *Zuider-Veenen*, die al van outs de *Friezen* van de *Broekters* (*a Bructeris*) afgeſcheiden hebben. De grondt is zeer mager en ſlecht, en verre het grootſte gedeelte onbebouwt, doordien dezelve moerig is door de veenen, ſchraal door de zandtgronden, of dicht bewaſſen met boſſchen, tot zoo verre, dat daar in vorige tyden verblyfplaatzen geweeſt zyn, niet alleen van Beeren en wilde Zwynen, maar zelfs van noch vervaarlyker beeſten; die van de Keizers *Otto de I.* en *Henrik de II.* in de Duitſche taale *Elo*, en *Schelo* genoemt worden, en daarom hedendaags niet meer by iemant bekent zyn. Voor de reſt, is de grondt veel vruchtbaarder in zaailanden en weilanden, en brengt zeer goedt kooren voort. Volgens de Kaarten van den Heere *Alting Tab. I.* en *II. Pars I.* kan men zien dat dit Landtſchap onder *Freſia*, of *Friſia*, mede begreepen word; zie op den titel. Maar *Tab. VII.* en *IX.* word het met groote letteren THRENTONIA getekent; van het Kaſteleinſchap (*Caſtellanatus*) van *Koevorden*, en de Graafſchappen van *Drenthe*, zie den titel COVORDIA. Ik zou eer meenen dat *Drenthe*, *Threnta*, is een inlandtſch woordt, zoo veel willende zeggen, als derde deel; gelyk *Twenthe* van het inheemſche, *Twee Twa*, zoo veel is, als *tweede deel*; gelyk men van de veulens zegt, een *enter* voor een jaarig veulen, een *twenter* een tweejaarig. Van de *Broekters* kan men den titel BRUCTERI nazien. Men zietze getekent boven den *Yſſel*, onder de *Vecht*, *Tab. I.* en *II.*

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. *fol.* 183.

TRENTÆ FOREST UM. De Duitſchers noemen Forſt/ dat is, *Foreeſt*, een Boſch bequaam om te jaagen; waar van in boerenlatyn gemaakt is het woordt *Foreſtum*, en *Foreſta*. Van dit FOREEST in THRENTE gewaagen in hunne Giftbrieven de Keizers *Otto de I. Henrik de II.* en *Conradus de II.* en zeggen wel de twee laatſte dat het geweeſt is in de Graaffchappen van *Eberhardus*, *Baldricus*, en *Temmo*; die wy hier uit kunnen afneemen dat geweeſt zyn in het Weſtergedeelte van DRENTHE; dewyl dit FOREEST zich verder uitgeſtrekt heeft buiten de grenzen van *Drenthe*, tot aan de naaſte verdronke landen van het *Vliemeer*, en wel inzonderheit tot aan het landt van *Vollenhove*. Waar in de Keizers de Graven zelfs verboden hebben het jaagen van grof wildt, als van herten, beeren, wilde zwynen, en voorts van alle groote beeſten, die in het Hoogduitſch Elo en Schelo genoemt worden. Het opzicht hier van is onder den naam van *Foreeſt-Recht* opgedraagen aan den Herder van de *Utrechtſche* Kerke. THRENTÆ FOREST UM ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* aan den Noordtooſtkant van het *Vliemeer*, *Tab. VII. Pars II.*

Apud Hedam in Baldrico, Anfrido, & Adelboldo.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. *fol.* 183.

TRENTOWALDA. Drenterwolde is lang in het Duitſch genoemt geworden het zuidergedeelte van de *Groninger Ommelanden*, of omdat het dicht aan het *Drenth* paalt, of omdat het in oude tyden daar waarlyk een ſtuk van geweeſt is. Welke landtſtreek, na dat *Drenth* in verſcheide Graaffchappen geſcheurt was, op zich zelfs heeft beginnen te ſtaan; en tot Opperhooft gekreegen hebbende een *Groninger* Graaf, eindelyk niet meer onder *Drenth* behoort heeft: het welk geſchiedt is al voor den tydt van Keizer *Henrik den II.* Want dewyl hy aan de Kerke van *Utrecht* geſchonken heeft, al wat toen in het jaar 1024. onder den gemeenen naam van *Drenthe* (*Thrente*) begreepen was; is dit een vaſt en zeker bewys, dat dit Graaffchap van *Drenth* of *Drenterwolde*, het welk in het jaar 1040. Keizer *Henrik de III.* noch als eigen toequam, van het Landtſchap *Drenth* al voor lange afgeſcheiden is geweeſt. Deze kleine landtſtreek (van *Drenterwolde*) is by alle de Schryvers van deeze tyden en zaaken wel inzonderheit vermaart, wegens die beruchte vereering van Keizer *Henrik den III.* die hy aan de Kerke van *Utrecht* heeft gedaan van zyn Landtgoedt in dit Graaffchap THRENTE, met al dat'er toe behoort. Door welke woorden, my dunkt dat genoeg blykt, dat hy alleen DRENTERWOLDE, en niet het ganſche Landtſchap *Drenth* verſtaan heeft. Hedendaags word het gemeenlyk het GORECHT genoemt; en in de regiſters het *Gerecht van Selwerdt* (*Judicium Silowerdicum*) waar over de Raadt van *Groningen* al ſedert verſcheide eeuwen het recht heeft gehadt om eenen Amptman aan te ſtellen; die in de Stadt *Groningen*, gelyk van outs gebruikelyk is geweeſt, zyne Vierſchaar houd; waar toe gedaagt worden de twaalf Gemeenten van de Drenterwolders (*Trentaſilvanorum*) zoo als ze *Emo* noemt; paalende aan de landen die onder de Stadt behooren, aan *Fivelingo*, en aan *Drenthe*. THRENTOWALDA ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, in de Boſſchen, zuidt en zuidtooſt van *Groninga*, aan weêrkanten van de rivier *Huneſa* of *Unſingis*, tot over de *Horenſe Aha*, *Tab. VII.* en *IX.* Van het Gerecht van *Selwerth*, zie den titel SILOWERT. GORECHT is zoo veel als het *Gerecht van het Quartier:* want een GO, GA, GÆ is een landtſtreek, waar van daan *Ooſtergoo*, *Weſtergoo*, en andere.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. *fol.* 184.

TRES LARES. De Boeren zeggen hedendaags gemeenlyk Die Laren. Het Regiſterboek van *Werden*, het welk wy gezegt hebben dat van de elfde eeuwe is, noemt deze *Lares* in het vrouwelyk geſlacht. Doch in het Hiſtoriſch verhaal, het welk onlangs uit een Perkamenteboek van de Archiven van *Utrecht* uitgegeeven is van de twaalfde en dertiende eeuwe, word het *geheele Lare* (*Totum Lare*) in het onzydig geſlacht geſtelt. Vorders zyn dit twee Kerſpelen met noch een Dorp tuſſchen beiden, het welk geen Kerk heeft, leggende op de grensſcheidinge van *Groningerlandt* en *Drenthe*, gelyk hier boven aangewezen is. Het *Werder*-boek ſtelt'er twee van aan den oever van de rivier Æ, wier eigen naam, die daar verzwegen word, is *Hunis Æ*; en het derde aan den Heeren-weg, of de *Caminata*, zoo als dat boek ſpreekt, dat is, de *Haerdſteêweg*; 't welk in naam en gelegentheit het zuidelykſte is. Het middelſte word in het Perkamenteboek van *Utrecht*, insgelyks naar de legginge, ook *Mitzpete*, of *Mitzplete* genoemt; hedendaags veel duidelyker *Mid-Laren*. Waar ter plaatze de *Drenthers* toen ter tydt eene vaſtigheit hebben gehadt, waar omtrent die van *Utrecht* meer dan eens tegens de *Drenthers* gevochten hebben; eens in den jaare 1226. ongelukkig; ten tweedemaal in het jaar 1231. zeer gelukkig, en dat wel meeſt door hulp en byſtandt van de *Groningers*, en die van *Hunſingo*; wanneer het Slot zelf bemagtigt en verbrandt is, te gelyk met *Zuidt-Laren* (het welk de *Drenthers* toebehoort) op de Jaarmerkt in de lente, die daar toen al op dien tydt, gelyk noch hedendaags, plagt gehouden te worden. Eindelyk voor de derdemaal, in het jaar 1232. op *St. Matthæus* dag, wanneer de *Utrechtſchen* ſchandelyk geſlagen wierden. *Tres Lares* ziet men aldus getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, *III Lares*, aan het zuiden van *Threntowalda*, dicht by de *Horenſe Aha Tab. VII.* en *IX.* deze *Aha* is de *AE*, of *Hunis-AE*, dat is, *Hunſinger-Aa*, zoo als ze hier boven genoemt word; zie den titel van den Heere *Alting A*, en *AHA*. *Lares* betekent in het Latyn eigentlyk *Huisgoden*, en is dat woordt van het mannelyk geſlacht: doch het is by my niet geheel buiten twyfel, of dit woordt in dien zin hier eerſt gebruikelyk is geweeſt. Dat *Caminata* en *Caminatum* zoo veel is als een kamer met een ſchoorſteen, en dat *Caminus* een Weg betekent, waar van het Franſche woordt *Chemin*, toont *du Cange* in *Gloſſario*.

TRICHT, een Dorp met *Buuren-Malſen*, en een Schoutampt van de Stadt *Buuren*; 't heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Buuren*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. *fol.* 185.

TRIMUTHI. Dit zou ik meenen dat hedendaags wat raſſer DRUITEN uitgeſproken wordt: want daar zyn noch Dorpen van dien naam op de beide oevers van den *Waalſtroom*, waar omtrent men bevindt dat alle de plaatzen van Grave *Balderich*, in het jaar 850. aan de Kerke van *Utrecht* geſchonken zyn. Dewyl nu deeze benaming in het meervoudt ſtaat, laat zulks by my byna geen twyfel over, dat beide de Dorpen hier gemeent worden. Het een, dat aan dezen kant van de *Waal* op den ſlinker oever legt, is een uur van *Batenburg:* het ander leit verder van den tegenoever, en meer naar beneden toe. TRIMUTHI ziet men getekent op den ſlinker oever van de *Waal*, en *Batenburg* daar tegens over op den rechter kant van de *Maas*, *Tab. VI. Pars II.*

Van den Boſch leven en bedryf der doorluchtige Zeehelden. pag. 14.

TROMP, (MARTEN HERBERTSZOON) onder de *Nederlandtſche* Admiralen en Zeehelden zeer beroemt, zoo wegens zyne dapperheit, en zonderling goedt beleit, als minzaamheit, en des zeevolks liefde t'hemwaarts. Hy was in den *Briel* geboren; zyn Vader, *Herbert Martenszoon*, hadde den vermaarden *Gibralterſchen* zeeſlag van *Heemskerk* heldtdadig bygewoont. MARTEN, van jongs op ter zee gewent, was van laager trappen hooger en hooger geklommen; tot dat hy zynen dienſt neêrleî om een ſtil burgerlyk leven te leiden; wierd ook ten kerkendienſte, in dit geruſt doorbrengen van zynen tydt, niet onleedig gelaaten. Na dat Jonker *Philips van Dorp*, Luitenant Admiraal van *Hollandt* en *Weſt-Frieslandt*, zynen dienſt neêrgelegt hadde, wierd hy onverwagt, en genoegzaam buiten zyn vermoeden, tot die hooge Bediening gekoren en verheven in het jaar 1637. Hy gaf, al niet heel lang daar na, in 't jaar 1639. blyken van zyne mannelyke dapperheit, zyn hoog ampt en gedane verkiezinge niet onwaardig. In het jaar 1639. in Februarius, liepen dartien *Spaanſche* Koningsſchepen, nevens drie Fregatten, en zeven Koopvaarders uit *Duinkerken: Tromp*, hoewel maar acht ſchepen ſterk, viel echter op hen aan, veroverde twee der zelve, en joeg d'andere binnen. Maar uitſtekender bleek zyn beleit en dapperheit in 't zelfde jaar, toen hy de magtige *Spaanſche* vloot, onder *Don d'Oquendo*, aantaſtte. De Koning van *Spanjen* was lang bezig geweeſt om eene ſterke armade uit te ruſten, die met ſoldaaten op te proppen, om daar mede wat groots tegen den *Vereenigden Staat* te onderneemen, en uit te voeren; hoewel het eigentlyke oogmerk onbekent bleef. Doch bekent, dat hy'er alle zyne uiterſte krachten aan te koſte gelegt, en daar door zyne ryken ook zeer uitgeput hadde. De *Vereenigde Staat*, van het dreigende gevaar bewuſt, ſtelde zich in poſtuur om 't nakend onweêr, naar vermogen, van hunnen kap af te houden. Om gewelt met gewelt te keeren, liep de dappere *Tromp* met zyne onderhebbende Vloot in zee, omtrent twee maanden lang daar op kruiſſende. Hem quam ter ooren, dat het zilver uit de *Spaanſche* vloot door *Engelſche* Oorlogſchepen in *Duinkerken* overgebragt zou worden. Het was ook niet gelogen. Met den uitgang van Junius ontdekt hy drie *Engelſche* ſchepen, die hy aandoet, overweldigt, en bevracht bevindt met 1070 *Spaanſche* ſoldaaten, daar hy'er 900 van in *Vrankryk* aan landt zette. Op den 15 September wierd men de gedachte geweldige armade, beſtaande in drie-en-dartig zeer groote *Spaanſche* Galioenen, en vier-en-dartig zwaare Oorlogſchepen, onder den *Spaanſchen* Admiraal *Don Antonio d'Oquendo*, op de hoogte van *Bevezier*, gewaar. De Admiraal *Tromp* was toen niet boven twaalf ſchepen ſterk: met die taſtte hy den 16 September den vyandt aan, en hield ſchutgevaart tegen hem. Het gebalder van 't geſchut wierd van den Vice-Admiraal, *Witte Corneliszoon de Wit*, gehoort, die, met vier ſchepen op de *Singels* leggende, den Admiraal *Tromp* nader by quam; die toen zeventien ſchepen ſterk, de geheele *Spaanſche* magt naderende, vuurig op haar los donderde. Het gevecht was zeer hittig; het ongelyk minder getal der *Nederlanderen* wierd door hunne dapperheit geſterkt, en die verflauwde niet, ſchoon het ſchip van Kapitein *Hoveling* ſprong, en *Tromp* toen noch maar zeſtien ſchepen ſterk was. De namen der overige zeſtien Zeehelden, die eenen eeuwigen lof verdienen, waren:

Comm. leven en bedryf van Fr. Henrik 2 deel, fol. 53.

Idem Comm. fol. 55.

ten: 1 De Luitenant Admiraal *Tromp*; 2 Vice-Admiraal *Witte Wittenszoon*; 3 de Kapiteins *Kolſter*; 4 de *Wind*; 5 *Poſt*; 6 *Ham*; 7 *Halshoorn*; 8 *Kamp*; 9 *Foran*; 10 *J. Gerbrandts*; 11 *Ryngels*; 12 *Brederoode*; 13 *Waterdrinker*; 14 *Vlieger*; 15 *Bak*; 16 *Adr. Thomaszoon*, nevens de gedachte en geſpronge *Hoveling*. *Don d'Oquendo* ging in het begin zeer moedig en vol vuur op *Tromp* los, in meeninge van hem voor een onbyten weg te neemen; maar wierd zoodanig ontfangen, dat hem dien eetensluſt haaſt verging, en hy zich weêr naar zyne Vloot wendde. Het gevecht duurde evenwel tot vier uuren na den middag, wanneer *Don d'Oquendo* met klein zeil, om den windt, naar den hoek van de *Singels* liep. *Tromp* bleef met gelyk zeil in ly van *Don d'Oquendo* leggen, om zich in 't keeren van den windt by de *Spaanſchen* te konnen houden, en 's daags daar aan hen weêr te konnen aantaſten. Het was in dien nacht, tot 's voormiddags ten negen uuren, zoo duiſter door een zwaaren miſt, dat de Vlooten den anderen niet zien konden; maar opgeklaart, beſpeurde men de *Spaanſche* Vloot geweken te zyn dicht onder *Engelandts* kuſt, omtrent de Kaſteelen *Yda* en *Folkſton*. *Tromp* zeilde derwaarts; doch de windt, die omliep, belette hem het bykomen tot het aanbreeken van den dag, op den volgenden achtienden van *September*. Toen quamen de Kommandeur *Bankert*, Kapiteins en Schout by Nacht, *Cats*, *Hoen*, *Lieven* de *Zeeuw*, *Frans Janszoon*, *Abraham Quirynszoon*, *Sluys*, *Veen*, *Joris Pieterszoon*, *Tjaert Dorrevelt*, en de Schipper van den *gloeijenden oven*, noch by *Tromp*. Dus was *Tromp* twee-en-dartig ſchepen ſterk, want te vooren waren noch by hem gekomen Kapitein *Vyg*, en Schipper *Lob*. Daar mede dwong hy die zoo ontzachelyke *Spaanſche* Vloot tot in *Duins* te aarzelen, achterlatende een groot gallioen, en noch een ander ſchip, beide naar 't Vaderlandt gezonden. Ondertuſſchen hield *Tromp* de *Spaanſchen* in *Duins* bezet: want hy was eindelyk al tot hondert ſchepen aangegroeit; zou ook niet gewacht hebben de *Spaanſchen* daar op niews aan te taſten, indien de *Staten* niet eenige zwarigheit hadden gemaakt, van zulks in *Duins* te laaten doen; terwyle men blykelyk zag dat Koning *Karel de I.* zich partydig droeg; goedt *Spaanſch*, quaadt *Staats*-gezindt; en door hem in *Duins* aan te taſten, ligt in haperinge met de *Engelſchen* zou konnen geraaken. Een blykbaar teken zyner afkeerigheit van *Hollandt*, en genegentheit tot *Spanjen*, zagmen ook daar in, dat hy, op het verzoek van den *Spaanſchen* Ambaſſadeur te *Londen*, vyfiien zyner ſchepen liet leggen tuſſchen de *Spaanſche* en *Nederlandtſche* Vlooten, om der *Staatſchen* aanval op de *Spaanſchen* te ſtremmen. Daar by waren 'er in 't begin van October noch veele meer zyner Oorlogſchepen gereedt, en noch andere wierden 'er ter zelver inzichte toegeruſt. Hadde boven dien den *Spaanſchen* vryheit gegeeven, om het zilver uit hunne ſchepen aan landt te mogen brengen; deede daar boven al dat hy kon om hen te redden; zondt hun zelfs vyftig tonnen buskruit toe: kortom, *Karel* paſte weinig op 't verbondt met den *Staat*, en betoonde zich goedt *Spaanſch* te zyn. De *Staat* eindelyk, ziende hoe 't daar geſchapen ſtont, gaf den Admiraal *Tromp* verlof om de *Spaanſchen* in *Duins* aan te taſten; als den een-en-twintigſten van October, onder eene dikke miſt, geſchiedde; kort na dat die begonnen was op te klaaren, ging 't gevecht aan met eene groote verbaaſtheit der *Spaanſchen*, inzonderheit toen zy zeventien hunner ſchepen elendig zagen in brandt ſtaan; en onder deeze Waterkaſteelen ook hunnen Vice-Admiraal. Ondertuſſchen hadden de overige zich uit *Duins* begeeven om zich naar 't Weſten te redden: maar *Tromp* volgde hen, en bragtze in wanordre. *Tromp* en de Vice-Admiraal *Jan Evertszoon* gingen op dat vreeſlyke groote ſchip, de *Mater Thereſa van Portugal*, los: het was te ſterk om met kogels doorboort, en te wel bemant om aangeklampt te worden; derhalven wierden 'er eenige branders naar toegezonden, omdat magtige gevaart, dat een dryvend Eilandt geleek, te verbranden; het raakte in vlam, die, aan de kruitkamer gekoomen, het eenen ſlag deed uitbraaken als of het ingewandt der aarde ſcheurde. Van duizent zielen op dit ſchip, ontquamen 'er geen hondert. Groot was de zege: twaalf of dartien Galioenen, en andere Konings ſchepen wierden 'er van in onze Havens opgebragt: noch dartig of een-en-dartig waren in den ſlag vernielt; zoo dat van die ganſche Oorlogsvloot, daar *Spanjen* zoo veel geldts en tydt aan verſpilt hadde, niet meer dan twee of drie Galioenen, en twee of drie-en-twintig andere Kielen dien heeten dans (echter noch zeer beſchadigt en doorboort) ontſprongen; vry gelukkig door *Engelandts* byſtandt of handtbieden voor 't verderf bewaart, waar van 'er anders (immers zoo ſtont het geſchapen) niet een van zou overgebleven zyn. In het jaar 1642. ontjoeg *Tromp* den *Spaanſchen* eene buit van vier Millioenen: van elf ſchepen, voerende uit *Spanjen* veele zilvere plaaten, en koſtelyke waaren naar *Duynkerken*, nam hy 'er tien, en zondze in *Zeelandt* op: vier Koningklyke *Engelſche* ſchepen, hen tot geleî dienende, liet hy naar huis zeilen. Niet lang na 't eindigen van den oorlog, en 't ſluiten van den vrede met *Spanjen*, in 't jaar

Mont. Frederik Henrik p (mihi) 448.

Idem Boſch leven der Zeeheld. pag. 515. ſeqq.

Comm. Frederik Henrik 2 deel, fol. 56. ſeqq.

Aitzem. zaken van Staat en Oorlog 2 deel, fol. 613. ſeq.

Idem Comm. Aitzem. Boſch.

Zachar. Fierens

1648. vond *Tromp* weêr ander werk. Na het onthalzen van Koning *Karel den I.* raakte *Kromwel* aan de regeeringe van de niewe *Engelſche* Republyk, en met onzen *Staat* in eenen fellen oorlog ter zee, waar in *Tromp* als Admiraal zich tegen *Blake*, naar gewoonte, heltdadig queet. *Tromp*, tyding krygende dat zeven rykgeladen *Straatvaarders* van twaalf *Engelſche* Oorlogſchepen, en eenige Fregatten onderzocht wierden, en gevaar liepen van genomen te worden, maakte zich vaerdig om die te ontzetten. Zoo als hy den acht-en-twintigſten van May *Robert Blake* met vyftig *Engelſche* ſchepen by *Doeveren* ontmoette, ſtelde *Tromp* zich in ſtaat om de *Engelſche* vlagge eer te bewyzen: Maar *Blake*, dat niet afwachtende, gaf hem de laag, daar een hevig gevecht op volgde, dat omtrent vier uuren duurde, en met den nacht eindigde. De *Nederlanders* dreven den ganſchen nacht met vuuren op, en miſten 's anderen daags twee ſchepen, ontrent den avondt van de *Engelſchen* genomen: het eene dat zyn groote maſt verloren hadde, hadden ze, uit vreeze dat het zou zinken, verlaaten, en 't quam noch ten zelven daage in 's Landts vloot. Dit was de vredebreuk daar elk den anderen de ſchuldt van gaf. Doch alle *Nederlandtſche* Kapiteins betuigden, dat de vyandtſchap eerſt van *Blake* begonnen was. Deeze eerſte zeeſlag geſchiedde voor *Douvres*, of daar omtrent, op den 29 May 1652. De *Staat* verloor 'er een ſchip, maar d' *Engelſche* Admiraal was tot zinkens toe doorboort, wanneer de nacht het gevecht ſcheidde. De tweede zeeſtrydt viel voor in het zelfde jaar 1652. op den tienden December; maar eer deze tweede ſcheepsſtrydt voorviel, wierd *Tromp* van den Heer van *Heemſtede* (met de andere *Nederlandtſche* Gezanten uit *Engelandt* t' huis ontboden) ontmoet, en verſtendigt, ook eene lyſt gegeeven van de *Engelſche* Zeemagt, die onder *Aiskue* in *Duins* lag, een-en-twintig ſchepen ſterk, dat die ligt kon geſlagen worden, enz. *Tromp* beſloot zynen raadt te volgen, en *Aiskue* te overvallen, doch 't mislukte door ſtorm. Ondertuſſchen verſtrooide *Blake* de Haringbuizen, daar 'er een deel van, nevens eenige Oorlogſchepen, tot geleide dienende, genomen wierden; dat een zwaare ſlag voor de ingezetenen van den *Staat* was. Daar na poogde *Tromp* den *Engelſchen* Vlootheer *Blake* in zee aan te treffen; maar wierd door een zwaaren ſtorm overvallen; zoo dat meer dan de helft der Vloote van hem afdwaalde, en verſcheide ſcheepen zonken. Hy zocht echter *Blake*, na het onweêr, in te wachten; maar te vergeefs: ook kon hy door tegenwindr, niet by de *Engelſchen* komen. Hy zette het naar de *Maas*, maakte den *Staat* den elendigen toeſtant der vloote bekent, en verzocht ordre waar naar zich te richten. Alle deze tegenſpoedt verwekte veel opſpraaks, en *Tromp* gaf men de wyt van 't een en 't ander onheil; ja 't liep ſchier ter verantwoordinge toe, die echter van meer bezadigden verworpen wierd: doch 't wierd goedtgevonden 's landts Vloot onder beleidt van anderen in zee te brengen. Ook wierd eene Vloot in zee gebragt waar over de *Ruiter* 't gebiedt aanbevolen wierd; die *Aiskue* in Auguſtus by *Pleimuiden* ontmoette, en, na een fel gevecht, de vlucht naar 't Noorden deed neemen: zie breeder daar van op MICHIEL ADRIAANSZ. DE RUITER; als ook van den volgenden ſlag in September, tuſſchen den *Engelſchen* Admiraal *Blake*, en onzen Vice-admiraal de *Witte*, nevens de *Ruiter*, in de Hoofden, op MICHIEL ADRIAANSZ. enz. en op WITTE WITTENSZOON. Om de afgunſt van eenigen op de *Ruiter* (want hy was hun boven 't hooft geſtelt) als andere redenen, wierd weder van den *Staat* het oog op *Tromp* geworpen, om dat hy meer dan *Witte Wittensz.* van 't ſcheepsvolk bemint was. *Tromp* gaat daar op in zee met ruim tzeventig Oorlogſchepen: by deeze Vloot hadden zich omtrent drie hondert Koopvaardyſchepen gevoegt, om die tot *Engelandts*-end te geleiden: maar op den 10 December viel (als boven gezegt is) de tweede zeeſlag voor: want toen wierd hy de *Engelſche* vloot, onder *Blake*, gewaar in de Hoofden, tuſſchen *Doeveren* en *Folkſton*. 's Namiddags begon hy 'er ſchutgevaert mede te houden; omtrent ten drie uuren raakten zy met den anderen in een ſcherp gevecht, by de Singels: doch, een groot gedeelte der *Hollandtſche* Vloot kon by den ſtrydt niet komen. *Tromp* zelf leî een Parlements ſchip van vier-en-veertig ſtukken aan boordt, dat hy veroverde; en *Jan Evertszoon* een met zes-en-dartig ſtukken: *Tromp* droeg zich ook naar gewoonte zoo dapper, dat *Blaak* naar den *Teems* op de vlucht raakte; en van *Tromp* word gezegt; dat, indien hem noch tien of twaalf van 's landts ſchepen geholpen hadden, hy naar alle waarſchynlykheit de ganſche vyandtlyke vloot zou geſlagen hebben. Van anderen word verhaalt, dat ter zelver tydt als de gedachte tweede ſlag zou aangaan, *Blake*, *Battyn*, en *Achſon* zouden gezworen hebben, den *Hollandtſchen* Admiraal, of weg te ſleepen, of in den grondt te booren. Zy vielen ook met alle gewelt op *Tromp* aan, zoo dat hy zyn galioen en boegſpriet verloor. Doch hy gaf daar door den moedt zoo weinig op, dat hy in tegendeel niet alleen dit uiterſte gevaar ontworſtelde, maar daar by noch twee van zyne be-

Holl. Zeeuw pag 112.

Brandt Ruiter fol. 21. 22.

Aitzem. 3 deel, fol. 711.

Idem Brandt fol. 22.

Brandt ibid. fol. 22. 23 31.

Idem Brandt fol. 23. 25 27. 28. 32. Idem fol. 34. 35. 36.

Idem Brandt fol. 36.

ſpringers veroverde: namelyk 't ſchip de *Rooke*, onder Kapitein *Charles Battyn*, en de *Bonaventure*, onder Kapitein *Achſon*. *Blake* liep angſtig den *Teems* op; *Tromp* zou hem de rivier op vervolgt hebben, indien hy goede Lootsluiden hadde konnen bekomen. Behalven de vorige ſchepen, verloren de *Engelſchen* noch de *Herkules*, de *blyde Intreede*, een Fregat, en noch drie pryzen: daar tegen was het ſchip van *Tromp* zeer leelyk gehavent, dat van Kapitein de *Haas* geweldig doorboort, dat van Kapitein *Juinbol* verbrandt; maar dit laatſte geſchiedde na het gevecht, en door wat ongeluk wiſtmen niet. Na dat gevecht bleef *Tromp*, en door hem de *Staat*, eenen tydt lang meeſter ter zee. De Luitenant Admiraal was met 's landts Oorlogsvloot, na dat eenigen tydt in 't Kanaal had gekruiſt, daar by ook op eenige ſchepen uit *Hollandt* komende gewacht hadde, al in 't begin van Februarius 1653. by 't Eilandt *Ree* gekomen, om de *Nederlandtſche* ſchepen, aldaar vergadert, af te haalen, en een Vloot van omtrent twee hondert en vyftig Koopvaarders te geleiden; als geſchiedde. Doch op den 28 Februarius, den eerſten en tweeden Maert, viel de derdendaagſche ſcheepsſtrydt der *Engelſchen* en *Nederlanderen* voor. *Tromp* was nauwlyks tzeventig ſchepen van Oorlog ſterk; daar by, als gezegt, belemmert met by de 250 ſchepen; de *Engelſchen* hadden ook in de tzeventig kielen, maar veel grooter en zwaarder bemant. *Tromp* liet tien of twaalf ſchepen by de Koopvaarders; met de overige ging hy op den vyandt los, zelf voor uit, en op *Blake* aan: indien met de Koopvaarders niet belaſt ware geweeſt, waarſchynlyk hadde hy eene treffelyke zege bevochten. Het eind van deezen ſlag was, dat de *Engelſchen* vier-en-twintig Koopvaarders veroverden, nevens eenige *Hamburgſche*, *Ooſtendiſche*, en *Embdiſche* ſchepen, die van gedachten waren by *Blake* vry te zullen zyn, en daarom moedwillens naar hem toeliepen. Voorts bragten ze vier veroverde *Staatſche* Oorlogſchepen op, noch drie waren'er gezonken, en een geſprongen; daar tegen waren'er vyf van hunne kielen in den grondt geſchoten, een verbrandt, en noch zeven andere die ze naauwlyk binnen konden ſleepen, zoo dat ze nooit daar na weêr zee konden bouwen. In tachtig jaaren, word gezegt, geen diergelyke ſlag geſchiedt te zyn. *Tromp* hadde zyne zes-en-zeſtig ſtukken geſchut, op zyn ſchip, meer dan tzeventig keeren geloſt. De *Engelſchen* hadden verre over de twee duizent dooden, en meer dan drie duizent gequetſten; en onder hen den Admiraal *Blake*, boven de knie. De *Nederlandtſche* Kapiteins die zich dapper gequeten hadden, wierden van den *Staat* begiftigt; andere, die zich qualyk gedraagen hadden, geſtraft; twee gehangen, vier onthooft, drie gekielhaalt, enz. *Tromp* raakte daar na weder in zee; zag, nadat de Vlooten den anderen al verſcheide maalen gemiſt hadden, den twaalfden Junius, 's morgens vroeg die der *Engelſchen* onder den Generaal *Monk*, en den Admiraal *Deane* (die beide op een ſchip waren) ontrent ten elf uuren op onze Vloot afkomen, en ook ter zelver tydt zich met hen in 't gevecht: *Deane* wierd met een van de eerſte ſchoten uit de *Nederlandtſche* vloot getroffen: *Monk* dekte 't lyk met zynen mantel, en volhardde den ſtrydt even moedig. *Tromp* zocht den *Engelſchen* Admiraal aan boordt te leggen, doch te vergeefs, alzoo hy hem niet genaaken kon, zoo dapper wierd daar omtrent gevochten. De *Engelſchen* raakten wel aan 't loopen; maar door wanordre in een gedeelte van onze Vloot, wonnen zy weêr eerlang den windt: de nacht ſcheidde hen. Met het aanbreeken van den volgenden dag beſloot *Tromp* echter den vyandt noch eens aan te taſten, en dan, zoo hy hem bybleef, binnen de *Wielingen* te wyken, om de vloot op niews van het gebreekige te voorzien; doch 's Landts vloot verviel, door 't keeren des windts, beneden de *Engelſchen*. Evenwel toonde hy zyn beleit, en boodt hun 't hooft met groote manhaftigheit; de andere Hoofden der vloot vochten ook op de zelve wyze tot een uur na de zon, en tot daize onder *Ooſtende* ten anker quamen. Des anderen daags had hy de *Engelſche* vloot noch wel in 't gezicht; maar *Tromp* met de andere Krygshoofden beſloten, wegens gebrek van veele oorlogsbehoeften, zich binnen de *Wielingen* te begeeven. Op den achtſten Auguſtus liep *Tromp* weêr uit de haven van *Vliſſingen* in zee. Hy trof de *Engelſchen* by het Eilandt *Texel* aan, omtrent voor *ter Heyde*, ter zelver plaatze, daar in 't jaar 1651. dat verwonderlyk lucht-gezicht zou gezien zyn, of gezien was: het gevecht duurde al weder drie dagen. *Tromp*, die verſcheide reizen door de *Engelſche* vloot heen geboort was, zou buiten twyfel de zege bevochten hebben, indien niet een musketkogel hem uit het leven hadde gerukt. De *Engelſchen* waren hondert tien, *Tromp* drie-en-tachtig ſchepen ſterk. Het gevecht begon 's avondts ten 7 uuren, en 't wierd ten tien uuren door den nacht geſcheiden. De Vice-Admiraal *Witte Wittenszoon* quam den tienden van de gemelde maandt by *Tromp*, die 's daags te vooren, wegens den ſterken windt, het gevecht niet hadde konnen hervatten; dat den *Nederlanderen* een groot voordeel was, want dit gaf den Vice-Admiraal de *Wit* tydt en gelegentheit, om met de ſchepen in *Texel* leggende buiten te komen: en de zes-en-twintig ſchepen, die 'er de Vice-Admiraal uit *Texel* bybragt, waren de beſte van de vloot. Des daags daar aan viel echter (als gezegt is) het bloedigſte gevecht voor. *Tromp* bevondt zich byna alleen onder het dikſte der vyanden, en niet al te wel bygeſtaan. Men hoorde hem toen zeggen; *Zal'er wat gedaan worden, ik moet voorgaan: Niemant zal my 't werk afneemen, ik zie wel Beſtevaar* (deeze naam hadde hy onder 't ſcheepsvolk) *moet altydt het ſpits afbyten:* kort daar op trof hem een kleine kogel (zie het vorige) onder de ſlinker tepel, en nam hem zoo uit deze wereldt. Hy uitte noch, eer hy ſtorf, deze woorden. *Ik hebbe gedaan, houd goeden moedt, ô Heer! weeſt my en dit arme volk genadig.* De Hoofden der vloote, nevens eenige dappere Kapiteins, vochten even heftig, ſloegen zelfs tot viermaal toe heen en weêr door de vyanden: *Witte Wittenszoon* verduurde hun gewelt tot den avondt: *Jan Evertszoon* en de *Ruyter* gaven ontzachelyke proeven van hunnen manhaften inborſt. Het gevecht eindigde 's nachts ten elf uuren, en toen weeken de *Engelſchen* in volle zee, behalven omtrent dartig van hunne minſt beſchadigde kielen; die, bemerkende dat byna vyftig *Nederlandtſche* ſchepen, die zeer qualyk geſtelt waren, op ordre van *Witte Wittenszoon*, naar het Noordtooſten in ly liepen, hen vervolgden: doch zy wierden van *Witte Wittenszoon* achterhaalt, en van hem zoo begroet, datze mede diep in den nacht zee moſten kiezen, enz. Van onzen doorluchtigen Admiraal magmen met recht zeggen, dat hy door zyne dapperheit en verdienſten zyn eigen fortuin gemaakt hadde, en hem 't geluk nooit begaf, dan in het laatſte oogenblik van zyn leven, hoewel men dien den allergelukkigſten mogt noemen, vermits hy 't leven met geen meer glorie kon eindigen dan ten dienſte van 't Vaderlandt, en voor de Vryheit der zee. Wy zullen hier uit *Brandt* een kort begrip zyns levens byvoegen, om als ter herhalinge te ſtrekken, en 't geen niet gezegt mogte zyn, den lezer nader in te drukken. Hy was in het jaar 1597 geboren; en maar negen jaaren oudt toen hy onder zynen Vader, Kapitein *Herbert*, ter zee begoſt te vaaren. Zyn Vader hadde in den zeeſlag voor *Gibralter* bevel op een Fregat, raakte vervolgens op de kuſt van *Guinée* met een Rover ſlaags, wierd, alzoo hy eerſt in zyn kuit was gequetſt, zittende op de Stuurplegt, in het midden van een geſchoten. Toen hoorde men 't Zoontje, elf jaaren oudt, ſchreijende tegen het volk roepen; *Zult gy myn Vaders doodt niet wreeken*? maar 't kindt moſt, na 't neemen van 's vaders ſchip, den Rover wel derdehalf jaar voor kajuitwachter dienen, eer hy middel vondt om te ontkomen. Sedert bekleedde hy verſcheide ſcheepsampten en dienſten, wierd Quartiermeeſter, Stuurman, en in het jaar 1622. Luitenant op een Oorlogſchip: twee jaaren daar na gaf hem Prins *Maurits* bevel op een klein Fregat, met veertig mannen bemant: na dien tydt viel 'er ter zee nauwlyks iet voor, daar hy niet jaar op jaar proeven van zyne dapperheit en beleit in gaf. In 't jaar 1629. wierd d'Admiraal *Piet Heyn*, die zich op zyn ſchip, den *groenen Draak*, als 't beſt bezeilt, begeeven hadde, aan zyne zyde doodtgeſchoten. Van gedachten Admiraal word verhaalt, hoe hy op zekeren dag betuigde; *Dat hy veele kloekmoedige Kapiteins gekent hadde; maar altydt eenigen misſlag in hen gevonden, noch nooit in Tromp. Dat hy in hem erkende alle deugden in eenen Zeeoverſten vereiſcht.* Niet lang daar na kreeg dat zoo bezeilt ſchip eenen anderen Kapitein, 't welk *Tromp* zoo verdroot, dat hy de zee verliet, en daar na zeker ampt over zeezaaken te landt bediende. Maar nadat de Admiraal *Dorp*, in 't jaar 1637. zynen dienſt verliet, wierd aan *Tromp*, op het aanpryzen der *Staten van Hollandt*, het bevel over 's Landts vloot door Prins *Frederik Henrik*, onder den titel van Luitenant Admiraal, opgedraagen. Sedert heeft hy zich in verſcheide zeeſlagen, tegen *Duinkerkers*, *Spaanſchen*, *Portugeezen*, en *Engelſchen*, zoodanig gedraagen, dat vrienden en vyanden hem voor den grootſten Zeeheldt zyner eeuwe hielden. Ook was nooit Admiraal zoo bemint van Kapitein of Matroos; dien hy *kinders* noemde: en zy weêr, als gezegt is, hem *Beſtevaar*. Niets was 'er echter daar men zich meer over verwonderde, dan over zyne bedaartheit en bezadigtheit in de hitte des gevechts, gewoon alsdan zoo zagtzinnig, en onverſchrikt beveelen te geeven, en op alles ordre te ſtellen, als of hy aan landt en in zyn huis buiten gevaar hadde geſtaan. Dewyl hy dan in zyn leven, en gedurende zyn bewindt, om zyne deugt wierd geëert, om zyne goedtheit bemint, om zyne voorzichtigheit geprezen, om zyne kloekmoedigheit ontzien, zal hy buiten twyfel na zynen doodt in de geheugeniſſe der nakomelingen leeven tot aan 't einde der Eeuwen. De *Staten der Vereenigde Nederlanden* lieten zyn lichaam te *Delft* in de Oude Kerk, daar ook 't graf van den Luitenant Admiraal *Piet Heyn* word gezien, met eene treffelyke lykſtaatſie ter aarde brengen, en vereerden hem, op 's Landts koſten, met eene heerlyke graffteê van marmer. Men ziet daar zyn beeldt uitgehouwen, nevens twee graffchriften in 't *Latyn* en *Nederduitſch*, vervattende

Aitzem. L van den Bof. Brandt.

Boſch. Aitzem. Bizot Medail. Hiſtor. pag. 204.

Brandt fol. 51.

Brandt fol. 54.

Brandt ibid.

Aitzem. 33 *boek. L. van Boſch pag.* 544.

Brandt de Ruiter fol. 58.

Brandt leven van de Ruiter fol. 58. 59.

Bizot pag. 206. tende zyne Heldendaaden. De afbeeldinge zyner tombe, enz. kan men zien in *Bizots Medailliſche Hiſtorie*. De *Staten*, niet vergenoegt met hem zoodanigen graftstede en lof te geeven, lieten daar benevens eene Medaillie ſlaan. Op d'eene zyde met een borſtbeeldt zyne afbeeldinge, en om den randt MARTEN HERBERTSZ. TROMP, RIDDER.

Idem ibid. Op d'andere eenen zeeſlag, met deze woorden, *Lieutenant Admiraal van Hollandt, voor 't Vaderlandt geſneuvelt den 10 Auguſtus Anno MDCLIII.* In zyne plaatze wierd de Heer *Jakob van Waſſenaar*, Heer van *Obdam*, Luitenant Admiraal.

Brandts de Ruit. fol. 382. TROMP, (CORNELIS) was een manhafte Zoon van den laatſtgemelden doorluchtigen en heldtdadigen Vader. In den oorlog tegen de *Engelſchen*, ten tyde als de *Nederlandtſche* Vloot, onder den Admiraal *Obdam*, den 14 Junius 1665. met hen, onder den Hertog van *Jork*, in een zwaar gevecht raakte, ſprong 't ſchip van den gemelden Admiraal Generaal omtrent ten twee uuren na den middag: de Luitenant Admiraal *Kortenaar*, dien 't gebiedt over de Vloot, na *Obdams* doodt, toequam, was in 't begin van 't gevecht, 's morgens ten vyf uuren, van een kanonſchoot geſneuvelt, en zyn ſchip dreef, door verzaagtheit van den Stuurman, als een ſchuit zonder roer van den

Idem ibid. vyandt af. Dit, en inzonderheit het ſpringen van *Obdam*, veroorzaakte zulk een ſchrik en wanordre in 's Landts vloot, dat de meeſte ſcheepen de vlucht namen, en de andere moſten volgen, in zoo groote verwarringe dat haar ganſche ruïne ſcheen naby te zyn, indien niet de Vice-Admiraal *Tromp*, die zich dapper in het gevecht gequeten hadde, omtrent acht-en-vyftig of tzeſtig ſchepen in goede ordre (door de *Engelſchen* van verre gevolgt) in *Texel* binnen gebragt hadde. In het jaar 1676. bevondt hy zich, met eenige van 's Landts ſchepen, ter hulpe van de *Deenen:* de *Deenſche* vloot ſloeg, met hem vereenigt, de *Zweeden.*

Idem fol. 479. In het jaar 1677. ſloeg hy hen andermaal. Wegens de gedachte zeer groote dienſten, verhoogden de *Staten* hem tot Luitenant Admiraal Generaal; welke hooge bediening de Heer *Michiel de Ruiter*, niet lang te vooren in *Sicilién* geſneuvelt, met grooten lof laatſt bekleedt hadde. Hy hadde zich by uitſtekendheit wel gequeeten in den vierdendaagſchen zeeſlag van den elfden, twaalfden, dertienden, en veertienden Junius 1666. tuſſchen 's Landts vloot onder den Luitenant Admiraal Generaal de *Ruiter*, tegen de *Engelſche* onder den Generaal *Monk*; daar raakte de Luitenant Admiraal *Tromp* allereerſt des namiddags, omtrent ten een uur, met etlyke van zyne ſcheepen in 't gevecht, maar hy betoonde zich, in 't voorſte en hevigſte van den ſtrydt, onvertzaagt en dapper. *Tromp* was zoo

Ibid. fol. 482. reddeloos geſchoten, dat hy op 't ſchip de *Provintie van Utrecht* moſt overgaan; op welk ſchip hy zynen pligt niet minder betrachtte, ook niet minder van den vyandt werd aangetaſt, die hem, ſlechts met zes of zeven ſcheepen beneden den windt ziende, zoo ſterk in getal omſingelde, dat hy 'er mogelyk met de zynen aan gekleeft zou hebben, indien de *Ruiter* met zyn eſquadre hem niet

Ibid. fol. 484. 485. ontzet hadde. In 't gevecht van den 13 Junius naderde *Tromp*, toen weêr overgegaan op 't ſchip *Gouda*, gevoert van den Schout by Nacht *Sweers*, den Admiraal *Aiſcue*, die met het ſchip de *Royale Prins*, 90 of 92 metale ſtukken voerende, op de *Galpert* vaſt geraakt was, zoo kort op zyde, dat *Aiſcue*, ziende twee van *Tromps* Branders op hem afkoomen, de vlagge ſtreek, en zich aan *Tromp* overgaf.

Brande ibid. fol. 493. De uitkomſt van dezen vervaarlyken Zeeſlag was, dat 'er mogelyk kans zou zyn geweeſt, indien niet een zwaare miſt het belet hadde, om de *Engelſche* vloot, die niet deedt dan wyken, geheel en al te vernielen; zie RUYTER, MICHIEL ADRIAANSZOON. Aan den Admiraal Generaal de *Ruiter* word wel de grootſte lof der wereldt gegeeven: maar ook geene kleine eere aan den Luitenant Admiraal *Tromp*, en hy wegens zyne onverſchrokke manhaftigheit zeer hoog geroemt. In het zelfde jaar, na dat 's Landts vloot al in 't begin van Julius uitgeloopen was, en in *Engelandt* (vruchteloos) had gezocht te landen, quam ook de *Engelſche* vloot in zee, en den 4 Auguſtus raakten beide Vlooten in een zeer ſcherp zeegevecht, als ook den 5. daags daar aan: hoe zich die zeeſlag

fol. 513. toedroeg, zie op de RUYTER. Ondertuſſchen viel 'er iets aangaande *Tromp* voor. Als Luitenant Admiraal had hy met zyn geheel onderhebbend Smaldeel, dat het ontzaggelykſte van des Landts vloot was, de achterhoede; doch bleef (zegt *Brandt*) met opgegyde zeilen, als of hem 't werk niet aanging, leggen, wel twee mylen beweſten *de Ruiter*, waar door hy een ſtuk weegs achter uit dreef, zoo dat 'er d'*Engelſchen* tuſſchen inbraken: men wiſt ondertuſſchen niet wat *Tromp* daar toe bewoog, want midlerwyle kreeg *de Ruiter* een groot geweldt van vyanden op den hals: het gevecht was fel tot dat de *Zeeuwſche* Admiraal doodt, en de *Frieſche* zyn eene been afgeſchoten was. Dit veroorzaakte dat de *Zeeuwen* wat weeken, ſchoon dapper van de *Ruiter* aangezocht om hem by te ſtaan. Ondertuſſchen quam *Tromp* met het *Engelſche* eſquadre van de *Blauwe vlag* in 't gevecht, dat hy na een hardt treffen op de vlucht bragt, en den ganſchen nacht vervolgde: des anderen daags keerde *Tromp* naar de *Ruiter* om hem te zoeken, die middelerwyle met zyn eſquadre, van meer dan 60 *Engelſche* ſchepen beſprongen, echter middel vondt om 'er zich van te redden, en met klein zeil zynen aftogt te beginnen, alleen twee ſcheepen verloren hebbende: vermits dan d'Admiraal de *Ruiter* zag dat *Tromp*, die hem hadde moeten ondersteunen, niet voor den dag quam, wendde hy het, al vechtende, naar *Zeelandt*; en maakte eenen zoo heerlyken en ontzaggelyken aftogt, dat 'er de ganſche wereldt van weet te ſpreeken.

Brandt ibid fol. 522. 523 *enz.* Maar de *Ruiter* leî de ſchuldt van dat hy niet meer hadde konnen verrichten op *Tromp*, omdat hy zyne ordres niet gevolgt hadde: *Tromp*, daar tegen, dat hy met zyn klein Eſquadre meer dan de *Ruiter* met zyn groot uitgewerkt hadde; dat hy zynen vyandt, dien hy voorhad, hadde doen vluchten; de *Ruiter* daar tegen was, voor den zynen wykende, in onze havens en in de *Wielingen* ingevallen: *Tromp* wierd echter van zynen dienſt ontſlagen, en de Heer *Willem Joſeph*, Baron van *Gent*, in zyne plaatze gezet. Eenige Provintiën, *Utrecht*, *Overyſſel*, en *Groningen* met de *Ommelanden*, waren 'er wel tegen; maar de *Staten van Hollandt* zeiden: dat zy zulks vermogten te doen; alzoo het ampt van Luitenant Admiraal van *Hollandt* hem van *Hollandt* gegeeven was, dat zy by gevolge hem dat konden ontneemen. Dit ontſlaan van den dapperen *Tromp* baarde al wat misnoegen onder het Zeevolk, dat hem verre boven de *Ruiter* beminde. In den ſlag van 't jaar 1666. was hy zevenmaal van ſchepen verandert, alzoo de zyne, daar hy t'elkens op was overgegaan, reddeloos geſchoten waren: zoo dat 'er op zyne onverſchrokke manhaftigheit wel niet te zeggen viel; maar zommige meenen, dat zyne zonderlinge genegenheit voor *Oranje* al vry wat tot het ontſlaan van zynen dienſt toebragt. Prins *Willem de III.* herſtelde hem weêr in het jaar 1672. *Tromp* heeft zich ook zeer heldtdadig in den oorlog tegen *Vrankryk* en tegen de *Zweeden* gequeeten. Nopende zyn verder geſlacht; zyne Moeder was Juffrouw *Dina de Haas:* Hy trouwde Vrouwe *Margareta van Raaphorſt*, weduwe van den Heere *Helmondt*, doch hy is kinderloos geſtorven binnen *Amſterdam*, den 29 May. 1691. De uitvaart wierd te *Amſterdam* gehouden den 6 Junius, daar na 't lyk in een jagt naar *Delft* gevoert, en daar in het heerlyk graf van zynen Heer Vader gezet. Hy was te *Rotterdam* geboren. In het jaar 1650. begon hy al ter zee bekent te worden; toonde zich ook als een Heldt in den ſlag by *Livorne*, onder den manhaften *Van Galen*, en is zoo als in den ſcheepskryg opgewiegt, tot dat hy het toppunt van vermaartheit bereikt heeft.

Aliing Not Germ. Inter. Pars 1. *fol.* 185. TROYEN. *'t Huis van Troyen* noemt *Melis Stoke* op het jaar 1300: een Kaſteel van *Zeelandt*, het welk de vyanden verlaaten hebben, als de zoon van *Jan van Henegouwen*, Grave van *Hollandt*, quam aantrekken; doch het is onzeker op wat Eilandt het geſtaan heeft.

TRYN VAN LIMPEN, dus gemeenlyk t'*Utrecht* onder de Burgerye genoemt, anders, naar haaren man, TRYN VAN LEEMPUT, of, naar haaren geboorte- en doopnaam, KATHARINA BERGERS, een kloeke heldin, en burgerés van *Utrecht*. Na dat deze Stadt veel geleden hadde van de *Spaanſche* bezettinge, ingelegert op het Kaſteel *Vredenburg*, eene Veſting van Keizer *Karel den V.* geſticht (nadat Biſſchop *Henrik*, de LVIII. in den reeks der Biſſchoppen, de hooge Heerlykheit van de Stadt en het Sticht aan hem hadde overgegeeven) zochten d'ingezetenen der Stadt op allerhande wyzen, na de Pacificatie van *Gent*, van de *Spaanſchen* die 'er noch op lagen (zynde omtrent hondert in getal) ontſlagen te zyn; 't welk ten laatſten noch, den 23 February 1576. by den *Spaanſchen* Gouverneur, *Franciſco Ferdinando d'Avila*, is ingewilligt, en 't Kaſteel in handen van den Grave van *Boſſu* gelevert. Maar die van *Utrecht*, gedachtig den overlaſt dien zy door 't Kaſteel geleden hadden, konden niet ruſten zoo lang het noch in wezen was. De Magiſtraat, daar over vergaderende, konden geen bequaam middel tot ſlechtinge dezer Keizerlyke ſterkte beraamen, noch uitvinden. *Jan Jakobſz. van Leemput*, Schepen der Stadt en Hopman der Burgerye, eens wat laat uit den Raadt t'huis komende, vraagde hem zyne bovengemelde Huisvrouw, wat 'er zoo lang te doen was geweeſt? Waar op hy antwoordde, dat men vaſt overleî, hoe men het Kaſteel zoude wechkrygen: maar dat 'er geen doorkomen aan ſcheen te zyn, alzoo 'er zich van allen kanten zulke groote zwarigheden in opdeeden. Wel, zeide zy daar op, weet gy mans daar geen mouwen aan te zetten, laat 'er my mede begaan, ik zal het wel haaſt aan kant helpen. Hy hier over bevreeſt wordende, en haare onvertzaagtheit wel kennende, bad haar, zich toch niet te willen moeijen met het afbreeken van des Konings ſterkten. Dan zy, door grooten yver onſteeken, maakte terſtont eenige van haare kaaren en bekenden op, die allegader met houweelen op haare ſchouderen, naar 't Kaſteel trokken. *Tryn* had de voortogt, en hadde een blauw ſchortekleedt aan

een

een raagſtok gebonden, 't geen deze niewe ſoldaaten tot een vaendel ſtrekte. Maar, omtrent het Kaſteel komende, en overdenkende het gevaar dat haar hier over op den hals konde komen, begon de meeſte hoop te bezwyken, en te rugge te keeren: Maar *Tryn*, vol moedt en dapperheit, tradt voort, en begon alleen d'eerſte ſteenen af te breeken; tot dat het volk, ziende dat dit werk al begonnen was, haar ter hulpe quam; en alzoo werd het Kaſteel, daar de burgers zoo veel verdriet van geleden hadden, door de kloekmoedigheit eener Vrouwe, tot den grondt toe afgebroken en gelloopt; als het noch uit het groot plein van *Vreeburg*, daar 't Kaſteel heeft geſtaan, blykbaar is. De zoon deezer Heldinne, toen ter tydt te *Madrid* in *Spanjen* zynde, zag in 's Konings hof haar afbeeldzel, dat daar uit *Nederlandt* gezonden was: dan hy wachtte zich wel te zeggen dat het zyne moeder was. Om noch een voorbeeldt van haaren onvertzaagden moedt te zien, vindt men aangetekent, dat, als 'er twee *Spanjaarts* ten haaren huize ingelegert waren, en die daar (gelyk zy onuitſpreekelyke moetwilligheit door de ganſche Stadt bedreven) eenig gewelt wilden doen, zy den eenen van eene hooge trap ſchopte, den anderen onder de voet ſmeet, en haaren voet op zyn borſt zettende, een groot mes trok uit de ſcheede die op haar zyde hing, en dat den *Spanjaart* dreigde door den hals te jaagen; die haar erbarmelyk om genade badt, en wien 't lang heugde in die benauwtheit onder een vrou gelegen te hebben. *

Lib. I. Hiſt. cap. 1. & l. 13. cap. 55. Tacitus ibid. d. cap. 55.

TUBANTEN. Men vindt 'er tweemaal gewag van in *Tacitus*, maar niet waar zy gewoont hebben: zy worden van hem geſtelt by de *Bructeren* en *Uſipeten*; ook daar na by de *Chamaven* en *Uſipeten*, daar hy zegt, dat de *Amſibaren*, verdreven van de *Chauci*, en geene vaſte woonplaatze hebbende, van de *Romeinen* verzochten dat zy die leedige landtſtreeken, in oude tyden der *Chamaven*, daar na der *Tubanten*, en eindelyk der *Uſipiën* landt geweeſt, vry en vredig mogten bewoonen en bezitten. Zommige meenen dat het de *Twenters* zyn geweeſt, van hen *Tubantes* geheeten, om eene gelykheit van *Tubant* en *Twent*. Maar hoe komt het dan aan den naam van *Tubanten*, daar de *Uſipiërs* de laatſte uit dat landt geraakt zyn? *Picard* begrypt 'er die van *Deventer* en *Benthem* ook met een onder.

Picard. pag. 99.

Alting Not. Germ. Infer. Pars I. fol. 125. Geogr. lib. VII. Germ. Antiq. lib. III. cap. 12. Geogr. lib. II. cap. 11.

TUBANTES. Dit is geweeſt een Volk in het *Neder-Overrhynſch Germaniën*, doch niet zeer magtig; 't welk *Strabo*, volgens de verbeeteringe van *Cluverius*, TUBANTII; *Ptolemæus* TUBANTI, en de Latynſche Schryvers TUBANTES genoemt hebben: en de *Germanen* miſſchien Tho Benten; omdat het een omzwervende *hoop* was, die wy in de landtſtaale een Bende/ of Bande noemen: want men vindt dat zy het meeſte van allen van woonplaatzen verandert zyn. Ook wyſt *Cluverius* aan, dat zy in 't eerſt zich neêrgezet hebben ter plaatze daar nu ter tydt de Graafſchappen Ravensburg en Lippe zyn; en waar in het vlek Bentdorp/ behoudende de gedachtenis van de oude inwoonderen, leit. Dat zy daar van daan verhuiſt zyn naar die landen tuſſchen den *Rhyn* en de *Sala*, dat is den *Yſſel*, die de *Romeinen* den *Menapiers*, door hulpe van de *Tenctters* en *Uſipiers*, afgenomen, en tot dienſt van hunne krygsknechten gehouden hebben; die toen miſſchien ledig lagen: en die *Tacitus* nadrukkelyk verhaalt, dat kort te vooren van de *Chamaven* ingenomen, en weêr verlaaten waren; welke zaak noch gelooflyker maakt het Dorp *Bentkamp*, waar in zy ook de gedachteniſſe van hunnen naam nagelaaten hebben. Ook heeft de reden van

Ann. XIII. c. 55. 56.

twyfelíng, die *Cluverius* bybrengt, weinig grondt; daar in beſtaande, dat *Tacitus*, ſpreekende van het inneemen van deeze landen, laater ſpreekt van de *Uſipiers*, die de *Menapiers* daar uit verdreeven hebben, als van de *Tubanters*. Want *Tacitus* ziet hier geenzins op de tyden die voor *Cæſar* geweeſt zyn: maar hy verhaalt alleen, hoe het met deeze landen, die nu tot dienſt van de *Romeinſche* Krygsknechten geſchikt waren, gegaan is, zoo dikwyls als zy van dezelve niet langer bebouwt wierden. Het welk zoo te verſtaan is, dat zy eerſt ingenomen zyn van de *Chamaven*, ten tweedenmaal van de *Tubanten*, voor de derdemaal van de *Uſipiers*, voor de vierde reis van de *Friezen*, en eindelyk voor de vyfde maal van de *Amſibaren*. Hy begaat derhalven een zeer grooten misſlag als hy *Tacitus* hier in van misſlag beſchuldigt. Verder is het uit de zelfde plaats van *Tacitus* zonneklaar dat de TUBANTEN, genoodtzaakt zynde hier van daan te vertrekken, niewe woonplaatzen hebben gekoozen tuſſchen de *Uſipiers* en de *Chatten*, of *Catten*, en zulks niet verre boven de *Lipſpring*, of den oorſprong van den *Lipſtroom*; daar toe aangezet door het omkomen van de *Marſen*, waar van de zelfde *Tacitus* gewaagt; gelyk *Cluverius* hier van noch tot meerder bewys bybrengt het Dorp *Benteſlo*; waar by men noch kan voegen, *Bentfeld*, *Benthuizen*, en *Bentburen*; welke plaatzen zy, volgens gewoonte, naar hunnen naam benoemt hebben. Doch dat zy daar van daan weêr naar het landt van hunnen oorſprong zouden getrokken zyn; daar in ben ik zoo ligtgeloovig niet als *Cluverius*. Maar ik geloove niet zonder reden, dat de TUBANTEN nu alzoo wel door het verdelgen van de *Broekters*, als te vooren door het omkomen van de *Marſen*, gaande gemaakt zynde, eenige van hunne landen, aan beide de kanten van de *Vecht*, die de *Chamaven* en *Amſibaren* noch niet beſlagen hadden, in bezitting genomen hebben. Waar toe my aanleidinge geeven zoo veele naamen van plaatzen, in deze landtſtreek van de TUBANTEN afkomſtig, als daar zyn vooraan Bent-lage/ het welk betekent de *Legerplaats der* TUBANTEN; daarna Bentheim/ dat is, de *Woonplaats der* TUBANTEN; insgelyks Bentlo/ Bentinge/ Bent/ en miſſchien noch meer andere. Derhalven zou ik meenen, dat de TUBANTEN gekreegen hebben al het landt dat 'er leit tuſſchen de rivier de *Eems* en het Graafſchap *Benthem*, te gelyk met dit geheele Graafſchap, en het tweede gedeelte van het *Saliſche* landt, dat is, van *Overyſſel*, dat daar van daan nu ter tydt *Twenthe* genoemt word. Het welk my ook de reden ſchynt te zyn, dat men de *Tubanten* in de Aantekeningen van de *Roomſche* Heerſchappye vindt gepaart met de *Saliers*. Hier van daan leeſt men by niemant dat zy ergens anders naar toe verhuiſt zyn, als met de bondtgenooten van het *Frankiſche* Verbondt. Het welk de oorzaak is geweeſt, dat de naam van de TUBANTEN, gelyk van meer andere volkeren, uitgeſtorven en te niet gegaan is. Van de *Chamaven* kan men den titel CHAMAVI nazien; van de *Broekters*, insgelyks de *Amſibarii* op BRUCTERI. Men ziet de eerſte getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, boven de *Amiſia* (de *Eems*) en de *Amſibarii* onder die rivier: de *Bructeri Minores* tuſſchen de *Vecht* de *Foſſa Druſiana*, of den *Yſſel*, en de *Bructori Majores* uitgeſtrekt langs den *Lipſtroom*; *Tab. I. Pars I.* daar ziet men ook de *Marſi* getekent aan den oorſprong van de *Vecht*, en de *Tubantes*, en daar by *Bentdorp*, even boven de *Amiſius fluvius* (de *Eemsſtroom*) daar dezelve haaren oorſprong neemt, omtrent het *Saltus Teutoburgienſis* (het *Teutenburger-woudt*,) en noch eens ziet men TUBANTES *Tac.* getekent onder het begin van de rivier *Luppia* (de *Lip*) en daar omtrent de plaatzen hier boven van den Heere *Alting* vermeldt, als *Benteſlo*, *Bentburen*, *Benthuſen*, *Bentfelt*. De *Uſipiers* en *Tenctteri* zietmen daar insgelyks onder de *Luppia*, van den *Rhyn* af tot aan de *Tubantes*. Van deze volken kan men nazien den titels MENAPII, GUGERNI, CHAMAVI, en AMSIBARII: noch word van deze volken geſproken in de titels BRUCTERI en FRANCI; die beide dienen tot verklaringe dezer zaaken. Dat de *Amſibaren*, na het omkomen van de *Broekters*, gewoont hebben tuſſchen de *Vecht* en den *Yſſel* word *Tab. II.* en *Tab. V. Pars I.* vertoont met deeze woorden; *Amſibarii*, *qui & Anſuarii hic poſt Bructerorum cædem*; en insgelyks dat de *Chamaven* na het omkomen van de *Broekters*, zich neêrgezet hebben daar van daan meer naar den *Rhyn* toe, en den oorſprong van de rivier *Sala* (den *Yſſel*) word daar uitgedrukt met deze woorden: CHAMAVI *hic poſt Bructerorum cædem*. Wat landen den *Menapers*, door hulp van de *Tenctters* en *Uſipiers*, ontnomen, tot dienſt van de *Romeinſche* Krygsknechten geſchikt, en naderhandt van de *Chamaven*, *Tubanten*, *Uſipiers*, *Friezen*, en *Amſibaren* ingenomen of aangetaſt zyn geweeſt; word *Tab. III. Pars I.* boven de ſcheidinge van den *Rhyn*, of het voorſte van 't *Bataviſche* Eilandt, met deze woorden uitgedrukt: *Agri Tenctterorum & Uſipiorum*, &c.

Annal. I. cap. 56.

Tacit. de Germ. cap. 33.

De Magiſt. ped. Occid. & de Com. Illyr.

TUENTA is het tweede gedeelte van het *Overyſſelſche* Stift, in betrekking op het eerſte, en het derde; in de

Alting Not.

* Wat nu dit geval des Kaſteels van *Vredenburg* belangt, en wat twyfeling 'er over den optogt, en het afbreeken deezer veſting, door de gemelde manmoedige Heidinne, kan vallen, vindt men achter op den naam VREDENBURG; doch hier over zullen wy echter dit hier vooraf aantekenen: dat, gelyk het vreemt ſchynt dat wy geen gewag van dit heldthaftig Wyf, noch van haare bovengedachte onderneeminge, by onze voornaamſte Hiſtoriſchryveren, als *Hooft*, *de Groot*, noch zelf by den Utrechtſchen Hiſtoriſchryver *P. C. Bor* vinden, het ook den nauwkeurigen niet vreemder moet voorkomen, hoe zoo een geval, by ontſtenteniſſe der waarheit, door eene volſtandige overleveringe, te *Utrecht*, als eene zekere geſchiedeniſſe, is voortgeplant, en de verbaſterde naam van *Tryn van Limpen*, en dit haar heldinneſtuk daar noch in den mondt der oude luiden als beſtorven is. Echter zouden wy haar alleen op eene oude vertellinge niet hebben willen, noch durven gedenken, zoo wy haar by geene Schryvers gemeldt vonden. Ondertuſſchen bekennen wy geene andere hier van te hebben aangetroffen, dan wylen den Heer *Johan van Beverwyk*, Schepen, en vermaart Geneesheer te *Dordrecht*, alom, voornamelyk door zyne genceskundige ſchriften, wel bekent, in zyn boek van *d'Uitnemendheit des vrouwelyken geſlachts*, op de 553 554 555. bladzyden, daar wy al het bovenſtaande als van woordt tot woordt uit getrokken hebben. Op wat gezag nu die beroemde Heer in dit verhaal heeft geſteunt, konnen wy niet uitvorſchen: echter is 't vermoedelyk, dat hy 'er onwraakbaare aantekeningen van dien tydt toe zal gevonden en gebeezigt hebben, zonder zich alleen op een mondelinge overleveringe te verlaaten: doch alles blyve het vry en onzydig oordeel des lezers in dit ſtuk, gelyk in meer andere twyfelzinnige gevallen, ter overweeginge aanbevolen.

Germ. Inser. Pars II. fol. 185. de landtstaale TWENTE genoemt, als of men zeide; het **Tweede Deel.** De Bisschop van *Utrecht* heeft het in eigendom gekreegen, zonder twyfel door de zelve kunstenaryen waar door hy meest al het andere zich heeft toegeëigent; hoewel de Gedenkschriften zulks niet vermelden. De fundatiebrief van het *Benedictyner* Klooster in Hohorst/ van het jaar 1006. toont duidelyk genoeg aan, dat die van *Utrecht* al van oudts her in bezittinge van *Twente* geweest zyn. In het eerst heeft het verscheide Graven gehad, gelyk meest alle de Landtstreeken, daar de voornaamste van is geweest de Graaf van *Goor* (*De Gore*) die in een oude lyst der Vasallen, Vry Leenman en Vaandrager van de Kerke van *Utrecht* genoemt wordt. Deze heeft in vermogen en aanzien alle anderen overtroffen; gelyk de Graaf van *Koevorden* in *Drenthe*. Immers heeft Graaf *Godtschalk*, onder Keizer *Henrik de IV.* het gezach gehad over geheel *Twente*, dat is, Gore. De onbenoemde Schryver van het Perkamenteboek van *Utrecht* verhaalt, dat de Broeders * *Rudolf* en *Folkert* Graven van *Koevorden*, zynde Zoonen van de Zuster van *Rudolf*, Grave van *Goor*, die dan eens Heer, dan eens *Advokaat*, dan eens Vaandrager genoemt word, en onder Bisschop *Baldewyn* eenig gezach en bestier in *Twenthe* gehad heeft; en wel wat meer aan de rivieren de *Vecht* en de *Rekle*; wat minder in Anze/ of Enze. Dit landtschap is veel kleinder als *Drenthe:* in aart van grondt is het byna gelyk, maar het is beter bebouwt. Van den Noordt- en Oostkant word het bepaalt door het Graafschap *Benthem*, van het Zuiden door het Graafschap *Zutphen*, en een gedeelte van het Bisdom *Munster:* naar het Westen door het eerste gedeelte van *Overyssel*, het welk boven de andere den naam heeft van *Salandt*, of *Sallandt*. TWENTE *seu* GORE *Comitatus*, ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, tusschen de rivieren *Vechta* en *Reccla*, *Tab. VI. Pars II.* en *Gore* zelfs aan het voorste van de *Reccla*; insgelyks *Enze*, nu *Enschede*, een weinig de rechterhandt af; zie beide deeze titels boven; als ook *Salon* en *Sallandia*. Dat *Twenthe*, van *Thwa*, *Twee*, zoo veel is als het tweede deel, *Drenthe* het derde deel, en dat *Sallandt*, of het eerste deel, aldus *Ente* weleer geweest of genoemt is, of heeft kunnen genoemt worden; schryft de Heer *Alting* op de titels SALLANDIA en TRENTA. Van het Graafschap *Koevorden*, zie COVORDIA; van *Hoborst*, HOHORSTA.

Houve. TUL. TUL IN 'T WAAL, een Dorp in het *Overquartier van Utrecht*, niet verre van de *Vaart* aan d'eene, en van *Hontswyk* aan de andere zyde; 't legt dicht aan de *Lek:* heeft Kerk en Predikant, die ook *Hondtswyk* plag te bedienen, staande onder 't Classis van *Rhenen* en *Wyk*.

Alting Not. Germ. Inser. Pars II. fol. 186. TULE is een Dorp van *Tielerwaerdt*, op den oever van de *Waal*, tegen over *Bommel*, hedendaags THUYL genaamt. Van deze plaatze schynen de Keizers *Otto de Groote*, *Otto de III.* en *Lotharius de II.* te spreeken in hunne Gifbrieven van de jaaren 970. 996. en 1134. nopende de Abdye van *Elten*; als zy het noemen THULY nest Dachelt/ TULE THULO, niet alleen omdat het geplaatst word dicht by *Malsen*; maar wel allermeest, omdat het is nest Dachelt/ dat is, *allernaast de Vachal*, dat is, de *Waal:* 't welk daar misschien bygedaan is tot onderscheidt van een ander Thuyl/ of Dept/ gelyk men hedendaags spreekt, leggende op den oever van de *Linge*. TUYLE ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, op den rechter oever van de *Waal*, tegen over *Bomele Tab. V.* en met eenige verandering THULIJ *Tab. VI. Pars II.* niet alleen in deze, maar ook in *Tab. I. II. III.* en *IV.* ziet men dat de *Waalstroom* genoemt word WALA en VACHELT, in THULO ziet men den zelfden uitgang, als in HERO, in SALO en SALON; van *Malsen* zie den titel MALSNA.

Goudh. en de O.H Kr. fol. 223. Orlers beschr. van Leiden. TUNNINGIUS, (GERARDUS) is te *Leiden*, omtrent het jaar 1566. of 1568. geboren, van zeer eerlyke Ouders, die hem in zyne eerste jeugt in de kleine schoolen bestelden, daar na in de *Fransche* en *Latynsche*, om zich verder bequaam te maaken: maar, wegens de onrusten in dit Landt, en de twee belegeringen van die Stadt, kon hy daar in niet naar wensch voortgaan: zyn Vader zond hem dieshalven naar *Enkhuizen* by den Secretaris, om op zyn Komptoir te schryven, en de praktyk te leeren. Hy queet zich daar zoo wel, dat, om de geest en de gaven die 'er in bespeurt wierden, zyn Vader te rade wierd, hem in de *Latynsche* taal, en daar op volgende oefeningen verder te doen onderwyzen, by *D. Rudolphus Snellius. Gerardus* was in 't kort alle schoolen door, wel in de Philosophie

Orlers ibid. pag. 256. vorderende, hadde daar by in de Rechten zoodanige gangen gegaan, dat door *J. Beyma*, te *Leiden*, omtrent tweeen-twintig jaaren oudt, *Doctor Juris* gepromoveert wierd; is 'er naderhandt ook tot Professor *Juris* beroepen: heeft eenige gedenkwaardige spreuken in 't *Griekseh*, *Latyn*, *Italiaansch*, *Spaansch*, en *Fransch* geschreven: wierd van de

* Van deze Graven *Rudolf* en *Folkert*, kan men hunnen geslachtboom en verwantschap nazien by den Heere *Alting*, genaamt *Schema Groenenbergiorum*, *ex anni* 1191.

Staten van Hollandt en de Bezorgers der Akademie afgezonden naar *Vrankryk*, om den doorluchtigen *Josephus Scaliger* naar *Leiden* te verzellen. In 't jaar 1609. het Bestant gesloten zynde, begaf hy zich in de groote vacantie, van 't jaar 1610. naar *Brabandt:* maar storf onderwegen zeer schielyk by *Brussel*, zittende in een koetswagen: wierd ook in die Stadt, in de *St. Catharyne* Kerk op het Koor, eerlyk ter aarde gebragt.

Houve Handv. Kron. 1 deel, fol. 85. TUYL, een *Gelderseh* Dorp, onder 't quartier *Niewmeegen*, in den *Thielerwaerdt*. Toen *Gelderlandt* en *Zutfen*, in 't jaar 1547. eene schattinge van 75000 guldens moesten opbrengen, stont het quartier *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorstendom) daar in op 24342 guldens: daar toe bragt het ampt van *Thielerwaerdt* (een der zes gedeelten des *Niewmeegschen* quartiers) 5844. guldens op; welke omgeslagen over de Stadt *Thiel* en de 24 of 25 Dorpen van den *Thielerwaerdt*, stont *Tuyl* daar in op 116 guldens 13 stuivers 5½ penning.

Idem Houve. TUYL VAN SEROSKERKE, een der adelyke Stammen van *Zeelandt*, *Beoosterschelde*.

'T WAEL, ook TUL, of TUL IN 'TWAEL; zie boven TUL.

De Raey pag 290. TWENT, TWENTH, of TWENTHE, een Landtschapjen en Drostampt in het Oosterdeel van *Overyssel*, tusschen het Drostampt *Sallandt*, het Graafschap *Benthem*, het Bisdom *Munster*, en 't Graafschap *Zutphen*. Die van *Twent* zouden, naar veeler zeggen, de *Tubantes* by *Tacitus* zyn, zie TUBANTES; zie ook Van ROIJENS *Nederlandtsche Outheden*, pag. 91. *Picard* fol. 99. Dat onder *Frieslands* voortydts, ook ten tyde van *Carolus Magnus*, *Steenwyk*, *Drenth*, *Twenth*, *Benthem*, en *Oldenburg* behoort heeft, word van verscheide Schryvers bevestigt. Het landtschap *Twenth* word in negen Gerechten verdeelt; als *Oldenzael*, *Oetmaersen*, *Almelo*, *Enschede*, *Delden*, *Kedingen* (in welk gerecht, behalven de Kerspel-kerken, eenige Dorpen, enz. leggen) *Borne*, *Haaxbergen*, *Diepenheim*. De Steedtjens *Oldenzael*, *Almelo*, *Eyntschede*, *Goor*, *Delden*, en *Diepenhem*, hebben haare eigen regeeringe. Te *Westerloo* leggen de vervalle Landthuizen, *Blankenberg*, *Diepenhem*, *Laage*. De oude Sloten en adelyke Huizen in *Twenth* zyn, *Saasvelt*, *Booningen*, *Weemseloo*, *Hoyking*, *Heerinxhof*, *Kennaade*, *Almeloe*, *Twickeloo*, *Hengeloo*, *Oldermollen*, *Boekeloo*, *Baackinhagen*, *Weelefelt*, *Heekeren*, *Scherpenzeel*, *Weldam*, *Stuveler*, *Grimbergen*, *Nyenhuis*, *Heuw*, *Weygedam*, *Daghorst*, *Wermeloo*, *Pekdam*. Zie verder van dit Landtschap het geen 'er de Heer *Alting* boven van heeft aangetekent, op den titel van TUENTA.

Winsem. Kron. fol. 4. *Halth Neander enz. Houve.* *Houve ibid.* *Idem ibid.*

Houve. TWICKELO, een oudt Slot of adelyk Huis in *Twenth*, onder *Overyssel*, in 't geslacht van *Delden*.

TWISCH, of TWISK, ook wel, doch verkeert, TWIST, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder *Medemblik:* heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Hoorn*.

Winsem. TYEL, TYELERWAERDT; zie THIEL, TIELERWAERDT.

Houve fol. 158. TZERKGAAST, een der veertien Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Donjewarstal*, onder 't quartier der *Zevenwolden*.

Idem ibid. TZUM, een- en het eerste der elf Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Franekeradeel*, in het quartier *Westergoo:* daar leggen de Staten en Stinsen van groot en klein *Herema*, *Dekama*, *Teetlum*, en meer andere.

TZUMMARUM, een der zeven Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Barradeel*, onder het quartier *Westergoo*. By dit Dorp is gelegen de hofstede van wylen Jonker *Christoffel van Sytzama*, en van wylen Juffer *Sophia van Burmania* zyne Huisvrouw. Daar legt ook 't Huis *Roordema*.

V.

Cottzees Stichts Kronyk. op Vreeswyk. VAART, of de VAART, anders van oudts VREESWYK. Na dat het water uit de *Lek* door de Stadt *Utrecht*, in 't jaar 1148. geleidt is geweest, wierd *Vreeswyk* meest de *Vaart* geheten, en de rivier, of de gegraave vaart, de *Vaartsche Rhyn:* in het jaar 1372. wierd ze dieper uitgegraaven en verbreedt door Bisschop *Arendt van Hoorn*; in Bisschop *David van Borgonjens* tydt drie voeten verdiept, insgelyks in 't jaar 1604. door de Stadt en *Staten van Utrecht*. Zie ook VREESWYK.

Alting Not Germ. Inser. Pars I. fol. 17. VADA, is geweest een klein Dorp in het oppergedeelte van het *Batawer*-Eilandt aan den *Rhyn*, het welk *Tacitus* alleen den naam geeft van VADA, als beroemt door de nederlaag van *Claudius Civilis*, waarom hy in ballingschap verdreven is; zonder dat de gelegentheit eenigzins nader afgebakent word, als dat men uit de verdeelinge van de Bezettingen in vier onversterkte Dorpen niet duisterlyk kan afneemen, dat het tusschen *Arenacum* en *Batavodurum* geweest is. Welke plaatzen toen de vestte zynde, die binnen het Eilandt in de magt der *Romeinen* wa-

ren, daarom ook met ſterker bezettingen van Keurbenden voorzien zyn geweeſt, als *Grinnes* en *Vada*, die midden in lagen, alwaar alleenlyk eenige Regimenten (*Cohortes*) of Eſquadrons (*Alæ*) lagen. Omdat nu *Grinnes* allernaaſt aan *Batavodurum* lag; gelyk hier boven van ons aangewezen is op den titel *Grinnes*, zoo volgt daar uit dat *Vada* nader gelegen heeft aan het Dorp *Arenacum*, en by gevolg tuſſchen dit en *Grinnes:* zynde deze legerplaatzen omtrent XXX M. P. dat is, tien uuren gaans, of zeven gemeene Duitſche mylen en een halve, volgens den bogtigen oever van de rivier, van malkanderen af; namelyk van *Herenatium* tot aan *Carvo* zyn M. P. XXII. dat is, vyf gemeene Duitſche mylen en een halve van *Carvo* tot aan *Grinnes*, M. P. VIII. dat is, twee gemeene Duitſche mylen: doch naar een rechte ſtreek zyn 'er niet meer als M. P. XXVI. dat is, zes gemeene Duitſche mylen en een halve. Binnen deze uitgeſtrektheit moeten wy derhalven de waare en rechte ſtelling van ons VADA zoeken. *Cluverius* begaat hier verſcheide misſlagen, ſtellende dit VADA recht tegens over *Wageningen*, een Steedtje in het landt der *Friezen*, die met den toenaam van *Auchers* onderſcheiden worden, omdat hy in die benaminge eenig ſpoor vindt van den ouden naam VADA: en omdat deze plaats M. P. XII. dat is, drie gemeene Duitſche mylen of vier uuren van *Arnhem* is afgelegen; welke in de Reiskaarte van de *Peutingers* zouden getekent worden met deze woorden AD DUODECIMUM, dat is, aan den twaalfden mylſteen: zoo dat dit VADA van *Tacitus* volkomen de zelfde plaats zou zyn, die in de Reiskaarte AD DUODECIMUM genoemt word. De eerſte misſlag beſtaat hier in, dat de benaming VADA van een geheel anderen oorſprong is als *Wageningen*; dewyl het baarblykelyk genoeg is, dat deeze plaats in ouder tyden de naam gehad heeft van Wagenweg / dat is, *Heerenweg*; het welk doch de minſte overeenkomſte niet heeft met VADA, dat van Wede / Wei / of Weide aldus genoemt is; gelyk wy in het vervolg zullen toonen. De tweede misſlag betreffende de plaats genaamt AD DUODECIMUM, is hier boven op dezen titel al van ons gewraakt. Waar uit met een de derde blykbaar is; dat als men *Grinnes* met zyne VI. M. P. dat is, anderhalf gemeene Duitſche myl, op de tweede lyn van de Reiskaart overbrengt, (gelyk *Cluverius* zelf aanwyſt dat noodtzaakelyk moet geſchieden) de VI. M. P. of zes duizent ſchreeden niet meer met deeze vorige moeten gerekent worden op de plaats genaamt AD DUODECIMUM, maar op *Levæſanum*; gelyk hier boven een- en andermaal van ons aangetoont is. De vierde misſlag, die de leelykſte van alle is, en byna weêr dubbelt, beſtaat hier in; dat hy van *Arenacum*, *Arnhem* maakt, en van *Arenacum* dan voorttelt naar de plaats AD DUODECIMUM; en dat hy dit doet van *Arnhem* af, het welk verkeerdelyk voor *Arenacum* gehouden wordt; gelyk hier boven op den titel *Arenacum* overvloedig bewezen is. Wy moeten derhalven een geheel ander ſpoor inſlaan, om nader aan de waarheit te koomen. En dit is het daar ons de ware oorſprong van de benaminge heene leidt: immers zal niemant twyfelen, dat VADA al heel geen Latynſch, maar wel een Duitſch woordt is. Nu zyn 'er voornamentlyk twee, van wier een van beide de *Romeinen* deze benaming hebben kunnen maaken; Wade te weeten, of Waije / waar van *Waykuil:* aldus noemen zy, die omtrent de ſcheidinge van den *Rhyn* woonen, d'overſtrooming der landen door een deurbraake van de rivier veroorzaakt, en die op andere plaatzen de *Wiel* of *Kolk* word genoemt. Het tweede woordt is Wede / of Weije / dat is, Weilandt: omdat nu in dezen omtrek alheel geen zonderlinge deurbraak vernomen word; zou ik meenen dat dit VADA zynen naam verſchuldigt is aan de zeer voortreffelyke *Weilanden*, die hier meenigvuldig zyn. Want dat de oude *Wede* voor *Weye* gezegt hebben, blykt onder anderen uit den Graaflyken Giftbrief van *Ulrich den I.* Heer van het landt van *Overmaas*; waar in het zeer uitmuntend Weilandt, in den op niews bedykten inham van de rivier *Jada*, de Frieſche Wede / naar deezen trandt, VADA *Friſica* genoemt wordt. Onder Weilanden (VADÆ) nu die op den *Gauliſchen* oever leggen, is meeſt beroemt en geacht de Koeweije / leggende nier meer dan een uur onder *Arnhem*, recht tegen over het Kaſteel Hilingenbeeke / allernaaſt een plaats die den naam van Meprik heeft. Vervolgens komt het my immers allerwaarſchynlykſt voor, dat het Dorp VADA, by *Tacitus* vermeldt, van deze *Wede* of *Weide* zynen naam gekregen heeft; te meer, omdat my van zeer geloofwaardige menſchen berecht is, dat voor dezen dicht by Meprik Gedenkſtukken van de *Roomſche Oudtheit* opgegraaven zyn; het geen men niet weet dat ergens anders hier omtrent geſchiedt is. Vervolgens is het Dorp VADA, by het welke *Civilis* de Legerplaats van de *Roomſche* Ruiterbenden of Voetknechten ongelukkig beſprongen heeft, gelegen drie gemeene Duitſche mylen min een vierde van het rechte *Arenacum*, en vier min een vierde van *Grinnes*, behalven de bogten; een gemeene Duitſche myl beneeden *Caſtra Herculis:* en twee boven *Carvo*. De Latynſche naamen der plaatzen zyn in deze vertalinge alle behouden, omdat menze hier boven elk op zyne plaatze kan nazien, en aldus in de Kaarten van den Heere *Alting* getekent ziet; als *Arenacum* niet verre van het begin van 't *Batawer*-Eilandt, op den ſlinker oever van den *Rhyn*; daar na *Caſtra Herculis*; een weinig verder VADA; daarna *Carvo*; vervolgens *Grinnes*; noch wat verder *Levæſanum*; en dicht daar by *Batavodurum vicus*, *Tab. III. IV. Pars I.* Dat *Herenatium*, hier vermeldt, het zelfde is met *Arenatium* en *Arenacum*, toont de Heer *Alting* op het eerſte en laatſte van deeze benamingen: en hoe veel dit *Arenacum*, waar van *Tacitus* ſchryft, zoo in gelegentheit, als in naams oorſprong en betekenis, van *Arnhem* verſcheelt, kan men zien op *Arenacum*. Wagenwege / zoo als de Heer *Alting* toont dat de oude en ware benaming is van *Wageningen*, ziet men getekent op den rechter oever van den *Rhyn Tab. II.* en *Wagenwega Tab. VI. Pars II.* naar den kant van de *Veluwe*. Waarom de Heer *Alting* ſchryft, *in het landt der Friezen*, zynde de *Rhyn* aldaar de ſcheiding tuſſchen de *Friezen* en *Batawers*; gelyk zulks aangetoont word op *Friſia*, en andere plaatzen: en dat deze *Friezen* door den bynaam van *Auchers* van andere onderſcheiden wierden, toont de zelfde Schryver op den titel AUCHI; met welken naam men hen op de *Veluwe* getekent ziet, *Tab. I. II. III. V. Pars I.* Het is *Philippus Cluverius* niet alleen die door *Arenacum*, *Arnhem* verſtaat, door *Vada*, *Wageningen*, door *Grinnes*, *Rheenen*, door *Carvo* de *Graaf*; door eenige overeenkomſt der benamingen misleidt zynde, maar ook *And. Althamerus*, die zyne Aantekeningen over *Tacitus*, al voor *Cluverius* in het licht gegeeven heeft; *Divæus*, *Junius*, en andere. Van de plaatze in het Latyn genaamt AD DUODECIMUM, handelt de Heer *Alting* in een byzondere titel, die de eerſte is in zyn werk; maar door verzuim, of een ander oogmerk, in deeze Overzetting niet op die plaats is gebragt, dien wy dan in een Aanhangzel achter aan, met eenige andere van 't zelfde noodtlot, in deze Vertalinge zullen opgeeven. Daar toont die ſchryver, dat deze plaats in de Reiskaart geſtelt word op dien zelfden kant van de *Waal*, daar *Niewmeegen* leit, twaalf Roomſche mylen naar beneden toe; gelyk ze aldus AD XII. getekent is *Tab. III.* en *IV.* by *Nemus Sacrum*, dat is, het *Heilig Woudt*. Van het landt tuſſchen de *Eems* en de rivier *Jade*, dat nu *Ooſt-Frieslandt* hiet, zie den titel FRESIA, fol. 334. De Heer *Alting*, naſpeurende den oorſprong van het woordt VADA, wil het liever afleiden van Wede / Weide / als van Wade / of Waije: maar myne verkiezing zou voor het laatſte zyn, omdat VADA ongelyk meer overeenkomſte heeft met *Wade*, als met *Wede*. En of ſchoon nu ter tydt daar omtrent geen zonderlinge deurbraak van de rivier vernomen word, maar wel voortreffelyke weilanden; zou daar uit geenzins vaſtgeſtelt kunnen worden, dat daar ter plaatze voor meer als XVI. eeuwen niet een groote deurbraak en inſpoeling van de rivier geweeſt is: dewyl men ziet, dat daar de *Borxeda ſinus*, of *Burdiep*, zoo als dezelve *Tab. I. II.* en *VII. Pars II.* verbeeldt word, noch maar voor drie of vier eeuwen geweeſt is, door de *Noortzee* ingeſpoelt zynde, tegenwoordig de treffelykſte Weilanden van geheel *Frieslandt* zyn. Verder zal niemant, meene ik, ontkennen, dat *Waeije* en *Waeijen* komt van *Wade* en *Waden*, gelyk men in *Gelderlandt* en de aangrenzende landtſtreeken voor *doorwaaden* zegt *doorwaeijen:* voor *baden*, *baeijen:* voor *laden*, *laeijen*, voor *braaden*, *braeijen*, voor *bladen blaeijen*. En zoo meene ik dat het woordt *maeijen* komt van *maden*; waar van noch de hooi- of maailanden by de *Friezen*, en misſchien ook elders, in zoo veel *mad* of *maden* verdeelt worden: gelyk de Heer *Alting* dit woordt verklaart in de titels MATILO en MATLINGE.

VAHALIS. De natuurlyke kil van den tweetakkigen *Rhyn*, die geheel *Bataviſch* of *Patabiſch* is, (*Patabus*, gelyk de Reiskaart ſchryft) heeft, van daarze zich in tweën verdeelt, een niewen naam gekregen; want *waalen* betekent in het Duitſch zich *wenden*, *keeren*. Hy is derhalven *de Waal* genoemt, met eenen toenaam van keering of wending, gelyk *Tacitus* zeer nadrukkelyk ſpreekt, als of men zeide; de afwendende *Rhyn*. *Julius Cæſar* noemt hem altydt WALIS, of indien iemant de eerſte letter, namelyk de W, als van latere uitvindinge, in een ouut *Romeinſch* Schryver niet behaagt, VALIS. Het is ons genoeg dat VALIS in zynen tydt zoo uitgeſproken is geweeſt, als wy nu WALIS uitſpreeken. *Tacitus* en *Servius* ſchryven VAHALIS en VAHAL: de Dichters *Sollius Apollinaris*, en *Fortunatus* VACHALIS en VACHALUS met een dubbelde blazinge. Deeze arm nu maakt met den *Rhyn* zelfs, dien hy in breette en zachte ſtroom overtreft, het *Batawer*-Eilandt, in zyn geheelen loop van het begin van 't *Batawer*landt tot aan de *Noordzee*, ter lengte van twintig gemeene Duitſche mylen. Niet verre van de *Noordzee* ſtort hy in de *Maas* en ſtroomt, met dezelve vereenigt, volgens 't verhaal van *Cæſar*, als ook van *Tacitus*, met verſcheide monden in zee. Doch eer deze rivieren omtrent den

Itin. Anton. Tab. Peut. Germ. Antiq. lib. II. cap. 36.

Ex G. Heda Hiſtor. Ultraj. Theat. Urb. Belg. Foed. ad Wageningam.

Ad Caſ. Herculis & ad Grinnis.

Hiſtor. lib. II. cap. 20.

Alting Not. Germ. Infer. Pars I. fol. 128. Ann. II. cap. 6. Vide Voſſ. de Arte Gram. I. cap. 24. Æneid. lib VIII. lib VII. cap. 3. carm. V. XIII. XXIII. Poem. lib. VI. Bel. Gal. lib. IV.

Tacitus Ann. II. cap 6. Hist V. cap. 23.

den Mont of het Zeegat in een ſtroomen, is 'er naar boven nooit eenige vereeniging van de *Waal* met de *Maas*, den *Romeinen* bekent geweeſt. De vermenging van deze rivieren, die men nu heeft by de Schans *ter Voorn* en *St. Andries*, is veroorzaakt door een latere doorgravinge geſchiedt om de vyanden te ſtuiten. De kil die van de *Oude Maas* naar de *Waal*, dat is, van *Hedikhuizen* naar *Loeveſtein* loopt, toont met den naam zelfs van *Niewe Maas* aan, datze niew is. En zoo ik vermoede, is dit het werk van den zelfden die de *Waal* tuſſchen *Dordrecht* en *Krimpen* in de *Lek* gebragt heeft: omdat de oude kil van de WAAL, die tuſſchen deze twee Griften midden deurſtroomt, ook den naam van de *Merwe* aangenomen heeft; het welk men den Graver dezer griften toeſchryft. De jongſte of laatſte van allen is eindelyk de vereeniging van beide de rivieren, die in het water genaamt den *Biesbos* geſchiedt; waar in overblyft de gedachtenis van een onuitſpreekelyke droefheit, wanneer zoo veele Hofſteden, Dorpen, en Kaſteelen, zoo veele duizenden menſchen, nevens groot en klein vee, door eenen Watervloet verſlonden en omgekomen zyn. Behalven dit hebben deeze rivieren in oude tyden nergens eenige vereeniging met malkanderen gehadt, als ter plaatze daar nu noch de naam van Geervliet/ die deeze tzamenvlieting (hoewel de zaaken wonderlyk van gedaante verandert zyn) te kennen geeft, overblyft.

Den naam van deeze rivier vindtmen by de Latynſche Schryvers, zelfs by een en den zelfden in verſcheide Afſchriften, gelyk de Heer *Alting* hier aantekent, op verſcheide wyzen geſchreeven; en hoewel de Landtzaten dezelve *Waal* hebben genoemt; is het echter niet waarſchynlyk, dat de *Romeinen* WALIS of WAHALIS geſchreeven hebben, omdat de W geen letter was by hun bekent of gebruikelyk: maar wel VALIS, VAHALIS of VAHALES, met een H. in het midden, gelyk de Heer *Cluverius* meent, omdat de Latynſche taal geen dubbelde A in eene lettergreep toelaat. En is deeze V naar alle waarſchynlykheit van de *Romeinen* uitgeſproken, even eens als wy de W doen. „ De *Rhyn*, ſchryft *Tacitus*, met een kil „ al heel voortſtroomende, verdeelt zich voor aan het *Batawer*-landt als in twee rivieren: en behoudt zynen „ naam en ſterken ſtroom in die kil, waar mede hy *Germanien* voorby ſtrykt, tot dat hy zich met den *Oceaan* „ vermengt. Langs den *Gauliſchen* oever veel breeder en „ zachter ſtroom houdende, daar de landtzaaten hem met „ eenen anderen bynaam *Waal* noemen: kort daarna „ neemt hy in plaats van dezen den naam van de rivier „ de *Maas* aan, en ontlaſt zich met zynen afgryſelyken groo„ ten mondt in den zelfden *Oceaan*. Uit dit verhaal blykt dat de arm of kil, die den naam van *Rhyn* behouden heeft, in dien tydt veel ſterker ſtroomde, en de *Waal*, minder water krygende en breeder zynde, veel zachter: daar men nu ſedert veele jaaren het tegendeel ondervindt. De Heer *Alting* meent, dat die Schryver met deeze woorden, *verſo cognomento*, eigentlyk heeft willen uitdrukken den inheemſchen naam van Waal en Waalen/ dat is, zoo hy oordeelt, zich wenden/ keeren; maar ik twyfele of men het woordt *verſo* hier in die kracht en betekenis neemende, door zyne vernuftige zinrykheit niet boven het vermogen van de taal en het oogmerk van den Schryver ſteigert. Hoe de *Rhyn* voor aan het *Batawer*-Eilandt zich in twee armen verdeelt, en de bovenſte in de *Noordtzee* ſtortende, *Rheni Oſtium* genoemt word, de onderſte daarentegen, in den wyden mondt van de *Maaze* zich ontlaſtende, *Helium*, & *Moſæ*, & *Valis oſtium* genoemt word, ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. I. Pars I.* insgelyks *Tab. II.* en *III.* daar VAHALIS getekent is, en noch grooter *Tab. IV.* daar onder ſtaat VAHALIS *fluvius totus* BATAVUS, *geheel Bataviſch*, omdat de beide oevers behooren tot het *Batawer*-landt, de boven-oever tot het *Batawer-Eilandt* (*Batavorum Inſula*) gelyk het daar getekent word, en de beneden-oever tot het *Vaſte landt der Batawers*, daar getekent *Batavorum Continens*, leggende tuſſchen de *Waal* en de *Maas*. Maar voor *Batavus* heeft de Reiskaart der *Peutingers*, volgens een plompe uitſpraak, PATABUS; gelyk in deze Kaart ook ſtaat. *Tab. V.* ziet men de *Waal* aldus getekent VAHALIS *i. e. Rhenus divergens*, dat is, *d'afwykende* of *zich afwendende Rhyn*; gelyk hy hier boven van den Heere *Alting* beſchreven is. Dat deze twee ſtroomen elk op zich zelven voortloopen, en zich met malkanderen niet vereenigen, voor dat ze in den grooten mondt van de *Maaze*, *Helium* genoemt, in zee ſtorten, vertoonen de zelfde Kaarten. *Tab. I. II.* en *III. Pars II.* ziet men den zelfden loop dezer rivieren, doch de *Waal* getekent WALA *ſeu* VACHELT, en de *Lek* (*Leckia*) van *Doreſtadium* tot aan de *Liora*. *Tab. IV.* en *V.* ziet men *Geervliet* getekent aan een klein ſtroomtje, dat weleer de *Maas* geweeſt was, en die rivier zelve, nu eenen geheel anderen loop neemende van de *Waal* af. Daar beneffens ziet men met ſtipjens afgebakent de deurbraaken en de vereenigingen van deze twee rivieren, onder en boven *Bommelerwaerdt*, waar van hier boven gewag is gemaakt. Zie verder van den ouden loop dezer rivieren de titels OSTIUM MOSÆ, OSTIUM RHENI MEDIUM, RHENUS, en een breedere beſchryvinge op den titel BATAVIA.

Phil. Cluver. de tribus Rheni alveis cap. 5. Ann II. cap. 6.

VALBURG, een *Gelderſch* Dorp, in de *Overbetuwe*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* in het jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guidens opbrengen moſten, ſtont het quartier van *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in op 24342 guldens geſchat: tot die ſom moſt het Ampt der *Overbetuwe* (een der zes Ampten van 't *Niewmeegſch* quartier) 3896 guldens laſten: welke omgeſlagen over de 25 of 26 Dorpen van 't *Overbetuws* Ampt, wierd het Dorp *Valburg* daar in op 145 guldens 14 ſtuivers 8½ penning geſtelt. *Houvé Handv. Kronyk 1 deel, fol 79.*

VALKENBURG, anders FAUCQ- of FAUCQUE-MONT, een Graafſchap en voordezen een ſterk Steedtjen met een Kaſteel, aan 't riviertjen de *Geule*, en de grenzen van het Hertogdom *Limburg*, omtrent twee Duitſche mylen van *Maaſtricht*, en ruim drie van *Aken*. Hertog *Jan de III.* van *Brabandt*, heeft het met gewelt Heer *Reynout van Valkenburg* afgenomen, omdat hy, een zeer moeijelyk en ongeruſt menſch zynde, onophoudelyk *Maaſtricht* en het omgelegen landt quelde. In 't jaar 1672. hadden de *Franſchen* binnen *Valkenburg* eene bezetting van 200 mannen gelegt, en voorts het Kaſteel wel voorzien van alles: 't wierd echter, op den 7 December daar aan volgende, binnen anderhalven dag, van Prins *Willem van Oranje* verovert. *De Raey Diction. Geogr. pag. 499. Guicc. beſchr. der Nederl. Valken. pag 835. Guicc. ibid fol. 239.*

VALKENBURG, een Dorp, ruim een uur van *Leiden*. Alhoewel het niet zeer groot is, heeft het den titel van Graafſchap gevoert: het is door de jaarlykſche Paerdemerkt aldaar van oudts af zeer beroemt geweeſt; het behoorde in *Guicciardyns* tydt aan den Grave van *Ligny*, als Heer van *Waſſenaar*. Naar die merkt, zelfs eenige dagen zoo voor als na, is een ongelooflyke groote toeloop van menſchen uit de omleggende Steden, *Leiden*, *Delft*, den *Haag*, zelfs van *Amſterdam*, en meer omleggende Steden en Dorpen: menigte van tenten ziet men 'er dan opgeſlagen, daar wyn en bier niet alleen in verkocht word, maar ook allerlei andere waaren. *Valkenburg* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Leiden* en *Neder-Rhynlandt*. *Orlers Leiden pag 7.*

VALKENBURG, een Kaſteel en Sterkte die omtrent het Huis te *Thoornvliet*, een weinig beweſten den Ryndyk, daar men noch eene hoogte ziet, gelegen heeft, niet verre van *Leiden*. Nu en dan worden 'er eenige oude *Roomſche* Penningen en Potſcherven gevonden: onder andere ook muntſtukken van *Caligula*. Uit de ganſche gelegentheit dezer hoogte kan men niet alleen de oudtheit van dezen Burgt afneemen, maar ook te gelyk d'aanzienlyke uitgeſtrektheit en grootte, die niet veel minder is dan die van *Voorburg*; wel op 10 of 12 mergen landts begroot. Dat dit Kaſteel *Valkenburg* zou gebouwt zyn van *Falco*, Zoon van *Aurindilius*, of *Eſelinus*, *Ezels-oor*, Koning van *Frieslandt*, *Hollandt*, en *Wiltenburg*, volgens 't berecht der *Oude Hollandtſche Kronyk*, word voor een fabel gerekent: 's naams oorſprong zou met meer ſchyn afgeleidt worden van de *Valke*- of vogeljagt, die 'er zou konnen geweeſt zyn. Eenige willen dat de Burgt heeft geſtaan ter plaatze daar nu de Kerk ſtaat, dat ze zich heeft uitgeſtrekt van het Merktveldt tot onder de kerk en tooren, daar noch somtyds de Trasſteenen uitgegraaven worden: maar andere meenen (als boven gezegt is) een boogſcheur omtrent van den *Rhyndyk*; dat niet zeer onwaarſchynlyk is, vermits zich daar van oudts noch een hoogte vertoont, daar onder ſomtyds de gedachte oude Penningen en Potſcherven gevonden worden. *Oudaen Roomſ. Mogent. pag 23. Leeuw. Bat ill. fol. 181. Leeuw. f. 1270.*

VALKENBURG word van Keizer *Henrik den IV.* in zynen Giftbrief van het jaar 1264. een Hoeve of Rentmeeſters Schuur genoemt, werwaarts alle de opkomſten van de onderhorige landtſtreek gebragt worden. Hedendaags is het een Dorp aan den *Rhyn*, in het benedenſte gedeelte van het *Batawer*-Eilandt, een uur beneden *Leiden*, hebbende een beroemde paerdemerkt. Het heeft weleer Heeren gehad die dezen Stamnaam voerden, waar van in verſcheide Giftbrieven vermeldt word. Daar legt ook een oudt Kaſteel in het landt, het welk wy met de *Brabanders* het landt van *Overmaas* noemen, van den zelfden naam, hebbende den titel van Graafſchap, zynde eene kleine verovering van de *Vereenigde Nederlanden*; hier van maakt de tzamenſteller van de *Groote Nederlandtſche Kronyk* al in het jaar 872. gewag, en wederom in het jaar 960. zich beroepende op het gezag van *Otto*, Biſſchop van *Friezingen*, maar dat leit zoo breedt niet. VALKENBURG ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* op den ſlinker oever van den *Rhyn*, byna tegen over *Kneburg Tab. V. Pars II.* *Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 186.*

VALKENISSE, een der Dorpen op 't Eilandt *Zuidbevelandt*, *Beweſterſchelde*, in *Zeelandt*. *Houve.*

VALKENISSE. (JUFFROUW) *Aitzema* op 't jaar 1663. den 10 December, p. 688. zegt; in dezen tydt gebeurde iets van devotie. Tot *Oirſchot*, in de *Meijerye van den Boſch*, was voor zes jaaren geſtorven, gebalſemt,

en bewaart zeker lichaam van Juffrouw VALKENISSE, van een goedt geſlachte t'*Antwerpen*, hebbende geleeft als Mater van eenige Geeſtelyke dochters, met reputatie van heiligheit, in een huis, 't welk haar eenen *Lintermans* had toegeſtaan: en dewyl aldaar door zekeren *Empiricus* (of man van ervarentheit, zonder andere kennisſe of ſtudie) genaamt FEY, veele gelukkige kuuren, in het geneezen van de kranken en andere gebrekkelyken, wierden gedaan, en grooten toeloop verwekte, liep het gerucht dat zulks door voorbiddinge en mirakel van gemelde VALKENISSE geſchiedde: dat dan by de *Gereformeerden* verdacht gehouden wordende van Superſtitie, wierd by de *Hoog Mogende* goedtgevonden heimelyken laſt te geeven, den 29 Juny 1663. om 't gedachte lichaam te ligten, en tot '*s Hertogenboſch* op 't Stadthuis te brengen. Hunne *Hoog Mogende* deeden aldaar koomen den vermaarden Anatomiſt LOUIS DE BILS, om dat lichaam, nevens meer andere geëxperimenteerde Artzen en Heelmeeſters, daar ook eenige van de *Roomſche* religie, als drie *Roomſchgezinde* Doctoren, nevens twee zoo gezinde Chirurgyns, by waren, ten bywezen van Gecommitteerden uit de Magiſtraat aldaar, te inſpecteren, en de conſideratiën daar over by geſchrift te vervatten, om alsdan aan hunne *Hoog Mogenden* overgezonden te worden; en middelerwyle 't lichaam tot de komſte van den voornoemden DE BILS in eene verzekerde plaatze, zonder daar toe aan iemant acces te geeven, te bewaaren. Het wierd den dertienden July daar na met reſpect geviſiteert, en bevonden (als by het volle rapport, mede daar ter plaatze in *Aitzema*, als ook pag. 689. en 690. kan gezien worden, by ons alhier in 't kort te zamen getrokken) dat de geur van 't lichaam onliefelyk was als gemullemt hout, of dootsbeenderen verſch uit het graf gehaalt; dat omtrent hals en borſt komende eenige kleine vliegskens uit de linne doekjens liepen, als gewoonlyk uit de vermullemde doodtsbeenderen; dat het zelfde ook bevonden wierd, of byna zoo, in andere partyen; de herſſenen zeer na geheel vermullemt, en vol kleine verdroogde maaikens, enz. Beſluitende (zyns *Bils* oordeels) uit het vordere daar uit, dat het gedachte lichaam, door menſchelyke praktyk, tot dien tydt toe ten deele voor volle verrottinge bewaart was; en dat het overige in een jaar tyds, luttel meer of min, insgelyks vermollemt of vergaan zou zyn; 't bovenſtaande rapport is by hen gezamentlyk getekent den 20 en 21 der zelver maandt. Ook daar na aan hunne *Hoog Mogende* overgegeeven.

Aitzema verhaalt'er by, dat de *Spaanſche* Ambaſſadeur, *Don de Gamarra*, verzocht, dat het lichaam naar *Antwerpen* mogt overgezonden, en aldaar begraaven worden. Maar 't wierd, op ordre der *Hoog Mogende*, eerlyk in *St. Jans* Kerke in een Koor apart begraaven. De verdere omſtandigheden, en hoe de kiſt by 't graf neêrgezet zynde, geöpent wierd, daar by aan de Magiſtraat van '*s Hertogenboſch* 't voorſchreven lichaam, met alle zyn toebehooren, vertoont, weêr geſloten en in 't graf gezonken, enz. zie by den zelfden Schryver.

Hy voegt'er by, dat in alle dingen een gebruik en misbruik is. Dat ook weinige jaaren geleden t'*Utrecht* gevonden is het lyk en graf van den Biſſchop *Bernulphus*, in een ſteene zark, met zynen Kelk en Staf. Het lichaam geheel, doch terſtondt na de openinge tot ſtof vervallende, hebbende aldaar ſedert het jaar duizent gelegen: beſluitende op het voorverhaalde, dat Godt dikwyls door menſchen, Medicyns, enz. wonderwerkelyke genezingen doet, ook door voorbiddingen van zondige menſchen op aarde; dat zulks bekent is. Dat ook door de ſchaduwe van *St. Pieter* veele genazen, dat het de kracht van dien *II. Apoſtel* wel toegeſchreven word, en dat het godtvruchtig is zulks te gelooven, om dat men'er door verwekt word tot devotie en tot Godts vreeze: maar dat'er dikwyls *nundinatio* en gewinzoekinge onder loopt; *miſcentes utile ſancto*, mengende het genot met het heilige onder een: alzoo geſchiedde het met *Ifken van Meurs*, die alle de wereldt gelooft hadde veele jaaren zonder eenige ſpyze of drank te genieten, geleeft te hebben: en als eene *Gereformeerde Sanctinne* bezocht was. Waar mede *Aitzema*, ſprekende noch iet van hardt of onquetzelyk door kunſt of Duivels-bezweeringen gemaakt te worden, het mede eindigt.

VALKENKOGGE, of VALK-OOG, een Dorp in *Noordt-Hollandt*; zie op VALK OOG.

S. van Leeuw. f. 1240. VALKENSTEIN, een adelyk Huis in *Zuidt-Hollandt*, tuſſchen *Rhoon* en *Portugal*; het is voortyds het jagthuis der Graven van *Hollandt* geweeſt, by een der Heeren van *Putten* gebouwt; naderhandt aan een der jonger zoonen van *Boshuizen* gekomen, wiens nakomelingen den titel van *Valkenſtein* gevoert hebben. *Frederik van Boshuizen*, gezegt van *Valkenſtein*, Knape, getrouwt aan *N. van Swieten*, heeft geleeft in het jaar 1390. Wy moeten, ter goeder gedachte van Paus *Adrianus den VI.* van *Utrecht*, dit uit *S. van Leeuwen* hier invoegen: *Gillis van Valkenſtein*, Knape, was eerſt Bailjuuw van *Voorn*, naderhandt Kaſtelein van *Geervliet*, Ruwaardt, Bailjuuw, en Dykgrave des landts van *Putten*, Schout van *Haarlem*, Opperkapitein van *Goeree*. Hy trouwde in 't jaar 1485. *Machtild Dedel*, Vrouwe van *Rysoordt* en *Strevelshoek*, dochter van *Jan Dedel*, by *Beatrix van Ryswyk*, welker Vader was *Jan van Ryswyk*, en Moeder *Adriana van den Berge*; deze waren Heer en Vrouwe van *Rysoort* en *Strevelshoek*, voortyds bezeeten by de Voorouders van die van *Ryswyk*, zynde een der oudſte en edeiſte geſlachten van *Hollandt*; gemelde *Jan Dedel* was Edelman, Raadt, en Sekretaris van Hertog *Philips van Burgundiën*, Grave van *Hollandt*, enz. word gemeldt in 't jaar 1467. ter leenkamer van *Hollandt:* was de Zoon van *Tyman Dedel*, ſtichter van de *H. Sakraments*-Broederſchap ter Buurkerke t'*Utrecht*, in 't jaar 1410. by *Wendelmoedt van Ooſtrum*, *Klaas* dochter. *Tyman* was de oudſte Zoon van *Lambert Dedel*, vermeldt onder den Adel des Stichts van *Utrecht*, in 't jaar 1367. en *Lambert*, broeder van *Jan Dedel Ymantsz.* mede gedacht t'*Utrecht* in het jaar 1378. in de mannelyke linie Overgrootvader van Paus *Adrianus den VI.* Doch dat geſlacht was geheel tot verval geraakt. *Jooſt van den Vondel* ſpreekt'er dus van: *Idem f.* 1125.

Dees' 's Vaders ſtam uit Stichts oud adelyk geſlacht,
Was heel verarmt, en tot den ondergang gebragt.
Dan Hy, door 't noodtlot kreeg het heerlykſte ampt op aarde;
Des Paus driedubble Kroon, van heil, van magt, van waarde.

Van de wapenen, zoo wel van *Tyman* als van *Klaas Dedel*, zie *S. van Leeuwen.*

VALKHOF, 't Kaſteel of de Burgt van *Niewmeegen*. Het is een oudt werk der *Batavieren* of der *Romeinen*, herbouwt door Keizer *Karel den Grooten*, omtrent het jaar 774. het is zoo van hem, als van Keizer *Ludovicus Pius*, en andere, byna van eeuw tot eeuw, als een gemeen Paleis des Ryks bewaart geworden; by welke gelegenheit ook naderhant de Stadt *Niewmeegen*, door Keizer *Frederik den II.* en zynen zoon *Henrik den VII.* tot eene Ryksſtadt is gemaakt, en begiftigt met de privilegiën die andere Steden, onder den naam van *Regale*, bezitten. Van de reden des naams en andere byzonderheden van dit *Valkhof*, zie op *Niewmeegen.* *Valken. verwart Europa pag* 517.

VALK-OOG, VALKENOOGE, of VALKENKOGGE, is een Dorp in *Noordt-Hollandt*, of *Weſt-Friesland*, onder de Stadt *Alkmaar*, en in 't Bailjuuwſchap van *St. Marten:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Alkmaar.* *Brugm. pag.* 33.

VANNAPIN; aldus vindtmen dezen naam geſchreven in den *Blaffert* van de *Utrechtſche* goederen van *Scriverius*; in dien van *Heda* ſtaat VENNAPEN. Hedendaags is het een Eilandt tuſſchen het *Leidſche* en *Haarlemmer*-Meer; behoudende den naam van VENNIP: de zelfde *Blaffert* maakt ook gewag van de rivier *Vennepe*, daar door een Meer of Waterplas verſtaande. VANNAPIN ziet men getekent aan den ſlinker- of weſtkant van *Almera*, dat is, het *Haarlemmer*-Meer *Tab. V. Pars II.* *Alting Not. Germ. Inſcr. Pars* II. *fol.* 186.

VARIK, een Dorp in *Gelderlandt*, onder *Thielerwaerdt*. Toen in 't jaar 1547. ganſch *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens was opgelegt, ſtont het quartier van *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) in die ſom geſchat op 24342 guldens: daar toe moſt de *Thielerwaerdt* (een der zes Ampten van het *Niewmeegſche* quartier) in die ſom opbrengen 5844 guldens; welke omgeſlagen over de Stadt *Thiel*, en de 25 of 26 Dorpen des *Thielerwaerdts*, ſtont *Varik* op 159 guldens 14 ſtuivers $7\frac{1}{2}$ penning belaſt. *Houve Handv. Kron.* 1 *deel, fol.* 80.

VARSSEVELDT, een *Gelderſch* Ampt onder het Graaffchap *Zutphen*, daar de Heerlykheit *Wiſch* mede onder begreepen is, nevens '*s Heerenberg*, een Graaffchap, met de Stede en Heerlykheit *Anholt*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* in 't jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens moſten opbrengen, ſtont het quartier van *Zutphen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) in die ſom geſchat op 14475 guldens, en 't geheel ampt *Varſſeveldt* daar in op 4684 guldens 16 ſtuivers 7 penningen; daar toe moſt het Dorp *Varſſeveldt* met de Heerlykheit *Wiſch* 562 guldens 6 ſtuivers $9\frac{3}{4}$ penning laſten; 't Steedtje '*s Heerenberg* 56 guldens 14 ſtuivers $7\frac{1}{2}$ penning; 't Graaffchap '*s Heerenberg* 3881 guldens 12 ſtuivers $7\frac{1}{2}$ penning: de Stadt en Heerlykheit *Anholt* 184 guldens 2 ſtuivers 6 penningen; maar die van *Anholt* weigerden te betaalen, onder voorwendinge van een Ryksleen, en niet *Gelderſch* te zyn. *Idem ibid. fol.* 83.

UBERAN is een plaats tuſſchen den tweetakkigen *Rhyn* en de *Maas*, gelyk meer andere plaatzen, die door den zelfden Giftbrief in het jaar 850. van den Edelen Heer *Balderich* geſchonken zyn aan de Kerke van *Utrecht*. Ik zou meenen dat het nu ter tydt UBBERGEN genoemt word, leggende omtrent een quartier uurs van *Niewmeegen*, naar het Zuidooſten. UBERAN ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* onder *Numaga*, dat is, *Niewmeegen*, *Tab. VI. Pars II.* *Alting Not. Germ. Inſer. Pars* II. *fol.* 187.

UBKIRIKA is een Kerk, gebouwt boven *Wyk te Duurſtede* (Doreſtadt/ *Doreſtatum*) welke Koning *Karel*, naderhandt *de Groot* genaamt, in het negende jaar van zyn ryk geſchonken heeft aan Biſſchop *Albricus*. *Doreſtatum*, of *Idem Alting Pars* II. *fol.* 187.

of *Duroſtadium*, ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, vooraan daar de *Lek* zich afſcheidt van den *Rhyn*, *Tab. VI. Pars II.* en UBKIRICA even onder deze ſcheidinge. De benaming zelve toont aan dat het een Kerk is geweeſt, waarſchynlyk dus genoemt naar den Stichter, als of men zeide *Ubboos Kerk*, *Ubbe*, *Upke*, want dien naam is onder de *Friezen* hedendaags noch zeer gebruikelyk, en ſchynt het door verzachtinge UBKIRICA geſchreven te zyn voor UBBEKIRCA: van dien zelfden trant zyn *Tiezelineskerka*, *Thiederadeskerke*, *Sigerdachurka*, *Ludibrundkirka*, *Ludingkerke*, *Hemezenkireca*, nu gemeenlyk *Heemskerke*; welke titels men hier alle kan nazien.

Guicc. Nederl. fol. 15. De Raey Diction. Geogr. pag 296. Trith. Guicc.

VECHT, of VIDRE, een riviertjen dat zynen oorſprong neemt in *Weſtfalen*, 't loopt door het Graafſchap *Benthem*, voorts door *Hardenberg* en *Omme* naar *Haſſelt*, vallende te *Geenmuiden* in de *Zuiderzee*. Of wel, de *Vecht*, of *Vidre*, ontſtaat in *Duitſchlandt*, in 't Zuiderdeel van het Bisdom *Munſter*, by het Steedtjen *Horſtmar*, loopt door 't Graafſchap *Steinfurt*, *Benthem*, *Overyſſel*, het Drotſampt *Sallandt* en het Steedtjen *Haſſelt* voorby; daar omtrent neemt de *Vecht* den naam van 't *Swarte water* aan, ſchiet dan voorby *Swarteſluis*, en valt kort daar na in de *Zuiderzee*. *Trithemius* wil, dat dit riviertjen den naam van *Vecht* bekomen zou hebben van *Vechtan*, die ten tyde van *Odomarus*, Koning der *Franken*, in dien ſtroom verdronk. *Vechtan* was by *Odomarus* in groote achtinge, en een zyner voornaamſte *Druiden*.

Zie zyne derde Kaarte van Europa, Cluver. en de gemeene Landtk. Leeuw. Bat. Ill fol. 111. Philip. Cluver. de trib. Rh. alv. cap. 25 Arn. Buchel. in Wilh. Hedam cap 5. Comm Amſt. fol. 166.

VECHT, een rivier in 't Sticht *Utrecht*, loopende door een gedeelte van *Hollandt* in de *Zuiderzee*: heeft voortyds een Sprank van 't bovengedachte ſtroomtjen *Vidrus* geweeſt, die, als gezegt is, zyn oorſprong niet verre van *Munſter* heeft, daar 't zich met verſcheide andere riviertjens, de *Aa*, de *Dinkel*, de *Regge*, vermengt, voort (niet gelyk *Becanus* en *Ortelius* meenen voorby *Groningen*) maar (volgens *Ptolomæus*) tuſſchen *Frieslandt* en *Geenmuiden*, of een weinig hooger tuſſchen *Haſſelt* en *Zwol*, in 't *Fliewater* geleidt word. Welke *Vecht* (eer het *Zuider Meer*, of de *Zuider-Zee* zoo bevaarbaar was, en *Frieslandt* tuſſchen *Stavoren* en *Enkhuizen*, alleen van *Hollandt* afſcheidde door eenen kleinen overtogt, gelyk *Vollenhoven* en *Kampen* met eenen arm en ſprank) voort plagt door te loopen tot *Utrecht* in den *Rhyn*: noch tegenwoordig draagt ze den naam van de *Vecht*, van *Utrecht* af en eindigende te *Muiden*, daar ze in de *Zuiderzee* valt; zynde het verder aangelegen landt door de gedachte *Zuiderzee* verſlonden. Men heeft van tydt tot tydt omtrent deeze *Vecht* veele oude *Romeinſche* Muntſtukken, met de Borſtbeelden en namen van *Tiberius*, *Claudius*, *Nero*, *Veſpaſiaan*, *Domitiaan*, *Adrianus*, *Antoninus Pius*, *Lucius Verus*, *M. Agrippa L. Fil.*, in 't graaven gevonden; en onder die een zeer net geel koper van *Nero*, daar op aan beide zyden een ſtaande beeldt van de *Fortuin*, en een zittende van *Ceres* word gezien. Uit deze rivier de *Vecht*, eene ſchoone zuivere vloedt en ſtroom, word van alle de brouweryen te *Amſteldam* het verſche water, om 'er bier van te brouwen, gehaalt.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II fol. 187.

VECHTA CITERIOR. De *nader Vecht*. Keizer *Otto de Groot* noemtze de rivier FECHT, in zynen Giftbrief van het jaar 953. die hy geheel met alle de *Landeryen van weêrkanten*, *de Boſſchen*, *Wateren*, *Poelen*, *Meeren*, *Viſſcheryen*, enz. onder de magt van de *Utrechtſche* Biſſchoppen geſtelt heeft: en onder anderen *Loon* (*Lona*) thans *Loenen*, een Dorp op haren oever, zynde een aanzienlyke Heerlykheit. *Henrik*, Biſſchop van *Utrecht*, noemtze het *Water de* VECHT, in zynen Brief van het jaar 1260. om welke te beveiligen, hy het Kaſteel Wyckerlandt gebouwt heeft. Zy heeft haaren oorſprong niet verre boven *Utrecht*, en komt met haaren kil zoo dicht aan den *Rhyn*, dat 'er de ruimte van de Stadt alleen maar tuſſchen beiden ſchiet, die eindelyk doorgegraaven is onder de regeeringe van *Conradus den II* opdat het water van den *Rhyn*, dewyl het langer niet genoeg was om Laſtſchepen naar de *Noordtzee* af te voeren, de Stadt ten minſten eenige netheit zoude byzetten, en de VECHT waterryker maaken, om de waaren naar het *Vliemeer* af en aan te voeren. In welk Meer zy zich ontlaſt by de Stadt, die naar haaren mondt * *Muiden* genoemt word, twee uuren van *Amſterdam* naar het zuiden. Dezen ſtroom ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, DE VECHT, zoo als ze in het *Vliemeer* (*Flevo Lacus*) ſtort, *Tab. III. IV.* en *V. Pars I.* wederom VECTHA *Citerior*, daar het *Vliemeer* nu *Zuthera zea* (*Zuiderzee*) genoemt word *Tab. I. II. III.* en *V.* in welke laatſte Kaarte men *Vredelandt* ziet op den rechter oever, zie den titel hier onder, en LONA een weinig hooger aan de ſlinker handt. Dat dit LONA TRAIECTINA *Loenen* is, toont onze Schryver op deezen titel.

* Dit gevoelen, dat de Stadt *Muiden* haare benaming zou hebben van den mondt (*Muda*) van de *Vecht*, die daar in de *Zuiderzee* valt, heeft de Heer *Alting* ook voorgeſtelt op het woordt AMUDA, het welk, hier niet op zyne plaatze gebragt zynde, in het Aanhangzel zal komen. Doch ik vinde hier zoo weinig waarſchynlykheit in, dat ik geen zwarigheit maake myne giſſing hier nevens mede te deelen. Ik meene dan, dat *Muyde*, of *Muye*, zoo veel wil zeggen als een *Dyk* of *bedyking* (*agger*, *moles*) waar door laag landt voor de overſtroominge van een rivier of water bevrydt wordt: en dat meer diergelyke benamingen daar van genomen zyn; als *Geenmuiden* aan de *Boven-Vecht*, of het *Zwarteuwater*; *Yſſelmuiden* aan den *Yſſel*, dicht by *Kampen*. Vervolgens meene ik, dat *Arnemuiden*, of *Armuijen*, op het Eilandt *Walcheren*, (zie den titel *Arnemuden*) niet genoemt is van het gat of den mondt van het riviertje de *Arne*; maar van een dyk aan zoo een watertje: of zoo het zelve met dien naam niet te vinden is, zoo veel als *Arentsmuiden*. En hier door ga ik voort tot die giſſing, dat RINESMUTHEN niet betekent *den mondt van den Rhyn*, waar aan de Heer *Alting* zelf erkent dat het nu ter tydt niet gevonden wordt, maar dat het door de Hoogduitſche uitſpraak, in den Giftbrief van Keizer *Henrik den IV.* van RINESMUDEN, dat is, een dyk aan den *Rhyn*, verbaſtert is in RINESMUTHEN. Insgelyks verklaare ik het woordt LIETEMUTHEN, het welk die Heer recht oordeelt *Leimuijen* te zyn, door *Leijerdyk*, *hooft* of *krebbe*. En dewyl wy dit ter proeve geeven, doe ik 'er by, of men voor RODERHEMMUCKE, niet zou mogen leezen RODERHEMMUDEN. De Heer *Alting* giſt, dat het moet zyn RODERHEMMERKE, en dat dit woordt betekent *de laage landen aan de rivier de Hunſe*: maar naar onze veranderinge en verklaring zou het betekenen, den *dyk*, of de *bedykinge van deze laage landen*: En zoo lang niemant de benaming TRIMUTHI, hier boven van den Heere *Alting* voorgeſtelt, ons nader weet te ontcyferen; zie ik niets dat ons verbiedt te giſſen, dat TRIMUTHI zoo veel wil zeggen als *drie Kadyken*, of *Kaaijen* aan den *Waalſtroom*. In de Engelſche benamingen, als *Jarmuijen*, *Vaalmuijen*, *Pleimuijen*, geloove ik dat het een andere betekenis heeft, omdat *Mouth* in het Engelſch een *Mondt* beteekent, en de gelegentheit dezer plaatzen aan den mondt van eenige rivier, of water hier mede overeen ſtemt. Maar in onze taal verſchee t MUDA noch veel van MUNDE, *Monde*; hoewel ik zelfs meene dat dit MUNDE, en het Engelſche *Mound*, in *Ecmunda*, *Egmondt*, in *Yſſelmonde*, *Lexmonde*, en meer diergelyke, niet genomen is van den mondt van eenige rivier, maar een Burgt, Kaſteel, of Vaſtigheit betekent; gelyk hier boven op den titel *Ruremunda* breeder getoont is.

a Cæſar Germanicus is geweeſt de Zoon van *Claudius Druſus*,

Houve 1 deel, fol. 154.

VECHTEN een Dorp, of liever Buurt in 't *Sticht*, niet verre van de Stadt *Utrecht*, in 't *Overquartier*. Tuſſchen *Utrecht* en *Vechten* heeft de Sterkte *Wiltenburg* geſtaan, of gelegen, daar de fundamenten noch in die kooren- en grasryke velden van te beſpeuren zyn: menigte van Medailjes heeft men 'er, en daar by ſchoone Antiquiteiten, gevonden, met de opſchriften der *Roomſche* Keizeren. Noch niet lang geleden wierd 'er een witte groote vierkante ſteen uitgegraaven met antyks beeldwerk, daar zich *Eſculapius* in ſcheen te vertoonen. *Vechten* word in de oude Brieven FETHNA en FETNA geheeten, was, ten tyde van Koning *Karel Martel*, eene vermaarde Heerlykheit, en wierd van hem aan *Willebrord*, Aartsbiſſchop van *Utrecht*, geſchonken; zie den Giftbrief by *Van der Houve*, *Heda*, enz. De Predikant van *Bunnik* bedient ook het Dorp *Vechten*, welk laatſte geen Kerk heeft, en ſtaat onder 't Claſſis van *Wyk* en *Rheenen*.

Idem 2 deel, fol 277. Cortgeen en Heda, enz.

Houve.

VEEN, een Dorp in 't landt van *Henſden*: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Gorkum*.

Houve.

VEENE, een Dorp in *Hollandt*, onder 't Kaſtelleinſchap van *St Geertruidenberg*, in 't jaar 1213. door Grave *Floris van Hollandt* onder zyne heerſchappye begreepen: 't legt tuſſchen *Schenloo* en *Staathaſe*.

VEENHUIZEN-DAAL, VEENENDAAL, anders 't *Rheenſche Veen*; zie op RHEENSCHE-VEEN.

Houve 1 deel, fol. 1:8. 119. 143.

VEENHUIZEN, of VENHUIZEN, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, of *Weſt-Frieslandt*, door *van der Houve* op d'eene plaats onder *Alkmaar*, op d'andere onder *Enkhuizen* geſtelt, en zoo voort noch op een derde: of 't eene misſtellinge is, dan of 'er drie Dorpen van dien naam zyn, is ons onbekent. Immers op de lyſt der Predikanten, vinden wy maar een Dorp *Veen-* of *Venhuizen*, met Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Enkhuizen*.

Winſem. beſchr. van Fr.

VEENWOLDEN, of FEENWOLDEN, een der dertien Dorpen in de *Frieſche* Grietenije *Dantumadeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*, gelegen tuſſchen 't *Hoogelandt* en de *Veenlanden*; daar dicht by zietmen een Stins, die vry oudt is in het ooſten van de Kerk, weleer als een luſthof, gebouwt door den Abt van het ryke en zeer vermaarde Klooſter *Klaarkamp*.

VEER, of TER VEER; zie KAMPVEER.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 145.

VEERTIG HOEVEN: (*Quadraginta Houvæ*) deze zyn, volgens den brief van verruilinge, van het jaar 1085. boere-hutten in de *Mydrechter* Veenen. Men vindt 'er de gedachtenisse noch van over in Hoef/ Dabbenshoef/ Zevenhoeven/ Achtienhoeven/ en diergelyke. XL *Houvæ* ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* by *Midrecht Tab. V. Pars II.* zie den titel FURS.

Alting Not. Germ. Infer.

VELAU. VELUWE meenen zommigen dat zoo veel wil zeggen als *Vaal*, *Schraal*, mager en dor landt, gelyk men ziet dat het grootſte gedeelte van de *Veluwe* een dorre en zandige grondt heeft: en dat *Batauw*, *Betuw*, in tegendeel wil zeggen *Vet landt*; dit gevoelen ſtelt de Heer *William Temple*, in zyne Aanmerkingen over de *Vereenigde Nederlanden*, als het waarſchynlykſte voor, gelyk men het zelve hier boven ook kan vinden op den titel BATAVIA, fol. 115. Maar wat waarſchynlykheit hier ook in ſteekt, komt ons noch aannemelyker voor de meening van den Heere *Alting*, die van gedachten is, dat VELAU gekomen is van VLIAU, FLIAU, en zoo veel wil zeggen, als het AU, AW, dat is, *Landt aan het Vlie*, of *Vliemeer*, 't welk by de *Romeinen Flevo Lacus* genoemt is; zie dit hier boven op den titel AUCHI, en de titels FLEVO *lacus*, en FLEVUS *fluvius*, die *Tab. I. II. IV.* en *V. Pars. I.* verbeeldt worden: insgelyks de titels FLEHUS FLI. Dat het landt der *Auchers* naderhandt verdeelt is geweeſt in deze drie deelen, *Huitingoija*, *Flehita*, en *Felua*, ſchryft de Heer *Alting* op de titels FELUA, en FLEHITE, dit kan men zien *Tab. II. Pars II.* alwaar FELUA zich uitſtrekt van den *Rhyn* af tot aan den *Yſſel*, die voorby *Kampen* loopt in de *Zuthera Zea*, en *Huitingoa*, nu het *Gooy*, verbeeldt word tuſſchen de *Vechta citerior*, en de rivier *Hemus*, of de *Eem*: maar FLEHITE aan den anderen kant van de *Eem*: zie ook *Tab. VI. Pars II.* daar het genoemt wordt FELUA PAGUS, en FLEHITHE zich uitſtrekt van boven *Amersfoort* tot in de veenen of moeren die tuſſchen de *Eem* en den *Rhyn* zich opdoen.

Pars II. fol. 188.

die in *Germaniën* dapperlyk oorlog gevoert hebbende, en aldaar ongelukkig aan een beenbreuk omgekomen zynde, den toenaam van *Germanicus* aan zyne kinderen nagelaaten heeft; zie van hem pag. 339. Deze *Cæſar Germanicus* heeft twee togten naar de *Cherusken* gedaan, ten welken einde hy zyne krygsbenden ten deele te lande, ten deele te water door het landt der *Friezen* naar de *Eems* gevoert, en weêr te rug gebragt heeft. Van den tweeden togt gewaagt *Tacitus Annal. II. cap* 8. en zie 'er boven van op den titel *Junones pag.* 461. van beide heeft de Heer *Alting* uitvoerig gehandelt op de titels *Amiſia Oppidum*, en *Amiſia ſtatio*; die haare plaats en rang in de letter A niet gekreegen hebbende, in het Aanhangzel, zullen gebragt worden: zie van *Germanicus* en zynen vader *Druſus* op de titels *Bructeri*, en *pag.* 195. op *Caſtra Ulpia* ook *pag* 199. en 557. In dezen eerſten togt is voorgevallen het geen hier boven verhaalt word, waar in de geheele zwarigheit aankomt, wat rivier het is geweeſt, waar omtrent *Vitellius*, met zyne twee keurbenden, zoo veel ongemakken, wegens de hooge vloet en overſtrooming van de zee, uitgeſtaan hebbende, aangekomen is. Want dat het de *Viſurgis* of *Wezer*, zoo als de gedrukte boeken hebben, niet kan zyn, blykt uit het geheele verhaal; dewyl zy van de *Eems* weêr te rug trokken. De hooggeleerde *Lipſius*, deze zwarigheit ziende, heeft eerſt bekent zich niet te kunnen daar uit redden; maar naderhandt, in plaats van *Viſurgis*, *Vidrus* geſtelt, en daar door verſtaan de *Vecht* (*Vechta ſuperior*) zoo als dezelve voorby *Haſſelt* naar *Genemuiden* loopt, en aldaar in de *Zuiderzee* vallende, het *Zwarte water* genoemt word. Dit gevoelen heeft by de meeſte geleerden ingang gevonden, als daar zyn *Hadrianus Junius*, *Andreas Althamerus*, en *Philippus Cluverius*; welke laatſte ook ſtaande houdt, dat dit de *Vidrus* van den Aardtbeſchryver *Ptolemæus* is; aan wiens mondt hy ook de *Manarmaanſche* Haven ſtelt, omtrent ter plaatze daar nu *Genemuiden* is; gelyk men zien kan in de kaarten van *Cluverius*, en zyne beſchryvinge, daar hy de duiſtere plaats van *Tacitus* tracht op t'huis te brengen, hoewel *Lipſius* giſt dat de *Manarmaanſche* Haven by *Staveren* geweeſt is. Doch aangaande de *Vider* of *Vidrus*, by *Ptolemæus* aangeteekent, moet men den Heer *Alting* nazien op den titel *Wider*, alwaar wy noch iets tot opheldering en nadere uitpluizinge van deeze zaak zullen byvoegen; zie noch, tot nader verklaringe van dit ſtuk, hier boven de titels *Siatutanda*, *Oſtium Amaſii*, *Nabalia*, *Navalia*, *Manarmanis*, *Lacus*, *Fleum Oppidum*, en *Flevum Caſtellum*, *Cruptoris Villa*.

Lipſii poſterior. Notæ, ſive additamenta ad Tac qui eo nomine breve reprehend. a Cluv. de trib. Rheni alveis cap. 25.

Bleisw. beſchr. van Delſt in de naareden p. 5. Leeuw. Bat. Ill. fol. 429.

VELDE, eene Ridderhofſtadt, zynde geweeſt het Stamhuis van de Edelen van dien naam, omtrent *Maaslandt*, dicht aan de hofſtede van den *Houve*: maar heeft al voor lange jaaren verwoeſt gelegen, niets daar van overig zynde dan eenige onderaardtſche fundamenten, nevens d'omkring der geweze graften. Deze plaats wierd voortyds te leen gehouden van de Graaflykheit van *Hollandt*, en de Heerlykheit van *Voorne*; doch is nu allodiaal. Onder den *Hollandtſchen* adel is 't geſlacht van *Van de Velde* al voor eenige eeuwen bekent geweeſt. In het jaar 1225. leefde *Hendrik van de Velde*, Ridder; in 't jaar 1270. *Daniel van de Velde*; en *Cornelis van de Velde* was in 't jaar 1490. Burgermeeſter van *Dordrecht*; zie 't verdere Geſlachtregiſter by *S. van Leeuwen*.

Houve.

VELDTHUIZEN, een fraaije Buurt in het Sticht van *Utrecht*, onder 't *Nederquartier*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 188.

VELGASSA. FELGSHUIS word deze plaats, leggende op den rechter oever van de *Waal*, een weinig boven *Thiel*, nu ter tydt genoemt. Dezelve is in het jaar 850. door Gifte van Jonker *Balderich* aan de Kerke van *Utrecht* opgedraagen. VELGASSE ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* een weinig boven TILA, *Tab. VI. Pars II.* men zou mogen giſſen dat deeze benaming naar de *Hoogduitſche* taal gevormt is, want in dezelve een *Gas*, *Gaſſe*, een *Straat* betekent.

Houve.

VELGERSDYK, een Dorp of Buurt in het landt van den *Briel*.

Houve 1 deel, fol. 84.

VELP, of VELPEN, een Dorp in *Gelderlandt*, onder het quartier van *Arnhem* of *Veluwe*. Toen in het jaar 1547. *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens moſten opbrengen; was 't quartier van de *Veluwe*, of *Arnhem* (een der vier quartieren van dat *Vorſtendom*) daar in geſchat op 17108 guldens; in die ſom ſtont de *Veluwen Zoom* (een der deelen van dit quartier) behalven de Steden, belaſt op 1550 guldens; welke omgeſlagen over de 13 Dorpen van dit deel van *Veluwenzoom*, quam het Dorp *Velp* daar in t'zamen met *Rozendaal* te ſtaan op 80 guldens 8 ſtuivers 8½ penning.

Houve.

VELSEN, VELZEN, een Dorp in *Hollandt*, onder *Kennemerlandt*, en de Stadt *Haarlem*: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Haarlem* in 't *Hoog*.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1249. Adrian. Junius in Bat.

VELSEN, ('T HUIS TE) of 't KASTEEL VAN VELSEN, het plagt omtrent twee uuren gaans van *Haarlem* te leggen: maar het is verwoeſt ter zake van 't ombrengen van Grave *Floris den V.* van *Hollandt*, enz. door *Gerard van Velſen*, in het jaar 1296. *Janus Douza*, vermaart door zyne ſchriften, heeft 'er in 't begin van de XVII eeuwe den grondt noch van bezeten: omtrent een ſteenworp van de plaatze daar dat Huis geſtaan heeft, is een heerlyke Hofſtede, kaſteelswyze met eene breede graft omvangen, door *Adriaan Groenevecht van Haarlem*, gebouwt, omtrent of kort voor 't jaar 1620. *Van der Houve*, die zyne Kronyk in 't jaar 1610. uitgegeeven heeft, noemt den eigenaar in dien tydt van 't Huis of Kaſteel, Heer *Caſpar van Euſum*, Heer van *Nyenoordt*, in de *Groninger Ommelanden*.

Houve 1 deel, fol. 113.

VELSEN, (GERARD VAN) hy was een voornaam Heer onder de *Hollandtſche* Edelen, daar by de voornaamſte belegger en uitvoerder van den moordt aan Grave *Floris* begaan: zie op FLORIS DEN V. GRAVE, enz. daarom wierd ook 't geſlacht van *Gerrit van Velſen* uitgerooit; echter bleef zyne dochter noch in 't leven, als blykt uit den Giftbrief van Grave *Willem de Goede*:

Comm. Amſt. fol. 123.

„ *Wy* Willem, *Grave van* Henegouwen, *van* Hollandt,
„ *enz. make konde, enz. dat wy om Godt ende na beede van*
„ Henrycaerde van Brederode, *ende van andere goede lui-*
„ *den, gegeeven hebben, ende geven* Clariſſen, Gheryts doch-
„ ter van Velſen, *thien pondt* Hollands *'s jaars totte haren*

„ *lyve*,

II. Deel. Fol. 238.

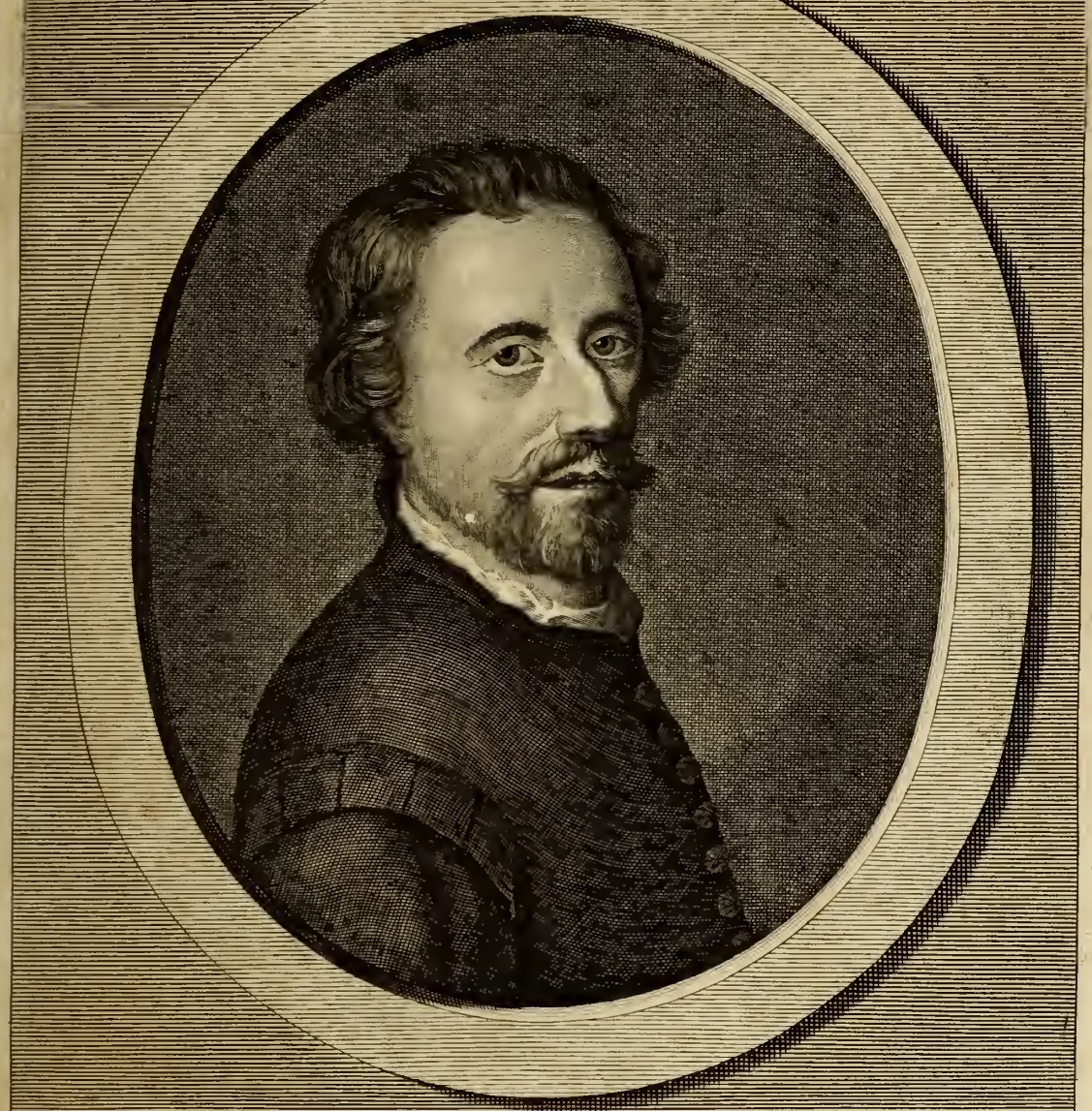

Heer GERARD van VELSEN, Ridder,
Heere van Velsen, Noortwyk, Kronenborg, &c.
geheime Raad van
FLORIS DE V.e
Graaf van Holland.

„ *lyve, alſoo verre als ſi gienen man en nemen, ende dit gelt,*
„ *ſal haer jaerlyx uitryken ende betalen onſe Rentmeeſter van*
„ Noert Hollandt, *die eene helfte totte onſer vrouwen Licht-*
„ *miſſe, ende die andere helfte totte* Voorſcoterre Marcke,
„ *ende waar dat ſi eenen man name, ſo ſoude deſe voirſeide rente*
„ *quytte weſen, in oirconde &c. gegeven te* Reisburg *op Sinte*
„ *Jansdag, ten uitgaende Oeſt, in de jaer ons Heere* M CCC en XXV. Men ziet daar uit dat de Grave niet geerne gezien zou hebben, dat'er van dat geſlachte iemant overbleeve.

Onaangezien de geſtrenge doodt van *Gerrit van Velſen*, en d'uitrooijinge van zyn ganſche Geſlachte, behalven deze zyne Dochter, is echter deze ſtraf noch zoo verre niet gegaan, dat'er geene gedachtenis, ja zelf zyn Afbeeldzel, niet van overig zy gebleven: van de misdaadt, nevens de reden daar van, het vonnis over hem en de zynen gevelt en uitgevoert, vindtmen boven een breedt genoeg verſlag op den titel van *Floris den V. Grave van Hollandt*, overzulks melden wy'er niet verder van: te meer, omdat 'er voor den niewsgierigen, achter *Melis Stokes Rymkronyk*, van den Heere *Alckemade* uitgegeeven, alles noch vry breeder word gevonden, 't geen te dezer zaake dient. Naardien onderwyle my, nevens d'Afbeeldzels van alle de Graven en Gravinnen van *Hollandt*, met vry eenige onkoſten tot eenen ſierlyker ſtant en in dit werk gebragt, zonder in 't minſte hunne wezens, gewaaden, en poſtuuren te veranderen, of te verminken, ook dat van dezen vermaarden *Hollandtſchen* Ridder in handen gevallen is, door geen broddelaars handt geſneeden, vermoedelyk naar eene echte ſchilderye, hebbe ik geacht hem hier ook plaats, by deze zyne korte levensſchetze, te moeten geeven; het geene wy meenen dat van niemant zal worden afgekeurt. By mangel van ruimte, hebben wy het volgende byſchrift niet onder de prent konnen brengen, dies vergenoege men zich met het hier te zien geſtelt:

Op het Afbeeldtzel van den Heere

GERARD van VELSEN.

Zie hier den Ridder, door de Faam
Vereeuwigt in zyn moorders naam,
Als door wiens handt Graaf FLORIS *ſneefde.*
O dolle boosheit, zwart verraadt,
Van elk verfoeit, gevloekt, gehaat,
Daar ſlechts een ſprank van deugdt in leefde:
Doch Gerards toeleg nu volbragt,
Treft hem de wraak en zyn Geſlacht.

F. H.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 188. VELSEREBURG word een Moederkerk genoemt, in het Verdrag tuſſchen den Biſſchop van *Utrecht* en den Abt van *Epternach*, van 't jaar 1063. In den *Blaffert* van de *Utrechtſche* goederen word het VELESA genoemt: en in een Giftbrief van *Diderich den V.* van het jaar 1083. VELZEN, gelyk het nu noch gemeenlyk Velſen genoemt word, leggende een gemeene Duitſche myl ooſtwaarts van *Haarlem*; zynde weleer het Kaſteel van die van *Velſen*; welke naam by de nakomelingen, wegens de moordt van *Gerard van Velſen* aan Grave *Floris*, tot een vervloekinge is. VELSEREBURG ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* boven *Breederode Tab. V.* en *VII. Pars II.* *Simon van Leeuwen* ſchryft dat het *Huis te Velſen* verwoeſt is geweeſt ſedert de moordt, die *Gerrit van Velſen* deede aan Graaf *Floris den V.* in het jaar 1296.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 109. 110. De Raey pag. 297. VELUWE, VEELAUWEN, als van veele *Auwen* of *Velden*, ook VAELAUWEN, als van *vaale* dorre heiachtige *Auwen*, of *Landen*, in tegenſtellinge van BETAUWE beter *Auwen*, beter *Velden*, zie op BATAVIA, en *Betuw. Vlie-aw* en *Velaw*, naar de Heer *Altings* ſtelling. De *Veluwe* maakt een der vier quartieren van *Gelderlandt*, genaamt het quartier van *Veluwen*, anders van *Arnhem:* 't heeft byna de form van een Eilandt, als afgepaalt door den *Rhyn*, den *Yſſel*, de *Grebbe*, en de *Zuiderzee*. Wegens de Zandtduinen en Heuvels, Heide, en onvruchtbaare Streecken, die het in 't middelrif heeft, ſchynt het daar wel eene halve woeſtyn; maar 't heeft daar buiten niet te min goedt Koorengewas, en veel Wildt, ook geeft het keiſteenen, brandthout en plaggen die veenachtig zyn. De *Veluwe* legt in het Noordtweſten van *Gelderlandt*, beſloten tuſſchen de Provintie van *Utrecht*, de *Zuiderzee*, den *Rhyn*, en *Yſſel*. Alhoewel de *Veluwe* en *Betuwe* aan malkanderen leggen en raaken, is'er echter een wonderlyk onderſcheidt tuſſchen beiden. De *Veluwe* is hoog en bultig, zandig, en altydt begangbaar, dor, en vry ſchraal: De *Betuwe*, daar tegen, laag en vlak, kleiachtig, en by natte tyden byna ongangbaar; daar by zeer vruchtbaar, inzonderheit in drooge zomers, digt bewoont, en als krielende van volk, dorpen, en huizen. Niet tegenſtaande de *Veluwe* in dichtbewoontheit tegen de *Betuwe* niet op kan, zyn'er echter heerlyke Dorpen, die niet in getal, maar in ſchoonheit de *Betuwe* niet behoeven te wyken, indien niet overſteigeren. Daar rondtom leggen de Steden *Doesburg*, *Zutphen*, *Deventer*, *Kampen*, behalven haare vyf eige Steden, *Arnhem*, *Harderwyk*, *Wageningen*, *Hattem*, *Elburg*, en aan den *Stichtſchen* kant, *Utrecht*, en *Amersfoort*. Zy heeft geene doorvlietende ſtroomen, maar wel kleine beekjens, van welke de grift een weinig boven *Hattem* legt of loopt; en de doorvaart tuſſchen *Deventer* en *Zutphen*, die zich in den *Yſſel*, wat beneden *Zinderen*, ontlaſt. Tot aan *Wageningen* en *Rheenen*, ten einde van het *Stichts* gebiedt, ſchiet de *Grebbe* in of uit den *Rhyn*. Het *Udler*-Meer, byna in het midden van 't landt, is een kolk of ſtaande water, maar van geene zonderlinge breedte. De *Veluwe* word noch, behalven de vyf genoemde Steden, in drie deelen verdeelt, namelyk *Veluwen-zoom*, *Over-Veluwe*, en *Neder-Veluwe*; welke Dorpen onder yder deezer drie gedeelten ſchot ſchieten; zie op het ARNHEMS QUARTIER. *Idem ibid.*

VENATOR, (ADOLPHUS) of ADOLPH DE JAGER, Predikant te *Alkmaar*; hy hadde zich al in het begin voor de *Remonſtrantſche* party verklaart, en de ondertekeninge van de Nederlandtſche *Belydenis* en *Katechiſmus*, in 't *Synodus van Noordt-Hollandt*, en 't Claſſis van *Alkmaar* beraamt, geweigert: Vermits hy de Magiſtraat aldaar op zyne handt meeſt geheel hadde, paſte hy niet veel op Kerkelyke ordre, en zou veele dingen aangevangen hebben (immers 't word hem nagegeeven) die zelfs ook tegen de keuren der Stadt ſtreeden. Hy rechtte veele dingen aan die ergerniſſe gaven; vertoonde zelfs Komedien, of liet zyne koſtkinderen die vertoonen en ſpeelen. Verdeedigde 't komedieſpeelen, als wel gedaan; weigerende hartnekkig aan Claſſis en Synodus daar over, alzoo luttel als over zyne onſtichtelyke ſchriften of gedichten, ſchuldtbekentenis te doen; ja ging verder met ſchendige ſpotternyen tegen zyne Medebroeders, en ſpaarde in eene openbare Predikatie zyne laſtertong niet tegen den Kerkenraadt; hy wierd daarom, na lange verdraagzaamheit, in zynen dienſt geſchorſt: maar quam eindelyk, door tuſſchenhandelinge der Magiſtraat, tot bekentenis en weêr op ſtoel; doch begon 't allenxkens erger en grover te maaken. Hy bragt niet alleen de leere der vyf betwiſte en bewulte artykelen opentlyk op den ſtoel, maar mengde daar vry wat *Pelagiaanſch* en *Sociniaanſch* onder: hy wilde de *Roomſche* Kerk mede voor Chriſtus Kerke gehouden hebben, omdatze de gronden der zaligheit erkende. Dat de *Heidenen* 't geloof in Godt gehad zouden hebben, ook van Godt aangenomen zyn, en andere diergelyke ſtellingen meer. Evenwel nam *Arminius* hem, nevens *J. Uitenbogaart*, tot medehelper in 't mondeling geſprek met *D. Gomarus*, voor de *Staten van Hollandt*. Hy ſtont zoo wel by eenige van de laatſtgemelden, dat zy het Claſſis van *Alkmaar* verboden tegen hem partydig te handelen. Hy wierd beſchuldigt van zeer aanzienlyke Vrouwen tot oneere verzocht, en daar omtrent al iets beſtaan te hebben: Hem wierd ook nagegeeven, dat hy eenige burgers gaande zou hebben gemaakt (om zyne ſtreng bet te ſteevigen) om veranderinge in de regeeringe te maaken, of te doen maaken; (want de Magiſtraat was te *Alkmaar* verdeelt, elf van haar hielden 't met *Venator*, en hy zocht 'er meer in te brengen om te beter zyne rolle te konnen ſpeelen) het ging aan; de *Staten van Hollandt* gaven 'er gehoor aan, en eenige Heeren wierden gelaſtigt, en naar *Alkmaar* gezonden, om eenige gekoorene Heeren, op wettige benoeminge van den Stadthouder, uit de regeeringe te zetten, en andere van *Venators* kant daar in te ſtellen, als in 't jaar 1613. geſchiedde. Toen wierd'er van de niewe Magiſtraat eene andere Kerkenraadt beroepen en aangeſtelt, en *Cornelius Hillenius* van zynen dienſt afgezet, daar by de Stadt ontzeit; maar haaſt daar na weêr te *Groningen* beroepen. *Venator* ging middelerwyle niet veel beter voort dan hy begonnen had, zoo dat hy'er zelf ook uitraakte. *Venator* wierd ook over zyn boek *Theologia vera & mera*, te *s'Graveſande* wel (na afzettinge van zynen dienſt) door de *Staten van Hollandt* in verzekering gehouden, doch haaſt weêr ontſlagen, op zeker advys van *D. Epiſcopius*, in 't jaar 1617 ten dien einde overgegeeven. In het volgende jaar 1618 begaf hy zich, nevens verſcheide andere *Remonſtrantſche* Leeraars, naar *Vrankryk*, daar hy geſtorven is. Hy begeerde op zyn doodtbedde dat zyn lyk naar *Alkmaar* zou gebragt, en daar begraaven worden, als geſchiedt is. Hy was door de *Staten van Hollandt* over 't gedachte boek de *Theologia vera*, dat van hen verboden wierd, van zynen dienſt te *Alkmaar* afgezet; maar raakte weêr te *Graveſande* in bedieninge: Hy gaf wel eene verklaringe uit, waar door *Epiſcopius* oordeelde, dat die de ergerniſſe van zyn boek kon wegneemen; mogelyk van gedachten zynde, dat daar door uit zyn ampt te *Graveſande* zou ontſlagen, en weêr te *Alkmaar*, ſchoon buiten Kerkendienſt, ter bequamer tydt konnen ingebragt worden; maar het mislukte. *J. Uitenbogaardt* geeft deze getuigenis van *Venator:* dat hy een geleert en wel beſpraakt man was, beweeglyk in het prediken, kloek en ſcherpzinnig in het zintwiſten; maar niet onbeſproken in eenig deel zyns levens, doch zonder genoegzaam bewys. *Acta der Noordt-Holl. Synod. te Enkh. 1603. 1604.* *Uitenb. Kerkel. Hiſtor. fol. 767. Baudart Memor. Trigl. Kerkol. Hiſtor. Hillenii verantwoord.* *Idem Uitenb. en z.*

wys. Wat de reſt belangt, polityk, vroom, en meêwaarig; daar by binnen *Alkmaar* zeer bemint, en zeer gehaat.

Alting Not Germ. Infer. Pars II. fol. 188.

VENEBRUGGE is mede een van dat ſoort van *Lange Bruggen*, die de *Romeinen* tuſſchen de Moeren en Veenen plagten te maaken. Over deeze gaat men van *Oetmerſum* (*Otmerſſen*) naar den *Hardenberg*, waar van ze maat een halve gemeene Duitſche myle af is, en zoo naar dien weg, die zoo wel naar den onvetdeelden *Rhyn*, als naar de *Druſiaanſche* Grift toeloopt. Van deze plaats word gewag gemaakt in het Perkamenteboek van *Utrecht:* en zy behondt dien naam noch op die zelfde plaatze. VENEBRUGGE ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* aan den kant van het veen onder *Hardenberge Tab. VI.* en *VII. Pars II.* Van deze *Lange Bruggen* der *Romeinen*, zie hier boven den titel DOMITII PONTES LONGI.

VENHUIZEN; zie VEENHUIZEN.

De Raey pag. 299.

VENLOO, of VENLOE, eene ſterke Stadt in het opperdeel van *Gelderlandt*, gemeenlyk het quartier van *Roermondt* genaamt, leit aan de *Maas*, dicht aan de grenzen van *Gulik*, en byna even verre van de Steden *Gelder* en *Roermondt*, ook byna anderhalve myl van *Stralen*. Naaſt *Roermondt* is *Venloo* de grootſte en beſte Stadt van dat quartier. Men zou konnen denken dat de naam eerſt VEENLOE geweeſt ware om den veenigen of turfachtigen grondt; hoewel'er het landt zeer vet en vruchtbaar is: daarom is'er ook eene groote vertieringe in kooren, dat door een menigte ſchepen, die daar moeten vertollen, afgehaalt word. *Reinald de II.* laatſte Grave, en eerſte Hertog van *Gelder*, heeft het bemuurt en met ſtadts privilegiën begiftigt, die naderhandt door *Willem van Gulik*, in 't jaar 1377. vervolgens door zynen broeder *Reinald*, in 't jaar 1414. en eindelyk door *Adolf van Egmondt* 1465. beveſtigt zyn. Het ſchippers gildt heeft daar in het jaar 1340. de *St. Nikolaas* Kerk gebouwt. De Stadt beroemt zich dat daar in hunne wieg gehad hebben, *Hubertus Goltzius* (die uit de oude Medaliën veele *Roomſche* geſchiedeniſſen heeft opgeheldert) nevens *Erycius Puteanus*; zie op GOLTZIUS, enz. en PUTEANUS, enz. In het jaar 1372 heeft *Arnoudt van Hoorn*, Biſſchop van *Utrecht*, met den Heer van *Breederode*, voor den Grave van *Blois*, en Vrouwe *Machteldt van Gelder*, zyne Gemalinne, *Venloo* ingenomen. In 't jaar 1473. wierd het door Hertog *Karel van Burgundiën* verovert; en weêr in 't jaar 1481. (nadat het aan den rechten Heer en 't Hertogdom geraakt was) door zynen Schoonzoon *Maximiliaan*, naderhandt *Roomſch* Keizer. In het jaar 1512. of 1511. heeft Vrouwe *Margareta*, Gouvernante der *Nederlanden*, den Hertog van *Gelder* den oorlog aangekondigt hebbende, *Venloo* met een ſterk leger twaalf weeken lang belegert, maar moſt'er vruchteloos van aftrekken. Keizer *Karel* zelf quam'er in het jaar 1543 voor, taſtte het vry hardt aan; maar die van binnen hielden hem zoo lang op, tot datze eenen voordeeligen Vrede, voor zich en de verdere Steden van 't Vorſtendom, bedongen hadden: 't wierd daarom 't Akkoordt of Verdrag van *Venloo* genoemt. In den oorlog van *Spanjen* tegen de *Nederlanden* heeft *Alexander*, Prins van *Parma*, het voor *Spanjen* in 't jaar 1586. verovert. Prins *Maurits* belegerde het in 't jaar 1606. doch te vergeefs: maar in het jaar 1632. boog deze Stadt, op den 4 Junius, voor de magt van den *Staat*, onder Prins *Frederik Henrik*. Maar den 4 Auguſtus 1637. wierd ze aan *Spanjen* verkocht, en, door de verraderye van den Gouverneur *Niklaas van Breederode*, aan dien Koning ingeruimt. Sedert is *Venloo* onder *Spanjen* gebleven tot het jaar 1702. wanneer in den oorlog van den *Staat* en der *Bondgenooten* tegen *Vrankryk*, enz. deeze Stadt, nevens *Roermonde* en meer andere, aan den kant der eerſtgenoemden quam, en daar noch aan is gebleven. De Burgers hebben den naam van onvertzaagt en ſtout ter wapenen, maar met een, naar der *Waalen* aart, wat muitziek te zyn.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 60.

Mont. en Guicc. fol. 147 Pontan. Gelderſ geſchied. 1 deel, fol. 61.

Idem Mont. Idem Pontan. Grotii Jaarb. fol. 104.

Houve 1 deel, fol. 367.

VENLOO OP 'T SANDT, een *Brabandtſch* Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenboſch*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene ſchattinge of Beede van 140000 guldens jaarlyks was opgelegt, ſtont de *Meijerye van den Boſch* daar in op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen geſchat, zynde de Prælaten en de Stadt daar in geſloten. In die ſomme laſtte *Ooſterwyk* (een van de vier quartieren der *Meijerye*) 4902 guldens 11 ſtuivers 9 penningen; welke omgeſlagen over de 26 of 27 Dorpen des *Ooſterwykſchen* quartiers, ſtont het Dorp *Venloo op 't Sandt* daar in op 245 guldens 18 ſtuivers 9 penningen.

Leeuw. fol. 158.

VENNEMOER, is een onbedykt Meertjen tuſſchen *Homade* en *Harmont*, aan 't *Vrouwe-veen*, behoorende onder de vrye Heerlykheit van *Boekhorſt*.

Houve. Alting Not Germ. Infer. Pars II. fol. 189.

VENNIP, een Dorp; of miſſchien een Buurt in *Hollandt*, onder *Leiden*.

VERDA is een Hofſtede of Rentmeeſters Hoeve in de *Betuwe*, neffens Awich, die de Gravinne *Adelheit*, of *Alyd*, in het jaar 1188. met de ſchuuren geſchonken heeft aan *St. Marten*; hedendaags genaamt de Deeſtſe Weerd. VERDA ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* op den ſlinker oever van de *Waal*, by *Awich*, en gevolgelyk buiten de *Betuwe*, *Tab. VI. Pars II.* VERDA ſchynt my te zyn het woordt WAERDT.

VEREENIGDE NEDERLANDEN, zy beſtaan uit acht der zeventien Provintiën; maar vermits *Zutphen* met *Gelderlandt* is t'zamengevoegt, en die beide maar eene Stem in de Generaliteit hebben of maaken, wordenze maar voor zeven Provintiën gerekent. Namelyk I *Gelderlandt* en *Zutphen*; II *Hollandt*; III *Zeelandt*; IV *'t Sticht Utrecht*; V *Frieslandt*; VI *Overyſſel*; VII *Groningen* en *Ommelanden*. De naam van *Vereenigde Nederlandtſche Provintiën*, of *Vereenigde Nederlanden*, is ontſtaan uit de nader *Unie* te *Utrecht* in het jaar 1579. geſloten tegen den Koning van *Spanjen*, om zyne onverdraaglyke handelingen, geweltdadigheden, tyrannyen, en het verbreeken van 's Landts privilegiën, enz. Na deeze, ter goeder uure, geſlote *Unie*, zyn de *Vereenigde Provintiën*, na een tachtigjaarigen oorlog, al hobbelende en tobbelende, tot zoodanigen ſtaat gekomen, dat ze den *Spaanſchen* Monarch, die zoo veele Koningkryken in *Europa*, en zoo veele Landen daar buiten, daar by de ſchatten van *Amerika* bezat, onder 't beleidt van de Prinſſen *Willem*, *Maurits*, en *Frederik Henrik van Oranjen*, in zulk eene onmagt hebben gebragt, dat hy den *Staat* voor eenen *Vryen Staat* heeft moeten erkennen, en eenen eeuwigen Vrede met de gemelde *zeven vrye Provintiën* ſluiten. Behalven de landen en Steden in de *Vereenigde Provintiën*, bezitten ze noch in *Vlaanderen* de Steden en afhangkelykheden van *Sluis*, *Hulſt*, *Aardenburg*, *Yſendyk*, *'t Sas van Gent*, enz. In *Brabandt*, *'s Hertogenboſch*, *Breda*, *Bergen op den Zoom*, *de Graaf*, enz. ook *Maaſtricht*, enz. daar by noch zoo veele Koningkryken en Landen in *Ooſt-* en *Weſt-Indiën*, enz. zoo dat de *Vereenigde Staat*, door Godts zegen, tot eene hoogheit geklommen is, waar door ze by alle, zoo groote als minder Potentaten, geëert, hoog geacht, ontzien, en ook gevreeſt wotd; die dien daarom ook liever tot vriendt, dan tot vyandt hebben. Zie ook op NEDERLANDEN, en yder der zeven Provintiën in 't byzonder; als mede op FERDINANDO ALVARES DE TOLEDO, HERTOG, enz. Op WILLEM DEN I., MAURITS, FREDERIK HENRIK, Prinſſen van Oranje, REMONSTRANTEN, CONTRA-REMONSTRANTEN, enz.

Zie Mgteren, Bor, Hooft, Grot. Reyd, enz. behalven de Franſche, Spaanſ. Engelſ. Hoogd. Hiſtoriſchryvers.

Wy achten nodig, by gelegentheit van dit Opſchrift, wat nader te ontvouwen den ſtaat van dit Gemeenebeſte, zoo ten aanzien van den grondt en de gedaante zyner Regeeringe; als van zyne Zeemagt; den Stadthouder; de Landtmagt; de Verbonden met d'Uitheemſchen; de Kameren der beide Indiſche Maatſchappyen; wat van de beſtendigheit dezer Republyk zy te oordeelen; de Regeeringe van elke Provintie in 't byzonder, voornamelyk van *Hollandt*, en van d'opperſte Vergaderinge der *Staten* in dit Landtſchap; de Regeeringe van de byzondere *Hollandtſche* Steden; de Schattingen en Tollen, en de wyze om die door ganſch *Hollandt* in te vorderen; waar toe wy het beknopt werkje, onder den Tytel van het POLITYK HANDT-BOEKJEN *van den Staat van Nederlandt* bekent, in 't geheel, met beſchavinge der ſchryfwyze, hier hebben ingelaſt, welkers derde druk, naar uitwyzinge des tytels, in 't jaar 1650. is in 't licht gebragt; wy bekennen zonder naam des Schryvers en Drukkers, ontwyfelbaar toen ter tydt, en kort te vooren, uit byzondere inzigten van zommige Gezaghebberen, ongeraaden die te melden; doch waar in echter niet is begrepen, dat elk *Nederlander*, 't zy Regeerder of Onderdaan, niet behoort te weeten, en waar van de meeſte, van wat ſlach ook, onkundig zyn. Wy bekennen dat'er vry eene groote ruimte van tydt, ſedert de uitgave van dit boekjen, tot op onze dagen verloopen is, waar door veele zaaken van ons Gemeenebeſte van gedaante zyn verandert; want, wat konnen tzeventig jaaren tydts geene verandering baaren? zoo dat'er het Vooroordeel mogelyk ſtraks zal tegen uitvaaren, als over eene misdragt, die, gelyk in de natuur, der vergeetelheit van alle de eeuwen moſt worden opgeoffert. Maar men hoore ons eerſt hier over eens in onze verantwoordinge, opdat d'Onkunde niet wraake en verwerpe dat zy niet verſtaat, en niet tot haare rechtbank behoort. Tot een grondt van dit Werkje word geleit de bekende UNIE *van Utrecht*, van 't jaar 1579. met alle de bedingen, overeenkomſten, en byvoegzelen van woordt tot woordt gedrukt, die wy dan ook tot den tytel van het woordt UNIE zelf, ter inlyvinge van dit Werk, zullen ſpaaren. Daar op volgt verder de ſtichting en opbouw der Republyk in haare beginſſelen en voortgang, tot het bovengedachte jaar toe, met alle d'inzigten van Staatkunde voor die tyden, en redeneeringen, wat ten baate of ſchade des gemeenen Vaderlandts kon ſtrekken, en in 't werk worden geſtelt. Achtmen nu die dingen zoo oudt dat ze ons onwaardig zouden zyn te weeten? Kan 'er ook veranderinge in de grondtveſting, en verdere optrekking van ons Staatgebouw zyn gevallen, als het zich inderdaadt heeft toegedraagen? En is 't, ingevalle van neen (dat zonder tegenſpraak is) ons onverſchillig

ſchillig, kundig, of onkundig van deze dingen te zyn? Wat nu de verandering van zaaken belangt, in zoo eenen ruimen tydtloop voorgevallen, die bekennenwe vry groot te konnen zyn, en zal men mogelyk, na verder onderzoek, in 't Aanhangzel, dat wy niet voorby konnen, hier van genoegzaame aanwyzinge doen, indien wy ons ſlechts op eenigen Schryver, over dit ſtuk, konnen verlaaten. Want vryuit geſchreven, wat gaat'er een kreet op, zelfs over Staatsbezoldigden, van grove feilen en misſlagen door hunne penne begaan, van wien zulks 't minſte gedacht of verwacht wierd! Konnen wy onderwylen zommige deezer misgreepen, voor d'uitgave van dit werk, achterhaalen, daar de waarheit ons klaarder van blykt; zullenwe niet nalaaten zulks aan te wyzen, wie 'er ook door mogte geraakt zyn; want de waarheit in deezen zal men boven alle menſchelyke inzigten en achtinge ſtellen. Genoeg dan hier van ter inleidinge en rechtvaardiging van dit ons beſtaan, waar op wy nu het werkje des naamloozen Schryvers, naar den hedendaagſchen trant in zyne leden gezet, laaten volgen.

I. De *Vereenigde Nederlanden* nu tot een Republyk geworden, waren 'er treffelyke Wetten gemaakt tot haare beſtieringe; maar daar ontbraken nodige middelen om zich tegen zulk eenen magtigen vyandt te beſchermen. Want toen ter tydt ſtonden de zaaken met de *Vereenigden* zoo ſlecht, dat zy hunnen hachelyken ſtaat op hunne Munt hebben uitgebeeldt, waar op niet alleen een ſchip ſtont geſtempelt, geſlingert in de baaren, en van riemen en zeilen ontbloot, maar waar op ook deeze woorden der hoopelooze *Staten* wierden geleezen: *Het is onzeker waar toe de Goden ons zullen brengen.* Overzulks heeft het eindelyk den gemeenen Raadt goet gedacht (voorby gaande de wyze der Regeeringe van 't Gemeenebeſte in 't Verbondt der vereeniginge vaſtgeſtelt) de Heerſchappye over alle deeze Provintiën, gelyk eertyds het gebiedt van Prinſſen over haar was geweeſt, den Koning van *Vrankryk*, ofte de Koninginne van *Engelandt* op te draagen. Maar beide hebben zy deze voortreffelyke giften, hun by de Provintiën wegens onmagt aangeboden, geweigert; alzoo zy oordeelden dat de *Vereenigde Provintiën* het tegen de *Spaanſche* niet zouden kunnen uithouden, noch hun tegen d'overgroote magt van *Spanje* beſchermen.

Echter is de Koningin *Elizabeth* haar te hulp gekomen met een goet deel krygsvolk, en heeft haar eene groote ſomme geldts op renten gedaan, waar door zy de zwakke zaaken der *Verbondelingen*, voor dien tydt, wakker heeft geſtyft en onderſchraagt; doch daar voor, tot haare verzekeringe, twee ſterke Steden, namelyk den *Briel* in *Hollandt*, en *Vliſſingen* in *Zeelandt*, te pandt gekreegen.

II. 1. Nu ſtaat ons vooreerſt van de wyze der Regeeringe van den *Vereenigden Staat*, en wyders van zynen opperſten Raadt te ſpreeken. Het Verbondt van Vereeniging nu gemaakt zynde, zyn d'Afgezondenen der *Staten* van elke Provintie dikwyls by malkanderen vergadert geweeſt, wien den tytel van de *Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden* is toegeëigent. Neffens deze hebben de Provintiën gekoren tot haaren Opperſten Veldtheer en Stadthouder, *Willem van Naſſauw*, Prinſe van *Oranje*, voor den eerſten Stichter en Grondtlegger haarer Vryheit te rekenen, waar van zyne groote wysheit, voorzigtigheit, kloekmoedigheit, en krygskundige dapperheit, in het vervolg, doorluchtige bewyzen hebben opgelevert, gelyk hy dan ook, verraderſch te *Delft* ſneuvelende, d'opkomende Vryheit als met zyn Vorſtelyk bloet bezegelt heeft. Hier by zyn 'er van de *Vereenigde Staten* zulke uitnemende Wetten gemaakt, als 't mogelyk ware, daar de zaaken des Verbondts, zoo binnen als buiten 's Landts, en in den oorlog, voortaan naar zouden beſtiert worden.

2. Maar omdat 'er noch geene vaſte noch gedurige byeenkomſte dezer Algemeene *Staten* was, en 'er eenen gewoonen en gedurigen Raadt ſcheen vereiſcht te worden, door wien de beraadtſlaagde en beſlotene dingen wierden uitgevoert, en tot wien alle voorkomende zaaken konden gebragt worden, hebben zy ook vooral bezorgt eenen Gewoonen Raadt aan te ſtellen, welken Raadt of Beſluit des Raadts (hoe dit laatſte te verſtaan zy valt te raaden) zy den *Raadt van Staten* genoemt hebben.

3. Dezes ampt was de Wetten, van de Algemeene *Staten* voorgeſchreven, te handthaaven, en anderen te beveelen haar te onderhouden; het gemeene Komtoir des *Vereenigden Staats* te bezorgen, Soldyen te betaalen, en te voorzien dat de zaake des Verbondts geen nadeel leede; eindelyk, om alle zwaare zaaken, die ooit van de *Algemeene Staten* mogten beſloten worden, doch tot welkers uitvoeringe grooter vermogen, ja zelf het gezag van alle de *Staten des Landt* vereiſcht wierd, den *Staten* van elke Provintie bekent te maaken, en, als 'er de noodtzaake toe drong, eene algemeene Staatsvergaderinge te verzoeken. Zoodat het Gezag dezer Raaden, nopens de Hoofdzaaken, niet onbepaalt of oppermagtig is geweeſt, maar binnen zekere wetten en bepalingen van bevel gehouden. In kleine en ligte zaaken beraadtſlaagden en beſloten zy naar hun goetdunken.

Indien nochtans eenige groote voorgevalle zaaken ganſch geen uitſtel konden lyden, beſloten ze oppermeeſterlyk over dezelve, ook zonder het berecht der *Algemeene Staten* dieswegen af te wachten.

4. Die gewoone Raadt beſtont (en beſtaat noch) uit een opperſte Beſtierder, of Voorzitter, en uit Afgezondenen van elke *Vereenigde* Provintie; by welke noch zyn een Treſorier of Penningmeeſter, en drie Geheimſchryvers.

5. In dien zelfden Raadt mogt toen ter tydt ook koomen de Gezant van *Engelandt*, volgens den inhoudt van 't Verbondt, waar in Koningin *Elizabeth* (niet zonder groote reden) zulks voor haar hadde geëiſcht: want zy oordeelde, dat zy voornamelyk van de zaaken en geheime beradingen dezer Republyke behoorde te weeten, die zy zulk eene groote ſomme gelts vertrouwt, en zulk een grooten byſtant gedaan hadde.

6. Verder moſten de Raaden of Leden van dezen Raadt, dezen plegtigen eedt zweeren, dat zy, in de bedieninge van dit Ampt, niet alleen aan de byzondere Provintie, daar zy van waren afgezonden, maar ook aan alle de *Vereenigde* Provintiën, of den ganſchen *Vereenigden Staat*, zouden verbonden en getrouw blyven. Ook is hun toen, onder andere wetten, ook deze voornamelyk voorgeſchreven, dat zy alle drie maanden gehouden zouden zyn de redenen der zaaken, van hen verricht, ook van alle hunne beraadtſlagingen en beſluiten, en wat zy ontfangen en betaalt hadden, over te zenden, opdat alzoo een ieder mogt weeten, of ook alles recht en naar order voor de gemeene Vryheit, en ten voordeele van 't gemeen bedient wierde.

Maar, opdat ik hier niets overſla, toen was 'er geene vaſte plaats voor dien Raadt, of die Vergaderinge geſtelt: maar men heeft raadzamer geoordeelt, dat ze ſomtydts van plaats zou veranderen, en nu in die, dan in deze Provintie ſpoedig overgaan, naar dat hier of daar de gelegenheit of nootzakelykheit voorquame.

7. Maar 't Gemeenebeſte, in benydenden voorſpoedt dagelyks toeneemende, en wegens andere zwaare zaaken daar uit gedurig ryzende; ook vermits het niet alleen in een grooter Naam, Vergaderinge, en Magt, maar ook zelf in de gedaante zyner Majeſteit mogte blyken aan te waſſen, en zich voor te doen, heeftmen eindelyk goet gevonden eenen Hoogen Raadt, en vaſte byeenkomſte, of eene Raadtsvergaderinge aan te ſtellen, die met haaren eigen naam zoude genoemt worden *de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden.*

8. Daar valt ook groote reden van vermoeden, dat 'er, tot voortzettinge van dit beſluit, ook by gekomen is deze innerlyke en aanmerkelyke reden, namelyk, dat, wanneer de *Vereenigden* zagen, dat 'er in dien raadt van *Staten*, waar in, als gemeldt is, de Gezant van *Engelandt* ook verſcheen, die zoo nauw de geheimen dezer Republyke doorkeek; en door zyn aanwezen en gezag belette datmen iet voortbragte tot behoud der Vryheit, of beſloot tegen het Gezag der *Engelſchen*, door *Leiceſter* in den top opgevyzelt; het raadzaamer is gevonden den *Raadt van Staten* hier na de kleine zaaken te laaten afhandelen, maar alle gewigtige zaaken dezen nieuwen en hoogen Raadt te vertrouwen: waar door het Verbondt met de *Engelſchen* geſloten, in den Gezant, niet geſchoffeert of geſchonden, maar echter de Vryheit der Provintiën meer bewaart en bevordert is.

9. Afgezondenen van ieder Provintie ter Generaliteit, worden *Generaal*, of *Algemeen* genoemt; omdat zy in de groote Vergaderinge te ſamen zynde, niet zoo zeer de zaaken bezorgen die tot de byzondere Provintiën, als die tot alle de *Vereenigden* te gelyk behooren. Wegens het gezagh dat zy voeren, en de Majeſteit die zy te ſamen vertoonen, word hun een gewoonlyke tytel van *Hoogmogende*, als of men zeide *Hoog-vermogende*, gegeeven: maar de *Staten* der Provintie van *Hollandt* worden alleen *Grootmogende*, als of men zeide *Groot-vermogende*; en die van alle de andere byzondere Provintiën *Edele Mogende* genaamt.

Maar hoe uit die Leden geworden en geſtelt is een Lichaam van dien zoo grooten Raadt, is genoeg openbaar uit het Zegel 't welk de *Staten Generaal*, om de krachten van hun gebiedt te beveſtigen, gebruiken. Want daar in ſteekt uit en word gezien een *Leeuw*, hebbende in d'eene klauw een opgeheven *Zwaerdt*, en met d'andere een bondel van zeven *Pylen*, zeer dicht aan elkanderen gebonden, bewaarende; hebbende het Zegel rontom den randt deze Latynſche zinſpreuk, CONCORDIA RES PARVÆ CRESCUNT, gemeenelyk in onze Taale overgezet, EENDRAGT MAAKT MAGT, om de nauwe vereeniging der Provintiën uit te drukken; daar zy anders naar de letter konvertaalt worden; *door Eendragt worden kleine zaaken groot*; dat op 't zelve omtrent uitkomt. De Pylen betekenen, dat zy (de *Algemeene Staten*) met wapenen en raadtſlagen alles voor 't Gemeenebeſte wel moeten uitvoeren; en dat de Provintiën, wel vereenigt blyvende, de vryheit van 't Gemeen wel zal beſchermt wor-

worden. De Zeven Pylen t'zamen gebonden, beduiden zoo veel Provintiën, vermits deze Provintiën nauw vereenigt, in dezen Raadt, door haare Afgezondenen, t'zamen komen of vergaderen, en dat zy, voor d'onverbreekelykheit haarer zaaken, die raadtslagen en begeerten malkanderen mededeelen, waar over, uit den naam van allen, een besluit genomen wordt.

11. D'opperste Raadt dan van de *Staten Generaal* bestaat uit Afgezondenen van ieder Provintie, en heeft het opperste gebiedt in die dingen, die strekken tot het gemeen Verbondt, voornamelyk in de gewoone bedieninge van Krygszaaken; in een Bestandt te maaken met *Uitheemschen*, en 't zelve te onderhouden; in Gezanten van Uitlanders te ontfangen en te hooren, als ook de verzoeken en klagten van byzondere *Vereenigden*, zooverre als zy mede behooren tot het gemeene Verbondt, en in alle andere dingen te doen of te besluiten, die, of door de Wetten van het Verbondt bepaalt, of door byzondere bewilliging hun toegelaaten zyn. Maar in alle zwaare en buitengewoone zaaken hebben zy zoo zeer geen vry Gezag om te gebieden, als om voor hunne verkrege Vryheit te overleggen, te beraadtslaan, aan de *Staten* van ieder Provintie te schryven, en uit deezer (ofte aller ofte veeler) de t'zamenstemmende beraadtslagingen overgezonden hebbende, een besluit te maaken, en uit den Naam van alle de *Vereenigden* af te kondigen.

12. Zoodat de geenen, die tot dezen oppersten Raadt worden afgezonden, de plaats bekleeden en vertoonen van de *Vereenigden* waar van zy Afgezondenen zyn, en dat alleen in zaaken, die naar de wyze van het ingegaan Verbondt, of uit eene byzondere bewilliging van allen, naderhant deezen oppersten Raadt gegeeven worden; dies is byna al hun gezag verbonden aan de Wetten, of aan een byzonder Bevel. Zy hebben dan het recht om die zaaken te bestellen, die door het Verbondt of de toestemminge, die ik hebbe aangewezen, zyn toegelaaten. Zoodat over zaaken, die niet gevonden worden hun by naame te zyn ingewilligt, het hoogste recht by de *Staten* van elke Provintie blyft.

13. Verder, dewyl men ziet dat veele, inzonderheit Uitheemschen, meenen, als of den *Vereenigden Algemeenen Staten* al het opperste gebiedt over de Staten en Onderdaanen van elke Provintie was toebetrouwt en overgedraagen; zoo moet vooral deze dwaling worden wechgenomen, en de geheele zaak schynt, opdat zy nader blyke, met een of twee voorbeelden van een andere oude of niewe *Republyk* te moeten verklaart worden.

Polybius, een man van een treffelyk oordeel, verhaalt, dat ten zynen tyde den *Grieken* en andere uitheemsche Volken, te *Romen* de opperste Magt des Raadts was toebetrouwt, dat by dien Raadt de Gezanten zouden gehoort worden, en van dien antwoordt krygen.

Weshalven men zich niet moet verwonderen, indien nu van eenige Uitheemschen word gemeent, dat d'Afgezondenen van de Provintiën, waar uit de *Vergadering der Algemeene Staten* bestaat, het hoogste recht zouden hebben en voeren over het *Vereenigde Nederlandt*, omdat in die Vergaderinge de Gezanten gehoort worden, en antwoordt krygen, en dat meest op den naam van de *Generaale Staten* brieven aan Koningen, Prinssen, en uitheemsche Volken geschreven worden. Maar, gelyk die zelfde *Polybius* toont, dat by dien Raadt niet was geweest de gansche menigte van het *Roomsche* Ryk; alzoo word het by ons waarlyk gezegt, dat het hoogste Gebiedt niet is by die Afgezondenen der Provintiën, *d'Algemeene Staten* genaamt, maar by de Staten van ieder Provintie, die, tot elkanders hulpe, met een nauw Verbondt t'zamen verknocht worden: doch zoo verre, dat in de Magt der *Staten Generaal* alle die dingen zyn, die strekken tot de gemeene beschermminge; maar alle d'andere blyven by de *Staten* van ieder Provintie. Dus hebben ook veele gedacht dat al de *Zwitzers* onder een gebiedt behoorden. Maar zeker de geenen, die kennis van zaaken hebben, weeten, dat ieder Dorp voor zich zyn eigen recht heeft, maar dat het gansche lichaam van den *Staat* met een vast Verbondt, het *loffelyk Eedtgenootschap* genaamt, in dartien *Kantons*, of *Provintiën* verdeelt, aan elkanderen vereenigt en verbonden is. En hier in bestaat het onderscheidt van een Landt dat onder zich veele deelen begrypt, gelyk *Vrankryk*, *Noormandyen*, *Engelandt*, *Amerika*, *Kampaniën*, en andere, van veele Steden die onder malkanderen vereenigt zyn, gelyk, om den Staat van een Stadt of Landt te onderscheiden, van allen word gestelt die van een Republyk geschreven hebben: dat dieshalven ook hier tot een voorbeeldt strekken die groote Steden van *Griekenlandt*, gelyk *Athenen*, *Theben*, en *Korinthen*, elk had voor zich een volkomen gebiedt, nochtans waren zy nietteminder met malkanderen, tegen het gewelt der *Persen*, vereenigt, en tot de gemeene zaaken van het Verbondt was de Vergaderinge der * *Amphictionen* ingestelt

* Dit was een Raadt of Staatsvergadering van zeven Steden van Griekenlandt, die zy *Amphictionen* noemden. *Strabo in zyn 9 boek.*

15. De *Vereenigde Nederlanden* dan hebben geen Verbondt gemaakt, opdat de Rechten des Gebiedts van ieder volk zouden vermengt, of verwart, maar te beter ongekrenkt, door de gemeene hulpe, zouden verdedigt en bewaart worden. Nu zyn *d'Algemeene Staten* maar Opperhoofden, en de Voornaamsten van dit Verbondt, en de *Staten* van ieder Provintie, niet hunne onderdaanen, maar hunne Amptgenooten en Medeleden in de regeeringe; gelyk zy elkanderen in hunne wederzydse Brieven plagten te noemen. De *Staten Generaal* hebben overzulks niet de opperste Magt van alles, maar alleen van 't Verbondt: want van de *Staten* van elke Provintie worden wetten gegeeven en ingevoert, over alle Burgerlyke zaaken, zonder dat zy'er met de *Staten Generaal* eens over raadtpleegen. Maar welke Wetten ook van d'*Algemeene Staten* gemaakt worden en uitkomen, dezelve worden gebragt tot de *Staten* van elke Provintie, niet door Recht van gebiedt, maar alleen om te vraagen, of zy die willen laaten afkondigen. Ook hebben de wetten van d'*Algemeene Staten* de Magt niet om te verbinden, ten zy die met de goetkenninge der *Staten* van ieder Provintie voorzien en bestempelt zyn.

16. Veele hebben wel gemeent, dat het somtydts voor deze Republyk veel gevoegzaamer en bequaamer zoude zyn, en zy op vaster voeten staan, indien alle de Vereenigde Provintiën het hoogste Gebiedt van eene Opperste Raadtvergaderinge in alles onderworpen waren: maar het heeft hun, die de gewoonten en inborst dezer verscheide Volken kenden, altydt heel anders gedacht: als die gevoelen, datmen, wegens het aanstellen van eene zekere Hooge magt, niet most oordeelen uit het geene d'enkele reden leerde best en volmaaktst te zyn; maar uit de byzondere Wetten, gebruiken, en verscheide genegentheden van een ieder volk, dat onder zulk eene hooge Magt zou gebragt worden.

Dus stellen de Verstandigsten ook tot een grondtregel, datmen de Wetten niet ligt moet veranderen, voornamelyk die het stuk der Regeeringe aangaan, hoewel de veranderinge dikwyls beter zoude wezen.

Daar benevens, het bovengedachte voorstel behelst niet bondigs, waar door deze Republyk zou schynen verbetert te zullen worden. Want het volmaakte in een zaak moet verstaan worden bevat te zyn, niet in eene bloote overdenkinge, of bespiegelinge, maar in 't geen de zaak zelve vereischt, of afkeurt. Nu weetmen wel dat ieder der Vereenigde Provintiën, eertydts onder het gebiedt van byzondere en verscheide Heeren, verscheide Wetten en gewoonten heeft ingestelt, geschikt en gevoegt naar een ieders verscheiden aart en inborst: indien nu die wetten onder malkanderen zouden vermengt worden, zoude het geen volmaakte Republyk zyn, maar eindelyk worden een Baijert of Mengelklomp van verscheide dingen, en wel van zulke, die met elkanderen luttel overeenkomst hadden.

17. Echter bekenne ik wel, dat in zoodanig eene Vereenigde Republyk, waar in (behalven het gemeen Verbondt) elke Provintie zyn byzonder gebiedt is overgelaaten, ligtelyk veele verschillen konnen ontstaan, waar door het gemeene heil van 't Verbondt kan benadeelt, en gedwarsboomt worden, zommige deze, en andere die dingen voor den welvaart van 't Gemeen heilzaamst oordeelende. Maar, wanneer'er tusschen de Provintiën al eenige geschillen mogten opryzen, zoo komen'er zeer veele redenen aan de handt, en doen zich van zelve op, om die weder neêr te leggen, 't zy door gewoone middelen van overreedinge, of door d'uitspraake van goede Mannen of Scheidtslieden uit de Provintiën, die de verschillende zaak niet raakt; of ook door bemiddelinge der Stadthouderen, wanneer zy niemants zyde gekozen hebben; of eindelyk door *Uitlandtschen* en *Vereenigden*, gelyk gemeene Vrienden of Bondtgenooten, die'er meest aan gelegen is, dat dit Vereenigt Gemeenebeste in goede ruste en verzekert blyve.

18. Laat ons nu de beschryvinge van dezen Raadt, of Algemeene Staatsvergaderinge, die wy'er boven van gemaakt hebben, wat nader inzien. Wy hebben dan gezegt, dat de Raadt der Algemeene Staten uit Afgezondenen der byzondere Provintiën bestaat. In dien zyn dan zevenderlei Afgezondenen, naar het getal der Zeven Provintiën, die, gelyk te vooren is aangewezen, gezworen hebben een en het zelfde Verbondt, ten voordeele van 't Gemeene beste, te onderhouden.

Deze Afgezondenen zyn de volgende: van *Gelderlandt* de eerste; van *Hollandt* de tweede; van *Zeelandt* de derde; van *Utrecht* de vierde; van *Frieslandt* de vyfde; van *Overyssel* de zesde; van *Groningen* en *Ommelanden* de zevende en laatste, die alle hunne stemminge hebben. By deze word gevoegt een Griffier, of Sekretaris.

19. De Staten van *Brabandt* en andere Provintiën, die van de *Vereenigden* door gewelt van Wapenen zyn t'onder gebragt, hebben het zelfde in voorige jaaren meer verzogt, dat zy, door haare Afgezondenen, ook zittinge en stemminge zouden hebben in den grootsten Raadt, of

d'Al-

d' *Algemeene Staten:* doch dit hebben de Vereenigde Provintiën niet raadtzaam geoordeelt, voornamelyk om vier redenen.

1. *Dat zy met gewelt en groote onkoſten der Vereenigden zyn t' onder gebragt, en daarom voor geene Provintiën mogten gehouden worden.*

2. *Dat zy niet zouden konnen verſchaffen zoodanige middelen, die tot beſcherminge van 't gemeen Verbondt nootzakelyk zyn, gelyk alle de andere Vereenigde Provintiën naar gerade moeten opbrengen: nu ware het onbillyk, dat zy neffens d' andere zittinge en ſtemminge zouden hebben in den Opperſten Raadt, en daar by ſlotvonnis oordeelen over de voorkomende zaaken, die het zelfde niet nevens d' anderen, tot hulpe en handthavinge der gemeene zaake, zouden laſten en opbrengen.*

3. *Dat 'er tot deze Vergaderinge meer aangenomen zynde, zwaarder verſchillen van gevoelen te vreezen waren; naardien 't zeker is, dat 'er in die openbaare Vergaderingen met een matig getal van Leden ook minder verſchillen voorkomen.*

4. *Eindelyk, dat het voor de Majeſteit der Republyke væl ſtantvaſtiger ſcheen, indien maar by hun het opperſte gebiedt bleeve, waar uit d' eerſte beginſſelen deezer Republyke waren voortgekoomen.*

20. De Stadthouder der Provintiën, en de Veldtheer, of algemeen Opperhoofdt der Krygsmagt, zoo te Water als te Lande, heeft geen plaats om zyn gevoelen in deeze Staatsvergaderinge te uitten: zyne raadtſlagen en begeerten voor de Republyk, of worden maar ſomtydts van dezen Raadt gevordert, ofte hy van zelfs die voordraagende gehoort; die hy ſomtydts door den Preſident of Voorzitter van dezen Raadt, of ook zelfs in perſoon, wanneer hy tegenwoordig is, voorſtelt.

22. Maar de Preſident van deze hoogſte Staatsvergaderinge is altydt de zelfde niet, maar word alle acht dagen verandert, zoodat, de beurten omloopende, dan *Gelderlandt*, dan *Hollandt*, en zoo voort elk een der andere Provintiën de Voorzitting heeft.

22. Nopende verder het maaken of aanſtellen deezer Afgezondenen, die kiezen de *Staten* van ieder Provintie uit hunne volle Vergaderinge, en zenden tot dezen Raadt af zommigen drie in getal, anderen twee, zommigen maar een: nochtans hebben veele Afgezondenen van eene Provintie maar eene Stem: want de Stemmen worden niet hoofdt voor hoofdt, maar by Provintiën (opdat ik zoo ſpreeke) en Natiën verzamelt en opgenomen; zoo dat alle de Provintiën, of zy hier maar een of veele Afgezondenen ſtieren, even veel gezags of authoriteit hebben; ten zy dat d' Afgezondenen van de *Staten van Hollandt* en *Zeelandt* van de andere, in hunne beraadtſlagingen, wat meer geacht, of toegegeeven worden, omdat deze twee Provintiën alle de andere met malkanderen, in 't getal van Steden, Menſchen, en Schattingen, of gelyk zyn, of overtreffen. 't Is dan geen wonder dat deze wat voorrechts word gegeeven, zonder welkers tegenwoordige hulpe en rykdom de andere haare raadtſlagen en beſluiten niet zouden konnen uitvoeren.

23. Ieder Afgezondene trekt zyne Wedde, zommige meer andere minder, van de Provintie daar hy van afgezonden wordt.

24. De waardigheit van dit Ampt betrouwen de *Staten* van de meeſte Provintiën den hunnen maar voor 3 jaaren, andere voor 6 jaaren, doch weinige zoolang als 't leven der Afgezondenen mogt duuren; oordeelende dit het zekerſte voor de Vryheit te zyn; ook dat het gezag van het laſtgeevend Lichaam, door een al te lang vervolg in dezen aanzienlyken dienſt, eenigzins zoude konnen worden vermindert; en eindelyk, opdat met dit waardige Ampt, gelyk by beurtwiſſelinge, nu deze, dan geene Leden der Regeeringe zoude konnen voorzien worden.

25. Ik heb 'er noch bygevoegt, dat hun de hoogſte Magt van 't gebiedt is gegeeven in die dingen die het algemeen Verbondt, voornamelyk den Oorlog, betreffen; waar door niet anders word verſtaan, dan dat deze alle die dingen moeten bezorgen, wel beſtieren, en door het ganſche *Vereenigt Nederlandt* laaten aankondigen, die of door de wetten van het Verbondt zyn beſloten, of zoodanige zyn, die men, zonder krenkinge van het oogmerk en den toeleg des Verbondts, niet kan nalaaten; als ook verder door Plakkaaten alle die dingen te myden en te verbieden, die opgerezen of beſloten zyn tot ontruſtinge en dwarsboominge van 't Verbondt; die byna alle zien op Krygszaaken, in d' onderhoudinge van de Verbonden met de Uitheemſchen gemaakt, en in 't beſchermen der gemeene zaaken, zoo te water als te lande.

26. Uit de gewoone zorge van 't Verbondt ontſtaat de magt der Algemeene Staten, om den opperſten Veldtheer te water en te lande te verkiezen, en hem eenen Eedt af te neemen. Zy brengt ook te wege, 't geen tot haare uitwerking behoort, dat de Vereenigde Provintiën met malkanderen volharden, en t' zamen in goet verſtandt en vriendtſchap blyven, zoo wel ten opzigte van 't Verbondt, als van andere zaaken. Echter hebben zy daar in geen recht van gebieden, maar hun word 'er alleen de zorge en toezicht van overgelaaten, die met vermaanen, overreedingen, en raadtgeevingen, zonder eenig recht van meerder gebiedt, word waargenomen: want zy komen daar niet tuſſchen als gebiedende, maar als raadende Vrienden. Ook is 't kennelyk, datmen iemant wel eenige zaaken mag beveelen, zonder dat hem eenige volſtrekte Magt word aanbetrouwt. Indien 'er iet tegen het Verbondt is gedaan, mogen de *Staten* van elke Provintie, maar niet ieder Burger, hun dieswegen aanſpreeken en beriſpen.

Want al van oudts hebben deze Provintiën van *Nederlandt* het Recht en de Privilegie gehadt, dat de zaaken hunner Onderdaanen niet door d' Algemeene Staten mogten onderzogt en beſlecht worden; hoewel het ſomtydts noch wel (in dringenden noodt) is gebeurt, dat de *Generale Staten* de zaaken van byzondere Burgeren geoordeelt hebben, en hun vonnis daar over gevelt, maar zulks is geſchiedt door toeſtemminge van ieder Provintie, en op voorwaarde, dat de zaak namaals niet meer in gevolg zoude getrokken worden, of ten Voorbeeldt ſtrekken tot verbreekinge der Wetten, of van 't opperſte Gebiedt, en der Vryheit; en dat daarom ter verzekeringe zou genomen worden het geen beſt en veiligſt ware, en zulks in de Staatſchriften worden ingevoegt.

27. Gelyk dan de *Staten* van ieder Provintie over hun volk het opperſte gebiedt hebben, zoo in Wetten te maaken, als Schattingen in te vorderen, alzoo hebben de *Staten Generaal* alle recht van hoogſte magt over de *Uitlanders*, die wyd en zyds hier aankomen; ook over de zaaken van die geenen, die beide zorge en gezag over hun den *Vereenigden* hebben opgedraagen; gelyk ook over de Krygsmagt, en het geene daar van afhangt; als mede, eindelyk, over de Onderdaanen der deelen van *Brabandt* en *Vlaanderen*, die onder de *Vereenigde Staat* behooren.

28. Wegens de zorge over den gewoonen Kryg van d' Algemeene Staten, moet een Soldaat den Eedt aan hun doen; ook worden 'er dieswegen, uit het getal der Algemeene Staten, zommigen gekoren die altydt den Veldtheer volgen als hy op eenen togt gaat, zonder welkers raadt en bewilliging de Veldtheer niets van groot gewigte in den oorlog mag onderneemen, noch uitvoeren. Eindelyk hebben de Bewindthebbers der *Indiſche* Maatſchappyen, door wien de zaaken des oorlogs voornamelyk bevordert worden, altydt hunne Afgezondenen in de groote Vergaderingen.

29. Daarenboven hebbe ik 'er noch bygedaan, dat in alle andere dingen die in 't Verbondt niet begrepen, noch door eene byzondere bewilliging toegeſtaan zyn, deeze *Staten* maar eene verklarende, maar geenzins beſluitende Stem hebben. Opdat dit nu te beter verſtaan worde, moetmen weeten, dat aan deze hooge Raadtvergaderinge, zoo wel d' uitheemſche Gezanten, de Stadthouder, de *Staten* van ieder Provintie, ja zelf ieder een in 't byzonder, alles moeten bekent maaken, 't geen zy meenen tot den welſtant van den *Vereenigden Staat* te behooren. Deze zaaken, diervoegen den Afgezondenen verſtendigt, leggen zy ter beraadtſlaginge in hunne Vergaderinge: daar na ſchryft elk over alle de zaaken, die daar in beraadtſlaagt zyn, aan de *Staten* zyner Provintie, wanneer ze, namelyk, van groot gewigte zyn, en zy over haar het gevoelen en beſluit van hunne Provintiale Mede-regenten, die hún hebben afgezonden, vereiſchen. De Provintiale beſluiten gekregen hebbende, brengt ieder Afgezondene elk beſluit, van de zynen ontfangen, in dezen Raadt voor; waar uit eindelyk, op den naam van alle de *Vereenigden*, een Beſluit word opgemaakt, volgens 't gevoelen der meeſt overeenſtemmende Leden, naardien de meerderheit van ſtemmen hier gelden, behalven wanneer het Schattingen betreft, of tot eene groote veranderinge in de Republyk zoude ſtrekken, waar in eene eendragtige, en algemeene overeenſtemminge vereiſcht wordt.

30. Tot deze hooge Staatsvergadering is, gelyk een medehelpend Lid, hoewel van minder gezag, toegevoegt, *de Raadt van Staten*, gemeenlyk dus genoemt, als of men zeide; de Raadt van Staten *der Vereenigde Staten*. Deeze beſtaat mede uit Afgezondenen van elke Provintie, waar in ook altoos een Preſident en Sekretaris is.

31. Aan deezen Raadt word de beſtellinge van mingewigtige zaaken overgelaaten, het zy dat ze algemeen, of byzonder zyn, mits de Krygsmagt, ofte eenige andere zaak daar toe opzigtelyk, of tot de *Unie* behoorende, raakende. Want dewyl alle Staatzaaken, door aanwas en toeneeminge der Republyke, onmogelyk by de Algemeene Staten konden worden bezorgt en afgedaan, is goet gevonden dat dezen Raadt zoude worden aangeſtelt. Veele hooge en gemeene Bedieningen, vooral in de Buitenlanden van *Brabandt* en *Vlaanderen*, ſtaan ter begeeringe van deezen Raadt, die ook ter eerſter Vergaderinge, ſchoon 'er maar twee of drie Leden aanwezig zyn, alles wat 'er dan voorkomt, door een onherroepelyk en volſtrekt beſluit, afdoet, en de zulken met d' openſtaande ampten voorziet, die 'er toe bequaam zyn, of 'er uit byzondere gunſte, 't zy van vermaagſchappinge, of anderszins,

meê begifiigt worden. In dezen Raadt plagten niet alleen toegelaaten te worden de Stadthouders en opperſte Veldtheeren der Provintiën, maar ook die geſtelt waren tot hunne Opvolgers, opdat ze zoo by tydts aan de Republyk, en de bezorginge van 't Gebiedt mogten gewennen: ten zy by eene verweldigende uitſluitinge, gelyk zulks Prins HENRIK KASIMIER, hooglofiyker gedächtenis, Stadthouder, en algemeen Veldtheer der Provintiën van *Frieslandt* en *Groningen*, is wedervaaren, waar over vry wat opſchuddinge voorgevallen is.

III. Nu zullenwe voortgaan ter overweeginge van de Zeezaaken, en van de Vergaderingen der Admiraliteiten; ook verder van de gemeenſchap der *Vereenigden*, tot verdediging van 't Zeebewint ingeſtelt.

1. Naardien een Republyk in den bloeijenſten ſtaat blyft en gehouden word, door zoodanige middelen waar door zy haar beginſel heeft gekregen, moeten de Vereenigde Provintiën zich ten hoogſten laaten gelegen zyn aan de Zeevaart, alzoo zy daar door tot zulk een aanzien, hoogheit, en welvaart zyn geraakt, en zoo hooge zyn opgeſteegen, dat ze haarer vyanden ſchrik, 't voorwerp van de Nydt hunner Nabuuren, en een wonder der ganſche Wereldt geworden zyn.

2. De magt tot bewaringe van het Zeegebiedt, beſtaat in een genoegzaam getal Oorlogſchepen, waar van d'aanzienlykſte Vlooten worden uitgeruſt by d'Algemeene Staten; zoo om den vyanden, in zwaare Scheepsſtryden, het hoofdt te bieden, als tot geleide der Koopvaarderen, (wordende deeze laatſte gemeenlyk *Konvoijers* genaamt) om hunne geleidende ſchepen, tegen het beſpringen van Zeeroveren en andere Vyanden, te beſchermen en te veiligen, of ook wel, by ontmoetinge, ryk gelade Kielen der vyanden aan te taſten, en, zoo 't mogelyk zy, te veroveren. Dan zyn'er wyders zommige Oorlogſchepen die *Kruiſſers* worden genoemt, en de naaſte zee gins en weder bevaaren, dat kruiſſen hiet, om eenige t'huiskomende Koopvaardyvloot voor de vyanden te dekken, en in de havens te geleiden; of ook wel om op zulk eene Vloot der vyanden jagt te maaken, en die aan te taſten ter veroveringe. Eindelyk worden'er voor eenige havens, of op eenige hoeken, zommige weêrbaare ſchepen gelegt, gemeenlyk *Wachten* of *Uitleggers* geheeten.

3. Behalven nu deze algemeene Zeemagt van Oorlogſchepen, verſcheidentlyk in 't gebruik, worden ook zommige ſchepen door byzondere Reeders en Koopluiden ten kryg toegeruſt en bemant, by oudts *Vrybuiters*, maar nu gemeenlyk *Kapers*, of, in eene zagter bewoordinge, *Kommiſſievaarders* genoemt, die, met het gezag der Algemeene Staten en Admiraliteiten gewapent, op de vyandtlyke ſchepen, voornamelyk Koopvaarders, als daar de beſte buit by is te vinden, kruiſſen, en los gaan, om hen te bemagtigen, en in de havens van den *Staat* te voeren, of op te brengen; dat den *Staat* en Reederen doorgaans veel voordeels toebrengt.

4. Over deze alle heeft het hoogſte gebiedt *d'Admiraal Generaal*, die de Stadthouder en Opperveldtheer der Vereenigde Provintiën is; nochtans woont hy zelf de Zeeſlagen niet perſoonlyk by, dewyl de zaaken, die t'huis en te lande moeten bezorgt worden, zyne tegenwoordigheit niet konnen miſſen: dieshalven vervult zyn eerſte Stedehouder, gemeenlyk de *Vice-Admiraal Generaal* genaamt, zyne plaatze.

5. Maar dewyl op de Algemeene Staten de zorge valt zoowel te Water als te Lande, en dat nochtans een Raadt tot alle deze bezorginge niet genoeg zy; dat ook de Bezorgers der zeezaaken liever op de Havens, als elders, wegens hun ampt, eene zitplaats hebben, zoo zyn 'er van hen eenige uitgekozen, die uit den naam van de geheele *Vereenigde* Gemeenſchap de Zeezaaken zouden behandelen: dat nu, en al voor lange, een *Collegie* of Genootſchap op zichzelven is geworden, met een woordt *d'Admiraliteit* genaamt, waar toe de Leden der byzondere Provintiën, op gelyke wyze als tot de *Staten Generaal*, worden benoemt en afgezonden, die daar van geene bekrompe wedde trekken. Nu is'er geen een *Collegie ter Admiraliteit* aangeſtelt, maar zyn'er verſcheide tot vyf toe in drie Provintiën, te weeten, in *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Frieslandt*. In *Hollandt* zyn'er drie, te *Amſterdam*, te *Rotterdam*, en te *Hoorn*, die, de laatſte zynde, ſomtydts tot *Enkhuizen*, ook een Stadt in *Noordt-Hollandt*, verplaatſt wordt. Een in *Zeelandt*, te *Middelburg*; en een in *Frieslandt*, te *Harlingen*, die voortydts te *Dokkum* is geweeſt.

6. Ieder Raadt der Admiraliteit beſtaat uit zeven Leden; de *Hollandtſche* uit vier *Hollanders*, en drie andere, dien de *Staten Generaal* magt hebben te kiezen uit hen, die van de andere Provintiën genoemt zyn. De *Zeelandtſche* uit vier *Zeeuwen*; de *Frieſche* uit vier *Friezen:* de andere drie, voor ieder, uit het Lichaam of Collegie, van die de *Staten* der andere Provintiën al benoemt, of gekozen hebben. By deze word gevoegt een Sekretaris, ook een Ontfanger van het inkomende zeegeldt; zonder de minder Bedienden, als Kommizen, Klerken, Booden, enz. verder aan te wyzen.

7. Het Hoofdt en de Preſident van alle deze Vergaderingen is de Stadthouder, of Opperſte Veldtheer, zynde als d'*Admiraal Generaal*, wiens perſoon, als hy afwezig is, de Vice-Admiraal Generaal mag vertoonen.

8. Tweemaal in 't jaar komen d'Afgezondenen uit deze Vergaderingen in *'s Gravenhage* by malkanderen, daar zy met d'Algemeene Staten en den Stadthouder beraadtſlaan en overleggen, 't geen tot veiligheit der zee, en verbeeteringe des koophandels van noden is.

9. Zy hebben hun eigen Komtoir, gemeenlyk het *Schippers*, of 't Komtoir ter Admiraliteit genaamt, welkers inkomſt beſtaat uit het geldt, het welke d'Uit- of Inlandtſche Koopluiden betaalen voor 't beſchermen van hunne ſchepen en waaren, gemeenlyk *Konvoygelden* genaamt, ook uit die belaſtingen die betaalt worden om de waaren in ieder Haven in- of uit te voeren. In dit Komtoir der Admiraliteit word ook gebragt al het geldt, dat voor de waaren in 's vyandts landt gevoert betaalt wordt, gemeenlyk *Licenten* genaamt.

10 Maar d'Admiraliteitsheeren, of de Afgezondenen tot deze Vergaderingen, zyn gehouden alle drie maanden aan de Kommiſſariſſen der Staten Generaal, van hunnen ontfang en uitgift, rekening te doen.

11. De zelfde hebben magt om de Kapiteinen, of Scheepsoverſten, te benoemen, blyvende de verkiezinge by den Admiraal.

12. Hunne zorge of gezag ſtrekt zich daar toe voornamelyk uit, dat de Vaarten, tegens alle gewelt en ondernemingen der vyanden, veilig zyn; dat een ieder het recht van de vrye Zee gebruike; dat de Vlooten en Oorlogſchepen op hunnen tydt en plaatze vaerdig en gereedt zyn, en van alle nootzakelyke behoeften voorzien, om haar te ſtieren naar die plaatzen in welke zy den Zeebouweren meeſt konnen te ſtade koomen. Eindelyk, zaaken of geſchillen, den Scheepshandel betreffende, het zy tuſſchen Schippers, Scheepsvolk, of Koopluiden, te beſlechten, en af te doen, mits dat de verſchillende zaak niet boven de zes hondert guldens bedraage; en heeft d'uitſpraak deezer Vergaderinge zoo groot een kracht, dat 'er geen appél, of beroep op hooger Rechtbank, van valt, maar alleen de riviſie of overziening van 't gegeeven Vonnis omtrent het zelve plaats heeft.

13. Ook moet inzonderheit worden aangemerkt, dat alle geſchillen, voor deeze Rechtbank komende, haaſt worden afgedaan, en geene verſchuivende uitvluchten, (*exceptiën dilatoir*) gelyk wel in andere Vierſchaaren geſchiedt, toegelaaten; want partyen worden niet toegeſtaan meerder voor te draagen dan een Wederantwoordt, of *Duplycq*; en zulks ook noch niet dan om zeer dringende redenen; vermits de zeevarende luiden geen uitſtel, maar korte beſlegting hunner gedingen moeten hebben.

14. Geene ſchepen van byzondere perſoonen uitgeruſt, daar boven van geſproken is, begeeven zich ter zee, of beſtaan iet tegens den vyandt, zonder eerſt daar toe laſt of commiſſie te hebben: en zoo daar iet tegen geſchiedt, worden de Kapiteins of Overſten als Zeerovers geſtraft; ja de Kapiteins van deeze ſchepen moeten in deze Vergaderingen genoegzaame Borgen ſtellen, dat zy geene ingezetenen, of onderdaanen van volken die vrienden zyn, eenige ſchade zullen toebrengen.

Eindelyk is 't het ampt van deze Heeren, dat de Generaliteit van alle opgebragte pryzen haar behoorlyk recht geniete. Want deze moet het vyfde deel hebben van allen buit; het tiende deel d'Admiraal, en 't geen overig is, word onder de Reeders, die op hunne koſten de ſchepen hebben uitgeruſt, en de Bevelhebbers der ſchepen, nevens het Scheepsvolk verdeelt.

IV. Laat ons nu eens den Stadthouder en algemeenen Veldtheer der *Vereenigde Nederlanden* ten toneele voeren, om te zien wat dit hoog bewint medebrengt en inſluit.

1. Menigwerf hebben wy reeds van den Stadthouder en Opperſten Veldtheer gewag gemaakt, zoo is ons nu noch overig dat wy dat geene van hem zeggen, het welk verhalens- en wetenswaardig is.

2. Deze Overſte heeft een dubbele naam of tytel, naar het dubbele gezag dat hy gebruikt in Oorlog en Vrede. Want hy word gemeenlyk *Stadthouder* of *Gouverneur Generaal* genaamt, ten aanzien van die dingen, die hem binnen 's Landts, in de regeeringe van elke Provintie, zyn gegeeven en toegeſtaan. Desgelyks word hy gemeenlyk *Kapitein Generaal der Vereenigde Nederlanden*, of der meeſte hunner Provintiën genaamt; (naardien *Frieslandt* en *Groningen* meeſt altydt hunnen byzonderen Stadthouder en Algemeen Veldtheer gehad hebben, gelyk zy 'er noch van zyn voorzien; terwyl de vyf andere Provintiën van de Stadthouderlyke regeeringe, ſedert de doodt van WILLEM DEN DERDEN, onſterflyker gedachteniſſe, 't zy ten haaren baate of ſchade, ontbloot zyn;) en voert dezen naam ten aanzien van 't hoog Gezag dat hy in den oorlog heeft.

3. De waardigheit van dit zoo doorluchtig gebiedt is tot op dezen dag (dus drukt zich de Schryver ten zynen tyde uit)

uit) van de *Staten* gegeeven aan het doorluchtig Huis en Geslachte van *Nassauw*; eerst aan *Willem den I.* van wien, 't na zynen doodt, is overgegaan op *Maurits* zynen Zoone, na wien het aan *Frederik Henrik*, zynen halven Broeder, is gekomen; alleen dat tusschen de regeeringe van *Willem den I.* en *Maurits* is ingeschoten een Engelsman, *Robert Dudley*, Grave van *Leycester*, vermits *Maurits* toen noch zeer jong was, en *Elizabeth*, Koninginne van *Engelandt*, den *Vereenigden Staat* groote hulpe en bystant gedaan hadde, (boven reeds aangetekend) onder beding, dat een *Engelsman* het hoogste bewint zoude hebben. Verder is 't goedt gevonden by het Geslachte van *Nassauw* te blyven, omdatze dat Huis de beginselen hunner Vryheit en Republyk mosten dank weeten; verder, dat veele inkomende veranderingen niet nut of heilzaam voor vrye Republyken waren; en dat'er voor de Vryheit wetten gevonden wierden, nopende 't bepaalt Gezag der Stadthouderen, datze genoegzaam scheen verzekert te zyn: gelyk dan de bedieningen deezer twee hooge Ampten op *Willem den II.* Zoone van *Frederik Henrik*; en van dezen op *Willem den III.* een na de doodt geboren Zoon van *Willem den II.* hoewel met groote onlusten, en na veel stribbelings, is overgegaan; met wiens doodt, als kinderloos gestorven, de Stadthouderlyke regeeringe in vyf Provintiën haar einde heeft genomen; uit welke veranderinge vry zwaare beroerten in zommige Provintiën en Steden zyn ontstaan; alle echter door 't wys beleit der Algemeene en Byzondere *Staten* eindelyk gestilt en gesmoort.

4. Ondertusschen heeft *Willem de I.* een veel hooger en uitmuntender gezag gehad dan zyne Nazaaten, omdat hy door zyn kloek beleit en bestier de grondtvest van 't Vereenigde Gemeenebeste geleit hadde, ja dat het door hem eerst scheen geboren te zyn; en vermits toen de zaaken en raadtslagen der *Staten* noch niet genoeg verzekert, en in eenen vasten stant gestelt waren: eindelyk, omdat de zaaken van die onstuimige tyden voornamelyk het hoog gezag van eenen vereischten. Ja de *Staten* hebben toen ter tydt dien grooten *Willem* zoo hoog geacht, datze hem niet alleen het bestier, maar ook 't Oppermagtig gebiedt, of de *Souverainiteit*, hebben waardig geacht op te draagen, welke hoogheit van staat hy nochtans zeer wyslelyk geweigert heeft; buiten twyfel den inborst der vereenigde Volken wel kennende, die hy wiste dat gereeder zouden zyn om te gehoorzaamen, en zwaare lasten van schattingen te draagen, onder het hoogste gebiedt der *Staten*, als van eenen Grave, onder wien somtydts minder vryheit is.

5. Maar laat ons nu eens inzien hoedanig hedendaags deze magt is des Stadthouders. De verregelegene *Indische* Volken en Koningen schryven, in hunne Brieven en Verbonden met deze Landen gemaakt, dit Opperhoofdt de hoogste, ja volstrekte Souveraine magt toe, niet weetende hoe verre dezelve bepaalt is: nochtans wraaken de *Staten* deze wyze van doen niet, omdat die Natiën, 't opperste gebiedt van een gewoon zynde te gebruiken, geen Republyken achten, dan waar in haar Gezag door een Persoon vertoont wordt.

6. Vermits nu dit Opperhoofdt d' Algemeene Veldtheer in den Kryg is, moet elke Soldaat aan hem den Eedt doen, nochtans niet voor hem in 't byzonder, maar den *Staten*, wier gezag de Stadthouder verbeeldt; overzulks heeft hy geen magt om naar zyn believen, of niewe Soldaaten aan te neemen, of die aangenomen zyn af te danken. De magt van Soldaaten aan te neemen, of af te danken, blyft alleen by de *Vereenigde Staten:* echter geschiedt zulks met kennisse en raadt van den Stadthouder; maar 't vermogen om zulks te doen staat alleen by de *Staten*, die daar in den Raadt, maar niet het Gezag, van den Stadthouder alleen erkennen.

7. Ook heeft de Stadthouder geen magt om de Soldaaten te betaalen, waar van de bezorginge alleen by de *Staten* blyft.

8. Ondertusschen, om Gouverneurs van Frontiersteden, Kapiteins, en andere Krygsoversten aan te stellen, en met zyn bewint over andere Krygsbedieningen, staat het dus met zyn magt en gezag, dat hy uit een getal van eenigen, by de *Staten* benoemt, een persoon kiest, die, volgens zyn oordeel, tot dat Ampt bequaam is. Zoodat deze magt van verkiezinge veeltydts besloten is binnen de paalen van de benoeminge door de *Staten* gedaan. Meermaalen is gezegt, dat veele Krygsampten en waardigheden naar des Stadthouders, of Opperveldtheers goedtdunken begeeven worden, zelf zonder voorgaande kennisse en benoeminge der *Staten:* maar dat is vooral iet heerlyks, dat, als de Stadthouder in 't Leger of op eenen Togt is, hy eene vrye en volle magt heeft, om alle Krygsampten en waardigheden wech te geeven aan wien hy wil, zonder daar over met de *Staten* rugspraake te houden; gelyk de Stadthouder van *Frieslandt* ook dit recht heeft en oeffent.

9. Verder, eenen Togt te onderneemen, het Leger op te breeken, vyandtlyke Steden te belegeren, in 's vyandts landt te vallen, ofte zoo iet van groot gewigte te bestaan, staat hem niet vry dan met byzonderen last en bewilliging der *Algemeene Staten*; hoedanig nu dezen last word gegeeven, zullen wy in 't vervolg ontvouwen.

Zoo dikwyls het den Opperveldtheer raadzaam dunkt iet tegens den vyandt te onderneemen, komt hy in de vergaderinge der *Staten Generaal*, die hy zyn voorneemen bekent maakt, en wyst daar in aan, met bondige en welgegronde redenen, hoe zulks ten nutte van den *Staat* zoude strekken; verzoekt dieshalven de toestemming en bewilliging der *Algemeene Staten* in dezen; hun verder omtrent voorstellende 't beloop der onkosten, die op zulk eenen Legertogt zouden mogen vallen, opdat zulks mede, in het beraadt over de voornaame zaak, in overweeginge koome.

Dit gedaan, verzoekt de Veldtheer dat hem *twee* of *drie* uit de ganssche Vergaderinge van de *Vereenigde Staten* des Landts mogen worden toegevoegt, dien hy in 't byzonder de innigste geheimen van den geheelen Togt openbaart: die weetende de dingen, dien zy uit den Veldtheer gehoort en verstaan hebben als de nutste te zullen zyn, dezelve in de Vergaderinge der *Algemeene Staten* open leggen; ondertusschen de byzondere beraadtslagingen op den vyandt bedekt houdende, als die aan zoo veelen niet mogen geopenbaart, noch ontdekt worden.

Indien de *Staten* het voornemen des Veldtheers goetkennen, zoo bereidt hy zich tot den Togt, blyvende de zorge van alle noodtwendigheden, zonder welke de volvoeringe onmogelyk is, by de *Staten*.

10. Wyders, wanneer de Veldtheer op eenen Togt zal gaan, worden hem drie of vier, en somtydts noch meer Raden toegevoegt uit het lichaam der *Vereenigde Staten*, die, in het Leger zynde, in gewigtige zaaken 't Gezag en de magt der Vereenigde Provintiën, of van d' *Algemeene Staten* vertoonen, den Veldtheere tot Raden dienen, en door hunne toestemmingen de besluiten, by den Veldtheer genomen, bekrachtigen. Ondertusschen mag de Veldtheer eenen Krygsraadt doen vergaderen, bestaande uit de voornaamste Hoofden van 't Heir, en daar in ten besten overleggen wat'er te doen zy; ook Krygswetten maaken, die tot eene betere tucht van 't Leger, en ten nutte van den Togt strekken.

11. De krygswedde van den Veldtheer, die over de Oorlogsmagt het Oppergebiedt voert, bestaat uit *tien duizent guldens* ter maandt; daarenboven, wanneer hy op een Togt en in 't Leger is, waar in hy veele onkosten moet doen, word hem voor elken grooten uittogt tot schenkaadje gegeeven *Veertig duizent guldens*.

12. Maar ook boven deze Maandt- of Jaarwedde word dien zelfden Veldtheer noch gegeeven eene groote somme geldts, meer dan een tonne-gouts bedraagende, opdat hy dat gebruike om heimelyk de raadtslagen der Vyanden, door dezen of geenen *Spion*, wiens dienst moet verborgen blyven, in den grondt te weeten en te doorzoeken; van welk geldt de Veldtheer niet gehouden is den *Staten* rekening te doen.

13. Verder is 't de pligt van den Stadthouder zorge te draagen, dat de Besluiten en Bevelen der *Algemeene Staten*, als ook van elke byzondere Provintie, uitgevoert en werkstellig gemaakt worden; voorts bedient hy zoodanige Ampten als hem als Stadthouder zyn aanbetrouwt: die wy in 't vervolg noch wat nader zullen inzien.

14. Evenwel is 'er van alle de Vereenigde Provintiën (tot nu toe) geen eenen en den zelven Stadthonder geweest; want in 't begin dezer Republyk hebben d' Oppersste Veldtheeren maar 't gebiedt gehad over de Provintiën van *Hollandt* en *Zeelandt*, van d' andere Provintiën waren andere Stadthouders gestelt: gelyk *Frieslandt* altoos zynen eigen en byzonderen Stadthouder heeft gehadt, mede uit het *Nassauwsche* bloet, die elkanderen in dien Tak tot op heden gevolgt zyn; terwyl de Provintie van *Groningen* en *Ommelanden* zich hier meest den tydt heeft bygevoegt; zoodat de Prinssen van *Oranje* vyf, en deze *Nassauwers* twee Provintiën als Stadthouders bestiert hebben; tot dat ook in HENRIK KASIMIER 't Stadthouderschap van *Frieslandt* in een *Erfstadthouderschap* is verwisselt, dat noch zoodanig by zynen doorluchtigen Zoonszoone, WILLEM KAREL HENRIK FRISO, bezeten word; waar toe *Groningen* nooit heeft konnen of willen verstaan, die dat hoog en aanzienlyk ampt, by versterf, altoos verkiesbaar houd, als nu vervolgens tot tweewerf toe gebleken is. Want hoewel alle de *Vereenigde Staten* een en het zelfde Opperhoofdt in den kryg moeten hebben, die over de ganssche Legermagt het hoogste gebiedt voert, zoo volgt het echter niet dat men dien ook daar voor in 't Landtbestier zou moeten erkennen; dewyl de bestelling van ieder Provintie niet zoo zeer strekt ten besten van 't gemeen Verbondt, als wel van elke Provintie in 't byzonder.

15. D' Eedt die de Stadthouder moet doen, behelst van gehoorzaamheit te zullen betoonen aan de *Staten Generaal*, als mede aan de *Staten* van ieder Provintie, tot wier Stadthouder hy is aangestelt, welke alle hy gehouden is naar behoren te gehoorzaamen.

16. Ook heeft de Stadthouder in alle de Provintiën, waar van hy Stadthouder geworden is, niet even veel magt en gezag. Want in zommige Provintiën is hem wat meer, in andere wat minder opgedraagen.

17. Maar nu moeten wy eens in 't algemeen zyn Gezag, ten aanzien van zyn ampt, gaan overweegen, ook ten opzichte van zyne goederen, die hy in deze of geene Provintie bezit, en waar over hy wat meerder en hooger recht als de Tytel heeft.

18. *Voorecrſt* dan heeft hy Amptshalven het recht van misdaaden te vergeeven, ofte magt om onnozelen en onschuldigen van halsstraffen te bevryden; ook wel, wanneer schuldigen, door veele omstandigheden, of ook op voorbeede van aanzienlyke Persoonen, eenigerwyze verschoonbaar zyn, hoewel het laatste luttel behoorde te gelden; welke magt gemeenlyk *het recht van Pardonneeren* of *van quytſcheldinge* word genoemt.

19. Daarenboven heeft hy byna in alle de Provintiën van zyn gebiedt de magt om alle groote *Waardigheden*, ampten en bedieningen te begeeven aan de zulken, die de *Staten* van elke Provintie genomineert hebben: maar die Nominatie bestaat in 't getal van drie, daar'er de Stadthouder een uit verkiest.

20. Zooveele als'er moeten gekoren worden uit den Adeldom, om de Ridderschap uit te maaken, welk het voornaamste Lidt is in de Vergaderinge van elke Provintie, worden ook van den Stadthouder, zynde 't Hoofdt van de Ridderschap in *Hollandt*, gekoren en aangestelt.

21. En het volgende moet niet minder geacht worden, namelyk, dat hy, byna in alle de Steden der Provintiën van zyn bestier, het recht heeft van alle jaar, op den gezetten tydt, de helft van de Magistraat, somwylen meer of minder naar voorvallende zaaken, te veranderen: want de Magistraat der Stadt benoemt alle jaaren een dubbelt getal van zoodanigen, als in de plaats moeten komen van die geenen, wier ampt door de Wetten bepaalt wordt; (dat te *Amsterdam* altoos maar op de Schepensbank heeft gezien, gelyk in meer andere *Hollandtsche* Steden.) Uit dat dubbel getal nu der benoemden word van den Stadthouder een enkel getal, naar zyn believen, gekoren.

22. Ook is hy d'Opperste President en het Hoofdt van de *Gerechtshoven*, zoo dat zyn Naam en Tytels in alle Afkondigingen en Plakkaaten voorgaan, en in 't hooft gestelt worden.

23. Verder is hy ook d'Opper-Gezagvoerder over alle Bosschen en Wildernissen, gelyk hy overzulks gemeenlyk *de groote Houtvester* word genaamt.

24. Desgelyks is hy d'Opperste *Curator*, of Bezorger der Akademie, met den eernaam van *Rector Magnificentissimus* uitgedrukt; zoo dat'er zonder zyne bewilliging en toestemminge geene niewe Wetten in mogen gemaakt worden.

25. Daar beneven heeft hy het recht om Gezanten te mogen stieren aan de *Uitheemschen*, doch alleen wegens zyne eige zaaken. Niettemin is hy ook gerechtigt om Gezanten, nopende zaaken van den Staat aan de *Vereenigden* afgevaardigt, in 't byzonder gehoor te geeven.

26. In de Vergaderingen der Algemeene en Byzondere *Staten* heeft hy geen ander gezag dan om raadt te geeven, of maar, als men spreekt, eene beradende, doch geene besluitende stem; waarom het de manier is geworden, dat de Pensionarissen en Presidenten van de *Staten*, die in den *Haage* zyn, alle dagen voor het uur als de Vergadering bestemt is, den Stadthouder aanspreeken, en zyn gevoelen vraagen over die dingen, die in beraadslaginge zullen komen.

27. Ook is hy een Scheidsman van openbaare en byzondere verschillen, die, of tusschen de *Staten* van eenige Provintiën, of tusschen Leden van de *Staten*, of tusschen de *Staten* en eenige ingezetenen zouden mogen ontstaan; 't geen ook genoegzaam in de Wetten der *Unie van Utrecht* is uitgedrukt.

28. Uit kracht van de Goederen die de Stadthouder bezit, heeft hy in zommige Provintiën eenige grooter magt: indien *Brabandt*, *Artoys*, en *Henegouwen* Provintiën waren van den *Vereenigden Staat*, zoude hy in de Vergaderinge dier Provintiën de voornaamste magt hebben, die heden Stadthouder der Vereenigde Provintiën is, (toen ter tydt was het FREDERIK HENRIK, Prinse van *Oranje* en *Nassau*, enz.) vermits de meeste Steden zyn eigen goedt zyn. Maar de *Spanjaart* bezit ze nu (in dien tydt, thans de Keizer) alle, weinige uitgezondert, die in *Brabandt* onder 't gebiedt der Vereenigde Provintiën zyn, en van de *Algemeene Staten* bestiert worden.

29. In *Hollandt*, en elders, bezit de Stadthouder ook zommige Steden, als *Leerdam*, *Yſſelſtein*, *Asperen*, *Heukelom*, *Buuren*, *Geertruidenberg*, en meer andere; maar vermits die Steden nooit het recht hebben gehad om Afgezondenen te stieren in de Vergaderinge der *Algemeene Staten*, of van de *Staten van Hollandt*, zoo heeft hy geen magt om op den naam van die in de Vergaderingen zyne stem, en gevoelen te verstaan te geeven.

30. Maar in *Zeelandt* (die na *Hollandt* de magtigste is (immers toen ter tydt was) van alle de Vereenigde Provintiën) is het met zyne zaak en magt heel anders gelegen: want dewyl de *Staten van Zeelandt* in hunne Vergaderingen *zeven Stemmen* hebben, zoo heeft de Stadthouder genoegzaam magt om'er *Drie* te geeven: omdat hy daar het Hoofdt is van den Adeldom, en dat hy alleen, of zelf, of door eenen Afgezondenen, alle d'andere Edelen uitgesloten zynde, de gansche Ridderschap vertoont, als *Markgraaf* van *Vlissingen* en *Ter Veere*, twee der voornaamste Steden van het Hooft-eilandt *Walcheren*; want deze twee Steden hebben het recht om Afgezondenen te stieren in de Vergaderinge der *Staten van Zeelandt*. De tegenwoordige regeerende Stadthouder (verstaa FREDERIK HENRIK) heeft de eerste en voornaamste Stem in de hoogste Vergaderingen van zoo eene magtige Provintie.

Nu staat het ons verder toe, om van de Geldtmiddelen en Inkomsten van dezen *Staat* te handelen, waar door de *Vereenigde Nederlanden* bestaan, en onderhouden worden. Want dezelve zyn verscheiden, waar van wy dan eene schetze (men gedenke van die tyden) hier zullen neêrstellen. V.

Voor eerst, in eene *Quote*, of ingewilligde *Schatting*, die ieder Vereenigde Provintie alle jaar, tot handthavinge en beschermminge der gemeene Zaake, opbrengt, die ook eene *Quotisatie* genaamt wordt. In de *Unie* van *Utrecht* was wel besloten (volgens het eerste Artykel) dat in alle en elke Provintie eene even groote Schattinge en Belastinge zoude geheven en opgebragt worden; maar d'Ervarendheit heeft geleert, dat zulks heel bezwaarlyk kon geschieden, gelyk 't ook onbillyk, ja onmogelyk was. Want, by voorbeeldt, dewyl in *Hollandt* het landt veel vruchtbaarder is dan in *Gelderlandt*, en de Verhuurder, zoowel als de Huurder, meer daar van trekt, is 't onbillyk geoordeelt, datmen in *Gelderlandt* jaarlyks zooveel schatting zoude opbrengen, als wel van gelyk getal Mergens, doch veel vruchtbaarder, in *Hollandt*. En deze verscheidenheit heeftmen ook in andere dingen moeten waarneemen en doen gelden. Dieshalven is het veel billyker en bequaamer geacht, by gemeene toestemminge, elke Provintie op eene zekere jaarlykſche *Quota* te stellen, grooter of kleiner, naar dat d'inkomsten van elke Provintie groot of klein gerekent wierden, en d'eene of d'andere nootzaake van de Provintie zulks vereischte. By voorbeeldt: als de Provintiën in 't gemeen moeten opbrengen *Hondert duizent Guldens*, brengt de Provintie van *Hollandt* alleen op *Zeven-en-vyftig duizent guldens*, omdat die de rykste van alle is. *Zeelandt Negen-* en *Frieslandt Elf duizent guldens*, want die zyn naast *Hollandt* de rykste, en het geene zy geeven komt nader by het *Hollandtsche* dan d'andere Provintiën, die met haar drieën de andere 23 duizent guldens uitmaaken. Die *Quota* eens voorgeschreven en vastgestelt, zoo mogen de *Staten* van ieder Provintie, naar hun welgevallen, en gelyk zy meenen dat met den staat hunner Provintie best overeen komt, dat geene werkstellig maaken, waar door, het zy door Tollen, Pachten, of andere bezwaarnissen, zoo veel geldt uit d'Ingezetenen word ingezamelt, als tot de betalinge der jaarlykse Schattinge van noden is. Dit is ook de grondt waar uit zoo veelerlei Pachten en openbaare Lasten in elke byzondere Provintie voortkomen. Verder is hier aan te merken, dat het geldt van deze jaarlykse Schattinge niet zoo zeer word gebragt in 't gemeene Generaliteits Komtoir, als het wel door de *Staten* van elke Provintie by *Assignatie* (gelyk zy gemeenlyk zeggen) aan die geenen uitgedeelt en gegeeven wordt, wien de *Vereenigde Staat* schuldig is: voorwaar een zeer nutbaar gebruik, naardien het geldt altydt meer af- dan toeneemt, als het dikwyls door veele en verscheide handen van deze en geene Ontfangers en Rentmeesters moet gaan.

Ten tweeden, in *Licenten* (want dus noemen zy het) ofte in die *Tollen*, die betaalt worden van de Waaren, die uit deze Provintiën in 's Vyandts landt, te water of te lande, gevoert worden. Want het is van 't begin af aan van deze Republyk goet gevonden, dat zulks zou toegelaaten worden, waar van daan die Tol *Licenta*, van 't Latynsch woordt *Licitum*, dat is, geoorloft, genoemt wordt. Voorts zyn'er, wegens de groote geldtsommen die deeze Tol opbrengt, in alle Havens en Frontierſteden der *Nederlanden* Tollenaars aangestelt, gemeenlyk *Licentmeesters*, *Kommyzen ter recherche*, *Konvoymeesters*, enz. genaamt, die eenige zoodanige waaren ontlaadende, voor dezelve zooveel eischen als'er in d'openbaare Wetten uitgedrukt, en toe gezet is. Nochtans, opdat dit stuk de gerustheit niet zou stooren en nadeelig zyn, en ter bevorderinge van de zaaken der Vereenigden zoude strekken, is'er een Wet gemaakt, verbiedende op lyfstraffe eenige Wapenen, of iet dat daar van afhangt, of gemeenschap mede heeft (gemeenlyk *Contrabande waaren* genoemt) naar 's Vyandts landt te voeren, onder welk een dekmantel het ook wezen mogte; gelyk zulks een gewoon gebruik in alle oorlogen is. Somtydts gebeurt het ook wel dat de Licenten, ten aanzien van 't uitvoeren van andere waaren, wechgenomen, of, gelyk zy gewoonlyk zeggen, gesloten worden;

den; namelyk, wanneer het kan ſtrekken ten voordeele van den *Vereenigden Staat*; gelyk wanneer de prys der eetwaaren, en andere nootwendigheden, onder de Vyanden heel hoog ſteigert, terwyl ze hier te Lande overvloedig zyn. Overzulks is de koophandel heel voordeelig, en in geenerlei wyze ſchadelyk, die de *Vereenigden* dus met de Vyanden doen en aanhouden.

Ten derden, in de belaſtinge op Brieven van Vrygeleî, of Paſpoorten van de *Vereenigden* geſtelt, die de zulken betaalen, die zich om hunne eige zaaken, voor eenen zekeren tydt, uit de *Nederlandtſche Spaanſche* Provintiën en Steden, in de Vereenigde Provintiën willen begeeven. Hier door komt ook veel geldts in, want voor ieder zoodanig een Brief word ten minſten omtrent *dartig guldens* betaalt. Onderwyle, opdat die vryheit, den Vyanden toegelaaten, de ruſte der Republyk niet zoude krenken, word zoodanig een Paſpoort zelden gegeeven aan de zulken, die eenige Ampten, 't zy in den oorlog, 't zy in de regeeringe, by de vyanden bekleeden: maar allen anderen word zoodanig een Paſpoort, hoewel voor niet langer dan drie maanden, verleent.

Ten vierden, in de *Contributiën* der Onzydigen: dat niet anders dan jaarlykſe Schattingen zyn, die ieder Dorp, tuſſchen de Grensſteden der *Vereenigden* en der Vyanden leggende, en voor beide de zyden open ſtaande, moet betaalen, opdat ze daar door van alle vyandtlykheden, als branden, plonderen, kneevelen, enz. zouden bevrydt zyn, en geruſt leeven. Deeze nu betaalen zooveel aan de *Vereenigden*, als de Koning van *Spanjen* en de Landtvoogdt van 't *Spaanſch Nederlandt* van hen vordert. Tot het ontfangen van deze Belaſtinge of Schattinge, zyn in de voornaamſte Frontierſteden der *Vereenigden* byzondere Ontfangers en Komtoiren aangeſtelt.

Ten vyfden, in de Accynſen, die in de Frontierſteden van *Brabandt* en *Vlaanderen*, dewelke voor de magt der *Vereenigden* hebben moeten buigen, van Wyn, Bier, en Zout; eindelyk van Huizen en Gronden, betaalt worden.

Ten zeſden, in den Buit die op de vyanden in den oorlog gemaakt wordt, waar uit een gedeelte aan de Republyk, als wy boven gezegt hebben, moet gegeeven worden.

Ten zevenden, in de Middelen van *Geldtſubſtidiën*, of *Onderſtantgelden*, zoodanig genoemt, omdat de Koningen of Prinſſen met de Vereenigde Provintiën verknocht, of in Verbondt getreeden, inzonderheit *Vrankryk* en *Engelandt* (men verſta in die tyden) zoodanig geldt den *Vereenigden* zenden tot onderſtant, om door middel van 't zelve den algemeenen vyandt, (toen *Spanjen*) des noodts zynde, te wederſtaan, of 't hoofdt te bieden. Want die Vorſten oordeelen wel te rechte, dat hoe de magt des Vyandts met meerder kracht van oorloge, door de *Nederlanderen*, meer geknakt en gebroken wordt, hoe zy tegen dien, door overwigt van Krygsmagt, beſtandiger zyn, en gelukkiger konnen oorlogen.

Alzoo houden de *Franſchen* noch hedendaags (verſta toen ter tydt) op hunne koſten, in het *Vereenigt Nederlandt*, *vier duizent Voetknechten*, en *twee hondert Paerden:* en de doorluchtigſte Republyk der *Venetianen*, na het Verbondt ingegaan in 't jaar 1622. moet alle maandt, zoolang het zelve met de *Spaanſchen* in oorlog is, aan deze Republyk geeven *vyftien duizent guldens*. Van de *Engelſchen* nu komen hedendaags, als met de Vyanden thans verzoent, zoodanige Onderſtantgelden niet in.

Ten achtſten, in het *Woekergeldt*, of de Renten: maar het Woekergeldt noemen wy hier geldt, het geen deeze Republyk van byzondere perſoonen goetwillig is toevertrouwt, op zoodanige voorwaarden, dat, als zy willen, hun de hooftſom met de intreſſen weder worden opgebragt; voorwaar toen een loffelyk gebruik, wenſchelyk dat het heden alomme ook konde ſtant grypen. Maar de intereſſen, die het landt hier van betaalt, zyn alle jaar *honderd guldens* voor 't gebruik eener Hooftſomme van *twee duizent gulden* voor een jaar; of vyf ten hondert, naar de gemeene rekeninge: dat vry veel van den hedendaagſen toeſtant verſcheelt. (Hoe nu echter dit opneemen van geldt door de Republyk, 't zy in 't algemeen, of in 't byzonder, voor een middel kan gerekent worden van 't beſtaan der Vereenigde Landtſchappen, laaten wy den Rekenkundigen over te oordeelen; vooral naardien men weet, en 't niet te loochenen zy, dat 'er niet ſchadelyker is geweeſt voor de meeſte Provintiën, dan het veelvuldig opneemen van zulke Penningen, als boven gemeldt; dat door d'Ondervindinge maar al te overtuigende, tot gevoelige ſmarte veeler Ingezetenen en Vreemden, wordt bewaarheit en beveſtigt.)

Over deze Middelen, uitgezondert die uit de Komtoiren van elke Provintie voortkomen, zoo om die te ontfangen, te bewaaren, en, naar het beſluit der *Vereenigde Staten*, uit te geeven, is een byzonderen Raadt geſtelt, die de *Generaliteits Rekenkamer* word genaamt; welken Raadt voornamelyk uit d'Afgezondenen van de Provintiën beſtaat.

Laat ons verder eens naſpeuren waar in de voornaamſte kracht tot beſcherminge van den *Vereenigden Staat*, zoo wel ten tyde van Oorlog als van Vrede; gelegen is: VI.

1. De voornaamſte kracht van deezen *Staat* beſtaat uit welgelege Binnenlandtſche Steden, en welgeſterkte Plaatzen, op en omtrent de Grenzen, die als een Ringmuur zyn om dezen Tuin; eindelyk in een welgeoefende Krygsmagt: maar buiten, in Verbonden, die met Uitheemſche verregelegene, of nabuurige Koningen of Volken zyn gemaakt. Nu ſtaat ons byzonderlyk en vooral van de Binnenlandtſche Sterkten te ſpreeken.

2. De Situatie of gelegenheit, tot beſcherminge dezer Provintiën dienende, tegens alle gewelt des Oorlogs; en tot behoudt of beveiliging van den Koophandel, en vermeerderinge zoo van de gemeene als byzondere Middelen, beſtaat in de veelheit van bequaame ſcheepryke Binnenlandtſche Wateren, Rivieren, en Zeehavens, ja in de Zee zelve, die, volgens het Spreekwoordt, van Godt als een Bolwerk voor de *Vereenigde Nederlanden* ſchynt gemaakt te wezen, waarom de *Nederlanders*, als Bouwers van haar, niets ſpaaren tot haare bevrydinge en veiligheit; gelyk zy, in 't begin en de grondveſting van den *Vereenigden Staat*, op hunne Penningen of Medaliën hebben doen ſlaan: *Die Meeſter is ter zee, is meeſter te lande.*

De *Spanjaarts* ſchynen in 't begin van deze oorlogen (altoos gedenke men dat dit in den oorlog met *Spanjen* geſchreven is) niet genoeg in acht genomen te hebben, dat indien de Zee van de *Vereenigden* ware weêhgenomen en als toegeſloten, alle hunne dingen met der haaſt moſten te gronde gaan, en te niet loopen. Maar hedendaags, voorzigtiger geworden zynde, en met ervarentheit geleert hebbende, ſchynenze hunne voornaamſte magt aan te wenden om de Scheepvaart, en Koophandel der *Nederlanderen* te beletten en te belemmeren; waar tegen de *Vereenigde Nederlanders* zich genoegzaam voorzien hebben. Behalven de Zee, maaken de zeer ſchoone Rivieren, als de *Maas*, de *Rhyn*, en d'*Yſſel*, de Provintiën van dit gebiedt byna ongenaakbaar; waar toe ook de Wet veel helpt, die in den *Vereenigden Staat* zeer nauw onderhouden wordt, die ſtiptelyk bepaalt; dat het recht van gevangenen los te laaten, geen plaats heeft omtrent die vyanden, die op deeze openbaare Rivieren, of haare in- of uitwateringen, gevangen worden; maar zoodanige worden dadelyk met de doodt geſtraft: en, door die ingejaagde vreeze, worden die Rivieren minder van vyandtlyke ſtroopen en uitvallen gequelt.

3. De geſterkte Steden en Veſtingen zyn gelegen op de grenzen van deze Provintiën, niet alleen in *Brabandt*, *Vlaanderen*, *Gelderlandt*, en *Frieslandt*, maar zelfs op den *Duitſchen* bodem, gelyk *Rhynberk*, *Wezel*, nevens andere Steden, Kaſteelen, of Veſtingen der *Vereenigden*, die naar *Kleef* en den *Opper-Rhyn* zich heene ſtrekken. Maar opdat het minder verwonderenswaardig ſchyne, en een iegelyk de reden verſta waarom het Verbondt, dat de *Vereenigde* Republyk heeft met den Keizer, en de *Duitſche* Vorſten, door het bezetten van deze Steden (zynde eenigzins Leden van het *Roomſche* Ryk) niet geſchonden of gebroken is, zoo moetenwe den grondt en de gelegentheit dezer zaake wat nader gaan inzien.

4. De oorlog tuſſchen de *Spanjaarts* en de *Vereenigde Nederlanders* opgekomen zynde, hebben de *Vereenigden* veele Steden van den Keizer, den Hertog van *Kleef*, en den Biſſchop van *Keulen*, door gewelt van wapenen, onder hunne Heerſchappye gebragt, ja, dat meer is, op de Grenzen van het Ryk verſcheide Sterkten en Veſtingen doen bouwen. Overzulks zyn daar over veele en zwaare krakeelen, tuſſchen den Keizer en de Vorſten van *Kleef* en *Keulen* met de *Vereenigde Staten*, gerezen, of zulks geoorloft of billyk was: Zy, wier Steden en Landen ingenomen waren, worpen voor:

1. *Dat zy Vrienden waren met de Vereenigde Nederlanders, en datmen dieshalven hen, of hunne Landen niet behoorde vyandtlyk te handelen, en hun ten minſten behoorde te geeven, en ſchuldig was, het recht van Neuteraliteit of Onzydigheit, in den oorlog der Spanjaarden en de Nederlanderen.*

2. *Dat niemant vermogt, indien hy vroom en rechtvaardig was, de Heerſchappye van een anders goedt te aanvaarden; en dat alleen de goederen, die niemants zyn, blyven voor de inneemers.*

3. *Dat zy ten minſten voor 't verweldigen van hunnen grondt, 't bouwen van Sterkten op dien, en 't verzekeren van Veſtingen hun toebehoorende, het recht van Vryheit*, verſta *van onbelaſtinge, behoorden te genieten.*

4. *Dat de Spanjaart wel eerſt, maar met geen recht, zulks gepoogt hadde te beſtaan, doch dat daarom de Vereenigden niet behoorden dien onrechtvaardigen voorgang der Spanjaarden na te volgen.*

Daar tegen verdedigden de *Vereenigde Staten* hunne zaaken weêr heel hevig.

1. *Dat zy deze Nabuuren heel geerne voor Vrienden erkenden, maar dat de vriendtſchap niet wierd gequetſt, wanneer van hun, gebuuren zynde, eene onſchadelyke, of onnadeelige weldaadt begeert*

geert en genomen wierde; verder dat zy met die opgebouwde Sterkten, en ingenomen Steden niet anders voorhadden dan de handthavinge van hunnen Staat, en verhoedinge van de ſchade hunner Nabuuren.

2. *Dat zy wel bekenden dat deze Steden behoorden te genieten het recht van Neuteraliteit, maar dat zy, naardien de Spanjaarts (vyanden van den Vereenigden Staat) dezelve eerſt hebbende getracht in te neemen, of nu al bereids bemagtigt, genoodzaakt waren dezelve met gewapender handt aan te taſten en te verzekeren.*

3 *Dat van hen niet wierd aangevat de Heerſchappye van een anders goedt, maar dat alles geheel bleef aan de Heeren, het Gebiedt, de Voorrechten, de Rechtsmagt, en voorts 't geen daar van afhangt, en zy deze Steden of Sterkten door hunne Bezettingen maar verzekerden voor alle vyandtlyke inbreuken der Spanjaarden, als wetende dat de Eigenaars der zelve niet beſtandig of magtig genoeg waren om haar te konnen of te willen verdedigen. Dat derhalven die Steden zoo zeer niet haare Heeren en Eigenaars, door gewelt van wapenen der Vereenigden, wierden ontrukt, of vervreemdt, als wel door 't openbaar gewelt, of heimelyke liſten der Spanjaarden geſchiedde.*

5. Boven dien beweerden de *Staten*, ook niet buiten reden, zulks hun geoorloft en in hunne magt te wezen. Want, gelyk in het burgerlyk recht der *Romeinen* d'aanſpraak der Wet van *Aquilia* ophoudt, wanneer iemant, om den brandt van zyn huis af te weeren, zyn Buurmans huis, daar de brandt in is, onder de voet haalt opdat het vuur ook op zyn huis geen vat kryge: alzoo mogen die met meerder recht, ten beſten van Volken en Prinſſen, als zy van eenen magtigen vyandt, door het Gebiedt van een ander nabuurig Vorſt, een groot gevaar vreezen, op die Steden en Sterkten van hunne nabuurige Prinſſen, die, of onmagtig zyn, of met recht verdacht, aanvallen, en haar, door hunne Bezettingen, verzekeren.

6. De *Vereenigde Staten* zyn ook, onaangezien het ſtrydig gevoelen hunner Nabuuren, by hun billyk beſluit gebleven. En dus is 't gebeurt dat zy door de zyde, of van die zwakken, of van die achteloozen, of van hen, die, onder het dekzel en den naam van *Neuteraliteit*, gelyk zy 't noemden, de Provintiën der *Vereenigden* (die zich tot *Hoogduitſchlandt* toe uitſtrekten) heimelyke laagen leiden, tegen den wenſch der *Spaanjaarden*, veiliger zyn geweeſt.

7. In de Grensſteden zyn, behalven eene genoegzaame Bezettinge, twee Magazynen of Voorraadthuizen, een van Krygstuig, en een van Leeftogt, die nootwendig tot onderhoudt van 't leven vereiſcht wordt.

8. Over de Krygsbezetting heeft het gezag de *Gouverneur*, of de geene, dienmen gemeenlyk den *Kommandeur* noemt. De naam van *Kommandeur* gebruiken die geenen, die Overſten zyn van kleine Frontierſteden, maar *Gouverneurs* worden die geenen genaamt, die over grooter Steden, tot haare beſcherminge, geſtelt zyn. Maar, tot verzekeringe van zoodanige Steden, is bevolen, dat de Sleutels der Poorten eensdeels zullen zyn in bewaringe van den Overſten, en andersdeels in handen der Burgermeeſteren: ook is de magt van de Krygsluiden en de Stadt geheel verſcheiden, zoodat de Krygsoverſten over de Burgers, en de Stadtsrechters over de Soldaaten geen recht hebben van vonniſſen; naardien deze ſchifting een tweederlei rechtbank ſtelt.

9. De Krygsmagt dezer Provintiën beſtaat uit verſcheide Natiën, zoo Uitlanders, als Inboorlingen. Maar het getal der Uitlandtſche Soldaaten is veel grooter als van d'Inboorlingen, omdat de onderdaanen der *Vereenigden*, die van kleine middelen zyn, zich liever begeeven op verre gelegene Togten, als in den Oorlog te lande. Echter behoeft niemant daarom te denken, dat dezen *Staat* minder verzekert zy, omdat ze meeſt ſchynt te ſteunen op de magt van Uitheemſche Soldaaten: want d'Uitlandtſche Soldaaten zyn hier niet van een Volk, maar van verſcheide Volken, als van *Duitſchen*, *Franſchen*, *Engelſchen*, en *Schotten*, welke Volken, gemeenlyk van verſcheiden inborſt en voornemens zynde, en grooten yverzugt tegens elkanderen voedende, niet ligt teffens zullen t'zamenſpannen, om de ruſte dezer Republyk te ſtooren of om te keeren. Dit is ook de reden waarom in alle groote Grensſteden krygsbezetringen, niet van eene, maar van verſcheide Natiën gelegt en t'zamengevoegt worden.

10. Het getal der Soldaaten in 's Landts dienſt, word hedendaags (verſta in dien ſcherpen Oorlogstydt) gerekent op *hondert-duizent:* yder Kompagnie op *hondert* koppen, eenige weinige uitgezondert, waar in men ook een grooter, ofte minder getal vindt: de Regimenten beſtaan uit achr, negen, tien, en ſomtydrs twaalf Kompagniën; waar over een Kolonel gebiedt.

11. De Soldaaten zyn eensdeels Ruiters, andersdeels Voetknechten, maar daar zyn veel minder Ruiters dan Voetknechten, omdat in dezen Kryg, die meer beſtaat in Steden te belegeren als in Veldtſlagen te doen, de Ruiters minder te pas komen.

Ook zyn 'er tweederlei ſlach van Ruiters, daar zommige van, wegens de verſcheidenheit van Wapenen, *Kuraſſiers*, zommige *Harquebuziers* genoemt worden. Maar de *Lanciers*, of Speerruiters, dewyl zy van weinig nut en dienſt waren, zyn voorlange afgeſchaft en in ongebruik geraakt. (Van *Dragonders*, die te paerdt en te voet dienen, ſchynt men in dien tydt onzer Voorvaderen noch niet geweeten te hebben; immers men vindtze noch hier, noch in onze Hiſtoriën genoemt.) De Ruitety moet Paerden hebben van geen kleinder hoogte als van vyftien groote mans handtpalmen, de maat neemende van het onderſte van den voorſten voet, met eene kromme buiging tot het opperſte van het ſchouderbladt toe. De Voetknechten zyn zommige *Piekeniers*, zommige *Muskettiers*, echter zyn 'er meer van het laatſte, dan van het eerſte ſlach, omdat zy in 't aanvallen en 't ſtormen beſt te paſſe komen. (Om deze reden zyn vermoedelyk de Piekeniers hedendaags geheel, of byna geheel, afgeſchaft, dewyl al de Muskettiers, of liever Schutters, behalven hun gewoon zydgeweer, met *Bajonnetten* zyn voorzien, die zy op de trompen hunner Snaphaanen (want Lontroers heeftmen niet meer) vaſt ſchroeven, daar zy, behalven datze hun niet belemmeren in 't laaden en ſchieten, veel gemakkelyker dat geene meê konnen verrigten, dat voortyds door de pieken wierd uitgevoert. Deze nu zyn, onder de ganſche *Nederlandtſche* Krygsmagt, in *Granadiers*, die, nevens hun ſchieten, ook Handtgranaaten, vooral in het beſtormen, onder de vyanden werpen, en *Snaphaanen*, zoo geheeten omdat ze alleen een Snaphaan voeren, verdeelt.)

12. Een Voetknecht heeft alle maandt (verſta lange maanden van zes weeken) tot zyn bezoldinge elf van onze guldens (thans maar acht guldens acht ſtuivers, of een Goutgulden 's weeks; doch dan blyft 'er alle maandt twee guldens zeſtien ſtuivers voor de *Monteering*, dat is, hunne ganſche kledinge van den hoofde tot de voeten, ſtaan, die ten minſten alle twee jaaren verniewt word; dat een treffelyk gebruik is, en een groot aanzien aan de Krygsmagt geeft, doch in voorige tyden niet in zwang gaande, komt de roenmalige en hedendaagſche bezoldinge omtrent op het zelfde uit.) Een Ruiter trekt (of trok toen ter tydt) dertig van onze guldens; hedendaags ook omtrent zooveel. Een Voetknecht ontfangt gewoonlyk alle week een deel van zyn Soldye, maar een Ruiter alle maandt. Verder, de Bezolding word den geenen prompt genoeg betaalt, die op de koſten van de *Vereenigden* dienen; maar zoo ſtipt niet die op de hulpkoſten der *Franſchen* in dienſt zyn, vermits dat geldt gemeenlyk langzaamer aankomt.

13. Maar het zal niet ondienſtig zyn aan te wyzen de manier, die in de *Vereenigde Nederlanden* doorgegaan is, waar door zy, alhoewel het gemeene Komtoir byna uitgeput is, of berooit wordt, nochtans alle week en maandt meeſt aan alle Soldaaten hunne ſoldyen betaalen. Namelyk, daar zyn geſtelt en geordineert eenige luiden, die van het Krygsgeldt in te vorderen, en door 't beſluit en believen van de *Staten* dat te ontfangen, gemeenlyk *Solliciteurs* (doch in *Frieslandt* Schryvers) genoemt worden: ieder Kompagnie kieſt voor haar zoodanig eenen, (maar in *Frieslandt* is 't als een bediening by de Heeren *Gedeputeerde Staten* te vergeeven, met een vaſt geldtgewin van vyf, of meer, ten hondert) die ook ernſtelyk ter invorderinge der vervalle Ordonnantiën aanhoudt, opdat de verſchuldigde Soldye betaalt worde: wanneer zulks nu niet aanſtondts, wegens gebrek, aan 't Komtoir kan verkregen worden, bezorgt en verſchaft de *Solliciteur*, of door zyn eigen middelen, of door opgenomen geldt van anderen, dat de ſoldye alle week ofte maandt gedurig betaalt wordt: om dit nu te doen, worden de gedachte *Solliciteurs* door hoope van groote en zekere winſt gedreven; want voor hondert verſchote en verſtrekte guldens, trekken de *Solliciteurs* (voor intereſt) ſomtydts vyf-en-twintig guldens, ſomtydts een grooter of kleiner ſom, naar de Komtoiren zyn, daar deze of geene Benden op ſtaan ter betalinge; ook naar zy den Officieren in tyden van verlegentheit, of vertrek naar het veldt, (zulks dan waagende op hun leven) merkelyke ſommen vooruit ſchieten; want anders is 'er by de meeſte Provintiën in voorzien, datze niet meer dan vyf of zes ten hondert mogen trekken van 't geen de Overſten der Benden van de *Staten* moeten hebben, en dit word eindelyk zeker betaalt. Ryke luiden dan betrouwen den *Solliciteuren* hun geldt, trekkende maar gewoone intereſſen, en zyn verzekert (ten zy by feilinge van den *Solliciteur*, daar al veele voorbeelden van zyn) dat zy eindelyk, wanneer de Soldye van de *Staten* zal betaalt zyn, de hoofdſom met het verloopen gewin zullen weder krygen. Maar gelyk door deze wyze van handelinge de Soldaat zyne bezolding niet derft, zoo ziermen ook doorgaans dat de Overſten der Krygsbenden onder hunne Vaandelen zooveel Soldaaten niet hebben als zy behoorden, en hunne monſterrollen medebrengen: want het geene zy aan de *Solliciteurs* moeten betaalen, oordeelen zy door Mortepaijen, of Soldaaten ter quader trouwe op de monſterrolle geſtelt, en daar op ook by oogluikinge, of anderszins goet gedaan, te mogen vinden; dat zekerlyk eene groote

groote verzwakkinge in de krygsmagt, en eene zwaare misrekeninge in haar getal veroorzaakt. Behalven de gewoone ſoldye, geniet ook een Soldaat, in de Frontierſteden, vrye huisveſting, of inlegering; want hier toe zyn de Burgers en Ingezetenen van de Stadt gehouden: Echter worden aan deze uit dien hoofde voor elke Soldaat, uit 's Landts gemeene Komtoir, betaalt zes ſtuivers; en word dit geldt gemeenlyk *Servysgeldt* genoemt.

14. Indien (by ongeval) de Steden van den vyandt belegert zyn, en 't gewoone Geldt ontbreekt, waar mede den Soldaat de ſoldye betaalt wordt, zoo plagten zy Koper- of Tinne- of Leere- ſomtydts ook Papiere-geldt te ſlaan (welk laatſte in de belegeringe van Leiden is geſchiedt, dat dikwyls noch in de Muntkabinetten der Liefhebberen te zien is) en word de prys daar op van de Magiſtraat geſtelt, verre te boven gaande de waardye of 't Alloy der ſtoffe daar deze niewe Munt van gemaakt word; (het geen ook in veele andere Landen, als bekent is, geſchiedt.) Ondertuſſchen laat de Soldaat zich hier mede geerne voldoen, omdat'er, als de Stadt ontzet, of over is, een buitengewoone Rentmeeſter van de *Vereenigde Staten* word geſtelt, die voor dat niewe geldt, dat byna van geen alloy is, wedergeeft geldt dat gangbaar en van rechtmaatige waardye is.

15. In het Leger en den uittogt is 't ook goet gevonden, ten beſten van de Soldaaten, dat alle koopwaaren zouden vry zyn van alle Veergeldt, Tollen, en Schattingen; dat dan gemeenlyk *Vryleger* word genaamt.

16. Ook wordt de Leeftogt in belegerde Steden, behalven de gewoone ſoldye, uit d'openbaare Voorraadthuizen of Magazynen, om niet, onder de Soldaaten uitgedeelt.

17. Gemeene gevangen Soldaaten, of Onderofficiers worden, wanneer het losgeldt betaalt is, ten wederzyden los gelaaten; naar een Verdrag, gemeenlyk een *Kartél* genaamt, met de vyanden gemaakt. Over den prys nu van gevangenen te ſlaaken, is tuſſchen de *Spanjaarts* en *Vereenigden* beſproken, dat die niet gaat boven een maandt gagie van elken gevangen. Maar met de Burgers wordt anders gehandelt; want deze zyn gehouden zooveel te betaalen als de vyanden eiſchen, of zy moeten in den ſtank der gevangeniſſe zoolang blyven zitten, tot dat'er eene algemeene Verloſſinge van de gevangenen word geſtelt, dat ſomwylen eens, ſomwylen tweemaal 's jaars geſchiedt. Nochtans zyn in dezen *Nederlandtſchen* Oorlog de Vrouwen en Kinderen, niet boven de twaalf jaaren oudt, vry van gevangen te worden.

18. Diervoegen is 't gelegen met de gewoone Soldaaten: maar, by dringenden noodt, en 't ſchielyk opryzen van een zorgelyk gevaar, worden'er wel buitengewoone Soldaaten aangenomen, gemeenlyk *Waartgelders* genaamt, zynde even de zelfde die d'Oude Romeinen *Haſtigi* noemden. Deze worden maar voor eenen zekeren tydt aangenomen; en, opdatze te graager zouden zyn om zich in den Krygsdienſt te begeeven, word hun eene dagelykſche bezolding van *tien ſtuivers* toegeleit. Maar dewyl'er veele, door de hoope van zoo groot eene ſoldye aangelokt, de gewoone Oorlogsbenden wel plagten te verlaaten, en liever de Vaandelen van de niewe volgden, is goet gevonden de Kompagniën der Burgeren (waar in hier de meeſte Steden doorgaans zyn verdeelt) in plaats van deze verniewde *Haſtigi* te ſtellen, en hun op Togten, mits oude en geoefende Soldaaten by zich neemende, de zorge en bezettinge der Grensſteden te beveelen.

19 Alle Soldaaten in het Leger en de Frontierſteden, zyn het Gezag van den Krygsraadt onderworpen: die in 't Leger beſtaat uit den Opperſten Veldtheer, of den Veldtmaarſchalk, en de Hooge Officieren van ieder Regiment: in de Frontierſteden uit den hoogſten Overſten, of Gouverneur, en d'andere Kapiteinen die daar in bezetting leggen. Deze ſpreeken het recht naar de wyze die hun van de *Vereenigde Staten* is voorgeſchreven, die gemeenlyk d'Artykelbrief word genaamt, en gedrukt, met verſcheide Aantekeningen ter verklaringe, te vinden is.

20. Volgens dien worden meeſt alle miſdaaden van de Soldaaten dootwaardig geacht.

21. Een Scheepsſoldaat, die men op Zee gebruikt, gemeenlyk een *Mariner* geheeten, heeft alle maandt *acht guldens* gagie, en daar boven de vrye koſt: want de Kapitein moet de Scheepsſoldaaten en 't Bootsvolk den koſt bezorgen, krygende voor ieder man, uit het gemeene Landtskomtoir, *zes ſtuivers* daags.

22. Verder, het recht van gewoone verloſſinge der gevangenen heeft in dezen oorlog ter Zee geen plaats; ja, in 't begin deezer Beroerten hadde niemant het voordeel van gevangkenis, maar zooveel als'er in handen der vyanden vielen, wierden aanſtondts handen en voeten t'zamen gebonden, en in Zee verdronken; dat van de onzen ook vervolgens met gelyke munt betaalt wierd. Maar dewyl dit wangebruik aan beide zyden al te wreedt en te onmenſchelyk ſcheen, is'er beraamt de gevangenis plaats te geeven, maar niet de gewoone loſſinge. D'oorzaak van die manier onder de *Spanjaarts* is deze, datze toeleiden dat d'Onderdaanen der *Vereenigden*, uit vreeze voor eene lange en zwaare gevangkenis, van de Vaarten en den Zeekryg, waar in hier de voornaamſte hanteering beſtaat, een afſchrik zouden krygen: maar de reden waarom ook zulks den *Vereenigden* behaagt, is deze, dat zy oordeelden dat die geenen, met meerder kloekmoedigheit de Schepen en zichzelven zouden beſchermen, die zulk eene droevige gevangkenis gedurig voor hunne oogen zagen.

VII. Nu komt het ter ſnee dat wy ook van de Verbonden ſpreeken die de *Vereenigde Staat* met Uitlandtſche Vorſten maakt; hoewel die in den loop der tyden zeer konnen veranderen, en inderdaadt verandert zyn, na den tydt dat Prins *Frederik Henrik*, als Stadthouder en Opperveldtheer, over dien het hoogſte bewint hadde; wanneer het volgende, over het gedachte ſtuk, ontworpen en aangetekent is. Echter, naardien 't een *Nederlander* voegt ook niet geheel een vreemdeling van die tyden te zyn, en dit werk ſtrekt om d'oude en niewe gebeurteniſſen, nevens den ouden en verderen toeſtant der zaaken te ontvouwen, zal 't niemant met reden konnen wraaken, dat wy d'Aanmerkingen hier over, ſchoon op die tyden ſlaande, hier inlaſſen; gelyk dan de Schryver van het *Intereſt van Hollandt*, en van meer andere op dien voet geſchoeide Schriften, hier omtrent, ten zynen tyde, vryborſtig zyne meeninge heeft geuitt, daar thans 't ganſche beleit van den *Staat* rechtdraadts tegen aanloopt, en vermoedelyk lang tegen aan zal zoopen: waaruit, in 't voorby gaan, blykt, hoe weinig ſtaat men voor de Nakomelingſchap op zulke *Staatregelen*, of zoo genaamde *Heilzaame Gronden* kan maaken; dewyl 't algemeen belang van den *Staat*, de *Vryheit*, wel altoos het zelfde blyft, maar byzondere belangen tot behoudinge van dat dierbaar Juweel, gelyk de menſchen zelfs, geheel en al konnen veranderen, waar toe geen ander bewys dan dat van ons Gemeenebeſte zelf van noden is.

1. Straks geſproken zynde van de krachten waar op de Republyk der *Vereenigden* t'huis ſteunt, is'er overig dat wy d'Uitlandtſche mede gaan inzien en overweegen. Deze zyn de Verbonden, met andere Naburige of vergelegene Volkeren gemaakt, of om den gemeenen vyandt te ſluiten, of om den koophandel te beter en zekerder te handthaaven.

2. De *Vereenigde Nederlanders* bewaaren die Verbonden, of door Zaakvoerders, gemeenlyk *Agenten* of *Rezidenten* genaamt, of door gewoone, ook wel ongewoone, Gezanten, naar de gebruikelyke taal *Ordinare* en *Extraordinare Ambaſſadeurs* geheeten. Een Gezant heeft (had toen ter tydt) 's jaars eene wedde van *tien duizent guldens:* maar de Gezant by den Turkſchen Keizer of Grooten Heer, te *Konſtantinopelen*, trekt een gagie van *twaalf duizent guldens*, om de groote eere en ſtatie van zyn Gezantſchap, onder die eergierige en hooghartige Natie meeſt geacht, te handthaaven en op te houden: (welk beide inkomſten vermoedelyk nu ter tydt ook al veel verandert, en, naar de geſteltenis der Hoven daar zy worden heene gezonden, vermeerdert zullen zyn.) Doch laat ons nu de Verbonden zelfs in 't byzonder gaan inzien.

3. Met den Keizer van 't *Duitſche* Ryk hebben zy (hadden zy toen) zoo zeer geen Verbondt, als wel eene tot noch toe onderhoude Vriendtſchap. Ondertuſſchen zyn'er zommigen die meenen, dat die meer in den ſchyn, dan in der waarheit beſtaat; want het is zeker dat de Keizer in onze en onzer Voorouderen tyden, den *Spaanjaarden*, als zy in *Nederlandt* verlegen waren, dikwyls is te hulp gekomen: zoo haaſt nu deze hulp by de *Spanjaarts* was, ſcheenen de *Duitſchers* in dienſt, en onder den Eedt der *Spaanſche* krygsmagt te wezen. Deze zelve kunſtgreep nu verwytmen den *Staten*, in 't zenden hunner Hulpbenden tot ſteunſel der *Gereformeerden* in *Vrankryk*, en der verlegene *Proteſtantſche* Vorſten in *Duitſchlandt*, gebruikt te hebben.

Nu is 't geen wonder, of men heeft geen ongelyk te vermoeden, dat alle de Keizers van het *Ooſtenrykſche* bloet den Koningen van *Spanjen*, als met hen van 't zelfde Geſlachte, altydt gunſtiger zyn geweeſt, en noch zyn, als de zaaken der *Vereenigde Nederlanderez:* Naardien de Keizer eertydts door een Gezantſchap de *Staten* des *Vereenigden Nederlandts* verzogt heeft, dat zy toch, gelyk oudtydts, zyne Prinſſen, Leden, en Vaſſalen (als zy die gemeenlyk noemen) van zyn gebiedt wilden zyn, dat is, als Leenmannen onder hem ſtaan: waarom hy in de Brieven aan de *Vereenigde Staten* geſchreven, altydt onder hunne Titulen, dit Formulier heeft gebruikt: *Aan onze getrouwe en beminde.*

Maar van dat gevoelen zyn de *Vereenigde Staten* zoo verre vervreemt, datze zulke Brieven, met zoo een opſchrift, geoordeelt hebben den Keizer, ongeopent, weder te zenden; daar by doende, dat zy een ganſch Oppermagtig gebiedt hadden, en de *Nederlandtſche* Prinſſen (Hertogen of Graven) in wier plaatze zy gevolgt waren, nimmer aan Keizers, of hun gebiedt, eenen Eedt van getrouwigheit gedaan hadden. Ondertuſſchen hebben de *Vereenigde Staten*

in het Hof van den Keizer altydt eenen Zaakvoerder, of *Agent*, tot waarneeminge hunner zaaken; en tuſſchen de wederzydſche Onderdaanen worden tot noch toe onderlinge koopmanſchappen gedreven, en andere onderhandelingen, den vrienden betamelyk, gehouden.

4. Die het nu met den Keizer houden, zeggen, dat de *Vereenigde Staten* met de *Proteſtantſche* Vorſten van *Duitſchlandt* Verbonden hebben gemaakt, om malkanderen te helpen; 't geen zy met openbaare Schriften hun hebben verweeten; en mogelyk zyn de meeſte dingen wel waar die 'er in worden aangehaalt. Want dewyl de Keizer, in voorgaande jaaren, niet anders had voorgenomen, dan, met eene ſtrenge heerſchappy, de ganſche Vryheit van *Duitſchlandt* te onderdrukken; en dat, *Hoogduitſchlandt* onder het jok van eene zeer elendige ſlavernye gebragt zynde, dan ligtelyk *Nederlandt* kon beſprongen en overmeeſtert worden; zoo hebben de *Vereenigden* het niet ongeraaden gevonden, dewyl zy bemerkten dat hunne Vryheit ook allengs en heimelyk, door het verdrukken der *Proteſtantſche* Vorſten, ondermynt en gekrenkt wierdt, de zaaken dier Vorſten, als hun mede reeds van verre betreffende, en met wien zy mogelyk in 't vervolg een gelyk lot zouden deelen, zich aan te trekken.

5. Maar de *Hanſeatiſche* Steden hebben ook, wegens den gemeenen Koophandel, voor nu omtrent twee honderd jaaren, met de *Staten* des *Vereenigden Nederlandts* een verbondt gemaakt; ja ook treffelyke Steden van *Hollandt* en *Zeelandt* zyn deelen en leden geworden van de Hanſeatiſche- of Hanſe-Steden, als *Amſterdam*, *Middelburg*, *Dordrecht*, *Stavoren*, en andere. Hedendaags word noch van beide zyden in dat Verbondt volhardt: ja, dat meer is, het is in voorgaande Jaaren, als 1614. 1615. en 1616. veel nauwer bepaalt, waar door zich de *Vereenigde Staten* verbonden hebben, om alle billyke zaaken der Hanſeatiſche Steden te verdedigen: welke daadt de Keizer zoo qualyk heeft genomen, dat hy meende datmen de Hanſeatiſche Steden moſt beſchuldigen van verraadt en *Crimen Læſe Majeſtatis* tegen zyn gebiedt. Maar deze hebben door veele Gezanten eindelyk bewezen, dat zy voortydts het recht gehad hadden van zoodanige Verbonden te mogen ſluiten en ingaan, zonder in deezen het gezag van den Keizer, en zyne toeſtemminge te kennen.

6. Het Verbondt met den Koning van *Denemarken* aangegaan, behelſt bykans niet anders, dan eene onderlinge vryheit van Koophandel. Ondertuſſchen zyn'er, om die groote en in voorgaande Jaaren zeer verhoogde Tollen, die in de Zondt van de *Nederlandtſche* Koopluiden en Schippers geëiſcht worden, dikwyls Gezanten van de *Vereenigde Staten* geſchikt, om over d'onbillykheit dier bezwaarniſſen te klaagen, en ze, ware het mogelyk, te matigen, dat ſomwyl van geen, ſomtydts van eenige vrucht is geweeſt. Nochtans is dit Verbondt aan beide zyden zeer nootzakelyk en nut, dewyl de *Vereenigde Staten* de Zondt niet konnen miſſen, vermits de waaren der *Nederlanderen*, door deze Zee-engte, langs de ganſche Noordtkuſt moeten gevoert worden; en ook omdat *Denemarken* overvloedt zoo van ſcheeps- als ander nodig hout kan verſchaffen, daar 't *Nederlandt* aan ontbreekt. Daar benevens, vermits de *Deenen* veele dingen ontbreeken, waar van in 't *Vereenigt Nederlandt* overvloedt is, konnen zy den Koophandel met d'ingezetenen dezer Landen niet ontbeeren.

7. Tuſſchen de Koning van *Polen* en de Republyk is ook een Verbondt gemaakt, uit inzigt van den Koophandel, voornamelyk van Koren, het welk van daar overvloedig hier naar toe word gevoert; en dat Verbondt is niet zonder groote klagten onderhouden, meeſtendeels, omdat in de voorige Jaaren niewe Tollen in *Pruiſſen* en andere plaatzen zyn ingevoert, die de *Nederlandtſche* Koopluiden zoo ondraaglyk vonden, dat ze een beſluit begonden te maaken om deze Vaart te ſtaaken, en uit *Muskoviën* of andere Geweſten de Graanen te haalen. By die gelegentheit nu is in de Vergaderingen van de *Staten van Hollandt* beſtemt, om een Verbondt van veele jaaren met den Grootvorſt van *Muskoviën* over het Koren te maaken, en dat 'er dieshalvèn Gezanten zouden worden gezonden, gevolmagtigt om met hem hier over te verdraagen, ten ware de niewe bezwaringe van Tollen in *Pruiſſen* wechgenomen wierde. Opdat nu hun voorneemen niet ydel mogt ſchynen, moetmen weeten, dat de Boeren en Akkerlieden in *Muskoviën* niet verſcheelen van ſlaaven, dewyl de Vorſt zich de volle magt aanmatigt over de byzondere goederen zyner onderdaanen, waar van daan het komt, dat zy niet meer trachten te verkrygen als de nootzakelykheit ſlechts voor het leven vereiſcht: uit dat inzigt word daar de Landtbouwinge verzuimt, zoodat 'er geen meer Koren, alhoewel op groote akkers, waſt en voortkomt als 'er alle jaaren door d'Inwoonderen gebruikt wordt. Overzulks wilden de *Hollanders* den Grootvorſt, op hoope van groot voordeel, inboezemen en raaden, dat hy door zyn Oppergezag zyne Vaſſalen zoude dwingen tot naarſtiger Landtbouwinge, door voortzettinge van welk werk, indien zy eenigen uit hunnen eigen Landtaardt, of ook *Hollanders*, tot Opperbeſtierders ſtelden, zy zich zulk eenen grooten overvloedt van Koren in weinige jaaren konden belooven, als zy tot hun eigen gebruik, en handelinge met andere Volken zouden van noden hebben; (dat naderhandt wel by de *Muskoviters*, byzonder thans onder de regeeringe van Czaar *Peter Alexowitz*, werkſtellig gemaakt, en ondervonden is.) Onder de twyfelachtige dingen van dezen voorſlag, quam ook het volgende in bedenkinge; dat de Schepen, wegens de verre afgelegentheit deezer plaatzen, maar eens, en, ten hoogſten, maar tweemaal 's jaars konden wederkeeren. Doch, tot wechneminge van deze zwarigheit, werd bygebragt, dat de Schepen, die op deeze reizen gebruikt wierden, driemaal grooter zyn als die op d'*Ooſtzee* handelen, zoodat eene reis door de *Muskoviſch*vaarders op eenmaal zooveel Laſten konnen overbrengen, als d'Ooſterſche Schepen in drie reizen; zynde de *Muskoviſche* Schepen vry van de Tollen in de *Zondt* en *Ooſtzee*. Uit vreeze nu dat dit opzet mogte doorgaan, wierden van de *Polen* die zwaare Tollen wechgenomen of gematigt.

8. Eertydts is ook met den Koning van *Zweden* over den Koophandel, in de jaaren 1615. en 1616. een Verdrag geſloten: en dit Verdrag is weinig tydts voor den aanvang van den Duitſchen Oorlog meer bekrachtigt, ja zelfs in de wetten van het Verbondt, onder anderen, ook begrepen, dat de *Staten der Vereenigde Nederlanden* alle Maandt, zoolang d'Oorlog tegen het Huis van *Ooſtenryk* duurde, in 't Komtoir van de *Zweden* zouden brengen *vier duizent guldens:* want de zaaken en het voornemen der *Nederlanderen* ſcheenen door den oorlog krachtig gevordert te worden.

9. Over den Koophandel is men in voorige tyden met den Grootvorſt van *Muskoviën* ook ten beſluit geraakt, en dien Monarch, onder anderen, ook toegeſtaan, dat hy vryelyk in de *Vereenigde* Provintiën volk zou mogen werven, krygsgeweer koopen, en het zelve doen overvoeren.

10. Het Verbondt met den *Turkſchen Keizer* is, omtrent den vryen Koophandel, niet minder. Gelyk ook daarom de *Vereenigden* met den Keizer van *Perſiën*, en de regeeringen van *Tunis*, *Tripoli*, *Salee*, en *Algiers*, in *Afrika* (hoewel by beurtwiſſelingen van Kryg en Vrede met deze laatſte Zeerovers) verdraagen zyn.

11. In *Italiën* word alleen hedendaags (wierd toen ter tydt, zynde de zaaken nu vry verandert) met de doorluchtigſte Republyk der *Venetianen* een Verbondt onderhouden, het welk eensdeels is geſloten om d'eere der verbinteniſſe, andersdeels omdat deze twee nu byna alleen de bloeijenſte Republyken zyn (thans ten wederzyden vry wat ingekrompen) en byna een en de zelfde Wetten en Gewoonten, in 't Burgerlyke en den Koophandel, onderhouden: maar in dit Verdrag is geſtelt en uitdrukkelyk bedongen, dat, zoolang d'Oorlog duurt met de *Spanjaarden*, de *Venetianen* maandelyk aan den *Nederlandtſchen Staat* zouden opbrengen en betaalen *vyftien duizent guldens*; waar tegen de *Vereenigde Staten* zich dan ook hebben verbonden, om de *Venetianen* met nodige hulpmiddelen, of de Republyk, by geval, eens met de *Spanjaarts* in oorlog raakte, te ondersteunen en by te ſpringen.

12. De *Portugeezen*, tot nu toe vyanden, hebben voor weinige jaaren, te weeten in 't jaar 1641. nadat ze het Jok der *Spaanjaarden* hadden afgeworpen, met de *Vereenigde Nederlanders* een Verdrag verzogt en verkregen, waar in twee Punten zyn begrepen, namelyk; *Dat zy in het toekomende geene Sterkten, Steden, Landen, of Ryken, onder de gehoorzaamheit der Portugeezen zynde, zullen mogen eenig gewelt aandoen, of door magt van Wapenen vermeeſteren.* Voorwaar een groote hinderpaal en beletzel, om de zaaken en 't gebiedt der beide *Indiſche* Maatſchappyen, in 't *Vereenigt Nederlandt* opgerecht, die byna alle Bezitters in die Landen verdreven hadden, voort te zetten, en verder uit te breiden. Maar men heeft billyker geacht zich met de zulken te verdraagen, die zichzelven mede van de *Spaanſche* heerſchappye vry gemaakt hebbende, overzulks het ongenegen harte hadden afgelegt; en door wier afval de zaaken der *Spanjaarden* meeſt ſcheenen te zullen verzwakt worden; waarom ook, ten anderen, is bedongen; *Dat zich in de Portugaalſche Zee eenige Oorlogſchepen, ten koſten der Vereenigde Staten, zouden onthouden, om de Vaarten der Spanjaarden te ontruſten en te belemmeren.*

13. Met de *Engelſchen* is omtrent het begin dezer Republyk een zeer nut en nootzakelyk Verbondt geſloten, namelyk, by de regeeringe van *Elizabeth*, die de zaaken en Religie der *Gereformeerden* zynde toegedaan, eensdeels haar krygshulpe zondt, en andersdeels eene groote ſomme geldts, voor eenen tydt, vertrouwde, waar door zy den twyfelachtigen en wankelbaaren *Staat der Nederlanden* heeft ondersteunt en opgebeurt; zoo nochtans, dat de *Nederlanders* gehouden waren de Majeſteit dier Koninginne, byna als Onderdaanen, beleefdelyk te eeren. Hedendaags hebben de *Engelſchen* met de *Spanjaarden* Vrede, en, volgens

het

het Verbondt, is 'er voor de *Nederlanders* niet meer over, dan de vryheit van Koophandel, het gebruik der Havenen, en verlof om door geheel *Engelandt* aanvullende manſchap te werven.

14. Met den Koning van *Vrankryk* word hedendaags (ten tyde van Koning *Henrik den IV.*) het nauwſte Verbondt van allen onderhouden, en dat is gemaakt een weinig eer den *Spanjaarden* van de *Franſchen* den Oorlog opentlyk was aangekondigt. Daar door heeftmen beſtemt, dat zoowel de *Franſchen* als de *Vereenigden*, geen Vrede of Beſtant met de *Spanjaarts* zouden maaken, zonder onderlinge bewilliging; ook dat 'er jaarlyks een aanzienlyk Leger, zoowel by de *Franſchen* als *Nederlanders*, tegen de *Spaanſche Nederlanden* te velde zoude worden gebragt, en ook des noodts, en als 't mogelyk ware, beide de Legers zich t'zamenvoegen, om door dit middel den *Spanjaart* tot reden en gezeggelykheit te brengen. Over deze *Vereenigde* Krygsmagt zou de Prins van *Oranje* het Oppergezag voeren. Toen is ook vaſtgeſtelt de verdeelinge der *Spaanſche* Steden en Provintiën in deze *Nederlanden*, die zy mogelyk met de t'zamengevoegde Magt zouden konnen veroveren. Ook is 'er van de zyde des Konings van *Vrankryk* den *Vereenigden* eene groote ſomme geldts belooft, waar mede de niewgeworve Krygsbenden, die onder de vaandelen der *Vereenigden* dienden, zouden betaalt worden. Want de voornaamſte oorzaak van het Verbondt was, dat de Verbondelingen zagen dat de *Spaanſche* Magt, als hunne beide Legers waren t'zamengevoegt, nergers beter konde verzwakt worden en t'ondergebragt, als in *Nederlandt*. En hier uit zyn die gelukkige en voordeelige Togten der *Vereenigden* en *Franſchen*, tegen de *Spaanſche Nederlanden*, ontſtaan, zoo menigwerf tot heil der *Franſche* Kroone en onzen *Staat* uitgevallen.

VIII. Laat ons nu ook eens, tot onzer beſchouwinge en overweeginge, voorneemen de Maatſchappyen der beide *Indiën*; (hoewel wy reeds boven, op den Titel van OOST-INDIEN, al vry wat van d'*Ooſterſche* hebben ontvouwen, en op den Titel van WEST-INDIEN ook noch verſcheide zaaken, buiten 't geene hier van onmiddelyk volgt, van de *Weſterſche*, wegens de groote wiſſelbeurte en veranderinge ſedert daar in voorgevallen, zullen moeten verhandelen; achtende wy het beter hier en daar het zelfde, in 't wezen der zaaken, zoo wyd van elkanderen te herhaalen, dan iet dat weetenswaardig is droogvoets, als men ſpreekt, voorby te gaan: ook zal de wyze der verhandelinge en opſtellinge op verre na niet de zelfde zyn; waar uit wy ons overzulks minder verdrietelykheit en wrakinge van de Lezeren voorſtellen: op de volgende wyze gaat dan onze Schryver omtrent voort in den zin, dien wy altoos, ſchoon met eene heel andere bewoordinge, ſtip zoeken te volgen.

1. Hier doet zich eene fraaije gelegentheit op om van de Maatſchappyen der beide *Indiën* te ſpreeken: eensdeels vermits zy dienen tot een voornaam ſteunſel en ſchraginge der Republyk, waar door voor haar ongelooflyke ſchatten en goederen in haare havens koomen; andersdeels omdat die Maatſchappyen niet in 't byzonder van eene Provintie, maar van alle de *Vereenigde* Provintiën, afhangen.

2. De Vergaderingen deezer Maatſchappyen zyn niet anders dan Genootſchappen van eenige byzondere perſoonen, door de Generaliteit ingeſtelt en beveſtigt; waar door alleen deze gemagtigde Perſoonen, alle anderen uitgeſloten, op hunne koſten mogen Soldaaten aanneemen, Scheepen bouwen, en eindelyk bequaame Vlooten uitruſten, om, door 't recht van Oorlog, den gemeenen Vyandt (toen den *Spanjaart*) die ſedert zoo veele jaaren op de rykdommen van beide d'*Indiën* heeft geſteunt, uit zyne bezittinge te dryven, en daar boven, om, naar het recht der Volken, met d'*Indiſche* Natiën, van de *Spanjaarden* noch niet overheert, Verbonden aan te gaan, en allerhanden koophandel te dryven.

3. Twee voornaame redenen zyn d'oorzaak waarom deze Maatſchappyen zyn opgerecht: 1. *Het beſluit van den Koning van Spanjen uitgegeeven en afgekondigt, waar mede de Koophandel en Vaart der Vereenigden op Spanjen verboden wierden, uit welk Ryk de Vereenigden toen de Indiſche en Uitlandtſche Waaren moſten haalen.* 2. *De groote en onbehoorlyke prys dien de Spaanſche Koopluiden toen ter tydt voor die waaren eiſchten, vermits zy gedwongen waren hunnen Koning onmaatige Tollen te betaalen; zoodat men toen in Spanjen byna alleen te koop kon krygen de Rykdommen der geheele ryke Wereldt, waar door de Spanjaarts d'andere wereldt onder het jok van hunne heerſchappye bragten.*

4. Noch quam hier by eene byzondere reden, toenmaals opſchietende, die heel aanmerkenswaardig is: want op dien zelfden tydt was 'er een zeker *Hollander* (boven op den tytel van OOST-INDIEN met naame gemeldt, gelyk ook vry nauwkeuriger het ganſche verhaal met zyne omſtandigheden) die veele jaaren lang den *Spaanſchen* en *Portugeeſchen* Koopluiden, op *Indiën* vaarende en handelende, zynen dienſt en trouwe betoont hadde, en van de *Portugeezen* zyne ſlakinge uit de gevangkenis niet kon verwerven, dan door 't opbrengen van een ongemeen rantzoen, waar toe zyne eige middelen niet genoeg waren: overzulks heeft hy hulpe van zommige *Amſterdamſche* Koopluiden verzogt en verkregen, onder beding, dat, als hy weêr in zyn Vaderlandt quam, hy alle de Geheimen, Wetten, en Voordeelen van de *Spaanſche* vaart op *Indiën*, zou ontdekken, en open leggen. Waar van daan het toen ook bekent geworden is dat die geenen, die in *Indiën* handel dryven, tot een zekere winſt, voor vyf of zes uitgeſchote guldens, byna hondert guldens trekken: of dit nu noch zoo groot is, zouden de Rekenboeken der Maatſchappye, die Verborgentheden zyn voor 't Gemeen, konnen uitwyzen.

5. Een ding ſcheen toen noch de raadtſlagen en 't voorneemen der *Nederlanderen* te dwarsboomen, namelyk de doorluchtigſte Republyk van *Venetiën*, die koophandel in *Perſiën* gedreven hebbende, ook tot noch toe de *Indiſche* waaren, van de *Indiaanen* naar *Perſiën* gezonden, te lande door de Wilderniſſen van het Ooſten naar *Konſtantinopelen*, en van daar naar huis voerde, 't geen ook d'oorzaak is van den grooten Rykdom die deze Republyk hedendaags bezit. Maar de *Nederlanders* kunden daar uit ligtelyk giſſen, dat de pogingen der *Venetianen*, tot voortzettinge van den *Indiſchen* handel op dien voet, te vergeefs zouden zyn, vermits de *Nederlanders* hunne waaren konden vervoeren te water, waar op eindeloos minder koſten liepen dan op de landtreizen der *Venetianen*; zoodat die dan van zelve moſten vervallen en te niet loopen.

6. Maar laat ons het begin en den voortgang deezer beide opgerechte Maatſchappyen eens wat nader gaan inzien; boven reeds ten deele op den gemelden Titel van OOST-INDIEN te vinden, dat, met het geene hier volgt vergeleken, een volkomener verſtandt der ganſche geſchapenheit zal opleveren.

7. Eer de *Ooſt-Indiſche* Maatſchappye was opgerecht, waren 'er eenige byzondere perſoonen naar toe gegaan, die de Provintiën van *Indiën*, onder de *Spanjaarts* en *Portugeezen* niet behoorende, hadden doorſnuffelt, en kleine handelingen met haar aangegaan. Maar dewyl deze byzondere Koopluiden hunne raadtſlagen en voordeelen malkanderen niet openbaarden, en, d'een des anders voornemen niet weetende, naar de zelfde Havens van *Indiën* met de zelfde Waaren reiſden, is 't gebeurt dat zy dikwyls, in plaatze van winſt, niet dan ſchade deeden. Daarenboven, naardien zy op de Vaart en de Reis hunne Schepen niet t'zamenvoegden, vielen zy dikwyls den *Spanjaarden* en *Portugeezen* in handen. Tot afweeringe dezer onheilen, hebben de *Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden* eene zekere algemeene Kompagnie opgerecht, die alleen voor eenen zekeren tydt van jaaren de Privilegie zou genieten, om, volgens zekere bepalingen en voorgeſchreve wetten, naar *Ooſt-Indiën* te mogen vaaren.

8. Vervolgens is 't beſluit der *Staten*, hier over genomen, afgekondigt, en alle d'Onderdaanen der Provintiën zyn gezamentlyk genodigt om een zekere ſomme geldts, zooveel ieder zou willen, toe te brengen, waar door het voornemen deezer Maatſchappye mogte gebragt worden tot een gewenſcht einde. Hier op hebben zommigen uit liefde tot de Republyk, anderen door d'aanlokkinge en hoope van zekere winſte, naar hunne middelen, als om ſtrydt, eene ſomme geldts van *zes-en-tzeſtig Tonnen Gouts*, of zes Milioenen en zes hondert duizent guldens, tot eene inlaage, byeen gebragt: want dit is geweeſt de eerſte Hoofdſomme (gelyk zy gemeenlyk zeggen) van deeze niewe opgerechte Kompagnie.

9. Alle nu die een zekere ſomme geldts tot deze onderneminge hadden toegebragt, zyn de naam van *Participanten* gegeeven, omdatze deel hadden aan die dingen, die deze Maatſchappy gelukkig of ongelukkig zou uitvoeren.

10. Maar de zulken, die eene ſomme geldts bygebragt hadden boven de *vyf duizent guldens* bedraagende, is de naam gegeeven van *Hooſtparticipanten*, als die 't grootſte belang en deel hadden aan deze Maatſchappye. Uit deze zyn, met uitſluitinge van d'anderen die minder ingeleit hadden (en worden noch heden) de geenen gekozen, die met het hoogſte gezag zyn bekleedt tot de bezorging der zaaken van de Kompagnie, die dan gemeenlyk *Bewinthebbers* genoemt worden.

11. De Hoofden der Participanten hebben de magt om de Bewindthebbers te benoemen, maar de verkiezinge ſtaat op zommige plaatzen by den Stadthouder van de Provintie, op andere by de *Vereenigde Staten*, en elders by de Magiſtraat der Stadt, naar dat de verſcheide Kamers deezer Maatſchappye, in deeze of geene Provintie, zulks verſcheidentlyk hebben goet gevonden.

12. De Bewinthebbers der Maatſchappye zyn gehouden alle jaar aan deze Hoofdparticipanten rekeninge te doen van hun bewint, als mede van hunnen ontfang en uitgift.

13. Meeſt d'andere dingen beſchikken de Bewinthebbers naar hun believen, of goetdunken; en dit bewint houd niet op dan met hunnen doodt, of een dienſt van een-en-twintig jaaren.

14. De Bewinthebbers hebben in elke Provintie hunne Vergaderingen in eene zekere welgelege plaats voor de vaart, en 't inkoomen der Schepen, die gemeenelyk *Kamers* genoemt worden.

15. De Kamer *t'Amſterdam* beſtaat uit twintig, die in *Zeelandt* uit twaalf, die van de *Maas*, of te *Rotterdam*, uit veertien, gelyk ook die van *Weſt-Frieslandt* (te *Enkhuizen* of te *Hoorn*) uit een gelyk getal van veertien perſoonen.

16. Behalven deze gewoone Vergaderinge, word, des noodts, in eenige dezer Provintiën, het zy *t'Amſterdam* in *Hollandt*, of te *Middelburg* in *Zeelandt*, ook wel eene zekere buitengewoone Vergaderinge beleit, tot welke de Kamers van ieder Provintie hunne Afgezondenen zenden. In die Vergaderinge worden zwaare zaaken, en die buiten gewoonte voorkomen, in beraadtſlaginge genomen, en ten beſluite gebragt, naar welker uitſpraake zich elke Kamer moet voegen en gedraagen.

17. De buitengewoone hooge Vergadering beſtaat uit *Zeventien Bewinthebbers*, en word genaamt de *Vergadering van Zeventienen*; en is ieder Kamer voorgeſchreven een zeker getal van de geenen, die zy tot deze Vergaderinge moeten ſchikken, gelyk d'*Amſterdamſche* Kamer bevoegt is om acht, de *Middelburgſche* om vier, en d'andere Provintiën om een of twee *Afgezondenen* te ſtieren; zulks nu komt voort wegens de verſcheidenheit der geldſommen, die zommige Kamers klein, zommige groor, tot oprechtinge en voorrzettinge dezer Maatſchappye, hebben toegebragt. En het is voorwaar redelyk en billyk, dat die'er 't meeſt aan gelegen is, en meer dan de andere de Kompagnie heeft toevertrouwt, ook boven d'andere gezag hebbe.

18. Diervoegen is dan ingeſtelt de wyze om deze Maatſchappye hier te Lande te beſtieren: onder welkers laatſte Wetten deze de voornaamſte is geweeſt; dat de Bewinthebbers eene ſomme geldts vergadert hebbende, die zouden aanleggen tot d'uitruſtinge van eene bequaame Vloot, en 't koopen van Wapenen, om de *Spanjaarts* en *Portugeezen* uit *Indiën* te verdryven; ook zich van waaren te voorzien, waar mede men met eenige *Indiſche* Natiën een ruiling konde doen, en dat'er alle jaar eene nette rekening van d'uitgevoerde en ingebragte waaren zou geſchieden; opdat uit de winſt, alle jaar gedaan, een deel zou konnen weggelegt worden, om den toeſtant en den handel der Kompagnie te vermeerderen en te beveſtigen; en een deel ten voordeele der *Participanten* komen, dat gemeenlyk eene *Uitdeelinge* word genaamt; doch deeze Uitdeelinge geſchiedt aan de Participanten naar gerade van elks ingeleide, of nu aangekochte, of geërfde, ſomme; dat, naar alle billykheit, van zelf ſpreekt.

19. Aldus is begonnen en opgerecht zoo eene treffelyke Maatſchappye, die in 't begin vry grooten voorſpoedt gehad heeft. Want eensdeels door ruilinge van waaren, die de *Nederlanders* van geringe waarde in *Indiën* overvoerden, als Spiegels, Pluimen, glaze Klooten, eindelyk Poppen, en andere diergelyke ſnuiſteryen, voornamentlyk te *Neurenberg* in *Duitſchlandt*, uit Hout, Koper, of eenige andere diergelyke ſlechte ſtoffe gemaakt, en meeſt van kleinen prys; zynde het te verwonderen wat vermaak de *Indianen* in deze dingen ſcheppen, en daar tegen aangeeven alle koſtelyke waaren, als Zyde, Paarlen, edele welriekende Speceryen, en andere van dit ſlach; andersdeels door eenige Sterkten en Veſtingen van de *Portugeezen* en *Spanjaarden*, toenmaals geruſt leevende, gelukkig in te neemen en te veroveren. Waar by ten laatſten zich hebben gevoegt eenige Koningen in *Indiën*, die zeer gebeeten op de hovaardigheit en al te groote gierigheit der *Spanjaarden* waren.

20. Door deezen voorſpoedt is in de eerſte zes jaaren van dat de Kompagnie was opgerecht, namelyk van het jaar 1602. tot 1608. de Hooftſomme van *zes-en-zeſtig Tonnen Gouts* (gelyk wy boven gezegt hebben) vermeerdert, (behalven de gedane uitdeelinge van de verkrege winſte onder de Participanten) tot eene Somme van meer dan *drie hondert Tonnen gouts*, of dertig Millioenen. Daar beneven zyn de Landtpaalen van de Provintiën der *Nederlanders* in *Indien* onderwyle, en daar na, zoo zeer uitgebreidt, datze niet een, maar veele magtige en ryke Koningkryken, eensdeels met gewelt onder hunne magt hebben gebragt, om'er dus handel in te dryven; andersdeels met hun Schenkaadjen te doen, en Verbonden te maaken, dat zy voor zich alleen, met uitſluitinge van de *Spanjaarden* en *Portugeezen*, 't vermogen zouden hebben om in die hunne Ryken koopmanſchap te dryven.

21. Eindelyk is'er dan goet gevonden, beſloten, en vaſtgeſtelt, om aldaar eene *Hollandtſche* Republyk op te rechten, en dat de Hooftſtadt der zelve zou genoemt worden *Batavia*, zoo verſterkt, en met tichelmuuren omringt, dat zy in voorgaande jaaren de ſtormen des *grooten Keizers van Java*, toen vyandt, maar nu Vriendt, heeft konnen tegenſtaan, onaangezien in deze Belegeringe meer dan *twee hondert duizent menſchen* gezegt worden verſpilt te zyn.

22. Verder heeftmen beſtemt, dat in die Koningklyke Stadt zou woonen d'*Opperſte Gouverneur* van het geheel *Bataviſch Indiën*. Deze heeft daar zulk een groot, ja grooter gezag, dan de Stadthouder en Opperveldtheer in 't *Vereenigt Nederlandt*. Daarenboven houd hy daar al zulk eenen grooten ſtaat, ja pragtiger, dan veele *Europiſche* Koningen, welke pragt men zegt dat hy moet houden, wegens den inborſt van die *Barbariſche* Volken, die met die uiterlyke gedaante 't meeſte ophebben, en'er door tot grooter ontzag en eerbiedt geprikkelt worden. In het begin heeft de Gouverneur deeze waardigheit voor zyn leven lang bekleedt; maar dewyl die zaak vol gevaar ſcheen, heeftmen beſloten dat deze hooge Bedieninge, naar de wyze der *Spanjaarden* en *Portugeezen* in beide de *Indiën*, namaals maar voor drie jaaren zoude duuren: (doch 't is bekent dat dit beſluit ſedert voor veele jaaren weêr is verandert, en omtrent op den ouden voet gebragt.)

23. Daarenboven zyn'er in die Koningklyke Stadt twee Opperſte Raadvergaderingen, in welker een de zaaken van de Maatſchappye die tot Vrede, Oorlog, Verbonden, en den Koophandel ſtrekken, met den Opperſten Gouverneur, gehandelt worden: de andere ſtrekt tot handthavinge der *Juſtitie*, gelyk de Leden daar van gemeenlyk *Raden van Juſtitie* genoemt worden, waarin de zaaken van byzondere Perſoonen en Gedingen, enz. worden onderzogt, bepleit, en afgedaan.

24. Daarenboven zyn in ieder Provintie of Eilandt, onder de gehoorzaamheit der Kompagnie, of met haar in verbondt ſtaande, twee *Directeurs* aangeſtelt, de een over de Krygsmagt, en d'ander over den Koophandel; doch beide om der *Indianen* liſtige en ſnoode aanſlagen te ſtuiten en voor te komen. Even gelyk de oude *Romeinen* de meeſte Provintiën, die zy voor 't *Roomſche* Ryk door de wapenen overwonnen, of door vriendelyke verbonden (liever zegge ik, door op- en aanneeminge in verbinteniſſe) onder hunne beſcherminge hadden aangenomen, door eenen Toeziender over de Krygsbenden, en eenen Bezorger der gemeene middelen, onder hun gezag behielden. Maar opdat de *Directeurs* of Beſtierders des Koophandels niet ter quaader trouwe zouden handelen, en eer hun byzonder belang, dan dat van de Maatſchappye bevorderen, zyn'er eenige *Opzichters* of *Toezienders* by hen gevoegt, die niet alleen acht geeven op de dingen die verricht worden, maar zenden'er ook, naar d'aantekeninge by hen gehouden, het verſlag van alle drie maanden aan den Heere Generaal en Raadt, waar uit dán deeze Raaden den ganſchen ſtaat der Kompagnie trekken, en ſchriftelyk opſtellen; uit welk overgezonden Schrifi de Bewinthebbers in 't Vaderlandt gedurig by d'overkomſte weeten, hoe het daar met hun ganſche Gebiedt gelegen is, en wat daar in wel, of qualyk ſtaat.

25. Wyders is 't ook dienſtig geacht, dat de *Nederlandtſche* Natie in die plaatzen zou aangequeekt en vermeerdert worden, opdat het getal der aldaarwoonende *Nederlanderen* zoodanig mogte toeneemen, dat het die der *Indiaanen* mogte evenaaren, of zelfs overtreffen: namelyk op gelyke wyze als de *Romeinen* in hunne Wingeweſten hunne Volkplantingen oprechtten, die alleen uit *Romeinſche* Burgers beſtonden. Derhalven is'er in 't Koningklyk *Batavia* eene groote en opentlyke *Vrouwenkamer* opgerecht, waar in veele Maagden van geringen ſtaat uit *Nederlandt*, daar toe met geldt gehuurt of omgekocht, gebragt zyn, die ten koſten van de Kompagnie onderhouden wierden; nu wierd den *Nederlandtſchen* Soldaaten, Matroozen, en anderen die daar handelden, vergunt, om zulk eene, die zy uit dat Maagdentimmer mogten lief krygen, te mogen verzoeken en trouwen; maar dat voornemen is mislukt: want men heeft door * ervarendheit bevonden, dat een kindt, uit een Vader en Moeder, beide *Nederlanders*, in *Ooſt-Indiën* geboren, niet levendig blyft, maar aanſtondts het leven met de doodt verwiſſelt: maar daarentegen, dat een kindt dat voortkomt uit een *Nederlandtſche* Vader en *Indiſche* Moeder aan dit toeval niet is onderworpen, maar, gelyk andere kinderen hier te lande, in 't leven blyft, of immers, naar d'Ondervinding ſtaaft, in 't leven kan blyven.

26. Niettemin nochtans word het geen de Natuur daar niet toelaat, door den overvloedt der menſchen uit *Nederlandt* vervult, van welke een groote menigte tot de Scheepvaart en Togten dezer Maatſchappye in die landen gebruikt wordt.

27. Verder, de Koophandel in *Ooſt-Indiën* word met gereedt geldt, of met ruiling gedreven: (hoewel thans meer met gereedt geldt als voorheene, alzoo d'*Indiaanen* door andere Volken, benyders van den welvaart der *Nederlanderen*, wyzer zyn gemaakt, of dat hun ten minſten andere beginſſelen zyn ingeboezemt, dat de Maatſchappy luttel ter

* Wat van deze geheele ſtelling en onderſcheidinge des Schryvers dezer tweederlei ſlach van kinderen zy, en of zy in 't algemeen deurgaat, waardoor dan het opgerechte *Maagdenhuis* ontwyfelbaar al voor lange zal gelloopt, of tot een ander gebruik verwiſſelt zyn, zullen d'Ooſt-Indiſchvaarders, die in Indiën gewoont hebben, beſt konnen ontvouwen.

ter baate komt.) Haare voornaame kracht beſtaat thans in de *Molukſche* waaren, of gewaſſen, daar zy genoegzaam alleen meeſter van is, als Nagelen, Nooten, Foeli, Kaneel van de kuſt van *Ceilon*, witte en bruine Peper, Zyde ſtoffen, Katoene Lywaaten, Porcelein, enz. nu ook Koffiboonen, Thee, en Suiker; welke eerſte waaren jaarlyks by openbaare veilinge in de verſcheide Kameren, gemeenlyk ten pryze worden verkocht als'er op geſteld wordt, waar in haar niemant der Nabuurige Maatſchappyen veel kan benadeelen, maar moeten die zulks, ſchoon met nydige oogen, vreedzaam aanzien.

28. By herhalinge vindtmen hier omtrent het bovengeſtelde, als al voor lange in zwang te zyn geweeſt, omtrent weinige en loozer volken, als de *Japannezers* en eenige andere, die, voor d'aankomſte der *Spanjaarden* en *Portugeezen*, van 't gebruik des geldts niet wiſten, doch door dezer gierigheit ook het geldt hebben leeren achten, waar door dan ook de koophandel meeſt met hen hier mede gedreven wordt.

29. Doch het ruilen, of waare voor waare te verhandelen, word meeſt gepleegt met *Hollandtſche* en *Indiſche* waaren, in dusdanigen Handel de oude wyze van koopmanſchappen volgende, als wanneer allen koophandel, voor de kenniſſe van 't geldt, niet dan door mangelingen gedreven wierden. Doch de waaren die uit *Nederlandt* komen, zyn van zoo een' geringen prys (gelyk wy boven hebben aangewezen) en de *Indiſche* zoo koſtelyk, dat in veele plaatzen onze waaren (by voorbeeldt) die vyf guldens koſten, geruilt worden tegen *Indiſche* die hondert en meer guldens waardig zyn: een zeker bewys dat de Natuur den prys op die dingen niet heeft geſtelt, maar de luſt en begeerte van elke Natië.

30. Noch word 'er uit die Volken een groote winſt getrokken, die, uit kracht en naar de Wetten van 't Verbondt met de Kompagnie gemaakt, haar de magt en het recht hebben gegeeven, dat niemant dan uit haare handen zommige waaren kan krygen (boven in het 27 lidt reeds nader opgetelt.) Overzulks konnen de *Nederlanders* op die waaren, die door de ganſche wereldt zoo nootzakelyk zyn, zoodanigen prys ſtellen als zy willen.

31. Deze waaren worden alle jaar, op eenen zekeren gezetten tydt in *Nederlandt* overgevoert (echter zoo nauw niet bepaalt, of 't vertrek en d'aankomſt der Schepen kan merkelyk verſchillen) en, zoo dra het mogelyk zy, worden 'er weêr andere Schepen afgevaardigt (gemeenlyk twee- of driemaal 's jaars, als omtrent den Herfſt, in 't midden des Winters, en ook wel in de Lente) hier te Lande met alles bevracht dat onder d'*Indiaanen*, *Japanners*, *en Chineezen* gangbaar is en trek heeft; met welke Volken zy dan op de gewoone wyze handelen, en van hen weder waaren aanneemen in 't Vaderlandt meeſt gewilt, die dan met Vlooten van 16. 20. en meer ſchepen (gemeenlyk Retourvlooten genaamt) herwaarts worden overgevoert.

32. Boven in het 27 lidt hebben wy reeds gezegt, dat de waaren in *Nederlandt* gezonden, en aangekomen, by openbaare veilinge in de verſcheide Kameren verkocht worden; waar by wy voegen, dat zulks niet alleen van d'*Indiſche* vruchten der Maatſchappye zy te verſtaan, daar wy boven alleen van ſchynen te melden, maar van alles dat met de Retourvloot, volgens de lyſt of *Carraga*, is aangekomen; waar na men beſluit, om, naar de groote of kleine winſte der verkochte waaren, eene uitdeeling onder de Participanten te doen.

33. Dus gebeurt het, by voorbeeldt, dat iemant, die hondert guldens in deze Kompagnie, by haare oprechtinge, ingeleit, of 't recht daar van verkregen heeft, ſomtydts 20. 30. ja wel 40 guldens van een jaar intereſt trekt, zoodat een jaar rente byna de helft bedraagt van het Kapitaal. Dit nu zal niemant vreemt dunken, die verſtaat en weet, (gelyk het zeker is) dat de waaren die jaarlyks uit *Indiën* komen, meer dan *zes Millioenen*, of *zeſtig hondert duizent guldens* waardig zyn. Waar uit men ligtelyk kan afmeeten dat het Kapitaal, waar mede deze Kompagnie begonnen is, by haar nu alle jaaren word gewonnen; doch ik zegge daar by, dat 'er wel jaarlykſche inkomſten zyn die vry minder bedraagen, zoo door 't verlies van Schepen, als door opkomende beroerten en oorlogen met *Indiaanſche* Koningen, of ook wel door dwarsboominge der *Engelſchen*, en andere *Europiſche* Volken, die in *Indiën* Komtoiren hebben, waar door dan de prys en merkt dier waaren merkelyk daalt, of dat zy zoo grooten vertier niet in *Duitſchlandt* en elders hebben, daar ze heene verzonden worden. Wat nu uit de Keizerlyke Kompagnie te *Oſtende*, als ze volkomen in wezen zal zyn, zal voortkoomen, laatenwe den tydt bevolen; hoewel men wel vooruit kan zien en beſluiten, dat ze de *Nederlandtſche* (by voortgang) eenige afbreuk zal doen; daar reeds zommige beginſſelen, in de Thee en Porceleinen, enz. van gezien worden.

34. De bovengedachte uitdeeling nu word of met gereedt geldt, of met waaren, onder de Participanten gedaan; (welk laatſte nu geen plaats meer heeft.) De reden, waarom d'uitdeelinge meerendeels door Waaren geſchiedt (of voorheen geſchiedde) is omdat voor eenige jaaren eenige Naburige Volken, door de hoop van zulke groote winſten aangelokt, om zoodanig eene Kompagnie hebben begonnen te denken (gelyk nu op niew in *Brabandt*) en, eenige Schepen gebouwt hebbende tot Handeldryving, Togten naar *Ooſt-Indiën* ondernomen. De Bevoorrechte *Nederlandtſche* Maatſchappye dan heeft, opdatze zulke voornemens zou verydelen, en te weeg brengen dat de Naburige Volken zulken winſt niet zouden doen, raadtzaamſt geacht, in plaats van geldt, onder haare Participanten uit te deelen zoodanige waaren, als de Naburige Volken uit *Indiën* gevoert hadden: want zoo eene groote menigte van gelyke Waaren uitgedeelt zynde, neemt haaren prys zeer af, en word'er dikwyls, in plaatze van winſt, ſchade aan gedaan. En ſchoon deeze wyze van doen voor de Kompagnie ook ſchadelyk is, moet het voor winſt gerekent worden, wanneer door een minder ſchade eene meerdere voorgekomen wordt; gelyk deze Kompagnie geen grooter ſchade kan lyden, dan dat andere Volken ook den *Indiſchen* Koophandel aanvaarden; (dat echter allen volken vry ſtaat, gelyk zulks ook by de meeſte Nabuurige Ryken doorgedrongen is. Want, ſchoon onze Maatſchappy is bevoorrechtigt van d'Oppermagtige Landts-Regeerderen, is dit echter geene bevoorrechting van de Natuur, die anderen uitſluit; al zoo weinig als de Zeevaart aan een eenig volk alleen overgedraagen is.)

35. Dit is ook eindelyk aanmerkenswaardig, dat de Participanten niet alleen alle jaar die groote inkomſt genieten (daar nu van geſproken is) maar ook dat de Hooftſom, die elk tot d'oprechting der Kompagnie heeft toegebragt, alle daag in prys en waarde ſteigert: by voorbeeldt, wanneer iemant de Kompagnie heeft toevertrouwt *vier duizent guldens*, en dat hy de ſom en actie, die op zynen naam ſtaat, aan iemant anders wil verkopen (dat dagelyks geſchiedt) krygt hy 'er ligtelyk voor 18000 guldens: want hondert guldens in het begin tot deze Kompagnie ingeleit, zyn meer dan 400 guldens waardig; ja gelden nu nu wel omtrent 900 guldens, ſomwylen een weinig daalende, of ryzende; doch ſchynen nu ten minſten wel op over de 800 guldens te zullen blyven ſtaan; ten ware by zwaare onvoorziene rampen, en een geheel verval des Koophandels, dat Godt verhoede! Nu moet dit ryzen van 't Kapitaal niemant vreemt dunken; want naardien de Kompagnie hoe langer hoe meer is in bloei geraakt, en de paalen van haar gebiedt en handels verder heeft uitgebreidt, heeft men van tydt tot tydt dezen aanwas der Kapitaalen gezien, die echter vermoedelyk niet hooger zullen klimmen, maar, door opkomende veranderingen, wel weder wat aan 't zakken konden raaken.

„ Dus verre eene ſchetze der *Ooſt-Indiſche* Maatſchappye opgemaakt, en dit werk ingelyft hebbende, zullen „ wy zulks ook van de *Weſt-Indiſche* doen: doch men gedenke ook weder, datze deeze Maatſchappy niet zal „ vertoonen als zy hedendaags zich bevindt, maar als zy „ was in haare opkomſt en bloeijenden ſtaat, eer de *Portugeezen* ons ganſch *Brazil* weder hadden ontweldigt, „ dat niet luttel ſcheelt; en, gelyk wy hier thans van „ dit ongelukkig verlies, niet alles naar vereiſch, by „ mangel van genoegzaam berecht, konnen aanwyzen, „ verzenden wy den lezer naar den Titel van WEST-„ INDIEN, daar'er een kort verſlag van zal voortkomen; dies gaan wy tot het geene wy by onzen Schryver „ vinden aangetekent, zonder eenige ſchoorvoetinge, „ of verwylinge, over.

36. Voor eenige jaaren is met gelyken voorſpoedt de Kompagnie ook opgerecht, die de *Weſt-Indiſche* word genoemt; om welke, ter verſtoringe en ſlopinge in het begin, de Koning van *Spanjen* een twaalfjaarig Beſtant van de *Vereenigde Nederlanders* verzogt en verkregen heeft, omdat hy verſtont en begreep, dat in die ryke waaren van het *Indiſch* zilver, zyn voornaamſte kracht en vermogen beſtont. Maar dat Beſtandt uit zynde, waar in, onder anderen, was begrepen, dat'er van de *Nederlanden* niet naar *Weſt-Indiën* zou worden gevaaren, is die zeer treffelyke en nootzakelyke Maatſchappye vlytig en ernſtelyk voortgezet.

37. Tot de eerſte oprechtinge nu van deze *Weſt-Indiſche* Compagnie, is byeen gebragt de ſomme van *Tachtig tonnen gouts*, of *acht Millioenen*, met welk geldt eene groote en welbemande Vloot wierd uitgeruſt, waar mede de Hooftſtadt van ganſch *Braziliën*, van de Spanjaarden *Bahia de todos los Sanctos* genoemt, bemagtigt, doch die daar na weêr ongelukkig verloren is. Onderuſſchen wierd uit de veroverde ryke Pryzen der *Spanjaarden* en *Portugeezen* in die plaatzen zulk een grooten buit verzamelt, dat ſtraks in het begin aan elke Participant, die tot oprechtinge der Kompagnie *hondert guldens* hadde toegebragt, *vyf-entwintig guldens* wierden uitgedeelt. Een weinig daar na, de zilvere Vloot der *Spanjaarden* genomen zynde, is de buit daar van op meer dan *twaalf Millioenen* geſchat. By welke gelegentheit de helft der vertrouwde Hooftſomme

onder de Participanten is uitgedeelt: zoodat voor elke *honderd guldens*, *vyftig guldens* van hen op dat maal ontfangen wierd.

38. Maar by Ervarendheit is bevonden, dat, in deze zoo groote uitdeelinge, de Bewinthebbers deezer Kompagnie meer verquistende, als milddadig, en meer onvoorzichtig, dan behoedzaam zyn geweest: want alzoo op dien tydt deze Kompagnie noch geene vaste plaats voor haar Gebiedt en handel in *West-Indiën* hadde, ware het beter geweest, dat dien buit tot vastellinge en bevestiging haarer zaaken was aangeleit, dan die onder de Participanten, terwyl de zaaken noch zoo onryp waren, uit te deelen: want deze Kompagnie hadde eenen zwaaren oorlog met de *Spanjaarden* en *Portugeezen* te voeren, die men zekerlyk wist dat hunne plaatzen in *West-Indien* met alle magt zouden trachten te behouden en te verdedigen; ook de reeds bemagtigde Vestingen weêr te veroveren.

39. Dit is dan ook de reden geweest waarom de Bewinthebbers deezer Kompagnie, nadat de hoofdsom van *Tachtig Tonnen gouts*, daar wy boven van gemeldt hebben, was aangeleit, genootzaakt zyn geweest uit de Participanten weder eene niewe somme geldts te verzamelen, namelyk, *het vierde deel van het eerste ingeleide Kapitaal*. Doch opdat het zelve onder de wankelbaare en voorspoedige, maar al te vetquistelyk bezorgde zaaken dezer Kompagnie zoude geschieden, zoo is onder de Bezorgers en Participanten besproken, dat voor die niewe ingeleide somme aan een iegelyk alle jaar gewoone en behoorlyke Renten, namelyk, *zes ten hondert*, zouden gegeeven worden.

40. Het Kapitaal van deze Kompagnie alzoo vermeerdert zynde, is weder eenen Togt op *Brazil* ondernomen; en, na 't veroveren der Zeekusten, nevens de ryke en sterke Stadt *Fernambucq*, waar omstreeks de meeste Suiker wast, heeftze haare Landtpaalen naar binnen meer en meer uitgebreidt. Hier van daan heeftmen zich naar *Afrika* gewendt, en daar eenige Sterkten der *Portugeezen* bemagtigt hebbende, heeft de Kompagnie handel gedreven met die *Afrikaansche* volken, die hunne jonge Manschap tot Slaven verkoopen, welke Slaven zy gemeenlyk *Negers* noemen. Deze koophandel is van groot belang, en geeft veel voordeels. Want dewyl het een ongelooflyken arbeidt is, dien men moet uitstaan in de Molens, waar in de Suiker uit het Riet word geperst, kan geen *Europische* Natie (alhoewel die groote en sterke lichaamen voortbrengt) dien verdraagen: maar die *Afrikaansche* Slaven konnen dien uitvoeren, wier statuur kort is, maar de lichaamskracht zoo vast, dat zy elk alleen een gewigt konnen draagen, dat drie sterke *Europische* mannen niet zouden konnen verzetten.

41. Onaangezien dit alles zoo goeden voortgang heeft gehadt, is 'er echter geene uitdeelinge aan de byzondere Deelgenooten geschiedt; niet omdat 'er niet veele en kostelyke waaren twee- of driemaal in 't jaar (want binnen den tydt van twaalf weeken kan deze Vaart gins en weêr worden afgedaan, daar de Togten naar *Oost-Indiën*, om heen en weêr te reizen, gemeenlyk wel zestien maanden, als alles wel beslaat, en somwylen vry langer tydt vereischen) uit die plaatzen waren aangekomen; maar vermits 'er tot noch toe, wegens de niewe afvallinge der *Portugeezen* van de *Spanjaarden* (eensdeels tot beschermínge hunner landtpaalen, andersdeels om die breeder uit te zetten) zwaare Oorlogen hebben moeten gevoert, en veele onkosten gedaan worden; naardien 't bekent is wat groote geldtmiddelen de Krygen met zich sleepen, en hoe schadelyk zy zoowel aan Merkurius, als aan Minerva zyn.

42. De regeering dezer Maatschappye is omtrent in het Vaderlandt eveneens als die van de *Oost-Indische*, alleen dat in de hoogste en buitengewoone Vergaderingen van deze, gemeenlyk *de Vergadering van negentienen* genoemt, altydt eenige Afgezondenen van d' Algemeene *Vereenigde Staten* de plaats van Presidént, of Voorzitter, vervullen en bekleeden; vermits de Generaliteit geen kleine somme geldts tot oprechtinge dezer Kompagnie heeft toegebragt.

43. Buiten, in *Brasil* zelf, is (of was toen ter tydt) het gebiedt aldaar by den Oppersten Gouverneur te water en te lande, die laatst was Prins *Maurits van Nassau*, dewyl men geloofde dat de Naam van dat doorluchtig en aanzienlyk Huis deze Kompagnie onder die volken, die veel wreeder en Barbarischer zyn als in *Oost-Indiën*, eenig aanzien en gezag zoude toebrengen; doch hoe qualyk dit is geslaagt en uitgevallen, is wereldtkundig, en zal in 't vervolg op WEST-INDIEN noch verder, hoewel flauwelyk, worden aangewezen.

44. By dezen Gouverneur zyn 'er noch twee gevoegt, die van de Bewinthebbers dezer Kompagnie, zelfs uit hun Lichaam of Vergaderinge, gekoren worden, en naar *West-Indiën* gezonden: deezer ampt is, met t' zamengevoegde beraadslagingen alles te overweegen, en te besluiten, het geen ten beste der Kompagnie zoude konnen strekken.

45. In die zelfde plaatzen is eenen Raadt aangestelt, dien zy den *Polityken* Raadt noemen, by welken het recht uitgesproken, en de verschillen van byzondere persoonen beslecht worden.

46. Alle andere zaaken gaan omtrent op den voet der *Oost-Indische* Kompagnie. Maar haar oogmerk is (was toen ter tydt) niet te blyven binnen de paalen van dit *Brasilien*, maar zy doet (deed) haar uiterste best om te geraaken in 't harte des Landts, namelyk, tot die ryke Zilvermynen, daar 'er de *Spanjaarts* een deel, en d' *Indianen* zelfs, die door de *Spanjaarden* noch niet zyn t' ondergebragt (maar hunne gezworene vyanden zyn en blyven) een deel van bezitten: hier uit zietmen hoe de mensch *wikt*, maar, door d' uitkomste, dat Godt *schikt*. Ook heeft de Maatschappy hoop om tot haar gewenscht oogwit te koomen, naardien, die van *Chili* (een Volk dat de Zeekust bewoont) met den *Spanjaart* in oorlog zynde, zulks eenen goeden uitslag schynt te verzekeren. Maar dewyl het dit aan zee-woonende Volk aan nodige Wapenen ontbreekt, heeft de Kompagnie ligtelyk konnen besluiten om het van dusdanige behoeften te voorzien, ook met den *Chilezen* een Verbondt te maaken: zoodat 'er nu (versta in dien tydt) al voor eenige maanden eene bequaame Vloot, met vereischte Wapenen gelaaden, is naar toe gezeilt.

47. De Krygshoofden en Soldaaten dezer beide Bevoorrechtigde Kompagniën, doen geenen Eedt aan haare Bewinthebbers, maar aan de *Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden*, gelyk ook aan den Stadthouder, als Opper-Veldtheer: want het ware den Gemeenen Staat noch nut, noch betamelyk, dat de Krygsmagt in handen van byzondere Persoonen zoude zyn, zonder dat zy alvoorens eenen behoorlyken Eedt gedaan hadde.

48. Ook genieten deze beide Kompagniën het voorrecht, waar door 't haar alleen is toegestaan te vaaren op beide de *Indiën*, niet voor altydt, maar voor eenige, namelyk, *twintig* of omtrent *dertig jaaren:* van welke tydtbepalinge eene dubbele reden is: *Vooreerst*, dat den *Vereenigden* somwylen die nootzaake mogelyk wel kon overkoomen, waar door zy geprangt zouden worden om een Bestandt, of ook wel eenen Vrede, met de *Spanjaarden* te maaken, dien zy niet zou verkrygen, dan met verbodt van alle Vaart op de *Indiën*. Overzulks heeftmen wyselyk gewilt, opdat de *Algemeene Staten* in die gelegentheit geen besluit zouden neemen tegens de verleende Bevoorrechtinge, dat het genot van die met eenen zekeren tydt van jaaren zou eindigen. (Moetmen zich niet verwonderen over zulk een ver gezogt, ja den *Staat* ganzch verderflyk voorbehoedzel, toen ter tydt in aanmerkinge gekomen, om met *Spanjen* tot Bestant of Vrede te geraaken? Waren die Hooftzuilen, voornamelyk die der *Oost-Indische* Maatschappye, eens dezer wyze gevelt, of wechgenomen geworden, wat Bestant, wat Vrede hadde immer dat verlies aan 't Gemeenebeste der *Vereenigde Nederlanden* konnen boeten? Waar door hadde zynen luister, die, door zoo eene lafhartige handeling, voor 't ooge der ganzche Wereldt zou verschoten en gezwymt hebben, ooit weêr konnen worden opgehaalt, die toen ter tydt, door deze Maatschappyen, zoo heerlyk uitstak, en nu noch schitterend blinkt? Men achte dieshalven dat deeze bekommering of vreeze, indien ze toen plaats hadde, ganzch ongegrondt en wraakbaar zy geweest; gelyk zulks by 't sluiten van den Vrede met *Spanjen*, in 't jaar 1648. zonneklaar blykt, daar niet eens, van verre noch naby, op zoo eene verkleininge van onzen *Staat* is gestaan; die in eeuwigheit zulks niet zou bewilligt hebben, noch konnen bewilligen, zonder zich, ten minsten voor de helft, weêr onder 't gezag en de dwinglandye van *Spanjen* te stellen, daar in die handelinge het groote punt was, dat wy door den Vrede voor eenen volkomen *Vryen Staat* zouden verklaart worden; gelyk zulks ook gevolgt is.) *Ten tweeden*, dat, wanneer de Bewinthebbers der beide Kompagniën dikwyls genootzaakt waren verlenging, of een aanhoudend vervolg haarer Privilegiën van de *Staten* te verzoeken, de Republyk dikwyls voor haar tot erkenteniffe, naar den aanwas der rykdommen van ieder Kompagnie, eene zekere groote somme geldts zou konnen vorderen; gelyk d' Ervarendheit heeft geleert dat zulks verscheide reizen geschiedt is.

49. Eindelyk, deze beide Maatschappyen zyn voornamelyk opgerecht tot versterkinge dezer Republyke, naardien, de zaaken van beide gelukkig voortgaande, de *Spaansche* Komtoiren en Middelen ten hoogsten verzwakt worden; en zy ook beide als zekere Magazynen zyn, waar uit in tydt van Oorlog, by 't opryzen van eene schielyke beroerte, Wapenen, gewapende Schepen, ja ook eenige duizenden gewapende Mannen konnen worden byeen gebragt; waar in ook, ten tyde van Vrede or Bestandt, veele duizenden Soldaaten, als in eene andere wereldt, in gedurige gedachten van oorlog leeven.

IX. Laat ons nu eindelyk ook eens overweegen, watmen van de duuringe of bestendigheit dezer Republyke hebbe te hoopen, en waar op de hoope tot haaren besten gevestigt is.

1. De Kardinaal *Bentivoglio*, eenen langen tydt *Nuncius* van

van den Paus geweeſt in de *Spaanſche Nederlanden*, heeft in zyn werk, *Relation* genaamt, een onderzoek opgeſtelt nopende de geduurzaamheit dezer Republyk, waar in hy veele redenen bybrengt, die haare duuring ſchynen te beveſtigen: doch heeft ook daar na ſtrydige redenen opgegeeven, waar door hy meent datmen heel anders van haar moſt gevoelen.

2. Voorwaar, gelyk het ydel is van toekomende dingen, zoo is 't vermetel van de geduurzaamheit eener Republyk te ſpreeken: nochtans is het geoorloft, naar den toeſtant en de magt van ieder Republyk, van d'eene wat grooter dan van d'andere te oordeelen en te gevoelen.

3. Wanneer men dan voornamelyk de oorzaak inziet van deeze opgekome *Vereenigde Republyke*, namelyk, hoe altoosdurende en nootzakelyk die is, magmen niet zonder reden, ja met recht voorſpellen, dat deze Republyk geduurzaam zal wezen. D'oorzaak is dan geweeſt de herſtelling der onderdrukte, en de bewaringe der verkrege Vryheit, welkers ongekreukte liefde den meeſten Volken onder het *Noorden* leggende, voornamelyk den *Nederlanderen*, of oude *Batavieren*, is ingeboren. Daar komt noch by, dat in deze niewe *Vereenigde Republyk* niemants vryheit geſchonden of benadeelt wordt. D'oorzaak dan van die eerſte veranderinge, en daar in alle de weluitgevoerde dingen, brengen dit te weege, dat 'er ganſch geene reden overig is, waarom men om eene andere veranderinge, ofte andere wyze van Regeeringe, zou denken. Ik voege daar by, den onſterflyken haat der *Spanjaarden* tegen de *Vereenigde Nederlanderen*, en van deze op de *Spanjaarden*; ook dat 'er geen hoop van vergiffenis te wachten zy, naardien zulk een is te vreezen, dien men beleedigt heeft; en meer diergelyke redenen: voornamelyk, vermits 'er geene verandering van de zulken is te wachten, die tot een ſtaatregel ſtellen, dat zy door veranderinge zouden te gronde gaan.

4. De zelfde Hoop word beveſtigt, wanneer wy letten op de manier van d'eerſte opgereze veranderinge, nadat de Koning van *Spanjen* afgezworen was. Het is zeker, wanneer iemant in d'oprechting eener Republyk, van het eerſte uiterſte tot het laatſte overgaat, dat eindelyk de meeſte wederom trachten naar het eerſte. Maar in 't *Vereenigt Nederlandt* is nauwelyks eenige verandering in d'oude wyze van Regeeringe gemaakt, dan alleen dat de Prins (verſta de Koning van *Spanjen*) niet langer is erkent, blyvende alleen het gebiedt overig aan de *Staten*, wier magt en heerſchappye de Prins is onderworpen geweeſt; naardien dan by ieder Provintie het oude gebiedt der *Staten* is gebleven, is zulks zeer behaaglyk geweeſt voor de Vryheitsminneren; en, de Prins afgezet zynde, is hunne magt noch meer vergroot. Naardien ook d'oude Magiſtraat van ieder Stadt, nevens d'oude Privilegiën en Rechten, haar voortydts van de Prinſſen toegeſtaan en verleent, zonder veranderinge gebleven zyn, wie ziet daar niet uit, dat in dit niew en onderling Verbondt van deze Provintiën d'oude manier van de Republyk byna ongeroert is gebleven? Daar is dan niets van de dingen, die eertyds geweeſt zyn, wechgenomen dat nut en aangenaam zoude zyn, en waar toe de begeerte weder zou konnen opryzen. Ook is dat ſpreekwoordt waarachtig: *Dat alle die Heerſchappyen langſt zullen duuren, die in eenen zekeren voorgekomen doorgang van zaaken* (gelyk *Tacitus* zegt) *de minſte verandering geleden hebben.*

5. Ook wil de wyze van Regeeringe in de *Vereenigde Provintiën*, dat wy geen ander oordeel over haar zullen vellen: want daar in heeft men konnen aanmerken, dat in d'ongelyke magt van elke Provintie, en in verſchillende rykdommen, de grootſte gelykheit van gezag is, en dat die gelykheit de grondt en oorzaak is haarer geduurzaamheit; dewyl meeſt d'ongelykheit alleen een oorzaak is van alle zoodanige veranderingen.

6. Zoo wy ook onze oogen ſlaan op d'Inlandtſche rykdommen, dewyl die voornamelyk beſtaan in goederen van byzondere perſoonen, en dat deze eene oneindige en onvermoeide naarſtigheit aanwenden om die te verkrygen, en verkregen zynde te vermeerderen, konnen wy met veel grondts beſluiten, dat deze Republyk niet ligt zal bezwyken, of iet haare beſtendigheit krenken.

7. Indien wy ons verſtandt en oordeel ook wenden tot de Uitlandtſche hulpe en byſtant, voornamelyk tot dien, die in het Verbondt der *Franſchen* en *Engelſchen* begreepen is; naardien deze Natiën voor veele jaaren de heerſchappye der *Spanjaarden* verdacht is geworden, en hoe zeker en waarachtig het is, dat de welſtant der gedachte Ryken in de behoudenis der *Vereenigde Nederlanden* beſtaat, zoo mogen de *Vereenigden* zich deezen byſtant voor altoos belooven. (Echter, wat hier van op deeze reden van deezer Volken vriendtſchap word geſtelt, zoo heeft de tydt ons geleert hoe menigwerf het ons hier in met hen ontſchoten is, door zooveele en zwaare oorlogen daar zy den *Vereenigden Staat* mede beſprongen hebben, waar uit zelf byna de halve ondergang der Republyke is ontſtaan; dat, als wereldtkundig, hier geene verdere betoginge behoeft.)

8. Zoo men ook acht geeft op de Sterkten, die de Natuur zelve den *Vereenigden Staat* heeft verleent, gelyk de Zee, en groote Rivieren, dewyl zy daar van byna gedurig den zelfden loop en geſteltenis bewaart, zoo kan deze Republyk zich door haar achten beſchermt en gedekt te zyn. (Echter is 't bekent hoe in 't jaar 1672. met het begin van den Veldttogt, de voornaamſte Rivieren zooverre waren verlandt en uitgedroogt, dat de *Franſche* Krygsmagt haar heeft konnen doorwaaden, en daar op, met de Biſſchoppen van *Munſter* en *Keulen* vereent, drie van de zeven Provintiën afſcheuren, en onder vreemde heerſchappye brengen; en ſtonden de overige toen ter tydt veeg genoeg, om mede onder *Vrankryks* gewelt te raaken, ware de Koning niet, door het deurſteeken van Dyken en Dammen, in zyne overylende zege geſtuit geworden: overzulks kan men op deze ſterkte der Rivieren niet altoos veel ſtaat maaken, als toen gebleken is.)

9. Indien wy ook eenige voorbeelden van diergelyke Republyken van onzen tydt gaan inzien, gelyk de Republyk der *Zwitzers*, die veelzins op de zelve wyze als de onze geſtelt is, en zich verdedigt tegens magtige Vorſten; en ook, wegens haare gelegentheit en toeſtant, van deze hoog geacht en gevreeſt word, gelyk hier de zelfde en grooter dingen tot ons behoudt t'zamenloopen, word niet zonder reden en grondt voorſpelt, dat dit Gebiedt, gelyk dat van hen, zal beſtendig zyn; ſchoon 'er echter al veel onderſcheidt in kan worden aangewezen.

10. Want men kan niet alleen wenſchen, maar uit den aart en wyze van de Regeeringe genoegzaam giſſen, dat de veſtiging deezer Republyke niet ligtelyk kan verbroken worden. Maar de Kardinaal *Bentivoglio*, boven gemeldt, brengt eenige redenen voor het tegendeel by, die wy kortelyk zullen ter toetze brengen.

11. Vooreerſt; omdat de Vryheit, toegeevinge, en de Toegeevinge ongelykheit, en die wyders eene begeerte tot een byzonder Gebiedt baart; gelyk de *Romeinen*, nadat zy hunne Koningen hadden uitgedreven, eene zeer groote vryheit hebben gebruikt, en daar van daan, door ongelykheit van *Staten* onder malkanderen gevoegt zynde, eindelyk weder onder de Heerſchappye van eenen, namelyk den Keizer, zyn gekomen.

12. Maar men moet zeggen, dat dit voorbeeldt van veranderinge te vergeefs word bygebragt, dewyl dat voorgedraagen word uit zoo eene geſtelde manier der *Roomſche* Republyk, waar in, omtrent de gelykheit der *Staten*, niet genoeg was voorzien; 't geen van deze Republyk niet kan gezegt of gedacht worden.

13. Verder, dat het Gezag van den Stadthouder en Opperveldtheer groot zy (gelyk in der daadt waar is) doch dat het Gezag van de *Staten* veel grooter en het hoogſte is; en dat de Stadthouder vermag te raadtpleegen over hooftzaaken den *Staat* betreffende, maar dat het Oppermagtig gebieden van de *Staten* afhangt, gelyk boven gezegt is.

14. Hy zegt verder, dat de onkoſten der oorlogen hier ongelooflyk, en byna onbegrypelyk zyn, ook dat d'inkomſten van het gemeen Komtoir zeer zyn verminderr. Maar men antwoordt, dat ook de goederen der vyanden zeer zyn afgenomen, en dieshalven de *Vereenigden* met de Vyanden hier in gelyk ſtaan; ondertuſſchen daar in ongelyk en verſcheiden, dat by de vyanden 't goedt der Ingezetenen ook is uitgeput, dat onder het Gebiedt der *Vereenigden* zeer veel grooter, en byna onwaardeerlyk gevonden wordt.

15. Noch vervolgt de Kardinaal, dat de Provintie van *Hollandt*, by voorbeeldt, veel magtiger is dan de andere, en daarom ligtelyk de andere kon onder de knie krygen, en overheeren. Maar ik zondere uit, in die ongelykheit van magt, dat, zooverre het ſtuk betreft van de *Unië* te onderhouden, elke Provintie het zelve Gezag heeft, doch dat het Gezag van ieder in 't byzonder door de andere niet word vermengt, of eenigen indrang lydt.

16. Hy dringt verder aan; dat hier veele Religiën zyn; (het overige ga ik voorby.) Maar hier op dient tot antwoordt, dat een ieder, die verſchillende gevoelens in het ſtuk van Godtsdienſt heeft, de zelve vryheit van *Conſcientie* (gelyk zy 't noemen) is gegeeven, die, naardien zy allen aangenaam is, moet ook elk (al was 't maar om deze reden) deze wyze van regeeringe goetkeuren, en hoogachten; ja deze vryheit des geweetens kan men, verre van haar tot eenen grondt van verzwakkinge dezer Republyk te ſtellen, voor een van haare voornaamſte ſteunſels, tot haare behoudeniſſe, aanmerken.

Dus hebben wy d'algemeene Schets der *Vereenigde Nederlanden*, volgens den Schryver van eenen vroegeren tydt, klaar en verſtaanbaar opgeſtelt, en ſluiten hier mede, zonder tot zyne overige hooftſtukken van *de Regeeringe van ieder Provintie in 't byzonder, voornamelyk van Hollandt, als tot een voorbeeldt van d'andere*, over te gaan; dan verder zyn opſtel *van de Schattingen en Tollen in den Vereenigden Staat*; dewyl hier in, ſedert dien tydt, eindelooze veranderingen zyn gekomen, waar van het ons niet luſt te gewaagen.

VERNOUSTEE word wel vertaalt VERNOUTS *Altingius Nos.* Eilandt: want EI word by *Melis Stoke* genomen voor een Ei-

Germ. Infer. Pars II. fol. 188.

Eilandt. Het zelve is meeſt beroemt geworden door den fellen veldtſlag, die daar omtrent het jaar 1260. gelevert is, om de Voogdye te hebben van Grave *Floris den V.* en door de overwinninge te water, in het jaar 1300 behaalt door *Jan den II.* Grave van *Hollandt*. Men vindt dat VERNOUT nu al van oudts door verkortinge verandert is in VORN, van welken naam een doorluchtig geſlacht is geweeſt, hebbende de gerechtigheit als Heeren over ganſch *Zeelandt:* zoo dat zelf *Melis Stoke* in Grave *Floris*, den Zoon van Keizer *Willem*, een daar van noemt Heere van Voren/ Burggrave van Zeelandt. Hedendaags behoudt het noch de zelve benaaminge *'t Landt van Voorn*, of het *Eilandt van Voorn*, voor *Vorn*, (*Inſula Vornenſis loco Vernoutenſis*) en dit in plaats van *Vernouts-Eilandt*, waar van de *Briel* de Hoofdplaats is. VERNOUTSEE ziet men gereken in de Kaarten van den Heere *Alting* op het Eilandt, beſloten tuſſchen de *Waal*, de *Maas*, en de *Noordtzee*, en door een water dat van de *Maas* omtrent *Stryen* (*Streonas*) loopt in de *Waal* beneden *Thuredrecht*, dat is, *Dordrecht*, *Tab. IV.* en *V. Pars II.* Zou men ook mogen denden, dat VERNOUT de zelfde naam is met Vernoudt/ Vernoldus/ Vernulphus? Van het landt van *Voorn* zie van *Leeuwen Batt. Ill. cap.* 3. *pag.* 131. van het geſlacht van *Voorne*, zie den zelven *pag.* 1140.

VERONA, of VROONE, is geweeſt eene oude zeer aanzienlyke, en wydvermaarde Koopſtadt der *Weſt-Friezen*, dicht by de plaatze daar *Alkmaar* nu ſtaat. Deze laatſte Stadt zou, volgens de Schryvers, na het verwoeſten van *Verona* eerſt gebouwt zyn; zie ALKMAAR. Nan de moordt van Grave *Floris den V.* van *Hollandt*, enz. hebben de *Weſt-Vliclanders*, of *Flielingers*, door aanhitzinge van *Willem van Mechelen*, Biſſchop van *Utrecht*, tegen den jongen Grave van *Hollandt* begonnen op te ſtaan: hy trok

Schotan. Fr. Kr. fol. 151. Voſſii Jaarb. van Hol. pag. 224. Petit Nederl. Republ. pag. 118. Goudh. in de O. H. Kr. fol. 84. Goudan. Adrian. Jun. in Batav. Houve Handv. Kron. 2 deel, fol. 103. P. Mont. in Guicc. fol. 222. Houve 2 deel, fol. 103. Boxhorn Holl. toon. pag. 12.

met eene groote magt tegens hen op, ſloeg de *Weſt-Friezen*, en brandde daar op *Verona* ganſch af. *Schotanus* noemt dit *Verona* maar een Vlek of Steedtjen. *M. Voſſius* een Dorp. *J. F. le Petit* eene ſchoone, groote, volkryke Stadt, en dat de fundamenten genoegzaam bewyzen wat ze geweeſt zy. *W. van Goudthoven* zegt, niet verre van *Alkmaar*, tuſſchen de Dorpen *Koedyk*, *Langedyk*, en *St. Pankras*, heeft over 315 jaaren, ('t zal nu wel by de 450 wezen) eene oude groote Koopſtadt geſtaan, genaamt *Verona*, daar de *Weſt Friezen*, wanneer zy tegen de *Hollanders* wilden oorlogen, hunne vergaderingen hielden. Uit de Latynſche verzen van *Gulielmus Heusdanus*, *Eraſmus* ſchoolgenoot, blykt klaar genoeg, hoe vermaart *Verona* voortyds geweeſt zy, men leeſt ze by den gemelden *J. F. le Petit*. *Adrianus Junius* meent, dat *Verona* eene Stadt van zulk eene vermaardtheit en aanzien geweeſt is, dat ze was de eenige en voornaamſte merkt van *Weſt-Frieslandt*. *Vander Houve* zegt, dat *Verona* al voor het jaar 285. een Vrydom ſchynt geweeſt te zyn, of wel een Koopſtadt; vermits *Sigonius*, *Verona Civitatem* noemt. Ter gedachteniſſe worden noch hedendaags de vruchtbaare koorenlanden, tuſſchen de Dorpen *Koedyk*, *Langendyk*, en *St. Pankras*, de *Vroonen*, of *Vroonlanden* geheten. In het Dorp *Valkoog* heeftmen noch heden eene gedachteniſſe dezer Stadt *Verona*; want in de Kerk hangt een zeer oudt klokjen, daar op ſtaat, dat het te *Verona* gegoten is, *Anno Chriſti* 1280. Kort voor den aanvang der vorige XVII. Eeuwe, wierd het Zegel van de Stadt gevonden, 't word binnen *'s Gravenhage* in de Rekenkamer bewaart: het is een *Arendt met uitgeſpreide vleugelen*, opwaarts ziende. Ter rechter zyde een *Zwaerdt*, met dit omſchrift, *Sigillum Civitatis de* VRONLEGEIST; en noch heden legt tuſſchen *Koedyk* en *Langedyk*, daar *Vroone* heeft geſtaan, een veldt dat den naam van *Vroongeeſt* voert. *Pierius Winſemius*, oude Schryvers bybrengende, wil dat *Friſus* of *Friſo de Jonge* het Geweſt, nu *Noordt-Hollandt* genoemt, den naam van *Weſt-Frieslandt* zou gegeeven, en daar de Hooftſtadt *Verona* in gebouwt hebben wel 120 jaaren voor Chriſtus geboorte. Vermits deze Stadt dikmaals tegen de Graven van *Hollandt* opſtont, kon het wel zyn dat ze voortyds eene aanzienlyke Stadt geweeſt is, maar dat ze door de oorlogsrampen, ten tyde haarer laatſte vernielinge, vry veel zal afgenomen hebben; ja ontmuurt, ontveſt, en omverre geworpen zyn, en daar door ook een Vlek of Dorp genaamt zal zyn geworden: in dit gevoelen worden wy geſterkt van onzen *Rhymkronyk-*

Winſem. Fr. Kr. fol. 11.

Melis Stoke Rymkr.

ſchryver *Melis Stoke*, die ter dier tydt geleeft, en dat verbranden beklaagt heeft, noemende *Vronen* een Dorp in de volgende rymen,

Sinh men doe an ſtoken brant
En verbarnde al 't lant
Dat Dorp te Vrone al te male
Wat helpt hier of lange bale.

Idem Voſſii pag 223.

Belangende het veroveren dezer plaatze, door Grave *Jan van Hollandt*, daar omtrent verſchillen de Schryvers: *M. Voſſius* zegt, dat Grave *Jan* 't Dorp *Verona* zonder eenige moeite inkreeg, alzoo de meeſte inwooners in den veldtſlag geſneuvelt waren. *Goudthoven* daar tegen zegt; „ Deze Stadt, door rykdom zeer verheven, doch tegen de „ Graven van *Hollandt* wederſpannig, wierd door Gra- „ ve *Jan van Henegouwen* zwaar belegert; groot gewelt „ deed hy 'er voor, met zulke inſtrumenten als toen „ gebruikt wierden; want ter dier tydt was het geſchut „ noch niet gevonden; doch de Stadt was te ſterk en te „ wel voorzien. Derhalven maakte Grave *Jan* het zoo, „ dat hy in heimelyk verſtandt geraakte met den eenen „ Burgermeeſter, *Phobus*, die hem voor een laerze vol gout „ 's nachts eene der poorten opende, op den 13 Maert „ 1303. Dus quamen 'er de *Hollanders* binnen, plonderden „ de Stadt, bragten de burgers om, vernielden en ver- „ brandden alles. De *Engelſchen*, den *Hollanderen* te hulp „ gekomen, hebben eene klok uit *Vronen* naar *Londen* ge- „ voert, die daar noch bewaart wort. Grave *Jan* ver- „ boodt op het ſtrengſte, deze Stadt ten eeuwigen dage „ te herbouwen: liet ook eene ploeg over den grondt „ gaan. De verradet *Phobus* raakte daar na gevangen, hy „ wierd op 't Slot te *Nyenburg* by *Alkmaar* gezet; daar by „ in een tooren (zoo gezegt word) levendig onder de „ aarde gedolven: zoo lang die tooren ſtont wierdtze „ *Phobus tooren* geheten. Ter geheugniſſe van deeze vernielinge, wierd een groot houte kruis op het Kerkhof geſtelt, met deze Latynſche woorden *Ecce cadit Mater Friſiæ*, zoo veel als, *de Moeder van Frieslandt is gevallen*, of *valt neder*. De telletters M CCC III beteekenen het jaar der verdelginge 1303. Echter ſtellen het *Chriſtiaan Schotanus* en *M. Voſſius* op het jaar 1297. en alzoo zes jaaren vroeger. Dus zou dan dit werk niet verricht zyn door Grave *Jan den II.* van *Henegouwe*, eerſt in het jaar 1300. aan de regeeringe gekomen; maar door Grave *Jan den I.* Zoon van den vermoorden Grave *Floris den V.* geſtorven in het jaar 1299. of 1300. De beſchryvinge van het vernielen der Stadt *Veronen* van eenen Prieſter opgeſtelt, is lang in het Klooſter te *Heyloo* bewaart geweeſt; maar na dat het Klooſter, in den oorlog tegen *Spanjen*, afgebroken was, heeftmen niet geweeten waar dat boekjen belandt is. Boven is gezegt, dat eenige 't bouwen van *Verona* ſtellen van *Friſo den Jongen* geſchiedt te zyn; hy zou ten echte gehadt hebben *Frouwa*, dochter van *Aſinga Aſcon*, vierden Prins van *Frieslandt*; zich met eene heirkracht (hem van zynen Schoonvader toegevoegt) aan de overzyde van 't *Flie* nedergezet hebben, in 't Geweſt toen *Niew-* of *Weſt-Frieslandt* genoemt, daar de grondtveſten eener Stadt hebben gelegt, en die naar zyne vrouwe *Frouwen-geiſt* geheten hebben; doch die naam zou naderhandt van de *Romeinen* in *Verona* verdraait, en eindelyk in *Vroonen* verbaſtert zyn: daar haar eerſte naam *Frouwgeiſt* was, dat eenigzins ſlaat op 't omſchrift, van het bovengedachte zegel *Civitatis de* VROULEGEIST; zie ook van dit *Vroonen S. van Leeuwen*, die 'er wydlopig van ſchryft in zyn *Batavia Illuſtrata*. Doch, om een ganſch ſtrydig gevoelen beweert te zien, dat tegen 't gemeen gevoelen van alle vermaarde Schryveren aanloopt, wyzen wy den Lezer naar *Simon Eikelenberg*, thans Stadts Bouwmeeſter te *Alkmaar*, wiens gevoelen in 't vervolg op den titel van VRONLEGEIST word ontvouwen; gelyk ook op dien veele dingen voorkomen, boven ten deele al aangeroert, doch ook die 'er niet gemeldt worden.

Goudh. in de O. H. Kr fol. 84.

Schotan fol. 152 Voſſii pag. 123

Petit Nederl. Republ. pag. 115

Winſem. Fr. Kr. fol. 14.

VESSEN, een *Brabandtſch* Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenboſch*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens was opgelegt, ſtont de *Meijerye* in die ſomme geſchat (de Stadt en de Prælaten daar in geſloten) op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen; daar toe moſt het quartier *Kempenlandt* (een der vier quartieren der *Meijerye*) 4074 guldens 1 ſtuiver 9 penningen opbrengen, welke omgeſlagen over de 30 of 31 Dorpen van *Kempenlandts* quartier, ſtont het Dorp *Veſſen* daar in op 91 guldens 17 ſtuivers.

Houve 2 deel, fol. 368

VETKOPERS, enz. zie op SCHIERINGERS en VETKOPERS.

VIANEN, VYANEN, een Steedtjen met een Slot, in 't Zuidtooſterdeel van *Hollandt*, aan de grenzen van 't Sticht *Utrecht*, en omtrent twee uuren van die Stadt. Het legt op de ſcheidinge van 't *Sticht* en *Hollandt*; is eene vrye Heerlykheit op zich zelve, buiten 't Gebiedt van den *Staat*; echter op den *Hollandtſchen* bodem: heeft Souveraine magt, en vryheit om den vluchtigen, wegens doodtſlag, bankbreuken, enz. in te neemen en te beſchermen. Die des naams oorſprong afhaalen van *Fy* en *Jan*, of *Anna*, dienen zich van fabelen. De Stadt is zeer oudt; de eerſte fundamenten zyn al in 't jaar 1290. of liever en beter 1213. door *Zweer*, broeder van *Jan den III.* Heer van *Kuilenburg*, begonnen gelegt te worden; aan hem was dat deel landts toegedeelt. Dit eerſte bouwen moet verſtaan worden van het Slot, daar allengs van anderen, om de goede gelegenheit, huizen by getimmert zyn; zie ook hoe die van Utrecht *Vianen* innamen by *Boxhorn*. Onder *Vianen* laſten de Dorpen *Heikoop*, *Boeikoop*, *Lexmonde*, *Laakerveldt*, *Achthoven*, *Meerkerk*, *Amcide*, en *Tienhoven* aan de *Lek*.

De Raey pag. 305 Leeuw. Bat. Ill. fol. 198

Boxhorn Tonteel van H. pag. 285

VIANEN is weleer een Kaſteel geweeſt van het geſlacht van *Buſinchem* of *Beuſichem*, leggende op den ſlinker oever van de *Lek*, een gemeene Duitſche myl en een vierde

Alting Not. Germ.

Infer. Pars II. fol. 189. de van *Utrecht*; waar omtrent *Sueder*, of *Zweer van Beusichem*, in het jaar 1272. door vergunninge van den Bisschop van *Utrecht*, verkreegen heeft, dat 'er jaarlyks twee Merkten van acht dagen mogen gehouden worden. Nu ter tydt is 'er een Steedtje by gekomen, met noch meer andere gerechtigheden. VIANEN ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* op den slinker oever van de LECKIA (de *Lek*) *Tab. V.* en VIANA *Tab. VI. Pars II.* *Simon van Leeuwen* verhaalt, dat *Jan van Kuilenburg* een broeder hadde met naame *Zweer van Kuilenburg*, dat die voor zyn vaderlyke erve het landt krygende, daar nu *Vianen* legt, daar omtrent het jaar 1213. een Slot dede bouwen, en dat zyne nakomelingen den naam van *Vianen* aangenomen hebben: dat hy in een slag in 't jaar 1234. gesneuvelt is, en in vervolg word 'er geen met den voornaam genoemt voor *Zweer van Vianen*, wiens Vader, *Hubert van Vianen*, in 't jaar 1361 storf. Dat deeze benaming van Latynsche afkomst is, en door verkortinge, of uitlatinge van eenige letteren, dusdanig eene gedaante aangenomen heeft, is een gissing die nader bewys van nooden heeft, het welk men hoopt noch te zullen vinden.

VIDRE, VIDRUS; zie VECHT.

De Raey pag. 305. *Houve* 2 *deel, fol.* 438. VIER AMBACHTEN, een Landtstreek in de *Nederlanden*, in het Noorderdeel ten Oosten van het Graafschap *Vlaanderen*, tusschen de *Westerschelde*, 't landt van *Waas*, 't Bisdom *Gent*, en 't gebiedt van *Aardenburg*. Deze *Vier Ambachten* zyn; *Hulster*- *Axels*- *Assenedes*- en 't *Bouchauter-Ambacht*. In de schattingen over geheel *Vlaanderen* waren voortyds de *Vier Ambachten* gestelt op 36 schellingen in yder 100 ponden Vlaams, of in elke 1000 ponden op 18, zie yder deezer *Ambachten* op zynen naam.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 145. VIER FOREESTEN, QUATUOR FORESTE, in de landtstaale de **Vier Holten**/ welken naam noch hedendaags behoudt zeker Dorp op de *Veluwe* omtrent het Bosch zelfs. Van dezelve word gewag gemaakt in de Giftbrieven van de Keizeren *Otto den III.* van het jaar 996. en *Lotharius den II.* van 't jaar 1134. waar in de naamen dezer plaatzen elk in 't byzonder staan uitgedrukt, doch op verscheide wyzen bedurven. In den eersten Giftbrief wordenze genoemt, *de vier deelen van het Foreest Sternrewald, in offer Wichei, Mulo* en *Subort*: in de tweede, *Quaher* (pro quatuor) *Foreste, de Vier Foreesten, Sternrewalt, Meffel, Wechemerlas*; het vierde vergeeten zynde. Uit den Giftbrief van Keizer *Henrik den III.* van het jaar 1046. waar in staat, *door het Bosch na Stevere*, blykt genoeg dat men in plaats van *Sternrewald* moet leezen *Steverewalt*. Datmen in den eersten Brief vindt *in Offer*, moet noodtzaakelyk zyn *an*, of *ain* de *over*- of *oberzyde*; daar men heeft **Wissen**/ **Lo**/ **Souren**: welke plaatzen ik geenzins twyfele dat hier gemeent worden, hoewel de benamingen door den Affchryver niet weinig zyn verbastert. QUATUOR FORESTE ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* op de *Veluwe*, en daar nevens deze benamingen *Stevere*, *Subort*, *Wichei*, en *Mulo* *Tab. VI. Pars II.* van *Stevere* kan men den titel nazien. De overige benamingen worden van onzen Schryver niet verklaart: dan dat deeze plaatzen gelegen hebben op de *Veluwe* omtrent *Hoogzonren*, en het *Hoogzourderbosch*, waar uit af te neemen is, dat door *Subort* gemeent word *Souren*, door *Wichei*, *Wissen*, *Mulo* het *Lo*, gelyk men daar omtrent in de Kaarte ook ziet *Applentherna*, nu *Appeldoorn*, hier boven van onzen Schryver verklaart. Zie van deze *Vier Holten*, of *Foreesten* hier boven op den titel AMELANDE; van *Stevere*, zie op DAVENTRIA CAM.

Houve. VIERHUIZEN, een der Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, in het quartier *Hunsingo*: daar legt het Huis *Panser*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 145. VIER MUNTEN; QUATUOR MONETE, *vel potius* MONETÆ. Wy hebben op eene andere plaats getoont dat *Frieslandt*, leggende tusschen *Stavoren* en de *Lauwers*, onder de regeeringe der Keizeren die den naam van *Henrik* gehad hebben, in vieren verdeelt is geweest. *Emo*, Abt van *Werum*, geeft niet duisterlyk te verstaan, dat deze verdeelinge in zynen tydt, als een groot gedeelte van het Graafschap van *Stavoren*, dat door de zeewateren noch niet verslonden was, noch standt gegreepen heeft; terwyl hy verhaalt, dat 'er vier Volken (*Populos*) gewoont hebben tusschen *Stavoren* en de *Lauwers*, die t' zamen een Volk, een en het zelfde Gerechtshof (gelyk hy spreekt, dat is, een en de zelfde groote Gemeenschap) binnen de voornoemde grenzen uitmaakten. Dit doet hy, het zelve noemende HET VOLK VAN DE VIER MUNTEN (GENTEM A IV. MONETIS) als of hy zeide uit vier Volkeren of Gemeenschappen bestaande (*Quatuorpopulanam*) waar van elk op zich zelven het recht van Souverainiteit, of Opperheerschappye gehadt heeft; ook zelfs van geldt te slaan. De vier Volkeren of Gemeenschappen, in het jaar 1232. van *Wilebrandus*, Bisschop van *Utrecht*, in een bondtgenootschap van oorlog aangenomen zynde tegen de *Drenthers* en anderen, die het met de partye van de *Geelekingers* (*Geliconidarum*) hielden, hebben in twee veldtslagen zeer veele van hun volk verloren; als daar zyn geweest die van de *Foreesten*, dat zyn die van *Zeven-Wolden*, van *Stavoren*, en van *Westergoo*, gesneuvelt in den eersten veldtslag by **Bakkeveen**: in den tweeden by de *Tres Lares*, nu *Zuidlaren*, die van *Oostergoo*; gelyk zulks vermeldt word in het Perkamenteboek van *Utrecht*. Wanneer zy nu deze nederlaag wilden wreeken aan die van *Langewolde* en *Vredewolde*, hunne nabuuren, als of die de vyanden geholpen hadden; zyn zy, volgens 't verhaal van *Emo*, tot die tweedracht vervallen, dat zy het bontgenootschap verbroken, en, de gemeene Rechtbank vernietigt hebbende, geheel van den anderen gescheurt zyn: en niet dan met moeite, eer de *Saxen* de regeeringe kreegen, weêr met malkanderen zyn verzoent geworden, terwyl ondertusschen een van de vier deelen naar het westen, door de overstroomingen van de Zee, byna geheel verloren is gegaan. Door het vierde gedeelte schynt de Heer *Alting* te verstaan het geen *Comitatus de Stavero* (*het Graafschap van Staveren*) in zyne Kaarten word genoemt, *Tab. VII.* en *VIII. Pars II.* Van de rivier *Flevus* af tot de *Isla*: van *Langowalda* (**Langewold**) en *Fredowalda* (**Vredewold**) kan men de titels nazien; als ook *Tres Lares*: die van de *Foreesten*, *Forestensis Pagus*, zoo als ze hier boven genoemt worden, of *VII-Saltus*, gemeenlyk de **Zevenwolden**. FORESTE wordenze getekent *Tab. VII.* en *IX. Pars II.* van de rivier *Flevus* en de *Zuiderzee* af tot aan de THRENTONES toe: en *Westergoa* van de landtscheidinge, die van *Walrichem* af tot aan *Sterlingen* loopt, zich uitstrekkende tot aan de *Borneda*, gemeenlyk de **Born** of 't **Boerdiep**/ en eindelyk *Oostergoa* van daar tot aan de *Laubacus*, of *Lavica fluvius*, dat is, de **Lauwerg**. In die zelfde *Tabula IX.* ziet men dezen titel, A IV. MONETIS ook uitgedrukt, beginnende even boven de *Chimelofora lucus* en de *Foreste*, en, Noordtoost aan loopende, tot aan den inham van de *Noordtzee*, waar in de rivier *Labeke*, of de *Lavica*, zich ontlast: van de *Gelekingers* kan men den titel GELICONIDARUM CASTRUM nazien.

VIERSEN, VIERSSEN, een Dorp in *Gelderlandt*, onder het Drostampt van *Kriekenbeek*, in 't quartier van *Roermonde*. Toen *Gelderlandt* en *Zutphen* in 't jaar 1547. *Houve* 1 *deel, fol.* 82. gestelt was op eene schattinge van 75000 guldens, stont het *Roermondsche* quartier (een der vier quartieren van dat Vorstendom) op 19075 guldens geschat; tot die somme bragt *Kriekenbeek* (zynde een Drostampt, en een der zes deelen van 't *Roermondsch* quartier) 2562 guldens 1 stuiver $7\frac{1}{2}$ penningen op: welke omgeslagen over de zeven Dorpen van dat Drostampt, quam 't Dorp *Vierssen* op 854 guldens 7 stuivers en $\frac{1}{2}$ penning te staan, het hoogste van alle.

VIERT, een Dorp in *Gelderlandt*, onder het Drost- *Houve ibid fol.* 81. ampt van *Gelder*, in het quartier van *Roermonde*. Toen *Gelderlandt* en *Zutphen* in 't jaar 1547. eene schattinge van 75000 guldens most opbrengen, stont het quartier van *Roermonde* (een der vier quartieren van dat Vorstendom) daar in op 19075 guldens: daar toe most het Drostampt van *Gelre* (een der zes verdeelingen van dat quartier) 3156 guldens 14 stuivers 2 penningen draagen; welke omgeslagen over de zeven Dorpen van dat Drostampt, stont het Dorp *Viert* op 87 guldens 12 stuivers $7\frac{1}{4}$ penning.

VIGLIUS ZUICHEMIUS, dus genoemt om dat hy in het *Friesche* Dorp *Zuichem*, andere stellen te *Barrahuis*, by *Leeuwarden*, geboren was. *J. Baars*, wiens Vader, *J. Baars Cornn-cop. pag.* 27. kort na *Viglius* overlyden, Prediker te *Leeuwarden* was, zegt, dat hy een Boetezoon van *Zuichem* was. Hy wou in zyne jeugt niet geerne boerewerk doen, enz. want, als hy de schapen zou hoeden, ging hy ergens onder eene hage in een boekjen zitten leezen, en lietze in 't kooren loopen. Een vriendt zyns Vaders ried hem den jongen te laaten studeeren, om dat 'er een man scheen in te steeken: de Vader liet zich bewegen, en dus wierd *Vigle* die geleerde, en door zyne geleerdtheit zoo hoog bevorderde en vermaarde *Viglius*. Evenwel stellen *Em. van Meteren*, *Meter. Winsem.* *P. Winsemius*, en anderen, daar tegen, dat hy uit een goedt oudt adelyk Geslachte gesproten was, 't geen in *Frieslandt* het Geslacht van *Ayta* hiette. 't Kan beide wel waar zyn, vermits kort voor den tydt van *Viglius* veele voornaame Geslachten in *Frieslandt*, door de bloedige Factien van de *Schieringers* en *Vetkopers*, zeer verarmt, en tot geringen staat geraakt zyn, moetende zich met boerewerk of wat anders slechtjens geneeren. Wy zullen uit *Winsemius* zyn leven in 't korte nederstellen; en zeggen, dat hy was uit het oudt edel geslachte van *Ayta*; hy schreef echter *Suichem*, omdat aldaar de voornaamste State of het Slot van zynen Oom *Buch Ayta* lag, die ook groote aanleidinge gegeeven hadde om hem ter hooger Schoole te laaten gaan: maar door de droevige beroerten der *Saxischen*, *Geldersche*n, en *Burgundischen* in *Frieslandt*, waren de schoolen toen niet veel, en de leermeesters weinige, en juist de beste niet, zoo dat *Vigle* toen ook weinig vorderde: zyn Oom *Bucho* zont hem daarom eerst naar andere plaatzen, naderhandt naar *Leuven*, daar leerde hy gelukkig de gronden en beginselen der Keizerlyke Rechten. Vermits toen in *Vrankryk* vermaarde Rechtkundigen waren, nam hy voor derwaarts te gaan;

gaan; maar de onveiligheit door den oorlog in *Vrankryk* verhinderde zyn voorneemen: *Vigle* trok derhalven naar de Akademie van *Dole* in *Burgundiën*, echter daar na verder in *Vrankryk*, daar hy in de *Univerſiteit* van *Valence*, in het *Dauphiné*, Doctor in beide Rechten gepromoveert wierd. Na dat hy groote kenniſſe en vriendſchap met *D. Eraſmus*, *And. Alciatus*, en andere geleerde Mannen gemaakt hadde, nam hy voor door *Duitſchlandt* en *Italiën* te trekken, ook *Venetiën* te zien, gelyk hy ook deede, zynde wel voorzien met brieven van voorſchryvens, en aanpryzinge, zoo van den bovengemelden *Eraſmus*, enz. aan den vermaarden *Baptiſta Egnatius*, den Kardinaal *Bembus*, en anderen. *Vigle* wierd overal zeer wel ontfangen, zelfs ook in *Zwitzerlandts Briſgauw:* zoo haaſt hy hoorde dat *Padua* zeer in de Juridiſcne faculteit bloeide, en dat zich toen aldaar bevonden zeer geleerde en uitſtekende Mannen, als *Franciſcus Curtius*, *Murianus Socinus*, *Mantuanus Arr. de Arragutiis*, ging hy derwaarts, hield zich daar wat op, en maakte zich in 't kort daar zoo bekent, dat hy'er tot Profeſſor beroepen wierd: *Viglius* queet zich in die Profeſſie tot verwonderinge van allen; gaf ook, noch jong, al eenige boeken uit, die hem eenen naam by groote Potentaten en Vorſten maakten: zoo dat hy, eerſt als Wethouder en Officier, naar het Ryk van *Cyprus* beroepen wierd; daar na door Keizer *Karel den V.* als Præceptor van zynen Zoon, Prins *Philips van Spanjen:* doch deze eerampten afſtaande, keerde hy weêr naar zyn Vaderlandt; daar hem eene bedieninge by den Biſſchop van *Munſter* aangeboden wierd. De Landtgraaf van *Heſſen* verzocht *Viglius* tot de Profeſſie, in de Akademie te *Marpurg*; Koning *Ferdinand*, broeder van Keizer *Karel den V.* hield by hem aan om van wegen het Huis van *Burgundiën*, in 't Kamergericht te *Spiers* te zitten. Hy hadde dat Ampt niet lang bekleedt, als Hertog *Willem van Beijeren* hem in de Univerſiteit te *Ingolſtadt* beriep; daar hield hy zich eenen tydt lang op, en bequam van den *Roomſchen* Koning *Ferdinand* groote voorrechten en eertitelen. Keurvorſt *Joachim van Brandenburg* hadde hem geerne in zyne Akademie te *Frankfurt* aan d'*Oder* gehadt; Keizer *Karel* op den ryksdag, in plaatze des Cancelliers; maar hy bewilligde daar niet in, liever gezint zynde den Keizer, of 't Huis van *Spanjen*, dienſt in zyn Vaderlandt te doen. Daar ook na volgde, dat, op bevel van Keizer *Karel*, door de Gouvernante der *Nederlanden*, Koninginne *Maria*, hem aangeſchreven zynde, om in deze Provintiën te willen komen, hy terſtont van haar in den hoogen Raadt van *Mechelen* wierd aangeſtelt. De Keizer voorzag hem en zynen Vader zeer treffelyk; de Paus begiftigde hem, door den Biſſchop *Poggius Florentinus*, met eene bulle van *Comes Palatinus*; *Viglius* heeft de huuwlyksvoorwaarden tuſſchen *Maximiliaan van Ooſtenryk*, en Koninginne *Maria* opgeſtelt. Na de doodt van *Ludovicus Scora* wierd hy Preſident van den geheimen Raadt, daar by Ridder gemaakt van Keizer *Karel*, en tot Raadt van Koning *Philips van Spanjen*, toen hy in 't Gouvernement der *Nederlanden* getreden was, gekoren. *Louis Monyk*, Abt van St. *Bavo* te *Gent*, gevoelende zyne aanſtaande doodt, ordonneerde den Preſident *Viglius* in zyne plaatze: na het afſterven van *Philips de Swarte*, Cancellier van de Orden des *Gulden Vlies*, wierden, om in zyne plaats te treeden, benoemt de Aartsbiſſchop van *Kameryk*, de Biſſchop van *Doornik*, en *Viglius:* maar de Keizer verkoos onzen laatſtgemelden. Na zoo veele eerampten loffelyk bekleedt te hebben, ſtorf hy binnen *Bruſſel* den 8 May 1577. en legt te *Gent* begraven. Dus verre uit *Winſemius:* andere ſtellen, maar 't is een misſlag, den 10 May; was den 18 October 1507. gebooren, en overleedt in het 70ſte jaar zynes ouderdoms. Hy hadde zorge gedraagen, om eenige zyner goederen ten behoeve van arme Studenten, oude Mannen, en als aalmoeſen uit te keeren: heeft binnen *Leuven* een Collegie opgerecht, noch heden 't Collegi van *Viglius* geheten, en van hem begiftigt met 12000 Florynen; ook 't Hoſpitaal te *Suichem* met inkomſten voorzien. *Viglius* maakte alle zyne vrienden ryk; bezocht op zekeren tydt een zyner Neeven van geringe gelegentheit: *Couſyn*, zeide hy, *ik moet u ook aan een Officie helpen.* Daar op dees antwoordde; *ik heb'er geen verſtandt genoeg toe. Viglius* weêr; *Hou u maar geruſt, gy weet niet met hoe weinig wyshеit het Landt geregeert word.* Hy voerde in zyn wapen eene tarweſchoof: zyne zinſpreuk, ſpeelende op zynen naam *Viglius*, was *Vita Hominum*, of *Mortalium vigiliæ. Het leven der menſchen* of *ſtervelingen is eene wacht*, of *beſtaat in waaken.* Hy heeft ook met dat *Symbolum* eenige zilvere penningen laten ſlaan; en daar in een kaers met een boek op tafel, op d'andere zyde, zyne afbeelding met deze woorden VIGLIUS ZUICHEMIUS *Præp. S. Bav. Præſ. ſecret. conſ. Ord. Aur. Vell. Cancell.* Hy bouwde ook te *Suichem*, zyne geboorteplaats, een Huis met zoo veele venſters als'er dagen in 't jaar zyn; ook heeft *Suichem* hem geheel toebehoort. Schoon zelf een Rechtsgeleerde, gebruikte hy echter veel deze woorden, *een groot Juriſt*, *een boos Chriſt:* het Bloetraadtſchap van *Duc d'Alva* was hem zeer tegen de borſt, doch den Koning van *Spanjen* was hy op 't hoogſte getrouw, tot zyn uiterſte toe. Hy voorzag en voorzeî dat *Don Jan de man niet zyn zou die den Vrede zou brengen.* Vond altydt quaadt, *Nederlandt* door *Spaanſchen* te laten regeeren; was zeer verre ziende, en een yverig *Roomſch-Katholyk*; behartigde zeer de *Nederlandtſche* vryheit. Zyn graffchrift, zegt *Winſemius*, luidt aldus.

Winſem. Fr. Kr. fol. 604.

M. S. Viglio Suichemio Friſio. I. C. Equiti Aurato, Secreti ac Status Conſilii Cæſariæ majeſtatis in Belgio Præſidi; aureique Velleris Cancellario, cujus excellens ingenium, inſignem doctrinam, profundam juris divini atque humani ſcientiam poſteritas admiratur, inclytæ viri famæ, orbi notæ, virtuti cælo receptæ, officioſa Patria P. C. obiit Bruxellis Anno Chriſti 1577 8. die Maii Ætatis 70. Gandavi in Æde Cathedrali Sepultus ac Marmoreo tumulo conditus. Maar dewyl deze Schryver voor zooverre geen gewag maakt van het marmer Praalgraf dat te *Gent* in de Kerke van *St. Bavo*, ter eere van V. SUICHEMIUS, is opgerecht, dat'er dit graffchrift in zoude gegrift, of met gout op gemaalt zyn, valt 'er vermoeden, dat dit voor 't oprechten der Tombe op eenig tafereel, naby het Graf, zal zyn geſtelt, doch naderhant het volgende in 't marmer, gelyk het door een getrouwe handt voor weinige jaaren nageſchreven, en my behandigt is, van woordt tot woordt als't hier voorkoomt.

Idem Winſem. ibid.

D. O. M.

ADMODUM R^DO VIRO D. VIGLIO AITA DE ZUICHEM FRISIO IC^TO CLARISSIMO CATHED: HUJUS ECCÆ PRIMO PRÆPOSITO MITRATO. AUREI VELLERIS CANCEL^RIO. SUPREMI BELGICÆ STATUS ET SANCTIORIS CONCILII SUB POTENTISS: PP. CAROLO V. IMP: ET PH^O II. HISP: REGE PRÆSIDI SUMMO, VIGILANT^MO, INTEG^MO, QUI CUM HANC ECCLAM PIIS FUNDATIONIBUS PLURIBUS MONUMENTIS DECORASSET, ACADEMIAM LOVANIENSEM. STRUCTO SUI NOIS COLLEGIO NON MINUS LIBERALITER QUAM MAGNIFICE DOTASSET, NATALE SOLUM HOSPITALIS BENEFICIO PERPETUO SIBI DEMERUISSET, TANDEM POST LONGAS VIGILIAS, POST INDEFESSOS LABORES, PLENUS DIERUM, PLENUS HONORUM, REGI FIDUS, PATRIÆ CHARUS, UTILIS OIBUS, INJURIUS NEMINI, MAGNO SUI RELICTO DESIDERIO QUIEVIT IN A° D^NI CIↃ IↃ LXXVII DIE OCTAVO MAJI.

VITA MORTALIUM VIGILIA.

VINDONISSA, nu WYDENISSE, of WYDENES, het is een oudt Huis, omtrent een myl weegs van *Hoorn.* *Houve 1 deel, fol.* 141.

VINFRIED, of WINFRIED, Aartsbiſſchop te *Utrecht*; zie BONIFACIUS.

VINIDI, VENEDI, WENDI, VANDALI, anders SLAVEN of SCLAVEN, eene *Barbariſche* Natië, omtrent het jaar 636. met eene groote magt in *Hollandt* en *Weſt-Frieslandt* gevallen; zie op SLAVEN. *Idem ibid. fol.* 227.

VINKENIS, 't word van *Van der Houve* onder het verdronken landt in d'*Ooſtwateringe* van *Zuidbevelandt*, in *Zeelandt* geſtelt, als of het in 't jaar 1532. was ondergevloeit. Wy vinden dat Dorp echter niet in den *Ouden Utrechtſchen Blaffert* der Biſſchoppen, aangaande hunne geeſtelyke Juriſdictie, over de Kerken, Klooſters, enz. in geheel *Zeelandt*; en in vier Dekanaatſchappen verdeelt. *Idem ibid. fol.* 144.

VINKEVEEN, een Dorp in het *Nederſticht*, of het *Nederquartier* van *Utrecht*. Het is met *Wilnis* vereenigt: de Predikant ſtaat onder 't Claſſis van *Utrecht*. *Idem Ibid.*

VINNINGEN, in den *Ouden Blaffert* der *Utrechtſche* Biſſchoppen, aangaande hunne geeſtelyke Juriſdictie in *Zeelandt*, ſtaat VYNINGEN; een Dorp in *Zeelandt* op 't Eilandt *Zuidtbevelandt*, in 't jaar 850 bedykt. *Idem 1 deel, fol.* 143.

VISVLIET, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder het *Weſterquartier*; aldaar ſcheidt de rivier de *Lauwers* de Provintie van *Frieslandt*, van die der *Groninger Ommelanden.* *Idem ibid. fol.* 172.

UKELE is de naam van zekere Kerk beneeden het Graaf- *Alting*

Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 189. Graafſchap *Teiſterbandt*, gelyk men ziet in een Giftbrief van het jaar 997. Doch dewyl het Latynſche woordtje *benceden* (*infra*) in die eeuwe berekende binnen (*intra*) moet men denken datze mede tot het Graafſchap zelfs behoort heeft. UKELE ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* onder *Heukelum*, *Tab. VI. Pars II.* en het is niet ongerymt te giſſen, dat *Heukelum* de zelfde plaats is, en zynen oorſprong daar van gekreegen heeft, als of men zeide *Ukels heim*, en dat UKELE-Kerk aldus genaamt is naar den ſtichter *Ukele*.

Idem ibid. UKEN. Dit ſchynt geweeſt te zyn een plaats van eenig aanzien in *Twenthe*, omdat dezelve in het Perkamenteboek van *Utrecht* getelt word onder de kleine Steden Hardenberg/ Ommen/ enz. Ik zou denken dat het moet zyn en geleezen worden ULSEN, het welk een voornaam Vlek is in het Graafſchap *Benthem*, drie gemeene Duitſche mylen min een vierde van *Hardenberg*, en ook zoo verre van *Koevorden*. Daar leit wel een UKEN op de *Veluwe*, tegen over *Zutphen*, doch dat komt hier geheel niet te pas. ULSEN ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, onder de rivier *Vechta* in het Graafſchap *Benthem Tab. VI. Pars II.*

De Raey pag. 311. Guicc. fol. 232. Mont. in Guicc. fol. 229. VLAARDINGEN, een zeer oudt Steedtjen in het Zuidweſterdeel van *Hollandt*, en 't Zuiderdeel van *Delfsland*, aan de *Maas*, die, niet verre van daar, voorby den *Briel*, en dan wat verder, in de *Noordtzee* valt. 't Leit omtrent even zoo verre van *Rotterdam* als van *Delft*, van ieder twee mylen. *Oudt Vlaardingen* houd men voor d'alleroudſte Stadt van geheel *Hollandt*, daar was ook de tol van de goederen de *Maas* op- of afkomende; maar het is, met het Kaſteel *Slavenburg*, van de rivier de *Maas* weggeſpoelt. By de oude Schryvers vinden wy den naam van *Oudt Vlaardingen* verſcheidentlyk geſpelt, nu *Flatertinge*, dan *Fladertinge*, en *Fleerdingen*. *Herm. Contr. Lamb. Schaſn.* *Hermannus Contractus*, een oude Schryver, noemt *Diderik den IV.* Grave van *Hollandt*, enz. Markgrave van *Vlaardinge*, *Fledertinga* of *Phladirtinga*. *Lambertus Schafnaburgenſis* zegt, op 't jaar 1047. dat Keizer *Henrik* een krygsheir te water den *Rhyn* doorgeleidt heeft in *Frieslandt*, tegen *Gothefredus* en zynen helper *Diderik*, en heeft daar ingenomen twee zeer ſterke Steden, *Rinesburg* en *Fleerdingen*. *Boxhorn toon. van H. Leeuw. Bat. ill. fol. 178.* Men leeſt in verſcheide oude Brieven *Fleerdync*. *Boxhorn* wil, dat die Stadt haaren naam van zekeren waterloop, zoo genaamt, zou bekomen hebben; doch dat'er nu niets van overig is, dan alleen dat'er in de oude Brieven van *Egmondt* van gemeldt word. *S. van Leeuwen* daar tegen ſtelt, dat d'eige naam VERDINGEN is, in oud *Duitſch* zoo veel als *vertollen*, en *verding* maaken over den tol, die daar, als gezegt is, betaalt wierd. Hy voegt'er by, dat deze Stadt, in vorige tyden, in zulken achtinge was, datze buiten 's landts, en in verſcheide oude Beſchryvingen voor 't ganſche Landtſchap genomen wierd, en ook wel *Frieslandt* geheeten is. *Van der Houve* zegt, dat het *Oude Vlaardingen* gelegen heeft op de wateringen van de *Matlingen* en *Theurleede*. *Vaernewyk* zegt, dat Keizer *Claudius*, in *Britanniën* met zyn volk t' ſcheep gaande, door onweêr aan der *Wilden-Slaven*-landt in *Oudt Batavia* geworpen wierd, dat hy daar de Fortres *Slavenburg* bemagtigde, en *Vlaardingen* ſtichtte. *Van der Houve* in zyn 2 *deel fol.* 44 houd dit *Wilden-Slaven*-landt, voor het landt van *Voorne*, *Stryen*, en *Putten*, daar noch een Eilandtje legt *Wilter-* of *Wildenlandt* genoemt. *Oudt Vlaardingen* is nu in de gedaante van een Dorp verandert, en maar alleen een klein gedeelte van het *Oude*, dat ingezwolgen is, door de golven van de *Maas*, zegt *Boxhorn:* zoo dat het, zegt *S. van Leeuwen*, nu zoo verre in de *Maas* verdronken en afgeſpoelt is, dat'er niets meer van overig is daar *Vlaardingen* zich vertoont; zulks zegt ook *Van der Houve fol.* 138. 1 *deel.*

Houve 1 deel, fol 138. 2 deel, fol. 17. 44. Vaernewyk in 't 6 boek. Boxhorn pag. 337. Leeuw. fol. 178

Alting Not. Germ. Inter. Pars II. fol. 185 VLAARDINGEN is van outs FLARDINGA genoemt geweeſt, en alzus hier boven van den Heere *Alting* beſchreven, alwaar men kan zien dat het PHLADIRTINGA genoemt is: FLARDINGA ziet men verbeeldt aan het einde van de rivier *Leckia* of *Merweda*, by het riviertje de *Liora*, en daar boven PHLADIRTINGÆ *Marchionatus*, tuſſchen de *Noordtzee* en de *Hiſla* of *Hollandtſchen Yſſel Tab. IV. Pars II.* „ *Flartingen*, ſchryft *S. van* „ *Leeuwen*, werd voor de oudſte Stadt van *Hollandt* ge„ houden, daar *Dordrecht* op overſcheepte, om alzoo ver„ der naar *Noordt-Hollandt* te komen: is nu verre in de „ *Maas* verdronken en afgeſpoelt; zoo dat ze niet gelegen „ heeft daar zich het *Vlaaraingen* nu vertoont. De Hoog„ leeraar *Boxhorn*, in zyn *Toneel van Hollandt*, meent, dat „ het zynen naam heeft van zekeren waterloop, die daar „ benevens geloopen heeft met den zelven naam genoemt; „ doch daar van is geen blyk. Zyn rechte naam is *Ver„ dingen*, 't welk in oudt Duitſch, *vertollen* en *tol* betaalen „ beduidt; want aldaar werd een *tol* geheven van voorby„ varende en in- en uitvarende ſchepen, door de Graft „ van *Corbulo* naar den *Rhyn*, die wy hier boven hebben „ aangewezen, dat hier waarſchynlyk heeft uitgewatert. Tot dus verre *S. van Leeuwen*, die in het vervolg noch eenige zaaken aantekent, hier boven by den Heere *Alting* al aangehaalt, waar uit blykt dat het in de tiende en elfde eeuwe een voornaame en miſſchien de eerſte Stadt van die landtſtreek geweeſt is. Weshalven de hoogedele Heer *Janus Douſa* zich niet ontziet *Flardinga* te noemen, de *Hooftſtadt van het Graafſchap Hollandt*, *van outs pronkende met den titel van Marquizaat*; zeggende, daar beneffens, geen reden te zien, waarom men *Hermannus Contractus*, een aanzienlyk Schryver van die eeuwe, daar in geen geloof zou geeven: en dat hy zich verwondert hoe *Hadrianus Junius* daar toe gekomen is, dat hy deezen voortreffelyken Hiſtoriſchryver zoo zwaar beſchuldigt heeft, omdat hy *Diederik de IV.* niet Graaf van *Hollandt*, maar van *Vlaardingen* heeft genoemt; als of het de grootſte ongerymtheit en onbeſcheidenheit ware, de geheele Heerſchappye van den *Hollandtſchen* Grave binnen de veſten van een eenige Stadt te bepaalen. Maar de Heer *Douza*, de verdediging van dien Schryver op zich neemende, zegt; dat men den zelven veeleer edelmoedig behoort te bedanken, dat hy allereerſt en alleen onzen Graaf den titel van *Marquis* (*Marchio*) gegeeven, en alzoo noch hooger en aanzienlyker gemaakt heeft. Dat het ook geen wonder is, noch de Schryver daar in te beſchuldigen, dat hy het geheele Landtſchap naar deszelfs Hooftſtadt genoemt heeft; voornamelyk, dewyl de andere Steden van *Hollandt*, die naderhandt zoo groot en machtig zyn geworden, noch niet bekent, ja zelfs noch niet geſticht of gebouwt waren. Want datmen immers ziet dat niet alleen in *Vrankryk* en *Duitſchlandt*, maar zelfs in *Nederlandt*, geheele Landtſchappen met veele onderhoorige Steden naar eene Hooftſtadt genoemt worden, als *Utrecht*, *Mechelen*, *Groningen*, *Gulik*, *Kleef*, *Gelder*, *Luxemburg*, *Limburg*, en *Naamen*. Dat de andere Steden, Leden, Quartieren, en Dorpen zich toen ter tydt niet geſchaamt hebben van *Vlaardingen* afhangkelyk te zyn, immers zoo lang de Graaf daar zyn Hof en Vorſtelyke woonplaats gehouden heeft. Dat insgelyks *Lambertus Scafnaburgenſis* dezelve, nevens *Rhynsburg*, een zeer vaſte Stadt noemt, die Keizer *Henrik de III.* ter gunſte van den Biſſchop van *Utrecht*, zoo het ſchynt, bemagtigt, en onzen Graaf *Diederik den IV.* door gewelt van wapenen ontnomen heeft. Maar wie zou nu kunnen gelooven, dat dit *Vlaardingen* weleer de Hooftſtadt van het ganſche landt, en het Paleis en woonplaats van onze Graven is geweeſt? immers is'er de minſte blyk of ſchaduwe niet meer van overig. Wat de benaminge belangt, de Heer *Douza* is ook van gevoelen, dat dezelve zynen oorſprong heeft van een rivier van den zelfden naam, die voor dezen, eer dat de veſten met het Kaſteel door den krachtigen ſtroom van de *Maas*, en den vloedt van de zee weggeſpoelt waren, daar omtrent zynen loop hadde: en hy doet'er by, dat de alleroudſte *Archiven* der Abdye van *Egmondt* hem overhaalden om dit onbeſchroomt te beweeren; hoewel alle de Kronykſchryvers van ons landt daar niets van melden; en dat dit niemant zoo vreemdt en ongelooflyk moet voorkomen, naardien de Stadt *Medenblik* het zelfde lot getroffen heeft, dat een rivier van dien naam door de overſtroomende wateren van de *Zuiderzee* zoodanig ingezwolgen en verſlonden is, dat'er de minſte ſpoor of blyk niet meer van gevonden word. Deze meening vindt by my veel meer ingang, en ſchynt de waarheit nader te komen, als de giſſing van den Heere van *Leeuwen*, dat *Vlaardingen* van *Verdingen*, dat is, *vertollen*, zoo hy ſchryft, zyne benaminge zou gekregen hebben. Maar of ſchoon toegeſtaan word dat de *Maas* het *Oude Vlaardingen*, en met eenen den mondt van de rivier, die zich daar ontlaſte, weggeſpoelt en overſtroomt heeft; zoo zie ik echter niet, dat zulks van de geheele rivier zoo kan begreepen worden, dat'er de minſte ſtroom niet meer van zou overig zyn; en vervolgens zou het geene andere rivier kunnen geweeſt zyn als de *Liere*, (*Liora*) die daar omtrent hedendaags noch haare uitwateringe heeft. Want wat de rivier van *Medenblik* belangt, die door de *Zuiderzee* geheel ingezwolgen is, ſtaat te weeten; dat die veeleer een binnenlandtſch Meer, als een loopende Stroom is geweeſt, die van *Medenblik* af, Noordtooſt aan, naar *Stavoren* zich uinſtrekkende, door de inbreekende wateren van de zee verſlonden is, gelyk de Heer *Alting* hier boven op den titel *Medemelacha* getoont heeft; en zulks in de Kaarten *Tab. II. V.* en *VII. Pars II.* klaarlyk verbeeldt word. Weshalven, om den oorſprong en de rechte eigenſchap deezer benaminge in haaren vollen dag ſtellen, dunkt my, onder verbeeteringe, dat FLARTINGA of PHLADIRTINGA, zoo als men naar den trant van dien tydt geſchreven heeft, afkomſtig is van FLIARTING; en dat dit zoo veel wil zeggen, als een Landt of Plaats aan den FLIART, VLIETART, of VLIETERT, dat is, *Vliet*. Want hoe veele benamingen in deze landen van dit *Vlie* of *Vliet* hunne afkomſt hebben, toonen ons zelfs de woorden by de oude *Romeinen* gebruikelyk, en naar hunne taal gebogen, als *Fletio*, *Fleum*, *Flevum*, *Flevus*, *Flevo:* en die van latere tyden zyn, *Flehus*, *Flehi*, *Flehite:* welke alle hier boven verklaart worden: Waar by noch komen de hedendaagſche, als Harlinkvliet/ Geervliet/ Biervliet/ Steenvliet/

Annal. Holl. lib. VI. pag 282.

De tribus Rhenialveis cap. 6 pag. 48. & cap. 24.

en meer diergelyke aangehaalt by den Heer *Cluverius*, die van oordeel is, dat door dit woordt eigentlyk verdronke landen, ſlenken, en kreeken (*Æſtuaria*) die voor de Eb en den Vloedt bloot leggen, verſtaan worden. Wat is nu FLIARTING, en FLIARTINGIA anders, als het landt aan den FLIART? gelyk *Fivelingia* van *Fiveling*, het landt aan den *Fivelſtroom*, nu *Fivelgo*. Zoo is *Hunſingia* genaamt van de rivier *Hunſe*, nu *Hunſingo*, van dien zelfden trant is *Huitingoa*, welke benamingen alle hier boven verhandelt en verklaart worden. En dat deze uitgang op INGE aan veele en oneindige Plaatzen en Steden den naam geformeert heeft, kan men zien in *Alatinge*, *Bieſelinge*, *Graveninge*, *Groninge*, *Steninge*, *Harlinge*, *Herſinge*, enz.

Picard. VLEDDEREN, een Dorp in *Drenth*, heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Weſterveldt*.

Houve. VLEUTEN, een Dorp in 't Sticht *Utrecht*, onder het *Nederquartier*; is vermaart door de *Vleutenſche Mom* die daar gebrouwen word, en al zeer naar de *Bronswykſche* gelykt; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Utrecht*; 't word in het *Itinerarium Marci Aurelii Antonini*, of *Antonini Pii*, FLENIO genaamt; daar leggen zeer vruchtbaare landen, en ſchoone boomgaarden.

VLIE, een Burgt en Doorvaart uit de *Zuider-* in de *Noordtzee*, tuſſchen het Eilandt *Schelling* en *Vlielandt*. Het VLIE is ook een Eilandtjen aan de *Noordtzee*, tuſſchen het Eilandt *Schelling*, *Eyderlandt*, *Texel*, de *Noordtzee*, en *Zuiderzee*; zie op FLIE en FLIELANDT.

Houve. VLIET, een Dorp in *Hollandt*; 't word van zommigen onder het Steedtjen *Oudewater* geſtelt.

VLIMMEN, een Dorp in het Landt van *Heuſden*; zie VLYMEN.

VLISSINGEN; zie FLISSINGEN.

Alting Not Germ. Infer. Pars 11. *fol.* 189.

VLISSINGEN, een Stadt in het Eilandt *Walcheren*, zynde de vierde in rang onder de *Zeeuwſche* Steden, hebbende al voor lang gehadt den titel van een *Marquiſaat*, gelegen aan het gat van de Grift van *Otto* (*Foſſa Ottoniana.*) De *Vliſſingers* geeven door hun Wapen zelfs te kennen, dat deze benaming komt van een *Fleſſe*, dat is, van een *Drinkglas* met een nauwen hals, omdat *en Mannen en Vrouwen zonderling graag de Fles in de handt hebben:* gelyk dit zyn de woorden van *Levinus Lemnius*, een vermaart Geneesheer, die ook zelf een *Zeeuw* was, afkomſtig van *Zirikzee*. Wel, laat ons hun die hier meede vermaakt zyn, deze naams afleidinge toeſtaan; hoewelze my altoos al te los, ongegrondt, en mager toegeſcheenen heeft. Want zou'er wel iemandt zoo onnozel zyn, dat hy zou meenen dat de Stadt *Emmerik*, gelegen aan den *Rhyn*, een weinig boven de verdeelinge, haaren naam zou gekregen hebben van den *Emmer*, dien zy in haar Wapen vertoont? daar het klaar en baarblykelyk is, dat zy dien verſchuldigt is aan eenen *Embrich*, haaren ouden eigenaar en bezitter, (zie hier boven *Embrici Villa*) by oudts genoemt zynde de *Hofſtede van Embrich* (*Villa Embrici.*) Insgelyks, zou wel iemant denken dat de zeer groote Stadt *Gent*, het welk wy weeten dat een zuivere Hoogduitſche benaming is, aldus genoemt zy naar een *Handtſchoen*, in het Franſch *Gand*? Weshalven ik dit niet anders achte dan ſlechte en ongegronde zinſpeelingen, die, of in domme tyden, of van plompe menſchen verzonnen zynde, daarom gemeenlyk belachelyk, ſlecht, en onnozel zyn. Ik zou derhalven den naam van FLISSINGEN liever willen afleiden van de *Fluſſen*, het welk in 't Hoogduitſch *Stroomen* en *Vloeden* beteekent. Zy is onder de *Zeeuwſche* Steden byna de jongſte, en niet bekent geweeſt voor de dertiende Eeuwe: echter geeft zy in beroemtheit van naam, die zy door haare dappere daaden en verre ſcheepvaarten grootelyks uitgebreidt heeft, geene andere toe. *Melis Stoke* noemtze de uiterſte van de *Zeeuwſche* Steden, aldus ſchryvende op het jaar 1297.

- - - - op 't uiterſte van Zeelant
Tote Vliſſingen.

Zy legt een halve gemeene Duitſche myl Ooſtwaarts af van de Hooftſtadt *Middelburg*. De Grift van *Otto* (*Foſſa Ottoniana*) of de uitwatering van de *Weſter-Schelde*, ziet men geteekent *Tab. IV. Pars II.* en *Vliſſingen* aan den mondt van die, zie den titel *Foſſa Ottoniana*. De Heer *Cluverius* verwerpt wel te recht, als oudewyfspraatjes, de meening van de zulken die voorgeeven, dat *Vliſſingen* van *Ulyſſes*, na zyn langdurig omzwerven door den *Oceaan*, daar aangelandt zynde, zoude geſticht zyn. Zulks doet ook *Levinus Lemnius*; maar het geen zy beide beweeren, heeft voorwaar alzoo weinig grondt, te weeten, dat deze Stadt haaren naam gekreegen heeft van de *Fleſſe* die zy in haar wapen voert; en die *Lemnius* naukeurig beſchryft, verhalende hoe de vrouwen dezelve niet minder beminnen als de mannen, en in deze liefhebberye zeer geoeffent zyn, niet tot dronkenſchap dezelve gebruikende, maar om de zwaarmoedige gedachten te verdryven. Doch wie weet niet, dat de wapens van Steden en Landen in veel latere tyden bedacht, uitgevonden, en eenigzins geſchikt zyn

De tribus Rhenialveis pag. 16.

Lemn. de occultus Miraculis lib. IV. cap. II.

naar de benamingen die al langen tydt te vooren in gebruik waren geweeſt? Derhalven zal de *Fles* in het wapen van *Vliſſingen* alzoo veel bewys geeven om des naams oorſprong en betekenis aan te wyzen en te verklaaren, als de *Gans* in het wapen van *ter Goes:* de *Hoorn* in dat van de Stadt *Hoorn:* de *Leeuw* in dat van *Leeuwarden:* de *Staf* in dat van *Stavoren:* de *Hinden* in dat van *Hindeloopen:* van welke plaatzen en der zelver benamingen men de titels hier boven kan nazien. Maar *Flus*, waar van de Heer *Alting* meent dat *Fliſſingen* zooveel is als *Fluſſingen*, beteekent den *vloedt*, waar van het Meer de *Fluſſen* of *Fluiſſen* by *Stavoren* noch zynen naam behoudt; weleer *Chimelofara* genoemt geweeſt, gelyk het *Tab. I. VII.* en *IX.* afgeteekent word, en men 't op dezen titel kan nazien.

VLIST, een Dorp in *Hollandt*, onder de Stadt *Schoonhoven* behoorende.

VLUYSEN is een Boſch in *Frieslandt* geweeſt, tuſſchen *Staveren* en *Sneek*, door brandt tot een Meer geworden.

VLYETE, het is een Dorp op het Eilandt *Noordt-Bevelandt* in *Zeelandt* geweeſt, en met verſcheide andere van de Zee ingezwolgen. *Houve.*

VLYMEN, een Dorp in het landt van *Heuſden*; het is, t'zamen met *Engelen* een Droſtampt: van zommigen word het geheeten of geſpelt VLIMMEN.

UMME is buiten twyfel in het jaar 1227. een Kaſteel of Vaſtigheit geweeſt, omdat de ongenoemde Schryver van het Perkamenteboek van *Utrecht* verhaalt, dat Biſſchop *Otto de II.* daar in de Krygslieden van *Zallandt* heeft gelegt. Het behoudt noch dien zelfden naam, leggende aan de rivier de *Vecht*, een halve gemeene Duitſche myl hooger als daar zy zich vereenigt met de rivier de *Reccle*. *Umme*, hedendaags Ommen/ zietmen getekent aan de *Vechta*, eerze de *Reccla* ontfangt, *Tab. VI.* en *VII. Pars II.* De Schryver van 't *Batavia Sacra* toont aan uit *Beka*, hoe dat Biſſchop *Otto*, eerſt tegens den Vorſt van *Gelderlandt*, en daarna tegens de *Friezen* in oorlog geraakt zynde, hier verſlagen is. *Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol.* 189.

UNSINGIS. *Cæſar Germanicus*, willende zynen eerſten togt doen naar de *Cherusken*, en gereedt ſtaande om derwaarts te trekken met een groote magt van krygsvolk, beſtaande in acht Keurbenden, en vyftien duizent man Hulpbenden, behalven de opgeraapte benden der *Germaanen*, en de *Chauken*, die hy tot deelgenooten van dezen kryg aangenomen had, heeft hyze alle geboden t'zamen te komen in het *Groningerlandt* aan de rivier de *Eems*, (*Amiſia. Statia*) gelyk hier boven van ons aangewezen is: werwaarts hy zelf vier Keurbenden over de *Meeren*, over het *Vliemeer* namelyk, en de *Watten* of Droogten, met ſchepen gevoert heeft. Nadat hy, zonder veel voordeels op *Arminius* behaalt te hebben, afgetrokken was, en met zyn leger weêr op die zelfde plaats by de *Eems* gekomen, heeft hy deze vier Keurbenden ingeſcheept, omze met de Vloot te rug te brengen, gelykze daar gebragt waren; de overige vier belaſt hebbende langs den vorigen weg weêr naar den *Rhyn* te trekken. Maar dewyl hy in het heen trekken ondervonden had, dat de vloot te zwaar geladen was geweeſt om over de *Watten*, voornamelyk tuſſchen de *Marnamaanſche* Haven en de *Eemze*, bequamelyk te vlotten, of om daar op, als de *Vloet* afgelopen was, niet vaſt te blyven zitten: heeft hy, opdat hy het zelfde ongemak niet weêr zou onderhavig zyn, maar twee Keurbenden daar aan de *Eems* op de vloot ingeſcheept, en de zelfde vooruit laaten vaaren naar de voornoemde Haven, waar in zekere rivier valt, die by niemant tot noch toe, met haaren rechten naam, aangewezen is. De overige twee heeft hy aan *Publius Vitellius* overgegeeven, omze te lande derwaarts te brengen, zynde een weg niet meer dan van vier gemeene Duitſche mylen, daar hyze dan op de vloot zou inneemen. Men hadde hoop, dat zoo een korte weg, terwyl het de Herfſtſnee was, dat is, dat nacht en dag nu even lang waren, zonder te overnachten, zeer ligtelyk zou kunnen afgelegt worden. Maar als nu deze krygsbenden een ſtuk weegs over den droogen grondt waren voortgetrokken, heeft de *Noordtzee* een weinig daar na, door het opſteeken van den Noordenwindt verbolgen wordende, en het landt overſtroomende, dit krygsvolk herwaarts en derwaarts gejaagt en geſlingert; en ſomtyds ook vlot wordende ter neêr geſlagen en overſtelpt. Tot dat *Vitellius*, na verſcheide gevaaren, eindelyk op de Hoogten geraakt zynde, al het krygsvolk daar by hem gekregen heeft; alwaar zy in eenen jammerlyken ſtaat overnacht hebben, zoo dicht zynde by de Haven, werwaarts *Germanicus* met de vloot gevaren was, dat zy, zoo ras het licht de aarde weêr zichtbaar gemaakt hadde, voort raakten tot aan de rivier, die zich daar ontlaſt. Vervolgens zyn de Keurbenden daar ingeſcheept, waar van het gerucht al liep datze verdronken waren. Hier op komt het uit, dat *Tacitus* byna met de zelfde woorden van deezen ganſchen togt verhaalt. Waar uit men ligt kan afneemen dat de rivier, waar by zy toen aangekomen zyn, de *Weezer* (*Viſurgis*) niet geweeſt is, gelyk zy nochtans alle die het *Alting Not. Germ. Infer. Pars I. fol.* 129.

Annal. I. cap. 56. 60. 63. 70.

het *Vatikaansche* afschrift, het eenige dat'er is van de vyf eerste Jaarboeken, tot noch toe ingezien hebben, getuigen dat'er staat. Wat raadt hier toe? De Uitleggers hebben geen beter hulpmiddel geoordeelt te zyn, dan te snyden en te kerven, dat is, om de *Wezer* daar uit te werpen: zoodat de Schryver meer niet zou zeggen, als *dat zy voortgetrokken waren tot aan de rivier* (namelyk den *Rhyn.*) Maar welk een elendig hulpmiddel! Want hoe zou toch, of *Germanicus* met zyne vloot, of *Vitellius* te lande trekkende, in een dag van de *Eems* aan den *Rhyn*stroom hebben kunnen voortrukken? En schoon genomen zy hadden het beide kunnen doen; tot wat einde zouden doch de Keurbenden, die den weg al afgelegt hadden, op de vloot ingescheept worden? Maar *Lipsius*, die niet zeer nauwkeurig de Landtbeschryvinge heeft in acht genomen, dit merkende, beeldt zich vastelyk in, dat men moet leezen: *aan de rivier de Vecht* (*Vidrus*) 't welk noch een vry wanschikkelyker misslag is; schoon genomen het waar was (het geen hy verkeerdelyk onderstelt) datmen door deze *Vidrus* kan verstaan de *Overysselsche Vecht*. Want de Keurbenden zouden, zoo beladen als zy waren, met hun huisraadt of gereedtschap langs het strandt voorttrekkende, in geen drie dagen aan die rivier hebben kunnen komen. Maar dit is een misslag van dien zeer grooten Man, uit onkunde van de Aardtbeschryvinge; gelyk hier na op het woordt WIDER of *Vidrus* zal getoont worden. Nu zal ik zeggen wat van de zaak is; en het geene ik al voor lang klaar ontdekt, en aan myne vrienden, waar onder'er zyn die van zoodanige zaaken zeer wel kunnen oordeelen, blykbaar aangewezen hebbe. Daar ontstaat in de verste *Friesche* Veenen naar het oosten een riviertje, het gansche Landtschap *Drenthe*, daarna het *Zuidlaarder*-Meer, en de *Omlanden* met verscheide kromme bogten deurstroomende, en eindelyk met de rivier *A*, of *Aha*, vereenigt zynde, nu bevaarbaar voor zeer groote schepen, zich uitstort in de *Marnamaansche* Haven. Deze rivier is van outs het Hunse of HUNSGNG genoemt; waar van noch hedendaags het beste gedeelte van de *Omlanden*, het welk beneden *Groningen* aan zynen rechter oever legt, HUNSINGO genaamt wordt. De uiterste hoek van dit Quartier, de *Marna* genaamt, langs deze Haven en de *Noordtzee*, *heeft de benaming gegeeven aan de Manarmaansche*, of, om beter te zeggen, de *Marnamaansche Haven*, waar van hier boven gehandelt is op den titel *Manarmanis*. Dit nu is buiten twyfel de rivier, van *Tacitus* zonder blazinge UNSINGIS genoemt, waar by *Vitellius* met de Keurbenden van de *Eems*, nadatze den nacht zoo elendig deurgebragt hadden, aangekomen is: en waar omtrent de vloot van *Cæsar Germanicus* door de Noordt-oostewinden, (zoo noemt die Schryver de Noordelyke winden zonder onderscheidt) in een inham aan den oostkant van de Haven veilig gelegen heeft. Ik twyfele ook geenzins, dat'er in het oude Exemplaar zoo geschreeven staat; hoewel zy alle, die de UNSINGIS, dat is, *Hunse*, niet kennen, in plaats daar tot noch toe UISURGIS gelezen hebben: want beide deze naamen konnen met evenveel streeken uitgedrukt en geschreeven worden: zoodat het een misslag is, die ligt kan gebeuren, dat, dewyl de Klinkletters door geene stippen boven haar onderscheiden zyn, het eene woordt in plaatze van het andere gelezen worde. Ik nu meene dat'er aldus geschreeven staat, zonder stippen daar op, of wel datze onzichtbaar zyn, : waar van men, naar dat de stippen verscheidentlyk daar boven gestelt worden, zoo wel het eene woordt kan maaken, als het andere. Want zoo men oordeelt, dat de eerste letter met deze Figuur U. uitgedrukt is, zal het Uisurgis, dat is, *Wezer*, worden: maar indien men het voor deze figuur U. aanziet, zal het Unsingis zyn. En aldus hebbe ik my altydt vastelyk ingebeeldt, dat deze plaats van *Tacitus*, die voor onverstaanbaar is gehouden, eindelyk volkomentlyk geholpen en in zynen dag gestelt is. Laaten zy, die gelegentheit hebben om het *Vatikaansche* Handtschrift zelfs na te zien, oordeelen, of ik my bedriege of niet. Deze rivier *Unsingis* zietmen *Tab. I.* en met dezen naam getekent *Tab. II.* en *Tab. V.* zoo alsze stort in de *Marnamaansche* Haven, die daar *Ostium Marnamis & Partus* getekent wordt: ook ziet men in deze laatste Kaart getekent het *Laarder*- nu *Zuidlaarder*-Meer, (*Lacus Larius*) daar deze rivier deurloopt: als ook de rivier *Aha* zoo alsze zich vereenigt met de *Unsingis*: insgelyks *Tab. I. II. & VII. & IX. Pars II.* waar in deeze laatste aldus getekent word *Hunesa Fluvius olim Unsingis*, dat is, de rivier Hunse, weleer genoemt *Unsingis*, en daar by de andere aldus; *Horense Aha*. In deeze twee laatste Kaarten ziet men, hoe de Hunse of *Unsingis*, haaren oorsprong neemt in de Veenen, die daar *Westerwalda* genoemt worden, en nu tot het Landtschap *Drenth* behooren. De Hoogten, daar *Vitellius*, na zooveel sukkelens, zich met zyn krygsvolk eindelyk bergde, worden by *Tacitus* EDITA genoemt, en meent de Heer *Alting* dat dezelve nergens anders geweest zyn als ter plaatze, daar nu het Dorp *Leens* is, pas vyf hondert treeden van de Haven, daar *Germanicus* met de vloot lag om haar in te neemen: gelyk men dit alles hier boven breeder aangetoont kan zien op den titel EDITA. En aldus ziet men deze plaats getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, dicht aan de *Portus Manarmanis* by *Flevum Castellum Tab. I.* en *V.* insgelyks *Amisia Oppidum & Statio*, dat is, de *Haven of Ree aan de Eems*, daar *Vitellius* van de vloot afging. Van de rivier *Hunse*, en het quartier *Hunsingo*, kan men de titels HUNESA, HUNESGO, HUNSINGIA, hier boven, nazien.

VOERST zyn geweest twee naby den anderen gelegen Kasteelen, in het beneedenste gedeelte van *Zallandt*, waar tegens *Otto*, de tweede Bisschop van *Utrecht*, met haat ingenomen is geweest, en die daarom in het jaar 1222 van hem aangetast, vermeestert, en tot den grondt toe geslecht zyn; volgens 't verhaal van het Perkamenteboek van *Utrecht*, van *Beka*, en van anderen. Hunne beider naamen zyn echter noch overig tusschen den *Yssel* en de Groote Vaart van *Zwol*, doch die word hedendaags met een dubbelde OO geschreven, wier klank de Ouden altydt met een OE uitgedrukt hebben. VOERST zietmen getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, tusschen den *Yssel* en *Zwolle Tab. VI.* en *VII. Pars II.* *Alting Not. Germ. Infer. Pars II. pag. 190.*

VOETIUS, (GISBERTUS) een Man uitsteekende in alle wysheitskunde, daar by een groot Godtgeleerde, een man van eene ongeveinsde godtvruchtigheit, en een oprecht yveraar voor de zuiverheit der ware *Gereformeerde* leere. *Heusden*, op de grenzen van *Hollandt* en *Brabandt*, was zyne Geboortestadt, schoon hy daar van of zyn geslacht niet oorsprongkelyk was; maar gesproten uit het oudt adelyk Geslacht der *Voeten* in *Westphalen*, welker Stamhuis in de Kaarten van dat landt, noch onder den naam van *Vootshus*, of *Voetshuis*, bekent staat; (gelegen by het Steedtjen *Bilderbeek*) en naderhandt genoemt *Colvenburg*. Hy is op den 3 Maert 1588. ter wereldt gekomen: zyn Vader was *Paulus Voet*; zyne Moeder *Maria Jageling van den Bosch*, van een goedt en voornaam oudt Geslacht, in de gedachte Hoofdstadt der *Meyerije*. Zyne ouders, nadat hy van de kleener Schoolen afgescheiden was, bestelden hem, nevens zynen broeder *Diderik Voet*, by den Rector *Franco Odulphy* te *Heusden*, om de Latynsche taal te leeren daar hy zich vlytig in oeffende, en niet alleen *Terentius*, *Plautus*, *Horatius*, en andere brave Latynsche Autheuren, maar ook veele stukken uit de Griekśche, *Homerus*, *Hesiodus*, enz. zich als eigen maakte; want zyne geheugenis, die hem tot zyn uiterste bybleef, nevens zyn scherp gezicht, zoodat omtrent een uur of twee voor zynen doot zonder bril noch leezen kon, liet niet dat merkwaardig was voorby slippen. *Zie de Lykrede over Gisbert. Voet, pag. 7.* *Ibidem pag. 8. 9.* Middelerwyle, nadat zyn Vader was overleden, bleef hy by zyne moeder, tot dat hy nu vyftien jaaren oudt, zich in 't jaar 1604. naar *Leiden* begaf, daar hy vervolgens alle deelen der konsten en wetenschappen doorloopen, en genoegzaam als volleert hebbende, zich tot de oeffeninge der Godtgeleerdheit begaf, als ook, om in zyn vier- of vyfjaarig verblyf aldaar, dieper voortgang in het *Grieksch* en 't *Hebreeusch* te maaken; ondertusschen bleef hy pal, in die verwarde tyden, by de oude leere der *Contraremonstranten*, en gaf'er preuven van, waar by al in dien lentetydt zyns levens gezien wierd, wat schooner vruchten 'er in den rypen oogst van te verwachten waren. Tot het jaar 1611. bleef *Gisbertus* te *Leiden*, quam van daar omtrent Paaschen weêr te *Heusden*, met lof en treflyke getuigenissen der Geleerden voorzien. Kort na zyne komste aldaar, wierd hy te *Vlymen*, als Predikant, beroepen, om ook *Engelen*, eene naburige plaats, en omstreeks een uur van *Vlymen*, mede te bedienen, gelyk hy getrouwelyk deede; zich zoodanig in zyne zielzorge ter genoemder plaatzen quytende, dat'er door hem dagelyks veele uit de duisternissen des Pausdoms, tot het helderder licht des Euangeliums overgebragt wierden. *Ibidem pag. 22, 23* *Ibidem.* In het jaar 1612. in de maandt May, begaf hy zich aldaar in echt met Juffrouw *Deliana van Diest*, niet alleen van een zeer goet geslachte, maar boven al met roemwaarde deugden verçiert: zy heeft hem in hoogen ouderdom noch overleeft, en telgen uit hun beide nagelaaten die den *Staat* niet ondienstig zyn. Terwyl hy te *Vlymen* en *Engelen* zyn beroep met allen vlyt waarnam, wierd *Gisbertus* zeer hartelyk van die van *Sprang*, daar een veel talryker Gemeente was, daar by een veel heerlyker Dorp, genoodigt om tot hen over te gaan; maar vruchteloos. Ook wierd hem in 't jaar 1617. op zeer goede voorwaarden, het beroep te *Rotterdam* voorgeslagen en opgedraagen; zou 'er ook wel ligt zoo geheel afkeerig niet van zyn geweest, indien niet *Heusden*, zyne Geboortestadt, hem ter zelver tydt aangezogt hadde om heul aan en van hem te verkrygen, tegen den drift van den Predikant *Joh. Grævius*, en zynen *Remonstrantschen* aanhang, die mogelyk van een anderen, min stoutmoedigen, niet scheen zoo wel te zullen konnen beteugelt worden. *Ibidem pag. 23.* Hy nam dan 't beroep aldaar aan in de maandt May des gedachten jaars, en heeft'er getrouwlyk zeventien jaaren lang met groote eere en lof in volhardt. Met een mannemoedt stont hy, voornamelyk in het begin, veele moeijelykheden, wederwaar-

waardigheden, zelfs gewelt van gewapende krygslnden, * (nem door gemelden *Grævius* en de zynen berokkent) onverschrokken deur, en quamze te boven. In zynen gedachten zeventienjarigen dienst aldaar, stont zyn werkzaame geest niet stil, om alles in beter plooi te brengen, en zyne Gemeente tot alle godtvruchtige oeffeningen bequaam te maaken: schoon 'et nu twee zondaagsche en noch drie werkdaagsche Predikatiën geschiedden, wierden 'er noch, op zyne voorstellinge, Katechizatiën op byzondere dagen en plaatzen, eerst voor jonge dochters, naderhant ook voor jongmans, aangestelt, wel van hem waargenomen en met vrucht bedient. Ondertusschen liet zyne arbeidtzaamheit niet na zich al verder te oefenen, om zich tot hooger dingen bequaam te maaken; en terwyl hy zelf met die oefeningen bezig was, gaf, of vondt hy noch tydt, om, daar beneven, anderen in het *Griekſch*, *Latyn*, *Hebreeuſch*, de Reden-Dichtkunst, en andere wetenschappen, zelf in de Theologie, te onderwyzen. Hy is daarenboven in veele bezendingen, de Kerke in die tyden rakende, gebruikt geweest, zoo naar *Amſterdam*, als naar de *Zuidt Hollandtſche*, *Haagſche*, *Delfſche* Vergaderingen, dienende ter voorbereidinge van het *Dordrechtſche Nationale Synode*, in 't jaar 1618. dat hy zes volle maanden met lof, gewoonen yver, en neerstigheit heeft bygewoont, als een daar toe gedeputeerd Lidt, zynde de laatste daar van, en die als de eenigste, al veele jaaren de andere overleeft hebbende, overgebleven was. *Voetius* wierd ook, om zyne bequaamheit en grondige kennisse der ganſche *Synode van Dordrecht*, door het *Synodus van Gorkum* opgelegt eene Hiſtory der *Remonſtranten* te beſchryven, onder toezeggingevan zekere groote jaarlykſche wedde; maar hy vondt middel om zich beleefdelyk daar van te ontlasten. Boven de vier gedachte algemeene kerkelyke bezendingen, heeft hy 'er noch meer diergelyke, tot elf in het getal toe, bekleedt. Maar uit die groote bezendingen sprooten veele andere voor hem, en daar onder eene aan den Prins van *Oranjen*, toen in het leger zynde. Te *Gouda* leedt *Voetius* geen klein gevaar van 't oploopende grauw, dat nauwlyks door den Schout en zyne dienaaren aldaar tot stilte kon gebragt worden. Hy heeft ook als Veldtprediker eene maandt lang, in de belegeringe van den *Bosch*, in het jaar 1629. den Veldt-Maarschalk Generaal, Grave *Willem van Nassauw*, bygewoont; en, na het overgaan van die Stadt, daar grooten dienst gedaan, en meer andere goede dingen verricht. Daar op volgden verscheide beroepingen van de voornaamste Steden van *Nederlandt*, die hy alle afsloeg behalven die van *Utrecht*, in het jaar 1634. daar hy als Professor *Theologiæ*, enz. in de nieuwe opgerechte *Illustre Schoole*, beroepen wierd. In het jaar 1636, nadat de gedachte *Illustre Schole* tot eene Akademie en Universiteit verheven was, ging hy met zynen zoon *Paulus Voet*, die zich daar in de Philosophie en Philologie oefende, ten tyde der Zomersche uitspanningen, naar *Engelandt*, zag daar veele groote, vermaarde, en geleerde Mannen, ook de Akademiën en Boekzaalen; doch keerde in korten tydt weêr naar 't Vaderlandt: ylings daar aan zich naar *Groningen* begeevende, wierd hy in die Universiteit *Theologiæ Doctor* gemaakt. In 't jaar 1638. wierd hy, boven zyn Professoraat, ook tot Predikant *t'Utrecht* aangestelt. Zoowel door den eenen als den anderen dienst, heeft hy *Utrecht* vermaart gemaakt, en den luister der Akademie zoodanig in top gezet, datze door den zegen van Godt, en de hulpe van zyne Medebroederen, in vermaartheit voor geene Universiteit behoeft te wyken. Zyn onverdrooten yver, om al verder en verder te koomen, noopte hem om boven zyne menigerhande taalkunde, niet tegenstaande alle de gemelde bezigheden, ook de *Arabiſche* taal te leeren; daar hy niet mede te vreden, de *Æthiopiſche*, *Coptiſche*, *Perſiſche*, *Turkſche*, en *Armeniſche* byvoegde. Zyne uitgegeeven Werken getuigen zyne doorkundige geleerdheit, en hebben hem eenen grooten naam door de ganſche wereldt gemaakt. Ondertusschen ontbraken 'er ook geene benyders, tot (ja na) zynen doot zelfs toe: zyne vyanden, vol galle, en veele niet in 't openbaar aan hem durvende ruiken, hebben tot zyn uiterste toe niet ontbroken, om, onder andere naamen, bitze leugen- en lasterschriften tegen hem te strooijen, die hy vryborstig, *integer vitæ Scelerumque purus*, met eene Christelyke standtvastigheit veracht heeft. Rakende het gebruik der geestelyke goederen, als andere stoffen, daar in heeft hy, zelfs onder de *Gereformeerden*, veele tegenstrevers gehadt, en zich vyanden gemaakt: doch dit al te wel bekent zynde om 'er meer van te spreeken, gaan wy het verder voorby. Zyne menigvuldige uitgegeeve Boeken en geleerde Schriften, daar in hy tot het uiterste volhardde, zyn overbekent. Hy beleefde in het jaar 1672 de inbreuk en het overvallen der *Franſchen* in dezen *Staat*, zag hen binnen *Utrecht* intrekken; ook weêr in 't laatst van 't jaar 1673, daar uit trekken, en deed, hoewel met eene zwakke stemme, de eerste Predikatie over de verlossinge, door Godts genade, weêr verkregen. Weinige jaaren daar na, in het jaar 1676. op den $\frac{1}{17}$ dag van November storf hy zeer godtvruchtig; liet na zyne weduwe, de bovengemelde Juffrouwe *Deliana van Dieſt*, daar hy zes zoonen en vier dochters by gewonnen hadde; namelyk, *Paulus*, *Jan*, *Daniel*, en drie *Nikolaazen*, twee *Maria's*, *Elizabeth* en *Anna*; waar van de eerste *Maria*, *Jan* en twee *Niklaazen* in hunne kindtsheit of jeugt, gestorven zyn. Hy was toen hy storf 88 jaaren 9 maanden en 8 dagen oudt; was de laatste, als gezegt is, der Gedeputeerden tot het *Synode van Dordrecht*; hadde 66 jaaten Predikant, en 43 jaaren Professor geweest.

VOGELSANG, ('T HUIS TE) in *Kennemerlandt*, by *Haarlem*, het is een Graaflyk Lusthuis geweest, van *Floris den V.* Grave van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. gebouwt; naderhandt vervallen, en om verre geraakt; doch zeer vermakelyk herbouwt, en met een bygelegen Bosch versiert.

VOITRAP, een Dorp in *Zeelandt*. Het staat zoo in den *Ouden Blaffert* der *Utrechtſche* Bisschoppen gespelt: anders *Graven Polder*; zie 'S GRAVEN POLDER.

VOLKMARUS, FOLKMARUS, ook WOLKMARUS, XVI Bisschop van *Utrecht*; zie FOLKMARUS.

VOLLENHOVEN, in de oude Brieven leestmen VULLENHOE, een der drie Landtschappen in de Provintie van *Overyſſel*. Onder dat quartier behooren de Steedtjes *Vollenhoven* en *Steenwyk*, de Kastelenye van *Kuinre*, met het Fort, het Huis of 't Slot te *Vollenhove*, met de vestingen *Blokzyl* en *Swartesluis*, alle aan de *Zuiderzee* leggende: boven dien staan noch onder het Drostampt van *Vollenhoven* de volgende negen Schoutampten, namelyk *Vollenhoven* en *Steenwyk*, alreeds gedacht; *Steenwyker Wolt*, *Giethoorn*, *Paesto*, *Oldemarkt*, *Blankenham-* (of *Heim*) *Wanneyer*, en *Dinxterveen*. In en omtrent *Vollenhoven* woonen de meeste Edelen, en daar buiten zyn zeer weinige adelyke Huizen meer, dan de navolgende, *Toutenburg*, *Ese*, en *Tweenhuizen*.

VOLLENHOVEN, een Steedtjen in *Nederlandt*, in 't Noordtwesterdeel van *Overyſſel*, aan de *Zuiderzee*, omtrent twee mylen van *Steenwyk*. *Jan van Dieſt*, Bisschop, en daar by een schadelyke Pest voor *Utrecht*, gaf *Vollenhove* aan den Vorst van *Gelder*; en geheel *Overyſſel* aan Grave *Willem van Hollandt*, enz.

VONDEL, (JOOST VAN DEN) een *Keulenaar* van geboorte, quam in die Stadt op den zeventienden van November 1587. ter wereldt: zyn moederlyke Grootvader was *Pyter Kranen*, een *Antwerper*, die mede onder de *Brabandtſche* Poëten van dien tydt eenen naam had. Dees was met zyne huisvrouw van de *Mennoniteſche* gezindheit; onder de hardste vervolgingen wierd hy aangebragt, doch ontvloodt. Zyne vrouw, op 't uiterste zwanger, wierd van den Markgrave gevangen, en op den *Steen* (Stadts gevangeniſſe) gebragt, daar zy van ontstelteniſſe den arbeidt op 't lyf kreeg, doch wierd op borgtogte van *Hans Michiels*, haaren Neef, op zynen hals, losgelaaten, of liever toegelaaten naar huis te gaan, daar zy baarde, en haare kraam uithiel: maar toen most de borge haar weêr op den *Steen* leveren, daar zy ten vuure gedoemt wierd. Haar gedachte neef *Michiels* vraagde; *of men door een haarer kinderen* (met den vader naar *Keulen* gevloden) *te laaten doopen door een Roomſch-Katholyken Prieſter, haar niet zou konnen redden*? Het antwoordt was; *misschien ja.* Op die hoope ontbiedt *Michiels* eene dezer kinderen in allen haast, van *Keulen* naar *Antwerpen*. Het kindt, eene dochter, wierd op de *Roomſche* wyze *Sara* gedoopt, of geheten, en de moeder wierd, door veel voorbidden en beloften van *Roomſch-Katholyk* te worden, los gelaaten. Deze *Sara* begaf zich, na eenigen tydt, met haare moeder naar *Keulen*, en trouwde, manbaar geworden, *Jooſt van Vondel*, eenen hoedestoffeerder *t'Antwerpen*, insgelyks zeer yverig *Doopsgezindt*, en die mede, om de vervolginge, naar *Keulen* geweken was; won by haar onzen vermaarden *Jooſt van den Vondel*. Hy wierd van zyne ouders in den *Mennonitesschen* godtsdienst onderwezen en opgetrokken, eerst te *Utrecht*, daar na t'*Amſterdam*, werwaarts zyne ouders zich in de geruster tyden begeeven hadden; zy geneerden zich daar eerlyk, en met goede winsten in hunne koopmanschap; blyk daar van is, dat een zyner zoonen, *Willem* (*Jooſts* broêr) middelen genoeg vondt om zich in de Rechten te oefenen, zich t'*Orleans* te laaten Doctoreren, en *Italiën* te gaan bezien. Noch jong, begaf zich *Vondel* al aan 't rymen; maar in 't eerst waren zyne gedichten schraal en zenuwloos, als noch geene kennisse genoeg hebbende van taalen en Poëten; echter dreef zyn Poëtische geest hem derwaarts allengskens, nadat lang in 't wild hadde geschermt, diervoegen, dat hy na meerder jaaren, door zynen onvermoeiden vlyt, die hinderpaalen doorgebroken,

pag. 24. ibid. pag 26. ibid pag. 27. en 28 als ook 29. ibid. ibid. ibid. pag. 30. Ibidem. ibid. pag. 32. ibid. pag. 33. ibid pag. 34. pag. 85.

Brugm. pag. 10.

Houve 1 deel, fol. 169.

De Raey pag. 314.

Corteen pag. 34.

Brandts leven van Vondel.

Idem pag. 26. idem pag. 12.

Idem p. 6. 7.

* (*Krygsluiden*) op den 24 May 1617. trad *Gisbertus* op stoel, om zyne eerste Predikatie te doen De Heer van *Kessel*, Gouverneur van *Heusden*, quam met zyn Sergeant en anderen in de Kerk, verbiedende hem het Prediken, en den Kerkenraadt zulks toe te laaten: doch alzoo hy geen last van de *Staten van Hollandt* toonde, ging *G. Voet* met de predikatie voort. Zie *Brigandts Kerkelyke Historie.*

ken, en geworſtelt, voor zynen doodt beleefde, dat alle Dichters voor hem weeken, ja dat hy hun, behalven *Hooft*, alle te boven ging. In het jaar 1610. het drie-en-twintigſte zyns ouderdoms, tradt hy met *Maria Wolf* in huwelyk; zy was eene dochter van *Hans de Wolf*, een *Keulenaar*, meede van *Brabandtſchen* afkomſt. Hy ſtelde eene kouſſewinkel of neeringe op; maar liet zyne Huisvrouwe den winkel bevolen en waarneemen, ſtellende zyne zinnen t'eenemaal op de Dichtkunſt: begaf zich ook tot het leeren van de Latynſche taal. In het jaar 1617. gaf hy zyne *Warande der Dieren* uit. In het jaar 1620. de *Helden Godts*, *Jeruſalems Verwoeſtinge*, Treurſpel, de *Heerlykheit* van *Salomon*, uit het *Franſch* van *du Bartas*, enz. Maar wy willen hier geen verder verhaal van zyne Poëtiſche werken doen, dewyl ze genoeg door den druk bekent zyn. Hy volgde in 't ſtuk van den Godtsdienſt de leere der *Doopsgezinden*, was in de Gemeente der *Waterlanderen*, en hadde het Diakenſchap onder hen bedient: maar in de verſchillen der *Remonſtranten* en *Contraremonſtranten*, koos hy de onderleggende party, en verdeedigde haar met zoo veel yver, dat hy daar door voor *Remonſtrants* gehouden wierd: hoewel'er gezegt word, nooit Avondtmaal met hen gehouden te hebben. Het word evenwel van veelen voor openbaar en kennelyk geſtelt, dat hy zich van het *Mennoniſtendom* tot de *Remonſtrantſche* gezindtheit begaf, en daar in overging; doch in 't laaſt, van dien Godtsdienſt, tot het Pausdom, daar hy, tot het end zyns levens, zeer halſtarrig, en met goeden ernſt, aan bleef hangen, en in volhardde. Terwyle hy 't met de *Remonſtranten* hield, gaf hy zynen zoo bekenden *Palamedes*, of de *vermoorde Onnozelheit* uit, onder dien naam den perſoon van *Oldenbarnevelt* vertoonende, met byna kenlyke uitdrukzels uitvarende tegen Prins *Maurits*, het Synodus van *Dordrecht*, en meer anderen. Beezig met het dichten van *Palamedes*, word verhaalt, *dat'er tydinge quam dat Prins Maurits* (die zeer krank lag) *ſtierf*; *zyne Vrouwe roept hem die tydinge toe*. Hy haar weêr, *Ik beluye hem vaſt*. Schoon hy genoegzaam voor den autheur bekent ſtont, wiſten echter eenige Heeren van de Magiſtraat te *Amſterdam*, *Burg*, Burgermeeſter *Bas*, *Bikker*, enz. hem daar door te helpen, en zyn vervoeren naar den *Haag* te beletten, zoodat hy alleen maar met eene voſſeſtaart, als men ſpreekt, wat gegeeſſelt, en in eene boete van drie hondert guldens verwezen wierd. Welke, zeggen zommigen, hy van zyn eigen niet betaalde, hoewel *Brandt* in zyn leven zegt, dat hy ze gewillig opſchoot. *Vondel* heeft naderhant noch veel meer andere ſchoiſchriften tegen Kerkeleeraars en aanzienlyke perſoonen uitgegeeven; die men in zyne werken by meenigte vindt. Onaangezien hy zoo veele treffelyke Lofdichten op en aan Heeren, Vorſten, en groote Perſonaadjen heeft gemaakt, vindtmen niet dat hy veele uitſtekende vereeringen daar voor gekregen heeft. Wonderlyk vond hy zich ook in zyne verwachtinge bedrogen, wanneer hy zyne *Altaargeheimeniſſen* (een werk dat hy als een Zoenoffer aan de *Roomſche* Kerke achtte, nadat hy tot haare gemeenſchap was overgegaan) den Aarts-Biſſchop van *Mechelen* opdroeg. Met alle nederigheit belydt hy aan dien Kerkvoogdt, in 't begin zyner Opdragt, dat hy byna in alle Chriſten-gezintheden hadde omgedoolt, doch eindelyk in den ſchoot der Kerke, en tot her *Katholyk* geloof was geraakt, gelyk zulks bleek uit dit zyn Werk, dat hy met alle nederigheit en onderwerpinge nederleî voor de voeten van zyn Hoogwaarde, in die hoope dat het Haar eenig genoegen zoude geeven, enz. Hier van zond onze Dichter een afdrukzel, ſierlyk en fraai gebonden, met eenen brief van zyne handt, aan den Aarts-Biſſchop over, ontwyfelbaar niet zonder eene ingebeelde hoope van belooninge, alzoo hy toen ter tydt al wat aan laager wal, als men ſpreekt, was geraakt. Maar dees Prelaat, dit ſlach van vaerzen en rymen ongewent, hoe heerlyk ook het ſtuk in zichzelven mogt wezen, verzuimde den ouden Dichter, in zyn blakend verlangen naar antwoordt, in 't minſte te voldoen. *Vondel*, hier over t'onvreden en geraakt, moſt echter deeze verachtinge des Aartsbiſſchops verkroppen; tot dat hy eindelyk gelegentheit vondt tot eene reize naar *Bruſſel* (men zegt ter invorderinge van uitſtaande ſchuldt) daar hy beſloot, als dezen hoon niet langer konnende verduuwen, een reisje naar *Mechelen* te doen, om met den Kerkvoogdt zelf eens ter reden te koomen; gelyk hy volvoerde. Daar gekomen, begeeft hy zich 's morgens naar 't Aartsbiſſchoppelyk Hof, daar hy, zich door eenen Kamerdienaar aangemeldt hebbende, zyn bedoelde wit beſchoot, en tot mondtgemeenſchap met den Aartsbiſſchop quam. Maar, wat gebeurt 'er? *Vondel* werpt zich voor de voeten des Kerkvoogdts neder, met omtrent de zelve demoedige belydeniſſe zyner omdoolingen, in de verſcheide gezintheden des Godtsdienſts; doch dat hy nu, door Godts genade gekomen was in den ſchoot der Kerke, het rechte middelpunt van d'eenigheit des geloofs; waarom hy dan ook zyne dichtkonſt hadde te koſte gelegt ter beweeringe van den Hooftartykel des *Katholyken* geloofs; en dat hy, de vryheit gebruikt hebbende van dit zyn werk, met de diepſte nederigheit, aan zyn Hoogwaarde op te draagen, hoopte dat het Haar, zoowel ten aanzien der betyminge, als der ſtoffe, eenig genoegen had gegeeven, enz. De Aartsbiſſchop, onbedreven, als wy gezegt hebben, in zulk een hoogdravenden trant van vaerzen (gelyk alle *Brabanders*, die geen *Vondel*, noch Vondeliſten konnen leezen) antwoordt onzen Dichter naar zyne onkunde; *Wat zal ik an zeggen*, *heer Vondel*, *van an werk en reimery*? *'t Gaat al wel*, *'t gaat al wel*; *maar gy bent noch op ver na zoo goet niet als Cats*. *Maar bei wat*, *ik zal an een vereering doen*. Hier op gaat de Prelaat naar binnen, en komt ſluks weder by den Dichter met eene opgerolde Schildery, die zyn Hoogwaarde laat ontrollen, en zegt daar op tegens Vondel; *Daar doe ik an een preſent van een ſchoon Autaarſtuk van Rubbens penceel*, enz. *Vondel*, de naam van dien Nederlandtſchen Apelles wel kennende, neemt een ootmoedig afſcheidt van den Aartsbiſſchop, wonder wel in zyn ſchik met dit geſchenk, hoewel doodelyk getroffen door de bovengedachte vergelykinge. en koomt t'huis. Den Liefhebberen zyn ſchoon Autaarſtuk *t'Amſterdam* vertoont hebbende, word het ſtraks voor eene Kopy gekeurt, omtrent 70 of 80 guldens waardig, daar het de Dichter, in zyne gedachten, wel op vyf of zes duizent guldens geſchatt hadde. Hier uit zietmen, hoe weinig de rechte en echte kunſt van Parnas gekent en beloont wordt. 't Blykt wel dat hy een man van goeden doen geweeſt zynde, in zynen ouderdom van zeventig jaaren gevaar van gebrek liep, en in 't jaar 1658. door toedoen van Heer *Cornelis van Vlooswyk*, en de Magiſtraat van *Amſterdam*, met eene bedieninge in de Bank van leeninge, 650 guldens jaarlyks opbrengende, begiftigt wierd: maar daar tegen dient geweeten, dat het buiten zyne ſchuldt byquam; dat hy, om zyne of zyns zoons eere en achting op te houden, voor hem wel omtrent veertig duizent guldens betaalt hadde, wiens verquiſtinge echter niet ophoudende, was men genoodtzaakt hem, door dwang, naar *Oost-Indiën* te zenden, daar hy op de reis naar toe ſtorf. Middelerwyle dat hy de gedachte bedieninge in de Lombaert hadde, liet hy zyn dichtoefeningen niet na, 't zy dat hem het boekhouden eene ganſche week door niet aanſtont, om de Heeren opzichters van Stadts wegen ongedekt ten dienſte te ſtaan, of wat anders ongemakkelyk viel; immers hy verzuimde veeltydts zyn ampt. Deshalven beſloten gemelde Heeren hem zyne bedieninge te ontneemen, als wel geſchiedde; maar, door voorſpraak van den Heer van *Polsbroek*, Burgermeeſter *Reinſt*, en *Vlooswyk*, behield hy 't jaarlyks inkomen, daar *Vondel* niet droevig om was, vermits hy toen weêr vrye handen tot de dichtkunſt hadde. In het jaar 1665. (zoo waren de tyden verandert) wierd zyn *Palamedes* tot drie reizen toe te *Amſterdam*, en te *Rotterdam* in het jaar 1663. eens opentlyk geſpeelt. In 't laaſte maakte hy noch eenige byſchriften op het verfoeijelyk ombrengen van de Heeren *Cornelis* en *Jan de Wit*. In het jaar 1676. (zegt *Brandt* in zyn leven) zag ik hem noch ctielyke geſchreve dichten zonder bril leezen; de vertaalde herſcheppinge van *Ovidius*, gaf hy in zyn 84ſte jaar uit. Hy hoorde ongeerne van de doodt ſpreeken. Op den tydt dat hy zyn zoons zoon *Willem* in de kiſt zag leggen, zeide hy tegen zyne dochter Anna. *Wat is de Doodt eene leelyke pry*! *daar legt nu die ſchoone jongeling*, *en is een lyk dat rot*. Op een ander tydt zeî hy tegen zyne nicht *Agnes Blok*. *ik hebbe geen zin in de doodt*: als zy vraagde; *hebt gy wel zin in het eenwige leven*? antwoordde hy; *ja daar hebbe ik luſt toe*, *maar ik wou'er wel na toe vaaren als Elias*. Op 't laatſt zyne verzwakkinge gevoelende, zeide hy tegens haar. *Bidt voor my dat Godt my uit dit leeven haale*. Daar zy op vraagde, *Wilt gy dan nu dat die leelyke pry koome*? hy weêr daar op, *Of ik al langer wachte*, *Elias wagen zal toch niet koomen*. Storf eindelyk op den 5 Februarius 1679. te *Amſterdam*, oudt een-en-negentig jaaren, twee maanden, en negentien dagen; nadat hy op zyn doodtbedde volgens de wyze der *Roomſche* Kerke was berecht; wierd begraaven op den 8. der zelver maandt in de Niewe Kerk, gedraagen door 14 liefhebbers van de Dichtkunſt. Men ziet, niet verre van het groote Koor in de Niewe Kerk naar de *Dam-deur* toe, de grafſtede van *Jooſt van den Vondel*, doch zonder Grafſchrift, niet tegenſtaande een groot getal lykdichten, van *Antonides*, *Vollenhoven*, *Oudaan*, enz. tot zyne gedachtenis en lof gemaakt, hem ten toon voeren en betreuren als den grooſten Poeëet zyner eeuwe, in alle deelen der kunſte uitmuntende. Maar omtrent drie jaaren na zynen doodt heeft de Heer *Jan Six*, Heer van *Wimmenum* en *Vromade*, Preſident Schepen, Burgermeeſter en Raadt der Stadt *Amſterdam*, dit tydtvers op zyn graf laaten houwen.

Idem pag. 18.

Ibid.

Vondels leven door Br. pag. 19.

VIr Phæbo & MVsIs gratVs VonDeLIVs hIC eſt.

Dat aldus vertaalt is,

HIer rVſt Van VonDeL hoog beIaarDt,
ApoLLo en zIIn zangberg VVaarDt.

De

De Professor *Petrus Francius* maakte ook dit rykzinnig Grafschrift op hem

Hic est Vondelii tumulus. non. ille Maronis,
Et Flacci, & Sophoclis, contegit ossa lapis.
Parce quiescenti cineri gravis esse, viator.
Hæc super impositio nec preme Saxa pede.
Iste locus Sacer est: gressus averte, locumque
Attonitus, multa Relligione, cole.
Utque decet venerare senem, venerare Poëtam,
Qui cunctos ævo vicit & ingenio.

In 't Nederduitsch aldus;

Aanschouwer, dit 's de zark van Vondels graf.
O neen,
Virgyl *en* Sophocles *en* Flakkus *dekt dees Steen.*
Gun dit gebeente rust; trap met geen onbescheidt
Te stout op 't graf, daar 't lyk van zulk een Dichter leit.
Dees plaats is heilig: treé te rugg', sta verder af,
(Hier legt iet goddelyks verborgen in dit graf.)
En eer den ouden: eer, uit plicht, der Dichtren zon;
Diez' alle door verstandt en jaaren overwon.

Houve. Brugm. VOORBURG, een Dorp in *Hollandt*, onder het Bailjuuwschap van *Rhynlandt*, die van *Delft* zyn 'er Ambachts Heeren van: het word daarom van zommigen onder *Delfslandt* gerekent, aldaar heeft het oudste en grooste *Aurelii*, of *Arandulii*, Kasteel gestaan; aan de *Delfsche Vliet* gelegen, tusschen den ouden tol en de *Haagsche Vaart*; de fundamenten, of grondvesten, leggen 'er vry diep van onder de aarde; nu en dan worden 'er noch heerlyke antiquiteyten van de Landtluiden uitgegraaven. Ook muntpenningen met de opschriften van *Ælius Adrianus*, of *Lucius Aurelius Verus*, en *Marcus Aurelius Antoninus*. Uit deze half leesbare naamen der *Roomsche* Keizeren, hebben de onwetenden den naam van *Arundulius*, of *Elinus*, en *Esels-oor* gesineedt, volgens de meeninge van *S. van Leeuwen*, en anderen; zie ARUNDULIUS. Het Dorp *Voorburg* heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *'s Gravenhage*.

Idem Houve fol. 109.

in zyn Bat ill. fol. 185.

VOORBURG. Het is niet te twyfelen, of deeze plaats is dus genoemt naar den grooten *Burg*, die daar aan de *Delfsche Vliet* gestaan heeft: welke Vliet *Philippus Cluverius* en de Heer *Simon van Leeuwen*, met zeer veele waarschynlykheit, beweeren te zyn de *Fossa Corbulonis*, of de Grift, die de Roomsche Landtvoogt en Veldtheer *Domitius Corbulo*, ten tyde van den Keizer *Nero*, uit den *Rhyn* by *Leiden* tot in de *Maas* heeft laten graaven, ter lengte van XXIII. Roomsche mylen, dat is, ruim zeven uuren gaans. Deze Grift meenen de voornoemde Schryvers dat van *Delf* naar *Maaslandtsluis* geloopen heeft, of liever datze door de *Vlaardinger* vaart, voorby het Dorp *Schipluy* en het Huis *Kenenburg* met een krommen arm op *Vlaardingen* aangeloopen, en zich aldaar in de *Maas* ontlast heeft. En dit vastgestelt zynde, zou misschien wechgenomen kunnen worden de zwarigheit van den Heere *Alting* hier geoppert, dat de vaart van *Delf* naar *Maaslandtsluis* in veel lateren tydt is gegraaven: hoewel hy erkent dat de *Fossa Corbulolis* in de landtstaale waarschynlyk *Vliet* genoemt is, en datze tegens over, of omtrent *Geervliet* in de *Maas* moet gestort zyn, om dat 'er geen eerder vereeniging van de *Maas* en de *Merve* geweest is. „ Aan het begin van „ dezen *Vliet*, schryft de Heer *Van Leeuwen*, is de *Burgt* „ te *Leiden*, en uit het schot, of de opgehoogde klei van „ dien de *Burg*, omtrent *Voorburg* van de *Romeinen* ge„ bouwt, in den omtrek van tien of twaalf morgen landts „ opgehoogt, onder de beschermínge van welken *Burg* „ de *Romeinen* hunne korenschuur gehad en gehouden heb„ ben. *Hadrianus Junius* schryft dat zekere *Elinus* voor de stichter van dezen *Burg* gehouden word, dien de Schryvers der Jaarboeken ons als eenen tweeden *Midas* afmaalen, en daarom den naam van *Ejelsoor* geeven. Vorders zegt hy, dat uit de opgegrave fundamenten bleek, dat deeze *Burg* in den omtrek ettelyke morgens groot is geweest, en dat daar gevonden is een groote menigte van allerlei oude penningen, waar onder ook eenige waren van gout, die op den eenen kant hadden den naam van *Elinum*, en op den anderen *Doreſtatum*, dat is, *Wyk te Duurstede*. Dit heeft *Junius* al geschreven in het jaar 1575. En de Heer *Simon van Leeuwen* doet 'er noch by; „ Dat, als in het „ jaar 1626. of 1628. de fundamenten van dezen Burg, om „ den tras of tufsteen, uitgegraaven wierden, aldaar on„ der andere antiquiteiten gevonden is een groote aarde „ pot, waar in zeer veele zilvere penningen waren, by „ verscheide *Roomsche* Keizeren gemunt. Maar nopens het opschrift op zommige van dien schryft hy aldus: „ Uit „ de penningen aldaar gevonden word gegist, dat de „ Stichters van dezen *Burg* geweest zyn *Ælius Hadrianus*, „ of de twee gebroeders *Lucius Aurelius Verus*, en *Marcus* „ *Aurelius Antoninus*. Uit welkers half leesbaare naamen „ de ongeleerde Papen den naam van *Arundulius*, of *Eli*„ *nus*, anders *Esels-oor*, gesmeedt hebben, de twee opperste „ blaadtjes van den Laurierkrans, om het hooft van den „ Keizer, voor ezels-ooren aanziende. Wat belangt de benaminge van ELINUM, die men voorgeeft dat dezen Burg zou gehadt hebben, toont de Heer *Alting* aan dat die verdicht is, en uit enkelde onkunde gesproten: dat de naam op de penningen ook niet is AURELIANUS, gelyk zommige gemeent hebben, maar AURELI ANT. dat is, AURELIUS ANTONINUS, die ook *Marcus Aurelius Antoninus* genoemt word. Verder bewyst die zelfde zeer geleerde Heer, dat hier ter plaatze geweest is het FORUM ADRIANI; het welk de Keizer *Marcus Aurelius*, naar alle waarschynlykheit, ter eere van zynen Vader en Grootvader, als verzoont zynde van *Antoninus Pius*, en deeze van *Ælius Hadrianus* vergroot, en naar hunnen geslachtnaam FORUM ÆLIUM ADRIANUM, of *Ælii Hadriani* genoemt heeft, waar van de onverstandige penningmunter ELINUM gemaakt heeft. Dewyl nu uit dit alles overvloedig blykt, dat hier ter plaatze het *Forum Adriani*, of *Forum Ælium*, dat is, het Gerechtshof, of de Rechtbank van Keizer *Hadrianus* geweest is (gelyk de *Romeinen* zulke FORA in de aanzienlykste plaatzen van hunne Wingewesten of overwonne landen aanstelden, waar in de Landtvoogt het gerichte hielt, en die vervolgens voornaame Steden en vlekken geworden zyn) zoo is 't niet onwaarschynlyk, dat hier toen ter tydt ook eenig aanzienlyk gebouw gesticht is. Maar daarom vast te stellen, dat het dezen *Burg* zou zyn geweest, gelyk de Heer van *Leeuwen* doet, schynt ons ongegrondt te zyn, en, zonder nader bewys, los en niet aanneemelyk. Immers zyn in deze Gewesten veele voortreffelyke en zwaare gebouwen geweest, gelyk het *Arx Britannica* of *Brittia*, gemeenlyk het *Huis te Britten*, of *Brittenburg* aan den mondt van den *Rhyn*, waar van men noch den tydt der bouwinge, noch de Stichters kan aanwyzen; hoewel de gemeene vertellingen zeer vaerdig zyn om den *Romeinen*, en den eenen of anderen Keizer deeze werken toe te schryven. Het gemeene gevoelen is wel dat dit *Arx Britannica* een Wapenhuis (*Armamentarium*) der *Romeinen* zou zyn geweest: en *Hadrianus Junius* tracht zulks te bewyzen uit zekeren Steen en Inscriptie aldaar, zoo hy voorgeeft, op het strandt gevonden. Maar *Philippus Cluverius* houdt staande, dat het *Wapenhuis*, waar van de Inscriptie gewaagt, niet beneeden *Leiden*, maar boven die Stadt te *Roomburg* geweest is, en word daar in gevolgt van den Heere *Alting*, die ook vast stelt, dat daar het *Prætorium Agrippina* gestaan heeft, en niet onwaarschynlyk gist dat daar van naderhandt dit Wapenhuis gemaakt is. Van het *Arx Britannica* schryft hy, na nauwkeurig onderzoek, dat 'er het minste spoor by de Ouden niet van te vinden is: dat men alleen by *Procopius*, die in de zesde eeuwe heeft geleeft, een duister en verwart verhaal vindt, het geen hier op schynt toepasselyk te zyn. Waar uit hy gist, dat misschien de *Anglo-Saxen*, die omtrent dien tydt, of wat eerder, na *Britannien* overgegaan waren, deeze Vastigheit, om gemeenschap met hunne landtslieden in deze gewesten te houden, hier aan den mondt van den *Rhyn* gebouwt hebben: zoodat het noch gansch onzeker blyft, of het zelve van deze, of van de *Franken*, of anderen, die toen hier meester waren, gesticht is: en vervolgens ook dezen Burgt, die door de *Noormannen* naderhandt verwoest is. Immers meene ik met den Heer *Philippus Cluverius*, dat de benaminge van *Burgus*, of *Burgum*, zoo als men die heeft in *Brittenburg*, *Batenburg*, *Wiltenburg*, *Rhynsburg*, *Valkenburg* en diergelyke, van inheemsche afkomst is, en dat die plaatzen aldus genoemt, veeleer *Inlanders* als *Romeinen*, tot hunne Stichters gehadt hebben. Het zelve gisse ik ook van *Roomburg*, hoewel het in 't Latyn *Romæoburgum* genoemt word, dat het niet van *Romeinen* zelfs, maar van *Inlanders* op de fundamenten van het oude Wapenhuis gebouwt, en daarom *Roomburg*, zoo veel als *Roomsche Burgt*, van de Schryveren der volgende tyden, en, naar hunnen styl, *Romæoburgum* genoemt is. De Burgt te *Leiden* zou ik ook geen andere of hoogere afkomst toeschryven, noch ook die te *Niewmeegen*, en zelfs gissen, dat deze laatste een gebouw van *Karel den Grooten*, of van zyne nakomelingen is. Verder schryft de Heer van *Leeuwen*: „ Te lande rei„ zende van *Leiden* naar dezen *Burg*, quam men eerst, eer „ men aan den *Burg* quam, aan 't *Voorgeburgt*, nu het „ Dorp en Ambacht *Voorburg*, en daar te voren door het „ *Sacrum Nemus*, nu *Schakenbos*, door het Ambacht van „ *Veur*, als van *Leiden* komende, oostwaarts voor *Voor*„ *burg* gelegen, daar het Dorp *Voorschoten* als *voorge*„ *schoten* is. Uit welke woorden is af te neemen, dat die

Batav. Illustr. pag. 114. 115. 116.

Zie den titel Corbulonis Fossa.

Batav. cap. 18.

Batav. Illustr. pag. 115. *en* 181.

ibid. pag. 183.

Zie den titel Elinum.

Præfat. Histor. Batav.

Zie den titel Prætorium Agrippinæ pag 11.

Batav. Illustr. pag. 181.

(*Batav. Illustr pag 141.*)

die Schryver de benaminge van het Dorp *Voorburg* oordeelt zoo veel te zyn als *Voorgeburgt*, *Anterior Burgus*, of misschien *ante Burgum*, *voor* den *Burg*, eer men aan het Kasteel of den *Burg* quam. Maar wat vernuftige zin- en letterspeelinge zich hier ook opdoet; zullen echter verstandige en opmerkende Taal- en Oudtheits-kennaars, de zaak recht overwogen hebbende, veeleer, meene ik, toevallen het gevoelen van den Heer *Menso Alting*; daar in bestaande, dat dit *Voorburg* de zelfde plaatze is, die in den Giftbrief van *Carolus Calvus*, Koning der *Franken*, of liever van *Carolus Simplex* (gelyk de Hoog-Ed. Heer *Janus Douza*, Heer van *Noortwyk*, *Petrus Scriverius*, *Matthæus Vossius*, en *Ant. Matthæus* aanwyzen) FORTRAPA genoemt word: hoewel zulks niemant van deze zeer geleerde Mannen, noch iemant anders, immers zooveel ons bekent is, ooit in den zin is gekomen. Want in deezen Giftbrief word aan Grave *Diderik den I.* geschonken de Kerk *Hecmunde* (*Egmond*) met al wat daar toe behoort, van *Zuthardesga*, of *Sutherdesbage* af, tot aan FORTRAPA en *Kinnem*. Zoo veele als'er over dezen aanmerkelyken Giftbrief geschreven hebben, is'er noch niemant geweest, die recht aangewezen heeft, welke deze twee plaatzen FORTRAPA en *Sutherdesbage* zyn, of waarze gelegen hebben: gelyk de Schryver van de Aantekeningen over 't *Batavia Sacra* zulks erkent. Zommigen hebben gegist, gelyk de Heer *Douza* schryft, dat *Fortrapa* gelegen heeft op het Eilandt van *Borselen*, in *Zuidtbevelandt*, van de landtzaaten *Voortrappen* genoemt, doch door de geweldige zeebaaren overstelpt en verslonden. *Eyndius*, in zyne Kronyk van *Zeelandt*, besluit uit zekeren brief van Grave *Willem van Henegouwen*, anders *Willem den IV.* van het jaar 1345. dat het een klein Dorp in *Zeelandt* is, en zegt dat de Heer *Douza* het te vergeefs in de zee gezocht heeft. Anderen, waar onder *Rein. Snoyus* een is, hebben gedroomt dat het op de *Vlaamsche* kust is geweest: gelyk men dit breeder kan zien by *Scriverius* in zyne Inleidinge tot de Graven van *Hollandt*. *Melis Stoke* noemt het in zyne Rymkronyk Voertrappen/ waar op de Uitlegger aldus schryft: *Voertrappen*, *de Zeeduynen*, *of*, *als andere*, *is het in Zeelandt nu verdronken*. Met welke woorden hy het ooge misschien heeft op het geene *Eyndius* op een andere plaatze schryft. „ Maar „ op dat de bedrieglyke benaminge (namelyk *Voortrappen*) „ ons niet verleide, meene ik dat dezelve alle stranden ge„ meen is, die ligt zyn om aan te doen, als VOOR„ TRAPPEN, waar by men gemakkelyk aan landt ko„ men kan: want zoo vinden wy meer Dorpen van dien „ naam aan den zeekant: tot dus verre *Eyndius*. Maar heeft zich iemant door eene bedrieglyke benaminge laten verleiden, of liever heeft hy zich zelfs verleidt, en andere met opzet willen verleiden; zoo doet het hier deze Schryver. Want kan het in gezonde herssenen plaats hebben, te vinden een Gifte van landt aan eenen Grave geschonken, bepaalt tusschen landtpaalen, die daar *Fortrapa*, *Suthardesga*, en *Kinnem* genoemt worden; en te zeggen dat *Fortrapa*, of *Voortrappen*, *een benaminge is gemeen aan alle stranden*, *waar by men gemakkelyk van zee aan landt kan komen*? Indien hy de twee andere grenzen, *Suthardesbage* en *Kinnem*, ons op die zelfde wyze verklaart hadde, zou hy onder deeze gifte niet een klein gedeelte van het tegenwoordige *Hollandt*, maar het zelve wel geheel, en alle deszelfs naburige aan de zee gelegene landen hebben kunnen betrekken. Wy besluiten dan met den Schryver van de Aantekeningen op 't *Batavia Sacra*, *Dat dit altemaal maar gissingen zyn:* en onder die zou dit FORTRAPA in de dikke duisternisse van onkunde waarschynlyk noch begraaven leggen; zoo niet de zeer schandere, en in deze zaken zonder weêrga verlichte Heer *Menso Alting* ons een klaarder toortze ontstoken had, welker glans te verwonderen is, dat de gemelde Schryver der Aantekeningen niet gezien heeft. Voor eerst dan meent de Heer *Alting*, dat de rechte benaminge van deze plaatze is FORTRANA; doch dat, de Lombardische N en de Latynsche P malkanderen zeer gelyk zynde, de laatste door misverstandt des Afschryvers in plaatze van de eerste gekomen, en dat daar door in de Handtvesten FORTRANA in FORTRAPA verandert is. Dit moet niemant vreemt voorkomen; naardien het zeker is, dat men dusdanige verbasteringen der naamen in de oude Afschriften dikwyls vindt. Het welk men voornamelyk moet toeschryven aan de onkunde der Afschryveren, die noch den oorsprong, noch de betekenis van de benaminge kennende, in het blinde gewoon waren toe te slaan, en op het papier te brengen het geen hun 't gevoeglykste toescheen. Aldus toont de Heer *Alting* dat zy het water *Burdipe*, nu het *Boerdiep* in *Frieslandt*, in *Burdine* verandert hebben; de letter P voor een N aanziende. En aldus is'er niet zekerder, dan dat in den Giftbrief van Keizer *Otto den III.* van het jaar 985 waar by hy de drie Graafschappen *Kinhem*, TEXLA en MASALAND schenkt aan Grave *Diderik den II.* in plaats van MASALANT moet staan WASALANT; gelyk wy dit, op het spoor ons van den Heere *Alting* aangewezen, over dit woordt nader getoont hebben. Nu kan iemant die de Latynsche taale eenigzins verstaat, aan den klank zelfs ligtelyk gewaar worden, dat FORTRANA niet anders wil zeggen als FORUM ADRIANI. En wat wonder is het dat deze benaminge in den mondt der landtzaaten, dien zwydigen Latynschen trandt niet kunnende opvolgen, in het gemeene gebruik tot een woordt gesmolten, en daar van aldus FORTRAAN geboren is, waar van de geene, die in het Latyn schreeven, naderhandt FORTRANA gemaakt hebben? Immers zien wy dat het zelve in *Italiën* en andere landen, op meenigerlei plaatzen, is gebeurt, dat diergelyke Latynsche benamingen door het gemeene gebruik by de ingezetenen aldus verbastert, en tot een woordt geworden zyn. Aldus is *Forum Livii* verandert in *Forli*: *Forum Cassii* in *Fortassii*: *Forum Cellæ* in *Forcelle*, *Forum Populi* in *Forlimpopoli*: *Forum Julii* in *Friouli*, in 't Fransch *Frieul*, in 't Hoogduitsch *Friaul*: dat somtyds het tweede woordt geheel uitgelaten, en een ander in de plaats gekomen is; gelyk van *Forum Nerones* gemaakt is *Forcalquier*: somtyds het eerste, gelyk van *Forum Vibii* gemaakt is *Vibiena*, en meer diergelyke. Wie kan derhalven in twyfel trekken; dat de inboorlingen deze plaatze ook kortheitshalve alleenlyk FOOR of FORUM genoemt hebben, en dat daar van de BURG te FOOR of FORUM met'er tydt den naam van FOORBURG, of, door verdere onkunde, VOORBURG gekregen, en dat vervolgens het Dorp dien naam, nadat de *Burg* nu al afgebroken en verwoest was, aangenomen en behouden heeft? Ik twyfele niet, indien de Heer *Ant. Matthæus* deze verklaringe en aanwyzinge aangetroffen en te recht ingezien hadde, of hy zou dezelve in allen deelen toegestemt en goedtgekeurt hebben: te meer dewyl hy, aanhalende den Verbondtbrief van Grave *Willem den IV.* wel toestaat dat het FORTRAPA, daar in vermeldt, in *Zuidtbevelandt* is geweest; maar echter wegens de groote afgelegentheit der plaatze wel ziet, dat dit geen plaats kan hebben in den Giftbrief van Koning *Karel*, aan Grave *Diderik den I.* en dat derhalven het FORTRAPA niet gemeldt elders gezocht moet worden. Doch ik zie de minste reden niet, dan alleen een vooroordeel, waarom men *Voirtrap* van Grave *Willem* hier van onderscheiden zou. Want hy verpandt daar in aan de Steden *Dordrecht*, *Zierikzee*, *Middelburg*, *Delft*, *Leiden*, en *Haarlem*, tot betalinge van drie hondert ponden *Tournois*, die hy van haar hadde opgenomen in eenen oorlog tegen de Stadt *Utrecht*, en tegen de *Oost-Friezen*, spreekende aldus: in den eersten: in Zuidbeveland onse tolne tot Yheersickeroirde/ onse molenrenten tot Remburgswale/ onse lant/ ende pacht tot Scastekintpolre: onse tienden en renten van Voirtrap: onse ghelende op te Honte. Want hoewel de meeste plaatzen hier vermeldt in *Zeelandt* gelegen zyn, daar uit volgt niet dat *Voirtrap*, hier nevens gestelt, daar ook geweest is; ten minsten zou men dienen aan te toonen wat plaatze het is, en waar gelegen. Immers het *Voirtrapen* (*Fortrapa*) bekent in de Rekenboeken van Ontfang en Uitgaaf van Grave *Albert van Beijeren*, die, zes-en-veertig jaaren geregeert hebbende, in het jaar 1404. overleden is, denke ik niet dat iemant zich zal inbeelden beter in de onzekere kreeken van *Zeelandt*, als in den vasten, hoewel zandigen, grondt van het Hollandtsch *Voorburg* te zullen vinden. Indien de Aantekenaar op het *Batavia Sacra* deze fakkel van den Heere *Alting* overgenomen had; hy zou zich zoo bedremmelt en verlegen niet hebben gevonden, ten opzicht van de uitgestrektheit van het landt aan Grave *Diderik* geschonken: noch ook nopens het geene de Kerke van *Egmond* gegeeven is; schryvende, *dat men het Fortrapa in Zuidbevelandt stellende*, *de landen onder de Abdye van Egmond behoorende wel zoo verre zou uitstrekken*, *datze magtiger zou zyn als het Bisdom van Utrecht*. Van *Zuthardesbage*, dat tot een tweede grenspaal in den Giftbrief gestelt wordt, zal te zyner plaatze van ons gesproken worden. De Heer *S. van Leeuwen* meent dat het *Nemus Sacrum*, daar *Tacitus* van gewaagt, geweest is tusschen *Leiden* en den *Haag*, omtrent *Voorburg*, nu genoemt *Schakerbosch*, en volgt daar in het gevoelen van *Paulus Merula*, die oordeelt dat het aldus is genoemt van het *schaaken*, dat is, rooven en wegneemen. Maar de Heer *Philippus Cluverius* wederlegt dit gevoelen met verscheide redenen, en beweert dat dit *Nemus Sacrum*, of Heilig Woudt, geweest is tusschen de *Maas* en *Waal*, even beneden *Batenburg* (*oppidum Batavorum*) en word daar in gevolgt van den Heere *Alting*, in wiens Kaarten het aldus word verbeeldt *Tab. IV. Pars I.*

(Left margin notes: *Annal. lib. V. Annal. lib. I.* — *1 Deel pag. 127 en 141.* — *Douza Annal. lib V. pag. 223* — *Eyndius lib. I. cap. 17.* — *De Heer van Alkemade.* — *Chron. lib. II. cap. 3.* — *Zie den titel Burdine.* — *Zie deezen Giftbrief by Scriverius in Diderico II.*)

(Right margin notes: *Douza lib V. pag 219. & l. VIII. pag 114. Zie Ferrarii Lexicon Geograf.* — *Matth. de nobilitate cap. 11.* — *Douza Annal. lib. V. pag. 223. Scriver. Inleid. pag 91.* — *Voorber. pag. 45. pars I pag. 127. Pars. pag. 141. Bat ill. fol. 155. Hist lib. IV. c 14. De mib. Rheni alveis cap. 16. Germ. Antiq. lib. II. cap. 36. Zie den titel Nemus Sacrum.*)

VOORDEN, een *Geldersch* Dorp in het Graafschap *Zutphen*. Toen in 't jaar 1547. geheel *Gelderlandt* met het Graafschap *Zutphen* eene jaarlyksche schattinge van 75000 guldens moesten opbrengen, stont het quartier *Zutphen* (een der vier quartieren van 't Vorstendom *Gelder*) daar in op 14475 guldens geschatt; in die som most het Schoutampt van *Zutphen* (een der zeven verdeelingen van 't Graafschap *Zutphen*) de Stadt daar buiten gesloten, nevens *Lochem*, en deszelfs Schoutampt, als mede *Grol*, lasten 1773 guldens 12 stuivers $1\frac{1}{2}$ penning; en de gedachte Steden 1782 guldens. De vorige 1773 guldens 12 stuivers $1\frac{1}{2}$ penning omgeslagen zynde over *Voorden*, *Almen*, *Gorsele*, *Werms-*

(*Houve 1 deel, fol. 82.*)

Wermsfeldt, *Wigmond*; droeg het Dorp *Voorden* daar in 664 guldens 16 ſtuivers 2½ penning.

S. van Leeuw. Bat. Ill. Merula van de Wildern.

VOORHOUT, een *Hollandtſch* Dorp, onder het Bailjnuwſchap van *Noordtwyk*, een uur van *Leiden*. Het heeft dien naam bekomen van een *Hout* of *Boſch* daar het voor lag. Dit boſch was zeer groot, beginnende van het Dorp *Saſſenheim*, en 't Huis te *Teylingen*, niet verre van het *Voorhout*, en zich tot aan *Haarlem* uitſtrekkende; zie TEYLINGEN. Het Dorp *Voorhout* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Leiden* en *Neder-Rhynlandt*.

Leeuw. Bat. Ill. pag. 156.

VOORHOUT. „ Een Dorp omtrent een uur van „ *Leiden*, alzoo genoemt, gelyk als *voor* het *Hout* en boſch „ gelegen; want hier omtrent is een groot Boſch ge„ weeſt, zyn aanvang neemende met het Dorp *Saſſenheim*, „ en het Huis te *Teylingen*, niet verre van *Voorhout* gelee„ gen, ſtrekkende tot *Haarlem* toe. Dus verre de Heer *Simon van Leeuwen*. Van dit *Voorhout* word gewag gemaakt onder de goederen, die Graaf *Diderik de II.* geſchonken en toegewezen heeft aan het Klooſter te *Egmond*, waar van *Melis Stoke* aldus zingt;

In Didetico II. In Arnulpho. In Arnoul III.

In Voerhout Tiende ende Kerke mede.
In Voerhout en in Noerdike mede/
In Lopſen/ en in een andere ſtede.

Insgelyks in de begiftigingen van Grave *Arnulphus* of *Arnoud den III.* waar van de *Hollandtſche Kronyk* aldus ſchryft: *In den eerſten, in 't Dorp Thoſa twee manſen: in Caſtrichom twee manſen en een vierendeel: in 't Dorp Felloſon drie manſen: in Vorenhout drie manſen: in 't Dorp Noriga vyf manſen: in Lopſen negen manſen.* Wat den oorſprong der benaminge belangt; ik zou meenen dat dezelve ook moet t' huis gebragt worden op het FORUM, daar hier boven van geſproken is, en dat VOORHOUT, of liever FOORHOUT, zooveel wil zeggen, als het Hout of Boſch by het *Forum Adriani*.

De Raey pag. 517.

VOORN, of VOORNE, een Eilandt in het Zuidweſterdeel van *Hollandt*, aan den mondt van de *Maas*; zich ontlaſtende in de *Noordtzee*. *Briel* is 'er de voornaamſte Stadt op: daarom word het ook zoo wel 't landt van den *Briel*, als 't landt van *Voorn* geheeten. Het is buiten twyfel dat het landt van *Voorn* en den *Briel*, in vorige tyden, onder *Zeelandt* zyn gereekent geweeſt, gelyk blykt uit de Grensſcheidinge tuſſchen *Borniſſe* en *Heydenzee*. Het is onloochenbaar, dat het Burggraafſchap van *Zeelandt* voortydts by de Heeren des landts van *Voorn* bekleedt is geweeſt, en te gelooven, dat het landt van *Voorn* 't Burggraafſchap van *Zeelandt* zal genaamt geweeſt zyn. *S. van Leeuwen* ontkent het eerſte ook niet; maar ziet echter het gevolg daar uit getrokken niet voor goedt aan; dat, om 't bekleeden van 't Burggraafſchap, 't gedachte landt van *Voorn* het Burggraafſchap van *Zeelandt* geweeſt zou zyn; ontkennende zulks wel uitdrukkelyk, ja beweert het tegendeel; nemende tot bewys; Dat, toen de Heeren van *Voorn* uitgeſtorven waren, die Heerlykheit aan *Hollandt* verviel. Maar dat bewys gaat zoo vaſt niet; want men weet dat de *Hollandtſche* Graven wel wat meer oordeelden aan zich vervallen te zyn, ook naar zich trokken, dan hun juiſt naar 't recht toequam. Ook ontſtont 'er aanſtondts na de doodt der gemelde laatſte Heeren, twiſt tuſſchen *Hollandt* en *Zeelandt*. Voor *Zeelandt* dient niet weinig de brief van Hertog *Albert van Beyeren*, Grave van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. aan die van *Zierikzee* in 't jaar 1394. gegeeven, daar nevens de Steden van *Hollandt*, ook de Steden van *Zeelandt*, en onder de laatſte die van *Middelburg*, *Zierikzee*, en den *Briel*, beroepen worden om den brief te helpen zegelen. Dien brief ontkent *van Leeuwen* niet; maar hy zoekt hem te ontzenuwen, met te zeggen, dat de Handtſchryvers van Hertog *Albert*, den gewoonen ſleur daar in gevolgt zouden hebben, enz. Eene ſlechte redeneering, dat de Grave op eene tekeninge van zulken gevolg niet zou gelet hebben; indien ook dit bewys aanging, in hoe veele zaaken zou men zyne brieven, tot bewys bygebragt, op diergelyke wyze krachteloos konnen maaken, en hem van zyne bewyzen voor *Hollandt* t' eenemaal ontzetten? Wy laaten ons hier niet dieper in; de lezer zie na 't geene *Boxhorn* tegen van *Leeuwens* bewyzen bybrengt. *Briel* is, als gezegt is, de voornaamſte en de Hooftſtadt van 't landt van *Voorn*, dan is 'er noch *Goeree*, daar by zyn 'er op het Eilandt noch zeſtien Dorpen; namelyk *Ooſtvoorn*, nu een vervallen Kaſteel, daar plagt het Hof van *Voorn* en de Kapél te zyn; *Rugge*, *Ruckanje*, *Ouden Hoorn*, *Nieuwen Hoorn*, *Niew Hellevoet*, *Zwartewaal*, *Niewlandt*, *Outdorp*, *Dirkslandt*, *Meliſandt*, *Herkinge*, *Oude Tonge*, *Niewe Tonge*, *Bommené*, *Rouxeniſſe*: ook behooren de Heerlykheden *Heenvliet* en *Abbenbroek*, nevens hondert en-twintig Leenmannen, onder 't landt van *Voorn*: dat in 't jaar 1576. op den 14 Maert, door Vrouwe *Maria van Bourgonje*, Gravinne van *Hollandt* en *Zeelandt*, aan *Hollandt* en *West-Friëslandt* gehecht is: het zou, volgens *vander Houve*, van het jaar 1140. tot 1351. altydt zyne byzondere Heeren gehadt hebben; maar van *Leeuwen* ſpreekt dat tegen; zeggende, dat het buiten, en boven gehengen *Hollandt* toequam, en daarom nooit tegenſpraak zoude hebben willen lyden. Maar zulks blykt uit de Handtveſt van Vrouwe *Maria* niet; in tegendeel, dat dien aangaande elk (verſta *Hollandt* en *Zeelandt*) in zyn recht ongekreukt, en in 't geheel wierd gelaaten. Deze zyn de woorden: „ *Alzoo van de* „ *Steede van den* Briel, *en Lande van* Voorn, *contentie en ge*„ *ſchil is, tuſſchen* Hollandt *aan d' eene zyde, en* Zeelandt „ *aan de andere zyde, welke van de voorſchreve Landen dat toe*„ *behoorende is, ſoo ſal de Stadt van den* Briel, *met den Lande* „ *van* Voorne *voornoemt, in de voorſchreven proviſien, articu*„ *len en puncten mede begreepen zyn, om hun ſelven te dienen* „ *voor hun, als toebehoorende een van de voorſchreve Landen.* Daar immers klaar uit blykt, dat *Hollandts* recht tot den *Briel* toen niet ſchooner ſtont, dan dat van *Zeelandt*. Onder de gedachte zeſtien Dorpen op het Eilandt *Voorn*, zyn 'er eenige die geene Kerk hebben. Onder het Claſſis van *Voorn* en *Putten* behoren deze Kerken en Predikanten, namelyk, *Oudenhoorn*, *Heenvliet*, *Middelharnas*, *'t Brielſch Niewlandt*, *Goeree*, *Abbenbroek*, *Briel*, *Oeltjensplaat*, *Geervliet*, *Stadt op Haringvliet*, *Zuidlandt*, *Oude Tonge*, *Niewe Tonge*, *Ruckanje*, *Spykenes*, *Piershil*, *Hekelinge*, *Oudtdiep*, *Bommené*, *Niew Helvoet*, *'t Eilandt Rozenburg*, *Helvoetſluis*, *Niewenhoorn*, *Zwartewaal*, *Koorndyk*, *Heer Symonshave*, *Ooſtvoorn*, *Dirxlandt*, en *Bommel*. *Ibid.*

De Raey pag. 136 Pontan. 1 deel, fol. 46.

VOORN, (SCHANS TE) of VOORNE-SCHANS. Het was voor dezen eene ſterke Schans, in het Zuiderdeel ten Weſten van *Gelderlandt*, op een klein Eilandtjen tuſſchen de *Maas* en de *Waal*, omtrent twee uuren beneden de Stadt *Thiel*. In het jaar 1672. wierd ze door de *Franſchen* ingenomen, en in het jaar 1673 ganſch ter neêr geſmeeten, en verlaaten. Word ook wel genoemt het *Fort Naſſauw*, omdat het Prins (of toen noch Grave) *Maurits van Naſſauw*, naderhandt Prins van *Oranje*, liet bouwen.

Houve. 1 deel, fol. 99. 111.

VOORSCHOTEN, een Dorp in *Hollandt*, onder het Bailjuuwſchap van *Waſſenaar*, of onder de Stadt *Leiden*. In 't jaar 1644. behoorde het aan Heer *Jan van Waſſenaar*, Heer van *Duivenvoorde*. Waarom 't *Voorſchoten* heet zie op VOORBURG.

Bat. Ill. pag. 181. ibid pag. 114.

VOORSCHOOTEN wil de Heer van *Leeuwen* ook dat zoo is genoemt, omdat het voor *Voorburg* als is *voorgeſchoten:* en *Veur* of *Voor*, dat is, ſchryft hy, noch *voor* het Dorp van *Voorburg* of het *Voorgeburgt*. Maar wie ziet niet dat dit alleen ongegronde ſpeelingen zyn? Want de rechte en oude benaming is eigentlyk niet *Voorſchoten*, maar FORSCATE, of FORESCHATEN, gelyk het in de oude Handtveſten, als van Grave *Floris den V.* van het jaar 1281. genoemt word. En in den *Blaffert* der goederen van de Kerke te *Utrecht*, gelyk van *Leeuwen* zelfs erkent, onder Biſſchop *Odilbaldus*, die omtrent het jaar 900 geleeft heeft, worden deze plaatzen aldus beſchreven, dat in FORERCHATE en FORE *drie*, *en in* FORENBURG *lagen twee ſchatgeldende Hoeven.* Wie kan nu hier een ander beſluit uit maaken, als dat *Fore* komt van het bovengemelde FORUM, en daar op moet t' huis gebragt worden, dat *Forenburg* is FORIBURGUM, *Voorburg*? Vervolgens moet men wel toeſtemmen dat FORESCHATE is ons *Voorſchoten*, zynde een benaming t' zamengeſtelt van dit zelfde FORUM, en het inheemſche woordt SCHATE of *Schoten*, het welk wy vinden in meer inlandtſche benamingen, als in *Colmſchate*, een Schoutampt in *Overyſſel*, behorende onder *Deventer*, dat hier boven, door misſlag, *Kolmſchare* geſchreven word. Ook zullen wy het rechte ſpoor niet misloopen, meene ik, indien wy vaſtſtellen, dat dit *Schot* of *Schate* afkomt van het Anglo-Saxiſch *Scot*, *Sceat*, het welk *opgebragt* of *opgeſchoten geldt* betekent; *ſymbolum*, *collecta*, *collatio prelium*; dat men *Eſchot* plagt te noemen, en waar van men noch zegt; *Schot* en *Lot draagen*; *Schotſchietende*, *Schotdragende* woningen, hoeven, en plaatzen, dat is, ſchatting geevende; waar van het *Anglo-Saxiſch*, en genoegzaam *Frieſch* woordt Scotfreoh / Schotbyp / vry van ſchattinge. Dit zelfde woordt word in de *Saliſche* wetten, *Tit. x. Leg. Sal.* geſchreven *Schoto*; waar van de Heer *Wendelinus* aldus ſpreekt. Het lydt geen twyfel, of hier van komt *Schoten* omtrent *Antwerpen*, het welk een groote landtſtreek is geweeſt, waar van verſcheide plaatzen den naam hebben behouden, als *Aderſchot*, by verkortinge *Aarſchot*, zoo van *Babene*, *Babenſchot* of *Bobanſchot*, anders *Boiſchot*, *Boeſchot*; insgelyks *Kinſchot*, *Landiſchot*, en meer diergelyke in dien omtrek: ook in onzen Staat, als *Oorſchot*, *Bunſchoten*, *Winſchoten*, *Trenſchoten*, waar van hier boven; zoo *Schoot* in *Frieslandt*, *Oldeſchoot*, *Nyeſchoot*, waar van de Grietenije *Schoterlandt*. Zommige meenen dat dit *Schoot* komt van *Schieten*, als of men zeide *geſchoten*, *opgeſchoten* geldt; maar ik zou oordeelen dat de oude en rechte uitſpraak is *Schat*, of *Schate*, gelyk men die heeft in *Foreſchate*, *Colmſchate*: en dat men met verloop van tydt door eenige veranderinge heeft beginnen te zeggen en te ſchryven, *Schotgevende*, *Schotſchietende*, voor *Schat-* of *Sceatſchietende:* gelyk *Foreſchate* of *Forſchate* door het gebruik verandert is in *Voorſchoten*. Want het ooirſpronkelyke woordt is *Scatz*, *Scaz*, *DuCan-* in

Zie hier boven de titel Forſchate.

Vide Skinneri Diction.

Boxhorn Kr. van Zeel. 1 deel, pag. 71. enz.

Leeuw. ibid. fol. 129. enz.

2 Boek fol. 101.

Leeuw. fol. 132.

ge Glos-sarium. in het Latyn *prelium*, *collatio*, *nummus*, *pecunia*; waar van het Hoogduitſche *Schatz*, en het *Anglo-Saxiſch Sceat*; en waar van men by de Schryvers van de latere tyden vindt deze Latynſche woorden, *Scatum*, *Scaticum*, *Scatica*, betekenende *Tribuit*, *Schattinge*. Van dit *Schate*, dat is, *Schooten*, zou ik giſſen dat het *Schakenboſch* zyne benaminge heeft gekreegen, niet van *Schaaken* of rooven, gelyk andere gemeent hebben: noch ook niet van het *Nemus Sacrum*, daar het ganſch geene gemeenſchap meê heeft; gelyk hier boven van den Heere *Alting* is aangetoont. Maar de gemeene taal der landtzaten heeft de T in een K verandert, en zegt *Schakenboſch* voor *Schatenboſch:* hoedanige verzachte uitſpraak men in veele benamingen gewaar word. Doch dit alles laate ik ter toetze van die in dezen meer bedreven en verlicht zyn.

Houve fol. 167. VOORST, een oudt Slot of adelyk Huis in *Overyſſel*, onder 't quartier *Zallandt*, in *Zwoller-Kerſpel*, daar noch vier andere adelyke Huizen in ſtaan, namelyk *Zuithem*, *Haarſt*, *Weſtervelt*, *Ordel*, zynde *Voorſt* het vyfde of laatſte. In de oude Brieven leeſtmen *Voerſt*, het wierd door *Jan van Arkel*, Biſſchop van *Utrecht* (vermits Heer *Zweer van* O.H Kr. fol. 399. *Voorſt* hem hadde ontzegt, daar by veele roveryen en brandſtichtingen in *Overyſſel* aangerecht) belegert, en met hulpe van zynen broeder, Heer *Otto van Arkel*, na een ſtreng Voſſii Jaarb. pag. 429 beleg van zes weeken, verovert, en ten gronde toe afgebroken. Het Kaſteel *Voorſt* was in dien tydt het allerſterkſte en onwinbaarſte van 't geheele *Sticht:* het had dubbele graften, en de muuren waren tachtig voeten hoog, en 12 voeten dik; ook had het noch daar by een vierkante muur of voorbaalje.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 190. VOREHOLT wordt in den Giftbrief van Keizer *Henrik den IV.* van het jaar 1064. een Kerk met Kapéllen genoemt. De naam daar van is hedendaags niets verandert, als in d'uitſpraak: want VOORHOUT is een Dorp een uur gaans van den rechter oever van den *Rhyn*, en even zooveel van het ſtrandt van de *Noordtzee*. In den Giftbrief van *Diderik den V.* van het jaar 1083. vindt men FORENHOLTE. VOREHOLT ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, tuſſchen den *Rhyn* en het water *Almera*, onder *Saxnem Tab. V. Pars II.*

Houve 1 deel, fol. 84. VORST, een *Gelderſch* Dorp, in de *Over-Veluwe*, onder het quartier van *Arnhem* of *Veluwe*. Toen het geheel Vorſtendom *Gelder* en *Zutphen*, in 't jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens moſt opbrengen, was 't quartier *Arnhem* (een der vier quartieren van 't ganſche Hertogdom, enz.) daar in geſtelt op 17108 guldens; daar toe moſten de Steden *Arnhem*, *Harderwyk*, *Wageningen*, *Hattem*, en *Elburg* laſten 2900 guldens, de overige 14208 moſten de Dorpen der drie deelen van dat quartier draagen; namelyk *Veluwen-Zoom* 1550 guldens, de *Neder-Veluwe* 6958 guldens, en de *Over-Veluwe* 5700 guldens. Deze 5700 guldens voor de *Over-Veluwe*, omgeſlagen over de zeven daar in gelegen Dorpen, ſtont *Vorſt* daar in op 1327 guldens, 11 ſtuivers $9\frac{1}{2}$ penning; niet alleen voor 't hoogſte van alle Dorpen in de *Over-Veluwe*, maar ook zeer verre 't hoogſte boven die van *Veluwe-Zoom*, als ook van de *Neder-Veluwe*, behalven *Barneveldt*, *Nykerk*, en *Eede*.

VORSTIUS, (CONRADUS) een man van geleerdheit en diepe ſtudie, die te pryzen ware geweeſt, indien zyne al te groote niewsgierigheit hem niet te verre verrukt hadde, om verder in den hof van *Eden* te willen treeden dan 't betaamde. Nadat hy zyne oefeningen in de vrye kunſten en wetenſchappen afgelegt hadde, begaf hy zich tot de Godtgeleerdheit, deede daar zulk eenen voortgang in, dat hy eindelyk niet onberoemt tot *Theologiæ Doctor* gepromoveert wierd; als ook tot Profeſſor in de zelfde faculteit, in de illuſtre Schoole te *Steinfurt*, verheBaud. Memor. Trigl. Kerkel. Hiſtor. enz. ven. Hy had zich daar zoodanig eenen naam gemaakt, ſchoon 't genoegzaam gebleken was, dat het gevoelen der *Remonſtranten* hem niet vreemt toeſcheen, dat hy na den doodt van *Jakobus Arminius* (door eenige die hem bezinden hoog aangeprezen) te *Leiden* in de *Univerſiteit* aldaar, in deszelfs plaatze, tot Theologiæ Profeſſor in het jaar 1610. beroepen wierd. Beroepen zynde, quamen 'er zeer veele bezwaarniſſen tegen hem op; Het eerſte, 't geen ter kenniſſe van veele Leeraaren alhier gekomen was, dat hy verdacht zynde by den ouden Grave *Arnold van Benthem*, door 't leezen van *Sociniaanſche* boeken, niet alleen veele hunner ſpreekwyzen, maar ook dwalingen te gebruiken, en te leeren, zich op bevel van den Grave naar *Heydelberg* had moeten begeeven, om zich daar van voor de Profeſſoren Theologiæ aldaar te zuiveren, of te herroepen; en zich met hen in de artykelen der Leere te vereenigen. Dat hy zulks ook op den 26 September 1599. met eigen handttekeninge bekent hadde, *Hem leet te zyn, door dartelheit der jeugt, zommige dingen geſchreven te hebben, die de dolingen van* SOCINUS *ſcheenen te begunſtigen, en de leere der Gereformeerde Kerke te beſtryden, beloofde, enz.* Zyne handttekeninge luidde aldus; *Rem ita ſe habere & me in his acquieviſſe: & per Dei gratiam hæc præſtiturum, corde & manu mea teſtificor. Cunradus Vorſtius S. Theologiæ Doctor.* Dat is: Afla tuſſchen *Dat de zaak zoo is, dat ik'er van nu af aan van zulks meer te doen afſcheide, en dat ik, door Godts genade, zulks nakomen zal, betuige ik met hart en handt; Cunradus Vorſtius, Doctor in de H. Godtgeleerdheit, den 26 September* 1599. Hy zocht zich wel door zeldzaame uitvluchten, van dat hy na dien tydt, en na de doodt van Grave *Arnold*, al weêr op de verbode vrucht geſtar-oogt had, te ontlaſten, en de beſchuldigingen tegen hem krachteloos te maaken: als ook van zyne te groote gemeenzaamheit met de *Poolſche Socinianen*, en dat hy van hen tot Profeſſor beroepen was, te verſchoonen; zulks wierd by veelen plaats gegeeven: maar middelerwyle, en hangende zyn beroep, quam zyn boek *de Deo* uit; dat veel ſpels maakte, en grooten aanſtoot aan de wereldt gaf: zelfs wierd 'er over eenige uittrekzels daar van een mondtgeſprek aangeſtelt, tuſſchen *Vorſtius* en twaalf Predikanten, zes van d'eene, en zes van d'andere zyde. Ondertuſſchen, hangende 't gunt voorſchreeven is, noch onafgedaan, brak *Vorſtius*, beroepen zynde, van *Steinfurt* met zyn ganſche huisgezin op, en quam te *Leiden*. Onderwyle borſt in *Frieslandt* wat anders uit, door een *Sociniaanſch* boekjen aldaar gedrukt, beſtrydende de *H. Drievuldigheit*, Chriſtus *Voldoeninge*, enz. daar by de *Gereformeerden tot de leere van Socinus nodigende*; daar de drukker van uitgevonden wierd, en dat eenige van *Vorſtius* diſcipelen de proeven hadden nagezien: daar by kregen de *Staten van Frieslandt* vier brieven in handen van zyne voornaamſte en geheimſte leerlingen: uit die brieven bleek zeer klaar zyne gedurige onderhandelinge met de *Poolſche Socinianen*, van hem Broeders genoemt, en der zelver blydſchap over het beroep van *Vorſtius* te *Leiden*, nevens hunne hoop, om de *Sociniaanſche* leere daar door in den *Staat* voort te zetten; hoe liſtig daar in diende voortgegaan, en in 't eerſt niet verder dan op de vyf bekende artykelen: zy betrokken hunnen hoogberoemden *Vorſtius*, met eigen naam en toenaam, als hunnen Meeſter, daar in, enz. ook wierden de gemelde *H. H. Staten*, eenige zyner *Sociniaanſche* uitleggingen van ſchriftuurplaatzen, en opgeſtelde leſſen ter handen geſtelt. Onaangezien al het vorige, en meer andere dingen uit *Frieslandt*, aan de *Staten van Hollandt* en andere Provintiën toegezonden, om hen van d'uitvoeringe der beroepinge van *Vorſtius* af te trekken, zou dat weinig by hen gegolden hebben, indien Koning *Jakob van Engelandt*, door zynen Ambaſſadeur *Rodolf Wendwood*, den voortgang met *Vorſtius*, een- en andermaal niet alleen ernſtig afgeraaden, maar als tegen hem met uitdrukkelyke woorden ten hoogſten betuigt hadde. De *Leidſche* Studenten (eenigen uitgezondert) hadden een requeſt aan de *Staten* overgelevert, als vreezende door *Vorſtius*, als Leermeeſter, in gevaar en in verdenkinge van door hem beſmet te zyn, te geraaken. Doch niet tegenſtaande al het vorige, quamen de gecommitteerde Raden der *Staten van Hollandt* niet verder; „ Dan dat Zy, by acte van den „ 9 April 1612. onverkort en zonder præjudicie van de „ voorgaande, noch de tegenwoordige dienſten, *D. Doctoris Vorſtii*, nochte ook zyne eere en reputatie, met „ goedtvinden der Curateuren, en bewilliging van *Vorſtius*, „ om verſcheide conſideratiën van Staat, verſtonden, dat „ *D. Vorſtius* voornoemt, voor den tydt van een jaar eerſtkomende, zyne ordinaris Reſidentie zal houden binnen „ de Stadt van *der Goude*, en niettemin blyven onder pro- 1612. „ tectie van de *Staten van Hollandt* en *Weſt-Frieslandt*, haare gecommitteerden Raden, mitsgaders van de *Univerſiteit* binnen *Leiden*, en van de Burgermeeſteren en re„ geerderen der Stadt *Leiden*, als Profeſſor en lidtmaat der „ zelve *Univerſiteit*, ende zyne weddens betaalt worden, „ gelyk den anderen Profeſſoren. Voorts volgt 'er by, dat *Vorſtius* binnen dien tydt ſtiptelyk en nader zal wederleggen alle boeken en ſchriften, tegen hem tzedert een jaar herwaarts uitgekomen; en der zelver wederlegging den *Staten van Hollandt* en *Weſt-Frieslandt* aanbieden, om die te examineeren, of te doen examineeren, en daar toe, op zyn verzoek, diſponeeren. *Vorſtius* vertrok daar op met zyn huisgezin naar *Gouda*, daar hy gebleven is tot het houden van 't *Nationaal Synodus* te *Dordrecht*; wanneer hy, nevens andere *Remonſtrantſche* Predikanten, het landt moſt ruimen. Kort daar na overleedt *Vorſtius* te *Tonningen* in *Sleeswyk*, en den 9 October niewe Styl 1622. Hy was geboren den 9. Julius van 't jaar 1569. in 't vier-en-vyftigſte jaar zyns ouderdoms.

de Heïl. Theol. en Cunrad. Vorſtius van den 26 Sept. 1599.

Reſol der Staten van Hol. over Vorſtis zaak en beroep.

Afla der Gecommitt. enz. in date 10 April 1612.

Brandts Dagwyzer.

VORTHUSEN. Keizer *Otto de Groote*, telt in zynen Giftbrief van het jaar 970. waar by de Abdye van *Elten* van hem begiftigt word, ook op VORTHUSEN; waar voor in den Giftbrief van *Otto den III.* van het jaar 996. door verzinning ſtaat Houthuſen: en in die van Keizer *Lotharius den II.* van het jaar 1134. Werthuſen. Klaarder vindt men het in 't Perkamenteboek van *Utrecht*, wiens Schryver in dien zelfden tydt geleeft heeft, aldus ſchryvende van den doodt van Biſſchop *Otto*; *Otto de eerſte Biſſchop van Utrecht, door een zwaare koortze aangetaſt zynde by* VORTHUSEN, *dicht by* ELTEN, *is den weg van alle vleeſch gegaan, in het jaar* 1215. Waar uit blykt, dat het by *Beka*, en vervolgens by *Heda*, die het uit hem heeft, een misſlag is, als men daar leeſt Houthuſen. Daar is nu

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 190. Declar. du Seren. Roy de la Grand Brit. touchant C Vorſt. à Landr. 1612.

ter tydt een Dorp in het quartier van de *Veluwe*, met name VOORTHUISEN, inzonderheit aanmerkelyk door deszelfs laage en waterige ſtraat of weg, waar van't dien naam gekreegen heeft: en waar langs de Biſſchop de reis ſchynt genomen te hebben, van *Utrecht* trekkende naar *Elten*, om voort naar *Romen* te gaan; alhoewel het niet zoo dicht by *Elten* is, als *Otto de Groot*, en de Schryver van het Perkamenteboek ſchynen te kennen te geeven; dewyl het noch wel twaalf gemeene Duitſche mylen en een halve daar van daan is: en acht en een halve van *Utrecht*. VORTHUSEN, deze plaats ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, op de *Veluwe*, dicht by *Fernæ*, of *Furnon*, *Tab. VI. Pars II.* en tweederlei *Elten* aan den *Rhyn*, een weinig beneden de ſcheidinge Altinac/ waar mede *Hoog-Elten* en *Neêr-Elten* uitgedrukt word; zie den titel *Elter*-Klooſter. Aangaande de betekenis van het woordt VOORT, VORDE, of *Varde*, zie de titels *Bachevort*, *Bredevoort*, *Coevordia*, *Montforde*.

Boxhorn Kr. van Zeel. 1 deel, pag. 90. 91.

VOSMAAR, VOSMEER, twee Dorpen zyn'er van dien naam in *Zeelandt*, onderſcheiden in OUD- en NIEW VOSMEER, op het Eilandt *Tholen*, *Beooſter-Schelde*; *Oudt Voſmaar* wierd, volgens d'ooirſprongkelyke Landtrekeninge van den Honderſten Penning over *Zeelandt*, in 't jaar 1641. groot bevonden 3312 gemeeten, of 1656 Mergens, en 180 roeden: *Niew Voſmeer* 2061 gemeeten 171¾ roeden. Elk Dorp heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Tholen* en *Bergen op Zoom*.

Tweede vervolg op Mer. f. 1051.

VOSSIUS, (GERARDUS JOHANNES) was eerſt Regent van het Theologiſche Collegie te *Leiden*, maar, na 't eindigen van het *Synode van Dordrecht*, in het jaar 1618. quam *Feſtus Hommius* in zyne plaatze; hy wierd echter naderhant in de Akademie aldaar tot Profeſſor in de *Rhetorica* aangeſtelt, als ook in de *Hiſtoriën*. Maar toen in 't jaar 1632. de Illuſtre Schoole te *Amſterdam* was opgerecht, wierd hy daar tot *Hiſtoriarum* Profeſſor beroepen. Hy was een zeer geleerdt man, zulks getuigen zyne zeer veele uitgegeevene Werken. Was geboren in 't jaar 1577. ſtorf te *Amſterdam* in 't jaar 1649. op den 17 Maert, oudt twee-en-zevenig jaaren. Zyne doorwrochte en hooggeachte Werken, zyn veelmaalen, meeſt in quarto, gedrukt, behalven zyn *Etymologicon*, en de *Theologia Gentili*; doch naderhant by elkanderen in folio, in zes groote Stukken, onder de volgende Tytels of Opſchriften:

Comm. Amſt. fol. 647.

TOMUS I.

Etymologicon Linguæ Latinæ. Præfigitur ejuſdem de Literarum Permutatione Tractatus. Editio nova, quam plurimis Iſaaci Voſſii obſervationibus aucta.

TOMUS II.

I. *Ariſtarchus, ſive de Arte Grammatica Libri ſeptem.*
II. *De Vitiis Sermonis, & Gloſſematis Latino- Barbaris, libri novem. Quorum quinque poſteriores nunc primum prodeunt.*

TOMUS III.

I. *Commentariorum Rhetoricorum ſive Oratoriarum Inſtitutionum Libri ſex.*
II. *De Rhetoricæ Natura & Conſtitutione Liber.*
III. *De Artis Poëticæ Naturâ & Conſtitutione Liber.*
IV. *Poëticarum Inſtitutionum Libri tres.*
V. *De Imitatione, tum Oratoriâ, tum præcipuè Poëtica, Recitatione Veterum, Liber.*
VI. *De Veterum Poëtarum temporibus Libri duo.*
VII. *De Artium & Scientiarum Naturâ ac Conſtitutione Libri quinque, antehac diverſis titulis editi.*
Lib. I. De quatuor Artibus Popularibus.
Lib. II. De Philologiâ.
Lib. III. De Matheſi, ſeu, Scientiis Mathematicis.
Lib. IV. De Logicâ.
Lib. V. De Philoſophiâ.
VIII. *De Philoſophorum Sectis.*

TOMUS IV.

I. *Ars Hiſtorica, ſive Liber de Hiſtoriæ & Hiſtorices Naturâ, Hiſtoriæque ſcribendæ præceptis.*
II. *De Hiſtoricis Græcis, Libri quatuor.*
III. *De Hiſtoricis Latinis, Libri tres.*
IV. *Hiſtoriæ Univerſalis Epitome, nunquam antehac edita.*
V. *Opuſcula varii Argumenti:*
Via Fabiani à Dhona, Comitis à Dhona. Conſilium Gregorio XV. Pont. Max. exhibitum per Michaëlem Lonigum, cum præfatione & cenſura G. J. Voſſii.
In Epiſtolam Plinii de Chriſtianis, & Edicta Cæſarum Romanorum adverſos Chriſtianos, Commentarius.
De Cognitione ſui.
De Studiorum ratione Diſſertatio gemina, generalis, & particularis.
Oratio in obitum Thomæ Erpenii, Orientalium linguarum in Academia Leidenſi Profeſſoris.

Oratio de Hiſtoriæ utilitate.
In Fragmenta L. Livii Andronici, Q. Ennii, C. Nævii, M. Pacuvii, & L. Attii Caſtigationes & Notæ.
VI. *Epiſtolæ Selectiores, à Voſſio & ad Voſſium ſcriptæ.*

TOMUS V.

De Theologia Gentili, & Phyſiologia Chriſtiana; ſive de origine ac progreſſu Idololatriæ; deque naturæ mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, Libri IX.

TOMUS VI.

I. *Chronologiæ Sacræ Iſagoge, ſive de Ultimis Mundi Antiquitatibus, ac imprimis de Temporibus rerum Hebræarum, Diſſertationes octo.*
II. *Diſſertatio Gemina; una de Jeſu Chriſti Genealogia, altera de Annis quibus Natus, Baptizatus, Mortuus.*
III. *Harmoniæ Euangelicæ de Paſſione, Morte, Reſurrectione, ac Aſcenſione Jeſu Chriſti, Salvatoris Noſtri, Libri Tres.*
IV. *De Baptiſmo Diſputationes XX. & Una de Sacramentorum vi, ac efficacia.*
V. *Theſes Theologicæ & Hiſtoricæ de variis Doctrinæ Chriſtianæ Capitibus, quas olim diſputandas propoſuit in Academia Leidenſi.*
VI. *Diſſertationes Tres de tribus Symbolis, Apoſtolico, Athanaſiano, & Conſtantinopolitano.*
VII. *Hiſtoriæ de Controverſiis, quas Pelagius ejuſque Reliquiæ moverunt, Libri Septem.*
VIII. *Fragmentum de Manichæis & Stoicis, nunquam antehac editum.*
IX. *Diſſertatio Epiſtolica de Jure Magiſtratus in rebus Eccleſiaſticis.*
X. *Reſponſio ad Judicium Hermanni Ravenſpergeri, de Libro, ab Hugone Grotio, V. Cl. pro Catholica Fide de Satisfactione Jeſu Chriſti, ſcripto adverſus Fauſtum Socinum.*

Hy heeft veele geleerde Zoonen gehad; namelyk:

Balen beſchr. van Dordr. pag 218. I. Voſſ. præfat in Maim. de idolol. latr.

VOSSIUS. (DIONYSIUS) Dees was wel ervaren in de *Griekſche*, *Latynſche*, *Hebreeuſche*, *Syriſche*, *Chaldeeuſche*, en *Arabiſche* taalen; desgelyks in het *Franſch*, *Italiaanſch*, en *Spaanſch*. Heeft de Hiſtori van *Everhard van Reyd* in 't Latyn overgezet, en uitgegeeven; voort *Panegyricum Duplicem*; ook den Joodſchen Rabbyn *Maimonides de Idololatria* uit het Hebreeuwſch in 't Latyn overgebragt, en met uitleggingen verlicht, enz. Was geboren den 12 Maert 1612. ſtorf den 25 October 1633. in het twee-en-twintigſte jaar zyns ouderdoms.

idem Balen ibid. pag 215.

VOSSIUS. (FRANCISCUS) Dees heeft uitgegeeven *Carmina Panegyrica Victoriæ Navalis, auſpiciis Ordinum fœderati Belgii, ductuque Martini Harprechti Trompii, partæ.*

Idem ibid.

VOSSIUS. (GERARDUS) Men ziet *Notæ* van hem over *Vellejus Paterculus*.

Brandt Dagw. Balen pag. 221.

VOSSIUS. (ISAACUS) Dees is Bibliothecaris geweeſt van Koninginne *Chriſtina* van *Zweeden*; was vry verre in de Oudtheden ervaren, doch wat wonderſpreukig in zommige gevoelens; vooral een groot voorſtander der Griekſche Overzettinge van de LXX. die hy boven den Hebreeuſchen Text poogde te ſtellen, en waar over hy veel geſchreven heeft. Hy was geboren in het jaar 1618. heeft verſcheide tractaten uitgegeeven; onder zyne werken zyn *Obſervationes in Pomponium Melam*; de *Ætate Mundi*; *diſp. contra Hornium*; *Caſtigationes contra eundem*; ook heeft hy het leven van Vrouwe *Jakoba*, Gravinne van *Hollandt*, in 't Latyn uitgegeeven.

Balen pag. 221.

VOSSIUS. (MATTHIAS) Dees heeft geſchreven de *Annales Hollandiæ & Zelandiæ* in XIX boeken; zyn broeder *Iſaäk* heeft 'er na zyn overlyden het XX. by gemaakt: zy zyn in 't Nederduitſch overgebragt van *Nicolaus Borremans*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 191.

UPHELTE. Daar zyn veele plaatzen in *Drenth*, die hunne benaminge hebben van HELTE, Halt/ of Holt/ dat is, een Boſch of Woudt. Hoewel men nu dezen naam gevoeglyk zou kunnen opneemen als AAN, of OP den HOLTE, *aan het Boſch*; zoo mag men echter liever denken, dat het dus genaamt is van eenen *Ulfo* den ouden eigenaar; als of men zeide *Ulfhelte*, dat is, *Ulfoos*-Woudt: nu ter tydt Uffelte. Men heeft deze plaats nu noch anderhalve gemeene Duitſche myl van *Steenwyk* ooſtwaarts aan, zynde weleer een gedeelte van het *Drenther Foreeſt*, het welk Keizer *Henrik de III.* geſchonken heeft aan Biſſchop *Bernulphus*. In het Perkamenteboek van *Utrecht* word het genoemt *Huffalte*. UPHELTE ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* in het *Threntæ Foreſtum Tab. VII.* en *IX. Pars II.* en een weinig daar boven *Witthelte*, waar van men den titel kan nazien, als ook *Trentæ Foreſtum*.

Idem Alting Pars II. fol. 191.

UPSTELLESBOME. Het is, volgens 't verhaal van *Emo*, Kerkvoogt van *Werum*, een zeer oude gewoonte geweeſt, dat uit geheel *Frieslandt*, en deszelfs VII. gedeeltens, die in de gemeene taal de *Zeven-Zeelanden*, doch by hem de *Zeven-Landen* (*VII Villæ*) aan de zee gelegen, genoemt worden, de Oudſten des volks, in de Landts-

Landtstaale *Zeelandtſche Gretmannen* genoemt, in een zekere plaatze by een quamen, om met malkanderen te raadpleegen over de gewigtigſte Staatszaaken, en wel allermeeſt om den Landtvrede ongeſchonden in zyn geheel te houden; en buitengewoone gezwoorene Rechters aan te ſtellen, die zaaken van dieper onderzoek, aan hen gebragt zynde, nadat zy de zaak volkomentlyk onderzocht hadden, uit den naam en van wegen alle de Bondtgenooten binnen 's landts afdeeden of beſlegtten. Dusdanigen vergadering hebben zoo wel *Emo*, als alle de Schryvers van de *Frankiſche* zaaken een plechtelyk Goedtachten (*placitum Solempne*) genoemt, zonder twyfel van dit gewoonlyk ſlot, het welk men onder deeze Goedtachtens plag te ſtellen: ALDUS HEEFT HET ONS BEHAAGT, het welk by de *Franſchen* noch hedendaags zeer gebruikelyk is; *Car tel eſt nôtre bon plaiſir.* Zoo lang als geen van de Bondtgenooten van het Bondtgenootſchap afgeſcheurt was, heeft deze Vergadering, volgens gemeene toeſtemminge, haare vergaderplaats gehouden midden in het harte van *Frieslandt* (toen op het grootſte en beſte) gelyk billyk was, in een vlak en open veldt, een groot vierendeel uurs van het Kaſteel van *Aurik*, naar het Weſt-zuidweſten. Deze plaats heeft haare benaming gekregen van de overoude en hooge eike boomen, weinige in getale, (en, zoo men zeit, geheel maar drie) UPSTELLESBOME, welk woordt uit drie woorden t'zamengeſtelt is, UP, STEL, en BOME, als of men zeide *by de geſtelde* of *beſtemde boomen*, in 't Latyn, AD STATUTAS ARBORES. Nadat het Bondtgenootſchap der *Friezen* tuſſchen het *Vlie* en de rivier *Jade* heeft beginnen bepaalt te worden, en dat UPSTELLESBOME byna op de uitterſte grens was geraakt, wierd het een gebruik dat men te *Groningen*, als wederom in het midden, te ſamen quam, vooreerſt om het gerief en gemak, in het jaar 1232. waar van *Emo* ſpreekt, echter niet zoo of het wierd wel nagelaaten: naderhant gedurig, op een algemeen beſluit van de Bondtgenooten; volgens het welk daar ook noch hedendaags de Landtdagen gehouden worden van hen, die tuſſchen de *Eems* en de *Lauwers* van het Verbondt nooit afgeſcheurt zyn geweeſt, en noch hunne oude gewoonte behouden. UPSTELLESBOME ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* boven de rivier de *Eems*, wiens mondt *Emeſa Tab. I. Pars I.* en *Emeſe Tab. II.* UPSTELLESBOMUM word het getekent *Tab. VII.* en *IX.* Van deeze *zeven Frieſche Zeelanden*, zie den titel *Septem Villæ Friſiorum*, en een breeder beſchryvinge daar van op den titel *Freſia.* Men zietze verbeeldt en afgetekent *Tab. I. Pars II.* alwaar men het *Vierde Zeelandt* (IIII ZELANDIA) heeft tuſſchen de *Eems* of *Emeſa*, en de *Jad* of *Jada*, en daar in *Upſtellesbome.*

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 192. UPWIRTHE. Dit is, volgens het verhaal van *Emo* op het jaar 1228. een Kerk van een *Plebaan*, dat is, van de laagſte ſoort, in *Fivelingo* geweeſt; hedendaags word het Opwierde genoemt, zynde een Dorp niet verre van den rechter oever van de rivier de *Fivel*, of het *Damſterdiep*, een half uur van *Appingadam.* UPWIRTHE ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, onder de rivier *Fivela*, en daar by *Appengadamme*, waar van men de titels kan nazien.

Idem Alting ibid. URCH, URK, is nu ter tydt een klein Eilandtje van het *Vliemeer*, dat is, de *Zuiderzee*, het welk Keizer *Otto de Groote*, in zynen Giftbrief van het jaar 968. wel voegt by de Graafſchappen van *Nardinclandt* en *Hamelandt:* maar dat het daarom als vaſt landt hier aan vaſt geweeſt zou zyn, gelyk zommige beweeren, daar tegen ſtrydt die ongemeene grootte van het *Meer*, by de *Romeinen* zelfs vermeldt. Doch aangaande het tweede *Amelandt*, of *Hamelandt*, waar van men meent dat de naam noch overig is in *Emeloort*; dat zulks niet onwaarſchynlyk is, hebben wy hier boven aangewezen. De naam van URK vindtmen noch gemeldt by de Keizers *Otto den III.* in het jaar 996. en *Lotharius den II.* in het jaar 1134. Het Eilandt URCH zietmen verbeeldt en getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, in *Zuthera Zea* (de *Zuiderzee*) *Tab. I. II.* en *VI.* daar het *Pars Comitatus Kuinre* genoemt wordt; insgelyks *Tab. VII.* Doch in oude tyden ſchynt het aan *Schoklandt*, dat is, *Ens* en *Emeloort*, vaſt geweeſt te zyn, en een Eilandt uitgemaakt te hebben, het welk by den Romeinen *Flevo Inſula* genoemt word, zie dezen titel: en aldus word het verbeeldt *Tab. I. II.* en *V. Pars I.* in die zelfde Kaarten, als ook *Tab. IV.* ziet men het *Vliemeer*, *Lacus Flevo*, ook IMMENSI LACUS, *quos Friſii ambiunt*, gelyk *Tacitus* ſchryft, dat is, *afgryſſelyke groote Meeren, rontom welke de Friezen woonen.* Van *Nardinclandt* zie den titel *Nardinc*; insgelyks *Hamelandt*, en *Amelande.*

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 192. In Henrico, VREDELANDT is een Kaſteel op den rechter oever van de Nader-*Vecht*, in het Graafſchap van 't *Gooy*, gebouwt van *Henrik*, Biſſchop van *Utrecht*, waar van men deszelfs getuigenis noch vindt van het jaar 1260. *Beka* verhaalt dat het zelve geſticht is tegens de ſtroperyen van den Heer van *Amſtelle.* Het Dorp *Vredelandt* is nu ter tydt noch in wezen en bloei, twee gemeene duitſche mylen en een vierde beneden *Utrecht*, en twee min een vierde boven *Muyden. Buchelius*, vertoonende de form van een oudt zegel, geeft te verſtaan dat het weleer voor een Steedtje gehouden is. VREDELANDT ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, op den rechter oever van de *Vechta Citerior*, en *Amuda*, dicht by deszelfs mondt aan de *Zuthera Zea Tab. V. Pars II.* Zie verder beneden op VREDELANDT.

Cortgeen in zyn Stichts Kronyk, op Vredelandt. 1577. VREEBURG, VREEDENBURG: het is een Kaſteel binnen *Utrecht* geweeſt, by- of aan de *Katharyne* poort. Keizer *Karel de V.* had het daar (nadat hy, door onwettigen koop, van den Biſſchop van *Utrecht*, Heer in het Wereldtlyke van die Provintie geworden was) gebouwt in het jaar 1534. Hy hadde het *Vredenburg* genoemt; het zy, omdat hy daar door de *Utrechtſche* burgers in vreedzaamheit onder zyn jok wou houden; het zy, omdat hy 't ſterk Kaſteel van *Vredelandt* hebbende doen afbreeken, met deszelfs bouwſtoffen zyn *Vredenburg* liet opbouwen. Het was de dwinger van *Utrechts* inwoonderen, inzonderheit onder de regeeringe van zynen zoon, *Philips den II.* Koning van *Spanjen*, toen de *Spaanſche* bezettinge, daar binnen zynde, den burgeren onlydelyken overlaſt uit dat Kaſteel aandeede: maar den 11 February 1577. wierd het Kaſteel, dat, met de bezettinge daar binnen, van de burgers belegert was, tot overgave gedwongen: ook naderhant tot den grondt toe afgebroken; niet zoo aanſtondts als het van de *Spaanſchen* overgegeeven was; of dat *Catharina Bergers*, anders *Tryn van Leemputten*, met een vliegend vaendel daar in getrokken zou zyn, en fluks den eerſten ſteen afgebroken hebben: want dat vindtmen nergens, maar wel by vertellingen, dat zy was eene manmoedige Vrouw van *Jan van Leemputten*, *Jakobszoon* (die burger Hopman was,) die haaren man, dien 't noch aan verſtandt, hart, noch goedt beleidt ontbrak, nooit in raadt of daadt verlegen liet: zie hier over eene ruimer redeneering op den naam en tytel van TRYN VAN LIMPEN, die, of ze met genoegzaam gezag is geſterkt, wy aan 't oordeel des lezers laaten. *Bor* zegt maar alleen, dat de *Spaanſchen* op den gemelden 11 February uit het Kaſteel togen, omtrent 2 of 3 uuren nanoens; en dat zy noch eenige dagen buiten in 't *Karthuizers* bleven: dat de burgers daar na, ergens over morrende, op den tweeden May, omtrent den avondt, het Kaſteel begonnen af te breeken, zelfs des nachts daar aan, en eenige dagen tot den 5. toe, en een wyl daar na noch daar mede voortgingen, doch eindelyk ophielden, tot den 5 Auguſtus des zelven jaars, wanneer zy het voort, en kort daar na geheel afbraken, daar in het wyſelyk en pryſelyk beſteken van gemelden *Jan Jakobszoon Leemput*, nevens anderen, geroemt word. Men vindt ook by aantekeninge van *Utrechtſche* burgeren in dien tydt, dat voor de poort van 't Kaſteel *Vredenburg* uitgehouwen in gulde letteren ſtont;

P C Bor Nederl. Beroerte 10 Boek, fol. 218. 219. 230. 233.

Arx dicor pacis a quinto condita Carlo
Græta bonis Statio, ſed ferra virga malignis.
Dat is,

Ik worde Vredeburg *genoemt, 'k ben van Keizer* Karel den V. *gebouwt; voor den goeden eene goede wacht; maar voor den quaadtaardigen eene yzere roede.*

Noch vindtmen dit Carmen of Vers by de gedachte aantekeninge;

Hactenus arx Pacis dicta es ſed nomine falſo
Poſthac diceris, pyrgia diſſidii.

Tot noch toe hebt gy den naam van Vredeburg *gevoert, maar 't was uwe valſche naam: Na dezen tydt zult gy de twiſtige vuurbaak genoemt worden.*

Ook dat de burgers van *Utrecht* den 22 January 1577. de achterpoort van 't Kaſteel in ſtukken geſchoten hadden; dat de *Spanjaarts* den 8 February begonden te handelen, en zich den 9 met den Grave van *Boſſu*, Stadthouder, verdroegen; ook dat zy den 11 der zelver maandt met alle wapenen, zynde 150 mannen in getal, daar uit trokken. Dat de Magiſtraat de ſleutels ontfangen hebbende, de burgers ten zelven dage met vliegende vaandelen, onder Hopman *Keſſel*, daar in trokken. De plaats daar 't Kaſteel heeft geſtaan, heet noch *Vrede-* of *Vreeburg*, nu dienende tot een beeſte- en paerdemerkt.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 95. Schotan. Kron. van Fr. fol 132. O H.Kr. fol. 324. VREDELANDT, VREELANDT, een Dorp in het Sticht van *Utrecht*, op de grenzen van *Hollandt*. Biſſchop *Henrik van Vyanden*, of *Vyanen* (die in 't jaar 1250 Biſſchop wierd) in oorlog met den Grave van *Gelder*, bouwde het Kaſteel te *Vreelandt*, van zynen buit op de *Veluwe* bekomen, omtrent, of in het jaar 1253. tot eenen Dwinger van de Heeren van *Amſtel*; zie op HENRIK VAN VYANEN, *Biſſchop*, enz. In het jaar 1265. maakte hy het Dorp *Vreelandt* tot eene Stadt, en begiftigde het met Stadts privilegiën: in alle zwaare zaaken hadden zich de *Vredelandtſche* burgers te ſchikken naar de Stadts rechten van *Deventer*, in *Overyſſel*. In het jaar 1268. kort na des gemelden Biſſchops doodt, hebben de oproerige *Kennemers*, die den Heer van *Amſtel* tot hun Hooft hadden opgeworpen, en een groot vyandt van den Biſſchop van *Utrecht*

was, het Slot *Vreêlandt* belegert; maar vonden 'er zoodanigen tegenstandt, dat zy opbraken, en zich naar *Utrecht* begaven. Bisschop *Jan van Nassauw*, navolger van *Henrik*, een sleeht, ongeleert, stof, en vadzig Heer, die alles in 't wilde liet loopen, (in 't jaar 1267. aldaar op den Stoel geraakt) verpandde naderhant *Vreêlandt* aan den Heer van *Amstel*, tegen wiens vyandtlyke overvallen op het *Sticht* hooggemelde Bisschop *Henrik* het Kasteel hadde doen bouwen. Nadat nu, door den vlyt der *Staten van Utrecht*, en het toedoen of toezicht van Grave *Floris van Hollandt*, de Stichtsche Rentkamer weêr in een goeden staat was gebragt, wilden zy 't Kasteel weêr losten, en het geleende geldt, met d'interessen, aan van *Amstel* opbrengen; maar hy wou het in eigendom behouden. Toen wierd *Vreêlandt* van Grave *Floris* met de *Stichtschen* belegert: *Amstel*, ten ontzette genadert, wierd geslagen en gevangen: aanstondts daar na gaven het de belegerden op, en het Kasteel quam weêr aan 't Sticht *Utrecht* in 't jaar 1280. zie op JOHAN VAN NASSAUW, *Bisschop*, enz. Naderhant heeft Bisschop *Jan van Diest* het nochmaals verpandt aan den Grave van *Hollandt* voor 7000 ponden; maar zyn Navolger heeft het, in 't jaar 1354 weêr gelost. Echter hebben 't de *Hollanders*, in 't jaar 1374. door verraadt, weêr ingenomen; zie op ARNOLD VAN HOORN, JOHAN VAN DIEST, enz. Hoe Keizer *Karel de V.* het Kasteel te *Vreêlandt* afgebroken, en de materialen tot opbouw van 't Kasteel *Vredenburg* t'*Utrecht* heeft gebruikt, is op VREDENBURG aangewezen: men ziet'er noch eenige overblyfzels van: de dikte der muuren geeven genoegzaam te kennen hoe sterk het geweest zy: de inwooners noemen 't *het vervallé Slot*. De *Vreêlandtsche* Brouweryen plagten beroemt te zyn. *Vredelandt* heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Amersfoort*.

Vossii Jaarb. pag. 181.

Idem ibid pag 359. 411.

Comm. Amst. fol. 41.

Cortgeen Stichts Kronyk. VREESWYK, een Dorp aan de *Lek*, in het Sticht *Utrecht*: het wierd sedert dat, in 't jaar 1148. 't water uit de *Lek* door de Stadt *Utrecht* wierd geleidt, de *Vaart* hernoemt. Ten tyde der oorlogen tusschen *Hollandt* en *Utrecht*, hebben die van *Utrecht* daar de Sterkte *Gildenburg* gebouwt; zie op GILDENBURG. In het jaar 1360. wierd d'oorlog tusschen *Hollandt* en 't *Sticht* neêrgelegt, onder voorwaarde, dat *Vreeswyk* ten eeuwigen dage, met de Heerlykheit, aan *Utrecht* zou blyven. Door verdrag met de *Staten van Utrecht* behoort dit Dorp aan de Stadt, die 'er ook uit de Leden der Regeeringe eenen Drost, Tollenaar, enz. stelt. Het heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Utrecht*.

Picard. VRIES, een Dorp in 't Landtschap *Drenth*, met Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Noordeveldt* en *Oostermoor*.

Houve. VRIESEKOOP, een *Hollandtsch* Dorp in 't Bailjuuwschap van *Rhynlandt*.

VRIESEN, VRIESLANDT; zie op FRIESEN FRIESLANDT.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 192. VRISENKOP is eene kleine Heerlykheit, zynde een gedeelte van de moerige landtstreek, aan den oostkant van het *Haarlemmer* Meer, die weleer den naam van Gere gehadt heeft, volgens den Giftbrief van Grave *Floris*, van het jaar 1275. Hedendaags gemeenlyk FRIESSENKOOP; zie den titel GERE.

VRONEN by *Alkmaar*; zie op VERONA.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II fol. 192. VRONLEGEIST. Dat men dezen naam vindt op een oudt Zegel, dat door zeker toeval in het jaar 1580. gekomen was in handen van *Nicolaus Vorstius*, verhaalt *Hadrianus Junius* uit deszelfs brief: en dat dit de reehte naam geweest is van de Moederstadt van *West-Friesland*, blykt klaar uit *Melis Stoke* als hy zingt,

Vronen op dit Geest.

In Flor. V. & Joan. I. In een zeer ouden *Blaffert* van de Goederen der Kerke van *Utrecht*, word het genoemt VRANLO; in den Verdragbrief tusschen den Bisschop van *Utrecht* en den Abt van *Epternach*, van het jaar 1063. VRONLO; in een Giftbrief van *Diderik den V.* Grave van *Hollandt*, van het jaar 1083 FRANLO. *Beka* op het jaar 1297. in het leven van *Willem*, Bisschop van *Utrecht*, noemt het *Villa* FRONENSIS, dat is, naar den styl van dien tydt, *de Stadt* VRONEN; en zulks naar waarheit. Want *Melis Stoke* schynt op den dooden Leeuw te trappen, als hy deze plaats den verachtelyken naam van *Dorp* geeft, zingende

Dat Dorp te Vronen.

Den oorsprong van deze benaming, die zich van zelfs opdoet, behoeft men niet anxtvallig op te zoeken, of van verre te haalen. Het is niet onwaarschynlyk, dat de alleroudste naam van de Stadt geweest is LOGEEST, dat is, *Hoog Bouwlandt:* doch dat 'er naderhant, omdat het aan *Christus*, *als onzen Godt en* HEERE, was toegewydt, by gekomen is de toenaam van *Fran*, *Fron*, of *Vron*, dat is, HEER, gelyk hier boven op het woordt *Franekera*, of *Fronckera*, getoont is. En aldus is het voluit VRONLOGEIST, of FRANLOGEEST, en, by verkortinge, FRANLO of VRONLE, VRONLE by *Melis Stoke*, dat is, naar de hedendaagsche taal, 't Heeren Hoogh Bouw alhier. En dit is wederom verkort, gelyk wel meer gebeurt, in VRONE, waar van zy, die sierlyk Latyn wilden spreeken, VERONA gemaakt hebben. Deze plaats heeft gelegen op een hoogte, tusschen zeer ruime bouwlanden, waar van het geheele omleggende landt hedendaags Heerlyker Ambacht genoemt word. De laage grondt, die 'er is tusschen de rivier *Kinhem* en de Stadt, wyst aan de oude Haven, zynde een zeer veilige ree voor de schepen, waar mede de overzeesche waaren en koopmanschappen van het zeegat by *Petten*, niet verder als drie uuren opgevoert wierden. Hoewel 'er nu geene Schryvers van dien tydt van de magt en sterkte dezer plaats getuigen; dit is 'er echter een zeer krachtig bewys van, dat ze in alle oorlogen, waar door de *Friezen* zoo veele eeuwen lang zyn aangetast, altydt onwrikbaar is blyven staan: en dat de Landtzaaten, hoe zeer verzwakt, zich zelfs nooit geacht hebben overwonnen te zyn, zoo lang de Hooftstadt, als de Burgt der Vryheit, staande bleef; maar wat mag ik zeggen de Landtzaaten, zelfs niet de Graven van *Hollandt*, nu zoo dikwyls overwinnaars zynde. Haaren ondergang is verhaast door den oorlog dien men *Hollandt* aandeedt, als de Vorst van Moordenaars omgebragt zynde, de verwarde *Staat* in de uitterste verlegentheit dobberde, terwyl de Opvolger zich over zee onthield. Want als die met 'er haast uit *Britannien* weder gekomen was, is deeze Stadt aanstonts genoodtzaakt geweest byna onder haare vesten om het oppergezag te kampen, en, in eenen bloedigen veldtslag overwonnen zynde, is ze ten prooije van den Overwinnaar geweest, Grave *Jan*, de laatste van de Graven uit den *Friesehen* stamme, twee jaaren voor dat dit geslaeht met hem uitstorf. Diervoegen nu heeft men eindelyk over de *West-Friezen* gezegepraalt, met de verwoestinge van die zeer welvarende Stadt, tot zoo verre, dat men 'er de ploeg heeft laten over gaan, en verboden die ooit weder op te bouwen: zoodat men nu nauwelyks eenige voetstappen en overblyfzels meer vindt waarze weleer, omtrent een uur van *Alkmaar*, naar het Oosten, gelegen heeft. Van den tydt, waar in deeze dingen voorgevallen zyn, heeft men geen zekerder getuigen als *Melis Stoke* en *Beka*, beide *Hollanders*, of *Friezen*, van welke de eerste een ooggetuige, nu een oudt man zynde, den anderen, die toen eerst in de wereldt quam, voorgelicht, en het werk overgelaaten heeft. D'eerste teekent aan het jaar na de geboorte des Heilants 1297. en de laatste doet 'er by den 27 Maert. Het geen verder verhaalt word van VERONA of *Vroonen*, de Moederstadt van *Frieslandt*, oordeele ik dat men onder de onzekere praatjes en vertellingen moet stellen. VRANLOGEEST ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, aan de rivier *Kinnem*, zoo als dezelve uit de *Sciremer* door het duin naar de *Noordtzee* loopt, en *Alcmaria* daar tegen over, aan een ander waterije, welke beide zich een weinig daar na vereenigen. *Tab. II.* en *III. Pars II.* VRONLEGEIST word het getekent *Tab. V. VII.* en *VIII.* hier ziet men *Pethem* (nu *Petten*) ook op den reehter oever van de *Kinnem*, dicht by het zeegat; zie de titel hier van, als ook *Kinnem*, en *Scirmere*, nu de Schermer. Het Zegel, waar van de Heer *Alting* hier gewaagt, ziet men verbeeldt en beschreven by *Hadrianus Junius*, met een omstandig verhaal van den ondergang, en de volslage verwoesting van *Vroonen*, en vindt men dit alles uit het Latyn overgezet by *Simon van Leeuwen*. Van het woordt *Lo* of *Loe*, zie hier boven de titels *Heiligelo*, *Heiligerlee*, *Pithelo*, *Reclo*, *Scourolo*. En dat *Geest* een *Hoogte* of *Hoogbouwlandt* betekent, blykt uit de veelvuldige naamen, in *Hollandt* en *Frieslandt* gebruikelyk, zie hier boven op *Riswich* en *Kirkwerva*. De Vorst door de moordenaars omgebragt, is Graaf *Floris de V.* in het jaar 1296 omgekomen, door de t'zamenzweeringe van *Gerrit van Velsen*, *Herman van Woerden*, en andere. Zyn zoon Graaf *Jan de I.* toen in *Engelandt* zynde by zyn vrouws Vader, Koning *Eduard*, is haastiglyk overgekomen, terwyl Graaf *Dirk van Kleef* zich de Voogdye over *Noordt-Hollandt*; en *Guye*, Graaf van *Henegouwen*, die van *Zuidt-Hollandt* aanmatigde. Maar het geen de Heer *Alting* hier verder van de verwoestinge van *Vroonen*, uit *Melis Stoke* en *Beka*, aanteekent, verscheelt vry wat ten opzicht van den tydt wanneer, en den Graaf, door wien *Vroonen* verdelgt is, van het geene *Hadrianus Junius*, en anderen, dat zelve spoor houdende, daar van geschreeven hebben. Want deze verhaalt wel uitdrukkelyk, dat Graaf *Jan van Henegouwen*, anders *Jan de II.* zynde de Zoon van *Jan van Avennes*, en van *Alydt*, Zuster van *Floris den V.* nadat hy zyn Neef, Graaf *Jan de I.* in het Graafschap van *Hollandt* opgevolgt was, *deze Stadt om haare veelvuldige trouwbreuk tot den grondt toe vernielt heeft, tegens de zelve zoo eenen bitteren en onverzoenlyken haat opgevat hebbende, dat hy zelfs krygsbenden uit* Engelandt *zou ontboden, en de Stadt aan hunne woede overgegeeven hebben.* De zelfde Schryver brengt ook tot bewys van deze verwoestinge by het Jaarvers

In Wilhelmo.

Batav. c. XVII

Bat. Ill. pag. 99. 100.

ECCe CadIt Mater FrIsIæ.

Het

Het welk 't jaar 1303. zou te kennen geeven, en by gevolg de verwoesting van *Vroonen* zoo laat stellen, dat de zelve door Graaf *Jan den I.* die in het jaar 1300. of, zoo andere schryven, in het jaar 1299. op den 19 October te *Haarlem* zonder kinderen gestorven is, niet zou kunnen
pag. 51. uitgevoert zyn. Maar *Simon Eikelenberg*, die met zeer veel
58 opmerkinge en naukeurigheit van *Vroonen* en deszelfs staat
pag. 64. en ondergang geschreven heeft, toont zonneklaar aan,
65. 66. dat dit alles onwaar en verdicht is. Insgelyks verhaalt de oude *Hollandtsche Kronyk*. „ Dat Graaf *Jan de I.* om de „ *Friezen* tot gehoorzaamheit te brengen, in 't jaar 1297. „ een groot en magtig heir heeft vergadert, en daar me„ de gekomen is tot *Alkmaar*; dat de *Friezen* daar tegen „ quamen met al hunne macht, en dat te *Vroonen* by *Alk„ maar*, op de *wyde Geest*, een zwaaren strydt gevochten is, „ waar in weinig *Hollanders*, maar wel 4000 *Friezen* ver*Annal.* „ slagen wierden. *Matthæus Vossius* verhaalt omstandig in
lib. V. zyne Jaarboeken, dat Graaf *Jan de I.* tegen de *Friezen*, die
ad an. weêr moedt begonden te krygen, en afvallig geworden
1297. waren, zyne krygsbenden te *Alkmaar* byeen heeft verzamelt: dat de *Friezen* wel geschreven hebben, dat 'er *Engelsche* hulptroepen zyn by geweest; doch dat hy zulks voor verdicht houdt, dewyl andere Schryvers daar niets van melden; voornamelyk dewyl men weet dat zyn Schoonvader, de Koning van *Engelandt*, hem Grave *Jan*, als hy daar van daan trok, maar een schip gegeeven heeft. Of men most zeggen, dat 'er in den eersten togt maar weinige den Grave verzelt hebben: dat de *Friezen*, voorziende het oorlogsgevaar dat hun over het hooft hing, hun volk in de wapenen gebragt hebben: maar niet alle met de zelfde drift en yver: dat die van *Vroonen* de grootste toerusting gemaakt hebben; terwyl die van *Outdorp*, geen zyde kiezende, de gunst van den overwinnaar zochten, het welk naderhant hun behoudt is geweest. Dat'er vinnig gevochten is, van den eenen kant voor de vryheit, van den anderen om wraak te neemen. Dat de Graaf zyn volk in driën hadde verdeelt, zoo dat hy zelf met een gedeelte den vyandt van vooren aantastte, met een gedeelte van ter zyden, en de overige van achteren: dat de overwinning hier door verkregen is. Want dat de *Friezen*, ziende den vyandt van allen kanten aanvallen, den moedt verlooren geevende, de vlucht genomen hebben, waar toe weinig of geen kans was: dat 'er drie duizent op de plaats gesneuvelt, en geen minder getal in het water verdronken zyn. Dat de Graaf, deze overwinning hebbende verkreegen, den 27 van Maert naar *Vroonen* getrokken is, en het zelve zonder veel moeite heeft bemagtigt, dewyl de meeste inwooners in den laatsten veldtslag gesneuvelt waren. Dat dit Dorp zelfs, (zoo noemt hy deze plaats) den krygslieden ten prooije is gegeeven, die, alles geplundert, en de menschen vermoordt hebbende, de huizen in brandt gestoken hebben. Dat aldus de wederspannigheit van die van *Vroonen* hun zelfs, en hunne plaats, den ondergang heeft veroorzaakt; en *Ubbo Emmius* ongelyk heeft, dat hy dezen ramp en verwoesting, tegen het getuigenis van *Melis Stoke*, brengt op den tydt van Grave *Jan den II.* Dat de Graaf, daar van daan zynde opgebroken, voortgetrokken is, *Frieslandt* verwoestende, en verschoonende alleen die van *Outdorp*, die de wapenen niet hadden opgevat. Dat de zelfde Graaf *Jan van Henegouwen*, wat 'er van het verbrande *Vroonen* overgebleven was, door den ploeg zou hebben doen overhoop werpen, met een scherp verbodt van die plaats ooit weêr op te bouwen; en hoe de zelve door zekeren Burgermeester, voor een laers vol geldt, aan den vyandt verraden was; en diergelyke omstandigheden meer, van *Junius* en anderen, uit zommige beuzelachtige Schryvers, al te ligtgelovig aangenomen en opgegeeven, gelyk zulks alles van *Simon Eikelen*
Pag. 64. *berg* krachtig word wederlegt. En wat belangt het *Jaar*65. 66. *schrift*, of Jaartal versje, *ECCe Cadlt Mater FrIsIæ*, dat ge*Chrono*- stelt is geweest aan zeker houten kruis, staande op een drie*stichon.* sprong aan het Kerkhof te *Vroonen*; daar van oordeelt hy dat men de minste reden niet heeft om het zelve van deze plaatze te verstaan, dewyl het uit overtuigende bewyzen blykt, dat de verwoesting van *Vroonen* niet in 't jaar 1303. maar 1297. geschiedt is: En dewyl *Vroonen* nooit voor eene Stadt, veel minder voor een Moederstadt van *Frieslandt*,
Pag. 50. by iemant van de oude Schryveren, erkent is, zoo gist hy der51. halven niet onwaarschynlyk, dat iemant van de Geestelyken hier door, hoewel vry duister, heeft willen te kennen geeven het neêrstorten van de Kapél te *Vroonen*, „ die in „ het jaar 1588. aan den Heiligen *Pancras* toegewydt, „ voorheen aan de Moedermaagt *Maria* was geheiligt, „ en dat men haar beeldt misschien den naam van *Moeder* „ *Gods van Frieslandt* heeft gegeeven, in tegenstellinge „ van een diergelyke, niet verre van daar, onder den „ naam van *Lieve Vrouw van Runxputte*, in *Kennemerlandt*.
Pag. 29. Insgelyks toont hy zeer krachtig en nadrukkelyk aan, dat
30. 41. dit *Vroonen* nooit een Stadt, veel min een Hooft- of Moe51. 45. derstadt van *West-Frieslandt*, maar altydt een Dorp, en niet
52. 53. anders als een middelmatig Dorp is geweest. En in zoo verre oordeelt hy dat het verhaal van *Melis Stoke*, die het altydt een Dorp noemt, onwraakbaar is, tot bekrachtiging bybrengende het getuigenisse van *Willem Procurator*, die *pag.* 34. omtrent het jaar 1330. geschreven heeft, en aldus genoemt word omdat hy *Procurator* was van de Abdye te *Egmondt*, daar hy woonde. En wat verder voorgegeeven word van de magt, rykdom, koophandel en zeevaart van *Vroo*- *Pag.* 41. *nen*, dat dit alles beuzelingen en opgeraapte zwetzeryen 53. 94. zyn van latere Schryveren, die het minste bewys of grondt 95. 96. niet hebben, of in de oude Jaarboeken en Gedenkschriften, of in de gelegentheit van de plaatze zelve: dat het los en *Leeuw.* leugenachtig is staande te houden, dat deze plaats welge- *pag.* 286. legen is geweest om ter zee te handelen, of dat'er een aanzienlyke *Haven was*, *met een veilige ree voor de schepen*, *die de* *Pag.* 72. *koopwaren uit zee door het gat by Petten inbragten*; dat de *Rhyn* 88. 93. nooit eenigen kil of arm heeft gehad loopende door *Ken*- 94. *nemerlandt* en *West-Frieslandt*, en uitwaterende door het ze- *Pag.* 81. gat by *Petten*, en vervolgens dat 'er nooit een Haven van 82. 87. *Vroonen* geweest is, noch ook de Zaanstroom. Ook 88. meent de zelfde Schryver, dat noch de *Rhyn*, noch de *Zaan* ooit met den naam van *Kinheim* benoemt zyn geweest, oordeelende dat dit woordt in de ouderwetze Taale veeleer een woning of wyk der *Kinnemers*, dan een waterstroom betekent; en dat het aldus by *Melis Stoke* voorkomt. *In Dict.* Doch de Heer *Alting* houdt staande, dat *Kinhem*, of *Kin*- *rico.* *heim*, wel de naam is van een landtschap, maar dat *Kinnem*, *Kinnemum*, een stroom is, uit de *Schermer* lopende naar het zeegat by *Petten*, en zich daar in de *Noordtzee* ontlastende. Maar ten opzicht van dezen stroom en uitwateringe ziet men een aanmerkelyk onderscheidt in het geene van deze twee Schryvers opgegeeven word: want de *Kinnem*stroom loopt, naar de bevattinge van den Heere *Alting*, uit de *Schermer*, of *Sciremere*, door het Duin Noordtwest aan naar *Petten*, hebbende *Vroonen* (*Vronlegeist*) op den rechter oever, en daarna *Enigenburg*, een weinig daar van verwydert; latende op den slinker oever *Toornenburg*, *Middelburg*, *Nyenburg*, vervolgens *Sanegeest*, en *Sconrolo*, of *Schoorl*, gelyk zulks uitwyzen de Kaarten van den Heere *Alting Tab. II. III.* en inzonderheit *Tab. V. VII.* en *VIII. Pars II.* Maar naar de Kaart en beschryvinge van *Eikelenberg*, loopt de stroom en uitwateringe van de *Schermer* en *Heer-Huigen waerd* veel hooger Noordoost aan, tot dicht langs *Schagen* en *Valkoog* in de *Zype*, en van daar weêr Zuidwest aan naar *Petten*, latende zelfs *Eenigenburg* op den slinker oever. Alleen erkent deeze Schryver, dat 'er een *Pag.* 13. *Wed*, *Wad* of Kil de *Reeker*, en by *Willem Procurator Ree*- 15. 19. *kere* genaamt, van *Koedyk*, af tot aan de *Zype* zich uitgestrekt 78. heeft; het welk men denkt een overblyfzel te zyn van de rivier *Kinnem*, als met haaren loop het naast overeen komende; en dat de uitwateringe der Meeren door den tydt veel veranderinge heeft ondergaan. Noch verscheelen deze twee Schryvers in de verklaringe van het woordt VROON. *Simon Eikelenberg* helt over tot het gevoelen van verschei- *Pag.* 32. de Oudtheitskundigen, die meenen dat het by de Ouden van even de zelfde betekenis was, als heden het bywoordje *Vry:* en dit tracht hy verder daar uit te bewyzen; „ dat „ de *Hollandtsche* Graven van alle Landtlasten vry zynde, „ hunne landen, wateren, en visscheryen, *Vroonlanden*, „ *Vroonwateren*, en *Vroonvisscheryen*, dat is, vrye landen, „ en wateren, en vrye vissheryen geheeten zyn. Dat „ *Vroonen* is vryspreeken, of by uitspraak als vry toewy„ zen: dat de naam van *Vroonen*, dat is, *Vryen*, ook eer„ tydts den welgeboren Mannen toegeeigent is geweest. Dat het overzulks klaar is, dat *Vronlo* wil zeggen, *vrye Hoogte*, *vrye Geest*. Maar de Heer *Alting* meent dat *Fron*, of *Vron* betekent *Heer*, en dat daar van *Fronakkeren* zyn *Heerenakkeren*, den Heere *Christus* toegewydt; *Frondiensten*; *Heerendienst*, *Fronleichnam*, het *lichaam van den Heere Christus:* en aldus zouden *Vroonlanden*, *Vroonwateren*, en *Vroonvisscheryen* zoo veel zyn, als *Landen*; *Wateren*, en *Visscheryen den Heere*, dat is, den Grave van *Hollandt* in 't byzonder toebehorende, en uit dien hoofde vry van alle lasten en schattingen. Vervolgens zou *Vronlo* zoo veel zyn als het *Lo van den Heer*, dat is, het landt en eigendom van den Graaf. Immers is het daarom alleen vry van lasten geweest, omdat 'et het goedt en eigendom van den Heer, dat is, van den Grave was.

VROUWGEIST, de eerste naam van 't oudt VERONA; zie VERONA.

VROUWEN RECHT; zie ACKERSDYK.

VRYE BAN, een Dorp in *Hollandt*, en 't Bailjuuw- *Houve.* schap van *Delflandt*.

VRYE DORP, een Dorp in *Zeelandt*, en een der *Houve* 28 Dorpen op 't Eilandt *Schouwen*, *Beooster-Schelde*. *1 deel*, *fol.* 145.

VRYE GEER, een der vier vrye Heerlykheden, behorende onder de Stadt *Amsterdam*, te weeten, de Dorpen *Slooten*, *Sloterdyk*, *Osdorp*, en de VRYE GEER. Deeze *Comm.* vier Dorpen hebben maar twee Kerken, welker eene te *Amst.* *Sloten* staat op de *Vrye Geer*, de andere te *Sloterdyk*; zie op *fol.* 872. SLOTEN. De *Vrye Geer* legt in den *Ban van Sloten*, 875. en de scheidpaalen strekken zich als een driehoek, gelyk een *geer*; misschien de oorsprong des naams. VRYE komt 'er by, omdat de ingezetenen van oudts niet gehouden waren in eenige beeden, schotpanden, enz. der Graven

ven van *Hollandt*, gelyk die van *Sloten* en *Oſdorp* moſten geeven: hadden ook eene Gerechtsbank: de landen in deze driehoekige *vrye Geer*, zyn doorgaans laager dan die in den banne van *Sloten:* eenige meenen, door dien de aarde tot verhooginge van het Kerkhof der Kerke en Kerkebuurte daar uit zou gegraaven geweeſt zyn; geevende daarom ook minder in de verpondinge dan die van *Sloten*.

VUCHT, een voornaam Dorp in de *Meyerije van 's Hertogenboſch* onder 't quartier *Ooſterwyk*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens moſt opbrengen, was de geheele *Meyerije van den Bosch* (de Stadt *Stralen* daar in geſloten) geſtelt op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen: in die ſom moſt het quartier *Ooſterwyk* (een der vier quartieren dezer *Meyerije*) laſten 4782 guldens 10 ſtuivers 9 penningen; welke omgeſlagen over de 26 of 27 Dorpen van 't *Ooſterwykſche* quartier, ſtont *Vucht* daar in op 346 guldens 13 ſtuivers.

VUEREN, VUREN, VUYREN, een *Gelderſch* Dorp, onder *Thielerwaerdt*, in 't quartier van *Niewmeegen*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen*, in 't jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens moſten opbrengen, ſtont het quartier van *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in op 24342 guldens; tot die ſom moſt de *Thielerwaerdt* (een der zeven gedeelten des *Niewmeegſchen* quartiers) 5844 guldens laſten; welke omgeſlagen over de Stadt *Thiel*, en de 24 of 25 Dorpen van het ampt van *Thielerwaerdt*, ſtont het Dorp *Vueren* daar in op 150 guldens 1 ſtuiver 1½ penning.

VUURSE, of de VUURST, legt in het Sticht *Utrecht*: heeft Ketk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Amersfoort*.

VYANEN; zie boven op VIANEN.

U.

Hofmann. lexic Univerſal ad lit U.

UBBO EMMIUS, een *Frieſch* van geboorte, en vooral een man van groote geleerdheit. Hy was een Tydt- en zeer vermaardt Hiſtotiſchryver; heeft eene *Frieſche* Hiſtori uitgegeeven, waar in hy zeer net *Frieslandt* van den beginne af tot het jaar . . toe beſchryft, en 'er veele gedenkwaardige dingen in aan den dag brengt. H heeft ook de Republyk of het Gemeenebeſt der *Grieken* uitgegeeven, en daar boven noch verſcheide tydt- en hiſtoriſche ſchriften. Storf in 't jaar 1625. oudt 78 jaaren.

Tacitus Annal. libr. 12. *cap.* 27. *Idem Tacitus ibid.*

UBII, een Volk dat het Stift van *Keulen* en het landt daar romtom bewoonde, daar de Stadt den naam van *Civitas Ubiorum*, de Stadt van de *Ubiën* voerde.

UBIORUM CIVITAS. *De Stadt van de Ubiërs*; wier gebiedt ſtrekte aan dat van de *Friezen*, en zeer naby het Eilandt der *Batavieren*, en daarom hier maar in 't voorbygaan aangeroert, als leggende in *Duitſch-* en *Keulslandt*. De Stadt is *Agrippina* genoemt (nu *Keulen*) naar *Agrippina*, om dat zy daar in geboren was, en haar Grootvader *Agrippa* die Overrhynſche Natie in zyne beſcherminge genomen hadde.

Aitzem. 46 Boek, 12 deel, pag 915. 916. *& ſeqq. Idem ibid pag* 919. *Idem pag* 546. *& ſeqq. zie ook 't* 14 *D. het* 48 *Boek, p. mihi* 1039. *en volg. tot* 1043.

ULLOA. (MARQUIS DE) Na het vertrek van den Grave van *Mirando*, Ambaſſadeur van *Portugaal*, bleef hy in *'s Gravenhage*, als Reſident van die Kroon, ophalende van tydt tot tydt het werk van *Couchin* en *Cananor* in *Oost-Indiën*, nevens meer andere zaaken van zynen Koning zoo in 't jaar 1666. als de volgende jaaren: maar alzoo hy van zynen Koning niet al te wel geſteevigt wierd, verviel hy in veele ſchulden, zoodanig dat zyne karos, paerden, en huisraaden by executie verkocht wierden; hy zelf liep gevaar van meer hoon en affront te lyden; zie verder gewag van hem by *Aitzema in zyn* 13 *Deel, het* 47 *Boek:* ook aldaar de Reſolutie aan hem van den *Staat* gegeeven, ten tyde dat d'Ambaſſadeur van *Portugaal*, *Don Franciſco de Melo*, over- en uit *Engelandt* in den *Haag* quam. Ondertuſſchen verviel Heer *Ulloa* alhier meer en meer in ſchulden, zocht daarom naar huis te vertrekken, om aan den Staat van *Portugaal* rapport te doen van zyne verrichtinge, en hoe de zaaken hier ſtonden: maar hy wierd door zyne Schuldeiſchers zulker wyze vervolgt, dat het Hof hem deed gyzelen, eerſt in zyn Huis, daar van hy in de Caſtelenye gebragt, en eindelyk den zes-en-twintigſten Maart 1666. op de Poort wierd gezet, eerſt op de Gyzelkamer; maar daar na in eene goede kamer alleen. Gemelde *Marquis* verzocht wel dat hunne *Hoog: Mog:* hem geen belet in zyne reize mogten doen; die 't aan die van *Hollandt* overbragten, doch van hen aan 't Hof, daar het *Privilegium legati* wel bygebragt wierd; maar de Schuldeiſchers beweerden en bewezen, dat hy van verſcheide zilverſmeeden zilverwerk gekocht, en het des andèren daags, om gereedt gelt te hebben, in de Lombert gebragt hadde. Wy hebben dit als wat aanmerkelyks omtrent een Reſident, en een beſlag aan een perſoon van dat character in den *Haag* voorgevallen, niet konnen voorby gaan; om aan te wyzen dat men het *Privilegium legati* wel gebruiken maar niet misbruiken moet. Zie ook by *Aitzema* een ander geval by 't Hof aldaar door eenen Deurwaarder gedaan aan den Ambaſſadeur van *Spanjen* in perſoon, en het quaat onthaal dat hy daar over ontfing, om dat hy 't niet aan den Ambaſſadeur zelf, maar aan een van zyne Dienaaren hadde moeten exploicteeren.

Idem ibid. dict. p. 1059.

USQUERT is een groot en aanzienlyk Dorp, weleer pronkende met een Proosdye, zoo als men het noemt, leggende niet verre van de zeeſtrandt, noch in den jaare 1231. onder *Fivelingo* gereekent wordende; gelyk *Emo* klaar genoeg aantoont. Weshalven het toen ter tydt van die van *Hunſingo*, hunne vyanden, verbrandt is, en wel zoo dat zy noch gewyde noch ongewyde plaatzen verſchoonden. Of het ſedert dien tydt onder *Hunſingo* gekomen is, kan ik niet voor vaſt zeggen; immers is het al zeer lang geleeden, dat het onder dat quartier heeft behoort. Het legt drie gemeene Duitſche mylen van *Groningen*, recht noordtwaarts aan. Dat daar ter plaatze ten tyde van *Ludgerus* al een bedehuisje is geweeſt, getuigt *Alfridus* in deszelfs leven; het welk hy rond en plomp *Uyſewyrde* noemt. Deze *Ludgerus* nu is geſtorven in het jaar 809. Men heeft het leven van dezen *Ludgerus* in 't *Batavia Sacra tom. I pag.* 563 *& ſeq.* Deze plaats word UICKAWIRTH getekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. IX. Pars II.* en ſchynt dit de rechte benaminge te zyn, het welk by *Alfridus* of *Altfridus Uyſcwyrde* geſchreven, en waar van door verkorting USQUERT of *Uiskwert* geworden is, zoo veel beteekenende als de *Waerd*, *Weerd*, of *Wird*, gelyk de *Friezen* ſpreeken, van *Uicke*, zie hier boven *Holwirth*, *Liiwart*, *Liewerth*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars 1^r. *fol.* 194.

UTHUSENSES; zoo noemen de Abten van *Werum* de inwoonders van het Dorp Uythuysen/ het welk tegenwoordig is een van de grootſte en aanzienlykſte van *Hunſingo*; hebbende weleer gehoort onder *Fivelingo*, weshalven die van dit quartier daarom wel twee-en-twintig jaaren tegen die van *Hunſingo*, meeſtendeel ongelukkig, geoorlogt hebben, welken oorlog *Emo* en *Menco* wydloopig hebben verhaalt. Het legt drie gemeene Duitſche mylen en een vierde van de Stadt *Groeningen*, naar het noordtooſten toe. UTHUSEN ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. IX. Pars II.* geheel boven aan, niet verre van de zee, en het *Foſſatum vetus*, dat is, de *Oude Vaart* of *Grift*, aldaar met ſtipjens afgetekent: een weinig hooger zietmen, langs den zeekant, *Inſula Eneronſium & Uthuſenſium:* dat is, *het Eilandt van die van Enerum* en *Uithuizen*; zie hier boven *Enerenſes*.

Idem Alting ibid.

UTRECHT, eene zeer oude, vermaarde en heerlyke Stadt, legt op den middelſtroom van den *Rhyn* in *Batavië*, op en tuſſchen de uiterſte paalen en ſcheidinge van *Duitſchlandt* en *Galliën* of *Walslandt*. Ten tyde der *Romeinen*, is het al, indien niet in de gedaante van eene bemuurde Stadt; (want men gelooft niet dat 'er in *Batavia* noch in ganſch *Germaniën* of *Duitſchlandt*, binnen twee hondert jaaren na Chriſtus geboorte, zoodanig eene geweeſt is) ten minſten met verſcheide *Caſtra*, Legerplaatzen, en Blokhuizen, tegen den gedurigen aan en overval hunner vyanden, geſterkt en voorzien geweeſt; zoo wel ter beſcherminge hunner krygsmagten, als ter krygs- en lyftochts voorzieningen en behoeften, opgebouwt Zulks getuigen eensdeels de oude Hiſtoriſchryvers; maar inzonderheit de onderaardſche en uitgegrave overblyfzels: want niet alleen op veele plaatzen binnen de Stadt, als op het Biſſchops-Hof, en elders, zyn 'er weleer, als ook naderhant tuſſchen den Dom en 't kerkhof van *St. Pieter*, zoo veele gevonden, dat men 't geloof geeven moet. Vry meer betuigen het op *Wiltenburg* boven, en beneden *Utrecht*, insgelyks de oude fundamenten en reliquiën by de *Romeinen* nagelaten, beſtaande niet alleen in zeer konſtige en van zuivere roode aarde gebakke potten, teſten, kannen, kommen, ſchalen, tegelen, en altaarſteenen met *Roomſche* opſchriften, maar boven dien, eenige goude, * veele zilvere, en menigte kopere penningen van de eerſte *Roomſche* Keizeren, *Auguſtus*, *Tiberius*, *Claudius*, *Nero*, *Veſpaſiaan* en *Trajanus*; doch by uitſtekenheit van de *Antonynen*. Daar uit is het by veele, geene ongeleerde noch ongerymde, Schryvers gelooft; dat deze Stadt eertyds wel *Antonina* genaamt mogte zyn geweeſt, naar den eenen of den anderen Romeinſchen *Antonius*, als eerſten ſtichter; hoewel 'er 't bewys van niet dan met beſcheidenheit zou konnen worden aangenomen: Meer is daar van gezegt op ANTONINA, met de bedenkelyke aanwyzingen, ten dien einde bygebragt, die echter

Zie de beſchr. van Utr. onder't afbeeld. der Stadt door den Burgermeeſter C. Booth opgeſtelt.

* Dat niet lang geleden, op *Wiltenburg* noch gevonden zyn twee goude penningen, die wylen de Heer Profeſſor *Reland*, een groot liefhebber der Oudheden, my d'eere heeft gedaan van ze aan my te vertoonen, en gezien konnen worden in zynen brief, daar over, en over andere Medailjes, in *Groningerlandt* te *Nienoort* gevonden, geſchreven aan den Heer Grave van *Kniphuizen*, enz. Plenipotentiaris tot den Vredehandel te *Utrecht* De gedachte goude penningen beruſten onder den Heer *Daniel de Milan Viſconti*, Heer van *Nyvelt*, thans Hooft-officier der Stadt *Utrecht*, en den Heer Doctor *Engelbert van Engelen*. R.

ZUIDER ZEE
UTRECHT
AMSTERDAM
DE HAARLEMMER MEER
NAARDEN
DE NAARDER MEER
DE HORSTER MEER
AMERSFOORT
DE AMERSFOORDER
UTRECHT
DE VELUWE
GELDER LAND.
'T WATERSCHAP
GOUDA
SCHOONHOVEN
CUILENBURG
RHEENEN
WAGENINGEN
DUERSTEDE
MONTFOORT
YSELSTEIN
VIANEN
LIESVELD
NIEUPOORT
BENSCHOP
WOERDEN
DE NEDER BETUWE
HET GRAAFSCHAP
VAN BUREN
GELDERLAND
DE MANENSCHE VEENEN
VAN RENSWOUDE
WOUDENBERCH
DE NIEU KERKSCHE VEENEN
HET GERECHT VAN DOORN
DE VRYE HEERLYKHEIT
VAN ZUYLESTEIN
VRYHEIT DER STAD RHEENEN
BUNNIKEN
VECHTEN
LOOSDRECHT
BREUKELER VEEN
ABCOUDE
MUYDEN
DIEMEN
WEESP
Hilversum
Blarikom
Laren
Bussum
Soest
Leusden
Barnevelt
Lunteren
Voorthuizen
Putten
Zeist
Doorn
Amerongen
Amersfoort
Ouder Kerkse Hoep Polder
Amstel Veense Polder
Crimpener Waart
Alblasser Waart
Leerdam
Culenborg
'T LAND VAN YSELSTEIN
ONDER DE LOOPIK
DE VRYE EMMENESSEN
HEERLYKHEDEN VAN BAREN EN SOEST
Ingen
Maurik
Rysnyk
Verson
Kesteren
Spiering Meer
Het Meer

Pars III.

FRISIAE HAEREDITARIAE seu TRAJECTINI EPISCOPATUS Dicio, eis et ultra Isalam maxima ex parte; una cum GELRIA,

ad Henricorum Tempora

Auctore

MENSONE ALTINO

Gerr. de Broen fecit Amstelodami.

Submersum Subjecti Territorii, quae ob Chartae angustiam, ibidem inseri non potuere.

Abstado.	Hogewoerd.
Enge.	Papendorpe.
Gravenmgum.	Richtzeke.

Trium Gradus.

echter alle op ſchroeven ſtaan: zie op ANTONINA, en de *Utrechtſche* beſchryvinge, met het afbeeldtzel der Stadt, in 't jaar 1651. met toeſtemminge van de Ed: Achtbaare Vroedtſchap aldaar uitgegeeven en gedrukt. Men zal daar ook veel meer op dit *Antonina* ſlaande vinden. Zeker is het, dat *Utrecht* altydt eene van de oudſte Steden in *Nederlandt* geacht, en ook is geweeſt: dat die Stadt by de inboorlingen aldaar begrepen, en op den *Rhyn*, waarſchynlyk onder het beſchut van bovengedachte *Caſtra*, *Legerplaatzen*, of Blokhuizen (by zommige *legio Triceſima Ulpia*; van *Ptolomæus U. Triceſima*, of *Utreceſium* van *Marcellinus* genoemt) gebouwt zou zyn, is byna buiten tegenſpreeken. Wy moeten, eer wy verder gaan tot later tyden, dit voor af zeggen, dat *Utrecht* veel ouder is, en vroeger, om zyne ſchoone gelegenheit, hoewel onder eenen anderen naam, bewoont is geweeſt, dan de naam *Antonina*, of *Antonia* medebrengt. *Lambertus Hortenſius* houd het daar voor, dat *Utrecht*, eer noch *Julius Cæſar* in *Germanien* overquam, om de bequaamheit der plaatze, zoo hoog aan en nevens den *Rhyn* leggende, een treflyk Vlek en Woonſtede der *Heidenſche* inwoonderen geweeſt is; dat daar ook om de zelfde reden veel koophandel zou gedreeven zyn: maar dat zyn giſſingen, en is 'er al zoo weinige zekerheit van, als van het zeggen en ſchryven dat het, veele eeuwen voor Chriſtus geboorte, van de Reuzen geſticht zoude zyn. Beter is het te gelooven, dat het ten tyde van de eerſte Chriſtenleeraars, *Wiltbert*, *Wiltfried*, *Willebrord*, *Winfried*, en andere hunne *Sax-Engelſche* medegezellen, uit *Engelandt*, ter bekeeringe van de ongelovige *Saxen* en *Friezen* overgekomen, *Wiltaburgum*, *Wiltrajectum* (nu in 't gemeen *Ultrajectum*, te voren *Trajectum* en *Trecht* geheten) of *Trajectum inferius ad Rhenum*, ook wel *Trajectum vetus*, *Autrecht*, dat is, *Oud Trecht*, genaamt zou zyn geweeſt: doch na de bemuuringe, omtrent het jaar 230. geſchiedt, ook zomtyds *Trajectum novum*, *Nutrecht*, dat is, *Nieuw Trecht*, en ſedert *Utrecht* geheeten zyn geworden; want *Trect*, *Trecht*, *Drecht*. *Tricht*, betekent by de Ouden een overtogt, zoo over, als door eene Rivier, Beek, of Water: hoedanig eene over- en doortogt alhier niet alleen over de rivier den *Rhyn*, maar ook te water langs de gedachte rivier, voor dat 'er de ſtroom van, die daar langs heene, en voorby *Catwyk* plag te loopen, en daar in zee te vallen, geſtopt was; als eene zeer bequaame plaats, en ongemeen wel gelegen; daarom ook veel oorlog, aanſtoot, en overval van vyanden, van oude tyden af, onderworpen is geweeſt. Waar van het eerſte kennelyk is aldaar en in *Batavia* geſchiedt te zyn, toen de oude *Bataviers*, met de *Romeinen* als Vrienden en Bondtgenooten levende, van de oude *Franken*, toen *Germani* genaamt, overvallen wierden, en uit *Batavia* tot in het binnenſte van *Galliën* gedreven, dus daar uit verjaagt wierden. Daar na, toen de *Saxen*, *Friezen*, *Deenen*, *Noormannen*, en *Sclaven*, *Trecht* overvielen, en alles ter neêr wierpen: nochmaals is *Trecht* zulks overgekomen, toen het de *Franken* ingenomen en bezeeten hebben. Daar na hebben het de *Friezen*, onder hunnen Koning *Radbodus*, in gehadt en het behouden tot dat zy 'er van *Pipyn*, Franſch Koning, weêr wierden uitgedreeven, die aan de niewe Chriſtenkerke, ter verdere voortplantinge, en om de Biſſchoppen, *Willebrord* en *Winfried*, te meer aan te moedigen, groote goederen en vryheden gaf. Na de doodt van *Winfried* wierd *Autrecht*, na dat het *Roomſche* Ryk onder de Zoonen van Keizer *Lodewyk den Vroomen*, of *Ludovicus Pius*, geſmaldeelt was, van de *Noormannen*, die als Springkhanen overquamen, als ook van de ongelovige *Saxen* en *Vriezen*, met meer kracht beſprongen, en eindelyk van dat eerſte *Noordtſch* geſpuis, in den algemeenen overloop van *Duitſch-* en *Walſchlandt*, t'eenemaal vernielt en verbrandt; daar by wierden des landts inwooners meeſt alle door het zwaardt omgebragt; zoo dat byna alle de eerſte Biſſchoppen van 's wereldts hoogheit niet veel te bet zyn geweeſt, noch 'er zich van hebben konnen dienen; maar, in tegendeel, als van hen getuigt word, het geeſtelyke alleen en met eenen eenvoudigen yver betrachtende, daaromme veel ſmaadt, wederwaerdigheit, en meer andere haatelykheden moeten lyden, en doorſtaan. Doch vermits men veeltyds ziet dat het gedrukte te heerlyker opryſt, heeft men 't ook aan *Autrecht* gezien: naardien, ſedert die verwoeſtingen, verſcheide *Roomſche* Koningen en andere Vorſten, 't zy uit mededoogen, 't zy uit eenen yver ter Godtvruchtigheit en zaligheit, de Kerke en de Biſſchoppen met veele niewe en treflyke goederen en inkomſten hebben begiftigt; doende niet alleen goedt aan hen, en aan 't Geeſtelyke, maar ook aan de Stadt, die nu lang verwoeſt gelegen hebbende, van Biſſchop *Baldrik* op niews bemuurt was: zy vergrootten en vermeerderden *Nutrechts*, of *Utrechts* privilegiën zoodanig, dat de Biſſchoppen daar door Vorſten des Ryks, en *Principes Imperii*, genoemt wierden. Hun Bisdom en Geeſtelyke Juriſdictie ſtrekte over alle de tegenwoordige *Vereenigde Provintiën*, en over alles verder dat van *Embderlandt* en 't Sticht *Munſter* af, door *Kleefslandt*, tot aan en in *Brabandt* en *Vlaanderen* reikte en raakte. Het Vorſtelyk gebiedt, anders het Wereldtlyke genoemt, ſprong niet alleen over het *Neder-Sticht*, aan deze zyde van den *Yſſel* (nu als het middelſte der *Vereenigde Nederlanden*, veel nauwer dan voorheene bepaalt, en in vier Maarſchalksampten verdeelt) maar ook tot in- en over de *Veluwe*, het landt van *Kuilenburg* en *Thiel* in *Gelderlandt*; over de landen van *Vianen*, *Yſelſtein*, *Woerden*, *Amſtellandt*, en verder in *Hollandt*, noch daar boven over het *Overſticht*, aan geene zyde van den *Yſſel*, daar de Provintiën *Overyſſel*, *Groningen*, en *Ommelanden*, *Drenth*, *Twent*, mitsgaders eenige kleinder Heerlykheden aan onderhorig waren: zoo dat het ſchryven van eenige Autheuren niet ongelooflyk is, dat dit Vorſtendom wel veertig duizent mannen te velde kon brengen. Daarom hebben niet alleen nabuurige, maar ook ver-afgelegene Vorſten en Heeren, zelfs gekroonde Hoofden, dikmaals met groote hevigheit en kracht, den Biſſchoppelyken *Utrechtſchen* Myter, als een verkiesbaar Vorſtelyk oppergezag, getracht aan den hunnen of in hun geſlacht te brengen. Die dan, verkoozen en op den Stoel geraakt, meer zorgden om hunne Neeven en Bloetvrienden te verryken, dan om den Biſſchoppelyken Sroel wel te bekleeden; vermits zy dien maar in lyftogt hadden. Ondertuſſchen hebben ook eenigen van des *Stichts* Edelmannen van buiten, als deszelfs Miniſters en Bedienden van binnen, zich wel weeten te bedienen van *St. Martens* rok of mantel. Daar door is 't Bisdom van veele Biſſchoppen, ruſtiger in het wegſchenken van veele treffelyke Heerlykheden, en aanzienlyke goederen en inkomſten, dan weleer hunne goede Voorzaten van Koningen, Keizers, en Vorſten mildelyk daar mede beſchonken en begiftigt waren, vry ontbloot

Hortenſ. Utrechtſche geſchied. pag. 3.

Balth. Neand. Pitard, enz.

Hier over zyn de *Staten* van den *Lande* veelmaals ontroert geworden: hebben zich ook daarom menigwerf tegen zulke onrechtmatige verſpillende vervreemdingen, en wegſchenkingen van 's landts goederen, gekant. Waar uit dan meer dan eens oorlogen met nabuurige Vorſten ſpruitende, ook vry dikmaals volgde, dat die niet neêr te leggen waren, noch die Vorſten te bevreedigen, dan met het afſcheuren van 't een of 't ander ſtuk van den gedachten Mantel van *St. Marten*.

Doch toen Vrouwe *Jakoba*, wettige Gravinne van *Hollandt*, onwettig door Hertog *Philips* (*nomine tenus*) *de Goede*, van haare Erflanden berooft was, hebben de *Burgoenſchen*, nu des *Stichts* nabuuren geworden, aan dezen, de *Gelderſchen* aan geenen kant, nooit nagelaaten te rukken, te plukken, en dien rok van *St. Marten* al verder te tornen. Zy zaaiden dan ten dien einde allerlei zaadt van oneenigheit en twiſt, drongen *Burgoenſchen* in, in de plaatzen der wettig verkoorne *Biſſchoppen*; hitſten die tegen de *Staten*, ja ook wel tegen den anderen op, en ſtyfden dan den eenen of den anderen met hunne magt; doch wel inzonderheit tegen de Stadt *Utrecht*, welker gezag, en groot vermogen, hen meeſt in de oogen ſtak, omdat ze de Hooftſtadt van het ganſche *Sticht*, en, als eene *Vrye Stadt*, van ouds het recht en gewoonte hadde van buiten den Biſſchop, of iemant anders, haar eige Magiſtraat te beſtellen, wetten en ordonnantiën te maaken, niet alleen in Politie, maar ook in Juſtitie, zoo civil, als crimineel; zelfs zonder hooger beroep, by arreſt te wyzen; geleide binnen der mylen te geeven: gratie te verleenen; munt te ſlaan, en evaluatie van geldt te maaken; oorlog te voeren; te zoenen; en vrede te ſluiten.

Ook waren de Biſſchoppen by hunne blyde inkomſten, en voor 't aanneemen der regeeringe, Stadts vrydominen en gerechtigheden, privilegiën en oude herkomens, gehouden met bezegelde brieven te ſterken, en in het Stadthuis, voor den ganſchen Raadt, met plegtigen eede te ſtaaven, en te beveſtigen; als ook daar na in het groot Kapittelhuis ten Dom, de Kerkelyke gerechtigheden en gewoonten; mitsgaders voor de drie Leden van *Staten*, insgelyks den Landtbrief met eede, zegel, en ſchrift te bekrachtigen. Maar in 't jaar 1528. toen de Stadt *Utrecht*, door 't zamenſpannen van binnen en van buiten, met eenigen uit *Amersfoort* (zulks was ook in 't jaar 1449. geſchiedt) maar inzonderheit door hulp der *Burgundiſche* ruiteren en voetknechten; van Biſſchop *Henrik* by verraſſinge ingenomen, de Leden van *Staten*, met de ganſche Magiſtraat der Stadt verjaagt of gevangen waren; daar by, *indicta cauſa*, een merkelyk getal van hen door beuls handen omgebragt; zyn 's Landts en Stadts privilegiën, voorrechten, enz. eerſt door gedachten Biſſchop, daar na door Keizer *Karel*, en vervolgens door zynen zoon Koning *Philippus* zoodanig verbroken, dat ze voor 't jaar 1579. (het jaar waar in de gezegende, ook zoo bekende *Unië*, en 't *eeuwig Verbondt* van *Utrecht* geſloten is) niet weder levendig geworden zyn; noch ook verder in het gebruik gekomen, dan voor zoo veel ze de gemelde *Unië*, mitsgaders de eenparige *Staatſche* beſluiten, en onderlinge overeenkomſten niet tegengaan, of ook dat 'er geen uitdrukkelyk afſtant van gedaan is.

Ondertuſſchen heeft de Stadt *Utrecht* altydt den voorrang, zelfs ook voor de Hooftſteden der nu ter tydt voorſtemmende Provintiën gehadt, en zelfs toen zy noch t' za-

men eenen en den zelfden Landtvorſt onderhoorig waren, behouden: onaangezien *Hollandt* en *Zeelandt*, als zyne erflanden, hem vry aangenamer en liever waren dan *Utrecht*; ſchoon van hem doorgaans bejegent, en mede gehandelt als met eene door hem gewonne Stadt; daar hy ze nochtans by form van koop, en in ſchyn van wettige overdragt hadde verkregen, zich veel meer rechts en gezachs aanmatigende dan d'Overdrager zelf, of eenige zyner Voorzaaten ooit of ooit zich hadden laaten voorſtaan, of gehad hadden. Hy hadde het daar by noch verkregen zonder eenige de minſte bewilliginge, van die ten tyde der handelinge daar vry meer dan de Biſſchop in te zeggen hadden: ja ook met geene andere goetkenninge van Stadts wegen, dan van de *Auditeurs* alleen, die onder hun vieren, het ganſche bewindt der Stadt, zoo polityk als judiciëel, verweldigt en aangenomen hadden, op commiſſie van die tot het Magiſtraats beſtel geen recht had, of hadden. Overzulks alomme onwettig ingedrongen; daar na uit 's Keizers naam op gelyke wyze in 't bezit gebleven, in plaatze van de zoo mishandelde wettige of andere wettig verkoorne Magiſtraat.

Deezer Stadts burgers, van goede en geëerde ingeboorte, voortyds *Dienſt-* en *Martens-Mannen* (naar *St. Marten* Patroon van *Utrecht*) al' eens als de *Knaapen van den Lande* genaamt, ter erkenteniſſe en betooninge van vrywilligen dienſt, zeer dikmaals van Stadts wegen den Lande bewezen, waren, en zyn overzulks tot alle 's Landts ampten, mitsgaders tot de Jagt, als Bórtige of welgeboorne van alle oude tyden mede gerechtigt. Daarenboven niet betrekkelyk voor eenen vreemden rechter: niet arreſtabel noch bezettelyk binnen der *Neude* en *Bodegraven*, de oude grenspaalen van het *Nederſticht*. De burgers draagen geene andere ſchattingen, dan die hunne Regenten zelfs mede onderworpen zyn: hebben vryheit van verſcheide Tollen, ook meer andere Privilegiën en voorrechten. Om die reden hebben ook veele naburige Heeren en Edelen, namelyk van *Abkoude*, van *Kulemburg*, *Vianen*, *Yſſelſtein*, *Amſtel*, *Bronkhorſt*, *Woerden*, *Montfoort*, *Zuilen*, *Reneſſe*, *Boetſelaar*, *van der Haar*, *Wten Hamme*, *Wulven*, *Wten Eng*, *Brakel*, *Lienden*, *Ruweel*, *Sterkenburg*, *Hardenbroek*, *Teylingen*, *Almonde*, *Raephorſt*, *Gent*, *Roſſem*, *Zwieten*, *Buchorſt*, *Vander Aa*, *Beeſde*, *Nyenrode*, *Amerongen*, *Loenreſloot*, *Woudenberg*, *Lochorſt*, *Laer*, *Kronenburg*, *Blokhoven*, *Jutfaes*, *Koevorden*, *van der Horſt*, *Maurik*, *Ryſenburg*, *Yſendoorn*, *Over de Vecht*, *Schalkwyk*, *Van der Maaren*, *Hemſteede*, *Jode*, *Stoutenburg*, *Schonauwen*, *Hinderſtein*, *Huchtenbroek* en veel meer andere, dezer Stadts burgerſchap verzocht, en het hoogwaerdig gehouden. Zelf Koning *Willem van Romen*, Burger te *Utrecht* geworden, heeft zich in zeker voorval daar op beroepen. Paus *Adrianus de VI.* wanneer hem, tot die waardigheit verheven zynde, van eenige quaadſpreekers zyn vreemdelingſchap en geringe afkomſt ſchimpig verweeten wierd; gebruikte niet anders tot tegenweêr, en om hen den mondt te ſtoppen, dan dat hy een geboren Burger van *Utrecht* was. Na de verwoeſtingen, daar van wy hier voor, kort na 't begin, hebben geſproken, wierd de Stadt op niews betrokken in eene langwerpige en byna eironde form: zy is ook in die geſtalte noch, by onze Voorouderen, kort na de trouwlooze overgifte, gezien: maar na dien tydt een weinig, door het bouwen van vier ſteene bolwerken, nevens een Kaſteel, *Vredeburg* genaamt, dat van de burgers in 't jaar 1577. om verre geworpen, en binnewaarts geſlecht is (zie VREEBURG) verandert; ook zyn 'er noch vyf aarde bolwerken, in het jaar 1579. na dat het *Spaanſche* jok afgeworpen was, door ordre van den Prins van *Oranjen* aangelegt: echter is de Stadt in de lengte gebleven, van 't Zuiden Noordtwaarts wat ſmalder boven, dan beneden naar het Noorden: men kan de Stadt binnen de Wallen in een uur, en buiten langs de Singels in omtrent anderhalve uure omgaan; als zynde 1213 roeden in den omtrek. De Stadt is, naar de hedendaagſche veſtingbouw-kunſt, niet ſterk, ſchoonze hooge muuren, zwaare wallen, diepe graften en hooge torens heeft, daar by vier ſchoone Hooftpoorten, vry wydt van den anderen ſtaande, yder met een brave Voorſtadt voorzien, daar van de minſten, namelyk die van buiten de *Wittevrouwen-* en *Catharyne* poorten, voor goede en volkryke Dorpen konnen verſtrekken; maar veel meer de Voorſtadt buiten de *Tolſteegpoort*, en voornamelyk die van buiten de *Weerdt*, welke voor geen kleine Stadt behoeft te wyken: de Singels rondom de Stadt zyn met ſchoone dubbele ryen ype boomen beplant; daar buiten leggen koſtelyke hoven, boomgaarden, en moeslanden, allerlei veldt- en boomvruchten overvloedig opleverende: tuſſchen beiden zyn veele genoeglyke wandelingen en dreeven, waar door men de Stadt, verre buiten de Singels, rondom kan wandelen; doch nergens vindtmen het luſtiſter dan aan- en in de *Palemaillebaan*, welke baan de kroon ſpant boven alle andere, niet alleen in de zeventien Provintiën, maar in verdere naburige Geweſten en Ryken: de baan is twee hondert drie roeden lang, beplant aan elke zyde met zes dubbele ryen lindeboomen, waar tuſſchen aan elke zyde drie alleens leggen, nevens een wagenweg, buiten om met ypen bomen beſloten, zynde de naaſte enkele rye van die hooge lindeboomen naaſt aan de planken, of het midden van de *Palemaille*, zeer gelyk afgeſchoren, makende met eenige boomen, verder in 't verſchiet ſtaande, een aardig gezicht en perſpectief, gelyk ook doen de drie, en andere drie wandelingen ten wederkanten der baane, van achteren naar vooren daar op ſtaroogende. Om recht daar naar toe te gaan is een kleine poort ('t *Maliepoortjen* gemeenlyk genaamt) gemaakt, tuſſchen de Tolſteeg en Wittevrouwen poorten; men kan 'er buiten om, langs de Singels van de gedachte twee poorten, ook bykomen: noch zyn 'er, vermits de poorten vry wat wyd van een ſtaan, tot gerief van den binnen- buitenburger, landteen tuinman, twee waterpoortjens, daar een overhaalſchuitjen by legt, tot gerief van de zulken die aan d'overzyde der Stadtsgrafte willen zyn, alzoo daar geen brug, gelyk aan 't *Maillepoortjen*, over de Stadtsgraft leit. Het omleggende landt is zeer vruchtbaar, beſtaande in vette wei- koorn- veen- en moeslanden, en plantagiën, zoo overvloedig vruchten en behoeften uitleverende, dat 'er al vry wat veel overig is om naburige Provintiën te ſpyzen en te voorzien, als voornamelyk met vermaak kan gezien worden op de zaterdagſche merktdagen, wanneer de naburige Steêluiden uit andere Provintiën hier komen, om het geene hun ontbreekt in te koopen en te vervoeren, daar de menigvuldige toewegen te lande en te water groot gemak toe verſchaffen; ten dien einde dient de *Steenſtraat* niet vergeeten, een weg ſtadtwaarts van de *Bildt* af, tot aan de Witte-vrouwen poort, nu al verre over de vierdehalf hondert jaaren beſtraat, voor die uit *Gelderlandt*, over *Amersfoort* en van den heikant komen: te water dienen *d'OudeRhyn*, *Vecht*, en *Yſſel*, alle loopende ſtroomen, mitsgaders de twee groote vaarten, d'eene over de drie hondert jaaren *Lek*-waarts, en d'andere in 't midden der laatſte eeuwe, naar den Hollandtſchen *Rhyn*, nederwaarts gegraaven, en met trekwegen voorzien; waar door ze gemakkelyk tot binnen de Stadt konnen vaaren, hunne waaren en goederen in- en uitſcheepen, zoo in de Oude graft (want *Utrecht* heeft twee graften, de Stadt in de lengte doorſnydende, d'eene *d'Oude*, d'andere de *Niewe graft* genaamt) als in de Niewe graft; waar van d'Oude kort na den zwaaren brandt in 't jaar 1148. welke de Stadt ten tweedemaal voor 't meerendeel vernielde, by de Regeerders en Gilden is doen graaven; de Niewe graft is ook van hen omtrent het jaar 1300. en voort weinig voor 't jaar 1400. gegraaven; over beide leggen meer dan dertig ſteene bruggen, daar van eenige zulk een ſchoone breette hebben dat ze voor merkten verſtrekken. De voornaamſte zyn de *Plaats* (zoo word de brug genoemt voor het Stadthuis) de *Smee-* en *Bakkerbrugge*, op yder van de twee laatſte word Zaterdags merkt gehouden van boter, kaas, groente, enz. niet tegenſtaande de Stadt genoegzaam doorgaans met ruime merkten en merktplaatzen voorzien is; namelyk met de Hoendermerkt, enz. op de *Mariën*-plaatze, daar mede allerhande uitdragers of oude-kleerverkopers waaren, tot oude ſchoenen toe, op den Zaterdagſchen merktdag, van 's morgens tot des middags ten 12 uuren toe, worden geveilt: noch is 'er de Ganze- of Vogelmerkt; een Viſchmerkt, een Verkensmerkt; een Beeſte- en Paerdemerkt, op het *Vreêburg*, daar meeſt het geheele jaar door Zaterdags ſchaapen en beeſten te koop komen; doch by uitnemendheit zyn 'er de jaarlykſche vrye Merkten van Paerden vermaart, welke vyfmaal in yder jaar gehouden, en genoemt worden, Vaſtenavonts- Palm- Pinxter- Laurentii- en Michiels-merkten; maar de Vaſtenavondts gaat, by uitſtekendheit, alle d'andere vier niet alleen verre te boven, maar ſpant zelfs de kroon van alle in de 17 Provintiën. Noch is 'er eene jaarlykſche vrye Oſſen- of Beeſtenmerkt, beginnende met Victoris oude, of den 21 October N. Styl. De vrye Jaarmerkt of *Kermis* gaat in den tweeden maandag in Julius, en duurt 14 dagen, met ongelooflyken toevloedt van menſchen en allerhande koopmanſchap en waaren. Ook zyn 'er twee Koornmerkten, de hooge, by de *Reguliers*, of, zoo men het nu noemt, by het *Weeshuis*, de laage, op de *Neude*, daar negen ſtraaten op inſchieten, zynde de algemeene loopplaatze voor burgers en krygsluiden; de Groenmerkt is by de Viſchmerkt, doch men vindt op veele andere plaatzen en in byzondere huizen groente en moeskruiden te koop; noch zyn 'er twee Vleeshuizen of Hallen, een boven in de Stadt naaſt de Katharyne Kerk, d'andere beneden op de Voorſtraat. In de Stadt zyn veele Kerken, Klooſters, en Abdyen geweeſt, daar onder eene Kathedrale, en vier Collegiale Kerken,

Cortgeen Stichts Kronyk. pag. 86.

1. De *Dom-* of *St. Martens*-kerk.
2. *St. Salvators* Munſter; maar is in *Leiceſters* regeeringe afgebroken.
3. *St. Pieters.*
4. *St. Jans.*
5. *Ste. Marie.*

Noch, behalven de genoemde Cathedrale en Collegiale, vier

zyn'er vier Parochiale Kerken. De *St. Niklaas*, *Geertruide*, de *Buurkerk*, en *Jakobikerk*; de *Katharine* kerk is nevens meer andere eene Conventuale kerk. In den *Dom*, *St. Jans*, *Niklaas*, *Geertruide*, *Katharine*, de *Buur-* en *Jacobi* kerk, word des Zondags op gewoonlyke uuren d'almeene Godtsdienſt gepleegt, ook Dingsdags in de *St. Katharine*, en op andere dagen, behalven 's Maandags en Zaterdags, in eenige der gedachte Kerken, als ook des Zomers Vrydags 's morgens d'eene reis in *St. Barbaren* en *Laurentii* Gaſthuis binnen de Stadt, en d'andere acht dagen daar na in het *H. Kruis* Gaſthuis, buiten de *Wittevrouwen* poort. De *Franſchen* prediken in *St. Pieters-* de *Engelſchen* in *Ste. Marie* kerk; maar terwyl *Utrecht* de handelplaats tot ſluitinge van den Vrede was, diende zich de Biſſchop van *Briſtol*, de Grave van *Strafford*, en de verdere Domeſtyken, enz. des middags na elf uuren van *St. Jans* kerk: de Biſſchop heeft 'er ook zelf in gepredikt. Die van de *Augsburgſche* Confeſſie, of de *Luterſchen*, hebben hunne Kerk aan de Springweg in de Stroofteeg. De *Remonſtranten* in de Rietlteeg, by de *Wittevrouwen* poort: de *Mennoniten* in de Jufferenſtraat, voorby de lange Smeeſteeg. In de Stadt en daar buiten heeftmen ook eene menigte Abdyen, Klooſters, en Klooſterkerken, doch nu niet alle in wezen.

Van de Abdye van *St. Paulus*, die met twee torens en eene Kerk pronkte, en door Biſſchop *Bernulphus* van den Heiligen Berg, buiten *Amersfoort*, aldaar verplaatſt was, is voor 't meerendeel het Hof Provintiaal gemaakt, de reſt het Kapittel van *Oudemunſter* ter vergaderplaatze toegewezen; maar nadat de Kerk en torens (waar van beide de ſpitzen in den Orkaan van 't jaar 1674. gevelt waren) onlangs in deeze Eeuwe waren afgebroken, zyn de ledige erven verkocht, en ter verbeteringe der naaſtgelege huizen van der zelver eigenaars aangeſlagen.

De Abdye van *St. Laurens* in *Ooſtbroek*, buiten de Stadt gelegen, is over omtrent 130 jaaren, met het Convent der Karthuizer Monnikken in *Bloemendaal* geſlecht.

Dat van *St Servaas* Klooſter is aangeſlagen, en ten dienſte van het gemeen verkocht. Op dien ledigen grondt is maar een Huis gebouwt, van 't overige groote erf is een zeer ſchoonen hof gemaakt, daar uitermaaten ſmaakelyke vruchten in waſſen. Het *Ste. Magdalene* Klooſter word tot eene lakenbereiderye, met het geen daar toe behoort, van verſcheide meeſters gebruikt. Der *Karmeliten-* of *Vrouwebroers* Klooſter ſtont weleer omtrent daar het Kaſteel heeft geſtaan, maar de grondt is, na het afbreeken van 't Kaſteel, aan huizen en erven uitgeſlagen en verkocht, of tot ander gebruik geſchikt geworden.

Het *Witte Vrouwe*-klooſter, een der vyf Jufferen Klooſteren, met Kerk en toorn, door eenen vreeſelyken brandt, op zekeren *Goeden Vrydag* in de voorgaande eeuwe, meeſt in d'aſſche gelegt, is in deze eeuwe tot zeven huizen in de Witte-Vrouwenſtraat niet onſierlyk overgebragt, gelyk daar uit de *Ridderſchapsſtraat*, met verſcheide fraaije huizen voorzien, is ontſtaan.

De drie andere buiten (want *St. Servaas* Jufferen-Klooſter hebben wy boven aangeroert) namelyk *Oudwyk*, *Mariendaal*, en *'t Vrouwe*-klooſter, zyn in de vorige Oorlogstyden meeſt vernielt, en den Jufferen is binnen de muuren huisveſtinge beſchaart. Het Konvent der *Regulieren* met de Kerk, enz. is aan de Weeskinderen gegeeven, omdat hun oude Weeshuis, met *St. Elizabets* Kapél, zeer door de *Spaanſchen* van 't Kaſteel met ſchieten beſchadigt en bedurven was; welke Kapél en Weeshuis van den Heere *Everard van Zoudenbalg* geſticht, en rykelyk begiftigt zyn.

Der *Karmeliten* niew Konvent by *St. Niklaas* kerk, is in den tydt der vorige onluſten afgebroken, met der Predikheeren- of Dominikaner Kerk, Klooſter, enz. Ook der Palmiten Tempel aan *St. Jans*, en der Franciſcanen- of Minrebroêrs-Kerk, welke bekeert zyn ten deele tot de Stadts Amunitie, Loyhal of Zegelhuis, doch meeſt tot der *H. H. Staten-kamer*.

Van der *Hieronymiten* kerk is der *H. H. Staten* Amunitiehuis gemaakt; doch van 't Konvent woningen voor den Rector en Meeſters van de latynſche Schoolen.

De Konventen van *Brigitta*, voor Mannen en Vrouwen, zyn met de bouwvallige Kerk, tot aanbouw van ſchoone huizen verkocht, uitgezondert de kameren voor de Aalmoeſeniers- en Ambachts-heeren.

't Vrouwe- of *Niklaas*-Konvent, is al over de 100 jaaren in een ſterk Tuchthuis verwandelt.

Van *Ceciliën* is der Heeren *Staten* Munt gemaakt, en, omtrent feſtig jaaren geleden, verplaatſt, van daar men nu de ſchoone Muntſtraat ziet, daar voorheen niet dan een zeer eng ſteegjen en doorgang by de oude Munt was.

De verdere Vrouwe Konventen, namelyk *Jeruſalems*, *St. Annaas*, en *Mariënhage*, *Agnieten*, *Maria Magdalene*, *Bramdole*, het *gefalyde Bagynhof*, zyn alle tot huizen, erven, enz. uitgeſlagen en verkocht, dat van *Bramdole* is boven tot een Sny- of Anatomikamer, beneden tot een Schermſchool gemaakt.

De Konventen, Kapellen, enz. buiten de Stadt, zoo van *Bethlehem*, *St. Cornelis*, *St. Anna*, op 't elendige Kerkhof, van *St. Marten*, *St. Antonis*, *St. Martha*, en van het *Kruis Gaſthuis*, als ook der *Melaten*, zyn alle in de onluſten, of wat daar na, afgebroken en eenig inkomen daar van d'Ambachtskinderen, dat is, de Stadts Weezen, toegevoegt.

Noch zyn'er in- en buiten de Stadt Gaſt- Ziek- en Godtshuizen in meenigte, als van *St. Katharina* en *der drie Koningen*, ook wel het *Zieken-gaſthuis* genaamt; *Barbaren* en *Laurens*, van *St. Elizabeth* of 't Weeshuis, daar wy voorheen van geſproken hebben; van *Apollonia*, nu *St. Bartholomeus*, *St. Sebaſtiaans-* of *Kruis-Gaſthuis*, der *Apoſtelen*, van *St. Eloy*, *St. Hiob*, *St. Marten*, *St. Antonis*, *St. Jooſt*, in de *Tolſteeg*, van de Duitſche knechten verbrandt; het niewe *Leeuwenburgs Peſtgaſthuis*, van *Johan van Leeuwenburg*, achter het oude van *St. Quintyn*; het Dolhuis, het Margrieten hof op *St. Jans* veldt by de *Neude*, en het vrywillig Spinhuis, by *St. Niklaas*, van Mr. *Everhard van de Pol* geordonneert: noch zyn 'er doorgaans in de achterſtraaten eene groote menigte van Godts kameren, of huisjens voor behoeftigen geſticht, en wel begiftigt met weekelyke uitdeelingen of anders.

De Stadt pronkt ook met ſchoone Torens en Kerken; onder de Torens is die van den *Dom* overal vermaatt, zynde zeer hoog, zwaar en dik, echter zeer wel naar den maatregel geſchikt; daar in hangen 42 luiklokken, klein en groot, waar van de grootſte, *Salvator* genaamt, veel duizent ponden weegt; het Uurwerk, Voorſpel, en Beijerwerk is mede zeer uitmuntende. De Domkerk is de hooftkerk, ter eere van *St. Marten*, Patroon van *Utrecht*, geſticht, van Biſſchop *Baldrik* herbouwt, door *Adelbold*, omtrent het jaar 1015. verniewt, en laatſt by Biſſchop *Henrik van Vianden*, in 't jaar 1224. begonnen, gelyk men ze by onze tyden tot het jaar 1674. heeft gezien, en aan 't geen 'er van overgebleven is noch zien kan: want in 't jaar 1674. in 't begin van Auguſtus, ſtont 'er een zeer zwaar donker weêr tuſſchen 7 en 8 uuren des avondts op, gevolgt van eenen fellen Orkaan, die, binnen den tydt van een groot half uur, het zydelings muurwerk der Kerke, tot byna aan 't Koor, omverre wierp; 't geruis en gewelt dat de windt of winden maakten was zoodanig, dat niet een menſch hooren of zien kon, wat 'er viel of gevallen was, voor dat het weêr na een half uur bedaarde; toen zagmen de Domkerk aan den Zuidtkant naar 't Noorden meer dan half nederleggen; verder, de uitermaaten ſchoone ſteile toornſpits van *St. Jakobs* Kerk, met het overaardig klokſpel daar in, ter aarde gevelt; de torens van verſcheide Kerken, als van de *Pieters* kerk twee, van de *Pauwels* ook twee, voort veele gebouwen, daar *Utrecht* weleer dapper op praalde, onder den voet; het Torentje met het Klokſpel op *St. Niklaas* kerk, aan het boveneind der Stadt, bleef ſtaan, doch de ſpits van den anderen Toren, daar naaſt aan, wierd neêrgevelt, gelyk meeſt alle andere Kerken en Torens vry veel ſchade leden: ook zag men een menigte van gevels, daken, molens, boomen ter aarde leggen, en nauwlyks een huis dat niet beſchadigt was.

De tweede Collegiale Kerk was die van *St. Salvators Munſter*, ten tyde van *Leiceſter* afgebroken; zy was de oudſte van de kerken, en daarom *Oude-Munſter* genaamt, immers den *Dom* in oudheit gelyk, en met dien, zoo men gelooft, van *St. Willebrord* geſticht, aldaar zag men ook de praalgraven der oudſte Biſſchoppen van *Winfried* of *Bonifacius* af tot *Hungerus* toe.

De derde, *St. Pieters*, en de vierde, *St. Jans* Kerk genaamt, zyn beide van *Bernulphus*, den twintigſten Biſſchop, geſticht.

De vyfde en laatſte *Ste. Marië*-kerk is van Biſſchop *Knnrad*, omtrent het jaar 1090. geſticht, gebouwt op de Italiaanſche wyze, en van Keizer *Henrik den IV.* rykelyk met inkomſten begiftigt; zy heeft by onze tyden twee Torens gehad, meeſt al van duiffteen, of tuffteen, die de Kerk noch de Stadt ontſierden; maar omdat ze of bouwvallig waren, of wel dat de Heeren andere redenen hadden, thans zyn ze tot den grondt toe afgebroken, ook is de Kerk aan de zelve Weſtzyde, daar de gedachte twee Torens geſtaan hadden, naderhandt omtrent 20 voeten ingetrokken, en korter gemaakt; blykens de Inſcriptie door den Heere *François van Heſſel*, Kanonik aldaar, nu onlangs opgeſtelt, en aan den muur te leezen. Men vindt op een pilaar binnen in de Kerk eenen zwarten Stier ſtaan, met dit byſchrift.

Accipe poſteritas quod per tua ſecula narres
Taurinis cutibus fundo ſolidata columma eſt.

Van ons dus vertaalt.

Nakomeling vertel dit vry tydt in, tydt uit,
Dees Zuil ſtaat hier geveſt met Oſſenhuidt op huidt.

Het word by veelen voor waarachtig gehouden, dat de *St. Marie*-kerk op eenen grondt zoo vol Wellen zou zyn gebouwt, (noch heden ſtrekt het voor een ſprookjen, dat die Kerk daar is komen aandryven: dat ook waar is: want de duiffteen, of tuffteen, daar ze van gebouwt is, quam te ſcheep den *Rhyn* of de *Rhoer* af tot *Utrecht* aandryven) dat men 'er nauwlyks mede kon te recht raaken. Onder andere was 'er een Wel die niet te dempen noch te

ſtoppen was: ook wierd'er groot geldt belooft aan die haar ſtremmen en ſtoppen kon. Een zeker niet onvernuftig man zou 't middel uitgevonden, en zulks, met zyn Vrouw en Zoontjen pratende, gezegt hebben, dat hy het, en hoe hy 't uitgevonden hadde. Een looze Paap, die het kindt vry veel, en toen te meer, omdat de Vader zich vermeeten hadde het uitgevonden te hebben, troetelde: vraagt het kindt, of het niet gehoort hadde door wat middel zyn Vader zulks dacht uit te werken: het kindt zegt door gezoute Oſſehuiden. De Paap meldt zich, en wyſt met een het middel aan. De Vader, zich daar door van de Præmie verſteeken vindende, en hoorende dat het door zynen zoon was uitgekomen, zou, toornig geworden, het kindt doodtgeſlagen hebben. Hoewel het nu in 't breede met Latynſche vaerzen, tegen over 't Koor aan beide de pilaaren, te leezen is, word het echter niet voor al te geloofwaardig gehouden. Wy laaten aan den beſcheiden lezer het oordeel of het waar, of voor een outwyfs verdichtzel te achten zy.

De andere, geene Cathedrale noch Collegiale Kerken, zyn de *St. Jakobs*, eene Parochikerk, van welkers toren wy boven gezegt hebben, dat in het jaar 1674. door dien fellen Orkaan, de uitnemende ſchoone en konſtig ſteile ſpitze is wechgenomen, daar de Stadt aan den noorder- of benedenkant veel ſieraadt door verloren heeft: de Kerk is groot en ruim, pronkt met een Koor dat met dikke kopere traliën van de Zuid- tot de Noordtzyde getrokken is; daar in word Zondags tweemaal, en in de week Donderdags voor den middag gepredikt.

De Buurkerk heeft dien naam gekregen, om dat de buuren rondom wel en rykelyk opſchoten tot het herbouwen, na datze was afgebrandt, voorheen hadze den naam van *Maria Magdalene*- of de Vrouwekerk: des Zondags word 'er voor- en namiddag in gepredikt.

De *Catharine*, mede eene Conventuale Kerk, is de Kerk en het Klooſter daar de *Catharinepoort* den naam naar voert, en die weleer naar den Weſtkant, dicht by 't Kaſteel van *Vredenburg*, ſtonden, maar, om meer gemak, nu tuſſchen de Zuilſtraat en *Catharine*-ſteeg verplaatſt, of liever met den naam van *St. Catharine* genaamt is, gelyk ook 't zieke Gaſthuis In de Kerk word Zondags tweemaal, en in de week Dingsdags 's morgens gepredikt. De overige Klooſters, Konventen, en Kerken zyn meeſt alle tot andere gebruiken, als gezegt is, bekeert. Noch zyn 'er in de Stadt, behalven het Biſſchops Hof, by den Dom (daar die Prælaat weleer zyn Hof hield, en tegenwoordig van de *H. H. Staten* aan de Gravinne van *Oldenburg* verkocht is, ook haar Hof gehouden word) zeer deftige en heerlyke Heerenhuizen, als het Duitſchen Huis, eene Vorſtelyke woninge, en Hof voor die van de Ridderordre van onze *L. Vrouwe* van *Jeruſalem*, begonnen in 't jaar 1164. en in het jaar 1190. onder Paus *Celeſtinus den III.* en Keizer *Henrik den V.* beveſtigt; daar in heeft, en hebben gewoonlyk de Heer Landt- en Huis-Commandeurs van de gemelde Ridderſchap hun verblyf en Hof; tegenwoordig is de Heer *Frederik Borre van Amerongen*, Heer van *Kersbergen*, Landtcommandeur; die aan den Hertog van *Oſſuna*, Plenipotentiaris, enz. op de Vredehandelinge t' *Utrecht*, voor een groot gedeelte van dat Ridderlyk Huis plaatze heeft gemaakt, om zyn Hof te konnen houden. Ook zyn 'er binnen *Utrecht* de Heeren Commandeurs en de Commandeuryen van de baillie der Ridderordens, *St^e. Catharinen*, *Johanniten*, en *Malthezers*, begonnen in het jaar 1119. hun verblyf en hofplaatze was daar wel eer, voor den opbouw van het Kaſteel, de Karmeliten of Vrouwen-broêrs hun Konvent hadden; maar het is al voor veele jaaren uitgeſlagen en verkocht tot huizen en erven, of tot ander gebruik aangelegt; veele andere oude Gebouwen en Stamhuizen als Kaſteelen vindt men 'er ook, te lang om alle te noemen, en die te vinden zyn in de gedachte beſchryvinge van den Raadtsheer *Booth*. Uit de voorſchreven Huizen, die boven meeſt alle kanteelen en muurmerk met ſchietgaten hadden, wierd dikwyls, in de *Hoekſche*, *Kabeljauwſche*, en andere tyden van onruſt, veel quaadt den eenen van den anderen aangedaan, naar 't keeren der kanſſe voor de een of d' anders-gezinden: na dien tydt heeft ook Paus * *Adrianus de VI.* daar een Huis laten timmeren, dat noch heden den naam van *Paus-Huizen* voert. Waarlyk een hoogachtbaar teken van oude deftigheit, en deftige oudtheit der Stadt *Utrecht*, waar uit ook de meeſte Edelen des Landts geſproten zyn. De Stadt is verſcheidemaal heftig door verwoeſtingen en brandt aangetaſt, waar van in het vorige, of in de bylaagen veel is aangeroert, zoo door de *Noormannen* al in het begin van *Utrechts* grondtlegginge, als ten tyden der eerſte en latere Biſſchoppen geſchiedt; maar t'elkens kort daar aan weêr heerlyker voor den dag gekomen; daar *Utrechts* gelegenheit veel toe dient, door de menigvuldige toewegen naar de naburige Provintiën en Steden, zynde zoodanig midden in 't Landt gelegen, datmen van daar in een gemeene dagreize gemakkelyk in de verſte van over de feſtig bemuurde Steden, en eene ganſche maandt lang yder dag in eene byzondere Stadt zyn middagmaal kan houden, zonder elders dan in *Utrecht* zyne nachtruſt te neemen; daar een zoo goedt verblyf als ergens in *Nederlandt* is. Omtrent of in het jaar 1634. wierd 'er eene *Illuſtre School* opgerecht, die zoodanig toenam dat de Stadt beſloot, met goedtvinden van de *H. H. Staten van Utrecht*, daar eene *Univerſiteit* van te maaken, als ook in het jaar 1636. geſchiedt is, die door Godts zegen, en der Profeſſoren vlyt, tot voortzettinge van alle wetenſchappen, konſten, taalen, enz. als ook der Heeren Magiſtraten goede toezicht, zoodanig heeft toegenomen, dat nauwelyks voor eene Akademie in ganſch *Europa* behoeft te wyken; zie daar verder van op AKADEMIE VAN UTRECHT. Nopende de vermaarde Unië van *Utrecht*, daar van ſpreekt de Heer *Menſo Alting*, in de bylagen op UTRECHT, en die hebben wy boven op haaren tytel geheel ingevoegt.

De Stadt *Utrecht* heeft ook vry grooten naam en luiſter gekregen, door d'onderhandelinge en 't ſluiten van den Vrede, tuſſchen de Kroon van *Vrankryk*, en de *Hooge Bondtgenooten*, uitgezondert de Keizer, die den 12 April, 1713. 's nachts wierd getekent, en 'er de voorwaarden van dien zelfden morgen noch naar den *Hage*, door onze Gevolmagtigden ter Vredehandelinge, aan de *Algemeene Staten* overgezonden. De zamening der Hooge Afgezanten, tot dit heilzaam vredewerk, was in het Stadthuis, dat daar toe in 't byzonder naar vereiſch wierd vervaardigt, dat op de plaats of 't voorplein, wegens de groote menigte der Koetzen, en prachtigen ſtoet der Bedienden, by elke vergadering, een groots en vermaaklyk gezicht gaf, vooral by 't ſcheiden der Gezanten, wanneer elk, in zyne koets treedende, zynen hoogen ſtaat door den luiſter zyner Staatſikleederen vertoonde. Veel voordeels hebben d'ingezetenen in het gemeen, Regeerders en Burgers, uit dezen Vredehandel getrokken, zoo door 't vertier van koopwaaren, als voornamelyk 't verhuuren en inruimen van d'aanzienlykſte huizen, daar van veele de volle waarde door de huure, geduurende den Vredehandel, wel van betaalt wierden; gelyk dan ook de Stadt ſedert dien tydt, in de gebouwen der huizen, grootelyks is verbetert: waar by noch komt het beſluit en d'uitvoeringe der Regeeringe omtrent d'afkeuringe der houte gevelen, waar door de Stadt doorgaans zich heel wanſtaltig vertoonde, daar 'er nu jaarlyks 40 van door d'Eigenaars, in ſteene gevels, naar de keute der Stadt, moeten worden verandert; dat ook werkelyk geſchiedt; waar door de Stadt op veele plaatzen als uit houte ſchuuren in ſteene pronkgebouwen ſchynt verandert te zyn. 't Is bekent dat 'er in 't jaar 1720. mede in de Stadt eene Wiſſelbank is opgerecht, die in of onder het Stadthuis is geplaatſt, waar toe het ontwerp, en d'aanſtellinge eener Maatſchappye van Scheepvaart, Koophandel, en Verzekeringe, met alle haare Voorrechten, heeft aanleidinge gegeeven: en hoewel deze Maatſchappy niet geheel in duigen is gevallen, als men ſpreekt, heeft zy echter haare voornaamſte zenuwe, de Zeevaart, niet gekregen, en zal die vermoedelyk nimmer krygen, hoe zeer 'er elks oog, tot haare beſtendigheit en voortzettinge, op gedoelt heeft. 't Was een groot voorgeeven eene Vaart te zullen graaven van de Stadt door den *Eemſtroom* in de *Zuiderzee*, dat is, omtrent 4 uuren verre, wyd en diep genoeg om van Koopvaarders te worden doorſneeden, en die verzekert was tegens d'inkalving der oeveren. Doch, hoewel dien zelfden toeleg voor ruim 50 jaaren, door Jr. *Everhard Meiſter* (befaamt door het trekken des grooten Keiſteens, van 't midden der heide, tot binnen de Stadt *Amersfoort*) was opgegeeven, en toen reeds zooveel ingang vond, dat de ganſche Vaart, van den plompen tooren af tot aan de zee toe, wierd afgebakent, gelyk 'er op dezen tooren noch lange daar na een Baak uit het dak ten toon ſtont; zoo wierd eindelyk, na ryp beraadt en overleg met Wiskundigen en Landtmeeters, de zaak onmogelyk, en te koſtbaar in de uitvoeringe geoordeelt; welke afkeuringe van dien tydt, in dezen wel tot een Baak had konnen ſtrekken, om niet te ſchielyk tot het beſluit der onderneeminge te koomen; doch hoewel dit groot ontwerp al geen voortgang moge hebben, is 'er echter vry veel door uitgewerkt, dewyl 't tot eene voornaame brugge heeft gedient, om d'inlaagen der gedachte Maatſchappye tot over de 60 ten hondert te doen ſteigeren, wel tot veeler verdriet en ſchade, door de ſchielyke en onverhoopte dalinge tot op, ja beneden den inleg, maar daar zommigen, die ver genoeg vooruit zagen, en den tydt van verkopinge wel kavelden, niet luttel baat van getrokken hebben. Hoe 't nu verder met deze Maatſchappye, die eene aanzienlyke Loterye heeft aangeſtelt, en een Suikerrafineerdery op een der Stadts Bolwerken op-

* Hier omtrent moeten wy aantekenen, dat we boven op den naam van ADRIAAN, van dit gebouw in 't begin der aanmerkinge ſpreekende, ſtellen, dat hier voor een beeltenis van Paus *Adriaan* zelf ſtaat; doch by verzinning, dewyl wy onlangs gewaar wierden dat het een Chriſtusbeeldt is, als dat de wereldt op zyn eene handt draagt, en in alles de gelykenis heeft gelyk de Heilant gewoonlyk word uitgebeeldt: dit zy dan tot verbeeteringe van dien misſlag, als genoegzaam voor eene algemeene Volksdwaling te rekenen.

opgerecht, blyve den tydt, en de wakkerheit der Bewindtsmannen bevolen.

Al het geen de Heer *Alting*, op twee plaatzen van de Stadt *Utrecht* meldt, word boven op den tytel van TRAJECTUS, fol. 224. gevonden.

UTRECHT word zoo wel het *Sticht* als de *Stadt* genoemt. Het *Sticht* wordt de vierde Provintië in rang en ordre der zeven *Nederlandtſche Vereenigde Landtſchappen*, gerekent: het grenſt Ooſtwaarts aan *Gelderlandt*, en meeſt van alle andere kanten, zoo Zuidt, Weſt, als Noordt, aan *Hollandt*, ook met een klein ſtreekjen van de rivier d'*Eems* af tot *Spakenburg* Noordt-ooſtwaarts aan de *Zuiderzee*. Het heeft vyf Steden, namelyk *Utrecht* de Hooftſtadt, daar de Provintie den naam naar voert, *Amersfoort*, *Wyk te Duurſtede*, *Rhenen*, en *Montfoort*; daar by noch in de tzeventig Dorpen, waar van 't Dorp *Vreeswyk*, of de hooge Heerlykheit van de *Vaart*, onder en aan de Hooftſtadt *Utrecht* behoort: het word ook in vier Maarſchalkampten verdeelt; als van 't *Overſtlicht*, *Nederſtlicht*, (anders 't Maarſchalkampt van *Abkoude*) *Eemlandt*, en *Montfoort*: daar vier Maarſchalken, alle van goeden Huize, door de *Staten* 's Landts van *Utrecht*, over geſtelt worden. De *Staten 's Landts* voorgemeldt, voerende den titel van *Ed: Mog:* beſtaan uit drie leden; 1 *Geeſtelyke* of *Kanoniken*, 2 *Ridderſchap*, *Stadt* en *Steden*. Nopende de Geeſtelyken, heeft deze Provintie dat byzonder, dat de vyf Kapittelen der *Kanoniken*, die ten tyden der Biſſchoppen het eerſte Lidt van *Staat* maakten, niet zyn te niet gedaan, om hoogwigtige redenen, en de groote dienſten door hen kloekmoedig ten tyde der eerſte onluſten betoont, en daar door erkent: uit deze vyf Kapittelen worden 'er acht gekozen, waar van vier Edelen moeten zyn, welke dan te zamen het eerſte Lidt maaken, en *Geëligeerden* worden genoemt: ten dien einde wordt een dubbel getal, wanneer eene plaatze of meer open zyn, van de Vroedtſchap der Stadt genoemt, en opgegeeven, daar'er de Edelen of Ridderſchap, met de vier kleine Steden een, van elk dubbel getal, uit kiezen of eligeeren, daar 't woordt *Electi*, *Geëligeerdens*, van daan komt: uit deeze acht worden vier Ordinaris Gedeputeerden gekoren, die dagelyks in yder week zitten, om alle voorvallende Landtzaaken af te doen met de andere Ordinaris Gedeputeerden uit de twee andere Leden; ten ware de zaaken zoodanig van gewigt waren, dat niet dan van alle de drie Leden en *corps* (welke Vergaderingen dan *beſchryvinge* genoemt wordt) afgedaan konden worden. De ordinaris Gedeputeerden zitten Dingsdags en Vrydags, op andere dagen weinig, indien niet iet extraordinair hen daar toe noodzaakt. De *Ridderſchap*, of het tweede Lidt dezer Provintie, beſtaat uit Edelen, die niet alleen van den hervormden Godtsdienſt moeten zyn, maar daar by een Ridderhofſtadt bezitten, 't zy door erffenisſe, verſterfenisſe, of ander wettig recht verkreegen: hun getal is onbepaalt zoo veel 't ganſche lichaam aangaat, echter moet, na voorgaande preſentatie, en opgevolgde aggreatie van de Heeren Geëligeerden, en van de Stadt *Utrecht*, volgens 't reglement der *Ed. Mog.* van de 24 Junii 1667. na dat alvorens alles naar behoren de H. H. Ordinaris Gedeputeerden voorgedraagen is, by gemelde Gedeputeerden, daar van een point van beſchryvinge gemaakt worden, tot qualificatie en admiſſie in het getal der Heeren Edelen en Ridderſchappe. Uit hun getal worden 'er vier gekozen als Ordinaris Gedeputeerden, die dan nevens de twee Burgermeeſters der Stadt *Utrecht*, een van *Amersfoort*, en een der drie overige kleine Steden, yder op hunne tourbeurte, uitmakende t'zamen vier perſoonen, mede als Ordinaris Gedeputeerden, het volle Collegie der twaalf Ordinaris Gedeputeerden vertoonen. Het derde Lidt maaken de veertig Heeren Raden der Stadt *Utrecht*, repreſenterende den derden *Staat* van het Landt of het Sticht van *Utrecht*; welke by de Vroedſchap zelfs verkoren worden, volgens Reſolutie van den 13 April 1702. den 22 en 24 May, 1651. Hoe de vier uit hen, nevens de kleine Steden als bygevoegden, ter oorzaake dat die van Edele Stamhuizen herkomſtig zyn, beſchreven worden, en als Ordinaris Gedeputeerden, mede by tourbeurten, hunne zittinge hebben, is boven als met den vinger aangeroert; en dient tot nader verklaringe, dat de beide Burgermeeſters van *Utrecht*, de ganſche Vroedtſchap en Stadt bevattende, het derde Lit zyn, en het alleen uitmaaken, zynde de kleine Steden *adjuncten* of bygevoegden van *Utrecht*, die met de omleggende Dorpen voor 't Landt van *Utrecht* verſtrekken: echter verſchynen de Steden mede ter ordinaris Vergaderinge der Heeren Gedeputeerden: *Amersfoort* alleen heeft eene tourbeurte tegen de drie andere kleine Steden t'zamen; doch *Utrecht* zoo veele als zy alle met malkanderen. In het jaar 1610. op den 8 Junii, wierd het getal der Heeren Gedeputeeren, dat toen maar negen was, op twaalf gebragt, daar het tot noch toe by gebleven is; vergaderende, als gezegt is, Dingsdags en Vrydags 's morgens ten 10 uuren. De Heeren *Staten* 's Landts van *Utrecht* worden, door de H. H. Ordinaris Gedeputeerden, jaarlyks Staatswyze beſchreven, op twee verſcheide jaargetyden, namelyk op den eerſten Dingsdag in de maanden Julius en December, in gevolge van de Reſolutiën genomen op den 26 Maert 1683. en den 6 Maert 1688. daar na beraamen zy onder hen weder eenen dag t'hunner nader byeenkomſte; en Staatsgewyze vergaderinge, die veelmaals valt op den eerſten Woensdag van de volgende maanden; Noch zyn 'er, behalven deeze, noch extraördinaire beſchryvingen, die t'allen tyden en ſtonden, naar belang en vereiſch der zaaken, geſchieden en konnen vallen.

Wy hebben boven, ſprekende van het Geeſtelyke of eerſte Lidt der *Ed. Mog. Heeren Staten* 's Landts van *Utrecht*, aangeroert, dat zy gekoren worden uit de vyf Kapittelen of Kollegiën der Kanoniken. Deze vyf Kollegiën vergaderen, volgens uitſpraake van den *a Landtraadt*, in dato den 4 April 1582. niet anders te zamen dan over de adminiſtratie en 't beleit van hunne beneficiale goederen, met den aankleven van dien.

Yder Kollegie heeft zyne *Prooſten*, *Decans*, *Scholaſters*, *Theſauriers*, en *Kapitulairen* of *Kanoniken*, daar van het getal in 't eene Kapittel meer dan in 't ander is, als aangewezen zal worden. De Prooſtdyen, *b* Theſauryen, en Scholaſteryen worden met alle præëminentiën en voordeelen, daar van oudts toe behoort hebbende, verkocht; de kooppenningen daar van worden ten dienſte van 't gemeene Landt beſteldt, volgens de eenparige Reſolutie van de *Staten*, in dato den 5 May 1707. by Haar *Ed. Mog.*, den volgenden 6 November beveſtigt.

De Electie der *Decanen* competeert aan yder van de vyf Eccleſiën en Kollegiën, vermogens de tranſlatie van de temporaliteit; als te zien is by het akkoordt tuſſchen hen, de Ridderſchap, en de Stadt *Utrecht*, den 9 Junii 1579. opgerecht; echter moet de electie by de *Staten*, gelyk mede de reſignatie en collatie der prebendens, geäggreëert worden.

De Prebenden of Kanonizyen, die in yder der vyf Kollegiën of Godtshuizen, door de doodt of anderzins, komen te vaceeren en te vervallen, worden, volgens 't voorſchreeven akkoordt, by tourbeurten van het Kapittel, van de Ridderſchap, en van de Stadt *Utrecht*, ſucceſſive en vervolgens geconfereert op dien zy noemen en ze confereeren willen, welverſtaande indien ze vervallen in oneeven of *Pauſelyke*, nu genoemt *Staten*-Maanden: maar zoo ze komen te vervallen en te vaceeren in de eeven- of Kapittels maanden, dan blyven ze by de ordinaris Collateuren in elk Kapittel, die ze dan capitulariter, elk op zyn tourbeurte (*c per turnos*, of *in turno* genoemt) vergeeven, volgens de wetten en gewoonte van yder Kollegie, als van oudts; behalven in 't Kapittel van *Oudemunſter*, daar geene tourbeurten zyn, maar 't by vacatie, op zynen tydt, aan alle de Capitulairen vervalt: daarom word ook na de doodt van eenen Kanonik uit dat Kapittel aan 't ſterfhuis zes duizent guldens uitgekeert.

Oneeven, *Pauſelyke*- nu *Staten*-Maanden.	Even- of *Kapittels*-Maanden.
1. *Januarius.*	2. *Februarius.*
3. *Martius.*	4. *April.*
5. *May.*	6. *Junius.*
7. *Julius.*	8. *Auguſtus.*
9. *September.*	10. *October.*
11. *November.*	12. *December.*

Vyf Kapittelen. Het getal der Kanoniken in yder der vyf Godtshuizen, of Eccleſiën, is, als gezegt, niet even veel; maar in 't eene Kollegie meer, in het ander min. In den *Dom*, zynde het eerſte Kapittel, maaken de Heeren *Kanoniken*, met de *Prooſt*, *Decan*, *Scholaſter*, en *Theſaurier* t'zamen het getal van XL. perſoonen uit. *Den Dom.*

Oudemunſter. In het tweede Kapittel van *Oudemunſter*, makenze, met den *Prooſt* en *Decan*, het getal van XX. uit.

St. Pieter. In het derde van *St. Pieter*, met den *Prooſt* en *Decan*, het getal van XXX.

a De *Landtraadt* was toen een Polityke raadt, byna als nu de Raadt van Staten.

b Dus konnen de kopers Prooſt, enz. worden, ſchoon ze geene Kapitulaire Kanoniken zyn, ook in het eerſte Staten Lidt komen, zoo wel als de Kanoniken: ten aanzien van de *Decans* heeft men niet te twyfelen, om dat het Kapitulairen zyn; hoewel ik echter onderrecht worde, dat een *Decan* zou konnen gemaakt of gekozen worden ſchoon hy niet Kapitulair ware.

c (*Per turnos*, *in turno*) Men vindt ook *in utroque turno*, op beide de tourbeurten, dat is, wanneer de *turnarius* van een der Kapittelen ſtaat op zyne tourbeurte van 't Kapittel, en daar by op de tourbeurte van het eerſte Lidt van Staten: het welk voorvalt wanneer de tourbeurte van de Stadt, door 't verval van de laatſte vacante Kanonifye, daar van 't genot getrokken heeft, dan volgt de tourbeurte van het eerſte Lidt, of van de oneeve Staten-maanden, te gelyk met die van de evene Kapittels-maanden, ten voordeele van den *turnarius* van 't Kapittel, waar van hy Kanonik is, al duurde het alle de twaalf maanden van 't jaar, en meer daar by; dat is, zoo lang hy *in turno* zit, en op de wacht ſtaat van de eerſte vacante te vervalle Kanonifye.

St. Jan. In het vierde van *St. Jan*, met den *Prooſt* en *Decan*, het getal van XX.

St. Maria. In het vyfde en laatſte Kapittel van *St. Maria*, maaken zy met den *Prooſt*, *Decan*, *Scholaſter*, en *Theſaurier*, het getal van XXX perſoonen uit.

Maar onder 't volle getal van yder Kollegie, 't zy in twintig, dartig, of veertig perſoonen beſtaande, dient geweeten, dat daar onder zyn volle geſupplementeerde Capitulairen, niet geſupplementeerde, en non Capitulairen.

Art. 18. *van de Ord. decisoir Weſel ad d. ct. Nov. conſt. Traject. art.* 18. *num.* 7 *pag.* 249. De Canoniſyen worden verkregen door overgifte, of reſignatie, doodt, en collatie van den geenen die daar recht toe heeft: maar hier dient op gelet, of den reſignant gezondt en fris, dan of hy eenige ziekte of zwakheit heeft, ſchoon die niet doodelyk ware; want in zulken geval moet de reſignant noch twintig dagen kompleet na de reſignatie leeven, te rekenen van het eigen oogenblik en de uure of het klokkeſpel af, dat de reſignatie geſchiedt is, tot het zelfde oogenblik en klokkeſpel twintig dagen daar na; doch binnen de twintig dagen komende te overlyden, vaceert de prebende ten behoeve van die op den tour zit: maar wanneer de reſignatie geſchiedt van eenen die fris en gezondt is, dan is de wettige reſignatie valid zoo haalt die geſchiedt is, al quam de reſignant noch zoo kort daar na te ſterven.

Die de Kanoniſye bekomen heeft is *ilico* en van ſtonden aan geen volkomen Capitulair; ook is 'er groot onderſcheidt in, of men eene doode, of levendige prebende koopt, of door collatie, enz. bekomt: ten aanzien van eene levendige prove of prebende, is de tydt veel korter dan van eene doode prebende, of Kanoniſye, daar in is ook by yder Capittel min of meer tydt van jaaren beraamt, om volle Capitulair te konnen worden, en 't genot te hebben van de verkrege Kanoniſye, met al haar toebehoren, alzoo de Erfgenamen eenige jaaren van gratie trekken. Die eene Kanoniſye *de novo* bekomen heeft, moet een geheel jaar lang in de Stadt blyven zonder daar buiten te mogen vernachten; dat echter ligt voor geene groote ſomme kan afgekocht worden.

UTRECHTSCHE UNIE,

Dat is, UNIE, of EEUWIG VERBONDT, en EENDRAGT, tuſſchen de Landen, Provincien, en Leden van dien hier na benoemt, binnen de Stadt *Utrecht* geſloten, en gepubliceert van den *Stadthuize*, den 29 Januarii 1579. Mitsgaders de *Approbatie* en *Veranderinge* in het 13de Artykel.

ALSOO men bevindt, dat ſedert de Pacificatie tot Gendt gemaakt, by den welken genoeg alle die Provinciën van deze Nederlanden hun verbonden hebben malkanderen met Lyf en Goet by te ſtaan, om de Spanjaarden en de andere Uitheemſche Natiën met haaren aanhang uit deze Landen te verdryven, de zelve Spanjaarden met *Don Johan d' Auſtrice*, ende andere haarluyder Hoofden ende Capiteinen alle middelen gezocht hebben, ende noch dagelyks zoeken, om die voorſz. Provinciën, zoo in 't geheel als in 't deel, te brengen onder haare ſubjectie, Tyranniſche Regeeringe, ende ſlavernye: Ende die zelve Provinciën zoo met Wapenen als practyke van den anderen te ſcheiden, diſmembreeren, en de Unie, by die voorſz: Pacificatie gemaakt, te niet te doen ende te ſubverteeren, tot uiterlyke ruïne ende verderffeniſſe der voorſz. Landen ende Provinciën, gelyk men metter daat bevindt dat zy-lieden in 't voorſz: voornemen volhardende, onlangs eenige Steden en quartieren met Brieven geſolliciteert, eenige van de Landen van Geldre met Wapenen aangegrepen ende overvallen hebben.

ZOO IST, dat die van den Furſtendomme van *Gelre* ende Graafſchappe *Zutphen*, die van de Graafſchappen ende Landen van *Hollandt*, *Zeelandt*, *Utrecht* en de *Vrieſſche Ommelanden*, tuſſchen de *Eems* ende *Lauwers*, geraatzaam gevonden hebben zich nader ende particulierlyker met den anderen te verbinden ende vereenigen, niet om hun van de voorſz: generale Unie by de Pacificatie tot Gent gemaakt te ſcheiden, maar om die zelve noch meer te ſterken, en hun zelven te verzien tegens alle inconvenienten, daar in zy zouden mogen vallen door eenige practyke, aanſlagen, of gewelt van haare Vyanden, om te weeten hoe ende in wat manieren die voorſz: Provinciën hun in zulken gevalle zullen hebben te dragen, en tegens 't gewelt van hunne Vyanden konnen beſchermen: Ende om vorder ſeparatie van de voorſz: Provinciën ende particuliere Leden van dien te ſchouwen, blyvende anders die voorſz: generale Unie ende Pacificatie van Gent in weerden: zyn dienvolgende by de Gedeputeerden van de voorſz. Provinciën volkomelyken by den haaren reſpective hier toe geauctoriſeert, gearreſteert, ende geſloten de Poincten ende Articulen hier na volgende, zonder in allen gevalle hun by dezen te willen ontrekken van ofte uit den H. Roomſchen Ryke.

I.

INden eerſten, dat die voorſz: Provinciën zich met den anderen verbinden, confedereeren ende vereenigen zullen, gelyk zy hun verbinden, confedereeren ende vereenigen midts-dezen, ten eeuwigen dage by den anderen te blyven, in alle forme ende manieren als oft zy-luiden maar een Provintie waren, zonder dat de zelve hun t' eeniger tyde van den anderen zullen ſcheiden, laten ſcheiden, ofte ſepareeren, by Teſtamente, Codicille, Donatie, Ceſſie, Wiſſelinge, Verkoopinge, Tractaten van Peys, van Huwelyk, noch om geen andere oorzaaken hoe dat het gebeuren zoude mogen, onvermindert nochtans een yegelyke Provincie, ende de particuliere Steden, Leden ende Ingezetenen van dien, haar-luider ſpeciale ende particuliere Privilegiën, Vryheden, Exemptiën, Rechten, Statuten, loffelyke ende wel-her-gebragte Coſtumen, Uſantiën, ende alle andere haar-luider Gerechtigheden, waar inne zy-luiden den anderen niet alleen geen prejudicie, hinder, ofte letzel zullen doen, maar den anderen daar inne met alle behoorlyke ende mogelyke middelen, ja met lyf ende goet (iſt noot) helpen handt houden, ſtyven ende ſterken, beſchutten ende ook beſchermen tegens allen ende een yegelyk, wie ende hoedanig die zoude mogen wezen, die hun daar inne eenig dadelyke in-breke zoude willen doen: Wel-verſtaande, dat de queſtie die eenige van de voorſchreven Provinciën, Leden ofte Steden van deze Unië wezende, met den anderen hebben, ofte namaals zoude mogen krygen, nopende haar-luider particuliere ende ſpeciale Privilegiën Vryheden, Exemptiën, Rechten, Statuten, loffelyke ende wel-hergebragte Coſtumen, Uſantiën, ende andere haar-lieder Gerechtigheden, dat dezelve by ordinaris Juſtitie, Arbiters, of minnelyke Accoort beſlecht zullen worden, zonder dat d' andere Landen ofte Provintiën, Steden ofte Leden van dien (zoo lange zich beide partyen 't Recht ſubmitteeren) hun des zullen hebben te bemoeijen, ten ware 't hun geliefde te intercedeeren tot Accoort.

II.

Item, dat die voorſchreven Provinciën, in conformiteit ende tot voltrekkinge van de voorſchreven Eenigheit ende Verbandt, gehouden zullen wezen malkanderen met lyf, goet ende bloedt by te ſtaan, tegens alle fortzen ende gewelden, die hun yemandt zoude mogen aandoen, uit ende onder 't dekſel van den naam van de Koningklyke Majeſteit, ofte van zynent wegen, gelyk ter cauſe van het Tractaat van den Peis tot Gendt gemaakt, of van dat zy de Wapenen tegen *Don Johan d' Auſtrie* aangenomen, den *Ertz-Hertoge Matthias* tot Gouverneur ontfangen hebben, met alle 't geene dat 'er aankleeft, van dependeert, ofte uit gevolgt is, ofte uit volgen zal mogen, al waart ook onder coleur alleene van de Catholyke Roomſche Religie, met Wapenen te willen reſtabliſſeeren, reſtaureeren, ofte invoeren, ofte ook van eenige nieuwigheden ofte alteratiën die binnen eenige vande voorſz. Provinciën, Steden, ofte Leden van dien ſedert den Jaare 1558. gebeurt zyn, ofte ook ter cauſe van dezer tegenwoordiger Unië en confederatie, ofte andere diergelyke oorzaken, ende dit zoo wel in gevalle men die voorſz. fortzen ende gewelden zouden willen gebruiken op een van de voorſz. Provinciën, Staten, Steden ofte Leden van dien alleen, als op allen in 't generaal.

III.

Dat die voorſz. Provinciën ook gehouden zullen wezen in gelyke maniere malkanderen te aſſiſteeren ende helpen defendeeren tegens alle Uitheemſche ende Inheemſche Heeren, Furſten ofte Prinſen, Landen, Provinciën, Steden ofte Leden van dien, die hun in 't generaal ofte particulier eenige fortzen, gewelden, ofte ongelyk zouden willen aandoen, ofte Oorloge maaken: Behoudelyk dat die aſſiſtentie by de Generaliteit van deze Unië gedecerneert zal worden met kenniſſe ende naar gelegentheit van de zake.

IV. Item,

IV.

Item, ende omme die voorſz: Provinciën, Steden ende Leden van dien beter tegens alle magt te mogen verzekeren, dat die Frontierſteden ende ook andere daar men des van noode vinden zal, 't zy van wat Provinciën die zyn, by advys ende ter ordonnantie van deze Geünieerde Provinciën, zullen vaſt gemaakt ende geſterkt worden, tot koſten van de Steden ende Provinciën daar inne die gelegen zyn, midts hebbende daar toe aſſiſtentie van de Generaliteit voor d'eene helft: Behoudelyk dat zoo verreby de voorſz: Provinciën raatzaam bevonden wort, eenige nieuwe Forten ofte Sterkten in eenige van de voorſz: Provinciën te maken, die in 't generaal gedragen zullen worden.

V.

Ende omme te verzien tot die koſten diemen van nooden hebben zal (in gevalle als boven) tot defenſie van de voorſz: Provinciën, is overkomen, dat in alle de voorſz: Geünieerde Provinciën eenpaarlyk ende op eenen voet, tot gemeene defenſie der zelver Provinciën, opgeſtelt, geheven, en openbaarlyk den meeſt daar voor biedenden, van drie Maanden tot drie Maanden, ofte eenigen anderen bequamen tyde, verpacht ofte gecollecteert zullen worden alomme binnen die voorſz: Geünieerde Provinciën, Steden ende Leden van dien, zekere Impoſten op alderhande Wynen, binnen- ende buiten-gebrouwen Bieren, op 't Gemaal van Koorn ende Graan, op 't Sout, Goude, Silvere, Zyde ende Wolle Lakenen, op de Hoornbeeſten, en de beſaeyde Landen, op de Beeſten die geſlacht worden, Peerden, Oſſen, die verkocht ofte vermangelt worden, op de Goederen ter Wage komende, ende alzulke andere als men namaals by gemeen advys ende conſent goetvinden zal, ende dat achtervolgende d'Ordonnantie diemen daar op concipiëeren ende maken zal, datmen ook hier toe emploijeeren zal d'inkomen van de Domeinen van de Koningklyke Majeſteit, de laſten daar op ſtaande afgetogen.

VI.

Welke middelen by gemeen advyſe verhoogt ende verleegt zullen worden, naar dat de noot ende gelegentheit van der zake vereiſſchen zal, ende alleenlyk verſtrekt tot de gemeene defenſie, ende tot het geene de Generaliteit gehouden zal wezen te dragen, zonder dat de zelve middelen tot eenige andere zaken zullen mogen worden gekeert.

VII.

Dat de voorſz: Frontierſteden, ende ook andere, als 't de noot vereiſſchen zal, t'allen tyden gehouden zullen wezen te ontfangen alzulke Guarniſoenen, als die zelve Geünieerde Provinciën goet vinden, ende hen-luyden by advys van den Gouverneur der Provincie daar 't Guarniſoen geleit zal worden, ordonneeren zullen, zonder dat zy des zullen mogen weigeren: Welverſtaande, dat de voorſz. Guarniſoenen by de voorſz: Geünieerde Provinciën betaalt zullen worden van haarluider ſoldye, ende dat die Capiteynen ende Soldaten, boven den generalen Eedt, particulierlyk die Stadt ofte Stede ende Provincie daar inne zy geleidt zullen worden, Eedt doen zullen, ende dat het zelve te dien einde in haar-lieder Artykelbrief geſtelt zal worden, datmen ook alzulke ordre ſtellen ende diſcipline onder den Soldaten houden zal, dat de Borgers ende Inwoonders van de Steden ende platten Landen, zoo wel Geeſtelyk als Wereltlyk, daar by boven die redenen niet bezwaart worden, noch eenige overlaſt lyden zullen, ende zullen de voorſz: Guarniſoenen van geenen Excys ofte Impoſt meerder exempt wezen, als de Borgers ende Inwoonders van de plaatze daar zy geleit zullen worden, midts dat ook den zelven Borgers ende Inwoonders by de Generaliteit logys-gelt verſtrekt zal worden, gelyk tot noch toe in Hollandt gebruikt is.

VIII.

Ende ten einde men t'allen tyden zal mogen geaſſiſteert wezen van de Inwoonders van den Lande, zullen d'Ingeſetenen van elke van deze Geünieerde Provinciën, Steden ende platten Landen, binnen den tydt van een Maandt na date van dezen, ten langſten gemonſtert ende opgeſchreven worden, te weten, die geenen die zyn tuſſchen de 18 ende 60 jaaren, om de hoofden ende 't getal van die geweten zynde, daar na ter eerſter t'zamenkomſte van deze Bondtgenooten vorder geordonneert te worden, als tot de meeſte beſcherminge ende verzeekertheit van deeze Geünieerde Landen bevonden zal worden te dienen.

IX.

Item, zal men geen Accoort van Beſtant ofte Pays maaken, noch Oorloge aanveerden, noch eenige Impoſten of Contributie inſtellen, de Generaliteit van deezen verbande aangaande, dan met gemeen advys ende conſent van de voorſz: Provinciën; maar in andere zaken 't beleit van dezer Confederatie, ende 't geene daar van dependeert ende uit volgen zal aangaande, zal men zich reguleeren naar het geene geädviſeert en geſloten zal worden by meeſte ſtemmen van de Provinciën in dezen Verbonde begrepen, die gecolligeert zullen worden zulks als men tot noch toe in de Generaliteit van de Staten heeft gebruikt, ende dit by proviſie tot dat anders zal worden geordonneert by gemeen advys van de Bondtgenoten; behoudelyk dat of 't gebeurden dat de Provinciën in zaken van Beſtant, Pays, Oorloge, ofte Contributie met den anderen niet accordeeren konden, zal het geſchil gerefereert ende geſubmitteert worden by proviſie aan de Heeren Stadthouders van de voorſz: Geünieerde Provintiën nu ter tydt wezende, die 't voorſz: geſchil tuſſchen partyen zullen vergelyken, ofte daar van uitſpreeken, zulks als zyluiden bevinden zullen in der billykheit te behooren. Wel verſtaande, indien de zelve Heeren Stadthouders daar inne niet en zouden konnen verdraagen, zullen tot henluiden nemen ende verkiezen alzulke onpartydige Aſſeſſeurs ofte Adjuncten, als henluiden goedtdunken zal, ende zullen partyen gehouden wezen na te komen het geene by de voorſz: Heeren Stadthouders, in manieren als boven, uitgeſproken zal wezen.

X.

Dat geen van deze voorſz: Provintiën, Steden ofte Landen van dien, eenige Confederatien ofte Verbonden met eenige Nabuur-Heeren ofte Landen zullen mogen maaken, zonder conſent van de Geünieerde Provintiën en de Bondtgenooten.

XI.

Des is overkomen, dat zoo verre eenige Nabuur-Furſten, Heeren, Landen ofte Steden, zich met deze voorſz: Provintiën begeerden te Uniëren, ende hun in deze Confederatie te begeeven, dat zy daar toe by gemeen advys ende conſent van deze Provintiën ontfangen zullen mogen worden.

XII.

Dat die voorſz: Provintiën gehouden zullen zyn, zich met den anderen te conformeren in 't ſtuk van de Munte, te weten, in den cours van Gelde, naar uitwyzinge van alzulke Ordonnantie als men daar op met den aldereerſten maaken zal, dewelke d'een zonder d'ander niet zal mogen veranderen.

XIII.

Ende zoo veel 't point van de Religie aangaat, zullen zich die van Hollandt ende Zeelandt draagen na haar lieder goetdunken, ende d'andere Provintiën van deezer *Unie*, zullen hun moge reguleren naar inhout van de Religionsvrede by den *Ertz-Hertoge Matthias*, Gouverneur ende Kapitein Generaal van deze Landen, met die van zynen Rade, by advys van de Generale Staten alreede geconcipieert, ofte daar inne generalyk ofte particulierlyk ordre ſtellen, als zy tot ruſt ende welvaart van de Provintiën, Steden, ende particuliere Leden van dien, ende conſervatie van een yegelyk Geeſtelyk ende Wereldtlyk zyn goedt, ende gerechtigheit, dienlyk vinden zullen, zonder dat haar hier inne by eenige andere Provintiën eenig hinder ofte belet gedaan zal mogen worden; mits dat een yeder particulier in zyn Religie vry zal mogen blyven, en datmen niemant ter cauſe van de Religie zal mogen achterhalen ofte onderzoeken, volgende die voorſz: Pacificatie tot Gent gemaakt.

XIV.

Item, zal men alle Conventualen, ende die van de Geeſtelykheit, volgens de Pacificatie, laten volgen hunne goederen, die zy in eenige van deze Geünieerde Provintiën reciproquelyk hebben leggende, midts dat, indien eenige Geeſtelyke perſoonen uit de Provintiën die gedurende d'Oorloge tuſſchen deſe Landen van Hollandt ende Zeelandt, tegens de Spangjaarden, ſtonden onder 't gebiedt van de zelve Spangjaarden, zich begeven hadden uit hunne Klooſteren ofte Collegiën, onder 't gebiedt van die van Hollandt ofte Zeelandt, dat men die by hunne Conventen, ofte Collegiën zal doen verſien van behoorlyke Alimentatie ende onderhout hun leven geduurende, als ook gedaan zal worden die geenen, die uit Hollandt ende Zeelandt in eenige van de andere Provintien van deze Unie vertoogen en zich onthouden,

XV.

Dat mede de geenen, die in eenige Klooſteren ofte Geeſtelyke Collegien van deze Geünieerde Landen zyn, ofte geweeſt hebben, ende die zelve uit zaake van de Religie ofte andere redelyke oorzaaken begeeren te verlaaten, ofte verlaten hebben, uit den Inkomſt van haare Conventen ofte Collegien haar leven lang geduurende behoorlyke Alimentatie zal worden verſtrekt naar gelegentheit van de goederen: Wel verſtaande, dat die naar date van deezen hun in eenige Klooſteren zullen begeeven, ende de zelve wederom verlaten, geen Alimentatie verſtrekt zal worden,

den, maar zullen tot haaren behoeve naar hen mogen nemen 't geene zy daar inne gebragt hebben. Dat ook die geene, die jegenwoordelyk in de Konventen ofte Collegien zyn, ofte komen zullen, vryheit ende liberteit van Religie, ende ook van kleederen ende habyt hebben zullen. Behoudelyk dat zyluiden den Overſten van de Conventen in alle andere zaaken onderdanig zullen zyn.

XVI.

Ende of 't gebeurde (dat Godt verhoeden moet) dat tuſſchen de voorſchreven Provintien eenig onverſtant, twiſt ofte tweedragt geviele, daar inne zyluiden den anderen niet en konden verſtaan, dat het zelve (zoo verre het eenige van de Provintien in 't particulier aangaat) ter neder geleit ende beſlecht zal worden by de andere Provintien, of den geenen die zy daar toe deputeeren zullen. Ende zoo verre die zake alle de Provintien in 't generaal aangaat, by de Heeren Stadthouders van de Provintien in manieren als boven in 't 9 Artikel verhaalt, dewelke gehouden zullen zyn partyen recht te doen, ofte te vergelyken binnen een maant (ofte korter, zoo verre de noot van der zaake zulks vereiſcht) naar interpellatie ofte verzoek by d'een ofte d'ander partye daar toe gedaan; ende wat by de voorſz. andere Provintien ofte haarluiden Gedeputeerden, ofte de voorſz. Heeren Stadthouders alzoo uitgeſproken wordt, zal nagelaten, ende achtervolgt worden, zonder dat daar van wyder beroep, ofte andere proviſie van rechten, 't zy van appél, relief, reviſie, nulliteit, ofte eenige andere querelen, hoedanig die zouden mogen wezen, verzocht ofte gebruikt zullen mogen worden.

XVII.

Dat de voorſz. Provintien, Steden ende Leden van dien, hun wachten zullen van Uitheemſche Furſten, Heeren, Landen ofte Steden eenige occaſie te geven van Oorlogen; en overzulks, om alle zulke occaſien te vermyden, zullen die voorſz. Provintien, Steden ende Leden van dien gehouden wezen, zoo wel den Uitheemſchen als Ingezetenen van de voorſz. Provintien, t' adminiſtreeren goet Recht ende Juſtitie: Ende zoo verre yemant van hen daar van in gebreken blyft, zullen de andere Bondtgenooten die hanthaven by alle behoorlyke wegen ende middelen dat zulks gedaan zal worden, ende dat alle abuiſen, daar door zulks belet, en de Juſtitie door verachtert zoude mogen worden, gecorrigeert ende gereformeert zullen worden, als naar rechten ende vermogens een yeder zyne Privilegien, loffelyke ende wel hergebragte Coſtumen.

XVIII.

Item, zal d'eene van de Geünieerde Provintien, Steden, ofte Leden van dien, tot laſte ende prejudicie van d'andere, ende zonder gemeen conſent geen Impoſten, Convoygelden, noch andere diergelyke laſten mogen opſtellen, noch eenige van deze Bondtgenooten hooger mogen bezwaren, dan hun eigen Ingeſetenen.

XIX.

Item, omme tegens alle opkomende zaaken ende zwarigheden te verzien, zullen de Bondtgenooten gehouden wezen, op het beſchryven van de geenen die daar toe geauctoriſeert zullen zyn, binnen Utrecht te compareeren, tot zulken dage als aangeſchreven zal wezen, omme op de voorſz: zaaken en zwarigheden die men in de brieven van beſchryvinge zal exprimeeren, zoo verre des mogelyk is, en de zaake niet ſecreet dient gehouden te wezen, by gemeen advys ende conſent, ofte by de meeſte ſtemmen in manieren voorſz. gedelibereert ende gereſolveert te worden, al waar 't ook dat eenige niet compareerden, in welken gevalle d'andere die verſchynen zullen, evenwel zullen mogen procedeeren tot ſluitinge van 't geene zy bevinden zullen tot het gemeene beſte van deze Geünieerde Landen ende Provintien te dienen; ende zal 't geene alzoo beſloten is, onderhouden worden ook by de geenen, die niet gecompareert zullen wezen, ten ware die zaaken zeer wigtig waren, ende eenig vertrek mogten lyden, in welken gevalle men de geenen, die niet gecompareert zullen zyn, andermaal beſchryven zal omme te compareeren op zekeren anderen dage, op 't verbeuren van haarlieder ſtemme voor die reize; ende wat alsdan by de geenen die preſent zyn gefloten word, zal bondig zyn ende van weerden gehouden worden, niet tegenſtaande d'abſentie van eenige van d'andere Provintien; behoudelyk dat die 't niet gelegen en zal zyn te compareeren, haarlieder opinie ſchriftelyk over zullen mogen zenden, omme daar op in 't collecteeren van de ſtemmen zulken reguard genomen te worden als 't behoort.

XX.

Item, ten einde voorſz. zullen alle ende een yeder van de voorſchreven Bontgenoten gehouden zyn alle zaaken die hen opkoomen ende voorvallen zullen, ende daar aan zy zich zullen laten dunken 't gemeen wel- of qualykvaren van deze Geünieerde Landen ende Bontgenooten gelegen te zyn, den geenen, die tot de beſchryvinge geauthoriſeert zullen zyn, over te ſchryven, omme by de zelven daar op d'andere Provintiën beſchreven te worden, in manieren voorſz.

XXI.

Ende zoo verre eenige donkerheit ofte twyffelachtigheit in dezen bevonden worde, daar uit eenige queſtien ofte diſputen mochten opryzen, zal d' interpretatie van dien ſtaan in 't zeggen der Bontgenoten, die daar op by gemeen advys ende conſent ordonneeren zullen, zulks zy bevinden zullen te behooren. Ende zoo verre zyluiden daar inne niet konnen accordeeren, zullenze haar recours neemen tot de Heeren Stadthouders van de Provintien, in de forme boven verhaalt.

XXII.

Insgelyks, zoo verre bevonden word van noode te zyn d'Artikulen van deze Unie, Confederatie ofte Verbondt in eenige Poincten ofte Articulen te vermeerderen, of te veranderen, zal 't zelve ook gedaan worden by gemeen advys ende conſent van de voorſz. Bondtgenoten, ende anders niet.

XXIII.

Alle welke Poincten ende Articulen, ende een yder van die in 't byzonder, de voorſz. Geünieerde Provintien belooft hebben, ende beloven mitsdezen na te gaan ende te achtervolgen, doen nagaan ende achtervolgen, zonder daar tegen te doen, doen doen, noch gedogen gedaan te worden, directelyk ofte indirectelyk in eenige wyze ofte manieren: Ende zoo verre yetwes by yemandt ter contrarie gedaan ofte geattenteert zal worden, 't zelve verklaren zyluiden van nu af aan alsdan nul, en van onweerden, daar onder zy verbinden haarlieder ende alle d' Ingezetenen van haarluider reſpective Provintien, Steden ende Leden van dien, perſoonen ende goederen, omme de zelve, in gevalle van contraventie, voor 't onderhoud van deze, met het geene daar van dependeert, gearreſteert, gehouden, en bekommert te mogen worden t'allen plaatzen, ende by allen Heeren Rechteren ende Gerechten daar men die zal konnen ofte mogen bekomen: Ende vertyen te dien einde van alle exceptien, gratien, Privilegien, revelamenten, ende generalyk van alle anderen Beneficien van Rechten, die hunluiden eenigzins ter contrarie van dezen zouden mogen dienen, ende byzonder den rechten zeggende, generatie, renunciatie geen plaats te hebben, daar en zy eerſt ſpeciaal voorgegaan.

XXIIII.

Ende tot meerder vaſtigheit, zullen de Heeren Stadthouders van de voorſz. Provintien, die nu zyn, ofte namaals komen zullen, mitsgaders alle de Magiſtraten ende Hooft-Officiers van ygelyk Provintie, Stadt, ofte Leden van dien, deze Unie, Confederatie, ende een yeder Artykel van dien in 't byzonder, by Eede moeten beloven na te zullen gaan ende onderhouden, doen nagaan ende onderhouden.

XXV.

Insgelyks zullen dezelve by Eede moeten belooven te onderhouden alle Schutteryen, Broederſchappen, ende Collegien, die in eenige Steden ofte Vlekken van deeze UNIE zyn.

XXVI.

Ende zullen hier van gemaakt worden Brieven in behoorlyke forme die by de Heeren Stadthouders en de voornaamſte Leden, Steden van de Provincien, daar toe ſpecialyk by de andere gerequireert en verſocht zynde, beſegelt ende by haar-luider reſpective Secretariſen ondertekent zullen worden.

Deze voorſz: Poincten ende Artykelen zyn by de gedeputeerden van den Landtſchappe van Gelre en Graafſchappe Zutphen onderſchreven, en namelyk by myn Heere den *Graaf Johan van Naſſauw*, Stadthouder van de zelve Landen, voor hem zelven, ende met d'andere gecommitteerden uyt den Naam van de gemeene Ridderſchap van het voorſz. Furſtendom van Gelre, en 't Graafſchap Zutphen, mitsgaders by de Gedeputeerden van Hollandt, Zeelandt, Utrecht, ende Ommelanden voorſz. binnen Utrecht vergadert, ende geauthoriſeert als boven, uiterlyk gearreſteert ende gefloten: Des hebben de voorſz. Gedeputeerden van den Lande van Gelre en 't Graafſchap Zutphen, omme vorder verklaringe van Banderheeren, groote en kleine Steden van den voorſz. Furſtendomme ende Graafſchappe te doen, dag genomen tot den 9 February toekomende, ende dat binnen der Stadt *Utrecht* aan de Gecommitteerden van de Staten aldaar.

Al-

Aldus gedaan t' Utrecht op den 23 January 1579. onder de handen van mynen Genadigen Heere den Stadthouder voorsz. en de voorsz. Gedeputeerden tot meerder zekerheit hier onder gestelt, en was ondertekent *Johan Graaf van Nassou, Catzenellebooge*, enz. Van wegen de Ridderschap des Furstendoms Gelre, en 't Graafschap Zutphen, *Alexander van Tellich, Gelis Piek, Joachim van Liere, Alexander Bentink:* Wegens die van Hollandt, *G. Poelgeest, P. Buys, Reinier Cant.* Wegens de Staten van Zeelandt, *Willem Roellius, Nikolaas Blanks, Pieter de Ryke, Caspar van Vosbergen:* Wegens de Staten van Utrecht, *Ausonius van Galama*, de Mandato Capituli sui Schore; *Jakobus Verhaar*, Vicedecanus Sancti Petri, de Mandato Capitulo; *Adriaan van Zuylen, Lambertus van der Brug*, Capitulo jubente: *F. de Uiteneng, Reinhart van Azwyne, B. van den Waal, Nikolaas van Zuylen, A. D. Leiden, Lubbert van Kleef:* wegens de Staten der Ommelanden, *Egbert Clandt, E. Jarges.*

Gecollationeert tegens de Originele getekende UNIE, *is deze Copye bevonden daar mede t' akkordeeren,*

By My LAMZWEERDE.

Verklaringe van 't 13 Artykel.

ALZOO eenige schynen zwarigheit te maaken op het 13 Artykel van de UNIE, den 23 dezer Maandt gesloten, tusschen de Gedeputeerden van de Landen van Geldre en Zutphen, Hollandt, Zeelandt, Utrecht en de Ommelanden, tusschen de Eems en de Lauwers, als of haare meininge en intentie was geweest om niemant in de zelve UNIE te ontfangen dan de geenen, die de Religions-vrede by den Aartshertog van Oostenryk, en den Raade van de Staten, neffens hem by advys van de generale Staten geconcipiëert is, of ten minsten die beide de Religiën, te weeten, de Roomsch-Catholyke en de Gereformeerde zouden toelaten. *Zoo is 't*, dat de voorsz. Gedeputeerden die over de voorsz. UNIE gestaan en dezelve gesloten hebben, om alle misverstant en wantrouwen weg te neemen, by deezen wel hebben willen verklaren hunlieder meininge en intentie niet geweest te zyn, noch alsnoch te wezen, eenige Steden of Provintiën, die zich aan de voorsz. Roomsch-Catholyke Religie alleen zullen willen houden, en daar 't getal van de Inwoonderen zelve van de Gereformeerde Religie zoo groot niet is, dat zy vermogens de voorsz. Religions-vrede de exercitie van de Gereformeerde Religie zoude mogen genieten, van de voorsz. UNIE en verbinteniſſe uit te willen sluiten: Nemaar, dat zy des niet tegenstaande bereit zullen wezen zulke Steden en Provintiën, die zich alleen aan de voorsz. Roomsche Religie zullen willen houden, in deze UNIE te ontfangen, by zoo verre zy zich anders in de andere Poincten en Articulen van de voorsz. UNIE zouden willen verbinden, en als goede Patriotten draagen; alzoo de meininge niet is dat d'eene Provintie of Stadt zich het feit van d'andere in poinct van de Religie zal onderwinden, en dit om te meerder vrede en Eendragt tusschen de Provintiën te houden, en de principaalste occasie van twist en tweedragt te vermyden, en weg te neemen.

Aldus gedaan t' Utrecht den eersten February, 1597.

Amplatie van 't 15 Artykel.

ALzoo hier vooren in 't 15 Artykel voorzien is tot alimentatie ende onderhoudt van de Geestelyke persoonen die geweest zyn in eenige Conventen of Collegiën, ende hun daar uit ter zake van de Religie of andere redelyke oorzaaken begeven hebben, of namaals begeeven zullen; en dat zeer te duchten is, dat ter oorzaake van dien eenige proceſſen zoude mogen ryzen, gelyk zy verstaan dat alreede gerezen zyn, uit oorzaake dat zulke Persoonen zullen willen pretendeeren gerechtigt te zyn in de succeſſie van de goederen van hunne Ouderen, Broederen, Zusteren, en andere Vrienden of Magen met der doodt achter gelaten, of noch achter te laaten, en ook de geene die zylieden in hun leven by tytel van gifte, transporte, of eenige andere zoude mogen overdraagen, gealiëneert, ofte ook na hunne doodt verzekert hebben: Zoo is 't, dat de voorsz. Bondtgenooten, om de zelve proceſſen en de zwarigheden die daar uit zouden mogen ontstaan, te verhoeden, goedt gevonden hebben alle de proceſſen die ter zake voorsz. alreede geïnstituëert zyn, en noch namaals geïnstituëert zoude mogen worden, te suspendeeren in staat en surseantie te houden, ter tydt toe anders by de voorsz. Bondtgenooten en anderen, die zich in deze eenigheit en verbandt zullen mogen begeeven, generalyk daar op (ook by d'autoriteit van d'Overheit is 't noodt) geordonneert en verklaringe gedaan zal zyn.

Aldus gedaan by de voorsz. Gedeputeerden op den 1 February, 1579.

Ende was getekent

LAMZWEERDE.

OP huiden den 4 February 1579. zyn in de Vergaderinge van de voorsz. Gedeputeerden binnen Utrecht verscheenen, gecompareert de Gedeputeerden van Gendt onderschreeven, en hebben verklaart dat zyluiden gevisiteert hebben de poincten en Artikulen van de voorschreven UNIE, en 't geene in kragt van dien vorder gebesoigneert is geweest, 't zelve goedtvonden, en hebben dezelve zulks in kragt van hunluider Brieven van credentie, speciale procuratie en instructie, gedateert den 27 January, 1597. geadvoyeert, geapprobeert, en geratificeert, belovende, als d'andere Bondtgenooten, dezelve en yeder point van dien byzonder t' onderhouden, na te gaan en te achtervolgen: des t' oirconden hebben die voorsz. Gedeputeerden hunlieder handen hier onder gestelt, ten Dage, Maandt en Jaare als boven; en was ondertekent wegens die van Gendt, *Adolf de Grutere, Liewin Tayart, Christoffel de le Becque, Lucas Mayart.*

OP huiden den 5 Marty 1579. zyn in de Vergadering van de voorsz. Gedeputeerden binnen Utrecht vergadert, gecompareert, de Gedeputeerden van de gemeine Ridderschap des Nymeegschen Quartiers, mitsgaders van de Stadt Nymeegen, en hebben verklaart dat zyluiden gevisiteert hebben de Poincten en Articulen van de voorsz. UNIE, en 't geene in kragt van dien verder is gebesoigneert geweest, 't zelve goedtgevonden; en hebben dezelve zulks in kragt van hunlieder Instructie met des voorsz. Stadts Nymeegens secreet Zegel bezegelt, in dato den 12 February 1579. geadvoyeert, geapprobeert, en geratificeert: Advoyeeren, enz. mitsdezen: belovende, als d'andere Bondtgenooten, dezelve en yder Poinct van dien byzonder t' onderhouden, na te gaan en achtervolgen: Des t' ooirconde hebben de voorsz. Gedeputeerden des gemeinen Ridderschaps des Stadts- en Nymeegschen Quartiers hunlieder handen hier onder gestelt, ten Dage, Maandt, en Jaare als boven, en was ondertekent *Gillis Piek, Jan Kelfken, Arendt van Zeller, Dirk Flemming, Lambert Jansz. Johan van den Have.*

OP huiden den 9 Marty 1579. is gecompareert in de Vergaderinge van de voorsz. Gedeputeerden binnen Utrecht vergadert de Gedeputeerde van de gemeine Ridderschap, hooft en kleine Steden des Arnhemschen quartiers, en heeft verklaart, dat hy gevisiteert heeft de Poincten en Articulen van de voorsz. *Unie*, en 't geene in kragte van die vorder is gebesoigneert geweest, 't zelve goedtgevonden, en heeft dezelve zulks in kragt van zyne brieven van credentie, in dato den 18. en van zekere Instructie in dato den 16 February 1579. beide met des Stadts van Arnhems secreet Zegel bezegelt, na lange en rype deliberatie, geadvoyeert, geapprobeert, en geratificeert: advoyeert, enz. mitsdezen, belovende in qualité als vooren, gelyk d'andere Bondtgenoten, dezelve en yder Poinct van die in 't byzonder t' onderhouden, na te gaan en te achtervolgen: Des t' ooirconde heeft de voorschreven Gedeputeerde des gemeinen Ridderschaps hooft, en kleine Steden des Arnhemschen quartiers zyn handt hier onder gestelt, ten Dage, Maandt, en Jaare als boven, en was ondertekent

Alexander Bentinck.

OP huiden den 23 Marty 1579. zyn gecompareert in de Vergaderinge van de voorschreeven Gedeputeerden van de Geünieerde Provintiën binnen Utrecht vergadert, de Gedeputeerden van de Steden Leeuwarden, Sneek, Franeker, en van zekere Grietmans en Grietenyen, met eenige particuliere Edelen van de Landen van Frieslandt, in hunlieder procuratie benoemt: En hebben verklaart, dat zy gevisiteert hebbende de poincten en Artikulen van de voorschreven Unie, en 't geene in kragt van dien is vorder gebesoigneert geweest, 't zelve goetgevonden: En hebben dezelve zulks in krachte van de voorschreven hunlieder procuratie in dato den 12 Marty 1579. geadvoyeert, geapprobeert, en geratificeert: advoyeeren, approbeeren, en ratificeeren mitsdezen, belovende, als d'andere Bondtgenooten, dezelve, en yder poinct van die byzonder te onderhouden, na te gaan en te achtervolgen. Des te ooirconde hebben de voorschreven Gedeputeerden van de voorschreven Steden Leeuwarden, Sneek, Franeker, en van zekere Grietmans en Grietenyen, met eenige particuliere Edelen van de Landen van Frieslandt, hunlieder handen hier onder gestelt ten Dage, Jaar, en Maandt als boven.

Ende was ondertekent

B. IDZAERDA, JELLE SIBESZ.

OP huiden den 11 April 1579. zyn gecompareert in de Vergaderinge van de voorsz. Gedeputeerden van de Geünieerde Provintiën binnen Utrecht vergadert, de Gedeputeerden van de Stadt Venlo, namelyk: *Geraerd van Lohn*, *Herman de Laat Corneliſſen* Schepenen, *Jakob Goris* Raadt, en *Johan de Groot*, als Gedeputeerden van de Gemeen-

meente aldaar, en hebben verklaart, dat zy gevisiteert hebbende de poincten en Articulen van de voorschreeven Unie, en 't geene in kracht van dien is vorder gebesoigneert geweest, 't zelve goedt gevonden; en hebben dezelve zulks in kracht van hunlieder Instructie in dato den 3 Aprilis 1579. geadvoyeert, geapprobeert, en geratificeert: advoyeeren, approbeeren, en ratificeeren mitsdezen, belovende, als d'andere Bondtgenooten, dezelve een yder poinct van die byzonder t'onderhouden, na te gaan en t'achtervolgen: des t'ooircondt hebben de voorschreven Gedeputeerden van de voorschreven stede van Venlo hunlieder handen hier onder gestelt ten Dage, Jaare, en Maandt, als boven: En was ondertekent *Geraerd van Lohn*, *Herman de Laet Cornelissen*, *Jakob Goris*, *Johan de Groot*.

Alzoo zyn Excellentie, tot conservatie en handthoudinge der gemeene Welvaart, Rechten, en Vryheden der Nederlanden, altyds oorbaarlyk en nodig bevonden heeft alle goede vriendschap, eenigheit, en Eendragt onder de Provintiën, der zelver Landen, Steden, en byzondere Leden van dien onderhouden te worden, waar door niet alleenlyk de gemeene Vyandt met meerder gewelt, gemeene magt, en onderlinge bystant, wederstaan en afgeweert word; maar hem ook de middelen benomen zouden worden, van tusschen dezelve Provintiën, Steden, of Leden van dien, eenige onverstant ofte tweedragt te zaaijen of te maaken, ter oorzaake zoo van het onderscheit der Religie, als anders: *Zoo is 't* dat zyn *Excellentie*, gezien hebbende zekere Unie en Verbondt t'Utrecht in Januario laatstleden gemaakt en besloten, tusschen den welgeboren Heere *Graaf Johan van Nassouw*, Stadthouder van 't Furstendom Gelre en het Graafschap Zutphen, als ook van Hollandt, Zeelandt, Utrecht, en de Friesche Ommelanden, tusschen de Eems en de Lauwers, dezelve Unie en Verbondt voor goedt heeft bevonden en toegestaan: doch op dat dezelve dies te beter, en met bequamer oorzaake en gelegentheit, mogten de Generaliteit der Provintiën van herwaarts over voorgestelt worden, om tot eenen algemeenen Vrede, Unie, en Eendragtigheit over de ganssche Landen met gemeene bewilliginge aangenomen en besloten te worden, heeft tot noch toe uitgestelt en opgehouden van dezelve Unie t'onderschryven; en alzoo nu zyne *Hoogheit* met een groot deel der voorsz. Provintiën, van herwaarts over verklaart hebben, dat zy voor goet inzien en bevinden raadtzaam te wezen, dat een alzoodanige Unie zoude geraamt, besloten en aangenomen worden, tot beter belendinge der zaaken onzes gemeenen Vaderlandts; Zoo heeft zyn *Excellentie* nu ook wel willen verklaren, als dat Hy mitsdezen verklaart de voorsz. Unie, zoo als ze t'Utrecht tusschen de voorschreven Provintiën gemaakt en besloten is geweest, voor goet aan te neemen en te houden, alzoo hy ze aanneemt en voor goet houdt, als voor zeker achtende dat in dezelve d'Overheit en d'Authoriteit der Hoogheit van den Aartshertog niet vermindert word. En alzoo binnen korte dagen de voorsz. Geünieerden zullen vergaderen, om vorder over alle particuliere Poincten en Artykelen der zelver Unië te beramen en te besluiten, 't geene tot meerder en vaster Eendragt der zelve zal mogen dienen: *Zoo is 't* dat zyn *Excellentie* ook hier mede verklaart, de zelve Artikelen en Poincten aan te neemen en te achtervolgen, alzoo zy van de voorsz. Provintiën van Gelderlandt, Hollandt, Zeelandt, Utrecht, en andere die zich daar in mede zullen begeeven, zullen geraamt, gesloten, en voor goet aangenomen worden. Des t'ooirkonde heeft zyn *Excellentie* deeze met zynen Naam onderteekent, en zyn secreet Zegel daar beneffens laten drukken in plakkaat binnen der Stede van Antwerpen, op den 3 May 1579.

Onderteekent

GUILIELM DE NASSOU,

Noch leger stont, by bevel van zyn Excellentie, Onderteekent

N. BRUNINCX.

OP huiden den 1 Juny 1579. vergadert zynde de Volmagtigen van de Steden in 't Klooster van de Jakobynen op den Landtsdag binnen Leeuwarden, na dat zyluiden de propositie van de Gezanten der nader *Unie* van Utrecht aangehoort hadden, en eenige uit hunlieder Gevolmagtigden van de voorsz. Steden, ten verzoeke van de voorsz. Gezanten gedeputeert hebben gehadt, om uit aller naam nader met de voorsz. Gezanten te communiceeren, en die Poincten en Articulen van de nader *Unië* voorsz. te visiteeren, 't welke gedaan zynde, en gehoort hebbende het rapport van hun Mede-gevolmagtigden, verklaren alle de Volmachtigen van de Steden, die deze ondertekent hebben uit krachte van hunlieder procuratiën, die zyluiden geadvoyeert, geapprobeert, en geratificeert hebben, alle de voorsz. Poincten en Articulen van de *Unië* voorsz. advoyeeren, enz. mitsdezen beloovende, als d'andere Bondtgenooten, dezelve en een yder poinct van die zoo wel van 't geene dat hier inne te vooren gedaan is, en noch uit krachte van de zelvige gedaan zal worden, byzonder t'onderhouden, na te gaan en te achtervolgen: Des t'ooirconde hebben de voorsz. Gevolmagtigden van de Steden hunlieder handen hier onder gestelt, ten Dage, Maant, en Jaare als boven: En was onderteekent met de naamen hier na volgende, by diversche handen geschreven: *Julius van Bottuya* Volmagt van Franeker, *J. Verryen Henricsz.* Volmagt van Franeker, *Henrik Jarichsz.* als mede Volmagt van Leeuwarden, *Jan Jansz.* als gesubstitueert van Adye Lammerts, die procuratie hadde en van huis gereist was, *Klaas Hottysz.* van wegen den Raadt der Stadt Sneek, *Pieter Lievensz.* van wegen der Gemeente der Stadt Sneek, *Jakob Syvertsz.* als Volmagt van Bolswert, *Frans Jakob Frerekesz.* van wegen die van Bolswert, *Baune Pieterszoon* als Volmagt van de Borgermeesters der Stede Ylst, *Jelize van Galama*, als mede volmagtig van Ylst, *Reinier Olfetsz.* van Staveren; *Willem Sippasz.* Volmagt van Sloten; *Johannes Botteg*, Borgermeester van Workum, als volmagt; *Donne Abbesz.* Volmagt van Workum.

Alzoo wy Georg van Lalaing, Grave tot Rennenberg, Vry en Branderheere tot Ville, Heere tot Vilieroe, Imbrechies, Stadthouder en Kapitein Generaal over Frieslandt, Overyssel, Groningen, Ommelanden, Drenthe, en *Lingen*, *Hooft van zyne Majesteits Finantiën*, tot conservatie en handthoudinge der gemeene Welvaart, Rechten en Vryheden der Nederlanden, oorbaarlyk en hoognodig bevonden hebben alle goede vriendtschap, eenigheit en Eendragt onder de Provintien der zelve Landen, en onder onzen Gouvernemente staande, ook onder de Steden en byzondere Leden van dien, onderhouden te worden, waar door niet alleen de gemeene Vyandt met meerder geweldt, gemeene magt en onderlinge bystandt, wederstaan en afgekeert: maar hem ook die middelen benomen zoude worden, van tusschen de zelve Provintiën, Steden, of Leden van dien, eenig onverstant of tweedragt te zaaijen, of te maaken, ter oorzaake van onderscheidt der Religie, als anders, in wat manieren 't zelve zoude mogen geschieden. *Zoo is 't* dat wy, gezien hebbende zekere *Unië* en Verbondt in den voorleden Somer tot Arnhem in onze presentie, en met ons advys geconcipieert, en in Januario laatstleden tot Utrecht gemaakt, en gesloten, tusschen de Welgebooren Heere, Grave *Johan van Nassouw*, Stadthouder van het Furstendom Gelre, en 't Graafschap Zutphen, ook die van Hollandt, Zeelandt, Utrecht, Friesche Ommelanden en anderen, mitsgaders zekere acte van approbatie en aanneeminge der voorsz. *Unie* by myn Heere den *Prince van Oranjen*, *Luitenant Generaal van den Aartshertog Matthias*, *Gouverneur Generaal van de voorsz. Nederlanden*, in dato den 3 May 1579. dezelve Unie geratificeert, geapprobeert, geadvoyeert, en aangenomen hebben, ratificeeren, approbeeren, advoyeeren, en neemen aan mitsdezen, voorzeeker achtende en houdende, dat in dezelve de Overheit en authoriteit der *Hoogheit* van den *Aartshertoge* niet verkort, noch vermindert word: Belovende, als d'andere Bondtgenooten, dezelve en yder poinct van die t'onderhouden na te gaan en t'achtervolgen: Des t'ooirconde zoo hebben wy deze met onze handt onderteekent, en ons secreet Zegel in forme van Plakkaat hier beneffens doen drukken.

Actum t'Winse in de Ommelanden den 11 *Juny* 1579.

Onder stont geschreven

GEORG van LALAING.

OP huiden den 10 July 1579. zyn in de Vergaderinge van de voorsz. Gedeputeerden binnen Utrecht vergadert, gecompareert de Gedeputeerden van de Stadt Ypren, namelyk, de Heer *Johan van Langvedul*, Wethouder, en *M. Peter Baalde*, Pensionaris der voorsz. Stede van Ypren, die verklaarden dat zy gevisiteert hebben de poincten en Articulen van de voorsz. *Unië*, en 't geene in kragt van die vorder is gebesoigneert, 't zelve hadden goedt gevonden, en hebben dezelve zulks in kragt van hunluider brieven van credentie en procuratie, in dato den 23 Juny 1579. geadvoyeert, geapprobeert, en geratificeert: advoyeeren, enz. by dezen: belovende, als d'andere Bondtgenooten, de zelve en yder Poinct van die byzonder t'onderhouden, na te gaan, en te achtervolgen: Des t'ooirconde hebben de voorsz. Gedeputeerden der Stede van Ypren hunlieder handen hier onder gestelt ten Dage, Maandt, en Jaare, als boven.

Onderteekent

Johan van Langvedul, *M. Pieter Baalde.*

OP huiden den 29 July 1579. zyn in de Vergaderinge van de voorschreven Gedeputeerden der nader Geunieerde Provintiën binnen Utrecht vergadert de Gecommitteerden van de Stadt Antwerpen, namelyk, Heer *Janne van Stralen*, buiten-Borgermeester, *Jonker Philipsen van Schoonhoven*, Heer tot Wamroy, Schepen, *Johan van Brecht*, oudt-Schepen, *Adam Verhult*, Colonel, *Valerius van Daken*,

Dalen, en *Jan Gyſſels*, Deken, die verklaarden dat zy gevisiteert hebben de Poincten en Articulen van de voorſchreven *Unie*, en 't geene in kragt van die vorder is gebeſoigneert, 't zelve goedtgevonden hebben, dezelve zulks in kragt van hunne procuratie in dato den 22 July, en brieven van credentie, in dato den 23 July 1579. geadvoyeert, geapprobeert, en geratificeert: advoyeeren, approbeeren, en ratificeeren mitsdezen, belovende, als d'andere Bondtgenooten, dezelve en yder Poinct van die byzonder te onderhouden, na te gaan en te achtervolgen: des t'ooirconde hebben de voorſz. Gedeputeerden van de voorſz. Stadt Antwerpen hunlieder handen hier onder geſtelt, ten Dage, Maandt, en Jaar als boven,

ende was onderteekent

Jaune van Stralen, *Philips van Schoonhoven*, *Johan van Brecht*, *Adam Verhult*, *Valerius van Dale*, *Jan Gyſſels.*

OP huiden den 15 September 1579. zyn in de Vergaderinge van de voorſz. Gedeputeerden binnen Utrecht vergadert, gecompareert de Gedeputeerden van de Stadt Breda, namelyk, *Godert van Luchtenburg*, Borgermeeſter der zelver Stede, *Godefroy Montens*, Schepen en Luitenant van den Collonel, en ook Capitein, en *Chriſtiaan Bak*, Weesmeeſter, en *Thienman*, die verklaarden dat zy gevisiteert hebbende de Poincten en Articulen van de voorſz. Unië, en 't geene in kragt van die vorder is gebeſoigneert, 't zelve goedt gevonden; en hebben dezelve zulks in kragt van hunne procuratie, in dato den 10 September, geadvoyeert, geapprobeert, en geratificeert: advoyeeren, enz. by dezen: Belovende, als d'andere Bondtgenoten, dezelve en yder poinct van dien byzonder t'onderhouden, na te gaan en te achtervolgen: des t'ooirconde hebben de voorſz. Gedeputeerden van de voorſz. Stadt Breda, hunlieder handen hier onder geſtelt ten Dage, Maandt, en Jaare als boven,

Onderteekent

Godert van Luchtenberg, *Godert Montens*, en *Chriſtiaan Bak Frans Sone.*

OP huiden den 1 February 1580. Is in de Vergaderinge van de voorſchreven Gedeputeerden der nader Geünieerde Provintiën binnen Utrecht vergadert, gecompareert de Heer *Guido du Bruecq*, Schepen der Stadt Brugge, dewelke verklaarde dat hy gevisiteert hebbende de Poincten en Articulen van de voorſz. Unië, en 't geene van die vorder is gebeſoigneert, 't zelve goedt vondt, en heeft overzulks boven alzulke approbatie der zelver by den Heere *Lieven Steppe*, Schepen, en *M. Jakob Tman*, Penſionaris der zelver Stadt Brugge, uit kragte van hunne bezegelde procuratie, in dato den 7 November 1579. den 29 der zelver Maandt tot Antwerpen gedaan, en uit kragte van hunne bezegelde procuratie beide in dato den 25 January 1580. dezelve Unië geadvoyeert, en geratificeert: advoyeert, enz. by dezen, belovende, als d'andere Bondtgenoten, dezelve en yder Poinct van dien byzonder t'onderhouden, na te gaan en te achtervolgen: Des t'ooirconde heeft de voorſchreven Gedeputeerde van de voorſchreven Stadt van Brugge zyn handt hier onder geſtelt, ten Dage, Maandt, en Jaare als boven,

Onderteekent

GUIDO DU BRUECQ.

OP huiden den 1 February 1580. is in de Vergaderinge van de voorſchreven Gedeputeerden der nader Geünieerde Provinciën, binnen Utrecht vergadert, gecompareert *Jongkheer Wouter van der Hekken*, Schepen s' Landts van de Vryen, dewelke verklaarde dat hy gevisiteert hebbende de Poincten en Articulen van de voorſz. Unië, en 't geene in kragt van die vorder is gebeſoigneert, 't zelve goet vondt, en heeft overzulks boven zulke approbatie der zelver by Meeſter *Yſenbrandt Provyn*, Penſionaris des voorſz. Landts van de Vryen, uit kragt van zyne bezegelde procuratie, in dato den 17 October 1579. den 26 November tot Antwerpen gedaan, en uit kragt van zyne bezegelde procuratie, in dato den 23 van Lauwe deezes lopende Jaars, en brieven van credentie in dato den 25 der zelver Maandt, dezelve Unië geadvoyeert, geapprobeert en geratificeert: advoyeert, approbeert en ratificeert by dezen: Belovende, als andere Bondtgenoten, dezelve en yder poinct van die byzonder na te gaan en te achtervolgen. Des te ooirconde heeft die voorſz. Gedeputeerde des voorſz. Landts van de Vryen, zyn handt hier onder geſtelt ten Dage, Maandt, en Jaare als boven,

Onderteekent

WOUTER van der HECKEN.

VERANDERINGE
gedaan in het 13 Artykel van de
UNIE;
Aangaande de
RELIGIE.

DE Generale Staten der Vereenigde Nederlanden, bemerkende de geſtelteniſſe van hunne gemeene Saken, zoo ten opzicht van de magt en liſtigheit hunner Vyanden, als ook van de veranderinge hunner zaaken t'ſedert de toekomſte van de handelinge der Françoyſen den 17 January 1583. en de verſcheidenheit van de opiniën en gezintheden der Landtzaten, als 't zelve medebrengende groote bekommerniſſe en onzekerheit, en overzulks meer dan ooit te voren vereiſchende dat verzien worde op het goedt beleit van alle zaaken, inzonderheit raakende den Oorlog met dat daar aankleeft, waar in eenige onderlatinge en ſtilſtandt geſchapen was te vallen, mits dat den tydt van de vorige regeeringe der Landtraden was overſtreeken, hadden verſcheiden Vergaderingen gehouden, om op alles te voorzien, en bevindende dat het in deze tyden meer dan ooit te vooren noodig was, om alle vriendtſchap, eendragt, trouwe, en correſpondentie onder de Provintiën te onderhouden, en niet alleenlyk alle liefde te doen aanwaſſen en groeijen, maar ook alle Alliantiën en Verbinteniſſen onder henluiden opgerecht te verniewen, bekragtigen, en voltrekken: Hadden goedtgevonden de nadere Unië in den Jaare 1579. opgerecht te reſumeeren, waar na de Gedeputeerden eendragtelyk verklaarden dezelve zoo Chriſtelyk, goedt, eerlyk, nodig, loffelyk, en dienſtelyk tot eene eeuwigduurige Eendragt opgerecht, bevonden, dat ze onnoodig achten eenige niewe verbinteniſſe op te rechten: Maar zoo de zelve, door de heftigheit des Oorlogs en andere beletzelen, in eenige poincten niet voltogen waren, dat men die behoorde te voltrekken, en zoo daar eenige donkerheit of twyfelachtigheit in bevonden mogt worden, al 't zelve met alle vriendelykheit, volgens het 21 Artykel van dezelve, te beſlechten: Overzulks alzoo het 13 Artykel van de Unië, ſprekende van de Religie, zodanig was geſtelt, ten reſpecte van dat de Provintiën, uitgezondert Hollandt, en Zeelandt, de Roomſche Religie toen ter tydt waren exerceerende, en daarom de vryheit door het zelfde Artykel geraden vonden te ſtipuleeren, om die te mogen veranderen, zoo wanneer zy zulks, tot ruſte en welvaart hunner Provintie, geraden mogten vinden, zoo was rapport genomen of 't nu niet geraden was dit Artykel zulks by gemeen conſent te veranderen, dat, aangezien alle de Provintiën, door Godts genade, de Evangeliſche Gereformeerde Religie nu eendragtelyk hadden aangenomen, zy daar by zouden blyven, zonder eenige veranderinge daar in te mogen doen, als met gemeen conſent van alle de Bondtgenooten, en ook malkanderen met lyf, goedt en bloet, daar in te maintineeren en beſchermen, om alzoo voor te komen, dat in toekomende tyden door veranderinge van Religie geen ſcheuringe mogt worden gepractiſeert of te wege gebragt onder de voorſz. Provintiën, ofte Leden van dien. Welverſtaande, dat zoo verre eenige Provintie, Leden, of Steden van de Roomſche of andere Religie wezende, hen na deezen begeerden in deze Unië te begeeven, dat dezelve daar in by gemeen conſent aangenomen en ontfangen zouden mogen worden, en haare vryheit daar in zouden mogen behouden. Hier op is gereſolveert geweeſt,

Dat de Evangeliſche Gereformeerde Religie, daar van d'exercitie openbaarlyk toegelaten en aangenomen is gebruikt te worden, en ook tegenwoordelyk in 't openbaar gepredikt en geëxerceert word, zoude worden gemaintineert en beſchermt, alom binnen de Geünieerde Provintiën, zonder de openbaare Leeringe of Exercitie van eenige andere Religie in de jegenwoordige Geünieerde Provintien toe te laten, en voorts anderen in het Verbondt toe te laten, achtervolgende 't geene voorſz. is.

W.

WAAL, de WAAL, in 't Latyn VAHALIS; eene Rivier in de *Vereenigde Nederlanden*, is een arm van den *Rhyn*, die in 't Hooge, of Opper-*Alpiſche* gebergte met twee Fonteinen by de *Lepontii*, of *Leponzynen* ontſpringt, welke beide by de Stadt *Chur* in een vallende, eene lopende rivier maaken, die byna ganſch

Duitſchlandt doorſneeden hebbende, in *Nederlandt*, by *'s Gravenweert* of *Schenkenſchans*, zich in twee ſtrengen verdeelt; Noordtwaarts blyft ze haaren naam van den *Rhyn* behouden: maar Weſtwaarts afdwalende, krygtze den naam van *Vabalis* of de *Waal*, mogelyk om dat ze daar van den *Rhyn* ſcheidende van haaren Vader afdwaalt, en zich by *Maas* en *Waal* weêr daar mede vermengende, ook weêr van naam verandert: en vermits ze zich boven *Hemert* nochmaals in twee ſtroomen verdeelt, word d'een de *Oude Maas*, de ander de *Maas* of *Merwede* genaamt: die alle ten laatſten voorby den *Briel* in den *Oceaan*, of de *Noordtzee* vallen. De *Waal* haaren oorſprong dus uit den *Rhyn* by *Schenkenſchans* genomen hebbende, loopt met een fellen ſtroom voorby de Steden *Niewmeegen*, *Thiel*, tot aan het begin van *Bommelerweert*, by de Schans *Voorn* en *St. Andries*; daar *Maas* en *Waal* malkanderen, als kuſſende, aandoen; doch ook aanſtondts weêr van een ſcheidende, het Eilândt van *Bommel* maaken: de *Maas* omringt het van den Zuider-, de *Waal* van den Noorderkant, welke laatſte voorby de Stadt *Bommel* en *Louveſtein* zeer ſnel haaren loop eindigende, door 't vallen in de *Maas*, den naam van *Waal* in dien ſtroom verlieſt. Niet lang na 't jaar 1700. wierd goedtgevonden om den *Rhyn* meer water te geeven, en de *Waal* wat van 't haare, dat zy ſchier te overvloedig had, te onttrekken, en de laatſt genoemde rivier by *Panderen* door te ſnyden; 't welk ook in het jaar 1707. niet ongelukkig, voor de aan den *Rhyn* gelandden, en de Steden daar omtrent gelegen, volbragt is; waar van wy, boven op den Tytel van PANDEREN, eene nauwkeurige Printverbeelding van de ganſche gelegentheit der Landtſtreeke, en der doorſnydinge vertoonen. Eenige meenen dat de *Waal* in oude tyden eenen uitloop of loozinge binnen 't landt door, dwars op het Tolhuis aan, en zoo voort landtwaarts door tot *Sandtwyk* by *Thiel*, in de *Linge*, die by *Gorkum* uitloopt, gehadt heeft: maar datze zou van zelfs verlandt, en noch meer door den opbouw van *Schenkenſchans* opgeſtopt zyn.

Houve Handv. Kronyk 1 deel, 3 Cap. fol. 4. en 5.

Leeuw. Bat. Ill. fol. 84.

WAAL. Dit is een plaats geweeſt boven *Dordrecht*, volgens den Giftbrief van Keizer *Henrik den IV.* van het jaar 1064. al voor lange door de verſlindende wateren van den *Biesbos* overſtroomt. De Giftbrief waar van hier word gewaagt, kan men zien by *Simon van Leeuwen*, waar in aan *Adelbold*, Biſſchop van *Utrecht*, geſchonken, of weêrom gegeeven worden, verſcheide Landtgoederen, die daar gezegt worden de Kerke van *Utrecht*, door *Diderik*, Grave van *Hollandt*, en zyne Zoonen, onrechtvaerdig afgenomen te zyn; onder andere worden daar vermeldt *Crempene*, *Menkenesdrecht*, *Slydrecht*, *Thuredrecht*, *Duble*, *Duvelhare*, *Holtreka*, *Valkenburg*, *Groterhenekeſtegron*, *Litte*, *Hemſtede*, *Flardinge*, *Kirkwerva*, *Voreholt*, *Northga*, *Pethem*, *Aldathorpa*, *Sigeldrecht*, *Rinesmuthen*, *Bodegraven*; welke benamingen hier elk op zyne plaatze verhandelt worden. Over welke gifte van Keizer *Henrik* men de opmerkingen, uit de *Oude Hollandtſche Kronyk*, by den zelfden *S. van Leeuwen* kan nazien.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 195.

WAAL, *Waalſtroom*; zie hier boven op den titel VAHALIS, en in 't begin dezer Letter.

WAAL, een Dorp op 't Eilandt *Texel:* het word in de lyſt der *Hollandtſche* Predikanten de WAL genoemt: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Voorn* en *Putten*.

Houve 1 deel, fol. 119.

WAAL, (HET) of 'T WAAL, anders ook TUL IN 'T WAAL, is een Dorp in 't Overſticht van *Utrecht:* heeft een Kerk, en, in gemeenſchap van *Hontswyk*, eenen Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Wyk* en *Rheenen*.

Houve. ibid. fol. 151.

WAAL, (NIEWE) een der Dorpen op het Eilandt *Voorn*, in *Zuidt-Hollandt*.

Leeuw. fol. 214.

WAAL, (ZWARTE) een Dorp in *Hollandt*, onder 't Landt van *Voorn*. 't Word in de lyſt der *Hollandtſche* Predikanten SWARTE WAL genaamt: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Voorn* en *Putten*.

Houve 1 deel, fol. 100. Leeuw. fol. 214.

WAALWYK, een Dorp in de *Meyerije van 's Hertogenboſch*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchatting van 140000 guldens moſt opbrengen, was de geheele *Meyerije van den Boſch* daar in op 19379 guldens, 16 ſtuivers en 3 penningen geſtelt, Stadt en Prælaten daar onder begrepen. In die ſomme moſt het quartier *Oofterwyk*, (een van de vier quartieren der *Meyerije*) 4902 guldens 10 ſtuivers 9 penningen laſten: waar toe het Dorp *Waalwyk*, (een van de 24 of 25 Dorpen dezes quartiers) 164 guldens 9 ſtuivers opbragt. *Guicciardyn* noemt het WELWYK. Dit *Waalwyk* in *Brabandt*, en *Beſoyen* in *Hollandt*, worden alleen door eene lang-achtervolgende ſtraat van malkanderen, nevens meer andere Dorpen en Vlekken, geſcheiden, zoo dat het ſchier eene Stadt ſchynt. Zy word de Langeſtraat genoemt: maar *Waalwyk* is onvergelykelyk grooter dan *Beſoyen*.

Houve 2 deel, fol. 367. Guicc. beſchr. van Nederl. fol. 124.

WAARDT, ('T HUIS TE) heeft tuſſchen des Ouden- en Niewen-*Rhyns* ſcheidinge in *Leijerdorp*, by *Leiden*, gelegen. De landtſtreek daar 't op geſtaan heeft, doch, by vergrootinge van de Stadt, ten deele daar binnen getrokken, word noch heden de *Waardt* genoemt. Het was een adelyk Huis, wierd in 't jaar 1420. ten tyde als Hertog *Jan van Beijeren* de gedachte Stadt belegert hadde, verbrandt en verder zoodanig vernielt, dat het nooit weêr herbouwt is.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1270. Houve 1 deel, fol. 134.

WAARDE, of WAARDEN, een *Zeeuwſch* Dorp op *Zuidt-Bevelandt*, in 't jaar 850 bedykt; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Zuidt-Bevelandt*.

Houve 1 deel, fol 143.

WAARDEN, een Dorp onder *Edam:* maar in de lyſt der *Hollandtſche* Predikanten vindtmen 't *Warder* geſpelt: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Edam*.

Houve 1 deel, fol 120.

WAARDEN, WAERDER, WARDER, een Dorp onder 't Bailjuuwſchap van *Woerden*. In de lyſt der *Hollandtſche* Predikanten vindtmen *Weerder:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Woerden* en *Over-Rhynlandt*.

Houve 1 deel, fol. 98. 114. 138.

WAARDENBURG, WERDENBURG, een Dorp in *Thielerwaerdt* Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* in 't jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens moſten opbrengen, ſtont het quartier van *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) in die ſomme geſtelt op 24342 guldens; daar in moſt de *Thielerwaerdt* (een der zes deelen van dat quartier) 5844 guldens draagen; en 't Dorp *Waardenburg* (een der 24 of 25 Dorpen van dat deel) met *Neêrrynen* 437 guldens 1 ſtuiver 5¼ penning.

Houve 1 deel, fol. 80.

WAARDHUIZEN, een Dorp in *Hollandt* onder *Woudrichem*, of *Workum*, en 't Droſtampt van *Altena:* het heeft, met *Uitwyk*, Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Gorkum*. *S. van Leeuwen* ſtelt het, gelyk hier, onder de Dorpen van *Altena* of *Workum*; maar ook noch een ander *Waardhuizen* onder *Amſtellandt*, waar van *Amſterdam* de Hooftſtadt is.

Houve 1 deel, fol. 115. Leeuw. fol. 212. en 216.

WAARMONDT; zie WARMONDT.

WAAXENS; zie WAEXENS.

WABERSHOVE, WAVERSHOVE, een Dorp onder *Medenblik*.

Houve 1 deel, fol 120.

WACHTENBEEKE, een van de Dorpen in de vier Ambachten van *Vlaanderen*, onder *Aſſeneder* Ambacht. Het plagt in de ſchattinge over geheel *Vlaanderen* in elke duizent ponden 23 ſchellingen op te brengen; het hoogſte van alle andere Dorpen in dat Ambacht.

Houve 2 deel, fol. 439.

WACHTENDONK, een klein Steedtjen in *Nederlandt*, in het Opperdeel van *Gelderlandt* of 't *Roermondtſche* quartier, aan 't riviertjen *De Niers*, omtrent twee uuren van *Gelder*. Men vindt het in oude Brieven WAGENDONK geſpelt. Het ſtont in 't jaar 1588. onder 't gebiedt van den *Vereenigden Staat:* hoewel 't vry klein is, echter ſtelde het geheel *Gelderlandt* in roeren, doordien het, gelegen op eenen broekachtigen grondt, qualyk te naderen was: evenwel belegerde *Parma* 't noch in het zelfde jaar, door den Grave van *Mansfeldt*, die het, na eenen dapperen tegenſtandt, den 30 December inkreeg. In het jaar 1601. heeft het Grave *Lodewyk van Naſſouw*, in een harde vorſt, overrompelt, en voor den *Staat* herwonnen. Maar in 't jaar 1605. heeft het *Spinola*, na een ſcherp beleg, weêr verovert.

De Raey Diction. Geogr. pag. 318. Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 62. Petit Nederl. Republ. pag. 51.

WADAKE. Hier boven is op den titel VADA aangetoont, dat dit woordt by de *Romeinen* uitgeſproken is *Wade*, of *Wede*, het welk nu gemeenlyk een Wad/Wed/ of Wede uitgeſproken wordt. En dat wy in deze onze verklaringe niet mis zyn, daar van ſtrekt ons tot een zeer overvloedig bewys deze Hofſtede WADAKE, die nu ter tydt *De Way* genoemt wordt. Ik heb 'er zelfs niet tegen, indien iemandt deze WADAKE, of dit *Waytjen* (daar ik noch geen opmerkinge op genomen had als ik het voorige ſchreef) wil houden voor de VADA, daar *Tacitus* ter aangeweeze plaatze van ſpreekt. Want dezelve is geleegen in het *Batawer* Eilandt, aan den ſlinker oever van den Middel-*Rhyn*, een gemeene *Duitſche* myl beneeden *Arenacum*, en een vierde minder boven die plaats, daar ik oordeele dat de gelegentheit van dit *Romeinſche* VADA is geweeſt, om de zeer voortreffelyke *Waijen*, dat is, Weilanlanden die men daar heeft, en de *Romeinſche* Gedenkſtukken daar ter plaatze gevonden. De Opene brief waar door de Edele Heer *Balderich* dit Landtgoedt in het jaar 850. geſchonken heeft aan *Ludgerus*, Biſſchop van *Utrecht*, noemen het de *Hofſtadt* (*Villa*) dat is, *Heerlykheit* WADAKE; maar zoo als het nu ter tydt is, zou het in die tyden nauwelyks den naam van een * Altaar hebben kunnen draagen. Van deze plaatze kan men hier boven op den titel VADA breeder berecht krygen. WADAKE ziet men getekent op den ſlinker oever van den *Rhyn* een weinig boven de *Foſſa Druſiana*, of den *Yſſel*, *Tab. II.* en *VI. Pars II.* Wegens den naam *Middel-Rhyn* kan men nazien den titel OSTIUM RHENI MEDIUM. *Arenacum* hier vermeldt ziet men een weinig hooger op dien zelfden ſlinker oever van den *Rhyn*, *Tab. II. III.* en *IV.*-zynde zeer verſcheiden van het tegenwoordige *Arnhem*, gelyk op den titel

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 195.

* Een *Altaar* is eigentlyk een Kapelletjen of Beedehuisje, gebouwt ten dienſt van eenige weinige huizen, waar van de Prieſter, zynde van de geringſte ſoort, *Altariſta*, naar het Latyn van dien tydt, genoemt wordt; gelyk de Heer *Alting* hier boven, op de titels BAERLE, BATHUA, HERSINGE, HOGE, verklaart.

titel ARENACUM aangewezen wordt. Van Biſſchop *Ludgerus* kan men hier boven den titel nazien.

Houve 1 deel, fol. 99. en 113. Leeuw. Bat. Ill. fol. 158.

WADDINGS- of WADDINXVEEN, een Dorp onder het Bailjuuwſchap van *Rhynlandt*, of onder *Ter Gou:* het word in *Noordt-* en *Zuidt-Waddinxveen* verdeelt. Het Noordt hoort onder *Rhynlandt*, het Zuidt onder *Schielandt:* beſtaat uit moerige landen, waar van'er reeds veele water zyn (doch ook veele weêr, voor weinig jaaren, droog gemaalen) doordien'er 't Veen uit getrokken is: 'r heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Woerden* en *Over-Rhynlandt*.

Houve 2 deel, fol. 368.

WADELRE', WAEDELREE, een der Dorpen van de *Meyerije van 's Hertogenboſch*, onder 't quartier van *Kempenlandt*, in *Brabandt*. Toen dat geheele Hertogdom eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens moſt opbrengen, ſtont de ganſche *Meyerije*, de Stadt en Prælaten daar in begrepen, in die ſom op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen geſchat, daar in moſt *Kempenlandt* (een der vier quartieren van de *Meyerije*) 4074 guldens 1 ſtuiver 9 penningen laſten, waar in *Wadelré* (een der 31 of 32 Dorpen van dat quartier) 111 guldens 2 ſtuivers droeg.

Houve 1 deel, fol. 80.

WADENOYEN, een *Gelderſch* Dorp in *Thielerwaerdt*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* in 't jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens moſten opbrengen; ſtont het quartier *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in op 24342 guldens. De *Thielerwaerdt*, een der zes gedeelten van dat quartier, ſtont in die ſom op 5844 guldens geſchat; en *Wadenoyen*, een der 23 of 24 Dorpen van dezen Waerdt, moſt daar toe 207 guldens 17 ſtuivers ½ penning opbrengen.

Houve 1 deel, fol. 87. 119.

WADWEY, WADWAY, een Dorp in *Weſt-Frieslandt* of *Noordt-Hollandt*, onder *Hoorn:* 't heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Hoorn*.

WAEGENBORGEN; zie WAGENBORGEN.
WAEGENDONK; zie WAGENDONK.
WAEGENINGEN; zie WAGENINGEN.
WAERMOND; zie WARMONDT.
WAETERGANG, WAETERGEUZEN; zie WATER, enz.
WAETERINGEN; zie WATERINGEN.
WAETERLANDT; zie WATERLANDT.

Winſem.

WAEXENS, WAAXENS, een der twaalf Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Hennaarderadeel*, in het quartier *Weſtergoo*.

Winſem. Houve

WAEXENS, of WAEXKENS, een der 19 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Weſtdongerdeel*, onder 't quartier *Ooſtergoo*.

Houve 1 deel, fol. 170.

WAGENBORGEN, een der Dorpen van de *Groninger Ommelanden*, in de *Oldampten*.

WAGENDONK; zie WACHTENDONK.

De Raey Diction. Geogr. pag 319.

WAGENINGEN een zeer oudt Steedtje met een Kaſteel: het leit in 't Weſterdeel van *Gelderlandt*, en het Zuidweſter gedeelte der *Veluwe*, dicht by de grenzen van 't Sticht *Utrecht*, en niet verre van den *Rhyn*ſtroom, die wat meer benedenwaarts den naam van de *Lek* aanneemt. Zy is de derde Stadt van de *Veluwe*, want *Arnhem* en *Harderwyk* gaan haar voor in ſtem en zittinge op de Landis- en Quartier-dagen, als ook in de Landtgerichten van de *Veluwe* en *Veluwenzoom:* zit ook by beurten ter Vergaderinge van de *Staten Generaal* der 7 Provintiën. Het leit omtrent drie uuren van *Niewmeegen*, en byna even zoo verre van *Arnhem*. In oude Handtveſten word het *Wageneind*, en *Wagenwegen* genoemt. Men meent dat het *Vada* der *Romeinen*, by *Tacitus* gemeldt, dit *Wageningen* is; en dat het miſſchien in zynen tydt eene legerſtede of ſterke Veſting zal zyn geweeſt, die door den Bataviſchen *Claudius Civilis* hardt aangetaſt, maar ook door zyn Zuſterszoon, *Julius Briganticus*, die een wrok tegen zynen Oom opgevat hadde, dappermoedig beſchermt is geweeſt. Zulks is omtrent het jaar 72 na Chriſtus geboorte voorgevallen: by gevolg zou dit *Vada*, *Wageningen* zynde, een Stadt van eene groote oudtheit zyn; (Zie hier over beneden het gevoelen van den Heere *Alting*.) Zy leit nu omtrent een ſchoot weegs van den *Rhyn* af, die voor weinige Eeuwen langs de Stadts veſten plag te loopen. Dat *Vada* by 't leven en de tyden van *Tacitus* veel grooter is geweeſt dan *Wageningen* nu is, blykt uit de noch overige grondtveſten, die zich een goet ſtuk weegs buiten het hedendaagſche *Wageningen* uitſtrekken. Grave *Otto van Naſſauw* heeft het in 't jaar 1240. omwalt. *Slichtenhorſt* meent dat *Wageningen*, door het openen der Sluizen aan den dyk, het Sticht *Utrecht* ten deele, en inzonderheit *Amersfoort*, zou konnen onder water zetten. Omtrent *Wageningen* word veel tabak gebouwt, die in kragt en vettigheit den *Amersfoortſchen* verre overtreft. Men ziet aan de Weſtzyde der Stadt en 't afhangen van den berg een zandtkuil, die altydt opwelt, en in 't heetſte van den Zomer killend koud water uitlevert. De berg zelf is vermaakelyk voor 't oog, daar by zeer vruchtbaar van kooren; ziet over de *Betuwe*, *Maas* en *Waal*, ja tot in *Brabandt*, *Kleefslandt*, en de Provintie van *Utrecht*. In het jaar 1422. wierd *Wageningen* op *St. Martens* avondt, door den Biſſchop *Frederik van Blankenheim* ſchielyk en met verraſſinge ingenomen, ook daar by verbrandt; acht hondert burgers wierden gegrepen, of; zoo andere ſchryven, doodtgeſlagen; d'overige ontquamen 't vluchtende over de veſten. In 't jaar 1480. werd de Stadt door den Aartshertog *Maximiliaan van Ooſtenryk* (namaals *Roomſch* Keizer) ſtreng belegert, tweemaal heftig beſtormt, doch met groote dapperheit verdeedigt, en de beſtormers met groot verlies afgeſlagen, maar moſt echter in 't laatſt onder hem als overwinnaar buigen. In 't jaar 1489. wierd ze van de *Gelderſchen* evenwel herwonnen. Naderhandt heeft *Wageningen* noch, hoewel'er weinige manſchap ter bezettinge in was, 't geheele leger van Keizer *Karel den V.* wederſtaan. In 't jaar 1672. gaf deze Stadt zich op den $\frac{7}{17}$ Junius, nevens 200 veele andere Steden, mede aan de *Franſchen*, onder *Rochefort*, over, die ze weêr in November 1673. moſten verlaaten.

Tacit. Hiſtor. libr. 5.

Idem ibid. fol. 105.

Petit, Nederl. Republ.

Slichtenh. en Pontan. Gelderſ geſchied. 1 deel, fol. 103.

Leeuw. Bat. Ill. fol 176.

Pontan. 1 deel, fol. 104.

WAGENWEGA. Graaf *Rotgarius* heeft in het jaar 838. deze plaats geſchonken aan Biſſchop *Alfricus*, als gehoorig onder de Hofſtadt *Loon* (*Lona*) in het quartier van de *Veluwe*. Dezelve leit nu ter tydt aan den *Rhyn*, een weinig boven *Noda*, of de *Grebbe*, zynde een Steedtje; en *Pontanus* verhaalt alleen, dat het zulks al in het jaar 1231. geworden is, hoewel hy het zelve niet durft verzeekeren. Het word nu gemeenlyk WAGENINGE genoemt, en heeft ganſch geen gemeenſchap met VADA, daar *Tacitus* van gewaagt, gelyk hier boven op dezen titel is aangetoont. In den Giftbrief van de Keizerinne *Machtildis* word het *Wacheningen* genaamt. WAGENWEGA ziet men geteekent op den rechter oever van den *Rhyn*, en een weinig laager het riviertje de *Noda*, lopende in den *Rhyn*, zie dezen titel. *Lona* ziet men veel hooger aan, naar den kant van *Zutphen*; zie den titel LONA VELAVIENSIS.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars 11. fol. 195. Hiſtor. Gelr. lib. VI.

WAGTENDONK; zie WACHTENDONK.

WAL, een Dorp op *Texel*; zie WAAL.

Houve 1 deel, fol. 82.

WALBEK, eene Heerlykheit in *Gelderlandt*, onder 't quartier van *Roermondt*. In de ſchattinge van't jaar 1547. toen ganſch *Gelderlandt* en *Zutphen* de ſomme van 75000 guldens moſten opbrengen, ſtont deze Heerlykheit voor haar gedeelte daar in op 453 guldens 16 ſtuivers 1¼ penning: maar 90 guldens minder dan de Stadt *Roermondt* zelve.

Reigersb. Kronyk van Zeel. pag 1.

WALCHEREN, wel 't voornaamſte *Zeeuwſch* Eilandt. Het word voor een fabel gehouden, dat *Walchrius* of *Walachrius* (hy zou al by *Judiths* en *Holofernes* tyden, 214 jaaren na 't bouwen van *Komen*, geleeft hebben) Hertog van *Henegouwen* geweeſt is; zynde tyrannys-halven uit zyn landt verdreeven; daar na t'ſcheep gegaan, aan een wildt onbewoont geweſt omtrent de ſtreeken van *Zeelandt* aangekomen, dat bedykt, bewoont, en naar zynen naam *Walcheren* genoemt hebben. Echter vindtmen Schryvers die zeggen, dat de *Zeelandtſche* Graven van hem afkomſtig zyn geweeſt. Zie'er ook de *Oude Hollandtſche Kronyk* wydlopig van . . . . . Wy miſſen'er, gelyk ook van veele andere benamingen der Landen, Steden, en Plaatzen, door gebrek van goede Handtſchriften en Aantekeningen, den rechten oorſprong van. Daarom zyn 't maar giſſingen zonder grondt, om dien, met *Levinus Lemnius*, van Walen, Walviſſchen (ſchoon *Walcheren* iets diergelyks in 't wapen voert) te willen afmaalen. Het ſtaat vaſter op zyne voeten, dat dit Eilandt al in, of omtrent het jaar 836. bekent is geweeſt, daar by altydt het vermaardſte van *Zeelandt*, ſchoon niet in grootte; daar *Zuidt-Bevelandt* het in winnen zou: maar weder verliezen in de meenigte en rykdom der inwoonderen, bequame gelegenheit ter ſcheepvaart, door zyne ſchoone Havens, als anders. Omſtreeks tien mylen is het Eilandt *Walcheren* in zynen omtrek, groot 43243 gemeeten en 128½ roeden landts, ongemeen vruchtbaar, luſtig beplant, voorzien met drie aanzienlyke en ſchoone Steden, *Middelburg*, *Kampveere*, en *Vliſſingen:* die men alle drie in min dan drie uuren tydts over een beſtraatten weg, weêrzyds met fraaije boomen beplant, zien en betreeden kan. Noch leit'er *Arnemuiden* in: nu bykans in 't diepe, daar te vooren eene ſchoone ree en haven was; doch naderhandt is Niew *Arnemuiden*, of d'Ooſtdyk van *Middelburg*, zeer opgekomen, en een treflyk Dorp geworden, ſtaande onder de gedachte Stadt, daar nu ter tydt de voornaame haven of ree is van geheel Zeelandt. In 't jaar 1574. wierd *Arnemuiden*, uit laſt en den wille van Prins *Willem den I. van Oranjen*, tot eene Stadt verheven. Zoo dat men zou mogen twyfelen, of de burgerlyke *Spaanſche* Oorlogen meer quaadts dan goedts deeze plaatze hebben toegebragt. *Arnemuiden* hadde zich in 't begin met *Vliſſingen* gevoegt: maar dat brak hen zuur op; alzoo *Alba*, in aller yl, door eenig *Spaanſch* krygsvolk van hem in *Walcheren* gezonden, het ſtormenderhant innam, en byna alles daar in vermoorde of roofde. Doch 't duurde niet lang; want *Arnemuiden* door den *Staat* van 't *Spaanſch* gewelt verloſt, wierd kort daar na, als gezegt is, tot eene Stadt verhoogt. Ook leit'er *Kammekens* is. Het diep van *Arnemuiden*, dat voor *Walcheren* ſtroomde, wierd van ouds *Rammekens* genaamt; Vrouwe *Maria van Hongaryen*, Gouvernante, enz. liet

Smalleg. Kr. van Zeel. 1 deel, 3 boek, fol 246

Small. ibid t. dicto.

Idem ibid.

Smalleg. 1 deel, 4 boek, fol. 597. Id m fol 599. 600. Idem fol 599. 663 Idem fol. 246. 247. Idem fol. 249.

daar omtrent het jaar 1547. een Kaſteel maaken, op den *Blankers hoek*, *Zeeburg* genaamt, een plaats van groot belang, en een Bolwerk voor *Walcheren*, waar onder de ſchepen op eene zeer goede reê konden leggen. Dit Kaſteel wierd nevens *Vliſſingen* en den *Briel* mede aan de Koninginne *Elizabeth* verpandt, voor de hulppenningen ons in den oorlog tegen *Spanjen* verſtrekt: 't wierd ook zoo lang door *Engelſchen* bezet, tot dat de *Staat* aan Koning *Jakob van Engelandt* die penningen weder opbragt, ook toen te gelyk, van de *Engelſchen* en 't pandtſchap ontſlagen, aan den *Staat* herſtelt. Noch leggen 'er in *Walcheren* twee opene Steden *Weſtkappél* en *Domburg*, meer oudheit dan aanziens hebbende. Wy hebben boven gezegt dat *Walcheren* al in 't jaar 836 bekent is geweeſt: het wierd toen van Noordtſche Volkeren overvallen, vermeeſtert, en *Eggihard*, met den naam van Grave van *Walcheren* bekent, nevens *Hemming*, en meer andere aldaar verſlagen. Het blykt daar uit dat het toen al een Graafſchap was, en dat het Graven hadde eer dan *Hollandt*, dat zyne Graven eerſt van 't jaar 863. afhaalt. Dit Eilandt heeft de *Noordtzee* ten Weſten; in 't Noorden het landt van *Schouwen*; Ooſtwaarts op *Noordt-bevelandt*; tegen 't Zuiden de *Honte* en de *Vlaamſche* kuſt. Het is byna rond, in zyn middellyn niet veel meer dan drie uuren, en in den omloop omtrent negen. De weg van ter *Veere* naar *Middelburg*, en van daar naar *Vliſſingen*, met breede voetpaden, is ter lengte van twee mylen met gekantten klinkertſteen beſtraat. *Walcheren* heeft boven alle de *Zeeuwſche* Eilanden, van tydt tot tydt, zwaare ongemakken en ſchade door de zee geleden; die voor lange geſchiedt zyn zullen wy niet ophaalen. Noch laatſt in 't jaar 1671. is d'*Oranje-Polder*, ten einde van het *Arnemuidiſche* Hooft, ganſch onder geraakt, en een ſtuk dyks, landts, enz. weggeſpoelt, nu noch voor de Zee open, met weinige hoop van weder bedykt te konnen worden. In het jaar 1677. is'er in den dyk tuſſchen *Rammekens* en *Vliſſingen* ook eene groote grondtbraake geſchiedt, wel twee derdedeelen van den dyk uitmakende, ter diepte van tien vademen; zie verder *Smallegange*, fol. 250, en ubi ſupra, tot fol. 253 toe.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 195.

WALCHAUM, WALACHRIA, WALCHEREN; Van dit *Frieſche Zeelandt*, het welk weſtwaarts aan het verſte leit, en daarom in de landtstale weleer *Wasda* genoemt wierd, is *Walcheren* wel het uiterſte Eilandt, maar ook het aanzienlykſte, en overvloedigſte. Tot een zeker en vaſt bewys dat het in oude tyden zich uitgeſtrekt heeft tot aan de *Oude Schelde*, en de Haven *Zuin* genaamt, is de doorgraving die Keizer *Otto de Groot* daar midden door gemaakt heeft, en die nu ter tydt een groot zeegat is. Maar gelyk de *Noordtzee*, alzoo heeft het landt hier een zekere eb en vloedt, dan eens niet weinig aanwinnende, dan weêr verliezende. De Abt van *Epternach* verhaalt, dat *Willibrordus* op het Eilandt WALACHRA (*Walcheren*) een Afgodtsbeelt verbroken heeft, het welk *Melis Stoke* zegt van *Mercurius* geweeſt te zyn. De Monnik *Sigebertus Geminiacenſis* heeft dit Eilandt WALCHAUM genoemt, het welk de *Noormannen* in den jaare 838. ſchattinge hebben doen opbrengen. Zekere onbenoemde Schryver, dien men vindt by *Du Cheſne* onder de ſchryvers van de bedryven der *Noormannen*, noemt het WALACRA. De Jaarboeken van *Fulda*, daar van gewagende, WALCHRA; hoewelze dezen inval een jaar eerder ſtellen, en daar by zeggen, dat Graaf *Eghardt* verſlagen wierd. Keizer *Otto de II.* heeft in zynen Giftbrief van het jaar 974. voluit geſchreven WALACHRIA. *Diederik*, de zevende Graaf van *Hollandt*, noemt het ook zoo, in zyne Handtveſt van het jaar 1199. maar de letter H daar uit latende. Ik kan nauwelyks geloven dat deze benaming haaren oorſprong gekreegen heeft van de *Walen*, dat is, *Gallen*, of *Gaulen*, die het zelve landt zouden bewoont hebben; dewyl men van der zelver aankomſt alhier ganſch geen zekerheit heeft. Immers zyn de bewoonders, die de *Franken* daar gevonden hebben, *Friezen* geweeſt. Het is derhalven waarſchynlyker, dat zy WALKRES of WALKERS genoemt zyn, om dat zy zich dagelyks met WALLEN tegens de *Noordtzee* verſterken. *Wilhelmus Gemmelicenſis*, die geleeft heeft ten tyde van *Willem den I.* Koning van *Engelandt*, noemt het uitdrukkelyk WALGREN (*Walgros*) en hun landt in het meervoudig getal WALGRÆ. *Melis Stoke* en *Beka*, de alleroudſte Kronykſchryvers van onze zaaken, maaken zeer dikwyls gewag van *Walcheren*, als zynde een Eilandt behoorende onder het Stift van *Utrecht*, en zulks by verſcheide gelegentheden, die hier niet te pas komen op te haalen. Dat de naam van *Frieslandt* zich weleer weſtwaarts uitgeſtrekt heeft tot aan dien arm van de *Schelde*, die *Sincfala* en *Sine* of *Suin* genoemt word, toont de Heer *Alting* aan op den titel *Freſia*; en word zulks duidelyk afgebeeldt in zyne Kaarten, *Tab. I. Pars II.* Verder, dat dit geheele *Frieslandt* verdeelt is geweeſt in twee deelen, waar van het eene, van de *Sincfala* af tot aan het *Vlie* toe, den naam heeft gehad van *Weſt-Frieslandt*, en *Ciſſli*, en naderhandt *Friſia Hereditaria* genoemt is geweeſt, tot aan de rivier *Kinnem* toe: en het overige of Ooſtelyke, *Friſia Libera*; verdeelt zynde in zeven *Zeelanden*, die daar ter plaatze opgetelt, en elk binnen hunne paalen beperkt worden. Weshalven dit de meening van onzen Schryver is, dat het Eilandt waar van *Walcheren* een gedeelte is, als leggende tuſſchen de beide armen van de *Schelde*, en vervolgens behoorende tot *Frieslandt*, niet t'onrecht een van de *Frieſche Zeelanden* genoemt word; hoewel het eigentlyk geen is van die *Zeven* daar bepaalde *Zeelanden*, die zich van de rivier *Kinnem*, of het zeegat by *Petten*, uitſtrekken tot over de *Elbe*, en tot aan de *Egidora*, de rivier de *Eider*. Gelyk men zulks kan zien op de titels, *Foſſa Ottoniana*, *Appengadame*, *Septem Villæ Friſiorum*, *Upſtellesbome*. * Dat de *Honte*, tuſſchen het landt van *Cadſandt* en *Walcheren*, door laſt van Keizer *Otto den Grooten* gegraaven, en naar hem *Foſſa Ottoniana* genoemt is geweeſt, kan men hier boven op dezen titel zien. Maar *Eyndius*, Heer van *Haamſtede*, hoewel hy ſchryft dat de *Honte* van *Otto den Grooten* gemaakt is om te zyn een grenspaal des Ryks tuſſchen *Walcheren* en *Vlaanderen*; meent echter dat deze Stroom al veel ouder is, omdat in zekere Handtveſt van Keizer *Karel den Grooten*, van het jaar 788. waar by hy aan de Kerke van *Breemen* toewyſt de opkomſten en ſchattingen van de overwonnen *Saxen*, duidelyk gewag word gemaakt van de Rivier *Hunte*, als zynde binnen de uitgeſtrektheit van dit Bisdom: te meer, dewyl de *Franſche Jaarboeken* al byna twee eeuwen voor voor *Otto* klaar aanwyzen, dat *Walcheren* een Eilandt geweeſt is. Weshalven hy giſt dat deze Stroom, voornamèlyk in dat gedeelte, dat nu ter tydt de *Reet* of *Spleet* word genoemt, veeleer van Keizer *Otto* weêr ſchoon gemáakt en uitgebaggert, of uitgegraaven is; hoewel hy niet ontkent in zekere oude en met de handt geſchetſte Afteekening van *Zeelandt* gevonden te hebben:

Chronic. Zeeland. lib. I. cap. 15.

„ Dat de zantduinen naar den zeekant toe, tuſſchen *Zeelandt* en *Vlaanderen*, in het jaar 980. (miſſchien IↃ CCCCLXXX
„ in plaats van IↃ CCCCXLIX.) van Keizer *Otto* doorgraaven zyn; welke deurgraving, toen ter tydt naar *Otto*
„ genaamt geweeſt zynde, nu de *Wielingen* geheeten word.

Maar hoewel het blykt dat *Walcheren* al twee eeuwen voor Keizer *Otto*, dat is, van de tyden van *Karel den Grooten*, een Eilandt is geweeſt; gelyk de Heer *Alting* hier boven op den titel *Foſſa Ottoniana* erkent; zoo volgt daar uit niet, dat deze Grift zoo oudt is: veel minder, omdat in den Giftbrief van *Karel den Grooten* de *Hunte* vermeldt wordt; want het ganſch ongerymt zoude zyn daar de *Honte* door te verſtaan; alzoo het baarblykelyk is dat *Walcheren*, daar *Willibrordus* gezeit word te *Weſtkappelen* het beeldt van den Afgodt *Mercurius* verbroken te hebben, onder deszelfs Bisdom van *Utrecht* toen en in de volgende tyden altydt behoort heeft, gelyk de Heer *Alting* in dit voorgaande duidelyk ſchryft. Weshalven het klaar is, dat hier een andere *Hunte*, binnen de grenzen van het *Breemer* Bisdom zelve, gezocht moet worden. En deeze is ligt te vinden, als men maar beſchouwt de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. I. Pars II.* alwaar men aanſtondts ziet HUNTA *Flumen*, zoo als dezelve uit de geweſten, daar getekent *Saxones Interiores*, dat is, *Binnen-Saxen*, noordtwaarts aanſtroomt, en een ſtuk weegs beneden *Bremon* (*Breemen*) in de *Viſurgis* (*Weezer*) ſtort. Van deze *Eghardus*, of *Eggihardus*, Grave van het Eilandt *Walcheren*, gewaagt ook *Eyndius*, en toont aan uit het leven van *Karel den Grooten*, beſchreeven by *Eggihardus*, en uit de Jaarboeken van *Fulda*, dat deeze Keizer verſcheide Landtvoogden, met den naam van Graven (*Comites*) aangeſtelt heeft, om de zeekuſten langs de *Noordtzee* te bewaaren tegen de invallen en ſtrooperyen der *Noormannen*: dat een van deze Graven na *Roelandt* geweeſt is *Eggihardus*, die als hy het Eilandt *Walcheren* een tydt lang loffelyk beſtiert hadde, eindelyk, in het jaar 837. dapperlyk voor den godtsdienſt en de gemeene behoudenis tegens de *Noormannen* ſtrydende, met veele van zyne landtgenooten is geſneuvelt: wanneer niet alleen dat Eilandt, maar geheel *Frieslandt* door hen overſtroomt en verwoeſt is. Ook meent *Eyndius*, dat van alle deze Graafſchappen of Landtvoogdyen, by de *Frankiſche* Koningen aangeſtelt (als daar geweeſt zyn dat van *Texel*, van *Kinhem*, van *Hollandt*, van *Maaslandt*) het Graafſchap van *Walcheren* het oudſte, en, toen ter tydt, het grootſte geweeſt is. Waar de benaming haaren oorſprong van heeft, is wegens de oude uitgeſleete taal, en de wonderlyke verandering die het gebruik in dusdanige naamen veroorzaakt, zeer duiſter en twyfelachtig te giſſen, veel min, te verzekeren. Hoe eenen *Walach* of *Walachrius* uit het landt van *Henegouwen*, als de eerſte beheerſcher van *Walcheren*, en *Zalandus* een verdreve Reuze uit *Albion*, als de eerſte bedyker van *Zeelandt*, by zommige beuzelaars opgegeeven worden, verhaalt *Simon van Leeuwen*. *Levinus Lemnius*, in zyne korte *Beſchryvinge van Zeelandt*, giſt ook dat *Walcheren*

In vita Willibrordi. In procom.

Leeuw. Bat. Ill. pag. 433.

Apud Mejerum.

Hiſtor. Norm. lib II. cap. 8.

Chron. Zeeland. lib. II. cap. 2.

Bat. Ill. lib. I. cap. 3. fol. 121. 124.

* Van deze *Zeven Frieſche Zeelanden* kan men nazien *Simon van Leeuwen*, *Bat. Ill.* 1 *deel*, *pag.* 50.

a Hoewel *Simon van Leeuwen* ook 980 tekent, daar deze Keizer geſtorven is 973.

ren den naam gekregen heeft, of van de bewoonders, of van de *Gallen* (*Gaulen*) die deze kuſt bezochten, en die men in de *Nederduitſche* taale *Walen*, en *Waaltjens* noemt; en gelyk de *Hoogduitſchen* noch hedendaags alle die hunne taal niet gebruiken *Welſchen* noemen, en *Welſchlandt*; zoo zyn 'er zommigen die beweeren, dat de bewoonders van *Walcheren* van hen *Wallechen* zyn genoemt: en dat zy, die in de *Germaniſche* taale weleer *Waelgen*, of *Wælſchen* waren geheeten, van hen naar eenen Latynſchen trant *Belgen*, *Belgæ*, genoemt zyn geweeſt, zoo dat *Waelcheren*, of *Waelgeren*, zoo veel zou zyn, als *Belgiſche*. Andere wederom meenen dat *Merkurius*, wiens beeldt men verhaalt dat *Willibrordus* te *Weſtkappelen* verbroken heeft, *Walcher* genaamt is geweeſt; en zou deze benaming, naar de giſſing van *Eyndius*, zoo veel zeggen als *Walle-Heer*, dat is, Beſcherm-Godt van den wal, het ſtrandt, en de kuſt, afweerder van de ſtormen en overſtroomingen. Want wie weet niet, zeit die zelfde Schryver, dat de ſtranden en zeekuſten in de landtstaale *Wallen* genoemt worden? waar van de gemeene ſpreekwyzen: *aan lager wal: aan opperwal:* en het ſpreekwoordt, zoowel van kranken als van ſchipbreukigen, gebruikelyk is: *te wal kruipen*. Want hoe zeer elk om 't beſt hier te lande altydt in de weêr is geweeſt om zyne landen te bedyken, en daar door voor de gevreesde overſtroomingen te behoeden; zulks wyzen aan de meenigvuldige benamingen hier van ontleent; als *Kattendyk*, *Eversdyk*, *Geersdyk*, *Noordtdyk*, *Hongersdyk*, *Wolfaartsdyk*, *Zonnemaarsdyk*, *Ellewoutsdyk*. Waar van de *Kaaijen*, *Kaaidyken*, of *Kadyken*, en het Latynſche woordt *Cajare*, bedyken; gelyk de Heer *Alting* dit uitvoerig toont op den titel *Caninefate*. Invoegen dit gevoelen niet zeer vreemdt is, en veel ſchyn van waarheit heeft, dat de bewoonders dezer Eilanden van de *wallen*, dat is, *dyken*, *Walkers*, zoo veel als *bedykers*, en hun landt vervolgens, van die in 't Latyn geſchreven hebben, WALCRA, WALCHRA, en WALCHRIA, genoemt is. Maar naardien de uitvinding en opſpeuring van deze benamingen al haar ſteun en grondt heeft in de waarſchynlykheit; zal ik hier noch een giſſing of twee by ſtellen, ter toetze van den taalkundigen lezer, die dezelve neffens de vorige op de ſchaal van zyn oordeel kan leggen, en daar van een keure doen waar hy het meeſte gewigt in vindt, of die hy zelf met de grootſte kracht van redenen kan ondersteunen. Voor eerſt giſſe ik dan, dat de oorſprong van deze benaminge mogelyk is het woordt VLAK, of VLAEK, waar van *Vlakke*, *Flakké*, en *Over-Flakké*. Welk woordt ik aan het oordeel laate van nauwkeurige en meer ervarene Taalkundigen, of het niet miſſchien het zelfde is, dat men te *Rotterdam* de *Blaak* noemt. Vervolgens dat de bewoonders van dit VLAK of VLAEK eigentlyk VLAECKERS, en, door omzettinge van de letter L, WAELKERS, en door een verzachtende blazinge, in diergelyke eige namen zeer gebruikelyk, WAELCHERS en WALCHERS genoemt zyn geworden. Want dat de letter V by de oude Latynen zelfs, en by de volgende als een W uitgeſproken is, word van de Geleerden erkent: en dat aldus WIDER by de Latynen VIDER en VIDRUS, WAAL by hen VAHAL en VAHALIS geſchreven is, en WADE of *Weide*, VADA, heeft de Heer *Alting* op deeze titels getoont. En wat de omzettinge van de letter L belangt, die zien wy klaar dat, gelyk in de hondtsletter R (waar van hier boven *fol.* 105. *Pars II. Col. I.* onder aan) hier ook door het gebruik om de zachtheit van uitſpraake is ingevoert. Want het de zelfde verandering is, van VLACKERS, of VLAECKERS, VALCHERS, of naar onze ſchryfwyze WALCKERS en WALCHERS te maaken; als van FLIAU of VLIAW, dat is, het AUW of landt aan 't *Vlie*, VELAU en VELUWE te vormen. Het welk echter de Heer *Alting* op verſcheide plaatzen klaarlyk bewyſt, en het als een baarblykelyke waarheit, boven andere giſſingen en zinſpeelingen, overhaalt den waren oorſprong van dezen naam te zyn. Doch hier nevens geeve ik noch in bedenkinge, of mogelyk de naam van *Walchers* by de Latynſche Schryveren van lateren tydt, *Walachri*, *Walagri* en *Walgri* genoemt, zynen oorſprong en afkomſt niet heeft van het inheemſche woordt *Waal*; gelyk men het vindt in *Romerswale*, of liever *Reimers-* of *Remburswale*; het welk, volgens 't getuigeniſſe van den Heere *Simon van Leeuwen*, de rechte naam is van een der oudſte en welvarenſte Steden van *Zeelandt*. Want dat *Waal* een Inlandtſch woordt is, en dat de *Romeinen* het zelve *Vahal*, of, naar hunne taal, *Vahalis* geſchreven hebben, en *Vacalis*, meene ik, dat in geen twyfel kan getrokken worden. Deze giſſing zie ik dat geſtaaft wordt door *Simon van Leeuwen*, die aldus ſchryft; „ Welk Eilandt (*Walcheren*) niet „ van eenen verzierden *Walger* of *Walachar*, uit het Graafſchap van *Henegouwen* verdreven, en hier komen overwaaijen, maar naar den aardt en gelegentheit van het „ landt zelf alzoo genoemt is van de op- en afloopende „ wateren, Stalen, Moeraſſen, en Poelen, die aldaar „ voor de bedykingé veel waren, hoedanige in- en uitlopende wateren in onze oude tale *Walen* worden genoemt.

Eyndius lib. II. cap. 3.

Eyndius lib. II. cap. 1.

Leeuw. Bat. Ill. pag. 432. 433.

Eyndius lib. I. cap. 15.

Zie op Felua, *en* Auchi.

Bat. Ill. pag. 145.

Bat. Ill. pag. 134.

Ik wil liever toeſtaan, als betwiſten het gevoelen, dat zulke op- en afloopende ſtroomen en wateren van outs *Walen* genoemt zyn geweeſt, en het komt my wel zoo gevoeglyk voor te giſſen, dat de landtzaaten van de **Walen*, dat is, *Stroomgaaten*, langs welke zy woonden, en die de natuur daar gemaakt heeft, lange voor dat door vlyt en arbeidt daar wallen en dyken tegens opgeworpen zyn, hunne benaminge gekregen hebben. Ook laat zich van *Waal* of *Vahal* ruim zoo gemakkelyk buigen de naam van *Walachers*, of *Walchers*, als van *Wal* of *Walle*. Alleenlyk blyft by my over de meening, dat *Waal* in 't Latyn *Vahalis*, daar neffens, en miſſchien in de eerſte beteekenis, wil zeggen, een *afwyking* en *verdeeling* of *ſcheiding* van den ſtroom (*Divortium ſive divergium Fluminis*) of ook wel een niewe kil, arm, deurbraak en uitwatering: en dat daarom de beneedenſte arm van den *Rhyn* van de aangrenzende met eenen eigentlyken naam *Waal*, als of men zeide, *afwalende*, dat is, *afſcheidende*, zich *afwendende* ſtroom, genoemt is: want *Waalen*, ſchryft de Heer *Alting*, is by den *Germaanen*, zich *keeren*, *wenden*, *wyken*. En *waal*, *wale*, in het Angle-Saxiſch, *Pahl*, *I'Seahl*, is een *vreemdeling*, (*peregrinus*) gelyk *Franciſcus Junius* leert in zyne Aantekeningen over de Verklaringen van den Abt *Willeramus*, over het *Hoogeliedt*. *Stephanus Skinwer*, in zyn *Etymologicon Linguæ Anglicanæ*, verklaart het Hoogduitſche woordt *Wallen* door *omzwerven*, omtrekken, *Peregrinari*; waar van hy afleidt het Engelſche woordt *Wallet*, in het Franſch *valiſe*, by ons een *valies*, in het Latyn *pera*, & *aſcopera*; als of men zeide een *reiszak*, *knapzak*. En van dit *Wallen*, *walen*, *dwalen*, of, naar de Italiaanſche ſchryfwyze, *qualen*, zou ik giſſen, dat de *Galli* hunne benaminge van de *Romeinen* gekregen hebben, met eenige verzachtinge van uitſpraake, in plaatze van *Guali*, *Gualli*.

Zie den titel Vahalis.

WALDA, BOSCHWOLDE. Uit den Blaffett van *Werden* is ligtelyk af te neemen, dat men door die van WALDA, *Wolde*, voornamelyk moet verſtaan de inwoonders van de twee Dorpen NORTWOLDE en ZUTWOLDE, die in *Hunſingo*, naaſt aan de Stadt *Groningen*, leggen; en ook kan het zyn, dat daar door meede worden verſtaan de andere *Wolden*, die *Emo* de *Weſter-Wolden* noemt. WALDA ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, boven de rivier *Unſingis*, Noordooſt van *Groningen*, *Tab. IX. Pars II.* Zie *Bedderewalda*, een weinig verder, en *Germerwalda* Zuidtwaarts aan.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 196.

WALDRICHEM, *Workum*, is een Steedje van *Frieslandt*, op den rechter oever van het oude *Vlie*, wegens de nabyheit van den niewen zeeboezem (de *Zuiderzee*) meeſt bewoont van Schippers, en Overzeeſche handelaars. Een bewys van deszelfs oudtheit is, dat men weet dat 'er een ander met den ouden naam van *Weſt-Workum* (*Weſtwarkum*) aldus genoemt zynde, tot onderſcheidinge van dit tegenwoordige, al ſedert de dertiende eeuwe onder de zeebaaren is bedolven geweeſt. De benaming is van den zelfden oorſprong als *Walrichshem* aan de *Merwe*; en wordt hedendaags door even de zelfde verkortinge van *Waldrichem*, *Woudrichem*, verandert in *Workum*, of naar de Frieſche uitſpraak Wârkum. Het leit in geene veſten beſloten, kan daar door ook niet wel omringt worden, omdat het ongemeen in de lengte uitgeſtrekt is, en zeer weinig breette heeft. In rang is het de negende onder de Steden van *Frieslandt*, tuſſchen het *Vlie* en de *Lauwers*. Den *Vlie*ſtroom, hier van den Heere *Alting* het *Oude Vlie* genaamt, ziet men met den naam *Flevus* afgeteekent, zoo als dezelve niet verre van de kuſt door het *Vliemeer* (*Flevo Lacus*) heenſtroomt, *Tab. I. Pars II.* en *Warkem*, dat is, *Workum*, op den rechter oever; *Weſt-Warkem* een weinig verder op den ſlinker oever van den *Vlieſtroom*, *Tab. V.* wanneer de *Friſii Minores*, dat is, de *Kleine Friezen*, door dezen ſtroom alleen van de *Friſii Majores*, of *Groote Friezen*, zyn afgeſcheiden; gelyk in deze Kaart te zien is. Dien zelfden ſtroom ziet men met den naam van *Fli* en *Flevus* getekent *Tab. I. II. Pars II.* doch WALRICHEM op zynen rechter- en *Weſt-warkum* op zynen ſlinker oever, alleenlyk *Tab. VII.* wanneer de *Groote Friezen* noch niet van de kleine, door de deurbraaken afgeſcheiden waren. Maar eene ongemeene veranderinge ziet men *Tab. VIII.* en *IX.* en daar door *Weſt-Workum*, met een groot gedeelte van *Frieslandt*, door de verſlindende Zeewateren overſtelpt, en dit WALDRICHEM aan den mondt van de rivier (*Flevus*) zoo als die van *Lenna* (nu de *Lemmer*) door

Idem ibid.

* Het is zeker dat in veele onzer Landtſtreeken (indien niet doorgaans in Hollandt en 't Sticht Utrecht) groote *Waaikuilen*, die, door inbreuken of overſtroomingen in de landen zyn overgebleven, en heel diep door den val van 't water zyn uitgewoelt, noch *Waalen* by d'inwooners genoemt worden, daar dan dikwyls eene groote teelt van ſchoone viſch in is; weshalven men veel daar in met de angelroede de viſch verſchalkt, en gemeenlyk zegt; ik ga in de *Waal* viſſchen. Dewyl nu deze *Waalen* rontom met wallen zyn beſloten, en de grootte van geen *Meeren* konnen uitmaaken, wordenze ook vermoedelyk van die bewallinge *Waalen* genoemt, dat veel tot ſtavinge dezer woordtbeduidinge van den Heere van *Leeuwen* kan byzetten.

door de *Chimelofara* en een gedeelte van *Frieslandt* heene ſtroomt, en zich by *Walrichem* in de ruimte der overſtroomde landen, die daar HEYDENZEE wordt genoemt, ſtort: zie hier boven dezen titel, als ook *Lenne*, *Flevus*, *Fli*, en *Chimelofara*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II *fol.* 196.

WALRICHSHEM, word wel vertaalt het *Heim*, *Hem*, of *Hiem*, dat is, de woonplaats van *Walrich*, het welk een welbekende naam is van een Man, die veel boſchlandt heeft, als of men zeide, *Ryk van Wald*, dat is, *Wold*, *Woud*. Aldus nu word in een zeer ouden *Blaffert* van de *Utrechtſche* Goederen, van de negende Eeuwe, of van noch hooger tyden, genoemt zekere plaat aan de *Merwe*. Die van lateren tydt, in plaatze van WALDRIC WOUDRIC uitſpreekende, hebben by gevolg van WALRICHSHEM gemaakt WOUDRICHEM; het welk hedendaags verkort is in WORKUM. Het is de Hooftplaats van het landt ALTENA, het welk weleer, omdat het een Woudachtige of Boſchachtige landtſtreek was, van HALT, dat is *Hout*, den naam van HALTENA of HOUTENA, gehadt heeft, die men vervolgens zonder blazinge vooraan ALTENA heeft uitgeſproken: welken naam ook gehadt heeft zeeker vervallen Kaſteel. Het landt zelf is geweeſt een ſtuk van het oude *Teiſterbandt*; en hebben de Graven van *Kleef* het zelve weleer te Leen gehouden van den Biſſchop van *Utrecht*; gelyk zulks te zien is in den voorgemelden *Blaffert*. Van dezen is het gekomen aan de Graven van *Hoorn*, zynde naderhandt Leenmannen, of Vaſallen van *Hollandt*. Het is hedendaags een gering Steedtje, niet verre beneeden *Heuſden*, gelyk *Melis Stoke* te verſtaan geeft, recht tegen over *Gorinchem* en *Loeveſtein*, waar uit de gelegentheit beſt af te neemen is. Dit WALRICHSHEM, of WALRICHESHEM ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, op den ſlinker oever van de *lWaal*, (*Wala* of *Vachelt*) en het Landtſchap HALTHENA tuſſchen de *Maas* en *Waal*, *Tab. II. IV.* en *V. Pars II.* insgelyks *Tab. III.* daar dit *Haltena* mede begrepen wordt in de *pagus Teiſterbantia*, of *Teiſterbant*, als ook *Tab. IV.* Het Kaſteel *Altena*, ziet men hier ook getekent wat meer landtwaarts in als *Walrichshem*, *Tab. IV.* en *V.* Dat de Graven van *Kleef*, *Heuſden*, als een ſtuk van het oude Graaffchap *Teiſterbant*, in het jaar 1190. afgeſtaan hebben aan den Grave van *Hollandt*, tekent de Heer *Alting* aan op den titel HEUSDA; zie ook *Teiſterbantia*. Dat de oorſprongkelyke benaming is *Walrichshem*, neeme ik aan met den Heere *Alting*, maar dat *Heim*, *Hem*, of *Hiem*, gelyk de *Friezen* ſpreeken, eigentlyk of alleen een *Wooninge* betekent, gelyk *Hadrianus Junius* vaſt ſtelt (hoewel ik zulks hier vooren ook geſchreven hebbe) is tegenwoordig by my zoo zeker niet meer; en komt my nu aannemelyker voor het gevoelen van den Heere *Douſa van Noordtwyk*, die meent dat het zelve veeleer een geheele *Landtſtreek*, *Ambacht*, *Heerlykheit*, of *Diſtrict*, en eigentlyk den *kring*, *kreits*, *ban*, of *bandt*, waar in het beſloten en bepaalt word, betekent; verzekerende die Hoog Edele Heer, dat dit woordt in de Archiven, of Oude Gedenkſchriften, en Ordonnantiën der Graven in zulk een zin genomen en gebruikt wordt. Invoegen dat *Saxheim*, of *Saxenheim*, nu gemeenlyk *Saſſum*, en *Saſſem* genoemt, niet zoo zeer is de woon- of verblyfplaats, als wel de Landtſtreek, het Quartier, of den *Banne der Saxen*; gelyk men nu zeit; *in den Banne van Waſſenaar*. Want aldus worden *Heimraaden*, of *Heemraaden* genoemt de Hoofden en Regeerders van een geheele Landtſtreek, van een zekere *Banne* of *Diſtrict*. Overzulks zouden de benamingen van ontallyke Dorpen en Plaatzen, die op *Hem* of *Heim*, of, door veranderinge van uitſpraak, op *um* eindigen; niet zoo zeer betrekkelyk zyn op zeker huis of woonplaatze, zoo als hier boven elders voorgedraagen is, als wel op het geheele Landtgoedt, Hoeve, Hofſteede, Erf, Plaatze of Havezate, en vervolgens zich tot een geheel Vlek of Dorp, daar uit aangegroeit, uitſtrekken. De Heer *Alting* ſchynt ook te zyn onder de zulken die meenen, dat de *Duitſche* Mans-naamen, als *Frederik*, *Diederik*, *Henrik*, of *Henrich*, *Balderich*, en diergelyke, t'zamengeſtelde woorden zyn: en dat *Frederich* zooveel wil zeggen, als *Vrede-ryk*; *Walrich* of *Waldrich*, zooveel als *ryk* van *wald*, *wold*, *wouden*, dat is boſſchen. In dit gevoelen zie ik ook den Hooggemelden Heer *Douſa*, die den naam van *Diederich*, waar mede de eerſte der *Hollandtſche* Graven genoemt is geweeſt, verklaart door *Volkryk*; want *Diet*, *Diede*, of *Thiet* betekent *Volk*; zoo als hier boven op den titel *Germania* aangewezen is. Maar hoewel ik alle dusdanige benamingen oordeele van *Celtiſche*, en vervolgens van *Germaniſche*, *Gottiſche*, *Longobardiſche*, *Duitſche* en *Frankiſche* afkomſt te zyn; zoo neeme ik echter geene van dezelve voor t'zamengeſtelde aan, maar alleen voor afgeleide (*derivativæ dictiones*) gelyk zulks hier boven *pag.* 211. *P. I.* nader is aangewezen. Want ik meene dat het achterſte gedeelte in dusdanige naamen, als *Geiſerich*, *Hunnerich*, *Chilperich*, *Diderich*, in het Latyn, *Geiſericus*, *Hunnericus*, *Chilpericus*, *Theodoricus*, *Theudericus*, of *Didericus*, niet anders is als een gewoone uitgang of terminatie van afgeleide woorden; gelyk men die heeft in *modderig*, *waterig*, *hongerig*, *ſlaperig*, *etterig*, *gierig*, *begeerig*. Zoo dat *Diederich*, naar myne bevattinge, zoo veel is als *Volkaart*, den *Volke* gunſtig en toegedaan: in het Latyn *popularis*, *publicola*, *homo populi ſtudioſus*: *Balderich*, geweltdadig, *violentus*, en aldus zou ik ook uitleggen *Henrich*, *Aalrich*, *Ulrich*, en diergelyke; waar toe ik bequaamer gelegentheit zal zoeken. Indien nu *Walrich* zooveel was als *Waldrich*, zou het naar mynen ſtokregel betekenen *Boſchachtig*, *Boſchman*, *Woudtman*, *Woldman*, in het Latyn *Sylveſter*, of *Nemorenſis*. Maar ik hebbe eene andere derivatie, die my veel gevoeglyker en aanneemelyker voorkomt; hoewel ik over diergelyke zinſpeelingen nooit harnas wil aantrekken, en dezelve geheelyk aan yders verkiezinge laate. Deze is, dat *Walrich* zoo veel zou betekenen als *omzwerver*, die genegen is om te *waalen*, dat is, te zwerven, af te gaan, af te wyken, om te dwaalen: gelyk dit woordt *waalen* hier boven verklaart is op den titel *Walachria*.

Douſa in Dider. l. p. 388.

In Diederico I. pag. 387.

Holl. Annal. lib. II. pag. 86.

WALTA, een Slot of adelyk Huis in de *Frieſche* Grietenije *Baarderadeel*, in het Dorp *Boſum*. *Winſem.*

WALTA, een Slot of adelyk Huis, in de *Frieſche* Grietenije *Baarderadeel*, onder *Weſtergoo*, in 't Dorp *Wieuwert*. *Winſem.*

WALTA, een Slot of adelyk Huis in de *Frieſche* Grietenije *Wonſeradeel*, onder *Weſtergoo*, in 't Dorp *Tjerkwert*. *Winſem.*

WALTHERSHEM, WOLTERSSUM, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder *Fivelingo*; zie op *M. van der Houve Handtveſt Kronyk*, 1 *deel*, *fol.* 171. en de volgende poſt. *Idem*

WALTHERSHEM is een Dorp van *Fivelingo*, in het *Zuiderwoudt*, zynde hedendaags gering, doch weleer zoo magtig, dat *Menco* roemt, dat het zelve de helft gedraagen heeft van de onkoſten tot opbouwing van de pragtige Kerke te *Werum*. Het behoudt noch den naam van WOLTHERSUM, leggende aan den rechter oever van de *Fivel*ſtroom, twee gemeene Duitſche mylen van de Stadt *Groningen*. WALTHERSHEM ziet men getekent aan den rechter kant van de *Fivela fluv.*, daar men ook ziet *Silvæ Auſtrales*, dat is, de *Zuiderwouden*, in de Kaarten van den Heere *Alting*, *Tab. IX. Pars II.* Deze benaminge wil zoo veel zeggen, als het *Heem*, of *Hiem*, dat is, Hofſtede, Landthoeve van *Walther* (*Villa Valtheri*) zoo als wy dit woordt hier boven op *Walrichshem* verklaart hebben. Maar noch kan men hier aanmerken, dat meeſt dusdanige benamingen van Dorpen, door den tydt en de veranderinge van uitſpraake, in plaats van HEM, den uitgang of terminatie op UM gekreegen hebben: gelyk als *Saſſum* voor *Saſſem*, *Saxenhem*; zie hier boven *Swinum*, *Rottum*, *Rinegem* en *Rinegum*, *Renum*, *Reyſum*, *Oſterdum*, *Ootmerſum*. *Alting Not. Germ. Infer. Pars* II. *fol.* 197.

WALTINGA, een Slot of adelyk Huis in de *Frieſche* Grietenije *Franekeradeel*, onder *Weſtergoo*, in het Dorp *Herbaijum*. *Winſem.*

WAMEL, WAMELEN, een *Gelderſch* Dorp in *Maas* en *Waal*. Toen *Gelderlandt* en *Zutphen* in het jaar 1547. eene ſchatting van 75000 guldens moſten opbrengen, was het quartier van *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in op 24342 guldens geſchat: *Maas* en *Waal* (een der zes deelen van het *Niewmeegſche* quartier) daar in 3896 guldens geſtelt: *Wamel* (een van de 19 of 20 Dorpen van *Maas* en *Waal*) ſtont daar in op 340 guldens 18 ſtuivers. Wel 't hoogſte van alle de andere Dorpen behalven *Batenburg*, dat 413 guldens 19 ſtuivers moſt laſten, met *Horſen* en *Leur* daar in gerekent; daar *Wamel* alleen 't vorige droeg. *Houve Handv. Kron. 1 deel, fol.* 79.

WANDINGE. Vrouwe *Aleid*, Voogdes van Grave *Floris den V.* heeft alle de tienden van deze plaatze, in het jaar 1260. vergunt en toegeſtaan aan het Klooſter van *Rhynsburg*. De plaatze wordt beſchreven gelegen te zyn tuſſchen *Leiden* en *Dodinſlane*. *Leiden* word in de Kaarten van den Heere *Alting* getekent *Litte*, op den ſlinker oever van den *Rhyn*, *Tab. V. Pars II.* zie de titels *Leiden* en *Dodinſlane*: maar deze plaatzen ziet men daar niet afgetekent. De benaminge van WANDINGE is van den zelfden trant, als *Alatinge*, *Hallinge*, *Bieſſelinge*, *Cruninge*, *Callingen*, *Cralingen*. *Alting Not. Germ. Infer. Pars* II. *fol.* 197.

WANKUM, een *Gelderſch* Dorp onder het Droſtampt van *Kriekenbeek*, in het quartier van *Roermonde* (een der vier quartieren van 't vereenigt Vorſtendom van *Gelderlandt* en *Zutphen*.) Toen dat Hertogdom, enz. in het jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens moſten opbrengen, was 't *Roermondtſche* quartier in die ſomme op 19075 guldens geſchat, 't gedachte Droſtampt van *Kriekenbeek* (een der zes verdeelingen van het *Roermondtſche* quartier) laſtte daar in 2562 guldens 1 ſtuiver $7\frac{1}{2}$ penning; en 't Dorp *Wankum* (een der zeven Dorpen van 't Droſtampt *Kriekenbeek*) droeg met *Oefferingen* daar in t'zamen 379 guldens 9 ſtuivers $10\frac{1}{2}$ penning. *Idem ibid. fol.* 82.

WANLECO. Hier ter plaatze wordt gezeit een Boſch te zyn, het welk men gemeenlyk een *Foreeſt* noemt, leggende niet verre van *Smithuzen*; gelyk men zulk vindt in de *Alting Not. Germ.*

Infer. Pars II. fol. 197. de Brief van verruilinge, van het jaar 1085. nu meermaals aangeroert; en waar van men den titel *Smithuzen* kan nazien; welke plaatze gelegen zynde aan een ouden kil of arm van den *Rhyn*, niet verre van *Kleef*, nu noch den zelven naam draagt. Waar uit af te neemen is, dat dit *Foreeſt* of Boſch omtrent *Kleef*, of het *Kleefſche Waldt* geweeſt is; hoewel van de benaminge geen ſpoor in die landtſtreeken te vinden is: zie de Kaarten van den Heere *Alting Tab. VII. Pars II.* dit WANLECO en *Smithuzen* tegen over *Villa Embrici*, dat is, *Emmerik*.

Houve 1 deel, fol 169. WANNEYER een Dorp, en een der negen Schoutampten onder het Droſtampt *Vollenhoven*, in *Overyſſel*.

Idem Houve fol. 81. WANSUM, een *Gelderſch* Dorp, onder 't Droſtampt *Keſſel*, in 't Quartier van *Roermonde*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens moſten opbrengen, ſtont het quartier van *Roermonde* (een der vier quartieren van 't Vorſtendom) daar in op 19075 guldens geſchat; het Droſtampt *Keſſel* (eene der zes verdeelingen van 't gedachte quartier) laſtte daar in 3433 guldens 10 ſtuivers $7\frac{1}{2}$ penning; en het Dorp *Wanſum* (een der 9 of 10 Dorpen van 't genoemde Droſtampt) 114 guldens 8 ſtuivers $2\frac{1}{4}$ penning.

Winſem. WANSWERT, een der elf Dorpen in de *Frieſche* Grietenije *Ferwerderadeel*, in 't quartier *Weſtergoo*.

Picard fol. 269. WAPSTERVEEN, een Dorp in het Landtſchap *Drenth*, onder het Dingſpil van *Zuiderveldt:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Zuyderveldt*.

Houve. Leeuw. Houve 1 deel, fol. 170. WARDER, WAERDEN, WEERDEN, enz. zie op WAARDEN.

WARFFUMMER BOEREN, een van de 49 of 50 Dorpen van het quartier *Hunſingoo*, in de *Groninger Ommelanden*.

Idem ibid. WARFHUIZEN, een der 49 of 50 Dorpen van het bovengedachte quartier in de *Ommelanden*.

Idem fol. 82. WARINSFELDT, een der *Zutphenſche* Dorpen onder het derde quartier van *Gelderlandt*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen*, in het jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens moſten opbrengen, ſtont *Zutphen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in op 14475 guldens geſchat. In die ſomme had het Schoutampt van *Zutphen* (een der zes of zeven verdeelingen van dat Graafſchap) daar in de ſomme van 1773 guldens 12 ſtuivers $1\frac{1}{2}$ penning te laſten, en *Warinsfeldt* weêr voor zyne quote (het is een der vyf Dorpen van dat Schoutampt) t'zamen met *Wigmondt*, 443 guldens 19 ſtuivers $8\frac{1}{2}$ penningen daar toe te draagen.

Idem WARMENHUIZEN, een Dorp in *Noordt-Hollandt* of *Weſt-Frieslandt*, en in *Kennemerlandt*. Het is ook eene aanzienlyke Heerlykheit, weleer aan of onder 't Koningkryk van *Medenblik* behoort hebbende; maar nu onder *Alkmaar:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis der gedachte Stadt. Ten tyde der *Remonſtrantſche* twiſten, heeft in dit *Warmenhuizen* al vry wat opſchuddinge geweeſt.

Idem WARMONDT, WAARMONDT, een Dorp en Heerlykheit in *Hollandt*, onder *Leiden:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Leiden* en *Neder-Rhynlandt*.

WARMONDT ('t HUIS TE) is voor 350 jaaren de verblyfplaats en 't Stamhuis der Heeren van *Jakobswoude*, en *Warmondt* geweeſt, en gebleven tot het jaar 1525. wanneer het, met de Heerlykheden *Eſſelikkerwoude* en *Alkemade*, op Heer en Ridder *Jan van Duvenvoorde*, als Man en Voogdt van Vrouwe *Maria van Matenés*, Erfvrouwe *Leeuw.* van *Jaqueline van Woude* haare Moeders zuſter, andere zeggen Moeder, Vrouwe van *Warmondt*, quam. Aan dat geſlacht is het tot noch toe gebleven, en laatſt (immers 1685.) bezeten by *Johan*, Vryheer van *Warmondt*, Heer van *Hazerswoude*, *Druinen*, *Ganſoyen*, *Rynſaterwoude*, *Leymuijen*, *Vryekoop*, enz. Hoog-Heemraadt van *Rhynlandt*. Gemelde Vrouwe *Maria*, aan Heer *Jan* getrouwt, was eene dochter van *Philips van Matenés*, die *Maria van der Woude*, in 't jaar 1488 in barensnoodt overleden, ter echte hadde gehadt; nalatende *Jakob van Matenés*, Gemaal van *Anna van Almonde*, doch kinderloos in 't jaar 1515. overleden, nevens de meergedachte Vrouwe *Maria van Matenés*. Nadat *Philips* (in 't jaar 1488) zyne echtgenoote verlooren hadde, trok hy naar *Romen*, wierd Prieſter, en, weêr in 't landt komende, Monnik te *Warmondt*, in 't jaar 1492. ſtorf oudt 83 jaaren.

Beſchr. van Leiden pag. 89. en 1624 gedrukt. WARMONDT. (KONVENTEN TE) Want daar zyn 'er in vorige tyden twee geweeſt: het eene van de broeders der Ciſtercienſen ordre, *Bernardynen* geheten, geſticht in 't jaar 1413. door Heer *Jan den eerſten*, Heer van *Warmondt* en *Eſſelikkerwoude:* het andere voor adelyke Jufferen en Zuſters der derde ordre van *S. Franciſcus*, mede door gemelden Heer *Jan*, in 't jaar 1610. geſticht. De eerſte adelyke Zuſters in dat Konvent waren de twee dochters van Heer *Jan van Kruyningen*, wiens zuſter was Vrouwe *Agneſe*, getrouwt aan den voornoemden Heer *Jan van Warmondt*, geſtorven in 't jaar 1417. en in 't zelfde Konvent begraaven. Het Mannenklooſter wierd van een oud Slot gemaakt, dat Heer *Jan*, van Hertog *Willem van Beijeren* ten dien einde gekreegen hadde. *Orlers* ſtelt dat beide Klooſters op eene oude vervalle hofſtede, *Oud Teylingen* genaamt, gebouwt zyn.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 197. WARMUNDE, WARMONDT word getelt onder de Kerken aan den Ooſtkant van den *Rhyn*, waar over het verſchil tuſſchen den Biſſchop van *Utrecht* en den Abt van *Epternach* is bygelegt door het Verdrag van 't jaar 1263. Daar ter plaatze is ook een Kaſteel geweeſt, het welk Graaf *Diederik de VII.* in zyne Handtveſt van 't jaar 1202. WORMOND noemt; want zoo moet het jaargetal (CIↃ CCII) geſtelt worden in plaats van 1212. (CIↃ CCXII) *Apud Boxh.* Want Graaf *Diederik* was in het jaar 1203 (CIↃ CCIII) al overleden. Hedendaags word het WARMONT genaamt, leggende nauwelyks een uur van *Leiden*. Dit WORMONT, of WORMONDE, ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, aan den ſlinker kant van den *Rhyn*, een weinig boven *Rinesburg* en *Kirkwerva*, aan het ſtroomtje de *Maerne*, *Tab. V. Pars II.* Dat Graaf *Diederik de VII.* is geſtorven in het jaar 1203. getuigt *Melis Stoke*. De Hoog Edele Heer *Van der Does* (*Janus Douſa*) verhaalt ons uit de Biſſchoppelyke Archiven, of Oude Aantekeningen, van de Kerke te *Utrecht*, welke plaatzen als *Moederkerken* door *St. Willebrordus* aangeſtelt en ingewydt zyn: en welke in die tydt Kapellen of mindere Kerken zyn geweeſt. Onder deze laatſte word WARMUNDA mede genoemt, neffens *Rinesburgum* en *Leithemutha*, hier boven *Lietemutten* genaamt. Maar het heeft al vry zyne bedenkinge, of alle de plaatzen daar genoemt en opgetelt, zoo hoogen ouderdom kunnen bereiken: en of de Kerken en Kapellen voor den Chriſtelyken Godsdienſt, daar niet in veel latere tyden eerſt geſticht zyn; want de ſterfdag van *Willebrordus* is voorgevallen in het jaar 739, *Batav.* of zoo andere willen 740 of 741. Wel is waar, dat de *Sacra in* Schryvers van zyn leven hem de eere geeven, *dat hy het* *Willi.* *grootſte deel der Friezen tot het geloof van Chriſtus bekeert heeft*, *brordo.* *der afgoden Tempels en Kapellen geſloopt*, *en Kerken getimmert heeft*, enz. Maar ook is het meer dan waarſchynlyk, dat deze en diergelyke vertellingen, in latere tyden opgeſtelt, vergroot, en verbreidt zyn, niet naar de ware geſchapenheit van de zaak, maar naar dat de bygeloovigheit van de Monnikken en Geeſtelyken hen dreef en vervoerde: en dat daar door, het geen eerſt eeuwen later geſchiedt is, tot veel hooger tyden opgevyzelt, en aan geheel onlechte Auteuren toegeſchreven is geworden; het welk, ten opzicht van de meeſte plaatzen daar vermeldt, te denken is, en op goede gronden zou kunnen worden aangetoont. Verder meent de Heer *Douſa*, dat WARMUNDA niet anders wil zeggen dan de mondt van de rivier WARNE, gelyk *Arnemuiden* in *Walcheren* van den mondt de *Arne* en dat de *Vandalen* zich hier ter neêr zettende, deze plaats zoo genoemt hebben naar een aanzienlyke rivier, die voorby *Roſtok* loopt. Doch ik geeve aan den Lezer hier tegen te overweegen, of men MUNDE hier niet liever mogt neemen voor een Kaſteel, of Burgt, zoo dat WARMUNDE zoo veel is, als de Burgt van *Warre* of *Worre*; gelyk *Ekmunde*, *Lexmunde*, of *Lexmonde*, *Iſſelmunde*, gemeenlyk *Yſſelmunde*, en meer diergelyke naamen hier boven verklaart. Dat het Huis te *Warmondt* al by de 400 jaaren het Stamhuis en de woonplaats is geweeſt van de Heeren van *Woude* en *Warmondt*, tot het jaar 1525. ſchryft *Simon van Leeuwen*, *Bat. Illuſt. pag.* 1270. en van het Klooſter te *Warmondt*, *pag.* 1326.

Winſem. WARNS, een der 9 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Hemelumer-Oldevaart* en *Noordtwolde*, in *Weſtergoo*. Men heeft aldaar eenige Terpen of Hoogtens weleer opgeworpen tegen het ſterk invloeijende zeewater. Op *St. Jans* dag den 24 Juny word 'er een Jaarmerkt van allerlei koopmanſchap gehouden.

WARNS, een groot Dorp, gelegen in de *Frieſche* Grietenije van *Hemelumer-Oldevaart* en *Noordtwolde*, in *Weſtergo*. In oude tyden, en onder de *Frieſche* Koningen heeft dit Dorp een vermaart Vlek geweeſt, als leggende niet verre van *Stavoren*, daar de meeſte *Frieſche* Koningen den Stoel hunner heerſchappye gehadt hebben. Tegens het Weſten van *Warns* heeft gelegen het beruchte *Roode Klif*, daar by de *Frieſche* Hiſtoriſchryvers dikwyls van gewaagt word. In 't jaar 696. heeft, naar 't verhaal der gedachte *Scarl.* Schryveren, by dit Vlek gewoont een zeer kloek en ſtrydbaar Prins, Hertog *Gerlacus* genaamt, die, getrouwt zyn- *Winſem.* de met een Nicht van Koning *Radbodus den I.* omtrent *fol. 60.* *Warns*, (van waar hy geboortig was) een Slot of Kaſteel heeft laten bouwen tot zyne gewoone hofhoudinge. In 't gedachte Dorp *Warns* heeft ook, ten tyde der onluſten van de *Schieringers* en *Vetkopers*, een zeer ſterk Slot of Stins geſtaan, toebehorende zekeren Jonker JELMER *van* SYTZAMA, van welk oudt adelyk Geſlacht zeer veel tot lof, en ten bewyze des echten adeldoms, voorkomt, als waar uit veel dappere Mannen zyn geſproten, die niet alleen hun *Vaderlandt*, met hun goedt en bloet trouw hebben gedient, maar ook dat 'er verſcheiden zyn geweeſt, die zich buiten 's Landts in groote daaden, en kloeke krygsverrichtingen loffelyk hebben gequeten, en

zelfs de vermaarde Kruistogten naar 't *H. Landt*, zoo bekent in de Geschiedenissen, nevens andere *Friesche* Edelen, bygewoont.

Boven hebben wy iet aangeroert van het sterke Slot, of Stins te *Warns*, dat eenen Jonker JELMER *van* SYTZAMA toebehoorde; dewyl nu deze Jonker de zyde der *Schieringers* hield, wierd het gedachte Slot door de *Vetkopers* belegert, en, by verdrag, tot overgave gedwongen: van welk beleg en gevolg, de *Friesche Tydtboeken* het volgende opleeveren.

Occo Scarl. fol. 78. Winsem. fol. 326. Schotan. fol. 413.

In 't jaar 1494. in 't begin van September, hebben *Douwe* en *Otto van Galama*, met alle hunne Vrienden en Partysluiden van de zyde der *Vetkoperen*, het vaste Huis of Stins van JELMER *van* SYTZAMA, te *Warns*, belegert, welken *Jelmer van Sytzama*, zich toen te *Sneek* by *Bocko van Haringsma* bevindende, en dit beleg verstaan hebbende, aanstondts, uit kracht van verbinteniſſe en Bondtgenootschap van den gemelden Jonker *Bocko van Haringsma*, beneffens der Stadt *Sneek*, en andere met hem verbondene *Schieringers* Heerschappen, onder anderen *Louw van Bonninga* (zyn Schoonvader) *en Wybo Jarichs*, hulpe en bystant verzogt, om zyn belegert Huis te ontzetten; die alle daar op ook zoo voorts, met hunne byeen gebragte Magt en Manschap, neffens *Jelmer van Sytzama*, naar *Gaasterlandt* zyn getrokken, behalven *Bocko van Harinxma*, die op zyn niew gebouwt Blokhuis te *Heemlum* bleef, om den uitslag van dezen Optogt af te wachten.

Jelmer van Sytzama dan, komende omtrent ter plaatze, daar die van *Galama* zich gelegert hadden, heeft zich met zyn volk aanstondts tot den slag bereidt, en zulks te meer, dewyl hy met zyne Hulpbenden veel magtiger en sterker dan het volk van *Galama* was, welken slag op den 6. of (als *Christiaan Schotanus* schryft) den 15 September des voorsz. jaars geschiedt zynde, is echter de zelve, tegens alle verwachtinge, voor de *Schieringers* ongelukkig uitgevallen; naardien zy door der *Vetkopers* party van *Galama* niet alleen geslagen, en op de vlucht gedreeven wierden, maar ook *Louw van Bonninga*, met veele andere *Schieringers* Heerschappen sneuvelden in het gevecht: *Jelmer van Sytzama*, heldthaftig met zyn volk strydende, wierd zwaar gequetst, en met veele *Schieringers* gevangen genomen; zyne Huisvrouw, *Ats van Bonninga* (Dochter van *Louw van Bonninga* voorsz.) en *Hylk van Harinxma* (eene Vrouwe van eenen kloekmoedigen inborst) geduurende het beleg zich op 't Huis bevindende, heeft het zelve heel dapper verdedigt, niet vreezende d'uiterste gevaaren en elenden, en wilde zich, noch door de doodt van haaren Vader, noch door het wonden en gevangen neemen van haaren Man, laaten beweegen tot eene lafhartige overgave: 't welk inderdaadt eene ongemeene en pryswaardige edelmoedigheit in deze Vrouwe was. Nadat nu *Bocko van Harinxma*, met veel leetwezen, de nederlaage zyner Vrienden en Bondtgenooten hadde verstaan, begaf hy zich van *Heemlum* naar *Harich*, op 't Huis van *Minno van Hillama*, een der gezwoorne *Schieringers*. Middelerwyle wierd door onderhandelinge van Priesters en andere goede Mannen een Verdrag getroffen, bestaande in de volgende Artykelen.

1. Dat men de gevangenen van wederzyden los laaten, en op vrye voeten stellen zou.

2. Dat het Stins van *Jelmer van Sytzama* aan die van *Galama* overgegeeven, en ingeruimt zoude worden.

Welke artykelen alzoo achtervolgt zynde, is het voorsz. Huis daar op tot den grondt afgebroken en geslecht.

Dit voorgemelde Huis heeft gestaan niet verre van de Kerk te *Warns*, tegen 't Noordtoosten, op 't end van het Terp daar de Kerk op staat, en men tegenwoordig noch de hooge wallen, beneffens de graft die 'er omheen geloopen heeft, kan zien; welke plaats hedendaags by d'inwoonders te *Warns* het Bolwerk word genaamt: aan den Zuidtkant van de plaatze daar dit Huis heeft gestaan, loopt her voetpadt van *Warns* naar *Heemlum*.

Tot dit voorsz. Stins hebben toen ter tydt behoort zekere Landerijen, die de voorsz. Jonker *Jelmer van Sytzama* van zynen oudsten Broeder, Jonker *Pier van Sytzama*, Heer toe *Sytzama-Staten* tot *Arum*, voor eene vaste somme geldts heeft gekocht, als blykt uit eenen ouden Koopbrief en Quitantie, geschreven in oudt *Friesch*, waar van het origineel als noch by 't geslacht van *Sytzama* berust, het geen wy hier, tot voldoeninge der Liefhebberen, in die eige oude taale van woordt tot woordt laaten volgen, en aldus luidt:

Ic Pier Sytzama tho AltArum blic en bekenne mit dysse open bryeve/ dat ic hab bcapet tij ewighe Caep Saun pōdamen lanta myn Bzoꝛ Jelmer Sytzama op Sytzama Stins tho Warns/ lidzende dit lanta tho Warns uoꝛnaemd naet fier fen Sytzama huus/ booꝛ twa en santig 2ℓ guenen paymentē/ welka sonna my fen min bzoꝛ Ofchreum mit dē aerste en leste pēnic is bitelle/ en ic tancka Jelmer uooꝛ gueder bitalligē/ en ic dzog hem het lanta uooꝛ en zyn neykamelighen ut grie en grond en dat fry eyndom mey dat besit in 't ewig ta durien en tho dwan mey dit Ofchzuien lanta als een man det mey zyn fry apna/ en in een weerht dissis brevis sa hab ic Pier Sytzama dissa bzieve en quitācie besiglit mey myn ein Sigel/ tho Greta Sytzama Staeten tho AltArum/ deys uooꝛ Sinte Marcus/ int Jeer ios heren tuset siouerhondert en twa en syftig.

L S.

op de Rug van dese Quitantie stond:

Quitācie fen dy heerschip Pier Sytzama tho AltArum.

Uit welken Koopbrief blykt, dat deze voornoemde twee Gebroeders in dien tydt ieder zyn byzonder adelyk Huis, zitplaats, en woning heeft gehadt, te weeten d'oudste, Jonker *Pier*, op Sytzama Staten tot *Arum*, in de Grietenije van *Wonseradeel*; en de jongste, Jonker *Jelmer*, op 't voorsz. Slot te *Warns*, beide in *Westergo*. Van den laatstgenoemden Jonker *Jelmer van Sytzama* zyn geene nakomelingen bekent; doch belangende Jonker *Pier van Sytzama*, uit hem is voortgekomen de tak die heden noch in *Frieslandt* bloeit; namelyk, in Jonker *Pico Galenus van Sytzama*, Heer toe Beslinga State tot *Friens*, als Vader en Stamhoofdt; die noch van zyne kinderen in levenden lyve heeft, Jonker *Pier Willem van Sytzama*, Jonker *Jan Andries van Sytzama*, en Jonker *Fecco Dominicus van Sytzama*, alle drie Kapiteins in dienst van den *Vereenigden Staat*; en eene dochter, Freulyn *Anna Jacoba Hermine van Sytzama*, de andere dochter, Freulyn *Frouk Juliana Geertruid van Sytzama*, is den 14 February 1721. op Beslinga State tot *Friens* overleden, en haar lyk den 7 Maart daar aan volgende staatplegtig aldaar in de Kerke by haare Voorouderen bygezet.

De voorsz. Jonker *Pico Galenus van Sytzama*, als het Hoofdt der tegenwoordige levende Edelen van 't Geslachte van *Sytzama*, heeft op aanschryvens van Haare Doorluchtigste Hoogheit, Mevrouw de Furstin *Douariere van Oranjen* en *Nassauw*, de Hoogfurstelyke Lykstatie van wylen zyne Doorluchtigste Hoogheit, Prins *Johan Willem Friso*, den 25 February 1712. neffens andere *Friesche* Edelen, bygewoont, en by den zelven gedraagen het Prinselyk Casquet, versiert met een bos witte pluimen, zynde hy geweest de vyfde in rang, die van de 28 Edelen kort voor het Furstelyk Lyk zyn gegaan.

Belangende de Staten van dit Geslacht, voor veele eeuwen zyn 'er twee byzondere tot *Arum* geweest, waar van het oudste Slot heeft gestaan Noordtoostwaarts van de Kerk, aan 't end van een straat, en aldaar aan de Buuren, zynde het zelve met eenen ringmuur van de straat afgescheiden geweest: welke State, door ouderdom vervallen zynde, in de jaaren 1555 en 1556 geheel is herbouwt, en met een Toren versiert door Jonker *Pier van Sytzama*, en zyne Huisvrouwe *Rynkjen Douma van Oenema*; doch dit Slot is in 't jaar 1706. ook weder in 't geheel afgebroken, zoo dat 'er niet meer van dan d'oude ringmuur, boven gemeldt, is blyven staan.

De tweede State, die weleer een jonger Broeder van een der Edelen van 't Geslacht van *Sytzama* heeft laaten bouwen, legt als noch een quartier uurs buiten *Arum*, aan den weg naar *Kimswert*, welk Slot mede door ouderdom vervallen zynde, in de jaaren 1665 en 1666. geheel is herbouwt door wylen *Jetske van Sytzama*; oudste dochter van Jonker *Andries van Sytzama*, en *Johanna van Aernsma*; toen ter tydt weduwe van den Majoor *Jarich van Heerma*, enz.

Voorts vindtmen in de *Friesche Jaarboeken* en *Historiën*, veele Personaadjen en zaaken aangetrokken van dit aaloudt adelyk Geslachte, van te grooten beslag om dit Werk, naar ons opstel en bestek, in te lyven, daar dan de drie voornaamste en boven reeds aangehaalde Schryvers, *Occo Scarlensis*, *P. Winsemius*, en *Christiaan Schotanus*, over konnen worden nagezien. Noch een der oude Helden van dien Stam, by alle de drie gemelde Schryveren te vinden, konnen wy hier niet ongemeldt voorby gaan, eer wy van deze Geslachtschetze affscheiden; namelyk Jonker *Tjalling van Sytzama*, die in het jaar 1420. heeft geleeft, en eerst toegedaan zynde de party der *Vetkoperen*, naderhant de zelve verlaaten, en de zyde der *Schieringers* gekozen heeft, waar van hy een der voornaamste Hoofden is geweest, als zynde de stoutste en onvertzaagste Heerschap diens tydts in *Frieslandt:* dezelve is in 't jaar 1462. op Palmzondag te

Occo Scarl. fol. 55. Winsem. fol. 270. 273. Schotan. fol. 331. en 332.

Mar-

Marrum, in *Ferwerderadeel*, door eenen *Schelto Jaëma* van *Hallum*, doodigeſtoken; welken *Schelto* echter in dat Lyfgevecht door Jonker *Tjalling van Sytzama* dier voegen in zyne eene knie is gewondt, dat hy kort daar na aan die quetſuure is overleden.

Door deze doodt van Jonker *Tjalling van Sytzama*, als mede het omkomen van *Kompke van Donia* (een Hooft der *Vetkoperen*) als welke beide voornoemde Hoofden de Partyen in d'*Ooſtergooſche* quartieren zeer ſterkten, is voor dien tydt het moorden, branden, en andere vruchten des inwendigen oorlogs zeer afgenomen en geſtremt; waar mede wy dan ook dit ons kort Verhaal, dat veel verder ware uit te breiden, ſluiten en afbreeken: te meer dewyl ons d'Evenredigheit waarſchouwt, dat 'er, naar den toeleg dezes Werks, eenige gelykmaatigheit in het zelve moet worden gehouden, om d'Afgunſt geenen voet van misduidinge en beriſpinge te geeven: overzulks zeggen wy hier van ten ſlot: *Non plus ultra*! Niet verder!

Winſem. WARREGA, een der acht Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Idaarderadeel*, in het quartier *Ooſtergoo*. Tuſſchen *Warrega* en *Aegum* leit een Meerije, genaamt *Warregaas-Nyemeer*, heel viſchryk, en daar ten tyde van *Winſemius* de beſte viſch van geheel *Frieslandt* in gevangen wierd.

Idem WARTNA, een der acht Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Idaarderadeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*. Door dit Dorp, als ook door *Werſtiens*, en meer andere, loopt de Vaart van *Leeuwarden* naar *Stavoren*, en andere *Frieſche* Havens. *Schotanus* tekent 'er het volgende van aan:

Wartna: eertydts (namelyk, voor 't jaar 1200.) een Steedtjen van tamelyken bloei, nu een niet zeer groot Dorp. Deze waterige en wilde landen, in oude tyden hoog en bloeijende, behoorden toenmaals aan eenen gelukkigen ſtreek lands, van daar zich ſtrekkende naar *Oldeboorn*, en voorts, achter *Sneek* heene, naar *Stavoren*; nu laag en vol Stroomen, Meeren, en Poelen; daar men in de wateren veel geboomte noch hedendaags vindt, en andere overblyfzels, toonende ſchaduw van d'oude geſtaltenis, enz.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 198. WASAFELDE. Dit zoude ik denken dat hedendaags VARSSEFELDT genoemt word, zynde een Dorp in het Graafſchap *Zutphen*, 't welk aan *S. Fridericus*, Biſſchop van *Utrecht*, in het jaar 828. is geſchonken van zekeren *Gerowaldus*, of *Geerwald*. Men vindt het noch met dezen naam een gemeene Duitſche myl van *ter Burg*. Dit WASEFELDE ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, tuſſchen *Aladua*, dat is, *Aalten*, en *Burg*, op den rechter kant van den *Ouden Yſſel*, *Tab. VI. Pars II.*

In het leven van den H. Fredericus. De Giftbrief zelfs geeft de Schryver van het *Batavia Sacra* ons op uit de noch ongedrukte Handtveſtbrieven van *P. Bokkenberg*. In deezen brief word de begiftiger genoemt *Gerwaard de Heere*, *Landwerds zoon:* en daar word gezegt, dat hy aan *St. Martens* Kerke, binnen 't *Oude Tregt* gelegen, ſchenkt en overdraagt al wat hem by erfenis toekomt

Zie deze titels hier boven. in het Dorp *Langara* (hier boven *Langhare*) in *Hellenwich*, in *Alladna*, en in *Weſtervelde*. Doch het is zeer gelooflyk, dat het origineele ſchrift niet zal hebben *Weſtervelde*, maar wel *Waſavelda*, of *Waſevelde:* en dat de affchryver, of uitgeever, dit zoo heeft verandert, achtende het de zelfde benaminge te zyn, of immers die te betekenen. Altoos wy zien dat dit volkomen het gevoelen is van den Heere *Alting*, die ons de volgende titel *Waſalandt* verklaart door *Weſtlandt*. Maar gelyk ik hier omtrent van geheel andere gedachten ben; zoo meene ik ook, dat WASAFELDE zoo veel wil zeggen als *Waterveldt*, of een waterig en moerig landt; *een broek*, het welk waarſchynlyk door de overſtroomingen van den *Yſſelſtroom*, en eene daar in ſtortende beek, veroorzaakt wierd: waar van het *Varſſevelder Veen*, als zynde een broekige en moerige grondt, nu noch den naam heeft. Want het woordt *Waes*, of *Waze* betekent in d'oude *Frankiſche* tale, volgens de verklaringe van *Franciſcus Junius*, *modder* en *ſlyk*; waar van by die zelfde Schryvers, VUAZAR, VUAZZAR, VUAZZARO, en WAZZARON, en het Hoogduitſche *Wazzer*, dat is, *Water:* gelyk zulks aangewezen wordt in de verklaringe van de *Frankiſche* woorden, die men vindt by *Otfridus* en *Willeramus*. En hier van komen het *Angelſaxiſch*, *waeter*, *waetere*, en *waeteran*, dat is, beſproeijen, bewateren: gelyk ook *Kilianus* in zyn Woordenboek *waſe* verklaart door *ſlyk*, *modder*; en noch op een andere plaatze, *waſe*, *germ. ſax. ſicamburg cætpes*, een *turf*, *zoode*; dat is, *moer:* waar van *waeſig ſant*, by hem *zwart*, *moerig*. Vervolgens is het niet vreemdt dat dit WASAFELDE, of *Wazeveldt*, in de uitſpraak der landtzaaten met 'er tydt verandert is in *Varſſeveldt:* gelyk *Aladna*, in *Aalten:* hoedanige verandering men ziet dat de andere plaatzen daar omtrent gelegen ook ondergaan hebben: gelyk *Hellewich* nu ter tydt *Heelweg*, of *Heelwek*, genoemt word. Want wat plaatzen zyn doch *Theaden*, *Heſin*, en *Aſnon*, in den voornoemden Giftbrief van *Gerowald* vermeldt? Voor Thea-den twyfele ik niet of men moet lezen *Theodon*; het welk de Heer *Alting* zeer ſchrander oordeelt te zyn het Dorp, dat nu Diedem of Diem genoemt word. En wie zou niet toeſtemmen dat dit Heſin is de *Heſis Zutfaniæ*, of Broek-

Junii Obſerv. in Willeramum. Expoſit. Francic. vocabul. Skinneri Etymol.

Batavia Sacra in S. Fridrico.

heez) tuſſchen *'s Heerenberg* en *Emmerik*, gelyk die zelfde Schryver aanwyſt. Of nu *Aſnon* is *Aſewyn*, leggende tuſſchen *'s Heerenberg* en den *Yſſel*, dan of het is *Etten*, by *ter Burg*, of wel een andere plaats, laate ik aan de beſliſſinge van verſtandige onderzoekers. *Ooſterbeek* en *Praſt*, in den volgenden Giftbrief vermeldt, ſchynen te zyn *Beek* in het *Berger-Boſch*, en *Praeſt* omtrent *Broekhees* en den *Eltereenberg*, en vervolgens in de zelfde landtſtreek: zoo maar dit *Ooſterbeek* niet het zelfde Dorp is dat in dien brief naderhandt *Ooſterbleeh* genoemt wordt; want dat in deeze naamen verſcheide verbaſteringen ingeſtopen zyn, is uit het voorige blykbaar.

Batav. Sacra in Fred. pag 524.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 198 WASALANT. Onder de drie Graafſchappen van het Landtſchap *Texel* (*Texelenſis pagi*) wordt mede geteelt MASALANT. Immers zoo ſtaat 'er in den gedrukten Giftbrief of Handtveſt van Keizer *Otto den III.* in het jaar 985. zonder twyfel door een ſchandelyke verbaſteringe. Want wie zou doch kunnen gelooven dat *Maſelandt*, of *Maaslandt*, aan *Texel* grenſt? Ik gifte derhalven, dat in de oorſprongkelyke Handtveſt geſtaan heeft WASALANT, dat is, WESTLANT, en dat 'er het woordt FRIES niet tuſſchen geſtelt is geweeſt, dewyl het zonder dat kenbaar genoeg was; naardien daar geſproken wordt van *Frieslandt* gelegen aan den anderen kant van de rivier *Kinnem*. Eveneens als *Menco* van *Werum*, op het jaar 1256. met die zelfde ſpreekwyze de *Friezen* aan dezen kant van het *Vlie*, alleenlyk *Weſtlinge* genoemt heeft. Invoegen Graaf *Diderik de II.* door deze gifte ook recht heeft gekreegen op WEST-*Fries*-LANDT, het welk is tuſſchen 't overgroote Meer (de *Zuiderzee*) en de kleindere Meeren: dat is, van het *Y* af tot aan den *Yſſel*. Want men vindt geene andere Gifte, uit kragt van welke de *Hollandtſche* Graven zich dat recht hebben aangematigt. Tot dus verre de Heer *Alting*. Dat MAASLANDT in de voornoemde Handtveſt van Keizer *Otto den III.* geſtelt wordt tot een Zuider-grens van het Graafſchap *Kinhem*, ſchryft de Heere *Alting* hier boven op den titel KINHEM; hoewel in den Giftbrief zelf deze drie Graafſchappen alleenlyk neffens malkander geſtelt worden, MASALANDT, KINHEM, en TEXLA; zonder eenige bepalinge van de gelegenheit of grensſcheidinge. Doch het is te verwonderen, dat noch de Hoog Edele Heer *Douza van Noordtwyk*, noch *Petrus Scriverius* in zyne *Aantekeningen* over de *Hollandtſche Kronyk*, noch ook *Matthæus Voſſius*, noch de Heer Profeſſor *Ant. Matthæus*, dit woordt niet gewraakt, en de wanſchiklykheit daar van aangetoont en verbetert hebben. Want het is zonneklaar dat *Maaslandt*, MASALANDA, waar van men den titel hier boven vindt, in geenerlei maniere zich tot aan *Kinhem* of *Texel* heeft uitgeſtrekt? Maar misſchien is deze benaminge, hoe ongerymt ook, zoodanig geſterkt en geſtaaft door de achtbaarheit van *Melis Stoke*, dat niemandt daar aan heeft durven tornen. Want deze zingt aldus in zyne *Rym-Kronyk*,

Zie Scriver. van de Holl. Graven. Matth. de Nobil. c XIII. Douza Annal. Holl lib. V p 219. & lib. VIII. pag 413. *Voſſius Ann. l. ad An.* MCCCC LXXXV. *Matth. c XIII. de Nobil.*

In die Graafſchap / die men dus noemt /
Kinhem / Texele / ende Maeſtant.

Welk woordt, indien het hier een gevoeglyke plaats kan hebben, zonder van verbaſteringe verdacht te zyn, moet men ten minſten aanwyzen, wat landtſtreek dus genoemt is, en van waar het dien naam gekreegen heeft; waar omtrent de Uitgeever van dien Rymer ons geen bericht of opening doet. Nu was het wel niet meer omſlags te zeggen, dat dit woordt door de Affchryvers alzoo wel by *Melis Stoke* is verbaſtert, als in den Giftbrief zelf. Maar het komt my niet onwaarſchynlyk voor, dat deeze Schryver waarlyk zoo geſchreven heeft, en dat het Afſchrift by hem gezien, zynde ruim drie eeuwen nadat de Handtveſt gegeeven was, toen al door onkunde en door vooroordeel van zulken, die lievet eene kenbare benaming van *Maaslandt*, als eene ongewoone en onkenbaare van *Waaslandt*, wilden aanneemen en ſchryven, bedorven is geweeſt. Zoo dat by geen menſch van opmerkinge en oordeel, meene ik, eenig twyfel zal kunnen overblyven, of de ware naam is WASALANDA, WASALANDT; gelyk de Heer *Alting* deze verbetering al heeft opgegeeven op de titels *Ooſtrogouwe* en *Texla*. Dit *Graafſchap Waſelandt* (WASALANDA COMITATUS) ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. VII. Pars II.* tuſſchen de *Waterlandtſche* Meeren, dat is, de *Schermer*, (*Sciremere*) de *Beemſter*, (*Bameſtra*) en de *Purmer* van den eenen kant; en tuſſchen den *Yſſel*, zoo als die uit de *Zutherzee*, door het meer *Medemelacha* heen ſtroomt, van den anderen kant. Maar aangaande den oorſprong van deeze benaminge, ben ik het met den Heere *Alting* ganſch niet eens: En zoo ik diens doorgeleerden Schryvers waarheitslievende beſcheidenheit kenne, zou hy, meene ik, zoo eene vergezochte en ongegronde verklaringe niet opgevat hebben, indien hy met dit woordt een bequaamer uitweg hadde gezien. Want wat gelykvormigheit of overeenkomſte heeft doch WASALANDT met *Weſtlandt*? Onder zoo veele benamingen van dien tydt, die van dit WEST zyn t'zamengeſtelt, wordt het zelve meeſt altyd behouden,

den, ſomtydts een weinig verandert, als in *Wiſtrachia*, maar nooit in WASA, of *Waſe*; gelyk in het vervolg op den titel *Wasda* breeder aangetoont wordt. En is het niet ongerymt, en ſtrydig tegen het geen de Heer *Alting* zelfs, en anderen van de *Friezen*, zoo Ooſtelyke, als Weſtelyke, geſchreven hebben, te zeggen dat WEST-*Fries*-LANDT in dien tydt, of ook daar na, een Graafſchap of Landtſtreek op zich zelven is geweeſt, afgeſcheiden van de Graafſchappen KINHEM en TEXLA? Immers heeft die Heer het heel anders begreepen, als hy WESTFRESIA bepaalt tuſſchen de rivier *Kinhem* en den *Vlieſtroom*, en het zelve verdeelt in deze vier Graafſchappen, een van STAVERO, een van TEXLA, een van KINHEM, *Tab. VII. Pars II.* en het vierde Graafſchap daar getekent WASALANDA COMITATUS. Ook kan men niet zeggen dat WASALANDT daar eigentlyk, en voor een vierde gedeelte, en in deeze Handtveſt voor het geheele *Weſt-Frieslandt* genomen wordt; dewyl TEXLA en KINHEM daar neffens het zelve geſtelt worden, dat echter maar gedeeltens van *Weſt-Frieslandt* zyn. Ook loopt dit rechtdraats aan tegens het geen op een ander plaats geſtelt word, namentlyk; „ Dat TEXLA (*Texel*) volgens deeze „ Handtveſt van Keizer *Otto den III.* een zeer groot Landt„ ſchap is geweeſt, verdeelt zynde in drie Graafſchappen, „ WASALANDT, KINHEM, en TEXLA, in een „ nauwer betekenis genomen. Maar in den Giftbrief, of Handtveſt, word niet gezegt dat WASALANDT een gedeelte is van TEXLA, alleenlyk worden deeze drie Landen of Graafſchappen, in een rang en order, als aan den anderen paalende, neffens malkander geſtelt, als gelegen tuſſchen den *Yſtroom*, en den *Yſſel*, zoo als die boven *Texel* in de *Noordtzee* gelopen heeft, en deeze Weſtelyke *Friezen* heeft afgeſcheiden van hen die Ooſtelyker woonden, en tot het Graafſchap van *Staveren* (*Comitatus Stavero*) behoorden; gelyk dit te zien is *Tab. VII. Pars II* Wat meer is, de Heer *Alting* verdeelt geheel *Frieslandt*, toen deeze benaming zich het allerverſt uitgeſtrekt heeft, aldus; dat het Weſtelyke genoemt is al het geen aan dezen kant van het *Vlie* was, en daarom in de oude *Frieſche* wetten CISFLI genoemt wordt. En daar hy de zeven *Frieſche Zeelanden* optelt, beſluit hy het eerſte tuſſchen de rivier *Kinnem*, of het zeegat by *Petten*, en het gat van 't *Vlie*; *welk Zeelandt naar zyne gelegentheit, zegt hy, en omdat het een gedeelte van het oude Weſt-Frieslandt is, hedendaags den naam van het geheel behoudt.* Noch klaarder ſtelt hy dit voor op den titel WESTFRISIA; zeggende, „ Dat de naam van *Friſia Occidentalis*, dat is, *Weſt-Fries„ landt*, die zich weleer uitſtrekte van het *Vlie* tot aan de „ *Schelde*, naderhandt eigen is geworden aan dat gedeelte, „ het welk beſloten legt tuſſchen de rivieren *Kinnem*, den „ *Vlieſtroom*, het *Vliemeer*, en de *Noordtzee*, en dat het „ dien naam behouden heeft, zelfs nadat het door Grave „ *Jan den I.* aan *Hollandt* gehecht, en naderhandt door de „ groote Watervloeden van het Graafſchap *Stavero*, en „ een gedeelte van *Texel* afgeſcheurt is. Wel is waar, dat het geen in dezen Giftbrief van Keizer *Otto* aan Grave *Diderik* geſchonken wordt, al het Landtſchap *Sunnemere*, en wat 'er leit tuſſchen de Rivieren, dat is, Meeren, *Medemelacha* en *Chimelofara*, behoort tot het *Weſtelyke Frieslandt*; echter volgt daar geenzins uit, dat WASALANDT zoo veel zou zeggen, als WEST-*Fries*-LANDT; te meer, dewyl in de geheele Handtveſt de naam van *Friezen*, of *Frieslandt*, niet eens vermeldt wordt. De Heer *Alting* toont wel aan dat *Waterlandt* (WATERLANDIA) in latere tyden, onderſcheiden is geworden van *Weſt-Friſia*; gelyk het aidus vertoont en getekent wordt *Tab. VIII. Pars II.* maar dat bewys geldt niet ten opzicht van den tydt wanneer de Handtveſt gegeeven is: en noch minder volgt daar uit, dat dit eigentlyk gezeide *Weſt-Frieslandt*, door dit WASALANDA zou verſtaan worden, hoewel het zoo getekent wordt *Tab. VIII. Pars II.* veel minder dat het de zelfde betekenis zoude hebben. Om echter de benaminge van WASALANDT ſtant te doen houden, en te doen gelden boven het wanſchikkelyke MASALANDT, zegge ik, dat dit woordt zoo veel is als WATERLANDT, en dat WASA, *waze*, *waes*, betekent *water*, *ſlyk*, en *modder*; gelyk hier boven op den titel WASAFELDE breeder is aangetoont, en op den titel WASDA noch verder zal worden beveſtigt. Nu laate ik het aan een yders oordeel en bevattinge te bepaalen, waar dit WASALANDT moet worden geſtelt, vereenigt zynde en grenzende aan KINHEM en TEXLA. Wat my belangt, dewyl ik giſſe dat *Sunnemere*, zoo als de Heer *Alting* het beſchryft, zich uitſtrekte van den *Rhyn* tot aan den *Yſtroom*; zou ik denken dat door dit WASALANDT verſtaan moet worden het geheele hedendaagſche *Waterlandt*, en wat 'er meer is, zoo verre de *Purmer*, de *Beemſter*, en de *Schermer* zich hebben uitgeſtrekt, en miſſchien tot aan de Rivier of liever het Meer *Medemelacha* toe. Invoegen deze drie Graafſchappen, in den Giftbrief vermeldt, te zaamen uitgemaakt hebben het grootſte gedeelte van het hedendaagſche *Weſt-Frieslandt*, of al wat 'er beſloten is tuſſchen het *Y*, de *Zaan*, de *Schermer*, en de rivier *Kinnem* van den eenen kant, en den *Yſſel*, boven *Texel* in de *Noordtzee* ſtortende, van den anderen kant; gelyk te zien is *Tab. VII. Pars II.* Ook moet noch de oudtheit van de Handtveſt, noch de geloofwaardigheit van *Melis Stoke*, deeze verbeetering, waar door men WASALANDT ſtelt voor MASALANDT, by iemant verdacht of minder aanneemelyk maaken; dewyl men ziet en ondervindt, het geen niet geloochent kan worden, dat FORTRANA in de oude Giftbrieven en Gedenkſtukken, door verandering van een letter verbaſtert is in FORTRAPA, insgelyks BURDIPE in BURDINE: ja dat men in deze zelfde Handtveſt van Keizer *Otto*, leeſt CHIMELOSARA voor CHIMELOFARA, en in zommige affchriften *Chimmelofara*, en CHINNELOSARA: ook GEMARCHI, by andere GEMERCHI. Welke veranderingen, en ontallyke diergelyke, in de oude benamingen voorkomende, men aan de onkunde der Affchryveren enkelyk moet toeſchryven. De Heer *Van der Does* heeft de ongerymtheit van het woordt MASALANDT zelf al gemerkt, ſchryvende aldus: „ In den voorgemelden Giftbrief van Keizer „ *Otto* is alles klaar en duidelyk, uitgenomen eenige ou„ werwetſche en verſleete benamingen van plaatzen, met „ welke te verklaaren, ik my echter nu ter tydt niet lan„ ger zal ophouden.

WASBEK, of WASBEEK, een van de Dorpen van *Zuidt-Hollandt*, in den *Dordrechtſchen Waerdt*: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Dordrecht*.

WASDA. Hier boven, op den titel HOLLANDIA, is, meene ik, genoeg getoont, dat de gifte van WASDA, in het jaar 968. gedaan is door *Lotharius*, Koning der *Franken*, en geenzins van *Ludovicus Germanicus*, den Zoone van Keizer *Ludovicus Pius*, die een eeuw eerder heeft geleeft; hoewel *Melis Stoke* zulks ſchryft, en daar in van zommigen wordt gevolgt. De Handtveſt zegt, dat aan Grave *Diderik* (*den II.*) *deugdelyk en volkomen gegeeven is het Foreeſt WASDA in het zelfde Graafſchap, met de weilanden, ſtroomen, bouwlanden, in- en uitloopende wateren*, enz. Met welke woorden my altoos dunkt, dat niet duiſter te verſtaan gegeeven wordt, dat de Koning aan den Grave in vol bezit en eigendom heeft geſchonken het landt WASDA, zynde het Weſtelyke gedeelte van geheel *Frieslandt*; waar onder behooren een heerlyk *Boſch*, *weilanden*, *bouwlanden*, *rivieren*, *op- en afloopende wateren*, alle gelegen in een en het zelfde Graafſchap: met een woordt, dat gedeelte van 't landt der *Taxanderen*, dat wegens de overſtroominge van de zee, byna geen landt is; het welk door de *Maas*, van den eenen kant de *Waal*, en van den anderen kant de *Schelde* ontfangende, te zamen met de *Noordtzee* omvangen en doorſtroomt wordt. Of, om naar de gelegentheit van onze tyden te ſpreeken; al wat 'er is tuſſchen het groote gat van de *Maas*, en *Sluis in Vlaanderen*; van achteren door eenen grooten ſtroom beſloten. Welk landt, zynde het *derde deel van het Nader- of Naaſtgelegen Frieslandt* (*Friſiæ Citerioris*) volgens 't verhaal van *Aimoinus*, of wie dezen Schryver ook mag hebben vervolgt, aan *Karel den Kaalen*, *uit de erffeniſſe van Lotharius*, *den Zoone van Lotharius*, *toegeweezen was.* Hoe zeer ook de *Vlamingen* gearbeidt hebben om hier van een geheel andere uitlegginge te maaken, die ook door de wapenen onderſteunt wierd; hebben zy echter, noch door gewelt, noch door loosheit, tegens zoo eene klaare waarheit iets of weinig kunnen uitrechten, of beletten dat de *Hollanders* altydt in 't gerechtelyk bezit van dit Landt zyn gebleven. Uitgenomen dat de *Ottoniaanſche* Grift, (nu de *Honte*) voor lange gegraaven, en nu ſedert langen tydt in een zeer groot zeegat verandert, de *Schelde* ingezwolgen, en deszelfs ouden kil, die het Landtſchap WASDA van den weſtkant bepaalde, aan de *Vlamingen* gelaten heeft, die den zelven droog gemaakt, en in goede bouwlanden verandert hebben. Van de Graven, die hier voor *Diderik* geregeert hebben, is niemant bekent, uitgenomen alleen *Eghardus*, dien de *Noormannen*, in 't jaar 838. van zyn leven en Graafſchap berooft hebben.

Volgens deze beſchryvinge van den Heere *Alting* ziet men WASDA getekent *Tab. II. Pars II.* en beſloten tuſſchen den ſtroom *Sincfala*, of de *Sine*, nu het *Zwin*, zynde de weſter arm van de *Schelde*, en tuſſchen de *Maas*, zoo als die omtrent *Witla* den grooten mondt maakt, waar in zich de *Waal* en de *Lek* te zaamen ontlaſten. Zoo dat dit *Wasda* zich uitſtrekt van het *Zwin* by *Sluis in Vlaanderen*, tot aan den breeden mondt van de *Maas*, tuſſchen *Geervliet* en *Vlaardingen*. Aldus ziet men het ook *Tab. III.* en daar by getekent deze beſchryvinge. *Friſiæ pars una, a plaga* WASDA *dicta, quæ ceſſit Carolo Calvo Fr. R. ex hæreditate Lotharii Regis A.* 870. dat is: *Het eerſte gedeelte van Frieslandt*, WASDA *genaamt, omdat het weſtelyk is, het welk Karel den Kalen, Koning van Vrankryk, in het jaar* 870. *ten deele gevallen is van de erffeniſſe van Koning Lotharius.* Insgelyks *Tab. IV. Pars prima Friſiæ hæreditariæ cis Moſam, quæ* WASDA, *nunc Zelandia.* dat is:

het

Zie deze titels Freſia pag 314. *en Weſt-Friſia.*

Hoc declarat Douſa Annal. lib. V. pag. 219.

In Freſia, & Septem Villæ Friſiorum.

Zie den titel.

Zie Tab. II en III Pars II. en dezen titel.

Zie hier boven FORTRAPA, BURDINE, *en* CHIMELOFARA.

Sriver. over de Holl. Kronyk. Annal. lib. VIII. pag. 414.

Houve.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 198.

In Dider l.

OCEANVS GERMANICVS.

PHLADIRTINGAE MARCHIONATVS PARS.

HOLLANDIA. TESTBATHVA. ET H. REWERETH.

SCALDIA. DVVENEE. WALACHRIA. BEVELANDIA. DITMARSIA. CATSANDE. WESTERSCHELLINGA. ZELANDIA. SCHOWEN. DUIVELAND. TERSCHELLINGA. WALCHERIA. NORTHHOLLANDIA. SOUTHHOLLANDIA. TRANSISALANA. COMPINIA. HALTHENA. BOML. REWERTH. MOSAMWALA. THIELREWERE. FRANCISALI. FLANDRENSES. BRATVSPANTES.

Flackee. Goeree. Walcheren. Schouwen. Duiveland. Tholen. Noordbeveland. Zuidbeveland. Overflackee.

Rotterdamme. Flardingen. Witla. Geervliet. Pitte. Thuredrecht. Merweda. Dubie. Gorichem. Walrichesheim. Streonas. Altena. Nu Megene. Alt Megene. Raba. Grave. Medua. Kuuc. Amba. Ortina. Buscum Ducis. Huesden. Tremella. Mona Littoria. Wespho. Alatrude. Tola. Tertlede. Poortvliet. Zuthera. Moermont. Bridorp. Zirickzee. Ostcappelle. Westcappelu. Kampa. Cats. Cortgeese. Oza. Middelburch. Armeuidan. Mortier. Wolfartsdyck. Vlissinghen. Ter Goes. Yeerleke. Baersdorp. Biesselingen. Remmerswale. Steninge. Waterange. Sprange. Cruninge. Borssalia. Barlant. Everingen. Casant. Sluis. Bajorzuna. Biervliet. Axele. Bocholte. Havelsche. Hulst. Andouerpa. Sprundelhem. Breda. Gilleijela. Ham. Alacfacis. Baerle. Ohseno. Pladella. Faltova. Andechobina. Brucho. Aurappa. Valkenburg. Trajectum ad Mosam. Dzelhem.

Fossa Othoniana. Wester Schelde. Liere fluv. Lis fl. Dender fluv. Scarpe fluv. Vesdre fluv. Roer fluv. Neet fluv. Dommel fluv. Gaul fluv.

hic olim, post fines Populariorum Frisiorum &c. primas sedes fixerunt, novam Gentium constituentes Remp. amplissimi Regni per Gallias tenuit principium.

G. de Broen fec. Amstel

GOEREE

HOL-

Kevitsen

Den Oester

De Springer

't Brouwers havense Gat

i Nieuwe diep

't Velt

De Bieningen ofte Bommene Grevelingen

Harinck Vliet

Melis Sant

Dirx Landy

Somerdyk

Middelhornas

LAND

Stadt

Bomeel

OVERFLACKEE

Nieuwe Tonge

Oude Tonge

't Groote Blok

Ooltjens plaat

Galente

Volee Rak

Crammer

Den Banjaart

Nieuwe Sant

Ile Hille

De Kael

Oude Hoofd

De Roche Plate

Loekers Nolle

De Oester Scheelde

De Keeten

Het Faal

't Oude Faal

't Veer Gat

't Land Diep

Oostergat

Calle ofte Clout

Querens

Noorder Rassen

Oester Rassen

De Ger

Inner Wielingen

Zee

Noord

Breezant

Den Haak

Duynhove

Polder

Westhove

't Huys ten Duyne

Oost Cappel

Domburch

't Huys Gapinge

St Achten

Sortendale

Seroosker WATE

Gapinge

VEERE

Sandik

Kinderendam

Clevers kerk

Grypskerke

Papenkerke

Papenburch

Schelach

RINGE

Marikerke

S. Lourens

Noorte

Monster

Nieuwerkerk

ARMUYDEN

Hoogelande

Zuid Monster

MIDDELBURGH

Middelburchsche Polder

Vlissingen Polder

Dorp

St Joos Land

Nieu St Joos Land

't Vlacke

Haimson

Goudekerk

Bee

Oost Zoubburch

West Zoubburch

Rossemburch

Swanenburch

't Kasteel van Rammekens

Ter Vere

Ter Veere

WATE

Boudinskerk

St Jans kerk

Seytte lande

Biggenkerk

WEST WATE

't Huys Steenhoven

Duke haerde

Vlissingen

Breskens

CADSAND

Groede

Nieuvliet

Cadsand

't Graafsche

Wilhelmsdorp

Oranje Polder

HAP

Emilia Pold.

Bierevliet

Ter Neuse

Vlaanderen

Kruis Polder

Doel

Sandvliet

Ossenisse

't Hof ter Neese

Houtdenesse

Out Hoofd

't Gat van Kampen

De Hont ofte Wester Scheelde

Boom Kreek

Krom Vliet

't Kasteel hoofd

Valkenisse

Ouwerdinge

Scodde

Rilland

Ager

Zuid Ager

Ossendrecht

Bergen op Zoom

Burgvliet

Wardande

Hildernis

Emaus

Woensdregt

Pinsen Fort

't Slot van Halsteren

Halsteren

Schakerloo

Poortvliet

Tholen

Scherpenisse

Oud Vossemeer

Heer Dyckheit van Vossemeer

Heerlijckheit van Poortvliet

Hoogkanter

Thoolen

Mosschet

Deurloo

Slijkenburg

Slijkenburg

Bakker Polder

Nieu Volle maar

Steenbergen

Heene Polder

Kouden Oort

Beukelen Berg

Eyland van S. Philips

Rumoord

Hasselt Kreek

Kemel Kreek

Nieu Zeedijk

S Anneland

Heerlijckheit van Staventise Maar

Rooms Kerk

Dijk

St Maartens dijk

Weskerke

Schakerloo

Out Vossemeer

Vijanen

Nieuwerkercke

Duyveland

Oost Duyveland

Ouwerkercke

Ouwer kerk

Hinds te Syanenburg

Capelle

Nieuwer kerk

Brugsche Vaert

Zirickzee

Poort Achtbacht

Kerk Werve

Werve Casterlee

Noortgouwe

Dreischor

Yaaje

Sommelsdyk

Nieuwerkerk

Oude Tonge

Brouwershaven

Claes kerk

Capelle

Bolois Ambacht

Ellemeet verdroncken

Zuid Schuer

Zuid Wolle

Serooskerke

Engelbouts woel More

Oude Kerk

Koude Kerk

Burgh

Zierickzee

Lelienaerdt

Haerstede

't Zeepe

Ouwer Vrouwen op Zee

Nieuwe kaai

Oude Haven

Sirhels dorp

Cattendijke

Wemeldinge

Yerseke Dam

Maalstede

Yerseke

Lodyke

Couverve

Duyvene

Bemers waal

Goes Welt

Goes Wate

Cloetinge

Capelle

't Huys te Gestellis

Baarsdorp

Sinoutskerke

Eversdyk

Bieselingen

Schore

Make

Nieukerke

Toe Eynde

't Brook

't Kasteel der Stem

Stem

Nieulande

't Kint van Ierden

Wateringe van Cruyningen

Cruiningen

Hanswert

Noord Oost

Zuyd Oost

Oosckinkel ofte Vrouwen

Valkenisse

Ouwerdinge

Scodde

Ilaree

Rilland

Ager

Zuid Ager

Krom Vliet

Zuid Beveland

Noord Beveland

Oud Nout Beveland

Wissenkerke

Wissenkerke Polder

Frederikstus Polder

Ambacht van Kampen

Serooskerke

Cortegoen

Zuid Vliet

Wolfe Sabbinge

Dijk

Pied Polder

Oester land

Hongers dijk

Katte Plaat

Zuid Plaat

Ten Dyckhuyse

Scheldt

Verdronken

Zuid Beve-

land

Ossenisse

Houtdenesse

Saaftinge

Namen

Sandvliet

Ossendrecht

Boom Kreek

Out Hoofd

Ter Neuse

Vlaanderen

Kruis Polder

Doel

Hoofd

Hoofd

10 20 30 40 50 20

het eerſte gedeelte van het erffelyke Frieslandt, aan deezen kant van de Maas, het welk WASDA, *en nu Zeelandt genoemt wordt.* Hier boven, op den titel *Freſia* en *Freſiones*, is van den Heere *Alting* aangetoont dat *Frieslandt*, na de tyden van *Karel den Grooten*, tweezins verdeelt is geweeſt, namelyk, in het *Erffelyke* en *Vrye:* dat het eerſte door de twee broeders, *Ludovicus Germanicus* en *Carolus Calvus*, weêr gedeelt is in drie deelen, die naderhandt, in plaats van *Frieslandt*, den naam van *Hollandt* en *Zeelandt*, hebben aangenomen. Dit *Friſia Hæreditaria*, of *Erffelyk Frieslandt*, ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. I.* zich uitſtrekkende van den ſtroom *Sincfala*, of het *Zwin* af, tot aan de rivier *Kinnem*, en *Sciremer*, dat is, de *Schermer*, en van de *Noordtzee* af tot aan *Doroſtadium*, dat is, *Wyk te Duurſtede*, daar de *Lek* zich van den *Rhyn* affcheidt: want van hier af begint het bezit en eigendom van *Ludovicus Germanicus:* het welk *Tab. III.* wordt uitgedrukt met deze woorden. *Ludovico German. Reg. Pii F. i. e. Germaniæ Regi, Ludovici pii Filio, ex hæreditate Lotharingica.* Dat het Foreeſt of Landtſchap WASDA, door de bovengemelde Handtveſt aan den Grave van *Hollandt* geſchonken, *Zeelandt* zoude zyn, gelyk de Heer *Alting* hier beweert, word ook voor waarheit van de *Hollandtſche Kronyk* opgegeeven. Maar wel te recht zeit hier op de Heer *Petrus Scriverius*; *Wat gelykeniſſe hebben deze naamen met den anderen?* Vervolgens houd hy dit gevoelen niet anders als voor een loutere giſſing: en oordeelt dat het wat nader aan de waarheit komt, het geen de Heere van *Noordtwyk* raamt, dat WASDA mogelyk het landt van *Waas* is. Deeze Heer (*Janus Douza*) behalven dat hy den Giftbrief zelfs verdacht houdt, beſchuldigt wel voornamelyk van quaade trouwe die Schryvers, die, volgens hunne gewoonte, over den zelven zulke verkeerde en averechtſche uitleggingen gemaakt hebben; terwyl zy onder malkanderen oneenig, en verlegen zynde, met het *Foreeſt* van WASDA op te zoeken, zommigen deze benaminge op *Walcheren* alleen, anderen die op alle de *Zeeuwſche* Eilanden toepaſſen. Welke beide hy oordeelt dat het rechte wit niet treffen; zich vaſtelyk latende voorſtaan, dat WASDA het zelve landt is, dat nu ter tydt het landt van *Waas* genoemt wordt: eensdeels om de gelykheit van de benaminge, andersdeels vermits de *Hollandtſche* Graven om dit zelve, als hun enkelyk uit dezen hoofde door erfrecht toekomende, zoo veele eeuwen lang tegens de naburige *Vlamingen* geoorlogt hebben.

Annal. lib. V. pag. 227.

Chron. Zeeland. lib. II cap. 5. Annal. lib. I. pag. 21.

Dat WASDA het landt van *Waas*, en geenzins *Walcheren*, of geheel *Zeelandt* is, word ook van den Hoog Edelen Heer *Eyndius* vaſtgeſtelt, die zulks insgelyks als een baarblykelyke zaak, uit de gelykheit en overeenkomſte van de benaminge, beſluit. De Heer *Matthæus Voſſius*, in tegendeel, vindt het zeer ongerymt, dat men door het *Foreeſt* WASDA het landt van *Waas* zoude verſtaan; of ſchoon deze woorden in klank eenige overeenkomſte hebben. Want dat het niet waarſchynlyk is, dat aan Grave *Diderik* door dezen Giftbrief geſchonken zoude zyn het zelfde landt van *Waas*, waar van deszelfs Schoonvader *Wichman*, Grave van *Aalſt*, en Burggrave van *Gent*, reeds in bezit was, als die in 't jaar 948. van Keizer *Otto* tot Burggrave van het Kaſteel te *Gent*, en tot Grave van 't landt van *Aalſt* en *Waas*, en de omleggende landen verheven was. Maar dat Graaf *Diderik*, na de doodt van Grave *Wichman*, in deszelfs Heerlykheden gevolgt is, als getrouwt hebbende *Hildegardis*, zyne Dochter en eenige erfgenaam; waar door het Kaſteel van *Gent*, *Aalſt*, en 't landt van *Waas* aan hem is gekomen. Doch dat deze Graaf *Wichman* geenzins te achten is *Wichman* de *Sax*, of Graaf van *Saxen*, die omtrent dien zelfden tydt, en noch wat later, in rebellie en opſtant tegen Keizer *Otto den I.* heeft geleeft; hoewel hy van zommige Schryvers voor een en de zelfde wordt gehouden. Invoegen de Heer *Voſſius* door WASDA veel eer het Eilandt van *Walcheren* wil verſtaan: of, gelyk in den Giftbrief de naam van *Lothowicus* is geſtelt in plaats van *Lotharius*; zoo giſt hy, dat daar ook door verzinninge WASDA voor WALCHRA geſchreven is. Van dezen Grave *Wichman* maakt *Eyndius* ook gewag, en toont aan uit de *Vlaamſche Jaarboeken*, dat Keizer *Otto de Groote*, in het jaar 849. een Grift hebbende laten graaven, die de *Foſſa Ottoniana* is genoemt, daar door de *Sehelde* geleidt heeft; en alzoo WASIA, of het landt van *Waas*, als zyn eigendom zynde, van het *Franſche* gebiedt heeft afgeſcheiden: dat hy daarenboven, op den oever van de *Leye*, een Nieuw Kaſteel (*Caſtellum vel Caſtrum Novum*) heeft laten bouwen, (het welk van *Voſſius* 't Kaſteel van *Gent* wordt genoemt) en dat hy aan de Graven van dit Niewe Kaſteel geſchonken heeft de vier Ambachten, *Aſnethe*, *Bocholt*, *Axla*, en *Hulſta*, met het geheele landt van *Waas*. welke van den Heere *Alting* worden vertoont *Tab. IV. Pars II.* Maar dezen *Wichman* ſchynt hy ook te houden voor den *Saxiſchen* Grave, gelyk de *Vlaamſche Jaarboeken* voorgeeven: en ſchryft dat hy by *Ludgardis*, de Dochter van *Arnulphus Magnus*, twee Zoonen heeft gehadt, namelyk *Diderik*, en *Wichman de Jonge:* aan welken *Diderik*, of aan deszelfs Grootvader. die den zelfden naam hadde, hy meent dat het Foreeſt WASDA door dezen Giftbrief geſchonken is: immers dat de Graaf van dit Niewe Kaſteel, wie hy dan ook is geweeſt, door dezen Giftbrief, toen noch onvervalſcht zynde, in 't rechtmatig bezit gekomen is van het landt van *Waas*, aan zyn Graafſchap leggende. Maar wie ziet niet dat hier in veele ſtrydigheden en ongerymtheden zyn? Moet men derhalven niet beſluiten, voor eerſt: dat het tot noch toe zoo onzeker is als iet, wat landt eigentlyk met dezen naam van WASDA wordt gemeent, en waar het gelegen heeft? Ten tweeden, dat de Handtveſt of Giftbrief, die verſcheidentlyk wordt opgegeeven, zelfs naar het Affchrift in de Abdye van *Egmondt* gevonden, in zich zelfs niet echt is, maar in veel latere tyden verdicht en opgeſtelt van zulke menſchen, die ſtaat maakten, dat dit ſchrift in tyden en wylen den *Hollandtſchen* Grave, hunnen Patroon en weldoender, nuttig zoude zyn? De Giftbrief luidt aldus. *Lodewyk* (Lothowicus) *door Godts gehengeniſſe, Koning: Kenlyk zy allen gelovigen die nu zyn, ofte namaals zullen wezen, hoe dat onze beminde gezellinne Hemma, de Koninginne, onze Hoogheits tegenwoordigheit ootmoedigiyk gebeeden heeft, dat wy onzen getrouwen Grave Diderik in 't geheel met onze Brieven wilden geeven het Foreeſt* WASDA, *in 't zelve Graafſchap gelegen, met de landen, die men weiden en ploegen mag, met de wateren die daar inwaarts en uitwaarts loopen, ende met al wat tot den Foreeſt behoort. Tot wiens beede, gelykerwys dit betaamde, wy zeer genoegen zynde, geeven dat voorzeide Foreeſt den voorgedachten Grave met al zyn toebehooren,* enz. Maar in het Latynſche Affchrift komt hier noch by: *Opdat hy het zelve mag hebben, houden, en bezitten, zoo wel hy zelf, als zyne Erfgenamen, of aan wien hy, ende zyne Erfgenamen het zullen willen verkoopen of verpanden, zonder eenige tegenſpraak: En op dat dit ons bevel dies te vaſter, en onveranderlyk gehouden worde, hebben wy het zelve met onze eigene handt ondertekent, en met ons zegel laaten zegelen. Het zegel van den zeer doorluchtigen Koning, Heer Lothowyck; Gezo Cancellier heeft dit in plaats van den Heer Opper-Cancellier, Aardtsbiſſchop Uthelrih, (Othilrich) nagezien en onderteekent. Gegeeven in het jaar onzes Heeren 868. den 13 van April, in het 16 jaar van de regeeringe van Heer Lothowich, de 12 indictie,* andere zeggen, *het vyftiende jaar, de vyftiende indictie.* De quaade trouwe hier omtrent gepleegt, hebben erkent, en openlyk aangewezen de voortreffelyke Heeren, *Douza, Scriverius, Eyndius*, en noch onlangs de Hooggeleerde Heer *Antonius Matthæus*, die rondt uit ſchryft; dat 'er verſcheide zaaken zyn, die dezen Giftbrief verdagt maaken; als voor eerſt, dat dit *Foreeſt* WASDA gezeit wordt gelegen te zyn in 't zelfde Graafſchap; daar dit Graafſchap in den geheelen brief niet eens gemeldt wordt: ja, daar geen Graafſchap, met den naam van *Hollandt* toen ter tydt bekent is geweeſt. Ten tweeden, dat de Giftbrief of Handtveſt gegeeven is in het jaar 868. van Koning *Lothowyk*; daar uit de Origeneele ſtukken blykt, dat geheel *Lotharingen*, en daar onder het *Erffelyk Frieslandt*, en vervolgens *Walcheren* met het landt van *Waas*, als daar onder behoorende, het eigendom geweeſt is van *Lotharius de Jonge*, zynde de Zoon van den Keizer *Lotharius*, en Kleinzoon van den Keizer *Ludovicus Pius:* welke *Lotharius de Jonge* is geſtorven in het jaar 869. zoo dat Graaf *Diderik*, als een getrouwe *Vaſſal*, of Leenman, in het voorgaande jaar hier mede begiftigt wordende, gelyk de Handtveſt zegt, zulke begiftiging van deezen, en niet van eenen Koning *Lothowyk* moſt omfangen hebben. Waar by noch komt, dat geen van de Schryvers van dien tydt den naam van *Ludovicus* heeft geſchreeven LOTHOWICUS; en, het geen de Heer *Douza* wel aanmerkt, dat aan 't hooft van dezen Giftbrief alleen ſtaat: *den Doorluchtigſten Koning Lothowyk*, zonder te melden, of hy Koning van *Vrankryk*, van *Germaniën*, of van *Lotharingen* geweeſt is; daar echter deze Ryken, in die tyden, elk zyn eigen Koning hebben gehadt: en in den Giftbrief, waar door de Kerk van *Hecmunda*, van *Suthardeshage* tot aan *Fortrapen* en *Kinhem* toe, aan *Diderik den I.* opgedraagen wordt, wel uitdrukkelyk ſtaat. *Carolus divina propitiante clementia Rex Francorum. Carolus door Godts genade Koning der Franken.* Wel is waar, dat de *Inleidinge tot de Graven van Hollandt*, zeit, dat deze *Lothewyk Koning van Germaniën of Duitſchlandt is geweeſt, en broeder van Koning Karel de Kaluwe:* gelyk daar ook in de overzettinge van den brief zelve by het woordt Koning ingelaſcht wordt, (van *Almaniën*) en by de woorden *Graaf Diderik* (van *Hollandt*) *onzen lieven getrouwen* (*en haarer Suſterszoon*)*:* Doch deze verdigte byvoegzels en verklaringen worden in het Latynſche affchrift niet gevonden. Om de eerſte zwarigheit weg te neemen ſtelt de Heer *Douza* deze giſſinge voor; of de begiftiger hier gemeldt, miſſchien mogte zyn *Ludovicus*, de Zoon van Keizer *Arnulphus*, die ook den toenaam van *Germanicus* heeft gehadt. Maar hier tegen erkent hy wederom, dat deszelfs Huisvrouw niet *Hemma*, gelyk de Handtveſt zeit, maar *Lutgardis*, of, zoo andere willen, *Mathildis* is genoemt geweeſt, zynde uit den Huize van *Saxen*. Waar by noch komt, dat Keizer *Arnulphus* zelfs

Ibid. pag. 18. 19.

Meier. ad an. 967. Eynd. Chron. lib. II. pag. 172. Annal. lib. I. pag. 21. Eyndius Chron. lib. II. cap. 5 pag. 170. & 172.

Anton. Matth. de nobil. cap. 31. & Douſ. Annal. lib. V. pag 226.

Diplom. apud J. Douz. Annal. lib V. pag 227.

De Nobilitate lib I. cap. 31.

Ibid. pag. 130.

Alting tit. Holland.

Apud Douſam Annal. lib V. pag. 178.

eerſt is geſtorven in het jaar 899. en zyn Zoon *Ludovicus*, onder de Keizeren met deezen naam de Vierde, in het jaar 912. Zoo dat de dagteekening van den Giftbrief, of men die op het jaar 868. of een eeuw later ſtelt, hier mede niet overeen komt. Vervolgens zou de giſſinge van de Heeren *Matthæus Voſſius*, en *Menſo Alting*, noch de meeſte waarſchynlykheit hebben, daar in beſtaande, dat de begiftiging van dit *Foreeſt* niet is gedaan in het jaar 868 van Koning *Lothowicus*, maar in den jaare 968. van *Lotharius Koning der Franken*, in het 13 jaar van zyne regeeringe, en by gevolge niet aan Grave *Diderik den I.* maar aan deszelfs Zoone *Diderik den II.* Welke *Lotharius* gehadt heeft een Huisvrouwe, met naame *Hemma*; en geſtorven is in het jaar 986. of zoo andere willen 976. zynde een Kleinzoon van *Carolus Simplex*, en een Zoon van *Ludovicus den IV.* of *Tranſmarinus*, Koning van *Vrankryk*, en *Gerberga*, de Dochter van Keizer *Arnulphus*, en Zuſter van Keizer *Otto den I.* Maar hier tegen doet zich weêr deze zwarigheit op, dat het blykt dat *Carolus Simplex*, Koning van *Vrankryk*, zelfs niet lang in het geruſte bezit van *Lotharingen* en de *Nederlanden* is geweeſt; maar genoodzaakt is geworden deze landen aan den Keizer *Henrik den Vogelaar* af te ſtaan, die geſtorven is in het jaar 936. en dat deszelfs Zoon en opvolger, Keizer *Otto de I.* zich in het bezit van deze landen, gelyk uit het bovengemelde te zien is, onwrikbaar geveſtigt heeft: zoo verre, dat Koning *Lotharius*, volgens 't verhaal van *Sigebertus*, op het jaar 980. *Lotharingen* met plechtigen eede aan hem heeft afgeſtaan. Uit welk alles, meene ik, zou moeten volgen, dat niet alleen de naam van den Begiftiger, en de dagteekeninge is vervalſcht; maar dat de geheele Giftbrief verdicht is, en nooit in diergelyken form voortgekomen, noch van eenigen Koning *Lothowyk*, noch van dezen *Lotharius*, Koning der *Franken*. Dat by gevolge Graaf *Diderik* door geenen Koning van *Vrankryk* is begiftigt, of heeft kunnen worden, met het landt van *Waas*, of met het Eilandt *Walcheren*, veel min met geheel *Zeelandt*, dat in die tyden, of onder de *Noormannen*, of onder de *Roomſche* Keizers heeft geſtaan: zoo dat *Eyndius*, Heer van *Haamſteede*, die onder zoo veele tegenſtrydigheden noch wel wil toeſtaan, dat het landt van *Waas*, met den naam van WASDA, aan eenen Graaf *Diderik* is geſchonken, zonder te bepaalen wiens Zoon hy is geweeſt, eindelyk beſluit; *dat 'er in dezen Giftbrief, nadat die in handen van eenen guytachtigen bedrieger is gekomen, zoo veel falſiteit of misſlag gepleegt is, zoo ten opzicht van den begiftiger, en den voorſpraak, als van den tydt, en de verklaringe van de gifte en de begiftigde, dat 'er niets minder uit te haalen is, als 't geen zommigen beweeren, dat het Graafſchap van Zeelandt hier door, als door een byzonder voorrecht, aan Grave Diderik zou zyn geſchonken.* De onwaarheit en het bedrog van deze Handtveſt, en de ongerymtheit van de uitleggingen daar op gemaakt, zullen zich noch meer opdoen als men aanmerkt, hoe klein en gering het gebiedt geweeſt is dat *Diderik* heeft gehadt, toen hy met dit *Foreeſt* begiftigt wierd: en van wat uitgeſtrektheit de Gifte daar tegen is geweeſt. Want wat was doch zyn Graafſchap (*Comitatus*) zoo als het in deze Handtveſt wordt genoemt? Immers heeft het zich, volgens den Brief door *Carolus Calvus*, of liever *Carolus Simplex*, gelyk hier boven is aangetoont, in de lengte niet verder uitgeſtrekt als van het riviertjen de *Liora*, dat is, *Liere*, tot aan den *Rhyn*, daar die voorby *Litta*, dat is, *Leiden*, naar de *Noordtzee* loopt: en in de breette, van de *Noordtzee* af tot aan de landtſcheidinge *Suthardeshage*, die van de *Liora*, of even voorby *Theolf*, dat is *Delf*, ooſtwaarts aan loopt, en een weinig beneeden *Alfna*, dat is *Alphen*, aan den *Rhyn* uitkomt: gelyk het binnen deeze paalen in de Kaarten van den Heere *Alting* afgebakent en vertoont wordt *Tab. II.* en *III. Pars II.* Indien men nu door het *Foreeſt* WASDA alle de *Zeeuwſche* Eilanden verſtaat, of, gelyk de Heer *Alting* het verklaart, en in zyne Kaarten vertoont, al het landt dat 'er is langs de *Noordtzee*, van het groote gat van de *Maas*, tot aan het water de *Sine* of *Sincfala*, nu het *Zwin:* en zich voorts in de breette uitſtrekkende tot aan den ooſtelyken arm van de *Schelde*, zoo als die dicht voorby *Barco in Zinis*, dat is, *Bergen op Zoom* heeft geſtroomt; wie ziet niet, dat het landt door dezen Giftbrief aan Grave *Diderik* geſchonken ruim vyfmaal of zesmaal zoo groot is, als het geen hy van te vooren bezat? Is het dan ook niet eene ſtrydige ongerymtheit te zeggen, gelyk in den Brief ſtaat; FORESTUM WASDA IN EODEM COMITATU; *het Foreeſt* WASDA *in het zelfde Graafſchap*; namelyk, waar van hy te vooren bezitter was: en uit hoofde van welk hy *Fidelis Noſter*, dat is, *onze lieve getrouwe*, dat is, *Vaſſalen Leenman*, wordt genoemt? En by aldien men door dit WASDA het Eilandt *Walcheren* alleen wil verſtaan, of het landt van *Waas*; wie merkt niet, wat grooten ſprong men doen moet uit het nu beſchreven Graafſchap of Eigendom van Grave *Diderik*, tot in deeze landtſtreeken? Voornamelyk dewyl men uit allede Gedenkſchriften van die tyden niet anders kan beſluiten, dan dat het tuſſchen beide gelegen landt onder de magt van andere Heeren is geweeſt; het zy 't inheemſche Graven, óf de *Noormannen*, of wel de *Roomſche* Keizers bezeeten hebben; die 't zelve door gewelt en verdrag, gelyk hier boven is aangetoont, den Koningen van *Vrankryk* afgedwongen hadden. Wel te recht vraagt derhalven de Heer *Ant. Matthæus*; of *Walcheren* wel by iemant van de Ouden WASDA, en het *Foreeſt Wasda* genoemt is? of ook *Walcheren* ooit een Boſch is geweeſt? en of de Ouden wel ooit gewoon zyn zoo te ſpreeken, dat zy Eilanden *Foreeſten* noemen? ja men zou mogen vraagen, of men wel uit eenig Schryver van de geheele oudtheit zou kunnen bewyzen, dat 'er in die groote uitgeſtrektheit van den mondt der *Maaze* af, tot aan het *Zwin* toe, ergens een *Foreeſt* is geweeſt? ik laate ſtaan, dat de geheele Landtſtreek een *Foreeſt* genoemt zou kunnen worden? Want dat Foreeſten (*Foreſta*) groote Boſſchen of Wouden zyn geweeſt, waar in de *Franſche* Koningen gewoon waren grof wildt te jaagen, leert ons *Du Cange*, met veele bewyzen. En zoo zien wy, dat 'er in de Ordonnantiën van *Carolus Calvus* verſcheide *Foreeſten* worden opgetelt, waar in het jaagen van grof wildt verboden wordt. Onder deze vindt men het *Ardenneboſch*, het *Akenſche boſch*, het boſch by *Herſtal*, of *Hariſtallum*; en ook een, aldaar *Scadebolt* genoemt; waar voor ik giſſe, of niet wel *Schateholt* moet geleezen worden, om daar door te verſtaan het Boſch dat hier omtrent *Voorſchooten* is geweeſt: welk *Voorſchooten* ik elders heb aangewezen, dat van oudts FORESCHATE en FORISCHATE is genoemt geworden. Want hier van meene ik dat het *Schakerboſch* zyne benaminge gekreegen heeft, in de gemeene uitſpraak aldus genoemt wordende, in plaats van *Schaterboſch*, dat is, het Boſch by SCHATE, en vervolgens *Schateholt*. En aldus zien wy uit plaatzen, hier boven van den Heere *Alting* bygebragt, dat in de brieven van de Keizers, *Otto den I. Henrik den II.* en *Conradus den II.* de Wouden of Boſſchen van *Drenthe* den naam draagen van TRENTÆ FORESTUM, waar in allerlei grof Wildt, als Herten, Beeren, en wilde Zwynen, wierdt gevonden: gelyk men dit TRENTÆ FORESTUM zich wyd uitſtrekkende getekent ziet in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. VII.* en *IX. Pars II.* En zoo worden in de Giftbrieven van de Keizers, *Otto den III.* en *Lotharius den II.* vermeldt *Quatuor Foreſtæ*, de *Vier Foreeſten* op de *Veluwe*, zie *Tab. VI. Pars II.* zoo worden de Frieſche Wouden *Pagus Foreſtenſis* genoemt.

Wat nu verder de benaminge belangt; de Heer *Alting* meent dat WASDA zoo veel wil zeggen als WESTDEEL, en dat de geheele Landtſtreek van den grooten mondt der *Maze*, tot aan dien arm van de *Schelde*, nu het *Zwin*, aldus is genoemt omdat dit het Weſtelykſte deel is van het *Erflyk Frieslandt*. Maar wie ziet niet dat die verklaringe enkelyk op dien grondt ſteunt, dat door WASDA *Zeelandt*, of de *Zeeuwſche* Eilanden, die hy het landt der *Taxanderen* noemt, en vertoont *Tab. II.* en *III. Pars II.* verſtaan moeten worden? Dit nu omverre geſtooten, en onwaar bevonden zynde, blyft 'er geen de minſte waarſchynlykheit voor dit gevoelen meer over; want wat overeenkomſte heeft doch WASD of WASDA met *Weſt* en *Weſtdeel*? Onder zoo veele benamingen van dien tydt, als van de negende, en de volgende eeuwen, die van dit woordt zyn t'zamengeſtelt, zal men, meene ik, niet een eenige kunnen aanwyzen, waar in *Weſt* in WASD, of WASDA is verandert: gelyk ten bewyze hier van zyn de titels WEST-FLINGE, WESTERBRICA, en de tien volgende by den Heere *Alting*. Zoo ziet men dat ze in latere tyden *Weſtphali* gezegt hebben, en *Auſtrachia*, en *Wiſtrachia*; door het eerſte verſtaande 't Eilandt *Amelandt*, als ooſtwaarts leggende, en door het ander het Eilandt *ter Schelling*, als Weſtelyk zynde. En zoo hebben ze in oudere tyden wat meer naar den Latynſchen trant gezegt, *Oſtro-Gothi*, en *Viſi-Gothi*, voor *Ooſter-Gotthen* en *Weſter-Gotthen*. Allerbeſt heeft het naar myn oordeel getroffen de Heer *Eyndius*, ſchryvende dat WASDA komt van *Waſa*, *Waſe*, het welk *moer*, *ſlyk*, *ſlib*, of *gors* beteekent; waar van *Waeſig* landt zoo veel is als *laag*, *moerig*, *waterig* landt. Dat van dit *Waſa* komt WASALANDT, en zulks niet anders wil zeggen als *Waterlandt*, hebbe ik hier boven op dien titel klaar en omſtandig bewezen; en daar nevens aangetoont, hoe ongerymt en onaanneemelyk de giſſing is van den Heere *Alting*, die dit WAS, of WASA, voor *Weſt* neemende, WASALANDT verklaart door *Weſtlandt*, en voorgeeft, dat dit woordt by de Schryvers zooveel wil zeggen, als *Weſt-Frieslandt*. Vervolgens wil ik geerne toeſtaan, het geen baarblykelyk is dat het landt van *Waas* in *Vlaanderen*, van dit *Waſe*, of WASA zyne benaminge gekreegen heeft, als zynde van het ſlyk, en ſlib, uit den ouden kil van de *Schelde* aangegroeit, en droog gemaakt. Maar, of ſchoon nu in deeze overeenkomſte van beteekenis een groote waarſchynlykheit ſteekt, en zulks aanleidinge heeft gegeeven om te beſluiten, dat door het *Foreeſt* WASDA het landt van *Waas* wordt gemeent; gelyk *Eyndius* dit hier uit onwrikbaar meent af te leiden; zoo is echter zulks ganſch geen noodzakelyk gevolg.

Want

Frodoar. ad An. 922. & Ant Matth. de Nobil lib. I. cap. 32.

Chron. Zeeland. lib. II. cap 6. pag. 173.

De Nobilitate lib. I. cap. 31. pag. 130.

Gloſſar. in voce Foreſta in Capitulis Caroli Calvi.

Vide hos titulos.

Vide Kiliani Diction. in Waeſig, en Waſe.

Chron. lib II. cap. 5. pag. 170.

Want noch de overeenkomſte, noch de gelykheit van de benaminge alleen in dit ſtuk een genoegzaam bewys geeft: indien andere wezentlyke omſtandigheden daar tegen ſtryden: gelyk de Heeren, *Cluverius* en *Alting*, zulks omtrent verſcheide plaatzen klaarlyk hebben aangetoont. Want hoe meenigmaal vindt men twee à drie, jaa meer, zeer verſcheide plaatzen, die omdatze van eenderlei aardt en gelegentheit zyn, of om andere redenen, een en de zelve benaminge gekreegen hebben? Jaa volgens de ſtellinge en het bewys van den Heere *Alting*, kan het landt van *Waas* in dit *Foreeſt* of Landtſchap WASDA zelfs niet zyn begreepen geweeſt. Want hy ſchryft, dat dit WASDA van den Weſtkant door de oude kil van de *Schelde* bepaalt wierd: doch dat deeze van de *Vlamingen* uitgedroogt, en tot goede bouwlanden gemaakt zynde, na dat deszelfs wateren door de grift van Keizer *Otto de Groote*, afgeleid waren in dien arm, die nu de *Honte* of *Weſter-Schelde* word genoemt, aan hen gebleeven zyn. Nu is het klaar en onweêrſpreekelyk, dat de vier Ambachten, *Hulſta*, *Axla* (*Axel*) *Bocholte*, of *Bouchoute*, en *Aſnetha*, of *Aſnede*, nu *Aſſeneder-Ambacht*, neffens het landt van *Waas*, aan den Weſt- en Zuidweſt kant van de oude *Schelde* zyn geweeſt: welke kil ſchynt geloopen te hebben van *Callo*, of het Fort de *Peerle* na *Hulſt*, langs het Fort *St. Andries*, na het *Sas van Gent*, en van daar langs *Bouchoute* naar *Sluis*, of het *Zwin*. Het landt van *Waas* nu is beſloten tuſſchen dezen ſtroom en de rivier de oude *Leede*, of *Durme*, zoo als de zelve van *Gent* af na de *Schelde* loopt: en het lyd geen twyfel, of dit landt is aldus genoemt geworden, omdat het *Waeſig*, dat is, *wuterig*, laag en *moerig* was, als gelegen en beſloten tuſſchen de bovengenoemde Rivieren, en der zelver overſtroomingen; voornamelyk toen het noch door geene zwaare dyken was bewaart, onderworpen. Van welken *waezigen* en *moerigen* grondt, verſcheide plaatzen aldaar hunne benamingen hebben gekreegen, als *Waasmunſter*, *Waasdonk*, het *Broek*, *Baſeisbroek*, *Melſenbroek*, *Beverenbroek*, *St. Gillesbroek*, *Vraſembroek*, *Moerbeek*, en meer andere. Waar uit ook is af te neemen, dat dit landt van *Waas*, gelyk zulks het gevoelen van den Heer *Alting* ſchynt te zyn, eerſt tot goedt en bouwbaar landt is gemaakt, na dat het water van de *Schelde* door de *Ottooſche* Grift afgeleidt en afgetapt zynde, deze laage en *waezige* landen zoo veel niet meer wierden overſtroomt. Dewyl nu deze grift eerſt in het jaar 849. is gegraaven; zal niemant, meene ik, met eenigen ſchyn van reden kunnen ſtaande houden, dat hier al in het jaar 968. veel min in 't jaar 868. het *Foreeſt* WASDA is geweeſt, bouw- en weilanden hebbende, en als zoodanig aan de *Hollandtſche* Grave geſchonken is. Dewyl nu uit dit alles aangaande dit WASDA nier zeker kan worden vaſtgeſtelt, waar het geweeſt is, of geleegen heeft: en de Giftbrief zelfs of voor verdigt gehouden, of immers van quaade trouwe en vervalſching is verdagt; zou iemandt met recht kunnen twyfelen, of 'er wel ergens ooit zoo een *Foreeſt* is geweeſt? En of dit alles, gelyk men zegt, niet zyn Kaſteelen in de lucht gebouwt? Om deze duiſtere en twyfelachtige zaak wat nader uit te pluizen, en zoo veel mogelyk, op te helderen; zegge voor eerſt, dat ik vaſtelyk geloove, dat 'er een *Foreeſt* WASDA is geweeſt, en dat een *Hollandtſche* Graaf, met name *Diderik*, daar mede is begiftigt: doch dat het daar te neffens zeer onzeker blyft, door wien, en op wat tydt deeze gifte is geſchiedt. Want wat de Giftbrief of Handtveſt belangt, die is zoo verre by my verdagt, dat ik vermoede, dat die niet is van het jaar 868. zoo als de gemeene dagteekeninge mede brengt, noch ook van 't jaar 968. zoo als zommige willen; maar dat de zelve in veel latere tyden, en miſſchien eerſt eenige eeuwen daar na, immers wanneer het landt (*Hollandt*) nu al met den naam van een Graafſchap was bekent, is opgeſtelt. Zoo dat my dunkt, dat het zeer onzeeker is, of 'er wel ooit, of immers toen eenig ſchrift voor handen is geweeſt, waar uit deze Brief in order is gebragt: en of de opſteller van dien, die men denken mag dat naar den loop van dien tydt, een van de bequaamſte Monniken is geweeſt, niet alle omſtandigheden, zoo van den tydt, als van den begiftiger en de begiftigden, en wat dies meer is, naar zyne giſſinge, of naar de gemeene vertellingen daar heeft in gebragt. Jaa het komt my zelfs niet vreemdt of ongerymdt voor te denken, dat in dien tydt, als de nu noch voor handen zynde Giftbrief eerſt opgeſtelt is, men toen al niet meer recht geweeten heeft, waar dit *Foreeſt* WASDA geleegen was: en dat men het diensvolgens met 'er tydt verkeerdelyk op *Zeelandt*, of op de naaſtgeleege *Vlaamſche* kuſt heeft toegepaſt, van welk vermoeden ik verſcheide redenen heb. Maar waar zal men her dan eindelyk vinden en opſpeuren? dit is waarlyk vry duiſter, en kan by gebrek van Gedenkſchriften, die hier in eenig licht konden geeven, niet anders als by giſſinge en raminge geſchieden. Ik giſſe dat dit WASDA geweeſt is omtrent de *Oude Maas*, waarſchynlyk aan beide kanten van dien ſtroom, ter plaatze daar men nu ter tydt 't landt van *Altena* heeft: immers dat *Huesda* (*Heuſden*) en WASDA of WAASDA, zoo als men van outs geſproken heeft, twee benamingen zyn, die raport op malkanderen hebben, komende het eerſte van *Hues*, *Huis*, waar van de ſchattinge *Hûſſlada*, of *Hueſleda*, die men in de ſchriften van dien tydt vermeld vindt, zyne benaminge heeft: en het andere woordt WÂSDA van *Waas*, *Waze*, dat is, *water*, *ſlyk*, *modder*. Van dit WASDA, meene ik, dat 't Dorp *Wâſpik*, of *Waespik*, de naam gekreegen en behouden heeft; als of men zeide, het *Spik*, of *Spyk*, dat is, Kaſteel of *Spyker* van het *Foreeſt Wasda:* gelyk men deze benaminge heeft in *Hereſpich*, gelegen op de rechter oever van den *Rhyn*, even beneden de ſcheidinge, nu gemeenlyk het *Spyk* genaamt. Welk *Wâſpik*, leggende aan het begin van de *Langſtraat*, in de oude *Saliſche* wetten MALB. THOWESPHO, en THO WESFO word genoemt, zynde daar een beroemt *Malbergum* geweeſt, dat is, vergaderplaats om *Saliſche* wetten te maaken: gelyk men het met dezen naam getekent ziet by den Heer *Wendelinus*, in de Kaart van *Francia Salica*, en in de Kaarten van de Heer *Alting Tab. II. III. IV.* en *V. Pars II.* daar men de loop van de oude *Maas* verbeeldt zier. Doch hoe verre dit *Foreeſt* zich in die tyden heeft uitgeſtrekt, laat ik aan de giſſinge en overwegingen van verſtandigen om te bepaalen. Immers zou men mogen denken, dat 't grenzende is geweeſt aan het onde Graafſchap *Teiſterbandt*, en zich zoo uitgeſtrekt heeft aan weêrkanten van de oude *Maas*, van *Heuſden* af tot *Mons littoris*, nu *Geertruidenberg*, en miſſchien noch al verder in den verdronken *Hollandtſchen Waerdt*; zoo dat het landt van *Altena* daar wel onder begreepen kan zyn geweeſt. Want het baarblykelyk genoeg is, dat het zelve van 't *Halt*, *Holt*, of *Hout*, in de ſchriften van die tyden *Halthena* en *Houtena*, genoemt is. Ook komt het my zeer waarſchynlyk voor, dat dit Boſch of Foreeſt, de ganſche *Langſtraat* in zich begrypende de uiterſte grenze van 't gebiedt des *Hollandtſchen* Grave geweeſt is, en dat het zich vervolgens Zuidwaarts heeft uitgeſtrekt na '*s Gravenmoer*, naar *Ooſterhout*, 't Huis te *Stryen*, naar *Vrachtelen* en *Houte*, welke benamingen van het *Hout*, of *Halt*, dat is, Boſch, en van het *moer* hunnen oorſprong gekreegen hebben. Welke landtſtreek alhier van ons beſchreeven, wy kunnen zien, dat 't paalende is geweeſt aan hergeen eigentlyk *Hollandt* (*Hollandia*) word genoemt, beſloten zynde tuſſchen de *Lek* en de *Waal* van de *Liora*, of van *Flardingen* af tot aan de *Linge*; gelyk men zien kan by den Heer *Alting*, *Tab. IV.* en *V. Pars II.* Ook is 't klaar, dat nergens omtrent het vorige eigendom van den *Hollandtſchen* Grave eenig landtſtreek te vinden is daar alle de eigenſchappen van dit *Foreeſt* zoo volkomen in gevonden worden, als *wei- en bouwlanden*, *rivieren*, en *in- en uitlopende wateren*; als in dezen omtrek. Ook ziet men uit de Gedenkſchriften der *Frankiſche* Koningen, als van *Karel den Grooten*, en van *Karel den Kaalen*, dat tot de *Foreeſten* (*Foreſta*) niet alleen behoort hebben boſſchen en waranden voor de wilde dieren, maar ook wateren en vyvers, daar viſſchen in gehouden wierden. Weshalven de *Foreſtiers* (*Foreſtarii*) wel nadrukkelyk belaſt wordt de *Foreeſten* wel te bewaren, als ook de beeſten en viſſchen daar in zynde: en wordt aan zommigen door een byzondere gunſte toegelaten daar te viſſchen en te jaagen: waar van dit ook *water Foreeſten* (*Foreſta aquatica*) worden genoemt. Wat verder de benaminge belangt, het is klaar dat die zweemt na den trant van de *Frankiſche* taale; en men vindt menigvuldige benamingen, die by de Schryvers van dien tydt aldus gevormt en gefatſoeneert zyn. Want gelyk dit WASDA, of WAASDA, gemaakt is van *Waas*, en *Hueſda* van *Hues*, *Huis*, *Huys*; zoo vindt men het in de *Saliſche* wetten, HERIMALA, *Hermalen*; ROSMALA, *Rosmalen*; MARIOLDA, MARIULDA, MARILOA, nu *Mierlo*; DRIELLA, *Driel*; PLADELLA, *Bladel*; AMBA, *Empel*; FELVIDA, WIPADA, of VIPALA, nu *Velp*; HAMARITTA, *Hemert*; BRACOLA, BROKLEDA, *Breukelen*; ORTUINA, ORTINA, *Orten*; AURAPPA, *Erp*; HALLOWINA, *Helwynen*. En zoo kan men by den Heere *Alting* nazien de titels, *Fortrana*, *Fortrapa*, *Halthna*, *Fethna*, *Emetha*, *Merma*, *Marſna*, *Malſna*, *Thoſa*, *Limba*, *Liſtduna*, *Gruoſna*, en meer diergelyke.

WASPIK, of WASPYK, een van de *Zuidt-Hollandtſche* Dorpen aan den *Moerkant* of de *Langeſtraat*. Het word in klein en groot *Waſpik* verdeelt: 't klein heeft aan de Prinſſen van *Oranjen* behoort: en van het groot plagt Jonker *Arendt van Raveſchot* Heer te zyn.

WASSENAAR, een Dorp en Heerlykheit in *Hollandt*, onder het Bailjuuwſchap van *Waſſenaar*. Vry kluchtig word van veelen gezegt, dat de naam zynen oorſprong zouw hebben van de zottigheit des *Roomſchen* Keizers *Cajus Caligula* ter dier plaatze bedreven toen hy met eene groote magt van legionen en hulpbenden van *Romen* afgekomen, tot in *Batavia* afzakte, als of wat wonders tegen *Britanniën*, of wel daar omtrent uitrechten zou. Gekomen tot aan de ſtrandt der zee, en met een ter plaatze van dit *Waſſenaar*, ſtelde hy zyn heir (eveneens of het vechten» tydt

Gotheſr. Wendel. de Leg. Sal Tit. XX. 1. de Maleſtis.

De Teiſterbant. vide titulum apud Alting. & Tab. III Pars II.

In legib. Salicis via Lacina, vel Lucinia.

Gloſſar. du Cange Foreſtum.

Wendel. de legib. Salitis.

J. van Dyk in Zuidt-Holl.

Houve 1 deel, fol. 125.

tydt zou zyn) in Gagordre: yder maakte zich tot ſlaan gereedt, verwachtende d'ingebeelde aankomſte van 's Keizers voorgeeven, alzoo'er geen vyandt omtrent was, noch te vreezen ſtont. Ondertuſſchen elk op ſcherp, en ter beſpringinge gereedt, beveelt hy, dat yder ſoldaat en ruiter zynen ſtormhoet of helm vol zee ſchelpen zou raapen, en ze daar mede ten teken van den Oceaan, door hem overwonnen, vullen. Wilde ook dat deze ſchelpen, als een triumph teken van den overweldigden Oceaan, ter eeuwiger gedachteniſſe, geplaatſt zouden worden in het Kapitool, enz. De inwooners van die ſtreek in *Batavia*, zulke zotte greepen van den Keizer ziende, zouden hem den *Water-* of *Waſſer-nar* naderhant genoemt of met dien naam beſpot hebben. Daar van zou ook deze plaats, daar 't ſchelpraapen en de wapenſchouwinge geſchiedt was, den naam van *Waſſenar* bekomen en behouden hebben. Veele meenen dat van dezen *Cajus* ook herkomſtig zou zyn, om deze zyne of andere diergelyke zotternyen meer, het noch onder ons gebruikelyk zeggen van die vreemde kuuren aanvangen, *'t zyn kaaijen*, of *hun leutert de kay in 't hooft*.

Suet. cap. 4. Houve 2 deel, fol. 43. Goudh. fol. 139.

WASSENAAR, een Hoogadelyk en zeer oud Huis. In oude Brieven leeſtmen: gegeeven op onzen Huize van *Waſſenaar*. Het word een Kaſteel genoemt: maar 't is al voor veele jaaren vernielt geweeſt, zegt van der *Houve*, 1 deel fol. 125. 't heeft by 't Dorp *Waſſenaar* geſtaan, omtrent een boogſchoot weſtwaarts van den *Waſſenaarſchen* weg: men ziet'er noch eenen grooten heuvel in het landt, nu den groenen berg geheeten. Men houd het voor 't zekerſte, dat het geweeſt is het Stamhuis van dat hoogadelyk Geſlachte: ſtaande al genoemt Heer of Heeren van *Rhynlandt*, voor de aanſtellinge der Graven van *Hollandt*. Na dat Heer *Alewyn*, Burggrave van *Leiden*, in 't jaar 1198 overleden was, is het aan de Domainen van *Hollandt* gekomen, zegt van *Leeuwen in zyn Bat. Illuſtr. fol.* 271. Zy hebben voortyds ook de goederen van *Voorburg*, *Voorſchooten*, *Katwyk*, *Zandhorſt*, *Groenveldt*, enz. bezeten.

WASSENAARS GESLACHT is zeer oudt, en uit de oude *Batavi* geſproten, lang als Burggraven van *Leiden* en Heeren van *Rhynlandt* bekent, eer'er noch Graven in *Hollandt* waren. In de oude Hiſtoriën word gemeldt, dat de Heeren van *Egmondt* en *Waſſenaar*, meer dan hondert jaaren voor *Diderik*, eerſte Grave van *Hollandt*, in deeze landen hebben gebloeit. Ook worden zy van alle de Schryvers voor de eerſte en oudſte onder den *Hollandtſchen* adel geſtelt. Het is een zeer bekende en door aller monden lopende ſpreekwyze: *Waſſenaar* de oudſte, *Brederode* d'edelſte, en *Egmondt* de rykſte. Wy willen ons in hun Geſlachtregiſter, als van te groote uitgeſtrektheit in dit werk, niet in laaten. Men kan het vinden by *Goudhoven in de Oude Hollandtſche Kronyk fol.* 135. & *ſeqq. S. van Leeuwen Bat. Illuſtr. fol.* 1145. & *ſeq.*

WASSENAAR, (JAKOB VAN) Banderheer van *Waſſenaar*, Heer van *Opdam*. Hy was voor eenen oorlogsman te landt opgequeekt, maar in dien Staat ter zee geſneuvelt: is te landt geweeſt Kolonel, en Gouverneur van *Heuſden*. Na de doodt van *Marten Harpertszoon Tromp*, in den ſlag van 't jaar 1653. tegen de *Engelſchen* geſneuvelt, wierd hy in des overledens plaats Luiten. Admiraal. In de jaaren 1655. en 1658. wierd hy met 's Landts vloot naar 't *Noorden* en de *Sond* gezonden, ter hulpe van *Denemarken* tegen den *Sweedt*; ontzette *Koppenhagen*, dat door Koning *Karel Guſtaaf* belegert en fel wierd aangetaſt, ſloeg de *Zweedtſche* vloot, en verdreef hen verder uit *Funen*, in het jaar 1658. Naderhant oorlog tuſſchen Koning *Karel de II.* van *Engelandt* en den *Staat* oniſtaan zynde, ſprong in 't jaar 1665. zyn ſchip door eigen kruit, in de lucht, daar niet meer dan vyf menſchen van wierden geborgen. Het lichaam van deezen Zeeheldt is nooit weêr gevonden. Hy was toen hy ſneuvelde vyf-en-vyfiig jaaren oudt. De Koning van *Denemarken* hadde hem met de Ridderlyke ordre van den Olifant beſchonken. Hy was Houdtveſter van *Hollandt*. In de groote Kerk binnen *'s Gravenhage*, wierd eene pragtige Tombe t'zyner eere opgerecht, waar van men het afbeeldzel achter *Bizots Medailliſche Hiſtorie* ziet. Zyn graffchrift daar op, luidt in onze taal aldus. „ Ter „ eere en glorie van den aller doorluchtigſten Heldt, „ door eene gedurige en wettige afdalinge uit het al„ leroudſte Geſlacht van den Hollandtſchen adel ge„ ſproten, den Heer *Jakob*, Baron van *Waſſenaar*, „ Heer van *Opdam*, Admiraal der *Vereenigde Neder„ landen*, enz. die na treffelyke dingen te landt en „ ter zee verricht te hebben, niet alleen in den At„ landtſchen Oceaan, van waar hy de Portugeeſche „ vloot verſtrooit en op de vlucht gedreven zynde, „ met een grooten buit beladen naar huis is gekeert: „ maar ook in de Sond, daar hy de vyanden verſla„ gen, en eene roemryke zege behaalt hebbende, „ het waggelende Denemarken ter hulpe quam, te „ gelyk de Majeſteit des Konings, verdeedigt en „ vaſt geſtelt heeft; en eindelyk met weinige ſchee„ pen tegen de ganſche Koningklyke Engelſche „ vloot met de uiterſte dapperheit ſtrydende, echter „ noch alzoo voor de vyanden gezwicht heeft: maar „ na eene wakkere ſlachtinge daar onder gemaakt te „ hebben, en zyn ſchip in brandt geraakt zynde, „ zich door de vlammen als een andere Hercules ee„ nen weg ten hemel, in 't 55ſte jaar zyns ouder„ doms, gebaant. *Ter gedachteniſſe van dien, hebben de Hoog Mog: Heeren Staten der Vereenigde Provintien dit gedenkteken voor den zeer dapperen heldt, zeer wel by de Republyk gezien, doen oprechten in 't jaar* 1667. In de Groote-Kerk binnen *'s Gravenhage* zietmen het in 't Latyn. HONORI ET GLORIÆ. HEROIS ILLUSTRIS, ET EX VETUSTISSIMA; enz. 't welk wy onnodig geacht hebben hier in ons Woordenboek volkomen by te voegen; om dat *Joachim Oudaan Franszoon* in zyn noodiwendig Voorbericht, voor *Bizots Medailliſche Hiſtorie*, het ons zoo wel in 't Nederduitſch heeft medegedeelt.

Zie achter Bizots Medaill. Hiſtor. het Nederl. Heldentoon. pag. 21.

WASSENAARS-KOUW. Heer *Jan van Waſſenaar*, Burggrave van *Leiden*, Heer van *Voorburg*, *Voorſchoten*, en veel meer andere Heerlykheden, Ridder van het Gulde Vlies, enz. hadde al van den beginne af Keizer *Maximiliaan*, in zyne oorlogen tegen de *Venetianen*, gedient, en grooten lof behaalt. In de veroveringe van *Padua*, in 't jaar 1509. klom hy (noch buiten eenige militaire functie of eerampt den kryg volgende) op den muur, daar hy door een kogel, die hem in 't aangezicht trof, en te gelyk veele tanden wegnam, zoo geraakt wierd, dat hy van boven neder tot in de graft onder de dooden viel: echter door zyne ſtem noch levend' en bekent geworden, wierd hy in 't leger gebragt; en van *Maximiliaan* zelf bezocht. Hy keerde na 't einde van den *Venetiaanſchen* oorlog, weêr naar huis; en nam in het jaar 1511. ter echte vrouwe *Joſina*, dochter van Grave *Jan van Egmondt*, enz. Niet lang daar na maakte hy zich beter bekent in de oorlogen tegen d'*Ooſt-Friezen*, *Gelderſchen*, en die van 't Sticht *Utrecht:* Maar hy wierd in 't jaar 1512 in het Karthuizer Klooſter buiten *Utrecht*, na dat hy'er eerſt de *Gelderſchen* hadde uitgedreeven, van hen (verſterkt zynde) weêr hevig aangetaſt, en hoe heldtdadig hy zich nevens het Klooſter verdeedigde, overmandt; daar by zelf gevangen; en van Hertog *Karel* in eene hangende kouw te *Hattem* geſloten wierdt; welke daar na den naam van *Waſſenaars Kouw* behouden heeft. De redenen waarom zulks geſchiedde, word* gezegt of vermoedt * uit lebbig ſpreeken van elkanders geſlacht geſprooten te zyn, nevens veel meer feitelykheden en vyandtſchap van den een tegen den anderen gepleegt. De kouw hadde eene lengte van zeven voeten, en de hoogte dat'er een man overeind in kon ſtaan; de breedte was niet meer dan om'er een bedt en een ſtoel te konnen in plaatzen. Rondtom was ze met yzere ſpylen en bouten, even of ze voor eenen Leeuw of Beer had moeten dienen, voorzien. In 't midden was een venſtertje, daar een ſchotel of kan door gelangt kon worden. Zy hing in het midden van eenen dikken ſteenen tooren; kon met touwen over of door een katrol opgehaalt en neêrgelaten worden: het laatſte geſchiedde wanneer Heer *Jan* zyn maaltydt houden zou; na den eeten wiert ze weder opgehaalt. Na dat Heer *Jan van Waſſenaar* uit zyne gevangkeniſſe verloſt was, wierd hy Veldtoverſte van Keizer *Karel den V.* in *Frieslandt*, daar hy de *Gelderſchen* uit verdreeven hadde; ſtorf naderhandt aan eene oude, doch qualyk geneeze wonde binnen *Leeuwarden*, den 4 December 1523. wierd naar *'s Gravenhage* gevoert, en aldaar plechtig begraaven. Liet geene Zoonen, maar twee Dochters na: d'eene, *Maria*, wierd gemalinne van Grave *Jakob van Ligne*; de andere, *Margareta*, kreeg ten echte Heer *Jan van Lumei*, uit het Huis *Van der Mark*. Hy hadde noch een natuurlyke zoon *Andries*, baſtaardt van *Waſſenaar*.

Gouth. O.H Kr. fol 237. *Leeuw. Bat Ill. f.* 1157.

Slichtenhorſt. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, pag 331.

WASSENARE, is een hooge Heerlykheit en Riddermatige Hofſtadt in het landt, dat de *Caninefaten* weleer bewoont hebben, leggende een uur gaans van het gat van den *Rhyn*, en een halve gemeene Duitſche myl van het naaſte ſtrandt. Die Heeren hebben hier van hunnen Geſlachtnaam gekreegen; gelyk de meeſte adelyke Geſlachten in *Hollandt*. Deze Heeren zyn Burggraven van *Leiden* geweeſt, en hebben ook gehadt het oppergezag over de *Wateren*; waar van daan men meent dat de naam zynen oorſprong heeft. Het is een zeer oudt en hoogadelyk Geſlacht, beroemt door goede dienſten aan het *Vaderlandt*; echter is'er niets, dat ons beweegt te geloven, dat het zelve zynen oorſprong heeft van een Koningklyken Stam, als

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 199.

* Immers zegt *Slichtenhorſt*, ik kan niet bevroeden wat reden den Hertog daar toe bewoog, ten zy mogelyk *Waſſenaar* uit wangunſtigheit hem, of zyn Vaderlyk Stamhuis te na hebbe geſproken.

als voortgekomen zynde van *Claudius Civilis*. Het tegendeel zelfs kan men daar uit afneemen, dat het Geslacht van WASSENAAR afkomstig is van de *Caninefaten*, en niet van de *Batawers*. Het zelve is weleer verdeelt geweest, en is zulks noch, in verscheide Familiën, door andere bynamen onderscheiden; waar onder de oudste van oorsprong, en die met den naam van WASSENAAR voornamentlyk genoemt is, met zeer groote, en een algemeene hoogachtinge geduurt heeft tot den 4 van Wintermaandt 1523. wanneer de zeer manhaftige Heldt *Jan* zyn leven ende zyne Familie te *Leeuwarden* geëindigt heeft; de voorrechten van zyn Geslacht nalatende aan de mannelyke Oiren (*Agnati*) van de zelve doorluchtige afkomst; terwyl zommige goederen door de huwelyken der dochteren, aan andere Geslachten gekomen zyn. *Melis Stoke* maakt van de plaatze, en te gelyk van den Heer gewag op het jaar 1203. WASSENARE ziet men geteekent in de Kaarten van den Heere *Alting* aan den linker kant van den *Rhyn*, zoo als dezelve tusschen *Valkenburg* en *Rynsburg* naar zee stroomt, *Tab. V. Pars II.* Dat de *Caninefaten* het onderste gedeelte van het *Batawer*-Eilandt bezeeten hebben, toont de Heer *Alting* hier boven aan, en zulks kan men zien *Tab. II. III.* en *IV. Pars I.* Het heeft veel waarschynlykheit, dat de naam van WASSENAAR komt van het oude Duitsche woordt WAZZAR, dat is, *Water*; gelyk hier boven op de titels *Wasda* en *Wasalandt* aangetoont is. De zeer geleerde *Pontus Heuterus* stemt dit gevoelen toe, schryvende dat WASSENAAR in het Neêrlandtsch wil zeggen *Waterheer*; maar dat daar uit niet volgt, dat de Heeren van *Wassenaar* van de *Catten* afkomstig zouden zyn, die *Tacitus* schryft, dat het *Batawer*-Eilandt ingenomen hebben; hoewel hy zegt dit gemeen gevoelen, daar geen klaar bewys van is, liever te willen geloven, als te veroordeelen; doch dat zy den titel van *Burggraven* gekregen hebben van de *Hollandtsche* Graven, of al voor dezelve; dewyl dusdanige titels eer van de navolgers der *Romeinen* gekomen zyn, en de *Hollandtsche Kronyk* al op het jaar 1092. gewaagt van *Alewyn*, *Kastelein* (*Castellanus*) van *Leiden*, van wien, gelyk ook van dit doorluchtige Geslacht, en de geenen, die daar uit voortgekomen zyn, breeder gehandelt is by Mr. *Simon van Leeuwen*, als ook van het omkomen van Heer *Jan van Wassenaar*.

Font. Heut. Rer. Burg. lib. VI. Austr. VIII. Ubbo Emm. Rer. Frisic lib. III. *Zie den titel* Caninefates. *In Genealogia gentis Wassenaria.* *Bat. Ill. p. 1145. & seq.*

WASSENBURG, een *Geldersche* Stadt, of Steedtje, in het Westerdeel van 't Hertogdom *Gulik*, by of aan de grenzen van *Gulik*, omtrent drie uuren van *Roermonde*. Hoe deeze Stadt, belooft aan den Hertog van *Brabandt*, door hem vernielt, naderhandt *Kleefs* geworden zy; zie *Pontanus Geldersche Geschiedenissen*.

Pontan. f. 7481. tot 107. 108. item 447. des tweeden deels.

WATERGANG, een Dorp in *Waterlandt*: het heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Edam*.

Lyst der Holl Predik.

WATERGEUZEN. Dezen naam bequamen ze, die in den eersten aanvang des *Spaanschen* oorlogs, of die van den *Staat* tegen Koning *Philips den II.* van Prins *Willem van Oranje den I.* bestellinge kregen om op de *Spaanschen* ter zee, en op andere wateren te mogen rooven. 't Waren uit het landt geweekenen ter oorzaake van de bovenmaten gruwelyke tyrannye des Hertogs van *Alva*. Hunne voornaamste Hoofden waren, *Adriaan van Bergues*, Heer van *Dolhaim*, Admiraal; Jonker *Lancelot van Brederoode*; *Albert van Egmondt*; *Niklaas Ruighaver*; *Johan Broek*; *Guilliam de Frennes*; *Bartel Entes*; *Embise van Gent*, en meer anderen. Dezen, door eene wonderlyke bestieringe des Hemels den *Briel* ingenomen hebbende, hebben de beginsels van de grondtvest onzer vryheit gelegt, en door deezen kleinen *Bril* den vyandt veel voordeels afgezien. Zie ook op BRIEL, en LUMEY, enz. Door dien zy nu den *Spaanschen* te water veel afbreuk deeden, daar by grooten buit bequaamen, kreegen zy den naam van *Watergeuzen*. Voorheen, toen zy in bosschen en velden veeler wegen groote roveryen aanrechtten, en het landt, inzonderheit dat van de *Roomsche* Geestelykheit, zwaare schade toebragten, wierden ze Wilde- en Bosch-*Geuzen* genaamt.

Brouërius ongedrukt beschryving van Delfl. Rej. Holl. 21 May 1588. n. p.

WATERING, WATERINGEN, een Dorp in 't Bailjuwschap van *Delflandt*, en 't zoo genaamde *Westlandt*, wiens bewooners zich meerendeels met het houden van Bijen, en 't maaken van Meê geneeren; heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *'s Gravenhage*. Zyn Kerk was voor de verandering van den Godsdienst op den naam van *Johannes den Dooper* ingewydt. De Heerlykheit daar van behoort den Prins van *Oranje*, gelyk ook *Monster* en *Polanen*, niet verre hier van af, en mede in *Delflandt*, en niet in *Rhynlandt*, als hier voren op *Monster* verkeerdelyk gedrukt is, geleegen; zynde de huldiging van Prins *Maurits*, als Heere van *Monster*, door een fraaije penning, aan de eene zyde verbeeldende een techten arm, gewapent met een bloot zwaardt, en aan den anderen kant de wapens van gemelden *Prins* en *Heerlykheit van Monster*, aan elkander gestrikt, vereeuwigt op het jaar van 1588. wanneer het zelve met *Monsterambacht*, met de hooge, middelbare en lage Jurisdictie, tot een onversterflyk erfleen aan den huize van *Nassau*, om deszelfs hooge en weergalooze verdiensten gegeeven wierd, uitgezondert de Regalia van den Vorst, als het recht van de Wildernis, Zeevonden, Confiscatiën, Beeden, Subventiën, en diergelyken.

WATERING ('T HUIS TE) is een adelyk Stamhuis geweest, dat in het jaar 1299. aan Heer *Gerard van Watering*, Ridder, Kapitein te *Stavoren*, in *Frieslandt* behoorde; zyn Zoonszoon, ook Heer *Gerard* genoemt, wierd in 't jaar 1358. door Hertog *Willem van Beijeren*, Grave van *Hollandt*, in eene felle haastigheit, zonder reden, doodtgeslagen. Heer *Henrik van Naaldtwyk* heeft omtrent het jaar 1480. dit Huis te *Wateringe* in een Monnikken-klooster van de Orde der *Cistercienzen* verandert. Het is in 't jaar 1573. nevens veele andere Kloosters verwoest.

Brouërius ongedrukt Beschr. van Staats-Vlaand.

WATERLANDT, een Dorp in *Vlaanderen*, in *den Lande van den Vryen*, geleegen in den *Generalen Vryen Polder*, in 't midden en ter halver wege de Stedekens *Aardenburg*, *Yzendyk*, en *Biervliet*, doch onder dezen *Staat*; heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Walcheren*, en voett ten wapen een zilver velt, waar op in 't midden legt een zwarte Balk, en daar boven drie zwarte overeindstaande Sleutels naast elkander.

WATERLANDT, een klein Landtschap in het Zuid-oosterdeel van *Noordt-Hollandt*, tusschen *Kennemerlandt*, *Westfrieslandt*, de *Zuiderzee*, en het *Y*. De naam geeft zynen oorsprong genoeg te kennen. *Waterlandt* heeft de Steden *Edam*, *Monnikkedam*, en *Purmerende*. Daar by noch deze Dorpen en Buurten; *Middelye*, *Quadyk*, *Waarder*, *Oosthuizen*, *Etershem*, *Hobreed*, *Monikkerbroek*, *Rietbroek*, *Katswoude*, *Landtsmeer*, *Zuiderwoude*, *Zunderdorp*, *Schellingwou*, *Buiksloot*, *Voolwyk*, *Broek*, *Ransdorp* of *Raarop*, *Zeevank*, *Purmerlandt*, *Nek*, *Ilpendam*, *Zuidt-beemster*, *West-beemster*, *Oost-* en *Noordt-beemster*, *de Purmer*, *Durgerdam*, *Uytdam*, *Volendam*, *Nieuwendam*, *Holysloot*, *Watergang*. Daarenboven behoort onder *Waterlandt* het Eilandtje *Marken*. Onder de gedachte *Waterlandtsche* Dorpen munt by uitnementheit uit *Oostzaanen*, aan de Westzyde, en *Durgerdam*.

WATERLANDERS. *S. van Leeuwen*, en anderen zyn van gevoelen, dat ze de FRISIABONES zyn, daar *Plinius* van spreekt, lib. 4. cap. 15. 17. in het ophaalen en melden van de *Rhynsche* Eilanden, en Volken in *Gallia Belgica*. In 't jaar 1447. onder de regeeringe van *Philips den I.* Hertog van *Burgundiën*, Grave van *Hollandt*, wierd hem eene bede van 't gemeene landt van *Hollandt* toegestaan, en daar toe eenige voorname Mannen afgezonden, om die penningen in te zamelen, en de Landen, naar hunne grootte en welgelegenheit te schatten, als geschiedde over 't ganssche Landt, by gevolg ook over die van *Waterlandt*: Maar zy klaagden daar in te hoog, en hooger dan te voren geschat te zyn: wilden dieshalven daar toe niet verstaan, zeggende groote schade door inbreuk van Dyken, enz. geleden te hebben; doch 't mogt hun niet helpen; zy bleeven echter by hun stuk, en wilden niet meer geeven, dan zy voorheen gedraagen hadden. Heer *Jan van Lanoy*, Stadthouder van *Hollandt*, nevens die van den Raadt, stelden een Heirvaart door ganssch *Hollandt* aan, om de *Waterlanders* zulker wyze te straffen, dat 'er anderen zich aan spiegelen zouden. Hy quam met de zynen geweltdadig op *Waterlandt* aan, nam eenigen der rykste Ingezetenen mede, en voerde hen als gyselaars naar den *Haag*. Om hen te lossen boden die van *Waterlandt* toen aan, het geëischte op te zullen brengen: maar zy quamen 'er niet toe, dan mits dat zy daarenboven noch een groote somme gelds opbragten, tot het bouwen van een zeer schoon vertrek aan de Raadtkamer in *'s Gravenhage*: boven dien moesten de Gyselaars, vertoonende ganssch *Waterlandt*, in linne klederen, ter algemeene Processie voor 't Kruis gaan, welke plegtigheit ten dien tyde in den *Haag* geschiedde. De Schryver voegt 'er by, dat eene *Simon Jans-zoon* hem voor de waarheit heeft verhaalt, dat het ten tyde der Processie zeer sterk regende; doch echter op de Gyselaars, in linne klederen medegaande, niet eene druppel waters viel. Goet voor 't geloof van die tyden.

O.H.Kr. fol. 466.

WATERLANDERS maaken eene der eerste soorten der *Doopsgezinden* uit, die omtrent het jaar 1522. in *Zwitzerlandt* bekent geworden zyn, door het yveren van eenen *Coenraad Grebel* en *Felix Mants*, die met *Zwinglius* over den Doop in verschil geraakten, en naderhant den naam van *Mennoosgezinden*, *Mennonyten*, en *Menniſten* bekomen hebben van eenen *Menno Symonsz*, een van hunne voornaamste Leeraars in deeze Landen; hebbende deeze *Waterlanders* alomme hunne eige Kerken en Leeraars, van de *Vlamingen* en *Galeniſten* afgescheiden.

WATERLANDIA. *Waterlandt* maakt uit een gedeelte van de oude *Frisiabonen*, aan den Oostkant van het *Y*, zoo dat deze nieuwe benaming de oude betekenis volkomentlyk uitdrukt. Het wordt in den *Blaffert* van de *Utrechtsche* Leenmannen onderscheiden van *West-Frieslandt*, in een nauwer betekenis genomen; want men daar dus geschreven vindt; WATERLANDT *ende West-Frieslandt*

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 199.

landt behooren geheelyk aan den Biſſchop en de Kerke van Utrecht: en by *Melis Stoke.*

In Flor. V.

Die Kenemaren / die Vriesen mede /
En de Waterlanders voeren ter stede.

In Joan. II. In Wilhel. II.

Eindelyk by *Beka*; *Kinnemaria*, WATERLANDIA en *Friſia:* wederom; *de Kinnemers* (*Kanemarii*) *en de* WATERLANDERS *hebben het Frieſche Volk kloekmoedig aangegreepen.* Dit *Waterlandt* ſtrekt zich uit tot boven de *Beemſter*, die weleer een Meer geweeſt, maar nu een zeer vruchtbaare landtſtreek is. Doch, alsmen *West-Frieslandt* in een ruimer betekenis neemt, is het daar 't Weſtelykſte gedeelte van. Dit WATERLANDIA ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* boven den Y ſtroom, tuſſchen de *Sane*ſtroom en de *Baemſtra*, of *Beemſter*, en eenigzins daar boven, en tuſſchen de *Zutherzee*, *Tab. VII.* en *VIII. Pars II.* Zie hier van gehandelt in den titel WASALANDT.

Small. Kronyk van Zeel. Gargon Walch. Arkad.

WATERLOOSWERVE, anders NOORTDYK genaamt, was oudtydts een Nonneklooſter, te *Emeliſſen* in *Noordtbevelandt*, geſticht door Graaf *Floris den V.* van waar het zelve, om de hooge Watervloeden te ontgaan, naar het Eilandt *Walcheren* wierd overgebragt, dicht aan de Duinen, tuſſchen St. *Aagtenkerk* en *Grypskerke*, in een vermakelyken oordt. Het ſtaat in de papieren van St. *Mychiels* Abdy te *Antwerpen* vermeldt onder den naam van St. *Niklaas* Abdy te *Middelburg*, waar uit volgen zoude, dat het Klooſter tot de Premonſtreits Order behoort heeft. Thans is het, in een heerlyk Luſthuis verandert, de eigendom van den Heer *Joan Huiſſen*, Heere van *Ravels*, en pronkt met een hoogen achtkantigen toren.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 200.

WATICA; aldus word genoemt een *Curtis*, dat is, *Renthof*, die Gravinne *Adelheit*, in het jaar 1188 geſchonken heeft aan *St. Marten* te *Utrecht*. Dezelve legt in de *Betuwe*, omtrent de Stadt *Thiel*, hedendaags genoemt Wadenoyen. WATICA ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* in *Tielrewerth*, tuſſchen *Tila* en *Malſna*, *Tab. VI. Pars II.*

WATTEN, ook dikwyls WADDEN genaamt, zyn de *Vada* of Ondieptens tuſſchen het vaſte landt, en de Eilanden, van den hoek van *Harlingen* in *Frieslandt* af beginnende, en eindigende aan den *Elſſtroom*, in de groote *Noordtzee*; zynde de Schryvers geheel verſchillende, wanneer, en hoe de inbreuk van de Zee op 't ganſche ſtrandt mag voorgevallen zyn. De *Frieſche Watten* zyn anders niet dan een bultige Landtſtreek onder water, die met verloop van tydt met zandt zoodanig gehoogt is, dat het zoodra niet Ebt, of de ondiepgaande Vaartuigen ſtaan op het drooge, en het ſcherpſte gezicht kan naulyks water bereiken.

WAVERVEEN, een *Hollandtſch* Dorp onder *Amſtellandt*; zie op BOTSHOL, hoe afgryzelyk de *Franſchen* daar in 't jaar 1672. den 5 November te werke gingen. *Waverveen* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Amſterdam.*

WAWEYT, en nu WATWEY genaamt, is een Dorp van *West-Frieslandt*, onder het Schoutampt van *Hoorn*, tuſſchen de Dorpen *Wognum* en *Spanbroek*, anderhalf uure gaans van gemelde Stadt. Deszelfs Kerk was oudtydts een Parochiekerk, en, op den naam van *Maria Magdalena* ingewydt, wierd zy by beurten door den Paus en Abt van *Egmondt* begeeven.

Brouërius ongedrukt Staats Brab. 2 deel.

WEDAART, WEDERT, WEERT, VARKENSWEERT, en eigentlyker VALKENWEERT, [als zynde de algemeene woonplaatze der Valkeniers van de voornaamſte Vorſten van *Europa*, die op zekere tyden in 't jaar van hier de Valken in *Noorweegen*, en verdere *Noordtſche* landen gaan opzoeken, herwaarts brengen, alhier tot de jagt bequaam maaken, en daar na tot hunne byzondere Hoven overbrengen,] is een Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenboſch*, en heeft drie uithoeken, 1 *Ginouwen*, 2 *Den Hork*, 3 *De Plaatze*, als mede drie jaarmerkten, 1 den eerſten Dingsdag in de Vaſten, 2 Dingsdag in de *Boſſche* Kermis week, 3 Dingsdag na St. *Andriesdag.* Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchatting of bede van 140000 guldens moeſt opbrengen, ſtont de geheele *Meijerye* (de Stadt en Prelaten daar in geſloten) geſchat op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen. In die ſomme moeſt het quartier van *Kempenlandt* (een der vier quartieren van de *Meijerye*, en waar in dat Dorp legt) opbrengen 4074 guldens, 1 ſtuiver 9 penningen: welke omgeſlagen over de 32 of 33 Dorpen van het *Kempenlandtſche* quartier, moeſt *Wedaart* daar in 131 guldens 17 ſtuivers opbrengen. Dit Dorp heeft met het Dorp *Waalre* een Dingbank, en maaken die te zamen 7 Schepenen, als *Waalre* 4, en *Weert* 3 Schepens.

WEDE, WEEDE ('T HUIS TE) heeft ten weſten van de Ambachtsheerlykheit *Wieldrecht* in den *Zuidt-Hollandtſchen Waardt*, gelegen; 't was het Stamhuis van het adelyk Geſlacht van *Weede*, waar van ten tyde der vervaarlyke inbreuke (in 't jaar 1421.) leefde *Henrik van Weede*, Knape, wiens dochter *Catharina* ten Gemaal hadde *Willem de Beveren.* Ook leefden onder Keizer *Karel den V.* van 't zelfde Geſlacht *Elias* en *Jan van Weede*, Knapen.

Carpentier Hiſt de Cambr. Brouërius ongedr. Hiſtorie van 't Bailj. van Zuid-Holl.

WEEDE ('T GESLACHT) heeft al ten tyde van *Godefroy van Bouillon* in grooten luiſter en achtinge gebloeit, en is van tydt tot tydt door huwelyken vermaagſchapt met de *Baronnen van Rhodes*, *van Heyne*, *d'Eſcornais*, *de Heeren van Vichte*, *van Vilain*, *van Harlebeque*, *van Maldegem*, *de Bruwere*, en andere Edele Geſlachten; En is, als omtrent *Dordrecht* in dien deerelyken Watersnoodt van 't jaar 1421. of St. *Elizabeths* vloedt, 72 Dorpen vergongen, zyne heerlyke goederen quyt geworden, voerende ten Wapen een zilver ſchildt, en daar op zes roode Lelijen, als eerſt drie, dan twee, en ondetaan noch een, even als 't Edel geſlacht van *Weede* in 't *Sticht van Utrecht* voert, afſtammende uit de aloude Edelen van *Amersfoort* en *Stoutenburg*; zynde het waarſchynlyk, dat iemant uit dezen ſtamme zich in *Zuid-Hollandt* aan 't geſlacht van de *Beverens* verhuwlykt, en aldaar zynen ſtamnaam aan zeker Huis gegeeven heeft.

Brouërius ongedrukt Hiſtorie van N. Holl.

WEEL, en ook de WAAL genaamt, is een matig Dorp op het Eilandt *Teſſel* of *Texel*, wiens Kerk met een' zeer ouden Tooren pronkt, die in de Roomſche tyden eenen St. *Odulphus* was toegewydt, en ter begeevinge der *Hollandtſche* Graaven ſtont. In 't jaar 1718. wierd alhier tot Predikant beveſtigt *Cornelius ten Bem.* Deze plaats behoort onder de Claſſis van *Alkmaar*, en aldus onder de Synode van *Noord-Hollandt*, en niet, als door een misgreep van den letterzetter hier vooren op 't woordt *Waal* geſtelt is, onder de Claſſis van *Voorn*, als behoorende zulks tot het Dorp *Nieuwe Waal.*

Hadr. Junii Batavia Cap. 3. pag. 18. in 4to.

WEELIGENBERG, een Heuvel in *Kennemerlandt*, omtrent een myl van *Haarlem*, was ten tyde van *Hadrianus Junius* al vermaart, wegens eene verouderde gewoonte der nieuwgehuwde Vrouwen, die 's daags na haar trouwen derwaarts met haare oude vriendinnen en ſpeelgenootjes op wagens heen reeden, om dezelve voor gehoude kenniſſe en gezelſchap te bedanken, als moetende en willende voortaan de huisbezorging aanvaarden, en de huwlyks laſten met alle magt en genegentheit helpen draagen. 't Geene *S. Ampzing* in zyne *Beſchryvinge van Haarlem* te geeſtig beſchryft, om hier geen plaats te geeven. Hy zingt dan:

Of wilt gy aan de zy Kuighavers hof paſſeeren /
En voorts door Bennebroek naar Haarlem wederkeeren /
Of langs den Weelgenberg, die recht daar voor dy leidt /
Daar ik verhaalen moet het geene dat men zeidt:
Te weeten / dat alhier de nieuwgetrouwde Bruiden
Den tweeden Bruiloftsdag met haare jonge luiden
Vergaderden voor 't laaſt / om onder 't recht voordaan /
Om onder 't echte jok van 't lieve bed te ſtaan.

Houve 2 deel, fol. 368.

WEEMSTELOO, een oudt Slot of adelyk Huis in *Drenth:* behoorde omtrent het jaar 1650. aan den Jonker van *Bevervoerde.*

Brouërius ongedrukt beſchr. van Rhynl.

WEER, ('T HUIS TER) onder *Waſſenaar*, in *Rhynlandt*, wierd in den jaare van 1680. bezeeten by de Weduwe van den Colonel *Zandelandt*, en voor haar by Jonker *Hendrik van de Werve*, die het zelve zyne twee dochters, uit *Willemina van Bronkhorſt*, naliet. In 't jaar 1625. den 7 September is alhier overleden *Rombout Hogerbeets* van *Hoorn*, geweze Penſionaris der Stadt *Leiden*, die 1618 gevangen genomen, en veroordeelt tot eene eeuwige gevangeniſſe, des nachts omtrent elf uuren, op den vyfden van Zomermaandt 1619. uit den *Haag* naar het Slot *Louvenſtein*, aan 't weſteinde van de *Bommelerweerdt*, gevoert, en van daar naar dit Huis *ter Weer* in den jaare van zyn overlyden 1625. overgebragt wierd.

Smalleg. Kronyk van Zeel.

WEERDE, een Dorp en Heerlykheit in *Zuidt-Bevelandt*, ten noordweſten van het Dorp *Valkeniſſe*, tegens de *Honte* of *Weſter-Schelde*; liep in 't jaar 1470 onder, nevens 't byleggende *Valkeniſſe*, zoodat deszelfs landen, allengskens droog geraakt, zoodanig beſchadigt waren, dat de Ingezetenen zich onmachtig bevonden om hunne ſchade te herſtellen, weshalven hun de geheele ſchoote, of verponding voor vier eerſtvolgende, en de halve ſchoote voor noch vier navolgende jaaren quytgeſcholden wierd, mits die geligt en geſchoten zouden worden tot voordeel en verſterkinge van de Dykagie, komende onder gemeene opbrenging tot de algemeene beverſſing van de landen van *Weerde* en *Valkeniſſe*. Deze Ambachtsheerlykheit, in alles 1232 Gemeten, 253 Roeden, en 6 Voeten groot, behoort den Edelen Heere *David vander Niſſe*. De eerſte Bezitters en Stamheeren van deze plaatze waren oude *Zeeuwſche* Edelen, voerende ten Wapen een ſchildt van zilver, met het bovenſte derdendeel van Azuur, even als de *Vlaamſche* Edelen van *Aalſt* een ſchildt van Azuur voeren, met het bovenſte derdendeel van zilver. De laatſte Mans-ooir, omtrent 67 jaaren overleden, legt in de Kerk te *Goes* begraven, met zyne vier quartieren: *Weerde*, *Exaarde*, *Baarsdorp*, *Schengen.*

Houve 1 deel, fol. 88.

WEESP, WEESPE, of WESEPE, ook WESOP, en WESEP, een Steedtje in het Ooſterdeel van *Hollandt*; legt aan de *Vecht*, en behoort onder *Goylandt*, daar van het

De Raey pag. 526. Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 17. Leeuw. fol. 96. zie ook Picard pag. 129. enz. Leeuw. fol. 200. f. 1293. pag. 333.

het een der drie Steden uit maakt; dicht aan de grenzen van het *Utrechtſche* Sticht, en omtrent twee uuren van *Amſteldam*. Volgens 't gevoelen van *Pontanus* zou het dien naam van de *Ufipetes* (door die van *Swaben* uit hun landt verdreven, en derwaarts afgezakt) bekomen hebben. Het legt zeer vermaakelyk aan gedachte rivier de *Vecht*, die tegen de Veſten aanſpoelt. Van oude tyden af is het door zyne brouweryen en bieren al vermaart geweeſt, die 't geheele landt door afgehaalt worden, inzonderheit te *Amſterdam* en *Leiden*, in welke laatſte Stadt het den naam van den *Vlaamſchen Docter*, plag te voeren. Men vindt niet, wanneer het gebouwt zou zyn, dan dat *S. van Leeuwen*, zonder jaar te noemen, zegt, dat het van de Burggraven van *Leiden* geſchiedt zou zyn. *Boxhorn* zegt, dat het oudtyds byzondere Heeren heeft gehadt; brengende ten bewyze eenen brief van Heer *Gysbrecht van Amſtel*, van het jaar 1331. daar in Heer *Menzo van Weſepe* word genoemt. Het Steedtje heeft veele zwaare rampen uitgeſtaan in de onluſten tuſſchen Grave *Lodewyk van Loon*, Man van *Ada*, Gravinne van *Hollandt*, en haaren Oom *Willem*. In 't jaar 1204. hebben *Wouter* en *Albert* baſtardt, of (volgens de *Oude Hollandtſche Kronyk*) Heer *Wouter van Egmondt*, en *Albert Banjardt*, Overſten van die van *Kennemerlandt*, niet alleen 't Slot van *Gysbert van Amſtel* in de aſſche gelegt, maar ook *Muyden* en *Weeſp* afgebrandt; voorts alles, tot *Breukelen* toe, verdorven. In het jaar 1356. heeft de Biſſchop van *Utrecht*, *Muyden* en *Weeſp* geweldig aangetaſt, en na drie dagen tydts (de Burgers daar uitgedreeven of gevlucht zynde) de Steedtjens geplondert, en in brandt geſtoken. In 't jaar 1373. hebben de *Utrechtſchen*, nadat zy de Voorſtadt van *Woerden* afgebrandt, en *Kronenburg* verovert hadden, de Steedtjens *Muyden* en *Weeſp*, de Dorpen *Uytermeer*, *Loosdrecht*, *Ameyde*, *Lexmonde*, en *Jaarsveldt* zoodanigen ſchrik aangejaagt, dat zy gedwongen waren hunne brandtſchat met gelt af te koopen. In 't jaar 1506. of 1508. deed *Hertog Karel van Gelder*, eenen hoek van *Weeſp* in brandt ſteeken, en terwyl de burgers ter bluſſchinge liepen, vermeeſterde hy de Stadt van den anderen kant; maar in het volgende jaar heeft hy het, of de *Gelderſchen*, weêr aan Keizer *Karel*, op zekere voorwaarden, ingeruimt en verlaten: na dien tydt is de Stadt met eenen muur verſterkt. In het jaar 1577. maakten *Weeſp* en *Muyden* een verdrag met den *Staat* door Prins *Willem*. Zy zyn beiden, zedert dien tydt niet qualyk gevaren, inzonderheit *Weeſp* door zyne brouweryen, daar noch de wolleweeverye door Godts zegen byquam. Onder *Weeſp* behoort ook *Weeſper-Karſpel*.

Boxhorn Pontan. Boxh. pag. 333. Pontan. 2 deel, fol. 326. 327. Brugm. voor Schryv. Kron. pag. 65. Hooft fol. 491.

Houve 1 deel, fol. 166. De Raey Diction. Geogr.

WEESP, of WEESOP, WESEPE, eene buurte in *Drenth*, behorende onder 't Schoutampt *Olſt*.

Comm. Frederik Henrik fol. (mihi) 59. Meteren ad annum 1599. fol. (mihi) 15. van het 2 deel. Comm. Frederik Henrik fol. 59. zegt 1610. Valken. verwart Europa 1614. zoo dat 1610 qualyk gedrukt is, zie ook de Schryv. van het leven van Fr. en Will. Maurits 1614.

WEEZEL, (VESALIA in 't *Latyn*) ook wel *Neder*-WESEL, om het van *Ober*-WESEL in *Duitſchlandt* te onderſcheiden, genoemt; is eene ſterke Stadt, in 't Hertogdom *Kleef*, aan of by den *Rhyn*; niet verre van daar de *Lip*ſtroom in den *Rhyn* valt. Zy is de voornaamſte ſtadt van dat Hertogdom, en zeer oudt, zoo dat haare oudtheit den Schryveren onbekent is. *Valkenier* in zyn *Verwart Europa*, pag. 390. zegt dat zy van oudts eene Ryksſtadt was: daar by ook eene der *Hanſeſteden*. *Adrianus Junius* en anderen meenen dat het weleer *Aliſo* mogte geheten hebben. Wy zullen van deze Stadt, als buiten het beſtek der zeven *Geünieerde Provintiën* gelegen, niet meer ſpreeken dan voor zoo veel ze in de rampen en *Nederlandtſche* Oorlogsgevallen met *Spanjen* mede geleeden, en in 't geluk en ongeluk mede gedeelt heeft. Van de eerſte Reformatie af is deeze Stadt altydt den zuiveren Godtsdienſt zeer toegedaan, en eene ſchuilplaatze of herberge aller *Nederlanderen*, voor de *Spaanſche* tyrannye en vervolginge wegens de leere vluchtende, geweeſt: zy heeft dat ook dapper moeten bezuuren, in het jaar 1599, toen d'Admirant van *Arragon*, met het *Spaanſche* leger het landt van *Kleef* en *Weſtphalen* plaagde, en de Steden met zwaare dreigementen zoo benauwde, dat zelfs WEEZEL eene groote ſomme van penningen genoodzaakt wierd op te brengen, en daar by noch den *Roomſch-Catholyken* Godtsdienſt voor eenen tydt lang te aanvaarden: doch heeft (buiten gevaar geſtelt) dat jok kort daar aan van zich geſmeten, en zich volſtandig gehouden, tot dat de Marquis de *Spinola* het in September 1614. weder onder de *Spaanſche* regeeringe bragt, daar het, met een zwaare bezettinge belaſt, eenige jaaren lang onder gebleven is tot het jaar 1629 toe, dat *'s Hertogenboſch* van Prins *Frederik Henrik* zeer vaſt was belegert. Tot ontzet wendden de *Spaanſchen* alles aan, dat ter behoudeniſſe van die byna onwinbaare Stadt ſtrekken kon; Doch dat mislukt en ondoenlyk bevonden, zocht de vyandt het beleg door diverſie en afleidinge te doen opbreeken. Grave *Henrik van den Berg* rukte ten dien einde, geſterkt met de *Keizerſchen*, onder Grave *Jan van Naſſauw*, en *Montecuculi*, enz. over den *Yſſel*, in de *Velue*; trachtende tot in de *Betuwe* door te dringen, dat hun mislukte. Echter maakte het eene ſchrikkelyke ontſteltenisſe tot in 't hart van het Landt; voornamelyk, na het veroveren van *Amersfoort*, eene zwakke, doch goede Stadt van 't Sticht *Utrecht*, en met haare paalen aan *Hollandt* grenzende; dat daar door ook wonderlyk ontroert wierd. De *Staten Generaal*, om overal nader by te zyn, beter ordre te konnen geeven, en den nabuuren de moedt niet verder te doen ontvallen, verplaatſten zich uit den *Haag*, als te verre van de handt, en namen hunne zitplaatze in de Stadt *Utrecht*, van waar zy den rook en 't ſtof van den *Amersfoortſchen* Berg konden zien opgaan. Middelerwyl dat de *Spaanſchen* nevens de *Keyzerſchen* bezig waren met het beleggen en beſchieten van meer andere Steden en Sterkten, om ze te veroveren, quam'er tydinge van de verraſſinge van *Weezel*; dat Grave *Henrik* nevens de *Keizerſchen* noodzaakte de ganſche *Veluwe*, *Amersfoort*, en alles verder te verlaten. Welke verraſſinge zich dus toedroeg. Heer *Otto van Gent*, Heer van *Dieden*, Stadthouder van *Emmerik*, hadde al voor lange getracht deze Stadt uit de handen der *Spaanſchen* te rukken, ten dien einde hadden *Pieter* en *Dirk Muller*, nevens hunner beiden zwager, *Jan Roodleer*, ook lange op eene goede gelegentheit geloert, om hunne vaderlyke Stadt van 't *Spaanſche* juk te verloſſen. De Stadthouder aldaar, *Franciſco Lozano*, een braaf Soldaat, hadde eenen tooren, de *Roelinksweerts Tooren* genaamt, ſtaande tuſſchen de *Demſche* en *Bruinſche* poorten, laten afbreken, om aldaar een Bolwerk in plaatze te leggen: 't welk, noch onvolmaakt, de Stadt aan dien kant genoegzaam bloot ſtelde. *Pieter Muller*, te ſchrander om zulks niet af te zien, en dat de openinge niet dan met een ſtaketzel geſloten was, maakte dat aan den Heer van *Dieden*, met eenig volk naar de *Betuwe* afgevaardigt, om die tegen des vyandts inval te verzekeren, bekendt. *Dieden* zich daar blyvende onthouden, zondt *Muller* verſcheide reizen over en weêr, om alles, zoo van wachten, diepte der graften, en vordere gelegenheden omzichtig te doorſnuffelen en te verſpieden. Na dat volkome kenniſſe daar van bekomen hadde, gaf hy 'er den Prinſe van *Oranje* bericht van; en zoodanig, dat die den aanſlag voor goedt keurde. Na dat de ordre der uitvoeringe was beraamt, wierd *Dieden* eenig volk, uit de omleggende Steden geligt, toegeſchikt. Hy trok daar mede over den *Rhyn* naar *Emmerik*, gevolgt van acht Ruiter-vaanen, onder 't beleidt van *Quade van Wikrade*. De genoemde *Pieter* en *Dirk Muller*, nevens *Jan Roodleer* hadden zich, om dit volk te leiden, alreede door verſcheide poorten, d'een na den anderen, op den 18 Auguſtus, uitgemaakt. *Dieden* boven *Millingen* al zyn volk by den anderen hebbende, verdeelde het in vyf deelen zegt *Commelyn*, *Montanus* zegt zes deelen, maar noemt echter niet meer dan vyf Hopmannen, yder hondert vyftig mannen ſterk, geleidt door de Kapiteins, *Huigens*, *C. Lauwyk*, *Van Dieſt*, *Marquette*, en *N. van Lauwyk:* noch waren 'er negentig Pontgaſten met eenige uitgeleze Soldaten onder den Luitenant *Tendel* by. De duiſtere nacht hadde hun, door het verdwalen van den anderen, en daar uit veroorzaakt tydtverlies, byna in den toeleg ſchade gedaan, alzoo zy eerſt te vier uuren aan de Stadt quamen. Op den 19 daar aan volgende in 't jaar 1629. een weinig na 4 uuren geſchiedde de aanval: na dat zy de graft, voorheen van *Dirk Muller* en zyne twee medegezellen gepeilt, doorwaadt hadden, tuſſchen gedachte *Demſche* en *Bruinſche* poorten op 't onvolmaakte aarde Bolwerk, alleen met paliſſaden geſloten: daar vonden de Pontgaſten met de uitgeleze Soldaaten zoo grooten tegenweer, dat zy door de *Spaanſchen* wierden te rug gedreeven, die daar omtrent een wachthuis hadden; maar van de hunnen geholpen, overweldigden zy de wacht; voorts ging *Huigens* naar de *Demſche* poort, overviel daar ook de wacht, en namze in. Een ander deel volks trok naar de *Bruinſche* poort, en wierd'er meeſter van; maar alzoo ze geſloten was, kreeg *Pieter Muller* eenige voorhamers by eenen zyn bekenden Smit, daar hy de ſloten mede affloeg, latende de valbrugge neder, en *Quaat* met zyne Ruiterye in. *Huigens*, die de voortocht hadde, vond echter noch, ſtadtwaarts intrekkende, op drie byzondere plaatzen tegenſtandt, maar den zwaarſten aan de Gevangepoort, en wierd eerſt, na meer dan een half uur vechtens, en groot lyfsgevaar, daar meeſter van. Na dat de paerden waren binnen geraakt, als ook *Dieden* met het overige volk, en de poorten verzekert, ontmoette hem *Quaet*, dien hy by zich met zyne ruiterye verzogt, om 's vyandts byeenkomſte te verhinderen: dus t'ſamen aantrekkende, quamen zy aan de *Steenpoorte*, daar zy *Lozano* vonden, nevens eenig *Duitſch* voetvolk, 't welk die poort bezet hield. Daar weder aan 't vechten geraakt zynde, en eenigen van hun neêr gevelt, wierd de Stadthouder *Lozano* gevangen. *Dieden* zich van daar met de zynen naar de *Rhynpoorte* begeevende, wierd alles voort zonder verderen tegenſtandt ingenomen, en eene zoo magtige Stadt in eene uure tydts, by, en voor onzen *Staat* zeer gelukkig verovert. Men zag'er ook Godts handt merkelyk in, in het openen of verbreeken van de Paliſſaden aan 't gedachte aarde bolwerk, die door een van des vyandts eigene Kanonſchoten meer wierden gebroken, dan door der beſpringeren gewelt. Na dat de Stadt, gelyk als gezegt is, bemachtigt was, quam'er een gerucht, dat de *Spaanſchen*

by Jan Janſſ. 1651. t'Amſt. gedrukt fol. 353.

Comm. Frederik Henrik fol. 59. enz. Montan. Frederik Henrik pag. 232. enz.

naar de *Demſche* poorte aanquamen, dat een alarme maakte; men trok de valbruggen op, bereidde zich tot tegenweêr: maar by nader onderzoek wierd het bevonden de Overſte *Wolf*, Stadthouder van *Brevoort* te zyn, die met 600 mannen daar mede beſchreven, doch te vroeg komende, en *Dieden* niet vindende, een weinig om het aanbreken van den dagh te rugge geweken, en op het geſchiet in de Stadt weer aangekoomen was. De beide Schanſſen, dicht onder de Stadt, waar van de kleine alreedts door 't volk, daar uit naar de groote Schans vliedende, verlaten was, raakten ook in *Diedens* gewelt, en door eenige ſchoten op de groote Schans, de bezettelingen krygsgevangen. Het zelfde lot zou ook die van den Uitlegger of't Oorlogſchip, aldaar op den *Rhyn* leggende, getroffen hebben, indien zy 't niet in den grondt gehakt, en zich met de bruggaſten, na het afbreeken van de *Rhyn*brugge, op de vlucht begeeven hadden. Zy lieten noch eenige ponten over den *Rhyn* op 't drooge zitten. *Diedens* volk ſtakze in brandt. In 't veroveren van deze zoo magtige Stadt, daar 17 Kompagniën in bezettinge lagen, verloor de *Staat* niet meer dan een Luitenant en 18 ſoldaten, daar onder noch eenigen alleen gewondt: de *Spaanſchen* daar tegen drie Kapiteins, en 108 ſoldaten. Behalven *Lozano*, wierden noch gevangen de Sergeant Majoor, twee Luitenants Kolonels, 14 Hoplieden, en ontrent 1300 gemeenen. De gevangens wierden namaals verloſt: *Lozano* en de Sergeant Majoor betaalden het, *t' Antwerpen* gekomen, met den hals. Zedert dien tydt is *Weezel* aan den *Staat* gebleven, tot het jaar 1672. en der *Franſchen* plotzigen inval in ons *Vereenigt Nederlandt*. Op den eerſten Junius ('t was toen Biddag) naderden de *Franſchen Weezel*, immers eenige voortroepen, al tuſſchen 7 en 8 uuren 's morgens, daar de Stadt vuur op gaf, wanneer zy te naby quamen, in 't marcheren voorby de Stadt: 't welk dien ganſchen dag, en den volgenden nacht duurde van de *Lip* naar den *Rhyn*kant beneden de Stadt, daar zy de paſſagie, waar door de Stadt verzekert kon worden, bezetten. *Weezel* was met veele niewe werken, behalven de oude, gefortificeert. De Stadt in tweën verdeelt, namelyk, in Stadt, en Voorſtadt, anders de *Steenweg* genoemt, is rontom in zwaare veſten en wallen beſloten, beſtaande in veele Bolwerken, Kazematten, gedetacheerde Bolwerken, drie groote Hoornwerken, waar van voor 't een, dat gedemoliëert was, een groote Halvemaan was aanbeſteedt, doch de helft niet ten einde gebragt; vorder Ravelyns, en Halvemaanen. Deze heerlyke Fortificatie was, niet tegenſtaande alle ſollicitatiën van den Heer Kommandeur van *Juchen* en Majoor *Copes*, zonderling vervallen, en lag noch ongeredt tot op den dagh, dat 'er de *Franſchen* voor quamen; tegen welke men alle de nieuwe werken wel hadde begonnen te maaken, doch geene noch voltooit; en de oude waren in zoo ſlechten ſtaat gebleeven, dat geene in volkomen ſtaat van defenſie was. Het Kanon, meeſt 6 en 12 ponders, een heele- en drie halve Kartouwen, beſtont eerſt in 29 ſtukken, daar noch 18 yzere en twee metale uit *Hollandt*, kort voor de belegeringe, byquamen, niet te wel van affuiten voorzien om veele ſchoten te konnen doen, en het aanbeſteedde noch niet vaardig. In het Magazyn waren niet meer dan tuſſchen de 80 en 90 duizent ponden boskruit, kogels, en lonten naar maate, 1000 oude en meeſt bedurvene granaaten, weinig vivres; doch by de Burgerye was 'er in overvloedt, daar 's vyandts leger, na het overgaan der Stadt, zich een langen tydt van kon onderhouden. Het Guarnizoen was redelyk ſterk, maar echter niet zoo, als tot eene vigoureuze defenſie tegen zoo magtigen vyandt noodig was; daarom hadden gemelde Commandeur en Majoor met aanhoudinge verzocht, dat de Stadt met een Bezettinge van 6000 mannen mogte worden voorzien: maar in plaatze van te verſterken, wierden 'er noch 13 oude Compagniën te paerd, en 12 te voet naar 't leger aan den *Yſſel*, uitgeligt; blyvende maar 7 oude en eenige nieuwe Compagniën daar binnen, die met weinige nieuwgeworvenen weder wierden verſterkt, meeſt uit jongens en onervaren volk beſtaande. De Burgerye in 15 Kompagniën verdeelt, maakte ruim 1200 koppen uit, die, ingevalle de militie ſterker geweeſt ware, haar by een belegering dapper had konnen byſpringen. De Militie beſtont in 27 Kompagniën, waar van veele Kolonels en lager Officieren afwezig of in het Leger waren, en verſcheide Kompagniën zeer zwak, noch niet voltallig, en nieuwbakken volk. De *Lipper* Schans, een Fort van groote defenſie voor *Weezel*, dat aan d'eene zyde tuſſchen de Stadt en den *Rhyn* inlegt, vry vervallen, maar kort voor de belegeringe in zyne wallen, enz. weêr wel opgemaakt, hadde drooge graften behouden, was alleen half met paliſſaden omzet, de bolwerken zommige met een, 't ander met geen, het derde met twee ſtukken zonder affuiten, het vierde met een Kanon, dat door de affuiten en zolderingen in d'aarde was gezakt, voorzien. In dien ſtant moeſten *Weezel* en de *Lipper Schanſe* dien machtigen vyandt afwachten; die 6000 Ruiters, meeſt Dragonders, vooraf zondt, welke den 28 May te *Ringelenburg* ('t is een Steedtjen, maar twee uuren van *Weezel*) aanquamen; dat een groote ſchrik maakte: veelen begonnen ook al te zakken en te pakken, dat zy niet geerne quyt waren: op den 1 Junius quam de vyandt zich, als gezegt is, beneden de Stadt naar den *Rhyn*kant, poſteeren. Den tweeden zag de Stadt zich met het opgaan van de zon aan de Landtzyde omçingelt: ook wierd ten zelven dage op den avondt de Schans beklommen, beſtormt, ingenomen: en de Kapiteins met hun volk, dat niet naar de Stadt ontvlucht was, quartier vergunt zynde, gevangen in 't Leger gebragt. Het overgaan van de Schans maakte zulk eene verbaaſtheit, nevens 't ſpeelen van des vyandts Kanon daar uit op de Stadt, dat de Wyven op de been raakten, geſtyft van Kapitein *Hinyoſſa*, die 't naderhant met zyn hoofdt betaalde, roepende om te kapituleeren, alzoo 't beloofde ſecours achterbleef, dreigende, in geval zulks niet geſchiedde, geweldt aan de Magiſtraat, Kommandeur, en andere perſoonen te zullen pleegen. Den derden vergaderde de Magiſtraat volledig met de Gemeentslieden, om te overweegen, hoe men zich in deze gelegentheit zou gedragen; (midlerwyle raasden de wyven, en 't Kanon donderde.) zoo dat na genome beſluit op beſluit, eindelyk beſloten wierd, dat men eenige Gedeputeerden naar 't Leger zou zenden, om met den Prins van *Condé* te ſpreeken, en een pas door de Stadts Bode, met een tamboer verzeldt, te verzoeken. De Prins van *Condé* gaf hun een Trompetter mede, nadat hy 't verzoek gehoort hadde, met antwoordt, dat de Gedeputeerden van de Magiſtraat onder des Trompetters vrygelei geliefden by hem te komen. Den vierden aan de tente van den Prins gekomen, wierden zy van den Graaf van *Guiche* ontfangen, en bericht dat *Condé* in de veroverde Schanſſe was; na dat zy den Prins aangetroffen, en eenige redenen met hem gewiſſelt hadden, wilde hy nergens anders toe verſtaan, dan dat de Officieren en Soldaten alle krygsgevangenen, uitgezondert eenigen zeer weinige, moſten blyven. En dus wierd de Capitulatie zoo wel met de Militie, als met de Magiſtraat, doch op wat lydelyker artikelen, den 4 Junius 1672. geſloten. Den vyfden wierden de poorten geopent, en aan den vyandt ingeruimt, die 'er omtrent half vier uuren met der zonnen-opgang, al meeſter van was, en met eene groote menigte zoo haaſtig introk, dat hy de Markt (daar aanſtondts onder den bloten Hemel de Miſſe gehouden wierd) en eenige voornaame poſten al bezet hadde, eer de Officieren, aan den anderen kant van de Stadt op de wallen de poſten noch bewarende, wiſten, dat het Verdrag gemaakt was; waar van zy, te gelyk met de tyding, dat de poorten geopent waren, bericht kreegen, met ordre om zich met hunne Compagniën en Volk, met volle geweer, naar de Markt te begeeven, daar zy allen van de *Franſche* militie omſingelt, eerſt hunne Vaendels moeſten overgeeven, 't geweer neêr leggen, en de ruiters hunne paerden miſſen: nadat zulks geſchiedt was, wierden zy met hunne Officieren, in verwarringe, en door malkanderen in de Kerk gedreeven. Daar moeſten alle de Officieren (behalven *Bulou* en *Mengers*, volgens het Verdrag; en noch zes, by keure van den Kommandeur *van Zanten*,* namelyk, *Hundebek*, *Nieulandt*, *Haſten*, *Copes* met zyn *Zoon*, en *Hinyoſſa*) hunne naamen aangeven, paſſeerende de ſoldaten twee in 't gelidt, by paaren de monſteringe, welker getal, met die van de Schans op 1350 koppen uitliep,) zes weeken gevangen blyven eer zy voor rantzoen vry raakten. Toen de tydinge van dit overgaan van *Weezel* in 't *Vereenigde Nederlandt* quam, maakte het allerwegen zoo groote verſlagentheit, als het bemachtigen van die Stadt-vreugde in het jaar 1629. gebaart hadde. Men kreeg 'er ook, (door dien 't *Franſche* leger daar omtrent lag, de *Kleefſche* poſt opgehouden wierd, en de zekere tydinge van *Weezels* overgaan, van die 't wel wiſten, geheim gehouden was) geene vaſtigheit van, dan na 10 of 12 daagen. Midlerwyle wierden 'er duizenden, op ja of neen, om verwedt. Maar toen 't uitlekte, vondt men getrouwe voorſtanders van 't Vaderlandt, die aan een goed einde van den oorlog wanhoopten, twyfelende aan de trouw van die het bewindt over, of van en aan alles in handen hadden.

WEDDE ('T HUIS EN DORP) in *Weſtwoldingerlandt*, of *Weſterwolde*, is 't hooft van de heerlykheit van dien naam; van ouden geheugen af het vry eigen goet van 't adelyk Geſlachte *Addinga van Weſterwolde* geweeſt, dat eenige honderden van jaaren over geheel *Weſterwolde* het

* Dient hier voor een nootwendig bericht, dat de Heer *Marten van Juchen*, zedert het jaar 1642. Commandeur binnen *Weezel* was geweeſt tot het jaar 1672 toe; maar door aanſchryvens van den 11 April 1672. naar den *Haag* ontboden was, en hem geordonneert zich aldaar te onthouden, om den *Staat* van advis en berecht te dienen.

Dat ook by den *Raadt van Staten* goedtgevonden was, by reſolutie van den 6 Mey, den Colonel van *Zanten* te qualificeren, om als Commandeur binnen *Weezel* het Commandement aldaar te oeffenen. Overzulks moet ook alhier door den Commandeur in deze weinig loffelyke overgifte der Stadt *Weezel*, niet *Juchen*, maar *van Santen* d'eere, die hem daar van toekomt, gegeeven worden; zie *Valkenier pag.* 412.

Comm. ibid. fol. 61.

Valken. verwart Europa 3 deel, pag. 396.

*Idem pag.*392.

*Idem pag.*393.

*Idem pag.*394.

Idem pag 595.

*Idem pag.*396.

*Idem pag.*397.

*Valken. verwart Europa pag.*391.

Idem 399. 400.

*Idem pag.*401; 402. 403.

*Idem pag.*412; *en vorige pag.*

*Idem pag.*413.

Brouer. onged. beſchr. van Drenth en Weſt-Woldingerland.

het gezach heeft gehadt, en eerſt daar van door de Stadt *Groningen* by leene van den *Munſterſchen* Biſſchop 1478. ontzet is, die den *Pekelborg* ſtichtte tot verblyf van een Kaſtelein, die aldaar van wegen dezelve Stadt over deze Heerlykheit en een gedeelde des *Oldamts* de Juſtitie bedienen zoude; naderhant is hier mede beleent geworden van wegen *Keizer Karel den V.* in den jaare van 1538 *Georg Schenk van Toutenborg*, in vergelding van zyne getrouwe dienſten, niet tegenſtaande die van *Munſter* en de weduwe *Addinga van Weſterwolde*, wegens haare kinderen zich daar tegens aankanteden, en haar goedtrecht vertoonden. Na de doodt van *Schenk*, droeg deszelfs zoon deze Heerlykheit op zeer ſlegte voorwaarden aan die van *Arenberg* over, die dezelve tot de Nederlandtſche Onruſten toe in vrede bezaten, als wanneer Graaf *Lodewyk van Naſſau* 1568. op dit huis zyn loopplaats hielt, waar na het zelve 1593. driemaal wierd ingenomen, als eerſt by Graaf *Willem Lodewyk van Naſſau*, daar na by *Verdugo*, en kort daar na weder by Graaf *Willem*. De *Vereenigde Nederlandtſche Staten* in dit geweſt den overhand gekregen hebbende, lag 't zelve huis onder confiſcatie, alzoo die van *Arenberg* de *Spaanſche* zyde volgden, waarom de *Arenbergſchen* dit leen ten tyde van den twaalfjarigen ſtilſtant aan zeker *Amſterdamſch* Koopman hebben verhandelt, die 't zelve wederom voor eenige duizent guldens aan *Groningen* verkogt heeft, zynde deze Heerlykheit van dat aanzien, dat zeker *Groninger* Jonker den 20 February 1673 te *Groningen* tot een eeuwige gevangkenis verwezen is, omdat onder anderen, door een Juffrou by den Biſſchop van *Munſter* 1672 getragt hadde te laten koopen de bovengemelde Heerlykheit, en daar voor zelfs eene ſomme van vyftig duizent guldens laten bieden. *Wedde* heeft Kerk en Predikant, onder het Claſſis van *'t Oldamt*, en *Weſtwoldingelandt* behoorende.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 200.

WEGESTAPELEN is een plaatze op den rechter oever van den *Yſſel*, beneden het Klooſter ter *Honnepe*, omtrent een half uur van *Deventer*; gelyk Keizer *Henrik de III.* in zynen Giftbrief van 't jaar 1046. hier van ſpreekt, als hebbende geheel dezelve gelegentheit. By verkortinge word het nu ter tydt Weggel genoemt. Dit *Wegeſtapelen* ziet men getekent een ſtuk weegs beneden *Daventria*, en het Klooſter *Honnepe* aan den anderen kant van de rivier *Hunepa*, waar van hier boven.

Houve 1 deel, fol. 82.

WEL, een Slot en Heerlykheit in *Gelderlandt*, onder 't quartier van *Roermonde*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* in 't jaar 1547. op 75000 guldens was geſchat, moſt het quartier van *Roermondt* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar toe 19075 guldens laſten. Daar in droeg 't Droſtampt *Stralen* 5196 guldens 8 ſtuivers $3\frac{1}{2}$ penningen, en de Heerlykheit van *Wel*, onder dat Droſtampt behoorende, 362 guldens 17 ſtuivers $1\frac{1}{2}$ penning. De Hertog *Alexander van Parma*, 1586 *Venlo* gaande belegeren, deed door den Overſten *Balanſon* dit Slot veroveren, omdat het de vaart langs de *Maze* zou konnen hinderen.

Brouer. ongedr. Gelria Illuſtr.

WEL, een Dorp en Heerlykheit in *Gelderlandt*, aan den *Maas*kant in de *Bommelerwaardt*; heeft Kerk en Predikant, die *Amerzode* te gelyk bedient, behorende onder 't Claſſis van *Saltbommel*. 't Is langen tydt in de bezittinge geweeſt van den hoogadelyken ſtamme van *Bylant*, die heden den Graaflyken tytel voert.

Houve 1 deel, fol. 168.

WELDAM, een Slot of oudt adelyk Huis in 't landt van *Twenth*; ontrent het jaar 1650. behoordc het aan Jonker *Unico Ripperda*.

Leeuw. Batav. Illuſtr. f. 1210. Vander Houve Charterkronyk, 1 deel. Brouer. Zeeland. Illuſtr. 1 deel.

WELDAM, een der aloude adelyke Geſlachten van *Hollandt* en *Zeelandt*, is in de oude Brieven en Hiſtoriën bekent; zoo vinde ik *Willenaar van Weldam* als Houtveſter van *Hollandt* op 't jaar van 1386, en dat eene *Willem van Weldam*, Ridder, getrouwt hadde *Henrika van Rodenburg*, Vrouwe van *Symonskerke*, hebbende zekere Kapelle gefundeert in *S. Lievenskerk te Zirikzee*, den 30 November 1393. Deszelfs wapen onder de *Zeeuwſche* Edelen, van Mr. *M. Smallegange* opgegeeven, is een ſchildt van Sabel, en daar op twee zilvere golven. Dit geſlachte met'er tydt uitgeſtorven zynde op eene Erfdochter na, die aan den Edelen ſtamme van *Cats* (voerende in zyn wapen drie goude Ruiten, twee boven en een onder, op een veldt van Sabel, in 't midden doorſneeden met twee baaren van 't zelve metaal) gehuwt is, zoo heeft zich deeze Tak vervolgens *Cats van Weldamme*, laten noemen.

Houve 1 deel, fol. 439.

WELDELZEE, voormaals een van de Dorpen in *Hulſterambacht*, nu geheel door 't water bedekt. Toen voortyds geheel *Vlaanderen* geſchat was, moeſten de vier Ambachten, met de Steden *Hulſt* en *Axel* in elke duizent ponden Vlaams achtien ponden draagen. In die 18 ponden ſtont *Hulſterambacht* (een van de vier) op 6 ponden 7 ſtuivers 8 ſchell. geſchat; daar in droeg *Weldelzee* 6 ſchellingen 10 grooten.

Brouërius ongedr. Zeland. Illuſtr. 3 deel.

WELLANDT, een Heerlykheit in het Eilandt *Schouwen* in *Zeelandt*, eigen aan den Heer *Godart Willem Tuyl van Serooskerke*. In den ouden geſchreven *Blaffert* der *Utrechtſche* Biſſchoppen, rakende hunne geeſtelyke Juriſdictie over de Kerken, Klooſters, enz. in *Zeelandt*, vindt men onder het Dekenſchap van *Schouwen*, *Wellandt* in *Noord-* en *Zuidt-Wellandt* onderſcheiden. 't Is, volgens de Steenrolle en by de breedte, groot 770 gemeten, 236 roeden ambagt; zynde naar 't gemeene gevoelen het Dorp van *Serooskerke*, met een begrooting van 210 gemeten 213 en een vierde roeden, in het Weſtambagt van *Wellandt* beſloten; waar ontrent noch cenige grondtveſten van een oudt Slot gevonden worden.

Houve 1 deel, fol. 144. Smalleg. Kr. van Zeel. fol. 756. Leeuw. Batav. Illuſtr. fol 901.

WELLE, een van de tien Dorpen op het Eilandt *Noord-Bevelandt* in *Zeelandt*, die noch verdronken leggen. In den ouden geſchreven *Blaffert* der *Utrechtſche* Biſſchoppen, nopende hunne geeſtelyke Juriſdictie over de Kerken en Klooſters in *Zeelandt*, wordt het *Wellis* geſpelt; het behoorde ten dien tyde onder 't Dekenſchap van *Walcheren*. In zyne Kerk was, volgens het zelve Handtſchrift, eene Kapél van de H. Maagt *Maria*, die 1519 door *Antonis Hendrikz* bezeeten wierd; ook ſtont hier voormaals een oudt Slot of Kaſteel: tegenwoordig is WELLE eene Ambagtsheerlykheit, en is te zamen met *Koninkshem* groot 3634 gemeten, 181 Roeden, en 4 voeten, waar in de laaſt overleden Koning van *Grootbrittannie*, *Willem de III.* 3978 gemeten, 41 Roeden, en 10 voeten verhief. Van dezen naam vindt men een adelyk Geſlagt, dat gehuwlykt aan de familie van *Cats*, zich naderhant *Welle van Cats*, heeft laten noemen.

Houve 1 deel, fol. 168. Brouer. ongedr. tranſif. Illuſtr. 2 deel.

WELLEVELDT in 't Gerecht van *Borne*, een oudt Slot of adelyk Huis in *Twenth:* 't behoorde ontrent het jaar 1650. aan Jonker *Zweer Scheele*, die 't zelve by vermaagſchappinge in bezit gekregen hadde, hebbende 't zelve Slot voorhenen by de edelen van *Welffelden*, gelyk zy zich oudtyds ſchreven, gebouwt en bezeten geweeſt: zoo vinde ik eenen *Jan van Welffelden* onder de *Overyſſelſche* Edelen genoemt, die den 21 Juny 1497 op het Slot te *Vollenhoo* verſchenen op de eerſte klaringe, van Biſſchop *Frederik van Baden*, met de Ridderſchap en Afgezondenen der Steden *Deventer*, *Kampen*, en *Zwolle* gehouden; en 1460 eenen *Gerrit van Wellevelde* op den landtsdag te *Deventer*.

Winſem.

WELSRYP, een der 12 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Hennaarderadeel*, in het quartier *Weſtergoo*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Franeker*.

Houve fol. 168.

WELSSUM, een van de vier Buurten onder het Schoutampt *Olſt* in *Overyſſel*, in de *Twent*; het dient onderſcheiden te worden van *Wilſſum* in de zelfde Provintie; waar van op zyne plaatze zal geſproken worden.

WELZINGEN, een Ambagtsheerlykheit (zynde het Dorp al lang verdwecnen,) tuſſchen *Rammekens* en *Middelburg*, op het Eilandt *Walcheren*, waar door de nieuwe haven van *Middelburg* 1532 heen gegraven is, nadien voor de oude en kromme haven, omtrent *Arnemuiden* in zee gelopen hebbende, een groote zantbank aangegroeit was, dat het zelve Ambacht zeer vermindert heeft, 't gecne 1566 uit den deſolaten boedel van *Maximiliaan van Bourgondie*, Marquis *van der Vere*, by decreet van den grooten Raadt van *Mechelen* aangeſlagen, by de Regeeringe van *Middelburg* gekogt wierd, die 't zelve wederom aan den Heere *Johan Franciſcus Velters* verkogt heeft, na wiens doodt het verheven is op deszelfs vier zoonen, de Heeren *Rogier*, *Johan*, *Adriaan*, en *Marcelis:* 't is 1686 groot bevonden volgens de Steenrolle 736 gemeten, 209 Roeden, 5 voet, en 6 duimen.

Houve fol. 143.

WEMELDINGEN, of WEMELINGEN volgens den Ouden *Blaffert* der *Utrechtſche* Biſſchoppen, rakende hunne geeſtelyke Juriſdictie over *Zeelandt*, legt in *Zuidt-Bevelandt*, omtrent Weſt ten Noorden van de Heerlykheit *Yerzikke*; is een voornaam Dorp en Ambachtsheerlykheit, groot 2113 gemeten, 283 Roen, in veele gedeeltens by verſcheide Heeren verheven: hebbende voormaals ten Zuiden van hier een Klooſter van Edele Jongkvrouwen geſtaan, dat nu t'eenemaal verdweenen is, vertoonende echter een hoog ſtuk lands de plaats daar van noch heden aan; het heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Zuidt-Bevelandt*.

Goudh. fol. 83. Leeuw. f. 1298.

WENA, ('T HUIS, of HOF TE) digt by *Rotterdam*, ja even buiten de *Delſſche* poort in de *Raamen* gelegen hebbende, en in de *Spaanſche* onruſten hier te lande verdelgt, was met den naam van 't *Hof* bekent, alwaar de *Hofdyk*, en 't *Hofpoortje* te *Rotterdam* hunne naamen van ontleenen, en pleeg het hooft van eene Heerlykheit van dien naam, en een Slot te wezen, daar de Edelen van *Wena*, naderhant Heeren van *Gyſſenburg*, den naam van voerden; wier wapen ik bevinde geweeſt te zyn een goud veldt, en daar op een blauwe balk te midden overgelegt.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 200.

WENDELDYK. Als de kil van den Beneden-*Rhyn* nu zoo naauw en klein geworden was, dat dezelve geheel niet meer bequaam was, om het binnenwater, dat door byna ontallyke ſtroomtjens van beide kanten zich daar in ontlaſtte, ſchielyk voort te zetten, en af te voeren, en zy, die beneeden *Swadenburg* (nu *Zwammerdam*) woonden, wegens het verbodt van Keizer *Frederik de I.* dien Kil niet mogten ſtoppen; is'er een verdrag gemaakt tuſſchen den Biſſchop van *Utrecht*, en de Graven van *Hollandt*, *Willem den I.* in het jaar 1204. en wederom *Floris den IV.* in 't jaar 1225.

1225. om zeven waterloſſingen, die zy toen ook al Sluizen genoemt hebben, te leggen, op dat het water in geen grooter menigte mogt wegloopen, als de mondt en uitgang van de rivier, die dagelyks nauwer wierd, vereiſchte: en om de lager leggende landen aldus van een, anderzints onvermydelyke, overſtroominge te bevryden, en op dat de boven landen, door het leggen van een vaſten Dam, door het water niet mogten belemmert worden. Tot dit werk is geſchikt een plaats, die toen met den naam van WENDELDYK bekent was, zonder twyfel gelegen op de landtſcheidinge van hunner beider gehoorzaamheit, doch die nu onbekent is.

Goudh. fol. 28. Houve fol. 86. Winſem. Houve. Brouërius ongedr. Gelria Illuſtr. 5 deel,

WENDELSNES, is een Dorp in de *Zuidt-Hollandtſche Waardt*, onder *Dordrecht*, geweeſt: doch mede in dien vervaarlyken Watervloedt van 't jaar 1421. verdronken, en zoo gebleven.

WENTERSWYK, een Dorp met Kerk en Predikant, in het Graafſchap *Zutfen*, in het Droſtamt van *Breevoort*, begrypende behalven dit *Wenterswyk*, ook wel *Winterswyk* genaamt, de Veſt, of 't Stedeke *Bredevoort*, en de Dorpen *Aalten* en *Dinkſperloe:* Toen omtrent het jaar 1324 Graaf *Reynald van Gelder* den *Munſterſchen* Biſſchop *Breevoort* ontweldigt hadde, is'er eindelyk 1326 tuſſchen hen beiden een beſtek gemaakt, zoodanig, dat het Huis en Heerlykheit van *Bermentvelde*, *Reynald* toebehoorende, den Biſſchop, en daar tegens het Slot van *Breevoort*, nevens 3050 mark Munſterſche penningen, *Reynald* zoude overgelaten worden, waar voor hem de Gerichten van *Wenterswyk*, *Aalten*, en *Dinkſperlœ* tot een onderpandt zyn gelevert. Veel heeft dit Dorp in de gedurige krakeelen en inneemingen van *Breevoort* geleden, zoo door inquartieringe, als plondering der ſoldaaten.

WEPEREN, een van de 14 Buurten onder 't Dorp *Ooſterwolde*, dat een van de tien Dorpen der *Frieſche* Grietenije *Stellingwerf Ooſteinde*, in de *Zevenwolden* is.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 200.

WERDUPA, is een Dorp onder de Heerlykheit *Houten*, in de landtſtreek *Huitingoa*; welk Dorp in 't jaar 838 door gifte van Grave *Rotgarius*, of *Rutger*, gekomen is aan de Kerk van *Utrecht*. Daar is nu ter tydt geen plaats hier omtrent, die diergelyke benaminge heeft, behalven Ooſt-WERD, leggende een halve myl boven *Houten* of Oudenwyk op den zelven oever van de *Vecht*. WERDUPA ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, op den linker oever van de *Vechta*, even boven *Marſna Tab. VI. Pars II.*

Smalleg. Kr. van Zeel. fol. 665.

WERENDYKE, eene Ambachtsheerlykheit in *Zeelandt*, op het Eilandt *Walcheren*, onder 't quartier van de vyf Ambachten, tuſſchen de Dorpen *Biggenkerke* en *Zoutelande*, en met dit laaſte te zamen groot 588 Gemeten, en 280 Roeden Ambachts, behoort aan de Stadt *Vliſſingen*.

J. G. a Leydis l. 2. cap. 42. Molan. in Natalib. S. S. Belgii.

WERENFRIDUS geboren in *Engelandt*, wordt gezegt, de voetſtappen, en 't voorbeeldt van *Willebrord* navolgende, zyn vaderlandt en ouders uit liefde tot Godt verlaten te hebben, herwaarts overgekomen, en van *Willebrord* naar *Elſt* in de *Betuwe*, (hem kortelings van *Karel Martel*, Grootvader van *Karel den Grooten*, geſchonken) gezonden te zyn, om de nieuwbekeerde Chriſtenen aldaar, te *Weſtervoort* en omliggende landtſtreeke te beſtieren; de *Frieſche* Hiſtoryſchryver *Winſemius* wil, dat hy ook *Frieslandt* het geloove verkondigt heeft, en *Molanus*, dat hy zulks mede te *Medenblik* en *Wyk te Duurſtede*, gepredikt zou hebben. Zyne doodt, willen de meeſte Schryvers, dat op den 11 Auguſtus by het Dorp *Weſtervoort* in de *Betuwe* voorgevallen zoude zyn, immers word het voor een zekere waarheit aangenomen, dat hy in de Kerke te *Elſt*, die *Willebrord* onder den naam van *S. Salvator* geweydt hadde, begraven is, waaromme hy eenige eeuwen herwaarts aldaar, met grooten aandacht en eerbiedt, gevierd en aangeroepen is geworden, inzonderheit tegen de Jicht; en Biſſchop *Balderik van Kleef*, de XV Biſſchop van *Utrecht*, daar ook een Kapittel van acht Kannonniksdyen opgericht heeft, by dewelke de Ridder *Hendrik Ingelandt* 1445 noch vier andere gevoegt heeft.

Houve fol. 144. Brouër. ongedr. Zeland. Illuſtr. 2 deel.

WERF, ('T HUIS TE) te *'s Heer Heindriks Kinderen*, ook wel *'s Heinriksburg* genaamt, is een der acht *Zeeuwſche* Ridderhofſteden in *Zuidt-Bevelandt*, in het Dorp en de Heerlykheit van *'s Heerheinrikskinderen*, omtrent een klein half uur van de Stadt *Goes* gelegen, rontom in zyne wateren, met zwaare en noch zeer ſchone en ongeſchonde muuren, met een vierkanten Voorhof. 't Wierd in oude tyden by de Edele Heeren van *Maalſtede* bezeeten, onder welken Heer *Wolfaart* het zelve 1440 verkocht aan Heer *Jan Ruigrok van de Werve*, met welkers wapen de poort noch heden pronkt, zynde een ſchildt van Synople, en daar op een zilvere Faſce; tegenwoordig behoort dit Slot met de omliggende landen aan den Ed. Heer *Robbert van Schilperoort*, uit hoofde van zyn Ed. Vrouwmoeder, uit het voornoemde Geſlacht van *Ruygrok van de Werve* voortgeſprooten. Het wierd den 28 Junius 1571. *'s Heer Henriks Burg* genaamt, toen Juffr. *Agneta van Halmale*, weduwe van Jonker *Jan Seraarts*, Heer van *Rameloo*, het zelve aan hem opdroeg.

WERFHEM is een aanzienlyk Vlek in *Hunſingo*, in het welk de Ridders van *Malta* naderhant een *Procurator* of Rentemeeſter hebben gehadt. *Alfridus* van *Mimigerneford* noemt het zelve een *Villa*, in het leven van *Ludgerus*, met deezen naam gewoon zynde te noemen de Dorpen, die Heerlykheden en Parochiën of Kerſpeldorpen waren. Het is gelegen omtrent vier gemeene Duitſche mylen van de Stadt *Groningen*, en noch geen halve myl van het ſtrandt der *Noordtzee*; hedendaags genoemt WARFUM. Men ziet dit *Werfhem* getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, in het quartier *Hunſingoa*, even beneden *Stetiſwerf Tab. IX. Pars II.*

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 201. Lib. II. cap. I.

WERFHUSEN. Dit is ook een Dorp van *Hunſingo*, en wel byzonder van de *Marners*, leggende vierdehalf mylen van de Stadt *Groningen*, naar het Noordtweſten. Van het zelve wordt gewag gemaakt by den opvolger van *Menco*, op het jaar 1280. Deze plaats ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* beneden de *Hunſe*, een weinig meer weſtwaarts aan, *Tab. IX. Pars II.*

Idem Alting ibid.

WERKEN, een Buurt in het landt van *Altena*, onder *Workum*.

Houve fol. 115.

WERKENDAM, een Dorp in *Zuidt-Hollandt*, aan of ontrent den *Mourkant*; het wordt ook 't Burggraafſchap van *Werkendam* genaamt; voert dien naam naar 't water *Werke*, aldaar toegedamt: het heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Gorkum*.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1240.

WERKENDAM, ('T HUIS TE) is een Slot of Burgt geweeſt, daar de oude Heeren of Burggraven hun Hof op plagten te houden. Het is, na dat het zeer vervallen was, weder van Jonker *Henrik van Eck*, als Gemaal van Vrouwe *Ida van Bronkhorſt*, opgebouwt; legt onder *Werkendam*, by, en niet in, 't landt van *Altena*, (als tot noch toe verkeerdelyk van alle Kaartemakers geſtelt is,) in den grooten *Zuidhollandtſchen Waardt*, onder 't Bailjuwſchap van *Zuidhollandt*, te gelyk met *Duſſen*, al mede ten onrechte onder *Altena* geplaatſt, weshalven ik op 't verzoek van den Konſt en Kaartverkoper *J. Ottens*, de *Hollandtſche* kaarten overzien, en op verſcheide plaatzen naukeurig en merkelyk verbetert hebbe, naar de deftige beſchryving van *Zuidhollandt*, van den grooten Landtkenner *J. van Oudenhoven*, en anderen. 't Is eene Ambachtsheerlykheit, welke van de Graaflykheit van *Hollandt* te leen gehouden wordt: het heeft veele treflyke achterleenen. Jonker *Daniel van Wyngaarden* was 'er omtrent het jaar 1685 Ambachtsheer van, hebbende 't zelve bekomen by doode van zynen Vader, Jonker *Jan Oem van Wyngaarden*, preſident van den Hove van *Hollandt*, wiens Voorouders al op het jaar 1230 onder de Regeerders van *Dordrecht* gevonden worden, voerende ten wapen een Schildt van zilver, met 15 groene zooden, 9 in 't bovenſte en 6 in 't onderſte deel, elke ry een vermindert, hebbende het ſchild in het midden een rooden balk, beladen met een gouden Leeuw tot de ſchamelheit, zynde de ſtaart naar het hooft omgekrult, de tong en klauwen blauw, met deze zinſpreuk: *De Leeuw is bevrydt met groene zooden.*

WERKENEMONDE, een van de, in den grooten *Zuidt-Hollandtſchen Waerdt*, verdronkene Dorpen onder *Dordrecht*, in 't jaar 1421.

Houve. Goudh.

WERKENEMUNDE. Keizer *Henrik de IV.* ſtelt deze plaats in zynen Giftbrief van 't jaar 1064. ooſtwaarts van *Dordrecht*, op den linker oever van de *Merwe*; daar nu ter tydt WERKENDAM is, waar omtrent daar by gezegt wordt, dat de boere Hofſteê van Godelyn of Godelynes-Hofſtadt is geweeſt. *Thuredrecht* of *Dordrecht*, ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* aan de *Merweda*, *Tab. IV.* en *Tab. V.* en WERKENEMUNDE aan den zelven ſtroom, een weinig beneden *Walrichshen*. Men mag giſſen dat dit *Munde* hier wil zeggen een Burgt of Vaſtigheit, gelyk in *Laxmunde*, *Iſlemunde*, en diergelyken.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 201.

WERKEREN, een oudt Kaſteel in het Landtſchap *Maſtenbroek*, in *Overyſſel*, by *Jan van Itterſum*, Licentiaat in de Rechten, en Burgermeeſter te *Zwolle*, die 1464 geſtorven is, getimmert, heeft tot een grooten twiſtappel verſtrekt tuſſchen deszelfs zoon *Wolfgang van Itterzum*, en ſchoonzoon *Wolter van Keppel tot Verwolde*, zoo dat deze zyn ſchoonbroeder liſtig gevangen, en op zyn Huis *Verwolde* in 't Graafſchap *Zutfen* vervoert heeft, waar uit die niet dan met tuſſchenkomſte van den *Utrechtſchen* Biſſchop en *Overyſſelſche* Steden ten laaſten geraakt is. Het behoorde omtrent het jaar 1650. aan Jonker *Henrik Bentink*, Droſt van *Zallandt*.

Houve 1 deel, fol. 167. Brouërius ongedr. Tranſiſ. illuſtr. 2 deel.

WERKHOVEN, een Dorp in 't Overquartier van 't Sticht van *Utrecht*, en eene Ambachtsheerlykheit, groot 1817 Mergen, die 1554 in plaatze van Buurrecht het Schepenrecht verkregen heeft. Waar mede voor weinige jaaren beleent is de Heer *J. van Hoornbeek*, van *Amſterdam*. Het heeft een zeer vetten en koornryken kleigrondt, ſchoone bouwerijen, daar by treflyke Hofſteden en Boomgaarden: ook Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Rheenen* en *Wyk*.

Cortgeen Stichts Kronyk.

WERKONDEN, WERCONDEN, word in den

Alting

Not. Germ. Infer. Pars II. *fol.* 200. den brief van Biſſchop *Godebald*, van het jaar 1118. geſtelt tuſſchen *Amerongen* en *Zeyſt*. Men kan nauwelyks twyfelen, of daar door word gemeent WERKHOVEN, het welk een Dorp is op den linken oever van den ouden *Rhyn*, midden tuſſchen *Wyk te Duurſteede* en *Utrecht:* behalven de Parochie Kerk, heeft alhier voorheenen ook eene Kapelle geſtaan. Daar is een adelyk Geſlacht geweeſt van den zelven naam. Dit WERCONDEN ziet men geteekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, op den linken oever van den *Rhyn*, boven *Halthna* en *Oſterhem*, *Tab. VI. Pars II.*

Houve fol. 168. WERMELO, een oudt Slot of adelyk Huis in *Twenthe*, in de Provintie van *Overyſſel*, van welken name ik in oude brieven verſcheide brave Edelen bevinde, en dus verſcheen eene *Wybroch van Wermelo* op den landtdag te *Deventer* 1460.

Brouërius ongedrukt Kinnemaria Illuſtr. 3 deel. WERNERUS UYTENWAARDE, uit Edelen ſtamme in het Sticht *Utrecht* geſprooten, was Monnik in het Klooſter te *Egmont*, toen hy, na de doodt van *Florentius Utenhage*, tot twintigſten Abt van *Egmont* verkooren wierd in den jaare van 1304. Hy heeft het Klooſter, waar hy maar eenigzins konde, met ryke inkomſten bezorgt, en echter zyne miltdadigheit buiten dat aan de wereldtlyken niet vergeeten, ſchenkende 1306 aan Heer *Wouter*, broeder van *Willem*, den derden van dien name Heere van *Egmont*, alle de tienden te *Hillegom*; zoodat hy by allen even gezien was, en tot ieders droefheit op den feeſtdag van *Agatha* in den jaare 1308 overleed, nadat hy omtrent vier jaaren zyne kerke in vrede beſtiert, en der Monnikken Prebenden met veertig ſtuivers voor ieder jaarlyks vermeerdert hadde: Hy wierd voor de Kapelle van de lieve *Vrouw* onder een zark aan de linke zyde van zynen Voorzaat begraven, en met een grafdicht in Monnikke latyn naar den ſtyl van dien tydt vereert.

WERSTIENS, is een van de acht Dorpen der *Frieſche* Grietenije *Idaarderadeel*, in 't quartier van *Oyſtergoo*. Door gedachte Grietenije loopt eene vaart, eerſt het *Langdeel* genaamt, daar na de *Graft*, voort de *Grouw*, ſchietende van *Leeuwarden* door *Warſtiens*, *Wartna*, *Grouw*, naar *Stavoren*, en andere havens; het heeft een Kerk, en met *Warrega* en *Wartena* te ſamen een Predikant, onder het Claſſis van *Leeuwarden* gehoorende.

Schrevel. Haarlm. WERTELOO (*Georgius Benedictus*) gebooren te *Haarlem* 1564, was van een gelukkige bevatting, en bezat al vroeg eenen zeer vaardigen geeſt, voornamentlyk in de Dichtkunde, hebbende by zyn leven zelfs uitgegeeven. *De vroome daden van den doorluchtigen Prinſe Willem, Grave van Naſſau*, begrepen in twee boeken, en verſcheide *Epigrammata* en *Epitaphia*, gedrukt te *Leiden* 1586, zynde noch zeer veele Dichtwerken na zyne doodt, (die 1589 hem te *Heydelberg* te nedervelde, hebbenden nauwelyks 25 jaaren bereikt,) den doorgeleerden *P. Scriverius* toegezonden, die tot noch toe verborgen gebleeven zyn: hy was den Geleerden van dien tydt zeer aangenaam, inzonderheit aan *J. Douſa*, *Gruterus*, *Lipſius Poſthius*, *Paulus Meliſſus* en *Scipio Gentilis*, als uit der zelver Brieven te zien is.

Houve Handv. Kronyk 1 deel, 2 Boek, fol. 171. WERUM, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder *Fivelingo* of *Fimelingo*. Het heeft een ſchoon Klooſter en zeer ryke Abdye gehadt, *Floridus Hortus*, den bloeijenden Hof, of Hoven genoemt. *Emo* en *Menco* zyn 'er beide Abten in geweeſt, *Emo* de eerſte, en *Menco* de derde: zy hebben beide zeer oprechte Jaarboeken van 't geene in hunne tyden in *Frieslandt* voorgevallen is, (die onder myne geachtſte en oudſte Manuſcripta, als een kleinoot bewaart worden) nagelaten. De Kerk van 't Klooſter *Werum* wierd in het een-en-twintigſte jaar, na datze van den ſtichter *Emo* begonnen was, (hoewel zes-en-veertig jaaren na de eerſte fundatie van 't Klooſter) ingewydt; ten tyde als *Menco*, de derde Abt, in 't beſtier zat. Het Dorp WERUM legt aan de beek *Fivele* naar 't Weſten, volgens getuigeniſſe van gedachten *Menco*. Alzoo dit van *Werum* wat verwart door den anderen ſtaat, zullen wy 't wat onderſcheidener ophaalen.

Schotan. Frieſche Hiſtor. 5 boek, fol. 139.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. *fol.* 201. WERUM is een Dorp, hebbende de rivier de *Fivel*, volgens het ſchryven van *Menco*, naar het Ooſten, in het welk *Emo* in 't jaar 1210. het oppergezach gehad, en binnen drie jaaren het Klooſter van den *Bloemryken Gaarde*, (*Hortus Floridus*) geſticht heeft, naar het voorbeelt van het Klooſter te *Præmonſtreit* in *Vrankryk*. Van 't welk hy zelfs het eerſte Opperhooft of Abt geworden is in 't jaar 1225, terwyl hy ondertuſſchen zyne magt verder heeft uitgebreid over zeer veele rontom gelegene Kerken, zelfs over die van *Emetha*. Aan dit Klooſter heeft hy naderhant een Kerk laten bouwen, waar boven geene heerlyker in de geheele landtſtreek is, waar van de Tooren naderhant, in 't jaar 1262. door eene aardtbeevinge nedergeſtort, en de Kerk zelfs door den brandt verteert is. De plaats behoud noch hedendaags den naam van WITTEWERUM, die dezelve gegeeven is naar de witte kappen der Monnikken, tot onderſcheidinge van andere WERUMS: Zy legt twee gemeene Duitſche mylen min een vierde, van de Stadt *Groningen*, naar het Noordtooſten. *Werum* ziet men geteekent in de Kaarten van den Heere *Alting* aan den ooſtkant van de rivier *Fivela*, en daar by *Hortus Floridus Tab. IX. Pars II. Emetha Forum* ziet men daar insgelyks in *Fivelingia*, maar veel meer naar de ſlinkenkant toe.

Zie den zitel Emetha.

WERVE, ('T HUIS TE) legt te *Ryswyk* in *Delfslandt*. Het is een Riddermatig Slot, en 't Stamhuis der oude Heeren van de *Werve* geweeſt, die door mannelyke linie hun afkomſt trokken van die van *Wena*, wel eer Stichters van *Rotterdam*, geſproten uit een tweeden Zoon der Burggraven van *Leiden*; zie ROTTERDAM. Heer *Floris van de Werve* ſtaat al bekent in 't jaar 1262. men vindt het Geſlachtregiſter by *S. van Leeuwen*. In 't jaar 1448 is dat Huis door koop aan *Jan Ruigrok van de Werve* gekomen; hy was Ridder en Raadt van Hertog *Philips van Burgundiën*, Grave van *Hollandt*, Zoon van *Willem de Buiſer van de Werve*, en Neef van *Mathys de Buiſer*, Heer van *Ryderwaerdt*, uit recht ooir en bloet der oude Heeren *van der Werve* en *Wena*. Heer *Jan Ruigrok* liet het gedachte Huis te *Werve*, door ouderdom al voor veele jaaren vervallen, en zoo goet als vergaan, waar van de ſteenen ook tot een ander gebouw gebruikt wierden, weder op niews uit de graften met een zwaren tooren, daar een gevangkeniſſe in was, ſierlyk ophaalen, bragt het met 160 mergen landts, daar by hoorende, in leen, nevens noch eene Konyne-warande, t'ſamen met 10 ponden Hollandts te verheergewaden; hadde te Gemalinne *Soete van Domburg*. Het vervolg der afſtamminge, en hoe (na den doot van *Willem Ruigrok van de Werve*, in 't jaar 1593. kinderloos overleden) dit Huis door gemelden *Ruigroks* donatie *inter vivos* gekomen is aan *Jakob Stalpert van der Wiele*, wiens Moeder was *Elizabeth Ruigrok van de Werve*, en naderhant verleidt zy (in het jaar 1654) op zyn overleden Zoons dochter, *Maria van der Wiele van de Werve*, gehuwt aan *Govert Wuytiers*, die in het jaar 1685. deeze goederen noch bezat, vindt-men in 't breede by *S. van Leeuwen*. 't Heeft boven de hooge Juriſdictie, recht gehadt, om vry gelei te mogen verleenen, enz.

Bat Ill. f. 1242.

Goudh. in de O.H.Kr. fol 98. *Leeuw. f* 1292. 1293.

WERVE ('T HUIS TE) aan de Noordzyde van *Voorburg* in *Rhynlandt* gelegen, in het hangen van den *Hoogenhorſt*, is een oudt Ridderlyk Stamhuis: 't wierd in 't jaar 1685. by Heer *Frans van Halewyn*, Heere van *Watervliet*, en meer andere Heerlykheden, nevens noch 72 mergen landts daar by, te leen bezeten, en gehouden van de Graaflykheit van *Hollandt*, tot een goet en onverſterflyk Erfleen. Hoe het door huwelyk van Jonkvrouwe *Machtild van Werven*, dochter van Heer *Hubrecht*, met Heer *Wouter van Mathenés*, aan der Matheneſſen geſlacht; wederom door echt van Vrouwe *Maria van Mathenés*, Vrouwe van *Warmont* en *Woude*, met Heer *Jan van Duvenvoorde*, derden en jongſten Zoon van Heer *Arent van Duvenvoorde*, by Vrouwe *Margareta van Yſſelſtein*, aan 't geſlacht van *Duvenvoorde*; en vervolgens door huwelyk van *Maria van Duvenvoorde* met Heer *Juriaan van Lennip*, aan den edelen ſtam van *Lennip* in *Gelderlant*, en verder gekomen zy, kan men by *S. van Leeuwen* nazien.

Idem Leeuw. ibidem. Idem Bat Ill. f. 1271. 1272. *Idem* 1 *deel, fol.* 124.

Brouërius ongedrukt Weſtfr. Illuſtr. 2 deel. WERWERSHOF, WERWERSHOOFT, een Dorp in *Weſtfrieslandt* in de *Middelkogge*, 't welk voortyds onder 't Koningkryk van *Medenblik* behoorde, heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Enkhuizen*. De eerſte Meelmolen wierd alhier in den jaare 1630 gemaakt, als mede de Sluis in den Legendyk met het windaas, dat met den hant omgewonden word over de waterſchuttinge, om alzoo by het Dorp zelfs langs te konnen vaaren.

Brouërius ongedrukt Zutphania Illuſtrata 2 deel. WERWOLDE, TER WOLDE, VERWOLDE, een adelyk Huis, of Slot in het Schoutamt van *Lochem*, vyf quartier uure gaans van het Stedeke van dien naam, in het Graafſchap *Zutphen*, in een vermakelyken en boomryken oord, door de *Schip- Dortſche-* en *Ryſelſche* beeken bevochtigt, is de hoofiplaatze van veele Boerſchappen en Havezaaten, gemeenlyk de kring van *Verwolde* genaamt, muntende boven al het byliggende ſchaduwryke boſch uit, genaamt het *Nettelhorſter* en *Verwoltſe Broek*, dat door de *Bollekſche* beek, die een uure gaans boven *Borkeloo* uit den *Berkelſtroom* zynen loop neemt, midden door geſneeden word. Deze Heerlykheit behoorde weleer den Edelen Heeren van *Keppel*, van dewelken ze overgegaan is tot het adelyk Geſlachte van de *Haaftens:* het Slot zelve, dat oudtyts zeer vaſt, en van een ruimen omtrek was, verſterkt met een hoogen en vierkanten toren, en welgeveſten voorhof, volgens de ſchetze, (my door den Weledelen Heer *Dirk Thielemans*, Stedehouder des Graafſchaps *Berg*, Droſſaart van *Gendringen*, enz. toegezonden, nevens die van het tegenwoordige Huis, zeer veel van 't oude verſchillende, en niet meer dan een boere woning op een hoogen Werf met een ruimen graft omvangen vertoonende,) heeft in de *Gelderſche* en *Biſſchopſche* oorlogen meenigen aanſtoot geleden, en wel voornamentlyk in het jaar 1250 van den Utrechtzen Myterdrager *Frederik van Baden*.

Alting Not. Germ. WESEPE, WISPE, WESOP, is weleer een Kaſteel van een Geſlacht van dien zelfden naam geweeſt, waar van gewag word gemaakt in een brief van *Andreas*, Biſſchop

Infer. Pars II. fol. 204. tied: in Godefrido.

fchop van *Utrecht*, van het jaar 1131. Insgelyks in een brief van *Egbert van Amstel*, die gebannen is in 't jaar 1070, waar in hy bekent, dat hy zich onrechtvaardig heeft toegeëigent de tienden in WISPE, het welk geelgen is op den linken oever van de *Naderen*, dat is, Stichtsche *Vecht*. Hedendaags is het een Steedtje, behoorende onder *Hollandt*, en gerekent onder *Goylandt*, hoewel door de rivier de *Vecht* daar van afgefcheiden, leggende nauwelyks een uur van het overgroote Meer, dat is, de *Zuiderzee*. WISPE ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* op den linker oever van de *Vechta Citerior*, niet verre van de *Zuthera zea Tab. V. Pars II.*

Bayle tom. 3. op Wesselus f. 3013. Brouerius ongedr. Groning. Illustr. 1 deel.

WESSELUS, (JOHANNES of JAN) anders ook genoemt GANSEFORTIUS, GOSVOERTIUS, GOESEFORTIUS, en JOANNES WESSELUS GRONINGENSIS, om dat hy een *Groninger* was; aldaar in 't jaar 1419. geboren, hoewel andere 1400 zeggen. Hy was een van de braafste Mannen in de 15 Eeuwe. In zyne kindtsheit hadde hy zynen Vader en Moeder verloren; maar eene deftige en edele Vrouwe O. DE CLANT, die *Schotanus* zyne Nichte noemt, en van welke ik van Vaders zyde myn ftamregifter opmaaken kan, die niet dan eenen zoon hadde, liet haar hart en zorge over hem gaan, ook te gelyk met haaren Zoon te *Zwol* ftudeeren, in 't Collegie of broederfchap van de Geeftelyken, na den regel van *St. Hieronymus*, dat in hooger achtinge dan dat van *Groningen* was. Alle die in 't gedachte Collegie in hunne jeugdt onderwezen wierden, wierden ook de kruinen gefchoren, en droegen een Monniks kap; maar van daar fcheidende, konden zy zich kleeden naar hun welgevallen. Men kan daarom niet zeggen, dat hy, fchoon hy den kap gedraagen hadde, een Monnik was; want hy heeft zich nooit aan het kloofterleven verbonden: hoewel anderen daar anders van getuigen. Hy had'er in zyne jongkheit wel trek toe, maar eenige bygelovige misbruiken gewaar wordende, onrfloeg hy zich van dien drift; en nademaal een goede geeft in hem ftak, dat hy ook zyne leeroeffeningen zeer yverig voortzette, quam hy zoo verre, dat hy zelf te *Zwol* openbaare leffen gaf. Van daar vertrok hy naar *Keulen* om zyne ftudie meerder voort te zetten, hy droeg zich daar zoodanig, dat men hem niet alleen met verwonderinge zag en hoorde, maar fchier niet geloofde dat hy *Orthodox*, dat is, van de *Roomsche* religie of gevoelens was. Hy ging tot den eerften oorfprong der fonteinen, en daar trok hy zulke bewyzen uit, die, den Leeraaren voorgeworpen, verleegen maakten, en waar door zyne meefters als in verwonderinge wierden opgenomen. Hy nam geenen *Aristoteles*, *St. Thomas*, *Thomist*, noch *Seraphiken* Schryver, zonder bewys of grondt (*Plato* volgde hy) aan. Hy maakte zich daar door aan de fcholaftike Doctoren, *Aristoteles* (als voor een Godtfpraak houdende *αυτος εφη*, *ipse dixit*) zeer onaangenaam. Hem wierd daarom hardt aangeraden om zich naar *Heidelberg* te begeeven, en daar de Godtsgeleertheit te leeren, en voort te zetten; hy volgt dien raadt: maar die 't gezag over de Akademy hadden, beletten 't hem, om dat hy zulks niet kon doen zonder eerft het Doctoraat te hebben. Hy verzocht, op dat voorgeworpen belet, om'er toe te mogen geraaken, en zich daar toe behoorlyker wyze, als men zegt, te mogen bereiden: doch kreeg tot antwoordt, dat men aan geene Leeken den graad van Doctoraat in de Godtgeleertheit gaf. Hy vernoegde zich om die reden met leffen in de Philofophie te geeven, zoo lang, tot dat hy weêr naar *Keulen* ging, en van daar naar *Leuven*: daar de Hoogleeraars in de Theology gehoort hebbende, ging hy naar *Parys*, daar hevige Philofophifche twiften, onder drie naamen, hunne rollen fpeelden. Men vindt Schryvers die zeggen, dat hy uit *Vrankryk* naar de *Levant* en *Griekenlandt* gegaan zou zyn, om noch vafter in de Griekfche en Hebreeufche taalen te mogen onderwezen worden. Doch het zy zoo 't zy, *François della Rovere*, naderhant Paus *Sixtus de IV.* toen Generaal der Minnebroederen, hadde eene zonderlinge achtinge voor hem: zoo dat hy bekent wierd aan de braafste, en geleerdfte Mannen in het Chriftenryk; van hun bezogt, om oordeel gevraagt, ook met grooten toeloop en verwonderinge in openbaare twiftpleginge aangehoort. Hy is ook met Hooggemelden zynen Patroon en Generaal, weder te *Parys* gekomen: zommigen zeggen dat *Wesselus* daar vervolginge zou hebben geleden, ja tot uitbanninge toe. Zyn Mecenas naderhant onder den naam van *Sixtus de IV.* Paus geworden, beminde hem in dien ftaat evenhartig; boodt hem allerlei flach van bevorderingen aan: maar onze *Wesselus* verzocht van hem niet dan den Bybel in 't Griekfch en Hebreeuwfch uit het *Vaticaan*, de Paus maakte dat hy ze kreeg: hoewel het zyne Heiligheit zeer overdwerfch voorquam: hem zelf vraagende, waarom hy niet een Biffchops Myter, of iet diergelyks begeerde; daar *Wesselus* op antwoordde, om dat ik die niet van nooden hebbe. Deze Hebreeuwfche Bybel is lang te *Groningen* by de Sufters van den *H. Geest* bewaart en behouden geweeft, en noch ziet men 'er eenige overgebleve ftukken van. Hy vertrok van *Romen* naar zyn Vaderlandt, daar hy van yder een bemindt en geacht was. Storf te *Groningen*, den 4 October 1489. en leit aldaar in 't Kloofter van de Sufterrjens des H. *Geests* genoemt, begraaven. *Wesselus* leed in zyne ziekte aanvechtinge over eenige twyfelingen, rakende den Chriftelyken Godtsdienft, maar eer hy zyn leven eindigde, vondt hy zich daar van ten vollen ontdaan. Men vindt in de aanteekeningen van de meermaals aangewezen *Bayle*, dat *Wesselus* in zyne doodtziekte van eenen vriendt bezocht, op de vraage naar zyne welftandt, zou geantwoordt hebben; dat naar zyne jaaren, en lichaams zwakheit zich redelyk bevond: maar dat hy met veele gedachten ftrydende, aan de waarheit der Chriftelyke religie begon te twyfelen. Zyn vrient ftondt als voor 't hooft geflagen, deed zyn beft om hem andere gedachten te doen krygen, wees hem op onzen Zaligmaker *Christus*; maar ziende dat hy hem daar mede in den weg was, ging bedroeft heen; doch komt over een uur wederom: *Wesselus*, zynen vriendt weder ziende, fprong, zoo veel zyne ziekte toeliet, van vreugde op. Zeide, Godt dank, myn ftrydt is over. Jefus Chriftus is voor my gekruift, en daar op ftorf hy. Daar word niet aan getwyfelt, of zyn gevoelen over verfcheide zaaken recht ftrydig tegen dat van de *Roomsche* kerke geweeft is: en de reden om zulks te geloven, dat hy *Luthers* voorloper was. Wy hebben in het begin gezegt, dat hy verfcheidelyk genoemt, en dan dus, dan zoo by de Schryvers word aangewezen; men vindt'er die hem zelfs met den eertitel van *Lumiere du monde*, *'t licht der wereldt* genoemt hebben. Hy wordt ook by eenigen in plaatze van *Wesselus*, *Bazilius* genaamt. Hy heeft verfcheide Schriften nagelaten: veele wierden'er noch in 't Kloofter van St. *Agnesberg* bewaart: maar doordien de origineele fchriften aan eenige geleerde Mannen in *Zeelandt* en *Brabandt* overgezonden, en nooit weêr gekomen zyn; dat ook de Monnikken, nevens eenige andere perfoonen, na zynen doot alle zyne eige Handtfchriften, die ze in zyn kabinet vonden, in 't vuur geworpen hadden, zyn'er geene meer van te vinden. Wel is waar, dat'er verfcheide Tractaatjens van onzen *Wesselus* uitgegeeven zyn geweeft, eer 't werk in 't geheel in 't jaar 1614. voor den dag quam. Dat'er ook eenige ftukjens voorheen te *Leipzig*, in 't jaar 1522. onder den titel van *Farrago rerum Theologicarum*, met eenen Voorreden van *Martyn Luther* in 't licht gegeeven, in 't jaar 1523. door *Adam Pietersz.* zyn herdrukt, is den geleerden niet onbekent. Eer wy van onzen *Wesselus* fcheiden, konnen wy niet nalaten den lezer mede te deelen, dat *Geldenhaur*, van hem fpreekende, zegt, dat hy tot zyn laatfte toe, zeer goet van gehoor was, en zoo goet van gezicht, dat hy nooit brillen heeft gebruikt, fchoon hy zeer klein fchrift las, of zelf fchreef. Maar *Hardenberg* fchryft recht het tegendeel; dat hy nooit een goet gezicht zou gehadt hebben, en dat het in zynen ouderdom zoo zwak was, dat hy niet een Kapittel den Monnikken kon voorleezen zonder te miffen of daar in te ftooten. De een verfcheelt ook van den anderen in den jaare van zynen fterfdag, d'een zegt, dat hy op zyn 70 jaar, in 't jaar 1489. d'ander dat hy over de 90 jaaren out, en veel laater zou geftorven zyn. Men zou'er meer zekerheit van hebben, indien de regifters van de Kerk, daar hy in begraaven is, zynen ouderdom en geboortedag, zoo wel als zynen fterfdag van 't jaar 1489, aangetekent hadden. Zie daar *Bayle* breeder van ter aangeweze plaatze.

Bayle ibid & f. 3014. — *Idem ibid & in notis ad lit F.* — *Idem ibid f. 3015. ibid. in not.* — *Idem ibid in 't einde ad lit. L.* — *Bayle ibid in not. ad lit. A.*

Annales Vernaculi Henrica ab Erp. by den Professor Matth. fol. 179. Brouerius ongedr. Provinc. Ultrajectina illustrat. 3 deel.

WESTBROEK, een Dorp, hebbende Kerk en Predikant, die ook 't naby gelegen *Achtienhoven* bedient, in het *Nederquartier* van het Sticht *Utrecht*, is alzoo genaamt wegens zynen broekigen gront, en omdat het ten Weftzyde van de Stadt *Utrecht* gelegen was, gelyk *Oostbroek*, weleer eene aanzienlyke Abdy van St. *Benedictus* order, aldus genoemt is, omdat ten Ooften der zelve Stadt gelegen was. In de *Roomsche* tyden ftont alhier een Parochie-kerk, die onder het Aartsdiakenfchap der Domkerke behoorde, en hedendaagfch noch eene Kapél van de lieve Vrouw, die de *Blaau Kapelle* genaamt word naar de blaauwe Deuren, of Leyen. *Westbroek* is een Ambachtsheerlykheit, groot 1518 Mergen, 2 hont, en leenroerig aan den Geftichte van *Utrecht*, zynde den 28 January 1693 de Welgebooren Heer, *Reynout Gerard Tuyl van Serooskerke*, hier mede, als ook met *Zuilen*, beleent, als gehuwt zynde met *Anna Isabella van Reede*, Vrouwe van *Zuylen*, *Westbroek*, *Nederhorst*, enz. *Willem*, Grave van *Rennenberg*, bezat deze Heerlykheit 1535, en wierd hy den 11 July 1545. geftorven zynde, zyn ingewandt te *Westbroek*, zyn hart te *Zuylen*, en zyn lichaam te *Oostbroek* begraven.

Bleisw. beschr. van Delft. Leeuw. Bat. Ill.

WESTERBEEK, een adelyk Huis in *Delflandt*, dichte by *Haagambacht* gelegen, en nauwelyks een quartier uure gaans van 't wefteinde van den *Haag*, was ten tyde van *W. van Goudtboven* in de bezittinge van Jonker *Adriaan van Westerbeek*, die gehuwlykt hadde *Margareta van Roon*, Jonker *Frans* dochter, en daar by onder andere kinderen verwekt *Magtilde van Westerbeek*, getrouwt met Mr. *Pieter van Kouwenburg*, Raadt in den *Hage*, en *Elyzabeth van Westerbeek*, die ten man hadde Mr. *François Franken*, Raadt in den Hoogen Rade, dien zy overleefde. Het zelve is tegen-

tegenwoordig noch in redelyken welſtant, en gaat uit in print van *Elands*.

Winſem. Kronyk van Friesl. WESTERBIERUM, een Dorp in *Frieslandt*, omtrent het jaar 140 door 't beleidt van *Aſconius*, eerſten Hertog van *Frieslandt*, gebouwt aan de Noordzyde des landts tegens over *Vlielandt*, is berucht in 's Landts Hiſtorieboeken geworden, doordien, alhier in den jaare 1182 eene Put gegraven wordende, niet anders dan zout zeewater daar uit gehaalt wierd; weshalven de inwoonders, hier over verſchrikt geworden, dezelve put terſtont gedempt hebben, meenende, dat zekere voorzegginge van den Afgod *Stavo*, dat ter zulker plaatze de zee den overhandt zoude neemen, hier ſtant mogt grypen: Dat ook eindelyk naar verloop van tydt aan dezen oort te beurt gevallen is, wanneer *Dykshorne* en dit *Weſterbierum* door de zee overweldigt en bedekt zyn geworden, en alzoo gebleven.

Velius Kr van Hoorn. Brouerius Weſtfriſ. illuſtr. WESTERBLOKKER, is een Dorp met Kerk en Predikant, die ook 't nabygelegen *Ooſterblokker* bedient, in *Weſtfrieslandt*, ten aanzien van 't Geeſtelyke onder de Claſſis van *Hoorn*, en van 't wereldtlyke in 't Bailjuwſchap van *Spanbroek*, volgens *Vander Houves* derde verdeeling van *Hollandt*; en onder 't Schoutamt van *Hoorn* volgens zyn vierde verdeeling. In de *Roomſche* tyden was de kerk alhier een Parochie-kerk, op den naam van den Aartsengel *Michaël* ingewydt, welker Paſtoor door de Graven benoemt, en door den Prooſt van *Weſtfrieslandt* beveſtigt wierd. Dichte hier by ſtont toen mede eene Priory van Reguliere Kanonnikken, die onder 't *Windesheimſche* Kapittel ſtont, en *'t Huis van het nieuwe licht* genoemt was, geſticht in den jaare 1388, en toegewydt de H. Maagdt *Maria*, pronkende met een fraije Kerk en ſpitzen toren, welke beiden 1573 door die van *Hoorn*, uit vreze van dat de vyandt het zelve bezetten en verſterken mogt, afgebroken zyn.

Pikart Kr. van Drenth. Brouerius Drenth. illuſtr. WESTERBORK, een Dorp van 't Landtſchap *Drenthe*, in 't Dingſpil van *Beylen* volgens *Pikart*, die het *Weſterborg* noemt, heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Emmen*, dat gemelde *Pikart* in zynen tydt zegt genaamt te zyn geweeſt *Zuidervelt*. De middelſte ſprankel van de *Havelter Aa*, waar in de *Walt-Aa*, en *Kockanger vliet* boven *Meppel*, de *Echtinger nieuwe grift*, en de *Reeſtvliet* beneden *Meppel* vloeijen, heeft zynen oorſprong alhier.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 202. WESTERBRICA. Het *Celtiſche* woordt Bruk / of Brug / zyn de oude Latynen en Grieken, en na dezen de Schryvers van de vervalle *Latiniteit*, wel gewoon geweeſt uit te drukken door BRICA, *Briga*, *Brigia*, *Briva*, *Bria*, naar dat de verſcheide uitſpraak medebragt. Maar men kan nauwelyks denken, dat *Diderik de V*, Graaf van *Hollandt* door WESTERBRICA, waar van hy gewag maakt in zynen Giftbrief van het jaar 1083. als van een zekeren ſtreek landts, waar in een byzondere plaats, genaamt *Vronemſchale*, dichter aan de *Maas*, als aan *Scipleda* (*Schipluy*) geleegen, een Brug verſtaan heeft, die in dit weſtelyke en laagſte gedeelte van het *Batawer*-Eilandt, over het een of andere kleine riviertje zou gelegen hebben. Het is derhalven veel waarſchynlyker, dat met dit woordtje BRICA hier geen *Bruk* of *Brug*, maar veel eer een *Bruch* of *Broek* gemeent word; dezelve namentlyk, die hedendaags, tuſſchen *Schipluy* en *Vlaardingen*, de Broek-polder genaamt word. WESTERBRICA ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, tuſſchen *Sciepleda* en *Naltwic Tab. V. Pars II.* Alleen geef ik in bedenkinge, of men in plaatze van *Vronemſchale*, in den Giftbrief van Grave *Diderik*, niet liever mogt leezen *Vronenſchate*; van welk *Schate* hier boven op den titel *Voorſchoten* breeder geſproken is, en van *Vroon* en *Vroonlanden* op VROONEN.

Brouerius Groninga & Omlandia Illuſtr. I deel. WESTERBROEK is een middelmatig Dorp in de Provintie van *Groningen* en *Ommelanden*, en aldaar in het *Gorecht*, een Rechtsgebiedt van de Stadt *Groningen*, gelegen; hebbende Kerk en Predikant, gehoorende onder de Claſſis der voornoemde Stadt. Wat nu de benaming van GO belangt, 't is overbekent, dat de oude *Duitſchen* met A en E wateren betekenden, en met *Go*, *Gaw*, *Gew*, of *Gow* de landen; zynde het onnodig hier toe de bewyzen uit *Duitſchlandt*, daar ze in grooten getale zyn, by te brengen, wyl wy dezelve hier te lande in *Ooſter*GO, *Weſter*GO, *Hunes*GO of *Hunſin*GO, *Fivelin*Go of *Fivel*GO ten overvloede vinden, en betekenen die woorden zoodanigen landt, dat, of by Wateren, Fonteinen, Rivieren, ofte in laagtens legt, en mitsdien vruchtbaarder, dan hooge, zandige, en boſchachtige landen. Dit *Gorecht*, ook wel 't *gerichte van Selwert* genoemt, is eene aanzienelyke Heerlykheit, en word wederom verdeelt in het *Go*, en in het *Woldt*, waar van het *Go van Selwert* en op den kley, genoomen is van *Frieslandt*, ende het Woldt van *Drenthe*, waarom dit oudtyds *Drentherwaldt* genoemt wierd. Keizer *Henrik de III*, of *de Zwarte*, ſchonk dit *Gorecht* 1040 aan de Kerke van *Utrecht*; en, wyl de Stadt daar te midden in legt, matigden zich de Biſſchoppen vervolgens die Stadt toe, en dreeven zulks met geweldt en geeſtelyk gezach door; naderhant is *Groningen* aan deze Heerlykheit gekomen by twee middelen, als I. door Pacht, gedaan 1392 op verſchot van geldt aan den Biſſchop *Florentius van Wevelickhoven*, die 1405 vernietigt, 1460 herſtelt, en 1506, gedurende de *Saxiſche* Oorlogen, wanneer de Graaf van *Ooſtfrieslandt*, en na hem *Hertog Karel van Gelder*, alhier regeerden, wederom aan een kant geſchoven is; en ten II. door tractaat, 1536 gemaakt met Keizer *Karel den V.* wanneer deze Provintie den zelven, als haaren Heere, huldigde, en den Vorſt van *Gelder* afging, en is alzoo ſedert dien jaare aan de Stadt verbleven. Maar doordien de Stadt, volgens de meeninge der *Ommelanden*, te veel rechts en gezachs over deze Heerlykheit pleegde, zoo is by hun Hoogmogenden onder andere verſchilpunten mede verklaart, *dat onder de Provintie van Stadt en Landen (die onverſcheidentlyk by de gezamentlyke Staten van Stadt en Landen word verbeeld) ook zyn, en reſorteeren de Stadt, Stadts Tafel, Gorecht en de Oldamten, en dat dienvolgende alle Ordonnantiën, die by de Staten van Stadt en Landen, tot welſtant van de geheele Provintie, gemaakt zullen worden, zoo over de Munte, verbodt van Sauvegarde van den vyandt te neemen, of met den zelven correſpondentie te houden, Impoſitiën van Verpondinge, Impoſten, Honderſte, Duizendſte penningen, en alle gemeene Laſten, by de Staten van Stadt en Landen geconſenteert tot weeringe van den vyandt, en onderſtandt van de Provintie, de geheele Provintie door, en zulks mede in de Stadt, Stadts Tafel, Goresht, ende Oldamten op den naam van de gemelde Staten alleen, zonder eenig particulier placet of attache, zullen worden gepubliceert, en by alle Ingezetenen der Provintie worden nagekomen ende onderhouden; Hebbende de Stadt geen recht, om die van 't Gorecht en Oldamten te beletten te compareeren, wanneer die op de beſchryvinge der Staten van de Provintie of der zelver Gedeputeerde Raaden ontbooden worden.*

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 48. Brouërius Gron en Omlandia Illuſtr. 3 deel. WESTEREMDEN, een middelmatig Dorp in 't Landtſchap van *Groningen* en *Ommelanden*, in het quartier *Fivelingo*, tuſſchen de Dorpen *Garshuizen* en *Steem*, heeft Kerk en Predikant, gehorenden onder de Claſſis van *Lopperzum*, die 22 Predikanten, en zoo veele Kerkdorpen telt. Zeer berucht is deze plaatze by de oude Kronykſchryvers der *Frieſchlanden*, en voornamelyk de Abten van *Weerum*; zy komt aldaar, en elders, als de Heer *Alting* bewyſt, onder den naam van *Emetha* voor, afkomſtig van de riviere de *Eems*, uit de welke toen ter tydt herwaarts aan eene watertak zynen loop had, en een veilige Haven maakte, alwaar de *Romeinſche* ſchepen altoos hunnen wyk naamen, en wachtten naar de krygsbenden, die van 't beoorlogen der *Cauchen* en *Cheruſcen* te rugge quamen. *Ptolomæus* telt dit *Emetha* zelfs onder de voornaamſte plaatzen van *'t Overrhynſche Germanië*; het is, op zyn minſt genomen, eene voornaame Marktplaatze, *Forum*, geweeſt, zoo lang het zyne gemakkelyken Haven behield, en is langen tydt onder die benaming meerder, dan zyn eigentlyke van *Emetha*, bekent geweeſt. Die van *Fivelingo* hebben eigener gezach het zelve groot willen maaken, maar met ſlechten uitkomſt, wanneer zy aan deze plaats niet alleen het *Stapelrecht*, *het munten van Geldt*, *een hooge en gemeene Schoole*, maar ook verſcheide *Gildens* op te rechten vergunt hebben, want niet alleen de *Groningers*, en die van *Hunſingo* het zelve tegengegaan hebben in 't jaar 1232, maar de ſtroom heeft zelfs zoo veel ſlyk en ſlibber aangevoert, dat niet alleen de Haven geſtopt, maar ook de diepte des ſtrooms geheelyk gevult is geworden, verbrandende ter zelver tydt de Parochiekerk, St. *Andries* toegewydt, ende dus is *Emetha* allengskens in een gering Dorp verkeert, en, tot onderſcheiding van het Slot en Dorp *Emden*, de bezitting van een oudt Geſlacht van dezen naam omtrent het jaar 1300, en aan de Ooſtzyde van de *Eemsſtroom* geſticht, *Weſter-Emden* begonnen genaamt te worden.

Outhed. en Geſtichten van N. Holl. fol. 66. WESTERENDT, weleer een Dorp, op *Texel* gelegen, was zoo genaamt, omdat aan de Weſtzyde van het Eilandt lag, in tegenſtellinge van het Dorp *Ooſterendt*. Het is eertyds zeer vermaart geweeſt, wyl zyne Kerk, verſiert met een fraijen Toren, de Moederkerke dier geheele Landtſtreeke was, en het recht van Begraveniſſe, van Trouwen en Doopen pleeg te hebben: Nevens den toren geeven het vervalle muurwerk der Kerke, het kerkhof, en de overgeblevene doodtsbeenderen overvloedige bewyzen van des Dorps outheit. Thans heeft het geenen Predikant meer, en zyn Rechthuis is in het Dorp *den Hoorn* overgebragt. In den *Blafferdt* van de goederen der *Utrechtſche* Kerke by *W. Heda* ſtaat aangetekent, dat tot den tydt van den Biſſchop *Odilbaldus* toe alle de Kerken op *Texel* den H. *Marten*, dat is, de Biſſchoppelyke *Utrechtſche* Kerke toebehoort hebben, en het derde van alle de landerijen, die den Koning toequamen, aan St. *Maarten* gegeeven waaren, buiten noch verſcheide landerijen, die de Gelovigen St. *Maarten* geſchonken hadden.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 202. WESTERFLE. Deze plaats ſtelt Keizer *Henrik de III.* in zynen Giftbrief van het jaar 1046 niet verre van den rechten oever van den *Yſſel*, beneden Deggeſtappelen. Nu ter tydt meent men, dat het WESSEPE word genoemt, of *Weſepe*, leggende een gemeene Duitſche myle en een

vierde van *Deventer*, naar het Zuidooſten. Men ziet WESTERFLE getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* aan de Veenen, tuſſchen *Agaſtalburch* en *Weggeſtapelen*, (nu *Wechel*) Ooſtwaarts aan *Tab. VI. Pars II.*

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 202. WESTERFOERT, WESTERFOORT, WESTERVOORT, (in de Kaarten ſtaat *Weſtervorſt* en *Weſterhorſt*) is een Dorp in het Graafſchap *Zutphen*, het derde quartier van *Gelderlandt*, in den Weſtelykſten hoek van de Baronye van *Baar* en *Laethem* tegen over *Yſſeloort*, niet verre van den *Rhyn*, daar hy door *Druſus Grift* eenen derden loop neemt, heeft volgens den Heere *Alting*, den alleroudſten Kerk dezes Landſchaps, en niet verre van daar lag in vorige tyden het Slot *Aſciburgium*. St. *Werenfridus*, die volgens *Beka* in het jaar 10 CCXXXVII geſtorven is, heeft hier geleeraart, en deze Kerk bedient, tegenswoordig heeft dit Dorp Kerk en Predikant, gehoorende onder de Claſſis van *Zutphen*, 't geene vyf-en-veertig Predikanten heeft. Ik kan hier niet achterlaten des geleerden Heeren *Harkenrothts* aanmerkingen wegens de betekenis van het woordt *Foorde* by te brengen. Dus luiden deszelfs woorden: wat het woordt Foorde oudtyds betekende/ is genoegzaam bekent/ invoegen men Foorde/ Dam/ Dyk noemde/ waar men drooge voetſpooren houden konde/ van de Watten naar 't drooge landt leidende/ of door waterige landen als beſchoote wegen leggende/ by Tacitus aardig genaamt Pontes longi, daar byboegende Anguſtus is trames, vaſtas inter Paludes, dat is/ dit is een ſmalle Foorde tuſſchen de breede moeraſſen; en verder: over zoodanige Foorden konde dan iets overgevoert en overgedreven worden als een Overdrift/ by de Duitſchers Furt genaamt/ noch overig in Frankfurt/ Steinfurt/ enz.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 202. In S. Willebr. WESTERFUERT is de alleroudſte Kerk in deze landen aan den *Rhyn*, ter plaatze daar die door de doorgravinge van *Druſus*, voor de tweedemaal van den anderen kil afſcheidt; waar omtrent *Aſciburgium* weleer is geweeſt. Van deze Kerk is de zalige *Werenfridus* Herder of Paſtoor geweeſt, die, volgens 't getuigeniſſe van *Beka*, in het jaar 737. overleden is. Dit WESTERFUERT ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, op den rechter oever van de *Druſiaanſche* Grift, zoo als ze even uit den *Rhyn* voortſchiet, *Tab. II.* en *VII. Pars II.* Deze plaats draagt nu noch den naam van *Weſterfoort*, of *Weſterfort*, (hoewel anderen *Weſtervorſt* ſchryven) waarſchynlyk om dat daar een overvaart over den *Yſſel* geweeſt is, of wel een *Voort* of *Vorde*, dat is, weg of doortogt, gelyk in *Bredevoort*, by verkortinge *Breevoort*. Dit *Aſciburgium* ziet men getekent in meeſt alle de Kaarten van het eerſte deel, vooraan op den rechten oever van de *Druſiaanſche* Grift, die daar ook den naam draagt van *Nabalia*. Het is vreemdt, dat de Schryver van 't *Batavia Sacra* verwerpt het getuigeniſſe van den gewaanden *Marcellinus*, en uit *Beka* niet vaſt ſtelt, dat *Werenfridus* echter te *Weſtervoirt* prediker is geweeſt, hoewel hy ſchryft dat het een gemeen zeggen is, dat deeze man van *Willebrordus* zou gezonden zyn naar *Elſt*, of *Elſte*, een Dorp in de *Beetuwe*, alwaar hy ook begraaven is.

zie den titel Aſciburgium.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol 202. zie den titel Oſtrogouwe. WESTERGAUWE. Het geen hier boven gezegt is van *Oſtregauwe*, behoort hier even eens toe, weshalven het niet nodig is hier iets daar van te herhaalen. Het Perkamenteboek van *Utrecht* noemt het WESTERGOIA: hedendaags word het gemeenlyk genoemt WESTERGO. Het begrypt in zich IX Grietenijen, en VIII Steden; en heeft onder de *Staten van Frieslandt*, wier Provintie is tuſſchen het *Vlie* en de *Lauwers*, de tweede plaats en rang. Het landt heeft overal een zeer vruchtbaaren kleigrondt. Met den naam van WESTERGOA ziet men het getekent in de Kaarten van den Heere *Alting Tab. VII. Pars II.* daar het riviertje de *Bordena*, gemeenlyk de *Born* of Boerdiep/ het afſcheidt van *Ooſtergoa*. Maar de *Borneda Sinus* die daar verbeeld word, naderhant tot landt geworden zynde, is *Weſtergoa* daar door aanmerkelyk vergroot, en moet begreepen worden zich uit te ſtrekken tot aan de rivier *Flevus*, of *Vlie*ſtroom, zoo als dezelve van de *Chimelofara* langs *Walrichem* heen ſchiet: gelyk men dit *Weſtergo* aldus verbeelt ziet tuſſchen de *Bordena*, of het Boerdiep/ en de *Vlie*ſtroom, in het midden hebbende het *Nieuwe landt*, dat daar genoemt wordt *Nova Terra Decanatus. Tab. II. Pars II.* word dit Quartier getekent VISTRAGA, met welken naam het zelve naar een Latynſchen trant van ouder tydt genoemt is, gelyk ASTRAGA in die zelfde Kaart zoo veel wil zeggen, als *Ooſtergo*.

Idem Alting ibid. Schotan. Friesl. tuſſchen 't Flie en de Lauwers. WESTERGOO, dat de Heere *Alting Weſtregauwe*, en het *Utrechtſche* Perkamenteboekje *Weſtergoje* noemt, is het tweede quartier en lidt van de Provintie van *Frieslandt* tuſſchen het *Flie* en de *Lauwers*, en van *Ooſtergoo* geſcheiden door de *Zwette*, *Sneekervaart* en *Siaardaſloot*, gelyk ook door de *Sneeker* en *Slooter Meyren*, en de ſtroomtjens de *Ee*, *Jelteſloot*, en *Kruiswater* van de *Zevenwolden*, het derde lidt dezes Landtſchaps. *Weſtergoo* is wel het beſte en vermogenſte deel, als zonder Boſſchen en Veenen zynde, en ten deele heerlyke Zaaylanden, en ten deele graſryke Weylanden begrypende; in het zelve worden negen Grietenijen gevonden, als *Menaldumadeel*, hebbende twaalf Kerkdorpen en tien Predikanten; *Franekerdeel* elf Kerkdorpen en acht Predikanten; *Barradeel* zeven Kerkdorpen en zes Predikanten; *Baarderadeel* zeſtien Kerkdorpen en tien Predikanten; *Hennaarderadeel* elf Kerkdorpen en zeven Predikanten; *Wonzeradeel* zeven-en-twintig Kerkdorpen en vyftien Predikanten; *Wimbritzeradeel* zeven-en-twintig Kerkdorpen en elf Predikanten; *Hemelumeroldevaart en Noordwolde* tien Kerkdorpen en vyf Predikanten; *'t Bildt* drie Kerkdorpen en zoo veel Predikanten. Gelyk in *Ooſtergoo* twee Steden zyn, te weten *Leenwarden* en *Dokkum*, zoo bralt *Weſtergoo* op acht Steden, *Stavoren*, *Bolswaart*, *Sneek*, *Franeker*, *Yſt*, *Harlingen*, *Hindeloopen*, en *Workum*. Voor de verandering van den Godtsdienſt ſtont *Weſtergoo* in het geeſtelyke onder den Prooſt van St. *Janskerke* te *Utrecht*, die ook Aartsdiaken was, en zyne Dekens herwaarts zond, uitgezondert naar *Stavoren* en *Workum*, hebbende *Stavoren* met *Gaaſterlandt* onder den Prooſt van St. *Salvator* geſtaan, en *Workum* zynen eigen Deken gehad.

Brouerius Friſia Illuſtr. 2 deel.

Alting Idem fol. 202. WESTERHEM is niet anders geweeſt als een boere Hoeve of Wooning, in de Parochie van *Haltna* of *Houten*, welke, indienze dezelve is met *Houten* tuſſchen de rivieren (in *Interlaco*) is de naam van *Weſterhem* verloren. De Graaf van *Goye* heeft zyn recht op de tienden alhier afgeſtaan aan St. *Mariekerke* te *Utrecht* in den jaare 1228, (of naar waarheit 1226) gelyk daar uit alleen baarblykelyk is, omdat *Otto*, de tweede Biſſchop van *Utrecht*, die den brief ondertekent en gezegelt heeft, toen noch leefde: deze nu is omgekomen in het jaar 1226. Van *Haltna* of *Houten* kan men den titel naar zien, als ook van *Interlacenſis pagus*. Maar het heeft zyne bedenkinge of dit WESTERHEM niet veeleer gehoort heeft tot *Houdna* in het quartier van *Huiſingoa*, waar onder het Dorp *Werdupa* ook behoort heeft; want het *Goye* (nu *Gooylandt*) was het benedenſte gedeelte van dit *Huiſingoa*.

Zie den titel Houdn. *zie den titel* Goye.

Idem Alting ibid. zie den titel Heſis *zie den titel* Leomerike. *zie dezen titel.* WESTERHESIS word in een Brief van den jaare 838 beſchreven als een Dorp van het quartier *Limers*, behoorende tot de Heerlykheit *Duiclingen*. Hedendaags word het alleenlyk HEES genaamt, zonder eenigen bynaam naar de gelegentheit, leggende twee gemeene Duitſche mylen min een vierde van Deutichem/ en een halve van den *Rhyn*. Dit WESTREHESIS ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, niet verre van den rechten oever van den *Rhyn*, en de Landtſtreeke *Limers*, met den naam van *Leomerike*, tuſſchen den *Rhyn* en den ouden *Yſſel Tab. VI. Pars II. Duiclingen* is *Deutichem*, daar getekent op den rechten oever van de zelfde Rivier.

Oudenhoven Hertoboſch. WESTERHOVEN een Dorp van *Kempenlandt*, het tweede quartier van de *Meijery van 's Hertogenboſch*, het vierde quartier van het Hertogdom *Brabant*, heeft met *Bergeyk* en *Rythoven* te zamen een Predikant, gehoorende onder de Claſſis van *Peel* en *Kempenlandt*, die in twee quartieren verdeelt is, en in verſcheidene opzichten hunne byzondere belangen, en verrichtingen hebben.

Outhed. van N. Holl. WESTERLANDT, een tamelyk Dorp op het Eilandt *Wieringen*, hebbende Kerk en Predikant, die mede de Dorpen *Hyp* en *Hoef* bedient, en onder de Claſſis van *Alkmaar* gehoort, word ſomtyds by verkortinge *'t Weſten* genoemt, en in een Hantſchrift der *Utrechtſche* Kerke *'t Wyſterlandt:* zyne Parochiekerk was in de *Roomſche* tyden den H. *Nicolaus* toegewydt, wierd door de *Hollandtſche* Graven begeeven, en door den Aartsdiaken der *Utrechtſche* Domkerke beveſtigt.

Schotan. fol. 200. 279. 496. en meer andere plaatſen

WESTERLAUWERS, is eigentlyk de hedensdaagſche Provintie van *Frieslandt*, die by zommige Schryvers daarom *Weſterlauwers* genaamt word, doordien het riviertje de *Lauwers* (ontſpringende in de *Drachter* Veenen, in de Grietenije van *Smallingerlandt*, omtrent *Warreboſch*, of *Wamelboſch*, en in de zee vallende by *Monnikkezyl*,) dit Landtſchap van de *Groninger Ommelanden* afſcheid, welke *Ommelanden*, gelegen tegen het Ooſten aan d'andere zyde het riviertje de *Lauwers*, genaamt zyn *Ooſterlauwerſchen*, en *Frieslandt*, gelegen tegen het Weſten, aan deze zyde de *Lauwers*, *Weſterlauwerſche* Landen.

Winſem. achter zyn Kr. De deylinge dezes landts in drie Quartieren, te weten, *Ooſtergoo*, *Weſtergoo*, en de *Zevenwolden*, heeft onder de Poteſtaten haar begin genomen, en zyn alsdoen de voorſchreven quartieren in Grietenijen afgedeelt; welk Landtſchap *Weſterlauwers*, namaals, gedurende der Poteſtaten regeering, in de bloedige en verderffelyke Factiën der *Schieringers* en *Vetkopers* is vervallen, uit welke oorzake Keizer *Maximilianus de I.* dit landt aan Hertog *Albertus van Saxen* (zynen Neef) overgedragen heeft, na wiens doodt zyne beide Zoonen, *Hendrik* en *George*, noch eenige jaaren de heerſchappye daar over gevoert hebben, doch met veel bloedſtorting en verderf der Ingezetenen, want Hertog *George* (aan wien het landt door zyn Broeder *Henrik* gegeven was) heeft in 't jaar 1504. de Steden en Grietenijen van *Weſterlauwers* niet alleen met een zwaare Floreenrenthe belegt, maar ook zekere Landttax, Huis-renthe, en Stede-pacht ingevoert.

Winſem. fol. 399. & ſeqq. Schotan. fol. 501.

Nadien nu deze zwaare belaſting een groote murmuratie

Winſem.

fol. 402. *Schotan.* *fol.* 525. tie onder de Ingezetenen, en aanmerkelyke verdeeltheit onder den Adel heeft veroorzaakt, zoo heeft de voorn: Hertog *George* in 't jaar 1505. zeker soort van een regiſter der Edelen in *Weſterlauwers* laten opſtellen, (van welk regiſter *Pier. Winſemius* getuigt fol. 401. dat hy 't zelve, meest vergaan, onder zekere oude brieven gevonden hadde,) in het welke dan de Hertog heeft laten ſtellen die Edelen, dewelke het met hem hielden, en hem voor Landtsheer aangenomen hadden, in tegendeel buitenſluitende zoodanige Edelen, die zich tegens zyne dwinglandy en onverdraaglyke bezwaarniſſen quamen aan te kanten, het welke nochtans dusdanige adelyke Geſlachten waren, die in dien tydt in *Frieslandt* ſterk bloeiden, ook zyn eenige van dezelve daar op geſtelt alleen met hunne, en hunner Vaderen doopnaamen, zonder dat de Geſlachts naam daar by ſtaat, weshalven men, na verloop van tyden, van veelen van de zelve niet meer heeft geweten van wat geſlachte datze waren.

Tot de bovengemelte tweeſpalt onder de *Frieſche* Edelen is niet alleen de grond gelegt door de gemelte verdrukkingen en zware ſchattingen, maar dezelve is ook te meerder geſtyft en aangezet door het bovenmatig begeeren des Hertogs; want dezelve een nieuwe ſoort van Regeering of Ridderſchap, (op de Hoogduitſche wyze) invoeren willende, begeerde, dat alle Edelen hunne vaſte goederen van hem ende zyne Erven ter leen ontfangen zouden, op dat alzoo de Edelheit hunner Geſlachten duurzamer ende in hoogen ſtaat mochte beſtaan en blyven, tegens welke, in *Frieslandt* onbekende nieuwigheden zich veelen der *Frieſche* Edelen hebben geſtelt, als die hunne oude Vryheden zochten te hanthaven, en zich niet als Vaſſalen wilden onderwerpen. Weshalven *Edo Jongama* ook een zeer nadrukkelyke reden en vertoog over deeze zaake voor den Marſchalk des Hertogs heeft gedaan, waar uit dan naderhant is gevolgt, dat alle onwillige Edelen by den Hertog voorſchreven in ongunſt zyn geraakt, en derhalven door hem, en zyne Regeering, of Raden niet waardig geacht, om mede onder zyne nieuwe opgerechte Ridderſchap gerekent, en op dit zoo genaamde Adelyke regiſter gebragt te worden.

Occo Scharl. *fol.* 100. *Winſem.* *fol.* 384. *Schotan.* *fol.* 394. *Winſem.* *fol.* 385.

Dit, en geen andere zyn eigentlyk de redenen, waarom veele deftige adelyke Familiën, die ter zelfder tydt in *Frieslandt* machtig, en in aanzien waren, niet mede op dit Regiſter aangetekent ſtaan: welk Regiſter dan uit enkelen baat- en ſtaatzucht opgeſtelt zynde, in navolgende tyden door de gezamentlyke *Frieſche* Edelen, wederom is verworpen, voor redenen bybrengende, dat zy geen zoodanige Ridderſchap in *Frieslandt* wilden opgerecht hebben, en dat zy onder malkanderen hunne oude Edelen zelfs beſt kenden, en van dezelve geen Regiſter of Lyſt van nooden hadden.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. *pag.* 14.

WESTERLEE is een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, in het groote *Oldampt*, of *Woldampt*, met *Heiligerlee*, naby *Winſchooten* gelegen, van een Predikant met het zelve bedient wordende, die onder de Claſſis van het *Oldampt* en *Weſterwoldingelandt* behoort. Daar *Alting* dus van ſchryft: *Die de Kronyk van Menko van Weerum, zyn Abt, met* 20 *jaaren heeft vervolgt, zegt, dat in de Zuitwolden van Fivelingoo, of in het Woldampt, een Klooſter is geweeſt van dien naame. Daar is noch een Dorp in het Oldampt overig, met naame* WESTERLEE, 15000 *ſchreeden van de Stadt* (*Groningen*) *na het Zuidooſten, ten zeekeren blyke, dat daar ook een ander, aan de overzyde, moet geſtaan hebben*, *Ooſterlee, dat is*, ASTERLOO, *genaamt.*

Idem Alting fol. 202.

WESTERMEER is een Dorp van *Haſſcherlandt*, zynde de vierde Grietenije in de *Zeven Wouden*, welk Dorp dien zelfden naam nu noch behoud, leggende niet verre van het Vlek de *Joure*, daar een aanzienelyke merktdag gehouden word. In dit Dorp verhaalt zeker Schryver, die een, niet van de minſt bygelovigen, van dien tydt geweeſt is, dat *Dodo van Haſcha* of *Haske*, zynde een Kluizenaar, door een Marienbeelt (op dat 'er niemant twyfel aan zoude ſlaan) een menſch geneezen heeft, die niet alleen van zyn verſtant berooft was, maar ook noch handen noch voeten beweegen konde; dit *Weſtermeer* ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, dichte by *Haſcha* in de *Frieſche Wouden*, daar genoemt *Bornego Decanatus*, *Tab. IX. Pars II.* Het is tegenwoordig een zeer klein en ſlecht Dorpje, hebbende zeer goede Weilanden, dat, naar maate, dat de *Joure*, gemeenlyk *de Jouwer* genaamt, en eene enkele Uitbuurte van *Weſtermeer* geweeſt, is aangewaſſen tot een Vlek, hebbende de gedaante eener Stadt, een Kerk en Predikant, die ook *Weſtermeer* bedient, is afgenoomen. *Schotanus* getuigt ons, dat alhier *Lyklama Stins* gelegen is.

In Vita Dodon. *Schotan. Friesl. tuſſchen 't Flie en de Lauwers.*

Brouërius Zeel. Illuſtr. 4 *deel.*

WESTERSCHOUWEN. Op den Geeſtelyken lyſt der plaatzen, onder het Dekenſchap van *Schouwen* genaamt WESTERLANDT, was voorheenen een aanzienelyk Dorp en Heerlykheit op het Eilandt *Schouwen*, hebbende een voortreffelyken Haven, die door de verandering van den ſtroom, en het aandringen van ſlyk en zandt, geheelyk wechgeraakt is, en alzoo allen zeevaart, en koophandel over zee, die alhier met groote ſcheepen en Hulken naar vreemde landen gedreeven wierd, heeft doen ophouden. Verſcheide vryheden ende voorrechten heeft deze Plaatze, zoo van haare eigene Heeren, als van Uitheemſche Vorſten verkregen gehad, hebbende *Jan*, Hertog van *Lotheryk en Brabant*, haar, des Woensdags voor *Allerheiligen* 1296, de tolvryheit door alle zyne Landen vergunt, noemende aldaar dit Dorp *Taleboits Einde*, welke naam, gelyk de gelegenheit der plaatze, niet qualyk met het *Tabuda* van *Ptolomæus* overeen komt. Koning *Eduard van Engelandt* heeft die van *Weſterſchouwen* zelfs 1473 dezelfde vryheit, om in zyne Landen te komen en handelen verleent, als zyne eigene onderdaanen genooten; en de Heeren van de Rekeninge hebben hen 1603, op den lyſt der Tolvrye lieden doen ſtellen. Dit Vlek pronkte voormaals met een ſchoone en groote Kerk, met eenen dikken en hoogen Toren, die den Zeeman alsnoch voor een baken dient, en ik in een fraije tekening bezit; onderwyle dat 'er van de Kerk niets over is gebleven, ende maar weinige huizen meer op deze vermaarde plaatze gevonden worden. In den jaare 1677 is de Heerlykheit van *Weſterſchouwen* met de zuidtduinen gekogt by den Heere *Pieter de Huybert*, Heere van *Burgt*, Raadtpenſionaris van *Zeelandt*, en 1678 genaaſt by den Heere *Jakob de Witte*, Rentmeeſter Generaal van *Zeelandt*, *Beoofterſchelde*, met wiens dochter, Vrouwe *Cecilia de Witte*, gehuwlykt zynde Heer *Jan de Huybert*, zoo is gemelde Heerlykheit aan hem gekomen, en dus aan den zeer Edelen ſtamme van *de Huybert* overgegaan. *Kr. van Zeel. 1 boek, 2 cap.*

Smalleg. Kr. van Zeel. Brouer. Zeland. Illuſtr. 2 *deel.*

WESTERSOUBURG, een Dorp en Heerlykheit van grooten aanzien op het Eilandt *Walcheren*, in het Graafſchap *Zeelandt*, tuſſchen de Steden *Middelburg* en *Vliſſingen*, word in een Verlofbrief van *Georgius van Egmond*, Biſſchop van *Utrecht*, van den 7 September 1547 WESTERSOEBURG, in het Handſchrift der *Utrechtſche* Kerke WESTERSOLBURG, by *Guicciardin* SUDBURG, van *Petit* SUYDBURG, en van *Reygersberg* SUBBURG genaamt. Het heeft tegenwoordig een lang en breed plein, met ſchoone opgaande boomen beplant, en aan beide zyden met huizen betimmert, en een fraije Kerk aan 't einde, die ten tyde van den *Roomſchen* Godsdienſt eene Kollegiale Kerke was, geſticht in den jaare 1466, door *Adriaan van Borſſelen* en deszelfs Huisvrouwe *Anna van Bourgonje*, Heere en Vrouwe van *Brigdamme*, *Duivelandt*, enz. Het Handtſchrift der *Utrechtſche* Kerke geeft te kennen, dat de Kerk van *Sommelsdyk* met het Kapittel van *Weſtſoeburg* vereenigt is geweeſt, en volgens het Teſtament van gemelden Heer *Adriaan van Borſſelen*, gemaakt den 14 July 1466, hebben alhier verſcheide Altaren geſtaan, en onder anderen St. *Marten*, en St. *Nicolaas* altaaren; een krachtig bewys van een ruime en groote Kerk. Deze Heerlykheit, tegenwoordig groot 1648 gemeten en 259 roeden Ambacht, is 1679 verheven op den Heere *Iſak van Peere* in vollen eigendom, en den 9 July 1686. door de *Heeren Staten van Zeelandt* verkeert in een goet onverſterflyk Erfleen, ten behoeve van gemelden Heere *Iſak van Peere*, Burgermeeſter der Stadt *Vliſſingen*, volgens Reſolutie van voorgenoemde *Heeren Staten* van den achtſten Maart des zelven jaars.

Smalleg. Kr. van Zeel. fol. 665. *en* 670. *Brouër. Zeland. Illuſtr.* 2 *deel.*

WESTERSOUBURG een zwaar en aanzienelyk Kaſteel, met breede en diepe graften omringt, legt in het bovengemelde Dorp van dien zelven name, dicht achter de Kerk, en pronkt met twee ronde Toorens, maar noch ſchooner met de geheugeniſſe van dien beruchten en hoog-geleerden Edelman, *Philips van Marnix*, Heere van *St. Aldegonde*, geboren te *Bruſſel*, en Burgermeeſter te *Antwerpen* toen *Parma* dat belegerde, die eigenaar en bewooner van dit Slot is geweeſt, en alhier ook de Pſalmen uit het Hebreeus in Nederduitſche veerzen overgebragt heeft in het jaar 1591, naar wien het ook langen tydt het *Kaſteel van Aldegonde* is genaamt geworden, en ons alzoo voorkomt in eene print by *Smallegange*, uit edelen *Zeeuwſchen* bloede geſprooten, en een onvermoeit en ſchrander onderzoeker van onze Vaderlandſche Outheden, wiens *Zeeuwſche Kronyk*, weinige zaken uitgezondert, die geenen naam mogen hebben, meerder merkenswaardige Outheden en Geſchiedeniſſen begrypt, als den meeſten onzer Lantsgenooten bewuſt is, en waar mede hy een onverwelkten roem en lof verdient en ingeleidt heeft by alle kenners en rechte waardeerders van dusdanige liefhebbery. Achter dit Kaſteel, dat aan die zyde ten tyde van den naarſtigen *Smallegange*, vervallen en een puinhoop was, ziet men tegenwoordig een ruim plein met rondeelen en beelden verſiert, viſchryke vyvers, boomgaarden en groene wandeldreeven, die op Wei- en Akkerlanden een aangenaam gezicht verſchaffen. De Weduwe van den genoemden Heer van St. *Aldegonde* verkogt het zelve Slot aan de Stadt *Middelburg*, van welke het aan den Heer *Del Corne*, en van dien aan den Heere *Iſak van Peere* overging, die 't zelve wederom zynen broeder *Cornelis van Peere*, tegenwoordig Heere van *Ooſt-* en *Weſt-Souburg*, naliet. In het jaar 1454. trouwde op dit Huis *Adriaan van Borſſelen* met *Anna*, Baſtaartdoch-

dochter van Hertog *Philips van Bourgondiën:* en Keizer *Karel de V*, wachtende naar goeden wind, om naar *Spanjen* over te ſteeken, onthield zich een geruimen tydt op dit Kaſteel.

Alting Not. Germ. Infer. Pars 11. *fol.* 203. *Ziet den titel* Reidenſis Terra.

WESTERWALDA. *Weſterwolde*, is geweeſt het bovenſte gedeelte van het *Reiderlandt*, zoo genoemt, omdat het is ten Weſten ten opzichte van die geenen, die op den bovenſten oever van de *Eemze*, aan den anderen kant van de Veenen, leggen. Het zelve is geheel zandig en boſchachtig, daar de Veenen wat verder af leggen, en de *Dollart* voor de zandige landen geen kleiachtige met winſt in de plaats gegeeven heeft. Deze landtſtreek heeft ſedert veele eeuwen zyne eige Droſten op zich zelfs gehad, die Heeren waren van het Kaſteel *Wedde*, op het welke noch heden ten dage eene, met den naam van *Droſt* of *Droſſart*, (*Droſſertus*) recht doet, uit de Stadt *Groningen* afgezonden zynde. Het is zedert onheuglyken tydt een Erfgoet geweeſt van de adelyke Familie van *Addingen*, of *Addinga:* daar na is het gekomen aan verſcheide anderen, als boven op het woord WEDDE, breedvoerig verhaalt is. Met den naam van WESTERWALDA ziet men getekent eene groote ſtreek Veenen en Boſſchen tuſſchen *Groningana Friſia*, gemeenelyk *Groninger Omlanden* en *Drenthe*, hebbende de *Eemze* Ooſtwaarts aan, *Tab. VII.* insgelyks *Tab. IX.* daar men deze *Wolden* of Boſſchen ziet uitgeſtrekt tot aan den *Dollart* (*Dollartus Sinus*,) die naderhant ingeſpoelt is, en boven den zelven *Reidenſis Terra*, *Reiderlant*, tot aan de de *Eemze* toe.

Alting Not. Germ. Infer. Pars 11. *fol.* 203.

WESTFLINGE. Keizer *Henrik de IV*, dikwyls geklaagt hebbende, dat hy, en de Keizers, zyn Vader, Grootvader, ja zelfs *Henrik de II.* gedurige moeite en onruſt gehad hadden met de navolgers van Grave *Diederik den II*, om de goederen, die de Kerke van *Utrecht* op een onrechtveerdige wyze ontnomen waren; beneemt Grave *Diederik den IV.* allereerſt, al wat *Diederik de II.* door gifte van Koning *Karel den Eenvoudigen* gekreegen hadde, en wyſt het zelve, als verbeurt zynde, de Kerke van *Utrecht* toe; *Hecmunde* (*Egmondt*) namentlyk, met het Graafſchap WESTFLINGE, omtrent de kanten van den *Rhyn*. Nu is aangetoont uit de begiftiging van Koning *Karel*, dat'er eenig landt aan den Weſtkant van den *Rhyn*, tuſſchen *Fortrapa* en *Zuthardeshage*, gehoort heeft onder *Hecmunde* of *Egmondt*. En dit is het zelve landt, 't geene Keizer *Henrik de IV.* in zynen Giftbrief van den eerſten May 1064. door den naam van WESTFLINGIA of *Weſtflinge* verſtaat. WESTFLINGE *Comitatus* ziet men afgetekent in de Kaarten van den Heere *Alting* aan de linken of Weſtkant van den *Rhyn*, zoo als dezelve voorby *Litte*, dat is, *Leiden*, naar Zee ſchiet *Tab. III Pars II.* Daar ziet men de landtſcheidinge *Suthardeshage* afgebakent, zoo alsze loopt van den *Rhyn* naar de *Liora Fluvius*, of het waterken de *Liere*. Maar het geen hier *Fortrapa* genoemt word, ziet men daar getekent *Fortrana*, het welk de rechte benaaminge is; gelyk hier boven op den titel *Voorburg* breeder aangetoont is. Van dezen Giftbrief van Keizer *Henrik den IV.* is ook geſproken op de titels *Flardinga* en *Hecmunda*. Van de gifte gedaan door Koning *Karel den Eenvoudigen* (*Carolus Simplex*) en niet door *Karel den Kaalen*, ziet op de titels *Hollandia*, *Kinhem*, en *Kinnem*.

Ziet de titels Fortrapa, Liora, *en* Zuthardeshage.

Alting Not. Germ Infer Pars 11. *fol.* 203.

WESTFRISIA. *Weſtfrieslandt*. Nadat de Koningen der *Franken*, en de Keizers de *Friezen*, dien hunne vryheit gelaten was, belaſt hadden te blyven aan den anderen kant van de rivier *Kinnem*; is de naam van *Weſtfrieslandt*, die weleer geducht en beroemt was van het *Vlie* tot aan de *Schelde*, en herwaarts, alleenlyk eigen geworden aan dat gedeelte, het welk tuſſchen de *Kinnem* en *Vlieſtroom* beſloten is, en van vooren door de *Noordtzee*, van achteren door het *Vliemeer* beſpoelt en omringt word; in welken omtrek het bevat al het geen de oude *Sturiers*, en de Ooſtelykſte landtſtreeken, die de oude *Friſiabonen* en *Marſaten* bezeten hebben. Welke landtſtreeken, hoewelze door Grave *Jan den I.* aan *Hollandt* gehecht zyn, nooit de benaminge van WESTFRIESLANDT verlooren hebben; wel naar de gemeene manier, maar echter niet met recht onder *Noordt-Hollandt* gerekent wordende. Maar de zeeboezem, waar door de *Noordtzee* na de tyden van Graaf *Jan* met het *Vliemeer* vereenigt is, heeft een klein ooſtelyk gedeelte van de *Sturiers* met zoo een breeden ſtroom van de overige afgeſcheiden, dat het zelve naderhant aan de *Ooſtfriezen* gekomen is. Als men derhalven ziet dat'er na de opkomſt van het *Hollandtſche* Graafſchap, gewag gemaakt word, het welke zeer dikwyls geſchied, van WESTFRIESLANDT (WESTFRISIA) van *Weſtfrigia*, *Weſtlingia*, of *Weſtfringia*, (want de Ouden hebben het op verſcheide wyzen geſchreven) moet men daar door nier anders verſtaan, als dit gedeelte van *Frieslandt*, het welk tuſſchen *Kinhem* en den *Vlieſtroom* legt: en 't welk nu ter tydt te zamen met *Hollandt*, een Regeering of Provintie uitmaakt, die onder den naam van *Hollandt* en WESTFRIESLANDT zeer beroemt is. Deze titel van WESTFRESIA of *Weſtfriſia*, ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting*, boven de rivier *Kinnem*, zoo als die uit de *Schiremer* (dat is, de *Schermer*) na de *Noordtzee* loopt, *Tab. V.* en noch breeder, tot aan den *Vlieſtroom Tab. VII. Pars II.* daar dezelve *Flevus*, *Fluvius*, en *Rhenus orientalis* getekent word. Hoe de *Noordtzee* in de dertiende Eeuw het grootſte gedeelte van dit *Weſtfrieslandt* overſtroomt, en tot eenen wyden zeeboezem gemaakt heeft, word ten deele vertoont *Tab. VIII.* en hoe de deurbraak tuſſchen *Stavoren* (*Stauria*) *Medenblik* en *Enkhuizen* daar verder opgevolgt zynde, deze zeeboezem met de *Zuiderzee* of het *Vliemeer* vereenigt is. Maar vergelyk hier mede ook, het geene hier boven op den titel *Waſalandt* gezegt is. Waar by noch in bedenkinge kan komen, of de Schryvers van die tyden onder de benaminge van *Weſtlingia* ook dit *Weſtfrieslandt* verſtaan hebben, dan of het volkomen dezelve is, die hier boven WESTFLINGIA geſchreven word; 't welke naar onze gedachten wel het waarſchynelykſte is.

Ziet de titels Sturii, Friſiabones, Marſatii Flevus, *en* Kinnem.

Ziet de titels Freſia, Freſiones.

Brouërius Friſia Illuſtr. 2 deel.

WESTHEM is een der veertien binnendykſche Dorpen, (gelyk'er ook veertien buitendyks leggen) van de Grietenije van *Wimbritſeradeel*, de grootſte, en zevende in rang van het tweede lidt des Landtſchaps *Weſtergoo*, leggende omtrent drie uuren gaans van de Stadt *Sneek*, tuſſchen de Dorpen *Wolſum* en *Oldega*, zynde hier om heen goede weylanden, en veele viſchryke wateren en ſtroomen. In de *Roomſche* tyden had dit Dorp een Parochiekerk, die 100 Goutguldens opbragt, gelyk het Vikaryſchap 78 Goutguldens; tegenswoordig heeft het een Kerk, en met het Dorp *Wolſum* te zamen een Predikant, gehoorenden onder de Claſſis van *Sneek*, die 30 Predikanten heeft.

Gargon Walcherſche Arkad. 1 deel, fol 120. *Brouërius Zeland. Illuſtr. 1 deel.*

WESTHOVEN, een braaf Slot op het Eilandt *Walcheren* in *Zeelandt*, tuſſchen de Stadt *Domburg* en 't Huis *ten Duine* gelegen, is met wyde en diepe grafien omringt, met een zwaaren Toren en muren, ruime vertrekken en kameren voorzien, zynde de achterzyde, voormaals al vry veel vervallen geweeſt, door den Heere van *Kauwerve* genoegzaam herſtelt, die ook den Hof en boomgaarden ten hoogſten verbetert en ſierlyk opgemaakt heeft, voor wiens tydt het den Heere *Johan Boreel* voor drie vierde gedeeltens, en den Heere *Pieter Boreel* voor een vierde gedeelte toebehoorde. Veel doet het tot de aanzienlykheit dezes Kaſteels, dat het voor een goet *Zeeuwſch* onſterflyk leen by de Heeren *Staten van Zeelandt* verklaart is, en gehouden word; leggende rontom, als een der welluſtigſte plaatzen van dit Eilandt, in hoog geboomte; waarom het zelve nevens *Middelburg* 1611 in groote aanmerkinge quam, dat aldaar eene doorluchtige Schoole (dat eindelyk naar *Middelburg* toe overſloeg) opgericht zoude worden. Oudtyds was het een luſthuis en vertrekplaatze van de Abten van *Middelburg*, die zoo machtig en ryk waren, als ruim 3541 gemeeten, en 237 roeden Ambachts in *Zeelandt* bezeten hebbende, dat noch hunne geringſte bezittinge was, dat zy daar door, en door der Prinſen gunſte, gevoegt by de bygelovige eerbiedigheit dier tyden voor de Geeſtelyken, de waardigheit van het eerſte lid van de *Staten van Zeelandt* bequamen, en nevens de Edelen uit den naame van het Plattelandt aldaar verſcheenen, die ook in de Beden een derde, gelyk de groote Steden de twee andere derdedeelen gaven; zynde het deze Abten mede, die den Prinſe by zyne huldiging den Eed op het H. Euangelium afnaamen.

Smalleg. Kronyk van Zeel. fol. 628. *Gargon Walch. Arkadia 1 deel, fol* 206. *Brouërius Zeland. Illuſtr. 2 deel.*

WESTKAPPEL, een vrye Heerlykheit, en ſmalle Stadt van *Zeelandt*, op het Eilandt *Walcheren*, zonder wallen of veſten, als een open Vlek, leggende, vertoont ons heden alleenig een gering overblyfzel van een voorheenen machtige en wydvermaarde Zee- en Koopſtadt, die nu verre in de *Noordtzee* verdronken legt, en veele voorrechten van de *Zeeuwſche* Graven bekomen hadde: zynde die van Graaf *Floris* al van den jaare 1223, en die van *Anna van Borſſelen* en *Adolf van Bourgondië* van het jaar 1507, hebbende ten opſchrift: *Extract uit de Zeerechten, die men gewoon is te Weſtkapelle te gebruiken*; komende ons de eene en de andere voor in Mr. *Mattheus Smalleganges* lezenswaardige Kronyk van *Zeelandt* fol. 623. en 629. alwaar ik mede vinde, dat in den jaare 1507. de handel van *Weſtkapelle* met die van *Vliſſingen* zeer groot is geweeſt, zoo dat'er tuſſchen die twee Steden zeker Verdrag, door der zelver beiden Heer en Vrouwe is gemaakt geworden, ende dat alhier eene aanzienelyke Wage was, tot den welken de koopman gehouden waar zyne goederen te brengen, en te laten weegen al wat meer dan twaalf ponden bedroeg. Hoe nu deze volk- en neringryke Stadt dus vervallen is, verhaalt ons, behalven verſcheide andere Schryvers, de bovengemelde *Smallegange* fol. 624 in dezer voegen:

Het grootſte quaadt en den elendigen ſtaat/ daar Weſtkappel noch onder blyft zuchten/ heeft de Zee dat aangebragt/ die zyne Duinen en Dyken met der tydt zoo afgenomen en verwoeſt heeft/ dat de Ingezetenen meermaal hebben moeten verplaatzen/ niet tegenſtaande allen blyt en onuitſprekelyke koſten/ tegen den oploop van het zeewater/ alhier altydt aangewend by die van Walcheren/ als zynde het behoud van het Eylandt/ alhier aan het ſtutten van de zee gelegen. Dus verliep de Viſſcher/ en ſtelde zich te Vliſſingen

PARS I.
FRISIAE LIBERAE
quae
WESTFRESIA
Post eluviones seculi XIII.
Auctore
MENSONE ALTING.
Quadrans Gradus
OCEANVS
GERMANICVS.
TEXLA
Comit: et Insula.
Texla Arx
Hellere
Husidina
Strude
Wiron Villa
Wierinc
Pethem
Scagen
Enigenburch
Campthorpa
Haragum
Sconrelo
Sanegeest
Ockesdorp
Bergum
Woggenum
Alemaria
Aldathorpa
Ecmunda Arx
Heihgeloe
Hecmunda Abb.
Bathem
Limha
Akerslota
Casterchem
Northorpe
Axem
Hemezen Kireca
Sterwyk
Hera seu Arem
Agathen Kireca
Velsereburg
Brederode
Scota
Spernerewald
Haarlhem
Vronlegeist
Nijenburch
Middelburch
Toornenburch
Ottonfort
Vadum
Sciremere
Ascamannedilf
Sloten
Amstelredamme
Winterinc
Waſa (seu West-fries) landa
Nijedorp
Hoochoutwoude
Comitatus.
Meloerde
Medenblec
Nijewendaren
Enchuſa
DRECHTENSES.
Horna
Widenisse
Scellinchout
Monikedam
Marcheshem
Stauria
Chimelam
Lenna
Urch
Franekera
Herlinge
Bolsvardia
Yleke
Waldrichem
Westwarkum
FRESIAE
PARS.
Comitatus de Stavero.
Isla fluv.
Zuiderzee.
Zee.
Ger de Broen fecit. Amstelodami

ſingen ter neder / zoodat men wel zou mogen gelooven / dat het afknabbelen van Weſthappel door de zee al veel bygebragt heeft tot vermeerdering van de Ingezetenen / en voornamentlyk viſſchers / te Vliſſingen.

Dewyle nu hier ter ſtede van den *Weſtkappelſchen* Dyk gemeld word, zoo dient, dat dezelve zich enkelyk als eene ſteil opgaande en valtgewrochte hoogte vertoont, waar op men is, zonder dat men 't weet; en komt dit hier van daan, om dat dezelve 10 duimen drupt, ofte doſſeert op de Zee: Echter is dezelve dikwyls in gevaar geweeſt van doorbrake, en derhalven meermalen overgehaalt, en in 't jaar 1632. gebragt op 19½ Roeden in vollen zate, en op de hoogte van 28 Voeten, zynde de kruin eenen Roede breed, wel bezorgt met zeewerken, en 14 reeks Staketzel, en Hoofden van 10, 12, en 14 roeden lang. In den jaare 1642. wierd 'er wederom een ſtuk Dyks van 204 roeden overgehaalt op 32½ roeden aanlegs, 25 voeten hoogte, met een kruin ter breedte van een roede, doch wierd alstoen dezelve Dyk onder eene matte van ſtroo gehouden, zonder eenige ſtaketten, welke uitvinding goet bevonden, en dies 1643, 1680, 1682, 1685, 1687, en vervolgens waar genomen is geworden. Den grootſten hinder leed deze Dyk den 26 January 1689, wanneer eene felle Noordweſten wind het Zeewater zoo geweldig voort- en opſtuwde, dat dezelve aan het Zuideinde, tegen de Duinen aan, doorbrak en wegſpoelde tot gelyks het Meylandt, ter lengte van byna 18 roeden, waar door het zeewater omtrent 450 roeden verre binnen 's lands liep, ende waren noch onderſcheide Gaten byna tot op twee derdeparten in de breedte van den Dyk ingeſpoelt, al het welke met groote koſten en arbeid geholpen, en ten goede van het Eilandt *Walcheren* herſtelt, en zelfs verbetert is geworden.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 203

WESTCAPPELN is een Steedtje van *Walcheren*, daar het ſtrandt 't allerverſt in zee uitſteekt; al zedert de eerſte aankomſte der Chriſtenen beroemt, doordien *Willibrordus* daar gepredikt heeft, gelyk *Melis Stoke* getuigt op den jaare 694 Van deze plaatze maakt hy ook gewag op den jaare 1218. en 1253. Dit WESTCAPPELN ziet men getekent in de Kaarten van den Heere *Alting* op een uitſteekenden punt op het Eilandt tuſſchen de twee armen van de *Schelde*, *Tab. II. III.* en *IV. Pars II.*

Ziet den titel Walachria.

WESTKERKE ten Zuidweſten van *Poortvliet*, in het landt van *ter Tholen*, in *Zeelandt* gelegen, is een Dorp en Heerlykheit, toebehoorende den adelyken ſtamme *Van de Werve*, hebbende op een Heuveltje alhier een Slot, gemeenelyk het Huis te *Weſtkerke* genoemt, zynde deze Heerlykheit den 19 May 1617. voor het grootſte gedeelte verheven op Jonker *Diderik van de Werve*, en voor 't overige gedeelte den 19 July 1633. op den Heere *Johan Lyens*. *Weſtkerke* heeft met de nabygelege Heerlykheit van *Scherpeniſſe* een gemeene Dykagie, Dykgraaf, Schout, Secretaris en Penningmeeſter, en gaat de Gemeente te *Scherpeniſſe* ter kerke, zynde beide deze Heerlykheden te zamen groot 2553 Gemeten, en 7 Roeden, ende legt aan de *Oosterſchelde*, lopende tuſſchen *Zuidbevelandt*, en 't landt van *ter Tholen*, by *Weſtkerke* eene zeer groote Plaate, gemenelyk de *Wulpendaafe* genoemt, ofte *de oude Plaat*, die dagelyks al meer verlandende, groote hoope geeft van met 'er tydt aan 't landt van *ter Tholen* vaſt te zullen raaken.

Brouërius Zeland. Illuſtr. 5 *deel.*

Idem ibid. 5 *deel.*

WESTKERKE een der drie Ambachten, die in de oude en nieuwe Steenrollen en Rekeningen van 's Graven beden, *Beweſtenſchelde* in het Eilandt *Wolphartsdyk* bekent ſtaan, en van den Grave te leen gehouden wierden, is voor een geruimen tydt, met alle zyne Polders ingebroken, en met de zeewateren overdekt geworden, nochtans is het 1665. uit het zelve Ambacht, door de gemeene Ambachtsheeren, eene hooge Schorre bedykt, en de *Weſterkerkſche* of *Weſterlandtſche Polder* genaamt, die namaals tot twee verſcheide reizen, als den 5 January 1666, en den 26 January 1682, weder ingebroken is, doch ieder reize wederom met eenen kleinen inlage, ofte affnydinge, bedykt is geworden, wezende alsnoch in 't geheel groot 531 Gemeten, 151 Roeden, met 5 Gemeten Vroonen voor den Godtsdienſt, en groeijende Weſtwaarts noch dagelyks aan.

Brouërius Delflandia Illuſtr. 3 *deel.*

WESTLANDT is het Weſtelyke gedeelte van het Bailjuwſchap van *Delflandt*, dat in 't Noordweſten beſpoelt word van de *Noordtzee*, in 't Zuidweſten van de *Maas*, in 't Noordooſten paalt aan *Rhynlandt*, en in het Zuidooſten aan *Schielandt*. Zoo nu *Delflandt* een van de vruchtbaarſte Oorden van geheel *Hollandt* is, zoo is dit *Weſtlandt* de vruchtbaarſte landsdouwe in het zelve, beſtaande in weelige koornakkers en teellanden, overvloeijende van allerhande veldtgewas, gedekt tegens den woedenden *Oceaan* met hooge Zandduinen, alwaar zich een groote menigte van Konynen onthoud, die 's jaarlyks verpacht worden, en een goeden inkomſt geeven. In dit *Weſtlandt* ontmoet men deeze Dorpen:

—— het WOUT, wel eer het RYCK WOUT geheeten /
Door zoo veel goederen en ſchatten / ongemeeten /
Die elk aldaar bezat; doch naderhant / ook door
Den Oorelogh gedzukt / veranderde zyn gloor /
En wierd / gelyk als noch / die bynaam nagelaten.

WATERINGE, GRAVEZANDE, RYSWYK, LOOSDUYNEN, MONSTER TER HEYDE, POELDYK, NAALTWYK, DE LIER, MAASLANDTSLUYS, MAASLANDT, en SCHIPLUY, nevens de Ridderlyke Hoffſteden *te Honſlaardyk*, *Ryswyk*, of *Belvedere*, *te Werve*, *te Blote*, *Kenenburg*, *Vander Houve*, *te Dorp* of *Uitterlier*, *Groeneveld*.

Oudenhoven Zuid-Holl. fol. 204.

WESTMAAS, een Dorp met Kerk en Predikant, gehoorenden onder de Claſſis van *Dordrecht*, legt onder het Rechtsgebied en Baljuwſchap van *Strijen*, een byzonder Rechtsgebied, onder het Baljuwſchap van *Zuid-hollandt* niet begreepen, alhoewel die van *Dordrecht*, nadat *Strijen* 1459. aan de Domeinen van *Hollandt* gekomen was, het zelve onder hun gebied gepoogt hebben te krygen, dat gewysde contrarie is verſtaan, ſedert welken tydt dan *Strijen* altoos eenen byzonderen Baljuw gehad heeft, die nevens dit *Weſtmaas* mede gebiedt over *Strijen* (hebbende ten wapen drie roode Kruiſſen op een gout veld) *Cielishouk*, *St. Anthonispolder*, gezegt, *'s Heeren Huigen-landt*, *De Group*, *Klaaswaal*, *Kromſtrijen*, en *'s Gravendeel*. Alle welke plaatzen van geenen hoogen ouderdom zyn, als wezende ten tyde van den grooten Watervloet, en overſtroominge van den grooten *Zuid-hollandſchen Waard* 1421. niet bekent, uitgezondert *'s Heer Huigenlandt* of *St. Anthonis Polder*.

Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 202.

WESTREHESIS word, zegt *Alting*, in de Kaart van 't jaar 1338. als een Gerecht, in 't Dorp *Lymers*, onder de Heerlykheit *Deuttingen* aangewezen. Nu hiet het HEES alleen, zonder Ooſt of Weſt daar by; 't legt 7000 ſchreeden van *Deutichem*, en 2000 van den *Rhyn*.

Slichtenhorſt Gelderſ. geſchied. Hiſtorie van het Utrechtſche Bisdom, 2 *deel. Brouërius Gelria Illuſtr.* 2 *deel.*

WESTROIJEN OP ZANTWYK, dichte by de Stadt *Thiel*, in *Gelderlandt*, weleer gelegen, was eerſt een Mannen, en naderhant een Vrouwe Klooſter van de order der Predikheeren, of Dominikaanen, uit welke order den 6 November 1399, 'er eenige Broeders te *Weſtroijen* quamen op de nodiging van Hertog *Willem van Gelder*, met toeſtemminge van *Frederik*, Biſſchop van *Utrecht*, en daar aan zekere, aldaar reeds ſtaande, Kapelle van de *Maagt Maria*, die gemelden *Gelderſchen* Hertogs Voorzaten eertyds geſticht en begiftigt hadden, en waar over dezelve het recht van voorſtellinge hielden, een Konvent met een Kerkhof, huizingen, ſlaapplaats, afgeſlote woonſtede, tuynen, en verdere noodzaakelyke werkplaatzen, tot een verblyf van een Prior en 30 Monniken bouwden, het welke den 13 April van 't jaar 1400 door Paus *Bonifacius den IX.* by eenen openen Brief beveſtigt wierd. Maar gelyk alle goede beginſelen juiſt geenen even goeden voortgang neemen, of uitkomſt hebben, zoo hadde dit Klooſter, met grooten yver begonnen, met den doot van den zelven Hertog, die twee jaaren na deeze ſtichting, zonder kinderen na te laaten, overleed, een geheel ſlechten voortgang: zoodat het eindelyk, na veel zukkelens, in 't jaar 1435, op het gezach van Paus *Eugenius den IV.* in een Nonneklooſter van Dominicus order verandert is geworden; brengende de roemenswaardige Vertaler en doorkundige Oudheitskenner onzer *Nederlanden*, (die onder de letteren *H. V. R.* zynen naam verbergt, en zyn Vaderlandt op 't allerhoogſte verplicht heeft, om zynen yver in loffelyke geheugeniſſe te houden, wegens het uitgeeven en ophelderen der Hiſtoriën en Beſchryvingen van *'t Utrechtſche Bisdom*, *Batavia Sacra*, *Zuid-hollandt*, enz.) een uittrekzel van een oud Boek des zelven Klooſters te voorſchyn, zynde in Nederduitſchen tale geſchreeven, waar uit het kenbaar is, dat de eerſte Nonnen voor dit Klooſter, vyf in getale nevens een Proeveling, op den Feeſtdag van Paus *Calixtus* alhier uit het Klooſter van *Wyk* gekomen, en 's anderen daags opgeſloten zyn; tot welken tyd toe het zelve noch klein en onvoltimmert was gebleeven. Tot de verandering van dit Konvent in een Vrouwen-klooſter bragt de laatſte Prior, *Johan van Ghelçen*, het meeſte toe, die ook ſedert de eerſte Biechtvader dezer Nonnen wierd, als ook de Provinciaal van dit Landtſchap, Mr. *Robertus*, deed, die zelfs de Nonnen te *Wyk* opgezocht, en in dit Klooſter opgeſlooten heeft: zynde het verſterven der voornaamſte en meeſte Monniken alhier een der voornaamſte oorzaaken van deze veranderinge geweeſt. 't Gemelde Uittrekzel geeft ons mede de namen der vyf eerſte Nonnen en eener Beproeveling aldus op,

Magdalena van Baatmynge, voorheen Priorinne te *Steinbus*, toen te *Wyk*, en daarna alhier te *Weſtroyen*.

Elizabeth van Hamerſteins Onderpriorin, en naderhant Priorin alhier.

Aleidis, Vrouw van *Stavenes*.

Johanna van Stavenes, deſzelfs Dochter.

Jutte van de Wyer, en
Lysbeth Lucas.

Nevens dewelke noch negen Wereldſche Dochters zich alhier hebben laten opſluiten, die te voren al aangenomen waren, zoo dat'er in 't geheel vyftien opgeſloten zyn geworden, welk getal naderhant merkelyk aangegroeit is, waar door de Kapél te klein begon te worden, en broeder *Johan Nek*, Vikaris van dit Klooſter, en Medehelper van bovengemelden Biechtvader *Johan van Ghelçen*, bewogen wierd, om het Klooſter met zyne tydelyke middelen te hulp te komen: zoodat hy een groot huis, dat hy zelf bewoonde, niet alleen getimmert, maar ook de Kerk in de lengte vergroot heeft; waar na dezelve, in 't jaar 1450, ter eere van de Moedermaagt *Maria*, als Patroneſſe dezes Klooſters, plechtiglyk door *Gerlakus*, Biſſchop van *Hieropolis*, en Wybiſſchop van *Utrecht*, ingewyd wierd. Waar na in den jaare 1464, de Generaal der Dominikanen, *Martialis Auribelli*, des Zaterdags voor St. *Odulphus* dag, alhier het Klooſter quam bezichtigen, en de Nonnen veele gunſten bewees, en geeſtelyke voordeelen vergunde, vindende de Klooſterlyke tucht alhier zeer nauwkeurig onderhouden, waarom dan ook *Vincentius Bandellus*, Generaal van dezelve Order, in den jaare 1502. de eerſte levenswyze in 't Dominikaner Nonne-klooſter te *Mets* willende herſtellen, vyf Nonnen uit dit Konvent gekoozen heeft, die den 17 Maart 1502. te *Mets* in *Lotteringen* zyn aangekomen, en de verwachting, die men van haar opgevat hadde, volkomentlyk voldaan hebben. Sedert is een groot gedeelte dezes Klooſters 1512. afgebrand, en in 't jaar 1572, ten tyde van de *Nederlandtſche Beroerten*, het zelve ten eenemaal verdelgt, vlugtende de Nonnen naar *Thiel*, daar zy in 't Klooſter van St. *Cecilia* wierden aangenomen. De plaats, daar dit Klooſter geſtaan heeft, is geheel in Weylandt verandert, en zyn'er geene tekenen van een Klooſter overgebleven, behalven dat'er eenige verwulfzelen van Kelders onder het gras ſchuilen, die men met het minſte omſpitten der aarde ontdekt. De gelegenheit der plaatze is zeer vermakelyk, en met klaare wateren omringt, die, tot groot gerief en gemak des Klooſters, langs deſzelfs muuren heen ſtroomden, welker puin door die van *Thiel* geëigent en wechgevoert is.

Brouerius. WESTVOORN, ziet hier van op *Goeree*, wiens Beſchryvinge by my ter Drukperſe gereed legt, en alleen naar de plaaten wacht.

Winſem. Kr van Friesl fol 175. Gabbema Nedert. Watervloeden fol. 98. WESTWERT, WESTERWIRT, was weleer een Vrouwen klooſter, in de Grietenije van *Baarderadeel* in *Weſtergoo*, het tweede Quartier van *Frieslandt*, tuſſchen de Dorpen *Jorwert* en *Beers*, als *Winſemius* wil, doch volgens de Landtkaarte van *Frieslandt*, (ten koſte, en uit laſt van de *Staten* van dat Landtſchap, gemaakt door *Petrus Harlingenſis*, en door der zelver Drukker te *Franeker*, *Jan Lamrink*, 1622. uitgegeeven) in 't midden tuſſchen de Dorpen *Boxum*, *Hylaart*, *Jellum*, en *Beers* gelegen. Het leed den 14 December, anderen ſchryven den 17 van Wintermaand, van den jaare 1287. groote ſchade by het doorbreeken van bykans alle de *Frieſche* Dyken, veroorzaakt door een byna nooit te vooren gehoorden wind, die des middernachts het Zeewater zoo ſterk voortperſte, en opſtuwde, dat'er niets beſtant wierd gevonden, om deſzelfs gewelt te ſtuiten, zoo dat'er alomme niet alleen veele Menſchen en Beeſten verdronken, maar ook geheele Dorpen, Kerken, Torens, en Huizen wechſpoelden, en dus verdronken alhier zelfs 30 menſchen. *Andreas Corneliszoon* zegt in zyne Aantekeningen, die hy uit veele Schryveren verzamelt heeft, daar verdronken in een Bagyne Klooſterke / toe Weſtred (hy meent *Weſtwert*) in het Noordooſt van Thæweed (lees *Jorwerd*) over de 30 Perſoonen / 't water ſteeg zoo hoog / dat het in heur Dormpter (Slaapkamer) quam.

D. Burger Kr. van Medenblik fol 212 en 269 H. V R Aantek. op de beſchryv. van N. Holl. fol. 490. enz Mabill. de re Diplom. lib. 2. WESTWOUDE, een gering Dorp van het eigentlyke *Weſt-Frieslandt*, in de *Middelkogge*, by *Enkhuizen* gelegen, heeft Kerk en Predikant, die mede het nabygelegen *Binnewyzent* bedient. Zyne geringheit blykt genoeg uit het Quohier van den jaare 1632, waar in de grootte der Landeryen, en getal der Huizen getekent ſtaan, als mede de ſomme van penningen, die ieder Plaats jaarlyks in de Verpondinge moeſt opbrengen, vermeld word, ende waar by dit *Weſtwoude* met *Oudendyk* op 55 Huizen, 1151 Morgen, en 68 en een halve Roeden aangeſlagen is, en vervolgens 5896 guld. 7 ſtuiv. 12 penning. opbrengen moeſt. Thans roemt de *Weſtwouder* Kerk op eenen hoogen ouderdom, die men echter niet, als zommigen uit het ſyffergetal 333, dat op de Kerk te lezen ſtaat, op dat jaar, of als anderen voorgeeven, op het jaar 733 ſtellen moet, als zonder de minſte waarſchynlykheit zynde, gelyk ons de Oudheitkundige Aantekenaar op de Beſchryvinge van *Noord-hollandt*, met veele onwrikbare bewysredenen, onderricht, en aantoont, dat het in de middelſte en latere Eeuwen een gewoonelyk gebruik was, wanneer ze het jaar na Chriſtus geboorte uitdrukken wilden, het jaargetal van duizent, of van twee, drie, vier, of vyfhondert, achter te laaten; zoodat door het ſyffergetal 333, dat op de Kerk geleezen word, het jaar 1333. betekent zal wezen. In de *Roomſche* tyden was deze Kerk St. *Marten*, Biſſchop van *Tours*, toegewyd, en wierd de Paſtoor en Koſter door de Graven aangeſtelt, doch moeſt de eerſte door den Prooſt van *Weſt-frieslandt* beveſtigt worden.

Zoeteb. Zaanl. Arkadia fol 308. *S van Leeuw. Bat. Ill. f.* 1186. *Gouth. Kronyk fol* 205. *Brouërius Kennemaria Illuſtr. 4 deel.* WESTZAANEN, dat in het Regiſter van de Goederen der *Utrechtſche* Kerke, by *W. Heda* WESTZAGEM genoemt word, is een voortreffelyk Dorp in *Noord-kennemerlandt*, onder het Baljuwſchap van *Blois*, zoo genoemt, omdat het gelegen is aan de Weſtzyde van den *Zaanſtroom*, die met een ſnellen vloet uit de Meiren naar, en in het *T* ſtroomt. De Edelen van *Zaanen* waren oudtyds Heeren van deze Plaats, waar van *Hugo van Zaanen* of *Zaanden* al gemeld word voor 't jaar 1348, en *Cornelis van Zaanden* als Leenman van de Graaflykheit van *Hollandt* op het jaar 1501; en wederom *Willem van Zaanden*, die met Heer *Gerrit van Velzen*, en andere Ridderen en Knaapen tegens Graaf *Floris den V.* in verbond trad, waar van *Melis Stoke* in zyne *Rymkronyk* zegt:

Doe Graaf Floris dus quam gevaren /
Voeren tegens hem t'eenre ſchare
Die van Woerden en die van Amſtel,
Gerrit van Velzen, de moord'naar fel;
Daar quam mede Arent van Benskoop,
Gerrit ven Krayenhorſt in den hoop /
Willem van Teylingen quam daar mede /
WILLEM VAN ZAANDEN ter zelver ſtede;
Daar quam doen zoo meen'gen man /
Die ik al niet genoemen kan.

zynde de meeſte Schryvers van gedachten, dat die van *Zaanden*, welker Wapen was een kruis van Keel op een zilver veld, uit de ſtamme van *Heemskerk* afgedaalt zyn, voerende in 't Wapen een zilveren klimmenden Leeuw, met een roode tong in een veld van Lazuur, gelyk die van *Schoten* door een jonger Zoon mede uit *Heemskerk* geſproten zyn, voerende gelyke Wapenen, die zy quartileeren met het wapen van het oude Geſlacht van *Zaanen*, waar van men pleeg te zeggen

HEEMSKERK en ZAANEN
Maaken SCHOTEN te zamen.

Door dit medeſtemmen met Graaf *Floris* moordenaaren, en de opgevolgde wraake der Landtzaten, die het Huis te *Zaanden*, aan de zyde van *Weſtzaanen* gelegen hebbende, omwierpen, verbrandden, en volkomen uitroeiden, waar door ook alle de Handveſten en Brieven van de Ingezetenen der Heerlykheit, nevens de goederen en landen van den Heere van *Zaanden*, verlooren en vervremt zyn geworden, is dit Geſlachte geheel vervallen, het zelve hun Geſlachtswapen ontnomen, en deeze Heerlykheit aan des Graven tafel gekomen, waar op dezelve, na verloop van acht jaaren, door Graaf *Jan van Henegouwen* en *Hollandt*, aan Heer *Jan van Beaumont*, Zoonszoon van Koning *Willems* Zuſter, opgedragen wierd: die vervolgens den Ingezetenen van *Weſtzaanen* en *Krommenye* in 't jaar 1353. vryheit van tollen door alle zyne Landen en Steden geſchonken heeft, en 1354. die van *Weſtzaanen* vergunde, dat allen, die voortaan van buiten aldaar metter woon zouden komen, zoo lange zy daar bleven, dezelve vryheit en voorrechten zouden genieten, als die daar toen ter tyd reeds woonden: waar boven hy dezelve met zyn Wapen, buiten eene kleine verandering, beſchonken heeft, zynde twee roode Leeuwen op een zilver veld, en twee zilvere Leeuwen op een root veld, gequartileert. Hem, 1356. overlydende, volgde in deze Heerlykheit zyn Dochters zoon, *Lodewyk*, Grave van *Blois*, die 1372. ongehuwt ſtervende, gevolgt wierd van zynen Broeder, *Jan van Chaſtillon*, gelyk deze mede zonder wettige kinderen 1381. op 't Slot te *Schoonhoven* overlydende, van beider jongſten Broeder *Gwye van Chaſtillon*, als vierden Heere van *Weſtzaanen* en *Krommenye* gevolgt is, die de Heerlykheit noch veel breeder tollen en vryheden door alle zyne Landen 1396. vergunde; doch 1397. mede zonder nakomelingen overlydende, en veele ſchulden nalatende, zyne Weduwe deed beſluiten, om dit bezit te verlaten, en zich aan haare eige Erfgoederen te houden, zoodat het zelve aan Hertog *Albrecht van Beyeren*, Grave van *Hollandt*, verviel, die zynen goede lieden van *Weſtzaanen* en *Krommenye*, gelyk hy ze noemt, niet alleen met de vryheit van alle tollen over *Hollandt* begiftigde, maar hen ook zelfs vrymaakte van de koren tienden. Na wiens dood hem zyn Zoon *Willem*, als zeſde Heer, en na diens overlyden deſzelfs dochter *Jakoba*, als zevende Vrouwe dezer Heerlykheit opgevolgt zyn, waar na die onder haaren Opvolger, Hertog *Philips van Bourgondiè*, de Graaflyke goederen ingelyft is geworden, met beding, dat zy nimmer ten eeuwigen dage wechgegeeven, verkocht, verzet of vervreemt zoude mogen worden, ten heelen, of ten gedeelte,

te, in leen, ofte in eigendom, welke Brief van gemelden Hertog *Philips* gegeeven is in den *Hage*, den 12 Maart 1455. Deerlyk heeft *Weſtzaanen* moeten aanhouden in de *Nederlandtſche Beroertens*, als wanneer 1573. de *Spanjaards*, onder den Baron van *Chevraux*, ſterk 1500 Mannen, eenen aanval op *Wormer* doende, en aldaar afgeſlagen wordende, voort naar *Ooſt* en *Weſtzaanen* togen, daar zy door 't ſchandig wyken der Bezettelingen, den overhant kreegen, en dus deze beide brave Dorpen geheelyk uitplonderden en verbrandden, waar door een iegelyk, vol verbaaſtheit, eenen ſchielyken vlucht nam, en dus een verhalens waardig ſtuk van een Huisman van *Weſtzaanen* gebeurde, die alles verliet, om zyn ſtokoude Moeder te bergen, welke hy op een Burrye zette, waar aan hy een touw bond, en dus over 't Ys, en de bevrozene velden, tot voor de poorten der Stadt *Hoorn* voortſleepte, nadat hy al eens in 't begin zyns vluchtens door den Vyandt geſtuit was geweeſt, en zich in 't riet verborgen had gehouden, tot dat dezelven by de Moeder gekomen, deze, liefdedaat met verwondering beſchouwt, en haar, zonder eenigen hinder aan te doen, weder verlaten hadde, waar op hy uit zyn ſchuilhoek te voorſchyn gekomen, zynen tocht hervat, en gelukkig volvoert heeft, weshalven de *Magiſtraat van Hoorn*, dezen Huisman en deszelfs daat ter gedachteniſſe, deze geſchiedeniſſe in een balk aan de Weſterpoorte heeft doen uithouwen. Dit Dorp is zeer lang, zich meer als een uure gaans uitſtrekkende, met dichtbetimmerde woningen langs de *Zaan*, en zeer volkryk: deszelfs Kerk en aanzienelyke Toren zyn door de gemeene Buuren van *Weſtzaanden*, die in het veld, hier en daar, verſpreid woonden, en door Heer *Willem van Zaanden* tot een Buurtſchap byeen getrokken waren, met deszelfs medehulp geſticht, en was dezelve ten tyde van den *Roomſchen* Godtsdienſt eene Parochiekerk, en wierd deszelfs Paſtory in 't jaar 1514 door de Graven begeeven, en door den Aartsdiaken der *Utrechtſche Kerke* beveſtigt, belopende de inkomſten daar van by afwezentheit van den Paſtoor op twaalf ponden Vlaamſch of 72 Guldens: tegenwoordig heeft het een eigen Predikant, die onder de Claſſis van *Haarlem* behoort.

Brouërius Kennemaria Septentrional. Illuſtr. 3 deel.

WESTZAANDAM, een Dorp met Kerk en twee Predikanten, gelyk het aan de andere zyde over de *Zaan* gelegen Dorp *Ooſtzaandam*, beide gehoorende onder de Claſſis van *Haarlem*, legt in *Noordkennemerlandt*, onder 't Baljuwſchap van *Blois*. Het is van zeer geringe beginſelen tot een aanzienelyk volk en koopryk Dorp aangegroeit, naaſt *Amſterdam* de ſtapel der Houtwaaren, daar alom een meenigte van Papier, Oly, Zaag, Pel, en andere Molens gevonden worden, die al in Juny 1708. te *Zardam* op een getal van vierhondert tweeendartig uitliepen, waar op de zedenryke Dichter, *Daniel Willink*, myn lieftalige boezemvrind, onlangs tot groote ſmerte zyns Geſlachts en Bekenden, in de *Beverwyk* overleden, gezien heeft, daar hy in zynen *Amſterdamſchen Buitenſingel* uitgalmt:

Daar bloeit ZARDAM, gelyk een Stad/
In loffelyke bezigheden/
Dat jaarlyks eenen ruimen ſchat
Zal in de Hoopbaardy beſteden/
Omringt van Molens/ die by nacht
En dach/ ten zy by ſtilte/ maalen.
De ſcheepsbouwkunde in volle kracht
Zal ginſch/ als hier/ in luiſter praalen/
En toonen aan elkeen/ hoe zy
Haar zetel heeft aan 't ſcheepryk Y.

Die van *Weſtzaandam* of *Weſtzardam*, in de oude Brieven *Zanendam*, *Saarderdam*, *Zaanderdam*, en *Saaneredam* genaamt, hielden in de *Roomſche* tyden voor hunne Patroneſſe *Maria Magdalena*, die zy van de naburige Kerk van *Ooſtzardam* overgenomen hadden: Zy hebben, daar zy met die van *Ooſtzardam* voorheenen een gemeene Kerk hadden, den 27 Auguſtus 1638. een eigen Kerk beginnen te bouwen. Ziet verder van *Weſtzardam* hier voren op *Ooſtzanerdam*.

Willink Amſterdamſche Buitenſ. fol. 98. Brouerius Amſtel. Illuſtr. 13 deel.

WETERING, *de Oude* genaamt tot onderſcheidinge van de *Nieuwe Wetering*, hier na te melden, is eene gegrave Vaart by *Amſterdam*, waar aan veele tuinpaden, van Stadtsveſten beginnende, en met plaizante Hoven, en veelerhande Molens bezet, uitkomen; zy loopt door den *Buitenveldſchen Polder* tot aan het *Kleine Loopvelt* (eene aan weêrzyde met bomen beplante Laan, aan deze zyde van 't Dorp *Amſterveen*, van den *Amſterveenſchen* weg zich ſtrekkende door de weyden tot aan den *Amſtel*) van waar zy door den *Amſtelveenſchen Polder* vloeit tot aan het *Groote Loopvelt*, of *Kerklaan*, even door het gemelde Dorp, mede aan den *Amſtel*, doch boven *Onderkerk* uitkomende, en zich vervolgens door den *Bovenkerker Polder*, en de Veenen verſpreid tot aan de *Tamerlaan* of *Nieuwendyk*, die *Hollandt* en het Sticht *Utrecht* ſcheid, van waar zy ten laaſten door den *Tamerpolder* tot aan den *Uythoren* ſchiet.

WETERING de *Oude* genaamt, of beter *de oude Watering* tuſſchen de *Leidſche* en *Braaſſemermeer* gelegen, en in de oude Brieven der *Utrechtſche Kerke* onder den naam van ADEN WETERING bekent, is een matig Dorp, hebbende Kerk en Predikant, (die tot heden is *Gerard Pauw*, een naarſtig en keurig onderzoeker en kenner der Kerkelyke Outheden, aldaar van *Repelen* in het Graafſchap *Meurs* beroepen, en beveſtigt in den jaare 1708.) gehoorende onder de Claſſis van *Woerden* en *Over-Rhynlandt*. Waar nevens alhier een *Remonſtrantſche Kerk* bedient word door den Taalkundigen en geeſtryken Heer *Paulus Verryn*. Deze plaats heeft zynen naam bekomen wegens den doorvaart van de ſchepen, uit het *Leidſche Meer* naar den *Rhyn* en *Maas* ſtevenende, aan welke de huizen dicht naaſt elkanderen gebouwt ſtaan, die een fraai gezicht over 't gemelde Meer, en overgelege weiden hebben, gevende het geſtadig doorvaaren der ſchepen, een groote levendigheit en neering aan deze Plaats, die onder de Heerlykheit van *Alkemade* behoort, en van een Baljuw beſtierd word, die alhier dichte by de Kerk een aanzienelyk Huis, met een zeer grooten en welbeplanten hof getimmert heeft.

Brouerius Rhenol. Illuſtr. 3 deel.

WETERING *de Nieuwe* genoemt, of KOSTVERLOORENVAART, gelyk zy alzoo bekent ſtaat in eene oude Kaart van den jaare 1531; of wel de SLOCHTERWATERING, volgens eene andere Kaart van het jaar 1675, loopt van den *Overtoom* (eene groote en welbehuisde Buurt, ſcheidende *Kennemerlandt* van *Amſtellandt*, en een half uure gaans van de Stadt *Amſterdam* gelegen) door den *Sloter* en *Sloterdyker Binnepolder*, en die van de Stadt, langs een groot getal van Houtzaagmolens, en Hoven tot aan den *Haarlemmer Trekvaarts weg* kort aan de Stadt, en makende met haare wateren in haaren geheelen loop eene ſcheiding tuſſchen *Amſtellandt* en *Zuidkennemerlandt*.

Brouerius Amſtel. Illuſtr. 13 deel.

WETSENS, een matig groot Dorp van *Frieslandt*, in de Grietenije van *Ooſtdongerdeel*, of *Dongerdeel Ooſtzyde de Pazens*, de vierde in rang en ſtemming in de Kamer van 't quartier *Ooſtergoo*, legt vyf quartier uure gaans van de Stadt *Dokkum*, en heeft een klein Meertje, *'t Wetſenſer Meer* genoemt, dat door een grift uit de *Paaſſens* 't water looſt in de *Zuyr-Ee*, lopende door een eigen zyl in de *Noordtzee*; hier legt de oude, en in de Hiſtoriën welbekende State van *Jaarle*, en pronkt dit Dorp wyders op Kerk en Predikant, die mede 't nabygelegen *Aalzum* bedient, ende onder de Claſſis van *Dockum*, begrypende 36 Predikanten, behoort.

Brouer. Groninga & Omlandia Illuſtr. 3 deel.

WETSINGEN is een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, in 't quartier *Hunſingoo*, hebbende Kerk en Predikant, onder de Claſſis van de *Marne* gehoorende, die 20 Predikanten, en 31 Kerkdorpen begrypt. Verſcheide reizen heeft het nevens zyne nabuuren zwaare ſchade geleden by het inbreeken der Dyken door hooge Watervloeden; en, om allen niet op te haalen, luſt het ons de twee laatſte alleenig te melden: de eerſte viel des nachts tuſſchen Vrydag en Zaterdag, of den 12 en 13 November des jaars 1686. voor, waijende het des avondts ſterk uit den Zuidooſten, met een onweêr van Donder en Blikzem, waar na de wind om negen uuren naar 't Noordooſten, en eindelyk na 't Noordweſten liep, en tegens den morgenſtont om 4 of 5 uuren, het Zeewater, wel ter hoogte van een mans lengte over alle de Dyken beurde, waar door 't *Hunſingoo* quartier, ſchoon in het zelve 't hoogſte land is, de allereerſte overſtroming, als ten Noorden gelegen, moeſt ondergaan, ende aldaar over de 600 menſchen verdronken, veele huizen wegſpoelden, en allerhande vee verdronk, wanneer te *Wetſingen* vier paarden, en 200 veel koeijen verdronken, en negen huizen alleen beſchadigt wierden. De tweede overſtroming dezes quartiers viel op Kersdag 1717. voor, en was veel ſchadelyker en hooger, en ruim 1940 menſchen, 6610 hoornbeeſten, 1812 paarden, 805 varkens, 13774 ſchapen, en 731 huizen vernielde, waar van de ſchade alhier op 3 menſchen, 44 hoornbeeſten, 4 paarden, 7 varkens, 61 ſchapen, en 2 huizen uitliep, buiten dat de landeryen, die wegens de vorige Zeewateren nauwelyks eenigen aamtocht gehaalt hadden, op nieuws verdorven wierden.

Oudenh. beſchryvingvan 's Hertogenboſch

WETTEN een Dorp, leggende in de *Meijerye van 's Hertogenboſch*, in het quartier van *Peellandt*, heeft Kerk en Predikant, die ook de nabygelege Dorpen, *Nunen* en *Gerwe* bedient, en onder de Claſſis van *Peel-* en *Kempelandt*, 31 Predikanten hebbende, gehoort, welke Claſſis wederom in twee quartieren verdeelt is, als in verſcheidene opzichten haare byzondere belangens, en verrichtingen hebbende. Het zelve word verdeelt in *Nederwetten*, dat van ouds eene Heerlykheit geweeſt is, en zeven Schepens heeft, ende in OPWETTEN, hier dichte by gelegen; welke beide 1649. Jonker *Floris van Eyk*, voor hunnen Heer erkenden, beſtaande *Nederwetten* maar in eenen enkelen ſtraat; ende leggen onder deze Heerlykheit vier Hoeven, die ruim de helfte der laſten plachten te moeten draagen.

Appen.

WEURT, een Kerkdorp met een Predikant, onder de

dix van 't Gelderſch Plakkaatb. fol. 3,4.

de Claſſis van *Nieuwmegen*, die uit 53 Predikanten beſtaat, legt een half uure gaans van de Stadt *Nieuwmeegen*, en komt by de Schryvers dikwyls voor onder den naam van WURDT, en zomtyds VURT: 't is een tamelyk Dorp, tegens den *Waaldyk* aan, gelegen in het Ryk van *Nieuwmeegen*, hebbende buiten gemelden Dyk een aanmerkelyken aanwas van Landen, gemeenelyk de *Wurdſche Weert* geheeten, beide onder het Gerichte, of de Bank van *Boeningen*, nevens de Dorpen *Ewyk* en *Winſſen* gehoorende.

Winſem. Frieſche Kronyk fol. 148. Schotan. Brieven en Document. fol 73. en 74. Brouerius Friſia Illuſtr. 2 deel.

WEYDUM of WEDUM, in *Baarderadeel*, de vierde Grietenije van *Frieslandts* tweeden quartier, *Weſtergoo*, gelegen, is een vermakelyk en boomryk Dorp, met fraaije huizen bebouwt, aan den *Slachtendyk* en 't *Nieuwlandt*, daar men bequamelyk met den wagen, en te ſcheep, af, en aan kan komen, heeft Kerk en Predikant, gehoorenden onder de Claſſis van *Leeuwarden*. In de *Roomſche* tyden had het een *Parochiekerk*, die omtrent het jaar 1204. door eenen *Viglius Hanyama*, met hulp van den Abt van *Ludingakerk*, en andere godtvruchtige en vermogende lieden, geſticht was, en 16 Schilden aan den Prooſt van St. *Jans Kerke* te *Utrecht* op moeſt brengen; ook hadden de Monnikken van *Ludingakerk* alhier een Stins of ſterk ſteene Huis ſtaan, *Monikhuizen* genoemt, waar by de voorgenoemde *Viglius Hanyama* woonde op een ander Heeren Huis, naar zyn geſlachte; *Hanyama* geheeten, op een ſchoone hooge plaats gelegen, met menſchen handen opgeworpen, gelyk men toen ter tyd op veele plaatzen dezer leege landen gewoon was, om aldus tegen de hooge vloeden en overſtromingen beſtant te zyn, en de Vrybuiters en Zeerovers van de *Middelzee*, welke niet verre hier van daan vloeide, te konnen afweeren, en de omleggende Huislieden te beſchermen, om welke reden, en omdat de landen door veele inbreuken der Dyken bedorven waren, zoodat den landtzaaten de macht benomen was, om de Dyken gedurig aan weder op te maaken, die van *Weydum*, als andere Dorpen, hunnen toevlucht tot het Klooſter van *Ludingakerke* namen, en 't zelve hunne landerijen, onder zekere voorwaarden opdroegen, mits de Monnikken voor de Dyken zouden zorgen.

Alting Notit Germ. Infer. Brouerius Tranſiſ. Illuſtr 1 deel.

WIA, nu WYHE genoemt, is een Kerſpeldorp met Kerk en Predikant onder de Claſſis van *Zwol*, aan den *Yſſel*, in *Zallandt*, het eerſte Dioſtampt van *Overyſſel*, in het midden, tuſſchen *Deventer* en *Zwol*, gelegen. *Beka* verhaalt, dat Biſſchop *Ludgerus* tot vergoeding van de weldaaden, die zeker Edelman, met name *Balderik*, aan hem bewezen hadde, in den jaare 850. onder andere giften ook *Wia* overgegeeven heeft, ten einde hy het vruchtgebruik daar van genieten zoude; en kan men van dezen Jonker *Balderik*, en zyne weldadigheit aan den Biſſchop van *Utrecht* verſcheidene blyken vinden by *Alting* op de titels *Wadake*, *Uberan Taratina*, *Medua*, *Heſola*, *Hallovina*, *Hamarithi*, en meer anderen. *Wia* ziet men getekent *Tab. II.* en *VI. Pars II.* verſcheide wiſſelvalligheden des krygs heeft dit Dorp in de Biſſchoplyke *Utrechtſche*, *Gelderſche*, *Spaanſche* en *Staatſche* Oorlogen ondergaan, ende zyn den 13 Auguſtus 1572. door de *Spaanſche* bezettelingen van *Deventer*, op voeraadje in *Olſt* en *Wyhe* uitgetrokken, alhier, en verder tot voor de poorten van *Zwolle*, byna alle huizen, hoven, en ſchuuren geplondert, afgebroken en verbrand.

Men vond van ouden tyde een edel Geſlachte van dezen name; dus komt ons in den Verbontbrief, 1436. opgericht tuſſchen de drie Quartieren des Furſtendoms *Gelre* en Graafſchaps *Zutphen*, eene *Jorden van Wyhe* voor, in den Transfixbrief van de Gedeputeerden op den voornoemden Verbondbrief, ende daar door geſtooken in het jaar 1441. eene *Herman van Wyhe*, Heer te *Hernen*, en *Willem van Wyhe* voor. En wederom in het Tractaat, 1538. opgericht tuſſchen Hertog *Karel van Gelder* met zyne Standen, en Hertog *Johan van Kleef*, eene *Jaſper van Wyhe*, zynde de zelve van *Wyhe* aldaar t'elkens wegens de Edelen verſcheenen.

Annales Egmundani J. de Leidis fol. 32. Brouërius Kinnemaria Illuſtr. 3 deel.

WIBOLD, WIBOLDUS, WIBALDUS, en ook WYBOUT genaamt, is, na de dood van *Walter*, die 31 jaaren de Abdye van *Egmondt*, in *Noord-Kennemerlandt* weleer gelegen, met grooten lof beſtiert hadde, in het laatſte van 't jaar 1161. tot negenden Abt verkoozen; hy komt ons by zommige oude Schryvers, als een man van een heilig leven, voor, ten wiens verzoeke in 't jaar 1173. in de maand Auguſtus de Wybiſſchop van *Utrecht*, *Raymundus*, Biſſchop van *Hippone*, alhier de Kapelle, alwaar het Outaar van St. *Michiel* en *Nikolaas* ſtont, ingewyd heeft, en die, wanneer *Dodo*, *Berwoutszoon*, een onwederſprekelyk recht tot het Advokaatſchap der *Egmonder* Abdye, dat zeer aanzienlyk was, en veele voordeelen aanbragt, voorwendde te hebben, en uit dien hoofde de Abdy goederen begon aan te taſten, zich niet pligtelyk alleen daar tegens kantte, maar vredeshalven de zaak aan *Floris*, den tienden *Hollandtſchen* Graaf, verbleef, die, deze gelegenheit waarnemende, 1164 uitſpraak deede, dat de Graaf van *Hollandt* alleen de wettige Advokaat der Abdye was, en dat die door den Graaf en Abt gemeenerhant verkooren wierd, het Advokaatſchap zoo lang bedienen zoude, als de gemelde Graaf en Abt zulks goetvonden. Waar na dezelve *Dodo*, op die voorwaarde tot Advokaat, dat zyne Vader *Wouter* mede geweeſt hadde, aangeſtelt wierd. Dezen *Floris* Vader, mede *Floris* genaamt, de negende onder de *Hollandtſche* Graven, heeft, met deszelfs Broeder *Robert*, de Kerke van *Vlaardingen*, in dezen *Wibalds* tyd aan de Abdye van *Egmondt* geſchonken, en heeft deze *Floris* zelve onzen Abt naar *Schotlandt* gezonden, om des Konings dochter *Ada*, en 's Graven Bruid, af te haalen, na doode van deszelfs Vader, die in 't jaar 1163 voorviel, nadat hy het Graafſchap 36 jaaren met veel dapperheit en kloek beleid beſtiert hadde, waar na deszelfs lyk aan de Noordzyde in de *Egmonder* Abdykerk begraven wierd. Ik bevinde verders, dat in zynen tyd *Allard van Egmont*, Vader van *Wouter*, gemeenelyk de *Quade Wouter* genaamt, in 't jaar 1168. in den ſlag by *Schagen* tegens de *Weſt-friezen* geſneuvelt is, zoodat onze *Wibald* veele veranderingen van zaaken, gedurende een bykans vyftienjarige beſtiering in 't bekleeden zyner waardigheit, beleeft, en kloekhartig alle wederwaardigheden en onluſten doorgeſtreden heeft, dat hem by allen, en byzonderlyk zyne Monnikken achtbaar en bemint gemaakt hadde, zoodat zyne doot, die in 't jaar 1176 voorviel, in loffelyke, doch droevige geheugeniſſe gebleven is.

Slichtenhorſt Gelderſ. geſchied. 5 Boek, fol. 43.

WICHARD, eerſte Voogt van *Gelder*, was voorheenen Kamerling van *Lodewyk*, Koning van *Auſtraſie*, en de oudſte Zoon van *Otto*, Heere, of, als zommigen willen, Grave van *Pont*, een doorluchtig Geſlachte, noch hedendaags by de *Franſchen* bekent, en aan 't Huis van *Guyze* vermaagſchapt, voerende den tytel en waardigheit van Markgraven van *Pont*, hoedanig een Dorp ons voorkomt tuſſchen de Steden *Gelder* en *Stralen* in het *Roermondſche vierendeel* of *Overquartier*, aan den linken hant van de *Niers*ſtroom, die by het Huis te *Gennip*, in het *Kleefſche* Hertogdom, in de *Maas* valt, voerende deze ſtreeke lands, om dit Dorp *Pont* gelegen, alsnoch den naam van *Voogdye*, afkomſtig van 't *Griekſche* woord Βοηθεια, dat by de *Latynen* met *Tutela*, Voogdyſchap, *Patrocinium*, Beſcherming, of *Advocatia* Advokaatſchap, overgezet word, zynde het zeker, dat de eerſte Bevelhebbers van *Gelderlandt*, wyl hunne macht noch zeer klein en bepaalt was, Voogden genoemt zyn geworden, doordien zy zich als Voorſpraken en Mombers gedroegen, omme de volkeren, die zy van de Vorſten van *Auſtraſie*, of anderzins, in hunne hoede genomen hadden, voor allen overlaſt, en ongelyk te beſchutten, en heuſſelyk te beſtieren. Het is een algemeen zeggen der Schryvers, dat onze *Wichard* door gunſte van gemelden *Lodewyk*, Koning van *Auſtraſie*, om zyne kloeke daaden en trouwen raad, tot eerſte Voogt van *Gelder* geſtelt is geworden, uit het Geſlachte van *Pont*, dat eenigen uit het Huis van *Teyſterbant*, anderen uit dat van *Auſtraſie* zelfs, zommigen uit *Sakzen*, en weder anderen uit *Vrankryk* voorgeeven geſproten te zyn: wezende het waarſchynelyk, dat voor de tyden van *Wichard* dit Landtſchap door Lantdroſten voor het Huis van *Auſtraſie* is bedient geworden, en dat *Karel de Groote* de Stadt *Nieuwmeegen* niet alleen met zyne tegenwoordigheit vereert, en met ſchoone Gebouwen verſiert heeft, maar ook door zyne Plaatsbewaarders laten beſtieren, waar onder *Otto* eene der voornaamſte geweeſt is, wiens Zoone *Wichard* het te vooren tydelyk beſtier, door toeſtemminge van Koning *Lodewyk*, in 't jaar 879. in een Erfgebied verandert, heeft gekreegen, ende eerſt *Agniet*, dochter van *Balderik den II*, elfden Grave van *Kleef*, die zonder kinderen geſtorven is, ten Vrouwe nam, en naderhant met eene dochter van *Herman*, Grave van *Zutphen*, gehuwt is, waar by hy *Gerlak*, zynen Opvolger, verwekt heeft, die by willige overgifte van zynen Vader, in het jaar 909 de tweede Voogt van *Gelder* wierd, hebbende, als zyne Vader, zyne Erven en achter-Erven, ten Wapen gevoert een gout velt, bezet met drie roode Miſpelbloemen, met vyf groene uitſtekende blaadjes daar tuſſchen. Wat nu by *Wichard* in zoo langen tydt van beſtieringe uitgevoert mag zyn, blyft ons geheel verborgen, doordien 'er niet het minſte gewag van by eenige Schryvers gevonden word, en al het gebeurde ten zynen tyde, den Vorſten van *Auſtraſie* toegeſchreven is, en onze *Wichard* nergens gemeld ſtaat, ofte genoemt word.

Nic: Burgund ad Conſuetud Flandr.

Scriver. Bronw. Teſſchemacher, Velpen by Slichtenhorſt.

Slichtenhorſt fol. 48, 49.

WICHARD *de II* van dien name, Zoone van *Godefroy* (Zoonszoone van *Wichard den I*, hier boven gemeld) derden Voogt van *Gelder*, en van *Aleid*, dochter van *Arnold*, Grave van *Kleef*, wierd, na doode van zynen Vader, de vierde Voogt van *Gelderlandt*, en was met een dochter des Graven van *Zutphen* getrouwt, waar by hy *Mengoos*, of, gelyk zommigen hem noemen, *Megengor*, *Megengaud*, *Megengoos*, en *Magengoos*, zynen Opvolger in de Erfvoogdyſchap, verwekte. Hy komt ons alomme voor als een Man van groote dapperheit en krygskunde, en dieshalven den Keizer *Otto*, Zoone van Keizer *Henrik den Vogelaar*, altoos wellekom en aangenaam, doende

den

den zelven in veele Oorlogsgevallen aanmerkelyke dienſten, en byſtant. Dus was hy, zelfs by 't leven van zynen Vader, al by den ſlagh van *Augsburg*, dien voorgemelde Keyzer *Otto* den *Hunnen*, die 't geheele Ryk door ſtroopten en brandden, leverde, en waar in dezelve te eenemaal verbrooken en t'ondergebragt wierden, tot grooten roem van *Wichard*, die zich tot verwondering des ganſchen Legers, en genoegen des Keyzers gedroeg; in welken loffelyken yver voor 's Keyzers belangen, hy, aan 't gebied gekomen, tot zynen doot toe volhardde, die, even als dic des genoemden *Otto*, in 't jaar 973 voorviel, nadat hy *Gelderlant* ruym tien Jaren beſtiert hadde, en nevens den Grave van *Kleef* dien grooten Keyzer op zynen tocht verſelt hadde tegens *Adelbert*, zoone van *Berengaar*, die zich na zyns Vaders gevangenneeminge de kroon toeeygende, doch in eenen veltſlagh verwonnen, en geheel ten Ryke uytgezet wierd.

Slichtenh. ibid fol. 54. S. Velpen Handboekje. Brouërius Gelria illuſtr. I. Deel.

WICHARD *de derde* en laaſte van dien name, was de zevende in den Rey van de Gelderſche Voogden, en oudſte zoon van *Wiking*, zesden Voogd van *Gelder*, en van *Eliſabeth*, dochter des hertoghs van *Beyeren*, die behalven dezen *Wichard* mede moeder was van *Willem*, naderhant den eenentwintigſten Biſſchop van *Utrecht*, van *Richard*, die van anderen *Gerlak* genoemt word, drieëntwingſten Biſſchop van *Luyk*, ende van *Meinwerik*, Biſſchop van *Paderborn*, waar by van anderen gevoegt word *Jugunda*, gehuwt met *Koenraat van Zwaben*, Grave van *Gulik*. Hy wierd in zyns Vaders ſtede Voogt in den Jare 1036, in welk zelve Jaar Koning *Hendrik*, des Keyzers *Koenraats* zoone, te *Nimegen* Bruyloft hiel met *Gunilde*, dochter van den Koning *Kanut* van *Denemarken*, en *Engelant*. Dapper en Oorloghzuchtigh was onze *Wichard*, als uyt de volgende ſtaaltjes blyken zal; want toen *Diderik van Hollant* in een Ridderlyk ſteekſpel te *Luyk* des Biſſchops broeder onverhoets ontlyft hadde, ende hem deswegen door de *Biſſchoppen* van *Luyk*, *Mets*, *Keulen* en *Utrecht* onder de aanvoering van den *Markgrave van Brandenburg* eene Oorlogh wierd aangedaan, voegde *Wichard* in 't Jaar 1049 zyne krygsbenden daar by, gelyk hy in 't volgende Jaar 1050, toen *Keyzer Hendrik* de vierde eenen kryg tegens *Godefroy van Lotteringen* en *Baldewyn van Vlaanderen*, wegens het ſchenden van zyn *Hof te Nimmegen*, aanving, den zelven met zyne Oorloghsmaght ſtyfde, en wederom op 't Jaar 1058, wanneer eenige duytſche Vorſten een onderling verbont maakten tegens *Floris*, *grave van Hollant*, ende een maghtigh Leger tegens hem te velde braghten, zich by dezelven voegde, dat hem duur te ſtaan quam, alzoo dat groote heyr ten meeſten deele by *Dordrecht* door den Hollander verſlagen, en *Wichard* zelve nevens den *Grave van Loven* gevangen wierd, ende eer niet ontſlagen, voor dat hy tweeduyzent ponden zilver van achten betaalt hadde: Waar na hy in den Jare 1061, na een zes en twintigh jarig gebieden overleed, nalatende uyt *Margriet*, dochter van den *Grave van Loots* of *Loon*, eene dochter *Adelheid*, naderhant de huysvrouwe geworden van *Otto van Naſſauw*, eerſten *Grave van Gelder*, ende eenen zoon, *Rotharis* of *Rottaart* genaamt, baanderheer van *Buren*, die by de Geeſtelyken opgevoed, daar na *Biſſchop van Paderborn* wierd gemaakt.

Winſemius Frieſch. Kronyk. fol. 145. Brouerius Friſia illuſtr. II. Deel.

WICHARDUS, een Vries van geboorte, en een man van een goet gedragh, wierd in het Jaar 1201, na 't overlyden van *Tethardus*, by anderen genaamt *Cythardus*, verkooren tot tweeden Abt van het klooſter te *Bloemkamp*, namaals *Oldeklooſter* geheeten, in Wonſeradeel; eene Abdye van de *Ciſtercy* order, naar eenen Bloemhof, die ten weſten der Abdye gelegen, en zeer berugt was, genaamt, en omtrent het Jaar 1191 uyt de berugte Abdye van *Klaarkamp* voortgeplant, hebbende drie Gebroeders van *Wommels Tethardus of Cythardus*, *Herdradus en Siboldus*, het begin aan dit klooſter gegeven, en hunne loſſe en vaſte goederen daar aan weg ſchenkende, zich in het zelve begeeven, waar na in 't Jaar 1192 op S. Chriſtinaas dagh *Tethardus*, door den Abt van *Klaarkamp*, *Gerbrandus*, tot eerſten Abt van *Bloemkamp* aangeſtelt is, en acht jaaren alhier het bewind gevoert heeft, overlydende in den maand December van 't Jaar 1200. Deeze Abt *Wichard* was allezins bezorgt, ende in de weer, omme zyn klooſter met nieuwe timmeringen en vaſte inkomſten te vermeerderen, ende in behoorlyken wasdom te brengen, ende aldus verkreeg hy, by eenen openen brief, van *Theodoricus van Are*, Biſſchop van *Utrecht*, verleent in den Jare 1203, zekere landen in *Scherne goutum* ende *Everwerth* gelegen, die langen tyd om de overſtromingen der zee onvruchtbaar, woeſt, en onbebouwt gelegen hadden, met al hun vruchtgebruyk tot eene eeuwige gifte, mits het zelve klooſter jaarlyks aan de Biſſchoppen van Utrecht zouden betaalen Acht onçen Ezeker munt. Waar op na korten tydt *Wichardus* deeze, en nogh eenige andere, daar aan-palende, Landeryen, even als *Tettingaweer*, heeft laten bedyken, en alomme, ten nutte en behoeve zyner Abdye met ſtevige dammen doen beveſtigen, waar na hy eerlange geſtorven, ende op 't koor der abdykerke begraven is.

Brouërius Gelria illuſtr. I. Deel.

WICHEM, WYCHEM, is een voornaam dorp in het Ryk van Nimmegen, hebbende een Gerichte of Bank, waar onder *Oy* en *Nyſterik* gehooren, die tweemaal in 't jaar op des Furſtendoms Burgt binnen *Nymmegen* gehouden word, nadat veertien dagen te vooren in alle kerspelkerken, amten en heerlikheden, onder dit gerichte gelegen, de gerichtsdagh verkondigt is. *Wichem* onder de Claſſis van *Nimmegen*, beſtaande uyt 66 kerkdorpen, gehorende, heeft een tamelyke groote kerk, en te zamen met *Leur* eenen Predikant, ende is zeer verheerlykt geworden door het heerlyk ſlot, met verſcheyde opgaande torens, wel eer gebouwt by den Prins *Emanuel van Portugal*, getrouwt met de Princeſſe *Emilia van Orange*, zuſter van *Prins Maurits*, dat naderhand bewoont is geworden door *Philips van Naſſau*, Heere van Grimhuyzen.

WIDELNISSE, VINDONISSA, een maghtigh Kaſteel in Weſtfrieſlandt, van Graaf Floris den V, om de Drechter Friezen te beteugelen, vernieuwt, zynde het zelve langen tydt te voren door Heer Roeland van Wydelneſſe gelticht een myle weghs benoord Ooſten de Stadt Hoorn, by Schellinghout, dicht aan de Zuyder-zee, weleer de ſtroom Flevum, en zoo moet men de bouwing by Melis Stoke begrypen, daar hy zegt:

Alting. Germ. Inf. p. 2.

- - - - hi dede maken
Te *Wideniſſe* een Caſteel
Daar hi dat Lant al geheel
Van Vrieſlandt mede dwingen ſoude

Het zelve wierd kort na de doot van den zelven Grave door dezelve Friezen belegert, en door den ſlotvoogt, Boudewyn van Naaltwyk aan dezelve overgegeeven, waar op het zelve tot den gront toe afgebrooken en verwoeſt is, als de zelve Rymkronyk verder getuygt:

Stoke in Graaf Jan van Avesnes bl. 47.

Si voeren thant vor Wideneſſe
So ſtarc ende met ſo groten moede/
Dat Boudyn/ diet in ſine hoede
Doe had/ dat hi 't huys op gaf
Op dat hire mochte gangen af/
Behouden lyf ende lede
Ende al syn geſelſchap mede/
Ende wech voeren/ dat hire hadden boven.
Als die Vrieſen hem dat loven/
So voer hy wech ſire baerde/
Ende ſi braken thuys al toter aerde.

WIDER. De Aardbeſchryver *Claudius Ptolemæus* telt onder de * zeegaten, waar door men van de kuſt der *Moriners* tot aan het landt der *Chauken* kon komen op de ſtranden der *Bataviers* en *Frieſen*, ook de gaten of monden van de Rivier ΟΥΙΔΡΟΣ; welcke van de Latiniſten gemeenlyk VIDRUS genoemt wordt. Doch *Cluverius* wil liever VIDER zeggen, even eens gelyk men zegt, *Iſter*, *Nicer*, ** enz. Zeer wel, en naar myn zin; indien maar de *medeklinker* V dezelfde uitſpraak behieldt, diezc by de Ouden gehadt heeft, wordende even eens uitgeſproken als de Duitſche W; *** Maar nadien de V en de W nu ter tydt verſcheidentlyk uitgeſproken worden, en *Ptolomæus* in deze benaminge vooraan den *tweeklank* OU gebruikt, en geen enkelde U of *upſilon*, om daar door, gelyk *waarſchynlyk is*, den Duitſchen klank en uitſpraak, waar op hy ſchynt *het oog gehadt te* hebben, zoo veel te nader uit te drukken; heb ik hier liever een duitſche W, als een Latynſche V willen gebruiken, op dat dies te klaarder moght blyken, dat het Griekſche woordt ΟΥΙΔΡΟΣ niet anders wil zeggen, als het duitſche WIDER, in het Latyn; *Latius*, *wyder*, *breeder*. De groote achtbaarheit van *Juſtus Lipſius*

Alting Notit. Batav. & Friſ. Antiq. p. I. fol. 131. Geographi Lib. II. cap. II. De Moris & Chaucis vide ibidem Ptolomæus.

* Deze gaten (ἐκβολαὶ, *oſtia Vidri fl.*) worden van *Ptolemæus* geſtelt naaſt aan de *Manarmaanſche Haven*, Noordtwaarts, op de lengte van 28 graden 30 minut. breete 55. grad. 0. minut. hoewel in zommige afdrukken ſtaat --- 54. grad. 20. minut.

** Staat aan te merken, dat de eige namen, in het Griex uitgaande op ΔΡΟΣ, in 't Latyn tweeſints uitgeſproken worden, namentlyk op DER en op DRUS; zoo zeidt men *Menander* en *Menandrus* van het Griekſche ΜΕΝΑΝΔΡΟΣ. *Leander* en *Leandrus* van het Griekſche ΛΕΙΑΝΔΡΟΣ. *Cluverius in* zyn boekje van de drie uytloopen van den *Rhyn*, ſchryft VIDRUS: doch in zyn werk van oudt *Germanie* noemt hy dezen ſtroom VIDER. En zoo heeft men van het Griekſche ΙΣΤΡΟΣ het Latynſche woordt *Iſter*, dat is, *de Donauw*. *Nicer* wordt ook *Nicrus* en *Necarus* genoemt, nu de *Nekker*.

Cluverius de tribus Rheni alveis cap. 25. pag. 224. Germ. Antiq. lib. III. Cap. 17. pag. 572.

*** Dat de V. by de oude Romeinen den zelfden uitſpraak gehadt heeft als de Duitſche W hedendaags heeft, is door den zeer geleerden Heer *I. G. Voſſius* en door anderen omſtandig aangetoont, en hier boven ook meer als eenmaal verklaart.

Al Tac. Annal. lib. I. cap. 70. heeft byna idereen, niet op zyn hoede **** zynde, in dat gevoelen overgehaalt, dat zy, als iets. *waar aan niet te twyfelen was*, gelooft hebben, dat men door den VIDRUS van *Ptolemæus* de Overyſſelſche *Vecht* verſtaan moet, zoo als die ſtroomt door het landt der oude *Broekers*; welke rivier door den Rhyn, zoo als die in de Grift van *Druſus* afgeleidt is, in in het groote *Vliemeer*, (nu de *zuiderzee*) uitgeſtort word. *Cluverius*, hoewel een zeer voortreffelyk Aardbeſchryver, den eenen misſlag met den anderen willende goedt maken, ſtelt aan deze Rivier ook de *Manarmaanſche Haven*; en gelyk *Lipſius* in kenniſſe van de Geogrhapie in verre na niet tegens hem op mag, beriſpt hy hem, dat hy die Haven omtrent *Staveren* aan de zuiderzee ſtelde; hem hier in weerleggende met die achting en dat gezach, 't welke hy in dit ſlag van zaken verkreegen hadde. Maar dit zeer heldere geſternte onder de Aardbeſchryvers ondergaat hier eene groote *verduyſtering*. want *Ptolemæus* ſtelt de *Manarmaanſche Haven* aan den *Oceaan* of de Noortzee, omtrent negen gemeene duitſche mylen, of twaalf uren gaans noord-en ooſtwarts van het gat van het *Vlie*.

Vide tit. Vechta Ulterior. Vide tit. Bructeri & Nabalia. De tribis Rheni alveis cap. 25. p. 228. Vide tit. Manarmanis.

Cluverius in tegendeel tegens de bekende manier van *Ptolemæus*, die altydt noord-en noord-ooſt aangaat, *verſchuift* deze *Haven* op zyn eigen houtje van het *Vlie* naar het Zuiden en Weſten; en vervolgens van het *voorſte Landt* der *Frieſen* geheel en al naar het achterſte; en zulx wel ter lengte van twaalf gemeene duitſche mylen. Nogh meer; de WIDER is *by Ptolemæus* zoo wel een zeegat aan de Noortzee, als anderen, en 't welke hy insgelyk ſtelt zes gemeene duitſche mylen en een vierde, Noordwaarts en Ooſtwaarts aan, van het gat van de *Manarmaanſche Haven*. *Cluverius* maakt van deze beyde, door een noch veel grooter misſlag, een en het zelve gat, of immers ſtelt het zelve dicht by deze *Haven*. Het is te verwonderen, hoe zoo *groote* Aard Beſchryver het heeft konnen verzinnen, om de monden of gaten der Rivieren te ſtellen aan een binnelantſch Meer (de *Zuiderzee*) die van de *Frieſen*, volgens getuigeniſſe van *Tacitus*, rontom bewoont wierd! Alzoo licht zou hy ons waarlyk hebben konnen wyzen naar de *Lacus Acronius*, of de *Bodenzee* toe, om de drie zeegaten van den *Rhyn*, daar *Ptolemæus* ook van gewaagt, op te ſpeuren; het welk de *grootſte ongerymtheit der waereld is*, want de Rivieren, die door Binnelandtſche Meeren heen ſtroomen, en naderhandt weer rivieren worden, hebben geene Gaten als aan den *Oceaan*, daar zy zig *uitſtorten*. De woorden nu van *Ptolæmeus*, aangaande de zeegaten van de *Manarmaanſche Haven*, en van de VIDER zyn al te klaar en duidelyk, als dat hier omtrent eenige twyfeling zou kunnen *plaats grypen*; want de zelve luiden aldus;

De Germ. Cap. 34.

Zie dit nader op den titel *Fleum en Flevum caſtellum.*

„ De *Oceaan*, dat is, Noortzee, beſluit de Noortzyde
„ van *Germanie*, waar van dit de beſchryvinge is;

„ Na de zeegaten van den Rhyn.

„ De *Manarmaanſche* Haven.

„ De zeegaten van de Rivier VIDER.

„ De zeegaten van de Rivier de *Eemze*.

„ De zeegaten van de Rivier de *Wezer*.

„ De zeegaten van de Rivier de *Elve*.

Die noch niet ziet, dat *Cluverius in dit ſluk* geſluimert heeft, meen ik dat zelfs met een ongeneeſlyken ſlaapzucht bevangen is. Zoo zien wy dan dat de WIDER is een zeegat aan de Noortzee, zes gemeene duitſche mylen en een vierde van de *Manarmaanſche Haven*, naar het Noordooſten; gelyk hier voren van ons getoont is; al heel op dien zelfden ſtandt en gelegenheit, als het *Weſtelyke Gat* van de Eems is, (A-MISIÆ OCCIDENTALE *oſtium*, tuſſchen de Eilanden *Rottum* en *Bandt*, (*Rothemenſis & Burchana*) zynde dit het aanzienlykſte van die omtrent dit ſtrandt leggen; hedendaags gemeenlyk genoemt de Weſter-Eems / of de Olde-Eems / hebbende een veel grooter mondt als de Ooſter-Eems / het zy men het neemt voor het Oude van *Ptolemaeus*, waar van te voren te zyner plaatze; of voor het hedendaaghſche, waar van dat gat zeer gevoeglyk, volgens de manier in deze landen gebruikelyk, den naam gekreegen heeft van WIDER, in het Latyn *Latius*. Aldus zyn 'er in de naaſt geleege Landen der *Frieſen*, aan deez' kant, en aan den anderen kant van de Rivier de *Hunſe*, twee verſcheide Riviertjens, die den naam hebben van ** *de Ee*, en die, daarze het breedſte zyn, Wpd-Ee genoemt worden. In het landt der *Bataviers* heeft men insgelyk den breeden ſtroom van de *Maas*, Wpd-hela / in het Latyn; *Latum Helium*, en Brechel / by verkortinge Briel: en by de *Menapers* (in Brabandt) *de Aa*, daarze wyder wordt, *Breed* A genoemt: En zoo meen ik, dat eindelyk eens wel, en duidelyk aangetoont is, dat de WIDER of VIDRUS niet is de naam van de *Overyſſelſche Vecht*; maar dat het is een bynaam van het gat van de *Weſter-Eems* (OCCIDENTALIS AMISIÆ) die dezelve gekreegen heeft naar den aart en toeſtandt; even eens gelyk het Weſtelyke gat van den *Rhyn* den bynaam van HELIUM gekregen heeft.

Vide tit. Manarmanis. Vide tit. Burchana; & Oſtium Amiſiæ. Vide tit. Aha. Vide tit. Helium, en Videl. Vide tit. Menapii. Vide tit. Amiſia. Vide tit. Helium Oſtium.

WIELDRECHT, ook WILTERLANDT genaaamt, is voorlange eene Ambachtsheerlykheyt geweeſt, groot 1882 morgen, die te leen gehouden wierd van den Grave van *Hollandt* by den Heere van *Zevenbergen*, van den welken zy 1453 overgegaan is aan *Gysbrecht Queekel Gysbrechtz*, als getrouwt hebbende Jongkvrouwe *Mabelia van Zevenbergen*, waar uyt gebooren is *Hugo Queekel van Wieldrecht*, wiens zoons dochters dochter *Maria Valk*, gehuwt met *Cornelis de Beveren Pieterſz*, deeze heerlikheyt in 't edele geſlachte der *Beverens* overgebragt heeft. In latere tyden is dezelve te leen gehouden van de kerk van *Stryen*, als getuygt word in zeker teſtament van *Jakob Queekel van Wieldrecht Hugenſz* van den 28 December 1527, onder de afkomelingen van gezegden *Cornelis de Beveren* beruſtende; doch tegenwoordigh behoort dit leen wederom aan de Graaffelikheyt van *Hollandt*, is van eene groote uytgeſtrektheyt, en legt weſt-waart van Geertruydenberge, ende by zuyden de oude Maze, palende in 't Ooſten aan het Ambacht van *Twintighoeven*, in 't Zuyden aan *Zevenbergen*, in 't Weſten aan *Weede*, *Weedebroek*, en *Striëne* en in 't Noorden ter halver Oude Maſe. Te *Achthoeven*, eene ſmaaldeelinge van *Wieldrecht*, plaght van ouds her een Zyl, ofte watergang te leggen, als ons uyt de Hantveſtbrief van *Graaf Willem*, gegeven in den *Hage* den 20 February 1414, volgens den ſtyl van 't Hof, ten overvloede gebleken is, zynde het een byna algemeen gevoelen der Hollandſche Schryveren, dat alleenigh door 't verwaarloozen van deezen Zyl, te vinden in zeker oud tydſchrift

VVIeLDreCht MaCh 't VVater beCLaagen.

**** *Tacitus* verhaalt in het 70 hooftſtuk van het eerſte zyner jaarboeken dat *Publius Vitellius* van den Roomſchen Veltheer *Germanicus*, met twee Keurbenden van de *Eems* te lande afgezonden zynde, na veele gevallen en moejelykheden, wegens het opkomende ſpringty-en de hooge watervloedt eindelyk aangekomen is, aan de Rivier *Viſurgis*, zoo als meeſt alle de affchriften hebben. Dewyl hier nu geen *Viſurgis*, (*Wezer*) plaats kan grypen; nadienze van de *Eems* weer te rug trokken; hebben zommigen, dezen naam *deurſtrykende*, door de *Rivier den Rhyn* verſtaan. Doch *Lipſius* in zyne laaſte aantekeningen hier over, wil in plaatze van *Viſurgim* leezen *ad amnem Vidrum*, en verſtaat door deze *Vidrus* de *Overyſſelſche Vecht* of het *zwarte Water*. Dit gevoelen is met veel toejuiching aangenomen en omhelſt van *Philippus Cluverius*, en naderhandt van den Hooghleeraar *Ryckius* in zyne Aanmerkingen over *Tacitus*, en van anderen. Maar de Heer *Alting* toont met zeer bondige redenen aan, dat dit gevoelen ganſch buiten den haak is, en dat men hier in plaatze van VISURGIM moet leezen UNSINGIM; zoo dat de *Overyſſelſche Vecht* hier al geheel niet te pas koomt; gelyk dit in de *Omiſſa* op den titel VIDRUS nader zal betoogt worden.

Vide tit. Edita. De Tribus Rheni alveis pag. 226. & 227. zie den titel Unſingis.

* Beide de Gaten van den *Eems* worden verbeeldt in de kaarten van den Hr. *Alting*, het eene aan den Ooſtkant van het Eiland *Burchana*, met den naam van *Oſtium Amiſiæ Orientale* dat is, het *Ooſtelyke gat van de Eems*, het andere aan de Weſtkant van dat Eylandt met den naam van *Oſtium Amiſiæ Occidentale*, dat is, het *Weſtelyke Gat van de Eems*, en daar neffens WIDER *Ptolemæi*; *Tab. I. II.* wederom *Tab. V. Oſtium Vidri*; en daar neffens; WIDER *ſt.* Hoe de Rhyn door den Grift van *Druſus* in den *Yſſel* gebraght is ziet men insgelyk *Tab. I.* en *II. p. I.* daar deze Grift met den naam van *Nabalia* getekent is; en *Tab. III.* en *IV. V.* daarze vorder den naam krygt van *foſſa Druſiana*; in welke kaarten, en voornamentlyk in de laaſte, verbeeld wordt hoe deze Grift van *Druſus* het water van den *Rhyn* en *Yſſel* eindelyk met twee takken of killen in de *Lacus Flevo*, dat is, het *Vliemeer*, uitſtort, waar van de rechter zich, eer zulx geſchiedt, vereenigt met de *Overyſſelſche Vecht*, by een plaatze, aldaar *Nabalia* genaamt, waar omtrent nu *Genemuiden* gelegen is.

Vide titulum, Nabalia.

** De Rivier *Ee* of *Aha*, waar van de *H. Alting* hier gewaagt, wordt in de kaarten van het tweede deel *Tab.* I. *en* II. getekent *Aha amnis*, zig boven *Groninga* vereenigende met de *Unſingis*, maar *Tab. VII.* en *IX.* word ze genoemt *Hoornſe Aha*, en in de hedendaagſche kaarten, de *Hoornſche Aa*, of het *Hoornſche diep*. In *Friejlandt* heeft men in de Grietenye van *Smallingerlandt* een Water, *Wyde Ee* genoemt, en een *Smalle Ee*.

Hoil. Kronyk divis. 28. c. 19.

1421 de inbreuk in den *Thyſſelingerwaart* veroorzaakt is; doch zulks komt geheel onwaarſchynelyk voor, als men overweegt, dat in zulken geval de *Waardt* door eenen langzamen loop vervult zoude zyn geworden, en bygevolg zoo veele duizenden menſchen niet hebben konnen verdrinken, weshalven lichtelyker te vermoeden is, dat de vloet boven den Dyk geſtegen, en gelykelyk alomme overgeſtort is, ende aldus de Landtzaaten met dien haaſtigen overval van 't water overylt en verſmoort heeft. Dit *Wieldrecht* voert ten Wapen drie zilvere Kruiſſen op een lazuuren, ofte blauwen Schildt. En bevinde ik, wat het Rechtsgebied in *Wieldrecht* aanbelangt, dat by *Hollandt* beweert, doch by de Graaffelykheits Rekenkamer ontkent is, dat het zelve, gelyk dat van den verdronken Waardt van *Zuidthollandt*, met de opkomende Gorſſen en aanwaſſen, vaſt aan de Stadt *Dordrecht*, onder den Hove en hooge Vierſchaar van *Zuidthollandt* behoort.

Reſolut. Holl. 8 *Martii* 1699. *npp. Reſolut Holl.* 19 *Martii* 1699.

WIELE (VAN DER) is de naam van een berucht en edel Geſlachte in *Hollandt*, dat zyn begin genomen heeft met *Jan van der Wiele*, Knape, die een jonger Zoone was uit den Huize der oude Heeren van *Altena*, (geſprooten uit de beroemde Graven van *Teiſterbant*) ten Wapen voerde twee zilvere Salmen, ruggelings tegens malkander in een blaauw Schildt, en naliet *Rutgert van der Wiele*, die, volgens een gezegelden brief, in 't jaar 1382. Richter te *Opalme* was, en by *Maria van Bronkhorſt* verwekte *Adriaan van der Wiele*, die uit *Cornelia van Roon* naliet *Jakob van der Wiele*, Raadt in den Leenhove van *Hollandt*, gehuwt met *Anna van der Duyn*, waar by hy drie Zoonen, *Dirk*, *Adriaan* en *Thomas*, en twee dochteren, *Catharina* en *Joſina*, gewonnen heeft, van de welken *Dirk* en *Thomas*, gelyk de dochteren, zonder kinderen geſtorven zyn, doch *Adriaan*, getrouwt met *Everarda van Poelenburg*, zyn geſlacht in twee Zoonen, *Jakob* en *Paulus*, en twee dochteren, *Heilwich* en *Adriana*, voortgezet heeft. Deze *Adriaan* in 't jaar 1486 overleden zynde, hertrouwde zyne weduwe met *Johan Stalpert*, Rekenmeeſter van des Graaffelykheits Rekenkamer in *Hollandt*, die, kinderloos ſtervende, 1495. dezelve *Everarda van Poelenburg* tot volkome Erfgename van alle zyne goederen ſtelde, onder beding, dat haare bovengenoemde Voorkinderen den naam, en 't wapen van *Stalpert* aanneemen zouden, waar toe hy buiten zyne genegenheit, voor de zelven, ten hoogſten bewogen wierd, doordien hy, veele Landerijen, Leengoederen, en groote Middelen bezittende, en de laaſte van dezen naam zynde, den zelven met zyn Wapen niet wilde verſtorven, ofte zyne goederen vervreemt, hebben, waar toe hy van Keizer *Maximiliaan* by zekeren bezegelden Brief gemachtigt was geworden. Dus heeft in den jaare 1496 *Jakob van der Wiele*, den naam en 't wapen van *Stalpert* aangenomen, zich ſchryvende *Stalpert van der Wiele*, welk geſlachte van *Stalpert* door jongere Zoonen voortgekomen was uit de oude Graven van *Blois*, welkers wapen dezelve *Jan Stalpert* voerde met een breuk van een afgeſneden blaauw Sautoir in 't hoofdt van het ſchild; ende heeft deze naamvoeringe ſtant gehouden by deszelfs Zoonen *Adriaan* en *Cornelis*, en des eerſten zoone *Vincent*, nevens hunne afkomelingen; doch deeze geſtorven, zonder mansoir na te laaten, is voorgemelden *Cornelis* zoone, *Jan* genaamt, gevolgt, die met zyne nakomelingen, *Jakob* en *Willem*, wederom den naam van *Stalpert* verlaaten heeft, behoudende echter het wapen; maar deze tak wederom uitgeſtorven zynde, heeft *Auguſtyn*, jongſte zoone van Heer *Jakob Stalpert van der Wiele*, zyn Geſlachts, en Vaders eigen en aangenoomen naame voortgeplant, zynde 1579 in den *Hage* uit zyn tweeden Zoon *Jakob*, Advokaat voor den Hove van *Hollandt*, gehuwt met *Maria Pauw*, zuſter van Mr. *Dirk Pauw*, Schepen in den *Hage*, voortgekomen onder andere kinderen, *Jan Stalpert van der Wiele*, een man van groote geleertheit en deugden, en in veele taalen geſlepen, die hy in zyne reizen door *Italiën* en andere Geweſten geleert hadde: nadat hy nauwelyks 19 jaaren bereikte, wierd hy Advokaat voor den Hove van *Hollandt*, en naderhant, tot de Godtgeleertheit overgegaan, Wereldtlyk Prieſter, Doctor in de Godtheit, en Paſtoor te *Delft*, daar hy ook in den jaare 1630 geſtorven is, hebbende veel eer ingelegt met zyne zoetvloeijende en ſtichtelyke Poëzy, die in verſcheidene Boekſtukjes in 8 gedrukt zyn, en genoegzaam toonen, wat gelukkige geeſt van Dichten in dien duiſteren tyd hem gedreeven heeft.

Brouërius Zeland. Illuſtr. 1 *deel. Meyer. Annal. Flandr. Boxhorn beſchr. van Zeeland.*

WIELINGE, de Mond en Uitloop van de *Weſterſchelde*, (ook de *Hont*, en oudtyds de *Ottosgraft* genaamt) en der zamenlopende *Zeeuwſche* ſtroomen, is afkomſtig van het oude woordt *Helle*, Nederloop, waar van 't Latynſche *Helium*, de nederſtortinge van de ſtroomen de *Maas*, *Krammer* en *Waal*, blykende zulks in *Briel*, dat is *Breehel*, *Hel-voet*, of *Helvloet*, *Heel-vliet* of *Heel-* en *Helvliet*, en *Heel* of *Hel* boven *Bommel*, daar de *Dieſe* in de *Maas* ſchiet, zo dat *Wielinge* zoo veel wil zeggen als *Wyde-Hellinge*, met veel meer waarſchynelykheit, als dat *Wielinge* haar naam zoude gekreegen hebben van een *Wiel*, daar men de ſluizen van *Ottoosgraft* mede opwond, komende 't woord *Helium* en *Hellinge* van het oude Duitſch *Helle*, en *Hellen*, dat nederloopen en afſchieten betekent; gelyk de ſtroomen van boven uit de bergen naar beneden in zee loopen, waaromme de *Heidenen*, den ſtroomen hunne byzondere Goden toeſchryvende, dezelven met nederhellende waterkruiken verbeeld hebben. Volgens het oude Kaartje van *Zeelandt*, gevonden in 't Klooſter van *Egmond*, zoo als het zelve in 't jaar 600 was, vind men de *Wielinge* aldaar reets genoemt, ſchietende voorby het oude, en nu verdronken, *Weſtkappelle* in zee; doch hier is zekerlyk, of door den Uittekenaar of den Uitſchryver van den titel dezer Kaarte, eene misſlag begaan, met het aanwyzen dezes Uitloops van de *Hont*, of *Ottoos Graft*, ofte door het byſchryven van het jaartal 600, alzoo men by alle bekende en geloofwaardige Schryvers eenparig geboekſtaaft vind, dat Keizer *Otto de III* eerſt omtrent het jaar 980 eene watergraft tuſſchen *Vlaanderen* en *Zeelandt*, naar hem *Foſſa Ottoniana* genaamt, heeft doen maaken, en tegen den aandrang en 't gewelt van de zee met zware ſluizen en ſchutdeuren voorzien, die het ook over de driehondert jaaren hebben uitgehouden, wanneer in den jaare 1377, eene hooge en verbolge watervloedt dezelve niet alleenig overſtolpt, maar ook t'eenemaal wechgeſpoelt, en wyders die geweldige wyde ſcheuringe tuſſchen de *Zeeuwſche* en *Vlaamſche* Graaffſchappen, die men noch heden ziet, gemaakt heeft. Tot meerder beveſtinge deezer zake dient noch eene Kaarte van de gelegentheit van *Vlaanderen* en *Zeelandt*, gemaakt ten tyde van *Gwye van Dampier*, Grave van *Vlaanderen*, van den jaare 1274 by *Smallegange* in zyne Kronyk van *Zeelandt*, blad 120 te vinden, welkers oorſprongkelyke Kaarte ten Rade van *Vlaanderen* te *Gendt* beruſt, alwaar dit volgende te leezen ſtaat: *Anna* 980 *waaren de Duinen doorgraven tuſſchen Vlaanderen en Zeelandt, by Keizer Otto, dat men noemt de Wielinge, eertyds genaamt de Ottos Graft, tot Gendt in de Schelde.* Ziet verder, hier vooren op HOTZONT.

WIELNES, ook wel *Wieldeniſſe*, *Weyldelneſſe*, *Weyndelneſſe*, *Weldelnes* en *Willems-Ambacht van Weyndelneſſe* genaamt, is eene Ambachtsheerlykheit, onder den Hove en Hoogen Vierſchaare van den Bailjuw, en Mannen van *Zuidt hollandt* gehoorende, ende legt nevens de Kade van *Groot Waſpik*, een verdeelt Ambacht, gelyk klein ofte *Over Waſpik*, van het Dorp *Waſpik*, eene der zes *Zuidt-hollandtſche* Dorpen in de *Lange Strate*, aan de Zuidzyde van de oude *Maas* gelegen, aan de grenzen van *Brabandt*. Dit Ambacht voert voor een Wapen vyftien groene Torven, in 't midden verdeelt door eenen rooden balk, op een zilveren ſchildt. *Oudenk. Zuid-H. fol* 176. *en volg.*

WIELSRYP, of WELSRYP, een der twaalf Dorpen van de vyfde Grietenije van *Weſtergoo* in *Frieslandt*, naar het Dorp *Hennaart*, *Hennaderadeel* genaamt; tuſſchen de vaart, die van *Franeker* naar *Leeuwarden*, en die, welke van *Franeker* naar *Sneek* gaat, ruim anderhalf uure gaans van de eerſtgemelde 's Landts Akademy-ſtadt, is een middelmatig Dorp, dat zomtyds onder de benaminge van WELSRYP en WESRYP voorkomt, hebbende Kerk en Predikant, die mede 't nabygelegen *Bayum* bedient, en onder de Claſſis van *Franeker*, 30 Predikanten, 2 Steden, en 35 Kerkdorpen hebbende, gehoort. Toen, ten tyde van de *Saxiſche* Regeeringe, *Frieslandt* op eene Floreenrente geſtelt wierd, waar in dat yder Stadt (behalven *Leeuwarden*, dat hier van alleenig vry bleef) nevens de Grietenijen haar aandeel opbrengen moeſt, gaf *Hennaarderadeel* 460 Floreenen, dat over haare 12 Dorpen omgeſlagen zynde, zoo gaf *Wielsryp* 36 Floreenen. *Schotan. Frieſche Hiſtor. fol.* 498. *Schotan. Friesl. tuſſchen d'Eems en de Lauw.*

WIER, ook *Weer* en *Meer* genaamt, is een Dorp met Kerk en Predikant, gehoorende onder de Claſſis van *Leeuwarden*, en legt in *Menaldumadeel*, de cerſte Grietenije van *Frieslandts* tweeden quartier *Weſtergoo*, tegens den ouden Zeedyk aan, daar het *Bildt*, door het opwerpen van ſlyk en zand uit de Zee allengskens geboren, ter andere zyde tegens aan legt, lopende de Vaart van *Leeuwarden* naar het *Bildt* door dit Dorp. Ten tyde van den *Roomſchen* Godsdienſt behoorde dit Dorp onder het Dekenſchap van *Menaldum*, en bragt de Paſtory 's jaarlyks hondert Goutguldens op. Geen weinig aanzien ontfing het zelve al van oudsher van de voortreffelyke State LAUTA, alwaar het Gerichte der geheele Grietenije gehouden wierd, volgens een byzonder voorrecht, by dezen Stins van onheugelyke tyden af genooten en gebruikt, zynde het, als iets byzonders, te rekenen, dat in deze Grietenije, en in die van *Franekeradeel*, 't houden van 't Gerecht aan zekere geſtelde plaatzen gehecht is geweeſt. Ten tyde van onzen naarſtigen *Frieſchen* Kronykſchryver *P. Winſemius*, bezat eene *Andries Hiddema* deze State. In de *Saxiſche* Floreen-ſchattinge over *Frieslandt*, toen de Grietenije *Menaldumadeel* 550 Floreenen moeſt opbrengen, betaalde *Wier* daar in 22 Floreenen, als een der geringſte Dorpen. Het zelve wierd den 15 Maart 1515, by de geſtelde Regenten van den Hertog van *Saxen*, door een bezegelde Brief gelaſt, omme by meetinge van zekeren Kabel eenen dam van twin- *Schotan. Friesl. tuſſchen d'Eems en de Lauw. fol.* 204. *Winſem. Kr. van Friesl. fol.* 424.

tig voeten breet te maaken, om het zeewater, het welke toen ter tydt noch op veele plaatzen invloeide, te ſtuiten, ende den zelven Dam te onderhouden.

Brouërius Weſtfriſ. Illuſtr. 2 deel.

WIER, by de Latynen *Alga* genaamt, is een Zeekruit, dat in zoute zeewateren, op hooge Slikken en verdronke Waarden en Landen zyne wortelen ſchiet, en boven het gemeene water zyn loof, en dradige takjes of ſpruitſels vertoont, en de Zee alomme als een grasryke weyde voor onze oogen verbeeld. Oudtyds wierd het, als onnut tot eenig gebruik, aangezien, noemende de Latynſche Lierdichter *Horatius* het zelve *Od. 17. lib. III. Alga inutilis, onnut zeegras*, zoodat men by de Latynen, eenige geringe, en niet noemenswaardige zaak willende te kennen geeven, en betekenen, tot een ſpreekwoordt zeide; *Vilior Algâ. Slechter dan Wier.* Zie den zelven Dichter *lib. II. ſerm. Satyr. V.* Maar hedensdaags is het zelve, voornamentlyk in deeze leege Landen, daar men van Duinen ontbloot is, en de Zee met Dyken moet afkeeren, in groot gebruik gekomen, ende word voor de beſte ſtoffe gehouden, om op onze lichte en veenige gronden eenige Dyken te veſtigen, pakkende het *Wier* zoo vaſt in elkaar, als de allervetſte kleyaarde, waar door de zeegolven, daar tegen ſlaande, door de gladdigheit van de *Wier* daar weder afrollen. Zoodat meenigmaal by de *Staten van den Lande*, Plakkaaten en Ordonnantiën op het viſſchen, en ophaalen van de *Wier* gemaakt zyn.

Plakk. Holl 30 Januari 1699.

Brouërius Friſia Illuſtr. Winſem. Kr. van Friesl. Gabbema Verhaal van Leeuw.

WIERD, (GROOTE) de Zuſters zoone van *Grooten Pier*, Overſten en Admiraal van de *Gelderſche-Frieſche* Zeinſchepen in de *Zuiderzee*, was, even als zyne Oom, een man van bovenmatige grootte, en ſtoutmoedigheit, dat hy in veele ontmoetingen met de *Saxiſchen*, en naderhant met de *Bourgondiſchen* en *Hollanders* maar al te ſtreng betoont heeft, eerſt onder de aanvoering van zynen Oom, en na deszelfs doot op eigen gezagh, wanneer hy in deszelfs plaatze tot Admiraal der Zeinſchepen geſtelt waar: maar zoo gelukkig als hy in zyne zeetochten geweeſt is, zoo veel te ongelukkiger heeft zyn leven een einde genomen, want hy met de *Gelderſche Friezen* door *Jan*, Baron van *Waſſenaar*, in de Stadt *Sloten* belegert, moeſt na verloop van acht Weeken, en nadat hy alles gedaan hadde, wat een dapper en krygskundig Overſte betaamde, dezelve Stadt zynen vyandt overgeeven, bedingende echter eenen vryen uittocht voor alle Krygshoofden, Edelen, Burgers, en allen anderen van wat ſtaat zy ook mogten wezen, mits zy, noch naar *Steenwyk*, noch naar den *Lemmer* zich begeeven zouden, dat, van hem overtreeden wordende, alzoo hy met eenige Zeinſchepen naar de *Oldemerkt* geſtevent is, door de *Bourgondiſchen* gemerkt wierd, die hem met den *Gelderſchen* Kancelier, door heimelyk uitgeſchikte beſoldelingen op wech onderſchepten, en gevangen naar *Slooten* brachten, alwaar hy hun ontloopen, zich in 't Kruisbroeders Klooſter verſtak, doch verklapt zynde, wedergegreepen, en naar *Leeuwarden* op het Blokhuis gebragt wierd, en in een van de ergſte gaten gezet, waar op men hem ſpoedig afvaardigde, en den 23 November 1523 het hooft afſloeg, waar na de Beul hem, zyn fluweelen rok en kouſſen uitgetrokken hebbende, in het hemde op een Rad buiten de Poort aan den gemeenen weg ſtelde, zynde waarſchynelyk de wonde, die gemelde Baron van *Waſſenaar* in 't beleg van *Slooten* in zynen arm ontfangen hadde, behalven de ingekankerde wraakzucht van de *Bourgondiſchen*, wegens hunne menigvuldige geledene ſchade, en *Wierds* gepleegde wreetheden aan hunne medeſtanders, de grootſte oorzake geweeſt van deezen ſtrengen Gerichtshandel, te meer, nadien des voornoemden *Waſſenaars* quetzuur, waar aan hy ook kort daar na, te weeten, den 4 December, geſtorven is, toen ter tydt zich heel gevarelyk vertoonde.

D. Burger Kr van Medenblik

WIERINGEN, dat in de Lyſt der *Utrechtſche* Kerkgoederen WIRON genaamt word, is heden een klein Eilandt in de *Zuiderzee*, 1600 roeden van de vaſte kuſt van de *Wieringerwaardt*, en 't *Koegras* in *Noordt hollandt*, gelegen, hebbende zynen naam ontleent van het *Wier*, dat in groote meenigte rontom het zelve in Zee groeit. *Dirk Burger* getuigt dit Eilandt omgegaan, afgetreeden, en dus zyne lengte op 12000, zyne breedte op 4000, en zynen omkring op 32000 treeden gevonden te hebben. De grondt alhier is zeer vruchtbaar in koorn, hoewel met ontallyke keiſteentjes doorzaait, en de weiden ſtaan alomme met ſchoone witte klaver te pronken, waar op jaarelyks eene groote meenigte van uitnemende vette ſchapen gequeekt worden, waar nevens aan de Weſtzyde dezes Eilandts, aan de afgeſpoelde hoogtens, veele lymaarde, waar mede de Bakkers hunne ovens van boven beſtryken, gevonden word; maar, gelyk het zoet gemeenelyk met eenig zuur vermengt is, zoo lyd dit Landt zeer veel in zyne achting, door de groote meenigte der Padden, die alhier meerder, als elders in geheel *Noordthollandt*, gevonden worden, tot zelfs in de Putten en Waterbakken toe, waar tegens alhier wederom nooit eenige Ratten of Mollen vernomen zyn. Vyf Kerkdorpen vindmen op dit Eilandt, nevens twintig onderſcheidene gehuchten, die van twee Predikanten bedient worden, en genaamt zyn *Ooſterlandt*, in 't Handſchrift der *Utrechtſche* Kerke *Oiſtelandt*; *Weſterlandt*, ook *'t Weſten*, en in het gemelde Handſchrift *Wyſterlandt*; *Stroe*, ook wel *Stroot*, en van ouds *Strude*; *Hypolitishoof* of *Hypelshoef*, in 't meergemelde Handſchrift *Ypelhoef*, doch eigentlyk *Hippolytushoef*, omdat de Kerk alhier den H. *Hippolytus* toegewyd was, en *de Oever*. Van hoe weinig belang, en grootte alle deze Dorpen en Gehuchten zyn, is lichtelyk af te meeten uit het kleine getal van Huizen, zeggende meergemelde *D. Burger*, dat ze in 't jaar 1709 in het geheel 326 uitmaakten, welke nevens de Landerijen, uitlopende op 3579 Morgen, 550/1 Roeden, volgens 't Quohier van 't jaar 1632, in de verpondinge over *Weſtfrieslandt* 6873 guldens opbrengen.

Brouërius Weſtfriſ. Illuſtr. 2 deel.

Brouërius. Weſtfriſ. Illuſtr. 2 deel.

Verſcheide wiſſelvalligheden en rampen heeft dit Eilandt in vroege en latere tyden moeten ondergaan: zoo vinde ik, dat *Wieringen* door *Willem den I*, Grave van *Hollandt*, die 1223 overleden is, aan het Konvent van St. *Odulfus*, in *Frieslandt* by *Stavoren*, geſchonken is. Ook was het onder dit Eilandt, dat zich eenige ſchepen van *Vrouw Jakoba*, Gravinne van *Hollandt*, in den jaare 1426 verzamelden, die geheel onverwacht *Enkhuizen* overvielen, wyl die Stadt de zyde van Hertog *Philips van Bourgondiën* hiel, en ruim hondert Burgers voor het zwaardt deeden bukken, dat der Gravinne zaak niet weinig verergerde, en in 't volgende jaar 1427, toen haare vloot onder Jonker *Willem van Brederode*, in den ſcheepsſtrydt by dit *Wieringen*, geſlagen wierd, ſtrengelyk gewrooken is, geevende de *Noordt-hollanders* geene lyfsgenade, als aan weinige gevangenen, die zy echter kort daar na, te *Enkhuizen* binnen gebragt, en op een getal van ruim tachentig uitlopende, het zwaard door den nek gedreeven hebben. Gedurende den meeſten Zomer van 't jaar 1491, hadde dit Eilandt, wegens zynen overvloedigen lyftocht, het bezoek van de misnoegden van *Sluis in Vlaanderen*, die in den vrede met den *Roomſch* Koning *Maximiliaan* niet wilden begreepen zyn, en in den voorzomer met eenige oorlogſchepen, nadat zy *Wyk op Zee* geplondert en gebrandt hadden, onder 't beleidt van Heer *Jan van Naaltwyk*, het *Marsdiep* by *Texel* inliepen, een groot getal van koopvaarders onderſchepten, en de zeegaten genoegzaam geſloten hielden, zoodat 'er alomme een groote dierte in de eetwaaren ontſtont; maar feller neepen gevoelde men alhier 1491, wegens het medeplichtig zyn aan het *Kaas- en Broodſpel*, want eerder wierden dezen Eilanders geene brieven van quytſcheldinge verleent, voor dat zy tweehondert goude Andries-guldens tot boete opgebragt, en eenigen van hun ongewapent, blootshoofts, en barrevoets met een wit ſtokje in de handt, voor des Stadhouders huis op de knijen leggende, om vergiffeniſſe hunnes beganen oproers gebeden hadden: Gedenkwaardig is het geval van *Willem van Treſlong*, voerende een Oorlogſchip ten dienſte van Prins *Willem den I*; want hy 1572 in 't *Vlie* binnen gekomen, geraakte door 't Ys onder *Wieringen*, en aldaar bevrooren tot in Maart, teerende op den huisman: 't geen de *Spanjaards* bewoog omme hem in zyn ſchip over 't ys te beſpringen; die ook eene *Jan Symontz Rol*, met vier Vaandelen Soldaten, veel Bootsvolk, en Burgers derwaarts zonden, die 't ſchip opeiſchende, ten antwoordt kreegen, dat niet dan kruit loot en voor hun te goet was: waar na zy verder naderende, zoo vervaarlyk uit *Treſlongs* geſchut begroet wierden, dat veelen 't opſtaan vergaten, waar na *Treſlong* 't ys opbytende, weg zeilde.

P. J. Twisk Kronyk 1 deel.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 207.

WIERON, WIERINGIA, voormaals een vaſt aaneengehegt gedeelte van 't Landtſchap *Texel*, en miſſchien ook van dat Graafſchap, eerſt in de dertiende Eeuw daar van afgeſcheurt, en allengskens vermindert, is tegenwoordig een middelmatig Eilandt. Het Regiſter der goederen van de *Utrechtſche* Kerke noemt het WIRON, van *Wiere*, Zeegras, dat hier omtrent in meenigte groeit, en tot verſterking der Zeedyken ten hoogſten noodig is: tegenwoordig word het *Wieringen* genoemt, en een gedeelte hier van, noch aan 't vaſte landt gehegt, de *Wieringerwaardt*, dat by *Melis Stoke* doorgaans met den naam van *Wierinclandt* voorkomt.

Brouërius Weſtfriſ. Illuſtr. 2 deel.

WIERINGERWAARDT, voormaals *Wierinklandt* genaamt, en vaſt-landt geweeſt, dat aan *Texel* en *Wieringen* verknocht was, en in de dertiende Eeuw door de ingeborſte zeegolven overdekt is geworden, heeft tot den jaare van 1608 als een enkel Slik gelegen, groot in den jaare 1597, volgens het daar van gemaakte, en den *Staten van Hollandt* overgegeeven, beſtek, omtrent 1900 Morgen, even buiten den *Frieſchen* zeedyk in *Noordt-hollandt*, omtrent den *Keyns* en *Varſingerhoorn*, en ten Noordooſten van den *Slikkerdyk* van de *Zype*, waar tuſſchen ende *Kolhoorn* het Noord op ſtrekt naar *Wieringen* toe, wezende zeer effen, zonder eenige Zwimmen, Dieptens of Killen, ende merkelyk hooger van grondt, dan de beſte Kleilanden binnen de Dykagie van de *Zype* voor de *Keyns*, en neffens den *Slikkerdyk* gelegen. 't Welk by eenen *Adriaan Maartenz Koetenburg*, woonende te *Alkmaar*, langen tydt

tydt waargenomen zynde, hem bewoogen heeft, zich by
Plakkat van Holl. 6 Sept. 1597. requeſte aan de *Staten van den Lande* aan te geeven, ende octroy te verzoeken tot het bedyken van gemelden *Wieringerwaards*, onder zekere voorwaarden en vryheden, 't geene hem ook by Reſolutie van dezelve *Staten*, van den zeſden September 1597 goetgunſtelyk toegeſtaan is, nadat alvorens eenige Afgezondenen van die van de Rekeninge van *Hollandt* het voorgemelde Slik hadden weezen zien, en een gunſtig bericht van hunne bevindinge overgegeeven; ende is dit octroy van bedyking niet alleen aan hem, *Koetenburg*, verleent, maar ook aan zyne erven en nakomelingen, en recht van hem verkrygende, in diervoegen, dat hy, ofte zy, den zelven *Waardt* bedykt hebbende, dien, als zyn, of hun vry en eigen goedt, ten eeuwigen dage behouden en bezitten zouden, en dat met vrydom van de Tienden voor vyftien jaaren, van de verpondinge voor tien jaaren, en van de Impoſten van het Hoorngeldt en bezaayde Gemeten, beginnende na het voltrekken van de bedykinge, voorts met vrydom van alle gemeene lands-middelen van conſumptie, ingaande met de eerſte bedykinge, en van de Tollen voor alle de inwoonders van dien ten eeuwigen dage, en van alles, 't geene dezelve zullen voeren, ofte doen voeren naar, ofte van den gezegden *Wieringerwaardt* in andere landen, mits dat binnen zes jaaren tyds de voorgeſtelde bedykinge gedaan ende voltrokken wierd met eenen vaſten Winterdyk, van alzulken hoogte en breedte, als gemelde *Heeren Staten* in dit octroy voorſchreven en bepaalden, ende dat na de voltrokke bedykinge, zoo lange de ingedykte landen zonder inbreuk en overſtrominge bleeven, van yder Mergen jaarlyks een erkenteniſſe van twintig ſtuivers ten behoeve van de Graaffelykheit van *Hollandt* betaalt zoude worden; blyvende aan dezelve voorbehouden alle hooge middelen, en laage Juriſdictiën, en moetende, ingevalle dezelve *Waardt* weder inbrak, de Ingelanden t'elkens binnen vier jaaren dezelve wederom bedyken. Waar op deze bedykinge wel ondernomen wierd; doch door 't gebrek van arbeyders zoo ſlechten voortgang had, dat zich de onderneemers 1603 genootzaakt vonden een uitſtel van nieuwe zes jaaren tot de voltrekking huns werks,
Plakkat. van Holl. 5 Sept. 1603. (dat hun ook verleent wierd) te verzoeken, waar na zy 1608 beſtonden, en 1609 vervolgden, dezelve bedykinge te doen, met hoope van dezelve binnen die twee jaaren voltrokken te zullen hebben, dat hun echter geweldig ontſchoot, door 't gebrek der ſtoffe, waar mede de dyken in deezen geweſte gemaakt worden, waar door zy op eene andere wyze hebbende moeten doen werken, de dykagie haare behoorlyke zwaarte en dikte niet bequam, als zy, volgens het gemaakte beſtek, voorgenomen hadden, zoodat door den zwaaren ſtorm van den 27 February 1610 verſcheide gaten en grondwaalen in den dyk vielen, die men al tot laat in het voorjaar met rys, en met zinkinge van ſchepen, bezig was te ſtoppen, omme daar op, of omtrent een vaſten voet en grondſlag te maaken, waar op een bequaame Winterdyk gelegt mogt worden; waar by noch quam, dat men wegens den geſtadigen regen en natten Zomer, die de ſtoffe, tot het werk vereiſcht, onbearbeidzaam maakte, het dyken moeſt ſtaaken, en, 't zelve in het jaar 1611 hervattende, en met kruywerken en kley naar behooren bezorgt hebbende, bevond dat verſcheide Bakken Dyks, ter hoogte van twaalf en dertien voeten gewrocht zynde, tot den grondt toe begoſten te zinken, ja op zommige plaatzen tot twee en drie maalen toe, tot zeer zwaare, en hooger lopende koſten, als de onderneemers gegiſt hadden, weshalven zy by een nader verzoekſchrift een verdere verlenging van hun eerſt verkreegen octroy voorſtelden, en den 23 Maart 1612 verkreegen voor noch vyf achtereenvolgende jaaren, binnen welke dan ook de geheele *Waardt*, zonder verdere rampen in zyne Dyken geſlooten en beveſtigt is geworden. In het Quohier van de Verpondinge, in den jaare 1632 over Huizen, Landeryen, en alle onroerende goederen over de Steden, en ten platten Lande in *Weſt-frieslandt* gelegt, vinde ik de *Wieringerwaardt* geſtelt op 22 Huizen, 1882 Mergen, en 11 Roeden, en dus op vyfhondert vyf-en-zeventig guldens, elf ſtuivers en tien penningen aangeſlagen. *Dirk Burger* verhaalt in zyne Kronyk van *Medenblik*, dat hy, 1708 dezen *Waardt* doorwandelende, aldaar hondert negen-en-veertig Huizen, vyf groote Watermolens, nevens een Meelmolen gevonden heeft, waar by een *Gereformeerde* Kerk met een Predikant, die onder de Claſſis van *Alkmaar* gehoort, en een *Mennonyten* Kerk gevoegt konnen worden.

Brouërius Friſia Illuſtr. 1 deel. Winſem. Kronyk van Friesl. WIERUM is een zeer oud, en het derde Dorp in rang van de Grietenije *Weſtdongeradeel*, in *Frieslandts* eerſte Quartier en voorzittende Lidt, *Ooſtergoo*, gelegen aan den Zeedyk, drie uuren gaans van de Stadt *Dockum:* het heeft tot verſcheide tyden zoo grooten afbreuk, nevens het nabuurige *Nes*, door het gewelt der Zeewateren geleden, dat zyne Kerk, die voormaalen midden in het Dorp ſtont, geheel aan den oever van de Zee geraakt is, wegens het afſpoelen der landen, van outs hier voor gelegen hebbende; ende was zyne geheele vernielinge zekerlyk voor langen tydt al geſchied, zoo niet de Heere *Jelger van Feytsma*, uit het Collegie der Heeren Gedeputeerden, nevens den Grietman, Heere *Ernſt van Aylva*, met behulp van verſcheide Edelen en Eygengeërfden daar inne, en tegens voorzien, en behoorlyk gezorgt hadden. Gedurende de *Nederlandtſche Beroertens* is *Wierum* zeer beſchadigt, en uitgeplondert van de *Spanjaarts* en *Waalen*, nevens de andere Dorpen van *Ooſt-* en *Weſtdongeradeel*. In dit Dorp was *Ludgerus*, eerſte Biſſchop van *Munſter*, gebooren, een vroom en Godvreezend Man, die veel arbeids beſteed heeft tot de bekeering van de *Frieſchen* en *Saxiſchen*, en wiens Grootvader, *Wryfing* genaamt, *Willebrord* en *Winfrid*, uit *Engelandt* herwaarts tot bekeering der volken overgeſchikt, zeer behulpzaam is geweeſt, ſchoon hy toen noch geen Chriſten was. Waaromme hem Koning *Radbodus* ook ten lande uit gejaagt heeft: waar op hy, naar *Vrankryk* geweken, aldaar bequame kennis van den Chriſtelyken Godsdienſt bequam, en na de dood van gemelden *Radbood* naar zyn Vaderlandt wierd gezonden, en het Chriſtendom aldaar beveſtigde; dat zynen zoon *Theadgrims* zoone *Ludgerus*, boven genoemt, godvruchtiglyk vervolgt heeft, zynde in zyne jeugt door *Gregorius*, Biſſchop van *Utrecht*, onderwezen, toen naar *Engelandt*, om zich in de Godsgeleertheit verder te oeffenen vertrokken, en van daar in *Frieslandt* gekeert, Leeraar te *Dockum* geworden, en vervolgens tot *Munſterſchen* Biſſchop verheeven. Tegenwoordig word dit Dorp met *Nes* van een Predikant bedient, gehoorenden onder de Claſſis van *Dockum*, beſtaande uit 36 Predikanten, 59 Dorpkerken, en eene Stads Kerke te *Dockum*.

Brouërius Friſia Illuſtr. 2 deel. Winſem. Kronyk van Friesl. Schotan. Frieſche Hiſtor. WIEUWERT, ook WYWERT geheeten, is tegenwoordig een klein en gering Dorp, dat eertyds groot en aanzienelyk was, hebbende eene buutte van 180 huizen, meeſt van Viſſchers bewoont, gehad, in *Frieslandts* tweeden quartier *Weſtergoo*, en deezes vierde Grietenije, *Baarderadeel*, gelegen, twee en een half uure gaans van *Leeuwarden*, hebbende een Kerk en met het nabygelegen Dorp *Britswerdt*, eenen Predikant te zamen, onder de Claſſis van *Sneek*, die uit 47 Kerkdorpen, de 2 Steden, *Sneek* en *Yſt*, en 30 Predikanten beſtaat. In de *Roomſche* tyden was de Parochiekerk dezes Dorps St. *Nikolaas* toegewyd, en ſtont ter begeevinge en beveſtinge van den Abt van *Lidlum*. Oudtyds vond men alhier vier adelyke Stinzen of Sloten, als men uit het overgebleeven muurwerk beſpeuren kan; maar op heden ſtaat hier noch alleenig de Stinſe *Thetinga*, veele jaaren de eigendom van den beruchten ſtamme *Walta* geweeſt: wiens hoofdtelg *Douwe* in den oorlog tuſſchen de *Gelderſchen* en *Bourgondiſchen* der laatſten zyde houdende, zoo wierd in 't jaar 1522 deze zyne Stins door *Heerke Feykes*, die *Gelderſch* gezint was, met twintig krygsknechten, van *Slooten* en de *Lemmer*, ingenoomen, bezet, en ſterk gemaakt, om den doortocht, zoo te water, als te lande, tuſſchen *Leeuwarden*, *Franeker*, *Harlingen* en *Sneek*, te ſluiten, en te beletten: maar kort daar na wederom door *Georg Schenk*, *Bourgondiſchen* Stadthouder over *Frieslandt*, belegert, en met behulp van *Leeuwardens* Burgers en grof Geſchut, ſtormenderhand verovert; waar in *Heerke* met zyne bezoldelingen, behalven een of twee, die gevangen wierden, doodgeſlagen wierd. Noch bekender is dit Dorp in onze tyden geworden door Juffrouw *Anna Maria Schuurman*, die van *Keulen* herkomſtig, en aldaar gebooren, *Utrecht* met haare inwooninge, de Kerk met haare Godtvrucht, ende Wereldt met haare weêrgadelooze, en zeldzame geleertheit geſiert heeft; tot dat zy door de dweperijen van *Jan de Labadie*, en deszelfs ſcheurzyke driften verleid, hoewel met de gedachten van het beſte uitgekooren te hebben, in zyn gezelſchap eerſt te *Hervorden*, toen te *Altena* by *Hamburg*, en eindelyk alhier te *Wieuwerdt*, haare woonplaatze nam, op welke laatſte plaatze zy ook eindelyk geſtorven is.

Beda. Winſem. Kronyk van Friesl. 2 boek. fol. 57. 58. WIGBERTUS, WIGBERT of WICBERTUS, een *Engelsman* van geboorte, was een man van een zonderlinge deugdt, en godtvruchtigen inborſt, zoodat hy al in vroege jaaren naar *Ierlandt* toog, daar hy, eensdeels uit verſmadinge der wereldt, en anderdeels uit genegentheit tot een ſtil en eenzaam leven, zich buiten 't gewoel der menſchen, op het landt begaf, en merkelyken voortgang in geleertheit, en grooter volmaaktheit maakte, waar na hy tot bekeeringe der ongelovige *Frieſche* Volkeren te ſcheep gegaan, en in *Frieslandt* aangekomen is, en twee ronde jaaren het woord der zaligheit met yverige vermaningen aan het zelve en hunnen Koning *Radbod* verkondigt heeft, hoewel zonder eenigen vrucht van wegens der inwooneren ingekankerde overgelovigheit, weshalven hy naar *Ierlandt* gekeert is, en Godt in eenzaame plaatzen, volgens ouder gewoonte, heeft gaan dienen; In welke verblyfplaatze zommigen voorgeeven, dat hy geſtorven is, daar anderen in tegendeel hem in gezelſchap van *Willebrordus* ten tweedemaale herwaarts doen overkomen, en door 't bevel van Koning *Radbod* in *Foſti-*

Ph. Ferrar. in Lexic. Geograp.

landia (misschien *Fosseweerd*, eene Landtstreek in *Friesland*t, niet verre van 't Eilandt *Fosete* of *Amelandt*) doen sneuvelen, en de kroone des Martelaarschaps verwerven.

Slichtenhorst Geld. rf. geschied. 5 boek, fol 53, 54. Venpens Handb.

WIKING, WINDECHIN, ofte VILTING, zesde Voogdt van *Gelder*, was de Zoone van *Begrin*, jonger broeder van *Mengoos*, den vyfden *Gelderschen* Voogdt, en quam na diens doodt, die in 't jaar 1011 te *Gelre* voorviel, aan 's Lands bewindt, waar op hy *Elizabeth*, dochter van den Hertog van *Beijeren*, ten huwelyk nam, en vier Zoonen en eene dochter *Jugunda*, Huisvrouw van *Koenraad*, Grave van *Gulik*, by haar verwekte, zynde de Zoonen, behalven *Wichard den III.* zynen Nazaat, *Willem* de XXIste Bisschop van *Utrecht*, *Richard*, of als anderen willen, *Gerlak*, XXIIIste Bisschop van *Luik*, ende *Meinwerik*, Bisschop van *Paderborn*, die mede op den dagvaart der Geestelyken in 't jaar 1018 te *Nieuwmegen* verscheen nevens den Keizer en de Bisschoppen van *Trier*, *Mentz*, *Pravenberg*, *Utrecht*, den Abt van *Fulda*, en andere Grooten. Het valt niet moeijelyk te gissen, wat zyde onze *Wiking* in de Oorlogen tusschen den *Utrechtschen* Kerkvoogdt, en zyne Nabuuren gekoozen heeft, als men zyner jongere Zoonen Kerkelyke ampten beschouwt. Ik vinde hem genoemt, als medestander van Bisschop *Adelbold* van *Utrecht*, in den slag tegens de *Hollanders* in den jaare 1021; en 't blykt zonneklaar, dat hy, nevens Keizer *Hendrik*, uitwyzens verscheidene Brieven, in den jaare 1023, op de uitnodiging van vorengemelden *Adelbold*, te *Utrecht* gekomen is, om de inwyding van St. *Martens* Kerke by te woonen, en te helpen verheerlyken, twaalf jaaren waar na hy, te weten, in 't jaar 1035, overleden is.

Schotan. geschied. van Fr. 9 boek, fol 279 en 11 b. fol 371. Winsem. beschryvingvan Friesl. achter zyn Kr.

WIKKEL, WYKEL, is heden een fraay en vermaakelyk Dorp van de vyfde Grietenije, *Gaasterlandt*, in het laatste *Goo*, of derde gedeelte van *Frieslandt*, de *Zevenwolden*, geleegen, tusschen de *Zuiderzee* en de *Slootermeer*, strekkende tot aan de Stadt *Slooten*, dat voor de helfte tot de Parochy van *Wykel* oudtyds behoorde, en pronkende met den eigenerfden State *Wykel*, als mede met een matige Kerk, die van een Predikant alleen bedient word, gehoorende onder de Classis van *Sneek*. Veele ongemakken heeft dit Dorp in der *Schieringers* en *Vetkopers* krakeelen uitgestaan; want de *Schieringers*, geleid door *Wybe Minnema* en *Beinte Rommerts*, vielen in 't jaar 1428 onverwacht in *Wykel*, en sleepten den Pastoor, Heer *Pieter*, uit de kosterye van de Kerke gevangkelyk, onder 't toebrengen van eenige doodelyke wonden, voor den dag, en aldus halfzieltogenden naar het Dorp *Sondel* toe, voor de Stinse van zynen zoon *Agge*, en toonende den zelven zynen gevangen Vader, eischtten het Huis op, met bedreiginge van zynen Vader, zoo hy de Stins weigerde over te geeven, voor zyne oogen te zullen doorsteeken; waar door *Agge*, uit medelyden tot zynen Vader, in beraad stont van hunne begeerte te voldoen, dat den Vader, gevoelende dat hy aan zyne wonden sterven zoude, daar en tegen bewoog, hem toe te roepen, dat hy de Stins niet ruimen moest, wyl hy toch zoodanig gequetst waar, dat hy 't besterven zoude, 't geene van de *Schieringers* zoodra niet gehoort wierd, of zy hebben hem voort, in 't aanzien des zoons, afgemaakt, en toogen vervolgens elders heen, maar ontliepen echter *Agges* billyke gramschap niet, wyl hy, buiten 's Lands getoogen, vreemde knechten worf, en het volgende jaar in *Frieslandt* gekeert, op zyne vyanden lustig inviel, en *Wybe Minnema* gewapenderhant doodde, alomme zyns Vaders moordenaars vervolgde, en ter nedervelde. Acht-en-vyftig jaaren na dezen doodslag, te weten, in het jaar 1486, wierd dit Dorp door de *Vetkoopers*, onder de aanvoeringe van *Ygе Galema*, afgebrand, en 1487, door *Agge*, Abt van *Stavoren*, met de *Schieringers* bezet, door de blooheit van des Abts bezoldelingen en *Gelderschе* knechten, by de *Vetkoopers* overvallen, en geplondert, nevens het bygelegen Dorp *Balk*. Dit *Wykel* is de geboorte plaatze van den geleerden Dokter, *Tjalling Wykel*, in zyn leven Raadt in den Hove van *Frieslandt*, en stont ten tyde van des Landtschaps Historyschryver, *P. Winsemius*, behalven de Stins van den Heere *Pieke Wykel*, mede afgezonden Staat van *Frieslandt*, alhier mede de State van den Heere *Jochem Wykel*, deszelfs Broeder, zeer vermaakelyk met muuren, boomen en hoven bezet en versiert: bloeijende gemelde stamme van *Wykel* althans noch met grooten luister in *Frieslandt*, ten dienste van zyn Vaderlandt, op het spoor der beroemde Voorouderen.

Mabillon in Append. seculi quarti.

WILFRIDUS, Bisschop van *Jork*, en Geloofsverkondiger in *Frieslandt*, was van jongs af van zoo zedigen omgang, en bevallige zeden, dat hy zich zelfs van de bejaardste *Brittanniërs*, zyne Landslieden, deed beminnen, en in achtinge houden, als of hy van hunne jaaren waar, dus voortgaande, nam hy op zyn veertiende jaar een besluit van de wereldt te verlaaten, dat hy met eenen, op de volkomene goetkeuring zyns Vaders, ook daadelyk in 't werk stelde, zich naar 't Eilandt *Lindisfarne*, nu *Holi-Ilandt* genaamt, tusschen *Engelandt* en 't Oosterssche gedeelte van *Schotlandt*, op de kusten van *Northumberlandt* gelegen, ten dienste der Monnikken begeevende, van waar hy na verloop van eenige jaaren, en na goeden voortgank in de Godtgeleertheit gemaakt te hebben, zich 658 naar *Rome* begaf, om de gebruiken der *Roomsche* Kerke te leeren kennen. Aldaar geland, en zich dagelyks in den gebede, en Kerkelyke zaaken beneerstigende, geraakte hy in kennis by den Aartsdiaken *Bonifacius*, een zeer geleerdt en godtvruchtig man, en Raadsman van Paus *Eugenius den I*, door wiens onderrichtingen hy verre in de Godtgeleertheit vorderde, zoodat hy eerlang over *Vrankryk*, daar hy geschooren en Klerk wierd, naar zyn vaderlandt vertrok, alwaar hy wel haast de vriendschap van den Koning *Alfrid* genoot, en op zyn bevel door den Bisschop van *Winchester*, *Agilbertus* tot Priester, en ook naderhant, met believen van *Alfridus* Vader, *Ofwin*, door gemelden Koning naar *Vrankryk* gezonden, ten ouderdom van 30 jaaren, tot Bisschop gewydt wierd: doch aleer hy het Bisdom van *Jork* in vrede genieten mogt, had hy veele moeijelykheden en overlast uit te staan, vermits men by zyne afwezentheit eene *Ceadda* op dien Bisschoppelyken stoel geplaatst hadde, onder voorwendsel, dat onze *Wilfrid*, weg zynde, ook wel weg blyven zoude, ende men niet wist waar hy vervlogen was. Hy echter wedergekeert, vertrok in zyne Abdye van *Rippon*, en nam het openstaande Bisdom van *Kantelberg* den tydt van drie jaaren met zoo veel yver en liefde waar, dat *Theodorus*, nieuwverkore Bisschop van *Kantelberg* en Primaat van *Engelandt*, nauwelyks in zyn Bisdom aangekomen was, of hy vernietigde de aanstellinge van *Ceadda*, en stelde *Wilfridus* in de bezittinge van zyn Bisdom: 't welke hy maar korten tydt in vrede genoot, wegens Koning *Egfridus* opgenomenen haat, weshalven hy zich op den Apostolischen Stoel beriep, en derwaarts t'scheep ging. Maar wat gebeurt 'er: een geweldige stormwindt uit den Westen dreef hem op de kusten van *Frieslandt*, daar hy door deszelfs Koning *Adalgisus* en zyne onderdaanen, hoewel geheelyk in het Heidendom gedompelt, met alle tekenen van eer en achtinge ontfangen wierd, en met veel gewin van zielen het Euangelium van den *Christus* verkondigde, en de eerste gronden lag, waar op naderhant *Willebrordus* en zyne metgezellen verder het Christendom alhier gebouwt hebben. Terwyl *Wilfridus* hier bezig was met het bekeeren dier *Heidenen*, vervolgde hem *Ebroinus*, Opperhofmeester van *Vrankryk*, met zynen haat, en vaardigde twee Gezanten naar den *Friesschen* Koning af, met veele beloften hem aanzoekende, om *Wilfridus* te doen omkomen, doch tot zyne schande; wyl *Adelgisus* de Gezanten op een aangerecht gastmaal genodigt hebbende, den brief van *Ebroinus* over den Maaltydt opentlyk voor al het gezelschap deed leezen, en dadelyk in het vuur wierp, met deze woorden: *dat Godt het ryke der Trouwloozen verdelge, en dat zy eveneens vaaren als deeze Brief.* Deze laagen aldus onrkomen, en genootzaakt zyne Kerke te verzorgen, is hy met de lente van daar naar *Rome* vertrokken, onderwegen den Koning der *Overrhynsche Franschen*, *Dagobertus*, begroetende, die hem vriendelyk ontfing, en het openstaande Bisdom van *Straatsburg* te vergeefs aanbood; wyl hy zich te *Rome* van den, hem aangewreven, laster zuiveren wilde; dus zynen reis vervolgende, lande hy te *Romen* aan, en wierd eerlang in de tegenwoordigheit van den Paus *Agatho*, en van verscheidene Bisschoppen vry gesprooken, geevende, in een tweede vergadering van 135 mede Bisschoppen zyn rechtzinnig gevoelen, wegens het *Catholyke* geloof, over, en het zelve met zyne ondertekening tot algemeen genoegen der vergadering bevestigende, weshalven met behoorelyke afschriften van de Apostolische uitspraake, en de gevolgde goetkeuring der Geestelyke vergadering, noch binnen het jaar naar *Engelandt* keert, en den Koning begroet, hem dezelve brieven overgeevende, doch met slechten uitkomst, alzoo op 't voorgeeven zyner vyanden, als of die brieven door gelt verkreegen waren, naar de gevangkenis gebragt, en aldaar negen maanden lang gehouden wierd, tot dat zyne zaak onder Paus *Johannes den IV* op nieuw bepleit, hy eindelyk, na alle wederwaardigheden uitgestaan te hebben, in 't jaar 687, in het tweede regeeringsjaar van *Aldfridus*, op deszelfs uitnodiging zyne Stoel en Bisdom wederom bekoomen heeft; doch alleenig voor den tyd van vyf jaaren, waar na hy op nieuw beschuldigt, en uit zyne wettige bezitting verjaagt is geworden, doch van *Ethelred*, Koning van *Mercle* in zyn Ryk ontfangen, waar na zyne zaak in de vergadering van *Estersfeld*, die in 't jaar 702 tegens hem uitgeschreven was, onderzocht, en hy, door 't beleid zyner vyanden, verklaart is van alle zyne bezittingen vervallen te wezen, waar van hy zich op den Apostolischen Stoel beroepen heeft, vertrekkende; in den ouderdom van 70 jaaren, op nieuws naar *Rome* toe: in den jaare van 703, alwaar aangekomen zynde, en in de Vergadering zyne betichtigers den mond gestopt hebbende, is hy ten twedenmale vrygesproken, en dus met volle glory naar *Brittannië* gekeert; doch op zyne reize

door

door Vrankryk in eene zwaare ziekte gevallen, liet hy zich naar Meaux brengen; alwaar hy byna vier volle dagen en nachten ſchcen te leggen zieltogen, doch op den volgenden dagh buyten ieders verwachtinge gelukkig herſtelt wierd, zo dat hy kort daar aan naar Engelant overſchcepte, ende, om alles in der minne, en eens voor altyt te beſliſſen, het Bisdom van Jork aan Johannes Beverley, die Biſſchop van Hagulſtad geworden was, afſtont, en wederom Biſſchop van Hagulſtad ende Abt van Rippon wierd, in welke waardigheyt en bezittinge hy nogh vier jaren na zyne herſtellinge in ruſt en vrede door gebragt hebbende, den twaalfden October van 't Jaar 709 overleden, ende in het klooſter van Rippon begraven is.

1. *Mabill. tom. 2. Annal. Benedict. lib. 19. 11. 12. Wilh. Malmesbur. lib. 3. de Geſtis Angl. Batav. Sacr. I. D.*

WILLEBRANDUS, VILLEBRANDUS, WILIBRANDUS, by *Winſemius*, WOLBRANT *by Picard*; WYBRANDT van *Oldenburg*, is na Otto den II. de XXXV. Biſſchop van Utrecht geworden. Zoo haaſt Grave Floris van Hollandt bericht was dat de Biſſchoplyke ſtoel door 't ſneuvelen van Otto open ſtont, ſnelde hy naar Utrecht, verzocht aan de Capitularen, dat zy zynen Neef *Wilibrand*, Biſſchop van Paderborn, en zoon van den Grave van Oldenburgh, wilden verkiezen. De Grave van Gelder deed 'er ook het zyne toe. Op dat aandringen, en om dat Willebrant den naam van Godvruchtigh had, raakte hy op den Utrechtſen zetel. Hy had kort voorheen zigh op wegh naar Romen begeven, dan wiert door afgezondenen te rugge geroepen: Eenigen zeggen dat al te Romen zou geweeſt zyn. Terſtondt maakte hy zigh vaerdigh om den doot van zynen Voorzaat Otto te wreeken, en gorde dus de wapenen tegen Rudolph van Coevorden aan: Want hy had van den Paus de macht gekregen om tegen Rudolf en de zynen eene kruysvaert te beroepen, als tegen eenen ſchender der Religie en 't Geeſtelyke recht. Men predikte nyt naam van den Paus de Kruysvaart tegen Rudolph en de Drenthers, en de Biſſchop kreeg groten toeloop. Die van Drenth, nevens Rudolph daar door verſchrikt, braghten echter ten tegenweere alles by dat konden. Doch Wilibrandt, een onvertzaagt Heer, trok op hen aan; de Drenthers, als waanhoopige, hem te gemoet. Zy hadden wel eenige van des Biſſchops Overſten en van de kruysdragers zelfs door geldt omgekoft; maar zy kreegen des niet te min eene zwaare nederlaag; en de Biſſchop vervolgde hen den gantſchen nacht noch daar by. Des morgens zonden die van Coevorden nevens de Drenthers gyſelaars, biddende ootmoedigh om genade. Willebrand ontſloeg hen van den Vloek des Bans; doch onder voorwaarde (dat de Caſteleyn Rudolf de Caſteelen Laren en Coevorden overleveren zou; daar by de gantſche Jurisdictie van Drenth: noch daar boven voor gedane ſchade betalende 3000 Mark. En noch hondert, andere zeggen 500, mannen van moedt naar Lyfland zendende ten dienſte der Duytſche Heeren, om tegen de Heydenen te ſtryden; en eyndelyk noch een klooſter op 't zwarte water by Zwol van St. Benedictus Orde, van 25 *prebendens* te ſtichten. Toen liet Willebrand het ſlot te Laren ſlechten; in 't Caſteel van Koevorden veel Volk inlegeren; en begaf zigh zegepraalende naar Utrecht. Maar Rudolph, kort daar op berouw hebbende van zyn doen, brak zyn woordt, nam Coevorden met verraadt in, en kreegh in 't jaar 1228 de Drenthers weer op zyne zyde. Willebrandt dat vernemende, ſtelde weer eene Heyrvaart tegen den Caſteleyn aan: maar de ſchielyke dooy op de zeer ſtrenge Vorſt deed hem in den Winter te rugge trekken. Doch in 't begin van het volgende jaar predikte de Biſchop weder des Paus aflaat, en hy trok tegen Rudolf op. Rudolf verzocht eenen ſtilſtandt van veertien dagen; verkreeg ze, midlerwyle quam hy met zynen Neef Hemme op het ſlot Hardenberg by den Biſſchop, om in eygen perſoon met den anderen te handelen. Wilibrandt, verwondert, vraagde, wat hem zoo ſtout maakte, om onder zyne oogen te komen: De burgzaten en gemeente van Hardenberg vatten hem en zynen Neef, hoewel gezegt word, tegen des Biſſchops wil. Zy wierpen hem, als een verwaten menſch in de gevangkeniſſe. Het zelfde weervoer ook zynen Neef Hemme; zy leedebraakten hen beyde, en ſtelden de lyken op raderen. Zulx wiert van de Drenthers zeer qualyk opgenomen, dat men boven 't gegeven woord, en onder het beſtandt Rudolph op zodanigen wyze van kant had geholpen, daar hy (om genade te verzoeken) vredigh gekomen was. Zelfs in 't Sticht Utrecht was 'er het Volk t'onvreden over, en ſtont d'een tegen den anderen op; houdende het d'een voor goedt d'ander voor quaadt. Het ſcheen zelfs tot een opſtandt of oproer te zullen komen, en dat vuur begon al te ſineulen, en 't zou voorzeker in vlam geraakt zyn, indien Willibrandt zigh niet (zeer voorzigtigh) in eene openbare vergaderinge, en daar by opentlyk, verontſchuldigt, en verklaart hadde, *dat het buyten en tegen zynen wil geſchiedt was.* Daar d'Utrechtſe noch naaulyx mede vergenoegt zynde, de bemiddelinge van Grave Floris wel het meeſte deel in de eere der bevredinge tuſſen den Biſſchop en zyn Volk weghdroeg. Wederom ontſtont 'er uyt eene geringe oorſaake eene groote onruſt in Groningerland tuſſen die van Fivelgo en Hunſingo; ook rees 'er eene Inlandſche Oorlogh uyt, daar zigh de Drenthers onder mengden; ook gingen zy op eene wonderlyke wyze tegen den anderen te werk. Zoodat Biſchop Willibrant weder een heyr-of kruysvaart tegen de Drenthers liet prediken; hy trok ook zelf in Drenth; ſtak Coevorden in brandt: maar leedt in 't aftrekken eene grote nederlage; zoo dat hy dat Geweſt verlaten en weer naar Utrecht keeren moeſt. Eer hy noch in ſtaat was om een nieuwen tocht tegen de Drenthers aan te vangen, nam hem de doot wegh. Hy ſtierf te Zwol in 't Jaar CIↃCCXXXIII, wierd naar Utrecht gevoert, en in St. Servaas klooſter, daar hy den eerſten ſteen aangelegt, en werwaarts hy de Nonnen van Abſtede verplaatſt hadt, begraven. Hem volgde Biſſchop Otto de III.

Schotan kr. van Frieſl. f. 118. en 120.

Voſſius Jaarb. f. 137. Picard. Annal. Drenth p. 197.

Idem Schotan. f. 121.

WILLEBRORDUS, oock WILLEBOORT Aerts Biſſchop van Utrecht, en de eerſte in Orde: inmers is het een gemeen gevoelen, dat hy de eerſte geweeſt is, die 'er het Chriſteloof geleert en gepredikt heeft. Zulx houden ook de Roomſche Schryvers, meeſt alle, ſtaande: maar *Oudenhoven* brengt daar tegen in, dat het gelooflyk is, dat de Nederlanders, het licht der waarheidt alomme zo geſpreydt zynde, niet alleen in de duyſternis zyn blyven zitten. Want *Heda* getuygt, dat door *Dagobert*, Koningk van Vrankryk, al in den Jare 577, of 631 aan de Kroon gekomen, het Chriſten geloof, *daar* voorheen gezaait; (hy ſpreckt van *Utrecht*) vaſter zou geſterkt zyn. De *oude Hollandtſche kronyk* zegt meer, en dat de Biſchoppen van Keulen al van oudts de kerkelyke Jurisdictie van Utrecht, een Bisdom (voor den tydt van *Dagobert*) geweeſt, aan zigh hebben willen trekken; en dat St. Wilfridus 'er al voor St. Willebrordt Chriſtus, en het woordt der genade, verkondigt heeft. Ook (voegt 'er Heda by) *is 't lang voor de aankomſte van Suidbertus of Willebrordus geweeſt, toen de Koningen van Vrankryk de zorge dier Kerke op zigh namen.* Wy willen ons niet dieper in hunnen twiſt inlaaten. Zullen eenvoudigh met ons verhaal *volgens de Hollandſche Kronyk* en andere voortgaan. Omtrent het Jaar 687 was *Wigbert* uyt Engelandt naar deze Geweſten gezonden, om het Chriſtendom te bevorderen; maar konde niets verrichten, keerde deshalven naar zyn Vaderlandt. d'Aertsbiſſchop Ecbert van Jork, bedroeft over die vruchteloose wederkomſt, verkoos twaalf treffelyke mannen, die hy naar Neerlandt zondt, om het Euangelium aldaar met meer hoope van vrucht te verkondigen. Namelyk *Willebrord*, *Suibert*, *Akka*, *Wigbert*, *Willibald*, *Lebuin*, *Ewaldt de Witte*, *Ewaldt de Zwarte*, *Werenfrid*, *Marcellin*, *Winibald* en *Adalbert*; mannen van grooten huyſe, en daar onder, die Koninglyke Kroonen en Scepters min, dan een heiligh leven, en de glorie des Allerhoogſten waardeerden. In 't afſteken ſprak Ecbert hun dapperen moedt in, tot het betrachten van hunnen plicht in den dienſt van Godt, in het oprechten van den algemeenen Chriſten ſtandart, en het Chriſte kenteken, ter eere Godts, in te voeren; tot ſtichtinge van hunnen evenmenſch, en quytinge hunner gewiſſen. Eenigen willen, dat *Willebrordus*, met zyne gezellen, uyt Engelandt zeyl gegaan, recht in *Zeelandt* te Weſt Cappel eerſt aangelandt zou zyn. *Melis Stoke* geeft 'er ons in zyne rym Kronyk dit bericht van.

O. Holl. Chron. f. 45.

ibid. p. 428.

Oudenh. ibid. p. 429.

Oudenh. Zuytholl. p. 42. 427. enz. Brouerius Ultraj illuſtrat I Deel.

't leven van St. Willebr. door S. Abb. Gabbema. p. 12. 13. 14.

Want Puppyn van herſtelle geboren/
Die 't ſweert van Drankrijc droech/
Hi had Oorlogen genoech.
Tegen ſtobounde Gods viant/
Die Hertogh was van Vrieſlant/
So dat hine verwan met eeren
In 't Carnation ons Heeren
VIc. XC en viere
Doe ſende hy in den Lande ſchiere
Willibrorde/die eerſt bekeerde
Die Vrieſen/ en 't geloove leerde/
Tot Weſt Cappellen dat hy quam/
Daar hy aanbedende vernam
Mercurioſe over eenen God.
Dat beelde doer ons Heren gebod
Brac hi/ en Hevet 't Volc geſchonden/
Merdat hevet hi ſware ontgonden:
Want een die Mercurienſe wachte
Sloechen in ſyn hoeft ontſachte/
Dat hi ſtorte ſyn bloet:
Nochten predicte hi mitter ſpoet
't Woort ons Heren als een ſtont ſeprant
Van den Weſt ende van Vrieſlant
Oeſtwaert doer die Lande recht
Ont hier dat hy quam 't Utrecht
Dat Wiltenburch hiet te voren.
Die afgoden dede hi te ſtoren/
Ende maecter een Kerke mede.

Melis Stoke in 't begin van zyne Rym Kronyk. Alcuin in Vita Willebr.

Zeker Schryver verhaalt in 't leven van dezen eerſten Apoſtel der Vrieſen, dat, toen Willebrordt den Afgodt in Weſt Cappel ter neder geworpen hadde, de Inwoonders hem wilden dooden met, of door het zwaardt; maar dat Godt hem zodanigh bewaarde, dat dat Scherpſnydende zwaardt niet door zynen nek wilde. Melis Stoke daar tegen, in 't boven aange-

aangehaalde, dat de wachter hem in 't hooft ſloeg, dat *hy bloedde*, maar *niet ter doot ſtortte*. Immers dat hy ſpoedigh, of kort daar aan weer preekte. Meer andere mirakelen of wonderen in, of van zyn geboorte, van zommigen opgehaalt, gaan wy voorby. Men zou echter uyt de rymkronyk befluyten, dat hy uyt Zeelandt en 't Zuydereynd van Hollandt, of van het Weſtende van Vrieſlandt Ooſtwaart aan 't Utrecht eerſt gekomen was, na dat hy die bloedige, immers ſcherpe bejegeninge te Weſt Cappel gehadt hadde. Hoewel anderen zeggen dat Willebrandt met zyne medebroeders, door de Rhyndeuren (want de Rhyn liep, of viel voor by Utrecht, Leyden enz. te Catwyk in Zee) den Rhyn hoger op liep, en voor Wiltenburgh, daar na Utrecht genoemt, 't Anker wierp. Dat hy, of zy t'zamen zigh daar wat vervarſcht en geredt hebbende, in het aangrenzende Vrieſlandt, en t'Utrecht het Euangelium begonden te verkondigen, maar zonder vrucht, aan die verſtokte harten der Frieſen, die 't helder licht der Genade verſmadende, de duyſterniſſe meer, dan het licht beminden en keurden. Welker ongebondenheidt zoo verre liep, dat zy, bemerkende den oogſt daar niet ryp te zyn, en niet dan levens gevaar zonder vrucht, beſlooten voor eene wyl te vertrekken naar de verdere gedeeltens van Vrieſlandt, of miſſchien de Heere hunne harten midlerwyle wilde vermurwen? Zy togen dan op, en ſtelden hunne voeten in 't Eylandt Foſten-landt, vermaardt door den Afgodt van dien naam, aldaar plechtigh geviert en aangebeeden. Maar daar hadt Radboudt, een yveraar voor het wangelove en beſtryder van 't waare geloof, zyn gebiedt, en zich zedert zyne nederlage tegen Pipyn nedergezet. Hun preeken hadt dan daar al mede geene kracht, dies verbraken zy, daar toe aangezet door Wikbert (zoo gezegt wordt) de Heiligdommen van Jupiter en Veſta, om dat daar door de voet dwerſch aan den voortgangk der Heilige leere gezet wierdt. De Koningh Radboudt daar door helſch vertoornt, daar by der Chriſtenen Vyandt, laat Wikbert om hals brengen, en beveelt de anderen, op hals-ſtraffe, zyn gebied te ruymen. Zy komen zyn gebod naar, en keeren met bedroefde oogen en verſlage harten naar Pipyn. De Koningk, hun weedervaren verſtaan hebbende, en daar over vry onvergenoegt tegen Radboud, zendt hen op nieuws, eerlyk verzeldt, in dat deel van Vrieſlandt, laatſt aan zyne wapenen vervallen, met ontbiedt aan de Inwooners en Inlanders, den Leeraren met woorden of werken geene de minſte ongeneuchte, op ſtraffe van zyne ongenade, aan te doen, en om groter ſprong te doen, belooft hy, zoo wel in 't Geeſt-als Weerlt-lyke, groote voordeelen, waardigheden en Staten aan die zigh zouden laten onderwyzen en doopen.

Joh. a Leydis Chron. Belg. l. i. c. 2. O. Holl. Chron. f. 96.

S. A. Gabb. p. 15.

S. Abb. Gabbema ibid. p. 16.

ibid p. 18.

Op dusdanigen wyze dan wedergekeert, en t'Utrecht in vrede en de vreeſe des Heeren leevende en leerende, hebben zy een bedehuys, ter gedachteniſſe van het Heilige Kruys opgerecht, dichte by den puynhoop en het omgeworpen metſelwerk van St. Thomas Kapelle, by Dagobert geſticht, en door de Barbaren weynigh tydts daar na verwoeſt. Het prediken ging dan weder aan, hadt goeden voortgank, niet binnen Utrecht alleen, maar ook in alle ſteden, wyken en gehuchten van Frieſlandt, Hollandt en Teiſterbant, by drien, by paaren, en meerder t'effens in elke plaetſe en ſtreeke. Zwidbert, Marcellyn, en Werenfried onthielden zigh te Wyk te Duurſtede; maar zy wierden door de afgodiſche Prieſters aangerant, geknevelt, en ten kerker geſleept, maar, zoo gemeldt wordt, door eenen wonderdaadt verloſt. Zoo dat zy daar na, tot eene byſtere ontſtelteniſſe der heydenen, met evengelyke vrymoedigheidt, en te meer ontzachelykheidt in 't Prediken en in den den dienſt des Heeren voortgingen. Alzoo daar door het getal aanwies, en d'oogſt in des Heeren Wyngaerdt groot wierdt, leggen zy eene vergaderinge aan, om hunne zaaken naar gelegenheidt van tydt en voorvallen te beleggen en naar kerken-Oirbaar te beſchikken. Zy koomen dan alle gelykelyk t'Utrecht by den anderen, overſlaan alles, en na rypelyk, op 't geen het raadzaamſt zou konnen geoordeelt worden, met redenen overwogen te hebben, verkieſen zy 'er twee, die zigh als Biſſchoppen over Vrieſlandt dragen, de Kerken en 't Geeſtelyk recht voorſtaan, en op alles goeden acht geeven zouden. Zwidbert, een der twee, wordt met drie zyne andere medebroeders, en eenen groten ſleep bekeerlingen, naar Engelandt gezonden, daar hy met uytgelate vreugde over des Heeren zegen en den Ryken oogſt, Biſſchop gewydt wordt in het Jaar zes hondert vyf en negentigh, op St. Bartholomeus dagh, en aanſtondts met zyn gezelſchap, behalven Akko, weer naar Vrieſlandt geſtuurt: daar hy 'er veelen meer tot het Chriſtendom braght. Willebrord was mid'lerwyle, op het goedkeuren der zynen, naar Pipyn op wegh gegaan, van wien, na een kort verblyf, afgevaerdigt wierd met brieven in forma naar Rome, aan den Paus Sergius, die hem, plechtigh in 't Jaar VIcXCVI. tot Aertsbiſſchop heyligende, *Clemens* vernoemde. Hy keerde het volgende Jaar 697 volgens bevel van Pipyn weer naar huys. Zwidbert, zyn ſtoel-broeder, trekt hem met de Geeſtelykheidt in plechtigh gewaadt, en eenen toeloop van ontallyke menſchen tot onder Emryk te gemoet. Van daar komen zy t'Utrecht, doen t'zamen aldaar hunne intrede (Utrecht met d'onderhoorige Landen hadt Pipyn aan Willebrord geſchonken) thans leggen zy eenſtemmigh den grondt van een zwaarlyvigh gebouw in St. Martyns naame van Tours (daar St. Thomas Capel, of wel 't overblyffel by lagh; in het twee en twintigſte jaar zyns Bisdoms, wierd het voleyndt. Zwidbert was wel de eerſte tot Biſchop ingewydt; maar idem Willebrord hadt echter door de gifte van Pipyn den bovenſtem, ibid. p. en daar by, en over door den Paus den titel van Aerts-Biſſchop 19.20.21. van Utrecht en Frieſlandt. Hy plantte daar ook den Biſchoplyken Zetel, zoo voor zigh, als voor zyne nakomelingen, tot den huydigen dagh. Om 't geen we zoo aanſtondrs van 't bouwen van St. Martens kerke door Willebrord gezegt hebben, en dat 'er het overblyffel van St. Thomas Capelle by lagh, dient herdacht, dat in 't begin van ons aangeroert en gezegt is, dat St. Willebrordt de eerſte Biſſchop t'Utrecht niet zou geweeſt zyn, ook het Chriſte geloof niet de eerſte geplant hebben. Want Koningk Dagobert hadt 'er al vyftigh jaren voor Willebrordus een Chriſte Kerk of Capelle ter eere van St. Thomas gebouwt in het jaar 642. maar toen die van de Frieſen vernielt was, bouwde Willebrordt op, of aan de grondveſten van gedachte kerk of Capelle de Canonicale kerk, ter eere van St. Marten. Men heeft daar van die kerk een oudt gedicht in 't Latyn gehadt, dat verduytſt, naar diens tydts trant dus luydt.

idem p. 19.

Als Koningh Dagobert over de Francén sier had gebiedt/
Siet/ soo is St. Thomas kerk op dese grondt presént.
Omtrent den burg *Trecht* getimmert/ daar na is 't geschiedt/
Dat die felle Driesen die vernielden: maar eenen Clement
Den Bischop/ die vernieuwde wederom excellent
St. Martyn ter eeren; als Koning Henrik de trage regierde
Daar na Adelboldus/ des Bischops eerste Presidént
Deede die afbreken/ als Henrik de I. als Keyser triumphierde.

Heda zegt, dat het Chriſte-geloof in deze Landen, en voornamelyk 't Utrecht heeft beginnen te bloeyen, zedert de Franſche Koningen het bezeten hebben. Lang voor Zwidbert of Willebrordt hebben de Biſchoppen van Keulen de kerkelyke Jurisdictie van Utrecht aan zigh willen trekken. Ook is 't voor Dagoberts tydt een Bisdom geweeſt, dat door Clotarius, Dagoberts vader met landt en zandt begiftigt was. Heda En van Dagobert nader beveſtigt, &c, als ook het Chriſte- Hiſt. geloof te voren t'Utrecht ingevoert. Zoo dat by gevolge Ultraj. Willebrordus noch d'eerſte planter, noch de eerſte Utrechtſche Biſſchop geweeſt is: maar wel de eerſte Biſſchop in het tweede Bisdom: na dat het voorgaande door der Barbaren verwoeſtinge te niete was gegaan. Zyne Aarts-Biſſchoplyke regeringe wordt hoogh geroemt, en als eene Schoole des Chriſtendoms geprezen, wegens het onderwyzen der Jongelingen, queeken van brave mannen, en het uytzenden van hen, om allerwegen te prediken. Hy ſtierf, na dat hy veertigh jaren den Aartsbiſchoplyken Stoel bezeten hadt, op den 7 November des jaars zevenhondert ſes en veertigh. (Hoewel anderen zeggen 736 of ook zommigen 737) oudt tachentigh jaren. Zyn ligchaam wierdt naar 't klooſter Epternaken by Trier, dat in 't leven van hem by zyn leven geſticht was, gevoert. Hy is van den Paus gecanoniſeert en onder 't getal der Heyligen geſtelt. Aarts Biſchop *Bonifacius* volgde hem in het Bisdom.

S. Abbes Gabema van St. Willebr. p. 31.32.

WILLEM *de* I. Zoon van Wiking, Voogt van Gelder, de XXI. Biſſchop van Utrecht, volgde Bernulph, en quam in 't jaar 1054 op den Biſſchoplyken Stoel. Hy deed met de Biſchoppen van Ments, Bambergen en Regensburch eene Bedevaart te Landt naar Jeruſalem: maar zy geraakten onder eenen hoop Arabiers in het uyterſte gevaar van hunne lyven, dewyle zy in hunne Biſſchoplyke gewaden onder die ongelovigen wilden prediken. Willem was 't, die nogh wel door zyne voorzightigheidt hun uyterſte verderf, doch niet zonder veele ſlagen, verhinderde, kreeg daar by noch eenen houw in zyn ſchouder. Zie 't breder in Heda, Beka, en Pontaans Gelderſche geſchiedeniſſen. Hy quam in 't jaar 1064 weer t'Utrecht. Hy zette den Oorlogh tegen die van Hollandt dapper voort. Kreegh van Keyſer Henrik den III. het Graafſchap Hollandt, nevens dat van Zeeland ten ſchenk, of wel vernieuwinge en bekrachtinge van de Oude gifte; zoo niet herſtellinge te verſtaan zy; want in 't begin van den giftbrief ſtaat, daar Grave Diderik van Hollant en zyne kinderen de kerke van Utrecht met onrecht decze goederen van ontnomen hadden. Voorts dat hy gaf en wedergaf Vier Manſen in Krimpen op 't eynde des Vloedts Ablas totter Merwen, van daar tot Menkenesdrecht de helft van al dat Landt met zyn' Ambachten, Item van die . . . . by der Merwe tot Slidrecht, Item van die Merwede by Dordrecht, van daer in Duble, van daer in Duvelhaer, van daer in Wael, van daar weer in de Merwe tot in Dordrecht, met het nieuwen Capelle, gemaakt

Pontan. f. 71.

maakt in Dordrecht aan der Ooſtzyde tot Godekens Hofſtede, en 't welk is by Werkememunde. In . . . . . 7 Manſen, in Valkenburgh 16 Viertelen, de kerk in Vlaerdingen met de Capel, noch alle dat Graafſchap in Hollandt met zyne Gerechten en Ambachten toe horende. Noch daarenboven dat beneficie en gifte dat Grave .... van den Biſſchop Adelbold plaghte te hou en, van der ſteede af geheten. . ., van daar opwaerts van de Weſtzyde des Ryns te Bodegraven na . . . . . den welken Grave Diedrik verdreven hadde, ende met *F. 262.* kracht St. Martin ontnomen heeft. Deeze Giftbrief is te . . . . . gegeven de 6 Nonas van May in het jaar 1064. De Hollandtſche kronyk zet 'er dit voor een *Nota* by. „ Hier „ mag men merken onrechtelyke gierigheydt eens oneedelen „ Biſſchops, die by onrechten aanbrengen en narratie aan „ den Keyſer Henrik vervolgde, om eens Edelen Vorſtenlandt van Hollandt, daar een zoon, een recht Oir, gebleven „ was, daar 't Landt met vollen rechten aan quam, en met „ geene quade ſaaken verbeurt en hadde: hadde die Biſſchop „ goedt en Edel geweeſt, hy en had nimmermeer gedacht, „ ende hadde hem met ten zynen laten genoegen: want hy „ meer hadde dan betamelyk was na Godts rechten. Aldus „ zoo willen de Geeſtelyke Klerken van Utrecht zeggen, dat „ eene Biſſchop van Utrecht recht hebben zoude tot Ooſt „ Vrieſlandt, om dat Biſſchop Koenraedt verkreeg van Keyzer Henrik den IV dat Graafſchap van Ooſt Vricſlandt. „ Overmits dat de Markgrave Egbert van Saſſen, die den „ Grave van Hollandt uyt Vrieſlandt verdreven hadde, en„ de hadde het Landt met geweldt aan hem gebracht, ende „ den Grave van Hollandt krachtelyk benomen, als of hy „ het tegen den Ryke misbruykt hadt. Nu mag een ygelyke „ wel denken, of de Markgrave zyne Landen en heerlykheden tegen den Ryke verbeurt hadde, wat macht had de „ Keyſer daarom den Grave van Hollant zyn vadetlyk Graefſchap zonder verbeurniſſe te nemen, ende eenen geeſtelyken „ prælaat te geven, die recht noch reden daar toe en hadde? „ zullen die brieven van weerden weeſen, die de Biſſchoppen „ daar af hebben, zoo en magh de heiligheidt des rechts niet „ meer voortgangk hebben, het is wel te proeven, hadden „ de onrechtveerdige Biſſchoppen den Edelen Keyſer, eene „ rechte narratie gedaan, zy en zoudens niet geimpetreert „ noch verworven hebben. De Biſſchoppen hadden onder*Buchel. in Hedam fere per tot.* tuſſen de giftbrieven, en wilden behouden dat hun gegeven was, daar zeer veele zware oorlogen en verwoeſtingen op gevolgt en uyt ontſtaan zyn. Biſſchop Willem, ziende Hollandt na de doot van Grave Floris niet te wel in ſtaat van tegenweer, vermits 's Graven zoon maar een kindt was, en de regeringe in vreemde handen door het hertrouwen van Vrouwe Geertruydt aan Robrecht, jongſten zoon van Grave Balduyn van Vlaanderen, dacht het tyd te zyn om zyn gebiedt nu te konnen vergrooten, nam de gelegenheidt waar, kreeg een gunſtig oor by Keyſer Henrik den IV, en de gedachte gifte der plaatſen; hem (zoo hy voorgaf) van de Hollanders ontnomen, en ook Hollandt daar by: met een noch het Graafſchap Weſterlinge, en de Abdye van Egmondt. Zoo veel ingank vond hy by die den jongen Keyſer Henrik als regeerden en naar hun welbehagen leydden, en daar by nydt en eenquaadt hart den huyze van Vlaanderen toedroegen, ook om die reeden zyne, Willems, klachten over de voorgegeve verongelykingen der Hollandſche Graven, hem aangedaan, lichtelyk aannamen. Het was wel waar, dat zy den Utrechtſen Biſſchoppen al vry wat ontnomen hadden; zulks ontkennen zelfs de Hollandſche Schryvers niet, van afgeſcheurde ſlippen van St. Martens Mantel: evenwel ſchenden zy *Willem* niet weynigh, over zyn gedragh in deezen, en zulk een verzoek aan den Keyzer. Daarom zyn 'er (maar de pen van die Schryvers is te bot) die deze gift-brieven voor verſierde willen gehouden hebben; meenen zelfs gelyk te hebben, in 't ontkennen; dat Hollandt ooyt aan den Biſſchop zou geſchonken of van hem bezeten zyn: maar de zulken kennen Hollandt niet, noch wat Hollaudt in dien tydt betekende; want Hollandt was toen Zuydt Hollandt maar alleen; dat daar buyten was wierd Frieſlandt geheten. Het is ook noch zoo veele Eeuwen niet geleeden, dat Weſt-frieſlandt den naam van Hollandt of Noord Holland aangenomen heeft, en nu beyde, *Zuydt* en *Noordt* den gemeenen naam *Hollandt*. Zie op ZUYDT HOLLANDT. Het is ook waar, dat gantſch Hollandt, zoo in 't geheel genomen, aan den Biſſchop niet geſchonken *In zyne Jaarb. p. 62.* is, maar dat deel, dat men nu ZUYDT HOLLANDT noemt; gelyk M. Voſſius bekent en wel aanmerkt. Biſſchop Willem, deze grote gifte nu al bekomen hebbende, taſte niet zoo ylinx toe, maar verbeydde den tydt, byſtandt, en hulpe, hem van den Keyſer toegezegt. Ondertuſſen raakte Robrecht, 's Graven ſtief vader, met de Vlamingen in Oorlogh. Willem, geholpen van Grave Godevaert van Lotharingen, nam dien kans waar, en verdreef Robrecht; toen beleende de Biſſchop Willem van Utrecht Godevaert of Govert, met den bult *Oude Holl. Kron.* gebynaamt, met het Graafſchap van Hollandt. Omtrent vyf jaren bezat hy het ook als Grave; maar wierd vermoordt. Toen regeerde Biſſchop Willem zelf over Hollandt, doch ſtierf kort daar na in 't jaar 1075, na dat hy een en twintighe jaren den Biſſchoplyken ſtoel beheerſcht hadde. Hy bouwde ter vaſter verzekeringe zyner nieuw bekome heerſchappye van Hollandt het ſterke ſlot of Kaſteel van Yſſelmonde, dat zyn navolger Koenraadt voltooyde. Hy legt te Utrecht in de Domkerke begraven.

WILLEM DE II. *van Mechelen*, uyt het aloude en hoog edel geſlachte van Berthout, was de zoone van Walter Berthout, den V Heere van Mechelen, en van Maria van Auvergne; hy had ten broeder Floris Berthout, ende ſtont als oom over Sofia, die gehuwt is geweeſt met Reinolt, den tweeden van dien naame, en eerſten Hertogh van Gelderlant. Lang hadde hy zich te Worms en Rome opgehouden, daar hy Auditeur van 't Pauſſelyke Paleys ten tyde van Bonifacius den VIII. was, en by den zelven zoo gezien, dat die, Johan van Zirk uyt het Utrechtſche naar het Toulſche Bisdom eygener gezach overgebragt hebbende, dezen Willem voor Biſſchop van Utrecht derwaarts zond, zonder het Capittel dier kerke daar over te kennen, dat het minſte hart ook niet hadde, van zich, hoe zeer het recht en gebruyk aan hunne zyde waar, tegens eenen Paus te kanten, die eene der ſtoutmodigſten was van die ooyt op St. Pieters ſtoel gezeten hebben, dus wierd hy met eene groote, ten minſten uyterlyke blydſchap van de Utrechtzen ingehaalt, en begon zyne regeering met een hartelyk voornemen, van alle 't geene van St. Marten vervremt was, daar wederom te willen aan vaſthechten, dus zegt een zeker out Schryver, *hi Vandt dat Bisdom ſeer verladen ende gebonden met menigherhande warringhe, daar hi ſeer om arbeyde in goeden ſtaat weder te brenghen.* De ſtad Muyden was voor eenigen tydt voor zekere opgeſchote penningen in Pantſchap gegeven, deeze bood hy eerlange aan weder te geeven, doch koſt geen gehoor krygen, dies grypt hy de Wapenen aan, en ſlaat het belegh voor het ſlot, dat naar heftigen tegenſtant de Kaſteleyn, Dirk van Haarlem, genootzaakt was over te geeven, blyvende hy, en zyn byhebbende volk, volgens 't gemaakte verdragh, zelfs krygsgevangen. Willem, hier door gemoedigt, en de Hollanders ten uyterſte hatende, ſtookt de kleyne Friezen tegens hen op, en den kans ſchoon ziende door het afweezen van Grave Jan, trekt met zyn leger in Weſtfrieſlant, bemaghtigt nevens de Friezen het maghtige ſlot van Wydeniſſe tuſſchen Enchuyzen en Hoorn, en overrompelt Medenblik, maar zich met het belegh van het Kaſteel ophoudende, overvielen hem de Hollanders onder de aanvoeringe van Graaf Jan van Henegouwen, en ſloegen zyn, en der Friezen leger in de vlucht, daar de Biſſchop zich ter nauwer noot mede bergde: 't geene de Rymkronyk aldus kortelyk verhaalt:

Heda en Beka in Wilhelmo

J. Veldenaar. Fascicul. Tempor.

Melis Stoke in Jan van Avesnes.

'T eerſt dat die Maerſcalc quam an lant
Liepen die knapen al te hant
Van den huſe onder die Drieſen
Die dat ſpel moſten verlieſen/
Want ſi henen ghingen ſchuven
Ende die knapen ghingen cluven
Onder die Drieſen/ dits niet gheloghen/
So dat XXX. knapen verſloeghen
XXXV. Drieſen doet.
Biſcop Willem deſe noet.
Hebbe di den Drieſen nu beraden
Noch dedi hem mere ſchaden.
Dat mach wondren elken man/
Dat hire waende winnen an
Dat hi dus die verradre
Stercte die met rechte vadre
Des Graven zoude hebben gheſpn.
Dat wondert ſere der herten mpn.

Door deezen quaden uytſlagh wat zachter geworden, verzocht hy de vrede, en verkreeg ze van den Hollandſchen Graaf; doch de handen nauwelyks weder vry hebbende, en doorſlepen in de Geeſtelyke en Wereltlyke Rechten zynde, kon hy zich niet lange geruſt houden; maar toonde alomme zynen inhaligen en trotzen aart, geen acht gevende op den afkeer en haat zyner onderzaten, zoo Geeſtelyke als wereltlyke, dat zo verre liep, dat eenige voorname Edelen en anderen tegens hem te zamen ſpanden, ende hem binnen zyne hooftſtad zelfs gevangen namen, en hielden, gedurende byna een geheel jaar, op het huys te Lichtenberg, waar uyt hy toevalligh door eenige dorplieden verloſt wierd, dies hy naar Overyſſel toog, op hope van aldaar een grooten toeloop te zullen krygen, die hy eerlang geheel ydel bevond, zo dat hy, zich van iedereen verlaten ziende, naar Italie begaf, om zyn Bisdom in handen van den Paus over te geeven, die hem zulks wygerde, ende tot den Munſterſchen Biſſchop wees, dien belaſtende, zynen medebroeder met alle vermogen te helpen, en zyne wederſpannige onderdanen tot gehoorzaamheyt te dwingen; Hier mede verſterkt, vergadert hy een tamelyk leger, en waagt op nieu eenen torn op de Stad Utrecht, die kloekmoedigh afgeſlagen zynde, hem beſluyten deed, voor 't laaſt eenen veltſlagh met de Hollanders te

W. v. Gouthoevi. Kron. van Holl. Bl. 356.

wagen, die onder Hendrik, Burghgrave van Leyden, Dirk van Wassenaar en andere voornaime Edelen by de Stad Utrecht, op eene plaats, Hogewoert genaamt, met eenige benden genadert waaren, om hunnen vrind Jakob van Lichtenberg en zyne medestanders, binnen Utrecht beslooten, hulpe te doen, en den Bisschop van de Stadt af te trekken: De strydt gaat aan; men vecht aan weerkanten met even grooten moet en slachtinge; de overwinning helt eyndelyk tot den Bisschop over, wanneer, ten bequamen tyde voor den Hollander, heer Zweer van Montfoort met versche legerbenden verscheen, en op Bisschop Willems heyr ter zyde invallende, de kanze wel haast verkeeren deedt, en den vyandt aan 't wyken bragt, weshalven de Bisschop voor de derde reyze met minder voorzichtigheyt als wel met eene forsse dapperheyt tegens zyne tegenstanders in rende, alzoo hy in 't korte van 't paardt afgeslagen, en dootgestoken wierd op den 4 July van 't jaar 1301, nadat hy even vyf jaaren in gedurigen onrust het Bisdom bestiert hadde. Zyne doot wierd van de geheele nederlaag, of vlucht van zyne Benden verzelt, waar door zyn lyk eenige dagen op 't veldt is blyven leggen, tot dat het eyndelyk door de Broeders van St. Jans order van Jeruzalem, die binnen Utrecht eene Commanderye hebben, in hunne kerke gehaalt, ende van daar ten laasten in den Dom gebragt, en begraven wierd met een Latynsch Grafschrift aan de Zuytzyde van het koor.

WILLEM DE III. *van Enchevoort of Enkevoort*, LIX. Bisschop van Utrecht, afkomstigh van Maastricht, wierd geboren in 't jaar van 1464. te Mierlo, een dorp in de Brabandsche Kempen, dat voorheenen tot het Bisdom van Luyk heeft behoort, maar naderhant onder het Bisdom van 's Hartogenbosch gebraght wierd, ende alwaar hy, tot het purper verheven, een Gasthuys met eene Kapelle gesticht heeft, door Keyzer Karel V. 1537, wanneer hy zich te Brussel bevond, bevestight, na dat Paus Clemens VII. zulks in den den jare van 1531 reets in eene bulle, gedaghtekent 25 Augustus, in het achtste jaar zyns Pausschaps, gedaan hadde, blykende uyt des Pausen brief, dat dit Gasthuys voor twaalf arme menschen, die boven de vyftigh jaren gekomen waren, ingestelt is geweest. Zyne eerste bevordering in de kerke door den gunst van Adriaan Florisz, leermeester van Keyzer Karel en naderhant Paus van Rome, was een Kanoniks plaats te Antwerpen, waar na hy Proost van de Salvators kerke te Utrecht wierd, in de plaats van gemelden Adriaan Florisz, die Kardinaal geworden was, en naderhant op den Paussely-ken setel verheven, onzen Enkevoirt met zyne genegentheyt gestadigh vereerde, hem dately Dataris, kort daar aan Bisschop van Tortosa in Spanjen, en eyndelyk Kaardinaal Priester, onder den tytel van Johannes en Paulus, verklaarde. Na wiens doot, door den vrywilligen afstant van Hendrik van Beyeren van het Utrechtsche Bisdom, Clemens de VII, Adrianus navolger, hem tot groot genoegen van Keyzer Karel, die, Keyzer gekroont wordende, door hem gezalft was, tot Bisschop van Utrecht verheven heeft, doch hem te Rome willende houden, zoo is hy door Gemaghtighden in het bezit van deeze waardigheyt getreeden, zonder eens zyne kerke te komen bezoeken gedurende den tydt van byna zeven jaren van zyn bewindt, zo dat 'er van hem weynigh betrekkelyks op de kerke van Utrecht te zeggen valt, hebbende het Bisdom door zynen Vicaris, Jacob Uyteneng, een Utrechts Edelman, bestiert, als dat hy, als Proost van Outmunster, enige rechten, tienden, Landeryen enz. beleent ende verlyd heeft aan Jonker Joost van Montfoort tot een goet en onversterflyk erfleen, ende by het inneemen van Rome door de Duytschers gevangen genomen is, en niet, voor dat hy dartigh duyzent Dukaten voor losgeldt gegeven hadde, ontslagen is, daar hy een Nederlander en onderzaat, als boven gezegt is, van den Keyzer, als Hertogh van Brabant was. Zweertius verhaalt, dat hy eene Redevoering aan de Godsgeleerde Faculteyt te Loven geschreven heeft, en Valerius Andreas, dat op zyn begeerte en verzoek de kerke van Asch, een dorp in Brabant, eene uure gaans van Brussel, daar hy weleer het opzicht over gehouden had, te Loven in het Kollegie van Paus Adrianus VI. ingelyft is geworden. Hy heeft het lyk van Paus Adrianus, tot bewys van zyne dankbaarheyt, uyt St. Pieters kerke naar die van St. Maria del Anima, tot welkers stichting hy de handt geleent hadde, overgebragt, en in eene fraye en prachtige Grafrombe nedergezet, en met een lof-en lezenswaardigh Grafschrift vereeuwigt. Wat zyn gedragh belangt, hy was altoos geneygt, om de armen en alle menschen te hulpe te koomen, en van een ingetogen en zedigen aart, dat hem eens ieders achting en genegentheyt verworf, dus den ouderdom van zeventigh jaren bereykt hebbende is hy in 't jaar van 1534 te Rome gestorven, ende aldaar in de kerk der Hoogduytschers by voorgemelden Adrianus VI. begraven.

W. v. Gouthoeven. Holl.. Kron. Bl. 592. Miraeus Donat: Belg. p. 321.

Suffrid. Petri in Append. Valer. Andr. in Biblioth. Belg. & in fast. Academ.

R. H. F. aantekening: op Batav. Sacr. 2. Bl. 604.

Zweertii Athen. Belgic. pag. 305. Valer. Andr. in Fast. Academ.

WILLLEM DE EERSTE van dien naame, de *Vierde Hertogh van Gelder en Gulik, ende Grave van Zutfen* was de oudste zoone van *Willem den Vierden, Grave van Gulik*, (die 1329 door *Keyzer Lodewyk van Beyeren* ten *Markgrave*, en 1356 door *Keyzer Karel IV.* tot *Hertogh* verheven wierd), en getrouwt hadde *Maria*, jongste dochter van *Reynald den II*, (die 1339 te *Frankfort aan de Meyn* tot eersten *Hertogh van Gelder* gemaakt, 1343 overleed) en halve zuster van *Reynald den III*, en *Eduard den I*, *Hertogen van Gelder*, welke beyden kinderloos stervende, zoo wierd deeze *Willem van Gulik*, nogh maaar zeven jaren out zynde, door de *Bronkhorsters* de heerschappye, en, gedurende deszelfs minderjarigheyt, de Voogdye over *Gelderlant*, aan zynen Vader, *Willem den Ouden*, opgedragen, waar tegens zich die van *Hekeren*, waar onder myn moeders bet over grootvader en deszelfs broeder, *Gousen en Hellin van Aalst*, behoorden, voor *Willems* moeye, ofte deszelfs moeders ouder zuster, *Mechtelt*, weduwe van *Jan, Grave van Kleve*, verklaarden, en zoo veel te wege bragten, dat zy ten volgenden jare voor de derde reyze ging trouwen met *Jan van Chastillon, Grave van Blois*, die zich vervolgens *Hertogh van Gelder en Grave van Zutphen* schreef, en behalven veele van de voornaamste Edellieden, de Stad *Arnhem* op zyne zyde had, waar zyne aanhangers niet mede te vreden zynde, zoo overrompelden zy *Arnhem*, *Wageningen* en *Kranenburg*, bezetteden die met hunne benden, en voor *Gelder* 't hooft stotende, plonderden zy de Heerenhuyzen *Hel*, *Aller*, en *Kannenburg* op de *Veluwe*, en vermeesterden *Lobeth*: de *Gulikse Vorst* zat onderwylen niet stil, maar wist zoo veel by *Keyzer Karel* uyt te werken, dat hy den jongen *Willem* tot *Hertogh van Gelder* verklaarde, en, by zyne minderjarigheyt, den Vader tot Voogt, belastende die van *Nymegen*, niemant anders voor hunnen erf-heer te houden en te hulden, dan gezegden *Willem*, oudsten zoon *van Gulik*; Dit gaf geweldigh veel klems aan zyne zake, en, schoon de *Grave van Blois* zomwylen al de eene Stadt, slot of Adelyk huys verraschtte, en den Utrechtzen kerkvoogt tot zynen bystant hadde, dat geluk keerde hun al datelyk weer den nek toe, en volgde *Willem*, en wel voornamentlyk, toen hy, vyftien jaren out geworden, zich ten huwelyk begaf met *Catharina*, dochter van *Albert van Beyeren*, *Grave van Hollandt*, die hem met volk en geldt bysprong; dus sloeg hy 1379 het belegh voor *Gennep*, het eygendom van *Reynier van Brederode*, tot dien tydt toe een groot vrindt en voorstander des *Graven van Blois*, doch gewaar wordende, den Heer Walter van Voorst met een tamelyk Leger in aantogt was, om, waare het doenelyk, de Belegeraars te verneslelen, brak, op zyn Vaders raadt en voorgangk, des nachts in stilte met zyn Leger in slaghorder op, en viel met zoo groote heftigheyt en krygsgeroep op zynen Vyandt aan in het gehucht *Kaldenhaven*, dichte by het stedeke *Kalkar* gelegen, dat deszelfs benden ten meestendeele verslagen, en zeer weynigen het onvloden zyn, blyvende bovengemelde *Heer Walter van Voorst* zefs met de meeste Hekersche Edellieden gevangen, waar op onze *Hertogh Willem* van zynen Vader weerbaar en tot een Krygsman gemaakt, een draagbandt omgehangen, en Ridder geslagen wierd, en met rappier, wapenriem en goude sporen vereert, waar door deeze jonge *Vorst* nogh meer gemoedigt, op zyns Vaders raadt eerlange de Stadt *Thiel* met het nabygelegen *Tolhuys* vermeesterde, en alomme voor *Hertogh van Gelre en Grave van Zutphen* gehuldigt is geworden, gedragende zich vervolgens zoo aan de *Hekerens*, als *Bronkhorsters* even vrindelyk en gunstigh, om de herten zyner onderzaten te bekooren, 't geene hem wonderlyk gelukte, en zyne moeye, de *Hertoginne Mechteld*, deet beslnyten van met tusschenkomste van *Adolf*, *Grave van Kleef*, haaren neef *Willem* voor eenige penningen en jaarlyksche Renten, boven en behalven de inkomsten van Huessen, die haar *Grave Jan van Kleef* tot een Bruytschat toegelegt hadde, haar geheele Recht op het Vorstendom en Graafschap af te staan, en over te geeven, overlydende zy binnen de twee jaren hier na binnen *Huessen* in den jare van 1380, het geboorte jaar van dien beruchten *Thomas van Kempen. Hertogh Willem* alzo zyn Landt in vredigh bezit gekregen hebbende, nadat hy de Burgt van de Stad *Gelder* van *Otto*, *Heer van Buren*, *en Aarssen* gelost hadde voor 5000 oude schilden, besloot, en uyt Godsdienstigen yver, en uyt begeerte, om 't Landt van krygsvolk te ontlasten, op den kruystocht met de duytsche Ridders te gaan naar *Lyflandt* en *Pruyssen* tegens de Heydensche Inwoners. Aldaar bezigh weezende, kreeg hy tydinge van des Brabanders gepleegde vyantlykheyt aan 't dorp *Vermeeren* in het kerspel van *Wichen*, onder het *Ryk van Nymegen*, met het aan brandt steeken van een huys, 't gevangen wegsleepen, en ophangen van den waardt aan eenen boom over de Maas, dies in schielyken toorn zeyde, deezen moordt, zoo die van Brabant de Booswichten ongestraft lieten, te zullen wreeken, ende 't bleef niet lange by dreygen; want 1385 in *Gelderlandt* gekeert, en geen de minste voldoeninge verneemende, liet hy *Johanna*, *Hertoginne van Brabant*, ontzeggen, en haare Landen te vuur en te zwaardt verdelgen: Maar zy, den *Keyzer*, *Koning van Vrankryk* en *Hertogh Philips den stouten* aan de handt hebbende, zuymde niet met een kloek Leger te verzamelen, dat in den Herfts maandt van 't jaar 1586 de Stadt *Grave* omringde, en vergeefs bestormde, waar na door tusschensprake *van Albert van Beyeren*, *Grave van Hollandt*, de vrede getroffen, en op zekere voorwaarden deeze plaats aan *Brabant* gelaten wierd, doch alleenigh voor

M Brouërius verheerlykt Gelderlant. I. D. W. Teschenmach Annal. Cliv. P. 2. pag. 518. Slichtenh. Gelders Geschied. VIII. B. Bl. 155. 161.

Auctor. Diplomat. pag. 300.

een

een korten tyt, alzoo *Willem*, onder voorwendſel, dat het Tractaat niet behoorelyk nagekomen was, deeze Stadt behendiglyk verkloekte, dat wederzyds de degens wederom op zyde deet ſteeken; doch met ongelyke maght, alzoo de Brabander met 40000 mannen de Stadt *Grave* aan weêrkanten van de Maas belegerde, dat van *Hertogh Willem*, toenmaals te *Nymegen* zynde, gehoort, hem in euvelen moede beſluyten deet, alzoo kennilſe kreeg, dat de Brabanders nogh buyten order om her zwerfden, en ſlechte wacht hielden, van met zyne weynige benden, enigen zeggen 300 Ruyters, eenen kans te waagen, dat, zoo haaſt beſlooten, als haaſt in 't werk geſtelt wierd, en wel met dit gevolg, dat dit onachtzame leger, door den forſſen en onverwachten aanval zoo verbyſtert raakte, dat de krygsknechten, naar niemants bevel luyſterende, op eenen vollen draf, zonder om te zien, zich over de *Maas*, en elders wegh pakten, met afterlatinge van Geweer, Treyn, en Voorraat, 1200 dooden op het ſlaghvelt en 1200 drenkelingen in den *Maas* ſtroom, kort na welken tornWillem over de *Maas* toog, verſterkt met verſche Hulptroepen uyt Engelandt, en geheel Kempelandt door ſtroopte, ſlepende van alomme eenen merkelyken buyt mede naar huys toe. Waar op de Franſche *Koning Karel*, bewogen door zynen Neve, *Philips den Stouten*, *Hertogh van Bourgondie*, die der Brabanderen verlies, als zyn eygen goet, ter herte trok, met een maghtig heyr tegen de Vorſten van Gulik en Gelder optoog, doch zich, op de Grenzen genadert, door de tuſſchenkomſt van de Biſſchoppen van *Keulen* en *Luyk* met den zelven liet bevredigen, mits de Gelderſche Hertogh zyne Engelſche verbinteniſſe vaaren liet, en verzwoer. Dit dreygende onweer aldus overgewaayt zynde, beſluyt onze Oorloghszuchtige *Willem* eenen nieuwen toeht tegens de ongelovige Pruyſſers te doen, en queet zich vervolgens in veele ontmoetingen even dapper en ſtoutmoedigh; maar in een Pelgrims gewaat, om onbekent te blyven, naar huys keerende, is hy door laſt van *Wratislaus*, *Hertogh van Pomeren* aangehouden, en, omdat zonder vrygeleydsbrieven reysde door zyn Gebiedt, gedurende den tydt van byna zes maanden verzekert gehouden, en niet, voor dat de Duytſche Ridders hier om op den been quamen, nevens zyn byhebbende geſelſchap ſchadeloos ontſlagen, waar op hy naar Bohemen trok, en, na zich omtrent drie maanden lang by zynen Neve den *Keyzer Wenceslaus* opgehouden te hebben, 't huyswaart keerde; aan *Geeraart*, *Heer van Kuylenburg* toeſtont, om zyne Stadt uyt te leggen; den *Ridder Hendrik van Gemen* de Stadhouderſchap van de Burgt te *Breevoort* in pandſchap gaf, ter tyd toe hem zyn verſchot van 300 Franſche ſchilden wederom betaalt zouden zyn, en 1390 zich mede op de rolle liet aantekenen op den tocht naar Africa tegens de Mooren en Saraçeenen, die qualyk ſlagende, zoo keerden de Oudernemers naar huys toe: ondertuſſchen verkreeg *Willem* door 't overlyden van zynen Vader in 't jaar 1393 het Hertoghdom van *Gulik* by dat van *Gelder*, en alzoo een te grooter maght, om zich te doen gelden en vreezen: zyne aanpryzinge van *Frederik van Blankenheym* tot het opſtaande Bisdom van *Utrecht*, haalde het over, tegens die van *Albert*, *Grave van Hollandt*, in den jare van 1394. Zyne krygstocht naar *Luxemburg* in 't volgende jaar tot byſtant van *Diderik*, *Grave van Katzenellebogen* tegens den *Grave van St. Paul*, en zyne Franſchen, beſliſte dien tweeſpalt; zyne verontwaardiging tegens den *Heere van Schoonvorſt en Montjoye*, die in eenen ſtroop door 't Gulikſche Gebiedt *Willems* Broeder, *Reynald*, met den *Heer van Reifferſcheydt* opgelicht, en niet zonder groot los geldt weder outſlagen hadt, ſtont dien Heer op het inneemen, en vervremden van zyn ſlot *Schoonvorſt*, by *Aken* gelegen. Echter kreeg hy 1398 de Brabanders en Luykenaars, gevolgt van den *Grave van St. Paul*, op den hals, en over al de handen vol werk, daar hy, na dat zich eerſt met een ſtroop door *Kempelandt* naar genoegen gewroken hadde, door het tuſſchenbeyde gaan van *Reyner*, Prooſt van *Maaſtricht*, en den Heere van *Reyferſcheydt* en anderen, zich met eere uyt geredt heeft. In het volgende jaar op St. Martens dagh verloor hy zyne vrou, *Catharina van Beyeren* te *Hattem*, en liet haar lyk den 25 Juny 1400 van daar naar *Monikhuyzen* by *Arnhem* vervoeren, ende aldaar begraven, waar na hy den *Hertogh Lodewyk van Orleans* tegens *Hertogh Philips van Bourgondie*, zyn geſlagen vyandt, nadat van te voren door Gevolmaghtigden tuſſchen hen beyden een zeker verdragh tegens den zelven *Philip* geſloten hadden, met eenige benden te hulpe quam, trekkende hy zelve met 500 Ruyters, behalven het Voetvolk, Edelen en veele Vrywilligen uyt *Gelderlant* en *Gulik*, volgens hun onderling genomen beſtek, naar *Parys*, alwaar zich toenmaals de *Hertogh van Orleans* met zyn leger verhielt: doch deeze Oorlogh zonder bloetſtorting binnen 't jaar geëyndigt zynde, keerde *Hertogh Willem* voort naar huys, alwaar hy datelyk in eene ziekte viel, dat hem op zyne doot deet denken, die eehter die van zyne Moeder *Maria* nogh voorging, nadat zy omtrent aeht jaren lang haren man, *Hertogh Willem van Gulik*, overleeft hadde. weshalven hy zyn teſtament den elfden january 1402 te *Arnhem* maakte, en onder andere ſchikkingen zyne baſtaart kinderen niet vergat, als geevende zynen zoon *Willem van Kuyk* het huys en gebiedt van *Middelaar* te leen, uygezonder de Maaſtol, aan *Jan* het Slot en Gerecht van *Amerzoyen*, gedenkende wyders zyne twee jongſte zoonen, beyden *Willem* genoemt, en zyne doehter *Maria*, met andere middelen; waar op hy kort daar na, den 16 Februarius van 't zelve jaar en in 't achtendertigſte van zynen Ouderdom in zyn Hof te *Arnhem* overleden is, en volgens zyne begeerte in 't *Kathuyzer Klooſter* te *Monikhuyzen* by zyne Vrouw, *Catharina van Beyeren*, begraven.

Slichtenh. ibib. bl. 173. en volgende.

WILLEM DE II, negende *Hertogh van Gelder*, en de eerſte uyt het *Huys van Kleef*, was de eenige zoon van *Jan III*, den vierden *Hertogh van Kleef*, ende van *Maria*, eenige dochter en Erf-gename van *Willem*, *Hertogh van Gulik*, *en den Berg*. Hy wierd 28 July 1516 te *Kleef* geboren, ende den 27 Januarius van 't jaar 1538 by vrywillige keur van de Staten van *Gelderlandt* naar een lang beraadt voor toekomenden *Hertogh* aangenomen by 't leven van *Hertogh Karel*, uyt den Huyze *van Egmondt*, mits dezelve, zonder eehte geboorte na te laaten, quame te overlyden, zullende *Hertog Jan van Kleef* met deezen zynen zoon de voorzeyde Landen by 't leven van *Vorſt Karel* als een Ryxvorſt en Beſchermer, maar na doodt van den zelven deeze *Hertogh Willem*, als een Erf-Vorſt, dezelve in zyn ſchut aanneemen, bedienen, geheel en onverdeelt laten, en by hunne oude vryheyt en verſchryvingen bewaaren, 't geene by eed en Zegel aan ieder quartier door den zelven bekragtigt wierd, waar tegens hy wederom van allen en ieder der zelven de huldiging, brieven, en Eed ontfangen heeft, blyvende *Hertogh Karel*, die dit verdragh bezegelde, Heere van de Landen, en der nodige renten en opkomſten der zelve. Over zulks is *Vorſt Willem*, volgens beſluyt der zelve *Staaten*, den 3 Februarius van het gemelde jaar te *Nymmegen*, den tienden daar na te *Roermonde*, en den 18 daar aan volgende te *Zutfen* ingehuldigt, wordende 't zelve te *Arnhem*, om dat *Karel* aldaar zyn Hof hielt, voor eenigen, doch korten tydt, nogh uytgeſtelt, alzoo gemelde Vorſt nogh in 't zelve jaar, (genoegzaam van hertzeer) binnen *Arnhem* geſtorven is, en begraven. *Willem* geraakte dus op zyn twee en twingtigſte (andere zeggen voor zyn twintigſte) jaar, op den Gelderſchen Zetel; daar de Lottheringſche *Hertogh Anthonis* door zyne Gezanten, als naaſte Erfgenaam en Bloetvrindt, aanſpraak op liet maaken by de vergaderde Staaten op eenen Lands dagh te *Roermonde*, door den nieuwen Hertogh ten eerſten uytgeſchreven, en doen beleggen, welke eyſch datelyk van dien van *Keyzer Karel* V gevolgt, doch ook beyden door de gezamentlyke Landſchap ontzegt wierd. Kort waar na de *Kleefſche Vorſt* op den eerſten Januarius 1539 op nieus in zyne Gevolmaghtigden, den *Grave van Meurs*, den Maarſchalk *Marten van Roſſun*, en den *Prooſt van Santen* voor eerſt te *Roermonde*, daar na te *Nymmegen*, en vervolgens in de andere Hooftſteden hoffelyk ingehuldt is geworden: een maandt na welke plechtigheyt hy zynen Vader *Jan van Kleef* geheel onverwacht en ſchielyk verloren heeft, ende te gelyk in heim zynen getrouwſten Raadsman; weshalven zich by tyds tegens den gedreygden ſtorm van het *Ooſtenrykſche Huys* trachtende te dekken, en met nieuwe maagſchappen te ſterken, zyne zuſter *Anna* aan *Koning Hendrik VIII van Engelant* uythuwelykte; doch met een ſlechten uytgang, vermits de wispelturige Koning haar na verloop van zes maanden wederom verſtiet, en met *Catharina Howard* trouwde; dies begeeft hy zich naar *Keyzer Karel*, die met een kleyn gevolg door *Vrankryk* in *Vlaanderen* gekomen was, om de oproerige Gentenaars te ſtraffen, en zich nu te *Bruſſel* onthiel, en verzocht, na aanwyzinge van zyn Recht op het *Vorſtendom Gelder* en *Graaffſchap Zutfen*, by dat bezit te mogen verblyven, daar toe hem weynigh hoop gegeven wierd; dat zo dra van den Franſchen *Koning Francois* niet vernomen is, of hy zoeht *Vorſt Willem* aan, en won hem, met belofte van hem het nodige geldt en volk tot beſeherminge zyner Landen te zullen overzenden. Hier op reed hy in 't begin der Lente van het jaar 1541 heymelyk naar den *Koning* in *Vrankryk*, terwyl zyne zake op eenen Ryksdagh te *Regensburg* wierd verhandelt, en den *Keyzer* vrygelaten zyn recht op Gelderlandt en Zutfen te mogen vervolgen. *Willem*, dit alles door het hoffelyke Franſche onthaal, en zyn daar op volgende huwelyk met *Janne Margriet van Albret*, dochter van *Hendrik*, *Koning van Navarre*, die twaalf jaren out was, vergetende, keerde den 16 July naar huys toe, en bragt, onder den ſchoonen glimp van den Keyzer, volgens des zelfs brieven en bevel, zyn aantal van volk tegens den Turk te zullen leveren, onder *Marten van Roſſum* een leger van 12000 voetknechten en 2000 paarden op de been, dat Brabant rontom doortrok, en de eene Stadt en dorp by 't ander brantſchatte of plonderde; dat het Landt van *Gulik* in October 1542 deerelyk bezuuren moeſt, als wanneer een Keyzerlyk Leger onder den *Prins van Oranje* en de *Graven van Buren* ende *Boſſu* daar onverwaeht met branden en plonderen inviel en doortoog, bemaghtigende verſeheyde ſteden, welkers meeſte muuren en wallen in de graften geſtort wierden, dat in 't volgende jaar zoo ſterk voortliep, dat Her-

Slichtenh. Geld. Geſchied. XI. B. Brouërius verheerlykt Gelderlant I. Deel.

W. Teſſchenmacher Annal. Clivia fol. 532. & 533.

Pont. Heuterer. Auſtr. Lib II. cap. 15.

Haraeus Annal. Brabant. Tom. II. pag. 619.

togh Willem, ziende de eene Stadt voor en de andere na door de Keyzerſchen overweldigen, zyne kloekhertigheyt t'eenemaal deed vallen, en hem door de voorſprake van *René van Naſſou*, *Prince van Orange*, *Hertogh Hendrik van Brunswyk*, en *Herman*, *Aertsbiſſchop van Keulen* des Keyzers genade deed zoeken, die hem ook op zyne opentlyke bekenteniſſe van misverſtandt en verleydinge door anderen, gegunt wierd, doch op zeer harde voorwaarden, en onder anderen, dat hy 't *Hertoghdom Gelder* en *Graaffſchap Zutphen* afſtaan, ontruymen, en voor altoos aan den Keyzer en zyne nakomelingen overdragen zoude: 't geene *Willems* moeder *Maria* van enkel verdriet ende droefheyt kort daar aan uyt de wereit deed verhuyzen, al ſchoon zy eenige vertroofting uyt haar zoons bedongen huwelyk met *Maria van Oofteuryk*, dochter van den *Roomſchen Koning*, *Ferdinand*, had mogen neemen, werdende het zelve, nadat zyne vorige trouwbeloften met de Dochter des *Konings van Navarre* door een *Pauſſelyke* bulle vernietigt waren, den 26 July 1546 *te Regensburg* voltrokken, waar door hy veele voorrechten en voordeelen van *Keyzer Ferdinand* voor zyne ſtatelyke Landen verkreeg, die vervolgens door *Keyzer Maximiliaan II.* en *Rudolph II.* beveſtigt zyn geworden. Vruchtbaar was dit huwelyk mede, als waar uyt niet alleen vyf dochters, maar ook twee zoonen zyn voortgekomen, alle op *het Hof te Kleef* gebooren; ende genoot onze Vorſt ſedert zyne bevrediging met *Keyzer Karel*, gedurende zynen overigen levenstydt, eene volle vrede en ruſt in zyne Gulikſche, Bergſche, Kleefſche, ende Markſche Landen, ende ſtorf den 25 Januarius 1582 in den ouderdom van 75 jaren, vyf maanden en acht dagen te *Duſſeldorp* in *Bergslandt*, nadar zyne Geſellinne, *Maria van Oofteuryk*, den 12 December van het vorige jaar te *Hambach* overleden was, nevens welke hy ſtatelyk te *Duſſeldorp* in 't graf gezet, en met dit volgende jaarſchrift, jaar, maandt, en dagh van zyn overlyden uytdrukkende, vereert is.

M. Tesclenmacher Annal. Cliv. P. II. pag. 335.

Tabul. in Cod. Diplom. No. 118,119, 120,121, 122,123, 124,125.

VIIfVVerf In 't Iaar De zonne zonk In zee
Toen VVILheM ſtorf tot Ingezetens VVee.

Brouërius Holland. illuſt. I. Deel.

WILLEM DE I. was de zeſtiende Graaf van Hollandt, en heeft 19 jaaren, van 't jaar 1204. tot 1223. geregeert. Eerſt was hy Grave van Ooſt Vrieſlandt, en volgde *Ada*, zyne Niehte in 't bewindt. De Gedenkboeken melden, dat hy eenige Kaſteelen zyner vyanden heeft vernielt. Dat ook *Dordrecht* ten zynen tyde door die van Utrecht is in brandt geſtoken, daar de reden niet van gevonden word. Eindelyk vindt men verder aangetekent, dat de Vrede tuſſchen de Hollanders en Trechtſchen, of, *Stichtſchen*, dezer voegen is gemaakt, dat Graaf *Willem*, die te vooren dien van Utreeht al veel meer ſchade had aangedaan, duizent Talenten, dat in ons geldt zes hondert duizent guldens maakt, aan den Biſſchop zou betaalen. Wanneer hy de doodt van *Moltgolin*, (liever *Malkolim*) Koning van Schotlandt, zynen Oom van moeders wegen, hadde verſtaan, waar door hy meende dat het ryk wettelyk op hem was vervallen, vergaderde hy eene Vloot, daar hy meede in Schotlandt trok, en veele ſteden innam: maar als hy hoorde dat Hollandt door Lodewyk, den Graaf van Loon, te vuur en te zwaerdt verwoeſt wierd, bragt hy zyne Schepen weder naar huis, om het Graaffſchap, dat hy nu zeker hadde, om een onzeker Koningkryk niet te verliezen, en ging dezen Lodewyk te keer, die de Landen van Hollandt zeer wyd en verre beroofde. Wyders leeſt men in de oude Geſchriften van 't Klooſter te Egmondt, dat, wanneer *Willem*, die zich in Ooſt Vrieſlandt onthield, den doodt zyns Broeders (Grave Diderik den zevenden) had verſtaan, hy zich haaſtelyk in de *Zype* begaf, en niet konnende verwerven, dat hy op deszelfs begraffeniſſe mogt komen, droevig en treurig weêr te water naar Frieſlandt keerde. Doch daar na quam de Graaf, heimelyk ontboden, des nachts by Filips van *Waſſenaar*, die hem heel heuſch ontfing. Alleen verzelt met twee Perſoonen, die van de zaak wiſten, trad hy in een ſcheepje, en quam te *Flardinge* in een ſlechte kleedy, van niemant gekent, aan. Maar van de Zeeuwen, daar te ſchepe gekomen om zyne aankomſt te verwachten, wierd hy vriendelyk bejegent, en gedienſtelyk aangenomen. Zy waren blyde, datze hunnen Heere en Prins, den eigen zoone van Floris, en den rechten Erfgenaam, weder gekregen hadden, dewyl zy den Grave Lodewyk ganſchelyk afkeurden en verlieten. Als zy dan tot hunne eige haven van Zirikzee waren gekoomen, en Willem voor al de aanwezige burgers en anderen, die 'er nogh by toeſchoten, zoo onverwacht hadden vertoont, wierd hy met gelyke gunſt van allen eendraehtig tot hunnen Prins en Heere beveſtigt, waar uit eene groote vreugde by allen, zoo ouden als jongen, van beide geſlachten, ontſtont.

Ondertuſſchen quam Lodewyk, in 't jaar 1204. met een groote menigte volks te paard en te voet Hollandt inrukken; en tot vermeerderinge der zwarigheit en elende, hadde de Graaf van Namen (tot Landvoogdt over Vlaanderen aangeſtelt van zynen Broeder, die, naar Jeruſalem getrokken, nu al Keizer van Konſtantinopelen geworden was) *Walcheren* onder zyn gebiedt gebragt.

Lodewyk onthiel zich in het Dorp *Voorſchoten*, van waar hy zyne tenten magtig breedt uitzette: doch door zeker toeval in groote verlegentheit geraakt, hiel hy met den zynen raadt wat hun te doen ſtont, en vond niets beter, dan den vyandt tegen te trekken, naardien men den wegh, dien de vyandt geſlooten hiel, met den zwaerde moſt openen. Dezen raadt dan beſloten hebbende, zyn 'er eenige welervarene Krygsluyden in ſlagorden voor Leiden gekoomen, en hebben de grafften met puyn en geſtooke zooden gevult; tegen de welke de Kennemers en andere hunne medegezellen uit hunne bolwerken en den Burg uitgevallen zyn, en hunne beſtryders van hunne veſten verdreven hebben. Daar op quam Lodewyk weder te *Voorſchoten*, en Willem met zyn ganſche heir, zoo uit Zeeuwen als Hollanders beſtaande, tot het Tolhek toe, daar hy zyn volk zonder eenigen tegenſtant uitzette. Tot verſpiedinge nu van zyn Leger, wierd de Hertog van Limburg, een man, kloek geoeffent in den Kryg, uitgezonden; die de menigte der verſcheide wapenen, en hunne ſlagordeninge met verwonderinge ziende, van vrede begon te ſpreeken; maar Willem ſloeg dien plotzelyk af, om dat hy zelf was verdreven, zyn Vaderlandt geplundert, en veelen van de zynen geſneuvelt waren; weshalven hy verklaarde, dat hy was gekomen, om te overwinnen, of te ſterven.

Het geene wy boven in den aanvang dezer Levensbeſchryvinge van Grave Willem van 't verbranden der Stadt Dordrecht door de Utreehtſchen hebben aangeroert, vinden wy wat breeder elders nogh uitgebreidt; namelyk dat die van Utrecht, met de Hollandtſche Krygsluiden (men verſtaat uitgebannenen) niet verre van Dordrecht te ſchepe aanlandden, en, met het verbranden der Stadt, ongelooflyk veel Wyn, Tarwe, en Gerſt vernielden. Dat 'er na verloop van eenigen tydt van vrede en verzoeninge tuſſchen den Biſſchop en den Grave wierd geſproken, en die ook uitgewerkt, onder beding, dat de Graaf, het geene hy Hendrik Kraan ontweldigt hadde, hem weder zou uitkeeren, als mede dat de dienaars, die tot het Graaffſchap behoorden, en in 't Stift woonden, onder den Biſſchop zouden ſtaan, gelyk ook wederom de dienaars van den Biſſchop, in 't Graaffſchap wonende, onder den Graaf zouden geſtelt worden. Dat de Graaf, daar beneven, als we boven gezien hebben, aan den Biſſchop zou opbrengen duizent talenten, aldaar tot onze munt uitgerekent: echter heeft hy zyne gevangenen noch niet alle gekregen, die zich naderhant met ontgelooflyke ſommen geldts hebben vry gekoght.

In 't volgende jaar, namelyk 1205. heeft Filips, Grave van Vlaanderen, een zwydig heirleger, en eene ongelooflyke menigte van ſchepen toegeruſt, om 't Landt, by de Schelde aan de zee gelegen, te vermeeſteren, en onder 't gebiedt van den Grave van Loon te brengen, Willem te overwinnen, van alle eere te ontblooten, en van 't Graaffſchap te berooven: die des niet tegenſtaande, door 't aanporren van de bywooners der Schelde, en 't vertrouwen dat hy op hen hadde, aangemoedigt, beſloten heeft hem tegenſtant te bieden, als oordeelende, dat het hem beter voegde in den Oorlogh te ſterven, dan uitlanding en voorvluchtig te willen worden. Maar als zy nu optrokken tot het gevecht, zoo werd de zaak, door tuſſchenloopende boden, tot verzoeninge gebragt, en wel voornamelyk door de groote naarſtigheit en den yver, zoo van de Gravinne van Vlaanderen, Filips Gemalinne, die den naam van *Regina* was gegeeven, en te Brugge van hem gelaaten, als van den Wy-Biſſchop dezer Stadt. Het beding van vrede was, op te brengen tien duizent en vyf hondert mark zilvers. De magt nu van Grave Lodewyk, en de Gravinne Aleyd was zoo groot, dat zy, zich vertrouwende op 't Leger dat ze vergadert hadden, zoo gemoedigt t'Utrecht quamen, als of zy Hollandt zekerlyk zouden bemagtigen: maar als zy de brieven en tydinge van dezen gemaakten vrede, en verzoeninge ontfingen, zagen zy wel, datze van alle hulpe t'eenemaal ontbloot waren, verloren den moedt, en de hoope van ooit hun wit te zullen beſchieten, en keerden, als beſpot, met ſchaamte weder tot hunnen aanhang.

Laat ons nu tot deze Levenſchetze van Grave Willem den I. noch byvoegen, het geene *Wilhelmus Procurator*, die in het jaar 1300 leefde, van hem heeft aangetekent, ſluitende met het geene, daar *Matheus Voſſius* des Graven levensrolle mede ſluit. In 't jaar 1206. na dat Willem, zoon van Ade, broeder van Diderik, en Graaf van 't verder gelegen Frieſlandt, den Grave van Loon, den man van zyne niehte, met veel Oorlogen verdreven hadde, heeft hy zelfs, het Graaffſchap van Hollandt inhebbende, tot beveſtiging van zynen ſtaat, voorgenomen te trekken naar Hendrik den IV. zynen Schoonvader, toen ter tydt Koning van Schotlandt, dien hy meende van den troon te bonzen, als waanende dat het recht tot de kroone, wegens mishuwelyking des Vaders, aan hem vervallen was. Door hulpe nu van den Grave van Gelre, verkreeg hy de beveſtiging, (dat is, recht van erfvolging) van den Koning, en bezat het Graaffſchap van Hollandt (het rondt getal voor 't oneeven genomen) twin-

tig

WILLEM de I.

II Deel Fol 325.

WILLEM de II.

tig jaaren. En, hoewel hy een onrechtvaardigh bezitter ſcheen, zoo lang als zyn nichte Ada leefde, zoo wierd echter zyn bezit goet gemaakt, toen zy zonder kindt te baaren, afflyvig wierd; zoo dat hy by zulk een toeval wettelyk kreeg 't geene hy te vooren niet hebben konde. Deze Willem nu gewan by zyne Vrouwe een zoon, dien hy Floris noemde, en overleed kort daar na.

Mattheus Voſſius nu heeft 'er alleen het volgende van te boek geſlagen.

Als nu ganſch Hollandt en Zeelandt bevredigt was (*door dien de Vlamingen geſtuit waren, en de Graaf van Loon verjaagt was*) wierd Willem, de eerſte van alle de Opvolgeren buiten de rechte linie, *Graaf van Hollandt en Zeelandt* door beide die Natiën erkent. Nochtans onthielt hy zich van dien naam te gebruiken, en doeg zich alleen als Voogdt, zoo lang als Ada (zyne nichte) overig was, die hy, zonder kinderen zynde in, Hollandt, verre van haaren man (Lodewyk van Loon) athielt: daar de Hollanders groote ruſt en vrede door vetkregen.

Naardien Melis Stoke als even met den vinger het leven van dezen Grave Willem aanroert, vinden wy 't raadzaam alles, dat hy 'er van ſchryft, in zyne eige taale hier te laaten volgen.

Melis Stoke in Graaf Willem den I.

Willem haar Oem heeft verworven
'T lant van bi oeſten Heiden zee/
Tot er Lavece voert mee/
Sette hi ſine dinghen te vreden/
Ende berechte 't lant ende ſieden.
Dit was als ick vinden conde
Dan den Grave tote Egmonde/
Ende niet meerne van dir daer.
Deeſe Willem ſtarf in ons Heren jaer.
XIIc. XX ende drie.
Enen ſone ſo liet hie/
Diemen Florens nomen hoert/
An hem ſtont Hollant voert.

En dewyl het oude Byſchrift onder 's Graven Afbeeldſel nogh al mede iet tot opheldringe van zyn levens verhaal toebrengt, kan ik niet afwezen van het zelve hier mede te plaatzen, en daar mede alhier de Gordynen toe te ſchuyven.

I. Reygersbergen Kronyk van Zeel blad. 77.

Wat Ridder dat ick was in 't Heylig landt / nogh Jongh/
Is d'Haerlemmers bekendt/ die met my Damiaten
Ghewonnen hebben hoen/alſt pzer in tween ſprongh/
Deg'glyx en vreesd' ick niet het landt tot mynder baten/
(Verdrpvende myn Nicht) kloekmoedelyk t' aanbaten.

WILLEM DE II. By zommigen de XV. doch by anderen de XVIII. Graaf van Hollandt, en Roomſch Koning heeft Hollandt met zynen Oom, geregeert 20, en het Ryk 7 jaaren, van 't jaar 1235. tot 1255. Hy was de zoon van Grave Floris den IV. en wierd in het jaar 1235. Heer en Graaf van Hollandt gehuldt. Ter vrouwe nam hy de edele Elizabeth, dochter des Hertog van Bronswyk, die naar Kerkelyke wyze, en order van 't Evangelie, met hem getrouwt is, daar hy by teelde eenen zoone, met naame *Floris*, die, na 's Vaders doodt een ſieraadt van Hollandt geworden is. Barlandus, in 't regiſter der Graven van Hollandt, heeft de volgende levensſchetze van hem opgeſtelt, die wy hier van woordt tot woordt inlyven.

Floris doodt geſlagen zynde, was zyn zoon Willem tot de regeeringe nogh niet bequaam, dewyl hy maar zes jaaren oudt was: nochtans wierd hem het Graafſchap, door de voogdye van Otto, den Utrechtſchen Biſſchop, zyn Vaders broeder, tot zyne mondige jaaren toe, in eenen goeden ſtant bewaart. Deze Willem, veel grooter liefhebber van de wapenen, dan van 't gout, wierd toen hy nogh geen baardt hadde, en nauwelyks in zyn twintigſte jaar ging, tot Roomſch Koning gekoren, dien naderhant alle de Geeſtelykheit, als hy door den Biſſchop, zynen neef, te Luyk was gebragt, buiten de Stadt te gemoete ging, om hem eere te bewyzen. Omtrent den zelfden tydt, als hy mede by den Aartsbiſſchop van Trier eenige dagen vertoeft hadde, keerde hy weder in Hollandt, en ſtichtte niet verre van de ſtadt Delft een Hof, daar de Hollanders en Zeeuwen hunne pleitzaaken zouden moeten brengen: en is die plaats 't Gravenhage genaamt. De zelfde Prins, verſtendigt door boden en brieven, dat zwarte Margriet, die toen Gravinne van Vlaanderen waar, een zeer groot heyr Leger byeen gebragt hadde, om Walcheren, een Eilandt in Zeelandt, te vermeeſteren, en uit te plonderen, heeft zynen broeder Floris daar heene met gewapende jonge manſchap gezonden, om den gedreigden aanval der Vlamingen tegen te gaan en te ſtuiten. Hier uit is ontſtaan dat de twee Legers niet verre van Middelburg, een vermaarde koopſtadt in Zeelandt, zyn ſlaags geworden: welke ſlagh zoo deerlyk voor de Vlamingen is uitgevallen, dat hun bloet zich wyd en zyd in 't Middelburgſche veldt verſpreidt heeft. *Wilhelmus Procurator* beſchryft nogh veel breder de omſtandigheden van dit gevecht met de volgende woorden, die wy waardigh achten hier tuſſchen in te laſſen. 't Jaar 1253 quam de Graaf van Vlaanderen (als boven gezegt is) met veele Princen en een ontelbaare menigte volks, te ſchepe aan een ſtrandt aanlanden, dat de inwoonders *Weſtkappel* noemen, gelyk het ook *het einde van Zeelandt* geheeten word. Hier uit de ſchepen nedertreedende, wierd dat edel Vlaamſche volk begroet, gewellekomt, en onthaalt met ſchrikkelyke ſlagen, en als ſchapen van de Wolven met veele wonden verſcheurt. Waar over de Vlaamſche Heer, die zich verblyd hadde over 't afwezen van den Koning alleen, zich terſtont moſt bedroeven wegens het aanwezen van duizenden, die den zelven gelyk waren. De tonge begeeft my, en de penne is niet magtigh die ontallyke en onuitſpreekelyke nederlage van die aanzienlyke Mannen te beſchryven. Want even als de Maajers doen onder de ſtoppelen, zoo woed de Hollandtſche natie, als of zy dol ware geweeſt, tegens die ſchoone natie der Vlamingen. Het eerſte Vaandel wierd nedergemaakt, het tweede, en derde moſt 'er by. Ondertuſſchen wierden de Overwinners bevonden door den arbeidt zoo te bezwyken, als of zy zelfs overwonnen waren. Als dan het Hollandſch volk, door al te groote vermoeitheit, bykans bezweek, en de vyanden niet langer konde nedervellen; Ziet, zoo quam 'er een gerucht, dat de Koning aanquam; waar door zy van blydſchap verwakkerden, en de vrees der vyanden vermeerderde: want de een hoopte het nieuw en verſch kreygsvolk met blydſchap aan te zullen voeren, waar tegen de anderen ſchrikten. Ondertuſſchen, als het Vlaamſche Vaandel, dat nogh overſchoot, braaver dan de voorgaande, en in alles volmaakter, uit de ſchepen afdaalde, en met zyne aankomſte den tegenſtanders geen kleine vreze toebragt; beſtont een moedig krygsman vooruit te gaan, zeggende, dat het ſchande was, dat het Konings volk, en zulk een glorieus Heirleger zoo zou ingehouden, en zonder verweeringe voor des vyands magt wyken. Men leeſt dat in dit gevecht, hoewel niet hoog geacht, meer dan 30000 man achterbleef behalven de gevangenen en verdronkenen. Verſcheidenen vluchtten ook heenen zonder wapenen en kleederen, die hunne ſchaamleden met loof van erweten, en andere aardtgewaſſen, bedekten. Dus verre *Willem Procurator*.) Koning Willem (zoo gaat Barlandus voort) verſtaande, dat de Vlamingen zoo eene groote nederlage gekregen hadden, voer van ſtonden aan in Zeelandt over; daar hy, naar zyne gewoone bermhartigheit, den overgeblevenen der vyanden, die hem ootmoedigh te gemoete quamen, genade deed, maar hy zond ze alle naakt zonder klederen weêr naar Vlaanderen, en zegtmen, dat ze zichzelven, om hun volk, als zy t'huis quamen, niet ten ſpot te wezen, broeken van erweten loof hebben gemaakt.

Nadat (gaat *Barlandus* voort) Willem de Vlamingen aldus overwonnen hadde, is hy van den Paus Innocentius in Italien ontboden, en heeft te Genua van den zelven de Keizerlyke Merktekenen ontfangen, het geen Megerus echter meent eenen miſſlag te zyn. Van daar (zegt Barlandus) naar Hoogduitſchlandt reizende, wierd hy in alle Steden, Dorpen, en Kaſteelen, met groote ere ingehaalt: zoo dat de luiden, op zyne aankomſte, van alle kanten quamen uitloopen, en hem met gelukwenſchingen en toejuichingen begroetten. Ondertuſſchen kreeg hy berigt, dat de rebellige Vriezen de ruſte van Hollandt verſtoorden, waarom hy met eenen grooten hoop krygsluiden is te rugge gekoomen, en tweemaal met denzelven geſlagen heeft. Eens in zyn eerſte aankomſte, wanneer de Vrieſche krygsmagt van hem t'onder is gebragt. Dan noch eens daar na den 28 van Loumaandt, als de lange vorſt ganſch Vrieſlandt open geſtelt hadde, en hy daar in gereden was; maar toen is hy al voor 't gevecht dootgeſlagen, na dat hy het Landt den tydt van negenentwintig jaaren geregeert hadde. Doch *Wilhelmus Procurator* verhaalt dezen togt naar Vrieſlandt, en zyne treurige uitkomſte, wat wydloopiger, het geene wy, tot voldoeninge der oudheitsminneren, hier laaten volgen. Hy ſchryft dan, dat Willem, Koning van Duitſchlandt, voorhebbende om de Keizerlyke benedictie te trekken, en den drempel van Pieter en Pouwels te bezoeken, zorgvuldig, als de voorzigtigen plegen, heeft toegezien, achter zynen rugge geen oorzaak te laaten, die hem, of zyne Edelen zouden dwingen wederom te keeren. Hy zelf dan denkende, dat, zoo hy de overwining niet behiel tegens zyne ſlechte en zwakke nabuuren, hy met recht van magtiger en onbekende Vyanden in den oorlog weinig zou geacht worden, nam voor de *Vriezen*, die tegens hem en zyne Voorouders altyt rebel waren, met de wapenen te temmen, en onder zyne Koningklyke Heerſchappye te dwingen. Ten dien einde vergaderde hy des Winters een heel ſchoon Heirleger, daar hy mede naar *Alkmaar* trok, en wachtende dat het by een quam, ging hy zelf vooruit te paerde zitten, en met weinig perſoonen, als Spionnen, het Landt der Vriezen intrekken, om te bezien hoe ſterck het Ys was.

wederom gekomen, vertoonde hy, dat het Landt wel toegangkelyk was, en ligt van zeer weinige luiden kon ingenomen worden, 't welk als een voorſpellinge van zynen doodt is aangemerkt. Ondertuſſchen, terwyl de tydt van den ſtrydt genaakte, wierd zyn volk in twee hoopen verdeelt, om op verſcheide plaatzen over te gaan, met den eenen dede de Koning zyn uitterſte beſt om voor anderen op de plaatze des gevechts te koomen, niet weetende (volgt 'er als eene aanmerkinge) dat hem de doodt al van zyne geboorte aan was nagaande. Als dan de verdoemde hoop (verſta door deze harde uitdrukking de Vriezen) op een vlak veldt, daar ze zich begeven hadde, gezien wierd, liep de Koning, als die altydt bereidt was zyn leven voor zyne ſchaapen te ſtellen, met eenen vollen ren naar de vyanden toe, en viel alleen met zyn paerdt, door 't breekende ys, in een modderige ſloot, daar hy metter haaſt door de handen van die ſchelmen (als wederſpannelingen mogen ze zoo hieten, doch niet als vyanden) jammerlyk verſmoort wierd. De Edelen van den anderen krygshoop verrichtten hun voornemen naar wil en wenſch, en keerden wederom met juichende blydſchap: maar als zy het ongeluk des Konings vernamen, wierd hunne vreugde in rouwe verwiſſelt, en hunne vrolykheit met veele traanen bevochtigt; dewyl ze met hem blyde en gemoedigt ten Oorlog getrokken, nu zonder hem moſten wederkeeren, ja zelf zyn doode lichaam niet mogten medevoeren, 't welk van die booze luiden (een weinig lager hieten ze *Barbaren*) in een zeer verachte plaats geleit, daar langen tydt gehouden, en eindelyk in eene ganſch vuile plaatze begraaven is. Nogh word 'er een bygelovig verdichtzel (immers dat 'er zeer naar zweemt) door eenen *Henrikus Steronicis*, in zyne jaarboeken, van dit graf dezes Vorſten, (hoewel wat twyfelachtigh in de woorden) verhaalt. Daar word gezeit (ſtaat 'er) dat hy by een zekere Stadt van de zelve Provincie een graf gevonden heeft, dat zeer konſtig en koſtelyk gebouwt was; en als hy de Burgers vraagde, wiens dat het was, dat zy zeiden, daar was nogh niemant in geleit, maar het was van hunne voorzaaten gemaakt op eene voorzegginge, dat 'er nogh iemant van de Roomſche Koningen in zou geleit worden. Doch de geleerde *Pieter Schryver* tekent daar op aan, dat onze Hiſtorien heel anders ſpreeken. Voort, als hy nu dan geheel Vrieſlandt overwonnen, en 't onder gebragt hebbende, daar met victorie was uittrekkende, dat hy van eenige vluchtelingen, die by den wegh in de rietboſſchen ſchuylden, beſprongen en dootgeſlagen, en in 't voorzeide graf van de inwooners gebragt is in 't negende, (andere ſchryven in 't zevende) jaar van zyn ryk.

Wat ziet men daar eene tegenſtrydigheit in dic twee verhaalen van des Konings ſneuvelinge, en begravinge, welk laatſte vermoedelyk wel het onzekerſte, indien niet geheel verdicht is! Noch vindmen dat 'er zyn, die ſchryven, dat 'er al langvoorheenen, ik weete niet van wat Waarzegſter geprofeteert was, dat de Vrieſche wapenen hem zouden doen ſneuvelen. Melis Stoke beſchryft dezen ſlag, en de treurige uitkomſte voor Koning Willem, in zyne verouddc rymtaale, omtrent op de zelve wyze als boven; waar uyt nogh blykt, dat deze ſlag te Hoogwoude is voorgevallen, daar hy in een zeker huys is begraaven, om dat men meenen zoude, dat hy onder 't Ys geſchoten was. Hy tekent ook aan, dat hy in Weſtfrieſlandt is over 't Ys getogen, zoo dat de Weſtfriezen, nu Noordthollanders geheeten, boven doorgaans den naam van Vriezen draagen, gelyk zy ook waren, naardien Frieſlandt toen als de gemeene naam byna van ganſch Nederlandt was; waar van breeder op den Tytel. Stoke ſchryft ook dat hy onbekent is verſlagen, doch aan zyne wapenen bekent geworden, en van de Vriezen heimelyk begraaven is. Daar beneven, dewyl de Koning, in 't water vallende, niet geholpen wierd van de zynen, dat 'er over die zaak veel bedenkelykheit is gevallen, en gedachten, gelyk hy niet duiſter te kennen geeft, dat hy van de zynen wel mogt verraaden wezen. Zommigen, doet 'er de Heer Alkemade by, vermoeden, dat de Friezen door Koning Koenraad, Keizer Frederiks zoon, opgeſtookt en ſchandelyk omgekoft zouden zyn. De Byvaerzen onder zyne Print, zyn, als volgt, in het out Nederduitſch uitgedrukt.

Ik Willem / Floris Soon / de tweede van dien naam /
Maar de eerſte van myn Landt / die Koningh was geboren /
Gheen twintigh jaren oudt / was tot het Rijk bequaam.
Al 't Yzer (maer gheen Ys) doen ick den Vries ginck ſtoren
Cond' ick beſtieren / ſiet / daer heb ick 't Lyf verlooren.

WILLEM DE III. bygenaamt de GOEDE, was de XXII. doch by anderen, de XIX. Graaf van Hollandt, heeft geregeert 33 jaaren, van het jaar 1305. tot het jaar 1338. Hy was de oudſte zoon van den Grave *Jan*, als Graaf van Hollandt, en met eede by allen gehuld, terwyl zyn Vader, *Jan van Avennes*, Graaf van Henegouwen, nogh leefde, noewel hy op dien tydt heel krank was. Deze Graaf trouwde, maar 19 jaaren oudt, als Melis Stoke zegt op 't end van zyne levensſchetze, eene zeer edele en ſchoone Vrouwe *Johanna de Valois*, Dochter van Prins *Karel*, Broeder van *Filips*, Koning van Vrankryk, doch van Beka de zuſter dezes Konings genoemt. Dit huwelyk, by *Wilhelmus Procurator* gemeld als voltrokken, (dus vaart hy voort in zyn verhaal), zoo was deeze Graaf niet weinigh ontſtelt over het ongelyk, dat *Gwye* hem in 't ſtuk van 't bezit van Zeelandt gedaan hadde, des zich over zulks met de Hollandtſche Heeren beraaden heeft, wat tegen den gezeiden Gwye te doen ſtont; waar op, na gemeene beraadſlaginge, de handelingen van Gwye de Gemeente van Hollandt wierden bekent gemaakt, de Wapenen aangenomen, en met een zeer uitnemend en heerlyk Heirleger dapper gearbeidt om de bchoudeniſſe van *Zirikzee*, de eenige plaats, die de Grave van Hollandt in de Zeeuwſche Eilanden nogh overig hadde. In welken togt Guido, Biſſchop van Utrecht, de Hollandtſche magt met een zeer ſchoon gevolg van Edelluiden vergezelſchapt heeft; welke togt heel gelukkigh en met zege voor den Grave uitviel; het welke Graaf *Jan*, zyne Vader, nogh met veel blydſchap, even voor zyn overlyden, in Henegouwen gehoort heeft. Beka nu zegt, dat *Willem*, bygenaamt *de Goede*, na de doodt zyns Vaders, (*Jan den Henegouwer*) Graaf van Hollandt gemaakt, dat is, nader in het Graafſchaps bezit geſtelt en beveſtigt is: waar mede de ſchynſtrydt van dit met het bovenſte verhaal beſlicht is. In dezen Graaflyken ſtaat is hy by alle Princen der aarde zoo hoog geacht geweeſt, dat hy *Meeſter der Ridderen*, *en Overſte der Princen* genoemt wierd. By zyne ſchoone Gemalinne heeft hy verſcheide kinderen geteelt, als *Jan*, *Margriete*, de Roomſche Keizerinne, *Johanna*, Gravinne van Gulik, *Philippe*, Koninginne van Engelandt, *Willem*, die in 't Graafſchap van Hollandt zyne Navolger was, *Lodewyk*, in zyne jonge kindtſche jaaren geſtorven, en Jongkvrouwe *Elizabeth*. In 't begin zyner regeeringe liet hy te Haarlem een heerlyk open Hof uitroepen (naar de wyze van die tyden) 't welk een geheele week lang gehouden wierd van 20 Graven, 100 Boeronnen, 100 Ridders, met ontallyk veele Heeren: ook wierd hy by de hooge Staatsbedienden van 't Roomſche Ryk tot *Stadthouder des Ryks* gekoren en aangeſtelt. Tot lof zyner Godtvruchtigheit word' er bygevoegt, dat deze uitmuntende Prins, tot vermeerderinge van den Godtsdienſt, te Middelburg een nieuwe kerk van Kanoniken heeft geſticht, en in 't aanvolgende jaar 1311. rykelyk begiftigt. In het jaar 1315 komt *Lodewyk*, Koning van Vrankryk, met een groot Heir in Vlaanderen te velde, en ſpant by Kortryk, aan de riviere de Lyſe, zyne tenten. Graaf *Willem* trekt mede op, ter hulpe dezes Konings, met eene groote meenigte van ſcheepsvolk, en ſlaat zyne tenten op by Kalis aan de Schelde; maar door 't gedurig quaadt regenachtig Weder liep deze togt op niet uit, en moſt de Koning weêr naar Vrankryk keeren. Graaf *Willem*, van dat opbreeken des Konings verſtendigt, liet alle de Dorpen, die aan den oever der gemelde Rivier lagen, vyandtlyk in brandt ſteeken, (om wat reden, word niet verhaalt) en is met al zyn krygsvolk behouden weêr naar Hollandt gevaaren; hoewel *Meyerus* zeit in zyn II. boek, op 't jaar 1315, dat de Hollanders uit de Landtpaalen van Vlaanderen gedreven zyn, en met grooten haaſt wederom naar Zeelandt gekeert; het geene men dan dus met het voorgaande zou konnen vereenigen, dat Koning *Lodewyk* opgebroken zynde, de Vlamingen alle hunne magt naar Grave *Willem* hebben gewend, die daarom, als tegens hen niet beſtandig, ook ſchielyk zyne hielen heeft geligt, en zyn Leger in de ſcheepen geburgen; maar onder 't opbreeken, al wat hy kon bereiken, geblaakt en verbrand heeft. Weder meld de gedachte *Procurator* tot lof van dezen Grave *Willem*, dat zyne vriendſchap van alle zyne nabuurige Princen en Vorſten met grooten ernſt en yver wierd gezogt; en 'er geen was, hoe groot ook in magt en aanzien, die hem zou hebben durven tergen; ja dat *Vlaanderen zelf*, dat zynen voorouders van allen tyden, boven menſchen gehengeniſſe, vyandelyk, en met veele Oorlogen laſtig en zeer moeyelyk is geweeſt, zich nu verheugde van zyn zwaardt bevryd te zyn, en vrede met hem te mogen maaken. Vraagt men nu, hoe de gezeide Graaf met die van Utrecht handelt? Men zie hier over na de *Kronyk van 't klooſter te Egmond*; daar in word vertoont, datze zich voor hem vernederden, en alle dingen ſchikten naar zyn believen. In 't korte, *alle Princen van Duitſchlandt*, *die*, *van Keulen af*, herwaarts aan woonen, zochten Graaf *Willem te* behaagen, en naar zyn believen te Haarlem, zyne uiterſte Stadt, te koomen, om het Tour-noy ſpel te helpen houden. Deze hooge Edelen en Graven hebben ook al verſcheide reizen Grave *Willem* verzogt, naar Keulen op te trekken, om door zyne magt, die hun ontbrak, de goederen der Koopluyden, die langs den Rhyn vaaren, te beveiligen: maar vooral ſtont Graaf Willem hoog in achtinge by de Koningen van Vrankryk en Engelandt, die zyne vriendſchap op allerlei wyze zogten, en wel hoedden dat hy tegens hen niet verſtoort wierde. Ook droeg de *Koning van Bohemen* den Grave *Willem* eene zonderlinge

WILLEM de III.

linge liefde en genegentheit toe, waar uit ontſtont, dat de zoon van dien Koning, voornamelyk op zyn aanhouden en gunſte met de dochter van den Heere *Karel*, Vaderlyken zoon des Konings van Vrankryk, en Schoonvader van Graaf *Willem*, door den huwelyksbandt vereenigt wierden. Dus, beſluit *Wilhelmus Procurator*, heeft Graaf *Willem* eenen ſchoonen, gewenſchten, ja volmaakten ſtaat, voor zoo veel den loop aangaat der tydelyke zaaken. Echter valt 'er eene tweezinſche wraking op dezen doorluchtigen Grave; namelyk, dat hy zich te veel met een anders zaaken heeft bemoeit, en daar door de zyne vry veel verwaarlooſt zyn; tot welkers afmaninge hier ten Leerbeeldt Grave *Floris* de V. word aangetogen, die geſtelt word te zyn geſneuvelt, om dat hy zich te veel met de zaaken van Utrecht bemoeit hadde. Waar op dan ten ſlot deze waarſchouwinge volgt: Dat zich dan Graaf *Willem* wachte van beide deze gevallen, en hy zal in de tydelyke zaaken voor volmaakt gehouden mogen worden; en hier toe Hollandt, dat hem vruchtbaarder is, wat meer bezoeke, en niet altydt naar Henegouwen, dat ſierlyker bloeyende is, omzie. Wy doen nu eenen grooten ſprong in den tydt, te weeten van het jaar 1315. tot het jaar 1324. in welke tuſſchenruimte van 9 jaaren zekerlyk nogh veele gedenkwaardige dingen van dezen Grave zullen wezen voorgevallen, die wy, by mangel van aantekeninge, niet konnen te boek brengen. Wy vinden alleenigh, by opzamelinge van zommige ſnipperingen, dat Graaf Willem of zyn onderhoorig Volk al groote ſchade heeft geleden, door den overlaſt van het vermaarde Slot Volmenſteyn in 't gebiedt van den Biſſchop van Keulen; dewyl de Rovers, Bezettelingen van 't Slot, den vreemdelingen en Koopluiden groot gewelt aandeeden. Weshalven de gemelde Graaf, na 't verzamelen van zyn Volk en Edelen, het zelve, ſchoon verre buiten zyn Landt gelegen, heeft aangetaſt en belegert, ook eenige dagen lang met groot gewelt beſtormt, tot dat eindelyk de bezettinge tot voorzieninge van haare eige behoudeniſſe, (dewyl 'er de Biſſchop, anders magtigh genoeg, niet naar omzag) het aan Grave *Willem* overgaf, die het tot den grondt toe ſlegtte. Hier op volgt noch een verhaal van des Graven tuſſchenſpraake en bemiddelinge van den Grave van Gelder en den Biſſchop van Munſter, welke eerſte den laatſten met een groot gewelt, en veele hulpbenden van den Duitſchen en Hollandtſchen Adel, ook des Konings van Bohemen, die 'er mede in eigen Perſoon by verſcheen, beſprong. De Biſſchop van Munſter hadde ook geenen kleinen byſtant van de Vriezen. Terwyl nu deze magtige Heeren elkander als aangrimden, aan beide zyden zeer woelden, en dagelyks hunne ſlagordens ten ſtryde vervaardigden, ging *Willem*, de Graaf van Hollandt, met het verlaaten zelf van zyne partye (den Graaf van Gelder) den Koning van Bohemen met yver opwekken, om nevens hem voorſlagen van ruſte, en middelen van vrede uit te vinden: waar op de oude wrok van tweedragt werd aan een zyde geſtelt, de Vrede getroffen, en het ſneuvelen van eene ontelbaare menigte menſchen voorgekomen. Dat wy nogh voor 't laatſte hier by aanlaſſchen, 't geen de *Procurator* verder, als een byzonder geval, van dezen Grave te boek geſlagen heeft, waar uit blykt, dat, hoe goedt en leenig hy van inborſt was, hy echter geenen overmoedt van zyne onderdaanen heeft willen verdraagen, noch zich van hun de wet laaten ſtellen, als men ſpreekt; dat een al te verren uitzigt heeft tot krenkinge van 't gezag der Vorſten. Hy verhaalt dan, dat, als Graaf *Willem* een ſomme geldts, tot betalinge van verſcheide onkoſten, en byzonder van de Bruilofften zyner dochteren, van alle zyne onderhorige Steden en plaatzen had verzogt, zulks by Hollandt en Zeelandt gunſtig werd toegeſtaan; uitgezondert alleen van de Kennemers, die den Grave in zyn aangezigt aldus antwoordden: *Myn Heer de Graaf, wy neemen uw verzoek geerne aan, en willen de ſomme naar onzen eigen ontfang uitmaaken, midts dat wy ook verwerven, 't geene wy van u verzoeken*: nu hadden zy eenige Artykelen van vryheit op 't papier doen ſtellen, die zy ernſtigh verzogten, dat de Graaf wilde bezegelen; doch dewyl hy zulks weigerde, kon hy ook by hen niet opdoen. Dieshalven keerde hy met grooten toorn, dien hy voor dien tydt ontveinsde, weêr naar Hollandt, en vernachtte op 't Hof van *Teylingen*, dat een ſlot was van den Graaf. Als hy nu, na dit gewoel, met den Graaf van Gelre, dien hy by zich hadde, in den Hage was, liet hy de Kennemers tot zich ontbieden, en deed ze voor zynen Raadt brengen, daar hun de ſtoornis des Vorſten in 't breede voorgehouden, en afgevraagt wierd, of zy nogh by hun voorgaande beſluit bleven. Zy, te kort komende in 't beantwoorden van 't geene hun voorgeſtelt wierd, en ziende, dat de Graaf door Godts genade nu magtiger was, begonnen ontſchuldiging te verzoeken, ſchoon te ſpreeken, en aan te bieden, dat ze de eerſtgeëiſchte ſomme, wilde hy hunne bedingen aanneemen, driedubbelt zouden opbrengen. Maar de Graaf, die heel wel verſtont, *dat de Boer den ſtreelenden ſteekt, en den ſteekenden ſtreelt*, behandelde hen naar den goeden raadt van de zynen, en gaf hun niet alleen niet het geene zy eiſchten, maar maakte hun ook met een afhandigh, het geene zy veele tydenlang bezeten hadden. Zoo (beſluit de Schryver, onder andere aanmerkingen) wierden de Kennemers, die tot nogh toe altydt op hun recht zeer trots en moedigh waren geweeſt, ook zeer vyandigh tegens hunne gebuuren en de Edelen, niet alleen afgeſlagen in hunne begeerten van nieuwe voorrechten, maar ook ontbloot van die geene, die zy lange bezeten, en met oneindige moeiten en koſten verkregen hadden, terwyl hunne Schepens en Burgemeeſters, op 't woordt van den Grave, waren gevangen gezet. De zelve *Procurator* verhaalt verder iet gedenkwaardigs van de *Dordrechters*, dat het voorgaande van de Kennemers vry gelyk is. Ten zelven tyde (ſchryft hy) rees 'er in de deelen van Hollandt eene oorzaak van tweedragt op, waar in byna alle Steden *het Steedjen van Dordrecht* tegenvielen; want Graaf *Willem* had deze Dordrechters eenige nieuwe Privilegien gegeeven (vermoedelyk het ſtapelrecht) tot nadeel der oude voorrechten van anderen. Als zy nu die wilden gebruiken, en de Schippers van andere plaatzen aanhaalden, maakte zich de Gemeente van byna ganſch Noordt Hollandt op, en ſpande te zamen, om de Kooplui den van Dordrecht elk in zyne quartieren te vangen, en al wat zy by zich hadden, uitgenomen de Perſoonen, hun afhandig te maaken: over welke geweltdadige handelingen zich Graaf *Willem* zeer belgde. Hier tegen nu wilde hy voorzien, maar dewyl 'er zeer veele luiden aan vaſt waren, moſt hy 't opkroppen en verduwen. Doch in 't zelfde jaar (1326) ſtelden zich de moedige ingezetenen van Dordrecht, die byna geheel Hollandt met hunne knevelingen quelden, in veele en verſcheide dingen zoo onwyſſelyk aan, dat ze niet alleen den Heere Jan, des Graven broeder, die in alles de gemeente voorſtont, maar ook den Grave zelf, die hen voornamelyk beſchermde, zeer vertoornden. Waar over volgens zyn bevel op eenen zekeren dag vergaderinge wierd gehouden, en byna door 't geheele gebiedt van Hollandt eenen gemeenen optogt beraamt. Omtrent op den zelfden tydt, dat is, in 't jaar 1327. heeft Johannes van Dieſt, de 45 Biſſchop van Utrecht, de Landtpaalen zyner Heerſchappye onder den Grave Willem van Hollandt dwaaſſelyk verzet, en als verpand voor de zomme van omtrent elf duizent ponden, daar hy zich mede buiten zyn Landt begaf. 't Gemeen ſchryven is, *dat hy een goet deel van zyne heerlykheit zwaar verpand heeft*, het geen op de Stadt *Grenoble* ziet. Beka ſchryft 'er dit van (als boven in zyne levensſchetze, op zynen naam al is aangetekent) het Kaſteel *Vredelandt*, met het omleggende, hadde hy onlangs aan den Graaf van Hollandt te pande geſtelt: als ook het Kaſteel *Vollenho*, met *het Landt van Overyſſel* al lang voorheenen aan den Graaf van Gelre.

Op het jaar 1328. ſchryft de zelfde Procurator van den vreeſſelyken brandt, daar de Stadt Alkmaar byna geheel door in d'aſſche raakte; waar op de volgende Latynſche, en verduitſchte vaarzen ſtaan geboekt:

Urbani feſto quid ignis tramite mœſto
Perdens Alcmariam meliore parte domorum,
Hujus & Eccleſiam, conventis omnibus horum, &c.

dat is,

Een ſnell' en droeve vlam quam op d'Alkmaarſche daken/
Viecht op Urbanus dag/ en deed in hitte blaaken
Het meeſt' en beſt' gebouw/ met Kerk en al het geen
Daar in gevonden werd/ 't welk al te zaam verdween.
enz.

Daar na bekent de Schryver, dat hy niet heeft konnen opdelven, hoe Graaf Willem dat zelfde jaar zich daar in gedraagen heeft: doch dat hy wel weet, dat zyn Zoon, hoewel nogh zeer jong, met zynen Oom van moeders wegen, de wapenen heeft aangenomen, (vermoedelyk, ſchoon niet uitgedrukt, tegen zynen Vader) en dat Heer Jan, Graaf Willems eigen broeder, gekoren is tot Overſte der Franſche Soldaaten enz. (waar door het ſchynt, dat Graaf Willem met de Vlamingen in onluſt was geraakt, als nader uit het vervolg, hoewel wat duiſter en ingewonden, des Schryvers blykt, die dus voortgaat: Ten zelven tyde, te weeten op den dagh van St. Magdalene, was Graaf Willem over de gemelde zaaken niet weinig bekommert, zynde te Geertruidenberg, daar hy, zoo de Officieren, als de Edelen te zamen riep, en met hun handelde over de vriendtſchap des Konings van Vrankryk, als mede van de boosheit der Vlamingen: onderzoekende teffens, hoe hy den gedachten Koning mogt helpen, en de laaſten met raadt en daadt beſchadigen. Terwyl dit vuur dus ſmeulde, en elke party zyn volk by een bragt, om ſlagh te mogen leveren, zoo poogde zich deze, *zeer goedertieren Hollandtſche Ridder*, Willem, daar tegen te ſtellen, en den tydt te verlengen: en won met zyn aanhouden, dat de oude wrok van wederzyden verminderde, en dat 'er van vrede en eendragt begon gehandelt te worden, zoo dat 'er kort daar na, als de zaaken recht voor, en tegen overwogen waren, gedacht wierd om Scheidsmannen te ſtellen, die de ge-

geſchillen verder in der minne zouden beſlegten en afdoen. Hier toe wierd, zoo van den Koning, als van zyne tegenpartye, *Graaf Willem alleen gekoren:* blykende hier uit, als ook uyt zyne andere bedryven, wat een treffelyk Man, en doorluchtigen Graaf hy is geweeſt, (dat dus verder word opgemaakt:) Want wie zou zulke eenen magtigen Koning, en zoo een groot Leger zoo breidelen, en zich doen overgeeven, als deze gemelde *Graaf van Hollandt* heeft gedaan, of hy moſt zelf niet veel minder dan een Koning zyn? Den eerſten dagh nu, om in onderhandeling te treeden, beſtemde hy te *Vliſſingen*, den Zondag na St. Peter in de banden. Op het jaar 1329. vindmen onder anderen, aangetekent, dat het oudt krakkeel tuſſchen de Koningen van *Vrankryk* en *Engelandt* toen ter tydt wierd vernieuwt, over de heerſchappye van Aquitanië: waar over *Graaf Willem*, die hen beide beminde, in 't begin van Maart uit *Vrankryk* komende, naar *Zeelandt* zyne reyze nam. De zaaken van *Zeelandt* beſlegt hebbende, zegt men, dat hy naar *Brabandt* trok, daar men in onderhandelinge was over de behoudenis van *Valkenburg*. Ondertuſſchen geſchiedde daar ook met een de verlovinge, of ondertrouw van *Grave Willems* dochter aan den zoone des *Hertogs*; waar na hy zich met grooten haaſt naar de geweſten van *Aquitanie* begaf, om den Oorlogh, ware 't mogelyk, voor te koomen, dien de Koning van *Engelandt* daar den Koning van *Vrankryk* gereedt ſtont aan te doen. In 't jaar 1331. leeſtmen verder, quam *Graaf Willem* weder uit *Vrankryk* in *Hollandt*, en trok wederom ſchielyk naar *Zeelandt*, daar hy eene groote Inlandtſche tweedragt, lange jaaren door den mondt van Heer *Wolfert* aangevoedt en verzwaart, in 't bywezen van beide de partyen beſlegt en bygeleit heeft: en dat gedaan zynde, is hy voort ziek naar *Henegouwen* getrokken, daar hem de Heer *Diederik Abt van Egmond*, in de maandt Junius, wegens zaaken van zyn Klooſter bezogt heeft. In het jaar 1332. nam *Graaf Willem*, met verlof van den Paus, en op 't begeeren van den *Koning van Vrankryk*, voor naar den *Beyervorſt*, *die in Frankenlandt was*, *en zich* daar als Keizer gedroeg, te trekken, om eenen vrede tuſſchen hem, en den Roomſchen Opperkerkvoogdt, als ook den gedachten Koning te maaken; opdat de Keurvorſt den weg der Zaligheit (verſta den togt naar 't heilige Landt) mede wilde aannemen, en dat alle gelovige Natien Chriſtus Soldaaten mogten worden. Van die reize (volgt 'er) keerde Graaf Willem weder naar Vrankryk, en zich haaſtende naar de Zeeuſche Eilanden, in de maand van Maert, kreeg hy, daar aangekomen, binnen de Stadt Middelburg het Podagra, of Voeteuvel, dat hem meer dan een maandt ophield, zonder zich te konnen roeren; en tekent Beka aan, dat Graaf Willem in 't jaar 1336. ook aan 't flerecyn lagh, en den zevenden dagh van Junius zaliglyk geſtorven is.

Deze Willem, (volgt 'er ten ſlot) die om zyne vromigheit bygenaamt was *de Godtvruchtige Graaf*, heeft Hollandt 33 jaaren gelukkig beſtiert. Hy was een zeer zeeghaftig Prins in Veldtſlagen, geprezen in ridderlyke oeffeningen, vermaart in Tournoy ſpelen, en zeer gemeenzaam met vrienden; hy is in den Heere geruſt te Valencyn, en aldaar met grooter eere begraaven. Johanna, zyne Gezellinne, begaf zich daar na, 't wereldſch Ryk en alle wereldſche pracht verachtende, in 't Klooſter van de ordre der Ciſtercienſen te Fontanelle, ſtorf daar in, in 't jaar 1342. en wierd eerlyk begraaven. Het byſchrift onder zyn Afbeeldſel by J: Reygersberg vindenwe dus in de veroudde taale opgeſtelt.

Kronyk van Zeel. bl. 117.

Der Princen bloem / en Prins in deuchd' en vromicheydt /
Die 't goet in eeren hilt / en 't quaet wiſſ' van den bloede /
Men vont nauw uws gelyck in d'heele Chriſtenheydt /
O! Die Juſtici ſelf bevolen hadt haer Goede:
En ſonder reden niet waert ghy gheſegt de Goede.

WILLEM DE IV. By zyn Vaders leven genaamt Graaf van Ooſtervandt, is de drieëntwintigſte, (naar de rekening van anderen de twintigſte) Graaf geweeſt van Hollandt, en heeft 8 jaaren, van het jaar 1338 tot het jaar 1345 geregeert. *Beka*, in 't leven van Johannes den III. den 45ſten Biſſchop van Utrecht, tekent 'er alleen het volgende van aan. Na de doodt van den hooggeroemden Prins Willem, is zyn zoon Willem Graaf van Hollandt geworden, en het heeft getrouwt Johanna, de dochter des Hertogen van Brabandt, (daar wy de verlovinge of ondertrouw van in de levenſchetze zyns Vaders gezien hebben.) Deze Willem was altydt genegen tot de wapenen, en heeft al in den eerſten tydt van zyne regeeringe den Tytel van zynen naam grooter gemaakt. *Barlandus*, in 't regiſter der Graven van Hollandt, meld dit nogh in 't byzonder van dezen Grave Willem den IV. dat hy, het Graafſchap van zynen vader ontfangen hebbende, terſtont met een hoop uitgelezen volk naar Spanjen is over getrokken, om daar den Koning, die gedurige Oorlogen tegen de Turken en Saraſenen voerde, te helpen; daar hy in korten tydt met vechten, en zich in meenig gevaar te ſtellen, zoo vermaart is geworden, dat hy zoo wel den Spanjaarden zelfs, als eigen volk zeer lief was. Daar na weder in Hollandt gekomen, heeft hy Utrecht aangetaſt. Van zyne verdere krygsverrichtingen vinden we het volgende geboekt, eerſt uit *Johannes Hocſemius*, in 't leven van Adolf vander Mark, den 75 Biſſchop van Luyk, het volgende, omtrent met de zelfde woorden. In de maand October, des jaars 1339. ('t is wonder om te verhaalen) heeft zich Willem de IV. Graaf van Henegouwen, jong van zinnen en jaaren, met drie hondert Galeyen begeeven naar den Koning van Vrankryk, zynen moederlyken Oom, terwyl hy nogh negenhondert Galeyen, die hy op ſoldye van den Koning van Engelandt hadde aangenomen, in Henegouwen achterliet: die met den Koning van Engeland eenen inval hebben gedaan in Vrankryk. Doch vermits de Koning van Vrankryk voorzigtig handelde, om 't gevaar van den Oorlog te ontgaan, achtende dat zyne vyanden, zoo door gebrek van leefstogt, als om de felheit van den aanſtaanden Winter, onverrichter zaaken wederom zouden keeren, zoo hebben zy veele Dorpen van zyn ryke, tot twee mylen toe by Laudun geplundert, en acht mylen verre naar Vlaanderen toe verbrandt, ook eenen ſtorm gedaan op een klein Slot, *Honnecourt* genaamt, eene Abdye in Pikardye, daar ze veel volksvoor lieten zitten, en veele gequeſten bequamen, in welke beſtormingen de voornaamſte krygshoofden zyn geweeſt, de Graven van Gelre, en Gulik, de Heer van Valkenburg, en Heer Jan van Henegouwen, Oom des voorzeiden Graafs, en heeft geduurt, zoo men zeit, van den morgen tot den avondt toe, met twee duizent gewapende mannen, wier overſchot ten laatſten het kaſteel verliet, waar van, in het wederkeeren door het ryk van Bohemen, acht Ridders, en zeven Schildtknaapen gevangen wierden. Hy vervolgt, dat in 't jaar 1340. voor het Feeſt van Jan Baptiſt, de Graaf van Henegouwen (*Willem de* IV.) en de Hertog van Brabandt (*Johan de III.*) hunne Legers hebben geſlagen voor Kameryk, aan deze zyde van de Schelde, terwyl de zoon van den Koning van Vrankryk, met een zeer groot Heir aan d'overzyde lagh, zoodat ze de paarden uit de zelve Rivier, ten wederzyden waterden. De Graaf zogt met de zynen ſlag te leeveren: 't geen de tegenparty voorzigtelyk weigerde, naar 't zeggen (ſtaat 'er) van Terentius, *dat een wys man alle dingen eer behoort te bezoeken*, *dan tot den Oorlogh te koomen.* Zy zagen daar op dat de vyandt, by gebrek van leeftogt, haaſt zou vertrekken, hoewel 'er gezegt wierd, dat de Koning dertig duizent gewapende Ruyters hadde, en de Koning van Engelandt, uit Engelandt noch geenzins wedergekeert was. Als nu de Hertog en de Graaf daar omtrent veertien dagen voor hadden gelegen, hebben ze het beleg opgeligt, en zyn op St. Jans avondt weder naar huis getrokken. Hier na vinden wy aangetekent uit de Kronyk van Mr. *Albert van Straatsburg*, hoe ten tyde van Klemens, den VI Paus van dien naam, de Koning vander Littauw, die een Heiden was, jong van jaaren, en nieuwelings aan 't Ryk gekomen, de Duitſche Broeders van St. Marie in Pruiſſen en Lyflandt zeer heeft gequelt, met veele duizent Chriſtenen te dooden, en die tot het geloof bekeert waren, tot geloofsverzaking, en weder tot het Heidendom te dwingen. Hier over nu zyn tegen het naaſtvolgende jaar 1345. den Meeſter van de zelve ordre te hulpe gekomen de Koningen van Hongaryen, en Bohemen, de Markgraaf van Mehren, zoon van den Bohemer, *de Graaf van Hollandt*, en veele anderen: hoewel nu deze tocht wegens ſloffigheit en quade achterdocht dezes Ordens-Meeſters vruchteloos afliep, blykt echter daar uit des Graven groote krygszugt, als die alle gelegentheden by 't haar greep, als men ſpreekt, om zyne dapperheit, het ware dan rechtvaardig of onrechtvaardig, te toonen, gelyk nader blyken zal; want op den zelfden tydt, als de Graaf uit Pruiſſen was wedergekeert, heeft hy de Stadt *Utrecht* langen tydt, en met zeer groote koſten, uit haat tegen de Vriezen, zwaar belegert: die met hem op zekere voorwaarden verdraagen zynde, is hy naderhant in Vrieſlandr getrokken, en van de Vriezen verſlagen. Doch laat ons deze beſchryvinge uit *Johannes Hocſemius* hier wat breder vertoonen, en daar na hoe ongelukkig deze Hollandtſche Oorlogsblixem omtrent Staveren geſneuvelt is. De week voor St. Jan Baptiſt (vindenwe aangetekent) heeft de Graaf van Henegouwen, *Willem de IV.*) als hy, onder den naam van de Vriezen te beoorlogen, van die van Utrecht proviandt van koſt en wapenen gekocht hadde, hen lieden zelfs op 't onvoorzienſt gaan belegeren met een groot heir gewapende krygsluiden, daar de Utrechtſchen niet het minſte vermoeden van hadden. Op eenen Woensdagh den 8 Juny, (ſtaat 'er) heeft hy ze uit gedaagt, (waarſchynelyk berent, gelyk men nu ſchryft) en den tweeden dagh daar aan volgende belegert, ook zes weeken lang met tien Mangneelen (een groot ſpangeſchut, waar mede men zeer groote ſteenen op elkander uytwierp) beſtormt; by zich hebbende twee duizent, en zes hondert, min vier, Ridders, achtien Graven, achtentartig Baronnen, en meer dan dartig duizent gemeene Soldaaten, nevens elf hondert ronde ſchootſteenen, weegende elk meer dan 200 en meer ponden, die hy

WILLEM de IV.

WILLEM de V.

hy met geſchut (vermoedelyk Nagels of Blyden, mede een bekent werpgeſchut) in de Stadt heeft geworpen, doch daar mede niet meer dan eenen man en eene vrouwe geraakt: waar op wy alleen zeggen, dat het vuur en yzer brakend ingewandt der hedendaagſche bomben, zoo veel in getal, en van die zwaarte, ontwyfelbaar van vrezelyker uitwerkingen zoude zyn.) De Kerk van S. Marie, en de huizen der Kanonikken heeft hy met veel ſchieten dapper geſchonden, als mede verſcheide burgers huizen aan 't zelve eindt der Stadt, dat is, aan den weſtkant; ook doot geſchoten 16 Perſoonen, waar van 'er een zwaar, en de andere ligt gewapent was. De Stadt hadde gevangen wel in de veertig Baronnen, Ridders en Schildknechten, en van de lichtgewapenden was de hoop ontelbaar. De Graaf nu, merkende dat de Burgers zich mannelyk weerden, maakte met hun een verdrag op deze voorwaarden: *Dat de ſchaden, aan wederzyde geleden, zouden quytgeſcholden worden, de gevangens vry gelaaten, en de partyen vrienden, als voren.* En verder: *Op de uitſpraake van den Heere Jan van Henegouwen, zoo als die dezelve zoude gelieven te doen, tot St. Remigen toe.* Maar men geloofde toen, dat hy geene uitſpraake zoude doen, en dat het oorlogh zou wezen, en blyven, als vooren. Vier hondert mannen van de burgers hebben den Graaf blootshoofts en barrevoets om genade gebeden (gelyk Beka zulks toeſtaat) waar door het gerucht in zyn Leger liep, dat de Stadt zich overgegeeven hadde.

De oorzaak van de belegering was, dat de Stadt eenige burgers van den Grave in geldtboeten geſlagen hadde, om dat ze, zonder verlof van de Stadt, zich aan den Grave, als Gyzelaars, hadden overgegeeven wegens een verſchil, dat ze met den Graaf hadden, by gelegentheit der Proosdye van St. Jan, die in tweedragt vergeeven was; vermits de Graaf de party had gehouden van die het in 't pleiten verloor; 't welk alles door eenen zekeren Kanonnik van Utrecht, die zelf nevens anderen by 't ſluiten van den Vrede is geweeſt, geboekt is.

Beka in 't leven van Johannes den IV, den 27 Biſſchop van Utrecht, tekent aan, dat de belegering alleen uit eenige zegswoorden is geſproten, dat Graaf Willem de Stadt zes weeken lang met dertien Mangneelen gedurig heeft beſchoten, en tot zyne hulpe by zich hadde eenen zeer magtigen Hertog, 13 kloekmoedige Graven, 52 Baronnen, 1300 Ridders, met 28 duizent uitgelezene en ervarene Krygsluiden Daar tegen hebben die van Utrecht, met Heer *Robrecht van Arkel*, Broeder van den Biſſchop *Johannes*, krachtige Krygswerktuigen toe bereidt, waar mede zy hunne vyanden, van buiten aankomende, van de poorten en wallen affchrikten, ja ook veele onvoorzigtige Krygsluiden, met hunne pylen en ſchichten doot ſchoten. Eindelyk, als de Graaf zelf op een duiſteren nacht dicht by de wal was gekomen, om de diepte der graft, eer hy ze liet beſtormen, heimelyk te verſpieden; ſlaakt een ſchutter van boven de muuren een ſchicht, waar mede hy den Graaf door zynen enklauw heen ſchoot. Dees, dus gewondt, wierd terſtondt naar zyne tent gebragt, daar hy in zeer korten tydt genas, en weder tot zyne voorige gezondheit raakte. Ondertuſſchen quam de Biſſchop *Johannes*, die zich nogh te Grenoble onthiel, hoorende hoe zyne Stadt belegert was (door zynen Broeder, den Heer van Arkel, hier van verſtendigt) ſchielyk herwaarts, en maakte, met vriendelyk tuſſchen beiden te gaan, een verdragh, op dezen voet: *Dat vyf hondert Burgers uit de Stadt zouden gaan, en in de tente van den voorzeiden Grave ootmoedelyk om vergiffeniſſe bidden.*

Dit voorby zynde, ging de Graaf voort met zyn aangevangen voorneemen, en vergaderde weder van nieuws eene Krygsmagt, om Ooſtvrieſlandt te overweldigen: Maar voerde zyn heerlyk Leger onordentelyk in het onbekende Landt aan, zoo dat al zyn volk ſchielyk en onvoorziens tot een groot ongeluk verviel. Jan van Henegouwen landde met veele anderen aan de Zuidtzyde van het Kloofter van S. Odulphus den Confeſſoor, zyne tenten ſpannende op de kuſte van de naby gelegene Zee, genaamt Zuidtvenne; en vielen, zonder de navolgenden te wachten, zo mannelyk op de vyanden aan, dat ze die, of binnen de Stadt Staveren, of binnen den vrydom van de zelve kerke dreven, en de Bezettinge van 't kerkhof zelf met gewapende Krygsluiden beſprongen, zoo dat den Hollanders geene tegenſpoedt dwarsboomde, voor dat ze het Convent van den gedachten Confeſſoor bemagtigden. Toen zyn ze, zegt Beka, meer door Goddelyke dan menſchelyke magt van 't gemelde kerkhof allengskens afgedreven, en hebben hen de Vriezen overal doodtgeſlagen, en op de hielen vervolgt. De Graaf, als een onvertzaagt Prins, t'eenemaal onweetende van dit ongeval, heeft zyne Vloot geſtiert naar 't Noorder deel van 't gezeide Convent, is met ontrent vyf hondert Krygsluiden te lande gekomen, en heeft het naaſtgelegen huis (andere zeggen Dorp) afgebrandt, met grooten moedt eenen ontelbaaren hoop Vriezen ontmoetende, verſlaande in eigen Perſoon eenen Edelen Vries, en voort zich tot der doodt toe eerlyk verweerende. Daar tegen hebben de Vriezen den kleinen hoop Hollanders met ontallyke gewapende mannen rontom omſingelt, en den Graaf zelf, met veele anderen, die hun voorquamen, doodtgeſlagen: dien zy ook, doodt zynde, tot weêrwraake van den Vrieſchen Edelman, onthalsden. Deze bloedige nederlaag geſchiedde op den 6. Kalendas van October, of 26 September van 't jaar 1245. ter zelver plaatze, daar de Graven van Hollandt, die Ooſtvrieſlandt regeerden, te voren hunnen vierſchaar plagten te houden, het byſchrift onder 't Afbeeldzel van dezen Grave, Willem den IV, van den doorgeleerden en oordeelkundigen Pieter Schryver, in zyne levensbeſchryving van de Hollandſche Graven, luydt aldus:

'T gerucht / al zwyge ik ſtil / zal elk genoeg doen hooren /
Hoedanigh ik my droeg / wat man ik was in 't velt.
Het Weſten haalt nogh op myn ſtryden met de Moren:
Het Ooſten ziet den Turk door myn geweer gevelt.
Wat wil ik veel van 't Sticht / wat van den Noorman ſpreeken /
Die elk beſtant en pays my quamen ſmeeken af.
Doch bleef te Staveren de loop myns levens ſteeken /
En Mavors / die 't my nam / die was 't / die 't my hergaf.

WILLEM DE V. de vyfentwintigſte Graaf van Hollandt, die 7 jaaren by zyne zinnen heeft geregeert, namelyk, van het jaar 1351. tot het jaar 1358. Het leven van dezen Grave zullen wy uit verſcheide Schryveren, zoo veel 't mogelyk zy, vervolgens voorſtellen, hoewel maar als in eene ſchetze, omtrent het geene wy van hem vinden aangetekent. *Willem de IV.* kinderloos geſtorven, volgde, als de naaſte en oudſte onder zyne zuſters, *Margriete*, gehuwde Vrouwe van Keizer *Lodewyk*, in zyne plaatze, welke opvolging dezer wyze toeging. Als de hooggedachte Keizer de ongelukkige doodt van Graaf Willem verſtaan hadde, heeft hy, in zyn Keizerlyk plegtgewaadt, met de meeſte Vorſten van 't Roomſche ryk, in den Raadt zittende, ondertaſt wat in dezen toeſtant, naar recht en billykheit, te doen ware: waar op zyne Raden hebben goet gevonden en beſloten, *dat; dewyl Graaf Willem zonder kinderen dezer wereldt overleden was*, DE HEERLYKHEIT VAN HOLLANDT AAN 'T ROOMSCHE RYK WAS VERVALLEN; welke heerlykheit dezelve Keizer van ſtonden aan geſchouken heeft aan de Keizerinne *Margriete*, zyne Gemalinne, die, als wy boven reeds hebben aangewezen, de eige zuſter was van den gemelden Grave. Dit diervoegen beſtelt zynde, quam deze Keizerin terſtondt naar Hollandt aftrekken, met een zeer ſchoon gevolg; deede den eedt van getrouwigheit aan alle de Inwoonders, en nam ook manſchap van haare Vaſſalen, vermeerderde allen de vrydommen en voorrechten, maakte ook een vriendelyk beſtandt met die van Utrecht, en daar na weêr naar Beyeren keerende, beval ze 't beſtier der Graafſchappen van Henegouwen, Hollandt, Zeelandt, en Vrieſlandt, aan WILLEM DEN PALATYN, haaren zoon; die de vriendſchap van zeer veele Heeren van Hollandt en Zeelandt winnende, met hunne hulpe tegen zyne moeder opſtont, en haar, niet zonder bloedig ſtryden en krygen, van haare eige Landen ontzette. Uit dit geſchil nu van de moeder met haaren zoone ontſtont in Hollandt in 't jaar 1350 eene vervloekte PARTYSCHAP, daar veel quaadts uit gerezen is: Want de eene party hing de moeder aan, te weeten, de Heer van Brederode, en de Heer van der Lek, met hunne medeſtanders, en deze noemden zich HOEKSCH; de andere party hielt het met den zoon, te weeten, de Heer van Arkel, en de Heer van Egmond, met hunne medeſtanders, en die wierden KABELJAUWS genaamt. Een *Hoek*, als men weet, is een yzere haak, daar de Viſſchen meê gevangen worden; en een *Kabeljauw*, een welbekende Zeeviſch met een groot hoofdt, heel goet om te eeten.

Met deze Verdeeltheden wierd het geheele Landt beſmet, en bleef lang in die bloedige verwarring: ja Hollandt niet alleen, maar ook zommige andere Provintiën. In Gelderlandt woedden de HEKERENS en BRONKHORSTEN, dus zeide men daar HEKERS in plaats van HOEKS, en BRONKHORSTS, voor KABELJAUWS, gelyk mede in Vrieſlandt de SCHIERINGERS voor HOEKS uit quamen, en de VETKOPERS voor KABELJAUWS; doch hier van is boven breeder elk op zynen byzonderen Tytel gehandelt.

In al dit razend woeden nu tegen malkanderen, dat oneindig veel bloets koſte, en grouwelyke verwoeſtingen, ten wederzyden, met zich ſleepte, wierd 'er ten laatſten (dat beklaaglyk is) van beide partyen beſloten, dat de Keizerin tegen haaren Zoon, en de Zoon tegen zyne Moeder op de Maas met ſchepen om den prys, of 't bezit zouden vechten. Als nu de beſtemde dagh verſcheen, quam de Keizerin, met al de Henegouwers, veele Franſchen, en voornamelyk Engelſchen tot haare hulpe, ter gezetter plaatze, daar tegen quam Graaf Willem, met zich hebbende den Heer van Arkel, den Heer van Egmond, geheel Noordt Hollandt, Kennemerlandt, en Weſtvrieſlandt, met veele Krygsluiden uit het Hertogdom Gelre, zyne moeder met eenen wreeden aanval, onder 't geklank der trompetten, en 't gekronkel van veele vlaggen en wimpelen, vyandelyk tegen. Doch als zy de een den anderen in dezen ongoddelyken ſlagh heftig verſloegen, en geweldigh aan weêrkanten ſtreden om de overwinninge, verdroot het de Keizerinne, en ſcheidde zy, na dat 'er veelen verſlagen waren, uit den

ſtrydt. De Engelſchen, terwyl ze zagen dat 'er veelen verdronken en ſneuvelden, ſloegen ook hunne zeilen aan, en voeren weder naar Engelandt. De Heer van Brederode, die de zyde der Moeder hieldt, wierd gevangen. Deze droeviğe ſlagh van den Zoon tegen de Moeder geſchiedde in 't jaar 1351 op den dagh van St. Martens Tranſlatie. Nochtans wierd 'er, na dien wreeden oorlogh, tuſſchen de Moeder en den Zoon een goede en vaſte Vrede, op deze voorwaarde, uitgewrocht: dat de Moeder haar leven lang Henegouwen zou bezitten, en haar Zoon WILLEM Hollandt, Zeelandt, en Vrieſlandt.

De Vrede dan diervoegen tuſſchen de Moeder en den Zoon getroffen, werd *Willem* tot Graaf van Hollandt aangenomen, in 't jaar ouzes Heeren 1352. in 't zelfde jaar der regeeringe van Karel den IV. Keizer van 't Roomſche Ryk. Hy regeerde 't Graafſchap by zyn verſtandt, zes jaaren; hadde te vrouwe Machtelt, (anderen zeggen Johanna) dochter van Henrik, eerſten Hertog van Lancaſter in Engelandt: doch heeft by haar geene kinderen gehadt. Men vind van hem aangeteken t, dat hy een ſtraf en wreedt menſch was, en in Hollandt met nieuwe en ongewoone knevelingen, en geltafperſſingen regeerde, zoo dat het vrye Bataafſche volk zeer werd verdrukt, en hy niet het minſte mededoogen met de armen hadde; waar over zy door noodt zyn gedwongen geweeſt hunnen toevlucht te neemen tot zyne Moeder, de Keizerinne, die alleen DE DOCHTER VAN 'T LANDT was, met bede, dat ze hem doch door brieven wilde vermaanen, van zulk eene onverdragelyke geweldenarye af te ſtaan: doch deze vermaningen wierden van hem in den windt geſlagen. De Moeder, dit ziende, heeft de bovengemelde toerusting tegen hem gemaakt, en eenen Scheepsſtrydt op de Maaze met hem gewaagt, waar na zy, van hem overwonnen, met eenige weinigen naar Engelandt gevloden is. De Zoon is in Hollandt gebleven, en heeft groote tyrannie tegen de armen gepleegt. Onder andere zyner geweldenaryen vindtmen, dat hy Heer Gerard van Wateringen, een braaf Ridder, zonder eenige reden, met eige handen heeft gedoodt. Het Slot van Nievelt vernielde hy; gelyk hy ook een groot deel van 't Stichtvan Utrecht verwoeſtte en verbrandde. Zyn eige Moeder, de Roomſche Keizerinne, ſloot en ſtiet hy uit haare Vaderlyke erffeniſſe, en 't Landt van Heusden wees hy den Hertog van Brabant, *Wenceſlaus*, af; vermits hy, als Scheidtsman, uitſpraake deedt, dat deeze heerlykheit, zoo wegens eenen ouden koop, als gedane moeite, hem zelf toequam; waar uit een ſpreekwoordt onder den gemeenen man is gekoomen, boven op den Artykel van Heusden reeds gemeldt: *Heusden myn, Mechelen dyn*, en van dien tydt af is de Heerlykheit van Heusden onder Hollandt gebleven tot op dezen dagh.

Jan van Leiden de Karmelyt tekent aan op 't jaar 1355, dat deze Graaf *Willem*, door opruyen van vleyers en oorblazers, den Biſſchop van Utrecht heeft uitgeëiſcht; dat daar op hu'sluiden van Emmenes ten tweedemaal zyn oproerig geworden, en, den Vorſt Willem aanhangende, zich voor *Hollanders* hebben doen aanteikenen. Dat verder, dewyl de Vorſt met zyn Leger by *Kooten* bleef, Heer Jan van Egmondt met de Hollanders is gekomen, op St. Katarynen dag, tegens de Stede Bunſchoten, daar gruwelyk gevochten is.

In 't volgende jaar 1356, na 't Feeſt van Paulus bekeeringe, heeft Jan van Arkel, Biſſchop van Utrecht, om het ongelyk, dat hem van de Hollanders was aangedaan, te wreeken, alle zyne magt, en daar boven Krygsknechten op ſoldye aangenomen, by een gebragt; daar hy de Steden *Weſop* en *Muiden* zeer nauw en fel mede belegert heeft, en als hy die van binnen met veele beſtormingen, Geſchut, en Steenwerpers beſprongen hadde, en een groot gedeelte der muuren nedergevelt, heeft hy de zelve Steden ten laatſten, na eene vierdaagſche belegeringe, ſtormenderhandt ingenomen, en beiden tot aſſche toe verbrandt. Doch in 't zelfde jaar den 14 Maert, is Gysbert van Nyenrode, een ſtrydtbaar Ridder, met veel gewapent Hollandtſch Krygsvolk, en kloekmoedige Schildtdragers, in 't Graafſchap van Hollandt, door laſt van Grave Willem, geworven, binnen Naarden gekomen, en als hy daar zyn Leger in ſlagorder hadt geſtelt, is hy des anderen daags uitgetrokken, en heeft het dorp *Zoeſt*, tot weêrwraake van de verwoeſtinge der Steden *Weſop* en *Muiden*, in koolen geleit.

In 't jaar 1358, of miſſchien 1356, heeft *Beka*, of zyn vervolger te boek gebragt, dat, wanneer het beſtandt tuſſchen den Graaf en den Biſſchop ten einde was, die van Utrecht omtrent St. Laurens zyn uitgetrokken, en die van Hollandt, die hun 't naaſt gelegen waren, vyandtlyk hebben aangetaſt: 't geen de Graaf verneemende, ontboodt hy die van Hollandt en Zeelandt, zyne Onderzaaten, met veele andere uitgelezene Krygsluiden, daar hy mede in 't Stift quam, en begon boven aan by de Stadt en 't Kaſteel van Vianen (dat is waarſchynelyk, aan, of omtrent het Dorp de Vaart, of Vreeswyk) 't Landt te verwoeſten. Van gelyken liepen de Schutters by en om de Stadt met eenige Hollanders, en deeden hun, die daar woonden, groote ſchade. Toen begon de Biſſchop, die 'er binnen was, en 't bederf met de verwoeſtinge van 't Landt merkte, te bedenken, wat beſt voor hem en zyn volk te doen ware. Eindelyk trok hy met der haaſt, vry geleide gekregen hebbende, naar den Graaf toe, dien hy van vrede ging ſpreeken, van wien hy ook vriendſchap en genade verworf.

Omtrent den zelfden tydt nu, in 't jaar 1357, is Graaf Willem naar Engelandt getrokken; daar hy van den Koning en de Edelen zeer treffelyk onthaalt is; maar wederkeerende, werd en bleef hy berooft van zinnen tot op den huidigen dagh, dat is, 40 jaaren lang, terwyl *Albrecht*, Hertog van Beyeren, zyn Broeder, en vervolgens zyn Nazaat, de Landen van zyn gebiedt, als Voogdt, regeerde; van wien men boven kan zien op zynen naam. Deze dolheit word niet zonder reden als een rechtvaardige ſtraf van den Hemel aangemerkt, wegens zyne wederſpannigheit tegens zyne eige Moeder, en zyne onmenſchelyke wreedheit tegens zyne onderdaanen, daar echter een vergiftige drank het naaſte middel toe zoude zyn geweeſt. Hy wierd door zynen Broeder, *Hertog Albert*, met de overſten van het Henegouws geweſte in eene ruime en vermaakelyke plaats, *Quênoy* genaamt (thans in 't byzonder, wegens de laatſte belegeringe, wel bekent) opgeſloten; daar hy noch 19 jaaren leefde, en ſtorf in 't jaar 1377. Zyn doode lichaam werd in de Stadt Valencyn gevoert, en daar met eene koſtelyke begraafeniſſe ter aarde beſtelt, Het byſchrift onder zyn Afbeeldſel, by Jan Reygersberg in zyne Kronyk van Zeelandt, luidt dusdanigh,

Ick was een Keyzers zoon / in 't eerſt wel wys en vroet /
Maer nae om d'Heerſchappy / als ick de Keyſerinne /
Myn Moeder / ong'lyk deed' / en Oorlooghde verwoet /
Verloor myn naem en eer / daer toe ook / (laes) myn sinnen;
Godt laet niet ongheſtraft ſulck ondaet en onminne.

WILLEM DE VI. de XXVII. of naar anderen hun rekening, de XXIV Graaf, heeft geregeert na zyn Vaders doodt met Margriete 13 jaaren, van het jaar 1404 tot het jaar 1417. van wien wy het volgende verhaal, by verſcheide Schryvers vinden aangetekent. *Barlandus*, en 't Regiſter der Graven van Hollandt meldt van hem, dat hy, in plaatze van zynen Vader *Albert*, de regeering in handen gekregen hebbende, een en andermaal met veel gedruis in Gelderlandt is gevallen, en het zelve geheel en deerlyk verwoeſt heeft. Dochdaar na, ſchryft hy verder, keerde de kans diervoegen, dat hy *Reynoud*, Hertog van Gelder, zulk een grooten vriendt wierd, als hy hem te vooren vyandt was geweeſt. Twee jaaren daar na quamen de Vriezen, gelyk zy wel meer gewoon waren, vyandtlyk in Hollandt invallen: welk ongelyk Willem toenmaal uitſtelde te wreeken tot op een anderen tydt, dewyl hy toen de handen vol andere gewigtiger zaaken hadde. Waar op veelen der voornaamſte Heeren, (verſta Ridders en Magiſtraten) verſchenen zyn, waar in hy voorſloeg om zyne eenige dochter, (JAKOBA) na zyn overlyden, in zyne plaats te laaten volgen: het welk een ieder toeſtont: zoo dat daar van terſtondt, uit den naame van 't gemeene Landt, Schriften gemaakt wierden. Waar op Barlandus des Graven ziekte en doodt kortelyk aantekent, die wy, tot na de voltooyinge zyner levensſchetze uit andere Schryvers, verſchuiven.

Gevoegzaamer zal 't wezen eenen rugſprong van zyn leven te doen, naar 't voorbeeldt des gedachten Schryvers, om te zien wat hy by 't leven zyns Vaders, als Grave van Ooſterbandt, voornamelyk heeft uitgevoert, en 't geen hem wedervaaren is. Hy trouwde, leezen we, in zyne jonge jaaren *Maria*, dochter van *Karel*, Koning van Vrankryk, en, na dezer afly vigheit, *Margriete*, dochter van *Filips den Stouten*, Hertog van Burgondiën, gewonnen by *Margariete van Male*, Princeſſe van Vlaanderen, daar hy, in 't jaar 1400. by teelde *Jakoba*, eenigſte erfgenaam van alle zyne goederen en Landen. De levensſchets van deze Gravinne is boven op haaren naam te zien.

Op Paaſchen den tweeden April 13859 Graaf Willem van Ooſterbandt met Margriete getrouwt zynde, heeft deze niewe Schoonzoon des Hertogen Filips, in Henegouwen en Hollandt Soldaaten aangenomen, om zynen Schoonvader te hulpe te koomen, wiens voorloper Giſelbert Gruter, een Stichtsman, met een uitgelezen hoop Hollanders by Hausdyk gelandt is, en heeft de vier Ambachten met branden en moorden vyandtlyk aangetaſt.

In de belegeringe van Damme (leeſt men verder) daar hondert duizent mannen voor lagen, wierd Willem, Graaf van Ooſterbandt, vereert met het ridderſchap.

In 't zelfde jaar 1385 belegerden die van Gent, geholpen van de Engelſchen, te water en te Lande de Stadt Biervliet, en bevochtenze met groot gewelt; daar Lodewyk Aze, of Haze, van Vlaanderen, baſtaardt van Lodewyk van Male, Grave van Vlaanderen, een zeer manhaftigh Krygsman, binnen lagh: die den Graaf van Ooſterbandt te hulpe quam met de Hollanders, deze beſchermden de Stadt zoo wel, dat de Gen-

te

WILLEM de VI.

tenaars 't beleg opbraken, buiten gedachten van immer de zelve te zullen bemagtigen.

Zyn tournoyen te Parys in 't jaar 1389 by de prachtige inhaling der Koninginne *Isabelle* gehuuwt met Koning *Karel* word mede gedacht, wanneer 'er dertig groote Heeren, in die ridderoeffening, te paarde reden, waar onder ook de Koning, en Grave Willem van Oosterbandt was.

Wanneer in 't volgende jaar 1390 Hertog *Jan*, zyn broeder, als verkoren Bisschop, zyne intreede binnnen Luyk deede, was hy met zynen Vader Hertog Albert, en zyn Broeder Willem, Graaf van Oosterbandt, nevens veele andere Heeren en Edelluiden, en duizent Ruiters, te paarde, verselt. Aan zyne rechte handt reedt zyn Vader Hertog Albert, aan zyne slinker zyde zyn Broeder Willem, toen ter tydt Graaf van Oosterbandt, en voor en achter hem, ontallyk veele Princen en Baronnen, gelyk zulk eene Edele Jongeling, tot zulk een hooge waardigheit verheven, waardig was.

In 't zelfde jaar 1390 meldt men, dat deze Willem, Graaf van Oosterbandt, met Valeriaan, Graaf van St. Paul, die de dochter van Koning Richard getrouwt hadde, naar Engelandt, tot het Tournoy spel overgevaren is, daar hy van den Koning de ordre van St. Joris, of van den Kousebandt, ontfangen heeft: doch dit gaf groot misnoegen aan zynen Vader en den Koning van Vrankryk; (vermoedelyk toen niet eensgezint met de Engelschen:) maar, zyne verontschuldiging op zyne onkunde neemende, wierd de vrede door Filips gemaakt, die van wegen den Graaf van Oosterbandt Koning Karel getrouwigheit beloofde.

In 't volgende jaar 1391 komen al weder de Tournoy spelen op de baane (toen zoo gemeen, als nu zeldzaam aan de Hoven) die te Kameryk door de Graven van St. Paul en Oosterbandt uitermaaten heerlyk gehouden zyn.

In het volgende jaar 1392 is 'er eene groote beroerte tusschen Hertog Albert van Beyeren, en zynen Zoon Willem onstaan, om dat de Graaf de Byzit van zynen Vader, nu Weduwenaar, had laaten ombrengen, van welk feit men ook zeide dat kundschap hadden gehadt, Filips, Burggraaf van Leiden, Jan, Heer van der Lek, en Breda, met verscheide anderen van zynen huize, en Diederik, Heer van Asperen, dien Albert dat jaar met de wapenen hard vervolgde. Maar Hertog Albert, naderhant trouwende met *Margriete*, Adolf van der Mark, Grave van Kleefs, dochter, wierd deze onlust door dien Schoonvader gestilt en bygeleit.

In 't jaar 1395. vindmen een zeldzaam wedervaren van dezen Grave Willem, namelyk, dat hy aan de tafel zittende den Koning van Vrankryk, de Servet, die voor hem was geleit, van eenen Heraut voor zyne oogen aan stukken wierd gescheurt; gelyk de manier is in de hoven der Princen, en groote Heeren, wanneer zy iemant willen hoonen en schande aandoen: want door Filips van Nevers, zoon van Filips den Stouten, Hertog van Burgondiën, was hem lebbig verweeten, dat hy geen Wapen hadde, dat het geen zyn Oudoom Willem (de IV. van dien naam in 't jaar 1345 by Staveren gebleven) in den Oorlog tegen de Vriezen verloren hadde. Deze Vorstelyke Jongeling, zulk een spyt niet konnende lyden, heeft terstondt afgedaan dan hy in Vrankryk te doen hadde, zyn affscheidt van den Koning genomen, en zich zoo haast als hy kon by zynen Vader begeeven, dien hy met groote ontstelteniste verhaalde het geene hem daar gebeurt was, en hem met veel klagens en biddens tegen de Vriezen ophitste, om die schandtvlekke wegh te neemen: waar op de Vader, om zyn Zoons wille, groote toebereidzelen ten Oorlogh tegen de Vriezen maakte, een magtig Leger (men schryft van wel 180000. mannen) tescheep overvoerde, en by de Kuynre met zyne heirkracht landde. Terwyl de Vriezen ook lustig in de weer waren, om deze groote magt te keeren, en hunne Landen voor zulk eene overmagt te dekken; het volgende en den uitslag van dezen Krygstogt vindtmen by *Ubbo Emmius*, *pag.* 227.

In 't jaar 1397. zond Hertog Albert zynen Zoon, den Grave van Oosterbandt, met een sterk Leger tegen 't Slot Loevestein, dat hy bemagtigde, en in 't volgende jaar 1398 voerde Willem van Oosterbandt weder een heir tegen de Vriezen aan; nam de Stadt Staveren in, en dwong geheel Vriesland tot gehoorzaamheit; gelyk hy ook in 't jaar 1399 de groote Stadt Groningen heeft vermeestert.

Doch laat ons verder eens afgeschetst zien wat hy aanmerkelyks, na zyn Vaders doodt, als Grave van Hollandt, heeft uitgevoert. In 't begin van 't jaar 1408. had Graaf Willem van Beyeren zich versterkt tegen Reynoud, Hertog van Gelre; want, dewyl zyn Zwager en Neef van Arkel hem (namelyk Reynoud, de Stadt Gorinchem, by verdrag hadde overgegeeven, hield hem de Graaf van Hollandt dieswegen openlyk voor zynen vyandt. Dieshalven liet hy aan den kant van de Waal, over Loevestein, een schans in 't dorp Dalem opwerpen, daar ook den volgenden dag Hertog Reynoud is gekomen, met het zelfde voorneemen, om daar eene sterkte te maaken; maar alzoo hy bevond dat de Hollanders de plaats voor hem ingenomen hadden, begon hy het geene daar gemaakt was met Geschut te beschieten, en op verscheide wyzen te bevechten, doch te vergeefs. Terwyl dit aldus toeging, schiet daar Hertog Jan van Beyeren, gekoren Bisschop van die van Luyk, en broeder van Graaf Willem tusschen beiden, en maakt vrede (te weeten, een driejarig Bestandt) tusschen den Hollander en den Geldersman, om dat hy de hulpe van zynen broeder tegen de Luykenaars, die mede tegen hem opstonden, niet luttel van noden hadde.

De reden nu van dezen onlust word verder op de volgende wyze gemeldt, dat deze Jan van Beyeren door de Luykenaars vyandtlyk uit hunne Landtpaalen is verdreven, vermits hy geen Priester wilde worden, gelyk hy in den tydt van 18 jaaren, dat hy hunnen Bisschop was geweest, dikwyls belooft, doch nooit zyn woordt gehouden hadde. Uit deze groote tweedragt volgde een bloedige Oorlog, en eene groote elende onder dat volk; ook kozen de Luykenaars, na 't uitdryven van Jan, eenen nieuwen Bisschop, *Diederik van Parwys genaamt*. Bisschop Jan, uit Luyk verdreven, was gevlucht te Maastricht, welke Stadt hem gunstig was, daar die van Luyk hem in belegerden, en langen tydt (namelyk vier geheele maanden) rondtom zeer nauw besloten hielden; hebbende tot hunnen Veldtheer een zekeren *Hendrik Parwys*, een Edelman, en de Vader van hunnen niewgemaakten Bisschop *Diederik*.

Graaf *Willem van Henegouwen*, volle broeder van den Bisschop *Jan van Beyeren*, verzogt alle zyne verwanten tot dezen Oorlogh. Die van Burgundiën beloofden hem te helpen, midts dat, in dien hy gevangen wierd, de Henegouwer hem, ten zynen kosten, zou moeten lossen, en zy 'er bevrydt van zyn; daar zich *Willem van Henegouwen* voor verbondt; en voor den Hertog van Burgondiën al zyn volk in de wapenen bragt.

Nu was de Burgondier met zyn ganssche Leger door den *Steenen weg van Brunechielde*, (gelyk men dien noemt) gekomen tot de Landtpaalen der Tongerschen. Die van Luyk, verstendigt van den aankomst der vyanden, verlieten 't beleg van Maastricht, en trokken hen staansvoet tegen met vyftig duizent gewapende mannen.

't Was den 23 dag van September, zynde een Zondag: *Parwys* ried, dat ze den slag zouden uitstellen tot den naasten dagh; doch 't wierd afgeslagen, vermits de Luikenaars met kraght aan den man wilden. Zy stonden onder den Standaart van S. Lambert, en veele andere vaandelen van hunne Gilden, en hielden zich dapper. De onzen stelden maar een slagorder, de Burgondier aan de rechter, den Henegouwer (te weeten onze *Willem*) aan de slinkerzyde, elk met zyn volk.

By den Standaart van Burgondiën, daar altydt het meeste gewelt en aanval op wierd gedaan, sneuvelde *Parwys* voor de voeten van *Jan van Gistelen*, met twee zoonen, daar d'een van was de nieuwe Bisschop *Diederik*, *Monstrelet* schryft dat 'er 18000 in 't gevecht verslagen zyn, anderen meer, anderen min, het minste word begroot op 16000. het meeste op 40000, zoo dat 'er heel verscheidentlyk van geschreven wordt. Deze slag geschiedde, als ik gemeldt hebbe, op den negenden van October, op een Zondag, en den dagh van St. Tecla, na dat 'er voor heenen al een Komeet was gezien, die de nederlaag scheen te voorspellen. Dezer wyze hebben die van Luyk, van Hasban en Bouillon, die by de Ouden in 't gemeen *Eburones* genoemt worden, vrede verkregen; en wierd die ongodtvruchtige Bisschop wederom in zyne plaatze herstelt, die nogh na eenige jaaren, alle heilige Order verwerpende, en den Paus zelf ook verachtende, een vrouw ging trouwen.

Ondertusschen (tekent Ubbo Emmius aan) het bestandt tusschen de Hollanders en Friezen nogh duurende, wierd Jan van Beyeren, in 't jaar 1408 van de Luikenaars binnen Maastricht belegert: om wien te verlossen zyn broeder Willem, Graaf van Hollandt, Jan van Burgondien (die in Vrankryk was) heeft gebeden ter hulpe zyns broeders te willen toeschieten, gelyk hy dan nevens hem, met een zeer groot heirleger verzelt, naar Maastricht is getrokken. Dewyl nu Graaf Willem afwezig was, heeft *Margariete*, zyn stiefmoeder, Regente van Hollandt, alzoo 't bestandt met de Vriezen op een einde liep, (op dat 'er aan dien kant geen meerder onrust door de Vriezen zou gemaakt worden) door Meinhard Buxtehude, Burgemeester van Hamburg, het zelfde bestandt tot den uitgang van de maandt September van 't jaar 1409 verlengt. Dus quam dan Willem met den Borgondischen Hertog te Maastricht, en verloste den Bisschop, zynen broeder, van de belegeringe, met eene groote nederlage der Luykenaars. Daar na trok hy met den zelfden Borgondier, tot vergeldinge van dezen weldaadt, naar Vrankryk, daar hy te Thartres de voornaamste oorzaak wierd van den vrede, en de verzoeninge tusschen de strydende partyen.

In 't jaar 1409. ging het bestandt van drie jaaren lang, dat tusschen Willem, Grave van Hollandt, en Reynoud, Hertog van Gelder (den IV van dien naam, en den vyfden Hertog) van beide zyden heiliglyk gehouden, en nagekomen was.

In 't jaar 1411. schryft verder de geleerde en onzydige geschichtschryver Ubbo Emmius) heeft Willem, Graaf van

Hollandt, zoo als hy weder met zyn Leger naar Vrankryk zou trekken, ter hulpe van Jan van Borgondiën, tegen die van Orleans, het akkoordt van Beſtandt met die van Weſtergoo, om alles t'huis veiliger te laaten, breeder gemaakt; als ook zyne Gezanten naar Groningen gezonden, en met die Stadt nevens d'Ommelanden, tot de Eems toe, begrypende die van Hunesgo, Fivelgo, de Oldampten, en de Reyders, op de zelfde bedingen vrede gemaakt. Dit geſchiedde op den eerſten Auguſtus des gemelden jaars; in welk verdrag klaar uitgedrukt is, dat het zoo lang zou duuren, als de Hollander vrede zou hebben met de andere Vriezen, in 't Weſten gelegen, en dat in het zelve ook Jan van Beyeren, Willems broeder, Biſſchop van Luyk, nevens alle Willems onderzaaten en onderhoorigen, begrepen zoude zyn.

In 't begin des jaars 1414. als de tydt van 't Hollandtſch beſtandt verſtreeken was, (leeſt men weder in Ubbo Emmius) hebben de Weſtergoërs, als de naaſte oudſten aan Staveren, merkende dat de Hollanders in de Stadt, door de gewoonte van ruſt te hebben, als nogh in hunne wachten te houden ſlofachtig waren, de gelegentheit waargenomen, dat ze den vierden nonas van Maert ſchielyk met eenen grooten hoop volks daar naar toe getrokken zyn, en, de Veſten beklimmende, met den eerſten aanval, byna zonder eenig gerucht, de Stadt innamen. Aldus zyn de Hollanders wederom van geheel Weſtergo, na den Oorlog, die Albert hun hadde aangedaan, ontzet geworden, en de Vriezen bevrydt van de vreeze, die zy van dien kant hadden. Als Graaf Willem dit verſtaan hadde, nam hy het, naar men zegt, heel qualyk, en verfoeide uittermaaten zeer de ſloffigheit van de zynen; maar 't geen hy zoo terſtondt niet kon verbeteren, moſt hy lyden: Dieshalven, op dat hem hier uit geen meerder zwarigheit zou ontſtaan, dewyl hy buiten dat genoeg te doen hadde, maakte hy met de zelfde Vriezen weder een nieuw beſtandt, dat ook tot het eynde van zyn leven geduurt heeft. De verlenging nu van dit beſtandt is van drie jaaren geweeſt, in welken tydt Graaf Willem naar Vrankryk is getrokken, en heeft de Bruiloft van zyne eenige dochter en erfgenaam (*Jacoba*) met den oudſten zoon van den Koning van Vrankryk (*Jan den Dolfyn*) te Valencyn bygewoont: doch deze Bruidegom, door eene onverwachte en ſchielyke doodt overleden zynde, is hy daar even zoo zeer ontſtelt geworden, dat hy niet lange daar na mede uit der tydt is geſcheiden, nalatende zyn eenige dochter Weduwe en Weeze, met haare groote Heerlykheden van Hollandt, Zeelandt, en Henegouwen. Voor zyn overlyden verbondt hy de Heeren van beide de Provintiën met eede, dat ze zyne Dochter en erfgenaam, en die hem in de regeeringe zou opvolgen, trouw wilden zweeren, helpen, en byſtaan, gelyk het de zaak mogt vereiſchen: het geene zy overwogen hebbende, beloofden ze hem zulks te doen; waar van behoorlyke bewyſſtukken gemaakt zynde, keerde Graaf Willem weder naar Henegouwen: daar hy in 't jaar 1417. den laatſten dag van Mei, overleden is. Het byſchrift onder zyn Afbeeldſel, in Jan Reygerbergs Kronyk van Zeelandt luidt:

Door my het trots gemoedt van Artiel moeſte zwichten /
Daar toe nogh Gelderlandt / de Luyckenaer ook zweech.
De Vriesen bregden mee myn pylen ende ſchichten.
Het moeſt al onder linye / wat ick opt voren lieeg.
Hoe seer my *Mars* verhief / noch brocht my *Mors* om leeg.

Commelin. Leven van Prins Willem I. E. V. Meteren. P. Eor. Hooft. Grotius. enz.

WILLLEM DE I. Prins van Oranje, is geboren te *Dillenburg* den 14 April 1533, uyt *Willem*, Graaf van *Naſſauw*, (die Keizer *Karel den V.* de Roomſche kroon hadde op 't hooft gezet, en diens verkiezinge bearbeid, met verſoek des Konings van *Vrankryk*;) en *Juliana*, Gravinne van *Stolberg*, die ten haren 75ſten jare 123 zoo kinderen, als kintskinderen gezien heeft, geſprooten uyt haren lyve. Van zyne vier Broeders hebben drie hun leven voor den *Nederlantſchen* Staat opgeoffert: *Adolf* ſneuvelde in den ſlagh tuſſchen *Heiligerlee* en *Winſchooten* door de handt des Graven van *Arenberg*, gelyk die door de zyne, in 't jaar 1568: *Luidewyk* en *Hendrik* ſchuylen op de *Mokerheyde* in een noyt bekent graf, gevallen in dien ſlagh, gelevert in den jare 1574. Negen jaren lang was hy in de kamer van Keizer *Karel* opgevoed, die hem van zyn eerſte kintsheit af zeer bezint hadde; hy bewaarde in zyn 21ſte jaar de Veltheerſchappye, in plaats des Hartogen van *Savoje*, en leunde die Majeſteit op zyne ſchouder, toen zy op den 25 October des jaars 1555 haaren zoone *Philips* het recht der heerſchappye over de *Nederlanden* te *Bruſſel* over gaf. Thans bragt hy de Keizerlyke kroon aan *Ferdinant*, en diende tot een der gyzelaars tot volbrenginge van den *Francoiſchen* peis, geſlooten te *Chaſteau* in *Cambreſis* den 3 April 1559. Niet lang daarna verhief hem Koning *Philips* tot Stadhouder over *Hollant*, *Zeelant*, en *Utrecht*, daar hy namaals het Graafſchap van *Bourgonje* aanhechtte; mitsgaders tot een der zeven Raadtsmannen des Raadts van State, waar by daarna nogh twee gevoegt wierden. Kort hier na nam het treurſpel der *Nederlantſche* ellenden eenen aanvang, waar in onze *Willem* zoo grootelyx zyn deel vond; want *Philips* naar *Spanje* vertoogen, met luttel het oor te leenen aan het verzoek der Edelen, om het vreemde krygsvolk uit den Lande wegh te doen, en zyne natuurlyke zuſter, *Margareta van Ooſtenryk*, echtgenote van *Octavius Farneſe*, Hartog van *Parma*, tot Lantvoogdeſſe gelaten hebbende; daeht zynen hoogmoedt den teugel te vieren, en zocht door het verzwaaren der bloetplakkaaten, en het invoeren van nienwe Biſſchoppen, en der *Spaanſche* Inquiſitie, het wetplichtige lantbeſtier in eene breideloze heerſchappye te herſmeeden. Maar het licht der waarheit, heerlyk opgegaan ten dien oorde, en zich dagelyx breeder uitzettende, kon met geen moorden of blaaken gebluſcht worden: en wert het bloet der Martelaren een weeligh zaat der Kerke, 't welk duizentvoudige vruchten voortbraght. Al dit holp de gemeente aan 't morren: by welk ongenoegen zich de haat der Edelen voegde, gevat op den Kardinaal van *Granvelle*, die alles op zynen duim draaide, en zeer meeſterlyk met den Adel handelde. Hier over ſchreeven *Oranje*, *Egmont* en *Hoorne* naar *Spanje*, met bede, dat het zyner Majeſteits goede gelieſte mochte wezen, dien Staatsdienaar van daar te trekken: 't welk euvel ten Hove wert geduit, en als een hooftmisdaadt aangemerkt. Zy nochtans, hoewelze dit rooken, volſtonden by hunne bede; en beſloot eindelyk de Koning te veinzen, den Kardinaal van daar te verzenden, doch hen en hunnen aanhang te verderven. Na 't vertrek van *Granvelle* verſcheenen de gedachte Heeren weder in den Raadt van State, waar in zy zich, om de onluſten eenen tydtlang niet hadden laten vinden. Maar *Oranje*, ongemeen ſchrander en doorzichtig, en ziende in den gemoede der *Spaanſchen* donder van verre ten zynen bederve al aanrollen, verzocht de Lantvoogdeſſe den Koning te willen bidden, dat diens goede wille hem mochte ontſlaan van de Stadthouderye van *Hollant*, *Zeelant*, *Utrecht* en *Bourgonje*; doch zy, verre van in zyne bede te bewilligen, drong op eenen nieuwen eedt van getrouwigheit aan den koning. Dit ſtiet *Oranje* tegen de borſt; overmits zulk zweeren hem zoude verplichten tot het uitroejen van de zoo genaamde ketteryen, daar zelfs zyne echtgenoote, de moeder van *Maurits*, het gevoelen van *Luther* omhelsde. Met zoo edelmoedige als billyke redenen wert deze eedt van *Oranje* geweigert; en ontbraaken hem gene volgers uit de voornaamſte Grooten. Hier uit, en omdat de Koning ſtyf en ſterk op het uitvoeren der beſluiten van 't Concilie van *Trente*, en den juyſten inhout der bloetplakkaaten aandrong, ſproot het verbondt der Edelen, die in grooten getalle vergadert, zich by paren op den 5 April des jaars 1566, uit het huis des Graven van *Kuilenburg*, naar 't Hof van *Bruſſel* begaven, en aan de Lantvoogdeſſe het vermaarde verzoekſchrift tot matiginge der plakkaten overleverden; op welken tydt de naam van *Geux* is geboren, die fielen of lantloopers betekent, en naderhant zoo berucht geweeſt is. De Onroomſchen, ziende zoo groot een ruggeſteun, kreegen toen wyde ooren; en nam het preeken, dus lange gedaan in 't heymelyk, geweldig toe, gaande de openbare vergaderingen met buſſen en hellebaarden eerſt op in *Weſtvlaanderen*, dat van daar in *Brabant*, *Walslant*, *Hollant*, *Zeelant*, *Utrecht* en andere geweſten voortſloeg. Dus een vinger in 't werk gekregen hebbende, eiſchten zy openbare kerken ter preeke, en dreigden by weygeringe zich zelve daar van te verzien. En ging de drift van zommige yveraars zoo verre, dat het op eene kerkplonderinge en verbreekinge der beelden uitliep; waar van onder andere de ſtadt *Antwerpen* den moedtwil van 't ſnoodtſte gepeupel zeer bitter ſmaakte. De tyding hier af trof den Koning met ontſteltenisſe, die nochtans zyne hope opbeurde; want de lantzaat met zyne overkomſte lange gepaait hebbende, en nu eene brugge ziende, waar langs hy, onder ſchyn van de oproerigen te ſtraffen, ten onbeperkten gebiede konde ſtreven, droeg hy *Ferdinant Alvarez van Toledo*, Hartog van *Alva*, de oppervoogdye der *Nederlanden* op, en deedt hem met een geweldig heir van oude Soldaten derwaart afzakken: waar op het beſluit der *Spaanſche* Inquiſitie volgde, 't welk alle de genen, die den Ketters in de *Nederlanden* genen weêrſtant hadden gedaan, verklaarde Majeſteitsſchennisſe begaan te hebben. *Oranje*, het onweder der koninklyke gramſchap dus dichte by genadert ziende, en den wrangen en wrokkenden aart van *Alva* kennende, wilde zich dien rollenden donder niet in den mondt werpen, maar vertrok naar *Duitſlant*, in 't Graafſchap van *Naſſauw*; nadat hy *Egmont*, eens te *Dendermonde*, andermaal te *Vilvoorden* te vergeefs aan zynen koorde hadde zoeken te hechten, om *Alva* op den drempel des Lants te ſtuiten. Dees, daar in gekomen, en het opperbewint aanvaart hebbende, offerde terſtont *Egmont* en *Hoorne* aan zyne wraakzucht op, ſtelde eenen Bloetraadt in, waar voor hy *Oranje*, om zich te verantwoorden, daagde, rukte diens zoon, een kint van 13 jaren, tegen de voorrechten, uit de hooge ſchole van *Leuven* naar *Spanje*, tradt alle voorwaarden en willekeuren met voeten, en zag edel noch onedel aan; maar woedde met onthalzen, verbranden, en allen gruwel tegen de genen, die zich of aan den anderen verbonden, of de leere der waarheit geoeffent en beleeden, of aan de beeltſtormerye vergaapt hadden. Dit deedt de ellendigen *Oranje* om hulpe aanſchreyen, die geraakt door hunne gebeden, het harnas aanſchoot,

ſchoot, en kloekhartigh met een krygsheir van ruim 20000 koppen uit *Duitſlant* naar de *Maas* zakte. Daar gelukkiglyk de *Brabantſche* zyde gewonnen hebbende, en *Alva* den ſlag aanbiedende, maar dees dien ontzeggende, en geen ſtadt noch ſterkte van dat geweſte zich t' zyner gunſte beweegen ziende, daar by het getyde verloopen om iets uit te reehten, en de ſoldaten wegens wanbetaalinge weêrhoorig; was hy genoodzaakt zyn heilzaam voornemen te ſtaaken, den krygsknecht door het verkoopen van zyne goederen te ſtillen, en zich in *Duitſlant* te bergen. De wanhoop noehtans, geboren uit de woede van *Alva*, die zyne razernye nu eenen ruimen toom gaf, blies den ellendigen eenen moedt in; die na lang roven en ruiten op zee, en nu ontſtooken van den inloop in *Engelant*, zich onder 't beleit van *Oranjes* Admiraal, den Heere van *Lumey*, op den eerſten April des jaars 1572, meeſter van de ſtadt *Briel* maakten. Hier op vielen *Vliſſingen*, *Veere*, *Zierikzee*, *Dordrecht*, *Oudewater*, *Gouda*, *Gorkum*, *Buuren*, *Enkhuyzen*, *Medenblik*, *Hoorn*, *Edam*, en eindelyk geheel *Zutfen*, *Overyſſel*, *Zuit*-en *Noorthollant*, behalven *Amſterdam* en *Schoonhoven*, de zyde van *Oranje* toe, die zulk eenen aanblik der gunſtige fortuine niet verwaarloosde. Want andermaal uit *Duitſlant* gerukt, en wederom met een heir van ruim 24000 koppen over den *Rhyn* geſtapt; maakt hy, in ſpyt van *Alva*, zich meeſter van *Roermonde*, *Leuven*, *Nievelle*, *Mechelen*, *Dendermonde* en *Oudenaarde*: terwyl de vyandlyke vloot, onder het beleit van *Sanctius Avila*, toereedde om *Middelburg* te ontzetten, die door *Worſt*, *Oranjes* Bewintsman ter zee, voor *Vliſſingen* wert geſlagen. Sedert hervatten de verwonnenen de kans, maar met geen gelukkiger uitkomſte; overmits hunne Admiraal *Maximiliaan van Henin*, Grave van *Boſſu*, met *Cornelis Dirx zoon* van *Monnikkendam* tot den ſchipſtrydt getreeden, in het gezichte van *Hoorn*, en het verlies der vloote, en zyne gevangeniſſe bejammerde. Pal ook ſtont *Haarlem* voor den vyandt; dat noehtans na eene belegeringe van zeven maanden en den uitterſten noodt moeſt zwichten, en zich op den 10 July des jaars 1573 ten beſcheidentheit overgeven; die gruwzaam misbruikt, oorzaak was, dat hy daar na voor *Alkmaar* het hooft ſtiet; terwyl *Oranje* zich meeſter van *Middelburg* en *Geertruidenberg* maakte. Zyn Bewintsman ter zee ook, *Louis van Boiſot*, ſloeg tweemaal de *Antwerpſche* vloot, eens voor *Bergen op den Zoom*, andermaal voor *Lillo*, en braght de nieuwe Lantvoogt *Don Loüis de Requeſens*, gevallen in *Noorthollant*, pas den derden man te rugge. Dat onheil trof ook den Spanjaart *Baldes*, door 't water gedrongen het beleg voor *Leiden* op den 3 October des jaars 1574 op te breeken, welke Stadt hy ruim vier maanden hadde belegeert, en tot den uyterſten noodt gebraght. Maar de overmacht des Spanjaarts thans *Schoonhoven*, *Krimpen*, en *Zierixzee* hebbende doen zwichten, geraakte *Oranje* tot de uitterſte ongelegentheit; en vondt men oorbaar het *Vereenigt Nederlandt* de Koninginne van *Engelandt* aan te bieden, die het geſchenk van de hant wees. En neep nu de noodt reedts de keele, als de *Spaanſche* Soldaat wegens wanbetalinge aan 't muiten ſloeg, en moortdadige handen aan *Aalſt* en 't omgelegen lant; als den draak ſteekende met den Raadt van Staate, die nu, mits het ſchielyk overlyden van *Requeſens*, het opperbewint in handen hadde. Dit gebroetſel by den gedaehten Raadt voor vyandt verklaart, gingen de *Nederlanden* eenen anderen wegh in, en verbonden zich te *Gent*, behalven *Luxenburg*, op den 8 November 1576, in onderling verdrag tegen den *Spaanjaart*; en was *Philips* genoodtzaakt dien brok te zwelgen, die tot nieuwe Lantvoogt zynen natuurlyken broeder *Don Joan van Ooſtenryk* afzondt. Hem nochtans liet men niet toe het bewint te aanvaarden, ten zy hy zich voor af het *Spaanſche* Krygsvolk quyt maakte: maar zyn gegeven woort in den windt ſlaande, overvalt hy onvoorzins *Namen*, en rukt *Brabant* in. Hier op kiezen de Staten den Aarts Hartog *Mathias*, en dees tot zynen Stedehouder *Oranje*; wien ook *Utrecht* toeviel, en werden de *Nederlanden* begenadigt met de hulptroepen der *Engelſche* Koninginne *Elizabeth*. *Amſterdam* ook verliet op den 8 January des jaars 1578 de *Spaanſche* zyde, en koos die van *Oranje*; een overwinſt, die rykelyk het onheil opwoeg, het Staatſche heir ontrent *Gembloers* overgekomen. Thans, alzoo *Cazimir* grooter rugſteun uit de *Palts* afbraght, dan het beſluit inhiel, en zommigen dit euvel duidden, namen de Roomſchgezinden den Hartog van *Anjou* tot Opperbewintsheer aan; die eerlang zyn eige onderzaten in *Nederlant* niet min myneedig dan wreedt over den hals quam. Sedert diende zich *Spanje* van *Alexander Farneſe*, een vernuft, gezult in den Krygshandel, en van de fortuin begunſtigt. En, ten ware *Oranje* gewaakt hadde met hem telkens den voet dwars te zetten, zyne ondernemingen zouden van zwaarder gevolg geweeſt zyn: dies de Prins, zich dienende van den ſtaatkundigen verrekyker zyns zeer geſleepen vernufts, binnen *Utrecht*, op den eerſten January des Jaars 1579, *Gelderlant*, *Hollant*, *Zeelant*, *Utrecht* en *Overyſel* door zeer enge verbinteniſſe tot een enkel lichaam maakte, waar by zich naderhant nogh andere geweſten voegden, waar op de afzweeringe des Koninks ſtant greep. En, konnende *Philips* dit niet verkroppen, volgde daar op zyn overfelle ban tegen *Oranje*, waar in hy, na hem voor eenen eerloozen eedſchender, een gemeene peſt des Chriſtendoms, en vyandt des menſchelyken geſlachts, doorknaagt in 't gewiſſe met *Kain* en *Judas*, uitgemaakt te hebben, den zelven en zyne onaangeſlage goederen ten roof geeſt, en dien genen eene belooninge van 25000 goude kroonen toezeit, die hem *Oranje* konde leveren of afmaken. Dezen ban beantwoordde *Willem* zeer kraehtig, en taſte daar in den Koning zoo lydig op zyn zeer, dat dees te laat bevrocdde het een miſlag te wezen, zyn geweer tegen dat van een onderdaan te meeten. Dit Banſchrift eehter vermogt nogh zoo veel op eenen *Jan Jauregni*, dat hy *Oranje* binnen *Antwerpen*, op den 18 Maart des jaars 1582, eenen kogel onder het rechter oor injoeg, die door 't geheimelte des mondts beneden het ſlinker kaakebeen uitvloog, en de groote klepader doorſneedt, zonder hem nochtans de doodt toe te brengen. Sedert vertoogen naer *Zeelant*, en daar na te *Delft* in 't klooſter van Sante *Agata* zyn verblyf nemende; wert hy daar door eenen *Balthazar Geraarts*, geboren in *Borgonje*, op den 10 July des jaars 1548 zodanig met een zinkroer getroffen, dat hy binnen luttel oogenblikken den geeſt gaf, als niets aan zyne verheffinge tot Graaf van *Hollant*, dan de toeſtemminge van *Amſterdam* mangelde. Dus ſtorf die Grontlegger der Nederlantſche Vryheit in eenen ouderdom van 51 jaren, en omtrent drie maanden; een Vorſt zeker van uitmuntende deugden, wien de vyanden zelve wakkerheit, nyverheit, mildtheit, welſprekentheit, en doorzienigheit in allerlei handel toeſchryven: waar by zy voegen, dat niemant zyn meeſter was in 't ſchikken der zinnen; en in 't neemen van 't meeſte voordeel daar uit op alle andere wyzen. By *Anna van Egmont*, zyne eerſte Gemalinne, won hy *Philips Willem*, die 28 jaren in *Spanje* gevangen bleef, en eene doehter *Maria*: by de tweede, namelyk *Anna van Saxen*, *Maurits*, en twee dochters, *Anna* en *Emilia*: by *Charlotte van Bourbon*, zyn derde, zes dochters, *Louiſe Juliana*, *Elizabeth*, *Catharina Belgica*, *Flandria*, *Charlotte Brabantina*, en *Emilia ſecunda*: by *Louiſe van Colligny*, zyn laatſte, en die hem overleefde, eenen Prins, *Fredrik Hendrik*. Daarenboven liet hy eenen natuurlyken zoon na, genaamt *Juſtinus*. En hadde deze Vorſt, tot wiens eere de Algemeene Staten, geworſtelt door veele gevaarlykheden, en by het twaalf jaarigh Beſtant tot eenig verhaal van adem gekomen, te *Delft* eene zeer ſtatelyke graffſtede lieten oprechten, tot zyne zinſpreuke: *Sævis tranquillus in undis*: Geruſt in 't midden van de golven.

Bentivoglio, Strada, Dinothus, Thilanus.

WILLEM de II, Prins van *Oranje*, zoone van Prins *Fredrik Hendrik*, en *Amelia*, Gravinne van Solms, is geboren op den 27 Mey des jaars 1626. Al van zyne kintsheit af zagh men in dezen Vorſt eerr vuur, 't welk, tot kraghten gekomen, helder zoude glooren, en niet ontaarden van den helden ſtam, waar uyt hy was geſprooten, maar den zelven in alle Vorſtelyke deugden en dappere bedryven evenaaren. Tot die jaren geſtegen, dat hy het harnas voor den Staat konde aanſchieten, gaf hy onder zynen Vader proeven van zynen heldenmoedt, en deedt zich uitmunten onder de voornaamſte Legerhoofden. Deze luiſter en die van zynen vader deedt hem op een huwelyk doelen, dat de Prinſelyke waardigheit te boven ſchreed: en troude hy in den jare 1642 met *Maria Henriette*, outſte doehter van *Karel*, Koning van *Groot Britanje*, en *Henriette* van *Vrankryk*. Het vuur der Oorlogen veroorloofde hem niet lange zich in de ſtreelende vlamme der liefde te bakeren; want eerlang uit de bruiloftzale naar het bloedigh gevecht getreden, valt hy nevens *Krook*, *Stakenbroek* en *Styrum*, uit het dorp *Breskate*, met fieren moede *Cantelmo* op 't lyf, die met twee duizent voetknechten en zoo veel Ruiters onder *Antwerpen* lagh, en doet de Ruiters verſtuiven, de voeknechten zichter beſcheidentheit des overwinnaars ſtellen; vervolgende het paarde volk tot onder de poorten van *Antwerpen*, en ſleepende een merkelyk aantal van Krygshoofden, en daar onder *Johan de Borges* en *Karel Ferrare*, gevankelyk en zegepraalende te rugge. Hier volgde de doodt zyns Vaders op, den 14 Maart des jaars 1647; en binnen luttel dagen zyne verheffinge tot Stadthouder dezer Landen, met alle de voorreehten en waardigheden, by zynen Vader bezeeten. Thans ſneedt op den 7 Mei des volgenden jaars de vrede eenen Oorlogh af, die zeventig jaren *Spanje* en *Nederlant* gewapend tegen den anderen hadde doen ſchrap ſtaan, onnoemelyke ſchatten verſlonden, en rivieren van menſchebloet ten aderen uitgegooten; 't welk *Hollant* op 't verminderen der Soldaten, tot vermeerderinge der inkomſten, zeer ſterk deedt dringen, overmits het alleen zwaarder aanpart aan de Krygsgelden droeg, dan de zes overige Lantſchappen te zamen. Geen ſmaak vondt *Willem* in dezen voorſlag, als hinderlyk aan de Krygsglory en zyn helthaftigh gemoedt, dat reedts door luchtige aanſlagen gevormt hadde; weshalven hy zich te recht met hart en ziele daar tegen verzette; *Hollant* echter hielt zyne ſtreng vaſt, en onderſtont 12 benden paarden, en 31 te voet, ſtaande ter hunne betaalinge, den dienſt op te zeggen. Zeer euvel nam dit *Willem*, die ter Generalityt eene bezendinge aan de *Hollantſche* ſteden bewerkte, alwaar hy verſeheidelyk werd ontfangen.

Autsma VII. Deel J: Comelin en A. Monetanus Lev. van Fredrik Hendr.

Dit niet naar wensch uitgevallen, en hy moeijelyk, dat hem binnen *Amsterdam* de toegang ten Raade was geweigert, neemt een besluit om zich over deezen hoon te wreeken, en liep dit op de belegeringe van *Amsterdam* uyt, werwaart hy de bezettingen van allerwegen onder den Ritmeester *Mom* deedt atzakken: en zoude hy die Stadt in hare ruste overrompelt hebben, zoo niet een gunstiger fortuin voor haren welstant gewaakt hadde, en ontrent *Hilversum* zyne troepen des nachts by eenen driesprong doen doolen, het geen zynen aanslag op eene stortinge deedt uitvallen. De eerste tydinge van het naderen dezer troepen braght de *Hamburger* bode, luttel daar na de Drost van *Muiden*; en konde men niet bezeffen wat volkeren het waren, en van waar zy quamen, 't geen een groote ontstelten's baarde; doch eindelyk *Oranjes* wapenen ruchtbaar geworden, streek allenskens de gevatte vreeze. Hier op sloot *Kornelis Bikker*, die zich alleen uit de vier Burgermeesteren in de Stadt bevondt, aanstons de poorten: nam Krygsvolk aan op tien stuivers daags: braght 20 burgervaanen en 't geschut naer de wallen, acht Oorlogsschepen op het Y, zeven Jachten en drie bespieschuiten op den *Amstel*, Daaren tusschen was *Willem Fredrik*, Sadthouder van *Vrieslant*, tot *Abkoude* genaadert, die na gehouden Krygsraadt langs den *Amstel* tot omtrent vier duizent scheeden van de Stadt voorsloeg, doch de poorten gesloten vindende, en alles in alarm, niets ondernam, dan sleehts eenen brief van zyne Hoogheit in te zenden, inhoudende niets dan klaghten over ongelyk en smaadt, haar ter laatste intreede aangedaan. Aan hem wierden uit last des Raadts afgevaardigt de Heeren *Huidekooper* en *van der Does*, die zyne Doorluchtigheit voor de Hofstede van den Heer *Dirk Wittiers*, naderhant ter dier oorzaake *Wel-na* genaamt, aantroffen, en verstendigden; dat hare Achtbaarheden, zonder het hoogwichtig goedtdunken van hunne Grootmogenden, vergadert in den Hage, en werwaart zy in alleryl een renbode hadden afgevaardigt, niet op den brief van zyne Hoogheit konden antwoorden; met verzoek van middelerwyl hare Stadt te verschoonen, noch verder te naderen, of datze zouden genoodtzaakt wezen zich ter beschermingе van die wapenen te dienen, welke Godt en de natuur hun hadden verleent. Terwyl de handel op dezen draf schokte, liet zyne Hoogheyt in den Hage uit het lichaam der Hollantsche Staten de Heeren *Jakob de Wit* van *Dordrecht*, *Jan de Waal* en *Albert Ruil* van *Haarlem*, *Fredrik Stellingwerf* van *Delft*, en *Nanning Keizer* van *Hoorn* in verzekeringe nemen, en gevangelyk uit *Gravenhage* naer *Loevestein* brengen, kort hierop, verwittigt van den mislukten aanslag, begaf hy zich in allerhaast naer *Amstelveen*, en liet aanstonts een minnelyke handelinge de Stadt aanbieden. Aldaar bragt hy met *Kornelis de Graaf*, *Nikolaas Tulp*, *Symon van der Does* en *Pieter Kloek* drie dagen met kibbelen door, eer de twist den derden Augustus 1650 op dusdanige voorwaarden wert bygeleit: *De Stadthouder behielt namaals vryen toegang ten Amsterdamschen Raade: Andries en Kornelis Bikker zouden zich voortaan geen lantbestier aantrekken.* Dus, mits het slaaken der gevange Heeren op diergelyke bedingpunten, de Hollantsche ruste herboren zynde, begaf hy zich na een kort verblyf in den *Haag* naar de *Veluwe*, om een wakend ooge te houden op den Gelderschen Lantdagh, die te *Zutfen* gehouden wiert. Daar, zonder weer noch windt te ontzien, zich met jagen afmattende, en al den tydt over tot *Bikbergen* in een boeren huis zich behelpende, overviel hem op 't einde van October eene huiveringe, waar uit aanstonts een koorts sproot. Derhalven den *Rhyn* en *Lek* af naar 's *Gravenhage* gevoert, en daar adergelaten, ontdekten zich eerlang de kinderpokjes, welke hem op den 6 November uit het leven rukten, als hy nogh geen zes maanden boven de 24 jaren telde, nalatende eene weduwe ten uiterste zwanger. Dus storf die Prins, waarlyk een edelmodig Vorst, en die in in helthaftige daden zyne voorvaderen zoude voorby gestreeft hebben, zoo niet de doodt zoo schielyk den draadt zyns levens hadde afgeknipt, die door eenen Penning aan 't geheugen bevoolen is.

N. Chevalier Hist. Metall.

WILLEM de III, Prince van *Oranje*, zoon van Prins *Willem den* II, en *Maria Henriette*, outste dochter van den rampzaligen Koning *Karel*, die voor zyn eigen Hof te *Withal* op een schavot zyn hooft verloor, is op den 14 November des jaars 1650, en 8 dagen na 't overlyden van zynen Vader, in 's *Gravenhage* geboren. Bystere baaren van tegenspoedt zyn hem in zyne jeugt over 't hooft gerolt, als geslingert door binnenlantschen haat op zynen Vader, en uitheemsch ongelyk, dat hem ook het Prinsdom van *Oranje* te onbruik maakte. Daar by gaf *Engelant*, na den moort van zynen Koning uit een Koninkryk tot een Statendom hervormt, en traehtende den *Stuartschen* stam te knotten, voet tot zyne verkleeninge, dat *Hollant* met eenen onrechtvaardigen Oorlog over den hals quam, en na drie jaren de zee te schuimen tot geen vrede verstaan wilde, ten zy de *Nederlantsche Staat* den jongen Prins van *Oranje* buiten alle waardigheden, bekleedr by zyne voorvaderen, door een onverbreekelyke wet uitsloot. Dien brok, gekneedt van eenigen, was men genoodtzaakt te verzwelgen, en de bede van *Henriette* en *Amelia*, moeder en grootmoeder van den jongen Prins, nevens die van zynen oom *Fredrik Willem*, Keurvorst van *Brandenburg*, zonder vrueht, die by een vertoog aan de Algemene Staten verzoehten, datze toch hunnen neef met de uitsluitinge niet brandtmerkten. In dien aanvang des jaars 1661 verloor hy zyne moeder, voor weinig maanden met haren broeder *Karel den* II. uit *Hollant* naer *Engelant* overgescheept, en ter aarde bestelt te *Westmunster* in 't graf van *Hendrik den* VIII. Negentien dagen voor het bekraehtigen van de *Bredaschen* peis, geslooten met den *Engelschen* Koning, *Karel den* II, namelyk op den 5 Augustus des jaars 1667, namen de *Hollantsche* Staten een tweevoudig raadtslot wegens den Prins van *Oranje*: het eene vergunde hem zitplaatse in den Raadt van State: het andere begreep het eeuwig Edikt, en sloeg het Stadthouderschap voor eeuwig den bodem in, welk laatste met eenen zeer pleehtigen eedt wert bekraehtigt, gewraakt van *Zeelant* en andere Lantschappen, doch van *Hollant* krachtiglyk verdedigt. Thans na veele wederwaardigheden naer *Middelburg* overgescheept, word hy op den 12 September des volgenden jaars by de *Zeeuwsche* Staten tot eersten Edelen verheven. Maar als *Lodewyk de* XIV, Koning van *Vrankryk*, poogende op de puinhoopen van 't *Vereenigt Nederlant* een vyfde Monarchye te stichten, en gesterkt met *Engelsche*, *Keulsche*, *Munsterschе* en *Straatsburgsche* machten, daar af met vier zeer geweldige heirlegers in minder dan een maandt *Orsoy*, *Rhynberg*, *Burik*, *Wezel*, *Lipper* en *Reese schans*, *'t Huis te Gennep*, *Schenkenschans*, *'s Heerenberg*, *Graaf*, *Ravenstein*, *Krevekeur*, *Engelen schans*, *Nimwegen*, *Tiel*, *Bommel*, *Kuilenburg*, *Knotzenburg*, *Voorn*, *Andries*, *Hemert*, *Arnhem*, *Harderwyk*, *Elburg*, *Wageningen*, *Hattem*, *Yfseloort*, *Zutphen*, *Doesburg*, *Deutekom*, *Lochem*, *Grol*, *Breevoort*, *Bronkhorst*, *Borkulo*, *Utrecht*, *Wyk te Duurstede*, *Rheenen*, *Amersfoort*, *Deventer*, *Zwol*, *Kampen*, *Vollenhove*, *Steenwyk*, *Hasselt*, *Ootmarzen*, *Oldenzeel*, *Meppel*, *Geelmuiden*, *Koeverden*, *Hardenberg*, *Omme*, *Almeloo*, *Goor*, *Diepenheim*, *Delden*, *Enschede*, *Blokziel*, *Kuinder*, *Zwartesluis*, *Ommerschans*, *Rooveen*, *Staphorst*, *Naarden*, *Woerden*, *Oudewater*, *Vianen*, *Heukelom*, *Asperen*, *Leerdam*, *Buuren*, *Yselstein*, *de Nieuwe*, *Oude*, *Winschooter*, *Boner*, en *Deyler schanssen*, behalven zoo veele Dorpen en Heerlykheden, gewonnen hadde, rees de zon van zyn geluk heerlyk ter kimme uit. Want de gemeene man, verbaast over zulk eenen voortgang, en zyn eenigste hope der behoudeniste in den jongen *Willem* stellende, dwong alom de Magistraten het eeuwig Edikt te vernietigen, en hem tot de waardigheden van zyne Voorvaderen te verheffen; en deedt hy op den 9 July des jaars 1672 den eedt als Stadthouder. Hier op beteugelde hy door vyf stantplaatsen op *Hollantschen* bodem den verderen indruk des vyandts, en onderstont hem *Charleroy* te ontrukken, dat niets dan de nypende Vorst verhinderde. Thans *Naarden* hermaehtigt hebbende, gaf hy alomzeer edele proeven van zyn wys beleit, en deedt de beruehte Veltheeren *Conde* en *Luxenburg* voor zyne dapperheit wyken, en *Lodewyk den* XIV naer den peis omzien. Daarna uit erkenteniste tot Erf-Stadthouder verklaart, sloeg hy dien vermaarden veltslag van *Senef*, en wees de Oppermogentheit edelmoedig van de hant, als ze hem door eenige Lantschappen werd aangeboden. Drie jaren na zyne verheffinge tot Erf-Stadthouder op het verzoek van zynen oom, *Karel* den II, naer *Engelant* overgescheept, trouwde hy zyne niehte *Maria*, outste dochter van *Jakob*, toen Hartog van *Jork*, naderhant Koning van *groot Brittanie*, en *Anna Hyde*, outste doehter des Kaneeliers van *Engelant*, waar by hy nooit kinderen won, en die hem in den jare 1694 door de doodt ontrukt is. Thans sloeg hy de *Franschen* by *Mons*, en bragt daar door te weeg, dat de peishandel te *Nimwegen* verhaast werd, 't geen *Hollant* uit zoo bitteren Oorlog deedt adem scheppen. Verzoeht in den jare 1688 van de *Engelschen*, om *groot Britannie* van paperye en slavernye te verlossen, en derwaart uit *Hollant* met een zeer groote maght overgescheept, en die verlossinge in luttel tydts grootdadig te weeg gebracht hebbende; werd hy uit aanmerkinge van dien edelmoedigen dienst, en als gewettigt door het bloet zyner moeder, tot den *Brittannischen* troon, nu ledig door de vlueht van zynen oom en schoonvader *Jakob den* II, in Sprokkelmaandt des volgenden jaars tot Koning, en zyne Gemalinne tot Koninginne van *Groot Brittannie* uitgeroepen, 't geen ook in Lentemaant in Schotlant geschiedde; waar op hy *Vrankryk* aanstonts den Oorlog deedt aankondigen. Ten volgenden jare met een groote Krygsmaeht naer *Yrlant* oversteekende, woonde hy in persoon den veltslag aan de rivier de *Boyne* by, en bevoeht eene zege, die den overgang van dit Koninkryk bevorderde. Daarna bewerkte hy die beroemde Vergaderinge, naer de Latynsheit van het Hof het *Congres* genaamt, woonde die in eigen persoon by, en verworf den eernaam van den werkelyken Engel en de ziel des Bontgenootschaps. Geen verlies der *Smirnische* vloote, geen nederlage by *Landen*, noch de schade van een finaldeel schepen onder het bewint van den Ridder *Wheeler*, kon zyn onverwinnelyk gemoedt in tegenspoeden

den verzetten, maar beurde zyn aanzien des te hooger op Niet zonder ſtorten van traanen zyne dierbare Eehigenoote verlooren, en hoogſtatelyk ter aarde beſtelt hebbende, rukte hy *Namen* en deszelven Kaſteel van zynen wortel, en dat in 't gezichte der *Franſche* heirmacht, die met ruim twee honderd duizent oogen, en zoo veel armen getuigen van zyne dapperheit was. Een en andermaal zyn gevaarlyke t'zamen zweeringen tegen zyn leven zonder vrucht geweeſt. Thans deedt hy door den *Ryswykſchen* peis den *François* de landen, door hem gewonnen, weder geven, en hem voor Koning van *groot Britannie* erkennen. En was de Czaar van groot *Ruſchlant* zoo zeer over zynen roem verwondert, dat hy hem eerſt te Utreecht, naderhant in *Engelant* quam zien en bezoeken. Daarna, ziende, dat *Lodewyk de* XIV, en tegen de trouwe der verbonden, en tegen zyn gegeven woort, de *Spaanſche* Monarchye in den naam van zynen Kleenzoon, den Hartog van *Anjou*, in bezit hadde genoomen, en den gewaanden Prins van *Wallis*, mits de doodt van *Jakob den* II, tot Koning van *groot Britannie* verklaart; beraamt hy met den Keizer en andere Mogentheden de middelen, om de buitenſpoorige maght en heerſchzucht van den *François* te beteugelen; en daar op een nieuw Parlement beroepen, en aan 't zelve eene aanſpraake gedaan hebbende, die niet oneigentlyk zyn uiterſte wille genoemt word, brengt hy 't met diens hulpe tot het treden in eene handelinge, om *Europa* eenmaal in vryheit te ſtellen; als hy na eene onpaſſelykheit van veertien dagen op den 19 van Lentemaandt des jaars 1702 uit het leven gerukt word. Op den 4den der gedaehte maandt was hy by *Hamtoncourt* op de jacht; en willende, alzoo hy in den achtermiddagh in 't Perk reedt, het paart van den ſtap in den gallop brengen, viel het dier op zyne knïën; doch hy het traehtende met den toom te liehten, ſtorte het beeſt eerſt voor over, toen ter zyde, waar door hy met de reehter ſchouder tegen den grondt viel, en zyn reehter ſleutelbeen wat beneden deszelfs t'zamenvoeginge met het uitſteekſel van 't ſchouderbladt ſchuynsgewyze gebrooken werd, welke breuk men na zyn doodt volkomen herſtelt vondt. Dus was het einde van dezen doorluchtigen Vorſt, wiens ſmartelyke doodt het grootſte gedeelte van *Europa* zeer wee deedt. Hy was wel geleert, matigh, onaangeraakt door voor-en tegenſpoeden: overſchrokt in gevaaren, in 't zwygen deftig, in, en buiten 't huwelyk kuiſch, voorziehtig, doorziehtig en omziehtig, gereedt tot vergeven, van wraak en bloetgierigheit niet de minſte weet hebbende. En ſchoon hy in *Engelant* en in *Holant* in een geſtadig worſtelperk van quaadt vermoeden zwoegde, en door tegenſpoedt werd geſlingert; hy eehter bleef meeſter door wys beleit, en wiſt op eene wonderlyke wyze zyne belangen te bezorgen. Daarenboven ſtrekte hy tot een tegenwieht voor *Lodewyk den XIV*, overmits in zynen boezem het wapenhuis was opgeſlooten, dat de *Franſche* geweldenaryen konde verydelen, en hunne geheime kuiperyen, liſtige veinzeryen, en geſmeede aanſlagen ontmaskeren.

Brouerius Friesland t verheerlykt I. Deel.

WILLEM LODEWYK, Grave van Naſſau, geboren. 1560 den 13. Maart, is geweeſt de zoon van Johan, Graaf van Naſſauw Dillenburg, broeder van Willem den I. Prince van Oranje: aan wien hy van zynen Vader is gezonden in de Nederlanden, om onder deszelfs opzieht in den wapenhandel en andere Vorſtelyke oeffeningen onderweezen te worden. Van deezen wierd hy ook na gegeeve blyken van dapperheit en beleidt geſtelt over de Vrieſche Krygsbenbenden, oud zynde omtrent de 20 jaaren. In 't jaar van 1580 is hy met den Grave van Hohenloo gezonden, om Groningen, door afval en verraadt van Lalain, in de maght der Spanjaarden geraakt, te belegeren. Doch als de Graaf van Hohenloo by den Hardenberg van Marten Schenk, tot ontzet aantrekkende, geſlagen was, is Graaf W: Lodewyk genoodzaakt geweeſt het belegh op te breeken. In 't zelve jaar met Hohenloo voor Koeverden gerukt, is hy, te paarde de gelegentheit der Stad van naby willende verſpieden, door een Kanon kogel der maten getroffen, dat hy met veele moeite geneezen is; doch altydt met zyn linker been gehinkt heeft. Ondertuſſchen Koeverden gewonnen en weder verlooren zynde, als in 't jaar 1581 Lalain geſtorven en Francois Verdugo in deszelfs plaatſe was gezonden, is hy tegenwoordig geweeſt by 't ongelukkig treffen der Staatſche benden onder Norris, tegen de de Spaanſchen; alwaar ons verlies, hoewel zwaar genoeg, door de dapperheit van onzen Graaf, verder is geſtuit. Hier na braght hy levensmiddelen en andere voorraadt in Loehem, door Verdugo belegert, en noodzaakte dezen hier door 't beleg op te breeken. In 't jaar 1584 wierd hy van zynen oom Prins Willem den I. in plaats van Berent Merode naar Vrieſland gezonden, als zyne Stedehouder. Doch kort hier na deze Prins verraderlyk te Delft van een gehuurden moordenaar van 't leeven beroofi zynde, is hy op ernſtig verzoek van de Inwoonderen van Vrieſland by de Algemeene Staaten aangeſteli tot Stadhouder en Gouverneur van dit Landſchap. In dit bewind heeft hy allereerſt de binnenlandſche oneenigheden in Vrieſland door zyn gezaeh en wys beleid by gelegt, en 't zelve tuſſchen 't Flie en de Lauwers van alle vyanden gezuivert, en tegen verdere aanvallen verſterkt. Doch terwyl hy den naaſten Winter in Holland genoodzaakt wierd eenige tydt te verblyven, hebben de Spaanſchen onder Taxis, begunſtigt van den vorſt, een inval in Vrieſland gedaan: en de Benden onder Steno Maliz by Boxum geſlagen hebbende, zyn zy met veel roof en buit ſchielyk na Groningen ontkoomen.

De komſte van Graaf Lodewyk uit Hollandt heeft de ontſtelde gemoederen haaſt doen bedaaren, en na op de toegangen goede ordre geſteli te hebben heeft hy wel een vergeeſchen aanſlag op Groningen ondernomen: doch in 't jaar 1589. heefi hy by verraſſing de Schans by Eemeille verovert, en in 't gezieht van Verdugo verſterkt met nieuwe werken; gelyk hy kort daar na de Schans Reide heeft vermeeſtert tot groote ſpyt van Verdugo. Den 10. October dezelven jaars ontweldigde hy den vyandt den Soltthamp, en verſterkte dien. In 't jaar 1590 heeft onze Graaf zynen neef Prins Maurits in 't veroveren van Zutfen en Deventer grote dienſten gedaan, en in zynen te rugtoeht door Drenthe en de Omlanden, Delftzyl, als mede den Upſlaeht en Emetille (by de Spaanſchen herwonnen) ingenomen. Waar na hy 't veroveren van Hulſt in Vlaanderen en Nimwegen heeft bygewoont, in 't jaar 1592 heeft hy den zelven Prins verſelt in 't beleg en 't winnen van Steenwyk, en daar op aanſtonds het beleg van Koeverden ondernoomen, waar in merkwaardig is, dat onze Graaf, als Verdugo, ten ontzet aangerukt, het Leger voor de Stadt by nacht in ſtilte beſtormde, en zommigen der Spaanſchen reeds op de wal geklommen, Victorie riepen; uit het groot Leger te peerde aanrennende, zieh zo manmoedig midden onder de zynen wierp, en der zelver moedt zo weder ontvonkte, dat, niet tegenſtaande hy met een muſquet kogel in de zyde gequetſt was, de vyand genoodzaakt wierd ten laaſten met groot verlies af te trekken. Waar na, als Verdugo in een tweeden aanval met zyn ganſche maght geen beter geluk gehad hadde; en hy niets verders konde onderneemen, de overgave van Koeverden met deszelfs Kaſteel is gevolgt. Hier na maakte hy zich meeſter van Bellingwolderzyl, dat hy in weerwil der vyanden met goede werken verſterkte. Hy verzorgde Koeverden tegens vyandlyken aanval; maakte de Bourtange tot een ſterke veſting; En, nadat Verdugo zich meeſter gemaakt hadde van de Aduwerder-zyk, is hy by Tolbert in Vredewolde van den zelven met al zyn macht beſprongen in zyne ſchielyk opgeworpene beſchanſſing; maar heeft hem zo dapper afgeweezen, dat hy met groote ſchade en ſchande heeft moeten aftrekken. Daar op nam de Graaf het ſterke huys te Wedde in. In 't jaar 1594. is Verdugo, die Koeverden lang en ſtreng belegert had, door Prins Maurits en Graaf Lodewyk genoodzaakt met ſchande het beleg op te breeken. Hier op Groningen van de Staatſchen berent, en, nadat de ſchans by Adewerder-Zyl van Graaf Lodewyk ſtormenderhant verovert was, na een hardnekkigen tegenweer aan dezelve overgegeeven zynde, is Graaf Lodewyk over dit wingeweſt tot Stadhouder aangeſtelt: waar by zieh kort daar na Drenthe gevoegt heeft. In 't jaar 1597 heeft hy Prins Maurits met zyne benden veele en groote dienſten gedaan in 't veroveren van Rhynberk; Meurs, Grol, Goor, Brevoort, Enſehede, Ooſtmarſen; Oldenzeel, Lingen. In 't jaar 1599 heeft hy den zelven bygeſtaan in 't verdedigen van Bommel tegen Mendoza, en ter zelver tyd Dotekom in 't Graaffehap Zutfen, met het daarby gelegen Kaſteel Schulemburg, den Spaanſchen weder ontweldigt. in 't jaar 1600 heefi Graaf Lodewyk veel werks gehad om de omluſten en hevige verdeeldheeden, zo te Groningen, als in Vrieſland te beſliſſen en den vrede in beiden te herſtellen, 't geen hem eehter door zyn wys en gematigt beleit is gelukt. In 't jaar 1601 heeft hy Prins Maurits geholpen in 't veroveren van Rhynberk en Meurs. Waar op men naar 's Hartogenboſch getrokken, doch de tyd te verre verloopen zynde, van daar weer afgetrokken is. Doch 't volgende jaar 1602 deed hy met Prins Maurits een toeht naar Brabandt; waar in de Stad Grave aan de Maas verovert wierd, en kort daar op het beleg van den Boſch hervat. Ondertuſſchen het ontzet van Ooſtende te vergeefs ondernoomen zynde, veroveren zy Sluys in Vlaanderen; welke Stad als Spinola traehte te ontzetten, is hy van Graaf Lodewyk dapper te rug gedreeven, en daar op de overgave der Stadt gevolgt. Als naderhand in 't jaar 1605 Spinola verſcheidene kleine ſteeden in Overyſſel had ingenomen, en Vrieſland en Groningen ſcheen te dreigen, heefi Graaf Willem Lodewyk zynen neef Maurits met raad en daad bygeſtaan in dezen ſlagh te ſchutten. Gelyk zy ook Spinola genoodzaakt hebben naar den Rhyn te wyken, zonder iets van belang uit te voeren. In 't volgende jaar 1606 heeft hy Loehem helpen herwinnen. Doch als hy in 'i jaar 1614. na dat Spinola Wezel, en Prins Maurits Emmerik en Rees had ingenomen, door een ziekte genoodzaakt was uit het Leger naar huis te reiſen, is hy wel van deze onpaſſelykheit herſtelt; maar in 't jaar 1621. zynde het 61, zynes ouderdoms, op den 12 dagh van Mey van een beroerte overvallen, waar aan hy vervolgens, meeſt belemmert van ſpraak blyvende leggen, is geſtorven op den laaſten dagh van die zelve maand, en in de Jakobyner kerke binnen Leeuwaarden met een heerlyken uytvaart

vaart ter aarde gebragt, en met een prachtige lyktombe vereert.

WILHEM FREDERIK, *Vorſt tot Naſſau, Stadthouder van Frieſlandt, Stad Groningen, Omlanden, en Drenthe*, Is geboren te Arnhem, den 7 Auguſtus 1613 uyt ernſt Caſimir, Grave van Naſſau, en Sofia Hedwich, Hertoginne van Bronswyk Lunenburg, uitſtekend was zyn leven in roemwaardige deugdt en Godtvrucht, daar wy iet van zullen aantekenen; dogh ongelukkig naar den menſche heeft hy zyn leven voleyndt, als uit het ſlot zal blyken, doch waar by echter zyne Hoogheit een godtvruchtigh ſterfbedde, en, naar ons geloove, eenen zaligen overgang, door Godts medewerkende genade, heeft verworven. Dat hy niet qualyk kan ſterven, die wel heeft geleeft, is eene onbetwiſtbaare waarheit, waar van elk zich kan verzekeren. Om dan eene korte levens ſchetze van onzen hooggedaghten Naſſauſchen Vorſt op te maaken, moet men hem aanmerken in zyne driederlei handelingen; *Openbare*, *Byzondere*, *Geheime*: belangende de eerſte; nauwgezet was de Vorſt op het waarneemen der openbaare Godtsdienſtoeffeningen, waar in hy byna altoos tegenwoordig was; en vooral vierig in 't gebruik van des Heeren Nachtmaal, tot verſterkinge van zyn gelove, gelyk hy byzonderlyk eens op een aehtdaagſche hervattinge van 't gebruik, eerſt te Groningen, en vervolgens te Leeuwaarden, betuigde. In den *byzonderen* omgang toonde hy blykbaar te hebben een godtvruchtigh gemoedt; en was ziehzelven altoos gelyk in de wysheit en voorzigtigheit zyner redenen. Veel bequaamheit hadde hy om iemant, by wege van redeneeringe, te leiden, daar hy heene wilde. Dus opende hy den Predikant altydt de deure, om te ſpreeken van zaaken, die hun meeſt eigen en bekent waren. De H Schrift hadde hy zich heel gemeen gemaakt, en 'er de kraght als van ingezogen, daar ook zynen mondt vol van was: dan worp hy eens op eenige *Gevallen des Gewetens*, daar hy berecht uit Godts woordt over verzogt: dan vorſchte hy naar den rechten *zin* van deeze en geene zwaare *Plaatzen* der *H. Schrift*; ook wel naar de ontknopinge zommiger twyfelachtige *Tydrekeningen*, die in de Hiſtoriſche Boeken des Ouden Teſtaments voorkomen: met een woordt, niets wierd uit zynen mondt gehoort dan 't geen een Chriſten Prins betaamde en waardig was. Veel liefde en aehtinge toonde hy den Dienaaren der Kerke; gelyk hy zommigen benodigden zyne handt van miltdadigheit loffelyk ontſloot.

Geerne ſprak hy tot Godt in 't gebedt, en hoe yverig hy in dezen is geweeſt, getuigen de Formulieren van Gebeden, by verſcheide voorvallen en gelegentheden, tot zyn eigen en byzonder gebruik met zyn eigen handt opgeſtelt, en onder zyne papieren gevonden. Wy zouden hier ook eenige ſtaaltjes op haalen konnen van 't geene zyne Vorſtelyke Doorluchtigheit over eenige voornaame ſtukken der Godtkunde in eigenhandig geſchrifte heeft nagelaaten: voorwaar wat zonderlings van eenen Prins, en die ten onwraakbaaren bewyze ſtrekken van zyne klaare kenniſſe van den Godsdienſt, indien wy het karakter van eenen Hiſtoriſchryver niet zouden overtreeden. Wy keeren ons dan tot zyn levens verhaal en gevallen. Zyne leerjaaren in den krygsdienſt onder den doorluchtigſten veltheer van zynen tyd, *Frederik Hendrik*, *Prince van Oranje*, in verſcheyde Bedieningen met blyk van kloekmoedigheyt doorgebraght hebbende, zoo verzelde hy zynen Broeder *Hendrik* op den toeht naar *Vlaanderen* in het jaar van 1640, alwaar dezelve, door den oppervelthеer met zes regimenten naar de *Polder van Namen* geſchikt, om eenige Forten te bemaghtigen, die de voorgenome belegeringe van *Hulſt* beletten en hinderden, in 't beſtormen van een zeer ſterke reduyt op den pas naar *St. Jans Steen* met een piſtoolſcheut van aehteren zodanigh getroffen wierd, dat hy den twaalfden July, den zevenden dagh naar het gevecht, daar aan overleedt, en gaf onze *Grave Willem* daar in op nieu veele brave proeven van zyne dapperheyt, en wierd genootzaakt door 't verlies van zyn tweden paard, op het derde te klimmen, en alzo het gevecht te vervolgen tot zynen roem: dit, en de billik geveſtighde genegentheyt der *Vrieſche Staten*, die op zyne overkomſt met het lyk van *Grave Hendrik* dateлyk eenen lantsdag uytſchreeven, om allen aanzoek voor anderen, die ook kort daar aan door eene plechtige bezending voor den Prinee van Oranje geſchiedde, voor te komen, verhief hem den 3 Auguſtus 1640 in zyn overleden Broeders plaatze tot Stadhouder deezes landſchaps; waar in hy zich altoos zoo gematigt by alle voorkomende moeyelikheden en twiſten gedroeg, dat die van *Stad en Lande* 1650, na 't aflterven van *Willem den II*, *Prince van Oranje*, als ook het aangrenzende *Lantſchap Drenthe*, hem, niet tegenſtaande veele tegenſtribbelingen, rechtdraats tegens het vertoog van anderen, mede tot hunnen Stadhouder benoemden. Hier op volgde in 't jaar van 1652 zyn huwelyk met *Albertina Agnes*, tweede doehter van wylen *Prins Frederik Hendrik van Oranje*; en *Amelia*, geboore *Gravinne van Solms*, op het Hof te *Kleef*, waar omtrent, als iet zonderlings, aan te merken is, dat *Vrieſlant* door acht afgezondenen den 13 Juny 1651. en *Stad en Landen* den 14, daar aan volgende, mede door acht gevolmaghtighden, telkens met zeven karoſſen, als viet met vier paarden, en drie met twee paarden, dit huwelyk voor hunnen ſtadhouder by de *Princeſſe Douariere* en de *Princeſſe Albertina* hebben verzogt gehadt; ende gaf dit huwelyk vervolgens voet tot hereeniging der Linien van *Naſſau Oranje*, en *Naſſau Diets*, die door 't verkiezen van *Frederik Hendrik*, en zyn zoon, *Prins Willem den II* by opvolging, tot het Stadhouderſchap van *Stad en Landen* en *Drenthe*, dat altoos door de Stadhouders van *Vrieſlant* bekleedt was geweeſt, niet weinig elkanderen op de zyde aanzagen. *Graaf Willem Frederik* wierd in 't jaar 1654 tot Luitenant Stadhouder verkooren over het Landſchap *Overyſſel* voor den *Prince Willem den III van Oranje* (een kind van vier jaren) door de Staten van dat Landſchap tot hunnen Stadhouder aangeſtelt, en kort daar na in zynen gevolmaghtigden, den Heer Churbrandenburgzen afgezant *Bloemendaal*, te *Regensburg* van wegen zyn Huys *Naſſau Diets* in 't Vorſtelyk Collegie openbaarlyk ingeleydt, plaats en ſtem gegunt, aehtervolgens het Keyzerlyke Diploma, waar by zyne linie, nevens die van *Naſſau Siegen en Hadamar* in den Vorſten ſtant verheeven waren.. Den 28 Juny van den jare 1657 wierd zyn Huwelyk in den Hage gezegent met een zoon, *Hendrik Caſimir* by den doop genaamt, en vervolgens met twee doch ters, waar van hem ſleehts de Prineeſſe Amelia overleefde. Hy wierd den 12 May 1642 te Rotterdam, en den 20 daar aan volgende te *Amſterdam* in gezelſchap van de *Koninginne van Engeland*, *Princeſſe Rojaal*, deszelfs doehter, den *Prince van Oranje Frederik Hendrik*, des zelfs zoone *Prins Willem den II*, de *Gravinne van Hanau* en andere Vorſtelyke en hooge perzoonen ingehaalt: in den jare 1644 was hy in die berugte belegering van 't *Zas van Gent*, hadt zyne legerplaatze te *Sint Bernard*, en nam zynen poſt in alles zo deftigh in acht, dat, aan Graaf *Maurits* het algemeene Luytenantſchap over de Ruytery opgedragen zynde, deszelfs Walſche Regiment den 26 October aan onzen Vrieſchen Stadhouder toegevoegt wierd. In den jare van 1645 woonde hy de belegeringe van *Hulſt* by, neemende zyne legerplaatze aan de *Moerſchans*; vyf dagen na de veroveringe van welke Stad hy op order van den Opperbevelhebber een toelegh van groot gewigt by der hand vatte met zulke bruske moedigheit en krygsbeleyd, dat 'er ieder over verwondert ſtont, want voor de welgeveſtigde Schans de *Moerſpruy* gerukt, werpt in allerlyl genoegzame Batteryen en Borſtweeringen op, maakt met ongemeenen ſpoet de Loopgraven vaardigh, en, door den overſten *Ferens* den vyand den toevoer van afteren afgeſneden hebbende, zich in 't korte meeſter van de Buytewerken, en gereet om den ſtorm aan te brengen, dat by Bezettelingen gemerkt, hun de moedt deet zinken, en tot de overgave hunner ſterkte beſluyten, neven die der Schanſen *de St. Catharina*, *St. Gillis*, *St. Mark* en *St. Jozef*, buyten welkers mede inruyminge men geen Beding aan dezelve wilde toeſtaan. In deeze lofwaardige dapperheyt en yver voor 's Lands welwezen (zoo eygen aan het Doorluchtige Naſſauwſche Geſlaeht) volhardende, outfangt in 't begin van den jare 1664 met veel genoegen van de Staten Generaal eene ordre, om met drie regementen te paart en zeven te voet, die naderhandt vermeerdert zyn, als Generaal nevens den Prins van Tarante, als Generaal der Cavallery, op te trekken, om zonder perykel van belediging de Biſſchoppelyke Munſterſche troupen uyt Ooſtvrieſlant, daar zy in 't laaſt van 't voorgaande jaar ingevallen waaren, en de Dyler Schanſe des nachts tuſſchen den 18 en 19 Deeember ingenomen hadden, te doen verhuyzen, op het verzoek der Ooſtfrieſſche ſtenden, en hun Hoog Mogende beloofde beſcherminge, wyl de Liehtenſteynſche ſchuld hunnen Vorſt, en niet het Land was rakende, dat zich in geenen deele tot nakominge van de laaſte overeenkomſt, te Aurik tuſſchen den *Biſſchop van Munſter* en den *Vorſt van Ooſtfrieſlant* gemaakt, verbonden, of zich daar in gelaten hadt: doch voor en aleer deeze onderneminge in 't werk geſtelt wierd, gebruykte de *Staat*, doch vergeefs, alle minnelyke wegen, zelfs met aanbiedinge van de voorgewende ſchuld bytermynen te zullen doen betaalen, tot vertrek der Munſterſche troepen, zo dat dit legertje eyndelyk in de maand van Mey naar *Ooſtfrieſlant* voortrukte, den twintigſten voor de *Dyler Schanſe* quam, dezelve opeyſchte, en na bekome weygering, belegerde, en den vierden Juny by verdragh veroverde, waar op na ſlechtinge der annaderingen en herſtellinge der weghgeſchote werken binnen de Schanſe, *Graaf Willem* wederom opgetrokken, en naar huys gekeert is, ſtellende den Kapiteyn *Kok* daar binnen met een genoegzame bezettinge tot bevelhebber: kort na deeze uytvoeringe, te weeten den 24 October, trof dezen heldhaftigen Vorſt een droevigh ongeval op zyn eygen Hofte *Leeuwaarden*; hy namentlyk, voorgenomen hebbende de frontieren van zyn Gouvernement te gaan beziehtigen, en alles daar toe gereet zynde, beproeft in zyn kamer een zadel piſtool, des morgens ten acht uuren', terwyl de Princeſſe naar de Kerk gereden was, dat, weygerende, van hem nader bezichtigt wierd, en, terwyl hy den ſtamper uyttrekt, los gaat, en den koegel hem onder by den kin in, en boven by den neus en 't oog uytjoeg, by welke won-

Aitzema V. Deel bl. 87: 88. G. Sybes Vervolg op van de Zande bl. 215.

Aitzema VII. D. bl. 131: 511.

Aitzema VIII. D. bl. 109: 112. J. Commelin Leven van Fredr. Henr.

Aitzema XI. D. bl. 1. en volg.

wonde zwaare koortzen komende, zoo namen voetsel en kraghten geheel af, en overleedt deeze doorlughtige Vorst by 't volle gebruyk van zyn verstant alzoo des vrydags den laasten october des avonts om zeven uuren tot onuytsprekelyke droefheyt van zyn Geslacht en oprechte Vaderlantlievende ingezetenen, zynde zyn doot en leven kortelyk door *Jakob Westerbaan* in dit Byschrift onder zyn Afbeeldsel beschreven:

Myn Vader *Kasimir* is voor *Roermont* gebleeven/
Myn Broer in *Vlaanderen*: bey lieten zy hun leven
Voor 't Vaderlant: ik heb ook 't myn daar voor gewaagt/
En wenschte wel / indien 't den Hemel had behaagt/
Dat ik zoo mede / als zy / myn bloet had mogen storten:
Nu quam myn eygen loot den draat myns levens korten/
Maar niet / voor dat ik als een Veldheer van het Lant
De Oyler vesting had belegert en vermant.

WILLEM BARENTSZOON, van Amsteldam, een stout, kloekmoedigh en wel ervaren Zeeman, wiens naam lof verdient en daarom eeuwigh leeven zal. Na dat de vereenigde Nederlanden den Koningk van Spanjen verklaart hadden van zyn recht op de Nederlanden vervallen, vond Spanjen goet de koopmanschap daar op, en de zeevaert, 't zy gints, 't zy herwaarts, uyt, of naar dezen Staat te verbieden. In Spanje was de stapel der Indische Waren, die toen hier niet komen konden om het aan 't lyf straffende verbodt. Daarom besloten eenige voorname Koopluyden om de Waaren zelfs met eyge schepen uit Indiën (zonder Spanjen aan te doen of te ontzien) te haalen. De wegh, dien de Portugezen namen, was al redelyk bekent; maar niet buyten gevaar, en zeer verre buyten om, en van 't Vaderlant ruym twee duysent negen honderd en vyf en dertigh Duitsche mylen. Daar tegen, indien men binnen deur, achter Ruschlandt en Tartarye om, eenen wegh kon vinden, zou niet meer dan duyzent twee hondert en twee en dartigh diergelyke mylen weegs afgelegt behoeven te worden. Deze zaak dan by de Heeren Jacob Valk en Christoffel Roeltius nevens eenige voorname Koopluyden, als Balthasar Moucheron, Jan Janszoon Karel, en Dirk van Os, enz, wiens namen nooit vergeeten dienen, in overlegh genomen, vonden zy goet met verlof van den Staat vier schepen uyt te rusten, onder 't beleidt van onzen Willem Barentszoon, ter uytvoeringe van dien tocht. Hy ging op den vyfden van Junius MDXCIV. met zyne byhebbende kielen 't zeyl, quam ten laatsten door de yschorssen tot op de hoogte van acht en zeventigh graden, onderwegen niet weynigh bestreden van de Beeren, waar van 'er een naar 't volk in de boot zwom, schoon met eenen koegel getroffen, de pooten in, of aan den boot sloeg, waar door allen levensgevaar liepen, indien niet een der bootsgezellen hem met een piek door en doorgestooken hadde. Ook vond hy daar Walrussen, wonder sterke wanschepsels, veel groter dan onze ossen, op landt en in 't water zich onthoudende, niet wel dan in de slaap van 't hooft om te brengen, doordien zy huyden als zee-robben hebben, die naaulyks te doorbooren zyn. Door de onwilligheyt van zyn volk, en de ongelegenheyt des tydts belet in zyn voorneemen, keerde hy in Augustus weer naar de Waygats, van hem de straat van Nassauw genoemt. Op den vyftienden dagh der zelve maandt geraakte Willem Barentszoon by de andere schepen, die in de straat van het ys zeer belemmert geweest, wel vyftigh of zestigh mylen Oostwaart op in de Tartarische zee gevaren waren, welker diepte naaulyks met het loot te peylen was, daar by zeer zout, vol walvisschen en andere oudieren. Na nogh eenigen tydt gekruyst te hebben, quam hy een maandt daar na met zyne Vloot weder in 't Vaderlandt. Hoewel de gedachte tocht niet naar wensch uytgevallen was, was ze echter niet buyten hoop gebleven. De reders vervaerdigden dan 't volgende jaar een Vloot van zeven schepen, onder 't beleidt van gemelden Willem Barentszoon, schipper, en Jakob van Heemskerk, opperkoopman, uyt. Zy raakten omtrent zeven weeken na den uyttoght in de Waygats, daar zy eenigh volk aan landt zetten, zy verstonden ook, dat nogh eenigzins verder zouden konnen komen tot in Tartarye; maar dat na negen of tien weken het gat toevriezen zou, en dat men dan aanstonds over het toegevrooren ys tot in Tartarye recht door de Zee, by hen *Marmare* geheten, loopen kon; Dieshalven keerden zy na een grote worsteling met het ys, na vier maanden en zestien dagen uyt geweest te zyn, weer, en quamen op den achtienden october in de Maas. De Staten vonden niet goet dien tocht meer te verzoeken; doch stonden toe aan yder om de openinge naar 't Noorden te ontdekken, met belofte van eene grote premie. Amsterdam vatte de zaak by de handt, en zondt gemelden Jakob van Heemskerk voor schipper en koopman, nevens Willem Barentszoon voor opperstuurman, en op een tweede schip voor schipper eenen Jan Ryp derwaarts, in het jaar MDXCVI. Na dat zy eenigen tydt in Zee geweest waren, en door dikke yschollen gevaren hadden, quamen zy op de hoogte van tachtigh graden. Zy zochten over en weder wel eenen doortoght, maar vonden zigh door de perzinge van 't ys genootzaakt te wenden; Ryp keerde naar Cola, en van daar naar huys. Willem Barentszoon, alle de Noorder kusten tot Novasembla toe bezoekende, geraakte aan 't eylandt Oranjen, en 't Noorderste deel van gedachte Nova sembla, daar hy, van 't ys bezet, genootzaakt wierdt te overwinteren, niet anders zich beloovende dan de doot, met het ondergaan van de zon, die hen den vierden van November verliet, en niet voor den vier en twintigsten van Januarius 1597, tachtigh dagen lang, meer gezien wierdt. Na veel ongemak kloekmoedigh uytgestaan te hebben, begonnen zy zich in May vaardigh te maken om Zee te bouwen, met hunne toegetakelde schuyt, nogh vyftien bootsgesellen sterk zynde; ondertusschen sterf Willem Barentszoon 't hunner aller grote droefheyt. De rest raakte in Julius aan het Kruis eilandt, van daar aan de kants hoek, voort in St. Laurens bay, en, zoo al voort en voort geraakt, quamen zy den eersten van october 1597 binnen Amsterdam. Zie verder hier van op HEEMSKERK.

Commelyn van blad 1082. *tot bl.* 1085.

Idem f. 1083.

Commelyns Amst. bl. 1085.

Dezelve bl. 1086.

WILLEM EGGAART, of EGGERT, was een schatryk koopman van Amsterdam, daar by zeer gezien by Willem, den VI van dien name, Grave van Hollandt. Hy was de voornaamste stichter van de nieuwe Kerk te Amsteldam, naar 't oordeel der bouwkundigen eene der kunstigste en netste kerken van Europa, wat na het jaar MCCCC begonnen, en daar wel hondert jaren aan gearbeyd wierd, eer ze voltooit was. Hoewel ze door de doot van Eggert, en den twist der Hoekschen en Kabeljauwschen, tot zodanige volkomenheyt niet heeft konnen gebracht worden, als wel voorgenomen was. Dit model was naar de hoofikerk van Amiens in Picardye genomen, en nogh heden in de kerkekamer te zien. Deeze heer Eggert was by hoog-gemelden Grave zoo gezien, dat hy zyn Thesaurier wierd, en leydde den Grave zeer wyslyk, die byna niet buyten zynen raadt deed. Hy verkreeg meest alle de schoone Privilegien voor Amsterdam, en niemant was den Grave ooit zoo voordeeligh, dan hy; want de Grave had door zyne jongkheyt en groten pracht zich in zware schulden gestoken; ja zoo, dat hy daar in gantsch vervallen was; maar Eggert heeft door zyne goede regeringe en kloek vernuft, binnen korten tydt zoo veel te wege gebracht, dat de Graaf buyten alle zyne schulden raakte, en daar na voor een der rykste Princen geacht wierd. Hy wierd van de Edelen zeer gehaat; maar de Grave beminde hem, maakte zyne vier zoonen Ridders, en begiftigde hem met de Heerlykheit van Purmerende, en zeyde boven dien tegen zyne Ridderschap, vertrekkende naar Henegouwen. *Ik beveele en recommandeere ulieden boven alle mynen goeden vriendt Willem Eggaarts, gy zult hem wel bewaaren; „ zoo hem ook in myn afwezen eenigh ongeluk overkomt, ja „ al waar 't, dat by geval een pan of tegel van de daken „ op zyn hooft viel, ende hem krenkte, 't zal ulieden gewe„ ten, en op u verhaalt worden.* Hy leefde ook niet lang na 's Graven doot; maar sterf van hertzeer en mismoedigheit op zyn gestichte slot te Purmerende. Zyn lyk wierd naar Amsteldam gevoert, en zeer heerlyk in de nieuwe kerk (St. Cathryne genoemt) begraven. Men zagh nogh onlangs ten zuyden van 't Koor (schoon gedachte kerk ten deele in 't jaar MDCLV afgebrandt is) aan een houten balk tussen twee pilaren met gulde letters geschreven dit graf-schrift:

Anno MCCCCXVII. *den* XV. *dach in Julio starf den Eerbaren Willem Eggerts Heer tot Purmerent, gedoyteert met twee Vicaryen, medefundateur van deeze Kerk, die begraven is onder deeze blaauwe Sarck.*

Men ziet ten zuyden tegen den muur zyn wapen geschildert.

Commelyns Amsterdam bl. 445. *IV. Boek.*

Nogh vindt men, dat Grave Willem onder veele begunstigingen aan die van Amsterdam ook vergunt het bevisschen van de twee sluysen, binnen hunne Vryheit gelegen, die hy voortydts zynen getrouwen Raden, Willem Eggert en Helmich van Doornick gegeven hadde.

Commelyns Amsterdam bl. 647. 648. 649. *Dezelve bl.* 427. 430.

EGGERT HERTGERSZOON (JAN) Dees Jan Eggert Hertgerszoon heeft met zyne Huysvrouwe *Wendelmoet* te Amsterdam een Collegie gesticht op de manier van eene illustre of queek Schoole, ter begeerte van Jan Eggert Willemszoon, toen hy nogh Heer van Purmerende was, en zy beyden, Jan en Wendelmoet, met, of by hem woonden; maar hoe die Schoole te niet gelopen is, vind men nergens aangetekent; doch schoon die toen te niete geraakt is, is 'er naderhant in 't jaar 1632 eene veel heerlyker hersteld, opgericht, en met vermaarde Hoogleeraren voorzien.

WILLEMSTADT. De naam dezer stadt, is een naam, van twee woorden, *Willem* en *Stadt*, zamen gevoegt; makende WILLEMSTADT. Zy heeft den naam van Willem den I. Prins van Oranje, die deze Stadt in 't jaar MDCXXXIII. gesticht heeft, en naar zynen naam

Willemſtadt genoemt; ook is zyne Hoogheit, de Prins van Oranje, heer van deze Stad. Zy legt op den Brabandſchen bodem, eertyds onder 't Marquizaat van Bergen gehorigh geweeſt, werwaarts de Inwoners plagten te appelleeren, op eene bedykte Gorſinge, genaamt de Ruygenhil, die in 't jaar MDLXIV, bedykt wierdt, en droog gemaakt, nadat 'er veele jaren het zeewater op geſtaan hadde. De heerlykheit daar van is aan hoog-gedaehten Prins van de Staten van Brabant in 't jaar MDLXXXIV gegeeven. *Willem-Stadt* is ene ſterke ſtadt, legt op 't Hollandſch diep, en daarom, zoo wel wegens hare leghplaats, als hare veſtingen zeer ſterk; is ook in de oorlogen van dezen Staat tegen Spanjen, tot 's Landts beſchuttinge, alzoo de Staat daar aan gelegen was, gebouwt; want indien 'er die veſtinge niet ware gemaakt geweeſt, hadt de Vaart van Hollandt, en Zelandt, indien niet geheel afgeſneden, althans zeer onvry geworden. Daarom is 't beſtier en Gouvernement altyt aan wakkere en ervare Krygshoofden toevertrouwt, en van tydt tot tydt gegeven geweeſt. De regeringe der ſtadt beſtaat uyt een Hooftſchout, twee Burgermeeſters, zes Schepenen, eenen Theſaurier, en Secretaris. Het wapen der ſtadt beſtaat in 3 quartieren: het eerſte zyn drie rode palen op een gouden ſchildt, het twede quartier een opſtaanden Leeuw met goude blokjens op een blauw ſchild, de Leeuw met een rode tonge en diergelyke klauwen, in het onderſte middel ziet men drie rode kruyſſen op een zilveren ſchildt. De Vrydom van de ſtadt beſtaat in de landen van de Willem-Stadt, anders de *Ruygenhille* genaamt, liggende het dorp de Fynaart op het zelve eylant; waar van boven gewagh gemaakt is, en van gezegt, dat in 't jaar 1564 bedykt is. De Schout van Willem-Stadt is 'er Dykmeeſter van; waar nevens 'er een Penningmeeſter, met een Seeretaris van het Collegie der zelve Hogendyks Heemraden is. Alhoewel Willem-Stadt eygentlyk Brabandts is, grenſt het echter aan Zuydt-Hollandt, wordt daarom ook van zommigen, onder anderen van *Mr. Jakob van Eyk* in zyne *korte beſchryvinge* van de Landen van *zuydt Hollandt*, onder dat gedeelte van Hollandt geſtelt. De ſtadt is niet zeer groot, maar vermakelyk en fraay betimmert, hebbende een zeer net gebouwde kerk, raathuys, en ruymen mart, en is altoos met Krygsbezettelingen, als een frontierſtadt, bezorgt.

Oudenhovens Oudt of Zuydt Holl p. 213.
idem ibid.
Idem p. 214. Ibid.
Idem ibid. J. de Laat. Belg. Foederat.

WILLIGELANGERAK by *Schoonhoven* aan de rivier de *Lek* in het Neder-of eerſte quartier van Utrecht gelegen, en aan het zelve leenroerigh, is cene Heerlykheyt, groot 672 mergen en 3 hondt, waar mede den 26 maart van het jaar 1710 verlydt is *Leonard de Kaſembroot*, *Heere van Ryneſteyn*. 't zelve heeft 1530 ſchepenreeht voor Buurrecht verkregen. Het dorp zelve is niet zeer aanzienelyk en heeft tegenwoordig maar een kleyn kerkje, met een lagen toren daar op, daar van outs eene fraye Parochye kerk ſtont, waar van de Paſtoor door den Prooſt van St. Salvators kerke te Utreeht ingehuldigt wierdt, konnende de geringheyt der plaatze van outs her genoegzaam afgemeeten worden uyt de geringe inkomſt van het Paſtoors en Koſters amt, dat in den jare van 1586 te zamen niet meerder opbragt dan achtien guldens. Heden wordt dit dorp van een Predikant bedient, die onder de Claſſis van *Utrecht*, de eerſte van de geheele Provincie, behoort. *Willige-Langerak*, een gedeelte der *Lopikkerweert* makende, en groot 11448 mergen lands, uytbrengende 17 Hoeven en een quartier, zoo verſehynt deszelfs Heer, als zesde Heemraat in rang, in het Collegie van Dykgraaf en zeven hooge Heemraden van de *Lopikkerweert*, of van den *Lekken dyk benedensdams*, ingeſtelt den 10 Auguſtus van den jare 1454 by Biſſehop *Rudolf van Diepholt*.

Hiſtor. van 't Utrechtze Bisd. III. D.bl.384. Brouërius Utrecht verheerlykt 2. Deel.

WILLINK (Daniel) een man van zoo vrindelyken omgang, lieftallige ſprake, en deugtzamen inborſt, dat hy de liefde en 't vermaak van zyne medeburgers en Bekenden was geworden, wierdt geboren te Amſterdam in den jare van 1676, van eerelyke en Godvreezende ouders, zynde zyn Vader geweeſt Jan Willink, die in den jare van 1690, als Deken van het Chirurgyns Gilde, met de andere medeoverluyden, de eerſte handt leydde aan het bouwen van dien kloeken achtkanten Toren of koepel boven de St. Anthonis waag, alwaar in een ruym vertrek van dat nieuwe gebouw de ontleedkunde geoëffent wordt. Met het groeyen zyner jaren groeyde zyne luſt tot de Dichtkunſt, en oeffende hy die, zoo veel doenlyk, ſehoon op het leeren van den Wynhandel beſtelt, in zynen ledigen tydt met loffelyken yver, zelfs leerde hy, opdat de Franſehe Toneelſpelen, die een grooten naam alomme gemaakt hadden, zoude konnen kennen, in korten tydt de Franſehe taal, en voldeedt alzoo zynen luſt. waar door hy zich eerlange aangeprikkelt vondt, om mede een tooneelſpel voor den dagh te brengen, dat hy, tot ryper gedaehten gekomen, en tot de zedelyke Poezye geheel en al zich overgegeeven hebbende, naderhant voor 't zyne niet heeft willen erkennen. Zyne kenniſſe in deeze kunſt hoe langs hoe meerder wakkerende, tradt hy als een medelidt in het dichtkundige konſtgenootſchap, loffelyk bekent onder de Zinſpreuke van *Conſtantia & Labore*; wanneer dit mettertyt zoo door 't verſterven der Leden, als andere toevallen geſcheiden was, dreef hy verder geheel op eyge wieken, en gafaldus de volgende werken uyt, die alle gretigh verkogt zyn, en van kenners in achtinge gehouden worden:

Brouërius Amſterdam verheerlykt 13 Deel. Id. Levens der Nederl. Dichters.

AMSTERDAMSCHE TEMPE of de *NIEUWE PLANTAGIE in II. boeken, nevens de AMSTELSTROOM, met platen, te Amſterd.* 1712 *in* 8.

BLOEMKRANS van Chriſtelyke Liefde en Zededichten nevens enige Chriſtelyke Gezangen en Byſchriften voor het Diaken wees en oude Vrouwenhuys te Amſterdam, met platen, te Amſterd. 1714 *in* 8.

LUSTHOF van Chriſtelyke dank en Bedezangen, begrepen in twee delen benevens enige op nieuw berymde Pſalmen te Amſterd. 1715 *in* 8.

CHRISTELYKE GEBEDEN voor yder dagh der weke, en op byzondere tyden en voorvallen gepaſt, de Franſche van den Hooggeleerden Heere B. Pictet in Nederduytſch nagevolgt, en met zangen verrykt, benevens een SCHRIFTURELYKE KLETEN van aaneengeſchakelde Waarheyt voor de kinderen. te Amſterd. 1717 *in* 8.

AMSTERDAMSCHE BUITENSINGEL nevens de omleggende dorpen, opgeheldert door aantekeningen over veele voorname geſchiedeniſſen, met platen, te Amſterd. 1723 *in* 8.

Onder zyne nagelate ſchriften munten boven allen uyt zyne *Mengeldichten*, en halfvoltooyde *Amſtellandſche Arkadia*, waar toe reets verſeheyde aftekeningen gemaakt zyn, welke beyde werken het te wenſehen waar, dat onder eenen goeden en getrouwen opzicht, ter drukperſe gebragt wierden, en den Nederlandſehe liefhebbers medegedeelt. Hy ſtierf na eene bedlegering van wynige dagen aan een overval van de Belroos, daar eene felle en aanhoudende koortſe toeſloeg, op den 16 October 1722 binnen de Stadt Beverwyk in Noort Kennemerlandt, en wierd op het koor aldaar begraven. Het Byſehrift van den grooten taal en dieht kundigen Heer David van Hoogſtraten, onzen Dichters aart en liefhebbery uytdrukkende, plaatzen wy hier nevens:

Vernuft en deugt en goede zeden,
Geſchikt naar 't richtſnoer van de reden,
En Letterwysheyt, opgegaart
Uyt Boeken, nacht en dagh doorblaart,
En Bloemen, op Parnas gelezen,
Volmaken WILLINKS *rechte wezen.*

WILLIS eertyts WILNIS, en WILNES genaamt, is eene hooge heerlikheyt, met *Weſtveen* groot 1657 mergen 117 roeden, ende begrypt een zeer fraay en welbetimmert dorp, dat in den jare van 1085 het ſchepenen Recht in plaatze van buurrecht verkregen heeft, leggende in den rondenveenſchen polder, die volgens octroy van de Staten van Hollandt van 23 Januarius 1674, en opgevolgde reſolutie van hun Hoogmogenden, den 20 April daar aan op het advys Conciliator genomen, en by de Staten van Utrecht den 20 April ouden ſtyl van 't zelve jaar mede goetgekeurt, (zynde deze Polder in de Provincien van Hollandt en Utrecht gelegen) door eenen Dykgraaf en tien Heemraden beſchouwt wordt, waar van 'er twee wegens Hollandt ieder eenen ſtem, doch de acht overigen wegens het Sticht te zamen maar drie ſtemmen hebben, waar onder, die wegens *Willis* komt, een halven ſtem voert. Van outs her ſtont *Willis* onder het Dekenſehap van St. Jans kapittel te *Utrecht*, ende heeft een Parochykerk, daar de buurt *Outhuyzen* ook onder behoort, en die in de Roomſehe tyden door een Paſtoor en Kappellaan, maar na de verandering van den Godsdienſt door een Predikant, onder de Claſſis van Utrecht behooren den, met het bygelegen *Vinkeveen* bedient is geworden. Groote tweeſpalt en onruſten hebben de Prooſten van St. Jan in der tydt, roerende de Overigheyt, Jurisdictie en Regalia in den Dorpe en heerlikheyt van *Willis* aldaar en elders gehadt ende geleden; waar uyt zy echter met lof ende genoegen gekomen zyn by uytſprake van den Hogen Raade van Meehelen, gegeven den 11 mey 1638, blykende daar uyt, dat hun toekomt de hoge, middele, ende lege Jurisdictie, mitsgaders de vruehten en profyten van dezelve in dit Dorp en heerlikheyt, zulks als heeren, hebbende hoge Jurisdictie toekomt.

A. Matthaus de Nobilit. Lib. II. pag. 435.
A. Math. de Jure Glad. Cap. VIII.

WILP, WILLIP, en ook WELP genaamt, is een Hoogadelyk Slot, op de Veluwe het laaſte quartier van net Hertoghdom Gelderlant ſchuyns over de Overyſſelſehe ſtadt Deventer, en een half uur gaans van den Yſſelſtroom diehte by het dorp *Wilp* gelegen. Het pronkt althans met twee ronde, en eenen geweldigen vierkanten toren, en twee ruyme voorhoven, geſterkt met vaſte poorten en driedubbele graften, allezins vertoonende eenen hogen ouderdom, uytwyzens twee tekeningen, als een in den jare 1666 door Bereſtrate, en een ander door Joot Berkhuys 1721 op de plaats zelve naar 't leven (gelyk men gemenelyk zegt) gedaan, en in myn teken kabinet beruſtende. Het zelve was weleer de bezittinge van de Edelen van *Willip*, wordende eene *Gerard van*

Brouërius verheerl. Gelderl. 2 Deel.

van Willip gemeldt op het jaar van 1425, doch deeze ſtam verſtorven zynde, zoo vind men in de Gelderſche Geſchichtboeken aangetekent, dat *Karel van Egmondt*, de achtſte en laatſte van dien ſtam, *Hertogh van Gelder*, in den jare van 1508 zynen Baſtardbroeder, *Jan van Gelder*, Droſt van *Wilp*, dit ſlot geſchonken heeft, om zyne menighvuldige en getrouwe dienſten, mits dat hy 't zelve verheergewaden en bezitten zoude op de wyze van Zutfenſche leenen.

S. van Leeuw Batav. Illuſtr. bl. 1711. *Slichtenh. Gelder Geſchied. bl.* 327.

WILP een vermakelyk Dorp op de Veluwe in Gelderlant, een groot half uur gaans van Deventer, heeft een eygen Predikant, die onder de Claſſis van Overveluwe behoort. Men ſtelt voor vaſt, dat Lebuinus hier omtrent tuſſchen de jaren van 755 en 760 het Chriſte geloof verkondigt, en met veel vrucht geplant heeft, en zelfs een Gods huys te *Wilp*, dat hem naderhandt toegeweydt is, zou geſticht hebben. De Hertogen van *Gelder* in der tydt ſtelden alhier den Paſtoor aan, 't geene echter, doch verkeerdelyk, van Gramaye geſchreven wordt aan 't kapittel van *Deventer* gehoort te hebben. De Parochie kerk pronkte in de Roomſche tyden met twee Vikaryen, te weten die van de Moeder maagdt, die 1571 bekleedt wierd door Heer Fromo van Mekeren, en die van S. Anthonius, die onder het Patronaatſchap van de Honneper Abdiſſe by *Deventer* gehoorde, en door haar begeeven wierd. Wanneer Biſſchop Rudolf van Diepholt 3 maart 1455 geſtorven was, en de verkoren Utrechtſe Biſſchop, Gysbert van Brederode, voor 't geweldt wykende, zynen ſtoel voor zekere penningen aan David van Bourgondië overgelaten hadde, en die van Deventer den Bourgondier niet erkennen wilden, trok Hertog Pilips, deszelfs Vader, tegens hen op, en Deventer omſingelende, nam zyn hooft quartier alhier te Wilp, en tekende ook alhier het verdragh; door het tuſſchengaan van den Hertogh van Kleef, den 17 September van den jare 1456 geſloten.

Brouërius Verheerl. Geder. J. Lindeborn. Hiſt. Epiſcop. Daventr. Cap. II. § VII. *J. Revii Hiſtor. Daventr. Lib. II.*

WILSUM of WILSEM, aan den Yſſelſtroom een ure gaans van *Kampen*, en twee uren van *Zwol* in het Landſchap van *Overyſſel* gelegen, is een van de kleyne ſteden van *Zallandt*, zich in Rechtzaken, voor zynen vierſchaar hangende, beroepende naar *Zwolle*, het maakt een gedeelte van het droſtamt van *Yſſelmuyden* uyt, en, ſchoon het met den naam van een ſtedeke pronkt, zoo kan het nauwelyks dien van een Dorp met enigen roem voeren, wegens zyn geringen en vervallen ſtaat. Deszelfs kerke is den Martelaar St. Lambert geweydt, en wierdt in de Roomſche tyden door Stads Overigheyt vergeeven. Tegenwoordig word *Wilſum* door een Predikant bedient, die onder de Claſſis van Kampen behoort.

J. Lindeborn Hiſt. Epiſc. Daventr. Cap. VI § IV.

WILSVEEN een middelmatigh Dorp in het Baljuwſchap van *Rhynlandt*, te midden tuſſchen het Dorp den *Leydſchendam* en het droogh gemaakte Zoetermeerſe meyr gelegen, word van een eygen Predikant, onder de Claſſis van *Delft* en *Delfſlandt* gehorenden, bedient. *Wilsveen* maakt met *Stompwyk* eene Ambachtsheerlikheyt, groot 2043 Morgen en 312 Roeden, ende wierd in het jaar van 1610 benevens Zoeterwoude aan de Stadt *Leyden* opgedragen ende verlydt door Jonker Isbrand van Merode.

S. Van Leeuwen Inleyd. tot de Coſtum van Rhynl. bl. 18.

WILTABURGUM. *Wiltenburg* is een Kaſteel op den linker oever van den *Rhyn*, in het landt van Utrecht, ruim een gemeene duitſche myl boven de Stadt van dien naam (*Trajectum.*) Het is een en dezelve plaats met *Fethna* of *Fechta*, zynde een naby geleegene *Hofſtadt*, (*Villa*) waar van de naam nogh heeden ten dage met *Wiltenburg* gemeen overgebleeven is. Deze Hofſtadt of Hofſtede nu is zoowel als het gedachte Kaſteel in den jare 722 door gifte van *Carolus Martellus*, neffens het Kaſteel van *Trecht*, nu *Utrecht* (*Caſtrum Trajectum*) en deſſelfs Gehucht of Ryk gekomen aan *Biſſchop Willebrordus*. En dit is de reeden, dat de Eerwaarde *Beda* gemeent heeft, dat het eene Kaſteel, waar in *Willebrord* zynen Stoel hadde, een dubbelden naam gehadt heeft, op het duitſch genoemt wordende WILTENBURG, en op het Latyn *Trajectum*. Dit heeft *Sigebertus Geminiacenſis* ook aanleidinge gegeeven om een nieuw Volk op de baan te brengen, niet der *Wilten*, maar der *Vulten*; om aldus, zoo het maar proef kan houden, den waren en rechten oorſprong van *Utrecht* aan te toonen, willende zooveel zeggen, als *Vultrajectum*, als zynde eene benaminge, te zaam geſtelt van de beide namen van dit Kaſteel, als of men zeide het *Trecht*, dat is, het *Veer der Vulten*. En hier van daan is het *J. Beka* in het hooft gekomen om na te ſpeuren, uit wat Landſtreeken dit nieuwe ſlag van menſchen zynen oorſprong hadde, die hy ter gelukkiger ure, gelyk hy zigh inbeeld, ontdekt afkomſtig te zyn van de *Sclaven*, omdat namentlyk een klein gedeelte van dit volk, wonende tuſſchen de *Elve* en de Ooſtzee, van hunne Landslieden *Welataben*, (*Welatabi*) en van de *Franken Wilzen* of *Wilten*, (*WILZI*) genoemt worden. welke benaminge hy. gemeent heeft dat by de Duitſchen, die midden in Duitſlant woonen, zoo wel *Wilt* betekende, als by hen, die aan de de Zeekuſten woonen. Naar het voorgeeven van *Beka* zyn het vervolgens WILTEN, *Wilden*, dat is, verdichte en in deſſelfs brein geſmeedde menſchen, die hunne woonplaatzen by het *Trecht* aan den *Rhyn* (nu *Utrecht*) gehadt hebben, en aldaar een zeer vaſt Kaſteel naar hunnen naam geſticht hebben; nadat zy de Stadt *Antonia*, of *Antonina*, die nergens geweeſt is, vernielt en verwoeſt hadden. En deze *Wilten* zyn naderhandt, gelyk men voorgeeft, in den jare van 409 van Keizer *Valentinianus* ondergebraght; hoewel 'er in dat jaar zoo een Keizer niet geweeſt is. Alzoo weinig zyn het *Slaviſche* of *Slavoenſche Wilzen* geweeſt; nadien niemand van de Schryvers van dien tydt ooit geſchreeven of gezeigt heeft, dat die tot in deze geweſten doorgedrongen zyn. Ja al was 'er een, die zulks ſtaande hielt, zou men het nauwelyks kunnen gelooven, als men in aanmerkinge neemt, dat deze menſchen zouden hebben moeten trekken door de Landen der *Saxen*, die een zeer maghtig, en met de *Frieſen* vereenigt volk waren, en voor de tyden van *Karel* den Grooten ganſch onverwinneliyk. Maar gelyk de eene Zeegolf den anderen voortdryft, zoo ſtoot de eene doling de andere voort, en word hoe langer hoe grooter. Maar van deze verdichte WILTEN, en het geene daar van vertelt word, zullen wy wederom moeten ſpreeken op den Titel WITLA. Daar is byna niet aan te twyfelen, dat dit Kaſteel of Slot den naam gekregen heeft van WILT: maar zou het daarom dien zoowel niet van eenige inboorlingen kunnen hebben, als van een vreemd en uitlandſch volk? zou de benaming ook niet zoowel kunnen komen van de *Wilde* beeſten, als van menſchen? wie zal het bepaalen? *Beda* vertaalt het woordt WILTABURGUM wel de *Stadt* der *Wilten* (*Wiltorum Oppidum*) maar zeid niet, dat dit een Volk geweeſt is, ik laat ſtaan, een *Slavoenſch* Volk. Het zou kunnen zyn, dat de benaming quam van het WILDT; dewyl het niet zeldzaam of ongewoon is, dat plaatzen van de jacht en het jagen haare namen gekregen hebben.

Eccleſ. Hiſtor. lib. V. cap. 12.

In de kaarten van den Heere *Alting* ziet men WILTABURG getekent op den linker oever van den Rhyn, en een weinigh lager FETHNA: nogh watlager, dogh op den anderen oever, *Trajectum Vetus*; *Tab. II: III.* en WILTABURGUM *Tab. VI. P. II.* Dat *Carolus Martellus* de Hofſtede FETHNA aan *Willibrordus* geſchonken heeft, kan men hier boven zien op dezen Titel. Van *Trajectum Vetus*, nu *Utrecht*, kan men insgelyks den Titel nazien.

Dat dit * WILTABURGUM of *Wiltenburg* aldus genoemt is, omdat de *Wilten* het zelve als een vaſten *Burg* zouden geſticht hebben, is een oudt en gemeen gevoelen; hoewel de Schryvers omtrent den tydt, wanneer zulks zoude geſchiedt zyn, met malkanderen niet overeenkomen. Waar by zommigen nogh voorgeeven, dat dit Kaſteel lang van te voren *Antonia* genoemt zou zyn geweeſt, naar zeekeren Romein, met name *Antonius*, die ten tyde van Keizer *Nero* hier zoude gewoont hebben: En echter is dit eerſte, gelyk de Heer Alting wel aangetoont heeft, niet anders dan een loutere giſſing, hebbende niet den minſten grondt van zekerheit; en alleen getrokken uit het verhaal van Sigebertus Geminiacenſis; die ſchryft dat „ *Wilibrodis*, anders *Willibrordus*, van Paus Sergius met den toenaam van *Clemens* genoemt, of tot Biſſchop ingewyd zynde, om onder het Vrieſche volk te gaan Prediken, door vergunning van Vorſt *Pipinus* zynen Biſſchoppelyken Stoel geplaatſt heeft in een plaatze, genaamt *Vultaburg*, die *Vultrajectum* genoemt word, zynde een benaminge t'zaam geſtelt naar den naam van het volk der *Vulten* (of *Wulten*) en *Trajectum*, als of men zeide de *Stadt* der *Vulten*. Nu is het klaar en baarblykelyk, dat dit opſtel enkelyk van hem gehaalt is uit *Beda*, die aldus ſchryft: „ vorder heeft *Pipinus* van *Herſtal*, de Vader van *Carolus Matellus*, aan *Wilibrodus* geſchonken een plaatze van den Biſſchoppelyken Stoel in zyn doorluchtig Kaſteel, het welk met eene oude benaminge, van die Volkeren WILTABURG, dat is de *Stadt der Wilten*: doch in de Gauliſche Tale *Trajectum*, genoemt word. Ondertuſſchen is tot overtuiging door den Heere *Alting* aangetoont, en daar blyft geene twyfeling of tegenzeggen over by menſchen, die in dit ſlagh van zaken eenige kenniſſe en oordeel gebruiken; dat de oude naam van *Utrecht* weleer geweeſt is *Autrecht* of *Oldtrecht*, zoo veel willende zeggen als het *Olde* of *Auwe Trecht*, dat is *Veer* over den Rhyn; waar van door verzachting en verandering van uitſprake gekomen is de hedendaaghſche benaminge van *Utrecht* of *Outrecht*. Doch het is te verwonderen, dat Mannen van verſtandt en geleertheit zich door de achtbaarheyt van *Beda*, of doorhet onzeker verhaal van *Sigebertus*, daar vry wat bedenking op valt, zoo hebben laten verblinden, dat zy van deze klare waarheyt afziende, een bedriegelyke ſchaduwe omhelſt hebben. Aldus zien wy dat *Philippus Cluverius*, een man, anders zoo omzichtigh in diergelyke oorſpronklykheden op te ſpeuren, ook

Lib. V. cap. 12. *Hiſtor. Angl.*

Zie de Titels *Trajectum Vetus*, en *Utrecht.*

De Tribus Rheni Alveis, pag. 133.

* *Joan. a Leidis Chron. Belg. lib. I. Cap.* 2 & 3. *Hollandſche Cronyk Diviſ.* 2. *Cap.* 18, 19. *Simon van Leeuwen Batav. Illuſtr. pag.* 179. *Mich. Hortenſius Rer. Ultraject. lib. I. Douza lib. VI. pag.* 335. *Sigebertus ad. an.* 697.

ook toeſtemt het gevoelen, dat dit *Trajectum* van het Volk der *Vulten* of *Wilten* naderhandt den naam van *Wiltrajectum* of *Vultrajectum* zoude gekregen hebben; en dat enkelyk op het zeggen van *Gerardus Noviomagus*, dat hy deeze twee benamingen zoo gevonden had in boeken, voor 600 jaren geſchreeven. Maar *Cluverius*, een man, zoo ervaren in de oude Geographie, die alle de oude Volkeren van *Germanie* zoo net hunne lantpalen heeft weeten te beperken, had ons uit de oude geſchiedeniſſen eens moeten aantoonen, waar van daan, hoe, en wanneer deze *Vulten* of *Wilten* herwaarts overgekomen zyn, en waarze zich neergeſlagen hebben. In dezen zelfden maalſtroom zien wy, dat ook vervallen is de Heer *Matthæus*, een *Utrechtsman* van geboorte, ſchryvende „ dat het zekerder en vaſter gaat, dat deze plaats van de „ *Wilten* den naam van *Wiltenburg* gekregen heeft: doch een weinig daar na, het licht der waarheyt al heel niet kunnende verdooven, voegt hy 'er by: „ Zoo is dan *Utrecht* (*Ultra-* „ *jectum*) dus genoemt, of van het Veer en overvaren der „ *Vulten*, of om dat daar het *Oude Veer* was, als of men „ zeide *Autrecht*. Met dezen zelfden ſtroom ook dryft af de Schryver van het *Batavia Sacra*; die, insgelyks aan beide kanten hinkende, eerſt aantoont, dat deze plaats genoemt is van het *Trecht* of *Veer* over den Rhyn, en dat van dit *Oude Trecht*, de naam van *Autrecht*, *Outrecht*, en vervolgens *Utrecht* afkomſtig is, echter om de getuigenis van *Beda*, of liever van *Sigebertus* ook te doen gelden, voegt hy 'er by: „ zoo word dan de gemelde Stadt *Ultrajectum* genoemt van „ de *Trecht*, dat is, de overtoght der *Wilten*: en zy word „ *Utrecht*, dat zooveel is, als *Outrecht* of *Autrecht* genoemt, „ omdat aldaar van outs een *Trecht* of overtoght is geweeſt. Maar wie merkt niet dat dit een tegenſtrydigheit is, en dat het een het ander noodzakelyk omver ſtoot? want is *Ultrajectum* zooveel als *Oltrajectum*, *Olt-Trecht*; wat komen daar dan deze gewaande en verdichte *Vulten* of *Wilten* te pas? het is derhalven te verwonderen, dat de geleerde Aantekenaar nogh eenigſints pleit, en bewyzen inbrengt voor dit wanſchikkelyk gevoelen; dewyl hy zelf aantekent dat *Utrecht in een Brief van den ouden Lotharius*, en vervolgens zooveel later, *Trajectum Vetus* genoemt word. De woorden van *Beda*, beken ik, zouden wel een goede verklaring kunnen lyden, en aldus in een gevoeglyken zin genomen worden; dat *dit Kaſteel, van Pipinus aan Willebrodus geſchonken, met een oude inheemſche benaminge* (*antiquo gentium, ſive gentis vocabulo*) *Wiltaburg genoemt is, en in de Gauliſche tale Trecht*; welk laatſte woordt hy, in het Latyn ſchryvende, *Trajectum* overgezet heeft. En dan moſt men door de *Gauliſche* of *Galliſche* tale verſtaan de taal van het landt, hoewel die eigentlyk de Frankiſche of Germaniſche geweeſt is, als zynde deze plaats in het landt der Friezen, en de geheele Lantſtreek, zoo wel beneden als boven Rhyns, al zedert eenige eeuwen van Germaniſche Volkeren bewoont. Maar het ſchynt dat *Sigebertus*, of miſſchien andere Munniken en Beuzelaars dit wat verder gerekt hebben, niet alleen voorgeevende, dat WILTABURGUM zoo-veel zoude zyn, als de *Stadt der Wilten*, maar dat zy van deze *Wilten Vulten* of *Wilten* gemaakt hebben, om aldus aan het *Oude Trecht* een aanzienelyker oorſprong te geeven, als zynde zooveel als *Vul-Trajectum*, dat is, *Trajectum Vultarum*, het *Veer der Vulten*; want dat deze *Sigebertus* ganſch niet vies geweeſt is om dusdanige valſche naams-oorſpronklykheden uit zynen poot te zuigen, en zynen Lezer voor waarheden op te diſſchen, daar van geeft ons *Cluverius* een aanmerkelyk voorbeeldt: en het is zelfs niet buiten bedenking, of 'er in zyn verhaal, en in dat van *Beda*, niet eenige woorden in latere tyden ingeſlanſt zyn, want in zommige afſchriften vind men; *ſedem Epiſcopalem ſtatuit in loco Vultaburg, qui nunc Ultrajectum dicitur, a nomine gentis Vultrarum & Trajecto compoſitum, quaſi Vultarum oppidum. nam Trajectum lingua Gallica oppidum dicitur.* Deze laatſte woorden, dat *Trajectum* in de Galliſche tale een *Stadt* zou betekenen, worden van den Heer *Cluverius*, naar verdienſten ernſtig deurgehaalt; maar die vindt men in andere afſchriften niet: ook niet *Ultrajectum*, maar *Vultrajectum*; zoodat dit van een lateren tydt en handt daar in ſchynt gebraght te zyn: weshalven de geleerde *Hadrianus Junius* zoo wys is, dat hy aan dit verhaal van *Sigebertus* niet veel geloof geeft; maar de Heer van *Noortwyk*, met dezen ſtroom afdryvende, ſchryft, dat de *Wilten* en *Slaven*, na dat ze de *Saxiſche* Zeekuſten afgeſtroopt hadden, zich hier langs den Rhyn neergezet, en een gedeelte van *Frieſlandt* ingenomen hebben, zonder eenig ander bewys, als de Kaſteelen *Wiltenburg en Slavenburg*; welk *Vultaburgum* hy ook meent, dat door verzachtinge van uitſpraak verandert is in *Ultrajectum*, en vervolgens in *Utrecht*, giſſende daar beneffens dat *Wildrecht*, een ſtedeke, verdronken in den grooten vloedt van den jare 1420, van deze *Wilten* ook genoemt en geſticht is; waar by hy nogh aanhaalt *Wiltbroek* of *Willebroek*, en *Wiltrik* in *Brabant*, en *Wilsveen*. Welk alles in de Aantekeningen van het *Batavia Sacra* overgenomen en voorgoede munt te boek geſlagen is; dit alleen daar by doende, *dat zommigen veele van deze namen, zonder dat 'er de Heer Douza veel tegen heeft, liever willen afleiden van het wildt, en de wilde dieren, en omdat alle wilde en woeſte plaatzen, gelyk de Heer Douza zegt, aldus kunnen genoemt worden.* Wie zal dan nogh zoo ſtyfzinnig zyne oogen voor de waarheyt willen ſluiten, en, alleen op zulke onzekere berichten aangaande, gelooven, dat 'er eene zwerm van *Wilten* van de ſtranden van de *Ooſtzee* naar deze geweſten als overgevlogen is, om dit Kaſteel te ſtichten, voornamentlyk; dewyl geen Schryver van dien tydt, dat is, van de zeevende eeuwe, noch ook van de naaſtaanvolgende tyden van zulken Volk gewaagt, en *Adam van Bremen* miſſchien de eerſte en eenigſte is, die de *Weletaben* en *Wilzen* (*Weletabi & Wilzi*) neffens de *Slaven* aan den Zuidkant van de Ooſtzee ſtelt? Daar en boven verſcheelen de benamingen *Wilzi* en *Wilti* nogh al vry wat van malkanderen. En wat wonder, dat men in afſchriften, voor 600 jaren geſchreven, den naam van Utrecht *Wiltrajectum* vindt? dewyl het zeer gelooffelyk is, dat de Munniken en Geeſtelyken van *Utrecht*, het verhaal van *Sigebertus* leezende, dat zeer gretigh opgevat en voortgeplant hebben, zoo zy, volgens hunnen aardt en gewoonte, daar nogh niet wat bygelapt hebben. Maar met dien zelfden ſchyn, waar mede men deze *Wilten* tot ſtichters van *Wiltaburgum* gemaakt heeft, zou men kunnen zeggen, dat *Aſcumannedilfa*, nu gemeenlyk *Aſſendelft* genoemt, van de *Aſcemannen* gegraven is, en dat deze *Asken* of *Aſcemannen*, even eens als de *Alemannen*, *Marcomannen* en *Noormannen*, uit den een of anderen hoek van Germanie overgekomen zyn, en daar beneffens twee Kaſteelen dicht by den Rhyn, beide met den name van *Aſciburgium*, geſticht hebben, en dat *Aske-Huel* niet verre van *Delft*, ook een van hunne woonplaatzen geweeſt is. Dit dus ver afgehandelt hebbende, en het verdichte Volk der *Wilten* in dit Kaſteel van *Wiltenburg* niet langer latende neſtelen, kan ik echter niet toeſtemmen de giſſinge van den Heer *Alting* en van anderen, die meenen dat dit Kaſteel aldus genoemt is naar het *Wildt*, dat daar omtrent gejaagt wierdt: want als men naukeurigh acht geeft op de oude benamingen der plaatzen, zal men deurgaans zien, dat dezelve genomen zyn van hunnen aardt en gelegentheit, of dat Vlekken, Steden en *Burgten* meeſtendeel genoemt zyn naar hunne Stichters en Bewoonders. Hier beneffens moet men in acht neemen, dat de lantzaten in deze, en in andere geweſten van Germanie inheemſche namen gehadt hebben; gelyk zulks zoo wel uit de Schriften der oude Grieken en Romeinen, als uit die van de latere tyden blykbaar is; van welke namen men nogh heden ten dage zeer veele, zommige door den tydt wel een weinig verandert en verdraait, maar andere ganſchelyk dezelve, vind onder de Friezen, en in de aangrenzende lantſchappen. Vervolgens meen ik, dat *Aſcibergium* is de *Burgt* van *Aske*, en *Agaſtaldaburg* is de *Burgt* van *Gaſtaldus*, dat *Alburgh*, of *Aalburgh*, zooveel is, als, *Aals* of *Aalbrechtsburg*. Dat *Aske-Huel*, is het *Heul*, *Heuvel* of hoogte van *Aske*. Dat het ook een eigenſchap is geweeſt van de Inlandtſche Tale, te zeggen *Askeman* voor *Aske*, gelyk men nogh in zommige lantſtreeken zeidt *Heineman* voor *Henrik*, *Janneman* voor *Jan*; en dat hier van *Aſcemannedilfa* den naam gekregen heeft; want dat *Aske* of *Aſcon*, gelyk zommigen dien naam een Latynſche zwier gegeeven hebben, ja zelf *Aſcanius* daar van maken, voor veele eeuwen onder de Vriezen gebruikelyk geweeſt is, leeren ons de Vrieſche Gedenk Boeken; gelyk *Aeske* of *Aeſge* nogh onder hen in zwang gaat. Vervolgens is myn gevoelen en giſſing, dat de Stichter of Eigenaar van deze *Burgt* genoemt geweeſt is WITLE, of door omzettinge en eenige verzachtinge WILTE, en dat men daar van naar een Latynſche uitſpraak WILTABURGUM gezegt, en geſchreven heeft voor WITLEBURG. want dat WILTE of *Wiltje* een naam, nogh by de *Friezen* gebruikelyk, is, leert de ervarentheyt, en daar beneffens dat 'er vele diergelyke namen onder hen gevonden worden, als *Ducle*, *Goſle*, *Lykle*, *Jeſle*, *Melle*; waar, van zommigen in de dagelykſche uitſpraak, om zachter te zyn, wel eenige verandering ondergaan: gelyk men gemeenlyk *Jelle* zegt voor *Jeſle*, *Heſſel* voor *Heſle*: en gelyk waarſchynlyk *Aldegiſlus*, een van de Frieſche Koningen, aldus genoemt is, als of men zeide *Alde*, dat is, *Oude* Giſle; waar voor anderen *Adgillus* Schryven. Ook moet het niemand vreemdt voorkomen, dat de Frieſche benamingen in deze geweſten in zwang geweeſt zyn, dewyl dit *Trecht* of *Trajectum* in het Landt der Friezen geleegen heeft, en *Wilfridus*, van Frieſche afkomſt, onder *Aldegiſlus* daar allereerſt het Chriſtengeloof gezegt word verkondight te hebben: na welken *Aldegiſlus* daar *Radbodus* regeerde, die dit *Wiltenburg* in bezit gehad heeft, het welke in den jare 696 van *Pipinus* aan *Wilibrodus* geſchonken is. Maar nu is hier nogh een vraaghſtuk en verſchil overigh; of *Wiltenburg* dezelfde plaats en het zelve Kaſteel is, dat met een anderen naam *Trajectum* genoemt word? die de Aantekingen over *Batavia Sacra* geſchreven heeft, toont aan, dat dit het gevoelen is van *Buchelius*, en van anderen, by hem aangehaalt; zeggende ook geen reden ter waereld te zien, om *Utrecht* van 't oude *Wiltenburg* te onderſcheiden. Hy beroept zich vooral op het getuigenis van *Beda*, zeggende dat

De Nobilit. lib. II. cap. I. pag. 160. *pag.* 161. *Proleg. pag. LXXI. pag. LXXII. Proleg. pag. LXXIV & LXXV. Cluverius de Tribus Rheni alveis cap. XVI. pag.* 133. *De Tribus Rheni alveis. pag.* 174. *Idem pag.* 132. *Ibid. pag.* 133. *Vide Similem Fragidem Supra tit. Trajectum, In Hiſtoria Batavia. Douza Annal. lib. VI. pag.* 246. 247. *Annal. lib. VII. pag.* 335. *Proleg. pag. LXXIV en LXXV.* *Adamus Bremenſis ſchreef omtrent het jaar* 1077. *Zie den titel Aſcumanne Dilfa. Zie Aſciburgium. Zie dezen titel. Zie den titel hier boven. Zie de Chronyk van Winſemius. Aſcumannedilfa word ook Eſcumundilf geſchreven. Zie het Chronyk van Winſemius. Vide titulum Vetus. Zie het Batavia Sacra in het leven van Wilfridus pag.* 12: 28. *Proleg. pag. LXXIV.*

dat het zelve hier geen twyfeling kan overlaten. De Heer *Alting* in tegendeel ontziet zich niet ſtaande te houden, dat dit een miſlagh van *Beda* is, die, miſleidt zynde door de nabyheit van WILTABURGUM en TRAIECTUM, gemeent heeft dat een en het zelve Kaſteel met deze twee namen genoemt wierd. In dit gevoelen zien wy dat al langh van te voren geweeſt is *Philippus Cluverius*, houdende het WILTENBURG by *Vechten* aan den Rhyn voor het rechte WILTABURGUM; gelyk hem *Hadrianus Junius* hier in voorgegaan had, die wel uitdrukkelyk *Ultrajectum* ſchryft, en dat daar by zynen tydt veele oude gedenkſtukken gevonden en opgraven zyn: en wy weten ook dat daar nogh onlangs eenige voorname goude penningen gevonden zyn. Dit gevoelen is naderhandt verdedight van den Heer *Ant. Mattheus*. Anderen wederom, waar onder *Buchelius*, zeggen, dat 'er tweederlei *Wiltenburg* is, en deezen meenen dat de overblyfzelen, by Veehten gevonden, zyn van het oude Slot *Fethna*. Maar de Heer *Alting* oordeelt, dat het Kaſteel FETHNA, waar van het Dorp *Vechten* den naam behouden heeft, het oude WILTRABURGUM zelfs is. Waar omtrent zich echter deze zwarigheit opdoet, dat Vorſt *Pipinus*, de Vader van *Carolus Martellus*, volgens verhaal van *Beda*, zyn Kaſteel *Wiltaburgum* tot een Biſſchoppelyken Stoel aan *Wilibrordus* geſchonken heeft; en dat zulks volgens aantekeninge van *Sigebertus*, geſchied is in den jare 697. maar het Kaſteel FETHNA is teffens met de onderhoorige Hofſtede, volgens den Giftbrief, eerſt in den jare 722 van *Carolus Martellus* aan den zelfden *Wilibrordus* opgedragen. Nuis het, meen ik, gevoegelyker vaſt te ſtellen, dat dit twee verſcheide plaatzen zyn, en dat daar van op verſcheide tyden giften gedaan zyn, de eerſte van den Vader, de tweede van den Zoone, als te denken, dat een en de zelfde plaats met twee verſcheide namen genoemt, en tweemaal zoude weghgeſchonken zyn. Dat *Trajectum* zelfs ook een *Kaſteel*, (*Caſtellum* & *Caſtrum*) genoemt word, blykt uit de Schryvers van die tyden; daar zy verhalen „ dat *Wilibrordus* met zyn gezelſchap gelukkig„ lyk in het gat van den Rhyn aangelandt, en van daar „ aan het Kaſteel *Trajectum*, leggende op den oever van die Rivier, aangekomen is. Maar de wyl men ziet, dat de meeſten van die Schryvers in latere tyden geleeft hebben, en dat de eene dit verhaal van den anderen overgenomen heeft, ende zy zelfs of door het verloop van tydt, of door afgelegentheyt, deeze plaatzen zoo naukeurig niet hebben kunnen onderſcheiden; is het niet buiten waarſchynelykheit, dat zy ſpreekende van het Kaſteel *Trajectum*, daar *Wilibrordus* zynen Biſſchoppelyken Setel geplaatſt heeft, eigentlyk daar door verſtaan hebben het Kaſteel *Wiltaburgum*, dicht by dit *Trajectum*, hoewel een weinig daar van afgelegen. En dit zou in *Beda* zelfs een miſlagh zyn niet zonder reden, of zonder voorbeeld; dewyl men ziet dat voortreffelyke Schryvers van de oudtheit, het gemeene gerucht geloovende, aan een aanzienlyker plaatze toegeſchreeven hebben zaken, die op een geringer, dogh nabygelege, plaatze voorgevallen waren. Dat ook alzoo *Beda*, in *Engelandt* gehoort nebbende een verhaal van deze zaken, in die meeninge gekomen is, dat dit aanzienlyke Kaſteel WILTABURGUM dezelfde plaats was, die in de *Galliſche* tale, dat is, de taal, in *Gallia Belgica* gebruikelyk, *Trecht* of *Tricht*, genoemt wierd, als daar zoo dicht en na aangeleegen; en het ook wel konde zyn, dat deze twee plaatzen hem als een en dezelfde onder twee verſcheide namen in een kaarte vertoont zyn. Zoodat, als men volgens zommige gedenkſtukken en getuigeniſſen van dien tydt al wilde ſtellen, het geen niet onwaarſchynlyk is, dat *Trajectum* ook een afzonderlyk *Kaſteel* (*Caſtellum* of *Caſtrum*) geweeſt is, ja zelfs toen of in volgende tyden tot een Vlek, Dorp, of Stadt aangewaſſen is; gelyk men vind dat verſcheide Steden en Dorpen dusdanigen oorſprong gehadt hebben; zoo zou daar uit echter niet volgen, dat by *Vechten* niet het oude en rechte *Wiltaburgum* geweeſt is, daar *Wilibrordus* allereerſt zyne verblyfplaats gehad heeft, als hem van *Pipinus* ten dien einde geſchonken zynde. Doch te vragen hoe lang de Biſſchoppelyke Stoel daar vervolgens gebleeven, of wanneer naar het *Caſtellum Trajectum* overgebracht is, is een zaak, die wy aan anderen overlaten, en eigentlyk tot ons beſtek niet behoort.

Hiſtor. Angl. lib. V. cap. 12.

Cluver. de tribus Rheni alveis pag. 135.

Hiſtor. Batav.

Zie den titel *Utrecht pag. 272. p. II. Matth. Analect. IX. pag. 169. Batav. Sacra prol. pag. LXXIV.*

Zie den titel *Fethna.*

Heda in vita Wilibrordi. Alcuinus in vita ejusdem. Theofrid. Abbas Epternacenſis cap. 8.

Matth. de Nobil. lib. II. cap. I. pag. 161.

WIMBRITSERADEEL de zevende en grootſte Grietenye van *Weſtergo*, *Vrieſlands* tweede quartier, grenſt ten Zuyd-ooſten aan de Grietenye van *Doniawerſtal*, ten Zuydweſten aan die van *Hemelumer Oldevaart*, naar het Weſten aan die van *Wonſeradeel*, naar het Noorden aan de Grietenyen van *Hennaarderadeel* en *Baarderadeel*, en naar het Noordooſten aan die van *Rauwerderahem*. *Wymbritſeradeel* begrypt achtentwintigh dorpen, waar van 'er veertien buytens dyks, en veertien andere binnensdyks liggen; De Buytedykſtei dorpen ſtemmen alhier de eerſte, en zyn: *Oppenhuyzen*, *Uytwellingergae*, *Jortryp*, *Hommerts*, *Smallebrugge*, *Woldſend*, *Ipecolsgae*, *Indyk*, *Heeg*, *Gasmeer*, *Niehuyzen*, *Sandfirde*, *Oldegae*, *Idzegae*. En de Binnedykſche zyn: *Ooſthem*, *Abtuſſ't Fliebegae*, *Weſthem*, *Wolſum*, *Nieulandt*, *Folsgara*, *Tjallehuyzum*, *Isbrechtum*, *Tirns*, *Scharnegoutum*, *Goinge*, *Loinge*, *Gauw*, *en Offingawier*. Hier nevens plaghten alhier vier klooſters, die, by de verandering van den Godsdienſt, verwoeſt zyn, te ſtaan, als *Thabor*, *Nieuklooſter*, *Groendyk*, *en Nazareth*. Een groot gedeelte dezer Grietenye is zeer waterryk, en bevat veele groote visryke Meeren, Poelen, en Stroomen, als *de Brekken*, lopende van *Uytwallingergae* en *Hommerts*, naar *Langweer*, en voort naar de *Kuynre*; de *Wymerts*, waar van de Grietenye haren naam ontleent heeft, vloeyende van de *Nieuwezyl*, niet verre van de Stadt *Yſt*, naar *Woltſendt*; *'t Hegermeer*, zich ſtrekkende tot aan de *Fluyzen*; *De Fluyzen* van het *Hegermeer* voorby *Gasmeer* tot aan *Nieuwehuyzen* en verdere plaatzen, en de *Piekemeer* niet verre van *Ooſthem*. De hooge outheyt dezer Grietenye bevind men uyt verſcheyde Ordonnantien en Lyſten, voor eenige hondert jaren gemaakt. Ten tyde van der Schieringers en Vetkoperen, als mede van de Saxenſche en Bourgondiſche krakkeelen is het gezaeh alhier zeer langen tyd aan het edel geſlaehte van *Harinxma* geweeſt, dat ook meeſt alle de Eeramten te Sneek bekleedde. De Recht-of Weerdagh deezer Grietenye word des Digsdaghs binnen *Sneek* gehouden by den Grietman) die tegenwoordigh is Jonker *Duco Martena van Burmania*) en twee Byzitters, met eenen Secretaris.

Winſemius Beſchryv. van Frieſl. achter zyn Kronyk.

WIMNEN, nu WIMMENOM, is een Heerlykheidt, niet verre van *Alkmaar*, in het landt der *Kennemers*, of oude *Meerſaten* (Marſatii) van welkers grenslanderyen, die *Wimmers Zwet* genoemt worden, Graaf *Diderik* de kerke van *Egmondt* begiftight heeft met *anderhalve morgen*; *en daar van daan tot aan* HERA (*nu ter tydt* ARKUM) *het welk aan dezelfde kerke behoort, al het landt, zoo bebouwt, als onbebouwt, beſtaande zoo in Zaailanden, als Weylanden.* Graaf *Diderik* de vyfde heeft deze gifte nogh vergroot, daar by doende een vrye en byna onbepaalde maght en gerechtigheit binnen de voorſchreve landtpalen; als blykt uyt het beruchte Handtveſt van den jare 1083. *By Melis Stoke* leeſt men WINNEN. Of dit een miſſlag van dien Rymdichter zy, of van den affchryver, is onzeker. Tegenswoordig ſpellen wy het niet alleen met een M, maar verdubbelen dezelve, en noemen het WIMMENUM: gelyk men ook zegt, Wimmenumes Zwet.

Alting Notit. Germ. Inſer. P. II. fol. 206.

Dat de *Maarſaten*, of *Meerſaten* (*Marſatii*) een gedeelte uitgemaakt hebben van de *kleine Frieſen* (*Friſii Minores*) heeft de Hr. *Alting* op verſcheide plaatzen aangetoont; gelyk men dezelve aldus afgebakent ziet langs het Strandt van de Noortzee van omtrent het middelſte gat van den *Rhyn* Noordwaarts aan, naar *Pethem toe. Tab. I. II.* en inzonderheit *Tab. V.* Hier beneffens toont die zelfde Schryver, dat de Steeden *Alkmaar* en *Haarlem* geleegen zyn in het landt der oude *Meerſaten*. Het woordt *Suet*, *Swet*, *Swette*, *Sueta* vindt men by de *Frieſen* aan deezen en geenen kant van het *Vlie* op verſcheide plaatzen, als ook in Hollandt, en wil zoo veel zeggen, als een *grift* of waterlooſinge, die doorgaans met een voor eene lantſcheidinge dient. En ſchynt dit Wimmers-Swet aldus genoemt te zyn na den geenen, die het gegraven heeft. In de beſchryvinge der Graven van Hollandt van *Scriverius*, door *Brugman* uitgegeeven, word dit verkeerdelyk genoemt *Winnumerſſulth*; daar in den Giftbrief zelve ſtaat uitdrukkelyk *Wimmoroſuetha*. Het woordt *Manſus* of *Manſum* laaten *Scriverius* en anderen onvertaalt: het zelve is hier overgezet een *morgen*; gelyk *Melis Stoke* zulks al in zynen tydt gedaan heeft; De Hr. *Alting* oordeelt dat het zelve veeltyds van breder betekeniſſe is, en een geheele *Hoeve* (*Hoba*) of boerenwoning wil zeggen. En het blykt genoeg uit vele Schryvers van die tyden, dat het meeſtendeel in zulken zin genomen word, als afkomende van het latynſche woordt, *maneo*. Eehter vindt men in deze *Gloſſaria* verſcheide plaatzen, daar het niet anders kan betekenen als een zeker ſtuk landts; het welk daarom genoemt word *Manſus terræ*; gelyk men daar ook vind: *Manſum cum ſua villa*; *manſa cum ædificiis ſuis. Het landgoedt met zyne boerewoninge: het landtgoed met de behuiſſinge.* en word zoo een *Manſus* of *Manſum*, of ook wel *Manſa* daar bepaalt te zyn zoo veel landts, als voor twee oſſen in een jaar genoeg is om te bearbeiden. Ja zelfs word in zommige plaatzen uitgedrukt, hoe veel Konings roeden ieder *Manſum* groot was: en dat een *Manſum* bevatte XII. *Jugera*, en een halve *Manſum* V I. *Jugera*. Invoegen hier uit af te neemen is, dat men in deze Giftbrieven der Hollandſche Graven door de *Manſen* niet kan verſtaan *Hoeven*, of Boerewoningen, maar zekere, toen ter tydt bekende, uytgeſtrektheit van landt, het zy dezelve grooter geweeſt is, of overeenkomt met de geene, die nu ter tydt een *morgen* genoemt word, en dat *Melis Stoke* vervolgens in zulken zin overgezet heeft deze woorden.

ziet de titels *Friſii en Marſatii.*

ziet de titels *Alkmaria en Haralhem.*

ziet den titel *Frugerſa.*

In Diderik den vyfden pag. 244. by Douſa pag. 492. zie de titels, *Buſchuſas*, en *Strude*, en *Decem Manſi* ziet de *gloſſaria* van *du Cange & Spelman.*

Juxta Delf X. Manſus, & ex alia parte Delf IX. Manſus. Bi Delf aan beiden ſiden negentien morgen.

Ziet de Beruchte Giftbrief van Graaf Diderik den V. by Douſa Annal. lib. X. pag. 487. In Flor. I. en Diderik II.

En werderom:

In huuſlede vier morgen vrie/
En daar toe die Viſſcherie.

In het latyn, *inter rivulum Schulingleke & Hureſlede IV.*

Manſius. En wie ziet niet dat de woorden, *Manſum & dimidium Manſum*, veel eer moeten genomen worden voor zekere mate van landt, als zynde *anderhalve morgen*; dan of men zeide; *anderhalve hoeve*, of boerewoning? De gifte van *Diderik* den tweeden aan het klooſter van *Egmondt*, en van *Diderik* den vyfden vindt men aangetekent in de geſchiedenisſen der Hollandtſche Graven by *Petrus Scriverius* en anderen. Maar inzonderheit is aanmerkelyk de Handtveſt of Giftbrief van Grave *Diderik* den vyfden, die zich alleereerſt *Graaf der Hollanders* (*Hollandienſium Comes*) ſchynt geſchreeven te hebben, gegeven te *Vlaardingen* den 26. July, in den jare 1083. zoo als die opgegeven word by *Douſa*, Heere van *Noortwyk*, en by *Heda* in de beſchryvinge der *Utrechtſche* Biſſchoppen, die een Origineel daar van onder de *Archiven* van de Abdye van *Egmondt* met zyne eige ogen zegt gezien te hebben. In welken Giftbrief de vorige giften herhaalt, en alle de geſchonke landen en plaatzen opgetelt worden; weshalven dezelve van den Heer *Alting* op zeer veele plaatzen aangehaalt word: hoewel (het geen te verwonderen is) *Melis Stoke* in het leeven van *Diderik* den vyfden van deze handtveſt, of de gifte, by hem aan het Klooſter van *Egmondt* gedaan, niet het minſte gewagh maakt.

Janus Douſa Annal. lib. X. pag. 486.

Dit WIMNEN ziet men aldus getekent even boven *Alcmaria en Callinge Tab. V. P. II.* maar HERA, vermeld in den Giftbrief van *Diderik* den tweeden, en dien van *Diderik* den vyfden, zegt de Heer *Alting* te zyn *Arcum* of *Archem*, dat is, *Adrichem*, een adelyk Kaſteel by *Beverwyk*, waar van de Abt van *Epternach* aldus ſchryft: *Karel, de Zoon van Pipyn* (*Carolus Martellus*) *en Grootvader van Karel den Grooten, heeft omtrent den jare* 730 *aan de Geeſtelykheit van Utrecht geſchonken de geheele Hofſtede* ADRICHAIM, *in Frieſlandt gelegen, in de landſtreeke* KINHEIM, *aan den Volſer ſtroom. Melis Stoke* noemt het *Arem*, of *Aren*; zoo als de Heer. *Alting* ſchryft, doch niet in het leven van *Diderik* den vyfden, maar in *Diderik* den tweeden; en aldus ziet men het in de kaarten van den Heer *Alting* getekent *Hera ſeu Arem*, tuſſchen *Sternigyk* en *Agathen Kireca*, dat is, *Beverwyk Tab. VI: VII. en VIII. P. II.* In de Hiſtorie van de Graven van Holland door *Scriverius*, zoo in de oude editie, als in die van *Brugman* wordt het ook *Arem* genoemt. Maar de laatſte editie van *Melis Stoke*, door den Heere *Cornelis van Alkemade*, heeft hier in eenige veranderinge. Want daar leeſt men aldus in *Diderik* den tweeden.

Hadr. Junius in Bat. cap. 18. Simon van Leeuwen XII. Hooftſtuk pag. 1242.

Dan Winnen tote Arem alſoe/
En die kerke van Heilichloe.

En een weinigh lager.

In Limmen en in Bachem/
In Suuten en in Arem.

Nu ſchynt, dat het volgens de Giftbrieven veel eer moet zyn:

Dan Winnen tote Arem alſoe.

Ziet den titel *Axem.*

En vervolgens:

In Limmen en in Bachem:
In Suuten en in Achem of Arem.

Junius Bat. cap. 18. 19.

Welk *Axem*, of *Achem is Affum, of Aſſenburg*, getekent tuſſchen *Buſchuſa en Hemezenkyreca Tab. V. VII. VIII. P. II.* gelyk het ook van den Heer van *Alkemade* verklaart word, zonder dat *Arem*, in deze plaatſe geſtelt zynde, eenigſints aangewezen word. WINNEN leeſt men ook in deze laatſte editie van *Melis Stoke*; doch het heeft niemandt onwaarſchynlyk voor te komen, dat, of die Rymſchryver zelf, of de afſchryver naderhandt, de gebruikelyke uitſpraak opvolgende, WINNEN door verzaghtinge verandert hebben in WINNEN. By *Scriverius* vind men *Wymmen*: want dat deze benaminge van *winnen* en *overwinnen* afkomſtig zoude zyn, is een belachelyke zinſpeeling. Veel eer zou men mogen giſſen, dat de oude rechte naam geweeſt is *Wibeheim*, *Wimmeheim*, *of Wimeheim* als zynde het erf, de ban en landtgoedt van *Wihe*, *Wimme*, of *Wime*; waar van *Weimmers-Swet*, en dat dit *Wimmeheim* met 'er tydt door verzaghtinge van uitſpraak verandert is in *Wimme*, *Wimne*, *Wimmun en Wimmenum*, *Wibbenum*, *Webbenum*. even eens gelyk men ziet, dat van *Saxenheim*, geworden is *Saſſenem*, *Saſſum*, *Saſſem*. Want dat de dubbelde M in de eige namen geweldig tot verzachting dient, blykt daar uyt, dat van *Swadenburgerdam* gekomen is *Swammerdam*; van *Rengbert Remmert*; van *Langbert Lammerrt*. enz.

WIMNEN ſtaat in den Giftbrief by *Den Heer J. Douſa pag. 488.*

Ziet den titel *Walrichshem.*

Ziet den titel *Swadenburg.*

WINENIA. Ten tyde als de factie of partyſchap van de *Gelkingen*, die door de *Drenthenaers* voornamentlyk geſtyft wierd, in *Groeningerlandt* den baas ſpeelde; hebben zich neffens den Biſſchop van Utrecht daar tegens gekant uit de *Frieſen* aan deezen kant van de *Lauwers*, die van *Ooſtergo*, *Weſtergo* en de *Wolden*; en uyt die aan den anderen kant van de *Lauwers* de *Groningers*, en de *Hunſingers*. Ten dien einde hielden zy byzondere vergaderingen, die men gewoon was het *pleghtig goet achten* (*Solemne placitum*) te noemen; als eens in den jare 1231 re *Wyns* aan deezen kant de *Lauwers*, waar van geen Schryver gewaagt, behalven het Perkamenteboek van Utrecht; nogh eens in den volgenden jare, volgens verhaal van *Emo* van *Werum*, te *Groeningen*, aan den anderen kant van de *Lauwers*. De plaats nu, die de Schryver van het Perkamenteboek, naar den Latynſchen trant, WINENIA noemt, ſchynt dezelfde te zyn, die van *Emo* WINENGE genoemt word, werwaarts de Richters en Onderzoekers van de kerkelyke verſchillen, van den Aart-Biſſchoppelyken Stoel daar toe buyten gewoon afgezonden zynde, in den jare 1224 beide de partyen gedaghvaart hebben. Deze plaats word in de landstale nu WIINS genoemt, voor WINENS: en is her eerſte dorp van *Tietſerkſteradeel*, het welk een Grietenye is van Ooſtergo; en legt een uur van *Lywert*, dat is, *Leeuwaerden*, en drie uren van *Dokkum*. Dit WINENIA ziet men getekent op den rechter oever van de *Eha Fluvius*, dat is, *Eeſtroom*, en *Liwert* wat hooger, op den linker oever *Tab. IX.* P. II. Dit *Wyns* is tegenwoordigh een gering dorp, en in zoo verre geenſints het voornaamſte van *Tietſerkſteradeel*: hoewel het eerſte in rang. Van de partyſchap der *Gelkingen*, zynde ryke en maghtige ingezetenen van de Stadt Groeningen, tegens *Egbert*, den Stadhouder van Groeningen en de *Groenenbergers*, word hier boven geſproken, en hoe Biſſchop *Otto* de tweede, deze partye onderſtandt doende, in den Oorlog ongelukkig omgekomen, en van de *Drenthenaers* doodt geſlagen is, verhalen de Frieſche Hiſtorie Schryvers.

Ziet den titel *Lywart.*

Ziet den titel *Geliconius Caſtrum. Emmius Rer. Friſ. lib. IX.*

WINFRIED ziet BONIFACIUS.

WINKEL WINKELMEET. *Beka* getuigt in het leeven van *Balduinus* den eerſten, Biſſchop van Utrecht, die geſtorven is in den jare 994, dat de benaming van *Winkelmeden* zoo veel wil zeggen, als *vlakke weilanden*, die gelegen zyn by het dorp *Winkelmeden* in *Weſtvrieſlandt*; op welke hooilanden *Arnulphus*, Graaf van Hollandt, met de Frieſen ſlaags geraakt zynde, geſneuvelt is omtrent den jare 1005. *Melis Stoke*, wiens woorden *Beka* in zoo verre verklaart, noemt het op den jare 1180 WINKEN, maar op den jare 1190 wederom WINKEL. Men vind het nogh twee uuren beneden *Medenblik*, hebbende kerk en Predikant, en behoort onder de Claſſis van Alkmaar.

Winſemius lib. VI. fol. 1504. Alting Notit. Germ. Infer. P. fol. 206. In Florent. III.

WINKELMET ziet men getekent weſtwaarts van *Medenblec Tab. VII. en VIII.* P. II. gelyk men nogh het dorp WINKEL, en den *Winkelerpolder* heeft aan een boezem van verdronken landt, die het *Meer bezuiden Wieringen* genoemt word, zoo dat *Buchelius* in zyne aantekeningen over *Beka*, wel t'onrecht deze *Frieſen*, van wien Graaf *Arnulphus* verſlagen is, *als naburen van Zuydt Hollandt ſtelt*; en als of die Graaf onder den naam van *Frieſlandt*, een gedeelte van *Hollandt* bemaghtight had; en zulks uit onluſt met den Biſſchop van Utrecht, om dien het zyne af te knevelen, gelyk dit door den geleerden Schryver van de Aantekeningen wel aangemerkt is. WINKELA, dat is, *Winkel*, genoemt by *Voſſius*, by *Melis Stoke* WINKELMEET: by anderen ook wel WINKELMADE en *Winkelremade*, wil zoo veel zeggen, als een *Hoek*, waar van de woorden *Winkelhaak*, *Winkelmate*, in 't hoogduytſch *Winkelmaſs*, en in het Latyn *Norma*, *regula angularis*. En hier van daan komt de gemeene ſpreekwyze: in *alle hoeken en winkels. Meden*, *Maden*, of *Mieden* zyn lage en platte *hooy-*, of *Wey-landen*; gelyk het hier boven verklaart word, en nogh by de Frieſen in dagelykſch gebruik is. Het woordt *Mad* en *Maden* word, meen ik, by hen ook wel genomen voor een zeker gedeelte of partye, die imand heeft in een ruym en gemeen maeylandt, of Hooylandt. Echter kan ik niet denken, dat dit woordt afkomſtig is van *meeten*; gelyk de Hr. van *Alkemade* ſchynt te meenen, verklarende WINKELMEET. door WEET, MET, GEMEET, GEMET. Het komt my niet onwaarſchynlyk voor, dat van dit inlandſche *Meden* of *Mieden* afkomſtigh is her woort *Medena*; gelyk men het zelve vindt in zekeren handtveſt van *Lodewyk* Koning van *Lotharingen*, van den jare 902. waar op *Browerus* ſchryft, dat *Meden* by de Hoogduitſchen betekent een *zekere mate* en uytgebreidtheit van landt, *Meſure de terre*. Doch niet zonder reden zeydt *du Cange*, niet te weeten, of dit woord in de aangehaalde plaatzen zulks wel bedieden wil; want dit *Medena agrorum*, het welke door den Koning aan den Biſſchop vergunt word, naar myn oordeel niet ſanders te kennen geeft, als het *maeyen* en *hooyen* der landen; gelyk *Medere* in de *Saliſche* wetten voor *maeyen* genomen word. Tot bewys van dit gevoelen dient het Engelſche woordt *Medone* of *Meadow*, betekenende een *Weilandt* of *Hooylandt*, en afgeleid wordende van het Angleſaxiſche *Mæde*, *Med*, gelyk *Skinner* aantoont, daar by voegende het Hoogduitſche *Matte* of *Madde*, van het Angleſaxiſche *Marwan*, in het Neerduitſch *Maeden*, in het Hoogduitſch *Mehen*, en in 't Latyn *Metere*, zoo dat *Meden*, of *Medena* in de tale der oude Franken niet anders wil zeggen

Ziet in *Batav. Sacra de Voorberichten pag. XXXI. ibid. pag. XLVII. In Aernout den III. Grave. Ziet Kilianus Dictionarium.*

Ziet het *Gloſſarium van du Cange op het woord Medena. Annal. Trever. lib. IX. du Cange ibid. Skinneri Lexicon.*

gen, als het *maeyen* zelf. En aldus betekent *Mæde*, *Med* in het Angleſaxiſch: *Mad*, *Madde* in het Hooghduitſch: *Mad*, *Miede* op het Frieſch, *en Meet*, *Meede*, naar een andere uitſpraak, niet anders als een *Maeylandt*, *Hooilandt*. het welke deurgaans een gemeen veldt uitmakende, is *Mad* of *Mat*, vervolgens genomen voor een zeker gedeelte in zoo een gemeente, waar toe imandt gerechtigt is, om dat te *maeyen* en te hooyen; want dat van dit oorſpronkelyke *Mad* of *med* afkomſtig zyn het barbariſch latynſche *metere*, en ons inlandtſch *maeden* en *maeyen*, meen ik dat de aardt der tale zelfs aantoont: gelyk van *bad* komt *baden en baeyen*; van *wad* of *wed waden* en *waeyen*. De heer *Alting* ſtelt hier het omkomen van *Grave Arnulfus* op den jare 1005. zoo doet ook de Hr. *Mathæus Voſſius*, zeggende dat het een gemeen gevoelen is, dat deze doot zou voorgevallen zyn in den jare 993. echter wordt dit uytdrukkelyk zoo aangetekent van *Melis Stoke*, ſchryvende op Graaf Aarnout:

Annal. lib. I. pag. 26. & pag. 28. In Aernout den III. Grave.

In 't Jaer ons Heeren IXc. naer
Ende XCIII. voorwaer/
So wert te Keyſer vercoren/
Die derde Otte als wpt horen.
Lutgaert/ Gravinne van Hollant/
Was ſyn moeye/ dats becant.
In 't ſelve jaer begonſte rieſen/
Ende ſtriden die Weſtvrieſen
Jeghen den Graeve Aernoude/
Die haer here weſen ſoude/
Op WINKELMEET dat ſi doe quamen
Die Grave entie Vrieſen te ſamen:
So dat hi op hem quam met here/
Ende bleef verſlegten in die were
Met grote menge van den ſinen/
Dat te ſcade ende zeer te pinen
Den Lande wert een langhe ſtonde.

Ook ſtaat zulks dier wyze te boek geſlagen in de Hiſtorie der Graven van Hollandt, by *Scriverius* uitgegeeven, en by anderen. Maar daar *Melis Stoke* en anderen ſtaande houden, dat deze *Arnulphus* maar vyf jaren als Grave geregeert heeft, ſchryft *Voſſius*, dat hy zeventien jaren de regeeringe gehadt heeft: en dat alle de Hollandſche Schryvers de waarheit te kort doen, die voorgeeven, dat die Grave in den jare 993 omgekomen is.

Matth. Voſſius Annal. lib. I. pag. 27. Alting Notit. Germ. Inſer. P. II. fol. 207.

WINSEM WINZHEM en WINSUM is een voortreffelyk Dorp in *Hunſingo*, nogh hedendaags dien naam behoudende, daar de ſtadt Groningen het *Recht van Patronaatſchap* (*Jus patronatus*) gelyk men het noemt, heeft, daar van afgelegen zynde twee gemeene duitſche mylen, min een vierde. Het *Charter* of Hantveſtboek van *Werden* ſpreekt 'er van met dezen zelfden naam. *Emo* noemt het WINCHIUM op den jare 1224. met dezen name ziet men het getekent *Tab. IX. P. II.* een weinigh van de *Huneſa Fl.* nu de *Hunſe*, aan den rechter kant. Het wordt nu gemeenelyk *Winſum* genoemt, leggende aan de rechterhant van de trekvaert, die zig in de *Hunſe* ontlaſt. Men vindt, beyde in *Vrieſlandt* en in *Overyſſel*, dorpen van deezen naam, en men magh denken, dat *Winſum* gezegt wordt by verkortinge voor *Winesheim*, of *Winzeheim*, of *Windesheim*, van *Wine*, of *Winze*.

WINSEM, WINDESHEIM. WINDSHEIM anderhalf ure gaans van *Zwol* naar *Deventer* toe, dichte by den *Yſſel*, in *Sallandt*, het eerſte drotſamt van 't landſchap *Overyſſel*, op eenen heuvel, die voor het hoogſte Yſſelwater bevrydt was, gelegen geweeſt, was wel eer een zeer vermaart en maghtigh *klooſter van Reguliere Kanonyken van Sint Auguſtyn*, in den jare van 1386 tot voldoening van de laaſte begeerte en wille van Mr. *Geert Groote*, met toeſtemminge van den Utrechtſen Biſſchop, door *Floris Radewyn*, en andere leerlingen van den zelven Mr. Geert geſticht uyt de milde giften van verſcheyde godvrugtige en zeer maghtige, zoo mannen als vrouwen, zynde de yver ſedert deeze ſtichting zoo gewakkert, dat men niet als van't bouwen van kerken en klooſters ſprak, en veelen door 't weghſchenken en vermaken hunner goederen hunne familien bedorven, en tot den bedelzak bragten, waar uyt dikwyls grote moeijelykheden ontſproten zyn. gelyk onder anderen met Albert van Wynbergen, uyt een hoogadelyk huys in Gelderlant geſproten, gebeurt is, want deeze alle zyne goederen aan dit klooſter geſchonken hebbende, namen zyne bloetmagen, te vergeefs by den Biſſchop en de klooſterlingen om uytkeeringe dier goederen aangehouden hebbende, de wapenen te baat, en dreygden het klooſter te zullen onder den voet haalen, waar tegens zich de Monniken, met ſchildwachten uyt te zetten, wel voor eenigen tydt bevrydden, doch zich in 't laaſt genootzaakt vonden van het grootſte gedeelte van 't geene hun geſchonken was wederom te geeven. Den 9 October 1391 ſchonk Biſſchop *Florens van Wevelikhoven* dit klooſter het recht, om eenen windmolen te zetten waar men wilde. In het jaar van 1467 wierdt de nieuwe kerke dezes klooſters aangelegt, en 1485 het wulffel daar van begonnen. In de Gelderſche oorlogen heeft *Hertogh Karel* dit klooſter, dat omtrent den jare 1400 door den Prior, *Joannes Vos van Heusden* met een ſtevigen en hoogen muur van een zeer verren omtrek beſlooten was, beveſtigt, om den Yſſelſtroom en de vaart van, en naar *Deventer* te belemmeren, en die van *Kampen* het ſtroopen op de Veluwe te beletten, en moſten de drie Overyſſelſche ſteden, nogh dit zelve jaar dit geſterkte klooſter met eenige hondert mannen belegerende, het belegh opbreeken. In latere tyden zyn hier de Overyſſelſche Steenden dikwyls vergadert geweeſt. als 16 January 1557, 1558 en 21 Auguſtus 1666, kort waar na, by de verandering der Regeeringe, en de invoeringe van den hervormden Godsdienſt, dit klooſter geheel en al geſloopt, en in een puynhoop verandert is, zynde alleenigh een gedeelte van 't ziekehuys overgebleven, daar de bywonende boeren diwyls hun vee in dryven, wordende de inkomſten by het Landſchap getrokken, en ten algemeenen nutte beſteedt.

Lindeborn Hiſtor. Episcop. Daventr. J. Revii Hiſt. Daventr. H. Brumani Res Tranſiſul. A. Monen Chron.

WINSEM. WINDSHEIM een dorp van *Sallandt*, by het bovengenoemde klooſter gelegen aan den heerewegh van *Deventer* op *Zwol*, heeft kerk en Predikant, gehoorende onder de Claſſis van *Zwolle*, die uyt 23 Predikanten beſtaat, die 16 kerkdorpen, en de twee ſteden *Zwol* en *Haſſelt* bedienen. Het zelve den naam aan het monniken klooſter van de heylige maagd Maria, alhier gebouwt, gegeeven hebbende, is daar door in de geſchiedboeken menighmaal vermeldt, en alomme bekent geworden. Volgens de inſtellinge van Hubertus, Biſſchop van Yppuze, Wybiſſchop te Utrecht, die de kerk en outaren nevens het pant en kerkhof van het klooſter ingewydt, en de eerſte reguliere Kanoniken alhier ingekleedt heeft, zoo moeten de Inwoners dezer plaatze 's jaarlyks op den eerſten zondag na ſiint Gallus de kerkwyding des klooſters vieren, ende alzo hunne kermis houden.

Eroüerius Overyſſ. verheerl. II. Deel.

Batav. Sacr. II. Deel. bl. 390.

WINSEMIUS (*Menelaus*) een Vries van geboorte uyt het dorp *Winſum*, vyf quartier ure gaans van *Franeker*, die ſtoel der Wetenſchappen en Geleertheyt, was de ouder broeder van *Pierius Winſemius*, zoo berucht wegens zyne kronyk van *Vrieſlandt*, als aardige dichten, en zyne medeamtgenoot in de Akademie te *Franeker*, doch in de Faculteyt der Medicyne, waar toe hy den 19 maart 1616 beroepen wierdt in de plaatze van *Auguſtinus Adama*, kort te voren overleden, waar na hy daar nogh by bequam de Profeſſie in de ontleedt en kruyt-kunde, die hy met veel vrugt ende toeloop gedurende den tydt van drieentwintigh jaaren loffelyk geleert heeft. Tweemaal wierdt hy tot Rector magnificus verkooren, te weeten in den jare van 1618 en 1631. acht jaaren waar na hy tot groot verlies der Akademie, en merkelyke droefheyt van zynen eenigen Broeder aldaar overleden is in den jare van 1636, en met dit volgende Graffſchrift, van den zelven opgeſtelt, in de Akademie kerk begraven:

Schotan Beſchr. van Vrieſl. tuſſch 't Flie en de Lauwers blad 179. Collectio Monumentor. Belgii Foeder. pag. 441.

VITA CIRCENSE CVRRICULUM.
D. S.
AETERNAE MEMORIAE
CL. V. MENELAI WINSEMII
MED. ANAT. BOTAN.
PER ANNOS XXIII. PROFESS. CELEB.
FRATRIS. UN. ET DESIDER. MAEST. P. C.

Jactet Apollineos ſubtilis Graecia Myſtas,
Extollat Coos Pergameosque ſenes,
Roma ſuum Grajis componat Libera Celſum,
Et ſibi bis natum vendicet Hippocratem,
Hic tibi Pergameum donavit Friſia civem,
Hic dedit & Cois te quoque poſſe loqui.
Hic tibi Romani detexit dogmata Celſi,
Nomen ut é Grajis duceret & Latio.

WINSEMIUS (*Pierius*) afkomſtigh uyt het Dorp *Winſum*, in de Grietenye van *Baarderadeel*, in *Vrieſlants* tweede quartier *Weſtergo*, hadt een zeer vaardigen geeſt, die zich al in zyne jongelinkſchap door dichtkundige werkjes openbaarde, en met de jaren zoo kragtigen aanwaſch kreeg, hier bykomende eett bovengewoone Welſprekentheyt en Hiſtorykunde, dat hy den vyfden december 1616 tot Hiſtoryſchryver van Vrieſlant, en den 28 Mey 1636 tot gewoonelyken Profeſſor in de Welſprekentheyt, en Staatkundige Hiſtorien in de Akademie te Franeker beroepen wierdt; in welk amt hy zich loffelyk, en tot zoo veel genoegen van de hoge Bezorgers der Akademie gedroeg, dat zy hem in 't jaar van 1639 tot Rector Magnificus verkoren. Ruym vyf jaren na welken tydt, te weten den tweeden November 1644, hy overleedt. De boeken, by hem gemaakt, zyn:

Schokius Belg. Fold. pag. 395. Nic. Blancard. Panegyr. in Feſto Seculari Academ Franeq.

Kronyk of Geſchiedeniſſen van Vrieſlandt, gedrukt te Franeker, 1622. in Folio.
Rerum Friſicarum Hiſtoria. 1646, in Folio.
Amores. 1631, in Duodecimo.
Syrius Caniculæ Stella. in Duodecimo, 1638.

WINSCHOTEN. eertyts een open, groot, en welbetimmert Dorp, in het *Groote Olde-Ampt* aan het ſtroomtje de

Ken-

Kenſel, anderhalf ure gaans van den *Dollaart*, (in het jaar van 1277, door geweldige opparſinge van de Noortzee, met verlies van drie en dartigh Dorpen, voortgekomen) wierdt in de Nederlandſche Oorlogen, om de geſtadige invallen en ſtroperyen van de Spanjaards te beletten, en *Groningen* nevens *Vrieſlandt* te dekken, door bevel van de Generale Staten dezer Landen, met ſtevige wallen, geſterkt met negen bolwerken, omringt, en tot een bequame Fortreſſe gemaakt. Naamruchtigh is deze plaats in 's lands Hiſtoryboecken wegens de verſcheyde krygsbedryven, hier omtrent, en in gepleegt. Op den drie en twintigſten May van den jare 1568 geſchiedde alhier die beruchte veltſlagh tuſſchen *Graaf Lodewyk van Naſſau*, en den Spaanſchen Stadhouder, *Grave van Arenberg*, met verlies van des laaſtens leven en geheele Leger, bekomende Graaf Lodewyks volk een grooten ſchat van gout, zilver, en klederen nevens zes metale veltſtukken van *Groningen*, naar de zes Muzyknooten *Ut*, *Re*, *Mi*, *Fa*, *Sol*, *La*, geheeten; en zoude deze overwinning volkomen geweeſt zyn, indien *Grave Adolf*, Lodewyks Broeder, insgelyks niet doorgebleeven waar, wiens lichaam als dat van *Arenberg* in de Kerk van het Klooſter te Heyligerleé begraven wierdt. Op welke gevallen de naarſtige en getrouwe Hiſtoryſchryver *Bor* dit Jaardicht gemaakt heeft:

P. Bor Nederl. Oorl. ID. B. fol. 167. F. Strada I. D. VII. Winſemius Kron. van Vrieſl. bl. 542.

Tot VV InſChoten bLeeVen tVVee edeL graVen VerſLagen,
Den DrIe en tVV IIntIChſten Van MeII. VVas 't nIet te beCLagen?

Sedert dien tydt heeft het veele inlegeringen, doortochten en overlaſt van vrinden en vyanden uytgeſtaan, voornamentlyk in den jare 1593, als wanneer *Franciſcus Verdugo*, Koninklyke Spaanſche Stadhouder van *Vrieſlandt* en *Groningen*, optrekkende, om den onlangs aangelegde Schans op de *Bourtange* te bemagtigen, na 't inneemen van de Schans te *Slochteren* herwaarts quam, en de kerk en toren, by *Johan Moda*, Serjant van den Kapiteyn *Johan Cornput*, met dertigh man bezet, en anderhalven dagh kloek verdedight, met grof geſchut beſprong en veroverde. Zwaarder laſt moeſt *Winſchoten* 1624 verdragen van zamengevoeg 'e Spaanſchen uyt *Lingen*, en Keyzerſchen uyt *Munſter* en *Osnabrugge*, die onder 't beleydt van *Lukas Cayro*, Gouverneur van *Lingen*, in *Weſtwoldingerlant* en 't *Olde-Ampt* vallende en 't zelve doorſtropende, dit dorp, nevens *Heiligerlee*, *Noortbrock*, *Scheemte* en *Slochteren* in den brandt ſtaken. Naderhant ſchiep het eenen langen tydt wederom een ruymer adem, en wel tot het jaar van 1665, toen de Munſterſche Biſſchop op zeer ydele voorgeevingen van geleden ongelyk den Nederlandſchen Staat den oorlogh verklaarde, en te gelyk op *Overyſſel*, *Drenthe* en de *Groninger Omlanden* aanviel, waar by *Winſchoten* al in den beginne overrompelt, verders geſterkt en tot een Hooftmagazyn van deszelfs troupen aan dezen kant gemaakt wierdt, en niet dan op het naderen van der Staten leger den 23 November weer verlaten: dus op nieuws tot ruſt gekomen, genoot het die tot het jaar van 1672, wanneer dezelve oorlogszuchtige Biſſchop den Staat op nieus vyandlyk op 't lyf viel, en deze fortreſſe nevens eenige anderen, by gebrek van krygsvolk en voorraat in de Provincie van *Groningen*, door de Staatſchen verlaten, bezette, om verder eenen open pas naar de *Stad Groningen* te hebben, dat hy van den 19 July tot den 27 Auguſtus vrugteloos, en met verlies van 11632 mannen van zyn Leger beſtormt hebbende, ten laaſten ſchandelyk verlaten moſt, waar door de Groningers zoo gemoedigt wierden, dat zy onder den Overſten *Jorman* met 2000 Ruyters en Voetknechten den vyant vervolgden, voor *Winſchoten* rukten, en den XI September met den dageraat den Munſterſchen overſten *Ramsdorf* met zyn byhebbende 1400 Ruyters en Dragonders op twee plaatzen zoo mannelyk aantaſtten, dat de vyandt Winſchoten verliet, dat datelyk van *Jorman* bezet en geſterkt wierdt, waar op zich de vyandt naar de Nieuwe en Oude Schanſſen weghbegaf, latende de *Winſchoter Schans* en *Zyl* redelyk wel bezet; weshalven *Jorman* derwaarts aan rukt, met voornemen van die Schanſe, die met vier halve Bolwerken, een diepe gracht, een Fauſſebree, en een levendige Hegge omſingelt was, met geweldt aan te grypen, dat by de bezettinge zodra niet vernomen wierdt, of zy verliet dezelve, gelyk mede, die den Zyl bewaarde, voort daar na deedt; na welken tydt Winſchoten wederom in frayen bloey gekomen is, dien het tot heden toe geniet, wordende van twee Predikanten bedient, die onder de Claſſis van 't *Oldampt* en *Weſtwoldingerlandt*, uyt 34 Predikanten beſtaande, gehooren.

J. Piccardt Kron. van Drenth. bl. 249.

Aitzema Hiſt. r. twede Stuk van 't Elfde Deel.

P. Valkenier verwardt Europa III. Deel.

WINSUM eertyds WINDISHEYM, is een fraay Dorp van *Vrieſlandt*, in *Baarderadeel*, de vierde Grietenye van *Weſtergo*, aan de vaart, die van *Franeker* naar *Sneek* gaat, gelegen, niet verre van het Nonnekloofter *Bayum*, van de order der Premonſtreiten, gehoorende onder dit dorp de Buurt, het *Hoogholt* ofte *Winſumer Uytburen* genaamt, naar een zeer grooten en verheven Terp, of aarden heuvel, voor de hoge Watervloeden gemaakt, ende voor een van de allerhoogſten in geheel *Vrieſlandt* gehouden. Het heeft ook de gerechtigheyt van een Jaarmart, die drie weken na Sint Jakok volgens de nevens genoemde Schryvers zou gehouden worden, en echter volgens de Leeuwarder Almanak eerſt 17 dagen daar na gevierd werdt, wyl Sint Jakoks Vierdagh den 25 Julius, en de Winſumer Jaarmart den XI Auguſtus inſchiet, kounende hunne ſtelling op de Winſumer Paardemart mede niet t'huys gebracht worden, als die den 23 Auguſtus gehouden werdt, en alzoo vier volle weken, en eenen dagh na Sint Jakobs Feeſtdagh verſchynt. Ten tyde van den Roomſchen Godsdienſt in *Vrieſlant* hoorde deze plaats onder het Dekenſchap van *Jouwaart* of *Jorwert*, en ſtont de Parochykerk ter begeevinge van den Abt van *Lidlum*, braght 100 goutguldens op, gelyk het Vikariſſchap 76, en de Prebende, aldaar geveſtigt, 90 goutguldens. *Winſum* roemt op verſcheyde geleerde, en vermaarde mannen, van hier afkomſtigh, als *Hoito van Winſum*, zevenden *Abt van Lidlum*, *Aesgo*, negenden *Abt van Lidlum* en *Pierius Winſemius*, Hiſtoryſchryver van *Vrieſlant* en Profeſſor te *Franeker*. rykelyk heeft dit Dorp zyn beurt gehadt van de droevige gevolgen der inlandſche krakeelen, en oorlogen, vooral gedurende de Spaanſche Regeeringe en Tirannye, en wel byzonder in het jaar 1586, wanneer de Spaanſchen uyt *Steenwyk*, onder het beleydt van Graaf *Oswaldt van den Berg* en den Overſten Luytenant *Taxis* eenen zwaren inval in *Vrieſlant* doende, door de *Wolden* in *Weſtergo* rukten, zich tot op een half uur na by *Franeker* en in 't dorp *Tjum* begevende, het dorp *Spannum* ende dit *Winſum* in den brandt ſtaken, ende geheel onmenſchelyk met de Ingezetenen omſprongen, ſteekende Kerk en Toren van onderen in brant, waar door veele huysluyden, die met Vrouwen en kinderen, voor de bekende woede der Spaanſchen bevreeſt, op den Toren gevlucht waren, door den rook ten deele verſtikt, en ten deele door de geweldige vlammen verbrandt, en elendigh omgekomen zyn.

P. Winſemius Beſchryv. van Vrieſl. Schotanus Frieſl.

tuſſch. 't Flie en de Lauwers bl. 209. Outhed. en Geſticht. van Vrieſl. II. D. bl. 267.

WINTELRE of WINTELRO, een middelmatigh Dorp van *Kempenlant*, het tweede quartier van de *Meyerye van 's Hertogenboſſche*, maakt met de dorpen *Veſſem* en *Knechſel* te zamen eenen Dingbank, die te *Veſſem* geſpannen wordt. In 't geeſtelyke wordt dit dorp met *Oerle en Zeelſt* van één Predikant bedient, onder de Claſſis van *Peel-en Kempelandt* gehorende. Het ligt anderhalf ure gaans van de Stadt *Eyndhoven*; en ontſpruyt het ſtroomtje, de *Ryn Graft* genoemt, even achter dit dorp, en nadat met een grooten bogt achter om het dorp *Zeelſt* en het huys van Jonker van der Sterre voortgelopen heeft, valt het zelve een half quartier verre van *Eyndhoven* in het ſtroomtje *Gender*, dat zich beneden dezelve Stadt in den *Dommel-ſtroom* verlieſt, nadat eerſt het beekje, de *Wynt graf*, van *Oerle* komende, ontfangen, en gemelde ſtads muuren, naar's *Hertogenboſch* ziende, beſpoelt heeft gehadt.

J. Oudenhov. Beſchryv. van de Meyer. van 's Hertogenboſſ.

WINTERSWYK is een kleyn en gering dorp, in het Droſtampt van *Breevoort*, een gedeelte van het Graafſchap *Zutfen*, gelegen aan het ſtroomtje *de Slink*, dat één ure gaans van hier, dichte by de Munſterſche grenzen, voortkomt, en, na eenen zeer bochtigen loop van ruym acht uren gaans gedaan te hebben, een half ure gaans beneden *Borkelo* naar *Lochem* toe in den *Berkel* valt. Dit dorp heeft een eygen gericht, legt vyf quartier van de ſtadt *Breevoort*, en pronkt met het adelyke huys, *Walyen* geheten, en den voorrang van zyne gebuurdorpen, *Aalten* en *Dinxperlo*, die met de veſte *Breevoort* te zamen een byzonder Droſtamt uytmaken, waar op de Munſterſche Biſſchoppen een gedurigen aanſpraak maaken. De Parochie kerk alhier ſtont outtyds ter begeevinge van den Grave van *Zutfen*, en waren daar in vier Vikaryen, als die van St. Anna, St. Antonius, St. Nikolaas en St. Catharina. Ziet verder hier van op WENTERSWYK.

Linde-born. Hiſtor. Epiſcop. Daventr. Brouërius verheerl. Gelderl. V. Deel.

WIRINGIA, nu WIERINGEN, hier voren gemeldt, ziet men met den name van WIRINC-LANDT getekent, nadat het eilandt door de zeevloeden in de dertiende eeuw van het vaſte landt was afgeſcheurt, *Tab. VIII.* P. II. en den naam van WIRON VILLA ziet men aan den weſtkant van dit eilandt, als zynde een Kaſteel, Dorp of Vlek: gelyk *Strude*, een diergelyke plaats aan den ooſtkant, die nu nogh den naam van *Stroe* behoudt. maar *Tab. VII.* ziet men WIERINC-LANDE, zoo als het voor de overſtroominge van de dertiende eeuwe, met het overige Vrieſlandt vereenigt, een gedeelte daar van uitmaakte behoorde onder het *Teſſeler-graafſchap*, of immers paalde daar aan. Tot dit *Wierinclandt* betrekt de heer *Alting* niet zonder reeden den nu zoo genaamden en bedykten *Wieringer Waardt*. maar op dien zelfden grondt zou men mogen denken, dat hier toe behoort heeft een groot gedeelte van het Landt, dat nu onder de zeewateren bedolven zynde, het *Meer bezuyden Wieringen* genoemt wordt, en voorts weſtwaarts aan de nu verdronke *Waartgronden*, ja zelfs een gedeelte van de *Zype*, en miſſchien dat het zich nogh verder uitgeſtrekt heeft, hoewel zulks nu door de veranderinge der benamingen, en het weghſpoelen der gronden niet wel kan bepaalt worden. Hier beneffens is nogh aanmerkelyk de benaminge WIRON, buiten twyfel van het *Wier* zyn oorſprong hebbende; gelyk WIRINGIA, *Wieringen*, en *Wierinklandt*, maar wiens terminatie of uitgang grooter ouder-

Zie de titel Strude

Zie den titels TEXLA, KINHEM, WASALANT

derdom vertoont, zweemende naar den aardt van de Frankiſche tale, zoo als die al in de negende en tiende eeuwe gebruikelyk was; gelyk men aldus vindt het Landtſchap *Salon* in de Handtveſt van Keizer *Otto* den Grooten, *Furnon* en *Furnve*, *Rathnon* in die van *Otto* den derden: insgelyk *Limba* en *Limbon*, zie hier van breeder op den titel SALON *pag.* 183. in het weede deel. Doch *Wieringen* blykt te zyn, als *Matlinge*, *Phladirtlingen*, *Duiclingen*, *Herlinge* enz. *Wierinc-landt*, gelyk als *Nardinc-landt*, *Aldinc-landt*.

zie deze titels.

WIRDUM of WIERDSHEIM, is het grootſte, meeſt opbrengende, beſt bebouwde en eerſt ſtemmende dorp van *Leeuweradeel*, de eerſte en voorzittende Grietenye van *Vrieſtands* eerſte quartier, *Ooſtergo*. Het pronkt met een zeer ruyme en deftige kerk, die tot 1680 toe twee torens pleeg te hebben, van welke die met de ſpitſe kap afgebroken, en die met het gewoone huysdak alleen is blyven ſtaan, zynde van beyderly ſtant twee tekeningen, in het dorp zelfs naar 't leven afgeſchetſt, in myn tekenkabinet beruſtende. De kerk zelfs is ter eere van Sint Marten, Biſſchop van Tours, inde Roomſche tyden ingewyd, en daar in eene Vikary geweeſt. tegenwoordigh behoort deeze kerk onder de Claſſis van Leeuwaarden, en word van een Predikant bedient. Buyten zyn groote maght pronkte dit dorp al van hooge jaaren af met veele edele Staten als *Unia*, *Camſtra*, *Juwsma*, *Camminga*, *Bootsma*, en anderen, waar van *Unia*, dat den eerſten ſtem te *Wirdum* heeft, al in de veertiende eeuw de bezittinge der Edelen van *Unia* was, en tot een veylige wykplaatze voor *Auko Keimpes Unia* verſtrekte, wanneer hy 1498 de Leeuwaarders in hunnen te rughtocht uyt de *Wolden*, geweldiger handt willende keeren, nevens veele huislieden van *Wirdum*, *Idaarderadeel* en *Rauwert* van hun geſlagen wierdt; en was *Arnulphus Weſtphaling*, onder de Hollandſche Edelen van S. van Leeuwen vermeldt, met eenen Aukos dogter, die hyqualyk *Fokelia Wynia* voor *Unia* noemt, gehuwt. Niet min beroemt is de ſtate *Camſtra* te *Wydgaart*, van tyd tot tyd aan verſcheyde adelyke Geſlachten gekomen, en tegenwoordig by Erfeniſſe de eygendom van Jonker *Pier Galenus van Sytzema*, die nevens zyn hooghedelen Broeder, *Watze Andries van Sytzema*, tot eenen Vader gehadt heeft Jonker *Fecco van Sytzema*, heere toe *Camſtra*, broeder van Jonker *Pico Galenus van Sytzema*, Heere toe *Beſlinga ſtate te Friens*. Maar hoe gtoot deeze roem ook gaan magh, de geboorte van dat doorluchtige verſtant Viglius Zuichemus ab Ayta te Barrahuyzen, onder de Parochie van Wirdum gelegen, heeft deeze plaatze genoegzaam vereeuwigt, en hielden in de buurte Barrahuys by de oproerige krygshandelingen van de Schieringers en Vetkoperen die van Ooſtergo hunne Landsdagen.

Brouerius Vrieſtant verheerl. I. Deel.

WIRTHUM is een dorp niet verre van den *Fivel* ſtroom, zoo als hy naar beneden ſchiet, behoudende nu nogh den zelven naam; en nu genoemt wordende WIRDUM, derdehalf gemeene duitſche mylen van Groningen; men vindt dat alereerſt gewagh daar van wordt gemaakt by den Schryver, die het verhaal van *Menco* vervolgt heeft op den jare 1280.

Alting Notit. Germ. Inſer. P. II. fol. 207.

Dit WIRTHUM ziet men getekent aan den linker oever van de *Fivele fl. Tab. IX. P. II.* Met dezen naam van *Wirdum* heeft men ook een dorp in Frieſlandt, omtrent een uur van *Leeuwaerden*, naar alle waarſchynlykheit zoo veel betekenende, als *Wierdsheim* van *Wier Viërus*, een mans naam.

WIRTS (PAULUS) geboren te *Huſum*, een kleen ſteedtje, gehoorende onder den Vorſt *Chriſtiaan Aalbrecht van Holſteyn*, was van geringen afkomſt. Wierdt in 't jaar 1668 tot tweeden Veldtmaarſchalk van den Staat, naaſt Prins *Maurits*, die de eerſte was, aangeſtelt, maar het bewindt wierdt aan *Wirts* gelaten. Op het verheffen van hem tot die hooge bediening viel 'er veel op hem van den eenen en den anderen te zeggen: de een ſchrolde op zyn religie, de ander op zyne geboorte en uytlandigheyt. Hy hadt echter by veelen en de meeſten den naam van een braaf Soldaat te zyn, vermits hy in dienſt van *Zweden* de *Polen* dapper op verſcheyde tyden en voorvallen geſlagen hadt, gelyk *Zweden* en *Polen* beyde getuygen. Hy ſchreef al in 't laatſte van Januarius eenen brief van dankzegginge in het hoogduytſch aan den Staat, die niet ondertekent was; dat veele vertellingen veroorzaakte, en by de beſtduydenden geacht wierdt door eenen mifflagh van twee brieven, een principaal, en een andere kopye, gekomen te zyn, waar van de kopye by 't ſluyten in plaatze van den principalen afgezonden was. In Februarius quam hy in den Haag over, en ley den veertienden dier maandt zynen Eedt in hun Hoogmogenden vergaderinge, met een korte aanſpraak van dankbaarheyt over zyn beroep tot die hooge bedieninge, af, wierdt korts daar aan door een hofmeeſter wegens Prins Maurits begroet, en met een koſtbaar feſtyn getracteert, daar nevens eenige heeren Staaten, de Prins van Oranje, Ryngrave en anderen tegenwoordigh waren. Op den 30 April en 2 May wierdt door hem de reveu op den Hardenberger heyde gedaan, en daar by de exercitie in tegenwoordigheyt van de Heeren Gedeputeerde te Velde, en den Prins van Oranje. 't ging tamelyk wel toe, zegt *Aitzema*. Hy was zeer actyf; maar t'elkens, een onervaren of plomp Officier ontmoetende, quam 'er op de duytſche manier wel een vloek en duyvel te paſſe; na het doen van deeze Reveu des maandaghs den laatſten April vertrok Wirts wederom naar den Hage, om hun Hoogmogenden nadere ordres af te haalen, die hem ook den 28 Mey ter handen geſtelt wierden, inhoudende, dat hy zich naar *Bergen op zoom* begeeven zoude, om het Leger van den Staat daar omtrent als Generaal en Opperhooft te gebieden onder het oppergezagh en beſtier van de Heeren *De Wit*, *Crommon*, *Renswoude* en *Ripperda*, gedeputeerden te velde. Sedert deeze Staat voor het grootſte gedeelte door de Franſchen in het jaar 1672 overrompelt wordende, zoo heeft hy op verſcheyde poſten, en in veele gevallen zich altoos even dapper en voorzichtigh betoont, en na dat hy langen tydt te *Gorkum* poſt gehouden hadt, wierdt hy in April 1673 naar *Vlaanderen* gezonden, om alom een wakent oog aan dien kant met eenige troepen te houden, *Zeelandt* te dekken, en den noodtlydenden by te ſpringen, 't welk hy vervolgens tot zeer groot genoegen gedaan heeft, zettende eenige polders onder water, en zommige ſchanzen ter nederwerpende, en andere wederom verſterkende, waar door den vyant alle aankomſt aldaar benomen wierdt, die hy vervolgens ook loffelyk de Engelſche en Franſche Vlooten in de maandt Junius 1673 belette op *Zeelandt*, daar hy, op de zekere tyding, dat dezelve op de Vlaamſche kuſten gezien waren, heen ſpoeyde met een goet aantal Ruyters en Voetknegten. Een jaar hier na, te weeten, in het jaar MDCLXXIV op den vyfden Junius, bedankte hy door eenen brief uyt Hamburg, werwaarts hy om zyn huyſſelyke zaken gegaan was, hun Hoog Mogenden en zyne Hoogheyt, Prins *Willem den III van Oranje*, en verliet zynen dienſt. Hy ſtierf in gedachte ſtadt, en wierdt den XXIV October MDCLXXIX te Amſterdam ſtatelyk ter aarde beſtelt in de oude kerk, en dat in de navolgende order: voor aan trok een compagnie Soldaten van den kapiteyn Geelvink met ſlepende pieken, daar aan volgden 14 Aanſprekers, vier Stads trompetters te paardt, een keteltrom, 18 Stads boden, toen het paardt met de wapenen van de Baronye van Ornholm, toen de vier quartieren, elk byzonder gedragen, het volle wapen, de ſtandaart met het devys, de ſporen, de degen, de Helm, met een boſch pluymen geſiert, de Wapenrok, het Rouwpaardt, door twee rouwdragers geleydt, de rouwſtandaardt, een man in vollen harnaſch met den ſtaf van bevel te paardt, door twee roudragenden vaſt gehouden, waar na het lyk volgde, geplaatſt in een fluweele kiſt, op verſcheide plaatzen met gout geſtikt, en met des overledens wapens daar op geborduurt, geplaatſt op een open trinmfwagen van 5 en ½ voeten hoog, bedekt met een heerlyk fluweele kleedt, als voren geborduurt en door vier landtkapiteynen aan de vier eynden, of ſlippen, opgehouden; boven de kiſt pronkte een diergelyke hemel, ruſtende op vier kolommen, die uyt de vier hoeken der lykwagen opreezen, op den welken van voren twee zeer groote ſtandaarden, als een van Triomf, en een van Rouw, te pronk ſtonden. Achter 't lyk volgden de Heer Hooftofficier, Burgermeeſteren nevens de verdere Regeeringe en aanzienelykſte Burgers van de Stadt. Zyn wapen hangt boven de begraaf plaatſe, gedekt met een grooten blaauwen zerk, die een voet hoog boven den grondt ligt, benoorden den toren, en men leeſt daar op:

Aitzema ſtaat en Oorlogh 48. b. p. (mihi) 138. 139. 140. 297. 331. 721. Commelyns Amſt. 4 b. f. (mihi) 423. Idem Aitz. p. 140.

Idem p. 207.

Idem bedryf van K. William III. p. 398.

FORTUNÆ ET
MARTIS SOBOLES EQUITUMQUE MAGISTER
WIRTSIUS
INVICTUS REGIBUS
HIC SITUS EST.

Wyders op een koper rolletje.

VIVIT POST FUNERA MAJOR.

En nogh wat lager:

MAJOR AB OCCASU POSTQUAM PRÆLUXIT UBIQUE.

Commelyns beſchryv. van Amſterdam 4. b. 423.

Men leeſt ook elders dusdanige graf-ſchrift:

De Veldtheer WIRTS, *weleer der Staten oog en handt,*
De luyſter, roem en ſchrik van Chriſte Generalen,
Die door zyn krygs fortuyn ſtut Vrankryks zegepraalen;
Wiens arm, in Zweedſchen dienſt, de Poolen overmant:
Ligt hier, der Elv' ten trots, tot Amſtels eer, begraaven:
Dus leeft die duytſche Mars, gezien by ſcepter ſtaven.

B. A.

Onder Wirtz afbeeldſel, geplaaſt in de prent, door R de Hooge geëtſt, en verbeeldende zyne lykſtatie, leeſt men dit fraye opſchrift, dat wy alhier geplaaſt hebben, als kortelyk zyne waardigheyt en amten te verſtaan gevende:

HEROI. MAGNO.
PAULO. WIRTS.
LIBERO. DYNASTAE. ORN-
HOLMENSI.
BELGII. FOEDERATI. ARCHISTRA-
TEGO. VIGILANTISSIMO.
QUEM. LABOR. IMPROBUS. FOR-
TITUDO. EXIMIA.
PRUDENTIA. INCOMPARABILIS.
GLORIA. GESTIS. SUIS. COAEVA.
UBIQUE FERE TERRARUM.
PER OMNES. MILITIÆ. GRADUS.
SUPRA FORTUNAM EVEXERE.
CUM. INVITAE. HUIC. TERRE-
NAE. QUIETI.
COELESTEM. ANTEPONERET.
COMMUNI. FATO. OBIIT
AETATIS LXV.
DE. PATRIA. SUO. BENE. MERITO.
DEBITAS. GRATES.
AERE. SUO. QUAS. POTUIT.
PERSOLVIT.
ROMANUS DE HOOGE.

WIS. WISSE. geſproten uyt *Borſſelen*, dat beroemde Geſlaecht der Zeeuwſche Edelen, voerde ten wapen drie zilvere pylen op een root ſchildt, geheel verſcheyden van dat van Borſſelen, beſtaande in een zwart veldt, en daar op een faſee van zilver. Men vindt daar van geen nader oorſprong, als dat zulks uyt den toeht naar Syrie of 't heylige Landt, wegens betoonde manhaftighevt, gebragt zoude zyn door *Heyman* of *Hendrik van Borſſelen*, gezegt *Wiſſe*, Ridder, vyfden zoone van heer Klaas van *Borſſelen van Brigdamme* en vrouwe Jenne van *Zevenbergen*, uyt den huyze van *Stryen*. welke Heyman van *Wiſſe* 1532 geſtorven is.

Smallegange Kron. van Zeel. bl. 344. Van Leeuw Batav. illuſt.

WISCH de vierde en laaſte Bannerye des Hertoghdoms Gelre, in het Graafſchap Zutfen, tuſſchen het Graafſchap 's Heerenberg, het Droſtamt van Zutfen, 't ſchoutamt van Lichtenvoorde, het Droſtamt van Breevoort en de Heerlikheyt Anholt gelegen, begrypt het ſtedeke Burg of ter Burgt met de gerichten en dorpen van Varſſeveld en Silwolden, en de adelyke Huyzen Schuylenburg, Silwolden, Slangenburg, en Zinderen, behoorende het maghtige Huys Ulft tegenswoordigh onder het Landtdroſtampt van Genderingen en Etten, in het Graafſchap 's Herenberg, zynde my de aftekeningen van allen gunſtelyk door wylen den Heere Stadhouder des Graafſchaps Berge, Diderik Thielemans, toegezonden, nevens een geſlaehtregiſter en de wapens der geenen, die deeze huyzen, en die van 't gehcele Graafſchap 's Herenberg van tyd tot tyd in bezittinge gehadt hebben. De Bannerye van *Wiſch*, voorheen de erffelyke bezittinge van de Edelen van Wiſch, wierdt 1486 voor de helfte door heer Hendrik van Homoet, die de eenige doehter en Erfgename van Wiſch ten bedgenoote hadt, aan Oswald den eerſten Grave van den Berg, of 's Heerenberge, voor een merkelyk verſchot van penningen, nevens eenige andere goederen verkogt, dat naderhant van Jan, Heer van Wiſch, Hendriks zoon, gewraakt wierd, en dat wel zodanigh, dat hy de wapenen aangegespt, en vinnigen krygh tegens het huys van den Berg gevoert heeft, met byſtant van zynen Oom, Gooſſen van Raasveldt tot Ooſtendorp, ſchryvende zy in hunne ontzeghsbrieven, die ze aan een der hoeken afbrandden, niet anders als van moordt en brandt, tot bederf van wederzyts ingezetenen, dat ten laaſten door het huwelyk van Hendrik, Jans zoon, Heere van Wiſch, met vrouwlyn Walraven van den Berg, Grave Oswaldt des eerſten doehter, die de wederhelft ven Wiſeh ten huwelyk bragt, bygelegt en geſtilt is; maar, dewyl 'er by bedongen wierdt, dat die wederhelfte by gebrek van mannelyke erven aan 't huys van den Berg zoude keeren, is het oude verſehil naderhandt weder opgeborrelt, en openbare kryg tuſſchen Oswald den derden, Grave van den Berg, en Joachim Vryheer van Wiſch, gevoert, die 1529 door Hertog Karel van Gelder, aan wien en aan 't geheele Landſehap zy beyden hunne verſchillen verbleeven, op ſint Martensdagh nedergelegt wierdt; doeh in 't jaar daar aan al wederom ontvlamde, nadien de vryheer van Wiſch geen genoegen nam in de Vorſtelyke uytſpraak (waar by, achtervolgens de huwelyks voorwaarden, tuſſchen Joachims ouderen opgericht, aan Oswaldt de halve heerlikheyt van Wiſch toegekent was) en vervolgens Oswalds onderdanen allen leedt en hinder toebragt, ja zefs de veſtinge ter Burg geweldiger handt vermeeſterde; dies Oswaldt met eenige kloeke krygsbenden dezelve veſting datelyk belegerde, en na forzen tegenweer de bezettinge door zyne ſlangen, van welke 'er een, 20 voeten lang zynde, nogh langen tydt op het huys te Ulft bewaart is geworden, tot de overgave dwong, als wanneer de Gelderſche Vorſt, als beyder Leenheer, mede in 't ſpel quam, den hogen Homoetſchen toren binnen ter Burgh met buskruyt deedt ſpringen, en by een openbaar Plakkaat verklaarde, dat hy, zich genootzaakt vindende, om zyn verwant Oswaldt te beſehutten, het ſtedeke en huys ter Burgh belegert, ingenoomen, ende alle der zelver inwooners, onvermindert hunne vryheden, als zyne andere onderdanen, in zyn ſcherm hadt aangenomen. Hier nevens liet Hertog Karel, om namaals alle gelegentheyt en aanleydinge tot vyandſchap tuſſehen deeze twee hoogmoedige en naburige huyzen uyt den wegh te ruymen en te beletten, op de wederzydze grenzen aan den ouden Yſſel timmeren het ſlot Schuylenburg, als een vylige ſchuyl en beſpie plaatze van beyder huyzen bedryf en handel, en 't zelve met een brave bezettinge bewaaren. Sedert is hier de vrede gehanthaaft, de eene helft van Wiſeh als nogh gehorigh aan de Graven van 's Heerenberg, en de wederhelfte door huwelyk gekomen aan 't Graaflyk huys van Limburg aan de Laan in Weſtfalen.

Slichtenhorſt Toneel des Lands van Gelder. Brouerius Verheerlykt Gelderland VI. Deel.

Teſſchenmach. Annal. Cliviæ &c. P. II. fol. 541.

WISCH is een zeer oudt en hoogadelyk geſlacht in het Graafſchap *Zutfen*, dat al in de elfde eeuw in de Gelderſehe geſchiedboeken genoemt ſtaat, geweeſt. Zoo vindt men onder de begiftigers van het klooſter *Bethlehem* by Dotekom genoemt op het jaar 1179 *Barendt* en *Zweer van Wiſch*, welke ook gereehtigt waren aan den grondt, daar het zelve klooſter op getimmert was, behalven eenen *Robert van Wiſch*, Prooſt te Elſt in de Betuwe, die dit klooſter hondert guldens geſchonken hadt. Op 't jaar van 1311 komt ons voor *Hendrik van Wiſch*, Richter van Veluwe; op het jaar 1312 *Steven van Wiſch*, die 1324 in den brief van vryheyt der tollen te Lobeth voor de ſtadt Zutfen genoemt ſtaat, en zyn zoon *Dirk* (welke 1397 nogh geleeft heeft) uythuwelykte aan de oudſte dochter van heer Wouter van Keppel, en op 't jaar 1372 *Hendrik van Wiſch*, die nevens veele vooname Edellieden zeker verdragh van veyligheyt onderſehreef, 1402 nevens bovengemelden *Dirk* den overdragtsbrief van *Reynalt van Koevorden* wegens de ſtad en Slot van *Koevorden* aan den Utreehtſehen Biſſchop, *Frederik van Blankenheym* mede teykende, en genoemt wordt in de hantveſtbrief van de twee vrye Jaarmarten te Zutfen, door Hertogh Reynald 1420 gegeeven. *Diderik van Wiſch*, getrouwt met Agnes van den Dorenweert, heeft 1423 de huwlyksvoorwaarden van Hertogh Arnold van Gelder, (wiens geene der minſte Raden hy was) en op het jaar 1425 met *Hendrrik van Wiſch* nogh een ander verdragh geteykent, zynde deeze Hendrik de laatſte van den ſtamme van Wiſeh geweeſt, alzo hy by zyne huysvrouw, Elizabeth (of, als zommigen ſchryven, Catharina) van Bronkhorſt, geen mannelyke kinderen gewonnen, en ſleehts twee dochters nagelaten heeft, te weeten, *Hendryn*, de jongſte dochter getrouwt met Diderik, Grave van Limburg, en *Stefania*, de oudſte doehter, die, huwende met Hendrik van Homoet, Lantdroſt van Zutfen, in 't jaar 1431 met handen van den zelven haren man en voogdt van Vorſt Arnoldt van Gelder, als een Zutfenſeh leen, verheeven heeft het ſlot ter Burg met zyn toebehooren, de Heerlikheyt, het huys en have van Wiſch, nevens meer andere goederen; te weeten de tienden te Dotekom, Dichteren en Oeſſelt, het goet Ter Haaps, en de Geriehten van Varſſeveldt en Silwolden in de Bannerye van Wiſch, dat volgens 't gemeene zeggen de ſtoutſte Bannerye was. Het ſpreekwoordt zelve luydt:

Berg de rykſte,
Bronkhorſt de Adelykſte,
Baar de oudſte,
Wiſch de ſtoutſte.

G. Dumbar. Analecta Tom. II. pag. 370.

WISSCHEL, een oudt adelyk geſlacht in Hollandt, geſproten uyt de Heeren van Hesbeen by Heusden, waar van 1397 geleeft heeft Robbert van Wiſſchel, en dat ſedert uytgeſtorven is.

S. van Leeuwen Batav. Illuſt. bl. 1211.

WISPEL, TERWISPEL, een zeer groot, aanzienelyk en 't vruehtbaarſte dorp van de Grietenye van *Opſterlandt* in *Vrieſlants* derde quartier, de *Zevenwolden* genaamt. 't legt tegen over 't dorp *Beets*, en daar van afgeſcheiden door 't *Konings diept*, een kleyn riviertje, uyt de veenen en moraſſen, by *Bakkeveen* aan de Groninger omlanden, zypende, dat weſtwaart aanloopt, van zyn oorſprong af tot op de hoogte van *Beeſterzwaag*, (zynde omtrent drie uuren gaans) zeer kleyn, en des zomers op veele plaatzen droog is, maar naderhant, door toeloop van veele wateren verſterkt, vaarbaar wordt tuſſehen *Beeſterzwaag* en *Lippenhuyzen*, en den naam van *Koningsdiept* ontfangt, dien het naderhant, het dorp *Oldeboorn* in de Grietenye van *Utingeradeel* genakende, verwiſſelt in dien van *Boorn*, *Born*, outtyds het *Boerdiep*, dat zich in de *Burdo*, of *Burdinus*, zoo vernaardt in de oude geſchiedenisboeken, die tuſſchen de Eylanden *Terſchelling* en *Amelandt* plag in zee te loopen, ontlaſte. By *Wiſpel* ligt een groot en vermakelyk Boſſchagie, *de Trimbeets* geheten, waar door de wegh naar *Kortezwagen* loopt. *Wiſpel* pronkt met kerk en toren, en wordt te gelyk met Lippenhuyzen en Hemmerik door één Predikant bedient, die onder Vrieſlants zes-

Schotanus Vrieſl. tuſſ. 't Flie en de Lauwers. Van der Houve Chart. Kron. 2. D. bl. 225. P. Winſemius Beſchr. van Vrieſl. Achter zyn Kronyk.

zesde Classis, de Zevenwouden op het Heerenveen genoemt, behoort.

WISSEKERKE. WISKERKE. Zoo genoemt van eenen heer *Wisse*, is een dorp in *Zuytbevelandt*, het eerste beweſterſcheldiſche Eylandt aan Walcheren in het Graafſchap *Zeelandt*. Het dorp zelfs is van kleyn belang, hebbende maar weinigh huyzen; maar de kerk is een fraay ſtuk, waar aan een hoge, zware en dikke toren ſtaat, waar uyt men beſluyten magh, dat deeze plaats in voorlede tyden beter bewoont en betimmert is geweeſt, en door de gedurige overſtromingen en dykbreuken aldus vermindert is, 't geene ook de reden is, dat de Ambachtsheerlikheyt van *Wiſſekerke* zich niet verre uytſtrekt. Het *Leeuwerken Poldertje*, te voren *Kalispolder*, behoort daar onder, en wierdt in het jaar 1634 uyt kraghte van 't octroy, den 19 Maart 1633 verkregen, door den heer *Kornelis van Watervliet*, als mede Ambachtsheer in *Wiſſekerke*, bedykt, en 1686 verheven. op *Iſaak de Perponcher Sedlnitzky*. In de heerlikheyt van *Wiſſekerke* heeft verders 1686 *Johan van Wiſſekerke* verheeven 218 gemeten 275 roen, die 1688, in twee deelen geſpliſt, gekomen zyn op zyne zoonen *Adriaan* en *Jan. Jooſt Ruygrok van de Werve* heeft daar mede, gelyk te voren zyn Vader *David van de Werve*, verheeven 250 Roen, die 1688 by overdraght gekomen zyn aan *Samuel de Konink*. Wyders verhieven hier weleer in de heeren van *Watervliet* 230 gemeten, die 1688 gekomen zyn aan den heer *Perponcher Sedlnitzky*, hier voren gemeldt. Dit dorp behoort in 't geeſtelyke onder de Classis van *Zuydbevelandt*, en wordt te gelyk met *'s Heer Hendriks kinderen* van een Predikant bedient.

Smallegange Kronyk van Zeel. bl. 736.

WISSEKERKE, een nieuw en fraay dorp op het Zeeuwſche Eylandt *Noortbevelandt*, heeft een welgebouwde kerk, en bequame haven. Het ligt in den Polder van den zelven naam, ten deele verknocht aan *nieuw Noortbevelandt*, en ten deele aan *Frederiks Polder*, en is eerſt in het jaar 1652 bedykt, groot 1657 gemeten, en 128 roen, waar van 152 gemeten en 253 roen aan den Heere van *Cortgeene* behooren. Van ouds her pleeg hier een vermaarde en aanzienelyke heerlikheyt te zyn, welker Heeren voorname Zeeuwſche Edellieden waaren, en welker geſlachtboom hier kortelyk volgt. Vermaardt is deeze heerlikheyt daar en boven door de geboorte van *Willem Jillisz* of *Gulielmus Ægidius*, geleert wiskunſtenaar, die in den jare 1494 gebloeyt, en een boek geſchreven heeft van den omloop des Hemels.

Idem ibid. bl. 753. *G. Math. König Biblioth. Vet & Nov, blad* 10.

WISSEKERKE. Of de heerlikheyt aan het geſlaght, of het geſlaght aan de heerlikheyt deezen naam gegeven hebbe, is twyffelachtigh, en niet wel na te ſpooren. Zeker is het, dat de Heeren van *Wiſſekerke* van zeer ouden en hogen Zeeuwſchen adel zyn geweeſt, wordende op het jaar 1420 al genoemt *Boudewyn* en zyn zoon *Jan*, voerende, gelyk hunne afſtammelingen, ten wapen een vierhoekigen gesp van Keel op een zilver veldt. De edele en naarſtige *Swallegange*, dien wel de kenniſſe der goede letteren, maar niet het wereldſche geluk gevolgt is, heeft een fraay geſlachtregiſter van *Wiſſekerk* opgegeeven, en begint het zelve met heer *Jan van Wiſſekerk*, Ridder, Heer van der Piet, die nagelaten heeft *Michiel*, zonder nazaten geſtorven, *Hendrik*, die volgt, en *Gillis*, die de landen van *Vosmeer* 1433 bedykt, het vlek van *Vosmeer* geſticht en overgegeven heeft aan zyn broeder Hendriks zoon, *Nikolaas*, en eyndigt het met *Jakob van Wiſſekerk*, Baron van Pellenberg zyn kinderen, *Francois*, getrouwt met *N van der Duyn*, dochter des Heren van Ryswyk, en *Cecilia* en *Francoiſe van Wiſſekerke*.

S. V. Leeuwen Batav. Illuſtr. bl. 1211. *Smallegange Kron. van Zeel. bl.* 754.

WISSEL, op zyn ruymſte genomen, betekent allerley verandering, in een enger zin allerhande handeling, en in een nogh nauwer beduydeniſſe een handeling in geldt. Wyl nu ieder landt een byzondere munt of veelerley onderſcheiden geldt heeft, en de meeſte ſoorten van geldt op de eene plaats gangbaar zyn, en op de andere niet, en de koophandel echter in deeze tyden meeſt overal met geldt gedreven moet werden, zoo ontſtaat daar uyt de handel in geldt, dien men Wiſſel noemt, welke twederhanden is, namentlyk geldverwiſſeling, en geldtgevinge op wiſſel, geſchiedende de eerſte zonder, of met gewin; zonder gewin namentlyk, als men uyt vrindſchap tot iemants geryf de eene ſoort van geldt voor een andere ſoort geeft; en met gewin, als men by de opwiſſeling van eenige byzondere geldſoorten toebaat, (agio), ofte opgeldt geeft, beſtaande dezelve geldverwiſſeling in een dadelyke omzettinge en overgeevinge van eenigh geldt voor ander geldt, gereet van handt tot handt. De geldverwiſſeling, die met opgeldt (agio) geſchiedt, is geen vrye handel, noch yder even na, maar alleenigh van die te oeffenen gëoorloft, die daar toe verlof ende maght van de overigheyt bekomen, en zich met eede verplicht hebben, van zich te zullen ſchikken naar den inhoudt van hun opgegeeven voorſchrift, en van niet te zullen woekeren. Wat nu het geldt geeven op Wiſſel belangt, het zelve beſtaat in een verdragh en overeenkomſt, waar by aangenomen wordt een zekere genoemde ſomme zonder eenigh uytſtel na een zekeren geſtelden en voorgeſchreven tydt in baren gelde te voldoen voor de waarde van de ſomme, alrede ontfangen ofte nogh te ontfangen; wordt gemenelyk Koopmans Wiſſel geheten, en geſchiedt op een onzekere winſt van de eene plaats op de andere, zynde of dadelyk, of ſlegts pro forma, (als de kooplieden ſpreeken;) ende beſtaat de dadelyke Wiſſel in een opgerigt verdragh en handel tuſſchen Trekker en Geever over den loop van de Wiſſel en den betaaltydt, daar de Wiſſel pro forma in geen zeker verdrag of handel, maar alleenigh in eene toeſtemming, dat iemants naam als geever, om de gedaante des Wiſſels wille, in den Wiſſelbrief genoemt werdt, gelegen is, ook is de dadelyke Wiſſel twederly, als vaſte Wiſſel, wanneer de voldoeninge van de ſomme, in den Wiſſelbrief uytgedrukt, geſchieden moet, en voorwaardige (conditioncele) Wiſſel, wanneer de voldoeninge van de penningen, in den Wiſſelbrief begrepen, op de aankomſte van zeker Schip of Goedt, of eenige andere voorwaarden vaſtgeſtelt werdt. Wat nu de Perſoonen, die in een volledigen Wiſſelhandel vereyſcht worden, aangaat, dezelve beſtaan in een viergetal, te weeten een Geever, een Trekker op de plaats, daar de Wiſſel geſloten wordt, een houder van den Brief, en een Betrokkenen ter plaatze, daar de betalinge geſchieden zal. Met reden onderſcheydt men de Wiſſel mede in genegotiëerde, wanneer de Trekker een ander Perſoon is als de Geever, en tuſſchen dezelve een dadelyk verdragh over de Wiſſel geſloten wordt, en in geconteerde, zoo genoemt, wanneer Trekker en Geever een en dezelfde Perſoon is, die te gelyk trekt en te rughzendt, (remitteert.) De verhandelde (genegotieerde) Wiſſelen zyn wederom twederley, namentlyk zuyvere Wiſſel, daar waarlyk geldt gegeeven wordt, en daar een verdragh tuſſchen Geldgeever en Geldtontfanger is, daar by de ontfanger aanneemt het beloop en de waarde van de ontfange penningen volgens den bedongen loop (cours) elders, precys op den bedongen tydt te zullen betaalen of te doen betaalen) en gemengde Wiſſel, alwaar een verdragh tuſſchen den Schuldenaar (Debiteur) en den Schuldeyſcher (Crediteur) opgericht is, 't zy over ſchuldt, verkochte goederen of uyt anderen hoofde, daar hy zich voor verbindt of dat ſchuldigh magh zyn, waar by de ſchuldenaar aanneemt zekere ſomme te voldoen.

J. Phoonſen Wisſelſtyl te Amſterdam.

WISSELBANK,

- - - - - - een Bank, die ſchatten brengt te zamen
Van handelaars, te zaam verſamelt langs de zee:
Een zenuw van den Staat, en vruchten van den vrê.

Is geheel verſchilligh in de eene ſtadt van de andere; en, wanneer de koophandel van tydt tot tydt wakkerde, en men bevondt, dat dezelve zonder Wiſſel en Wiſſelhandel niet gedreven koſt worden, door ordre van de Hooge Overigheyt opgericht, en wierdt een zeker uytgekoozen, en wel bezorgdt gebouw, of gedeelte daar van daar toe gehouden, zynde zulks te Amſterdam eerſt 1609 in 't oude, en naderhant in 't nieuwe ſtadhuys beſchikt, alwaar tegenwoordigh in de onderſte verdieping aan de zuytzyde vier vertrekken daar toe bequaam gemaakt zyn, en gebruikt worden; en zyn onder deze kamers diepe verwulfde kelders, zodanigh met yzer en metſelwerk bezorgt, dat geen dief die doorgraaven, of eenige brandt, ſchoon alle ſtoffen geſmolten waren, verteeren kan, alzoo alles zodanigh gemaakt is, dat het geſmoltene aan klompen te zamen loopen zou, zynde het geldt en andere muntſpetiën meeſt in yzere kiſten geſloten, welke op zwaar rooſterwerk van yzer geplaaſt zyn. Tot behandeling van deeze Wiſſelbank zyn driederhande Bedienden geſtelt, als Boekhouders, Ontfangers, en Aſſajeurs onder het opzicht van eenige Heeren Commiſſariſſen, die gemeenelyk uyt, en door de Magiſtraat hier toe gekoren worden. Wat nu de oorzake van de oprichtinge deezer Wiſſelbank, buyten de vermeerdering des koophandels, betreft, dezelve geeft ons het Plakkaat van de oprichting dezer bank, uytgegeeven 31 Januarius 1609, gemakkelyk aan de handt, alwaar de loffelyke en nooyt volpreeze Amſterdamſche Overigheyt zegt: *alzoo, om alle ſteygeringe en confuſie (verwarring) in 't ſtuk van de munte te weeren, en de luiden, die eenige ſpeciën in de koopmanſchappen van doen hebben, te gerieven, myn Heeren van den Gerechte met authoriſatie (verleende volmaght) van de Ed: Mog: Heeren Staten, ende by advys (toeſtemming) van de Heeren XXXVI Raden deezer Stadt, hooghnodigh geächt hebben, dat 'er ordre geſtelt werde op 't Wiſſelen, en 't geene daar van dependeert (afhangt) door het oprichten van een Bank van Wiſſel.* Vervolgens zyn 'er van tydt tot tydt verſcheyde keuren en ordres omtrent de Bediendens en hunne Behandelingen gemaakt en uytgekomen, waar van 'er eenige om byzondere oorzaken, en vertogen der kooplieden verandert of vernietigt zyn, of buyten gebruyk geraakt; welke alle op te tellen voor ons beſtek te wydlopigh zoude zyn; echter, om een denkbeelt van de Wiſſelbank, zoo als die opgericht is, te geeven, luſt het ons alhier een beknopte ſchets daar van af te ſchilderen uyt de Stads Willekeuren zelfs; ende is daar by voor eerſt gelaſt, dat in de bank, dat ook zonder boete tot elf uren toe waargenomen wordt, de Aſſignatiën van afſchryvingen gebragt, en aan de Boekhouders overgelevert zouden worden voor half twaalven; ook is 't eene gewoonte, dat, wanneer de Bank, ter oorzake van nieuwe boeken tweemaal des jaars,

Dezelfde als voren. Bericht en Vertoog, rak. het beſtier van de Wiſſelbank te Amſterdam.

als mede wegens den hoogtydt van Pingſteren voor eenige dagen geſloten is geweeſt, alsdan dezelve wederom geopent wordt op een Saterdagh, dat althans verandert is: En, ſchoon volgens keure van 9 Maart 1617 niemant minder als zes hondert guldens affchryven mogt, zoo is ook ſedert gelaſt, dat men tot op driehondert guldens, en minder, vry aſſigneeren en affchryven magh. Ook is 't eene gewoonte by de Boekhouders, dat zy de aſſignatiën, die door den affchryver by verzuim niet ondertekent zyn, al zyn ze gefoliëert, en al kennen ze den Affchryver, als ook de aſſignatiën, waar in de Affchryver iets vergeeten, misſpelt of misſtelt heeft, of een andere ſomme in 't ſchrift als in ſyfer geſtelt heeft, of als afgeſchreven wordt aan iemant, die geen rekening in bank heeft, ſtilzwygende voor quaat laten liggen. Volgens keure van 9 Maart 1674. art. IV. zyn de Boekhouders mede verplicht, van niet alleen te boek te ſtellen, wie affchryft en afgeſchreven heeft, maar ook voor wien, en wanneer het zelve in aſſignatie uytgezet is: ook vermogen dezelve volgens Art. III. van de voorſz. Willekeuren geene aſſignatien van affchryvinge aan te neemen, als uyt handen van den affchryver zelfs, of zynen gevolmaghtighden: nu wordt aan zommige kooplieden door Boekhouders ieder morgen eene uytſchryving t'huys gezonden van alle de partyen, die des daags te voren op hunne rekening ingekomen en goet geſchreven zyn, waar voor de koopman hun genoegen moet geeven, moetende een ander des morgens van zeven tot acht uuren zelve in de Bank gaan, of iemandt zenden, en aan een van de Boekhouders, die zich alsdan daar toe verledigt, afvragen, of zodanige partyen, als hy op zyne rekening verwacht, ingekomen zyn. Wanneer nu de Foly vol mogte zyn, en als de oude boeken geſloten, en nieuwe gemaakt worden, tekenen de Boekhouders ieders reſten en Saldôs in een reſtboek aan, en hy, wiens rekening geſloten is, moet zyn reſt, zoo als hy die op zyne boeken vindt, opzeggen, welke, zoo ze overeenkomt met die der Boekhouders, zoo is het wel, en zoo niet daar mede eenparigh is, moeten de kooplieden hunne Bankrekening uytſchryven, en den Boekhouders overgeeven, om dezelve met hunne boeken te vergelyken. Dezelve Willekeure zegt wyders, dat alle kooplieden en anderen, rekening in Bank hebbende, gehouden zullen zyn tweemaal in 't jaar, op 't ſluyten of maaken van nieuwe boeken, binnen zes weken na 't openen van de Bank, te komen vereffenen, of anderzins van hunne avançe niet zullen mogen disponeeren. Hoe verre nu, en in hoe veele deelen alle deeze keuren, ordonnantien en gewoontens van tydt tot tydt, zoo wegens de Wiſſel als Wiſſelbank buyten gebruyk zyn gekoomen, kan men breder zien by den naarſtigen J. Phoonſen in zyn Tractaat, genoemt: *Wiſſelſtyl te Amſterdam, en Berichten en Vertoogen*, rakende *het beſtier en den omſlagh van de Wiſſelbank te Amſterdam.* alwaar de ordonnantien, Willekeuren, en Reglementen van Wiſſelen te Rotterdam, Antwerpen, Hamburg, Frankfort, Leipzigh, Neurenberg, Augsburg, Breslauw, Bologne, Biſenſone, Bolſano, en Lions mede opgegeven en verhandelt worden.

WISSELBRIEF is een Acte, of Verbandſchrift, tuſſchen twee perſoonen, genoemt Trekker en Geever, die wel in acht moeten neemen of de Wiſſelbrief gedaghtekent is, of dagh en datum van 't verleenen van den brief wel, en duydelyk uytgedrukt is, of in 't hoofdt van dien de plaats, waar uyt gewiſſelt is, vermeldt ſtaat, en of de te betalen zynde ſomme wel duydelyk uytgezet en begroot is, waar nevens zy ook acht moeten geeven, dat de tydt der betalinge, als ook de plaats, daar de betalinge geſchieden moet, duydelyk uytgedrukt werden: vooral moet een Geever nazien of de naam van den geenen, aan wien de Wiſſelbrief voldaan zal werden, wel en recht geſpelt is; en, wanneer die moet houden te voldoen aan ordre, of 'er zulks wel byſtaat, en duydelyk uytgeſchreven is. Hem ſtaat inzonderheyt ook wel daar op te letten, of in den Wiſſelbrief zyn naam uytgedrukt ſtaat, en dat de waarde van hem, ofte met hem, gewiſſelt, daar in geſtelt is; als mede of dezelve by den Trekker ondertekent is, die aan zyn kant wederom acht dient te geeven, dat de Wiſſelbrief geen verkeert opſchrift heeft, maar aan den rechten man, daar hy op trekt, te beſtellen ſtaat. Die den Wiſſelbrief accepteert, is ſchuldigh ten dage, in den Wiſſelbrief genoemt, betaling te doen, of, zoo hy zich in rechten betrekken laat, wordt uyt de aanneming, zonder eenige exceptie namtiſſement (te borde brenging der penningen) toegeweezen, onder cautie van reſtitutie, zoo by 't eyntvonnis anders verſtaan wierdt 't zelve te moeten voldoen, behoudende de Houder echter zyn recht op den Trekker. *d. Coſt. c.* 50 §. *Grotius Inl.* 3. *c.* 45. *n.* 13. Wanneer een wiſſelbrief geweigert wordt, moet de houder datelyk proteſt doen, en het verhaal van ſchade, daar door te lyden, wettelyk doen aanzeggen, 't welk tydelyk aan den Trekker overgezonden zynde, zoo moet die den wiſſelbrief met al de ſchade, daar op gevallen, goetdoen, doch wanneer die, aangenomen zynde, niet op den beſtemden dagh voldaan wordt, moet men mede proteſteeren of anders zou de Houder zyn recht tegens den Trekker verliezen. Maar zodanige Brief, by den geenen, daar ze op houdt, geweygert zynde, magh een derde ter eere van den Trekker, dien aanneemen, mits hem overgegeven wordt het het recht tegens dien, daar de brief op houdt, en tegen den welken proteſt gedaan is, als mede tegen den Trekker, om aan den zelven zyn verhaal te mogen hebben. En mogen de Wiſſelbrieven, houdende te betaalen in gereedt geldt, met ſchellingen betaalt werden. *Turbe beleidt te Amſterdam 4 Maart* 1693. *E. van Zurk codex Batav. op Wiſſel.*

Coſtum Amſterd. 50. *Art.* 2.

Dezelve Art. 3. *Art.* 5. *Art.* 10. 11.

WISSING (*Willem*) geboren in 't jaar 1656 in 's Gravenhage, de vergaderplaatze van de Hoge Maghten van het loffelyke vereenigde en vrye Nederlandt, was een berucht konſtſchilder in Afbeeldſels; hy hadt tot eerſten leermeeſter *Willem Doudyns*, by wien hy in korte jaren, behalven de tekenkunſt, ook de behandeling der verwen leerde, waar na hy zich naar *Engelandt*, en onder het opzicht van *Pieter Lely* begaf, daar hy zoo verre in het pourtretſchilderen vorderde, dat hy van Koning *Jakob den II* tot zyn eerſten hofſchilder aangeſtelt, en, nadat zyn dochter *Maria* met *Willem den derden*, *Prins van Oranjen*, Stadhouder van *Hollandt*, gehuwt was, naar den *Hage* gezonden wierdt, om hun beider beelteniſſen voor hem naar 't leven af te ſchilderen, dat hy ook naar 's Konings genoegen volbragt, en dus naar *London* keerde. Alwaar, en door geheel *Engelandt* vervolgens zyne konſtzon hoe langer hoe hoger rees, en niet weynige benyders verwekte, tot zoo verre, dat eenigen voorgegeeven hebben, dat hy door vergif zou omgekomen zyn. Zeker gaat het, dat deeze beſte pourtretſchilder van zynen tydt den 10 Februarius 1687 op het Landhuis van den *Grave van Eſſex* buiten Londen, nauwelyks den ouderdom van 37 jaren bereykende, geſtorven is, waar op de ſpreuk, onder zyn borſtbeeldt, door J. Smit geſchraapt, geſtelt, ook doelt.

J. Houbraken Schouburg der Schilders en Schildereſſen III. Deel.

Immodicis Brevis eſt Ætas.

dat is:

Ongemeene konſtenaars leeven niet lang.

WISTRACHIA. De oude Germanen, of Duytſchers hebben de Eylanden, langs hunne kuſten gelegen, *Oge*, *Ey*, *Auge* en *Age* genoemt, naar den vorm van eens menſchen oog, en is deeze benaminge nogh heden te vinden in *Schiermonik Oge*, *Rothemer Oge*, *Spiker Oge*, *Langer Oge*, *Wemger Oge*, *Midd oog*, *Nordern Ey*. Fredegarius noemt het eylandt *Ter Schelling*, *Wiſtrachia*, als aan de weſtzyde gelegen van de haven van *Burdipe*, ook *Boerdiep* en *Born* geheten, dat zyn oorſprong hadt in de wolden by de kapelle te Bakkeveen, en, nadat de quartier en Ooſtergo en Weſtergo, geſcheyden hadde, by het ſedert opgeſpoelde landt, het Bildr, in zee gelopen heeft in 't midden tegens over dit Eylandt *Wiſtrachia*, of Ter Schelling, en *Auſtrachia*, of Amelandt, dat ten ooſten lagh van deeze haven, by Schotanus de Manarmaanſche genoemt, alwaar zich Germanikus met zyn Romeynſche vloot uyt het Boerdiep of Middelzee bergde.

Alting Germ. Inf. P. II. fol. 207. *Lipſii Epiſtolar. Select. Centur.*

Schotan. Frieſl. tuſſ. 't Elie ende Lauwers. bl. 219.

WIT (Kornelis de) Ruwaart van den Lande van Putten, was de oudſte zoon van Jakob de Wit, en Anna van Korput. Jakob was Burgermeeſter van Dordrecht, en een van de zes zoo welbekende Heeren, die 1650 door bevel van Willem den II, Prins van Oranje, op Louveſteyn gezet wierden. Zyn andere zoon was Jan de Wit, Raatpenſionaris, waar van wy op het volgende Artykel ſpreeken zullen. Kornelis wierdt geboren in het jaar 1623, den 25 Junius, en in zyne jongkheyt in de Oeffeninge der lage en hoge ſcholen opgetrokken; zyne neyging ſtrekte meeſt ter Rechtsgeleertheyt, en Krygskunde; door dien hy dapper en onvertzaagt van aardt was. Nadat hy zyne Studien voltrokken, en eenige jaaren met reyzen doorgebragt hadde, trouwde hy in 't jaar 1650, op den 21 September, met Juffr. Maria van Berkel, dochter van den ontfanger Generaal, heer Jan van Berkel, en Vrouwe Eliſabeth Prinçe. Hunne kinderen, die zy na lieten, waren, Jakob, Johan, Anna, Maria en Wilhem de Wit; van welken Jakob in 't jaar 1675 te Wenen in Ooſtenryk aan de kinder pokjens overleedt. Kornelis de Wit wierdt niet lang na de doot van hooggedachten Prins Willem den II Burgermeeſter van Dordrecht; daar by Gedeputeerde ter Vergaderinge van de Heeren Staten van Hollandt en Weſtvrieſlandt, Ruwaart van Putten, Bailjuw van Beyerlandt, en Kurator van de Akademy te Leyden. Hy was in 't jaar MDCLXVII weder regerend Burgermeeſter van Dordrecht, toen hy by Hollandt daar toe verzoght, en gekoren, als Gevolmachtigde van de Hoogh Mogende Heeren Staten, in de maandt van Junius in 's Landts Vloote quam; want de Staten hadden nodigh geoordeelt, eenige weinige hartige mannen van kenniſſe en beleydt uyt de Hooge Regeringe (in voegen als daar toe in de voorlede jaren 1665 en 1666 Commiſſie was verleent) af te vaardigen; om als Gevolmachtigden hunner Hoogh Mogenden in de Vloote van den Staat op Zee, en in die expeditie gebruykt te worden. In de meer gedachte Commiſſie hunner Hoog Mo-

Aitzema 47. b. p. (mihi) 228, 229.

Brandts Ruyter bl. 561, 562.

Mogenden wierdt alleen de naam van den Ruwaart geſpelt, en plaats opengelaten voor de andere Heeren, die 'er wegens andere Provincien by moghten komen: maar alzoo 'er niemandt, noch uyt de Provincie van Zeelandt, noch van Vrieslandt (die 't ook van hun Hoogh Mogenden toegeſtaan was, iemandt uy de hunnen daar by te voegen) quam, zoo bleef de Ruwaart alleen met de waardigheyt van Gevolmachtigden van den Staat bekleedt, die, om 't gezagh van 't Landt meer luyſter te geeven, met een Lyfwacht van dertigh Matrozen voorzien wierdt. De Ruwaart op 'r Schip van den Admiraal de Ruiter in Zee gegaan, oordeelde (na dat ordre tot het opzeylen van 't Konings diep naar Londen, en 't bevel daar over aan den Luytenant Admiraal Willem Joſef van Gent gegeeven was) het zyn plicht te zyn, dien tocht zelf in perſoon by te woonen, begaf daar om zich van de Ruyters boordt op het Schip Agatha by van Gent: zeylde met hem 't Konings diep op, tot in de Rivier van Londen of Rocheſter; toen deeden zy eenigh volk landen, om 't Fort Charneſſe te beſchieten, als geſchiedde; ook wierdt het ingenomen, om verre geworpen, het Magazyn afgehaalt en vernielt: openden daar na de Rivier nogh hoger, die met een dikke yſere ketting geſloten, door Brakels dappere onverzaagtheydt (die eeuwigh geroemt zal blyven) verbroken wierdt; waar na op gemelte Rivier het eene Schip voor, en het andere na verovert of vernielt hebben. Brakel veroverde allereerſt het Schip Jonathan, ook wierdt de Rojale Charles door anderen genomen; en nogh zes kloeke Konings Schepen verbrandt. Daar boven hadden de Engelſchen zelfs verſchcyde Schepen en Branders in de Rivier van Chattam laten zinken. Dat grote werk was in 't gezicht van den Hertogh van Jork en den Generaal Monk, op den 23 Junius, al ten drie uuren na den middagh, verricht. gantſch Engelandt ſtont als voor 't hooft geſlagen over dit manhaftigh beſtaan, en in de eere daar van deelde de Ruwaart immers zoo diep, als de Admiraalen.

Idem bl. 569,570, 571,572. & volg. zie ook hier van een breedt verhaal met de eyge brieven van den Ruwaart by Aitzema. boek 47. bl. 248 & volg.

Idem bl. 577,578.

De Wit, nevens de Ruyter en van Gent, wierden van den Staat, ook van die van Hollandt in 't byzonder bedankt: daarby, niet ter beloninge, maar om tot een gedenkteken by den nakomeling en de familie te verſtrekken, met een gouden kop beſchonken, daar het voorſchreeven exploict, en de aldaar behaalde zege op het fierlykſte op uytgebeelt ſtondt. Brakel wierdt mede niet misgedeelt; en wegens zyn Heldendaadt nevens het bootsvolk, behalven 't genomen Schip, twaalf duyzent guldens vereert; daar by nogh in 't byzonder en alleen, met een gedenkpenning ter waarde van twaalf hondert guldens begiftight, daar en boven als Kapitein op een zeer kloek Oorloghſchip 't bevel gegeven. Het ontbrak ons Neerland toen ook aan geene brave Dichters noch gedichten, die den lof des Ruwaarts naar verdienſten ſchel uytbazuynden, en zoo lang 'er van manhafte daaden geroemt wordt, uytgalmen zullen. Toen ſchreef die brave en zoo vermaarde Vondel over dat Helden ſtuk twee uytneemende gedichten, die men onder zyne werken vindt; Doch te veel plaats zullende beſlaan in dit kort begrip, daarom alleen aangeweezen worden: na dit vorige, zoo roemruchtigh, verricht te hebben, ruſtten onze Zeehelden niet; men zocht Engelandt nogh al meer ſchade toe te voegen, met een verzoek op het Fort van Harwits, *Langwardfort* geheten, te doen, en daar te landen; als geſchiedde: de Ruwaart nevens den Admiraal de Ruyter, lieten 'er zich mede by vinden, voeren met de Sloep aan landt, vonden het volk in goede ordre, maar het veroveren van 't gedachte *Fort*, zoo om de tegenweer der Engelſchen, als de ſterke gelegenheit, ondoenlyk. Dus liep die welbeleyde aanſlagh van onzen Ruwaart met kleen verlies te niet, daar echter de eere van den braven afloght, tot het verzoeten van 't verdriet der gemiſte hoope niet weynigh mededeelde. 't Gaf ook geene kleene kragh aan 't voorzetten van den vredehandel te *Breda*; want daar op volgde kort daar aan, dat de verſchillen den tienden van Julius MDCLXVII tuſſchen hunne Hoog Mogenden, en den Koningk van Grootbritannien vergeleken wierden. Evenwel, zoo lang de vrede niet volkomen geſloten was, wierdt in het pleegen der vyandſchap voortgevaren, om het beſluyt daar van te meerder voort te zetten; dies de Ruwaart op de Vloote bleef, een toeleg op *Torbay* maakte, en zelf met een Sloep het gat van *Torbay* ging bezichtigen: maar daar na, en na de kuſt aan alle kanten zeer ontruſt te hebben, keerde yder wederom naar boordt. Midlerwyle dat dit dus verricht was, wierdt de Ruwaart in zyn afweezen weer tot Burgermeeſter van Dordrecht verkoren. Hy hieldt zich echter nogh al op de Vloot, maakte de Engelſche kuſt zelf tot voor Pleymuyden onveyligh. Den achtſten van Auguſtus quam omtrent tegen den avondt een Sloep met eene witte vredevlagh naar 't boordt van den Admiraal de Ruyter, en daar in twee Engelſche Kornellen, die aan boordt en overgetreden, aan den Ruwaart en hooggemelden Admiraal verklaarden, dat de Vrede tuſſen hunnen Koningk, en hun Hoogh Mogenden t' eenemaal geſloten was. Ook quam 'er, terwyl de Ruyter tuſſen Pleymuyden en Vaalmuyden kruyſtte, op den dartienden van Auguſtus aan hem en den Ruwaart de tydinge van 't ſluyten van den Vrede, en dat die den laatſten van Julius te Breda getekent was; makende de Heeren Staten zulks met eenen brief aan den heere Ruwaart bekent, met ordre om de Vloot of Vlooten (alzoo ze in esquadres verdeelt waren) zoo lang in Zee te houden; en vyantlyk te handelen (volgens het zevende Artykel van den Bredaſchen Vrede.) tot dat wederzyds ratificatien uytgewiſſelt zouden zyn; zonder eenigzins in gebreke te blyven, van den vyandt alle afbreuke te doen, tot nader ordre van hun Hoog Mog. middelerwyle dat de ratificatie verwacht wierdt, en de tydt naderde, wanneer de vyandlykheden op houden moeſten, wierden van den Ruwaardt, en den Admiraal nogh al eenige onderneeminge beſlooten, ook alles ten dien eynde bezorgt. Kapitein Evert van Gelder quam ter zelver tydt met eenige Kapers en acht ryke Pryſen, die hy van Breſt afgehaalt hadde, onder de vlagge: braght ook eenen brief van den Hertogh van Beaufort aan den Ruwaart, den 12 Julius gedaghtekent; waar uyt genoegzaam te zien was, wat ſtaat op de Franſche hulpe, zoo dikwils belooft, en altydt opgehouden, gemaakt kon worden. De Ruwaart vertrok toen ('t was in 't begin van September) naar het Vaderlandt: dogh, voor zyn vertrek wierdt by den Krygsraadt van de Vloote goedtgevonden, gemelden Heere voor de goede en grote dienſten gedurende dien Zeetogt op 's Landts Vloote gedaan, te bedanken. Nadat de heer de Wit den 12den September in de Maas aangelandt was, en ſommier gerapporteert hadde, 't geen gedurende zyn verblyf op 's Landts Vloote van gewicht voorgevallen was, wierdt hy by reſolutie van den dartienden daar aan volgende zeer hoog-en höffelyk bedankt, ook begiftigt, (als boven aangeroert is) door de Staten van Hollandt. In het jaar MDCLXXII wierdt hy weder van de hooggedachte Staten voorgedragen, om op 's Landts Vloote als gedeputeerde en volmachtigde de aanſtaande onderneeminge ter zee by te woonen. Ook wierdt by hem hun Hoog Mog. commiſſie, ten dien eynde verleent op den achtſten van April, met eene zonderlinge kloekhartigheyt aangenomen, en hy daar over niet alleen bedankt; maar daar en boven, op het voorſtel van de ſtadt Amſteldam, goedtgevonden en verſtaan; dat, in geval de heer Kornelis de Wit, gedurende dien tocht aflyvigh quame te worden, als dan het Ruwaart-Bailjuw-en Opperdykgraaffchap van Putten op des zelfs zoon zou worden gebracht. Drie en negentigh brave Matrozen, den Ruwaardt voor een Zee-lyfwacht toegevoegt, quamen den 29 April op de Ruyters Schip, die eerſt den 9 may in zee raakte. De heer de Wit tradt toen van van Gents Schip over op dat van de Ruyter; beraamden te zamen eene zeer nette ordre, waar na de Scheepsofficieren zich ſtiptelyk hadden te reguleren; boven dat vermaande de Ruwaart de Luytenant Admiralen, Hooft Officieren, en Kapiteinen met ernſtige woorden en deftige redenen tot hunnen plicht. Zyne aanſpraak wierdt ook van allen, die hem hoorden, met een ruſtigh gelaat niet alleen beantwoordt; maar elk toonde zich boven dien wel gemoedt en bereidt, om voor het Vaderlandt te ſtryden. Op den 15 der zelve maandt, na dat men tydinge gekregen hadde van het zamen voegen der Engelſche en Franſche Vlooten, wierdt by den Krygsraat ongeraden gevonden in 't Kanaal ſlagh te leveren; en dienſtiger geoordeelt de Vloote van den Staat tuſſchen de Wielingen en de Maſe te ſchikken, en de vyanden daar 't hooft te bieden. Maar niet voor den 7 Junius trof de Vloot van den Staat die der Engelſchen en Franſchen voor Soulsbay aan. De Ruwaart, die zoo lang hy in zee geweeſt was, met zinkingen gequelt wierdt, hadt ter zelver tydt eenigh ongemak aan zyn been, hieldt zich daarom op de bovenhut, daar hy een groenen fluwelen armſtoel hadt laten brengen, om, vermoeyt van ſtaan, te konnen zitten: bleef 'er ook den gantſchen dagh, aanſchouwde alles, met opmerkinge op yders bedryf, wagende zyn leven voor 't Vaderlandt zoo wel, als de minſte Matroos: want de kogels vlogen hagels gewyze rontom hem henen. Ook nam een kogel, voor by zyn hooft zwevende, drie van zyne Lyfwachten en anderen mede: twee of drie van hun wierden doodlyk gequetſt, en beval hy even onverſchrokken de lichamen der drie dooden in Zee te werpen, als geſchiedde. De nacht eyndigde dit hertnekkigh gevecht, en het bloedt vergieten van dien bekommerlyken dagh, en hachelyken ſtrydt, daar toen het Vaderlandt aan hing, hieldt met de duyſterheyt op. De Wit nevens de Ruiter toonden, dat zy gezint waren 't gevecht te hervatten, dogh de Engelſchen en Franſchen, hoewel boven windt, en maar een uur van de Staatſche Vloot, wilden, of dorſten niet afkomen. Daar bleek genoegſaam, wie daags te voren de meeſte eere bevochten hadt. En alzoo verſcheyde ſchepen weynigh kruydt of loot hadden, als ook opdat men met de Vyanden op 's Landts kuſt mochte vechten, vonden de Ruwaart, en de Admiraal de Ruider goet, met de Vloot naar de Zeeuwſche kuſt te wenden, welke ook aldaar ten anker quam. De tyding van den ſlagh voor Soulsbay wierdt den 9 Junius in den Hage overgebraght, dien men verſtont, tot eere en handhavinge van 't Vaderlandt uytgevallen, ja zelfs het Admiraals ſchip der blaauwe vlagge, door den Admiraal Montagu gevoert, verbrant te zyn; nevens meer an-

Idem bl. 582,583.

Idem ibid.

Idem Brandts Ruiter blad 583.

Idem bl. 589,590, 591,592.

Brandt idem bl. 592.

Idem bl. 594.

Idem bl. 597.

Aitzema 47 bl. 124.

Brandt 599:603.

ibid.

Aitzema 47. bl. 281,282. 283 en 284.

Idem Brandt bl. 607.

Aitzema 47 bl. 285.

Idem Brandt bl. 647, 648.

Idem bl. 650. 653. 656 en 657.

ibid.

659.

667,668.

669.

675.

676,677.

Idem ibid.

deren. Dat verquikte recht ten tyde de verbaasde gemoederen van Grooten en kleenen, door daagelykſche droeve maaren te byſter ter neer geſlagen wegens den ſchielyken Franſchen inval en voortgang. De Staat was echter verheugt over het goet geluk ter zee, prees den helden moedt der Vlotelingen, die de Scheeps machten der Engelſchen en Franſchen, by een gevoegt, zelfs op de Engelſche Kuſt dorſten beſtoken, 't hooft bieden, deden wyken, en zoo matteerden, dat ze, den volgenden dagh ten ſtryde gedaagt, het gevecht, hoewel zy den windt hadden, ontweeken. De Staat beſloot ook den Heere Ruwaart, en den Admiraal de Ruiter met brieven te bedanken, en te betuygen hoe aangenaam hunne dienſten waren. Hen aanmanende daar in te volharden: maar de Ruwaart wierdt ziekelyk, maakte het aan de Heeren Staten bekent, die hem toeſtonden uyt 's Landts Vloote te mogen opkomen: quam ook daar op in, of omtrent het laatſte van Junius t'huys, en te Dordreeht; daar hy alles in beroerte, onruſt en oproer vondt; als ook de gemoederen van 't volk, zyne grote dienſten voor 't Landt vergetende, tegen hem verbittert. De Schildery, en daar in zyne beeltenis, met het verbranden der Koninglyke Schepen by Chattam, vondt hy van 't Stadhuys gehaalt, en van 't graauw verſcheurt: de ſtukken aan de hooftwacht, en 't uytgeſneden hooft aan de galge geſpykert; daar by zynen broeder vier dagen voor zyne komſte zwaar gequetſt. Ook ſcheen het, dat 'er op zyn leven toegelegt wierdt; want vier onbekende perſoonen quamen 's naehts ten elf uuren aan zyn huys kloppen, begerende de deure geopent; en, hoewel geantwoort wierdt, dat onpaſſelyk was, zoehten zy echter, hoe ontydigh het was, naar binnen in te dringen; zouden ook naar alle waarſchynlykheyt hun voorneemen tegens hem uytgevoert hebben, indien midlerwyle de Burgerwacht niet van 't ſtadthuys gehaalt ware geweeſt, en zy zich daar op wegh hadden gemaakt. Dus begon men die twee gebroeders ten doelwit van den algemeenen haat te ſtellen voor hunne dienſten en groote daden voor 't Landt, en in plaatſe van weldoenders voor landtverraders uyt te kryten. Ondertuſſchen begon de oude en ingewortelde genegenheyt tot het huys van Oranjen boven te dryven: men moſt hem zyner voorvaderen waardigheden weer doen bekleeden, en de beſluiten, daar tegen genomen, vernietigen. De eerſte opſtandt geſchiedde te Dordrecht, daar 't graauw de vroedtſchap perſte by ſchriftelyke ondertekeninge, van het eeuwigh Edict afte gaan, en zyne Hoogheyt tot Stadhouder te verklaren. De Ruwaardt, ſchoon van gewapende burgerye omſingelt, gedreygt, en ziekelyk te bedde liggende, weygerde het onvoorzichtighlyk, en zeyde, dat, daar hem in den laatſten zeeſlagh zoo vele kogels over het hooft gewaait waren, geenen meer vreesde, en 'er liever eenen zou afwachten, dan dat ſchrift tekenen. Maar hy wierdt eyndelyk door zyne gemalinne bewoogen, tekende doch voegde daar niet wel beraden twee letteren V.C. by, *Vi Coactus, door geweldt gedwongen*. Dit by 't volk gemerkt, wierdt hy genoodtzaakt, die twee letters uyt te ſchrabben. De ergwaan, nu algereets tegen hem opgevat, daar quaat vermoeden by quam, werkte zoo veel op de gemoederen der boeren van 't eylant *Voorn*, dat zy wel zes dagen langh hem zochten doot te ſlaan, nadat hy onlangs te voren in hechteniſſe geraakt waar; want hy was door den Fiskaal van Dordrecht gehaalt, en in de Kaſtelenye in den Hage gebraght; beſchuldigt door eenen Willem Tichelaar, (barbier, en weleer crimineel van Vrouwen kracht aangeklaagt, en gevonniſt, by gevolge niet ſtaande ter goeder naam of faam) dat de Ruwaart hem Tichelaar met eene grote ſomme geldts omgekoft zoude hebben om den Prins van Oranje het leven te beneemen. De Ruwaart daar over op de pynbanke geworpen, bekende niets zoo veel bekent is, wierdt gebannen, daar by verklaart van alle zyne waardigheden en eerampten vervallen: maar het graauw heeft hem, met dat vonnis niet te vreden, met zynen broeder, den Raadpenſionaris Jan de Wit, die, in deezen tydt geheel radeloos met de koets den Ruart van de gevangepoort wilde afhalen, op eene zoo Barbariſche wyze vermoort en gehandelt, dat 'er naaulyks weêrga van diergelyke wreedtheyt in de ganſche Chriſte werelt te vinden is. Wy zullen de omſtandigheden, en hoe de Haagſche Burgery, of eenige van hun, met hen geleeft hebben, in de volgende poſt van den heere Penſionaris Jan de Wit breder ophaalen, en daar om, om geen tweemaal eene zaak te ſchryven of te zeggen, den lezer darwaarts wyzen.

Idem Brandt bl. 678.

Idem bl. 679,680. 681.

Idem f. 682,683.

Idem f. 692,693.

Idem bl. 715,716, 717.

WIT (JAN DE) Raadtpenſionaris. Hy was de broeder van den Ruwaart van Putten Kornelis de Wit, van wien wy in de vorige poſt geſproken hebben, en jonger zoon van Jakob de Wit, Burgermeeſter van Dordrecht en Juffr. Anna van de Korput, zie gedaehte vorige poſt: Jakob de Wit was een man van een zeer deftigh geſlacht, altydt zich zelven gelyk, ſtantvaſtigh, zoo wel in tegen- als voorſpoedt; in zyne jongheyt wel opgequeekt in de kenniſſe van vele konſten en wetenſchappen: hy wierdt ook weynigh tydts daar na, om zyne grote bequaam- en begaaftheyt Borgermeeſter van Dordrecht, welk ampt hy verſcheide jaren met veel glory en deftigheyt bekleedde; blyk daar van zyn zyne zoo menigvuldige deputatien in de Staten, zoo wel Generaal, als van Hollandt in 't byzonder, nevens verſcheyde Gezantſchappen, daar in zich zeer loffelyk queet: echter moeſt die brave man nogh lyden, dat hy voor zyne grote dienſten, met volſlagen yver voor 't Vaderlandt gedaan en uytgewerkt, Louveſteyn mede tot eene gevangkeniſſe kreeg: maar zyn, nevens der andere Heeren, verblyf aldaar duurde niet lang: want hy wierdt kort daar aan nevens hen ontſlagen. Jan de Wit, de tweede zoon van gemelden heer Jakob, en van wien wy nu ſpreeken, wierdt den 25 Junius MDCXXV, geboren. Na dat hy de lage ſchoolen doorlopen hadde, en de hooge genaakte, ſtrekten zynen zinnen meeſt ter Rechtsgeleertheyt, en kenniſſe der borgerlyke wetenſchappen, als ook tot de matheſis of wiskonſt; hadt daar boven volkomen alle de zeven vrye kunſten ingezogen, was vermakelyk en aangenaam in gezelſchappen, hoewel anderzins deftigh, ernſtigh, en met achtbaarheyt verſeldt. heeft ook verſcheyde goede en ſchoone werken uytgegeven; maar de meeſte en en beſte onder ontleende namen; echter is hy daar door, als ook zyn Vader, onder de geleerde mannen van Dordrecht, gerekent geworden. Nadat hy zyne Akademiſche oeffeningen volbraght hadde, en Doctor in beyde de Rechten geworden was, ging hy eenige jaren lang vreemde landen bezoeken: weder in 't vaderlandt gekeert, wierdt hy in het jaar 1650 Penſionaris der ſtadt Dordrecht, maar na de dood van heer Adriaan Pauw, Heer van Heemſtede, Raadpenſionaris van Hollandt en Weſtvrieſlandt, *Intendant* en Griffier der Leenen, daar by tot groot Zegel bewaarder van gedachte Landen bevordert. * Op den 16 Februarius MDCLV trouwde hy met Juffr. Wendela Bikker, dochter van den heer Jan Bikker en Juffr. Agnes de Graaf, dochter van heer Jakob de Graaf, heere van Zuyd-Polsbroek &c. Hy won by haar vyf kinderen; namentlyk Anna, geboren den 27 December 1655; Agnes, den 16 Junius 1658; Maria, den 22 September 1660; Joan de Wit, den 27 May 1662; Jakob de Wit, geboren den 10 November 1667. Weinige weeken, nadat, als gezegt is, J. de Wit tot Raadtpenſionaris in plaatſe van den overleden Heere van Heemſtede gekoren en beëdigt was, wierdt hy nevens eenige andere Heeren gelaſt, om den Heere van Obdam tot het aanneemen van het ampt van Luytenant Admiraal Generaal te bewegen, als ook geſchiedde; daar de Wit geen kleene eere in 't jaar 1653 by inlag. In 't zelfde jaar MDCLIII wierdt ook de Ruyter door onzen Heer Penſionaris (dien Brandt een van de welſprekendſte mannen deezer eeuwe noemt en roemt, en van wien men zegt, dat hy zelden met iemandt ſprak, dien hy niet tot zyne meeninge neygde) zoo verre gebraght, dat hy, niet tegenſtaande alle zyne bezwaarniſſen het Vice Admiraalſchap van Hollandt, onder 't Collegie ter Admiraliteyt van Amſteldam, aannam. In het jaar 1654, wierdt de Vrede tuſſen Engelandt en den Staat, met uytſluytinge van den Prins van Oranje, van de wel eer zoo hooge Bedieningen, by zyne hoogloffelyke Voorouders bekleedt, geſloten. Beverning nevens den heer Penſionaris (doch den Ambaſſadeur Extraordinaris Beverning inzonderheyt) wierdt na gegeeven, dat Kromwel zouden hebben in den mondt gegeven, om op gedachte Acte van excluſie te blyven ſtaan; maar gemelde heer Beverning zuyverde by eene beëdigde juſtificatie zich, de Wit en anderen van die blame. De Wit ging ook na, dat hy wel veel gearbeyt hadde om den oorlogh met *Kromwel* door een vrede te eyndigen; maar de andere Provincien toonden zich misnoegt op hem, omdat de Staten van Hollandt en Weſtvrieſlandt op zyn voorſtel buyten hunne kenniſſe daar over met Engelandt handelden. In 't jaar 1655 braght hy te wege, dat de renten, by het landt opgenomen, van vyf op vier ten hondert verminderd wierden, en bewees, dat het Landt op dien voet voor 't uytgaan dezer eeuwe op gelyken bodem kon ſtaan. In 't jaar 1657, na dat 'er grote onluſten in Overyſſel opgerezen waren, daar zich de Stadhouder van Vrieſlandt zelf mede bemoeyde, zyn ze door den heere van Polsbroek, Burgemeeſter van Amſteldam, en des Raadspenſionaris tuſſenkomen bemiddelt en afgedaan, daar die twee brave mannen grote eer door behaalden. In het jaar 1659, alzoo de vyf jaren van zyn Penſionaris ampt ge-eyndigt waren, wierdt hy in Auguſtus verzocht, volgens ouder gewoonte, daar in nogh vyf jaren te willen volharden; 't welk hy, op nieuwe inſtructie, na de Edele Groot Mogende Heeren Staten van Hollandt en Weſtvrieſlandt wegens hunne goede genegentheydt bedankt te hebben, aannam. In 't jaar 1669, nadat Koning Karel de II van Engelandt weêr in zyn ryk geroepen was, wierdt hy, na dat de Hoog Mog. H. H. Staten zyne Majeſteit daar over te Breda geluk gewenſcht, en die van Hollandt verzocht of genodigt hadden, om door hunne Provincie, na een wyl tydts zich daar verluſtigt te hebben, te willen naar zyn Koningkryk over te gaan, in den Haage zeer prachtigh, wel van vyf hondert Engelſchen, meeſt

't Leven &c van C. en J. de Wit in 't Franſch by Broedelet gedrukt Utrecht 1709. p. 3 tot 27. Brandts, Ruiter bl. 63, 64. Idem Brandt bl. 65. & volg.

Leven van K. en J. de Wit kap. 3. § 15. Ibid. k. 4. § 3. 7.

Ibid. c. 5. § 7. bl. 166.

* *Aitzema 33. b. 7. D. bladt 809, zegt over 't jaar 1653, dat die van Dorth tot dat ampt, Ruyl van Haarlem; maar die van Haarlem den Penſionaris de Wit van Dorth voorſtelden.*

meest al Edelluyden, verzelt, ontfangen. Den 26 May van de Staten van Hollandt en Westvrieslandt (en corps) met een diepe eerbiedigheyt begroet, en, met eene schoone reedevoering lang van den Raadtpensionaris onderhouden. Toen de Staten van Hollandt afscheydt van zyne Majesteit namen, en hem geluk op zyne reys gingen wenschen ('t geschiedde op den 2den Junius) voerde de Raadpensionaris het woordt, met eene deftige en verplichtende reden: zyne Majesteit nam daar op afscheidt van alle de leden van Staat, (en corps) doch in 't byzonder van den Raadpensionaris de Wit, dien hy veel vriendschap betoonde. In 't zelfde jaar 1660 waren 'er zware onluften in Groningen, rakende het verkiezen van Schepenen, ontstaan, die met zodanige hevigheyt toenamen, dat'er vry veel werk aangevonden wierdt, om ze te stillen; dat niet tegenstaande de verschillen in handen van verscheyde doorluchtige en brave mannen gestelt waren vruchteloos bleef; maar eyndelyk raakten ze nogh zeer gelukkig in handen van den Presidènt *Dedel*, en den Raatpensionaris *de Wit*, die 'er den 15 maart MDCLXI tot wederzyds groot genoegen, een eynd van maakten. * Omtrent ruym twee jaren daar na wierdt de Raatpensionaris al wederom verzocht zyne bedieninge nogh vyf jaren te achtervolgen; gelyk het ook by hem volgens nieuwe instructie in het jaar 1663 aangenomen wierdt. In het jaar 1665 wierdt (na den ongelukkigen zee-slagh voor deezen Staat, toen de admiraal Opdam door 't springen van zyn schip in 't gevecht gesneuvelt was) de Pensionaris nevens de heeren Huygens en Boreel door den Staat tot Gevolmachtigden op de Vloot, en zyn Broeder Kornelis de Wit tot Gevolmachtigden te velde benoemt. Het eerste voordeel dat het Landt van zyn aluytvoerende verstant trok, en van de nakomelingen niet licht zal vergeeten worden, was, dat hy 's Lands vloot, tegen het gevoelen van alle lootsen, in zee bracht, en hen leerde, dat men met zuide, zuidweste en weste winden uyt Texel in zee kon komen, zoo dat veelen dat zeegat, ter gedachtenisse van de Wits ondervindinge, in plaats van het *Spaanjaars gat*, het *heer Jan de Wits diep* noemden. Zyne wakkerheidt en vlyt bleek ook in dat vreeslyk onweer, van den achtsten tot den elfden September des zelfden jaars meer dan twee etmalen meest uyt den Noordwesten durende, en zyne werkzaamheidt in het aanstellen van krygsoefeningen in de Vloot, in allen schyn als of men met den vyandt slaags ware. Waar door, en door zyne onvermoeyde zorgvuldigheidt en naarstigheidt de Admiraal de Ruyter hem zodanigh prees, dat hy ter loffelyker getuygenisse den Pensionaris nagaf, van zich in zyne lastige bedieninge van zyn Admiraalsampt tot grote verlichtinge gestrekt te hebben. Hy wierdt ook, schoon de Vloot in dat jaar niet meer uytgerecht hadt, noch konnen uytrechten, en dat daar boven de vloot door 't gedachte vreeslyke onweer zoo veel geleden hadt, daar by nogh zoo veele schepen verloren waren, niet tegenstaande al 't morren van het graauw daar over, by resolutie der Heeren Staten bedankt voor zyne zonderlinge vigilantie, yver, directie, en goede conduite, omtrent het employ en securiteit, 's landts vloote by hem van tyd toegebraght. Hy was zeer edelmoedigh, heeft voor alle zyne genomene moeyte en uytgestane gevaaren niet eenen penningk genoten, noch willen genieten, en schoon 'er door eenige Leeden voorslagen tot beloninge gedaan wierden, heeft hy die geweygert, en buyten omvrage (deliberatie) gehouden. Na het vier dagen achter een durende gevecht, op den 11. 12. 13. en 14den Junius MDCLXVI, wanneer de Engelschen de vlucht eyndelyk genomen hebben, en onze Vloot zich in de Wielingen geplaatst hadde, zeylde de Pensionaris met den Admiraal de Ruyter, die uyt 's landts vloot van de heeren Staten van Zeelandt ontboden, en met blydschap van hun binnen Middelburg ter maaltydt onthaalt was, naar 's landts vloote, om op alles ordre te helpen stellen. Zyn werkzame geest vondt zelfs in die zware bezigheden nogh tydt om gedurende zyn verblyf in de Vloot, na naaukeurigh onderzoek, hoe 't zich in 't gevecht van dagh tot dagh had toegedragen, een net verhaal te ontwerpen, dat van hun Hoogmogenden gelezen, ook op hunne ordre in druk (ten blyke der overwinninge) uytgegeven is In het zelfde jaar, na dat by de Staten besloten was Gevolmachtigden naar en op de Vloot, die weer in zee was, te zenden, met maght, om zonder ruggespraak aldaar de zaken te bestieren; wierd ter Generaliteyt besloten, den Raad Pensionaris daar toe te gebruyken, nevens nogh twee anderen, als eenen uyt Zeelandt, en den anderen uyt Vrieslandt: maar die Provincien, niemant willende zenden, begaf zich de Wit zonder tyd verzuym alleen in zee, en den 29sten September, aan den Generaal de Ruyters boordt, die, door eene zware koortse aangetast, geoordeelt wierdt noodtzakelyk uyt de Vloot, en naar Landt, ter herstellinge te zullen moeten vertrekken: als geschiedde. Echter bleef de Vloot in zee, en het opperbestier der zaken, terwyle de Luitenant Admiraal van Nes op de Ruiters schip 't bevel hadde, in handen van den Pensionaris, stellende nevens gemelden van Nes en den Krygsraadt, met grote wakkerheidt, op alles ordre, in gevalle met den vyandt slaags raakten, dien zy wel in 't gezicht kregen; maar de Engelschen wendden af. En alzoo 'er in October een zware storm ontstont, en 't saisoen verlopen was, besloot de Raadtpensionaris de Vloot in 's lands havenen te doen invallen, als geschiedde, na dat hy alvorens by resolutie van den krygsraadt van 's Landts Vloote bedankt was: hy wierdt ook na gedaan rapport van de heeren Staten bedankt. In 't jaar MDCLXVII wierdt zyn broeder heer Kornelis Gevolmachtigde op de Vloot. Onder zyn opzigt was het, dat des Landts schepen op den Teems quamen; eenige schepen (de voornaamste van gantsch Engelandt) veroverden of, verbrandden, stellende dat gantsche ryk in vreeze en verbaastheyt door onze landinge. Ook volgde na dien voorspoedigen tocht in 't kort eene glorieuse vrede met Engelandt, en daar by het eeuwigh Edict, met vernietinge van het Stadhouderschap, waar door van veelen een bittere gal tegen den Raadtpensionaris en zynen broeder uytgespogen, en een bittere en inklevende haat tegens hen opgevat wierdt. Niet lang daar na maakte de Raadtpensionaris een eynde van dat groot, en omtrent hondert jaren geduurt hebbende, verschil tusschen zuyt-en noort Hollandt waar in het laatste klaagde, sedert menigte van jaren twintigh en een half betaalt te hebben, en dat daar door te zwaar belast ware. dat op zekeren voorslagh (daar het laatste geen zin in hadde) gesmoort bleef. waar over heer Jan de Wit by veele schryvers zeer geroemt wordt. Het was omtrent dien tydt, dat hy van de Staten van Hollandt en Westfrieslandt, na het Raadtpensionaris ampt vyftien jaren langk loffelyk bedient te hebben, verzocht wierdt daar in nogh den tydt van vyf jaren te willen volharden: hy nam het vrymoedigh aan; daar alle de Leden der vergaderinge zich zoo wel overgenoegden (te meer, om dat hy verklaart hadde, dat zwaar amt te willen nederleggen) dat zy, om te toonen hoe aangenaam 't hun was, en hoe blyde daar over waren, met eenparige stemmen besloten, om zyne onvergelykelyke diensten te erkennen, aan hem eene vereeringe van hondert duyzent guldens te doen, en gedaan zouden hebben, indien hy 't door die van Dordrecht niet belet hadde: zich niet willende ten toon stellen, veel liever die gifte afslaande, dan tegen zich de vuyle monden, en quaatsprekende en stekende tongen eenige openinge van verwyt te geeven. Zyne wedde was niet meer dan dry duysent guldens jaarlyks: vry gering voor zulk een zwaarwichtigh amt en bedieninge. Echter leydden de Groot Mog. Heeren Staten, dat in opmerkinge nemende, hem, jaarlyks zyne wedde verhogende, zeven duysent gulden toe: daar by vereerden hem de heeren Edelen en Ridderschap, als hunnen Pensionaris, de somme van vyftien duysent gulden eens. In 't jaar MDCLXVIII rees in 't Landt van Overyssel een grote twist op, zyn oorsprong nemende of genomen hebbende door dien de heer Rutger van Haarsolte, Drossaart van Zallandt, den Prins van Oranje tot stadhouder van die Provincie zocht te bevorderen; als mede, om dat 'er een vonnis tegen den heer van Palland lagh, met verbodt van zich ter vergaderinge van de heeren Staten te laten vinden, dat hy niet gehoorzaamde: waar over die van Deventer, en die van Kampen de sterke handt van hunne Ed: Groot Mogenden verzochten. De heeren Staten van Holland zonden nevens andere Edelen den Raatpensionaris derwaarts, en het leedt niet lang of de twist wierdt, door de byzondere tussenkomste van den heer de Wit alleen, ten genoegen van den een zoo wel, als den anderen, neer en by gelegt. Eer wy van 't jaar 1665, en van J. de Wits bedryven voor den Staat, nevens 't geene den Staat groot maakte, en deedt toeneemen, afscheyden, konnen wy niet nalaaten hier in te voegen 't geen de Ridder W. Temple ten dien inzichte te zyner eere getuygt; te meer, om dat Brandt zegt zulks niet te hebben konnen nalaten. „ De nedrigheit en zedigheit, zegt hy, was zoo groot, „ dat van de twee aanzienlykste Personen, die in mynen „ tydt in hooge bedieningen waren, M. Adr. de Ruiter, en „ J. de Wit (de een by uytheemschen zelfs geacht voor zoo „ groot een zeeheldt, en de ander voor zoo groot een poli„ tyk, als eenigen in hunne eeuwe) ik den eersten hebbe ge„ zien zoo slecht gekleedt gaan als een gemeen zeekapiteyn, „ met niet meer dan eenen knecht achter zich, en nooit in eene „ karosse. Zyn huys, huyshoudinge, tafel niet kostelyker „ noch overdadiger, dan van een gemeen koopman of winke„ lier. Aangaande den Raadpensionaris, de gantsche sleep „ zyner huyshoudinge ging gantschelyk met de andere bedienaars „ van den Staat; zyne kledinge was statigh, slecht en bur„ gerlyk, zyne tafel, voor zoo veel als diende tot gerief van „ zyn huisgezin of voor eenen vriendt: zyn treyn slechts een „ eenigh Persoon, die de geringe diensten in zyn huys ver„ richtte; doch zullende plechtige bezoeken afleggen, sloeg „ hy een slechte levry rok om 't lyf, en paste op de karos. „ Maar by andere gelegentheden zagh men den Raadpensionaris „ te voet, en alleen gaan, gelyk een der gemeene burgeren „ van den Haag. " Niet tegenstaande dat, en al 't voorverhaalde, zoo loffelyk ten dienste, en ter verhooginge van den Staat met goede inzichten gedaan, zochten zyne vyanden en party-

Idem ibid. § 24. & volg. p. 180. 181 en 182.

Ibid. cap. 5. pag. 185. & volg.

Ibid. cap. 6. §. 1. 2. p. 210. 211.

Ibid. c. 6. 11. 13. 14. 15.

Idem § 33. p. 296 & volg.

Brandts Ruiter bl. 399. 400.

Idem bl. 421.

Idem bl. 425.

Idem bl. 440.

Idem Brandt bl. 441. 445 en 454.

Idem bl. 497. en 498.

't leven van de Witten in 't fransch by Broedelet gedrukt 2. Deel p. 268. 269. Ibid. bl. 270.

Idem bl. 269 en 270.

Ibidem. p. 272. 273.

Brandts de Ruyter bl. 614.

* *Hy bevorderde ook in het zelfde jaar zodanigh het interest van den Staat, dat'er eene goede vrede met Portugal, daar 't Landt geene schade by leedt, getroffen wierdt.*

partydigen hem zwart en hatelyk te maken; en hoe meer de Prins van Oranje in jaren, en tot de gerechte hoop van hooger trap quam, hoe meer zy tegen den Raadpensionaris arbeydden. Hy kreukte daarom niet; maar voer voort met weldoen. De Prins zelf, nu al in den raadt van Staate ingelyft, onthaalde hem zeer minnelyk, met groote betuygingen van vriendtschap. Daar na ging de Raadtpensionaris naar Groningen, alzoo 'er tusschen Stadt en Lande een zwaar verschil ontstaan was, dat door zyne bemiddelinge na een verblyf van veertien dagen al-
2. Deel van 't leven van de Witten p. 303.315. en 316. daar, nedergelegt wierdt, hoewel niet zonder tegenspraak, als of in den Haag het Hollandsch Parlement zat, daar de andere Provincien naar moesten luysteren: allenkskens rees de strydigheidt hooger, of wel het ongenoegen tegen de Wit won veldt met elken stap, die zyne Hoogheidt vorderde; maar de Raadpensionaris bleef, des niet tegenstaande, in zynen
p. 354. 355.356. yver volharden, en de interesten voor de vryheydt beharTigen. Men wierdt in 't jaar MDCLXXI duydelyk ge-
ibid. & p. 317. waar dat Vrankryk en Engelandt den Staat met eenen Oorlog
Idem p. 361. & volg. dreygden; Doch al wat de Raadpensionaris deed, om 't Leger in staat te brengen, &c. het wierdt, zegt zyn levens beschryver (mogelyk vry wat te eenzydigh en driftig) verstoft en door de voorstel-
377. & volg. len van eenige baatzuchtigen, en vyanden der onwaardeerlyke vryheydt; zeggende, zonder Kapiteyn Generaal en Opperhooft geen Leger in 't veldt te konnen brengen, en dat 'er tot versterkinge der steden, nogh tydts genoeg overigh was; zoodat men om die verkiezinge het nodigste verzuymde. Ondertusschen wat voorslagen en middelen van den Raadpensionaris gedaan of bedacht, en van den Staat, om met die twee Koningen in vrede te blyven, aan hen gedaan wierden; 't was vruchteloos. In Hollandt, twiste en haarkloofde men nogh langh; maar eyndelyk wierdt het Kapiteyn Generaalschap den Prins van Oranjen, onder inbindende bepalinge, opgedragen, en de Ruwaart van Putten verzocht, om weer, als Gevolmachtigde, met 's Landts Vloot in zee te gaan,
Brandts Ruiter bl. 643.647. 648. en zulks by hem aangenomen: het wierd took in 't jaar MDCLXII by hem en de *Ruiter* loffelyk uytgevoert, als dat in vorige post, (zie Witte) verhaalt staat. Weynige (niet meer dan vier) dagen, voor zyns broeders komst uyt de Vloot, wierdt de Raadpensionaris Jan de Wit, 's nachts uyt de Staatsche vergaderinge komende, door vier Persoonen, die hem meenden af te maken, met vier wonden zwaar gequetst; dat den ongelukkigen Jakob vander Graaf het leven kostе. Merkwaardigh zyn de woorden (*zoo men voorgeeft*) van hem kort voor zynen doot tot een kerkelyk heer gesproken, zeggende; toen ik voorgenomen hadde „ den Raadpensionaris te vermoorden, „ bad ik Godt, dat hy myn voorneemen geliefde te doen ge- „ lukken, by aldien de Raadpensionaris een schelm was: *Idem Fm. v. d. Houve Boekzaal van Maart en April 1705. by Fr. Halma gedrukt p. 261.* „ maar indien een eerlyk man, dat hy my dan geliefde om 't „ leven te doen komen. Op den 24sten van zomermaandt ontstont te Dort een zwaar oproer; want, zegt Brandt, men begost nu die twee gebroeders tot een doelwit van den algemeenen haat te stellen, hen uyt te kryten voor Landtverraders, die 't zochten aan de Franschen over te leveren, en de oorzaak waren, dat de vyanden zoo diep inbraken. 't Graauw wilde 't eeuwigh Edict vernietigt hebben, schreeuwde te Dordrecht zelfs, *lang leeve de Prins, de duyvel hale de Witten.* De Pensionaris wierdt wel geraden zich in 't belang van den Prins te begeeven; maar bleef onbeweeglyk om te veranderen dat hy recht oordeelde; ley ook daar om zyn
Ibid. Boekzaal en p. 263. en 264. amt neder. In of omtrent zelven tydt wierdt de Ruwaert beschuldigt door eenen Willem Tichelaar van een toelegh om den Prins om hals te brengen (zie de vorige post) en gevangen naar den Haag gebracht, aldaar gepynight, en eyndelyk gebannen. Nadat het vonnis tegen den Ruwaart uytgesproken was, begaf heer Jan de Witte onvoorzichtig of stout, zigh naar de gevangkenisse van zynen broeder, niet tegenstaande 't hem afgeraden wierdt. Ondertusschen was Tichelaar op den zelven morgen ook los gelaten, maakte bekent dat de Ruwaart (doch maar wel-staanshalven) op de pynbank was geweest, dat hy 'er zelf om gelacht hadde; en dat hy maar alleen gebannen was, &c. Dit zeggen liep voort, en 't graauw raakte op hol. Tichelaar met eenige anderen vervoegde zich in de vensters van de Kastelenye, en antwoordde op eenige vragen der Haagsche burgeren. Kort daar na (vervolgt onze partydige levens beschryver,) stak Tichelaar zyn hoofd ten venstere uyt, en riep; „ mannen, „ die hondt zal dadelyk met zynen broeder uyt de gevangkenisse „ komen; die is 'er nu by; belet het, nu is het tydt: wreekt u aan die „ schelmen: want nogh wel hondert zyn 'er aan vast. Daar op raakten de burgers in 't geweer; en zekere zilversmit (naderhant te Leyden openlyk gestraft) begon, nevens eenige anderen luydskeels te schreeuwen: „ *Nu is 't onze tydt: nu* „ *zullen wy ons aan die landtverraders en Prinssenmoorders* „ *wreeken.* Thans bons de de zilversmit met de zynen de gevangepoort met mokers op; en 's namiddags omtrent ten vier uuren in de kamer, daar beyde de Broeders de Wit waren, gekomen, stieten zy hen de trappen af. Naaulyks waren zy buyten de deur, of de Ruwaart wierdt door het slaan met de kolven der vuurroeren, en 't slooten met de trompen, vermoort. Zyn broeder, heer Jan de Wit, met eenen zwaren slagh ter aarde gesmeten, wierdt voorts doorsteken en met schicten afgemaakt. Toen sleepten zy de lichamen langs de straat naar 't schavot, ontblootten ze daar van klederen, en sneeden hen vingeren, toonen, neus en ooren af. De bovengedachte beschryver van hunne levens zegt in het tweede Deel. p. 430. dat zy den heer Raadpensionaris de twee eerste vingers van zyne rechterhandt affsneeden, *daar mede* (zeyden ze) *heeft die schelm het eeuwigh Edict bezwooren en getekent.* Daar mede niet vernoegt, meende een de maulykheidt van den Ruwaert af te byten, maar ze te taay bevindende, nam zyn mes en sneedze af. Een ander boordde hem zyn oog uyt het hooft en slokte 't in. Een derde sneedt den Ruwaert een stuk vlees ontrent de heupe uyt het lyf, „ zeggende; „ *Ik meene dit stukje te braaden, om het met my-* „ *nen vriendt Tichelaar op te eeten, al wist ik, dat ik 'er ter-* „ *stondt aan barsten zou.* Eyndelyk hingen zy de lichamen met de voeten om hoog aan de wip, en de opperste der Beulen zey tegen zekeren kerkelyken, die dit treurspel aanzagh; *Domine, hangen ze hoog genoeg?* daar op riep een der omstanderen; *Neen, hang dien grootsten schelm noch een spoort hooger.* De moordenaars gingen eyndelyk wegh; maar 's avonts omtrent ten half tien uuren quam de zelfde Opperbeul wederom, sneedt met een groot mes de lichamen op, nam het bebloede mes dwersch in zynen mondt, rukte de ingewanden, en harten daar uyt, spalkte 't lyf van den Ruwaart met een hout op, gelyk men de geslachte beesten doet. Toen ging hy met de harten naar zekere Herberg, daar veele vyanden of haters van de Witten vergadert waren, die hy ze toonde, en daar ze van hun op 't allerverfoeyelykste gehandelt wierden. Inmiddels quamen eenige Persoonen met eene koets 's nachts omtrent ten half twaalf uuren, die de mishandelde lyken van het schavot haalden, en in de nieuwe kerk begroeven. In de aangeweze Boekzaal wordt daar na bygevoegt, *Boekzaal is p. 270. 271.272. en 273.* hoe het Verhoef, Tichelaar, en eenen pokmeester (die den Raadpensionaris met een pistool door 't hooft schoot, zeggende, daar legt het eeuwigh Edict) gegaan is. Verhalende daar by, dat de laatste, gevraagt van zekeren heer, op 't zien van het pistool, of van dat bedryf geen berouw hadde, Ja, zou geantwoort hebben, en dat zich altoos verbeeldde den Raadpensionaris omtrent zich te zien, doch *Kornelis* niet. Dat hy ook het ongedierte niet kon verwinnen, ja daar by zeyde, zoo dat ik bang ben, dat het my nogh opeeten zal: gelyk ook naderhandt geschiedt zoude zyn. Gemelde schryver voegt 'er by, dat onaangezien nogh veele menschen leeven, die 't geene, waar mede men hen betichtte, voor waar houden, het wonder is, dat na twee en dertigh (nu zyn 'er al meer) jaren, het minste daar van niet voor den dagh gekomen is. Noch doet 'er de schryver by: dat de Koning van Vrankryk op 't hooren van dat gruweltuk, zynen hoedt in 't hooft zou getrokken en gezegt hebben. „ Nu is den ver- „ eenigden Staat de hartader afgesneden. Hoe konnen de „ Hollanders, die altydt zoo een vreedzaam volk geweest „ zyn, zulk een godtloozen daat begaan aan het doorluch- „ tigste Verstant, dat in eenige Eeuwen te voorschyn ge- „ komen is? onder alle gedichten en schriften, zoo voor als tegens deeze broeders hun bedryf en doot is dit zeer aanmerkelyk, dat, schoon wat ruymweidigh wy ons verbeelden zelden gezien te zyn, en aldus hier geplaatst is.

MEMORIÆ.

JOHANNIS. } *DE WITTE.*
& CORNELII. }

Monumentum. Hocce.
Posuit.
G. P. C. C.
Mente. Non. Gente.
Batavus.

Siste.
Viator.
Gradum!

TER GEDACHTENISSE VAN

JOHAN } DE WITTE.
EN }
CORNELIS }

Heeft dit Eeren-graf
Opgerecht
G. P. C. C.
Met der herten, niet afkomste een
Hollander.

Blyf staan
Reyziger!
Wat haast gy zoo:

Quid

Quid. Ita. Properas?
His.
Quos. Hic. Vides.
Fortunæ. Ludibria.
Ingemiſce.
Viris.

JOHANNI.
&
CORNELIO.
} *DE WITTE.*

Magnis. Ingenio. Prudentia. Claris.
Factione. Inclytis. Timendis. Potentia.
Obruti. Sunt.
Sua. An. Perfidia,
An. Populi. Invidia,
Neſcio.
Nam.
Non. Hic. Ordo. Judicii. eſt. Non. Legitima. Sententia.
Silet. Lex.
Silet. Enim. Ejus. Interpres. Judex.
Non Ergo Damnati Sunt Lege, Judice. Qui. Non. Sunt. Damnati.
Sed!
Quid. Ego. Leges. Imprudens. Loquor.
Anne.
Lege. Satis. Damnati.
Lex. Quos. Damnat. Suprema.
Salus. Publica?
Anne.
Judicis. Damnati. Sententia.
Supremi. Quos. Vox. Damnat. Judicis?
Si.
Vox. Populi. Vox. Dei.
Viator!
En!
Conſona. Virorum. Fata.
Natura. Fecerat. Fratres.
Potentia. Conſortes.
Probitas. Conſcios.
Et. Jam.
Ambos. Populus. Reos.
Pœna. Habet. Socios.
Viator!
En!
Miros. Juſtitiæ. Luſus!
Factio.
In Hoc. Libertatis. Domicilio.
Dicebat. Eſſe. Columnas.
Quos. Huic. Vides. Affixos. Columnæ.
Ab. Horum. Salute.
Salutem. Dicebat. Publicam. Pendere.
Pendere. Infelici. Ex. Hoc. Quos. Vides. Ligno.
Qui.
Quantum. Inter. Viburna. Cupreſſi.
Tantum. Inter. Cœteros. Cerebroſa. Extulere. Capita.
Altitudine. Potentia.
Eos.
Ad. Plebis. Nunc. Vides. Caput. Demiſſos. Genua.
Pedes.
Quibus. Publicam. Ambière. Fortunam.
Ut. Et. Nunc. Haberent. Ubi. Figerent.
Inverſo. Ordine.
Pedibus. Ligati. Capite. In. Terram. Proni.
Pendent.
Prolapſæ. In. Præceps. Felicitatis. Symbolum!
Attamen.
Non. Sic. Quieſcit.
Ingenioſa. In. Vindictam. Nemeſis.
Quas. Genas.
Nunquam Subierat.
Pudoris. Nuncius.
Rubor.
Eas. Nunc. Rubicundo. Vides. Suffuſas. Colore.
Diffluit. Enim. Per. Ora. Sanguis.
Nam.
Alterius. Frontem. Lethifera. Perſtrinxit. Bipennis.
Martia. Percuſſit. Haſta. Alterius.
Ut. Viri.
Queis. Integræ. Frontes.
Non. In. Morte.
Frontem. Haberent. Integram.
Alterum. Vulneravit. Cives. Marinus. Miles. Alterum.
Ut.
Qui. Civilia. Attribuit. Officia
Civibus.
Qui. Navali. Potitus erat. Victoria.
A. Militaribus.
Proſterneretur.
Nautis.
Viator!
Abſciſſas. Ecce. Aures.
Quæ. Claudebantur. Querulis. Nunquam. Civibus.

zucht over deze
Mannen, welke gy hier ziet
Als
Guygel-ſpeelen der fortuyne.

JAN
en
CORNELIS
} DE WITTE.

Groot door verſtant door voorzigtigheyt befaamt.
door zamenſpanninge vermaart: door mogentheyt te vreezen.
Of zy zyn van kant geholpen
of door hunne trouwloosheyt,
of door den haat des volks
weet ik niet.
want
dit is geen ordre van rechtsplegen: geen wettigh vonnis:
de wet houdt op,
vermits haar uytlegger, de rechter, zwygt.
zy zyn dan niet gedoemt door de wet van den rechter,
die niet en zyn gedoemt.
Maar!
Wat ſpreek ik onvoorzigtige van Wetten.
Zyn zy niet door de wet genoeg gedoemt;
welken de hoogſte wet doemt,
't gemeene welvaren?
En zyn
zy gedoemt door 't vonnis van den rechter
dien de ſtemme van den hoogſten rechter doemt?
Zoo de ſtemme des volks is de ſtemme Gods.
Reyziger!
zie daar
Het overeenkomende nootlot dier mannen.
natuur had hen gemaakt broeders.
mogentheyt mede genoten.
Oprechtigheyt mede-kundigen.
en nu
houdt hen beyden het volk ſchuldigh.
en de ſtraffe ſtelt hen beyden makkers.
Reyziger!
zie daar
wonderbare ſpelen der juſtitie.
de Partyſchap
in deze woonplaats der vryheyt
zeyde, dat zy zuylen waren,
die gy aan deze zuyl ziet vaſtgehegt.
van dezer welvaart,
zeyde zy, 't gemeene welvaren te hangen.
dewelke gy hier ziet aan dit ongelukkige hout hangen.
Die
hoe veel de cypreſſen zich boven de haagappelbomen verheffen,
zo veel hunne ſchrandere koppen boven anderen uytſtaken.
In hoogheyt; mogentheyt.
Die
ziet gy nu met het hooft aan de knien der gemeente.
En de voeten,
waar mede zy de openbare voorſpoet belopen hebben,
dienen dat zy daar mee vaſt gehecht werden.
averrechts
by de voeten gebonden, hangen zy met de kop op de aarde
voor over,
tot een waarteken, dat hun geluk over hoop geſtort is. *Patroneſſe der wraakgierigen.*
nogtans
en ruſt zoo niet
de ſchalke, tot wraak geneygde, Nemeſis.
Welker wangen
noyt overgaan zyn geweeſt
van de voorboode der ſchaamte,
de rootheyt,
die ziet gy nu overgoten met een roode koleur;
want het bloet loopt hen tappelings over 't aangeſigt heen.
overmits
een dodelyke helbaart het voorhooft van den eenen
heeft geſchonden,
een Oorlogs-ſpies 't voorhooft van den anderen gequetſt.
opdat die mannen,
die zich genes dings hadden te ſchamen;
echter in hun ſterven
geen geheel voorhooft behouden zouden.
den eenen hebben de burgers gewondt; den anderen
een zee zoldaat.
opdat
die de borgerlyke amten ſchikte
voor de borgers,
die de ſcheeps overwinninge ons behaalt hadde,
van de zee zoldaten zoude vermoordt worden.
Reyziger!
zie daar de afgeſnedene ooren,
die altoos hebben opengeſtaan voor de klagende borgers.

Quadruplatoribus. Nunquam.
Juſta. Hæc. Talionis. Lex. Eſt?
Nam.
Non. Eſt. Æquum.
Temporibus. Qui. Patriam. Suis. Non. Sunt. Populati.
Populata. Quod. Habent. Tempora.
Si.
Sui. Ornamenta. Temporis.
Certe. Et.
Tormenti. Exempla.
Eheu!
Naſuti!
Subodorare. Secreta. Edoctis.
Quam. Nunc. Trunci. Naſis?
Siccine.
Viator?
Sagaces. Potuit. Nares.
Imminentis. Effugere. Graveolentia. Excidii.
Hem.
Quid. Procaci. Effutio. Lingua?
Viator!
Urgentibus. Fatis.
Ferale. Naſum. Afficit. Rheuma.
Nec. Notus. Contingit. Odor.
Plango.
Virorum. Vicem.
Nunc. Demum.
Emunctæ. Naris.
Vicem.
Quæ. Olim.
Admirabili. Facundia. *Oratione. Compta.*
Verborum. Lenocinio. *Benigna. Sermone.*
Omnium. Faſcinavit.
Aures. Mentes.
En. Nunc. Præciſam. Linguam!
Venditaria. Erat.
Veniit.
Bilingues. Qui. Erant. Junctim. Nunc. Nec. Unam. Habent.
Liguam. Ambo.
Rapaces!
Quæ. Omnia. Sunt. Suffuratæ.
Manus.
Nunc. Ipſis. En. Orbatas. Digitis.
Non. Sibi.
Laverniones. Miſeri.
Lavernam.
Faventem. Habuere. Deam.
Omnis. Comperti. Furti.
Parricidii. Stellionatus.
Imo. Plagii.
Excandescis.
Viator.
Videndo.
Furere. Talem. Furibundum. Vulgus. Furorem?
Noli.
Intempeſtivæ. Indulgere. Iracundiæ.
Cum. Omnes. Inſaniunt.
Non. Velle. Inſanire.
Anne. Inſania. Eſt.
Nonne. Tamen. Hæc. Inſania. Eſt?
Punire. Inſontes?
Reſerva. Sodes Iram.
Nam.
Non. Sic. Graſſando.
Plebejus. Se. Satiavit. Affectus.
Sed. Suam.
Nequitiæ. Sedem.
Proditionis. Officinam.
Diſcordiæ. Seminarium.
Serpentum. Cavernam.
Superſtitionis. Delubrum.
Vanum. Hæreſeos. Fanum. Oſtendit.
Pectus. Dum.
Petiit. Involavit. Aperuit.
Ita. Ut. Plebis.
Quæ. Nec. Linceis. Penetralia.
Perſpicua. Olim. Erant. Oculis.
Nunc. Omnibus. Fierent. Patula.
Eheu!
Cor.
Eripitur.
Viris. Tam. Cordatis.
Quin.
Quas. Communis. In. Arcanis. Locavit. Natura. Partes.
Plebs.
(*Adeo. Arcana. Rimatur.*)
Haud. Sivit. Intactas.

voor verraders nimmermeer.
is hier de Wet van gelyke vergeldinge?
want
't is niet rechtveerdig,
die 't Vaderlandt nooyt van goede tyden berooft hebben,
hebben beroofde hooftſlapen:
haarer hooftſlapen
zoo zy geweeſt zyn
ſieraden hunner tydt
zyn zy zekerlyk ook voorbeelden van
gelede pynigingen.
og lacy!
Welgeneuſt!
En in de geheymen te ruyken uytgeleert:
hoe zyn hun nu die neuzen geknot?
iſt zoo niet
reyziger?
de zwaren lucht van 't naakende verderf hebben zy niet konnen ruyken.
Hem!
Wat meld myn ſtoute tong?
reyziger!
door het beſtier van 't nootlot
heeft een doodelyke verkoutheyt hunnen neus bezet,
ende is de gewoonlyke reuk hun benomen.
ik betreure het lot
dier mannen
welke al over lang
met onopgeſmukte welſprekentheyt: geſierde redenering.
vriendelyke woorden: zedige taal;
betovert hebben aller menſchen
ooren, zinnen.
Ziet nu de uytgeſnede tong!
Zy was nooit veyl:
En is verkoft:
die te vooren hadden twee tongen: hebben
der beyde nu geen een.
Rovers,
Welke het alles naa zig getogen hebben,
en de handen
ontbloot zelfs hebben van haare vingers.
niet voor zich zelven,
hebben deze katyvige dieven
De Godinne Laverna
gunſtig gehadt,
overtuigt van alderhande dieverye;
vadermoort, verkeerde gangen;
ja ook van menſchen diefſtal:
Wordt gy gram
reyziger:
door 't zien
dat de woedende gemeente een zoodanige verwoetheyt woedt?
en wilt niet
uw ontydigen toorn toegeven:
als alle man razende is
niet te willen razen,
is dat geen dolheyt?
nochtans is dit dolheyt
te ſtraffen den onſchuldigen:
bewaart tog, ey lieve! uwe gramſchap:
want
zoodanig woedende
en heeft de gemeene man zich nog niet verſadigt:
maar hunne
der guyterye woonplaats,
der verraderye winkel,
der onenigheden planthof,
der ſlangen ſpelonke,
der bygeloovigheyts gewyde kerke,
ende ydele Kapel der ketterye vertoont.
Toen hy hun borſt
beſtormt, aangevlogen en opengebrooken heeft;
zodat
die binnekamers van 't graauw, die voor dezen door geen
de alderſcherpſte gezigten doorzien konden worden,
nu aan alle menſchen zouden bekent werden,
Helaas
het herte wordt
gerukt
uyt Mannen, die kloekhartig waren.
Ja ook
De deelen, die de natuur in 't verborgen geplaatſt heeft,
heeft de gemeente
(zoo zeer vorſcht zy de verborgentheden na)
niet ongeſchonden gelaten:

Is de patroneſſe der dieven.

Sed. Abſcidit.
In. Eo. Iniqua.
Quod.
Sicam.
Quam. Nec. Lex. Cornelia. Geſtare. Vetat.
Abſtulit. Viris.
St!
Haud. Iniqua. Plebs. Eſt?
Cum.
Quibus. Intrepidus. Dudum, Fuit. Animus.
Excideretur. Virilitas. Tetre?
Vir. Is. Demum. Eſt. Qui. Pro. Patria. Se. Præſtat Virum.
En!
Viator!
Nudata. Virorum. Corpora.
Proh!
Qui. Habuere.
Publicam. Jacturam. In. Damno.
Divitias. Patriæ. In. Numerato.
Ærarium. In. Promiscuo.
Iis.
Nunc. Nec. Straminea. Eſt. Qua. Tegantur. Stragula.
Miſeris.
Quos. Tot. Fecere. Miſeros!
Sic.
Sæpe. Cædentem. Cædit. Securis.
Qui.
Principem Auraſium.
Spem. Suæ. Stirpis. Unicam.
Laborantis. Solatium. Patriæ.
Summum. Batavorum. Decus.
Hollandiæ. Palladium.
Voluere. Reluctari.
Conſilio.
Calido. Magis. Quam. Callido.
Se. Perdidere. Ipſos.
Sic.
Non. Sibi.
Fodere. Foveam.
Et.
Tamen. Sibi.
Aſt!
Quid. Sic. Viator. Quæris?
Abſciſſa. Numne. Membra?
Veniere.
Ecquid. Miraris?
Qui. Publicam. Libertatem.
Quam. Emere. Dbuiſſet.
Si. Potuiſſet. Plebs.
In illis perdidit.
Publicis. Licitantium. Exponit. Votis.
Sunt. Hæ. Rerum. Vices!
In. Mercatura. Qui. Prohibuere. Monopolium. Politica.
Nunc. Trivialis. Merx. Sunt.
Et. Vilis. Pretii.
Nam. Aſſe. Æſtimantur.
Uno. Atque. Altero.
Sic. Vere.
Ex. Aſſe. Socii.
Quibus. Nunquam. Fuere. Venalia.
Fides. Lex. Patria.
Nunc. Omnibus. Sunt. Venales.
Diſce.
Viator!
A. Tantis. Viris,
Indulgere. Tempori.
Vale.

maar afgeſneden!
daar in onrechtveerdigh,
dat zy
den opſteeker,
welke ook de wet Cornelia niet verbiedt te draagen,
den mannen heeft ontnomen.
Stil!
Is de gemeente niet onrechtveerdigh?
Als hun
Die over lang gehadt hebben een dapper gemoedt,
het manſehap afgeſneden wordt:
Dat is maar een man, die zieh voor 't vaderlandt toont te zyn een Man.
Zie daar
reyziger!
de uytgeplonderde lyken dier mannen.
oeh!
die gehouden hebben
de gemeene ſehade voor eygen:
de ſchatten des vaderlants, en
de geltkiſt voor 't gemeen,
voor dien
ſchiet nu, om gedekt te worden, geen ſtroyen-dek overt.
elendigen!
Wien zoo veelen ellendig gemaakt hebben!
zoo
hakt dikwils de byl zyn meeſter.
Die
den Prince van Orange,
zyns geſlaehts eenige hoope,
trooſte des nootlydenden vaderlandts;
hoogſte eere der Batavieren;
der Hollanderen vaſten burg,
hebben willen keeren
door raadt,
meer hittig, dan argliſtig:
zieh zelven hebben vernielt,
En zoo doende,
Hoewel niet voor zich zelven,
een put gegraven,
en
immers voor zieh zelven.
Maar
waar zoekt gy zoo naar reyziger?
is 't ook naar de afgeſnede ledematen?
zy zyn verkoft.
verwondert gy u daar over:
't volk,
dat de gemeene vryheyt,
welke het behoorde te koopen,
zoo het dat hadde kunnen doen,
heeft verſtoten,
heeft die by openbaren opſlag aan de meeſtbiedenden geveylt.
zoo heeft alle ding zyn keer!
Die in den politiequen koophandel monopolie hebbengeweert,
zyn nu een gemeene kramerye
en van ſleehte waarde:
want ze worden om een geheelen ſtuyver
of twee verkoft.
In 't geheel medegenooten:
die nooyt te koop hadden
't Geloof, de Wet, 't Vaderlandt,
zyn nu aan ieder veyl:
leer
reyziger,
van zulke groote mannen voorzichtigheyt
Vaar wel.

WIT (DE) een adelyk Hollandſch geſlacht, by van Leeuwen vermeldt, doch waar van het geſlaehtregiſter nergens voorkomt, maar wel hun wapen by den wapenkundigen Smallegange in zyne wapenkaart van Hollandt, beſtaande in een azuur ſehildt, bedekt met drie brakken van gout. *Stefen de Wit*, krygsman, heeft geleeft in 't jaar 1259 en *Brienus de Wit* in het jaar 1407.

S. V. Leeuwen Batav. Illuſtr. bl. 1211.

WIT, *De With*, *De Wit*, *Die Witte*, *De Witte*, *Wittenſz*, *de Witt*, zoo als zomtyds geſehreven en uytgedrukt ſtaat, voerende ten wapen een groen veldt beladen met een Haas, Hazewindt en een Brak, van eene grootte, alle van zilver, is een oudt en beroemt geſlacht in Dordrecht, alwaar Jan die Witte al bekent ſtaat 1295, die naliet Gerard, en die Goord of Godfehalk, welke uyt N. van Houwelingen Jan de Witte nagelaten heeft, welke 1375 Burgermeeſter in Dordrecht was, en by N. van Ratingen eene doehter en drie zoonen won, waar uyt de latere Dordreehtfehe Heeren de Wit voortgekomen zyn, die boven alle hunne groote en verhevene Stads en Staats amten, hooge bezendingen aan buytenlandſehe Mogentheden en aanzienelyke Huwelyken ten allerhoogſten in de geſehiedenisboeken vermaardt zyn, en gedacht worden in Kornelis en Jan de Wit, zoo jammerlyk

M. Balen Beſchr. der ſtadt Dordrecht bl. 1293. *enz.*

1672 vermoort, en in hunnen vader Mr. Jakob de Wit, (derden zone van Kornelis de Wit Franfz, en van Johanna Heymans, geboren 7 Februarius 1589) die gehuwt 9 October 1616 met Anna van den Korput, die geboren was 24 April 1529, en geſtorven is den 23 Januarius 1645, zynde zesmaal Burgemeeſter en tien jaren Sehepen van zyn geboorte ſtadt geweeſt. Hy wierdt voorts ontfanger van des gemeenen lands middelen, Dykgraaf van myns heeren landt van moerkerken, ordinaris Geeommitteerde ter vergadering van de Staten van Hollandt, Geeommitteerde in 't eollegie van de Staten Generaal, Gecommitteerde Raadt van Holland, als mede ten Rekenkamer, buytegewone Afgezant aan de koningen van Zweden en Denemarken in de jaren van 1644 en 1645, Bemiddelaar (mediateur) tuſſehen Polen en Zweden 1653. Geeommitteerde van de Staten Generaal naar Leeuwarden op de begraveniſſe van Graaf Ernſt Kaſimier, Gouverneur van Vrieſlandt. enz. en daar na den 4 mey 1657 Raat en meeſter van de rekeningen der Domeynen van Hollandt en Weſtvrieſlandt, waar van hy in October 1672 wegen zynen hogen ouderdom en zwakheyt ontſlaginge verzocht en verkreeg, zich naar Dordrecht begeevende, alwaar hy den 10 Januarius 1674 overleden, en in ſint katharyne kapelle ter groter kerke, hem by kope

aangekomen, by zyne vrouwe met dit opſchrift begraven is:

Hier ruſt de Edele Heer

JAKOBUS DE WITT,

Heeren Kornelis, geboren den 7 Februarius 1589, *in zyn leven driemaal Burgemeeſter, vyfmael Schepen, Veertigh, Kerkmeeſter, Schutmeeſter, en Kolonel in Dordrecht, Ordinaris Gecommitteerde ter vergaderinge van de Staten van Hollandt en Weſtfrieſlandt, in de Staten Generaal, tweemaal in de Gecommitterde Raden van Hollandt en in de Rekenkamer van Hollandt, is als Extraordinaris Ambaſſadeur aan de Kronen van Polen, Zweden en Denemarken geweeſt, wordt* 1657 *Raadt en meeſter van de Rekeningen der Domeynen van de Staten van Hollandt. enz. en ſterft den* 10 *January* 1674. *als mede de Vrou Anna van den Korput, Heeren Johannes dochter, geboren den* 24 *April* 1599, *die te zamen in echte vergadert waren den* 9 *October* 1616. *zy ſterft den* 23 *Januarius* 1654.

WIT (*Emanuel de*) wierdt geboren te *Alkmaar* in 't jaar 1607; zyn vader was aldaar ſchoolmeeſter, en een goet Redenaar, wel geöeffent in de meetkunſt, waar in Emanuel in zyne jonkheyt mede zoo wel gevordert was, dat hy de redenkonſt boven het gemeen verſtont, hoewel zulks hem, die de Bybelſche redeneeringen geſtadigh aan dwarsboomde, en het zakelyke in twyffel trok, enkel en alleen tot moeijelikheyt verſtrekte, en den algemeenen haat op den hals haalde. Hy leerde de ſchilderkonſt te *Delft* by *Evert van Aalſt Willemſz*, en de gronden daar van wel gelegt hebbende, oeffende hy zich eerſtelyk door 't ſchilderen van Beelden, Hiſtoriën en Pourtretten, maar naderhant, zich met ter woon naar *Amſterdam* begeeven hebbende, begaf hy zich tot het ſchilderen van kerkjes van binnen, met Predikſtoel, Orgel, Geſtoeltens, Graffteden en andere verſierſelen naar 't leven, waar in niemant hem gelyk was, zoo ten aanzien van de geregelde Boukonſt als geeſtige verkiezinge van lichten en welgemaakte beeldjes. Jammer is het, dat zulk een groote meeſter zulk een ſlechte levenswyze hadde, zoo norſch, onbezonnen en twiſtgierigh was, groot noch kleyn ſparende, zodat hy eyndelyk, doch te laat, ogen kreeg, en zagh dat fortuyn hem den nek toegekeert hadde, en hy niet alleen arm, maar ook van een iegelyk veracht was, 't welke hy, in plaatze van door betere levenswyze 't zelve te trachten te boven te koomen, met miſtrooſtigheyt, die alle redeneeringen van den Geeſt bederft, in zoo verre moetwillens nogh meerder voet gegeeven heeft, dat het naar allen ſchyn zyn eygen leven verkort heeft, wyl hy, by donkeren winterſchen avondt uyt zyn woonplaatze met moeyelikheyt tegens den huyswaardt gegaan, ſedert niet weder gezien is, en zyn lichaam na verloop van elf weken, nadat hy weghgegaan was, by de Haarlemmerſluys opgeviſcht wierdt, hebbende een touw om den hals. Zyn lichaam, in 't Gaſthuys, en van daar naar 't Peſthuys buyten de Leydſche poort op den Overtoomſchen wegh gebragt, is aldaar op 't kerkhof in 't jaar 1692 begraven, hebbende hy den ouderdom van 85 jaren bereykt gehadt.

Houbraken grote Schoub. der Schilders en Schilderesſen I. D. bl. 282. *enz.*

WIT (*Johannes de*) zoone van den Ridder Stefen de Wit, kanonik van ſint Mariaas kerke te Utrecht, was een man van een voorbeeldigh leven, zeer yverigh voor zynen Godsdienſt, en gelieft om zyne uytmuntende deugden en gaven, daar by wel geleert in de kerkelyke en wereltlyke geſchiedeniſſen. Na de verandering van den Godsdienſt vertrok hy uyt Utrecht naar Romc, en overleedt aldaar den eerſten October van den jare 1622. men vindt van hem een *brief* aan zynen Deken, Lambertus van der Burg, geſchreven den 26 November 1614 *wegens de boosheyt der tyden.* Voorts heeft hy de *Hiſtorie van Karel den VI, Koning van Vrankryk*, welcer door een Monnik uyt de Abdyc van ſint Denys in de latynſche tale, en al niet qualyk en onſierlyk naar de geſteltheyt van zynen tydt beſchreven, naar de oude hantſchriften verbetert, als mede *de werken van Paſchaſius Radbertus, abt van korbey*, die hy daar en boven met zyne aanmerkingen vermeerdert heeft, gelyk hy ook gedaan heeft met *eenige werkjes van Fulgentius*, en de *Gedichten van Nicolaus Braya over de daden van Lodewyk den VIII.*

H. V. R. Hiſtorie van 't Utrechtſche Bisdom. I. Deel bl. 357 *en* 557.

WITHOOS (*Frans*) jongſte zoon van *Matthias Withoos* van *Amersfoort*, begaf zich van jongs op tot de ſchilderkunſt naar de onderwyzinge van zynen vader, en ſchilderde tamelyke fraye bloemtjes en diertjes, dat hem, wanneer hy in Indiën gekomen was, niet weynigh te ſtade quam, en dienſt deedt, alzo hy daar door in gunſt geraakte van den Generaal *Kamphuyzen*, die hem van 't werken ontſloeg, zyne gagie verhoogde, en hem voor zich liet tekenen, waar door hy eene goede gelegentheyt bequam, om geldt te konnen winnen, 't geene hy ook niet verzuymde; waar na hy, om geruſt te mogen leeven, wederom naar 't Vaderlant vertrok, en zich te *Hoorn* nederzette, alwaar hy ook in 't jaar 1705, twee jaren na zynen vader, overleden en begraven is.

Houbraken Schoub. der Schilders en Schilderesſ. bl. 189.

WITHOOS (*Johannes*) oudſte zone van den braven Lantſchapſchilder *Matthias Withoos*, trok in zyne jonge jaaren, nadat by zynen vader de waare gronden der kunſt gelegt hadde, en op eyge wieken dryven kondc, naar *Rome*: ſchilderde lantſchappen in waterverf, en bragt een braven voorraat van ſchetzen en tekeningen met zich uyt *Italiē* van de bekorelykſte gezichten, zoo lantſchappen als luſthoven, met voornemen om in Hollandt, zyn vaderlandt, zyn leven door te brengen. Maar zeker voorval lokte hem aan 't hof van den Vorſt van *Saxen Lauwenburg*, daar hy vervolgens tot zyn doot toe verbleef, welke hem in 't jaar van 1685 aldaar ter nedervelde.

Dezelve aldaar bl. 188.

WITHOOS (*Matthias*) wierdt geboren te *Amersfoort* in de provintie van *Utrecht*, in het jaar van 1627, en liet al vroeg blyken, dat hy tot een ſchilder geboren was. De beroemde Boumeeſter van het Amſterdamſche Stadhuys, *Jakob van Kampen*, met zynen vader vrindſchap houdende, quam dikwyls, als hy zich op zyne heerlikheyt *Randebroek* by Amersfoort verhielt, hem bezocken, en des jongelings geneygtheyt, en de uytwerkſelen van zynen kunſtyver ziende, nam hem onder zyn opzicht, en bragt hem binnen zes jaren in ſtaat, om met eyge vleugels te konnen voortſpoeden. Dus trok hy in 't jaar 1648 nevens nogh vyf andere ſchilderknapen naar Rome, quam van daar na twee jaren verblyfs wederom, en zette zich in zyne geboorte ſtadt ter neder, oeffenende aldaar met alle naarſtigheyt en vlyt zyn beroep, by ieder even zeer bemint, als zynde zeer bezadigt van geeſt, goetaardigh en vredelievent, daar by zeer nuchteren, en een vyant van herbergen en groote gezelſchappen. Zyne wyze van ſchilderen ſteekt merkelyk door in zuyverheyt van penſeel by die, welke een gelyke verkiezing omtrent de voorwerpen der konſt gehadt hebben, dat hem ook te *Rome* zelfs zodanigh in den gunſt van den *Kardinaal de Medicis* gebragt hadde, dat die hem, gedurende zyn verblyf aldaar, voor zich liet ſchilderen, en geſtadigh werk gaf. Hoe zeer zyne konſt in achtinge, en dat zelf by zyn leven, geweeſt is, blykt aan den prys, dien hy voor zyne konſtſtukken bedong, tot drie, vier, vyf en zes hondert guldens toe. Jammer was het, dat zoo een konſtige en yverige geeſt zoo dikwyls, tot twee, drie en meerder maanden op één jaar zelfs toe, in zyn beroep en konſtwerk geſtuyt wierdt door de Jicht, die hem tot het laatſte van zyn leven toe bybleef, en zyne vingers zoo krom als Arentsklaauwen getrokken hadde. Drie zoonen heeft hy gehadt, Johannes, Pieter, en Frans, die alle mede de konſt oeffenden, als hier boven en op het volgende artykel te zien is, ende vier dochters, van welke de tweede, Alida genoemt, ook bloemen, Fruyt en Diertjes in oly en waterverf ſchilderde. Tot het jaar van 1672 heeft hy zyne wooninge te Amersfoort gehouden, als wanneer hy, om der Franſchen moetwil, die toenmaals in Utrecht en daar omſtreeks indrongen, te ontgaan, te meer om dat hy, als hier voren gezegt is, vier dochters hadde, naar Hoorn in Noorthollandt metter woon vertrok, alwaar hy dan tot het uyteynde zyns levens toe zyne konſt al verder oeffenende, en zync ſtukken geheel uytvoerigh met diſtelen, lakebladen en diergelyke kruyden tuſſchen beyde gevult met graanhalmen, lies, korenbloemen en papavers, verſierde, als mede den grondt met veyl, paddeſtoelen, breeweegbladen en ander ſmal kruydt bekleedde, daar hier en daar een bonte hagedis, kikvorſch, ſlang, muys en ander gedierte by, of uyt te voorſchyn quam, en de bladen en kruyden verder met allerhande ſoorten van Rupzen, ſlakken, Flindertjens, mieren, of wel enige ſpin in haar web, en dat alles even natuurlyk uytgewerkt, geſtoffeert waaren. De zes laatſte jaren zyns levens zyn hem byzonder pynelyk gevallen, en deeden hem genoegzaam in 't geheel pallet, penſeel, en verwen vergeeten, en naar eene zalige verlosſinge wenſchen, die hem ook in den ouderdom van 76 jaren gelukte, als wanneer hy 1703 te Hoorn overleedt en begraven wierdt.

Dezelve als voren bl. 186. *enz.*

WITHOOS (*Pieter*) geboren te Amersfoort, was de tweede zoon van vorengemelden *Matthias Withoos*. Hy ſchilderde bloemen en allerhande kleyne diertjens met waterverf, gelyk zyn Vader in zyn tydt ook wel gedaan heeft, die ieder byzonder op een bladt tot een boek vergadert worden, welke nogh in de handen van verſcheyde minnaars van Papierkonſt bewaart en in achting gehouden worden. Hy ſtorf in den bloey van zynen levenstydt te Amſterdam in den jare 1693.

Dezelve als voren bl. 189.

WITLA. men leeſt by Sigebertus Gemniacenſis op het jaar van 10 CCCXXXVII, dat eene koopſtadt van deezen naam, aan den mondt van de maas gelegen, door de Noormannen in den brandt geſtoken is. De franſche Jaarboeken noemen ze VITHA, en die van Fulda geeven ze den naam van WITHA; maar Heda leeſt aldaar WINDLANT, andere uytleggers meenen weer, dat men WILITHA of WILTA moet zeggen, om alzoo de ſtichting van deeze ſtadt, als van een ſchlaviſche benaminge aan de *Wilzen* of *Wil-graph.*

Alting notit. Germ. Inf. p. II. fol. 207. *Sigeberts. Gemnias. Chrono-*

Wilten toe te ſchryven. Wie kan zich genoeg verwonderen, dat Bekas ſtelling, alleenigh op het zwakke zeggen van Beda ruſtende, niet alleen den gemeenen man, maar zelfs doorknede harzenen tot dat gevoelen gebragt heeft, dat de Slaven en Wilten (dus geloven ze, dat Beda de *Wilzen* noemt) langen tydt aan de boorden van den Rhyn en Maas gewoont hebben, en aldaar veele plaatzen, naar hun benoemt, geſticht ende nagelaten hebben. 't Is waar, dat de Slaven, en daar onder miſſchien de Wilzen begrepen waren, voornamentlyk omtrent den Weyſſel zich opgehouden hebben, en zich door Pannonië, Illyrië, en Iſtrië verſpreydt hebben gehadt, maar 't is zoo verre van de waarheyt af, dat zy in Nederſaksen, en nogh veel weyniger in Vrieſlandt gewoont hebben, dat men nergens gemeldt vindt, dat zy deeze landen ooyt aangedaan hebben, maar wel dat zy ten tyde van Karel den Grooten omtrent de Elve, en in de landen, tuſſchen den Zweedſchen zeeboezem en Oeëaan gelegen, gekomen zyn, daar de ſtadt der Wilten aan den Rhyn volgens Beda zelfs al lang te voren onder de Franſche heerſchappy, en van te voren zeer lang, ofte wel altydt onder die der Vriezen of Romeynen behoorde. Ik meen ook niet, dat iemant ooyt gezegt heeft, dat de Wilzen of Wilten, als men ze noemt, zich aan de monden van den Rhyn of Maas te neder geſlagen hebben, terwyl de Roomſche legerbenden den Rhynſtroom bezet hadden, of na het wyken der Romeynen by de Frankiſche volkeren, onderwylen dat de Vriezen de monden en uytlopen van den Rhyn geſtadigh bezochten, en van daar naar Engelandt over ſtaken, ende aldaar tot den tydt van Keyzer Juſtinianus toe volſtrekte meeſters waren, en hun gebiedt in het weſten van die rivier uytbreydden, volgens Procopius. Men kan ook niet vaſt ſtellen, dat de Slaven of Wilten zich na Juſtianus doot omtrent de Rhynmonden hunne woningen verkoren en vaſt geſtelt hebben gehadt, dewyl toen ter tydt der Vriezen en Angelſaksen mogentheyt in vollen bloey ſtont, en zy in vollen vrede omtrent, en aan de Rhynmonden woonden. Men kan het derhalven niet anders dan voor loutere beuzelpraat houden 't geene van de Wilten en Slaven, als bywoners van den Rhyn en Maas, en als ſtichters van zoo veele ſteden en kaſteelen daar omtrent, verhaalt wordt, en dat enkel en alleenigh op het enkele zeggen van Beda, zoo los en liehtgelovigh van Beka aangenomen: maar laat ons tot de Maasſtadt wederkeeren. Zekerlyk al wie het zekere voor 't onzekere, en 't ware voor 't verdiehte verkieſt, moet my toeſtemmen, dat, wat benaminge ook aan deeze plaatze gegeven magh worden, dezelve niet van de Wilten, een gering gedeelte van de Slaven, afkomſtigh is. Gelyk ook niet die van eenige plaatzen, daar omtrent gelegen, hoe zeer dezelve ook na die der Slaven en Wilten zweemen mogt. Indien het op eenigen gront ſteunt, 't geene Heda van der Wilten Landt, Bezittinge en Eylandt verhaalt, dat namentlyk 't geene nu eygentlyk Zuythollandt geheten is, eertyts der Wiltenlandt genoemt wierdt, zoude ik lichtelyk der Uytleggers verbeterde leezing van Wilta goet keuren, en dus medeſtemmen dat het Land van deze ſtadt (als meermalen gebeurt) zynen naam ontleent zal hebben, maar dewyle Heda geene volledige getuygen bybrengt, kan ik niet zien, dat men van de gemeene leezing afgaan zoude; want WITLA of WITHA is eene naam, die zeer wel aan den mondt of uytloop van den Maasſtroom voegt; als beduydende *Wydt-a* of *Aha*, dat is, wydt of breedt water, gelyk zoo de wyde boezem van Maas en Waal, daar zy in zee ſtorten, op zyn nederduytſch *Widehel* en *Breehel*, genaamt is: zodat 'er bykans geene twyffeling meer over blyft, van dat *Witla* niet een en het zelve zegt, als *Widehela*, en dat deeze afgebrande ſtadt, naderhant weder opgebouwt, niet een andere benaming van gelyke betekeniſſe by vervolg van tydt bekomen heeft, en aldus *Bree-Hel*, nu by verkorting *Briel*, genoemt is geworden.

Beda. Eccleſ. Hiſt. Lib. V. c. 12.

Beka in Proëm. Chron. Traj.

WITMARZUM outtyts WITMERSUM, een groot en wel betimmert dorp van Vrieſlandt in de Grietenye van Wonſeradeel, de zevende ſtem en plaats hebbende in Weſtergo, heeft de huyzen op het zuydt, zuydtooſt en zuydtweſten van de kerk, die 1663 met een hogen en ſcherpen toren op nieuw verſiert wierdt in plaatze van een diergelyken, die door een geweldigen ſtormwindt om verre geſmeten was. Hier langs heen loopt een vaart op de ſtadt Bolswaart, ruym twee uuren gaans hier van af gelegen. Niet weynigh pronkt *Witmarzum* met de hoogadelyke ſtate en 't ſtamhuys van *Aylva* op het zuydooſten van de kerk, en met de ſtate *Aggema* op de *Kampen*, eene buurt, hier onder gehorende, gelegen. Ten tyde dat de Roomſche Godsdienſt in Vrieſlandt gevolgt wierdt, gehoorde dit dorp onder het Dekenſchap van Altarum of Alderum, en bragt de Paſtory 150, en het Vikariſchap 130 goutguldens op. Ook was 'er eene Prebende van 130, eene andere van 100 en een derde van 35 goutguldens jaarlyks, ende trok de Prooſt van ſint Jan te Uirecht 16 ſchilden. Heden wordt deeze plaats van een Predikant bedient, die onder de Claſſis van Bolswert en Workum gehoort.

Schotan. Vrieſl. tuſſ. 't Flie, en de Lauwers.

WITTE WITTENZOON, of WITTE CORNELIS-ZOON DE WIT, Ridder en Vice Admiraal van den Staat, was van den Briel geboortigh, van menniſte of doopsgezinde ouders, een kloek zeeheldt, en zyne opkomſte veel meer aan zyne deugt, dan afkomſt verſchuldight. Hy hadt den wereldtkloot omgezeylt; beyde de Indien, als bootsgezel, ſoldaat, ſchipper, en Kapiteyn bezocht. In dien ſtaat nam hy een ſchip, veel kloeker en beter bemant, dan het zyne, braght het op, openende daar door den wegh om 't eeniger tydt de Amerikaanſe zilvervloot te konnen overmeeſteren. Heeft ook ontelbare ſchepen van verſcheyde volkeren genomen, verbrandt, en in den grondt geboort: eyndelyk, geſtegen door alle trappen van ſoldaat en zeemanſchap, vice Admiraal geworden, heeft hy in die hooge bedieninge het Vaderlandt ook als Admiraal twintigh jaren lang manhaftigh by geſtaan. In het jaar MDCXLV. wierdt hy over eenige onluſten met den Koningh van Denemarken, rakende de tollen in de zondt met een vloot derwaarts gezonden, daar hy den negentienden Junius door zeylde, openende alzoo de zondt, en geleydende zyne byhebbende koopvaarders daar door met eenen geweldigen arm; bewyzende echter in zyn doorvaren, zoo voor Kronenburgs kaſteel, als de Deenſche Majeſteyts vloot, het behoorlyk ontzagh, met eerſchooten en 't ſtryken der vlagge; daar niet, dan met drie ſchoten uyt het Admiraals ſchip op geantwoort wierdt. In het jaar MDCXLIX was hy naar de Weſtindien met eene vloot afgezonden: maar daar wierdt toen weynigh, alzoo de Kompagnye allezins vol jalouſye, tweedracht en ongedult was, uytgerecht: ook toonde de Admiraal de Wit zich, om veele redenen, niet weynigh onvernoegt. In het jaar 1652 hadden de Staten goedt gevonden den Luytenant Admiraal Tromp aan landt te laten, en de vloot onder den Vieeadmiraal de Wits gebiedt in zee te zenden, op hoop dat hy meer uytrechten zou, dan Tromp had gedaan; hoewel hy om zyn hardt gebiedt weynigh van 't boosvolk bemindt was: maar dat verbeterde hy door zyne onvertzaagtheyt en dapperheidt, die in alle zyne daden bleek. Michiel de Ruiter, toen Kommandeur over een ſterk esquadre (zie op RUITER,) voegde zich by de Wit, en onder zyn Viceadmiraals vlagh. Den aehtſten van October viel de zeeſlagh tuſſen Blake en de Wit voor, daar de Viceadmiraal zich zeer manhaftigh queet; maar door dien de Engelſche ſchepen veel grooter, kloeker, met zwaarder geſchut voorzien, en daar door ſterker waren, dat ook eenige Kapiteyns, zyn voorbeeldt niet volgende, zich wat achterlyk hielden, ſcheydde de nacht den ſtrydt, dogh niet, dan met meeninge om dien te hervatten, indien niet de laſhartigheydt van veele Kapiteyns, die in den nacht afdroopen, en de raadt der hooge officieren raadzamer hadde geoordeelt, hoewel de Viceadmiraal, die van ſpyt raasde, daar tegen was, en zich albereets naar den vyandt gewendt hadt, met 's Landts vloot naar 't Vaderlandt te keeren, die dan den dertienden der zelve maandt, voor Hellevoet quam. De Viceadmiraal de Wit hadt ook in het zelfde jaar eenen toelegh op de Engelſche koolhaalders gemaakt; maar moſt, geen kans ziende, onverrichter zake weder in de Wielingen inloopen. In het jaar MDCLIII in den zeeſlagh by Portlandt tuſſchen Tromp en Blake queet zich onze Admiraal zoo treffelyk, dat hy nevens Jan Evertszoon, en de Ruyter, met eene beloninge van vyftien hondert guldens, van de Hoog Mogende Heeren Staten vereert, en geprezen wierdt. In den zeeſlagh des zelven jaars by ter Heyde en Schevelingen in de maandt Auguſtus, daar de Admiraal Tromp doot bleef, en zommige laf hartige Kapiteyns al verder en verder van de vloot, en uyt den ſlagh afweken, deed hy allen weer om hen te doen wenden, doch, hoewel te vergeefs, en dat de Engelſchen ſterk op hem (die toen het oppergebiedt toequam) invielen, verweerde zich met ettelyke brave zeehelden der mate, dat 'er niet meer dan een ſchip, dat aan 't zinken was, genomen wierdt; en nootzaakte den vyandt daar door hem te moeten verlaten; quam 's morgens daar aan, zonder Engelſchen te zien, voor Wyk op zee, en voort naar Texel. Hy geleydde ook nogh in 't zelfde jaar, als by voorraadt het opperbevel voerende, een vloot van vier hondert ſchepen, daar 'er nogh meer by quamen, en quam 'er in 't begin van November behouden mede binnen Texel en 't Vlie. Maar kort daar na raakte de vloot, die de Staat den gantſchen winter in zee dacht te houden, door een zwaren ſtorm in 't uyterſte gevaar. Niet tegenſtaande alle deze zyne zoo loffelyke daaden wierdt onze Viceadmiraal in het opdragen van het volkomen opperbeſtier over 't landts vloote voorby gegaan, en het den heere van Obdam opgedragen, niet om dat het onzen de Wit aan hart, moedt, of beleydt ontbrak om deze waardigheid te mogen bekleeden, of daar naar te ſtaan; maar, om dat hy van de matrozen en 't ſcheeps volk, als gezegt is, zoo zeer gehaat was, wegens zyne hardigheyt en heerzuchtigheydt in 't gebieden, dat men hem 't beſtier van 's landts vloot niet dorſt betrouwen. In het jaar 1658, toen de heer van Waſſenaar van den Staat gelaſt was den Koning van Denemarken by te ſpringen, door de zondt heen te barſten en Koppenhagen te ontzetten &c. nam gemelde heer Admiraal van Waſſenaar op den achtſten November de gelegenheydt waar, om met eene ſtyve koelte uyt den

Leven en daden der zeehelden L. V. Boſch. p. 535. 536. Brants Ruiter blad. 45. 46.

Brandts Ruyter bla'. 31. 32. 33.

Idem blad. 55. 56. 57.

Idem ibid. blad. 61. Aitzma 33. B. p. 935. 936. zie ook Aitzema over 't jaar 1653. het 33. Boek blad. mihi) 931.

Noorden, in 't midden van de zondt, tuſſchen de twee Kaſteelen, Kronenburg en Elſeneur (beyde in handen der Zweden) door te booren. De vloot was ten dien eynde in drie esquaders verdeelt. De Viceadmiraal de Wit hadt de voortogt, daar hy 'er omtrent acht uuren voornoens mede doorſtreek, niet tegenſtaande het losbranden van al 't Kanon der beyde ſterkten. Dus zonder veel ſchade doorgeraakt, begoſt vervolgens de ſcheepſtrydt, die ten wederzde fel en ſcherp was. De Zweeden gebruykten hun meeſte geweldt, tegen den Luytenant Admiraal, en de twee Viceadmiralen, mogelyk denkende, die drie aan kant geholpen zynde, met de reſt haal gedaan te zullen hebben. Toen wierdt onze Viceadmiraal de Wit, na de uyterſte dapperheyt getoont te hebben, dodelyk gequetſt, en zyn ſchip, by gebrek van byſtandt, verovert. Doch hy ſtraks ſtervende, en zyn ſchip zinkende, hadden de Zweden niet dan zyn doodt lichaam. De andere vice Admiraal Pieter floriszoon liet 'er ook nevens zynen Kapiteyn het leven. Maar de heer van Waſſenaar wederſtont by na alleen, immers met weynigen, het Zweedſch geweldt, en leedt groot gevaar van te zinken of te branden. Doch quam alles door beleydt en dapperheydt te boven; zeer geſterkt door zynen onder Kapiteyn Egbert Meeuszoon Kortenaar, die wel diep in de eere der overwinninge, ten dien dage bevochten, deelde; want drie Zweedſche ſchepen wierden verovert, en acht in den grondt geſchoten, of verbrandt: daar tegen verloren de Neerlanders niet dan 't ſchip van den Viceadmiraal, dat, als gezegt is, te gronde ging, zyn doodt lichaam was echter, als boven aangeroert is, geborgen van de Zweden. Men zagh daar omtrent der zelver edelmoedigheyt; want het lyk wierdt door laſt van zyne Majeſteyt van Zweden met wit ſatyn bekleedt, in een dootkiſt, met rouw- en de wapenen van den overleedenen behangen, gelegt; en voort met een zwart geverwt galjoot, daar zwarte wimpels van afwaayden, aan den Admiraal, heere van Waſſenaar, gezonden. Daar na, nevens dat van den Viceadmiraal Pieter Floriszoon naar Hollandt gevoert, daar de beyde lyken, het laatſte te Hoorn, en dat van den Viceadmiraal de Wit te Rotterdam, met heerlyke rouſtaatſyen op 's landts koſten ter aarde gebracht zyn. Ook wierdt door de heeren Staten van Hollandt aan de weduwen of erfgenamen ieder drie duyſent guldens toegelegt, om daar mede een grafſtede van marmerſteen, of gedenkteken 't hunner eere op te rechten, als geſchiedt is. Waar op men het volgende lof-en graf-ſchrift leeſt.

Brandts Ruiter. bl. 153, 154, 155.

Brandts Ruiter bl. 156.

Meritis & æternati
Wittenii Cornelii de Wit,

Qui magnitudinem ſuam eidem elemento debuit, cui præcipuam hactenus Hollandia debet: totum terrarum ambitum circumnavigavit. Utramque Indiam, Nauta, Miles, Præfectusque Nautarum ac militum vidit; expugnato ſpeculatorio navigio, cum viribus ipſe multum inferior, animo major eſſet, argentifera claſſi Americanæ capiundæ viam patefecit.

Innumeras variarum Gentium naves cepit, incendit, ſubmerſit.

Per omnes gradus militiæ navalis eluctatus proprætor Patriæ claſſes & expeditiones maritimas annis
XX *rexit*
Decies quinque claſſibus collatis cum hoſte conflixit.
Raro æquata clade; plerumque Victor ac Triumphator prælüs rediit.
Reſtabat magnus tot belli ſacinoribus
Imponendus dies VIII. *Nov.*
A. CIↃIↃCLVIII.
In freto Maris Baltici ſupremum Virtutis opus edidit: Ibi primum in prælium ruens.
Prætoriam Suecorum invaſit, afflixit.
Dein proprætoriam ac prægrandes alias,
Eorundem aliquot.
Armis, viris, animis.
Inſtructiſſimas, ſola proprætoria ſua, rejecit, afflixit, ſubmerſit;
Donec a ſociis undique deſertus, ab hoſtibus undique circumfuſus, diſcerpto globis corpore.
Bellatricem Animam cælo reddidit.
Corpus ipſe Rex hoſtis, generoſa fortitudinis hoſtilis admiratione,
Splendide compoſitum in patriam remiſit.
Vixit LIX. *annos.*
Sic redeunt quos honor ac Virtus remittunt.

Wy achten onnodigh dit den Leezer, in het nederduytſch overgebracht, ter handen te ſtellen, om dat het niet anders dan een kort begrip is van 't geene boven in zommige deelen wat breder uytgemeten is, en alhier niet anders zou konnen ſtrekken, dan ter herhalinge van dat albereets eens gezegt is.

WITTE (DE) een van de voornaamſte geſlachten binnen Zirikzee in Zeelandt, dat verſcheyde Burgemeeſters aldaar niet alleen uytgelevert heeft, maar ook in Reymerswale, en de ſtadt Goes geregeert, en andere hooge amten bekleedt heeft. Dus vindt men op de lyſt van de Zirikzeeſche Burgemeeſteren in de jaren 1599 en 1602 Mr. Quintin de Witte, 1615 Mr. Vincent de Witte; 1632, 1635, 1638, 1641, 1644, 1647, en 1650 Mr. Pieter de Witte, 1658 en 1662 Jakob de Witte. Ook vinde ik eenen anderen Jakob de Witte den 2 maart 1594 tot Penſionaris dezer ſtadt verkoozen; boven dien is Jakob de Witte, heere van Haamſteede, Rentmeeſter beoöfter ſchelde geweeſt, gelyk Kornelis de Witte, heer van Elkerzee, in Ellemeet enz, op den 13 Auguſtus 1667 ſuperintendent over het geheele eylandt van Schouwen, Burgt en Weſtlandt wierdt. Als Burgemeeſter van Reymerswale komt ons voor eene Adriaan de Witte; als Bailjuw van Goes Mr. Jakob de Witte in 't jaar 1595, en deszelfs zoon, Mr. Boudewyn de Witte, eerſt als ſecretaris aldaar, en naderhandt als Raadpenſionaris van de Heeren Staten van Zeelandt. Ende hebben deeze Heeren verſcheyde edele en voorname huwelyken en vermaagſchappingen van tydt tot tydt aangegaan met die van *Raaphorſt*, *Weytzen*, *Beereſteyn*, en anderen. 't Geſlacht van de Witte voert ten wapen een blaauw ſchildt, en daar op twee zeegolven van zilver, en een ander geſlacht van deezen naam een zwart veldt in 't midden met een zilvere faſce bedekt, waar boven drie zilvere bokkekoppen met hunne halzen, en onder dezelve drie zilvere kogels of ballen.

Smallegange Kronyk van Zeel.

WITTE (MICHIEL WITTE DE RUYTER) was een dochters zoon van den grooten Admiraal Michiel Adriaanſz de Ruyter, en naar den zelven, zyn heer Grootvader, Michiel de Ruyter genoemt, en de tweede zoon van den wakkeren zeekapiteyn Johan de Witte, en Juffrou Kornelia de Ruyter. Hoe jong hy ook mogt zyn, zoo voer hy reets voor Luytenant op het ſchip van gemelden zynen vader, die nevens hem in dien vervarelyken zeeſtorm van het jaar 1683, keerende van dien ontydigen tocht van Gottenburg, voor 't landt bleef. Zie hier voren op RUITER.

Brandts leven van de Ruyter.

WITTE (*Theodorus* of *Dirk de*) geen der geringſte onder de Geleerden, die over geeſtelyke zaken geſchreven, en de ſtadt Utrecht tot hunne geboorteplaats gehadt hebben, was Prieſter en Licentiaat in de Godsgeleertheyt te Loven, en hadt aldaar in 't bekende kollegie van Standonk op de Filoſofy geſtudeert. Hy heeft geſchreven:

Officium Sanctorum Provinciæ Ultrajectinæ. *Valer. An'r. Biblioth Belgic.*
Kerkelyke Getyden.

En volgens de getuygeniſſe van Valerius Andreas eenige Nederduytſche werkjes uytgegeeven onder den naam van Chriſtoffel Fabri, een Lovenaar.

WITTE VROUWEN eene Abdye van edele Juffrouwen binnen de ſtadt Utrecht, zoo genoemt geworden, om dat zy volgens den regel van ſint Norbertus in het wit gekleedt gingen als kanonikeſſen van de Premonſtreits order; zynde het al lang door verſcheyde ſchryvers beweezen, en door de monniken zelfs beleden, dat de Norbertynen onder de monniken of nonnen niet gerekent moeten werden. Otto Friſingenſis ſpreekt van twederhande kanonniken, waar van de eene in een linnen, en de andere in een wollen rok gekleedt gingen. Wanneer men nu al eens in eenigen ouden Giftbrief deeze kanonikeſſen nonnen genoemt vindt, in 't latyn *Moniales*, moet men 't zelve woordt in een ruymer betekeniſſe, als gemeenelyk, opneemen en verſtaan. Door wien en ten welken tyde deeze Abdye geſticht is, blyft tot nogh toe onbekent. Dat zy van een hogen ouderdom geweeſt is, blykt uyt eenen giftbrief van heer Gysbrecht van Amſtel, Ridder, getekent CIↃ. CC. LXXXIX. donderdaags na het het feeſt van de H. maagdt Agatha. De verkiezing eener Abdiſſe heeft van de eerſte ſtichting af vry geweeſt, maar geſchiedde, ſedert keyzer Karels oppergebiedt over het Sticht plaats greep, niet anders dan met des Vorſten kenniſſe, en op zyne benoeminge. Van deeze Witte vrouwen hebben de Poort, dewelke dichte by deeze Abdye ſtaat, en de voorſtadt, daar buyten gelegen, haare namen ontleent. Sedert de verandering van den Godsdienſt in dit Landſchap zyn de Gebouwen deezer Abdye tot een ander gebruyk geſchikt, en ſlecht onderhouden, zo dat 'er weynigh meer van der zelver oude bouwſieraden te vinden is.

Rupertus Tutienſis. in Regul. S. Bened lib. A. cap. 8. id. in Altercatione. Otto Friſingenſis lib. 2. cap. 35. Hiſtor. van 't Utr. Bisd. I D.

WITTEWERUM of WITTEWIERUM. zie hier voren op WERUM,

WITTEWYVEN waaren onttyds waarzegſters, die zich hier te lande, voornamentlyk in Drenthe, in holen, en en opgeworpene hoogtens of bergjes, die van binnen hol waren, onthielden, en, zoo men voorwendde, toekomende zaken, geluk en ongeluk, als mede de vervremde en verborge goederen wiſten te openbaaren, en aan te wyzen, weshalven de lantzaten geloofden, dat 'er iets heylighs, ja Goddelyks in haar verborgen was, en daarom haaren raad geenzins verſmaadden, of hare antwoorden in den windt ſloegen: dus leeſt men by Cæſar, hoe hy, by de gevangenen onderzocht hebbende, waarom Arioviſtus geen kans waagde, ten antwoordt kreeg, om dat by de Duytſchers eene zekere gewoonte ſtant hielt, van dat de huysmoeders door 't lot en waatzeggeryen opening deden, of het geraden waar-

Strabo Geogr. lib. 7. Picart Annal. Drenth. Diſt. IX.

waar slagh te leveren of niet, en dat dezelve verklaart hadden, dat het nu voor de Duitschers onmogelyk was de overwinninge te behaalen, indien zy slagh leverden voor de nieuwe maan. De Witte wyven wierden zoo genaamt, of om dat zy Wittigh, dat is, in out duytsch, wys, verstandigh en voorzichtigh waren, of omdat zy in witte klederen gingen, wyl men outtyts vaststelde, dat het wit voor al den Goden 't aangenaamst, en by gevolg ook het heyligst was, als Plato en Cicero getuygen. Strabo zegt zoo van de Celten dat zy, ten Oorlog gaande, niet alleen van hunne vrouwen: maar van eenige Profetessen en Priesteressen verzeld wierden, die blootbeens en in 't wit gekleedt waren met een wit linnen overkleedt, het welk met een koperen riem met gespen toegegordt wierdt; ook vindt men tot op deezen dagh in het Landschap Drenthe, niet verre van Assen, een Boerschap of buurt, alwaar nogh heden eenige zodanige bergjes gezien worden, die men Witten noemt naar de voorgemelde Witte wyven, die zelfs ook menigmaal onder de enkele benaminge van De Witten in de vaderlandsche geschiedenisboeken voorkomen. Te schoon schildert de lieffelyke Zwolsche dichter *Gerrit van der Horst* in zyn meesterlyk dichttafereel, daar hy met groot recht het koopryke Zwol Overyssels oog noemt, van deeze Witte wyven, om het zelve alhier geen plaats te gunnen:

M. Brouërius de Vezer. ac Recent. Popul. Adorationibus. Cap. XIV.

G. van der Horst. Overyss. Oog, of Zwol verheerlykt.

Een autaar / nooit door man in 't offer te onderhouwen;
Maar Priesterinnen / ons door *wyze of witte vrouwen*,
Zegsvrouwen van den Raadt des Hemels / lang bekent /
Waar van ons 't domme volk ontelb're grollen vent;
Versierssen; die het weet zoo aardig toe te takken /
Dat lichtgelovigen die eeren als orakl'en.

WITTHELTE is eene plaats, die Keyzer Hendrik de III. uyt de goederen van eenen Uffo of Ulfo, en deszelfs broeders in het graafschap Drenthe, aan Bisschop Bernulphus van Utrecht vereerde. De naam leeft nogh in *Witholte*, een geringe buurt, in het Diverder Dingspil tusschen de dorpen Dwingelo en Wapsterveen gelegen. In het Utrechtsche Parkementeboek staat WITHALTE *boven Steenwyk*, waar van het negen mylen afgelegen is. Pikart getuygt dat voorgemelde Uffo en zyne broeders in het jaar van 1040 in het lantschap Drenthe zouden gewoont hebben, en van de oudste Edelen dezes lands waren, afkomstigh van de Dronthers, die dit landt bevolkt hebben, en dat zy alhier groote goederen gehadt hadden, waar onder dit WITHELTE, nevens *Uffelte*, *Pele*, *Lintherunge* en *Euven* gehoorden, en nogh in weezen zyn. Ook wil het oude en overgebleven Erfgeruchte, dat het weghschenken hunner bezittinge door keyzer Hendrik gegrondt was op hunne dagelykschе dwinglandye en geweldt tegens in, en uytlanders.

Alting Notit. Germ. Infer. P. II. Pikart kron. der Lantschap Drenthe. bl. 172.

WITTICHIUS (Christoffel) Professor in de godgeleertheyt (Theologie) te Leyden, wierdt geboren te Brieg, een stadt van Nedersileſië, op den 7 October van het jaar 1625. Zyn vader, die van Luithersgezinde ouders geboren was, wierdt, aan het Hof van den Hertog van Brieg verkeerende, gereformeert, en Surintendant van het geheele hertogdom. Nadat Wittichius zyne schoolsche studien volvoert hadde, trok hy naar Bremen, om in de Rechten te studeeren in den jare van 1642; maar bedacht zich eerlange, en gong tot de Godsgeleertheyt over, waar in hy, als mede in de Filosofye, zeer goeden voortgang aldaar maakte, dus met goede getuygenissen van daar naar Groningen vertrok in de maandt Juny van den jare 1646, en van daar na twee jaaren tyds naar Leyden, van waar hy wederom in 't jaar 1648 naar Groningen keerde, welkers Akademie toen in haar allerschoonsten bloey stont, en vermaardt was wegens de doorluchtige lichten der geleertheyt; *Tobias Andreas*, *Matthias Pasor*, *Hendrik Alting*, *Abdias Widmarius* en *Samuel Maresius*, hier verbleef hy nogh gedurende twee jaren; waar na hy naar Duytschlandt vertrok, en zoo veel geruchts maakte door zyne bequaamheyt, dat hem de Graaf van Nassau nogh in 't zelve jaar van 1651 tot gewonelyken Professor in de Mathesis te Herborn beriep, en hem de vryheyt verleende van afzonderlyk de studenten in de Godsgeleertheyt te onderwyzen. Hier van daan wierdt hy tot Professor in de Theologie en Predikant naar Duysburg beroepen. Eenigen tydt waar na hy door de Magistraat van Nymwegen (eene doorluchtige schoole aldaar opgericht zynde) als een der bequaamste onderwerpen, om dezelve voortgang te doen hebben, tot Hoogleeraar in de Godkunde aldaar verkozen wierdt, dat hy ook loffelyk aannam, en zestien jaaren met veel roem en nut bekleedde, en alschoon hem de Godgeleerde werken en Carteſiaansche Filosofie, alhier door hem geschreven, niet weynige tegenstrevers verwekte, zoo maakten ze hem met eenen zoo berucht, dat hy in 't jaar 1671 naar Leyden beroepen wierdt, alwaar hy dan den tienden November des zelven jaars zyne Intreereden uytsprak, vervolgens zyne Godgeleerde lessen begon, en tot den eynde zyns levens met een grooten toeloop van studenten en andere toehoorders vervolgt heeft. Wittichius storf te Leyden den 19 May van 't jaar 1687 in den ouderdom van 61 jaren, 4 maanden en 19 dagen, nadat enigen tydt van te voren beroert was geworden. De voornaamste boeken, by hem geschreven en uytgegeeven, zyn:

Gronovius in Orat. Funebr. Christ. Wittichii P. Bayle Diction. Hist. & Critiq. Tom. 4. edit. 3. Memoirrs du Tems.

Consensus Veritatis in scriptura divina & infallibili revelata cum veritate Philosophica a Carteſio detecta. L. Bat. 1682. 4.
Theologia pacifica. L. Bat. 1671. cum appendice 1683. & Defensa Amstel. 1689. 4.
Exercitationes Theologicæ & Oratio de Oraculorum Divinorum Veritate & Gentilium Falsitate. L. Bat. 1682. 4.
Causa Spiritus Sancti. L. Bat. 1678. 8.
Investigatio Epistolæ Pauli ad Romanos. L. Bat. 1685. 4.
Investigatio Epistolæ Pauli ad Hebræos. accedunt positiones, seu aphorismi universam Theologiam adumbrantes ibid 1691. 4.
Annotationes in Carteſii Meditationes, curante S. van Till. Dordr. 1688. 4.
Disputationes Theologicæ sexdecim de regula credendi contra Valerianum magnum. Neomag. 1656. 8.
Disputationes sex de fundamento veræ religionis. ibid 1663. 8.

Na zyn overlyden heeft zyn broeder, een Advokaat te Aken, in het jaar 1690 nogh uytgegeeven!

Antispinoza & Commentarius de Deo & ejus attributis. ibid 1690. 4. verduyscht door A. van Poot. ibid 1695. in 4.

en heeft Wittichius boven dien nogh geschreven, als uyt de Manuscripten, ofte handschriften, by de verkoopinge van de bibliotheek van den Amsterdamschen Professor en Rector, *Johannes Theodorus Schalbruch*, op den 16 April 1723 mede opgeveylt, gebleken is:

Lectiones in Epistolam Petri ad Ephesios 2. voll.
Annotationes in Carteſii Meditationes de prima Philosophiâ.
Dictata in Carteſii Philosophiam.
Commentarius absolutissimus in Carteſii Principia philosophiæ.
Notæ in Sulpicium Severum.

WITZIUS of WITSIUS (*Hermanus*) op zyn nederduytsch Harmen Witsz, was een zoon van Nikolaas Witsz, (1652 te Enchuyzen Commissaris van kleyne zaken) en Vroetschap; 1654 1655 1656 1657, 1661, 1662, 1663 1664 1665 en 1666 Kerkmeester; 1658 en 1660 Schepen; en 1666 Burgemeester, en van Johanna Gerardi, dochter van Hermanus Gerardi, predikant aldaar ter stede; na wien hy genoemt is. Hy wierdt geboren den 12 Februarius des jaars 1626, en het schoolstof afgeveegt en eenigermate de gronden der Filosofie en hebreeuwsche tale gelegt hebbende, vertrok hy in den ouderdom van 15 jaren naar Utrecht, om zyne studien te verworderen. Hy ley zich voor eerst op de Overnatuurkunde (*metaphysica*) en de Hebreeuwsche, Chaldeeuwsche, Sytische, Arabische, en Rabbinische talen, hy vorderde zelfs zoo verre, dat hy een Hebreeuwsche Redenvoeringe wegens den Messias der Joden en Christenen opstelde, en in den jare 1654 openbaarlyk uytsprak; vervolgens gaf hy zich geheel en al tot de Godgeleertheyt over. Hy begaf zich voorts van Utrecht naar Groningen, om den vermaarden Maresius te hooren, bleef al-daar een geheel jaar, en keerde toen naar Utrecht, zynde door de pest, die als toen zeer sterk te Leyden woedde, wederhouden in zyn voornemen om de Leydsche Akademie te bezoeken: hy begaf zich hier onder 't bestier van Justus van den Bogaart, en andere groote meesters, vorderde ongemeen in zyne studiën, en stelde eerlang eene twistreden (dispuut) op van de Drieënigheyt tegens de Joden op, die hy in October 1657 zoo veerdigh en geleerdt verdedigde en goetmaakte, dat de Professor Leusden, onder wiens præsidium (voorzittinge) hy zulks deedt, geen enkel woordt sprak, om onzen Witzius den lof alleen te laaten. In de maandt may van 't volgende jaar wierdt hy Candidaat (Proponent) in de H. Godgeleertheyt, predikte zoo wel in 't fransch als duytsch, en wierdt van verscheyde noorthollandsche Dorpgemeentens begeert, en nam in 't jaar van 1657 de beroepinge aan van Westwoude, leggende tusschen Hoorn en Enchuyzen. Nadat hy hier ruym vier jaren de kerk bedient hadde, vertrok hy naar de Gemeente van Wormer, en daar vier en een half jaar gestaan hebbende, wierdt hy 1666 naar de stadt Goes in zeelant beroepen, en van daar in november van 't volgende jaar naar Leeuwaarden in Vriesland, doch quam aldaar niet voor April van den jare 1668. Maar onze Witzius was geboren om een wydluftiger naam onder de Godsgeleerden te maaken, en den Professoraalen stoel te betreeden. Hy wierdt dan 1675 tot Professor en Predikant te Franeker verkoren, daar hy den 15 April van 't zelve jaar tot Dokter (meester) in de H. Godgeleertheyt verklaart wierdt, na het doen van eene plechtige redeneering van het ware afbeeldsel eens Godtgeleerden. Zyne geleertheyt en godvruchtige yver maakte hoe langs hoe meerder geruchts, zodat die van Groningen hem 1679 tot Professor begeerden, dat de Stadhouder van Vriesland en de hooge Bezorgers der Akademie van Franeker weerden, en die van Utrecht in 't volgende jaar verkregen. Hy aanvaardde zyn ame

Joh. a Mark. Orat. Funeb. in obit. Herm. Witzii Supplement aux anciennn. Edit. du grand Dictionaire de Morery.

amt den 29 April door eene defftige redeneering over de uytmuntenheyt van de de waarheden des Evangeliums, bekleedde zyne waardigheyt met grooten roem, en besteedde den tydt, waar in geene lessen hadt te doen, tot het schryven van verscheydene boeken, die hem nogh al meerder bekent gemaakt hebben aan de geleerde werelt: dus verkreeg hy ook de achting en 't bezoek van de bequaamste Bissehoppen en Leeraren, toen hy op 't bevel van de Ambassadeurs van deezen Staat Koning Jakob den II wegens deszelfs komste tot de Kroon van Engelant in het jaar 1685 met eene sierelyke gelukwensehinge begroette. By vervolg van tydt wierdt hy in 't jaar 1689 in de plaats van den beruchten Professor Frederik Spanheym, die wegens hogen ouderdom, en zwakheyt zyn amt niet langer waarnemen kon de, tot Hoogleeraar te Leyden verzoeht, dat hy, naar eenig beraadt inwillighde, doende den 16 October aldaar zyne Intreereden. Nauwelyks hadt hy een jaar lang het Hoogleeraars amt in de Godgeleertheyt alhier bekleedt, of hem wierdt mede het Regentschap over het Duytsche Collegie, dat zeer aanzienelyk, voordeeligh, en altoos door brave mannen bedient is, opgedragen, waar van hy zich niet dan weynigh tyds voor zyne doot ontsloeg, wegens zyne hoge jaaren en liehamelyke zwakheyt. Hy is niet meer dan eenmaal getrouwt geweest, en heeft alleenig drie doehteren nagelaten, waar van 'er eene te Utrecht gehuwt was met een Heer uyt de Magistraat, eene andere te Leyden met den geleerden en godvrugtigen kerkeleeraar Hendrik Dibbets, en de derde ongetrouwt waar by zyn overlyden, dat, tot merkelyke schade van kerk en hoge schole, voorviel den 22 October van het jaar 1708, hebbende de werelt met veele geleerde, troostelyke en godvruchtige schriften gesticht, welke zyn:

Disquisitio de efficacia & utilitate Baptismi. Exercitationes Academicæ. Ultraj. 1694. 8.
Ægyptiaca & Decaphylon cum diatribe de Legione fulminatrice Christianorum. Amstel. 1696. 4.
Animadversiones Irenicæ.
Meletemata Leydensia. L. Bat. 1703. 4.
Oeconomia fœderum Dei cum hominibus. Leovard. 1676. 4. *ibid* 1685. 4. & *Ultraj.* 1694. 4.
Exercitationes sacræ in symbolum Apostolorum & Orationem Dominicam. Franeq. 1689. 4. *Amstel.* 1697. 4.
Miscellanea sacra 2 *vol. L. Bat.* 1694. 4.
Ad Huberum Ultraj. 1687. 8.
Twist des Heeren met zynen wyngaardt. Leeuw 1671. 8. *Utr.* 1692. 8.
Het aanstotelyke nieuw tegens Allingas zedige verdediging. Amst. 1673. 8.
Juda ontkroont of lykpredikatie over de doot van de Princesse Maria Stuart, Utr. 1693. 4.
Judæus Christianisans. 12.
De Septem Epistolarum Apoclypticarum sensu. 12.

WITZMEER of SCHAGERWAART groot zes hondert morgen, is gelegen buyten den Oosterendyk in den Banne en Heerlikheyt van Heerenkarspel in Noorthollandt. Het wierdt in 't jaar 1607 door de gemeene Schuldeyschers van graaf Lamoraal van Egmont by decreet van 't Hof van Hollandt verkoft, met dic vergunninge, dat, wanneer de kopers of eygenaars het zelve Meir te eeniger tydt zouden willen bedyken, hun ook volgen zoude het recht van Smaltienden, raaptienden, en den tienden schoof van alle greynen, zoo wel ronde, als lange, weke en harde, geene uytgezondert, die op het voorschreve Meir, bedykt zynde, zouden mogen groeyen, behoudens de hoge, middele en lage Jurisdictie over het zelve Meir aan den heer van Heerenkarspel. In het jaar 1630 kregen de Eygenaars in den zin het zelve droog te maken, alzoo zy sedert tweeentwintigh jaren tyds op verre na geen halve renten van hunne betaalde kooppeningen gekregen hadden van de Visscherye in het zelve Meir, dies boden zy in 't begin van het zelve jaar een smeekschrift aan de Heeren Staten van Hollandt, omme zekere voorrechten ende vryheden voor eenige jaren te hebben voor 't gemelde Meir, wanneer het zelve droog gemaakt en bedykt zoude wezen, 't geene hun, in gevolge van hun verzoek, den tienden mey goetgunstelyk toegestaan wierdt, mits zy, voor en aleer zulks in 't werk stelden, alle de genen, die enigh recht by die bedykinge zouden mogen hebben, te vreden stellen moesten: ende was onder andere vergunningen wel voornamentlyk eene vrydom van alle gewone en buytengewone schattingen en opbrengingen, als verpondinge, honderste, vyftighste, veertighste, minder, of meerder penningen, en dat zoo van de gronden, die vergraven, als die binnen getrokken zouden mogen worden, voor vyftien aftereen volgende jaaren, mits middelertydt betaalende de verpondingen, die op het zelve Meir, rietbosschen of rietlanden, en verdere gronden voorheenen hadden gestaan, ofte als toen nogh stonden. Als mede vrydom van de bezaayde landen, Hoorngeldt en diergelyke lasten, die over 't platte landt geheven wierden, of verder opgestelt zouden worden, mede voor vyftien jaaren, alles in te gaan, nadat de landen beweydt, ofte anderzins bequaam gemaakt zouden zyn, gelyk hun ook vergunt wierdt vrydom van de middelen van consumtie op de kleyne bieren, van twee gulden de ton, en daar beneden, gedurende dezelve bedykinge en een jaar daar na, als mede voor altydt vrydom van de gravelyke tollen van alle 't geene uyt, en naar het voorschreven Meir gevoert mogte worden. Dewyl nu de te leggen zynde Dyk niet bestendigh geplaatst konde worden op den gront van het zelve Meir of de Rietlanden, daar in, en om gelegen wegens den weeken en hollen grondt, zoo wierden de Bedykers gemaghtigt de omleggende landen, tot het maken en leggen van hunnen dyk nodigh, aan te tasten en gebruyken, mits de Eygenaars daar voor voldoende en betaalende, 't zy by onderling verdragh of taxatie van oneenzydigen, by gemelde Heeren Staten daar toe te benoemen. Dus geraakte het droogmaken dien zelven zomer nogh aan den gang, en met goedt gevolg ten eynde in 't volgende jaar 1631 en betaalde sedert rykelyk de gedane kosten.

Can groot Plakkaat boek II. Deel. bladt 1741.

WOENSDAGH zie WOONSDAGH.

WOENSDRECHT of WOONSDRECHT is een gering dorpje in het Markgraafschap van Bergen op zoom, aan de rechter oever van de ooster schelde, dat voorheenen groter was, voor dat de Zeewateren, een groot gedeelte van de Zeeuwsche eylanden overstroomt hebbende, herwaarts aan vloogen, en het meeste gedeelte van deeze plaats weghrukten. Het behoort aan het klooster der Wilhelmiten te Huybergen, legt volgens de kerkelyke verdeelinge der Roomsgezinden onder het Dekenschap van Bergen op Zoom, en volgens die der Gereformeerden onder de Classis van Tholen en Bergen op Zoom, wordende nevens Ossendrecht en Hogerheyde te zamen van eenen Predikant bedient. Onder de Jurisdictie van Woensdrecht gehooren de Polders van *Zuytlandt*, *Oudelandt*, *Wissendyk* en de *Noortpolder*. Deeze, overstroomt gelegen hebbende gedurende eenige jaaren, zyn volgens Octroy van myn Heeren de Staten Generaal der vereenighde Nederlanden, van den 13 december 1650, en opgevolgde vermeerdering van 't zelve, verleent den 11 augustus 1651, bedykt en verversht geworden, en daar over aangestelt Dykgraaf, Gezworenen, en een Penningmeester.

J. de Roy Marchionat. S. R. I. Cau Plak II. D. bl. 2004. *Histor. Episcop. Antverp.*

WOENSEL gelegen in Kempenlandt, het tweede quartier van de Meyerye van 's Hertogenbosch, is een fraay dorp, dat zeven Schepens heeft; en dingt men aldaar drie Gerechten na nieuwen jaars dagh met veertien Schepens, wanneer de Drossaart zeven Schepens verkiest, welke blyven. Het dorp heeft vier uythoeken of buurten, als *Opacht*, *Vlokhoven*, *Tongrenbroek* en *'t Dorp*, ende is eene heerlikheyt, die den Princen van Oranje pleeg te behooren, en welken uyt dien hoofde ook de Patryzen alhier toequamen. De kerk alhier wordt nevens die van Tongelre door één Predikant bedient, onder de Classis van Peel en Kempenlandt gehorende.

J. Oudenhov, Beschr. van hoven, de Meyer van 's Hertogenb. Hertogenb. genb.

WOERDEN, een oudt steedtje, nu in Hollandt; maar weleer onder 't sticht Utrecht, met een sterk Kasteel, van Bissehop Godefriedt van Rhenen omtrent het jaar 1160 tegen den aanloop en invallen van die van Hollandt gebouwt. Het raakte daar na aan Hollandt, en Heer Herman van Woerden heeft het in 't jaar 1296 nogh beheert; maar doordien hy mede aan de t'zamenspanninge en den moordt van Grave Floris schuldigh was, wierdt het aan de Graaflykheyt verbeurt verklaart. Naderhandt is het weer van Grave Jan van Hollandt aan het Sticht onder Bissehop Guido gelevert, maar het duurde niet lang, of 't raakte weer aan Hollandt. Het lagh weleer aan den Rhyn, die door of voorby Utrecht, ook door dit steedje naar Leyden by Katwyk in zee viel, en gemeent wordt in de gedachte eeuw door eenen schrikkelyken storm en onweer, als 't opwerpen der duynen, gestopt te zyn: Zulks zou volgens de *aantekeninge* in de Luytersche kerk aldaar nogh bewaarheidt konnen worden. Zie die aantekeninge hier achter: ook zou het Kasteel in 't jaar 1160 gebouwt zyn. Deze stadt wordt in 't Itinerarium of weghwyzer van Antoninus *Nigropullo* geheten, immers naar geene onwaarschynlyke giffinge: ook vindt men eene straat of wyk in deze stadt, die het *zwarte kieken straatje*, of *straat* geheten wordt. Van Utrecht is door Woerden eene gemakkelyke trekvaart op Leyden gemaakt, waar door men zoo wel by den dagh als nacht aldaar gebraght kan worden, als ook van daar weer naar Utrecht. Het steedje heeft al veele rampen, zoo door Oorlogh als brandt doorgestaan; in het jaar 1488 wierdt het door Heer Jan, Burggrave van Montfoort, verraft en ingenomen. In 't jaar 1374 wierdt het wegens den Bissehop van Utrecht door de Stichtsen belegert, maar die moesten het, doordien 'er ontzet quam, verlaten. Insgelyks viel ook voor in 't jaar 1575, wanneer de Spaansehen, nadat zy 'er vyftigh, Meteren zegt 46, weken voor gelegen hadden, het echter in 't jaar 1576 moesten verlaten op den 24 Augustus of St. Bartholomeus dagh: welke dagh nogh plechtig, omtrent vyftigh jaren geleden, geviert wierdt. In het jaar 1672 namen het de Fransehen zonder slagh of stoot in; ook verlieten zy het weer zonder daar toe gedwongen te zyn, na dat

Certgeen Stichts Kronykje p. 16. *Idem p.* 33. *Bronerius Hollandt Verheerl. VI. Deel.*

dat zy het seftien maanden en vyftien dagen in hadden gehadt. Het wierdt evenwel terwyle zy 'er meester van waren, wegens den Staat, door Prins Willem den III van Oranje belegert, mar 't belegh wierdt van de Franschen onder Luxemburgh opgeslagen; daar de Heer van Zuylesteyn sneuvelde. De toren en de groote kerk brandden ook af door 't onvoorzichtig vuuren ten tyde dat de Franschen 'er meester van waren, nevens verscheyde huyzen op het kerkhof, het latynsche school, 't huys van den Rector enz. de brandt overslaande naar de Rietvelder en Leydsche poort, raakten daar ook nogh eenige huyzen in brandt. Menigmaal is dit steedje veranderinge van Heeren onderworpen geweest. Erst, als gezegt is, was het Stichts, quam naderhandt aan byzondere Heeren, welke waren de Heeren van Woerden, daar heer Herman de laatste van was in 't jaar 1296. toen quam 't aan de Graven van Hollandt: waar van Grave Jan het aan den Hertog van Saksen gaf. Naderhant aan Koning Philips van Spanje gekomen, verpandde hy het aan den Hertogh Erik van Brunswyk, ter verzekeringe van 't loon zyner verdiensten: Na dat het aan den vereenigden Staat gekomen, en in het jaar 1600 de slagh in Vlaanderen voorgevallen was, waar in de Admiraal van Arragon gevangen wierdt, en hy naar Hollandt gevoert, wierdt hy op het Kasteel van Woerden geplaatst. *Meter. Ned. Hist. 22 boekf (mihi) 61.* aldaar wierdt met hem die loffelyke overeenkomste, ter lossinge van alle de gevangenen der vereenigde Nederlanden tegen zyn persoon, van den Staat uytgewerkt: waar door de Hoog Mogende Heeren Staten een roem behaalden, die Hemelhoog hunnen daat verhief, en de gantsche werelt door klonk. Wy konnen niet nalaten hier in te voegen 't geene ons door wylen den Professor Relandt medegedeelt is, in zeker reysboekje van hem opgetekent, en in de Lutersche kerk te Woerden op een tafereel bevonden, van woordt tot woordt aldus luydende:

Ao. 1050. liep den Rhyn nog hier door na Leyden en Catwyk in zee.

1117. Quam Bagouda (nu Bodegraven), onder Woerden.

1160; Om deze tyt wort 'et Casteel gestight, door Godefryd den 28 Bisschop.

1216. Quam 't onder Holland, als een sleutel van heel Holland.

1296. Regeerde heer Herman van Woerden deze zyn *Stadt* nog.

1374. Door de Utregtse belegert en by ontset weder verlaten.

1488. Door heer Jan, Burggraaf van Montfoort, verraft en ingenomen.

1490. Gaf heer Jan 't Slot van Woerden aan den Hertog van Sassen.

1520. Leerde Jan van Woerden hier de Leer der Augsburgsche Confessie.

1525. Wordt hy om de Leer dezer Confessie in den Hage verbrandt (*nempe a papistis. ibidem in hoc templo videre est ejus imago*) op den 15 September.

1566. Leerde Cornelis van der Lair d'Augsburgsche Confessie in de publyke kerk. Hy liet de beelden uytdragen en 't altaar bleef staan.

1572. is de stadt opgedragen aan den Prince van Orangien en Heeren Staten, met belofte dat zy by de Augsburgsche Confessie zoude blyven.

1575. Door de Spangiaarts belegert, en na 50 weeken anno 1576 verlaten.

1581. Door Koning Philippus van Spangien in pande gegeven aan Ericus Hertogh V. Brunswyk om zyne verdiensten.

1590. Leerde Jan Legari de Augsburgsche Confessie in de publike kerk.

1591. Sloegen zy de kerk open (tegen wil van Burgemeestren) ende stelden een gereformeert predikant.

1646. Werd deze kerk gebouwt voor de Leer der Augsburgsche Confessie.

1672. Sonder beleg aan de Franschen overgegaan, den 23 Junii bezet, den 11 Julii zonder noot weder verlaten. 18 September op zondag weer met veel volken overlast en bezet.

25 dito wert deze kerk op zondagh tot eene hoyschuur gemaakt.

11 October door Prince Wilhelm den III belegert; door ontzet den 12 dito verlaten.

11 Dito verbrandde de grote kerk out omtrent 400 jaren. Het schoone proveniers huys was der Franschen gasthuys. Het stadthuys, out 177 jaren, wort van hun vuyl misbruykt.

1673. Den 7 November, dingsdag tegen 12 uuren zonder noot verlaten, na datze 'er seftien maanden en vyftien dagen in geweest, en twee majoors in gestorven waren.

Den 12 December is 't hoy uyt deze kerke gedaan.

Den 17 dito door D. Michael Mosch weer in gepredikt.

1674. Den 11 may begonnen de gereformeerde hier in te zamen te prediken.

Den 10 Julii hielden zy synodus in deze kerk veertien dagen langk.

1675. 6 November preekten zy het leste hier in, achtien maanden min vier dagen.

7 dito vierde elk den verlaatdagh der Franschen in zyn eyge herstelde kerk. 1 Sam. 7. 12. *Tot hier toe heeft ons de Heere geholpen. Gelooft zy de Heere.*

Eer wy nogh van Woerden afscheyden, vinden wy ons verplicht eenige dingen, na dat het vorige van ons opgestelt was, zoo rakende 't geen Alting daar van in zyne Notitia Inf. Germ. zegt, dat zeer weynigh is, als 't geen ons mede naderhandt meer daar van ter handen gekomen is, aangaande Woerdens komste aan den Staat of aan Hollandt, den Leezer mede te deelen, nevens hun komen ter dagvaerdt. P. C. Hooft, over 't jaar 1572 zegt, dat ook aan WOERDEN, Naerden, Muyden &c. plaatze ter dagvaart in Hollandt ingeruymt is geweest. Schoon, zegt hy, uytgenomen WOERDEN, Schoonhoven en Amsteldam, alle verdere steeden van Hollandt, de eene wat vroeger, de andere wat later, zonder grote moeyten ingekregen wierden. Het is merkwaardigh; 't geen P. Cotterus in zyn historisch verhaal van Woerden pag. 31. rakende de stemloosheidt der steden Oudewater en en Woerden (die voorheen mede stemme in Hollandts Staats vergaderingen gehadt hadden) zegt. Dat hem van Personen van geloof verhaalt is, dat de Regenten van Oudewater, den Raadtpensionaris Jan de Wit, als heere van Hekendorp en Snellerwaerde, vergastende, een gesprek rakende het stemmen van Oudewater en Woerden voorviel; dat de Burgemeester Tromper van Oudewater eenige bewysredenen ter stemminge begebragt hebbende voor Woerden en Oudewater, en niet ten genoegen opgelost wordende; Tromper zou gezegt hebben: Myn heer, laat dit het slot zyn; Indien onze maeht zoo groot ware, als ons recht goet is, wy zouden van onze oude plaatse bezit komen neemen.

Wy hebben boven gezegt, dat WOERDEN, aan Hertogh Erik van Bruynswyk in pantschap overgegeven was, ter verzekeringe van het loon zyner verdiensten aan Koningk Philips wel eer, als Grave van Hollandt, betoont, en zommierlyk begroot tegen het equivalent van Woerden. Dus was Woerden en zyn Burgvooeht, zoo wel aan Hertogh Erik, aan wien hy als Kasteleyn Eedt gedaan hadt als pandts-heer; als aan Philips, als Souverain verplicht; eehter stapte dat de Burgvooeht *Duyk, hoewel met alle omzigtigheidt*, onder voorwaarde dat geene andere religie, dan die van de Augsburgsche confessie, gedoogt zou worden, over: en Woerden is van dien tydt volhardelyk den Vaderlande tegen 't Spaansch en Albas geweldt getrouw by gebleven; niet tegenstaande de gedachte zware belegeringe van 1575 tot 1576, waar in zelfs genoodzaakt wierden tinne geldt te slaan; dat daar na by 't gemeene Lant, na dat het belegh (Hooft, zegt vyftigh; Meteren zes en veertigh) weeken geduurt hadde, als boven ook aangeroert is, opgewisselt, en de waarde, waar voor het uytgegeeven was, daar voor voldaan is geworden.

Hooft Nederl. Hist. het 6de Boek. Costerus in zyn Hist. Verh. van Woerden p. 7. 9. 11. 13. Hooft. 10. B. p. 403. Meteren blad 100. zie ook Coster. H. V. p. 265. 266. 267.

WOERDEN, een out adelyk geslacht in Hollandt, voerde drie rode ruyten op een goudt veldt. Men vindt op de jaren 1165 en 1186 vermeldt van eenen *Harmen, heere van Woerden*, die aldaar een deftigh slot liet bouwen; op het jaar 1204 wederom van *Harmen, heere van Woerden*, die naliet *Harmen, heere van Woerden*, Ridder op 't jaar 1252, die twee zonen hadt, als *Harmen*, die volgt, en *Gerrit*, de eerste heere *van Vliet*, op den Yssel by de stadt Oudewater gelegen. *Harmen van Woerden*, Ridder, trouwde met de zuster van heer Gysbreeht van Amstel en won by haar alleenigh twee dochteren, als *Geertruyt*, getrouwt met Willem van Teylingen, Ridder, die 1284, en alzoo lang voor zynen schoonvader, overleedt, en *Machtelt*, die gehuwt was met Gerrit van Velzen, Ridder, wiens bittere haat tegens de Gravelyke regeeringe van Floris den vyfden van Hollandt, waarschynelyk wegens het verachten van den ouden Adel, en het maaken van veertigh Ridders uyt de rykste huyslieden in het jaar 1295, hem nevens andere voorname Edellieden aangezet heeft, om de handen aan gemelden Grave te slaan, en, toen men wegens 't naderen van het gewapende lantvolk den zelven niet wist te vervoeren, te vermoorden. Dat immers om geen Overspel, die van den Grave met Velzens vrouw, tegens haren wille en geweldigh gepleegt zon zyn, als enige oude kronykschryvers meenen, uyt eene misvattinge van het woordt *Overspel*, by Melis Stoke in zyne Rymkronyk in eenen anderen zin gebruykt, de meeste Heeren van 't landt zich party tegens den Grave gestelt zullen hebben, is genoegzaam goet te maaken, als men in aeht neemt, hoe Melis Stoke in zyn verhaal van het belegh van Middelburg in Zeelandt door de Vlamingen, dat lang voor het gewaande overspel gebeurde, uytdrukkelyk zegt:

S. V. Leeuw. Batav. Illust. W. v. Gouthoev Holl. Kronyk. Melis Stoke Rymkronyk bl. 35. en 39.

Den Grave Florens op die tydt
Dat meeste deel droeg hem nydt/
Van den Heeren van den lande/
Syne ontsagen hen niet der schande.

Het was dan niet anders als een oude wrok, die enige Edelen te zamen verbondt; 't geene de Rymkronyk verder mede van de heeren van Woerden en Velzen beveſtigt, als hy op bladt 39 zegt:

Nu hoert van den verraders fel/
Wat ſi dochten ende wat ſi rieden/
Alſmen ſelve hoerde bedieden/
Gheraet van Velſen den mordenare/
Daar hyg hede openbare
Hoe hi die moert eerſt bedoehte/
Ende hoe hi begonde ſire daet.
Ten eerſten male ſocht hi raet/
Ende leghet hem te voren danne/
Den Here van Woerden Hermanne/
Die was deg Graven nauſie raet.
Ende *hi gedochte al ouder daet*,
Hoene die Grave hadde verdreven,
Ende gaerne had ghenomen 't leven,
Als ic te voren heb ghеſproken,
Ende peynsde dit wert nu ghewroken,
Dat ghi mi dicke hebt gedaen.

Wat nu de oorzaak van den wrok van deeze Edelen van Woerden en Velzen belangt, die is lichtelyk uyt de Geſchiedenisſchryvers te achterhaalen, want eerſtelyk wilde de Grave in het huwelyk van Gerard van Velzen met des Heeren van Woerdens dochter niet bewilligen, gelyk zy daar buyten niet uytgehuwelykt mogt werden volgens zekere ſchriftelyke belofte, by heer Harmen van Woerden op Palmzondagh 1287 den Grave gedaan; om dat de Graaf de dochter des Heeren van Heusden, daar hy reets eenen baſtert, Witte van Haamſtede genoemt, by hadde gewonnen, aan Gerrit van Velzen uythuwelyken wilde. Schynende uyt dit misbruyken van de dochter des heeren van Heusden, dezelve haare vader deshalven gemakkelyk door de vloekverwanten gewonnen te zyn, en met hun te hebben aangeſpannen. De tweede grondt hunner haat valt nogh ligter te bevroeden, nadien Graaf Floris hun enige Sloten en bezittingen ten gevalle van Biſſchop Jan van Utrecht ontnomen hadde, ſtaande in de dagelyk'ſche Archiven fol. 255. en gedwongen hunne eerſt vrye heerlikheden van hem ter leen te ontfangen, uytwyzens den Soenbrief, door den heere van Woerden met den Biſſchop van Utrecht en Grave Floris van Hollandt gewiſſelt, dien wy om zynen aanmerkelyken inhoudt hier zullen byvoegen; zy luydt: „ Ik Herman heere van Woerden make kont. enz. dat ik „ eenen twiſt hadde met mynen heere Janne, gekoren Bis„ ſchop van Utrecht, en met eenen Edelen man mynen „ Heere, Heeren Florenſſe, Grave van Holland, waer by „ ik uyte mynen goeden gewyſet wert, en uyte myne „ heerſchap van Woerden, en uyten lande enz. van den „ twiſte, die geſchiet is tuſſchen den Grave van Hollandt, „ mynen Heere, en den heere van Amſtelle en ſynre broe„ ders, die myne magen zyn, en ik hare helpere geweeſt „ hebbe enz. draget den Grave op alle zyn goet, en ont„ fangt dat weder van hem te leen, en belooft geen party„ ſchap te dragen enz. Voort mag Herman van Woerden „ zyn dochter niet te manne geeven zonder des Grave wil„ le en rade. Voorts belooft hy dat Steenhuys, dat de Graaf „ te Woerden heeft doen maken, hem gelden zal te zynen „ wille, en dat van hem houden altoos te blyvene zyn le„ dige huys, en af te rydene. enz. ſtellende ook borgen uyt „ den Bisdomme van Utrecht en uyt Hollandt met der zel„ ver beloften. enz. gegeeven in ons Heeren jare, als men „ ſchreef 1287 op den zonnendagh van Palmen. Wyl nu hier voren gezegt is, dat de oude kronykſchryvers de reden van deezen haat tegens Grave Floris verkeerdelyk haalen uyt een gewaant overſpel, en dat wel uyt de woorden van Melis Stoke, zullen wy zyn woorden hier ter nederſtellen die men vindt blad 41.

Als ſi dus quamen te ghemoet/
Hevet hiſe alre eerſt ghegroet.
En Herman van Woerden reet hem ane/
Als diene wille hadde te vane.
Ende grepen bi den breydel faen:
Al hoghe ſpronghen ſyn ghedaen/
Ghine ſult niet meer der voeren driven/
Sprac hi/ heer meeſter/ ghi moet hier bliven
Onſe gevanghen/ iſt lief of leet.
Ic ſeg u dat ic wel weet/
Dat *die Grave hilt overſpel*
Want hi loech, *dat weet ic wel.*

Hier nemen ze *Overſpel* voor één woordt, daar 't zelve twee woorden zyn, te weten *Over ſpel.* dat gemakkelyk uyt den zin te vatten is, wyl de Grave, ziende deeze Edellieden zoo vrypoſtigh op hem inryden, en geenigh achterdenken van enigh verraadt hebbende, zulks *voor of Overſpel* hielt, en daarom lachte. De Schryver van de Rymkronyk zegt: ik zeg u dat ik wel weet, dat dit de Graaf *Over ſpel* hielt, betekenende by hem *Over* op verſcheydene plaatzen *voor*, als op 't tweede bladt, van ſint Willebordt verhalende:

Tot Weſtcappellen dat hi quam/
Daer hi aenbedende bernam
Mercurioſe *over* enen God.

Dat by hem zoo veel zeggen wil als *voor* 'enen Godt, en dus zegt hy ook op bladt 4 *overwaar* in plaatze van *voorwaar*, op blad 13.

Maar die geene hielt *over* droom.

En wederom op de 23 bladzyde:

Ende ſoehen den Grave Willem/
Ende alſ ſi gevonden hebben hem/
Hebben ſine *over* here ghehult.

Dat is, zy hebben hem *voor* hunnen Heer en Graaf gehuldight. En zoo komt dit woordt mede voor in het Extract uyt zeker out boek op Francyn geſchreven achter de eerſte druk van Melis Stoke, door Jonker Jan van der does, heere van Noortwyk 1620 doen drukken, wordende verder gezegt, om te toonen dat de Graaf zyn gevangenneemen *over* of *voor* ſpel gehouden heeft.

Doen Herman dieg die waerhept bernam
Dat hi biden lagen quam/
Reet hi an den Grave valiant/
Die enen ſparwer had op die hant/
Ende ſprac hem an al openbare
Laet gaen Grave den ſparware/
Al lachgende hi antwoorde gaf,
Herman doet u hant af
Ende laat minen vogel ſtaen.
Grave ſeit hi gi ſpt gevaen.
Herman ſeit hi gi donct mi ſot.
Houdi mit mi aldus u ſpot?

Ik kan geen reden vinden om enigh overſpel van den Grave met Velzens vrouwe te gelooven tegens Melis Stokes klare woorden, en dat op eene loſſe ſtelling, van dat hy in des Graven dienſt geweeſt, mogelyk uyt voorzichtigheyt by zyn meeſters leven zyne gebreken niet heeft willen melden, en zulks na deszelfs, als ook zyn zoons doot zoude konnen daar by gedaan hebben, tot beveſtiging van welk vermoeden onder de aantekeningen van de luſtplaats Soelen, in heldedicht beſchreven door den reomwaarden zededichter Klaas Bruin ik leeze, dat de konſtryke Simon Schynvoet een out afſchrift van Melis Stoke bezit, waar in op het laatſte bladt achter het ſlot van 't werk, met dezelve handt als 't voorgaande geſchreven, deeze onteering dusdanigh verhaalt ſtaat:

Al dede Gh rrydt van Velſen quaet
Dat quam alleen bi ſulker daet
Dat ſyn wyf was jamerlike verkraſt
Daar toe dede de Grave ſyn macht
En onſuverde ſyn goede wyf
Hi hadſe liever dan ſyn lyf
Daar na mi ghelovet
Smeet hym met ene roede op 't hovet/
Dat hem de huve boven ſpleet
Doe doehte Gheraert o dat leet
Dat hem de Grave hadde gedaen

En hier mede zou de gordiaanſche knoop ontbonden zyn, en alle twyfeling wegens het verkrachten van Machtelt, Velzens vrou, weghgenomen zyn, indien men de echtheyt van dit hantſchrift bewyzen konde; zoo voorengemelde vaarzen in het levensverhaal van Graaf Floris op zyne plaats ſtonden, en men alhier van Velzen niet Gherrydt en Gheraert genoemt vondt, daar de gedrukte Rymkronyk hem overal niet anders als Gheraet noemt, waar nevens te bezien ſtaat of de ſtyl, taal en ſpellinge van dit laaſte niet veel van Melis Stoke, door heer Jan van der Does uytgegeven, verſchilt en van later tydt, ſchynt. Zodat ik alsnog met Scriverius en Voſſius de geheele hiſtorie van dit verkrachten van vrou Machtelt voor een enkel verdicht ſel houde, tot dat ons klaarder bewys aan de hand zal komen. Immers de Grave wierdt, als gezegt is, doodgeſlagen, en elk der zaamgezworenen heeft om een goet heenkoomen gezien: zommigen zyn'er van afterhaalt en geſtraft, en enigen het buytens lands ontkomen, waar onder de Gebroeders van Amſtel en deeze heer Harmen van Woerden geſtelt worden, welke, Gouthoeven voorgeeft dat nogh in het jaar 1314 geleeft heeft, en ſedert in grote armoede geſtorven zoude zyn, wyl hy wegens zyne haaſtige vlucht weynig ofte niets van zyne goederen hadt mede konnen neemen, en naderhant

zyne

zyne goederen hier te lande verbeurt verklaart zyn; daar anderen willen, dat hy in 't overvaaren van de Lek nevens Jan van Reneſſe, en Arent, den baſterdt van Gysbrecht van Amſtel, in 't jaar 1304, door 't omſlaan van de ſchuyt, verdronken zoude zyn omtrent Kuylenburg. Doch dat het eerſte waar is, bevinde ik in een out geſchreven Parkamenteboek van de kerke van Koesfelt in Weſtfalen, aldaar beruſtende, en in monnike latyn geſchreven, ſtaande aldaar op het jaar van 1298 aangetekent, dat heer Harmen van Woerden aldaar gehuwt is met Ermgert van Reultingen, uyt een out en edel geſlagt van voorouders af te rekenen, voerende ten wapen een root ſchildt bezet met vyf zilvere ruyten naaſt elkanderen, ende verder op 't jaar 1300 hoe die vrouwe van Harmen gelagh va eenen zone, mede Harmen genoemt, die zich voortaan Harmen van Koesveldt dede noemen, en de drie rode ruyten van zyn vaders wapen in drie blauwe verandert, en tuſſchen beyden midden over dat ſchildt een rode balk met vyf zilvere ruyten van moederswege, geſchikt heeft, welk wapen ook dus in 't geheel tot op den huydigen dagh toe nogh gevoert wordt by het geſlachte van Hermanſz van Koesveldt te Amſterdam, dat, ſedert enige jaren achterlatende den toenaam van Koesveldt, zich enkelyk Hermanſz geſchreven heeft.

WOERT de bezittinge weleer geweeſt van het edele geſlacht van der Woert, begreep twee Ridderlyke Hofſteden met de landen, daar toe behorende; de eene genaamt *Hogewoert* en de andere *Lagewoert*, gelegen in Delflandt, onder de heerlikheyt van Naaltwyk. Beyde deeze Hofſteden zyn van outs, uytwyzens de overblyffelen, geweeſt twee ſterke ſloten of Ridderlyke huyzen, voorzien met zeer vaſte en hoge torens, van wyde en brede graften omſingelt, en met ruyme Laanen, die van, en naar gemelde hofſteden gaan, verſiert, en als nogh de Ridderlanen vander Woert genoemt worden, komende die van Hogewoert uyt op den wegh tuſſchen Honsholredyk en Naaltwyk, gelyk die van Lagewoert, gelopen hebbende tot aan de Maas, en zich uytſtrekkende tot aan den Maasdyk in Zant ambacht, nogh hedensdaags de Ridderlaan van de Lagewoert genoemt wordt, waar voor nogh jarelyks aan de Heeren van Naaltwyk tot erkenteniſſe enig geldt betaalt wordt. Ende ſtont te Lagewoert in het jaar 1680 nogh een hoge vierkante toren van zeer zware ſteenen opgebouwt.

S. V. Leeuw Batav. Illuſtr.

WOERT (*van der*) een Adelyk Hollandſch geſlacht van een zeer hogen ouderdom. Men vindt in het jaar 1157 al genoemt heer Floris van der Woert, Ridder, heere van der Woert in Delflant, van welken afkomſtigh was Gerrit van der Woert, Ridder, heere vander Woert, vermeldt in 't jaar 1274, die naliet Willem van der Woert, welke volgt, Machtelt van der Woert, die 1310 trouwde met Willem van Diepenburg, Ridder, en Hendrik vander Woert, knape, die 1289 leefde, eenige leengoederen te Naaltwyk van Graaf Willem van Henegouwen ontfing, en naliet Willem van der Woert, zonder kinderen na te laten geſtorven. Willem van der Woert, Gerrits zoone voornoemt, Ridder, heere van der Woert in 't jaar 1314, wan Hendrik van der Woert, Ridder, mede heere van der Woert volgens een verlybrief van Machtelt, vrouwe van Valkenburg en Voorn, Burggravinne van Zeelandt, gegeven te Voorne des zonnedags na Paſchen van het jaar 1354. hy trouwde 1383 met Sofia, zuſter van Otto van Arkel, heere van Heukelom, volgens huwelykſche voorwaarden, bezegelt op ſint Martyns dagh van het jaaar 1383. hy wierdt by dode van Herbaren, heer van Liesveldt, als mede van Eemskerke, en nam vervolgens aan den naam van Eemskerke en Liesveldt, ende liet na, behalven eene dochter, gehuwt met Hendrik dirks vander Doortoge, Hendrik vander Woert, gezegt van Liesveldt, Ridder, heere van Liesveldt, als daar mede verlydt 1431. Van deezen Geſlachte vindt men dat nogh geleeft heeft Gerrit vander Woert 1364, welke naliet Boudewyn vander Woert, Schout van Delft en Hoogheemraat van Delflandt, die 1423 te vrouwe hadt Katharina van Abbenbroek, vrouwe te Abbenbroek, wiens deſcendenten den toenaam en 't wapen van Abbenbroek aannamen, dat zy met dat van Woert en Scharrenberg quartileerden; voorts Maria vander Woert, 1384 getrouwt met Muys van Velde, zone van Boudewyn en van Katharina van Roon; Hendrik vander Woert, Houtveſter van Hollant in 't jaar 1410, die naliet Adriaan vander Woert, vermeldt op 't jaar 1436, en Dirk vander Woert in 't jaar 1406, die naliet Pieter vander Woert, die te vrouwe hadt Sibylla van Sart, en daar by wan Willem vander Woert, die enige deſcendenten te Delft nagelaten heeft.

S. V. Leeuwen Batav. Illuſtr. bladt 1178. Gouthoeven Kron. van Holl.

WOGGENOM, WOGGENUM, WOGNOM. In de tranſactie brief, of het Verdragh van de Utrechtſche kerke met die van Epternach van 't jaar CIↃ LXIII. wordt hier van al gewagh gemaakt, en legt dit dorp vier uren gaans van *Alkmaar*, en dichte by de ſtadt *Hoorn* in Weſtfrieſlandt, ja niet meer dan ruym drie quartier uur gaans daar van af, in het ſchoutamt van dien naam, onder de Noorder koggen in 't rechte Weſtfrieſlandt. Hier onder gehooren *Nubikswonde*, *Oude Bokswonde* en *Wadwaayde*, ende hadt dit dorp reets in 't jaar 1708 hondert en vierentachentigh huyzen, en behoorden daar by 1415 morgen en 20 roeden, waar uyt zyn bloeyende ſtaat genoegzaam te begrypen is. De parochiekerk is in den Roomſchen tydt alhier op den naam van den heyligen Hieronymus gewydt, en ſedert de verandering van den Godsdienſt te gelyk met Watwey door eenen Predikant bedient, zynde de allereerſte hier beroepen in 't jaar 1574, en is zulks tot het jaar 1659 alzoo vervolgt, maar zyn toen de kerken van Woggenum en Watwey geſcheyden, en heeft ieder een byzonderen Predikant bekomen.

Aliing Notit. Germ. Inſer. P. II. M. van der Houve Chart. Kron. Kronyk van Medenblik. M. Veeris kerkel. tytreg.

WOLDSENDT, WOLDSEYNDT, ofte WOUDSENDT, een van de veertien buytendykſche dorpen van de Grietenye van Wimbritzeradeel in Vrieſlants tweede quartier, Weſtergo, aan het ſtroomtje de Ee, dat een kleyn quartier uur gaans van hier in het Sloter meir loopt, en deeze plaats veel nering en leven bybrengt, nadien alle de ſchepen, die van Sneek en andere plaatzen naar Sloten; de Lemmer, Kuynder en Hollandt willen, hier door moeten vaaren; Ook woonen te Woldſendt zeer veele Schippers, die dagelyks met hunne kagen de turf naar de naburige Hollandſche plaatzen vervoeren, het welke dit dorp zeer volkryk maakt, dat de gerechtigheyt van een Windmolen en Boterwage heeft, ende een van de drie dorpen is, die onder alle de achtentwintigh, die in deeze Grietenye liggen, een Jaarmarkt heeft, die outtyts op ſint Michiels dagh, den 29 September, maar tegenwoordigh op den 13 October gehouden wordt.

Schotan Vrieſl. tuſſch 't Vlie en de Lauwers bl. 213.

WOLDSENDT heeft zynen naam gegeven aan een Karmelyter mannen klooſter, alhier geſticht in het jaar 1337, uytwyzens deze Vrieſche aantekeninge:

Ann. MCCC. XXXVII.
Is eerſt fonderre dat Claeſter
toe Waldg-eyndt.

Schotan, kerkel. en Wereltl. Geſchied. van Vrieſl. Winſem. kron. van Vrieſl.

en de Moedermaagdt Maria toegeweydt. Het zelve hadt volgens een hantſchrift der Utrechtſche kerke het recht, om door een van zyne Monniken de Paſtory van de kerke te Woldſendt te doen bekleeden, die 100 goutguldens jaarlyks opbragt, gelyk een daar in beſtelde Prebende 60 diergelyke guldens. In het jaar van 1523 hebben de Bourgondiſchen onder het beleydt van Jan van Waſſenaar en Schenk in dit klooſter een blokhuys gemaakt, en daar in een kloeke bezettinge gelegt onder Douwe Burmania, om den Gelderſche bezettelingen van Sloten en de Lemmer hunne uytlopen en ſtroperyen te beletten. Wanneer het geweldt der wateren dit klooſter vernielt en weghgeſpoelt hadde, heeft Florentius, Biſſchop van Utrecht, met goetkeuringe van den Prooſt en Aartsdiaken van ſint Jans kerke te Utrecht, onder wiens dekenſchap Woldseyndt lagh, de inkomſten met alle rechten en vrydommen den Prior en Broederen van ſint Mariaas klooſter geſchonken.

WOLF (*Jakob de*) geboren te Groningen, was een groot minnaar van de dichtkunſt, en een fraay konſtſchilder in hiſtorien, maar geheel verſcheyden in aart met zynen tydt-ſtadt-en kunſtgenoot Johan Starrenberg, die eene vleyende en welbeſpraakte tong, verzelt van eene bevallige vrypoſtigheyt, hadde, waar door zich by groot en kleen bemint maakte en al-lomme ingang wiſt te vinden, daar de Wolf ſtuurſch, ſomber en weynigh van ſpraak was, meenende dat zyne konſt voor hem alleenigh ſpreeken moeſt, dat juyſt iedereen niet even wel gelukt, gelyk hy zich daar ook in 't vervolg van tydt te eenemaal in bedrogen vondt; hy echter zyns vermogens in de konſt bewuſt, en ziende dat hem zulks niet helpen konde, ook dat anderen, die verre beneden hem gevordert waren in het Schilderen, door het geluk zelfs nagevolgt wierden, daar hy bleef zuchten, raatpleegde met zyn ongedult, en de wanhoop hier by in 't ſpel komende, nam hy in plaatze van de rede gehoor te geeven, het vloekwaardige opzet om dit onrecht op zich zelven te wreeken, en voerde dit heylloos ſtuk met eenen ook uyt, hy zette een degen in eenen hoek van zynen kamer, met de punt ſchuyns opwaarts, liet zich daar achter over in vallen, en eyndigde aldus elendighlyk zyn leven in het jaar 1685.

J. Houbraken grote Schouburg der Schilders en Schildereſſ. III. Deel.

WOLFAARTSDYK of WOLPHERSDYK het vierde en kleynſte Eylandt van Zeelandt beweſterſchelde, is van Noortbevelant afgeſcheyden door het Diep ofte Zuydt vliet, en van Zuydbevelandt door het Schengen, beyde zeer ſnellopende wateren, die Wolphersdyk door de ſterke ebbe en grondbraakzelen dagelyks doen afneemen aan de zyde over Cortgeene, waarom men outtyts al gezegt heeft:

Zuydvliet ende Schengen
Loopen beyde om ſtrengen /
Hebben haar vermeten /
Willen Wolfaartsdyk noch opeeten.

Reygersberg kron. van Zeel. I. D. bl. 43.

Outtyts vondt men op dit eylant twee ſchoone Dorpen nevens zoo veele kaſteelen, de Piet, of Muyden, en Sabbinge genoemt: 't eerſte in een polder van den zelven naam, groot 222 gemeten lands, gelyk nogh heden het geheele Weſtergedeelte

Smallegange kron. van Zeel.

deelte van dit eylandt doorgaans de Piet genoemt wordt, ja zelfs de Schorren, laastmaal uyt het ambacht van Westkerke ingedykt, ende wordt dit kasteel de Piet of Muyden zelfs afgebeeldt gevonden in zeker out kaartje, hangende in de Rekenkamer van Zeelandt te Middelburg. Wat Sabbinge belangt, men vindt van deszelfs begin ofte outheyt nergens by de Kronykschryvers iets gemeldt, gelyk ook niet van de eerste bedyking deezes eylandts, dat voor het grootste gedeelte nu eens overstroomt, en dan eens wederom bedykt is geworden, waarom het zelve, als telkens uyt het water wederopkomende, en van nieuws weder vrugtbaar werdende, ten wapen voert drie zeebaren van Synople en zilver op de onderste helft van 't Schildt, en op het bovenste een Griffioen van keel op een gout veldt. Hedendaags begrypt dit eylandt alleenigh de drie Ambachten van Sabbinge, Oostkerke of Oosterlandt, en Westkerke, ende daar in de twee kerkdorpen van Sabbinge en Oostkerke, liggende Westkerke byna geheel van de Zeewateren overstroomt.

WOLSUM een van de veertien binnedykschе dorpen van Wimbritseradeel, de zevende grietenye van Vrieslands tweede quartier Westergo, drie uren gaans van de stadt Sneek, by het stroomtje de Wymers, en het Meerwieltje, beyde zeer visschryk. Het wordt in 't geestelyke bedient nevens 't nabygelegen dorp Westhem door één Predikant, die onder de Classis van Sneek behoort.

Schotan. Beschr. van Vriesl. tusſ. het Vlie en de Lauwers.

WOLTERSWOLDE of WOUTERWOLDE een kleyn dorpje in *Dantumadeel*, de zevende Grietenye van Oostergo, waar van heden 1723 Grietman is de Hoog edel geboren heer Georg Wolfgang, Baron tot Schwartzenberg en Hohenlandsberg. Het ligt drie quartier uurgaans van de stadt Dokkum by de nieuwe trekvaart van Dokkum op Groningen, en een kleen half uur van het dorp Driesum, welke beyde nevens 't hierbygelegen Dantumawolde door eenen Predikant, onder het Classis van Dokkum gehorende, bedient worden. Het heeft den tweeden stem en rang onder de dorpen dezer Grietenye, en legt zeer vermakelyk in 't geboomte, dat by Rinsmageest begint, en zoo voort langs de dorpen Akkerwoude, Murmerwolde, Dantumawolde en Driesum heenloopt langs de trekvaardt naar, en om dit dorp, dat zynen naam draagt van eenen Wolter, een mans naam, en van Wolden, bosschen, wouden, wegens het hier om heen gelegen menighvuldige geboomte.

Dezelve ibid. bl. 228.

WOLVEGA of WOLWEGA een braaf, zeer vermakelyk, boomryk en vrugtbaar dorp, voornamentlyk in granen, legt in *Stellingwerf Westeynde*, de tiende en laatste Grietenye van Vrieslandts derde quartier, de Zevenwouden genoemt, overvloeyende van alderhande Wildt, en doorlopen van de stroomtjens de Linde en Kuynre. Des donderdaghs houdt men het recht van de Grietenye in dit dorp, van achter welkers kerk af eene ruyme sloot, Baarda sloot geheten, loopt tot in het stroomtje de kuynder toe. Ook liggen alhier de twee eygenerfde Staten Lyklama en Baardt, ende loopt de rywegh naar Steenwyk hier door. Wolvega wordt nevens Zonnega en Nyeleinmer te zamen van één Predikant bedient, die onder de Classis van de Zevenwolden op het Heerenveen behoort.

Dezelve bl. 196.

WOMMELS is een tamelyk groot dorp in Vrieslants twede quartier Westergo, en deszelfs vyfde Grietenye *Hennaarderadeel*, waar van tegenwoordigh (1723) Grietman is Jonker Edzard van Sminia, aan de trekvaart van Bolswert op Leeuwaarden gelegen. Het heeft het recht van een Wintmolen, en pronkt met de adelyke Staten, Hottinga, Geyns, en Jongama; ook wordt hier het recht des woensdaghs gehouden. In 't geestelyke behoort het onder de Classis van Bolswert en Workum, ende wordt van een eygen Predikant bedient. Wy voegen hier nevens Winsemius woorden wegens zeker verschynsel, alhier 1490 voorgevallen: De huysluyden by Wommels, zegt hy: hebben omtrent de- „ zen tydt een voorbode van een toekomend quaat lang „ te voren gezien, het voorschreven dorp niet anders sehy- „ nende, als ofte het in den lichten brandt gestaan hadde, „ dit is eerstelyken twee jaren na deezen vervult ende vol- „ bracht. Ten tyde dat de Roomsche Godsdienst alhier gevolgt wierdt, stont Wommels onder het dekenschap van Bolswaardt, en hadt de Pastory 's jaarlyk 100, het Vikariisschap 70 goutguldens inkomen, en was 'er eene Prebende, die 100 gelyke guldens opbragt.

Dezelve ibid. bl. 210.

Winsemius kron. van Vriesl. XI. B. blad 338.

WOMMELS (*Cyprianus Stapert van*) en in 't Latyn VOMELIUS, een deftigh rechtsgeleerde, en fraay latynsch dichter, wierdt in 't dorp Wommels 1515 geboren, uyt het onde Vriesche geslacht van Stapert. De eerste gronden van de taalkennisse leyde hy te Wommels, en nadat verders de lage scholen in zyn vaderlandt door gelopen hadde, begaf hy zich, om zyne studien voort te zetten, naar Tergou en Haarlem, en verder naar Sneek en Groningen. De eerste beginzelen van de Rechten heeft hy te Wittenberg gelegt, te Erffort en Keulen die opgebouwt, en te Loven tot volkomenheyt gebragt. Het leedt niet lang, of hy wierdt te Ments Leeraar in de Rechten, Palatynsche Graaf, en Byzitter van den Keyzerlyken kamer, dat hy ook.

Zweertii Athen. Bel. e.

den tydt van vyftien jaren met ongemeenen lof gebleven is, want gelyk hy in allerhande wetensehappen grondige ervarentheyt hadde, zoo was hy daar nevens vrindelyk en spraakzaam voor allen, en zonder enige geveynstheyt ofte haat. Hy storf te Spiers den 5 maart 1573 en wierdt aldaar in sint Jans kerk begraven, staande het onderstaande grafdicht, by hem zelfs, wanneer hy zyn sterfdagh voelde genaken, opgestelt:

Hoc Frisius *condor tumulo* CYPRIANUS *avita*
VOMELIDUM A STAPERT *gente domoque satus.*
Aonia lauri licet arte merebar honorem,
Est Astræa tamen plus dea culta mihi.
Testis erit magni præclara Academia, quæ me
Tradentem audivit civica jura frequens.
Testis erit Camera simul Imperiale tribunal,
Quod colui Assessor per tria lustra Spiræ.
At hic, Christe, tuum supremum exspecto tribunal,
Tu mihi non censor, sed pius esto pater.

Hy heeft in zyne jonkheyt geschreven:

Sylvarum libri III. Erphord. 1540.
Sylvarum liber Quartus ibid 1547.
Ode ad Deum Optimum Maximum pro tranquillando Christiani Orbis statu 1546.
Miscellaneorum liber unus. Argent. 1543.
Epitaphia celebrium aliquot Virorum Civitatis Madeburgensis.
Epicedium ad Carolum V.

WONS anders WOLDENS, en outtyts WILDMYHEM genaamt, is een dorp van Westergoos zesde Grietenye, Wonseradeel naar dit Wons geheeten. Het is gelegen buyten de Slachtedyk, dardehalf ure gaans van de stadt Bolswaardt, een kleyn half uur, en op 't noordt noordt ooosten van Makkum, en de zuyder zee. De kerk alhier was eertyts eene Paroehiekerk, daar de Proost van sint Jans kerke te Utreeht jaarlyks 16 Schilden van trok, ende stont onder het Dekenschap van Grandwerum, doch tegenwoordigh, na 't veranderen van den Godsdienst, onder de Classis van Bolswaardt en Workum, en wordt nevens het dorp Engwierum van eenen Predikant te zamen bedient. Niet verre van hier in 't Ooosten naar 't Koutmeir toe ligt een rondt pleyn, dat tot op den huydigen dagh toe den naam van Wonserweerstal voert, omdat aldaar in vorige tyden, gelyk op andere plaatzen meer geschiedde, de Weer of reehtdagh onder den blaauwen Hemel gehouden wierdt, en de vereyschte vonnissen uytgesproken zyn.

Schotanus Beschr. van Vriesl. tussch 't Vlie en de Lauw.

WONSERADEEL een van de grootste Grietenyen van Westergo, den zesden stem hebbende op den Landsdagh van dit Vrieslandsche tweede quartier, grenst met de westzyde aan de zuyderzee, heeft ten zuyden de stadt Workum, ten noortwesten de stadt Harlingen, en ten zuydtoosten de Grietenye van Wimbritseradeel. Het wordt door den Slaehtendyk van Franekerdeel en Hennaarderadeel gescheyden, en begrypt 27 dorpen en outtyts twee kloosters, nevens de aloude Hanze stadt Bolswaardt, alwaar het recht of de Weer op een zaterdagh, zynde des stads Weekmarkt, gehouden wordt. Deeze Grietenye heeft zyne benaminge van het dorp Wons, en voert ten wapen een lopendt hart met gebroke horenen, uyt hoofde, dat een hart, door de ingezetenen van deeze Grietenye uyt de bosschen nagejaagt, en in 't vervolgen de horenen gebroken wierden. In voorlede tyden, wanneer de bloedige oneenigheden der Schieringers en Vetkoperen in Vrieslandt in zwang gingen, stonden twee Grietsmannen hier over, waar af de eene de binnedykstera, en de ander de buytendykstera Grietman genoemt wierdt, dat by de regeeringe der Saksische en Bourgondische Vorsten vernietigt is, en wederom een Grietman alleenigh hier wederom ingevoert, en sedert gevolgt is. Verscheydene edele Staten worden alhier gevonden. De Dorpen, alhier gelegen, zyn: Arum, Allingawier, Burgwert, Cornwert, Dedgum, Exmorra, Engwier, Ferwolde, Griounterp, Gaast, Hartwert, Hichtum, Hiltsum, Idsegahuyzen, Kimswerdt, Ruygelollum, Longerhouw, Makkum, Pingium, Panderga, Piaam of Peangum, Schettens; Schraardt, Suyrich, Tjerkwerdt, Witmarsum en Wons of Woldens, ende de twee kloosters, hier weleer geweest, en zeer vermaardt, Oldeklooster of Bloemkamp, en Oegeklooster; beyde nevens nogh zeven anderen in het jaar 1572 door Diderik van Bronkhorst ingenomen en verwoest. De bereehtinge deezer Grietenye geschiedt door een Grietman, (die heden 1723 is de Hoogedel geboren Heer Kornelis van Aylua) vier Byzitters, en een Secretaris.

Winsemius kron. van Vriesl. Schotan. Beschr. van Vriesl. tussch 't Vlie en de Lauwers.

WOONSDAGH, WOENSDAGH, en outtyds WODENSDEAG of WODNESDAEG, de vierde dagh der weeke, is alzoo genaamt van den Afgodt *Woden*, *Godan*, *Gwotan*, *Wodan* by de aloude Germanen en onze voorouderen genoemt. Lipsius leest voor Woden Wonsda van 't woordt Wonst of Winst, omdat Merkurius voor den Godt des koophandels en winbedrysfs gehouden wierdt. Anderen haalen

haalen dien naam van Thoyth of Thoth, en door verwisseling van th in w, Woth, Wothan, Woden. De naarstige en geleerde onderzoeker zyner vaderlandsche outheden Arnout Buchel meent, dat deeze afgodt by de Duytschen een en dezelfde is met Heerman, dat zoo veel zeyt als de man of Godt des Krygsheyrs; en wy vinden zulks op eenen goeden grondt steunende, als komende Heerman in letteren overeen met het Griekische Hermes, dat in 't latyn Merkurius te zeggen is, en waar van de onkundige Schryvers hier Merkurius gemaakt hebben, met wien ganschniet overeenkomt de toerustinge van deezen Woden, als dewelke vertoont een man in vollen harnasch met een gekroonden helm, houdende in de linker handt een half rond schildt, en met de rechter handt zwajende een krom zwaardt, dat onder de oude Saksische volkeren een Seax ofte Seaxe plagh genoemt te worden. Zodat duydelyk te zien is, dat Woden hunne Oorloghsgodt geweest is.

Scheidius de Dis German. Vossius de Idolol. Outaed. van Leeuwen Pejchr. van Leyd.

WORKOM outyts WOUDRICHEM, de hooftplaats van het landt van Altena in Zuythollandt, trekt zyne benaming van de menigte van Wouden of Bossehen, by de duytschen walden genoemt, en dus zeyde men eerst Waldricheshem of Waldrichshem, naderhant Woudrichem, en eyndelyk door verkorting Workom. dit, thans een kleyn stedeke, is reeht over Gorkom, en niet verre beneden Heusden geleegen aan de slinker zyde van de merwe in het gezicht van het huys te Loevesteyn, en heeft nevens het onderhorige landt zedert het jaar van 1156 toebehoort aan de Heeren en Graven van Hoorn, zelfs tot den jare van 1600 toe, als wanneer Gravinne Walburg van Nyenaar, Weduwe van Philips van Montmoreney, Grave van Hoorn, opentlyk te Brussel in 't jaar 1568 om 't spreeken voor 's lands voorrechten door den dwingelandt Alba gedaan onthalzen, de stadt Workum met de heerlykheyt van Altena aan de Staten van Hollandt voor 90000 guldens verkogt heeft; 't geene kort en niet onaardigh in deeze regels vervat is door *J. Nuyen*:

Boxhorn toon van Holl.

Lor Hist. b. 28 fol. 17. Resol. 21 May 13 Juny, 2 Octob. 1590. & pp.

Daar ligt aan de oberzy des waals / schuyn over Gorkom /
Aan Brabant grenzende / en thans buyten Hollandt / Workom:
Maar niet te min het is aan Hollandt onderdaan /
Waar over eerst de Graaf van Horen plagh te staan.

In het jaar 1511 vermeesterden de Geldersche Hertogh, Karel de VIII, deeze stadt, dryvende de zynen met eenige schepen den waalstroom derwaarts af, en kreeg den Grave van Hoorn daar binnen gevangen, welke zich, hoewel onzydigh, met groot losgeldt moest vrykoopen. Gelyke lot viel deeze stadt in 't jaar 1574 weder te beurt in den binnelandschen Oorlogh tegens den Spaanschen Koning Filips den II, wanneer vyf Staten vaandelen krygsknechten, hier in bezettinge liggende, op het zien van een Spaansch legertje, zich heymelyk zochten wegh te pakken, maar afterhaalt, ten meesten deele dootgeslagen wierden, en alzoo de stadt te gelyk ingenomen is geworden. Men vindt by verscheyde Hollandsche Kronykschryvers aangetekent, dat 'er lange tgetwist is wegens het hoogste reehtgebiedt over dit Workom, en het landt van Altena. 1233 droeg Dirk, heere van Altena en Workom, en deszelfs neef Willem van Hoorn aan Graaf Floris den IV van Hollandt over het hoogste reeht over zyne stadt en Heerlykheyt; 1290 quam Graaf Dirk van Kleef in den Haag, en droeg zynen neef Graaf Floris den V van Hollandt, niet alleenigh op al het reeht, dat hy hadde op Heusden, maar ook op het landt van Altena en her stedeke Workom, en deedt aan hem den eedt van getrouwigheyt, die tot dien tydt toe aan de Graven van Kleef gedaan was. eyndelyk hecft de Kleefsche Vorst in 't jaar 1332 Altena en Workom, als te verre van zyne Grenzen gelegen, en daarom ook veler overlast gestadigh onderworpen, op nieus onder Hollandt gebragt, nadat zyn Grootvader, Vader en hy 't zelve al 25 jaren, na de wederinneminge, bezeten hadden. Sedert welken tydt het landt en stedeke altydt onder Hollandt gebleven zyn.

Slichtenhorst Geld. Geschied. XI. Boek.

M. Vossius jaarboeken III en VIII Boek

v. Houve handv. kron. I. d. 2. boek P. Winsemius in zyne beschr. van de vriesche steden, achter het register. Winsem ibid. & f. 425. 464.

WORKUM in Vriesland, is eene stadt in het Westen, aan de Zee van Vriesland, in het quartier Westergo gelegen, een uur gaaans van Hinloopen, en omtrent twee mylen weegs, den oever längs, van Harlingen. Deze plaats is eerst by de tyden der factien tusschen de Vetkopers en Schiringers, om de bequaamheydt der haven, en des strooms, die door de stadt loopt, tot eenen doorvaart naar de Meyren gebruykt. Maar gelyk in die tyden de steden veele rampen onderworpen waren, zoo is Workum ook niet misgedeelt geweest. dan geslecht, dan weer gesterkt; dan de stadt verbrandt, dan weer de toorn der hooft kerke, in de Gelderschen en Borgoensche Oorlogen. Tot weder opbouwinge der zelve heeft de Bisschop van Utreeht hen grotelyks geholpen, blykens de brieven, daar van nogh in weezen; Keyser Karel de V. heeft ook uyt dat inzicht, en om hunne schade wat te gemoet te komen, door alle die zware slagen en ongemakken, hun overgekomen, zoo door de gedachte partyschappen, als door de Saxen, Gelderschen en Borgoensehen, de stadt met den aanwasch der Landen tusschen Hinlopen en Workum, buyten den zeedyk gelegen, begiftight. Welke gift ook namaals door zynen zoon, Koning Philips den II van Spanjen, vernieuwt en bevestigt is, daar op eenige weynige jaren daar na gevolgt is het Octroy der Heeren gedeputeerde Staten van Vrieslandt, waar by de stadt insgelyks de Indyk der nieuwe Landen gegunt en toegestaan is; schoon die zaak in 't eerst door de regenachtige en weeke zomers, nevens het hoogvloeyende zeewater geen groote voortgangk hadde: Ja zelf dat de deelgenoten daar aan schade scheenen te zullen lyden. De stadt heeft van oudts eene keure of ordonnantie boek, daar hare eyge stadts rechten in geschreven staan; wordt geregeert van acht Burgemeesters, en daar by vier en twintigh Heeren; en is die ordre in den tydt van Keyser Karel, en onder het gouvernement van Georg Schenk, Vryheer van Toutenburg, met advys van den hoogen Raadt ingestelt. De nominatie daar van heeft de stadt, gelyk andere steden; daar uyt worden dan na gedane overschryvinge, uyt de genomineerden van 't hof van Vriesland, de regerende, of regeren zullende Heeren in der tydt gekozen. De stadt heeft in vorige tyden *Waldrichum* geheten; legt aan schoone Meyren en wateren; daar door vindt men 'er overvloedt van visch; heeft eene schone groote kerk; de markt sierlyke huyzen, daar het stadthuys mede omsingelt is. Nadat de toren, als gezegt, afgebrandt was, is hy weer met hout gedekt en zoo gebleven. Door de stadt loopt een schipryk water, om alleszints ter zee of elders te konnen heen komen. Suffridus Petrus, eerste historyschryver van Vrieslandt, zegt, dat die van *Inthiema* daar by de tyden der Saxen eene Stins of heerlyk huys gehadt hebben, maar dat het by Keyser Karels aankomste vernielt is: maar *J. van Inthiema* heeft 'er tegenwoordigh, hoewel enige jaren al geleden, weer een ander treflyk huys, en ten sieraadt voor de stadt, gebouwt. De stadt heeft twee jaarmerkten; de eerste maandaags voor Mey, de tweede maandaags na S. Marie geboorte of den 9 September; daar by nogh allen Donderdach eene schoone Week-markt, daar veele menschen uyt de omleggende plaatzen zigh gedurigh laten vinden. Ook vaart 'er allen dagh een Veerschip 's morgens, tot groot gerief voor den reyzenden man, naar Amsteldam. *

Idem Winsemius ibid.

WORMER, een schoon en welvarent dorp van noort Kennemerlandt onder Noort Hollandt. daar dichte by ligt een meyr, het Wormermeyr geheten, daar het dorp den naam van voert. Het dorp ligt tusschen 't gedachte meyr, de Beemster, Jisp en Westzanen. Daar wordt zeer geroemde Wormer Bischuit gebakken, die in groote menichte, inzonderheydt over Zaanredam, of Zardam, naar Amsterdam (dat 'er omtrent twee uuren van daan is) vervoert, en op den maandaagschen marktdagh verkoft wordt. In den ouden blaffert van de Utrechtsehe kerke staat dit dorp vermeldt met den naam van Weromeri, en in 't latynsch Register, door Aarnout Buchel of Buchelius verbetert, wordt het genoemt Weremeer, naar het Meyr, en den dyk, Were in de oude brieven geheten, als welke, om de watcren te wecren, opgeworpen wierdt. Dat de Dorpen van WORMER ende JHISP, naar het schryven van eenigen, te zamen een Dorp zouden geweest zyn, ende in den Jare 1611, den 2. Deeember, van den anderen gescheyden; is niet waarschynelyk: Dewyl de zelve van alle ouden tyden om hunne gemeene lasten in 't byzonder wierden aangeschreven, ende elk zyn eygen gesepareerden Ban gehadt heeft, zoodat de Zuyd-ofte overzyde van Jhisp is geweest Wormer ban, benevens de Landeryen bezuyden de huyzen tot Nekkerban toe, blykende by hunne pondt ende Maadtboeken, Privilegien ende belastingen. Aangaande Wormer, 't heeft de Graven gedient in allen Heerevaarden met sesthien Riemen, tot den Jare 1399, ende is alsdoen by Hertogh *Albrecht* vermindert op aght Riemen; dogh dagelyks nogh in volk afnemende, stelde het Hertogh *Johan* van Brabant, als Man van Vrouw *Jacoba*, uyt medelyden ende zonderlinge gunst, in 't Jaar 1422 op vier Riemen op hun eygen kosten, ende volke naar den Riemtale; ende om de voorsz. kosten te vinden, benevens des Graven Beden ende Sehot, maakten zy hunne ommeslagen op oogen, hikken, ende prikken, doende elke oogh twaalf hondert guldens tot 40. grootten Vlaams, een hik een vierde, ende een prik een aghste Schots. Dit Dorp Wormer is met Jhisp een Sehout-ampt geworden den 31. Augustus des Jaars 1518, blykende by

Houve blad 122.

Inf. P. I.

* WALDRICHEM, *zegt* Alting, *is eene stadt in Vriesland, aan den rechter oever van den Ouden Vliestroom, aan Schippers en overzeesche handelaars, om de nabyheidt des nieuwen boesems, vry 't meeste bezocht en bewoont. Tot een teken van Oudtheidt strekt de andere stadt van den zelven naam, hoewel met dat onderscheydt, dat ze op een anderen oort lagh, en nu al van de XIII eeuwe af, onder de golven onder haar oude benaminge, op de zanden niet onbekent. Des naams oorsprongk is de zelfde met Walricheshem aan de Merwe, en daar by een en de zelfde verkortinge, van* Woudrichem *in* Workum *of* Warkum. *De stadt is met geene muuren bevest, ook kanze niet bequaamelyk omvest worden: Vermits ze zeer weynigh breedte, en eene onmatige lengte heeft. Zy wordt onder de steden, aan deeze zyde van de Lauwers gelegen, de IX in rang gestelt.*

Alting Germ. Inf. P. I. Notit. Germ. Infer. P. II. fol. 195.

de Brieven, daar van verkregen ten tyde van Koning *Karel*, namaals Keyzer: Ende zyn de voorſz. twee dorpen vereenigt gebleven, totdat dezelve door ordre van de Heeren Staten van Hollandt ende Weſtvrieſlant zyn van den anderen geſcheyden, blykende by de acte van Separatie, van dato den 2. December des Jaars 1611, ende is de Zuydtzyde ofte overzyde van Jhiſp, zynde Wormer, hun afgenomen, ende de nederzyde, zynde Jhiſp, toegevoegt. Deze voorſz. twee dorpen hebben by de inlantſche beroertens veel vreemde ende wonderlyke ondernemingen op de Spanjaarden gedaan in 't jaar 1571, 2, 3, 4, 5, ende 1576, alzo de Spaanſchen aldaar wierden geſtuyt, datze niet verder in te breken quamen, zoo dat deeze Dorpen met veele Soldaten te voet wierden belaſt, blykende uyt zekere lyſte van alle Kapiteynen te voet, ende der zelver Rekening van koſten van leninge, en Servies geldt, by de zelve dorpen betaalt, ende by hun requeſt, daar van overgegeven aan den Doorluchtighen ende Hooggeboren Vorſt *Willem*, Prince van Oranjen, in 't jaar 1580, den 29. Maart, en by den zelven Prince getekent; Als mede het verzochte advys aan Jonkheer *Dirk Sonoy*, Gouverneur van Noorthollant, ende verkregen den 21. July des zelven Jaars, gelyk in Lams hantveſten wordt vertoont. Dit ſchoone en neeringryke dorp Wormer, wordt na de ſcheydinge van den Jaare 1611 nogh verdeelt bevonden in veel naamkundige buurten, alle aan den anderen gelegen, verzien met een goote kerk ende twee Torens, met Rechthuys of Dinghſtal, Weeshuys, ende met een Toren in 't weſteynde. Onder des zelfs ban wordt mede Weſtknollendam begrepen. De Regeringe heeft in verledene tyden beſtaan uyt Aſingen ende gebuuren, ende is in den Jare 1291 verandert in Schepenen ende gebuuren; ende is alzoo de Buurſtem ten tyde van Konink *Philips* in 't jaar 1560, den 11. September afgeſtelt, ende in des zelfs plaatze ingeſtelt het Collegie van Vroetſchappen, by Octroye van dato als vooren; zoo dat alle keuren, de Politie ende Juſtitie betreffende, zyn ingeſtelt, eerſt by Aſingen ende Geburen, daar na by Schepenen ende Geburen, ende nu by Schepenen ende Burgermeeſteren met advys van Vroetſchappen, die in plaatze van Buuren zyn gekomen, zoodat de Schepenen niet bevoegt zyn uyt hunnen hoofde, buyten Burgermeeſteren ende Vroetſchappen, keuren te maken, uytwyzens het proces, voor den Hove van Hollant daar over gevallen, ende gewezen in 't jaar 1597, den 24 September, ende by den hoogen Rade bevesticht in den jare 1606 den 18 Maart. Wat de tegenwoordige regeringe van Juſtitie en Politie belangt dezelve beſtaat in een Schout, twee Burgemeeſters, welken vry ſtaat de beraatſlagende beſluyten der 17 Vroetſchappen te gebruyken, en vyf Schepenen nevens eenen Secretaris. Tot ontlaſtinge der voorſchreve Regenten zyn nogh drie Weesmeeſters, vier Kerkmeeſters, vyf Armevoogden, vier Buytenvaders van 't Weshuys, vier Poldermeeſters, drie Weegmeeſters van Boter ende Broot, drie Rooymeeſters, vier Hooyſlekers, ende vier Hooyſchatters, &c. ende tot Knollendam twee Kapelmeeſters, twee Armevoogden, ende twee Hooyſtekers, ende Schatters. Alle deze Amptsbedienende perzonen worden uyt den name ende van wegen de Graaſlykheyt van Hollant geſtelt, waar van deze plaatze, vermaart door Beſchuytbakkeryen, noyt afgezondert is geweeſt, behalven het Schoutampt, dat by *Pauwels vander Laan*, Bailliu van Kennemerlandt, is beleent geweeſt in 't jaar 1557, den 23 April, dogh daar na by den Kamer van Reekeninge geloſt, ende aan de dorpen Wormer en Jhiſp beleent den 16. Januari 1588, blykende by de Beleen-brieven. Het ſtrekt die van Wormer tot geen kleynen roem, dat hun van Graaf Floris den V om hunne dapperheyt de tolvryheyt door ganſch Hollandt geſchonken is blykens deszelfs hantveſte, gegeven by Egmondt in 't jaar 1280, ook toont ons een andere hantveſt van den zelven Graaf, gegeven in den jare 1296, dat Wormer eene oude bevolking is, en van outs her al met Meiren en Kreupelboſſchen omringt was, daar de Schipvaart en koophandel al voor ruym 400 jaren in frayen bloey ſtont. Ons luſt hier de merk-en leezenswaardige aantekening van den hollandſchen ſchryver Opmeer wegens Wormer en Jiſp in te voegen, dus ſchryft hy:

De Wormer met Jiſp is een oude en magtige vryheit van Kennemerlandt, en wordt van den vloedt de Zaan, en van drie zeer groote meeren, als een eylandt omringt. Het is gelegen dicht by de Waterlanders. . . De inwoonders zyn melkeeters; houden veel van den arbeidt, zyn ſpaarzaam, vernuftig, openhartig in 't ſpreeken, en voorſtanders van de gerechtigheit. Zy bezitten een broekachtige landsdouwe; dewelke met veele ſlooten doorſneeden is, en eene menigte van groote beeſten (koeyen en oſſen) voedt. Deze landsdouwe weeten zy, door eene wonderlyke vernuftigheit, zoodaanig toe te maaken, dat ze ook ſmakelyke tarwe en ander zoorten van koren voortbrengt. Zy baggeren het ſlyk uit den grondt der ſlooten, daar doen ze wat miſt onder, en ſtrooyen het over het gezaay langs de kanten der ſlooten. In den Zomer bebouwen zy niet alleen het Land, maar ook de Zee: en geneeren zich dan met den Haringvangſt. Maar 's Winters houdenze zigh t' huys, en maken goeden ſier. Tweebak met boter en kaas, daar by viſch met Delfſche Moczelaar, is voor hun banket: hoewel dat ze ook groote liefhebbers zyn van razynen, van vygen, van appelen, nooten, en diergelyke ſnoepery. Is der boeren eenvoudigheyt, en de oude vroomheyt noch ergens in wezen gebleeven, zoo moeten ze in dit hoekje van den aardbodem ſchuylen; uit het welke niet alleen kloeke mannen, en die groote dienſten aan 't gemeene beſt gedaan hebben, maar ook dapperc vrouwluyden voortgekomen zyn. Want hier is geboren en opgequeekt *Geertruyd*, *Adriaans* dogter, een vryborſtige en kloekhartige Heldin, dewelke, als een weldragende wyngaart, veele vrugten in haar eendragtig huwelyk gewonnen hebbende, verdient heeft de goede geur van *Chriſtus* voor Gode te worden, enz.

De kerk is een deftig werk, waar aan zeer deftige Bouwmeeſters, zoo van buyten als van binnen, hunne kunſt te werk geſtelt hebben; en daar by heeft ze een ſchoon orgel. Zy is de moederkerk geweeſt van de kerk te Jiſp:

De Paſtory wierdt door de Graven begeeven. De Paſtoor trok uyt de landeryen 50 Rhynſche guldens: behalven dat hy ook een woonhuys hadt; Maar daar uyt moeſt hy den dyk helpen houden, en hielt daarenboven een Onderpaſtoor. De Paſtory hadt in 't jaar 1514 aan vaſte inkomſten de gemelde landrenten daar onder gerekent, 83 Rhynſche guldens. Dog de Paſtoor trok in zyn afweezen niet meer als 28 Rhynſche guldens.

Wormer heeft ook eenige vermaarde luyden voortgebragt: als *Antonius Hovæus*, een vermaard Godtgeleerde en Digter, en naderhant Abt van Epternag geworden; dewelke een boezemvriend is geweeſt van *Kornelius Muſius*.

Geertruid, *Adriaan Simons dogter*, boven al gemelt. Zy was op reys gegaan om haaren broeder, die een Priſter was, en in een grooten noodt zat, levensmiddelen te brengen. Maar zy wierdt onderwegen door een dollen hoop van woedende boeren aangetaſt, en, om de kloekmoedige belydeniſſe van haar geloof, wreedelyk gefoltert Zelfs hebben zy haar, niet tegenſtaande datze bevrugt was, te Yperſloot by Amſterdam opgehangen den 28. Juny 1573.

Voor dien tyd waren reeds om hunne geleertheyt in aanzien geweeſt *Hendrik van Wormer*, en *Pieter Ubel*, (*Petrus Ubelius*,) dewelke insgelyks te Wormer gebooren waren, en vermelt ſtaan by *Valerius Andreas*.

Na 't veranderen van den Godsdienſt hier te lande kregen Jiſp en Wormer 1578 voor de eerſte reyze één vaſten Predikant, en wierden deeze kerken niet dan in den jare 1603 van elkaar geſcheyden, en voor ieder een byzonderen leeraar beroepen, gelyk dit dorp, dat eerſt onder de Claſſis van Edam behoorde, naderhant 1584 onder die van Haarlem gebragt is geworden.

WORMERVEER een fraay en net betimmert Dorp in Noortkennemerlandt aan de Zaan gelegen, is zyne opkomſt ofte geboorte ſchuldigh aan eenige weynige Huysjes, van viſſchers bewoont, die in het jaar 1504 in veertien of vyftien woningen beſtonden, uytwyzens een open brief van den Utrechtzen Biſſchop Fredetik van Baden, gegeven te Utrecht den 10 December des gemelden jaars, bekragtigt door de toeſtemming van Hertogh Philips van Bourgondie, en waar by den gemelde bewoners toegeſtaan wordt aldaar ter plaatze te Fundeeren, en op te rechten een zekere Kapelle, waar in de Godsdienſt geoeffent zoude worden, gelegen onder 't gebiedt van de Parochie van Weſtzanen tuſſchen de ſtadt Alkmaar en Weſtzanen, wordende voor reden dezer ſtichtinge gegeeven de verafgelegentheyt van deze buurt van de Parochie kerk, nevens het overval van Regen, onweer, water, en winterkoude, daar de ſloten veeltyts door toe vroozen, zodat zy noch te voet, noch met ſchuytjens naar de kerk wiſten te komen. Lang na de verandering van den Godsdienſt in deze landen zyn eerſt veele buurten door den aanwaſch der inwoneren en huyzen met kerken verſiert, en dus zyn Zaandyk en Wormerveer eerſt 1638 met een eygen Predikant, die beyde deze kerken bediende, verzorgt; doch wanneer de gemeentens op beyde plaatzen te ſterk aangeroeyden, en voor eenen Predikant te laſtigh vielen te bezorgen, is Wormerveer in 't jaar 1654 van Zaandyk geſcheyden, en heeft eenen Predikant voor zich alleen bekomen.

M. Brouërius Noortkennemerlandt Verheerlykt. II Deel.

WORTHEN een ſlot, weleer aan den Rhyn gelegen, heeft den naam gegeven aan het Ridderlyke geſlacht van WORTHEN, *van* WORDENE, *van* WORDEN *van* WOERDEN, als uyt veele oude brieven en vergunningen van de jaren 1131, 1165, 1228 en anderen bewezen wordt. De Utrechtſche Biſſchop Godefridus van Rhenen, die in 't jaar 1178 geſtorven is, heeft het zelve met ſtevige muren en torens verſterkt, om die van Utrecht in den toom te houden, uytwyzens den Parkamenten brief van de Utrechtſche kerke. Tegenwoordig is het een middelmatigh ſteedje, onder Hollandt gekomen na Herman van Woerdens begane moordt aan Grave Floris den vyfden. Wolfart van Borſſele, heere van ter Veer in Zeelandt, gunſteling van Grave Jan den eerſten van Hollandt, bequam de Stadt en Heerlykheyt van

Alting Notit Germ. Infer P. II. pag. 210.

van Woerden wel ten geſchenk, des hy ook het ſlot luſtigh verbeterde, maar verloor dezelve te gelyk met zyn leven nogh binnen het lopende jaar, gelyk ons de oude Rymkronyk van Melis Stoke in dezer voegen getuygt in Jan den I. bl. 55.

Doe had die Grave dit huys al vri.
Daer na ghevelt ghelovets mi/
Dat heer Wolfaert bat den Grave
Dat hyt ſinen wive gave/
Pſelſteyn ende Bengcoep mede.
Die Grave deet op die ſtede.
Hi hat haer ghegheven al
't Lant van Woerden dat niet neſ ſmal/
Dat Heer Wolfaert hem ſelve bat.

En lager:

In 't lant van Woerden begondi maken
Ene burch conde hyt gheraken/
Groet/ wyt ende daer toe ſtarc.
Hi dede beghinnen dat warc
Tote ene ſtede/ diemen hiet
Die Witkinpe/ zo datmen niet
In 't lant zoude moghen comen/
Men hadt mitter burch benomen/
Het was an tende vanden lande.

WOUDE of WOUW weleer een Ridders hofſtede in het ambacht van Rieder kerk, in den Rhiederwaart, palende aan den Zwyndreehtzen waart, en met den zelven in eenen en zelfden dykring beſloten, ende alzoo mede gerekent voor een van de vier Waarden, die onder den Hove en hogen vierſchare van den Bailjuw en mannen van Zuythollandt behooren. Het is tegenwoordigh geheel verdwenen, hebbende men echter uyt de grontſlagen, buytensdyks gelegen, en tuſſchen de 40 en 50 voeten in zyn kruys groot, konnen ontdekken, dat het zelve van een ronden vorm, gelyk de burg te Leyden, is geweeſt, blykende zulks nader uyt een fraye tekening, my door den grooten kunſtkenner en naarſtigen voortqueker der zelve, Arnout van Halen, beroemt door zyn eygenhandige geſchilderde Afbeeldſels van ruym 200 Nederlandſche Dichters, goetgunſtigh medegedeelt, en welke 12 July 1671 geſchetſt is naar den ronden toren, die Hugo Muys van Holy, Ridder, Ambachtsheer van de Ketel en Spalandt, Schout van de ſtadt Dordrecht in het jaar 1620, en aldaar Burgermeeſter in den jare van 1623, tot eene gedachteniſſe naar het model van het oude en vernietigde Huys aldaar heeft doen bouwen in het jaar 1570 van enkelen duyfſteen. De landeryen, tot dit huys behorende, ſtaan geſchat op omtrent zeventigh morgen, die oorſpronkelyk te leen gehouden plagten te worden van den Grave van Beloys, en na zyn afſterven aan de Hollandſche Graven gekomen zyn: dus is deeze Heerlikheyt 1399 als een recht erfleen, te verheergewaaden met eenen roden ſperwer ofte eenen Hollandſchen ſchellink, verlydt op Willem van Minden, en in 't jaar van 1591 gekomen aan Pieter Huygens, Ambachtsheer van de Lindt, en by zyn overlyden op deszelfs zoon Hugo Pieterſz., mede Ambachtsheer van de Lindt, die 't zelve 1561 met zyne doehter, Joffrou Elizabeth van de Lindt, ten huwlyk gaf aan Jacob Muys van Holy, wiens zoon, Hugo Muys van Holy, hier boven gemeldt, hem daar in opgevolgt is, die 28 May 1626 overleedt, en naliet Jacob Muys van Holy, Ridder Baronet, door Karel den eerſten, Koning van Groot Brittannie daar toe verheven, heere van de Kethel, Woude en Spalandt, Bailjuw en Dykgraaf van den lande van Stryen, zonder mannelyk oir na te laten, geſtorven den 22 July 1633, waar door dit goet aan andere geſlachten door verhuwelykinge geraakt is. Woude voert ten wapen een lazuren ſchildt met drie waſſchende manen van zilver en te midden eenen gouden balk.

Junii Batavia Oudenhov Beſchryv. van Zuythol Matth. Balen beſchryv. van Dordr.

WOUDE, een groot en welbetimmert dorp in het Marquizaat van Bergen op den Zoom aan het water, de vaart, dat boven Huybergen uyt de Heyde voorkomt, gelegen, maakt eene zeer oude heerlikheyt uyt, verſiert met een weleer zeer vaſt ſlot, waar van hier onder breder geſproken wordt. Het legt anderhalf uur gaans van de ſtadt Bergen op Zoom, ende is in 't jaar 1277 door Arnold van Hoven en zyne Huysvrouwe Elizabeth, Heere ende Vrouwe van Breda, verkoeht aan de Abdye van St. Bernard aan de Schelde 't recht van de oude en nieuwe tienden in de Parochiën van *Woude*, en Loenhout van de turf en 't veen in dezelve Parochië van Woude, nevens het Patronaatſehap over *Woude*, Loenhout en St. Jakob, uytwyzens den koopbrief, by Butkens opgegeeven: zoodat Woude een van de zes Paſtoryen maakt, die door de Abten van St. Bernard begeeven worden. Outtyts plagt alhier een Nonneklooſter te ſtaan, St. Cathrynendaal by *Woude* genaamt, dat door bovengenoemden heer en Vrouwe van Breda in 't jaar 1279 met eenige goederen beſchonken wierdt, en welkers Nonnen in 't jaar van 1295, om binnen Breda het Gaſthuys te koomen bewonen en onderhouden, door Raſo van Gaveren, den eerſten van dien name, heere van Breda, als zoon van Sofia van Breda, genodigt wierden. In het jaar 1300 vindt men, dat dezelve heer, voor zyn tweede vrouw getrouwt hebbende Adewinne, heer Willem van Stryens Dochter, met toeſtemminge van zynen zoon Raso den II, heer van Bouler, uyt zyn eerſte vrouw Aleydis of Alicia verwekt, aan gemelde zyne tweede vrouw en hare nakomelingen gegeven heeft de middele en lage heerſchappyen van Ooſterhout, Rozendaal, Niſpen en *Woude*. Onder de heerlikheyt *Woude* behooren mede de Buurten van Harle en Vroenhout, en zetten dezelve aan *Woude* geen geringen luyſter en vermogen by.

Christoph Butkens Troph. de Brabant lib. 7. in probat. J. le Roy Notit. Marchionat S. R. I. pag. 404, 416. enz.

WOUDE, gemeenelyk 't huys te WOUW genoemt, is weleer een ſterk, en zeer ruym ſlot geweeſt, waar van tegenwoordigh niet dan een groot en ruig beſlagh van vervalle torens en ander muur werk gevonden wordt, in de heerlikheyt van Woude, hier boven verhandelt, gelegen. Het zelve is door de oude heeren van Bergen wegens des zelfs vermakelyke ſtantplaatze en ſchoone gelegentheyt tot de jacht van alderhande groot en klyn wildt geſticht, en tot hun dagelykſch verblyf in den zomer gehouden. De groote Erasmus heeft in 't begin van de 16 eeuw op dit ſlot ten verzoeke, en in 't byzyn van den heere van Bergen, en veele groote en voorname mannen met Hendrik Cornelis Agrippa, die eene verhandeling van de geheyme Filoſofyë geſchreven heeft, een mondgeſprek en twiſtreden gehouden wegens het bedrogh en loſſchen grondt der bovennaturelyke Konſten, en der Jooden Kabbala, voegende ten laatſten, tot verder betoninge der ydelheyt dezer wetenſchap, hem toe de woorden van Plinius in het eerſte en tweede hooftſtuk zyner natuurelyke Geſchiedeniſſen, beginnende: *Magicas vanitates Sapius* enz. Berucht is dit ſlot in de Nederlandſche Oorlogen tuſſchen de Filippen, Koningen van Spanje, en de Staten der zeven verbonde Nederlandſche Landſchappen gevoert geworden, en menighwerf dan van deeze, dan van geene zyde belegert, ingenomen en geplundert. In het jaar 1577 nam de Ritmeeſter Elias de Lion dit huys des morgens vroeg met verraſſinge in, jagende de bezettinge der ſpaansgezinde Hoogduytſchen, omtrent veertigh mannen ſterk, op weinigen na, die 't ontliepen, over den kling. 't Zelve, naderhant zonder bezettinge gelaten, is wederom door de Spaanſchen bezet en geſterkt geworden, en dierhalven in 't jaar 1583 door den Franſchen Maarſchalk Biron wederom belegert, en, nadat 'er meer dan 1500 ſchoten met grof Geſchut zonder vrucht op gedaan waren, door de ydele vreeze der Italianen, die ten getale van ruym 150 mannen, behalven veel lantvolk, hier binnen lagen, den 10 May overgegeven, uytrekkende met hun zydgeweer. Wouw uevens 't Marquizaat van Bergen door de Pacificatie van Gent in 't jaar 1576 aan Jan van Withem, heere van Barſele, herſtelt zynde, als erfgenaam van Jan van Bergen, in Spanje omgekomen, als getrouwt hebbende den eerſten January 1578 Margriete van Merode, zuſters dochter van voorgemelden heer Jan van Bergen, en de ſtadt Bergen buyten zyne kennis door eenige benden Franſche knechten in 't jaar 1580, alzoo men hem niet veel betrouwde wegens zynen haat tegens de Gereformeerden, verzekert zynde voor de Staten, zoo begaf hy zich op zyn ſlot te Wouw, en van daar naar de Spaanſchen, die Breda met verraadt ingekregen hadden, maakte met hun een verraderlyken aanſlagh op Bergen, die ondernomen, maar kloekmoedigh verydelt, en aan eenige verraders met rechtvaardige ſtraffe gebuet zynde, zoo ruymt hy den vyfden Deeember 1581 zyn kaſteel te Wouw 's lands vyanden in, waar op niet alleen een deerelyke verwoeſting van het geheele Markgraafſchap gevolgt is, maar ook eene verklaring van de Heeren Staten tegens hem, als tegens eenen vyandt van den Lande, wiens alle zyne Goederen aangeſlagen wierden: vyf maanden waar na hy zien moeſt, dat de Staatſchen dit ſlot geweldighlyk beſchoten, en wederom by verdragh ingekregen hebben: Maar als de ſlotvoogdt Firmyn, eenigh verſchil met den Kapiteyn Marchand, mede op dit ſlot liggende in bezettinge, gekregen hadde, en om hem te doen afdanken naar Hollandt vertrokken was, nam dezelve Marchand zyn ſlagh waar, joeg allen, die 't met den gouverneur hielden, het ſlot uyt, en gaf het zelve den 17 Januarius 1586 aan den vyandt voor twintigh duyzent kronen over, en vertrok zich in Vrankryk. Dus bleef dit maghtige ſlot, voorzien met ſterke bolwerken, en een myle weegs van Bergen in een Moeras gelegen, tot den jare 1605 in het geweldt des vyands, die daar uyt grote ſchade, zoo ten platten lande, als aan de ſchepen deedt, die tuſſchen Hollandt en Zeelandt voeren, wyl hy verſcheyde kleyne ſchuyten hier en daar op verſcheyde plaatzen aan den waterkant onder water gezonken leggen hadde, waar mede hy de op- en afkomende ſchepen, als die ergens door gebrek van windt moeſten blyven liggen, beſprong, en plonderde, nemende de reyzigers en Schippers mede voor 't losgeldt der ſchepen; 't geene dan Prins Maurits van Oranje bewoog, om

P. Bor. Nederl. Oorlog. XI. B.

Commelin leven en Bedryf van de Princen Willem I en Maurits van Oranje.

dit

dit roofneſt met geweldt te beſpringen. Hy deedt den 18 May 1605 het geſchut voor het zelve planten, en dwong de bezettinge, omtrent vyf-en-tachentigh mannen ſterk, ziende dat haar ontzet verre van de handt was, den 23 van dezelve maandt tot verdragh te komen, en deeze ſterkte aan hem over te geeven.

WOUDE (*van den*) een zeer out en adelyk Hollandſch Geſlacht, gezeten geweeſt by Leyden in Rhynlandt, voerde eertyds ten wapen, gelyk dat van Woerden, drie rode ruyten op een veldt van gout; waarom de meeſte ſchrywers niet zonder grondt van gevoelen zyn, dat Woude uyt Woerden geſproten, en één en 't zelve geſlacht geweeſt is. In latere dagen heeft Jakob vanden Woude, de veertiende van dien naam, ter liefde, en uyt gunſte van den Burghgrave van Leyden omtrent het jaar 1395 't wapen der Waſſenaren aangenomen te voeren. Aanmerkelyk is het, dat de oude heeren van den Woude alle Jakob genaamt zyn geweeſt, waar na ook het dorp Eſſelikker- Ellelfs- of Elfs- Woude in de veenen Jakoks- woude hernoemt is. Men ſtelt voor vaſt, dat deeze heeren dit goet al bezeten hebben kort na de inſtellinge van den eerſten Grave van Hollandt. Van dezelven is van vader tot zoone in wettige mannelyke linie voortgekomen heer,

W. van Couthoev Kron. van Holl. S. van Leeuwen Batav. Illuſtr.

JAKOB VAN DEN WOUDE, de elfde van dien naam. Hy leefde omtrent den jare 1280, huwde met de erfdochter van den heere van Warmondt, vertrok metter woning van zyn huys Woude, dat in vervolg van tydt hier door geheel verviel, en te niete geraakt is, ende begaf zich naar Warmondt, en liet enen zoon na.

JAKOB VAN DEN WOUDE *en Warmondt*, Ridder, die 1295 uyt het landt week wegens het vloekgeſpan tegens Graaf Floris den V, doch in 't jaar 1303 door groten voorſpraak wegens aangebragte hulp en betoonde dapperheyt tegens den Utrechtſchen Biſchop herſtelt wierdt, en nogh in 't zelve jaar overleedt, nalatende uyt zyne Vrouw Sofia, dochter van Gerrit van Egmondt en Elizabeth van Stryen, geſtorven 1309, eenen zoon

JAKOB VAN DEN WOUDE *en Warmondt*, ridder, getrouwt met Elizabeth van Zuylen van Aanholt, welke 1365 ſtierf, en met haren man te Warmondt begraven ligt, en nagelaten heeft 1 *Jakok van den Woude*, welke volgt. 2 *Elizabeth*, gehuwt met Jan van Egmondt van Mereſteyn, nalatende enige kinderen, 3 *Alyd*, getrouwt met Jan van Alkemade, Schiltknape, waar by zy verſcheyde kinderen won, en 4 *Beatrix*, welke ten man hadde Gerrit van Ooſterwyk, Schiltknape.

JAKOB VAN DEN WOUDE *en Warmondt*, ridder, voornoemt, ſtierf in 't jaar 1394, hy hadt voor zyn eerſte Vrouwe in 't jaar 1346 Elizabeth van der Does, dochter van heer Dirk van der Does, Schiltknaap, en van Clementia van Zanthorſt, die 1361 zonder oir ſtervende, zoo nam hy 1370 tot zyne tweede Vrouw Florentia Bugge, waar by hy gewonnen heeft 1 *Jakob van den Woude*, die voor zynen vader overleedt, 2 JAN, *van den Woude en Warmondt* welke volgt, 3 *Dirk*, genaamt *Boekel*, geſtorven 1407, nalatende een dochter, Willemyna, die ten man hadde Jan van Heemskerk van Bekeſteyn, 4 *Mabelia*, gepaart met Jan van Beeſt uyt de betuwe in Gelderlandt, en zonder oir geſtorven, en 5 *Clementia*, die ten man hadde Nikolaas van Toornenburg, mede zonder kinderen geſtorven.

JAN VAN DEN WOUDE *en Warmondt* zone van Jakob van den Woude, ridder, en van Florentia Bugge, wierdt 1396 in den oorlogh tegen de Vriezen Ridder geſlagen, was 1377, 1390 en 1394 Hoogheemraat van Rhynlandt, bewerkte en verkreeg in 't jaar 1402, dat Warmondt tot een hoge Heerlikheyt en onverſterflyk leen gemaakt wierdt, ſtichte en begiftigde 1410 een kloofter voor arme edele Juffrouwen te Warmondt naar de derde orde van St. Franciscus, en 1413 een Reguliere kloofter van de Cirſtencien order ter plaatze, daar het oude ſlot van Teylingen lagh, hem door de Hertogen Abbert en Willem van Beyeren ten dien eynde geſchonken. In 't jaar 1416 kocht hy de Heerlikheyt van Alkemade, en hadde getrouwt Agnes, heer Jans dochter van Kruyningen in Zeelandt, welke in 't jaar 1400 overleedt, gelyk hy in den jare 1417, nalatende 1 *Jakob*, en 2 *Adriana*, gehuwt met Jan van Heemſtede Bailjuw van Kennemerlandt.

JAKOB VAN DEN WOUDE, *Warmondt en Alkemade* nam te Vrouwe Reynoutje van Brakel van Dordrecht, die 1449 ſtierf, nadat hy reets 1431 overleden was, nalatende 1 *Jakob*, die volgt, 2 *Agnes*, die ten man hadde Adriaan, zone van Albert van Naaltwyk, heere van Bergambacht en ten 3 *Johanna*, 1497 ongetrouwt geſtorven.

JAKOB VAN DEN WOUDE, *van Warmondt, en Alkemade*, was gehuwt met Johanna, dochter van heere Gerrit van Poelgeeſt, Ridder, heere van Homade, die 1499 overleedt, en hy op St. Thomas avondt van het jaar 1503, het laatſte manſoir van zyn geſlacht, en lieten na. 1 *Reynoutje van den Woude*, vrouwe van den Woude en Warmondt die 1477 trouwde met Jan van Roſſum, heere van Zoelen, in Gelderlandt, en zonder Kinderen geſtorven is. 2 *Jakoba van den Woude*, na dode van voorgemelde hare zuſter, vrouwe van den Woude en Warmondt, welke 1467 in Huwlyk tradt met Gysbert, zone van Albert van Raaphorſt, 1503 geſtorven en van haar gevolgt, zonder Kinderen na te laten, in het jaar 1525. 3 *Maria van den Woude*. Zy trouwde 1484 Philips van Mateneſſe, zone van Jan van Mateneſſe en Willemina van Alkemade, ende ſtierf 1488 in 't Kinderbaren, nadat zy gewonnen hadt 1 *Jakob van Mateneſſe*, zonder oir geſtorven in 't jaar 1515. 2 *Maria van Mateneſſe*, die 1525 Vrouwe van den Woude en Warmondt wierdt door 't overlyden van hare moeye, Jakoba van den Woude. Zy nam 1504 ten man Jan van Duyvenvoorde, derden zone van Arent van Duyvenvoorde, Ridder, en van Margareta van Iſſelſteyn. Hy ſtierf 1568, en zy 1543, nalatende 14 Kinderen, wiens nakomelingen dezelve Heerlikheden en Goederen tot in onze dagen toe bezeten hebben, wanneer de Erfdochter van Warmondt, huwelykende met Ferdinant, Grave van Berlo, dezelve alzoo aan een anderen Stam gebragt heeft, die dezelve in het jaar 1713 nogh met veel luyſter en goetkeuringe bezat.

WOUDEN, BOSSCHEN, in 't latyn *Nemora en Luci* geheten, die hier te Lande in oude tyden zeer menighvuldigh geweeſt zyn, en den naam aan veele Plaatzen en Dorpen gegeven hebben, dienden onze Heydenſche voorouderen, of tot het verrichten van den Godsdienſt, of tot het houden van hunne Lands dagen. Tacitus alleen kan ons voor allen ten genoegzamen getuyge verſtrekken, zeggende: zy wyen de duyſtere Boſſchen en Wouden, en dat verborgen heyligdom noemen zy naar een van hunne Goden, en zien dezelve niet, dan met een zeer grote eerbiedigheyt, aan. De Boſſchen verſtrekten hun dan in plaatze van Kerken, wyl zy nevens de oude Perſianen geloofden, die den Goden onaangenaam te zyn, alzoo zy ook vaſtſtelden, dat de Majeſteyt der Goden van te groote Heerlikheyt was, dan dat die tuſſchen Wanden en Muren konde beſloten, of door beelden en gelykeniſſen uytgedrukt worden. Deeze Boſſchen plantten zy allomme zo dicht en dik door het geheele landt heen, dat men nauwelyks den Hemel daar in zien konde, om door die akelige duyſterheyt te meerder eerbiedt en vreeze in het gemeene volk te queeken; en hier in richteden zy hunne zode altaren op, en hielden hunne Gereedtſchappen by der handt, om den Goden te offeren. 't Welk van den geleerden en Zinryken Droſſaart, Pieter Korneliszoon Hooft, in zyn Bato aldus overdeftigh afgeſchetſt is, als hy in het tweede bedryf den Prieſter Zegemondt doet zeggen:

Tacitus de Morib. Germanor. Brouerius de Populorum Veterum ac Recentiorum Adorationibus Cap. IV. Cluverius in Germ. Antiq. Schedius de Dis Germanor.

Ook zyn wy ongewoon / 't geen dat zich niet begryppen
Dan al de Wereldt laat / in tempels te benppen:
Maar wyen wel / tot eer der Heyligheên / in 't Woudt /
Een levendige kerk van ongehorven hout /
't Welk met zyn telgen / breede en Hemelhoge toppen
Het dartelmaliendt licht beſtaat den wegh te ſtoppen /
En ſtelt van binnen toe een akeligen dagh /
Die 't menſchen hert beſielpt met ootmoedt en ontzagh.

Wat nu het wereltlyk gebruyk dezer boſſchen belangt, 't zelve beſtont in 't houden van hunne landsdagen, en de hageſpraken der voornaamſten over 't verkiezen eens overſten, of over de belangen van ſtaat en oorlogh, of over 't byleggen der ontſtane verſchillen, en uytſpreken van vonniſſen; En bevindt men, dat zy dikwyls deeze vergaderingen begonnen met het aanbieden hunner offerhanden, en achtgeevinge op het vogelgeſchrey of de bewegingen, 't loopen, ſtaan, of 't brieſchen van een wit paardt, dat men afzonderlyk, zonder 't zelve enige laſt op te leggen of werk te laten doen, in deeze boſſchen onderhiel. De Keyzer Claudius liet in 't jaar 43 na des Heylants menſchwordinge het plegen van den Godsdienſt in de Wouden aan onze heydenſche voorouderen verbieden, en zelfs enige van dezelve afkappen en uytroejen, ſchoon hy zelfs een heyden was, maar 't oogwit hier van was alleenigh, om alle byeenkomſten en raadsvergaderingen der lantzaten te beletten, die zy onder voorwendzel van Godsdienſt te pleegen, in deeze wouden tegens de Romeynen mogten komen te houden: want dus gebruykte Claudius Civilis het naaſte boſch, en moedigde zyne landsgenoten onder het houden van een avontmaaltydt aan, om zich eenmaal van der Romeynen overlaſt, moetwil en opgeleyde dienſtbaarheyt der Bataviſche jongelinkſchap met de wapenen in den vuyſt te ontheffen. Dus hieldt men zelfs in latere dagen het gericht der vier Staten, van het geheele oude Vrieſlandt tuſſchen den Rhyn en Wezer te Upſtallesboom by Aurik, tegenwoordigh de verblyfplaats van den Grave van Ooſtvrieſlandt, onder zeer hooge en dicht in elkaar gegroeyde eykeboomen, „ alwaar men (zegt de yverige naſpeurder der Vader- „ landſche outheden J. L. Harkenroht in zyn dierbaar boek- „ juweel, dat hy Ooſtvrieſche Oorſpronklykheden noemt,) „ op een gemenen lantdagh raadpleegde nopens zwaare „ zaa-

Pikart Kron. van 't Landſch. Drenth. J. v. Someren Beſchryv van Batavont tav. Tacitus Hiſt. lib. 5. cap. 17. Jak. Iſebr. Harkenroht Ooſtfr. Oorſpronklykheden.

„ zaaken van 't Gemeenebeſt, byzonder om de gemeene vry-
„ heyt en vrede te onderhouden en raatſlagen te neemen, of
„ eenige gezwore rechters te beſtellen in ieder landſchap der
„ zeven, toen zoogenaamde, Zeelanden: wat hier beſloten
„ wierdt was in 't algemeen op te volgen, wordende van de ou-
„ den Placitum ſolemne genoemt, dat is, een plegtelyk wel-
„ gevallen, te weeten van al het Vrieſſche volk; want onder
„ deeze algemeene Upſtalboomſche beſluyten wierdt telkens
„ geſchreven: *Ita placitum eſt. Alzo is ons welgevallen*, het ge-
„ meene Vrieſche zegel daar op drukkende, of daar aan han-
„ gende tot meerder beveſtiging; en in ieder landſchap wier-
„ den zodanige beſluyten dan verder bekent gemaakt, want

Hic quondam quid juris & æqui conſtituebant
Omnes telluris Friſiacæ proceres.

Wat recht en billik was, wierdt hier weleer beſloten
Van Vrieſlandts ganſche volk, door kleynen en door Grooten.

Wanneer, en hoe nu deeze menighvuldige boſſchen en wou-
den weghgeraakt en in de tegenwoordige weelige landeryen
en vermakelyke woonplaatzen veikeert zyn, wordt op ver-
ſcheyde wyzen en tyden van den een en anderen Schryver
verhaalt; maar om niet ieders gevoelen wederom op te haa-
len, als genoegzaam van den grondigen kenner deezer lief-
hebberye, Ludolf Smids in zyne Schatkamer der Nederland-
ſche Outheden, (welkers waardye by zeer weynigen van on-
ze lantgenooten recht gezien en geſchat is geworden) te ber-
de gebragt en opgetelt, bladt 39 en 40; zoo zeg ik, dat my
Florus lib. 3. cap. 3. Pikart Outhed. van Drenth. G. Outhof verhaal der Watervloeden blad 156.
't allerwaarſchynelykſte voorkomt dat deeze boſſchen door
den byna algemeenen Cimberſen watervloet voor het grootſte
gedeelte, 344 jaren voor Chriſtus geboorte, door een fellen
orkaan uyt den noordweſten zyn ter nedergevelt, en door de
opgeſpoelde ſlib en darry bedekt geworden, zynde het heden
niet meêr vremt, dat men onder 't graaven en turfdelven
zomwylen geheele ſtammen van bomen vindt, alle zwart en
hart van hout, bequaam om te timmeren, en 'er latten tot
de daken der huyzen van te maaken.

WOUDENBERG, zoo veel gezegt als een berg vol
boomen, is een middelmatigh en vermakelyk dorp van Eem-
land, het derde Quartier of Maarſchalkſchap van het Land-
ſchap Utrecht, en de hoofdplaatze der Ambachtsheerlikheyt
van Woudenberg, groot 2177 mergen. Het ligt vier uren
gaans van de ſtadt Utrecht, anderhalf ure van Amersfoort,
drie uren van Wyk te Duurſtede, en vier uren van Rhenen
Pontan. Hiſt. Gelr. Slichtenh. Gelderf. Geſchied.
aan de Gelderſche grenzen. De Kerk was weleer op den
naam van St. Catharina gewydt, en daar in, behalven
eene Vikary ook een Broederſchap geſticht, en hadt de Kerk
jaarelyks een inkomen van drieënzeſtigh guldens en zes ſtuy-
vers uyt verſcheyde goederen, die in het tweede deel van 't
Utrechtſche Bisdom opgetelt worden, tegenwoordigh behoort
ze onder de Claſſis van Amersfoort, en wordt van een Pre-
dikant bedient. Wanneer in 't jaar 1427 Rudolf van Diep-
holt, de drieënvyfligſte biſſchop van Utrecht, met die van
Overyſſel, Utrecht en Amersfoort, waar by de Grave van
Hoey zich vervoegt hadde, daags na ſint Geertruydendagh ten
Veluwe ingevallen, en geeſtelyke noch wereltlyke gebou-
wen ongeſchonden hadt galaten, heeft hertogh Arnald van
Gelder, om hier over wraak te neemen, op den vierden April
des zelven jaars de vlekken Amerongen, *Woudenberg*, en
Spalkenburg uytgeplondert, en daarna in brandt geſtoken.
Veel leedt ook deeze plaats in den Gelderſchen en Bourgon-
diſchen oorlogh, voornamentlyk in het jaar 1543, als wan-
neer de Gelderſche veltoverſte, Marten van Roſſem, tegens
de Utrechtzen eenige nieuwe aanſlagen ſmedende, zich met
zyn veltleger alhier een geruymen tydt verhielt, en de dorpe-
lingen geheel uytmergelde en alzoo verlopen deedt. Onder
dit dorp vindt men tegenwoordigh nogh drie voorname ade-
Brouërius Ultra. Illuſtr.
lyke Sloten: Gereſteyn, Groenewoude en Lichtenberg in
goeden welſtant, welkers beſchryvinge en gevallen nevens
derzelver afbeeldſels, naar het leven gedaan, in ons teken-
kabinet, dat reeds tot 70 Deelen in langwerpig folio of blads-
grootte aangegroeyt is, gevonden worden.

WOUDENBERG, voorheenen een aanzienelyk en Rid-
dermatig ſlot in het dorp Woudenberg, dichte by de kerk,
uytwyzens de nogh overgebleve brokken van muren en to-
rens, is in 't jaar 1313 gebouwt door Jan, den tweeden van
dien name, en zesden heer van Kuylenburg, en door hem ge-
ſchonken aan zynen zoon Jan, die hier van den naam van
Woudenberg aannam, en in een tweede huwelyk van voor-
Slichtenh. Geld. Geſchied. Byvoegſels op Beka. Theod. Verhoeven rer. Amorf. ſcript.
gemelden Jan, heere van Kuylenburg met een dochter van
Zweer, eerſten heer van Abkoude, nevens eenen anderen
zoon, Otto van Schonouwen, verwekt was. Deeze ver-
kocht dit ſlot naderhant in het jaar 1352 aan zynen neef, heer
Gysbert van Abkoude, maar met tegenzin van zynen zoon,
die, ſteeg en trots van aart, en daar benevens opgeſtookt door
zyn Vaders halven broeders zoon, Jan, den derden van dien
naam en achtſten heer van Kuylenburg, in zekeren nacht dit
ſlot beklom, bemachtigde, verſterkte, en aldus zyns vaders
verkopinge te niete zocht te doen; 't geen echter tegens zyne
gedachten uytviel, alzoo Gysbert van Abkoude over het ver-
lies van zyn gekogte ſlot ontſtelt, en door geen minnelyke
wegen het zelve ziende te bekoomen, zyne klaghten dieswe-
gen aan den Utrechtſchen Biſſchop, Jan van Arkel, deedt, en
om deszelfs byſtandt ſmeekte, zodat die Utrechtſche Kerk-
voogt in het jaar 1353 het kaſteel belegerde, met veelerhande
ſtormtuygen beſchoot, en na verloop van zeventien weeken
de bezettinge, die groot gebrek van levensmiddelen hadt,
noodzaakte het zelve over, en zich zelve krygsgevangen te
geeven, welke hy ook niet eerder ontſlagen heeft, voor dat
zy de uytgeſchote koopenningen aan heer Gysbert voor-
noemt tot haar losgeldt betaalt hadde. Waar na hy het zelve
huys ter neder geſmeten, en van zyne ſterkte ontbloot heeft.
Met dit zelve huys, leenroerigh aan den geſtichte van Utrecht,
als een Gaasbeeks leen, wierdt den 3. December des jaars
1460 beleent Gerrit van Reneſſe, heeren Jans, by afſtandt
van Vrouwe Catharina, naturelyke dochter heeren Willems
van Montfoort, die den 29. April 1495 opgevolgt wierdt van
zynen jongſten zone, Frederik van Reneſſe, by toeſtemmin-
ge van zyn oudſten zone, Jan van Reneſſe, welke by dode
van voorgemelden zynen jonger broeder hier mede den 26 May
van 't jaar 1501 beleent wierdt, en den 19 Maart 1512 ten
navolger hadt zynen anderen broeder, Gerard van Reneſſe;
welke twee zoonen naliet, die na elkander deeze heerlikheyt
ten leen ontfingen, te weten Jan van Reneſſe den 20 Maart
des jaars 1539, en Adriaan van Reneſſe, na des eerſten over-
lyden, den 10 February 1548, welke naliet Gerard van Re-
neſſe vander Aa, die dit leen den 19 May van het jaar 1591
S. V. Leeuw. Batav. Illuſtr. Smallegange Kron. van Zeel.
verhief, en na hem zyne dochter Agnes van Reneſſe vander
Aa den 23 November 1610, die zich ten huwelyk begaf met
Nikolaas van Reneſſe van Elderen, en wan 1. Gerrit Frede
rik van Reneſſe, heer van Aſſendelft, geſtorven zonder oir
10 Maart 1653. 2. Hendrik van Reneſſe, heere van Aſſen-
delft, na zyn broeder, mede zonder oir overleden den 5 Au-
guſtus 1660. 3. Anna van Reneſſe vander Aa, by dode hares
broeders vrouwe van Aſſendelft, ſtierf ongehuwt. 4. Mar-
griete van Reneſſe vander Aa, trouwde met Willem van Re-
neſſe van Elderen, heere van Mal en Heesbeen. 5. Adriana
van Reneſſe vander Aa, ſtierf zonder kinderen na te laten.
Dus is Woudenberg eyndelyk gekomen aan het huys van Naſ-
ſau, ende is uyt dien hoofde in den jare 1674 ter vergaderin-
ge van de Staten van Utrecht wegens het lidt van de Ridder-
ſchap beſchreven Hendrik van Naſſau, heere van Ouwerkerk,
den 19 October 1708 als Veltmaarſchalk van deezen Staat
overleden te Rouſſelaar in 't leger; die 't zelve te voren hadt
afgeſtaan aan zynen zoon Kornelis, Grave van Naſſau Wou-
denberg, die den 20 July van het jaar 1700 zittinge verkreeg
ter gemelde vergaderinge, en den naam van Woudenberg
loflyk bekent gemaakt heeft door zyne veelvuldige dienſten;
den Vaderlande beweezen, betoonde dapperheyt, krygsbe-
Leven van Jan Willem Friſo, Prince van Oranje II. Deel.
leydt en uytvoeringen, voornamentlyk in dat beruchte ge-
vecht te Wynendaal in Vlaanderen den 28 September des
jaren 1708, daar 24 battaillons, en weynige Eſquadrons, uyt
der Bondgenoten Leger voor Ryſſel afgezonden, om een
Convoy van montkoſt en ammunitie van Ooſtende naar de
belegering van Ryſſel onder wegh zynde, te gemoet te trek-
ken, en in veyligheyt te brengen, onder de aanvoeringe van
den Generaal Web, en deezen Grave van Naſſau Wouden-
berg, 36 franſche Battaillons nevens 30 Eſquadrons onder
den Grave de la Motthe, die het Convoy zochten af te ſny-
den, zodanigh ontmoetten, en te keer gingen, dat zy, niet-
tegenſtaande hunne grote meerderheyt van maght, en het vier-
maal hervatten van den aanval, het veldt moſten ruymen,
en met verlies van ruym 3000 mannen het Convoy onverhin-
dert zien doorgaan, en het ſlaghveldt aan de Bondgenooten
laaten. Welk manhaftigh beleydt ook niet onvergolden
bleef, alzoo hem, na de verovering van de ſtadt Ariën op den
9 November van het jaar 1710 het bevelhebberſchap over de
zelve wierdt opgedragen, dat zyn aangeborene Naſſauſche
heldhaftigheyt te kragtiger deedt uytſchitteren, ende hem in
de ongelukkige overrompeling van der Bondgenoten afgezon-
derde benden onder den Grave van Albemarle te Denain aan
de Schelde door der Franſchen byeengetrokke krygsbezettin-
gen, op het verlies van zyn dierbaar heldeleven quam te ſtaan.
Dus is nogh in 't zelve jaar 1712 zyne zoon, Grave Mau-
rits van Naſſau, met Woudenberg verlydt, en houdt die het
zelve als nogh met lof en waardigheyt in bezittinge.

WOUDRICHEM, ziet WORKOM.

WOUDT een kleyn, doch vermakelyk dorp in 't Weſt-
landt of Weſtdelflandt, wierdt weleer volgens Daniel van
Lis beſchryvinge,

——— Het ryke Woudt geheten/
Door zoo veel goederen en ſchatten ongemeten/
Die elk aldaar bezat/ doch naderhandt ook door
Den oorlogh gedrukt/ veranderde zyn gloor/
En wierdt/ gelyk als nogh/ die bynaam nagelaaten.

Het zelve beſtaat meeſt uyt omliggende woningen en hofſte-
den, die des zomers een fraay getal van toehoorders in de

Bleysw. Beschr. van Delft I. Deel.

Kerke leveren, welke onder de Classis van Delft en Delfslandt behoort, en van één Predikant bedient wordt.

Beschryv. der Stadt Enchuiz. Hooftst. XIX. S. 22. Bor. XVII. 20.

WOUTER VERHEE geboortigh van der Goude, en broeder van Jan Verhee, Schepen te Amsterdam, beyde mannen van een wakker verstant, woonde in den jare 1581 te Enchuyzen in Westfrieslant, wanneer zeker geboren Enchuyzer, die den Spaanschen Koning Filips II. ruym twintigh jaren onder zyne lyfwachters gedient hadde, en nogh een broeder binnen Enchuyzen hadde, uyt Spanje overgekomen, aldaar een gevarelyken handel aanving, om de stadt aan de zyde des Konings te brengen; vertoonende ten dien eynde eenige brieven van het Spaansche Hof, vol van schone beloften, genade en vergeldinge voor die zich aan de Spaansche zyde zouden vervoegen. Wouter Verhee hier toe mede aangezocht, kreeg des Konings brief te leezen, en schreef dien heimelyk uyt, doch hielt de zake zelfs stil, om geenen zyner bekenden in lyden te helpen; eenigen tydt hier na door Haarlem reyzende, bezocht hy zynen ouden vrindt, Dirk Volkhertz Koornhart, en ontdekte hem den voornoemden handel des helbardiers, onder beding van 't zelve te zwygen; maar Koornhart, een groot liefhebber der vaderlandsche vryheyt, 't gevolg dezer zake tot in den grondt toe recht inziende, zeyde hem: „ Al waart gy myn eygen broeder, „ ik zoude zulks niet laten te openbaaren, daar 't behoort. „ Ik weet wat ik het vaderlandt uyt kraght van myn burger „ eedt schuldigh ben; en voegde hem verder toe, dat die handel gevaarlyk was, dat hy 't zyne Magistraat hadt behooren aan te dienen; en zulks niet gedaan hebbende, dat hy, Koornhart, zelfs van meninge was, nogh dien avondt naar den Haag te gaan, om het den Staten, aldaar vergadert, aan te dienen, ten eynde zy daar by tyds in, en tegen verzien mogten, eer daar zwarigheyt van quam. Dit zeggende eyschte hy 't afschrift van 's Konings brief, dat Verhee niet by zich hadde, maar onder toezegging van Koornhart, dat bezorgen zoude, dat niemant eenige hinder hier over ge schieden zoude, beloofde des anderen daags 's avonds met een vertrouden te zullen zenden, gelyk ook geschiedde, zonder dat Koornhart daar na vertoefde, als die nogh dien zelven nacht naar den Hage vertrok, en aldaar des anderen daags dit stuk ontdekte, en het toegezonden afschrift des briefs in de vergadering der Staten door den Haarlemschen Burgemeester vander Laan liet overgeeven, die, den inhoudt gezien hebbende, Enchuyzen met eenige Soldaten, uyt Edam en Monikendam geligt, bezetteden, den Helbardier op het stilste in hechtenis namen, en anderen in hunne huyzen verzekerden, die na eenigen tydt wederom ontslagen wierden.

Brandt Beschryv. van Enchuyz.

WOUTERSZ. (*Kryn*) een grootschipper, en kloek Zeeman, geboren te Enkhuyzen, heeft omtrent den jare 1570 ten groten nutte van den zeevaardt uytgevonden de maniere, om de stengen der grote schepen, die men voor, en ten dien tyde aan den top van de masten vastwoelde, door te schieten, 't geene in 't vervolg tot groot gemak en dienst in gebruyk gekomen en gadegeslagen is.

WOUTERWOLDE zie WOLTERSWOLDE.

WOUTSENDT zie WOLTSENDT.

Bayle op 't woordt Wouwer tom. 3.

WOUWER (JOHAN DE) Hy wordt voor een van de geleerden in de XVI Eeuwe gerekent, heeft ook eenige werken uytgegeeven. Hy was een Hamburger; zoon van eenen derwaarts uyt Duytslandt, om de vervolging, en Godsdiensthalven, gevluchten, en wierdt geboren in 't jaar 1574. Nadat hy de laage schooloeffeningen in zyn vaderlandt volbraght hadde, begaf hy zich naar Leyden in 't jaar 1592. Wy hebben om die reden, en om 't geene volgen zal, hem, schoon een Hamburger, en buyten 't bestek van ons werk, als niet onder de Vereenigde Nederlanden geboren zynde, echter niet konnen laaten, mede in dit werk in te brengen: te meer waren wy daar toe verplicht, om dat hy vyf jaren lang in eene de naauwste verbintenisse door zyne geleerdheyt met de braafste mannen aldaar, ja zelfs met den groten Scaliger geleeft heeft. Hy vertrok van daar naar Vrankryk, raakte 'er ook in kennisse met veele doorluchtige en geleerde mannen. Vervolgens huysveste hy twee jaren in Italien, daar hy zeer vriendelyk van eenige Hooge geestelyken, zelfs ook van eenige Kardinalen ontfangen wierdt. Hy hadt mede toegang by den Paus, die zigh 't hemwaart met veele toegenegenheyt betuygde niet onaangenaam te zyn, dat hy zyne Heiligheyt quam zien; boodt hem boven dat een zeer aanzienelyk jaargeldt aan: weder in Duytslandt gekeert, wierdt hy Raadtsheer van den Grave van Oostvrieslandt, en zyn Envoye in den Haag, over de Vredehandelinge van Embden, en daar na aan 't hof van Hartogh Jan Adolf van Holsteyn. Die Vorst hadt in hem zulken behagen, t'zedert hy hem eerst gezien hadt, dat *Wouwer* met eede beloven most, in zynen dienst te zullen treeden; wierdt vervolgens Raadt van dien Prins, en daar na Gouverneur over Gottorp gemaakt. Na eene driejarige bedieninge van dien staat, verviel hy in eene ziekte, die hem van tydt tot tydt verzwakte; stierf 'er ook aan den 12 Maart 1612. De Vorst was 'er ongemeen bedroeft over; liet hem, om zyne achting voor hem te toonen, met staatzy in de hooft- of grote kerk te Sleeswyk begraaven. Zyn gantsche leven lang hielt hy groote gemeenschap met de grootste letter lieden, niet alleen van Nederlandt, maar ook met die van veele andere natien. Het ontbrak hem noch aan geleerdheyt, noch aan andere goede begaaftheden; echter ging hem na, dat zyne gebreken niet minder dan zyne deugden waren. Hy was Protestants geboren; maar ging in Italie tot den Roomschen Godsdienst over, immers liep 'er het gerucht zoo van. Hy wierdt mede onder de *Plagiarien*, dat is, onder de letterrovers gestelt, die van eens anders werk het hunne maken. Hy was geerne geprezen, en daar in hadt hy eene veel te ydele glorie; zulks bleek inzonderheyt by zynen uyttersten wil; want hy hadt aan allen, die lyk- en openbare lofredenen na zynen doodt over hem spraken en uytgaven, eenen zekeren penning, te weten, een legaat van zestigh Joachimen, by Testament gemaakt. De brieven van *Dominikus Baudius* geeven geene kleene getuygenisse van de weinige opregtigheyt, die gepleegt is geworden van de geenen, die zoodanige lykofferhanden, hem ter eere, ontstaken. Zommigen maken geen onderscheyt tusschen dezen onzen *Johan Wouwer*, en een anderen van den zelfden naam, die een leerling van *Lipzius* is geweest, waar van wy in de volgende post een weynigh zullen spreeken.

Bayle ibid. bl. 3027.

ibid.

WOUWER (JOAN DE) Hy was een Antwerpenaar, en aldaar in 't jaar 1576 geboren; heeft de eerste gronden der letterkunde by de Jezuiten aldaar gelegt; van daar zich naar Leuven begeeven, en ten huyze van *Lipzius*, dien hy lief en waardt was, gewoont. Die hooggeleerde man hadt zoo groote achtinge voor dezen Wouwer, dat hy hem eenen van de Executeurs (uytvoerders) van zynen uytersten wil maakte; daar en boven beval en belaste hy hem alleen de zorge over zyne hantschriften, (manuscripten). Na dat hy omstreeks drie jaren met reyzen door Vrankryk, Spanjen, en Italien doorgebraght hadde, quam hy naauwlyks weder in zyn vaderlandt, of wierdt daar Raadsheer: vervolgens wierdt hy geplaatst in de finantie kamer, en den staat van oorlogh. De *Infante Isabella Clara Eugenia* zondt hem als gedeputeerden aan Koning *Philips den IV*, die hem met de Ridder-ordre vereerde. Hy gaf eenige boeken in 't licht; maar stierf kort daar aan in 't jaar 1635. Men verwachtte van hem, dat hy nogh de twee hondert brieven van *Lipzius* uytgegeeven zou hebben. Veelen hebben hem, als boven ook aangeroert is, met den voorgemelden, om dat zy beyden van eenen naam, en byna van eene jaren waren, vermengt. Om die reden is het dan, dat wy ook dezen Antwerpschen *Wouwer*, alhier kortelyk ingebraght hebben.

Bayle ibid. tom. 3. bl. 3028. in de aanteken.

WOUWERMAN (*Jan*) geboortigh van Haarlem, dat queekschool van veele beroemde konstschilders, was de jonger broeder van Philip en Pieter Wouwerman, waar van wy in de volgende artykelen spreeken zullen. Hy was een landschapschilder, en oeffende de kunst in zyne geboorte stadt. De kunstschilder Arnold Houbraken, van zyne manier van schilderen sprekende, zegt. „ Te Haarlem by „ L. van der Vinne, heb ik een van zyne penseelwerken ge„ zien, 't geen een bergachtigh landschap verbeeldde. Voor„ aan was een bruine voorgrondt, met ruyghte en onbe„ snoeydt geboomte beplant, waar tegen zich 't verschiet, „ klaar en helder gedaagt, als in een lage valey, vertoon„ de. De voorgrondt inzonderheyt was geestigh, brokke„ ligh, en in de eyge kleur geschildert, als men dezelve „ van Philip in zyn vroegen tydt ziet, toen hy de gron„ den wat eenkleuriger schilderde, dan naderhant. Waar uyt men lichtelyk begrypen kan, dat hy ver in de kunst zou gekomen zyn, indien hem de doot niet zoo vroeg, te weeten, twee jaren voor zynen oudsten broeder Philip, in den jare 1666, weghgerukt hadde, dat ook de reden is, dat ons zoo weinigh en zelden iets van zyne penseelkonst ontmoet.

A. Houbraken Schoub. der Nederl. Konst-schilders en Schilderessen II. Deel.

WOUWERMAN (*Philip*) was de oudste zoon van Paulus Wouwerman, een gering historyschilder te Haarlem, daar hem Philip in het jaar 1627 geboren wierdt, dien, al in de tedere jaren, een loffelyke zucht tot de konst beheerschende, de beginzelen daar van door zynen vader geleert zyn, welke, hoe gering die ook waren, en hoe slechten voorganger hy aan zynen vader in het schilderen ook mogt hebben, hy door naarstigheyt tot zoo hogen toppunt en eynde allengskens gebragt en volmaakt heeft, dat hy alomme Mecenaten ontmoette, en, wyl hy alle zyne tydgenoten door zyne konst te bovenstreefde, zulks ook verdiende; zynde zyn Penseelkonst, hoe gelukkigh hy daar in zyn leven ook by voer, zodat hy zelfs met zyn dochter, aan den konstschilder H. de Fromantjou trouwende, 20000 guldens ten huwelyk gaf, na zyn doot tot een veel hooger prys nogh dan by zyn leven opgestegen, nadien de Fransche Dauphyn, en nogh levende Keurvorst van Beyeren, (die ook andere Vorsten gaande maakten) dezelve alomme lieten opkoopen, Ieder moet ook verwondert weezen, die zyne konst kent, en ziet, zoo wel ten opzichte van de menighvuldige veranderingen der voorwerpen, als verbeeldingen van Pleysterplaatzen, Pikeurbanen, Jachten,

dezelve aldaar

Stryk-

Struykroveryen, Plonderingen, Gevechten, als andere vertoningen, door hem menighmalen op 't panneel gemaalt, en echter zoo verſcheyden, dat het eene ſtuk naar het andere geen gelykheyt of overeenkomſte heeft, zoo wel in de voorname, als min voorname vertoonſelen, zelfs niet in de lantſchappen of gronden, ten overvloedigen bewyze van zyn ryken geeſt, en uytvindendt vernuft; in 't kort zyne ſchilderſtukken, hoe, en waar men ze beziet, zyn natuurlyk, verklaaren met den eerſten opſlagh het oogmerk des meeſters, en doen deszelfs konſt en oordeel ten eerſten, en vollen blyken in de welſtandige ſchikkinge zyner werken, en konſtige verbeeldingen van lichte voorwerpen tegens bruyne, en van bruyne tegens lichte, zynde zyne penſeelbehaudelinge ſmeltende, vet, en toetzende, bygevolg zonder eenige zwaarmoedigheyt en geſtrekte nettigheyt, waar door zyne tafereelen al ſpeelende ſchynen geſchildert, waar nevens de wykingen zyner gronden volkomentlyk in acht genomen zyn. Maar hoe veel roem zyne konſtſtukken hem verwekt, en zynen naam vereeuwigt hebben, en hoe krachtigh die den tydt verduuren mogen, de vereeniging van zyn onſterfelyke ziel met zyn ſterfelyke lichaam heeft voor den alvernielenden tydt moet zwichten, ende is door het dooden van het lichaam, in den jare van 1668 ontbonden ende vernietight, wanneer onze Philips nauwelyks in het achtenveertighſte jaar zynes ouderdoms getreden was.

Dezelve ter zelver plaatze. WOUWERMAN (*Pieter*) tweede zoon van Paulus, en broeder van Philip en Jan Wouwerman, hier voren gemeldt, en te Haarlem geboren, oeffende mede de ſchilderkonſt. Hy, genoopt door zyn oudſten broeder, die hem verre in de konſt voor uyt was, beſteedde al zynen vlyt en yver, om den zelven by te koomen, dat hem echter miſlukte, zodat men waarlyk van hem zeggen magh; *Si diſſint vires, tamen eſt laudanda voluntas. Schoon myne kraghten niet toereyken, is evenwel myne goede wil te pryzen.* Niettemin wierdt hy een fraay konſtſchilder in dat deel der konſt, 't geene hy voor zich uytgekozen hadt, ſchoon hy den gemeenen wegh inſloeg, daar zyne broeder Philip de roepaden opgong, en dus zyne makkers voorquam, en eerder en beter tot zyne bedoeling geraakte. Men kan met waarheyt echter zeggen, dat zyne verbeeldingen van Stalletjens, Pleyſterplaatzen, byzonder zyne Valkejachten te paart, met mannen en vrouwtjens, aangenaam en bevalligh zyn, de paartjens en beeltjens wel getekent, uytvoerigh, en net genoeg geſchildert, doch niet zoo kraghtigh, los, en tekenachtigh getoetſt.

Smalleg. Kron. van Zeel. I. D. II. b. WULKS zeeſlakken met witachtige of bleekgraauwe huysjens, drie, ja vier maal groter dan de Alykruyken of Kruykels. Zy worden in groote menigte buyten Weſtkappelle, op 't eylandt Walcheren in Zeelandt, van de ondieptens in zee gehaalt, en door geheel Walcheren te koop gebracht. Zy zyn redelyk zacht van viſch, van geen onaangenaamen ſmaak, en worden op veelerley wyzen toebereydt; want in meel gewentelt, en met boter in de pan gefruyt, bevindt men ze lieffelyk, en van geen quaat, maar weelderigh voedſel. Doch zy worden zelden voor den honger, en meeſt om de verandering, en uyt lekkerny genuttigt.

WULPENBURG een fraay vierkant Gebouw, met twee vleugels, ten wederzyde een, betimmert, is een zeer behoorlyk luſthof, dichte by de ſtadt Vere, op het eylandt Walcheren in Zeelandt, met de eene zyde ſtrekkende langs den zeedyk tegen over Noortbevelandt, tuſſchen het dorp Kleverskerke en de ſtadt Vere, in de zoo genaamde Ooſtwateringe. *Smalleg. Kron. van Zeel. M. Gargon. Walcherſ. Arkad. II. D.* Het is met veele wyde dreven van hoogopgaande boomen, in vier ryen verdeelt, beplant, die zoo lang zyn, dat het alerſcherpſte gezicht der zelver eynden niet bereyken kan, en beſlaat met zyn vermakelyk boſch wel veertien gemeten, en is daar mede en met de Boomgaarden zaay en weylanden in alles groot ruym hondert vyf-ent-zeventigh gemeten lands, behoorende nogh in den jare 1695 aan mevrouwe Clara Velters, weduwe van den heer en Mr. David van Reygersberg, Schepen te Middelburg en Bewinthebber van de Ooſt-Indiſche Maatſchappy, heere van der Gapinge. Zommigen leyden den naams oorſprong af van *Wulks*, de hier boven beſchreve zeeſlakken, die licht alhier weleer zoo wel, als te Weſtkappelle, op de droogtens in Zee gevangen of geraapt konden zyn geworden; anderen, om de welluſtigheyt der plaatze uyt te drukken, van 't woordtje *Wulps*, en enigen weer van *Wulpen*, jonge Harten en Hinden, die hier van outs in de diergaarde liepen, als op meer plaatzen op Walcheren gezien wordt, 't geene wel het behagelykſte en beſte voorkomt.

WULVEN, gelegen tuſſchen het ſchoone Dorp Houten, en de wytvermaarde Luſtplaats, en heerlikheyt Heemſtede in het overquartier van het Landſchap Utrecht, is een Riddermatigh huys, volgens de verklaringe van de drie Staten van den 27 October 1536 op den verbantbrief van Biſſchop Frederik van Baden, gegeeven den 20 Maart van het jaar *Heda in Joh. ab* 1512, die den 19 May 1517 by Philip van Bourgondië, en den 5 November 1525 by Hendrik van Beyeren, Biſſchoppen van Utrecht beveſtight is. Heda noemt het Caſtrum Lu- *Arkel, Epiſcop. XLVII.* porum (ſlot der Wolven) maar ten onrechte, als de geleerde Buchel en anderen wel aangemerkt hebben, alzoo het geſlachtwapen dezer Edelen, en dergeenen, die daar van afſtammen, als de vander Horſten, Sterkenburgen, Hardenbergen, Hinderſteynen, Oudegeynen, Heemſteden en anderen, golven of baren, en geen Wolven verbeeldt; weshalven hy beter Caſtrum Undarum, het kaſteel te gulven of golven hadt behooren te ſchryven. Voor de verandering van den Godsdienſt was herwaarts een groote toevloet van eenvoudige menſchen, om 'er een beeldt van de moeder maagt Maria te vieren, 't geene men wil, dat nogh tegenwoordigh te Utrecht bewaart wordt. Dit huys tot verſcheyde malen vervallen geweeſt of verwoeſt, en wederom vernieuwt of herbouwt, is leenroerigh aan de Graaffelykheyt van Hollandt, ende in den jare 1719 daar mede beleent Hendrik van der Graaf de Vapour. Eene erfdochter van Ernſt *van Wulven*, heeft deeze heerlikheyt door haar huwelyk aan het *hoogadelyk geſlacht van Lokhorſt* gebracht, en hare zoon Herman van Lokhorſt, den toenaam van Wulven aangenomen; deszelfs dochter trouwde in 't jaar 1393 met *Balthazar van Buren*, heere van Reygersfoort, wiens erfdochter, Lutgard van Buren, na haar vaders doot, vrouwe van Wulven en Amelisweerdt geworden, zich in den echt begaf met *Jan van Reneſſe*, Ridder, en by den zelven eenen zoone wan, mede Jan genoemt, die, wegens geſtadige ziekte, en lichamelyke zwakheyt zich niet bequaam vindende om zynen ſtam uyt te breyden, na zyn moeders overlyden zynen vader tot een tweede huwelyk aan te gaan bewoog, ten eynde zyn Geſlacht niet uytſterven zoude, geevende hem over de heerlikheyt en 't ſlot van Wulven. Jan van Reneſſe, de oude, nam dan ten tweeden wyve Margriete, dochter van Gerrit, heere van Kuylenburg, en wan by de zelve nevens andere kinderen Jan, heere van Wulven, die gehuwt met Alyt, erfdochter van Adriaan Freis van 'Kuynre, heere van Wulp, Urk en Emeloort, by haar onder anderen verwekte en naliet Adriaan en Jan van Reneſſe, na elkanderen heeren van Wulven, en welken laaſtens zoons kleynzoon, mede Jan genoemt, wiens moeder was Margriete van Reneſſe van Elderen, en die getrouwt waar met Heſter van Hattum, deeze heerlikheyt verkocht aan *Wouter van Outshoorn*, heere van Krajeſteyn, die het huys vernieude, en wiens dochter Machtelt ten man hadde Andries Bochart, die het zelve verkocht aan *Philibert van Tuyl van Serooskerke*, heere van Serooskerke, Moermont, Staveniſſe, Burggraaf van Zeelandt, Raat en Rentmeeſter Generaal van Zeelandt Beweſtenſchelde, en naderhant Gouverneur van Bergen op Zoom, welke, 1579 binnen Antwerpen overlydende, Wulven naliet aan zynen zoon Hieronymus van Tuyl van Serooskerke, wien opgevolgt is Jonker Philibert van Tuyl van Serooskerke, die, 1640 beſchreven in de Ridderſchap des lands van Utrecht, en 1661 overlydende, alleenigh naliet zynen zoon Hieronymus, heer van Serooskerke en Wulven, in 't jaar 1667 mede in gemelde Ridderſchap beſchreven, getrouwt met Anna van Reneſſe van Moermont, waar by hy, 1677 overleden, gewonnen heeft onder meer andere kinderen Philibert van Tuyl van Serooskerke, heere van Wulven, die dit ſlot in de maant September van den jare 1696 verkocht aan *Pieter Paget de Bragard*, heere van Bonnefont, van wien het wederom in het jaar 1719 gekomen is aan *Hendrik van der Graaf de Vapour*, hier voren gemeldt, nevens de Ambachtsheerlikheyt van Wulven, groot 364 morgen en 173 roeden, en tot heden toe gebleven is.

Alting Notit. Inf. Germ. p. II. fol. 210. WLVEN was weleer een rechtsgebiedt van het geſlacht van Wlven, tuſſchen den Scie- en den Gouwe ſtroom volgens den Vergunbrief van Graaf Floris den V van Hollandt van den jare 1281. De heer Alting meent vaſtelyk, dat het dezelfde plaats is, die tegenwoordigh Wilsveen genoemt wordt, als of men zeyde Wlfsveen. Dat het immers op een veenigen en moerigen grondt gelegen hebbe, toont des Graven brief als met den vinger aan, wyl het daar uytdrukkelyk WLVEN *in Broech* genoemt wordt.

WULVERHORST, tegenwoordigh alleen eene Luſthoeve en Ambachtsheerlikheyt, (Kromwyk en de Haar daar by begrepen) groot drichondert zevenentachentigh morgen, is gelegen in het landt van Montfoort, het vierde Maarſchalkſchap des lands van Utrecht, aan de lange Linſchoten, komende boven en beneden Woerden uyt den ouden Rhyn, en lopende langs Wulverhorſt, het dorp Linſchoten, de huyzen te Nes, en Linſchoten, en door het ſteedje Oudewater in den Yſſel. Deeze heerlikheyt is leenroerigh aan de Prooſtdye van Oudmunſter te Utrecht, en den eerſten May 1706 daar mede beleent Vrouwe *Geertruydt Dorothea van Golſteyn*, weduwe van Rhynenburg. *Laurens Bake*, zoo berucht door zyne Nederlandſche Poëzye, inzonderheyt zyne Bybelſche Gezangen, die even, als de daar by geplaatſte tafereelen, byna boven het menſchelyke gaan, zoodat de deftige Vollenhove met het allerhoogſte recht en naar waarheyt hem toezong,

Brouërius Verheerl. Utrecht IV. Deel.

Welaan / o Dichter / net van zwier /
Laat ons uw zuyre klanken hooren.

De wierook van uw kuisch papier
Wil zelfs het Hemelschdom behooren.
De dichtkonst zal dat schoon juweel/
Too waardigh om haar hals gehangen/
Waardeeren als haar beste deel/
Tot glorp van uw Bybelzangen.

Laurens Bake, zeggen we, heeft dezelve heerlikheyt te voren bezeten, en den naam van Wulverhorst te gelyk met zynen geslaeht- en doop- naam genoegzaam vereeuwight, en der weerelt kenbaar gemaakt. In vorige tyden pronkte deeze heerlikheyt met een sterk en aanzienelyk kasteel, dat in 't jaar 1374, in den oorlogh tusschen den Bisschop Arend van Hoorn met zyne Utreehtsehen en Albert van Beyeren, Ruwaart van Hollandt met zyne Hollanders, door gemelde Hollanders, met een fraye vloot de Lek opgevaren zynde, en het hoofdt voor Gildenburg wegens de versterkte bezettinge gestoten hebbende, veehtenderhandt ingenomen, en verbrandt wierdt. De oude leenbrieven, (waar van 'er eene, gedaghtekent op sint Mattheus dagh van 't jaar 1439, opgegeeven wordt door den doorkundigen aantekenaar op het Utrechtsehe Bisdom, Hendrik van Ryn, en twee anderen getekent te Utreeht den 21 Mey 1461, en 18 Augustus 1545, door den grooten opdelver en uytlegger der vaderlandsehe outheden, wylen den Professor Antonius Matthæus, weleer mynen geëerden Leermeester te Leyden) ontdekken ons, dat het Gereeht ende Tyns van Wulverhorst nevens een tiende aan de Linsehoten, daar Wulverhorst in staat, strekkende met het noorteynde aan den gereehte van Vlooswyk, en met het zuyteynde aan het gereeht van Linschoter Haar, beleent zyn geweest aan den Burghgrave van Montfoort, gelyk die te voren aan Willem van Polanen in leen uytgegeeven waren, wordende in de twee laatstgemelde brieven uytdrukkelyk gezegt: *item dat Huys te Wulverhorst mitter hofstede, alzoo die gelegen is in zes mergen lands, die geheten zyn die Achtgaarden, daar boven naast gelegen is die Haardyk, ende beneden die Heeren van Oudemunster.*

M. Vossius Histor. Jaarb. B. XI. Slichtenh. Geld. Geschied. B. VIII. Histor. van 't Utr. Bisd. II. D. A. Mathæus de Jure Gladii cap. XI.

WYDELNESSE. zie WIDELNISSE.

WYK (*Jan*), zoone van Thomas Wyk, geboren te Haarlem, dat onder de Hollandsehe steden roemen kan, dat het de meeste en grootste konstsehilders voortgebraght heeft, was een braaf bataljeschilder, die ook veele jaehten te paardt, voornamentlyk op Harten, gepensteelt heeft. Hy heeft zyn besten levenstydt in Engelandt doorgebraght, alwaar hy ook binnen Londen getrouwt en gestorven is. Jan Smit heeft een van zyne hartejachten in plaat gebraght, en Hendrik Carree, die hem in de jaren 1692 en 1693 in Engelandt gekent heeft, getuygt, dat hy het levensgroote paardt, waar op het levensgroote beeldt van Frederik, hertogh van Schomberg, zit, en het plan van de batalje in 't verschiet, konstigh door voorgenoemden Jan Smit geschraapt, en alzoo in print uytgaande, ten dienste van Godfrid Kneller, die alleen het beeldt van den hertogh gemaakt heeft, met veel roem en goetkeuringe van rechte kunstkenners geschildert heeft.

Houbraken Schoub. der Nederl. Schilders en Schildereff. II. D.

WYK (*Thomas*) quam in den jare 1616 te Haarlem ter weereldt, Hy kan met reeht onder de brave schilders van zynen tydt gestelt worden, en heeft den printlievenden eenige kleyne staten van zyn geestigh vernuft door eyge wyze van etzen in koper nagelaten. Zyne penseelwerken zyn waardigh beschouwt te werden, voornamentlyk daar hy Italiaansche zeehavens vol gewoel van Beeltjens, Schepen, en Koopmanschappen verbeeldt heeft, of enige Roomsehe markten, alle vol gewoel en leven, zoo van Quakzalvers, Poetzemakers, Konstspeelers, Fruyt en Groenstallen, en aehter dezelve allerhande fraije Gebouwen, en Paleizen, door hem zelven hier en daar in Italië naar 't leven afgetekent. Geestigh verbeeldde hy ook daar by enige vrouwtjens, die de visch in korven op haar hoofdt, of anderzints naar de markt torschten. Als mede allerhande Laboratoriën of Goutstokeryen, met al haren omslagh en gereetschappen, en diergelyke voorwerpen meer; zynde alles zeer aardigh bedaeht, konstigh geschikt, vast getekent, vet, toetzende en gloeijende geschildert, zodat zyne konst een hoger prys verdient, en meerder achtinge waardigh is, als zy in deeze dagen van liefdeloosheyt voor brave penseelwerken haalt. Thomas Wyk heeft slechts eenen zoon, Jan genoemt, en waar van wy hier voren gesproken hebben, nagelaten, wiens bloeytydt in de konst hy met veel genoegen gezien hebbende, zoo is hy in het jaar van 1686 overleden, in den ouderdom van ruym zeventigh jaaren.

Dezelve ibid.

WYK een Ambachtsheerlikheyt en een dorp van de tien benede dorpen des lands van Heusden in Zuythollandt, benoorden het Dorp Veen, heeft de riviere de Maas oost en west, en Aalburg en Genderen ten zuyden. Men wilde al voor langen tydt, dat, de Maas onbedykt plegende te leggen, en met het opperwater het landt daar om heen onder water gerakende, alhier ter plaatze het huys op den Berg, althans nogh in wezen, tegens die overstrominge gebouwt, en naderhant nogh andere huyzen daar by gestelt zouden zyn; als mede dat eerstelyk dit huys, en daarna het daar by gestichte dorp van dit wyken voor het opwater den naam van Wyk zoude gekregen hebben; Maar of dit zeggen enigen grondt heeft, voor zoo verre dat de Maas zoo lange onbedykt zou geweest zyn, daar aan twyfelt met reden de geleerde Douza, wien wy met den Nederlandtkundigen Hendrik van Rhyn, die zoo veel roem behaalt, en eere ingelegt heeft met zyne doorknede aantekeningen op den heere van Henssens loffelyk vertaalde stukken of beschryvingen van ons waarde Vaderlandt, daar in toevallen moeten, willende echter gaarne toestaan, dat 'er dikwyls op verscheyde tyden en plaatzen tegens het inbreeken der rivieren op verheve plaatzen veele huyzen getimmert zyn, niettegenstaande 'er genoegzaam stevige dyken voor het aan, en voorbystromende water gevestigt waren, nadien men menighmaal in oude en latere tyden gezien heeft, dat de rivieren door een gestadigen regen, sterke smeltinge van de sneeu op het gebergte, of het zich vastzetten, en opkaaren van het ys, by wintertydt gezwollen, door, of over de dyken voortgestoven, en de daar achter gelege landen onder water gezet, en huys en hof om verre gespoelt hebben. Dit was eehter het inzieht alleen niet van deze timmeringe op de hoge werven. Alle de ryke luyden, zegt Johannes de Collomedio, en de Edelen van deeze landen hadden voor eene gewoonte, omdat zy doorgaans in groote vyandsehap, en in 't midden van moorden leefden, dat zy, om des te veiliger tegens hunne vyanden te zyn, en om huns gelyken des te beter te overwinnen, en de minstvermogenden naar hunnen zin te drukken, een werf van aarde, zoo hoog, als mogelyk was, lieten opwerpen; een zeer wyde graft daar om lieten delven, den top van de werf met eene borstwering van zeer styve planken, in de plaatze van een muur, omringden, en zoo veele torens, als doenlyk was, in de rondte deden zetten, binnen welke borstweering dan een huys of slot gebouwt wierdt. Wyk is een van de grootste dorpen van den lande van Heusden, heeft groote en schoone uyterweerden, en de grootste kerk, en hoogsten toren van het zelve landt. De grondt alhier is van eene vette kleyaarde, dat men aan de opgespoelde drabbige opwateren toeschryft, en niet onwaarschynelyk voortkoomt, om dat de omliggende landeryen, die wat hoger van grondt zyn, en dienvolgens het opwater niet onderworpen, van eene geheele andere stoffe bevonden worden. Wyk voert twee Wagenraadjes van gout op een schildt, half van sabel en half van gout ten wapen. Hertogh Filips van Bourgondië heeft in den jaare 1458 de Inwooners van deeze plaats met verscheyde vrydommen van tollen, onderstanden, lasten en schattingen beschonken, die 1515 door den Aartshertogh Karel van Oostenryk bevestight, en by uytsprake van den Hove van Hollandt van den jare 1553 voor goet en deugdelyk verklaart zyn: zynde dit vonnisse by die gelegentheyt geboren, van dat toen ter tydt de Staten van Hollandt, Keyzer Karel in zynen oologh tegens Vrankryk zullende bystaan met tweemaal hondert duyzent guldens, en een geheelen omslagh over hunne steden en dorpen latende maken, om daar uyt die penningen te vinden, die van Wyk daar toe iets weygerden op te brengen, en dieshalven van den Rentmeester van Hollandt gegyzelt wierden, van welke gyzelinge zy dan by 't voorgemelde vonnisse kost en schadeloos ontslagen zyn geworden. Wyk, een der dorpen zynde, die onder 't landt van Heusden aan den stroomkant liggen, zoo rekent men aldaar zes hondt voor een morgen, daar de dorpen alhier binnen den stroomkant binnen 's lands gelegen maar vyf hondt voor een morgen hebben. By eene oude overleveringe weet men, dat die van Aalst onder den kerkvang van Wyk gehoort hebben, en dat het dorp en de kerke van Wyk de oudste kerk is en dorp van allen, die hier omtrent liggen, aanzienelyk door verscheyde Ridderwoningen, waar van nogh een geheele lange straat, in de Leenkamer van Hollandt bekent staande met den naam van Burgstraat, gemenelyk de Ridderstraat genoemt wordt, wegens der Edellieden burgten, aldaar gebouwt, behalven het huys op den Berg, leenroerigh met zyne verscheyde aehterleenen aan de Graaflykheyt van Hollandt, en dat eigentlyk het stamhuys van het Geslaeht van Wyk geweest is; wordende aldaar als nogh de huyzen Kronenburg, Wykesteyn, en Eykensteyn gevonden, behalven het huys der Spieringen van Wel, een edele spruyt uyt de Edelen van Heusden, dat al geheel voor den jare 1650 in het mannelyk oir uytgestorven was. De tempelieren hebben te deezer plaatze mede een fraije verblyfplaatze gehadt; zoo kostelyk en heerlyk opgebouwt, dat men het den naam van 't Monnikkenhof gegeven heeft; ende hebben zy alhier tot omtrent den jare 1313 huysgehouden, en zyn toen allen, uytgezondert een enige, die buyten het kloosser zich elders bevondt, en alzoo zyn doodt ontlopen is, op eenen nacht, als overal gebeurde, uyt bevel van den paus Clemens den V, dootgeslagen, en hunne order alomme uytgeroeyt. Wyk en Veen hebben alleenigh onder alle de dorpen van 't landt van Heusden van outs hunnen watergang gehadt door het landt van Altena in den Uytalm, bevestigt en goetgekeurt door Grave Willem van Hoorn, als heere van Altena, in het jaar 1412, daar de andere Heusdensche dorpen in de Maas uytwateren. Het adelyke huys op den Berg is zoo wel, als de Ambachtsheerlikheyt langen tydt bezeten

Dousa Annal. Holl. lib. 6. J. van Oudenh. Beschr. van 't landt van Heusden.

J. de Collomedio. cap. 6. n. 25. ap. du Cange.

zeten by het edele geſlacht van Wyk, dat drie byzondere bynamen gehadt heeft, en in drie takken verdeelt is geweeſt, als in Kuyſten van Wyk, Wyk van Honsoirde, en Wyk die Porter: Aldus vindt men, dat met de Ambachtsheerlikheyt van Wyk in 't jaar 1403 verlydt is Boudyn Kuyſt, Ridder, by gifte van de Majeſteyt; 1413 Boudyn Kuyſt by doode van zynen vader voornoemt; 1435 Adriaan van der Poele; 1435 Jan Spiring, by overgifte van gemelden Adriaan van der Poele; 1443 Willem Spiring, Jans zone; 1455 Dirk Spiring van Welle, Willems zoon; 1460 heer Pieter van Damme, Abt van onze lieve vrouw te Middelburg, by overgifte van den zelven Dirk Spiring; 1465 heer Jan van 's Gravezande; 1484 heer Jan van Weſtkappel; 1520 Maximiliaan van Bourgondië, heer Baudewynſz, de Baſtaardt, als Abt van Middelburg; 1536 heer Kornelis vander Goes; 1539 heer Floris van Schoonhoven; 1549 heer Matthys van Heeswyk, en 1561 Mr. Nikolaas de Caſtro, eerſte Biſſchop van Middelburg, waar na gemelde Ambachtsheerlikheyt aan de Graaffelykheyt van Hollandt vervallen is.

WYK op ZEE, een matigh zeedorp in Noortkennemerlandt, onder het Baljuwſchap van Blois, ter plaatze, daar Hollandt byna op zyn allerſmalſte is, tuſſchen het Wykermeer en de Noordtzee, ligt een kleyne ure gaans van 't vermakelyke dorp Velzen, en drie quartier uurs van de ſtede Beverwyk. Het ſchynt zynen naam ontleent te hebben van zyne moederſtadt Beverwyk, dat nogh eene andere volkplantinge, niet verre van onder zyne rook en gezicht, ter nedergezet heeft, en den naam gegeeven van Wyk aan Duyn, 't welke mede, als Wyk op Zee, en Beverwyk onder het Baljuwſchap van Blois gehoort. Verſcheyde Zeedorpen hebben gelyken oorſprong als Wyk op Zee; namentlyk alle de inwoners van Haarlem, Noortwyk, Beverwyk, Egmondt en andere plaatzen, mogelyk door den landbouw en koophandel niet konnende den koſt winnen, zoo hebben zich enigen tot de viſſcherye in de Noortzee begeeven, daar zy eerlange goeden winſte by opdeden, doch ziende, dat het te verre van hunne woonplaatzen afgelegen waar, hebben zy voor eerſt enige hutten aan ſtrandt op de duynen opgericht, waar onder zy, gedurende den beſten tydt van het viſſchen, zich onthielden, die allengskens aangroeijende, wyl de vangſt hoe langs hoe beter ſlaagde, heeft men nu en dan enige ſlechte huysjes tot een volkome bewoninge getimmert, waar by ook enige menſchen van andere bedryven zich gevoegt hebben, waar door dan eyndelyk geheele dorpen hier aan Zee te voorſchyn gekomen zyn. Dit zeedorp hadt in de roomſche tyden eene zeer groote kerk met een zeer hoog koor nevens een ſterken vierkanten toren, die nogh heden in wezen is, dogh zonder eene ſpits, en alleen met een vierkant wolvedak voorzien, leggende het koor en een derde gedeelte der kerke ingeſtort, zoodat men de achtergevel dieper inwaarts naar den toren toe heeft ingetrokken, en dus de tegenwoordige kerk, zonder het geweeze koor eens te rekenen, nauwelyks twee derde van de oude kerke uytgemaakt, volgens eene fraye tekening, in den jare 1721 door my te Wyk op Zee doen tekenen, en onder my beruſtende. Dezelve kerk was op den naam van den belyder Odulphus ingeweydt. De paſtory wierdt in 't eerſt door den Grave van Egmondt begeeven op de voorſtellinge van den Abt van Egmondt; doch dit recht naderhandt den Grave ontrokken, is van de Abten zich toegeëygent, maar al wederom in den jare van 1514 door den Grave van Hollandt hun ontnomen, en zich zelven toegerekent, zynde de beveſtiging aan den Utrechtſchen Aartsdiaken overgelaten. Na de verandering van den Godsdienſt in deeze landen is deeze plaats onder de Claſſis van Haarlem in het hooge gebragt, en heeft omtrent het jaar 1600 haren eerſten Gereformeerden Predikant bekoomen. In 't jaar 1489 wierdt dit dorp door enige Zeerovers overvallen, en 300 guldens tot Brantſchattinge afgedwongen. In den jare 1531 wierdt alhier op ſtrandt een doode walviſch door de zeebaaren in een zwaren ſtorm opgeworpen, die vyf-ent-zeventigh voeten lang was, wiens bek opgeſpart lagh, en twaalf voeten wydt was, gelyk zyn ſtaart zeſtien voeten breedt bevonden wierdt. Zoo ſtrandde hier naderhandt den 20 December des jaars 1601 eene levendige walviſch, die ruym 60 voeten lang, 36 dik en 14 voeten hoog was, en welkers ſtaart 14 voeten lang, en bek 12 voeten wydt bevonden is. Wyk op Zee roemt met reden op zynen Inboorling, den beruchten ſchilder, Ryk met de Stelt gemeenelyk genoemt, de zoon van een gemeen Viſſcher, Aart geheeten. Deeze, in zyne jonkheyt zyn eene been gebrandt hebbende, en 't zelve door des wondheelers quaadt beleydt of onervarentheyt zodanigh in ſtaat geraakt, dat het afgezet moſt worden, kreeg, alzoo hy veeltyds by het vuur zat, een geweldigen trek tot de tekenkonſt. Weshalven hy, zonder ander voorbeeldt, met koolen de haarſtede en witten muur begon te betrekken, en alzoo allengskens aan 't ſchilderen geraakte, en een braaf meeſter wierdt, voerende ten ſpreuke. Ik ben Ryk en welgeſtelt, ſlaande op zynen naam, Ryk, en zyn ongelukkigh gaan met een ſtelt.

Van der Houve Chart. Kron. Zoetenboom Zaanl. Arkad. Ampzing Beſchr. van Haarlem.

Brouërius Noordtkennemerl. verheerl. II. D.

WYK, of WYK TE DUURSTEDE, een van de kleyne ſteden van het landſchap Utrecht, is gelegen op riviere de Lek, een arm van den Rhyn, drie mylen van de ſtadt Utrecht, en een van het ſtedeke Kuylenburg, in een zeer vermakelyken en vruchtbaren oort, hebbende eene vryheyt, ter grootte van 2081 morgen en 50 rocden. Het komt in de oude brieven voor onder de benaminge van Doreſtadium, Doreſtadum, Dorſtadum, Durſtat en Doreſtade, en is van een zeer hoogen ouderdom. Ja de oudſte ſtadt in het geheele eylandt der Batavieren, by Ptolomæus, Plinius, en Tacitus Batavodurum genoemt, gelyk Batenburg, buyten het eylandt aan den Maasſtroom gelegen, en alzoo outtyds aan den Franſchen oever, Opidum Batavorum, als de hoofdzetel des Batavierſchen volks, en hunner voorſtanderen Claudius Civilis en Labeo. Karel de groote heeft, voordat hy het weſterſche keyzerryk beſtierde, de gelegentheyt van deeze ſtadt, als berucht geworden door de zege, die zyn oudgrootvader Pipyn alhier behaalde op den dwingelandt Radbodus, duydelyk verklaart, zeggende: *Utrecht, beneden Duurſtede* (*Subtus Doreſtado*) gelegen. ook ſtelt hy Duurſtede in den zelven brief gelyk met het paleys te Niemmegen, en de vermaardſte ſteden van Vrankryk, niet duyſterlyk te kennen geevende met Tacitus, dat hier ter plaatze een brugh over den Rhyn geſlagen was, daar de te water en landt voorbygaande menſchen en goederen een zeer zwaren tol betaalen moeſten, welkers vrydom dezelve Keyzer in 't jaar 775 aan de Abdye van St. Vincent of St. Germain te Parys vergunde, en zyne zoon Keyzer Lodewyk in 't jaar van 879 beveſtighde. De oude grootte dezer ſtadt is lichtelyk af te meeten uyt Tacitus, verhaalende, dat ten tyde van Civilis alhier het tiende en tweede der Roomſche Legioenen, nevens een ſtevigh aantal van Ruytery der Hulpbenden ingelegert is geweeſt, en het tweede Legioen de brug alhier over den Rhyn ſtroom bewaakte. Keyzer Otto de Groote in een vergunbrief van 't jaar 949, en de ſchryver der oude kronyk, die Andries du Chesne voor een gedeelte heeft uytgegeeven onder de *Normannicarum Rerum Scriptores*, noemen *Doreſtade* een Villa, dat toen ter tydt een ſtadt betekende; ook heeft hy aan dezelfde plaatze, als aan de voornaamſte koopſtadt des lands, aldaar den naam van *Wich of Wyk*, een aloude bewoording der Vriezen, gegeeven, hebbende Wich ende Wyk by de ouden 't zelve betekent, als by ons het woordt Stadt; en 't geene wy het ſtadsboek noemen, en het rechtboek onzer ſtadt wil zeggen, wierdt by hen Wich-billet genoemt, dat by die van Maagdenburg in het bekende Weichbilt nogh overgebleven is, waar en boven den naam van Wich tot heden toe by zeer veele ſteden, voornamentlyk in Engelandt, behouden wordt. Tot veele en verſcheyde reyzen heeft Duurſtede de ſtroperyen der noordſche volkeren gevoelt, en ettelyke verwoeſtingen geleden, maar is telkens als eene Feniks uyt zyne aſſche verrezen. De eerſte verwoeſtinge viel volgens de Fuldiſche jaarboeken voor in 't jaar 835 en 836, de tweede in 't jaar 847, en de derde in 't jaar 864. Maar wat de vertellinge van de kronyke van Hirſchauw en Trithemius wegens de 55 parochiekerken (het goudſche kronykje zegt 30) aanbelangt, de geleerde Buchelius, en andere vaderlandſche hiſtoriekundigen hebben al lange aangetoont, dat men deeze kerken niet begrypen moet in de ſtadt alleen geſtaan te hebben, maar ook in de voorſteden en naaſtgelege buytenplaatzen. Na alle zoo menighvuldige wiſſelvalligheden is Wyk onbemuurt geraakt, en blyven leggen, tot dat Gysbert, heere van Gaasbeek in den jare 1300, met goetkeuringe van den Utrechtſchen kerkvoogdt, het zelve wederom tot eene ſtadt gemaakt heeft, waar na het andermaal in 't jaar 1442 met nieuwe muren omſingelt, en door Biſſchop Rudolf met meerder en uytgeſtrekter ſtads gerechtigheden begiftigt is. Van te voren heeft de ſtadt al mede veel van de Gelderſchen geleden, is by de Hollanders beſtookt; en 1192 door den Graaf van Boſichem en Kuyk met verraadt ingenomen. Het heeft weleer de erffelyke bezittinge der heeren van Wyk, en die uytgeſtorven zynde, van de heeren van Gaasbeek en Abkoude geweeſt, die het ſlot (dat eygentlyk Duurſtede is, gelyk Wyk de ſtadt is) van den Grave van Benthem ten leen bezaten; blykende die benamingen uyt verſcheyde authenticque brieven en opdraghten, door de heeren van Wyk gemaakt, en by den Profeſſor Matthæus te voorſchyn gebragt: Dus ſtaat 'er in een latynſchen brief van den Benthemſchen Grave van 't jaar 1328: *item Swederus de Abbekewolde miles caſtrum in Duerſtede*, In eene verklaring van Jakob van Gaasbeek van den 12 May 1412: *voorts zoo gelove ik Jakob voernoemt, dat ik myne ſloten Abkoude en Duerſtede.* Voorts in een verdragbrief van 't jaar 1444, en in den opdragt-of verkoopbrief van Wyk en Duurſtede zelf, in den jare 1449 door den laatſten heer van Gaasbeek getekent ten behoeve van Biſſchop Rudolf van Diepholt en de Staten 's lands van Utrecht: alwaar uytdrukkelyk ſtaat: *in den eerſten ſo ſullen wi Jacob voorſz. tot behoef der kerken van Utrecht die* STEDE VAN WYK, DAT SLOT TE DUER-

Joh. à Leyd. Chron. Egmond. & Anth. Matthæi in eund. Not. Heda in Albric. & Rixfr. d. Alting Notit. Germ. Inf. p. I. pag. 54. p. II. pag. 44.

Slichtenhorſt Geld. Geſchied. VII. B. Matth. de Jure Gladii c. 34. idem de nobilit. lib. III.

DUERSTEDEN, *ende dat mit ſamen alle gerechten ende heerlickeiden mit hoeren toebehoeren erflicken aen ende tot den Geſtichte van Utrecht te blyven mit hoeren gheeſtlicken beneficien, werliken lenen ende manſcapen dair to behoerende, ende die* STEDE VAN WYK *ſel terſtont myns Heeren genaden ontfangen voer hoeren heer ende ſyn genade erfliken hulden*, en verder: *Ende na onſe doet ſo ſel die* STEDE VAN WYK, *dat* HUYS TOT DUYRSTEDEN *ende dat huys tot Apcoude mit allen hoeren gerechten ende toebehoeren eweliken ende erfliken blyven aen der kerken ende Geſticht van Utrecht.* Dus wierdt deeze ſtadt den Geſtichte van Utrecht verzekert (hebbende lang te vooren, in den jare 1341, heer Aſſueer van Abkoude den Gelderſchen Hertogh, Reynald I, deeze heerlikheyt al eens opgedragen, en wederom van hem te leen ontfangen gehadt.) weshalven gemelde Biſſchop in 't zelve jaar 1449 by eenen openen brief verklaarde, dat de ſtede van Wyk weezen zoude een Lidt des Geſtichten van Utrecht in mate der andere ſteden. Dezelve wordt althans beſtiert door eenen Hooftſchout, twee Borgermeeſteren, vyf Schepenen en twintigh Gemeentsmannen, en des Dingsdaghs en Vrydaghs rechtdagh gehouden, konnende zich partyen van de gegeve vonniſſen beroepen (*appelleeren*) op het Hof van Utrecht. De rivier de Rhyn in de Lek voor deeze plaatze afgeleydt zynde even na den laatſten ſtorm van het jaar 860, zoo is deeze ſtadt daar door merkelyk in dien tydt toegenomen, en zyn de landen, aan den Rhyn gelegen, van de geſtadige overſtromingen der riviere bevrydt geworden. Dus hebben de Utrechtſche Biſſchoppen, na de ſlopinge van het oude, alhier een nieuw Kaſteel gebouwt, en daar op den meeſten tydt, als zy in 't Nederſticht waren, huys gehouden, (en Biſſchop David van Bourgondie de broeders Reinout II en Walraven van Brederode deerlyk mishandelt) gelykerwyze zy op 't ſlot van Vollenhoven verbleeven, als zy zich in 't Overſticht, of Overyſſel, bevonden. Tegenswoordigh is dit ſlot in een ſlechten ſtaat vervallen, en het ſtedeke zelfs neringloos en van weynigh vermogen, wordende de Godsdienſt hier door twee Predikanten bedient, gehoorende onder de Claſſis van Rhenen en Wyk, die in de maanden van Maart en November te Wyk, en in Juny en Auguſtus te Rhenen gehouden wordt.

Oude Holl. Kron. Diviſ. 3. cap. 91.

WYNALDUM, vyf quartier ure gaans van de ſtadt Harlingen, in Barradeel, de derde Grietenye van Vrieſlandts tweede quartier Weſtergo, te midden tuſſchen den Slachtendyk en den vyfdeelen- of vrieſchen zee-dyk, is een kleyn dorp niet verre van het ſtroomtje de Riedt, dat door Roptazyl in zee loopt. In de Roomſche tyden behoorde het zelve onder het Dekenſchap van Franekerdeel, hadt een Parochiekerk, die 100 goutguldens opbragt, een Vikariſſchap met 90 goutguldens, en een Prebende van 60 gelyke guldens; ook genoot de Prooſt van ſint Jan te Utrecht daar benevens 12 ſchilden. Tegenwoordigh wordt deeze kerk door één Predikant bedient, en gehoort onder de Claſſis van Franeker.

Schotan. Frieſt. tuſſchen't Vlie en de Lauw. Outhed. van Vrieſt. II. D.

WYNEN (*Gerard*) te Arnhem, de zitplaatze des Hofs van Gelderlandt, en eerſtſtemmende ſtadt van Veluwe, in den jare 1648 uyt het aanzienelyk geſlacht der Wynen en Danſen geboren, was nauwelyks de Latynſche tale in de lage ſcholen zyner geboorte ſtadt maghtigh geworden, of bevlytighde zich om zynen tydt in hooger ſtudiën wel te beſteeden, en gevoelende eene naturelyke geneigtheyt om de filoſofie te onderzoeken, begaf hy zich eerlange naar Nimmegen in de onderwyzinge van den vermaarden Filoſoof Theodorus Kranen, die, des jongelings leerzucht en goede bevattinge merkende, hem de beginſelen van Renatus Descartes, en nevens de Wis- en Doorzicht- kunde de Algebra verklaarde, en onderwees. Deezen ſchranderen man naar Leyden beroepen zynde, volgde hy hem aldaar; hoorde geſtadigh zyne onderwyzingen, en oeffende zich daar nevens met groote opletenheyt in de rechten onder den vermaarden Ruſius. Zyne vordering in de filoſofiſche ſtudiën maakte hem by alle Geleerden bekent, zodat het weinigh ſcheelde, of hy waare tot Profeſſor naar Duysberg in Kleefslandt beroepen, om aldaar de Wiskunde voor te leezen. Maar dit geluk was, naar gebleken is, voor de hooge ſchoole van zyn vaderlandt te Harderwyk bewaart, alwaar hy in den jare van 1692 tot Profeſſor in de filoſofie beroepen wierdt, en omtrent dertigh jaren lang dat loffelyke amt met veel luyſter en roem bekleedt heeft, en by buyten- en binnelandſche kenners dier wetenſchappen in hooge achting gehouden is. Waar onder, om een voor allen te noemen, uytmuntte de Grootachtbare heer Johannes Hudde, te meermalen Burgermeeſter te Amſterdam, en niet alleen een liefhebber, maar een ervaren kenner van de Wiskunde, zoo loffelyk gebleeken in het aanleggen der verwonderenswaardige Sluyzen, Eb- en Vloetdeuren, en welgeregelde waterkeeringen te Amſterdam, met wien hy, zoo dikwyls in die koopryke weereltſtadt aanlandde, eenige uuren met vermaak doorbragt, en de fraayſte ſtukken der wiskunde verhandelde. Jammer is het, dat wy zyne ſcherpzinnige uytleggingen over Deskartes werken, die hy volgens zyne menighmalen herhaalde verzekeringen op het papier gebragt heeft, niet in druk hebben, zynde hy meer geneigt geweeſt zyne toehoorderen met den levenden ſtemme te leeraaren, dan het gemeenebeſt der letteren met zyne ſchriften te verlichten, hoewel het hem aan goene bequaamheyt daar toe ontbrak. Zyne levenswyze was ſtil en zedigh, zyn ommegang gemeenzaam, en zyn gemoedt tot ruſt en vrede geneygt. Dus ſtorf hy ook den 29. May van het jaar 1722 te Harderwyk, in het vierenzeventighſte jaar van zynen ouderdom, en is den 4 Juny daar aan volgende aldaar ter aarde gebragt, en zyne gedachtenis door eene lykreden geviert.

Brouërius Gelderl. verheerl. X Deel.

WYNGAARD DES HEEREN of *Vinea Domini*, eene vermaarde Proosdye van Norbertynen op het Zandt te Pinjum, een dorp van de Grietenye Wonſeradeel, de zesde in rang van het Quartier Weſtergoo in Vrieſlandt, wordt al vermeldt in den jare 1287; wanneer geheel Vrieſlandt door een vreeſſelyk onweder zyne dyken zagh doorbreeken, en het platte landt onderloopen, zodat aldaar zeer veele menſchen verdronken, waar uyt zich alomme een gerucht verſpreidde, dat 'er geenig levendigh menſch alhier overgebleeven was, weshalven de Generaal deezer order enige gemaghtigden derwaarts zondt, om den ſtandt der Kloosters van zyne order op te neemen. Welk onderzoek door den Abt van Bloemkamp en Prooſt van Schildwolde gedaan zynde, zoo bevonden ze, dat 'er niemant in dit klooſter, by gebrek van leefstocht, gebleven was, en alle de Monnikken zich in andere kloosters geborgen hadden. In het jaar 1509 wierdt het zelve klooſter, om 't geweldt van 't zeewater, dat de Parochie van Pinjum zeer grooten afbreuk deedt, overgebraght in de ſtadt Bolswaardt, en komt ons aldaar voor onder den naam van het Johanniter klooſter, gelyk het wederom in eenen brief van 't jaar 1529 by den Profeſſor Matthæus genoemt wordt het klooſter der Premonſtreyt Monnikken op het Bildt. Naderhant by het oprichten des Bisdoms van Leeuwaarden, wierdt het inkomen van dit Klooſter tot den biſſchoplyken tafel geſchikt, en, als aldus de Monnikken in het jaar 1570 elders verplaatſt waren, is dit klooſter allengskens vervallen, en, nadien de kerk alomme geſcheurt en gebroken was, in den jare van 1612 geheel afgeworpen, en geſloopt. Ten tyde van Wibrandus Wobbinga, die al voor het jaar 1347 Prooſt van dit klooſter was, zondeu de Monnikken van 't Oldeklooſter of Bloemkamp, in alle weelde en ongebondenheyt levende, en weynigh op hunnen ordens regel paſſende, hunne Konverſen uyt, om de Prooſtdye op het Zandt te bevechten, dat dezelven niet wel bequam, en geheel mislukte, want, ſchoon de Monnikken deezer Prooſtdye daar tegen niet gewapent waren, keerden ze echter geweldt met geweldt zodanigh af, dat 'er veele der beſtryders met bebloede koppen heen droopen; waar na deeze Prooſt het Stins Wyma, 't geene de Prooſtdye toebehoorde, en geheel vervallen lagh, weder op liet bouwen en ſterk maaken, om in het toekomende tegens diergelyke ondernemingen gewapent te zyn. Behalven Wibrandus Wobbinga, te Weydum op 't Slot Wobbinga geboren, die, als gezegt is, al voor het jaar 1347 als Prooſt van 's Heeren Wyngaardt op 't zandt by de Vrieſche Kronykſchryvers voorkomt, vindt men op het jaar 1468 eenen Weſſelus, voor 't jaar 1492 Pieter Valk, een haarlemſch edelman, die 1492 de negenentwintighſte Abt van Lidlum wierdt, en omtrent den jare 1556, toen deeze Prooſtdye al lang te voren in de ſtadt Bolswaardt overgebraght was, Wiardus van Zutfen, die het klooſter door zyne achteloosheyt en groote verquiſtingen zoo diep in ſchulden bragt, dat het Hof daar over klaghtigh gevallen wierdt, en de 33 Abt van Lidlum, Ysbrandt van Harlingen, gemaghtight, om den ſtaat deezes Kloosters op te neemen, de rekeningen en rekenboeken na te zien, en alles, zoo veel mogelyk waar, wederom te recht te brengen.

P. Winſemius Beſchryv. der Vrieſ. ſteden. Anth. Matthai. Analect. tom. VI. Sibr: Leo: Outhed. en Geſticht van Vrieſl. II. D. in de Aantek.

WYNGAARDEN, is een Dorp en Heerlykheyt in den Alblaſſerwaardt in Zuythollandt, die te leen gehouden wordt in hooge Jurisdictie van de Graaffelykheyt van Hollandt, en met Ruybroek groot is 636 mergen, vier en een half hondt, ſtrekkende ten ooſten aan Molenaarsgraaf, ten weſten aan Alblas, ten zuyden aan Slydrecht, en ten noorden aan Bleskensgraaf. In het jaar van 1283 bevindt men, dat Floris de V, Grave van Hollandt, verklaart by openen brieve, dat Wyngaarden een oude en vrye heerlikheyt is, en daar voor gehouden moſt werden, voorts dat alle ballingen, uyt des Graven landen en ſteden gebannen, behalven die enigh verraadt ofte moordt tegens den Grave of zyne kinderen gepleegt hadden, zich te Wyngaarden onverhindert op mogten houden, en dat de Ingezetenen deezer Heerlikheyt vry zouden zyn van alle ſchattingen, van dienſt, van den zogenaamden heirvaardt en klokkeſlagh. Alle welke voorrechten naderhant door Philips van Bourgondië, als Grave van Hollandt, in den jare 1445 op nieus beveſtight zyn geworden. In het jaar 1421 wierdt met deeze heerlikheyt verlydt heer Arendt van Gent, Ridder, by overgifte van heer Willem van Brederode; in het jaar 1432 verkocht het gemelde heer Arendt van Gent wederom aan Godſchalk Oem, Raat en Rentmeeſter Generaal van Hollandt, Zeelandt en Vrieſlandt, uyt een oudt adelyk geſlacht te Dordrecht, dat zich

J. v. Oudenh. Beſchr. v. Zuytholl. Utrecht. Bisd. II. D.

zich van dien tydt af Oem van Wyngaarden liet noemen, en waar in het ſedert gebleven is. Wyngaarden voert het wapen van het geſlachte van Oem, waar van in de volgende poſt geſproken wordt.

M. Balen beſchryv. v. Dordr. S.v. Leeuwen Bat. Illuſtr. J. Douza Annal. Holl.

WYNGAARDEN (OEM VAN) een aloudt Ridderlyk geſlacht van Hollandt, al ten tyde van Floris den eerſten, Grave van Hollandt, omtrent het jaar 1058 vermaardt, en verder beroemt geworden in den Luykſchen oorlogh tegens de Hollanders, wanneer een oudt Ridder uyt het geſlachte van Oem den Grave riedt zich met liſt tegens het maghtige leger van zyne afkomende vyanden te wapenen, alomme op de aankomſten naar, en omtrent Dordrecht, groote kuylen te doen graaven, en dezelve met hooy, ſtroo en groene zoden daar over zodanigh te bedekken, dat men het bedrogh niet gewaar konde werden, ende verders zich met zyne krygsbenden binnen de ſtadt te begeeven, en daar op de aankomſte des vyands, en de uytkomſte van zyne geleyde lagen te wachten. Dat dan voort goetgekeurt, te werk geſtelt, en wel geſlaagt is, zodat de maghtige vyandt met man en paardt daar in gevallen, en door de daar op loerende en uytvallende Hollanders t'eenemaale verſtrooyt, verſlagen of gevangen is gebleven; uyt welken gevalle men met reden vermoedt, dat dit geſlachte zyn wapen heeft, zynde een zilver ſchildt, beladen met vyftien groene zooden, waar van negen in 't bovenſte, en zes in 't onderſte deel geplaatſt zyn, elke ry een vermindert, hebbende het ſchildt in 't midden een roden balk, beladen met een gouden leeuw tot de ſchamelheyt, de ſtaart naar den kop omgekrult, de tong en klauwen blaauw, en uytgeſtrekt, met deeze ſpreuke:

DE LEEUW IS BEVRYDT MET GROENE ZOODEN.

KLAAS OEM (dit is de rechte naam deezes geſlachts, dat eerſt in den jare van 1432 door den aankoop der vrye heerlikheyt van Wyngaarden, zich Oem van Wyngaarden geſchreven en laten noemen heeft) wordt omtrent het jaar 1230 al gemeldt onder de regeerders van Dordrecht. Hy trouwde *N. Duyk*, dochter van *Gyzen Duyk*, en liet by haar twee zoonen na, 1. *Cleis Oem*, die volgt, en 2. *Gillis Oem*, gehuwt met *Soete vander Duſſen*, waar by hy won *Tielman Oem*, Deken van St. Pieter te Utrecht, en *Gillis Oem*, wiens enige zoon, *Willem*, kinderloos overleedt, en zyne dochter *Machteld Oem* aan *Diderik van Waſſenaar* trouwde. CLEIS OEM liet uyt zyne vrouwe *Elizabeth*, *Vrank van Dordrechts* dochter, na 1. *Claas Oem*, welke volgt, 2. *Godſchalk*, ſchepen te Dordrecht 1312. 3. *Jan*, 1320 met een ſchroot-ambacht binnen Dordrecht verlydt, 4. *Willem*, vermeldt op 't jaar 1426. en 5. *Johanna Oem*, welke huwde met *Jan Duyk*, ſchepen te Dordrecht. CLAAS OEM, Cleis zoone, Ridder, ambachtsheer van Dubbeldam, verſlagen by Staveren in Vrieslandt in 't jaar 1345, hadde ten wyve *Johanna van Arkel van Bokhoven*, en wan 1. *Gillis Oem*, volgt. 2. *Claas Oem*, ſchildknape 1374 borgermeeſter te Dordrecht, gehuwt met *Johanna Duyk*, heeren Hugoos dochter, daar hy by wan *Willem Oem*, gezegt Duyk, zonder kinderen overleden. 3. *Claas Oem*, Prioor van de Auguſtynen te Dordrecht, 4. *Godſchalk Oem*, zonder oir geſtorven 5. *Everwyge Oem*, 1360 vrouwe en meeſtreſſe van het Begynhof te Dordrecht. GILLIS OEM ſchildknape, in het jaar 1354 ſchepen te Dordrecht, hadde ten wyve *Barbara de Joede*, en wan 1. *Tielman Oem*, die volgt. 2. *Godſchalk*, 1390 en 1405 ſchepen te Dordrecht. 3. *Willem*. 4. *Hugo*, anders genaamt *Hugo Boey*, 1377 ſchepen te Dordrecht, gehuwt met *Elizabeth van Mande*, waar by hy wan *Tielman Oem*, gezeyt *de Lange*, in 't jaar 1401. 5. *Pieter*, Kapiteyn van een kompagnie voetknechten in 't jaar 1396, die naliet *Aart Oem*, vermeldt in 't jaar 1444. 6. *Kornelia*, welke huwde met *Willem vander Lindt*, en kinderen naliet. TIELMAN OEM, zoone van *Gillis Oem* en van *Barbara de Joede*, was 1354 ſchepen te Dordrecht en 1358 Baljuw van Zuythollandt, was getrouwt met *Katharina van der Burg*, Heeren Jakobs dochter, en wan 1. *Jakob Oem*, (van welken vervolgens in rechte linie gekomen zyn de Edele Oemen, die zich na elkanderen, zoo te Dordrecht, als elders onthouden hebben, en tot het jaar 1674 vermeldt ſtaan by Matthys Balen in zyne beſchryvinge der ſtadt Dordrecht) 2. *Godſchalk Oem*, wiens zoon, *Tielman Oem* genoemt, zyn zoon, mede *Godſchalk* genoemt, in 't jaar 1432 de heerlikheyt van Wyngaarden kopende, den naam van deeze plaats by zyn geſlacht-naam voegde, en aldus ſchreef: OEM VAN WYNGAARDEN, dat zyne afſtammelingen nagevolgt hebben, die 't ons luſt hier kortelyk by te voegen. GODSCHALK OEM VAN WYNGAARDEN, tweede zoon van *Tielman Oem*, en zoons zone van *Godſchalk Oem* voornoemt, Ridder, Raat en Rentmeeſter generaal van Hollandt, Zeelandt en Vrieſlandt, heere van Wyngaarden, Ooſt-Yſſelmonde, Raamsdonk, Grysoorde, Duyvenwaarde, Oude- en Nieuwe-Tonge, Groot Waſpyk, enz. trouwde 1422 met *Margaretha van Alkemade*, Floris dochter, en liet na 1. *Floris Oem van Wyngaarden*. 2. *Tielman*, zonder kinderen overleden. 3. *Hendrik*, Raadsheer in 't hof van Hollandt, zonder oir geſtorven. 4. *Jan* die hier na volgt. 5. *Jan Oem van Wyngaarden de jonge*, ambachtsheer van der Lekke. 6. *Margareta*, die ten man hadde Jakob van Cats, Ridder. 7. *Katharina* eerſt getrouwt met *Aart Muſch*, genoemt *Gaasbeek*, daar na met *Gillis Goitignis*, beide Burgermeeſteren te Mechelen. FLORIS OEM VAN WYNGAARDEN, zone van *Godſchalk* en *Margaretha van Alkemade*, Baljuw van Zuythollandt 1450, Schout van Dordrecht 1474, en tot verſcheide reyzen aldaar Burgermeeſter, hadt ten vrouwe *Bartha vanden Boukhorſt*, heeren Vranks dochter, en wan by haar 1. *Jakob*, die volgt, 2. *Floris*, Ridder, heere van Yſſelmonde en Raadt in den Hove van Hollandt, trouwde *Maria van Zwieten*, en wan 1. *Margaretha*, die ten man hadde *Thomas Beukelaar*, Theſaurier en Schout te Dordrecht, met kinderen. 2. *Jooſt*, na zyn vaders doot heer van Yſſelmonde, Baljuw van Noortwyk in het jaar 1528, die 1540 gemelde heerlikheyt verkocht aan *Hendrik van Merode*, heer van Petershem, en by zyne vrouw *Jaquemyne vander Heyden*, uyt Brabant, naliet *Floris*, gehuwt met eene dochter van Mr. *Jan van Bruëlis*, Raatsheer te Utrecht, en *Jacoba*, getrouwt met *Willem van Iſelſteyn*. 3. *Dirk*, die hier na mede volgt. 4. *Maria* gehuwt met *Gysbert van Zwieten*, met kinderen. 5. *Katharina*, die ten man hadde *Jan van de Werve*, Ridder, heere van ſint Michielsgeſtel, zonder oir. JAKOB OEM VAN WYNGAARDEN, oudſte zone van *Floris* voornoemt en van *Bartha van Boukhorſt*, Ridder, Baljuw van Zuythollandt 1484 en Schout van Dordrecht, beſchreven in de ridderſchap van Hollandt, als de meeſte zyner voorvaderen, troude vrouwe *Maria van Duyvevoorde*, heeren *Arends* dochter, en wan by haar 1. *Floris*, die volgt, 2. *Tielman*, Prieſter te Haarlem. 3. *Arendt*, in Spanje zonder kinderen geſtorven. 4. *Godſchalk*, die naliet 1. *Katharina*, gehuwt met *Otto van Dorthuyzen*, zonder kinderen. 2. *Paulus*, die ten vrouwe hadt *N. van Haaften*, Martens dochter, waar by hy alleenigh drie dochters naliet. FLORIS OEM VAN WYNGAARDEN, zone van *Jakob* en *Maria van Duyvenvoorde* voornoemt, Ridder, heere van Wyngaarden en Ruybroek, mede ordinaris beſchreven in de hollandſche Ridderſchap, ſtierf 1549, en liet uyt zyne vrouwe, *Ottelyne van der Koulſter*, gezegt *Alkemade*, na 1. *Jakob*, die volgt. 2. *Jan*, zonder kinderen geſtorven. 3. *Machteldt* gehuwt met *Splinter van Hargen*, Ridder, Heere van Ooſterwyk, met kinderen. JAKOB OEM VAN WYNGAARDEN, zone van *Floris*, en *Ottelyne vander Koulſter van Alkemade*, Ridder, heere van Wyngaarden en Ruybroek, was 1566 als een der verbonde Edelen te Bruſſel, week dieshalven 1567 ten lande uyt, en keerde 1572 daar in, was 1573 Gouverneur van ter Goude en Oudewater, en ſtierf 1604, out 79 jaren, hy hadde drie vrouwen gehadt, als 1. *Heſſel Mulart* uyt Overyſſel. 2. *Johanna van Nyvelt*, en 3. een dochter van *Aymond*, *heere van Zwartzenburg*, en wan alleenigh by de eerſte vrouw de nagenoemde kinderen, als 1. *Karel*, Luitenant Kolonel, gebleven in eene ſchermutſeling in Vrieſlandt in 't jaar 1581. 2. *Willem*, mede Luitenant Kolonel, gebleven in een gevecht op de Hardenberger heyde. 3. *Roelof*, zonder oir te Rome geſtorven. 4. *Ottelyne*, die ten man hadt *Karel van den Rhyne*, heer van Nieuwenburg, liet eene dochter na *Anna van den Rhyne*, vrouwe van Wyngaarden en Ruybroek, welke ten man hadde *Jakob Oem van Wyngaarden*, heere van Benthuyzen, Zoetermeer, Zeghwaardt, wiens moeder was *Sandrina Croeſing*, erfdochter van Benthuyzen. 5. *Maria*, gehuwt met *Joachim Rengers*, waar by zy wan 1. *Willem Rengers*, 2. *Machteldt Rengers*, getrouwt met *Jakob Caulier*, Kapiteyn, zonder oir. 3. *Helena Rengers*, gehuwt met *N. Dromont*, zonder kinderen. Aldus deeze oudſte tak van Wyngaarden uytgeſtorven zynde, zoo is dit geſlacht door *Dirk Oem van Wyngaarden*, jongſten zone van *Floris Oem van Wyngaarden* en van *Bartha vander Boukhorſt*, Vranken dochter, hier voren reedts vermeldt, voortgeplant; want hy, getrouwt met Adriana van Nyeveldt, heeren Gerrits dochter, wan 1. *Hendrik*, die volgt. 2. *Godſchalk*, Prieſter en Kanonik te Dordrecht 1545. 3. *Margaretha*, gehuwt met *Kornelis van Iſelſteyn*. HENDRIK OEM VAN WYNGAARDEN Dirks zoone, trouwde met *Ermgard Spruyt van Kriekenbeek*, en wan 1. *Bruininck*, ambachtsheer van 's Heeren Aartsbergen en Rentmeeſter Generaal van Zeelandt beöoſter ſchelde, die, 1605 te Schoonhoven in den ouderdom van 75 jaren overlydende, by zyne huysvrouwe *Maria van Serooskerke* Jeronimus dochter, verwekt hadde *Hendrik Oem van Wyngaarden*, heere van 's Heeren Aartsbergen en Weſtkerke, die ten vrouwe nam *Eleonora van der Werve*, vrouwe van Ghyſſenoudekerk, doch beide, zonder kinderen na te laaten, overleden. 2. *Gerard*, die volgt, 3. *Maria* in 't jaar 1604 ongehuwt geſtorven. 4. *Adriana*, eerſt met *Willem Bol*, daar na met *Stefen van Blitterswyk* gehuwt, zonder kinderen na te laaten. GERARD OEM VAN WYNGAARDEN, zoone van *Hendrik* voornoemt, en *Ermgard Spruyt van Kriekenbeek*, Raadt ordinaris in den Hove van Hollandt 1572, daar na Raadt in den hogen Rade, en eyndelyk Preſident van den Hove van Hollandt, ſtierf 1598, en liet uyt *Sandrina Croeſink*, vrouwe van Benthuyzen, na 1. *Jakob*, die volgt. 2. *Jakoba*, die ten man

hadde

hadde *Hendrik van Serooskerke*, heere van Staveniſſe, met kinderen. 3. *Henrika*, gehuwt met *Hieronymus van Serooskerke*, heere van Popkensburg op Waleheren in Zeelandt. 4. *Emerentiana*, welke trouwde met *Gerrit van Rhede*, heere van ter Horſt. JAKOB OEM VAN WYNGAARDEN, zoone van *Gerard* en *Sandrina Croeſink*, was heere van Benthuyzen, Zoetermeer, en Zegwaart, en ſedert 1613 altoos beſchreven in de Ridderſchap van Hollandt, trouwde 1610 met *Anna van den Rhyne*, boven gemeldt, en liet na 1. *Gerrit*, edelman van Prins Frederik Hendrik van Oranje, ongehuwt overleden te Maaſtrieht 1632. 2. *Karel*, vryheer van Wyngaarden en Ruybroek, die getrouwt was met *Reinera Florentina Slooth*, heeren Arents, Burgemeeſters te Kampen in Overyſſel, en ſtort zonder kinderen na te laten. Hier mede de tweede tak van Wyngaarden mede verſtorven zynde, zoo plantte dit edele geſlaehte voort JAN OEM VAN WYNGAARDEN, vierde zoone van *Godſchalk Oem van Wyngaarden* en van *Margareta van den Koulſter van Alkemade*. Hy erfde 1515 van zyn oom Floris van Alkemade het huys en de goederen van Kronesteyn by Leyden, en trouwde *Katharina van Egmondt van Yſſelſteyn*, en wan 1. *Godſchalk*, die volgt. 2. *Willem*, heere van Albrantswaardt, Ridder, en Baljuw van den Hage, getrouwt met *Maria Ruygrok van de Werve*, waar by hy wan. I *Kornelis*, meeſterknaap van Hollandt, troude eerſt *Geertruyd van Honthorſt*, daar na *Maria van Abbenbroek*, verwekkende by zyne eerſte Vrouw. I *Kornelis* 1582 ongehuwt overleden. 2. *Filip*, mede jongman geſtorven. 3. *Anna*, die ten man hadde Jan van Huykelloot, waar by zy kinderen naliet. 4. *Maria*, getrouwt met *Zweer van de Pol*. By zyne tweede vrou verwekte hy I *Kornelis*, zonder kinderen geſtorven. 2. *Maria*, die ten man hadde *Gysbert van Hogendorp*, en daar vier kinderen by won. 3. *Katharia*, welke troude met *Gaspar van Bloys van Treſlong*, Baljuw van den Briel en landen van Voorne. 4. *Ysbrand*, meeſterknaap van Hollandt 1517, hadt ten vrouwe *Hillegondt van Zonneveldt*, wan twee doehters, en ſtierf 1530. 5. *Floris*, Penſionaris der ſtadt Dordreeht in het jaar 1518, naderhandt Raadt in den Hove van Hollandt, troude met *Arnoldyne van Duyvenvoorde*, doehter van den Ridder Arendt van Duyvenvoorde; en won I *Jan*, kanonnik te Luyk. 2. *Gysbert*, kinderloos geſtorven. 3. *Katharina*, ongehuwt overleden. 4. *Adriana*, zonder oir. 5. *Maria*, gehuwt met *Karel Serclaas van Bruſſel*, met kinderen. 6. *Elizabeth*, hadt ten man *David Ruygrok van de Werve*, Baljuw van der Goes, met kinderen. GODSCHALK OEM VAN WYNGAARDEN zone van *Jan* en *Katharina van Egmont van Yſſelſteyn*, hier boven genoemt, was Baljuw van den Hage, Dykgraaf van Geeſtmer Ambaeht, heere van Grysoorde en Kronesteyn. Hy trouwde *Margaretha van Boſchhuyzen*, heeren Bruininks dochter, die hem naliet. I *Jan*, die volgt. 2. *Chriſtina*, die, gehuwt met *Pieter van Halmale* van Antwerpen, verſcheyde kinderen naliet. JAN OEM VAN WYNGAARDEN, zone van Godsſchalk voornoemt, trouwde eerſt met *Magdalena van de Werve*, en naderhandt met *Katharina van Zyl*. Hy verwekte by de eerſte vier kinderen, alle zonder oir overleden, en by de laatſte. 1. *Daniël*, die volgt. 2 *Margaretha*, gehuwt met *Jan Zeger van Waſſenhoven*, Ridder, met kinderen. 3. *Hillegondt*, hadt eerſt ten man *Jooſt van Schawyk*, zonder kinderen, toen *Pieter van Koeverden*, daar zy twee dochters by hadde. 4. *Kornelia*, trouwde *N. van Gellinkhuyzen*, en wan vier zoonen. 5. *Maria*, trouwde Mr. *Francois Franken van Zevenbergen*, Penſionaris van der Goude, daar na Raadt in den Hogen Rade, en ſtorf zy 1614 zonder kinderen. DANIEL OEM VAN WYNGAARDEN, zoone van *Jan* voornoemt en van *Katharina van Zyl*, verkoeht 1613 het huys te Kronesteyn aan N. van Panhuyzen, trouwde eerſt met *Beatrix de Waal van Moersbergen*, en daarna met *Sofia Rouken*, en liet uyt de eerſte vrouwe na *Geurtje*, getrouwt met *N. van den Sande*, rekenmeeſter te Arnhem, en wan kinderen. Uyt de tweede vrouw verwekte hy I *Jan*, zonder kinderen overleden. 2. *Jan*, die volgt. 3. *Abel*, jongman geſtorven. 4. *Beatrix*. 5. *Suſanna*. JAN OEM VAN WYNGAARDEN, zoone van Daniel voornoemt en van *Sofia Rouken*, was eerſt Raadt, en naderhandt Preſident van den Hove van Hollandt; Heere van Werkendam. Hy trouwde 1617 met *Jakomina de Witte*, en wan DANIEL OEM VAN WYNGAARDEN, heere van Werkendam, en naderhandt by teſtament van zynen Neve *Karel van Wyngaarden*, vryheer van Wyngaarden, Ruybroek, Benthuyzen, Zoetermeer, Baljuw en Dykgraaf van de ſtadt, lande en groote waterſchap, mitsgaders Kaſteleyn van den huyze en kaſteel van Woerden, hoogheemraadt van Delflandt, beſchreven in de Ridderſchap van Hollandt, Extraordinaris Ambaſſadeur aan den Koning van Denemarken, dewelke ten vrouwe nam *Katharina van Zuytlandt*, enige doehter van Iman van Zuytlandt, heere van Zuytlandt, Moermont, Reneſſe, Noortwelle, en by haar verwekte I *Katharina Sofia*, vrouwe van Zoetermeer, die eerſt getrouwdt was met *Daniel Glezer*, heere van Middelburg, naderhandt met *Frederik* van Liere; Raadt ordinaris in den Hove van Hollandt, met kinderen. 2. *Jakoba*. 3. *Willem Oem van Wyngaarden*, heere van Benthuyzen. 4. *Johanna Maria Oem van Wyngaarden*, jonkvrouwe van Reneſſe.

WYNJETERP of WINJETERP een groot en vermakelyk dorp in Upſterlandt of Opſterlandt, de aehtſte Grietenye van Vrieſlands derde quartier, de Zevenwolden, legt aan den heerewegh naar Drenthe, tuſſchen de dorpen Duurswolde en Hemrik, aan de zuytzyde van zeker beekje, dat aan de grenzen van Groningerlandt en Drenthe uyt de veenen, Poelen en Moeraſſen voortkomt, en naderhant, met meerder wateren verſterkt, vaarbaar wordt, en den naam van Koningsdiep aanneemt. Men vindt alhier zeer goede veenlanden, die tot aan de veenen van de Grietenyen, Stellingwerf ooſteynde, ende Schoterlandt ſtrekken, en een tamelyke kerk met een toren, die nevens de kerke van Duurswolde te gelyk door één predikant bedient wordt, en onder Vrieſlandts zesde of laatſte Claſſis, van de Zevenwolden op het Heerenveen genoemt, behoort. Deſligh pronkt dit dorp met Stephanus Sylvius, die, alhier in den jare 1505 uyt geringe ouders geboren, zyn geſlaeht en naam door zyn eygen vernuft aanzienelyk gemaakt heeft; die omtrent 1540 Paſtoor te Aldenhoven, naderhant te Tzum in Franekerdeel, toen te Leeuwaarden en eyndelyk eerſte Paſtoor van St. Walburgskerke in Groningen geweeſt, en ook aldaar in 't jaar 1567 overleden is. *P. Winſemius beſchryv. van Vrieſl. achter zyn Kron. Schotanus Vrieſl. tuſſ. 't Vie en de Lauwers. Suffr. Petr. de Scriptor. Fris. Dec. XI.*

WYNS het eerſte dorp in rang van alle de veertien dorpen van Tietjerkſteradeel, de achtſte Grietenye van Vrieſlands eerſte quartier Ooſtergo, legt aan de ooſtzyde van de Ee, of Dokkumervaardt ten zuyden het dorp Medum of Miedum in Ferweradeel, en ten weſten van het ſtroomtje 't Oldtdeel, beſtaande de landen omtrent deeze plaats en Oldekerk in zeer goede en vruehtbare weyden. By Wyns ligt een kleen, doch viſehryk Meertje, en plagt in voorledene tyden Wyns en Oldekerk met een Nonne Klooſter, of Prooſtdye van de Premonſteitsorder, omtrent het jaar 1110 door den eerſten Abt van Mariengaarde geſtieht, en Bethleëm genoemt, in een driehoek te leggen van elkander. Tegenwoordigh wordt Wyns, Oenkerk en Giekerk te zamen en beurtelings van een predikant bedient, en gehoort onder de elaſſis van Leeuwaarden.

WYNSZ. (*Jelle Adriaansz.*) Dykgraaf van de vier Noorder Koggen in het rechte Weſtvrieſlandt, een man van een zeer goet oordeel en wel bedreven in de wiskunde, heeft omtrent het jaar 1594 uytgevonden het leggen van krebbings buyten aan den wierdyk in zee tot beſeherminge der zelve, tegens den zwaren aandrang en ſlagh van het water, dat by vervolg van tydt zoo wel bevonden is, dat men zich tot heden toe nogh van zyne uytvindinge met goede vrueht bedient, niet tegenſtaande de groote onkoſten, die ieder dykhorige daar toe doen moet. Kort, nadat zyne uytvinding goetgekeurt was, wierdt de eerſte krebbing voor de Spanbroekerdyk beweſten de Twiſchkerbrugh geſlagen. *Burger Kron. van Medenblik.*

WYS (*Albert de*) uyt een ryk en braaf geſlaeht, dat dikwyls aan 't roer der ſtads regeeringe te Amersfoort gezeten heeft, was aldaar geboren, en zodanigh in gunſt by 't Keyzerlyke Hof, dat hy tot Raadt van de Keyzeren Ferdinandt I, en Maximiliaan II verheven wierdt. Na eene afwezenheyt van twintigh jaren, keerde hy naar Amersfoort, verſeheen aldaar, zoo wel uytgedoſcht en verſelt van dienaaren, als enigh Prins, en onthaalde de geheele Magiſtraat en zyne nabeſtaanden met een koninklyke maaltydt, waar na hy zyne geheele vaderlyke erfeniſſe, die al zeer veel beliep, aan zyne enige zuſter vereerde, en voorts naar den Keyzer keerde, die zoo veel betrouwen op hem geſtelt hadde, en zoo wel van zyne ſtaatkundigheyt en voorzichtigh beleydt verzekert was, dat hy hem voor zynen Ambaſſadeur naar Konſtantinopelen aan den Turkſchen Keyzer zondt, alwaar hy vervolgens ook den 21 October van den jare 1568 overleden is, en te Pera by de Franciskaners onder een marmere tombe begraven, tot groote droefheyt zyns meeſters en deszelfs hof, als een man, die een langer levenstydt waardigh was geweeſt. *Anth. Matthæi Rer. Amorfort Scriptores.*

WYTMAN (*Mattheus*) wierdt te Gorkom in Zuythollandt geboren in het jaar van 1650. Hy, zyne naturelyke geneigtheyt volgende, begaf zieh tot de Schilderkunſt, en wierdt een braaf meeſter. Hy ſehilderde zeer konſtigh en uytvoerigh in 't kleen. Zyne verkiezingen waren, als die van Netſcher, allerhande gezelſchapjens, ſehilderende de geziehten der lantſehappen, die hy in zyne aehterwerken ſchikte, by uytnementheyt uytvoerigh en naturelyk. In 't laatſt van zyn leven begaf hy zich tot het penſeelen van allerhande fruyt en bloemen, waar in, zoo hem de doot niet te vroeg in den jare 1689 weghgerukt hadde, hy nogh tot hoger volmaaktheyt opgeklommen zoude hebben. Tot eerſte leermeeſter heeft hy gehadt Hendrik Verſehuring, en tot zynen tweeden Johan Bylaart te Utrecht, die met blydſchap zyne groote vordering in de kunſt beſchoude. *Houbraken Schoub. der Schild. en Schilderes. III. Deel.*

Y

Y of YE, in 't latyn YA, eene vliet, ſtroom, of arm van de Zuyderzee, die een inham of baye is van de Noortzee, beſpoelt Amſterdam aan de Noordtooſt zyde, ſtrekt die groote koopſtadt tot een bequame en ruyme haven, en loopt of ſtroomt tot Beverwyk toe, drie mylen van Amſterdam, en eyndight daar ook, nadat ze voorby Sparendam geſchoten is. Dat de groote zoon van den Prins der nederlandſche dichteren, J. Antonides, aldus weêrgadeloos in zynen Yſtroon beſchryft: *Commelyns Beſchr. van Amſt.* 158. 159 *en* 160.

Het Y komt uyt de boyſt der Zuiderzee gevloten/
En valt in 't Wykermeer. Van daar te rugh geſchoten/
Begroet het Sparendam/ en moedigh op zyne eer/,
Ontfangt de golven van het Harelemmermeer/
Dien ſtrengen waterwolf/ die met verwoede tanden
Zyn eyge moeder ſchendt/ en ſcheurt hare ingewanden/
En meugt zich met den Boyſt des Amſtels handt aan handt/
Tot weer de Zuiderzee hem welkomt aan zyn ſtrandt.

By Beverwyk krygt het den naam van 't Wykermeer, daar het Ye maar eenen myl van de Noortzee af leyt, en Hollandt op het ſmalſte maakt. Op deeze myl breedte na (het zyn meeſt zandtduynen) is gantſch Noorthollandt of Weſtvrieſlandt van Texel tot Enkhuyzen, en zoo voort voorby Amſterdam tot aan Beverwyk toe, een volkomen Eylandt, dat nergens aan het zuyder gedeelte van Hollandt vaſt is, dan aan deeze eene myl breedte, langs het ſtrandt; 't geene beknoptelyk van J. Nuyen in zyne beſchryvinge van out Batavie dusdanigh afgeſchetſt is:

De zupt en noozdtpaal 't Y/'t geen afvloeit/en by ty waſt/
Heeft zeer veel dzoogtens onder aan den gzondt vaſt/
Als 't ondiep Pampus/ en heeft Waterlandt in 't Noozt/
En Weſtwaart Harelem/ in 't ooſten Goylants oozt/
In 't zuiden Amſtelveen/ en Ouderkerk/ twee dozpen.

Het Y is van de ſtadt af tot aan den Waterlandtzen dyk omtrent een halven myl breedt, behalven recht voor de ſtadt, daar een ſtuk buytendyks landt van gedachten dyk afſchiet tot midden voor de ſtadt, makende het Y daar qualyk een vierde deel myls breedte. Dat landt wordt de Volewyk, Voolwyk, of ook Vogelwyk genaamt, alwaar het ſtadts Gerecht ſtaat, zie *Voolwyk*. Aan de andere zyde van den Yſtroom tegen Amſterdam over legt de Waterlandſche dyk, en daar achter Waterlandt. Aan en achter dien dyk leggen de dorpen Buykſloot, Nieuwendam, Schellinghwout, en Durkerdam: dit laatſte dorp legt op den hoek van 't Y, aan den mondt van den Zuyderzee, een myl weegs van Amſteldam af: tot daar (of tot Pampus) toe wordt het 't Ye genoemt, wanneer van 't Beverwykermeer af, dat wat boven Sparendam begint, gerekent wordt; zoo dat het Ye tuſſchen Pampus en Sparendams eyndt beſloten wordt. Volgens de tegenwoordige verdeelinge van Hollandt ſcheydt het Y Zuythollandt van Noorthollandt; en wordt verdeelt in het *Binnen Y*, en *Buyten Y*. 't *Buyten Y* is al 't geene, dat aan de overzyde van *Amſterdam* tot in de *Zuyderzee* loopt. Het *Binnen Y*, dat zich naar *Zardam* keert, en voort opwaarts tot de *Holle Sloot*, daar 't zich mede vermengt, loopt, daar 't by hardt weer een onſtuymigh water maakt, ſchoon 't voor deezen meeſt landt was, daar men met een deel, of balk, over gaan kon van *Zaanden* tot *Overye*, in *Oxdorp*, *Sloterdyk*, *Raasdorp*, en verder. Junius noemt deezen ſtroom nevens Mercator en Ortelius het *Tye*, en vervolgens *Tyeoort*, volgens de dagelykſche benaminge des volks, maar qualyk, als men uyt de oude Hollandſche Kronyken, alwaar men ook *Purmerye* en *Middelye* geſchreven vindt, en niet *Purmertye* of *Middeltye*, beſpeuren kan, gelyk zulks mede in de Hantveſten der ſtadt Amſterdam gevonden wordt, alwaar in de vergunbrief van Willem van Beyeren, XXII. Grave van Hollant, uytdrukkelyk ſtaat: *Alzoo als 't metter graft begrepen is, en die haven ten halven ſtroom toe in 't* YE, *ende voort ſtrekkende langs den dyk in 't* YE *ooſtwaart, die palinge der ſtede Vryheyt.* *idem ibidem.* *Zoeteb. Outzaanden p.* 21.

YDAM, YEDAM, EDAM nu meeſt genoemt; is eene ſtadt in *Noordthollandt*, mede ſtemmende in de vergadering der Staaten van *Hollandt*, heeft den naam van eenen dam, in het *Ye* omtrent het jaar 1600 geſlagen; want het *Ye* liep tot dien tydt toe onbedwongen voor by *Middelye*, tot aan *Ydenbreedt* (of *Hobreede*) toe; maar, vermits door eenen zwaren ſtorm de *Waterlandſche* dyken en die van de *Zeevangk* doorgebroken en zeer verzwakt waren, verkregen de ingezetenen aldaar van Hertogh *Albert* van *Beyeren*, Grave van *Hollandt*, eenen nieuwendam dwerſch over de *Purmerye* te mogen ſlaan. Deezen nieuwen dam noemde men den *Ydam*, en is nu de ſtadt *Edam*. zoodanigh, zegt *Zoeteboom*, was zyn beginſel, en oorzaake des naams: alle 't welke te geeſtigh van J. Nuyen afgeſchetſt is, om het zelve hier niet by te voegen; dus zingt hy dan bl. 44. van zyn batavie: *M. Brouërius Waterlandt verheerlykt.* *Zoeteblooms Vroonen p.* 232. 233.

Edam/ boozheen Ydam (van 't Y/ 't geen inwaarts ſpringt/
En zyn boozmaamſte kerk op heden nogh omringt)
Dooz eerwaar wierdt Edam/ wyl op zyn milde haazen/
In noozt en zuider-landt zyn nageburen aazen.
Sintz noemde men 't Edam/ daar zoo veel eteng groeit/
En ſtrekt aan 't Y een dam/ wanneer het ebt en vloeit/
Het heeft zyn zitplaatz mede in 's lands vergaderkamer/
En maakt dooz zyn harpuis/en diſſel/ byl en hamer/
Zyn ſcheepsgetimmer/ 't geen zoo verre/ als 't zonrad trent/
Zyn naam van Edlen dam de werelt maakt bekent.

Ziet hier van meerder en breder op EDAM.

YERSEKE of JIERSICKEN, ziet IERSIKE.

YERSIKKER OORT. dit YERSIKKER OORT legt op 't naauw van de Ooſterſchelde over 't hooft van Bergen, daar te voren een Veer was, zeer gemaklyk voor de Schippers, die deshalven verzochten, om voor *Yerſikker Oort* niet opgehouden te worden, dat op het Brabandſche Veer een onder Tolmeeſter van gedachten *Oort* gelegt moght worden, tot voortzettinge van de ſcheepvaart en koophandel op Brabandt, als geſchiedde. Het gerucht daar van verſpreydde zich dadelyk, zoodat 'er dagelyks zeer veele ſchepen op dien ſtroom quamen, en de tol, aldaar van meer belang dan 't voorgedachten *Veer*, voortaan de YERSIKKER OORTSE TOL genoemt wierdt. De *Tol* was echter oorſpronkelyk van, en te *Yerſikker Oort*: maar is ook lange jaren te *Tholen* ontfangen; van daar in 't jaar 1479 te Bergen op Zoom overgebracht, weêr daar na te *Antwerpen* verlegt, van daar noch maals te *Tholen*, en zoo voort op veele plaatzen verlegt. *Smallegange. Kron. v. Zeel.* 1. *D.* 4. *B. bl.* 547.

YERSIKKER OORTSE TOL, zie de vorige poſt YERSIKKER OORT.

YHORST, TER HORST of YWERST, behorende onder het ſchoutamt van Haſſelt, is een dorp van Sallandt, het eerſte droſtamt van Overyſſel, op de ſcheyding van het Landſchap Drenthe, tegens over de plaatze, daar weleer de Abdye van Dikkingen of Diklingen, van de Ciſterſienzer order geſtaan heeft, en weleer de geneugelyke ruſtplaatze van mynen overgrootvader Conradus Brouërius van Niedek, wiens vader Andreas van Niedek, uyt de Adelyke abdye van Fulda geweken, en 't geeſtelyk gewaadt der Roomſche Kerke afgelegt hebbende, wyl hem door Gods genade een groot licht der waarheyt geopenbaart was, te Nienove in Vlaanderen trouwde met Alix de Bruwere, of Bruëre, Anthonis dochter, die ten overgrootvader hadt Levinus de Bruwere, by Sanderus vermeldt op het jaar 1421, en zyn geſlachts naam, om tegens alle vervolging gedekt te zyn, afterlatende, en zyn vrouws naam van de Bruwere of Bruëre, met een latynſche buyging verandert in Brouwerius, of Brouërius, aannam. Tedezer plaatze wierdt als eerſte gereformeerde leeraar gemelde Conradus in 't jaar 1609 beroepen en beveſtigt, die dan ook inalle getrouwheyt deeze kerke 34 jaren lang bedient heeft, en den 13. Auguſtus 1652, in het 67 jaar zynes ouderdoms overleden, nevens zyne vrouw, Fenne de Brune, recht voor de Predikſtoel aldaar begraven legt. Yhorſt heeft nogh heden een eygen Predikant, die onder de claſſis van Zwol behoort, hebbende 23 Predikanten, waar van 'er Vyf Zwol, Twee Haſſelt, en de overige zeſtien zoo veele dorpkerken bedienen. De Luttenbeek, die beneden 't dorp Overeſt den naam van Reeſt aanneemt, en uyt de groote Echter veenen by het huys Koilendoorn in Sallandt voortkomt, loopt voorby dit dorp, en vermengt beneden het ſchoone en volkryke vlek Meppel haare wateren met de Havelter Aa, en vliedt aldus door Zwaartſluys in de Zuyderzee. *M. Brouërius Overyſſel verheerlykt II. Deel. W. Lazius de migrat Gent. p.* 484. *Sanderi. Flandr. illuſt. tom.* 1. *in Auctario pag.* 61.

YPESLOOT, een plaats, daar wel eer de Oude Zeeburg op, of by gelegen was, niet verre van Amſterdam. Daar voor heen eene Schouwe over de dykagie was, ſtrekkende tot Ypeſloot toe; en waar aan de Stichtſchen ook dykpligtigh waren, en ook gehouden Ypeſloot binnen en buyten jaarlyks tot twee tyden te beſchouwen. Zie daar van breder Commelyn. *Commelyn Beſchryvinge van Amſt, bl.* 164.

YPESLOOTER SLUYS is eene Sluys in den Dyk, dicht by Amſterdam, niet wydt van Jaap Hannes, van oudts en nogh zoo genaamt. Daar door wordt tegenwoordigh het water van het nieuwe diep, als ook eertydts van het Diemermeer, in het Y geloſt. Maar deeze Ypeſlooter Sluys heeft in vorige tyden dichter aan de ſtadt, en aan deeze zyde van Jaap Hannes gelegen, doch is door 't inbreeken van den Zeedyk verder, om grond te vinden, ingetrokken. De ſluys zelve is 'er dan wel verder (als dadelyk zeyden) voorby gelegt, maar de geheele Ypeſloot is door de inbreuke der dyken in het nieuwe diep verdweenen. *Commelyn ibid.* 166.

YSSEL, *Foſſa Druſiana*, of *Druſi*, *Druſus graft*, anders ook de nieuwe Yſſel, *Nabalia* en *Na-waal* (zie NABALIA) geheten: want deeze Yſſel (hy wordt mede zoo genaamt) heeft Druſus, de ſtiefzoon van Auguſtus, doen graaven, om den ſterken loop des Rhyns wat te breeken. Deze *Foſſa Druſi*, *Druſus graft*, begint omtrent by Arnhem en Huyſſen, en ſchiet by *Doesburg* in den Yſſel, die *Sala* by de Romeynen

hiet, en in Weſtfalen by 't huys of ſlot *Raasfelt* zyn begin neemt (zie de naaſtvolgende poſt) en eyndelyk in de Zuyderzee valt, nadat verſcheyde Gelderſche en Overyſſelſche ſteden voorby gelopen heeft; ja verder heeft ook Druſus, volgens den Heer Alting, deze zyne graft gebraght, en zyn inzieht uytgewerkt, dat de legers der Romeynen in de Meyren (naderhandt door de Zuyderzee eenen boezem geworden) en van daar tot aan, of in den Oceaan konden gebraght worden. Het luſt my 't meeſte, dat Alting van dezen Yſſel op *Foſſa Druſiana* zegt, hier in te laſſchen. De Rhyn, zegt hy, die tot dus verre, daar Druſus graft begint, maar twee horens hadt, namelyk by het begin van 't Bataviſche Eylandt, verdeelt wordende, heeft door Druſus, omtrent XII jaaren voor Chriſtus geboorte, driederleye uytgangen gekregen; want hy liet eene graft, omtrent dartien duyzent ſchreden van daar de Rhyn zich in tweën verdeelt over de lage landen tot aan de rivier *Sala* (wy hieten 't Yſſel) graaven, byna de lengte van elf duyzent ſchreeden uytmakende. Maar alzoo de Kil van de *Sala* te gering, en niet vatbaar zou wezen om al het afſchietende Rhynwater door te zwelgen, moſt hy daar ook met overgroten arbeydt aan doen werken, om meer breedte en diepte te krygen; als ook om hem voort in de *Vecht* der *Bructeren* te brengen, en door de laagſte landen in de Noortzee te doen ſtorten. Uyt Tacitus, en inzonderheidt Suetonius kan men beſluyten, dat 'er meer dan eene graft, te weten, eene boven, tuſſchen Arnhem en Doesburg, is gegraven geweeſt, en eene beneden by gedachte *Bructerſche Vecht*; want *Suetonius* zegt *Foſſas Druſinas* in 't meerder getal, *Tacitus* wel meeſt *Foſſa* in een getal; maar men vindt hem ook in meer getal, *Foſſas*, ſprekende. Naderhandt hebben niet *Druſus* alleen, maar alle de Romeynſche Keyzers en Veldtoverſten, *Druſus* volgende, hunne heyrlegers van den Rhyn af tot aan de groote Meeren en den Oceaan gevoert, om de Vrieſſen, Chauçen en verdere volken te beoorlogen. Die de daar naaſt aan gelege landen bewoonden, ziende, dat dit de reehte *Waal* of *Vahalis* niet was, dat hy eehter uyt den Rhyn zyn oorſprouk nam, ſchynen dat gedeelte van deze *graft* van *Druſus* tot aan den *Sala*, den *Na-waal* of *Achter-waal* geheten te hebben. Immers Taeitus kent die benaminge, en maakt gewagh van de rivier *Nabalia*. Doch dat het naaſte en middelſte deel den naam van *Sala* niet verloren heeft, is by ons kenbaar; als ook dat beyde de andere deelen, zoo wel boven van de *Waal* beginnende, als beneden tot aan den uytloop toe, alleen den naam van *Sala* (Yſſel) zieh eygen gemaakt hebben: zoodat de geheele rivier van den Rhyn zelf tot aan de Veeht en 't Meer, *Sala* geheten heeft, en nogh heden Y-SALA, dat is, het *Water Sala* genoemt wordt. Maar, zegt de Heer Alting daar by, vermits Cluverius dit breeder en vaſt aangewezen heeft, wyzen wy den lezer naar dien geleerden man. Evenwel niet zoo, dat hy te licht aan hem gelovende, het zeggen van Ptolomeus aannemen, en voor zoo veel de rivier de *Vecht*, en deszelfs mondt aan, en in den Oeeaan uytvlietende, aangaat, zieh niet (zegge ik) late bedriegen.

I. Deel. lit. p. bl. 67.

Tacitus lib. XII. Ann. c. 18.

V. Hiſt. c. 26.

Germ. Ant. III. c. 17.

YSSEL. oude *Yſſel*, welke van de Romeynen *Sala* genaamt is geweeſt (zie de vorige poſt) en de reehte of eygentlyke Yſſel is, daar *Druſus* met zyne *Foſſa* of graft, het water uyt den Rhyn (om de kraght des Rhyns, als boven gezegt is, wat te breeken) ingeleydt heeft, om daar door, en door de *Bructerſe Vecht* tot aan de Noortzee te konnen, zoo wel te Scheep, als te lande, met hunne volkeren komen. By Yſſeloort of Huyſſen ſprong hy uyt den Rhyn met zyne *Foſſa* of graft, die *Alting* en andere de *Na-waal* noemen, en braght ze by Doesburg in den ouden Yſſel of *Sala*; die, daar zynen naam bewarende, zyne eyge wateren met eenen zachten ifi verder door Gelderlandt voorby Bronkhorſt, Zutphen, het Overyſſelſch Deventer, Zwol en Kampen voert, daar hy ze in de Zuyderzee verſpreydt en uytſtort; hy plaeht, eer dat groote meyr tot een zee (immers zoo genaamt) wierdt, reeht naar, en door Vrieſlandt te ſtryken, en zyn vloedt by Teſſel of Eyerlandt, of wel by 't Vlie, niet verre van daar, daar de Vechr zyn uytloop heefr, in den onverzadelyken afgrondt der Duytſche zee uyt te ſpouwen. Door 't gedachte doorgraven van *Druſus* heeft de Rhyn weleer zyne wateren zoo mildt aan den Yſſel mede gedeelt, dat doordien hy des Yſſels kil met een heeft laten diepen en verbreeden, die rivier in ſnelte en ruymte met de Waal, Lek, en den Rhyn vergeleken moght worden, hoewel hy door zyne kromten wat ongelyk, en door de menighte van Kribben dapper benaauwt, by donkere tyden gevaarlyk te bezeylen is; ook, voegt 'er Slichtenhorſt by, gevreeſt wordt, dat ſchier of morgen zyn keel by Yſſeloort, tot ſchade en ontblotinge van Gelderlandt, als ook verhinderinge der ſchipvaart, t'eenemaal verſtopt moghte worden. Men heeft in 't jaar 1672 gezien wat 'er aangelegen was, om den Yſſel bevaarbaar te houden. Nademaal men genootzaakt was, om de ſchepen, die daar toen met allerhande krygstuig beladen, in 't begin van 't jaar, ten behoeve van 't Leger aan den Yſſel gekomen waren, te ontladen, en in den grondt te booren, op dat 'er de vyandt geen voordeel van trekken zoude; want het water was in den Yſſel niet alleen zoo verlopen, dat die ſtroom onbevaarbaar was door de groote droogte, daar by door ſlik en grinden zoo aangelandt, dat men den Yſſel (en Rhyn zelfs) droogs voets kon overgaan, als door zekere nieusgierige boeren (zegt Valkenier) voor heen dwerſch doorgeploegt gezien heeft. De Staten, daar hunne gedachten over latende gaan, zoehten het gebrek van den Yſſel, door opgeworpe retrenehemenlen te vergoeden, ſterkten dien ſtroom ook daar mede van Yſſeloort af tot naar beneden, ter lengte van 15 of 16 uren weegs, die ook, hoewel met zware koſten van den Staat, op de Veluwe langs gedaehte rivier voltooit wierden. Maar van hoe weynigen nut ze voor den Staat geweeſt zyn, heeft die droevige Inval van den Munſterſehen Biſſehop, en den Koning van Vrankryk ons doen ondervinden. Waar deeze Oude Yſſel zyn begin neemt, wordt in de volgende poſt aangewezen, en ook gezegt, waar, en welke ſteden hy al voorby ſchiet, nadat hy uyt de Weſtphaalſehe bergen zynen oorſprong genomen heeft, wy voegen 'er hier nogh by, dat hy aehter Weerdenbroek en Weerden zich wydt en breedt in Moeraſſen verſpreydt, en voorby Anholt en Lankfort ſpoelende, aan zynen reehterkant het ſtroomtje *Aljen* of de *AA* (mede uyt Weſtfalen komende) inzwelgt, en daar mede verrykt, valt hy, nadat voorby nogh veele plaatzen, als ook Doteehem en Keppel gelopen heeft, beneden Doesburg in den Nieuwen Yſſel, by ons nu zoo genaamt, om dat hy na, of met het maaken of graaven van de *Foſſa Druſiana*, ook zoo merkelyk verdiept, verbreedt, en daar door byna als vernieuwt is geworden. Uyt het geen alhier gezegt is, ziet men, dat deeze Yſſel of Yſſels verſcheyden zyn van den Hollandſchen Yſſel, by Utreeht, en eyndende aan den nieuwen dam boven Yſſelſteyn geſtopt, waar van in de naaſt-volgende poſt geſproken zal worden, daar deeze onze.

verwerd. Europ. z. D. p. 295.

idem ibid. p. 296.

YSSEL, YSAL, SALA, eene rivier is die als gezegt is, haar begin in Weſtfalen neemt, niet verre van het ſlot Raatsfeldt, tuſſehen Veelen en Lembeek, en, daar den naam dragende van *de Aa* naar haaren oorſprong, ſtroomt en ſehiet voorby, aan of door de ſteden Ringenbergh, Yſſelburgh, Anholt, Burg, Doteehem, en Doesburgh, onder den naam van den ouden Yſſel, en alhier het water van den Rhyn door Druſus grift ontfangende, die beide wateren voert onder den eenigen naam van den Yſſel langs Zutfen, Deventer, Kampen, en zieh aldaar tegenwoordigh in de Zuyderzee werpt: Maar in vorige tyden, eer de Zuyderzee voor zodanigen plas of meyr bekent was, rukte zy voort met eenen boezem, tuſſehen de Eems en de aangrenſende kuſt der Frieſen, kort voorby Staveren, van daar door de twee ondieptens, daar van de eene aan de reehterhandt voor Frieſlandt legt, de andere aan de ſlinkerhandt, en gemeenlyk het breede zandt geheeten wordt, en ſtortte zieh ten Noorden in den Oeeaan door eenen uytgang, by de Romeynen Flevus of Flevum, en nu 't Vlie genaamt.

Commelyns Amſt. I. B. bl. 10.

YSSEL, eene rivier of ſtroom in Hollandt, plagh haar begin by Yſſelmonde, aan de Lek, te neemen, en omtrent Utreeht in den Rhyn te eyndigen. Maar door het verleyden, of ſtoppen van den Rhyn, is de loop van den Yſſel gantſeh verandert, en nu boven Yſſelſteyn by den nieuwen Dam met eene ſluys geſlooten, loopt dwerſeh door Hollandt, en valt by Yſſelmonde in de Merwede, zoodat Oudt Yſſelmonde nu Yſſeleynde is. Sliehtenhorſt ſehryft, dat de Yſſel by den nieuwen Dam of ſluys boven Yſſelſteyn geſtopt, zieh dwerſeh naar Montfoort en Oudewater keert, doorgaans met een dunnen waterloop, daarom in de zomermaanden qualyk met ſehuyten te gebruyken: dat hy met een breeder loop en drift voor by ter Goude ſchiet, zoodat hy, ten laatſten een degelyken ſtroom gelykende, zieh tegen over het dorp Yſſelmonde in de Maas of Merwe werpt. Evenwel heeft dit ſtroomtje deeze zeldzame eygenſehap over zieh, dat men het alle zeven uuren door een jaehtigen aanſtoot en omkeer van de Zee, op gelyke wyze als de Maas, of zelfs de Zee, in den winter tot aan 't Geyn toe ('t Geyn legt omtrent een groot uur van Utreeht) en in den zomer, halver wegh tuſſchen Montfoort en Yſſelſteyn ziet vloeyen en ebben. De Yſſel heeft in zyn *ebben* geen meer gevolgh van water, dan de vloedt daar in dryft, en de binnenlanden uytgeeven; dat ook de oorzaak is, dat het drabbigh opper-water, 't welk 'er door den vloedt inkomt en indryft, meer bezinkt, dan in de ſterk-lopende rivieren; het is daarom ook veel bequamer van ſtoffe om aldaar ſteenen, dan elders, te bakken: en deshalven zyn aan den Yſſel ſteenovens in overvloedt, die zeer goede Yſſel, en andere gebakke ſteenen uytleveren. Grotius in zyne Inleydinge tot de Hollandſche Reehtsgeleertheyt zegt, de Yſſel, niet die uyt Weſtphalen komende in de Zuyderzee valt; maar die, eertydts uyt den Rhyn zyn oorſprongk nemende, by den nieuwen Dam met eene ſluys boven Yſſelſteyn geſtopt is, en van daar dwerſeh door Hollandt lopende, by Yſſelmonde in de Maas valt, heeft van oudts voor een merkelyk geſcheydt van Hollandt gedient; dat nogh in de Graaflykheydts goederen onderhouden wordt. Op, of aan den Yſſel leggen zeer treffelyke dorpen, behalven het gedachte Yſſelmonde, waar van geene der minſten zyn, Ouderkerk op den Yſſel, nevens

Slichtenh. en Pontan. Gelderſche Hiſt. I. Boek num. 5. blc. 3. 4. Alt noſit. Germ. Inf. p. 1. bl. 67.

Oudenhoven. beſchryv. van Zuydthol. p. 29. 2. Boek. 28. Deel.

Krim-

P. 368. 369. Krimpen op den Yſſel, om het te onderſcheyden van Krimpen op de Lek, ook voert 'er de Baronny en het ſtedeke, nevens 't landt van Yſſelſteyn, den naam van.

YSSELHAM outyts ISELHAM, nu alleen een brave buurt, was eertyts een dorp van Overyſſel in het Droſtaimt Vollenho of Vollenhoven, dichte by het adelyke huys te Paaslo, vier uuren van Steenwyk, en drie gelyk uuren gaans van Blokzyl en de Kuynder, in een grasryken oort. In de Biſſchoppelyke Utrechtſche krakkeelen met de Vriezen is het menighmaal van de eene en andere zyde bezet en verſterkt geworden, aan weerkanten met inzicht om hunne grenzen daar mede te veyligen, en zynen vyandt by bequame gelegentheyt te beſpringen. Eyndelyk nam het de Utrechtſche Kerkvoogt in 't jaar 1355 weder van de Vriezen van Stellingwerf en Schoterwerf, waar mede de Yſſelhammers zich, wederſpannigh tegens hunnen Landsheer, verbonden hadden, en die dus gedwongen wierden, dat verbondt te verlaaten, en met Eede te belooven nevens verſegelde brieven, dat zy den Biſſchop, en zyne opvolgers onderdanigh en onderworpen zouden blyven. In de Roomſche tyden vondt men alhier eene kerk, den eerſten Chriſtemartelaar Steven toegeweydt, die onder het Dekenſchap van Steenwyk behoorde.

J. Lindenborn Hiſt. Episcop. Daventr. Overyſſels. Kronyk by G. Dumbar Analect. tom. II.

YSSELMEER in de Polder van Wollephoppe, omtrent de ſtadt Rotterdam, onder het gebiedt van Hillegontsberg, Kapelle, Nieuwekerk, en Zevenhuyzen gelegen, was weleer een meertje, dat zeer diep en vol water was, ende omtrent 100 morgen groot. Zekere Daniel Verplanken, wonende te Vollenhove, in Overyſſel, by koop eygenaar geworden van 't Yſſelmeertje, verkreeg op een ingelevert verzoekſchrift, den 15 December des jaars 1631 van de Staten van Hollandt Octroy (vergunninge) om het zelve ten zynen koſten te bedyken, droog ende tot landt te maken, onder beding, dat zich naar het peyl van het zomer en winter water, by Dykgraaf en Hooge Heemraden van Schielant onderzocht en goetgekeurt, zoude ſchikken, en, eer dat het werk aanving, allen, de daar by belang hebbenden, te vreden ſtellen; inzonderheyt, volgens de voorwaarden en bepalingen van gemelden Dykgraaf, en Heemraden van den 26 Auguſtus 1630 van de Novaliën, de Graaffelykheyt alomme in Hollandt toekomende, jaarlyks ten behoeve van dezelve Graaflykheyt, te betaalen eene erfelyke erkenteniſſe van tien ſchellingen, tot twee grootten Vlaamſch gerekent, op ieder morgen, innegaande een jaar nadat het zelve Meertje droog gemaakt, of de landen van 't zelve gekavelt zouden weezen, wordende daar tegens hem vergunt vrydom van alle gewoone en ongewoone ſchattingen, als van verpondinge, hondertſte, vyftigſte en veertigſte penningen van en over de gronden van 't voornoemde Yſſelmeer, als mede van alle belaſtingen van de bezaayde landen, Hoorngelt en diergelyke laſten, die over 't platte landt geſtelt, of in 't toekomende geſtelt mogten worden, geene uytgezondert, en dat voor den tydt van vyftien jaren, nadat de gronden droog gemaakt of gekavelt zouden zyn, en nogh daar boven vrydom van verponding voor de oude landen, die tot de voorgenome bedykinge vergraven zouden werden, voor altydt, gelyk mede vrydom en exemtie van de middelen van conſumptie, gedurende de bedykinge ende een jaar daar na. Maar deeze man, aan 't werk zullende gaan, vondt zoo veele hinderniſſen en zwarigheden, en zagh dat de koſten zeer verre boven zynen eerſten overſlagh zouden loopen, dies zyn Octroy en verkregen recht verkocht aan Johan Symonsz. in den Velde, Burger der ſtadt Dordrecht, en medegenoten, die, by een ingegeeven verzoekſchrift vertoont hebbende de zich nader geopenbaart hebbende zwarigheden, by reſolutie van de voornoemde Staten, genomen den 25 Januarius 1633, het vorige Octroy niet alleen beveſtight, maar ook zelfs in zoo verre vermeerdert kregen, dat zy hunnen dyk of kade ter plaatze, daar zulks 't beſt en voordeligſt oordeelden, mogten leggen, en daar toe de omleggende landen gebruyken, als mede tot het maaken van eenen ringſloot en 't nodige plempwerk, en dat alles tot moderatie en tauxatie (zegt het Octroy) van twee uyt het Collegie van Dykgraaf en Heemraden van Schielandt, aan 't welke ook voortaan over alle verſchillen omtrent het droogmaken dezes Meers zouden verblyven. Waar boven hun mede vrydom van des Graaffelykheyts tollen, over alle behoeften en materialen tot het maaken, en onderhouden van de voorſchreve dykagie, en gevolge van die, te gebruyken, vergunt wierdt.

Corn. Caugroot Nederl. Plakkaat. II. Deel.

YSSELMONDE is een dorp in Zuydhollandt, zoo veel als de Mondt van den Yſſel. Het kreeg dien naam, toen het aan den mondt van den Yſſel lagh, die daar zyn begin, en zyn eyndt, of uytwateringe by Utrecht in den Rhyn hadt. Zoo dat *Yſſelmonde* nu *Yſſelseynde* is. De naam van *Yſſelmonde* is al vry oudt, en wordt al genoemt op het jaar van 1076. Doch dit Yſſelmonde door verloop van tyden, doorbreeken van dyken, en weghſpoelinge van landen vergaan zynde, zoo komen wy tot het hedendaagſche Yſſelmonde, een zeer fraay en wel betimmert dorp, leggende in den Dykring van den Rhiederwaart in Zuythollandt beſloten. Het dorp zelfs legt ſchuyns over den mondt van den Yſſel, en recht tegens over het Kralinger Veer, en heeft een fraye kerk met nogh enige ſchone beſchilderde glazen, en twee torentjens: De ſtichtings tydt der zelve kerk is onbekent, en willen zommigen uyt het opſchrift ener klok, gemerkt 1462, die te berſten geluydt en afgelaten is, beſluyten, dat ter zelver tydt deeze kerke volbouwt is, die tegenwoordigh onder de Claſſis van Schielandt behoort, en door een Predikant bedient wordt.

Beka et Heda in Conrad. Scriverius op Diderik V.

YSSELMONDE (*het Slot van*) by het dorp van Yſſelmonde gelegen, tegens den Maasdyk aan, tuſſchen Rotterdam en Dordrecht, is altoos een zeer aanmerkelyk huys geweeſt, vermaardt door zyne belegering in den jare 1076, vier jaren na deszelfs bouwinge door Hartogh Govert met den Bult. Kaspar Wachtendorp zegt van 't zelve in zyne Rymkronyk:

't Kaſteel was wel bemuurt / daar romtom water liep /
En binnens muurs een wal: de gracht was breet en diep.

Wachtendorp; Rymkronyk.

Men vindt in de Hollandtſche Kronyk, dat Jonker Dirk van Hollandt met zynen ſtiefvader Robrecht de Vrieze in het jaar MLXXVI een groot en maghtigh heyr vergadert hadt, om 't ſlot Yſſelmonde, daar Biſſchop Koenraat van Utrecht op was, te belegeren; dat de Biſſchop, zulks wetende, het zynen heeren en borgers van Utrecht bekendt maakte, en beval op zekeren beraamden dagh aldaar te komen, om hem byſtandt te doen, en met een te ontzetten. De Stichtſchen vergaderden veel volk uyt het Sticht en elders, en zyn hunnen heere te hulpe by gekomen. De heyren, dicht by den anderen komende, zyn ſtoutelyk tegen malkanderen ingereden; de Hollanders met de Vlamingen weerden zich vromelyk, zoo deeden ook de Stichtſchen, maar in het eynde kregen 't de Stichtſchen te quaat, en weeken; daar bleef veel volk aan beyde zeyden in den ſtrydt doot, ook veele groote heeren en Wapentuurs, inzonderheyt van 's Biſſchops wegen, daar eenigen der voornaamſten af genoemt worden, door welker verlies het geheele Utrechtſche Heyr verſtrooit wierdt, en zonder ordre t' Scheep liep, daar zy voor 't meeſte deel allen verdronken. De Biſſchop, bezeffende het verlies van zyn volk, verſterkte de voormuuren en poorten van 't Slot, liet ze met buſſen en andere krygſtuygen bezetten, om zich wel te konnen verweeren. Maar de Hollanders, door de hulpe en den raadt der Hollandſche heeren en Ridderen, wierpen met Inſtrumenten van groot geweldt het voor-kaſteel ter neder, waarom Biſſchop Koenraadt uyt grooter benaauwtheyt zich in 's Graven handen opgaf, en zyn eyſch op 't geheele landt van Hollandt met het Slot van Yſſelmonde goedtwillighlyk afſtont aan Jonkheer Dirk, Floris zoon, die wederom den Biſſchop met groote eerbiedigheyt naar Utrecht liet vertrekken, ontſlaande met een alle gevangenen zonder eenigh rantzoen of ſchattinge, vry en vrank. 't Geene Melis Stoke in zyne Hollandſche Rymkronyk in Grave Diderik den V aldus benoptelyk te boek geſlagen heeft:

Men ſchreef M. L X X. ende ſeſſe /
Als Diderik had groote langheneſſe /
Dat lant te hebben weder algader /
Dat Graue Florens was ſijns vader /
Met bede ende met ſire claghe /
Verſamende hi vriende ende maghe /
Ende ſijn ſtiefvader halp hem echt /
Van Vlaander de Vrieſe Robrecht /
Ende is komen te Yſelmonde /
Daar ghemaeckt had hier ſtonde
Ene vaſte burch / al was onrecht
Die Biſſchop Willem van Utrecht.
Want hi vernemet ende verſtaet /
Dat daer is die Biſſchop Koenraet /
Daer was ghenoch ten vaſt ende zere /
Maer jonghe Diderik wan die ere.
Want hi die vorch van Yſelmonde /
Brande ende ſlechte inden gronde.
Ende wan met ſchepen die wijch mede /
Aldaer in die Merwede.
Die proefſt van Deventer bleef daer /
Van Oudemonſter die pape Walnaer /
Ende een Graue hiet Gheerlach /
Ende menich ander op die dach.
Men ſpreect noch an tot Yſelmonde /
Leget noch menich halfberch inden gronde.
Die Biſſchop Coenraet wert geuaen.
Ende zident was hi laten gaen.
Aldus wan Dideric mitter hant
Den ſeghe / ende quam in zijn lant /

In 't belegh bleef 'er doot van Grave Dirks wegen heer Evert van Binkhorſt, met veele uytgeleeze knechten ende Wapentuurs, heer Jan van Arkel, ter doot gequetſt, ende te

Oudenhoven ibid. p. 261.

tchepe, als een doode, t'huyswaart gevoert, daar hy in Januarius MLXXVII ſtierf, en te Arkel in zyn vaders graf gelegt wierdr. In 't jaar 1304 verſloegen de Dortenaars onder heer Klaas van Putten alhier ruym 200 Vlamingen onder Gwye van Dampiere, Grave van Vlaanderen, herwaarts geweeken, nadat hy Dordrechts belegh hadt moeten opbreeken. Dit oudt Yſſelmonde met zyn ſterk kaſteel is door verloop van tydt, veranderinge van rievieren, doorbrake van dyken, en 't weghſpoelen van landen, zodanigh vernielt en vergaan, dat men 'er waarlyk van zeggen magh, *& jam periere ruinæ*, dat 'er de overblyfſels zelfs van wegh zyn, zoodat 'er niet een kenteeken is, daar men aan zou konnen merken waar 't geſtaan heeft. Naderhandt heeft Floris Oem, Ridder, Ambachtsheer van Yſſelmonde, in het jaar 1483 een ander Slot te Yſſelmonde getimmert, dat al mede door lankheyt des tyds bykans vergaan zynde, zoo heeft de Heer Johan de Mey tuſſchen de jaren van 1680 en 1690 het zelve geheel ter nedergeſmeten, en een geheel nieuw huys met vier torens daar aan uyt den grondt opgehaalt.

YSSELMONDS AMBACHTEN. zy worden in Ooſt- en Weſt- Yſſelmonde onderſcheyden. *Ooſt Yſſelmonde* vindt men ook Gysbrecht-Jakobsz-Ambacht genoemt te zyn, en dat het op zich zelven, zonder Weſt Iſſelmonde, bedykt is. In 't zelfde Ambacht legt eene kerk, en 't gemelde Slot, uyt het water van heer Floris Oem, Ridder, omtrent het jaar 1483 gebouwt. Ooſt Yſſelmonde wierdt in vorige tyden ten leene gehouden van den Grave van Egmondt, nu van de

idem p. 262.

Graaflykheyt van Hollandt, en was ten tyde, dat J. van Oudenhoven dit ſchreef, Ambachtsheer hier van Meſſire François Hyacinth de Merode, Marquies van Weſterloo. Het voornoemde Ambacht op zyn zelven, als boven gezegt is, bedykt, en in 't jaar MCCCCXLVI ingebroken zynde, zoo hebben de heeren van Ooſt Yſſelmonde, &c. nevens die van 't Rhieder Ambacht ter anderezyde goedgevonden, gezamentlyk den Hordyk te dyken, en die beyde Ambachten onder eene ſchouwe te ſtellen. 't Verdragh is den 21 May 1446

idem p. 263.

getroffen.

YSSELMONDE ('t WEST AMBACHT VAN) gemeenlyk *Weſt Yſſelmonde* genoemt, wierdt eertydts ook *Ogiers Ambacht* geheeten, naar *Ogier van Cralingen*, die dat Ambacht met zyne dochter, Juffrouw Gillis, ten huwlyk gaf, toen zy aan heer *Dirk vander Lekke*, Ridder, trouwde: het legt aan de Weſtzyde van *Ooſt Yſſelmonde*, groot 49 mergen en 427 roeden, behalven dyken, Bermen, wegen, kulken,

idem p. 264.

aanwaſſchen, &c. en over zulks nu al omtrent de 600 mergen groot. De Ambachtsheeren van beyde deeze Ambachten hebben het ſtellen van Dykgraven en Heemraaden over hunne Ambachts landen, yder heer in zyn Ambacht. *Weſt Yſſelmonde* is van outs een Ambacht op zich zelfs geweeſt, afgezondert, en van Ooſt Yſſelmonde afgeſcheyden, weleer een leen van den Grave van Egmondt; maar nu

ibid. 264.

mede, gelyk *Ooſt Yſſelmonde*, van de Graaflykheyt van Hollandt.

YSSELMUYDEN, ISSELMUDE, of ISSELMUTHEN, een dorp gelegen in Sallandt, Overyſſels eerſte en voornaamſte Droſtſchap, recht over de ſtadt Kampen, en nauwelyks een quartier uur gaans daar af, tuſſchen Maſtenbroek, Grafhorſt, den Yſſelſtroom, en 't Grafhorſterdiep, in een zeer vruchtbaren oordt, geeft den naam aan een Droſtamt, waar onder Ens, Genemuyden, Kamperveen en dit dorp Yſſelmuyden behooren, en dat altoos by zeer aanzienclyke mannen bekleedt is; alzoo de Droſt van Yſſelmuyden na die van Zallandt, Twenthe en Vollenho zittinge ten landdage van de Staten van Overyſſel, en een byzonder gerecht heefr. Dus beklecdde in het jaar 1565 dit amt Jonker Euſebius Bentink, in 't jaar 1654 Jonker

J. Lindeborn Hiſt. Episcop. Daventr. A. Moonen Kron. van Deventer.

Adriaan Witte tot Wittenſteyn, naderhant die doorgeleerde ſtaatkundige, en kloeke voorſtander der Vaderlandſche vryheyt, Jonker Rabo Herman Schele, heere tot Welberg en Veenenbrugge, na hem in 't jaar 1672 Johan Blankvoort, en in 't jaar 1700 Jonker Burghart Jooſt van Welnvelde, heere van Zallik en Veekaten. De Kerke, die althans door een Predikant bedient wordt, en onder de Claſſis van Kampen behoort, is in de Roomſche tyden ingeweydt op den naam van Sint Criſpinus en Criſpinianus, hebbende het Deventerſche kapittel van ſinte Lebuwyn de benoeminge des Paſtoors aldaar gehadt; ook waaren in dezelve kerke twee vikaryën, als dic van ſint Elizabeth en die van ſint Martyn. Wyl men outtyts de In, en Uytloop eener rivier Mude, Munde, Mundt noemde, ziet men lichtelyk, dat Yſſelmuyden of Iſſelmuden alzo genaamt is van de Mude of uytloop van den Yſſelſtroom, die hier voorbyloopt.

G. Dumbar aanteken. op de Overyſſ. Kron. in zyn Analect. tom. II.

YSSELMUYDEN (*van*) een aloudt beroemt en hoogadelyk geſlacht in het landſchap van Overyſſel, zynen naam ontleenende van het dorp Yſſelmuyden, hier voren vermeldt, heeft veele doorluchtige mannen, zoo van den tabbaart als degen, ten dienſte des vaderlants voortgebracht. Zoo vindt men onder de geſneuvelde Edellieden in den ſlagh te Ane in Drenthe in het jaar 1227 *Rytbert van Iſſelmude*, onder de ſtichtingbrief van 't Klooſter Marienberg in 't jaar 1232 als getuygen *Alfert van Iſſelmuthen*; op 't jaar 1233 onder den verlofbrief van Biſſchop Willebrand voor die van Zwol, om hunne ſtadt te mogen verſterken, den zelven *Alfert* nevens *Wolter* en *Egbert van Iſſelmuden*, en onder de vergunningbrief van biſſchop Jan van Dieſt, aan die van Grafhorſt toeſtaanden ſtads gerechtigheyt in 't jaar 1333, *Ernſt de oude ende Ernſt de jonge van Iſſelmuden*. In een verbantbrief van Overyſſel, met Rudolf van Diepholt opgericht, wegens de Ridderſchap *Adolf van Iſſelmuide*. Op het jaar 1460 vindt men onder de Overyſſelſche Edelen, die op de eerſte klaringe van biſſchop David van Bourgondië op 't ſlot van Vollenho verſcheenen, mede *Jan* en *Gerrit van Iſſelmuden*, en op de tweede klaringe, in 't zelve jaar te Devemer gehouden, *Ernſt van Iſſelmuden*. Op den eerſten rechtdagh en eerſte Klaringe van Biſſchop Frederik van Baden, te Vollenho gehouden in 't jaar 1497, worden onder de daar verſcheene Edelen mede opgetelt *Henrik en Hermen van Iſſelmuden*, welke laatſte ook den verdraghbrief tuſſchen gemelden Biſſchop en de Gelderſchen in 't jaar 1511 wegens de Ridderſchap van Vollenho getekent en bezegelt heeft, als mede het verbondt, tuſſchen den zelven Biſſchop en het geheele Sticht aan beyde zyden des Yſſels opgericht, en ondertekent den 19 Junius 1512. *Diderik van Iſſelmuden* verſcheen alzoo wegens de Edelen op den Overyſſelſchen Lantdagh te Zwol op den 27 Februarius 1554, en ten jare van 1570 *Jan van Iſſelmuden*, die, als voor de eerſtemaal ter daghvaart verſchynende, den Eedt van getrouwigheyt aan het landſchap in handen van den Droſt van Sallandt deedt, en daar na aan de Ridderſchap volgens gewoonte, blykende verders uyt de lyſten van de heeren Edelen, die van tydt tot tydt op de Lantdagen van Overyſſel verſcheenen zyn, dat een andere Johan van Yſſelmuyden, Droſt van Vollenho, 1654 in die hoedanigheyt te Deventer op den Lantdagh verſcheenen is den 19 May, 6 en 16 Juny en den 30 October.

J. Revii Daventr. Illuſtr. lib. 1.

YSSELOORT, een uytſpringende ſtreek lands op de Veluwe in Veluwezoom, over het dorp Malburg, alwaar de Rhyn aan de rechterhandt in den Yſſel, door Druſus gegraven, valt, legt een half uur gaans van de ſtadt Arnhem, ende is aldaar van outs her eene ſchans geweeſt met vier punten of bolwerken, naar deszelfs ſtantplaatze de ſchans van Yſſeloort genoemt, die in de ſpaanſche oorlogen menigen aanſtoot van den eenen en anderen kant geleden heeft. Nadat Verdugo deeze ſchans met zyne Spanjaarden even verovert en bezet hadde, belegerde de Grave van Meurs en Nyënaar dezelve wederom den 6 October des jaars 1585 met 18 vaandelen, zoo Engelſchen als Duytſchen, en beſchoot ze, zoo van de Veluwſche als Betuwſche zyde met negen ſtukken kanon, waar onder twee heele kartouwen waren, en, ſchoon de bezettinge ſtraks alles hermaakte, 't geene 't geſchut om verre ſmeet, een dapperen uytval deedt, waar in aan der Staten zyde de Kapiteyn Willem van Doorn ſneuvelde, kloekmoedig eenen ſtorm affloeg, en van drie ſtaatſche uytleggers, die uyt hunne marſſen, met ſoldaten voorzien, in de ſchans zeer dapper vuur gaven, twee lam ſchoot, zodat zy, ter nauwer noodt vlot wordende, met den ſtroom wegh geraakten, moeſt ze echter den volgenden dagh, ziende den grooten toeſtel om de veſting op nieus te beſtormen, dezelve aan den Grave overgeeven, bedingende een vryen uyttocht met haar geweer, alleenigh de vaandels en trommen afterlatende. Sedert bleef deeze ſchans in der Staten maght tot in Hooymaandt des jaren 1629, wanneer Graaf Hendrik van den Berg, geen kans ziende om het belegh van 's Hertogenboſch, door Prins Frederik Hendrik van Oranje ondernomen, en op 't eynde loopende, naar den Yſſel toog, en door behulp van ſchuytjes beneden Yſſeloort te Weſtervoort daar over geraakte in de Veluwe, nadat hy vruchteloos met geweldt deeze ſchans beſtookt hadde wegens de dappere tegenweer en 't voorzichtigh beleydt van *Dirk Dibbets*, burgermeeſter der ſtadt Arnhem, (Outoom van mynen behuwtvader, *Reinier Dibbets*, wiens uytnemende, en (zoo men ze onder menſchen ooyt gevonden heeft) byna volmaakte gaven en deugden by allen, die hem gekent hebben, in loffelyke geheugeniſſe zyn, en na zyn godtvruchtigh overlyden by zyne kinderen blyven zullen) die op het gerucht van des vyandts naderen naar den Yſſel, deeze, toenmaals half open liggende, ſchans met 30 burgers uyt Arnhem bezet hadde; een daat, te groot en te pryswaardigh, om dezelve der vergetelheyt op te offeren; wy zullen derhalven het verhaal van Arnoldus Montanus in zyne beſchryvinge van 't leven van Frederik Hendrik, Prinſe van Oranje, hier woordelyk inlaſſchen. „ Op dit gerucht (zegt hy) ſpat *Dirk Dib-*
„ *bets*, Burgermeeſter, den 13 van Hooymaandt ter ſtadt uyt
„ naar Yſſeloort met 30 burgers, tot beſcherminge der
„ ſchans aldaar. De tyding van des vyands aankomſte was
„ niet logenachtigh, als den welken, door de duyſterniſſe het
„ gezicht onttrokken, 't gedruyſch der wagens, en geklep
„ der paarden van de Weſterſche zyde aan de ooren open-
„ baarde. Omzichtigh droeg zich *Dibbets* in deezen toeſtant
„ van zaken. Fluks boort hy de ponten in den grondt, be-
„ laſt den Uytlegger, met zeven ſoldaten bemant, de mus-
„ ket-

Van Meteren Nederl. Hiſt. 13. B. Bor. Nederl. Oorlog. 20. B. Hooft. Nederl. Hiſtor. 23. B.

Aitzema II. Deel in 4. 9.

Brouërius verheerl. Gelderl. X. D.

„ ketten en buyzen los te barnen, tot teken van wakkerheyt,
„ en den Trommeſlagers van het Burgervaandel onder Hop-
„ man *Dibbets van Uchten*, in 't midden des nachts aangeko-
„ men, den Schotſchen en Engelſchen ſlagh te ſlaan, om
„ den Spanjaardt in achterdenken te brengen, dat deeze lant-
„ aart den overkant bezet hiel. 't Bedrogh gelukte; want de
„ vyant (hoewel door een Prieſter, met het poortſluyten uyt
„ Arnhem gegaan, verkundſchapt, dat 'er geen bezettinge
„ binnen was) voor tegenſtant uyt de Yſſeloortſche ſchans
„ bevreeſt, op welke hy 't gemunt hadde, zakt benewaarts
„ naar Dork, aldaar met kleyne ſchuytjens, op wagens na-
„ gevoert, het overſchepen beginnende. Een groor getal
„ ſtont nu al op den bodem der Veluwe, wanneer juyſt twee
„ Staatſche vaandels den oever alhier quamen langs trekken;
„ brusk ſtietenze tegens de overgevarenen in, dewelke tot
„ hun groot voordeel, uyt een tuyn aan den Yſſel zoo dap-
„ per vuur gaven, dat de aanvallers met verlies des Engel-
„ ſchen hopmans *Dablis*, en ettelyke ſoldaten tot de hertredt
„ gedwongen wierden. Doch de vyandt bericht dat de Yſ-
„ ſeloortſche ſchans, alleenlyk met burgers bezet, en aan de
„ eene zyde nogh open was, ſpat gezwint derwaarts heen. Zon-
„ der twyfel zou de toelegh gelukt zyn, indien niet de Rit-
„ meeſter Zwartzenborg met drie kornetten ruyters, by ge-
„ val hem ontmoetende, zoo vinnigh aangetroffen hadt, dat
„ hy zich genootzaakt vondt naar zyn voordeel, in der yl op-
„ geworpen, te rugh te wyken. Waar op de Burgermeeſter,
ziende den vyandt met zyn geheele leger op de Veluwe ge-
komen, en dat zyne verdere verdediging vruchteloos zoude
zyn, met zyne burgeren naar Arnhem keerde, en de ſchans,
half geſlecht, en voor zoo veel de tydt hem toeliet, verlaten
heeft, dies de Spanjaart ook dezelve dadelyk in bezittinge nam,
en verſterkte. Doch wederom, als de ſtadt Wezel by ver-
raſſinge den 19 Auguſtus des zelven jaars, door den heere
van Dieden, Otto van Gent, ingenomen was, nevens de
geheele Veluwe verlaten heeft. Naderhant hebben de Fran-
ſchen deeze ſchans, nadat de Staatſche bezettelingen op den
13 Juny 1672 daar uyt geweeken waren, bezet, en met nieu-
we veſtingwerken verſterkt en ingehouden tot hun vertrek
toe uyt Gelderlandt in den jare 1673, waar na deeze ſchans
vervallen is blyven liggen.

S. v. Leeuw. Batav. Illuſtr. Meliſs. Stoke Voſſ. Jaarb. Slichtenh. Geld. Geſchied. Matthæus de Nobilit. lib. 2. cap. 12.

YSSELSTEYN, een vrye heerlikheyt en kleyne ſtadt in Hollandt, outtyts Iſſelſteyn, Iſleſteyn, en in 't latyn Iſſelſtadium geheten, trekt zynen naam van de rivier den Yſſel, die hier nevens ſtroomt. Deszelfs ſtichter en ſtichtingsjaar is onbekent, doch de oude vaderlandſche Kronyken gewagen al van het zelve voor het jaar 1250; in welken jare Gysbert van Amſtel, trouwende met Bertrande, Jans erfdochter van Yſſelſteyn, deeze heerlikheyt, in zyn geſlacht overgebraght heeft, gelyk dezelve omtrent het begin der veertiende eeuw, door het huwelyk van Guidyn van Amſtel, zuſter en enige erfgenaam van Arend van Yſſelſteyn, met Jan van Egmondt, Ridder, zoone van Wouter van Egmondt en Beatrix vander Doortoge, aan dat van Egmondt, en eyndelyk door het huwelyk van Anna van Egmondt, erfdochter van Maximiliaan van Egmondt, grave van Buren en Leerdam, heere van Yſſelſteyn en ſint Martensdyk, met Willem den I, Prince van Oranje, in den jare 1551 aan dat van Naſſau Oranje gekomen is. Ondertuſſchen hebben de tweede en derde bezitters dezer heerelyke goederen, hunne eyge geſlachtnamen achterlatende, zich dikwyls alleenigh Yſſelſteyn geſchreven, daar wel op te letten is in het doorloopen van de Vaderlandſche Outheden en Kronyken. Over het bezit dezer ſtadt is lange en groote twiſt van outs geweeſt tuſſchen de Biſſchoppen van Utrecht en Graven van Hollandt: Doch de redenen van beyder eyſch wel overwogen zynde, ſchynen die de Biſſchoppen in 't gelyk te ſtellen: als wel ter ſnede aangemerkt heeft H. V. R. in zyne loffelyke aantekeningen op het II Deel van 't Utrechtſche Bisdom, wiens onverbeterlyke woorden wy hier inlaſſchen: „ Onder
„ anderen heeft *David van Bourgondië*, Biſſchop van Ut-
„ recht, verlof gegeven om Yſſelſteyn wederom te bemuu-
„ ren, en hy heeft de burgers wederom in 't bezit van hunne
„ oude rechten en vrydommen geſtelt. Voor de Hollanders
„ kan ten eerſten ingebragt worden, dat 'er in 't jaar 1304 door
„ den Biſſchop van Utrecht, de Prelaaten der Utrechtſche
„ kerke, en de Ridderſchap een vonnis is uytgeſproken, dat
„ geenen heer in 't gantſche Stift het recht van den zwaar-
„ de en 't hooge Rechtsgebied toequam dan den Prooſten en
„ Kanonnikken van St. Jans kerke. Deeze uytſpraak is op
„ eene zoo plegtige wyze gedaan, als 'er eenige uytſpraak kan
„ gedaan worden. Nu was het eene zekere zaak, en het
„ wordt voor eene zekere zaak gehouden van *Ant. Matthæus*,
„ dat de Slotvoogden of heeren van Yſſelſteyn zoo een recht
„ gehadt hebben. Zoo moeten de heeren van Yſſelſteyn, zal
„ iemant zeggen, niet gerekent zyn geweeſt onder de mannen
„ van 't ſticht. Dat meer is, nietlang na de gemelde uytſpraak
„ heeft Biſſchop *Guido* zyne natuurlyke dochter ten wyve
„ gegeven aan heer *Arent van Amſtel*, en heeft hem met
„ eenen de heerlikheyt van Yſſelſteyn opgedragen; doch on-
„ der dit beding, dat hy dezelve heerlikheyt niet van hem,
„ te weten *Guido*, maar van den Graaf te leen zoude ont-
„ fangen. De brief, waar by de beleening door Graaf *Wil-*
„ *lem* gedaan is, ſtaat ter gemelde plaatze by *Ant. Matthæus*
„ te leezen. Maar, zal men vraagen, hoe heeft dan *David*
„ *van Bourgondië* verlof gegeven, om de ſtadt weder te be-
„ muuren; hoe heeft hy de rechten der burgerye vernieuwt
„ en beveſtigt? hoe geeft de Heer van Yſſelſteyn den naam
„ van *mynen genadigſten Heer* aan den Biſſchop *Rudolphus*?
„ Hier op dient tot antwoordt, dat de Hollanders niet altydt
„ in de geruſte bezittinge van Yſſelſteyn zyn gebleven. Zy
„ zyn 'er, volgens den meer geprezen *Ant. Matthæus*, dik-
„ wils uytgedreven door de Biſſchoppen. De Slotvoogden
„ zelf wiſten dikwils niet, met wien datze het beſt zouden
„ houden; en waren zy eens Graafs gezint, op een anderen
„ tydt draaide hunne genegendheyt weder naar den Biſſchop;
„ en daar zy het meeſte voordeel van te verwachten hadden,
„ die was de beſte Leenheer. Yſſelſteyn heeft geene muuren
„ en poorten gekregen voor het jaar 1390, wanneer *Arent*,
„ heer van Egmont en van Yſſelſteyn, zulks allereerſt heeft
„ begonnen. Het ſtedeke ligt in een zeer vruchtbaren en verma-
kelyken oordt, tuſſchen de rivieren de Lek en den Yſſel, is
in de lengte uytgetimmert, en heeft een fraije kerk, die om-
trent het jaar van 1307 of 1308 getimmert, en 1309 door den
Wybiſſchop van den 42. Utrechtſchen Biſſchop Guy, broe-
der van grave Jan van Hollandt, gewydt is ter gedachteniſſe
van den Biſſchop en belyder Nicolaas, gevende Paus Inno-
centius de VI in het jaar 1355 verſcheyde groote aflaten aan
dezelve kerk, waar in Arnold, heere van Egmondt en Yſſelſteyn,
in den jare 1398 een Kapittel van acht Kanonnikken geſticht
en begiftight heeft; gelyk hy volgens Gouthoeven mede hier
ter ſtede een Reguliers Klooſter gebouwt, en met ryke inkom-
ſten voorzien zoude hebben. Ziet verder hier van op *Iſleſteyn*.

Voſſ. Hiſt. Jaarl. XVI. B. Boxhorn Tooneel van Holl. A. Matthæus de jure gladii cap. XXV.

YSSELSTEYN (het ſlot te) was weleer zeer vaſt en ſterk, te meermalen in de Utrechtſche, Gelderſche en Hollandſche krakkeelen, en daar uyt gevolgde belegeringen gebleken. Dies wierdt het ook in het jaar 1417 door den heer van Montfoort met de Utrechtſchen by toelatinge van vrouw Jakoba, gravinne van Hollandt, tot den grondt toe geſlecht, en zodanigh uytgeroeyt, dat de ploeg alhier door den grondt gehaalt is, gelyk mede ter plaatze, daar de veſtingen en wallen van het ſtedeke geſtaan hadden. De beſte ſchryvers willen, dat het tegenwoordige ſlot, dat aan de rechter zyde, en aan den achtergevel op veele plaatzen vernieuwt en verandert is, niet voor den tydt van Hertog Karel den ſtouten van Bourgondië weder opgetimmert zoude zyn, alzoo doemaals eerſt heere Frederik van Yſſelſteyn verlof bequam, om het ſtedeke weder te bemuuren, en aldus eenige ſterkte te geeven. Het behoort tegenwoordigh nevens het ſtedeke, en de heerlikheyt aan den Doorluchtigen Willem Karel Hendrik Friſo, Prinſe van Oranje ende Naſſau, uyt den nogh onverdeelden boedel van Willem den III, Koning van Egelandt, en ſtrekt tot een intrek van den Drosſaart dezer heerlikheyt, die niet zeer groot is, en alleenigh, behalven het ſtedeke zelfs, begrypt het fraye dorp Benſchop of Benskoop, tuſſchen de twee en drie duyzent ſchreden weſtwaart van Yſſelſteyn gelegen.

YZENDOORN, YZELDOORN, of IZENDOORN in de Nederbetuwe tuſſchen de rivier de Waal, en het ſtroomtje de Linge, dat tuſſchen Panderen en Doorneburg in de Overbetuwe zynen oorſprong heeft, drie quartier ure gaans van Tiel, en een groot uur van Rhenen gelegen, is een middelmatigh dorp met een Slot. De kerke wordt door een Predikant bedient, die onder de Claſſis van Tiel behoort. In de Roomſche tyden ſtont de parochiekerk van Yzendoorn onder het Dekenſchap van de Betuwe, en was daar in eene Vikarye geſticht ter eere van St. Jan den Dooper. Deeze plaats heeft zynen naam ontleent van een hoogadelyk geſlacht, of wel 't geſlacht zyne benaminge van deeze plaats, dat wegens gebrek van oude bewysſtukken niet zeker geſtelt, en beſlist kan worden. De heerlikheyt van Yzendoorn is by aankoop uyt het geſlacht der heeren van Egmondt, wiens erfgoet deeze heerlikheyt is geweeſt, en hun als een gedeelte hunner erfdeelinge mede gegeeven was, gekoomen aan de hoogadelyke Gelderſche geſlachten, *Vygh* en *Piek*, en wel ieder voor de helfte, zynde ook tot heden toe daar aan verbleeven.

Slichtenh. Geld. Geſchied. I. Boek Utr. Bisd. III. Deel.

YZENDOORN (*Gysbert van*) geboren in 't aanzienlyke dorp Ede op de Veluwe, den 3. December des jaren 1601, was de zoone van Willem van Yzendoorn, overleden 3. Maart 1603, en van Margaretha Barners, heeren Gysberts, Burgermeeſters te Zutphen, dochter: Hy wierdt drie maanden voor zyn moeders overlyden in het jaar 1607 van haar naar Harderwyk ter ſchole gebragt, en, nadat de gronden der latynſche, griekſche en hebreeuwſche talen volkomentlyk kundigh geworden was, bequaam verklaart, om de openbare leſſen op de Akademiën by te woonen. Hy kreeg vervolgens de onderwyzinge van Jodocus Hoeingius over Molinæus logica (redenkunſt), over Timplerus Metaphyſica (overnatuurkunde); over Homerus, Pindarus, Heſiodus, Iſocrates, en Theognis Zinſpreuken (*Sententiæ*): waar na hy Johannes Iſacus Pontanus hoorde over de Phyſica (natuurkunde), Arithmetica (Syfferkunſt) en de Sphæra (Hemel- en Aardkloot).

Slichtenh. Tooneel der ſteden van Gelderl. I. B. J. Revii Daventr. Hiſtor. l. b. VI. Mart. Schokii Belg. Fæderat. l. b. XVI.

De

De Hoogleeraar in de rechten, Jacobus Wernerus, verklaarde hem de Ethica (zedenkunſt) Politica (Staatkunde), en Antonius Thyſius een gedeelte der overeenſtemmende plaatzen van Bucanus, en de hebreeuwſche Pſalmen. Hy heeft verſcheyde malen opentlyke twiſtredenen van de natuurkunde onder Pontanus gehouden, en eenmaal onder Thyſius van de heylige bedieninge des Nieuwen Teſtaments geredenkavelt. In het jaar 1616 bezoeht hy de nieulinks opgerechte Akademië van Groningen, nevens die van Franeker en Leyden, en begaf zich voorts naar die van Sedan, en hoorde aldaar de beroemde Filoſofen, Gualterus Donaldſon, Arthur Jonſton, en voor eenen korten tydt deszelfs opvolger, Johannes Smith, naderhandt Predikant te Nimwegen, beroemt wegens zyne verzamelde Outheden; als mede over het hebreeuwſch N: Bocquillon, over de Godgeleertheyt Andreas Melvin, Daniel Tilenus (naderhant tot het Arminiaanſche gevoelen overgevallen), en Jakob Capelle, Profeſſor in de heylige Geſchiedeniſſen, en Predikant aldaar. Hier zynen luſt volkomen geboet hebbende, deedt hy eene reys door een gedeelte van Vrankryk, begroette te Saumur Franciscus Gomarus, Franco Burgersdyk (beyden naderhant Profeſſoren te Leyden) en N: Cappelle; begaf zich vervolgens naar Parys, daar hy geheele twee jaren verbleef, de Filoſofiſche ſtudiën vervolgende, en eerſt de waardigheyt van Baccalaureus, toen van Meeſter, en eyndelyk die van Dokter in de Filoſofie, in het jaar 1620 met grooten lof verkreeg. Waar na hy de overige Franſche Akademien ging bezien, en verder Marſeille, nevens Kartagena en Alikanten in Spanje bezocht, doch van gedachten, die eerſt hadde van dit Koninkryk verder te bezichtigen, veranderende, na weinigh weken tyds, wegens zynen tegenzin in der Spanjaarden levens gedragh, naar Marſeille keerde, en van daar naar Italië verreysde, beziehtigende Genua, Piſa, Siëna en Rome, alwaar gedurende zyn verblyf Paus Paulus de V quam te ſterven, en Gregorius de XV in deszelfs ſtede veekoren wierdt. Van hier vertrok hy naar Napels en keerde na een kort verblyf naar Rome, trok vervolgens naar de beroemdſte Italiaanſche ſteden; bezagh Loretto, en zyn voorgewende heiligh huysje, als mede Bononië en deszelfs beroemde Akademie, keerde dus te rugh naar Vrankryk, en zette zich te Parys ter neder, zich geheel en al verder op de Filoſofye en Medieynen leggende, en zulk een genoegen in Vrankryk vindende, dat hy beſloten hadt aldaar zyn leven te ſlyten, waar in doch door Goddelyke beſtieringe tegen gegaan is, wanneer hy in 't jaar van 1629 met een naturelyke begeerte, en luſt om zyn vaderlandt en vrinden te bezoeken, aangedaan wierdt, en, dus aldaar gekomen, in eene zeer zware ziekte viel, waar van allengskens beterende, wierden hem verſcheyde brave en voordelige aanbiedingen gedaan; onder anderen van die van Deventer, door Caſpar Sibelius en Hendrik Guthberlet, die hy toenmaals affloeg, en die Henrieus Reneri aannam, doch deeze brave man tot Profeſſor in de nieuwe Akademie van Utrecht beroepen en vertrokken zynde, wierdt onze Yzendoorn andermaal in 't jaar 1634 door Burgermeeſteren en Raadt der ſtadt Deventer aangezocht, om de Filiſofie aldaar te koomen leeraaren, dat hy op de aanrading zyner vrinden aannam, komende hy zelfs daar op met zyn geheele huysgezin den 9 May deszelven jaars te Deventer, aanvaarde zyn amt, en ondertekende den 13. Auguſtus het formulier van eenigheyt; maar nadat hy 't zelve met veel toeloop, en achtinge ruym dartien jaren alhier bekleedt hadde, wierdt hy den XXI. July 1647 door de hooge Bezorgers (Curatoren) der nieuwelinks opgerichtte Gelderſche Akademie te Harderwyk tot eerſten Profeſſor in de Filoſofie aldaar beroepen. Lang ſtont hy in bedenken, en weygerde het zelfs al aan te neemen, doch wierdt ten laatſten overgehaalt, en leeraarde vervolgens met den zelfden roem, en nogh beter voortgang te deezer plaatze, alwaar hy ook overleden is. De voornaamſte boeken, by hem geſchreven, zyn:

Effatorum Philoſophicorum Centuria dua, *in* 8. 1633 *et* 1642.
Collegii Philoſophici Daventrienſis pars prima, *in* 8, 1636.
——— *pars Secunda*, *in* 8, 1638.
Compendium Logicæ Peripateticæ, *in* 8, 1640.
Phyſiologia Peripatetica, *in* 4, 1642, 1643, 1653.
Logica Peripatetica, *in* 4, 1645 *et* 1652.
Ethica Peripatetica, *in* 4, 1659.
Medulla Phyſicæ Generalis et Specialis, *in* 12, 1658.

YZENDYK, IZENDYK', weleer een fraay ſtedeke, naderhant eene grote ſterke ſchans, en nu wederom een ſterk ſtedeke in Nederlandt in het noordooſter deel van *Vlaanderen*, omtrent twee mylen ten noordooſten van *Sluis*. Het legt in de Mauritius Polder ten deele, en ten deele in de Jonkvrouwen Polder, 1650 bedykt, niet veel meer dan omtrent 1300 ſchreeden van *Biervliet*, zoo wel geſterkt, en voorzien van Hoornwerken, halve maanen, en andere werken, dat het niet veel voor den Vyandt te vreezen heeft. Het ſteedje is wel bewoont. In 't jaar 1690 was Bernard Laurens de Beaufort, Luitenant Kolonela, dar Kommandeur over, als mede over de onderhorige forten. Het zelve trekt zynen naame niet van de heydenſche godinne Iſis, als zeker vlaamſch dichter verſiert heeft, maar van het Ys. De aloude brieven der Utrechtſche kerke, onder welke deeze plaatze outtyds behoorde, gewagen van het ſtedeke van Izendyk in het landt Gaſterna aan de rivier Beverna; waar uyt men zien kan, dat ten dien tyde, in het jaar 914, hier alleenigh een enkel ſtroomtje gelopen heeft, daar 'er nu de volle noordtzee byna langs voortvloeyt, noemende die zelve brieven zelfs drie kerken op, geweydt op de namen van Sinte Margriet, Catharyn en Jan, die te Yzendyk geſtaan zouden hebben. Tegenwoordigh behoort deeze ſterkte aan den Staat der Vrye Nederlanden, ſedert dat Prins Maurits van Oranje den tienden May van het jaar 1604 dezelve met geweldt tot de overgave dwong, wanneer hy voorgenomen hadde de ſtadt Sluys te belegeren, en ten dien eynde reets met een groot getal van kleyne ſchepen op het eylandt van Kadzant gelandt waar. De belegering van het fort Yzendyk nam haren aanvang den 3. May, onder 't beſtier van den Prinçe zelfs. Den 4 trachtte de vyandt wel daar eenige hulptroepen in te brengen, maar de Veltheer verſtrooyde dezelve, en joegze op de vlueht, waar na hy de ſterkte met allen geweldt aantaſtte, en de bezettinge, die van alles onvoorzien was, en voornamentlyk gebrek aan verſch water en drank hadde, nootzaakte die plaatze aan hem in te ruymen met afterlatinge van hare vaandels, en zonder de allerminſte krygseer, omdat des daags voor de overgave des Princen Trompetter, gezonden om van den Bevelhebber de ſchanſe op te eyſehen, nadat hy tweemalen geblazen hadde, moetwilligh doorſchooten was geworden. Waar na Prins Maurits deeze voorname poſt met een zeer groot en nieuw werk verder heeft laten verſterken, om mede tot een voorburgt van Zeelandt, en een bequame haven, om vervolgens de Spanjaarden in hun eyge landen te beſtoken, te ſtrekken; gelyk dus Prins Frederik Hendrik ook alhier den 30. May van 't jaar 1631, met eene vloot van omtrent drie duyzent ſchepen landde, en het voetvolk ontſcheepte, komende den eygenſten dagh de Ruyterye van Bergen op Zoom hem aldaar verſterken. Wat aanſlagen de Vyandt hier naderhandtook op gemaakt heeft, zy zyn altoos verydelt, en deeze ſterkte tot heden toe aan deezen Staat gebleven. De kerke wordt aldaar door twee Predikanten bedient, die onder de Claſſis van Walcheren in Zeelandt behooren. Yzendyk legt onder het rechtsgebiedt des landts van den Vrye, en wanneer Baljuw en Hooftmannen van Yzendyk, omdat het zelve eerder dan het geheele voornoemde Landt onder deezen Staat gebragt was, voorgaven, dat hunne plaatze van gemelde Jurisdictie ontſlagen was, zoo is deswegen door hen eerſtelyk een verdragh ingegaan den 4. Junius 1622 met den Hoogbaljuw, Burgermeeſteren en Schepenen van den voorzeyden lande, en naderhant, zy zich daar aan niet gedragende, by reſolutie van deezen Staat, genomen den 22 Januarius 1630, hun gelaſt zich aan het vorengenoemde verdragh te houden, op eene boete van 100 guldens voor die van dezelve Hooftmannen van Yzendyk, die na de afkondiging dezer ordonnantie zich in eenige ſchriften weder Burgermeeſter of Schepen zoude noemen, ofte zich de gerechtigheyt der voorgemelde overigheyt van den lande van den vrye aanmatigen.

De Ray. Dict. Geogr.

Smallegang. Chr. I. D. B. bl. 767.

idem ibid.

J. Orlers Nasf. Lauwerkrans.

S. Commelyn leven van Freder. Hendrik. I. D.

Can Nederl. Plakkaatb. II. Deel.

Z.

ZAAN (WILLEM VANDER) was een ſtoutmoedigh en ervaren Zeeheldt: in zyne jeugt deeden zich al veele blyken op, dat 'er wat verhevens in ſtak, dat hem waarſchynelyk tot hoger rang zou gebraght hebben, hadt eene ongelukkige kogel hem den draat zyns levens niet te vroeg afgeſneden. Nadat hy ſchier van trap tot trap het zeemanſchap geleert hadt, en Kapiteyn geworden was ten dienſte van den Staat, betoonde hy zich in alle voorvallen zeer onverzaagt, als in den Zeeſlagh van 't jaar MDCLIII omtrent Nieupoort, daar Lauwzon met acht of tien Fregatten den Kapitein vander Zaan nevens Kapitein Bulter zocht af te ſnyden, daar zich vander Zaan helddadigh doorredde, ſchoon Bulter met zyn Schip bleef. Niet minder toonde hy zyne edelmoedige ſtouthartigheyt tegen de Moorſche Rovers, in 't jaar 1655 voor Arzila, Salee, en daar omtrent, als ook in 't jaar 1656, toen de Admiraal de Ruyter hen dwong den vrede te ſluyten, en hy, met gemelden Admiraal de zilver Vloot geleydende, weer loffelyk in 't Vaderlandt quam. In 't jaar 1657 queet hy zich ook wonder wel in 't neemen van de twee zoo beruchte Franſche Scheepen, en andere verrichtingen meer in de Middelantſche Zee, zodat hy nevens de Ruyter, de Wild, en Ooms met een goude keeten beſchonken wierdt. In 't jaar 1659 voerde hy het ſchip Tydverdryf met vyftigh ſtukken, onder 't beleydt van den Viesadmiraal de Ruyter, naar Denemarken afgeſchikt, daar hy mede deel-

Brandts lev. van de Ruiter. bl. 49. 50.

deelgenoot wierdt aan de eere, aldaar bevochten, toen de Zweed genoodsaakt was zich op genade en ongenade, door het fel schieten der Vloote, op te geeven. In 't jaar 1661 wierdt hy onpasselykheidts halven uyt de vloot opgezonden, op hope van in 't Vaderlandt spoediger zyne gezontheyt weder te zullen bekomen. Ook bleef hy niet lang uyt de vloot, voerde als schout by nacht het achterste smaldeel der zelve, onder gemelden de Ruiter naar de Straat, om op de Turken te kruysſen; daar vander Zaan (1662) een Schip van veroverde. de Admiraal de Ruiter omtrent, of voor Tunis, zich onthoudende, viel 'er iets aanmerkelyks (hoewel alleen ter hooge achtinge, die de Ruyter voor vander Zaan hadt) voor. Een Enkhuyser renegaat, de voornaamste van vier bevelhebbers, en Joseph Reys op zyn Turksch, in plaatse van Gerrit Jacobsz Admiraal hernoemt; nadat hy verscheyde reysen over en weer met de andere drie, by den Viceadmiraal de Ruyter geweest was om den vrede met die van Tunis te sluyten, brengt midlerwyle eenen brief aan den Viceadmiraal van den schout by nacht van Algiers, waar in hy, klagende, van tot drie togten toe van de Ruyter vervolgt te zyn, by Malta, Sicilien, en nu van hem binnen de Haven van Farina ingejaagt te weezen, door ongelykheyt van maght, verzocht daarom de eere, zynen Hollandschen Schout by nacht uytdagende, om Schip tegen Schip, als Soldaat het geluk van den Oorlogh te mogen beproeven, en tegen hem te slaan. De Ruyter staat het hem nogh ten zelven dage toe, om met zynen Schout by Nacht alleen, Schip tegen Schip op zulk eene plaatse en uur, als hy Schout by Nacht van Algiers zou goedtvinden, te verschynen. Vander Zaan quam wel in zee, en verwachtte den Turk ter bestemde plaatse; maar de trotse grootspreker en uytdager hadt geen hart genoeg, om uyt te komen; maar bleef onder de veylige hoede der kasteelen leggen. In 't jaar 1664 wierdt de Ruyter, en vander Zaan, als Schout by Nacht der vloote onder hem, weêr naar de Middellandsche zee afgevaardigt. Ten dien tyde viel het by Alikanteu voor, dat de Ruyter aldaar den Engelschen Viceadmiraal Lausón ontmoetende, hem groette met eerschoten en het stryken der vlagge, daar de Engelsman met eerschoten alleen zonder stryken op antwoordde; daar misnoegen over was, zie RUYTER MICH. ADR. In 't jaar 1664 en 1665 was hy met de Ruyter op den tocht naar Guinea, was mede by 't bemagtigen van de acht Engelsche Schepen en forten, daar en daar omtrent, wierdt als Kolonel en Opperhooft over de Matrosen, die landen zouden, aangestelt, om met zyn wys en voorzigtigh beleydt den aanslagh op Kormantyn uyt te voeren, als ook geschiedde; want hy veroverde de sterkte met het kasteel Kormantyn, en lichtte den Standaart van dat kasteel, dien de Ruyter, den eersten van December in de vergaderinge der Admiraliteyt te Amsteldam verschynende, aan de heeren Raaden aldaar overleverde; als ook de vlagge, op de kust van Guinea van de Engelschen genomen; en daar by de Kroon, gevonden in een Engelsch Schip, met eenen brief van den Hertog van Jork, waar by bleek, dat ze van hem tot een geschenk aan den Konink van Ardra of Andra gezonden was. Van der Zaan wierdt toen ook tot erkenteniſſe zyner dapperheyt met eenen gedenk penning, en gouden keten van zeshondert guldens beschonken. In hun te rugge keeren, was onze Schout by Nacht, als naar gewoonte, niet onledigh, die nu en dan al een Schip veroverde of yets anders loflyk verrichtte, te gelyk met den heer de Ruyter en de vloot den 6. Augustus 1665 voor Delfzyl gelukkigh aanlandende: in October wierdt hem (met eene zwaarmoedige ziekte bezocht) toegestaan, om voor eenigen tydt aan landt te gaan. In den slagh van den jare 1666 sloeg hy als Schout by Nacht in een der smaldeelen van den Luytenant Admiraal Tromps esquadre dwarsch door de Engelsche Vloot heen, toen een groot Konings schip, dat twee branders by zich hadt, hem meende te verbranden: maar hy redde zich uyt dat gevaar; veroverde ook nogh kort daar na het schip de Zevenwolden, onder de witte vlagge behorende; liep, doordien zyn schip zoo reddeloos was, dat oordeelde, daar geen dienst mede te konnen doen, den volgenden dagh, na dat zynen prys opgezonden hadt, naar Goeree: dat hem evenwel qualyk afgenomen wierdt, zodat hy daar over, gelyk meer anderen, in eene boete van drie duyzent guldens verweezen is. In den slagh van den 4den Augustus des zelven jaars was vander Zaan Schout by Nacht onder 't esquadre vau den Luytenant Admiraal Kornelis Tromp, met hem naar de blaauwe vlagge toegesteken, toen de Engelsche Schout by Nacht met eenen brander een der voorste Nederlandtsche Schepen zocht te verbranden: doch te vergeefs, alzoo vander Zaan den brander in den brandt schoot. Het blauwe esquadre wierdt ook zodanigh van Tromp en zyn smaldeel gehavent, dat hy het geheel op de vlucht braght; wanneer hem de opkomende stilte, yets meer te verrichten, belette. In het jaar MDCLXVII wierdt Jonker Engel de Ruyter Kapiteyn Luytenant op 't Schip van vander Zaan, dien (als Kommandeur over zeven Schepen) belast wierdt, voor, of bezyden 's vyandts vloot op kundtschap te kruysschen: Hy voerde naderhandt, als Schout by Nacht van Amsterdam, de vlagge onder den Luytenant Admiraal van Nes, daar hy mededeelde aan de eere van het zoo glorieus landen op Chattam, het verbranden van zoo kostelyke schepen in de Engelsche havens, op de rivier, en als in het gezicht van Londen, zoodat gantsch Engelandt als voor 't hooft geslagen stont, de grooten ontstelt, de kleenen verbaast, Londen in schrik, vreezende voor nogh zwaarder rampen. Met deeze eere niet vergenoegt en genegen om 't landt meer dienst te doen, wierdt hy in Julius 1668 als opperhooft en kommandeur over negen Oorlogschepen van 't Collegie ter Admiraliteyt van Amsterdam, naar de straat gezonden, ook te gelyk, om in de Spaansche zee omtrent Lissabon, Kadiks, en in de Middelandsche zee op de Turksche Rovers te kruysſen. Hy wierdt omtrent de Kaap Tres Forkas, Schout by Nacht zynde, uyt een Algiers roofschip met een ponds kogel doot geschooten op den 17. Maart des jaars MDCLXIX. Men ziet in de geweeze Hamburger kapel of koor, ter linker zyde van het groote Orgel, in de Oude Kerk te Amsterdam, een sierlyk gedenkteken, uyt wit marmer, en daar in met goude letteren gedreven:

Aitzem. 48. b. bl. 670. 1012. 1064. &c.

Kommelyns Amsterd. 4. b. bl. 423. 424.

GEDACHTENISSE

Door de Ed: Mo: Heeren ter Admiraliteyt doen oprechten, ter eere van den Schout by Nacht,

WILLEM VANDER ZAAN,

Ontrent de Kaap Tres Forkas uyt een Algiers Roofschip met een ponds koegel dootgeschooten, en ontslapen den 17. Maart 1669.

Dus leeft men na de doot.

Dit is door 't lant tot Eer van vander ZAAN beſtelt,
Omdat een Kooverſchoot ontzielde deezen Heldt.
Vyf goude ketenen hadt hy voor heen genoten,
Kuſt hier tot Eer van hun, die uyt hem zyn geſproten.

Boven dit opschrift ziet men zyn borstbeeldt in een ovaal, 't geene door een slang, die den staart in den bek heeft, gemaakt wordt. Daar op volgt het bovengedachten opschrift van eere, en boven zyn borstbeeldt het wapen der zeven Provincien, van twee kinderen, zynen lof uytblaazende, gehouden; romtom, voor Festonnen, met Oorlogs en Scheeps tuygen tot versiersels, geschakelt, of doorvlochten; daar onder zyn wapen, zynde een springendt Paardt, en daar boven een Scheeps Kroon. Onder het wapen een scheeps sttrydt in 't verschiet, met een gevleugelt dootshooft, op 't uyterste eynde afgebeeldt.

ZAAN, ZAANE, ZAANSTROOM, heeft eertyds den oorsprongk (naar Zoetebooms zeggen) uyt de hooge duynen en Meeren by *Alkmaar* getrokken, het is een rivierije of stroom, die het vetste en melkrykste landt, dat in Hollandt en Westvriesłandt legt, door, en voorby loopt, en uyt de dorpen, nader by hem opgetelt, te zien is. Onder anderen verhaalt *Guicciardyn*, dat *Assendelft*, nevens *Oost, en West-Zaanden*, *Krommenye*, en *Krommenyerdyk*, welke vier laatste dorpen in 't landt van *Zaanden* leggen, jaarlyks meer melk uytleverden, dan 'er jaarlyks Rynsche wyn te *Dordrecht* ingebracht wordt, en dat zulks waar zou bevonden, en by weddinge tusschen twee aanzienelyke Heeren gebleken zyn. Dit stroomtje loopt eyndelyk in het *Y*, by *Zaanredam* en *Oostzaanen* uyt, na dat het verscheyde kleene Meeren doorsneeden heeft, is altoos een in-, en uytwateringe der meeren geweest, en voor dezen niet anders als heden, als de verreziende Eikelenberg duydelyk aangetoont heeft. Veel valt 'er by de Schryvers te doen over de naamrede van Zanen, en, wyl wy volkomen goetkeuren de stellinge van den braven aantekenaar op de beschryvinge van Kennemerlandt, zullen wy zyne eygene woorden op blad 434 enz. alhier inlasschen. Dus luyden ze:

Zoetebooms I. D. van Outzaanden pag. 15.

Guicciard. Beschryv. Holl. van 356. bl.

S. Eykelenberg. gedaant. en Gestelth. van Westfr. bl. 81 tot 87.

Maar zouden wy ook de naamreden van Zanen met een woordt of twee durven aanraken; daar *Zoeteboom* zich zelven zoo opentlyk verklaart voor *zaan*, of den room van de melk? De grazige weiden, langs de Zaan gelegen, leveren zoo veel melk uyt, dat die vloet volgens hem geen beter of waarschynelyker stamnaam zal vinden als *zaan*, voor zoo veel dat naamwoordt room betekent. Hy gewaagt nogh van het stopwoordt *zaan*, 't welk misschien ook naar die eer zou willen dingen: want zaan, zegt hy, zoude volgens zommigen in oudt Hollandsch te zeggen zyn *snel* of *terstont*. En deeze naamreden zou men den Zaan misschien willen toepassen, om dat hy met een snellen vloet uyt de Meeren naar den Y-stroom loopt. Doch dien naamreden keurt hy af, en houdt het met den room. Ik beken, dat ik, indien 'er eenig blyk

Brandts Ruyter bl. 505.

blyk was, dat *zaan* van ouds zoo veel te zeggen was als snel, het veel liever zoude houden met *snel* als met *room*. Den naam van room, of melk aan een vliet te geeven, koomt my vry misselyk voor: te meer, om dat hy zelf verscheide waterstroomen optelt, die den naam van de Zaan draagen. Dat alle die stroomen in 't midden van grazige en melkryke weyen gelegen zyn, geloof ik niet, en nogh minder, dat men in zoo veele landen als 't zamen gestemt zoude hebben, om aan een vloedt of waterstroom den naam te geeven van melk of room.

Dan zou ik nogh liever zeggen, dat *zane* of *zaan* afkomstig is van zandt. Voor eerst beweeren zommigen, en daar onder *Scriverius*, dat het oude dorp Zanen gestaan heeft daar de Zandpoort nu staat, en dat de naam van zanen overgebleven is in de zantpoort. *Zoeteboom* zelf wil niet geschreven hebben Zanen, Oostzanen, Westzanen; maar Zaanden, Oostzaanden. Wat onderscheidt is 'er tusschen *zaande* en *zande*? Te meer, daar de huysluiden op zommige plaatzen, daar men wat op zyn plat boers of oudt Hollandsch spreekt, nogh tegenwoordigh zeggen *zaant*, of *zaint*, en *haant* of *haint*, in de plaatze van zandt, handt enz.

ZAANDEN, ZAANEN, is een van de oudtste en voornaamste streken der *Kennemaren* (*Caninefaten*) geweest, daar in leggen *Oostzaanen*, *Westzaanen*, *Krommenye*, *Krommenyedyk* enz, zeer vette en melkryke dorpen; zie 't geene daar van in de vorige post gezegt is.

ZAANDEN (OOST) is een oudt en vermaardt dorp in *Kennemerlandt*, dat al van oude jaaren een Kerspel-kerk gehadt heeft, en al wordt vermeldt in het jaar 866, daar *St. Marten* 't *Utrecht* gezegt wordt in *Holtzagem* (*Oostzaanden*) vyf, in *Westzagem* (*Westzaanen*) twee Mansen te hebben gehadt. Het is eene Ambachtsheerlykheyt, maar wie 'er de eerste Heer van geweest is, is onbekent; de eerst bekende was Heer *Symon van Zaanen*, dien de heerlykheyt vergunt was van Hertogh Albrecht van Beyeren; doch hy te Haarlem om hals geraakt zynde, is ze aan Heer *Wouter van Heemskerk* gekomen, omtrent het jaar 1407. Ziet hier van verder op OOSTZANEN.

Zoeteb. p. 308. 309.310. ZAANDEN (WEST) OF ZAANEN (WEST) met *Krommenye*, zeer schoone dorpen in *Kennemerlandt*, zyn beyde voor eene Heerlykheyt bekent. In de Giftbrieven wordt *Krommenye* (zoo genoemt, om dat voor twee of drie eeuwen, het *Ye* met een krommen boght daar door liep) bevonden onder heer *Jan van Beaumont* behoort te hebben, nevens *Zaanen*, nadat Heer *Willem van Zaanden*, die door het vloekverwandschap met *Gerrit van Velsen* tegens Grave *Floris den V*, van zyne heerlykheden vervallen was. Waarom het *Westzaanden* geheeten wordt, is licht uyt te vinden, om dat het beweesten het *Oude Zaanden* gelegen heeft. Ziet hier van breder op WESTZANEN.

Melis Stoke Rymkron. ZAANDEN, OF ZANEN (WILLEM VAN) Hy staat mede bekent in het Vloekverwandschap van voren gemelden Grave Floris. *Melis Stoke* zingt 'er aldus van:

Doe Graef Floris dus quam gevaren
Voeren tegens hem t'eenre scharen/
Die van Woerden/ en die van Amstel
Gerrit van Velsen de moordenaer fel
Daar quam mede Arent van Benshoop/
Gerrit van Krapenhoyst in den hoop/
Willem van Teylingen quam daer mede/
Willem van Zaanden ter zelver stede/
Daar quam/ enz.

En wat verder:

De Grave had des korte raedt/
Ende sprak/ houdes uwen vrede
Neemt Gerrit en Willem mede
Van Zaanden/ enz.

Nogh:

Gerrit van Velsen en Willem van Zaanden
Creten de knechten mitte tanden
Als of sy se wilden eeten
En dooden daer toe suldy weten.

Hy wierdt ook met meer andere moordgezellen gevangen, zynde op het huys te Kronenburg gevlucht; nadat het huys ingenomen was, wierden de gevangenen verdeelt, die van *Leyden* kregen *Gerrit van Velsen*, die van *Delf Willem van Zaanden*. Of wel, volgens de *Rymkronyk*, kregen de *Kennemers* ze beyden in handen op hun ernstig verzoek aan den Grave van *Kleef*, die toen als Veldoverste 't bevel over de krygsbenden hadt. Uyt de laatste hier boven verhaalde versjens besluyten eenigen, dat zy beyden dadelyk, in groote verwoedheyt, om hals gebracht zyn van dat zoo verbitterde volk; dat kort daar na, voortrukkende naar *Zaanden*, het stamhuys aldaar over hoop geworpen, verbrandt, uytgeroeyt, en zyne geslachtswapenen ontnomen heeft.

ZAANDEN, een zeer oudt en edel stamhuys; maar uyt welken geslachte gesproten, zegt Zoeteboom, hebbe ik niet konnen uytvinden; dan dat is zeker, datze eene oude afkomste hebben, en mede van de oude 's Landts Edelen zyn. Zie Gouthoeven bladt 205. Hy zegt vorder, zonder twyfel van namaagschap met de heeren van Heemskerk en Schooten; maar wat hun geslachtregister betreft, en de voornaamste heeren, die aldaar geweest zyn, hebbe ik tot myn leedtwezen, wat moeyte ik gedaan hebbe, niet konnen uytvorschen. Hy wyst ons echter de volgenden aan: Juffrouw *Lysbeth van Zaanden*, gemalinne van *Willem van Alkemade*, van welke zyn voortgeteelt *Agatha van Alkemade*, getrouwt aan *Floris van Alkemade*, *Machtelt van Alkemade* gehuwelykt aan *Herpert van Foreest*. Hy noemt ook *Willem van Zaanden*, die om de meergedachte t'zamenzweeringe tegens Grave *Floris*, *Zaanden* quyt raakte, als aan den Grave en aan de Graaflykheyt verbeurt. Na dien tydt noemt hy nogh Juffr. *Elizabeth van Zaanden*, getrouwt aan *Floris van Adrichem*, Ridder, overleden 1361, en zy 1395. De naarstige onderzoeker der Vaderlandsche Outheden, Simon van Leeuwen, telt nogh andere heeren uyt dit out adelyke geslachte op, als *Hugo van Zaanden*, welke voor het jaar 1348 leefde, *N. van Zaanen*, die ten man hadde Gerard van Egmont vander Nyenburg, zone van Willem van Egmont, heere van Yfselsteyn, Leerdam, Schoonrewoert, Haastrecht, Baar, Ridder van den gulden vlieze. *Kornelis van Zaanden*, Leenman van de Graaflykheyt van Hollandt in het jaar 1501, *Huyg Bol van Zanen*, schepen te Haarlem, ende Jacob van Zanen, mede schepen ter zelver stede. De geenen, die Zoeteboom verder noemt, zyn van andere geslachten, en alleen maar heeren van *Zaanden* geweest; doch niet van 't gedachte stamhuys, ook is de heerlykheyt van *Zaanden* naderhandt onder de Graaflyke goederen gebleven, en gehecht aan de Graaflykheyt, zonder daar van afgescheyden te konnen worden. Zulks geschiedde onder Hertogh *Philips van Burgundien*, die laatste heer van de heerlykheyt van *Zaanden* was. De eerste, na *Willem van Zaanden*, medeplichtigh aan de moordt van den Grave, was heer *Jan van Beaumont*, de II. *Lodewyk van Castillion*, de III. *Jan van Castillion*, de IV. *Gwye van Bloys*, de V. Hertogh *Albrecht van Beyeren*, de VI. Hertogh *Willem van Beyeren*, de VII. Vrouwe *Jacoba van Beyeren*, de VIII. en laatste Hertogh *Philips van Burgundien*, die het aan des Graaflykheyts domeynen hechtte, waar aan het sedert ook gebleven is. Het wapen van Zanen of Zaanden bestont uyt een veldt van zilver, overdekt met een root kruys.

Gouthoev blad 285.

Van Leeuwen Bat. Ill. bl. 1186.

ZANEGEEST eene hoek lands, gelegen in de heerlikheyt Bergen, in Noortkennemerlandt, strekt zich van de duinen af tusschen de laage Rekerlanden uit, en is ten deele met een fraye buurt huyzen beslagen, die den zelven naam voert. De benaminge zelfs is afkomstigh van het stroomtje de zaane en 't woordt geest, dat by de Westvriezen een hogen grondt en verheve plaats te kennen geeft, even eens als het woordeke lo of loo, en van outs, en nogh hedendaags in eenige onzer Nederlandsche Landschappen te kennen geeft een hoek ofte steeke lands, wat hoger en verhevener als 't omliggende landt, maar van minder verhevenheyt als een berg. Dus vindt men men Almelo, Hengelo, Borkulo, Twikkelo in Gelderlant en Overyssel, Heilo en Vronlo in Hollandt, en wederom, Vronergeest, en dit Zanegeest en Geestmer ambacht in Noorthollandt.

Pikart Antiq. van Vriest. Harkenroht Oostfr. Oorspronkl.

ZANERDAM, ZARDAM, ZAANREDAM, ZAANDERDAM of ZAANDAM, Onder het Ambacht van Oostzanen, voor de eene helft in 't Baljuwschap van Blois, en, de andere helft gelegen in Noortkennemerlandt, een gedeelte van het tegenwoordige Westvriesslandt of Noorthollandt, pleeg eertyts met het dorp Oostzaanen in het kerkelyke vereenigt te zyn, ende wierdt, na de verandering van den Godsdienst in deeze landen, omtrent het jaar 1578 aldus tot eersten Predikant der hervormden alhier beroepen Bartelt Jakobsz., eertyds alhier Roomsch Priester geweest. Omtrent het jaar van 1583 wierdt het van Oostzaanen, dat een eygen Predikant beriep, gescheyden; 1584 daar mede hereenigt, en in 't volgende jaar 1585 daar wederom van afgezondert, en is vervolgens alzo ook gebleven, wegens den grooten aanwasch van neering, huyzen en Inwoners te Zaardam; dat zelfs zoo verre gegaan is, dat het zelve in 't jaar 1641 in Oost- en West-Zaardam verdeelt is geworden. Zardam aan de oostzyde, heeft van outs eene kapel gehadt, die onder de Oostzaner parochiekerk stont, en waar in een altoosdurende Vikary ter eere van Godt, de Moedermaagt Maria, ende van Maria Magdalena gestight was. In 't jaar 1419 vergunde de Utrechtsche Bisschop Frederik van Blankenheym verscheyde voorrechten aan deeze kapelle, en gaf den ingezetenen de vryheyt om een priester te kiesschen, die alle de Kerkdiensten als de Pastoor van Oostzaanen zoude mogen doen, uytgezondert, de doop der kinderen, en het recht der begraafenissen. Naderhandt zyn die voorrechten met toe-

M. Veeris kerkel. Alphabet. Lams Hantvest. en Privileg. van Kennemerl.

stem-

ſtemminge van den voornoemden Paſtoor wederom vergroot in 't jaar 1440, en negen jaren daar na is de Kapel alhier zoo merkelyk verbetert, uytgezet en vergroot, dat zy tot een bequame en volſlage kerk uytgedegen is, daar een bequame toren met klokken voor aan ſtont, en die in 't jaar 1576 door de onachtzaamheyt der ſpaanſche ſoldaten, op het kerkhof gelegert, in brandt gemaakte en ter nederſtortte. Hoe verder by vervolg van tydt deeze plaats in vermogen aangegroeyt, op 'zich zelven niet alleen een kerk verkregen, maar ook tot twee onderſcheyde kerkdorpen uytgedydt is, ziet hier voren op OOSTZANERDAM en WESTZAANDAM.

ZACHTLEVEN (*Herman*), een beroemt landſchapſchilder, wierdt in 't jaar 1609 te Rotterdam geboren, ſchilderde in zynen eerſten tydt eenvoudigh, en volgde in zyne ſtukken, zoo in ſchikking als koleur, de natuur, dat Arnold Houbraken met reden pryſt. Naderhant is hy van dien wegh afgeweken, en maakte eene eyge ſchikking, brengende verſcheide behagelyke voorwerpen te gelyk in zyn werk, behalven dat enige Rhyngezichtjes vlak naar 't leven gevolgt heeft, die duydelyk de plaatzen aanwyzen, en van zyn andere konſt lichtelyk te onderſcheyden zyn. Zyn groot vernuft en fraye vindingen zyn hogelyk te pryzen, dewyl hy al het ſchone heeft weeten uyt te kiezen, en zoo geeſtigh by een te ſchikken, dat zyne penſeelkonſt gemakkelyk ſtant zal houden tegens de beſte. Groote eer heeft hy ingelegt met het maaken der verſchieten, die ten uyterſten helder en dun zyn, en beter, dan ooyt eenigh nederlandſch Landſchapſchilder gemaakt heeft, als ook de graden of trappen van wyking. De Prins der nederlandſche Dichteren, Jooſt van Vondelen, heeft onzen ſchilder in een keurlyk Lierdicht vereeuwigt, dat in het tweede deel van zyne Poëzy, in 4 gedrukt, gevonden wordt. Hy heeft den meeſten tydt zyns levens te Utreeht geſleeten, ende is aldaar ook overleden.

Arn. Houbrak. Schoub. der Nederl. Schild. I Deel.

ZACHTLEVEN (*Kornelis*) ouder broeder van den bovengemelden Herman, was mede een braaf konſtſchilder, maar van een geheel onderſcheyde verkiezinge. Hy ſchilderde zeer geeſtigh allerhande geſelſchapjes van boeren en ſoldaten, ieder om het zeerſt natuurlyk, los en aardigh geſchikt, en zomwylen op de wyze van Adriaan Brouwer enige kaartſpeelders en tabakrokers by een drieſtal, biertonnen of ſchoorſteentje, leggende menighmaal op den voorgrondt by een geſchikt enige vuurroers, pieken, degens, helbaarden, vaandels, trommels, en ander diergelyk krygstuych, alles naturelyk, en naar 't leven afgeſeheſt. Boven dit bootſte hy ook zomwylen de ſchilderwyze van David Teniers na, in boerewoningen, van binnen in te zien, en allerhande huys- en bougereedſchappen, op gelyken voet by een geſchikt en geſchildert.

Dezelve ibid.

ZANTPOORT, heden alleenigh een fraye buurt tuſſchen Haarlem en Velzen, op den wegh naar Beverwyk, naby de vervalle huyzen van Brederode en Velzen, is van een redelyken ouderdom, en heeft voormaals eene gewyde Kapelle gehadt, geſticht in den jare 1397 door Johan, heer van Brederode, ter eere van den H. Patricius, nadat hy van zyne bedevaart naar Ierlandt, om gemelden Heyligs vagevuur te bezoeken, wedergekeert was. In het jaar 1155 willen verſcheyde vaderlandſche hiſtoryſchryvers, dat alhier in de Zantpoort een gevecht tuſſchen de Drechter Vriezen en de Kennemers zou voorgevallen zyn, 't geene H: Zoeteboom, in zyne beſchryvinge van oudt Zaanden, met geen onbillike redenen wederlegt. Ook ſtelt Gouthoeven, als men zyne woorden wel overweegt, Zantpoort niet vaſt voor de plaatze des gevechts. *'T dorp* (zegt hy) *ofte Kerſpel van Zaanden, dat anno 1155 van de Drechter Vriezen verwoeſt is, wordt* MOGELYK *de Zantpoort geheten, niet wydt van Haarlem, aan den wegh naar Alkmaar gelegen.* Mogelyk, ſchryft hy, als geen zeker beſcheydt dezer zake hebbende. Ook laat ons Stoke hier omtrent al mede in dezelve onzekerheyt in zyne Rymkronyk, daar hy aldus in Graaf Diderik den VI in ouden rymtale ſchryft:

Melis Stoke Rymkr. in Dider. VI. W. v. Gouth. Kron. in de aantek. op Dider. VI.

Als men elfhondert lag/
Ende vpf-en-vpftigh ons Heeren jaer.
Quamen met oorloghen zwaer/
Die Vriesen van Diechterlant/
Ende hebben geroeft ende verbrant.
Die van Kenemare harde ſture/
Dit verſaghen die gebure/
Dan Oudsdorp en de Poxters mede/
Wt Haerlem vander ſtede/
Ende ſtreden an hem/ ende deedſe kieren
Swaerlike te haren oneren.
Ende ſloeghen hem of vliende nochtan
Omtrent neghen hondert man.

J. Gerbr. v. Leiden. lib. 31. pag. 56. Daar en tegen ſtaat 'er uytdrukkelyk in de Egmondſche met der handt geſchreve Kronyke: *In 't jaar 1155 hebben de Vriezen van Diechterne in de lantpalen van 't Graafſchap van Hollandt een inval gedaan, ende enige dorpen verbrandt; van waar voortkomende tot het dorp* Saanredam, *zyn haar P. Scriverius Graven van Holl.* *zeynigh ſoldaten van Haarlem, met de boeren van Oudesdorp tegengekomen, die haar in de vlucht joegen.* Zodat men, alles wel overwogen hebbende, en dat Zaanlandt niet zoo zeer gedekt waar tegens der Vriezen invallen, als wel de Zandpoort, genoegzaam onder de rook en vleugelen van Haarlem gezeten, wel vaſtſtellen magh, dat deeze ſtrydt nooyt alhier te Zandpoort voorgevallen is, waar omtrent ook geen onbillyke twyfelinge valt, of 'er ten voorgemelden jare van 1155 zelfs wel een Zandpoort geweeſt is, komende altoos nergens by enige ſchryvers van die tyden voor. De Zandpoort, waar van eene vaart en laan, gemenelyk de Zandpoorter of Velzer laan genoemt, naar Sparendam loopt, ligt te midden in zeer vermakelyke hoven en netbeplante luſtplaatzen, in de Ambachtsheerlikheyt van Velzen in Noortkennemerlant, die, gelyk enige andere heerlikheden, den 6 November van den jare 1722 door Gecommitteerde Raden, en die van de Rekeninge der Gravelyke Domeynen in de Kaſtelenye van den Hove van Hollandt in 's Gravenhage verkogt en opgedragen is voor vyfentwintigh duyzent guldens aan den heere Gerrit Corver, Schepen en Raadt der ſtadt Amſterdam, wiens naam en wapen, nevens dat der Trippen (van outs her aan ſtads roer gezeten hebbende, en nogh zittende als ware Burgervaderen) thans vereeuwigt pronkt in Amſtels koopſtadt voor het nieuwe Godshuys op de Keyzersgraft, bezyden het Diakonen Oude Vrouwenhuys, uyt de milde gifte, en nalatenſchap van deszelfs oudér broeder, den heere Jan Corver, in zyn leven mede Schepen en Raadt, en zoone van wylen den heere Jan Corver, te meermalen loffelyk het Burgermeeſterſchap te Amſterdam bekleedt hebbende, door de zorge der Broederen Diakonen in 't jaar 1722 geſticht, en met het navolgende opſchrift, (*hoewel merkelyk, ja te eenemaal, en volkomen tegens des dichters wil, en opgegeeven vaars, niet jegenſtaande alle minnelyke verzoeken en vertogen, daar tegens verſcheide reyzen gedaan, en dat zelfs niet alleen tegens de eygenſchap onzer moedertale, maar ook tegens de zuyverheyt, en 't vereyſch der geſlachten, door eniger weynige dringeren onbillyke hoofdigheyt op eygen gezagh, en geweldadigh, verandert, aldus tegens den maker Crimen falſi begaande*) bykans zoo ſmakeloos, en zoo min geurigh als *bittere Klaver*, beſtempelt boven den ingang:

M. Brouërius van Nellandt verheerl. X. Deel.

Zoo weldoen dank verdient / en Armenzorg beloning /
Dzuppt Corvers naam en Trip op leders tong als honing /
Door wiens geſchenk en wil dit Godshuys is gebouwt /
Dat met haar wapens pronkt / hun naam onſterflyk houdt.

ZANTVOORDE tuſſchen Poppendamme en Popkensburg, eene kleyne ure gaans van de ſtadt Middelburg, op het eylandt Walcheren, in het Graafſchap Zeelandt, gelegen, is eene aloude Ambachtsheerlikheyt, groot met die van Bottingen of Buttingen 678 gemeten, 162 roeden, en 5 voeten, waar van in het jaar 1669 533 gemeten, 190 roên, en 6 voeten verheven ſtonden op Johan Diderik Hoeuft; in het jaar 1670 153 gemeten, 55 roên en 6 voeten op Jonker Johan Hieronimus Huiſſen, ende in 't jaar 1680 2 gemeten, 196 roeden en 2 voeten op den Heer Johan Pieter van den Brande. In oude tyden ſtont alhier een kerk en klooſter, dat de Ridders van de Duytſche order binnen Middelburg in het jaar 1249 hadden doen bouwen, waar toe ene Niklaas van Putten en zyne huysvrouwe hun erf te dezer plaatze geſchonken hadden. Maar wanneer by vervolg van tydt Graaf Floris van Hollandt, Keyzer Wiliems zone, nevens verſcheyde vermogende luiden, veele goederen, vrydommen en waardigheden aan de Duytſche order vereerden en ſchonken, en dat zelfs in 't jaar 1284 de Parochiekerk van Sint Pieter binnen Middelburg door voornoemden Grave Floris gegeeven was, heeft de Kommandeur der order, heer Herbern van Drongen, 't zelve klooſter met de kerk alhier te Zantvoorde doen afbreeken, en een Kapelle nevens een fraay huys binnen Middelburg laten bouwen, hebbende hy het recht bekomen, van, wanneer de Grave, ofte zyne oudſte zoon binnen Middelburg ter hooger vierſchare zat, aan deszelfs linker zyde te zitten, gelyk de Abt van Middelburg de rechter zyde bekleedde.

Anth. Matth. Fundat. Eccleſ. pag. 567. Oudhed. van Zeel. I. Deel.

ZANTVOORT, een middelmatigh dorp van Zuytkennemerlandt, in het Baljuwſchap van Brederode, aan de Noortzee, te midden tuſſchen de dorpen Noortwyk op Zee en Wyk op Zee, en een ure gaans van de ſtadt Haarlem, trekt zynen naam van zyne gelegenheyt, als zynde op zeer gulle zantheuvelen geſticht. Het wordt in oude brieven gevonden met de benaminge van *Sandefoerde*, *Sandfort*, en *Santvoert*, is van een tamelyken ouderdom, als reeds voor het jaar 1300 vermeldt wordende, en eerde ten tyde van den Roomſchen Godsdienſt voor zyne patronen de heylige Agatha, en H: Martelaar Adrianus. Men wil op geen onwaarſchynelyken grondt, dat Zantvoort eene oude volkplantinge van de Haarlemmers is. Dit dorp pleeg zeer volkryk en welvarende te zyn, maar leedt daar in eenen groter afbreuk door het woeden van de Peſtziekte, die het grootſte gedeelte der in-

M. Stoke Rymkr. M. Brouërius Kennemaria Meridionalis Illuſtr. II. Deel. La Torre Relat. Roman.

inwoonderen weghrukte, dat deeze plaatze zeer verarmt heeft In den jare van 1303, toen Gwye 1. Grave van Vlaanderen, zamenſpannende met de Utrechtſche muitelingen, gereet ſtont om met dezelve Gwye van Hollandt, Biſſchop van Utrecht, die in den ſlagh van Duyvelandt gevangen was, af te zetten, en die van Haarlem reets in onderhandelinge met de Vlamingen ſtonden, en bykans gereet om derzelver zyde te kiezen, landde heer Witte van Haamſteſſe, Ridder, baſtardzone van Grave Floris den V. van Hollandt, uyt een dochter van Jan VII, heere van Heusden, onder trouwbelofte geteelt, zeer onverwacht te Zantvoort, met een enkel ſchip langs de noortzee uyt Zeelandt afgezonden, maakte den Haarlemmers zyne komſte bekent, en liet hun afvragen, of zy den vyandt, of hunnen wettigen Grave willden zweeren, welk laatſte zy verkoren hebbende, zoo togen eenige afgezondenen en eene groote menigte volks, den zelven heer Witte naar Zantvoort in 't gemoet, dat de Oude Rymkronykſchryver in dezer voegen gedenkt:

M. Stoke Rymkron. in Jan II. M. Vosſius. Hiſtor. Jaarb. VII. b. J. Veldenaar Faſcicul. Tempor. bl. 299.

Hier binnen iſt alſo comen
Dat Heer Witte was ghevaren
Dt Zericzee met cleenre ſcaren
Met enen ſcepe / ende niet mee /
Doer hi buten bi der zee /
Ende quam an bi Zantfoezde.
Daer vernam hi ende hoerde
Dat Hollant al was verloren.

In het jaar 1499 ſtrandde te Zantvoort een walviſch, ruim 24 voeten lang, in 't jaar 1502 eene, die wel 50 voeten langte hadt, en ſedert nogh eenige anderen van verſcheyde grootte, volgens H. Zoetenbooms verhaal; ik bewaar ook in het II Deel van myn verheerlykt Zuytkennemerlant een fraye prent, door C. Kittenſteyn geſneden naar eene brave tekening van P. Molyn, verrooncnde den walviſch, die den 4. Januarius van het jaar 1629 tuſſchen Noortwyk op zee en Zantvoort ſtrandde, waar onder dit vaars geſneden is:

H. Zoetenboom Zaanl. Arkad. II. B.

Wanneer ons 't VIerde LICht Van 't nIeVIVe Iaar qVaM groeten,
Is hIer dees WaLLeVISCH, Lang drIe en zeſtIgh Voeten,
BII NoortWIIk op de zee naar Zantfoort Weg geſtrandt.
Godt Wende 't qVaet Van ons en 't LIeve Vaderlandt.

Menigen zwaren torn heeft dit dorp van de woedende Noortzee, aangeſtuwt door felle Noortweſte winden, uytgeſtaan, voornamentlyk in 't jaar 1570, op allerheyligen dagh, toen de zee tot zulken hoogte opzwol, en de Noortweſte windt zoo geweldigh doorblies, dat daar door de meeſte dyken en dammen inbraken, en eenige duyzent menſchen en heeſten in deeze landen door het ingeſtortte zeewater overſtulpt wierden, wanneer alhier te Zantvoort veele huyzen weghſpoelden, en verſcheyde inwoners door de zee verſmoort wierden. Een byna gelyk ongeluk quam dit dorp over den 4 en 5. Maart des jaren 1671 by een vollen maan en ſpringvloet, waar door een groot gedeelte der hoge duynen alhier door het hoge water afgeſpoelt, en veele viſſchersbooten ſchadeloos of aan ſtarden geſlagen wierden. Geen minder ſchade leedt deeze plaats al wederom in den watervloedt van het jaar 1682 aan zyne duynen, en ſtrandden alstoen door dien ſtorm hier mede verſcheyde ſchepen met verlies van het daar op zynde volk.

Holl. Merkur. II. D. bl. 25. II. v. Dam Watervloed. II. D. bl. 27.

Op den 6. November van het jaar 1722 is *Zantvoort* als eene Ambachts-heerlikheyt, nevens de heerlikheden van *Schoten*, *Zuydt en Noort Akendam*, *Haarlemmerleede*; mits gaders het *Hof ambacht*, *zoo binnen als buyten*, in den Hage, in de Kaſtelenye van den Hove van Hollandt, door Heeren Geeommitteerde uyt de Geeommitteerde Raden en Rekeninge der Gravelyke domeynen, verkogt aan den Heere Paulus Loot, Commiſſaris wegens hun Hoog Mogende, de Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, te Liſſabon, die vervolgens te Zantvoort op den 18. May van den jare 1723 zyne intrede gedaan heeft en ingehuldigt is geworden, hebbende ook ſedert rykelyk beantwoordt de groote hope, die de ingezetenen van zynen edelmoedigen inborſt en vrindelyken ommegang van den beginne af aan opgevat hadden. In 't kerkelyke behoort Zantvoort onder de Claſſis van Haarlem in 't hooge, en heeft zynen eerſten predikant (na 't veranderen van den Godsdienſt) gekregen in het jaar van 1586. Ziet verder hier van onder SANDVOORT.

ZANTWYK, weleer een tamelyk dorp, en nu al leenig zodanige buurt, buyten de ſtadt Tyel in de Tyelerwaardt gelegen, is in 's lands hiſtoryboeken zeer berucht, wegens een Predikheeren klooſter, van Weſtroyen genoemt, en waar van hier voren op dat artykel geſproken is. Zantwyk hadt weleer eene Parochiekerk, die men wil, dat als een van de eerſte, nadat het Chriſtelyk geloof in deezen landtſtreek omhelſt was, in den jare van 695 ter eere van den heiligen Vincent opgericht zou zyn geworden, en waar in, volgens een handſchrift der Utrechtſche kerke, eene vikarye geſticht was ter eere van Godt, de Moedermaagdt Maria, en den Martelaar Sebaſtiaan. In het jaar 1574 heeft de Walſche bezettinge van Tyel dezelve geplondert, verbrandt, en ter nedergerukt, waar van de ſteenen elders vervoert zyn, zodat dit dorp ſedert zonder kerke gebleven, en merkelyk afgenomen, in een enkelen buurt verandert is. Deeze plaatze is nevens Herwarden en de ſtadt Tyel in het jaar 1335 door de bemiddeling van Koning Filips van Frankryk aan Gelderlant geheent, in verwiſſelinge met de ſtadt en heerlikheyt van Heusden, die den Brabandſchen Hartogh overgegeven wierden. Sedert leedt ze in de binnelandſche onluſten van de Hekerens en Bronkhorſters, en de daar na opgekome oorlogen van de Gelderſchen tegens de Stichtſchen, en Hollanders verſcheide zware rampen. Dus raakteze geheel onder water, wanneer Reynald van Brederode in 't jaar 1354 tuſſchen Tyel, en dit dorp den dyk (die door den Hertogh van Brabant in 't jaar 1304 in de Linge was gelegt, tegens den inbreuk van de Waal) door liet graven. Te deezer plaatze lag ook een groot gedeelte des Bourgondiſchen heyrs gelegert, dat in hooymaandt des jaars 1528 de ſtadt Tyel te vergeefs beſtormde. Wyders ſtaat Zantwyk onder het gerecht der gemelde ſtadt, waar tegens het, wanneer iemant van een vonniſſe der Tyelſche Schepenen overzieninge en wyderbeproevinge begeert, (doch in burgerlyke zaken alleen) en alsdan zeven Schepenen van de ſtedegerichten daar toe gerechtigt worden, nevens en gelyk de ſtadt Tyel mede een Schepen om het getal van zeven uyt te maken, afzendt.

Slichtenh. Geld. Geſchiedenis en Toon. der Geld. Steden.

ZATERDAGH of SATERDAGH, de laatſte dagh der weke, dien de Engelſchen Saterday, en de oude Saxen Satersdeag genoemt hebben, trekt zyne benaminge van den afgodt Seater, wiens gedaante en opſchik dusdanigh voorkomt: Op een ronden zuyl, of (gelyk men gemeenelyk zegt) pedeſtal, was een baars geplaatſt met opgeſtoke vinnen, een afbeeldſel van gezontheyt, en dezes afgodts vermogen over de wateren, en daar op een oudt man met een langen baardt, ſtuurs en ernſtig van wezen, om te betekenen, dat metter tydt het verſtant, door lange ondervindingen getoeſt, wasdom krygt; met ontdekten hoofde, omdat niets voor de waarheyt of tydt verborgen blyft, of omdat de Saxen met ontblooten hoofde den godsdienſt verrichtten, of wel, omdat de Godheyt overal zagh, en zyne wenken liet gaan; met bloote heenen ſtaande, om te bedieden, dat die hem aanbaden en eerden, zonder zich te quetzen of zeer te doen, over bezwarelyke plaatzen doorgaan konden; Hy hiel in derechter handt een emmer met bloemen en vruchten, ten bewyze, dat hy de beſtierder der tyden was, daar bloemen en vruchten door voortgebraght worden, en zoo gaven ook de twaalf duygen van deezen emmer, en de zes hoepels daar om de twaalf maanden en zes zonnekeeringen te kennen. Zyne linkerhandt hiel een wiel, of radt om hoog, verbeeldende den ſnellen loop des tyds, die nimmer ſtilſtaat, of ook wel de onderlinge eenigheyt der Saxen, die allen eenen wegh gingen, gelykerwyze ook de witte gordel om zyn rok, met twee ſlippen, door den windt uytgeſpreydt wordende, de ongeſchonde en verre ſtrekkende vryheyt der zelve Saxen verbeeldde, en het witte kleedt zelfs ten teken van een zuyver, onbevlekt en onſchuldigh gemoedt verſtrekte. Alle de Geleerden zyn het met elkanderen eens, dat deeze Seater en de afgodt Crodo een en dezelve is. Karel de groote wierp des zelfs beeldt te Salingſtede om ver, en rechtte ter zelver plaatze eene kerk op, gewydt op den naame van St. Stefen; en Keyzer Hendrik IV bouwde zo in latere tyden te Hartzburg, daar deze Godheyt voornamentlyk geëert wierdt, eene diergelyke kerke, waar in zeer veele heilige overblyfzelen uyt Aken en Trier overgebragt wierden, die de heydenſche Saxen in het jaar 1047 verbrandden, en in welker plaatze naderhant eene kleynder kerke geſticht is geworden.

Voſſius Idololatr. lib. 2. cap. 33. J. van Ropen Nederl. Outhed. bl. 155. J. Tollii Epiſt. Itiner cum not. Henninii Gargon Walcher. Arkad. I. Deel. Auſon Epigr. XII. Albert Crantz. Saxon II. 12. Schedius de Diis Germanor.

ZEE, ZUYDERZEE. De giſſinge is zoo vreemt niet, dat de Zuyderzee van 't begin af zoo groote waterplas niet geweeſt zy, noch zoo veel landts beſlagen zal hebben, dan ze nu doet. De oudtheit houdt haren rechten oorſprongk wel verborgen, evenwel is het waarſchynelyk, dat, deeze weeke en broekachtige bodem, voor het geweldt der golven gedoken zynde, het water, door eenen ſchrikkelyken vloedt opgejaagt, ſedert de verhuyzinge der Cimbren, ten tyde van dien allergrootſten watersnoodt, behouden heeft. Zonder twyfel zyn door dien alleryſlykſten zundtvloedt alle kuſten van Jutlandt af, tot de hoofden toe, overſlolpt geworden, toen de zeeuwſche eylanden van 't vaſte landt afgerukt, als ook die voor de kuſten van de Friſii en Chauci in eene lange reeks uytgeſtrekt leggen; zynde door de golven binnewaards zoo bekabbelt, dat ze niet meer, by beurten dan met de ebbe aan de ſtrandt geheeht, dan met den vloedt daar weer af geſneden, ſchynen gelyk ten tyde van Julius Cæſar en Auguſtus: maar nu gedurigh rontom, door het water van den

Pompon. Mela lib. 3. Comelin. Beſchr. van Amſterd. S. van Leeuwen Batav. Illuſtr. bl. 46. Gabbema Nederl. Watervl. Alting Not. in Germ. Inf. p. II.

de daden van Druſus; *dat Druſus, uyt den Rhyn in den Oceaan afgezakt, de Frieſen wel t' eenemaal overwonnen zou hebben; maar dat hy door een meyr naar de paalen der Chauchen overſchepende, groot gevaar liep, vermits de vloot, door de ebbe vaſt raakte.* Tacitus, van Germanicus ſprekende, en met een van de watten en de plas, die wy nu de zuyderzee noemen, zegt; *Opdat de krygh niet te gelyk op den hals zou vallen, zond hy Cæcina met veertigh benden naar de Eems, om des vyandts maght te verdeelen of te verleyden. De bevelhebber Pado rukt met de Ruytery over Vrieſlandt. Hy zelf zet het met vier regimenten over het meyr, te gelyk quamen voetknecht, Ruyter, en vloot daar t' zamen.* Wat daar na; *Het leger naar de Eems te rugge gevoert, brengt de regimenten met de vloet wederom, gelyk ze ook aangebracht waren. Een gedeelte van 't paardenvolk word gelaſt langs het ſtrandt hunnen wegh te neemen*: Daar terſtont op volgt; *Germanicus gaf het tweede en veertiende regiment... aan Vitellius, om te land tegaan, opdat de vloot op de ondiepe zee te lichter dryven... mogt. Vitellius hadt in 't begin eenen gemakkelyken wegh, de vloedt zachtjens aanrollende. Doch terſtont daar na door den Noordenwindt, als de evenbeurtige verdeelinge der dagen en nachten, die den Oceaan allermeeſt op doet zwellen, wierd het heyr verrukt, en tommelings voortgedreven, ook het landt rondtom bedekt. Zee, ſtrandt en veldt hadt de zelfde gedaante. Men kon geenen vaſten hoogen grondt van den lagen, weeken en de kuylen, of de diepten van de ondiepten onderſcheyden.* Het is zeker, dat de Eylanden, van de Jutſche kuſt af tot de Franſche toe, voor het vaſte landt op eene rey uytgeſtrekt, door het ineeten der golven dieper geworden zyn, en gantſch afgekabbelt, die in vorige tyden met de vloet plas lagen. Ook is de kraght der zee zoo vinnigh de gaten van Texel en het Vlie ingeboort, dat in het eerſt de ſtranden voor 't meyr (nu de zuyderzee) uytgeweeken, en naderhandt by 't inbreken der dyken, het meyr al groter en groter geworden is: Inzonderheyt, nadat Druſus zyne graft (om den ſterken loop van den Rhyn wat te doen afnemen) uyt de gedachte rivier in den Yſſel gebraght hadde, om aldaar door de deure van dien ſtroom uyt te wateren: Waar door de velden daar omtrent, voornamelyk door ſprinvloeden, plas gezet, en de akkers allenskens door de kraght van 't water (de inwooners noemen 't in hunne taal FLIET, FLEET, en *Flee*) afgeſpoelt wierden: daar door zyn by verloop van tyden deeze ſchorren door het uytſpoelen tot een meyr geraakt, die den uytgang van den Yſſel van zynen naam berooft, en dien der zuyderzee hebben doen aannemen; want naderhant de Oceaan zoo vervaarlyk zynde opgezwollen, dat het Vlie of Flie voor zyne baaren onderdook, zyn de deuren aldaar wyder geopent en de gaten verdiept geworden; zoodat de grondt daar van onder vyftien vademen waters, gemeenelyk 't Marsdiep genoemt, ſchuylt. Het zelfde is ook de zuyderzee wedervaren, die zoo zeer niet vergroot, als wel verdiept is; en den meeſten afbreuk in de engte by Staveren, of tuſſchen Staveren en Enkhuyzen aan het landt aldaar geleden heeft. Hy voegt 'er ook by, dat der zelver wiege door het lang verloop der dagen in eene duyſtere vergetenheyt verſmoort legt, zodat ook de ſcherpzienſte oogen daar geen ander beſcheydt uyt konnen trekken, dan eene waarſchynelyke giſſinge. Cluverius meent echter, dat hy de eerſte uytvinder is, immers 'er wel 't naaſte bykomt, zeggende: dat 'er omtrent driehondert zeſtigh jaren voor Chriſtus geboorte door zwaren ſtorm en onweer een allerſchrikkelykſte watervloedt langs de zeekuſten van Duytſlandt zou geweeſt zyn, daar men gedachteniſſe van heeft: Dat door dien vloedt alle de Eylanden aan de Vrieſſche kuſten van 't vaſte landt afgeſcheurt, en veele binnenlandtſche wateren, meyren, en gaten gemaakt zyn; dat van dien tydt af de zuyderzee zyn begin al zou gekregen hebben, en de Amſtel door 't Y zich in 't Fletum en de zuyderzee Oceaanwaarts geloſt hebben, daar ze eerſt door naauwe gaten en monden der rivieren, zich in de zelve Noortzee loosden: Schotanus trekt dat in zyne Vrieſche Hiſtorien ook aan; maar Matheus Voſſius wil, dat in 't jaar MCLXIX na Chriſtus geboorte de noortzee, zich niet alleen boven de dyken, maar ook boven de duynen verheffende, dorpen en kaſteelen ten platten lande weghnam, geheele landen aan ſtukken reet, en tot Eylanden maakte, dat de Vrieſen toen wel het meeſte leeden; dat al het land tuſſchen Texel, Medenblik en Staveren t' eenemaal verdronk, dat daar door het meyr zeer toenam en eene zuyderzee wierdt, of immers gedachte zee zoo veel grooter wierdt; dat het landt daar door ook eene andere gedaante kreeg, zoodat Texel en Wieringen, tot dien tyd toe aan 't vaſte landt geweeſt, eylanden wierden. Niet tegenſtaande dit boven verhaalde zegt Commelyn nochmaals, dat men niet zeker vindt, wanneer de zuyderzee haren oorſpronk genomen heeft; maar datze buyten twyfel, door grooten overloop van water, van tydt tot tydt, tot zulk eene grootte gekomen is; want men bevindt, dat de zeegaten zelfs ook in wydte toenemen, voornamentlyk by groote zeen; gelyk zulks gebleken is in 't jaar 1421, en dagelyks nogh ondervonden word, zoodat de dyken en landen, aan deeze zuyderzee gelegen, en wel voornamelyk Noorthollandt tuſſchen Medenblik en Enkhuyzen, niet weynigh door hare onſtuymigheyt gedreygt, en beſtreden worden. Wy meenen het hier tydig te weezen, dat we vaderlandskundigen v. Ryns aanmerkingen op de Beſchryvinge van Noorthollandt. bl. 395. hier inlaſſen.

Zommigen willen, zegt / van den Hoof, dat men met een plank, raſter, of daly, van Enkhuizen kon gaan tot Staveren toe tot het jaar 1255. Zoo ſpreekt ook S. van Leeuwen, om andere Schryvers nu daar te laaten. Maar van Hoof heeft 'er dit tegen / dat de derde arm van den Rhynſtroom / eertydts Habel nu de Yſſel geheeten / al in den tydt van Mela een groot meyr heeft gemaakt; 't welke ook Flevo wierd genoemt / en voor de zuyderzee gehouden word. Dit meyr / zoo als uyt Tacitus, Mela, en andere Schryvers blykt / is 'er al geweeſt ten tyde van Germanicus, hoewel kleinder als nu; en allernauwſt tuſſchen Enkhuyzen en Staveren. Hy bekent / dat 'er voor Enkhuizen / daar 't nu een baare zee is / veel voorlands heeft gelegen: ja dat 'er een boſch / de Kreil genaamt / tuſſchen Staveren en Enkhuyzen lag / doch nader aan Staveren als Enkhuyzen. In dit boſch / zegt de Duytſche Kronyk van Vriesland / ging Floris IV dikwils jaagen. Ter gelegenthey van dit jaagen is 'er tuſſchen den Graaf / en een Vrieſch Edelman / met naame Galo van Galama, zwaare twiſt ontſtaan; om dat de Graaf den dienaaren van Galama die windhonden / met twee haazen / en anderen wildbank / afgenomen hadt. Dit ging zoo verre / dat gemelde Galama, den Graaf aldaar naderhant ontmoetende / en van zyne vrienden geholpen / het geweer trok / en den Graaf haaſt omgebragt zoude hebben. Dit boſch / zegt de zelve Schryver / is naderhant / te weeten / in 't jaar 1173 / door een zwaaren watervloet weggeſpoelt; wanneer ook menige mergen lands omtrent Enkhuyzen en Medenblik verdronken. Anderen ſtellen dit verdrinken van die landerpen / en het wegſpoelen van 't gemelde boſch / honderd of tweehondert jaren laater. Maar daar over willen wy geen party kiezen / en alleenlyk nu ſpreeken van 't Kreilerboſch / en van de voorgemelde plank.

De Heer Eykelenbergh, die niet toeſtaan kan / dat de zuyderzee van een meertje tot een zee zoude aangewaſſen zyn / wil van dien plank en van dat boſch niet hooren ſpreeken. Indien men de zuyderzee / zegt hy / by Melaas tydt met een deel of plank had konnen overbruggen / dan had ze ten onrechte den naam van een groot meyr by de Latynſche Schryvers gedragen.

En wat het boſch belangt; die vertelling wegens Galo van Galama, zegt hy / behelſt een zeer merkelyke onwaarſchynelykheyt / gelyk Scriverius aanwyſt / die dezelve daarom in twyfel heeft getrokken. En daarom acht hy 't de moeite niet waard / eenigen inkt daar aan te verſpillen. Hy meent ook / indien 'er al een boſch is geweeſt / dat het niet anders was als een Rietboſch. En hy brengt deeze woorden van P. Nannius by: zekerlyk Tacitus gedenkt Holland noit als een boſchachtigh, maar dikwils als een poelachtigh landt: en dit zelfde, zegt de Heer Eykelenbergh, zoude hy hebben konnen zeggen van Weſtvrieſlandt.

Ik zal eerſt zyne tweede tegenwerping onderzoeken / en dan tot de eerſte overtreeden. 't Is waar dat P. Scriverius de geſchiedenis van Galo Galama in twyfel trekt: zyne reden is / dat Godefroy, Hartogh van Brabant / aan wien het verſchil verbleeven wierd / volgens dat zelve verhaal zoude geſtorven zyn in 't jaar 1119: daar het zeker is / dat hy niet geſtorven is voor 't jaar 1140. Maar voor eerſt / het is waar / dat het zeggen van P. Scriverius, rakende de Hiſtorie van ons Vaderlandt / by alle rechtſchape Liefhebbers en kenders hoog te boek ſtaat / en ook verdient hoog te boek te ſtaan. Maar zal men hem daarom voor zoo onfeilbaar houden / dat zelfs zyne twyfelingen niet mogen tegengeſproken worden? Ik zie althans / dat de Heer Eykelenbergh zelf eenige regels te voren het gevoelen van Scriverius wel durft tegenſpreeken. En wat zou men al honderden en duizenden van Hiſtorien uyt de boeken moeten ſchrappen / en voor fabels afkeuren / indien men ieder geſchiedenis / om eene onwaare omſtandigheyt / zou moeten verwerpen. Ten tweede / Scriverius twyfelt wel aan de de geſchiedenis van den Heer Galama, maar niet aan het boſch de Kreil of de Kriel. Dit boſch / zegt hy / is in de voorledene jaren van de zee ingenomen. Daar op wyſt hy ons tot de kaart van Hollandt: Daar zult gy, zegt hy / tuſſchen Enkhuyzen en Staveren, doch nader aan Staveren als Enkhuyzen, de Kriel vinden. Zoo hebben wy dan voor ons de Kronyk van Weſtvrieſland / de getuygenis van Scriverius, die onde kaart van Hollandt: en ik hoop dat ik het niet deze getuygen zoo lang zal mogen houden / tot dat 'er ſterker tegenbewyzen ingebraght worden.

Noch een woordt of twee van dat Kreiler boſch. Indien de vorige eeuwen, zegt de heer Eykelenbergh / ooyt een boſch te Kreil gezien hebben, ik acht dat het niet anders is geweeſt als een rietboſch: hoedanigen met den naam van Tymansboſch, Robonsboſch, Groeteboſch, Geldeboſch, en anderen, zeer talryk in de meyren beweſten Alkmaar, en in de

Heer Huygenwaard, voor de bedyking, wierden gevonden. Dan brengt hy deeze woorden van Nannius by. Zekerlyk Cornelius Tacitus gedenkt Hollandt nooit als een boschachtigh, dikmaal als een poelachtigh landt: En hy voegt 'er by / En dit zelfde zoude hy (Nannius) van Westvriesland hebben konnen zeggen. Dat scheelt veel van Oudenhovens zeggen; daar wy in de Aantekeningen op de Suythollandtsche Oudheden van gesproken hebben; te weeten / dat Hollandt om de menigte der boomen / tot de negende eeuwe toe / niet als hier en daar van een enkeld jagertje of visschertje bewoont is geweest. Dit gevoelen heb ik ter gemelde plaatze / zoo als ik het althans begryp / klaar genoegh wederleit. Het zeggen van Nannius en van den heer Eykelenbergh, dat hier te pas koomt / is ook bracht genoeg / zoo als ik het wederom begryp / wederlegt in onze Aantekeningen op de Voorberichten van Batavia Sacra. Daar toe heb ik getoont dat veele dorpen en plaatzen / zoo in Suydhollandt als in Westvriesland / den naam van hout / en woud of wonden draagen. Een zeker bewys / dat daar ter plaatze weleer houten en wouden gestaan hebben; want ik geloof niet dat men hout en woud ook voor rietbosschen zal duyven neemen. Dan 't Biesbosch / en de andere naamen / die in bos of bosch uytgaan / duyf ik nu niet spreeken; men zou wederom met die bosschen lachen; en men had wederom maar te zeggen / dat die bosschen niet anders zyn geweest als rietbosschen. Maar wy hebben houten en wonden genoegh; en konnen die bosschen in dit geval wel missen. Ten tweeden heb ik het bewezen uyt de boomen / dewelke in groote menigte / byna gansch Hollandt door / van tyd tot tyd uyt de aarde gedolven worden. Van die boomen weeten alle onze Schryvers te spreeken; en ze worden nogh dagelyks / in 't opdelven of omspitten van de aarde / gevonden. Een derde heb ik uyt Zozymus beweezen / dat Keyzer Julianus op de uyterste grenzen van Duytslandt / daar de Rhyn zyne wateren in den Oceaan stort / 800 vracht-scheepen heeft laaten maaken / om koren uyt Brittanje te haalen. En de Schryver voegt 'er wel duidelyk by / dat de bosschen / daar het hout uytgehaalt wierd / daar ontrent en dicht by den Rhynstroom stonden. Ik meen dat die redenen by een onpartydigen en verstandigen Leezer / meer zullen gelden als eenige losse gissingen en inbeeldingen.

En om de zaak nogh meer buiten allen twyffel te stellen; niet lang voor den tyd van Adrianus Junius hebben d'er op 't strand / omtrent Noordwyk / zeer veele stronken van boomen in den grond gestaan. Dit heeft Junius zelf / als hy daar met een wagen langs het strand henen reed / uyt oude en geloofwaardige luyden verstaan / die het beleeft en gezien hadden. Maar naderhant / en eben voor Junius tyd / heeft de zee het strand / met de stronken die 'er op stonden / overstolpt. Zulke boomen / op het strand groeyende / moeten ons niet al te vreemd voorkomen; want wy vinden ook by Plinius dat 'er niet verre van de Kauchen eikeboomen van een ongemeene hoogte zeer weelig / en in groote menigte aan den zeekant / groeiden. En hier ziet Cluverius zyne tegenwerping verballen; als hy het Heiligbosch niet tusschen den Haag en Leiden geplaatst wil hebben / omdat de zee deeze landen / zoo als hy althans voorgeeft / doorgaans of dikwils pleeg blank te zetten / en de boomen vervolgens uytgespoelt wierden / of ten minste hun volkomen wasdom niet konden bekomen.

Maar om niet naar de Kauchen toe te loopen; men heeft voor deezen ook in Noordhollandt diergelyke boomen / ja gantsche bosschen / ik meen bosschen van boomen / maar geen riet-bosschen / op het strand zien wassen. Op 't uyterste van Tessel / naar 't noorden toe / heeft van ouds een groot bosch of woud gestaan; zoo als de stronken / die ten tyde van Junius nogh in groot getal overig waren / honden uytwyzen. Die stronken maakten de rede daar zeer onveiligh voor de schepen: zodanigh dat de Schippers / die door onweer daar henen gedreeven wierden / en genootzaakt waren het anker te werpen / niet honden los raaken of vertrekken zonder het anker te kappen: want de ankers raakten met haare tanden zoo vast en verward tusschen de vezelen van de wortelen / dat ze met geen mangskracht op te winden waren. En dit was de reden ook / dat de visschers op die reede niet gingen visschen. Dit bosch zal daar nogh gestaan hebben na het jaar 1400; want omtrent 40 jaaren te vooren / eer dat Junius zyn Batavia schreef / had Pieter van Santen, Schout van Tessel / op het Stadthuys doen aanteekenen de getuygenis van een Tesselaar. Deeze Tesselaar / toen honderd en twintigh jaaren oud / maar nogh gaauw en wel te pas / verklaarde heiligh-lyk en in alle oprechtigheyt / dat daar in zyn tyt nogh een bosch had gestaan. Zoo dunkt my dan dat deeze zaak voor afgedaan magh gehouden worden; en dat men niet meer in twyfel behoort te trekken of Hollandt / in oude tyden / bosch- en- boomryk is geweest.

Wat de eerste tegenwerping belangt / dat dan de naam van een groot meyr t'onrecht aan de Zuyderzee gegeeven waar geweest; daar op heb ik maar te antwoorden / dat het waarlyk een groot meyr is geweest; maar dat dit groote meyr / tusschen Enkhuyzen en Staveren / wel een engte gehadt kan hebben; gelyk de Oceaan / die veel grooter is / tusschen somnige eylanden al zoo veel inkrimpt / als de Zuyderzee tusschen Enkhuyzen en Staveren.

Deeze zuyder zee dan geenzints een gedeelte van de Noort zee zynde, maar alleenigh eene vergadering van inlantsche stroomen, die door groote vloeden en afspoelinge van landen zoodanige ruymte bekoomen heeft, zoo word verstaan, dat dezelve den aanpalende volkeren toe behoort, ende is ook dienvolgende tusschen Hollandt ende Westfriesland en Overyssel eene afdeeling van dezelve gemaakt, waar door de Hollanders onbelemmert in deeze zee, en 't zwarte water op de Overyssselsche kusten mogen vissschen, zynde ook, wanneer voor weynige jaren eenigen Vissschers van Hoorn in het zelve zwarte water in de Zuyderzee by die van Vollenhoven eenige overlast en hinder in het vissschen toegebragt was, deswegen ernstigh aan de Staten van Overyssel geschreven, en by dezelve tegens verdere storenisse order gestelt. Zynde het daar tegens uyt de Roomsche rechten bekent, dat de Oceaan zoo weynigh iemants eygen is, als de Lucht, 't geene de natuurlyke billikheyt ondersteunt: weshalven het eene volk geenen anderen volkeren den koophandel, vissscherye of vaart daar langs, en op verbieden kan, ofte eenige verdeeling over de zelve maaken, als by zommigen ondernomen, maar tegen gewezen is. 't Geene de geleerde Spanjaardt Juan de Hevia Bolano, lib. 3. del comercio naval. cap. 1. num. 2. bevestigt, schryvende: „ het gebruyk van de zee is naar 't natuurlyk recht gemeen aan alle menschen van de „ wereldt, en alzoo magh elk van hun daar van gebruyk „ maken met vissschen, vaaren, ende te doen alles wat „ hem gevalt, gelyk 't zelve alzo is vastgestelt in de Burgerlyke en Koningklyke wetten, en strekt zich het gemeen- „ zyn van 't gebruyk van de zee aan allen zoo verre, dat „ daar toe het verlof van den Prince niet van noden is. Dies kan dit gebruyk noch door tydt, noch door gewoonte (omdat de gewoonte tegens het natuurlyk recht niet kan gezegt worden gewoonte te zyn) onbruykbaar gemaakt worden.

Reductie van Gelderl. en Overyss. 20 April 1674 Convent. met Gelderl. en plakk. 10 Apr. 1683. Sentent. tuss. Overyss. en Holl. sted. en Vlekk. aan de Zuyderz. 23. Jul. 1555. Resol. Holl. 25. Octob. 1707. n.p. H. Grot. Mar. lib. Grauwinkel van de Opperste Maght.

ZEEHANEN, gelyk die van Zeelandt zeggen, of KNORHANEN, als men in Hollandt spreekt, zyn kleyne, en ronde visjes met een zeer groot hooft, (dat hun een misvallige gedaante geeft) bezet met zeer scherpe stekels, waarom men het zelve, als ze gekookt zullen worden, afsnydt. Derzelver levers worden voor eene lekkernye gehouden, en is de visch, dikwyls maar een grooten vinger lang, hart, en smakelyk, wanneer ze door zeer lang kooken gaar gezoden is, voornamentlyk, als men ze met de huyt daar aan in de ketel smyt, wyl ze, als dezelve daar afgehaalt, en alzo gekookt word, alle haare malsigheyt verliest. Zy wordt met goeden smaak gegeten, met een doop van boter, azyn en mostert daar over, en geeft een goet voedsel.

Smalleg. Kron. van Zeel. I. D. 2. boek.

ZEELANDT. Men vindt 'er, die van gevoelen zyn, dat deze de eylanden zouden zyn, die de Ouden de *Arborische* noemden. Alting meent, dat het Foreest Wasda, aan den Hollandtschen Graaf geschonken, Zeelandt, zoude zyn. De naam, die deze eylanden nu voeren, zou (indien wy de Deensche jaarboeken gelooven wilden) van de Deenen 'er aan gegeven zyn; en zy, nadat zy Walcheren ingenomen hadden, die naar 't voornaamste eylandt van gantsch Denemarken, *Zeelandt* genoemt hebben; begrypende te gelyk onder dien naam eenige aan, en om-gelegene eylanden. Wy laten elk in zyn gevoelen; gaan daarom eens anders voorby; gelovende veel eer, dat de naam, naar de moeders of landt taale, uyt de twee woordjens, *zee* en *landt*, afgedaalt is: 't blykt ook uyt de zaake zelfs, die als spreekt. Zeelandt bestaat uyt verscheyde eylanden, welke yder eenen byzonderen naam hebben: ze waaren outtyts 31, naderhant 16, en zyn nu 7 in getale, die onder den algemeenen naam van *Zeelandt* begreepen worden, en het Graafschap uytmaken; dat van Hollandt door 't *Flakké* aan den eenen kant, aan den anderen door eenen arm van de Schelde, de Hont genoemt, van Vlaanderen gescheyden wordt. In 't Westen legt het tegen den Oceaan, en Engelandt over. Eenigen meenen, dat deeze Zeeuwsche eylanden ten deele die zyn, welke Julius Cæsar zegt, dat van den Rhyn, niet veele monden in den Oceaan vallenden, gemaakt worden: anderen, dat alles in dien tydt vast landt zou geweest zyn, door de Schelde alleen van Vlaanderen gescheyden. Cornelius Battus, (zegt Guicciardyn) verhaalt, eenige oude gedenkschriften gezien te hebben, daar in stont, dat omtrent een jaar na Christus geboorte, en eenigen tydt later, Zeelandt niet anders zou geweest zyn, dan zeer kleene eylanden, wel met graften van den anderen gescheyden, echter zonder bewoonders. Reigersberg, en meer andere nieuwe Schryvers met hem toonen aan, dat meest alle deze eylanden, immers de naast aan geleegene, aan 't land van Vlaanderen schynen gehecht geweest te zyn, dat ze daar van door een ongemeenen storm en onweer, de Schelde den wegh banende, in het jaar DCCCXXXVIII afgerukt zouden zyn. *Levinus Lemnius*, een zirikzeër, en vermaart Medicynen Doctor, vry wat driftigh voor zyn va-

Eyndius Chron. Zeelandt. Alting notit. Germ. Inser. part. 2. Guicciard. Beschryv. van Zeelandt. H. Junii Batav. c. 13.

der-

derlandt, zou geerne zien, dat die van Zeelandt de zelfde *Mattiaci* waren, daar *Tacitus* zoo loffelyk van ſpreekt: hy brengt ook ten bewyze de eyge woorden van Tacitus, uyt zyn boek van de zeden der Germanen by, daar hy zegt: *Insgelyks zyn de Mattiaci onder de Romeynſche gehoorzaamheyt gebracht; een volk, al eens als de Batavieren: dan dit onderſcheydt is'er in, dat zy door den aardt van 't landt en ſcherper lucht, fierder van moedt zyn.* Maar wanneer men het voorſte en 't daar opvolgende wat doorziehtiger uytpluyſt, en de woorden van *Tacitus* recht inziet, zal men bevinden, dat de Mattiaci weleer in Germanie (hoogh Duytſlandt) gewoont hebben: nogh voegt hy 'er by, *over den Rhyn.* Ook beoogt die brave Schryver in dat zedeboekjen niet anders, dan alleen de Duytſche volkeren en hunne levens wyze te beſchryven: dat hy 'er by de *Batavieren* gelykt, geſchiedt maar voorbeeldts halven, en om te toonen, dat de Romeynen, ſchoonze de Batavieren voor vrienden, broeders en van hun onbedwongenen erkenden, zy echter wel evenfieren en moedigen te ondergebracht en overheert hadden. Ook vindt men verders in 't gantſche ſtuk of boekjen niets, dat wegens de *Mattiaci* op die van onze Zeelanders gepaſt zou konnen worden: voegt 'er by, dat nergens by, of uyt Plinius, Strabo nevens meer andere beroemde oude Schryvers blyk by gebracht kan worden, dat tot bewys daar van dient. Men zou 'er veel eer uyt afneemen konnen, dat zy den naam *Mattiaci* gevoert hebben naar eene ſtadt of ſterkte Mattium of Mattiacum geheten, in Heſſen, zoo veel men uyt Ptolomæus ſchryven giſſen kan, gelegen, en vermaart door warme waterwellen. Plinius ſpreekt 'er aldus van; *Ook zyn 'er te Mattiacum, over den Rhyn, warme waterbronnen, welker water, daar uyt gehaalt of geput, drie dagen lang de warmte by zich houdt: aan den kant maken ze, door de kraght van dat water, puymſteen.* Waar zou men nu toch in *Zeelandt*, dat byna gantſch in 't water legt, zulke zoo treffelyke warme bronnen ooit of ooit hebben konnen vinden, dewyl ze zich gewoonelyk uyt de ingewanden der aarde opwerpen? zoodat niet te geloven is, dat die oude *Mattiaci* iets met onze Zeeuwen gemeens hebben. Klaarder zyn de bewyzen, dat Karel de groote de meermaals verwonne, en weder opgeſtane Saxen, of wel een goet gedeelte derzelve, namentlyk 10000 mannen, uit hun vaderlandt heeft doen verhuizen, en hun de kuſten van Vlaanderen, Zeelandt en Hollandt voor een vaſte woonplaatze aangeweezen, en daar tegens eene groote menigte van Batavieren en Zeeuwen in der Saxen opgeruimde plaatzen gezonden, om die te bewonen. Paulus Æmylius zegt uytdrukkelyk van dezelve Saxen, dat Karel de Groote, om ze als onder zyn gezicht te hebben, en 'er het oog op te konnen houden, den adel, en de aanzienelykſten met hunne vrouwen en kinderen overgevoert heeft naar de Galliſche Nederlanden, (*Belgium Gallicum*) die niet alleen dikwyls, maar ook doorgaans tot den middelſten of Leydſchen Rhyn toe gerekent worden, zich uytgeſtrekt te hebben; en (voegt dezelve Schryver daar by) hy gaf hun de zeekuſten te bewoonen, en deed die zeekuſten door den Zeeoverſten Lydericus, die Graaf van Harlebeek en eerſte Foreſtier van Vlaanderen wierdt, bewaaren. Dat de Cimbren alhier mede eenigen tydt huysgehouden, en de Noormannen naderhant deeze eylanden overrompelt hebben, is te bekent, om alhier wederom op te haalen, als met goede redenen door den naarſtigen Smallegange uyt Plutarchus, Strabo, Julius Cæſar, Oroſius, Ælianus, en andere oude en nieuwe Schryvers ten vollen beweezen. Wy willen dan tot den tegenwoordigen tydt overgaan, en dit landſchap doorwandelen. Men bevindt alzoo, dat Zeelandt niet alleen het beruchtſte, maar ook het maghtigſte en grootſte Eilandt van Nederlandt is, zich in 't noorden ſtrekkende naar Hollandt en de Noortzee, in 't ooſten naar Brabant en 't zelve Hollandt, en in 't zuiden naar Vlaanderen, makende de linker arm van de Schelde, de Hont genoemt, alhier, en gins het Flakké de ſcheydinge, voorts heeft het in 't weſten de voorgemelde Noortzee, en Vlaanderen, ende is alomme, wyd en zyd, van water omringt.

Ptolom. lib. xxxi. cap. II.

Rhegin. ad ann. 804. Anonym. ap. Pithœum Crantzius in Saxon lib. 2. c. 19. Paul. Æmylius.

Melis Stoke Rymkron.

ZEELANDT wordt tegenwoordigh beſtiert met volle oppermaght, nevens andere Provincien, ende onder de beſpreken van de Unie, door de Staten van denzelven lande, (nu ſedert de doodt van zyn Majeſteyt Willem III, Koning van Engelandt, even als te voren, na die van zyn vader Willem II. Prince van Oranje, H. M. ophoudende de plaatze van den eerſten Edelen) verbeeld door de Gedeputeerde van de zes ſteden, met name Middelburgh, Zierikzee, Goes, Tholen, Vliſſingen. ende Veere: hebbende ieder van dezelve een Gecommitteerden Raadt, dien in afweezen van de Heeren Staten, de hooghſte Regeringe aanbevolen is, mitsgaders de Juſtitie over de Leenen in hoedanigheyt van Burgh-Grave ende Leenmannen, ende andere zaaken, daar in de gewone Juſtitie van de Hoven ſedert de veranderinge beſneden was. Zeelandt zend een Gecommitteerden in den Rekenkamer, mede te Middelburgh vergaderende; welke Heeren Gecommitteerde Raden met eenen zyn gevolmachtigt tot de zaken van de Admiraliteyt, benevens twee Hollandſche, en een Utrechtſchen Gecommitteerden.

M. Brouër. zel. Illuſtr. I. D.

De verdeelinge van Zeelandt is van alle oude tyden bekent, ende nogh onderhouden, in beweſt en beooſter Schelde, elks hebbende zyn Rentmeeſter en 's Graven-mannen byzonder, ende onderlinge geſcheyden.

Beyde deze quartieren zyn verdeelt in verſcheyde eylanden, met tuſſchenloopende Kanalen ende Zeegaten van den anderen geſcheyden: te weten in Beweſter Scheldze, boven Schorren ende Platen tegenwoordigh vyf, wezende bedykt, met name Walcheren, Zuydtbevelandt, Noordtbevelandt, Wolfarsdyk, met den Middelburghſchen Polder een eylandt makende: Ende in Beooſter-Scheldze, nu zes, als men de landen, aan Hollandt ende Brabandt vaſt, elk voor een rekenen magh, te weten, Schouwen met de aanhorige Polders, daar ook een deel van de Hollandtſche bodem ingeſloten wordt, en by 't verleggen van de Haven van Zierikzee, in plaatze van waterſcheydinge tegens Duyvelandt, met een gedeelte daar in overſpringende; het landt van ter Tholen, Duyvelandt, Sommelsdyk in 't eylandt van Overflakké, Nieuw Voſſemaar, aan Brabandt vaſt, ende St. Philipslandt.

WALCHEREN is het voornaamſte eylandt, en als het hooft van geheel Zeelandt, niet zoo zeer om zyne grootheyt (want Zuydt-bevelandt is van meerderen ommeloop) als van wege zyne bequame gelegentheyt, rykdommen, menighte van Inwoonderen, ſchoonheyt, getal van ſteden, ende meer andere hoedanigheden: het begrypt in 't ronde tien mylen, en telt vier beſlote ſteden, namentlyk Middelburgh, Vliſſingen, Veere, ende Armuyden, behalven, nogh de oude ſteden van Domburgh, ende Weſtkapelle, dewelke, hoewel zy nu opene Vlekken zyn, nochtans hare vorige Privilegien ende Stadts Rechten genieten.

ZUYDT BEVELANDT is het naaſte Beweſterſcheldſche eylandt aan Walcheren, waar van het door de Honte, den ſlinker arm van de Schelde, wordt afgeſcheyden. Dit eylandt is het grootſte van alle de Zeeuſche, ende heeft voortydts 20 mylen in 't ronde gehadt; doch heeft met 'er tydt van de zee, ende voornamentlyk, door de gedurige Vloedt ende 't Ebben van de Schelde tuſſchen Rommerswaal en Bergen op den Zoom, bevochten, wel de helft daar van verlooren. 't Heeft eertydts gehadt drie ſteden: Borſſelen, nu al over de hondert jaren, Rommerswaal in de vorige eeu van de wateren opgezwolgen, en verſlonden, ende Ter Goes, dat alleen het veldt heeft behouden.

Het derde eylandt van de Beweſterſcheldſche wordt geheeten Noordt-bevelandt, ende is eertydts zo vruchtbaar ende luſtigh geweeſt, datmen 't pleeg te houden voor den Luſthof van Zeelandt; maar de hooge vloet van 't jaar 1532. heeft het gantſchelyk verdorven, waar na het wel zes-en-zeſtigh jaaren met de zee gemeen heeft gelegen; doch eenigen luſt krygende om 't zelve weder by gedeeltens van 't water te ontlaſten, ende te bedyken, zo zyn in den jare 1598 een deel, genaamt Oudt- Noordt- Bevelandt, in den jare 1616 een ander deel, genaamt Nieuw- Noordt- Bevelandt, in den jare 1642. een ander deel, genaamt Frederieus Polder, en in den jare 1652. noch een deel, genaamt de Polder van Wiſſenkerke, beverſeht ende bedykt geworden.

WOLFERSDYK, het vierde eylandt van Beweſterſchelt, begrypt niet meer dan drie mylen in 't ronde, bezet zynde met twee dorpen, het pleeg aan de weſtzyde naar Walcheren wel nogh zo veel voorlands te hebben, als het nu groot is, en daar ſtont een ſtedeke op, genaamt de Pier, met het dorp Termuyen, maar zyn over langen tydt weghgeſpoelt, en wordt dit landeke nogh dagelyks van de twee wateren, de Zuytvliet en de Schenge, gedurighlyk afgeknaagt.

Voor 't vyfde ende laatſte Beweſterſcheltſche eylandt wordt genomen *St. JOOSLANDT*, bedykt in den jare 1631, ende de aanhorige Middelburghſche Polder, inden jare 1645 bedykt, gelegen tegen over Armuyden.

SCHOUWEN, is het grootſte eylandt van Beooſterſchelt; de Latiniſten noemen het *Scaldia*, naar de Schelde, die 't zelve met de andere Beooſterſcheldze eylanden van de Beweſterſcheldze onderſcheydt. Het is grooter geweeſt, en pleeg Noordt bevelandt zo na te liggen, dat de Inwoonders van 't een en 't ander eylandt te ſamen konden ſprake houden, daar zy nu met een wydt water van den anderen afgeſcheyden zyn: hier uyt blykt, dat dit eylandt dapper is vermindert, zodat ſedert den jare 1495 verſcheyde nieuwe inlagen, tot behoudenis van Schouwen hebben moeten geleght werden; en daar het landt te voren verdeelt was in zes zeſtendeelen, vindtmen het in den jare 1505 vermindert in vyf vyfdendeelen, en nu in vier vierdendeelen verdeelt, en tegenwoordigh groot omtrent 21753 gemeten, begrypende de Stadt Zierikzee, de tweede van Zeelandt, en de hooftſtadt van den eylande, neffens Brouwershaven, en verſcheyde luſtige dorpen en ſloten. Daar zyn in dit eylandt voor dezen veele moeren geweeſt, en half verdronke landen, die, door bedykinge wedergebracht tot bequame landen, met menighte van melkryke Koeyen beſlagen zyn.

Het tweede eylandt van Beoosterschelt, 't welk naar zyne hooftstadt genoemt is 't landt van der Tholen, is zoo groot niet als Schouwen, hoewel het nochtans vermeerdert is met dat van St. Martensdyk, waar van het weleer pleeg afgescheyden te wezen, maar niet te min zeer van gelyken aardt ende vruchtbaarheyt.

DUYVELANDT, alzo geheeten naar de groote menighte der Duyven, zich aldaar onthoudende, is het derde eylandt van de Beoosterscheldsche, groot vier goede mylen in 't ronde: onder andere dorpen, daar in gelegen, zyn 'er vier, namelyk Nieuwerkerke, Ouwerkerke, Vyanen ende Kapelle, die men gemeenelyk noemt de vier Bannen, in eygendomme, toebehorende de stede van Zierikzee, die ze by koope verkregen heeft uyt den sterfhuyze des laatsten heere van Beveren.

Voor 't vierde Beoosterscheldsche eylandt wordt getelt de Heerlykheyt en 't dorp van Zommelsdyk: eene plaatze, uytmuntende vermakelyk, gelegen in den eylande van Overflakké, groot een-en-dartigh hondert gemeten, en hondert en negen Roeden.

NIEUW VOSSEMAAR, 't vyfde eylandt van Beoosterschelt, is gelegen aan de grenzen van Brabandt, en begrypt in zich tweeduyzent vierhondert en vyfenzeventigh gemeten, en zesendartigh en drie vierendeel Roeden, zeer vruchtbaar en weldragend landt.

't Zeste ende laatste, is het eylandt van St. PHILIPS, eerst bedykt van heer Philips, den Bastaart van Bourgondien, een matige Polder, met een schoon dorp daar in, genoemt Philippuslandt, heeft verscheyde overstromingen geleden, als in 'r jaar 1511, 1530 en 1532, is laatst weder beverst in 't jaar 1645, ende met een beter dykagie, als ooyt te vooren, verzorgt.

Deze Provintie, is in ordre de derde van de vereenigde Nederlanden, hebbende by het Utrechtsche Verbondt zich afgescheyden van de overige, nogh wezende onder de gehoorzaamheyt van den Koning van Spanjen, mits welken dezelve, benevens de zes andere Provintien in 's Gravenhage zendt hare Gedeputeerden in de vergaderinge van de H. M. Heeren Staten Generaal, Raat van Staten, ende andere Colliegien, van de Generaliteyt afhangende.

Deze Provintie, is nu ter tydt zeer vervult met menschen ende vee, wordende de eylanden overal bewaart met dyken, behalven, daar nogh eenige duynen, en die alle meest tegens de noortzee, overigh zyn.

De Aarde is meerendeel vet, maghtigh ende kleyachtigh, mildt in het geven van veele schoone ende veelderhande kostelyke vruchten; selden kreunt zich hier de landtman over quade jaarscharen; ende wordt niet zo dikmaal, als elders, door vyerige winden, quade luchten, zwarte vliegen, ende diergelyke ongevallen in zyne hope bedrogen. In Zeelandt spant het teellandt de kroone; want, om nu niet te spreeken van Aneelzaat, Raapzaat, Koolzaat, Boekweyt, Erweten, Krombekken of Blankquetjens, Vlas, Koliander, Nardus, Kaarden, Ajuyn, welke hier jaarlyks in grooten overvloet gewonnen worden, zo wordt een groot deel van den Akker alhier beslagen, en pronkt met het schoonste Koorn, voornamentlyk Terwe, die in de naastgelege landen veel vervoert, en boven andere geprezen wordt. Neffens de Terwe moet onder de kostelyke Vruchten, die Zeeland geeft, ook gestelt worden de Meekrappe, die de Verwers gebruyken. Deze valt 'er uytmuntende veel en goet. Weylanden zyn hier zeer grazigh ende klaverryk; onder deze mogen met goede reden gestelt werden, de Schorren ende Gorzen, zynde niet anders als nieuwe aanhangsels ende aanwassen van landen. zie verder op de byzondere artykels.

ZIRIKZEE (*Amandus van*) alzoo genaamt naar zyne geboortestadt Zirikzee, op het eilandt Schouwen in Zeelant, wierd te Loven in Brabant een minderbroeder, was in verscheide talen, daar onder de Latynsche, Griecksche en Hebreeusche, zeer ervaren, en een groot Godgeleerde van zynen tydt; dus wierdt hy Voorlezer in de Godkunde, naderhant Provinciaal van zyne order, en dat amt met veel lof den behorelyken tydt waargenomen hebbende, wederom Voorleezer, dat hy ook gebleven is tot den uiteinde zyns levens toe, 't welke verscheen in den jare 1534 binnen het minderbroederen kloosster te Loven, alwaar hy ook den VIII Junius in het koor voor het hoge altaar begraven wierdt, uitwyzens de aantekeninge van het doodboek des gemelden kloosters, zynde aldaar echter verkeerdelyk MDXXIV voor MDXXXIV geschreven, by verzinninge des boekhouders, blykende zulks klaarschynende uit zyne gedrukte Kronyk, in het jaar 1534 uitgegeven, alwaar hy op meer dan eene plaats van het jaar 1534 meldt. Hy heeft nogh deeze volgende boeken geschreven, behalven de genoemde Kronyk, die hy noemt:

F. Zweertii Athen. Belg.

Scrutinium, sive venatio veritatis historicæ. libr. VI. Antverp. 1534. *in* 8
De LXX Hebdomadibus Danielis. lib. 1, *ibid.* 1534. *in* 8.
Commentarii in Genesin & Jobum.
Spiritualis militiæ XII. horæ. lib. 1.
Dominicae Passionis Historia.
De Christi resurrectione & ascensione.
In Ecclesiasten Salomonis.
De Sanctae Annae Conjugio.
De XL Mansionibus.
Conciones Variae.
De Sophi, rege Persarum. M. S. Lovanii.

Dat is:

Opzoeking of naspeuring van de waarheit der historien. Van de LXX weeken van Daniel. Uitlegging over het boek der Scheppinge (Genesis) *en het boek van Job. De twaalf uren van den geestelyken stryd. Historie van het lyden des Heeren. Over den Prediker van Salomon. Van het huwelyk der heilige Anna. Van de veertigh woonplaatzen. Van Sophi, Koning van Persië*, dat nogh ongedrukt in zyn Kloosster bewaart wordt.

ZIRIKZEE, eene oude en vermaarde stadt in Zeelandt, op het eilandt Schouwen, welk eilandt wel eer veel groter, dan tegenwoordigh, geweest is: want door watervloeden, yslyke stormen en onweer, is het zodanigh vermindert, dat het niet meer dan zeven mylen in zich besluyt: het lagh in vorige tyden zoo na aan Noordbevelandt, dat de wederzydsche bewooners, die nu zoo breede stroom van een scheydt, de een den anderen niet slechts beroepen, maar een praatje verleenen konden. *Zirikzee* is de hooftstadt van dat eilandt, word voor de alleroudste stadt van *Zeelandts* Graafschap, volgens de jaarboeken, gerekent, en al in het jaar DCCCXLIX gebouwt te zyn van zekeren Zieringus, naar wien zy den naam van Zirikzee ook voeren zoude, daar my waarschynelyker voorkomt, dat Zierikzee zynen naam ontleent heeft van Zierik (zout) en zee, staande in zekeren lyst van de zoutmaten, eertyts te Rommerswaal gebruikt, zekere mate *Zierikle-pel* genoemt, dan dat eertyts, en als nogh door het meerengedeelte der Lantzaten van eenen man Zieringus, doch zonder eenigh vast bewys, aangenomen wordt, alleenig steunende op zekere vaarzen, die in de Zeeuwsche Kronyk van Reigersberg, in het jaar 1550 geschreven, gevonden worden, en, die men zonder bewys voorgeeft, dat ruim over de vyfhondert jaren gedicht zouden zyn. Welk verdichtsel Smallegange met onwederleggelyke preuven aantoont en wederlegt in zyne Kronyk van Zeelandt, I. D. IV. B. De aangehaalde vaarzen, die weleer op parkament geschreven, in een lyst opgehangen hebben in de Gasthuiskerke te Zirikzee, luidden aldus:

Guicciardyn Beschryv. v. Zeel. Smallegange Kron. v. Zeel. I.D. IV.B.

In 't Jaar achthondert ende negenenveertigh mede/
Was gefundeert Zirickzee/ die stede/
By enen/ die Zieringus genaamt was/
Alzoo men in de oude Chronyken las/
Doe men de Octave van onzer vrouwen
Haar hemelvaerts begonste te houwen.
Lotharius was Keyzer in 't ryck maghtigh/
En hertogh Henrick van Brabant/ dat 's waerachtigh/
Zoo men vind in 't klare en wel bezeffe/
Die Zondaegs lettere was doe die F.

Echter is het een volslage waarheit, dat deze stadt een hogen ouderdom bereikt, en een van de geächtste of aanzienelykste geweest is, die onder Diderik den VII stonden, volgens het getuigenisse van Melis Stoke, die ook haare menighmalen aan de Graven betoonde getrouwigheit niet weinigh opvyzelt. De stadt legt vyf en een halve uur van Arnemuiden, en van Middelburgh zes uuren; van Brouwershaven (dat steedtje legt nevens Zirikzee op 't eilandt Schouwen) twee uuren. Over eenige eeuwen was de stadt zeer bloeijende, zoo door hare koopmanschap en vertieringe, als zeevaart. Ook daar door in het gantsche landt beroemt, en aan de naburige gewesten, om hare schoone haven niet onbekent. Welke daar na, door 't geweldt der zee, met het opwerpen van kragtigh veel zandt, verstopt is. Eene wonde; voor de stadt zeer groot, echter niet gantsch dodelyk; want het blyft noch eene schoone stadt, wel bewalt, met treffelyke huyzen en gemeene gebouwen versiert. Wanneer men Zeelandt in zyn geheel neemt, word Zirikzee naast Middelburgh voor de tweede stadt van het Graafschap gerekent. Door 't verlanden van de haven, boven van ons gedacht, is echter de koopvaart van de stadt niet geheel gedaan geweest; want, indien men maar alleen op het Zout in de Zoutketen ziet, als ook op de Meekrappe, daar men mede verwt, waar van dat eilandt boven alle andere in vruchtbaarheit uitmunt, en de vertieringen daar van, zal men bevinden, dat het een brave koopstadt is, en blyven zal, door dienze in haren handel en vruchtbaarheit dagelyks toeneemt. De stadt is met veele schoone privilegien en vryheden begiftight, onder anderen met deze, dat indien een borger eenen hooftschuldigen daat begaan moghte hebben, en daar door lyfstraffe komen te lyden, of zich met de vlucht daar van te bevryden, hy niet hoger in zyne goederen gestraft kan, noch magh worden, dan ter somme van vyftigh

Pa-

paryſſche ponden, die naar onze rekeninge dattigh guldens uytmaaken: daar by nogh heeft de Magiſtraat der ſtadt niet alleen te zeggen over de ſtadt en ſtadts gebiedt; maar zelfs, zoo veel het landt daar rondtom aangaat, over gantſch *Schouwen* het hooghſte gezagh en opperſte gebiedt, (een Ampt, dat hoogaanzienelyk is, en van een der twee Burgermeeſteren bekleedt wordt, die den naam van *der Gemeynte Burgermeeſter* draagt) nevens zeven dyk-voogden, gemeenlyk Heymraden genoemt. In het jaar 1566 heeft de Zierikzeeſche overigheyt uyt den ſterfhuize des Markgraven van der Veere, en Vliſſingen by kope verkregen den eygendom, met het hoge, middele en lage rechtsgebiedt, uytgezondert over dootſlagh, vredebreuk en dienſten in heyrvaarten, van de vier Bannen van *Duyvelant*, als *Ouwerkerke*, *Nieuwerkerke*, *Kappelle*, en *Vianen*, mitsgaders 't recht van windmolen, dwang, malerye, accynſen, en verdere aan- en afhanklykheden daar van, waar door de ſtadt naderhant geen gering voordeel heeft getrokken, wegens het uytgeeven en bedyken van verſcheyde gorſſen en aanwaſſchen in het diep van het Gouweveer. De Regeeringe alhier beſtaat uyt twee Burgermeeſters, twaalf Schepenen, vier Theſaurieren en vier-en-twintigh Raden. volgens Octroy der Keyzerlyke Majeſteyt, gegeven in het jaar 1522. De verkiezinge der Burgermeeſters geſchiedt jaarlyks op den dagh van St. Stefen door de Schepenen, nadat die alvorens den vereyſchten eedt gedaan hebben op de aanmaninge van den Baljuw, ende wordt eerſtelyk de eene Burgermeeſter uyt het collegie der Schepenen verkoren, die Heerenburgermeeſter genoemt wordt, die dan met de overige Schepenen een tweeden Burgermeeſter uyt den Raat, afgaande Theſaurieren of uyt de Gemeente, verkieſt, welke Gemeenteburgermeeſter genoemt wordt, blyvende dezelve maar voor een jaar, wanneer hy afgaat, en niet dan na verloop van twee jaren wederom verkiesbaar is. De Burgermeeſter uit Schepenen zit voor in der Schepenen bank, heeft den eerſten ſtem in den Raat, maar der Gemeente Burgermeeſter in het maaken der Heemraden. Zy doen gezamentlyk den Raat vergaderen, en by gelegentheyt ook wel ieder van hun afzonderlyk: Niemant echter kan tot deeze waardigheyt geraken, ten zy hy twintigh jaren poorter geweeſt is, gelyk ook niemant Raat of Theſaurier kan worden, alvorens hy twaalf jaren het Poorterſchap gehadt heeft. By 't overlyden des Baljuws neemt der Gemeente Burgermeeſter zyn amt waar, ter tydt een ander daar toe aangeſtelt is, waar door het dikwyls gebeurt is, dat der Gemeente Burgermeeſters tot Baljuws verkoren zyn geworden. Schepenen, die maar twee jaaren regeeren, volgens privilegie van Filips van Bourgondië, en Octroy van van 1522, konnen niet, dan na twee jaren ſtilzittens, wederom verkoren werden, ten zy by verkiezinge in dat amt vervolgt, of by verhoginge tot Heerenburgermeeſter aangeſtelt wierden, wanneer men voormalen den Grave, en namaals den Stadhouder daar van kenniſſe moſt geeven, ingevolge van de Ordonnantie van Keyzer Karel van den jare 1524; doch ingevalle eenig Schepen ſtorf, uit der ſtadt metter woon vertrok, tot hoger waardigheyt verkoren, of om eenigen misgreep des ampts onwaardigh verklaart wierdt, verkiezen Burgermeeſteren en Schepenen een ander in zyne plaatze binnen de eerſte drie dagen daar na. Schepenen van Zierikzee zyn meede afzonderlyke Rechters in halsſtraffelyke zaken, met hun zevenen of meer, over het geheele eylandt van Schouwen, eenige dorpen in het landt van ter Tholen, en Zommelsdyk op het eylandt van Flakkeé, en vermogen in burgerlyke zaken met hun dryen of meer te vonniſſen op 's Gravenſteen, volgens Privilegie van Heriogh Albrecht van Beyeren van den jare 1375. De Theſaurieren, die vyf in getale zyn, en van dewelken 'er een vier jaren achtereenvolgende dient, terwyl 'er ieder jaar van de vier overigen twee afgaan, en twee aankoomen, worden by Burgermeeſteren, Schepenen en Raden verkooren, en hebben den ontfang en beſtieringe van ſtadsgoederen, waar van zy jaarlyks op het ſtadhuis by openen deure voor Baljuw, Burgermeeſteren, Schepenen en Raden rekeninge doen: om tot dit amt te konnen geraken, moet men twaalf jaren Poorter geweeſt, en binnen de ſtadt gewoont hebben, moetende, als een Theſauriers plaatze in een tuſſchentydt openvalt, binnen den derden dagh dat ampt vergeeven werden. De vier-en-twintigh Raden, die in den aanvang hunner waardigheyt beëdigt worden, benoemen de Schepenen, zoo uyt hunne leden, als uyt de borgerye, mits ieder jaar eedt doende, ter vermaninge van den Baljuw, van dat zy de bequaamſten daar toe verkiezen zullen. De Secretariſſen, die alhier drie in getal zyn, en ſedert het jaar 1632 mede het Penſionarisamt bedient hebben, worden by het Collegie van Schepenen verkoren, gelyk het Penſionariſſchap by den Raadt vergeeven wordt, gevende zy, zoo wel in de vergadering van Schepenen, als van Raden, hunnen raat, en goetdunken te kennen, en te overweegen. Aanmerkelyk is het, dat men eenen lyſt van alle de Zierikzeeſche Burgermeeſters vindt van het jaar 1302 af tot op deezen tydt toe, by naam en toenaam. behalven, dat men die van het enkele jaar 1303 niet weet, zynde zulks waarſchynelyk bygekomen door de drie belegeringen, in dat eene jaar by deeze ſtadt geleeden. In deeze ſtadt houden hun verblyf het Collegie van Leenmannen beöoſter Schelde, beſtaande uyt zeven leden; de vier Rentmeeſters van de Staten van Zeelant (als de Rentmeeſter van de Graaffelyke Domeynen, de Rentmeeſter van de geeſtelyke en geannoteerde goederen over de ſtadt Zierikzee, eylandt van Schouwen, aanhorige polders en de heerlikheyt van Zommelsdyk; de Rentmeeſter van de gemeene middelen van conſumtie over het zelve quartier, en de Rentmeeſter van den twechondertſten penning) de Commiſſariſſen en Rentmeeſters van de vier Bannen in Duyvelant; de Heemraden van den lande in Schouwen, de vier Landrechters met hunnen Secretaris, ingeſtelt in plaatze van Proviſoir, en dekens, die te recht zitten over de pachten en penningſchulden der lantzaten, bekleedende ieder jaar de afgaande Burgermeeſter het voorzittersamt in dit Collegie, en eindelyk de Gravelyke Bakenaar, die de ſtroomen en gronden Beöoſterſchelde afbakent, en by den Rentmeeſter van Beöoſterſchelde aangeſtelt wordt. Wat nu den geeſtelyken ſtant deezer ſtadt belangt; voor de verandering van den Godsdienſt was Zierikzee de hooftſtadt van het Dekenſchap van Schouwen; hadt een *Kapittel* in de kerk *van St. Lievens Munſter* van 24 Kanonniken, die in 't jaar 1378 door Albrecht van Beyeren ingeſtelt zyn, en vervolgens door den Grave begeeven wierden. Tot het jaar 1312 toe pronkte hier niet weynigh een zeer deftigh en groot huys van de *Tempelieren*, dan die op des Pauzen bevel alomme op eenen nacht vermoordt zynde, is het zelve eerſt aan de *St. Jans Ridders*, en naderhandt in 't jaar 1250 aan de *Dominikaner Monniken* ingeruymt, volgens deeze oude vaarsjes, die weleer op den kerkmuur te leezen ſtonden:

Outhed. en Geſticht. van Zeel. II. D.

Da duizent twee hondert en vpfigh mede
Quamen die Preekheeren binnen die ſtede.

zoo als die van den Schryver van het *Batavia Deſolata* opgegeeven worden uyt een hantſchrift van broeder Barent Jansz. van Tergoes, in het zelve Klooſter gekomen in 't jaar 1570, twintigh jaaren out zynde, naderhant Nonnepater te Wyk te Duurſtede, en eyndelyk Prior te Kalker in Kleefslandt. De Zeeuſche kronyk, by den naarſtigen Smallegange in het jaar 1696 uytgegeeven, telt nogh deeze navolgende geeſtelyke gebouwen op, als I. het *Klooſter der Minnebroeders*, dat een aanzienelyke kerk hadt, doch op het jaar 1383 in de ſtads papieren voor zeer ongebonden getekent ſtaat, zodat zelfs eene Dirk Ondergeeſt van zynen medemonnik doorgeſtoken wierdt, waar door alle de Monnikken daar uytgezet, en anderen daar weder in geplaatſt zyn geworden, die, het niet minder ſtordigh aanſtellende, wederom voor de eerſtuytgezetenen moſten wyken, doch alvorens alle de nogh overigh zynde klooſtergoederen roofden, en aldus by middernachr buyten kenniſſe der ſtads overigheyt uyt kloofter en ſtadt zich weghbegaven, dat met dusdanige woorden in ſtads brieven aangetekent ſtaat: **In het jaar 1388/ hebben de Minnebroeders van de naauwe onderhoudinge het Convent te Zierikzee berooft van roerende en onroerende goederen.** De kerk dezes kloofters is op St. Lucâs avondt in het jaar 1552 afgebrandt, en het kloofter kort daar na door de Beeldeſtormers onder den voet gehaalt, en te eenemaal vernielt.

II. 't *Kloofter der Broodzuſteren*, alzoo genoemt, omdat ze de koſt gongen bedelen, en verders met arbeyden wonnen.

III. *De Graauwe* of *Zwarte Zuſters*, naar hunne kledinge alzo geheten, anders *het kloofter van de drie Koningen* genoemt. 't zelve was met het Kapittel van Sion vereenigt, en is in 't jaar 1490 opgericht uyt zeker gaſthuys, te Nazareth gebynaamt, voor 17 arme mannen, met de kapelle, eenige jaren vroeger geſticht uyt zekere nagelate goederen van een Zierikzeeſch inwoner, Poppo Haymet geheten, uytwyzens de bulle van Paus Innocentivs VIII, geſchreven aan den Abt van St. Mariâs kloofter te Middelburg, mitsgaders aan den Prooſt van St. Salvators kerke, en den Officiaal te Utrecht, op den 28 July van den jare 1490. *Lindeborn. Hiſt. Epiſcop. Davemr. pag.* 882.

IV. *Marienhof* van de Ciſtercyorder, in het jaar 1470 geſproten uyt de Abdye van St. Salvator te Antwerpen, en die Sanderus mede eene Abdye noemt, waar in hem de Schryver van de Outheden en Geſtichten van Zeelandt tocvalt, zonder dat een van beyden, of eenig ander Schryver echter eenig bewys, of eenigen Abt daar van opgeeft; maar in tegendeel uyt het doorboek des kloofters te Warmont de vier nagenoemde Prioren vermeldt: Broeder Niklaas van Nieukerken; Broeder Jakob van den Briel, Broeder Niklaas Ryks, die in 't jaar 1537 te Warmont geſtorven is, en Broeder Kornelis Poldermans, in het jaar 1572 door de muytzieke Beeldeſtormers in zyn kloofter omgebragt, *Sanderi Brab. Sacr. cap. 9. p. 22. Chr. Henriquez. Faſticul. S. S. Ord. Ciſt. lib. II.*

V. De *Eremyten van St. Auguſtinus*, volgens de la Torre. *De la Torre Roomſch Verh.*

VI. 't *Begynhof* en kerke met een frayen toren, welke zoo wel, als der Dominikaneren kerk, veel geleden heeft, en deerlyk geſchonden wierdt door den brandt in het jaar 1456, zyn-

de

de niettemin deeze toren, de achtergevel van de kerk, en eenige huysjes van het Begynhof nogh voor korte jaaren te zien geweeſt.

Behalven welke gebouwen aldaar nogh geſticht zyn geworden in 't jaar 1585 een *oudt Mannenhuys* uyt de nalatenſchap van Adriaan Franszoon, geboren te Brouwershaven, en geſtorven te Zirikzee den 26. Juny van het jaar 1567, dat in den jare 1606 merkelyk verrykt is geworden door de milde makinge van Mr. Daniel Jakobi, gecommitteerden Raadt wegens deeze ſtadt te Middelburg. Een *Weeshuys*, in het jaar 1569 door nieuwe aantimmeringe zeer vergroot, uytwyzens het opſchrift in den gevel van het aangeboude gedeelte, dat te kennen geeft, dat Adriaan de Huybert, Niklaas zoone, den eerſten ſteen van het zelve gelegt heeft in de maandt Juny van het jaar 1596, wanneer zyn vader nevens Bartholomeus Cau Burgermeeſters waren; Een *Gaſthuys* met een kerk; *Leprozenhuys*, *St. Rochushuys*, *St. Jakobshuys*, *St. Anthonishuys*, en een *Oude Vrouwen Viſſchershuys*; alle welke Godshuyzen nogh op deezen huydigen dagh in wezen, en nevens de kerk van St. Lievensmunſter, ſedert de invoeringe van den hervormden Godsdienſt, in ſtant gebragt en gehouden zyn, wordende die aangenome Godsdienſt te dezer ſtede tegenwoordigh door vyf Predikanten verricht, die onder het Claſſis van Schouwen behooren.

Ziërikzee, aan welkers en het landt van Schouwens goeden of quaden toeſtant Zeelandt altoos veel gelegen is geweeſt, is al omtrent duyzent jaren na Chriſtus menſchwordinge beveſtigt en ſterk gemaakt, nadien de Vlamingen menighmalen in Walcheren vielen, en de Princen van den lande alhier hunnen ſetel en voorraatſchuren hielden, om de rontom gelegene eylanden van naby gade te ſlaan, en te verdedigen, maar hoe zeer dit den vyanden mishaagt heeft, blykt uyt de zware zesweekze belegeringe, die deeze ſtadt in het jaar 1303 van de Vlamingen ondergaan moſt, ſchoon zy hun dié duur genoeg betaalt zette, wanneer de bezettinge, van twee kanten uytvallende, haare belegeraars zoo vinnigh bejegende, dat het geheele heyr op de vlucht toog, met afterlatinge van vyftien hondert dooden, en drie hondert gevangenen. In het zelve jaar wierdt ze, wel op nieu van Gwye van Namen omſingelt, maar door haren kloeken tegenweer en bygebleeve vroomheyt de belegeringe opgebroken, die ten derdenmale wederom in 't zelve jaar hervat wierdt, en ten derdenmale wederom vruchteloos afliep; ſedert welken tydt zy 269 jaren lang in ruſt gebleven is, tot dat zy in het jaar 1572, na 't overgaan van Vliſſingen aan der Staaten zyde, door de zogenaamde watergeuzen, by hunnen Admiraal de Ryk aangevoert, belegert, beſchoten, en tegens dank van de zwakke Spaanſche bezettelingen, op den 25. Junius overgegeeven wierdt, en in der Staten bezittinge bleef tot den tweeden dagh van Julius des jaren 1576, wanneer de overſte Dorp na een langen tegenweer van ettelyke maanden, en des Prineen van Oranjes vergeeffchen toeht, om de ſtadt te ontzetten, zich by verdragh genootzaakt vondt dezelve aan den Spaanſchen Bevelhebber Mondragon in te ruymen, die nogh in 't zelve jaar, den 3. van Slachtmaandt, even voor den vrede van Gent, op den 8. November getekent, nevens al zyn Krygsvolk uyt Zierikzee, en al de ſterktens in dien oordt, wegens het muytineeren van het Spaanſche Krygsvolk naar Brabant wegtoog, en deze ſtadt, daar hy zoo veel gelt, bloedt en tydt, om te veroveren, aangeſpilt hadde, zonder bezettinge liet; dies de Prince van Oranje den Grave van Hohenloo derwaarts afvaardigde, die na acht dagen kibbelens en rughſprekens, dezelve wederom in de maght der Staaten, daar zy ook tot heden toe in gebleven is, gebragt heeft. Van andere ongevallen, deze brave ſtadt van tydt tot tydt overgekomen, 't zy door groote ſterfte, zwaren brandt, hooge watervloeden, en rampen in haaren zeevaart, en koophandel zullen wy niets melden, als te menighvuldig, en van te groote ſtoffe voor ons werk, konnende daar van in 't brede Reigersberg, Eyndius, Smallegange, en andere vaderlandſche Hiſtoryſchryvers nagezien worden.

M. Stoke in Jan. II. M. Voſſius Hiſt. Jaarb. bl. 271. enz.

Bentivoglio Hiſt. der Nederl. Oorlog. I. D. 96. Hooft Nederl. Hiſt. IV. b. P Bor. Nederl. Oorlog.

ZOELEN. een dorp van de Nederbetuwe, in het eerſte quartier van het Hartogdom Gelderlant, naar zyne hoofſtadt het quartier van Nimmegen genoemt, wordt in 't geeſtelyke gerekent te behoren onder het Claſſis van Tyel, en van een eygen Predikant bedient. Voor de verandering van den Godsdienſt ſtont het onder den Prooſt van Arnhem. Het ligt aan het rivierije de Ling, of het lange water, in de overbetuwe, twee mylen beneden Lobek, agter het dorp Angeren, zyn loop beginnende; Buren en Tyel, kan men in een uur tyds van deeze plaatze begaan. De heerlikheyt van Zoelen, weleer gehoort hebbende, aan het beroemde edele geſlacht van Roſſem, is door 't eerſte huwelyk van Diderik Vygh, amtman van de Nederbetuwe, met Heylwich van Roſſem aan het geſlachte van Vygh gekomen. Hier heeft van outs her een fraay en ſterk ſlot geſtaan, dat Willem de Derde, Grave van Henegouwen, Hollandt en Zeelandt, nevens de huyzen van Waardenburg en Nieuwenburg, in het jaar 1320 aan Reynald van Naſſau, den eerſten van dien naam, en achtſten Grave van Gelre en Zutfen, afgeſtaan en overgegeven heeft, waar na (toen in het jaar 1350, door de overdadige gunſtbewyzen van Reynald den derden, Gelderlants tweeden Hartogh, jegens het huys van Hekeren, de Bronkhorſten het hooft opſtaken, en des Hartogs broeder Eduard tegen den zelven opgehiſt hadden) Vorſt Eduard de edele ſloten vau Lent, Bemmel, *Zoelen*, Avezaat, Tuyl, Apeltern, Loenen, Dornik, Zynderen, en andere, met behulp van de Nimmegers ingenomen en ter nedergeworpen heeft in den jare 1354. maar dat zulks niet ten gronde toe geweeſt is, blykt daar uyt, dat Eduard, zyn broeder 1361 by Tyel geſlagen, en gevangen gekregen hebbende, en dus aan 't roer der Gelderſche heerſchappye geraakt zynde, in het jaar 1363, onder andere huyzen van gevluchte edellieden, ook Zoelen aan 't Vorſtendom gehecht heeft. Pontanus en Slichtenhorſt melden op verſcheyde plaatzen in hunne Kronyken van Edelen van Zoelen, zynde die zekerlyk de eerſte bezitters dezer heerlyke goederen geweeſt.

Slichtenh. Geld. Geſchied. dezelve Tooneel des lands van Gelder.

ZOEMEREN of ZOMEREN, een dorp, dat in 't geeſtelyke tegenwoordig vereenigt is met Lierop, en nevens 't zelve van een zelfden Predikant bedient wordt, onder het Claſſis van Peel- en Kempenlandt, ligt in de Meyerye van 's Hertogenboſche, op de Grenſen van 't Luykſche Bisdom, aan den zoom van eene weeke moeraſſige ſtreeke lands, daar naauwelyks een menſch overgaan kan, voornamentlyk by natte zomers, een quartier ure gaans van het ſtroomtje de A, dat, Helmont en 's Hertogenboſch doorſtroomt hebbende, voorby de geſlechte ſchanſen te Engelen en Crevecœur ſchiet, en zich tegens over 't dorp Heel met de Maas vereenigt. Het pleeg weleer zeer volkryk, en zoo wel betimmert te weezen, dat 'er wel dartig ſtraten met huyzen getelt wierden: tegenwoordigh heeft het weynigh overeenkomſt met voorgemelden ſtaat, hebbende de gedurige hierom heen gevoerde oorlogen Zoemeren in Inwoonders en huyzen geweldigh vermindert, zodat het hedensdaags maar een middelmatigh dorp is, dat twee uythoeken heeft, *de Eynd* en *Slieven* genoemt, met een adelyk ſlot, behorende de gruyt aan den heere van Helmont. Na 't oprichten van 't Bisdom van 's Hertogenboſche door Paus Paulus IV in den jare 1559, heeft in den jare 1571 Laurentius Mets, tweede Biſſchop van den Boſch, een Synode van zyn onderhorige Geeſtelyken beroepen, en daar op zyn Bisdom in tien Dekanyen verdeelt, waar onder die van Helmont de laatſte in rang was, en negentien dorpen begreep, waar onder Zoemeren mede getelt wierdt.

J. van Ouden-hoven beſchr. van de Meyery van 's Hertogenb. Hiſt. Epiſcop. Sylvæd.

ZOEMEREN (*Hendrik van*) geboortigh van Zoemeren, een dorp in de Meyerye van 's Hertogenboſſche, hier boven vermeldt, was eerſt Leeraar in de Godkunde te Loven, en naderhant deken van de Antwerpſche kerke. Hy is te Rome, ten tyde van Paus Sixtus den IV, geſtorven, en heeft de navolgende boeken geſchreven:

Fr. Zweertii Athen. Belg.

Epitome primæ partis Dialogi Gulielmi Ockami. Lovan. 1481. in Folio.
De capta Conſtantinopoli.
De Haereticis.

ZOEZIUS of ZOES (*Hendrik*) een hoogberoemt Amersfoorts Rechtsgeleerde, heeft de eerſte gronden zyner ſtudiën in zyne vadersſtadt gelegt, trok daar op naar Loven, en oeffende zich in het Collegie van de valk, in de Ariſtoteliſche Filoſofie, de Rhetorica (welſprekenkunde) en Griekſche tale, beyverende daar benevens zodanigh de ſtudiën in beyde de rechten, dat hy in 't jaar 1597 tot Baccalaureus verheven wierdt: dit nauwelyks verklaart zynde, reysde hy met Chriſtoffel van Etten, heere van Kouwenberg, naar Spanje, en vertoefde een geruymen tydt te Salamanka, daar hy zich zeer veele vrinden maakte, en teffens geen minder verwonderaars verwekte over zyn doordringende kenniſſe in de rechten, en dat nogh in zyne jongelingſchap, 't geen niet weynigh tot luyſter van de Lovenſche Akademie gedaan heeft. In het jaar 1603 uyt Spanjen te Loven wedergekeert, wierdt hy Licentiaat, en drie jaren daar na, te weten den 12. April des jaren 1606, Hoogleeraar in de Griekſche tale in het Collegie der drie talen aldaar, dat hy naulyks zes maanden met veel toejuychinge geweeſt was, of hy wierdt, de Aartshertogh Albert van Ooſtenryk, hem tot Profeſſor Inſtitutionum Juris (Beginzelen der rechten) aanſtellende, den eerſten October des jaars 1619 tot meeſter in beyde de rechten verheeven. De Hoogleeraar Petrus Gudelinus overlydende, volgde hy hem in 't jaar 1619 op in zyn Profeſſoraat over de Pandekten, daar hy vervolgens acht jaren achtereen met veel vrugt overgeleezen en gelecraart heeft: Hy was gehuwt met Barbara van Ayala, dochter van Balthazar van Ayala, Advokaat en Koninklyken Raadsheer in den hogen raadt te Mechelen, waar by hy eene dochter, Agnes genoemt, verwekt heeft, die aan den Rechtsgeleerden en Raad van Antwerpen, Joannes Snyders, getrouwt is, en is hy geſtorven, terwyten hy Rector Magnificus was, den 14. Februarius van het jaar 1627, ende in St. Pieters kerk te Loven, voor

het

het altaar van de moedermaagdt Maria begraven met dit graffchrift :

D. O. M. S.
MONUMENTUM. HENRICI. ZOES.
ET. BARBARAE. DE. AYALA. CONJUGUM.
ILLE. CUM. ESSET. I. V. DOCTOR. ET. PROFESSOR.
A. PIETATE. ET. DOCTRINA.
ET. QUA. PRIVATIM. QUA. PUBLICE.
A. DOCENDI. ASSIDUITATE. CELEBERRIMUS.
ANNO. ERECTÆ. ACADEMIÆ. DUCENTSIMO.
IN. MEDIO. JUBILÆI. GAUDIO. PUBLICO. LUCTU.
MAGISTRATUM. TEMPORALEM. CUM. ÆTERNO. MUTATURUS.
PRAEMISSAM. IN. CÆLOS. CONJUGEM.
SUBSECUTUS. EST.
ANNO CIↃ ICCXXXVII DIE XVI. FEBRUAR.
PARENTIBUS. OPTIMIS. FILIA. MOESTA. P. C.

Hy heeft geſchreven:

Commentaria in Decretales Epiſtolas Gregorii ix. Lovan. 1647. in Folio *idem.* Colon. 1657. in 4.
Commentaria ad lib. L. Digeſtor. Lovan. 1655. in folio. *idem.* Colon. 1658. in 4.
Commentaria in Codicem Juſtinianeam. Colon. 1660. in 4.
Commentaria ad Pandectas. Lovan. 1692. in folio.
Commentaria ad Inſtitutiones. Colon. 1671. in 4.
Prælectiones Feudales. Lovan. 1641.

ZOESIUS of ZOES (*Nikolaas*) vyfde Biſſchop van 's Hartogenboſch, was den vyfden Auguſtus des jaren 1564 te Amersfoort, de tweede ſtadt van het landſchap Utrecht, geboren uyt Roomſche Ouders, van een out en aanzienelyk geſlacht, waar uyt mede voortgekomen zyn THOMAS ZOESIUS, dokter in beyde de reehten, Raadsheer in den hove provinciaal van Utrecht, en naderhant, wegens de opgekome beroertens van daar geweken, eerſt Hoogleeraar in de Rechten te Leyden, en daar na te Wirtsburg geworden, dewelke, gehuwt met een dochter van den Gelderſchen Kanſelier, Elbert Leoninus, geſchreven heeft *Commentaria in Codicem*, en nagelaten een eenigen zoon, ELBERT ZOESIUS, der beyde reehten meeſter, en, gelyk weleer zyn vader, Raadsheer in den hove van Utrecht, waar uyt voortgekomen is de hier bovengemelde HENDRIK ZOESIUS, der reehten Hoogleeraar te Loven, zoo beroemt door zyne uytgegeve werken, hier voren opgetelt.

Onze *Nikolaas Zoeſius*, te Amersfoort zeer goeden voortgang in de letterkunde gemaakt hebbende, vertrok eerlang naar Loven; en vervolgde zyne ſtudien, inzonderheyt van de reehten, met zoo veel yver en vrucht, dat hem *Joannes Vendeville*, tachentigſte Biſſehop van Doornik, tot zyn Geheymſchryver verkoos, met zieh naar Rome nam, en Kanonnik en Offieiaal van de Kathedrale kerke van Doornik maakte. In deezen ſtaat kogt hy een ruym en aanzienelyk huys te Loven ten gebruyke van het Collegie, dat men van de Valk gemeenlyk noemt. Na de doot van gemelden zynen weldoener, wiens leven hy ook beſehreven heeft, en dat hy in 't jaar 1592 te Douay liet drukken, onder deezen tytel:

Vita Joannis Vendevillii J. U. D. Lovanienſis. & Epiſcopi Tornacenſis.

is hy tot kerkelyken Raadsheer en Requeſtmeeſter in den hogen raadt van Mechelen verheven, en heeft zich in dien poſt zoo wel gequeten, dat hy na een verloop van twaalf jaren op den Biſſchoplyken ſetel te 's Hertogenboſche geplaatſt wierdt, wordende aldaar door den Aartsbiſſchop van Mechelen, Matthias Hovius, met medehulp van Joannes de Maldere, en Jakob a Caſtro, deezen Biſſehop van Roermonde, geenen van Antwerpen, in de Katheralc kerke den tienden Mey des jaren 1615 tot die verheve waardigheyt ingewydt, welke hy ook den tydt van tien jaren, drie maanden, en twaalf dagen tot groot genoegen van het Hof van Rome bekleedt heeft, blykende zulks uyt de dankreden, die de Kardinaal Ludoviſi den 29. November des jaren 1624 in de vergaderinge van Paus en Kardinalen uytgeſproken heeft op zeker berichtſchrift van onzen Biſſehop wegens den toeſtant zynes Bisdoms gezonden, aan het Collegie de Propaganda Fide (*voortplantinge des geloofs.*) Gelyk hy zynen meerderen in alles voldoeninge traehtte te geeven, zo was niet minder zyn poogen om zynen minderen te bchagen, en den zelven allezins te bevorderen: dus won hy door verſeheyde dienſten, en gunſtbewyzingen de genegenheyt van zyn Kapittel, herſtelde het Boſſehe Queekſchool, door den tweeden Biſſchop van 's Hertogenboſſche, Laurentius Mets, opgerieht; en ſtichtte verders een treffelyk Collegie voor Godgeleerden te Loven, ter eere van St. Willebrord en Karel Borromeus, 't geene hy reets, toen hy raatsheer te Mechelen was, aangevangen hadt, met eenige huyzen en erven, daar toe nodigh, te koopen, hebbende hy zelf de regelen en wetten voor dit Collegie opgeſtelt, daar hy zoo veel zucht voor hadde, dat hy alle zyne goederen by teſtament aan 't zelve maakte tot onderhoudt der ſtudenten. Die 'er een beurs traeht te hebben, moet alvorens in de Filoſofie gepromoveert zyn, en vervolgens in de Godgeleertheyt ſtudeeren, om Baccalaureus in de Godkunde te werden, en eyndelyk zich bereyden, en bequaam maken, om de beſtiering der zielen op zieh te konnen neemen; Die noehtans Amersfoorders van geboorte zyn, en aldaar een beurs hebben, mogen 'er op de Talen en Filoſofie ſtudeeren. Wanneer hy eyndelyk, nevens andere Nederlandſche Biſſchoppen, door Jakob Bonen, Aartsbiſſchop van Mechelen, derwaarts ontboden, en eenige zwaarwichtige zaken der kerke hebbende helpen verhandelen, te Loven gekomen was, om zyn nieuopgerecht Collegie te beziehtigen, is hy aldaar aan een felle en aanhoudende koortze binnen korte dagen overleden den 22. Auguſtus van het jaar 1625, bewaarhedende alzo zyne zinſpreuk: EX MOMENTO ÆTERNITAS. Zyn lichaam wierdt naar 's Hertogenboſch vervoert, en aldaar in St. Jans kerk, dichte by het grootc altaar, met groote pleehtigheyt ter aarde beſtelt, ende zyn graffſtede met dusdanigen opſchrift beſtempelt: *Zweertii Athen. Belg.*

D. O. M..

D. NICOLAUS. ZOES.

EPISCOPUS. BUSCODUCENSIS.
MAGISTER. LIBELLORUM. SUPPLICUM.
ET. CONSILIARIUS. MAGNI. CONCILII.
FREQUENTIORIBUS. CLERI. POPULIQUE.
AC. DEVOTI, FOEMINEI SEXUS PRECIBUS.
SE. COMMENDATUM. CUPIENS.
HOC. LOCO. VIVENS. SIBI. MONUMENTUM. ELEGIT.
VIXIT. ANN: LXI. ET. DIES. XVII.
PRAEFUIT. ECCLESIAE. BUSCODUCENSI.
ANN. X. MENS. III. ET. DIES. XII.
OBIIT. ANNO. MDCXXV. DIE. XXII. MENS. AUG.

ZOETENDALE een Nonneklooſter op het eylandt Walcheren, van de Premonſtreitorder, wierdt van Willem den 18, of volgens anderen den 15 Graaf van Hollandt en Zeelandt, ende Roomſch Koning, geſticht, en aldus genoemt om de weelige en vetmakelyke landsdouwe, daar het in gelegen was. Miræus ſchryft hier van: *het Nonneklooſter, Zoetendale genoemt, en van outs in Walcheren gelegen hebbende, is een dochter van St. Michiels Abdye,* (te Antwerpen) wordende zulks verder beveſtigt uyt een zeer out hantſchrift van dit klooſter, als nogh bewaart in gemelde St. Michiels Abdye, waar in, behalven de landeryen en inkomſten mede de namen der Overſten en Prioreſſen van Zoetendale, die zedert het jaar 1476 tot 1600 toe geleeft hebben, als mede der Nonnen, die zich in 't jaar 1476 aldaar bevonden; ook vermeldt het zelve hantſchrift, hoe in 't zelve jaar van 1476 drie Abten van de Premonſtreitsorder alhier verſcheenen, om het zelve te bezoeken, te weten: De heer Hubertus Abt, zoo als de ſchryver van de Outheden en Geſtiehten van Zeelandt meent, van St. Michiel te Antwerpen, (doch ten onrechte, wyl op de lyſt van alle de Abten van St. Miehiel, door Foppens opgegeeven in zyne hiſtorie van het Antwerpſche bisdom, in het jaar 1717 gedrukt, genige Abt, Hubertus genoemt, onder alle de 55 Abten dezes klooſters vermeldt ſtaat, en ten jare van bovengemelde bezoekinge Johannes Fierkens', de XXV Abt, geſtorven is, die ten opvolger gehadt heeft Andreas Aachtenryt, in het jaar 1478 overleden) de Abt van Koudenberg, en de Abt van Middelburg. In de veertiende eeuwe ſtont dit Maagdekklooſter ter beſchikkinge van den Middelburgzen Abt, uytwyzens een volmaghtbrief van Nikolaas de Caſtro, laatſten Abt en eerſten Biſſchop van Middelburg, den 26. November van het jaar 1570 geſchreven aan zynen Vikaris, om de verkiezinge, inleydinge en beveſtiging van een nieuwen Prooſt te Zoetendale van zynent wege, nevens den Abt van St. Michiels klooſter te Antwerpen, by te woonen. *Miræus Chron. Belg. J. Reygersb. Kron. van Zeel. Hiſt. Episcopat. Antverp. Outhed. en Geſtieht. van Zeel. I. D. bl. 86.*

ZOETENDALE, eene zeer vermakelyke hofſtede en luſthuis, weleer een klooſter geweeſt, als boven gezegt is, behoort den Erfgenamen van den heere, Johan Steengracht, in zyn leven' Secretaris van het Edel mogende Collegie ter Admiraliteyt in Zeelandt, en ligt op het eylandt Walcheren, tuſſchen de dorpen Grypskerke en Seroskerke. Het huys, dat zeer aanzienelyk is, heeft eenen verheven vierkanten toren met een hogen ſpits, waar op door een langen, en welbeplanten dreef een aangenaam verſehiet valt op het inkomen, buyten het welke men aldaar een grooten ſteenen voorpoort vindt, waar door men voorheenen pleeg op te ryden, wanneer men hier ook de boomgaarden en dreeven, zoo fierelyk, en in nette order beplant zag, als ergens, die ſedert eenige jaren voor het meerder gedeelte weghgekapt zyn, om den grondt tot zaaylant te gebruyken. Wyders is het huys zelve van een groot beſlagh, met veele ruyme kamers, rontzom bewatert met een viſehryke graft, zynde het huys voorheenen de kerk des klooſters geweeſt, *Smallegange Kron. van Zeel. Gargon. Walch. Arkad. I. D.*

weeſt, gelyk men ogenſchynelyk aan de muuren, 't dak, en den ingang beſpeuren kan.

ZOETERBEEKE, een klooſter van reguliere Kanonikeſſen naar den regel van St. Auguſtyn, in de Parochie van *Nuenen* in Peellandt, het eerſte quartier van de Meyerye van 's Hertogenboſche, aan het riviertje de Dommel, een half ure gaans van *Eyndhoven*, is tot heden toe nogh in een goeden bloey. Omtrent het jaar van 1449 of 1450 heeft dit klooſter zyn begin genomen door het beleydt van zekeren Prieſter, Hendrik Alexanderszoon, Parochiaan te *Wetten*, een naburigh dorp, alwaar hy een eygen huys hadde, dat hy nevens eenige andere goederen geſchonken heeft tot het oprichten van een geeſtelyke woning, waar toe de eerſte Nonnen van Loven uyt Sinte Urſulen klooſter, gezegt uyt de Middelſtrate, ontboden en gekomen zyn, wordende alsnog de overblyfſelen van het zelve huys in het zelve dorp *Wetten* gevonden, en de plaatze, daar het geſtaan heeft, nogh hedensdaags het Begynenkerkhof genoemt: maar dit heeft zeer korten duur gehadt, alzoo de geeſtelyke zuſters door bygekome en opgevolgde giften, inzonderheyt van zekeren ryken huysman, en Schepen van Nuenen, Hendrik Dirks genoemt, die de zuſteren enigh landt, aan den Dommel beneden het ſtedeke Eyndhoven gelegen, ſchonk, dit fraye klooſter lieten bouwen, en dat den naam van Zoeterbeke gaven, wegens deszelfs gelegenheyt aan een der vermakelykſte ſtroomtjes, en ſchoonſte lantſtreeken van de geheele Meyerye, waar in zy ook overgingen met goetkeuringe van den Luykzen Biſſchop, Joan van Heinsbergen, die ook des klooſters kerk aan de Moedermaagdt van des heiligen Engels boodſchap ingewydt heeft.

J. F. Foppens Epiſcop. Sylv. Ducens. Oudenh. Meyer. van's Hertogenb..

ZOMEREN (*Johan van*) zoone van heere Kornelis, Gecommitteerden Raat wegens de Provincie van Hollant ter Admiralityt van Zeelant te Middelburg, wierdt te Dordrecht geboren den 3. July 1622, alwaar de gronden der Latynſche tale gelegt hebbende, zoo vertrok hy naar de hoge ſchole te Leyden, en oeffende zich zoo naarſtigh in de rechtsgeleertheyt onder de vermaarde Profeſſoren, Bernhard Schotanus, Nikolaas Dedel, Arnold Vinnius en Jakob Meſtertius, dat hy onder het beſtier des laatſten een twiſtreden van het vrywilligh, nootzakelyk en opgelegde Eedzweeren (*de jurejurando voluntario, neceſſario, & Judiciali.*) gehouden heeft den 16. October des jaren 1641, en den 30. November daar aan volgende *De Retractu Gentilitio.* twee jaren waar na hy met gewone plechtelykheyt tot der beyde Rechten Dokter verklaart wierdt, te weeten den 7. Maart 1643, nadat hy wederom in 't openbaar getwiſtredent hadde over eenige allervoornaamſte verſchilpunten, wegens een gemaakten en natuurlyken erfgenaam (*diſputatio inauguralis, continens nonnullas illuſtriores ex Teſtati & Inteſtati cauſâ quæſtiones*) Behalven dit was hy zeer bedreven in de Griekſche, Latynſche en Franſche talen, als mede in de Dichtkunde en Vaderlandſche Outheden, zulks alles ten overvloede blykende by zyne uytgegeeve werken, als zyn:

M. Balen. Beſchr. van Dordr. J. Michaëlii Poëmata J. v. Oudenhoov. Zuytholl.

Johan Gerards heylige bedenkingen, en ieder derzelve met veerzen opgeheldert te Dort. 1647.
Herſtelde Outheyt ofte Beſchryvinge van Batavia, wezende een gedeelte van 't Hartogdom Gelre en Graafſchap Hollant, te Nimmegen 1657. in 4.
Uytſpanning der vernuften, beſtaande in geeſtelyke en weereltlyke Poëzy, te Nimmegen. 1660. in 4.
Cajus Julius Cæſar, ofte wraak van vermande vryheyt, treurſpel, te Dordrecht. 1670.

Buyten dewelke hy mede geſchreven, ende tot den druk gereet gemaakt hadt, I. *verſcheyde Conſultatien, Adviſen, Deductien en Advertiſſementen van Rechten in Gelderſche en Hollandſche zaken:* II. Johan Gerards dagelykſche *oeffeningen der Godzaligheyt*, by hem vertaalt, en op ieder hooftſtuk met een bydicht verklaart III *verſcheyde vermeerderingen tot de beſchryvinge van Batavia*, IV *Latynſche, Franſche en Nederduyſche, zoo geeſtelyke als wereldlyke, Gedichten*, tot een tweede deel zyner uytſpanninge der vernuften geſchikt, V. *Kleopatra, Koninginne van Egipten*, en VI *Mithridates, Koning van Pontus.* Nederduytſche Treurſpelen. Met een verwonderlyke welſprekenheyt, heeft hy eenige jaren aftereen de rechtsgeleertheyt geoëffent, zoo in den Hage voor beyde de Hoven van Juſtitie, als naderhant binnen zyn geboorte ſtadt Dordrecht, daar hy den 21. September van 't jaar 1650 tot Veertige, en den 5. January 1654 tot Waterſchepen verkoren wierdt, één jaar en twee dagen waar na die van Nimmegen hem het Penſionarisamt hunner ſtadt opdroegen, en hy den 12 November van 't jaar 1666 tot Griffier van de Chambre Mipartie verkoren wierdt, alle welke waardigheden, hoe laſtigh en zorgelyk, hy tot genoegen van zyn meerderen en minderen, en zelfs tot vergrotinge van zynen lof en glorie ruſtigh ten dienſte des vaderlants bekleedt heeft tot den 22. December des jaren 1676 toe, wanneer hy binnen Dordrecht overleden is, nalatende twee zoonen, en eene dochter, die de Bredaſche Profeſſor en kerkeleeraar, Franciſcus Plante, elk in 't byzonder, in een Lykdicht hunnes vaders overlyden heeft doen betreuren.

ZOMEREN (*Kornelis van*) was de oudſte zone van Johan van Zomeren, Kommiſſaris der Fortificatien van de vereenighde Nederlanden, en van Lydewy de Beveren, dochte van Kornelis, eerſten gereformeerden Burgermeeſter van Dordrecht, en eerſten van dit geſlacht, die zyn vaders wapen met dat van zyne moeder quartileerde, en dus in 't eerſte en vierde quartier Zomeren voerde, zynde een blaau veldt, beladen met drie goude korenairen, en in 't tweede en derde quartier Martel, (zyn moeders geſlachtnaam) zynde een zwarte ſpringende Martel op een zilver veldt, waar onder ten zinſpreuke geſneden ſtont: POST FATA VIRESCO (*ik leef na myn doot.*) Hy wierdt te Dordrecht den 28. September van den jare 1593 geboren, leerde de Latynſche tale onder den beroemden taalkenner Gerard Johan Voſſius, en de geneeskunde op de Leydſche hoge ſchole van den Profeſſor Elias Everard Vorſtius, trok verder naar Vrankryk, en voltrok te Kaan zyne geneeskundige oeffeningen onder den Hoogleeraar Jakob Kahagneze, zodat hy aldaar den 16 October des jaars 1615, nadat een twiſtreden (*de Prognoſi ſeu Præcognitione acutorum morborum*) van de voortekenen der ſcherpe ziektens in het openbaar gehouden hadde, tot der Medicynen Dokter verheven wierdt. Dus keerde hy naar zyn vaderlant, daar zyne bequaamheyt niet lang onbekent of onbeloont bleef, alzoo de loffelyke Dortſche overigheyt hem den 20. Julius des jaars 1617 tot gewonelyken Dokter hunner ſtadt verkooren, waar op hy den 29. October daar aan volgende zich ten huwelyk begaf met Anna Blokke, Adriaans dochter, by dewelke hy zeven zoonen verwekte, als Johan, Adriaan, Kornelis, Antonis, Willem, Jakob en Pieter, nevens vier dochteren, welker drie aaneenvolgende, Margareta genoemt, jong geſtorven zyn, en Lydia alleenigh overbleef. Naderhant heeft hy bykans alle de hoogſte eer- en regeerings-amten in zyne vaderſtadt bekleedt, ende is ook aldaar den 11. December des jaren 1649 in den ouderdom van zeven en vyftigh jaren overleden, nalatende den naam van een groot Staatsman, oprechten Hollander, ervaren Dokter, en zoetvloeijendt Dichter geweeſt te zyn, die te gelyk de Griekſche, Latynſche, Franſche en Engelſche talen verſtont. De werken, by hem van tydt tot tydt gemaakt, en gedrukt, zyn:

M. Balen. Beſchr. van Dordr. bl. 217. 1231. 1240.

Oratio funebris in Obitum viri clariſſimi ac eruditiſſimi D. D. Gulielmi de Bevere. D. D. Cornelii Fil. Dordr. 1636.
Epiſtola reſponſoria de vita termino. Lugd. Bat. 1636.
De Unitate liber Singularis ad S. P. Q. D. Dordr. 1639.
Tractatus de Variolis & Morbillis. ibid.
Epiſtola de Renum & Veſicæ calculo Lugd. Bat. 1641.
Epiſtola reſponſoria de curatione iterati abortus. Roterod. 1644.

Behalven alle welke ſchriften na zyn overlyden nogh onder zynen zoon Johan van Zomeren, in 't vorige artykel vermeldt, ongedrukt gebleven zyn:

Conſilia & Obſervationes Medicinales.
Liber ſingularis conſiliorum de morbis mulierum.
Obſervationes Chirurgicæ.
Methodus curandarum febrium.
Epiſtolæ cum doctorum virorum reſponſis.

ZON (*Francois van*) gemeenelyk FRANCISCUS SONNIUS, genoemt, volgens de Latynſche buyging, eerſte Biſſchop van 's Hertogenboſſche, de laatſte der vier Brabandſche hooftſteden, en naderhant eerſte Biſſchop van Antwerpen, was de zoone van Gillis van den Velde, een gering landman, wiens toenaam hy verliet, en dien van Zon aannam, naar zyne geboorteplaats, het dorp Zon in de meyerye van 's Hertogenboſſche. Hy, ten deele te Utrecht, ten deele te 's Hertogenboſch, de nodige taalkenniſſe en de beſchavende wetenſchappen geleert hebbende, begaf zich te Loven op de Filoſofie, in het Collegie van Standonk of het Varken, en vorderde daar zodanigh in binnen twee jaaren tyts, dat hy in 't jaar 1527 tot meeſter der vrye konſten (*Magiſter Artium*) verheven wierdt. Eenigen tydt hier na oeffende hy zich in de Medicynen (*Geneeskunde*) maar veranderde wel haaſt van beſluyt, ſtelde alle zyne zinnen op de Godgeleertheyt, en wierdt in het Pauzen Collegie, van Adriaan den VI, een Utrechtsman, geſticht, onfangen. Zich daar bequaam gemaakt hebbende, wierdt hem de paſtory van Meerbeek, een Brabantſch dorp, byna te midden tuſſchen Bruſſel en Loven gelegen, toevertrouwt, en in den jare 1535, na de doot van Johannes Driedo, de kerk van St. Jakob te Loven. Vier jaaren later, te weten den 17. Auguſtus 1539, hem het Doktoraat in de Godkunde opgedragen zynde, zoo wierdt hy tot Kannonnik van St. Pieter en Hoogleeraar in de Theologie te Utrecht verkoren, en vertrok derwaarts metter woon, nadat hem alvorens uyt hoofde der Akademiſche voorrechten mede eene prebende in den Dom gegeven

J. van Oudenh. Meyerye van 's Hertogenb. J. F. Foppens Hoſt. Epiſcop. Sylvæd. F. Zweertii Athen. Belgic.

geven was, waar nevens hy in 't jaar 1543 tot inquisitiemeester, of geloofsonderzoeker door Keyzer Karel V aangestelt is. Filips de tweede, Koning van Spanje, zondt hem in 't jaar 1553, als zynen Godgeleerden, naar de kerkvergadering te Trente, en, wanneer in 't jaar 1557 te Worms een bykomst van Roomsche en Lutherse Godgeleerden beraamt was, om beiderzyds geloofsverschillen te verhandelen, verscheen hy op die vergaderinge, ten verzoeke van den Keyzer Ferdinand, nevens Joost Tiletanus, Prooft van Walcourt, en Marten Riethoven, naderhant Bisschop van Yperen. Dezelve Koning Filips, in't zin hebbende het invoeren der Bisschoppen door geheel Nederlandt, vondt geen bequamer voorwerp dan Sonnius, om dit werk voort te zetten; dies zondt hy hem naar Rome, en bragt door hem eerlang by Paus Pius den IV zoo veel te weeg, dat Nederlandt, uytgezondert de Provincie Luxemburg, van't uytlandsch kerkgebiedt ontslagen wierdt, waar op dan datelyk den 15. Maart van 't jaar 1565 drie Aartsbisdommen hier te lande opgericht zyn, hebbende Sonnius den Paus zoo wel voldaan, dat hy hem niet wederom vertrekken liet in 't jaar 1559, voor dat hy hem Roomschen Protonotaris, met een jaarlykse wedde van zeshondert guldens, gemaakt hadde. Zyn meester, Koning Filips, vergolt zynen yver nogh beter, als hy hem op zyne te rughkomste tot eersten Bisschop van 's Hertogenbosch verkoor, alwaar hy vervolgens den 18. November van den jare 1562 door de Geestelykheyt met een algemeene Proceffie ingehaalt, en ten byzyn van Niklaas Oddart, Ridder, heere van Ranst ende Rymenart, ende Niklaas van der Stegen, beyde Raatsheeren in den provincialen Raadt van Brabant, Jonker Jakob van Brecht, Ridder, heere van Haagoort, hoog- en leeg Schout, nevens de Schepenen en Raden der stadt in de St. Jans kerke, die in des Pauzen bulle tot een Cathedrale kerke verheven was, geleidt wierdt, zynde de schuttery en gemeente by deeze plechtigheyt niet verscheenen, omdat de gemelde inhalinge buyten de toestemminge van 't derde lidt der stadt geschiedde. Alvorens hadt Sonnius den 16. November, of twee dagen voor zyne plechtige intrede, door zynen gelastigden, Pieter van Grinsven, Kanonnik te Utrecht en 's Hertogenbosch, bezit van zyne kerke genomen, en was ten zelven dage binnen Brussel door den Kardinaal Antonius Granvelle, aartsbisschop van Mechelen, gewydt. Vier jaaren dit Bisdom bestiert hebbende, wierdt hy tot eersten Bisschop van Antwerpen aangestelt, en is aldaar, na eene bestieringe van dat amt gedurende den tydt van zes jaaren, overleden in het jaar 1576, en in St. Maryekerk ter aarde gebraght, en hem naast het groote altaar aan de zuytzyde een heerelyke graftombe opgericht, vertonende onzen Sonnius, levensgroote op zynen rugh liggenden in zyn Bisschoplyk gewaadt, zynde verders met twee wydsprakige grafschriften vereeuwigt, te lang, om hier in gevoegt te werden: de werken, van hem geschreven, en uytgegeven, zyn:

F. Duffeldorp. Isagog. de Orig. tumult. Belg.

Demonstratio religionis Christianæ ex verbo Dei. lib. III. Antverp. 1562. in folio.
De VII Sacramentis. ibid. 1577. typis Plant & Parisiis.
Confutatio Calvinianæ sectæ, per Belgium sparsæ. Colon. 1567.
Cathechismus sive Institutio vitæ Christianæ. Sylvæduc. 1576. in 12.
Statuta Synodalia diocaesis suæ. typ Plant. 1576.
Querela adversus novos Episcopos inferioris Germaniæ. in 8.

ZON, een middelmatigh dorp van Brabant in het quartier Peellandt, onder de Meyerye van 's Hertogenbosch, aan een kleyn beekje, dat drie quartier ure gaans van hier in het riviertje de Dommel vloeyt. Zon komt onder de groote roede, volgens 't zeggen der huisluiden, en legt vyf quartier ure gaans van het stedeke Eyndhoven in een zeer vermakelyken oordt. Het zelve maakt met het naastaangelegen dorp Breugel, ofte zamen één dingbank uyt, zynde te Zon vier en te Breugel drie Schepenen; ook heeft Zon vier uythoeken, te weeten, Bokt, Aanschot, Eykhoven en de Plaats, en heeft drie jaarmarkten jaarlyks, als Vrydaghs na half vasten, Dingsdagh na den Zondagh, die dan op den Feestdagh van Mariâs Hemelvaart volgt, en Dingsdaghs na den Zondagh van den vierdagh van Simon en Judas. Ten tyde van de Spaansche heerschappye stont Zon in 't kerkelyke onder het Dekenschap van Eyndhoven, en tegenwoordigh onder het Classis van Peel- en Kempenlandt, en wordt te gelyk met Breugel door een gereformeerdt Predikant bedienr.

J. van Oudenh. Beschr. van de Meyer. van 's Hertogenb. J. F. Foppens Hist. Fpiscop. Silvæduc.

ZONDAGH. dat de Zon van de Sabeen, Persen, Chaldeen en Kelten, als eene Godheit, van aloude tyden af gedient en geëert is geworden nevens de Maan en Sterren, inzonderheyt de Zon, getuygen de Goddelyke en weereltlyke boeken. Het blinde heydendom gaf haar paarden, en vleugelen, als aan meest alle hunne andere Goden, om haren snellen loop te verbeelden. Buyten geschil is het, dat de oude Duytschers en onze voorvaderen aan dezelfde afgoderye schuldigh waren, en de Zonne aangebeden hebben, voornamentlyk in haren opgang. Geen wonder zekerlyk, als men aanmerkt, dat Godt in geenig schepzel meer zodanigen zichtbaren glans zyner heerlikheyt heeft doen uytblinken. De Sassen, daar onze voorvaderen voor een goet gedeelte uytgesproten zyn, maakten inzonderheyt veel werk van den zonnedienst, en hadden haar een beeltenisse te Saltsvelt opgerecht, die tot de tyden van Karel den grooten aldaar geëert is, zynde het hooft rontom met blinkende straalen bezet, en 'tgeheele beeldt, dat een half mensch vertoonde, die met beyde handen een radt hiel, van brandende fakkels omringt, rustte op een voetzuyl of pedestal, hebbende alles zyne byzondere betekenisse. Het wiel gaf te kennen den omloop der Zonne rontom den aardkloot, en de brandende straalen en glans betekenden het licht, en de hitte, waar mede zy alles verwarmt, en leven, en wasdom geeft. Van dit groote licht hebben onze heydensche voorouders den eersten dagh der weke in hun oude taal Sunnandeagh genoemt, schynende hun de Zonne tot een algemeene verduysteringe gestrekt te hebben, als zy het schepzel in plaatze van zynen maker eerden, en de Zon in haren opgang aanbaden; zynde het overbekent dat geheele volkeren des morgens vroeg opstonden by stromen, bossehen en hoogtens, om dit verquikkende licht des daghs te zien opgaan, en als eenen Godtheyt te begroeten met eenen handkus en ommezwaay des lichaams. Wat nu de viering van den Zondagh by de hedendaagsche Christenen aangaat, zullen wy, als te een tebekende, en zelfs in de Gereformeerde Nederlandsche kerke in verschil zynde, ons te netelige, en ook onbeslechte zaak, voorby gaan. In de eerste Christe kerke, zoo Griekse als Roomsche, was het niet geöorloft scheep te gaan op deezen dagh, te paardt of met den wagen te ryden, of broodt te bakken, zynde het echter den te zwakken om te gaan toegestaan ry- of vaartuig te gebruyken, om ter kerke te koomen, waar nevens alle slaafsche werken, het gebruyk der baden, het doen van huyswerk en bezorgen der kost verboden was, waar omtrent het Synode van Orleans naderhant andere, en min naugezette, orders beraamt heeft.

2 Koning. 23. ii. Iustin Hist. lib. 1. cap. 10. Malach. 4. 2. Ps. 139. 9.

Iul. Cæsar de Bell. Gall. Werner. Rolevinc. de Situ Westphal. lib. 1. cap. 6. Schedius de Diis Germ. M. Brouërius de vet. ac. recent Adorationibus cap. 9. & 20. Theod. Cantuar. Cap. 7. & Pœnitent. cap. 44.

ZORG (*Hendrik Martensz.*) zoone van Marten Klaasz. Rokes, marktschipper van Rotterdam op Dordrecht, wierdt te Rotterdam geboren in het jaar 1621. Van zyne jonkheyt af toonde hy een grooten zucht tot de teken- en schilderkunst, die geenzins in hem verflaaude, toen hy na zyn vaders doot het marktschipperschap bequam, en alzoo te minder behoefde te arbeyden. Hy leerde de konst by David Teniers en Willem Buyten w egh, uytwyzens zyne eerste penzeelwerken, maar veranderde naderhant die wyze van schilderen, want, daar die fraye mecsters gezelschapjes van heeren en vrouwen en van boertjes schilderden, viel hy in zyn besten tydt aan 't verbeelden van allerhande markten, met veel gewoel van beeldjes en stalletjes van fruyt, vogelen of visch, die alle zeer uytvoerigh en geestigh naar 't leven gepenzeelt zyn, zweemende zyne beelden, gronden en achterwerken zeer veel naar de behandeling van Thomas Wyk, en, wanneer hy de beelden wat grooter maalde, naar die van Jan Mienze Molenaar. Zyn afbeeldsel, door hem zelf in 't jaar 1645, op zyn 34 jaar, uytvoerigh geschildert, is door Jakob Houbraken zeer konstigh in 't koper gebracht, en in den Schouburg der Nederlandsche schilders van den beruchten schilder Arnold Houbraken geplaatst. Hy is in het jaar 1682 in den ouderdom van een en zestigh jaaren overleden, te Rotterdam van elk bemint en geacht, gelyk zyn vader, dien wegens zyn nauwen toezicht en zorg, die hy voor de gelaadde, en hem vertrouwde goederen droeg, de bynaam van Zorg gegeven was.

A. Houbraken Schoub. der Schilders en Schilderess. II. D.

ZOUTELANDE, is een Zeeuwsch dorp, aan het strandt of Zeeduynen, die het zelve drygen te overdekken, op het eylandt Walcheren tegen het zuydwesten gelegen. Melis Stoke maakt 'er in zyne Rym-kronyk gewagh van op het jaar MCCXCIV in het leven van Floris den V, Grave van Hollandt en Zeelandt: het voert nogh zynen ouden naam; legt vyf duyzent schreeden van de hoofdstadt Middelburg, in de vyf ambachten, en komt in het hantschrift der Utrechtsche kerke voor onder de benaminge van *Salsaterra*, dat van outs een goede en neringryke plaatze was, toen het dieper landwaarts in, en alzoo verder van de Noortzee gelegen heeft. Anna van Bourgondie, vrouwe van Ravesteyn, Duyvelant, Souburg, Soutelande enz. heeft dit dorp veele keuren gegeven en ordonnantien gemaakt, in 43 artykelen begrepen, die na hare doot, door heer Boudewyn, Bastaart van Bourgondië, haren broeder, en nogh later door Filips van Lanoy, heere van Molembays, als getrouwt hebbende vrouwe Margareta van Bourgondië, des voorgemelden heer Boudewyns dochter, verder zyn bekragtight. Zoutelande is een oude Ambachtsheerlikheyt, groot met de nabygelege heerlikheyt van Werendyke 588 gemeten, en 280 roeden ambachts, toebehoorende aan de stadt Vlissingen. De Edelen van Zoutelande, uyt het bloet der eerste Graven van Hollant gesproten, en dies het volle hollandsche wapen met een blaauwe Barensteel op de

M. Alting Notitia Germ. inf. II. Deel Smalleg. Kron. van Zeel. bl. 667. S. van Leeuwen Batav. Ill.

borst van den Leeuw voerende, schynen hunnen naam van deeze heerlikheyt ontleent te hebben, wordende in de oude geschichtboeken gewagh gemaakt van Hendrik van Zoutelande, Ridder, te Warmont gevangen in het jaar 1299; van Johan van Zoutelande, wiens dochter in 't jaar 1332 huwde met Willem, heer van koudekerke in Zeelant; van Willem en Bella van Zoutelande op het jaar 1506 en van Mr. Gillis van Zoutelande op het jaar 1540.

ZOUTMAN (*Pieter Klaasze*) een braaf Pourtretschilder, geboren te Haarlem in Hollandt, de reehte hooge school en verblyfplaatze der schilders, was geen der minsten leerlingen, en konstschilders, die de groote Rubbens door zyne leerlessen aangefokt heefr. Geen wonder ook, dat die roemryke man met hem veel eer inley, als men overweegt, dat Zoutman, toen hy aan de konst quam, een grooten geest en doordringent vernuft bezat, 't geene, meer en meer door goet onderwys gescherpt, hem den naam en roem van een braaf meester heeft doen erlangen. Behalven de pourtretten schilderde hy ook groote Ordonnantiën, die zoo veel voldoeninge gaven, dat hy naar 't Poolsche hof geroepen wierdt op zeer voordeelige voorwaarden, dies Ampzing met reden opzingt:

A. Houbraken Schoub. der Schilders I. D. bl. 76. Th. Schrevel Harlem. VI. B. S. Ampz. Beschr. van Haarlem.

Hoe zou hier ook de naam van Zoutman zyn verzwegen/
Die door zyn kloek penseel zich heeft dien staat verkregen/
Zich heeft door zyne konst die eer en roem bereydt/
Dat hy de schilder is der Poolsche Majesteyt?

Dat hy zulks ook wel verdient heeft, toonen de stalen, die hy van zyne konst heeft nagelaten. Na ettelyke jaren verblyfs aan het zelve hof, is hy eyndelyk in zyn vaderlant gekeert, en heeft zich in den echten staat begeeven binnen zyne geboorte stadt, alwaar hy zich metter woon te nederzeite, en zoo veel te doen kreeg met pourtretteeren, dat hy veelen van de handt most wyzen, dat hy echter de Haarlemsche schutterye niet doen konde, blykende zulks by de nogh aldaar in weezen zynde schildery, waar in hy een geheel Korporaalschap levensgrootte verbeeldt heeft.

ZOVITIUS (*Jakob*) geboren te Drieschore, een out en volkryk dorp, in het eylant Schouwen, en niet, als Franciscus Zweertius verkeerdelyk opgeeft, te Breda in Brabant. Hy schreef zich in 't latyn Triturbius naar zyne geboorte plaats, als of zyn dorp den naam hadde gehadt van Driescharen, daar zyne landsgenoten dien afleyden van drie schorren of aanwassehen, waar uyt ook het tegenwoordige wapen deezer plaatze bestaat, dat geen geringen klem geeft aan het algemeene gevoelen. Hy heeft al vroeg openbare blyken van zynen diehtkundigen geest, en groote kennisse in de Latynsche tale en heylige geschiedenissen gegeeven, hebbende, naulyks eenentwintigh jaaren bereykende, het Latynsche blyspel, *Ruth* genaamt, geschreven en in 't openbaar vertoont. Dus wierdt zyne bequaamheyt haast ruehtbaar, en hy latynsch schoolmeester, eerst te Hoogstraten, en daar na te Breda, welk moeyelyk amt hem eehter niet verhinderde, van dikwyls op den Parnas uyt spelemeyen te gaan, en zynen loffelyken dichtlust te boeten, waar door hy met eenen lichten en netten styl zyne drie blyspelen heeft gedicht, en onder deeze tytels uytgegeven.

Fr. Zweertii Athen. Belgic. Smallegk. Kron. van Zeel. I. Deel. III. B. bl. 323 Outhed. en Gesticht. van Zeel. II. D.

Ruth Coemoedia, ex veteri testamento. Antverp. 1533. *in* 8.
Ovis perdita, ex novo testamento. Colon. 1539. *Antverp.* 1541. *in* 8.
Didascalus. Antverp. 1535. & 1540. *in* 8.
Proverbia Latino-Belgica. in 8.

Dat is:

Ruth, blyspel. uyt het oude testament.

Het verlooren Schaap, blyspel, uyt het nieuwe testament.
De Schoolmeester. blyspel.
Latynsche en Nederlandsche spreekwoorden.

ZUTFEN of ZUTPHEN. 't wordt veeltyts het Graafschap of 't quartier van ZUTFEN genoemt; is een Graafschap in 't vereenigdt Nederlandt, tusschen *Overyssel*, *Munsterlandt*, *Kleef*, en *Gelderlant*: ZUTFEN, met *Gelderlandt* gevoegt, wordt de eerste onder de VII Vereenigde provintien gerekent. Het is, door huwelyk van Otto van Nassauw, Grave van Gelderlandt, met de Erfdochter van Zutfen, naderhant aan Gelder vast gehecht, daar 't niet alleen een lidt van is, maar ook onder de 17 provintien een Landschap op zyn eygen handt, en onder de zeven vereenigden, als gezegt is, met Gelder de eerste provintie. Onder alle zoo Hoog- als Neder-duytsche Graafschappen, is dit het oudste: 't behoorde, eer de stadt gebouwt was, aan de *Graven van Zelhem*, die het tot Grave *Gerlach* den II toe bezeten hebben. Na zyn overlyden geraakte dit Graafschap in 't jaar 1082 aan Otto den I. Grave van Nassauw en Gelderlant, door huwelyk met Sofya, dochter van den overleden Grave *Wichman*. Dit Graafschap maakt het derde quartier van Gelderlandt uit, en heeft behalven de hoofdstadt ZUTFEN, nogh vier stemmende steden; Doesburgh, Deutekom, Lochem, en Grol, en twee andere niet stemmende, Breevoort en Borkelo. Wy hebben boven gezegt, dat het Graafschap (weleer de zitplaats van de Usipeters) zeer oudt of 't oudste alhier is: want daar van wordt, lang voor de tyden van Karel den Groten, in de jaarboeken gewagh gemaakt, en toen Gelderlandt zelfs nogh geene voogdye was. Nadat hoog-gemelde Grave Gerlach, die in 't belegh van Yffelmonde, daar hy op de zyde des Bisschops tegen Grave Diderik van Hollandt oorloogde, gesneuvelt was, is Zutfen aan Gelderlandt geraakt, daar mede vereenigt geworden en gebleven door 't gedachte huwelyk van Grave Otho met Sofya, en, omdat Otto door 's Keyzers gunst al Grave van Gelder was, toen Zutfen door zyne echtgenoote aan hem quam, gaat de naam van Gelder voor dien van Zutfen, schoon Zutfen toen in roem, oudtheydt, ruymte en uytgestrektheyt van landen Gelderlandt (dat naderhandt eerst zyn meesten aanwasch bekomen heeft) verre overtrof. Behalven de vorengenoemde steden, begrypt dit Graafschap vier banneryen, waar van outs gezegt wierdt,

'S HEERENBERG of BERG, dat ook den tytel eens Graafschaps voert, *de rykste.*
BRONKHORST, mede met den gravelyken eernaam pronkende, *de edelste.*

BAAR *de oudste.*
WISCH *de stoutste.*

ende wordt wyders verdeelt I in het *Schoutamt van Zutfen*, behoorende aan de hooftstadt, en waar in leggen de dorpen en gehuehten van Vorden, Almen, Gorsele, Warensveldt, Wichmont nevens de adelyke huyzen te Dorth, Dam, Voorst, Bezelink, de Boedelhof, Velden, Vorden, Hakfort, Brunsberg, nevens 't kloosler Galileen, 't welke heden geheel verdweenen is. II. in 't *lantdrostamt van Zutfen*, waar in gevonden worden Zelhem, Hummel, Hengel, Steendre, Ruurloo en Dootekom buyten, als mede de sloten: Leemkoul, Kervel, Hummel, Enghuyzen, Hagen, Ruurloo, Middeler, Wildenburg, Brantzenburg, Baak, Holthuyzen, Spansweerdt, Heynoort, II. in het *Richteramt van Doesburg*, bestaande in het Kerspel Angerloo met de in- en buytenheemsche, Dremt, Keppel, en de Huyzen van Oldenhoven, Keppel, Kel, Bingarden, de Uylenpas en Gysbeek. IV. in het *Schoutamt van Lochem*, daar de kreyts of kring van Verwolde onder hoort, en de adelyke Hof-steden Pol, Verwolde, Laar, Amsen, Langen, Kluyze, Diepenbroek, Netelhorst, Heest, en Karsenborg. V. in het *Drostamt van Breevoort*, begrypende het stedeke van dien naam, nevens de dorpen: Winterswyk, Aalten en Dinksperloo en de adelyke sloten: Travenhorst, Vrageren, en Walvoort met het kloosler Nazareth of Schaar, nu geheel en al gesloopt. VI. in de *heerlikheyt Borkeloo*, bestaande in het stedeke Borkeloo, de dorpen *Eybergen* en Geysteren, ende edele sloten Tignagel, Kysveldt, Fokking, Amersehot, Bloyshuys en Botshuys. VII. in 't *erfamt Anholt*.. alle welker afbeeldingen in myn tekenkabinet berusten.

M. Brönerius Comitat. Zutphan. Illustr. I. II. III. Deelen.

ZUTFEN of ZUTPHEN de hooftstadt van het derde quartier des Hertogdoms Gelre, legt aan de rechterzyde van den Yssel: het stroomtje de Berkel loopt door de stadt en valt dan in die rivier. zy is ontrent twee uren van Doesburg, vier van Arnhem en zes van Nymmegen gelegen: zynde de hooftstadt van 't Graafschap *Zutfen*. Behalven deze hooftstadt zyn 'er in 't Graafschap, als boven gezegt is, nogh vier stemmende steden; namelyk, *Doesburg*, *Deutekom*, *Lochem* en *Grol*; nevens twee niet stemmende. Weleer, en in zeer oude tyden behoorde Zutfen onder Vriesland, aan welkers zuydzyde, rontom in veen leggende, het van hun ZUYDT VEEN, en by verkortinge ZUTFEN genoemt wierdt. Voortyts dreef deze stadt groten handel op Denemarken en Noorwegen; was ook eene der *Hanse-steden*, zodat men gemeenelyk tot een spreekwoordt zeyde: *Nimmegen de outste*, *Roermonde de grootste*, *Zutfen de rykste*, *en Arnhem de lustighste*. In 't jaar 1202 nam Theodorikus van Are, de XXXII Bisschop van Utrecht, haar in. In den inlandsche oorlog was ze aan de zyde der Hekerens tegens de Bronkhorsters. Welke tweespalt omtrent het midden van de 14. Eeuwe in Gelderlandt ontstont; ook was de gantsche wereldt toen byna in droevige oproeren, en het scheen als of de menschen met een algemeenen tuymelgeest bevangen waren. In Hollandt hoorde men niet dan van Hoeksch en Kabeljauwsch, dat eyndelyk met het droevige kaas en brood-spel eyndigde. In Vriesland hadtmen de Schieringers en Vetkopers, en in Italien de Guelfen en Gibellynen. In den oorlog en 't begin der Spaansche troublen leedt zy ommenschelyke wreedtheden van den Hartogh van Alba, of zynen zoon Don Frederik. De Grave van den Berg, zwager van Prins Willem den I, hadt (na het innemen van den Briel door de watergeuzen) Zutfen, en meest alle de plaatzen in en omtrent dat Graafschap ingenomen in 't jaar 1572; maar nadat Bergen in Henegouwen verovert was, trok Don Fre-

De Raay Dict. Geogr.

Slichtenh. Pontan. 1. bl. f. 64. 69.

Valkenier Verwardt Europa. 3. D. p. 500.

Pontanus en Slichtenhorst Geld Geschied. VII. B. bl. 137 en XIV. B. bl. 523.

Meteren, 4. B.

Frederik door Brabandt naar Gelderlandt, quam voor Zutfen, dat met goede bezettinge voorzien was, den 23. November, plantte zyn geſchut, nadat hy de ſtadt eerſt opgeeyſcht hadde, daar het krygsvolk niet naar hadt willen luyſteren, beſchoot met 13 van de grootſte ſtukken de poort van de nieuwe ſtadt, en maakte eerlange aldaar eene grote breſſe in den muur. Het krygsvolk, ſchrikkende voor der Spaanſchen bloedtdorſt, vluchtte met eenige burgers 's nachts daar uyt, latende de ſtadt in den noodt, die, zich des morgens willende overgeven, door de Spaanſchen verkloekt wierdt; want zy braken door de geſcheurde en opene veſten in, hakten alles neder, wat in 't geweer was, en vielen toen verder aan 't plonderen, moorden en ſchofferen der vrouwen en maagden. Nadat dit voorgaan was, baden de ſtadthouder Hierges en eenige Hoogduytſche Overſten voor 't behoudt der overige gevangenen, zoo inwoonders als krygsluyden, die 't gemoedt van Don Frederik ſchier omgezet hadden: maar een Franſiskaner Monnik, uyt de ſtadt geboortigh en van toorn brullende, ſtookte Frederik op, gebruykende byna deeze woorden: *Eyeren in de pan, daar komen geene quade kuykens van.* Hy volgde den Paap en zyne boosaardigheyt in: toen wierden alle gevangens ſchandigh opgehangen of in den Yſſelſtroom, die, met ys bedekt, open gehakt wierdt, verdronken en geſmoort. Den 30. May van 't jaar 1591 wierdt Zutfen door Prins Maurits van Oranje binnen vyf dagen uyt handen der Spaanſchen gerukt, en zodanigh verſterkt, dat het voor een van de ſterkſte plaatzen van 't geheele vereenigde Nederlandt verſtrekken konde; was omſingelt met tien bolwerken, vier ravelynen, twee katten, twee hoornwerken, en eene fauſebraye met een dubbelde graft: dusdanigh was de ſtadt in 't jaar 1672, ten tyde van der Franſchen inval, en toen 't belegert wierdt, geſterkt; hoewel 'er al eenige dingen nogh in geen zoo volkomen ſtaat van tegenweer gebracht waren, als wel behoorde, en hadt konnen, of moeten geſchieden; want het magazyn ontbrak 't nergens aan; daar boven lagen 'er voor de ſtadt eenige ammunitie ſchepen, op den Yſſel met allerhande krygstuygen, en wat 'er zelfs tot een gantſch leger nodigh was, voorzien en beladen, die door 't vallende water (ziet YSSEL) onbevaarbaar wordende, voor de ſtadt moſten blyven leggen, om daar geloſcht, en alles daar uyt in 't Magazyn gebragt of gebergt te worden; zodat zelfs de ſchepen, die nogh eenige Ammunitie in hadden, opdat 'er de vyandt geen voordeel van trekken mogt, in den grondt geboort wierden. Daar by beſtont de bezettinge uyt vyf en dartigh kompagnien te voet, en drie te paardt, daar nogh twee kompagnien Utrechtze borgers, nevens een uyt Amersfoort, en twee van Waartgelders, ieder van 100 koppen, met de verlope bezettelingen uyt Grol en Brevoort, by quamen; behalven de borgerye der ſtadt, die, in vyf kompagnien verdeelt, eenparigh tot de uyterſte tegenweer, gemoedt was, en beſloten hadde goet en bloet te wagen. Op den $\frac{7}{17}$ Juny, quam een Trompetter van den Koning van Vrankryk de ſtadt opeyſſchen, doch wierdt kort afgewezen; 's anderendaags weer een ander, met twee Roomſchgezinde Gelderſche Edelen, *Benting* en *Barreveldt*, zeer veel aanbiedende, namentlyk voor de ſtadt, als des gantſchen Graaffchaps hooft, en by gevolg voor 't geheele landt en Graaffchap vrye oeffeninge van den gereformeerden Godsdienſt, 't behoudt der voorrechten, en dat het guarnizoen met geweer en bagagie, werwaarts 't wilde, vry zou mogen vertrekken; dogh dat by wygeringe over den kling zoude ſpringen. Daar op wierdt vergaderinge beleydt, daar de Kommandeur Zwartzenburg, onder anderen gevraagt, wat te doen ſtont, op antwoordde, dat alzoo eerſt uyt zyn Hoogheyts leger quam, de Magiſtraat, Ridderſchap, en Gemeensluyden die vrage beter zouden beantwoorden konnen, dan hy: dat wel verſcheyde gebrekkelykheden gevonden hadt, dogh dat die nu nogh, zoo veel mogelyk was, verbetert dienden. De burgery was over die aangeleyde vergaderinge, als mede over 't uytzenden van twee ſtads Gedeputeerdens, om 's Konings leger te bezichtigen, zeer misnoegt; Maar midlerwyle dat die beyden uyt waren, liet Zwartzenburg alle krygs en burger Officieren, tot Vaandrigs toe, byeenkomen: hun zeer ernſtigh afvragende, of zy de ſtadt ten uyterſten wilden helpen verweeren: dat zy allen eenpariglyk, en met opſtekinge der vingeren beloofden. Benting quam des namiddags weder binnen de ſtadt, boodt als nogh de vorige voorwaarden aan, des Konings zachtmoediheyt zeer hoog roemende; zeggende daar by, dat het nu nogh tydt was, toonende met een eenen brief, waar by de provintie van Utrecht zich aan den Koning aangeboden hadde: dit verwekte zodanige opſchuddinge, dat de Magiſtraat en Edelen van dien tydt af tot verdragen overhelden; ook quamen de twee gemelde Gedeputeerden tegen den avondt weder binnen, daar op voort Raadt gehouden wierdt tot laat in den naeht; ook bygebracht de geringe tegenweer, dien de ſtadt zou konnen doen tegen de overgroote maght des Konings. Toen de Burgers dat vernamen, waren zy zeer te onvreden, alzoo nogh geenen vyand gezien hadden. Den 20. Juny wierdt echter voor de tweede maal vergaderinge gehouden, al eens als den 18. was geſchiedt waar in van den voorzitter geene andere voorſtellingen wierden gedaan, dan ſtrekkende, om te doen zien, dat meer geneygt was of waren, om de ſtadt over te geven, als ſlagh of ſtoot daar om te verwachten, dat ingeval die wilden afwaehten, en den Koningh vertoornen, zulks als dan de geheele verwoeſtinge der ſtad en Graaffchap met zich ſleepen zou; dat hy preſident het zoo meende te ſchikken, dat twaalf jaren lang van alle ſchattingen vry zouden zyn. De Magiſtraat of Burgermeeſters ſtemden het overgeven daar op toe. De Ridderſchap viel tot dezelven voorſlagh over, behalven de heer *Schimmelpenning*, die tot geen overgeeven wilde verſtaan, alzoo nogh geen vyandt gezien was: onder de Gemeentsluyden toonde zigh Dokter *Lanſing* alleen zoo hartelyk als gemelde heer Schimmelpenning: de Burger Luytenants toonden zich, en ſpraken als Soldaten, en een onder hen, namelyk de Luytenant *Koulman*, dat hy in zyne jonge jaren ook den krygh gevolgt hadde, en gezien, dat men de beſte voorwaarden bedong, wanneer men tot op het uyterſte de tanden liet zien. Doch onaangezien zodanige ingebragte klemmende redenen wierden eenige artykelen op het papier gebraght, en drie gemaghtighden nevens Benting afgeveerdigt, om zich by den Koning te begeven; maar 't ſcheelde weynigh of waren alle van de manhafte en misnoegde borgers aan een kant geholpen, die *Benting* nogh alleen lieten vertrekken. Benting berichtte den Koning de verwerringe en oneenigheyt in de ſtadt, die den Hertogh van Orleans derwaarts zondt, om bezit van de ſtadt te nemen, of, in geval van tegenweer, te belegeren. Op den volgenden dagh, den $\frac{11}{21}$ Juny vertoonde zich de vyandt voor de ſtadt; doch wierdt met Kanon zoo verwelkomt, dat moſt te rugdeynzen: maakte echter 's nachts zyne aannaderingen; maar alzoo van binnen alles vol disordre en oneenigheyt was, kon daar niets op volgen, dan dat, ſchoon eenigen zich dapper zoehten te quyten, en eenen uytval of meer deeden, de overgave der ſtadt kort daar na den $\frac{25}{15}$ Junii 's nanoens, zeer verwardt daar op volgde: want, nadat 's morgens weder eene vergaderinge beleydt was, en eenige ſchriftelyke artykelen opgeſtelt waren, vertrokken eenige Gedeputeerden na den middagh naar 's Konings broeder, den Hertogh van Orleans, (zonder in de ſtadt eenige Franſche Oſtagiers te nemen) om hem die voorteſtellen. Orleans verwierpze, ſchreef hun andere voor, en ſchoon de Gedeputeerdens die wilden betwiſten, achtte hy ze onwaardigh aan te hooren, en met eenige duyzende ruyters en voetvolk naar de ſtadt geleyden: ondertuſſchen waren eenige *Franſchen* al tot in 't ravelyn gedrongen, en zouden, gedurende den ſtilſtandt, en terwyl de Gedeputeerden nogh buyten waren, verder gekomen zyn tot in de ſtadt zelfs, indien niet door het optrekken van eene brugge geſtuyt waren geworden. Maar nadat op het roepen van den Burgermeeſter aan de burgers, op de wallen ſtaande, *goet akkoort mannen!* de poort geopent was, quamen de Franſchen met de Gedeputeerden in vollen marſch binnen, tot groot misnoegen van den burger, die op den Franſchen trommelſlagh, voor plonderinge bevreeſt, (daar in eenige achterhoeken al een begin van gemaakt was) zich naar huys begaf. Dus quam deze ſterke ſtadt zonder ſlagh of ſtoot in handen der Franſchen; by ons wel wat breedt aangehaalt, echter zeer verkort uyt Valkenier, die 't met alle omſtandigheden zeer net en wydlopigh beſchryft. De ſtadt is met verſcheide Gebouwen, zoo geeſtelyke als werelſlyke, verſiert, waar onder de groote kerk verre boven de andere uitmunt, die in het jaar 1105 door Graaf Otto van Zutfen, zone van Godſchalk en Adelheyd, uyt de aſch, en op den grondt van een vorige kerk geſticht, en by Burchardus, den XXV Biſſchop van Utreeht, aan de H. H. Pieter en Walburg, op des gemelden Grave ernſtigh aanhouden ingewydt is, en met een allerkonſtigſten toren opgepronkt, die in den jare 1446 zoo deerlyk door het onweder van blixem en donder getroffen wierdt, dat alles in den brandt raakte, zes klokken ſmolten, en de middelkerk nevens de geheele zuydzyde afbrandde; alle 't welke in 't jaar 1499 weder opgebouwt, en de toren zelfs veel frayer weder opgemetzelt zynde ter hoogte van driehondert voeten en zeven vademen, van den grondt af te rekenen, zoo trof den 29. Maart des jaren 1600 andermaal de blixem dezen torenſpits zodanigh, dat dit heerlyk gebouw andermaal tot aan het ſteenen werk toe afbrandde, en alzoo tot het jaar 1637 bleef ſtaan, wanneer de kerkmeeſters dezen toren, wel vyf en twintigh voeten lager, maar prachtiger dan te voren, herbouden. Buyten de konſt dezes gebouws wierdt zulks weleer nogh meerder verheerlykt door een Collegie van twaalf Kanonniken, welker zes oudſte prieſters, de vier volgende diakenen, en de twee jongſte onderdiakenen moſten wezen, hebbende een deken tot hun hooft, zynde het waarſchynelyk, dat het zelve door Grave Otto van Naſſauw en zyne vrouwe Sofya, erfdoehter van Zutfen, ingeſtelt is, welker verhevene graffteden in 't midden dezer kerke aangetoont worden, hangende daar boven een kunſtige yzervergulde kroon. Dus vindt men alhier nogh een verwonderenswaardige en nergens meer te vinden, kopere gegote doopvonte, welke weleer Prins Frederik Hendrik van Oranje aangeboden zynde, om ze tot geſchut te laten vergieten,

Valkenier Verw. Europa pag. 505. tot pag. 509.

J. Lindeborn Hiſt. Epiſcop. Daventr. cap. IV. 1.

zodanigh behaagde; dat hy die ſchenkadie van de handt wees, zeggende dat het onvergeeflyk zoude zyn, zulk een merkwaardigh konſtſtuk te vernietigen, waar van men zeggen mogt, dat wie zulks, te Zutfen komende, niet zag, Zutfen niet gezien hadde. Buyten deeze St. Walburgs kerk vindt men alhier nogh de Broere en Nieuweſtads kerken tot oeffeninge des Gereformeerden Godsdienſt; een zeer antieks Stadhuys; prachtige vergaderkamer der H. H. Gedeputeerde ſtaten des Graafſchaps, in het jaar 1716 aan het Gravenhof aangebouwt; aanzienelyk Wynhuys, met een kunſtigen toren, met twee omgangen daar boven, en een ſtads wage daar onder; lykbegifte wees- en armenhuyzen, waltorens, en dubbelde poorten, dienende mede tot geen kleyn ſieraadt dezer ſtadt het huys van den Grave van Flodorf, van de Baronnen van Hekeren en der vrouwe van Engelenburg in de Kuyperſtraat, alle drie met redelyke hoge torens pronkende, zynde de geweeze kloosters, en derzelver kerken tegenwoordigh tot verſcheyde gebruyken verandert en bewoont, ruſtende by my alle derzelver afbeeldſels, naar 't leven getekent. De Overigheyt dezer ſtadt beſtaat in twaalf Schepenen, die alle Burgemeeſters genoemt worden, en waar van 'er twee Zegelaars of Burgermeeſters in der tydt zyn. Zy ſlaan gezamentelyk het welvaren en beſtier der ſtadt en onderhorige rechtsgebiedt gade; verkiezen, by verſterf van een Raatsperſoon, of 't verlaten van deszelfs amt, met volle vryheyt een ander in deszelfs plaatze. zy looten op een gezetten dagh in 't jaar, welke heeren onder zich den vierſchaar by beurte zullen waarneemen, en wie daar in voorzitten zal, dragende alsdan den naam van Richters, van welker uytſprake geen beroep valt, konnende ook, volgens een vergunbrief van Hertogh Arnold, gegeven in den jare 1432, genige zaken, voor dezen rechtbank hangende, daar van door andere Rechters gehaalt of gewraakt worden. Grotelyks heeft deeze vermakelyke ſtadt te roemen op verſcheyde inboorlingen, die zich door hunne krygsdapperheyt, ſtaat- of kerkbedieningen, geleertheyt en Godsdienſtigen yver vermaart gemaakt hebben, komende ons onder de manhaftige Zutfenſche krygshelden voor Engelbert Schutte, die enigen tydt in Duytſchlandt onder den lantgraaf van Heſſen loffelyk de wapenen gedragen hebbende, zich naar Ooſtindië begaf, en de Compagnie, als kapiteyn, zeer groten dienſt in het veroveren van het kaſteel van Lechoe op Ternate betoonde in het jaar 1626. Onder de geleerde Inboorlingen ſteeken niet weynigh uyt Gerrit van Zutfen, die zich te Keulen ophiel, Gerrit Zerbolt van Zutfen, te Deventer gchuysveſt, Hendrik van Zutfen, om de belydeniſſe der evangeliſche waarheyt in het jaar 1524 te Heiden by Ditmarſen levendigh verbrandt, en Johannes Lomejer, Profeſſor en kerkenleeraar te Zutfen, voor weynige jaren overleden, en bekent door verſcheyde Schriften, door hem uytgegeven.

M. Schok. Belg. Foeder. lib. XII. c. III. M. Brouërius Zutfen verheerl. I. Deel.

Aitzema II. Deel. VI. B. J. van den Sande Nederl. Hiſt. IX. B. D. Chytraei Chronic Saxon. p. 1. lib. 7.

ZUTFEN (*Gerrit van*) aldus genoemt naar zyne geboorteplaats Zutfen, komt ons by de vaderlandſche Geſchiedenisſchryveren voor als een ſchrander man, wel geleert in de oude hoofttalen en als een welſprekent Godgeleerden van zynen tydt. Hy was te Keulen aan den Rhyn Profeſſor in de Godkunde, en naar zommigen gedachten reguliere Kanonnik, wiens bloeytydt omtrent den jare 1390 geſtelt wordt. Zyne naarſtigheyt en vroome inborſt blykt ten vollen uyt zyne nagelate ſchriften, welke deeze tytels hebben:

'Abb. Spanh. Catalog. Scriptor. Eccleſiaſt. J. Lomejeri Dies. Genial. Dec. II. Diſſert. I.

Quæſtiones Sententiarum notabiles.
Sermonum variorum liber unus.
Quæſtiones Quodlibetariae.

ZUTFEN (*Gerrit Zerbolt van*) geboren te Zutfen in den jare 1369, wierdt een van de eerſte broeders van de ordre van Sr. Hieronymus, door meeſter Florentius Radewyn geſticht te Deventer in Overyſſel, 't ryke Fraterhuys genoemt; en is naar de wyze van die tyden (ſtaande in den lyſt van alle dezes convents broederen niet meer dan vier derzelve met hun geſlagtnamen vermeldt) genoemt met zynen voornaam en met den toenaam van zyn geboorte plaats alleen, met afterlatinge van zyn geſlachtnaam Zerbolt, waar uyt naderhant een groote twiſt onder de Schryvers gekomen is, wegens deeze Gerritten van Zutfen, houdende Pontanus dezelven voor één en denzelven perſoon, en anderen wederom dees voor geenen nemende; doch de heer Revius toont uyt Trithemius en andere ſchriften ten vollen aan, dat zy twee onderſcheyde Godgeleerden geweeſt zyn. Gerrit Zerbolt, uyt een braaf geſlacht te Zutfen geboren, heeft aldaar de eerſte gronden zyner ſtudiën gelegt, die hy te Deventer naarſtiglyk voortzette, alwaar kenniſſe aan de voorgemelde conventbroeders gekregen, en het Prieſterſchap ontfangen hebbende, zich geheel en al aan het onderzoeken der heylige ſchriften en Godgeleerde boeken overgaf, waarom ook tot Bibliothecaris (*Opzichter der Boekerye*) van zyne medebroederen gekoren wierdt, bedienende het zelve amt gedurende zyn gehelen leven met een voorbeeldelyke ſtichtinge, ſchryvende zelfs zeer veele boeken uyt, en die aan vremden vereerende, achtende niets voordeeliger te konnen doen, dan te bezorgen, dat een iegelyk kenniſſe van de Goddelyke Schriften bequam; zeggende hy gemeenelyk, dat dezelve meer leeraarden en predikten als hy, of enigen zyner medebroederen vermogens waren, daar by dezelve noemende de lichten en troosters onzer zielen, en de waare geneesmiddelen des levens, die de menſch in zyne vremdelingſchap op aarde minder miſſen konde, dan de Sakramenten der kerke. Dus vroom levende en ſchryvende, is hy niet minder ſtichtelyk geſtorven te Winſem, en aldaar begraven in het jaar 1398, in den ouderdom van 31 jaren, wanneer hy van den Abt van Dikkeninge in Drenthe, met den welken, als dokter in de kerkelyke rechten, hy dikwyls over enige gevallen der conſcientie raatpleegde, wederkeerde. De boeken, by hem geſchreven, zyn:

J. Revii. Hiſtor. Daventr. lib. 1. pag. 36. Fr. Zweertii Athen. Belgic. H. Hamelman. de Illuſtr. Vir. Weſtphal. lib. 1.

De Reformatione interiori, ſen virium animæ
De Aſcenſione ſpirituali. Paris. 1539.
De Libris Teutonicalibus.
De utilitate lectionis Sacrarum litterarum.
De precibus vernaculis.
De veſtibus pretioſis.
In quendam inordinate gradus Eccleſiaſticos & prædicationis officium affectantem.

ZUYDBEVELANDT legt beweſterſchelde, en in het weſterdeel van het Graafſchap van Zeelandt; een eylandt, zoo van de Nederlanders genoemt, omdat het, eer 't bedykt was, een zoo onvaſten grondt hadde, dat die zich onder de voeten beweegde en beefde. Dit eylandt is verre het uytnemenſte en uytgeſtrekſte van alle de Zeeuwſche; omdat het in zynen omtrek voor dezen ruym twintigh mylen beſloot; hoewel het nu door het ſtrenge woeden van den Oceaan, en yſſelyke watervloeden, de Schelde met haren, zoo fellen en ſnellen loop, nevens de ebbe en vloedt daar by ſpringende, by na de helfte verkleent is. Het pronkte weleer met drie ſteden, daar *Borſſelen* de eerſte, of hooft-ſtadt van was; edoch elendigh in 't jaar 1532, met al haar gebiedt, daar 't hoge huys van Borſſelen de Heerſchappye over voerde, door de zee verſlonden en ingezwolgen. Maar alzoo van dit Zuydbevelandt op de B. of op BEVELANDT (ZUYDT) wydlopigh geſproken is, kan de Leezer 't daar, nazien.

Guicciard. Bewſchr. van Zuydtb.

ZUYDTBROEK, een dorp in Zuydt Hollandt, beginnende uyt het zuyden van de Lekkerkerkſche landtſcheydinge, het ſtrekt zich noordwaarts op tot de Stolwykſche en Berkouwſche Landtſcheydinge, gelegen ten ooſten met Stolwyk, en ten weſten met Berkou, heeft eygen Schout en Gerecht, echter behoort het onder Lekkerkerk, daar het ter kerke gaat, en uyt dien hoofde betaalden outtyts de Parochianen aldaar den twintigſten penning in de kerke- en ſchool-koſten. Het is groot 238, en Lekkerkerk 1488 mergen. Zuydtbroek, nevens Lekkerkerk, en Ouderkerk op den Yſſel, drie Ambachten, zyn alle drie al aan het huys van Naſſauw geweeſt in het jaar 1413; toen wierdt Engelbert Grave van Naſſauw daar mede verlydt. De vrye hoge Heerlykheyt van den Alingen dorpe en Parochie van Lekkerkerke, in hooge ende lage, Putte, en Galye, met alle profyten, vervallen, nutſchappen, die de hooge Heerlykheden toebehoren; ende de Ambachtsheerlykheden en Gerechten van Lekkerkerke, van *Zuydtbroek*, van Krimpen op den Yſſel, van Krimpen op de Lekke, van Ouderkerke, van Berkoude, en van den Achterbrouk, met alle de Koorn-tienden, Smaltienden, Veeren, Veer-huyzen, ende alle haaren toebehooren zyn in 't jaar MDCXXVII verlydt op Jonker Lodewyk van Naſſauw, heere van Beverweert, in dien tydt Major van het leger van den vereenigden Staat, Gouverneur van de ſtadt en forten van Bergen op den Zoom. Tegenwoordigh zyn deeze heerlykheden door de Erven van wylen den dapperen Veltmaarſchalk van dezen Staat, Heere van Ouwerkerk, in 't jaar 1708 vier dagen voor 't overgaan van Ryſſel, in het leger by Rouſſelaar overleden, by openbare veylinge te koop geſtelt.

Oudenh. Zuydt Holl. p. 369.

ZUYDTBURGH, een dorp in Zeelandt onder het eylandt Walcheren: het legt byna in 't midden van den wegh tuſſchen Vliſſingen en Middelburgh, is eene zeer vermakelyke plaats, en pronkte weleer met een groot en ſchoon kaſteel. daar Keyzer Karel de V in het jaar MDLVI, toen hy naar Spanjen voor de laatſte ryze vertrok, door tegenwinden opgehouden, eenigen tydt zyn verblyf en hof bleef houden. Dit dorp wordt van anderen meeſt ZOUBURGH geheten. Vander Houve zegt, dat het huys, of hofſtadt, met het kaſteel in weſter Zouburg legt.

Guicciard. in Deſcript. Walachr. in Fine.

ZUYDT HOLLANDT. Oudenhoven in zyne beſchryvinge van dat gedeelte van Hollandt zegt: dat de limiten en grenſen van Zuydt Hollandt, niet volkomelyk net, dan by kaarte, of *in Loco*, ter plaatſe der landtſcheydinge zelfs, aangewezen konnen worden. Het wordt by *Heda* in *zyn Kronyk* van de Biſſchoppen van Utrecht het landt der Wilten genoemt: daar door verſtaan zommigen dat deel, dat in 't midden van den Rhyn, die door Leyden liep, begon, en zich zuydwaarts op, tot den Maas-kant toe, ſtrekte, hebbende 't landt van Voorne, en het Graafſchap Zeelandt ten weſten. Anderen ſtellen den Yſſel tot eene ſcheydinge van Zuyd- en Noordt-Hol-

Vander Houve Handv. Kron. J. van Oudenh. Zuydt Holl. bl. 9.

Hollandt. Anderen weer voor die Steden en Landen, aan de ooſtzyde van den Rhyn gelegen; daar, in het ſtuk van Erfvolging, het Zuyd-Hollandts of Schependoms recht gebruykt wordt. Anderen nogh neemen het zoo wydt en breedt, als de Domeynen van Zuyd-Hollandt, en het Rentmeeſterſchap daar van zich uytſpreyen en uytſtrekken. Eyndelyk nogh neemen 't anderen voor dat Zuyderquartier van Hollandt, dat men, op het allereygentlykſte geſproken, Zuyd-Hollandt noemt, en daar oorſpronkelyk het Zuyd-Hollandts recht van alle oude tyden in acht genomen en gebruykt is geweeſt; wanneer het ook tot eenige andere bygelege plaatſen overgeſprongen is; met een woordt, voor 't Baljuſchap van Zuyd-Hollandt, gehorende onder Dordrecht, als de Hooftſtadt van Zuyd-Hollandt, en onder het Hof en de Hooge Vierſchaar van den Baljuw en mannen van Zuyd-Hollandt. In deeze laatſte betekeninge, zegt gedachte Oudenhoven, is de naam van Zuyd-Hollandt zeer oudt, en in veele handtveſten en oude ſtukken bekent. *Buchelius* in zyne aantekeningen over *Heda*, ter zake daar hy gewaagt van Diderik den IV, Grave van Hollandt, te Dordrecht in Hollandt, in de Graveſtraat (ze voert 'er nogh den naam van) om hals gebracht, in Mey 1048. zegt, *Nunc Zuyd-Hollandia, quæ originalis, & primitiva Hollandia. Nu Zuyd-Hollant, 't welk het oorſpronkelyke, en het eerſte, en eygentlyke Hollandt is.* Het is wel eer het Landt der Wilten (na dat 'er de naam der Batavieren niet meer gekent wierdt) geweeſt; die nu van het Heydenſche tot het Chriſte-geloof gebracht, van de Deenen en Normannen, nogh te Utrecht, na hunnen eerſten inval, huysveſtende, door eenen tweeden intocht geplaagt zyn geworden: toen is te gelyk het zuyderſte deel van Hollandt, nevens Zeelandt, van hun bezeten geweeſt, tot datze, van de Koningen van Vrankryk verdreven, eenen Vorſt, behoudens hunne vryheyt, hebben gekregen, om zich tegen den overval van die Barbariſche Natien beter te konnen weeren en handthaven; hy voerde alleen den naam van Grave. Het is te geloven, dat de Grave (in dien tydt betekende het Rechter) van Hollandt, niet minder dan eenigh ander Rechter of Grave, in adel en maght uytſtekende boven de reſt, allenkskens de maght der anderen aan zich getrokken hebbende, metter tydt ook het noorder deel, Weſtvrieſlandt, of nu Noord-Hollandt genoemt, aan hem toebetrouwt als Grave, daar door den naam van Hollandt in 't gemeen gekregen zal hebben, alhoewel zeer langzaam, en na een groot verloop van tydt; want Alkmaar en die landtſtreek was voor 300 jaren met den naam *Hollandt* niet bekent. Veelen willen, dat de Deenen en Normannen, die ons Zuyd-Hollandt en Zeelandt eerſt ingenomen hebben gehadt, het den naam van Olandt en Zailandt, toen ook (in 't jaar 838) gegeven zouden hebben. Het Landt van Zuyd-Hollandt was geen Landt, toen de zee als zommigen willen, haren vryen loop door Brabandt tot Tongeren in 't Landt van Luyk toe hadt. Het was niet dan de grondt der zee. *Hub. Th. Leodienſis* wil, dat in zynen tydt de groote ringen aan de borſtweeren van die Stadt, daar de Schepen aan gemeert pleegen te worden, nogh gezien wierden; zulks getuygen ook meer anderen. Op wat wyze de zee haren loop ingekort heeft, en dit Landt of Eylandt, nu Hollandt, verlandt is, wyſt *P. Nannius* aan. Het is eene out zegen, dat met eenen ſtorm uyt den noordweſten, die zeer zwaar was, en lang duurde, hooge en ſterke vloeden veroorzakende, men daar na bevondt, het zandt niet alleen tot eenen oever, maar zelfs tot zandtduynen opgeworpen te zyn; doch dat was een zoo langzaame werk, dat *Plinius* in zynen tydt twyffelde of het Landt, dan of het een gedeelte van de zee was; zoo was het het ebben en vloeden nogh onderworpen. *Hadr. Junius*, ſpreekende van Kennemerlandt in Noord-Hollandt, zegt in zyn Batavia, ik vinde, dat deze landtſtreeke in 't jaar DCCCLXXXV Kinheim geheten heeft, ten tyde de Normannen, uyt Denemarken 't zeyl gegaan, met hunne vloot in Kennemerlandt aanquamen; en toen voort al opwaarts in Hollandt, of ons Zuyd-Hollandt en Zeelandt, gevallen zyn. Het is ook waarſchynlyk, dat dit Landt niet veel eer bewoont is geworden; want men vindt in dit geheele Landt niet eene handveſt of openbaar inſtrument, dat van jonger dagteekeninge is, als het gedachte jaar 885. Dat Hollandt lang voor dien tydt heydenſch geweeſt is, gelyk ook alle omliggende landen, is overkenbaar. Men heeft uyt oude ſteenen kunnen beſpeuren, dat deeze Landen en Eylanden, aan de zee gelegen, den Zeegodt Neptunus gedient hebben. De ſteen by Domburgh in Zeelandt in 't jaar MDCXLVII gevonden, heeft dit opſchrift: *Deo Neptuno* &c. Een andere, daar *P. Scriverius* gewagh van maakt, heeft het opſchrift van de Jachtgodinne *Diana*, van de Bataviers, geëert in een landt vol Boſſchagien en waranden. De Rymkronyk maakt ook gewagh van *Merkurius*, anderen van Bacchus, enz. Het is een gemeen gevoelen dat St. Willebrordt in deze Landen van den Paus van Romen gezonden is; dat hy de eerſte geweeſt is, die daar het Chriſten geloof geleert en gepredikt heeft. Zulks houden Baronius, Heribertus, Rosweidus, en andere Roomſche Schryvers, meeſt alle ſtaande: Maar anderen, die 't nader onderzocht hebben, bewyzen het tegendeel, en dat Willebrordus omtrent de tyden van Pipinus en zynen zoon Karel den Groten, 800 jaren na Chriſtus geboorte, of een weynigh eer, geleeft heeft; doch dat de Chriſtelyke Godsdienſt daar al eer zou geplant geweeſt zyn, zoekt *Oudenhoven* uyt Irenæus, die in 't jaar 170 geſchreven heeft, uyt Tertullianus omtrent het jaar 200, uyt Hieronymus omtrent 400, en uyt Hilarius, Biſſchop van Poitiers, die in 't jaar 371 geſtorven is, te bewyzen, immers dat het niet gelooflyk is, dat de Nederlanders, die het licht der waarheyt alomme in alle aan- en byleggende landen ontſtaken zagen, alleen in de duyſterniſſe zouden zyn blyven zitten, zonder genot van dat licht te trekken. *Heda* getuygt, dat Dagobert, Koning van Vrankryk, omtrent het jaar DLXXVII of wel DCXXXI aan de Kroon gekomen, gedachte leere, daar te vooren al gezaayt, nader gelterkt en beveſtigt zou hebben. Wy zullen 'er, om de aanmerkenswaardigheyt, die 'er in ſteekt, de eyge woorden inlaſſchen; *Cujus providentiâ Chriſtiana fides, apud Trajectum antea ſeminata, firmius ſtabilita eſt. Door wiens (namelyk Dagoberts) voorzienigheyt het Chriſten geloof, te vooren al gezaayt by, of te Utrecht, vaſter geſterkt is.* Hy voegt 'er nogh by; *ita ut clare intelligatur, Chriſtianam fidem in his regionibus, & præcipue Trajecti incepiſſe vigere a tempore, quo Reges francorum eam ſuſcepere, longe ante adventum Suiberti aut Willebrordi. Zoo dat men zonneklaar zien kan. dat het Chriſten geloof in deze Landen, en inzonderheyt te Utrecht, begonnen heeft kragt te krygen van dien tydt af, dat de Koningen van Vrankryk dien Godsdienſt aangenomen hebben; lang voor de aankomſte van Suibert of Willebrordt.* Daar mede komt onze Hollandſche Kronyk ook overeen, daar ze zegt; dat de Chriſte Godsdienſt van Kunibertus, Aartsbiſſchop van Keulen, ingevoert zou zyn geweeſt, en van anderen voor St. Willebrords komſt gepredikt. Dat niet alleen de Chriſtelyke Religie, maar ook het Bisdom van Utrecht voor de komſte van Willebrordt 'er al zou geweeſt zyn, bewyſt *Heda*, daar hy by het voorverhaalde voegt: *Nam Epiſcopi Colonienſes ab antiquo vindicare volebant Juriſdictionem Eccleſiæ Trajectenſis, quæ etiam ante tempora Dagoberti Epiſcopalis fuit, habens villas & poſſeſſiones a Clotario, patre ejus, ac Theodeberto Regibus, bonis ac privilegiis dotata, ſed irruentibus Barbaris iterum extincta & denuo ſucceſſive reſuſcitata eſt. Want*, zegt hy, *de Biſſchoppen van Keulen hebben al van oudts de Kerkelyke Juriſdictie van Utrecht (voor den tydt van Dagobert een Bisdom geweeſt, hebbende Hoeven en Landen) aan zich willen trekken; Clotarius, vader van Dogobert en Theodebert, beyde Koningen, hadden die Kerke met inkomſten en voorrechten begiftigt; maar die goederen zyn door der Barbaren invallen wederom verwoeſt, echter van tydt tot tydt weer op nieuw opgerecht.* De Hollandſche Kronyk ſtelt ook St. Wilfridt voor St. Willebrordt, en dat hy, komende uyt Engelandt, door eenen zuyden windt in de Landen der Nederſaſſen, of der Vrieſen aanlandde; dat hy daar met groote eerbiedigheyt van den Koning Adgildus, en de zynen ontfangen, den geheelen winter door Chriſtus en zyn Woordt, verkondigde. Zuyd-Hollandt heeft voor 't jaar MDLIX onder de Bisdommen van Utrecht en Luyk geſtaan; de oude Maas maakte de ſcheyding tuſſchen die twee Bisdommen; het noorderdeel wierdt Utrecht, het zuyderdeel Luyk toegeſcheyden. Maar in 't gemelde jaar is Zuyd-Hollandt de gedachte twee Bisdommen onttrokken, en onder twee nieuwe Biſſchoppen gebracht. Het deel, dat onder Utrecht geſtaan hadt, wierdt onder Haarlem gebracht; en het deel, dat wel eer Luyks geweeſt was, raakte onder het Bisdom van 's Hertogenboſſche. Maar na de afſweeringe van Spanjen, en de Reformatie, zyn eenige Parochien van Zuyd-Hollandt onder de Klaſſen van Gouda en Schielandt gebracht, echter de meeſte onder de Zuyd-Hollandiſche Klaſſen gebleven. Dat Klaſſis, 't grootſte van 't geheele zuyderdeel beſtaat uyt zeven en vyftigh Predikanten. Alle de Parochykerken van Zuyd-Hollandt ſtaan onder 't Synode van Zuyd-Hollandt. De groudt van dit Zuyd-Hollandt is hoog en leeg, heeft zaay- en weylanden. Wy vinden 'er een niet onaardig rymtje op gemaakt, dat wy den Leezer, wegens der zelver aangename Velden, zonder 'er iets meer van te zeggen, zullen mededeelen.

Zie Heda en Buchel over 't jaar 1048 &c.

Zie J. 1. Pontan.

In Chron. Leodienſ. Joan Bapt. Gramaye in zyn Toxandria p. 69.

Miſcell. lib. 10.

Junii Bat. c. 3.

Oudenh. p. 20.

Ook zyn hier allezins zeer luſtige landsdouwen /
Die vet en vruchtbaar zyn voor d'Akkerman te bouwen /
En zaaijen wat hy wil; ook groen geſchildert veldt /
Daar menigh Os en Koe / en Schaap is op geſtelt:
All's tiert daar wonder wel: de Koeijen 't zuyvel geven
Van boter en van kaas / tot voedzel van ons leven.
Maar de Os die wort geſlacht. Men ſtroopt hem 't dikke vel /
En zout hem in de kuyp; dat komt de keuken wel
In 's winters dorren tydt / wanneer de guure vlagen /
En ſterke noordewindt / en felle houde dagen
Ons houden binnen 's huys. En wat veelvuldigheyt
Van aangename ſpys wordt van het Schaap bereydt.

Het landt van Zuyd-Hollandt is van driederley aardt:

1. Vry-

1. *Vrylandt.*
2. *Vlichlandt.*
3. *Leenlandt.*

Al het landt, dat noch Vlich noch Leenlandt is, is *Vrylandt*, dat de Eygenaars als vry eygen landt bezitten, en zodanigh is het meeste landt in Zuyd Hollandt.

Vlichlanden, zyn losse landen, die de Bezitter met den dyk magh laten dryven; maar dan moet 'er opdraght van geschieden voor dykgrave en heemraden, die geven dan in dykrecht en verpondinge halve schatting.

Leenlanden zyn uytgegeve landen tot eene erffelyke tocht, onder onderlinge verbinteniſſe van getrouwigheyt tusschen den Leenheer en zyne Leenmannen. Dat landt moet, zoo dikmaals als het leen versterft, of van bezitter verandert, binnen zekeren gestelden tydt verheergewaadt worden. Alzoo de landen van Zuydt- en Noordt-Hollandt, of Hollandt en Westvrieslandt, van oudts geen een landtschap geweest zyn; maar metter tydt uyt veele stukken by oorlogh, overkomsten, opdraghten en anderſins tot een gekomen zyn, hebben ze in veele zaken, en wel inzonderheyt in 't stuk van versterf geen eenparigh recht; over zulks, gelyk Hollandt en Westvrieslandt ten Noorden Vrieslandt, en ten zuyden Zeelandt heeft, waar van Zeelandt ten meesten tyden onder den Grave van Hollandt (mede Grave van Zeelandt) geweest is, zoo is in de landen van Hollandt in 't gedachte verstert ten deele gebruykt een recht, gemeen met de Vriesen, en ten deele een recht, gemeen met de Zeelanders, nadat de stukken van Hollandt nader aan het een, of 't ander landt quamen. De Yssel, niet die, uyt Westfalen komende, in de zuyderzee valt; maar die eertydts uyt den Rhyn zynen oorsprong genomen hebbende, by den Nieuwendam boven Yselsteyn gestopt is, en van daar dwersch door Hollandt lopende, by Yssselmonde in de Maas valt, heeft van oudts voor een merkelyk gescheydt van Hollandt gedient; het wordt ook nogh in de bedieninge van des Graaflykheyts goederen onderhouden, zoodat al 't gunt Noordtwaards den Yssel gelegen is, Noordt Hollandt genoemt is; uytgenomen, zegt Hugo de Groot, dat Kennemerlandt en Westvrieslandt (waar onder ook Waterlandt en Zeevank, insgelyks Amstelandt en Goylandt komt) hunne eyge namen en bedieningen behouden hebben. 't Gunt zuydwaarts is, wordt *Zuydt Hollandt* genoemt, dat het Zeeuwsche recht volgt. De grondt van het Zeeuwsche recht is: HET GOET MOET GAAN DAAR HET VAN DAAN GEKOMEN IS. De steeden, die dat recht volgen, zyn; Dordrecht de hooft- en eerste stadt, niet alleen van Zuydt Hollandt; maar zelfs van gantsch Hollandt en Westvrieslandt, nevens Gornichem of Gorkum, als óok Woudrichem of Workum, Schoonhoven, Geertruydenberg en Heusden, alle beyde aan den Brabandtsche kant gelegen, doch onder Hollandt behorende, en Geervliet. In het landt van Voorne of den Briel, wordt 'er de stadt Briel mede onder gerekent, de andere steden volgen, of het gemeene landtrecht, by de Heeren Staaten van Hollandt en Westvrieslandt in 't jaar 1580 beraamt, om, als een middelwegh, de zake tot een eenparigh recht te brengen, of hebben noch eenigsins het Aasdoms recht behouden: waar van men. Grotius nazien kan in zyne Inleydinge tot de Hollandsche Rechtsgeleertheyt.

Oudenh. p. 402.

Grot. inleyd. tot de Holl. rechtsgel. 2. B. Deel. 28.

Houve 1. D. 2. B. bl. 38.

Grot. inl 2. Boek 28. Deel.

ZUYDEWINDT (*Hendrik van Ens, gezegt*) van zommigen ten onrechte *Sneeuwindt* genoemt, was Maarschalk van Gelder, onder de regeeringe van Karel van Egmondt, den achtsten en laatsten van zyn stam Hertogh van Gelder, en een kloek en stoutmoedigh krygsman, die zynen vorst veele diensten gedaan heeft, en in den krygshandel out geworden, met eenige kloekhertige Geldersche besoldelingen voorzien, het slot van Poederoyen, of Puderoyen in de Bommelerweerdt, aan de rivier de Maas, over het Hollandsche dorp Opandel in het landt van Heusden, gelegen, als Kasteleyn bewaarde. Hertogh Karel, met Brabant en Hollandt over hoop, en in oorlogh geraakt, vermeerderde Zuydewindt zyne bezetting, en liet beyde die landschappen wydt en zydt uytplonderen, en onder brantschattinge stellen, zodat hy van alle kanten een grooten toeloop van uytgelate roofvogels van veele vreemde natien kreeg, die het alomme zoo slecht maakten, dat men voor Zuydewint niet minder dan een onweder en donder beefde, en Puderoyen den bynaam van duyvelsch gaf, dies op kosten van Hollandt en de stadt 's Hertogenbosſche Jan van Egmondt, stadhouder over Hollandt, in het jaar 1507 het zelve belegerde; doch na menigvuldige bestormingen op 't naderen van den Gelderschen Hertogh met enige hulpbenden, schandelyk verliet, met afterlatinge van zyn meeste geschut, en legertros; 't geen Zuydewindt niet weynigh den moedt verwakkerde, te meer, daar hem zyn meester geen gering aandeel in den buyt gaf, zyn toebetroude slot op nieus, en beter als te voren, van alle nootwendigheden verzagh, de gequetsten en kranken medenam, en gezonden in derzelver plaatze stelde: Dus ging dan Zuydewindt zynen ouden gang, en zelfs veel verder, overal rovende, brandende en schattende, waar hy maar by kost komen, zelfs de reyzende koopheden aanhoudende, en op losgeldt stellende, zonder aanzien van den lantaardt; zodat Keyzer Maximiliaan in het volgende jaar 1508 den Grave Rudolf van Anhalt belaste dit roofnest uyt te rooyen, die vervolgens by den Bosch zyne benden, bestaande in duyzent ruyters en 12 vaandelen voetvolk, verzamelt hebbende, daar mede deezen Zuydewindt op Pouderoyen belegerde. Hy verdedigde zich manhaftigh, en stelde alles in 't werk, om zyne vyanden te keer te gaan, van wien hy niet veel gunst te verwachten hadde, en nogh veel minder zyne gelderſche Soldaten, maar hy vermerkte wel haast, dat 'er nu een ander spel, als in 't vorige jaar, te speelen viel, alzoo de Anhaltze vorst met twaalf zeer groote stukken Kanon, de twaalf Apostelen genoemt, nevens enige steenstukken, zyne vestingwerken, Torens, muren, en daken zodanigh beukte, dat binnen enige weynige dagen alle de daken en Solders instortten, en nedervielen, voornamentlyk naar den waalkant toe, daar het slot op zyn zwakste was, en Zuydewindt geenen vyandt verwacht hadde, alzoo de aankomste aldaar zeer eng en moeyelyk viel. Hy verweerde zich echter als een fiere Leeuw, en beet aan alle kanten gruwlyk van zich af, zodat de belegeraar al aan een goeden uytkomst begon te twyfelen, wanneer op het alleronverwachtste de dappere slotbewaarder door het nederstorten van een zwaren balk en enigh omvergeschoten muurwerk op den grondt geworpen, en dootgeslagen wierdt, dat te gelyk een onuytsprekelyke rouw, en zoo groote slaauhertigheyt in de overige bezettelingen verwekte, dat zy, geen uytkomst of middel van te vluchten ziende, de sterkte overgaven, tot groote blydschap der naburen

Slichtenhorst. Geld. Geschied. XI. B. §. 48. 49.

ZUYLEN, een vermakelyk dorp aan de rechterzyde van de rivier de Vecht in het nederquartier van het landschap Utrecht, een grote ure gaans van de stadt van dien naam, wordt in een ouden giftbrief op het jaar 838 Thule genoemt. Het pronkt niet alleen met een treffelyk slot, waar van op 't volgende artykel zal gesproken worden, maar ook met den tytel van een heerlikheyt, groot 512 mergen, 4 hondert en 25 roeden, die hedendaags leenroerigh is aan den gestichte van Utrecht, zynde de tegenwoordige bezitter, Reynout Gerard van Tuyl van Serooskerken, daar mede beleent den 28 Januarius des jaren 1693. Voormaals heeft deeze heerlikheyt ten deele den Utrechtzen Bisschop, en ten deele den Abt van Oostbroek toegekomen, uytwyzens een verlybrief van den Abt van Oostbroek van 't jaar 1446 en twee van Bisschop David van Bourgondië van den 22 Maart en 12 November des jaren 1458, als mede, en wel bezonderlyk uytwyzens de overgiftbrief van vrouwe Elizabeth van Kuylenburg, weduwe heeren Johans van Luxemburg, heere van Vyle, gegeven den 19 Februarius des jaren 1510, en het verly van den Abt, Prior, en Convent van Oostbroek, daar op gegeven den 14 April des zelven jaars. Bisschop Hendrik van Beyeren heeft wel den Grave van Rennenberg by segel en brieven Zuylen als eene hoge heerlikheyt opgedragen gehadt, maar dezelve, noch enige latere bezitters hebben ooyt de hooge heerlikheyt durven oeffenen, blykende zulks uyt het vertoog van heer Johan van der Vorst, Domdeken te Utrecht, uyt den naam en van wege voorgemelden Grave van Rennenberg gedaan in de Kanselerye 's hoofs van Utrecht, aangetekent in het tweede Memoriaalboek van den zelven hove, waarby hy verzoekt, om, gelyk zyne voorzaten, als heere *van* Zuylen, en niet *tot* Zuylen te mogen beschreven worden, onder belofte van uyt dien of anderen hoofde geen hoge heerlikheyts rechten te zullen oeffenen. Zuylen heeft van outs een Kapel met eene vikarye gehadt, die ter begeevinge van den heere dezer heerlikheyt stont, en met de verandering van den Godsdienst in dit landschap vervallen is, zynde eene nieuwe kerk van de Gereformeerden gebouwt, met een kleyn zeskantigh kloktorentje op den voorgevel naar de Vecht toe, die door een eygen Predikant bedient wordt, en onder de Klassis van Amersfoort, de tweede dezer Provintie, gehoort; zynde alhier tot eersten Predikant beroepen in den jare 1652 Hendrik Tekman, naar Amersfoort vertrokken 1660, en naar Delf 1671, en daar gestorven 1681. Meergemelde Willem, Grave tot Rennenberg, in het jaar 1546 overleden zynde, wierdt zyn hart alhier in een looden kiste, zyn ingewandt te Westbroek, en zyn lichaam te Oostbroek begraven, doch het laatste, als de kerke van Oostbroek in 't jaar 1580 afgebroken wierdt, met de graftombe herwaarts overgebragt; staande op een steen aan de muur gesneden: *Hier leydt begraven het hart van den edelen Heere, Willem, vrygrave tot Rennenberg, Heere tot Zuylen, Westbroek, ende Oudenhoern.* Henrika van Erp, Abdisse van Vrouweklooster, tekent op het jaar 1545 by den professor Mattheus, dien weergadeloozen kenner en onderzoeker van 's lands outheden, in het eerste stuk zyner Analecta de bovenverhaalde drieplaatzige begravinge mede aan, en schryft, dat het lichaam op den 23 July te Oostbroek begraven wierdt, en *ik* (vervolgt ze) *ging met ons Joffren staan voor onze poort aan den Steenwegh, ende wachte met ons Kapellaan, die 't Kasuvel-een hadt, met een wyquast in zyn handt,*

Jan Martyn Kap. 129. Alting Not it. Germ. Infer. p. II. Ant. Matth. de Jur. Glad. Cap. XXVII.

M. Brouerius Utrecht verheerl. III. Deel.

hant, ende twee van de jongſte Jofferen droegen 't Cruys ende 't wierook, ende wy ginghen buyten de Vrenckpoort, ende bleven ſtaen by de wagen wech, daer men na Ooſtbroek vaert, ſo langh dat al die wagens verby waren. Doe ginghen wy wederom.

ZUYLEN (*het huys te*) een aanzienelyk en zeer ouwerwets gebouw met twee achtkantige torens op de hoeken van den achtergevel, en twee zeskante torens op de hoeken van den voorgevel geſterkt, met brede vyvers omringt, een ruymen voorhof, en net beplante lanen en tuynen verſiert, vertoont zich een musquet-ſchootweegs achter het kerkje van het dorp Zuylen, ende is nevens andere edele huyzen by de Staten 's lands van Utreeht voor een Ridderhofſtede erkent in hunne verklaringe van den 20 Maart des jaren 1512. op het artykel van den verbandbrief van Frederik van Baden, Biſſchop van Utrecht, die den 19 May 1517 by Filips van Bourgondië, en den 5 November 1525 by Hendrik van Beyeren, Biſſchoppen te Utrecht, beveſtigt wierdt. Outtyts is het, gelyk de Ambachtsheerlikheyt, in erfpacht gehouden van de Abdyë van Ooſtbroek, ende nu leenroerigh aan den geſtichte van Utreeht, die daar mede den 26 Januarius des jaren 1695 beleent heeft den meergenoemden Ambachtsheer van Zuylen, Reynoud Gerard van Tuyl van Serooskerken, Kanonnik van Sint Jan te Utrecht, een van de acht Heeren Geëligeerden, verbeeldende het eerſte lidt van de Staten 's lands van Utrecht, en Gecommitteerden Raadt ter Admiralityt te Rotterdam, ter benoeminge van de Geëligeerden. 't Wapen dezer Heerlykheyt beſtaat uyt drie zilvere Zuylen (of liever baſimenten of kapiteelen van Zuylen) op een roodt veldt, het ſtamwapen des zeer ouden, hoogadelyken en beroemden geſlachts van Zuylen, nogh weligh bloeyende in verſcheyde doorluchtige ranken, ten roem en dienſt van den vryen Nederlandſchen Staat. De gemelde Edelen hebben zekerlyk van deeze plaatze hunnen naam, volgens 't gebruyk der twaalfde en dartiende eeuwen, genomen, en deeze heerelyke goederen bezeten tot op het jaar 1302 toe, wanneer Frank van Borſſelen van der Veere, Heere van Sint martensdyk in Zeelandt, (de eerſte van deezen tak der Botſſelens, die het geſlachtswapen brak met drie zilvere ſtarren in 't hooft, en zegelde met een ruyter in volle wapenen te paardi) huwende met Eleonora, dochter, en erfgename van Frederik van Zuylen, Heere tot zuylen, dezelve in zyn hoogadelyk ſtamhuys bragt, zodat Zuylen na zyne doot op deszelfs zoon, Floris van Borſſelen, getrouwt met Oda van Bautershem, Heeren Hendriks van Bergen Opzooms dochter, gekomen is, vervolgens op diens zoone Frank van Borſſelen, Grave van Ooſtervandt, zoo berucht in 's lands Kronyken door zyn Huwelyk met vrou Jakoba van Beyeren, Gravinne van Hollandt, doch, wyl hy zonder wettige kinderen overleedt, op zyne zuſter Eleonora van Borſſelen, die ten man gehadt heeft Heer Jan van Buren, waar by zy een enige dochter, Elizabeth genoemt, gewonnen heeft. Deeze, in 't jaar 1475 in huwlyk tredende met Gerard, tweeden zoon van Heer Jan van Kuylenburg, won by hem over eenen zoon, Jasper den eerſten van dien naam, ende in order den dertienden, heere van Kuylenburg, die by 't overlyden van zyne voornoemde grootmoeder, Eleonora van Borſſelen, nevens andere goederen mede de Heerlikheyt van Zuylen bequam, welke by gebrek van zoonen (alzoo hy niet dan zes dochters by zyne vrouwe, Johanna, dochter van Anthonis, den grooten Basterdt van Bourgondien, verwekte) by deszelfs overlyden binnen Gent op Sint Andries avondt van den jare 1504, zoo uyt hoofde van zyn Teſtament en uyterſte wille, als overgifte van zyne oudſte dochter, Elizabeth, vrouwe van Kuylenburg, op den 19 Februarius des jaren 1510 gekomen is op voornoemden Heere Jaspers derde dochter, Kornelia, die, gehuwt met Jonker Willem, vryheer tot Rennenbergh, de beleeninge dezer heerlykheyt op haaren mans naam heeft laten doen den 14 April 1510. Zy wonnen eenen zoon, mede Willem genoemt, Heere van Erenſteyn en Palſterkamp, die voor zyne ouders overleedt, nalatende eenen zoon, Jan Francois van Rennenberg, op wien Zuylen vervallen is, en hy, kinderloos ſtervende, op zynen neef, Graaf Herman van Rennenberg, heere van Aldenhorn en Prooſt van Sint Lambrechts kerke te Luyk, en van Outmunſter te Utrecht; dewelke deeze goederen overgegeven heeft aan Joris Lalaing, vryheer van Ville, heere van Villeroy en Imbreſis, vader van Willem van Lalaing, eerſten grave van Hoogſtraten. Joris van Lalaing liet Zuylen na aan zynen voornoemden zoons enigen zoon, en erfgenaam, Anthonis van Lalaing, tweeden grave van Hoogſtraten, die het zelve verkogt aan Kaspar Quinget, ten wiens en zyner nazaten behoef en verzoeke de huyzinge van Zuylen met het erf, groot omtrent drie mergen, en nogh twee hoeven lands, gelegen in de Ambachtsheerlykheyt, in plaatze van erfpacht, tot een onverſterflyk erfleen verklaart wierdt door de Gedeputeerde Staten 's lands van Utrecht, mits dat het voorſchreve leen by verſterf of aliënatie verzocht zou werden met een voeder rhynſchen wyn, groot vier amen, en dat de remonſtrant voor de redemptie, of 't afkopen van den jaarlykzen *canon*, gaande uyt de voornoemde erfpaghtgoederen, wezende des jaars XIX. guldens en vier ſtuyvers, eens betalen zoude de ſomme van twee duyzent guldens, die men wederom ten behoeve van de Abdye van Ooſtbroek op intereſt beleggen zoude, vry gelts van den XL. penning. Naderhant heeft Kaspar Quinget deeze heerlikheyt wederom verkoeht aan Adam van Lokhorſt, heere van Alkemade, van een hoogadelyk geſlacht, wiens enige dochter, Elizabet van Lokhorſt, moeder wierdt van Anna Elizabeth van Reede van Nederhorſt, vrouwe van Zuylen, by doode van haren grootvader, Adam van Lokhorſt, hier boven gemeldt; Zy, trouwende met Hendrik Jakob van Tuyl van Serooskerken, won by hem Jonker Reynoud Gerard Tuyl van Serooskerken, den tegenwoordigen bezitter der heerlikheyt en 't ſlot van Zuylen. Aanmerkingswaardigh is het, dat aan Jan, heere van Egmont en Baar, deeze heerlikheyt van Eleonora van Borſſelen, zuſter van Frank van Borſſelen, grave van Ooſtervandt, hier boven gemeldt, overgelaten zynde, David van Bourgondie, Biſſchop van Utreeht, hem den 22 Maart. des jaren 1485 de beleeninge geweygert heeft, die hy echter den 14 September van het jaar 1497 van deszelfs opvolger, Frederik van Baden, bekomen hebbende, zoo heeft ſedert Karel van Egmondt, na dode van zyn vader en grootvader, beyden Jan genoemt, en zyne zoon Lamoraal, grave van Egmondt, aanſprake op deeze goederen gemaakt, doch eyndelyk de laaſtgemelde zyn voorgewende reeht afgeſtaan aan zynen neef Anthonis van Lalaing, grave van Hoogſtraten, hier voren gemeldt.

Smallegange kron van Zeel 1. D. 3. B. Freſchot Hiſt. abregé de la Ville & Prov. d'Utrecht.

Slichtenhorſt Toon. des lands van Gelder. bl. 57.

A Matth. de Jure Glad. cap. 27.

A. Matth. Fundat. & Fat. Eccleſiar. lib. 11.

ZUYLENSTEYN een heerlik en Riddermatigh huys in het overquartier van Utrecht, dichte by de vrye heerlikheyt Leerzum, voert ten wapen drie zilvere zuyltjes op een root veldt, en daar over een gouden lambel. Het heeft van outs aan het hoogedele geſlacht van Zuylen toebehoort. Jan van Zuylen van Natewiſch is, by 't uytſterven van de oude bezitters, daar mede verlydt den 26 Februarius des jaars 1465, hy gaf het zelve den 9 September 1497 over aan zynen zoon Wouter van Zuylen van Natewiſch, die 't den 31 Maart 1502 verkogt aan Diederik van Beverweert. Frederik van Seldenacq, erfkeukemeeſter des heyligen Roomſchen ryks, bequam het wederom by kope den 14 Auguſtus 1516, en liet 12 Julius des jaars 1542 overlydende, het zelve na aan zynen broeder Jan van Seldenacq, wien den 20 Julius 1549 Jakob van Seldenacq gevolgt is, die dit adelyke huys den 19 November van den zelven jare 1549 overdroeg aan den Ridder Ernſt van Nyenrode, van wien het deszelfs doehter, Geertruyd van Nyënrode, den 15 Oktober 1558 geërft heeft. Zy, gehuwt met Godard van Reede, Ridder, heere van Amerongen, bragt het over op hare dochter, Adeleyt van Reede, die ten man gehadt heeft Thomas Maria van Wingfelt, dewelke het verkogt heeft aan Jan van Reneſſe van der Aa, heere van Dorp, te weten den 19 Auguſtus des jaren 1611. Van deezen is 't, dat het Frederik Hendrik, Prince van Oranje, den 11 Auguſtus 1630 bekomen heeft voor zynen zoon Frederik van Nasſau, geſneuvelt in den ſlag tegens de Franſehen voor Woerden in den jare 1672. dus erfde het deszelfs zone, Willem van Naſſau, door den doorluchtigſten vorſt Willem III, Koning van Grootbrittannië, verheven tot Grave van Rochefort in Engelant. Hem, den 12 Julius des jaars 1708 overleden, is gevolgt zyne zoon, Willem Hendrik van Nasſau, na wiens doodt deeze heerlikheyt den 2 December 1710 gevallen is op zynen broeder, Frederik van Naſſau, grave van Rochefort, Heere van Wajeſteyn, die dezelve nogh tegenwoordigh bezit als een leen van den geſtichte van Utrecht met hoge, middele en lage jurisdictie (rechtsgebiedt) volgens overeenkomſt (accoort) van voorgemelden Prins Frederik Hendrik van Oranje met den heere van Amerongen, en aggreatie (goetkeuringe) der Heeren Staten 's lands van Utrecht, gegeven den 11 May des jaren 1631.

A. Matthæus de Jure Gladii cap. 16. Freſchot Hiſt. Abregé de la Ville & Province d'Utrecht.

ZUYLICHEM, een Dorp en heerlikheyt van de Bommelerweerdt, een gedeelte van het quartier Nimwegen, het eerſte in Gelderlandt, aan de waal tuſſchen Bommel en het huys te Loeveſteyn, wordt te gelyk met Niewaal van eenen Predikant bedient, die onder het klaſſis van Saltbommél behoort. Slichtenhorſt noemt het een vlek, en getuygt dat het eertyts een tol gehadt heeft, die Reynald de eerſte, Hertogh van Gelder, in het jaar 1317 aan Gerrit, heere van Voorn, verkocht.

Slichtenhorſt toneel van Gelderl. bl. 70. en Geld. geſchied. bl. 113.

ZUYLICHEM (KONSTANTYN HUYGENS HEERE VAN) Geheymſchryver en Raadt van drie *Princen van Oranjen*; daar by een der beſte Geeſten, en Poëten der XVI. eeuwe. Men vint van hem geſchreven eene groote verzameling van Latynſche en Nederduytſche gedichten, die in druk uytgaan onder de opſchriften van *momenta deſultoria* in 8 en *Korenbloemen* in 4to. *Hy, in's Gravenhage* den 4 September 1596 geboren, was de tweede zoon van *Chriſtiaan Huygens*, Secretaris van den Staat der verenigde Nederlanden, overleden in 's Gravenhage in het jaar 1624, nalatende twee zonen en twee dochteren, te weten MAURITS HUYGENS, daar Prins Maurits van Oranje, als gevader by den doop over ſtont, geboren in den

Bayle tom. 3. ad artic. Zuylichem f. 3086. zie ook Reydt en Hooft

van hem ſprekende. den Hage den 12 May des jaren 1595, Secretaris van den Nederlandſchen ſtaat na dode zyns vaders, en KONSTANTYN HUYGENS, ons tegenwoordigh onderwerp. De oudſte dochter, GEERTRUYD HUYGENS, troude met Filip Doubleth, heere van St. Annelant, Rentmeeſter Generaal van deezen Staat. De tweede dochter, KONSTANTIA HUYGENS, geboren den 2. Auguſtus des jaren 1602, is gehuwt geweeſt aan David le leu de Wilhem, raadt des Prinſen van Oranje, en in den hove van Brabrant, uyt zeer ouden en edelen huyze in 't Graafſchap Artois en het Bisdom Kameryk. Konſtantyn quam onder Prins *Frederik Hendrik* in gedachte bedieninge, ſtrax van geſproken; volhardde in dien ſtaat by de volgende Prinſſen, tot dat hy dien aan zynen oudſten zoon overzette. In het jaar 1661 wierdt hy afgezonden naar het Franſche Hof, om de reſtitutie (herſtellinge) van Oranje, dat de Koningk van Vrankryk in bezit hadt genomen. Nadat hy eyndelyk in 't jaar 1665 zulks verkregen hadt, vervorderde hy zyne reyze naar Oranje, om dat Prinsdom weder in handen van zynen wettigen Meeſter te ſtellen, dat geſchiedde met zeer groote plechtigheyt. *Huygens* raakte tot den hoogſte trap des Ouderdoms, daar hy zoo gelukkigh in was, dat het hem, noch aan ſterkte naar maate zyner jaren, noch aan levendigheyt van geeſt ontbrak: daar by zagh hy zyn geſlacht en huysgezin in eenen zeer bloeyenden en vaſten ſtaat, en 't geluk, van dat zyne dienſten, den tydt van twee-en-zeſtigh jaren aan het doorluchtige huys van Oranje gedaan, den Vorſten overaangenaam waren. Hy hadt in zynen tydt in zeer groote gemeenzaamheyt geleeft, en die onderhouden, met de grootſte en doorluchtigſte letterkundigen der weereldt, voornamentlyk met Daniel Heinſius, en deszelfs zoon Nikolaas Heinſius, met Voſſius, Ericius Puteanus, met Balzac, die hem zyne Critica in Heinſii Herodem Infanticidam, (*Berispingen op Heinſius Herodes den kindermoorder*) opdroeg; als mede met Corneille, vader Merſenne, en den vermaarden Renatus Deſcartes. En alzoo hy niet alleen een beminnaar was, maar daar by in alle konſten en wetenſchappen ongemeen ervaren, was zyn gemoedt en hart ook op eene uytmuntende wyze geneygt en hangende over de zodanigen. Hy ſtierf in 't jaar 1657, out t' negentigh jaren en zes maanden; was Preſident in den Raadt van den Prinſe van Oranjen, ende liet drie zoonen na, als I *Konſtantyn*, naderhant Secretaris van Willem III, Prinſe van Oranje, overleden in November 1697, II *Chriſtiaan*, een der grootſte Wiskonſtenaars van Europa, die ongehuwt in 't jaar 1695, in den ouderdom van zes-en-zeſtigh jaren, geſtorven is. In de *Bayle ibid. &* Hiſtory van de werken der letterlieden (Scavans) vindt men veel van hem, tot zynen lof, opgehaalt, en deszelfs wer- *Sorbiere lettres & Relations Pariſ. 1660 in 8.* ken door den heer Sorbiere opgetelt. En ten III. N. Huygens, die voor zyn leven lang afgezonden is geweeſt in het Edel mogende Kollegie ter Admiraliteyt te Rotterdam, daar hy ook in 't begin der maand Julius des jaren 1699 overleden is. Men vindt mede, dat 'er eene dochter van den heere van Zuylichem, met name, *Suſanna Huygens*, gehuwt is geweeſt met Filip Doubieth, heere van St. Annelant, haaren vaders zuſters zoon. Voegt hier by, dat zyne vader, Chriſtiaan Huygens, een zoon geweeſt is van Kornelis Huygens, een Brabandſch edelman, en van Geertruyd Bak, dochter van Chriſtiaan Bak, en Lucie Bak van Weelden, van een zelven afkomſt met de edelen van Asten. Chriſtiaan Huygens voornoemt was de eerſte van zyn geſlacht, die zich in Hollant ter nederzette, nadat hy zich op zyn 26ſte jaar vermaagſchapt hadde met een zeer voorname antwerpſche familie, door zyn huwelyk met Suſanna Hoefnagel, dochter van Jakob Hoefnagel en Elizabeth Vezeler, oudſte dochter van Joris Vezeler, Intendant generaal der Koninklyke Spaanſche munt in de Nederlanden, konnende de rykdom van gemelden Jakob Hoefnagel genoegzaam bezeft worden uyt zyn opſchot van driemaal hondert duyzent guldens tot ſtilling van de muitende Spaanſche krygsbezettelingen te Antwerpen in het jaar 1576, ook is zyne heerlyke hofſtede, de Lanterhof genoemt, en een quartier ure gaans buyten gemelde ſtadt door hem zelfs doen bouwen, nogh ten huydigen dage aldaar genoeg bekent, waar by, tot verder bewys van zyne ſchatrykheyt komt, dat zyn oudſte zoon, Balthazar Hoefnagel, ten vrouwe bequam eene dochter van Diderik van Liesvelt, heere van Hamme, St. Anna, Opdorp, en Kanſelier van 't hertoghdom Brabant.

Ul. Emmii Guil'elm. Ludovic. P. Winſemius Kron. van Vrieſl. 19. B. ZWAAGTERSCHANS, weleer eene welgeſterkte fortreſſe in de Oldamten, een gedeelte der Provincie van Groningen, naby den Dollaart, en de Reyde of Oude Schans, is berucht in de vaderlandſche geſchiedboeken. Zy was door de Spaanſchen gebouwt tot dekkinge en verſterkinge van de Reyder Schans, die van de Zwaagterſchans beſchoten kon werden. Graaf Willem Lodewyk van Naſſau, Gouverneur en Stadthouder van Vrieſlant, de groote aangelegentheyt van deeze ſterkte voor de Omlanden wel overwogen hebbende, heeft in het jaar 1589, te ſcheep van Dokkum afgekomen, en naar Reyde de Eems opgeſtevent, dezelve belegert, en na een geruymen tydt beſchoten te hebben, ingekregen, de Spaanſche Stadthouder Verdugo vergeefs getracht hebbende deze ſterkte te ontzetten, waar na gemelde Grave Willem Lodewyk dezelve met nieuwe werken vermeerdert en verſterkt heeft, om Groningen, dat toen ter tydt de Spaanſche zyde hiel, te benaauwen, en den toevoer van Emden te verhinderen, welk oogwit hy ook in het jaar 1594 met het veroveren der ſtadt Groningen gelukkiglyk bereykt heeft.

ZWAANEBROEDERS. dus noemden men weleer binnen de ſtadt 's Hertogenboſch alle de genen, die ter gedachteniſſe van zeker vredemaal, tuſſchen de Koptiten en Berkerdynen gegeven, en waar op een zwaan geſchaft was geworden, jaarlyks een vriendelyken maaltyd te zamen hielden, en een burgerlyke byeenkomſt hadden, die zeer langen tydt onder de voornaamſten der Burgerye geduurt heeft. 't Zal niet onvoeglyk zyn de oorſprong van dit Zwaanebroederſchap wat verder op te haalen. Binnen deeze ſtadt waren voormaals twee ryke Edellieden, genaamt *Jakob Koptiten*, wonende op het ſteene huys de Moriaan, en *Hendrik Berkerdyn*, wonende op het huys Rodenburg, dat veele jaren des ſtads Theſaury (Schatkamer) geweeſt is; Zy, die eerſt in groote vriuntſchap leefden, kregen naderhant een bitteren haat tegens elkanderen, en, gelyk zy de hoofden en voornaamſte gezaghebbers der Burgerye waren, hadt ieder zyn byzonderen aanhang en verwekte een geheele verdeeltheyt in de ſtadt, die zoo verre ging, dat de eene burger den anderen gewapent aanranſde, en zomwylen aan weerkanten enigen gequetſt en gedoodt wierden: eyndelyk geraakten deeze onſtelde gemoederen door de tuſſchenkomſte van goede vrinden, die dezelve nevens de voornaamſten der ſtadt op den vaſtenavondt op een Zwaan nodigden en vergaſten, tot bedaren, waar op deeze geheele vergadering, om deezen vrede en vrintſchap onververbrekelyk te onderhouden, zich verbond, het bovengenoemde maal jaarlyks te hervatten, noemende hun gezelſchap, ter gedachteniſſe van den opgediſchten zwaan, het Zwaanebroederſchap, en zich zelven Zwaanebroeders. *J. Oudenh. Beſchryv. van 's Hertogenb.*

ZWAANENBURG (*Kornelis*), Hoogleeraar in de rechten te Leyden, geſtorven op den 12 May 1630 in den ouderdom van 55 jaren, was in dezelve ſtadt geboren van een aanzienelyk, out, en burgerlyk geſlacht op den 12 September van het jaar 1574. Hy ley de eerſte beginzelen zyner ſtudiën aldaar in de Latynſche ſchole onder den Rektor Nikolaas Stochius, en naderhant in 't heymelyk by den Wiskundigen Hoogleeraar Rudolf Snellius: dus in de talen en vrye konſten wel geöeffent, begaf hy zich tot het onderzoek der rechten onder de Profeſſoren, Julius Beyma, Everard Bronkhorſt, Kornelis de Groot, en Gerard Tuning, en vorderde daar in zoo verre, dat hy in 't jaar 1593 een openbare twiſtreden onder den Profeſſor Bronkhorſt verdedigde, waar na hy, naar Douay gezonden, en, na veertien maanden de rechten verder geleert te hebben, den 30 Maart 1595 aldaar Licentiaat in de rechten gemaakt is. Dus keerde hy, met eere opgehoopt, naar zyn vaderlant, oeffende zich nogh twee jaren aftereen met onderwyzen en twiſtredenen te houden, en dat met zodanigen uytkomſt, dat hem de Bezorgers der Leydſche hoge ſchole tot Profeſſor in de rechten verkooren, nadat hy alvorens den 17 September van 't jaar 1597 met den tytel van Doctor Utriusque Juris vereert was geworden, waar na hy in het jaar 1615 met groten lof, als Rector Magnificus, de Akademie beſtiert heeft. *J. Meursii Athen. Batav. J. Orlers Beſchryv. van Leyd.*

ZWAANENBURG was weleer een hecht ſlot van een Gottiſche bouwkunde, in Waterlant door de edele heeren van Perzyn tegens zin en wil der Waterlanders geſticht, die, op de vryheyt gezet, deezen muylbant niet wel dulden konden, zodat zy in het jaar 1268 tegens Jan, den derden heere van Perzyn, en den geheelen Adel opſtonden, zich met de kleyne Vriezen en Kennemers tegens dezelve vereenighden, en dus der Edellieden kaſteelen, zoo verre zy 'er maar by konden komen, vernielden, en wel in de eerſte plaatze dit huys Zwaanenburg, dat hun naderhant duur te ſtaan quam, als zy, Haarlem belegert hebbende, hunne dorpen alomme in den brant zagen ſteken door eenige uytgezondenen van den Adel, aangevoert door gemelden heere Jan van Perzyn, en dies het beleg opbrekende, door de belegerden in den hindertocht dapper aangegrepen, en veelen der hunnen verſlagen wierden. Waar na zy zich door tuſſchenkomſte van Graaf Floris V en andere vermogende mannen met heer Jan van Perzyn verzoent hebben, onder beding van twee beden jaarlyks en zekere ſomme eens voor het ter nederwerpen dezes ſlots te zullen opbrengen, mits het zelve nooyt weder opgebouwt wierde, als ook getrouwelyk nagekomen is.

ZWAANENRECHT. de Zwaan een groote en witte watervogel met een zeer langen hals, en welgeëvenaarde vleugels, waar in hy een groote kraght heeft, wordt meeſt in het latyn Olor genoemt, zoo veel als ὅλος ὠραῖος, *ganſch blank en ſchoon*, dienende hem de lange hals tot eene hengelroede, om onder 't water viſſchen te vangen, waarom hy ook omtrent de rivieren, meeren, en moeraſſchen het allermeeſte neſtelt. Hy zwemt zeer ſnel, licht, en hoogmoedigh,

gaat

P. Merula plakkat. en ordonn. op't ſtuk van de Wildernis III. Boek.

gaat in tegendeel traag voort, en vliegt maar tamelyk raſch. zyn voetſel, behalven zommige viſſchen, beſtaat, als dat der Ganſen, in kruit en veelerhande gewurmte. Men houdt hem voor een der edelſte vogelen, en is het een byzonder voorrecht in het verenigde Nederlant voor de Steden, groote Huyzen, en eenige byzondere perſoonen een Zwanedrift of twee te mogen houden en aan te queeken. De Staten van Zeelandt hebben onder anderen gewillekeurt, dat niemant binnen hun Graaffchap eenige Zwanen zal houden, ten zy hy hondert gemeten Ambachts in eene parochie heeft, op verbeurte der zelve, en veertigh ponden. In Hollandt raakt het Zwaanerecht den Pluymgraaf, inzonderheyt in Delfs- Schie- en Rhyn-lant, waar toe het gruytgelt van de Brouwers mede behoort, voor het zuyveren en ſchoonhouden van het water, en het weghnemen van het kroos: Zoo is den heere van Poelgeeſt by reſolutie van de Heeren Staten van Hollandt den 11 Januarius des jaren 1590 toegeſtaan een drift van twee paar Zwanen, en zoo geniet onder andere huyzen mede het huys te Leeuwen, in Rhylant onder het ambacht van Alfen gelegen, het recht van twee paar oude Zwanen met de jongen te voeden, en te dryven in den Rhyn, en 't water tuſſchen Zwammerdam en Leyden. Gelyke voorrecht grypt mede ſtant in het lantſchap Utrecht, daar het huys te Ruwiel, hoe zeer vervallen, echter de gerechtigheyt van een Zwanedrift, de jacht en andere baten behouden heeft. Van tydt tot tydt hebben 's lands mogentheden by uytgegeve plakkaten op dit ſtuk ook voorzorge gedragen. Keyzer Karel V heeft, als Grave van Hollandt, den 18 May 1548 op zekere boete verboden eenige gemerkte Zwanen te vangen of te ſchieten; zyne zoone, Koning Filip van Spanje, heeft zulks den 13 April 1559 niet alleen herhaalt, maar ook daar nevens verboden dezelve door honden te laten jagen, of byten, en derzelver eyeren of jongen te rooven, ofte eenige wilde of tamme Zwanen, getekent of ongetekent, zonder hoofden of voeten te koop te brengen of iemant te ſchenken buyten eene verklaringe en bewys van wien dezelve gekomen zyn, en wien ze hebben toebehoort. Merkwaardigh is het Vonnis tuſſchen den Heere van Waſſenaar, als Pluymgraaf van Rhynlandt, en Jan Oem van Wyngaarden, bezitter van Kronenburg, gewezen den 22 December 1553, alzoo daar by blykt, dat die een Zwaan ophaalt of iemant ontneemt, den zelven op moet hangen in een groten kamer een voet van de aarde, en den zelven zoo lang met goeden roden tarw begieten, tot dat de Zwaan bedekt is, blyvende de tarwe verbeurt voor den Pluymgraaf. Verſcheide ſteden en onder anderen Haarlem, hebben op het ſchieten, beledigen, vangen, en verjagen arbritale correctie geſtelt, zynde zelfs ouders voor hunne kinderen en meeſters voor hunne knechts aanſprakelyk, volgens ſtads keuren, die in de laatſtgemelde ſtadt in het jaar 1708 vernieuwt, en merkelyk verzwaart zyn. Het Pluymgraafsamt is, als een byzonder voorrecht, van outs aan het hoogedele huys van Waſſenaar gehecht geweeſt, en is ten aanzien van Delfslandt en Rhynlant tot een onverſterflyk erfleen in 't jaar 1666 opgedragen by de Hollandſche Staten aan den heere Jakob van Waſſenaar van Obdam, Gouverneur van Willemſtadt, hebbende de heeren van Naaltwyk altoos erffelyke Pluymgraven in Schielandt geweeſt.

Keuren van Zeel. c. 3. art. 17.

A. Matthæus de nobilitate lib. 4. cap. 1. van Leeuwen Inleyd. tot de koſtuym. van Rhynl.

M. Schokii Belg. Foederat. lib. 14. cap. II.

A. Pars. Katw. Outhed.

ZWAARTVEGER (*Wolfert*) Prins Willem de Eerſte van Oranje met zyne benden wederom van voor Maaſtricht weghgetrokken zynde in den jare van 1586, zoo richtten de Spanjaarts deswegen verſcheide omgangen en feeſten aan, meenende nu genoegzaam meeſters te zullen blyven, gelyk zy alomme ſtoften, 't welk van veelen opgekropt, maar ook ſomwylen van eenigen niet onbeantwoordt bleef, waar onder Wolfert Zwaartveger van Arnhem in Gelderlandt byzonder aan te merken valt, die zyne Gelderſche manmoedigheyt niet verborgen kon houden, als hy, in het veerſchip van Antwerpen op Bruſſel zittende, en eniger Spanjaarden ſnorkeryën hoorende, onbedachtzaam de Spaanſche Lançiers en Ruyters verachtte, voorgeevende, dat hy 'er wel hondert op eene ry uyt den zadel zoude konnen lichten, dat den hoogmoedigen Hertogh van Alba aangedient wierdt, die daar op Wolfert voor zich ontbiedt, hem zyn breedt opgeeven voorhoudt, en, hoe zeer hy, op zyne kniën gevallen, om genade bad, en de loſſigheyt zyner tonge beſchuldigde, van hem, of het betoonen van zyne voorgewende dapperheyt en ſterkte, of lyfſtraffe voor die vermetelheyt vorderde, dies Wolfert, ziende niets met verontſchuldigen of bidden te winnen, op des Hertoghs eyndelyken eyſch, dat hy ſlechts tegens drie Spaanjaarden na elkander rennen zoude, doch met de keur van het beſte paardt uyt des Hertoghs ſtal, het ſpel opentlyk te Bruſſel tegens drie uytgekipte Spanjaarden begon, met dien uytkomſt, dat hy de twee eerſten, elk met eenen loop, en den derden met den tweeden loop uyt den zadel lichtte, tot een geweldigen ſpyt der Spanjaarden.

E. van Reydt Nederl. geſchied. D. P. Pers verwaarde Adelaar. bl. 349. P. de Lange Batav. Romeyn.

Smallegange Kron. van Zeelant.

ZWAKE, een groot water van ontrent een myl in de lankte in het Zeeuwſche eylant Zuytbevelandt, ligt byna ooſt en weſt, ſtrekt een ſtuk weghs uyt het weſten achter het dorp van der Niſſe, en loopt verder naar 't ooſten met een bocht achter 's Gravenpolder tot omtrent het poldertje van Kornelis Janſſen Bonen, alwaar het te nieteloopt. Het zelve levert zeer veele Karpers en Palingen uyt. Wanneer Borſſelen nogh een eylant op zich zelven was, liep het veer van Middelburg op Antwerpen hier door, en hadt de Zwake zynen loop door de Sloe, en van daar door den Weſtkrajert op het Ambacht van Borſſelen, die verder voortliep door den nieuwen Krajert, ten deele op Ovezant, en ten deele op het Heynkenzants Ambacht, ooſtwaarts op door den Louyzen polder vlietende naar de Middelzwake, en verder ten Ooſterzwake uyt, aldus vallende in het vaarwater voorby Eversdyk, en wyders naar den Biezelingzen inham, houdende geſtadigh zynen loop langs de zuytzyde van de Breewatering, door, en tuſſchen den Vlaamſchen kant, en aldus ooſtwaart op tot het landt van Antwerpen toe.

Gargon Walcher. Arnad. II Deel.

ZWARTEHOOP was een legertje van ettelyke duyzent mannen, door de Bruswykſche Vorſten geworven, uyt allerhande natien, doch meeſt Vriezen en Gelderſchen. 4400 rappe gaſſen en 1000 jongens wierden door den Grave van Berthem in 't jaar 1512 verzamelt uyt een groot getal oude Kompagnien, die zich van de zwarte bende afgezondert hadden, en door Brabant, Gelderlant, Kleef en Weſtfalen verſpreydt liepen, en dat om Groningerlant aan te vallen. Pieter van Thabor houdt onder de verſcheide oorſpronklykheden van hunnen naam die voor de zekerſte, dat zy na de doot van den Hertogh van Brunswyk, tot teken van rouw, met zwart laken beloont en gekleedt zyn geworden. De gemelde Grave liet ze datelyk door Twent en Drenth voorby Vollenhove naar Vrieſlant trekken, en voerde ze, nadat ze eenigen tydt uytgeruſt hadden, in de Groninger omlanden, naar Adewert, waar uyt ze van tydt tot tydt het platte landt aan alle zyden jammerlyk afliepen, rovende, plonderende, brandende en allerhande moetwil plegende, waar zy maar by konden koomen, zodat een iegelyk op het hooren noemen van de zwarte Bende zidderdde, en weghſchool. Zy veranderden dikwyls van Heer, en dienden den geenen, die hun het meeſte loon gaf, of daar de beſte buyt te halen viel. Nu hielden deeze knapen het met de Saxiſchen tegens de Vriezen, dan wederom met de Vriezen tegens Ooſtfrieſlant en Embden, naderhant wederom met de Gelderſchen tegens de Hollanders, en wederom met de Hollanders tegens de Vriezen. Floris van Egmondt, heere van Yſſelſteyn, ſpottender wyze Floorke Dunbier genoemt, van Karel van Ooſtenryk (namaals Keyzer Karel V) in Vrieſlant gezonden, om het zelve van Hertogh Joris van Saxen over te neemen, ziende het marren en twyffelen der Vriezen, om zynen meeſter te huldigen, ontbood in 't heymelyk deeze benden, en gaf hun de weette hoedanigh zy, met baldadigheyt te plegen, het aanleggen moſten, 't geene zy ook zoo wel uytvoerden, dat de Vriezen, om van dezelve verloſcht te worden, den Ooſtenryker onder zekere bedingen huldigden.

Scotanus Vrieſſ. geſchied. 16 Boek. Winſemius Kron. van Vrieſl. Gabbema verhaal van Leeuwaard.

ZWARTEDYK een welgeſterkte ſchans in het landtſchap Drenthe, op de grenzen van de grietenye van Opſterlandt in de Vrieſche Wouden, tuſſchen Bakkeveen en Eeuw aan den wegh van Drenthe naar Vrieſlant, gelegen, is met vier bolwerken voorzien tot beſcherming ende dekkinge van de Zevenwouden, waar toe hare gelegentheyt zeer voordeeligh uytgekozen is, als hebbende aan drie zyden een gedurigh onder water liggend Moeras, en aan de vierde zyde, naar den kant van Bakkeveen, alleenigh eene droge heyde, doende het niet weynigh tot voordeel der bezettelingen, dat hier binnen een heerlyke put met zoet water gevonden word. In het jaar 1673 is deeze ſchanze, die zeer vervallen was, door order van Prins Maurits van Naſſau, veltmaarſchalk van den Nederlandſchen Staat, die door den Prince van Oranje tot het beleydt van 's lands krygsmaghten in Vrieſlant gevolmaghtight was, herſtelt en verder in ſtaat van tegenweer gebragt tot afkeeringe van den vyantlyken Munſterſchen Biſſchop. Het bouwen en aanleggen dezer ſterkte is in het jaar 1593 geſchiedt door 't beleydt van Graaf Willem Lodewyk van Naſſau, Stadhouder van Vrieſlant, ten dien eynde den 28 April eenige troepen, en manſchap met de nodige materialen te ſcheep naar Kollumerzyl hebbende doen gaan, die in der haaſt de ſchanſſen te Termunte, Zwartendyk en Breeberg gemaakt hebben tot verzekeringe van Vrieſlant tegens der Spanjaarden aanſlagen onder hunnen overſten Verdugo. Sedert is deeze ſchanſſe van tydt tot tydt, gedurende den tachentigh jarigen Oorlogh met Spanje, met eenigh krygsvolk bezet geworden, te weten in 't jaar 1597 met een geheele kompagnie te voet, en zoo vervolgens met een weynigh meerder of minder manſchap.

Scotanus Vrieſſ. tuſſ. 't Vlie en de Lauwers L. v. B. toneel des oorlogs. II D.

Winſemius Kron. van Vrieſl. bl. 810. 833.

ZWARTEWATER of MARIAASBERG, een Benediktyner Nonnen klooſter, tuſſchen Haſſelt en Zwartſluys in het landſchap Overyſſel onder het droſtamt Sallant, weleer gelegen hebbende, en ten tyde van de hervorminge van den Godsdienſt in deeze landen te nietegeraakt, was omtrent het jaar 1227 geſticht. Willem Heda wil dat het Zwartewater is genoemt geworden wegens de omleggende wateren, die, als door een veenachtigen gront lopende, bruyn of zwartaghtigh van kleur zyn. De mater dezes klooſters voerde den tytel van Prioreſſe, gelyk den Monnik, die 't opzicht over de Nonnen hadt,) komende ons op 't jaar 1406 Giſelbertus van

J. Pikart Antiq. van Drenth. bl. 198. J. Lindeborn Hiſt. Epiſcop. Davent. c. V. pag. 262 & 263.

der Herte, en 1429 Henricus Onink voor,) de naam van Prooſt gegeven wierdt. Den naam van *Mariaasberg* heeft dit klooſter bekomen van Willebrand, den vyfendartighſten Biſſchop van Utrecht, nadat het volgens beloften, door Rudolf, Kasteleyn van Koeverden, die Biſſchop Otto II. verſlagen, en zich Willebrandus onderworpen hadt, voor vyfentwintigh Nonnen gebouwt was, moetende dit klooſter wel onderſcheyden worden van een ander klooſter, *Mariaaskamp* geheeten, dat ter zelver oorzake de Lantſtanden van Drenthe voor Nonnen van de Ciſtercy order eerſtelyk in de heerlikheyt van Koeverden tuſſchen Koeverden en Schoonebeek aan het ſtroomtje de Aa geſticht hebben gehadt, en dat daar na te Duyrze aan de vliet Rolde, en eyndelyk te Aſſen in Drenthe overgebragt is, uytwyzens den open brief van gezegden Biſſchop Willebrand, gegeven te Deventer den 21 Julius des jaren 1233, waar in hy onder anderen verklaart dit klooſter in zyne beſchuttinge te neemen, en het zelve uytdrukkelyk Mons S Mariæ (*Mariaasberg*) en een Benediktyner vrouwen Abdye noemt.

ZWEDER of ZWEER VAN KUYLENBURG, de LII Biſſchop van Utrecht, wiert in 't jaar 1425 van de van de *Stichtzen* verdreven; maar Hertogh Filip de goede, Grave van Hollandt, boodt hem hulpe, en deedt den Stichtſchen grote ſchade, beſtormde Amersfoort, daar hy wierdt afgeſlagen, doch nam Bunſchoten in, dan die van Utrecht veroverden 'tweder, en wierpen de poorten, en muren met de torens ter neder: hy zette te Dordrecht zynen zetel, in 't huys Kruysſenburg zyn hof houdende, wierdt ook van de Hollanders, Zeeuwen, Vrieſen en Gelderſchen voor Biſſchop erkent, trok, misnoegt over de keur van Biſſchop Rudolf van Diepholt, in 't jaar 1432 naar het Concilium te Baſel, daar hy aan 't Buykeuvel overleedt.

Balens Dordr. p. 773. ibid. p. 774.

ZWEETENDE ZIEKTE. Deze Ziekte quam eerſt in Engelandt, daar na ook in ons Nederlandt, en ſleepte veele menſchen wegh, wierdt, om datze eerſt in 't gedachte landt quam, *Sudor Anglicus*, de Engelſche Zweet-ziekte, zegt van *Balen*, genoemt.

Balens Dordr. p. 817.

ZWOL of ZWOLLE (in 't Latyn ZWOLLA) tegenwoordigh eene ſterke en zeer regelmatige ſtadt, eenen myl van Deventer, en twee mylen van Kampen, en voormaals onder de Ryks- en Hanſeſteden gerekent, legt in 't Weſterdeel van Zallant in 't lantſchap *Overyſſel*, niet verre van den *Yſſel*, ſchuyns over het Gelderſche ſteedtje *Hattem*, aan het riviertje de *Aa*, dat door de ſtadt, en niet lang daar na in de *Vecht* valt. Het wierdt eertydts *Middelwyk* genaamt; omdat het klooſter *Bethlehem*, in de boerſchap *Middelwyk* gelegen, de oorzake geweeſt is, dat het gedachte boerſchap eerſt een dorp geworden is, dat daar na *Zwolle* genoemt is; om reden, dat de koeyen en al 't ander daar weydende Vee in korten tydt zeer aannam, willende anderen dat ze gemeenlyk veele gezwellen onderworpen waren. Dit dorp is omtrent het jaar 1230 door Willebrand, XXXV. Biſſchop van Utrecht, met ſtadts privilegien beſchonken, en aangegroeyt tot eene ruyme en bloeyende ſtadt, by tydts vervolg in dubbele graften en eenen zwaren muur beſloten; tot welker beſcherming daar in 24 toorens van meer dan gewoone dikte en hoogte, met dubbele poorten, als kaſteelen opgebouwt, en tot de ſtads behoef bequaam gemaakt, zyn. Het is heden een van de drie hooftſteden, welke nevens *Deventer* en *Kampen*, door haare Magiſtraten voor de eene helfte; en de heeren Edelen der drie landſchappen *Zallandt*, *Twente* en *Vollenhove* voor de andere helfte, de oppermogentheyt, (ſouverainiteyt) van *Overyſſel* verbeelden: dezen, te zamen zes leden of ſtemmen uytmakende, hebben het opperſte gezagh en maght over de andere kleene ſteden en 't platte landt. *Zwol* is de laatſte in rang of ſtem; daar tegen de Edelen of ridderſchap van Zallandt de eerſten, welker Lantdroſt de uytſchryvinge doet, en in de vergaderingen voorzit (preſideert) beſluytende in alle zaken met de meeſte leden. Doch in geval drie tegen drie kantten, en een Adelyk perſoon, of eene ſtadt, den drie al eens ſtemmende toevalt, ſlaat het bygeſtemde deel, daar zulks plaats heeft, over. *Zwol* nevens de twee anderen ſteden hebben ieder hun byzondere, en vry eyge regeringe by, en op zich zelven; ook eyge Magiſtraten in hunne ſtadt en der zelver jurisdictie (rechtsbanne), daar by het *jus gladii* & *Monetæ*, (recht om ter doot te vonniſſen, en gelt te munten) echter is het verleenen van vergiffeniſſe (pardon) aan de gezamentlyke zes leden der Staten, by uytnemenheyt, gebleven. Indien 'er in zaken van de hooge banken, 't zy van *Zwol* of andere, mede zoo hooge als lage banken gedecideert (uytſpraak gedaan) of geappelleert (verder beroep gedaan) wordt, zulks komt voor den ſtadthouder (indien 'er een is) Ridderſchap, en Gedeputeerden der drie ſteden, in *Klaringe* (dus noemen zy het) te *Deventer*, daar met de meeſte hoofden of ſtemmen, quartiers wyze, door den Dinghweerder een beſluyt genomen (geconcludeert) wordt, en de zaak afgedaan (getermineert) zonder wydere provocatie (beroepinge) of overzieninge (reviſie) Aangaande de drie genoemde hooftſteden, daar van is *Deventer* de eerſte ſtadt: hare Magiſtraat beſtaat (wy beſchryven die van *Deventer*, omdat het in Zwol en Kampen by na al eens is, en *Zwols* regeringe niet byzonderlyk uytgedrukt vinden) uyt zeſtien perſonen; te weten uyt twaalf Schepenen, waar van 'er twee van acht tot acht weeken regerende Burgemeeſters zyn, en naar ordre voorzitten (preſideeren) zoo als op St. Peters dagh na gedane keur het lot gevallen is, en uyt vier Raden. Zy worden jaarlyks op gedaghten dagh van St. Peter ad Cathedram gekoren, en door de Gemeente aanbeſteldt, welke beſtaat in acht ſtraten of quartieren, en elk uyt zes der welgeſteldſte Burgeren, *Mientſluyden* genaamt. Dezen, tot de electie (verkiezing) treedende, maken met *afbooninge* eerſt in ieder quartier een oneffen getal, daar na gaan zy voort onder Eede, aan de afgegane regerende Burgermeeſters gedaan, van te zullen kiezen, de wyſten, de beſten, en nutſten ten behoeve der ſtadt, tot verkiezinge van nieuwe *Mientſluyden*; daar na komen zy tot de keure van Schepenen en Raaden; dan voortgaande, kiezen zy uyt zeven vier eerſte ſtraten twee Schepenen, en uyt de vier andere ſtraten eenen Schepen met eenen Raadt, die, ten dien opzichte, *ſtraat Schepenen* van zulken of zulken ſtraat, genoemt worden; dit geſchiedt alles met meerderheyt van ſtemmen en ſtraten: maar indien de ſtemmen komen te ſteeken, maakt de afgegane Magiſtraat een beſliſſenden vyfden ſtem. Wanneer de keure gedaan is, ſtaat het echter aan de afgegane Magiſtraat de nieuw gekozenen goet te keuren, of om genoegdoende redenen te verwerpen. Nadat de Magiſtraat de eedt, door de afgegane en nieuw aangekome Burgemeeſters is afgenomen, treedt zy voor dat jaar in de bedieninge, met de hoogſte maght in juſtitie en politie; evenwel niet met zodanigen vermogen, om nieuwe wetten of ſtatuten te maken, nieuwe laſten of impoſitien den borger of ingezeten op te dringen, noch ook eenige domeynen der ſtadt te bezwaaren of te vervreemden, dan met de meeſte, of ten weynigſten met vier daar toe ſtemmende ſtraten der *gezwore Gemeente*. Onder de regalia van *Zwol* en der ſteden *Kampen* en *Deventer*, word de Ryksmunt geenzins de minſte geacht. Wy hebben boven gezegt, dat het in de keure of het kiezen der Magiſtraat, als de bedieninge van juſtitie en politie in *Zwol*, *Kampen* en *Deventer* byna gelyker wyze toegaat, hebben om die reden maar aangetoont hoe 't zich in een van driën toedraagt: het onderſcheydt, waar in de eene ſtadt van de andere verſchilt, beſtaat alleen in 't getal der Magiſtraatsperſonen, der ſtraten en quartieren der Gemeente, welke, zoo wel te *Zwol* als te *Kampen*, minder dan te *Deventer* zyn; ook dat de keure van de Magiſtraat al-daar door twaalf uytgeboonde *Mientſluyden* geſchiedt, op andere wyze en tydt. Te *Zwol* op St. Paulus dagh, te *Kampen* op den eerſten Zondagh na drie koningen, alles naar den ouden ſtyl. Menigen twiſt heeft deeze ſtadt met hare nabuurſteden Deventer en Kampen gehadt, want als die van Zwol in 't jaar 1480 uyt hunne ſtadt een vaart beſtonden te graaven, die tot in den Yſſel zoude doorgaan, om des te gereder de waren te ſcheep af en aan te konnen voeren, heeft zich eerſt Kampen en naderhant ook Deventer, met een groote hevigheyt daar tegens gekant. In 't jaar 1520 ontſtont 'er tuſſchen Zwol en Kampen een andere twiſt, die tot zodanige dadelykheden uytbrak, dat 'er gantſch Overyſſel ſchade door leedt: Gelderlandt raakte daar ook door in de wapenen. Het ſproot hier uyt: de Biſſchoppen van Utrecht, genooten weleer, door der Keyzeren gunſte, de Tolrechten van alle koopmans waren, den Yſſel op en af komende. Kampen hadt dat Tolrecht van den Biſſchop van Utrecht gekoft, en van den tydt des koops af de tollen, zonder eenigh tegenſpreeken, ontfangen, Ondertuſſchen gebeurt het, dat de Vecht of 't Zwartewater, een gering rieviertje, dat Zwol beſpoelt, zoo veel water metter tydt tot zich uyt de Veengronden trok, dat het bevaarbaar wierd; zoodat de kooplieden, van boven komende, den *Yſſel* (om 't gemak, dat zy meer van de Vecht hadden, en te gelyk om van den Kamper tol vry te zyn) ſchuwden, en hunne waaren door 't gedachte Zwartewater in de zuyderzee bragten. Die van Kampen zulken vetten brok uyt hun ſchotel miſſende, knorden niet alleen op die van Zwol; maar, dadelyk te werk gaande, ſtelden eenen nieuwen tol op 't Zwartewater aan; uyt reden, dat de vaart van die van Zwol door de Vecht of het Zwartewater tot verkortinge van Kampens oude recht aangelegt was. Die van Zwol daar tegen, dat het recht van Kampen niet verder dan over den Yſſel ſtrekte. Dat Godt dien ſtroom geopent hadt; zy niet. Dat zy daarom zodanige gonſten des Hemels vry en vrank genieten mogten, enz. het liep zoo hoog, dat, vermits ieder gelyk wilde hebben, die van Kampen een Zwols ſchip uyt de zuyderzee in hunne haven opbraghten. De Zwolſchen, daar door gebeeten, taſtten by vergeldinge (repreſentatie) de van Kampen komende perzonen en goederen aan. De Biſſchop van Utrecht zocht hen wel te bevredigen; maar alles was vergeefs. Zwol ging met Hertogh Karel van Gelder een verbondt aan, zoo wel tegen den Biſſchop, als tegen Kampen: daar door maakten de Zwolſchen, als afvalligen van hunnen wettigen heer, en een vreemden aannemende, zich vry wat hatelyk. Karel was 't echter wel naar zynen zin, die gedachten kreeg van geheel Overyſſel aan zyn Vorſtelyk Gelder te hechten: dat hem echter miſlukte; want

J. Revii Hiſt. Daventr. lib. II.

M. v. der Houve Hantv. Kron. 2. D. 1. b. f. 73.

Pontan. Slichtenh. Geld. geſch. 2. D. p. 536. G. van der Horſt Overyſſelſch. Oog.

want die van Zwol, door dien verderffelyken oorlogh zeer verarmt, daar by van ieder ongeacht, en van de Gelderſche bezettinge ſmartelyk gedrukt, ſlooten gemelden hertogh Karel, toen hy in 't jaar 1524 binnen de Saſſenpoorte te Zwol gekomen was om de ſtadt te overrompelen, door 't laten vallen der beyde ſchotpoorten, op, dwongen hem zyne ſoldaten aldaar af te danken, en lieten hem zoo weer be ſpot naar huys gaan. Hy belegerde Zwol wel, maar moſt het beleg wel haalt opbrcken. Daar na tradt Zwol met Kampen en Deventer in verbondt, om gezamentlyk de een den anderen met lyf, goet, en bloet by te ſtaan, en getrouw ter dienſte van ſint Marten te Utrecht te blyven; evenwel heeft dit verſchil, en de daar uyt ontſtaane onruſten en elenden aanleydinge gegeven, en het is wel de meeſte oorzaake geweeſt, dat Zwol niet alleen, maar zelfs de twee overige Hoofdſteden met gantſch Overyſſel, nevens Gelder en Utrecht, aan het huys van Ooſtenryk of Burgundië zyn geraakt. Tweemaal is Zwol met die van Haſſelt mede in oneenigheyt gekomen: te weten in 't jaar 1529 wegens het leggen van eenen brug over het zwarte water, die in eene aangeſtelde vergadering geöordeelt is geworden tegens het recht van Zwol door Haſſelt aldaar gelegt te zyn, en den Haſſelaars opgelegt wierd af te breeken, en andermaal in het jaar 1657 met gelyke uytſpraake tot Zwols voordeel tegens den eyſch van Haſſelt, dat de Zwolſche ſchepen te Haſſelt zouden gehouden zyn, volgens zeker voorgewend recht, aan te leggen, en Havenaccyns te betaalen. In het jaar 1578 bragt Rennenberg (hy was toen nogh aan der Staten zyde) de Overyſſelſche ſteden, of meeſt alle, uyt der Spaanſchen gebiedt, onder dat der Verbonde Nederlanden. Zwol alleen ſcheen het wargaaren te zoeken, en onzydig te willen blyven; maar door de dreygementen van Rennenberg wierden zy in 't jaar 1577 mak en gedwee. Na dien tydt, ſchoon Rennenberg, in 't jaar 1580 den Staten afvallende door verleyding zyner zuſter, Maria van Brimeu, Gravinne van Megen, deze ſtadt berende, is Zwol gedurig aan den Staat gebleven tot in 't jaar 1672, en die plotzige inval en overrompeling der Franſchen, Engelſchen, Keulſchen en Munſterſchen toe, de Franſchen boven, en de Munſterſchen meer naar beneden, en den Overyſſelſchen kant, ſtadt voor ſtadt weghnemende, en alzoo de gantſche Provintie bemagtigende. *Zwol* was boven zynen ouden muur en dubbele graften in 't jaar 1672 met elf voortreffelyke bolwerken verſterkt, en daar benevens met een uytnemend ſchoon retrenchement, als eene linie van communicatie, en met vier groote Schanſſen daar in, tot aan de riviere *de Yſſel* vaſt geknoopt; namelyk, met de *nieuwe Schans*, *kooter Schans*, *berg Schans*, en 't *kleene Schansje*. Deze werken lagen op het aankomen van den vyandt ten deele nogh onopgemaakt; want de wallen waren, noch met ſtormpalen, noch met paliſſaden, verſterkt; de vervalle Fauſſebrayen nogh niet geheel herſtelt, door dien de tydt te kort viel, en dat 'er werkvolk aan ontbrak, bygevolge 't vervalle niet in volkomen ſtaat gebragt. De hooge officieren hadden verzocht, dat de voorſteden, buyten de drie poorten tot op 't kontreſcharp getimmert, door de Magiſtraat geſlaſt moghten worden, te gelyk met de Hoven en Plantagien, ter neer te werpen of af te branden, waar van ook een begin aan de *Saſſer*- en *Dieſſer-poorten* gemaakt, dogh niet uytgevoert was In 't Magazyn waaren maar vyftigh duyzent ponden buskruyt, 18 ſtukken kanon, en kogels naar mate; daarom was, om 't hoognodigh gebrek te vervullen, nevens den Burgermeeſter *Royer*, de Burgermeeſter *Didem* afgevaardigt naar Amſterdam, om aldaar alle nodige behoeften in te koopen. Het guarnizoen (krygsbezettinge) der Stadt en Schanſſen beſtont in acht kompagnien van den Kolonel *Bamphielt*, negen kompagnien van een nieuw geworven regiment onder den Kolonel *Ripperda*, en drie kompagnien van *Itterſum*, *La Grandiere*, en *Buiſſonet*, met zes nieuw geworve kompagnien Kavallerye; alle op verre na niet genoeg om ſtadt, retrenchement, en vier ſchanſſen naar behoren te konnen verdedigen, ſchoon merkelyk van de burgerye bygeſprongen koſt worden, die, tot haare beſcherminge bedacht, zich met eede daar toe op den 1 Junius O. Styl hooft voor hooft verbonden hadt. Zoo gebrekkigh als deze ſtadt van buyten was, ſchynt ze ook van binnen geweeſt te zyn, alzoo gebleken is, dat dezelve op den 13 Junius 1672 vervallen is in den maght van eenen vyandt, eer zy hem gezien hadt. De ſchuldt van dit overgaan wordt van de Magiſtraat op de Bezetting en de Officieren; doch weder van de laatſten, op de Magiſtraat geſchoven. Immers de laatſten, zich niet anders inbeeldende, dan dat met hunlieden op de wyze van Deventer (alle krygsgevangen) gehandelt zoude worden, en beſchuldigende den gedachten Burgermeeſter Royer en zynen aanhangk van een verraderlyk voornemen, trokken op ordre van den Luitenant Generaal Aylua (namelyk 't regiment van Bamphielt, en dat van Ripperda) des avondts of 's nachts, voor dat 'er de Munſterſchen inquamen, uyt Zwol naar Haſſelt, daar zy gemelden Luitenant Generaal Aylua vonden. Alle de omſtandigheden, te lang om hier in te brengen, (zie Valkenier) nevens ons gevoelen dien aangaande, laten wy uyt dit *artykel*, den lezer tot het aangewezene, by gemelden Schryver, verzendende, die echter zegt, dat het quade gevoelen daar van meeſt ten laſte van de Magiſtraat uytviel; ten dien eynde, eenige gronden, waar op zulks ſteunt, aanroerende. Zie ook op Kampen, welke laatſte ſtadt met dit ons *Zwol* beyde op eenen dagh, den 13 of 23 Junius, overgegaan zyn. Op den zelfden dagh zondt D. Roelink, Griffier van Overyſſel, uyt naame van Ridderſchap en Steden, aan eenige Stenden en Steden brieven, in Zwol gedaghtekent, niet van den Preſident (Voorzitter) volgens gebruyk, maar van den Griffier alleen ondertekent, waar by aan de byzondere Leden bekent maakte, dat in der naaſt Gedeputeerden moſten zenden, om de Provintiale Kapitulatie (verdragh) by te wonen, die Keulen en Munſter de Provintie aanbooden. Men heeft gelooft, dat die brieven het overgaan van de nogh overige Steden, Leden, en Forten van Overyſſel en Drenthe, zelfs aan de Zuyderzee gelegen; als Vollenhove, Steenwyk, Haſſelt, Meppel, Geelmuyden, Zwarte Sluys, Blokzyl, Kuynder, en Koveen, die byna alle met Zwol en Kampen op een en den zelfden dagh, te weten op den $\frac{12}{23}$ Junius in den maght des vyands vervielen, al eens, of zy by eene zelfde Kapitulatie begrepen waren, verhaaſt hebben. Daar is wel veel van geſproken, maar onzes wetens geen blyk van, niet tegenſtaande wy, om 'er achter te komen, zonderlinge neerſtigheyt hebben aangewendt: het ſchynt ook niet al te waar te zyn, om dat de tydt van eenen dagh te kort was, om gedachte brieven, naar alle de voornoemde plaatzen op dien dagh te gelyk te zenden, Gedeputeerdens te ontfangen, met dezelve te capituleren, (verding te maken) en te gelyk mede de byzondere ſteden en plaatſen over te geeven: ten waare dat de Provintiale Kapitulatie voorheen (zoo zommigen meenen) aan de *Maſtenbroeker Kerke*, of elders, geſloten was; 't welk minder geloof vindt, dan de Kapitulatie van de *Ridderſchap van Overyſſel*, op den 5 Julius daar aan volgende, met den *Biſſchop van Munſter* op 't *Huys ter Scheeren* by *Koeverden*, geſloten; welke voor de waarheyt verhaalt, en door den heere Valkenier Num. 44. opgegeeven wordt. Men heeft boven op 't woordt Kampen aangeroert, hoe de verdeelinge van Overyſſel tuſſchen Keulen en Munſter geſchikt was, en belooft, die op Zwol in te brengen, als dezer wyze geſchiedt. De ſtadt Deventer was voor den Aartsbiſſchop, en Zwol hun beyden gemeen; maar voor 't eynde van de Veldtocht zouden zy zich daar over nader vergelyken; want Munſter begeerde voor zich Kampen, Haſſelt, Elburgh, Zwarte Sluys, Steenwyk en Blokzyl, zoodat geheel Overyſſel, behalven Deventer, voor den Biſſchop van Munſter zou moeten geweeſt zyn: maar de Koning van Vrankryk zou in Kampen en Elburg zyne bezettingen houden, zoo lang het oorlogh duurde; met belofte van na 't eynde van dien dezelve aan Munſter te herſtellen; maar 't quam 'er niet op aan, om by vrede het aan Munſter te leveren: want de Biſſchop vondt zich in 't jaar daar aan volgende genoodzaakt alle zyne gewonne plaatzen aan den Staat te ruymen; waar door Zwol dan den 10 May 1674 zonder enigen tegenweer weder verloſcht, en in vryheyt geraakt is; dat de Zwolſche Feniksdichter, G. van der Horſt, geeſtigh beſchryft, te gelyk met den aart der Inwoneren in 't gemeen, zingende:

Valkenier ibid. pag. 592 en 593. als ook 594.

Kaſtel. Europ. Merkur. 23. D. p. 84. en vervolg op Valkenier.

Op bergt in uwen ſchoodt een volk / beleeft van aart
Voor 't meerendeel / alom elks gunſt en achting waardt /
Van uyzomen inbozſt / 't geen de deugt ſtelt tot zyn baken /
En 't geen door minzaamheyt zich aangenaam kan maken;
't Welk / onder 't uyp gebiedt verheerelykt / den dagh
Ziet naaken / ongequelt van dwingelands gezach
En uyp van ſtraffe vzees. Dies niemant hoeft te ſchzoomen /
Nu elk 't geboozterecht der uzyheyt heeft bekoomen.

Sedert voorgemelde herſtellinge is Zwols blocyſtant merkelyk verbetert door den Duytſchen Koophandel, herwaarts over en langs de Zuyderzee met Zwolſche Schepen naar Amſterdam af en aan geſtadigh gedreven wordende, dat een groote levendigheyt, voornamentlyk aan den waterkant, groot vertier van eetwaaren, en rykdom aan de Burgerye veroorzaakt, genoegzaam uyt de menigte van nieuwe gebouwen te beſpeuren; maar hoe vrolyk Zwol zynen krnyn op dit geluk ook opbeurt; het kan niet minder op een langen reeks van geleerde inbootlingen bogen: hoort eens wat de groote Kerkelaar, Dichter, Outheyt- en Taal-kundigen Moonen, (mede een geboren Zwollenaar) in zyne aantekeningen achter zyne Nederduytſche Poëzy hier van meldt. „ Zwolle (zegt hy) was in dit (1670) en „ vorige jaren ryk van geleertheyt en Poëzy door de heeren, „ Johannes Vollenhove, in den jare 1665 naar 's Gravenhage „ vertrokken: Johannes Kok, toen Rektor der Latynſche „ Schole, namaals in den Hage, en Profeſſor der Hiſtoriën „ en Welſprekentheyt te Leyden: Hendrik Fiſcher, geneesheer der ſtadt, en Hendrik Brumanus, namaals mede ſchoolvoogt aldaar, wiens Latynſche Poëzy en Hiſtoriekennis by „ liefhebbers in hoge achting is: waar by voor 't laatſte gevoegt moet worden de doorluchtige, en in alle wysheyt en „ geleertheyt uytmuntende Droſt, Heer Rabo Herman Scheele, die, gelyk hy te Zwolle dikwyls pleeg te verkeeren, „ ook aldaar in den jare 1662 overleden, en den Vaderlande „ te vroeg ontvallen is: waar by men, om niet al te verre

uyt te weyden, voegen magh, behalven den liefhebber van allerley geleertheyt, en in veele konſten en wetenſchappen ervarenen Konrektor der Zwolſche Latynſche Schole, Hendrik Morian, in het jaar 1670 aldaar overleden, Georgius Apertanus, Leeraar in de vrye konſten, en Konrektor der Latynſche Schole in zyne vaderſtadt Zwol, die als eerſte hervormde Kerkeleeraar te Embden beroepen, en namaals Leermeeſter van den jongen Graaf Enno van Ooſtfrieſlant geworden is. Emmius getuygt, hoe hy in den jare 1526 in een redenſtrydt over den Godsdienſt, den Jakobyner Monnik Laurentius te Oldersum in Ooſtfrieſlant zeeghaftigh overwonnen heeft, dat de groote Godgeleerde, Outheyt, Dicht- en Taal-kundige heere, Gerard Outhof, Kerkeleeraar te Embden, in zynen Herderszang over de doot van Chriſtiaan Eberhart, Grave ende Vorſt van Ooſtfrieſlant, voorgevallen in Zomermaant des jaars 1708, in dezer voegen gedenkt:

V. Emm. Hiſt. rer. Friſ. lib. 54.

——— Wiens ryk hy hier deet ſtichten
Door herder Apostaan / dien braven Swollenaar /
Die 't licht hier allereerſt weêr op den handelaar
Ontſtak / en door den glans van 't kraghtigh woordt der waarheyt
De paapſche duyſternis deet wyken / en de klaarheyt
Van de Evangelye leere ontduyſterde in den grondt;
En te Oldersum wel haast den Jakobyn den mondt
Toeſtopte / zodat hy met ſchand heeft moeten wyken /
En Romes mis ſtandaart voor 's Heylants ryk bezwyken.

In het jaar 1324 hadt Zwol nogh niet dan houte veſten, dat het deerelyk bezuurde; want verſcheyde omliggende heerſchappen, aan alle kanten ſtropende en rovende, namen zulks waar, en ſtaken, des nachts voor ſinte Margriet, de ſtadt in brandt, die zoo geweldigh en ſchielyk voortſloeg wegens de houte huyzen en riete daken, dat 'er niet meer dan het Kerkje van Bethlehem en negen huyzen overbleven, wordende deze verbrandinge nogh heden door deze veersjes te kennen gegeeven:

Poſt M, *poſt tria* C, *poſt* X *duo*, *quatuor* I *que*
Nox Margar tollis igni tu concita Zuollis.

Uyt welke aſſche Zwol in korten tydt als een Fenix niet alleen verrezen is, maar zyne hutten in ſteene gebouwen, en de houte ſtaketzels in ſtevige muren heeft zien veranderen, muntende onder alle zyne ſtevige muurtorens uyt de zogenaamde Gelderſche toren, die thans tot ſtads Magazyn gebruykt wordt. Dus geveſtigt, beet Zwol in het jaar 1362 rechtvaardigh van zich af, en belegerde, en overwon, en ſloopte het Steyn te Voorſt, met een dubbele graft en muur omringt, zynde de binnemuur, ter breedte van twaalf en hoogte van tachentigh voeten, van enkelen duyffteen gemaakt geweeſt, die naar Zwol gevoert, en tot den bouw van den ſint Michiels toren, die nevens de Kerke, zelfs in het jaar 1406 begon, gebruykt is, uytwyzens deze tydvaarzen, die op des torens onderſten ſteen geſneden zyn geweeſt:

O MichaeL SanCte, tVrres aLtæ deCorant te,
In ſe concluſum verſus turris tenet ortum.
Mille quatuor CCCC, ſex annis, Julii quoque deno,
Fit templi Swollis primum fundatio terris.

Welke beyde, zo kerk als toren, in den jare 1438 volbouwt, weinigen huns gelyken in Nederlant hadden, eer deze aan zyn ſpits den 5 May 1548 door den blixem, andermaal den 25 Junius 1606 door een onweer, en ten derdenmaal wederom door den blixem geſchonden wierdt, en in December van het jaar 1682 geheel ter nedergeſtort is, nadat hy omtrent tweehondert vier en veertigh jaren na zyne voltojinge geſtaan hadde. Deeze kerke pronkt heden, behalven een nieuw orgel, met een heerlyken preekſtoel, door Adam Straas, te Weylburg in 't Graaffchap Naſſau gebooren, zoo konſtigh gemaakt, voornamentlyk de geſneden koort langs den opgang, voltrooyt in de jaren van 1617 tot 1622 ingeſloten, gelyk op de trappen aangetekent ſtaat, dat hy ieders verwonderinge verdient. Behalven deeze Sint Michiels Kerke vindt men te Zwolle nogh een Sinte Marye Kerk met een frayen toren, geſticht in de jaren 1394 en 1395; en de Broeren en Bethlehems Klooſter kerken, zynde de eerſtgenoemde kruyswyze gebouwt in het jaar 1466, gelyk ook de Saſſenpoort begonnen is in den jare 1408; Het Raat- en Wynhuys in 't jaar 1448, de buytenſte Diezerpoort 1615, en de Rode toren of Waterpoort in 't jaar 1627. In de Roomſche tyden behoorde Zwol onder het Dekenſchap van dien naam, nevens Haſſelt, Ommen, Hardenberg, Grainsbergen, Staphorſt, Rooveen, Yhorſt, Whye, Hellendoorn, Heyne, Ham, Heemſe, Dalfzen, en Averreſt; doch ſedert de invoering van den hervormden godsdienſt ſtaat onder het Klaſſis van Zwolle, en wordt tegenwoordigh bedient door vyf Predikanten.

Thom. à Kempis in Monſagnet Chronic. & in Annal. Belgic.

ZYL een out en adelyk hollandſch Geſlacht, voerende ten wapen een gouden Arent met lazuren, of blaauwen, bek en klaauwen in een root veldt, wordt al vermeldt op het jaar van 1326 in

JAN VAN ZYL, Ridder, die nalict

JAN VAN ZYL, knape, die op 't Zylhof by de ſtadt Leyden in Hollant woonde, en 1366 geſtorven is, nalatende:

Dirk van Zyl, volgt

JUTTE VAN ZYL. tê Utrecht met *Gerrit Dedel*, zone van *Lambert Dedel*, aldaar op het jaar 1367 onder de Edelen gemeldt, gehuwt, en by welken zy gewonnen heeft *Godart Dedel*, Raat en Schepen der ſtadt Utrecht, die twee vrouwen gehadt heeft, te weten *Theodora Ruyſch*, Jans dochter, en *Elizabeth Pot*, Jakobs dochter, en daar by gewonnen I. *Gerard Dedel*, Abt van Ooſtbroek. II. *Jan Dedel*, kanonnik te ſint Marië. III. *Jakob Dedel*, die verſcheyde kinderen nagelaten heeft, en van wien 't edele geſlacht *Dedel* in den Hage in wettige linie en mansoir afſtamt. IV. *Geertruyt Dedel*, Abdiſſe van 't adelyk Juffren Stift van ſint Servaas te Utrecht. V. *Jan Dedel*, kanonnik van ſint Servaas en ouden Munſter, zeer gelieft van Paus Adriaan, zynen neef. VI. *Elizabeth Dedel*, die ten man gekregen heeft *Jan van Rodenborg*. *Van Leeuw. Batav.*

DIRK VAN ZYL, Jans zone, hier boven vermeldt, nam ten vrouwe *Alyd van der Does*, en verwekte *Illuſtr.*

Gerrit van Zyl, volgt.

ELIZABETH VAN ZYL wierdt ten huwelyk beſteedt aan *Koenraat*, heere *van Ooſterwyk*, by Gorkom, uyt den edelen geſlachte van *Arkel*, waar by zy gewonnen heeft I. *Koenraat*, *heere van Ooſterwyk*, Ridder, dewelke ten vrouwe bequam *Magtelt van Uyttenbroek*, Pontanus dochter, te Utrecht. II. *Anna van Ooſterwyk*, die ten man gehadt heeft *Willem van Boshuyzen*, waar by zy enige kinderen won.

GERRIT VAN ZYL, Dirks zone voornoemt, Ridder, was Raat en Kamerling van Hertogh Filip van Bourgondiê, en trouwde met *Alyt Eggerts*, zuſter van *Jan Eggerts*, heere van Purmerent, die deeze heerlikheyt aan zyn ſchoonbroeder verkocht, die dezelve naderhant weder verkocht heeft aan *Jan*, Burghgrave *van Montfoort*. Hy overleedt den 11 Maart des jaars 1453; en liet na

DIRK VAN ZYL, wonende op het Zylhof, liet niet dan eenen Baſtertzoon na, *Frederik* genoemt, die verdronken is, zonder kinderen na te laaten.

ALYDT VAN ZYL, gehuwt met Jakob vander Does by Leyden, met kinderen.

WILLEMINE VAN ZYL, die met een burgers zone van Leyden gehuwt is geweeſt, en kinderen nagelaten heeft, die, 's moeders toenaam aanneemende, by hun vaders wapen, zynde een zilver kruys op een zwart veldt, op het hert van 't kruys het oude wapen van Zyl geplaatſt hebben, met een meremin in den hoek, en is van deeze geweeſt *Katharina van Zyl*, Daniels dochter, weduwe van *Jan Oem van Ayngaarden*, geſtorven in den Hage in het jaar 1597, zonder kinderen.

ZYL (HET HUYS TE) of *Zylhof*, zoo genoemt, omdat aan de watervliet de Zyl gelegen heeft, in de Ambachtsheerlikheyt en onder het dorp Leyerdorp, in Rhynland, niet verre van de ſtadt Leyden, was weleer het ſtamhuys van het bovengemelde edele geſlacht van Zyl, welkers heeren, als hier voren gezien is, aldaar veeltyts gewoont hebben. In den jare van 1420, ten tyde van de Hoekſche en Kabeljauwſche onecnigheden, begonnen omtrent het jaar 1350, nam hertog Jan van Beyeren dit huys ſtormenderhant in, ſloeg alle die hy 'er op vondt, doot, en ſtak het zelve in brant: naderhant vernieuwt zynde, namen de Hoekſchen, waar onder Willem en Jan van Zyl behoorden, die meeſters van Leyden waren, dit huys te Zyl in, en bezetten het zelve met eenigh krygsvolk, onder Dirk Potter uyt den Hage, dat dagelyks van hier op de Kabeljauwsgezinden uytviel, plonderende de huyzen Ter Does, en Zwieten, dies de Aartshertogh Maximiliaan, door de Kabeljauwſchen aangezocht, in 't lant quam, en Leyden belegerde; waar na het dit huys te Zyl ook goldt. De Markgraaf van Antwerpen, uyt Maximiliaans laſt het zelve beſchierende, dwong de bezettelingen het zelve over te geeven, en liet den Bevelhebber Potter nevens zes anderen het hooft afſlaan, de lichamen op raden liggen, en hunne koppen op ſlaken zetten. Dit huys is in later tyden door verkopinge vervremt, en in 't jaar 1490 gekomen aan Roelant le Febre, heere van Liesveldt, wiens zoons zone, Jonker Roelant le Febre, dit huys weder verkocht aan den Heere van Obdam, die 't zelve by naaſtinge moſt overdoen aan heere Willem van Pynſen, van wien 't verder gekomen is op Jonker Dirk van Schagen, heere van Goudriaan, en na hem aan vrouwe Maria de Tiennes, Gravinne van Warfuzé, vryvrouwe van out en nieu Goudriaan, St. Hubrecht, Waddinxveen, Zyl, enz. *S. van Leeuwen Inleyd. tot de Outhed. en Grontwett. van Rhynland. Dezelve Batav. Illuſtr. J. van Heemsk. Batav. Arkadia. blad 244.*

ZYL (*Gerard Pieterze van*) wiens vader, Pieter Gerretze genoemt, een lyſtemaker te Leyden was; een bernicht konſtſchilder, meeſt bekent by den naam van *Geeraards*, was te Amſterdam, de grootſte koopſtadt van Nederlant, en de beroemſte Markt van Europa, geboren: het juyſte jaar is onbekent, maar volgens verhaal van die hem nogh gekent hebben, moet het omtrent het jaar 1618 of 1619 geweeſt zyn. Hy is al in vroege jaaren naar Engelant vertrokken, om gelegentheyt te hebben van Antony van Dyk, wiens konſtſpoor hy volgde, dagelyks te zien ſchilderen, en hem de konſtbehandeling af te zien, *A. Hongbraken Schoub. der Schilders en Schilderesſen. II. Deel.*

zien, gelyk 't hem ook gelukt is. Hy ging ten dien eynde-zelf over van Dyk te Weſtmunſter woonen, genoot zyne vrintſchap, en leyde alstoen den gront van zyne konſt; doch wanneer die groote meeſter in het jaar 1641 geſtorven was, trok van Zyl wederom naar zyne geboorte ſtadt, woonde aldaar in de Harteſtraat op een kamer van 't jaar 1655 tot 1658, en kreeg door zyne geeſtige penſeelbehandeling den naam van *van Dyk in 't kleyn*. Zyne verkiezinge van voorwerpen beſtont in vrolyke geſelſchapjes van Heeren en Vrouwen, ſlekende daar in boven alles uyt de handjes der vrouwen zoo wel in konſt van ſchilderen, als tederheyt en ſchoonen omtrek.

Hiſt. van 't Utr. bisd. I. Deel.

ZYL (*Otto van*) uyt een out geſlacht in de ſtadt Utrecht den 30 Auguſtus des jaren 1588 geboren, wierdt al vroeg van zynen vader tot de ſtudien geſchikt, en leerde dies van zyn achtſte jaar af de latynſche, en naderhant de Griekſche en Hebreeuwſche tale, (waar in hy in hoger ouderdom by uytnementheyt ervaren is geweeſt) nadien hy met het groeyen zyner jaren zyne zucht tot een geeſtelyk leven, en de wetenſchappen voelde aanwakkeren. Hy wierdt op zyn achtiende jaar in het genootſchap der vaderen Jezuiten ontfangen, was naderhant te Roermonde meeſter in de latynſche ſpraakkunſt, heeft eenigen tyt met grooten toeloop en roem te Leuven en Bruſſel gepredikt voor de Broederſchappen van de H. maagt, en is eyndelyk Rektor van het kollegie te 's Hertogenboſch en Gent geworden. De werken, van hem, of geſchreven of vertaalt, en uytgegeven, zyn:

Hiſtorie der Mirakelen van O. L. Vrouw te 's Hertogenboſch, te Antwerpen 1632, by Plantyn.
Ruræmunda Illuſtrata, Roermonde opgeheldert, te Loven 1613, in 8.
Het leven van S. Xenofon en S. Maria, en hunne zoonen *Johannes* en *Arcadius* door Johannes Bollandus, uytgegeven op den 26 Januarius.
Het leven en de Mirakelen van de H. H. Martelaren Cyrus en Johannes, by Bollandus te vinden op 31 Januarius.
Mardocheus triplex of *drievoudige levensſtaat van Mardochay, zyn middelſte, zyn laagſte en zyn hoogſte.*

Utr. Bisd. I. Deel.

ZYL (*Pieter Valkendaal van*) uyt ryke en edele ouders te Utrecht geboren in de dartiende eeuwe, is in de hoge ſchole van Roſtok Bakelier in de Godgeleertheyt geworden, en naderhant Prior van 't Reguliershuys in zyne geboorteſtadt. Hy ſtorf in het jaar 1485; was geen ongeleert man naar die tyden, als uyt zyne nagebleve werkjes te zien is; als zyn

Commentaria in libros Sententiarum, of verklaringen op de boeken der Schoolſpreuken.
Het Oude en Nieuwe Teſtament door verſcheyde naamwoorden op de order van't A B C onderſcheyden.
Secunda Secundæ, of het tweede Deel der zogenaamde ſommé, of kort begrip van S. Thomas.
Queſtiones de Malo. of vraagſtukken over het quaat.
Verſcheyde Sermoenen over de Zondagen en Heilige dagen.

ZYL of ZYLE een watertje, komende uyt den ouden Rhyn tuſſchen het vermakelyke Leyderdorp, en de ſtadt Leyden, nauwelyks een half quartier uurgaans van de Zylpoort dezer ſtadt, ſtroomt door de heerlikheden van Leyderdorp, Oeſtgeeſt en Warmont, valt in het breede water, het *Zweylant*, voorts ter linkerzyde in, en met de *Eymerſpoel* voorby het dorp de *Kaag* in het *Kager meer*, en dus door het lange rak in het *Leydſche* en *Haarlemmer meer*, gelyk het ter rechterzyde door het *Spykerboor* in de *Kever* vliet, en daar mede aan den anderen kant van het Kager eylant heen ſtroomt, en door de *Huygſloot* in de voornoemde Leydſche- en Haarlemmer meer. Beka noemt de Zyle een *meer*, en Melis Stoke een *water*.

Alting Notit Infer. Germ. P. II. pag. 213 M. Stoke Rymkr. in Grav. Ada.

Ende oec alsmen die warheit verhoert
Worden vele ter zelver wile
Verſmoert in 't water, heet die Zile
Dats in 't water bi den Rine.

Hier omtrent wierdt het leger des Graven van Loon, voor zyne vrouwe Ada, Gravinne van Hollant, zich in de bezittinge des lands willende veſtigen, van Grave Willem, Adâs oom, deerlyk geſlagen en verſtrooyt, ſmoorende een groote menigte van de vluchtelingen in de Zyle. Dit water wordt hedensdaags onder de vroonwateren gerekent, daar de ſtadt Leyden het recht van de viſſcherye op oeffent, die jaarlyks by de Vroonmeeſteren pleeg verhuurt te worden met dit beding, dat de huurders alle de viſſchen, die by hen gevangen wierden, binnen Leyden ter markt moſten brengen, uytwyzens de keuren, by die van den gerechte op 't ſtuk van de Viſſcheryen en Vroonwateren gemaakt den laatſten Februarius 1594, geſchiedende tegenwoordigh die verhuringe in 't openbaar in de ſtads vierſchaar ten overſtaan van Burgemeeſteren, en Schepenen in het byweezen van den Vroonmeeſter, wordende echter het viſſchen met de fuyken, dobbers endiergelyk viſchtuyg alleen by hem verpacht.

A. Matth. Analect. tom. IV pag. 36. & ad Wilh. Procur.

ZYP (*de*) of ZYPE, is een zeer vruchtbaare, en vermakelyk Polder of bedykte ſtreeke lands in Weſtfrieſlant, tuſſchen Schagen en Kalantsoge in zyn breedte, en tuſſchen de Schoreldyk ten weſten, en de Wieringer waart ten ooſten in zyne lengte gelegen, en tegenwoordigh met wegen en ſloten 9060 morgen, tot 600 roeden ieder morgen, en tot 12 voeten ieder roede gerekent, hontsboſſcher mate, groot, doch in het quohier der verpondinge op de huizen en grootte der landeryen in Weſtfrieſlant van den jare 1632 alleenigh aangeſlagen, te gelyk met de Hazenpolder, op 9031 morgen 273½ roeden, en dus op 19612-2-7 Hollantſche mutte. Zy trekt haren naam van zeker Kanaal of Zwin, de Zype genoemt, dat uyt de noortzee door het ſtrant tuſſchen Ketelduyn en Petten pleeg door te lopen, en dagelyks met het zeewater dit lage landt overſtroomde. Dirk Adriaansz Valkoog wil in zyne Roemkronyk van Leeuwenhorn, dat het landt van de Zyp in het jaar 333 het eerſt zou ingevloeyt zyn; Twisk ſtelt het op het jaar 733, wyl Valkoog de ondergang der plaatzen na Willebrordus tydt, in de zevende eeuwe, ſtelt. Zommigen willen, dat het dus 1200 jaren lang verdronken heeft gelegen, anderen ſtellen daar wederom een korter tyt toe, zodat men, wyl ze allen ſlechts giſſen, en niets zekers tot bewys daar omtrent te berde brengen, ook niets onwrikbaars daar omtrent beſluiten kan; men ſpreeke dan liever van de eerſte bedykinge, en verdere bekende gevallen, van deezen lantſtreek. Hertog Albert van Beyeren heeft in het jaar 1387 aan die van Rhynland, en die onder de ſchouwe van Sparendam behoorden, by openen brieve toegeſtaan dezen lantſtreek te bedyken, dat in het volgende jaar van 1388 ook begonnen wierdt, doch na verloop van weinige jaren weder inbrak, en dus de Zypſche landen weder tot een barre zee maakte, die tot het jaar van 1552 toe zoo bleef, wanneer Keyzer Karel V in de maant Maart Oktrooy tot het bedyken der zelve Zype verleende aan heer Johan Schorel, Prieſter en Kanonnik van de kollegiale kerke van Sinte Marië binnen de ſtadt Utrecht, zoo voor hem zelven, als zyne mededeſtanders, Mr. Nikolaas Nikolai, griffier van de ordre van het gulde vlies, en ontfanger van de beden van Brabant, en Willem Mois, die dan in 't volgende jaar de bedykinge ondernamen, doch ziende in 't werken, dat de koſten verre buyten hunne raminge liepen, genootzaakt wierden meerder deelgenoten te zoeken, en groote gedeeltens van landeryen te verkopen, onder belofte dat zy den begonnen dyk volmaken zouden, en naar behoren onderhouden; dat by hen vergeten wordende, zoo heeft Koning Filip II van Spanjen, als Grave van Hollant, de dykagie ten zynen koſten aan beſteedt en volbragt, op hope dat de Zypze landen voort bebouwt en bewoont zouden worden, ende daar nevens by nader Oktrooi van den 23 May 1561 de voorgemelde ingelanden en Bedykers in hun vorigh verkregen recht beveſtigt, en van alle eyſſchen tegens dezelve afſtant gedaan, met belofte van vrydom van alle beden en ſubventien voor den tydt van zeſtigh jaren, ende van alle tienden voor vyftigh eerſtkomende jaren; dus vielen dezelve bedykers ten eerſten aan de verbeteringe der dyken, ſluyzen en andere zeewerken, en het ſtellen van Molens, verlaten, wateringen, bruggen, en andere binnewerken, dat hun over de tachentigh duizent guldens quam te koſten, alles met die vrucht, dat de Zyp eerlange bewoont en bebouwt wierdt, wordende de gront zoo vruchtbaar bevonden, dat eene zak gezaayt koorn ruim hondert zakken voortgebragt heeft, doch dit geluk was van korten duur, alzo op den eerſten November des jare 1570 door den boven gemeen hogen en zwaren Allerheyligen vloedt de Zypſche dyk op verſcheide plaatzen, en wel byzonder de zantdyk by Petten des avonts om tien uren by eenen geweldigen noortweſten windt, zodanigh doorbrak, dat 'er tachentigh huyzen, en meeſt alle de ſchuren, beeſten en vruchten weghraakten, en deeze koſtelyke landſtreek ten derden male onder 't zoute water bedekt wierdt, verdrinkende zelfs ruym twee hondert menſchen. In deezen ſtaat bleef de Zyp twee geheele winters en eenen zomer leggen, eerdat men wederom aan het droogmaken en bedyken ging, alſchoon dezelve Koning Filip II daar toe by nader Octroy en Ordonnantie op den 22 Maart 1571 nieuwe aanmoedigінge deedt; en wanneer men daar na in 't jaar van 1572 dezelve dykagie reets tot eene tamelyke hoogte, en byna tot zeeweer gebragt hadde, deedt jonker Diderik van Sonoy, gouverneur van Noorthollant, al datelyk verſcheyde gaten door gemelden dyk graven, om den Spanjaart, na 't bemagtigen der ſtadt Haarlem, te beletten Noorthollant te overvallen, ten welken eynde hy mede de bruggen, ſluyzen, en wegen bederven en afbreeken liet tot onnoemelyke ſchade der ingelanden, doch wyl zulks tot blykbare behoudenis des lands geſchiedde, beloofden de Staten, en Prins Maurits van Oranje den Ingelanden en Geërfden hunlieder gelede ſchade te zullen goet doen. Uyt dien hoofde hebben dan myne Heeren de Staten van Hollandt en Weſtfrieſlant den 20 September des jaar 1496 by een zeer wyduytgeſtrekt Octroy de herdykinge der Zyp begunſtigt, die, nadat ze omtrent vyfen twintigh jaren verdronken had gelegen, wederom den derden paasdagh

C. Cau groot Nederl. Plaatb. II. Deel. bl. 1653 1654 tot 1691 toe.

Kronyk van Medenbl.

dagh des jaars 1597 wierdt begonnen herdykt te werden, en, door dien 'er dagelyks ruym drie duyzent mannen aan werkten, nogh voor St. Michiels dagh dicht raakte. Maar hier mede was het nogh geen ruſt, of ophoudinge van koſten; alzoo den 15 September daar aan volgende een hevige ſtorm uit den noortweſten, het water ter hoogte van acht voeten in deezen polder joeg, de houte ſluys om verre rukte, en verſcheyde gaten in den ſlikkerdyk in ſpoelde. Echter viel men alterſtont weder aan 't werk, maakte de gaten dicht, en herſtelde alles, met beſteding van over de viermaal hondert duyzent guldens, in dien ſtaat, als men de Zyp nogh hedendaagſch bevindt, behalven dat naderhant in 't jaar 1632 de groote ſloot, of uytwatering van de Zype tot Koedyk toe opgegraven en geſpeet is. By het voorgemelde laatſte Octrooy is den bewooners van de Zype ten eeuwigen dage vergunt de vrydom van alle des Graaffelykheyts tollen voor alle 't gunt zy van, en na de Zype voeren ofte doen voeren zouden, voorts hun voor altoos quytgeſcholden de erkentenis (*recognitie*) van twintigh ſtuyvers op elken morgen, die de Graafſykheyt volgens jonger verleende Octroyen toequam, en voorbehouden was, en mede alles wat de voorſchreve Graaffelykheyt op de landen van de Zype, of eenige van dien, uyt wat hoofde dat het waar, zoude mogen toekomen, blyvende echter aan den Staten de hoge, middele en lage Jurisdictie, en de kenniſſe van 't grof wildt, gelyk in andere quartieren van Hollant en Weſtfrieſlant. Boven dit alles wierdt den Hooftingelanden toegeſtaan, het noemen en ſtellen van Dykgraaf en Heemraden, Penningmeeſter en andere Officieren, die hunnen Rechtbank niet alleen binnen de ſtadt Alkmaar op het ſtadhuys houden, maar ook aldaar hunne rekeninge doen. Dykgraaf zegt zoo veel als Dykrechter, zynde het den allerminſtkundigen in de vaderlandſche jaarboeken bewuſt, dat het woordt Graaf een out woordt, en van ouden gebruyke in deeze landen is, en om geene bewyzen verder hier toe op te haalen, zal ons eerſtelyk de weergaloozen Delvenaar in zyne Outheyt van de Bataviſche, nu Hollandſche, Republyk, in 't 5 hooftſtuk aan de hand komen, zeggende hy aldaar zeer voortreffelyk, als overal; *Voor de tyden van Diderik, die de eerſte der Hollandſche Graven wordt gerekent, zyn in Hollant veele Opperhoofden geweeſt, niet over de geheele natie, maar die elk over een gedeelte 't gebied hadden; hoedanigen nu al van oude tyden Cæſar en Tacitus beſchreven hebben: deeze Opperhoofden wierden met eene benaming, die in de duytſche wetten dikwyls voorkomt, Gravii of Graviones, dat is Graven, genoemt; een woordt, dat niet anders betekent dan rechters: waar van daan wy ook als nog de rechters of ſchouten der dyken Dykgraven noemen*, en lager: *dus zyn de voorzaten der heeren van Waſſenaar voor Diderik Burggraven geweeſt, dat is, rechters van die Burgt, welke was gekomen in de plaats van de oude ſtadt Lugdunum Batavorum, nu Leyden.* Men hoore daar eens by het Capitulare Caroli lib. 4. cap. 5. *Wy willen* (ſtaat daar) *dat de Graven, geſtelt om de zeekuſten te bevryden, ende die van hun in hunne bedieninge zyn verblyf houdt, om die zorge zich niet ontſchuldige 't Recht te bedienen, maar dat hy daar by zich hebbe zyne Schepenen, zoo hy daar zynen beſloten raat heeft, ende recht doe.* Wat nu den Heemraden belangt, ze komen ons in oude ſchriften voor met de benaminge van Hemelraden, omdat ze, zegt Gramaye, onder den bloten hemel beraden en beſluyten maken. (*quod ſub dio conſulant & definiant*) In latere tyden zyn ze Heem- en Heym Raden genoemt geworden, zeggende zoo veel als Dykraden, want Heem of Heym, als de Heer van Noortwyk getuygt, betekent een afſcheydſel, daar men iets mede afheymt ofte afſchut, zynde de Dyk in die betekeniſſe ook een Heym. Niet weynig pronkt deze vrugtbare landſtreek met een aanmerkelyk getal van heerelyke Gebouwen en luſthoven, waar onder die van den Groot Achtbaren Amſterdamſchen Heere Burgermeeſter Mr. Quiryn van Stryen, althans gecommitteert in den Edelen Mogenden Zeeraat te Amſterdam, nevens die van zynen Heer Broeder Mr. Jakob van Stryen, Schepen der zelve ſtede, voornamentlyk uytſteken. In het jaar 1708 telde men hier bereyds 425 huyzen, behalven 48 andere in de Hazepolder, nevens 35 Molens. Tot oeffening van den openbaren Godsdienſt zyn in de Zype twee kerken opgericht, beyde onder de Klaſſis van Alkmaar behorende, te weten te *Noortzyp*, of aan de Schager brug en ſluys, daar 1620 de eerſte Predikant beveſtigt is, en te *Zuidzyp*, of aan de Maartens- en Burger-brugh, die eerſt in 't jaar 1658 een Predikant bekomen heeft.

Capitul. Caroli lib. 4. cap. 5. J. Lipſii Lovan. lib. 1. cap. 10.

J. B. Gramaye Taxandr.

J. Douſæ Annal. Holl. H. Junii Batav. c. 16.

E I N D E.